

भगवानुं ठेगलु :
 श्री अ. वा. स्वे. स्थानकेवासी
 जैन शास्त्रोद्धार समिति,
 ६ नरेशिया कुवा रोड, श्रीन. होंज
 पासे, राजकोट, (सौराष्ट्र)

Published by
 Shri Akhil Bharat S. S.
 Jain Shastroddhara Samiti,
 Garedla Kuva Road RAJKOT,
 (Saurashtra) W. Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः प्रपयन्त्यवशां,
 जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैव यतः ।
 उत्पत्त्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
 काष्ठो ह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते सबड़ा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
 जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
 बनमेगा हृष्टता व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
 है काष्ठ निरवधि विपुल पृथ्वी ध्यान में यह सायगा ॥ १ ॥

मूल्या १ रु०००

प्रथम आवृत्ति : अत १९००
 बीर सप्त : १४८६
 विक्रम सप्त २०१६
 पञ्चमीसन् १६६३

: मुद्रकः ।
 भद्रिदास छत्रनारायण शास्त्र
 नवप्रभात प्रिन्टिंग प्रेस,
 बी. कोटा रोड, नवप्रभात.

श्री भगवती सूत्र भा. चौथे की विषयानुक्रमिका

अनुक्रमार्द्ध	विषय	पृष्ठाङ्क
	पाँचवे शतकका पहला उद्देश	
१	पाँचवेंशतक के उद्देशों की संग्रहार्थ गाथा	१-२
२	सूर्यके स्वरूपका निरूपण	३-१०
३	रात्रीदिवसके स्वरूपका निरूपण	११-५२
४	ऋतुविशेषादिके स्वरूपका निरूपण	५२-७७
५	लवणसमुद्र के स्वरूपका निरूपण	७७-९७
	दूसरा उद्देशक	
६	दूसरे उद्देशोंका विषयों के विवरण	९८-९९
७	वायुके स्वरूपका निरूपण	१००-१२३
८	ओदनादि द्रव्य का निरूपण	१२४-१४०
९	लवणसमुद्र के विष्कम्भ का निरूपण	१४०-१४७
	तीसरा उद्देश	
१०	अन्यतीर्थिकों के मिथ्याज्ञान पने का निरूपण	१४८-१६८
११	नैरयिकादिकों के आयुष्यका निरूपण	१६८-१८१
	चतुर्थ उद्देशक	
१२	चौथे उद्देशके विषयोंका विवरण	१८२-१८५
१३	छद्मस्थों के शब्दश्रवण का निरूपण	२८६-२००
१४	छद्मस्थ केवली के हासादि निरूपण	२००-२१६
१५	हरिनैगमिपिदेव की शक्तिका निरूपण	२१६-२२४
१६	अतिमुक्त अनगर के स्वरूपका निरूपण	२२४-२३८
१७	महावीर स्वामीके प्रति दो देवोंकी शिष्यविषयक वक्तव्यता निरूपण	२३८-२६२
१८	नोसंयत के स्वरूपका निरूपण	२६२-२६८
१९	देवों की भाषाका निरूपण	२६८-२७०
२०	केवली छद्मस्थ के स्वरूपका निरूपण	२७१-२७९
२१	प्रमाण के स्वरूपका निरूपण	२७९-२९०
२२	केवली के चरम कर्मका निरूपण	२९०-२९४

२३ केवली प्रणीत मनोवचनका निरूपण	३९५-३०४
२४ अनुत्तर देवसयन्धी प्रभोत्तर	३०५-३१५
२५ केवलीके ज्ञानके स्वरूपका निरूपण	३१५-३१८
२६ केवलीके हस्तादि न्यासका निरूपण	३१८-३२४
२७ चौदह पूर्वधरकी शक्तिका निरूपण	३२५-३३०

पाँचवां उद्देशक

२८ पाचवे उद्देशके विषयोंका निरूपण	३३१-३३२
३९ छत्रस्य के सिद्धयमाय का निरूपण	३३२-३३५
३० एवंभूत और अनेवभूत वेदनाके विषयमें अन्यतीर्थिकों के मतका निरूपण	३३५-३५०
३१ कुलकर और तीर्थकर आदि के वक्तव्यताका निरूपण	३५०-३५७

छठा उद्देशक

३२ छठे उद्देशके विषयोंका विवरण	३५८-३५९
३३ कर्म बंधके स्वरूपका निरूपण	३६०-३७३
३४ गृहपति के माण्ड-और अप्रिकाय के स्वरूपका निरूपण	३७३-३९९
३५ पुरुषकी पञ्चविषयक क्रियाका निरूपण	३९९-४१६
३६ अन्यमतवादियों के मतका निरूपण	४१६-४२०
३७ नैरयिकों की विरुद्धता के विषयका निरूपण	४२१-४२४
३८ आचार्यमादि आहार आदि के स्वरूपका निरूपण	४२५-४३५
३९ आचार्य और उपाध्यायका सिद्धिगमनका निरूपण	४३६-४३९
४० मृपावादि के कर्मबन्धका निरूपण	४३९-४४४

सातवां उद्देशक

४१ सातवे उद्देशके विषयोंका विवरण	४४५-४५०
४२ परमाणु-पुद्गलके स्वरूपका निरूपण	४५०-४६२
४३ परमाणुपुद्गल आदि के विषयमें असिधरा आदिका निरूपण	४६२-४७२
४४ परमाणु-पुद्गलआदिके विभाग का निरूपण	५७२-४८१
४५ परमाणु-पुद्गलके परस्पर में स्पर्शनाका निरूपण	४८१-५०४
४६ परमाणु-पुद्गलों आदि की स्थिति एवं अन्तरकालका निरूपण	५०४-५२८

४७ पुद्गल द्रव्यके अल्प बहुत्वका निरूपण	६२८-६४४
४८ नैरयिकों के असुरकुमार आदिकों के और एकेन्द्रियादिकों के आरंभ अनारम्भ आदिका निरूपण	६४४-६६८
४९ हेतु के स्वरूपका निरूपण	६६९-६८२

आठवां उद्देशक

५० आठवें उद्देशक के विषयका विवरण	५८३-५८४
५१ पुद्गल के स्वरूपका निरूपण	५८५-६३६
५२ जीवोंके वृद्धिहारु आदिका निरूपण	६३७-६७७

नववां उद्देशक

५३ नववें उद्देशक के विषयों का विवरण	६७८-६८०
५४ राजगृह नगरके स्वरूपका निरूपण	६८०-६८७
५५ प्रकाश और अन्धकार के स्वरूपका निरूपण	६८८-६९९
५६ नैरयिक आदि जीवोंके समयादि ज्ञानकानिरूपण	६९९-७०९
५७ पार्श्वोपत्यीय स्थविर और महावीर स्वामीका संवाद	७१०-७३१
५८ देवलोक के स्वरूपका निरूपण	७३१-७३५

दसवां उद्देशक

५९ चन्द्रके स्वरूपका निरूपण	७३६-७५१
-----------------------------	---------

छठे शतकके पहला उद्देशक

६० पहले उद्देशके विषय का संक्षिप्त विवरण	७५२-७५५
६१ उद्देशके विषय संग्राहक गाथा	७५५-७५६
६२ वेदना निर्जराके स्वरूपका निरूपण	७५७-७८२
६३ कर्ण के स्वरूपका निरूपण	७८३-७९५
६४ वेदना और निर्जराके साहचर्यका निरूपण	७९६-८०१

दूसरा उद्देशक

६५ आहार के स्वरूपका निरूपण	८०२-८०३
----------------------------	---------

तीसरा उद्देशक

६६ तीसरे उद्देशके विषयोंका विवरण	८०४-८०८
६७ महाकर्म और अल्पकर्मके स्वरूपका निरूपण	८०९-८३२

६८ जीवके कर्मका निरूपण	८३२-८३६
६९ कर्म पुत्रलके उपपत्तिका निरूपण	८४०-८६०
७० कर्मके भेद और उनकीस्थितिका निरूपण	८६१-९६२
७१ वेदक जीवके अस्य बहुत्वका कथन	९६३-९६८

चौथा उद्देशक

७२ चौथे उद्देशकके विषयों संक्षिप्त विषयविवरण	९६९-९८३
७३ जीवके समदेश और भ्रमदेशके स्वरूपका निरूपण	९८४-१०१५
७४ प्रत्याख्यानादिके स्वरूपका निरूपण	१०१६-१०३१

पाँचवां उद्देशक

७५ पाँचवे उद्देशकके विषयोंका संक्षिप्त विवरण	१०३२-१०३६
७६ तमस्काय के स्वरूपका निरूपण	१०३७-१०७८
७७ कृष्णरात्रिके स्वरूपका निरूपण	१०७७-११०४
७८ लोकान्तिक देवके विमान आदिका निरूपण	११०५-११२८

समाप्त

ખા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

આ પરમ વૈરાગી અને દયાના પુંજ જેવા આ પુરુષનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૯૯૨ પોર્ટ્સુદાન (આફ્રિકા) માં કે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે, ત્યાં થયો હતો.

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનું નામ શેઠશ્રી દુર્લભજી શામજી વીરાણી અને મહા ભાગ્યવાન માતૃશ્રીનું નામ મણિબેન વીરાણી, બન્નેનું અસલ વતન રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) છે. જેન મણિબેન ધાર્મિક ક્રિયામાં પહેલેથી જ રૂચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમાં આવ્યા પછી વધારે દૃઢધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા.

પૂર્વ ભવના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનું લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગ ભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોનમેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યવહારિક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમાં કુશળતા ભતાવેલી.

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ, જર્મની, સ્વીઝર્લેન્ડ, તેમજ ઇટાલી, ઇજિપ્ત વગેરે દેશોમાં પ્રવાસ કરેલ. સં. ૨૦૦૬ ના વૈશાખ માસ, સને ૧૯૫૩ માં લંડનમાં રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે તેઓશ્રી લંડન ગયા હતા. કાશ્મિરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, દેશ પરદેશ ફરવા છતાં પણ તેમણે કોઈ વખતે પણ કંઠમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં.

ઉગતી આવતી યુવાનીમાં તેઓશ્રીએ દુનિયાના રમણીય સ્થળો જેવાં કે કાશ્મિર, ઇજિપ્ત અને યુરોપનાં સુંદર સ્થળોની સુલાકાત લીધી હોવા છતાંએ તેઓને રમણીય સ્થળો કે રમણીય યુવનીઓનું આકર્ષણ થયું નહીં. એ એના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારનો જ રંગ હતો અને એ રંગે જ તેમને તે બધું ન ગમ્યુ અને તુરત વતન પાછા ફર્યા અને સાધુ-સાધ્વીજીનાં દર્શન કરવાને ઠેકઠેકાણે ગયા અને તેમના ઉપદેશનો લાભ લીધો અને વૈરાગ્યમાજ મન લાગ્યું હુડા કાલ અવસર્પિણિના આ હુવમ નામના પાયમા આરાતુ વિચિત્ર વાતાવરણુ જોઈ તેમને કંઈક ક્ષોભ થતો કે તુરત જ તેનો ખુલાસો મેળવી લેતા અને ત્યાગ ભાવમા સ્થિર રહેતા. દેશ-પરદેશમાં પણ સામાયિક, પ્રતિ ક્રમણુ, ચોવિહાર આદિ પરચક્રખાણુ તેઓ ચૂકયા નહીં. ઊંચી કોટિની રીયાનો ત્યાગ કરી તેઓ સૂવા માટે માત્ર એક શેતરંજી, એક ઓસીકું અને ઓઢવા માટે એક ચાદર ફક્ત વાપરતા અને પલંગ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ

પરજી શયન કરતા અને પહેરવા માટે જોઈ ખાદીનો લેંથા અને ઝબ્બો વાપરતા, ઠાઈ વખતે ઠળજો પહેરતા, બહુ ઠંડી હોય તો વખતે સાદો ગરમ ઠાઈ પહેરી લેતા અને મુદપત્તિ, પાયરલું, રબ્બેટરલું અને બે ચાર ધાર્મિક પુસ્તકની ઝોળી સાથે રાખતા, સઠાસમાં નહીં પણ જમણમાં જોઈતી જગ્યામાં થલે ભાગે શરીરની અમુચિ ઘૂર કરવા જતા, હાલતી ચાલતી, સઠાસ અને પેશાબ સબખીમાં છવડયાની બરાબર જતના કરતા.

દેશમાં કે પરદેશમાં જ્યારે તેમને કોઈની સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમની સાથે અહિંસામય મૈત્ર ધર્મનું સ્વરૂપ પ્રકટ થયો વગર રહેતા નહીં.

દીક્ષાર્થીઓને જલદી દીક્ષા લેવાની પ્રેરણા કરતા અને જોમ જ કહેતા કે છાગીનો કોઈ ભરેસો નથી. “અસત્ય જીવિય મા પમાયદ” આમુખ્ય તુર્તા વાર લાગતી નથી, તુર્તુ છવન સંધાતું નથી માટે ધર્મકરણીમાં સમજમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ.

લોંઠલ સપ્રદાયના ઘણાખરા પૂ. મુનિવરો અને પૂ. મહાસતીજીઓનો તથા બોટાદ સપ્રદાયના પૂ. આચાર્યશ્રી માલેકચંદલ મહારાજ અને હરિયાપુરી સપ્રદાયના ચાંત-ચામ્સ પૂ. મુનિશ્રી બાયચંદલ મહારાજ, સમણ સવના મુખ્ય આચાર્યશ્રીજી આત્મારામજી મહારાજ તપોમય જ્ઞાનનિધિ સાચોદારક બા. પ્ર. પૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘાચીલાલજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ સામ્યીઓના ઉપદેશોને તેમણે લાભ લીધેલ. મુળમાં સ. ૨૦૧૧ સાલમાં શ્રી ધમસિદ્ધજી મહારાજના સપ્રદાયના પંડિતશ્રી શ્રી લાલચંદલ મહારાજનો પરિવ્રવ થયો. લાલચંદલ મહારાજ પે તે, સસારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ જોમ કુલ ૬ ભવકે આજી કુટુંબે સમય અબીકાર કરેલ, તે બધી તેમને અદ્ભૂત ત્યાગ ભાવના પ્રગટ થઈ કે જે કદી ક્ષય પામી નહીં.

આ પહેલાં તેઓ જ્યારે માતા-પિતાની સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માલેકચંદલ મહારાજના હર્ષને બોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઈ તે પણ મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર તે પૂજ્ય લાલચંદલ મહારાજના ચંદકુટુંબની દીક્ષા જો હતી. આ બેઉ પ્રસંગોએ પૂર્વ જવની બાકી રહેલી આરાધનાને પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ દોઈને વખતો વખત તેઓ માતા-પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી જોઈ જ હતો, ‘જે હજુ વાર છે સમય પાકવા દીજો, જ્ઞાનાભ્યાસ વધારો.

સં. ૨૦૧૨ ના અપાઠ શુદી ૧૫ થી શ્રી વિનોદકુમારે ગોંડલ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રજ્ઞ પૂ. આચાર્યશ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ આતુર્ભાસ દરમ્યાન ખાસ નિયમિત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો તેની સાથે પૂ. આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સંસાર પક્ષના કુટુંબી, દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઈ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા. તેઓએ ત્યાં એવો નિર્ણય કરેલો કે આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે આપણે બન્નેએ દીક્ષા લેવી, પહેલાં વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઈએ દીક્ષા લેવી, શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષા તિથિ પૂ. શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સં. ૨૦૧૩ ના જેઠ શુદ્ધ ૫ ને સોમવારે માંગરોલ મુકામે નક્કી કરી. શ્રી જસરાજભાઈ વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા. શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઈની યથાયોગ્ય સેવા બજાવી, માંગરોલ રવાના કર્યા અને પોતે નિશ્ચય પૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની એકને એક વાણી સાંભળીને તેમને મનમાં આઘાત થયો અને દીક્ષા માટેનો તેમણે ખીન્ને રસ્તો શોધી કાઢ્યો.

પૂજ્યશ્રી લાલચંદજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય મુંબઈમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કોઈ વખત પત્રવહેવાર પણ થતો હતો. છેલ્લા પત્રથી તેમણે જાણેલ હતું, જે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ, ખીચન ગામે પૂ. આચાર્ય શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ અર્થે ગયા છે. પોતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા (દીક્ષા માટે) મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે. આજ્ઞા વિના કોઈ સાધુ મુનિરાજ દીક્ષા આપશે નહીં અને સ્વયમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં ઘણાં વિઘ્નો થાશે, એમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં ચાલ્યા જવાનું નક્કી કર્યું.

તા. ૨૪-૫-૫૭ સ. ૨૦૧૩ ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ સાંજના માતૃશ્રી સાથે છેલ્લું જમણું કર્યું. લોજન કરી, માતૃશ્રી સામાયિકમાં બેસી ગયા. તે વખતે કોઈને જાણુ કયો વગર દીક્ષાના વિઘ્નોમાંથી બચવા માટે ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્ર, ભૂમિ અને ગોંડલ સંપ્રદાયનો પણ ત્યાગ કરી તેઓ ખીચન તરફ રવાના થયા.

શ્રી વિનોદમુનિના નિવેદન પરથી માલુમ પડ્યું કે તા. ૨૪-૫-૫૭ ના રોજ રાત્રે આઠ વાગે ઘેરથી નીકળી, રાજકોટ જંકશને જોધપુરની ટિકિટ લીધી તા. ૨૫-૫-૫૭ ના સવારે ૮ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા. ત્યાં અઢી કલાક ગાડી પડી રહે છે, તે દરમ્યાન ગામમાં જઈને લોચ કરવા માટેના વાળ રાખીને બાકીના કઢાવી નાખ્યા અને ગાડીમાં બેસી ગયા. મારવાડ જંકશન

તમા બોધપુર જઈશન થઈને તા. ૨૬-૫-૫૭ ની વહેલી સવારે જ્યાં વાગ્યે
 દેવોદી પહોંચ્યા ત્યાંથી પગે યાત્રીને ખીચન ઉપાગ્રયમાં પહોંચ્યા અને ઉપા
 યયમા બિરાજતા યુનિવર્સિટીના ઇશન ક્યાં, વહણા નમસ્કાર કરી સુખશાતા
 પૂછી, બહાર નીકળ્યા અને પોતાના સામાયિકના કપડાં પહેર્યા અને પછી
 પૂજ્ય શ્રી યુનિવર્સિટી સંયુક્ત સામાયિક કરવા બેઠા, તેમાં “લાલ નિયમા
 પરજુલાસામિ દુર્લભ વિચિત્રેણ” ના બહાર “લાલ બીજ પરજુલાસામિ વિચિત્ર
 વિચિત્રેણ” બોલ્યા તે શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજે સંબોધ્યું અને તેઓશ્રીએ
 પૂછ્યું કે “વિનોદકુમાર! તમે આ શું કરો છો, તેનો જવાબ આપવાને
 બહાર “અપ્પાણ વોસિરામિ” બોલી પાઠ પૂરો કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક
 બે હાથ બેઠીને બોલ્યા કે “આરંભ! બે તો બની વૃક્ષ અને મે સ્વયં મેવ
 દીક્ષા લઈ લીધી બસજર જ છે અને તેમાં કાંઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી.
 આ સિવાય આપશ્રીની બીજી કાંઈ પણ પ્રકારની જાણ હોય તો ફરમાવો.”

તે જ દિવસે બપોરના શાભા પૂર યુનિશ્રી સમયમલલ મહારાજ આરંભે
 શ્રી વિનોદકુમાર યુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે “તમે
 બેકે સારા જ્ઞાનજ્ઞાન કુટુંબના અધિકારી તમારી જા રીક્ષા બગીચા કરવાની
 રીત બસજર નથી કરવું કે તમારા માતા-પિતાને જા હકીકતથી દુઃખ થાય
 અને તેથી મારી સમતિ છે કે રજોદરજની હાંડી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો
 જેથી તમા આવકે જણાવ અને જરૂર પડે તો આવકોનો સાથ લઈ શકો,
 બેમ ત્રણવાર પૂર મહારાજશ્રીએ સમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત બેકે જ
 ઉત્તર આપેલા કે “જે થયું તે થયું, હવે મારે આજળ શું કરવું તે ફરમાવો.”

શ્રી વિનોદકુમાર શ્રી સમયમલલ જેવા મહાકુમારના પ્રમુખ જવાબ
 પછી ખીચનનો જતુવિધ સમ વિચારમાં પડી ગયો અને યુનિશ્રીએ પર
 સુસારીઓને કાંઈ પણ પ્રકારનો જા નિષ્કારણ હુમલો ન આવે તે માટે
 શ્રી વિનોદકુમારને જણાવવામાં આવ્યું કે “અમારી સલામતી માટે તમારે
 બહાર નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે” ત્યારે શ્રી વિનોદકુમારે પોતાના
 હસ્તાક્ષરે નિવેદન થી સમ સમજા પ્રગટ કર્યું, તેનો સાર નીચે મુજબ છે:-

મારા માતા-પિતા મોહને વશ થઈને રીક્ષાની જાણ આપે તેમ ન હતું
 અને “અસંખ્ય બીજિય મા પમાય” ને આધારે બેકે લખે પણ દીક્ષાથી
 વચિત રહી શકું તેમ નથી, બેમ અને લાગ્યું શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ
 આરંભ-બેરેએ અને મારી રીક્ષા માટે વિચારી પછી કરવાનું કહેલ પરંતુ મને

સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો ઠીક ન લાગ્યો, તેથી શ્રી અરિહંતે લગવતો તથા શ્રી સિદ્ધ લગવતોની સાક્ષીએ મારા ગુરુ મહારાજ સમક્ષ પ્રવળ્યાનો પાઠ લખીને મારા આત્માના કડયાણુ માટે મેં દીક્ષા અંગીકાર કરી છે. સમાજને ખોટો ખ્યાલ ન આવે કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક બુદ્ધિસાથી અગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા સમાજમાં જૈનશાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારો વૃત્તાંત પ્રગટ કરવો ઉચિત છે.

ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૧૯ માં અધ્યયનપરથી મને લાગ્યું કે મનુષ્ય જીવનનું ખરૂં ઈર્ષ્ય મોક્ષદ્વય આપનારી દીક્ષા જ છે.

છેવટ સુધી મેં મારા બાપુજી પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી અને તે વખતે પણ પહેલાંની જેમ વાત ઉઠાવી દીધી અને અનંત ઉપકારી એવા મારા બાપુજી સમક્ષ હું તેમને કડક ભાષામાં પણ કહી શકતો ન હતો અને ખીજી બાજુથી મને થયું કે આયુષ્ય અશાશ્વત છે અને આવા ઉત્તમ કામ માટે મારે જરાપણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. તેથી મેં વિચારીને આ પગલુ ભર્યું છે અને મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીનો સકળ સંઘ મારા આ કાર્યને અનુમોદશે જ “ તથાસ્તુ ”.

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પાછળથી ખગર પડી કે વિનોદકુમાર કેમ દેખાતા નથી, એટલે તપાસ થવા માંડી, ગામમાં કયાંય પત્તો ન લાગ્યો એટલે બહારગામ તારો કર્યા, કયાંયથી સંતોષકારક સમાચાર સાંપડ્યા નહીં, અર્થાત્ પત્તો મળ્યો જ નહીં. આમ વિમાસણના પરિણામે પિતાશ્રીને બે મહીના પહેલાંની એક વાતની યાદી આવી. તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે “ બાપુજી ! આપની આજ્ઞા હોય તો આ ચાતુર્માસ ખીચન (રાજસ્થાન) જઈ, કારણ કે ખીચનમાં પૂ. ગુરુમહારાજ શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ કે જેઓ સિદ્ધાંત વિશારદ છે અને એકાંતવાદના પૂરા જાણકાર છે, તેઓ ત્યાં મિરાજમાન છે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે. તો મારી ઈચ્છા પણ ત્યાં તેમની પાસે જવાની છે. ”

આ વાતચીતનું સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પં. પૂર્ણચંદ્રજી-દકને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી. પંડિતજીનું આ વાતને સમર્થન મળ્યું, તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે થોડા સમય પૂર્વે વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણવા માગ્યું હતું કે, ખીચનમાં કેવા

પ્રકારની સજવડ છે ? આમ મારી સાથે પણ વાર્તાલાપ થયો હતો. બન્નેનો આ પ્રમાણે એકમત થતાં પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી. તા. ૨૬-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીરાજજી માણુ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કયો.

તા. ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ જવાબ આપ્યો કે શ્રી વિનોદભાઈએ ખીચનમાં સ્વયમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવળઢાડુરથી એમ. પી. સાહેબ, શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પંડિતજી પૂજ્યદ્રજી દક એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદજીમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા. તા. ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ રવાના થઈ તા. ૩૦-૫-૫૭ ના રોજ સવારે ફ્લોઈડી સ્ટેશને પહોંચ્યા. બેલગાડીમાં તેઓ ખીચન ગયા કે જ્યાં સ્થવિર મુનિશ્રી મહારાજ પૂજ્ય પંડિતશ્રી શાસ્ત્ર વિચારક શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વી મહારાજ શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ વિરાજતા હતા. કુલે સાધુ-સાધ્વીની સંખ્યા અઠ્ઠાવીસથી ત્રીસની હતી.

પૂષ્પરંજના જવાબમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “મેં તે દીક્ષા અગીકાર કરી લીધી છે, તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમે અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતૈષી છો, અને એ સાચા હિતૈષી તમે તે મારા પૂ જા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી કહે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડીઆની અંદર અપાવી દો એટલું જ નહિ પણ ” સ્વિ જીવ કરૂં શાસન રસી ” ની ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામાં આજમને અદ્વલક્ષીને મારી એ ભાવના ઢોલ જ અને છે કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને અને મારા માતા-પિતા સદ્ ગતિને સાધે. અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીએ.

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિનોદજીમારને પાછા લઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સંપત્તી અને તા. ૩૧-૫-૫૭ ની રાત્રિના રવાના થઈ, તા. ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીવહરૂપ ક્ષેત્રને અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદજીમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કયો.

મોઢા જખતમાં ફ્લોઈડીના શ્રી સચે પૂ શ્રી લાલચંદજી મહારાજને ફ્લોઈડીમાં શોમાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સચ જમગીન બન્ને એટલે નિષ્ક્રમ ફેરવ્યો અને અવાક શુદ્ધ ૧૩ ના રોજ ખીચનથી વિદ્યાર કરી ફ્લોઈડી આવ્યા.

દીક્ષા પછી અઢી મહિનાને આંતરે ફ્લોદી ચોમાસા દરમ્યાન શ્રી વિનોદમુનિને હાજતે જવાની સંજ્ઞા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા એટલે તેમના ગુરુએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે, જરાવાર થોભી જાવ એટલે શ્રી વિનોદમુનિએ રજોહરણ વગેરેની પ્રતિલેખના કરી તે દરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી હાજત લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતાં જણાવ્યું કે મને હાજત બહુ લાગી છે તેથી જાઉં છું, જલદી પાછો ફરીશ. કાળની ગહન ગતિને દુઃખદ રચના રચવી હતી. આજે જ હાજતે એકલા જવાનો ખતાવ હતો, હમેશાં તો બધા સાધુઓ સાથે મળીને દિશાએ જતા.

હાજતથી મોકળા થઈ પાછા ફરતા હતા, ત્યાં રેલ્વે લાઈન ઉપર બે ગાયો આવી રહી હતી. બીજી બાજુથી ટ્રેન પશુ આવી રહી હતી, તેની ગ્રિસલ વાગવા છતાં પણ ગાયો ખસતી ન હતી. શ્રી વિનોદમુનિનું હૃદય થરથરી ઉઠ્યું અને મહા અનુકંપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું હાથમાં રજોહરણ લઈ જાનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા. ગાયોને તો બચાવી જ લીધી પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય જવની દયાના સાધન-ભૂત રજોહરણ કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે ખ્યારો હતો, તે રેલ્વે લાઈન ઉપર પડી ગયો અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછો સપાદન કરવામાં જડવાદને ચિદ્ધ કરતાં રાક્ષસી એન્જિનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું. અરિહંત....અરિહંત.. એવા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા અને શરીર તૂટી પડ્યું. રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડ્યો અને થોડા જ વખતમાં પ્રાણાંત થઈ ગયો. બધા લોકો કહેવા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યાં અતિમ સમયે મુનિશ્રીના ચહેરા પર લબ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી.

હમેશાં તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ફ્લોદીથી પોકરણ તરફ જવાની રેલ્વે લાઈન હતી. આ લાઈન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક મૂકેલ નથી અને ત્યાં રસ્તો પણ છે, એટલે પશુઓની અવરજવર હોય જ છે અને વખતો વખત ત્યાં ઢોરો રેલ્વેની હડફેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે.

ફ્લોદી સંઘે આ દુર્ઘટનાના ખખર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા. જે વખતે ટેલીફોન આવ્યો તે વખતે વિનોદમુનિના પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક-પ્રતિક્રમણમાં બેઠાં હતાં, માત્ર એક નોકર જ ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં હકીકત સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર મોઢા મળ્યા. સ્પેશલ પ્લેનથી ફ્લોદી પહોંચે તે પહેલાં અગ્નિસંસ્કાર થઈ ગયો. સૂચનાનો ટેલીફોન અડધી કલાક

પ્રકારની સમસ્યા છે ? જામ મારી સાથે પણ વાર્તાલાપ થયો હતો બન્નેનો જા પ્રમાણે એકમત થતાં પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી. તા. ૨૬-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીરાજજી માણ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કયો.

તા. ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ જવાબ આપ્યો કે શ્રી વિનોદભાઈએ ખીચ નમાં સ્વયંમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી જ એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવબહાદુરશ્રી એમ. પી. સાહેબ, શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પંડિતજી પૂજ્યવ્રજજી દસ એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદજીમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા. તા. ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ રવાના થઈ તા. ૩૦-૫-૫૭ ના રોજ સવારે ફોદોદી સ્ટેશને પહોંચ્યા. બેઠવાડીમાં તેઓ ખીચન ગયા કે ત્યાં સ્થવિર મુનિશ્રી મહારાજ પૂજ્ય પંડિતજી શાસ્ત્ર વિચારક શ્રી સમર્થભલજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૮ વચ્ચે પૂજ્ય તપસ્વી મહારાજ શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ બિરાજતા હતા કુલે સાધુ-સાધ્વીની સંખ્યા બહુનીસધી ત્રીસની હતી.

પૂછપરછના જવાબમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “ મેં તે દીક્ષા અગીકાર કરી લીધી છે, તેમાં કંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમે જમારા વીશણી કુટુંબના કિતૈથી છો, અને જો સાચા કિતૈથી છો તો મારા પૂ જા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની જાણા અઠવાડીયાની અંદર જમાવી દો એટલું જ નહિ પણ “ સવિ જીવ કદ શાસન રચી ” ની ભાવનામાં અને આજ રિવસ સુખીના મારી ઉપરનો ઉપકારના બદલામાં જાગમને અદ્વલક્ષીને મારી જો ભાવના હોય જ અને છે કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સહ બંધિને સાધે. જર્ણાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીજો.

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિનોદજીમારને પાછા હાઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સંપાદી અને તા. ૩૧-૫-૫૭ ની રાત્રિના રવાના થઈ, તા. ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીપદકૃષ્ણ ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદજીમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કયો.

મોઠા વળતમાં ફોદોદીના શ્રી સંઘે પૂ શ્રી લાલચંદજી મહારાજને ફોદોદીમાં શોમાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સંઘ સમગ્રીન બન્ને એટલે નિષ્કંઠ ફેરવ્યો અને જગત શુદ્ધ ૧૩ ના રોજ ખીચનથી વિદ્યાર કરી ફોદોદી આપ્યા.

દોષ પછી અઢી મહિનાને આંતરે ફોલોલી ચોમાસા દરમ્યાન શ્રી વિનોદમુનિને હાજતે જવાની સંજ્ઞા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા એટલે તેમના ગુરુએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે, જરાવાર થોભી બંધ એટલે શ્રી વિનોદમુનિએ રત્નેહરણ વગેરેની પ્રતિલેખના કરી તે દરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી હાજત લાગી તેથી ફરી આસા માગતાં જણાવ્યું કે મને હાજત બહુ લાગી છે તેથી બંધ છું, જલદી પાછો ફરીશ. કાળની ગહન ગતિને દુઃખદ રચના રચવી હતી. આજે જ હાજતે એકલા જવાનો બનાવ હતો, હમેશાં તો બધા સાધુઓ સાથે મળીને દિશાએ જતા.

હાજતથી મોકળા થઈ પાછા ફરતા હતા, ત્યાં રેલ્વે લાઈન ઉપર બે ગાયો આવી રહી હતી. બીજી બાજુથી ટ્રેન પશુ આવી રહી હતી, તેની બિહસલ વાગવા છતાં પશુ ગાયો ખસતી ન હતી. શ્રી વિનોદમુનિનું હૃદય થરથરી ઉઠ્યું અને મહા અનુકંપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું હાથમાં રત્નેહરણ લઈ જનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા. ગાયોને તો બચાવી જ લીધી પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય જીવની દયાના સાધન-ભૂત રત્નેહરણ કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે ખ્યારો હતો, તે રેલ્વે લાઈન ઉપર પડી ગયો અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછો સંપાદન કરવામાં જડવાદને ચિદ્ધ કરતાં રાક્ષસી એન્જિનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું. અરિહંત....અરિહંત.. એવા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા અને શરીર તૂટી પડ્યું. રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડ્યો અને થોડા જ વખતમાં પ્રાણોત્થ થઈ ગયો. બધા લોકો કહેવા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યાં અતિમ સમયે મુનિશ્રીના ચહેરા પર ભવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી.

હમેશાં તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ફોલોલીથી પોકરણ તરફ જવાની રેલ્વે લાઈન હતી. આ લાઈન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક મૂકેલ નથી અને ત્યાં રસ્તો પણ છે, એટલે પશુઓની અવરજવર હોય જ છે અને વખતો વખત ત્યાં ઢોરો રેલ્વેની હડફેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે.

ફોલોલી સંઘે આ દુર્ઘટનાના બખર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા. જે વખતે ટેલીફોન આવ્યો તે વખતે વિનોદમુનિના પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક-પ્રતિક્રમણમાં બેઠાં હતાં, માત્ર એક નોકર જ ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં હકીકત સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર મોડા મળ્યા. સ્પેશલ પ્લેનથી ફોલોલી પહોંચે તે પહેલાં અસિસ્ટંટકાર થઈ ગયો. સૂચનાનો ટેલીફોન અડધી કલાક

મોઠા પહોંચ્યો. એ સંદેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના ચળકે પશુ મહેરો એવાનો અને જાતિમ દર્શનનો પ્રસન્ન મળત પરંતુ જતરાય કંમે તેમ જન્યું નહીં.

જાથી પ્લેકનનો પોશ્યામ પડતો મૂંઝવામાં જાણ્યો અને માતા-પિતા તા. ૧૪-૮-૫૭ ના રોજ ટૂંકન મારફત ફોદો પહોંચ્યા, શ્રી દુર્લભભાઈ અને મણિબેને પૂજ્ય તપસ્વીશ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ સાહેબના હાથ ન કર્યા

જા પ્રસન્ને શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ સાહેબે જનસરને પિછાળીને અને ધૈર્યનું કોકાલેકે જાણ કરીને, શ્રી વિનોદમુનિના માતા-પિતાના સાત્વન જર્થ ઉપદેશ શરૂ કર્યો જેનો દૂધમાં સાર જા પ્રમાણે છે

“હવે તો જો રત્ન ચાલ્યું ગયું ! સમાજનો આશાદીપકે કોલવાઈ ગયો ! સ્ટે જીગીને આથમી ગયો ! હવે જો દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી ”

શ્રી વિનોદમુનિના સસારપક્ષના માતૃશ્રી મણિબેનને મુનિશ્રીએ કહ્યું કે, જો ! ભાવિ પ્રબળ છે જા જાનવમાં મહાપુરુષોએ પશુ હાથ પાઈ નાખ્યા છે અને સૌને મરણને શરણ થવું પડે છે તો પછી આપણા જેવા પામર પ્રજાનું શું મણુ છે ? હવે તો શોક દૂર કરીને આપણે જોમના મૂલ્યનો આદર જોઈને માત્ર ખીરજ ખરવાની રહી.

૫. શ્રી સમર્થમહાશય મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય—

પ્રાથમિક તેમજ અવધાનના પરિચયથી અને શ્રી વિનોદમુનિના વિશે જાણવ થયો, કે તેમની ખર્મપ્રિયતા અને ધર્માભિલાષના ‘અદ્વિતિયા વેમાણુ રાગસે’ નો પરિચય કરાવતી હતી. પ્રાપ્ત સાંસારિક પ્રજ્ઞ વૈભવ તરફ તેમની રુચિ દ્રષ્ટિમાવર થતી ન હતી. પરંતુ તેઓ વીતરાગવાળીના સસર્જથી વિવેક વિમુક્ત ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને તલ્લીન હોવાતા હતા. આમ પરિચયનો અભાવે વૈરાગ્ય પશુ તેમની પ્રાણથી તેમની ખર્માનુસંજિતા તથા જીવનજર્ણથી કપિન કાર્ય કરવામાં પશુ મલશદના સ્થાને મુખ્યાનુભવની વૃત્તિલક્ષમાં આવતી હતી.

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૧—તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી ?

ઉત્તર—પાંચમાં આરામાં લદ્દા શેઠાણીના પુત્ર એવંતા (અતિમુક્ત) કુમારને તેની માતૃશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તર્ફ ના પાડી એટલે તેણે સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી ત્યારબાદ લદ્દા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા તે જ રાત્રે તેણે ખારમી લીજીયુની પડિમા અંગીકાર કરી અને શિયાળાણીના પરિષદથી કાળ કરી નલીનગુદમ વિમાનમાં ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વયં દીક્ષિત થયા.

પ્રશ્ન ૨—આવા વૈરાગી જીવને આવો બચકર પરીષદ કેમ આવે ?

ઉત્તર—કેટલાક ચરમ શરીરી જીવને મરણાતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે. જુઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતારજ મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામાં હજારો ભવનાં કર્મ હોવા જોઈએ, ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતું, તો મરણાતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલાં બધાં કર્મ કેવી રીતે ખરે ? બા. પ્ર. શ્રી વિનોદમુનિને આવો પરીષદ આવ્યો, જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એકાવતારી જીવ હોય.

શ્રી વિનોદમુનિનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દી ભાષામાં છપાયેલ છે તેમાંથી અહીં સાર રૂપે સંક્ષેપ કરેલ છે.

“ असंख्यं जीविय मा पमायए ”

..... श्री विनोदकुमार वीराणी

(दीक्षा लीधा पडेक्षां शास्त्राभ्यास करता)

जन्म : पोर्टसुदान सां. १९८२

दीक्षा

भीयन् - (राजस्थान)

सं. २०१३ वैशाख वद १२

ता. २६-५-५७ रविवार

निर्वाण

कुलोदी - (राजस्थान)

सा. २०१३ श्रावण शुद्ध १२

ता. ७-८-५७ बुधवार

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

વચ્ચે બેઠેલા
લાલાજી કિશનચંદજી સા જોહરી
ઉભેલા યુવક ચિ મહેતાખચંદજી સા. જૈન
નાના - અનિલકુમાર જૈન (દોયતા)

(સ્વ) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેલજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

શેઠશ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

શેઠશ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ વીરાણી
રાજકોટ.

(સ્વ) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાતિલાલ શાહ (સ્વ) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ.

અમદાવાદ

આવમુરખીશ્રીઓ

(૨૧) શ્રી સુરભયદ કશેડાસ વાઘરિયા
ભાજુવડ

(૨૨) શ્રી રગણસાર્ક મોહનલાલ ગાંધી
અમદાવાદ.

૧ વચ્ચે બેઠેલા મોહાભાઈ શીખાન મૂલચંદ્ર
જવાહરલાલ બરદિયા
૨ જાણીયાં બેઠેલા ભાઈ મિતીલાલ બરદિયા
૮ ઉભેલા સોની નાનાભાઈ પૂનમચંદ બરદિયા

શ્રી હેમિગભાઈ પાયાસાતભાઈ
અમદાવાદ

૨૩ શ્રી આનંદરામ માજુસાસ
અમદાવાદ

આવમુરખીશ્રીઓ

શ્રી વૃજલાલ દુર્લાલ પારેખ
રાજકોટ.

કેઠારી હરગોવિંદ નેચંદલાઈ
રાજકોટ.

શેઠશ્રી ભિશ્રીલાલજી લાલચંજી સા. લુણિયા
તથા શેઠશ્રી જીવંતરાજજી લાલચંજી સા

(સ્વ) શેઠશ્રી ધારશીલાલ જીવણલાલ
પારસી.

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકન્દજી સા.
બાલિયા પાલી મારવાડ.

આધ્યત્મરૂબીથી

સ્વ. શ્રીમતી હરિલાલ બનોપત્ત શાહ
જીભાત.

આધ્યત્મરૂબીથી દાનવીર

સ્વ. શ્રીમતી તારાબેન શાહ મોસદા
મગાસ

શ્રીચીતરાગાય નમઃ

જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્યશ્રી-વાસીલાલ-વ્રતિ-વિરચિતયા

પ્રિયદર્શિન્યાખ્યયા વ્યાખ્યયા સમલઙ્કૃતં

વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્ત્યપરનામકમ્

શ્રી-ભગવતીસૂત્રમ્

ચતુર્થો ભાગઃ

- પશ્ચમશતકસ્યોદ્દેશકાર્થસંગ્રહગાથેયમ્-

‘ ચંપ-રવિ-અનિલ-ગંઠિય-સદે, છડમાડડ ઇયણ નિયંઠે,
રાયગિહં ચંપા-ચંદિમા ય દસ પંચમમ્મિ સયે ॥

છાયા—^૧ચમ્પા—^૨રવિરનિલો ^૩ગ્રન્થિકા શબ્દઃ, ^૪છદ્મસ્થા^૫ડડ^૬યુરેજનં ^૭નિર્ગ્રન્થઃ ।

રાજશૃહં ચમ્પા-ચન્દ્રમાશ્ર દશ પશ્ચમે શતકે ॥

ટીકા—ચતુર્થશતકાન્તે લેશ્યાયા નિરૂપિતત્વેન પશ્ચમશતકે પ્રાયશો લેશ્યા-
વ્રતાં નિરૂપણાર્થં દશોદ્દેશકાર્થસંગ્રહો ગાથયા ક્રિયતે-“ ચંપ-રવિ-અનિલ-”
ઈત્યાદિ । તત્ર ચમ્પાનગર્યાં સૂર્યત્રિપયકપ્રશ્નરય સમાધાનાત્મક-નિર્ણયઃ પશ્ચમ-

પંચમ શતક કા પહિલા ઉદ્દેશક પ્રારંભ

ચતુર્થ શતક કે અન્ત મેં લેશ્યાઓં કા નિરૂપણ કિયા ગ-
યા હૈ । સો અવ હસ પંચમ શતક મેં પ્રાયઃતન લેશ્યાઓં સે યુક્ત જો
હેં તન કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ । હસ શતક મેં દશ ઉદ્દેશો હેં ।
ચંપ રવિ ઇત્યાદિ ગાથા દ્વારા તન દશ ઉદ્દેશકોં મેં કયા ૨ વિષય ક્રહા
હૈ યહ ઘાત સંગ્રહ કર પ્રકટ કી ગઈ હૈ । ગાથાકા અર્થ હસ પ્રકાર હૈ-
ચંપાનગરી મેં ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે સૂર્ય કે વિષય મેં જો પ્રશ્ન

પાંચમાં શતકનો પહેલા ઉદ્દેશકનો પ્રારંભ

ગાથા શતકમા લેશ્યાઓનુ નિરૂપણ કરાયુ છે હવે આ પાંચમાં શતકમા, એ
લેશ્યાઓથી યુક્ત એ હવે છે તેમનુ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે આ શતકમાં દસ
ઉદ્દેશકો છે તે દસે ઉદ્દેશકોમા આવતા વિષયનો ‘ ચંપ રવિ’ ઇત્યાદિ. ગાથામા
સંબંધ કરવામાં આવ્યો છે-આ ગાથાનો અર્થ નીચે મુજબ છે.

સત્ત્વકસ્ય પ્રથમે ઉદ્દેશકે વિહિતઃ, દ્વિતીયે વાયુવિષયકપ્રશ્નસ્ય નિર્ણયઃ કૃતઃ, તૃતીયે જાલગ્રન્યિકાફાણનીયાર્થવિષયકો નિર્ણયઃ પ્રતિપાદિતઃ, ચતુર્થે ક્ષન્દવિષય-પ્રશ્નોત્તરયોર્નિર્ણયઃ, પચ્ચમે છદ્મસ્યવક્તવ્યતા પ્રતિપાદિતા પૃષ્ઠે આયુષોઽપ્તસ્ય લીર્ણતાદીનાં પ્રતિપાદન કૃતમ્, સપ્તમે પુલ્લગ્લાનામેજનાધ્યયપ્રતિપાદન કૃતમ્, અષ્ટમે નિર્ગ્રન્યપુષ્પામિધાનાનગારવિહિત વસ્તુવિચારસારાનિર્ણયઃ, નવમે રાજગૃહ નગરવિષયકો વિચારો વિહિતઃ, દશમે ચ ચમ્પાનગરીયાં ચન્દ્રવિષયિણી વક્તવ્યતા પ્રતિપાદિતેતિ ગાયાર્થઃ ॥

સૂર્ય વક્તવ્યતા પ્રસ્તાવઃ—

મૂલ્ક—“તેજ કાલેજ, તેજ સમર્ણ, ચપા નામ નયરી હોસ્થા, ઘણજો, તીસે જ ચપાજ નયરીયે પુણજમદે જામ

ક્રિયા છે, વસકા સમાધાન હસ પચ્ચમ જાતક કે પ્રથમ ઉદ્દેશક મેં પ્રકટ ક્રિયા ગયા છે । દ્વિતીય ઉદ્દેશક મેં વાયુ વિષયક પ્રશ્ન કા સમાધાન પ્રકટ ક્રિયા ગયા છે । તૃતીય ઉદ્દેશક મેં જાલગ્રન્યિકા કે ઉદાહરણ ઉપર સે વિવક્ષિત અર્થ વિષયક નિર્ણય કો પ્રકટ ક્રિયા છે । ચતુર્થ ઉદ્દેશક મેં શબ્દ કે ઉપર ક્રિયે ગયે પ્રશ્નો કા ઝોર ઉત્તરો કા નિર્ણય પ્રકટ ક્રિયા ગયા છે । પચ્ચમ ઉદ્દેશક મેં છદ્મસ્ય કી વક્તવ્યતા પ્રતિપાદિત હુઈ છે । છઠ્ઠે ઉદ્દેશક મેં આયુ કી અપ્તતા ઝોર લીર્ણતા આદિ કા કપન ક્રિયા ગયા છે । સપ્તમ ઉદ્દેશક મેં પુલ્લો કે કંપન કા વિચાર ક્રિયા ગયા છે । આઠવે ઉદ્દેશક મેં નિર્ગ્રન્ય નામ કે અનગાર મે પદાર્થો કા વિચાર ક્રિયા છે । નવમ ઉદ્દેશ મેં રાજગૃહ નગર કા વિચાર હુઆ હસ વાતકો કહા ગયા છે । તથા દશવે ઉદ્દેશ મેં ચપા નગરી મેં ચન્દ્રવિષયક વક્તવ્યતા પ્રતિપાદિત હુઈ છે । હસ પ્રકાર સે હસ ગાયા કા અર્થ છે ॥

ચંપાનગરીમાં ક્ષન્દભૂતિ ઝોતમે સૂચના વિષયમાં જે પ્રશ્નો કર્યા છે, તેનું મહાવીર પ્રશ્નને પાંચમાં ચતુર્થના પહેલા ઉદ્દેશકમાં સમાધાન કર્યું છે જીભ ઉદ્દેશકમાં વાયુ વિષયક પ્રશ્નનું સમાધાન કરાયું છે ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં જાલગ્રન્યિકાના ઉદાહરણથી વિવક્ષિત અર્થ વિષયક નિર્ણય પ્રકટ કર્યો છે ચોથા ઉદ્દેશકમાં શબ્દ વિશે પૂછાયેલાં પ્રશ્નોના ઉત્તરોનું પ્રતિપાદન કરાયું છે પાંચમાં ઉદ્દેશકમાં છદ્મસ્યની વક્તવ્યતાનું પ્રતિપાદન કરાયું છે, છઠ્ઠા ઉદ્દેશકમાં આયુની અપ્તતા લીર્ણતા વ્યાખ્યાન કરાયું છે સાતમા ઉદ્દેશકમાં પુલ્લોના કંપનનો વિચાર કરાયો છે આઠમાં ઉદ્દેશકમાં નિર્ગ્રન્ય નામના અણુગ્રાણે પદાર્થોનો વિચાર કર્યો છે નવમાં ઉદ્દેશકમાં રાજગૃહ નગર વિષે અને દસમાં ઉદ્દેશકમાં ચપા નગરીમાં પૂછાયેલા ચન્દ્ર વિષયક પ્રશ્નોનું સમાધાન કર્યું છે આ પ્રકારનો ગાથાનો વિસ્તૃત અર્થ થાય ॥

चेइए होत्था, वण्णओ सामीसमोसड्डे, जाव-परिसा पडिगया,
तेणं कालेणं, तेणं समएणं, समणस्स भगवओ महा-
वीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई नामं अणगारे, गोयमगोत्तेणं
जाव-एवं वयासी-जंबुद्दीवे णं भंते ! दीवे सूरिया उदीण-
पाईणमुग्गच्छ पाईण-दाहिण मागच्छंति, पाईण-दाहिण
मुग्गच्छ, दाहिण पडीण मागच्छंति, दाहिण-पडीण मुग्ग-
च्छ, पडीण-उइण-मागच्छंति, पडीण-उइणमुग्गच्छ, उदीचि
-पाईण मागच्छंति ? हंता. गोयमा ! जंबुद्दीवेणं दीवे
सूरिया उदीची-पाईण मुग्गच्छ जाव-उदीच-पाईण
मागच्छंति ॥ सू० १ ॥

छाया—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये खलु चम्पा नाम नगरी आसीत्-
वर्णकः, तस्यां चम्पायां नगर्यां पूर्णभद्रं नाम चैत्यम् आसीत्, वर्णकः, स्वामी
समवसृतः, यावत्-पर्यत् प्रतिगता, तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल और उस समय
में (चंपानामं नयरी होत्था) चंपा नाम की नगरी थी । (वण्णओ) वर्ण-
क (तीसे णं चंपाए नयरीए पुण्णभद्दे णामं चेइए होत्था) उस चंपा नग-
री में पूर्णभद्र नाम को चैत्यथा । (वण्णओ) वर्णक (सामी समो
सड्डे) वहां महावीर स्वामी पधारे (जाव परिसा पडिगया) यावत् सभा
अपने २ स्थान पर वापिस गई । (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल
और उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान्

“तेण कालेणं तेणं समएणं” इत्यादि

सूत्रार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) ते काले अने ते समये, (चंपा
नाम नयरी होत्था) चंपा नामे नगरी હતી (વણ્ણઓ) તેનું વર્ણન કરવું.
(તીસે ણં ચંપાએ નયરીએ પુણ્ણભદ્દે ણામં ચેહાએ હોત્થા) તેચ પા નગરીમાં પૂર્ણ-
ભદ્ર નામનું એક ચૈત્ય હતું. વણ્ણઓ તેનું વર્ણન કરવું. (સામીસમોસડ્ઢે)
ત્યાં મહાવીર સ્વામી પધાર્યા (જાવ પરિસા પડિગયા) પરિષદ યોતાને સ્થાને
પાછી ફરી, ત્યાં સુધીનું વર્ણન કરવું. (તેણં કાલેણં તેણં સમણં) તે કાળે
અને તે સમયે (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના

महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी इन्द्रमूर्तिर्नाम अनगारः, गौतमगोत्रो यावत्-एषम्
 अवादीत्-जम्बूद्वीपे खलु भवन्तः । द्वीपे सूर्योऽवदीचीन-प्राचीनम् उदगस्य, प्राचीन
 दक्षिणम् आगच्छतः, प्राचीन-दक्षिणम् उदगस्य दक्षिण-पतीचीनम् आगच्छतः,
 दक्षिण प्रतीचीनम् उदगस्य प्रतीचीन-उदीचीनम् आगच्छतः, पतीचीन-उदी
 चीनम् उदगस्य उदीची-प्राचीनम् आगच्छतः । इन्तु, गौतम । जम्बूद्वीपे द्वीपे
 सूर्योऽवदीची-प्राचीनम् उदगस्य यावत्-उदीची-प्राचीनम् आगच्छतः ॥सू०१॥

महावीर के (जेट्टे अंतवासी इन्द्रमूर्तिनाम अनगारे गोयमगोत्रे णं जाव ए
 वं वयासी) ज्येष्ठ अंतवासी-शिष्य इन्द्रमूर्ति नाम के अनगार ने जो
 गौतम गोत्र के थे, यावत् इस प्रकार से पूछा-(जंबुद्वीपे णं भत्ते । द्वीपे
 सूरिया उदीण-पार्श्वमुगच्छ पार्श्व-दक्षिण-मागच्छन्ति, पार्श्व-दक्षिण
 मुगच्छ दक्षिण-पश्चीणमागच्छन्ति) हे भवन्तः । जंबूद्वीप नाम के द्वीप
 में दो सूर्य हैं । वे ईशान दिक्षोण में उदय होकर आग्नेयदिक्षोण में अस्त
 होते हैं-अथवा अग्निदिक्षोण में उदय होकर नैऋतदिशा में अस्त होते
 हैं ? (दक्षिण-पश्चीणमुगच्छ पश्चीण उदणमागच्छन्ति) या नैऋत्यकोण
 में उदय होकर, वायव्य कोने में अस्त होते हैं ? (पश्चीण उदीण मुगच्छ
 उदीचि पार्श्वमागच्छन्ति) अथवा वायव्यकोण में उदय होकर ईशान
 कोण में अस्त होते हैं ? (इता गोयमा । जंबुद्वीपे णं द्वीपे सूरिया उदीची
 पार्श्व मुगच्छ जाव उदीचिपार्श्वमागच्छन्ति) हां गौतम । इसी तरह से
 सूर्यो का उदय होना और अस्त होना होता रहता है जंबूद्वीप नामके

(जेट्टे अंतवासी इन्द्रमूर्ति नाम अनगारे गोयमगोत्रेण जाव एव वयासी) ज्येष्ठ अंतवासी
 (शिष्य) इन्द्रमूर्ति नामना अणुभार क्त्वा तेज्जे गौतम गोत्रना क्त्वा 'यावत्'
 तेमत्ते महावीर प्रभुने आ प्रभात्ते पृच्छु- (अणुहोत्रे णं भत्ते । द्वीपे सूरिया उदीण
 पार्श्वमुगच्छ पार्श्व दक्षिणमागच्छन्ति, दक्षिण-पार्श्वमुगच्छ दक्षिण-पश्चीणमाग
 च्छन्ति) हेभवन्तः । जंबूद्वीप नामना द्वीपमां मे सूर्ये ३ तेज्जे ईशानकोणमां
 उदय पाभीने अग्नीकोणमां अस्त पाभी छे ? अथवा अग्निकोणमां उदय पाभी
 नैऋत्य कोणमां अस्त पाभी छे ? (दक्षिण-पश्चीणमुगच्छ पश्चीण-उदणमागच्छन्ति)
 अथवा नैऋत्य कोणमां उदय पाभीने वायव्यकोणमां अस्त पाभी छे ? (पश्चीण
 -उदीणमुगच्छ उदीचि पार्श्वमागच्छन्ति) अथवा वायव्यकोणमां उदय पाभीने
 ईशान कोणमां अस्त पाभी छे, (इता गोयमा । जंबुद्वीपे णं द्वीपे सूरिया उदीची
 पार्श्वमुगच्छ जाव उदीचिपार्श्वमागच्छन्ति) हां, गौतम । जे ए प्रभात्ते सूर्योने।

ટીકા—શાસ્ત્રકારઃ સૂર્યસમ્બન્ધિવક્તવ્યતામાદ્ય—‘ તેણં કાલેણ ’ ઇત્યાદિ । તસ્મિન્ કાલે ‘ તેણ સમયેણ ’ તસ્મિન્ સમયે સ્વલુ ‘ ચંપા ણામં નયરી ’ ચમ્પા નામ નગરી ‘ હોત્થા ’ આસીત્, ‘ વણ્ણઓ ’ વર્ણકઃ ચમ્પાવર્ણનાપ્રતિપાદક ઔપપાતિકસૂત્રોક્તપદસમુદાયો વિજ્ઞેયઃ ‘ તીસે ણ ’ તસ્યાઃ સ્વલુ ‘ ચંપાએ ’ ચમ્પાયામ્ ‘ નયરીએ ’ નગર્યામ્ ‘ પુણ્ણ મહે ણામં ’ પૂર્ણમદ્રં નામ ‘ ચેહ્ણે ’ ચૈત્યમ્ વ્યન્તરાયતનમ્ ‘ હોત્થા ’ આસીત્, ‘ વણ્ણઓ ’ વર્ણકઃ, તસ્ય વર્ણનં પૂર્વવદ્ બોધ્યમ્, તત્ર ‘ સામી સમોસહ્ણે ’ સ્વામી મહાવીરઃ સમવસૃતઃ ‘ જાવ-પરિસા પહિગયા ’ યાવત્-પર્પત્ પ્રતિગતા । યાવત્કરણાત્ પ્રભોઃ ધર્મોપદેશં શ્રોતું પર્પત્

દ્વીપ મેં સૂર્ય ઉત્તર ઔર પૂર્વ દિશા કે અન્તરાલ ઈશાન મેં ઉદય હોકર યાવત્ ઈશાન મેં અસ્ત હોતે હૈં ॥

ટીકાર્થ—શાસ્ત્રકાર ને હસ સૂત્ર દ્વારા સૂર્ય સંબંધી વક્તવ્યતા કા પ્રતિપાદન કિયા હૈ । (તેણં કાલેણ તેણં સમયેણ) ઉસ કાલ ઔર ઉસ સમય મેં (ચંપા ણામં નયરી) ચંપા નામકી નગરી (હોત્થા) થી । (વણ્ણઓ) હસકા વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્ર મેં કિયા ગયા હૈ । (તીસે ણં) ઉસ (ચંપાએ નયરીએ) ચંપા નગરી મેં (પુણ્ણમહે ણામં ચેહ્ણે) પૂર્ણમદ્ર નામ કા ચૈત્ય વ્યન્તરાયતન (હોત્થા) થા । (વણ્ણઓ) હસ વ્યન્તરાયતન કા મી વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્ર મેં કિયા ગયા હૈ । (સ્વામી સમોસહ્ણે) મહાવીર પ્રભુ કા વહાં પર સમવસરણ હુઆ (જાવ પરિસા પહિગયા) યાવત્ પરિષદાં અપને ૨ સ્થાન પર વાપિસ ચલી ગઈ । (યાવત્) શબ્દ સે યહાં (પ્રભોઃ ધર્મોપદેશં શ્રોતું) પ્રભુ કે ધર્મોપદેશ કો સુનને કે લિયે

ઉદય અને અસ્ત થતો રહે છે-જેથી દ્વીપ નામના દ્વીપમાં સૂર્ય ઈશાનમાં ઉદય પામીને (યાવતુ) ઈશાનમાં અસ્ત પામે છે

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા સૂર્યની વક્તવ્યતાનું પ્રતિપાદન કર્યું છે (તેણ કાલેણ તેણ સમયેણ) તે કાળે અને તે સમયે, “ ચંપા ણામં નયરી હોત્થા ” ચંપા નામે એક નગરી હતી “ વણ્ણઓ ” તેનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં કર્યા પ્રમાણે સમજવું. “ તીસેણં ચંપાએ ” તે ચંપા નગરીમાં “ પુણ્ણમહે ણામં ચેહ્ણે હોત્થા ” પૂર્ણમદ્ર નામે ચૈત્ય (વ્યન્તરાયતન) હતું (વણ્ણઓ) તે ચૈત્યનું વર્ણન પણ ઔપપાતિકસૂત્રમાં કર્યા મુજબ સમજવું. ૨ “ સામીસમોસહ્ણે ત્યા મહાવીરસ્વામીનું સમવસરણ થયું. ” “ જાવ પરિસા પહિગયા ” પ્રભુનો ધર્મોપદેશ સાંભળવાને માટે પરિષદ નીકળી. ધર્મોપદેશ સાંભળીને પરિષદ. (જન સમૂહ) વિખરાઈ ગઈ. (જાવ) પદથી ઉપરનો

નિર્ગच्छति' इति सग्राहम् । तत् ' तेण कालेण ' तस्मिन् काले ' तेण समण' तस्मिन् समये खलु ' समणस्स भगवओ महावीरस्स जेहे अत्तेवासी ' भमणस्स भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठः सर्वप्रथमोऽन्तेवासी शिष्यः ' इदमूर्ह' इन्द्रभूतिः ' णामं ' नाम ' अणगारं ' अनगारः ' गोयमगोसेणं ' गौतमगोत्रं खलु ' जाव-एव वयासी-' यावत्-एव नक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्, वक्तव्यविषयमाह- ' जम्बूद्वीपेण भंत । ' हे भदन्त । जम्बूद्वीपे खलु ' द्वीपे ' द्वीपे ' सूरिया ' सूर्यो, जम्बूद्वीपे इयोरेव सूर्ययोः सदमावेन सूर्यौ इत्युक्तम्, ' उदीण-पाण्डुमा-च्छ ' उदीचीन-याचीनम् उद्गत्य, उद्गतं उदीचीनम्, उत्तरदिक् प्रागेव प्राची-नम् पूर्वदिक् उद्गत्प्रस्थासन्न दिग-तरालं क्षेत्रदिगपेक्षया पूर्वोत्तरदिगान्तरम् ईशान-कोणम् उद्गत्य समोदय माप्य ' पार्श्व-दाहिणमागच्छति ' प्राचीन-दक्षिण दिग

(વર્ષત્ નિર્ગच्छતિ) જનસમૂહનિકલ્ । હસ પાઠ કા સંગ્રહ દુખા છે । (તેણ કાલેણ તેણં સમણં) વસ કાલ ઓર વસ સમય મેં (સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ જેહે અત્તેવાસી) ભમણ ભગવાન મહાવીર કે ઉપેષ્ટ સર્વ પ્રથમ શિષ્ય (ઇદમૂર્હ) ઇન્દ્રભૂતિ (ણામ) નામકે (અણગારે) અનગારને (ગોયમગોસે નં) જો કિ ગૌતમ ગોત્રીય થે (જાવ એવં વયાસી) યાવત્ હસ પ્રકાર સે પૂછા-(જમ્બુદ્વીપે ણં ભંતે । દ્વીપે) હે ભદન્ત ! જમ્બુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં (સૂરિયા) દો સૂર્ય (જમ્બુદ્વીપ મેં દો સૂર્ય ઓર દો ચંદ્રમા હે એસા સિદ્ધાન્ત કા કથન હે) (ઉદીણ પાર્શ્વ ડબગચ્છ) ઉદીચીન ઉત્તરદિશા ઓર પ્રા-ચીન પૂર્વદિશા હન બોનોં કે અન્તરાલરૂપ ક્ષેત્ર મેં ઈશાનકોણ મેં ઉદય કો પ્રાપ્ત હોકર (પાર્શ્વદાહિણમાગચ્છતિ) પ્રાચીન પૂર્વદિશા ઓર વ

ભાવાર્થ શ્રવણ કરાવે છે “ તેણં કાલેણ તેણં સમણં ” તે કાળે અને તે સમયે “ સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ જેહે અત્તેવાસી ” ભમણ ભગવાન મહા-વીરના જ્યેષ્ઠ અત્તેવાસી પટ્ટશિષ્ય-“ ઇદમૂર્હ ણામં અણગારે ” ઇન્દ્રભૂતિનામના અણગાર કતા “ ગોયમગોસેણં ” તેઓ ગૌતમ ગોત્રના કતા “ જાવ એવં વયાસી ” તેમણે વડણા નમસ્કાર કરીને મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછ્યું “ જમ્બુદ્વીપે ણં ભંતે ! દ્વીપે ” કે ભદન્ત ! જમ્બુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં “ સૂરિયા ” એ સૂર્યો (જમ્બુદ્વીપમાં એ સૂર્યો અને એ ચંદ્રમા છે, અત્ર સિદ્ધાન્તનું કથન છે, તેથી અહીં “ સૂરિયા ” પદનો પ્રયોગ કર્યો છે “ ઉદીણ-પાર્શ્વડબગચ્છ ” ઇશાન કોણમાં ઉદય પામીને (“ ઉદીચીન ” કો-લે ઉત્તર દિશા “ પ્રાચીન ” કો-લે પૂર્વ દિશા, તે બન્નેની વચ્ચેના ઇશાન કોણમાં) “ પાર્શ્વ

ન્તરાલમ્-અગ્નિકોણમ્ આગચ્છતઃ, ક્રમેણૈવાસ્તંગચ્છતઃ ? ‘ પાર્ષ્ણ દાહિણમુગચ્છ ’
પ્રાચીન-દક્ષિણમ્ અગ્નિકોણમ્ ઉદગત્ય વા ‘ દાહિણપડીણમાગચ્છંતિ ’ દક્ષિણ-
પ્રતીચીનમ્ દિગન્તરમ્ નૈઋત્યકોણમ્ આગચ્છતઃ ? અથવા ‘ દાહિણપડીણમુગચ્છ ’
દક્ષિણ-પ્રતીચીનમ્ નૈઋત્યકોણમ્ ઉદગત્ય ‘ પડીણમુદીણમાગચ્છંતિ ’ પ્રતીચીન-
ઉદીચીનં દિગન્તરં વાયવ્યકોણમ્ આગચ્છતઃ ક્રમેણૈવાસ્તં પ્રાપ્નુતઃ ? અથવા ‘ પડીણ-
-ઉદીણમુગચ્છ ’ પ્રતીચીન-ઉદીચીનં દિગન્તરમ્ વાયવ્યકોણમિતિ યાવત્ ઉદગત્ય
‘ ઉદીચિ-પાર્ષ્ણ માગચ્છંતિ ’ ઉદીચીનપ્રાચીનમ્ દિગન્તરાલમ્, ઈશાનકોણમ્
આગચ્છતઃ ? અસ્તં પ્રાપ્નુતઃ કિમ્ ? ભગવાન્ તત્સ્વીકુર્વન્ આહ-‘ હંતા ગોયમા ! ’
इत्यादि । हे गौतम ! हन्त, सत्यं त्वत्कथनम् , यत् ‘ जंबूद्वीपेणं दीवे’ जम्बूद्वीपे

ક્ષિણદિશા કે અન્તરાલરૂપ ક્ષેત્ર મેં અગ્નિકોણ મેં ક્રમ સે અસ્ત હોતે હૈં
કયા અથવા (પાર્ષ્ણ દાહિણમુગચ્છ) પ્રાચીન, દક્ષિણ કે અન્તરાલરૂપ ક્ષેત્ર
અગ્નિકોણ મેં ઉદિત હોકર (દાહિણપડીણમાગચ્છંતિ) દક્ષિણદિશા ઓર
પ્રતીચીનદિશા (પશ્ચિમ) કે અન્તરાલરૂપ ક્ષેત્ર નૈઋત્યકોણ મેં અસ્ત હોતે હૈં
કયા ? અથવા (દાહિણપડીણમુગચ્છ) નૈઋત્યકોણ મેં ઉદિત હોકર (પ-
ડીણમુદીણમાગચ્છંતિ) વાયવ્યકોણ મેં ક્રમ સે અસ્ત હોતે હૈં કયા ?
અથવા (પડીણ, ઉદીણમુગચ્છ) પ્રતીચીન ઉદીચીન દિશાકે અન્તરાલ-
રૂપ ક્ષેત્ર વાયવ્યકોણ મેં ઉદિત હોકર (ઉદીચિ પાર્ષ્ણમાગચ્છંતિ) ઉ-
દીચીન પ્રાચીન દિશાઓં કે અન્તરાલરૂપ ક્ષેત્ર ઈશાન કોણ મેં ક્રમ
સે અસ્ત હોતે હૈં કયા ? इन प्रश्नों का स्वीकारात्मक उत्तर देते
हुए प्रभु गौतम से कहते हैं कि ‘ हंता गोयमा ! ’ हा, गौतम ! जैसा
तुमने प्रश्न किया है वह वैसा ही है अर्थात् सत्य है- जम्बूद्वीप में दो

દાહિણમાગચ્છંતિ ” અગ્નિકોણમાં (પૂર્વ અને દક્ષિણ વચ્ચેના ખૂણામાં) શું
અસ્ત પામે છે ? અથવા “ પાર્ષ્ણ-દાહિણમુગચ્છ ” શું અગ્નિકોણમાં ઉદય પા-
મીને “ દાહિણ પડીણમાગચ્છંતિ ” નૈઋત્ય કોણમાં (દક્ષિણ અને પશ્ચિમ વ-
ચ્ચેના ખૂણામાં) અસ્ત પામે છે ? અથવા “ દાહિણપડીણમુગચ્છ ” નૈઋત્ય
કોણમાં ઉદય પામીને “ પડીણમુદીણમાગચ્છંતિ ” શું વાયવ્ય કોણમાં અસ્ત
પામે છે ? અથવા “ પડીણ, ઉદીણમુગચ્છ ” શું વાયવ્ય કોણમાં ઉદય પામીને
“ ઉદીચિ પાર્ષ્ણમાગચ્છંતિ ” ઈશાનકોણમાં અસ્ત પામે છે ?

આ પ્રશ્નોનો હકારમાં જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે-“ હંતા,
ગોયમા ! ” હા, ગૌતમ ! એવું જ બને છે-જંબૂદ્વીપમાં બે સૂર્યો છે, તેઓ
ઈશાનકોણમાં (પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેના ખૂણામાં) ઉદય પામીને

સહ દ્વીપે 'સુરિયા' સૂર્યો 'ઉદીચી-પાઈણ મુગચ્છ' ઉદીચીન-પ્રાચીન વિગ-
ન્તરમ્ ઈશાનકોણમ્ ઉદગત્ય ઉદય પ્રાપ્ય 'જાવ-ઉદીચ-પાઈણ માગચ્છંતિ'
યાવત્-ઉદીચીન-પ્રાચીનમ્ આગચ્છતઃ ક્રમેણાસ્તં યાત ક્ષિમ્, યાવત્કરણાત્-
'પ્રાચીન-દક્ષિણમ્' અગ્નિકોણમ્ આગચ્છતઃ પ્રાચીન-દક્ષિણમ્ ઉદગત્ય (ઉદયં
પ્રાપ્ય) દક્ષિણ-પ્રતીચીનમ્ (નૈઋત્યકોણમ્) આગચ્છતઃ દક્ષિણ-પ્રતીચીનમ્
ઉદગત્ય (ઉદયં પ્રાપ્ય) પ્રતીચીન-ઉદીચીનમ્ (વાયવ્યકોણમ્ આગચ્છતઃ, પ્રતી
ચીન-ઉદીચીનમુદગત્ય) 'ઉદયં પ્રાપ્ય' इति संग्राहम् ।

અગ્રોદગમનમસ્તગમનમ્ સૂર્યસ્ય દ્રષ્ટૃજનાપેક્ષયા લોચ્યમ્ તથાચ યેપાં
દ્રષ્ટૃજામ્ ઉપર્યુક્તૌ સૂર્યૌ અદ્યૈયૌ યુત્વા દૃશ્યૌ ભવતઃ, તે દ્રષ્ટાર યૌ ઉદગતૌ
સૂર્યં હૈં । એ ઉદીચીનપ્રાચીન દિશા કે અન્તરાલરૂપ ઈશાન કોણ મેં ઉદય
કો પ્રાપ્ત હોકર 'જાવ' યાવત્ 'ઉદીચપાઈણ માગચ્છંતિ' ઉદીચીન
પ્રાચીન દિશા કે અન્તરાલ રૂપ ક્ષેત્ર ઈશાનકોણ મેં ક્રમ સે અસ્ત હોતે હૈં
યહાં (યાવત) શબ્દ સે (પ્રાચીનદક્ષિણમાગચ્છતઃ, પ્રાચીન દક્ષિણ
મુદગત્ય દક્ષિણપ્રતીચીનમાગચ્છતઃ દક્ષિણપ્રતીચીનમુદગત્ય પ્રતીચીન
મુદીચીન આગચ્છતઃ, પ્રતીચીનઉદીચીનમુદગત્ય (હસ પૂર્વોક્ત પાઠ કા
હી સમજ કિયા હૈં । ઉત્તર દિશા કે પાસ કા જો પ્રદેશ હૈં વહ ઉદીચીન,
પૂર્વદિશા કે પાસ કા જો પ્રદેશ હૈં વહ પ્રાચીન, ઉત્તર ઓ પૂર્વદિશા કે
બીચ કા જો ભાગ હૈં વહ ઈશાનકોણ, પૂર્વ ઓર દક્ષિણદિશા કે બીચકા
જો ભાગ હૈં વહ અગ્નેયકોણ, દક્ષિણ ઓર પશ્ચિમ કે બીચ કા જો ભાગ
હૈં વહ નૈઋત્યકોણ હૈં તથા પશ્ચિમ ઓર ઉત્તરદિશા કા જો બીચ કા
ભાગ હૈં વહ વાયવ્યકોણ હૈં । અમુક સમય મેં સૂર્ય ઉદિત હોતા હૈં ઓર
અમુક સમય મેં વહ અસ્ત હોતા હૈં એસા જો સૂર્ય કે ઉદય ઓર અસ્ત

“જાવ” યાવત “ઉદીચપાઈણમાગચ્છંતિ” ક્રમશઃ ઈશાનકોણ પર્થન્તરે ક્ષેત્ર
માં અસ્ત પામે છે અહીં ‘જાવ’ (યાવત્ પદથી નીચેના પૂર્વોક્ત પાઠને)
સમાવેશ કરાયો છે “પ્રાચીન દક્ષિણમાગચ્છતઃ, પ્રાચીનદક્ષિણમુદગત્ય દક્ષિણ પ્રતીચી
નમાગચ્છતઃ, દક્ષિણ પ્રતીચીનમુદગત્ય પ્રતીચીનમુદીચીન આગચ્છતઃ, પ્રતીચીન ઉદીચી
નમુદગત્ય” ઉત્તરદિશાની પાસેના જે પ્રદેશ છે તેને (ઉદીચીન) અને પૂર્વદિશાની
પાસેના પ્રદેશને (પ્રાચીન) કહેવામાં આવેલ છે ઉત્તર અને પૂર્વદિશા વચ્ચે
ઈશાનકોણ છે પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચે અગ્નિકોણ છે, દક્ષિણ અને
પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય કોણ છે અને પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચે વાયવ્ય કોણ છે

(અમુક સમયે સૂર્ય ઊગે છે અને અમુક સમયે સૂર્ય યાવમે છે આ
પ્રમાણે સૂર્યના ઉદય અને અસ્ત વિષેનું જે કથન છે, તે કથન સૂર્યને દેખ

इति व्यवहरन्ति, येषां तु दृश्यौ भूत्वा अदृश्यौ भवतस्ते तौ अस्तं गतौ इति व्यवहरन्ति इति तयोरुदयास्तमययोः द्रष्टृजनसापेक्षतयाऽनियतत्वमवसेयम् ।

उक्तञ्च—“ जह जह समये समये पुरओ संचरइ भवखरो गयणे,
तह तह इओ वि नियमा जासइ रयणीय भावत्थो,
एवं च सया नराणं उदयत्थमणाइं होंतिऽनिययाइं,
सयदेस भेए कस्सइ किंची ववदिस्सइ नियमा,

होने का व्यवहार होता है वह सूर्य को देखने वाले मनुष्यों की अपेक्षा होता है ऐसा जानना चाहिये । कारण की समग्र-भूमण्डल पर सूर्य के उदय होने का और अस्त होने का समय नियत नहीं है । अच्छी तरह से विचार किया जाय तो दोनों ही सूर्य लोगों के समक्ष सदा उपस्थित ही रहते हैं, परन्तु जब कोई सूर्य-आवारक द्रव्य सूर्यों की आड़में आजा ता है तब अमुक देशके मनुष्य उन्हें देख नहीं पाते अतः उनकी दृष्टि के अनुसार सूर्य अस्त हो गया ऐसा व्यवहार होता है । और जब वह आवारकद्रव्य उनके आड़े नहीं आता है तब अमुक देश के मनुष्य सूर्य को देखते हैं तो वे कहते हैं कि सूर्य उदित हो गया । इस तरह “ उपर्युक्त सूर्य अदृश्य होकर जब दर्शक जनों उसको देखते हैं तो उनमें उदय हो गये ऐसा व्यवहार होता है और जब दृश्य होकर वे दर्शक जनों की दृष्टि से ओझल हो जाते हैं तब अस्त हो गये ऐसा उनमें व्यवहार होता है) सूर्यों के उदय अस्त का यह व्यवहार उनके दर्शक जनों की अपेक्षा वाला होने के कारण अनियत जानना चाहिये ।

નારા મનુષ્યોની અપેક્ષાએ કરવામાં આવેલ છે, એમ સમજવું. કારણ કે સમસ્ત ભૂમંડળ ઉપર સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત થવાનો કોઈ નિયત સમય નથી જો ખરાબર વિચાર કરવામાં આવે તો બંને સૂર્યો લોકોની સમક્ષ સદા ઉપસ્થિત (મોજૂદ) જ રહે છે. પરંતુ જ્યારે કોઈ આવારક (આચ્છાદિત કરનાર) દ્રવ્ય સૂર્યોની આડે આવી જાય છે, ત્યારે અમુક દેશના લોકો તેમને દેખી શકતા નથી તેથી તેઓની દૃષ્ટિએ (સૂર્ય અસ્ત પામી ગયો,) એવો વ્યવહાર થાય છે. પણ જ્યારે તે આવારક દ્રવ્ય ત્યાથી દૂર થઈ જાય છે ત્યારે તે લોકો તેને દેખી શકે છે, અને કહે છે કે (સૂર્યનો ઉદય થઈ ગયો.) આ રીતે (ઉપર્યુક્ત સૂર્ય અદૃશ્ય થઈને ફરીથી જ્યારે દર્શકોની નજરે પડે છે ત્યારે તેઓ કહે છે કે (સૂર્યનો ઉદય થયો) અને પહેલાં દૃશ્ય હોય એવો સૂર્ય જ્યારે દર્શકોથી અદૃશ્ય બને ત્યારે દર્શકો કહે છે કે (સૂર્ય અસ્ત પામ્યો.) સૂર્યના ઉદય-અસ્તનો આ વ્યવહાર તેના દર્શકોની અપેક્ષાએ જ કરાયો છે એમ સમજવું અને તેથી જ તેને અનિયત સમજવો.

સહ ચેવ ય નિર્દિહો મહમુહુતો કપેણ સઘ્વેસિં કેસિં,
વીદાણિં પિય વિસયપમાણે રથી જેસિં ” ઇત્યાદિ ।

છાયા—“ યયા યયા સમયે સમયે પુરતઃ સશ્ચરતિ માસ્કરો ગગને,
તપા તપા ઇતોઽપિ નિયમાઽ જાયતે રજની ચ મારાર્યઃ,
અન્ન સવા નરાણામુદયા-સ્તમ (ય) નાનિ મપન્તિ અનિયતાનિ,
સ્વદ્વેદ્યમેદ કસ્યચિત્ કિચિદ્ વ્યપદિશ્યતે નિયમાત્,
સકુદેન ચ નિર્દિષ્ટઃ મત્રમુર્તઃ ક્રમેણ સર્વેપાં કેપા-
શ્ચિદિદાનીમપિ ચ વિષયપમાણે રવિર્યેપામ્ ’ ઇતિ ।

પૃથાવતા સૂર્યોઽશ્વેષ્વસઽપિ વિશ્વ ગમનં પ્રતિપાદિત, તેન યતુ ‘ સૂર્યઃ
પશ્ચિમસમુદ્રં પ્રવિષ્ય પાતાલેન ગમનં કૃત્વા સમુદ્રે ડહેતિ ’ ઇત્યુક્તં તત્પરાસ્તમ્ ॥૧॥

કહા મી હૈ—સમય ૨ પર જેસે ૨ સૂર્ય આને ૨ આકાશ મેં ગતિ
કરતા હુઆ ચલતા હૈ, ઘસી તરહ સે હસ તરફ મી રાશિ હોતી ચલી
આતી હૈ યહ વાત સત્ય હૈ । અતઃજપ્ત હસ પ્રકાર સે હૈ કિ સૂર્ય કી ગતિ
કપર હી ડસકે ડહિત હોને કા ઓર અસ્ત હોને કા વ્યવહાર નિર્મર હૈ,
તો ફિર મનુષ્યોં કે હિસાબ સે ડનકા ડહિત ઓર અસ્ત હોના યે ડોનોં
જાતે અનિયમિત હૈ । ઇત્યાદિ । સૂર્ય ચારોં દિશાઓં મેં ગમન કરતા હૈ
આકાશ મેં સૂર્ય સમસ્ત દિશાઓં મેં ફિરતા હૈ—યહ વાત હસ મૂલ સૂત્ર
દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ, તો જો હોગ પેસા માનતેહૈં કિ (સૂર્ય પશ્ચિમ કે
સમુદ્ર મેં પ્રવિષ્ટ હોકર પાતાલ સે ગમન કરતા હુઆ પૂર્વસમુદ્ર મેં ડહિત
હોતા હૈ) ઇનકા યહ કથન યોગ્ય નહીં હૈ ક્યોં કિ સૂર્ય કી ગતિ ચારોં
દિશાઓં મેં હોતી હૈ યહ વાત પૂર્વોક્ત સૂત્ર સે પ્રકટ કી ગઈ હૈ ॥સૂ.૦૧॥

કહું પશુ છે—સમય સમય પર જેમ જેમ સૂર્ય આકાશમાં આગળને
આગળ ગમન કરે છે તેમ તેમ તે તરફ પશુ રાત્રિ થતી બધ છે, જો વાત
સત્ય છે બારીતે જો સૂર્યની ગતિ કપર જ તેના ઉદય અને અસ્ત થવાનો
બ્યવહાર નિર્મર હોય, તો મનુષ્યોની દૃષ્ટિએ તેમનો ઉદય અને અસ્ત થવાની
વાતો અનિયમિત જ છે

(સૂર્ય ચારે દિશામાં ગમન કરે છે—આકાશમાં સૂર્ય સમસ્ત દિશાઓમાં
ફેરે છે,) આ વાત મૂળસૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરી છે

આ કથન દ્વારા લોકોની નીચેની માન્યતાઓનું ખડન કરવામાં આવ્યું છે—
(સૂર્ય પશ્ચિમ સમુદ્રમાં પ્રવેશીને પાતાલમાં ગમન કરીને પૂર્વ સમુદ્રમાં ઉદય
પામે છે) આ માન્યતાનું જો સૂત્રદ્વારા ખડન કરાયું છે કારણ કે સૂર્યની ગતિ
ચારે દિશામાં થાય છે, જો પૂર્વોક્ત સૂત્રદ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે ॥સૂ.૧॥

मूलम्—“ जया णं भंते ! जंबुदीवे दीवे दाहिणङ्गे दिवसे
हवइ, तयाणं उत्तरङ्गेऽवि दिवसे भवइ, जयाणं उत्तरङ्गेऽवि
दिवसे भवइ, तयाणं जंबुदीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुर-
त्थिमपच्चत्थिमेणं राई भवई ? हंता, गोयमा ! जयाणं
जंबुदीवे दीवे दाहिणङ्गे वि दिवसे जाव—राई भवइ जया णं
भंते ! जंबुदीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमे णं दिवसे
भवइ, तयाणं पच्चत्थिमेण वि दिवसे भवइ, जयाणं पच्च-
त्थिमेणं दिवसे भवइ, तयाणं जंबुदीवे दीवे मंदरस्स पव्वं-
यस्स उत्तरदाहिणेणं राई भवइ ? हंता, गोयमा ! जयाणं
जंबुदीवे दीवे मंदरपुरत्थिमेणं दिवसे जाव — राई भवइ
जयाणं भंते ! जंबुदीवे दीवे दाहिणङ्गे उक्कोसए अट्टारस-
मुहुत्ते दिवसे भवइ, तयाणं उत्तरङ्गे वि उक्कोसए अट्टारस-
मुहुत्ते दिवसे भवइ, जयाणं उत्तरङ्गे उक्कोसए अट्टारस मुहुत्ते
दिवसे भवइ, तयाणं जंबुदीवे दीवे मंदरस्स पुरत्थिमं—
पच्चत्थिमेणं जहन्निया दुवालसमुहुत्ता राई भवइ ? हंता,
गोयमा ! जयाणं जंबुदीवे दीवे जाव—दुवालसमुहुत्ता राई
भवइ, जयाणं जंबुदीवे दीवे मंदरस्स पुरत्थिमे उक्कोसए
अट्टारस मुहुत्ते दिवसे भवइ, तयाणं जंबुदीवे दीवे पच्चत्थि-
मेण वि उक्कोसेणं अट्टारसमुहुत्ते दिवसे भवइ, जयाणं
पच्चत्थिमेणं उक्कोसिए अट्टारस मुहुत्ते दिवसे भवइ, तया
णं भंते ! जंबुदीवे दीवे उत्तरे दुवालसमुहुत्ता जाव—राई

સહ ચેવ ય નિર્દિદ્ધો મહમુદ્ધો કમેણ સઘ્વેસિ કેસિ,
 ધીદાર્જિ પિય વિસયપમાણે રથી જેસિ ” ઇત્યાદિ ।

છાયા-“ યથા યથા સમયે સમયે પુરતઃ સમ્પ્રરતિ માસ્પરો ગગને,
 તથા તથા ઇતોઽપિ નિયમાદ્ જાયતે રક્ષની ચ માચાર્યઃ,
 પથશ્ચ સદા નરાણામુદયા-સ્તમ (ય) નાનિ મથન્તિ અનિયતાનિ,
 સ્વરુદેશ્ચમેદ કસ્યચિત્ કિશ્ચિદ્ વ્યપદિશ્યતે નિયમાત્,
 સકુદેવ ચ નિર્દિષ્ટઃ મત્રમુદ્ધર્તઃ ક્રમેણ સર્વેષાં કેપા-
 શ્ચિદિદાનીમપિ ચ વિપયમમાણે રચિયેષામ્ ’ ઇતિ ।

પતાવતા સૂત્રેણ રચેન્નતસૂત્રપિ વિશુ ગમનં પ્રતિપાદિતં, તેન યતુ ‘સૂર્ય
 પશ્ચિમસમુદ્રં પ્રવિશ્ય પાતાલેન ગમનં કૃત્વા સમુદ્રે ઉથેતિ’ ઇત્યુક્તં તત્પરાસ્તમ્ ॥૧॥

કહાર મી હૈ—સમય ૨ પર જેસે ૨ સૂર્ય આગે ૨ આકાશ મેં ગતિ
 કરતા હુઆ થલ્લા હૈ, હસી તરફ સે હસ તરફ મી રાત્રિ હોતી ચલી
 આતી હૈ યહ વાત સત્ય હૈ । અતઃજય હસ પ્રકાર સે હૈ કિ સૂર્ય કી ગતિ
 ઉપર હી હસકે ઉદિત હોને કાં ઓર અસ્ત હોને કાં વ્યવહાર નિર્મર હૈ,
 તો ફિર મનુષ્યોં કે હિસાબ સે ઉનકા ઉદિત ઓર અસ્ત હોના યે દોનો
 જાતે અનિયમિત હૈ । ઇત્યાદિ । સૂર્ય ચારોં દિશાઓં મેં ગમન કરતા હૈ
 આકાશ મેં સૂર્ય સમસ્ત દિશાઓં મેં ફિરતા હૈ—યહ વાત હસ મૂલ સૂત્ર
 દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ, તો જો લોગ પેસા માનતેહૈં કિ (સૂર્ય પશ્ચિમ કે
 સમુદ્ર મેં પ્રવિષ્ટ હોકર પાતાલ સે ગમન કરતા હુઆ પૂર્વસમુદ્ર મેં ઉદિત
 હોતા હૈ) ઉનકા યહ કથન યોગ્ય નહીં હૈ ક્યોં કિ સૂર્ય કી ગતિ ચારોં
 દિશાઓં મેં હોતી હૈ યહ વાત પૂર્વોક્ત સૂત્ર સે પ્રકટ કી ગઈ હૈ ॥સૂ-૧॥

કહું પથ્થ છે—સમય સુમય પર જેમ જેમ સૂર્ય આકાશમાં આગળને
 આગળ ગમન કરે છે, તેમ તેમ તે તરફ પથ્થ રાત્રિ થતી જાય છે, એ વાત
 સત્ય છે આવીતે એ સૂર્યની ગતિ ઉપર જ તેના ઉદય અને અસ્ત થવાનો
 બ્યવહાર નિર્મર હોય, તો મનુષ્યોની હિતિએ તેમનો ઉદય અને અસ્ત થવાની
 જાતો અનિયમિત જ છે

(સૂર્ય ચારે દિશામાં ગમન કરે છે—આકાશમાં સૂર્ય સમસ્ત દિશાઓમાં
 ફરે છે) આ વાત મૂળસૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરી છે

આ કથન દ્વારા લોકોની નીચેની માન્યતાઓનું ખરન કરવામા આવ્યું છે—
 (સૂર્ય પશ્ચિમ સમુદ્રમાં પ્રવેશીને પાતાલમાં ગમન કરીને પૂર્વ સમુદ્રમાં ઉદય
 પામે છે) આ માન્યતાનું એ સૂત્રદ્વારા ખરન કરાયું છે કારણ કે સૂર્યની ગતિ
 ચારે દિશામાં થાય છે, એવું પૂર્વોક્ત સૂત્રદ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે ॥સૂ-૧॥

भवइ, तयाणं उत्तरङ्गे वि, जयाणं उत्तरङ्गे तयाणं जंबुद्वीवे
 दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिम-पच्चत्थिमेणं उक्कोसिया
 अट्टारसमुहुत्ता राई भवइ ? हंता, गोयमा ! एवं चेव उच्चारे-
 यव्वं, जाव-राई भवइ, जयाणं भंते ? जंबुद्वीवे दीवे मंदर
 स्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं जहन्नए दुवालसमुहुत्ते दिवसे
 भवइ, तयाणं पच्चत्थिमेणं वि, जयाणं पच्चत्थिमेणं वि, तया
 णं जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरदाहिणेणं उक्को-
 सिया अट्टारसमुहुत्ता राई भवइ ? हंता. गोयमा ?
 जाव राई भवइ ॥ सू० २ ॥

छाया-यदा खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपे द्वीपे दक्षिणार्धे दिवसो भवति तदा खलु उत्त-
 रार्धेऽपि दिवसो भवति, यदा खलु उत्तरार्धेऽपि दिवसो भवति, तदा जम्बूद्वीपे द्वीपे
 मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्य-पश्चिमे खलु रात्रिर्भवति ? इन्त, गौतम ! यदा जम्बू-

(जयाणं भंते !) इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(જયા ણં ભંતે ! જંબુદ્વીવે દીવે દાહિણઢે દિવસે હવઈ) હે
 ભદન્ત ! જબ જંબુદ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં દિન હોતા હૈ (તયાણં ઉત્તરઢે
 વિ દિવસે ભવઈ) તબ ઉત્તરાર્ધ મેં ભી દિવસ હોતા હૈ । ઓર (જયાણં
 ઉત્તરઢેઽવિ દિવસે ભવઈ, તયા ણં જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પુર-
 ત્થિમપચ્ચત્થિમે ણં રાઈ હવઈ) જબ ઉત્તરાર્ધ મેં ભી દિવસ હોતા હૈ તથ

“ જયાણં ભંતે ! ” ઇત્યાદિ

સૂત્રાર્થ—(જયાણં ભંતે ! જંબુદ્વીવે દીવે દાહિણઢે દિવસે હવઈ) હે ભદન્ત ! જ્યારે
 જંબુદ્વીપના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે, (તયા ણં ઉત્તરઢે વિ દિવસે ભવઈ)
 ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ શું દિવસ હોય છે ? અને (જયાણં ઉત્તરઢેઽવિ
 દિવસે ભવઈ, તયાણ જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ
 હવઈ) જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે, ત્યારે જંબુદ્વીપમાં સુમેરુ

भवइ ? हता, गोयमा ! जाव-भवइ, जयाण भते ! जंबु
 द्वीवे दीवे दाहिणइ अट्टारसमुहुत्ताणतरे दिवसे भवइ,
 तयाण उत्तरे अट्टारसमुहुत्ताणतरे दिवसे भवइ, जयाण
 उत्तरइ अट्टारसमुहुत्ता णतरे दिवसे भवइ, तयाण जंबुद्वीवे
 दीवे मदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेण पच्चत्थिमेण साइरेगा
 दुवालसमुहुत्ता राई भवइ ? हता, गोयमा ! जया णं जंबु
 द्वीवे दीवे जाव राई भवइ, जयाण भते ! जंबुद्वीवे दीवे
 मदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेण अट्टारसमुहुत्ताणतरे दिवसे
 भवइ, तयाण पच्चत्थिमेण अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे
 भवइ, जयाण पच्चत्थिमेणं अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे
 भवइ, तयाण जंबुद्वीवे दीवे मदरस्स पव्वयस्स उत्तरदाहिणे
 साइरेगदुवालसमुहुत्ता राई भवइ ? हता, गोयमा ! जाव
 भवइ, एव एएण कमेण ओसारेयव्व, सत्तरसमुहुत्ते दिवसे
 तेरसमुहुत्ता राई भवइ, सत्तरसमुहुत्ताणतरे दिवसे साइरेगा
 तेरसमुहुत्ता राई, सोलसमुहुत्ते दिवसे ओइसमुहुत्ता राई,
 सोलसमुहुत्ताणतरे दिवसे साइरेगअइसमुहुत्ता राई,
 पण्णरसमुहुत्ते दिवसे पन्नरसमुहुत्ता राई, ओइसमुहुत्ते दिवसे
 सोलसमुहुत्ता राई, ओइसमुहुत्ताणतरे दिवसे साइरेगा सो
 लसमुहुत्ता राई, तेरसमुहुत्ते दिवसे सत्तरसमुहुत्ता राई, तेर
 समुहुत्ताणतरे दिवसे साइरेगा सत्तरसमुहुत्ता राई, जयाणं
 जंबुद्वीवे दीवे दाहिणइ जहळप दुवालसमुहुत्ते दिवसे

ભવઈ, તયાણં ઉત્તરદ્વે વિ, જયાણં ઉત્તરદ્વે તયાણં જંબુદ્વીવે
 દીવે મંદરસ્સ પઞ્ચયસ્સ પુરત્થિમ-પચ્ચત્થિમેણં ઉક્કોસિયા
 અટ્ટારસમુહુત્તા રાઈ ભવઈ ? હંતા, ગોયમા ! એવં ચેવ ઉચ્ચારે-
 યઠ્ઠં, જાવ-રાઈ ભવઈ, જયાણં મંતે ? જંબુદ્વીવે દીવે મંદર
 સ્સ પઞ્ચયસ્સ પુરત્થિમેણં જહન્નણ દુવાલસમુહુત્તે દિવસે
 ભવઈ, તયાણં પચ્ચત્થિમેણં વિ, જયાણં પચ્ચત્થિમેણં વિ, તયા
 ણં જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પઞ્ચયસ્સ ઉત્તરદાહિણેણં ઉક્કો-
 સિયા અટ્ટારસમુહુત્તા રાઈ ભવઈ ? હંતા. ગોયમા ?
 જાવ રાઈ ભવઈ ॥ સૂ ૨ ॥

છાયા-યદા સ્વલ્પ મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે દક્ષિણાર્ધે દિવસો ભવતિ તદા સ્વલ્પ ઉત્ત-
 રાર્ધેઽપિ દિવસો ભવતિ, યદા સ્વલ્પ ઉત્તરાર્ધેઽપિ દિવસો ભવતિ, તદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે
 મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્ત્ય-પશ્ચિમે સ્વલ્પ રાત્રિર્ભવતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! યદા જમ્બૂ-

(જયાણં મંતે !) इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(જયા ણં મંતે ! જંબુદ્વીવે દીવે દાહિણદ્વે દિવસે હવઈ) હે
 મદન્ત ! જબ જંબૂદ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં દિન હોતા હૈ (તયાણં ઉત્તરદ્વે
 વિ દિવસે ભવઈ) તબ ઉત્તરાર્ધ મેં ભી દિવસ હોતા હૈ । ઓર (જયાણં
 ઉત્તરદ્વેઽવિ દિવસે ભવઈ, તયા ણં જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પઞ્ચયસ્સ પુર-
 ત્થિમપચ્ચત્થિમે ણં રાઈ હવઈ) જબ ઉત્તરાર્ધ મેં ભી દિવસ હોતા હૈ તથ

“ જયાણ મંતે ! ” इत्यादि

સૂત્રાર્થ—(જયાણં મંતે ! જંબુદ્વીવે દીવે દાહિણદ્વે દિવસે હવઈ) હે ભદન્ત ! જ્યારે
 જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે, (તયા ણ ઉત્તરદ્વે વિ દિવસે ભવઈ)
 ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ શુ દિવસ હોય છે ? અને (જયાણં ઉત્તરદ્વેઽવિ
 દિવસે ભવઈ, તયાણ જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પઞ્ચયસ્સ પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ
 હવઈ) જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે, ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં સુમેરુ

દ્રીપ દ્રીપે દક્ષિણાર્ધેઽપિ દિવસઃ, યાવત્-રાત્રિર્ભવતિ, યદા સ્વસ્તુ મદન્ત ! જમ્બુ દ્રીપે દ્રીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરતસ્ત્યે દિવસો ભવતિ તદા પશ્ચિમેઽપિ દિવસો મ પતિ, યદા સ્વસ્તુ પશ્ચિમે દિવસો ભવતિ તદા સ્વસ્તુ જમ્બુદ્રીપે દ્રીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય ઉપર-દક્ષિણે રાત્રિર્ભવતિ? હન્ત, ગૌતમ ! યદા સ્વસ્તુ જમ્બુદ્રીપ દ્રીપે મન્દરપૌરતસ્ત્યે

જંબુદ્રીપ મેં સુમેરુ પર્વત કી ઉપરવિશા તરફ ઓર પશ્ચિમ વિશા તરફ રાત્રિ હોતી હૈ ? (હંતા, ગોયમા જયા ણ જંબુદ્રીવે લીચે વાહિણદ્વે ચિ દિ વસે જાવ રાઈ મવઈ) હાં ગૌતમ ! હમી તરહ સે હોતા હૈ-જય જંબુદ્રીપ નામકે દ્રીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં બી દિવસ હોતા હૈ તથ યાવત્ રત્રિ હોતી હૈ । (જયા ણ મંતે ! જંબુદ્રીવે લીચે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ પુરતિયમે ણ દિવસે મવઈ) હે મદન્ત ! જિસ સમય જંબુદ્રીપ નામકે દ્રીપ મેં મંદર પર્વત કી પૂર્વવિશા તરફ દિવસ હોતા હૈ (તયા ણ પન્થતિયમેણ ચિ દિવસે મવઈ) તથ પશ્ચિમ વિશા તરફ બી દિવસ હોતા હૈ ઓર (જયા ણ પ પન્થતિયમેણ દિવસે મવઈ, તયા ણ જંબુદ્રીવે લીચે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ ઉપર-વાહિણેણ રાઈ મવઈ) જય પશ્ચિમ વિશા તરફ દિવસ હોતા હૈ, તથ જંબુદ્રીપ મેં મંદર પર્વત કી ઉપર દક્ષિણ વિશા તરફ રાત્રિ હોતી હૈ ? વૈયા ? (હંતા, ગોયમા ! જયા ણ જંબુદ્રીવે લીચે મંદરપુરતિયમે ણ દિવસે જાવ રાઈ મવઈ) હાં, ગૌતમ ! હસી તરહ સે હોતા હૈ-તથ યાવત્ રત્રિ

પરવતી ઉત્તર દિશા તરફ અને પશ્ચિમ દિશા તરફ શુ રાત્રિ હોય છે (હતા, ગોયમા !-જયાણં જંબુદ્રીવે લીચેવાહિણદ્વે ચિ વિવસે જાવ રાઈ મવઈ) હા, ગૌતમ ! એવુ જ અને છે બ્યારે જ જંબુદ્રીપ નામના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે, (યાવત્) અને ત્યારે સુમેરુ પર્વતની ઉત્તર અને પશ્ચિમ દિશામાં રાત્રિ હોય છે (જયાણ મંતે ! જંબુદ્રીવે લીચે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ પુરતિયમેણ ચિવસે મવઈ) હે મદન્ત ! બ્યારે જ જંબુદ્રીપના મંદરપરવતની પૂર્વ દિશામાં દિવસ હોય છે, (તયાણં પશ્ચતિયમેણ ચિ વિવસે મવઈ ત્યારે પશ્ચિમ દિશામાં પણ દિવસ હોય છે અને (જયાણ પશ્ચતિયમેણ ચિવસે મવઈ, તયાણ જંબુદ્રીવે લીચે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ ઉપરવાહિણેણ રાઈ મવઈ ? " બ્યારે પશ્ચિમદિશામાં દિવસ હોય છે, ત્યારે જ જંબુદ્રીપના મંદરપર્વતની ઉત્તર દક્ષિણ દિશામાં શુ રાત્રિ હોય છે ? (હતા ગોયમા) હા, ગૌતમ ! એવુ જ અને છે, ' જયાણં જંબુદ્રીવે લીચે મંદરપુરતિયમેણ ચિવસે જાવ રાઈ મવઈ "

દિવસઃ, યાવત્-રાત્રિર્ભવતિ, યદા खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपे द्वीपे दक्षिणार्धे उत्कृष्टो
 ऽष्टादशमुहूर्तो दिवसो भवति, तदा उत्तरार्धेऽपि उत्कृष्टोऽष्टादशमुहूर्तो दिवसो भवति,
 यदा उत्तरार्धे उत्कृष्टोऽष्टादशमुहूर्तो दिवसो भवति तदा खलु जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्द-
 रस्य पौरस्त्य-पश्चिमे जघन्यिका द्वादशमुहूर्ता रात्रिर्भवति ? हन्त, गौतम ! यदा
 जम्बूद्वीपे द्वीपे यावत्-द्वादशमुहूर्ता रात्रिर्भवति, यदा जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य

હોતી હૈ (જયાળં મંતે ! જંબુદીવે દીવે દાહિણદ્વે ઉક્કોસણ અઢારસમુ-
 હુત્તે દિવસે ભવહ, તયાળં ઉત્તરદ્વે વિ ઉક્કોસણ અઢારસમુહુત્તે દિવસે ભવહ)
 હે ભદન્ત ! જવ જંબૂદ્વીપ નામ કે દ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં જ્યાદા ૧૮ અઠારહ
 મુહૂર્ત કા દિવસ હોતા હૈ, તવ ઉત્તરાર્ધ મેં મી અધિક સે અધિક ૧૮ અઠા-
 રહ મુહૂર્ત કા દિન હોતા હૈ, ઓર (જયાળં ઉત્તરદ્વે ઉક્કોસણ અઢારસમુહુત્તે
 દિવસે ભવહ, તયાળં જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પુરત્થિમ-પચ્ચત્થિમેળં જહ-
 ન્નિયા દુવાલસમુહુત્તા રાઈ ભવઈ) જવ ઉત્તરાર્ધ મેં સવ સે બડા અઠારહ
 મુહૂર્ત કા દિન હોના હૈ તથ જંબૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદરપર્વત કી પૂર્વ
 પશ્ચિમ દિશા તરફ સવ સે કમતી પ્રમાણવાલી ચારહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ
 હોતી હૈ કયા ? (હંતા ગોયમા ! જયાળં જંબુદીવે દીવે જાવ દુવાલસમુહુત્તા
 રાઈ ભવહ) હાં, ગૌતમ ! હસી તરહ સે હોતા હૈ. જંબૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં
 યાવત્ ચારહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ (જયાળં જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પુરત્થિમે

ન્યારે જંબૂદ્વીપના મંદર પર્વતની પૂર્વ દિશામાં દિવસ હોય છે, ત્યારે પશ્ચિમ
 દિશામાં પણ દિવસ હોય છે (યાવત્) અને ત્યારે મંદર પર્વતની ઉત્તર
 દક્ષિણ દિશામાં રાત્રિ હોય છે, (જયાળં મંતે ! જંબુદીવે દીવે દાહિણદ્વે ઉક્કો-
 સણ અઢારસમુહુત્તે દિવસે ભવહ, તયાળં ઉત્તરદ્વે વિ ઉક્કોસણ અઢારસમુહુત્તે દિ-
 વસે ભવહ !) હે ભદન્ત ! ન્યારે જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધમાં વધારેમા વધારે અઠાર
 મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે, ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ શું વધારે ૧૮ અઠાર મુહૂર્તનાં
 જ દિવસ હોય છે ! અને (જયાળં ઉત્તરદ્વે ઉક્કોસણ અઢારસમુહુત્તે દિવસે ભવહ,
 તયાળં જંબુદીવે મંદરસ્સ પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેળં જહન્નિયા દુવાલસમુહુત્તા રાઈ ભવઈ ?)
 ન્યારે ઉત્તરાર્ધમાં સૌથી મોટો દિવસ ૧૮ અઠાર મુહૂર્તનો થાય છે, ત્યારે
 શું જંબૂદ્વીપના મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામાં સૌથી નાની બાર મુહૂ-
 ર્તની રાત્રિ થાય છે ! “ હંતા ગોયમા ! જયાળં જંબુદીવે દીવે જાવ દુવાલસમુ-
 હુત્તા રાઈ ભવહ) હા ગૌતમ ! ન્યારે જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધમાં મોટામા મોટો
 દિવસ ૧૮ અઠાર મુહૂર્તનો થાય છે, ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ મોટામાં મોટો દિવસ
 ૧૮ અઠાર મુહૂર્તનો થાય છે, અને ત્યારે મંદર પર્વતની પૂર્વ તથા પશ્ચિમે

દ્વીપે દ્વીપે દક્ષિણાર્ધેઽપિ દિવસઃ, યાવત્-રાત્રિર્મથતિ, યદા સ્વસ્તુ મદન્ત ! જમ્બુદ્વીપ દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરતસ્ત્યે દિવસો મનતિ તદા પશ્ચિમેઽપિ દિવસો મથતિ, યદા સ્વસ્તુ પશ્ચિમે દિવસો મનતિ તદા સ્વસ્તુ જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય ઉત્તર-દક્ષિણે રાત્રિર્મથતિ ? इन्त, गौतम ! यदा स्वस्तु जम्बुद्वीप द्वीपे मन्दरपौरस्त्ये

જંબુદ્વીપ મેં સુમેરુ પર્વત કી ઉત્તરદિશા તરફ ઓર પશ્ચિમ દિશા તરફ રાત્રિ હોતી હૈ ? (હતા, ગોયમા જયા ણ જંબુદ્વીપ કીવે દાહિણરૂઠે ત્રિ દિવસે જાય રાઈ મથઈ) હાં ગૌતમ ! હમી તરહ સે હોતા હૈ-જય જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં ત્રી દિવસ હોતા હૈ તથ યાવત્ રત્રિ હોતી હૈ । (જયા ણ મંતે । જંબુદ્વીપે કીવે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ પુરતિયમે ણ દિવસે મથઈ) હે મદન્ત ! તિસ સમય જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદર પર્વત કી પૂર્વદિશા તરફ દિવસ હોતા હૈ (તયા ણ પન્થતિયમેણ ત્રિ દિવસે મથઈ) તથ પશ્ચિમ દિશા તરફ ત્રી દિવસ હોતા હૈ ઓર (જયા ણ પન્થતિયમેણ દિવસે મથઈ, તયા ણ જંબુદ્વીપે કીવે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ ઉત્તરદાહિણેણ રાઈ મથઈ) જય પશ્ચિમ દિશા તરફ દિવસ હોતા હૈ, તથ જંબુદ્વીપ મેં મંદર પર્વત કી ઉત્તર દક્ષિણ દિશા તરફ રાત્રિ હોતી હૈ ? કેયા ? (હતા, ગોયમા । જયા ણ જંબુદ્વીપે કીવે મંદરપુરતિયમે ણ દિવસે જાય રાઈ મથઈ) હાં, ગૌતમ ! હસી તરહ સે હોતા હૈ-તથ યાવત્ રત્રિ

પવતની ઉત્તર દિશા તરફ અને પશ્ચિમ દિશા તરફ શુ રાત્રિ હોય છે (હતા, ગોયમા ।-જયાણ જંબુદ્વીપે કીવેદાહિણરૂઠે ત્રિ દિવસે જાય રાઈ મથઈ) હા, ગૌતમ ! એવુ જ અને છે આરે જંબુદ્વીપ નામના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે, (યાવત્) અને ત્યારે સુમેરુ પર્વતની ઉત્તર અને પશ્ચિમ દિશામાં રાત્રિ હોય છે (જયાણ મંતે ! જંબુદ્વીપે કીવે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ પુરતિયમેણ દિવસે મથઈ) હે મદન્ત ! આરે જંબુદ્વીપના મંદરપર્વતની પૂર્વ દિશામાં દિવસ હોય છે (તયાણ પશ્ચિયમેણ ત્રિ દિવસે મથઈ ત્યારે પશ્ચિમ દિશામાં પણ દિવસ હોય છે અને (જયાણ પશ્ચિયમેણ દિવસે મથઈ તયાણ જંબુદ્વીપે કીવે મંદરસ્સ પન્થયસ્સ ઉત્તરદાહિણેણ રાઈ મથઈ ?) આરે પશ્ચિમદિશામાં દિવસ હોય છે ત્યારે જંબુદ્વીપના મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણ દિશામાં શુ રાત્રિ હોય છે ? (હતા ગોયમા) હા, ગૌતમ ! એવુ જ અને છે, " જયાણ જંબુદ્વીપે કીવે મંદરપુરતિયમેણ દિવસે જાય રાઈ મથઈ "

શમુદ્ધતાનન્તરો દિવસો ભવતિ, તદા ઉત્તરે અષ્ટાદશશમુદ્ધતાનન્તરો દિવસો ભવતિ, યદા ઉત્તરે અષ્ટાદશશમુદ્ધતાનન્તરો દિવસો ભવતિ, તદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્ત્યે, પશ્ચિમે સાતિરેકા દ્વાદશશમુદ્ધતા રાત્રિર્ભવતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! યદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે યાવત્-રાત્રિર્ભવતિ, યદા સ્વલ્પ ભદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દ-
રસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્ત્યે અષ્ટાદશશમુદ્ધતાનન્તરો દિવસો ભવતિ, તદા પશ્ચિમે અષ્ટાદશ-
શમુદ્ધતાનન્તરો દિવસો ભવતિ, યદા પશ્ચિમે અષ્ટાદશશમુદ્ધતાનન્તરો દિવસો ભવતિ તદા
જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય ઉત્તર-દક્ષિણે સાતિરેકદ્વાદશશમુદ્ધતા રાત્રિર્ભવતિ ?

નામકે દ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં અઠારહ મુહૂર્ત્ત સે કુછ કમ દિવસ હોતા
હે (તયાણં ઉત્તરે અઢારસમુદ્ધતાણંતરે દિવસે ભવઈ) તથ ઉત્તરાર્ધ મેં
અઢારહ મુહૂર્ત્ત સે કુછ કમ દિવસ હોતા હૈ । ઓર (જયાણં ઉત્તરઢ્ઢે
અઢારસમુદ્ધતાણંતરે દિવસે ભવઈ, તયાણં જંબુદ્વીવે દ્વીવે મંદરસ્સ પન્વ-
યસ્સ પુરત્થિમેણં પન્વત્થિમેણં સાઢરેગા ઢુવાલસમુદ્ધતા રાઈ ભવઈ) જબ
ઉત્તરાર્ધ મેં અઠારહ મુહૂર્ત્ત સે કુછ કમ દિન હોતા હૈ તથ જમ્બૂદ્વીપ નામ
કે દ્વીપમેં મંદરપર્વત કી પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ કી ઓર વારહ મુહૂર્ત્તસે કુછ
અધિક લઘી રાત હોતી હૈ કયા ? (હંતાગોયમા ! જયા ણં જંબુદ્વીવે દ્વીવે
જાવ રાઈ ભવઈ) હાં ગૌતમ ! હસી તરહ સે હોતા હૈ-જમ્બૂદ્વીપ મેં યાવત્
રાત્રિ હોતી હૈ । (જયા ણં મંતે ! જંબુદ્વીવે દ્વીવે મંદરસ્સ પન્વયસ્સ પુરત્થિમે
ણં અઢારસમુદ્ધતાણંતરે દિવસે ભવઈ, તયા ણં પન્વત્થિમેણં અઢારસમુદ્ધ-
તાણંતરે દિવસે ભવઈ) હે ભદન્ત ! જિસ સમય જમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં
મન્દર પર્વત કી પૂર્વદિશા તરફ અઠારહ મુહૂર્ત્ત સે કુછ કમ દિવસ હોતા

હે ભદન્ત ! ન્યારે જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધમાં ૧૮ અઠારમુહૂર્ત્તથી ઢૂંકો દિવસ થાય
છે, ત્યારે શું ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ ૧૮અઠારમુહૂર્ત્ત કરતાં ઢૂંકો દિવસ થાય
છે ? અને(જયાણં ઉત્તરઢ્ઢે અઢારસ મુદ્ધતાણંતરે દિવસે ભવઈ, તયા ણં જંબુદ્વીવે દ્વીવે
મંદરસ્સ પન્વયસ્સ પુરત્થિમે ણં પન્વત્થિમે ણં સાઢરેગા ઢુવાલસમુદ્ધતા રાઈ ભવઈ)
ન્યારે ઉત્તરાર્ધમાં ૧૮ અઠાર મુહૂર્ત્ત કરતાં ઢૂંકો દિવસ થાય છે, ત્યારે શું
જંબૂદ્વીપના મંદર પર્વતની પૂર્વ અને પશ્ચિમ તરફ બાર મુહૂર્ત્ત કરતાં પણ લાંબી
રાત્રિ થાય છે ? (હંતા ગોયમા ! જયા ણં જંબુદ્વીવે દ્વીવે જાવ રાઈ ભવઈ) હા,
ગૌતમ ! એવું બને છે—ન્યારે જંબૂદ્વીપમાથી શરૂકરીને બાર મુહૂર્ત્ત કરતાં
લાંબી રાત્રિ થાય છે ત્યાં સુધીનું કથન થઈણું કરવું (જયા ણં મંતે ! જંબુદ્વીવે
દ્વીવે મંદરસ્સ પન્વયસ્સ પુરત્થિમેણં અઢારસમુદ્ધતાણંતરે દિવસે ભવઈ, તયા ણં
પન્વત્થિમેણં અઢારસમુદ્ધતાણંતરે દિવસે ભવઈ) હે ભદન્ત ! ન્યારે જંબૂદ્વીપ ના-
મના દ્વીપના મંદર પર્વતની પૂર્વાદિશા તરફ અઠાર મુહૂર્ત્ત કરતા ઢૂંકો દિવસ

પૌરસ્યે ઉત્કૃષ્ટોડ્ડાદશમુહર્તો દિવસો મવતિ, તદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે પશ્ચિમેડ્ધિ
 ઉત્કૃષ્ટોડ્ડાદશમુહર્તો દિવસો મવતિ, યદા પશ્ચિમે ઉત્કૃષ્ટોડ્ડાદશમુહર્તો દિવસો
 મવતિ, તદા સ્વલ્પ મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે ઉત્તરે શ્રાદશમુહર્તો યાવત્-રાત્રિર્મવતિ ?
 હન્ત, ગૌતમ ! યાવત્-મવતિ, યદા સ્વલ્પ મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે દક્ષિણાર્ધે અડ્ડા

અક્ષોસપ અઢારસમુદ્ધુષે દિવસે મવહ, તયા ણ જંબુદ્વીપે દ્વીપે પચ્ચ
 સ્થિમેણ ચિ અક્ષોસેણ અઢારસમુદ્ધુષે દિવસે મવહ) હે મવન્ત ! જબ જંબુદ્વીપ
 નામકે દ્વીપ મેં મવરપર્વત કી પૂર્વદિશા તરફ અધિક સે અધિક અઠારહ
 મુહર્ત્ત કા દિન હોતા હૈ, તપ જંબુદ્વીપ મેં પશ્ચિમ દિશા કી તરફ સી
 અધિક સે અધિક અઠારહ મુહર્ત્ત કા દિવસ હોતા હૈ । ઓર (જયા ણં પચ્ચ
 સ્થિમે ણં અક્ષોસિપ અઢારસમુદ્ધુષે દિવસે મવહ, તયા ણં મંતે ! જંબુદ્વીપે
 દ્વીપે ઉત્તરે દુષ્કાલસમુદ્ધુષા જાવ રાઈ મવહ) જબ પશ્ચિમ દિશા કી
 તરફ અધિક સે અધિક અઠારહ મુહર્ત્ત કા દિન હોતા હૈ તપ હે મવન્ત !
 જંબુદ્વીપ મેં ઉત્તરાર્ધ મેં સબ સે કમ પારહ મુહર્ત્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ કયા ?
 (હતા, ગોયમા જાવ મવહ) હાં, ગૌતમ ! હસી તરહ સે યાવત્ સબ સે
 કમ પારહ મુહર્ત્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ । (જયા ણં મંતે ! જંબુદ્વીપે દ્વીપે
 દક્ષિણાર્ધે અઢારસમુદ્ધુષાણતરે દિવસે મવહ) હેમવન્ત ! જબ જમ્બુદ્વીપ

નાનામાં નાની રાત્રિ ૧૨ બાર મુહૂર્તની થાય છે

(જયાળ જંબુદ્વીપે દ્વીપે મવરસ પુરતિમે અક્ષોસપ અઢારસમુદ્ધુષે દિવસે મવહ
 તયાળ જંબુદ્વીપે દ્વીપે પચ્ચત્થિમેણ ચિ અક્ષોસેણ અઢારસમુદ્ધુષે દિવસે મવહ ?)
 હે મવન્ત ! અપારે જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપના મહર પર્વતની પૂર્વદિશા તરફ
 લાંબામાં લાંબા ૧૮ અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ થાય છે, ત્યારે જંબુદ્વીપમાં પશ્ચિમ દિશા
 તરફ પચ્ચ લાંબામાં લાંબા ૧૮ અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ થાય છે ? અને (જયાળ
 પચ્ચત્થિમે ણં અક્ષોસિપ અઢારસમુદ્ધુ દિવસે મવહ, તયાળ મંતે જંબુદ્વીપે
 દ્વીપે ઉત્તરે દુષ્કાલસમુદ્ધુષા જાવ રાઈ મવહ !) અપારે પશ્ચિમ દિશામાં લાંબામાં
 લાંબા દિવસ ૧૮ અઢાર મુહૂર્તનો હોય છે, ત્યારે શુ જંબુદ્વીપના ઉત્તરાધમાં
 નાનામાં નાની રાત્રિ ૧૨બાર મુહૂર્તની હોય છે ? (હતા, ગોયમા ! જાવમવહ) હ
 ગૌતમ ! જંબુદ્વીપના ઉત્તરાર્ધમાં દક્ષિણમાં ૧૨ બાર મુહૂર્તની રાત્રિ હોય છે,
 ત્યાં મુધીનું સમસ્ત કથન સત્ય છે (જયાળ મંતે ! જંબુદ્વીપે દ્વીપે દક્ષિણાર્ધે અઢાર
 રસમુદ્ધુષાણ તરે દિવસે મવહ, તયા ણ ઉત્તરે અઢારસમુદ્ધુષાણ તરે દિવસે મવહ)

दशमुहूर्तानन्तरो दिवसो भवति, तदा उत्तरे अष्टादशमुहूर्तानन्तरो दिवसो भवति, यदा उत्तरे अष्टादशमुहूर्तानन्तरो दिवसो भवति, तदा जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्ये, पश्चिमे सातिरेका द्वादशमुहूर्ता रात्रिर्भवति ? हन्त, गौतम ! यदा जम्बूद्वीपे द्वीपे यावत्-रात्रिर्भवति, यदा खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्ये अष्टादशमुहूर्तानन्तरो दिवसो भवति, तदा पश्चिमे अष्टादशमुहूर्तानन्तरो दिवसो भवति, यदा पश्चिमे अष्टादशमुहूर्तानन्तरो दिवसो भवति तदा जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य उत्तर-दक्षिणे सातिरेकद्वादशमुहूर्ता रात्रिर्भवति ?

नामके द्वीप में दक्षिणार्ध में अठारह मुहूर्त से कुछ कम दिवस होता है (तयाणं उत्तरे अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे भवइ) तब उत्तरार्ध में अट्टारह मुहूर्त से कुछ कम दिवस होता है । और (जयाणं उत्तरहृदे अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे भवइ, तयाणं जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पच्चत्थिमेणं साइरेगा दुवालसमुहुत्ता राई भवइ) जब उत्तरार्ध में अठारह मुहूर्त से कुछ कम दिन होता है तब जम्बूद्वीप नाम के द्वीपमें मंदरपर्वत की पूर्व और पश्चिम की ओर बारह मुहूर्तसे कुछ अधिक लंबी रात होती है क्या ? (हंतागोयमा ! जया णं जंबुद्वीवे दीवे जाव राई भवइ) हां गौतम ! इसी तरह से होता है-जम्बूद्वीप में यावत् रात्रि होती है । (जया णं भंते ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे भवइ, तया णं पच्चत्थिमेणं अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे भवइ) हे भदन्त ! जिस समय जम्बूद्वीप नामके द्वीप में मन्दर पर्वत की पूर्वदिशा तरफ अठारह मुहूर्त से कुछ कम दिवस होता

हे भदन्त ! न्यारे ज'भूद्वीपना दक्षिणार्धभा १८ अट्टारमुहूर्त'थी १८ दिवस थाय छे, त्यारे शु' उत्तरार्धभां पणु दिवस १८ अट्टार, मुहूर्त' करतां १८ दिवस थाय छे ? अने (जयाणं उत्तरहृदे अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे भवइ, तया णं जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पच्चत्थिमेणं साइरेगा दुवालसमुहुत्ता राई भवइ) न्यारे उत्तरार्धभां १८ अट्टार मुहूर्त' करतां १८ दिवस थाय छे, त्यारे शु' ज'भूद्वीपना मंदर पर्वत'नी पूर्व' अने पश्चिम तरक्क आर मुहूर्त' करतां पणु दांभी रात्रि थाय छे ? (हंता गोयमा ! जया णं जंबुद्वीवे दीवे जाव राई भवइ) हां, गौतम ! ओवु अने छे—न्यारे ज'भूद्वीपभाथी शङ्करीने आर मुहूर्त' करतां दांभी रात्रि थाय छे त्या सुधीनुं कथन अहेणु करवु'. (जया णं भंते ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे भवइ, तया णं पच्चत्थिमेणं अट्टारसमुहुत्ताणंतरे दिवसे भवइ) हे भदन्त ! न्यारे ज'भूद्वीप ना-भना द्वीपना मंदर पर्वत'नी पूर्वदिशा तरक्क अट्टार मुहूर्त' करता १८ दिवस

હન્ત, ગૌતમ ! યાવત્-મથતિ, ઇષમ્ એતેન ક્રમેણ અવસારવિતથ્યમ્, સપ્તદશમુદ્ધર્તો દિવસઃ, ત્રયોદશમુદ્ધર્તો રાત્રિર્નિવત્તિ, સપ્તદશમુદ્ધર્તાનન્તરો દિવસઃ, સાતિરેકા ધયો દશમુદ્ધર્તો રાત્રિઃ, પોઢશમુદ્ધર્તો દિવસઃ, ચતુર્વિંશમુદ્ધર્તો રાત્રિઃ, પોઢશમુદ્ધર્તાનન્તરો દિવસઃ, સાતિરેકા ચતુર્વિંશમુદ્ધર્તો રાત્રિઃ, પચ્ચદશમુદ્ધર્તો દિવસઃ, પચ્ચદશમુદ્ધર્તો

હૈ, તય પશ્ચિમ દિશા તરફ અઠારહ મુદ્ધર્તે સે કુછ કમ દિવસ હોતા હૈ । ઓર (જયા ણ પચ્ચત્તિમેણ અઠારસ મુદ્ધર્તાણંતરે દિવસે મથહ, તયા ણં જંબુદીવે દીવે મદરસ્સ પચ્ચયસ્સ ઉત્તરદાહિણે સાહરેગલુલાલસમુદ્ધુસ્તા રાઈ મથહ) જય પશ્ચિમ દિશા તરફ અઠારહમુદ્ધર્તે સે કુછ કમ દિવસ હોતા હૈ તય જમ્બુદીપ નામકે દીપ મેં મંદર પર્વત કી સત્તર દિશાતરફ પારહ મુદ્ધર્તે સે કુછ અધિક લંબી-ચઢી રાત્રિ હોતી હૈ કયા ? (હંતા ગોયમા ! જાવ મથહ) હાં ગૌતમ ! હસી તરહ સે યાવત્ પારહ મુદ્ધર્તે સે કુછ અધિક લંબી રાત્રિ હોતી હૈ । (ઇષ ઇષણં કમેણ બોસારે યગ્વ) હસી તરહ હસી ક્રમ સે દિવસ કા પ્રમાણ કમ કરના બાહિયે ઓર રાત્રિકા પ્રમાણ ચઢાના બાહિયે । જય (સત્તરસમુદ્ધર્તે દિવસે તેરસમુદ્ધર્તા રાઈ મથહ) સત્તરહ મુદ્ધર્ત કા દિવસ હોગા તથ તેરહ મુદ્ધર્ત કી રાત્રિ હોગી । (સત્તરસમુદ્ધર્તાણંતરે દિવસે સાહરેગા, તેરસમુદ્ધર્તારાઈ, સોલસમુદ્ધર્તે દિવસે, ચોદસ મુદ્ધર્તા રાઈ, સોલસ

થાય છે ત્યારે શુ મહર પવતની પશ્ચિમ દિશામાં પણ અઠાર મુદ્ધર્ત કરતાં દૂકેા દિવસ થાય છે ? અને (જમાણ પચ્ચત્તિમે ણ અઠારસમુદ્ધર્તાણંતરે દિવસે મથહ તયા ણ જંબુદીવે દીવે મદરસ પચ્ચયસ્સ ઉત્તરદાહિણે સાહરેગલુલાલસ-મુદ્ધુસ્તા રાઈમથહ) બ્યારે પશ્ચિમ દિશામાં અઠાર મુદ્ધર્ત કરતાં દૂકેા દિવસ થાય છે, ત્યારે શુ જંબુદીપ નામના દીપના મહર પવતની ઉત્તર દક્ષિણ તરફ ઓર મુદ્ધર્ત કરતાં લાંબી રાત્રી થાય છે ? (હતા, ગોયમા ! જાવ મથહ) હા, ગૌતમ બ્લેવ અને હિ અહીં ઉપશોષ્ઠ ઓર મુદ્ધર્ત કરતાં લાંબી રાત્રી થાય છે ત્યાં મુખીનુ કથન પ્રકલ્પ કરવુ (ઇષ ઇષણં કમેણ બોસારેયગ્વ) બ્લેવ રીતે બ્લેવ કમથી દિવસનુ પ્રમાણ બોધ કરવુ બેધબે અને રાત્રિનું પ્રમાણ વધારવુ બેધબે બ્યારે (સત્તરસમુદ્ધર્તે દિવસે તેરસ મુદ્ધર્તા રાઈ મથહ) બ્યારે સત્તર મુદ્ધર્તાના દિવસ થાય ત્યારે તેર (૧૩) મુદ્ધર્તની રાત્રિ થાય છે (સત્તરસ મુદ્ધર્તાણંતરે દિવસે સાહરેગા, તેરસમુદ્ધર્તા રાઈ સોલસમુદ્ધર્તે દિવસે, ચોદસમુદ્ધર્તા રાઈ, સોલસ

ત્રિઃ પચ્ચદશમુહૂર્તાનન્તરો દિવસઃ સાતિરેકા પચ્ચદશમુહૂર્તા રાત્રિઃ, ચતુર્દશમુહૂર્તો દિવસઃ પોઢશમુહૂર્તા રાત્રિઃ, ચતુર્દશમુહૂર્તાનન્તરો દિવસઃ, સાતિરેકા પોઢશમુહૂર્તા રાત્રિઃ ત્રયોદશમુહૂર્તો દિવસઃ સપ્તદશમુહૂર્તા રાત્રિઃ, ત્રયોદશમુહૂર્તાનન્તરો દિવસઃ, સાતિરેકા સપ્તદશમુહૂર્તા રાત્રિઃ । યદા સ્વલુ જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે

મુહુતાણંતરે દિવસે, સાહરેગા ચઢદસ મુહુતા રાઈ) જય સત્તરહ મુહૂર્તે સે થી કુછ કમ દિવસ હોતા હૈ, તવ તેરહ મુહૂર્તે સે મી કુછ અધિક રાત્રિ હોતી હૈ । ઓર જવ સોલહ મુહૂર્તે કા દિવસ હોતા હૈ તવ ૧૪ ચૌદહ મુહૂર્તે રાત્રિ હો જાતી હૈ । જવ સોલહ મુહૂર્તે સે કુછ કમ દિવસ હોતા હૈ તવ રાત્રિ કુછ અધિક ચૌદહ મુહૂર્તે કી હો જાતી હૈ । (પળ્ળરસ મુહુત્તે દિવસે, પળ્ળરસમુહુતા રાઈ) જવ પન્દરહ મુહૂર્તે કા દિવસ હોતા હૈ તવ પન્દરહ મુહૂર્તે કી રાત્રિ હોતી હૈ । (પળ્ળરસ મુહુતાણંતરે દિવસે સાહ- ગા પળ્ળરસમુહુતા રાઈ) પન્દરહ મુહૂર્તે સે કુછ કમ જવ દિવસ હોતા હૈ તવ કુછ અધિક પન્દરહ મુહૂર્તે કી રાત્રિ હોતી હૈ । (ચોદસમુહુત્તે દિવસે, સોલસમુહુતા રાઈ) જવ ચૌદહ મુહૂર્તે કા દિવસ હોતા હૈ તવ સોલહ મુહૂર્તે કી રાત્રિ હોતી હૈ । (ચોદસમુહુતાણંતરે દિવસે, સાહરેગા- સોલહમુહુતા રાઈ) જવ ચૌદહ મુહૂર્તે સે કુછ કમ કા દિન હોતા હૈ તવ રાત્રિ કુછ અધિક સોલહ મુહૂર્તે કી હોતી હૈ । (તેરસમુહુત્તે દિ- વસે, સત્તરસમુહુતા રાઈ) જવ તેરહ મુહૂર્તે કા દિવસ હોતા હૈ તવ

મુહુતાણંતરે દિવસે, સાહરેગા ચઢદસમુહુતા રાઈ) ન્યારે સત્તર મુહૂર્ત કરતા થાય કંઈક દ્વંકો દિવસ થાય છે, ત્યારે તેર (તેર) મુહૂર્ત કરતા કંઈક વધારે સમયની રાત્રિ થાય છે, ન્યારે સોળ મુહૂર્ત નો દિવસ થાય છે, ત્યારે ચૌદ મુહૂર્તની રાત્રિ થાય છે, ન્યારે સોળ મુહૂર્ત કરતા પણ કંઈક ઓછા સમયનો દિવસ હોય છે ત્યારે ચૌદ મુહૂર્તથી કંઈક વધારે સમયની રાત્રિ થાય છે. (પળ્ળરસમુહુત્તે દિવસે પળ્ળરસમુહુતા રાઈ) ન્યારે ૧૫ પંદર મુહૂર્તનો દિવસ થાય છે, ત્યારે ૫૬૨ મુહૂર્તની રાત્રિ થાય છે. (પળ્ળરસમુહુતાણંતરે દિવસે સાહરેગા પળ્ળરસમુહુતા રાઈ) ન્યારે ૫૬૨ મુહૂર્તથી કંઈક દ્વંકો દિવસ હોય છે, ત્યારે રાત્રિ ૫૬૨ મુહૂર્તથી કંઈક લાંબી હોય છે, (ચોદસમુહુત્તે દિવસે, સોલસ મુહુતા રાઈ) ન્યારે ૧૪ ચૌદ મુહૂર્તનો દિવસ થાય છે, ત્યારે ૧૬ સોળ મુહૂર્તની રાત્રિ થાય છે (ચોદસમુહુતાણંતરે દિવસે, સાહરેગા સોલસ મુહુતા રાઈ) ન્યારે ૧૬ ચૌદ મુહૂર્ત કરતાં કંઈક દ્વંકો થાય છે, ત્યારે રાત્રિ સોળ મુહૂર્ત કરતાં

વક્ષિનાર્ધે જગન્યકો દ્વાદશમુદ્ધર્તો દિવસો ભવતિ, તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ, યદા ઉત્તરાર્ધે તદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્ત્ય-પશ્ચિમે ઉત્કૃષ્ટિકા મણ્દાદશમુદ્ધર્તા રાત્રિર્ભવતિ ? इन्त, गौतम । एवं चैव उच्चारयितव्यम्, यावत्-रात्रिर्भवति, यदा भवन्त । जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्य अधन्यको द्वादश-

સત્તરહ મુદ્ધર્ત્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ । (તેરસમુદ્ધતાણતરે દિવસે, સાહરેગા મુદ્ધતા રાઈ) ઓર જય તેરહ મુદ્ધર્ત્ત સે કુછ કમ દિવસ કા પ્રમાણ રહતા હૈ તથ રાત્રિ કા પ્રમાણ કુછ અધિક સત્તરહ મુદ્ધર્ત્ત કા હો જાતા હૈ । (જયા ણ જંબૂદીવે દીવે દાહિણ જહણગવ બુવાછસમુદ્ધરો દિવસે મવહ, તયા ણ સત્તરહે વિ, જયા ણ ઉત્તરહે તયા ણ જંબૂદીવે દીવે મંદરસ્સ પબ્બયસ્સપુરત્થિમ પચ્ચત્થિમેણ સ્કોસિયા અદ્ધારસમુદ્ધતા રાઈ મવહ) હૈ મવન્ત । જય જંબૂદીપ નામકે દ્વીપ મેં વક્ષિનાર્ધ મેં સબ સે કમ પારહ મુદ્ધર્ત્ત કા દિવસ હોતા હૈ, તથ સત્તરાર્ધ મેં બી પેસા હી હોતા હૈ । ઓર જય ઉત્તરાર્ધ મેં પેસા હોતા હૈ, તથ જંબૂદીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદર પર્વત કી પૂર્વ પશ્ચિમ કી ઓર સય સે અધિક અઠારહ મુદ્ધર્ત્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ કયા ? (હંતા, ગોયમા ! એવ ચેવ સ્વચ્ચારેયમ્ જાવ રાઈ મવહ) હા ગૌતમ । હસી પ્રકાર સે હોતા હૈ હસી તરહ સે હી સય કહના આહિપે યાવત્ રાત્રિ હોતી હૈ । (જયા ણ મતે ! જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પબ્બયસ્સ પુરત્થિમેણ જહમવ બુવાછસમુદ્ધરો દિવસે મવહ,

કર્ધક લાંબી થાય છે (તેરસમુદ્ધરો દિવસે સત્તરસમુદ્ધતા રાઈ) આરે ૧૩ તેર સુદૂતનો દિવસ થાય છે, ત્યારે ૧૭સત્તર સુદૂતની રાત્રિ થાય છે (તેરસમુદ્ધતાણ તરે દિવસે, સાહરેગા સત્તરસ મુદ્ધતા રાઈ) આરે દિવસ ૧૩તેર સુદૂત કરતાં થોડા દૂર છે આરે રાત્રિ સત્તર સુદૂત કરતા થોડી લાંબી થાય છે (જયા ણ જંબુદીવે દીવે દાહિણવડે જહણગવ બુવાછસમુદ્ધરો દિવસે મવહ તયા ણ સત્તરહે વિ જયા ણ સત્તરહે તયા ણ જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણ સ્કોસિયા અદ્ધારસ મુદ્ધતા રાઈ મવહ) હૈ મવન્ત । આરે જંબૂદીપ નામના દ્વીપમાં દક્ષિણાધમાં દૂઠામાં દૂઠા આર સુદૂતનો દિવસ થાય છે, ત્યારે ઉત્તરાધમાં પણ શુ બેમ જ બને છે ? બને આરે ઉત્તરાધમાં બેવુ બને ત્યારે શુ જંબૂદીપના મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામાં લાંબામાં લાંબી ૧૮ ખંડાર સુદૂતની રાત્રિ થાય છે ? (હંતા ગોયમા ! એવ ચેવ સ્વચ્ચારેયમ્ જાવ રાઈ મવહ) હૈ બોતમ । બેવુ જ બને છે (૧૮ ખંડાર સુદૂતની રાત્રિ થાય છે) ત્યાં સુખીનુ સમસ્ત કથન ખર્હી મંદર ૪૬૫ નેપ્પિ, (જયા ણ મતે ! જંબુદીવે દીવે મંદરસ પચ્ચપસ પુરત્થિમેણ

મુહૂર્તો દિવસોભવતિ, તદા પશ્ચિમેऽપિ, યદા પશ્ચિમેऽપિ તદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય ઉત્તર-દક્ષિણે ઉત્કૃષ્ટા અષ્ટાદશમુહૂર્તા રાત્રિર્ભવતિ ? હન્ત, ગૌતમ ? યાવત્-રાત્રિર્ભવતિ ॥ સૂ-૨ ॥

ટીકા—અથ રવેશ્ચતુર્દિક્ષુ પરિભ્રમેણેऽપિ તત્પ્રકાશસ્ય પ્રતિનિયતદિક્ષાતિતયા રાત્રિદિવસવ્યવસ્થાં ક્ષેત્રભેદેન પ્રતિપાદયિતુમાદ-‘જયાળં ભંતે !’ ઇત્યાદિ ! ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- હે ભદન્ત ! યદા खलु ‘જંબુદ્વીપે દીવે’ જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મધ્યજમ્બૂદ્વીપે

તયા ણં પચ્ચત્થિમે ણં વિ, જહા ણં પચ્ચત્થિમેણં વિ તયા ણં જંબુદ્વીપે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરદાહિણેણં ઉક્કોસિયા અદ્ધારસમુહુત્તા રાઈ ભવહ) હે ભદન્ત ! જવ જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદરપર્વત કી પૂર્વદિશા કી ઓર સવ સે કમ બારહ મુહૂર્ત કા દિવસ હોતા હૈ, તવ પશ્ચિમ કી ઓર મી વૈસા હી હોતા હૈ । ઓર જવ પશ્ચિમ કી ઓર મી વૈસા હોતા હૈ, તથ જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદર પર્વત કી ઉત્તર દક્ષિણ દિશા તરફ અધિક અઠારહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ મી હોતી હૈ કયા ? (હંતા ગોચમા ! જાવ રાઈ ભવહ) હાં, ગૌતમ ! હમી પ્રકાર સે રાત્રિ હોતી હૈ યાવત્ અધિક સે અધિક અઠારહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ ॥

ટીકાર્થ—સૂર્ય ચારોં દિશાઓં મેં ભ્રમણ કરતા હૈ-ફિર મી ડસકા પ્રકાશ પ્રતિનિયત દિશાઓં મેં હી પડતા હૈ, હસ કારણ રાત્રિ દિવસ કી વ્યવસ્થા કો સૂત્રકાર ક્ષેત્ર ભેદ દ્વારા પ્રતિપાદન કરને કે લિયે કહતે હૈ-(જયા ણં ભંતે) ઇત્યાદિ ।

જહન્નપ દુવાલસમુહુત્તે દિસસે ભવહ, તયા ણ પચ્ચત્થિમે ણ વિ, જયાળં પચ્ચત્થિમેણં વિ તયાળં જંબુદ્વીપે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તર દાહિણેણં ઉક્કોસિયા અદ્ધારસમુહુત્તા રાઈ ભવહ) હે ભદન્ત ! ન્યારે જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ દિશા તરફ દૂકામાં દૂકો ૧૨ બાર મુહૂર્તનો દિવસ થાયછે, ત્યારે શુ’ પશ્ચિમ તરફ એવું બને છે, અને ન્યારે પશ્ચિમ તરફ એવું બને છે ત્યારે શુ’ જંબુદ્વીપના મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણ દિશા તરફ લાંબામાં લાંબી ૧૮ અઠાર મુહૂર્તની રાત્રિ હોય છે ? (હંતા ગોચમા ! જાવ રાઈ ભવહ) હા, ગૌતમ ! એવું જ બને છે-(લાંબામાં લાંબી ૧૮ અઠાર મુહૂર્તની રાત્રિ હોય છે,) ત્યાં સુધીનું સમસ્ત કથન ગ્રહણ કરવું.

ટીકાર્થ—સૂર્ય ત્યારે દિશાઓમાં ભ્રમણ કરે છે. પણ તેનો પ્રકાશ પ્રતિનિયત દિશાઓમાં જ પડે છે, તેથી રાત્રિ દિવસની વ્યવસ્થાનું ક્ષેત્રભેદ દ્વારા પ્રતિપાદન કરવાને માટે સૂત્રકાર કહે છે-(જયા ણં ભંતે !) ઇત્યાદિ .

દક્ષિણાર્ધે અઘન્યકો દ્વાદશમુદ્ગર્તો દિવસો મવતિ, તદા ઉચ્ચારાર્ધેઽપિ, યદા ઉચ્ચારાર્ધે તદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્ય-પશ્ચિમે ઉત્કૃષ્ટિકા અઘાદ શમુદ્ગર્તો રાત્રિર્મવતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! एवं चैव उच्चारयितव्यम्, यावत्-रात्रिर्मेवति, यदा मदन्त ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्ये अघन्यको द्वादश-

સત્તરહ મુદ્ગર્તની રાત્રિ હોતી છે । (તેરસમુદ્ગર્તાનંતરે દિવસે, સાંજેગા મુદ્ગર્તા રાઈ) ઓર જય તેરહ મુદ્ગર્ત સે કુછ કમ દિવસ કા પ્રમાણ રહતા છે તય રાત્રિ કા પ્રમાણ કુછ અધિક સત્તરહ મુદ્ગર્ત કા હો જાતા છે । (જયા ણ જંબૂદ્વીપે દ્વીપે દાહિણ અઘ્ણગદ બુધાલસમુદ્ગર્તે દિવસે મવહ, તયા ણ ઉત્તરદ્વે વિ, જયા ણ ઉત્તરદ્વે તયા ણ જંબૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્સ પશ્ચિમસ્સપુરત્થિમેઞ ઉત્કોસિયા અઘારસમુદ્ગર્તા રાઈ મવહ) હે મદન્ત ! જય જંબૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં સય સે કમ પારહ મુદ્ગર્ત કા દિવસ હોતા છે, તય ઉચ્ચારાર્ધ મેં બી પેસાહી હોતા છે । ઓર જય ઉચ્ચારાર્ધ મેં પેસા હોતા છે, તય જંબૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મન્દર પર્વત કી પૂર્વ પશ્ચિમ કી ઓર સય સે અધિક અઠારહ મુદ્ગર્તની રાત્રિ હોતી છે કયા ? (હંતા, ગોયમા ! एवं चैव उच्चारयितव्यम् जाय राई मवह) हां गौतम ! इसी प्रकार से होता है इसी तरह से ही सय कहना चाहिये यावत् रात्रि होती है । (जया ण मते ! जंबूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्स पश्चिमस्स पुरत्थिमेण जह्मए बुधाळसमुद्गरे दिवसे मवह,

કઈક લાંબી માય છે (તેરસમુદ્ગર્તે દિવસે સત્તરસમુદ્ગર્તા રાઈ) અથા ૧૩ તેર અદ્ગર્તના દિવસ માય છે, ત્યારે ૧૭સત્તર અદ્ગર્તની રાત્રિ માય છે (તેરસમુદ્ગર્તાનંતરે દિવસે, સાંજેગા સત્તરસ મુદ્ગર્તા રાઈ) અથા ૧૩તેર અદ્ગર્ત કરતાં થાકે દૂકા હોય છે, ત્યારે રાત્રિ સત્તર અદ્ગર્ત કરતાં થાકી લાંબી હોય છે (જયા ણ જંબૂદ્વીપે દ્વીપે દાહિણઘટે અઘ્ણગદ બુધાલસમુદ્ગર્તે દિવસે મવહ તયા ણ ઉત્તરદ્વે વિ જયા ણ ઉત્તરદ્વે તયા ણ જંબૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્સ પુરત્થિમેઞ ઉત્કોસિયા અઘારસ મુદ્ગર્તા રાઈ મવહ) હે મદન્ત ! અથા ૧૪ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં દક્ષિણાધર્માં દૂકામાં દૂકા બાર અદ્ગર્તના દિવસ માય છે ત્યારે ઉત્તરધર્માં પણ શુ બેઝ ૧૪ બને છે ? બને ત્યારે ઉત્તરધર્માં બેઝ બને ત્યારે શુ ૧૪ જંબૂદ્વીપના મન્દર પર્વતની પૂવ પશ્ચિમ દિશામાં લાંબામાં લાંબી ૧૮ બહાર અદ્ગર્તની રાત્રિ હોય છે ? (હંતા ગોયમા ! एवं चैव उच्चारयितव्यम् जाय राई मवह) હે ગૌતમ ! બેઝ ૧૪ બને છે. (૧૮ બહાર અદ્ગર્તની રાત્રિ માય છે) ત્યાં સુધીનું સમસ્ત કથન અહીં અંતરૂ ૪૬૭ બેધબ્ધિ. (જયા ણ મતે ! જંબૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ પશ્ચિમસ્સ પુરત્થિમેણ

મુહૂર્તો દિવસોભવતિ, તદા પશ્ચિમેऽપિ, યદા પશ્ચિમેऽપિ તદા જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય ઉત્તર-દક્ષિણે ઉત્કૃષ્ટા અષ્ટાદશમુહૂર્તા રાત્રિર્ભવતિ ? હન્ત, ગૌતમ ? યાવત્-રાત્રિર્ભવતિ ॥ સુ—૨ ॥

ટીકા—અથ રવેશ્ચતુર્દિક્ષુ પરિભ્રમણેऽપિ તત્પ્રકાશસ્ય પ્રતિનિયતદિક્ષાતિતયા રાત્રિદિવસવ્યવસ્થાં ક્ષેત્રભેદેન પ્રતિપાદયિતુમાહ—‘જયાણં ભંતે ।’ ઇત્યાદિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ— હે ભદન્ત ! યદા खलु ‘જંબુદ્વીવે દીવે’ જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે મધ્યજમ્બૂદ્વીપે

તયા ણં પચ્ચત્થિમે ણં વિ, જહા ણં પચ્ચત્થિમેણં વિ તયા ણં જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરદાહિણેણં ઉક્કોસિયા અઢારસમુહુત્તા રાઈ ભવહ) હે ભદન્ત ! જવ જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદરપર્વત કી પૂર્વદિશા કી ઓર સવ સે કમ ચારહ મુહૂર્ત્ત કા દિવસ હોતા હૈ, તવ પશ્ચિમ કી ઓર મી વૈસા હી હોતા હૈ । ઓર જવ પશ્ચિમ કી ઓર મી વૈસા હોતા હૈ, તવ જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદર પર્વત કી ઉત્તર દક્ષિણ દિશા તરફ અધિક અઠારહ મુહૂર્ત્ત કી રાત્રિ મી હોતી હૈ કયા ? (હંતા ગોચમા ! જાવ રાઈ ભવહ) હાં, ગૌતમ ! ઇસી પ્રકાર સે રાત્રિ હોતી હૈ યાવત્ અધિક સે અધિક અઠારહ મુહૂર્ત્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ ॥

ટીકાર્થ—સૂર્ય ચારોં દિશાઓં મેં ભ્રમણ કરતા હૈ—ફિર મી ડસકા પ્રકાશ પ્રતિનિયત દિશાઓં મેં હી પડતા હૈ, ઇસ કારણ રાત્રિ દિવસ કી વ્યવસ્થા કો સૂત્રકાર ક્ષેત્ર ભેદ દ્વારા પ્રતિપાદન કરને કે લિયે કહતે હૈ—(જયા ણં ભંતે) ઇત્યાદિ ।

જહન્નણ દુવાલસમુહુત્તે દિવસે ભવહ, તયા ણ પચ્ચત્થિમે ણ વિ, જયાણં પચ્ચત્થિમેણં વિ તયા ણં જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરદાહિણેણ ઉક્કોસિયા અઢારસમુહુત્તા રાઈ ભવહ) હે ભદન્ત ! જ્યાદે જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ દિશા તરફ દ્રુકામા દ્રુકો ૧૨ બાર મુહૂર્તનો દિવસ થાયછે, ત્યારે શું પશ્ચિમ તરફ એવું બને છે, અને જ્યાદે પશ્ચિમ તરફ એવું બને છે ત્યારે શું જંબુદ્વીપના મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણ દિશા તરફ લાંબામાં લાંબી ૧૮ અઠાર મુહૂર્તની રાત્રિ હોય છે ? (હંતા ગોચમા ! જાવ રાઈ ભવહ) હા, ગૌતમ ! એવું જ બને છે—(લાંબામાં લાંબી ૧૮ અઠાર મુહૂર્તની રાત્રિ હોય છે,) ત્યાં સુધીનું સમસ્ત કથન શ્રવણ કરવું.

ટીકાર્થ—સૂર્ય ત્યારે દિશાઓમા ભ્રમણ કરે છે. પણ તેનો પ્રકાશ પ્રતિનિયત દિશાઓમા જ પડે છે, તેથી રાત્રિ દિવસની વ્યવસ્થાનું ક્ષેત્રભેદ દ્વારા પ્રતિપાદન કરવાને માટે સૂત્રકાર કહે છે—(જયા ણં ભંતે !) ઇત્યાદિ

ગૌતમ ! હન્ત, સત્યમ્ ' જયાણં ' યદા સ્વલુ ' જમ્બુદ્વીવે દીવે ' જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે ' દાહિણદ્વે ' દક્ષિણાર્ધે ' દિવસે ' દિવસઃ ' જાવ-રાઈભવઈ ' યાવત્-રાત્રિ-ભવતિ, ઇતિ, યાવત્કરણાત્ ' ભવતિ, તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ દિવસો ભવતિ, યદા ચ ઉત્તરાર્ધેઽપિ દિવસો ભવતિ, તદા જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્સ પર્વતસ્ય પૌરસ્ત્યપશ્ચિમે ' ઇતિ સંગ્રાહ્યમ્ ।

રહતા હૈ ફિર મી ઉસકા પ્રકાશ મર્યાદિત હૈ । અર્થાત્ ઉસકા પ્રકાશ અમુક ભાગતક હી જાતા હૈ- આગે નહીં જાતા હૈ-હસલિયે રાત ઓર દિવસ કા વ્યવહાર બન જાતા હૈ । જિતની મર્યાદા તક જબતક સૂર્યકા પ્રકાશ રહતા હૈ-ઉતના ભાગ મેં તબતક દિવસ કા વ્યવહાર ઓર પ્રકાશ વર્જિત સ્થાન મેં રાત્રિ કા વ્યવહાર હોતા હૈ । હસી ઘાત કો ક્ષેત્ર વિભાગપૂર્વક હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કિયા ગયા હૈ, ગૌતમ પ્રશ્ન સે પ્રશ્ન કરતે હુએ પૂછતે હૈં કિ જબ જમ્બુદ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં ઓર ઉત્તરાર્ધ મેં દિવસ હોતા હૈ-તબ કયા પૂર્વ ઓર પશ્ચિમભાગ મેં રાત્રિ હોતી હૈ કયા ? ભગવાન હસકા ઉત્તર દેતે હુએ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ (હંતા ગોયમા ! હાં ગૌતમ ! (જયાણં) જબ (જમ્બુદ્વીવે દીવે) જમ્બુદ્વીપ નામકે મધ્ય જમ્બુદ્વીપ મેં (દાહિણદ્વે વિ) દક્ષિણાર્ધ મેં મી (દિવસે) દિવસ હોતા હૈં-તબ (જાવ રાઈ ભવઈ) યાવત્ રાત્રિ હોતી હૈ । યહાં યાવત્પદ સે (ભવતિ તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ દિવસો ભવતિ, યદા ચ ઉત્તરાર્ધેઽપિ દિવસો ભવતિ, તદા (જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્ત્યપશ્ચિમે) હસ પાઠકા સંગ્રહ કિયા

આરે દિશામાં ગતિ કરતો રહે છે, છતાં પણ તેનો પ્રકાશ મર્યાદિત છે-એટલે કે સૂર્યનો પ્રકાશ અમુક હદ સુધી જ જાય છે-તે હદ કરતાં આગળ જતો નથી. તે કારણે રાત્રિ અને દિવસ થાયા કરે છે. જેટલી હદમાં જ્યાં સુધી સૂર્યનો પ્રકાશ રહે છે, તેટલી હદમાં ત્યાં સુધી દિવસ રહે છે, અને પ્રકાશવિહીન સ્થાનમાં રાત્રિ હોય છે એજ વાતને ક્ષેત્ર વિભાગપૂર્વક આ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે. ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને પૂછે છે કે (ન્યારે જંબુદ્વીપના દક્ષિણાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ત્યારે શું પૂર્વ અને પશ્ચિમ ભાગમાં રાત્રિ હોય છે ?)

આ પ્રશ્નનો મહાવીર પ્રશ્ન એવો ઉત્તર આપે છે કે (હંતા ગોયમા !) હા, ગૌતમ ! (જયાણં) ન્યારે (જંબુદ્વીવે દીવે) જંબુદ્વીપ નામના મધ્ય જંબુદ્વીપના (દાહિણદ્વે વિ) દક્ષિણાર્ધમાં "દિવસે" દિવસ હોય છે, ત્યારે (જાવ રાઈ ભવઈ) યાવત્ રાત્રિ હોય છે. અહીં યાવત્ પદથી (ભવતિ તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ) ધત્યાદિ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે, ત્યારે જંબુ-

અમ્બ્રૂદ્રીપે સૂર્યદ્વયસદમાચાર્ય મન્નોત્તરસૂત્રમયો યુગપદેન દિગ્દ્વયે દિવસાઃ પ્રતિપાદિતઃ યથાપ્યથ 'દક્ષિણાર્ધે' તથા 'ઉત્તરાર્ધે' इत्युक्तम् તથાપિ અર્ધશ્લઘ્ સ્યાત્ત માગમાધ્યાર્ધેઋત્તથા તયોઃ 'દક્ષિણમાગે' 'ઉત્તરમાગે' इत्यर्थोऽવસેયઃ અવયા તયોર્યયાશ્ચુતાર્ધકૃત્વે સમ્પૂર્ણે ણ્ચ દક્ષિણાર્ધે ઉત્તરાર્ધે ચ દિવસલામેન પૂર્વ પશ્ચિમયો રાત્રિપ્રતિપાદનાસજ્જત્યાપચિઃ અર્ધદ્વયકયનેન સમગ્રજ્ઞેષસ્ય પરિગ્રહાત્, એવમગ્રેઽપિ દક્ષિણાષોદિશ્ચ-દેન દક્ષિણાદિદિગ્માગમાત્રસ્વેષ પ્રહણ ધોષ્યમ્, ન ગયા હૈ । તાત્પર્યં યહ હૈ કિ જય દક્ષિણાર્ધ મેં દિવસ હોતા હૈ-તથ ઇતરાર્ધ મેં સ્ત્રી દિવસ હોતા હૈ । ઓર જય ઇતરાર્ધ મેં દિવસ રહતા હૈ તથ સુમેરુપર્વત કી પૂર્વપશ્ચિમ દિશા કી તરફ રાત્રિ રહતી હૈ ।

જન્બ્રૂદ્રીપ મેં સૂર્યોં કા સમ્રાજ્ઞ કહા ગયા હૈ ઇમી કારણ પ્રમ્નોત્તર પક હી સાથ દો દિશાઓં મેં દક્ષિણાર્ધ મેં ઓર ઉત્તરાર્ધ મેં દિવસ ક હા ગયા હૈ । દક્ષિણાર્ધ શબ્દ કા અર્થ દક્ષિણદિગ્ધિમાગ ઓર ઉત્તરાર્ધ કા અર્થ ઉત્તરદિગ્માગ હૈ । અર્ધ શબ્દ કા અર્થ યહાં અમુક ભાગ માત્ર ક્રિયા ગયા હૈ । ઇસ તરફ પક દક્ષિણદિશા કે અમુક ભાગ મેં ઓર વુ સરે ઉત્તરદિશા કે અમુક ભાગ મેં દિવસ હોતા હૈ એસા અર્થ જાનના આહિયે, ન કિ દક્ષિણ કે સમગ્ર ભાગ મેં દિવસ હોતા હૈ એસા અર્થ ન હી જાનના આહિયે, કહને કા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દક્ષિણદિશા મેં આવે

દ્રીપમાં આવેલા મહરપર્વતની પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં રાત્રિ હોય છે (જાણ થઈ મનહ) માં જે (જાણ) પદ આ મુ છે તેના દ્વારા જે સૂત્રપાઠ શ્રદ્ધા હવાનો છે તે શ્રદ્ધા કરીને ઉપરનો જ્વાલ પૂરે પૂરો લખ્યો છે) આ પ્રમ્નોત્તરનું તાત્પર્ય છે કે જન્બ્રૂદ્રીપના દક્ષિણાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે અને અર્ધ ઉત્તરાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ત્યારે સુમેરુ પર્વતની પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા તરફ રાત્રિ હોય છે

જન્બ્રૂદ્રીપમાં સુવનો સહસ્રાવ (જે સૂર્યોનું અસ્તિત્વ) બતાવ્યું છે, તે કારણે જ પ્રમ્નોત્તર સૂત્રોમાં એક સાથે બે દિશાઓમાં-દક્ષિણાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધમાં-દિવસ કહ્યો છે । દક્ષિણાર્ધ એટલે દક્ષિણ દિગ્ધિમાગ, અને ઉત્તરાર્ધ એટલે ઉત્તર-દિગ્ધિમાગ. ખર્દી (ખર્દ) શબ્દ બરાબર ખર્દ ભાગના અથવા વપરાયો નથી, પણ અમુક ભાગના અથવા જ વપરાયો છે આ રીતે દક્ષિણાર્ધ એટલે દક્ષિણ દિશાનો અમુક ભાગ અને ઉત્તરાર્ધ એટલે ઉત્તર દિશાનો અમુક ભાગ સમજવું એકલે (ઉત્તરાર્ધ અને દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ થાય છે આ કથનનો અર્થ આ પ્રમાણે સમજવો એકલે-(દક્ષિણ દિશામાં આવેલા અમુક ભાગમાં

तु अर्धसंपूर्णखण्डस्य, इति । पुनर्गौतमः पृच्छति ' जयाणं भन्ते ! ' इत्यादि । हे भदन्त ! यदा खलु ' जंबुद्वीवे दीवे ' जम्बूद्वीपे द्वीपे ' मंदरस्स ' मन्दरस्य ' पञ्चयस्स ' पर्वतस्य ' पुरत्थिमेणं ' पौरस्त्ये पूर्वभागे खलु ' दिवसे भवइ ' दिवसो भवति, ' तयाणं ' तदा खलु ' पच्चत्थिमेणं वि ' पश्चिमेऽपि 'दिवसेभवइ'

हुए अमुक भाग में और उत्तरदिशा में आये हुए अमुक भाग में जब दिवस रहता है तब ही पूर्व पश्चिम में रात्रि रहती है यह कथन ठीक बन जाता है । नहीं तो यदि अर्धशब्द से समस्त उत्तरदिशा में और समस्त दक्षिणदिशा में संपूर्ण उत्तरार्ध में और संपूर्ण दक्षिणार्ध में दिवस रहता है ऐसा अर्थ माना जावे तो समस्त दक्षिणार्ध और उत्तरार्ध में दिवस की प्राप्ति हो जाने से पूर्व पश्चिम में रात्रि के प्रतिपादन करने की असंगति होने की आपत्ति प्रसक्त होती है । इसलिये अर्ध-शब्द यहां अमुक भाग मात्र का ही वाचक गिना गया है ऐसा जानना चाहिये । इसी तरह से आगे भी आये हुए दक्षिणार्ध आदि शब्द से तत्तत् दिशा संबंधी अमुक भाग मात्र का ही ग्रहण करना चाहिये । समस्त दक्षिणखंड या समस्त उत्तरखंड आदि का नहीं ।

अथ गौतमस्वामी प्रभु से पूछते हैं कि (जया णं भन्ते !) हे भदन्त ! जब (जंबुद्वीवे दीवे) जंबूद्वीपमें (मंदरस्स पञ्चयस्स) मंदर पर्वत के (पुरत्थिमेणं) पूर्वदिग्भाग में (दिवसे भवइ) दिवस होता है (तया णं) तब (पच्च

अने उत्तर दिशाभां आवेला अमुक लागभां दिवस थाय छे) आ रीते उत्तर दिशाना अमुक लागभां अने दक्षिण दिशाना अमुक लागभां दिवस थाय छे, अेभ भानवाभां आवे तो न पूर्व पश्चिमभां रात्रि डोय छे, अेभ भानी श-काय. जे संपूष्ण दक्षिणार्ध अने संपूष्ण उत्तरार्धभां दिवस डोय छे अेभ भानवाभां आवे, तो पूर्व अने पश्चिमभां रात्रि डोवानी वात असंगत भनी जाय छे ते कारणे (अर्ध) शब्दने अही अमुक लागने न वाचक गबोले छे अेभ समजवु. उवे पछीना कथनभां न्यां न्यां उत्तरार्ध, दक्षिणार्ध आदि शब्दोने प्रयोग थयो डोय त्या त्यां ते दिशानो संपूष्ण अर्धभाग समजवाने भदले अमुक लाग न समजवो-समस्त उत्तरणउ के समस्त दक्षिणणउ समजवो जेछे नही

उवे गौतम स्वामी भडावीर प्रभुने पूछे छे के (जयाणं भन्ते !) हे भदन्त ! न्यारे (जंबुद्वीवे दीवे) जंबूद्वीपभां (मंदरस्स पञ्चयस्स) मंदर (सु-मेरु) पर्वतनी (पुरत्थिमे ण) पूर्व दिशाभां (पूर्व दिग्भागभां) (दिवसे भवइ) दिवस डोय छे, (तयाण) त्वारे (पच्चत्थिमेण वि) शुं पश्चिम दि-

દિવસોમવતિ કિમ્ ? 'જયાળ' યદા સ્વહ 'પશ્ચિમિમેળં દિવસે' પશ્ચિમેઽપિ વિ
 ષસઃ 'મવહ' મવતિ 'તયાળં' તદા સ્વહ 'જમ્બુદીપે દીપે' જમ્બુદીપે દ્રોપે
 'મંદરસ્સ પશ્ચિમસ્સ' મંદરસ્ય પર્વતસ્ય 'ઉત્તરવાહિણેણ' ઉત્તરદક્ષિણે સ્વહ
 'રાઈમવહ' રાત્રિર્મવતિ કિમ્ ? મગધાનાહ— 'હતા, ગોયમા !' इत्यादि । हे
 गौतम ! इन्त, सत्यम् 'जयाणं' यदा स्वह त्वदुक्तरीत्या 'जम्बुद्वीपे द्वीपे' जम्बु
 द्वीपे द्वीपे 'मंदरपुरस्थिमेणं' मन्दरपूरस्थे मन्दरपर्वतस्य पूर्वभागे स्वह 'दिवसे'
 दिवस 'जाय-राई' यावत्-रात्रिः 'मवह' मवति, यावत्करणात् 'मवति',
 तदा पश्चिमेऽपि दिवसो मवति यदा स्वह पश्चिमे दिवसो मवति, तदा जम्बुद्वीपे
 द्वीपे मन्दरपर्वतस्य उत्तर-दक्षिणं' इति संग्राहम् ।

अयं सूर्यस्य स्वमण्डलेषु गतिविशेषेण दिनरात्रिमाने वृद्धिशानी प्रतिपादयि
 त्माह—'जयाण मते।' इत्यादि । गौतमः पृच्छति—हे मन्तव ! यदा स्वह 'जं
 त्पिमेण वि) पश्चिमदिग्भाग में भी (दिवसेमवह) दिवस होता है । तो
 (जयाणं) जब (पश्चिमे मे ण दिवसेमवह) पश्चिमदिग्भाग में दिवस
 होता है तब क्या (जम्बुद्वीपे द्वीपे) जम्बुद्वीप में (मंदरपर्वतस्य उत्तरवा-
 हिणे णं राई मवह) मंदर पर्वत के उत्तरार्ध दक्षिणार्ध में रात्रि होती
 है ? इसका उत्तर देते हुए प्रभु गौतम से कहते हैं कि (हता गोयमा !
 जया णं जम्बुद्वीपे द्वीपे मंदरस्स पुरस्थिमे णं दिवसे मवह जाय राई मवह)
 हाँ गौतम ! जब जम्बुद्वीप में मंदर पर्वत के पूर्वदिग्भाग में दिवस
 होता है तब पश्चिमदिग्भाग में भी दिवस होता है और इस तरह से
 उत्तरदिग्भाग में और दक्षिणदिग्भाग में रात्रि होती है । सूर्य की ज
 पने मण्डलों में गति की विशेषता से ही दिन और रात्रि के प्रमाण में
 वृद्धि एवं हानि होती है इस बात को जब सूत्रकार प्रकट करते हैं—

जिवाजभां पसु (दिवसे मवह) दिवस कोष છે ? (જયાણ) અને જ્યારે
 (પશ્ચિમિમેળ વિષસે) પશ્ચિમ દિગ્વિભાગમાં દિવસ કોષ છે ત્યારે શુ " જંબુદ્વીપે
 દ્વીપે " જંબુદ્વીપમાં " મંદરપર્વતસ્ય ઉત્તરવાહિણેણ રાઈ મવહ ? " મંદર પર્વતના
 ઉત્તરાર્ધ અને દક્ષિણાર્ધમાં રાત્રિ કોષ છે ?

મહાવીર પ્રભુ તેના આ પ્રશ્નને જવાબ આપે છે— " હતા ગોયમા ! " હા
 ગૌતમ ! " જયાણ જંબુદ્વીપે દ્વીપે મંદરસ્સ પુરસ્થિમેળ વિષસે મવહ જાય રાઈ મવહ)
 જ્યારે જંબુદ્વીપમાં પૂર્વ દિગ્વિભાગમાં દિવસ કોષ છે ત્યારે પશ્ચિમ દિગ્વિભાગમાં
 પણ દિવસ કોષ છે અને ત્યારે ઉત્તરદિગ્ભાગમાં અને દક્ષિણ દિગ્ભાગમાં રાત્રિકોષ છે

સૂચની તેના મંદળમાં ગતિની વિશેષતાને લીધેજ દિવસ અને રાત્રિના
 પ્રમાણમાં વધ-ઘટ થાય છે, એ વાત પ્રકટ કરવાને સૂત્રકાર કહે છે કે—(જયા

દીવે દીવે' જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે 'દાહિણદ્વે' દક્ષિણાર્ધે દક્ષિણભાગે 'ઉક્કોસણ' ઉત્ક્રુ-
ષ્ટ સર્વાપેક્ષયા દીર્ઘઃ 'અદ્વારસમુદ્ધત્તે દિવસે ભવઈ' અષ્ટાદશમુદ્ધર્તો દિવસો ભવતિ.
મુદ્ધર્તઘટિકોદ્યમ્' इतिरीत्या पट्त्रिंशद्दण्डात्मकघटिकप्रमाणः 'तयाणं' तदा
खलु 'उत्तरद्वे वि' उत्तरार्धेऽपि उत्तरभागेऽपि 'उक्कोसए' उत्कृष्टः 'अद्वारस-
मुदुत्ते दिवसे भवइ' अष्टादशमुदुत्तो दिवसोभवति, सूर्यद्वय सदभावेनैव पूर्ववद्-
बोध्यम् 'जयाणं' यदा खलु 'उत्तरद्वे' उत्तरार्धे 'उक्कोसए' उत्कृष्टः 'अद्वार-
रसमुदुत्ते दिवसेभवइ' अष्टादशमुदुत्तो दिवसो भवति 'तयाणं' तदा खलु 'जंबु-
द्वीवे दीपे' जम्बूद्वीपे द्वीपे 'मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिम-पच्चत्थिमेणं' मन्दरस्य
पर्वतस्य पौरस्त्य-पश्चिमे खलु पूर्वपश्चिमभागे 'जहणिया दुवालसमुदुत्ता राई-
भवइ' जघन्यिका द्वादशमुदुत्तो रात्रिर्भवति किम् ? भगवानाह—'हंता, गोयमा'।

(જયા ણં મંતે !) इत्यादि । गौतम प्रभु से पूछते हैं कि हे भदन्त ! जया
णं) जब (जंबुद्वीवे दीवे) जंबूद्वीप नामके द्वीप में (दाह्णिणद्वे) दक्षि-
णार्ध में दक्षिणदिग्भाग में (उक्कोसए) अधिक से अधिक प्रमाणवाला
सबकी अपेक्षा बड़ा— (अद्वारसमुदुत्ते दिवसे भवइ) अठारह मु-
हूर्त का दिन होता है, (तया णं उत्तरद्वे वि) तब उत्तरार्ध
में भी उत्तर दिग्भाग में भी (उक्कोसए) उत्कृष्ट सब की अपेक्षा बड़ा
(अद्वारसमुदुत्ते दिवसे भवइ) अठारह मुहूर्त का दिवस होता है—इस
तरह दो सूर्यों के सद्भाव से जब सब से बड़ा दिन दक्षिणार्ध और उ-
त्तरार्ध में होता है—तब क्या (जंबुद्वीवे दीवे) जंबूद्वीप में (मंदरस्स पव्व-
यस्स पुरत्थिम-पच्चत्थिमेणं) मंदरपर्वतके पूर्व पश्चिम दिशा में—पूर्व
पश्चिम भाग में (जहणिया) सर्व से कम प्रमाण वाली (दुवालसमुदुत्ता)
चारहमुहूर्त की (राई भवइ) रात्रि होती है ? मुहूर्त दो घड़ी का होता

ण મંતે) ઇત્યાદિ ગૌતમનો પ્રશ્ન—(જયા ણ મંતે !) હે ભદન્ત ! જ્યારે (જંબુ-
દ્વીવે દીવે) જંબૂદ્વીપનામના દ્વીપના (દાહ્ણિણદ્વે) દક્ષિણાર્ધમાં (ઉક્કોસए)
વધારેમા વધારે પ્રમાણવાળો (અદ્વારસમુદ્ધત્તે દિવસે ભવइ) અઠાર મુહૂર્તનો
દિવસ થાય છે, (તયા ણ ઉત્તરદ્વે વિ.) ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ (ઉક્કોસए
અદ્વારસમુદ્ધત્તે દિવસે ભવइ) વધારેમાં વધારે લાંબો ૧૮ મુહૂર્તનો દિવસ થાય
છે, (આ રીતે બે સૂર્યના સહભાવથી બન્નેમા દક્ષિણાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધમા—
જ્યારે સૌથી મોટો દિવસ થાય છે) ત્યારે શું (જંબુદ્વીવે દીવે) જંબૂદ્વીપમાં
(મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પુરત્થિમ—પચ્ચત્થિમેણં) મંદર પર્વતની પૂર્વ અને પશ્ચિમ
દિશામા (જહણિયા) સૌથી ઓછા પ્રમાણવાળી (દ્વાલામાં દ્વાલી) (દુવાલસ-
મુદ્ધત્તા) બાર મુહૂર્તની (રાઈ ભવइ) રાત્રિ થાય છે ? બે ઘડી જેટલા સમયનું

રૂપાદિ । હે ગૌતમ ! રત્ન, સત્યમ્ ' જયાળ ' યદા સત્ત્વ ત્વદુક્તરીત્યા ' જમ્મુ
 ડ્રીપે ડ્રીપ ' જાવ-દુષાલસ મુદ્દુત્તા ' યાવત્-દ્વાદશમુદ્દુત્તા ' રાઈમવદ્ ' રાત્રિર્મ
 વતિ, યાવન્કરણાત્-ડ્રીપ વર્ણિનાર્થે ઉત્કૃષ્ટોઽષ્ટાદશમુદ્દુત્તોદિવસો ભવતિ, તદા
 ઉત્તરાર્ધેઽપિ ઉત્કૃષ્ટોઽષ્ટાદશમુદ્દુત્તોદિવસો ભવતિ, યદા ચ ઉત્તરાર્ધે ઉત્કૃષ્ટોઽષ્ટાદશ
 મુદ્દુત્તોદિવસો ભવતિ તદા જમ્મુડ્રીપ ડ્રીપ મન્દરપર્વતસ્ય પૌરસ્ત્યપશ્ચિમે દ્વાદશ
 મુદ્દુત્તમમાણા રાત્રિર્ભવતિ ।

હૈં । હસ તરહ અઢારહ મુદ્દુર્ત્ત પ્રમાણવાઘે દિવસ મેં છત્તીસ ઘટિકાઈ
 હોતી હૈં ઓર પારહ મુદ્દુર્ત્ત મેં ચૌતીસ ઘટિકાઈ હોતી હૈં । પૂછને કો
 અભિપ્રાય ગેસા હૈં કિ જય દક્ષિણમાગ મેં ઓર ઉત્તરમાગ મેં અઢારહ
 મુદ્દુર્ત્ત કા દિન હોતા હૈં તય કયા પૂર્વ પશ્ચિમ મેં પારહમુદ્દુર્ત્ત કી રાત્રિ
 હોતી હૈં ? હમ પ્રશ્ન કા સમાધાન કરતે હુઈ પ્રશ્ન ગૌતમ સે વહતે હૈં કિ
 —(હતા ગોયમા ! જયાળ) હૈં ગૌતમ ! જૈમા તુમને પૂછા હૈં—વહ બેસા
 હી હૈં—જય જમ્મુડ્રીપ મેં દક્ષિણાર્ધ ઓર ઉત્તરાર્ધ મેં અઢારહ મુદ્દુર્ત્ત કા દિન
 હોતા હૈં, તય જમ્મુડ્રીપ મેં મન્દર પર્વત કી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા મેં પારહ
 મુદ્દુર્ત્ત કી રાત્રિ હોતી હૈં । યહાં જો (જાવ દુષાલસ મુદ્દુત્તા) કૈં સાય
 યાવત્ પદ બાપાઈ—જમ્મુસે(ડ્રીપે દક્ષિણાર્ધે, ઉત્કૃષ્ટોઽષ્ટાદશમુદ્દુર્ત્તોદિવસો
 ભવતિ, તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ ઉત્કૃષ્ટોઽષ્ટાદશમુદ્દુર્ત્તોદિવસો ભવતિ, યદા ચ
 ઉત્તરાર્ધે ઉત્કૃષ્ટોઽષ્ટાદશમુદ્દુર્ત્તોદિવસો ભવતિ, તદા જમ્મુડ્રીપે ડ્રીપે, મન્દર
 પર્વતમ્પ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમે) ઇતિ પૂર્વોક્ત પાઠ કા સંગ્રહ કિયા ગયા હૈં ।

એક મુદ્દુત્ત બને છે આ રીતે ૧૮ અઢાર મુદ્દુર્ત્ત પ્રમાણવાળા દિવસમા ૩૬
 ઇતિ ૫૧ બીએ દોષ છે, અને ૧૨ બાર મુદ્દુર્ત્તની ૨૪ બીએ ૫૧ બીએ થાય છે,
 (૧ ૫૧ બીએ ૨૪ બીએ મિનિ) એક મુદ્દુત્ત એ/લે ૨/ બીએ ૫૧ બીએ મિનિ
 સમ ત્વા) પ્રશ્નકાર એ બાબત માને છે કે (બધારે દક્ષિણ અને ઉત્તરમાગમાં
 ૧૮ અઢાર મુદ્દુર્ત્તનો દિવસ દોષ છે ત્યારે શુ પૂર્વ અને પશ્ચિમ ભાગમા બાર
 મુદ્દુર્ત્તની રાત્રિ દોષ છે ?)

મદાવીર પ્રશ્ન તે પ્રશ્ન । આ પ્રમાણે સમાધાન કરે છે—(હતા ગોયમા !)
 હા ગૌતમ ! એવુ જ બને છે 'જયાળ જાવ દુષાલસમુદ્દુત્તા રાઈ મવદ્' બધારે
 જ બુદ્ધીપના દક્ષિણમા ૧૮ અઢાર મુદ્દુર્ત્તનો દિવસ થાય છે, ત્યારે જ બુદ્ધીપમાં
 મદર ૧૨૧ની પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામા ૧૨ બાર મુદ્દુર્ત્તની રાત્રિ થાય છે
 અર્થાત્ (જાવ દુષાલસમુદ્દુત્તા) સાથે જ (જય) ૧૮ આખુ ઇ તેના દ્વારા
 નીવડા ૫૧ કિલો ૫૧ મે ૧ કિલોમા આખ્યા છે—(હીરે દક્ષિણ, ઉત્કૃષ્ટો
 ઇતિમુદ્દુત્તા દિવસા ભવતિ તદા ઉત્તરાર્ધે ઇતિમુદ્દુત્તા મુદ્દુર્ત્તોદિવસો ભવતિ
 તદા ચ ઉત્તરાર્ધે ઉત્કૃષ્ટોઽષ્ટાદશમુદ્દુત્તા ભવતિ તદા જમ્મુડ્રીપે ડ્રીપે, મન્દરપર્વતમ્પ
 પૌરસ્ત્યપશ્ચિમે) આથી પૂર્ણ પાત્રો મમદ થયે છે

ગૌતમઃ પુનઃ પૃચ્છતિ-‘જયાળં જંબૂં’ ઇત્યાદિ । હે ભદન્ત ! યદા खलु जम्बूद्वीपे द्वीपे ‘मंदरस्त पन्वयस्त’ मन्दरस्य पर्वतस्य ‘पुरत्थिमे’ पौरस्त्ये ‘उक्कोसए’ उत्कृष्टः ‘अट्टारसमुहुत्ते’ अष्टादशमुहूर्तः ‘दिवसे भवइ’ दिवसो भवति ‘तयाणं’ तदा खलु ‘जंबुदीवे दीवे’ जम्बूद्वीपे द्वीपे ‘पच्चत्थिमेण वि’ पश्चिमेऽपि ‘उक्कोसे णं’ उत्कृष्टः ‘अट्टारसमुहुत्ते’ दिवसे भवइ ‘अष्टादशमुहूर्तो’ दिवसो भवति, अथ च ‘जया णं’ यदा खलु ‘पच्चत्थिमेणं’ पश्चिमे ‘उक्कोसए’ उत्कृष्टः सर्वाधिकः ‘अट्टारसमुहुत्ते’ अष्टादशमुहूर्तः ‘दिवसे भवइ’ दिवसो भवति ‘तया णं’ तदा खलु ‘भंते !’ हे भदन्त ! ‘जंबुदीवे दीवे’ जम्बूद्वीपे द्वीपे ‘उत्तरे’ उत्तरभागे ‘जाव-दुवालसमुहुत्ता’ यावत् द्वादशमुहूर्ता ‘राई भवइ ?’ रात्रि-

अब गौतम प्रभु से दूसरी जगह से पूछते हैं—(जया णं) इत्यादि है भदंत ! (जया णं) जब (जंबुदीवे दीवे) जंबूद्वीप नामके द्वीप में (मंदरस्त पन्वयस्त) मन्दर पर्वत की (पुरत्थिमे) पूर्वदिशा में (उक्कोसए) उत्कृष्ट (अट्टारसमुहुत्ते दिवसे भवइ) अट्टारह मुहूर्त का दिवस होता है (तया णं) तब (जंबुदीवे दीवे) जम्बूद्वीप नामके द्वीप में (पच्चत्थिमे-ण वि) पश्चिमदिशा में भी (उक्कोसए) सर्वाधिक (अट्टारसमुहुत्ते) अट्टारह मुहूर्त का (दिवसे भवइ) दिन होता है इस तरह (जया णं) जब (पच्चत्थिमेणं) पश्चिम में (उक्कोसए) उत्कृष्ट (अट्टारसमुहुत्ते दिवसे भवइ) अट्टारह मुहूर्त का दिन होता है (तया णं) तब हे भदन्त ! (जंबुदीवे दीवे) जंबूद्वीप नामके द्वीप में (उत्तरे) उत्तर में—उत्तरभाग में (जाव) यावत् (दुवालसमुहुत्ता राई भवइ) बारह मुहूर्त की रात्रि होती है क्या ? यहां यावत् पद से (दक्षिणे जघन्यिका) इस पाठ का

હવે બીજી જગ્યા વિષે એવોજ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામી પૂછે છે—(જયા ણં) ભંતે) હે ભદન્ત ! ત્યારે (જંબૂદીવે દીવે) જંબૂદ્વીપના (મંદરસ પન્વયસ્ત) મંદર પર્વતની (પુરત્થિમે) પૂર્વ દિશામાં (ઉક્કોસએ) વધારેમાં વધારે પ્રમાણુ વાળો (લાબામાં લાબો) (અટ્ટારસમુહુત્તે દિવસે ભવઈ) ૧૮ અઠાર મુહૂર્તની દિવસ થાય છે, (તયા ણ) ત્યારે (જંબૂદીવે દીવે) જંબૂદ્વીપની (પન્વત્થિમેણ વિ) પશ્ચિમ દિશામાં પણ (ઉક્કોસએ) વધારેમાં વધારે પ્રમાણુવાળો (અટ્ટારસ-મુહુત્તે દિવસે ભવઈ) શુ ૧૮ અઠાર મુહૂર્તનો દિવસ થાય છે ? અને એ પ્રમાણુ (જયાળ) ત્યારે (પન્વત્થિમેણ) પશ્ચિમમાં (ઉક્કોસએ) વધારેમાં વધારે પ્રમાણુવાળો (અટ્ટારસમુહુત્તે દિવસે ભવઈ) ૧૮ અઠાર મુહૂર્તનો દિવસ થાય છે, ત્યારે શુ (જંબુદીવે દીવે) જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપની (ઉત્તરે) ઉત્તર દિશામાં (જાવ દુવાલસમુહુત્તા રાઈ ભવઈ ?) અને દક્ષિણ દિશામાં એવામાં એવા

મંવતિ કિમ્ ? યાવત્કરણાત્ 'દક્ષિણે જગત્પિકા' ઇતિ બોધ્યમ્ ।

મગધાનાહ-હંતા, ગોયમા ! જાણ મગધ ! હું ગૌતમ ! હન્ત, સત્યં ત્વદુષત યાવત્-મંવતિ । યાવત્કરણાત્-પૂર્વ-પક્ષોર્વર્ત સર્વે સંપ્રાપ્તમ્ । એતત્સૂત્રસર્વમસ્માયમાશ્રય-સૂર્યસ્ય સર્વાણિ ચતુરશ્રીત્પથિકશ્ચતમણ્ડલાનિ ૧૮૪ મંવન્તિ, તેષુ જમ્બૂદ્વીપે ૬૫ પથ પટ્ટિમણ્ડલાનિ સન્તિ, અવશિષ્ટાનિ ચ ૧૧૯ એકોનવિંશત્પથિકશ્ચતમણ્ડલાનિ લઘુણસમુદ્રમધ્યે વર્તન્તે, તથા યદા સર્વામ્યન્તરે મણ્ડલે સૂર્યસ્ય ગતિદ્વારા સ્થિતિર્મંવતિ તદા અષ્ટાદશમુદ્ધર્ષપ્રમાણઃ (૧૪ ઘન્ટા ૨૪ મિનિટ) સર્વાધિકદીર્ઘ-દિવસો મંવતિ તથા કારણન્તુ ૨૬મેવ યત્ પૂર્વોક્તાનુસારં સૂર્યસ્ય ૧૮૪ ચતુરશ્રીત્પથિકશ્ચતમણ્ડલાનાં મધ્યે યદા સર્વમણ્ડલાપેક્ષયા વાક્યમણ્ડલે સૂર્યસ્ય ગતિસચારેણ સ્થિતિર્મંવતિ તદા સર્વાપેક્ષયા ન્યૂનદિવસમાનં દ્વાદશમુદ્ધર્ષાત્મકં (૯ ઘન્ટા ૩૬

સમ્રહ હુઆ હૈ । હસકા ઘરર દેતે હુપ પ્રસુ ગૌતમ સે કહતે હૈં (હંતા ગોયમા ! જાણ મગધ) હાં ગૌતમ ! એસા હી હોતા હૈ । યહાં યાવત્ પદ સે પૂર્વપક્ષ મેં કહા હુઆ સય પાઠ ગ્રહણ ક્રિયા ગયા હૈ ।

હસ સૂત્ર કા યહ આશાય હૈ-સૂર્ય કે સય મણ્ડલ ૧૮૪ એકસો ચૌરાસી હૈ । ઠનમેં સે જંબૂદ્વીપ મેં ૬૫ પેસઠ હૈ । યાતી ૧૧૯ એકસો વસીસ લઘુણ સમુદ્ર મેં હૈ । સૂર્ય કી ગતિ દ્વારા જય સર્વામ્યન્તર મણ્ડલ મેં સ્થિતિ હોતી હૈ, તય અઠારહ મુદ્ધર્ષ પ્રમાણ (૧૪ બૌદ્ધ ઘન્ટા ૨૪ બૌદ્ધ મિનિટ કા) દિવસ હોતા હૈ । યહ દિવસ સય સે અધિક વઢા હોતા હૈ । હસમેં કારણ યહી હૈ કિ પૂર્વોક્તાનુસાર સૂર્ય કે ૧૮૪ એકસો ચૌરાસી મણ્ડલોં કે પીચ મેં સે જય સર્વ મંડલોં કી અપેક્ષા વાક્યમંડલ મેં ગતિ દ્વારા સૂર્ય કી સ્થિતિ હોતી હૈ તય સય કી અપેક્ષા કમ પ્રમાણ દિવસ કા

પ્રમાણ વાળી ૧૨ બાર મુદ્ધર્ષની શાંત્રિ થાય છે ? (અહીં ' યાવત્ ' ૫૪ થી) (દક્ષિણે જગત્પિકા) પાઠના સમાવેશ કરાયો છે)

ઉત્તર-(હંતા, ગોયમા ! જાણ મગધ) હા, ગૌતમ ! એવું જ બને છે, અહીં (જાણ) ૫૪ થી પ્રથમાં આવેલું સમસ્ત કથન અદ્યથા કરાયું છે

આ સૂત્રનાં સદર્શમાં નીચેની વાત સમજવા બેવી છે-સૂર્યના કુલ ૧૮૪ એકસો ચૌરાસી મંડળ છે તેમના ૬૫ પાંચઠ જંબૂદ્વીપમાં છે અને બાકીના ૧૧૯ એકસો બેગણીસ લઘુણસમુદ્રમાં છે । સૂર્યની ગતિ દ્વારા આપે સર્વામ્યન્તર મંડળમાં સ્થિતિ થાય છે, ત્યારે ૧૮ અઠાર મુદ્ધર્ષનો (૧૪ કલાક ૨૪ મિનિટનો) દિવસ થાય છે આ દિવસ કાળમાં લાંબો હોય છે તેનું કારણ એ છે કે પૂર્વોક્ત કથન અનુસાર સૂર્યના ૧૮૪ એકસો ચૌરાસી મંડળોમાંથી બાહ્યમંડળોમાં ગતિ દ્વારા સૂર્યની સ્થિતિ હોય છે, ત્યારે દિવસનું પ્રમાણ ૬૪માં ૬૬ હોય છે-ત્યારે દિવસ ૧૨ બાર મુદ્ધર્ષનો (૬ નવ કલાક ૩૬ ખત્રીસ

મિનિટ) ભવતિ, તથા ચ તદનુક્રમેણ એકમણ્ડલાદપરમણ્ડલે ગમને કિશ્ચિદ્ વિશેષોનચતુઃપલાત્મકક્ષણકાલપરિગણનાનુસારં દ્વિતીયમણ્ડલાદારમ્ય સર્વામ્ય-
ન્તરે ય્યશીત્યધિકશતતમે ૧૮૩ મણ્ડલે (સર્વમણ્ડલગણનાનુસારેણ તુ ચતુરશી-
ત્યધિકશતતમે ૧૮૪ સર્વામ્યન્તરે મણ્ડલે) સૂર્યસ્ય સંચરણે ૬૬ મુહૂર્ત્તા દ્વાદશ
ઘટિકાસ્વરૂપાઃ સમયાઃ (૪ ઘન્ટા ૪૮ મિનિટ) વર્દન્તે, એકમણ્ડલાદપરમણ્ડલ
ગમને ઘટિકાદ્વયાત્મકમુહૂર્તસ્ય દ્વાવિંશત્યધિકશતતમભાગાત્મકં કિશ્ચિદ્વિશે-
ષોનપલચતુષ્ટયં (૧૥ મિનિટ ઓ ૪ । ૧૦૥૥-૧૬) વર્ધતે, તથા ચ તદાનીમ્
અષ્ટાદશમુહૂર્તો દિવસો ભવતિ, રાત્રિશ્ચ તદાનીમ્ અહોરાત્રમાનસ્ય ત્રિંશન્મુહૂ-

હોતાં હૈં ઓર વહ બારહ મુહૂર્ત્ત અર્થાત્ નૌ ૧ નવ ઘન્ટા ૩૬ છત્તીસ
મિનટ કા હોતા હૈં, ક્રમ ૨ સે એક મણ્ડલ સે દૂસરે મણ્ડલ પર જાને
મેં કુછ કમ ચાર પલ લગતે હૈં, હસ તરહ કુછ કમ ચાર પલે કી ગણના
કે અનુસાર દ્વિતીયમણ્ડલ સે લેંકર સર્વામ્યન્તર મંડલતક અર્થાત્ ૧૮૩
એકસો તિરાસી વેં તથા સર્વમણ્ડલે કી ગણના કે અનુસાર ૧૮૪ એકસો
ચૌરાસી વેં મંડલ મેં આને પર ૬ છહ મુહૂર્ત્ત કા કાલ અથવા ૧૨ બારહ
ઘટિકા કાલ (૪ ચાર ઘન્ટા ૪૮ અંડતાલીસ મિનટ કા કાલ) વઢ જાતા
હૈં । હસ તરહ એક મંડલ સે દૂસરે મંડલ તક જાને મેં દો ઘટિકા રૂપ
એક મુહૂર્ત્ત કે ૧૨૨ એકસો બાઈસ વેં ભાગાત્મેક કુછ કમ ચાર પલ
(૧૥ દેહ મિનટ ઓર ૪૧ સવાચાર મિનટ ૧૦૥૥ પોનેગ્યારા સેકિંડ)
દિવસ વંઢ જાતા હૈં । હસ પ્રદાર સે સૂર્ય કે સર્વામ્યન્તરમંડલતક
પહુચને પર દિવસ કો પ્રમાણ અંઠારહ મુહૂર્ત્ત કા ૧૪ ચૌદહ ઘન્ટા ૨૪
ચૌઈસ મિનટ કા હોતા હૈં । ઓર રાત્રિ કા પ્રમાણ બારહ મુહૂર્ત્ત કા

મિનિટનો થાય છે અનુક્રમે એક મંડળથી બીજા મંડળ સુધી જવામાં સૂર્યને
ચાર પળ કરતાં સહેજ ઓછા સમય લાગે છે આ રીતે ગણતરી કરતાં બીજા
મંડળથી લઇને સર્વામ્યન્તર મંડળ સુધી એટલે કે ૧૮૩ એકસોત્રાસી મંડળોમાં
તથા સર્વમંડળની ગણના અનુસાર ૧૮૪ એકસો ચૌર્યાસી મંડળમાં આવતાં ૬
છ મુહૂર્ત્તનો સમય વધી જાય છે. (૬ છ મુહૂર્ત્ત એટલે ૧૨ બાર ઘડિનો
અથવા ૪ ચાર કલાક ૪૮ અડતાલીસ મિનિટનો સમય વધી જાય છે) આ
રીતે એક મંડળથી બીજા મંડળ સુધી જવામાં ૧ એકમુહૂર્ત્ત (૨ બે ઘડિ)
ના ૧૨૨ એકસો બાવીસ ભાગ ભાગ પ્રમાણ - ચાર પળથી સહેજ ઓછા
પ્રમાણનો-દિવસ વધી જાય છે આ રીતે સર્વામ્યન્તર મંડળ સુધી સૂર્ય પહોં
ચે ત્યારે ૧૮ મુહૂર્ત્તનો (૧૪ કલાક ૨૪ મિનિટનો) દિવસ થાય છે, અને
બાર મુહૂર્ત્તની રાત્રિ થાય છે, કારણ કે દિવસ-રાત ૩૦ મુહૂર્ત્તના થાય છે.

ર્ષાત્મકતયા દ્વાદશમુહૂર્ત મવતિ, इत्यभिप्रेत्याह- 'उकोसण अद्धारसमुहुत्से दिवसे भवइ' इति । अतएव अस्मिन् प्रकरणे दक्षिणार्षादिशब्दान्तर्बर्तिनोऽप्यश्वस्य दक्षिणादिदिग्भागमात्रवाचकत्वं बोध्यं न तु अर्षार्थवाचकत्वमिति पूर्वं प्रतिपादितम् ; तत्र हेतुस्तु यद्यपि पूर्वमुक्त एव तथापि स्पष्टार्थमवाप्युच्यते- 'यदापि दक्षिणोत्तरयोः सर्वाभिवर्दीष दिने भवति तथापि जम्बूद्वीपस्य दक्षभागफलप्रय प्रमाणमेव तयो प्रत्येक तापक्षेत्रं वक्ष्यमाणरीत्या सम्भवति, दक्षभागफलप्रय प्रमाणञ्च पूर्व-पश्चिमयोः प्रत्येकं सदानीं राभिक्षेत्रं भवति तथाहि पट्टिमुहूर्त' (४८ घण्टा) रविः प्रखलं पूरयति । अर्थात् एकस्मिन् मण्डले रविः पट्टिमुहूर्तपर्यन्तं

હોતા હૈ । ક્યોં કિ તીસ મુહૂર્ત કા દિન ઓર પારહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ इन दोनों को मिलाने से दिनरात का प्रमाण तीस मुहूर्त का निकल आता है । इसी अभिप्राय को लेकर शान्नाकार ने (उकोसण अद्धारसमुहुत्से दिवसे भवइ) ऐसा कहा है । इसीलिये इस प्रकरण में दक्षिणार्षादि शब्दों के अन्तर्बर्ती अर्षशब्द में दक्षिणादिदिग्भाग मात्र वाचकता जाननी चाहिये । अर्ष अर्ष वाचकता नहीं । यह बात पढ़िछे सहेतुक प्रतिपादित यद्यपि की जा चुकी है फिर भी इस विषय को स्पष्ट और भी किया जाता है जब भी दक्षिण और उत्तर में सब से अधिक बड़ा दिन अठारह मुहूर्त का होता है, अर्थात् चौदह घंटा चौ बीस मिनट का होता है तब भी जम्बूद्वीप के दक्षिण और उत्तर में तीस दशभागप्रमाण जितना ही क्षेत्र प्रकाश युक्त होता है और दो भाग प्रमाण जितना क्षेत्र उस समय पूर्व और पश्चिम में प्रकाशरहित रात्रि क्षेत्र होता है । यह इस तरह से होता है-कि-साठ मुहूर्त में (४८ अर्ष

આ રીતે ૧૮ મુહૂર્તના દિવસ અને ૧૨ મુહૂર્તની રાત્રિ મળીને ૩૦ મુહૂર્ત ના દિનરાત થાય છે તે વાતને ધ્યાનમાં રાખીને જ સૂત્રકારે કહ્યું છે કે (જ ઉકોસણ અદ્ધારસમુહુત્સે દિવસે ભવઈ) લાંબામાં લાંબા ૧૮ મુહૂર્તના દિવસ થાય છે) ઉપર જે વાત તો સમજાવી હીમી છે કે (દક્ષિણાધ) આદિ' થા ખર્માં 'અર્ષ' એટલે બરાબર અર્ધભાગ સમજવાને બદલે દક્ષિણાદિ દિગ્ભાગે જ સમજવા એધ્યો. એ કે આવાતનુ હેતુપૂર્વક આગળ પ્રતિપાદન કરાઈ ગયું છે તો પણ આ વિષયનું આહીં વધુ સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે-આરે દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં સૌથી ઓટો દિવસ ૧૮ મુહૂર્તના (૧૪ કલાક ૨૪ મિનિ નો) હોય છે ત્યારે પણ જમ્બૂદ્વીપના દક્ષિણ અને ઉત્તર ભાગમાં ૩ ભાગ પ્રમાણુ ક્ષેત્ર જ પ્રકાશ મુક્ત રહે છે અને પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં ૩ ભાગ પ્રમાણુ ક્ષેત્ર ત્યારે પ્રકાશ રહિત રહે છે તેથી ત્યાં રાત્રિ હોય છે તે આ રીતે બને છે-સૂર્ય એક મઠળમાં ૬૦ મુહૂર્ત મુખી (૪૮ કલાક

તિષ્ઠતિ, દિવસદ્વયમિત્યર્થઃ સર્વાધિકદિવસમાનન્તુ અષ્ટાદશમુહૂર્તાત્મકમુક્તમ્, અષ્ટાદશ ચ ષષ્ટેર્દશભાગફલરૂપપટ્ટત્રિતયરૂપા ભવન્તિ અર્થાત્ ષષ્ટેઃ દશભિર્ભાગે હૃતે યદ્ ભાગફલં પટ્ટરૂપં તસ્ય ત્રિભિર્ગુણિતત્વે અષ્ટાદશ इति જાયતે । યદા ચ અષ્ટાદશમુહૂર્તે દિનં ભવતિ તદા રાત્રિમાનં દ્વાદશમુહૂર્તાત્મકં ભવતિ, દ્વાદશ ચ ષષ્ટેર્દશભાગફલપટ્ટદ્વયરૂપાઃ ભવન્તિ, તત્ર ચ મેરુસ્પતિ પટ્ટશીત્યધિકચતુઃ શતોત્તરનવસહસ્રયોજનાનિ નવ ચ દશભાગશેષાણિ યોજનસ્ય-૧૪૮૬૪૮૬૦૦૦
 एतत्सर्वाधिकदीर्घदिवसमाने वक्ष्यमाणदशभागफलत्रयात्मकं तापक्षेत्रमानं भवति, किञ्चिद्विशेषो न त्रयोविंशत्यधिकषट्शतोत्तरैकत्रिंशत्सहस्रयोजन (३१६२३) मानस्य मन्दरपरिधेः (गोलकारस्य) दशमिहृते भागे भागफललब्धिरूपस्य द्विप-

તાલીસ ઘટે મેં) સૂર્ય મંડલ કો પૂરના હૈ-અર્થાત્ એક મંડલ મેં સૂર્ય સાઠ મુહૂર્તે તક દો દિનતક રહતા હૈ । ઘડે સે ઘડે દિન કા પ્રમાણ અઠારહ મુહૂર્તે કા કહા ગયા હૈ સો યે અઠારહ, સાઠ કો દશ સે ભાજિત કરને પર જો એક ભાગરૂપ ઢછહ આતે હૈં ઝહેં ત્રીન સે ગુણા કરને રૂપ હૈં-અર્થાત્ સાઠ કે દશભાગફલરૂપ ઢછહ કે ત્રીનભાગરૂપ હૈં । જવ અઠારહ મુહૂર્તે કા દિન હોંતા હૈ તવ રાત્રિ કા પ્રમાણ વારહ મુહૂર્તે કા હોંતા હૈ । સો યે વારહ સાઠ કે દશ ભાગ કરને સે જો એક આંતા હૈ-ઝસકે દો ભાગરૂપ હૈં । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ અઠારહ દશ ભાજિત ૬૦ સાઠ કે એકભાગ કે ત્રીન ભાગરૂપ ઓર વારહ દશભાજિત સાઠકે એક ભાગ કે દો ભાગરૂપ હૈં । ઇસમેં મેરુ કે પ્રતિ આયામ કો અવેક્ષા સબ સે અધિક ઘટેદિન મેં ૧૪૮૬ નવહજાર ચારસો છયાસી યોજન ૪૮૬૦૦૦૦ જિતના તાપક્ષેત્ર હોંતા હૈ-યહ તાપક્ષેત્ર, મેરુ કી પરિધિ કા જિતના પ્રમાણ હૈ ઇસકે દશભાગ કે એકભાગકે ત્રીન ભાગરૂપ હૈ । વહ ઇસ પ્રકાર સે-

સુધી) રહે છે એટલે કે બે દિવસમા સૂર્ય એક મહાળને પસાર કરે છે. મોટામાં મોટા દિવસનુ પ્રમાણ ૧૮મુહૂર્તનું કહ્યું છે તે અઠાર સાઠને ૧૦૮૬૪૮૬૦૦૦ લાગી જે ૬-લાગાકાર આવે તેના ૩ ગણા૩૫ છે (૫૮ = ૬૦ - ૨૦ x ૩) એટલે કે $\frac{૫૮}{૬૦} + \frac{૨૦}{૬૦} = ૨૮$ બ્યારે ૧૮ મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે, ત્યારે ૧૨ મુહૂર્તની રાત્રિ હોય છે તે ૧૨મુહૂર્ત, $\frac{૧૨}{૬૦} \times \frac{૬૦}{૧૦}$ ની ળરાખર છે. અથવા ૬૦ ના ૧૦માં લાગના બે ગણા બેટલુ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે $૪૮ = ૬૦ - ૧૦ + ૩$ અને $૧૨ = ૬૦ - ૧૦ \times ૨$ સૌથી મોટા દિવસે પ્રકાશયુક્ત ક્ષેત્ર મેરુના આયામ (લગાઈ)ની અવેક્ષાએ ૮૪૮૬ નવ હજાર ચારસો છયાસી ૪૮૬૦૦૦૦ યોજન છે આ તાપક્ષેત્ર (પ્રકાશયુક્ત સ્થાન) મેરુના પરિધના પ્રમાણ કરતાં ૪૮૬૦૦૦૦ માં લાગ પ્રમાણ છે મેરુનો પરિધ ૩૧૬૨૩ એકત્રીસ હજાર છસો ત્રેવીસ

ર્ષાત્મકતયા દ્વાદશમુદ્વર્ત મયતિ, इत्यभिप्रेत्याह- 'उक्तोसए अट्टारसमुद्वृत्ते दिवसे मयइ' इति । अतएव अस्मिन् प्रकरणे दक्षिणार्षादिष्वनन्तर्बर्तिनोऽर्धशब्दस्य दक्षिणादिदिग्भागमात्रमात्रकत्वं बोध्यं न तु अर्धार्थनाचकस्वमिति पूर्वं प्रतिपादि-
तम्, तत्र हेतुस्तु यद्यपि पूर्वमुक्त एव तथापि स्पष्टार्थमथाप्युच्यते- 'यदापि दक्षिणोत्तरयोः सर्वाधिकदीर्घ दिनं भवति तथापि अम्बूद्वीपस्य दशभागफलप्रम
प्रमाणमेव तयोः प्रत्येकं तापक्षेत्रं वक्ष्यमाणरीत्या सम्भवति, दशभागफलप्रम
प्रमाणञ्च पूर्व-पश्चिमयोः प्रत्येकं तदानीं रात्रिक्षेत्रं भवति तथाहि पष्टिमुद्वर्त (४८
घण्टा) रवि मण्डलं पूरयति । अर्थात् एकस्मिन् मण्डले रवि पष्टिमुद्वर्तपर्यन्तं

હોતા હૈ । ક્યોં કિ તીસ મુદ્વર્ત્ત કા દિન ઔર પારહ મુદ્વર્ત્ત
કી રાત્રિ इन दोनों को मिलाने से दिनरात का प्रमाण तीस मूद्वर्त
का निकल आता है । इसी अमिप्राय को लेकर शास्त्रकार ने (उक्तोसए
अट्टारसमुद्वृत्ते दिवसे मयइ) ऐसा कहा है । इसीलिये इस प्रकरण में
दक्षिणार्ષादि रात्रों के अन्तर्बर्ती अर्धशब्द में दक्षिणादिग्भाग मात्र
मात्रकता जाननी चाहिये । अर्ध अर्थ मात्रकता नहीं । यह बात पहिले
सहेतुक प्रतिपादित यद्यपि की जा चुकी है फिर भी इस विषय को
स्पष्ट और भी किया जाता है जब भी दक्षिण और उत्तर में सब से
अधिक बड़ा दिन अटारह मूद्वर्त का होता है, अर्थात् चौदह घंटा औ
पीस मिनट का होता है तब भी जम्बूद्वीप के दक्षिण और उत्तर में तीन
दशभागप्रमाण जितना ही क्षेत्र प्रकाश युक्त होता है और दो भाग
प्रमाण जितना क्षेत्र उस समय पूर्व और पश्चिम में प्रकाशरहित रात्रि
क्षेत्र होता है । यह इस तरह से होता है-कि-साठ मूद्वर्त में (४८ अह

આ રીતે ૧૮ મુદ્વર્તનો દિવસ અને ૧૨ મુદ્વર્તની રાત્રિ મળને ૩૦ મુદ્વર્ત
ના દિનરાત માય છે. તે વાતને ધ્યાનમાં રાખીને જ સૂત્રકારે કહ્યું છે કે (ઉ
ક્તોસય અટ્ટારસમુદ્વૃત્ત દિવસે મયઈ) લાંબામાં લાંબા ૧૮ મુદ્વર્તનો દિવસ માય
છે) ઉપર જે વાત તેા સમજાવી દીધી છે કે (દક્ષિણાધ) આદિ 'શ
બ્દમાં 'અધ' એટલે બરાબર અર્ધભાગ સમજવાને બદલે દક્ષિણાદિ દિગ્ભાગ
જ સમજવા એપણે. એ કે આવાતનુ હેતુપૂર્વક આગળ પ્રતિપાદન કરાઈ ગયું
છે તેા પણ આ વિષયનું અહીં વધુ સ્પષ્ટીકરણ કરવામા આવે છે-જ્યારે
દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં સૌથી મોટા દિવસ ૧૮ મુદ્વર્તનો (૧૪ કલાક ૨૪
મિનિટનો) હોય છે ત્યારે પણ જ જમ્બૂદીપના દક્ષિણ અને ઉત્તર ભાગમાં
ફે માત્ર પ્રમાણ ક્ષેત્ર જ પ્રકાશ યુક્ત રહે છે અને પૂર્વ અને પશ્ચિ
મમાં ફે ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્ર ત્યારે પ્રકાશ રહિત રહે છે તેથી ત્યાં રાત્રિ
હોય છે તે આ રીતે બને છે-સૂર્ય એક મહળમાં ૬૦ મુદ્વર્ત સુધી (૪૮ કલાક

शमुहूर्तरूपरात्रिक्षेत्रमानश्चापि अवसेयम् । केवलं नवरन्तूक्तपरिधेर्दशभागफल-
स्य द्विगुणितत्वं कार्यम्, तथाचोक्तमन्दरपरिधेर्दशभागफलैर्द्विगुणितत्वे चतुर्विंश-
त्यधिकत्रिशतोत्तरषट्महस्रयोजनानि षट् च योजनस्य दशभागफलशेषाणि
६३२४५ $\frac{१}{१०}$ एतत् न्यूनतमोक्तरात्रिक्षेत्रमानं बोध्यम्, उक्तजम्बूद्वीपपरिधेश्च
दशभागफलैः द्विगुणितत्वे पञ्चचत्वारिंशदधिकद्विशतोत्तरत्रिषष्टिसहस्रयोजनानि
षट् च योजनस्य दशभागशेषाणि ६३२४५ $\frac{१}{१०}$ एतत् न्यूनतमोक्तरात्रिक्षेत्रमानं

जैसे कि मेरु की परिधि की योजनसंख्या को दश से भाजित करने पर उस लब्ध १ भाग को पहिले द्विगुणित किया है। इससे यह कहा गया है कि इतना मेरु का क्षेत्र रात्रिक्षेत्र है। मेरु की परिधि का प्रमाण ३१६२३ एकतीस हजार छसो तेईस योजन से कुछ कम है, इसमें दश का भाग देकर ३१६२ तीन हजार एकसो वासठ सही ँक आते हैं, इसे दूनी करने पर ६३२४०६ इतनी योजन संख्या आती है सो यही सब से कम मेरु का रात्रिक्षेत्र है। इसी तरह से लवणसमुद्र का रात्रिक्षेत्र निकालना होवे तब इसकी परिधि के प्रमाण को दश १० से भाजित करना चाहिये, और आगत एक भागरूप भजनफल को दूना कर देना चाहिये इस तरह जो योजन संख्या आवे, सो उनना ही क्षेत्र लवण समुद्र का रात्रिक्षेत्र जानना चाहिये। यह इस प्रकार से जानना-जंबूद्वीप की परिधि का प्रमाण ३१६२२८ तीन लाख सोलह हजार दोसो अठाईस योजन से कुछ कम है-इस संख्या में दश का भाग देने पर ३१६२२ एकतीस हजार छसो बाईस ँक आता है-सो यह योजन संख्या है। पस संख्या को द्विगुणित करने पर ६३२४५ तीरसठ

તેમાં ફક્ત આટલો ફેરફાર કરવો મેરુના પરિધિના પ્રમાણના $\frac{1}{4}$ ગણ કરવા.
એટલે જે સખ્યા આવે એટલા યોજન પ્રમાણ રાત્રિક્ષેત્ર સમજવું. મેરુનો પરિધ
૩૧૩૨૩ એકત્રીસ હજાર ત્રણસો તેવીસ યોજનથી સહેજ ઓછો છે. તે ૩૪૬૨૨
ને $\frac{1}{4}$ વડે ગુણવાથી ૬૬૨૪ $\frac{1}{4}$ યોજન પ્રમાણ રાત્રિક્ષેત્ર આવે છે. એજ મેરુનું
સૌથી ઓછું રાત્રિક્ષેત્ર છે. એજ પ્રમાણે લવણસમુદ્રના રાત્રિક્ષેત્રનું પ્રમાણ
કાઢવા માટે તેના પરિધિના પ્રમાણને ૧૦ દસવડે લાગી બે વડે ગુણવું નોંધએ.
એટલે તે પરિધિના $\frac{1}{4}$ ગણ કરવા નોંધએ. આમ કરવાથી જે પરિણામરૂપ
સખ્યા આવે, એટલા યોજન પ્રમાણ લવણસમુદ્રનું રાત્રિક્ષેત્ર સમજવું. જળ-
દ્વીપનો પરિધિ ૩૧૬૨૨૮ ત્રણલાખ સોળહજાર બસોઅઠ્યાવીસ યોજનથી સહેજ
ઓછો છે. તેનો $\frac{1}{4}$ ભાગ કરવાથી (તેને ૧૦ દસ વડે લાગી, ભાગાકારને ૨ બે વડે
ગુણવાથી) ૬૩૨૪૫ $\frac{1}{4}$ યોજન આવે છે. તેને લવણસમુદ્રના રાત્રિક્ષેત્રનું

પટ્ટચિકિત્સકશ્વતોચરત્રિસદસ્યયોજનાનિ ત્રીણિ ચ દશમાગફલશેષાણિ ૩૧૬૨૨૬
 एतत्संख्यकयोजनममाणस्य त्रिगुणितत्वे ९४८६८ $\frac{१}{६}$ इत्यस्य सामात् ।

एवं लवणसमुद्रमिति अष्टपट्टचिकिपट्टश्वतोचरचतुर्नवतिसदस्ययोजना
 पत्वारि च योजनस्य दशमागफलशेषाणि ९४८६८ $\frac{१}{६}$ एतत्सर्वाधिकशीर्षदि
 वसमाने तापक्षेत्रमानं भवति, किञ्चिदनाष्टविंशत्यधिकद्विंशतोचरपोषसहस्रा
 चिकित्सत्रय-३१६२२७ मानस्य जम्बूद्वीपपरिधे- (३ लाख १६ हजार २ सौ
 २७ योजन, ३ कोस १२८ धनुष, १३ अंगुल, कुल विशेषाधिक आधा अंगुल-परिधि)

दशमिर्मागे इते तृमागफलसम्भिरूपस्य द्वाविंशत्यधिक पट्टश्वतैर्કશ્વત્સ
 દસ્યયોજનાનિ અષ્ટદશમાગફલશેષાણિ ૩૧૬૨૨ $\frac{૧}{૬}$ एतत्संख्यकयोजनममा-
 णस्य त्रिगुणितत्वे ९४८६८ $\frac{१}{६}$ इत्येतस्य फलितत्वात्, एवमेव न्यूनान्पूनतमद्राव

મેઠ કી પરિધિ કા પ્રમાણ ૩૧૬૨૩ એકતીસ હજાર છસો તેઈસ યોજન
 સે કુછ કમ હૈ । इसमें दश का भाग करने पर ३१६२ तीनहजार एकसो
 बासठ १८ इतनी एक भाग का प्रमाण आता है । इस भाग को तिगुना
 करने पर ९४८६ नवहजार बारसो छयासी १ आ जाते हैं । तथा
 लवणसमुद्र के प्रति अर्थात् लवणसमुद्रकी ओर सप्त से बड़े दिन में
 ९४८६८ चोरानवे हजार आठसो अठसठ योजन ४ घंटे १० जितना
 क्षेत्र तापक्षेत्र होता है और वह इसप्रकार से होता है ३१६२२८ तीन
 लाख सोलह हजार दोसो अठईस योजन से कुछ कम अर्थात् ३ तीन
 लाख सोलह १६ हजार २ दोसो २७ योजन ३कोस, १२८एकसो अठईस
 धनुष १३अंगुल कुछ विशेषाधिक आधा अंगुल और जंबूद्वीपकी परिधिका
 प्रमाण है-इसमें दश १०का भाग देनेपर ३१६२२ एकतीसहजार छंसौ
 पाईस $\frac{१}{६}$ इतनी एक भागकी संख्या आती है इस संख्याकी त्रिगुनी करने
 पर ९४८६८ $\frac{१}{६}$ इतनी तापक्षेत्र के योजन की संख्या आ जाती है ।
 जयन्त्य १२ सुहर्षरूप रात्रिक्षेत्र का प्रमाण भी इसी तरह से जानना आ
 हिये । इसमें विशेषता इतनी ही है कि परिधि के प्रमाण दश १३ का
 भाग देने पर आगत उस एक भाग को त्रिगुणित ही करना चाहिये ।

યોજનથી સહેજ જોઇએ છે એકતીસ હજાર છસો ત્રેવીસ ૩૧૬૨૩ ને ૧ $\frac{૧}{૬}$ વડે
 શુભવાથી ૯૪૮૬ નવ હજાર બારસો છયાસી ૧ $\frac{૧}{૬}$ યોજન પ્રમાણુ ક્ષેત્ર આવી
 બાય છે ત્રણ સમુદ્ર તરફ સૌથી મોટા દિવસે ૯૪૮૬૮ બાર હજુ હજાર આઠસો
 અઠસઠ ૧ $\frac{૧}{૬}$ યોજન પ્રમાણુ તાપક્ષેત્ર હોય છે તે આ પ્રમાણુ બને છે-જૂ
 દ્વીપના પરિધનુ પ્રમાણુ ૩૧૬૨૨૮ ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસો અઠવાવીસ
 યોજનથી સહેજ જોણુ જોટલે કે ૩૧૬૨૨૭ યોજન ૪ કોસ, ૧૨૮ ધનુષ
 અને ૧૩૫ આંગળથી સહેજ વધારે છે તેને ૧ $\frac{૧}{૬}$ ભાગ કરવાથી. (જોટલે કે
 તેને ૧ $\frac{૧}{૬}$ વડે શુભવાથી) ૯૪૮૬૮ $\frac{૧}{૬}$ યોજનનું તાપક્ષેત્ર થાય છે ૬૪માં ૬૪
 ૧૨ બાર મુદૂર્વ પ્રમાણુ વાળી શતિના ક્ષેત્રનું પ્રમાણુ ત્રણ જોજ પ્રમાણુ સમજડ

हजार दोनो पतालीस ! इतनी योजन संख्या आ जाती है तो यह योजन संख्या लयण समुद्र के राषिद्वय की जाननी चाहिये । इस प्रति पादन से यह अच्छी तरह से समझ में आ जाता है कि जब किसी भी क्षेत्र का तापत्रेय निकालना होये तब क्षेत्र की परिधि के प्रमाण में १० का भाग देना चाहिये और भागफल-भाजनफल-को तिगुना और द्रुगुना करना चाहिये-तिगुना करने पर जो संख्या आये उसने योजनपरिमित क्षेत्र प्रकाश क्षेत्र और द्रुगुना करने पर जो संख्या आये उसना क्षेत्र रात्रि क्षेत्र जानना चाहिये । तथा जब दिवस तथा रात्रि के काल की समय की लंबाई अथवा ओछाई जाननी हो तो सूर्य जिस मंडल में जितने मुहूर्त तक रहता हो उस मुहूर्त का प्रमाण को दण १० से भाजित करना चाहिये और एक भाग को द्रुगुना करने पर रात्रि की लंबाई अथवा ओछाई जाननी चाहिये तथा भाग उस एक भाग को तिगुना करने पर दिवस की लंबाई और ओछाई जाननी चाहिये जैसे कल्पना करा कि एक मंडल में सूर्य साठ ६० मुहूर्त दो दिन तक रहता है तो इस समय तक रात्रि का प्रमाण कितना होना चाहिये तो इसके जानने का उपाय यह है कि साठ ६० संख्या को दण १० से भाजित कर दो तब ऐसा करने पर जो ६ छह भाजनफल के रूप में आये हैं उन्हें द्रुगुना करने पर जघम्य रूप से पारह १० मुहूर्त का रात्रि का प्रमाण और

योजन प्रमाण प्रमाण्य अर्थात् प्रतिपादन करवाया आवेद्य तेनां द्वारा जे वात स्थल थाव छे के ब्यापरे ठाव पजु क्षीनत तापक्षीन वलपु उाव त्थावे ते क्षीनतापरिमित प्रमाण्य १० इत्ये भाज आगरे जेष्ठमे अने भाज दणने तजु गजु अने गजुवा करवा जेष्ठमे तजु गजु करवाधी जे सञ्ख्या आवे जेटवा योजन परिमित प्रकाश क्षीन, अने गजुवा करवाधी जे सञ्ख्या आवे तेन्हु धानीक्षेत्र प्रमाण्य जेष्ठमे तथा ब्यापरे दिवस तथा रात्रिना गजुनी तनाथ प्रमाण्य ओछाई (द्रुगुण्य) अजुग्री उा। त्थावे सूर्य जे मंद जमा जेटवा शुद्धत सुधी शज्ते। पाव तेन्हा शुद्धतने १० इत्यधी भाजवाधी अने जेष्ठ भाजने गजुवा करवाधी रात्रि ॥ तनाथ प्रमाण्य ओछाई अजुग्री शकाय छे, अने आवेत्ता ते भाजने तजु गजुवा करवाधी दिवसनी तनाथ के द्रुगुण्य अजुग्री शकाय छे-आ प्रमाण्य ॥ अर्थात् अर्थात् आवे ते गजु सूर्यकार कटे छे भावे के सूर्य जेष्ठ गजुगमा १० आर्थक शुद्धत सुधी (जे दिवस) रहै छे दवे ते गजुवा इतिमान रात्रि ॥ प्रमाण्य कटहु छे। जेष्ठमे, ते अजुगाने उपाय नीधे प्रमाण्य छे ६० आर्थक ने १ इस वर आग्री, आग्राकारने २ जे कटे प्रमाण्य (६० x १ के करवाधी) रात्रिनु अथ व प्रमाण्य १२ शुद्धत

ગૌતમઃ પુન પૂચ્છતિ—‘ જયા ણં મતે ! ’ इत्यादि । हे मदन्त ! यदा सत्तु
 ‘ जमुदीवे दीवे ’ जम्बूद्वीपे द्वीपे ‘ दाहिणङ्के ’ दक्षिणार्धे दक्षिणदिग्भागे
 ‘ अट्टारसमुद्रत्ताणंतरे ’ अष्टादशमुहूर्तानन्तरः किञ्चिद्विशेषो न पञ्चतुष्ट्यादि
 ताष्टादशमुहूर्तात्मकः ‘ दिवसे मवह ’ दिवसो भवति, ‘ तथा णं ’ तदा सत्तु
 ‘ उत्तरे ’ उत्तरदिग्भागे ‘ अट्टारसमुद्रत्ताणंतरे ’ अष्टादशमुहूर्तानन्तरः उक्त
 विशेषकावरूपः ‘ दिवसे मवह ’ दिवसो भवति उभयसूर्यसंज्ञायात् अथ च ‘ जया
 णं ’ यदा सत्तु ‘ उत्तरङ्के ’ उत्तरार्धे ‘ अट्टारसमुद्रत्ताणंतरे ’ अष्टादशमुहूर्तानन्तरो
 ‘ दिवसे मवह ’ दिवसो भवति, ‘ तथा णं ’ तदा सत्तु ‘ जमुदीवे दीवे ’ जम्बूद्वीपे
 द्वीपे ‘ मंदरस्स ’ मन्दरस्य ‘ पञ्चयस्स ’ पर्वतस्य ‘ पुरित्यमे ण ’ पौरस्त्ये खलु
 पूर्वभागे ‘ पञ्चत्थिमे ण ’ पश्चिमे च ‘ साहरगा ’ सातिरेका किञ्चिद् विशेषो न प
 ञ्चतुष्ट्याभिका ‘ दुवायम सुहुत्ता ’ षाडशमुहूर्ता ‘ राई मर्ई ’ रात्रिर्भवति किम् ?

अथ गौतम स्यामी प्रश्नु से पूछते हैं कि (जया णं मते) हे मदन्त !
 जय (जमुदीवे दीवे) जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में (दाहिणङ्के) दक्षिणार्धे दक्षि
 णदिग्भागे में (अट्टारसमुद्रत्ताणंतरे) ४चार पल कम १८ अठारह मुहूर्त्त
 का (दिवसे मवह) दिन होता है, (तथा णं) उस समय (उत्तरे) उत्तरदि
 ग्भागे में भी (अट्टारसमुद्रत्ताणंतरे) ४चार पल कम १८ अठारह मुहूर्त्त
 का (दिवसे मवह) दिवस होता है । यों कि दोनों सूर्यों का संज्ञाब रह
 ता है । और (जया णं उत्तरङ्के) जय उत्तरार्ध में (अट्टारसमुद्रत्ताणंतरे
 दिवसे मवह) ४चार पल कम १८ अठारह मुहूर्त्त का दिवस होता है (तथा
 णं) तब (जमुदीवे दीवे) जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में (मंदरस्स पञ्चयस्स)
 मन्दर पर्वत के (पुरित्यमेण) पूर्व दिग्भागे में एवं (पञ्चत्थिमेण) पश्चि
 मदिग्भागे में (साहरगा) किञ्चिन् विशेष ऊन चार पल अधिक (३ वा

૬વે ગૌતમ સ્વામીનાં બીજા પ્રશ્નો અને મહાવીર પ્રજ્ઞ દ્વારા જવાબે ॥
 ઉત્તરે નીચે આપવામાં આવે છે- (જયાણ મતે !) હે મદન્ત ! બ્યારે (જ
 દીવે દીવે) જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપના (દાહિણજ્ઞ) દક્ષિણાર્ધમાં (દક્ષિણદિગિ
 ભાગમાં) (અટ્ટારસમુદ્દત્તાણતરે) ૧૮અઠારમુહૂર્ત કરતાં ૪આર પગ-ચૂન પ્રમાણનો
 “ દિવસે મવહ ” દિવસ થાય છે, “ તથાણ ” ત્યારે “ ઉત્તરે ” ઉત્તરદિગિભા
 ગમાં પણ ૧૮ અટ્ટારસમુદ્દત્તાણતરે દિવસે મવહ ૧૮અઠાર મુહૂર્ત કરતાં ૪આર
 પગ-ચૂન પ્રમાણનો દિવસ થાય છે ? (બન્ને સૂર્યોનું અસ્તિત્વ ટોચાથી આવું
 બની શકે છે) અને બ્યારે આવું અને છે “ તથાણ ” ત્યારે ૧૮ “ જમ્
 દીવે દીવે ” જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં “ મંદરસ પંચયસ ” “ પુરતિયમેણ ”
 પંચત્થિમેય “ પૂર્વદિગિભાગમાં અને પશ્ચિમદિગિભાગમાં “ સાહરેગા ” દુવાલ

મગવાનાહ—‘ હંતા, ગોયમા ! ’ હે ગૌતમ ! હન્ત, સત્યમ્ ‘ જયાણં જંબુ’
યદા રુલ્લ જમ્બુ.૦ ઇત્યાદિ ‘ જાવ-રાઈ ભવઈ ’ યાવત્-રાત્રિર્ભવતિ । યાવત્વરણાત્-
જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે દક્ષિણાર્ધે અષ્ટાદશમુહૂર્તનિન્તરો દિવસો ભવતિ તદા રુલ્લ ઉત્તરેડપિ
અષ્ટાદશમુહૂર્તનિન્તરો દિવસો ભવતિ, યદા ચ ઉત્તરાર્ધે અષ્ટાદશમુહૂર્તનિન્તરો
દિવસો ભવતિ તદા જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે મંદરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્થ્યે પશ્ચિમે ચ
સાતિરેકા દ્વાદશમુહૂર્તા ઇતિ સંગ્રાહમ્ । ગૌતમઃ પ્રતઃ પૂનઃ પૂનઃ—‘ જયા ણં
મંતે ! ’ ઇત્યાદિ । હે મદન્ત ! યદા રુલ્લ ‘ જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે ’ જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે ‘ મંદ-
રસ્સ ’ મંદરસ્ય ‘ પવ્વયસ્સ ’ પર્વતસ્ય ‘ પુરત્થિમે ણં ’ પૌરસ્થ્યે રુલ્લ પૂર્વભાગે
‘ અટ્ઠારસ મુહુત્તાણંતરે ’ અષ્ટાદશમુહૂર્તનિન્તરોડષ્ટાદશમુહૂર્તપ્રમાણો ‘ દિવસે ભવઈ’

લસમુહુત્તા) વારહ મુહૂર્ત્ત કી (રાઈ ભવઈ) રાત્રિ હોતી હૈ વયા ?

હસકા ઉત્તર દેતે હુણ પ્રમુ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ (હંતા ગોયમા) હાં
ગૌતમ ! એસી હી ઘાત હૈ । (જયા ણં જંબુ.૦ જાવ રાઈ ભવઈ) જ્ય જંબુદ્વીપ
નામકે દ્વીપ મેં યાવત્ શબ્દ સે ગૃહીત દક્ષિણાર્ધ મેં અટારહ મુહૂર્ત્ત સે
કુછ કમ દિવસ હોતા હૈ, ઉસ સમય ઉત્તર મેં ભી અટારહ મુહૂર્ત્ત સે કુછ
કમ દિવસ હોતા હૈ ઓર જ્ય ઉત્તરાર્ધ મેં અટારહ મુહૂર્ત્ત સે કુછ કમ
દિવસ હોતા હૈ, ઉસ સમય જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મંદર પર્વત કે પૌ-
રસ્થ્ય પશ્ચિમભાગ મેં કુછ અધિક વારહ મુહૂર્ત્ત કી રાત્રિ હોતો હૈ ।

અય હસી યાત કો દસરી તરહ સે પ્રમુ સે ગૌતમ પૂછતે હૈં—(જયા
ણં મંતે !) હે મદન્ત ! જ્ય (જંબુદ્વીપે દ્વીપે) જંબુદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં (મં-
દરપવ્વયસ્સ પુરત્થિમેણં) મંદર પર્વત કે પૂર્વભાગ મેં . અટ્ઠારસમુહુત્તાણં-
તરે) અટારહ મુહૂર્ત્ત સે કુછ કમ (દિવસે ભવઈ) દિવસ હોતા હૈ (તયા

સમુહુત્તા રાઈ ભવઈ ? ” ૧૮ અટાર મુહૂર્ત્ત અને ૪ ચાર પળની રાત્રિ થાય છે ?

ઉત્તર—“ હંતા ગોયમા ! ” હા, ગૌતમ ! એવું અને છે. “ જયાણં જંબુ’
જાવ રાઈ ભવઈ ” ન્યારે જે ખૂદીપમાં ૧૮ અટાર મુહૂર્ત્ત ઠરતાં ૪ ચાર પળ
પળ ન્યૂન સમયનો દિવસ થાય છે, ત્યારે ઉત્તરમાં પણ એટલો જ લાંબો
દિવસ થાય છે. અને ન્યારે ઉત્તરમાં ૧૮ અટાર મુહૂર્ત્તથી ૪ ચાર પળ ન્યૂન
સમયનો દિવસ થાય છે, ત્યારે જંબુદ્વીપમાં મંદર પર્વતના પૂર્વ અને પશ્ચિમ
દિશાઓમાં ૧૨ બાર મુહૂર્ત્ત અને ૪ ચાર પળની રાત્રિ થાય છે.

હવે ગૌતમ સ્વામી એજ વાત બીજી રીતે મહાવીર પ્રભુને પૂછે છે—‘ જયાણં
મંતે ! ” હે મદન્ત ! ન્યારે (જંબુદ્વીપે દ્વીપે) જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં (મંદર-
પવ્વયસ્સ પુરત્થિમેણં) મંદર પર્વતના પૂર્વદિશાગમાં (અટ્ઠારસમુહુત્તાણંતરે
અટાર મુહૂર્ત્તથી સેહજ ન્યૂન પ્રમાણવાળો (દિવસે ભવઈ) દિવસ થાય છે,

દિવસો મપતિ 'તયાળ' તદા સ્થલ 'પન્ચતિમેળ' પશ્ચિમે સ્થલ વિગ્માગેડિપિ
'અઠારસમુદ્ધાણતરે' અષ્ટાદશ મુહૂર્તનન્તરો 'વિષસે મવહ' વિષસો મપતિ, અથ
ત્વ 'જયાળ' યદા સ્થલ 'પન્ચતિમેળ' પશ્ચિમે તદા સ્થલ 'અઠારસમુદ્ધાણતરે'
અષ્ટાદશમુહૂર્તનન્તરો 'વિષસે મવહ' વિષસો મપતિ 'તયાળ' તદા સ્થલ 'જંબુદીપે
દીપે' જમ્બુદીપે દીપે 'મંદરસ્સ' મન્દરસ્ય 'પન્ચયસ્સ' પર્વતસ્ય 'ઉત્તરદાહિણે'
ઉત્તર-દક્ષિણે 'સાહરેગદુવાલસમુદ્ધા' સાતિરેકઢાદસમુહૂર્ત ઢાલસમુહૂર્ત
કિંચિદધિકા રાઈ મવહ ? 'રામિર્મવતિ કિમ્ ?

મગવાનાઃ—'હતા, ગોયમા ! જાણ-મવહ' 'હે ગૌતમ ! હન્ત, સત્યં પાત્વ
મવતિ, અયમાપ્તય' — યદા સૂર્ય સર્વામ્બન્તરમ્બક્ષીત્યધિકશ્વતતમમખ્ડલામ્બક
દિતસમીપવર્તિનિ દ્રુપક્ષીત્યધિકશ્વતતમે ૧૮૨, મખ્ડલે-સખરતિ તદા મુહૂર્તસ્યેક-

ળ) તથ (પન્ચતિમેળ) પશ્ચિમ વિગ્માગ મેં શ્રી (અઠારસમુદ્ધાણતરે વિ
ષસે મવહ) કુછ કમ અઠારહ મુહૂર્ત કા વિષસ હોતા હૈ । (તયાળ) તથ (પન્ચતિમેળ) પશ્ચિમવિગ્માગ મેં શ્રી (અઠારસમુદ્ધાણતરે) અષ્ટ-
દશમુહૂર્તનન્તર (વિષસે મવહ) વિષસ હોતા હૈ । ઔર (જયાળ) જબ
(પન્ચતિમેળ) પશ્ચિમ મેં (અઠારસમુદ્ધાણતરે વિષસે મવહ) કુછ
કમ અઠારહ મુહૂર્ત કા વિષસ-હોતા હૈ (તયાળ) તથ (જંબુદીપે દીપે)
જમ્બુદીપ નામકે દીપ મેં (મંદરસ્સ પન્ચયસ્સ) મન્દર પર્વત કે (ઉત્તર
દાહિણે) ઉત્તર દક્ષિણ મેં (સાહરેગદુવાલસમુદ્ધા) કુછ અધિક બારહ
મુહૂર્ત કી (રાઈ-મવહ) રાત્રિ હોતી હૈ કયા ? પ્રશ્ન હસકા ઉત્તર હૈતેદુપ
કહતે હૈં કિ (હતા ગોયમા ! જાણ મવહ) હાં ગૌતમ ! પેસા હી હતા હૈ ।
હસકા આશય યહ હૈ જિસ સમય સૂર્ય ૧૮૩ એકસો તીરાસી-વે સર્વા-
મ્બન્તર મખ્ડલ સે નિકલકર હસકે પામ રહે દુપ ૧૮૨ એકસો વપાસી

'તયાળ' ત્યારે 'પન્ચતિમેળ' પશ્ચિમ વિગ્માગમાં પણ શુ 'અઠારસ
મુદ્ધાણતરે વિષસે મવહ' અઠાર મુહૂર્તથી સહેજ ન્યૂન પ્રમાણવાળો વિષસ
થાય છે ? 'તયાળ' આ રીતે ત્યારે પૂર્વ અને પશ્ચિમ વિગ્માગમાં અઠાર
મુહૂર્ત કરતાં સહેજ ઓછો ઠાળ પ્રમાણ વાળો વિષસ થાય છે, ત્યારે 'જંબુ
દીપે દીપે' જંબુદીપ નામ । દીપમાં 'મંદરસ્સ પન્ચયસ્સ' મંદર પર્વતના
'ઉત્તરદાહિણે' ઉત્તર અને દક્ષિણ વિગ્માગમાં 'સાહરેગા દુવાલસમુદ્ધા' રાઈ
મવહ ?' શુ ત્યાર મુહૂર્ત કરતાં પણ સહેજ અધિક ઠાળ પ્રમાણ વાળી રાત્રિ થાય છે

ઉત્તર—'હતા ગોયમા ! જાણ મવહ' હા ગૌતમ ! એવું જ અને છે
આ કથનનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે—ત્યારે સૂર્ય ૧૮૩ એકસો ત્રાસીમાં
સર્વામ્બન્તર મખ્ડલમાં નીકળીને તેની પાસે રહેલા ૧૮૨ એકસો વપાસીમાં મડઝ

પષ્ટિભાગદ્વયન્યૂન (કિશ્ચિદ્વિશેષોનપલચતુષ્ટયરહિત) અષ્ટાદશમુહૂર્તમાનં દિનં ભવતિ, તદ્ધ દિનમ્ અષ્ટાદશમુહૂર્તાદ્ દિનાત્ અનન્તરત્વેન (અવ્યવહિતત્વેન) અષ્ટાદશમુહૂર્તાનન્તરમિતિ વ્યપદિશ્યતે इत्यभिप्रायेण ‘ અંદારસમુદ્ગત્તાણંતરે ’ इत्युक्तम् । अथ च तदानीम् रात्रिमानस्य मुहूर्तैकपण्डि- भागद्वय-(किञ्चिद् विशेषो- नपलचतुष्टय) वर्धितत्वेन तदाधिक्याभिप्रायेणैव ‘ सातिरेगादुवालसमुद्गता राई भवद् ’ इत्युक्तम् । एतावता अहोरात्रमानस्य त्रिंशन्मुहूर्तात्मकतया यावानेव क्षण- भागो दिवसे अपचीयते तावानेव क्षणभागो रात्रौ उपचीयते इति दिनभागस्योप-

ધે મળ્ડલ પર સંચાર કરતા હૈં उस समय दिन का मान पूरे अठारह मुहूर्त का नहीं होता है उसमें १॥ देढ मिनट ४। १०॥-६१ सेकंड कम रहते हैं। अर्थात् कुछ कम ४ चार पल से हीन वह दिन होता है। अष्टादशमुहूर्तवाले दिन से अव्यवहित होने के कारण इस दिवस को (अष्टादशमुहूर्तानन्तर) इस नाम से कहा गया है। इसी अभिप्राय से (अद्वारसमुद्गत्ताणंतरे) ऐसा पाठ कहा है तात्पर्य यह है कि यह अठारहमुहूर्तानन्तर दिन अठारहमुहूर्तवाले दिन के बाद ही आता है। अर्थात् इस दिन के बाद ही तुरत दिन घटना शुरू हो जाता है। और (राई सातिरेगा दुवालसमुद्गता भवद्) कुछ अधिक-कुछ कम चारपल अधिक बारह मुहूर्त की रात्रि होती है, ऐसा जो कहा गया है सो इसका अभिप्राय ऐसा है कि उस समय रात्रि का प्रमाण १॥ देढ मिनट १०॥-६१ सेकंड बढ़ जाता है। यह पहिले प्रकट कर दिया गया है कि दिनरात का प्रमाण ३० तीस मुहूर्त का होता है सो जितना क्षणभाग-दिवस में कमती होता है, उतना ही क्षणभाग रात्रि

પર સ ચાર (ગતિ) કરે છે ત્યારે દિનમાન (દિવસનું કાળપ્રમાણ) પૂરું ૧૮ અઢાર મુહૂર્તનું હોતું નથી. પણ ૧૧ દેઢ મિનિટ ચાર ૪-૧૦૧૧ સેકંડ ન્યૂન રહે છે. એટલે કે તે દિવસનું પ્રમાણ ૧૮ અઢાર મુહૂર્ત કરતાં લગભગ ૪ ચારે પળ ન્યૂન હોય છે. અઢાર મુહૂર્તવાળો ન હોવાને કારણે તે દિવસને માટે “અષ્ટાદશમુહૂર્તાનન્તર” શબ્દનો પ્રયોગ કરાયો છે, એવો અઢાર મુહૂર્ત કરતા દૂકો દિવસ, ૧૮ અઢાર મુહૂર્તવાળા દિવસ પછીજ આવે છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ૧૮ અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ થયા પછી તુરત જ દિવસની લંબાઈ ઘટવા માંડે છે. અને “ રાઈ સાતિરેગા દુવાલસમુદ્ગતા ભવદ્ ” રાત્રિ બાર મુહૂર્ત કરતાં સહેજ વધારે કાળ પ્રમાણવાળી થાય છે (૧૨ બાર મુહૂર્ત અને ૪ ચાર પળથી સહેજ ઓછા કાળપ્રમાણ વાળી રાત્રિ થાય છે ? આવું જ કહેવામા આવ્યું છે તેનું કારણ એ છે કે તે સમયે રાત્રિનું પ્રમાણ ૧૧ દેઢ મિનિટ ૪-૧૦૧૧ ૬૧સેકંડ વધી જાય છે દિવસ અને રાત્રિનું પ્રમાણ ૩૦ત્રીસ મુહૂર્તનું હોય છે, એ

દિવસો મરતિ 'તયાળ' તથા સહુ 'પચ્ચત્થિમેળે' પશ્ચિમે ત્વસુ દિગ્માગેઝપિ
'અદારસમુદ્ધાણતરે' અદારસ મુહુર્તાનન્તરો 'દિવસે મરહ' દિવસો મરતિ, અપ
ચ 'જયાણં' તથા સહુ 'પચ્ચત્થિમેળે' પશ્ચિમે તથા સહુ 'અદારસમુદ્ધાણતરે'
અદારસમુહુર્તાનન્તરો 'દિવસે મરહ' દિવસો મરતિ 'તયાળ' તથા સહુ 'જબુરીયે
વીથે' જમ્બુદીપે ઢીપે 'મંદરસ્સ' મંદરસ્મ 'પમ્બયસ્સ' પર્વતસ્મ 'ઉત્તરદાહિણે'
ઉત્તર-દક્ષિણે 'સાઝરેગદુપાપ્પસમુદ્ધા' સાતિરેકદાદમુહુર્તા ડાવકમુહુર્તા
કિંચિદપિચા 'રાઈ મરહ?' રાત્રિર્મરતિ કિમ્ ?

મગધાનાહ—'હતા, ગોયમા ! જાય-મરહ' હે ગૌતમ ! હન્ત, સત્ય વાત
મરતિ, અપમાદપ - તથા સુર્ય સર્વામ્યન્તરમ્પશ્ચીત્પિક્ષતતમમખડલામ્પચ
હિતસમીપવર્તિતિ ક્ષપ્તીત્પિક્ષતતમે ૧૮૨ મખ્વલે-સચ્ચરતિ તદ્વા-મુહુર્તસ્યેક

ળ) તપ (પચ્ચત્થિમેળ) પશ્ચિમ દિગ્માગ મેં શ્રી (અદારસમુદ્ધાણતરે દિ
વસે મરહ) કુછ કમ અદારસ મુહુર્ત કા દિવસ હોતા હૈ । (તયાળ) તપ (પચ્ચત્થિમેળ) પશ્ચિમદિગ્માગ મેં શ્રી (અદારસમુદ્ધાણતરે) અદાર
સમુદ્ધાણતર (દિવસે મરહ) દિવસ હોતા હૈ । ઝૌર (જયાણં) જપ
(પચ્ચત્થિમેળ) પશ્ચિમ મેં (અદારસમુદ્ધાણતરે દિવસે મરહ) કુછ
કમ અદારસ મુહુર્ત કા દિવસ હોતા હૈ (તયાળ) તપ (જબુરીયે વીથે)
જમ્બુદીપ નામકે ઢીપ મેં (મંદરસ્મ પમ્બયસ્સ) મંદર પર્વત કે (ઉત્તર
દાહિણે) ઉત્તર દક્ષિણ મેં (સાઝરેગદુપાપ્પસમુદ્ધા) કુછ અધિક વારહ
મુહુર્ત કી (રાઈ મરહ) રાત્રિ હોતી હૈ કયા ? પ્રશ્ન હમકા ઉત્તર દેતેહુ
કહતે હૈં કિ (હતા ગોયમા ! જાય મરહ) હાં ગૌતમ ! દેસા હી હતા હૈ ।
હમકા આશય યહ હૈ જિમ સમય સુર્ય ૧૮૩ વક્સો તીરામી-ચ સર્વા
મ્યન્તર મખલ સે નિકલકર ઉમકે પામ રહે હુપ ૧૮૨ વક્સો વયામી

“ તયાળ ” ત્યારે “ પચ્ચત્થિમેળ ” પશ્ચિમ દિગ્માગમાં ખજી શુ ‘ અદારસ
મુદ્ધાણતરે દિવસે મરહ ” અદાર મુદ્ધાણતરે સંદેશ ન્યૂન પ્રમાણવાળો દિવસ
થાય છે । “ તયાળ ” આ રીતે ત્યારે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિગ્માગમાં અદાર
મુદ્ધાણ કરતાં સંદેશ બેઠો કાળ પ્રમાણ વાળો દિવસ થાય છે, ત્યારે “ જબુ
રીયે વીથે ” જમ્બુદીપ નામના ઢીપમાં ‘ મંદરસ્સ પમ્બયસ્સ ” મંદર પર્વતના
“ ઉત્તરદાહિણે ” ઉત્તર અને દક્ષિણ દિગ્માગમાં “ સાઝરેગા દુપાપ્પસમુદ્ધા રાઈ
મરહ ? ” શુ ત્યારે મુદ્ધાણ કરતાં ખજી સંદેશ અધિક કાળપ્રમાણ વાળી રાત્રિ થાય છે

ઉત્તર—“ હતા ગોયમા ! જાય મરહ ” હા ગૌતમ ! બેવુ જ બને છે
આ કથનનું વાતપત્ર નીચે પ્રમાણે છે—ત્યારે સુર્ય ૧૮૩ બેકસો ત્યામીમાં
સર્વામ્યન્તર મદગમાધી નીકળીને તેની પાસે રહેલા ૧૮૨ બેકસો ત્યામીમાં મદગ

ષષ્ટિભાગદ્વયન્યૂન (કિશ્ચિદ્વિશેષોનપલચતુષ્ટયરહિત) અષ્ટાદશમુહૂર્તમાનં
 દિનં ભવતિ, તદ્ધ દિનમ્ અષ્ટાદશમુહૂર્તાદ્ દિનાત્ અનન્તરત્વેન (અવ્યવહિતત્વેન)
 અષ્ટાદશમુહૂર્તાનન્તરમિતિ વ્યપદિશ્યતે इत्यभिप्रायेण ‘ અદ્વારસમુદ્ધતાણંતરે ’
 इत्युक्तम् । अथ च तदानीम् रात्रिमानस्य मुहूर्तैकषष्टि- भागद्वय-(किञ्चिद् विशेषो-
 नपलचतुष्टय) वर्धितत्वेन तदाधिक्याभिप्रायेणैव ‘ सातिरेगादुवालसमुद्घत्ता राई
 भवइ ’ इत्युक्तम् । एतावता अहोरात्रमानस्य त्रिंशन्मुहूर्तात्मकतया यावानेव क्षण-
 भागो दिवसे अपचीयते तावानेव क्षणभागौ रात्रौ उपचीयते इति दिनभागस्योप-

વે મળ્ડલ પર સંચાર કરતા હૈં ઉસ સમય દિન કા માન પૂરે અઠારહ
 મુહૂર્ત કા નહીં હોતા હૈં ઉસમેં ૧॥ દેઢ મિનટ ૪૧.૧૦॥-૬૧ સેકંડ
 કમ રહતે હૈં । અર્થાત્ કુછ કમ ૪ ચાર પલ સે હીન વહ દિન
 હોતા હૈં । અષ્ટાદશમુહૂર્તવાલે દિન સે અવ્યવહિત હોને કે કારણ
 હસ દિવસ કો (અષ્ટાદશમુહૂર્તાનન્તર) હસ નામ સે કહા ગયા હૈં ।
 હસી અભિપ્રાય સે (અદ્વારસમુદ્ધતાણંતરે) એસા પાઠ કહા હૈં તાત્પર્ય
 યહ હૈં કિ યહ અઠારહમુહૂર્તાનન્તર દિન અઠારહમુહૂર્તવાલે દિન
 કે બાદ હી આતા હૈં । અર્થાત્ હસ દિન કે બાદ હી તુરત દિન ઘટના શુરુ
 હો જાતા હૈં । ઓર (રાઈ સાતિરેગા દુવાલસમુદ્ધતા ભવઈ) કુછ અધિક
 -કુછ કમ ચારપલ અધિક બારહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ હોતી હૈં, એસા જો
 કહા ગયા હૈં સો હસકા અભિપ્રાય એસા હૈં કિ ઉસ સમય રાત્રિ કો
 પ્રમાણ ૧॥ દેઢ મિનટ ૧૦॥-૬૧ સેકંડ બઢ જાતા હૈં । યહ પહિલે પ્રકટ કર
 દિયા ગયા હૈં કિ દિનરાત કા પ્રમાણ ૩૦ તીસ મુહૂર્ત કા હોતા હૈં સો
 જિતના ક્ષણભાગ-દિવસ મેં કમતી હોતા હૈં, ઉતના હી ક્ષણભાગ રાત્રિ

પર સ ચાર (ગતિ) કરે છે ત્યારે દિનમાન (દિવસનું કાળપ્રમાણ) પૂરું ૧૮
 અઠાર મુહૂર્તનું હોતું નથી. પણ ૧૧ દેઢ મિનિટ ચાર ૪-૧૦૧૧ સેકંડ ન્યૂન
 રહે છે. એટલે કે તે દિવસનું પ્રમાણ ૧૮ અઠાર મુહૂર્ત કરતાં લગભગ ૪ ચાર
 પળ ન્યૂન હોય છે. અઠાર મુહૂર્તવાળો ન હોવાને કારણે તે દિવસને માટે
 “ અષ્ટાદશમુહૂર્તાનન્તર ” શબ્દનો પ્રયોગ કરાયો છે, એવો અઠાર મુહૂર્ત કરતાં
 ટૂંકો દિવસ, ૧૮ અઠાર મુહૂર્તવાળા દિવસ પછીજ આવે છે કહેવાનું તાત્પર્ય
 એ છે કે ૧૮ અઠાર મુહૂર્તનો દિવસ થયા પછી તુરત જ દિવસની લંબાઈ
 ઘટવા માટે છે. અને “ રાઈ સાતિરેગા દુવાલસમુદ્ધતા ભવઈ ” રાત્રિ બાર મુહૂર્ત
 કરતાં સહેજ વધારે કાળ પ્રમાણવાળી થાય છે (૧૨ બાર મુહૂર્ત અને ૪ ચાર
 પળથી સહેજ ઓછા કાળપ્રમાણ વાળી રાત્રિ થાય છે ? આવું જ કહેવામા આવ્યું
 છે તેનું કારણ એ છે કે તે સમયે રાત્રિનું પ્રમાણ ૧૧ દેઢ મિનિટ ૪-૧૦૧૧
 ૬૧સેકંડ વધી જાય છે દિવસ અને રાત્રિનું પ્રમાણ ૩૦ત્રીસ મુહૂર્તનું હોય છે, એ

पृच्छति-हे मदन्त ! चत्वारो नैरयिकाः नैरयिक प्रवेशनेन प्रविशन्तः किं रत्न-
प्रमाणां भवन्ति ? किं वा शर्कराप्रमाणां, बालुकाप्रमाणां, पङ्कजप्रमाणां, घूमप्रमाणां
तमायाम्, अथ सप्तम्यां वा भवन्ति ? इति पृच्छा । मगधानां-^१ गंगेया ।
रयण्यमाए वा होज्जा, जाब अहे सप्तमाए वा होज्जा ७ । हे गात्रेय ! नैरयिक
भवप्रवेशने कुर्यन्त्वत्वारो नैरयिकाः रत्नप्रमाणां वा भवन्ति, यावत्-शर्कराप्र-
माणां वा, बालुकाप्रमाणां वा, पङ्कजप्रमाणां वा, घूमप्रमाणां वा तमायां वा, अथः
सप्तम्यां वा भवन्ति, इति सप्त महाः ७ । अथ चतुर्णां नैरयिकाणां नरकद्वयसंयोगे

हे मदन्त ! चार नारक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नारक भवग्रहण करते
हुए क्या रत्नप्रमा में होते हैं ? या शर्कराप्रमा में होते हैं ? या बालु-
काप्रमा में होते हैं ? या पङ्कजप्रमा में होते हैं ? या घूमप्रमा में होते हैं ?
या तमः प्रमा में होते हैं ? या अथः सप्तमी में होते हैं ? इसके
उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गंगिय ! (रयण्यमाए वा
होज्जा, जाब अहे सप्तमाए वा होज्जा ७) नैरयिक भवमें प्रवेश
करते हुए चार नैरयिक रत्नप्रमा में भी हो सकते हैं-अर्थात्
रत्नप्रमा में भी वे जन्म धारण कर सकते हैं, शर्कराप्रमा में भी हो
सकते हैं, बालुकाप्रमा में भी हो सकते हैं, पङ्कजप्रमा में भी हो सकते
हैं, घूमप्रमा में भी हो सकते हैं, तम-प्रमा में भी हो सकते हैं
और अथः सप्तमी में भी हो सकते हैं । तात्पर्य कहने का यह है कि जिस
प्रकार से दो नारक रत्नप्रमादि मातों पृथिवियों में जन्म धारण कर
सकते हैं-अतः इन सात पृथिवियों को आश्रित करके इनके सात

करोतों चार नारको शु रत्नप्रमाओं उत्पन्न थाय छ ? के शर्कराप्रमाओं उत्पन्न
थाय छ ? के पङ्कजप्रमाओं उत्पन्न थाय छ ? के घूमप्रमाओं उत्पन्न थाय छ ?
के तमप्रमाओं उत्पन्न थाय छ ? के अथःसप्तमीमां (तमस्तमप्रमाओं)
उत्पन्न थाय छ ?

महावीर प्रभुने उत्तर—(रयण्यमाए वा होज्जा जाब अहे सप्तमाए
वा होज्जा) के गात्रेय ! जन्म अतिमांसी नैरयिकभवमां प्रवेश करत चार
नारको रत्नप्रमाओं पञ्च उत्पन्न थई थई छे, शर्कराप्रमाओं पञ्च उत्प न थई
थई छे, बालुकाप्रमाओं पञ्च उत्पन्न थई थई छे पङ्कजप्रमाओं पञ्च उत्पन्न
थई थई छे घूमप्रमाओं पञ्च उत्प न थई थई छे, तम-प्रमाओं पञ्च उत्पन्न
थई थई छे जने अथःसप्तमीमां (तमस्तमप्रमाओं) पञ्च उत्पन्न थई थई
छे आ कथनजु तात्पर्य नीचे प्रभावे छे—

जेनी रीते छे नारको रत्नप्रमा आदि साते पृथ्वीमांमा जन्म धारण
परी थई छे, तेथी आते पृथ्वीमा तेमना जन्मनी अपेक्षाको सात विंशत्य

વિકલ્પ કહે ગયે હૈં, તથા એક એક પૃથિવી મેં દોનોં નારકોં કી ઉત્પત્તિ કો આશ્રિત કરકે સાત ભંગ, ઓર દો પૃથિવિયોં મેં એક એક નારક કી ઉત્પત્તિ કો આશ્રિત કરકે દ્વિકસંયોગી ૨૧ ભંગ કહે ગયે હૈં, તથા ત્રીન નારક સાતોં પૃથિવિયોં મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં અતઃ સાતોં પૃથિવિયોં કો આશ્રિત કરકે ઇનકે એક સંયોગી સાત ભંગ ઓર ઇનકે દ્વિકસંયોગી ૧-૨, ૨-૧ યે દો વિકલ્પ કહે ગયે હૈં, સો ઇનમેં ૧-૨ કે, રત્નપ્રભા કે સાથ દૂસરી આગે કી ૬ પૃથિવીયોં કા ક્રમશઃ યોગ કરને પર ૬ વિકલ્પ હોતે હૈં ઇસી તરહ સે ૨-૧ કે ભી ૬ વિકલ્પ હોતે હૈં-મિલકર કુલ ૧૨ વિકલ્પ હો જાતે હૈં શર્કરાપ્રભા કે સાથ પાંચ પાંચ મિલકર દશ, વાલુકાપ્રભા કે સાથ આઠ, પકપ્રભા કે સાથ ૬, ધૂમપ્રભા કે સાથ ચાર, તમઃ પ્રભા કે સાથ દોર, ઇસ તરહ સે દ્વિકસંયોગી ૪૨ ભંગ હોતે કહે ગયે હૈં તથા ત્રિક સંયોગી ૩૫ ભંગ કહે ગયે હૈં ઇસી પ્રકાર સે ચાર નૈરયિક કે સાત રત્નપ્રભાદિ પૃથિવિયોં કો આશ્રિત કરકે સાત ૭ વિકલ્પ હોતે હૈં તથા ૨૧૦દોસોદસ ભંગ ઓર કિસ પ્રકારસે હોતે હૈં સો હી અવ સૂત્રકાર કહતે હૈં-ઇનમે વે કહતે હૈં કિ ચાર નૈરયિકોંકે નરકદ્વય કે સંયોગ મેં ૧-૩, ૨-૨, ૩-૧ ઇન ત્રીન વિકલ્પોં સે ૬૩ ભંગ ઇસ પ્રકાર સે હોતે

કહેવામાં આવ્યા છે, એજ પ્રમાણે ત્રણ નારકો પણ એક સાથે રત્નપ્રભા આદિ સાતે પૃથ્વીઓમાં જન્મ ધારણ કરી શકતા હોવાથી તેમના પણ ઉપર મુજબ સાત એક સંયોગી વિકલ્પો કહેવામાં આવ્યા છે. તેમના દ્વિકસંયોગી ૧-૨, ૨-૧, એ બે પ્રકારના વિકલ્પ કહ્યા છે રત્નપ્રભાની સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓનો ક્રમશઃ યોગ કરવાથી પહેલા પ્રકારના ૬ વિકલ્પ અને બીજા પ્રકારના પણ ૬ વિકલ્પ થાય છે આ બન્ને મળીને ૧૨ વિકલ્પ થાય છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓના યોગથી ૫-૫, વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની ચાર પૃથ્વીઓના યોગથી ૪-૪, પકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓના યોગથી ૩-૩, ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૨-૨, અને તમઃપ્રભા સાથે તમસ્તમપ્રભાના યોગથી ૧-૧ વિકલ્પો બને છે. આ રીતે દ્વિકસંયોગી કુલ વિકલ્પો (લાગા) ૪૨ થઈ જાય છે. તથા તેમના ત્રિકસંયોગી ૩૫ ભંગ કહ્યા છે એજ પ્રમાણે ચાર નારકોના રત્નપ્રભા આદિ સાત પૃથ્વીઓની અપેક્ષાએ ૭ વિકલ્પ થાય છે. તથા બીજા ૨૧૦ વિકલ્પ કેવી રીતે થાય છે એ સૂત્રકાર હવે પ્રકટ કરે છે. ચાર નારકોના નરકદ્વયના સંયોગમાં ૧-૩, ૨-૨, ૩-૧ આ પ્રકારના વિકલ્પોથી આ પ્રમાણે ૬૩ ભંગ

एकस्यपः १-३ ' द्वी-द्वी २-२ ' अथ एक ३-१ ' इति विकल्पप्रयेष प्रियति
महान् प्रदर्शयति- ' अहवा एगे रयण्यमाए, तिन्नि सकरप्पमाए होज्जा ' अथवा
चतुर्प नैरयिकेषु एको नैरयिका रत्नप्रमायां भवति, अथः चर्कराममायां भवन्ति १,
' अहवा एगे रयण्यमाए तिन्नि वालुय्यमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रमायां
भवति, अथस्तु वालुकाप्रमायां भवति २, एव जाय अहवा एगे रयण्यमाए,

हैं-रत्नप्रमा के साथ बाकी की पृथिवियों का योग करने पर १-३ के ६
भंग हो जाते हैं इसी तरह से २-२ के ६ भंग हो जाते हैं, और ३-१
के भी ६ भंग हो जाते हैं कुल ये सय मिलकर १८ भंग हो जाते हैं।
शार्कराप्रमा के साथ तीन विकल्पों के-५-२-० पन्त्रह विकल्प होते हैं,
वालुकाप्रमा के साथ ४-४-४=१२ विकल्प होते हैं, पद्मप्रमा के साथ
३-३-३=मिलकर ९ विकल्प होते हैं-धूमप्रमा के साथ २-२-२=मिल-
कर ६ विकल्प होते हैं तमः प्रमा के साथ १-१-१ मिलकर ३ विकल्प
होते हैं इस तरह से ब्रिकसयोगी विकल्प ६३ होते हैं-इन्हीं विकल्पों
को सुप्रकार अब प्रदर्शित करते हुए कहते हैं-(अहवा एगे रयण्यमाए,
तिन्नि सकरप्पमाए, होज्जा) अथवा चार नैरयिक में से एक नैरयिक
रत्नप्रमा में होता है और तीन नैरयिक शार्कराप्रमा में होते हैं १,
(अहवा-एगे रयण्यमाए, तिन्नि वालुय्यमाए होज्जा) अथवा एक
नैरयिक रत्नप्रमा में होता है और तीन नैरयिक वालुकाप्रमा में होते

યાથ છે-રત્નપ્રમાની સાથે બાકીની ૬ પૃથ્વીઓનો મોત્ર કરવાથી ૧-૩ ના
૬ વિકલ્પ યાથ છે, એજ પ્રમાણે ૨-૨ ના ૬ વિકલ્પ યાથ છે, અને ૩-૧
ના ૬ વિકલ્પ યાથ છે. આ ત્રણે મળીને કુલ ૧૮ વિકલ્પો યાથ છે

શાર્કરાપ્રમા સાથે આ ત્રણ વિકલ્પના ૫+૫+૫=૧૫ વિકલ્પ યાથ છે,
વાલુકાપ્રમા સાથે આ ત્રણ વિકલ્પના ૪+૪+૪=૧૨ વિકલ્પો યાથ છે ૫૬
પ્રમાની સાથે ૩+૩+૩=૯ વિકલ્પો યાથ છે, ધૂમપ્રમાની સાથે ૨+૨+૨=૬
વિકલ્પો યાથ છે અને તમ્રપ્રમા સાથે ૧+૧+૧=૩ વિકલ્પો યાથ છે. આ
રીતે દ્વિસયોગી કુલ ૬૩ વિકલ્પો યાથ છે

હવે સૂત્રકાર તે ૬૩ દ્વિસયોગી વિકલ્પો પ્રકટ કરે છે—

“અહવા એગે રયણ્યમાય, તિન્નિ સકરપ્પમાય હોજ્જા” (૧) અથવા ચાર
નારકોમાંથી એક નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન
યાથ છે ‘અહવા એગે રયણ્યમાય તિન્નિ વાલુય્યમાય હોજ્જા” (૨) અથવા
એક નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રમામાં હોય છે ‘ એવ જાય

તિન્નિ અહેસત્તમાએ હોજ્જા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્-અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં ત્રયો નૈરયિકાઃ પદ્મપ્રભાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા એકો નૈરયિકો રત્નપ્રભાયાં ત્રયસ્તુ ધૂમપ્રભાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં ત્રયશ્ચ તમાયાં ભવન્તિ ૫, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં ત્રયશ્ચ અધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ, એકસ્રયશ્ચેતિ વિકલ્પેન જાતઃ પટ્ ૬, 'અહવા દો રયણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ હોજ્જા' અથવા દ્વૌ નૈરયિકો રત્નપ્રભાયાં, દ્વૌ ચ શર્કરાપ્રભાયાં ભવતઃ ૧, ' એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પમાએ, દો અહેસત્તમાએ હોજ્જા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્-અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં, દ્વૌ ચ

હૈં ૨, (એવં જાવ અહવા એગે રયણપ્પમાએ, તિન્નિ અહે સત્તમાએ હોજ્જા) અથવા-એક નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં હોતા હૈં ઓર ત્રીન નૈરયિક પદ્મપ્રભા મેં હોતે હૈં ૩, અથવા-એક નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં હોતા હૈં ઓર ત્રીન નૈરયિક ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં ૪, અથવા-એક નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં હોતા હૈં ઓર ત્રીન નૈરયિક તમઃ પ્રભા મેં હોતે હૈં ૫, અથવા એક નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં હોતા હૈં ઓર ત્રીન નૈરયિક અધઃ સપ્તમી મેં હોતે હૈં ૬, ઇસ તરહ સે એક નારક રત્નપ્રભા મેં હોને સે ઓર ત્રીન નારક અન્ય પૃથિ-વીર્યો મેં હો જાને સે ૧-૩ વિકલ્પ દ્વારા ચે ૬ વિકલ્પ હો ગયે હૈં । (અહવા દો રયણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ હોજ્જા) અથવા દો નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં હો જાતે હૈં ઓર દો શર્કરાપ્રભા મેં હો જાતે હૈં ૧, (એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પમાએ દો અહે સત્તમાએ હોજ્જા) અથવા-દો રત્નપ્રભા

અહવા એગે રયણપ્પમાએ, તિન્નિ અહે સત્તમાએ હોજ્જા ” (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા અને ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા અને ત્રણ નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે રત્નપ્રભામાં ૧ અને અન્ય પૃથ્વીઓમાં (નરકોમાં) ૩ નારક ઉત્પન્ન થતા હોય એવા ૧-૩ વિકલ્પ દ્વારા ૬ વિકલ્પો તૈયાર થાય છે.

હવે રત્નપ્રભામાં ૨ અને અન્ય પૃથ્વીઓમાં ૨ નારક ઉત્પન્ન થતા હોય એવા ૨-૨ વિકલ્પ દ્વારા બે બીજા ૬ વિકલ્પો બને છે તે નીચે ખતાવ્યા પ્રમાણે સમજવા

“અહવા-દો રયણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ હોજ્જા ” (૧) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને બે શર્કરાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. “એવ જાવ અહવા દો

વાલુકાપ્રમાણો મનત ૨, અથવા દ્વી રત્નપ્રમાણો, દ્વી પદ્મપ્રમાણો મનત ૩, અથવા દ્વી રત્નપ્રમાણો દ્વી ચ પૂમપ્રમાણો મનતઃ ૪, અથવા દ્વી રત્નપ્રમાણો દ્વી ચ તમાપ્રમાણો મનતઃ ૫, અથવા દ્વી રત્નપ્રમાણો દ્વી ચ અઘાસપ્તમ્યાં મનત ૬, દ્વી દ્વી इति विकल्पेन जाता पद्म मङ्गा ६ । 'अहवा तिस्रि रयणप्यमाए, एगे सफरप्यमाए होज्जा' अथवा प्रयो नैरयिका रत्नप्रमाणां भवन्ति एकश्च धर्कराममाणां भवति १, एव जाव अहवा तिस्रि रयणप्यमाए, एगे अहे सप्तमाए होज्जा' एव पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा त्रया रत्नप्रमाणां भवन्ति, एको वालुकाप्रमाणां भवति २, अथवा प्रयो रत्नप्रमाणां, एका पद्मप्रमाणां भवति ३, अथवा प्रयो रत्नप्रमाणां, एको पूमप्रमाणां भवति ४, अथवा प्रयो रत्नप्रमाणां एकस्तमाणां भवति ५, अथवा

में और दो वालुकाप्रमा में हो जाते हैं २, अथवा दो रत्नप्रमा में और दो पद्मप्रमा में हो जाते हैं ३, अथवा दो रत्नप्रमा में और दो पूमप्रमा में हो जाते हैं ४, अथवा दो रत्नप्रमा में और दो तमाप्रमा में हो जाते हैं ५ अथवा दो रत्नप्रमा में और दो अघा सप्तमी में हो जाते हैं ६, इस तरह २-२ इस विकल्प से ६ भग ये हो गये हैं (अहवा-तिस्रि रयणप्यमाए एगे सफरप्यमाए होज्जा) अथवा तीन नैरयिक रत्न प्रमा में हो जाते हैं और एक नैरयिक धर्कराममा में हो जाता है १, (एव जाव अहवा तिस्रि रयणप्यमाए एगे अहे सप्तमाए होज्जा) अथवा तीन रत्नप्रमा में हो जाते हैं और एक नैरयिक वालुकाप्रमा में हो

रयणप्यमाए दो अहे सप्तमाए होज्जा " (६) અથવા બે રત્નપ્રમાણો અને બે વાલુકાપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે રત્નપ્રમાણો અને બે પદ્મ પ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે રત્નપ્રમાણો અને બે પૂમપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે રત્નપ્રમાણો અને બે તમાપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે રત્નપ્રમાણો અને બે નીચે સાતમી નક્ષત્ર ઉત્પન્ન થાય છે એ ૩-૨ ના વિકલ્પ દ્વારા બે ૬ ભાગ (વિકલ્પ) અને છે તે બતાવવામાં આવે છે—

'અહવા તિસ્રિ રયણપ્યમાએ એગે સફરપ્યમાએ હોજ્જા' (૧) અથવા ત્રણ નારંગે રત્નપ્રમાણો અને એક શકરામપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમાણો અને ૧ વાલુકાપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમાણો અને એક પદ્મપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ રત્ન પ્રમાણો અને એક પૂમપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમાણો અને એક તમાપ્રમાણો ઉત્પન્ન થાય છે " एव जाव अहवा तिस्रि रयणप्यमाए एगे अहे सप्तमाए होज्जा " (६) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમાણો અને એક નીચે

ત્રયો રત્નપ્રભાયામ્ એકોઽધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ૬, ‘ત્રય’, ‘એકઃ’ ઇતિ વિકલ્પેન જાતાઃ
પદ્.૬ । એવં પદ્, પદ્, પદ્, પદ્, ઇતિ મેલને જાતાઃ અષ્ટાદશ મઙ્ગાઃ(૧૮) ‘અહવા એગે
સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા’ અથવા એક શર્કરાપ્રભાયાં ભવતિ,
ત્રયસ્તુ વાલુકાપ્રભાયાં ભવન્તિ ૧, એવં જહેવ રયણપ્પમાએ ઉવરિમાહિં સમં ચારિયં,
તહા સક્કરપ્પમાએ વિ ઉવરિમાહિં સમં ચારેયવ્વં’ એવમુક્તરીત્યા યથૈવ રત્નપ્રભાયા
ઉપરિમૈઃ ઉત્તરોત્તરૈઃ સમં ચારિતં યોજિતં તથૈવ શર્કરાપ્રભાયા અપિ ઉપરિમૈઃ ઉત્ત-
રોત્તરૈઃ પશ્ચર્ભિર્નરકૈઃ સમં ચારિયિતવ્યમ્=યોજયિતવ્યમ્ । તથા ચ અથવા એકઃ
શર્કરાપ્રભાયાં ભવતિ, ત્રયઃ પદ્મપ્રભાયાં ભવન્તિ ૨, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રભાયાં

જાતા હૈ ૨, અથવા-ત્રીન નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં હો જાતે હૈં ઓર એક
નૈરયિક પદ્મપ્રભા મેં હો જાતા હૈ ૩, અથવા ત્રીન રત્નપ્રભા મેં ઓર એક
ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૪, અથવા ત્રીન રત્નપ્રભા મેં ઓર એક
તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૫, અથવા ત્રીન રત્નપ્રભા મેં ઓર
એક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૬, હસ તરહ યે ત્રીન એક હસ
વિકલ્પ દ્વારા ૬ ભંગ હો જાતે હૈં । હસ પ્રકાર સે યે ૬-૬-૬ મિલકર
૧૮ ભંગ હો જાતે હૈં । (અહવા એગે સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાએ
હોજ્જા ૧) અથવા એક શર્કરાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર ત્રીન
વાલુકાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧, (એવં જહેવ રયણપ્પમાએ ઉવરિ-
માહિં સમં ચારિયં તહા સક્કરપ્પમાએ વિ ઉવરિમાહિં સમં ચારેયવ્વં)
જિસ પ્રકાર સે રત્નપ્રભા કે સાથ આગે આગે કી પૃથિવિયોં કા યોગ
ક્રિયા ગયા હૈ, ડસી તરહ સે શર્કરાપૃથિવી કા ભી આગે કી પાંચ
પૃથિવિયોં કે સાથ યોગ કરના ચાહિયે તથા ચ-અથવા એક નૈરયિક
શર્કરાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર ત્રીન પદ્મપ્રભા મેં ઉત્પન્નહોતે

સાતમીં નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે રત્નપ્રભા સાથે અન્ય પૃથ્વીઓના
નારકોના દ્વિકસ યોગી વિકલ્પો ૬+૬+૬=૧૮ થાય છે

હવે શર્કરાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના ૧-૩, ૨-૨, અને ૩-૧ના
જે ૧૫ વિકલ્પો બને છે તે બતાવવામા આવે છે-“અહવા એગે સક્કરપ્પમાએ,
તિન્નિ વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા ૧”(૧)અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ વાલુકાપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે (એવ જહેવ રયણપ્પમાએ ઉવરિમાહિં સમ ચારિય તહા સક્કરપ્પમાએ વિ
ઉવરિમાહિં સમ ચારેયવ્વં ” જેવી રીતે રત્નપ્રભા સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓના
યોગથી વિકલ્પો કહેવામા આવ્યા છે, એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ
પૃથ્વીઓના યોગથી બીજા વિકલ્પો પણ કહેવા બેઠ્યે જેમકે-(૨) અથવા
એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા

વાલુકામમાયો મવત ૨, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયા, દ્વૌ પદ્મપ્રમાયા મવત ૨, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયા દ્વૌ ચ ધૂમપ્રમાયા મવતઃ ૪, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયા દ્વૌ ચ તમાયા મવતઃ ૬, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયા દ્વૌ ચ અથઃસપ્તમ્યા મવતઃ ૬, દ્વૌ દ્વૌ इति ચિકિત્સેન જાતા પદ્મ મદ્વા ૬ । ‘અહ્યા તિષ્ઠિ રયણપ્પમાણ, ઇમે સફરપ્પમાણ હોજ્જા’ અથવા ત્રયો નૈરયિકા રત્નપ્રમાયા મવન્તિ એકમ શર્કરામમાયા મવતિ ૧, એવ જાત અહ્યા તિષ્ઠિ રયણપ્પમાણ, ઇમે અહે સપ્તમાણ હોજ્જા’ એવ પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયા મવન્તિ, એકો વાલુકામમાયા મવતિ ૨, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયામ્ એક પદ્મપ્રમાયા મવતિ ૨, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયા મવતિ ૪, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયામ્ એકસપ્તમાયા મવતિ ૬, અથવા મેં ઓર દો વાલુકામમા મેં હો જાતે હેં ૨, અથવા દો રત્નપ્રમા મેં ઓર દો પદ્મપ્રમા મેં હો જાતે હેં ૩, અથવા દો રત્નપ્રમા મેં ઓર દો ધૂમપ્રમા મેં હો જાતે હેં, ૪, અથવા દો રત્નપ્રમા મેં ઓર દો તમાપ્રમા મેં હો જાતે હેં ૫ અથવા દો રત્નપ્રમા મેં ઓર દો અથ સપ્તમી મેં હો જાતે હેં ૬, હસ તરહ ૨-૨ હસ ચિકિત્સ સે ૬ ભગ યે હો ગયે હેં (અહ્યા-તિષ્ઠિ રયણપ્પમાણ ઇમે સફરપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા ત્રીન નૈરયિક રત્ન પ્રમા મેં હો જાતે હેં ઓર એક નૈરયિક શર્કરામમા મેં હો જાતા હે ૧, (એવ જાત અહ્યા તિષ્ઠિ રયણપ્પમાણ ઇમે અહે સપ્તમાણ હોજ્જા) અથવા ત્રીન રત્નપ્રમા મેં હો જાતે હેં ઓર એક નૈરયિક વાલુકામમા મેં હો

રયણપ્પમાણ હો અહે સપ્તમાણ હોજ્જા’ (૨) અથવા બે રત્નપ્રમામાં અને બે વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે રત્નપ્રમામાં અને બે પદ્મ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે રત્નપ્રમામાં અને બે ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે રત્નપ્રમામાં અને બે તમા પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે રત્નપ્રમામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે હવે ૩-૧ ના ચિકિત્સ દ્વારા બે ૬ ભાગ (ચિકિત્સ) અને છે તે બતાવવામાં આવે છે—

‘અહ્યા તિષ્ઠિ રયણપ્પમાણ ઇમે સફરપ્પમાણ હોજ્જા’ (૧) અથવા ત્રણ નારકો રત્નપ્રમામાં અને એક શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમામાં અને ૧ વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમામાં અને એક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ રત્ન પ્રમામાં અને એક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમામાં અને એક તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે “એવ જાત અહ્યા તિષ્ઠિ રયણપ્પમાણ ઇમે અહે સપ્તમાણ હોજ્જા’ (૬) અથવા ત્રણ રત્નપ્રમામાં અને એક નીચે

ત્રયો રત્નપ્રભાયામ્ એકોઽધઃસપ્તમ્યાં સ્વતિદ, 'ત્રય', 'એકઃ' ઇતિ વિકલ્પેન જાતાઃ
 પદ્. ૬ । એવં પદ્, પદ્, પદ્, પદ્, ઇતિ મેલને જાતાઃ અષ્ટાદશ મઙ્ગાઃ (૧૮) 'અહવા એગે
 સક્કરપ્પમાણ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા' અથવા એક શર્કરાપ્રભાયાં ભવતિ,
 ત્રયસ્તુ વાલુકાપ્રભાયાં ભવન્તિ ૧, એવં જહેવ રચણપ્પમાણ ઉવરિમાહિં સમં ચારિયં,
 તહા સક્કરપ્પમાણ વિ ઉવરિમાહિં સમં ચારેયવ્વં ' એવમુક્તરીત્યા યથૈવ રત્નપ્રભાયા
 ઉપરિમૈઃ ઉત્તરોત્તરૈઃ સમં ચારિતં યોજિતં તથૈવ શર્કરાપ્રભાયા અપિ ઉપરિમૈઃ ઉત્ત-
 રોત્તરૈઃ પચ્ચભિર્નરકૈઃ સમં ચારયિતવ્યમ્=યોજયિતવ્યમ્ । તથા ચ અથવા એકઃ
 શર્કરાપ્રભાયા ભવતિ, ત્રયઃ પદ્મપ્રભાયાં ભવન્તિ ૨, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રભાયાં

જાતા હૈ ૨, અથવા-ત્રીન નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં હો જાતે હૈં ઔર એક
 નૈરયિક પદ્મપ્રભા મે હો જાતા હૈ ૩, અથવા ત્રીન રત્નપ્રભા મેં ઔર એક
 ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૪, અથવા ત્રીન રત્નપ્રભા મે ઔર એક
 તમઃ પ્રભા મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૫, અથવા ત્રીન રત્નપ્રભા મે ઔર
 એક અધઃ સસમી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૬, હસ તરહ યે ત્રીન એક હસ
 વિકલ્પ દ્વારા ૬ મંગ હો જાતે હૈં । હસ પ્રકાર સે યે ૬-૬-૬ મિલકર
 ૧૮ મંગ હો જાતે હૈં । (અહવા એગે સક્કરપ્પમાણ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાણ
 હોજ્જા ૧) અથવા એક શર્કરાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઔર ત્રીન
 વાલુકાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧, (એવં જહેવ રચણપ્પમાણ ઉવરિ-
 માહિં સમં ચારિયં તહા સક્કરપ્પમાણ વિ ઉવરિમાહિં સમં ચારેયવ્વં)
 જિસ પ્રકાર સે રત્નપ્રભા કે સાથ આગે આગે કી પૃથિવિયોં કા યોગ
 કિયા ગયા હૈ, ઉસી તરહ સે શર્કરાપૃથિવી કા ભી આગે કી પાંચ
 પૃથિવિયોં કે સાથ યોગ કરના ચાહિયે તથા ચ-અથવા એક નૈરયિક
 શર્કરાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઔર ત્રીન પદ્મપ્રભા મેં ઉત્પન્નહોતે

સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે રત્નપ્રભા સાથે અન્ય પૃથ્વીઓના
 નારકાના દ્વિકસ યોગી વિકલ્પો ૬+૬+૬=૧૮ થાય છે

હવે શર્કરાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના ૧-૩, ૨-૨, અને ૩-૧ના
 જે ૧૫ વિકલ્પો બને છે તે ગતાવવામા આવે છે- 'અહવા એગે સક્કરપ્પમાણ,
 તિન્નિ વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ૧' (૧) અથવા એક શર્કરાપ્રભામા અને ત્રણ વાલુકાપ્રભામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે (એ જહેવ રચણપ્પમાણ ઉવરિમાહિં સમ ચારિય તહા સક્કરપ્પમાણ વિ
 ઉવરિમાહિં સમં ચારેયવ્વં " જેવી રીતે રત્નપ્રભા સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓના
 યોગથી વિકલ્પો કહેવામા આવ્યા છે, એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ
 પૃથ્વીઓના યોગથી બીજા વિકલ્પો પણ કહેવા નેહ્યો નેમકે—(૨) અથવા
 એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને ત્રણ પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા

મરતિ પ્રયઃ ધૂમપ્રમાયાં મરન્તિ ૧, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં મરતિ પ્રયસ્તમાયાં મરન્તિ ૪, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં મરતિ, પ્રયોડ્ધાસપ્તમ્યાં મરન્તિ ૫, इति भाव

‘एव एकेकाए सम चारियर्ष्व जाव अइषा तिष्ठि समाए एगे अइससमाए होज्जा’ एवं पूर्वोक्तरीत्या एकैकया शर्कराप्रमापमृतिरूपा पृथिव्या समं चारयितव्यम् यावत् अथवा द्वौ शर्कराप्रमाया द्वौ बालुकाप्रमायाम् १, द्वौ शर्कराप्रमायां द्वौ पङ्कप्रमायाम् २, द्वौ शर्कराप्रमायां द्वौ धूमप्रमायाम् ३, द्वौ शर्कराप्रमायां द्वौ समायाम् ४, द्वौ शर्कराप्रमायां द्वौ अथः सप्तम्यां मरतः ५,

हैं २, अथवा-एक शर्कराप्रमा में उत्पन्न हो जाता है और तीन धूमप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा-एक शर्कराप्रमा में उत्पन्न हो जाता है और तीन तमः प्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा एक शर्कराप्रमा में उत्पन्न हो जाता है और तीन अथः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ५, (एवं एकेकाए समं चारियर्ष्व जाव अइषा तिष्ठि समाए एगे अइससमाए होज्जा) इसी पूर्वोक्त रीति के अनुसार एक एक शर्करा आदि पृथिवी के साथ यावत् अथवा तीन तमःप्रमा पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं और एक अथः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ” यहाँ तक कथन करलेना चाहिये-तथा-अथवा दो शर्कराप्रमा पृथिवीमें उत्पन्न हो जाते हैं और दो बालुकाप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा दो नारक शर्कराप्रमा में और दो नारक पङ्कप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो नारक शर्कराप्रमा में और दो नारक धूमप्रमा में उत्पन्न हो जाते

એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને ત્રણ ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક શર્કરાપ્રમામાં અને ત્રણ ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક શર્કરાપ્રમા અને ત્રણ નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે “एव एकेकाए समं चारियर्ष्व जाव अइषा तिष्ठि समाए एगी अइससमाए होज्जा” એજ પૂર્વોક્ત રીતે શર્કરાપ્રમા આદિ પ્રત્યેક પૃથ્વીની સાથે ત્ય રપછીની પૃથ્વીઓના યોગથી ૧-૩ ૨-૨ ૩-૧ ના જે વિઠ્ઠળો અને છે તે અથવા ત્રણ તમઃપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ” અહીં મુખીના વિઠ્ઠળો કહેવા બેઠબે હવે તે વિઠ્ઠળો જતાવવામાં આવે છે—(૧) અથવા બે નારકે શર્કરાપ્રમામાં અને બે બાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા બે નારકે શર્કરાપ્રમામાં અને બે પઠ્કપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે શર્કરા પ્રમામાં અને બે ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે શર્કરાપ્રમામાં

ત્રયઃ શર્કરાપ્રમાયાં ભવન્તિ એકો વાલુકા પ્રમાયાં ભવતિ ૧ ત્રયઃ શર્કરા-
પ્રમાયાં ભવન્તિ એકઃ પટ્ટપ્રમાયાં ભવતિ ૨, ત્રયઃ શર્કરાપ્રમાયાં ભવન્તિ એકો ધૂમ-
પ્રમાયાં ભવતિ ૩, ત્રયઃ શર્કરાપ્રમાયાં ભવન્તિ એકસ્તમાયાં ભવતિ ૪, ત્રયઃ શર્કરા-
પ્રમાયાં ભવન્તિ એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતીતિ ૫ । ઇતિ પચ્ચદશ મહ્નાઃ (૧૫)

અવમ્-એકો વાલુકાપ્રમાયાં ભવતિ ત્રયઃ પટ્ટપ્રમાયાં ભવન્તિ ૧, એકો
વાલુકાપ્રમાયાં ભવતિ ત્રયો ધૂમપ્રમાયાં ભવન્તિ ૨, એકો વાલુકાપ્રમાયાં ભવતિ

હૈં ૩, અથવા દો શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો તમઃપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે
હૈં ૪, અથવા દો શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો અધઃસપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો
જાતે હૈં ૫, અથવા ત્રીન શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર એક
વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧, અથવા ત્રીન શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન
હો જાતે હૈં ઓર એક પટ્ટપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૨, અથવા ત્રીન
શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર એક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો
જાતે હૈં ૩ અથવા ત્રીન શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર એક તમઃ-
પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૪, અથવા ત્રીન શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ઓર એક અધઃસપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૫, હસ પ્રકાર
યહાં તક ૧૫ વિકલ્પ હોતે હૈં હસી તરહ સે એક વાલુકાપ્રમા
મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર ત્રીન પટ્ટપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧,
અથવા એક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર ત્રીન નારક ધૂમ-

અને યે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા યે શર્કરાપ્રભામાં અને
યે ત્રીયે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે શર્કરાપ્રભામાં ૩ નારકો અને ત્યારપછીની પાચ નરકોમાં ૧ નારક
ઉત્પન્ન થતો હોય એવા પાચ વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે (૧) અથવા
ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને એક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨)
અથવા ત્રણ શર્કરાપ્રભામાં અને એક પટ્ટપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા
ત્રણ શર્કરાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ
શર્કરાપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ
શર્કરાપ્રભામાં અને એક ત્રીયે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે
શર્કરાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના યોગથી દ્વિકસ્રયોગી ૫+૫+૫=૧૫
વિકલ્પો બને છે

હવે વાલુકાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના યોગથી બનતા ૧૨
વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ
પટ્ટપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ ધૂમ-

ત્રયસ્તમાયાં મરન્તિ ૧, એકો વાલુકાપ્રમાયાં મરન્તિ ત્રયોઽષ્ટાસપ્તમ્યાં મરન્તિ ૪,
 દ્વો વાલુકાપ્રમાયાં દ્વો પદ્મપ્રમાયાં મરન્તઃ ૧, દ્વો વાલુકાપ્રમાયાં દ્વો ધૂમપ્રમાયાં
 મરન્તઃ ૨, દ્વો વાલુકાપ્રમાયાં દ્વો સમાયાં મરન્તઃ ૩, દ્વો વાલુકાપ્રમાયાં દ્વો અષ્ટ
 સપ્તમ્યાં મરન્ત - ૪। ત્રયો વાલુકાપ્રમાયાં મરન્તિ એક પદ્મપ્રમાયાં મરન્તિ ૧,
 ત્રયો વાલુકાપ્રમાયાં મરન્તિ એકો ધૂમપ્રમાયાં મરન્તિ ૨, ત્રયો વાલુકાપ્રમાયાં મરન્તિ
 એકસ્તમાયાં મરન્તિ ૧, ત્રયો વાલુકાપ્રમાયાં મરન્તિ એકોઽષ્ટાસપ્તમ્યાં મરન્તિ ૪,
 દ્વિ દ્વાદશ મદ્વા (૧૨) એવ-એક પદ્મપ્રમાયાં મરન્તિ ત્રયો ધૂમપ્રમાયાં મરન્તિ ૧,

પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૨, અથવા-એક વાલુકાપ્રમા મેં ઓર ત્રણ તમા
 પ્રમા મેં ૩, અથવા એક વાલુકાપ્રમા મેં ઓર ત્રણ અષ્ટ સપ્તમી
 મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪, અથવા દો વાલુકાપ્રમા મેં ઓર દો નારક
 પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૧, અથવા-દો વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન
 હો જાતે હૈ ઓર દો ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૨, અથવા દો
 વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ઓર દો તમાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો
 જાતે હૈ ૩, અથવા દો વાલુકાપ્રમા મેં ઓર દો અષ્ટ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન
 હો જાતે હૈ ૪, અથવા- ત્રણ વાલુકાપ્રમા મેં ઓર એક પદ્મપ્રમા મેં
 ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૧, અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રમા મેં ઓર એક ધૂમપ્રમા મેં
 ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે
 હૈ ઓર એક તમાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૩ અથવા ત્રણ વાલુકા
 પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ઓર એક અષ્ટ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો
 જાતા હૈ ૪, હસ પ્રકાર સે ૧૨ મંગ હૈ । હસી તરહ સે એક પદ્મપ્રમા મેં

પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક વાલુકાપ્રમામાં અને ત્રણ તમા
 પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક વાલુકાપ્રમામાં અને ત્રણ નીચે
 સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે વાલુકાપ્રમામાં અને બે
 પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા બે વાલુકાપ્રમામાં અને બે ધૂમ
 પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૭) અથવા બે વાલુકાપ્રમામાં અને બે તમાપ્રમામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા બે વાલુકાપ્રમામાં અને બે નીચે સાતમી નર
 કમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૯) અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રમામાં અને એક પદ્મપ્રમામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે (૧૦) અથવા ત્રણ નારક વાલુકાપ્રમામાં અને એક ધૂમ
 પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૧) અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રમામાં અને એક તમા
 પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૨) અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રમામાં અને એક નીચે
 સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

एकः पङ्कप्रभायां भवति त्रयस्तमायां भवति२, एकः पङ्कप्रभायां भवन्ति त्रयोऽधः सप्तम्यां भवन्ति ३, द्वौ पङ्कप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः १, द्वौ पङ्कप्रभायां द्वौ तमायां भवतः २, द्वौ पङ्कप्रभायां अधः सप्तम्यां भवतः ३ । त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति एको धूमप्रभायां भवति १, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति एकस्तमायां भवति २, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति एकः अधःसप्तम्यां भवति ३ । इति नव भङ्गाः ९ । एवम्-एको धूमप्रभायां भवति त्रयस्तमायां भवन्ति १, एको धूमप्रभायां भवति त्रयः अधः सप्तम्यां भवन्ति २ । द्वौ धूमप्रभायां द्वौ तमायां भवतः १, द्वौ धूम-

होता है और तीन धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा एक पङ्क-प्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन अधः सप्त-मी में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो पङ्कप्रभा में और दो धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा दो पङ्कप्रभा में और दो तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो पङ्कप्रभा में और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ३ अथवा-तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक तम प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३, इस तरह से ये ९ भंग हैं ।

अथवा एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, एक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है और तीन अधः

હવે પંકપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી જે ૯ વિકલ્પો બને છે, તે નીચે પ્રમાણે સમજવા-(૧) અથવા એક પંકપ્રભામાં અને ત્રણ ધૂમ-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક પંકપ્રભામાં અને ત્રણ તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે પંકપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે પંકપ્રભામાં અને બે તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે પંકપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૭) અથવા ત્રણ પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા ત્રણ પંકપ્રભામાં અને એક તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૯) અથવા ત્રણ પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ધૂમપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી જે ૬ વિકલ્પો બને છે તે નીચે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે-(૧) અથવા એક ધૂમપ્રભામાં અને ત્રણ તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક ધૂમપ્રભામાં અને ત્રણ અધ

इति अष्टादश भङ्गा भवन्ति १८ । एवमेभिरेव त्रिभिर्विकल्पैः शर्करापृथिव्याः शेषाणि पञ्चभिः पृथिवीभिर्योगे कृते ५-५-५=१५, पञ्च पञ्च पञ्च इति पञ्च दशभङ्गा भवन्ति १५ । बालुकापृथिव्याः शेषपृथिवीभिर्योगे कृते ४-४-४=१२, चत्वारः, चत्वारः, चत्वार इति द्वादश भङ्गा भवन्ति १२ । पङ्कप्रभायाः शेषपृथिवीभिर्योगे कृते सति ३-३-३=९, त्रयः-त्रयः-त्रय इति नव भङ्गा भवन्ति ९ । धूमप्रभायाः शेष पृथिवीद्वयेन योगे कृते सति २-२-२=६, द्वौ-द्वौ-द्वौ इति षड् भङ्गा भवन्ति ६ । तमःप्रभाया शेषाधःसप्तमीपृथिव्या योगे कृते सति च १-१-१=३, एकः, एकः, एकः, इति त्रयो भङ्गा भवन्ति ३ । एवम्-१८-१५-१२-९-६-३ इति चतुर्णां नैरयिकाणां नरकद्वयसंयोगे कृते स जातसर्व-भङ्गसंमेलनेन सर्वे त्रिषष्टिर्भङ्गा भवन्ति ६३ ।

का शेष ६ पृथिवीयों के साथ योग करने पर ६-६-६=गुणि १८ भंग हो जाते हैं । इसी तरह से इन्हीं तीन विकल्पों द्वारा शर्करापृथिवी का शेष पांच पृथिवीयों के साथ योग करने पर ५-५-५ गुणित १५ भंग हो जाते हैं । बालुका पृथिवी का शेष ४ पृथिवीयों के साथ योग करने पर ४-४-४ गुणित १२ भंग हो जाते हैं । पङ्कप्रभा का शेष पृथिवियों के साथ योग करने पर ३-३-३ गुणित ९ भंग हो जाते हैं । धूमप्रभा का शेष पृथिवीयों के साथ योग करने पर २-२-२ गुणित ६ भंग होते हैं । तमःप्रभा का शेष अधः सप्तमी के साथ योग करने पर १-१-१ इस तरह से तीन भंग होते हैं । इस तरह १८, १५, १२, ९, ६, ३ इनके जोड़ से चार नैरयिकों के नरकद्वय के संयोग से समस्त भंगों की ६३ संख्या आ जाती है ।

પૃથ્વીઓ સાથેના યોગથી ૬+૬+૬=૧૮ વિકલ્પ થાય છે. એજ પ્રકારના ત્રણ વિકલ્પો દ્વારા શર્કરાપ્રભાપૃથ્વીની સાથે બાકીની પાંચ પૃથ્વીઓના યોગથી ૫+૫+૫=૧૫ ભાંગા (વિકલ્પ) થાય છે એજ પ્રમાણે બાલુકાપ્રભાપૃથ્વી સાથે પછીની ૪ પૃથ્વીઓના યોગથી ૪+૪+૪=૧૨ વિકલ્પ થાય છે એજ પ્રમાણે પંકપ્રભાપૃથ્વી સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓના યોગથી ૩+૩+૩=૯ ભાંગા થાય છે એજ પ્રમાણે ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૨+૨+૨=૬ ભાંગા થાય છે અને તમ પ્રભાની સાથે પછીની અધ સપ્તમી (તમસ્તમપ્રભા) ના યોગથી ૧+૧+૧=૩ ભાંગા થાય છે આ રીતે ૧૮+૧૫+૧૨+૯+૬+૩=૬૩ કુલ દ્વિકસયોગી વિકલ્પો થાય છે

અથ ચતુર્ણી નરકસયોગે, જાયમાનાન્ પશ્ચોત્તરસત્ત્વમ્ પ્રદર્શયતિ, તથા
 - 'એક, એક દ્વી ૧' 'એકઃ, દ્વી એકઃ ૨' 'દ્વી, એકઃ, એકઃ ૩' इति
 પ્રયો વિકલ્પા મન્વન્તિ, તથા પ્રથમમ્ એક, એકઃ, દ્વી, इति વિકલ્પમાહ- 'અથવા એ
 રચણવ્યમાણ, એ સકરવ્યમાણ, દો વાલુકવ્યમાણ હોજા' અથવા એકો રત્નપ્રમા
 યામ્, એક શર્કરાપ્રમાયાં, દ્વી વાલુકાપ્રમાયાં મન્વતઃ ૧, 'અથવા એ રચણવ્યમાણ
 એ સકરવ્યમાણ દો વંકવ્યમાણ હોજા' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એક શર્ક
 રાપ્રમાયામ્, દ્વી પદ્મપ્રમાયાં મન્વતઃ ૨ 'એ જાવ એ રચણવ્યમાણ એ સકર
 વ્યમાણ, દો અદેસવ્યમાણ હોજા' એ પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા એકો રત્નપ્રમા
 યામ્ એક શર્કરાપ્રમાયાં દ્વી ધૂમપ્રમાયા મન્વતઃ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એક

અથ સૂત્રકાર ચાર નારકો કે સયોગ મેં ઉત્પન્ન ૧૦૫ મેંગોં કો પ્રકટ
 કરતે હેં કનમેં ૧-૧-૨, ૧-૨-૧, ૨-૧-૧, એ ત્રીન વિકલ્પ હોતે હેં-કન
 વિકલ્પોં મેં સે જો ૧-૧-૨ પ્રથમ વિકલ્પ હેં વસકી અપેક્ષા સે સૂત્રકાર
 કહતે હેં- (અથવા એ રચણવ્યમાણ, એ સકરવ્યમાણ, દો વાલુકવ્યમાણ
 હોજા) અથવા એક નારક રત્ન પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હેં
 ઓર એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હેં તથા દો નારક
 વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ૧, (અથવા એ રચણવ્યમાણ, એ
 સકરવ્યમાણ દો વંકવ્યમાણ હોજા ૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં
 ઉત્પન્ન હો જાતા હેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હેં ઓર
 દો નારક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ૨, (એ જાવ એ રચણવ્ય
 માણ એ સકરવ્યમાણ, દો અદેસવ્યમાણ હોજા) અથવા એક રત્નપ્રમા
 મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હેં, એક શર્કરા પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હેં ઓર

હવે સૂત્રકાર જુદી જુદી ત્રણ નરકોમા ઉત્પન્ન થતા ચાર નરકોના કે
 ૧૦૫ વિકલ્પોંની ભાંગા (વિકલ્પો) થાય છે તે પ્રકર કહે છે તેમાં ૧-૧-૨,
 ૧-૨-૧ અને ૨-૧-૧, આ ત્રણ વિકલ્પો થાય છે. આ ત્રણ વિકલ્પોમાંથી
 કે ૧-૧-૨ નો પ્રથમ વિકલ્પ છે તે વિકલ્પની અપેક્ષાએ નીચે પ્રમાણે
 ભાંગાએ થાય છે- 'અથવા એ રચણવ્યમાણ, એ સકરવ્યમાણ દો વાલુક
 વ્યમાણ હોજા' (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક
 શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે

અથવા એ રચણવ્યમાણ એ સકરવ્યમાણ દો વંકવ્યમાણ હોજા' (૨)
 અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે એક નારક શર્કરાપ્રમામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે એ જાવ એ
 રચણવ્યમાણ એ સકરવ્યમાણ, દો અદેસવ્યમાણ હોજા' (૩) અથવા એક

શર્કરાપ્રભાયામ્ દ્વૌ તમાયાં ભવતઃ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરા-
પ્રભાયાં, દ્વૌ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતઃ ૫ । અથ ' એકઃ દ્વૌ એકઃ ' ઇતિ વિકલ્પમાહ-
' અહવા એગે રયણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ' અથવા
એકો રત્નપ્રભાયામ્, દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયાં ભવતિ ૧, ' એવં
જાવ અહવા એગે રયણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ એગે અહેસત્તમાણ હોજ્જા ' એવં
પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્-અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં, દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્, એક પદ્મ-
પ્રભાયાં ભવતિ ૨, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્ એકો ધૂમપ્રભાયાં
ભવતિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રભાયા દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્ એકસ્તમાયા ભવતિ ૪,

દો નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૩, અથવા એક નારક રત્ન
પ્રભા મે, એક શર્કરાપ્રભા મે ઓર દો તમ પ્રભા મે ઉત્પન્ન હો જાતે
હૈં ૪ અથવા એક રત્નપ્રભા મે એક શર્કરાપ્રભા મે ઓર દો અધઃ સપ્તમી
મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૫ । એક દો એક વિકલ્પ કે અનુસાર (અહવા એગે
રયણપ્પમાણ દો સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા એક
રત્નપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, દો શર્કરાપ્રભા મે ઉત્પન્ન હો જાતે
ઓર એક વાલુકાપ્રભા મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, (એવં જાવ અહવા
એગે રયણપ્પમાણ દો સક્કરપ્પમાણ એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા
-એક નારક રત્નપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર એક નારક પદ્મપ્રભા પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હોતા
હૈ ૨, અથવા-એક રત્નપ્રભા મે, દો શર્કરાપ્રભા મેં ઓર એક ધૂમપ્રભા
મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૩, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મે, દો નારક

રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪)
અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન
થાય છે (૫) અથવા એક રત્નપ્રભામાં એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નીચે
સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૧-૨-૧ ની અપેક્ષાએ નીચે પ્રમાણે પાંચ વિકલ્પો થાય છે—
“ અહવા એગે રયણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ” (૧)
અથવા એક રત્નપ્રભામાં, બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન
થાય છે “ એવં જાવ અહવા એગે રયણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ, એગે અહે સત્ત
માણ હોજ્જા ” (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે શર્કરાપ્રભામાં અને
એક નારક પદ્મપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક રત્નપ્રભામાં
બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક

અથવા એકો રત્નપ્રમાણો દ્વી શર્કરાપ્રમાણામ્ એકોઽથ સપ્તમ્યાં મન્વતિ ૫ (૧૦) ।
 અથ ' દ્વી એકઃ, એકઃ ' इति विकल्पमाह ' અથવા દ્વો રચણપ્રમાણ એકો સકર
 પ્પમાણ એકો ચાલુચ્ચપ્પમાણ હોજા ' અથવા દ્વી રત્નપ્રમાણામ્ ૮૪ શર્કરાપ્રમા
 યામ્, એકો ચાલુકાપ્રમાણો મન્વતિ ૧, ' ૯૪ જાણ અથવા દ્વો રચણપ્રમાણ, એકો
 સકરપ્રમાણ, એકો અહેસતપ્રમાણ હોજા ' एवं पूर्वोक्तिरीत्या यावत् અથવા દ્વી
 રત્નપ્રમાણામ્, એક શર્કરાપ્રમાણામ્, એક પક્ષપ્રમાણો મન્વતિ ૨, અથવા દ્વી
 રત્નપ્રમાણામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાણામ્, એકો મમપ્રમાણો મન્વતિ ૩, અથવા દ્વી
 રત્નપ્રમાણામ્ એક શર્કરાપ્રમાણામ્ એકસ્થપ્રમાણો મન્વતિ ૪, અથવા દ્વી રત્નપ્રમા-

શર્કરાપ્રમા મેં ઓર એક નારક તમાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૪,
 અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મેં દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર એક
 નારક અથઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૫, હસ પ્રકાર સે યે
 યહાં તક ૧૦ ભગ હૈં । અથ દો એક એક હસ વિકલ્પ કી અપેક્ષા સે જો
 ૫ ભગ હોતે હૈં ઉન્હેં સૂચકાર પ્રકટ કરતે હૈં -(અથવા-દ્વો રચણપ્રમાણ,
 એકો સકરપ્રમાણ, એકો ચાલુચ્ચપ્પમાણ હોજા) અથવા-દ્વો નારક રત્ન
 પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઓર એક નારક
 ચાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈં ૧, (એવ જાણ અથવા દ્વો રચણપ્રમાણ, એકો સકરપ્રમાણ
 એકો અહેસતપ્રમાણ હોજા) અથવા દ્વો રત્નપ્રમા મેં, એક શર્કરાપ્રમા મેં, ઓર એક પક્ષપ્રમા મેં ઉત્પન્ન
 હો જાતા હૈં ૨, અથવા-દ્વો રત્નપ્રમા મેં, ઓર એક શર્કરાપ્રમા મેં એક ધૂમપ્રમા
 મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ૩, અથવા-દ્વો નારક રત્નપ્રમા મેં, એક શર્કરાપ્રમા મેં
 ઓર એક તમાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ૪, અથવા દ્વો રત્નપ્રમા મેં, એક

રત્નપ્રમામાં બે શર્કરાપ્રમામાં અને એક તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫)
 અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, બે શર્કરાપ્રમામાં અને એક નીચે આવતી
 નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે ૧૦ ભાગા પ્રકટ કરીને હવે ૨-૧-૧ ના વિકલ્પની અપેક્ષાએ
 બે પાંચ ભાગા થાય છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે- ' અથવા દ્વો રચણપ્રમાણ,
 એકો સકરપ્રમાણ એકો ચાલુચ્ચપ્પમાણ હોજા ' (૧) અથવા બે નારક રત્નપ્રમામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક
 ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે " एवं ज्ञात्वा अथवा दो रचणप्रमाण एके सक्-
 रप्रमाण, एके ज्ञात्वा अहं सप्तमाह होज्जा ' (૨) અથવા બે રત્નપ્રમામાં એક
 શર્કરાપ્રમામાં અને એક પક્ષપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે રત્ન
 પ્રમામાં, એક શર્કરાપ્રમામાં અને એક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪)
 અથવા બે રત્નપ્રમામાં એક શર્કરાપ્રમામાં અને એક તમાપ્રમામાં

યામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભામ્, એકોઽધઃસસમ્યાં ભવતિ, ૫, इति प्रथमविकल्पत्रयेण पञ्चदश भङ्गाः-१५ । अथ वालुकापृथिव्या सह-तानाह-‘अहवा एगे रयणप्प-भाए, एगे वालुयप्पभाए, दो पक्कप्पभाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः १, ‘एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा’ एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः २, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां द्वौ तमायां भवतः ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभाया द्वौ अधः ससम्यां भवतः ४ । ‘एवं एएणं गमएणं जहा तिण्ह तियजोगो तहा भाणियव्वो जाव अहवा दो धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे

શર્કરાપ્રભા મેં, ઔર એક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૫, इस तरह प्रथमविकल्पत्रय की अपेक्षा से ये १५ भंग हैं । अब वालुकापृथिवी के साथ इन विकल्पों को कहते हैं—(अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालु-यप्पभाए दो पंकप्पभाए होज्जा) अथवा एक रत्नप्रभा मેं, एक वालुका प्रभा मેं, और दो पङ्कप्रभा मેं, उत्पन्न हो जाते १, (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक रत्नप्रभा मેं, एक वालुकाप्रभा मેं और दो धूमप्रभा मેं उत्पन्न होते हैं २, अथवा एक रत्नप्रभा मેं, एक वालुकाप्रभा मેं और दो तम. प्रभा मેं उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक रत्નप्रभा मેं एक वालुकाप्रभा मેं और दो अधः ससमी पृथिवी मેं उत्पन्न हो जाते हैं ४, (एवं एएणं गमएणं जहा तिण्हं तियजोगो, तहा भाणियव्वो जाव अहवा दो धूम-

ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એ રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પ્રથમ વિકલ્પત્રયની અપેક્ષાએ ત્રિસંયોગી ૧૫ ભાગાઓ (વિકલ્પો) થાય છે.

એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભાપૃથ્વી સાથે તે વિકલ્પોનું કથન કરવામાં આવે છે—“અહવા એગે રયણપ્પમાએ, એગે વાલુયપ્પમાએ દો પકપ્પમાએ હોજ્જા ” (૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એ પકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “એવં જાવ અહવા ‘એગે રયણપ્પમાએ, એગે વાલુયપ્પમાએ દો અહે સત્ત માએ હોજ્જા ” (૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એ ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકા-પ્રભામાં અને એ નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે “એવં એએણ ગમ-એણ જહા તિણ્હ તિયજોગો તહા ભાણિયવ્વો જાવ અહવા દો ધૂમપ્પમાએ, એગે

મહેસત્તમાપ હોજ્યા ' એવ પૂર્વોક્તરીત્યા એવેન ગમકેન યથા પ્રયાણં ત્રિકયોગો મહિતસ્તયા ચતુર્મામપિ ત્રિકસયોગો મણિતમ્પ, યાવત્-અથવા શ્રી ધ્રુવમમામ્, એક સ્તમાયામ્ એકોઽષઃ સસમ્યાં મથતિ ૧૫,

અનેન વિધિના પચ્ચોત્તરશતે મહા મયગિ, તથાદિ-રત્નપ્રમા-શર્કરાપ્રમામ્યાં સહ લાલુકાપ્રમામારમ્યાષ સસમીપર્યન્તદુત્તરોત્તરપૃથિવીનાં યોગે કૃતે એકેવ વિકલ્પસ્ય પચ્ચપચ્ચમજ્જકરણેન પ્રયાણાં વિકલ્પાનાં પચ્ચદશ મહા મથન્તિ ૧૫ । એવે પચ્ચદશમજ્ઞાઃ પૂર્વે પ્રદર્શિતાઃ । એવ રત્નપ્રમા-લાલુકાપ્રમામ્યાં મહ પચ્ચપ્રમા મારમ્યાષ-સસમીપર્યન્તદુત્તરોત્તરપૃથિવ્યા યોગે કૃતે એકેવવિકલ્પસ્ય ચતુસતુર્મજ્જ-

પ્રમાપ એવે સમાપ એવે મહેસત્તમાપ હોજ્યા) જિસ તરહ સે ત્રીન નારકોં કા ત્રિક યોગ પહિએ કહા ગયા હૈ ડસી તરહ સે હસ ગમ દ્વારા ચાર નારકોં કા મી ત્રિક સંયોગ કહના ચાહિયે-યાવત્-અથવા-દો નારક ધ્રુવપ્રમા મેં, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં, ઓર એક નારક અથ સસમી મેં હો જાતા હૈ-હસ વિધિ સે યે ૧૦૧ મગ હોતે હૈં-જો હસ પ્રકાર સે હૈં-રત્નપ્રમા ઓર શર્કરાપ્રમા કે સાથ લાલુકાપ્રમા સે હેકર અથ સસમી પૃથિવી તક ઉત્તરોત્તર પૃથિવીયોં કા યોગ કરને પર એક એક વિકલ્પ કે ૫-૧ મગ કરને સે ત્રીનોં વિકલ્પોં કે ૧૫ મગ હો જાતે હૈં જો પૂર્વે મેં કહે જા ચુકે હૈં । હસી તરહ સે રત્નપ્રમા ઓર લાલુકાપ્રમા હનકે સાથ પચ્ચપ્રમા સે હેકર અથ સસમી પૃથિવી તક ઉત્તરોત્તર પૃથિવીયોંકા યોગ કરનેપર એક એક વિકલ્પ કે ૪-૪ મગ હોત હૈં ।

તમાપ એવે મહેસત્તમાપ હોજ્યા ' એવી રીતે ત્રણ નારકોંનો ત્રિયોગ આગળ ઠહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે આ ગમ દ્વારા ચાર નારકોંનો પણ ત્રિક સંયોગ ઠહેવો બેધજો અથવા બે નારક ધ્રુવપ્રમામાં એક તમાપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ॥ આ વિકલ્પ પચ્ચન્તની વિકલ્પો ઠહેવા બેધજો આ પ્રમાણે કુલ ૧ ૫ ત્રિકસંયોગી ભાગાઓ (વિકલ્પો) થશે. જે આ પ્રમાણે સમજવા-રત્નપ્રમા અને શર્કરાપ્રમાની સાથે લાલુકાપ્રમાથી લઈને નીચે સાતમી પૃથ્વીઓ પચ્ચન્તની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના પાંચ પાંચ ભાગા બતા હોવાથી ત્રણ વિકલ્પના (૧ ૧, ૨ અને ૧ ૨ ૧ અને ૨, ૧ ૧ આ ત્રણ વિકલ્પોના) કુલ ૧૫ ભાગાઓ થાય છે, જે પહેલાં પ્રકટ કરવામાં આવી ગયા છે એજ પ્રમાણે રત્નપ્રમા અને લાલુકાપ્રમાની સાથે પચ્ચપ્રમાથી લઈને સાતમી પૃથ્વી પચ્ચન્તની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે સંયોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના ૪-૪ ભાગ થાય છે

અહેસત્તમાણ હોજના , एवं पूर्वाक्तीरीत्या एतेन गमकेन यथा त्रयाणां त्रिकयोगो भणितस्तथा चतुर्णामपि त्रिकसंयोगो भणितव्यः, यावत्-अथवा द्वौ धूमप्रभा-याम् , एकस्तमायाम् , एकोऽधः सप्तम्यां भवति १०५।

अनेन विधिना पञ्चोत्तरशतं भङ्गा भवन्ति, तथाहि-रत्नप्रभा-शर्कराप्रभाभ्यां सह वालुकाप्रभामारभ्याधः सप्तमीपर्यन्तोद्युत्तरोत्तरपृथिवीर्ना योगे कृते एकैकविकल्पस्य पञ्चपञ्चभङ्गकरणेन त्रयाणां विकल्पानां पञ्चदश भङ्गा भवन्ति १५। एते पञ्चदश भङ्गाः पूर्वं प्रदर्शिताः। एवं रत्नप्रभा-वालुकाप्रभाभ्यां सह पङ्कप्रभामारभ्याधः-सप्तमीपर्यन्तोद्युत्तरोत्तरपृथिव्या योगे कृते एकैकविकल्पस्य चतुश्चतुर्भङ्गकरणेन त्रयाणां विकल्पानां द्वादश भङ्गा भवन्ति १२। ते द्वादशापि भङ्गाः पूर्वं प्रदर्शिताः इति सप्तविंशतिभङ्गाः जाताः, १५-१२=२७।

अथ पञ्चाधिकशतभङ्गेषु शेषान् अष्टसप्ततिभङ्गान् ७८ प्रपदर्शयति-तत्र रत्न-प्रभा पङ्कप्रभेतिपृथिवीद्वयमाश्रित्य प्रथमविकल्पमाह-एको रत्नप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायां भवतः १। एको रत्नप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ तमार्या भवतः २। एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः

हैं-इस तरह करने से तीनों विकल्पों के १२ भंग हो जाते हैं। ये १२ भंग भी पहिले कहे जा चुके हैं। १५ और १२ ये इन दोनों को मिलाने से २७ भंग होते हैं। अब इनके अतिरिक्त जो ७८ भंग बचे हैं सो उन्हें स्पष्ट करने के लिये उनमें से रत्नप्रभा-और पङ्कप्रभा इन दो पृथिवीयों को आश्रित करके जायमान प्रथम विकल्प को सूत्रकार कहते हैं-अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १ अथवा-एक रत्न-प्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और दो तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और दो नारक अधः सप्तमी

આ રીતે ત્રણે વિકલ્પના કુલ ૧૨ ભાગા થાય છે તેમને પણ આગળ પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે આ રીતે ૧૫+૧૨=૨૭ ભાગાઓનું કથન અહીં કરવામાં આવી ગયું છે. હવે બાકીના ૭૮ ભાગાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે પહેલા તે રત્નપ્રભા અને પકપ્રભા પૃથ્વીઓની સાથેના પકપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓના સયોગથી 'જે ૩ ભાગાઓ (વિકલ્પો) બને છે, તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક પકપ્રભામાં અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક પકપ્રભામાં અને બે તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક રત્ન-પ્રભામાં, એક પકપ્રભામાં અને બે અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

३ । इति प्रथमविकल्पस्य प्रयो मद्वाः ३ । अथ द्वितीयविकल्पमाह—एको रत्न प्रमायां, द्वौ पङ्कप्रमायाम् एको धूमप्रमायां भवति १ । एको रत्नप्रमायाम् द्वौ पङ्कप्रमायाम् एकस्तमायां भवति २ । एको रत्नप्रमायां द्वौ, पङ्कप्रमायाम्, एक अघःसप्तम्यां भवति ३ । इति द्वितीयविकल्पस्य प्रयो मद्वाः ३ । तृतीयविकल्पमाह—द्वौ रत्नप्रमायाम्, एक पङ्कप्रमायाम्, एको धूमप्रमायां भवति १ । द्वौ रत्नप्रमायाम्, एक पङ्कप्रमायाम्, एकस्तमायां भवति २, द्वौ रत्नप्रमायाम्, एक पङ्कप्रमायाम्, एक अघःसप्तम्यां भवति ३ । इति तृतीयविकल्पस्य प्रयो मद्वाः ३ । नावा विकल्पप्रयस्य नव मद्वाः ९, पूर्वाक्त सप्तविंशतिमद्वासमेव नावाः पटत्रिंशद्मद्वाः, २७-९=१८ ।

पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं १ इस तरह ये तीन भग प्रथम विकल्प जो १-१-२ रूप हैं उनके हैं ।

अथ द्वितीय विकल्प जो एक दो एक रूप है उसके तीन भग इस प्रकार से है अथवा—एक रत्नप्रमा में, दो पङ्कप्रमा में और एक धूमप्रमा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक रत्नप्रमा में, दो पङ्कप्रमा में और एक तमःप्रमा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक रत्नप्रमा में, दो पङ्कप्रमा में और एक अघः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १, ये द्वितीय विकल्प के तीन भग हैं । अथ तृतीय विकल्प जो दो एक एक रूप है उसके तीन भग इस प्रकार से हैं—अथवा दो नारक रत्नप्रमा में एक नारक पङ्कप्रमा में और एक धूमप्रमा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो रत्नप्रमा में, एक पङ्कप्रमा में और एक तमः प्रमा में उत्पन्न हो जाता है १ अथवा—दो रत्नप्रमा में, एक पङ्कप्रमा में और एक अघः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १

इति १-२-१ इय त्रीण विकल्पानां उ भागानां प्रकट करणार्थं आये
छे (१) अथवा जे रत्नप्रमायां जे पङ्कप्रमायां जने जेक धूमप्रमायां उत्पन्न थाय छे (२) अथवा जे रत्नप्रमायां जे पङ्कप्रमायां जने जेक तमःप्रमायां उत्पन्न थाय छे (३) अथवा जे रत्नप्रमायां, जे पङ्कप्रमायां जने जेक अघःसप्तमी तरुणों उत्पन्न थाय छे

इति २-१-१ इय त्रीण विकल्पानां उ भागानां प्रकट करणार्थं आये
छे—(१) अथवा जे रत्नप्रमायां जे पङ्कप्रमायां जने जेक धूमप्रमायां उत्पन्न थाय छे (२) अथवा जे रत्नप्रमायां जे पङ्कप्रमायां जने जेक तमःप्रमायां उत्पन्न थाय छे (३) अथवा जे रत्नप्रमायां जे पङ्कप्रमायां जने जेक अघःसप्तमीयां उत्पन्न थाय छे आ त्रये विकल्पानां प्रकट करणार्थं उ भागानां

अथ रत्नप्रभा—धूमप्रभेतिपृथिवीद्वयमाश्रित्य भङ्गानाह—एको रत्नप्रभायाम्
एको धूमप्रभायां, द्वौ तमायां सवतः १। एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां, द्वौ
अधःसप्तम्याम् २। तथा एको रत्नप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति
१। एको रत्नप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २। तथा द्वौ
रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति १। द्वौ रत्नप्रभायाम्, एको
धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २। इति ५३ भङ्गाः ६। पूर्वोक्तपट्ट
विशदभङ्गसंमेलने जाताः द्वाचत्वारिंशद्भङ्गाः ३६-६=४२।

है, इस प्रकार से चतुर्थी विकल्प के तीन भग हैं। मध्य तीनों विकल्पों
के ये ९ भंग हो जाते हैं। २७ पूर्वोक्त भंगों में ९ ये भंग मिलाने से
३६ भंग आ जाते हैं। रत्नप्रभा और धूमप्रभा इन दो पृथिवियों को
आश्रित करके जो इन तीन विकल्पों के भंग आते हैं—वे इस प्रकार से
हैं—अथवा एक रत्नप्रभा में, एक धूमप्रभा से और दो तमः प्रभा में
उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा—एक रत्नप्रभा में, एक धूमप्रभा में और
दो अधःसप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं २, तथा एक रत्नप्रभा में
दो धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक
रत्नप्रभा में, दो धूमप्रभा में और एक अधःसप्तमी में उत्पन्न हो जाता
है २, तथा—दो रत्नप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में
उत्पन्न हो जाता है १, अथवा—दो रत्नप्रभा में एक धूमप्रभा से और
एक अधःसप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २, इस प्रकार से ये ६ भंग हैं।
कुल सब भंग यहां तक ३६ और ६ मिलाकर ४२ हुए हैं।

थाय छे २७ पूर्वोक्त लागाओ साथे आ नव लागाओनो सरवाणो करवाथी
उ६ लागाओनुं कथन अही पूरं थाय छे

हवे रत्नप्रभा अने धूमप्रभा साथे पछीनी पृथ्वीओना योगथी नीचे
प्रभावे ६ लागाओ थाय छे—(१) अथवा ओक रत्नप्रभाभां, ओक धूमप्रभाभां
अने ओ तम प्रभाभा उत्पन्न थाय छे (२) अथवा ओक रत्नप्रभाभा, ओक
धूमप्रभाभां अने ओ अधःसप्तमी नरकभा उत्पन्न थाय छे (३) अथवा ओक
रत्नप्रभाभां, ओ धूमप्रभाभा अने ओक तम प्रभाभां उत्पन्न थाय छे (४)
अथवा ओक रत्नप्रभाभा, ओ धूमप्रभाभां अने ओक अधःसप्तमीभां उत्पन्न
थाय छे (५) अथवा ओ रत्नप्रभाभां, ओक धूमप्रभाभां अने ओक
तम प्रभाभा उत्पन्न थाय छे (६) अथवा ओ रत्नप्रभाभा, ओक धूमप्रभाभां
अने ओक अधःसप्तमी नरकभा उत्पन्न थाय छे, आ रीते ६ लागा थाय छे.
पूर्वोक्त उ६लागाभा आ ६लागा उभेरवाथी ४२लांगानुं कथन अही पूरं थाय छे.

અથ રત્નપ્રભા-તમઃપ્રમેતિપૃથિવીદ્વયમાશ્રિત્ય મજ્જનાદ-૭૬૦ રત્નપ્રભાયામ્,
 એકસ્તમાયાં, દ્વૌ અથ સપ્તમ્યામ્ ૧ । તથા-૭૬૦ રત્નપ્રભાર્યાં, દ્વૌ તમાયામ્ એકઃ
 અથ સપ્તમ્યામ્ ૧ । દ્વૌ રત્નપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયામ્, એકઃ અથ સપ્તમ્યામ્ ૧ ।
 इति प्रयो मज्ञाः ६ । ४२-३=४५ ॥ पूर्वोक्तद्वादशत्वारिण्यमद्वयसमेतने जाताः
 पञ्चचत्वारिंशद्भङ्गाः ४५ । इति रत्नप्रभां प्रधानीकृत्य जायमाना मज्ञा जाताः
 पञ्चचत्वारिंशत् ॥ ४५ ॥ १५-१२-९-६-३=४५ ॥

અથ શર્કરાપ્રભાં પ્રધાનીકૃત્ય શિશુ મજ્જાઃ પદ્ધર્ષન્તે તથા શર્કરાપ્રભા-ચાલુ
 કામમેતિપૃથિવીદ્વયમાશ્રિત્ય દ્વાદશ મજ્જનાદ-૭૬૦ શર્કરાપ્રભાયામ્, ૭૬૦ ચાલુ-

અથ રત્નપ્રભા ઓર તમઃપ્રભા इन पृथिवीद्वयको भाश्रित करके जो तीन
 भंग बनते हैं-वे इस प्रकारसे हैं-एक रत्नप्रभामें एक तमःप्रभामे और
 दोअथः सप्तमी पृथिवीमे उत्पन्न हो जाते हैं १ अथवा-एक रत्नप्रभामें,
 दो तमः प्रभा मे और एक अथः सप्तमी मे उत्पन्न हो जाता है १,
 अथवा दो रत्नप्रभा मे एक तम प्रभा मे और एक अथः सप्तमी मे
 उत्पन्न हो जाता है १, इन तीन भङ्गों को ४२ पूर्वोक्त भङ्गों के साथ
 मिला देने से ४५ भंग सख्या यहां तक निकल आती है । इस तरह ये
 ४५ भंग रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानता करके बनाये गये हैं ।

અથ શર્કરા પૃથિવી કી પ્રધાનતા કરકે જો ભંગ બનતે હેં ઝનકી
 સંખ્યા ૬૦ હે-જો હસ પ્રકારસે હે-ઝનમે શર્કરાપ્રભા ઓર ચાલુકામ્રભા
 इन दोनों के सहारे से ११ भंग इस तरह से हैं-एक नारक शर्कराप्रभा

કવે રત્નપ્રભા અને તમપ્રભા સાથે અથ.સપ્તમી નરકના યોગથી જે ૩
 ભાગા બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં,
 એક તમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨)
 અથવા એક રત્નપ્રભામાં, બે તમ પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી પૃથ્વીમાં
 ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક તમપ્રભામાં અને
 એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ૪૨ પૂર્વોક્ત ભાગાઓમાં આ
 ત્રણ ભાગાઓ ઉમેરવાથી ૪૫ ભાગા રત્નપ્રભાપૃથ્વીની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ
 બનાવવામાં આવ્યા છે

શર્કરાપ્રભાપૃથ્વીની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ જે ૩૦ ભાગાઓ બને છે,
 તેમનું કવે નીચે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવે છે-શર્કરાપ્રભા અને ચાલુકાપ્રભા
 સાથે બાદીની (પછીની) પૃથ્વીઓના યોગથી નીચે પ્રમાણે ૧૨ ભાગાઓ
 (નિકરપો) બને છે-(૧) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક

કામપ્રભાયાં, દ્વૌ પદ્મપ્રભાયાં ભવતઃ ૧। એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયાં
દ્વૌ ધૂમપ્રભાયાં ભવતઃ ૨, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયાં, દ્વૌ
તમાયાં ભવતઃ ૩। એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયાં, દ્વૌ અધઃસપ્તમ્યાં
ભવતઃ ૪। તથા-એકઃ શર્કરાપ્રભાયાં, દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયાં
ભવતિ ૧। એકઃ શર્કરાપ્રભાયાં, દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયાં ભવતિ ૨।
એકઃ શર્કરાપ્રભાયાં, દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયાં ભવતિ ૩। એકઃ શર્કરા-
પ્રભાયાં, દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૪। તથા દ્વૌ શર્કરા-

મેં, એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં ઓર દો નારક પદ્મપ્રભા મેં ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ૧, અથવા-એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રભા
ઓર દો નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ૨, અથવા - એક નારક
શર્કરાપ્રભા મેં, એક વાલુકાપ્રભામેં, ઓર દો નારક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ૩, અથવા-એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં એક નારક વાલુકા-
પ્રભા મેં ઓર દો નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ૪,
તથા-એક શર્કરાપ્રભા મેં દો વાલુકાપ્રભામેં, ઓર એક પંકપ્રભામેં ઉત્પન્ન
હોતા હૈ ૧, અથવા એક શર્કરાપ્રભા મેં દો વાલુકાપ્રભા મેં ઓર એક
ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૨, અથવા - એક શર્કરાપ્રભા મેં દો
વાલુકા પ્રભા મેં ઓર એક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૩, અથવા
-એક શર્કરાપ્રભા મેં, દો વાલુકાપ્રભા મેં, ઓર એક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી
મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૪, તથા દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં એક વાલુકા-

વાલુકાપ્રભામાં અને એ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક
નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એ ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય
છે. (૩) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એ તમઃપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને
એ નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં
એ વાલુકાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક
શર્કરાપ્રભામાં, એ વાલુકાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૭)
અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એ વાલુકાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન
થાય છે. (૮) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એ વાલુકાપ્રભામાં અને એક નીચે
સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૯) અથવા એ નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન
થાય છે, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક પંક-

પુદ્ગલા. ઉપચીયન્તે નિપેક્ષચત્તઃ ઉપચિતા ભવન્તિ કિમ્ ? અથવા વન્ધનતો વધ્યન્તે, નિધત્તશ્ચીયન્તે, નિકાચનત ઉપચીયન્તે કિમ્ ? ‘સયા સમિયં પોગ્ગલા વજ્જંતિ’ સદા-સર્વદા-નિત્યમ્, સમિતં-નિરન્તરં પુદ્ગલા. વધ્યન્તે ? સદાત્વં તુ વ્યવહારતોઽસાતત્યેઽપિ સ્યાત્ અત આહ-સમિતશ્ચિતિ ‘ ‘સયા સમિયં પોગ્ગલા

ઉપચિત્ત હોતે હૈં કયા ? અથવા-(વજ્જંતિ, ચિજ્જંતિ, ઉવચિજ્જંતિ) એસી હન તીન ક્રિયાઓં કા જો સૂત્રકાર ને પાઠ રહ્યા હૈં સો ઉસકા અભિપ્રાય એસા બી હો સકતા હૈં કિ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ ઓર પ્રદેશ હન ચાર પ્રકાર કે વંધો કી અપેક્ષા લેકર (વજ્જંતિ) એસા પ્રશ્ન ક્રિયા ગયા હૈં કર્મવન્ધન કે વાદ કર્મોં મેં દસ ૧૦ પ્રકાર કી અવસ્થાએં હોતી હૈં ઉનમેં એક અથવા નિધત્ત હૈં સો હસ અવસ્થા કો લેકર (ચિજ્જંતિ) એસા પ્રશ્ન ક્રિયા ગયા હૈં ઓર નિકાચિત્ત અવસ્થા કો લેકર (ઉવચિજ્જંતિ) એસા પ્રશ્ન ક્રિયા હૈં (સયા સમિયં પોગ્ગલા વજ્જંતિ) એસા જો પૂછા ગયા હૈં-સો ઉસકા અભિપ્રાય એસા હૈં કિ (જીવો સમયપવદ્ધં વજ્જંતિ) હસ સિદ્ધાન્ત સ્વીકૃત માન્યતા કો ધ્યાન મેં રહકર હી પૂછા ગયા હૈં-અર્થાત્ જીવ કયા સમયાસમય કર્મકા વંધ કરતા હૈં ? યહાં જો (સમિયં) યહ પદ દિયા ગયા હૈં વહ હસ વાત કો દૂર કરને કે લિયે દિયા ગયા હૈં કિ નિરતરતા કે અભાવ મેં બી જો લોકરુદ્ધિ સે (સદા)

છે ? “સન્વઓ પોગ્ગલા ઉવચિજ્જંતિ” શુ એવો ઉવ સમસ્ત દિશાઓમાંથી કર્મવર્ગણા રૂપ પુદ્ગલોનો ઉપયોગ કરે છે ? (વજ્જંતિ, ચિજ્જંતિ, ઉવચિજ્જંતિ) આ ત્રણે ક્રિયાઓનો એવો પણ અર્થ થાય છે કે પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશ આ ચાર પ્રકારના બંધોની અપેક્ષાએ “વજ્જંતિ” એવો પ્રશ્ન કરાયો છે

કર્મવન્ધન થયા પછી કર્મોમાં દસ પ્રકારની અવસ્થાઓ થાય છે, તેમાંની એક નિધત્ત અવસ્થા છે, અને તે નિધત્ત અવસ્થાને અનુલક્ષીને “ચિજ્જંતિ” એવો પ્રશ્ન પૂછાયો છે, અને નિકાચન અવસ્થાને અનુલક્ષીને “ઉવચિજ્જંતિ” એવો પ્રશ્ન પૂછાયો છે. “સયાસમિયં પોગ્ગલા વજ્જંતિ” આ પ્રશ્ન પૂછવા પાછા બીજાને હેતુ એવો છે કે “જીવો સમયપવદ્ધં વજ્જંતિ” શું ઉવ પ્રત્યેક સમયે કર્મોનો બંધ કરે છે ? સૂત્રમાં જે “સમિયં” પદ આપવામાં આવ્યું છે તે એ વાતને દૂર કરવાને માટે આપવામાં આવ્યું છે કે નિરન્તરતાનો અભાવ હોવા છતાં લોકો “સદા” પદનો ઉપયોગ કરતા હોય છે અહીં તે સૂત્રકાર એમ બતાવવા માગે છે કે ઉવ સદા (હંમેશા) નિરન્તર (વ્યવધાન

મિથ્યા ક્રોધઃ સા સમાઘાઽસ્મિન્ ઇતિ મિથ્યતસ્તસ્ય માયસ્તદૂરાહિત્યેન સર્વં
યાઽવાઠ્ઠનીયત્વેન બલોમનીયતયા, અપસ્તયા યપન્યત્વેન, નો ઋર્ધ્વતયા નોત્ક
ષ્ટત્વેન ' દુસ્તતયા, નો સુદતયા ' દુ-સ્તતયા દુસ્તત્વેન, નો સુસ્તતયા નો સુસ્ત-
ત્વેન ' મુઝ્ઝો મુઝ્ઝો પરિણમઃ ? ' મૂયો મૂયઃ વારં વાર પરિણમતિ ? એવ મહા-
કર્માદિજીવસ્યાત્મા દૂરુપદુર્બળાદિયુક્તો મવતિ કિમિતિ માયઃ ।

મગધાન્ આહ—' હંતા, ગોયમા ! મહાકર્મસ્સ તં ચેવ ' હે ગૌતમ ! ઇન્ત,
સત્પમ્ મહાકર્મણઃ તદેવ પૂર્વોક્તચેવ મહાક્રિયસ્સ મહાસ્રવસ્ય મહાવેદનસ્ય જીવસ્ય
સર્વતઃ પુદ્ગલા વચ્ચન્તે, ઇત્યાદિ સર્વ સંગ્રાહમ્ ।

ગૌતમ આહ—' સે કેણ્ઠેણ ? ' હે મદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન એ પૂર્વોક્તમ
વ્યતે યત્—મહાકર્મણઃ મહાક્રિયસ્ય મહાસ્રવસ્ય મહાવેદનસ્ય ચ જીવસ્ય પુદ્ગલા
વચ્ચન્તે ઇત્યાદિ । મગધાન્ સદ્ધાન્તમાહ—' ગોયમા ! સે ઝહા નામએ વત્તસ્સ

મહાકર્માદિ યુક્ત જીવ કા શરીર દુરુપ દુર્બળાદિ સે યુક્ત હોતા હૈ કયા ?
હ (હંતા, ગોયમા ! મહાકર્મસ્સ તં ચેવ) હાં, ગૌતમ ! મહાકર્મણે
જીવ કે યહી પૂર્વોક્તરૂપ સે સમ કુછ હોતા હૈ । અર્થાત્ જો જીવ મહાક
ર્મણા હોતા હૈ, મહાક્રિયાવાળા હોતા હૈ, મહાસ્રવવાળા હોતા હૈ, મહા
વેદનાવાળા હોતા હૈ, હસ જીવ કે સર્વતઃ પુદ્ગલો કા બંધ હોતા હૈ
ઇત્યાદિ સમ કથન યહાં પર સગા છેના યાદિયે । (સે કેણ્ઠેણ) હૈ
મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ જો જીવ મહાકર્મ
હોતા હૈ, મહાક્રિયાવાળા હોતા હૈ, મહાસ્રવવાળા હોતા હૈ, ઓર મહાવે
દનાવાળા હોતા હૈ એસે જીવ કે પુદ્ગલ બંધતે હૈં ઇત્યાદિ । મગધાન્ ઇસ
પ્રશ્ન કા ઉત્તર દિષ્ટાન્ત દેકર દેતે હૈં—વે યતલાતે હૈં કિ (ગોયમા) હૈં

આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે મહાકર્મ આદિથી યુક્ત જીવનું
શરીર શું કહેવું, કેવળ આદિથી યુક્ત હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્ન તેનો જવાબ આપતા કહે છે—(હંતા ગોયમા ! મહાક
ર્મણસ તં ચેવ) હાં ગૌતમ ! મહાકર્મવાળા જીવની કોવીજ રચા હોય છે
એટલે કે જીવ મહાકર્મવાળો, મહાક્રિયાવાળો, મહાસ્રવવાળો અને મહા
વેદનાવાળો હોય છે, જો જીવ સમસ્ત દિશાઓમાંથી—આત્મપ્રદેશોમાંથી
કર્મના બંધ કહે છે, ઇત્યાદિ કથન અહીં મહત્વ કરવું (સે કેણ્ઠેણ)
હે મદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહે છે કે જે જીવ મહાકર્મવાળો હોય
છે, મહાક્રિયાવાળો હોય છે, મહાસ્રવવાળો હોય છે અને મહાવેદનાવાળો
હોય છે, એવો જીવ કમબંધ કરતો રહે છે ?

દુષ્પ્રાસત્તાઈ ' દુર્ગન્ધતયા-દુર્ગન્ધત્વેન, દૂરસતયા કટુકત્વાદિરસત્વેન દુસ્પર્શતયા-કર્કશકઠોરાદિસ્પર્શતયા, ' અણિઢ્ઠત્તાઈ ' અણિઢ્ઠતયા કસ્યાપિ ઇચ્છાયા અવિષય-ત્વેન ' અકન્ત-અપ્પિય-અસુમ-અમણુન્ન-અમણામત્તાઈ, અણિચ્છિયેત્તાઈ ' અકાન્ત તયા અરમણીયતયા, અપ્રિયતયા પ્રેમરાહિત્યેન અમનોજ્ઞત્વેન, અસુન્દરતયા, અથુમ-ત્વેન-અમજ્જલતયા, અમનોઽમતયા મનસા પ્રાપ્તુમવાઞ્છિતતયા, અનિચ્છિતતયા-પ્રાપ્તુમનભિવાઞ્છિતત્વેન 'અભિજ્ઞિયત્તાઈ અહત્તાઈ-ળો ઉઢ્ઢત્તાઈ' અભિધિયતતયા

(દૂરસત્તાઈ) કુત્તિસતરસવાલા (દુષ્પ્રાસત્તાઈ) કુત્તિસતસ્પર્શવાલા,-કર્કશ કઠોર આદિસ્પર્શવાલા હોતા હૈ કયા ? (અણિઢ્ઠત્તાઈ) કિસી કી ભી ઇચ્છા કા વિષય ભૂત વહ નહીં ઘનતા હૈ કયા ? અર્થાત્ એસે શરીર ધારી કો કોઈ ભી નહીં ઇાહતા હૈ કયા (અકન્ત-અપ્પિય-અસુમ-અમ-ણુન્ન-અમણામત્તાઈ અણિચ્છિયત્તાઈ) વહ સુન્દર નહીં હોતા હૈ કયા ? કોઈ ભી ડસસે પ્યોર નહીં કરતા હૈ કયા ? કિસી કે ભી મન કો વહ નહીં ગમતા હૈ કયા ? કોઈ ભી જીવ કયા એસે વ્યક્તિ કી મન સે ભી કભી યાદ નહીં કરતા હૈ કયા ? અભિજ્ઞિયત્તાઈ અદત્તાઈ " નો ઉઢ્ઢ-ત્તાઈ " ઢુક્ખત્તાઈ "નો સુહત્તાઈ મુજ્જો ૨ પરિણમઢ્ઢ " એસી સ્થિતિ કો પ્રાપ્ત કરને કા કિસી કો લોમ ભી નહીં હોતા હૈ કયા ? વહ સર્વ પ્રકાર સે કયા બિલકુલ જઘન્યરૂપ (નીચે પરિસ્થિતિ) મેં હી રહતા હૈ ? કભી ભી કયા વહ ઉત્કૃષ્ટ નહીં માના જા સકતા હૈ ? સદા ડસમેં ઢુઃખોં કા હી વાસ રહતા હૈ કયા ? કભી ભી કયા ડસમેં સુખરૂપતા કો ભાસતક ભી નહીં હોતા હૈ ? ઇસ રૂપ સે હી વહ કયા પ્રત્યેક ક્ષણ ૨ મેં પરિણામિત હોતા રહતા હૈ ? તાત્પર્ય પૂછને કા કેવલ યહી હૈ કિ

ખરાખ સ્પર્શવાળું (કર્કશ, કઠોર આદિ સ્પર્શવાળું) થાય છે ખરૂં ? (અણિ-ઢ્ઠત્તાઈ) શું એવા જીવને કોઈ પણ ચાહતું નથી ? (અકન્ત, અપ્પિય, અસુમ, અમણુન્ન, અમણામત્તાઈ અણિચ્છિયત્તાઈ) શું તે સુન્દર હોતો નથી ? શું કોઈપણ તેના પર પ્રેમ રાખતું નથી ? શું કોઈના મનને તે ગમતો નથી ? શું કોઈ પણ વ્યક્તિ એવા જીવને મનથી પણ કદી યાદ કરતી નથી ? (અભિજ્ઞિયત્તાઈ અહત્તાઈ, નો ઉઢ્ઢત્તાઈ, ઢુક્ખત્તાઈ નો સુહત્તાઈ મુજ્જો મુજ્જો પરિણમઢ્ઢ) એવી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવાનો શું કોઈને પણ લોભ થતો નથી ? શું તે સર્વ પ્રકારે અધમ દશામા જ રહે છે ? શું કદી પણ તેની ઉન્નતિ થતી નથી ? શું સદા તેને ઢુઃખો જ સહન કરવા પડે છે ? શું તેને કદી પણ સુખનો ભાસમાત્ર પણ થતો નથી ? આ પ્રકારે જ શું તે સદા પરિણમિત થતો રહે છે ?

સમિતં પુદ્ગલાઃ વચ્ચન્તે, સદા સમિત પુદ્ગલાઘીયન્તે ' इत्यादि सप्राज्ञम् ।
 अन्ते उपसहरति--' से तेणहेण ' हे गौतम ! सत् तेनार्येन तेन पूर्वोक्तेन कारणेन
 महाकर्मणो यावत् महावेदनस्य जीवस्य सर्वतः कर्मपुद्गलाः वच्यन्ते, चीयन्ते,
 उपचीयन्ते यावत्-इत्यतया नो सुखतया भूयो भूयः परिममति इति भावः ।
 ' वच्यन्ते ' इत्यादि पदत्रयेणात्र वस्तस्य पुद्गलानां चोत्तरोत्तर सम्प्रवर्धकः
 प्रतिपादितः । अयात्पकर्मादियुक्तस्य जीवस्य स्वरूप वृच्छति--' से णूणं भवे !
 अप्पकम्मस्स, अप्पकिरियस्स अप्पासवस्स अप्पवेयणस्स, सव्वओ पोग्गळा
 मिज्जन्ति ' हे मदन्त ! तत्-अथ नूनं निश्चयेन किम् अल्पकर्मणः, स्थित्याद्यपेक्षया

उपचीयन्ते, सदा સમિત પુદ્ગલાઃ વચ્ચન્તે, સદા સમિતં પુદ્ગલાઘીયન્તે "
 इत्यादि पाठका ग्रहण हुआ है । अब अन्त में इस विषय का उपसहार
 करने के निमित्त सूत्रकार कहते हैं-गौतम ! इसी पूर्वोक्त कारण को
 लेकर मैं ने ऐसा कहा है कि महाकर्मवाले यावत् महावेदनावाले जीव के
 सर्वतः कर्मपुद्गल बंधते हैं, चय होते हैं, उपचित होते हैं यावत् उसका
 पाप्म शरीररूप आत्मा दुःस्वरूप से, सुखरूप से नहीं, क्षण २ में परिण
 मता रहता है । "वच्यन्ते, चीयन्ते, उपचीयन्ते " इत्यादि इन तीन
 क्रियापदों से सूत्रकार ने वस्तु और पुद्गलों का उत्तरोत्तर संवध का
 प्रकर्ष पतलाया है, अब गौतम प्रश्न से अल्पकर्मादि से युक्त जीव के
 स्वरूप को पूछते हुए उनसे (से णूणं भवे ! अप्पकम्मस्स अप्पकिरिय
 स्स अप्पासवस्स अप्पवेयणस्स सव्वओ पोग्गळा मिज्जन्ति) ऐसा प्रश्न

પુદ્ગલા વચીયન્તે, સદા સમિત પુદ્ગલાઃ વચ્ચન્તે, સદા સમિત પુદ્ગલાઘીયન્તે)
 ઇત્યાદિ સૂત્રપાઠને બ્રહ્મણ કરવામાં આવ્યો છે કહે સૂત્રનો ઉપસહાર કરતા
 સૂત્રકાર કહે છે કે કે ગૌતમ ! ઉપર કહ્યા પ્રમાણેના કારણે મેં એક કહ્યું છે
 કે મહાકર્મવાળો, મહાક્રિયાવાળો, મહાઆશ્રવવાળો અને મહાવેદનાવાળો એ
 સમસ્ત દિશાઓમાંથી કઈપુદ્ગલ બાંધતો રહે છે, કઈપુદ્ગલનો અથ અને ઉપ
 અથ કરતો રહે છે, અને તેનો બાહ્યશરીરરૂપ આત્મા દુઃસ્વરૂપે-નહીં કે મુખ
 રૂપે-સને સને પરિણમતો રહે છે ' વચ્યન્તે ચીયન્તે ઉપચીયન્તે ' આ ત્રણ
 ક્રિયાપદોનો પ્રયોગ કરીને સૂત્રકારે વસ્તુ અને પુદ્ગલોના સંબંધનો ઉત્તરોત્તર
 પ્રકર બતાવેલો છે ।

હવે ગૌતમ સ્વામી અરપકર્માદિથી મુક્ત એવનું સ્વરૂપ બતાવવાને માટે
 મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે-(સે ણૂણં મંતે ! અપ્પકમ્મસ્સ અપ્પ
 કિરિયાવ, અપ્પાસવાવ અપ્પવેયણાવ અપ્પઓ પોગ્ગલા મિજ્જન્તિ) કે મદન્ત !

અહ્યસ્સ વા, ધોયસ્સ વા ' હે ગૌતમ ! તદ્ યથા નામ વસ્ત્રસ્ય અહતસ્ય નૂતનસ્ય સર્વથા અપરિહિતસ્ય વા વસ્ત્રસ્ય ધૌતસ્ય પરિધાયાપિ પ્રક્ષાલિતસ્ય વા, તથા 'તંતુ-ગયસ્સ વા, અણુપુવ્વીણ પરિમુજ્જમાણસ્સ ' તન્ત્રોદ્ગતસ્ય, તન્ત્રાત્-તુરી-વેમાદેઃ સઘઃ ઉદ્ધૃતમાત્રસ્ય નિષ્કાશિતમાત્રસ્ય આનુપૂર્વ્યાં અનુક્રમેણ પરિમુજ્જમાણસ્ય પરિધીયમાણસ્ય ' સન્વઓ પોગ્ગલા વજ્જંતિ ' સર્વતઃ સર્વાભ્યો દિશાભ્યઃ પુદ્ગલા દ્રવ્યાદિપરમાણવઃ વધ્યન્તે-સંવદ્ધાઃ ભવન્તિ ' સન્વઓ પોગ્ગલા ચિજ્જંતિ ' સર્વતઃ પુદ્ગલાશ્ચીયન્તે નિધત્તાઃ ભવન્તિ, ' જાવ-પરિણમતિ ' યાવત્-પરિણમતિ પર્યાયાન્તરાણિ પ્રાપ્નુવન્તિ, યાવત્ કરણાત્- ' સર્વતઃ પુદ્ગલાઃ ઉપચીયન્તે, સદા-

ગૌતમ ! (સે જહા નામણ વત્થસ્સ અહ્યસ્સ વા ધોયસ્સ વા, તંતુગયસ્સ વા અણુપુવ્વીણ પરિમુજ્જમાણસ્સ સન્વઓ પોગ્ગલા વજ્જંતિ, સન્વઓ પોગ્ગલા ચિજ્જંતિ, જાવ પરિમંતિ-સે તેણદ્દેણ) જૈસે કોઈ વસ્ત્ર હો ઔર વહ કામ મેં આયા હુઆ નહીં હો-ચિલકુલ નયા હો, અથવા કામ મેં આયા હુઆ હોને પર મી ફિર સે વહ ચિલકુલ સાફ-સ્વચ્છ કર દિયા ગયા હો અથવા-તુરીવેમાદિરુપ તાને ઉપર સે ઉસી વસ્ત્ર ઉતારા ગયા હો-તો એસા વહ તાજા વસ્ત્ર જબ ક્રમ ૨ સે પહિરને આદિ કે કામ મેં આતા રહતા હૈ-તથ ધીરે ૨ ઉસકે ઉપર સર્વ દિશાઓંની તરફ સે મલિન પુદ્ગલ આ ૨ કર ચિપકતે રહતે હૈ-ઉસ પર વે ચય હો જાતે હૈ-યાવત્ વહી સાફ સુથરા નવીન વસ્ત્ર કાલાન્તર મેં ચિલકુલ મલિન હો જાતા હૈ-ઉસસે દુર્ગંધ આને લગતી હૈ-ઉસકે સ્પર્શ આદિ સઘ મેં ભિન્નતા આ જાતી હૈ-યહાં યાવત્ શબ્દ સે “ સર્વતઃ પુદ્ગલા

તેના જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ !

(સે જહા નામણ વત્થસ્સ અહ્યસ્સ વા ધોયસ્સ વા, તંતુગયસ્સ વા અણુપુવ્વીણ પરિમુજ્જમાણસ્સ સન્વઓ પોગ્ગલા વજ્જંતિ, સન્વઓ પોગ્ગલા ચિજ્જંતિ, જાવ પરિણમંતિ-સે તેણદ્દેણ) જેમકે કોઈ એક વસ્ત્ર હોય, તેને બિલકુલ ઉપયોગમાં લીધું ન હોય-એટલે કે તે બિલકુલ નવું હોય, અથવા તેના ઉપયોગ કર્યા પછી તેને ધોઈને બિલકુલ સ્વચ્છ કરેલું હોય, અથવા તેને સાળ ઉપરથી તાનું જ ઉતારેલું હોય, એવું તે વસ્ત્ર જ્યારે વારવાર પહેરવાના કામમાં આવતું રહે છે અથવા બીજા ઉપયોગમાં આવતું રહે છે ત્યારે ધીરે ધીરે તેના ઉપર સમસ્ત દિશાઓમાંથી મલિન પુદ્ગલો આવી આવીને ચોટી જાય છે-તેના ઉપર તેમનો ચય (જમાવ) થતો રહે છે, અને ઉપચય થતો રહે છે. તે વસ્ત્ર કાળાન્તરે એટલું બધું મલિન થઈ જાય છે કે તે મસોતા જેવું દેખાય છે, તેમાંથી દુર્ગંધ નીકળતી હોય છે, તેના સ્પર્શોદિમા પણ ભિન્નતા દેખાય છે. અહીં ‘ યાવત્ ’ પદથી (સર્વતઃ

સર્વતઃ પુદ્ગલાશ્ચિજ્યન્તે ? 'સઘ્વઓ પોગ્ગલા વિદ્ધસંતિ' સર્વતઃ પુદ્ગલાશ્ચિજ્યન્તે ? તેમ્વો જીવપદેશોમ્વોઽપો અસન્તે ? 'સઘ્વઓ પોગ્ગલા પરિચ્છિન્તિ' સર્વતઃ પુદ્ગલા પરિચ્છિન્તે ? સઘ્વજીવ પ્રદેશોમ્વો નિઃશ્લેષતયા પરિચ્છિન્તે ? 'સયા સમિય પોગ્ગલા મિજ્જતિ' સદા સમિય નિરન્તર પુદ્ગલાઃ મિયન્તે ?

પૂછી છે (સઘ્વઓ પોગ્ગલા ઇચ્છન્તિ) કે પુદ્ગલ સર્વતઃ છેદ્દ કો પ્રાપ્ત થો જાતે હૈં કયા ? અર્થાત્-જય કે કર્મપુદ્ગલ શિથિલ આદિ અવસ્થા મેં અલ્પસ્થિતિ અનુમાગ આદિ કો છેકર હસ આત્મા મેં યથેગે-તો યહ નિશ્ચિત્ત છે કિ કે છેદ્દ કો પ્રાપ્ત હોકર-ધીરે ૨ નષ્ટ હી હોતે રહેંગે-યહી પાત યહાં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પ્રશ્ન કે રૂપ મેં પૂછી છે ? (સઘ્વઓ પોગ્ગલા વિદ્ધ સન્તિ) કયા કે જીવ કે પ્રદેશો સે અઘઃપતિત થો જાતે હૈં ? તાત્પર્ય યહ છે-કિ કર્મપુદ્ગલોં કા ધીરે ૨ નષ્ટ હોના અર્થાત્ નિર્જરા હોતે સે હસકા યહ મતલબ નહીં છે કિ કે કર્મપુદ્ગલ હસ આત્મા સે બિલકુલ અપને મૂલરૂપ સે હી નષ્ટ થો જાતે હૈં-કારણ દ્રવ્ય કા તો કમી નાશ હોતા હી નહીં છે-અતઃ " કે જીવ કે પ્રદેશો સે અઘઃ પતિત થો જાતે હૈં " સો હસકા તાત્પર્ય એમા છે કિ કે વહાં અલ્પમાત્રા મેં અકર્મરૂપ પર્યાય સે આક્રાન્ત હોતે લગ જાતે હૈં-એસી સ્થિતિ હોતે ૨ ઇક સમય એસા બી બાના છે કિ જય કે કર્મપુદ્ગલ બિલકુલ હી રૂપ મેં-સર્વથા રૂપ

મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રશ્ન દ્વારા પૂછી છે (સઘ્વઓ પોગ્ગલા ઇચ્છન્તિ ?) શું તે પુદ્ગલોં સવથા છેદન થાય છે ? જોતે કે-જ્યારે તે કમ પુદ્ગલોં શિથિલ આદિ અવસ્થામાં અલ્પસ્થિતિ, અનુમાગ આદિથી બુદ્ધ થઈને તે આત્મામાં અઘાઘ છે-જમા થાય છે-તો જો વાત નાહી જ છે કે તેજોં ધીરે ધીરે છેદન થતું રહેયે-તેજો ધીરે ધીરે નષ્ટ થતાં રહેયે. જો જ વાત ઓતમ સ્વામીએ આ પ્રશ્નપે પૂછી ॥ (સઘ્વઓ પોગ્ગલા વિદ્ધસન્તિ) શું તે કમ પુદ્ગલોં જીવના આત્મપ્રદેશોમાંથી ખરી રહે છે ખરા ?

આ પ્રશ્નનો જાવાબ નીચે પ્રમાણે છે-કમ પુદ્ગલોં ધીરે ધીરે ના થતું જોતે કે નિર્જરા થવી. પણ તેનો જોવો અથ નથી થતો કે તે કમ પુદ્ગલોં તે આત્મામાંથી બિલકુલ પોતાના મૂળ રૂપમાંથી નષ્ટ થઈ જાય છે કારણ કે દ્રવ્યનો તો કદી નાશ જ થતો નથી જોતે " તે જીવના પ્રદેશોમાંથી અઘઃ પતિત થઈ જાય છે "

આ કથનનું તાત્પર્ય જોતું સમજું કે તેજો ત્યાં અલ્પમાત્રામાં અકમ રૂપ પર્યાયમાં આવી જમા માટે છે, આમ થતાં થતાં જોકે સમય જોયો પણ

અલ્પકર્મવતઃ, અલ્પક્રિયસ્ય ક્ષાયિક્યાઘલ્પક્રિયાયુક્તસ્ય, અલ્પાસ્રવસ્ય-કર્મવન્ધ-
 હેતુ ભૂતાલ્પમિથ્યાત્વાદિયુક્તસ્ય, અલ્પવેદનસ્ય ઈષજ્જ્વરાદિજનિતપીડાયુક્તસ્ય,
 જીવસ્ય સર્વતઃ સર્વાસુ દિક્ષુ સર્વેભ્યો જીવપ્રદેશેભ્યો વા પુદ્ગલાઃ ભિચન્તે પ્રાક્ત-
 નસમ્બન્ધવિશેષપરિત્યાગાત્ પૃથક્ ભવન્તિ ? ‘ સન્વઓ પોગલા છિજ્જન્તિ ? ’

કરતે હૈં- હે ભદન્ત ! યહ વાત નિશ્ચિત હૈ કયા ? કિ જો જીવ અલ્પ-
 કર્મા હોતા હૈ-કર્મ કી અલ્પસ્થિતિવાલા, કર્મ કે અલ્પપ્રદેશોંવાલા-હોતા
 હૈ, તથા-અલ્પક્રિયાવાલા-કાયિક આદિ થોડી ક્રિયાઓં વાલા હોતા હૈ,
 અલ્પઆસ્રવવાલા-કર્મબંધ કે હેતુભૂત અલ્પમિથ્યાત્વવાલા-હોતા હૈ,
 ઓર અલ્પવેદનાવાલા-ઈષત્ જ્વરાદિ જનિતપીડાવાલા-હોતા હૈ એસે
 ઉસ જીવ કે સર્વતઃ-સમસ્ત દિશાઓં મેં સે અથવા સમસ્ત જીવ પ્રદેશોં
 સે પુદ્ગલ-કર્મ પરમાણુ (ભિચન્તે) ભેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં ? અર્થાત્ પહિછે
 વે જિસ સંબંધ વિશેષ કો લેકર બંધતે થે-અવ વે ઉસ સંબંધ વિશેષ
 સે ઘઠાં પરિત્યક્ત હો જાતે હૈં કયા ? તાત્પર્ય-હસ કા યહ હૈ કિ મહા-
 કર્માદિ સે યુક્ત હોને કી સ્થિતિ મેં જીવકે સાથ જિસ સ્થિતિ અનુભાગ
 આદિ કો લેકર ગાઢ આદિ રૂપ મેં કર્મપુદ્ગલોં કા બંધ હોતા થા-અવ
 અલ્પકર્માદિ સે યુક્ત હોને કી સ્થિતિ મેં જીવ કે સાથ ઉસ સ્થિતિ
 અનુભાગ કો લેકર ગાઢ આદિ રૂપ મેં કર્મપુદ્ગલોં કા બંધ નહીં હોતા હૈ
 યહી ઉનકા ભેદન હૈ યહી વાત ગૌતમ ને યહાં પ્રશ્ન સે પ્રશ્ન કે રૂપ મેં

શું એ વાત તો નિશ્ચિત છે કે જે જીવ અલ્પકર્મવાળો હોય છે-એટલે કે
 કર્મની અલ્પ સ્થિતિવાળો, કર્મના અલ્પ અનુભાગવાળો અને કર્મના અલ્પ
 પ્રદેશવાળો હોય છે, તથા અલ્પ ક્રિયાવાળો (કાયિક આદિ થોડી ક્રિયાઓ-
 વાળો) હોય છે, અલ્પ આસ્રવવાળો (કર્મબંધના કારણે રૂપ મિથ્યાત્વ જેનામાં
 ઓછું છે એવો) હોય છે, અને અલ્પ વેદનાવાળો (જ્વર વગેરેથી જનિત
 પીડા ભાગ્યે જ ભોગવનારો) હોય છે, એવા જીવના કર્મપરમાણુઓ શું સમસ્ત
 દિશાઓમાંથી અથવા સમસ્ત આત્મપ્રદેશોમાંથી “ ભિચન્તે ” ભેદતાં રહે છે ?
 એટલે કે પહેલાં જે કારણે તેમનો બંધ પડતો હતો તે કારણો નહીં રહેવાથી
 તેમનું ભેદન થવા માંડે છે ખરું ?

આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે-મહાકર્મઆદિથી યુક્ત હોય એવી
 સ્થિતિમાં જીવની સાથે જે સ્થિતિ, અનુભાગ આદિની અપેક્ષાએ ગાઢ આદિ
 રૂપે કર્મપુદ્ગલોનો જે બંધ થતો હતો, તે અલ્પકર્મ આદિથી યુક્ત જીવને
 શું થતો નથી ? એનું નામ જ તેમનું ભેદન છે. એજ વાત ગૌતમ સ્વામીએ

સુગન્ધતયા, સુરસતયા, સુસ્પર્શતયા, દૃષ્ટતયા, કાન્તતયા, પ્રિયતયા, શુભતયા, મનોહરતયા, મનોહમતયા, રૂપિતતયા, મિધિયતતયા, ઉત્કૃષ્ટતયા, નો અધમ તયા, સુસ્વતયા, નો દુઃસ્વતયા, મૂયો મૂયઃ પરિણમતિ કિમિતિ । મગધનાહ—
'હંતા, ગોયમા ! જાણ-પરિણમ' હે ગૌતમ ! હન્ત, સત્યમ્ અત્યકર્માદિમતો
જીવસ્ય સર્વતઃ કર્મપુદ્ગલા યાવત્-પરિચ્છસન્તે, તસ્ય ચ જીવસ્યાત્મા યાવત્
સુસ્વતયા નો દુઃસ્વતયા પરિણમતિ, इति मगधचरम् । गौतमस्तत्र कारणं वृच्छति

અચ્છે રસ મેં, અચ્છે સ્પર્શ મેં, પરિણમતા હૈ ? તથા દૃષ્ટરૂપ સે, કાન્તરૂપ
સે, પ્રિયરૂપ સે, શુભરૂપ સે, મનોમરૂપ સે, રૂપિતરૂપ સે, પુનઃ
પ્રાપ્ત કરને કે લોમરૂપ સે, ઉત્કૃષ્ટરૂપ સે, અધમરૂપ સે નહીં—
સુસ્વરૂપ સે, દુઃસ્વરૂપ સે નહીં—પરિણમતા હૈ કયા ? તાત્પર્યેં હસ પ્રશ્ન
કા યહી હૈ કિ જો જીવ અલ્પકર્મવાલા હૈ, અલ્પક્રિયાવાલા હૈ, અલ્પ-
આસ્રયવાલા હૈ, અલ્પબેદનાવાલા હૈ, લસકા શરીર કયા અચ્છેરુગાદિ
વિશેષર્ણો વાલા હોતા હૈકયા ? તથા લહ હચ્છા આદિ કા ધિપયમૂત
પનતા હૈ કયા ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈ કિ—(હંતા
ગોયમા ! જાણ પરિણમતિ) હાં ગૌતમ ! યાવત્ ઉસકા પાશ્વ શરીર રૂપ
આત્મા પરિણમતા હૈ । અર્પાત્ હે ગૌતમ ! જો અલ્પકર્મ આદિ વિશેષ
જોયેત જીવ હોતા હૈ ઉસકે કર્મપુદ્ગલ સર્વતઃ યાવત્ પિલકુલ નષ્ટ હો
જાતે હૈ, ઔર ઉસ જીવ કા શરીર યાવત્ સુસ્વરૂપ સે, દુઃસ્વરૂપ સે નહીં

શુભધયુક્તતા, સુરસતા, અને સુસ્પર્શતા રૂપે પરિણમતા રહે છે ? તથા શુ
તેષાં લવને આત્મા ઇષ્ટરૂપે, કાન્તરૂપે, પ્રિયરૂપે, શુભરૂપે મનોહરરૂપે, મનો
મરૂપે, રૂપિતરૂપે, પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાની લાલચ વાળાં જોવી રીતે ઉત્તરરૂપે
(નહીં કે અધમરૂપે) મુખરૂપે (નહીં કે દુઃખરૂપે) પરિણમતા રહે છે ?

આ પ્રશ્નને બાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે—જે જીવ અલ્પકર્મવાળો, અલ્પ
ક્રિયાવાળો અલ્પઆસ્રયવાળો અને અલ્પબેદનાવાળો હોય છે, તેનું શરીર શુ
સુંદર રૂપ, વર્ણ આદિથી મુક્ત હોય છે ? તથા શું તે જીવને ઇષ્ટ, પ્રિય
આદિ થઈ પડે છે ?

મહાશીર પ્રશ્ન તેનો જવાબ આપતા રહે છે—(હંતા ગોયમા ! જાણ પરિ
ણમતિ) હાં ગૌતમ ! અલ્પકર્મ આદિથી મુક્ત જીવનાં કર્મપુદ્ગલોના વિવશર્થ
જેનું જ અને છે જહીં પ્રયોક્ત સમસ્ત કથનને સ્વીકાર થયો છે તેમ સમ
જનું જોરે કે જોનાં જીવોનાં કર્મપુદ્ગલોનું ઉદન, લેહન, વિવશ આદિ યથા
કરે છે અને તેમને આત્મા-નાશશરીર રૂપ આત્મા-સુદૃષ્ટતા આદિથી મુક્ત

‘સયા સમિયં પોગ્ગલા છિજ્જંતિ’ સદા સમિતં પુદ્ગલાશ્ચિદ્યન્તે ? ‘વિદ્ધસ્સંતિ, પરિવિદ્ધસ્સંતિ ?’ સદા સમિતં પુદ્ગલાઃ વિધ્વંસન્તે ? પરિવિધ્વંસન્તે ? ‘સયા-સમિયં ચ ણં તસ્સ આયા સુલ્લવત્તાપ્પ પસત્થં નેયવ્વ’ સદા સમિતં ચ સ્વલ્લ તસ્ય અલ્પકર્મણઃ, અલ્પક્રિયસ્ય, અલ્પાસ્રવસ્ય, અલ્પવેદનસ્ય જીવસ્ય આત્મા સુરુપતયા પ્રશસ્તં જ્ઞાતવ્યમ્, અત્ર વર્ણાદિપદાનિ પ્રશસ્તરૂપેણ વ્યાખ્યેયાનિ, તથા ચ સુવર્ણતયા

મેં અકર્મપર્યાય સે ઉસ આત્મામેં સ્થિત રહતે આતે હૈં યહી સિદ્ધાન્તકી વાત (સચ્ચઓ પોગ્ગલા પરિવિદ્ધ સંતિ) હસ પદ દ્વારા પુષ્ટ કી ગઈ હૈ-સો હસી વાત કો ગૌતમ ને પ્રભુ સે પ્રશ્ન કે રૂપ મેં પૂછા હૈં । (સયા સમિયં પોગ્ગલા મિજ્જંતિ) સદા નિરન્તર કર્મપુદ્ગલ ભેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં કયા ? (સયા સમિયં પોગ્ગલા છિજ્જંતિ) સદા નિરન્તર કર્મપુદ્ગલ ભેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં કયા ? (વિદ્ધંસસિ પરિવિદ્ધસ્સંતિ) વિધ્વંસ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં કયા, સમસ્ત રૂપ સે નાશ હોતે હૈં કયા ? હન પ્રશ્નોં કો કરને કી આવશ્યકતા હસલિયે હુઈ કિ જવ પૂર્વોક્ત રૂપ સે આત્મા સે કર્મ-પુદ્ગલોં કા ભેદન ભેદન પૂછા ગયા હૈં તો વહાં નિરન્તર ભેદન ભેદન આદિ હોને કી વાત નહીં પૂછી ગઈ હૈં અતઃ હન પ્રશ્નોં દ્વારા યહી વાત યહાં પૂછી ગઈ હૈં (સયા સમિયં ચ ણં તસ્સ આયા સુલ્લવત્તાપ્પ પસત્થં નેયવ્વં) અલ્પકર્મ આદિ વિશેષણોં સે વિશિષ્ટ ઉસ જીવ કા આત્મા વાહ્ય શરીર રૂપ આત્મા-ક્ષણ ૨ મેં કયા અચ્છેરૂપ મેં, અચ્છેવર્ણ મેં, અચ્છે ગંધ મેં,

આવે છે કે બ્યારે તે કર્મપુદ્ગલો સર્વથા અકર્મપર્યાયરૂપે તે આત્મામાં રહેવા લાગે છે એ જ સિદ્ધાન્તની વાત (સચ્ચઓ પોગ્ગલા પરિવિદ્ધંસતિ) આ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરી છે.

ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન દ્વારા એ જ વાત પ્રભુને પૂછી છે, (સયા સમિયં પોગ્ગલા મિજ્જંતિ) હે ભદ્રન્ત ! અલ્પકર્મ આદિથી યુક્ત જીવના કર્મપુદ્ગલો શું સદા નિરન્તર ભેદાતા રહે છે ? (સયા સમિયં પોગ્ગલા છિજ્જંતિ) શું તેના કર્મપુદ્ગલો સદા નિરન્તર ભેદાતાં રહે છે ? (વિદ્ધસ્મ તિ પરિવિદ્ધસ્સંતિ) શું તેના કર્મપુદ્ગલો આ પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવાની આવશ્યકતા એ છે કે પૂર્વોક્ત પ્રશ્નોમાં કર્મપુદ્ગલો નિરન્તર ભેદન, ભેદન આદિ થવાની વાત પૂછવામાં આવી નથી. ભેદન, ભેદન આદિ નિરન્તર થયા કરે છે કે નહીં, તે જાણવાને માટે (સયાસમિયં પોગ્ગલા મિજ્જંતિ) ઇત્યાદિ પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા છે (સયા સમિયં ચ ણં તસ્સ આયા સુલ્લવત્તાપ્પ પસત્થં નેયવ્વં) અલ્પકર્મ આદિથી યુક્ત જીવનો આત્મા-બાહ્યશરીર રૂપ આત્મા શું ક્ષણે ક્ષણે સુરૂપતા, સુવર્ણયુક્તતા,

प्रभायाम्, एको बालकाममायाम्, एक पद्मममायां भवति १। द्वौ चर्कराममायाम्, एको बालकाममायाम्, एको धूमममायां भवति २। द्वौ चर्कराममायाम्, एको बालकाममायाम्, एकस्तमायां भवति ३। द्वौ चर्कराममायाम्, एको बालकाममायाम्, एकः भवत्सप्तम्यां भवति ४। इति द्वादशमहा १२।

अथ शुक्लराममा-पङ्कममेति पृथिवीद्वयमाभित्य नव भद्रानाह—एक शुक्लराममायां एक पङ्कममायां, द्वौ धूम्रमायां भवतः १। एक शुक्लराममायां, एकः पङ्कममायां, द्वौ समायां भवतः २। एक शुक्लराममायां, एकः पङ्कममायां, द्वौ भद्रसंस्थाम् ३। तथा एकः शुक्लराममायां, द्वौ पङ्कममायां, एको धूम्र

प्रभा में और एक घुमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १ अथवा दो शर्कराप्रभा में एक घालुकाप्रभा में, और एक घुमप्रभा में उत्पन्न होता है २, अथवा-दो शर्कराप्रभा में, एक घालुकाप्रभा में, और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा दो शर्कराप्रभा में, एक घालुकाप्रभा में और एक अघ सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाता है। इन तरह से १२ भेद हैं। अब शर्कराप्रभा और पङ्कप्रभा इन दो पृथिवियों को आश्रित करके नौ भेद इस प्रकार से पनते हैं-एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो नारक घुमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १। अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक पङ्कप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और दो अघ सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ३, तथा एक नारक शर्कराप्रभा में, दो

પ્રજ્ઞામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૦) અથવા જે શકરાપ્રજ્ઞામાં, એક વાતુપ્રજ્ઞામાં અને એક પૂમપ્રજ્ઞામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૧) અથવા જે શકરાપ્રજ્ઞામાં એક વાતુકાપ્રજ્ઞામાં અને એક તમઃપ્રજ્ઞામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૨) અથવા જે શકરાપ્રજ્ઞામાં, એક વાતુકાપ્રજ્ઞામાં અને એક નીચી સાતમી તમસ્તમપ્રજ્ઞા નજીકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

તેને શકશમતા અને પદમશા પૂજનીની સાથે ત્યારપછીની પદમશા
આદિ પૂજનીઓનો અનુક્રમ યોગ કરવાથી નીચે પ્રમાણે નવ ભાગ બને છે
(૧) એક નાશક શકશમતામાં ઉત્પન્ન થાય છે એક નાશક પદમશામાં ઉત્પન્ન
થાય છે અને બે નાશકો પદમશામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક
નાશક શકશમતામાં, એક પદમશામાં અને બે તમશામાં ઉત્પન્ન થાય છે
(૩) અથવા એક શકશમતામાં એક પદમશામાં અને બે નીચે સાતમી
નકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નાશક શકશમતામાં, બે નાશકો

‘સે કેળદ્વેળં’ હે ભદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન એવં પૂર્વોક્તમુચ્યતે યત્ તસ્યાત્મા યાવત્-સુખતયા નો દુઃખતયા પરિણમતિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! સે જહાનામપ વત્થસ્સ જહ્લિયસ્સ વા, પકિયસ્સ વા’ હે ગૌતમ ! તત્ યથા નામવસ્ત્રસ્ય જહ્લિતસ્ય શરીરમલોપેતસ્ય વા, પઢ્ઢિતસ્ય-આર્દ્રપલોપેતસ્ય વા ‘મહ્લિયસ્સ વા, રહ્લિયસ્સ વા’ મલિતસ્ય-કઠિનમલયુક્તસ્ય વા, રજસ્વિતસ્ય-રજોયુક્તસ્ય ધૂલિધૂસરિત સ્ય વા, ‘આણુપુઞ્વીપ પરિકમ્મિજ્જમાણસ્સ’ આણુપૂર્વ્યા અનુક્રમેણ પરિકર્મ્યમાણસ્ય મલાપનયનાર્થ દ્વારાદિદ્રવ્યેણ શોધ્યમાનસ્ય ‘સુદ્ધેણ વારિણા ધોન્વેમાણસ્સ’ શુદ્ધેન નિર્મલેન સ્વચ્છેન વારિણા જલેન ધાવ્યમાનસ્ય પ્રક્ષાલ્યમાનસ્ય વસ્ત્રસ્ય

પરિણમ જાતા હૈ ! અવ ગૌતમ હસ વિષય મેં પ્રશ્ન સે કારણ જાનને કી ઇચ્છા સે (સે કેળદ્વેળં) એસા પ્રશ્ન કરતે હૈ વે પૂછતે હૈં કિ હે ભદન્ત ! ઓપેસા કિસ કારણ કો લેકર કહતે હૈં કિ ઉસકા આત્મા-શરીર યાવત્ સુખરૂપ સે-દુઃખરૂપ સે નહીં પરિણમતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈં કિ (ગોયમા સે જહા નામપ વત્થસ્સ જહ્લિયસ્સ વા, પકિયસ્સ વા) હે ગૌતમ ! જૈસે કોઈ એક વસ્ત્ર હો ઓર ઉસકે ઉપર શરીર કા મલ લગા હો, અથવા કોઈ તાજી ગીલી કીચડ લગી હો મહ્લિયસ્સ વા, રહ્લિયસ્સ વા) યા કોઈ ઉસકે ઉપર કઠિન મૈલ લગા હો, યા ધૂલ ઉસ પર ચિપકી હો-ધૂલસે ધૂસરિત બના હુઆ હો એસા વહ વસ્ત્ર હો-તો વહ જય (આણુપુઞ્વીપ પરિકમ્મિજ્જમાણસ્સ) વાર ૨ ધો ધાકર સાફ કિયા જાતા હૈ અર્થાત-ક્ષાગ્દ્રવ્ય સે જબ મૈલ દૂર કરને કે લિયે વહ ધોયા જાતા હૈ (સુદ્ધેણ વારિણા ધોન્વેમાણસ્સ) ઓર નિર્મલ-સાફ-જલ સે જબ વહ નિહારા જાતા હૈ, તો (સન્વઓ પોગ્ગલા

હોય છે તેમનો આત્મા સુખરૂપે પરિણમે છે, ત્યાં સુધીનું સમસ્ત કથન ગ્રહણ કરવું “સે કેળદ્વેળં” હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં મહાવીર પ્રભુ નીચેનું દંટાંત આપે છે— (ગોયમા ! સે જહા નામપ વત્થસ્સ જહ્લિયસ્સ વા, પકિયસ્સ વા) હે ગૌતમ ! કોઈ એક વસ્ત્રને શરીરનો મેલ, પરસેવો વગેરે લાગેલાં હોય, અથવા તેના ઉપર તાજી લીની માટી લાગી હોય, “મહ્લિયસ્સ વા, રહ્લિયસ્સ વા” અથવા તેના ઉપર ધૂળનાં રમકણો ચોંટ્યાં હોય, એવાં વસ્ત્રને ન્યારે “આણુપુઞ્વીપ પરિકમ્મિજ્જમાણસ્સ” વારંવાર ધોઈને સાફ કરવામાં આવે છે-એટલે કે સોડા જેવા ક્ષારયુક્ત પાણીથી તેનો મેલ દૂર કરવામાં આવે છે, (સુદ્ધેણ વારિણા ધોન્વેમાણસ્સ) અને નિર્મળ પાણીમાં ન્યારે તેને તારવવામાં આવે છે, ત્યારે

‘સઘ્વઓ પોગલા મિજ્જતિ’ સર્વતઃ સર્વાસુ દિષ્ણુ સર્વેભ્યો વસ્તુપદેશેભ્યો ચા પુદ્ગલા મિથ્યન્તે પૃથગ્સર્વાન્ત, ‘જાવ-પરિણમહ’ યાવત્-પરિણમતિ, યાવત્ કરણાત્ સર્વતઃ પુદ્ગલામિથ્યન્તે, સર્વતઃ પુદ્ગલા પરિવિધ્વસન્તે, સદા સમિતં પુદ્ગલાઃ મિથ્યન્તે, સદાસમિત પુદ્ગલામિથ્યન્તે, સદાસમિતં પુદ્ગલાઃ મિથ્યન્તે પરિવિધ્વસન્ત, સદા સમિતં ચ સ્વલ્લ તસ્ય ષષ્ટસ્વાત્મા સદૃશમિત્યર્થઃ સુરૂપતયા સુર્ણતયા इत्यादि યાવત્-સુલ્લતયા નો દુઃસ્વતયા પરિણમતિ, इति સમ્રા-દ્ય, ‘સે તેણદ્દેણ’ હે ગૌતમ ! તત્ તેનાર્થેન અલ્પકર્મણ યાવત્ અલ્પવેદનસ્ય જીવસ્ય યાવત્-સર્વતઃ કર્મપુદ્ગલા પરિવિધ્વસન્તે, તસ્ય ચ જીવસ્ય આત્મા યાવત્-સુલ્લતયા નો દુઃસ્વતયા પરિણમતીતિ ॥ ૬ ॥

મિજ્જતિ) उस पर जो मैल के पुद्गल जमे हुए होते हैं वे उस वस्त्र से सप ओर से दूर होने लग जाते हैं, (जाव परिणमह) यावत् वह वस्त्र पिल्कुल साफ स्थिति में परिणम जाना है। यहा (यावत्) शब्द से (सर्वतः पुद्गलाः छिद्यन्ते, सर्वतः पुद्गलाः विध्वस्यन्ते सर्वतः पुद्गलाः परि विध्वसन्ते सदा समित पुद्गला मिथ्यन्ते, सदा समित पुद्गलामिथ्यन्ते, सदा समित पुद्गला विध्वसन्ते, परिविध्वसन्ते, सदा समित च तस्य वस्त्रस्य आत्मा सुरूपतया) इत्यादि सप पूर्वोक्त पाठ यहां ग्रहण किया गया है ऐसा जानना चाहिये। (से तेणद्वेण) इस कारण हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है कि अल्पकर्मवाले यावत् अल्पवेदनवाले जीव के यावत् सर्वतः कर्मपुद्गल पिल्कुल नष्ट हो जाते हैं और उस जीव का अत्मा यावत् सुल्लरूप से दुःस्वरूपा से नहीं-परिणम जाना है।

“સઘ્વઓ પોગલા મિજ્જતિ” તે વસ્ત્રને વળગેલાં મેલનાં પુદ્ગલો વસ્ત્રમાંથી અલગ થઈ જાય છે, “જાવ પરિણમહ” અને તે વસ્ત્ર તરફ સ્પર્શ થઈ જાય છે અહીં ‘યાવત્’ પદથી સઘ્વતઃ પુદ્ગલાઃ છિદ્યન્તે સઘ્વતઃ પુદ્ગલાઃ વિધ્વસ્યન્તે સર્વતઃ પુદ્ગલાઃ પરિવિધ્વસ્યન્તે સદા સમિત પુદ્ગલા મિથ્યન્તે સદાસમિત પુદ્ગલામિથ્યન્તે, સદાસમિત પુદ્ગલાઃ વિધ્વસન્તે, પરિવિધ્વસન્તે, સદા સમિત ચ તસ્ય વસ્ત્રસ્ય આત્મા સુરૂપતયા” ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત સૂત્રપાઠ અહીં પ્રહ્લુ કરવામાં આયે છે

‘સે તેણદ્દેણ’ હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે અલ્પકર્મવાળા અલ્પવેદના પદ્ધતના વિશેષલોવાળા જીવના કમ પુદ્ગલોનું છેલ્લે ભેદન આદિ થવા કદે છે અને તેમને આત્મા સુરૂપના સુદૃઢ બને છે અને હવે શાન્ત, પ્રિય આદિ રૂપે પરિણમતા રહે છે એવો આત્મા દુઃખરૂપે પરિણમતો નથી.

भावार्थ—इस सूत्र में शुद्धवत्स और मलिनवत्स के दृष्टान्त से सूत्र-
कार ने यह समझाया है कि जिस प्रकार से शुद्ध वस्त्र मैला हो
जाता है उसी प्रकार से महाकर्मादि विज्ञेयों वाला जीव सब तरफ से
कर्मरूप परिणमने योग्य पुद्गल द्रव्य का-कार्मणवर्गणाओं का योग और
कषाय से युक्त होने के कारण आकर्षण करता रहता है और बंधादि-
रूप में उन्हें चिपका लेता है उसको शरीर भी अशुभ रूप से ही परि-
णमता रहता है-अर्थात् उनकी मानसिक, वाचनिक और कायिक ये
सब क्रियाएँ अशुभरूप में ही चलनी रहनी हैं। इससे वह प्रत्येक
समय में कर्मों का बंध आदि किया करता है-अतः ऐसा जीव अशुद्ध-
वत्स की तरह से जानना चाहिये यहाँ पर ऐसी आशंका हो सकती है
कि जिस प्रकार से वस्त्र मूल में तो शुद्ध है-परन्तु निमित्त आदि के
सम्बन्ध से वह अशुद्ध-मलिन बन जाता है ऐसा क्या यह जीव है ?
तो इसका समाधान भी यही है कि यह जीव मूलमें ऐसा ही है पर
अनादिकाल से अपनी ही भूल से यह अज्ञानी बनकर पर पदार्थों को
अपना मानता हुआ और उनमें रागद्वेष करता हुआ कर्म के बंधन
आदि से जकड़ा चला आ रहा है अतः यह मूल में शुद्ध बुद्ध होने पर

भावार्थ—आ सूत्रमां शुद्ध वस्त्र अने अशुद्ध वस्त्रना दृष्टान्त द्वारा सूत्र-
कारे जे वात समझवी छे के जेम शुद्ध वस्त्र मेलु थछ जय छे, तेज प्रमाणे
महाकर्म आदिथी युक्त जव पणु योग अने कषायोथी युक्त होवाने कारे जे कर्मरूप
परिणमनने योग्य पुद्गल द्रव्यनुं-कार्मण वर्गणाओनुं समस्त दिशाओमांथी
(आत्मप्रदेशो द्वारा) आकर्षण करतो रडे छे अने कर्मबंध बाधनो रडे छे,
तेनुं शरीर पणु अशुलरूपे परिणमनुं रडे छे-जेठवे के तेनी मानसिक वाच-
निक अने कायिक क्रियाओ अशुल रूपे ज आबती रडे छे. ते कारे ते प्रत्येक
समये कर्मोना बंध करतो रडे छे. जेवा जवने सूत्रकारे अशुद्ध वस्त्रनी उपमा
आपी छे. जेवी रीते वस्त्र पडेलां शुद्ध हुतुं, जेज प्रमाणे जव (आत्मा)
पणु भूण तो शुद्ध ज हुतो जेवी रीते वस्त्रपर धीरे धीरे रज, मेल आदि
जमा थवाथी वस्त्र मलिन थछ जय छे, जेवी ज रीते शुद्ध आत्मा पणु राग
द्वेष आदिने कारे कर्मबंधन आदिथी जकडातो रडे छे अनादि कालथी
पोतानी ज लूतथी ते अज्ञानी जनीने पर पदार्थोमां आसक्त जनेलो छे तेथी
भूण जे शुद्ध हुतो जेवा आत्मा कमे कमे अशुद्ध अने अशुद्ध जनेलो छे
जेवी रीते मलिन वस्त्रने धोधने शुद्ध करी सकाय छे जेज प्रमाणे पोताना

‘સઘ્વઓ પોગલા મિજ્જતિ’ સર્વત સર્વાસુ વિદ્યુ સર્વેભ્યો વક્ષપદેભ્યો વા પુદ્ગલા મિચ્છન્તે પૃથગ્ગમન્તિ, ‘જાવ-પરિણમ’ યાવત્-પરિણમતિ, યાવત્ કરણાત્ સર્વત પુદ્ગલામિચ્છન્તે, સર્વત પુદ્ગલાઃ પરિવિધ્વસન્ત, સદા સમિત પુદ્ગલાઃ મિચ્છન્તે, સદાસમિત પુદ્ગલામિચ્છન્તે, સદાસમિત પુદ્ગલાઃ વિધ્વસન્તે પરિવિધ્વસન્તે, સદા સમિત ચ સ્વલ્લ સમ્ય વક્ષસ્પાત્મા તદ્વસ્થમિત્યર્થઃ સુરુપતયા દુષ્ણતયા ઇત્યાદિ યાવત્-સુત્તવયા નો દુઃસ્તવયા પરિણમતિ, ઇતિ સંશ્ચાન્નમ્, ‘સે તેજહેણ’ હે ગૌતમ ! તત્ તેનાર્થેન અત્પરુષ્ણમ યાવત્ અત્પવેદનસ્ય જીવસ્ય યાવત્-સયતઃ કર્મપુદ્ગલા પરિવિધ્વમન્ત, તસ્ય ચ જીવસ્ય આત્મા યાવત્-સુત્તવયા નો દુઃસ્તવયા પરિણમતીતિ ॥ સુ ૧ ॥

મિજ્જન્તિ) હવે પર જો મૈલ કે પુદ્ગલ જમે હુપ હોતે હૈં થે હસ વક્ષ સે સય ઓર સે વૂર હોને છગ જાતે હૈં, (જાય પરિણમ) યાવત્ બહ વક્ષ પિલકુલ સાફ સ્થિતિ મેં પરિણમ જાતા હૈં । યહાં (યાવત્) શબ્દ સે (સર્વત પુદ્ગલાઃ ઇચ્છન્તે, સર્વત, પુદ્ગલા વિધ્વસ્યન્તે સર્વતઃ પુદ્ગલાઃ પરિવિધ્વસન્તે સદા સમિત પુદ્ગલા મિચ્છન્તે, સદા સમિત પુદ્ગલામિચ્છન્તે, સદા સમિત પુદ્ગલાઃ વિધ્વસન્તે, પરિવિધ્વસન્તે, સદા સમિત ચ તસ્ય વક્ષસ્ય આત્મા સુરુપતયા) ઇત્યાદિ સય પૂર્વોક્ત પાઠ યહાં પ્રશ્ન કિયા ગયા હૈં એમા જાનના ચાહિયે । (સે તેજહેણ) હસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હૈં કિ અત્પકર્મવાંસે યાવત્ અત્પવેદનવાલ જીવ કે યાવત્ સર્વતઃ કર્મપુદ્ગલ પિલકુલ નષ્ટ હો જાતે હૈં ઓર હસ જીવ કો અત્મા યાવત્ સુત્તવરૂપ સે દુઃસ્તવરૂપ સે નહીં-પરિણમ જાતા હૈં ।

‘સઘ્વઓ પોગલા મિજ્જતિ’ તે વક્ષને વળતેલાં મેલનાં પુદ્ગલો વક્ષમાંથી અલગ થઈ જાય છે, “જાય પરિણમ” અને તે વક્ષ તરફ સ્વસ્થ થઈ જાય છે એવી યાવત્” ૫૬મી સર્વતઃ પુદ્ગલા ઇચ્છન્તે, સર્વત પુદ્ગલા વિધ્વસ્યન્તે સર્વતઃ પુદ્ગલાઃ પરિવિધ્વસન્તે, સદા સમિત પુદ્ગલા મિચ્છન્તે સદાસમિત પુદ્ગલામિચ્છન્તે સદાસમિત પુદ્ગલાઃ વિધ્વસન્તે, પરિવિધ્વસન્તે, સદા સમિત ચ તસ્ય વક્ષસ્ય આત્મા સુરુપતયા” ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત સૂત્રપાઠ એવી શ્રેણી કરવામાં આ યો છે

‘સે તેજહેણ’ કે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે અત્પકર્મથી અત્પવેદના ચય-તના વિશેષજોવાળા છપના કમ પુદ્ગલોનું છેદન છેદન આદિ થયા હૈં છે અને તેમનો આત્મા સુદૃઢતા સુક્ત બને છે અને ઈંદ્રિય, માન્દ્રિય આદિ રૂપે પરિણમતો રહે છે એવો આત્મા જ્ઞાનરૂપે પરિણમતો નથી.

છાયા-વસ્ત્રસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! પુદ્ગલોપચયઃ કિં પ્રયોગેણ, વિસ્રસયા ? ગૌતમ ! પ્રયોગેણાપિ, વિસ્રસયાપિ । યથા સ્વલુ ભદન્ત ! વસ્ત્રસ્ય સ્વલુ પુદ્ગલોપચયઃ પ્રયોગેણાપિ, વિસ્રસયાપિ, તથા સ્વલુ જીવાનાં કર્મોપચયઃ કિં પ્રયોગેણ વિસ્રસયા ? । ગૌતમ ! પ્રયોગેણ, ન વિસ્રસયા । તત્ કેનાર્થેન ? । ગૌતમ ! જીવાનાં ત્રિવિધઃ પ્રયોગઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ,

જીવકર્મ વક્તવ્યતા

(વત્થસ્સ ણં ભંતે !) હત્યાદિ ।

સૂત્રાર્થ—(વત્થસ્સ ણં ભંતે ! પોગ્ગલોવવચ્ચે કિં પયોગસા વીસસા) હે ભદન્ત ! વસ્ત્ર કે પુદ્ગલોં કા જો ઉપચય હોતા હૈ વહ કયા પ્રયોગ સે હોતા હૈ ? યા સ્વાભાવિકરૂપ સે હોતા હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પઓગસા વિ વીસસા વિ) પ્રયોગ સે—પુરુષપ્રયત્ન સે બી હોતા હૈ ઓર સ્વાભાવિકરૂપ સે બી હોતા હૈ । (જહાં ણં ભંતે ! વત્થસ્સ ણં પોગ્ગલોવવચ્ચે પયોગસા વિ વીસસા વિ, તહા ણં જીવા ણં કર્મોવગણ કિં પયોગસા વીસસા) હે ભદન્ત ! જિસ પ્રકાર સે વસ્ત્ર કે પુદ્ગલોં કા ઉપચય પ્રયોગ સે બી ઓર સ્વાભાવિકરૂપ સે બી હોતા હૈ, ઉસી તરહ સે કયા જીવોં કે કર્મ કા ઉપચય બી પ્રયોગ સે ઓર સ્વાભાવિકરૂપ સે હોતા હૈ ? (ગોયમા ! પઓગસા નો વીસસા) હે ગૌતમ ! જીવોં કે જો કર્મ કા ઉપચય હોતા હૈ વહ પ્રયોગ સે હી હોતા હૈ—સ્વાભાવિકરૂપ સે નહીં હોતા । (સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ જીવ કે જો કર્મકા ઉપચય હોતા હૈ વહ પ્રયોગસે હી હોતા હૈ—સ્વાભાવિકરૂપ

ઉપકર્મવક્તવ્યતા—

(વત્થસ્સ ણં ભંતે !) હત્યાદિ

સૂત્રાર્થ—(વત્થસ્સ ણં ભંતે ! પોગ્ગલોવવચ્ચે કિં પયોગસા વીસસા) હે ભદન્ત ! વસ્ત્રના પુદ્ગલોનો જે ઉપચય થાય છે તે શું પ્રયોગથી થાય છે, કે સ્વાભાવિક રૂપે થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પયોગસા વિ વીસસા વિ) પ્રયોગથી—પુરુષ પ્રયત્નથી પણ થાય છે અને સ્વાભાવિક રૂપે પણ થાય છે. (જહાં ણં ભંતે ! વત્થસ્સ ણં પોગ્ગલોવવચ્ચે પયોગસા વિ વીસસા વિ, તહા ણં જીવા ણં કર્મોવગણ કિં પયોગસા વીસસા ?) હે ભદન્ત ! જેમ વસ્ત્રના પુદ્ગલોનો ઉપચય પ્રયોગથી પણ થાય છે અને સ્વાભાવિક રૂપે પણ થાય છે ? (ગોયમા ! પઓગસા નો વીસસા) હે ગૌતમ ! જીવોનાં કર્મોનો ઉપચય પ્રયોગથી જ થાય છે, સ્વાભાવિક રૂપે થતો નથી.

(સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે જીવોનાં કર્મોનો જે ઉપચય થાય છે તે પ્રયોગથી જ થાય છે, સ્વાભાવિક રૂપે થતો

ધીરકમવક્તવ્યતા

ધસપુત્રગ્લોપનપદ્ધતેન જીવર્મપુત્રગ્લોપવ્યં પ્રતિપાદયિતુમાહ—'વસ્થસ્થ ણ મંતે' इत्यादि ।

મૂખ્ય—વસ્થસ્થ ણ મંતે ! પાગ્ગલોવચ્ચયે કિં પયાગસા વીસસા ? ગોયમા ! પઓગસા ત્રિ, વીસસા ત્રિ જહાણ મંતે ! વસ્થસ્થ ણ પોગ્ગલોવચ્ચ પઓગસાવિ, વીસસાવિ, તહા ણ જીવાણકમ્મોવચ્ચ કિં પયોગસા, વીસસા ? । ગોયમા ! પયો ગસા નો વીસસા । સે કેળદ્દેણ ? । ગોયમા ! જીવાણ તિવિહે પઓગે પળ્લણ્ણે ત જહા—મળપ્પઓગે, ઘટ્ટપ્પઓગે, કાયપ્પ ઓગે । ઇચ્છપ્પણ, તિવિહણ પઓગેણ જીવાણ કમ્મોવચ્ચયે પયોગસા ણો વીસસા । એવ સઠ્ઠેસિં પચ્ચિદિયાણં તિવિહે પઓગે માણિયઠ્ઠે પુઠ્ઠવીકાઠ્ઠયાણં ઘગ્ગવિહેણં પઓગેણં, એવ જાવ વળસ્સઠ્ઠકાઠ્ઠયાણં । વિગલિંદિયાણં દુવિહે પઓગે પળ્લણ્ણે, ત જહા વટ્ટપ્પઓગે, કાયપ્પઓગે ચ । ઇચ્છપ્પણં દુવિહેણ પઓગેણં કમ્મોવચ્ચ પયોગસા, ણો વીસસા, । સે તેળદ્દેણ જાવ—ણો વીસસા । એવ જસ્સ જો પઓગો, જાવ—વેમાણિયાણં ॥ સૂ. ૨ ॥

શ્રી વ્યવહાર ની દૃષ્ટિ સે અશુદ્ધ ધીર અશુદ્ધ બના જુમા છે । પરન્તુ જિહા પ્રકાર મલિન ધસ સાફ હો જાતા છે ઘસી પ્રકાર યહ આત્મા શ્રી અપને પુરુષાર્થ કે ઘલપર કર્મરૂપી મેલ નો ઘોકર કે અપને મૂલ રૂપ મેં આ સકતા છે । જૈસે કિ મલિન ધસ સાફ કરને ની પ્રક્રિયા સે અપને મૂલ રૂપ મેં આ જાતા છે ॥ સૂ. ૧ ॥

પુરુષાર્થની કર્મરૂપી મેલને ધોઈ ધોઈને આત્મા પણ તેના મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં આવી શકે છે એમ મલિન વસ્તુને સાફ કરવાની પ્રક્રિયા દ્વારા મૂળ રૂપમાં લાવો શકાય છે, એવી જ રીતે આત્મા પણ શુદ્ધ થઈ શકે છે ॥ સૂ. ૧ ॥

પ્રયોગશ્ચ । इत्येतेन द्विविधेन प्रयोगेण कर्मोपचयः प्रयोगेण, न विस्रसया, तत् तेनार्थेन यावत्-नो विस्रसया, एवं यस्य यः प्रयोगः यावत्-वैमानिकानाम् ॥ सू० ॥ २

ટીકા—‘વત્થસ્સ ણં મંતે ! પોગ્ગલોવચ્ચે કિં પયોગસા, વીસસા ?’
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! વસ્તુસ્ય સ્વલુ પુદ્ગલાનામ્ ઉપચયઃ-વૃદ્ધિઃ કિમ્ પ્રયોગેણ પુરુષવ્યાપારેણ ? આહોરિચત્ વિસ્રસયા=સ્વભાવેન, પુરુષવ્યાપારમન્તરાડપિ

વચનપ્રયોગ ઓર દૂસરા કાપ્રયોગ (इच्छेएणं दुविहेणं पओगेणं कम्मो-
वच पओगसा णो वीससा) इन दो प्रकार के प्रयोगों से कर्म का उप-
चय विकलेन्द्रिय जीवों के होता है अतः वह स्वाभाविकरूप से नहीं
होता है (से तेणट्ठेणं जाव णो वीससा) इस कारण हे गौतम ! मैंने
ऐसा कहा है जीवों के कर्म का उपचय यावत् स्वाभाविकरूप से नहीं
होता है (एवं जस्स जो पओगो-जाव वेमाणियाणं) इस तरह जिस
जीव के जो प्रयोग हो वह उस तरह से यावत् वैमानिक देवों तक
कहना चाहिये ।

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર इस सूत्र द्वारा वस्त्रपुद्गलोपचय के दृष्टान्त से
जीव और कर्मपुद्गलों के उपचय का प्रतिपादन कर रहे हैं-इसमें गौतम
ने प्रभुसे ऐसा पूछा है कि (वत्थस्स णं मंते ! पोग्गलोवचये किं पयोगसा
वीससा ?) हे भदन्त ! वस्त्र के पुद्गलों का जो उपचय-वृद्धि होता है,
वह क्या प्रयोग से-पुरुषप्रयत्न से होता है या स्वाभाविकरूप से होता

(वइप्पओगे, कायप्पओगे च) (१) वचनप्रयोग અને (२) કાયપ્રયોગ. (इच्छेएणं
दुविहेणं पओगेण कम्मोवच पओगसा णो वीससा) આ બે પ્રયોગથી વિકલેન્દ્રિય
જીવોને કર્મને ઉપચય થાય છે તેથી સ્વાભાવિક રૂપે તેમને કર્મને ઉપચય થતો
નથી (સે તેણટ્ઠેણ જાવ ણો વીસસા) હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે
જીવોને પ્રયોગથી કર્મને ઉપચય થાય છે, સ્વાભાવિક રૂપે થતો નથી (એવં
જસ્સ જો પઓગો-જાવ વેમાણિયાણં) આ રીતે જે જીવના જે પ્રયોગ હોય,
તે પ્રયોગથી તે જીવ કર્મને ઉપચય કરે છે. વૈમાનિક દેવો પર્યન્તના જીવોના
વિષયમાં પણ એમ જ સમજવું.

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં વસ્ત્રના પુદ્ગલોપચયના દૃષ્ટાન્ત દ્વારા જીવ
અને કર્મપુદ્ગલોના ઉપચયનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને
એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (વત્થસ્સ ણં મંતે ! પોગ્ગલોવચયે કિં પયોગસા વીસસા ?)
હે ભદ્રન્ત ! વસ્ત્રના પુદ્ગલોના જે ઉપચય (જમાવટ, વૃદ્ધિ) થાય છે, તે શું
પ્રયોગથી (પુરુષ પ્રયત્નથી) થાય છે, કે સ્વાભાવિક રીતે થાય છે ? એટલે
કે પુરુષ પ્રયત્ન વિના થાય છે ?

तथा-मन प्रयोग, वचःप्रयोग, कायप्रयोग, इत्येतेन त्रिविधेन प्रयोगेण जीवो
कर्मोपचयः प्रयोगेण, न विस्रसया । एव सर्वेषां पञ्चेन्द्रियाणां त्रिविधः प्रयोगो
मणितव्यः । पृथ्वीकायिकानाम् एकविधेन प्रयोगेण । एष यावत्-वनस्पतिकायि
कानाम् । विकलेन्द्रियाणां द्विविध प्रयोगः प्राप्तः, तथा-वच प्रयोगः, काय-

से नहीं होता है ? (गोयमा ! जीवाण त्रिविध प्रयोगे पणसे) हे गौतम !
जीवों के तीन प्रयोग कहे गये हैं । (त जहा) ये तीन प्रयोग ये हैं
(मण्यप्रयोगे, वच्यप्रयोगे, कायप्रयोगे, इत्येतेन त्रिविधेन प्रयोगेण
जीवाण कर्मोपचये प्रयोगसा णो वीससा) मन प्रयोग, वच प्रयोग
और कायप्रयोग इन तीन प्रकार के प्रयोगों (व्यापारों) से जीवों के
कर्म का उपचय होता है, अतः जीवों के कर्म का उपचय प्रयोग से
होता है स्वामाधिकरूप से नहीं होता ऐसा कहा गया है । (एव सच्च
सि पंचिदियाणं त्रिविधे प्रयोगे मणियथे) इसी तरह से समस्त पञ्च-
न्द्रिय जीवों के तीन प्रकार का प्रयोग कहना चाहिये (पृथ्वीकायिक
एगविधेन प्रयोगेण एव जाव वणस्तइ काय्याण) पृथ्वीकायिक जीवों
के केवल एक प्रकार-का ही प्रयोग होता है-इसी प्रकार से यावत्
वनस्पतिकायिक जीवों के भी जानना चाहिये । (विगल्लिदियाणं द्विविधे
प्रयोगे पणसे) विकलेन्द्रिय जीवों के दो प्रकार का प्रयोग होता है
ऐसा कहा गया है (त जहा) जैसे-(वच्यप्रयोगे, कायप्रयोगे च) एक

नही ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जीवाण त्रिविधे प्रयोगे पणसे त जहा)
एवोना नीचे प्रमाणे त्रय प्रयोग कहा है-(मण्यप्रयोगे वच्यप्रयोगे, कायप्र
योगे इत्येतेन त्रिविधेन प्रयोगेण जीवाण कर्मोपचये प्रयोगसा णो वीससा)
मनाप्रयोग वचनप्रयोग अने कायप्रयोग आ त्रय प्रकारना प्रयोगेधी (व्याप
येधी-प्रवृत्तिव्येधी) एवोने कर्मोना उपचय यतो कथं छ ते कहे छे
कोहु कहा छे हे एवोने कर्मोना उपचय प्रयोगधी काय छे स्वाभाविक रूप
यतो नहीं । (एव सच्चसि पंचिदियाणं त्रिविधे प्रयोगे मणियथे) केवल प्रमाणे
समस्त पञ्चेन्द्रिय एवोना त्रय प्रकारना प्रयोग समझना (पृथ्वीकायिक
एगविधेन प्रयोगेण एव जाव वणस्तइकाय्याण) पृथ्वीकायिक एवोने केवल
प्रकारने प्रयोग-कायप्रयोग कथं छ वनस्पतिकाय पचन्तना विषयभां पञ्च
केवल प्रमाणे समझतु (विगल्लिदियाणं द्विविधे प्रयोगे पणसे) द्वीन्द्रियधी अतु
रिन्द्रिय पचन्तना विकलेन्द्रिय एवोना दो प्रयोग कहा छे (त जहा) केवल हे

પ્રયોગથ્થ । ઇત્યેતેન દ્વિવિધેન પ્રયોગેણ કર્મોપચયઃ પ્રયોગેણ, ન વિસ્રસયા, તત્ત્વેનાર્થેન યાવત્-નો વિસ્રસયા, એવં યસ્ય યઃ પ્રયોગઃ યાવત્-વૈમાનિકાનામ્ ॥ સૂ. ૦ ॥ ૨

ટીકા—‘વત્થસ્સ ણં મંતે ! પોગ્ગલોવચ્ચે કિં પયોગસા, વીસસા ?’
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! વસ્ત્રસ્ય સ્વલ્પ પુદ્ગલાનામ્ ઉપચયઃ-વૃદ્ધિઃ કિમ્ પ્રયોગેણ પુરુષવ્યાપારેણ ? આદોરિવત્ વિસ્રસયા-સ્વભાવેન, પુરુષવ્યાપારમન્તરાડપિ

વચનપ્રયોગ ઔર દૂસરા કાપપ્રયોગ (ઈચ્છેણં દુવિહેણં પઓગેણં કર્મ્મો-વચ્ચે પઓગસા ણો વીસસા) इन दो प्रकार के प्रयोगों से कर्म का उप-चय विकलेन्द्रिय जीवों के होता है अतः वह स्वाभाविकरूप से नहीं होता है (से तेणट्ठेणं जाव णो वीससा) इस कारण हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है जीवों के कर्म का उपचय यावत् स्वाभाविकरूप से नहीं होता है (एवं जस्स जो पओगो-जाव वेमाणियाणं) इस तरह जिस जीव के जो प्रयोग हो वह उस तरह से यावत् वैमानिक देवों तक कहना चाहिये ।

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર इस सूत्र द्वारा वस्त्रपुद्गलोपचय के दृष्टान्त से जीव और कर्मपुद्गलों के उपचय का प्रतिपादन कर रहे हैं—इसमें गौतम ने प्रभुसे ऐसा पूछा है कि (वत्थस्स णं मंते ! पोग्गलोवचये किं पयोगसा वीससा ?) हे भदन्त ! वस्त्र के पुद्गलों का जो उपचय-वृद्धि होता है, वह क्या प्रयोग से-पुरुषप्रयत्न से होता है या स्वाभाविकरूप से होना

(वङ्गपओगे, कायप्पओगे य) (१) पयनप्रयोगे અને (२) કાયપ્રયોગ. (ઇચ્છેણં દુવિહેણં પઓગેણં કર્મ્મોવચ્ચે પઓગસા ણો વીસસા) આ બે પ્રયોગથી વિકલેન્દ્રિય જીવોને કર્મને ઉપચય થાય છે તેથી સ્વાભાવિક રૂપે તેમને કર્મને ઉપચય થતો નથી (સે તેણટ્ઠેણં જાવ ણો વીસસા) હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે જીવોને પ્રયોગથી કર્મને ઉપચય થાય છે, સ્વાભાવિક રૂપે થતો નથી. (એવં જસ જો પઓગો-જાવ વેમાણિયાણ) આ રીતે જે જીવના જે પ્રયોગ હોય, તે પ્રયોગથી તે જીવ કર્મને ઉપચય કરે છે. વૈમાનિક દેવો પર્યન્તના જીવોના વિષયમાં પણ એમ જ સમજવું.

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં વસ્ત્રના પુદ્ગલોપચયના દૃષ્ટાન્ત દ્વારા જીવ અને કર્મપુદ્ગલોના ઉપચયનું પ્રતિપાદન કર્યું છે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (વત્થસ્સ ણ મંતે ! પોગ્ગલોવચયે કિં પયોગસા વીસસા ?) હે ભદ્રન્ત ! વસ્ત્રના પુદ્ગલોના જે ઉપચય (જભાવટ, વૃદ્ધિ) થાય છે, તે શું પ્રયોગથી (પુરુષ પ્રયત્નથી) થાય છે, કે સ્વાભાવિક રીતે થાય છે ? એટલે કે પુરુષ પ્રયત્ન વિના થાય છે ?

સ્વામાધિકઃ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! પયોગસાધિ ઘીસસાધિ ’ હે ગૌતમ !
 ઘસ્ટસ્ય પુદ્ગલોપચય પ્રયોગેનાપિ — પુરુષાદિવ્યાપારેનાપિ, વિસ્રવ્યાઽપિ
 સ્વમાધેનાપિ । તવો ગૌતમ પૃચ્છતિ—‘ જહાણ મંતે ! વત્યસ્સ ણ પોગગ્ગોપચય
 પયોગસા ધિ, ઘીસસા ધિ ’ હે મદન્ત ! યથા સ્વલ્લ ઘસ્ટસ્ય પુદ્ગલોપચયઃ પ્રયોગે
 નાપિ,—પુરુષવ્યાપારેનાપિ, વિસ્રવ્યાઽપિ—સ્વમાધેનાપિ, ‘ તદા ણ જીવાણ કમ્મો-
 વચ્છે કિં પયોગસા, ઘીસસા ? ’ તથા સ્વલ્લ જીવાનાં કમ્મોપચયઃ ક્ષિન્ન પ્રયોગે
 પુરુષાદિવ્યાપારેનાપિ વિસ્રવ્યા સ્વમાધેનાપિ મવતિ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા !
 પયોગસા, ણો ઘીસસા । ’ હે ગૌતમ ! જીવાનાં કર્મ પુદ્ગલોપચયઃ પ્રયોગેન પુરુ

હૈ અર્થાત્ પુરુષવ્યાપાર કે વિના હી હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
 ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (પયોગસા ધિ ઘીસસા
 ધિ) ઘસ્ટ કે પુદ્ગલોં કા જો ઉપચય હોતા હૈ વહ પુરુષાદિ કે વ્યાપાર સે
 મી હોતા હૈ ઓર પુરુષાદિ કે વ્યાપાર કે વિના મી હોના હૈ, અય ગૌત
 મસ્વામી પુનઃ હસી વિષય કો લેકર પ્રશ્ન સે પ્રશ્ન કરતે હૈં કિ—(જહા
 ણ મંતે ! વત્યસ્સ ણ પોગગ્ગોપચય પયોગસા ધિ ઘીસસા ધિ) હે મદન્ત !
 જિસ તરહ ઘસ્ટ કે પુદ્ગલોં કા ઉપચય પ્રયોગ સે મી હોતા હૈ ઓર
 પ્રયોગ કે વિના—સ્વામાધિક રીતિ સે મી હોતા હૈ (તદાણ જીવાણ
 કમ્મોવચ્છે કિં પયોગમા ઘીસસા) વસી તરહ સે કયા જીવોં કે જો કર્મ
 કા ઉપચય હોના હૈ વહ કયા પ્રયોગ સે મી હોના હૈ ? યા પ્રયોગ કે
 વિના મી હોના હૈ ? હસકા ઉત્તર દેતે છુપ પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ
 —(ગોયમા) ગૌતમ ! (પયોગસા ણો ઘીસસા) જીવોં કે જો કર્મ કા

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—(ગોયમા ! પયોગસા ધિ
 ઘીસસા ધિ) હે ગૌતમ ! વચ્છના પુદ્ગલોનો જે ઉપચય થાય છે તે પ્રયોગથી
 (પુરુષાદિની પ્રવૃત્તિથી) પણ થાય છે અને સ્વામાધિક રીતે પણ થાય છે,
 એટલે કે પુરુષાદિની પ્રવૃત્તિ વિના પણ થાય છે

ગૌતમ સ્વામી એવાના પુદ્ગલોપચયના વિષયમાં ક્યોયે પ્રશ્ન કરે છે કે
 (જહાણ મંતે ! વત્યસ્સ ણ પોગગ્ગોપચય પયોગસા ધિ ઘીસસા ધિ) હે મદન્ત !
 એવી રીતે વચ્છના પુદ્ગલોનો ઉપચય પ્રયોગથી પણ થાય છે અને પ્રયોગ વિના
 સ્વામાધિક રીતે પણ થાય છે (તદાણ જીવાણ કમ્મોવચ્છે કિં પયોગસા
 ઘીસસા ?) એજ પ્રશ્નને શુ એવાના પુદ્ગલોનો ઉપચય પ્રયોગથી પણ થાય
 છે અને સ્વામાધિક રીતે (પ્રયોગ વિના) પણ થાય છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે (ગોયમા !) ? ગૌતમ !
 (પયોગસા ણો ઘીસસા) એવાને કમનો જે ઉપચય થાય છે તે પ્રયોગથી

પ્રમાયાં ભવતિ ૧, એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં, દ્વૌ પલ્લવપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયાં ભવતિ ૨।
એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં, દ્વૌ પલ્લવપ્રમાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૩। તથા—
દ્વૌ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકઃ પલ્લવપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયા ભવતિ ૧, દ્વૌ શર્ક-
રાપ્રમાયામ્, એકઃ પલ્લવપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયાં ભવતિ ૨। દ્વૌ શર્કરાપ્રમાયામ્,
એકઃ પલ્લવપ્રમાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૩। इति नव मन्त्राः ९।

અય-શર્કરાપ્રમા-ધૂમપ્રમેતિ પૃથિવીદ્રવ્યમાપ્રિત્ય પદ્ મજ્ઞાનાહ—એકઃ શર્કરા-
પ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયાં, દ્વૌ તમાયાં ભવતઃ ૧। એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો
ધૂમપ્રમાયાં દ્વૌ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતઃ ૨। તથા—એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ ધૂમ-

પંકપ્રમા મેં, ઓર એક નારક તમઃપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧,
અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં દો નારક પંકપ્રમા મેં ઓર એક
નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા એક નારક શર્કરા-
પ્રમા મેં, દો નારક પંકપ્રમા મેં ઓર એક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો
જાતા હૈ ૩, તથા—દો નારક શર્કરાપ્રમામેં, એક નારક પલ્લવપ્રમામેં ઓર
એક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, અથવા—દો શર્કરાપ્રમા મેં ઓર
એક નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા દો નારક શર્ક-
રાપ્રમા મેં, એક પલ્લવપ્રમા મેં, ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો
જાતા હૈ ૩. इस प्रकार से ये ९ भंग हैं। अब शर्कराप्रभा और धूमप्रभा
इन दो पृथिवीयों को लेकर के ६ भंग कहे जाते हैं—अथवा—एक शर्क-
राप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न
हो जाते हैं १, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक धूमप्रभा में और

પંકપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) એક નારક
શર્કરાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬)
અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં
ઉત્પન્ન થાય છે (૭) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં અને
એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક
પંકપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૯) અથવા બે શર્કરા-
પ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે શર્કરાપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની તમ પ્રભા આદિ પૃથ્વીઓના
યોગથી જે ૬ ભાગો (વિકલ્પો) બને છે તે નીચે પ્રકટ કર્યા છે—
(૧) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને બે નારકો તમઃ
પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમ.

ઉપર્યુક્તેન ત્રિવિધેન પ્રયોગેન જીવાનાં કર્મપચયઃ—કર્મયથો ભવતિ પ્રયોગેન,
 નો વિસ્રસયા સ્વમાયેન । ‘એવ સન્ધર્શિ પર્વિદિયાણ તિવિદે પઞ્જો માણિયન્ને’
 એવ—તથૈવ સર્વેષાં પક્ષેદ્વિપાણાં જીવાનાં ત્રિવિધઃ પ્રયાગઃ મનોવચ કાયમેદેન
 ત્રિપ્રકારો વ્યાપારો મણિતવ્યઃ । ‘પુટ્તવીકાદ્યાણ ઇગ્નિદેહ્ય પઞ્જોગ્ન’ પૃથ્વી
 કાયિકાનાં જીવાનામ્ એકવિધેન પ્રયોગેનૈવ કાયવ્યાપારરૂપેન કર્મોપચયો વક્તવ્યઃ,
 ‘એવ જાન-વળસ્સદ્કાદ્યાણ’ એવ પૃથ્વીકાયિકપદેવ યાવત્-અપ્કાયિક-
 સેવસ્કાયિક-વાયુકાયિકાનાં વનસ્પતિકાયિકાનામપિ એકવિધેન કાયવ્યાપાર
 રૂપેન પ્રયોગેનૈવ કર્મોપચયો લોક્ય । ‘વિગલ્લેદિયાણ દુવિદે પઞ્જો પળ્લે’

ગસા, નો યોસસા) હસ ત્રીન પ્રકાર કે પ્રયોગ સે જીવોં કે કર્મોપચય
 હોતા હૈ અત હસ કર્મોપચય—કર્મયથ મેં કારણ જીવ કા ત્રિવિધરૂપ
 પ્રયોગ પડતા હૈ હમલિપે વહ કર્મોપચય પ્રયોગ સે હોતા હૈ સ્વાભાવ સે
 નહીં, એસા માનનાં વાહિયે (એવ સન્ધર્શિ પર્વિદિયાણ તિવિદે પઞ્જો
 માણિયન્ને) જિતને બી પચેન્દ્રિય જીવ હૈ, ઊન સપ કે વહ ત્રીન પ્રકાર
 કા પ્રયોગ હોતા હૈ (પુટ્તવીકાદ્યાણ ઇગ્નિદેહ્ય પઞ્જોગ્ન) પૃથ્વીકાયિક
 જો એન્દ્રિય જીવ હૈ—ઊનકે એક કાયપ્રયોગ હી હોતા હૈ—ઊસસે વે કર્મો
 પચય ક્રિયા કરતે હૈ । (એવ જાન વળસ્સદ્કાદ્યાણ) હસી તરહ સે
 અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક ઓર વનસ્પતિકાયિક વે એકે
 ન્દ્રિય જીવ બી એક કેવલ કાયપ્રયોગ સે હી કર્મોપચય કરતે રહતે હૈ
 એસા જાનનાં વાહિયે । અમ રહે લોહન્દ્રિય તેજન્દ્રિય ઓર ચૌહન્દ્રિય જીવ
 સો વે (વિગલ્લેદિયાણ દુવિદે પઞ્જો પળ્લે) હન ચિકલેન્દ્રિય જીવોં કે

ત્રણ પ્રકારના પ્રયોગથી ઊલોને કર્મોપચય થાય છે તેથી જા કર્મોપચયના
 (કર્મ બંધન) કારણ ત્રી અવનાં બે ત્રિવિધ પ્રયોગ ગણાય છે તેથીજ એવું
 કહ્યું છે કે કર્મોપચય પ્રયોગથીજ થાય છે સ્વભાવથી થતો નથી
 (એવ સન્ધર્શિ પર્વિદિયાણ તિવિદે પઞ્જો માણિયન્ને) એજ પ્રમાણે જ્યાં પંચ
 ન્દ્રિય ઊલોનાં પણ એજ ત્રણ પ્રયોગ હોય છે (પુટ્તવીકાદ્યાણ ઇગ્નિદેહ્ય
 પઞ્જોગ્ન) પૃથ્વીકાયિક ઊલોને એક કાયપ્રયોગ જ હોય છે તેજો તે પ્રયોગ
 દ્વારા જ કર્મોપચય કરે છે (એવ જાન વળસ્સદ્કાદ્યાણ) એજ પ્રમાણે
 અપ્કાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય, એ એકેન્દ્રિય ઊલોને પણ
 ફક્ત એક જ પ્રયોગ—કાયપ્રયોગ હોય છે, અને તેજો કાયપ્રયોગથીજ કર્મો
 પચય કરતા રહે છે (વિગલ્લેદિયાણ દુવિદે પઞ્જો પળ્લે) લોન્દ્રિય, ચીન્દ્રિય
 અને વાયુરિન્દ્રિય, એ ચિકલેન્દ્રિય, ઊલોનાં જ પ્રયોગ હોય છે

પાદિવ્યાપારેણૈવ ભવતિ નો વિસ્સસયા સ્વભાવેન, અન્યથા અયોગિનોઽપિ કર્મ-
વન્ધાપત્તિઃ સ્યાત્ । ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘ સે કેળદ્દેણ ’ હે ભદન્ત !
તત્ કેનાર્થેન કયં તાવત્ જીવાનાં કર્મોપચયઃ પ્રયોગેણૈવ, નો સ્વભાવેન ? મગવા-
નાહ-‘ ગોયમા ! જીવાણં તિવિદ્દે પયોગે પણ્ણત્તે હે ગૌતમ ! જીવાનાં ત્રિવિધઃ
પ્રયોગઃ, પ્રજ્ઞસ, ‘ તં જહા-મણપ્પઓગે, વહપ્પઓગે, કાયપ્પઓગે ’ તદ્વથા-મનઃ
પ્રયોગઃ, માનસિકશુભાશુભચિન્તનાદિવ્યાપારઃ, વચઃપ્રયોગઃ-શબ્દોચ્ચારણાદિ-
વચનવ્યાપારઃ, કાયપ્રયોગશ્ચ ચેષ્ટા, પરતાડનર્હિસનાદિકાયિકવ્યાપારઃ, ‘ ઇચ્છે-
ણં તિવિદ્દેણં પઓગેણં જીવાણં કમ્મોવચણં પયોગસા, નો વીસસા ’ इत्यनेन

ઉપચય હોતા હૈ વહ પ્રયોગ સે હી-પુરુષ આદિ વ્યાપાર સે હી હોતા હૈ,
સ્વભાવ સે નહીં હોતા હૈ । યદિ સ્વભાવ સે હી જીવોં કે કર્મપુદ્ગલોં કા
ઉપચય હોના માના જાય તો અયોગિ જીવોં કે ઓ કર્મવંધ હોને કી
આપત્તિ આ જાવેગી । અવ ગૌતમ હસ વિષય મેં કારણ જાનને કી ઇચ્છા
સે પૂછતે હૈં કિ (સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે
કહતે હૈં કિ જીવોં કે કર્મોપચય પ્રયોગ સે હી હોતા હૈ-સ્વભાવ સે નહીં
હોના-હસકા ઉત્તર દેતે હુએ પ્રમુ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ-(ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (જીવાણં તિવિદ્દે પઓગે પણ્ણત્તે) જીવોં કે ત્રીન પ્રકાર કે
પ્રયોગ કહે ગયે હૈં-(તં જહા) જો હસ પ્રકાર સે હૈં-(મણપ્પઓગે, વહ-
પ્પઓગે, કાયપ્પઓગે) મનઃ પ્રયોગ-માનસિક શુભાશુભ ચિન્તન આદિ
વિચાર, વચઃ પ્રયોગ-શબ્દોચ્ચારણ આદિરૂપ વચન વ્યાપાર, ઓર કાયપ્ર-
યોગ-ચેષ્ટા કરને, દૂસરોં કો તાડને ઓર હિંસા આદિ કરને રૂપ શરીર
કા વ્યાપાર (ઇચ્છેણં તિવિદ્દેણં પઓગેણં જીવાણં કમ્મોવચણં પઓ-

(પુરુષાદિના વ્યાપારથી) જ થાય છે, સ્વાભાવિક રીતે થતો નથી જો સ્વભા-
વથી જ હોવોને કર્મપુદ્ગલોના ઉપચય થાય છે એમ માનવામાં આવે તો
અયોગિ હોવોને પણ કર્મબંધ થવાની વાત સ્વીકારવી પડશે તેનું કારણ
બાણવા માટે ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે કે (સે કેળદ્દેણ) હે ભદન્ત ! આપ શા
કારણે એવું કહો છો કે હોવોને કર્મનો ઉપચય પ્રયોગથી જ થાય છે,
સ્વભાવથી થતો નથી ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જીવાણં તિવિદ્દે પઓગે પણ્ણત્તે)
હોવાના ત્રણ પ્રકારના પ્રયોગ કહ્યા છે-“ તજ્ઞા ” જે આ પ્રમાણે છે—

(મણપ્પઓગે, વહપ્પઓગે, કાયપ્પઓગે)-(૧) મનપ્રયોગ-માનસિક શુભા-
શુભ ચિન્તન આદિ વિચાર, (૨) વચનપ્રયોગ-શબ્દોચ્ચારણ આદિ રૂપ વ્યાપાર,
અને (૩) કાયપ્રયોગ-શારીરિક ચેષ્ટા, મારપીટ આદિ રૂપ શારીરિક વ્યાપાર.
(ઇચ્છેણં તિવિદ્દેણં પઓગેણં જીવાણં કમ્મોવચણં પઓગસા નો વીસસા) આ

જીવાનાં કર્મપુદ્ગલોપવચસ્ય સાદિસાન્તત્ત્વવિષયે વસ્તુપુદ્ગલોપવચસ્ય
ન્તેન વિશ્લેષ મરુપધિનુમાદ-‘વત્થસ્સ ણં મતે’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્-વત્થસ્સ ણં મતે । પોગ્ગલોવચ્છે કિં સાહપ, સપ
જ્જવસિપ્પે, સાહપ અપજ્જવસિપ્પે, અણાહપ સપજ્જવસિપ્પે,
અણાહપ અપજ્જવસિપ્પે ૪ ? । ગોયમા ! વત્થસ્સ ણં પોગ્ગલો
વચ્છે સાહપ-સપજ્જવસિપ્પે, ણો સાહપ-અપજ્જવસિપ્પે, ણો
અણાહપ-સપજ્જવસિપ્પે, ણો અણાહપ અપજ્જવસિપ્પે જહાણં
મતે । વત્થસ્સ પોગ્ગલોવચ્છે સાહપ સપજ્જવસિપ્પે ? નો
સાહપ અપજ્જવસિપ્પે, નો અણાહપ સપજ્જવસિપ્પે ૩,
નો અણાહપ અપજ્જવસિપ્પે ૪, તહા ણં જીવાણ કમ્મો
વચ્છે પુચ્છા ? ગોયમા ! અત્થેગહયાણં જીવાણં કમ્મો
વચ્છે, સાહપ સપજ્જવસિપ્પે, અત્થેગહયાણં અણાહપ
સપજ્જવસિપ્પે, અત્થે ગહયાણ અણાહપ અપજ્જવસિપ્પે,
ણો ચેવ ણં જીવાણ કમ્મોવચ્છે સાહપ અપજ્જવ
સિપ્પે । સે કેણટ્ટેણં ? । ગોયમા ! ઇરિયાવહિયવધયસ્સ
કમ્મોવચ્છે સાહપ સપજ્જવસિપ્પે, ભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવ
વચ્છે અણાહપ સપજ્જવસિપ્પે, અભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવ
વચ્છે અણાહપ અપજ્જવસિપ્પે, સે તેણટ્ટેણં ગાયમા ! ઇવ
બુદ્ધા અત્થેગહયાણ જીવાણં કમ્મોવચ્છે સાહપ ૦ ણો ચેવ ણં
જીવાણ કમ્મોવચ્છે સાહપ અપજ્જવસિપ્પે । વત્થે ણ મતે !

કહના પાદિયે, યહાં યાયન્ જાદ સે નૈરપિક, અસુરકુમાર આદિ મય
નપતિ યાનમ્મત્તર ઔર ગ્ગોનિપિક દેય દ્વનકા ઘટ્ટણ દુમા દે ॥ ૮૦૨ ॥

અહીં યાવત્) પદ્ધતી નારી, અસુરકુમારો, યાનમ્મત્તરો અને અપોતિપિઠ
રોને ૨૪૭ ક્રમમાં આગળ છે ॥ સૂત્ર ૨ ॥

વિકલેન્દ્રિયાણાં દ્વિ-ત્રિ-ચતુરિન્દ્રિયાણાં જીવાનાં દ્વિવિધઃ પ્રયોગઃ પ્રજ્ઞસઃ, 'તં જહા-વૃષ્પઓગે, કાયપ્પઓગે ય' તદ્વથા-વચઃપ્રયોગ', કાયપ્રયોગશ્ચ, 'ઈચ્છે-
 ણં દુવિદ્ધેણં પઓગેણં કમ્મોવચ્છ પયોગસા, નો વીસસા' હત્યેતેન ઉપર્યુક્તરૂપેણ
 દ્વિવિધેન પ્રયોગેણ કર્મોપચયઃ વિકલેન્દ્રિયાણાં પ્રયોગેણૈવ, નો વિસસયા-સ્વભાવેન
 'સે તેણદ્ધેણં, જાવ-નો વીસસા' હે ગૌતમ । તત્ તેનાર્થેન યાવત્-જીવાનાં
 કર્મોપચયઃ પ્રયોગેણૈવ, નો વિસસયા-સ્વભાવેન, 'એવં જસ્સ જો પયોગો, જાવ-
 વેમાણિયાણં' એવં તથૈવ પૂર્વોક્તવદેવ યસ્ય જીવસ્ય યઃ પ્રયોગઃ માનસિકો વા,
 વાચિકો વા, કાયિકો વા, તસ્ય તથૈવ વક્તવ્યઃ, યાવત્-વૈમાનિકાનામ્-વૈમાનિક-
 દેવપર્યન્તાનામ્ બોધ્યઃ, યાવત્કરણાત્-નૈરયિકાસુકુમારાદિમવનપતિ-વાનવ્ય-
 ન્તર-જ્યોતિષિકદેવાઃ સંગ્રાહ્યાઃ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

દો પ્રકાર કા પ્રયોગ હોતા હૈ (તં જહા) જૈસે કિ (વૃષ્પઓગે, કાય-
 પ્પઓગે) વચનપ્રયોગ ઓર કાયપ્રયોગ (ઈચ્છેણં દુવિદ્ધેણં પઓગેણં
 કમ્મોવચ્છ પયોગસા નો વીસસા) ઇન દો પ્રકાર કે પ્રયોગ સે યે વિક-
 લેન્દ્રિય જીવ કર્મોપચય કરતે હૈ-અનઃ ઇનકા કર્મોપચય પ્રયોગદ્વારા હી
 હોતા હૈ સ્વભાવ સે નહીં (સે તેણદ્ધેણં જાવ, નો વીસસા) ઇસી કારણ
 હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હૈ કિ જીવોં કે જો કર્મોપચય હોતા હૈ, વહ
 પ્રયોગ સે હી હોતા હૈ-સ્વભાવ સે નહીં, (એવં જસ્સ જો પઓગો જાવ
 વેમાણિયાણં) ઇસ તરહ જિસ જીવ કે જો પ્રયોગ હો-ચાહે વહ માન-
 સિક પ્રયોગ હો, ચાહે વહ વાચનિક પ્રયોગ હો, ચાહે વહ કાયિક હો
 ઉસકે ઉસી પ્રયોગ સે કર્મબંધ હોતા હૈ-એસા યાવત્ વૈમાનિક દેવોં તક

“તજહા” એવાં કે (વૃષ્પઓગે, કાયપ્પઓગે)-(૧) વચનપ્રયોગ અને
 કાયપ્રયોગ. (ઈચ્છેણં દુવિદ્ધેણં પઓગેણં કમ્મોવચ્છ પયોગસા, નો વીસસા)
 તે બે પ્રકારના પ્રયોગોથી વિકલેન્દ્રિય જીવો કર્મોપચય કરે છે તેથી તેમનો
 કર્મોપચય પ્રયોગથી જ થાય છે, પ્રયોગ વિના (સ્વાભાવિક રીતે) થતો નથી.
 (સે કેણદ્ધેણં જાવ નો વીસસા) હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે
 જીવોને જે કર્મોપચય થાય છે તે પ્રયોગ દ્વારા થાય છે, સ્વાભાવિક રીતે
 (પ્રયોગ વિના) થતો નથી (એવં જસ્સ જો પઓગો જાવ વેમાણિયાણં) એજ
 પ્રમાણે જે જીવના જે પ્રયોગ હોય છે તે પ્રયોગ દ્વારા જ તે કર્મોપચય કરે
 છે-કર્મબંધ કરે છે એટલે કે માનસિક, કાયિક અથવા વાચિક, જે પ્રકારનો
 જીવનો પ્રયોગ (વ્યાપાર) હોય તે પ્રકારના પ્રયોગ દ્વારા જ તે કર્મનો બંધ
 કરતો રહે છે, એજ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવો પર્યન્તના જીવો વિષે સમજવું.

વસિતઃ, નો અનાદિકઃ સપર્યવસિત, નો અનાદિકઃ અપર્યવસિતઃ । યથા સ્તુ
મદન્તઃ । વસ્ત્રસ્ય પુદ્ગલોપચય, સાદિકઃ સપર્યવસિત ૧, નો સાદિકોઽપર્યવ
સિતઃ ૨, નો અનાદિકઃ સપર્યાસિત ૩, નો અનાદિકઃ અપર્યવસિત ૪, યથા સ્તુ
જીવાનાં કર્મોપચયઃ પૃચ્છા ? ગૌતમ ! અસ્ત્યેકેષાં જીવાનાં કર્મોપચય સાદિકઃ
સપર્યવસિતઃ, અસ્ત્યેકેષામ્ અનાદિકઃ સપર્યવસિક અસ્ત્યેકેષામ્ અનાદિક

જો સાહ્ય અપરજ્ઞવસિય, નો અણાહ્ય સપરજ્ઞવસિય, જો અણાહ્ય અપ-
રજ્ઞવસિય) હે ગૌતમ ! વસ્ત્ર કે જો પુદ્ગલોપચય હોતા હૈં વહ માદિ સન્ત
હૈ, માદિ અનન્ત નહીં હૈ, ન અનાદિ સન્ત હૈં ઓર ન વહ ાનાદિઅનન્ત
હૈં । (જહા ણં મંતે ! વત્થસ્સ પોગલોવચય સાહ્ય સપરજ્ઞવસિય જો સાહ્ય
અપરજ્ઞવસિય, નો અણાહ્ય સપરજ્ઞવસિય, જો અણાહ્ય અપરજ્ઞવસિય,
તહા ણં જીવાણં કર્મોવચય પુચ્છા) હે મદન્ત ! જિસ પ્રકાર વસ્ત્ર કા
પુદ્ગલોપચય સાદિ સન્ત હૈં । સાદિ અનન્ત નહીં, અનાદિ સન્ત નહીં હૈં
ઓર અનાદિ અનન્ત મી નહીં હૈ, ઓસી પ્રકાર કયા જીવોં કા કર્મોપ-
ચય મી સાદિ સન્ત હૈં સાદિ અનન્ત નહીં હૈં ? અનાદિ સન્ત નહીં હૈં ?
ઓર અનાદિ અન્ત મી નહીં હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અત્યેગહ-
યાણં જીવાણં કર્મોવચય સાહ્ય સપરજ્ઞવસિય) કિનમેક જીવ એસે હૈં
કિ જિનકા કર્મોપચય સાદિ સન્ત હૈં (અત્યેગહયાણં અણાહ્ય સપરજ્ઞ-
વસિય) કિતનેક જીવ એસે હૈં કિ જિનકા કર્મોપચય અનાદિ સન્ત હૈં
(અત્યેગહયાણં અણાહ્ય અપરજ્ઞવસિય) તથા કિતનેક જીવ એસે હૈં

સાહ્ય અપરજ્ઞવસિય જો અણાહ્ય સપરજ્ઞવસિય જો અણાહ્ય અપરજ્ઞવસિય) વસ્ત્રનાં
પુદ્ગલોપચય એ ઉપચય સાધ છે તે સાદિ સન્ત હોય છે સાદિ અનન્ત હોતો નથી
અનાદિ સન્ત હોતો નથી અને અનાદિ અનન્ત પણ હોતો નથી । (જહાણ મતે !
વત્થસ્સ પોગલોવચયે સાહ્ય સપરજ્ઞવસિય, જો સાહ્ય અપરજ્ઞવસિય જો અણાહ્ય
અપરજ્ઞવસિય જહાણ જીવાણં કર્મોવચય પુચ્છા) હે મદન્ત ! એવી રીતે વસ્ત્રનાં
પુદ્ગલોપચય ઉપચય સાદિ સન્ત હોય છે, સાદિ અનન્ત હોતો નથી, અનાદિ
સન્ત હોતો નથી અને અનાદિ અનન્ત હોતો નથી, એ / પ્રમાણે શું હોવાનાં
પુદ્ગલોપચય ઉપચય પણ સાદિ સન્ત હોય છે ? શું તે સાદિ અનન્ત અનાદિ
સન્ત અને અનાદિ અનન્ત હોતો નથી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અત્યેગ-
હયાણં જીવાણં કર્મોવચય સાહ્ય સપરજ્ઞવસિય) હે ગૌતમ ! કેટલાક હોવા
એનાં હોય છે કે તેમનો કર્મોપચય સાદિ સન્ત હોય છે, (અત્યેગહયાણં
અણાહ્ય અપરજ્ઞવસિય) કેટલાક હોવાનો કર્મોપચય અનાદિ સન્ત હોય છે
(અત્યેગહયાણં અણાહ્ય અપરજ્ઞવસિય) કેટલાક હોવાનો કર્મોપચય અનાદિ

કિં સાહ્ય સપજ્જવસિય?, ચડમંગો । ગોયમા ! વત્થે સાહ્ય સપજ્જવસિય, અવસેસા તિણ્ણિવિ પડિસેહેયવ્વા, । જહા ણં મંતે ! વત્થે સાહ્ય સપજ્જવસિય, ણો સાહ્ય અપજ્જવસિય, ણો અણાહ્ય સપજ્જવસિય, ણો અણાહ્ય અપજ્જવસિય, તહા ણં જીવા ણં કિં સાહ્યા સપજ્જવસિયા ?, ચડમંગો પુચ્છા ? । ગોયમા ! અત્થેગહ્યા સાહ્યા સપજ્જવસિયા, ચત્તારિ વિ માણિયવ્વા । સે કેણદ્દેણં ? ગોયમા ! નેરહ્યા તિરિક્કજોણિયા યણુસ્સા, દેવા ગહમાગહં પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા । સિદ્ધા ગહં પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા । ભવસિદ્ધિયા લલ્લિં પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા, અભવસિદ્ધિયા સંસારં પહુચ્ચ અણાહ્યા અપજ્જવસિયા, સે તેણદ્દેણં ॥ સૂ૦ ૩ ॥

છાયા—વસ્ત્રસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! પુદ્ગલોપચયઃ કિં સાદિકઃ—સપર્યવસિતઃ ૧, સાદિકઃ—અપર્યવસિતઃ ૨, અનાદિકઃ—સપર્યવસિતઃ ૩, અનાદિકઃ અપર્યવસિતઃ ૪?, ગૌતમ ! વસ્ત્રસ્ય સ્વલ્પ પુદ્ગલોપચયઃ સાદિક સપર્યવસિતઃ, નો સાદિકઃ અપર્યવસિતઃ

(વત્થસ્સ ણં મંતે !) इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(વત્થસ્સ ણં મંતે ! પોગ્ગલોવચણ કિં સાહ્ય સપજ્જવસિય, સાહ્ય અપજ્જવસિય, અણાહ્ય સપજ્જવસિય, અણાહ્ય અપજ્જવસિય) હે ભદન્ત ! વસ્ત્ર કે જો પુદ્ગલોપચય હોતા હૈ, વહ કયા ત્યાદિ સાન્ત હૈ ? અથવા સાદિ અનન્ત હૈ ? યા અનાદિ સાન્ત હૈ ? કિ—અનાદિ અનન્ત હૈ ? (ગોયમા—વત્થસ્સ ણં પોગ્ગલોવચણ સાહ્ય સપજ્જવસિય,

(वत्यस्म णं मते !) इत्यादि—

સૂત્રાર્થ—(વત્થસ્સ ણં મંતે ! પોગ્ગલોવચણ કિં સાહ્ય, સપજ્જવસિય, સાહ્ય અપજ્જવસિય અણાહ્ય સપજ્જવસિય, અણાહ્ય અપજ્જવસિય) હે ભદન્ત ! વસ્ત્રના પુદ્ગલોપચય જે ઉપચય થાય છે, તે શુ આદિ (આદિયુક્ત) સાન્ત (અન્તયુક્ત) હોય છે ? કે આદિ અનન્ત હોય છે ? કે અનાદિ સાન્ત હોય છે ? કે અનાદિ અનન્ત હોય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (વત્થસ્સ ણં પોગ્ગલોવચણ સાહ્ય સપજ્જવસિય, ણં

કર્મોપચય સાદિકાઃ, નો ચૈવ સ્વલ્લ ઝીવાનાં કર્મોપચયઃ સાદિકા અપર્યવસિત । ઘણું સ્વલ્લ મદન્ત ! કિં સાદિકમ્-સપર્યવસિતમ્, ચતુર્મજ્જમ્ ॥ ગૌતમ ! ઘણું સાદિકં સપર્યવસિતમ્, અવશેષાસ્ત્વયોઽપિ પ્રતિપેખયિતવ્યા યયા સ્વલ્લ મદન્ત ! ઘણું સાદિક સપર્યવસિતમ્, નો સાદિકમ્ અપર્યવસિતમ્, નો અનાદિક સપર્યવસિતમ્, નો અનાદિકમ્ અપર્યવસિત તયા ઝીવા કિં સાદિકાઃ સપર્યવસિતાઃ, ચતુર્મજ્જમ્ પુચ્છા ? ગૌતમ ! અસ્ત્યેકકે સાદિકાઃ સપર્યવસિતાઃ, ચત્તારોઽપિ મપિતવ્યાઃ ।

જીવ નહીં હૈ કિ જિસ્કા કર્મોપચય સાદિ ઓર અનન્ત હો (વત્થે ણં મંતે ! કિં સાહપ સપગ્ગવસિપ, ચઠમગો) હૈ મદન્ત ! ઘણું કયા સાદિસાન્ત હૈ ? કિ સાદિ અનન્ત હૈ ? યા અનાદિ સાન્ત હૈ ? કિ અનાદિ અનન્ત હૈ ? હસ પ્રકાર પે ઘણાં ચાર મંગ હોતે હૈં કયા ? (ગોયમા ! વત્થે સાહપ સપગ્ગવસિપ, અવશેસા તિમ્મિ વિ પટિસેહે યધ્વા) ॥ ગૌતમ ! ઘણું સાદિ સાન્ત હૈ યાકી કે ત્રીન મંગ ઘણું મેં પ્રતિપેખ્ય હૈં । (જહા ણ મંતે ! વત્થે સાહપ સપગ્ગવસિપ, ણો સાહપ અપગ્ગવસિપ, ણો અણાહપ સપગ્ગવસિપ, ણો અણાહપ અપગ્ગવસિપ-તહાણં ઝીવાણં કિં સાહયા સપગ્ગવસિપા ? ચઠમગો પુચ્છા) હૈ મદન્ત ! ઘણું જિસ્ તરહ સે સાદિ સાન્ત હૈ, ઘણું સાદિ અનન્ત નહીં હૈ, અનાદિ સાન્ત નહીં હૈ, ઓર અનાદિ અનન્ત મી નહીં હૈ, ઉત્તી પ્રવાર સે કયા જીવ મી સાદિ સાન્ત હૈ ? કે સાદિ અનન્ત નહીં હૈં કયા ? અનાદિ સાન્ત નહીં હૈં ? કયા ? અનાદિ અનન્ત નહીં હૈં કયા ? (ગોયમા !) હૈ

(વત્થે ણ મંતે કિં સાહપ સપગ્ગવસિપ ચઠમગો) હૈ મદન્ત ! ઘણું સાદિ (અદિધિ યુક્ત) સાન્ત (અન્તથી યુક્ત) છે, કે સાદિ અનન્ત છે ? અથવા અનાદિ સાન્ત છે કે અનાદિ અનન્ત છે ? શું વચ્ચેને અથવા આરે ભજ (વિઠેપી) લાગુ પડે છે ?

(ગોયમા ! વત્થે સાહપ સપગ્ગવસિપ અવશેષ, તિમ્મિ વિ પટિસેહેમધ્વા) હૈ ગૌતમ ! ઘણું સાદિ સાન્ત છે બાકીના ત્રણે ભજને અસ્વીકાર થયેા મમજ્જે એટલે કે ઘણું સાદિ અનન્ત નથી અનાદિ સાન્ત નથી અને અનાદિ અનન્ત નથી.

(જહાણ મંતે ! વત્થે સાહપ સપગ્ગવસિપ, ણો સાહપ અપગ્ગવસિપ, ણો અણાહપ સપગ્ગવસિપ ણો અણાહપ અપગ્ગવસિપ-તહાણં ઝીવાણં કિં સાહયા સપગ્ગવસિપા ? ચઠમગો પુચ્છા) હૈ મદન્ત ! એમ ઘણું સાદિ સાન્ત છે, તે સાદિ અનન્ત નથી તે અનાદિ સાન્ત નથી અને અનાદિ અનન્ત પણ નથી. એજ પ્રમાણે ॥ છત્રે પણ સાદિ સાન્ત છે ? શું છત્રે સાદિ અનન્ત, અનાદિ સાન્ત અને અનાદિ અનન્ત નથી ?

અપર્યવસિતઃ, તો ચૈવ સ્વલુ જીવાના કર્મોપચયઃ સાદિકોઽપર્યવસિતઃ । તત્ કેનાર્થેન ? । ગૌતમ ! ઔર્થાપથિકવન્ધકસ્ય કર્મોપચયઃ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ । મવસિદ્ધિકસ્ય કર્મોપચયોઽનાદિકઃ સપર્યવસિતઃ, અમવસિદ્ધિકસ્ય કર્મોપચયઃ અનાદિકોઽપર્યવસિતઃ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ । એવમુચ્યતે-અસ્ત્યેકેષાં જીવાનાં

કિ જિનકા કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હૈં (જો ચૈવ ણં જીવા ણં કર્મો-વચ્ચ સાહૅ અપજ્જવસિૅ) પરન્તુ એસા કોઈ સી જીવ નહીં હૈં કિ જિસકા કર્મોપચય સાદિ ઔર અનન્ત હો । (સે કેળદ્દેણં) હે અદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (ઈરિયા વહિયવંધયસ્સ કર્મોવચ્ચ સાહૅ સપજ્જવસિૅ) ઔર્થાપથિકવન્ધક કે ૧૧ વે ૧૨ વે ઔર ૧૩ વે ગુણસ્થાનવર્તી જીવ કે કર્મોપચય સાદિ ઔર સાન્ત હોતા હૈં (મવસિદ્ધિયસ્સ કર્મોવચ્ચ અણાહૅ સપજ્જવસિૅ) મવસિદ્ધિક જીવ કા કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હોતા હૈં । (અમવસિદ્ધિયસ્સ કર્મોવચ્ચ અણાહૅ અપજ્જવસિૅ) અમવસિદ્ધિક જીવ કા કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હોતા હૈં । (સે તેળદ્દેણં ગોચમા ! એવં વુચ્ચહ) હસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને પૂર્વોક્ત રૂપ સે એસા કહા હૈં કિ (અત્થેગ-હયાણં જીવાણં) કિતનેક જીવોં કા (કર્મોવચ્ચ) કર્મોપચય (સાહૅ ૦ જો ચૈવ ણં જીવાણં કર્મોવચ્ચ સાહૅ અપજ્જવસિૅ) સાદિ સાન્ત હોતા હૈં, કિતનેક જીવોં કા કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હોતા હૈં કિતનેક જીવોં કા કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હોતા હૈં-પરન્તુ એસા કોઈ સા સી

અનંત હોય છે, (જો ચૈવ ણ જીવાણં કર્મોવચ્ચ સાહૅ અપજ્જવસિૅ) પણ એવો કોઈ પણ જીવ નથી કે જેનો કર્મોપચય સાદિ અને અનંત હોય. (સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! એવુ આપ શા કારણે કહો છો ?

(ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (ઈરિયાવહિયવંધયસ્સ કર્મોવચ્ચ સાહૅ સપ-જ્જવસિૅ) ઔર્થાપથિક બધકનો-૧૧ મા, બારમાં અને તેરમાં ગુણસ્થાનવર્તી જીવનો કર્મોપચય સાદિ અને સાન્ત હોય છે (મવસિદ્ધિયસ્સ કર્મોવચ્ચ અણા-હૅ સપજ્જવસિૅ) ભવસિદ્ધિક જીવનો કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હોય છે (અમવસિદ્ધિયસ્સ કર્મોવચ્ચ અણાહૅ અપજ્જવસિૅ) અમવસિદ્ધિક જીવનો કર્મો-પચય અનાદિ અનન્ત હોય છે. (સે તેળદ્દેણં ગોચમા ! એવં વુચ્ચહ) હે ગૌતમ ! તે કારણે મે એવુ કહ્યુ છે કે (અત્થેગહયાણં જીવાણં) કેટલાક જીવોનો (કર્મોવચ્ચ) કર્મોપચય (સાહૅ ૦ જો ચૈવ ણ જીવાણં કર્મોવચ્ચ સાહૅ અપજ્જવસિૅ) સાદિ સાન્ત હોય છે, કેટલાક જીવોનો કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હોય છે અને કેટલાક જીવોનો કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હોય છે, પરંતુ એક પણ એવો જીવ નથી હોતો કે જેનો કર્મોપચય સાદિ અનંત હોય,

ટીકા-‘વત્થસ્સ ણ મતે ! પોગ્ગલોપચય િ સાદ્દય સપજ્જવસિય ?’ ગૌતમ પૂછતિ-‘હે મદન્ત ! વસ્રસય સ્વલ્લ પુલ્લોપચય િ સાદિકઃ આદિના સહિત, સપર્યવસિતઃ પર્યવસિતેન પર્યવસાનેન સહિત સાન્તઃ ? ? અથવા ‘સાદ્દય અપજ્જવસિય’ સાદિકઃ-અપર્યવસિતઃ અન્તરહિત ? ? અથવા ‘અણાદ્દય સપજ્જવસિય’ અનાદિકઃ-આદિરહિત, સપર્યવસિતઃ સાન્તઃ ? ? અથવા ‘અણાદ્દય અપજ્જવસિય ?’ અનાદિકઃ અપર્યવસિત ૪ િમ્ ? મગ્ગાનાદ-‘ ગોયમા ! વત્થસ્સ ણ પોગ્ગલોપચય

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર ને જીવોં કે પર્મપૂલ્લોપચય કે દૃષ્ટાન્તત્વ કે વિષય મેં વસ્રપૂલ્લોપચય કે દૃષ્ટાન્ત સે વિશેષતા પ્રસૂપિત પરને કે લિયે (વત્થસ્સ ણ મતે !) દૃષ્ટાદિ સૂત્ર યદા દે-હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સેસા પૂછા હે કિ (વત્થસ્સ ણ મતે ! પોગ્ગલોપચય કિ સાદ્દય સપજ્જવસિય) હે મદન્ત ! વસ્ર કા જો પૂલ્લોપચય હે વદ્ યદા સાદિ સાન્ત હે ? અથવા-(સાદ્દય અપજ્જવસિય) સાદિ અનન્ત હે ? અથવા-(અણાદ્દય સપજ્જવસિય) અનાદિ સાન્ત હે ? અથવા-(અણાદ્દય અપજ્જવસિય) અનાદિ અનન્ત હે ? જો આદિ-પ્રારમ્ભ-સહિત હોતા હે વસ્રકા નામ સાદિ ઓર જો પર્યવસાન-અન્ત સહિત હોતા હે વદ્ સપર્યવસિત હોતા હે । તથા જો અન્ત રહિત હોતા હે વદ્ અપર્યવસિત હોતા હે તાત્પર્ય વદ્ હે કિ વદ્દા પરવસ્ર વિષય મેં સેસે વે ચાર પ્રશ્ન ગૌતમસ્યામી ને પ્રશ્ન સે પૂછે હે । इनका उत्तर देने के लिये प्रश्न ने उनसे कहा (गोयमा) है

ટીકાર્થ—જીવોનાં કર્મપુલ્લોપચયની સાદિ સાન્તતા આદિનું સૂત્રકારે વક્ષનાં પુલ્લોપચયના દૃષ્ટાન્ત દ્વારા આ સૂત્રમાં નિરૂપણ કર્યું છે, અને જીવોનાં કર્મપુલ્લોપચયમાં શ્લેષી વિશેષતાનું આ સૂત્રમાં નિરૂપણ કર્યું છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—(વત્થસ્સ ણ મતે ! પોગ્ગલોપચય િ સાદ્દય સપજ્જવસિય ?) હે મદન્ત ! વક્ષનાં પુલ્લોપચય ઉપચય (વૃદ્ધિ જગાવ) શું સાદિ સાન્ત હોય છે ? અથવા (સાદ્દય અપજ્જવસિય ?) સાદિ અનન્ત હોય છે ? અથવા (અણાદ્દય સપજ્જવસિય ?) અનાદિ સાન્ત હોય છે ?

અથવા (અણાદ્દય અપજ્જવસિય ?) અનાદિ અનન્ત હોય છે ? (સાદિ, જોડેલે આદિ (પ્રારંભ) સહિત અને સપર્યવસિત અથવા સાન્ત' જોડેલે અન્ત સહિત, (અપર્યવસિત ' જોડેલે અન્ત રહિત) આદી વક્ષનાં પુલ્લોપચયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામીએ ઉપર મુલ્લ અથવા મદાવીર પ્રશ્નને પૂછ્યા છે જેવે તને જવાબ આપતા મદાવીર પ્રશ્ન કહે છે—

તત્ કેનાર્થેન ? ગૌતમ ! નૈરયિક-તિર્યગ્યોનિક-મનુષ્ય-દેવાઃ, ગતિમ્-આગતિ પ્રતીત્ય સાદિકાઃ સપર્યવસિતાઃ, સિદ્ધા ગતિ પ્રતીત્ય સાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ, ભવસિદ્ધિકા લઙ્ઘિ પ્રતીત્ય અનાદિકાઃ સપર્યવસિતાઃ, અભવસિદ્ધિકાઃ સંસારં પ્રતીત્યાનાદિકા અપર્યવસિતાઃ, તત્ તેનાર્થેન ॥ સૂ૦ ૩ ॥

ગૌતમ ! (અત્યેગઈયા સાહ્યા સપજ્જવસિયા, ચત્તારિ વિ ભાણિયઁવા) કિતનેક જીવ એસે હૈં જો સાદિ સાન્ત હૈં, કિતનેક જીવ એસે હૈં જો સાદિ અનન્ત હૈં । કિતનેક જીવ એસે હૈં જો અનાદિ સાન્ત હૈં ઓર કિતનેક જીવ એસે હૈં જો અનાદિ અનન્ત હૈં । ઇસ પ્રકાર સે યહાં ચારોં ભગ કહના ચાહિયે । (સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં ? (ગોયમા ! નેરહ્યા તિરિલ્લજોણિયા મણુસ્સા દેવા ગઈમાગઈ પહુચ્ચ સાહ્યા, સપજ્જવસિયા સિદ્ધા ગઈ પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા, ભવસિદ્ધિયા લઙ્ઘિ પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા, અભવસિદ્ધિયા સંસારં પહુચ્ચ અણાહ્યા અપજ્જવસિયા સે તેળદ્દેણં) હે ગૌતમ ! નૈરયિક, તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય ઓર દેવ ગતિ આગતિ કી અપેક્ષા સે સાદિ સાન્ત હૈં । સિદ્ધ જીવ સિદ્ધ ગતિ કી અપેક્ષા સે સાદિ અનન્ત હૈં । ભવસિદ્ધિક જીવ લઙ્ઘિ કી અપેક્ષા સે અનાદિ સાન્ત હૈં ઓર અભવસિદ્ધિક જીવ સંસાર કી અપેક્ષા સે અનાદિ અનન્ત હૈં ।

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અત્યેગઈયા સાહ્યા સપજ્જવસિયા, ચત્તારિ વિ ભાણિયઁવા) કેટલાક જીવો સાદિ સાન્ત હોય છે, કેટલાક જીવો સાદિ અનન્ત હોય છે, કેટલાક જીવો અનાદિ સાન્ત હોય છે અને કેટલાક જીવો અનાદિ અનન્ત હોય છે. આ રીતે અહીં ચારે ભગ (વિઠ્ઠેયો) કહેવા જોઈએ. (સે કેળદ્દેણં ?) હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો ?

(ગોયમા ! નેરહ્યા તિરિલ્લજોણિયા મણુસ્સા દેવા ગઈમાગઈ પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા, સિદ્ધા ગઈ પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા, ભવસિદ્ધિયા લઙ્ઘિ પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા, અભવસિદ્ધિયા સંસારં પહુચ્ચ અણાહ્યા અપજ્જવસિયા સે તેળદ્દેણં) હે ગૌતમ ! નારકો, તિર્યંચો, મનુષ્યો અને દેવગતિના જીવોને નારક આદિ ગતિમા આવવાને કારણે સાદિ કહ્યા છે અને નારક આદિ ગતિઓમાથી તેઓ નીકળવાના હોવાથી તેમને સાન્ત કહ્યા છે સિદ્ધ જીવ સિદ્ધ ગતિની અપેક્ષાએ સાદિ અનન્ત છે, ભવસિદ્ધિક જીવ લઙ્ઘિની અપેક્ષાએ અનાદિ સાન્ત છે અને અભવસિદ્ધિક જીવ સંસારની અપેક્ષાએ અનાદિ અનન્ત છે. હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે.

મમાયામ્, એકસ્તમાયાં મયતિ ૧। એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં દ્વી ધૂમપ્રમાયામ્, એક અષ-
સત્તમ્યાં મયતિ ૨। તથા-દ્વી શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયાં
મયતિ ૧, દ્વી શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકઃ અષઃસત્તમ્યાં મયતિ ૨।
इति पद्म मङ्गल ६।

અવ શર્કરાપ્રમા-તમાપ્રમેતિ પૃથિવીદ્વયમાભિત્ય મદ્વન્યમાહ-એક શર્કરા
પ્રમાયામ્ એકસ્તમાયાં દ્વી અષઃસત્તમ્યાં મયતઃ ૧। તથા-એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં
દ્વી તમાયામ્, એક. અષ સત્તમ્યાં મયતિ ૧। તથા દ્વી શર્કરાપ્રમાયામ્, એકસ્તમા

દો અષ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં, તથા-એક નારક શર્કરાપ્રમામેં
દો નારક ધૂમપ્રમા મેં, ઓર એક નારક તમાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા
હૈ ૧, અથવા-એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, દો નારક ધૂમપ્રમા મેં ઓર
એક નારક અષઃસસમીપૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨ તથા-દો નારક
શર્કરાપ્રમા મેં, એક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક તમાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો
જાતા હૈ ૧, અથવા દો શર્કરાપ્રમા મેં, એક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક અષ
સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨. હસ તરહ સે યે ૬ અંગ હૈં ।

અવ શર્કરાપ્રમા ઓર તમા પ્રમા હન દો પૃથિવીયોં કો આમિત
કરકે ત્રીન અંગ હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં-એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક
તમા પ્રમા મેં ઓર દો નારક અષઃ સસમીપૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે
હૈં ૧, તથા- એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, દો નારક તમા પ્રમા મેં, ઓર
એક નારક અષઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, તથા દો નારક

પ્રભામાં અને બે નારકો સાતમી તમસ્તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા
એક નારક શર્કરાપ્રભામાં બે નારકો ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમાપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં બે નારકો ધૂમપ્રભામાં
અને એક નારક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા
બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમાપ્રભામાં ઉત્પન્ન
થાય છે (૬) અથવા બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક
સાતમી તમસ્તમપ્રભા નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ।

કહે શર્કરાપ્રભા અને તમાપ્રભા સાથે તમસ્તમપ્રભાના ચોત્રથી જે વધુ
વિકરણો અને છે તે નીચે પ્રમાણે સમજવા-(૧) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં
એક તમાપ્રભામાં અને બે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે
(૨) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, બે તમાપ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમ
પ્રભા નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં, એક તમાપ્રભામાં

साइए सपज्जवसिए ' हे गौतम ! वत्थस्स खलु पुद्गलोपचयः सादिकः सपर्यवसितः ' णो साइए अपज्जवसिए ' नो सादिकः अपर्यवसितः ' णो अणाइए सपज्जवसिए ' नो वा अनादिकः सपर्यवसितः, ' णो अणाइए अपज्जवसिए ' नापि अनादिकः अपर्यवसितो ना वसस्य पुद्गलोपचयो भवति, गौतमः पृच्छति— ' जहा णं भंते ! वत्थस्स पोग्गलोवचए साइए सपज्जवसिए ' हे भदन्त ! यथा खलु वत्थस्य पुद्गलोपचयः सादिकः—सपर्यवसितो भवति, ' णो साइए

गौतम ! ' वत्थस्स णं पोग्गलोवचए साइए सपज्जवसिए) वत्त का जो पुद्गलोपचय है वह सादि सान्त है ' णो साइए अपज्जवसिए ' सादि अनन्त नहीं है ' णो अणाइए सपज्जवसिए ' अनादि सान्त नहीं है (णो अणाइए अपज्जवसिए) और अनादि अनन्त भी नहीं है । कहने का भाव यह है कि वत्त में जो पुद्गलोपचय है वह प्रारंभ होने के कारण तो सादि है और भविष्य में वह वष्ट हो जाने वाला है इसलिये सान्त है सादि अपर्यवसित वह इसलिये नहीं है कि प्रारंभ होने पर भी वह शाश्वत-ध्रुव-रूप में नहीं रहा है, अनादि सपर्यवसित उसे इस लिये नहीं कहा गया है कि वत्त में उस पुद्गलोपचय की शुरुआत हुई है अनादि अपर्यवसित वह इसलिये असामान्य हुआ है कि वह प्रारंभसहित है और अन्तसहित है । अब गौतम प्रश्न से पुनः पूछते हैं कि (जहा णं भंते ! वत्थस्स पोग्गलोवचए साइए सपज्जवसिए) हे भदन्त जिस प्रकार से आपने वत्त के पुद्गलोपचय को सादि और सान्त कहा है (णो

(गौयमा ! वत्थस्स ण पोग्गलोवचए साइए सपज्जवसिए) हे गौतम ! वत्तनां पुद्गलोपचय उपपत्ति (वृद्धि) सादि सान्त होय छे (णो साइए अपज्जवसिए) ते सादी अनन्त होतो नथी (णो अणाइए सपज्जवसिए) ते सादि अनन्त होतो नथी, (णो अणाइए सपज्जवसिए) ते अनादि सान्त होतो नथी, (णो अणाइए अपज्जवसिए) ते अनादि अनन्त पण होतो नथी. आ कथननुं तात्पर्य नीचे प्रमाणे छे—वत्तनां पुद्गलोपचय प्रारंभथी युक्त होय छे, तेथी तेने सादि कह्यो छे लविध्यमां तेना नाश थतो होय छे, तेथी तेने सान्त कह्यो छे. तेना प्रारंभ तथा पछी ते शाश्वत (नित्य) रूपे रह्यो नथी तेथी तेने सादि अनन्त कह्यो नथी ते पुद्गलोपचयने अनादि सान्त ओ कारणे कह्यो नथी के वत्तमां ते पुद्गलोपचयने प्रारंभ थयेलो छे तेने अनादि अनन्त कह्यो नथी कारणे के ते प्रारंभ सहित अने अन्त सहित छे. गौतम स्वामी डवे जीने प्रश्न पूछे छे—(जहा णं भंते ! वत्थस्स पोग्गलो वचये साइए सपज्जवसिए) हे भदन्त ! जे वत्तनां पुद्गलोपचय उपपत्ति सादि

ટીકા—‘વત્યસ્ત ણ મતે ! પોગ્ગલોવચ્ચ કિં સાદ્દ સપજ્જવસિણ ?’ ગૌતમ પૂછતિ—‘હે મદન્ત ! વલ્લસ્ય ચલ્લ પુદ્ગલોપચયઃ કિં સાદિઃ આદિના સહિત, સપર્યવસિત પર્યવસિતેન પર્યવસાનેન સહિત સાન્ત ?? અથવા ‘સાદ્દ અપજ્જવસિણ’ સાદિક—અપર્યવસિત અન્તરહિત ? ? અથવા ‘અણાદ્દ સપજ્જવસિણ અનાદિક—આદિરહિત, સપર્યવસિતઃ સાન્ત ? ? અથવા ‘અણાદ્દ અપજ્જવસિણ !’ અનાદિક અપર્યવસિત ઇ કિમ્ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! વત્યસ્ત ણ પોગ્ગલોવચ્ચ

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર ને જીર્ણો કે પર્વપુદ્ગલોપચય કે દૃષ્ટાન્તસ્વ કે વિષય મેં વલ્લપુદ્ગલોપચય કે દૃષ્ટાન્ત સે વિશેષતા પ્રરૂપિત કરને કે લિપ (વત્યસ્ત ણ મતે !) इत्यादि सूत्र कहा है—इसमें गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है कि (वत्यस्त ण मते ! पोग्गलोवचच्च किं सादद् सपज्ज वसिण) हे मदन्त ! वल्ल का जो पुद्गलोपचय है वह क्या सादि सान्त है ? अथवा—(सादद् अपज्जवसिण) नादि अनन्त है ? अथवा—(अणाद्द सपज्जवसिण) अनादि सान्त है ? अथवा—(अणाद्द अपज्जवसिण) अनादि अनन्त है ? जो आदि—प्रारम्भ—सहित होता है उसका नाम सादि और जो पर्यवसान—अन्त सहित होता है वह सपर्यवसित होता है । तथा जो अन्त रहित होता है वह अपर्यवसित होता है तात्पर्य यह है कि यहां परवल्ल विषय में ऐसे वे चार प्रश्न गौतमस्वामी ने प्रश्न से पूछे हैं । इनका उत्तर देने के लिये प्रश्न ने उनसे कहा (गोयमा) है

ટીકાર્થ—એવોનાં ઇર્મપુદ્ગલોપચયની સાદિ સાન્તતા આદિનું સૂત્રકારે વલ્લનાં પુદ્ગલોપચયના દૃષ્ટાન્ત દ્વારા આ સૂત્રમાં નિરૂપણ કર્યું છે, અને એવોનાં ઇર્મપુદ્ગલોપચયમાં રહેલી વિશેષતાનું આ સૂત્રમાં નિરૂપણ કર્યું છે

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન—(વત્યસ્ત ણ મતે ! પોગ્ગલોવચ્ચ કિં સાદ્દ સપજ્જવસિણ ?) કે મદન્ત ! વલ્લનાં પુદ્ગલોના ઉપચય (વૃદ્ધિ, જમાવ) થી આદિ સાન્ત હોય છે ? અથવા (સાદ્દ અપજ્જવસિણ ?) સાદિ અનત હોય છે ? અથવા (અણાદ્દ સપજ્જવસિણ ?) અનાદિ સાન્ત હોય છે ?

અથવા (અણાદ્દ અપજ્જવસિણ ?) અનાદિ અનત હોય છે ? (સાદિ, એટલે આદિ (પ્રારંભ) સહિત અને ‘સપચવસિત અથવા સાન્ત’ એટલે અન્ત સહિત, (અપચવસિત ‘એટલે અન્ત રહિત) અહીં વસના પુદ્ગલો પચયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામીએ ઉપર મુલજ ચાર પ્રશ્નો મહાવીર પ્રશ્નને પૂછ્યા છે કેવે તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—

સાદૃષ સપજ્જવસિણ ' હે ગૌતમ ! વત્થસ્સ સ્વલ્લુ પુદ્ગલોપચયઃ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ ' જો સાદૃષ અપજ્જવસિણ ' નો સાદિકઃ અપર્યવસિતઃ ' જો અણાદૃષ સપજ્જવસિણ ' નો વા અનાદિકઃ સપર્યવસિતઃ, ' જો અણાદૃષ અપજ્જવસિણ ' નાપિ અનાદિકઃ અપર્યવસિતો વા વત્થસ્સ પુદ્ગલોપચયો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- ' જહા ણં મંતે ! વત્થસ્સ પોગ્ગલોવચણ સાદૃષ સપજ્જવસિણ ' હે મદન્ત ! યથા સ્વલ્લુ વત્થસ્સ પુદ્ગલોપચયઃ સાદિકઃ-સપર્યવસિતો ભવતિ. ' જો સાદૃષ

ગૌતમ ! ' વત્થસ્સ ણં પોગ્ગલોવચણ સાદૃષ સપજ્જવસિણ) વત્થ કા જો પુદ્ગલોપચય હૈ વહ સાદિ સ્થાન્ત હૈ ' જો સાદૃષ અપજ્જવસિણ ' સાદિ અનન્ત નહીં હૈ ' જો અણાદૃષ સપજ્જવસિણ ' અનાદિ સ્થાન્ત નહીં હૈ (જો અણાદૃષ અપજ્જવસિણ) ઓર અનાદિ અનન્ત મી નહીં હૈ । કહ્ને કા ભાવ યહ હૈ કિ વત્થ મેં જો પુદ્ગલોપચય હૈ વહ પ્રારંભ હોને કે કારણ તો સાદિ હૈ ઓર ભવિષ્ય મેં વહ નષ્ટ હો જાને વાલા હૈ હસલિયે સ્થાન્ત હૈ સાદિ અપર્યવસિત વહ હસલિયે નહીં હૈ કિ પ્રારંભ હોને પર મી વહ શાશ્વત-ધ્રુવ-રૂપ મેં નહીં રહા હૈ, અનાદિ સપર્યવસિત ઉસે હસ લિયે નહીં કહા ગયા હૈ કિ વત્થ મેં ઉત્ત પુદ્ગલોપચય કી શુરુઆત હુઈ હૈ અનાદિ અપર્યવસિત વહ હસલિયે અસ્માન્થ હુઆ હૈ કિ વહ પ્રારંભસહિત હૈ ઓર અન્તસહિત હૈ । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પુનઃ પૂછતે હૈં કિ (જહા ણં મંતે ! વત્થસ્સ પોગ્ગલોવચણ સાદૃષ સપજ્જવસિણ) હે મદન્ત જિસ પ્રકાર સે આપને વત્થ કે પુદ્ગલોપચય કી સાદિ ઓર સ્થાન્ત કહા હૈ (જો

(ગોયમા ! વત્થસ્સ ણં પોગ્ગલોવચણ સાદૃષ સપજ્જવસિણ) હે ગૌતમ ! વચ્ચનાં પુદ્ગલોપચયો ઉપચય (વૃદ્ધિ) સાદિ સ્થાન્ત હોય છે. (જો સાદૃષ અપજ્જવસિણ) તે સાદી અનન્ત હોતો નથી (જો અણાદૃષ સપજ્જવસિણ) તે સાદિ અનન્ત હોતો નથી, (જો અણાદૃષ સપજ્જવસિણ) ને અનાદિ સ્થાન્ત હોતો નથી, (જો અણાદૃષ અપજ્જવસિણ) તે અનાદિ અનન્ત પણ હોતો નથી. આ કથનતું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે-વચ્ચનાં પુદ્ગલોપચય પ્રારંભથી યુક્ત હોય છે, તેથી તેને સાદિ કહ્યો છે ભવિષ્યમાં તેનો નાશ થતો હોય છે, તેથી તેને સ્થાન્ત કહ્યો છે. તેનો પ્રારંભ થયા પછી તે શાશ્વત (નિત્ય) રહેતો નથી તેથી તેને સાદિ અનન્ત કહ્યો નથી. તે પુદ્ગલોપચયને અનાદિ સ્થાન્ત એ કારણે કહ્યો નથી કે વચ્ચનાં તે પુદ્ગલોપચયનો પ્રારંભ થયેલો છે. તેને અનાદિ અનન્ત કહ્યો નથી કારણ કે તે પ્રારંભ સહિત અને અન્ત સહિત છે.

ગૌતમ સ્વામી હવે બીજો પ્રશ્ન પૂછે છે—(જહા ણં મંતે ! વત્થસ્સ પોગ્ગલો વચ્ચે સાદૃષ સપજ્જવસિણ) હે મદન્ત ! જેમ વચ્ચના પુદ્ગલોપચયો ઉપચય

અપજ્ઞવસિં ' નો સાદિક'—અપર્યવસિત 'જો અણાદિ સપજ્ઞવસિં ' નો અનાદિકઃ સપર્યવસિત , ' જો અણાદિ અપજ્ઞવસિં ' નો વા અનાદિકઃ અપર્યવસિતો મતિ ' તદા ણ જીવાણં કમ્મોવચ્છં પુચ્છા ? ' તથા સ્વલુ જીવાણં કર્મોપચયં કિં સાદિક સપર્યવસિત , નો સાદિક અપર્યવસિત , નો વા અનાદિક સપર્યવસિત ન વા અનાદિક અપર્યવસિતો મતિ ?' इति पृच्छा प्रश्न । मगधानाह— ' गोयमा ! अत्येगइयाणं जीवाणं कम्मोवचछं सादिसं सपज्जवसिसिं , ' हे गौतम ।

સાદિ અપજ્ઞવસિં) સાદિ અનન્ત નહીં કહા છે (જો અણાદિ સપજ્ઞવસિં) અનાદિ સન્ત નહીં કહા છે ઓર (જો અણાદિ અપજ્ઞવસિં) ન અનાદિ અનન્ત હી કહા છે (તદા ણ જીવાણં કમ્મોવચ્છં પુચ્છા) વસી તરહ સે જીવોં કે જો કર્મોપચય—કર્મચય હોતા છે—ઉસ વિષય મેં જી મેરા પેસા હી પૂછના છે કિ જીવોં કા કર્મોપચય કયા સાદિ સન્ત હી હોતા છે ? સાદિ અપર્યવસિત નહીં હોતા છે ? અનાદિ સપર્યવસિત નહીં હોતા છે ? ઓર અનાદિ અપર્યવસિત નહીં હોતા કયા ?' इसका उत्तर देते हुए प्रभु गौतम से कहते हैं कि (गोयमा) हे गौतम । वच के पुत्रलोपचय की अपेक्षा जीव के कर्मचय में विशेषता है—जो इस प्रकार से है—(अत्येगइयाण जीवाणं कम्मोवचछं सादिसं सपज्जवसिसिं) कितनेक जीव ऐसे हैं कि जिनका कर्मोपचय—कर्मचय सादि और सन्त है, यद्यपि सिद्धान्त की दृष्टि से समस्त जीवों का कर्मोपचय अनादि कहा

સાન્ત હોય છે, (જો સાદિ અપજ્ઞવસિં) સાદિ અનન્ત હોતો નથી, (જો અણાદિ સપજ્ઞવસિં) અનાદિ સાન્ત હોતો નથી અને (જો અણાદિ અપજ્ઞવસિં) અનાદિ અનન્ત હોતો નથી, (તદા ણ જીવાણં કમ્મોવચ્છં પુચ્છા) એવ પ્રમાણે એવોના કર્મોપચય (કર્મચય) વિષે પણ હું એવ બધુવા માથુ છું કે શું એવોના કર્મોપચય સાદિ સાન્ત હોય છે ? શું તે સાદિ અનન્ત હોતો નથી ? શું તે અનાદિ સાન્ત હોતો નથી ? શું તે અનાદિ અનન્ત હોતો નથી ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે— ' ગોયમા ! હે ગૌતમ !' वचनां पुत्रलोपचय कस्या एवेना कर्मोपचयं नीक्ष्य प्रमाद्ये विशेषता है— (अत्येगइयाणं जीवाणं कम्मोवचछं सादिसं सपज्जवसिसिं) केवलं एवेना एवां होय छे के तेभेना कर्मोपचय (कर्मचय) सादि अने सन्त होय छे के

ગયા છે-કર્મોં કિ કર્મવંધ કો સાદિ માનને મેં અનેક દૂષણ આતે હેં
 उनमें से सब से जवर्दस्त दूषण एक तो यह आता है कि कर्मवंध यदि
 सादि माना जावेगा-तो इसके पहिले जीव को बिलकुल सिद्ध के समान
 ही मानना पड़ेगा फिर ऐसी स्थिति में कर्मवन्ध होगा भी कैसे क्योंकि
 कर्मवंधके कारणभूत मिथ्यात्व अविरति तो वहां है नहीं-फिर भी यदि
 कर्मवंध वहां होता है ऐसा कहा जावे तो सिद्धों के भी कर्म का बंध
 हो जाना चाहिये-परन्तु होता नहीं है-अतः सामान्यरूप से यही
 मान्यता है कि जीव के साथ कर्मों का बंध अनादिकाल का है, पर यहां
 जो उसे सादिरूप में प्रकट किया गया है वह किसी कर्मप्रकृति के बंध
 की अपेक्षा से ही किया गया है जैसे जिस जीव को पहिले के गुण-
 स्थानों में जिस कर्मप्रकृति का बंध नहीं होता है वह जीव यदि आगे
 के गुणस्थानों पर चढ़ता है तो उसे उस प्रकृति का बंध हो जाता है
 इस अपेक्षा यह वेध सादि माना गया और जब वह जीव उस स्थान
 से नीचे उतर आता है तो उस प्रकृति का बंध उससे छूट जाता है अतः
 उसका अन्त हो जाता है इसलिये ऐसा कर्मवंध सादि और सान्त होता

सिद्धान्तनी दृष्टिये तो समस्त ज्ञेयानां कर्मोपपत्त्यने (कर्मोपधने) अनादि
 કલ્પો છે, કારણ કે કર્મોપધને સાદિ (પ્રારભ યુક્ત) માનવામાં અનેક બાધા
 રહેલ છે સૌથી મોટી બાધા તો એ નહે છે કે કર્મોપધને ને સાદિ (પ્રારભ
 સહિત) માનવામાં આવે તો એ કર્મોપધ થયા પહેલાં જીવને બિલકુલ સિદ્ધ
 સમાન માનવો પડશે અને ને એ વાત માની લેવામાં આવે તો એ સ્થિતિમાં
 કર્મોપધ કેવી રીતે સંભવી શકે ?

કારણ કે કર્મોપધના કારણરૂપ મિથ્યાત્વ અને અવિરતિનો તો તેમનામાં
 અભાવ હોય છે છતાં પણ ‘ ત્યાં કર્મોપધ થાય છે, ’ એવું કહેવામાં આવે
 તો સિદ્ધોમાં પણ કર્મોપધ સ્વીકારવો પડે, પણ એવું બનતું નથી તેથી
 સામાન્ય રીતે એની માન્યતા છે કે જીવોની સાથે કર્મોના બધ અનાદિકાળથી
 અસ્તિત્વ ધરાવે છે પરંતુ અહીં ને કર્મોપધને ‘ સાદિ ’ કહેવામાં આવેલો
 છે તે કોઈ કર્મપ્રકૃતિના બંધની અપેક્ષાએ જ કહેલ છે જેમ કે ને જીવને
 આગલા ગુણસ્થાનોમાં ને કર્મપ્રકૃતિનો બધ હોતો નથી, તે જીવ ને પછીના
 ગુણસ્થાનો પર ચડે છે તો તેને તે પ્રકૃતિનો બધ થઈ જાય છે, તે દૃષ્ટિએ
 તે બંધને સાદિ માનવામાં આવેલ છે. ત્યારે જીવ તે સ્થાનથી નીચે ઉતરી
 જાય છે ત્યારે તે પ્રકૃતિનો બધ તેને છૂટી જાય છે, તેથી તેનો અન્ત આવી
 જાય છે, તે કારણે તે કર્મોપધ સાદિ અને સાન્ત હોય છે આ વાતને
 ધ્યાનમાં રાખીને કેટલાક જીવોના કર્મોપધરૂપ પુદ્ગલોપપત્યને સાદિ સાન્ત

અસ્તિ એકેષાં ક્ષતિપયાનાં જીવાનાં કર્મોપચય સાદિકઃ સપર્યયસિતો મવતિ । ‘અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ્ટ રાપજ્જવસિષ્ણ’ એકેષાં ક્ષતિપયાનાં જીવાનાં સુ કર્મોપચયઃ અનાદિકઃ સપર્યયસિતઃ સાન્તોઽસ્તિ ‘અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ્ટ અપજ્જવસિષ્ણ’ અસ્તિ એકેષાં ક્ષતિપયાનાં જીવાનાં કર્મોપચય અનાદિકા અપર્યયસિતઃ અનન્તાઃ, કિન્તુ ‘જો ચેય ણં જીવાણં કમ્મોવચ્છપ સાદૃષ્ટ અપજ્જવસિષ્ણ’ નો વૈવ સ્વભૂતૈવ કથમપિ જીવાનાં કર્મોપચયઃ સાદિકઃ અપર્યયસિતઃ અનન્તો મવતિ । ‘ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ કેણદ્વણં ? ’ હે મદન્ત ! ક્વ હે હસી અપેક્ષા કો ધ્યાન મેં રસ્વકર યદ્દાં કર્મવચ્છરૂપ પુણ્ણોપચય કો કિસી જીવ કી અપેક્ષા મે સોદિ સાન્ત કદ્દ દિયા ગયા હે પેતા જાનના વાદિયે સૂત્રકાર હસ ધિપય કો સ્વય આગે સ્પષ્ટ કરનેયાલે હિં-અતઃ ધિશેષરૂપ મેં હસ પર કુછ નહીં લિત્વા જાતા હૈ-હસી કારણ (અત્યેગ દ્યાણં જીવાણં કમ્મોવચ્છપ સાદૃષ્ટ સપજ્જવસિષ્ણ) પેતા કદ્દા હૈ । (અત્યે ગદ્યાણ જીવાણ અણાદૃષ્ટ સપજ્જવસિષ્ણ) તથા કિતનેક જીવ પેસે મી હિં કિ જિનકા કર્મવચ્છરૂપ પુણ્ણોપચય અનાદિ હોફર મી સાન્ત હોતા હૈ । પેસે વે જીવ અત્તરાત્મા-સમ્યગ્દષ્ટિ હોતે હિં । (અત્યેગદ્યાણ અણા દૃષ્ટ અપજ્જવસિષ્ણ) કિતનેક જીવ પેસે મી હિં કિ જિનકા કર્મવચ્છરૂપ કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હોતા પેસે જીવ અમલ્લક્ષેણી કે હોતે હિં । કિન્તુ (જો ચેય ણ જીવાણં કમ્મોવચ્છપ સાદૃષ્ટ અપજ્જવસિષ્ણ) પેસે જીવ કોઈ મી નહીં હિં કિ જિનકા કર્મોપચય સાદિ દાકર મી અનન્ત હી પના રહે વર્ષો કિ પેસી માયતા મેં મુત્તિ કે અમાય વા પ્રસન્ન પ્રાપ્ત હાતા હૈ । અથ ગૌતમ હમી ધિપય કો વિશેષરૂપ સ સ્પષ્ટ સમજાને કે લિયે પ્રયુ

કહેલ છે આ તિપયનુ સૂત્રકારે રહેલા વધારે સ્પષ્ટીકરણ કરેલું છે, તેથી અહીં તેનું વધુ વિવરણ કમ નથી એ જ કારણે (અત્યેગદ્યાણં જીવાણં કમ્મોવચ્છપ સાદૃષ્ટ સપજ્જવસિષ્ણ) કેટલાક છોને સાદિ માન્ત કદ્દા છે

(અત્યેગદ્યાણં જીવાણં અણાદૃષ્ટ રાપજ્જવસિષ્ણ) કેટલાક છોને એવાં દોષ છે કે જેમને કમવચ્છરૂપ પુણ્ણોપચય અનાદિ દોષા છતાં માન્ત (પ્રારબ સદિત) દોષ છે એવા છો (અત્તરાત્માઓ) સમ્યગ્દષ્ટિ દોષ છે (અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ્ટ અપજ્જવસિષ્ણ) કેટલાક છોને એવા દોષ છે કે જેમને કમવચ્છરૂપ પુણ્ણોપચય અનાદિ અને અનન્ત દોષ છે એવા છોને બસ ૫ મેજિન્ના દોષ છે પરંતુ (જો વેર ણ જીવાણં કમ્મોવચ્છપ સાદૃષ્ટ અપજ્જવસિષ્ણ) કેટલું પણ છો એવા દોષા નુકસાન જેમને કર્મોપચય સાદિ અને અનન્ત દોષ, કારણ કે આ પ્રકારની કોઈ સતીકા ૧૧૧ને સ્વીકા

કેનાર્થેન કેન કારણેન એવમુચ્યતે ? કેપાશ્ચિત્ જીવાનાં તથાવિધવર્ણિતઃ ત્રિવિધઃ કર્મોપચયો ભવતિ, ન તુ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ કર્મોપચયો ભવતિ ? ભગવાનાહ— 'ગોયમા ! ઈરિયાવહિયવંધયસ્સ કમ્મોવચણ સાહણ સપજ્જવસિણ' હે ગૌતમ ! એર્યાપથિકવન્ધકસ્ય, એર્યાપથિકં કેવલયોગપ્રત્યયં કર્મ, તદ્વન્ધકસ્ય, ઉપશાન્તમોહસ્ય ક્ષીણમોહસ્ય સયોગિકેવલિનશ્ચ કર્મોપચયઃ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સાન્તો ભવતિ, એર્યાપથિકર્મણો હિ જીવસ્ય અવદ્ધપૂર્વસ્ય વન્ધનાત્ કર્મોપચયસ્ય

સે પૂછતે હૈં કિ—(સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! આપ એસા કિસ આધાર કો છેકર કહતે હૈં કિ કિન્હીં જીવોં કા કર્મોપચય સાદિ સાન્ત હૈ, કિન્હીં જીવોં કા કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હૈ ઓર કિન્હીં જીવોં કા કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હૈ—પર સાદિ અનન્ત કર્મોપચય કિસી ખી જીવ કા નહીં હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ઉનસે કહતે હૈં કિ—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ઈરિયાવહિયવંધયસ્સ કમ્મોવચણ સાહણ સપજ્જવસિણ) જો કર્મ કેવલ યોગ કે હી નિમિત્ત સે આતા હૈ—કષાય કે નિમિત્ત સે નહીં—વહ એર્યાપથિક હૈ હસ એર્યાપથિક કર્મ કા વંધ કરનેવાલા જો જીવ હૈ—જેસે ગ્યારહવેં ૧૧ ચારહવેં ૧૨ ઓર તેરહવેં ગુણસ્થાનવર્તી જીવ હસકે જો કર્મોપચય હોતા હૈ વહ સાદિક ઓર સપર્યવસિત હોતા હૈ । હસમેં સાદિતા હસલિયે કહી ગઈ હૈ કિ યહ કર્મ જીવ કો નીચેકે ગુણસ્થાનોં મેં રહને પર નહીં વંધતા હૈ—ક્યોં કિ વહાં પર કષાય કા સદ્વાવ

રવો પરશે હવે આ વિષયના વધારે સ્પષ્ટીકરણને માટે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—

(સે કેળદ્દેણં ?) હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે કેટલાક જીવોને કર્મોપચય સાદિ સાન્ત હોય છે, કેટલાક જીવોને કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હોય છે અને કેટલાક જીવોને કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હોય છે, પણ કોઈ પણ જીવને કર્મોપચય સાદિ અનન્ત હોતો નથી ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઈરિયાવહિયવંધયસ્સ કમ્મોવચણ સાહણ સપજ્જવસિણ) જે કુર્મબંધ યોગને કારણે જ થાય છે, કષાયને કારણે થતો નથી, એવાં કર્મબંધને “ એર્યાપથિક બંધ ” કહે છે. એ પ્રકારના એર્યાપથિક કર્મોનો બંધ કરનાર જીવને કર્મોપચય સાદિ અને સાન્ત હોય છે જેમકે—અગિયાર, બાર અને તેરમા ગુણસ્થાને રહેલો જીવ આ પ્રકારનો હોય છે, એટલે કે તે જીવને કર્મોપચય સાદિ અને સાન્ત હોય છે તેને સાદિ કહેવાનું કારણ એ છે કે જીવ આ કર્મબંધ નીચેના ગુણસ્થાનોમા રહે ત્યારે પાંધતો નથી, કારણે કે નીચેના

અસ્તિ એકેષાં કસિપયાનાં જીવાનાં કર્મોપચયઃ સાદિકઃ સપર્યયસિતો મયતિ । ‘અત્યેગદ્યાણ અણાદૃષ સપગ્ગવસિષ્’ એકેષાં કસિપયાનાં જીવાનાં તુ કર્મોપચયઃ અનાદિકઃ સપર્યયસિત સ્વાન્તોઽસ્તિ ‘અત્યેગદ્યાણ અગ્ગદૃષ અપગ્ગવસિષ્’ અસ્તિ એકેષાં કસિપયાનાં જીવાનાં કર્મોપચય અનાદિકઃ અપર્યયસિતઃ અનન્તઃ, કિન્તુ ‘જો ચેય જં જીવાણ કમ્મોવચ્ચ સાદૃષ અપગ્ગવસિષ્’ નો ચેય સ્વતુ-નૈય કયમપિ જીવાનાં કર્મોપચયઃ સાદિકઃ અપર્યયસિત અનન્તો મયતિ । ‘ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-‘કેણદુગ્ધં?’’ હે મદન્ત ! ત્વ

હૈં इसी अपेक्षा को ध्यान में रखकर यहां कर्मपन्थरूप पुद्गलोपचय को किसी जीव की अपेक्षा में सोचि सान्त कह दिया गया है ऐसा जानना चाहिये सूत्रकार इस विषय को स्थय आगे स्पष्ट करनेवाछे हैं-अतः विशेषरूप में इस पर कुछ नहीं लिखा जाता है-इसी कारण (अत्येग द्याण जीवाणं कम्मोवच्यं सादृष सपग्ववसिष्) ऐसा कहा है । (अत्ये गद्याण जीवाणं अणादृष सपग्ववसिष्) तथा कितनेक जीव ऐसे भी हैं कि जिनका कर्मपन्थरूप पुद्गलोपचय अनादि होकर भी सान्त होता है । ऐसे वे जीव अन्तरात्मा-सम्पग्वदृष्टि होते हैं । (अत्येगदद्याणं अणादृष अपग्ववसिष्) कितनेक जीव ऐसे भी हैं कि जिनका कर्मपन्थरूप कर्मोपचय अनादि अनन्त होता ऐसे जीव अमरपञ्चेणी के होते हैं । किन्तु (जो चेय जं जीवाणं कम्मोवच्यं सादृष अपग्ववसिष्) ऐसे जीव कोई भी नहीं ह कि जिनका कर्मोपचय सादि होकर भी अनन्त ही पना रहे क्यों कि ऐसी मायना में मुक्ति के अभाव का प्रसङ्ग प्राप्त होता है । अब गौतम इसी विषय को विशेषरूप से स्पष्ट समझने के लिये प्रश्न

કહેલ છે આ વિષયનુ સૂત્રકારે પહેલા વધારે સ્પષ્ટીકરણ કરેલું છે તેથી અહીં તેનુ વધુ બિંબેનુ કશું નથી બે જ કારણે (અત્યેગદ્યાણં જીવાણં કમ્મોવચ્ચ સાદૃષ સપગ્ગવસિષ્) કેવાકે છત્રોને સાદિ સાન્ત કહ્યા છે

(અત્યેગદ્યાણં જીવાણં અણાદૃષ સપગ્ગવસિષ્) કેટલાક છત્રો બેવા દોષ છે કે જેમને કર્મોપચય પુદ્ગલોપચય અનાદિ હોવા છતાં સાન્ત (પ્રાચીન સદિત) દોષ છે બેવા છત્રો (અન્તરાત્માબ્ધો) સમ્પદૃષ્ટિ દોષ ॥ (અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ અપગ્ગવસિષ્) કેવાકે છત્રો બેવા દોષ છે કે જેમને કર્મોપચય પુદ્ગલોપચય અનાદિ અને અનન્ત દોષ ॥ બેવા છત્રો અમર પંચેનીના દોષ છે પરંતુ (જો ચેય જં જીવાણં કમ્મોવચ્ચ સાદૃષ અપગ્ગવસિષ્) કેવડ પણ છત્ર બેવા દોષના નથી કે જેમને કર્મોપચય સાદિ અને અનન્ત દોષ, કારણ કે આ પ્રકારની માન્યતાના સ્વીકારથી મુખ્તિના અભાવને સ્વીકાર

કેનાર્થેન કેન કારણેન એવમુચ્યતે ? કેપાશ્ચિત્ જીવાનાં તથાવિધવર્ણિતઃ ત્રિવિધઃ કર્મોપચયો ભવતિ, ન તુ માદિકઃ સપર્યવસિતઃ કર્મોપચયો ભવતિ ? મગવાનાદ- 'ગોયમા ! ઈરિયાવહિયવંધયસ્સ કમ્મોવચણ સાદણ સપજ્જવસિણ' હે ગૌતમ ! એર્યાપથિકવન્ધકસ્ય, એર્યાપથિકં કેવલયોગપ્રત્યયં કર્મ, તદ્વન્ધકસ્ય, ઉપ-શાન્તમોહસ્ય ક્ષીણમોહસ્ય સયોગિકેવલિનથ કર્મોપચયઃ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સાન્તો ભવતિ, એર્યાપથિકર્મણો હિ જીવસ્ય અવદ્ધર્વસ્ય વન્ધનાત્ કર્મોપચયસ્ય સે પૂહતે હિં કિ-(સે કેણટ્ટેણં) હે ભદન્ત ! આપ એસા કિસ આધાર કો છેકર કહતે હિં કિ કિન્હીં જીવોં કા કર્મોપચય સાદિ સાન્ત હૈ, કિન્હીં જીવોં કા કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હૈ ઓર કિન્હીં જીવોં કા કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હૈ-પર સાદિ અનન્ત કર્મોપચય કિસીં સીં જીવ કા નહીં હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ઉનસે કહતે હિં કિ-(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ઈરિયાવહિયવંધયસ્સ કમ્મોવચણ સાદણ સપજ્જવસિણ) જો કર્મ કેવલ યોગ કો હી નિમિત્ત સે આતા હૈ-કષાય કો નિમિત્ત સે નહીં-વહ એર્યાપથિક હૈ હસ એર્યાપથિક કર્મ કા વંધ કરનેવાલા જો જીવ હૈ-જેસે ગ્યારહવેં ૧૧ ચારહવેં ૧૨ ઓર તેરહવેં ગુણસ્થાનવર્તી જીવ ઉસકે જો કર્મોપચય હોતા હૈ વહ સાદિક ઓર સપર્યવસિત હોતા હૈ ! હસમેં સાદિતા હસલિયે કહી ગઈ હૈ કિ યહ કર્મ જીવ કો નીચેકે ગુણ-સ્થાનોં મેં રહને પર નહીં વંધતા હૈ-ક્યોં કિ વહાં પર કષાય કા સદ્ગાવ

રવો પડશે હવે આ વિષયના વધારે સ્પષ્ટીકરણને માટે ગૌતમ સ્વામી મહા-વીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—

(સે કેણટ્ટેણં ?) હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહેા છે કે કેટલાક જીવોનો કર્મોપચય સાદિ સાન્ત હોય છે, કેટલાક જીવોનો કર્મોપચય અનાદિ સાન્ત હોય છે અને કેટલાક જીવોનો કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હોય છે, પણ કોઈ પણ જીવોનો કર્મોપચય સાદિ અનન્ત હોતો નથી ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઈરિયાવહિયવંધયસ્સ કમ્મોવચણ સાદણ સપજ્જવસિણ) જે કર્મબંધ યોગને કારણે જ થાય છે, કષાયને કારણે થતો નથી, એવાં કર્મબંધને “ઐર્યાપથિક બંધ” કહે છે. એ પ્રકારના ઐર્યાપથિક કર્મોનો બંધ કરનાર જીવોનો કર્મોપચય સાદિ અને સાન્ત હોય છે જેમકે—અગિયાર, બાર અને તેરમા ગુણ-સ્થાને રહેલો જીવ આ પ્રકારનો હોય છે, એટલે કે તે જીવોનો કર્મોપચય સાદિ અને સાન્ત હોય છે તેને સાદિ કહેવાતું કારણ એ છે કે જીવ આ કર્મબંધ નીચેના ગુણસ્થાનોમા રહે ત્યારે બાંધતો નથી, કારણે કે નીચેના

અસ્તિ એકેપાં કતિપયાનાં બીયાનાં કર્મોપચય સાદિકઃ સપર્યવસિતો મયતિ । ‘ અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ્ સપગ્ગવસિષ્ ’ એકપાં કતિપયાનાં બીયાનાં કર્મોપચયઃ અનાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સાન્તોઽસ્તિ ‘ અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ્ અપગ્ગવસિષ્ ’ અસ્તિ એકેપાં કતિપયાનાં બીયાનાં કર્મોપચય અનાદિકઃ અપર્યવસિતઃ અનન્ત, કિન્તુ ‘ ગો ચેવ ણં બીયાણં કર્મ્મોષચણ્ સાદૃષ્ અપગ્ગવસિષ્ ’ નો ધેષ સ્વલુ-નૈવ કયમપિ જીવાનાં કર્મોપચયઃ સાદિકઃ અપર્યવસિતઃ અનન્તો મયતિ । ‘ ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-‘ કેણહુણં ? ’ દે મયન્ત । ત્વ હૈ હસી અપેક્ષા કો ધ્યાન મેં રલ્લકર યહાં કર્મચન્ધરૂપ પુદ્ગલોપચય કો કિસી જીવ કી અપેક્ષા સે સોદિ સાન્ત કહ દિયા ગયા હૈ એતા જાનના વ્હાહિયે સૂત્રકાર હસ ચિપય કો સ્વય આગે સ્પષ્ટ કરનેવાહે હૈ-અતઃ વિશેષરૂપ મેં હસ પર કુછ નહીં લિખા જાના હૈ-હસી કારણ (અત્યેગ દ્યાણં જીવાણં કર્મ્મોષચણ્ સાદૃષ્ સપગ્ગવસિષ્) એતા કહા હૈ । (અત્યે ગદ્યાણં જીવાણં અણાદૃષ્ સપગ્ગવસિષ્) તથા કિત્તનક જીવ એસે બી હૈં કિ જિનકા કર્મચન્ધરૂપ પુદ્ગલોપચય અનાદિ હોકર બી સાન્ત હોતા હૈ । એસે લે જીવ અન્તરાત્મા-સમ્પરહૃષ્ટિ હોતે હૈં । (અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ્ અપગ્ગવસિષ્) કિત્તનક જીવ એસે બી હૈં કિ જિનકા કર્મચન્ધરૂપ કર્મોપચય અનાદિ અનન્ત હોતા એસે જીવ અમન્યએણી કે હોતે હૈં । કિન્તુ (ગો ચેવ ણં જીવાણં કર્મ્મોષચણ્ સાદૃષ્ અપગ્ગવસિષ્) એસે જીવ કોઈ બી નહીં હૈં કિ જિનકા કર્મોપચય સાદિ હોકર બી અનન્ત હી યના રહે ક્યોં કિ એસી માયતા મેં મુક્તિ કે અભાવ કા પ્રસન્ન પ્રાપ્ત હોતા હૈ । અય ગૌતમ હસી ચિપય કો વિશેષરૂપ સે સ્પષ્ટ સમજાને કે લિયે પ્રહુ

કહેલ છે આ વિષયનું સૂત્રકારે પહેલા વધારે સ્પષ્ટીકરણ કરેલું છે તેથી અહીં તેનું વધુ વિવેચન કર્યું નથી. એ જ કારણે (અત્યેગદ્યાણં જીવાણં કર્મ્મોષચણ્ સાદૃષ્ સપગ્ગવસિષ્) કેટલાક છોડેને સાદિ સાન્ત કહા છે

(અત્યેગદ્યાણં જીવાણં અણાદૃષ્ સપગ્ગવસિષ્) કેટલાક છોડેને એવાં કોલ છે કે જેમને કર્મચન્ધરૂપ પુદ્ગલોપચય અનાદિ કોલા છોડા સાન્ત (પ્રારભ સદિત) કોલ છે એવાં છોડે (અન્તરાત્માઓ) સમ્પરહૃષ્ટિ કોલ છે (અત્યેગદ્યાણં અણાદૃષ્ અપગ્ગવસિષ્) કેટલાક છોડેને એવા કોલ છે કે જેમને કર્મચન્ધરૂપ પુદ્ગલોપચય અનાદિ અને અનન્ત કોલ છે એવાં છોડેને અમન્ય એણિયા કોલ છે પરંતુ (ગો ચેવ ણં જીવાણં કર્મ્મોષચણ્ સાદૃષ્ અપગ્ગવસિષ્) કોલ પણ છોડેને એવા કોલા નથી કે જેમને કર્મોપચય સાદિ અને અનન્ત કોલ, કારણ કે આ પ્રકારની માન્યતાના સ્વીકારથી મુક્તિના અભાવને સ્વીકાર

યામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૧ । इति त्रयो भङ्गा ३ । इति शर्कराप्रभां प्रधानीकृत्य जायमाना भङ्गा जातास्त्रिंशत् ३० । १२-९-६-३=३० । पूर्वोक्त पञ्चचत्वारिंशद्भङ्ग० संमेलने जाताः सर्वे भङ्गाः पञ्चसप्ततिः ॥७५॥

અથ વાલુકાપ્રભાં પ્રધાનીકૃત્યાષ્ટાદશભંગ્નાનાહ-તત્ર વાલુકાપ્રભા-પદ્મપ્રભેતિ પૃથિવીદ્વયમાશ્રિત્ય નવ ભંગ્નાનાહ-એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયાં, દ્વી ધૂમપ્રભાયાં ભવતઃ ૧ । એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયાં, દ્વી તમઃપ્રભાયાં ભવતઃ ૨ । એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયાં દ્વી અધઃસપ્તમ્યાં ભવતઃ ૩ । તથા-એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, દ્વી પદ્મપ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયાં ભવતિ ૧ ।

તમઃ પ્રભા મેં, और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाना है-ये तीन भंग हैं । इस प्रकार शर्कराप्रभा को प्रधान करके १२, ९, ६, ३= ३० भंग हो जाते हैं । इन ३० भंगों को पूर्वोक्त ४५ भंगों के साथ जोड़ने पर ७५ भंग हो जाते हैं

અથ વાલુકાપ્રભા કો પ્રધાન કરકે જો ૧૮ ભંગ હોતે હૈં-વે હસ પ્રકાર સે હૈં-ઇનમેં વાલુકાપ્રભા ઓર પંકપ્રભા ઇન દો પૃથિવિયોં કો અશ્રિત કરકે ૯ ભંગ હોતે હૈં-અથવા-એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં, એક નારક પંકપ્રભા મેં ઓર દો નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧, અથવા-એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં એક નારક પંકપ્રભા મેં, ઓર દો નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૨, અથવા-એક વાલુકાપ્રભા મેં એક પદ્મપ્રભા મેં ઓર દો નારક અધઃ સપ્તમી સે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં, ૩, તથા એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં દો પંકપ્રભા મેં ઓર એક નારક

અને એક તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૨+૯+૬+૩=૩૦ વિકલ્પો થાય છે પૂર્વોક્ત ૪૫ ભંગોમાં આ ૩૦ ભંગોને ઉમેરવાથી ૭૫ ભંગો (વિકલ્પો) નુ કથન અહીં પૂર થાય છે.

હવે વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ જે ૧૮ વિકલ્પો થાય છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-પહેલાં તે વાલુકાપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓના યોગથી જે નવ વિકલ્પો બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે. (૧) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે નારકો સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય

રહતા હે અતઃ અયદ્ પૂર્વે હોને કે કારણ હસ કર્મ કા યથ હોને સે યહ કર્મયથ સાદિ માના ગયા હે ઓર અયોગી અવસ્થા હોને પર અર્થાત્ ઔદર્યે ગુણસ્થાન મેં ચલ જાને પર અથવા એણિ સે પતિત હોને પર વસકા યથ છૂટ જાતા હે, હસલિયે યહ સાન્ત માના જાના હે તાત્પર્ય કહને કા યહ હે કિ કર્મયથ કા જય વિચાર કિયા ગયા હે તો ઘર્હા પર (જોગા પયચિપપસા ટિર્હિ અણુમાગા કસાયગો હોતિ) એસા કહા ગયા હે અર્થાત્ પ્રકૃતિ યથ ઓર પ્રવેશાયથ યે દો યથ યોગ સે હોતે હેં ઓર સ્થિતિયથ તથા અનુમાગ યથ યે દો યથ કપાય સ હોતે હેં—હસતરહ કર્મયથ કે દો મુખ્યકારણ હેં—એક યોગ ઓર દૂસરા કપાય જો કર્મયથ કેવલ ગમનાગમનાદિક ક્રિયાઓં કે નિમિત્ત સે હી હોતા હે યહ એવાં પચિક કર્મ કહલાતા હે હસ કર્મ કો યાચને લાલા જીવ એવાંપચિક યથક કહા ગયા હે—વસથેં ગુણસ્થાનતક હી કપાય કા સદ્ભાવ કહા ગયા હે હમકે ડપર કે ગુણસ્થાનોં મેં કપાય તો હોની નહીં હે કેવલ યોગ હી રહતા હે—ગ્યારહથેં ગુણસ્થાન મેં કપાય પિલકુલ ઉપશાન્ત રહ તી હે અતઃ યહ નહીં કે ધરાધર ઘર્હા હે યર્હા જો કર્મપ્રકૃતિ કા યથ હોગા હસી તરહ ધારહથેં ગુણસ્થાન મેં સી કપાયોં કી ક્ષીણમા હો જાને

ગુણસ્થાનોમા કપાયનો સદ્ભાવ રહે છે તેથી અબદ પૂર્વે (પૂર્વે નહીં બધા થેલો) હોવાને કારણે આ કમ બંધને સાદિ (મારબ બુદ્ધ) કહો છે અમેઝી અવસ્થામાં એટલે કે ઔદર્ય ગુણસ્થાને ગદી જવાથી અથવા મેચ્છિથી નીચે ઉતરતા તેનો બંધ છૂટી જાય છે તે કારણે તેને સાન્ત (અન્ત સંહિત) માનેલો છે.

કમ બંધનો બ્યારે વિચાર કરવામા આવે ત્યારે એ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે (જોગા પયચિપપસા ટિર્હિ અણુમાગા કસાયગો હોતિ) પ્રકૃતિબંધ અને પ્રવેશબંધ એ બન્ને બંધ યોગથી થાય છે, અને સ્થિતિબંધ તથા અનુભાવબંધ કપાયથી થાય છે આ રીતે કમ બંધનાં મુખ્ય બે કારણ છે—
(૧) યોગ અને (૨) કપાય

જે કમ બંધ ગમનાગમન સાદિ ક્રિયાઓને કારણે થાય છે તે કમ બંધને ઔદર્યપચિક કમ બંધ કહે છે અને જેવા કમને બાંધનાર જીવને ઔદર્યપચિક બંધ કહો છે. હસમા ગુણસ્થાન સુધી જ કપાયનો સદ્ભાવ કહો છે ત્યાર પછીનાં ગુણસ્થાનોમાં કપાયનો અભાવ હોય છે પણ યોગને સદ્ભાવ હોય છે અગિયારમાં ગુણસ્થાનમા કપાય બિલકુલ ઉપશાન્ત રહે છે તેથી ત્યાં તે નહીં જેવી જ હોય છે ત્યાં જે કમ પ્રકૃતિનો બંધ થયો તે અપૂર્વ હશે. એજ

સાદિત્વમ્ અયોગ્યવસ્થાયાં, શ્રેણિપતિપાતે વા અવન્ધનાત્ સપર્યવસિતત્વં સાન્તત્વં
 ચ વોધ્યમ્ ' ભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણાદ્દણ સપજ્જવસિણ ' ભવસિદ્ધિકસ્ય
 ભવે ભવેષુ વા સિદ્ધિર્યસ્ય તસ્ય ભવ્યસ્ય જીવસ્ય કર્મોપચયઃ અનાદિકઃ સપર્યવ-

કે કારણ જો કર્મવંધ હોગા વહ મી અપૂર્વ હી હોગા-ઔર યોગ, નિમિત્તક
 હી હોગા, શરીરજન્ય યા વાણીજન્ય હી હોગા । હસ નિમિત્ત કો લેકર
 હસ કર્મવંધ મેં સાદિતા પ્રકટ કી ગઈ હૈ ઔર જય વહી આત્મા તેરહવે
 સે ચૌદહવે ગુણસ્થાન પર આરૂઢ હો જાવેગા-યા ગ્યારહવે સે વહ જીવ
 પતિત હો જાવેગા-તો એસી સ્થિતિ મેં ડસ વંધ કિયે હુએ કર્મ કા અંત
 હો જાવેગા અતઃ ડસમેં સપર્યવસિતતા આ જાવેગી હસી કારણ યહાં
 પર " કિતનેક જીવોં કા કર્મવંધ સાદિ સાન્ત હોતા હૈ " એસા કહા
 ગયા હૈ (ભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણાદ્દણ સપજ્જવસિણ) એક ભવ
 મેં અથવા અનેક ભવોં મેં જિસ જીવ કો સિદ્ધિ કી પ્રાપ્તિ હોગી વહ
 જીવ ભવસિદ્ધિક હૈ એસે ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય-જીવ કે જો કર્મોપચય હૈ
 વહ અનાદિ હોતા હુઆ મી સાન્ત હોતા હૈ-હસકા કારણ યહ હૈ કિ
 જયતક ડસકી આત્મા મેં સમ્યગ્દર્શન ગુણ પ્રકટ નહીં હુઆ હૈ તવતક
 કર્મવંધ અનાદિ હૈ ઔર હસકે હોતે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હો જાને પર
 હસકા નાશકર વહ મુક્તિ મેં ચલા જાતા હૈ અતઃ ડસ જીવ કા કર્મ-

પ્રમાણે ખારમાં ગુણસ્થાનમાં પણ કષાયોની ક્ષીણતા થઈ જવાને કારણે જે
 કર્મવંધ થશે તે પણ અપૂર્વ જ હશે અને યોગનિમિત્તક જ હશે એટલે કે
 શરીરજન્ય કે વાણીજન્ય જ હશે આ કારણે આ કર્મવંધમાં સાદિતા (પ્રારંભ
 યુક્તતા) બતાવી છે અને જ્યારે એ જ આત્મા તેરમાં ગુણસ્થાનેથી ચૌદમાં
 ગુણસ્થાને ચડી જશે, અથવા અગિયારમાં ગુણસ્થાનેથી નીચેની શ્રેણિના ગુણ-
 સ્થાને ઉતરી જશે, ત્યારે તે બાંધેલા કર્મનો અંત આવી જશે તે કારણે
 તેમાં સપર્યવસિતતા (સાન્તતા-અન્ત યુક્તતા) બતાવી છે. તે કારણે એવું
 કહ્યું છે કે " કેટલાક જીવોનો કર્મવંધ સાદિ અને સાન્ત હોય છે. "

(ભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણાદ્દણ સપજ્જવસિણ) જે જીવને એક ભવમાં
 અથવા અનેક ભવમાં સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થવાની હોય એવા જીવને 'ભવસિદ્ધિક'
 કહે છે ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય-જીવનો જે કર્મોપચય હોય છે તે અનાદિ હોવા
 છતાં પણ સાન્ત (અન્ત સહિત) હોય છે. તેનું કારણ એ છે કે જ્યાં સુધી
 તેના આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન ગુણ પ્રકટ થયો નથી ત્યાં સુધી કર્મવંધ અનાદિ
 છે, પણ સમ્યગ્દર્શન પ્રકટ થતા જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થઈ જાયથી તેનો (તે કર્મનો)

સિત સાન્તો મરતિ, 'અમવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણાણ અપજ્જવસિણ' અમ
વસિદ્ધિક્કસ્ય ન વિદ્યતે ભવે મવંપુ વા સિદ્ધિર્યમ્ય તસ્ય અમવ્યસ્ય જીવસ્ય કર્મો
પવય અનાદિક અપર્યવસિત અનન્તો મવતિ, 'સે તેણદ્દેણ ગોયમા ! એવં
બુચ્ચહ-અત્યેગહ્યાણ જીવાણ કમ્મોવચણ સાહણં ણો ચેવ ણ જીવાણ કમ્મોવચણ
સાહણ અપજ્જવસિણ' હે ગૌતમ ! તત્ તેનાર્થેન ઇદમ્ ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતં-યત્-
મસ્તિ એકયાં જીવાનાં કર્મોપચયઃ સાદિકઃ, સપર્યવસિતઃ-સાન્ત, કેપાચ્ચિત્
અનાદિક સપર્યવસિત સાન્તઃ, કેપાચ્ચિત્તુ અનાદિકઃ અપર્યવસિત કર્મોપચયા
કિન્તુ નો ચૈવ ત્વહુ જીવાનાં કર્મોપચય સાદિક અપર્યવસિત અનન્તઃ સમવતિ !
ગૌતમ પૂછતિ-'વત્થે ણ મત્તે ! કિં સાહણ સપજ્જવસિણ, વડમગો ?' હે

યં અનાદિ દોને પર મી સાન્ત પ્રકટ કિયા ગયા હૈ । 'અમવસિદ્ધિય
સ્સ કમ્મોવચણ અણાણ અપજ્જવસિણ) તથા જો અમવસિદ્ધિક જીવ
હૈ-કિસી મી ભવ મેં જિસે મુરિક પ્રાપ્ત નહીં હોતી હૈ એસે અમવ્ય જીવ
કા જો કર્મોપચય હૈ વહ અનાદિ દોકર મી અનન્ત હોતા હૈ । (સે
તેણદ્દેણ ગોયમા ! એવ બુચ્ચહ, અત્યેગહ્યાણ જીવાણ કમ્મોવચણ સાહ
ણં, ણો ચેવ ણ જીવાણ કમ્મોવચણ સાહણ અપજ્જવસિણ) હસી કારણ
હે ગૌતમ ! મેંને પેસા કહા હૈ કિ કિતનેક જીવો કા કર્મોપચય સાદિ
સાન્ત હોતા હૈ હત્યાદિ પરન્તુ કિસી મી જીવ કા વહ કર્મોપચય સાદિ
ઔર અપર્યવસિત નહીં હોતા હૈ ।

અય ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે પુનઃ પેસા પૂછતે હૈં કિ (વત્થેણં મત્તે !
કિં સાહણ સપજ્જવસિણ, વડમગો) હે અદન્ત ! વલ્લ કયા સાદિ દોકર

નાથ કરીને તે મોક્ષ લાખ છે, તે કારણે તે જીવને કર્મોપચય અનાદિ હોવા
છતા પણ સાન્ત (અન્ત સદિત) થયો છે (અમવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણા
ણ અપજ્જવસિણ) એ જીવને કોઈ પણ ભવમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવી નથી એવાં
અભિપ્રાય જીવને કર્મોપચય (કર્મોપચય) અનાદિ હોવા છતાં અન્ત થયો છે
(સે તેણદ્દેણ ગોયમા ! એવ બુચ્ચહ અત્યેગહ્યાણ જીવાણ કમ્મોવચણ સાહણ ણો
ચેવ નં કમ્મોવચણ સાહણ અપજ્જવસિણ) હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું
છે કે કેટલાક જીવોને કર્મોપચય સાદિ સાન્ત કોય છે કેટલાકને અનાદિ
સાન્ત હોય છે અને કેટલાકને અનાદિ અન્ત હોય છે, પરંતુ કોઈ પણ
જીવને કર્મોપચય સાદિ અને અન્ત હોતો નથી.

ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (વત્થે ણ મત્તે !
કિં સાહણ સપજ્જવસિણ, વડમગો) હે અદન્ત ! શું પણ સાદિ સાન્ત હોય છે ?

સાદિત્વમ્ અયોગ્યવસ્થાયાં, શ્રેણિપતિપાતે વા અવન્ધનાત્ સપર્યવસિતત્વં સાન્તત્વં
 ચ વૌધ્યમ્ ' ભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણાદિ સપજ્જવસિણ ' ભવસિદ્ધિકસ્ય
 ભવે ભવેષુ વા સિદ્ધિર્યસ્ય તસ્ય ભવ્યસ્ય જીવસ્ય કર્મોપચયઃ અનાદિકઃ સપર્યવ-

કે કારણ જો કર્મવંધ હોગા વહ ખી અપૂર્વ હી હોગા-ઑર યોગ, નિમિત્તક
 હી હોગા, શરીરજન્ય યા વાણીજન્ય હી હોગા । હસ નિમિત્ત કો લેકર
 હસ કર્મવંધ મેં સાદિતા પ્રકટ કી ગઈ હૈ ઑર જવ વહી આત્મા તેરહવે
 મે ચૌદહવે ગુણસ્થાન પર આરૂઢ હો જાવેગા-યા ગ્યારહવે સે વહ જીવ
 પતિત હો જાવેગા-તો એસી સ્થિતિ મેં ડસ વંધ કિયે હુણ કર્મ કો અંત
 હો જાવેગા અતઃ ડસમેં સપર્યવસિતતા આ જાવેગી હસી કારણ યહાં
 પર " કિતનેક જીવોં કા કર્મવંધ સાદિ સાન્ત હોતા હૈ " એસા કહા
 ગયા હૈ (ભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણાદિ સપજ્જવસિણ) ઁક ભવ
 મેં અથવા અનેક ભવોં મેં જિસ જીવ કો સિદ્ધિ કી પ્રાપ્તિ હોગી વહ
 જીવ ભવસિદ્ધિક હૈ એસે ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય-જીવ કે જો કર્મોપચય હૈ
 વહ અનાદિ હોતા હુઆ ખી સાન્ત હોતા હૈ-હસકા કારણ યહ હૈ કિ
 જવતક ડસકી આત્મા મેં સમ્યગ્દર્શન ગુણ પ્રકટ નહીં હુઆ હૈ તવતક
 કર્મવંધ અનાદિ હૈ ઑર હસકે હોતે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હો જાને પર
 હસકા નાશકર વહ સુક્તિ મેં ચલા જાતા હૈ અતઃ ડસ જીવ કા કર્મ-

પ્રમાણે ખારમાં ગુણસ્થાનમા પણ કપાયોની ક્ષીણતા થઈ જવાને કારણે જે
 કર્મવંધ થયે તે પણ અપૂર્વ જ હશે અને યોગનિમિત્તક જ હશે એટલે કે
 શરીરજન્ય કે વાણીજન્ય જ હશે. આ કારણે આ કર્મવંધમા સાદિતા (પ્રારંભ
 યુક્તતા) ખતાવી છે અને ન્યારે એ જ આત્મા તેરમા ગુણસ્થાનેથી ચૌદમાં
 ગુણસ્થાને ચડી જશે, અથવા અગિયારમાં ગુણસ્થાનેથી નીચેની શ્રેણિના ગુણ-
 સ્થાને ઉતરી જશે, ત્યારે તે બાધેલા કર્મનો અંત આવી જશે તે કારણે
 તેમા સપર્યવસિતતા (સાન્તતા-અન્ત યુક્તતા) ખતાવી છે. તે કારણે એવું
 કહ્યું છે કે " કેટલાક જીવોનો કર્મવંધ સાદિ અને સાન્ત હોય છે. "

(ભવસિદ્ધિયસ્સ કમ્મોવચણ અણાદિ સપજ્જવસિણ) જે જીવને એક ભવમાં
 અથવા અનેક ભવમા સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થવાની હોય એવા જીવને 'ભવસિદ્ધિક'
 કહે છે ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય-જીવનો જે કર્મોપચય હોય છે તે અનાદિ હોવા
 છતાં પણ સાન્ત (અન્ત સહિત) હોય છે. તેવું કારણ એ છે કે જ્યાં સુધી
 તેના આત્મામા સમ્યગ્દર્શન ગુણ પ્રકટ થયો નથી ત્યાં સુધી કર્મવંધ અનાદિ
 છે, પણ સમ્યગ્દર્શન પ્રકટ થતાં જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થઈ જવાથી તેનો (તે કર્મનો)

અનાદિવત્ સપર્થવસિતા સા તમ્, ' જો અણાદિ અવગતવસિત્ ' ના મત્તરિત્ અવર્થવસિતા અવગતમ્, ' તદા જીયા જ કિં સાદ્યા સવગ્ગવસિતા, ચગ્ગ પુચ્છા ? ' તથા સ્વ ઓવાઃ કિમ્ સાદિકા સપર્થવસિતા સાન્તા ? ચગ્ગવર્ણ-
જો સાદિકા અવર્થવસિતા અવ તાઃ ? નોવા અનાદિકાઃ સપર્થવસિતા સાન્તા !
મ થા અનાદિવાઃ અવર્થવસિતાઃ અવન્તાઃ અવન્તિ કિમ્ ? ક્વિત્ પુચ્છા મન ? મ્-
વાનાઃ - ' ઓવાવા ! અવર્થવસિતા સાદ્યા સવગ્ગવસિતા, ચગ્ગારિ વિ મામિયન્નાં ?
ગોતમા ? સગ્ગિ મત્-પ્રકરે વતિપથ ઝીવાઃ સાદિકા સપર્થવસિતાઃ સાન્તા' મ્-
તિત, ચગ્ગારોગ્ગ પ મિતિપથવાઃ તથા પ વતિપથ ઝીવાઃ સાદિકાઃ અવર્થવસિતાઃ
અવગ્ગતાઃ, વતિપથે જ અનાદિવાઃ સપર્થવસિતાઃ સાન્તાઃ, વતિપથે તુ અનાદિકાઃ

ઉત્તમરિત્) અનાદિ જ્ઞાત મહીં કદા (જો અણાદિ અવગ્ગવસિત્)
કોર મ અનાદિ અવગ્ગ મી કદા હિ (તદા જીયાજ કિં સાદ્યા સવ
ઉત્તમરિત્) અવગ્ગતા પુચ્છા) તો જ્યા હસી તરહ સે જીવ મી કેવલ
અનાદિ જ્ઞાત મી હિ ? મે જારિ અવગ્ગ મહીં હિ ? અનાદિ સાન્ત નહીં હિ ?
અનાદિ અવગ્ગ મહીં હિ ? હસ પ્રથ કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને ઉત્તરે કદા
ત (ઓવાવા) હિ ગોતમા ! જીવો ને તિપથ મેં પરી વાત નહીં હિ - ક્યોં કિ
(અવર્થવસિતા સાદ્યા સવગ્ગવસિતા) કિત્તોકેકે જીવ પસે મી હિ જો
જારિ જ્ઞાત હિ (જગ્ગારિ વિ મામિયન્ના) કિત્તોકેકે જીવ પસે હિ જો
જારિ અવર્થવસિતા - અવગ્ગ હિ । કિત્તોકેકે જીવ પસે મી હિ જો અનાદિ
જ્ઞાત હિ કોર કિત્તોકેકે જીવપસે હિ જો અનાદિ અવગ્ગ હિ । હસ પ્રકાર
હે જીવ કે તિપથ મેં પ્રશ્ન ના પ્રતિપોદન ચુનકર ગોતમા મેં પસે કપમ કા

અવગ્ગતા) અનાદિ જ્ઞાત કદુ નહીં, (તદાજી ઝીયાજ કિં સાદ્યા સવગ્ગ
વસિતા અવગ્ગતા પુચ્છા) જો અનાદિ જ્ઞાત હિ એવા પશુ માત સાદિ સાન્ત જ
હે ? કોવા સાદિ જ્ઞાત નહીં ? જુ તેજો અનાદિ સાન્ત નહીં ? જુ તેજો
અનાદિ જ્ઞાત મી ?

તો જ્યા અપના મહાવીર પ્રશ્નને કદુ - (ઓવાવા !) એવાના વિષ
પત મી (અવર્થવસિતા સાદ્યા સવગ્ગવસિતા) કેટલાક એવા જોવા
કે સાદિ સાન્ત હોય છે (જગ્ગારિ વિ મામિયન્ના) કેટલાક એવા
કે સાદિ જ્ઞાત હોય છે કેટલાક એવા જોવા પશુ હોય
કેટલાક એવા જોવા કેટલાક એવા

મદન્ત ! વસ્તુ કિમ્ નાદિકમ્-સપર્યવસિતમ્ સાન્તમ્ ? ૧, ચતુર્ભક્તમ્ ?-
 ચત્વારો ભક્તા મદન્તિ કિમ્ ? નાદિકમ્ અપર્યવસિતમ્-અનન્તમ્ ૨, અનાદિકમ્-
 સપર્યવસિતમ્ સાન્તમ્ ૩ ? અનાદિકમ્-અપર્યવસિતમન્તં ૪ ? ભવતિ કિમ્ ? ભગ-
 વાન્ આદ-‘ ગોયમા ! વત્થે સાહ્ણ સપ્પજ્જવસિણ. ’ હે ગૌતમ ! વસ્તુ સાદિક-
 સપર્યવસિતમ્ સાન્તં ભવતિ ‘ અવસેસા તિન્નિ વિ પહિસેહેયવ્વા ’ અવશેષાઃ
 સાદિસાન્તમિન્નાસ્ત્રયોઽપિ ભક્તાઃ પ્રતિપેયયિતવ્યાઃ ન વાચ્યા इत्यर्थः । तथा च
 वस्तु नो सादिकम् अनन्तम्, नो वा अनादिकम्-सान्तम्, नापि अनादिकम्-
 अनन्तम्-इति भावः । गौतमः पुनः पृच्छति-‘ जहा ण भंते ! वत्थे साह्ण सप-
 प्पज्जवसिण ’ हे भदन्त ! यथा खलु वस्तु सादिकं सपर्यवसितम् सान्तम्, नो
 साह्ण अपप्पज्जवसिण ’ नो सादિકम् अनन्तम्, ‘ णो अणाह्ण सपप्पज्जवसिण ’ नो

મો સાન્ત હૈ ? યા સાદિ હોકર મ્હી અનન્ત હૈ ? યા અનાદિ સાન્ત હૈ ?
 યા અનાદિ અનન્ત હૈ ? હસ પ્રકાર સે વસ્તુ કે વિષય મેં ગૌતમ ને ચે ચાર
 ભંગ પ્રશ્ન સે પૂછે-હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને ડનસે કહ્યા (ગોયમા ! વત્થે
 સાહ્ણ સપ્પજ્જવસિણ) હે ગૌતમ ! વસ્તુ સાદિ સાન્ત હૈ । (અવસેસો
 તિન્નિ વિ પહિસેહેયવ્વા) સાદિ અનન્ત વહ નહીં હૈ, અનાદિ સાન્ત વહ
 નહીં હૈ ઓર ન વહ અનાદિ અનન્ત હી હૈ-હસ પ્રકાર સે અવશેષ
 ત્રીન ભક્તોં કા યહાં પ્રશ્ન ને પ્રતિષેધ કિયા અથ હસી દૃષ્ટાન્ત સે ગૌત-
 મસ્વામી પ્રશ્ન સે યહ પૂછતે હૈં કિ-(જહા ણં ભંતે ! વત્થે સાહ્ણ સપ્પજ્જ-
 વસિણ) હે ભદન્ત ! જિસ પ્રકાર સે આપને વસ્તુ કો સાન્ત કહ્યા હૈ (નો
 સાહ્ણ અપ્પજ્જવસિણ) સાદિ અનન્ત નહીં કહ્યા હૈ, (ણો અણાહ્ણ સપ-

કે સાદિ અનન્ત હોય છે ? કે અનાદિ સાન્ત હોય છે ? કે અનાદિ અનન્ત
 હોય છે ? વસ્તુના વિષે આ પ્રકારના ચાર લગો (વિકલ્પો) ગૌતમ સ્વામીએ
 મહાવીર પ્રભુને પૂછ્યા

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-(ગોયમા !) હે ગૌતમ !
 (વત્થે સાહ્ણ સપ્પજ્જવસિણ) વસ્તુ સાદિ સાન્ત હોય છે, (અવસેસા તિન્નિ વિ
 પહિસેહેયવ્વા) તે સાદિ અનન્ત હોતું નથી, અનાદિ સાન્ત હોતું નથી અને
 અનાદિ અનન્ત પણ હોતું નથી આ રીતે બાકીના ત્રણ વિકલ્પોનો નકારાત્મક
 જવાબ આપ્યો છે હવે એ જ દૃષ્ટાન્તને આધારે ગૌતમ સ્વામી છવેના વિષય
 યમાં નીચેનો પ્રશ્ન પૂછે છે-

(જહાણં ભંતે ! વત્થે સાહ્ણ સપ્પજ્જવસિણ) હે ભદન્ત ! જેમ આપે વસ્તુને
 સાદિ અને સાન્ત કહ્યું છે, (નો સાહ્ણ સપ્પજ્જવસિણ) સાદિ અનન્ત કહ્યું નથી,
 (ણો અણાહ્ણ સપ્પજ્જવસિણ) અનાદિ સાન્ત કહ્યું નથી, અને (ણો અણાહ્ણ

અનાદિકમ્ સપર્યવસિત્ત સાન્તમ્, 'ળો અળાહ્ અપઝ્ઝવસિપ્' નો અનાદિકમ્ અપર્યવસિત્તમ્ અનન્તમ્, 'તહા ણ જીવા ણ કિં સાહ્યા સપઝ્ઝવસિયા, ચત્તમ્મો પુચ્છા ?' તથા સ્વહુ જીવાઃ કિમ્ સાદિકા સપર્યવસિતા સાન્તાઃ ? ચતુર્મક્ક- નો સાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ અનન્તાઃ ? નો વા અનાદિકાઃ સપર્યવસિતા સાન્તા ? ન વા અનાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ અનન્તાઃ મથન્તિ કિમ્ ? હિં પૂચ્છા મથ્ઞઃ ? મપ્- બાનાહ- 'ગોપમા ! અત્થેગહ્યા સાહ્યા સપઝ્ઝવસિયા, ચત્તારિ વિ માણિયન્ના' હે ગૌતમ ? સન્તિ યત્ત-એકકે કતિપયે જીવાઃ સાદિકાઃ સપર્યવસિતાઃ સાન્તા' મથ- ન્તિ, ચત્તારોડપિ મણિયન્નાઃ તથા ચ કતિપયે જીવાઃ સાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ અનન્તાઃ, કતિપય ચ અનાદિકાઃ સપર્યવસિતાઃ સાન્તાઃ, કતિપયે તુ અનાદિકા

ઝઝવસિપ્) અનાદિ સાન્ત નહીં કહા (ળો અળાહ્ અપઝ્ઝવસિપ્) ઓર ન અનાદિ અનન્ત હી કહા હે (તહા ણ જીવાળાં કિં સાહ્યા સપ ઝઝવસિયા ચત્તમ્મો પુચ્છા) તો વ્યા હસી તરહ સે જીવ ધી કેવલ સાદિ સાન્ત હી હે ? વે સાદિ અનન્ત નહીં હે ? અનાદિ સાન્ત નહીં હે ? અનાદિ અનન્ત નહીં હે ? હસ પ્રમ્મ કે ઉત્તર મેં પ્રમ્મ ને ડનસે કહા - (ગોપમા) હે ગૌતમ ! જીવોં કે ત્રિપપ મેં એસી થાત નહીં હે-વ્યોં કિ (અત્થેગહ્યા સાહ્યા સપઝ્ઝવસિયા) કિત્તનેક જીવ એસે ધી હે જો સાદિ સાન્ત હે (ચત્તારિ વિ માણિયન્ના) કિત્તનેક જીવ એસે હે જો સાદિ અપર્યવસિત્ત-અનન્ત હે. કિત્તનેક જીવ એસે ધી હે જો અનાદિ સાન્ત હે ઓર કિત્તનેક જીવએસે હે જો અનાદિ અનન્ત હે. હસ પ્રકાર સે જીવ કે ચિપપ મેં પ્રમ્મ કા પ્રતિપોદ્ધન સુનકર ગૌતમ ને એસે કપન કા

અપઝ્ઝવસિપ્) અનાદિ અનન્ત કહું નધી (તહાળાં જીવાળાં કિં સાહ્યા સપઝ્ઝ- વસિયા ચત્તમ્મો પુચ્છા) ઓહ પ્રમાણે શુ હવે પજ્ઞ માત્ર સાદિ સાન્ત હે ? શુ તેઓ સાદિ અનન્ત નધી ? શુ તેઓ અનાદિ સાન્ત નધી ? શુ તેઓ અનાદિ અનન્ત નધી ?

તેનો ઉત્તર આપના મહાવીર પ્રભુએ કહું—(ગોપમા !) હવેના વિષ- યમાં ઓહી વત નધી. (અત્થેગહ્યા સાહ્યા સપઝ્ઝવસિયા) કેરલાક હવે ઓવાં ડોષ છે કે ને સાદિ સાન્ત ડોષ છે, (ચત્તારિ વિ માણિયન્ના) કેરલાક હવે ઓવાં ડોષ છે કે ને સાદિ અનન્ત ડોષ છે, કેરલાક હવે ઓવાં પજ્ઞ ડોષ છે કે ને અનાદિ સાન્ત ડોષ છે અને કેરલાક હવે ઓવાં ડોષ છે કે ને અનાદિ અનન્ત ડોષ છે

અપર્યવસિતાઃ અનન્તાશ્ચ ભવન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ સે કેળદ્દેણં ? ’ હે ભદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન-કેન કારણેન એવમુચ્યતે કતિરિયે સાદિકાઃ સપર્યવસિતાઃ યાવત્-કતિપયે અનાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ ભવન્તિ ? મગયાનાહ—‘ ગોયમા ! નેરહ્ય-તિરિક્ખ-જોણિય મણુસ્સ-દેવા ગહમાગઈં પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા ’ હે ગૌતમ ! નૈરયિક - તિર્યગ્ચોનિક - મનુષ્ય - દેવાઃ ગતિમ્ નરકાદ્યદ્વર્તનાદિકમાશ્રિત્ય સાદિકઃ આગતિમ્-નરકાદૌ ગમનમાશ્રિત્ય સપર્યવસિતાઃ સાન્તા ભવન્તિ, ‘ સિદ્ધા ગઈં પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા ’ સિદ્ધાઃ જીવાઃ સિદ્ધગતિં પ્રતીત્ય આશ્રિત્ય સાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ અનન્તાઃ ભવન્તિ । ‘ ભવસિદ્ધિયા લલ્હિં પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા, ’ ભવસિદ્ધિકાઃ ભવ્યાઃ જીવાઃ લલ્હિ પ્રતીત્ય અનાદિકાઃ

કયા કારણ હૈં હસ યાત કો જાનને કે અભિપ્રાય સે ડનસે પૂછા-(સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ કિતનેક જીવ સાદિ સાન્ત હૈં યાવત્ કિતનેક જીવ અનાદિ અનન્ત હૈં ? હસકા ઉત્તર દેતે હુપ પ્રશ્ન ને ડનસે કહા-(ગોયમા ! નેરહ્ય-તિરિક્ખજોણિય મણુસ્સ દેવા ગહમાગઈં પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા) હે ગૌતમ ! નારક, તિર્યગ્ચોનિક, મનુષ્ય ઔર દેવ યે નરક આદિગતિ મેં આને કી અપેક્ષા સે સાદિ ઔર આગતિ-ઉસ ૨ ગતિ સે નિકલને કી અપેક્ષા સે સાન્ત માને ગયે હૈં । (સિદ્ધા ગઈં પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા) સિદ્ધ જીવ સિદ્ધ ગતિ કી અપેક્ષા સે સાદિ અનન્ત માને ગયે હૈં । (ભવસિદ્ધિયા લલ્હિં પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા) ભવજીવ લલ્હિ કી અપેક્ષા અનાદિ સાન્ત માને ગયે હૈં-કયોં કિ ભવસિદ્ધિક જીવોં કી ભવ્યત્વલલ્હિ

હવે હવેના વિષયમા આ પ્રકારનુ પ્રતિપાદન સાંભળીને તેનું કારણ બાણવાની હસાસાથી ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછે છે— (સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે કેટલાક હવે સાદિ સાન્ત હોય છે, કેટલાક સાદિ અનન્ત હોય છે, કેટલાક અનાદિ સાન્ત હોય છે, અને કેટલાક અનાદિ અનન્ત હોય છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા ! નેરહ્યતિરિક્ખજોણિય, મણુસ્સ દેવા ગહમાગઈં પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા) હે ગૌતમ ! નારક, તિર્યગ્ચોનિક, મનુષ્ય અને દેવ, એ નરક આદિ ગતિમાં આવવાની અપેક્ષાએ આદિ છે અને નરક આદિ ગતિ આમાથી નીકળવાની અપેક્ષાએ સાન્ત છે (સિદ્ધા ગઈં પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા) સિદ્ધ હવેને સિદ્ધ ગતિની અપેક્ષાએ સાદિ અનન્ત માનવામાં અપેક્ષા છે (ભવસિદ્ધિયા લલ્હિં પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા) ભવસિદ્ધિક ભવ્ય હવેને લલ્હિની અપેક્ષાએ અનાદિ સાન્ત કહ્યા છે, કારણ કે ભવ-

સપર્યવસિતાઃ સાન્તા મવન્તિ, મવસિદ્ધિવાનાં જીવાનાં મઘ્યત્વલન્ધિઃ સિદ્ધર્ત્તે
સતિ નિર્વર્ત્તેતે ઇતિ કૃતા અનાદિકાઃ સપર્યવસિતા સાન્તા મવન્તિ । 'અમર-
સિદ્ધિયા સસાર પદુચ્ચ મળાઘ્યા અપજ્જવસિયા ' અમરસિદ્ધિકા મમઘ્યા જીવા
સસાર પ્રતીત્ય આચિત્ય અનાદિકાઃ અપર્યવસિતા અન્તરહિતા મવન્તિ । 'સે
સેજઢેજ ' વત્ તેનાર્યેન હે ગૌતમ ! ઉપર્યુક્તરીત્યા પદમુચ્યત જીવામરુપિણાં
મવન્તિ, યથાપિ ।

‘સાર્થ અપજ્જવસિયા, સિદ્ધા ન ય નામ તીયકાલમ્મિ ।

આસિ કયાઈ વિ સુખ્યા, સિદ્ધી સિદ્ધેહિ સિદ્ધતે ’ ॥ ૧ ॥

સાદયઃ અપર્યાસિતાઃ સિદ્ધા ન ચ નામાઽતીતકાલે ॥ ૧ ॥

આસીત્ કદાચિદપિ શન્યા સિદ્ધિ સિદ્ધે સિદ્ધાતે ’ ઇતિ ઘષનમમાઘ્યત્વ
મૂલકાલે સિદ્ધજીવરહિતસિદ્ધેરમાધમતિર્ણાદમેન સિદ્ધસ્થાનાદિત્વાત્ સાદિત્ત્વં

સિદ્ધ અવસ્થા પ્રાપ્ત કર લેને પર દૂર હો જાતી હૈ । ફસલિયે ફસ અપેક્ષા
વન્હે અનાદિ સાન્ત પ્રકટ કિયા ગયા હૈ । (અમરમિદ્ધિયા સંસાર પદુચ્ચ
અળાઘ્યા અપજ્જવસિયા) જો અમર્ય હોતે હું લે સસાર સે કમી મી
પાર નહીં હોતે હું-અતઃ સંસાર કી અપેક્ષા લેકર અમર્યજીવ અનાદિ
અનન્ત કહે ગયે હું । (સે સેજઢેજ) ફસ કારણ હે ગૌતમ ! મેને ઉપર્યુક્ત
રૂપ સે યેસા કહા હૈ કિ જીવ ચારો પ્રકાર કે હોતે હું । યથાપિ ।

સાર્થ અપજ્જવસિયા સિદ્ધા ન ય નામ તીય કાલમ્મિ, ।

આસિ કયાચિ સુખ્યા સિદ્ધી સિદ્ધેહિ સિદ્ધતે ॥ ૧ ॥

યહાં પર કોઈ યેસી આશંકા કર સકતા હૈ કિ આપ સિદ્ધ જીવો
કો સિદ્ધિગતિ કી અપેક્ષા સે સાચિ અનન્ત કૈસે પ્રકટ કર રહે હું-ક્યાં
કિ સિદ્ધાન્ત કા યેસા ઘષન હૈ કિ અતીત કાલમેં કમી મી સિદ્ધિ સિદ્ધ
જીવોસે શુદ્ધ રહી નહીં હૈ । તો ફસ સિદ્ધાન્તઘષનસે તો સિદ્ધજીવોમેં મિદ્ધ

સિદ્ધિ લયોની અભ્યત્વ-લગ્નિ સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કરતા જ ફર વધ અપ છે તે
રીતે વિચાર કરતા તેમને અનાદિ સાન્ત કહા છે । (અમરસિદ્ધિયા સસાર પદુચ્ચ
અળાઘ્યા અપજ્જવસિયા) જે અભ્યત્વ લયો કોમ છે તેઓ કહિ પડુ સસારને
તરી જઈ શકતા નથી, તે કારણે સસારની અપેક્ષાએ તેમને અનાદિ અનન્ત
કહા છે । (સે સેજઢેજ) હે ગૌતમ ! ઉપર્યુક્ત કારણે મેં જોનું કહું છે કે
ફેટલાક લયો સાચિ સાન્ત કોમ છે ઇત્યાદિ, એ કે

સાર્થ અપજ્જવસિયા સિદ્ધા ન ય નામ તીયકાલમ્મિ,

આસિ કયાચિ સુખ્યા સિદ્ધિ સિદ્ધેહિ સિદ્ધતે ॥ ૧ ॥

અહીં કોમને જોવી શકા જાયથી શકે કે આપ સિદ્ધ લયોને સિદ્ધ
અતિની અપેક્ષાએ સાચિ અનન્ત કેવી રીતે કહો છો ? કારણ કે સિદ્ધાન્તમાં

અપર્યવસિતાઃ અનન્તાશ્ચ ભવન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ સે કેળદ્દેણં ? ’ હે ભદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન—કેન કારણેન એવમુચ્યતે કતિપયે સાદિકા સપર્યવસિતા યાવત્—કતિપયે અનાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ ભવન્તિ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! નેરહ્ય—તિરિક્ખ—જોણિય મણુસ્સ—દેવા ગહમાગહં પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા ’ હે ગૌતમ ! નૈરયિક — તિર્યગ્ચોનિક — મનુષ્ય — દેવાઃ ગતિમ્ નરકાશ્ચુદ્વર્તનાદિકમાશ્રિત્ય સાદિકઃ આગતિમ્—નરકાદૌ ગમનમાશ્રિત્ય સપર્યવસિતાઃ સાન્તા ભવન્તિ, ‘ સિદ્ધા ગહં પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા ’ સિદ્ધાઃ જીવાઃ સિદ્ધગતિં પ્રતીત્ય આશ્રિત્ય સાદિકાઃ અપર્યવસિતાઃ અનન્તાઃ ભવન્તિ । ‘ ભવસિદ્ધિયા લહ્ધિં પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા, ’ ભવસિદ્ધિકાઃ ભવ્યાઃ જીવાઃ લઙ્ઘિ પ્રતીત્ય અનાદિકાઃ

કયા કારણ હૈં હસ વાત કો જાનને કે અભિપ્રાય સે ઉતસે પૂછા—(સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ કિતનેક જીવ સાદિ સાન્ત હૈં યાવત્ કિતનેક જીવ અનાદિ અનન્ત હૈં ? હસકા ઉત્તર દેતે હુણ પ્રશ્ન ને ઉતસે કહા—(ગોયમા ! નેરહ્ય—તિરિક્ખજોણિય મણુસ્સ દેવા ગહમાગહં પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા) હે ગૌતમ ! નારક, તિર્યગ્ચોનિક, મનુષ્ય ઓર દેવ યે નરક આદિગતિ મેં આને કી અપેક્ષા સે સાદિ ઓર આગતિ—ઉસ ૨ ગતિ સે નિકલને કી અપેક્ષા સે સાન્ત માને ગયે હૈં । (સિદ્ધા ગહં પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા) સિદ્ધ જીવ સિદ્ધ ગતિ કી અપેક્ષા સે સાદિ અનન્ત માને ગયે હૈં । (ભવસિદ્ધિયા લહ્ધિં પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા) ભવજીવ લઙ્ઘિ કી અપેક્ષા અનાદિ સાન્ત માને ગયે હૈં—કયોં કિ ભવસિદ્ધિક જીવોં કી ભવ્યત્વલઙ્ઘિ

હવે જીવોના વિષયમાં આ પ્રકારનું પ્રતિપાદન સાલળીને તેનું કારણ બાણવાની જાણાસાથી ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછે છે— (સે કેળદ્દેણં) હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે કેટલાક જીવો સાદિ સાન્ત હોય છે, કેટલાક સાદિ અનન્ત હોય છે, કેટલાક અનાદિ સાન્ત હોય છે, અને કેટલાક અનાદિ અનન્ત હોય છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા ! નેરહ્યતિરિક્ખજોણિય, મણુસ્સ દેવા ગહમાગહ પહુચ્ચ સાહ્યા સપજ્જવસિયા) હે ગૌતમ ! નારક, તિર્યગ્ચોનિક, મનુષ્ય અને દેવ, એ નરક આદિ ગતિમાં આવવાની અપેક્ષાએ સાદિ છે અને નરક આદિ ગતિ ઓમાથી નીકળવાની અપેક્ષાએ સાન્ત છે (સિદ્ધા ગહં પહુચ્ચ સાહ્યા અપજ્જવસિયા) સિદ્ધ જીવોને સિદ્ધ ગતિની અપેક્ષાએ સાદિ અનન્ત માનવામાં આવેલા છે (ભવસિદ્ધિયા લહ્ધિં પહુચ્ચ અણાહ્યા સપજ્જવસિયા) ભવસિદ્ધિક ભવ્ય જીવોને લઙ્ઘિની અપેક્ષાએ અનાદિ સાન્ત કહ્યા છે, કારણ કે ભવ.

एको बालुकाप्रमाया, द्वौ पङ्कप्रमायाम्, एकस्तमायां भवति १। एको बालुकाप्रमाया, द्वौ पङ्कप्रमायाम्, एकः अघःसप्तम्यां भवति २॥ द्वौ बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्, एको घूमप्रमायां भवति १। द्वौ बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्, एकस्तमायां भवति २। द्वौ बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्, एकः अघःसप्तम्यां भवति ३। इति नव मग्ना ९।

अथ बालुकाप्रमा-घूमप्रमेति पृथिवीद्वयमाभित्य पङ्क मङ्गानाह-एको बालुकाप्रमायाम् एको घूमप्रमायां, द्वौ तमायां भवतः १। एको बालुकाप्रमायाम्, एको घूमप्रमायां, द्वौ अघःसप्तम्यां भवतः २॥ तथा एको बालुकाप्रमायां, द्वौ

घूमप्रમા મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, અથવા-એક બાલુકાપ્રમામે દો પઙ્ક-પ્રમા મે ઔર એક તમઃ પ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા-એક નારક બાલુકાપ્રમા મે દો નારક પંકપ્રમા મે ઔર એક નારક અઘઃ સસમીપૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩, અથવા-દો બાલુકાપ્રમા મે, એક પઙ્કપ્રમા મે, ઔર એક નારક ઘૂમપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, અથવા દો નારક બાલુકાપ્રમા મે, એક નારક પંકપ્રમા મે ઔર એક નારક તમઃ પ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨ અથવા-નો નારક બાલુકા પ્રમા મે, એક નારક પઙ્કપ્રમા મે ઔર એક નારક અઘ સસમી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩, હમ પ્રકાર પે ૯ મગ હૈં।

અથ બાલુકાપ્રમા ઔર ઘૂમપ્રમા હન દો પૃથિવિયોં લો અશ્વિત કરકે ૯ મગ હન પ્રકાર સે હોતે હૈં-એક બાલુકાપ્રમા મે એક ઘૂમપ્રમા મે ઔર દો નારક તમઃ પ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧, અથવા-એક બાલુકાપ્રમા મે એક ઘૂમપ્રમા મે ઔર દો અઘઃસસમી મે ઉત્પન્ન હો જાતે

॥ (૫) અથવા એક નારક બાલુકાપ્રમામાં, બે પંકપ્રમામાં અને એક તમ-પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક બાલુકાપ્રમામાં બે પંકપ્રમામાં અને એક સાતમાં તમસ્તમપ્રમા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૭) અથવા બે બાલુકાપ્રમામાં એક પંકપ્રમામાં અને એક ઘૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા બે બાલુકાપ્રમામાં, અને એક પંકપ્રમામાં અને એક તમ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૯) અથવા બે બાલુકાપ્રમામાં, એક પંકપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે બાલુકાપ્રમા અને ઘૂમપ્રમાની સાથે પછી ૧ તમ પ્રમા આદિ બે પૃથ્વીએ ના થોમથી ૭ ૬ ચિકિત્સા અને છે તે નીચે પ્રકટ કરવામાં આવી છે (૧) અથવા એક નારક બાલુકાપ્રમામાં એક ઘૂમપ્રમામાં અને બે તમ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક નારક બાલુકાપ્રમામાં, એક ઘૂમપ્રમામાં

ન સંભવતિ, તથાપિ કાલસ્યાનાદિત્વાનુસારેણ અહોરાત્રાદેરનાદિત્વેઽપિ ઉત્પત્તિ-
માશ્રિત્ય સાદિત્વવ્યવહારવત્ સિદ્ધે સિદ્ધજીવરહિતત્વાભાવેન અનાદિત્વેઽપિ
સિદ્ધસ્ય ઉત્પત્તિમાશ્રિત્ય સાદિત્વમ્ અનન્તત્વમુક્તમ્, તથા ચોક્તમ્

“ સવ્વં સાહ સરીરં ન ય, નામાઽઽમય દેહસવ્ભાવો ।

કાલાઽણાહત્તણઓ જહા વ રાહં-દિયાઈણં ॥ ૧ ॥

“ સર્વં સાદિ શરીરં ન ચ નામાઽઽદિમયઃ દેહસદ્ભાવઃ ।

કાલાઽનાદિત્વાત્ યથા વા રાત્રિદિવાદીનામ્ ॥ ૧ ॥

ગતિ કી અપેક્ષા અનાદિ અનન્તતા હી ઘટિત હોતી હૈ-સાદિ અનન્તતા
નહીં ? તો હસ શંકા કા સમાધાન યહ હૈ કિ સિદ્ધાન્ત કે હસ પ્રકાર
કે કથન સે યચ્ચપિ સિદ્ધોં મેં સિદ્ધિગતિ કી અપેક્ષા લેકર સાદિ અન-
ન્તતા ઘટિત નહીં હો સકતી હૈ-ફિર ખી જૈસે કાલ અનાદિ માના ગયા
હૈ-ઔર હસી કારણ હસ કાલ કે પરિણમન રૂપ રાત ઔર દિવસ ખી
અનાદિ સિદ્ધ હોતે હૈં, કયોં કિ-કાલ હનસે કખી શૂન્ય રહા હો સો ંસી
ઘાત ઘનતી નહીં હૈ-ફિર ખી ઉત્પત્તિ કી અપેક્ષા લેકર જૈસે રાતદિનોં
કો સાદિ કહા જાતા હૈ હસી તરહ સે નવીન સિદ્ધ જીવોં કી ઉત્પત્તિકી
અપેક્ષા સિદ્ધ જીવોં કો સાદિ ઔર અનન્ત કહા ગયા હૈ । તથા ચોક્તમ્

સવ્વં સાહ સરીરં ન ય નામાઽઽમય દેહસવ્ભાવો ।

કાલાઽણાહત્તણઓ જહા વ રાહં દિયાઈણં ॥ ૧ ॥”

એવું કહ્યું છે કે ભૂતકાળમા કહી પણ સિદ્ધગતિ સિદ્ધ જીવોથી રહિત રહી
નથી. આ સિદ્ધાન્તના કથન અનુસાર તો સિદ્ધ જીવોમા સિદ્ધ ગતિની અપે-
ક્ષાએ અનાદિ અનન્તતા જ ઘટાવી શકાય છે-સાદિ અનન્તતા ઘટાવી શકાતી નથી.

સમાધાન-સિદ્ધાન્તના આ કથન પ્રમાણે જો કે સિદ્ધોમા સિદ્ધગતિની
અપેક્ષાએ સાદિ અનન્તતા ઘટાવી શકાતી નથી, પણ જેવી રીતે કાળને અનાદિ
માન્યો છે અને તે કારણે તે કાળના પરિણમન રૂપ રાત અને દિવસ પણ
અનાદિ સિદ્ધ થાય છે, કારણ કે કાળ કદિ પણ રાત અને દિવસથી રહિત
રહ્યો નથી. છતાં પણ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ જોમ રાત્રિ દિવસને સાદિ કહેવામાં
આવે છે, એજ પ્રમાણે નવિન સિદ્ધ જીવોની ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ સિદ્ધ
જીવોને સાદિ અને અનન્ત કહ્યા છે. કહ્યું પણ છે કે—

“ સવ્વં સાહ સરીરં ન ય નામાઽઽમય દેહસવ્ભાવો ।

કાલાઽણાહત્તણઓ જહા વ રાહં દિયાઈણં ॥ ૧ ॥”

સપયશસિતા સાન્તા મયન્તિ, મયસિદ્ધિકાનાં જીવાનાં મય્યસ્યમન્થિઃ સિદ્ધતે
સતિ નિર્વર્તેતે ઇતિ કુસા અનાદિકાઃ અપર્યયમિતા સાન્તા મયન્તિ । 'અમય-
સિદ્ધિયા સસારં પદુચ્ચ મળાહ્યા અપજ્જવમિયા' અમયસિદ્ધિકા અમય્યા જીવો
સંસાર મતોત્થ આશ્રિત્ય અનાદિકા અપર્યયસિતા અન્તરહિતા મયન્તિ । 'સે
તેણદ્દેણ' તત્ તેનાયેન હ ગૌતમ ! ઉપર્યુક્તરીત્યાં એવમુચ્યતે જીવામતુર્વિપો
મન્વન્તિ, યથાપિ ।

‘સાઈ અપજ્જવસિયા, મિદ્ધા ન ય નામ તીપકાલમ્મિ ।

આસિ કયાઈ વિ સુખ્યા, સિદ્ધી સિદ્ધેહિ સિદ્ધતે ’ ॥ ૧ ॥

સાદયઃ અપર્યયસિતાઃ સિદ્ધા ન ચ નામાઽસીતકાલે । ॥ ૧ ॥

આસીત્ કદાચિદપિ શન્યા સિદ્ધિ સિદ્ધે મિદ્ધાન્તે ’ ઇતિ વચનમમાઘાત્
પૂતકાલે સિદ્ધજીવરહિતસિદ્ધેરમાવમતિર્પાદનેન સિદ્ધસ્થાનાવિત્વાદ્ સાદિત્વં

સિદ્ધ અવસ્થા પ્રાપ્ત કર લેને પર દૂર હો જાતી છે । ફસલિયે ફસ અપેક્ષો
વન્હે અનાદિ સાન્ત પ્રકટ ક્રિયા ગયા છે । (અમયસિદ્ધિયા સંસાર પદુચ્ચ
અળાહ્યા અપજ્જવસિયા) જો અમચ્ય હોતે હૈં જે સંસાર સે કમી મી
પાર નહીં હોતે હૈં-અતઃ સંસાર કી અપેક્ષા લેકર અમચ્યજીવ અનાદિ
અનન્ત કહે ગયે હૈં । (સે કેળદ્દેણ) ફસ કારણ છે ગૌતમ ! મૈન ઉપર્યુક્ત
રૂપ સે પેસા કહા છે કિ જીવ ચારો પ્રકાર કે હોતે હૈં । યથાપિ ।

સાઈ અપજ્જવસિયા સિદ્ધા ન ય નામ તીપ કાલમ્મિ, ।

આસિ કયાવિ સુખ્યા સિદ્ધી સિદ્ધેહિ સિદ્ધતે ॥ ૧ ॥

યદ્વાં પર કોઈ પેસી આશંકા કર સક્કા છે કિ આપ સિદ્ધ જીવો
કો સિદ્ધિગતિ કી અપેક્ષા સે સાદિ અનન્ત કૈસે પ્રકટ કર રહે હૈં-ક્યાં
કિ સિદ્ધાન્ત કા પેસા વચન છે કિ અતીત કાલમેં કમી મી સિદ્ધિ સિદ્ધ
જીવોસે શૂંચ રહી નહીં છે । તો ફસ સિદ્ધાન્તવચનસે તો સિદ્ધજીવોમેં સિદ્ધ

સિદ્ધિઃ જીવોની અભ્યુત્થ-અગ્નિ સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કરવા જ ફર થઇ જાય છે તે
રીતે વિચાર કરવા તેમને અનાદિ સાન્ત કહ્યા છે । (અમયસિદ્ધિયા સંસાર પદુચ્ચ
અળાહ્યા અપજ્જવસિયા) જે અમચ્ય જીવો કાચ છે તેઓ કહિ પશુ સંસારને
તરી જઈ શકતા નથી તે કારણે સંસારની અપેક્ષાએ તેમને અનાદિ અનન્ત
કહ્યા ॥ (સે કેળદ્દેણ) છે ગૌતમ ! ઉપર્યુક્ત કારણે એ જોવું કહ્યું છે કે
કેટલાક જીવો સાદિ સાન્ત કાચ છે ઇત્યાદિ એ કે

સાઈ અપજ્જવસિયા સિદ્ધા ન ય નામ તીપકાલમ્મિ

આસિ કયાવિ સુખ્યા સિદ્ધિ સિદ્ધેહિ સિદ્ધતે ॥ ૧ ॥

અહીં કાઠને જોવી શકા જઇતી શકે કે આપ સિદ્ધ જીવોને સિદ્ધ
અતિની અપેક્ષાએ સાદિ અનન્ત કેવી રીતે કહ્યો છે ? કારણ કે સિદ્ધાન્તમાં

ન સંભવતિ, તથાપિ કાલસ્થાનાદિત્વાનુસારેણ અદોરાત્રાદેરનાદિત્વેઽપિ ઉત્પત્તિ-
માશ્રિત્ય સાદિત્વવ્યવહારવત્ સિદ્ધેઃ સિદ્ધજીવરહિતત્વાભાવેન અનાદિત્વેઽપિ
સિદ્ધસ્ય ઉત્પત્તિમાશ્રિત્ય સાદિત્વમ્ અનન્તત્વમુક્તમ્, તથા ચોક્તમ્

“ સર્વં સાદ્ સરીર ન ચ, નામાઽઽમય દેહસઽભાવો ।

કાલાઽણાહત્તણઓ જહા વ રાઈ—દિયાઈણં ॥ ૧ ॥

“ સર્વ સાદિ શરીરં ન ચ નામાઽઽદિમયઃ દેહસદ્ભાવઃ ।

કાલાઽનાદિત્વાત્ યથા વા રાત્રિદિવાદીનામ્ ॥ ૧ ॥

ગતિ કી અપેક્ષા અનાદિ અનન્તતા હી ઘટિત હોતી હૈ—સાદિ અનન્તતા
નહીં ? તો હસ શંકા કા સમાધાન યહ હૈ કિ સિદ્ધાન્ત કે હસ પ્રકાર
કે કથન સે યદ્વપિ સિદ્ધોં મેં સિદ્ધિગતિ કી અપેક્ષા લેકર સાદિ અન-
ન્તતા ઘટિત નહીં હો સકની હૈ—ફિર બી જૈસે કાલ અનાદિ યાના ગયા
હૈ—ઔર હસી કારણ હસ કાલ કે પરિણમન રૂપ રાત ઔર દિવસ બી
અનાદિ સિદ્ધ હોતે હૈં, ક્યોં કિ—કાલ હનસે કબી ગૂન્ય રહા હો સો ઈસી
વાત વનતી નહીં હૈ—ફિર બી ઉત્પત્તિ કી અપેક્ષા લેકર જૈસે રાતદિનોં
કો સાદિ કહા જાતા હૈ હસી તરહ સે નવીન સિદ્ધ જીવોં કી ઉત્પત્તિકી
અપેક્ષા સિદ્ધ જીવોં કો સાદિ ઔર અનન્ત કહા ગયા હૈ । તથા ચોક્તમ્

સર્વં સાદ્ સરીરં ન ચ નામાઽઽમય દેહસઽભાવો ।

કાલાણાહત્તણઓ જહા વ રાઈ દિયાઈણં ॥ ૧ ॥”

એવું કહ્યું છે કે ભૂતકાળમા કદી પણ સિદ્ધગતિ સિદ્ધ જીવોથી રહિત રહી
નથી. આ સિદ્ધાન્તના કથન અનુસાર તો સિદ્ધ જીવોમા સિદ્ધ ગતિની અપે-
ક્ષાએ અનાદિ અનન્તતા જ ઘટાવી શકાય છે—સાદિ અનન્તતા ઘટાવી શકાતી નથી.

સમાધાન—સિદ્ધાન્તના આ કથન પ્રમાણે જો કે સિદ્ધોમા સિદ્ધગતિની
અપેક્ષાએ સાદિ અનન્તતા ઘટાવી શકાતી નથી, પણ જેવી રીતે કાળને અનાદિ
માન્યો છે અને તે કારણે તે કાળના પરિણમન રૂપ રાત અને દિવસ પણ
અનાદિ સિદ્ધ થાય છે, કારણ કે કાળ કદિ પણ રાત અને દિવસથી રહિત
રહ્યો નથી છતા પણ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ જેમ રાત્રિ દિવસને સાદિ કહેવામા
આવે છે, એજ પ્રમાણે નવિન સિદ્ધ જીવોની ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ સિદ્ધ
જીવોને સાદિ અને અનન્ત કહ્યા છે. કહ્યું પણ છે કે—

“ સર્વં સાદ્ સરીરં ન ચ નામાઽઽમય દેહસઽભાવો ।

કાલાણાહત્તણઓ જહા વ રાઈ દિયાઈણં ॥ ૧ ॥”

“ સખો સાઈ સિદ્ધો ન યાદિમો વિજ્ઞઃ તદ્વા સ ચ ।

સિદ્ધી સિદ્ધા ય સયા નિષિદ્ધા રોહપુચ્છાપ ” ॥ ૨ ॥

“ સર્વઃ સાદિ સિદ્ધઃ ન યાદિમો વિચિત્રે સયા સખ ।

સિદ્ધિ સિદ્ધામ સદા નિર્દિષ્ટા રોહપુચ્છાયામ્ ॥ ૨ ॥ इति । सू० ३ ॥

॥ કર્મસ્થિતિવક્ત્ર્યતા ॥

પૂર્વે કર્મોપચયસ્ય સાદિસાન્વત્સમુક્તમ્, તત્સમ્બન્ધાત્ કર્મણ મેદાન્ સ્થિતિ
ચ પ્રરુપયિતુમાહ—‘ કઠ્ઠ ણ મત્તે ! ’ इत्यादि ।

મૂલ્ય—કઠ્ઠ ણં મત્તે ! કર્મપ્પયઢીઓ પળ્લણ્ણાઓ ?
ગોચમા ! અટ્ટકર્મપ્પયઢીઓ પળ્લણ્ણાઓ ત જહા—

સખો સાઈ સિદ્ધો ન યાદિમો વિજ્ઞઃ તદ્વા તં ચ ॥

સિદ્ધી સિદ્ધા ય સયા નિષિદ્ધા રોહપુચ્છાપ ॥ ૨ ॥ ”

તાત્પર્યે યહ હૈ કિ—કાલ અનાદિ હૈ—इस कारण किसी का भी ऐसे
शरीर का सङ्गाव नहीं है कि जो सब से पहिला हो, फिर भी शरीर
सादि हैं ऐसा कहा ही जाता है इमी प्रकार से रातदिन में भी ऐसा ही
समझना चाहिये अर्थात् कोई रातदिषस भी ऐसा नहीं है जो सब से
पहिला हो—फिर भी रातदिषस सादि प्रकट किये गये हैं इसी प्रकार से
सिद्धि किसीभी समय सिद्धों रहित नहीं होती है इसी कारण अमुक
जीव सर्व प्रथम सिद्ध हुआ है ऐसा निश्चय नहीं होता है फिर भी उत्पत्ति
को लेकर सिद्धोंको सादि अनन्त कहा गया गया है । इसी कारण रोहक
अनगरके प्रश्नोंमें सिद्धि और निद्ध अनादि प्रकट किये गये हैं ॥ सू० ३ ॥

સખો સાઈ સિદ્ધો ન યાદિમો વિજ્ઞઃ તદ્વા તં ચ ।

સિદ્ધિ સિદ્ધા ય સયા નિષિદ્ધા રોહપુચ્છાપ ॥ ૨ ॥ ’

આવાય—ઠાળ અનાદિ છે તે કારણે એવું કોઈ પણ શરીર અમલી
શકતું નથી કે જે સૌથી પહેલું હોય । છતાં પણ શરીર સાદિ છે ’ એવું
કહેવામાં આવે છે રાત્રિવિષય વિષે પણ એવું જ સમજવું એટલે કે કોઈપણ
રાત્રિવિષય એવા નથી કે જેને સૌથી પહેલાં માની શકાય । છતાં પણ રાત્રિ
વિષયને સાદિ કહેતાં છે એજ પ્રમાણે ત્રિદિ કોઈ પણ સમયે ત્રિદોષી
રહિત હોતી નથી તે કારણે એવો નિશ્ચય કરી શકાતો નથી કે અમુક છપ
સૌથી પહેલાં ત્રિદ બને છે છતાં પણ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ સિદ્ધોને સાદિ
અનન્ત કહ્યા છે એજ કારણે રોહક અનુગારના પ્રશ્નોમાં સિદ્ધિ અને સિદ્ધને
અનાદિ પ્રકટ કરેલ છે ॥ સૂત્ર ૩ ॥

ળાળાવરણિજ્જં, દરિસળાવરણિજ્જં, જાવ-અંતરાઇયં । ળાળા
વરણિજ્જસ્સ ણં ઁતે ! કમ્મસ્સ કેવઇયં કાલં વંધટ્ઠિઈ
પળ્લત્તા ? ગોયમા ! જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તીસં
સાગરોવમ્મકોડાકોડીઓ, તિન્નિ યં વાસસહસ્સાઈં અવાહા,
અવાહૂળિયા કમ્મટ્ઠિઈ—કમ્મનિસેઓ, એવં દરિસળાવરણિજ્જં
વેયણિજ્જં જહળ્લેણં દો સમયા ઉક્કોસેણં જહા ળાળાવરણિજ્જં,
મોહણિજ્જં જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં સત્તરિ સાગરોવમ્મ-
કોડાકોડીઓ, સત્તય વાસ સહસ્સાણિ અવાહા અવાહૂળિયા
કમ્મટ્ઠિઈ કમ્મનિસેઓ, આઠગં જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમ્મણિ પુઠ્ઠકોડિતિભાગો અવાહા,
અવાહૂળિયા કમ્મટ્ઠિઈ—કમ્મનિસેઓ, નામ-ગોયાણં જહળ્લેણં
અટ્ઠ મુહુત્તા, ઉક્કોસેણં વીસં સાગરોવમ્મકોડાકોડીઓ, દોણિ
ય વાસસહસ્સાણિ અવાહા, અવાહૂળિયા કમ્મટ્ઠિઈ—કમ્મનિ-
સેઓ, અંતરાઇયં જહા--ળાળાવરણિજ્જં ॥ સૂ૦ ૪ ॥

હાયા—કતિ સ્વલ્લ મદન્ત ! કર્મપ્રકૃતયઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અષ્ટ કર્મ-
પ્રકૃતયઃ પ્રજ્ઞતા, તથથા—જ્ઞાનાવરણીયમ્, દર્શનાવરણીયમ્, યાવત્-અન્તરાયિકમ્ ।

કર્મસ્થિતિ વક્તવ્યતા—

‘ કહ્ણં ઁતે ! કમ્મપ્પગહીઓ ’ ઇત્યાદિ ।

સૂત્રાર્થ—(કહ્ણં ઁતે ! કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લત્તાઓ) હે મદન્ત !
કર્મપ્રકૃતિયાં કિતની કહી ગઈ હૈં ? (ગોયમા ! અટ્ઠ કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લ-

કર્મસ્થિતિ વક્તવ્યતા—

“ કહ્ણં ઁતે ! કમ્મપ્પગહીઓ ” ઇત્યાદિ—

સૂત્રાર્થ—(કહ્ણં ઁતે ! કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લત્તાઓ) હે મદન્ત ! કર્મ-
પ્રકૃતિઓ ઘેટલા પ્રકારની કહી છે ? (ગોયમા ! અટ્ઠ કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લત્તાઓ)

જ્ઞાનાવરણીયસ્ય સ્વલ્પ મદન્ત ! કર્મણઃ ક્વિન્ત કાલઃ વધસ્થિતિ મહત્તા ! ગૌતમ !
અધન્યના તર્મુર્મુ, ઉત્કુષ્ટન મિષત્સાગરોપમકોઢીકોટપઃ, પ્રીણિ ચ વર્ષ
સહસ્રાણિ અવાધા, અષાષોનિકા કર્મસ્થિતિઃ-કર્મનિષેધઃ એવં વર્ણનાવરણીય-
મપિ, શેદનીય અધન્યેન દ્વૌ સમયૌ ઉત્કુષ્ટન યથા જ્ઞાનાવરણીયમ્, મોહનીયં અધન્યે

ત્તોઓ) હે ગૌતમ ! કર્મપ્રકૃતિયાં આઠ કહી ગઈ હું । (તં જહા) જો હસ
પ્રકાર સે હું (જાણાવરણિજ્જ, વરિસજાવરણિજ્જ જાવ અંતરાય) જ્ઞાના
વરણીય, વડોનાવરણીય, યાવત્ અંતરાય । (જાણાવરણિજ્જસ્સ ણં
મતે ! કમ્મસ્સ કેવદ્દય કાલઃ વધદ્ધિર્હિ પળ્લપ્પા) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવર
ણીય કર્મ કી વધ સ્થિતિ કિત્તને કાલતક કી કહી ગઈ હું ? (ગોપમા)
હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અત્થો મુદ્દુસં ઉક્કોસણ તીસં સાગરોવમકોઢાકો
ઢીઓ-તિણ્ણિ ય વાસસહસ્સાઈ આવાહા) અધન્ય સે અન્તમુદ્દસં કી
ઔર ઉત્કુષ્ટ સે તીસ સાગરોપમ કોઢાકોઢી કી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કી
વધસ્થિતિ કહી ગઈ હું । તથા હસ કા અવાધાકાલ તીન હજાર વર્ષ કા
કહા ગયા હૈ (અવાહુણિયા કમ્મદ્ધિર્હિ કમ્મનિસેઓ) તથા અવાધાકાલ
સે રહિત જો કર્મસ્થિતિ હૈ વહ કર્મનિષેધ હૈ (એવં વરિસજાવરણિજ્જ
પિ) હસી તરહ સે વર્ણનાવરણીય કર્મ કે વિષય મેં ત્રી જાનતા રહિયો
(વેયગિજ્જ જહન્નેણ દ્વૌ સમયા ઉક્કોસેણ જહા જાણાવરણિજ્જ) શેદ

હે ગૌતમ ! કર્મપ્રકૃતિઓ આઠ કહી છે (તજહા) તે આઠ પ્રકાર નીચે પ્રમાણે છે
(જાણાવરણિજ્જ વરિસજાવરણિજ્જ જાવ અંતરાય) જ્ઞાનાવરણીય, રશની
વરણીય, વેડનીય, યોઢનીય, આમુખ્ખ, નામ જોત્ર અને અન્તરાય

(જાણાવરણિજ્જસ્સ ણં મતે ! કમ્મસ્સ કેવદ્દય કાલઃ વધદ્ધિર્હિ પળ્લપ્પા ?)
હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મની બધ સ્થિતિ કેટલા કાળ વધ તની કહી છે ?

(ગોપમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અત્થોમુદ્દુસં ઉક્કોસેણ તીસં સાગરોવમ
કોઢાકોઢીઓ-તિણ્ણિ ય વાસસહસ્સાઈ આવાહા) જ્ઞાનાવરણીય કર્મની બધસ્થિતિ
અધ યની અપેક્ષાએ (જોઢામાં જોઢી) અન્તમુદ્દત્તની અને ઉત્કુષ્ટની અપે
ક્ષાએ (વધારમાં વધારે) ત્રીસ સાગરોપમ કોઢાકોઢી કાળની કહી છે તથા
તેનો આબાધાકાળ (કર્મજામ થયા પછી કર્મ ઉદ્ધર્મમાં ન આવે ત્યાં સુધીનો
કાળ) ત્રણ હજાર વર્ષનો કહ્યો છે (અવાહુણિયા કમ્મદ્ધિર્હિ કમ્મનિસેઓ) તથા
આબાધાકાળ સિવાયની બે કર્મસ્થિતિ છે તેને કર્મનિષેધ કહે છે (એવં વરિ
સજાવરણિજ્જપિ) એજ પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના વિષયમાં પણ સમજાવું
(વેયગિજ્જ જહન્નેણ દ્વૌ સમયા ઉક્કોસેણ જહા જાણાવરણિજ્જ) વેડનીય કર્મની

નાન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કર્ષેણ સપ્તસાગરોપમકોટીકોટયઃ, સપ્ત ચ વર્ષસહસ્રાણિ અવાધા, અવાધોનિકા કર્મસ્થિતિઃ કર્મનિષેકઃ આયુષ્કં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિ-શત્ સાગરોપમાણિ, પૂર્વકોટીત્રિભાગ અવાધા, અવાધોનિકા, કર્મસ્થિતિઃ-કર્મ-નિષેકઃ । નામ-ગોત્રયોઃ જઘન્યેનાષ્ટ મુહૂર્તાનિ, ઉત્કર્ષેણ વિંશતિસાગરોપમકોટી

નીય કર્મ કી જઘન્ય સ્થિતિ અકષાય આત્મા કી અપેક્ષા દો સમય કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે જૈસી તીસ ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ કી હૈ । (મોહણિજ્ઞં જહ્ણણેણં, અંતોમુહુત્તં ઉક્ષોસેણં સત્ત-રિસાગરોવમકોડાકોડીઓ) મોહનીય કર્મ કી બંધસ્થિતિ જઘન્ય તો અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ ૭૦ સત્તર કોડાકોડી સાગરોપમ કી હૈ । (સત્ત ચ વાસ સહસ્સાણિ અવાહા-અવાહૂણિયા કમ્મઢિર્હિ કમ્મનિસેઓ) ૭૦૦૦ વર્ષ કા હસકા અવાધાકાલ હૈ હસ અવાધાકાલ સે રહિત જો કર્મસ્થિતિ હૈ વહ હસકા કર્મનિષેક હૈ । (આઝગં જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્ષોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાણિ પુવ્વકોડિતિભાગો અવાહા અવાહૂણિયા કમ્મઢિર્હિ કમ્મનિસેઓ) આયુકર્મ કી જઘન્યસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ -ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ તેત્તીસ ૩૩ સાગરોપમ કી હૈ ઔર હસકા અવાધાકાલ પૂર્વકોટિ કા ત્રિભાગ પ્રમાણ હૈ હસ અવાધાકાલ સે રહિત જો કર્મસ્થિતિ હૈ, વહ હસકા કર્મનિષેકકાલ હૈ । (નામ-ગોત્રાણં જહ્ણણેણં અદ્દમુહુત્તા,

જઘન્ય સ્થિતિ અકષાય આત્માની અપેક્ષાએ બે સમયની છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બેટલી ૪-ત્રીસ કોડાકોડી સાગરોપમની છે (મોહણિજ્ઞં જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્ષોસેણં સત્તરિસાગરોવમકોડાકોડીઓ) મોહ-નીય કર્મની બંધસ્થિતિ ઓછામાં ઓછી અન્તર્મુહૂર્તની અને વધારેમા વધારે ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમની છે

(સત્ત ચ વાસ સહસ્સાણિ અવાહા-અવાહૂણિયા કમ્મઢિર્હિ કમ્મનિસેઓ) તેનો આબાધકાલ ૭૦૦૦ વર્ષનો છે તે આબાધકાળ સિવાયની બે કર્મસ્થિતિ છે તે તેનો કર્મનિષેક (કર્મવેદનાનો કાળ) છે

(આઝગં જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્ષોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાણિ પુવ્વકોડિતિભાગો અવાહા, અવાહૂણિયા કમ્મઢિર્હિ કમ્મનિસેઓ) આયુકર્મની સ્થિતિ ઓછામાં ઓછી અન્તર્મુહૂર્તની અને વધારેમા વધારે ૩૩ સાગરોપમની છે, અને તેનો આબાધકાળ પૂર્વ કોટિના ત્રીજા ભાગ બેટલો છે, તે આબાધકાળ સિવાયની બે કર્મસ્થિતિ છે, તે તેનો કર્મનિષેક (કર્મવેદનનો કાળ) છે.

(નામ-ગોત્રાણં જહ્ણણેણ અદ્દમુહુત્તા, ઉક્ષોસેણં વીસં સાગરોવમકોડાકોડીઓ

જ્ઞાનાધરણીયસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! કર્મણ વિચિન્તકાલ યથસ્થિતિ પ્રાપ્તા ! ગૌતમ !
અન્યના વર્તુર્હૃતમ્, ઉત્કૃષ્ટેન વિશ્વસાગરોપમકોટીકોટય, શ્રીણિ ય સ્વ
સદસાપિ અપાયા, અવાધાનિકા કર્મસ્થિતિ-કર્મનિપેક એવં દર્શનાધરણીય
મપિ, વેદનીય ત્રય યન શ્ચો સમયો ઉત્કૃષ્ટન યથા જ્ઞાનાધરણીયમ્, મોહનીય અપ્યન્ય

જ્ઞાઓ) હે ગૌતમ ! કર્મપ્રકૃતિયાં આઠ કહી ગઈ છે. (ત જહા) જો હવે
પ્રકાર સે છે (જાણાધરણિજ્ઞ, દરિસજાધરણિજ્ઞ જાવ અંતરાય) જ્ઞાના
ધરણીય, દર્શનાધરણીય, યાવત અન્તરાય. (જાણાધરણિજ્ઞસ્ત્વ યં
મતે ! કમ્મસ્ત્વ કેવહ્ય કાલ યથદ્વિર્ધિ પળ્લસા) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાધર
ણીય કર્મ કી યથ સ્થિતિ કિતને કાલતક કી કહી ગઈ છે? (ગોપમા)
હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અત્થો મુદ્દસ ઉક્કોસણ તીસં સાગરોપમકોટીકો
ટીઓ-તિમિય યાસસહસ્સાઈ આપાહા) અપ્યન્ય સે અન્તમુદ્દસં કી
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે તીસ સાગરોપમ કોટીકોટી કી જ્ઞાનાધરણીય કર્મ કી
યથસ્થિતિ કહી ગઈ છે. તથા હવે કા અવાધાકાલ તીન હજાર વર્ષ કા
કહા ગયા છે (અવાધાણિયા કમ્મદ્વિર્ધિ કમ્મનિસેમો) તથા અવાધાકાલ
સે રહિત જો કર્મસ્થિતિ છે વહ કર્મનિપેક છે (એવં દરિસજાધરણિજ્ઞ
પિ) હવે તરહ સે દર્શનાધરણીય કર્મ કે વિષય મેં જી જાનતા અહિયો
(વેયણિજ્ઞ જહન્નેણં દો સમયા સક્કોસેણ જહા જાણાધરણિજ્ઞ) વેદ

હે ગૌતમ ! કર્મપ્રકૃતિઓ આઠ કહી છે (ત જહા) તે આઠ પ્રકાર નીચે પ્રમાણે છે
(જાણાધરણિજ્ઞ, દરિસજાધરણિજ્ઞ જાવ અંતરાય) જ્ઞાનાધરણીય, દર્શના
ધરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આધુષ્ઠ, નામ યોગ અને અન્તરાય.

(જાણાધરણિજ્ઞસ્ત્વ યં મતે ! કમ્મસ્ત્વ કેવહ્ય કાલં યથદ્વિર્ધિ પળ્લસા ?)
હે મદન્ત ! જ્ઞાનાધરણીય કર્મની જથ સ્થિતિ કેટલા કાળ યથેતની કહી છે ?

(ગોપમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અત્થોમુદ્દસ ઉક્કોસેણ તીસં સાગરોપમ
કોટીકોટીઓ-તિમિય યાસસહસ્સાઈ આપાહા) જ્ઞાનાધરણીય કર્મની યથસ્થિતિ
જથ યની અપેક્ષાએ (ઓછામાં ઓછી) અન્તમુદ્દસંની અને ઉત્કૃષ્ટની અપે
ક્ષાએ (વધારેમાં વધારે) ત્રીસ સાગરોપમ કોટીકોટી કાળની કહી છે તથા
તેનો આવાધાકાળ (કર્મજથ યથા પછી કર્મ ઉદયમાં ન આવે ત્યાં સુધીનો
કાળ) ત્રણ હજાર વર્ષનો કહ્યો છે (અવાધાણિયા કમ્મદ્વિર્ધિ કમ્મનિસેમો) તથા
જ્ઞાનાધરણીય સિધ્ધાંતની જે કર્મસ્થિતિ છે તેને કર્મનિપેક કહે છે (એવં દરિ
સજાધરણિજ્ઞપિ) એજ પ્રમાણે દર્શનાધરણીય કર્મના વિષયમાં પણ સમજવું
(વેયણિજ્ઞ જહન્નેણં દો સમયા સક્કોસેણ જહા જાણાધરણિજ્ઞ) વેદનીય કર્મની

પ્રજ્ઞાતા: 'તં જહા-જાનાવરણિજ્જં, દરિસણાવરણિજ્જં, જાવ-અંતરાહ્યં' તથા-
જ્ઞાનાવરણીયમ્, દર્શનાવરણીયમ્, યાવત્-અન્તરાયમ્ । યાવત્ કરણાત્-વેદની-
યમ્, મોહનીયમ્, આયુષ્કમ્, નામ, ગોત્રમ્, ઇતિ સંગ્રાહ્યમ્ । તત્ર જ્ઞાનાવરણીયાદિ-
કર્મણો વન્ધસ્થિત્યાદિવિષયે પૃચ્છતિ-'જાનાવરણિજ્જસ્સ ણં મંતે ! કમ્મસ્સ
કેવહ્યં કાલં વંધટ્ઠિઈં પણ્ણત્તા ? હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયસ્ય ચ્વલુ કર્મણઃ
ક્રિયન્તં કાલં ક્રિયત્કાલપર્યન્તમ્ વન્ધસ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા ? મગવાન ઉત્તરયતિ-
'ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તીમં સાગરોવમકોઢાકોઢીઓ
ગૌતમ ! કર્મણો વન્ધસ્થિતિઃ વન્ધનકાલઃ જઘન્યેન અન્તર્મુહુર્તપરિમિતા,
ઉરુપ્પણ ત્રિંશત્સાગરોપમકોટીકોટયઃ, અથ ચ 'તિન્નિ ય વાસસહસ્સાઈં
અવાહા, અવાહૂણિયા કમ્મટ્ઠિઈં કમ્મનિસેઓ' ત્રીણિ ચ વર્ષસહસ્સાણિ
હિં ? (તં જહા) જો હસ પ્રકાર સે હિં-(જાનાવરણિજ્જં, દરિસણાવરણિજ્જં
જાવ અંતરાહ્યં) જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય યાવત્-વેદનીય, મોહ-
નીય, આયુષ્ક, નામ, ગોત્ર ઓર અન્તરાય । અવ ગૌતમસ્વામી હન
જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોં કી વંધસ્થિતિ આદિ કે વિષય મેં પૂછતે હિં કિ
-(જાનાવરણિજ્જસ્સ ણં મંતે ! કમ્મસ્સ કેવહ્યં કાલં વંધટ્ઠિઈં પણ્ણત્તા) હે
મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય જો કર્મ હૈ-ઉસકી વંધસ્થિતિ કિતને કાલ કી
કહી ગઈ હૈ ? હસકા ઉત્તર દેતે હુએ પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હિં-(ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તીસં સાગરોવમકોઢાકો-
ઢીઓ) જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કી વંધસ્થિતિ જઘન્ય સે તો એક અન્તર્મુહુર્ત
કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે તીસ ૩૦ સાગરોપમ કોઢા કોઢી કી હૈ । (તિન્નિ
ય વાસસહસ્સાઈં અવાહા અવાહૂણિયા કમ્મટ્ઠિઈં કમ્મનિસેઓ) હસકા

“જાનાવરણિજ્જં, દરિસણાવરણિજ્જં, જાવ અંતરાહ્યં” જ્ઞાનાવરણીય,
દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ક, નામ, ગોત્ર અને અન્તરાય

હેવે ગૌતમ સ્વામી તે કમોની બંધસ્થિતિ આદિ વિષે પ્રશ્ન પૂછે છે—
(જાનાવરણિજ્જસ્સ ણ મંતે ! કમ્મસ્સ કેવહ્યં કાલં વંધટ્ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે
હે મદન્ત ! જાનાવરણીય કર્મની બંધસ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ તીસ
સાગરોવમકોઢાકોઢીઓ) જ્ઞાનાવરણીય કર્મની બંધસ્થિતિ આઠમા આઠી
અંતર્મુહુર્તની છે અને અધિકમાં અધિક ત્રીસ સાગરોપમ કે કોઢાકોઢી કાળથી છે
(તિન્નિ ય વાસસહસ્સાઈં અવાહા, અવાહૂણિયા કમ્મટ્ઠિઈં કમ્મનિસેઓ) તેનો
આબાધકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો છે, અને તે આબાધકાળથી રહિત તે કર્મની
જે સ્થિતિ છે, તે તેનો નિષેધકાળ (વેદનકાળ) છે

કોટથ, દે વ વર્ષસહસ્રે અવાપા, અવાપોનિકા કર્મસ્થિતિઃ—કમનિષેકઃ ॥ માત્ર-
રાયિક યથા ધાનાવરણીયમ્ ॥ મુ. ૪ ॥

ટીકા — 'કહ્ નં મંતે ! કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લપ્પાઓ' ગૌતમઃ પુચ્છતિ—
મદન્ત ! કવિ કિયસ્યઃ સ્વલુ કર્મમકુલય કર્મમેદાઃ પ્રશ્નઃ ? કથિતા ? મગ
વાનાહ—'ગોયમા ! અદ્ધ કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લપ્પાઓ' દે ગૌતમ ! અદ્ધ કર્મમકુલય

ઉકોસેણ ધીસ સાગરોષમકોટાકોટીઓ—લોણિય વ વાસસહસ્તાણિ
અવાપા, અવાપ્પણિયા કમ્મહિર્ફ કમ્મનિસેઓ—અતરાય જદા ણાનાવર-
ણિજ્ઞ) નામ ઓર ગોત્ર ઇત્થ દો કર્મોં કી જઘન્યસ્થિતિ આઠ મુહર્ત્ત કી
હે ઉત્કુટસ્થિતિ ધીસ ૨૦ કોટાકોટી સાગરોષમ કી હે દો હજારવર્ષ કી
ઇત્થની અવાપા હે ઇત્થ અવાપા સે રહિત જો કર્મસ્થિતિ હે વહ કર્મ
નિષેકકાલ હે । અતરાયકર્મ કે વિષય મેં સ્થિતિ આદિ કા કપન જ્ઞાના-
વરણીય કર્મ કે સમાન જાનના આદિયે ।

ટીકાર્થ—પહિછે કર્મોપચય-કર્મવચ-કો સાદિ સાન્ત કહા ગયા હે
સો ઇત્થી સંપચ કો લેકર સૂચકાર ઇત્થ સૂચકારા કર્મ કે મેદોં કી ઓર
વનકી સ્થિતિ કી પ્રસ્પણા કર રહે હે—ઇત્થમેં ગૌતમ'ને પ્રશ્ન સે એસા
પૂછા હે કિ—(કહ્ નં મંતે ! કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લપ્પાઓ) હે મદન્ત !
કર્મ કે કિતને મેદ કહે ગયે હે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા—(ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (અદ્ધ કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લપ્પાઓ) કર્મ કે મેદ આઠ કહે ગયે

લોણિય વ વાસસહસ્તાણિ અવાપા, અવાપ્પણિયા કમ્મહિર્ફ કમ્મનિસેઓ અતરાય
જદા ણાનાવરણિજ્ઞ) નામકર્મ અને ઓત્રકર્મની સ્થિતિ ઓછામાં ઓછી આઠ
મુહર્ત્તની અને વધારેમાં વધારે ૨૦ કોટાકોટી સાગરોષમની છે. તેમને
આબાધકાળ બે હજાર વર્ષના ॥ આ આબાધકાળ સિવાયની બે કર્મસ્થિતિ
છે તે તેને કર્મનિષેક કાળ છે અતરાય કર્મની જગત ઉત્કુટ આદિ
સ્થિતિના વિષયમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પ્રમાણે જ સમજવું

ટીકાર્થ—પહેલાના સૂત્રમાં કર્મોપચયને (કર્મોપચયે) સાદિ સાન્ત કહે
જો કર્મોપચયને અનુલક્ષીને સૂત્રકાર બધા સૂત્ર દ્વારા કર્મના પ્રકારોની અને
તેમની સ્થિતિની પ્રશ્નપૂછા કરી રહ્યા છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી
મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (કહ્ નં મંતે ! કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લપ્પાઓ ?)
હે મદન્ત ! કર્મના કેટલા ભેદ કહ્યા છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અદ્ધ કમ્મપ્પયહીઓ પળ્લપ્પાઓ) કર્મના
આઠ પ્રકાર કહ્યા છે (તંજહા) તે આઠ પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે—

ધૂમપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયાં ભવતિ ૧ । એકો વાલુકાપ્રભાયાં, દ્વૌ ધૂમપ્રભાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૨ ॥ તથા-દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયાં ભવતિ ૧ । દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયામ્ એકો ધૂમપ્રભાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૨ ॥ इति पङ्क्तिः ६ ।

અથ વાલુકાપ્રભા-તમઃપ્રભેતિ પૃથિવીદ્વયમાશ્રિત્ય મહાત્રયમાહ-એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયાં દ્વૌ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતઃ ૧ । તથા-એકો વાલુકાપ્રભાયામ્ દ્વૌ તમાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૨ । તથા-દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયામ્ એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૩ । इति त्रयो भङ्गाः ३ । १-६-३=१८ ।

હૈં ૨, તથા-એક વાલુકાપ્રભા મેં, દો ધૂમપ્રભા મેં ઓર એક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૧, અથવા-એક વાલુકાપ્રભા મેં, દો ધૂમપ્રભા મેં ઓર એક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, તથા-દો નારક વાલુકાપ્રભા મેં એક ધૂમપ્રભા મેં ઓર એક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૧, અથવા-દો વાલુકાપ્રભા મેં, એક ધૂમપ્રભા મેં ઓર એક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૨ । इस प्रकार ये ६ भंग होते हैं । अब वालुकाप्रभा और तमः प्रभा इन दो पृथिवियों को आश्रित करके तीन भङ्ग इस प्रकार से होते हैं-एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक अधः ससमी में उत्पन्न होते हैं १, तथा-एक नारक वालुकाप्रभा में, दो नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः ससमी में उत्पन्न होता है २, तथा-दो नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में, और एक नारक अधः ससमी पृथिवी

અને જે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, જે ધૂમપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, જે ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા જે વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા જે વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે વાલુકાપ્રભા અને તમ પ્રભા સાથે સાતમી તમસ્તમપ્રભાના યોગથી બનતા ત્રણ વિકલ્પોનું કથન કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક તમ પ્રભામાં અને જે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, જે તમ પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૩) અથવા જે વાલુકાપ્રભામાં, એક તમ પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

સસ્રવર્ષર્ષાણિ અયાધા, યાષતે इति યાધા, યાષન વા યાધા-કર્મણઃ ઉદયઃ,
 ન યાધા, અયાધા, કર્મણો યધકાલાદારમ્ય ઉદયકાલર્પયતો યઃ કાલઃ કર્મણો
 યધસ્ય ઉદયસ્ય ચ મધ્યકાલ અયાધાપદાર્થઃ કથ્યતે, વત્કાલમ્ સસ્રવર્ષવપ

અયાધાકાલ ત્રીન હજાર વર્ષે કા હૈ તથા હસ અયાધાકાલ સે રહિત જો
 હસ કર્મ કી સ્થિતિ હૈ વહ-હસ કર્મ કા નિર્પેક્ષકાલ હૈ । અયાધા કિસે
 કહતે હૈ ? સો અપ હસકા ધિવાર ક્રિયા જાતા હૈ-કર્મ કે ઉદય કા
 નામ યાધા હૈ હસ યાધા કા ન હોના હસકા નામ અયાધા હૈ । અર્થાત્
 કર્મ કે યધકાલ સે લેજર વહ કમ જયતક ઉદય મેં નહીં આના હૈ-હસી
 કા નામ અયાધાકાલ હૈ અર્થાત્ કર્મ કે યધ ઓર ઉદય કે બીચ કા જો
 કાલ હૈ યહી અયાધાકાલ હૈ-કર્મ કે યધ હો જાને પર ઉસી સમય સે
 ઉદય મેં નહીં હૈ કિન્તુ કુછ કાલ યાદ હી વહ ઉદય મેં આતા હૈ-કિતને
 કાલ યાદ ઉદય મેં આતા હૈ ? યહ સબ શાસ્ત્રકારોં ને નિર્ધારિત ક્રિયા
 હૈ-સો જિતને સમય તક, કર્મસ્થિતિ યધ શુકને કે યાદ મી ઉદય મેં
 કર્મ નહીં આતા હૈ ઉસ સમય કા નામ અયાધાકાલ હૈ । જ્ઞાનાવરણીય
 કર્મ ઉત્ક્રુષ્ટ સ્થિતિ સે ત્રીસ ૩૦ સાગરોપમ કોઢાકોઢી કા યધા-તો
 હસમેં અયાધાકાલ ત્રીન હજાર વર્ષે કા પડતા હૈ ક્યોં કિ પેસા સિદ્ધાન્ત
 કા કથન હૈ કિ કર્મસ્થિતિ જિતને કોઢાકોઢી સાગરોપમ કી હોતી હૈ
 ઉતને સો વર્ષે કા ઉસકા અયાધાકાલ હોતા હૈ હસ હિસાબ સે જપ પહોં

અજ્ઞાપાકાણં તાત્પર્યં નીચે પ્રમાણે છે-કર્મના ઉદયને બાધા કહે છે
 આ બાધાના અભાવને અજ્ઞાપા કહે છે કર્મનો બધ યથા પછી તે કર્મ
 જ્યાં સુધી ઉદયમા આવતું નથી ત્યાં સુધીના કાળને તે કર્મનો અજ્ઞાપાકાળ
 કહે છે એટલે કે કર્મના બધ અને ઉદયની વચ્ચેનો જે કાળ છે તેને અજ્ઞા
 પાકાળ કહે છે કર્મનો બધ યથા પછી કર્મ તુરંત જ એજ સમયે ઉદયમાં
 આવતું નથી પણ કેટલાક કાળ પછી જ તે ઉદયમાં આવે છે કેટલા કાળ
 પછી તે કર્મ ઉદયમાં આવે છે તે શાસ્ત્રકારોએ નિર્ધારિત કરી બતાવેલું છે
 અજ્ઞાપાકાળનો અર્થ આ પ્રમાણે બતાવ્યો છે-

“ તેમણે કર્મનો બધ યથા યથા પછી પણ જેટલા સમય સુધી કર્મ
 ઉદયમાં આવતું નથી તેટલા સમયને તે કર્મનો અજ્ઞાપાકાળ કહે છે એમકે
 જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ઉત્ક્રુષ્ટ (અધિકમા અધિક) સ્થિતિ ત્રીસ સાગરોપમ
 કોઢાકોઢી કાળની કદી છે તેમાં અજ્ઞાપાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો કહ્યો છે
 સિદ્ધાન્તોમા એવું કહ્યું છે કે “ જેટલા કોઢાકોઢી સાગરોપમની કર્મસ્થિતિ

રૂપઃ પ્રતિપાદિત એવ । અથ ચ અવાધોનિકા, અવાધયા પૂર્વોક્તસ્વરૂપયા ઝનિકા
ન્યૂના કર્મસ્થિતિઃ - સહસ્રવર્ષત્રય ન્યૂનઃ ઉપર્યુક્તત્રિશત્સગરોપમકોટીકોટીલક્ષણઃ
કર્માવસ્થાનકાલઃ કર્મનિષેકો ભવતિ, તત્ર કર્મનિષેકો હિ કર્મદલિકસ્યાનુભવના-
ત્મકમોગાર્થો રચનાવિશેષ ઉચ્યતે, તત્ર ચ પ્રથમસમયે અધિકં નિષિશ્ચતિ રચ-
યતિ, દ્વિતીયસમયે વિશેષહીનં કરોતિ, તૃતીયસમયે વિશેષહીનમ્, એવ યાવત્-
ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકં કર્મદલિકં તાવદ્ વિશેષહીનં નિષિશ્ચતિ,

તીસ ૩૦ સાગરોપમ કોડાકોડી કી કર્મસ્થિતિ હૈ-તો ઉતને સૌ વર્ષ
કા અર્થાત્ તીસ ૩૦ સૌ વર્ષ કા-તીન હજાર વર્ષ કા-અવાધાકાલ ઇસ
કર્મ કા હોગા-ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ લેકર જવ યહ કર્મ બંધ જાતા હૈ તો ઇતને
હજાર વર્ષ વાદ વહ અપના ફલ દેના પ્રારંભ કર દેતા હૈ, તીન ૩ હજાર
વર્ષતક તો યહ કેવલ સત્તામેં હી રહેગા યે તીન હજાર વર્ષ જો તીસ ૩૦
કોડાકોડી સાગરોપમ સે કમ હો જાતે હૈ-અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ મેં સે
જો અવાધાકાલ કમ હો જાતા હૈ-ઉસકા નામ કર્મનિષેક હૈ ઇસ કર્મ-
નિષેક મેં કર્મદલિકોં કી અનુભવ કરને કે નિમિત્ત એક તરહ કી રચના
વિશેષ હોતી હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ-ઉદયયોગ્ય કર્મદલિકોં
કી જો રચના હોતી હૈ ઉસકા નામ કર્મનિષેક હૈ । ઉદય કે પ્રથમ સમય
મેં કર્મદલિકોં કા અધિકમાત્રા મેં નિષેક હોતા હૈ ઇસકે વાદ દ્વિતીય
સમય મેં વિશેષહીન કર્મદલિકોં કા નિષેક હોતા હૈ તૃતીય સમય મેં
મી વિશેષહીન-ચગ્રહીન-કર્મદલિકોં કા નિષેક હોતા હૈ ઇસ તરહ

હોય છે, એટલા સો વર્ષનો તેનો અખાધાકાળ હોય છે ” આ હિસાબ
પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીસ સાગરોપમ કોડાકોડીની છે,
તેથી તેટલા સો વર્ષનો એટલે કે ત્રીસસો (ત્રણ હજાર) વર્ષનો તેનો અખા-
ધાકાળ હોય છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ લઈને જો આ કર્મ બધાઈ બાય છે, તો
ત્રણ હજાર વર્ષ પછી તે તેનું ફળ દેવા માંડે છે, ત્રણ હજાર વર્ષ સુધી તો
તે ફક્ત રસ્તામાં જ રહેશે ત્રીસ કોડાકોડી સાગરોપમમાંથી અખાધાકાળના
આ ત્રણ હજાર વર્ષ બાદ કરતાં જે કાળ બાકી રહે છે તેને કર્મનિષેક (કર્મ
વેદનકાળ) કહે છે આ કર્મનિષેકમાં અનુભવ (વેદન) કરવાને નિમિત્તે
કર્મદલિકોની એક પ્રકારની ખાસ રચના થાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે
ઉદય યોગ્ય કર્મદલિકોની જે રચના થાય છે તેનું નામ કર્મનિષેક છે ઉદયના
પ્રથમ સમયમાં કર્મદલિકોનો અધિક માત્રામાં નિષેક થાય છે, ત્યારબાદ બીજા
સમયમાં વિશેષહીન કર્મદલિકોનો નિષેક થાય છે, ત્રીજે સમયે પણ વિશેષહીન

ઉક્તઃ—‘ મોષૂણ સગમવાહ, પદમાહ ઠિહ્હ યદુયરં દૃષ્વ ।

સેસે વિસેસહીણ આ ઉક્કોસ તિ સન્નાસિં ” ॥ ૧ ॥

મુક્ત્વા સ્વકામ્ અશ્વાર્ષા મયમાયાં સ્થિતૌ મહુતર દ્રવ્યમ્ ।

શેષે વિશેષ હીનં યાચદ્ ઉત્કૃષ્ટમિતિ સર્વેષામ્ ॥ ૨ ॥

અથ માથ—સર્વેષુ અષ્ટવિશેષ્યપિ યજ્યમાનેષુ કર્મેષુ તત્તત્કર્મણઃ અષાષાકાઠે મુક્ત્વા તદનન્તરં દલિકનિપેકો મથતિ,

પ્રત્યક્કર્મચન્ધાનન્તરં તત્તત્કર્મણઃ ઉદ્યે—તત્તત્કર્મણ અષાષાકાઠે પૂર્વે સતિ કર્માનુભવનસ્ય પ્રથમસમયોદારવ્યેત્યર્થે યદ્દકર્મણાં દલિકેભ્યો વેદિતું શ્રવણાનાં વેદનયોગ્યાનાં દલિકાનાં નિપેકો મથતિ, તથા ચ—ઉદયસ્ય પ્રથમ સમયે તેષુ મહુતરદલિકાનાં નિપેકો મથતિ, તદનન્તરં દ્વિતીયાદિસ્થિતિષુ

વિશેષહીન કર્મદલિકોં કા નિપેક યાચત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિષાઠે કર્મદલિકોં તક હોતા હૈ, કહા મી હૈ—

“ મોષૂણ સગમવાહં પદમાહ ઠિહ્હ યદુયરં દૃષ્વ ।

સેસે વિસેસહીણ જો ઉક્કોસંતિ સન્નાસિં ॥ ”

તાત્પર્યે યહ હૈ કિ—આઠો પ્રકાર કે કર્મ જય યથ શુક્તે હૈ—મૌર અપની ૨ અષાષા કે યાદ જય થે ઉદય મેં આગે લગ જાતે હૈ તય उन કર્મોં કે વેદને યોગ્ય દલિકોં કી નિપેક રચના હોતી હૈ અર્વાત્—કર્માનુ ભવ કે પ્રથમ સમય સે હેકર યદ્દકર્મોં કે દલિકોં મેં સે વેદને યોગ્ય દલિકોં કા નિપેક હોતા હૈ હસમેં ઉદય કે પ્રથમ સમય મેં હનમેં સે મહુતર દલિકોં કા નિપેક હોતા હૈ, હમકે યાદ એક સમય પ્રમાણવાલી દ્વિતીય આદિ સ્થિતિમેં, ક્રમ ૨ સે દ્વિતીય તૃતીયાદિ સમયોં મેં વિશેષ

અયહીન—કર્મદલિકોનો નિપેક થાય છે આ રીતે વિશેષહીન કર્મદલિકોનો નિપેક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાં કર્મદલિકો પચન્ત યથા કારે છે કહ્યું પણ છે—

“ મોષૂણ સગમવાહ પદમાહ ઠિહ્હ યદુયરં દૃષ્વ ।

સે સે વિસેસહીણ જો ઉક્કોસંતિ સન્નાસિં ॥ ”

ભાવાર્થ—આઠે પ્રકારનાં કર્મ ન્યારે બંધાઈ ચુકે છે, અને પાતપેતાના અષાષાકાઠ પછી ન્યારે તેઓ ઉદયમા આવવા માંડે છે, ત્યારે તે કર્મના વેદનાયોગ્ય દલિકોની નિપેક રચના થાય છે એટલે કે કર્માનુભવના પ્રથમ સમયથી લઈને બદ્ધ કર્મોનાં દલિકોમાથી વેદનાયોગ્ય દલિકોનો નિપેક થાય છે તેમાં ઉદયના પ્રથમ સમયે તેમાંના અધિક દલિકોનો નિપેક થાય છે, ત્યારબાદ એક એક સમય પ્રમાણવાળી દ્વિતીય આદિ સ્થિતિમાં ક્રમશઃ દ્વિતીય, તૃતીય

રૂપઃ પ્રતિપાદિત એવ । અથ ચ અવાધોનિકા, અવાધયા પૂર્વોક્તસ્વરૂપયા ઝનિકા ન્યૂના કર્મસ્થિતિઃ — સદસ્રવર્ષત્રય ન્યૂનઃ ઉપર્યુક્તત્રિંશત્સગરોપમકોટીકોટીલક્ષણઃ કર્માવસ્થાનકાલઃ કર્મનિષેકો ભવતિ, તત્ર કર્મનિષેકો દિ કર્મદલિકસ્યાનુભવનાત્મરુભોગાર્થો રચનાવિશેષ ઉચ્યતે, તત્ર ચ પ્રથમસમયે અધિકં નિષિઞ્ચતિ રચયતિ, દ્વિતીયસમયે વિશેષહીનં કરોતિ, તૃતીયસમયે વિશેષહીનમ્, એવ યાવત્-ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકં કર્મદલિકં તાવ્દ્ વિશેષહીનં નિષિઞ્ચતિ,

તીસ ૩૦ સાગરોપમ કોડાકોડી કી કર્મસ્થિતિ હૈ-તો ઉતને સૌ વર્ષ કા અર્થાત્ તોસ ૩૦ સૌ વર્ષ કા-તીન હજાર વર્ષ કા-અવાધાકાલ હસ કર્મ કા હોના-ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ લેકર જવ યહ કર્મ બંધ જાતા હૈ તો હતને હજાર વર્ષ વાદ વહ અપના ફલ દેના પ્રારંભ કર દેના હૈ, તીન ૩ હજાર વર્ષતક તો યહ કેવલ સત્તામેં હી રહેગા યે તીન હજાર વર્ષ જો તીસ ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ સે કમ હો જાતે હૈ-અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ મેં સે જો અવાધાકાલ કમ હો જાતા હૈ-ઉસકા નામ કર્મનિષેક હૈ હસ કર્મનિષેક મેં કર્મદલિકોં કી અનુભવ કરને કે નિમિત્ત એક તરહ કી રચના વિશેષ હોતી હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ-ઉદયયોગ્ય કર્મદલિકોં કી જો રચના હોતી હૈ ઉસકા નામ કર્મનિષેક હૈ । ઉદય કે પ્રથમ સમય મેં કર્મદલિકોં કા અધિકમાત્રા મેં નિષેક હોતા હૈ હસકે વાદ દ્વિતીય સમય મેં વિશેષહીન કર્મદલિકોં કા નિષેક હોતા હૈ તૃતીય સમય મેં બી વિશેષહીન-ચયહીન-કર્મદલિકોં કા નિષેક હોતા હૈ હસ તરહ

હોય છે, એટલા સો વર્ષનો તેનો અખાધાકાળ હોય છે ” આ હિસાબ પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીસ સાગરોપમ કોડાકોડીની છે, તેથી તેટલા સો વર્ષનો એટલે કે ત્રીસસો (ત્રણ હજાર) વર્ષનો તેનો અખાધાકાળ હોય છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ લઈને જો આ કર્મ અધાઈ બાય છે, તો ત્રણ હજાર વર્ષ પછી તે તેનું ફળ દેવા માટે છે, ત્રણ હજાર વર્ષ સુધી તો તે ફક્ત રસ્તામા જ રહેશે ત્રીસ કોડાકોડી સાગરોપમમાથી અખાધાકાળના આ ત્રણ હજાર વર્ષ બાદ કરતા જે કાળ બાકી રહે છે તેને કર્મનિષેક (કર્મ વેદનકાળ) કહે છે આ કર્મનિષેકમાં અનુભવ (વેદન) કરવાને નિમિત્તે કર્મદલિકોની એક પ્રકારની ખાસ રચના થાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ઉદય યોગ્ય કર્મદલિકોની જે રચના થાય છે તેનું નામ કર્મનિષેક છે ઉદયના પ્રથમ સમયમા કર્મદલિકોનો અધિક માત્રામાં નિષેક થાય છે, ત્યારબાદ બીજા સમયમાં વિશેષહીન કર્મદલિકોનો નિષેક થાય છે, ત્રીજે સમયે પણ વિશેષહીન

કતા વર્તે, યદપિ આયુષ્કર્મણોઽપિ અવાપાકાલસ્તુ મત્યેષ કિન્તુ ન તથા ઉર્વર્ણનસ્યાવસ્યકતા મત્તિ । આયુષ્કર્મણસ્ય પ્રથમસમય એવાયુષઃ પ્રમૂતદમિકાનો નિષ્કો મત્તિ, ટિલીયાદિસમયેષુ તુ ઉચ્ચરોચર વિશેષહીનો મત્તિ યાવદ્ધરમસમય ઇતિ ।

તથા ચૈવાયતા ષદ્મપિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ સદસ્રવર્ષપ્રય યાવદ્ અથેષ માનવયા તિષ્ઠતિ, સત સદસ્રવર્ષપ્રયન્યૂનસ્ત્રિશત્સાગરોપમકોટીકોટીપમાનસ્તાસૃ જ્ઞાનાવરણીયકર્માનુમવકાલો વેદિસુધ્ય, કેષિતુ-સદસ્રવર્ષપ્રયમમાય આવાપા

વિશેષ ૨ દીન હોતા રહતા હૈ । હસ તરહ યજ્ઞા હુઆ મી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ત્રીન હજાર વર્ષતક અવેચમાન અવસ્થા મેં રહતા હૈ, યાદ મેં જહ અનુમવન-ઉવય મેં આતા હૈ-હમ પ્રકાર ઉસકા અનુમવન કાલ ત્રીન ૩ હજાર વર્ષ કમ ત્રીસ ૩૦ કોશાકોહી સાગરોપમ કો હૈ એસા જાનના ચાહિયે, તાત્પર્ય વહને કો યહ હૈ કિ કર્મ કી સ્થિતિ કે દો પ્રકાર હૈ- એક તો ઉસે કર્મરૂપ મેં રહના ઓર દૂસરી ઉસે અનુમવ યોગ્ય કર્મરૂપ મેં યનના, યહાં જો ઉત્કૃષ્ટ અથવા જગન્ન્યરૂપ સે કર્મસ્થિતિ કહી ગઈ હૈ જહ કર્મરૂપ સે રહને ચાલી કર્મસ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ઓર જય અવાપા કાલ કે યાદ કર્મ ઉવય મેં આને લગ આતા હૈ-તથ કી સ્થિતિ અનુમવ યોગ્ય કર્મસ્થિતિ કહી ગઈ હૈ કર્મ કી સ્થિતિ મેં સે અવાપાકાલ ઘટાને સે જો સ્થિતિ યજ્ઞની હૈ જહી અનુમવ યોગ્ય કર્મસ્થિતિ હૈ એસા જાનના ચાહિયે ।

કોઈ આચાર્ય એસા કરહતે હૈ કિ “ ત્રીન ૩ હજાર વર્ષ પ્રમાણ

આ રીતે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો જાહેર થયા પછી પણ ત્રણ હજાર વર્ષ સુધી તે અવેચમાન અવસ્થામાં જ રહે છે અને ત્યારબાદ તે ઉદયમાં આવે છે. આ રીતે તેનો વેદનકાળ ત્રીસ કોટાકોટી સાગરોપમ કરતા ત્રણ હજાર વર્ષ ન્યૂન (જોછો) છે કહેવાનું તાત્પર્ય છે કે કર્મની સ્થિતિના એ પ્રકાર છે-(૧) કર્મરૂપ રહેવાની સ્થિતિ અને (૨) અનુભવવા (વેદવા) યોગ્ય કર્મરૂપ બનવાની સ્થિતિ. અહીં જો જોછામાં જોછી કે વધારેમાં વધારે કર્મ સ્થિતિ કહી છે તે કર્મરૂપ રહેનારી કર્મસ્થિતિ કહી છે અને જ્યારે અમા ધાકાળ પૂરો થયા પછી કર્મ ઉદયમાં આવવા લાગી જાય છે ત્યારની સ્થિતિને અનુભવયોગ્ય કર્મસ્થિતિ કહી છે કર્મની સ્થિતિમાંથી અમાધાકાળ બાદ કરતાં જે સ્થિતિ બાકી રહે છે એજ અનુભવયોગ્ય કર્મસ્થિતિ છે એમ સમજવું

કોઈ કોઈ આચાર્ય એવું કહે છે કે ‘ ત્રણ હજાર વર્ષ અમાધાકાળ,

एकैकसमयप्रमाणासु क्रमशो द्वितीयतृतीयादिसमयेषु विशेषहीनविशेषहीन कर्मदलिकानां निषेको भवति, स च तावद् भवति यावत् तत्तत्समयवध्यमान- कर्मणामुत्कृष्टा स्थितिर्भवेत्, वद्वकर्मस्थितेश्चरमसमयपर्यन्तमयं निषेको भव- तीति भावः । अयं चावाधां मुक्त्वा दलिकनिषेकविधिः आयुर्वर्जशेषसप्तकर्मणां विषये वेदितव्यः । आयुष्कर्मण्यपि निषेकस्तु भवत्येव किन्तु तत्र स निषेकः आयुष्कर्मबन्धस्य प्रथमसमयादेव प्रारभ्यते न तत्रावाधाकालपूर्णताया आवश्यक-

हीन २ कर्मदलिकों का निषेक होता है और यह निषेक वद्वकर्मस्थिति के चरम समयतक होता है । अवाधा को छोड़कर यह दलिक निषेक- विधि आयु कर्म के सिवाय सातकर्मों के विषय में ही जानना चाहिये आयुकर्ममें भी निषेकतो होताही है किन्तु वहाँ वह निषेक आयुकर्मबंध प्रथमसमय से लेकर ही प्रारंभ हो जाता है—यहां निषेकरचना में अवा- धाकाल के पूर्ण होने की आवश्यकता नहीं है । यद्यपि आयुकर्म का भी अवाधाकाल होता है । परंतु आयुकर्म के इस निषेक के प्रसङ्ग पर अवाधाकाल को छोड़ने की जो आवश्यकता नहीं है उसका कारण यह है कि आयुकर्म के बंध के प्रथम समय में ही आयुकर्म के बहुत अधिक दलिकों का निषेक होना प्रारंभ हो जाता है अर्थात् प्रथम समय में ही आयुकर्म के बहुत दलिकों का निषेक हो जाता है और इसके बाद द्वितीय आदि समयों में तो उत्तरोत्तर-आगे २ विशेष २ हीन ही निषेक होता है और यह निषेक अन्तिम दलिकों तक इसी प्रकार से

आदि समयोभा विशेष हीन विशेषहीन कर्मदलिकोना निषेक थाय छे, अने ते निषेक वद्वकर्म स्थितिना अन्तिम समय पर्यन्त थाय छे अवाधा सिवा यनी आ दलिक निषेक विधि . आयुकर्म सिवायना सात कर्मोना विषयमां न समजवी आयुकर्ममा पणु निषेक तो थाय छे न, पणु त्यां ते निषेक आयु- कर्मबधना प्रथम समयथी न शङ्क थई नय छे, आयुकर्मनी निषेक रयनामां अवाधाकाण पूरे थवानी आवश्यकता रहेती नथी ले के आयुकर्मना पणु अवाधाकाण डोय छे, पणु आयुकर्मना आ निषेक वणते अवाधाकाणने भाद करवानी नइर रहेती नथी तेनु कारण नीये प्रमाणे छे—

आयुकर्मना पध थया पछी प्रथम समये न आयुकर्मना धणुं न अधिक दलिकोना निषेक थवाने प्रारंभ थई नय छे—अष्टवे के प्रथम समयमां न आयुकर्मना धणुा दलिकोना निषेक थई नय छे, अने त्याभाद द्वितीय, तृतीय आदि समयोभा तो उत्तरोत्तर विशेषने विशेष हीन निषेक थतो रहे छे, अने आ निषेक अन्तिम दलिको पर्यन्त वधु ने वधु हीन थतो रहे छे.

તથા વેદનીય કર્મ જઘન્યન દ્વી સમયૌ, તથા ચ કેષલયોગમત્યયેન્વાપેક્ષા
વેદનીય કર્મ દ્વિસમયસ્થિતિક મત્તિ, તત્ર એકસ્મિન્ સમયે વધ્યતે, દ્વિતીયે તુ
વેદનં યતુ “ વેયણિયસ્મ જહ્ણા વારસ, નામ=ગોપાણ અદ્દ મુદ્દુષ્ણા ” વેદનીયસ્મ
જઘન્યા દ્વાદશ, નામ=ગોપયોઃ અદ્દમુદ્દુષ્ણા રસ્યુક્તમ્ તત્ સર્વપાયસ્થિતિ કન્ય
માધિત્ય પરિતધ્યમિતિ ન તદ્વિરોધઃ ઉત્કર્ષેણ યથા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તથૈવ
વેદનીયમપિ કર્મ ધોષ્યમ્, તથા ચ વેદનીયસ્યાપિ કર્મણઃ ઉત્કૃષ્ટત સ્થિતિકાશા
પ્રિસદ્ધસર્વપન્યુનસ્થિત્સાગરોપમકોટીકોટીપ્રમાણઃ । ‘ મોહનિજ્જ જહ્ણેજ્જ
અંતોમુદ્દુષ્ણ, ઉદ્દોસેજ્જ સચરિસાગરોવમકોટીકોટીઓ ’ મોહનીય કર્મ

સમય ફી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જ્ઞાનાવરણીય કે સમાન તીસે ૧૦
કોટીકોટી સાગરોપમ ફી હૈ । યહાં જો વેદનીય કર્મ ફી જઘન્ય સ્થિતિ
દો સમય ફી કહી ગઈ હૈ વહ કેષલ યોગ કે નિમિત્તા સે હોને બાંછે વધ
ફી અપેક્ષા સે કહી ગઈ હૈ—એસી સ્થિતિ મેં વેદનીય કર્મ ફી જઘન્ય
સ્થિતિ દો સમય ફી હોતી હૈ એક સમય મેં વહ વચતા હૈ, ઓર દ્વિતીય
સમય મેં વહ વેદા જાતા હૈ જો (વેયણિયસ્મ જહ્ણા વારસ, નામ
ગોપાણ અદ્દ મુદ્દુષ્ણા) વેદનીય કર્મ કે વિષય મેં એસા કહા ગયા હૈ કિ
વેદનીયકર્મ ફી જઘન્ય સ્થિતિ ૧૨ મુહર્ત ફી હોતી હૈ સો યદ કપન
કપાયસહિત જીર્ણો ફી અપેક્ષા સે હી જાનના ચાહિયે—વર્ણે કિ કપાય
યુક્ત જીર્ણો કે જો વેદનીય કર્મ ફા જઘન્ય સ્થિતિ વધ હોતા હૈ વહ ૧૨
મુહર્ત ફા હોતા હૈ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કાલ વેદનીય કર્મ ફા ત્રીન હજાર વર્ષ
કમ ત્રીન સાગરોપમ કોટીકોટી પ્રમાણ કા હૈ (મોહનિજ્જ જહ્ણેજ્જ

આછામા આછી સ્થિતિ બે સમયની અને વારસમા વધારે સ્થિતિ જ્ઞાનાવર-
ણીય કર્મના બેટલી જ (ત્રીસ કોટીકોટી સાગરોપમની) છે બહી બે વેદનીય
કર્મની જઘન્ય (આછામાં આછી) સ્થિતિ બે સમયની કહી છે તે માત્ર
યોગને કારણે થતામા બંધને અનુલક્ષીને કહી છે—બેટલી કે બેલી પરિસ્થિતિમાં
વેદનીય કર્મની જઘન્ય સ્થિતિ બે સમયની હોય છે—એક સમયમાં તે બધાય
છે અને બીજે સમયે તેનું વેદન થાય છે (વેયણિયસ્મ જહ્ણા વારસ નામ
ગોપાણ અદ્દ મુદ્દુષ્ણા) આ કથન પ્રમાણે વેદનીય કર્મની બે બાર અદ્દતની જઘન્ય
સ્થિતિ કહી છે તે કપાય મુખ્ય છવેલી અપેક્ષાએ જ સમજવી, કારણ કે
કપાયમુખ્ય છવેલી વેદનીય કર્મનો બે જઘન્ય સ્થિતિ બંધ થાય છે, તે બાર
અદ્દતનો હોય છે વેદનીય કર્મનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકાળ ત્રીસ સાગરોપમ કોટી
કોટી કરતાં ત્રણ દબાર વધુ આછો હોય છે (મોહનિજ્જ જહ્ણેજ્જ અંતોમુદ્દુષ્ણ

કાલઃ ત્રિંશત્સાગરોપમકોટીકોટીપ્રમાણશ્ચ વાધાકાલઃ, એતદ્વ્યસ્યાપિ અવાધાવાધાકાલસ્ય મિશ્રણાત્મકઃ કર્મસ્થિતિકાલઃ, અવાધાકાલર્જિતો વાધા-કલાત્મકઃ કર્મનિષેકકાલ ઇત્યાહુઃ । એવમન્યકર્મસ્વપિ અવાધાકાલો વિજ્ઞેયઃ, વિશેષસ્તુ આયુષિ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ નિષેકકાલઃ, પૂર્વકોટીતૃતીયભાગશ્ચ અવાધાકાલ ઇતિ । સ ચ પૂર્વકોટિત્રિભાગઃ, -ત્રયસ્ત્રિંશત્સહસ્રત્રયસ્ત્રિંશદુત્તરત્રિંશત (૩૩૦૦૦૦૦, ૩૩૦૦૦, ૩૩૩) પૂર્વત્રયોવિંશતિલક્ષ-દ્વિપ-ચ્ચાશત્સહસ્ર (૨૩૦૦૦૦૦, ૫૨૦૦૦) વર્ષકોટિપરિમિતો ભવતિ । ‘ એવં દરિસણાવરણિજ્જંપિ ’ એવમ્ જ્ઞાનાવરણીયકર્મવદેવ દર્શનાવરણીયમપિ કર્મ-વોદ્યમ્ । ‘ વેયણિજ્જં જહણ્ણેણં દો સમયા, ઉક્કોસેણં જહા-ણાણાવરણિજ્જં ’

અવાધાકાલ ઓર ત્રીસ ૩૦ સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણ વાધાકાલ, હન દોનોં કો મિલા દેને સે જો પ્રમાણ નિકલતા હૈ વહ કર્મસ્થિતિકાલ હૈ તથા અવાધાકાલ સે રહિત જો વાધાકાલ હૈ વહ કર્મનિષેક કાલ હૈ ” । હસી તરહ સે દૂસરે કર્મોં કે વિષય મેં બી અવાધાકાલ જાન લેના ચાહિયે-આયુકર્મ મેં તૈત્રીસ ૩૩ સાગરોપમ કા નિષેકકાલ હૈ । તથા હસ મેં જો અવાધાકાલ હૈ વહ પૂર્વ કોટિ કા તૃતીયભાગપ્રમાણ હૈ । પૂર્વકોટિ તૃતીય ભાગ તૈત્રીસ ૩૩ લાખ, તૈત્રીસ ૩૩ હજાર, ત્રીનસૌ તૈત્રીસ, પૂર્વ ઓર ૨૩ તેવીસ લાખ, વાવન ૫૨ હજાર કોટિ વર્ષપ્રમાણ હોતા હૈ । (એવં દરિસણાવરણિજ્જં) જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કી તરહ દર્શના વરણીય કર્મ કો બી જાનના ચાહિયે । (વેયણિજ્જં જહણ્ણેણં દો સમયા ઉક્કોસેણં જહા ણાણાવરણિજ્જં) વેદનીયકર્મ કી જઘન્યસ્થિતિ દો

અને ત્રીસ સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણ વાધાકાળ, એ બન્નેનો સરવાળો કરવાથી જે પ્રમાણ આવે છે તે કર્મસ્થિતિકાળ છે, તથા અવાધાકાળ મિલાયેના જે વાધાકાળ છે, તે કર્મનિષેક કાળ છે ”

એજ પ્રમાણે બીજાં કર્મોનો આવાધકાળ પણ સમજવો જોઈએ આયુ કર્મનો નિષેકકાળ (વેદનકાળ) ૩૩ સાગરોપમનો કહ્યો છે, તથા તેનો આવાધકાળ પૂર્વકોટિના ત્રીજા ભાગ પ્રમાણ છે પૂર્વકોટિનો ત્રીજો ભાગ તેત્રીસ લાખ તેત્રીસ હજાર ત્રણસો તેત્રીસ (૩૩૩૩૩૩૩) પૂર્વ અને તેવીસ લાખ વાવન હજાર (૨૩૫૨૦૦૦) કોટિવર્ષ પ્રમાણ છે

(એવ દરિસણાવરણિજ્જં) જ્ઞાતાવરણીય કર્મની સ્થિતિ પ્રમાણે જ દર્શનાવરણીય કર્મની પણ સ્થિતિ સમજવી

(વેયણિજ્જં જહણ્ણેણં દો સમયા, ઉક્કોસેણં જહા ણાણાવરણિજ્જં) વેદનીય કર્મની

મોહનીયકર્મણો જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્ત વન્ધસ્થિતિઃ, ઉત્કર્ષેણ સપ્તતિસાગરોપમ-
કોટીકોટયઃ 'સત્ત ચ વાસસદ્વસાણિ અવાહા' સપ્ત ચ વર્ષસહસ્રાણિ અવાધા
મોહનીયકર્મવન્ધોદયાન્તકાલઃ, 'અવાહુણિયા કમ્મદ્વિર્-કમ્મનિસેઓ' અવાધો
નિકા અવાધયા સપ્ત સહસ્રવર્ષસ્થયા ઝનિકા ન્યૂના કર્મસ્થિતિ' સપ્તસહસ્ર-
વર્ષન્યૂનઃ સપ્તતિસાગરોપમકોટીકોટીનાનલક્ષણો મોહનીયકર્માવસ્થાનકાલઃ નિષેકો
ભવતિ । 'આડગં જહણેણં અંતોમુહુત્તં, ડક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાણિ' આયુ-
ષ્કમ્ આયુષ્યકર્મણો જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્થિંગત્ સાગરોપમાણિ
'પુવ્વકોઢિતિભાગો અવાહા, અવાહુણિયા કમ્મદ્વિર્-કમ્મનિસેઓ' પૂર્વકોટીત્રિ-
ભાગઃ પૂર્વકોટીયત્તોયભાગઃ અવાધાકાલઃ, અનાધોનિકા-અવાધાકાલેન ન્યૂના
ત્રયસ્થિંગત્સાગરોપમાણિ કર્મસ્થિતિઃ આયુષ્યકર્માવસ્થાનકાલઃ કર્મનિષેકો ભવતિ ।
પૂર્વકોટીત્રિભાગસ્ય સંખ્યામાનમત્રેવ સૂત્રે પૂર્વમવાધાકાલપ્રકરણે પ્રદર્શિતમેવેતિ

અંતોમુહુત્તં, ડક્કોસેણં સત્તરિસાગરોવમકોટીકોટીઓ) મોહનીય કર્મ
કી જઘન્ય વન્ધસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઉત્કૃષ્ટ વન્ધસ્થિતિ ૭૦ સત્તર
કોટીકોટી સાગરોપમ કી હૈ, હિસકા અવાધાકાલ ૭૦૦૦ હજાર વર્ષ કા
હૈ અત્કૃષ્ટસ્થિતિ મેં અવાધા કાલ કો ઘટાને પર જો સ્થિતિ વચે વહ
મોહનીય કા અવસ્થાનકાલ રૂપ કર્મનિષેકકાલ હૈ । (આડગં જહણેણં
અંતોમુહુત્તં ડક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાણિ) આયુષ્યકર્મ કી જઘન્યસ્થિતિ
અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમ કી હૈ (પુવ્વકોઢિ
તિ ભાગો અવાહા) પૂર્વ કોટિ કે ત્રિભાગપ્રમાણ અવાધાકાલ હૈ (અવા-
હુણિયા કમ્મદ્વિર્-કમ્મનિસેઓ) અવાધાકાલ સે હીન જો કર્મસ્થિતિ
હૈ વહ હિસ કર્મ કો નિષેક કાલ હૈ । પૂર્વકોટિ કે ત્રિભાગ કી સંખ્યા
કા પ્રમાણ પહિલે અવાધકાલ કે પ્રકરણ મેં દિશા હી દિયા હૈ (નામ-

ડક્કોસેણ સત્તરિસાગરોવમકોટીકોટીઓ) મોહનીય કર્મની જઘન્ય વન્ધસ્થિતિ
અન્તર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ વન્ધસ્થિતિ ૭૦ કોટીકોટી સાગરોપમની છે તેનો
અવાધકાળ ૭૦૦૦ વર્ષનો છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાથી અવાધકાળને બાદ કર-
વાથી જેટલો કાળ બાકી રહે તેટલો મોહનીય કર્મનો કર્મનિષેક કાળ (કર્મ
વેદનકાળ) સમજવો । (આડગં જહણેણં અંતોમુહુત્તં, ડક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાણિ)
આયુષ્યકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્તની છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગ-
રોપમની છે (પુવ્વકોઢિ તિભાગો અવાહા) તેનો અવાધકાળ પૂર્વ કોટિના
ત્રીજા ભાગ પ્રમાણ છે (અવાહુણિયા કમ્મદ્વિર્-કમ્મનિસેઓ) અવાધકાળ
સિવાયની જે કર્મસ્થિતિ છે, તે આ કર્મનો નિષેકકાળ સમજવો. પૂર્વકોટિના
ત્રીજા ભાગનું પ્રમાણ આ સૂત્રમાં જ અવાધકાળનું વર્ણન કરતી વખતે આપી
મ ૧૧૦

इति वास्तुकाग्रमां प्रधानीकृत्य जाताः सर्वे अष्टादश भग्नाः १८ । इति पूर्वोक्त पञ्चसप्ततिभद्रसमेलने आताः सर्वे त्रिनवतिभद्राः, ४०-३०-१८=८३ ।

अथ पङ्कप्रमां प्रधानीकृत्य नव भद्राणां-तत्र पङ्कप्रमा-धूमप्रमेति पृथिवीद्वय-माधित्य पङ्कप्रमाणा-एकः पङ्कप्रमायाम्, एको धूमप्रमायां, द्वौ तमायां भवतिः १। एकः पङ्कप्रमायाम्, एको धूमप्रमायां, द्वौ अथःसप्तम्यां भवतिः २।

तथा-एकः पङ्कप्रमायां, द्वौ धूमप्रमायाम्, एकस्तमायां भवति १, एकः पङ्क-प्रमायां द्वौ धूमप्रमायाम्, एकः अथःसप्तम्यां भवति २ । तथा-द्वौ पङ्कप्रमा-याम्, एको धूमप्रमायाम्, एकस्तमायां भवति १ । द्वौ पङ्कप्रमायाम्, एको धूम-प्रमायाम्, एकः अथःसप्तम्यां भवति २ । इति पङ्क भद्राः ६ ।

મેં હત્પજ હો જાતા હૈ ૧, હસ પ્રકાર સે યે ત્રીન ભગ હૈ । હસ તરહ વાસ્તુકાગ્રમા કો પ્રધાન કરકે યે ૧-૪-૩-૧૮ ભગ હોતે હૈ । પૂર્વોક્ત ૭૫ ભગોં મેં હન ૧૮ ભગોં કો ઝોડ દેને સે ૮૩ ભગ હોતે હૈ ।

અથ પંકપ્રમા કો પ્રધાન કરકે ત્રી ભગોં કો સુપ્રકાર કહતે હૈ-
હનમેં પંકુપ્રમા ઝૌર ધૂમપ્રમા હન દો પૃથિવિયોં કો આશ્રિત કરકે ૬
ભગ હસ પ્રકાર સે હોતે હૈ-એક નારક પંકુપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા
મેં ઝૌર દો નારક તમા પ્રમા મેં હત્પજ હોતે હૈ ૧, અથવા-એક
નારક પંકુપ્રમા મેં એક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઝૌર દો નારક અથઃ સસમી
મેં હત્પજ હોતે હૈ ૨, તથા એક પંકુપ્રમા મેં, દો ધૂમપ્રમા મેં ઝૌર
એક તમા પ્રમા મેં હત્પજ હોતે હૈ ૧, અથવા-એક પંકુપ્રમા મેં દો ધૂમ
પ્રમા મેં ઝૌર એક નારક અથઃ સસમી મેં હત્પજ હો જાતા હૈ ૨, તથા
દો નારક પંકુપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઝૌર એક નારક તમા

આ રીતે વાસ્તુકાગ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૬+૬+૩=૧૮ ચિહ્નો અને છે તેમાં પૂર્વોક્ત ૭૫ ચિહ્નો ઉમેરવાથી ૬૩ ચિહ્નો પાંડુ થઈ શકે છે

હવે પંકપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા નવ ચિહ્નો સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

પહેલાં પંકપ્રમા અને ધૂમપ્રમા સાથે પછીની બે પૃથ્વીજ્વાના થોમથી બનતાં ૬ ચિહ્નો પાંડુ થઈ શકે છે નીચે પ્રમાણે સમજવું—(૧) અથવા એક નારક પંક-પ્રમામાં એક ધૂમપ્રમામાં, અને બે તમાપ્રમા નરકમાં હત્પજ થાય છે (૨) અથવા એક પંકપ્રમામાં, એક ધૂમપ્રમામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં હત્પજ થાય છે (૩) અથવા એક નારક પંકપ્રમામાં બે ધૂમપ્રમામાં અને એક તમાપ્રમામાં હત્પજ થાય છે (૪) અથવા એક પંકપ્રમામાં બે ધૂમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં હત્પજ થાય છે (૫) અથવા બે પંકપ્રમામાં એક ધૂમપ્રમામાં અને એક તમાપ્રમામાં હત્પજ થાય છે ૬ અથવા બે પંક

कर्मस्थितिप्रज्ञापककोष्ठकम्

कर्मनाम	उत्कृष्टा स्थितिः	जघन्या स्थितिः	उत्कृष्टः अ- वाधाकालः	जघन्यः अवा- धाकालः	उत्कृष्टः वाधा- काल कर्मनिषेकः	जघन्यः वाधाकाल कर्मनिषेकः
मोहनीय कर्म	सप्तति सागरो- पम कोटीकोट्यः	अन्तर्मुहूर्तम्	७००० सप्तति वर्षशतानि	अन्तर्मुहूर्तम्	सप्तसहस्रवर्षन्यूना सप्तति सागरोपम कोटीकोट्यः	अन्तर्मुहूर्तं न्यूनम् + अन्तर्मुहूर्तम्
ज्ञानावरणीय कर्म	त्रिंशत्सागरो- पम कोटीकोट्यः	"	३००० सहस्र वर्षत्रयम्	"	त्रिसहस्रवर्षन्यूनाः त्रिंशद् सागरोपम कोटी कोट्यः	"
दर्शनावरणीय कर्म	"	"	"	"	"	"
सकापायात्म वद्धं वेदनीय कर्म	"	द्वादश मुहूर्तानि	"	"	"	अन्तर्मुहूर्तं न्यूनानि एकादश मुहूर्तानि
अन्तरायिकं कर्म	"	अन्तर्मुहूर्तम्	"	"	"	अन्तर्मुहूर्तं न्यूनम् अन्तर्मुहूर्तम्
नामकर्म	विंशति सागरोपम कोटीकोट्यः	अष्टौ मुहूर्तानि	२००० वर्षाणि	"	विंशति शतन्यूनानि विंशति सागरोपम कोटीकोट्यः	अन्तर्मुहूर्तं न्यूनानि सप्तमुहूर्तानि
गोत्रकर्म	"	"	"	"	"	"
आयुष्यकर्म	पूर्वकोटि त्रिभागा धिकानि त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि	अन्तर्मुहूर्तम्	पूर्वकोटि त्रिभाग	"	पूर्वकोटि त्रिभाग न्यूनानि त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि	अन्तर्मुहूर्तं न्यूनम् अन्तर्मुहूर्तम्

+ अन्तर्मुहूर्तं शब्दो भिन्न भिन्न जातीय कालवाचकोऽत्रावगन्तव्यः ।

॥ सू० ४॥

-णो नपुसओ वधइ ? । गोयमा ! इत्थीणि वधइ, पुरिसो वि
 वधइ, नपुसओ वि वधइ, णोइत्थीणोपुरिसणोनपुसओ
 सिय वधइ, सिय णो वधइ । एव आउगवज्जाओ सत्त कम्म
 प्पयडीओ । आउग णं भते ! कम्म किं इत्थी वधइ, पुरिसो
 वधइ, नपुसओ वधइ०, पुच्छा ? गोयमा ! इत्थी सिय वधइ,
 सिय णो वधइ । एव तित्थि वि भाणियन्ता, णोइत्थी णो
 पुरिस-णोनपुसओ न वधइ । णाणावरणिज्ज णं भते ! कम्म
 किं सजए वधइ, असजए वधइ, सजयाऽसजए वधइ, णो
 सजय-णोअसजय-णोसजयाऽसजए वधइ ? । गोयमा !
 सजए सिय वधइ, सिय णो वधइ, असजए वधइ, सजयाऽ
 सजए वि वधइ, नोसजय णोअसजय-णोसजयासजए ण
 वधइ । एव आउगवज्जाओ सत्तवि, आउगे हेट्टिला तिण्णि
 भयणाए, उवरिछे ण वधइ । णाणावरणिज्ज णं भते ! कम्म
 किं सम्मदिट्ठी वधइ, मिच्छदिट्ठी वधइ, सम्मामिच्छदिट्ठी वधइ ?
 गोयमा ! सम्मदिट्ठी सिय वधइ, सिय णा वधइ, मिच्छदिट्ठी
 वधइ, सम्मामिच्छदिट्ठी वधइ, एव आउगवज्जाओ सत्त वि,
 आउए हेट्टिळा दो भयणाए, सम्मामिच्छदिट्ठी न वधइ । णाणा
 वरणिज्ज णं भते ! कम्म किं सन्नी वधइ, णोसन्नि णोअसन्नी
 वधइ ? गोयमा ! सन्नी सिय वधइ, सिय णा वधइ, असन्नी
 वधइ, णोसन्नि णोअसन्नी न वधइ, एव वेयणिज्जाऽऽउगोवज्जाओ
 छ कम्मप्पयडीओ, वेयणिज्जं हेट्टिला दो वधति, उवरिछे

न बंधइ । णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं भवसिद्धिए
 बंधइ ? अभवसिद्धिए बंधइ, णो भवसिद्धिय-णो अभवसिद्धिए
 बंधइ ? गोयमा ! भवसिद्धिए भयणाए, अभवसिद्धिए बंधइ,
 णो भवसिद्धिय-णो अभवसिद्धिए न बंधइ, एवं आउगवज्जाओ
 सत्तवि, आउगं हेट्ठिळा दो भयणाए, उपरिल्ले न बंधइ ।
 णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं चक्खुदंसणी बंधइ ?,
 अचक्खुदंसणी बंधइ ? ओहिदंसणी बंधइ ? केवल दंसणी
 बंधइ ? गोयमा ! हेट्ठिळा तिणिण भयणाए, उवरिल्ले
 न बंधइ, एवं वेयणिज्जवज्जाओ सत्त वि, वेयणिज्जं हेट्ठिळा
 तिल्लि बंधंति, केवलदंसणी भयणाए । णाणावरणिज्जं णं
 भंते ! कम्मं किं पज्जत्तओ बंधइ, अपज्जत्तओ बंधइ,
 णोपज्जत्तय-णोअपज्जत्तओ बंधइ ? गोयमा ! पज्जत्तओ
 भयणाए, अपज्जत्तओ बंधइ, णोपज्जत्तय-णोअपज्ज-
 त्तओ न बंधइ, एवं आउगवज्जाओ सत्त वि, आउगं हेट्ठिळा
 दो भयणाए, उवरिल्ले न बंधइ । णाणावरणिज्जं णं भंते !
 कम्मं किं भासए बंधइ, अभासए बंधइ ? गोयमा ! दो वि
 भयणाए, एवं वेयणिज्जवज्जाओ सत्त वि, वेयणिज्जं भासए
 बंधइ, अभासए भयणाए । णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं
 किं परिस्ते बंधइ, अपरिस्ते बंधइ, णोपरिस्ते णो अपरिस्ते बंधइ ?
 गोयमा ! परिस्ते भयणाए, अपरिस्ते बंधइ, णोपरिस्ते णोअप-
 रिस्ते न बंधइ, एवं आउगवज्जाओ सत्त कम्मप्पगडीओ,
 आउगं परिस्ते वि, अपरिस्ते वि भयणाए, णोपरिस्ते णो-

अपरितो न धधइ । णाणावरणिज्ज ण भते ! कम्म किं
 आभिणिवोहियणाणी धधइ, सुयणाणी, ओहिणाणी, मण-
 पज्जवनाणी, केवलणाणी धधइ ? गोयमा ! हेट्ठिळा चत्तारि
 भयणाए, केवलणाणी न धधइ, एव वेयणिज्जवज्जाओ सत्त
 वि, वेयणिज्ज हेट्ठिळा चत्तारि वधति, केवलणाणी भयणाए ।
 णाणा वरणिज्ज णं भते ! कम्म किं मइअन्नाणी धधइ, सुय
 अन्नाणी धधइ, विभगअन्नाणी धधइ ? गोयमा ! आउग
 वज्जाओ सत्त वि धधति, आउग भयणाए । णाणवरणिज्ज णं
 भते ! कम्म किं मणजोगी धधइ, वयजोगी धधइ, फायजोगी
 धधइ, अजोगी धधइ ? गोयमा ! हेट्ठिल्ला तिप्पि भयणाए,
 अजोगी न धधइ, एव वेयणिज्जवज्जाओ सत्त वि। वेयणिज्ज
 हेट्ठिल्ला तिप्पिण धधति, अजोगी न धधइ । णाणा वरणिज्ज णं
 भते ! कम्म किं सागरोवउत्ते धधइ, अणागारोवउत्ते धधइ ?
 गोयमा ! अट्टसु वि भयणाए । णाणावरणिज्ज ण भते ! कम्म
 किं आहारए धधइ, अणाहारए धधइ ? गोयमा ! दा वि
 भयणाए, एव वेयणिज्जाऽऽउगवज्जाणं छण्ह, वेयणिज्जं
 आहारए धधइ, अणाहारए भयणाए, आउए आहारए भयणाए
 अणाहारए न धधइ ? णाणा वरणिज्ज णं भते ! कम्म किं
 सुट्ठमे, धधइ चायरे धधइ णो सुट्ठम-णो चायरे धधइ ? गायमा !
 सुट्ठमे धधइ, चायरे भयणाए, णो सुट्ठमणो चायरे न धधइ,
 एव आउगवज्जाओ सत्त वि, आउए सुट्ठमे, चायरे भयणाए,

ખોસુહુમખોવાયરે ન વંધઈ । ખાખાવરણિજ્જં ખં ખંતે !
કમ્મં કિં ચરિમે વંધઈ, અચરિમે વંધઈ ? ગોયમા ! અઠ્ઠ વિ
ખયણાણ ॥ સૂ૦ ૫ ॥

છાયા—જ્ઞાનાવરણીયં સ્વલુ ખદન્ત । કર્મ કિં સ્ત્રી વધ્નાતિ, પુરુષો વધ્નાતિ,
નપુંસકો વધ્નાતિ ? નોસ્ત્રીનોપુરુષનોનપુંસકો વધ્નાતિ ? ગૌતમ ! સ્ત્રી અપિ વધ્નાતિ,
પુરુષોઽપિ વધ્નાતિ નપુંસકોઽપિ વધ્નાતિ, નોસ્ત્રીનોપુરુષનોનપુંસકઃ સ્યાદ્ વધ્નાતિ,
સ્યાદ્ નો વધ્નાતિ, એવમ્ આયુષ્કવર્જાઃ મત્ત કર્મપ્રકૃતયઃ । આયુષ્કં સ્વલુ

કર્મવન્ધક વક્તવ્યતા

‘ખાખાવરણિજ્જં ખં ખંતે ।’ ઇત્યાદિ ।

સૂત્રાર્થ—(ખાખાવરણિજ્જં ખં ખંતે ! કમ્મં કિં ઇત્થી વંધઈ, પુરિસો
વંધઈ, નપુંસઓ વંધઈ ?) હે ખદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કયા સ્ત્રી વાંધતી
હૈ ? યા પુરુષ વાંધતા હૈ ? યા નપુંસક વાંધતા હૈ ? કૌન વાંધતા હૈ ?
અથવા—(ખોઇત્થી ખોપુરિસ — ખોનપુંસઓ વંધઈ) સ્ત્રી નહીં વાંધતી
હૈ ? પુરુષ નહીં વાંધતા હૈ ? નપુંસક નહીં વાંધતા હૈ ? તો કૌન વાંધતા
હૈ ? (ગોયમા ! ઇત્થી વિ વંધઈ, પુરિસો વિ વંધઈ, નપુંસઓ વિ વંધઈ)
હે ગૌતમ ! સ્ત્રી ખી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ વાંધતી હૈ । પુરુષ ખી જ્ઞાનાવર-
ણીય કર્મ વાંધતા હૈ । નપુંસક ખી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ વાંધતા હૈ । (ખો
હત્થી ખો પુરિસ—ખો નપુંસઓ સિય વંધઈ, સિય ખો વંધઈ) તથા જો
જીવ નોસ્ત્રી હોતા હૈ—સ્ત્રી નહીં હોતા હૈ, નોપુરુષ હોતા હૈ—પુરુષ નહીં

કર્મવન્ધક વક્તવ્યતા—

“ખાખાવરણિજ્જં ખં ખંતે !” ઇત્યાદિ—

સૂત્રાર્થ—(ખાખાવરણિજ્જં ખં ખંતે ! કમ્મ કિં ઇત્થી વંધઈ, પુરિસો વંધઈ,
નપુંસઓ વંધઈ ?) હે ખદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું સ્ત્રી ખાધે છે ? કે પુરુષ
ખાધે છે ? કે નપુંસક ખાધે છે ? અથવા—(ખોઇત્થી, ખોપુરિસ, ખોનપુંસઓ
વંધઈ ?) જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું સ્ત્રી ખાંધતી નથી ? પુરુષ ખાંધતો નથી ?
નપુંસક ખાંધતો નથી ? (ગોયમા ! ઇત્થી વિ વંધઈ, પુરિસો વિ વંધઈ, નપુંસઓ
વિ વંધઈ) હે ગૌતમ ! સ્ત્રી પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખાધે છે, પુરુષ પણ
જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખાધે છે અને નપુંસક પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખાધે છે.
(ખોઇત્થી, ખોપુરિસ, ખોનપુંસઓ સિય વંધઈ, સિય ખો વંધઈ) તથા જે
હવ ‘નો સ્ત્રી’ હોય છે—સ્ત્રી હોતી નથી, ‘નો પુરુષ’ હોય છે—પુરુષ હોતો

મદન્ત ! કર્મં કિં સ્ત્રી ધધ્નાતિ, પુરુષો ધધ્નાતિ નપુમકો ધધ્નાતિ પૃષ્ઠા !
ગૌતમ ! સ્ત્રી સ્યાદ્ ધધ્નાતિ, સ્યાદ્ નો ધધ્નાતિ, એવ પ્રયોડપિ મનિતવ્યા, નો
સ્ત્રીનોપુરુષનોનપુમકો ધધ્નાતિ । જ્ઞાનાધરણીય સ્વલુ મદન્ત ! કર્મં કિં સપ્તો
ધધ્નાતિ, અસપ્તો ધધ્નાતિ, સપ્તાસપ્તો ધધ્નાતિ, નોસપ્તનોઅસપ્તનો

હોતા છે, નોનપુંસક-નપુમક નહીં હોતા છે, યદ્દા જીવ જ્ઞાનાધરણીય
કર્મ પાંચતા મી છે ઓર નહીં મી પાંચતા છે । (એવ આઝગવજ્ઞાઓ
મસ કમ્મપ્પગહીઓ) હસી પ્રકાર કા કથન આયુ કર્મ કો છોડકર
વાકી કે સાતોં કર્મોં કે વિષયમેં મી જાનના ઘાદિયે । (અઝગં ણ મતે !
કમ્મ કિં હત્થી યધ્દ, પુરિસો યધ્દ નપુમકો યધ્દંપુષ્ઠા) છે મદન્ત !
આયુકર્મ કા યધ્દ કયા સ્ત્રી કરતી છે ? પુરુષ કરતા છે ? નપુસક કરતા
છે ? હસ પ્રકાર સે પહિલે કે ઝેમા પ્રસ યદ્દાં પર મી કરના ઘાદિયે ।
(ગોયમા ! હત્થી સિય યધ્દ, સિય ણો યધ્દ, એવ તિસિ વિ માણિય
ધ્વા) છે ગાતમ ! આયુકર્મ કા યધ્દ સ્ત્રી કરતી મી છે ઓર મહીં મી
કરતી છે । હસી પ્રકાર સે પુરુષ ઓર નપુસક કે વિષય મેં મી પેસા
હી કથન કર હેગ ઘાદિયે । (ણોહત્થી, ણોપુરિસ, ણો નપુસકો
ન યધ્દ) જો નોહી છે નોપુરુષ છે ઓ નોનપુંસક છે વદ્દ આયુકર્મ
કા યધ્દ નહીં કરના છે । (ણાણાધરણિજ્ઞ ણ મતે ! કર્મં
કિં સપ્પ યધ્દ, અસપ્પ યધ્દ, સજપામંજપ યધ્દ, ણો સપ્પ,

નધી નો નપુસક' હોય છે-નપુસક હોતો નથી, તે એવ જ્ઞાનાધરણીય
કર્મ બાધે છે પણ બધે અને નથી પણ બાધતો । (એવ આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત-
કમ્મપ્પગહીઓ) આયુકર્મ સિવાયના બાકીનાં સાતે કર્મોના વિષયમાં પણ આ
પ્રકારનું કથન જ સમજવું

(આઝગં ણ મતે ! કર્મં કિં હત્થી યધ્દ પુરિસો યધ્દ નપુંસકો યધ્દ
પુષ્ઠા) છે મદન્ત ! આયુકર્મનો બધ શું મી કરે છે ? પુરુષ કરે છે ?
નપુસક કરે છે ? આ પ્રમાણે પહેલાની જેવા જ પ્રશ્નો અહીં સમજવા

(ગોયમા ! હત્થી સિય યધ્દ સિય ણો યધ્દ એવ તિસિ વિ માણિયમા)
છે ગૌતમ ! આયુકર્મનો બધ મી કરે પણ છે અને નથી પણ કરતી. પુરુષ
અને નપુસકના વિષયમાં પણ એવું જ કથન થવું જોઈએ । (ણોહત્થી ણો
પુરિસ ણોનપુસકો મ યધ્દ) નો સ્ત્રી-સ્ત્રી ન હોય એવો એવ નો પુરુષ-
પુરુષ ન હોય એવો એવ અને નો નપુસક-નપુસક ન હોય એવો એવ
આયુકર્મનો બધ કરનો નથી । (ણાણાધરણિજ્ઞ ણ મતે ! કિં સપ્પ યધ્દ, અસ

સંયતાસંયતો વધ્નાતિ ? ગૌતમ ! સંયતઃ સ્યાદ્ વધ્નાતિ, સ્યાદ્ ન વધ્નાતિ' અસંયતો વધ્નાતિ, સંયતાઽસંયતોઽપિ વધ્નાતિ, નોસંયતનોઅસંયત-નોસંયતા સંયતો ન વધ્નાતિ, એવમ્ આયુષ્કવર્જાઃ સપ્તાપિ, આયુષ્કમ્ અધસ્તનાસ્ત્રયો
 ણાં અસંજય-ણો સંજયાસંજય વંધહ ?) હે ભદ્રન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ
 કયા સંયત જીવ વાંધતા હૈ ? અસંયત જીવ વાંધતા હૈ ? યા સંયતાસંયત
 જીવ વાંધતા હૈ ? અથવા-જો નો સંયત હોતો હૈ વહ વાંધતા હૈ ? યા જો
 નો અસંયત યા નો સંયતાસંયત જીવ હોતા હૈ વહ વાંધતા હૈ । (ગોયમા)
 હે ગૌતમ । (સંજયસિય વંધહ, સિય ણો વંધહ, અસંજય વંધહ, સંજ-
 યાસંજય વિ વંધહ, ણો સંજય, ણો અસંજય ણો સંજયાસંજય ણ વંધહ)
 જ્ઞાનાવરણીય કર્મ સંયત વાંધતા મી હૈ ઓર નહીં મી વાંધતા હૈ । પર
 જો અસંયત હોતા હૈ વહ વાંધતા હૈ તથા જો સંયતાસંયત હોતા હૈ વહ
 મી વાંધતા હૈ । તથા જો નો સંયત હોતા હૈ, નો અસંયત હોતા હૈ, નો
 સંયતાસંયત હોતા હૈ, વહ નહીં વાંધતા હૈ । (એવં આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત
 વિ, આઝગે હેદ્વિહ્લા તિણિણ મયણાણ, ઉવરિલ્લે ણ વંધહ) હસી તરહ સે
 આયુકર્મ કો છોડકર શેષ સાત કર્મ પ્રકૃતિયોં કે વિષય મેં મી જાનના
 ચાહિયે । આયુકર્મ કે વિષય મેં એસા જાનના ચાહિયે કિ જો જીવ સંયત
 હો, અસંયત હો, યા સંયતાસંયત હો વહ આયુકર્મ કો વાંધતા મી હૈ

જય વંધહ, સંજયાસંજય વંધહ, ણો સંજય, ણો અસંજય, ણો સંજયાસંજ
 વંધહ ?) હે ભદ્રન્ત ! શું સંયત જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ વાંધે છે ? શું
 અસંયત જીવ તે કર્મ વાંધે છે ? શું સંયતાસંયત જીવ તે કર્મ વાંધે છે ?
 અથવા શું નો સંયત જીવ તે કર્મ વાંધે છે ? નો અસંયત જીવ તે કર્મ
 વાંધે છે ? શું નો સંયતાસંયત જીવ તે કર્મ વાંધે છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંજય સિય વંધહ સિય ણો વંધહ, અસંજય
 વંધહ, સંજયાસંજય વિ, વંધહ, ણો સંજય, ણો અસંજય ણો સંજયાસંજય ણ વંધહ)
 જ્ઞાનાવરણીય કર્મ સંયત જીવ વાંધે પણ છે અને નથી પણ વાંધતો, પણ
 અસંયત જીવ તથા સંયતાસંયત જીવ વાંધે છે, નો સંયત, નો અસંયત
 અને નો સંયતાસંયત જીવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ વાંધતા નથી.

(એવ આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત વિ, આઝગે હેદ્વિહ્લા તિણિણ મયણાણ, ઉવરિલ્લે ણ
 વંધહ) આયુકર્મ સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિઓના વિષયમા પણ આ પ્રમા-
 ãે જ સમજવું. આયુકર્મના વિષયમા એવું સમજવું કે જે જીવ સંયત હોય,
 અસંયત હોય, અથવા તે સંયતાસંયત હોય તે આયુકર્મ વાંધે છે પણ
 ખરો અને નથી પણ વાંધતો પરંતુ જે જીવ નો સંયત હોય, નો અસંયત

मज्जनया, उपरितनो न वज्जाति । ज्ञानावरणीयं खलु भदन्त ! कर्म किं सम्पादयिष्यति, मिथ्यादृष्टिर्वज्जाति । सम्पग्मिथ्यादृष्टिर्वज्जाति ? गौतम ! सम्पग्मदृष्टिः स्याद् वज्जाति, स्याद् न वज्जाति, मिथ्यादृष्टिर्वज्जाति, सम्पग्मिथ्यादृष्टिर्वज्जाति, एवम्-आयुष्क पर्जाः सप्ताऽपि, आयुष्मन् अवस्तनो द्वौ मज्जनया, सम्पग्मिथ्यादृष्टिर्न वज्जाति । ज्ञानावरणीयं खलु भदन्त ! कर्म किं संगी

और नहीं भी बाँधता है । पर जो जीव नो संयत, नो असंयत या नो संयतासंयत होते हैं वे नहीं बाँधते हैं । (जाणावरणिज्ज ण भते ! कम्म किं सम्महिद्धी वधइ, मिच्छदिद्धी वंधइ, सम्मामिच्छदिद्धी वंधइ) हे भदन्त ! ज्ञानावरणीय कर्म क्या सम्पद्दृष्टि जीव बाँधता है ? या मिथ्यादृष्टि जीव बाँधता है ? (गोयमा ! सम्महिद्धी सिय वधइ, सिय णो वधइ, मिच्छदिद्धी वधइ, सम्मामिच्छदिद्धीवधइ) हे गौतम ! जो जीव सम्पद्दृष्टि होता है वह ज्ञानावरणीय कर्म बाँधता भी है और नहीं भी बाँधता है । पर जो जीव मिथ्यादृष्टि या सम्पद् मिथ्यादृष्टि होता है वह तो बाँधता ही है । (एव आउगवज्जाओ सत्त वि आउए हेट्ठिळा वो भयणाए, सम्मामिच्छदिद्धी न वंधइ) इसी तरह से आयुष्कर्म को छोड़कर बाकी के सातकर्मों को बाँधने के विषय में भी जानना चाहिये । आयुष्कर्म के विषय में ऐसा समझना चाहिये कि जो जीव सम्पद्दृष्टि या मिथ्यादृष्टि होता है वह आयुष्कर्म का बंध करता भी है—और नहीं भी करता है परन्तु जो सम्पद्मिथ्यादृष्टि जीव

होय, अथवा तो नो अथवाअथवा होय तज्जे आयुष्कम बाधता नही

जाणावरणिज्ज ण भते ! कि सम्महिद्धो वधइ मिच्छदिद्धो वधइ सम्मामिच्छदिद्धो वधइ ?) हे भदन्त ! शुं ज्ञानावरणीय कर्म सम्पद्दृष्टि एव बांधे ? कि मिथ्यादृष्टि एव बांधे ? कि सम्पद्मिथ्यादृष्टि एव बांधे ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सम्महिद्धी सिय वधइ सिय णो वधइ मिच्छदिद्धो वधइ सम्मामिच्छदिद्धो वधइ) हे गौतम ! सम्पद्दृष्टि एव कपारेकं सपनावरणीय कर्म बांधे छे अने कपारेकं नही बांधतो, परंतु मिथ्यादृष्टि एव अथवा तो सम्पद् मिथ्यादृष्टि एव तो ज्ञानावरणीय कर्म बांधे छे न

(एवं आउगवज्जाओ सत्त वि, आउए हेट्ठिळा वो भयणाए, सम्मामिच्छदिद्धी न वधइ) आयुष्कर्म सिवायना साते कम्मलधे विसे आ प्रभावे न सम्पद् आयुष्कर्मना लधे विसे नीधे प्रभावे सम्पद्—छे एव सम्पद्दृष्टि होय छे अथवा तो मिथ्यादृष्टि होय छे ते आयुष्कर्मना लधे कपारेकं बांधे छे अने कपारेकं नही बांधतो परंतु छे एव सम्पद् मिथ्यादृष्टि होय छे ते आयुष्कर्मना लधे करतो नही.

વધ્નાતિ, અસંજી વધ્નાતિ, નોમઙ્ગિજ્ઞ નોઅસંજિ વધ્નાતિ ? ગૌતમ ! સંજી સ્યાદ્ વધ્નાતિ, સ્યાદ્ ન વધ્નાતિ, અસંજી વધ્નાતિ, નોસંજિ-નોઅસંજી ન વધ્નાતિ, एवं वेदनीया-ऽऽयुष्कवर्जाः पदं कर्मप्रकृतयः, वेदनीयम् अधस्तनौ द्वौ वध्नीतः, उपरितनो भजनया, आयुष्कम् अधस्तनौ द्वौ भजनया, उपरितनो न वध्नाति ।

હોતા હૈ વહ્ હસ સ્થિતિ મેં આયુકર્મ કા વંધ નહીં કરતા હૈ । (ણાણાવરણિજ્ઞં ણં ભંતે ! કર્મં કિં સન્નીં વંધહ, અસન્નીં વંધહ, ણો સન્ની, ણો અસન્ની વંધહ) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કૌન જીવ કરતા હૈ-કયા જો જીવ સંજી હોના હૈ વહ્ કરતા હૈ ? યા જો જીવ અસંજી હોતા હૈ વહ્ કરતા હૈ ? (નો અસન્ની વંધહ) અથવા જો નો સંજી હોતા હૈ વહ્ યા જો અસંજી હોતા હૈ વહ્ કરતા હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્ની સિય વંધહ, સિય નો વંધહ, અસન્ની વંધહ, નો સન્ની, નો અસન્ની ન વંધહ) જો સંજી જીવ હોતા હૈ વ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા ભી હૈ, ઓર નહીં ભી કરતા હૈ । જો અસંજી જીવ હોતા હૈ વહ્ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈ । પર જો નો સંજી અસંજી જીવ ૨ હૈં વે હસ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ નહીં કરતા હૈં । (एवं वेयणिज्जाउगवज्जाओ छ कम्मप्पयडीओ, वेयणिज्जं हेट्ठिल्ला दो वंधंति, उवरिल्ले भयणाए, आउगंहेट्ठिल्ला दो भयणाए, उवरिल्ले न वंधइ) इसी तरह से वेदनीय और आयु के सिवाय छ कर्म प्रकृतियों के विषय में भी कथन जानना चाहिये । वेदनीय कर्म का वं

(ણાણાવરણિજ્ઞં ણ ભંતે ! કર્મં કિં સન્ની વંધહ, અસન્ની વંધહ, ણો સન્નો, ણો અસન્નો વંધહ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ શું સંજી જીવ બાંધે છે ? કે અસંજી જીવ બાંધે છે ? અથવા જે નો સંજી હોય છે તે બાંધે છે ? કે જે નો અસંજી હોય તે બાંધે છે ?

(ગોયમા ! (સન્ની સિય વંધહ, સિય નો વંધહ, અસન્ની વંધહ, નો સન્ની, નો અસન્ની ન વંધહ) સંજી જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે પણુ છે અને નથી પણુ કરતો, અસંજી જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે, પણુ નો સંજી અને નો અસંજી જીવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતા નથી.

(एवं वेयणिज्जाउगवज्जाओ छ कम्मप्पयडीओ, वेयणिज्जं हेट्ठिल्ला दो वंधंति, उवरिल्ले भयणाए, आउगं हेट्ठिल्ला दो भयणाए, उवरिल्ले न वंधइ) આ પ્રકારનું કથન વેદનીય અને આયુકર્મ સિવાયની છ કર્મપ્રકૃતિઓના વિષયમાં પણુ સમજવું સંજી જીવો વેદનીય કર્મનો બંધ કરે છે, અસંજી જીવો વેદનીય

જ્ઞાનાવરણીય સ્વરૂપ મદન્ત ! કર્મ કિં મયસિદ્ધિકો ષઙ્નાતિ, અમયસિદ્ધિકો ષઙ્નાતિ, નોમયસિદ્ધિક-નોમમયસિદ્ધિકો ષઙ્નાતિ ? ગૌતમ ! મયસિદ્ધિકો મજ્જનયા, અમયસિદ્ધિકો ષઙ્નાતિ, નોમયસિદ્ધિક-નોમમયસિદ્ધિકો ન ષઙ્નાતિ, જો જીવ સજ્જી હોતે હૈં વે તો કરતે હૈં પર જો જીવ ન સજ્જી હૈં ઓર ન અસજ્જી હૈં, વે વેદનોય કર્મ કા ષઘ કરતે મી હૈં ઓર નહીં મી કરતે હૈં । આયુકર્મ કા ષઘ જો જીવ સજ્જી હોતે હૈં વે અથવા જો અસજ્જી હોતે હૈં વે કરતે મી હૈં ઓર નહીં મી કરતે હૈં તથા જો જીવ ન સજ્જી હૈં ઓર ન અસજ્જી હૈં વે આયુકર્મ કા ષઘ નહીં કરતે હૈં । (જાણાવરણિ ઉજ્જ ણ મતે ! કર્મ્મ કિં મયસિદ્ધિય ષઘહ, અમયસિદ્ધિય ષઘહ ?) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા ષઘ જો જીવ મયસિદ્ધિક હોતા હૈં ષહ કરતા હૈં ? યા જો જીવ અમયસિદ્ધિક-અમય્ય હોતા હૈં ષહ કરતા હૈં । યા જો (જો મયસિદ્ધિય, જો અમયસિદ્ધિય ષઘહ) જીવ નો મયસિદ્ધિક હોતા હૈં, નો અમયસિદ્ધિક હોતા હૈં ષહ કરતા હૈં ? (ગોયમા ! મયસિદ્ધિય મયણાપ, અમયસિદ્ધિય ષઘહ, જો મયસિદ્ધિય, જો અમયસિદ્ધિય ન ષઘહ) હે ગૌતમ ! જો જીવ મયસિદ્ધિક હોતા હૈં, ષહ હસ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા ષઘ કરતા મી હૈં ઓર નહીં મી કરતા હૈં । પર જો અમયસિદ્ધિક હોતા હૈં, ષહ તો ષઘ કરતા હી હૈં, તથા જો જીવ ન મયસિદ્ધિક હૈં, ન અમયસિદ્ધિક હૈં વે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા ષઘ નહીં

કર્મ્મને ભવ કરે છે પરંતુ નો સજ્જી અને નો અસજ્જી હવે વેદનીય કર્મને ભવ કરે પણ છે અને નથી પણ કરતા આયુકર્મને ભવ સજ્જી તથા અસજ્જી હવે કરે પણ છે અને નથી પણ કરતા પરંતુ નો સજ્જી હવે આયુકર્મને ભવ કરતા નથી.

(જાણાવરણિજ્ઞ જે મંતે ! કર્મ્મ કિં મયસિદ્ધિય ષઘહ, અમયસિદ્ધિય ષઘહ ?) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ભવસિદ્ધિક (ભવ્ય હવ) બાપે છે કે અભવસિદ્ધિક (અભવ્ય હવ) બાપે છે । અમયા (જો મયસિદ્ધિય, જો અમયસિદ્ધિય ષઘહ ?) જે હવ નો ભવસિદ્ધિક હોય છે તે બાપે છે ? કે જે હવ નો અભવસિદ્ધિક હોય છે તે બાપે છે ?

(ગોયમા ! મયસિદ્ધિય મયણાપ અમયસિદ્ધિય ષઘહ જો મયસિદ્ધિય જો અમયસિદ્ધિય ન ષઘહ) હે ગૌતમ ! જે હવ ભવસિદ્ધિક હોય છે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાપે પણ છે અને નથી પણ બાપેતા, પણ જે હવ અભવસિદ્ધિક હોય છે તે તો આ કર્મ બાપે ન છે નો ભવસિદ્ધિક અને નો અભવસિદ્ધિક હવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાપેતા નથી.

અથ પદ્મપ્રભા-તમઃપ્રભેતિ પૃથિવીદ્વયમાશ્રિત્ય મજ્જત્રયમાહ-એકઃ પદ્મપ્રભા-યામ્, એકસ્તમાયાં, દ્વૌ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતઃ ૧ । તથા-એકઃ પદ્મપ્રભાયાં, દ્વૌ તમાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૧ । તથા દ્વૌ પદ્મપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૧ । ઇતિ ત્રયો મજ્જાઃ ૩ । ૬-૩=૩ । ઇતિ પદ્મપ્રભાં પ્રધાનીકૃત્ય જાતાઃ સર્વે નવ મજ્જાઃ ૯ । ઇતિ પૂર્વોક્તત્રિનવતિમજ્જા સંમેલને જાતાઃ સર્વે દ્વચધિકશતમજ્જાઃ ૪૬-૩૦-૧૮-૯ = ૧૦૨ ॥

અથ ધૂમપ્રભાં પ્રધાનીકૃત્ય મજ્જત્રયમાહ, તત્ર ધૂમપ્રભા-તમઃપ્રભાપૃથિવીભ્યાં સહ અધઃસપ્તમ્યાં યોગે કૃતે ત્રયો મજ્જા ભવન્તિ, તાનાહ-એકો ધૂમપ્રભાયામ્,

પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, અથવા દો પદ્મપ્રભા મેં, એક ધૂમપ્રભા મેં ઓર એક નારક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । હસ પ્રકાર ચે પંકપ્રભા ઓર ધૂમપ્રભા કો આશ્રિત કરકે ૬ ભંગ હૈં ।

અવ પંકપ્રભા ઓર તમઃપ્રભા કો આશ્રિત કરકે ત્રીન ભંગ હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં-એક નારક પંકપ્રભા મેં, એક નારક તમઃ પ્રભા મેં, ઓર દો નારક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ૧, તથા-એક નારક તમઃ પ્રભા મેં ઓર એક નારક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૧, તથા દો નારક પંકપ્રભા મેં, ઓર એક નારક તમઃ પ્રભા મેં ઓર એક નારક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । હસ પ્રકાર સે ચે ત્રીન ભંગ હૈં । પંકપ્રભા કો પ્રધાન કરકે સવ ભંગ ચે નૌ હો જાતે હૈં । પૂર્વોક્ત ૧૩ વેં મગોં મેં હન નૌ ભંગોં કો મિલાદેને સે ૧૦૨ ભંગ હો જાતે હૈં ।

પ્રભામાં એક ધુમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે પંકપ્રભા અને તમ પ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો યોગ કરવાથી નીચે પ્રમાણે ત્રણ વિકલ્પો બને છે-(૧) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક તમ.પ્રભામાં અને બે નારકો નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં, બે નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારકો પંકપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ રીતે પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૯ વિકલ્પો બને છે. આ નવ વિકલ્પોમાં પૂર્વોક્ત ૯૩ વિકલ્પો ઉમેરવાથી ૧૦૨ વિકલ્પોનું કથન અહીં પૂરું થાય છે.

સ્તનાશ્રયો વૃજ્ઞન્તિ, કેવલદશની મજનયા । જ્ઞાનાવરણીય સહ મદન્ત ।
 કિં પર્યાપ્તકો વૃજ્ઞાતિ, અપર્યાપ્તકો વૃજ્ઞાતિ, નોપર્યાપ્તક-નોમર્યાપ્તકો
 વૃજ્ઞાતિ ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકો મજનયા, અપર્યાપ્તકો વૃજ્ઞાતિ, નોપર્યાપ્તક-નો-
 અપર્યાપ્તકો ન વૃજ્ઞાતિ, एवम् आयुष्कवर्जा सप्ताऽपि, आयुष्कस् अपस्तनी

ધરણીય કર્મ કા વધ નહીં કરતા હૈ । इसी तरह से वेदनीय कर्म का
 छोड़कर सात कर्मप्रकृतियों के बांधने के विषय में भी जानना चाहिये ।
 (वेदनिज्ज हेट्ठिहा तिमि वंघति, केवलदसणी मयणाए) वेदनीय कर्म
 का वध अशुदर्शनी, अशुदर्शनी और अवधिदर्शनी ये तीन तो करते
 हैं परन्तु केवलदर्शनी में मजना-वह करता भी है और नहीं भी करता
 करता है । (णाणावरणिज्ज ण भंते । किं पज्जससो वधइ, अपज्जससो
 वधइ णो पज्जसस्य णो अपज्जससो वंघइ) हे भदन्त ! ज्ञानावरणीय कर्म
 क्या पर्याप्तक जीव बांधता है ? कि अपर्याप्तक जीव बांधता है ? अथवा
 जो नोपर्याप्तक जीव है वह बांधता है कि जो नोअपर्याप्तक जीव है, वह
 बांधता है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पज्जसए मयणाए, अपज्जससो वंघइ, णो
 पज्जसस्य-णो अपज्जससो न वधइ) पर्याप्तक ज्ञानावरणीय कर्म का वंघ
 करता भी है और नहीं भी करता है । परन्तु जो अपर्याप्तक जीव है-वह
 तो ज्ञानावरणीय कर्मका वध करता ही है । इसी तरहसे जो नोपर्याप्तक
 और नो अपर्याप्तक जीव है वे ज्ञानावरणीय कर्म का वध नहीं करते हैं

एव ज्ञानावरणीय कर्मने जंघ करतो नही वेदनीय कर्म सिवायना सात
 कर्मों बांधवाना विषयमा पणु आ अभालेन समवज्ज

(वेदनिज्ज हेट्ठिहा तिमि वंघति, केवलदसणी मयणाए) वेदनीय कर्मने
 जंघ अशुदर्शनी अशुदर्शनी અને અવધિશાની એવાં તે કરે છે, પણ
 કેવલદશનવાળો એવે વેદનીય કર્મને જંઘ કરે પણ છે અને નહીં પણ કરતો

જાણાવરણિજ્ઞ મંતે । કર્મ કિં પજ્જસસો વધઈ, અપજ્જસસો વધઈ ણો
 પજ્જસસ્ય ણો અપજ્જસસો વધઈ ।) કે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું પધોષક
 એવે બધે છે ? કે અપર્યાપ્તક એવે બધે છે ? કે નો પર્યાપ્તક એવે બધે છે ?
 કે નો અપર્યાપ્તક એવે બધે છે ?

(ગોયમા !) કે ગૌતમ ! (પજ્જસસ મયણાએ, અપજ્જસસો વધઈ ણો
 પજ્જસસ્ય-ણો અપજ્જસસો ન વધઈ) પધોષક એવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બધે છે
 અને નહીં પણ બાંધતો પણ અપર્યાપ્તક એવે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બધે ન
 છે તે પર્યાપ્તક અને નો અપર્યાપ્તક એવાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મને જંઘ કરતા

અવમ્ આયુષ્ક વર્જા સપ્તાપિ, આયુષ્કમ્ અધસ્તનો દ્વૌ ભજનયા, ઉપરિતનો ન વધનાતિ, જ્ઞાનાવરણીયં સ્વલુ ભદન્ત ! કર્મ કિં ચક્ષુર્દર્શની વધનાતિ, અચક્ષુર્દર્શની વધનાતિ અવધિર્દર્શની વધનાતિ, કેવલદર્શની વધનાતિ ? ગૌતમ ! અધસ્તનાસ્ત્રયો ભજનયા, ઉપરિતનો ન વધનાતિ, એવં વેદનીયવર્જાઃ સપ્તાપિ, વેદનીયમ્ અધ-

કરતે હૈં । (એવં આઝગજ્ઞાઓ સત્તવિ, આઝગં હેઢિલ્લા દો ભયળાએ ઉવરિલ્લે ન વંધહ) હસી તરહ સે આયુકર્મ કો છોડકર ઘાકી કે સાત કર્મોં કે વંધ કરને કે વિષય મેં જાનના ચાહિયે । આયુ કર્મ કા વંધ જો ભવસિદ્ધિક હૈ વે તથા જો અભવસિદ્ધિક હૈં વે કરતે ભી હૈં ઓર નહીં ભી કરતે હૈં । પર જો ભવસિદ્ધિક હૈં, નો અભવસિદ્ધિક હૈં વે આયુકર્મ કા વંધ નહીં કરતે હૈં । (જાણાવરણિજ્ઞ ણં ભતે ! કર્મં કિં ચક્ષુદંસણી વંધહ, ? અચક્ષુદંસણી વંધહ, ઓહિદંસણી વંધહ ? કેવલદંસણી વંધહ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કયા ચક્ષુ દર્શનવાલો જીવ કરતા હૈ ? યા જો અચક્ષુદર્શનવાલો જીવ હૈ વહ કરતા હૈ ? યા જો અવધિદર્શનવાલો જીવ હૈ વહ કરતા હૈ ? યા કેવલદર્શનવાલો જો જીવ હૈ વહ કરતા હૈ ? (હેઢિલ્લા તિણિ ભયળાએ, ઉવરિલ્લે ન વંધહ, એવં વેયણિ-જ્ઞવજ્ઞાઓ સત્ત વિ) હે ગૌતમ ! નીચે કે ત્રીન-ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શની ઓર અવધિદર્શની-યે ત્રીન-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતે ભી હૈં, નહીં ભી કરતે હૈં । તથા ડપર કા જો કેવલદર્શનજીવ હૈ વહ જ્ઞાના-

(એવં આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત વિ, આઝગ હેઢિલ્લા દો ભયળાએ, ઉવરિલ્લે ન વંધહ) આયુકર્મ સિવાયના સાતે કર્મોના બંધ વિષે પણ આ પ્રમાણે જ સમજવું. ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક જીવો આયુકર્મનો બંધ કરે પણ છે અને નથી પણ કરતા. પણ નો ભવસિદ્ધિક જીવો અને નો અભવસિદ્ધિક જીવો આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી.

(જાણાવરણિજ્ઞ ણ ભતે ! કર્મં કિં ચક્ષુદંસણી વંધહ ? અચક્ષુદંસણી વંધહ ? ઓહિદંસણી વંધહ ? કેવલદંસણી વંધહ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ શું ચક્ષુ-દર્શનવાળો જીવ કરે છે ? કે અચક્ષુ-દર્શનવાળો જીવ કરે છે ? કે અવધિ-દર્શનવાળો જીવ કરે છે ? કે કેવળ દર્શનવાળો જીવ કરે છે ?

(હેઢિલ્લા તિણિ ભયળાએ, ઉવરિલ્લે ન વંધહ, એવં વેયણિજ્ઞવજ્ઞાઓ સત્ત વિ) હે ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શની અને અવધિદર્શની જીવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે પણ ખરા અને નથી પણ કરતા. પરંતુ કેવલ દર્શનવાળો

મદન્ત ! કર્મ કિં પરીતો ષઘ્નાતિ ? અપરીતો ષઘ્નાતિ ? નોપરીત-નોઅપરીતો ષઘ્નાતિ ? ગૌતમ ! પરીતો મનનયા, અપરીતો ષઘ્નાતિ, નોપરિત-નોઅપરીતો ન ષઘ્નાતિ, एवम् आयुष्कवर्जा सप्त कर्मप्रकृतयः, आयुष्क પરીતોઽપિ અપરીતોઽપિ મનનયા, નોપરીત-નોઅપરીતો ન ષઘ્નાતિ । જ્ઞાનાધરણીય સત્તુ મદન્ત !

હે ! (જ્ઞાનાધરણિજ્ઞર્ણ ણં મતે ! કમ્મ કિં પરિસે ષઘ્હ અપરિસ ષઘ્હ, યો પરિસ ણો અપરિસે ષઘ્હ ?) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાધરણીય કર્મ કા ષઘ પરિસ-પ્રમ્યેક શરીર યાલા ઝીઘ, અથવા જિસકા સંસાર નિકટ હૈ એસા અધ્યજીવ કરતા હૈ ? કિ અપરિસ ઝીઘ કરતા હૈ ? અથવા નો પરિસ ઝીઘ કરતા હૈ કિ નો અપરિસ ઝીઘ કરતા હૈ ? (ગોપમા) હે ગૌતમ ! (પરિસે અયણા, અપરિસે ષઘ્હ, ણો પરિસ ણો અપરિસે ન ષઘ્હ) ઝો પરિસ ઝીઘ હૈ ષહ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ કા ષઘ અજના સે કરતા હૈ-અર્થાત્ કરતામી હૈ ઓર નહીં મી કરતા હૈ । અપરિસ ઝીઘ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ કા ષઘ કરતા હૈ । ઝો ઝીઘ નો પરિસ ઓર નો અપરિસ હૈ ષે હસકા ષઘ નહીં કરતે હૈ । (एव आउगवज्जामो सप्तकम्मण्ययीमो) હસી તરહ કા કથન આયુક્કમ કો છોઢકર ટોપ સાતકર્મપ્રકૃતિયોં કે ષઘ કરને કે ઘિપય મેં મી જાનના વ્હાહિયે । (આવય પરિસો ષિ અપરિસમો ષિ અયણા, ણો પરિસ ણો અપરિસો ન ષઘ્હ) આયુ કર્મ

(જ્ઞાનાધરણિજ્ઞર્ણ મતે ! કિ પરિસે ષઘ્હ અપરિસે ષઘ્હ યો પરિસ-યો અપરિસે ષઘ્હ ?) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાધરણીય કર્મ નો અધ પરિસ (પ્રમ્યેક શરીરવળે) એવ અથવા જોનો સસર પરિસ-અર્થાદિત છે જોવો ભ ષ એવ) હૈ છે ? કે અપરિસ એવ હૈ છે ? કે નો પરિસ એવ હૈ છે ? કે નો અપરિસ એવ હૈ છે ?

(ગોપમા !) હે ગૌતમ ! (પરિસ અયણા, અપરિસે ષઘ્હ યો પરિસ યો અપરિસે ન ષઘ્હ) જો પરિસ એવ છે તે જ્ઞાનાધરણીય કર્મ નો અધ નિકટવે હૈ છે-જોટલે કે જોવો એવ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ બાધે છે પણ ખરો અને નથી પણ બાધનો અપરિસ એવ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ નો અધ હૈ છે, પરંતુ નો પરિસ એવો અને નો અપરિસ એવો જ્ઞાનાધરણીય કર્મ નો અધ કરતા નથી (एव आउगवज्जामो सप्त कम्मण्ययीमो) આયુક્કમ સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિયે ના અધ કરવાના વિષયમાં પણ જોજ પ્રમાણે સમ ત્તુ (આવય પરિસો ષિ અપરિસો ષિ અયણા, ણો પરિસ ણો અપરિસો ન ષઘ્હ) પરિસ અને અપરિસ એવો આયુક્કમ નો અધ બાધે છે પણ ખરો અને નથી પણ બાધતા,

द्वौ भजनया, उपरितनो न वध्नाति, ज्ञानावरणीयं खलु भदन्त ! कर्म किं भापको वध्नाति, अभापको वध्नाति ? गौतम ! द्वावपि भजनया, एवम् वेदनीयवर्जाः सप्ताऽपि, वेदनीयं भापको वध्नाति, अभापको भजनया । ज्ञानावरणीयं खलु

(एवं आउगवज्जाओ सत्तवि) इसी तरहका कथन आयुको छोड़कर शेष सात कर्मों को बांधने के विषयमें भी जानना चाहिये । (आउगं हेट्ठिहा दो, भयणाए, उवरिल्ले न वधइ) आयुका बंध नीचेके ये पर्याप्तक और अपर्याप्तक दो जीव करते भी हैं और नहीं भी करते हैं । परन्तु जो नो पर्याप्तक और नो अपर्याप्तक जीव हैं, वे इस आयुकर्मका बंध नहीं करते हैं । (णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं भासए वधइ ? अभासए वधइ ?) हे भदन्त ! भाषकजीव ज्ञानावरणीय कर्म को बांधता है ? कि अभाषक जीव ज्ञानावरणीय कर्म को बांधता है (गोयमा) हे गौतम ! (दो वि भयणाए) ये दोनों भी ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करते भी हैं और नहीं भी करते हैं । इस तरह यहां भजना मानना चाहिये (एवं वेयणिज्जवज्जाओ सत्त वि) इस तरह से वेदनीय कर्म को छोड़कर सानों कर्मों को बंध करने के विषय में भी जानना चाहिये । (वेयणिज्जं भासए वधइ) वेदनीय कर्म का बंध भाषकजीव करता है । (अभासए भयणाए) अभाषक जीव वेदनीय कर्म का बंध भजना से करता

नथी (एवं आउग वज्जाओ सत्त वि) आयुकर्म सिवायना साते कर्मोपधना विषयमां पणु आ प्रभाणुं न समण्वुं (आउगं हेट्ठिहा दो भयणाए, उवरिल्ले न वधइ) आयुकर्मनो भध पर्याप्तक अने अपर्याप्तक एवो करे पणु छे अने नथी पणु करता परंतु नो पर्याप्तक अने नो अपर्याप्तक एवो आयुकर्मनो भध करता नथी

(णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं भासए वधइ, अभासए वधइ ?) हे भदन्त ! शुं भाषक एव ज्ञानावरणीय कर्मनो भध करे छे ? के अभाषक एव ज्ञानावरणीय कर्मनो भध करे छे ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (दो वि भयणाए) ते भन्ने विकल्पे ते कर्मनो भध करे छे ओट्ठे के भाषक अने अभाषक एवो ज्ञानावरणीय कर्मो भाधे छे पणु भरां अने नथी पणु भाधता (एवं वेदणिज्जवज्जाओ सत्त वि) वेदनीय कर्म सिवायना साते कर्मोपधोना विषयमां पणु ते प्रभाणुं न समण्वुं. (वेयणिज्जं भासए वधइ) वेदनीय कर्मनो भध भाषक एव करे छे, (अभासए भयणाए) परंतु अभाषक एव वेदनीय कर्मनो भध करे पणु भरे अने नथी पणु करता.

વધ્નાતિ, વિમદ્ધાની વધ્નાતિ, ? ગૌતમ ! આયુષ્કવચ્ચાઃ સપ્તાઽપિ વધ્નન્તિ, આયુષ્કં મમનયા । જ્ઞાનાવરણીય સ્વલ્પ મદન્ત ! કર્મ કિં મનોયોગી વધ્નાતિ, વચોયોગી વધ્નાતિ, અયોગી વધ્નાતિ ? ગૌતમ ! મધસ્તનાસ્ત્રયો મનનયા, અયોગી ન વધ્નાતિ,

વિષય મેં મી જાનના વાહિયે । (વેદ્યગિજ્ઞ હેદ્દિહા વપ્તારિ વધંતિ, કેવલજ્ઞાણી મયણાપ) વેદનીય કર્મ કા વધ વ્યાર ક્ષાયોપશમિક મતિજ્ઞાન આદિવાળે જીવ કરતે હૈં । કેવલજ્ઞાનવાળા જીવ વેદનીય કર્મ કા વધ કરતા મી હૈં ઓર નહીં મી કરતા હૈં । (જાણાવરણિજ્ઞ જ મંતે । કર્મ કિં મદ્ અન્નાણી વંધદ્ ? સુય અન્નાણી વંધદ્ ? વિમગ અન્નાણી વંધદ્ ?) હૈં મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ વ્યા મતિ અજ્ઞાનવાળા જીવ વાંધતા હૈં ? કિં શ્રુતઅજ્ઞાનવાળા જીવ વાંધતા હૈં ? કિં વિમગજ્ઞાની વાંધતા હૈં ? (ગોયમા ! આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત વિ વંધતિ, આઝગ મયણાપ) આયુકમ કો ઓઢકર સાતોં કર્મોં કો યે તીન અજ્ઞાનવાળે જીવ વાંધતે હૈં । તયા આયુકર્મ કા વંધ યે મજના સે કરતે હૈં । (જાણાવરણિજ્ઞ જ મંતે । કર્મ કિં મજજોગી વંધદ્, વયજોગી વંધદ્, કાયજોગી વંધદ્, અજોગી વંધદ્ ?) હૈં મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ વ્યા મનયોગવાળે જીવ કરતે હૈં ? યા વચનયોગવાળે જીવ કરતે હૈં ? યા વાયયોગવાળે જીવ કરતે હૈં ? યા

(વેદ્યગિજ્ઞ હેદ્દિહા વપ્તારિ વધંતિ કેવલજ્ઞાણી મયણાપ) વેદનીય કર્મને બધે પહેલાં આર મહારના એવો-એટલે કે ક્ષાયોપશમિક મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિનાન અને મનાપર્થજ્ઞાનવાળા એવો કરે છે, પણ કેવલજ્ઞાની એ વેદનીય કર્મને બધે કરે પણ છે અને નથી પણ કરતે ।

(જાણાવરણિજ્ઞ જ મંતે । કર્મ કિં મદ્ અન્નાણી વંધદ્, સુય અન્નાણી વંધદ્, વિમગ અન્નાણી વંધદ્ ?) હે બદ્ ૩ । શું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ મતિ અજ્ઞાનવાળો એવ બાધે છે ? કે શ્રુત અજ્ઞાનવાળો એવ બાધે છે ? કે વિમગ અજ્ઞાનવાળો એવ બાધે છે ?

(ગોયમા ! આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત વિ વંધતિ આઝગ મયણાપ) હે ગૌતમ ! આયુકમ સિવાયના સાતે કર્મોના બધે આ ત્રણ અજ્ઞાનવાળા એવો બાધે છે તથા તેઓ આયુકમને બધે વિકલ્પે બાધે છે

(જાણાવરણિજ્ઞ જ મંતે । કર્મ કિં મજજોગી વંધદ્, વયજોગી વંધદ્, કાયજોગી વંધદ્, અજોગી વંધદ્ ?) હે બદ્ ૩ । જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બધે શું મનયોગવાળા એવ કરે છે ? કે વચનયોગવાળા કરે છે ? કે કાયયોગવાળા એવો કરે છે ? કે યોગરહિત એવો કરે છે ?

(ગોયમા ! હેદ્દિહા તિમ્મો મયણાપ, અજોગી ન વંધદ્, વધં વયજિજ્ઞવ

કર્મ કિમ્ આભિનિવોધિકજ્ઞાની વધ્નાતિ, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃ પર્યવજ્ઞાની, કેવલજ્ઞાની વધ્નાતિ? ગૌતમ ! અથસ્તનાશ્ચત્વારો ભજનયા, કેવલજ્ઞાની ન વધ્નાતિ, एवं वेदनीयवर्जाः सप्ताऽपि, वेदनीयम् અથસ્તનાશ્ચત્વારોઽપિ વધ્નન્તિ, કેવલજ્ઞાની ભજનયા । જ્ઞાનાવરણીયં સ્વલ્પ ભદન્ત । કર્મ કિં મત્યજ્ઞાની વધ્નાતિ, શ્રુતાજ્ઞાની

કા વંધ ભજના સે પરિત્ત મ્હી ઓર અપરિત્ત મ્હી યે દોનોં જીવ મ્હી કરતે હૈં । પરન્તુ જો નો પરિત્ત ઓર નો અપરિત્ત જીવ હૈં વે આયુ કર્મ કા વંધ નહીં કરતે હૈં । (જાણાવરણિજ્ઞં ણં મંતે ! કર્મં કિં આભિનિવોદિય-જ્ઞાની વંધઈ, સુચણાની, ઓહિનાની, મળપડ્જ્જવનાની, કેવલજ્ઞાની વંધઈ) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કયા આભિનિવોધિકજ્ઞાની-મતિ-જ્ઞાનવાલા જીવ કરતા હૈં ? કિં શ્રુતજ્ઞાની કરતા હૈં ? અથવા કિં અવધિ-જ્ઞાનવાલા જીવ કરતા હૈં, યા મનઃ પર્યય જ્ઞાનવાલા જીવ કરતા હૈં ? યા કેવલજ્ઞાનવાલા જીવ કરતા હૈં ? (ગોયમા ! હેઢિલા ચત્તારિ મયણાએ, કેવલજ્ઞાની ન વંધઈ) હે ગૌતમ ! મતિજ્ઞાનવાલા, શ્રુતજ્ઞાનવાલા, અવધિ-જ્ઞાનવાલા ઓર મનઃ પર્યયજ્ઞાનવાલા જીવ ભજના સે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં । પરન્તુ જો કેવલ જ્ઞાનવાલા જીવ હોતા હૈં વહ જ્ઞાનાવ-રણીય કર્મ કા વંધ નહીં કરતા હૈં । (एवं वेद्यनिज्जवज्जाओ सत्त वि) હસી તરહ સે વેદનીયકર્મ કો છોડકર સાતકર્મપ્રકૃતિયોં કે વંધ કરનેકે

પરન્તુ એ નો પરિત્ત અને નો અપરિત્ત જીવો છે તેઓ આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી

(જાણાવરણિજ્ઞં ણ મંતે ! કિં કર્મ આભિનિવોદિયજ્ઞાની વંધઈ, સુચણાની, ઓહિનાની, મળપડ્જ્જવનાની, કેવલજ્ઞાની વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! શું જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ આભિનિવોધિકજ્ઞાની (મતિજ્ઞાનવાળો) જીવ કરે છે ? કે શ્રુત-જ્ઞાની કરે છે ? કે અવધિજ્ઞાનવાળો જીવ કરે છે ? કે મનઃપર્યયજ્ઞાનવાળો જીવ કરે છે ? કે કેવલજ્ઞાનવાળો જીવ કરે છે ?

(ગોયમા ! હેઢિલા ચત્તારિ મયણાએ, કેવલજ્ઞાની ન વંધઈ) હે ગૌતમ ! મતિજ્ઞાનવાળો, શ્રુતજ્ઞાનવાળો, અવધિજ્ઞાનવાળો અને મનઃપર્યયજ્ઞાનવાળો જીવ વિકલ્પે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે એટલે કે તેઓ તે કર્મનો બંધ બાંધે પણ છે અને નથી પણ બાંધતા. પરન્તુ કેવલજ્ઞાની જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતા નથી

(एवं वेद्यनिज्जवज्जाओ सत्त वि) વેદનીય કર્મ સિવાયની સાતે કર્મ-પ્રકૃતિયોના કર્મબંધના વિષયમા પણ એ જ પ્રમાણે સમજવું.

નીયાયુષ્કવર્જનાં પળામ્, વેદનીયમ્ આહારકો વધ્નાતિ, અનાહારકો મજનયા, આયુષ્કમ્ આહારકો મજનયા, અનાહારકો ન વધ્નાતિ । જ્ઞાનાધરણીય સહ મદન્ત । કર્મ કિં સૂક્ષ્મો વધ્નાતિ યાદરો વધ્નાતિ ? નોસૂક્ષ્મ નોયાદરો વધ્નાતિ !

વંધ કયા આહારક જીવ કરતા હૈ કિ અનાહારક જીવ કરતા હૈ ? (કો વિ મયળાપ) હૈ ગૌતમ ! યે દોનોં જીવ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ કા વધ મજના સે કરતે હૈ । (એવ વેયણિજ્ઞાઝગવજ્ઞાણ છળહ) ઈસી તરહ સે યે જીવ વેદનીય ઓર આયુકર્મ કો છોડકર ઘોપ કર્મો કા વધ મજના સે કરતે હૈ (વેયણિજ્ઞ આહારપ વધહ) વેદનીય કર્મ કા વધ આહારક જીવ કરતા હૈ । (અનાહારપ મયળાપ) પર જો અનાહારક જીવ હૈ વહ વધ નીય કર્મ કા વધ કરતા મી હૈ ઓર નહીં મી કરતા હૈ (આડપ આહારપ મયળાપ, અનાહારપ ન વધહ) આયુ કર્મ કા વંધ જો જીવ આહારક હોતા હૈ વહ મજના સે કરતા હૈ ઓર જો અનાહારક હોતા હૈ વહ ડસકા વધ નહીં કરતા હૈ । (જાણાધરણિજ્ઞ પં અંતે ! કમ્મ કિં સુહુમે વધહ, યાયરે વધહ, જો સુહુમ જો યાયરે વધહ) હૈ મદન્ત ! જ્ઞાનાધરણીય કર્મ કા વંધ કયા સૂક્ષ્મજીવ કરતા હૈ ? કિ યાદર જીવ કરતા હૈ ? અથવા-નો સૂક્ષ્મ કરતા હૈ કિ નો યાદર કરતા હૈ ? (ગોપમા ! સુહુમે વધહ, યાયરે મયળાપ, જો સુહુમ જો યાયરે ન વધહ) હૈ ગૌતમ ! જ્ઞાનાધરણીય કર્મ

(કો વિ મયળાપ) હૈ ગૌતમ ! તે બન્ને પ્રકારના છવો જ્ઞાનાધરણીય કર્મનો બધ વિકલ્પે કરે છે (એવ વેયણિજ્ઞાઝગવજ્ઞાણ છળહ) એવ પ્રમાણે તે બન્ને પ્રકારના છવો વેદનીય અને આયુકર્મ સિવાયના છ કર્મોનો બધ વિકલ્પે કરે છે (વેયણિજ્ઞ આહારપ વધહ) આહારક ઓર વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે (અનાહારપ મયળાપ) પણ અનાહારક છવ વિકલ્પે તેનો બધ કરે છે-એટલે કે અનાહારક છવ વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે પણ ખરે અને નથી પણ કરતો. (આડપ આહારપ મયળાપ અનાહારપ વધહ) આહારક છવ આયુકર્મનો બધ વિકલ્પે કરે છે પણ અનાહારક છવ તેનો બધ કરતો નથી

(જાણાધરણિજ્ઞ પં અંતે ! કમ્મ કિં સુહુમે વધહ યાયરે વધહ જો સુહુમ જો યાયરે વધહ ?) હૈ મદન્ત ! જુ જ્ઞાનાધરણીય કર્મનો બધ સૂક્ષ્મ છવ કરે છે ? કે બાદર (સ્ત્રુત) છવ કરે છે ? અથવા નો સૂક્ષ્મ છવ કરે છે ? કે નો બાદર છવ કરે છે ?

(ગોપમા ! સુહુમ વધહ યાયર મયળાપ જો સુહુમ જો યાયરે વધહ) હૈ ગૌતમ ! જ્ઞાનાધરણીય કર્મનો બધ સૂક્ષ્મ છવ કરે છે બાદર છવ તે કર્મનો બધ વિકલ્પે કરે છે, પણ નો સૂક્ષ્મ અને નો બાદર છવો તેનો બધ

एवं वेदनीयवर्जाः सप्ताऽपि, वेदनीयम् अधस्तना वध्नन्ति, अयोगी न वध्नाति । ज्ञानावरणीयं खलु भदन्त ! कर्म किम् साकारोपयुक्तो वध्नाति, अनाकारोपयुक्तो वध्नाति ? गौतम ! अष्टमृ अपि भजनया । ज्ञानावरणीयं खलु भदन्त ! कर्म किम् आहारको वध्नाति, अनाहारको वध्नाति ? गौतम ! द्वावपि भजनया, एवं वेद-

जो योगवाले नहीं हैं वे करते हैं ? (गोयमा ! हेद्विल्ला तिणिण भयणाए, अजोगी न वंधइ, एवं वेयणिज्जवज्जाओ सत्ता वि, वेयणिज्जं हेद्विल्ला, तिणिण वंधंति, अजोगी न वंधइ) हे गौतम ! मनयोगी वचनयोगी और काययोगी ये तीन योगवाले जीव ज्ञानावरणीय कर्म का बंध भजना से करते हैं-और जो अयोगी जीव होते हैं वे नहीं करते हैं । इसी तरह से वेदनीय कर्म को छोड़कर शेष सात कर्मप्रकृतियों को बांधने के विषय में भी जानना चाहिये वेदनीय कर्म का बंध नीचे के ये मनयोगी, वचनयोगी और काययोगी जीव करते हैं । अयोगी जीव इसका बंध नहीं करते हैं । (णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं सागारोवउत्ते वंधइ ? अणागारोवउत्ते वंधइ ?) हे भदन्त ! ज्ञानावरणीय कर्मका बंध जो साकार उपयोगवाला जीव होता है-वह बांधता है कि जो अनाकारोपयोगवाला होता है वह बांधता है ? (अट्ठसु वि भयणाए) हे गौतम ! आठों कर्म-प्रकृतियों को ऐसा जीव भजना से बांधता है । (णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं आहारए वंधइ ? अणाहारए वंधइ ?) हे भदन्त ! ज्ञानावरणीयकर्मका

જ્ઞાઓ સત્ત વિ, વેયણિજ્જ હેદ્વિલ્લા તિણિ વધંતિ અજોગી ન વધઈ) હે ગૌતમ ! મનયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગી એવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બધ વિકલ્પે કરે છે અને અયોગી એવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતા નથી. વેદનીય કર્મ સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિઓના બંધ વિષે પણ એજ પ્રમાણે સમજવું વેદનીય કર્મનો બધ મનયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગી એવો કરે છે, પરંતુ અયોગી એવ તેનો બધ કરતા નથી

(ણાણાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કમ્મં કિં સાગારોવઉત્તે વધઈ ? અણાગારોવઉત્તે વધઈ ?) હે ભદન્ત ! શુ સાકાર ઉપયોગવાળો એવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બધ કરે છે ? કે અનાકાર ઉપયોગવાળો એવ તે કર્મનો બંધ કરે છે ?

(અટ્ઠસુ વિ ભયણાए) હે ગૌતમ ! સાકાર ઉપયોગવાળો અને અનાકાર ઉપયોગવાળો એવ આઠે કર્મોના બધ વિકલ્પે બાધે છે.

(ણાણાવરણિજ્જં ણ મંતે ! કમ્મ કિં આહારए વધઈ, અણાહારए વધઈ ?) હે ભદન્ત ! શું જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ આહારક એવ કરે છે ? કે અનાહારક એવ કરે છે ?

ગૌતમ ! સૂક્ષ્મો વધ્નાતિ, વાદરો ભજનયા, નોમૂક્ષમ-નોવાદરો ન વધ્નાતિ, એવમ્ આયુષ્કવર્જાઃ સપ્તાઽપિ, આયુષ્કં સૂક્ષ્મો, વાદરો ભજનયા, નોમૂક્ષમ-નો વાદરો ન વધ્નાતિ ? જ્ઞાનાવરણીયં સ્વલુ ભદન્ત ! કર્મ કિં ચરમો વધ્નાતિ, અચરમો વધ્નાતિ ? ગૌતમ ! અષ્ટાઽપિ ભજનયા ॥ સૂ૦ ૫ ॥

ટીકા-જ્ઞાનાવરણિજ્ઞં જ મંતે ! કર્મં કિં ક્વચિત્ વંધઃ ? ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયં સ્વલુ વર્મ કિમ્ સ્ત્રી વધ્નાતિ ? ' પુરિસો વંધઃ ? '

કા વધ સૂક્ષ્મજીવ કરતા હૈ વાદર જીવ તો ભજના સે હસકા વંધ કરતા હૈ, જો નો સૂક્ષ્મ ઓર નો વાદર હૈં વે હસકા વંધ નહીં કરતે હૈં । (એવં સત્ત વિ, આડે સુહુમે, વાયરે ભયણા, જો સુહુમ જો વાયરે ન વંધઃ) હસી પ્રકાર સે યે જીવ આયુકર્મ કો છોડકર શેષ સાત કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વંધ કરતે હૈં એસા જાનના ચાહિયે । યે દોનોં સૂક્ષ્મ વાદર જીવ આયુ કર્મ કા વંધ ભજના સે કરતે હૈં । તથા જો નો સૂક્ષ્મજીવ હૈં ઓર નો વાદર જીવ હૈં વે આયુકર્મ કા વધ નહીં કરતે હૈં । (જ્ઞાનાવરણિજ્ઞં જ મંતે ! કર્મં કિં ચરિમે વંધઃ, અચરિમે વંધઃ) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ જો ચરમ જીવ હોતા હૈ વહ કરતા હૈ કિ જો અચરમ જીવ હોતા હૈ વહ કરતા હૈ ? (ગોયમા ! અઢ વિ ભયણા) હે ગૌતમ ! એસે જીવ આઠોં કર્મપ્રકૃતિયોં કા વંધ ભજના સે કરતા હૈ ।

ટીકાર્થ-જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મ કે પ્રસ્તાવ સે સૂત્રકાર હસ સૂત્ર દ્વારા ડન જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોં કે વાંધનેવાલોં કા નિરૂપણ કરને કે લિયે સર્વપ્રથમ સ્ત્રી આદિ દ્વારા કા કથન કર રહે હૈં-હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પ્રશ્ન કિયા કિ (જ્ઞાનાવરણિજ્ઞં જ મંતે ! કર્મં કિં ક્વચિત્

કરતા નથી (એવં આડગવજ્જાઓ સત્ત વિ, આડે સુહુમે, વાયરે ભયણા, જો સુહુમ જો વાયરે ન વંધઃ) એજ પ્રમાણે તે જીવો આયુકર્મ સિવાયના સાતે કર્મોના બંધ કરે છે તેમ સમજવું સૂક્ષ્મ અને વાદર જીવો આયુકર્મનો બંધ કરે છે પરંતુ નોસૂક્ષ્મ અને નોવાદર જીવો આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી. (જ્ઞાનાવરણિજ્ઞં જ મંતે ! કર્મં કિં ચરિમે વંધઃ, અચરિમે વંધઃ ?) હે ભદન્ત ! શું ચરમ શરીરી જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે ? કે અચરમ શરીરી જીવ કરે છે ? (ગોયમા ! અઢ વિ ભયણા) હે ગૌતમ ! એવો જીવ આઠે કર્મપ્રકૃતિયોનાં બંધ વિકલ્પે કરે છે.

ટીકાર્થ-આ સૂત્રમા સૂત્રકારે જ્ઞાનાવરણીય આઠ કર્મોના બંધકેનું નિરૂપણ છે. સૌથી પહેલાં સૂત્રકાર સ્ત્રી આદિ દ્વારા કથન પ્રશ્નોત્તરો દ્વારા કરે છે. ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે " જ્ઞાનાવરણિજ્ઞં

एकस्तमायाम्, द्वौ अघासप्तम्यां मयतः १। तथा-एको धूमप्रभायो द्वौ तमायाम्, एकः अघासप्तम्यां भवति १। तथा-द्वौ धूमप्रभायाम्, एकः अघासप्तम्यां भवति १। इति भयो मङ्गा ३। इति पूर्वोक्तद्वयधिकशतमङ्गसमेलने आवाः सर्वे पञ्चाधिकशतमङ्गाः। ४५-२०-१८-९-३=१०५॥ इति चतुर्णां नैरयिकाणां पृथिवीत्रयसंयोगेन सर्वे पञ्चोत्तरशतमङ्गा भवन्ति १०५। इति।

अथ धूमप्रभा को प्रधान करके तीन भङ्ग इस प्रकार से घनते हैं इन में धूमप्रभा और तमः प्रभा पृथिवी के साथ अघः सप्तमी पृथिवी का योग करने पर तीन भंग होते हैं-जो इस प्रकार से हैं-"एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है, एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न होता है और दो नारक अघः सप्तमी में उत्पन्न होते हैं १, तथा एक नारक धूमप्रभा में दो नारक तमः प्रभा में और एक नारक अघः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होता है १ तथा दो नारक धूमप्रभा में एक नारक तमः प्रभा में, और एक अघः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १ इस प्रकार से ये तीन भंग हैं। पूर्वोक्त १०२ भगों में इन तीन भङ्गों को मिला देने से १०५ भग सख्या आ जाती है इस तरह चार नैरयिकों के पृथिवीत्रय के संयोग से सब १०५ भङ्ग होते हैं। तात्पर्य-इस कथन का ऐसा जानना चाहिये कि चार नैरयिक के त्रिक संयोगी भङ्ग १०५ होते हैं-जो इस प्रकार से कहे गये हैं-इन चार नैरयिकों के १-१-२ १-२-१, २-१-१ इस प्रकार से तीन विकल्प कहे गये हैं-इन

કહે ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ત્રણ વિકલ્પો બતાવવામાં આવે છે આ ત્રણ વિકલ્પો ધૂમપ્રભા અને તમપ્રભા સાથે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકને બોમ કરવાથી બને છે-(૧) અથવા એક નારક ધૂમપ્રભામાં એક નારક તમપ્રભામાં બને છે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક નારક ધૂમપ્રભામાં, બે નારકો તમપ્રભામાં બને છે એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારકો ધૂમપ્રભામાં એક નારક તમપ્રભામાં બને છે એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે પૂર્વોક્તિ ૧૦૨ વિકલ્પોમાં આ ત્રણ વિકલ્પો ઉમેરતા કુલ ૧૦૫ ત્રિકલ્પ યોગી વિકલ્પોનું કથન અહીં સમાપ્ત થાય છે આ રીતે ચાર નારક છોડતા પૂર્ણોત્તરના સર્વે અધી અધાં મળીને ૧૦૫ વિકલ્પો થાય છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે ચાર નારકોના ત્રિકલ્પ યોગી ૧૦૫ વિકલ્પો થાય છે, જે આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યા છે-આ ચાર નારકોના ૧-૧-૨, ૧-૨-૧, ૨-૧-૧, આ પ્રમાણે ત્રણ વિકલ્પ કહ્યા છે આ વિકલ્પોનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે-

સ્યાત્ કદાચિત્ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ વધ્નાતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ ન વધ્નાતિ, અયં
ભાવ:-ન સ્ત્રી ન પુરુષઃ, ન નપુંસકઃ વેદોદયરહિત. અનિવૃત્તિવાદરમૂક્ષમસંપરા-
યાહ્યનવમ-દશમ-ગુણસ્થાનવર્તી ભવતિ, તત્ર ચાનિવૃત્તિવાદરસંપરાય-મૂક્ષમ-
સંપરાયૌ જીવૌ સપ્તવિધ-પદ્ધિવિધકર્મવન્ધકતયા જ્ઞાનાવરણીયસ્ય વન્ધકૌ
ભવતઃ, ઉપશાન્તમોદાદારમ્યાયોગિકેવલ્લિપ્યન્તગુણસ્થાનવર્તી જીવસ્તુ એકવિધ-

નપુંસકો) ન સ્ત્રી હૈ, ન પુરુષ હૈ और न नपुंसक हॆ वह (सिय बंधइ,
सिय गो बंधइ) कदाचित् इस कर्मका बंध करता भी है और कदाचित्
नहीं भी करता है। तात्पर्य कहने का यह है कि-जो जीव वेद के उदय
से रहित होता है-अर्थात्-अज्ञोपाङ्ग नाम कर्म के उदय से जीव के
शरीर में स्त्री का आकार, पुरुष के शरीर में पुरुष का आकार और
नपुंसक के शरीर में नपुंसक का आकार भले ही बना हुआ हो-परन्तु
वेद संबंधी विकार परिणति उस आत्मामें न हो तो ऐसा जीव वेदोदय
से रहित माना जाता है इसी का नाम (नो स्त्री, नो पुरुष और न नपुं-
सक) इस रूप से यहां प्रकट किया गया है। ऐसा जीव नौवें अनिवृत्ति
बादर और दशवें सूक्ष्मसांपराय इन दो गुणस्थानों में रहने वाला होता
है। इन दो गुणस्थानों वाला वह नो स्त्री, नो पुरुष और नो नपुंसक
जीव ज्ञानावरणीय कर्म का बंधक होता है-क्यों कि वह सात प्रकार के
या ६ प्रकार के कर्म का बंधक बांधने वाला कहा गया है। तथा ग्यारहवें

“ નો સ્ત્રી હોય છે ”-સ્ત્રી હોતો નથી, “ નો પુરુષ હોય છે ”-પુરુષ હોતો
નથી, અને “ નો નપુંસક હોય છે ”-નપુંસક હોતો નથી તે (સિય બંધઈ,
સિય ગો બંધઈ) ક્યારેક આ કર્મનો બંધ કરે છે અને ક્યારેક નથી કરતો.
આ કથનનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે-જે જીવ વેદનાના ઉદયથી રહિત હોય
છે. એટલે કે અજ્ઞોપાંગ નામકર્મના ઉદયથી સ્ત્રીના શરીરમાં સ્ત્રીનો આકાર,
પુરુષના શરીરમાં પુરુષનો આકાર અને નપુંસકના શરીરમાં નપુંસકનો આકાર
બધે બનેલો હોય, પરંતુ વેદ સંબંધી પરિણતિ તે આત્મામાં ન હોય તો
એવા જીવને વેદોદયથી રહિત માનવામાં આવે છે, અને એવા જીવને જ
અહીં “ નો સ્ત્રી નો પુરુષ અને નો નપુંસક ” રૂપે બતાવવામાં આવ્યો છે
એવો જીવ નવમાં અનિવૃત્તિ બાદર અને દશમાં સૂક્ષ્મ સાંપરાય, એ બે
ગુણસ્થાનોમાં રહેનારો હોય છે. આ બે ગુણસ્થાનોવાળો નો સ્ત્રી, નો પુરુષ
અને નો નપુંસક જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે, કારણ કે તેને સાત અથવા
તો છ પ્રકારના કર્મોનો બંધક (બાંધનાર) કહ્યો છે. પરંતુ અગિયારમાં

ય ધ્યક્ષાત્ જ્ઞાનાવરણીયસ્ય અવન્ધકો મવતિ, અથ આહ-સ્પાદ્ ધ્વજ્ઞાતિ, સ્પાદ ન ધ્વજ્ઞાતિ-ઇતિ । 'एवं आउगवज्जाओ सच्च कम्मप्पगडीओ' एव तथैव आयुष्म धर्माः आयुष्कर्मिणाः आयुज्य धर्मपितृना-इत्यर्थं सप्त धर्ममकृतय ज्ञानावरणीया माभिस्य दर्शनावरणीयादयः सप्तधेदिगल्याः, दर्शनावरणीयादीनि कर्माण्यपि आयुष्म धर्मानि स्त्री पुरुषादयः ध्वज्ઞાતિ, નોસ્ત્રી-નોપુરુષ-નોનપુમકસ્તુ કદાચિત્ ધ્વજ્ઞાતિ, કદાચિત્ ધ્વજ્ઞાતિ-इत्यर्थः । गौतम पुनः पृच्छति-भाउगं ण मंते । कम्म किं इत्थी यण्ह, पुरिमो यण्ह, नपुसओ यण्ह, पृच्छा ? ' हे मइन्त । आयुष्म कम्म किं स्त्री ध्वज्ઞાતિ, પુરુષો ધ્વજ્ઞાતિ, નપુસઓ ધ્વજ્ઞાતિ ? इति पृच्छा-गौतमस्य प्रश्नः,

શુભસ્થાન સે હેમર અધોગિકેયલી નામ ક ચોદ્દયે શુભસ્થાન તરુ કે જીવ નો સ્ત્રી, નો પુરુષ, ઓર નો નપુમક હોતે હુપ્તે બી જ્ઞાનાવરણીય કર્મકે યથક નહીં હોતે હું, વર્ષોં કિં યે જીવ એકધિકકર્મ (સાતાયેદનીય) કે યથક કહે ગયે હું । इसी कारण ऐसा कहा गया है कि जो (नो स्त्री नो पुरुष और नो नपुमक) होना है वह इस ज्ञानावरणीय कर्म का यथ करता भी है और नहीं भी करता है । (एव आउगवज्जाओ सच्चकम्म प्पगडीओ) इसी प्रकार से यह भी जानना चाहिये कि जो जीव नो स्त्री, नो पुरुष और नो नपुमक है वह जीव आयुर्कर्म को छोड़कर शेष दर्शनावरणीय आदि कर्मों को पांचता है । परन्तु जो स्त्री, पुरुष और नपुमक यदनवाले जीव हैं वे नो दर्शनावरणीय आदि सात कर्मों का यथ करते ही हैं । अथ गौतम प्रश्न से आयु के यथ के विषय में पूछत हैं कि—(आउगं णं मंते । कम्म किं इत्थी यण्ह, पुरिमो यण्ह, नपुसओ

શુભસ્થાનથી લઇને અધોગી કેવલાં નામના ઓઠર્ગ શુભસ્થાન સુખીના છવ નો સ્ત્રી, નો પુરુષ અને નો નપુસક હોવા છતાં નવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આપતા નથી કારણ કે તે છવોને એક જ પ્રકારના કર્મના-સાતાયેદનીય કર્મના બંધક કહ્યા છે તે કારણે એવું કહ્યું છે કે ' નો સ્ત્રી, નો પુરુષ અને નપુસક જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધ ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતા નથી ' (एवं आउगवज्जाओ सच्च कम्मप्पगडीओ) એ જ પ્રમાણે જે છવ નો સ્ત્રી, નો પુરુષ અને નો નપુસક હોય છે તે આશુકર્મ સિવાયના આશીનાં સાતે કર્મોના બંધ ક્યારેક બાંધે છે અને ક્યારેક બંધતા નથી પરંતુ જે સ્ત્રી પુરુષ અને નપુસક વેદવાળા છવો છે તેઓ આશુકર્મ સિવાયના (જ્ઞાનાવરણીય આદિ) સાતે કર્મોના બંધ કરે જ છે

ગૌતમ સ્વામી આશુના બંધ વિષે મહાત્મીર મહુને પ્રશ્ન પૂછે છે—
(આઠગં ણ મંતે । કમ્મ કિં ઇત્થી યણ્હ, પુરિમો યણ્હ, નપુસઓ યણ્હ,

મગવાનાહ-‘ગોયમા ! ઇત્થી સિય વંધઈ, સિય નો વંધઈ, હે ગૌતમ ! સ્ત્રી સ્યાત્ કદાચિત્ વધ્નાતિ, સ્યાત્ કદાચિન્ન વધ્નાતિ, એવં તિન્નિ વિ ભાણિયવ્વા’ એવં રીત્યા અનયા ત્રયોઽપિ સ્ત્રયપિ પુરુષોઽપિ, નપુંસકોઽપિ કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, ઇતિ રીત્યા મળિતવ્યાઃ વક્તવ્યાઃ ‘ળોઇત્થી-ળોપુરિસ-ળોનપુંસઓ ન વંધઈ’ નોસ્ત્રી-નોપુરુષ-નોનપુ સકો જીવઃ આયુષ્યં કર્મ ન વધ્નાતિ, અર્થ-ભાવઃ-એકત્ર ભવે સક્રુદેવ આયુષો વન્ધાત્ સ્ત્રીપુરુષાદિત્રયં વન્ધકાલે વધ્નાતિ, અવન્ધકાલે તુ ન વધ્નાતિ અત એવોક્તમ્-‘સિય વધઈ સિય નો વંધઈ’ ઇતિ ।

વંધઈ, પુચ્છા) હે મહન્ત ! આયુકર્મ કા વધ કૌન કરતા હૈ ? ક્યા સ્ત્રી આયુકર્મ કા વંધ કરતી હૈ ? યા પુરુષ આયુકર્મ કા વંધ કરતા હૈ ? યા નપુંસક આયુકર્મ કા વધ કરતા હૈ ? હસ પ્રકાર સે યહ ગૌતમ કા પ્રશ્ન હૈ । હસકા ઉત્તર દેતે હુએ પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ઇત્થી સિય વંધઈ, સિય નો વંધઈ) સ્ત્રી આયુકર્મ કા કદા-ચિત્ વંધ કરતી હૈ ઓર કદાચિત્ વંધ નહીં મી કરતી હૈ । (એવં તિ-ન્નિ વિ ભાણિયવ્વા) હસી તરહ સે પુરુષ ઓર નપુસક કે વિષય મેં મી જાનના ચાહિયે । અર્થાત્ પુરુષ આયુકર્મ કા વંધ કરતા મી હૈ ઓર નહીં મી કરતા હૈ-તથા નપુસક મી આયુકર્મ કા વંધ કરતા મી હૈ ઓર નહીં મી કરતા હૈ । હસકા ભાવ યહ હૈ કિ એક ભવ મેં આયુકર્મ જીવ એક હી વાર વાંધતા હૈ અનઃ જવ આયુકર્મ કે વંધ હોને કા સમય આતાહૈ-તથ હી આયુકર્મ કા વંધ જીવ કરતા હૈ । ઓર જવ વધ કા સમય નહીં હોતા-તથ આયુકર્મ કા જીવ વંધ નહીં કરતા હૈ । હસી ભાવ કો લેકર

પુચ્છા) હે મહન્ત ! આયુકર્મનો બંધ કોણ કરે છે ? શુ સ્ત્રી આયુકર્મનો બંધ કરે છે ? કે પુરુષ આયુકર્મનો બંધ કરે છે ? કે નપુંસક તેનો બંધ કરે છે ?

આ પ્રકારના ગૌતમના પ્રશ્નનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—

“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! (ઇત્થી સિય વંધઈ, સિય નો વંધઈ) સ્ત્રી આયુ કર્મનો બંધ ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક નથી પણ કરતી, (એવ તિન્નિ વિ ભાણિયવ્વા) એજ પ્રમ ભુ પુરુષ અને નપુંસકના વિષે પણ સમજવું. એટલે કે પુરુષ આયુકર્મનો બંધ કરે છે પણ ખરો અને નથી પણ કરતો, નપુંસક પણ આયુકર્મનો બંધ ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતો નથી. તેનું તાત્પર્ય એ છે કે-એક ભવમા આયુકર્મ એવ એક જ વારે બાંધે છે, તેથી જ્યારે આયુકર્મનો બંધ થવાનો સમય આવે છે ત્યારે જ એવ આયુકર્મનો બંધ કરે છે, અને જ્યારે બંધનો સમય હોતો નથી ત્યારે એવ આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી એજ ભાવને અનુલક્ષીને “ સિય વધઈ, સિય

નિવૃત્તિવાદરસપરાયાદિગુણસ્થાનકેષુ આયુર્બંધસ્ય વ્યવચ્છેરાત્ સ્મ્યાદિવેર
રહિતો જીવો ન વધ્નાતિ, इति । पृष्ठ संयतद्वारमाश्रित्याह—‘णाणावरणिज्ज न
मते । कम्म किं सज्जए वषइ, असंजए, सजयाऽसजए वषइ’ हे भवन्त ! ज्ञाना-
वरणीय कर्म किं संयतो वध्नाति ? असंयतो वा वध्नाति ? संयताऽसयतो वा

(સિય વષઈ, સિય નો વંધઈ) એના વધા ગયા હૈ । તથા જો જીવ ન સ્ત્રી
વેદવાળે હૈ, ન પુરુષવેદવાળે હૈ ઓર ન નપુંસક વેદવાળે હૈ—અર્થાત્ જિન
જીવો કે કર્મોં કી સત્તા મેં સે સ્ત્રી આદિ વેદોં કો વધ નિકલ ગયા
હૈ—ઝન વેદોં કે વધ કી વ્યુષ્ઠિસિ જિન જીવોં કે હો ગઈ હૈ, એસે વે
નિવૃત્તિ વાદર સપરાય આદિ ગુણસ્થાનક વાલે જીવ સ્ત્ર્યાદિ વેદ સે રહિત
હુવ આયુર્કર્મ કે વધ કા વ્યુચ્છેદ હો જાને કે કારણ આયુર્કર્મ કા વંધ
નહીં કરતે હૈ । કારણ આયુર્કર્મ કા વ્યવચ્છેદ બી તો નિવૃત્તિવાદર સપ
રાય આદિ ગુણસ્થાનોં મેં હો જાતા હૈ ।

છઠે સયતદ્વારકી અપેક્ષા લેકર અવ સૂત્રકાર કહતે હૈ—હસમેં ગૌતમ
પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈ કિ—(ણાણાવરણિજ્જ ન મતે ! કમ્મ કિં સંજણ વષઈ,
અસજણ સંજયા સજણ વષઈ) હે ભવન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મકા વધ કૌનસા
જીવ કરતા હૈ ? કયા જો સંયતજીવ હોતા હૈ વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા
વંધ કરતા હૈ ? યા જો અસયત જીવ હોતા હૈ વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા
વંધ કરતા હૈ ? યા જો સયતાસયત જીવ હોતા હૈ, વહ જ્ઞાનાવરણીય

નો વધઈ ” એવું કથન કરવામાં આવ્યું છે તથા જે એવ ન સ્ત્રી વેદવાળો
છે ન પુરુષ વેદવાળો છે અને ન નપુંસક વેદવાળો છે—એટલે કે જે એવાનાં
કર્મોની સત્તામાંથી સ્ત્રી આદિ વેદોનો ઉદય નીકળી ગયો છે—તે વેદોના બંધોની
વ્યુષ્ઠિસિ (વિષ્ઠેઠ) જે એવાને થઈ ગઈ છે, એવાં તે નિવૃત્તિવાદર સંપ
રાય આદિ શુદ્ધસ્થાનકવાળા એવા સ્ત્રી આદિ વેદથી રહિત થાને આયુર્કર્મના
બંધનો વિષ્ઠેઠ થઈ જવાના કારણે આયુર્કર્મનો બંધ કરતા નથી કારણ કે
નિવૃત્તિવાદર આદિ શુદ્ધસ્થાનોમાં આયુર્કર્મનો વિષ્ઠેઠ થઈ જતો હોય છે

હવે સૂત્રકાર છઠા સયતદ્વારને અનુલક્ષીને નીચે પ્રમાણે પ્રશ્નોત્તરો દ્વારા
કર્મબંધનું નિરૂપણ કરે છે—ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે
કે (ણાણાવરણિજ્જ ન મતે ! કમ્મ કિં સજણ વષઈ અસજણ સજયાસજણ
વષઈ) કે ભવન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કયો એવો પ્રશ્ન પૂછે છે ? શું સયત
એવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે ? કે અસયત એવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો
બંધ કરે છે ? કે સયતાસયત એવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે ?

વધ્નાતિ ? અથવા ‘ જોસંજય—જોઅસંજય—જોસંજયાસંજય વંધઈ ? ’ નો સંયત-નોઅસંયત -- નોસંયતાસંયતો વધ્નાતિ ? મગવાનાદ--‘ ગોયમા ! સંજય સિય વંધઈ, સિય જો વંધઈ, ’ હે ગૌતમ ! સંયતઃ આઘસયમચતુ-પ્થયટ્તિર્જાનાવરણં સ્યાત્ કદાચિદ્ વધ્નાતિ, યથાખ્યાતસંયતસ્તુ ઉપશાન્ત મોહાદિઃ સ્યાત્ કદાચિત્ નો વધ્નાતિ, ‘ અસંજય વંધઈ ’ અસંયતો મિથ્યાદૃષ્ટ્યાદિઃ જ્ઞાનાવરણં કર્મ વધ્નાતિ, ‘ સંજયાસંજય વિ વંધઈ ’ સંયતાસંયતોઽપિ દેશવિર-

કર્મકા વંધકરતા હૈ ? (જોસંજય-જોઅસંજય જોસંજયાસંજય વંધઈ) જો જીવ ન સંયત હૈ, ન અસંત હૈ ઓર ન સંયતાસંયત હૈ વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મકા વંધ કરતા હૈ ક્યા ? હસકા ઉત્તર દેતે હુએ પ્રમુ ગૌતમસે કહતે હૈં કિં(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સંજય સિય વંધઈ, સિય જો વંધઈ) સંયત જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા ખી હૈ ઓર નહી ખી કરતા હૈ-હસકા ભાવ યહ હૈ કિ જો જીવ સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહારવિશુદ્ધ ઓર સૂક્ષ્મસાંપરાય હન આદિ કે ચાર સંયમ મેં રહનેવાલા હૈ વહ તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈ ઓર જો યથાખ્યાત સંયમવાલા જીવ હૈ વહ ઉપશાન્ત મોહ આદિ ગુણસ્થાનોં મેં રહનેવાલા હોનેકે કારણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ નહીં કરતા હૈ । હસી વાત કો લક્ષ્ય મેં લેકર (સંજય સિય વંધઈ, સિય જો વંધઈ) એસા કહા ગયા હૈ । (અસંજય વંધઈ) અસંયતી જો મિથ્યાદૃષ્ટિ આદિ જીવ હૈ-વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ

અથવા-(જોસંજય-જોઅસંજય જોસંજયાસંજય વંધઈ ?) જે જીવને સંયત છે, નો અસંયત છે અને નો સંયતાસંયત છે, તે શું જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે ?

ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! (સંજય સિય વંધઈ, સિય જો વંધઈ) સંયત જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક નથી કરતો. આ કથનનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે-જે જીવ સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ અને સૂક્ષ્મ સાંપરાય આદિ ચાર સંયમમા રહેનાર હોય છે, તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે, પણ જે યથાખ્યાત સંયમવાળો જીવ હોય છે તે ઉપશાન્ત મોહ આદિ ગુણસ્થાનોમાં રહેનારો હોવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતો નથી એજ વાતને અનુલક્ષીને “ સંજય સિય વંધઈ, સિય જો વંધઈ ” એવું કહેવામા આવ્યું છે.

“ અજંસય વંધઈ ” અસંયતી મિથ્યાદૃષ્ટિ આદિ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે, (સંજયાસંજય વિ વંધઈ) તથા સંયતાસંયત જીવ

तादि ज्ञानावरण कर्म बध्नाति, किन्तु 'जो सजय-जो असजय-जो सजय-सजय न बध' नो संयत-नो असयत-नो सयतासयतो निषिद्धसयमादिभावः सिद्धा न बध्नाति हेत्वभावात् । 'एव आउगबज्जाओ सत्तवि' एवम् अनेन प्रकारेण आयुष्कर्मजः ज्ञानावरणवदेव सत्तापि कर्मप्रकृतयो विद्युयाः तथा च आयुष्कर्मजानि दर्शनावरणीयादि कर्मोपपत्ति सयतः कदाचिद् बध्नाति, कदाचिद् बध्नाति । असयतो बध्नाति । संयतासयतोऽपि बध्नाति, किन्तु 'अउगे हेडिस्सा तिण्णि मयणाए' आयुष्कर्म अपस्तनाः आधास्पय सयतः, असयतः, सयतासयतश्च

का बंध करता है (सजयासजय चि बध) तथा जो सयतासयत-देश विरत-पञ्चमगुणस्थानवर्ती जीव है-वह भी ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करता है । तथा-जो जीव (जो सजय-जो असजय) इत्यादि है-अर्थात् जिसके सयमादिभाव निषिद्ध हैं, ऐसे सिद्धजीव ज्ञानावरणीय कर्म का बंध-बंध के कारण का अभाव हो जाने से नहीं करते हैं । (एवं आउ गबज्जाओ सत्त वि) इसी तरह से सयतद्वार में जीव-संयत, असयत और सयतासंयत जीवों में से संयतजीव आयुर्कर्म को छोड़कर दर्शनावरणीय आदि कर्मप्रकृतियों को कदाचित् बाधता भी है और कदाचित् नहीं भी बाधता है इस विषय में समस्तकथन सयतजीव के ज्ञानावरणीय कर्म के बाधने न बाधने के जैसा समझना चाहिये । (असंयत) जीव आयुर्कर्म को छोड़कर शेष दर्शनावरणीय आदि कर्मप्रकृतियों को बाधता है इसी तरह से जो पञ्चमगुणस्थानवर्ती जीव है उसे भी जानना चाहिये । किन्तु (आउगे हेडिस्सा तिण्णि मयणाए) अभस्तन तीन जो सयत, असयत और संयतासंयत जीव हैं वे आयुर्कर्म का बंध भजना

जेट्ठे के देशविरतिवालो भावर्मा शुद्धस्थाने रहते हैं । ७१-५५ ज्ञानावरणीय कथने न बध करे छे तथा (जो सजय, जो असजय जो सजयासंयत न बध) नो सयत नो असयत अने नो सयतासयत एवो ज्ञानावरणीय कथने न बध करता नही-जेट्ठे के भेभना संयमादि भाव निषिद्ध छे जेव सिद्ध एवो ज्ञानावरणीय कथने न बध करता नही कारण के त्वा कथन भना कारण नो अभाव होय छे (एव आउगबज्जाओ सत्त वि) जेव प्रभावे सयत, असयत अने संयतासयत एवो कर्मप्रकृतिजो नो न बध करे नहि छे अने कथने न बधता नही, असयत एव आयुर्कर्म विनाशनी साते कर्मप्रकृतिजो नो न बध नहि छे जेव प्रभावे भावर्मा शुद्धस्थाने रहते हैं एव विषयभां पञ्च समस्त पश्च (आउगे हेडिस्सा तिण्णि मयणाए) रहते हैं प्रकृतन एवो जेट्ठे के संयत, असयत अने संयतासयत एवो आयुर्कर्म नो न बध करे

एते त्रयोऽपि भजनया-कदाचिद् वध्नन्ति, कदाचिन्न वध्नन्ति, आयुर्वन्धकाले वध्नन्ति तद्भिन्नकाले आयुष्यं न वध्नन्तीत्यर्थः, 'उवरिल्ले ण वंधइ' उपरितनः अन्तिमः नोसंयत-नोअसंयत-नोसंयतासंयतः सिद्धो जीवः आयुर्न वध्नाति । अथ सप्तमं दृष्टिद्वारमाह-‘णाणावरणिज्जं णं भंते । कम्मं किं सम्मदिट्ठी वंधइ ?’ हे भदन्त ! ज्ञानावरणीयं खलु कर्म किं सम्मगृह्णति ? ‘अथवा मिच्छदिट्ठी वंधइ ?’ मिथ्यादृष्टिर्वध्नाति ? ‘सम्मामिच्छदिट्ठी वंधइ ?’ सम्यग्मिथ्या दृष्टिर्वध्नाति ? भगवानाह—‘गोयमा ! सम्मदिट्ठी सिय वधइ, सिय णो वंधइ’ हे गौतम ! सम्यग्दृष्टिः वीतरागः, तद्भिन्नश्च भवति, तत्र वीतराग-

से करते हैं-अर्थात् जय आयुर्कर्म के बंध का समय होता है-तब करते हैं और जय उसके बंध का समय नहीं होता तब नहीं करते हैं । (उवरिल्ले ण वंधइ) तथा जो “नो संयत, नो असंयत और नो संयतासंयत सिद्ध जीव हैं” वे आयुर्कर्म का बंध नहीं करते हैं ।

अब सातवें दृष्टिद्वार की अपेक्षा सूत्रकार कथन करते हैं-इसमें गौतमने प्रभुसे पूछा है कि-(णाणावरणिज्जं णं भंते । कम्मं किं सम्मदिट्ठी वंधइ) हे भदन्त ! ज्ञानावरणीय कर्म क्या सम्यग्दृष्टि बांधता है ? अथवा -(मिच्छदिट्ठी वंधइ) मिथ्यादृष्टि बांधता है ? या (सम्ममिच्छदिट्ठी वंधइ) सम्यग् मिथ्यादृष्टि बांधता है ? इस प्रश्न का उत्तर देते हुए प्रभु गौतम से कहते हैं कि (गोयमा) हे गौतम ! (सम्मदिट्ठी सिय वधइ, सिय णो वंधइ) सम्यग्दृष्टि जो जीव होता है वह ज्ञानावरणीय कर्मको बांधता भी है और नहीं भी बांधता है-इस कथन का तात्पर्य ये है कि

છે-એટલે કે જ્યારે આયુકર્મના બંધનો સમય હોય છે ત્યારે તેઓ આયુ કર્મનો બંધ કરે છે, પણ જ્યારે તેના બંધનો સમય ન હોય ત્યારે તેઓ તેનો બંધ કરતા નથી. “ઉવરિલ્લે ણ વંધઈ” તથા જે “નો સંયત, નો અસંયત અને નો સંયતાસંયત સિદ્ધ જીવો છે તેઓ આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી.

હવે સૂત્રકાર સાતમા દૃષ્ટિદ્વારની અપેક્ષાએ નીચે પ્રમાણે પ્રશ્નપૂછા કરે છે-ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-(ણાણાવરણિજ્ઞ ણં ભંતે ! કમ્મંં કિં સમ્મદિટ્ઠી વધઈ) હે ભદ્રન્ત ! શું સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે ? અથવા “મિચ્છદિટ્ઠી વંધઈ” મિથ્યાદૃષ્ટિ બાંધે છે ? અથવા “સમ્મ-મિચ્છદિટ્ઠી વધઈ” સમ્યગ્ મિથ્યાદૃષ્ટિ બાંધે છે ?

ઉત્તર-“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! (સમ્મદિટ્ઠી સિય વંધઈ, સિય ણો વધઈ) સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ બાંધે છે પણ ખરો અને

મિશ્રઃ સમ્યગ્દષ્ટિર્જ્ઞાનાવરણ કર્મ ઘષ્ણાતિ, વીતરાગસ્ય સમ્યગ્દષ્ટિ જ્ઞાના
 વેદનીયરૂપકવિધકર્મકથાઘસ્ટવાત્ જ્ઞાનાવરણ કર્મ ન ઘષ્ણાતિ इत्यभिप्रायेण
 સ્વાત્ કદાચિત્ અવીતરાગસ્યાયાં જ્ઞાનાવરણ કર્મ ઘષ્ણાતિ, સ્વાત્ કદાચિત્
 વીતરાગસ્યાયાં જ્ઞાનાવરણ કર્મ ન ઘષ્ણાતિ, 'મિચ્છાદિદ્વી વંધઃ, સમ્મામિચ્છ
 દિદ્વી વંધઃ' મિથ્યાદષ્ટિર્ઘષ્ણાતિ, સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિઃ મિશ્રદષ્ટિરપીત્યર્થઃ ઘષ્ણાતિ
 'एवं आउगवज्जाओ सच वि' एवम् અનેન પ્રકારેણ આપુષ્કવર્ગઃ સત્તાપિ
 કર્મપ્રકૃતયો વિદ્યેયાઃ દર્શનાવરણાદિકર્માણ્યપિ આપુષ્યવર્જિતાનિ સમ્યગ્દષ્ટિઃ

સમ્યગ્દષ્ટિ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ એક વીતરાગ સમ્યગ્દષ્ટિ ઓર દુસરા
 વીતરાગમિન્ન સમ્યગ્દષ્ટિ, इनमें जो वीतरागमिन्न सत्यगदष्टि जीब है
 यह तो ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करता है और जो वीतराग सत्यग
 दष्टि जीब है वह ज्ञानावरणीय कर्म का बंध नहीं करता है। वह तो
 केवल एक विष-ज्ञानावेदनीयरूप-कर्मका ही बंध करता है-इसी कारण
 ऐसा कहा है कि जो सत्यगदष्टि जीब अवीतराग है-अर्थात् सरागस
 म्यगदष्टि है-वह ज्ञानावरण कर्म का बंध करता है और जो सत्यगदष्टि
 वीतराग है-वह ज्ञानावरणीय कर्म का बंध नहीं करता है। मिच्छादिद्वी
 वंधः, सम्मामिच्छादिद्वी वंधः) परन्तु जो मिथ्यादष्टि जीब है वह और
 जो मिश्र दष्टि जीब है वह ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करता है। (एवं
 आउगवज्जाओ सच वि) इस द्वार में ज्ञानावरणीय कर्म का बंध की
 तरह से ही आयु को छोड़कर श्रेय-दक्षिमावरणीय आदि कर्मों के बांधने

નથી પણ બાંધતો. આ કથનનું તાર્પણ નીચે પ્રમાણે છે-સમ્યગ્દષ્ટિ એ પ્રજા
 રના હોય છે વીતરાગ સમ્યગ્દષ્ટિ અને વીતરાગ મિશ્ર સમ્યગ્દષ્ટિ આ બન્ને
 પ્રજાના સમ્યગ્દષ્ટિ હોવાનાનો વીતરાગ મિશ્ર સમ્યગ્દષ્ટિ હવ તો જ્ઞાનાવર
 ણીય કર્મનો બંધ કરે છે, પણ વીતરાગ સમ્યગ્દષ્ટિ હવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો
 બંધ કરતો નથી તે તો માત્ર જ્ઞાતાવેદનીય કર્મનો જ બંધ કરે છે તે કારણે
 એવું કહ્યું છે કે જે સમ્યગ્દષ્ટિ હવ અવીતરાગ છે-એટલે કે સરાગ સમ્યગ્દષ્ટિ
 છે તે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે, પણ જે સમ્યગ્દષ્ટિ વીતરાગ
 હવ હોય છે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતો નથી. (મિચ્છાદિદ્વો વંધઃ,
 સમ્મામિચ્છાદિદ્વો વંધઃ) પરંતુ મિથ્યાદષ્ટિ હવ તથા મિશ્રદષ્ટિ હવ જ્ઞાના
 વરણીય કર્મનો બંધ કરે છે (एवं आउगवज्जाओ सच वि) આ કારણ
 આપુષ્કર્મ સિવાયના સાતે કર્મોનો બંધ બાંધવા વિષેનું સમસ્ત કથન જ્ઞાના

કદાચિત્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, મિથ્યાદષ્ટિર્મિશ્રદષ્ટિશ્ચ વધ્નાત્યેવેત્યર્થઃ, કિન્તુ ' આઉએ હેઢિલ્લા દો ભયળાએ ' આયુષ્કં વર્મ અઘરતનો આઘો દ્વૌ સમ્પગ્-દષ્ટિ-મિથ્યાદષ્ટિરૂપૌ ભજનયા કદાચિત્ આયુર્વન્ધકાલે વધ્નીતઃ કદાચિત્ તદ્-ભિન્નકાલે ન વધ્નીતઃ, પરન્તુ ' સમ્મામિચ્છદિદ્દી ન વંધઈ ' સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિઃ મિશ્રદષ્ટિરિત્યર્થઃ આયુષ્યં કર્મ ન વધ્નાતિ, અયં ભાવઃ-અપૂર્વકરણાદૌ સમ્યગ્દષ્ટિઃ આયુષ્યં કર્મ ન વધ્નાતિ, તદ્ભિન્નસ્તુ સમ્યગ્દષ્ટિરપિ આયુર્વન્ધકાલે આયુર્વધ્નાતિ, તદ્ભિન્નકાલે ન વધ્નાતિ, તથા મિથ્યાદષ્ટિરપિ આયુર્વન્ધકાલે તદ્ વધ્નાતિ, અન્યદા

કે વિષય મેં મી કથન જાનનાં યાહિયે-અર્થાત્ આયુકર્મ કો છોડકર સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ દર્શનાવરણીય આદિ કર્મોં કો મી કદાચિત્ બાંધતા હૈ ઓર કદાચિત્ નહીં બાંધતા હૈ । તથા જો મિથ્યાદષ્ટિ ઓર મિશ્રદષ્ટિ જીવ હૈ, વે જન કર્મોં કા વધ કરતે હી હૈ । કિન્તુ (આઉએ હેઢિલ્લા દો ભયળાએ) આયુ જો કર્મ હૈ ડસે આદિ કે યે સમ્યગ્દષ્ટિ ઓર મિથ્યાદષ્ટિ જીવ ભજના સે બાંધતે હૈ-જવ આયુ કે વંધ હોને કા સમય હોતા હૈ-તવ ડસકા વંધ કરતે હૈ ઓર જવ સમય નહીં હોતા તવ નહીં વંધ કરતે હૈ । ઓર જો (સમ્મામિચ્છદિદ્દી ન વંધઈ) મિશ્રદષ્ટિ જીવ હૈ વહ આયુકર્મ કા વધ નહીં કરતા હૈ । ડસકા તાત્પર્ય ંસા હૈ કિ-અપૂર્વકરણ આદિ ગુણસ્થાનવર્તી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ આયુકર્મ કા વંધ નહીં કરતા હૈ ઓર જનસે ભિન્ન જો સમ્યગ્દષ્ટિ હૈ વહ આયુ કે વધ કાલ મેં આયુ કો બાંધતા હૈ ઓર ભિન્નકાલ મેં નહીં બાંધતા હૈ । મિથ્યાદષ્ટિ મી ંસા હી કરતા

વરણીય કર્મના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. એટલે કે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ આયુ-કર્મ સિવાયના સાતે કર્મોના બધ બાંધે પણ છે અને નથી પણ બાંધતો, તથા મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અને મિશ્રદષ્ટિ જીવ આયુકર્મ સિવાયના સાતે કર્મોના બંધ કરે જ છે પણ (આઉએ હેઢિલ્લા દો ભયળાએ) આયુકર્મના બધ પહેલા બે પ્રકારના જીવો એટલે કે સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ જીવો વિકલ્પે બાધે છે, એટલે કે જ્યારે આયુનો બધ બાધવાનો સમય થાય છે, ત્યારે તેઓ તે કર્મના બધ બાધે છે, પણ જ્યારે તે બંધ બાધવાનો સમય હોતો નથી ત્યારે તેઓ તે બંધ બાંધતા નથી. અને (સમ્મામિચ્છદિદ્દી ન વંધઈ) સમ્યગ્ મિથ્યાદષ્ટિ (મિશ્રદષ્ટિ) જીવ આયુકર્મના બધ બાંધતો નથી તેનું તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે-અપૂર્વકરણ આદિ ગુણસ્થાનમાં રહેલો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ આયુ કર્મના બધ કરતો નથી, પણ તે સિવાયના જે સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે તેઓ આયુના બધકાળે આયુકર્મના બધ બાધે છે પણ તે સિવાયના જે તેઓ આયુકર્મ બાંધતા નથી. મિથ્યાદષ્ટિ પણ એવું જ કરે છે, તથા સમ્યગ્ મિથ્યા-

ન ધ્વજ્ઞાતિ, સમ્યગ્મિધ્યાદિસ્તુ આયુષ્યં કર્મ ન ધ્વજ્ઞાતિ, તદ્ધ્વજ્ઞાડધ્યવસાય-
સ્થાનામાનાત્ । ગૌતમ પુનરષ્ટમ સર્યાદિધ-ચ્છારમાથિસ્ય પૃચ્છતિ 'જ્ઞાનાવરણિજ્ઞ
જં મતે । કમ્મં કિં સન્ની ધંધહ, અસન્ની ધંધહ ?' હે મદન્ત । જ્ઞાનાવરણીય તસુ કર્મ
કિં સજ્ઞી ધ્વજ્ઞાતિ ? અસજ્ઞી ધા ધ્વજ્ઞાતિ ? 'જોસન્નિ-જોઅસન્ની ધંધહ ?' નો-
સજ્ઞિ-નોઅસજ્ઞી ધા ધ્વજ્ઞાતિ ? મગધાન્ ઉત્તરસ્યતિ- 'ગોયમા ! સજ્ઞી સિય ધંધા,
સિય જો ધંધહ' હે ગૌતમ । સજ્ઞી મનઃપર્યાસિયુક્તાઃ સ્થાત્ કદાચિદ્ ધ્વજ્ઞાતિ,
સ્થાત્ કદાચિન્ન ધ્વજ્ઞાતિ, અપીતરાગથેવદા જ્ઞાનાવરણ ધ્વજ્ઞાતિ, પીતરાગથેવદા

હૈ । તથા સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જો હૈ, વહ આયુકર્મં કા ધંધ નહીં કરતા હૈ
એસા જો કહા ગયા હૈ ઇસકા કારણ યહ હૈ કિ ઇસકે આયુ કે ધંધ કે
અધ્યવસાય સ્થાન કા અમાધ રહતા હૈ ।

અય ગૌતમ બાઠવે સજ્ઞી આદિ ધંધધારકો લેકર પ્રશ્નસે પૂછતે હૈ કિ
(જ્ઞાનાવરણિજ્ઞજં જં અંજે । કમ્મં કિં સન્ની ધંધહ, અસન્ની ધંધહ ?) હે મદન્ત ।
જ્ઞાનાવરણીય કર્મં કયા સજ્ઞી જીવ ધાંધતા હૈ ? યા અસજ્ઞી જીવ ધાંધતા હૈ ?
અથવા (જો સન્ની, જો અસન્ની ધંધહ) જો જીવ ન સજ્ઞી હૈ ઓર ન
અસજ્ઞી હૈ, વહ ધાંધતા હૈ ? મગધાન્ ઇસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે દ્રુપ ગૌતમ
સે કહતે હૈ કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્ની સિય ધંધહ, સિય જો
ધંધહ) સજ્ઞી જીવ-મન પર્યાસિ સહિત જો જીવ હૈ વહ કદાચિત્ જ્ઞાના
વરણીય કર્મ કા ધંધ કરતા મી હૈ, ઓર કદાચિત્ નહીં મી કરતા હૈ ।
યદિ સજ્ઞી જીવ અપીતરાગ હૈ, તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વહ ધંધ કરતા

દૃષ્ટિ છવ આયુકર્મને બંધ કરતો નથી તેનું કારણ એ છે કે તેના આયુના
બંધના અધ્યવસાય સ્થાનને અમાધ રહે છે

હવે ગૌતમસ્વામી બ્રાહ્મણ સજ્ઞી આદિ બંધકારને અનુલક્ષીને મહાવીરપ્રશ્નને બોલે
પ્રશ્ન પૂછે છે કે (જ્ઞાનાવરણિજ્ઞજં મતે ! કમ્મં કિં સન્ની ધંધહ ?) કે બદન્ત !
શું સજ્ઞી છવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? 'અસન્નો ધંધહ ?' કે અસજ્ઞી
છવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? અથવા (જો સજ્ઞો જો અસજ્ઞો ધંધહ ?)
ને છવ નો સજ્ઞી છે-એ હૈ કે સજ્ઞી નથી, અને નો અસજ્ઞી છે એટલે કે
અસજ્ઞી નથી-એવો છવ શું તે કર્મને બંધ કરે છે ?

ઉત્તર- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! (સન્ની સિય ધંધહ સિય જો
ધંધહ) સજ્ઞી છવ (મન પર્યાસિ સહિતને છવ) ક્યારેક જ્ઞાનાવરણીય
કર્મને બંધ કરે છે અને ક્યારેક કરતો નથી. એ સજ્ઞી છવ અપીતરાગ
રોધ તે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બંધ કરે છે, પણ એ તે પીતરાગ રોધ

ત્યયઃ । 'વેયગિજ્જ હેટ્ઠિલા દો વર્ધતિ' વેદનીય કર્મ અવસ્તનો આપો દો સંજ્ઞો, અસંજ્ઞો ચ વર્ધ્નોત, અયોગિસિદ્ધિમિનાનાં વેદનીયકર્મવ્યવસ્થાત્, 'ઉવરિલ્લે મયણાપ' ઉવરિતનો અન્તિમઃ નોસન્નિ-નોપસન્ની મગ્ગના-દ્વા-પિદ્ વર્ધ્નાતિ, કદાચિન્ન વર્ધ્નાતિ યતો દિ સયોગિકેવલી અયોગિકેવલી સિદ્ધિ-નોસંજ્ઞિ-નોઅસન્નિપદવાચ્ય, તપ્પ સયોગિકેવલી વેચ્છદા વેદનીય કર્મ વર્ધ્નાતિ, યદિ પુનરયોગિકેવલી સિદ્ધો યા તદા ન વર્ધ્નાતિ અત એવ 'મગ્ગના' ઇત્યુક્તમ્ ।

મગધાન્ ઔર સિદ્ધપરમાત્મા યદ્ય કારણ કે અમાવ હો જાને કે કારણ છન જોય ૬ કમમ્પ્રકૃતિયોં કા યદ્ય નહીં કરતે હૈં । અય રહી વેદનીય ઔર આયુ કો સમ્યક કી યાત-સો (વેયગિજ્જ હેટ્ઠિલા દો વર્ધતિ) જો અવસ્તનવર્તી સજ્ઞો ઔર અસજ્ઞો યે દો જીવ હૈં વે તો વેદનીય કર્મ કા યદ્ય કરતે હી હૈં-વેદનીય કર્મ કા યદ્ય તો કેવલ જો અયોગિસિદ્ધ બૌદ્ધવાં શુણસ્થાનવર્તી જીવ હૈં વદી નહીં કરતા હૈં । ઇસસે મિન્ન સબ જીવ વેદનીય કર્મ કા યદ્ય કરતે હૈં । (ઉવરિલ્લે મયણાપ) તથા જો ન સંજ્ઞો હૈં ઔર ન અસજ્ઞો હૈં, વે વેદનીય કર્મ કા યદ્ય મગ્ગના સે કરતે હૈં-કદાચિત્ યદ્ય કરતે હૈં ઔર કદાચિત્ નહીં કરતે હૈં । "સયોગિકેવલી તેરહવેં શુણસ્થાનવાલા જીવ, અયોગિકેવલી બૌદ્ધવેં શુણસ્થાનવાલા જીવ તથા સિદ્ધ મગધાન્" યે નો સજ્ઞો નો અસજ્ઞો પદસે કહે જાતે હૈં । સો યદિ જીવ સયોગિકેવલી અવસ્થાનવાલા હૈં તો વહ સિર્ફ જ્ઞાતાવેદનીય કર્મ કા યદ્ય કરતા હૈં ઔર યદિ વહ અયોગિકેવલી યા સિદ્ધ મગધાન્રૂપ

(કેવલી અગધાન્ અને સિદ્ધ પરમાત્મા) તે છ કમમ્પ્રકૃતિયોંના યદ્ય કરતા નથી, કારણ કે ત્યાં બંધના કારણેના જ અમાવ હોય છે (વેયગિજ્જ હેટ્ઠિલા દો વર્ધતિ) પહેલા બે પ્રકારના હોયે જોડેલે કે સજ્ઞો અને અસજ્ઞો હોયે વેદનીય કર્મનો યદ્ય કરે છે પણ બે અયોગિસિદ્ધ બૌદ્ધવાં શુણસ્થાનવર્તી હોય હોય છે તે વેદનીય કર્મનો યદ્ય કરતો નથી. એ સિવાયના બધાં હોયે વેદનીય કર્મનો યદ્ય કરે છે 'ઉવરિલ્લે મયણાપ' તથા નો સજ્ઞો અને નો અસજ્ઞો હોયે વેદનીય કર્મનો યદ્ય વિકરણ કરે છે જોડેલે કે ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતા નથી 'સયોગિ કેવલી તેરમાં શુણસ્થાનવાળો હોય, અયોગિ કેવલી બૌદ્ધવાં શુણસ્થાનવાળો હોય તથા સિદ્ધ મગધાન્' આ હોયેને નો સજ્ઞો અને નો અસજ્ઞો કહ્યા છે એ હવે સયોગિ કેવલી અવસ્થાવાળો હોય તો તે ક્રમ જ્ઞાતાવેદનીય કર્મનો યદ્ય કરે છે અને એ તે અયોગિ કેવલી અવસ્થા તો સિદ્ધ પરમાત્મા રૂપ અવસ્થાવાળો હોય તો તે

તન્ન વધનાતીત્યર્થઃ, અત એવ ' સ્યાદિ ' ત્યુક્તમ્, ' અસન્ની વંધઃ ' અસંજી મનઃ પર્યાપ્તિરહિતો જીવઃ વધનાત્યેવ, ' જોસન્નિ-જોઅસન્ની ન વંધઃ ' કિન્તુ નોસંજિ-નોઅસંજી કેવલી સિદ્ધશ્ચ હેત્વભાવાત્ ન વધનાતિ, ' એવં વેયણિ-જ્ઞાઽઽઽગવજ્ઞાઓ છ કમ્મપ્પયહીઓ ' એવમ્-અનેન પ્રકારેણ વેદનીયાઽઽયુષ્ક-વર્જાઃ પદ્ કર્મપ્રકૃતયો વિજ્ઞેયાઃ, તથા ચ દર્શનાવરણાદિકર્માણ્યપિ વેદનીયાઽઽ-યુષ્કવર્જિતાનિ સંજી કદાચિદ્ વધનાતિ, કદાચિન્ન વધનાતિ, અસંજી તુ વધનાત્યેવ, નોસંજિ - નોઅસંજી કેવલી સિદ્ધશ્ચ વન્ધકારણાભાવાત્ તાનિ ન વધનાત્યેવે

હૈ-और यदि वह संजी जीव वीतराग है तो ज्ञानावरणीय कर्म का बंध नहीं करता है इसी कारण (स्यात्) ऐसा कहा है । (असन्नी वंघः) जो जीव मनः पर्याप्त से शून्य है, वह ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करता ही है । (जोसन्नी जोअसन्नी वंघः) किन्तु जो जीव न संजी है और न असंजी है अर्थात् जो केवलज्ञानी है और जो सिद्ध है-ऐसा जीव कर्मबंध के कारणों के अभाव के कारण ज्ञानावरणीय कर्म का बंध नहीं करता है (एवं वेयणिज्ज्ञाऽऽगवज्ज्ञाओ छ कम्मप्पयहीओ) ज्ञानावरणीय कर्म की तरह ही इस द्वार में वेदनीय और आयु को छोड़कर ६ कर्मप्र-कृतियों के विषय में भी जानना चाहिये, तथा च-वेदनीय और आयु को छोड़कर दर्शनावरणादि ६ कर्मप्रकृतियों को भी संजी जीव कदाचित् बांधता भी है और कदाचित् नहीं भी बांधता है । तथा जो असंजी जीव है वह तो बांधता ही है और जो न संजी है, न असंजी है-ऐसे केवली

તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતો નથી. એજ કારણે એવું કહ્યું છે કે " સંજી એવ ક્યારેક જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે અને ક્યારેક કરતો નથી. " " અસન્ની વંધઃ " અસંજી એવ (મનપર્યાપ્તિથી રહિત એવ) જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે (જો સન્ની જો અસન્ની ન વંધઃ) પરંતુ જે એવ નો સંજી હોય છે અથવા તો નો અસંજી હોય છે-એટલે કે કેવળજ્ઞાની અથવા સિદ્ધ એવ, એવા એવને કર્મબંધનાં કારણોનો અભાવ હોવાથી તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતો નથી. (એવં વેયણિજ્ઞાઽઽ ડગવ-જ્ઞાઓ છ કમ્મપ્પયહીઓ) સંજી આદિ એવોના વેદનીયકર્મ અને આયુકર્મ સિવાયના છ કર્મોના બંધનું કથન જ્ઞાનાવરણીય કર્મબંધના કથન પ્રમાણે જ સમજવું એટલે કે સંજી એવ વેદનીય અને આયુકર્મ સિવાયની છ કર્મ-પ્રકૃતિઓનો બંધ ક્યારેક બાંધે છે અને ક્યારેક બાંધતો નથી, અસંજી એવ તે છ કર્મપ્રકૃતિઓનો બંધ બાંધે જ છે, પણ નો સંજી અને નો અસંજી

‘બધ્નાતિ ? મગધાન્ તથરયતિ-‘ગોયમા । મધસિદ્ધિય મયણા’ હે ગૌતમ ! મન-
સિદ્ધિકો મગ્ગનયા-‘કદાચિદ્ બધ્નાતિ, કદાચિન્ન બધ્નાતિ, ધીતરાગમિમો મન-
સિદ્ધિકો જ્ઞાનાવરણં બધ્નાતિ ધીતરાગસ્સુ ન યધ્નાતિ, અતઃ ‘મગ્ગનયા’ ઇત્યુક્ત્મ,
અમવસિદ્ધિયં મધ’ અમવસિદ્ધિકો જ્ઞાનાવરણીય કર્મં બધ્નાત્યેવ, કિન્તુ’

યા જો જીવ ન મધસિદ્ધિક હોતા હે ઓર ન અમવસિદ્ધિક હોતા હે ત્થ
માંવતા હે ? હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હુણ પ્રસુ ગૌતમ સે કહતે હે કિ
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (મધસિદ્ધિય મયણા) જો મધસિદ્ધિક જીવ
હોતા હે ત્થ મગ્ગના સે જ્ઞાનાવરણીય કર્મં કા યંચ કરતા હે અપાત્-
કદાચિત્ ત્થ હસ કર્મં કા યંચ કરતા ત્થી હે ઓર કદાચિત્ ત્થ નહીં
ત્થી કરતા હે । હસકા કારણ ત્થ હે કિ મધસિદ્ધિક જીવ દો પ્રકાર કે
હોતે હે-એક વે જો ધીતરાગ હોતે હે દુસરે વે જો ધીતરાગ નહીં હોતે હે ।
ધીતરાગ મધસિદ્ધિક જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મં કા યંચ નહીં કરતે ઓર
જો અધીતરાગ મધસિદ્ધિક જીવ હે વે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મં કા યંચ
કરતે હી હે । ગ્યારહયે તારહયે ઓર સેરહયે શુણસ્થાનવર્તી જીવ મધસિ-
દ્ધિક ધીતરાગ હે ઓર હનકે નીચે કે ચતુર્ય શુણસ્થાનતક કે જીવ
અધીતરાગમધસિદ્ધિક જીવ હે । હસી અભિપ્રાય સે યહીં (મગ્ગના) પદ
કા પ્રયોગ કિયા ગયા હે । તથા જો જીવ અમવસિદ્ધિક-અમમ્ય હે ત્થ
જ્ઞાનાવરણીય કર્મં કા યંચ કરતા હી હે-હસી કારણ-(અમવસિદ્ધિય
મધ) એસા પાઠ કહા ગયા હે । કિન્તુ જો જીવ પસે હે કિ ન મધસિ

કે છવ ન ભવસિદ્ધિક અને ન અભવસિદ્ધિક હોય છે તે આ કમ બાપે છે ?

આ પ્રશ્નોના જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-“મધસિદ્ધિય
મયણા” ભવસિદ્ધિક છવ જ્ઞાનાવરણીય કમ નિકરપે બાપે છે-એટલે કે
ક્યારેક બાપે છે અને ક્યારેક બાપતો નથી, તેનું કારણ નીચે પ્રમાણે છે-

ભવસિદ્ધિક છવ બે પ્રકારના હોય છે-(૧) વીતરાગ ભવસિદ્ધિક અને
(૨) અધીતરાગ ભવસિદ્ધિક તેમના વીતરાગ ભવસિદ્ધિક છવ તે કમને બંધ
કરતો નથી પણ અધીતરાગ ભવસિદ્ધિક છવ તેના બંધ કરે છે અગ્નિપારમાં
બારમાં અને તેરમાં શુણસ્થાનને છવ વીતરાગ ભવસિદ્ધિક હોય છે પણ
આરથી હસ મુધીના શુણસ્થાને પકેટો છવ અધીતરાગ ભવસિદ્ધિક હોય છે
તે માત્રને પ્થાનમા રાખીને અહીં એવું કહ્યું છે કે ભવસિદ્ધિક છવ નિકરપે
જ્ઞાનાવરણીય કમને બંધ બાપે છે તરત અમવસિદ્ધિય મધ” અભવસિદ્ધિક
(અમમ્ય) છવ તો જ્ઞાનાવરણીય કમને બંધ કરે જ છે (જો મધસિદ્ધિય

‘આઝગં હેઢિલા દો ભયણા’ આયુષ્કં કર્મ તુ અધસ્તનો આઘો દ્રો સંજી, અસંજી ચ ભજનયા—કદાચિદ્ વધ્નીતઃ, કદાચિન્ન વધ્નીતઃ, અન્તર્મુહૂર્તમેવ તદ્વન્ધનાત્, કિન્તુ ‘ઊવરિલ્લે ન વંધઈ’ ઉપરિતનઃ અન્તિમઃ નોસંજી—નોઅસંજી કેવલી સિદ્ધથ આયુષ્યં ન વધ્નાતિ । અથ ભવસિદ્ધિવિપયકં વન્ધદ્વારમાશ્રિત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ— ‘જાણાવરણિજ્જં કમ્મ કિં ભવસિદ્ધિયે વંધઈ’ હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિં ભવસિદ્ધિકો વન્નાતિ ? ‘અભવસિદ્ધિયે વંધઈ’ અભવસિદ્ધિકો વા વન્નાતિ ? ‘જોભવસિદ્ધિય—જોઅભવસિદ્ધિયે વંધઈ ?’ નોભવસિદ્ધિક—નોઅભવસિદ્ધિકો વા

હૈ તો વહ્ હસ શાતાવેદનીયરૂપ કર્મ કા વંધ નહીં કરતા હૈ । હસી કારણ યહાં પર (ભજનયા) એસા પદ કહા ગયા હૈ (આઝગં હેઢિલા દો ભયણા) તથા જો જીવ સંજી ઓર અસંજી હૈં વે આયુકર્મ કો કદાચિત્ વાંધતે હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં વાંધતે હૈં—કયોં કિ આયુકર્મ કા વંધ એક અન્તર્મુહૂર્તકાલ મેં હી હોતા હૈ । (ઊવરિલ્લે ન વંધઈ) ઓર જો નો સંજી નો અસંજીરૂપ કેવલી ભગવાન્ ઓર સિદ્ધપરમાત્મા હૈં વે આયુકર્મ કા વંધ કરતે હી નહીં હૈં ।

અવસૂત્રકાર ભવસિદ્ધિવિપયવન્ધ દ્વારકો લેકર કથન કરતે હૈં—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ કિ—(જાણાવરણિજ્જં કમ્મ કિં ભવસિદ્ધિયે વંધઈ) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કો કૌનસા જીવ હસ દ્વાર કી અપેક્ષા સે વિચાર કરને પર વાંધતા હૈ ? કયા ભવસિદ્ધિક જો જીવ હોતા હૈ વહ વાંધતા હૈ ? યા જો (અભવસિદ્ધિયે વંધઈ) અભવસિદ્ધિક જીવ હોતા હૈ વહ વાંધતા હૈ ? (જોભવસિદ્ધિયે જોઅભવસિદ્ધિયે વંધઈ)

શાતાવેદનીય કર્મનો બંધ કરતો નથી. તેથી જ અહીં એવું કહ્યું છે કે “ નો સંજી અને નો અસંજી ” વિકલ્પે વેદનીય કર્મનો બંધ કરે છે (આઝગં હેઢિલા દો ભયણા) સંજી અને અસંજી એવો આયુકર્મનો બંધ બાંધે છે પણ ખરાં, અને નથી પણ બાંધતા, કારણ કે આયુકર્મનો બંધ એક અન્તર્મુહૂર્ત કાળમા જ થાય છે “ ઊવરિલ્લે ન વંધઈ ” નો સંજી અને નો અસંજી રૂપ કેવલી ભગવાન અને સિદ્ધ પરમાત્મા આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી.

હવે સૂત્રકાર ભવસિદ્ધિક બંધ દ્વારને અનુલક્ષ્યને નીચેની પ્રશ્નપૂછા કરે છે—ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે:—

(જાણાવરણિજ્જં જ મતે ! કમ્મ કિં ભવસિદ્ધિયે વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કયો એવ બાંધે છે ? ભવસિદ્ધિક એ શું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? અથવા “ અભવસિદ્ધિયે વંધઈ ? ” શું અભવસિદ્ધિક એવ આ કર્મ બાંધે છે ? અથવા (જો ભવસિદ્ધિયે, જો અભવસિદ્ધિયે વંધઈ ?)

કદાચિદ્ ધન્વીત, કદાચિન્ન ધન્વીતઃ, ઉમાયપિ તૌ આયુર્વ-ષકાલે આયુર્ન ધન્વીતઃ, તદ્મિનકાલે આયુર્ય ન ધન્વીત इति માવ, અતएव 'મમનવા' इत्युक्तम् 'उवरिल्ले न बघइ' उपरितनः नोमवसिद्धि-नामवसिद्धि पद वार्यः सिद्धो न धन्नातीत्यर्थ ।

अथ दर्शनविषयक-पद्धारमाभित्य गौतम पूर्यति-‘णाणावरणिज्ज ण मते ! कम्म किं चवसुदंसणी वंचइ अबवसुदंसणी वंचइ, ओहिदंसणी वंचइ, केवलदंसणी वंचइ?’ हे भदन्त ! ज्ञानावरणीय कमे किं बभ्रुदर्शनी धन्नाति ? अबभ्रुदर्शनी वा किं धन्नाति ? अश्विदर्शनी वा किं धन्नाति ? केवसुदर्शनी वा किं धन्नाति ?

ये दोनों जीव आयु कर्म का वध करते भी हैं और नहीं भी करते हैं। इसका कारण यह है कि गृहीतमय में आयुकर्म का वध जीव को एक ही बार अपने वध काष्ठ में होता है अर्पणकाल में नहीं। अतः इसी भाव को लेकर ऐसा कहा गया है। (उवरिल्ले न बघइ) जो जीव न भव सिद्धि हैं और न अमवसिद्धि हैं ऐसे वे सिद्ध जीव इस आयुकर्म का वध नहीं करते हैं।

अथ दर्शन विषय-पद्धारको अभित करके गौतमस्वामी प्रभुसे पूछते हैं कि (णाणावरणिज्ज ण मते ! कम्म किं चवसुदंसणी वंचइ, अबवसुदंसणी वंचइ ओहिदंसणी वंचइ केवलदंसणी वंचइ) हे भदन्त ! ज्ञानावरणीयकर्म को क्या बभ्रुदर्शनवाला जीव बांधता है ? या अबभ्रुदर्शनवाला जीव बांधता है ? या अश्विदर्शनवाला जीव बांधता है ? या

આયુકર્મનો બધ નિકળે કરે છે એટલે કે તેઓ તેનો બધ કરે પણ છે અને નથી પણ કરતા તેનું કારણ એ છે કે ગૃહીત ભવમાં છૂટને આયુકર્મનો બધ એક જ વાર પોતાના બંધકાળમાં બંધાય છે, અજબકાળમાં એ બધ બધાતો નથી. ‘उवरिल्ले न बघइ’ નો ભવસિદ્ધિ અને નો અભવસિદ્ધિ એવા સિદ્ધ પરમાત્મા આયુકર્મનો બધ કરવા નથી.

હવે ગૌતમસ્વામી-દર્શનવિષય બધદ્વારને અનુસરીને નીચેનો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (વામાવરણિજ્ઞં ણ મતે ! કમ્મ કિં ચસુદસણી વંચइ, અબવસુદસણી વંચइ, ઓહિવસણી વંચइ, કેવલવસણી વંચइ ?) કે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દ્વારા આ દર્શનવાળો છુટ જાય છે ? કે અચ્છુ દર્શનવાળો છુટ જાય છે ? કે અશ્વિ દર્શનવાળો છુટ જાય છે ? કે કેવલ દર્શનવાળો છુટ જાય છે ? આ બધામાંથી કયા દર્શનવાળો છુટ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જાય છે ?

ળોભવસિદ્ધિય - ળોઅભવસિદ્ધિય ન બંધઈ' નોભવસિદ્ધિક-નોઅભવસિદ્ધિકઃ
સિદ્ધો જીવો ન વધ્નાતિ, ' એવં આઝગવજ્જાઓ સત્ત વિ ' એવં જ્ઞાનાવરણવદેવ
આયુષ્કવર્જાઃ સપ્તાપિ કર્મપ્રકૃતયો વિજ્ઞેયાઃ તથા ચ આયુષ્યવર્જિતાનિ દર્શના-
વરણાદિકર્માણ્યપિ ભવસિદ્ધિકઃ કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, અભવ-
સિદ્ધિકસ્તુ વધ્નાત્યેવ, નોભવસિદ્ધિકઃ-નોઅભવસિદ્ધિકઃ સિદ્ધસ્તુ ન વધ્નાત્યેવેતિ
ભાવઃ । ' આઝગં હેટ્ઠિલ્લા દો ભયણાણ ' આયુષ્કં કર્મ અધસ્તનો આઘો દ્વો
ભવ્યોઽભવ્યશ્ચ ભવસિદ્ધિકપદવાચ્યઃ, અભવસિદ્ધિકપદવાચ્યથેત્યર્થઃ ભજનયા

દ્વિક-અવ્ય હૈં ઓર અભવસિદ્ધિક-અભવ્ય હૈં- ઇન દોનોં પ્રકાર કે
પારિણામિક ભાવોં સે રહિત હૈં એસે વે સિદ્ધ પરમાત્મારૂપ જીવ જ્ઞાનાવ-
રણીય કર્મ કા વંધ નહીં કરતે હૈં યહી વાત (ળો ભવસિદ્ધિય ળો અભ-
વસિદ્ધિય ન બંધઈ) ઇસ સૂત્ર દ્વારા પ્રદર્શિત કી ગઈ હૈં । (એવં આઝગ-
વજ્જાઓ સત્ત વિ) જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કી તરહ હી આયુષ્કવર્જ સાત
કર્મપ્રકૃતિયોં કો જાનના ચાહિયે-અર્થાત્ જો ભવસિદ્ધિક જીવ હોતા હૈં
વહ આયુષ્કવર્જ દર્શનાવરણીયાદિ કર્મોં કા વધ કરતા ભી હૈં ઓર નહીં
ભી કરતા હૈં । તથા જો અભવસિદ્ધિક જીવ હોતા હૈં વહ તો નિયમ સે
આયુષ્કવર્જ દર્શનાવરણીયાદિ કર્મોં કા વધ કરતા હૈં । પરન્તુ જો એસે
જીવ હોતે હૈં કિ ન વે ભવસિદ્ધિક હૈં ઓર ન અભવસિદ્ધિક હૈં તો વે
આયુષ્કવર્જ દર્શનાવરણીયાદિ કર્મપ્રકૃતિયોં કા વંધ નહીં કરતે હૈં । કારણ
એસે જીવોં મેં ઇન કર્મોં કો વધ કરને કે કારણોં કા સર્વથા અભાવ હો
જાતા હૈં । (આઝગં હેટ્ઠિલ્લા દો ભયણાણ) ભવસિદ્ધિક ઓર અભવસિદ્ધિક

ળો અભવસિદ્ધિય ન બંધઈ) - નો ભવસિદ્ધિક (ભવ્ય ન હોય એવો ભવ)
અને નો અભવસિદ્ધિક (અભવ્ય ન હોય એવો ભવ) ભવ-આ બન્ને પ્રકાર-
ના પારિણામિક ભાવોથી રહિત એવા સિદ્ધ પરમાત્મા રૂપ ભવ જ્ઞાનાવરણીય
કર્મનો બધ કરતો નથી " એવં આઝગવજ્જાઓ સત્ત વિ " આ ભવોના
આયુષ્યકર્મ સિવાયના સાતે કર્મોના બધનુ કથન જ્ઞાનાવરણીય કર્મના કથન
પ્રમાણે જ સમજવું એટલે કે ભવસિદ્ધિક ભવ આયુકર્મ સિવાયના સાતે
કર્મોના બધ વિકલ્પે કરે છે, અભવસિદ્ધિક ભવ તે સાતે કર્મોના બધ અવશ્ય
કરે છે, અને નો ભવસિદ્ધિક અને નો અભવસિદ્ધિક ભવો આયુકર્મ સિવા
યના સાતે કર્મોના બધ કરતા નથી, કારણ કે તે ભવોમાં એ કર્મનો બધ
કરવાના કારણેનો અભાવ હોય છે.

(આઝગં હેટ્ઠિલ્લા દો ભયણાણ) ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક ભવો

सत्तापि कर्मप्रकृतयो विद्येयाः, तथा च वेदनीयवर्जितानि दर्शनावरणादिकर्मा
 ण्यपि चक्षुरक्षक्षुरवपिदर्शनिन कदाचिद् बध्नन्ति, कदाचिन्न बध्नन्ति, केवल
 दर्शनी भवस्य सिद्धो वा न यध्नातीत्यर्थः, 'वेयणिज्जं हेट्ठिल्ला तिणि वधति'
 वेदनीय कर्म अवस्तनाः आद्याः चक्षुरक्षक्षुरवधि दर्शनिनस्त्रयोऽपि उद्यस्य-वीतरागा
 सरागाश्च बध्नन्त्येव, किन्तु 'केवलदंशणी भयणाए' केवलदर्शनी भजनया कदा
 चिद् वेदनीयं यध्नाति, कदाचिन्न यध्नाति, सयोगिकेशली वदनीयं यध्नाति,
 अयोगिकेशली, सिद्धश्च वेदनीय न यध्नातीति भावः । अयं पर्याप्तकृद्भारमाभित्य

का यध नहीं करता है । (एव वेयणिज्जवज्जाओ सत्त वि) ज्ञानावरण
 की तरह ही वेदनीय कर्म वर्ज सातकर्म प्रकृतियों को-भयात् ६ कर्म
 प्रकृतियों को जानना चाहिये-तथा च वेदनीय कर्म को छोड़कर दर्शना
 वरणीयादि कर्मों को भी चक्षुदर्शनी, अक्षुदर्शनी और अवधिदर्शनी
 जीव कदाचित् याचते हैं और कदाचिद् नहीं याचते हैं । परन्तु जो
 भवस्य केवलदर्शनी है-भयणा जो सिद्ध केवलदर्शनी है वह इन दर्श-
 नावरणीयादि ६ कर्मप्रकृतियों को नहीं याचता है । (वेयणिज्जं हेट्ठिल्ला
 तिणि वधति) वेदनीय कर्म का बंध चक्षुदर्शनी आदि तीन दर्शनवाले
 जीव करते ही हैं-चाहे ये सराग हों, चाहे उद्यस्य वीतराग हों, सय
 ही इस कर्म का बंध करते ही हैं । किन्तु जो (केवल दंशणी भयणाए)
 केवलदर्शनी जीव है वह अयोगी केवली की अपेक्षा से या सिद्ध जीव
 की अपेक्षा से तो इस वेदनीय कर्म का बंध नहीं करता है और
 सयोगि केवली की अपेक्षासे वेदनीय कर्म का वह बंध करता है ।

छे (एव वेयणिज्जवज्जाओ सत्त वि) इत्यन्तराग्ने अनुलक्ष्यते वेदनीय
 कर्म सिन्धायनी साते कर्मप्रकृतियेना अधेनु समस्त इत्यन ज्ञानावरणीय कर्मना
 इत्यन प्रभावे च समल्लु ओ से के इत्यनावरणीय आदि जीव छे कर्मिना
 अधे पल्लु यमु इशंणी, अयमु इशनी अने अयधि इशंणी एव क्वारेक करे
 छे अने क्वारेक करता नथी । परंतु के अवस्थ केवल इशनी अथवा तो सिद्ध
 केवल इशनी एव दोष छे ते तो इत्यनावरणीय आदि छे कर्मिना अधे करते नथी ।
 (वेयणिज्जं हेट्ठिल्ला तिणि वधति) वेदनीय कर्मना अधे चक्षुदर्शनी अयमु
 इशनी अने अवधिइशनी एव करे छे, ते एवे असे सराग दोष के उद्यस्य
 वीतराग दोष पल्लु तेओ वेदनीय कर्मना अधे अवस्थ करे छे परंतु ' केव
 लदंशणी भयणाए ' केवलइशनी एव चित्तसे वेदनीय कर्मना अधे करे छे
 आ इत्यनो अध नीधे प्रभावे छे-केवलइशनी एव के अयोगी केवली दोष
 अथवा तो सिद्ध परमात्मा दोष तो ते वेदनीय कर्मिना अधे करते नथी
 पल्लु सयोगि केवली दोष तो ते वेदनीय कर्मना अधे करे छे

ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! હેટ્ટિલા તિણિ મયણા’ હે ગૌતમ ! અધસ્તનાઃ આઘાસ્ત્રયશ્ચક્ષુર્દર્શની, અચક્ષુર્દર્શની, અવધિદર્શની ચ, ઇત્યેતે જ્ઞાનાવરણં કર્મ ભજનયા કદાચિદ્ વધનન્તિ, કદાચિન્નો વધનન્તિ, ચક્ષુરચક્ષુરવધિદર્શનિનો યદિ સરાગા ભવન્તિ તદા જ્ઞાનાવરણં વધનન્તિ યદા તુ છદ્મસ્થવીતરાગા એકાદશગુણસ્થાન વર્તિનો જીવાસ્તદા જ્ઞાનાવરણં કર્મ ન વધનન્તિ, છદ્મસ્થવીતરાગાણાં વેદનીયસ્યૈવ વન્ધકત્વાત્, અત એવ ‘ભજનયા’ હત્યુક્તમ્, ‘ઉવરિલ્લે ન વંધઈ’ ઉપરિતનઃ અન્તિમઃ કેવલદર્શની ભવસ્થઃ સયોગિકેવલી અયોગિકેવલી હત્યર્થઃ સિદ્ધો વા હેત્વભાવાત્ ન વધનાતિ । ‘ એવ વેયણિજ્જવજ્ઞાઓ સત્ત વિ ’ એવં જ્ઞાનાવરણવદેવ વેદનીયવર્જાઃ

(કેવલદંસણી વંધઈ) કેવલદર્શનવાલા જીવ વાંધતા હૈ? કૌન સે દર્શનવાલા જીવ વાંધતા હૈ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈ—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (હેટ્ટિલા તિણિ મયણા) જો જીવ ચક્ષુદર્શનવાલા, અચક્ષુદર્શનવાલા ઓર અવધિદર્શનવાલા હૈ, વહ જીવ જ્ઞાનાવરણકર્મ કા વંધ ભજના સે કરતા હૈ—અર્થાત્ કમી વાંધના મી હૈ, ઓર કમી નહીં મી વાંધતા હૈ । યદિ ઇન દર્શનો વાલા જીવ સરાગ હૈ નો વહ જ્ઞાનાવરણ કર્મ કા વંધ નિયમ સે કરતા હૈ ઓર યદિ વહ છદ્મસ્થ વીતરાગ—ગ્યારહવેં ઓર વારહવેં ગુણસ્થાનવાલા હૈ તો વહ જ્ઞાનાવરણ કર્મ કા વંધ નહીં કરતા હૈ ક્યોં કિ જો છદ્મસ્થ વીતરાગ હોતા હૈ ઉસકે વેદનીય કર્મ કા હી વંધ હોતા હૈ હસીલિયે યહાં (ભજનયા) એસા પદ કહા હૈ (ઉવરિલ્લે ન વંધઈ) તથા જો કેવલદર્શની જીવ હૈ અર્થાત્ ભવસ્થ સયોગ કેવલી ઓર અયોગકેવલી હૈ—વે યા જો સિદ્ધ જીવ હૈ વહ વધહેતુ કે અભાવ હો જાને કે કારણ જ્ઞાનાવરણીયકર્મ

ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ હેટ્ટિલા તિણિ મયણા ” ચક્ષુ દર્શનવાળો જીવ અચક્ષુ દર્શનવાળો જીવ અને અવધિ દર્શનવાળો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ વિકલ્પે ખાધે છે—એટલે કે ખાધે છે પણ ખરાં અને નથી પણ ખાંધતા ને આ દર્શનવાળા જીવો સરાગ હોય તો તેઓ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ખંધ અવશ્ય ખાધે છે, પણ ને તે છદ્મસ્થ વીતરાગ અગિયારમાં અને ખારમાં ગુણસ્થાનવાળો હોય તો તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખાંધતો નથી, કારણ કે છદ્મસ્થ વીતરાગને તો વેદનીય કર્મ જ ખાધાય છે તે કારણે એવું કહ્યું છે કે “ પહેલા ત્રણ દર્શનવાળો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ વિકલ્પે ખાધે છે ” “ ઉવરિલ્લે ન વંધઈ ” પરંતુ કેવળ દર્શની જીવ—એટલે કે ભવસ્થ સયોગ કેવલી અને અયોગ કેવલી અથવા તો સિદ્ધ જીવ—જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ખંધ કરતો નથી, કારણ કે એવા જીવને ખંધના કારણોનો જ સર્વથા અભાવ હોય

‘નોપર્યાસક-નોઅપર્યાસક’ સિદ્ધો ન ધ્યાનસ્યન, ‘ઈ-આઠગવજ્ઞાઓ સત્ત ચિ’ ઈર્ષ જ્ઞાનાવરણનયેન આયુષ્કર્મ સત્તાપિ કર્મ પ્રકૃતયો વેદિતવ્યાઃ । તથા ચ આયુષ્યવર્જિતાનિ દર્શનાવરણાદિકર્માણ્યપિ પપાતકા કદાચિદ્ ધ્યાનતિ, કદાચિન ધ્યાનતિ, અપર્યાસકમ્તુ ધ્યાનસ્યેવ, નોપર્યાસક-નો અપર્યાસકઃ સિદ્ધસ્તુ ન ધ્યાનસ્યેવેતિ માતઃ । ‘આઠગં હૈદિલ્લા દો મયણા’ આયુષ્ક કર્મ અપસ્તનો આઘી દ્વી પર્યાસિકાઽપર્યાસિકી મજનપાઆયુષો ધન્યકાલે

(મજનપા) યદા એસા કહા હૈ । (અપરજગત્ત વચ્ચ) તથા જો જીવ અપર્યાસક હૈ-પર્યાસક નહીં હૈ-વહ તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વચ કરતા હી હૈ । (નોપરજગત્ત-નોઅપરજગત્ત ન વચ્ચ) પરન્તુ જો જીવ ન પર્યાસક કી કોટિ મેં હૈ ઓર ન અપર્યાસક કી હી કોટિ મેં હૈ-એસા વહ સિદ્ધ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વચ કરતા હી નહીં હૈ (ઈર્ષ આઠગવજ્ઞાઓ સત્ત ચિ) જ્ઞાનાવરણ કી તરફ હી આયુષ્કર્મ સાતકર્મપ્રકૃતિયોં કો અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીયકો કહ ચુકે હૈ ઓર આયુષ્કા નિવેષ હૈ, અતઃ ૬ કર્મપ્રકૃતિયોં કો જાનના ચાહિયે-તથા ચ આયુષ્ક વર્જિત દર્શનાવરણીય આદિ કર્મ બી પર્યાસક જીવ કદાચિત્ યાંચતા હૈ । ઓર કદાચિત્ નહીં યાંચતા હૈ । પરન્તુ જો અપર્યાસક હોતા હૈ વહ તો યાંચતા હી હૈ । ઈર્ષ જો ન પર્યાસક હોતા હૈ ઓર ન અપર્યાસક હોતા હૈ અર્થાત્ જો સિદ્ધ જીવ હૈ, વહ બી નહીં યાંચતા હૈ । (આઠગ હૈદિલ્લા દો મયણા) આયુષ્ક કર્મ પર્યાસક ઓર અપર્યાસક યે દો જીવ વિકલ્પ સે-મજના સે-યાંચતે હૈ અર્થાત્-આયુષ્ક કર્મ વચ

કહું છે ‘અપરજગત્ત વચ્ચ’ તથા જે જીવ અપર્યાસક હોય છે તે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ અવશ્ય કરે છે (નોપરજગત્ત જોઅપરજગત્ત ન વચ્ચ) પણ જે જીવ નોપર્યાસકની કોટિમાં હોય છે અને નોઅપર્યાસકની કોટિમાં હોય છે, એવો સિદ્ધ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતો જ નથી (ઈર્ષ આઠગવજ્ઞાઓ સત્ત ચિ) પર્યાસક દ્વારની અપેક્ષાએ આયુષ્ક સિવાયના સાતે કર્મબંધનું કથન જ્ઞાનાવરણીય કર્મના કથન પ્રમાણે જ સંભવ્યુ જોતલે કે આયુષ્ક સિવાયના સાતે કર્મોનો બંધ પર્યાસક જીવ બંધિ છે પણ ઈર્ષ અને નથી પણ બાંધતો. અપર્યાસક જીવ તે તે આયુષ્ક સિવાયના સાતે કર્મોનો બંધ અવશ્ય બંધિ જ છે અને જે ન પર્યાસક અને ન અપર્યાસક હોય છે જોતલે કે સિદ્ધ જીવ હોય છે તે આયુષ્ક સિવાયના સાતે કર્મોનો બંધ કરતો નથી (આઠગ હૈદિલ્લા દો મયણા) પર્યાસક અને અપર્યાસક જીવ આયુષ્ક વિકલ્પે બંધિ છે-જોતલે કે કથારક બંધિ છે અને કથારક

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ળાળાવરણિજ્જં ણં ભંતે! કમ્મં કિં પજ્જત્તઓ વંધઈ? અપજ્જત્તઓ વંધઈ ણોપજ્જત્ત—ણો અપજ્જત્તઓ વંધઈ’ હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ પર્યાપ્તકો વધ્નાતિ? અપર્યાપ્તકો વધ્નાતિ? નોપર્યાપ્તક—નોઅપર્યાપ્તકો વધ્નાતિ?। ભગવાનાહ—‘ ગોયમા ! પજ્જત્તે ભયણા’ હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકઃ ભજનયા કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, સરાગઃ પર્યાપ્તકો જ્ઞાનાવરણં વધ્નાતિ, વીતરાગઃ પર્યાપ્તકસ્તુ જ્ઞાનાવરણં ન વધ્નાતિ, અતો ‘ ભજનયા ’ ઇત્યુક્તમ્ । ‘ અપજ્જત્તે વંધઈ ’ અપર્યાપ્તકસ્તુ જ્ઞાનાવરણં વધ્નાત્યેવ ‘ ણોપજ્જત્તય—

અથ પર્યાપ્તક વિષયકચન્દ્રિકાદ્વારકો આશ્રિત કરકે ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્નસે પૂછતે હેં કિ—(ણાળાવરણિજ્જ ણં ભંતે ! કમ્મં કિં પજ્જત્તઓ વંધઈ ? અપજ્જત્તઓ વંધઈ ? ણોપજ્જત્તઓ વંધઈ ણો અપજ્જત્તઓ વંધઈ) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કયા પર્યાપ્તક જીવ વાંધતા હૈ ? યા જો અપર્યાપ્તક જીવ હોતા હૈ વહ વાંધતા હૈ ? યા જો ન પર્યાપ્તક હોતા હૈ ઓર ન અપર્યાપ્તક હોતા હૈ વહ વાંધતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હેં કિ—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તે ભયણા) જો જીવ પર્યાપ્તક હોતા હૈ વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ ભજના સે કરતા હૈ—અર્થાત્ કદાચિત્ કરતા ધી હૈ ઓર કદાચિત્ નહીં ધી કરતા હૈ । પર્યાપ્તક—ત્રીન શરીર ૬ પર્યાપ્તિયોં કે યોગ્ય પુદ્ગલ પરમાણુઓં કો ગ્રહણ કરને વાલા જીવ—યદિ સરાગ હૈ તો વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ અવશ્ય હી કરતા હૈ । ઓર યદિ વહ પર્યાપ્ત ન જીવ વીતરાગ હૈ તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ વહ નહીં કરતા હૈ । હસી અભિપ્રાય સે

હવે પર્યાપ્તક વિષયક ધટ્ટારની અપેક્ષાએ ગૌતમસ્વામી નીચે પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે (ળાળાવરણિજ્જ ણ ભંતે ! કમ્મ કિં પજ્જત્તઓ વંધઈ ? અપજ્જત્તઓ વંધઈ ? ણો પજ્જત્તઓ—ણો અપજ્જત્તઓ વંધઈ ? ” હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ શું પર્યાપ્તક હવ કરે છે ? કે અપર્યાપ્તક હવ કરે છે ? કે નોપર્યાપ્તક હવ કરે છે ? કે નોઅપર્યાપ્તક હવ કરે છે ?

ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ પજ્જત્તે ભયણા ” પર્યાપ્તક હવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ વિકલ્પે કરે છે, એટલે કે ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતો નથી. પર્યાપ્તક—ત્રણ શરીર અને છ પર્યાપ્તિઓને યોગ્ય પુદ્ગલ પરમાણુઓને ગ્રહણ કરનારો હવ—જો સરાગ હોય તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ અવશ્ય કરે છે, પણ જો તે પર્યાપ્તક હવ વીતરાગ હોય તો તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરતો નથી. તેથી જ “ તેઓ વિકલ્પે કરે છે ” એવું

પર એક ભગ હોતા હૈં ઓર હસકા ત્રીન વિકલ્પોં કે સાથ ગુણા કરને પર ત્રીન ભગ હો જાતે હૈં । હસ તરહ રત્નપ્રમા કે સયોગવાલે ૧૫, ૧૨, ૯, ૬, ૩ યે સપ મિલકર ૪૫ ભગ હો જાતે હૈં । હસી તરહ સે શર્કરાપ્રમા વાલે ત્રીસ ૩૦ વિકલ્પ (ભગ) હોતે હૈં અર્થાત્ જય શર્કરાપ્રમા ઓર ચાલુકાપ્રમા હન દો પૃથિવિયોં કા આગે કી ચાર ૪ પૃથિવિયોં કે સાથ સચાર ક્રિયા જાતા હૈં તપ ચાર ૪ વિકલ્પ હોતે હૈં હન ચાર વિકલ્પોં કે સાથ ત્રીન વિકલ્પોં કા ગુણા કરને પર ૧૨ ભગ હોતે હૈં હસી તરહ સે શર્કરાપ્રમા ઓર પદ્મપ્રમા કા આગે કી પૃથિવિયોં કે સાથ સચાર ક્રિયા જાતા હૈં તપ ત્રીન ૩ વિકલ્પ હોતે હૈં ઓર હન ત્રીન વિકલ્પોં કા પૂર્વોક્ત ત્રીન વિકલ્પોં કે સાથ ગુણા કરને પર ૯ ભગ હો જાતે હૈં । હસી તરહ સે શર્કરાપ્રમા ઓર ધૂમપ્રમા કા આગે કી દો પૃથિવિયોં કે સાથ સચાર કરને પર દો વિકલ્પ હોતે હૈં ઓર હન દો વિકલ્પોં કા પૂર્વોક્ત ત્રીન વિકલ્પોં કે સાથ ગુણા કરને પર ૬ વિકલ્પ હો જાતે હૈં । હસી તરહ સે શર્કરાપ્રમા ઓર તમાઃ પ્રમા કા આગે કી અષ્ટાઃ સસમી પૃથિવી કે સાથ સચાર કરને પર એક વિકલ્પ હોતા હૈં ઓર હસ એક વિકલ્પ કે સાથ ત્રીન વિકલ્પોં કા ગુણા કરને પર ત્રીન વિકલ્પ હો જાતે હૈં । હસ તરહ ૧૨, ૯, ૬, ૩, હન સપ ભગોં કા યોગ કરને પર શર્કરાપ્રમા કે યોગવાલે ત્રીસ ૩૦ ભગ આ જાતે હૈં । ચાલુકા ઓર પદ્મપ્રમા હન દો પૃથિવિયોં કા

જાણા ત્રણ વિકલ્પના કુલ ૩ ભાગાઓ જને છે । આ રીતે રત્નપ્રમાના સયોગવાળા ૧૫+૧૨+૯+૬+૩=૪૫ ભાગાઓ જને છે । એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રમાના સયોગવાળા ૩૦ ભાગાઓ આ પ્રમાણે જને છે—

શર્કરાપ્રમા જને વાણુકાપ્રમા સાથે પછીની ૪ પૃથ્વીઓને અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૪ ભાગા જને છે । એવાં ૪ ભાગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો ઢોવાથી કુલ $4 \times 3 = 12$ ભાગા જને છે । એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રમા જને પદ્મપ્રમા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીને અનુક્રમે સયોગ કરવાથી ૩ ભાગા જને છે । એવાં ત્રણ ભાગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો જનતા ઢોવાથી કુલ ભાગા $3 \times 3 = 9$ જને છે । એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રમા જને ધૂમપ્રમા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓને અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૨ ભાગા જને છે । એવાં ૨ ભાગાવાળા ૩ વિકલ્પ યતાં ઢોવાથી કુલ ભાગા $2 \times 3 = 6$ જને છે । એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રમા જને તમાપ્રમા સાથે યાત્રી પૃથ્વીના યોગથી એક ભાગા જને છે । એવાં એક ભાગાવાળા ત્રણ વિકલ્પ જનતા ઢોવાથી $1 \times 3 = 3$ ભાગા જને છે । આ રીતે શર્કરાપ્રમાની પ્રમાણવાળા $12+9+6+3=30$ ભાગા જને છે ।

આયુર્વધ્નીતઃ, તદન્યકાલે આયુર્ન વધ્નીતઃ ઇતિ ભાવઃ, 'ઉવરિલ્લે ન વધઈ' ઉપરિતનઃ અન્તિમઃ નોપર્યાપ્તક નોઅપર્યાપ્તકઃ-સિદ્ધો ન વધ્નાતિ । અવ ભાષકવિષયકવંધ દ્વારમાશ્રિત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'જાનાવરણં મંતે ! ભાસણ વંધઈ ? અભાસણ વંધઈ ?' હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણં કર્મ કિં ભાષકો વધ્નાતિ ? અભાષકો વા વધ્નાતિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-' ગોયમા ! દો વિ મયણાણ ' હે ગૌતમ ! દ્વાવપિ ભાષકઃ ભાષાલઘિમાન્ તદન્યઃ અભાષકઃત્વેતિ દ્વૌ મજનયા કદાચિદ્ જ્ઞાનાવરણં કર્મ વધ્નીત', કદાચિન્ન વધ્નીતઃ, તથાહિ-સરાગો ભાષકઃ જ્ઞાનાવરણીયં વધ્નાતિ, વીતરાગસ્તુ ભાષકો ન વધ્નાતિ, અભાષકઃ અયોગી સિદ્ધથ ન વધ્નાતિ, પૃથિવ્યાદયો વિગ્રહ-

કાલ મેં હી આયુ કર્મ કા વંધ કરતે હૈં--અવંધકાલ મેં નહીં કરતે હૈં । (ઉવરિલ્લે ન વધઈ) જો જીવ સિદ્ધ હૈં-અર્થાત્ ન પર્યાપ્તક હૈં ઓર ન અપર્યાપ્તક હૈં-વે આયુ કર્મ કા વંધ નહીં કરતે હૈં ।

અવ ભાષકવિષયકવંધદ્વારકો આશ્રિત કરકે ગૌતમસ્વામી પ્રભુ સે પૂછતે હૈં કિ-(જાનાવરણિજ્ઞ ણં મંતે ! કર્મ્મં કિં ભાસણ વંધઈ ? અભાસણ વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કો વ્યા ભાષક જીવ વાંધતા હૈં યા અભાષક જીવ વાંધતા હૈં ? હસકા ઉત્તર દેતે હુણ પ્રભુ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (દો વિ મયણાણ) યે દોનોં હી જીવ-અર્થાત્ જો ભાષાલઘિવાલા હૈં એસા ભાષક જીવ ઓર જા ભાષક સે ભિન્ન-અભાષકભાષાલઘિવાલા નહીં હૈં-એસે દોનોં હી જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કદાચિત્ કરતે મી હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં મી કરતે હૈં । ભાષક યદિ સરાગ હૈં તો વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ

બાધતા નથી તેઓ આયુકર્મના બધકાળે જ આયુકર્મનો બધ કરે છે, અબંધકાળે કરતા નથી " ઉવરિલ્લે ન વધઈ " જે એવ સિદ્ધ હોય છે-એટલે કે ન પર્યાપ્તક અને ન અપર્યાપ્તક હોય છે-તેઓ આયુકર્મનો બધ કરતા નથી

હવે ભાષકવિષયકબંધદ્વારને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને નીચે પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે-(જાનાવરણિજ્ઞ ણં મંતે ! કર્મ્મં કિં ભાસણ વંધઈ ? અભાસણ વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મભાષક એવ બાધે છે ? કે અભાષક એવ બાધે છે ?

મહાવીર પ્રભુ તેનો જવાબ આપતા કહે છે-" દો વિ મયણાણ " હે ગૌતમ ! ભાષાલઘિવાળો ભાષક એવ તથા ભાષાલઘિવ વિનાનો અભાષક એવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાધે છે પણ ખરો અને નથી પણ બાધતો ભાષક જે સરાગ હોય તો તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અવશ્ય બાધે છે, પણ જે તો

ગત્યાડપન્નાશ્ચામાપકા ષઘ્નન્તિ, અતઃ એવ ' દોષિ મયગાપ ' ઇત્યુક્તમ્ । એવ
 વયગિજ્ઞવજ્ઞાઓ સત્ત ચિ ' એવ જ્ઞાનાવરણવદેષ ષદનીયવર્જા સપ્તાપિ કર્મ
 પ્રકૃતયો વેદિતવ્યાઃ, તથા ચ ષદનીયવર્જિતાનિ દર્શનાવરણાદિકર્માપ્યપિ માપકા
 માપકૌ મજનયા કદાચિદ્ ષઘ્નીત, કદાચિન્ન ષઘ્નીત, ' વયગિજ્ઞ માસપ
 યંધઃ ' વેદનીય કર્મ માપકઃ માપાલન્ધિમાન્ ષઘ્નાતિ, સયોગ્યવસાનસ્યાપિ માપા
 ષઘ્નિમત શાતવેદનીયષ-ષકત્વાત્, ' અમાસપ મયગાપ ' અમાપક મજનયા

અવશ્ય હી કરતા હૈ । ઓર માપક યદિ યોતરાગ હૈ તો વહ જ્ઞાનાવર
 ણીય કર્મ કા ષષ નહીં કરતા હૈ । હસી તરહ અગોની જીષ ઓર સિદ્ધ
 જીષ યે અમાપક હૈ તો યે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા ષષ નહીં કરતે હૈ ।
 તંયા પૃથિવી આદિ જીષ જપ વિગ્રહ ગતિ મેં રહતે હૈં તપ યે મી અમા-
 પક માને જાતે હૈં-સો યે સો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા ષષ કરતે હી હૈં ।
 હસી કારણ યહાં ઘોનોં મેં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે ષષ કરને કી મજના
 કહી ગઈ હૈં) (એવ વેયગિજ્ઞવજ્ઞાઓ સત્ત ચિ) હસી તરહ સે અર્થાત્
 જ્ઞાનાવરણ કર્મ કી તરહ હી-વેદનીય વર્જ સાતકર્મપ્રકૃતિયોં કો જાનના
 ચાહિયે-તથા ચ-વેદનીય વર્જિત દર્શનાવરણીય આદિ કર્મ મી માપક
 ઓર અમાપક યે ઘોનોં જીવ મજના સે વાંધતે હૈં । (વેયગિજ્ઞ માસપ
 યંધઃ) વેદનીય કર્મ કો માપક જીષ વાષતા હૈ-કારણ કિ સયોગિ
 કે અવસાનવાલા મી માપક-માપાલન્ધિવાલા-શાતાવેદનીય કર્મ કા
 ષષ કરતા હૈં । (અમાસપ મયગાપ) અમાપક જીષ કદાચિત્ વાંધતે

વીતરાગ હોય તો જ્ઞાનાવરણીય ક્રમ બાંધતો નથી એવ પ્રમાણે અયોગી એવ
 અને સિદ્ધ એવ અમાપક હોય છે તેઓ જ્ઞાનાવરણીય ક્રમ બાંધતા નથી
 તથા પૃથ્વીકાય આદિ એવ અ્યારે વિગ્રહ ગતિમાં રહેતા હોય છે, ત્યારે તેમને
 પણ અમાપક ગણવામાં આવે છે પણ તેઓ જ્ઞાનાવરણીય ક્રમ અવશ્ય બાંધતા
 હોય છે તે કારણે જ એવુ કહ્યું છે કે ' ભાપક અને અભાપક વિષયે જ્ઞાના
 વરણીય કર્મ બાપે છે (એવ વેયગિજ્ઞવજ્ઞાઓ સત્ત ચિ) ભાપક તથા
 અભાપક એવાના વેદનીય કર્મ સિવાયના સાતે ક્રમ બાધનું કથન જ્ઞાનાવરણીય
 કર્મ પ્રમાણે સમજવું જોઈશે કે વેદનીય કર્મ સિવાયના સાતે કર્મોના બંધ
 ભાપક અને અભાપક એવો બાપે પણ છે અને નથી પણ બાંધતા (વેયગિજ્ઞ
 માસપ યંધઃ) વેદનીય ક્રમભાપક એવ બાપે છે કારણ કે સયોગિ અવસ્થા
 વાળો ભાપક (ભાપાલન્ધિવાળો એવ) પણ શાતાવેદનીયનો બંધ કરે છે
 ' અમાસપ મયગાપ ' અભાપક એવ વેદનીય ક્રમ વિષયે બાપે છે જોઈશે કે

કદાચિદ્ વેદનીયં કર્મ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, પૃથિવ્યાદિકઃ અભાષકઃ વધ્નાતિ, અયોગી, સિદ્ધ અભાષકો ન વધ્નાતિ, અત આહ—‘ ભજનયા ’ इति । अयं परीतद्वारमाश्रित्य गौतमः पृच्छति — ‘ णाणावरणिज्जं णं भंते कम्मं किं परिस्से वंधइ अपरिस्से वंधइ णोपरिस्से-णोअपरिस्से वंधइ ’ हे भदन्त । ज्ञानावरणीयं खलु कर्म किं परीतो वध्नाति ? अपरीतो वध्नाति ? नोपरीत-नोअपरीतो वध्नाति ? भगवानाह—‘ गोयमा ! परिस्से भयणाए ’ हे गौतम । परीतः प्रत्येकशरीरवनस्पतिकायः अल्पसंसारो वा भजनया ज्ञानावरणं कदाचिद् वध्नाति,

हैं और कदाचित् नहीं बांधते हैं-ऐसा जो कहा गया है-सो उसका अभिप्राय ऐसा है कि जब अभाषकपद अयोगी और सिद्धों को रखा जाता है तब वे वेदनीय कर्म का बंध नहीं करते हैं । और जब विग्रह-गत्यापन्न पृथिव्यादिक जीवों को ग्रहण किया जाता है तब वे वेदनीय कर्म का बंध करते हैं । इसी कारण यहां पर भजना प्रकट की गई है ।

अब परीतद्वार को आश्रित करके गौतम प्रभु से पूछते हैं कि— (णाणावरणिज्जं णं भंते ! कम्मं किं परिस्से वंधइ, अपरिस्से वंधइ ? णो परिस्से णो अपरिस्से वंधइ ?) हे भदन्त ! ज्ञानावरणीय कर्म को क्या परीत जीव बांधता है कि अपरीत जीव बांधता है-अथवा जो जीव न परीत है और न अपरीत है वह बांधता है ? इसका उत्तर देते हुए प्रभु गौतम से कहते हैं कि (गोयमा) हे गौतम ! (परिस्से भयणाए) परीत प्रत्येक शरीरवाला वनस्पति कायिक जीव अथवा अल्पसंसार वाला

ક્યારેક બાધે છે અને ક્યારેક બાધતો નથી આ કથનનો ભાવ નીચે પ્રમાણે છે-અભાષક અયોગી અને સિદ્ધ પરમાત્માઓ વેદનીય કર્મનો બંધ કરતા નથી, પણ વિગ્રહ ગતિમાં રહેલા પૃથ્વીકાય આદિ જીવો વેદનીય કર્મનો બંધ કરે છે.

હવે પરીત દ્વારની અપેક્ષાએ ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને નીચેનો પ્રશ્ન પૂછે છે-(ણાણાવરણિજ્જ ણં ભંતે ! કમ્મ કિં પરિસ્સે વંધઈ ? અપરિસ્સે વંધઈ ? ણો પરિસ્સે-ણો અપરિસ્સે વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું પરીત (પ્રત્યેક શરીરવાળો વનસ્પતિકાય જીવ અથવા અલ્પ સંસારવાળો જીવ) જીવ બાધે છે ? કે અપરીત જીવ બાધે છે ? કે નોપરીત જીવ બાધે છે ? કે નોઅપરીત જીવ બાધે છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-(ગોયમા ! પરિસ્સે ભયણાએ) હે ગૌતમ ! પરીત જીવ (પ્રત્યેક શરીરવાળો વનસ્પતિકાયિક જીવ અથવા

કદાચિન્ન યજ્ઞાતિ, સરાગપરીતો જ્ઞાનાચરણીય કર્મ યજ્ઞાતિ, ઘીતરાગપરીતસ્તુ
 સન્નયજ્ઞાતિ, અતો 'મજનયા' इत्युक्तम् 'અપરિચ્છ યજ્ઞહ' અપરીતઃ સાધારણ-
 યનસ્પતિકાય અનન્તસસારો યા યજ્ઞાત્યેષ, 'જોપરિચ્છ-જોઅપરિચ્છે ન યજ્ઞહ'
 નોપરીત-નોઅપરીતઃ સિદ્ધો ન યજ્ઞાતિ. 'एवं आउगयज्जामो सप्त कम्म
 प्पयङ्गीमो' एव જ્ઞાનાચરણચરણ આયુષ્કર્મજાઃ સપ્ત કર્મમકૂતયો જ્ઞાતવ્યાઃ
 યયાહિ-આયુષ્કર્મજિતાનિ દર્શનાચરણાદિકર્માણ્યપિ પરીત કદાચિદ્ યજ્ઞાતિ,
 કદાચિન્ન યજ્ઞાતિ, અપરીતસ્તુ યજ્ઞાત્યેષ, નોપરીત-નોઅપરીતઃ સિદ્ધસ્તુ ન ક્યમપિ
 યજ્ઞાતીતિ માત્રઃ। 'आउगं परिच्छो वि अपरिच्छो वि मयणाप' આયુષ્ક કર્મ પરીતોઽપિ.

જીવ મજના સે જ્ઞાનાચરણીય કર્મ કા બંધ કરતા હૈ। इसका भाव यह
 है कि यदि परीत जीव सराग है तो वह ज्ञानाचरणीय कर्म का बंध
 करता है और यदि वह घीतराग है तो वह ज्ञानाचરणीय कर्म का बंध
 नहीं करता है। (अपरिच्छे बंधह) साधारण वनस्पतिकायरूप जीव
 अथवा जीसका ससार अनन्त है ऐसा जीव-ज्ञानाचरणीय कर्म का बंध
 करता है (जो परिच्छ जो अपरिच्छे न बंधह) जो न परीत है और न
 अपरीत है ऐसा सिद्ध जीव ज्ञानाचरणीय कर्म का बंध नहीं करता है
 (एव आउगयज्जामो सप्त कम्मप्पयङ्गीमो) ज्ञानाचरण कर्म की तरह
 से ही आयुष्कर्मज सात कर्ममकूलियों को जानना चाहिये-तथा य-
 आयुष्कर्मजित दृष्टानाचरणीयादि कर्मों को भी परीत जीव कदाचित्
 बांधता है और कदाचित् नहीं बांधता है। पर जो अपरीत जीव है,
 वह तो बांधता ही है। जो नो परीत नो अपरीत हैं अर्थात् ऐसे जो

અવ્ય સસારવાળો છે) જ્ઞાનાચરણીય કર્મનો બંધ વિકરે કહે છે આ
 કથનનો ભાવ નીચે પ્રમાણે છે-જો પરીત છે-સરાગ હોય તો જ્ઞાનાચરણીય
 કર્મ બાંધે છે, પણ જો તે પરીત છે-ઘીતરાગ હોય તો તે જ્ઞાનાચરણીય
 કર્મ બાંધતો નથી. "અપરિચ્છે યજ્ઞહ" સાધારણ વનસ્પતિકાય રૂપ છે-અવ્ય
 જેનો સસાર અનન્ત હોય છે એવો છે-જોવો છે-જ્ઞાનાચરણીય કર્મ બાંધે છે
 (જોપરિચ્છ જોઅપરિચ્છે ન યજ્ઞહ) પણ નોપરિચ્છ અને નોઅપરીત એવો
 સિદ્ધ છે-જ્ઞાનાચરણીય કર્મનો બંધ કરતો નથી. (एव आउगयज्जामो सप्त
 वि कम्मप्पयङ्गीमो) પરીત જ્ઞાનની અપેક્ષાએ આયુષ્કર્મ સિવાયની સાતે કર્મ
 પ્રકૃતિઓના બંધનું સમસ્ત કથન જ્ઞાનાચરણીય કર્મના કથન પ્રમાણે જ સમજવું
 એટલે કે પરીત છે-આયુષ્કર્મ સિવાયની દર્શનાચરણીય આદિ સાતે કર્મ
 પ્રકૃતિઓનો બંધ વિકરે બાંધે છે. અપરીત છે-તો તે કર્મનો બંધ અવ્ય
 બાંધે છે, પણ ન પરીત અને ન અપરીત રૂપ સિદ્ધ છે-તે કર્મનો બંધ

અપરીતોઽપિ દ્વાવપિ ભજનયા કદાચિદ્ વધ્નીતઃ, કદાચિન્ન વધ્નીતઃ, પ્રત્યેકકાયઃ સાધારણકાયઃ, પરીતઃ, અપરીતઃ અલ્પસંસાર, અનન્તસંસારો વા આયુર્વન્ધકાલે એવ આયુર્વધ્નાતિ, તદ્ભિન્નકાલે ન આયુર્વધ્નાતિ, અતો ' ભજનયા ' ઇત્યુક્તમ્, કિન્તુ ' જોપરિત્ત-જોઅપરિત્તો ન વંધઈ ' નોપરીત-નોઅપરીત ' સિદ્ધરતુ ન વધ્નાત્યેવ ।

અથ જ્ઞાનવિષયકવંધદ્વારમધિકૃત્ય ગૌતમઃ પૂચ્છતિ- ' જાનાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કમ્મં કિં આભિણિવોદ્ધિયાણી વધઈ ? સુચણાણી, ઓદ્ધિણાણી, મળપજ્જવનાણી, કેવલણાણી વધઈ ? ' હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ આભિનિવોધિકજ્ઞાની

સિદ્ધ જીવ હૈ, વે કમી નહીં વાંધતે હૈ । (આડગં પરિત્તો વિ અપરિત્તો વિ ભયણા) આયુષ્ક કર્મ કો પરીત મી ઓર અપરીત મી ભજના સે વાંધતે હૈ । પ્રત્યેક કાયવાલા જીવ પરીત ઓર સાધારણ કાયવાલા જીવ અપરીત, અથવા અલ્પસંસારવાલા પરીત જીવ ઓર અનન્તસંસાર વાલા અપરીત જીવ યે દોનોં હી પ્રકાર કે જીવ આયુ કે વંધ કાલ મેં હી આયુ કા વંધ કરતે હૈ ઓર આયુ કે વંધકાલ કે અસમય મેં આયુ કા વંધ નહીં કરતે હૈ-ઇસ કારણ ભજના યહાં કહી ગઈ હૈ । કિન્તુ (જોપરિત્ત જોઅપરિત્તો ન વંધઈ) એસા જો કહા ગયા હૈ સો સિદ્ધ જીવ ન પરીત હૈ ઓર ન અપરીત હી હૈ-ઇસ કારણ વે સિદ્ધ જીવ આયુકર્મ કા વંધ નહીં કરતે હૈ ।

અવ જ્ઞાનવિષયકવંધદ્વારકો આશ્રિત કરકે ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નસે પૂછતે હૈ કિ- (જાનાવરણિજ્જં સ્વલુ મંતે ! કમ્મં કિં અભિણિવોદ્ધિયાણી વધઈ સુચણાણી, ઓદ્ધિણાણી, મળપજ્જવનાણી, કેવલણાણી વધઈ ?) હે ભદન્ત !

કહી કરતો નથી (આડગ પરિત્તો વિ અપરિત્તો વિ ભયણા) પરીત અને અપરીત એવો આયુકર્મનો બંધ વિકલ્પે બાધે છે પ્રત્યેક કાયવાળો પરીત એવ અને સાધારણ કાયવાળો અપરીત એવ, અથવા અલ્પ સંસારવાળો પરીત એવ અને અનન્ત સંસારવાળો અપરીત એવ, એ બન્ને પ્રકારના એવ આયુના બધકાળે જ આયુકર્મનો બંધ કરે છે પણ આયુના અબંધકાળે આયુકર્મનો બધ કરતા નથી, તે કારણે “ વિકલ્પે કર્મબંધ ” કહ્યો છે પરતુ (જો પરિત્ત જો અપરિત્તો ન વધઈ) નોપરીત અને નોઅપરીત એવો સિદ્ધ એવ આયુ-કર્મનો બંધ કરતો નથી

હવે ગૌતમસ્વામી જ્ઞાનવિષયકબંધદ્વારને અનુલક્ષીને નીચેનો પ્રશ્ન પૂછે છે— (જાનાવરણિજ્જં સ્વલુ મંતે ! કમ્મં કિં આભિણિવોદ્ધિયાણી વધઈ ? સુચણાણી, ઓદ્ધિણાણી, મળપજ્જવનાણી, કેવલણાણી વધઈ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કયા જ્ઞાનવાળો એવ બાધે છે ? શું આભિનિવોધિક જ્ઞાની (મતિજ્ઞાની)

મતિજ્ઞાની કિં જ્ઞાનધરણીયં કર્મ ઘટ્નાતિ ? । મગધાનાહ—‘ ગોયમા । દેદ્વિદ્ધા
 ચત્તારિ મયણાપ્પ ’ હે ગૌતમ ! અવસ્થના આદ્યામસ્વારા અમિનિષોષિદ્ધ
 ધુતા-પ્પિ-મન પર્યયજ્ઞાનિન મજ્જનયા કદ્ધાવિધુ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ ઘટ્નાતિ,
 કદ્ધાવિધુ ઘટ્નાતિ, સરાગાવસ્થાયાં ઘટ્નાતિ, ધીતરાગાવસ્થાયાં જ્ઞાનાધરણીય
 કર્મ ન ઘટ્નાતિ, અતો ‘ મજ્જનયા ’ શ્યુક્તમ્, ‘ કેવલ્લણાણી ન વપ્પહ ’ કેવલ
 જ્ઞાની ન ઘટ્નાતિ । ‘ એવ ઘેયણિજ્ઞપજ્જામો સઘવિ ’ એવ જ્ઞાનાધરણીય વેદ

જ્ઞાનાધરણીય કર્મ કોન સે જ્ઞાનવાલા જીવ પાંધતા હૈ ? ત્યા આમિનિ
 ષોષિકજ્ઞાની-મતિજ્ઞાની જીવ પાંધતા હૈ । યા ધુનજ્ઞાની જીવ પાંધતા હૈ ?
 યા અવધિજ્ઞાની જીવ પાંધતા હૈ યા મનઃ પર્યયજ્ઞાનો પાંધતા હૈ ? યા
 કેવલજ્ઞાની પાંધતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं कि
 (गौयमा) हे गौतम ! (देद्विद्विद्या चत्तारि मयणाप) आदि के चार जीव
 मतिज्ञानी-धुनज्ञानी, अवधिज्ञानी और मन पर्ययज्ञानी जीव-वेवल
 ज्ञानाधरणीय कर्म का पंध भजना से करते हैं-अर्थात् ये चार जीव
 कदाचित् ज्ञानाधरणीय कर्म का पंध करते भी हैं और कदाचित् नहीं
 भी करते हैं । जब ये सरागावस्था में रहते हैं, तब तो ज्ञानाधरणीय
 कर्म का पंध करते हैं और जब ये धीतरागावस्था में रहते हैं-तब ज्ञाना
 धरणीय कर्म का पंध नहीं करते हैं । इसीलिये यहाँ (भजना) पर
 प्रयुक्त किया गया है । (केवल्लणाणी न वप्पह) केवलज्ञानी आत्मा
 ज्ञानाधरणीय कर्म का पंध नहीं करता है-क्यों कि ज्ञानाधरणीय कर्म

અવ બાધે છે ? કે સુતજ્ઞાની અવ બાધે છે ? કે અવધિજ્ઞાની અવ બાધે છે ?
 કે મનાપર્યયજ્ઞાની અવ બાધે છે ? કે કેવલજ્ઞાની અવ બાધે છે ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે (ગોયમા ।) હે ગૌતમ !
 (દેદ્વિદ્ધા ચત્તારિ મયણાપ) પહેલા ચાર પ્રકારના એવો-મતિજ્ઞાની, સુતજ્ઞાની
 અવધિજ્ઞાની અને મનાપર્યયજ્ઞાની એવો જ્ઞાનાધરણીય કર્મનો બંધ વિકલ્પે
 કરે છે-એટલે કે તેઓ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ ક્યારેક બાંધે છે અને ક્યારેક
 બાંધતા નથી. ક્યારે તેઓ સરાગ અવસ્થાવાળા હોય છે ત્યારે તો જ્ઞાના
 ધરણીય કર્મ બાંધે છે, પરંતુ ક્યારે ધીતરાગ અવસ્થાવાળા હોય છે ત્યારે
 તેઓ જ્ઞાનાધરણીય કર્મ બાંધતા નથી. તે કારણે અહીં “ વિકલ્પે કર્મ બાંધે
 છે ” એવું કહ્યું છે (કેવલ્લણાણી ન વપ્પહ) પરંતુ કેવલજ્ઞાની આત્મા તો
 જ્ઞાનાધરણીય કર્મ બાંધતો જ નથી, કારણ કે જ્ઞાનાધરણીય કર્મનો સવધ

નીયવર્જાઃ સપ્તાપિ કર્મપ્રકૃતયો વેદિતવ્યાઃ, તથાહિ-વેદનીયવર્જિતાનિ દર્શના-
વરણાદિકર્માણ્યપિ આભિનિવોધિકજ્ઞાનિ પ્રમૃતયશ્ચત્વારો જ્ઞાનિનઃ કદાચિત્ સરાગો-
વસ્થાયાં વધ્નન્તિ, કદાચિદ્ વીતરાગાવસ્થાયાં ન વધ્નન્તિ, કેવલજ્ઞાની તુ ન
વધ્નાતિ । વેયણિજ્જ હેટ્ઠિલ્લા ચત્તારિ વધંતિ 'વેદનીયં કર્મ અધસ્તનાઃ આદ્યા-
શ્ચત્વાર આભિનિવોધિકજ્ઞાનિપ્રમૃતયોઽપિ વધ્નન્તિ, છદ્મસ્થાનાં શાતાશાતવેદનીયસ્ય
વીતરાગાણાં ચ શાતવેદનીયસ્ય વન્ધકત્વાત્ । 'કેવલણાણી મયણાણ' કેવલજ્ઞાની
મજ્જનયા વદાચિદ્ વધ્નાતિ વેદનીયમ્, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, સયોગિકેવલિનાં વેદ-
નીયવન્ધકત્વાત્ અયોગિકેવલિનાં સિદ્ધાનાં ચાવન્ધકત્વાત્ 'મજ્જનયા' ઇત્યુક્તમ્ ।

કે સર્વથા ક્ષય સે હી કેવલજ્ઞાનપ્રાપ્ત હોતા હૈ (એવં વેયણિજ્જ-
વજ્જાઓ સત્ત વિ) જ્ઞાનાવરણ કર્મ કી તરહ સે હી વેદનીયવર્જ સાત
કર્મ પ્રકૃતિયાં જાનની ચાહિયે-તથા ચ-વેદનીયકર્મ સે રહિત દર્શના-
વરણીય આદિ કર્મોં કા મી આભિનિવોધિક આદિ ચારજ્ઞાનવાલે જીવ
કદાચિત્ બંધ કરતે હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં કરતે હૈં । જબ યે સરાગાવ-
સ્થાપન્ન હોતે હૈં-તબ તો કરતે હૈં ઓર જબ યે વીતરાગાવસ્થાપન્ન હોતે
હૈં તબ નહીં કરતે હૈં । કેવલજ્ઞાની તો इनका बंध करते ही नहीं है ।
(વેયણિજ્જં હેટ્ઠિલ્લા ચત્તારિ વધંતિ) આદિ કે ચાર જ્ઞાનવાલે જીવ વેદ-
ની કર્મ કા બંધ કરતે હૈં । ક્યોં કિ છદ્મસ્થોં કે શાતાવેદનીય કા ઓર
અશાતાવેદનીયકા બંધ હોતા હૈં ઓર વીતરાગોંકે કેવલ એક શાતાવેદનીય
કા હી વન્ધ હોતા હૈં । (કેવલણાણી મયણાણ) કેવલજ્ઞાની જીવ કે
વેદનીય કર્મ કા બંધ વિકલ્પ સે હોતા હૈં એસા જો કહા ગયા હૈં ઉસકા
કારણ યહ હૈં કિ જબ કેવલજ્ઞાની જીવ તેરહવે ગુણસ્થાન મેં રહતા

વિનાશ થવાથી તો કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું હોય છે (એવં વેયણિજ્જવજ્જાઓ
સત્ત વિ) વેદનીય કર્મ સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિયોના કર્મબંધ વિષેનું કથન
જ્ઞાનાવરણીય કર્મના કથન પ્રમાણે જ સમજવું એટલે કે વેદનીય કર્મ સિવા-
યના સાતે કર્મો મનિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની અને મન પર્યાયજ્ઞાની
ક્યારેક બાંધે છે અને ક્યારેક બાંધતા નથી-જ્યારે તેઓ સરાગ અવસ્થાવાળા
હોય છે ત્યારે કરે છે પણ વીતરાગ અવસ્થાવાળા હોય ત્યારે કરતા નથી.
કેવળજ્ઞાની આત્મા તો તેમનો બંધ કરતો જ નથી. (વેયણિજ્જં હેટ્ઠિલ્લા ચત્તારિ
વધંતિ) વેદનીય કર્મનો બંધ પહેલા ચાર જ્ઞાનવાળા જીવ કરે છે, કારણ કે
છદ્મસ્થોને શાતાવેદનીયનો અને અશાતાવેદનીયનો બંધ હોય છે, પણ વીત-
રાગોને માત્ર શાતાવેદનીયનો જ બંધ હોય છે. (કેવલણાણી મયણાણ) કેવળ-
જ્ઞાની જીવ વેદનીય કર્મનો બંધ વિકલ્પે બાંધે છે આમ કહેવાનું કારણ એ

અય અજ્ઞાનવિષયવચ્ચદ્વારમાધિત્ય ગૌતમઃ પૂછતિ—‘જાણાવરણિજ્ઞ ન મંતે કમ્મં કિં મદ્અન્નાણિ વચ્ચહ સુયઅન્નાણી વચ્ચહ ?’ હે મદન્ત ! જાણાવરણીય કર્મ કિં મત્યજ્ઞાની વચ્ચાતિ ? કિમ્ શ્રુતાજ્ઞાની વચ્ચાતિ ? કિં વિમજ્જાજ્ઞાની વચ્ચાતિ ? । મગધાનાહ — ગોયમા ! આઠગવજ્ઞમાત્રો સત્તવિ વંધંતિ ’ હે ગૌતમ ! આયુષ્કર્મભાઃ સપ્તાઽપિ કર્મપ્રકૃતી મત્યજ્ઞાનિમમૃતયો વચ્ચન્તિ । ‘આઠગં મયણાપ ’ આયુષ્ક મમનયા કયાચિદ્ આયુષ્કવચ્ચનકાલે વચ્ચન્તિ, કદાચિદ્ ઠદ્મિન્નકાલે આયુર્ન વચ્ચન્તીત્યર્થ ।

હૈ તથ તો વહ જ્ઞાતાવેદનીય કર્મ કા વચ કરતા હી હૈ ઓર જબ વહી ચૌદહવે ગુણસ્થાનમેં વિરાજમાન હો જાતા હૈ યા સિદ્ધ બનજાતા હૈ તથ ઇસકે વેદનીય કર્મ કા વચ નહીં હોતા હૈ ।

અય અજ્ઞાનવિષયવચ્ચદ્વાર કો આશ્રિત કરકે ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં કિ—(જાણાવરણિજ્ઞ ન મંતે ! કમ્મ કિં મદ્ અજ્ઞાણી વચ્ચહ, સુય અજ્ઞાણી વચ્ચહ, વિમગ અજ્ઞાણી વચ્ચહ) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વચ જબ અજ્ઞાન કી અપેક્ષા સેકર વિચાર કરતે હૈં તો કૌન સા અજ્ઞાની જીવ બાંધતા હૈ—કયા મતિ અજ્ઞાની બાંધતા હૈ ? યા શ્રુત અજ્ઞાની બાંધતા હૈ ? યા વિમગજ્ઞાની—જિસકા અધવિજ્ઞાન મિધ્યાત્વ કે સવચ સે વિપરીત બના હુઆ હૈ—વેસા જીવ બાંધતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (આઠગવજ્ઞમાત્રો સત્તવિ વંધંતિ) આયુ કો છોડકર બાકી કી સાતોં હી કર્મપ્રકૃતિયોં કો મત્યજ્ઞાની આદિ જીવ બાંધતે હૈં । (આઠગં મયણાપ) આયુકર્મ કા વચ

છે કે અથારે કેવળજ્ઞાની છત્ર તેરમાં શુદ્ધસ્થાને રહે છે ત્યારે તેા તે જ્ઞાતા વેદનીય કર્મને બાંધ કરે ન છે પણ અથારે તે બૌદ્ધમાં શુદ્ધસ્થાને વિરાજમાન થઈ નવ છે અથવા તેા સિદ્ધપદને પ્રાપ્ત કરી છે છે, ત્યારે તે વેદનીય કર્મ બાંધતો નથી

હવે અજ્ઞાનવિષયવચ્ચદ્વારની અપેક્ષાએ ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (જાણાવરણિજ્ઞ ન મંતે ! કમ્મ કિં મદ્ અજ્ઞાણી વચ્ચહ સુય અજ્ઞાણી વચ્ચહ, વિમગ અજ્ઞાણી વચ્ચહ ?) હે મદન્ત ! અજ્ઞાનીની અપેક્ષાએ વિચાર કરવામાં આવે તેા કયો અજ્ઞાની છત્ર જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? શુ મતિ અજ્ઞાની બાંધે છે ? કે અત અજ્ઞાની બાંધે છે ? કે વિમગ અજ્ઞાની બાંધે છે ?

(તેણે અધવિજ્ઞાન મિધ્યાત્વના સબધથી વિપરીત બનેલું હોય એવા છત્રને વિમગ અજ્ઞાની કહે છે)

અથ યોગવિષયકબંધદ્વારમાશ્રિત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જ્ઞાનાવરણિજ્જં ણં મંતે કમ્મં
કિં મળજોગી બંધહ ? વયજોગી બંધહ ? કાયજોગી બંધહ ? અયોગી બંધહ ? હે ભદ્રન્ત !
જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ મનોયોગી વધ્નાતિ ? કિં વચોયોગી વધ્નાતિ ? કિં કાય-
યોગી વધ્નાતિ ? કિં વા અયોગો વધ્નાતિ ? । મગવાનાહ-‘ ગોયમા ! હેટ્ઠિલ્લા
તિન્નિ મયણાણ ’ હે ગૌતમ ! અધસ્તનાઃ આદ્યાસ્રયઃ મનોવચઃકાયયોગિનઃ
મજનયા કદાચિદ્ વધ્નન્તિ, કદાચિન્ન વધ્નન્તિ, એ તાવત્ મનોવચઃકાય-

વે અજ્ઞાની જીવ મજના સે કરતે હૈં-અર્થાત્ આયુર્કર્મ કે વધકાલ મેં
આયુ કા વધ કરતે હૈં ઔર મિત્ર કાલમેં ઉસકા વંધ નહીં કરતે હૈં ।

અવ યોગવિષયકબંધદ્વાર કો આશ્રિત કરકે ગૌતમ પ્રશ્ન સે પૂછતે
હૈં કિ-(જ્ઞાનાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કર્મં કિં મળજોગી વધહ ? વયજોગી
વંધહ ? કાયજોગી વધહ ? અયોગી વધહ ?) હે ભદ્રન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય
કર્મ કા વંધ યોગદ્વાર કી અપેક્ષા વિચાર કરને પર કૌનસા જીવ કરતા
હૈં-કયા મનોયોગ વાલા જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? યા
વચનયોગવાલા જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? યા જો
કાયજોગવાલા જીવ હૈં વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? યા
જિસકે હન તીનોં યોગોં મેં સે એક મી યોગ નહીં હૈં એસા જીવ જ્ઞાના-
વરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે
હૈં કિ-(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (હેટ્ઠિલ્લા તિન્નિ મયણાણ) આદિ કે તીનોં

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-(ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(આનગવજ્ઞાઓ સત્ત વિ વધતિ) મતિ અજ્ઞાની આદિ જીવો આયુકર્મ
સિવાયના સાતે કર્મોનો બંધ બાંધે છે. પરંતુ (આગમ મયણાણ) અજ્ઞાની
જીવો આયુકર્મનો બંધ વિકલ્પે કરે છે તેઓ આયુકર્મના બંધકાળે આયુનો
બંધ કરે છે અથવા તેઓ તેઓ બંધ કરતા નથી

હવે યોગવિષયકબંધદ્વારની અપેક્ષાએ ગૌતમસ્વામી મહાવીરપ્રશ્નને એવો
પ્રશ્ન પૂછે છે કે-(જ્ઞાનાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કર્મં કિં મળજોગી વધહ ? વયજોગી
વંધહ ? કાયજોગી વધહ ? અયોગી વધહ ?) યોગદ્વારની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા
કયા યોગવાળો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? શું મનોયોગવાળો જીવ
જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? કે વચનયોગવાળો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે
છે ? કે કાયયોગવાળો જીવ બાંધે છે ? કે અયોગી જીવ (આ ત્રણે યોગમાથી
એક પણ યોગ ન હોય એવો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-(ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(હેટ્ઠિલ્લા તિન્નિ મયણાણ) પહેલા ત્રણ યોગવાળા જીવો-મનયોગી, વચન-

યોગિનઃ ઉપશાન્તમોહગુણસ્થાનકર્ત્વિન સ્ત્રીગમોહગુણસ્થાનકર્ત્વિનઃ સયોગિ
કેવલિન્નમ્ વર્તન્તે સે જ્ઞાનાવરણં ન વચ્નન્તિ, સદન્યે તુ વચ્નન્તયેષ, અતો ' મઞ્જ
નયા ' ઇત્યુક્તમ્ । 'અમોગી ન વંધઘ' 'અયોગી અયોગિકેવમ્, સિદ્ધમ્ ન વધ્નાતિ,
' ઇવં વેયણિજ્જવજ્જાઓ સસંધિ ' એવ જ્ઞાનાવરણવદેન વેદનીયવર્જા સપ્પાપિ
કર્મપ્રકૃતયો વેદિતવ્યા , તથાહિ--વેદનીયવર્જાનિ દર્શનાવરણીયાદિ કર્મોષિ
મનોવચઃ કાયયોગિન કદાચિષ્ વધ્નન્તિ, કદાચિન્ન વધ્નન્તિ, અયોગી ન વધ્ના

હી યોગલાલે-મન વચન ઓર કાય યોગલાલે ઝીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ
કા વધ મજના સે કરતે હૈ-અર્થાત્ કદાચિત્ વે કરતે મી હૈ ઓર
કદાચિત્ વે નહીં મી કરતે હૈ । તાત્પર્ય હસકા એસા હૈ કિ જો મન,
વચન, કાય યોગલાલે ઝીવ જયતક ગ્યારહવે, ચારહવે ઓર તેરહવે ગુણ
સ્થાન મેં વર્તમાન રહતે હૈ વે ઘડાં પર જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ નહીં
કરતે હૈ । જન ગુણસ્થાનો સે મિલ્લ નીચે કે ગુણસ્થાનો મેં જો ઝીવ રહતે
હૈ વે અવશ્ય ૨ હી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ કરતે હૈ । હસી વાત
કો સૂચિત કરને કે લિયે સૂચકારને ઘડાં મજના પદ કા વયોગ કિયા
હૈ । અયોગિ કેવલી ઓર સિદ્ધ ઝીવ જન યોગો સે રહિત હો જાને ક
કારણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ નહીં કરતે હૈ । (એવ વેયણિજ્જવજ્જા
ઓ સસંધિ) જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કી તરહ સે હી વેદનીયવર્જ સાતોં હી
કર્મપ્રકૃતિયોં કે વિષય મેં મી જાનના ચાહિયે-તથા ચ-વેદનીય કર્મ
કો છોડકર દર્શનાવરણીય આદિ કર્મપ્રકૃતિયોં કા વધ વે મન, વચન,
કાયયોગલાલે ઝીવ કર્મી કરતે હૈ ઓર કર્મી નહીં મી કરતે હૈ । તથા

યોગી અને કાયયોગી એવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધ વિકલ્પે કરે છે એટલે
કે ક્યારેક તેઓ તેનો બંધ કરે છે અને ક્યારેક નથી કરતા આ કથનનો
ભાવ નીચે પ્રમાણે છે-મન વચન અને કાયયોગવાળા એવો જ્યાં સુધી
અનિવાર્યમાં બારમા અને તેરમાં પ્રવૃત્તિઓમાં રહેલા હોય છે ત્યાં સુધી તેઓ
જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધતા નથી, પણ તે પ્રવૃત્તિઓ કરતાં નીચેના પ્રવૃત્તિઓમાં
રહેલા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અવરુદ્ધ બાપિ છે એ વાત મહત્ કરવાને માટે
' વિકલ્પે બાપિ છે ' એવું કથન કર્યું છે અયોગી કેવલી અને સિદ્ધ એવ
આ યોગીથી રહિત થઈ જવાને કારણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધતા નથી.

(એવ વેયણિજ્જવજ્જાઓ સસંધિ) વેદનીય કર્મ સિવાયના સાતે કર્મના
બંધ વિષેનું કથન જ્ઞાનાવરણીય કર્મના કથન પ્રમાણે જ સમજવું એટલે કે
મન, વચન અને કાયયોગવાળા એવો વેદનીય કર્મ સિવાયના સાતે કર્મોના
બંધ ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતા નથી, તથા અયોગી એવો આ સાતે

ચતુષ્પ્રવેશે નરકત્રિકયોગે કોષ્ટકમ્
રત્નપ્રભયા—૪૬
શર્કરાપ્રભયા—૩૦
વાલુકાપ્રભયા—૧૮
પદ્મપ્રભયા— ૯
ધૂમપ્રભયા— ૩
સર્વે મજ્ઞાઃ । ૧૦૫

આગે કી પૃથિવિયોં કે સાથ જય સંચાર કિયા જાતા હૈ તય તીન ૩ વિકલ્પ આતે હૈંં ઓર હન તીન વિકલ્પોં કા ૧-૧-૨, ૧-૨-૧, ૨-૧-૧ હન વિકલ્પોં સે ગુણા કરને પર ૯ વિકલ્પ હો જાતે હૈંં। વાલુકાપ્રભા ઓર ધૂમપ્રભા કા આગે કી પૃથિવિયોં કે સાથ સંચાર કરને પર દો વિકલ્પ હોતે હૈંં-હનકા તીન ૩ વિકલ્પોં સે ગુણા કરને પર ૬ ભંગ આ જાતે હૈંં-હસી તરહ સે વાલુકાપ્રભા ઓર તમઃપ્રભા કા આગે કી એક અઘઃ સપ્તમી પૃથિવી કે સાથ સંચાર કરને પર એક વિકલ્પ આતા હૈંં ઓર હસ એક વિકલ્પ કે સાથ તીન વિકલ્પોં સે ગુણા કરને પર તીન ભંગ આ જાતે હૈંં-હસ તરહ વાલુકાપ્રભા કે સંયોગ વાલે ૧૮ ભંગ આ જાતે હૈંં। હસી તરહ સે પદ્મપ્રભા કે સંયોગ વાલે ૯ ઓર ધૂમ પ્રભા કે સંયોગ વાલે તીન ભંગ આતે હૈંં। યે સઘ ભંગ મિલકર ૧૦૫ હોતે હૈંં। યહી વાત સંસ્કૃતભાષામેં દિયા હુઆ કોષ્ટક દ્વારા સ્પષ્ટ કિયા હૈં-

વાલુકાપ્રભા અને પદ્મપ્રભાને બાકીની ત્રણ પૃથ્વીઓ સાથે અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૩ ભાંગા બને છે એવાં ત્રણ ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો બને છે તેથી તે ત્રણ વિકલ્પના કુલ ભાંગા $૩ \times ૩ = ૯$ બને છે એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા અને ધૂમપ્રભાને બાકીની બે પૃથ્વીઓ સાથે અનુક્રમે યોગ કરવાથી બે ભાંગા બને છે. એવાં બે ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો (૧, ૧, ૨, -૧, ૨, ૧, અને ૨, ૧, ૧ વાળા ત્રણ વિકલ્પો) બનતા હોવાથી કુલ ભાંગા $૨ \times ૩ = ૬$ થાય છે. એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા અને તમઃપ્રભાના સાતમી પૃથ્વી સાથેના યોગથી ૧ ભાંગો બને છે. એવા એક ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પ બનતા હોવાથી તેમના કુલ ભાંગા $૧ \times ૩ = ૩$ થાય છે આ રીતે વાલુકાપ્રભાના સંયોગવાળા કુલ ૧૮ ભાંગા બને છે એજ પ્રમાણે પદ્મપ્રભાના સંયોગવાળા કુલ ૯ ભાંગા બને છે અને ધૂમપ્રભાના સંયોગવાળા કુલ ૩ ભાંગા બને છે આ બધા ભાંગાઓ મળીને કુલ ૧૦૫ ત્રિસંયોગી ભાંગા (વિકલ્પો) થાય છે. એજ વાત ટીકામાં બતાવેલ કૈાઠા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામા આવી છે.

અદૃશુષિ મયણાપ' હે ગૌતમ ! અદૃશુષિ પરમપ્રકૃતિયુ મમનયા ધર્મી મથતિ, તયાદિ—મદ્યાવપિકર્મપ્રકૃતીઃ જ્ઞાનાવરણીયાદિપ્રકૃતી, સાકારોપયુક્તઃ અનાકારોપયુક્તો વા મમનયા—કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન વધ્નાતિ, સાકારઽનાકારો સયોગાનામ્ અયોગાનાં ચ ઉપયોગો સ્યાતામ્ તથોપયોગદ્વયેઽપિ સયોગા જ્ઞાનાવરણાદિકર્મપ્રકૃતીઃ યથાયથ વધ્નન્તિ, અયોગાસ્તુ ન વધ્નન્તિ, અતો 'મમનયા' હત્યુક્તમ્ ।

અથ આહારવિષયકર્મવધ્નદ્વારમાશ્રિત્ય ગૌતમ ! પૂચ્છતિ—' જાણાવરણિર્જં ધર્મંતે ! કસ્મં કિં આહારણ વધ્નહ ? ' હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણોર્ધં કર્મં કિમ્ આહારકો વધ્નાતિ ? ' અણાહારણ વધ્નહ ? ' કિમ્ અનાહારકો વધ્નાતિ ? મગવાનાહ—' ગોયમા ! દોષિ મયણાપ ' હે ગૌતમ ! ધૌ અપિ આહારકઃ, અનાહારકઃ મમ (અદૃશુ વિ મયણાપ) આઠો ધી કર્મપ્રકૃતિયોં કે વિષય મેં યદ્દાં મજના સે વધ કરના કહા ગયા હૈ—હસ વિષય મેં સુલાશા હસ પ્રકાર સે હૈ—સયોગ ઓર અયોગ હન દોનોં કે સાકાર ઓર અનાકાર દોનોં પ્રકાર કા ઉપયોગ હોતા હૈ । સયોગ અર્થાત્ યોગસહિત જીવ હન દોનોં ધી ઉપયોગોં મેં જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મપ્રકૃતિયોં કા વધાયોગ્ય વંધ કરતે હૈં । ઓર જો યોગ સે રહિત જીવ હૈં વે હન જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મપ્રકૃતિયોં કા વંધ નહીં કરતે હૈં ।

અથ આહારવિષયકર્મવધ્નદ્વાર કો આશ્રિત કરકે ગૌતમપ્રશ્નસે પૂછતે હૈં કિં (જાણાવરણિર્જં ધર્મંતે ! કસ્મં કિં આહારણ વધ્નહ ?) હેમદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કયા આહારક જીવ વાંધતે હૈં યા (અણાહારણ વધ્નહ) અનાહારક જીવ વાંધતે હૈં ? હસકા ઉત્તર દેતે છુપ પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે

ઉત્તર—(ગોયમા ! અદૃશુ વિ મયણાપ) હે ગૌતમ ! તે જન્ને પ્રકારનાં છવે આઠે ધર્મોનાં જંધ વિકલ્પે કરે છે—અધારક કરે છે જ્ઞાને અધારક કરતા નથી આ વિષયમાં નીચે પ્રમાણે સ્પષ્ટીકરણ કરી શકાય—સયોગ અને અયોગ જો જન્નેનાં સાકાર અને અનાકાર જો જન્ને પ્રકારનાં ઉપયોગ દોષ છે અયોગ છવે જ્ઞાને કે યોગયુક્ત છવે જો જન્ને ઉપયોગોમાં જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠે ધર્મપ્રકૃતિયોનાં વધાયોગ્ય જંધ કરે છે પણ જે છવે યોગથી રહિત દોષ છે તેજો જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મપ્રકૃતિયોનાં જંધ કરતા નથી કવે આકારક દ્વારને અનુસક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—જાણાવરણિર્જં ધર્મંતે ! કસ્મં કિં આહારણ વધ્નહ ? અણાહારણ વધ્નહ ?) હે મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શુ આકારક છવે આપે છે ? કે અનાકારક છવે આપે છે ?

તિતી ભાવ. । ‘ વેયણિજ્જં હેદ્દિલ્લા વંધતિ ’ વેદનીયં કર્મ અધસ્તનાઃ આદ્યાસ્ત્રયો મનોવચઃ કાયયોગિનઃ વધ્નન્તિ, સયોગાનાં વેદનીયવન્ધકત્વાત્, ‘ અજોગી ન વંધઈ ’ અયોગી વેદનીયં કર્મ ન વધ્નાતિ, અયોગિનઃ સર્વકર્માવન્ધકત્વાત્ ।

અથ ઉપયોગવિષયકવંધદ્વારમાશ્રિત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ જાણાવરણિજ્જં જં મંતે કમ્મં કિં સાગારોવઉત્તે વંધઈ ’ હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ સાકારોપયુક્તો વધ્નાતિ ? ‘ અજાગારોવઉત્તે વંધઈ ? ’ અનાકારોપયુક્તો વા વધ્નાતિ ? ભગવાનાહ-‘ ગોયમા !

અયોગી જીવ હન કર્મપ્રકૃતિયોં કા વધ નહીં કરતા હૈ (વેયણિજ્જં હેદ્દિલ્લા વંધંતિ) વેદનીય કર્મ કા વંધ તીનોં યોગ વાલે કરતે હૈં । કયોં કિ તીનોં યોગવાલોં કો વેદનીય કર્મ કા વધક માના ગયા હૈ । (અજોગી ન વધઈ) અયોગી જીવ વેદનીય કર્મ કા વધ નહીં કરતા હૈ । કયોં કિ અયોગી જીવ કે કિસી ભી કર્મ કા વધ નહીં હોતા હૈ ।

અવ સૂત્રકાર ઉપયોગ વિષયકવંધદ્વારકો આશ્રિત કરકે જ્ઞાનાવરણીય આદિકર્મોંકે વાંધનેકે વિષયમેં કથન કરતે હૈં-હસમેં ગૌતમપ્રશ્નસે એસા પૂછતે હૈં કિ-(જાણાવરણિજ્જં જં મંતે ! કમ્મં કિં સાગારોવઉત્તે વંધઈ ? અજાગારોવઉત્તે વધઈ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ કૌન સે ઉપયોગ વાલા જીવ કરતા હૈ ?-કયા જો સાકારોપયોગ સે યુક્ત હોતા હૈ અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગવાલા હોતા હૈ-વહ કરતા હૈ ? યા અનાકારોપયોગવાલા હોતા હૈ-અર્થાત્ દર્શનોપયોગવાલા હોતા હૈ-વહ કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ-(ગોયમા) હે ગૌતમ !

કર્મપ્રકૃતિયોના બધ કદી પણ કરતા નથી. (વેયણિજ્જં હેદ્દિલ્લા વંધતિ) વેદનીય કર્મનો બધ ત્રણે યોગવાળા જીવો કરે છે, કારણ કે ત્રણે યોગવાળા જીવોને વેદનીય કર્મના બંધક માનવામા આવેલા છે, (અજોગી ન વધઈ) પણ અયોગી જીવ વેદનીય કર્મનો બધ કરતો નથી, કારણ કે અયોગી જીવને કોઈ પણ કર્મનો બંધ થતો નથી

હવે ગૌતમ સ્વામી ઉપયોગ દ્વારને અનુલક્ષીને જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના બધના વિષયમા મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે-(જાણાવરણિજ્જં જં મંતે ! કમ્મં કિં સાગારોવઉત્તે વંધઈ ? અજાગારોવઉત્તે વધઈ ?) હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બધ કયા પ્રકારના ઉપયોગવાળો જીવ કરે છે ? શું સાકાર ઉપયોગવાળો જીવ (જ્ઞાનોપયોગવાળો જીવ દર્શનોપયોગવાળો જીવ) તેનો બંધ કરે છે ?

આહારક, અનાહારક્ય કદાચિત્ત ષઙ્ઘનાતિ, કદાચિત્ત ષઙ્ઘનાતિ 'યેયગિજ્ઞ આહારક
 ષઙ્ઘ' વેદનીય કર્મ આહારકો ષઙ્ઘનાતિ, અયોગિરજ્ઞાનાં સર્વેણાં વેદનીયકર્મ
 ષઙ્ઘસ્ત્વાત્, 'અનાહારક મયણા' અનાહારકો મજનયા વિપ્રહગત્યાપન્ન,
 સમુદ્ધાતગતકેવલી ચ વેદનીય ષઙ્ઘનાતિ અયોગી, સિદ્ધમ્ ન ષઙ્ઘનાતીતિ માષ' ।
 આઠણ આહારક મયણા' આયુષ્ક કર્મ આહારકો મજનયા, આયુર્ધન્વકાલે
 આયુષ્ક ષઙ્ઘસ્ત્વાત્, સદ્મિન્નકાલે ચ તદ્વચ્ચસ્ત્વાત્, 'અનાહારક ષ ષઙ્ઘ'
 અનાહારકો ન ષઙ્ઘનાતિ, સમુદ્ધાતગતકેવરિનાં વિપ્રહગતિગતાનાં ચ આયુષ્કા
 ષઙ્ઘસ્ત્વાત્ ।

દર્શનાધરણ આદિ છ કર્મપ્રકૃતિયોં કે આલાપક-સૂત્ર-અપને આપ
 વિચાર હેના ચાહિયે જૈસે-વેદનીય ઔર આયુષ્ક કો છોડકર દર્શનાધ
 રણ આદિ કર્મોં કો ઔ આહારક જીષ ઔર અનાહારક જીષ કદાચિત્
 ષાંઘતા હૈ ઔર કદાચિત્ત નહીં ષાંઘતા હૈ । (યેયગિજ્ઞ આહારક ષઙ્ઘ)
 વેદનીય કર્મ કો આહારક જીષ ષાંઘતા હૈ । ક્યોં કિ અયોગી કો છોડ
 કર સય હી જીષ વેદનીય કર્મકે ષંઘક માને ગયે હૈ । (આનાહારક
 મયણા) અનાહારક જીષ મજના સે વેદનીય કર્મ કા ષઙ્ઘ કરતા હૈ-
 અર્થાત્ વિપ્રહગતિઘાલા અનાહારક જીષ ઔર સમુદ્ધાતગત કેવલી તો
 વેદનીય કર્મ કા ષઙ્ઘ કરતે હૈ ઔર અયોગી જીષ તથા સિદ્ધપરમામા
 યે વેદનીય કર્મ કા ષંઘ નહીં કરતે હૈ । (આઠણ આહારક મયણા)
 આહારક જીષ આયુષ્ક કા ષંઘ ડસકે ષઙ્ઘ હોને કે સમય મેં હી કરતા
 હૈ ઔર મિત્ત સમય મેં નહીં કરતા હૈ । (અનાહારક ષ ષઙ્ઘ) અના

કમ સિવાયના છ કમ અપીતુ કથન જ્ઞાનાધરણીય કર્મના કથન પ્રમાણે જ
 સમજવું જોઈશે કે આયુષ્કમ સિવાયના છ કમોના બધા આહારક અને
 અનાહારક છવે વિકલ્પે બાધે છે-અર્થાત્ છે પણ ખરા અને નથી પણ બાંધતા.
 (યેયગિજ્ઞ આહારક ષઙ્ઘ) વેદનીય કર્મ આહારક છવ બાધે છે આપ
 હારણ જો છે કે અયોગી સિવાયના સઘળા છવેને વેદનીય કર્મના બધક
 માનવામાં આવેલા છે (અનાહારક મયણા) અનાહારક છવ વેદનીય કર્મ
 વિકલ્પે બાધે છે-આ કથનનો ભાવ નીચે પ્રમાણે છે—

વિમલ મતિવાળો અનાહારક છવ અને સમુદ્ધાતગત કેવલી તો વેદનીય
 કર્મનો બધ કરે છે, પરંતુ અયોગી છવ તથા સિદ્ધ પરમાત્મા વેદનીય
 કર્મનો બધ કરતા નથી. (આઠણ આહારક મયણા) આહારક છવ આપ
 કર્મના બધ વિકલ્પે કરે છે-જોઈશે કે આયુષ્કના બધાણે તો આયુષ્કનો
 બધ કરે છે, પણ અબધાણે તેઓ આયુષ્કનો બધ કરતા નથી. (અના

नया कदाचिद् बध्नीतः, कदाचिन्न बध्नीतः, आहारको वीतरागोऽपि भवति, नासौ ज्ञानावरणं बध्नाति, सरागस्तु आहारको बध्नाति, इति भजनया आहारको बध्नाति । तथा अनाहारकः समुद्धातगतकेवली, विग्रहगत्याऽऽपन्नश्च भवेत्, तत्र समुद्धातगतकेवली अनाहारको न बध्नाति, विग्रहगत्यापन्नस्तु अनाहारको बध्नाति, इति भजनया अनाहारको बध्नाति, । ' एव वेयणिज्जाऽऽउगवज्जाणं छण्हं ' एवं ज्ञानावरणवदेव वेदनीयायुष्कवर्जानां पण्णामपि कर्मप्रकृतीनाम् आलापकाः स्वयमूहनीयाः, तथाहि-वेदनीयायुष्कवर्जितानि दर्शनावरणादिकर्मण्यपि

हैं कि (गोयमा) हे गौतम ! (दो वि भयणाए) आहारक और अनाहारक जीव भजना से ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करते हैं । यदि आहारक जीव वीतराग है तो वह ज्ञानावरणीय कर्म का बंध नहीं करता है, और यदि वह सराग है तो अवश्य ही ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करता है । इसलिये भजना से आहारक जीव ज्ञानावरणीय कर्म का बंध करता है ऐसा कहा है । जिस समय केवली भगवान् समुद्धात करते हैं उस समय वे, तथा विग्रहगति में रहा हुआ जीव ये अनाहारक होते हैं । अनाहारक समुद्धातगत केवली ज्ञानावरणकर्म का बंध नहीं करता है और विग्रहगतिवाला अनाहारक जीव ज्ञानावरणकर्म का बंध करता है-इसलिये भजना से अनाहारक जीव ज्ञानावरण कर्म का बंध करता है ऐसा कहा है । (एवं वेयणिज्जा आउगवज्जाणं छण्हं) ज्ञानावरणकर्म की तरह से ही वेदनीय और आयुष्क कर्म को छोड़कर

तेने। उत्तर आपता भडावीर प्रभु कडे छे-(गोयमा ! दो वि भयणाए) हे गौतम ! आहारक अने अनाहारक एव ज्ञानावरणीय कर्मने अंध विकल्पे करे छे अटले के क्यारेक करे छे अने क्यारेक करता नथी जे आहारक एव वीतराग होय तो ते ज्ञानावरणीय कर्मने अंध करतो नथी, पण्ण जे ते सराग होय तो ज्ञानावरणीय कर्मने अंध अवश्य करे छे तेथी जे एवुं कहु छे के " आहारक एव विकल्पे ज्ञानावरणीय कर्मने अंध करे छे " जे समये केवली भगवान् समुद्धात करे छे त्यारे तेजो अनाहारक होय छे, अने विग्रह गतिमां रडेले। एव अनाहारक होय छे अनाहारक समुद्धातगत केवली भगवान् ज्ञानावरणीय कर्मने अंध करता नथी, पण्ण विग्रह गतिवाणे। अनाहारक एव ज्ञानावरणीय कर्मने अंध करे छे तेथी जे एवुं कहु छे के " अनाहारक विकल्पे ज्ञानावरणीय कर्मने अंध करे छे (एवं वेयणिज्जा आउगवज्जाणं छण्हं) आहारक अने अनाहारक एवोना वेदनीय अने आयु-

કર્તાત્, અતો 'મજનયા' ઇત્યુક્તમ્, કિન્તુ 'જોસુહુમ-જોધાયરે ન વંચ' જોસુહુમ-જોધાયરો હિ સિદ્ધો ન વધ્નાતિ, સિદ્ધસ્ય વધ્નકર્તાગાનાત્, 'એં આઝગવજ્ઞાઓ સત્તવિ' એં જ્ઞાનાવરણવદેવ આયુષ્કવર્જાઃ સપ્તાપિ કર્મમકૃતયો વેદિતવ્યાઃ, તયાહિ આયુષ્કવર્મિતાનિ વર્ણનાવરણાદિકર્માણ્યપિ સુક્ષ્મો વધ્નાતિ, વાદરો મજનયા કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, જોસુહુમ-જોધાયરસ્ય સિદ્ધો ન વધ્નાત્યેવેત્યર્થઃ । 'આઝપ સુહુમે, વાયરે મયળાપ' આયુષ્કં સુક્ષ્મઃ વાદરથ મમનયા કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, આયુર્ધનકાલે આયુર્ધ

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ કરતા હૈ અર્થાત્ જો વાદર જીવ વીતરાગ હૈ વે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ નહીં કરતે હૈ-ઐર જો વાદર જીવ સરાગ હૈ વે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ કરતે હૈ । (જો સુહુમ જો વાયરે ન વંચ) સિદ્ધ જીવ જો કિ ન સુક્ષ્મ હૈ ઐર ન વાદર હૈ, વે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વધ નહીં કરતે હૈ । વર્ગો કિ સિદ્ધ જીવ કિસી મી કર્મ કા વધ કરને ઘાલે નહીં હોતે હૈ । (એં આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત વિ) જ્ઞાનાવરણ કી તરહ સે હી આયુષ્કવર્જ સાત કર્મો કો મી જાનના વાહિયે । તયા વ-આયુષ્કવર્જ વર્ણનાવરણ આદિ કર્મો કો મી સુક્ષ્મ જીવ વાંચતે હૈ । વાદર ઈન્હેં મજના સે વાંચતા હૈ । ઐર જો સુક્ષ્મ વાદર નહીં હૈ એસે સિદ્ધ જીવ ઈન્હેં નહીં વાંચતે હૈ । (આઝપ સુહુમે, વાયરે મયળાપ) આયુષ્કર્મ કો સુક્ષ્મ ઐર વાદર જીવ મજના સે વાંચતા હૈ-અર્થાત્ આયુષ્કે વંચકાલ હૈ આયુ કા વંચ કરતા હૈ ઐર મિત્તકાલ મેં-

બધ કરે હૈ પણ ખરો અને નથી પણ કરતો વીતરાગ બાદર એવ તે કરને બધ કરતો નથી પણ સરાગ બાદર એવ તેનો બધ કરે છે (જો સુહુમ જો વાયરે ન વંચ) સિદ્ધ એવ કે જે સુક્ષ્મ પણ નથી અને બાદર પણ નથી, તે જ્ઞાનાવરણીય કરને બધ કરતા નથી કારણ કે સિદ્ધ એવ કેમ પણ કરને બધ કરતા નથી । (એં આઝગવજ્ઞાઓ સત્ત વિ) આ જ્ઞાની અપેક્ષાએ આયુષ્કર્મ સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિયોના બંધનુ કથન જ્ઞાનાવરણીય કરને કથન પ્રમાણે જ સમજનું

એટલે કે આયુષ્કર્મ સિવાયના જ્ઞાનાવરણીય આદિ સાતે કર્મો પણ સુક્ષ્મ એવો બાંધે હૈ બાદર એવો તે સાતે કર્મો વિકલ્પે બાંધે છે અને જે એવો સુક્ષ્મ કે બાદર નથી એવા વિદ્યમતિના એવો તેમનો બધ કરતા નથી । (આઝપ સુહુમે વાયરે મયળાપ) આયુષ્કર્મનો બાંધ સુક્ષ્મ અને બાદર એવો વિકલ્પે બાંધે છે એટલે કે તેઓ આયુના બધકાળે આયુનો બધ કરે છે,

અથ સૂક્ષ્મવિષયકવંધદ્વારમાશ્રિત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જ્ઞાનાવરણિજ્જં ણં મંતે કમ્મં કિં સુહુમે, વંધઈ વાયરે વંધઈ ?’ હે ભદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિં સૂક્ષ્મઃ વધ્નાતિ વાદરો વા વધ્નાતિ ? ‘જ્ઞોસુહુમ-જ્ઞોવાયરે વંધઈ ?’ નોસૂક્ષ્મ-નોવાદરો વા કિં વધ્નાતિ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! સુહુમે વંધઈ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મો વધ્નાતિ, ‘વાયરે મયણાણ’ વાદરો મજ્જનયા કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાનિ, વીતરાગવાદરાણાં જ્ઞાનાવરણાવન્ધકત્વાત્, સરાગવાદરાણાં ચ તદ્વન્ધ-

હારક જીવ-સમુદ્ધાતગત કેવલી ઓર વિગ્રહગતિ વાળે જીવ-આયુકર્મ કા વંધ નહીં કરતે હૈં । ક્યોં કિં ઇસ અવસ્થા મૈં વે આયુ કર્મ કે અવન્ધક માને ગયે હૈં ।

અથ સૂક્ષ્મવિષયકવંધદ્વારકા આશ્રિત કરકે ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નસે પૂછતે હૈં, કિં—(જ્ઞાનાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કમ્મ કિં સુહુમે વંધઈ, વાયરે વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! સૂક્ષ્મદ્વાર વી અપેક્ષા વિચાર કરનેપર કૌનસા જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? કયા જો સૂક્ષ્મનામકર્મ કે ઉદયવાલા જીવ હૈં વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? યા જો વાદર નામ કર્મ કે ઉદયવાલા જીવ હૈં, વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? (જ્ઞો સુહુમ જ્ઞો વાયરે વંધઈ) જો જીવ ન સૂક્ષ્મ હૈં ઓર ન વાદર હૈં વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સુહુમે વંધઈ) સૂક્ષ્મ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મકા વંધ કરતા હૈં (વાયરે મયણાણ) વાદર જીવ મજ્જના સે

હારણ જો વંધઈ) અનાહારકે જીવ એટલે કે સમુદ્ધાતગત કેવલી અને વિગ્રહ ગતિવાળા જીવો આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી, કારણ કે આ અવસ્થામાં તેમને આયુકર્મના અવન્ધક માનવામાં આવેલા છે.

હવે ગૌતમ સ્વામી સૂક્ષ્મદ્વારને અનુલક્ષીને મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (જ્ઞાનાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કમ્મ કિં સુહુમે વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! સૂક્ષ્મદ્વારની અપેક્ષાએ વિચાર કરતા કયો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? શું સૂક્ષ્મનામકર્મના ઉદયવાળો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? કે “ વાયરે વંધઈ ? ” બાદર (સ્થૂળ) નામકર્મના ઉદયવાળો જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ? અથવા (જ્ઞો સુહુમ જ્ઞો વાયરે વંધઈ) જે જીવ ન સૂક્ષ્મ અને ન બાદર હોય છે, તેઓ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સુહુમે વંધઈ) સૂક્ષ્મ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરે છે, (વાયરે મયણાણ) બાદર (સ્થૂળ) જીવ તે કર્મનો

મવિવ્યતિ સ અચરમઃ અમન્યઃ સસારી, સિદ્ધઃ અચરમઃ, સમ્ય ચરમ મત્રામાણાત્, સત્ર ચરમો યથાસમયમ્ અપ્તાપિ કર્મપ્રકૃતી યન્નાતિ, અપોગિત્વ ન યન્નાતિ, ઇતિ મજના સત્ર યોગ્યા, અચરમસ્તુ સસારી અપ્તાપિ કર્મપ્રકૃતીઃ યન્નાતિ, સિદ્ધસ્તુ ન યન્નાતીત્યપ્રાપિ મમના ॥ સુ. ૫ ॥

ચેદકજીવાલ્પમહુત્વપ્રત્યક્ષતા ।

કર્મવેશાધિકારાત્ ચેદકજીવાનામ્ અરપમહુત્વરક્તગ્વર્તા નિરુપયિતુમાર્-
'પપસિ નં મંતે ।' ઇત્યાદિ ।

મૂલ્કમ્—પપસિ ણં મંતે । જીવાણં ઇત્થીવેયગાણં, પુરિસ
વેયગાણ નપુસગવેયગાણં, અવેયગાણ ય કયરે કયરેહિતો

મય નહીં હોગા વહ અચરમ જીવ હૈ, અચરમ પદ સે અમન્ય સસારી
કા મી પ્રહ્ણ હોતા હૈ ઓર સિદ્ધ જીવ કા મી પ્રહ્ણ હોતા હૈ ક્યોં કિ
સિદ્ધ જીવ કે સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત હો જાને કે વાત્ ચરમમય કા અભાવ હૈ ।
इनमें जो चरम जीव है—अमी जिसका अन्तिम भय नहीं है वह तो
यथासंभव आठों मी कर्मप्रकृतियों को पाँचता है और जो चरम जीव
अयोगी है—जिसका अमी यही अन्तिम भय है—तो वह किसी मी कर्म
प्रकृति का पंच नहीं करता है । इसी तरह अचरमपद के जब अमन्य-
संसारी जीव का ग्रहण करते हैं तो वह मी आठों कर्मप्रकृतियों का पंच
करता है और जब अचरमपद से सिद्ध जीव का ग्रहण करते हैं तो वह
किसी मी कर्मप्रकृति का पंच नहीं करता है—इस तरह से हमपत्र
चरम अचरम दोनों जगह । मज्झा जाननी चाहिये ॥ सु. ५ ॥

જે ભવનો ભવ અન્તિમ હોય તેને ચરમ ભવ કહે છે, અને જેનો
અન્તિમ ભવ કહી પણ થવાનો નથી તેને અચરમ ભવ કહે છે અચરમ પદ
અમન્ય સસારીને માટે પણ વપરાય છે અને સિદ્ધ ભવોને માટે પણ વપ
રાય છે કારણ કે સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેમને ચરમભવનો અભાવ હોય
છે આ મન્ને પ્રકારના ભવોમયી જે ચરમ ભવ છે—અત્યારે જ જેનો અન્તિમ
ભવ થાઉ નથી તે તો યથા સંભવ આઠે કર્મોના બંધ કહે છે, પણ જે
ચરમ ભવ અયોગી છે—જેનો અન્તિમ ભવ અત્યારે જ થાઉ છે તે તો કોઈ
પણ કમનો બંધ કરતો નથી જોઈ પ્રમાણે અચરમ પદને અમન્ય સસારી
ભવની અપેક્ષાએ પ્રયોગ કરવામાં આવે ત્યારે તે પ્રકારનો ભવ (અમન્ય
સસારી ભવ) આઠે પ્રકારના કર્મોના બંધ કહે છે પણ અચરમ પદનો પ્રયોગ
સિદ્ધ ભવને માટે કરવામાં આવે ત્યારે તેજો કોઈ પણ કર્મોના બંધ કરતા નથી તે
કારણે તેજો વિકલ્પે આઠે કર્મોના બંધ કહે છે જેનું કથન કર્યું છે ॥ સુ. ૫ ॥

ન્ધકત્વાત્, તદ્ભિન્નકાલે તદવન્ધકત્વાત્ । ‘જોસુદ્ધમ-જોવાયરે ન વંધઈ’ નોમુક્ષમ-નોવાદરો હિ સિદ્ધો જીવો ન આયુષ્કં કર્મ વધ્નાતિ । અથ ચરમદ્વાર-માશ્રિત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જાણાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કર્મં કિં ચરિમે વંધઈ અચરિમે વંધઈ ?’ જ્ઞાનાવરણીયં સ્વલુ કર્મ કિં ચરમો વધ્નાતિ ? કિં વા અચરમો વધ્નાતિ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! અદ્ધ વિ મયણાણે’ હે ગૌતમ ! ચરમઃ, અચરમશ્ચ અષ્ટાપિ કર્મપ્રકૃતીઃ મજનયા કદાચિદ્ વધ્નાતિ, કદાચિન્ન વધ્નાતિ, અત્રેદં વોધ્યમ્-યસ્ય ચરમો મત્તોમવિણ્યતિ સ. ચરમઃ, યસ્ય તુ કદાપિ ચરમો મત્તો ન

અવંધકાલ મેં-આયુ કા વંધ નહીં કરતા હૈ । (જો સુદ્ધમ જો વાયરે ન વંધઈ) સિદ્ધ જીવ મી આયુ કા વંધ નહીં કરતે હૈ ।

અથ ચરમવંધદ્વાર કો આશ્રિત કરકે ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નસે પૂછતે હૈ કિ જાણાવરણિજ્જં ણં મંતે ! કર્મં કિં ચરિમે વંધઈ, અચરિમે વંધઈ) હે મદન્ત ! જવં ચરમદ્વાર કો અપેક્ષા સે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોં કે વાંધને કા વિચાર કિયા જાતા હૈ તો કૌન સા જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈ ? વ્યા જો ચરમ જીવ હૈ વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈ ? યા જો અચરમ જીવ હૈ વહ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વંધ કરતા હૈ ? મગવાન્ હસકા ઉત્તર દેતે હુણ ગૌતમ સે કહતે હૈ કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અદ્ધ વિ મયણાણે) વાહે ચરમ જીવ હો-વાહે અચરમ જીવ હો યે દોનોં હી મજના સે આઠોં મી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વંધ કરતે હૈ । જિસ જીવ કા અન્તિમ મવ હોગા વહ ચરમ જીવ હૈ ઓર જિસકા કમી મી અન્તિમ-

પણ અજાધકાળે આયુનો જાંધ કરતા નથી (જોસુદ્ધમ જોવાયરે ન વંધઈ) સિદ્ધ જીવ પણ આયુનો જાંધ કરતા નથી.

હવે ગૌતમ સ્વામી ચરમદ્વારને અનુલક્ષીને મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (જાણાવરણિજ્જં ણ મંતે ! કર્મં કિં ચરિમે વંધઈ, અચરિમે વંધઈ ?) હે ભદન્ત ! ચરમદ્વારની અપેક્ષાએ વિચાર કરવામા આવે તો જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોં કેાણે જાંધે છે ? શુ ચરમ જીવ (અન્તિમ ભવ કરીને મોક્ષે જનાર જીવ) જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો જાંધ કરે છે ? કે અચરમ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો જાંધ કરે છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અદ્ધ વિ મયણાણે) ચરમ જીવ અને અચરમ જીવ આઠે કર્મપ્રકૃતિયોનો જાંધ કરે છે-એટલે કે તેઓ આઠે કર્મપ્રકૃતિયોનો જાંધ કરે છે પણ ખરા અને નથી પણ કરતા.

સ્યેયગુણાઃ, અવેદકાઃ અનન્તગુણા, નપુસકવેદકા અનન્તગુણા, एतेषां सर्वेषां
दानां अल्प-बहुत्वानि उच्चारयितव्यानि, यावत्-सर्वस्तोका जीवा अचरमा,
रमाः अन्तगुणाः तदेव भदन्त ! तदेव भदन्त ! इति ॥ सू० ६ ॥

ટીકા—'एषि ण भते ! जीवाणं इत्येवैयगाणं पुरिसवेयगाणं,
वेयगाणं य कपरे कपरेर्हितो अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा, विसेसायिया

। जीवा पुरिसवेयगा, इत्थि वेयगा संखेज्जगुणा, अवेयगा अप्प
गुणा, नपुंसगवेयगा अणंतगुणा) हे गौतम ! सच से कम पुरुषवेदक
जीव हैं । इनसे संख्यातगुणे स्त्रीवेदक जीव हैं । अवेदक जीव अनन्तगुणे
। नपुंसकवेदक भी अनन्तगुणे हैं । (एषि संखेसि पयाण अप्पबहु
।हं उच्चारयन्वाह जाव सब्बत्थोया जीवा अचरिमा, चरिमा, अणंत
णा सेव भंते ! सेव भंते ! सि) इन सच पदों का अल्प बहुत्व कहना
गहिये यावत् सच से कम अचरम जीव हैं और चरम जीव अनन्त
गुणे हैं । हे भदन्त ! जैसा आपने कहा है—यह सब ऐसा ही है—हे
भदन्त ! यह सब ऐसा ही है । इस प्रकार कहकर गौतम अपने स्थान
पर बैठ गये ।

टीकार्थ—कर्म और वेद के अधिकार से सूत्रकार इस सूत्र द्वारा
वेदक जीवों की अल्प बहुत्व वक्तव्यता का निरूपण कर रहे हैं—इसमें
गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है कि—(एषि ण भते ! जीवाणं इत्ये
वैयगाणं पुरिसवेयगाणं, नपुंसगवेयगाणं, अवेयगाणं य कपरे कपरे

अणंतगुणा, नपुंसगवेयगा अणंतगुणा) પુરુષ વેદકગણા એવા સૌથી જોખ છે,
સ્ત્રી વેદકગણા એવા તેમના કરતાં સંખ્યાતગણા છે, અવેદકગણા એવા અનન્ત
ગણા છે, નપુસક વેદકગણા એવા પણ અનન્તગણા છે (एषि संखेसि
पयाण अप्पबहुगाह उच्चारयन्वाह जाव सब्बत्थोया जीवा अचरिमा, चरिमा अणंत
गुणा, सेव भंते ! सेव भंते ! सि) આ બધા બોલોનું અર્થ બહુત્વ કહેવું
જોઈએ સૌથી જોખાં અચરમ એવા છે અને ચરમ એવા અનન્તગણા છે
જ્યાં મુખીનું સમસ્ત કથન કરવું જોઈએ છે ભદન્ત ! આપની વાત સાચી જ
છે છે ભદન્ત ! આ વિષયનું આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું તે ચખ્ખું જ છે આ
પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામી તેમને સ્થાને બેસી ગયા

टीकाथ—कर्म करने वेदनी अधिकार वाली रह्यो छे सूत्रकार आ सूत्र
द्वारा वेदक (लुहा लुहा वेदकगणा) एवेनी अल्प-अहुत्तानुं प्रतिपादन करे छे
गौतम स्वामी आ विषयने अनुवक्षीने जेवे प्रश्न पूछे छे के—(एषि ण
भते ! जीवाणं इत्येवैयगाणं, पुरिसवेयगाणं, नपुंसगवेयगाणं अवेयगाणं य कपरे

અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા !
સઠ્વત્થોવા જીવા પુરિસવેયગા, ઇત્થિવેયગા સંઘેજગુણા,
અવેયગા અણંતગુણા, નપુંસગવેયગા અણંતગુણા, એસિં
સઠ્વેસિં પયાણં અપ્પ-વહુગાઈં ઉચ્ચારેયઠ્ઠાઈં, જાવ-સઠ્વ-
ત્થોવા જીવા અચરિમા, ચરિમા અણંતગુણા, સેવં ભંતે !
સેવં ભંતે ! ત્તિ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

॥ છટ્ઠસપ્પ તદ્દઓ ઉદ્દેસો સમત્તો ॥ ૬-૩ ॥

છાયા—એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! જીવાનાં સ્ત્રીવેદકાનામ્, પુરુષવેદકાનામ્,
નપુંસકવેદકાનામ્, અવેદકાનાં ચ કતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા, વહુકા વા તુલ્યા
વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ પુરુષવેદકાઃ, સ્ત્રીવેદકાઃ

વેદવાલે જીવોં કે અલ્પ-વહુત્વ કા કથન

‘એસિણં ભંતે ! ઇત્યાદિ ।

સૂત્રાર્થ—(એસિણં ભંતે ! જીવાણં ઇત્થીવેયગાણં, પુરિવેયગાણં,
નપુંસગવેયગાણં, અવેયગાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા
તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) હે ભદન્ત ! સ્ત્રીવેદક, પુરુષવેદક, નપુંસકવે-
દક ઓર અવેદક હન સઘ મેં કૌન ૨ જીવ કિન ૨ જીવોં કી અપેક્ષા
સે અલ્પ હેં ? કૌન ૨ જીવ કિન ૨ જીવોં કી અપેક્ષા સે વહુત હેં ?
કૌન ૨ જીવ કિન ૨ જીવોં કી અપેક્ષા સમાન હેં ? ઓર કૌન ૨ જીવ
કિન ૨ જીવોં કી અપેક્ષા વિશેષાધિક હેં ? (ગોયમા ? સઠ્વત્થો

વેદવાળા જીવોની અલ્પતા અને બહુતાનું નિરૂપણ—

“એસિણં ભંતે !” ઇત્યાદિ—

સૂત્રાર્થ—(એસિણં ભંતે ! જીવાણં ઇત્થીવેયગાણં, પુરિસવેયગાણં, નપું-
સગવેયગાણં, અવેયગાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા,
વિસેસાહિયા વા ?) હે ભદન્ત ! સ્ત્રી વેદક, પુરુષ વેદક, નપુંસક વેદક અને
અવેદક જીવોમાથી કયા કયા જીવો કયા કયા જીવો કરતાં અલ્પ છે ? કયા
કયા જીવો કયા કયા જીવો કરતા અધિક છે ? કયા કયા જીવો કયા કયા જીવોની
અપેક્ષાએ સમાન છે ? અને કયા કયા જીવો કયા કયા જીવો કરતા વિશેષાધિક
છે ? (ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા જીવા પુરિસવેયગા, ઇત્થિવેયગા, સંઘેજગુણા, અવેયગા, અણંતગુણા, નપુંસગવેયગા, અણંતગુણા, એસિં, સઠ્વેસિં, પયાણં, અપ્પ-વહુગાઈં, ઉચ્ચારેયઠ્ઠાઈં, જાવ-સઠ્વ-ત્થોવા, જીવા, અચરિમા, ચરિમા, અણંતગુણા, સેવં, ભંતે ! સેવં, ભંતે ! ત્તિ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

अथ चतुर्णां नैरयिकाणां चतुश्चतुर्नरकसंयोगेन मापमानानाम् पञ्चविंशद्भूतान्
प्ररूपयितुमाह—‘अहवा एगे’ इत्यादि ।

‘अहवा एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे बाल्लयप्पमाए, एगे
पेक्कप्पमाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, एको
बाल्लकाममायाम्, एकः पक्कप्रमायां भवति १। ‘अहवा एगे रयणप्पमाए, एगे
सक्करप्पमाए, एगे बाल्लयप्पमाए, एगे धूमप्पमाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रमा-
याम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, एको बाल्लकाममायाम्, एको धूमप्रमायां भवति २।
‘अहवा एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे बाल्लयप्पमाए एगे तमाए
होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, एकस्तमायां
भवति ३। ‘अहवा एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे बाल्लयप्पमाए,

अथ सूत्रकार चार नैरयिकों के चार चार नरक के संयोग से जाय
मान ३५ भगों की प्ररूपणा करने के निमित्त कहते हैं—(अहवा एगे
रयणप्पमाए एगे सक्करप्पमाए एगे बाल्लयप्पमाए एगे पेक्कप्पमाए होज्जा)
अथवा—एक नारक रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा में, एक नारक
बाल्लकामप्रमा में और एक नारक पक्कप्रमा में उत्पन्न होता है १,
(अहवा एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे बाल्लयप्पमाए, एगे
धूमप्पमाए होज्जा २) एक नारक रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा
में, एक नारक बाल्लकामप्रमा में, और एक नारक धूमप्रमा में उत्पन्न हो
जाता है २, (अहवा—एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए एगे बाल्लय-
प्पमाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रमा में, एक नारक
शर्कराप्रमा में, एक नारक बाल्लकामप्रमा में, और एक नारक तम प्रमा
में उत्पन्न हो जाता है ३, (अहवा एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए,

इहे सूत्रकार चार नारकेना आए चार नारकेभां प्रवेशनी अपेक्षाजे
अनदा ३५ भांग्योनी प्ररूपणा करवा निमित्ते कहे छे के—

अहवा एगे रयणप्पमाए एगे सक्करप्पमाए, एगे बाल्लयप्पमाए एगे पेक्कप्पमाए
होज्जा’ (१) अथवा जेक नारक रत्नप्रमाभां, जेक नारक शर्कराप्रमाभां, जेक
नारक बाल्लकामप्रमाभां अने जेक नारक पक्कप्रमाभां उत्पन्न थाव ॥ “अहवा
एगे रयणप्पमाए एगे सक्करप्पमाए एगे बाल्लयप्पमाए, एगे धूमप्पमाए होज्जा”
(२) अथवा जेक नारक रत्नप्रमाभां जेक नारक शर्कराप्रमाभां जेक नारक
बाल्लकामप्रमाभां अने जेक नारक धूमप्रमाभां उत्पन्न थाव छे अहवा एगे रय-
णप्पमाए एगे सक्करप्पमाए एगे बाल्लयप्पमाए, एगे तमाए होज्जा” (३) अथवा
जेक नारक रत्नप्रमाभां, जेक नारक शर्कराप्रमाभां, जेक नारक बाल्लकामप्रमाभां

वा ? गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां स्त्रीवेदकानाम्, पुरुषवेदकानां, नपुंसकवेदकानाम्, अवेदकानाम् अनिवृत्तिवादरमृक्षमसंपरा-यगुणस्थानवर्त्तिप्रभृतीनां सिद्धानां च मध्ये कतरे जीवाः कतरे जीवेभ्योः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवानह—‘गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा ’ गौतम ! सर्वस्तोकाः सर्वेभ्यो जीवेभ्योऽल्पाः पुरुषवेदकाः ‘इत्थिवेयगा :सखेज्जगुणा ’ स्त्रीवेदकाः संखेयगुणाः भवन्ति, यतो हि देवपुरुषेभ्यो देवस्त्रियः द्वात्रिंशद्गुणाः भवन्ति, मनुष्यपुरुषेभ्यो मनु-प्यस्त्रियः सप्तविंशतिगुणाः भवन्ति, तिर्यक्पुरुषेभ्यस्तिर्यक्स्त्रियः त्रिगुणाः भवन्ति,

हिंसो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा) हे भदन्त ! इन स्त्रीवेदक, पुरुषवेदक, नपुंसकवेदक और अवेदक-अनिवृत्तिवादर सूक्ष्म सांपराय आदि गुणस्थानवर्ती जीव और सिद्ध इनके बीच में कौन जीव किस जीव से अल्प है ? कौन जीव किस जीव से अधिक है ? कौन जीव किस जीव से बराबर है और कौन जीव किस जीव से विशेषाधिक है ? भगवान इस प्रश्न का उत्तर देते हुए गौतम से कहते हैं कि—(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा) पुरुषवेद वाले जो जीव हैं, वे सब जीवों से कम हैं । (इत्थिवेयगा संखेज्जगुणा) स्त्रीवेदक-स्त्रीवेदवाले-जीव संख्यातगुणे हैं । क्यों कि—देव, पुरुष और तिर्यच रूप पुद्गल इन की अपेक्षा क्रमशः इनकी स्त्रियो बत्तीस गुणी, सत्ताईसगुणी, और तिगुनी होती हैं । अर्थात् देवों की अपेक्षा देवियों का प्रमाण बत्तीस गुणा होता है—मनुष्य पुरुषों की अपेक्षा मनुष्याणियों

कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) हे भदन्त ! आ स्त्री वेदक, पुरुष वेदक, नपुंसक वेदक, अने अवेदक-अनिवृत्ति भादर सूक्ष्म सांपराय आदि गुणस्थानवर्ती लोवो अने सिद्ध लोवोभाथी कया कया लोवो कया कया लोवो करता ओछां छे ? कया लोवो कया लोवो करता अधिक छे ? कया लोवो कया लोवोनी बराबर छे ? अने कया लोवो कया लोवो करता विशेषाधिक छे ? तेनो जनाथ आपता भडावीर प्रभु कडे छे के (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा) पुरुष वेदवा लोवो सौथी ओछां छे (इत्थिवेयगा संखेज्जगुणा) स्त्री वेदवा लोवो तेमना करता संख्यातगुणा छे, कारण के देव, पुरुष, अने तिर्यचरूप पुद्गल (नरन्वति) करता ते नतिनी श्रीओ अनुक्रमे भत्रीसगुणी, सत्यावीशगुणी अने त्रिगुणी डेय छे ओटवे के देवो करता देवीओ भत्रीसगुणी छे, भाणुसो करता श्रीओ सत्यावीशगुणी छे,

‘अवेयगा अणतगुणा’ अवेदकाः अनिवृत्ति यादरसूक्ष्मसंपरायगुणस्यानवर्ति प्रभृतयः, सिद्धाश्च जीवाः अनन्तत्वात् स्त्रीवेदकेभ्योऽनन्तगुणा भवन्ति, ‘नपुंसग-वेयगा अणतगुणा’ नपुंसकवेदका अनन्तगुणा भवन्ति, अनन्तकायिकानां सिद्धेभ्योऽनन्तगुणत्वात् । एषसि सव्वेसि पयाण अप्प-बहुगाई उच्चारेयव्वाइ । एतेषां पूर्वोक्तानां सर्वेषाम् सयसादिचरमान्तां चतुर्दशानां पदानां द्वाराणाम् तद्गतमेवा पेसया अल्पबहुत्वम् उच्चारयितव्यं वक्तव्यम्, सद्यथा ‘एषसि च भते । सजयाण, असजयाणं, सजयासजयाण, जोसजय जोमसजय — नासजयासजयाणं कयरे कयरहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्या वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ।

(मनुष्यस्त्रिसे) का प्रमाण २७ गुणा होता है और तिर्यच पुरुषोंकी अपेक्षा तिर्यञ्चनिर्योका प्रमाण तिगुना होता है । इसी कारण स्त्रीवेदक जीव पुरुष वेदकोंकी अपेक्षा सख्यातगुणित प्रकट किये गये हैं । (अवेयगा अणतगुणा अनिवृत्ति यादर सूक्ष्मसंपराय आदि गुणस्यानवर्ती जीव तथा सिद्ध जीव ये स्त्रीवेदकों से अनन्तगुणे हैं । (नपुंसगवेयगा अणतगुणा) नपुंसक वेदवाले जीव भी अनन्तगुणे हैं । क्यों कि सिद्धों से अनन्तगुणे अनन्तकायिक जीव हैं । (एषसि सव्वेसि पयाण अप्पबहुगाई उच्चारेयव्वाइ) इन सब पूर्वोक्त सयत से लेकर चरम तक के १४ द्वारों का अल्प बहुत्व तद्गत मेटों की अपेक्षा से कह लेना चाहिये—वह इस प्रकार से है—‘एषसि णं भते । सजयाण, असजयाण, सजया सजयाणं जो सजय जो मसजय—जो सजया सजयाण कयरे कयरहितो अप्पा वा,

अने तिर्यच नर ३२वां तिर्यच भावा (नारी व्यति) त्रयज्यो ३२वां ते ३२वें पुरुष वेदवाला लवोना प्रमाण ३२वां स्त्री वेदवाला लवोनु प्रमाण सव्वेसातम ३२वां छे

(अवेयगा अणतगुणा) अनिवृत्ति यादर सूक्ष्म संपराय आदि अल्प स्थानवर्ती एव तथा सिद्ध लवनी सव्वेसा स्त्री-वेदवाला लवो ३२वां अनंत गच्छी छे (नपुंसगवेयगा अणतगुणा) अवेदक लवो ३२वां नपुंसक वेदवाला लवो पय अनंतगच्छा छे ३२वें के सिद्धोभी अनंतगच्छा अनंतकायिक लवो छे (एषसि सव्वेसि पयाण अप्पबहुगाई उच्चारेयव्वाइ) पूर्वोक्त सयतभी सजने चरम पयन्तना १४ द्वारोनु अल्प बहुत्व तेमना बोरोनी अपेक्षाने ३२वें लवोने ते आ प्रमाणे ३२वां शक्य—

(एषसि णं भते । सजयाण असजयण सजयासजयाणं जो सजय जो असजय जो सजयासजयाण कयरे कयरहितो अप्पा वा, बहुया वा तुल्या वा,

સન્વત્થોવા સંજયા, સંજયાસંજયા અસંખેજ્જગુણા, ણોસંજય-ણોઅસંજયા ણોસંજયા-સંજયા અણંતગુણા, અસંજયા અણંતગુણા ” ઇત્યાદિ પ્રજ્ઞાપનાયાં તૃતીયાલ્પવહુત્વ પદાનુસારેણ વક્તવ્યમ્, યાવત્-ચરમાન્તાલ્પવહુત્વમ્, તદેવાહ-‘જાવ-સન્વત્થોવા જીવા અચરિમા ચરિમા અણંતગુણા ’ યાવત્-સર્વતોક્તાઃ જીવા અચરમાઃ, ચરમાઃ અનન્તગુણાઃ ભવન્તિ, તત્ર અચરમાઃ અભવ્યાઃ, ચરમાશ્ચ યે મવ્યાશ્ચરમં ભવં પ્રાપ્સ્યન્તિ=સિદ્ધિં ગમિષ્યન્તિ, તે અચરમેભ્યોઽભવ્યેભ્યોઽનન્તગુણા ભવન્તિ, યતઃ

બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેમાહિયા વા) હે ભદન્ત ! સંયત, અસંયત, સંયતાસંયત, નો સંયત-નો અસંયત-નો સંયતાસંયત इन सद्य में कौन जीव किस जीव की अपेक्षा कम है ? बहुत है ? तुल्य है ? और विशेषाधिक है ? (गौयमा) हे गौतम ! (सन्वत्थो वा संजया) सब से कम संयत जीव हैं । (संजयासंजया असंखेज्जगुणा) संयतासंयत (देशविरति) जीव संयत (सर्वविरति) जीवों की अपेक्षा असंख्यातगुणे हैं । (णोसजय-णोअसंजय-णोसंजयासजय अणं-तगुणा) नोसंयत नोअसंयत नोसंयतासंयत जीव इनसे भी अनंतगुणे हैं । और (असंजया अणतगुणा) असंयत जीव इनसे भी अनंतगुणे हैं । ” इत्यादि प्रज्ञापना सूत्र के अनुसार चरम तक के अल्प बहुत्व तक कथन कर लेना चाहिये । जैसे कि-‘ जाव सन्वत्थोवा जीवा अचरिमा, चरिमा अणंतगुणा ’ इत्यादि, अचरम-अर्थात् अभ-व्य और चरम-अन्तिम भव को जो पावेंगे अर्थात्-सिद्ध होंगे वे सो

વિસેમાહિયા વા) હે ભદન્ત ! સંયત, અસંયત, સંયતાસંયત, નો સંયત, નો અસંયત અને નો સંયતાસંયત જીવોમાંથી કયા જીવો કેના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કેના કરતાં અધિક છે ? કયા જીવો કયા જીવો જેટલાં જ છે ? કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વિશેષાધિક છે ?

ઉત્તર—(ગૌયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થો વા સંજયા) સંયત જીવ સૌથી ઓછા છે, (સંજયાસંજયા અસંખેજ્જગુણા) સંયત જીવો કરતાં સંયતા-સંયત જીવો સંખ્યાતગણા છે. (ણોસજય-ણોઅસંજય-ણો સંજયાસંજયા અણંતગુણા) સંયતાસંયત જીવો કરતાં નોસંયત, નોઅસંયત અને નો સંયતાસંયત, જીવો અનંતગણા છે, (અસંજયા અણંતગુણા) તેમના કરતાં પણ અસંયત જીવો અનંતગણા છે, ઇત્યાદિ સમસ્ત કથન પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર અનુ-સાર જ કરવું જોઈએ આ રીતે ચરમ અને અચરમ જીવોના અલ્પ બહુત્વના કથન પર્યન્તનુ ચીદે દ્વારાનુ કથન કરવું જેમકે (જાવ સન્વત્થોવા જીવા અચરિમા,

અમય્યેસ્ય સિદ્ધા અનન્તગુણા પ્રતિપાદિતાઃ, યાચન્તથ સિદ્ધાસ્તાવન્ત એવ ચરમાઃ
પસ્માઽ યાવન્તં સિદ્ધા અતીતાદ્વાપાં તાવન્ત એવ અનાગતાદ્વાપાં સિદ્ધિં ગમિષ્યન્તિ,
અન્તે ગૌતમો મગધવાચર્યં સ્વીકૃષ્યન્નાહ-‘ સેવં મંતે ! સેવં મતે ! સિ તવેવં
મધદુક્ત સત્યમેવ, હે મદન્ત ! મધદુક્ત સત્યમેવેત્પર્ય ॥ મૂ. ૬ ॥

इति श्री विश्वविख्यात - भगदक्खम-प्रसिद्धवाचक - पञ्चदशमापाकशि-
तसलितकलापाभाषक-मनिशुद्धगणपधनैकग्रन्थनिर्मापक-प्रादिमानमर्षक-
श्रीभाहू छप्रपतिकोत्तहापुरराजमदत्त ‘ जैनशास्त्राचार्य ’ : परपूषित-
कोत्तहापुरराजगुरु-वासप्रज्ञाचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूष्यश्री
घासीलालप्रतिधिरचितायां श्रीमगधलीसूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिकास्यायां
व्याख्यायां पष्ठशतकस्य तृतीयो श्लोकः समाप्तः ॥ ६-३ ॥

इन दोनों में से चरम जीव अचरम जीवों की अपेक्षा अनन्तगुणों हैं।
क्यों कि अमय्यों की अपेक्षा सिद्ध जाव सिद्धान्त में अनन्तगुणों कहे
गये हैं। जितने सिद्ध हैं उतने ही चरम जीव हैं। क्यों कि जितने जीव
मृतकाल में सिद्ध हो चुके हैं उतने ही जीव अभिष्यत्काल में सिद्ध
होंगे। अब अन्त में गौतम प्रभु के वचनों को स्वीकार करते हुए कहते
हैं कि (सेव मंते ! सेव मंते ! सि) हे मदन्त ! आपका कहा हुआ
सर्वथा सत्य ही है-हे मदन्त ! सर्वथा सत्य ही है ॥ सू. ६ ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर श्री घासीलालजी महाराजकृत “मगध
लीसूत्र”की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याक छठे शतकका तीसरा
उद्देशक समाप्त ॥ ६-३॥

ચરિમા અજાંઠગુણા) અચરમ (અજાંઠ) અને ચરમ (અન્તિમ ભવ કરીને સિદ્ધપદ
પ્રાપ્ત કરનારા) જીવોમાંથી ચરમ જીવો અચરમ જીવો કરતાં અનંતગુણ છે અચર
કે અજાંઠ જીવો કરતાં સિદ્ધ જીવ સિદ્ધાંતમાં અનંતગુણ કહ્યા છે એટલાં સિદ્ધ છે
એટલાં જ ચરમ જીવ છે કારણ કે એટલાં જીવો જૂતકાળમાં સિદ્ધપદ પામી
ચૂક્યા છે એટલાં જ જીવો અભિષ્યકાળમાં પણ સિદ્ધપદ પામશે. સૂત્રનો
ઉપસંહાર કરતાં ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુનાં વચનોનો સ્વીકાર કરતાં કહે
છે-(સેવ મતે ! સેવ મતે ! સિ) કે ભદન્ત ! આપે આ વિષયનું જે પ્રતિ-
પાદન કર્યું તે સર્વથા સત્ય છે કે ભદન્ત ! આપે જે કહે છે તે યથાર્થ જ છે સૂ. ૬

તેનાઆધારે શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજે કૃત ભગવતી સૂત્રની પ્રમેયચ-
ન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છઠ્ઠા શતકનો ત્રીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ૩૬-૩૩

અથ ચતુર્થોદ્દેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતૈ—

પઠ્ઠશતકે ચતુર્થોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્—

અકલ્પેન જીવઃ કાલાપેક્ષયા સપ્રદેશઃ કિં વા અપ્રદેશઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ, નિયમતઃ સપ્રદેશ એવ નો અપ્રદેશ ઇત્યુત્તરમ્ । તંથા નૈરયિકઃ કાલાપેક્ષયા સપ્રદેશઃ અપ્રદેશો વા ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, કદાચિત્ સપ્રદેશઃ કદાચિત્ અપ્રદેશશ્ચ, ઇત્યુત્તરમ્ । તતો વહુત્વેન જીવાઃ કાલાપેક્ષયા સપ્રદેશાઃ અપ્રદેશા વા ? નિયમતઃ સપ્રદેશા એવ, નો

છઠ્ઠે શતક કે ચૌથા ઉદ્દેશકકા પ્રારમ્ભ—

હસ શતક કે હસ ચતુર્થ ઉદ્દેશક કા વિષય વિવરણ સંક્ષેપ સે હસ પ્રકાર હૈ—અક જીવ કાલ કો અપેક્ષા સે કયા પ્રદેશોં સે સહિત હૈ કિ પ્રદેશોં સે રહિત હૈ ? એસા પ્રશ્ન—હસકા “ નિયમ સે જીવ પ્રદેશોં સે સહિત હી હૈ પ્રદેશોં સે રહિત નહીં હૈ ” એસા ઉત્તર અક નારક જીવ કાલ કો અપેક્ષા સે કયા પ્રદેશસહિત હૈ કિ પ્રદેશરહિત હૈ ? એસા પ્રશ્ન હસકા “ કદાચિત્ વહ પ્રદેશસહિત હૈ ઓર કદાચિત્ વહ પ્રદેશરહિત હૈ ” એસા ૨ ઉત્તર, અનેક જીવ કાલ કો અપેક્ષા સે સપ્રદેશ હૈં કિ પ્રદેશોં સે રહિત હૈં ? એસા પ્રશ્ન, હસકા “ નિયમ સે વે સવ પ્રદેશસહિત હી હૈં ” એસા ઉત્તર, અનેક નારક જીવ—સવ નારક જીવ—કાલ કો અપેક્ષા સે પ્રદેશસહિત હૈં કિ પ્રદેશોં સે રહિત હૈં એસા પ્રશ્ન—હસકા

છઠ્ઠા શતકનો ચોથો ઉદ્દેશક

છઠ્ઠા શતકના ચોથા ઉદ્દેશકના વિષયનુ સંક્ષિપ્ત વિવરણ—

પ્રશ્ન—એક જીવ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશો સંહિત છે કે પ્રદેશોથી રહિત છે ?

ઉત્તર—નિયમથી જ જીવ પ્રદેશોથી યુક્ત છે, પ્રદેશોથી રહિત નથી.

પ્રશ્ન—એક નારક જીવ શુ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશો સંહિત છે કે પ્રદેશોથી રહિત છે ?

ઉત્તર—ક્યારેક તે પ્રદેશોથી યુક્ત છે અને ક્યારેક પ્રદેશોથી રહિત છે.

પ્રશ્ન—અનેક (સધળા) જીવ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશોથી યુક્ત છે કે પ્રદેશોથી રહિત છે ?

ઉત્તર—નિયમથી જ તેઓ બધાં પ્રદેશોથી યુક્ત છે.

પ્રશ્ન—અનેક (સધળા) નારક જીવ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશયુક્ત છે કે પ્રદેશ રહિત છે ?

અપ્રદેશાઃ । મહુર્યેન નૈરયિકાઃ કાલાપેક્ષયા સપ્રદેશા , અપ્રદેશા યા ! સર્વેઽપિ
 કદાચિત્ સપ્રદેશા , કદાચિદ્ બદ્ધ સપ્રદેશાઃ, અલ્પ અપ્રદેશબ' વા-અથવા 'મદ્' સપ્રદેશા, બદ્ધઃ અપ્રદેશાબ' ઇતિ પ્રત્નોત્તરમ્ । એવ યાવત્-સ્તનિતકુમારા અપિ
 યોગ્યાઃ । તતઃ પૃથિવીકાયિકાદીનાં યાવત્ વનસ્પતિપર્યન્તાનાં કાલાપેક્ષયા સપ્રદેશા
 પ્રદેશસ્ત્વવિપયે પ્રત્નોત્તરમ્ । શ્લેષાણા વિકલેન્દ્રિયાદારમ્ય સિદ્ધપર્યન્તાનાં
 ઝીનાનાં નૈરયિકવત્ સપ્રદેશામદશસ્ત્વવિપયકવિચાર । તત આહારકાર્ણા કાલા
 પેક્ષયા સપ્રદેશસ્ત્વાદિમદ્વપ્રયમ્ , અનાહારકાર્ણામ્ કાગપેક્ષયા સપ્રદેશસ્ત્વાદિમદ્વ-
 પદ્ધત્મ , સિદ્ધસ્ય કાલાપેક્ષયા મજ્જત્રિકમ્ , ભવમિદિકામવસિદ્ધિકાનામ્

" સમસ્ત નારક જીવ કદાચિત્ પ્રદેશોં સે સહિત હૈં ઔર કદાચિત્
 કિત્તનેક નારક જીવ પ્રદેશોં સે સહિત હૈં " તથા કોઈ એક નારક જીવ
 પ્રદેશોં સે રહિત હૈં, અથવા વિત્તનેક નારક જીવ પ્રદેશોં સે સહિત હૈં
 ઔર કિત્તનેક નારક જીવ પ્રદેશોં સે રહિત હૈં " એસા વસ્તર, હમી તરફ
 સે સ્તનિતકુમારોં તક જાનના આહિયે એસા કયન પૃથિવીકાયિક
 આદિ સે છગાફર વનસ્પતિકાયિક તક કાલ કી અપેક્ષા સે સપ્રદેશાત્વ
 ઔર અપ્રદેશાત્વ કી ચર્ચા શેષ વિકલેન્દ્રિયોં સે લેકર સિદ્ધતક કે
 જીવોં મેં નૈરયિક જીવોં કી તરફ સપ્રદેશાત્વ ઔર અપ્રદેશાત્વ વિપયક
 વિચાર; આહારક જીવોં કે કાલ કી અપેક્ષા સે સપ્રદેશાત્વ આદિ ત્રીન
 ભગ હોતે હૈં તથા અનાહરકોં કે કાલ કી અપેક્ષા સે સપ્રદેશાત્વ આદિ
 ૬ ભંગ, સિદ્ધ જીવ કે કાલ કી અપેક્ષા સે ત્રીન ભંગ, ભવસિદ્ધિક

ઉત્તર—“ જ્યાં નારક એવ ક્યારેક પ્રદેશથી મુક્ત હોય છે, અને
 ક્યારેક કેટલાક નારક એવ પ્રદેશથી મુક્ત હોય છે ” તથા કેટલક નારક એવ
 પ્રદેશથી રહિત છે અથવા કેટલાક નારક એવ પ્રદેશથી મુક્ત છે અને કેટ
 લક નારક એવ પ્રદેશથી રહિત છે એ જ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો પદ્યન્તના
 વિષે સમજવું

પૃથ્વીકાયિક આદિથી લઇને વનસ્પતિમાય પદ્યન્તના એવાના કાળની
 અપેક્ષાએ સપ્રદેશત્વ અને અપ્રદેશત્વની ચર્ચા બાકીના વિકલેન્દ્રિય (ક્ષીન્દ્રિ
 યથી ચતુરિન્દ્રિય સુધીના એવા) થી લઇને સિદ્ધ સુધીના એવાના સપ્રદેશત્વ
 અને અપ્રદેશત્વને નારકોના સપ્રદેશત્વ અને અપ્રદેશત્વની ભેદ વિચાર, કાળની
 અપેક્ષાએ આહારક એવામાં સપ્રદેશત્વ આદિ ત્રણ ભગ (વિદ્ય) થાય છે,
 અનાહારકોના કાળની અપેક્ષાએ સપ્રદેશત્વ આદિ ૬ ભગ થાય છે, સિદ્ધ
 એવાના કાળની અપેક્ષાએ ત્રણ ભગ, ભવસિદ્ધિક એવાના અને અભવસિદ્ધિક

કાલાપેક્ષયા સામાન્યજીવસમુચયવત્ ભદ્રત્રયં, ભદ્રત્રયં ચ । નોભવસિદ્ધિક-નો
અભવસિદ્ધિકાનાં ભદ્રત્રયમ્ । સંજ્ઞિનામ્ અસંજ્ઞિનાં ચ કાલાપેક્ષયા ભદ્રત્રયમ્ । નૈર-
યિક-દેવ - મનુષ્યાણામ્ અસંજ્ઞિનાં ભદ્રપટ્ટકમ્ । નોસંજ્ઞિ-નોઅસંજ્ઞિનાં ભદ્ર-
ત્રિકમ્ । ઔધિકજીવત્ લેશ્યાવતામ્ ઇકો ભદ્રઃ, તતઃ કૃષ્ણલેશ્યા-નીલલેશ્યા-
કાપોતલેશ્યા-તેજોલેશ્યા-પદ્મલેશ્યા-શુક્લલેશ્યા-ડલેશ્યૈઃ સમ્યગ્દૃષ્ટિ-મિથ્યા-
દૃષ્ટિ-સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિભિઃ, સંયતા-ડસંયત-સંયતાસંયત - નોસંયત નોઅસં-
યતનોસંયતાસંયત, સરુપાયિ - ક્રોધકપાયિ-માનકપાયિ - લોભકપાયિકપા-

જીવો, અભવસિદ્ધિક જીવોં કે કાલ કી અપેક્ષા સે સામાન્ય જીવ કી
તરહ દો ભંગ ઔર ત્રીન ભંગ, નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક જીવોં
કે ત્રીન ભંગ, સંજ્ઞિ જીવોં કે ઔર અસંજ્ઞિ જીવોં કે કાલ કી અપેક્ષા
સે ત્રીન ભંગ, નારક, દેવ, મનુષ્ય ઔર અસંજ્ઞિ જીવ હનકે ૬ ભંગ, નો
સંજ્ઞિ નો અસંજ્ઞિ હનકે ત્રીન ભદ્ર હોતે હૈં એમા કથન, સામાન્ય જીવ કી
તરહ લેશ્યાવાલે જીવોં કે ઇક ભદ્ર હોતા હૈં એમા વિચાર, બાદ મેં-
કૃષ્ણલેશ્યા, વાલે નીલલેશ્યાવાલે, કાપોતલેશ્યાવાલે, તેજોલેશ્યાવાલે
પદ્મલેશ્યાવાલે, શુક્લલેશ્યાવાલે જીવોં કે સાથ તથા હન લેશ્યાઓં સે
રહિત જીવોં કે સાથ, સમ્યગ્દૃષ્ટિ મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ, સંય-
ત, અસંયત, સંયતાસંયત, નોસંયત નોઅસંયત નોસંયતાસંયત
જીવોં કે સાથ, કષાયસહિત-ક્રોધસહિત, માનકષાયસહિત, માયાકષા-
યસહિત, લોભકપાયસહિત જીવોં કે સાથ તથા કષાયરહિત જીવોં કે

જીવોના કાળની અપેક્ષાએ સામાન્ય જીવોની જેમ છે ભગ અને ત્રણ ભગ,
નો ભવસિદ્ધિક અને નો અભવસિદ્ધિક જીવોના ત્રણ ભંગ, સંજ્ઞિ જીવોના
તથા અસંજ્ઞિ જીવોના કાળની અપેક્ષાએ ત્રણ ભંગ, નારક, દેવ, મનુષ્ય અને
અસંજ્ઞિ જીવોના ૬ ભગ, અને નો સંજ્ઞિ અને નો અસંજ્ઞિ જીવોના કાળની
અપેક્ષાએ ત્રણ ભંગ થાય છે એવું કથન.

સામાન્ય જીવની જેમ લેશ્યાવાળા જીવોના એક ભંગ થાય છે એવું
કથન, કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા, નીલ લેશ્યાવાળા, કાપોત લેશ્યાવાળા, તેજો લેશ્યા-
વાળા, પદ્મ લેશ્યાવાળા અને શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવોની સાથે તથા તે લેશ્યા-
ઓથી રહિત જીવોની સાથે, તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમ્યગ્ મિથ્યાદૃષ્ટિ,
સંયત, અસંયત, સંયતાસંયત, નો સંયત, નો અસંયત, અને નો સંયતા-
સંયત જીવોની સાથે, કષાયયુક્ત (ક્રોધ, માન, માયા, લોભથી યુક્ત) જીવોની

યિમિ, ઔષધિક્ષ્ણાનાઽઽભિનિયોષિક્ષ્ણાન-શ્રુતજ્ઞાના-અવધિજ્ઞાન-મનઃપર્યયજ્ઞાન-કેવલજ્ઞાનૈઃ, ઔષધિક્ષ્ણાન-મરુપજ્ઞાન-શ્રુતાજ્ઞાન-પિમજ્ઞજ્ઞાનૈઃ, સયોગિ-મનોયોગિ-વચનયોગિ-કાયયોગ્યયોગિમિ, સાકારોપયુક્તા-નાકારોપયુક્તૈઃ, સવેદક-સ્ત્રીવેદક-પુરુષવેદક-નપુસકવેદકા-ઽવેદકૈ, સશરીરૈર્દારિકવૈક્રિયા - ઽહારક-તૈજસ-કાર્મણાઽશરીરૈઃ, આહારપર્યાસિ-શરીરપર્યાસી -ન્દ્રિયપર્યાપ્ત્યાનપ્રાણપર્યાસિમાયા-મન પર્યાસિમિ, આહારાપર્યાસિ-શરીરાપર્યાસી - ન્દ્રિયાપર્યાપ્ત્યાનપ્રાણાપર્યાસિ-માયા-મનોઽપર્યાસિમિ સહ કાષ્ટાપેમયા સમ્પ્રદેશત્વામ્પ્રદેશત્વાદિવિચારઃ સમ્રાગાયા, સમ્પ્રદેશાહારક-મરુપ-સક્તિ-લેશ્યા-દૃષ્ટિ-સયત-રૂપાય-યોગો-પયોમ-વેદ-શરીર-પર્યાસયઃ, તત્તો જીવાનાં પ્રત્યાસ્થાનિત્વાઽમત્પારવાનિત્વ-મત્પ્રાસ્થા

સાથ, ઔષધિક્ષ્ણાન-આભિનિયોષિક્ષ્ણાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યયજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાન इन ज्ञानोंके साथ, औषधिक अज्ञान-मति अज्ञान, श्रुतअज्ञान, पिमज्ज्ञान इन तीन अज्ञानों के साथ, सयोगी, मनोयोगी, वचनयोगी, काययोगी, इनके साथ तथा अयोगियों के साथ, साकार उपयोगवाले अनाकार उपयोगवालों के साथ, सवेदक-स्त्रीवेदक, पुरुष वेदक, नपुसकवेदक, इन वेदवालों के साथ और वेदरहित जीवों के साथ, सशरीर-औदारिक वैक्रिय-आहारक-तैजस-कर्मण-अशरीर, आहारपर्यासि, शरीरपर्यासि, इन्द्रियपर्यासि, आनप्राणपर्यासि, आया पर्यासि, मन पर्यासि इन सबके साथ काल की अपेक्षा से सम्प्रदेशत्व और अम्प्रदेशत्व आदिका विचार, संग्रहगाथा इसमें सम्प्रदेशत्व, आहारक,

સાથે તથા કપાય રહિત જીવોની સાથે, ઔષધિક્ષ્ણાન (આભિનિયોષિક્ષ્ણાન) શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન, મનપર્યયજ્ઞાન, અને કેવલજ્ઞાનની સાથે, ઔષધિક અજ્ઞાન (મતિ અજ્ઞાન), શ્રુત અજ્ઞાન અને વિભઅજ્ઞાન (વિપરીત જ્ઞાન) આ ત્રણ અજ્ઞાનોની સાથે, સયોગી, મનોયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગીની સાથે તથા અયોગીઓની સાથે, સાકાર ઉપયોગવાળા અને અનાકાર ઉપયોગવાળા સાથે, સવેદકો (સ્ત્રી વેદક, પુરુષ વેદક અને નપુસક વેદક) સાથે તથા વેદરહિત જીવોની સાથે, સશરીર (ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા) જીવોની સાથે અને અશરીર જીવોની સાથે, આહાર પર્યાસિ, શરીર પર્યાસિ, ઇન્દ્રિય પર્યાસિ, આનપ્રાણ પર્યાસિ, આયા પર્યાસિ અને મન પર્યાસિ, આ બધા જીવોની સાથે કાળની અપેક્ષાએ સમ્પ્રદેશત્વ અને અમ્પ્રદેશત્વનો વિચાર

નાપ્રત્યાખ્યાનિત્વપ્રતિપાદનમ્, એવમેવ નૈરયિકાદિ-યાવત્-ચતુરિન્દ્રિય-પંચેન્દ્રિય-તિર્યગ્ચોનિક-મનુષ્યૈઃ સહ પ્રત્યાખ્યાનત્રિચારચર્ચા, જીવાનાં પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનજ્ઞાનપ્રશ્નઃ । પંચેન્દ્રિયાણાં તજ્ઞાનિત્વમ્, તદ્મિદ્ધાનાં તદ્જ્ઞાનિત્વં ચ, તત્તો જીવાનાં પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનકરણત્રિચારઃ તતઃ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન-નિર્વર્તિતાયુત્પવન્ધકથનમ્ દણ્ડકચતુષ્ટયમ્, ગૌતમસ્ય સર્વસમર્થનં ચ ।

જીવસ્ય સપ્રદેશાપ્રદેગવ્રક્તવ્યતા ।

મૂલ્ય-જીવે પાં ભંતે ! કાલાદેસેણં કિં સપણ્સે, અપણ્સે ?
ગોચમા ! નિયમા સપણ્સે । નેરહ્ણ પાં ભંતે ! કાલાદેસેણં કિં

અવ્ય, સંજી, લેહ્યા, દૃષ્ટિ, સંચત, કષાય, યોગ, ઉપયોગ, વેદ, શરીર, પર્યાસિ, એ દ્વારે હૈં એસા કથન જીવોંકે પ્રત્યાખ્યાની અપ્રત્યાખ્યાની ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની કા પ્રતિપાદન હસી તરહ નૈરયિકસે લેકર ચૌદિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચ ઓર મનુષ્યોં કે સાથ પ્રત્યાખ્યાન કે ચિચારકી ચર્ચા, જીવોં કો પ્રત્યાખ્યાન અપ્રત્યાખ્યાન આદિકા જ્ઞાન હોતા હૈં કયા ? એસા પ્રશ્ન; પંચેન્દ્રિયોં કો હનકા જ્ઞાન હોતા હૈં ઓર હનસે મિજ જીવોં કો હનકા જ્ઞાન નહીં હોતા હૈં એસા કથન કયા જીવ પ્રત્યાખ્યાન, અપ્રત્યાખ્યાન આદિ કરતે હૈં એસા પ્રશ્ન, હાં કરતે હૈં એસા ઉત્તર પ્રત્યાખ્યાન ઓર અપ્રત્યાખ્યાન આદિસે આયુક્ક કા વંધ હોતા હૈં કયા ? હાં હોતા હૈં એસા ઉત્તર, હસ વિષયક ચાર દણ્ડક ગૌતમકી ઓરસે સર્વ સમર્થન ।

સંશ્રદ્ધગાથા—તેમાં સપ્રદેશત્વ, આહારક, લબ્ધ, સંજી, લેશ્યા, દૃષ્ટિ, સંચત, કષાય, યોગ, ઉપયોગ, વેદ, શરીર અને પર્યાસિ, એ દ્વારો છે એવું કથન જીવોની પ્રત્યાખ્યાની અપ્રત્યાખ્યાની, અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની-તાનું પ્રતિપાદન, એજ પ્રમાણે નારકોથી લઇને ચતુરિન્દ્રિ, પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચ અને મનુષ્યોના પ્રત્યાખ્યાનાદિનું કથન

પ્રશ્ન—જીવોને પ્રત્યાખ્યાન અપ્રત્યાખ્યાન આદિનું જ્ઞાન હોય છે ખરું ?

ઉત્તર—પંચેન્દ્રિયોને તેનું જ્ઞાન હોય છે, તે સિવાયના જીવોને તેનું જ્ઞાન હોતું નથી એવું કથન.

પ્રશ્ન—શુ જીવ પ્રત્યાખ્યાન, અપ્રત્યાખ્યાન આદિ કરે છે ?

ઉત્તર—હા કરે છે

પ્રશ્ન—શુ પ્રત્યાખ્યાન અને અપ્રત્યાખ્યાન આદિથી આયુનો બંધ થાય છે ?

ઉત્તર—હા, થાય છે. આ વિષેના ચાર દૃક. ગૌતમ દ્વારા તેનું અર્થન.

सपपसे अपपसे ? गोयमा । सिय सपपसे सिय अपपसे, एवं
जाव-सिद्धे । जीवा णं भते । कालादेसेण किं सपपसा, अप
पसा ? गोयमा । नियमा सपपसा । नेरइया णं भते । काला
देसेणं किं सपपसा, अपपसा ? गोयमा । सव्वे वि ताव होज्जा
सपपसा, अहवा सपपसा य, अपपसे य, अहवा सपपसा य
अपपसा य, एव असुरकुमारा जाव थणियकुमारा । पुढवीका
इया णं भते । किं सपपसा, अपपसा ? गोयमा । सपपसा वि,
अपपसा वि, एव जाव-वणस्सकाइया, सेसा जहा नेरइया
तहा, जाव-सिद्धा, आहारगाण जीव-एगिंदियवज्जो तियभगो ।
अणाहारगाण जीवेगिंदियवज्जा छब्भगा एव भाणियव्वा-
सपपसा १, अपपसा २, अहवा सपपसे य, अपपसेय ३, अहवा
सपपसे य अपपसा य ४, अहवा सपपसा य अपपसे य,
अहवा सपपसा य अपपसा य, सिद्धेहिं तियभगो । भवसि
द्धिया, अभवसिद्धिया, जहा-ओहिया । णोभयसिद्धिय-णा
अभवसिद्धियजीवसिद्धेहिं तियभगो । सत्तीहिं जीवाइओ
तियभगो । असत्तीहिं एगिंदियवज्जो तियभगो । नेरइय-देव-
मणुएहिं छब्भगो । णोसत्ति - णोअसत्ति-जीवमणुयोसद्धेहिं
तियभगो । सलेसा जहा ओहिया । कण्हलेस्सा, नीललेस्सा,
काउलेस्सा जहा आहारओ, नवर जस्स अत्थि ययाओ । तेउ
लेस्साए जीवाइओ तियभगो, नवर-पुढविककाइएसु, आउव
णस्सईसु छब्भगा । पम्हलेस्स सुक्कलस्माण जीवाइओ तिय

એગે અહેસત્તમાઈ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ , એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્ ,
એકો વાલુકાપ્રભાયામ્ , એકોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવતિ ૪ । ' અહવા એગે રચણપ્પમાઈ,
એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પકપ્પમાઈ, એગે ધૂમપ્પમાઈ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્ન-
પ્રભાયામ્ , એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકઃ પઢ્ડપ્રભાયામ્ , એકો ધૂમપ્રભાયાં ભવતિ ૫।
' અહવા એગે રચણપ્પમાઈ, એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પંકપ્પમાઈ, એગે તમાઈ
હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ , એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકઃ પઢ્ડપ્રભાયામ્ ,
એકસ્તમાયાં ભવતિ ૬, ' અહવા એગે રચણપ્પમાઈ, એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પંક-
પ્પમાઈ, એગે અહેસત્તમાઈ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ , એકઃ શર્કરા-

એગે વાલુયપ્પમાઈ, એગે અહે સત્તમાઈ ૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભા
મેં એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક વાલુકાપ્રભા મેં ઓર એક અધઃ સપ્તમી
પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૪, (અહવા એગે રચણપ્પમાઈ, એગે સક્કર-
પ્પમાઈ, એગે પકપ્પમાઈ, એગે ધૂમપ્પમાઈ હોજ્જા) અથવા એક નારક
રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક નારક પંકપ્રભા મેં
ઓર એક નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૫, (અહવા - એગે
રચણપ્પમાઈ, એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પંકપ્પમાઈ, એગે તમાઈ હોજ્જા)
અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક નારક
પંકપ્રભા મેં ઓર એક નારક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૬ (અહવા
એગે રચણપ્પમાઈ, એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પંકપ્પમાઈ, એગે અહે સત્ત-
માઈ ૭) અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક

અને એક નારક તમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એગે રચણપ્પમાઈ, એગે
સક્કરપ્પમાઈ, એગે વાલુયપ્પમાઈ, એગે અહે સત્તમાઈ હોજ્જા ” (૪) અથવા એક
નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામા અને
એક નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે

“ અહવા એગે રચણપ્પમાઈ, એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પકપ્પમાઈ, એગે ધૂમપ્પ-
માઈ હોજ્જા ” (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા
એક નારક પકપ્રભામા અને એક નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા
એગે રચણપ્પમાઈ, એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પકપ્પમાઈ એગે તમાઈ હોજ્જા ” (૬)
અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક પક-
પ્રભામા અને એક નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એગે રચણપ્પ-
માઈ, એગે સક્કરપ્પમાઈ, એગે પકપ્પમાઈ, એગે અહે સત્તમાઈ હોજ્જા ” (૭)
(૭) અથવા એક રત્નપ્રભામા, એક શર્કરાપ્રભામા, એક પકપ્રભામા અને
એક અધ સપ્તમીમાં હોય છે.

અમગય । અવેયગા જહા--અવસાઈ । સસરીરી જહા ઓહિઓ ।
 ઓરાલિય વેડવિયસરીરેહિ જીવ ઈર્ગિદિયવડ્જો તિયમગો ।
 આહારગસરીર-જીવ મળુપસુ છઠમગા । તેયગ કમ્મમેહિં જહા
 ઓહિયા । અસરીરેહિ જીવ સિદ્ધેહિં તિયમગો । આહારપડ્જત્તીપ,
 સરીરપડ્જત્તીપ, હિદિયપડ્જત્તીપ આળપાળપડ્જત્તીપ, જીવ
 ઈર્ગિદિયવડ્જો તિયમગો । માસા મળપડ્જત્તીપ જહા સમ્મી ।
 આહાર અપડ્જત્તીપ જહા અળાહારગા । સરીર-અપડ્જત્તીપ,
 હિદિયઅપડ્જત્તીપ, આળપાળ અપડ્જત્તીપ, જીવ ઈર્ગિદિય
 વડ્જો તિયમગો । નેરહય વેવ મળુપર્હિં છઠમગા ॥ સગહગાહો
 સપપસા આહારગ મધિય સન્નિ-લેસા દિટ્ઠિ સજય-કસાયા ।
 ણાળે જોશુ વઓગે વેવે ય સરીર પડ્જત્તી ॥ સૂ૦૧ ॥

છાપા—મીઠા સ્વહ મદન્ત ! કાલાદેસેન કિં સપવેશ, અપવેશ, ? ગૌતમ !
 નિયમાત્ સપ્રવેશ નૈરયિકા સ્વહ મદન્ત ! કાલાદેસેન કિં સપવેશ, અપ્રવેશ ?

જીવ કે સપ્રવેશ ઔર અપ્રવેશ કી વસ્તુવ્યતા—

‘જીવે ણં મતે !’ इत्यादि ।

સૂચાર્થ—(જીવે ણં મતે ! કાલાદેસેન કિં સપપસે, અપપસે) હે
 મદન્ત ! જીવ કાલ કી અપેક્ષા સે કયા પ્રવેશસહિત હૈ ? કિ પ્રવેશ
 રહિત હૈ ? (ગોપમા) હૈ ગૌતમ ! (નિયમા સપપસે) નિયમ સે જીવ
 પ્રવેશસહિત હૈ । (નેરહયવર્ણ મતે ! કાલાદેસેન કિં સપપસે અપપસે)
 હૈ મદન્ત ! નારક જીવ કયા કાલ કી અપેક્ષા સે પ્રવેશ સહિત હૈ ? કિ

एवमा सप्रवेशत्वं एव अप्रवेशत्वं निरूपय—

“જીવે ણં મતે !” इत्यादि—

સૂચાર્થ—(જીવે ણં મતે ! કાલાદેસેન સપપસે અપપસે ?) હે મદન્ત ! શું
 એ કાળની અપેક્ષાએ પ્રવેશસહિત છે કે પ્રવેશરહિત છે ?

(ગોપમા ! નિયમા સપપસે) હે ગૌતમ ! એ નિયમથી જ પ્રવેશસહિત છે.

(નેરહયવર્ણ મતે ! કાલાદેસેન કિં સપપસે અપપસે ?) હે મદન્ત ! નારક

એ શું કાળની અપેક્ષાએ સપ્રવેશી છે કે અપ્રવેશી છે ?

भंगो । अलेसेहिं जीव-सिद्धेहिं तियभंगो । मणुएसु छवभंगो ।
 सम्मादिट्टिहिं जीवाइओ तियभंगो । विगलिंदिएसु छवभंगो ।
 मिच्छदिट्टीहिं एगिंदियवज्जो तियभंगो । सम्मामिच्छदिट्टीहिं
 छवभंगा । संजएहिं जीवाइओ तियभंगो । असंजएहिं एगिं-
 दियवज्जो तियभंगो । संजयासंजएहिं तियभंगो जीवाइओ ।
 णोसंजय-णोअसंजय-णोसंजयामंजय-जाव सिद्धेहिं तियभंगो ।
 सकसाईहिं जीवाइओ तियभंगो । एगिंदिएसु अभंगकं । कोह-
 कसाइहिं जीव-एगिंदियवज्जो तियभंगो । देवेहिं छवभंगा,
 माणकसाई मायाकसाई जीवे गिंदियवज्जो तियभंगो । नेरइय-
 देवेहिं छवभंगा । लोभकसाईहिं जीव-एगिंदियवज्जो तिय-
 भंगो । नेरएसु छवभंगा । अकसाई-जीव-मणुएहिं, सिद्धेहिं
 तियभंगो । ओहियणाणे, अभिणिबोहियणाणे, सुयणाणे, जीवा-
 इओ तियभंगो । विगलिंदिएहिं छवभंगा । ओहिणाणे, मण-
 पज्जवणाणे केवलणाणे जीवाइओ तियभंगो । ओहिय-अण्णाणे,
 मइ-अन्नाणे, सुय-अन्नाणे, एगिंदियवज्जो तियभंगो । विभंग
 अण्णाणे जीवाइओ तियभंगो । सजोगी जहा-ओहिओ ।
 मणजोगि-वयजोगि-कायजोगिहिं जीवाइओ तियभंगो, नवरं-
 कायजोगी एगिंदिया, तेसु अभंगयं । अजोगी जहा-अलेस्सा ।
 सागरोवउत्त-अणागारोवउत्तेहिं जीव-एगिंदियवज्जो तियभंगो ।
 सवेयगा य जहा-सकसाई । इत्थिवेयग-पुरिसवेयग-नपुंसग-
 वेयगेसु जीवाइओ तियभंगो, नवरं नपुंसगवेदे एगिंदिएसु

કિં સપ્રદેશા અપ્રદેશાઃ ? ગૌતમ ! સપ્રદેશા અપિ, અપ્રદેશા અપિ, एवं यावत्-
 वनस्पतिकायिकाः, शेषाः यथा नैरयिकास्तथा, यावत्-सिद्धाः । आहारकाणां
 जीवै-केन्द्रियवर्गभक्षिकमङ्गः । अनाहारकाणां जीवैकेन्द्रियवर्गाः पञ्चमद्वा एवं मणि-

हित हैं और कोई एक नारक जीव प्रदेशरहित हैं अथवा-कितनेक
 नारक जीव प्रदेशरहित हैं और कितनेक नारક जीવ પ્રદેશરહિત हैं ।
 इसी तरह असुरकुमारों से लेकर यावत् स्तनितकुमारों तक जानना
 चाहिये । (पुद्गलीकाइया णं भंते ! किं सपएसा अपएसा) हे भदन्त !
 पृथिवीकायिक जीव क्या प्रदेशरहित हैं कि प्रवेशरहित हैं ? (गोवमा)
 हे गौतम ! (सपएसा वि अपएसा वि) पृथिवीकायिक जीव प्रदेशरहित
 भी हैं और प्रवेशरहित भी हैं । (एवं जाव वणस्सइकाइया सेसा जहा
 नेरइया तहा जाव सिद्धा) इसी तरह से यावत् वनस्पतिकायिक तक के
 जीवों के विषय में जानना चाहिये । जिस तरह से नैरयिक जीवों के
 विषय में कहा है, उसी तरह से सिद्धतक के याकी के जीवों के विषय
 में जानना चाहिये । (आहारगाण जीव-एगिंदियवज्जो तियभंगो) जीव
 और एकेन्द्रियको छोड़कर आहारक जीवों के तीनभंग होते हैं । (अणा
 हारगा णं जीव-एगिंदियवज्जा छम्भगा एव भाणियव्वा-सपएसा वा

કેટલાક નારક જીવો પ્રદેશરહિત છે અને કેટલાક નારક જીવ પ્રદેશરહિત છે
 અથવા કેટલાક નારક જીવો પ્રદેશરહિત છે અને કેટલાક નારક જીવો પ્રદેશ
 રહિત છે એજ પ્રમાણે અસુરકુમારો થી સ્તનિતકુમારો પર્વન્તના
 વિષયમાં સમજવું

(પુદ્ગલિકાઈયા ણ મંતે ! કિં સપપસા અપપસા) હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક
 જીવો શું પ્રદેશરહિત છે કે પ્રદેશરહિત છે ?

(ગોવમા !) હે ગૌતમ ! (સપપસા વિ અપપસા વિ) પૃથ્વીકાયિક જીવો
 પ્રદેશરહિત પણ છે અને પ્રદેશરહિત પણ છે (એવ જાવ વણસ્સઈકાઈયા
 સેસા જહા નેરઈયા તહા જાવ સિદ્ધા) એજ પ્રમાણે વનસ્પતિકાય સુખીના
 જીવો વિષે સમજવું એ પ્રમાણે નારક જીવોના વિષયમાં કહ્યું છે, એજ
 પ્રમાણે સિદ્ધજીવો પર્વન્તના બાહીના વિષયમાં પણ સમજવું

(આહારગાણ જીવ-એગિંદિયવજ્જો તિયમંગો) જીવ અને એકેન્દ્રિય
 સિવાયના આહારક જીવોના ત્રણ ભંગ (વિઠ્ઠપ) થાય છે (અનાહારગાણ
 જીવ-એગિંદિયવજ્જા છમ્મંગા એવ માણિયવ્વા (૧) સપપસા વા, (૨) અપપસા વા,

ગૌતમ ! સ્યાત્ સપ્રદેશઃ, સ્યાદ્ અપ્રદેશઃ । એવ યાવત્-સિદ્ધઃ । જીવાઃ સ્વલુ
ભદન્ત ! કાલાદેશેન કિં સપ્રદેશાઃ, અપ્રદેશાઃ ? ગૌતમ ! નિયમાત્ સપ્રદેશાઃ,
નૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કાલાદેશેન કિં સપ્રદેશાઃ, અપ્રદેશાઃ ? ગૌતમ ! સર્વેઽપિ
તાવદ્ ભવેયુઃ સપ્રદેશાઃ, અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશશ્ચ, અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદે-
શાશ્ચ, એવમ્ અસુરકુમારા યાવત્-સ્તનિતકુમારા । પૃથિવીકાયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત !

પ્રદેશરહિત હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સિય સપણ્સે સિય અપણ્સે)
નારકજીવ કાલકી અપેક્ષાસે કદાચિત્ પ્રદેશસહિત હૈ ઓર કદાચિત્
પ્રદેશરહિત હૈ (એવ જાવ સિદ્ધે) ઇસી તરહ સે યાવત્ સિદ્ધ મી કદા
ચિત્ પ્રદેશસહિત હૈ ઓર કદાચિત્ પ્રદેશરહિત હૈ । (જીવા ણં મંતે !
કાલાદેસેણં કિં સપણ્સા અપણ્સા) હે ભદન્ત ! સમસ્ત જીવ કયા કાલ
કી અપેક્ષા સે પ્રદેશસહિત હૈ કિ પ્રદેશરહિત હૈ ? (ગોયમા)
હે ગૌતમ ! સમસ્ત જીવ કાલ કી અપેક્ષા સે (નિયમા) નિયમ સે
(સપણ્સા) પ્રદેશસહિત હૈ । (નેરહ્યા ણં મંતે ! કાલાદેસેણં કિં સપણ્સા
અપણ્સા) હે ભદન્ત ! સમસ્ત નારક જીવ કાલ કી અપેક્ષા કયા પ્રદે-
શસહિત હૈ કિ પ્રદેશરહિત હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વે વિ તાવ
હોજા સપણ્સા, અહવા સપણ્સા ય અપણ્સે, અહવા-સપણ્સા ય અપ
ણ્સા ય એવં અસુરકુમારા જાવ થણિયકુમારા) સમસ્ત નારક જીવ મી
કાલ કી અપેક્ષા પ્રદેશસહિત હૈ । અથવા કિતનેક નારક જીવ પ્રદેશસ-

(ગોયમા ! સિય સપણ્સે સિય અપણ્સે) હે ગૌતમ ! નારક જીવ કાળની અપે
ક્ષાએ ક્યારેક સપ્રદેશી છે અને ક્યારેક અપ્રદેશી છે

(એવં જાવ સિદ્ધે) એજ પ્રમાણે સિદ્ધ થયંતના જીવ ક્યારેક સપ્ર
દેશી છે અને ક્યારેક અપ્રદેશી છે.

(જીવાળ મંતે ! કાલાદેસેણ સપણ્સા અપણ્સા) હે ભદન્ત ! સમસ્ત જીવો
કાળની અપેક્ષાએ સપ્રદેશી છે કે અપ્રદેશી છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! સમસ્ત જીવો કાળની અપેક્ષાએ (નિયમા
સપણ્સે) નિયમથી જ સપ્રદેશી છે

(નેરહ્યા ણ મંતે ! કાલાદેસેણ કિં સપણ્સા અપણ્સા ?) હે ભદન્ત !
સમસ્ત નારક જીવો જીવ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશસહિત છે કે પ્રદેશરહિત છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વે વિ તાવ હોજા સપણ્સા, અહવા સપ-
ણ્સા ય અપણ્સે, અહવા-સપણ્સા ય અપણ્સાય એવ અસુરકુમારા જાવ થણિય-
કુમારા) સમસ્ત નારક જીવો પણ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશસહિત છે અથવા

સગો મજ્ઞાઃ। અમંશ્ચિપુ એકન્દ્રિયવમાસ્રયો મજ્ઞા, નૈરયિક-દેવ-મનુજેષુ પદ મ
નોસન્નિ-નોઅસન્નિ-જીવ-મનુજસિદ્ધેષુ ત્રયો મજ્ઞાઃ। સલ્લેશ્યા યથા ઔષ્ણિ
કૃષ્ણલેશ્યાઃ, નીલલેશ્યાઃ, કાપોતલેશ્યાઃ, યથા આહારક, નરમ્-પસ્ય સ
પ્તાઃ। તેમોલેશ્યાયાં બીવાદિકાસ્રયો મજ્ઞાઃ, નરમ્-પૃથિવીકાયકેષુ મ

અમધ્યજીવ જાનના આદિયે (જો મધસિદ્ધિય જો અમધસિદ્ધિ ય જ
સિદ્ધેર્હિં તિયમગો) નો અધસિદ્ધિક નો અમધસિદ્ધિક, જીવ
સિદ્ધોં મેં તીન મગ હોતે હું। (સન્નીર્હિં જીવાદ્મો તિયમગો) સ
જીવોં મેં જીવાદિક તીન મગ હોતે હું। (અસન્નીર્હિં ઇર્ગિદિય
તિયમગો) અસંજી જીવોં મેં એકેન્દ્રિય કો છોડકર ત
મગ હોતે હું। (નેરહ્ય-દેવ-મનુજર્હિં છમ્મગો) નૈરયિક દ્ય અ
મનુષ્ય મેં છહ મગ હોતે હું। (જોતણિ નોઅસન્નિ જીવમનુપસિદ્ધે
તિયમગો) નોસંજી, નોઅસંજી જીવ, મનુષ્ય ઓર સિદ્ધોં મેં ત
મગ હોતે હું। (મહેસા જહા ઓહિયા) સામાન્ય જીવોં કી તરહ લેશ
ચાલે જીવોં કો જાનના આદિયે। (કણ્ઠલેસ્તા, નીલલેસ્તા, કાઠલેસ્
જહા-આહારમો) કૃષ્ણલેશ્યાચાલે, નીલલેશ્યાચાલે ઓર કાપોતલેશ્ય
ચાલે જીવ આહારક જીવોં કી તરહ સે જાનના આદિયે। (નરમ્ જસ
અસ્થિપયામો) વિદોષતા યહ હે કિ જિસ જીવ કે જો લેશ્યા હોતી
હસ જીવ કે હસ લેશ્યા કો કહના આદિયે। (તેડલેસ્તાપ જીવાદ્મ

(જો મધસિદ્ધિય જો અમધસિદ્ધિય જીવસિદ્ધિ તિયમગો) નો અધ
સિદ્ધિક નો અમધસિદ્ધિક અને સિદ્ધિ લેવોના ત્રણ ભગ ધાય છે (સન્નીર્હિં
જીવાદ્મો તિયમગો) સંજી લેવોના લવાદિક ત્રણ ભગ ધાય છે (અસન્નીર્હિં
ઈર્ગિદિયમગો તીયમગો) એકેન્દ્રિય સિવાયના અસંજી લેવોના ત્રણ ભગ
ધાય છે (નેરહ્ય, દેવ મનુજર્હિં છમ્મગો) નૈરયિક દેવ અને મનુષ્યોં માં
ભગ ધાય છે (જોતણી જોઅસન્નિ જીવમનુપસિદ્ધેર્હિં તિયમગો)
નો સંજી, નો અસંજી, જીવ, મનુષ્ય અને સિદ્ધોંમાં ત્રણ ભગ ધાય છે
(મહેસા જહા ઓહિયા) સામાન્ય લેવોની એમ જ લેશ્યાવાળા લેવોના
વિષયમાં પણ સમજવું (કણ્ઠલેસ્તા નીલલેસ્તા, કાઠલેસ્તા જહા આહારમો)
કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા, નીલ લેશ્યાવાળા અને કાપોત લેશ્યાવાળા લેવોના વિષયમાં
આહારક લેવો પ્રમાણે સમજવું (નરમ્ જાન અસ્થિ પયામો) પણ તેમાં
કોરલી જ વિશેષતા છે કે જે લેવની જે લેશ્યા ધાય છે, તે લેવની તે લેશ્યા

નોઅસયત-નો સયતાસયત-જીવ-સિદ્ધેષુ પ્રયોમદ્વા । સપ્પાપિયુ જીવાદિકા
 સ્વયો મદ્વાઃ । એકન્દ્રિયેષુ અમદ્વકમ્ । ક્રોધકપાપિયુ જીવકેન્દ્રિયવર્જાસ્વયો મદ્વાઃ ।
 દેવેષુ પદ્ મદ્વા । માનકપાપિ માયાકપાપિયુ જીવકેન્દ્રિયવર્જાસ્વયો મદ્વા, નૈરયિક
 દેવેષુ પદ્ મદ્વા । લોમકપાપિયુ ગ્રીવકેન્દ્રિયવર્જાસ્વયો મદ્વા, નૈરયિકેષુ પદ્ મદ્વા ।

વર્જ ત્રીન ભગ હોતે હૈ (સંજયા સજર્ણિં તિયમગો જીવાઈમો) સય
 તાસયત જીવોં મેં જીવાદિક ત્રીન ભગ હોતે હૈ । (જો સજય જો અસજય
 જો સજયાસંજય જીવસિદ્ધેર્હિં તિયમગો) નો સયત નો અસંયત નો
 સંયતાસયત જીવસિદ્ધોં મેં, ત્રીન ભગ હોતે હૈ । (સકસાઈર્હિં જીવાઈમો
 તિયમગો) કપાપ સહિત દુપ જીવોં મેં જીવાદિક ત્રીન ભગ હોતે હૈ ।
 (ઇર્ગિદિપ્પસુ અભગક) એકેન્દ્રિય જીવોં મેં એક ભગ હોતા હૈ-ત્રીનમગ
 નહીં હોતે । (કોહકસાઈર્હિં જીવ-ઈર્ગિદિયવજ્જો તિયમગો) ક્રોધ કપા-
 પવાલોં મેં જીવ ઓર એકેન્દ્રિય કો છોડકર ત્રીન ભગ હોતે હૈ । (દેવેર્હિં
 છમ્મગો) દેવોં મેં છહ ભગ હોતે હૈ । (માળકસાઈ માયાકસાઈ જીવ
 ઇર્ગિદિયવજ્જો તિયમગો) માનકપાપવાલોં મેં માયાકપાપવાલોં મેં જીવ
 ઓર એકન્દ્રિય કો છોડકર ત્રીનમગ હોતે હૈ । (નેરહય-દેવેર્હિં છમ્મગા)
 નારક ઓર દેવોં મેં છહ ભગ હોતે હૈ । (લોમકસાઈર્હિં જીવ-ઈર્ગિદિપ
 વજ્જો તિયમગો) લોમકપાપવાલોં મેં જીવ ઓર એકન્દ્રિય કો છોડકર
 ત્રીન ભગ હોતે હૈ । (નેરપ્પસુ છમ્મગા) નારકોં મેં છહ ભગ હોતે હૈ

અવાદિક ત્રણ ભગ થાય છે (અસજર્ણિં ઇર્ગિદિયવજ્જો તિયમગો) અસંયત
 અવેભા એકેન્દ્રિય વર્જિત ત્રણ ભગ થાય છે (સંજયા સજર્ણિં તિયમગો
 જીવાઈમો) સયતાસયત અવેભા અવાદિક ત્રણ ભગ થાય છે (જો સજય,
 જો અસજય, જો સજયાસંજય જીવ સિદ્ધેર્હિં તિયમગો નો સયત, નો અસંયત,
 નો સંયતાસયત અવસિદ્ધોં મેં ત્રણ ભગ થાય છે (સકસાઈર્હિં જીવાઈમો
 તિયમગો) કપાપકુલ અવેભા અવાદિક ત્રણ ભગ થાય છે (ઇર્ગિદિપ્પસુ
 અભગક) એકેન્દ્રિય અવેભા એક ભગ થાય છે-ત્રણ ભગ થતા નથી । (કોહ
 કસાઈર્હિં જીવ-ઈર્ગિદિયવજ્જો તિયમગો) અને એકેન્દ્રિય સિવામના જીવ
 કપાપવાળા અવેભા ત્રણ ભગ થાય

(દેવેર્હિં છમ્મગો) દેવેભા છ ભગ થાય છે (માળકસાઈ માયાકસાઈ જીવ
 ઇર્ગિદિયવજ્જો તિયમગો) માન કપાપવાળાં અને માયા કપાપવાળાં અવ
 અને એકેન્દ્રિય વર્જિત ત્રણ ભગ થાય છે (નેરહય-દેવેર્હિં છમ્મગા) નારક
 અને દેવેભા છ ભગ થાય છે (લોમકસાઈર્હિં જીવ-ઈર્ગિદિયવજ્જો તિયમગો)
 અવ અને એકેન્દ્રિય સિવામના લોમકપાપવાળા અવેભા ત્રણ ભગ થાય છે,

વનસ્પતિષુ પદ્મ મજ્જાઃ । પદ્મલેશ્ય-શુક્લલેશ્યયોઃ જીવાદિકાસ્ત્રયો મજ્જાઃ ।
અલેશ્યેષુ જીવસિદ્ધેષુ ત્રયો મજ્જાઃ । મનુજેષુ પદ્મમજ્જાઃ । સમ્યગદૃષ્ટિષુ જીવા-
દિકાસ્ત્રયો મજ્જાઃ । વિકલેન્દ્રિયેષુ પદ્મમજ્જાઃ । મિથ્યાદૃષ્ટિષુ એકેન્દ્રિયવર્જાસ્ત્રયો
મજ્જાઃ, સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિષુ પદ્મ મજ્જા । સંયતેષુ જીવાદિકાસ્ત્રયો મજ્જાઃ । અસંયતેષુ
એકેન્દ્રિયવર્જાસ્ત્રયો મજ્જાઃ । સયતાઽસંયતેષુ ત્રયો મજ્જા જીવાદિકાઃ । નોસંયત-

તિયમંગો, નવરં-પુઢવિકાણસુ આઝ-વણસ્સઈસુ છઞ્મંગા) તેજોલેશ્યા મેં
જીવાદિક ત્રીન મંગ હોતે હેં એમા જાનના ચાહિયે । નવરં-વિશેષતા
યહ હેં કિ પૃથિવીકાયિકાં મેં, અપૃકાયિકોં મેં ઓર વનસ્પતિ કાયિકોંમેં
છહ મંગ હોતે હેં । (પમ્હલેસ્મ સુક્કલેસ્માણ જીવાહઓ તિયમંગો) પદ્મ-
લેશ્યા મેં ઓર શુક્લલેશ્યા મેં જીવાદિક ત્રીન મંગ હોતે હેં । (અલેસેહિં
જીવ સિદ્ધેહિં તિયમંગો) લેશ્યા સે રહિત અલેશ્યાવાલોં મેં જીવ ઓર
સિદ્ધોં મેં ત્રીન મંગ હોતે હેં । (મણુણસુ છઞ્મંગા) મનુષ્યોં મેં છહ મંગ
હોતે હેં । (સમ્મદ્દિટ્ઠિહિં જીવાહઓ તિયમંગો) સમ્યક્ દૃષ્ટિયોં મેં જીવા-
દિક ત્રીન મંગ હોતે હેં । (વિગલિંદિણસુ છઞ્મંગા) વિકલેન્દ્રિય જીવોં
મેં છહ મંગ હોતે હેં । (મિચ્છાદ્દિટ્ઠિહિં ઇગિંદિયવજ્જો તિયમંગો) મિથ્યા-
દૃષ્ટિયોં મેં એકેન્દ્રિય કો છોડકર ત્રીન મંગ હોતે હેં । (સમ્મામિચ્છ-
દ્દિટ્ઠિહિં છઞ્મંગા) સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવોં મેં છહ મંગ હોતે હેં ।
(સંજણહિં જીવાહઓ તિયમંગો) સંયતોં મેં જીવાદિક ત્રીન મંગ હોતે
હેં । (અસંજણહિં ઇગિંદિયવજ્જો તિયમંગો) અસંયત જીવોં મેં એકેન્દ્રિય

કહેવી ભેઠએ (તેજલેસ્માણ જીવહઓ તિયમંગો, નવરં પુઢવિકાણસુ આઝ-
વણસ્સઈસુ છઞ્મંગા) તેજલેશ્યામાં જીવાદિક ત્રણ ભગ થાય છે એમ સમજવું.
પણ તેમા એ વિશેષતા છે કે પૃથિવકાયિકોમા, અપૃકાયિકોમાં અને વનસ્પતિ
કાયિકોમા છ ભગ થાય છે (પમ્હલેસ્મ સુક્કલેસ્માણ જીવાહઓ તિયમંગો)
પદ્મ લેશ્યામાં અને શુક્લ લેશ્યામાં જીવાદિક ત્રણ ભગ થાય છે (અલેસેહિં
જીવ-સિદ્ધેહિં તિયમંગો) અલેશ્યાવાળામા (લેશ્યાથી રહિત જીવોમા) જીવ
અને સિદ્ધોમા ત્રણ ભગ થાય છે (મણુણસુ છઞ્મંગા) મનુષ્યોમાં છ ભગ
થાય છે (સમ્મદ્દિટ્ઠિહિં જીવાહઓ તિયમંગો) સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવોમાં જીવાદિક
ત્રણ ભગ થાય છે (વિગલિંદિણસુ છઞ્મંગા) વિકલેન્દ્રિય જીવોમા છ ભગ
થાય છે (મિચ્છાદ્દિટ્ઠિહિં ઇગિંદિયવજ્જો તિયમંગો) એકેન્દ્રિય જિવાયના મિથ્યા-
દૃષ્ટિજીવોમા ત્રણ ભગ થાય છે. (સમ્મામિચ્છદ્દિટ્ઠિહિં છઞ્મંગો) સમ્યક્ મિથ્યા-
દૃષ્ટિ જીવોમાં છ ભગ થાય છે (સંજણહિં જીવાહઓ તિયમંગો) સંયતોમાં

અકળાયિ-જીવ-મનુજેષુ સિદ્ધેષુ ત્રયો ભજ્ઞાઃ । ઔધિકજ્ઞાને, આભિનિવોધિક-જ્ઞાને, શ્રુતજ્ઞાને જીવાદિકાસ્ત્રયો ભજ્ઞાઃ । વિકલેન્દ્રિયેષુ ષડ્ ભજ્ઞાઃ । અવધિજ્ઞાને, મનઃપર્યવજ્ઞાને કેવલજ્ઞાને જીવાદિકાસ્ત્રયો ભજ્ઞાઃ । ઔધિકાજ્ઞાને, મત્યજ્ઞાને, શ્રુતાજ્ઞાને એકેન્દ્રિયવર્જાસ્ત્રયો ભજ્ઞાઃ । વિભજ્ઞાજ્ઞાને જીવાદિકાસ્ત્રયો ભજ્ઞાઃ । સયોગી યથા ઔધિકઃ । મનોયોગિ-વચોયોગિ-કાયયોગિષુ જીવાદિકાસ્ત્રયો ભજ્ઞાઃ, નવ

(અકસાઈ-જીવ-મણુર્ણિં સિદ્ધેર્હિં તિયમંગો) કષાયરહિત જીવોં મેં મનુષ્યોં મેં ઓર સિદ્ધોં મેં ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । (ઓહિયણાણે-અભિનિ-વોહિયણાણે સુચણાણે જીવાઈઓ તિયમંગો) ઔધિક જ્ઞાન મેં, આભિ-નિવોધિક જ્ઞાન મેં, શ્રુતજ્ઞાન મેં જીવાદિક ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । (વિગ-લિંદિર્ણિં છવ્મંગા) વિકલેન્દ્રિયોં મેં છહ ભંગ હોતે હૈં । (ઓહિણાણે મળપજ્જવણાણે, કેવલણાણે જીવાઈઓ તિયમંગો) ઔધિક જ્ઞાનમેં મનઃ પર્યય જ્ઞાન મેં, કેવલ જ્ઞાન મેં જીવાદિક ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । (ઓહિય અણ્ણાણે મહ અન્નાણે, સુચ અન્નાણે, ઈર્ણિદિયવજ્જો તિયમંગો) ઔધિક અજ્ઞાન મેં, મતિ અજ્ઞાન શ્રુત અજ્ઞાન મેં એકેન્દ્રિય વર્જ ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । (વિમંગ અણ્ણાણે જીવાઈઓ તિયમંગો) વિમંગ જ્ઞાન મેં જીવાદિક ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । (સજોગી જહા ઓહિઓ) ઔધિક કી તરહ સયોગી હોતે હૈં । (મળ-જોગિ-વચજોગિ-કાયજોગિર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો) મનોયોગી મેં, વચનયોગી મેં ઓર કાયયોગી મેં જીવાદિક ત્રીન ભંગ

(નેરૂપસુ છવ્મંગા) અને નારકોમાં છ ભંગ થાય છે (અકસાઈ જીવમણુ-ર્ણિં, સિદ્ધેર્હિં તિયમંગો) કષાય રહિત જીવોમાં, મનુષ્યોમાં અને સિદ્ધોમાં ત્રણ ભંગ થાય છે (ઓહિયણાણે આભિનિવોહિયણાણે સુચણાણે જીવાઈઓ તિય-મંગો) ઔધિક જ્ઞાનમાં-આભિનિવોધિક જ્ઞાનમાં અને શ્રુતજ્ઞાનમાં જીવાદિક ત્રણ ભંગ થાય છે, (વિગલિંદિર્ણિં છવ્મંગા) વિકલેન્દ્રિયોમાં છ ભંગ થાય છે (ઓહિણાણે મળપજ્જવણાણે, કેવલણાણે જીવાઈઓ તિયમંગો) ઔધિક જ્ઞાનમાં, મન પર્યય જ્ઞાનમાં અને કેવલ જ્ઞાનમાં જીવાદિક ત્રણ ભંગ થાય છે. (ઓહિય અણ્ણાણે મહઅણ્ણાણે સુચઅણ્ણાણે, ઈર્ણિદિયવજ્જો તિયમંગો) ઔધિક અજ્ઞા-નમાં, મતિ અજ્ઞાનમાં અને શ્રુત અજ્ઞાનમાં એકેન્દ્રિય વર્જિત ત્રણ ભંગ થાય છે (વિમંગઅણ્ણાણે જીવાઈઓ તિયમંગો) વિભંગજ્ઞાનમાં જીવાદિક ત્રણ ભંગ થાય છે (સજોગી જહા ઓહિઓ) ઔધિકની જેમ સયોગીના વિષયમાં સમજવું. (મળજોગિ, વચજોગિ, કાયજોગિર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો) મનોયોગી,

પ્રમાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રમાયામ્, એકોઽધ સપ્તમ્યાં મવતિ ૭ । ‘ અહવા એગે રય-
ગપ્પમાપ, એગે સફરપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ એગે તમાપ હોજ્જા ’ અથવા એકો
રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયાં મવતિ ૮ ।
‘ અહવા એગે રયગપ્પમાપ, એગે સફરપ્પમાપ ’ એગે ધૂમપ્પમાપ એગે અહેસત્તમાપ
હોજ્જા ’ અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્,
એકોઽધ સપ્તમ્યાં મવતિ ૯ । ‘ અહવા એગે રયગપ્પમાપ, એગે સફરપ્પમાપ, એગે
તમાપ, એગે અહેસત્તમાપ હોજ્જા ’ અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ ‘ ઝરૂરા
પ્રમાયામ્, એકસ્તમાયામ્, એકોઽધ સપ્તમ્યામ્ મવતિ ૧૦ । ‘ અહવા એગે રય-
ગપ્પમાપ, એગે વાલુયપ્પમાપ, એગે પક્કપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ હોજ્જા ’ અથવા

નારક પદ્મપ્રમામાં એક નારક અથ સસમી પૃથિવીમાં ઉત્પન્ન હો
જાતા હૈ ૭, (અહવા એગે રયગપ્પમાપ, એગે સફરપ્પમાપ એગે ધૂમપ્પ-
માપ, એગે તમાપ હોજ્જા ૮) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક
શર્કરાપ્રમામાં એક નારક ધૂમપ્રમામાં એક નારક તમ પ્રમામાં
ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૮, (અહવા-એગે રયગપ્પમાપ, એગે સફરપ્પમાપ,
એગે ધૂમપ્પમાપ, એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્ન
પ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં એક નારક
અથ સસમી પૃથિવીમાં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૯, (અહવા-એગે
રયગપ્પમાપ, એગે સફરપ્પમાપ, એગે તમાપ, એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા)
અથવા એક રત્નપ્રમામાં, એક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક તમ પ્રમામાં
એક નારક અથ સસમીમાં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૦, (અહવા-એગે
રયગપ્પમાપ એગે વાલુયપ્પમાપ, એગે પક્કપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ

“ અહવા એગે રયગપ્પમાપ એગે સફરપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ એગે તમાપ
હોજ્જા ” (૭) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક શર્કરાપ્રમામાં, એક ધૂમ-
પ્રમામાં અને એક તમાપ્રમામાં હોય છે “ અહવા એગે રયગપ્પમાપ એગે
સફરપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા ” (૮) અથવા એક
રત્નપ્રમામાં, એક શર્કરાપ્રમામાં, એક ધૂમપ્રમામાં અને એક નીચે સતમી
નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એગે રયગપ્પમાપ એગે સફરપ્પમાપ એગે
તમાપ એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા ” (૯) અથવા એક રત્નપ્રમામાં, એક
શર્કરાપ્રમામાં, એક તમાપ્રમામાં અને એક નીચે માતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય
છે “ અહવા એગે રયગપ્પમાપ, એગે વાલુયપ્પમાપ એગે પક્કપ્પમાપ એગે ધૂમપ્પમાપ
હોજ્જા ” (૧૦) અથવા એક રત્નપ્રમામાં, એક વાલુકાપ્રમામાં, એક પક્ક

શરીર-જીવ-મનુજેષુ પડ્ મજ્ઞાઃ । તૈજસ-કાર્મણેષુ યથૌઘિકાઃ । અશરીરેષુ જીવ-
સિદ્ધેષુ ત્રયો મજ્ઞાઃ । આહારપર્યાપ્તૌ, શરીરપર્યાપ્તૌ, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તૌ, આનપાણ-
પર્યાપ્તૌ, જીવૈકેન્દ્રિયવર્જાસ્ત્રયો મજ્ઞાઃ । મપામનઃપર્યાપ્તૌ યથા સંજ્ઞી । આહારાડ-
પર્યાપ્તૌ યથા અનાહારકાઃ । શરીરાપર્યાપ્તૌ, ઇન્દ્રિયાપર્યાપ્તૌ, આન-પ્રાણાડપર્યાપ્તૌ
જીવૈકેન્દ્રિયવર્જાસ્ત્રયોમજ્ઞાઃ । નૈરયિક-દેવ-મનુજેષુ પડ્ મજ્ઞાઃ । સંગ્રહગાથા—

રીરી જહા ઓહિઓ) સામાન્ય જીવ કી तरह શરીરવાલે જીવોં કો
જાનનાં ચાહિયે । (ઓરાલિય-વેડન્વિય-સરીરેહિં જીવ એગિંદિયવજ્જો
તિયમંગો) ઔદારિક શરીરવાલોં મેં વૈક્રિય શરીરવાલોં મેં જીવ એકેન્દ્રિય
કો છોડકર ત્રીનમંગ હોતે હૈં (આહારગસરીર જીવ મણુણસુ છઠ્ઠમંગા) આહાર
શરીર મેં, જીવ ઓર મનુષ્યોં મેં છહ્ મંગ હોતે હૈં । (તેયગકમ્મ-
ગેહિં જહા ઓહિયા) ઔઘિક કી तरह તૈજસ ઓર કાર્મણ શરીરવાલોં
કો જાનનાં ચાહિયે । (અસરીરેહિં જીવ સિદ્ધેહિં તિયમંગો) અશરીરી
જીવ ઓર સિદ્ધોં મેં ત્રીન મંગ હોતે હૈં । (આહારપજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જ-
ત્તીએ, ઇંદિયપજ્જત્તીએ, આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ એગિંદિયવજ્જો
તિયમંગો) આહારપર્યાસિ મેં, શરીરપર્યાસિ મેં, ઇન્દ્રિયપર્યાસિ મેં, શ્વાસો-
ચ્છ્વાસપર્યાસિ મેં, જીવ ઓર એકેન્દ્રિય કો છોડકર ત્રીન મંગ હોતે હૈં ।
(ભાસામણપજ્જત્તીએ જહા સન્ની) ભાષાપર્યાસિ મેં ઓર મનઃપર્યાસિ
મેં સંજ્ઞી કી तरह જાનનાં ચાહિયે । (આહાર અપજ્જત્તીએ જહા અણા-
હારગા) અનાહારક જીવોં કી तरह આહાર અપર્યાસિવાલે જીવોં

જહા ઓહિઓ) શરીરવાળા જીવોના વિષયમાં સામાન્ય જીવોના કથન પ્રમા
ણેનું જ કથન સમજવું. (ઓરાલિય-વેડન્વિય-સરીરેહિં જીવ એગિંદિયવજ્જો
તિયમંગો) ઔદારિક શરીરવાળામાં અને વૈક્રિય શરીરવાળામાં જીવ એકેન્દ્રિય
વર્જિત ત્રણ ભાગ થાય છે. (આહારગસરીર જીવ મણુણસુ છઠ્ઠમંગા) આહારક
શરીરમાં, જીવ અને મનુષ્યના છ ભાગ થાય છે (તેયગકમ્મગેહિં જહા ઓહિયાં)
તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા જીવોના વિષયમાં ઔઘિકના બેપુ જ કથન
સમજવું. (અસરીરેહિં જીવ સિદ્ધેહિં તિયમંગો) અશરીરી જીવ અને સિદ્ધોમાં
ત્રણ ભાગ થાય છે (આહાર પજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ, ઇંદિયપજ્જત્તીએ, આણ-
પાણપજ્જત્તીએ જીવ એગિંદિયવજ્જો તિયમંગો) આહાર પર્યાસિમાં, શરીર પર્યા-
સિમાં, ઇન્દ્રિય પર્યાસિમાં અને શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાસિમાં જીવ અને એકેન્દ્રિય
વર્જિત ત્રણ ભાગ થાય છે (ભાસામણપજ્જત્તીએ જહા સન્ની) ભાષા પર્યાસિમાં
અને મનઃ પર્યાસિમાં સંજ્ઞી પ્રમાણે જ સમજવું. (આહાર અપજ્જત્તીએ જહા
અણાહારગા) આહાર અપર્યાસિવાળા જીવોના વિષયમાં અનાહારક જીવો

સપ્રદેશ આહારક-મધ્ય-સન્નિ-લેશ્યા-દૃષ્ટિ-સયત-કપાયાઃ, જ્ઞાનં યોગો-
પયોગી વેદ્ય શરીરપયાસિ ॥ સૂ. ૧ ॥

તૃતીયોદેશકે જીવ પ્રસ્તુત, અથ ચતુર્થોદેશકેઽપિ તમેવ પ્રકારાન્તરેણા-
'જીવે ણં મતે' इत्यादि ।

ટીકા—'જીવે ણં મતે । કાલાદેસેયં કિં સપ્રસે, અપ્રસે ?' ગૌતમઃ
પૂજ્યતિ-હે મદન્ત ! જીવઃ સહ કાલાદેશેન કાલાપેક્ષયા કિમ્ સપ્રદેશઃ-મપ્રેશ-

કો જાનના શાહિયે । (સરીર અપજ્જસીય, હિદય અપજ્જસીય આણપાણ
અપજ્જસીય જીવ ઇગિદિયજ્જો તિયમજ્જો) શરીરપર્યાસિ સે રહિત,
હિદયપર્યાસિ સે રહિત, શ્વાસોચ્છવાસપર્યાસિ સે રહિત જીવોં મેં જીવ
ઔર એકેન્દ્રિય કો છોડકર તીન મ ગ હોતે હૈં । (નેરહ્ય-દેવ-મણુરહિ
છન્નગા) નૈરયિક, વેદ્ય ઔર મનુષ્યોં મેં છદ્મગ હોતે હૈં । સંગ્રહ ગાયા

સપ્રસા આહારગ મધ્ય-સન્નિ-લેશ્યા-દિદ્ધિ-સયત-કસાયા ।

જાણે જોગુ-વખોગે વેદ્ય શરીર-પજ્જસી ॥ ૧ ॥

સપ્રદેશ, આહારક, મધ્ય, સંજ્ઞી, લેશ્યા, દૃષ્ટિ, સયત, કપાય, જ્ઞાન,
યોગ, અપયોગ, વેદ, શરીર ઔર પર્યાસિ ॥

ટીકાર્થ—પીછે કે ઉદ્દેશક મેં જીવ કા નિરૂપણ ક્રિયા ગયા હૈ—હસ
ચતુર્થ ઉદ્દેશક મેં જીવ સી જીવ કા સ્વરૂપ પ્રકારાન્તર સે નિરૂપણ

એવુ મ સમજ્યુ (સરીર અપજ્જસીય હિદય અપજ્જસીય આણપાણ અપજ્જસીય
જીવ ઇગિદિયજ્જો તિયમજ્જો) શરીર પર્યાસિથી રહિત હિદય પર્યાસિથી
રહિત, અને શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાસિથી રહિત એવામાં એવ અને એકેન્દ્રિય
સિવાયના ત્રણ બ ન થાય છે (નેરહ્ય, દેવ, મણુરહિ છન્નગા) નારકો, દેવો
અને મનુષ્યોમાં છ બ ગ થાય છે સંગ્રહગાથા—

‘સપ્રસા આહારગ-મધ્ય-સન્નિ-લેશ્યા-દિદ્ધિ સયત-કસાયા’

જાણે જોગુ-વખોગે વેદ્ય શરીર-પજ્જસી ॥ ૧ ॥

સપ્રદેશ આહારક, મધ્ય સંજ્ઞી, લેશ્યા, દૃષ્ટિ, સયત, કપાય, જ્ઞાન,
યોગ, અપયોગ, વેદ શરીર અને પર્યાસિ

ટીકાર્થ—આગળ ઉદ્દેશકમાં એવનું નિરૂપણ કરવામાં આ પુ છે આ
ઉદ્દેશકમાં પણ સ્વરૂપ બીજી રીતે એવનું નિરૂપણ કરી રહ્યા છે—તેમાં ગૌતમ

સહિત : ? અથવા અપ્રદેશ : પ્રદેશરહિતો ભવતિ ? । મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! નિયમા સપણ્સે ’ હે ગૌતમ ! જીવ : કાલાપેક્ષયા નિયમાત્—નિયમતઃ સપ્રદેશઃ પ્રદેશસહિતો ભવતિ, જીવસ્થાનાદિતયા અનન્તસમયસ્થિતિકત્વેન સપ્રદેશત્વ નિયમાત્, તયા ચ યઃ એકસમયાસ્થિતિકઃ સ એવ અપ્રદેશઃ, દ્વયાદિસમયસ્થિતિ-કસ્તુ સપ્રદેશ એવ ભવતીતિ ફલિતમ્ । ઉક્તશ્ચ—

કર રહે હૈં—હસમેં ગૌતમ ને પ્રભુસે એસા પૂછા ‘જીવે ણં મંતે ! કાલા-દેસેણં કિં સપણ્સે અપણ્સે ?) હે મદન્ત । જીવ કાલ કી અપેક્ષા સે વયા પ્રદેશસહિત હૈ કિ પ્રદેશરહિત હૈ ? મગવાનુ હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હુએ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! જીવ (નિયમા સપણ્સે) નિયમ સે પ્રદેશ સહિત હૈં, તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ જબ કાલ કી અપેક્ષા લેકર જીવ કે પ્રદેશસહિત ઓર પ્રદેશ રહિત હોને કા વિચાર કિયા જતા હૈ તો વહ નિયમ સે કાલ કી અપેક્ષા પ્રદેશસહિત હી હૈ, પ્રદેશરહિત નહીં હૈ યહી વાત સિદ્ધ હોતી હૈ । કારણ કિ જીવ અનાદિ કાલ કા હૈ ઓર અનન્તસમય કી ઉસકી સ્થિતિ હૈ, હસલિયે વહ સપ્રદેશ હૈ જો એસા નહીં હોતા હૈ—અર્થાત જો એકસમય કી સ્થિતિવાલા હોતા હૈ, વહી કાલ કી અપેક્ષા પ્રદેશરહિત અપ્રદેશ— હોતા હૈ । દો આદિ સમય કી સ્થિતિવાલા નહીં ક્યોં કિ જો દો આદિ સમય કી સ્થિતિવાલા હોતા હૈ વહ કાલ કી અપેક્ષા પ્રદેશ સહિત હી હોતા હૈ । કહા મી હૈ—“ જો જસ્સ ” ઇત્યાદિ ।

સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે “ જીવેણ મંતે ! કાલાદેસેણં કિં સપણ્સે અપણ્સે ! ” હે ભદન્ત । શું કાળની અપેક્ષાએ એવ પ્રદેશ સહિત છે કે પ્રદેશ રહિત છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! એવ (નિયમા સપણ્સે) નિયમથી જ પ્રદેશ સહિત છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જો કાળની અપેક્ષાએ એવના સપ્રદેશત્વ અને અપ્રદેશત્વનો વિચાર કરવામાં આવે, તો તે નિયમથી જ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશ સહિત છે, પ્રદેશ રહિત નથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે. કારણ કે એવ અનાદિ કાળનો છે અને અનંત સમયની તેની સ્થિતિ છે, તે કારણે તે પ્રદેશ સહિત છે જો એવ એવો ન હોય—એટલે કે જો તે એક સમયની સ્થિતિવાળો હોય તો તે પ્રદેશ રહિત હોઈ શકે છે. બે ત્રણ આદિ સમયની સ્થિતિવાળો એવ અપ્રદેશી હોતો નથી, કારણ કે બે આદિ સમયની સ્થિતિવાળો તો કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશયુક્ત જ હોય છે. કહ્યું પણ છે કે—

“ જો જસ્સ ” ઇત્યાદિ

‘ જો જસ્ત પદ્મસમય, ઘડી માનસ્ત સો હ અપણો !

અણમ્મિ ઘટ્ટમાણો, કાલાપેસેન સપણો ॥ ૧ ॥ ”

યો યસ્ય પ્રથમસમયે વર્તેતે માવસ્ય સ તુ અપદેશ .

અન્યસ્મિન્ વર્તમાનઃ કાલાદેશેન સપદેશ ” ઇતિ ॥ ૧ ॥

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ નેરહપણ મતે ! કાલાદેશેન કિં સપણસે, અપણસે ? ’

હે મદન્ત ! નૈરવિકઃ સ્વછ કાલાદેશેન કાલાપણયા કિમ્-સપદેશઃ ? કિં વા અપદેશઃ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! સિય સપણસે, સિય અપણસે, એવ ણાવ-સિદ્ધે ’

હે ગૌતમ ! નૈરવિકઃ કાલાપેણયા સ્યાત કદાચિત્ સપદેશઃ, સ્યાત્ કદાચિત્

જો જીવ જિસ મરવ કે પ્રથમ સમય મેં વર્તતા હૈ વહ જીવ અપરે
શ પ્રદેશરદિત કહલાતા હૈ ઓર જો જીવ પ્રથમ સમય કે અતિરિક્ત
ધૂમરે, તીસરે, આદિ સમયોં મેં વર્તતા હૈ વહ કાલ કી અપેક્ષા સપદેશ
કહલાતા હૈ હસ તરહ સે યહ સપદેશ ઓર અપદેશ કા સ્વરૂપ હસ
ગાથા દ્વારા પ્રકટ કિયા ગયા હૈ ।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈ કિ—(નેરહપણ મતે કાલાદેશેન કિં
સપણસે અપણસે) હૈ મદન્ત ! એક નારક જીવ કાલ કી અપેક્ષા સે
કયા સપદેશ હૈ કિ અપદેશ હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં ‘ પ્રશ્ન વનસે કહતે હૈ
કિ (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (સિય સપણસે સિય અપણસે) હૈ ગૌતમ !
નારક જીવ કાલ કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ સપદેશ હૈ ઓર કદાચિત્
અપદેશ હૈ । અર્થાત્ જિસ નારક જીવ કો ઉત્પન્ન હુવ અમી પહિલા

તે છવ કે ભવના પ્રથમ સમયમાં રહેલો હોય છે, તે છવ અપદેશી
(પ્રદેશ સંહિત) કહેવાય છે અને તે છવ પ્રથમ સમય સિંચાવના સમયમાં
એટલે કે બીજા, ત્રીજા વ્યાધિ સમયમાં રહેલો હોય છે, તે છવ કાળની
અપેક્ષાએ સપદેશી (પ્રદેશ સંહિત) કહેવાય છે આ રીતે સપદેશત્વ અને
અપદેશત્વનું સ્વરૂપ આ ગાથામાં જતાવવામાં આવ્યું છે.

ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને પૂછે છે કે (નેરહપણ મતે ! કાલાદેશેન
કિ સપણસે અપણસે ?) કે શરત ! એક નારક છવ શું કાળની અપેક્ષાએ
પ્રદેશયુક્ત છે કે પ્રદેશ સંહિત છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (સિય સપણસે સિય અપણસે) એક
નારક છવ ક્યારેક કાળની અપેક્ષાએ સપદેશ હોય છે અને ક્યારેક અપદેશ
હોય છે એટલે કે તે નારક છવને ઉત્પન્ન થવાને કાલ પહેલો જ સમય

અપ્રદેશો ભવતિ, તત્ર દ્વ્યાદિસમયોત્પન્નો નૈરયિકઃ સપ્રદેશઃ, પ્રથમસમયોત્પન્નસ્તુ અપ્રદેશો ભવતીતિ ભાવઃ । એવમ્ નૈરયિકવદેવ યાવદ્-સિદ્ધઃ કદાચિત્ સપ્રદેશઃ, કદાચિત્ અપ્રદેશો ભવતિ । યાવત્તરુણાત્-અસુરકુમારાદિભવનપતિદશક ૧૦-પૃથિવીકાયાદિસ્થાવરપશ્ચક ૫-વિકલેન્દ્રિયત્રિક ૩ - તિર્યક્પશ્ચેન્દ્રિય ૧-મનુષ્ય ૧-વ્યતર ૧-જ્યોતિષિક ૧-વૈમાનિક ૧ રૂપાણાં ત્રયોત્રિંશતિ દણ્ડકાનાં સંગ્રહઃ । અથ તદેવ પુનસ્તથૈવ વહુત્પેન નિરૂપયિતુમાદ-‘ જીવાણં ભંતે ! કાલાદેસેણં કિં સપણ્મા ? અપણ્મા ? ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! જીવાઃ સ્વલુ કાલાદેશેન કાલાપેક્ષયા કિં સપ્રદેશાઃ ભવન્તિ ? અથવા અપ્રદેશાઃ ? ભવન્તિ ? ભગવાનાહ-‘ ગોયમા ! નિયમા સપણ્મા ’ હે ગૌતમ ! જીવાઃ સર્વે નિયમાત્ કાલાપેક્ષયા

હી સમય હુઆ હૈ વહ નારક જીવ કાલ કી અપેક્ષા અપ્રદેશ હૈ ઔર વહી નારક જીવ જવ દ્વિતીયાદિ સમયોં મેં વર્તતા રહના હૈ તો કાલકી અપેક્ષા વહી સપ્રદેશ । (એવં જાવ સિદ્ધે) નારક કી તરહ હી યાવત્ સિદ્ધ કદાચિત્ સપ્રદેશ ઔર કદાચિત્ અપ્રદેશ હૈં એસા જાનના ચાહિયે યહાં યાવત્ પદ સે “ અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિ ૧૦, કા પૃથિવી કાદિક પાંચ સ્થાવરોં કા વિકલેન્દ્રિયત્રિક કા, તિર્યક્ પશ્ચેન્દ્રિય ૧, મનુષ્ય ૧, જ્યોતિષિક ૧ ઔર વૈમાનિક ૧ इन का ” इस तरह २३ दण्ड-कों का संग्रह हुआ है । (जीवा णं भंते ! कालादेसेणं किं सपण्मा ? अपण्मा ?) अब गौतम इस सूत्र द्वारा प्रभु से ऐसा पूछ रहे हैं कि हे भदन्त ! जीवकाल की अपेक्षा क्या सप्रदेश हैं ? या अप्रदेश हैं इसके उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं कि (गोयमा) हे गौतम ! (नियमा सपण्मा) समुच्चय-समस्त जीव नियम से काल की अपेक्षा सप्रदेश हैं,

થયો છે તે નારક જીવ કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશ રહિત છે, પણ જ્યારે જોજ નારક જીવને ઉત્પન્ન થયાને બે, ત્રણ આદિ સમયો વ્યતીત થઈ જાય છે, ત્યારે તે કાળની અપેક્ષાએ પ્રદેશયુક્ત કહેવાય છે (એવં જાવ સિદ્ધે) નારક જીવની જેમ જ સિદ્ધ પર્યન્તના જીવ પણ ક્યારેક અપ્રદેશ હોય છે. અહીં ‘ જાવ ’ (પર્યન્ત) પદથી અસુર કુમાર આદિ ભવનપતિના દસ, પૃથ્વીકાયિક આદિ સ્થાવરોના પાંચ, વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ (દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય એ ત્રણ) પાંચેન્દ્રિય તિર્યક ચતુ એક, મનુષ્યનું એક, જ્યોતિષિકનું એક અને વૈમાનિકનું એક એમ ૨૨ દહકોને થઈ જી કરવામા આવ્યા છે આ સિવાયના નારક અને સિદ્ધ એ બે દહકોની વાત તો ઉપર કહેવામા આવી છે.

સપ્રદેશ મરન્તિ નતુ મમપ્રદેશાઃ સેપામનાદિત્થેન અનતસમયસ્થિતિકત્તયા સપ્રદેશસ્થનિયમાત્ । ગૌતમ! પૃચ્છતિ—‘ નેરહ્યા ણ મંતે ! કાલાદેસેણ કિં સપપ્પસા, અપપ્પસા ? ’ હે મદન્ત ! નૈરયિકા સ્વત્તુ કાલાદેસેન—કાલાપેસયા કિં સપ્રદેશ ? આહોસ્સિત્ત્વ મપ્રદેશ મરન્તિ ? મગ્ગાનાહ—‘ ગોપમા ! સમ્બે વિ તાવ હોન્ઝા સપપ્પસા ’ હ ગૌતમ ! સર્વેઽપિ નૈરયિકા સ્તાવત્ ’ ઇતિ વાનપાલકુલારે સપ્રદેશ મરન્તિ, ઉત્પાદવિરહકાલે અસંસ્ક્યાતપૂર્વોત્પન્નનૈરયિકાણાં સપ્રદેશસ્થેન વિદ્યમાનસ્વાત્ । ઇતિ પ્રથમો મદ્ધઃ ? । અથ દ્વિતીયમાહ—‘ અહ્વા સપપ્પસા ય—અપપ્પસય, ’ અથવા

અપ્રદેશ નહીં હૈં । કયોં કિ સમસ્ત જીવ અનાદિં હૈં ઔર અનતકાલતક કી સ્થિતિવાલે હૈં । અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નુ સે સમસ્ત નારક જીવોં કી અપેક્ષા લેકર પેસા પૂછતે હૈં કિ (નેરહ્યાણં મતે ! કાલાદેસેણં કિં સપપ્પસા ? અપપ્પસા ?) હે મદન્ત ! સમસ્ત નારક કયા કાલકી અપેક્ષા સપ્રદેશ હૈં ? યા અપ્રદેશ હૈં ? હસ્કે ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ (ગોપમા) હે ગૌતમ ! (સમ્બે વિ હોન્ઝા સપપ્પસા) સમસ્ત નારક જીવ મો સપ્રદેશ હૈં ! “સમસ્ત નારક જીવ મો સપ્રદેશ હૈં ” હસ્કા કારણ યહ હૈ કિ ઉત્પાદ વિરહકાલ મેં પૂર્વોત્પન્ન નારક જીવોં કી સંસ્ક્યા—અસંસ્ક્યાત પ્રમાણ મેં રહા કરતી હૈ યહ પહિલા મદ્ધ હૈ । તથા દ્વિતીય મદ્ધ હસ્ પ્રકાર સે હૈ—(અહ્વા સપપ્પસા ય અપપ્પસે ય) જપ હૈ—પૂર્વોત્પન્ન અસંસ્ક્યાત નારકોં મેં કોઈ નારક જીવ આકર ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ—તય યહ પ્રથમ

ઔતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—(જીવા ણં મતે ! કાલાદેસેણં કિં સપપ્પસા ? અપપ્પસા ?) હે મદન્ત ! સમસ્ત ઇવો કાળની અપેક્ષાએ સપ્રદેશ છે કે અપ્રદેશ છે ?

ઉત્તર—(ગોપમા ! નિયમા સપપ્પસા) હે ઔતમ ! સમસ્ત ઇવો કાળની અપેક્ષાએ નિયમથીજ સપ્રદેશ છે, અપ્રદેશ (પ્રદેશ રહિત) નથી કારણ કે સમસ્ત ઇવ અનાદિ છે અને અનતકાળની સ્થિતિવાળા છે

હવે ઔતમ સ્વામી સમસ્ત નારક ઇવોની અપેક્ષાએ મહાવીર પ્રશ્નને ઇવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (નેરહ્યાણં મતે ! કાલાદેસેણં કિં સપપ્પસા અપપ્પસા ?) હે મદન્ત ! સમસ્ત નારક ઇવો શુ કાળની અપેક્ષાએ સપ્રદેશ છે ? કે અપ્રદેશ છે ?

ઉત્તર—(ગોપમા !) હે ગૌતમ ! (સમ્બે વિ તાવ હોન્ઝા સપપ્પસા) સમસ્ત નારક ઇવો પણ સપ્રદેશ છે ‘ સમસ્ત નારક ઇવો સપ્રદેશ છે ’ એમ કહેવાનુ કારણ એ છે કે ઉત્પાદ વિરહ કાળમાં પૂર્વોત્પન્ન (પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલા) નારક ઇવોની સમ્પ્રદા અસંસ્ક્યાત પ્રમાણમાં રહ્યા કરે છે આ રીતે પહેલાં ભગ (ચિદ્રૂપ) થાય છે—સમસ્ત નારક ઇવો સપ્રદેશ છે ” બીજે ભગ આ પ્રમાણે થાય છે—(અહ્વા સપપ્પસા ય અપપ્પસે ય)

વહ્નો નૈરયિકાઃ સપ્રદેશાશ્ચ ભવન્તિ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ ૨ પૂર્વોત્પન્નાનાં દ્વયાદિસમય-
સ્થિતિકત્વેન સપ્રદેશત્વાદ્ વહ્નવઃ સપ્રદેશાઃ, પૂર્વોત્પન્નેષુ વિદ્યમાનેષ્વેવ એકોઽ-
પ્યન્યો નૈરયિક ઉત્પદ્યતે તદા તસ્ય પ્રથમસમયોત્પન્નત્વેનાપ્રદેશત્વાદેકોઽપ્રદેશ
ઇતિ દ્વિતીયો ભક્તઃ ૨ । અથ તૃતીયભક્તમાહ-‘ અહવા સપણસાય અપણસાય ’
અથવા વહ્નવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહ્નવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ભવન્તિ, યદા પૂર્વોત્પન્નાદ્વયાદિ સમ-

સમય કી અપેક્ષા સે અપ્રદેશ હૈં ઓર વાકી વે સમસ્ત નારક જીવ
સપ્રદેશ હૈં । હસ દ્વિતીય ભક્ત કા અભિપ્રાય એસા હૈ-કિ પ્રથમ ભક્ત મેં
તો સમસ્ત નારક જીવોં કો સપ્રદેશ પ્રકટ કિયા હૈં ઓર હસ દ્વિતીયભક્ત
મેં સમસ્ત નારક જીવોં કો સપ્રદેશ પ્રકટ નહીં કિયા ગયા હૈં કિન્તુ
અધિકાંશ નારક જીવોં કો હી સપ્રદેશ પ્રકટ કિયા હૈં ઓર કોઈ એક
નારક જીવોં કો અપ્રદેશ ભી પ્રકટ કિયા હૈં-ઉસમેં કારણ યહ હૈં કિ
યહાં પૂર્વોત્પન્ન જિતને ભી નારક જીવ હૈં વે સબ તો દ્વયાદિ સમયોં મેં
વર્તતે રહને કી સ્થિતિવાલે હોને કે કારણ સપ્રદેશ હૈં ઓર વહીં પર જો
નયા કોઈ એક નારક જીવ ઉત્પન્ન હુઆ હૈં વહ પ્રથમ સમય મેં ઉત્પન્ન
હોને કે કારણ અપ્રદેશ હૈં । તૃતીયભંગ હસ પ્રકાર સે હૈં-(અહવા સપ-
ણસા ય અપણસા ય) પૂર્વોત્પન્ન જિતને ભી વહાં નારક જીવ હૈં વે સબ
તો દ્વયાદિ સમયોં મેં વર્તમાન રહને કે કારણ સપ્રદેશ હૈં ઓર કિતનેક
નારક જીવ વહાં જો ઉત્પન્ન હો રહે હૈં-વે સબ એક સમય કી ભી
સ્થિતિવાલે હૈં સો હસ અપેક્ષા વે અપ્રદેશ હૈં-તાત્પર્ય હસ તૃતીયભંગ કા

છે ” કારણ કે પૂર્વોત્પન્ન અસખ્યાત નારકોમાં કોઈ નવો જીવ ઉત્પન્ન થઇને
આવી મળે છે, ત્યારે તે આવનાર જીવ પ્રથમ સમયની અપેક્ષાએ અપ્રદેશ
હોય છે અને સમસ્ત નારકો સપ્રદેશ હોય છે. પ્રથમ ભગમાં તો સમસ્ત
નારકોને સપ્રદેશ કહ્યા છે પણ આ બીજા ભંગમાં સમસ્ત નારકોને સપ્રદેશ
કહ્યા નથી પણ અધિકાંશ નારક જીવોને જ સપ્રદેશ કહ્યા છે અને કોઈક નારક
જીવને અપ્રદેશ પણ કહ્યા છે. આ પ્રમાણે જે કહેવામાં આવ્યું છે તેનું
કારણ નીચે પ્રમાણે છે—

નારકોમાં પૂર્વોત્પન્ન જેટલા નારકો છે તેઓ તો બે. ત્રણ આદિ સમ
યોથી ત્યાં રહેલા હોવાને કારણે સપ્રદેશી છે, પણ ત્યાં જે કોઈ નવો નારક
જીવ ઉત્પન્ન થયેલો હોય છે તેને ઉત્પન્ન થયાને પ્રથમ સમય જ ચાલતો હોય
છે તેથી તે અપ્રદેશ છે

ત્રીજો ભગ આ પ્રમાણે છે-(અહવા સપણસા ય અપણસા ય) કેટલાક
નારક જીવો સપ્રદેશ છે અને કેટલાક નારક જીવો અપ્રદેશ છે. કારણ કે

સ્થિતિમન્તો ઘટ્વઃ સમવેશા સન્તિ ઘટ્વઃ-ઉત્પદ્યમાનાઃ ઇકસમપસ્થિતિમન્તો
અપ્રવેશા મરન્તિ તદા ઘટ્વઃ સમવેશાઃ ઘટ્વઃપ્રવેશા મરન્તોતિ । તૃતીયો મઃ૨૧।

‘ एवं असुरकुमारा जाव-यणियकुमारा ’ एवं नैरयिकषदेव असुरकुमारा
यावत्-स्तनितकुमारा अपि कदाचित् सर्वे समवेशाः स्युः, कदाचित् षट्त्वः सप्त
वेशाः, एकः अप्रवेक्ष्य, कदाचिद् षट्त्वः समवेशाः, षट्त्वः अप्रवेक्ष्य मरन्ति

પર હે કિ ઘટ્વા નરકોં મેં જિતને ખી જીવ પહિછે સે હી નારકાવસ્થા મેં
ઘટે આરહે હેં ઘે સય કે સય સમવેશા હેં ઔર જિન જીવોં કી અમી ૨
નારકાવસ્થાપ્રારમ્ હોને કે પ્રથમ સમય મેં હેં ઘે સય અપ્રવેશા હેં-હસ
તરહ યહાં અધિકાંશ જીવ સમવેશા હેં ઔર અધિકાંશ જીવ અપ્રવેશા હેં
(एवं असुरकुमारा जाव यणियकुमारा) હસી તરહ કા કપન-નારક
જીવોં કે જેસા વિવેચન અસુરકુમારોં સે લેકર સ્તનિતકુમારોં તક
જાનના ધાહિયે-અસુરકુમાર આદિ ૧૦ મેદ મઘનપતિ દેવોં કે હેં-સો
પૂર્વોક્તરૂપ સે જેસા ઘર્ણન સમવેશા અપ્રવેશા કા નારક જીવોં મેં પ્રથમ
મંગ દ્વિતીયમંગ ઔર તૃતીયમંગદ્વારા કિયા ગયા હેં ઘસી પ્રકાર કા
સમવેશા અપ્રવેશા કા ઘર્ણન અસુરકુમાર સે લેકર સ્તનિતકુમાર તક
જાનના ધાહિયે-નિષ્કર્ષ હસકા યહી હેં-કિ પ્રથમ મંગ કી અપેક્ષા સમ
સ્ત સ્તનિતકુમાર સમવેશા હેં । દ્વિતીયમંગ કી અપેક્ષા સમ નહીં, કિન્તુ
અધિકાંશ સમવેશા હેં ઔર કોઈ અપ્રવેશા હેં । તૃતીય મંગ કી અપેક્ષા

પૂર્વોક્ત નેટલાં નારકા લેવો છે તેઓ તે બે, ત્રણ બાદિ સમયોથી ત્યાં ઉપવસ
ર્થ રહ્યા છે તેઓ બધાં એક સમયની સ્થિતિવાળા પશુ હોય છે, તેથી
તેઓ અપ્રવેશ છે આ કથનનો ભાવાર્થ એવો છે કે નેટલાં નારકા લેવો
પહેલેથી જ નારકાવસ્થામાં બાવી ગયેલા છે તેઓ બધાંસમવેશા ॥ પશુ બે
લેવાની નારકાવસ્થાનો હજી પ્રારંભ જ થયેલો છે-એટલે કે ને નારકાની
નારકાવસ્થા પ્રારંભ થયાનો પ્રથમ સમય જ બાલી રહ્યો છે એવાં ને નારકા
છે તેઓ અપ્રવેશી છે આ રીતે ત્યાં અધિકાંશ લેવો સમવેશ છે અને અધિ
કાંશ લેવો અપ્રવેશ ॥

(एवं असुरकुमारा जाव यणियकुमारा) નારકાના બેબુ જ કપન અસુર-
કુમારાથી સ્તનિતકુમારા સુખીના રેવો વિષે સમજવું ભવનપતિ રેવોના અસુર
કુમાર આદિ ૧૦ લોક છે નારકા લેવોના સમવેશત્વ અને અપ્રવેશત્વ વિષેના
ઉપયુક્ત બે ત્રણ ભાગ (વિરૂપો) રહ્યા છે એજ પ્રમાણે અસુરકુમારાથી
લઈને સ્તનિતકુમારા સુખીના હસ ભવનપતિ રેવોના સમવેશત્વ અને અપ્રવેશત્વ
વિષેના પશુ ત્રણ ભાગ સમજવા બે ત્રણ ભાગ નીચે પ્રમાણે છે—

યાવત્કરણાત્-નાગકુમારાઃ સુવર્ણકુમારાઃ, વિદ્યુત્કુમારાઃ, અગ્નિકુમારાઃ, દ્વીપકુમારાઃ, ઉદધિકુમારાઃ દિવકુમારાઃ પવનકુમારાઃ ' ઇતિ સંગ્રાહમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- ' પુઠ્ઠવિકાઙ્ગ્યા ણં મંતે ! કિં સપણ્સા, અપણ્સા ? ' હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાઃ સહ જીવાઃ કિમ્ કાલાપેક્ષયા સપ્રદેશાઃ ભવન્તિ ? આગોસ્વિત્ અપ્રદેશા ભવન્તિ ? ભગવાનાહ- ' ગોયમા ! સપણ્સા વિ, અપણ્સા વિ ' હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકા જીવાઃ સપ્રદેશા અપિ ભવન્તિ, અપ્રદેશા અપિ ભવન્તિ, વહૂનાં પૂર્વોત્પન્નત્વેન દ્વયાદિ સમયસ્થિતિકાનાં, વહૂનાં ચ ઉત્પદ્યમાનત્વેન એકસમયસ્થિતિકાનાં ચ તેષાં સદ્-

કિતનેક સપ્રદેશ મી હૈં ઓર કિતનેક અપ્રદેશ મી હૈં । યહાં યાવત્ પદ સે (નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિવકુમાર, વાયુકુમાર, ઇન અવશેષ ભવનપતિભેદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પૃથિવીકાયિક જીવોં કે સપ્રદેશ અપ્રદેશ કે વિષય મેં પ્રશ્ન કરતે હૈં-કિ-(પુઠ્ઠવિકાઙ્ગ્યાણં મંતે ! કિં સપણ્સા, અપણ્સા ?) હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિક જો જીવ હૈં વે કયા સપ્રદેશ હૈં કિ અપ્રદેશ હૈં ? ઇસકે ઉત્તરમેં પ્રશ્ન ગૌતમસે કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિક જીવ (સપણ્સા વિ અપણ્સા વિ) સપ્રદેશ મી હૈં ઓર અપ્રદેશ મી હૈં । ઇસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ યહાં પૂર્વોત્પન્ન જીવ મી અનેક હૈં ઓર ઉત્પદ્યમાન જીવ મી અનેક હૈં અતઃ પૂર્વોત્પન્ન જીવોં કી અપેક્ષા પૃથિવીકાયિક જીવ સપ્રદેશ હૈં ઓર ઉત્પદ્યમાન પૃથિવીકાયિક

પહેલો ભગ- " સમસ્ત ભવનપતિ દેવો સપ્રદેશ છે " બીજો ભગ આ પ્રમાણે છે- " અધાં ભવનપતિ દેવો સપ્રદેશ નથી, પણ અધિકાશ સપ્રદેશ છે અને કોઈક અપ્રદેશ છે. "

હસ ભવનપતિના નામ—(૧) અસુરકુમાર (૨) નાગકુમાર (૩) સુપણ્કુમાર (૪) વિદ્યુત્કુમાર (૫) અગ્નિકુમાર (૬) દ્વીપકુમાર (૭) ઉદધિકુમાર (૮) દિક્ષકુમાર (૯) વાયુકુમાર (૧૦) સ્તનિતકુમાર.

હવે ગૌતમ સ્વામી પૃથ્વીકાયિક જીવોના સપ્રદેશત્વ અને અપ્રદેશત્વના વિષયમાં મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (પુઠ્ઠવિકાઙ્ગ્યાણં મંતે ! કિં સપણ્સા, અપણ્સા ?) હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક જીવો સપ્રદેશ છે કે અપ્રદેશ છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવો (સપણ્સા વિ અપણ્સા વિ) સપ્રદેશ પણ હોય છે અને અપ્રદેશ પણ હોય છે. કારણ કે પૃથ્વીકાયોમા પૂર્વોત્પન્ન જીવ પણ અનેક હોય છે અને નવા ઉત્પન્ન થનારા જીવો પણ અનેક હોય છે. તેથી પૂર્વોત્પન્ન જીવોની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયિકોને સપ્રદેશ કહ્યા છે, અને ઉત્પદ્યમાન પૃથ્વીકાયિકોની અપેક્ષાએ તેમને અપ્રદેશ

માત્રા, 'એવ જાણ-જણસ્સકાદ્યા' એવ પૃથ્વીકાપિકત્તવેદ યાવત્-અપ્પા
યિકા, તેજસ્સકાયિકા, વાયુકાયિકા, વનસ્પતિકાયિકા અપિ ઘટ્ટ સપ્પદશા
વરવ' અપદેશામ મવન્તિ, સર્વેપામેકેન્દ્રિયાણામેક એવ મહ્ત, ઉત્પત્તિમરણવિરા
માત્રાત્ । 'સેસા જહા નેરહ્યા તહા જાણ સિદ્ધા' શેષા ઈન્દ્રિયાદારમ્ય સિદ્ધ
પર્યન્તા તીવા યયા નેરયિકાઃ અમિલાપત્રેણ પ્રસિપાદિતાસ્તથૈવ અમિલાપત્રેણ

જીવોં કી અપેક્ષા છે અપદેશ હૈં-इसीलिये "સપ્પદેશ મી ઓર અપ્પદશ
મી છે હૈં" એસા કહા હૈ । (એવ જાણ જણસ્સકાદ્યા) પૃથ્વીકાયિક
જીવોં કી તરહ હી-અપ્પકાયિક, તેજસ્સકાયિક, વાયુકાયિક ઓર વનસ્પ-
તિકાયિક જીવોં કે વિષય મેં સપ્પદેશ અપ્પદેશ કી ચર્ચા જાનની ચાહિયે ।
અર્થાત્ જિસ પ્રકાર સે પૃથ્વીકાયિક જીવોં મેં કિત્તનેક જીવ સપ્પદેશ
ઓર કિત્તનેક અપ્પદેશ હૈં વસી પ્રકાર સે યહા અપ્પકાયિકાદિકોં મેં મી
કિત્તનેક જીવ સપ્પદેશ હૈં ઓર કિત્તનેક જીવ અપ્પદેશ હૈં । ઇસ તરહ સે
યહાં ઇન સય એકેન્દ્રિય જીવોં મેં ઉત્પત્તિમરણ કે વિરહ કે અભાવ સે
એક હી અગ સપ્પદેશયાલા હોતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । (સેસા જહા
નેરહ્યા તહા જાણ સિદ્ધા) શેષ-ઈન્દ્રિય જીવોં સે છેકર સિદ્ધોંતક મેં
કયન-સપ્પદશ અપ્પદેશ કા વિવેચન-જેસા ત્રીન અમિલાપોં દ્વારા પહિલ
નારકોં મેં હો ચુકા હૈ-વસી પ્રકાર સે જાનના ચાહિયે । અર્થાત્
પ્રથમ અગ સપ્પદેશ, ઈતીય અગ અપ્પદેશ તૃતીયમ અગ સપ્પદશ અપ્પદશ
ઇસ તરહ સે જાનના ચાહિયે । તથા ચ-ઈન્દ્રિય સે છેકર યાવત્ સિદ્ધ

હયા છે તે જાણ એવું કહ્યું છે કે "પૃથ્વીકાયિકા સપ્પદેશ પજુ છે અને
અપ્પદેશ પજુ છે" (એવ જાણ જણસ્સકાદ્યા) પૃથ્વીકાયિકા એવોના એવું જ
કથન અપ્પકાયિક, તેજસ્સકાયિક વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક એવોના વિષ
યમાં પજુ સમજવું એટલે કે એમ પૃથ્વીકાયિક એવોમાં કેટલાક સપ્પદેશ
હોય છે અને કેટલાક અપ્પદેશ હોય છે, તેમ અપ્પકાયિક આદિમાં પજુ કેટલાક
એવો સપ્પદેશ હોય છે અને કેટલાક અપ્પદેશ હોય છે આ રીતે અહીં બધા
એકેન્દ્રિય એવોમાં ઉત્પત્તિ-મરણના વિરહના અભાવે એક જ અગ સપ્પદેશ
વાળા યાવ છે એમ સમજવું

(એસા જહા નેરહ્યા તહા જાણ સિદ્ધા) બાકીના (ઈન્દ્રિયાદી તાને
નિદ પર્યન્તના) એવોના સપ્પદેશત્વ અને અપ્પદેશત્વનું કથન નરકોના કથન
પ્રમાણે જ સમજવું નારકોના સપ્પદેશત્વનું કથન ત્રણ આગાપકો (અભિગાપો)
દ્વારા આગળ આપવામાં આવ્યું છે એટલે કે પદેતા અગ સપ્પદેશ, બીજે
અગ અપ્પદેશ અને ત્રીજે અગ સપ્પદેશઅપ્પદેશ, આ પ્રમાણેના ત્રણ અગ અગ

एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूम-
प्रभायां भवति ११ । ‘अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्प-
भाए, एगे तमाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्,
एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम् भवति १२ । ‘अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे
वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रभा-
याम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १३ ।
‘अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा’
अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां
भवति १४ । ‘अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे
अहेसत्तमाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको

होज्जा) अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुका प्रभा में,
एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है
११, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए,
एगे तमाए, होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालु-
काप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न
हो जाता है १२, (अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे
पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक रत्नप्रभामें,
एक नारक वालुकाप्रभामें, एक नारक पंकप्रभामें और एक नारक अधः
सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १३, (अहवा-एगे रयणप्पभाए,
एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा-एक
रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा
में उत्पन्न हो जाता है १४, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्प-

પ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે રયણપ્પભાએ,
એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે પકપ્પભાએ, એગે તમાએ હોજ્જા” (૧૨) અથવા એક
રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક તમપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે પકપ્પભાએ,
એગે અહે સત્તમાએ હોજ્જા” (૧૩) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકા
પ્રભામાં, એક પકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
‘અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે ધૂમપ્પભાએ, એગે તમાએ હોજ્જા’(૧૪)
અથવા એક રત્નપ્રભામાં એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં ને એકતમ પ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે. “અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે ધૂમપ્પભાએ

માત્રાત્, ' एवं जाव-वणस्तइकाइया ' एष पृथिवीकायिकवदेव यावत्-अएकायिकाः, तेजस्कायिका, वायुकायिकाः, धनस्पतिकायिका अपि षड्वः सप्रदेशा षड्वः अमरदेशाश्च भवन्ति, सर्वेषामेकेन्द्रियाणामेक एव महः, उत्पत्तिमरणविरहा मात्रात् । ' सेसा जहा नेरइया तहा जाव सिद्धा ' शेषाः द्वीन्द्रियादारभ्य सिद्ध पर्यन्ता वीरा यया नैरयिकाः अभिलाषप्रयेण प्रतिपादितास्तथैव अभिलाषप्रयेण

जीवों की अपेक्षा वे अप्रदेश हैं-इसीलिये " सप्रदेश भी और अप्रदेश भी वे हैं " ऐसा कहा है । (एव जाव वणस्तइकाइया) पृथिवीकायिक जीवों की तरह ही-अएकायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक और धनस्पतिकायिक जीवों के विषय में सप्रदेश अप्रदेश की चर्चा जाननी चाहिए । अर्थात् जिस प्रकार से पृथिवीकायिक जीवों में कितनेक जीव सप्रदेश और कितनेक अप्रदेश हैं वसी प्रकार से यहाँ अप्कायिकादिकों में भी कितनेक जीव सप्रदेश हैं और कितनेक जीव अप्रदेश हैं । इस तरह से यहाँ इन सब एकेन्द्रिय जीवों में उत्पत्तिमरण के विरह के अभाव से एक ही भग सप्रदेशवाला होता है ऐसा जानना चाहिये । (सेसा जहा नेरइया तहा जाव सिद्धा) शेष-द्वीन्द्रिय जीवों से लेकर सिद्धोत्तक में कथन-सप्रदेश अप्रदेश का विवेचन-जैसा तीन अभिलाषों द्वारा पहिले नारकों में हो चुका है-इसी प्रकार से जानना चाहिये । अर्थात् प्रथम भग सप्रदेश, द्वितीय भग अप्रदेश तृतीयभग सप्रदेश अप्रदेश इस तरह से जानना चाहिये । तथा च-द्वीन्द्रिय से लेकर यावत् सिद्ध

હજાં છે તે કારણ એવું કહ્યું છે કે " પૃથ્વીકાયિકો સપ્રદેશ પણ છે અને અપ્રદેશ પણ છે ' (એવ જાવ વણસ્તइकाइया) પૃથ્વીકાયિક જીવોના જેવું જ કથન અપૃકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને ધનસ્પતિકાયિક જીવોના વિષયમાં પણ સમજ્યુ એટલે કે એમ પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં કેટલાક સપ્રદેશ હોય છે અને કેટલાક અપ્રદેશ હોય છે, તેમ અપૃકાયિક જાતિમાં પણ કેટલાક જીવો સપ્રદેશ હોય છે અને કેટલાક અપ્રદેશ હોય છે આ રીતે અહીં અર્ધા એકેન્દ્રિય જીવોમાં ઉત્પત્તિ-મરણના વિરહના અભાવે એક જ ભગ સપ્રદેશ થાયો માય છે એમ સમજ્યુ

(સેસા જહા નેરइया तहा जाव सिद्धा) બાકીના (દ્વીન્દ્રિયથી લઈને સિદ્ધ પર્યન્તના) જીવોના સપ્રદેશત્વ અને અપ્રદેશત્વનું કથન નારકોના કથન પ્રમાણે જ સમજ્યુ નારકોના સપ્રદેશત્વનું કથન ત્રણ આલાપકો (અભિલાષો) દ્વારા આગળ આપવામાં આવ્યું છે એટલે કે પહેલો ભગ સપ્રદેશ, બીજો ભગ અપ્રદેશ અને ત્રીજો ભગ સપ્રદેશઅપ્રદેશ, આ પ્રકારના ત્રણ ભગ સમ

વક્તવ્યાઃ, તથા ચ-દ્વીન્દ્રિયાદયોઽપિ યાવત્-સિદ્ધા કદાચિત્ સર્વેસપ્રદેશાઃ, કદા-
ચિદ્ વહવઃ સપ્રદેશાઃ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ કદાચિત્તુ વહવઃ સપ્રદેશાઃ વહવઃ અપ્રદે-
શશ્ચ ભવન્તિ, ઉક્તરીત્યા સર્વેપામેષાં વિરહસંભવાત્, એકાદ્યુત્પત્તેશ્ચ, યાવત્કરણાત્
દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-પંચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિક-મનુષ્ય-વાનવ્યન્તરજ્યો-
તિષિક-વૈમાનિકાઃ સંગ્રાહ્યાઃ । ‘ આહારગાણં જીવ-એર્ગિદિયવજ્જો તિયમંગો ’
આહારકાણામ્ આહારક જીવૈકેન્દ્રિયવર્જાસ્ત્રિયોભદ્ધાઃ, જીવપદમ્, એકેન્દ્રિયપૃથિવી-
કાયાદિપદપશ્ચકં ચ વર્જયિત્વા ભદ્ગત્રિકમ્, અયં ભાવઃ-‘જીવો નિયમાત્સપ્રદેશઃ’ इति
જીવે એક એવ ભદ્ગઃ તસ્ય સદા સર્વપ્રદેશત્વાત્ । એકેન્દ્રિયે ‘ સપ્રદેશ અપિ
પર્યન્ત જીવ મી કદાચિત્ સર્વ સપ્રદેશ હૈં, કદાચિત્ કિતને સપ્રદેશ હૈં
ઔર કોઈ એક જીવ અપ્રદેશ હૈ-ઔર કદાચિત્ અનેક સપ્રદેશ હૈં ઔર
અનેક અપ્રદેશ હૈં । इसका कारण यह है कि यहां पर इन सब का विरह
संभवित है । इस तरह यहां पर ये तीन भंग हॆं ऐसा जानना चाहिये
यहां यावत् पद से-तेन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिक, मनुष्य,
वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक इन सब का संग्रह हुआ है ।
(आहारगाणं जीव एर्गिदियवज्जो तियमंगो) एक जीवपद को और
एकेन्द्रिय के पांच पद को छोड़कर आहारकों के तीन भग होते हैं ।
जीवपद को छोड़कर कहने का भाव यह है कि जीव नियम से सप्रदेश
होता है । इसलिये जीव में एक ही भंग है-सप्रदेश ही होने का कारण
उसकी अनादिता और अनन्तकालतकस्थितिमत्ता है । तथा एकेन्द्रिय
के पांचपद को छोड़कर कहने का भाव यह है कि एकेन्द्रिय जीवों में

જવા. એટલે કે (૧) દ્વીન્દ્રિયથી લઇને સિદ્ધ પર્યન્તના બધા જીવો પણ ક્યારેક
પ્રદેશયુક્ત હોય છે. (૨) ક્યારે કેટલાક જીવો સપ્રદેશ હોય છે અને કેટલક
જીવ અપ્રદેશ હોય છે. અને ક્યારેક અનેક સપ્રદેશ હોય છે અને અનેક
અપ્રદેશ હોય છે. તેનું કારણ એ છે કે આ પર્યાયોમાં એ સૌનો વિરહ
સંભવિત છે. આ રીતે તેમના ત્રણ ભંગ (વિકલ્પ) સમજવા

અહીં ‘ જાવ ’ (પર્યન્ત) પદથી તેન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિયંશો
મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિકોને ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે.

(આહારગાણ જીવ એર્ગિદિયવજ્જો તિયમંગો) એક જીવ પદને અને
એકેન્દ્રિયના પાંચ પદને છોડીને બાકીના આહારક જીવોના ત્રણ ભંગ થાય
છે જીવ પદને છોડવાનું કારણ એ છે કે જીવ નિયમથી જ સપ્રદેશ હોય છે.
તેથી જીવમાં એક જ ભંગ છે-જીવને સપ્રદેશી કહેવાનું કારણ એ છે કે જીવ
અનાદિ છે અને તેની સ્થિતિ અનતકાળની હોય છે. એકેન્દ્રિયના પાંચ પદોને

સમવેશઃ ' ઇતિ ધાન્યમ્ । યદુત્પદશ્ચકાચિભાપસ્થેનં ધોષ્યઃ—'આહારયાણં મંતે
 જીવા કાલાપ્તેણં અપપ્સા ? ગોયમા ! સપપ્સા ધિ, અપપ્સા ધિ ' સિ ' આ
 રક્ષાઃ સ્વલુ મદન્ત ! જીવાઃ કાલાવેશન કિં સપ્રવેશા ? અપ્રવેશાઃ ? ગૌતમ
 સપ્રવેશા અપિ, અપ્રવેશા અપિ ' ઇતિ, સપ્ર યદુનામાહારકાવેનાસ્થિતત્વાત્ સપ્ર
 વેશસ્થમ્, યદુનાં ચ વિગ્રહગતેરનન્તરં પ્રથમસમયે આહારકત્વસમવેન આહારક
 યામ્ અપદશ્ત્વ ચ ધોષ્યમ્ । એવ પૃથિવ્યાદયોઽપિ ચક્ત્ર્યાઃ, નૈરયિકાદયસ્તુ

આર્થો મેં જાનના ચાદિયે ઓર અનાદિઆર્થો મેં તો " નિયમા સપપ્સે
 સિ " નિયમ સે આહારક અવસ્થાવાળા પૂર્વોત્પન્ન જીવ સપ્રવેશ હી હૈ
 એસા જાનના ચાદિયે । યદુસ્ય યદુચ્ચન વિષયક દૃષ્ટામિભાપ એસા હૈ
 (આહારયાણં મંતે ! જીવા કાલાપ્તેણં કિં સપપ્સા, અપપ્સા ? ગોય
 મા ! સપપ્સા ધિ અપપ્સા ધિ સિ) ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ
 કિં મદન્ત અનેક આહારક જીવ કાલ કી અપેક્ષા સે ક્યા સપ્રવેશ હૈ
 કિં અપ્રવેશ હૈ ? હસકા ઉત્તર દેત હુપ પ્રશ્ન ઉનસે ફહતે હૈ કિં હૈ ગૌતમ !
 અનેક આહારક જીવ સપ્રવેશ મો હૈ ઓર અપ્રવેશ મી હૈ । અર્થાત્
 પૂર્વોત્પન્ન જિતને મી આહારક જીવ હૈ યે સપ્ર તો સપ્રવેશ હૈ ઓર વિગ્ર
 હગતિ સે નિકલ કર જાય અનેક જીવ આહારક અવસ્થાવાળે બનતે હૈ
 તપ યે પ્રથમ સમય મેં અપ્રવેશ હૈ । ક્યોં કિં પ્રથમ સમય મેં યે અના
 હારક નહોં રહતે હૈ—આહારક હી હોતે હૈ । હસી તરહ સે પૃથિવ્યા દેકો
 કો મી જાનના ચાદિયે, અર્થાત્ જો આહારક જીવ પૃથિવ્યાવિકરુપ એ

ને જ લાગુ પડે છે એમ સમજવું, અનાદિ આર્થો તો (નિયમા સપપ્સે સિ)
 આહારક અવસ્થાવાળા પૂર્વોત્પન્ન એવ નિયમથી જ સપ્રવેશ છે એમ સમજવું

બહુત્વ (બહુચ્ચન) વિષયક અભિલાપ નીચે પ્રમાણે છે—(આહારયાણં
 મંતે ! જીવા કાલાપ્તેણં કિં સપપ્સા, અપપ્સા ? ગોયમા ! સપપ્સા ધિ
 અપપ્સા ધિ સિ) ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે કે
 હદન્ત ! આહારક એવો કાળની અપેક્ષાએ સપ્રવેશ છે કે અપ્રવેશ છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—“ કે ગૌતમ ! અનેક
 આહારક એવો સપ્રવેશ પણ હોય છે અને અપ્રવેશ પણ હોય છે ” કહેવાતું
 તાત્પર્ય એ છે કે પૂર્વોત્પન્ન જેટલા આહારક એવો છે તેઓ તો સપ્રવેશ છે
 પણ વિમુક્તમતિમાંથી નીકળીને બ્યારે અનેક એવો આહારક અવસ્થાવાળો
 બને છે ત્યારે તેઓ પ્રથમ સમયે અપ્રવેશ હોય છે, કારણ કે પ્રથમ સમયે
 તેઓ અનાહારક રહેતા નથી—આહારક જ હોય છે એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાય

વક્તવ્યાઃ, તથા ચ-દ્વીન્દ્રિયાદયોઽપિ યાવત્-સિદ્ધાઃ કદાચિત્ સર્વેસપ્રદેશાઃ, કદા-
ચિદ્ વહવઃ સપ્રદેશાઃ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ કદાચિત્તુ વહવઃ સપ્રદેશાઃ વહવઃ અપ્રદે-
શશ્ચ ભવન્તિ, ઉક્તરીત્યા સર્વેપામેવાં વિરહમંભવાત્, એકાદ્યુત્પત્તેશ્ચ, યાવત્કરુણાત્
દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-પંચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિક-મનુષ્ય-વાનવ્યન્તરજ્યો-
તિષિક-વૈમાનિકાઃ સંગ્રાહ્યાઃ । ‘ આહારગાણં જીવ-એર્ગિદિયવજ્જો તિયમંગો ’
આહારકાણામ્ આહારક જીવૈકેન્દ્રિયવર્જાસ્ત્રયોભદ્વાઃ, જીવપદમ્, એકેન્દ્રિયપૃથિવી-
કાયાદિપદપશ્ચકં ચ વર્જયિત્વા ભદ્ગત્રિકમ્, અયં ભાવઃ-‘જીવો નિયમાત્સપ્રદેશઃ’ ઇતિ
જીવે એક એવ ભદ્ગઃ તસ્ય સદા સર્વપ્રદેશત્વાત્ । એકેન્દ્રિયે ‘ સપ્રદેશ અપિ

પર્યન્ત જીવ મી કદાચિત્ સવ સપ્રદેશ હૈં, કદાચિત્ કિતને સપ્રદેશ હૈં
ઔર કોઈ એક જીવ અપ્રદેશ હૈ-ઔર કદાચિત્ અનેક સપ્રદેશ હૈં ઔર
અનેક અપ્રદેશ હૈં । ઇસકા કારણ યહ હૈ કિ યહાં પર ઇન સવ કા વિરહ
સંભવિત હૈ । ઇસ તરહ યહાં પર ચે ત્રીન ભંગ હૈં એસા જાનના ચાહિયે
યહાં યાવત્ પદ સે-તેન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય,
વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક ઔર વૈમાનિક ઇન સવ કા સંગ્રહ હુઆ હૈ ।
(આહારગાણં જીવ એર્ગિદિયવજ્જો તિયમંગો) એક જીવપદ કો ઔર
એકેન્દ્રિય કે પાંચ પદ કો છોડકર આહારકોં કે ત્રીન ભંગ હોતે હૈં ।
જીવપદ કો છોડકર કહને કા ભાવ યહ હૈ કિ જીવ નિયમ સે સપ્રદેશ
હોતા હૈ । ઇસલિયે જીવ મેં એક હી ભંગ હૈ-સપ્રદેશ હી હોને કા કારણ
ઉસકી અનાદિતા ઔર અનન્તકાલતકસ્થિતિમત્તા હૈ । તથા એકેન્દ્રિય
કે પાંચપદ કો છોડકર કહને કા ભાવ યહ હૈ કિ એકેન્દ્રિય જીવોં મેં

જવા. એટલે કે (૧) દ્વીન્દ્રિયથી લઇને સિદ્ધ પર્યન્તના બધા જીવો પણ ક્યારેક
પ્રદેશયુક્ત હોય છે. (૨) ક્યારે કેટલાક જીવો સપ્રદેશ હોય છે અને કોઈક
જીવ અપ્રદેશ હોય છે અને ક્યારેક અનેક સપ્રદેશ હોય છે અને અનેક
અપ્રદેશ હોય છે. તેનું કારણ એ છે કે આ પર્યાયોમાં એ સૌનો વિરહ
સંભવિત છે. આ રીતે તેમના ત્રણ ભંગ (વિકલ્પ) સમજવા
આડી ‘ જાવ ’ (પર્યન્ત) પદથી તેન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો
મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિકોને ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે.
(આહારગાણં જીવ એર્ગિદિયવજ્જો તિયમંગો) એક જીવ પદને અને
એકેન્દ્રિયના પાંચ પદને છોડીને બાકીના આહારક જીવોના ત્રણ ભંગ થાય
છે જીવ પદને છોડવાનું કારણ એ છે કે જીવ નિયમથી જ સપ્રદેશ હોય છે.
તેથી જીવમાં એક જ ભંગ છે-જીવને સપ્રદેશી કહેવાનું કારણ એ છે કે જીવ
અનાદિ છે અને તેની સ્થિતિ અનતકાળની હોય છે. એકેન્દ્રિયના પાંચ પદોને

તિ । एषम् अनाहारकपदविशेषितावपि एकत्वं-यदुक्त-विषयकदण्डको विशेषी,
तत्र बहुत्वदण्डकालापके विशेषं मूले षक्ष्यति, सम्प्रति एकरदण्डकालापकपि
पप उच्यते-अनाहारको विग्रहगत्यापमः । समुद्घातकेवली, अयोगी सिद्धो वा
अनाहारकत्वप्रथमतमये अपदेशः, द्वयादिप्रथमे तु सम्प्रदेशो वेदितव्यः ।

अयं अनाहारकपदत्वदण्डके प्रतिशब्दयितुमाह-अनाहारगाणं नीन एगिदिय
वज्जा उन्मगा एवं भाणियज्जा 'अनाहारकाणां जीवानां जीवैकेन्द्रियवर्जाः समु

અમિપ્રાપ્ત કો છેકર "આહારગાળ જીવપર્ગિદિયવજ્જો તિયમ ગા" સૂત્ર
કાર ને પેમા કહા છે કિ એક જીવ પદ્ધતિ કો ઓર એકેન્દ્રિય કે પાંચ
પદ્ધતિ કો છોડકર આહારક જીવો કે ત્રીન મગ કહે ગયે હિં । હસી
તરહ સે અનાહારક પદ્ધતિ સે વિશેષિત કરકે અનાહારક જીવો કે સી
એક વચન ઓર બહુ વચન કી વિષયકા સે દો વળક કહના વાહિયે ।
બહુત્વદણ્ડક મેં-બહુત અનાહારક જીવ વિષયક ત્રિતીય વળક મેં-
"કયા વિશેષતા હૈ ?" યહ પાત તો સૂત્રકાર સ્વયં હી મૂલપાઠ મેં પ્રકટ
કરેગે યહાં તો હમ એકત્વદણ્ડક કે આલાપ કે વિષય મેં કહતે હૈં-જો
હમ પ્રપાર સે હૈં-વિગ્રહગતિ મેં રહા બુઝા જીવ, સમુદ્ઘાતગતકેવલી,
અયોગી એવ સિદ્ધ-એ સમ અનાહારક હોતે હૈં । સો એ સમ જય અના-
હારક અવસ્થા કે પ્રથમ સમય મેં રહતે હૈં, તય તો અપ્રદેશ કહે ગયે હૈં
ઓર જય એ ત્રિતીય આદિ સમયો મેં રહતે હૈં, તય સપ્રદેશ કહે ગયે હૈં ।
અનાહારક કે બહુત્વદણ્ડક મેં જો વિશેષતા હૈં હસે પ્રકટ કરનેકે લિયે
સૂત્રકાર કહતે હૈં કિ-(અનાહારગાળ જીવ-પર્ગિદિયવજ્જા ઉન્મગા વજ્જ

લાક અપ્રદેશ છે એ જ વાતને ખ્યાનમાં રાખીને સૂત્રકારે કહ્યું છે કે
' આહારગાળ જીવપર્ગિદિયવજ્જો તિયમ ગા " એક એવધને ઠાડીને તથા એકે
ન્દ્રિયનાં પાંચ પદોને ઠાડીને બાહીના આહારક એવાના ત્રણ જ ન કહ્યા છે " એ
જ પ્રમાણે અનાહારક એવાના પાંચ એકવચન અને બહુવચનની વિવક્ષાથી એક કહ
કહેવા એકે એક બહુવચનવાળા કહકર્તા (અનેક અનાહારક એવા વિવેચ્ય બીજા
કહકર્તા) થી વિશેષતા છે તે સૂત્રકારે મૂળ સૂત્રપાઠમાં બ્યાગળ બતાવ્યું છે,
અહીં તો એકત્વદણ્ડકના આલાપક વિષે નીચે પ્રમાણે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે
વિગ્રહગતિમાં રહેલા એવ સમુદ્ઘાત કેવલી, અયોગી અને સિદ્ધ અનાહારક
હોય છે તેઓ બ્યારે અનાહારક અવસ્થાના પ્રથમ સમયમાં રહેલા હોય છે,
ત્યારે તો અપ્રદેશ જ કહેવાય છે પણ બ્યારે તેઓ તે અવસ્થાના, બીજા,
ત્રીજા આદિ સમયોમાં રહેલા હોય છે, ત્યારે તે સપ્રદેશ કહેવાય છે

એ સૂત્રકારે અનાહારક એવાના બહુત્વદણ્ડકમાં જે વિશેષતા રહેલી છે
તે પ્રકટ કરતા કહે છે— અનાહારગાળ જીવ-પર્ગિદિયવજ્જા ઉન્મગા વજ્જ

વિકલ્પત્રયેણ વાચ્યાઃ, તથાહિ— આહારયાણં મંતે ! નેરઙ્ગ્યા જીવા કાલાએસે ણં
કિં સપેસા, અપેસા ? ગોયમા ! સઘ્વે વિ તાવ હોજ્જા સપેસા, અહ્વા સપ-
ેસા ય અપેસે-ય, અહ્વા સપેસા ય અપેસા ય ' ત્તિ ' આહારકાઃ સ્વલુ ભદ-
ન્ત ! નૈરયિકાઃ જીવાઃ કાલાદેશેન કિં સપ્રદેશાઃ ? અપ્રદેશા વા ? ગૌતમ ! સર્વે
પિ તાવત્ ભવન્તિ સપ્રદેશાઃ, અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ, અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્ર-
દેશાશ્ચ' ઇતિ, એતદભિપ્રાયેણોક્તમ્—' આહારગાણં જીવ-એર્ગિન્દ્રિયવજ્જો તિયમંગો '

ન્દ્રિય અવસ્થાવાળે હૈં વે પૂર્વોત્પન્ન રૂપ સે સપ્રદેશ હૈં ઓર વિગ્રહગતિ સે
નિકલકર જવ વે આહારકરૂપ સે એકેન્દ્રિય અવસ્થાવાળે વનતે હૈં ઉસ
સમય પ્રથમ સમય મેં આહારક હોને કે કારણ વે અપ્રદેશ હૈં ! નૈરયિક
આદિ જીવોં કો તો તોન વિકલ્પોં દ્વારા ઇસ પ્રકાર સે કહના ચાહિયે—
(આહારયા ણં મંતે ! નેરઙ્ગ્યા જીવા કાલાએસેણં કિં સપેસા અપેસા
ગોયમા ! સઘ્વે વિ તાવ હોજ્જા સપેસા, અહ્વા-સપેસાય અપેસે ય
અહ્વા-સપેસા ય, અપેસા ય) ગૌતમ ને જવ પ્રમુ સે એસા પૂછા કિ
હે ભદન્ત ! જો આહારક નારક જીવ હૈં વે કાલકો અપેક્ષા કયા સપ્રદેશ
હૈં ? યા અપ્રદેશ હૈં ? તવ ઇસકા ઉત્તર પ્રમુને ઉન્હેં એસા દિયા કિ ગૌત-
મ ! આહારક અવસ્થાવાળે જિતને ખી પૂર્વોત્પન્ન નારક જીવ હૈં વે સઘ્વે
સઘ્વે ખી સપ્રદેશ હૈં ! અથવા-ઉનમેં કિતનેક સપ્રદેશ હૈં ઓર કોઈ એક
અપ્રદેશ હૈં અથવા-કિતનેક સપ્રદેશ હૈં ઓર કિતનેક અપ્રદેશ હૈં ! ઇસી

આદિના વિષયમાં પણ સમજવું એટલે કે જે આહારક હોવો પૃથ્વીકાય
આદિ એકેન્દ્રિય અવસ્થાવાળા હોય છે, તેઓ પૂર્વોત્પન્નરૂપે સપ્રદેશ હોય છે,
પણ વિગ્રહ ગતિમાથી નીકળીને જ્યારે તેઓ આહારક રૂપે એકેન્દ્રિય અવ-
સ્થાવાળા બને છે, ત્યારે પ્રથમ સમયે આહારક હોવાને કારણે તેઓ અપ્રદેશ
હોય છે. નારક આદિ હોવાના વિષયમાં આ પ્રમાણે ત્રણ વિકલ્પ (ભગ)
સમજવા—(આહારયા ણ મંતે ! નેરઙ્ગ્યા જીવા કાલાએસેણં કિં સપેસા અપેસા ?)
(ગોયમા ! સઘ્વે વિ તાવ હોજ્જા સપેસા, અહ્વા-સપેસા ય અપેસા ય,
અહ્વા-સપેસા ય અપેસા ય) ગૌતમસ્વામીનો પ્રશ્ન—“ હે ભદન્ત ! આહારક
નારક હોવો કાળની અપેક્ષાએ સપ્રદેશક કે અપ્રદેશ છે ? ” તેનો ઉત્તર
આપતાં મહાવીર પ્રભુ કહે છે—“ હે ગૌતમ ! આહારક અવસ્થાવાળા જેટલાં
પૂર્વોત્પન્ન નારક હોવા છે તેઓ બધા સપ્રદેશ છે અથવા તેમનામાથી કેટલાક
સપ્રદેશ છે અને કેટલાક અપ્રદેશ છે અથવા કેટલાક સપ્રદેશ છે અને કેટ-

ચયજીવપદવત્, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપञ्चકપદં ચ વર્જયિત્વા પદ્મમજ્ઞાઃ: એવં વક્ષ્ય-
માણપ્રકારેણ મણિતવ્યાઃ વક્તવ્યાઃ જીવપદે, એકેન્દ્રિયપદે ચ ' સપણસા ય અપ-
ણસા ય ' ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' इत्येवंरूप एको भङ्गो बोध्यः, વહૂનાં વિગ્રહ-
ગત્યાપન્નાનાં સપ્રદેશાનામ્ અપ્રદેશાનાં ચ સદ્ભાવાત્ । અથ તાનેવ પદ્મમજ્ઞાનાહ-
' સપણસા વા ૧, અપણસા વા ૨, અહવા સપણસે ય અપણસે ય ૩, અહવા સપ-
ણસે ય, અપણસા ય ૪, અહવા સપણસા ય અપણસે ય ૫ અહવા સપણસા ય,
અપણસા ય ૬' સપ્રદેશા વા ૧, અપ્રદેશા વા ૨, અથવા સપ્રદેશશ્ચ અપ્રદેશશ્ચ ૩
અથવા સપ્રદેશશ્ચ અપ્રદેશશ્ચ ૪, અથવા સપ્રદેશશ્ચ અપ્રદેશશ્ચ ૫ અથવા સપ્રદેશશ્ચ
અપ્રદેશશ્ચ ૬ અનાહારકા જીવા ભવન્તિ । આદ્યૌ તત્ર દ્વૌ વહુવચનાન્તૌ, તૃતીયશ્ચૈક

માણિયવ્વા) અનાહારક જીવોં કે છહ મગ, જીવપદ કો ઔર એકેન્દ્રિય
પૃથિવી આદિકોં કે પાંચ પદોં કો છોડકર કે હસ પ્રકાર સે કહતે હૈં-
જીવપદ મેં ઔર એકેન્દ્રિયપદ મેં ' સપણસા ય અપણસા ય ' ' સપ્રદેશાઃ '
ઔર 'અપ્રદેશાઃ' એસા એક હી મગ હોતા હૈ-કયોંકિ વહાં પર વિગ્રહગતિ
મેં રહે હુએ અનેક જીવ દ્વિતીયાદિ સમય વાલે હોને કે કારણ સપ્રદેશ
હોતે હૈં અનેક જીવ પ્રથમ સમય વર્તી હોને કે કારણ અપ્રદેશ હોતે હૈં ।
અલ્પતર નૈરયિકોં કા અલ્પતર ભવનપતિયોં કા તથા અલ્પતર દો ઈન્દ્રિય
આદિકોં કા ઉત્પાદ હોતા હૈ સો इनमें एक दो आदि अनाहारक होते
हैं-इसी कारण यहाँ छह भग हैं-वे छह भग इस प्रकार से हैं-" सप-
णसा वा १, अपणसा वा २, अहवा-सपणसे य, अपणसे य ३, अहवा-
सपणसे य, अपणसा य ४, अहवा-सपणसा य अपणसे य ५, अहवा-

માણિયવ્વા " એક જીવ પદને અને એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ પદને
છોડીને ખાડીના અનાહારકોના બે ભગ (વિકલ્પ) થાય છે. જીવપદમા અને
એકેન્દ્રિય પદમાં " સપણસા ય અપણસા ય " " સપ્રદેશ પણુ હોય છે અને
અપ્રદેશ પણુ હોય છે " એવો એક જ ભગ થાય છે. કારણ કે ત્યાં વિગ્રહ
ગતિમા રહેલા જીવો દ્વિતીય આદિ સમયવાળા હોવાને કારણે સપ્રદેશ હોય
છે, અને અનેક જીવ પ્રથમ સમયમાં વર્તમાન હોવાને લીધે અપ્રદેશ હોય
છે અલ્પતર ભવનપતિઓનો તથા દ્વીન્દ્રિય આદિ કેનો ઉત્પાદ થાય છે, તેથી
તેઓમા એક, બે આદિ અનાહારક હોય છે તે કારણે અહીં નીચે પ્રમાણે છ
ભગ (વિકલ્પ થાય છે-(૧) સપણસા વા, (૨) અપણસા વા (૩) અહવા-સપણસે
ય અપણસે ય, (૪) અહવા-સપણસે ય અપણસા ય, (૫) અહવા-સપણસા ય અપ-
ણસે ય, (૬) અહવા-સપણસા ય અપણસા ય " આ છ ભગમાથી પહેલો અને
બીજો ભગ બહુવચનાન્ત છે, અને ત્રીજો, એક વચનવાળો છે. ચોથો અને

સિદ્ધિકાનાં અભવ્યાનાં મુક્તિગમનરહિતાનામ્ ચ પ્રત્યેકમ્ એકત્વવહુત્વ-
વિપયકતયા દણ્ડકદ્વયં વોધ્યમ્, તત્ર ચ ભવ્યોઽભવ્યો વા જીવો નિયમાત્
સપ્રદેશઃ । એવં વહુત્વેઽપિ ભવ્યા અભવ્યા વા નિયમાત્ સપ્રદેશાઃ, નૈરયિ-
કાદિસ્તુ ભવ્યોઽભવ્યો વા સપ્રદેશઃ, અપ્રદેશો વા, વહવસ્તુ ભવ્યા અભવ્યા
વા જીવાઃ સપ્રદેશા એવ । નૈરયિકાઘાસ્તુ વહવો ભવ્યા અભવ્યા વા મજ્જ-
ત્રયવન્તઃ—સર્વે સપ્રદેશા એવ કદાચિદ્ ભવેયુઃ ૧ કદાચિદ્ વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ,
એકઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૨, કદાચિદ્ વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ,
ભવન્તિ ૩, ઇતિભાવઃ । એકેન્દ્રિયાઃ પુનર્ભવ્યા અભવ્યા વા પૃથિવીકાયિકાદયઃ

કે દો દણ્ડક હૈં । ઇનમેં કોઈ એક ભવ્ય ઓર કોઈ એક અભવ્ય જીવ
નિયમ સે સપ્રદેશ હોતા હૈ । યહ એકવચનવાલા દણ્ડક હૈ । ઇસી તરહ
સે વહુવચનાન્ત ભવ્ય ઓર અભવ્ય મી નિયમ સે સપ્રદેશ હોતે હૈં ।
નૈરયિક આદિકોં મેં જો કોઈ એક ભવ્ય અથવા અભવ્યજીવ હૈ વહ તો
સપ્રદેશ અથવા અપ્રદેશ હોતા હૈ । અનેક ભવ્ય અથવા અનેક અભવ્ય
જીવ સપ્રદેશ હી હોતે હૈં । નૈરયિક આદિકોં મેં જો અનેક ભવ્ય અથવા
અભવ્ય જીવ હૈં, વે ત્રીનભંગ વાલે હોતે હૈં । કદાચિત્ સર્વ સપ્રદેશ હી
હોતે હૈં ૧, કદાચિત્ અનેક સપ્રદેશ હોતે હૈં ઓર કોઈ એક અપ્રદેશ
હોતા હૈ ૨, કદાચિત્ અનેક સપ્રદેશ હોતે હૈં ઓર કદાચિત્ અનેક
અપ્રદેશ હોતે હૈં ૩ । એકેન્દ્રિયપૃથિવીકાયિક આદિ જીવોં મેં જો ભવ્ય
અથવા અભવ્ય જીવ હૈં વે “ સપ્રદેશ ઓર અપ્રદેશ હોતે હૈં ” ઇસ તરહ

દ હકના જેવાં જ ભવસિદ્ધિકના જે દ હક અને અભવસિદ્ધિકના જે દ હક સમ-
જવા તેમાનો એકવચનવાળો અભિલાપ બતાવે છે કે કેાઈક ભવ્ય જીવ અને
કેાઈક અભવ્ય જીવ નિયમથી સપ્રદેશ હોય છે બહુવચનવાળો અભિલાપ એ
બતાવે છે કે અનેક ભવ્ય જીવો અને અનેક અભવ્ય જીવો સપ્રદેશ અથવા
અથવા અપ્રદેશ હોય છે.

નારક આદિકોમાં કેાઈક ભવ્ય અથવા અભવ્ય જીવ સપ્રદેશ અથવા
અપ્રદેશ હોય છે અનેક ભવ્ય અથવા અનેક અભવ્ય જીવો સપ્રદેશજ હોય છે.
નૈરયિક આદિકોમાં જે અનેક ભવ્ય અથવા અભવ્ય જીવ છે, તેઓ ત્રણ ભગ-
વાણા હોય છે—(૧) ક્યારેક બધા સપ્રદેશ જ હોય છે, (૨) ક્યારેક અનેક
સપ્રદેશ હોય છે અને કેાઈક અપ્રદેશ જ હોય છે, (૩) ક્યારેક અનેક સપ્ર-
દેશ હોય છે અને ક્યારેક અનેક અપ્રદેશ હોય છે તથા એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય
આદિ જીવોમાં જે ભવ્ય અથવા અભવ્ય જીવો હોય છે તેઓ “ સપ્રદેશ
અને અપ્રદેશ હોય છે.” આ રીતે તેમને એક જ ભંગવાળા કહ્યા છે. અહીં

ધૂમપ્રમાયામ્, એકોઽધઃસપ્તમ્યાં મવતિ ૧૫ । ‘અહવા એગે રયણપ્પમાપ્, એગે વાલુયપ્પમાપ્, એગે તમાપ્, એગે અહેસત્તમાપ્ હોજ્જા’ અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયામ્ એકોઽધઃસપ્તમ્યાં મવતિ ૧૬ । અહવા એગે રયણપ્પમાપ્ એગે પંકપ્પમાપ્, એગે ધૂમપ્પમાપ્, એગે તમાપ્ હોજ્જા’ અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ પક્કપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયાં મવતિ ૧૭ । ‘અહવા એગે રયણપ્પમાપ્, એગે પંકપ્પમાપ્, એગે ધૂમપ્પમાપ્, એગે અહેસત્તમાપ્ હોજ્જા’ અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એક પક્કપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકોઽધઃસપ્તમ્યાં મવતિ ૧૮ । અહવા, એગે રયણપ્પમાપ્, એગે પંકપ્પમાપ્ । એગે તમાપ્, એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા’ અથવા એકો

માપ્, એગે ધૂમપ્પમાપ્, એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા) અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૫, (અહવા એગે રયણપ્પમાપ્, એગે વાલુયપ્પમાપ્, એગે તમાપ્, એગે અહેસત્તમાપ્ હોજ્જા ૧૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક વાલુકાપ્રમા મેં, એક તમઃ પ્રમા મેં ઓર એક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૬, (અહવા એગે રયણપ્પમાપ્, એગે પંકપ્પમાપ્, એગે ધૂમપ્પમાપ્, એગે તમાપ્ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક પંકપ્રમા મેં, એક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક તમઃપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૭, (અહવા એગે રયણપ્પમાપ્, એગે પંકપ્પમાપ્ એગે ધૂમપ્પમાપ્, એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક પંકપ્રમા મેં એક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૮,

એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા’ (૧૫) અથવા એક રત્નપ્રમામાં એક વાલુકાપ્રમામાં એક ધૂમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘અહવા એગે રયણપ્પમાપ્ એગે વાલુયપ્પમાપ્ એગે તમાપ્ એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા’ (૧૬) અથવા એક રત્નપ્રમામાં એક વાલુકાપ્રમામાં એક તમ પ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે રયણપ્પમાપ્, એગે પંકપ્પમાપ્ એગે ધૂમપ્પમાપ્ એગે તમાપ્ હોજ્જા” (૧૭) અથવા એક રત્નપ્રમામાં, એક પંકપ્રમામાં, એક ધૂમપ્રમામાં અને એક તમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય ॥

અહવા એગે રયણપ્પમાપ્, એગે પંકપ્પમાપ્ એગે ધૂમપ્પમાપ્, એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા’ (૧૮) અથવા એક રત્નપ્રમામાં એક પંકપ્રમામાં એક ધૂમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રમા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

અત્ર વહુત્વવિષયકદળકે ભદ્ગત્રયમવસેયમ્, તથાહિ-‘ નોભવસિદ્ધિય-નો-અભવસિદ્ધિયા ણં મંતે ! જીવા કિં સપણસા અપણસા ? ગોયમા । સર્વે સપણસા, વહુયા સપણસા, એ અપણસે ય ૨, વહુયા સપણસા વહુયા અપણસા ય ૩ ત્તિ ’ ‘ સન્નીહિ જીવાઃઓ તિયમંગો ’ સંજ્ઞિપુ જીવાદિકાસ્ત્રયો ભદ્ગાઃ, સંજ્ઞિપુ યૌ એકત્વ-વહુત્વવિષયકૌ દળકૌ તયોર્વહુત્વવિષયકે દ્વિતીયદળકે જીવાદિકઃ જીવાદિપદેપુ

વચનવાલે દળક કા ખી અભિલાપ કહ લેના ચાહિયે-હસ વહુવચનવાલે દળક મેં ત્રીનમગ હોતે હે-વે ડસ પ્રકાર સે-(જો ભવસિદ્ધિય નો અભવસિદ્ધિયા ણં મંતે ! કિં સપણસા અપણસા ? ગોયમા ।) સર્વે સપ્ર-દેશાઃ ૧, વહવઃ સપ્રદેશાઃ, એકઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૨, વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૩ હે. યહાં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પ્રશ્ન કિયા કિ હે ભદન્ત ! જો જીવ એસે હે કિ ન વે ભવ્ય ઓર ન વે અભવ્ય હે તો વ્યા વે સપ્રદેશ હોતે હે યા અપ્રદેશ હોતે હે ? હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર યહાં ત્રીનમગરૂપ સે દિયા હે-ઉન્હોં ને કહા હે ગૌતમ ! એસે જીવ યા તો સવ સપ્રદેશ હોતે હે. કિતનેક સપ્રદેશ હોતે હે ઓર કોઈ એક અપ્રદેશ હોતા હે. યા કિતનેક સપ્રદેશ હોતે હે ઓર કિતનેક અપ્રદેશ હોતે હે. “ સન્નીહિ જીવાઃઓ તિયમંગો ” સંજ્ઞિયોં મેં જીવાદિક ત્રીન મંગ હોતે હે અર્થાત્ત સંજ્ઞિ જીવોં મેં જો એકત્વ એવં વહુત્વ વિષયક દો દળક હે, ઉનમેં સે

અપ્રદેશ હોય છે. એ જ પ્રમાણે બહુવચનવાળા દંડકને અભિલાપ પણ કહેવો નોંધ્યો. આ બહુવચનવાળા દંડકમાં ત્રણ ભાગ થાય છે તે ત્રણ ભાગ નીચે પ્રમાણે છે-(જો ભવસિદ્ધિય નો અભવસિદ્ધિયા ણં મંતે ! જીવા કિં સપણસા અપણસા ?) “ ગોયમા ! સર્વે સપ્રદેશાઃ ૧, વહવઃ સપ્રદેશ. એક અપ્રદેશાશ્ચ ૨, વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૩ ।)

આ વિષયમાં ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે હે ભદન્ત ! ન ભવ્ય અને ન અભવ્ય એવા જીવો શું સપ્રદેશ હોય છે કે અપ્રદેશ હોય છે ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તર રૂપે મહાવીર પ્રભુએ નીચે પ્રમાણે ત્રણ ભાગ (વિકલ્પ) કહ્યા છે—

(૧) એવા બધાં જીવો કા તો સપ્રદેશ હોય છે, (૨) અથવા અનેક સપ્રદેશ હોય છે અને કોઈક અપ્રદેશ હોય છે, (૩) અથવા અનેક સપ્રદેશ હોય છે અને અનેક અપ્રદેશ હોય છે.

(સન્નીહિ જીવાઃઓ તિયમંગો) સરી જીવોમાં જીવાદિક ત્રણ ભાગ થાય છે એટલે કે સરી જીવોમાં જે એકત્વ અને બહુત્વ વિષયક બે દંડક છે,

સમવેશાશ્ચ અપવેશાશ્ચ, इति एकमद्वयन्त एव । सिद्धपदं त्वम न वक्तव्यम्
 सिद्धानां मव्यामव्यસ્ત્રविशेषणानुपलब्धे । ' जोमवसिद्धिय-जोअमवसिद्धिय-
 जीवसिद्धेहि तियमंगो ' नो मवसिद्धिक-नो अमवसिद्धिक-जीव सिद्धयोस्सपो
 मग्गा वेदितव्याः, तथाहि-एतद् नोमवसिद्धिक नोअमवसिद्धिक विशेषणविधि
 द्दम् उपर्युक्तजीवसिद्धदण्डकद्वयं पठितव्यम् एकत्वाभिलाषाकारभेत्यम्-' जोमव
 सिद्धिय-जोअमवसिद्धिएणं भवे । जीवे किं सपएसे, अपएसे ? गोपमा ।
 सिय सपएसे सिय अपएसे ' इत्यादि । एष बहुत्वदण्डकालापोऽपि वक्तव्यः,

કે યે એક અગવાલે હી કહે ગયે હૈ । યહાં મગ્ધ અમગ્ધ કે પ્રકરણ મેં
 સિદ્ધપદ નહીં કહના ચાહિયે-કયોં કિ સિદ્ધોં મેં મગ્ધ અમગ્ધ इन दोनों
 વિશેષણોં કા અમાશ હો ગયા હૈ । (જો મવસિદ્ધિય-જો અમવસિદ્ધિય
 -જીવસિદ્ધેહિ તિયમંગો " નો મવસિદ્ધિક નો અમવસિદ્ધિક જીવ एवं
 સિદ્ધોં મેં ત્રીન અગ હોતે હૈ-તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ' મગ્ધ નહીં, અમગ્ધ
 મહીં " તેસે વિશેષણોં વાલે જીવાદિક દો દણ્ડક કહના ચાહિયે-इनसे
 लगता हुआ एकत्र अभिलाष का आकार इस प्रकार से हैं-(जो मव
 सिद्धिय जो अमवसिद्धिएणं भवे । जीवे किं सपएसे अपएसे ?) गौतम
 यहाँ ऐसा प्रश्न किया है कि हे भदन्त । जो जीव न मवसिद्धिक है और
 न अमवसिद्धिक है ऐसा वह जीव क्या समप्रदेश होता है या अप्रदेश
 होता है ? इसके उत्तर में प्रसु गौतम से कहते हैं कि (गोपमा) हे
 गौतम । (सिय सपएसे सिय अपएसे) इत्यादि-ऐसा जीव कदाचित्
 समप्रदेश होता है और कदाचित् अप्रदेश होता है । इसी तरह से बहु

અમગ્ધ અમગ્ધના પ્રકરણમાં સિદ્ધનો સમાવેશ કરવો જોઈએ નહીં, કારણ કે
 સિદ્ધમાં અમગ્ધ અને અમગ્ધ એ બન્ને વિશેષણો સમાવી શકતાજ નથી " જો
 મવસિદ્ધિય, જો અમવસિદ્ધિય-જીવ સિદ્ધેહિ તિયમંગો " નો અવસિદ્ધિક, નો
 અમવસિદ્ધિક એવ અને સિદ્ધોમાં પ્રયુ ભજ યાજ છે આ કથનનુ તાત્પર્ય
 એ છે કે " અમગ્ધ નહીં અમગ્ધ નહીં " એવાં વિશેષણોવાળાં છવાદિક એ
 હકક કહેવા જોઈએ તેમને લાગુ ન તે જોઈત્ય વિવચક અભિલાષ આ પ્રમાણે
 છે- ' જો મવસિદ્ધિય જો અમવસિદ્ધિયેણં ભવે । જીવે કિ સપએસે અપએસે ? "
 જોગતસ્વામી અહીં એવો પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભદન્ત । જે એવ ન અવસિદ્ધિક
 અને ન અમવસિદ્ધિક છે તે શું સપ્રદેશ હોય છે કે અપ્રદેશ હોય છે ? તેનો
 જવાબ આપતાં મહાવીરપ્રભુ કહે છે — ગોપમા । " હે જોગમ । " સિય
 સપએસે, સિય અપએસે " એવો એવ ક્યારેક સપ્રદેશ હોય છે અને ક્યારેક

અત્ર વહુત્વવિષયકદણ્ડકે ભક્તકત્રયસવસેયમ્, તથાહિ-‘ નોભવસિદ્ધિય-નો-અભવસિદ્ધિયા ણં મંતે ! જીવા કિં સપણસા અપણસા ? ગોયમા ! સવ્વે સપણસા, વહુયા સપણસા, એમે અપણસે ય ૨, વહુયા સપણસા વહુયા અપણસા ય ૩ ત્તિ ’ ‘ સન્નીહિં જીવાહો તિયમંગો ’ સંજ્ઞિપુ જીવાદિકાસૂચો ભક્ત્તાઃ, સંજ્ઞિપુ યૌ એકત્વ-વહુત્વવિષયકૌ દણ્ડકૌ તયોર્વહુત્વવિષયકે દ્વિતીયદણ્ડકે જીવાદિકઃ જીવાદિપદેપુ

વચનવાલે દણ્ડક કા ખી અભિલાપ કહ લેના ચાહિયે-ઇસ વહુવચનવાલે દણ્ડક મેં ત્રીનભગ હોતે હૈં-વે ઇસ પ્રકાર સે-(જો ભવસિદ્ધિય નો અભવસિદ્ધિયા ણં મંતે ! કિં સપણમા અપણસા ? ગોયમા !) સર્વે સપ્ર-દેશાઃ ૧, વહવઃ સપ્રદેશાઃ, એકઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૨, વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૩ હૈં । યહાં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પ્રશ્ન કિયા કિ હે ભદન્ત ! જો જીવ એસે હૈં કિ ન વે ભવ્ય ઓર ન વે અભવ્ય હૈં તો વ્યા વે સપ્રદેશ હોતે હૈં યા અપ્રદેશ હોતે હૈં ? ઇસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર યહાં ત્રીનભંગરૂપ સે દિયા હૈં-અન્હોં ને કહા હે ગૌતમ ! એસે જીવ યા તો સય સપ્રદેશ હોતે હૈં । કિતનેક સપ્રદેશ હોતે હૈં ઓર કોઈ એક અપ્રદેશ હોતા હૈં । યા કિતનેક સપ્રદેશ હોતે હૈં ઓર કિતનેક અપ્રદેશ હોતે હૈં । “ સન્નીહિં જીવાહો તિયમંગો ” સંજ્ઞિયોં મેં જીવાદિક ત્રીન ભંગ હોતે હૈં અર્થાત સંજ્ઞિ જીવોં મેં જો એકત્વ એવં વહુત્વ વિષયક દો દણ્ડક હૈં, અનમેં સે

અપ્રદેશ હોય છે એ જ પ્રમાણે બહુવચનવાળા દંડકને અભિલાપ પણ કહેવો જોઈએ આ બહુવચનવાળા દંડકમાં ત્રણ ભાગ થાય છે તે ત્રણ ભાગ નીચે પ્રમાણે છે-(જો ભવસિદ્ધિય નો અભવસિદ્ધિયા ણં મંતે ! જીવા કિં સપણસા અપણસા ?) “ ગોયમા ! સર્વે સપ્રદેશાઃ ૧, વહવઃ સપ્રદેશ એક અપ્રદેશાશ્ચ ૨, વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૩ ।)

આ વિષયમાં ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે હે ભદન્ત ! ન ભવ્ય અને ન અભવ્ય એવા જીવો શું સપ્રદેશ હોય છે કે અપ્રદેશ હોય છે ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તર રૂપે મહાવીર પ્રભુએ નીચે પ્રમાણે ત્રણ ભાગ (વિકલ્પ) કહ્યા છે—

(૧) એવા બધા જીવો કા તો સપ્રદેશ હોય છે, (૨) અથવા અનેક સપ્રદેશ હોય છે અને કોઈક અપ્રદેશ હોય છે, (૩) અથવા અનેક સપ્રદેશ હોય છે અને અનેક અપ્રદેશ હોય છે.

(સન્નીહિં જીવાહો તિયમંગો) સસી જીવોમાં જીવાદિક ત્રણ ભાગ થાય છે એટલે કે સસી જીવોમાં જે એકત્વ અને બહુત્વ વિષયક બે દંડક છે,

સપદશાશ્વ અપદશાશ્વ, इति एकमश्वत् एव । सिद्धपदं त्वन न वक्तव्यम्
 सिद्धानां मर्याममपत्यविशेषणानुपलब्धेः । 'गोमवसिद्धिय-गोमवसिद्धिय-
 जीवसिद्धेर्हि तियमगो' नो मवसिद्धि-नो अमवसिद्धि-जीव सिद्धयाश्रया
 मग्ना वेदितव्याः, तथाहि-एतद् नामवसिद्धि-नोमवसिद्धि-चित्रणचित्रि
 दम् उपर्युक्तजीवसिद्धदृष्टकद्वय पठितव्यम् एकत्वामिच्छापाकारभेदव्यम्-'गोमव
 सिद्धिय-गोमवसिद्धिण भते । जीव किं सपएसे, अपएसे ? गोयमा ।
 सिय सपएसे सिय अपएसे' इत्यादि । एष बहुत्वदृष्टकालापोऽपि वक्तव्यः,

के ये एक मगवाले ही कहे गये हैं । यहाँ 'मव्य अमव्य के प्रकरण में
 सिद्धपद नहीं कहना चाहिये-क्यों कि सिद्धों में 'मव्य अमव्य इन दोनों
 विशेषणों का अभिप्राय हो गया है । (गो मवसिद्धिय-गो अमवसिद्धिय
 -जीवसिद्धेर्हि तियमगो " नो मवसिद्धि-नो अमवसिद्धि-जीव एष
 सिद्धों में तीन भग होते हैं-सात्पर्य यह है कि 'मव्य नहीं, अमव्य
 नहीं " ऐसे विशेषणों वाले जीवादिक दो घण्टक कहना चाहिये-इनस
 लगता हुआ एकव्य अभिलाप का आकार इस प्रकार से है-(गो मव
 सिद्धिय गो अमवसिद्धिण भत ! जीवे किं सपएसे अपएसे ?) गौतम
 यहाँ ऐसा प्रश्न किया है कि हे भद्रन्त ! जो जीव न मवसिद्धि है और
 न अमवसिद्धि है ऐसा यह जीव क्या समर्पण होता है या अप्रदेश
 होता है ? इसके उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं कि (गोयमा) हे
 गौतम ! (सिय सपएसे सिय अपएसे) इत्यादि-ऐसा जीव कदाचित्
 समर्पण होता है और कदाचित् अप्रदेश होता है । इसी तरह से यह

અવ્ય અમવ્યના પ્રશ્નપૂર્વાં સિદ્ધાનો સમાવેશ કરવો એકજો નહીં, કારણ કે
 સિદ્ધિમાં અવ્ય અને અમવ્ય એ બંને વિશેષણો સહાયી શકતાજ નથી " જો
 મવસિદ્ધિય, જો અમવસિદ્ધિય-જીવ સિદ્ધેર્હિ તિયમગો " નો અવસિદ્ધિ, નો
 અમવસિદ્ધિ એવ અને સિદ્ધિમાં ત્રણ ભગ થાય છે આ કથનનું તાત્પર્ય
 એ છે કે " અવ્ય નહીં, અમવ્ય નહીં " એવાં વિશેષણોવાળાં છતાંકિ એ
 કદાકહેવા એકજો તેમને હાથ પ તે એકત્વ વિષયક અભિલાપ આ પ્રમાણે
 છે--" જો મવસિદ્ધિય જો અમવસિદ્ધિય ભતે ! જીવે કિં સપએસે અપએસે ? "
 ગૌતમસ્વામી અહીં એવો પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભદ્રન્ત ! જે એવ ન મવસિદ્ધિ
 અને ન અમવસિદ્ધિ છે, તે શું સમર્પણ હોય છે કે અપ્રદેશ હોય છે ? તેના
 જવાબ આપતાં મહાવીરપ્રભુ કહે છે-- " ગોયમા ! " હે ગૌતમ ! " સિય
 સપએસે, સિય અપએસે " એવો એવ ક્યારેક સમર્પણ હોય છે અને ક્યારેક

એકેન્દ્રિયવર્જઃ - પૃથિવ્યાગ્રેકેન્દ્રિયપદાનિ बहुत्वविषयकद्वितीयदण्डके वर्जयित्वा
 त्रिकभङ्गः=पूर्वप्रदर्शित भङ्गत्रयं बोध्यम् । एकेन्द्रियपृथिव्यादिपदेषु तु ' सप्रदे-
 शाश्च अप्रदेशाश्च ' इत्येक एव भङ्गो वेदितव्यः, तत्र सदा बहूनाम् उत्पत्त्या तेषाम्
 अप्रदेशत्वस्यापि बहुत्वसंभवात् । ' नेरइय-देव-मणुएहिं छव्भंगो ' नैरयिक-
 देव-मनुजेषु षड् भङ्गाः अवसेयाः । तत्र असंज्ञिनोऽपि जीवाः प्रथमनरके भवन-
 पतिवानव्यन्तरेषु च उत्पद्यन्ते अतः प्रथमनरकनैरयिकाणां भवनपतिवानव्यन्तराणां
 च संज्ञिनामपि पूर्वमवीयासंज्ञिभ्यः उत्पादात् भूतपूर्वगत्या असंज्ञित्वमवसेयम् । तथा

અસંજી સમ્બન્ધી ચહુત્વ વિષયક દ્વિતિય દણ્ડક મેં ત્રીન ભંગ હોતે હેં
 એસા જાનના ચાહિયે-યે ભઙ્ગ ત્રીન અબી ૨ ઊપર દિશ્વલા હી દિયે ગયે
 હેં । યહાં જો પૃથિવી આદિક એકેન્દ્રિયોં કો છોડને કે લિયે કહા ગયા હૈ,
 સો ઇસકા કારણ યહ હૈ કિ ઇન એકેન્દ્રિય પૃથિવી આદિક પદોં મેં
 “સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ” એસા એક હી ભઙ્ગ હોતા હૈ । ઇસકા કારણ
 ઇન પૃથિવ્યાદિકોં મેં અનેક જીવોં કો ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ઇસ કારણ ઉત્પ-
 ઘમાન અનેક જીવ અપની ઉત્પત્તિ કે પ્રથમ સમય મેં અપ્રદેશ હોતે હેં
 અતઃ વહાં પૂર્વોત્પન્ન અનેક જીવ સપ્રદેશ ઔર ઉત્પદ્યમાન અનેક જીવ
 અપ્રદેશ હેં એસા જાનના ચાહિયે ।

“નેરહય-દેવ-મણુએહિં છવ્ભંગો” નૈરયિક, દેવ ઔર મનુષ્યોં મેં
 છહ ભંગ હોતે હેં-અસંજી જીવ ભી પ્રથમ નરક મેં ભવનપતિ દેવોં મેં
 ઔર વાનવ્યન્તર દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં । ઇસલિયે સંજી ભી પ્રથમ નરક
 કે નારકિયોં કો, ભવનપતિદેવોં કો, ઔર વાનવ્યન્તરદેવોં કો, પૂર્વમ-

ક્રમાં ત્રણ ભંગ થાય છે, એમ સમજવું એ ત્રણ ભંગો ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે
 (સંજી જીવોના ત્રણ ભંગ પ્રમાણે) સમજવા. એકેન્દ્રિય જીવોના તેમાં
 સમાવેશ નહીં કરવાનું કારણ એ છે કે પૃથ્વીશય આદિ એકેન્દ્રિય જીવોમાં
 “ સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ” એવો એક જ ભંગ થાય છે તેનું કારણ એ છે કે
 તે પૃથ્વીકાય આદિકોમાં અનેક જીવોની ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયે અપ્રદેશ
 હોય છે, તેથી ત્યાં પૂર્વોત્પન્ન અનેક જીવો સપ્રદેશ હોય છે અને ઉત્પદ્યમાન
 (ઉત્પન્ન થતા) અનેક જીવો અપ્રદેશ હોય છે, એમ સમજવું.

“નેરહય-દેવ મણુએહિં છવ્ભંગો” નારક, દેવ અને મનુષ્યોમાં છ ભંગ
 થાય છે-અસંજી જીવો પણ પહેલી નરકમાં, ભવનપતિ દેવોમાં અને
 વાનવ્યન્તર દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી સંજી હોવા છતાં પણ
 પહેલી નરકના નારકોને, ભવનપતિ દેવોને અને વાનવ્યન્તર દેવોને
 મ ૧૨૩

इत्यर्थः प्रयो मग्ना भवन्ति । तगाहि-संज्ञिनो जीवाः पूर्वोत्पन्नान् द्रव्यादिसमय स्थितिज्ञान अपेक्ष्य कालतः संप्रदेशा भवन्ति १, उत्पादविरहानन्तर च एक स्योत्पत्तौ तस्य प्रथमतमयस्थितिदशायां - बहव संप्रदेशाः, एकः अप्रदेशश्च २, पहृनामुत्पत्तिसमयमापन्त्ये तु बहवः संज्ञिनः संप्रदेशाश्च बहवः अप्रदेशाश्च भवन्ति ३, इति रीत्या मग्नचर्यं घोष्यम् । एवं सर्वपट्टेषु विधेयम् । केचनमेतत्पौ दर्शकयोः एकेन्द्रिय-विकलेन्द्रिय-सिद्ध-पदानि न वक्तव्यानि तेषां सङ्घिविश्लेष गतश्चासमवात् । 'असंश्लिष्टं एगिन्द्रियवज्जो त्रिपमंगो' असंश्लिष्टो मसंश्लिष्टिपये

પહુત્વ વિપયક દ્વિતીય વળક મેં જીવાદિક પદોં મેં ત્રીન મગ્ન હોતે હેં વે હસ પ્રકાર સે હોતે હેં-મજ્ઞી જીવ દ્રવ્યાદિક સમય કી સ્થિતિ બાલે પૂર્વોત્પન્ન મજ્ઞી જીવોં કી અપેક્ષા છેકર કાલ કી અપેક્ષા સે સપ્રદેશ હોતે હેં । ઓર ઉત્પાદ બિહા કે અનન્તર જય એક જીવ કી ઉત્પત્તિ હોતી હે તય ડસકી પ્રથમ સમય કી સ્થિતિદશા મેં અનેક મજ્ઞી જીવ સપ્રદેશ ઓર એક મજ્ઞી જીવ અપ્રદેશ વેમા કહા જાતા હે । તથા જબ અનેક મજ્ઞી જીવોં કી ઉત્પત્તિ કે સમય કો પ્રથમતા રહતી હે તબ અનેક મજ્ઞી જીવ સપ્રદેશ, ઓર અનેક મજ્ઞી જીવ અપ્રદેશ હેં એસા કહા જાના હે । હસ તરહ સે યહાં વે ત્રીન મગ્ન હેં । હસી તરહ સે સર્વ પદોં મેં જાનના બાહિયે । કેયલ હન વો વળકોં મેં એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય ઓર સિદ્ધ હન પદોં કો કહના બાહિયે । ક્યોં કિ હન સય મેં (મજ્ઞી) હસ વિશેષણ કા અમાય હે । 'અસંશ્લિષ્ટં એગિન્દ્રિયવજ્જો ત્રિપમંગો' અસંશ્લિષ્ટ જીવોં મેં અર્થાત્ પૃથિવી આદિક એકેન્દ્રિય પદોં કો ઝોઢકર

તેમાંના બહુતર વિષયક ઝીલ્લ દટકમાં, લવાહિક પદોમાં વલુ ભગ થાય છે તે ત્રલુ ભગ નીચે પ્રમાણે સમજવા-(૧) એ ત્રલુ આદિ સમયોની સ્થિતિ વાળા પૂર્વોત્પન્ન મજ્ઞી લવેની અપેક્ષાએ મજ્ઞી લવે સપ્રદેશ હોય છે (૨) અને ઉત્પાદ વિરહ બાદ ત્યારે એક લવની ઉત્પત્તિ થાય છે, ત્યારે તેની પ્રથમ સમયની સ્થિતિદશામાં અનેક મજ્ઞી લવે સપ્રદેશ હોય છે પણ એક જ મજ્ઞી લવ અપ્રદેશ હોય છે (૩) તથા ત્યારે અનેક મજ્ઞી લવેની ઉત્પત્તિના સમયની પ્રથમતા રહે છે ત્યારે અનેક મજ્ઞી લવે સપ્રદેશ હોય છે અને અનેક મજ્ઞી લવે અપ્રદેશ હોય છે આ પ્રકારના ત્રલુ ભગ ગદ્દો બને છે એજ પ્રમાણે બધાં પદોમાં સમજવું પરંતુ આ એ દટકોમાં એકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય અને સિદ્ધનો સમાવેશ કરવા નહીં કારણ કે તેમને મજ્ઞી વિશેષણ લાગુ પડતું નથી અસંશ્લિષ્ટ એગિન્દ્રિયવજ્જો ત્રિપમંગો' પૃથ્વી ધાર્મિક આદિ એકેન્દ્રિય સિવાયના અસંશ્લિષ્ટ લવેમાં બહુતરનવાળા ઝીલ્લ દટ

તિયમંગો ' નોસંજિ-નોઅસંજિ-જીવ-મનુજ-સિદ્ધેષુ ત્રયો મજ્ઞાઃ, ' નોસંજિ-નોઅસંજિ- ' ઇતિવિશેષણવિશિષ્ટયોરેકત્વબહુત્વવિષયકદ્વંડકયોર્મધ્યે વહુત્વ-વિષયકદ્વંડકે જીવ-મનુજ-સિદ્ધપદેષુ પૂર્વોક્તરૂપં મજ્ઞત્રિકં ભવતિ । ' સર્વે સપ્રદેશાઃ ૧ ' ' વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ ૨ ' ' વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશશ્ચ ૩ ' ઇતિ મજ્ઞત્રયમ્ તેષુ બહૂનામ્ અવસ્થિતાનાં લાભાત્, ઉત્પદ્યમાનાનાં ચ એકાદીનાં સંભવાત્ । એતયોશ્ચ નોસંજિ-નોઅસંજિવિષયકયોરેકત્વબહુત્વદ્વંડકયોઃ જીવ-મનુજ-સિદ્ધપદાન્યેવ ભવન્તિ ન નૈરયિકાદિપદાનિ, તેષાં નો સંજિ-નો અસંજિત્વવિશેષણસ્યાસંભવાત્ । સલેસા જહા-ઓહિયા ' સલેશ્યાઃ લેશ્યાવન્તો જીવાઃ યથા ઔઘિતાઃ સામાન્યજીવાઃ પૂર્વે સપ્રદેશત્વાદિના પ્રતિપાદિતાસ્તથા

યહાં ગૃહીત નહીં હૈં । ક્યોં કિ ઇનમ્ અસંજિત્વ કા અભાવ હૈં । (જો સન્નિ, જો અસન્નિ જીવ મણુયસિદ્ધેહિ તિયમંગો) નો સંજી નો અસંજી ઇન વિશેષણોં સે વિશિષ્ટ એકત્વ બહુત્વવિષયક દો દ્વંડકોં મેં-સે બહુત્વ વિષયક દ્વિતીયદ્વંડક મેં જીવપદ, મનુષ્યપદ ઔર સિદ્ધ મેં પૂર્વોક્ત રૂપ સે યે ત્રીન મંગ હોતે હૈં-“ સર્વે સપ્રદેશાઃ ૧, વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ ૨ વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ અપ્રદેશશ્ચ । ” કારણ યહાં પર પૂર્વોત્પન્ન અનેક રહતે હૈં ઔર ઉત્પદ્યમાન કોઈ એકાદિ રહતા હૈં । ઇન દો નો સંજી નો અસંજી વિષય એકત્વ બહુત્વ દ્વંડકોં મેં જીવ, મનુષ્ય ઔર સિદ્ધપદ હી હોતે હૈં, નૈરયિક આદિ પદ નહીં । ક્યોં કિ ઇનમ્ નો સંજિ-નો અસંજી વિશેષણ સંભવતા નહીં હૈં । (સલેસા જહા ઓહિયા) લેશ્યાવાલે જીવોં કે કથન, પહિલે જૈસે સામાન્ય જીવ સપ્રદેશત્વ આદિ ઢારા પ્રતિપાદિત કિયે ગયે હૈં, વૈસા હી જાનના યાહિયે-

અભાવ હોય છે. (જો સન્નિ, જો અસન્નિ જીવ મણુયસિદ્ધેહિ તિયમંગો) નો સંજી, નો અસંજી એ વિશેષણોવાળા એકત્વ બહુત્વ વિષયક બે દડકો. માંના બહુત્વ વિષયક બીજા દડકમાં જીવ પદ, મનુષ્ય પદ અને સિદ્ધમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભાગ થાય છે—

(૧) સર્વે સપ્રદેશાઃ (૨) વહવ. સપ્રદેશાશ્ચ એક અપ્રદેશશ્ચ, (૩) વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ અપ્રદેશશ્ચ) કારણ કે અહીં પૂર્વોત્પન્ન અનેક રહે છે અને ઉત્પદ્યમાન કોઈ એકાદિ રહે છે નો સંજી, નો અસંજી વિષયક એકત્વ અને બહુત્વ દર્શન બે દડકોમાં જીવ, મનુષ્ય અને સિદ્ધ એ ત્રણ પદો જ હોય છે, નારક આદિ પદ હોતા નથી, કારણ કે નારક આદિમાં નો સંજી અને નો અસંજી વિશેષણ સંભવતા નથી “ સલેસા જહા ઓહિયા ” લેશ્યાવાળા જીવોના સપ્રદેશત્વ આદિનું કથન સામાન્ય જીવોના સપ્રદેશત્વ આદિના કથન

नैरयिकादिषु असद्विषयस्य कादाचित्कत्वेन एकस्य-पदस्यसमवात् पदमङ्गा मवन्ति, तथाहि-मप्रदेशा वा १, अप्रदेशा वा २, अथवा सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ३, अथवा सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ४, अथवा सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ५, अथवा सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ६, इति । किन्त्वत्र नैरयिकपदेन प्रथमनरकनैरयिकाः, देवपदेन च मरुतपक्षि वानस्प्यन्तरा एव प्राज्ञाः नतु द्वितीयादि नरकमीवाः, ज्योतिषिक-वैमानिकाः, तथा सिद्धाश्च, तेषाम् असद्विषयस्यासमवात् । 'जोसनि-जोमसजि-जीव-मणुय-विदेरि

धीय असझी जीयो के उत्पाद की अपेक्षा से अर्थात् असझी जीव यहाँ उत्पन्न होते हैं इस भूतपूर्व प्रज्ञापन नय की अपेक्षा से-भूतपूर्वगति को ध्यान में रखकर अर्थात् ये पहिले भय में असझी थे-इस बात को मानकर असझी मान लिया जाता है । तथा नैरयिक आदिकों में असे शीपन कादाचित्क है इससे इनमें एकस्य बहुस्य की सम्भावना से उद्भूत भंग होते हैं ये हम प्रकार से-"सप्रदेशा वा १, अप्रदेशा वा २ सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ३, सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ४, सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ५, सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ६ " इन उद्भूत भंगों में प्रथमभंग और द्वितीयभंग बहुवचनान्त हैं । तथा अथशिष्ट चार भंग एकवचन और बहुवचन के संयोग से जन्य हैं । (णेरइय, देवमणुगदि) में नैरयिक पद से यहाँ प्रथम नरक के नारक जीव ही गृहीत हुए हैं, द्वितीयादिक नरकों के नारक जीव नहीं । देव पद से मरुतपक्षि देव और वानस्प्यन्तर देव ही गृहीत हुए हैं, ज्योतिषिक वृक्ष और वैमानिक देव नहीं । तथा सिद्ध भी

पुनः अथीय असझी एवोना उत्पादननी अपेक्षासे-जोते है असझी एव अर्थात् उत्पाद था है जेवा भूतपूर्व प्रज्ञापन नयनी अपेक्षासे-भूतपूर्व गतिने ध्यानमां राखीने-जोते है तेजो जाभगना अवभा असझी जना के वातने भाणीने, असझी भाणी लेवाभा आवे है तथा नारक आदिकोंभा असझीत्व क्वादेक डोय है तेथी तेजोभा जेवत्य अटुत्तनी संभावनाधी नीके प्रभावे उ भज था है

(१) सप्रदेशा वा (२) अप्रदेशा वा (३) सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च, (४) सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च (५) सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च, (६) सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च आ ३ अजोभानि परेको अने जीको भज अटुत्तनान्त है अने जाझीना नार भज जोकवचन अने अटुत्तनना अमीअशी जन्या है " णेरइय, देव, मणुगदि ' भां नारक पदशी परेती नारकना नारकोने अ अटुत्त करवा जीउ जीउ आदि नारकोने अने करवा जेथीने नदी देवपदशी मरुतपक्षि देवो तथा वानस्प्यन्तराने अ अटुत्त करवा-ज्योतिषिक अने वैमानिकाने नदी, तथा अ १ सिद्ध एवाने पक्ष अटुत्त करवाना नथी, नारक है तेभनाभा असझीत्वने

પાદિતત્તથા પ્રત્યેકમ્ એકત્વવહુત્વવિષયકદળકદ્વયેન વાચ્યાઃ તે ચ 'સર્વે સપ્ર-
દેશાઃ' 'વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ' 'વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદે-
શાશ્ચ' इति મજ્ઞત્રયં નૈરયિકાદિપુ બોધ્યમ્ । જીવૈકેન્દ્રિયેષુ તુ 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદે-
દેશાશ્ચ' इत्येको મજ્ઞઃ । 'નવરં-જસ્સ અત્થિ ઇયાઓ' નવરં વિશેષસ્તુ એતાવા-
નેવ યત્-યસ્ય જીવનૈરયિકાદેઃ એતા લેહ્યાઃ સન્તિ સ એવ જીવનૈરયિકાદિઃ
વક્તવ્યઃ, એતાશ્ચ તિસ્રઃ કૃષ્ણ-નીલ-કાપોતલેહ્યાઃ જ્યોતિષિક-વૈમાનિકાનાં ન
ભવન્તિ, સિદ્ધાનાં તુ સર્વા અપિ ન ભવન્તિ, इति તેઽત્ર ન વક્તવ્યાઃ । 'તેઽલેસ્સાએ
જીવાહો તિયમંગો' તેજોલેહ્યાયામ્-તેજોલેહ્યાવતાં વહુત્વવિષયકદળકે જીવા-
દિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રયો મજ્ઞાઃ-ને એવ પૂર્વોક્તાઃ-સર્વે સપ્રદેશાઃ ૧ વહવઃ સપ્રદેશાઃ

દ્વારા કહના ચાહિયે । વહુત્વવિષયક દળક મેં ત્રીન મંગ હૈ-વે હસ
પ્રકારસે હૈ-“સર્વે સપ્રદેશાઃ” વહવઃ સપ્રદેશાઃ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ વહવઃ
સપ્રદેશાશ્ચ, વહવ અપ્રદેશાશ્ચ” । જીવ ઓર એકેન્દ્રિયોં મેં “સપ્રદેશાશ્ચ
અપ્રદેશાશ્ચ” એસા એક હી મંગ હૈ । “નવરં જસ્સ અત્થિ ઇયાઓ”
યહાં વિશેષતા કેવલ હતની હી હૈ કિ જિસ જીવ નૈરયિક આદિકે યે
લેહ્યાં હૈ વહી જીવ નૈરયિક આદિ યહાં કહના ચાહિકે । યે કૃષ્ણ,
નીલ ઓર કાપોત લેહ્યાં જ્યોતિષિક ઓર વૈમાનિકદેવોં કે નહીં હોતી
હૈ । તથા જો સિદ્ધ જીવ હૈં ડનકે તો હલેહ્યાઓં મેં સે કોઈ મી
લેહ્યા નહીં હોતી હૈ । હસ કારણ ડન્હેં યહાં ગ્રહણ નહીં કરના ચાહિયે ।
(તેઽલેસ્સાએ જીવાહો તિયમંગો) તેજો લેહ્યાવાલોં કે વહુત્વવિષયક
દ્વિતીય દળક મેં જીવાદિકપદોં મેં પૂર્વોક્ત યે “સર્વે સપ્રદેશાઃ ૧,
“વહવઃ સપ્રદેશાઃ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ ૨” “વહવઃ સપ્રદેશાઃ વહવઃ

બહુત્વ વિષયક ઢંડકોમાં આ પ્રમાણે ત્રણ ભાગ થાય છે-“સર્વે સપ્રદેશાઃ”
“વહવઃ સપ્રદેશાઃ એક. અપ્રદેશશ્ચ,” “વહવ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ”
એવ અને એકેન્દ્રિયમાં “સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ” એવો એક જ ભાગ થાય
છે ‘નવરં જસ્સ અત્થિ ઇયાઓ’ અહીં વિશેષતા એટલી જ કે જે નારક
આદિ એવોની લેહ્યા હોય છે, તે નારકાદિ એવોના સપ્રદેશત્વ આદિનું અહીં
પ્રતિપાદન કરવું જોઈએ જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક દેવોમાં કૃષ્ણ, નીલ અને
કાપોત લેહ્યાઓ હોતી નથી, તથા સિદ્ધ એવોમાં તો છ લેહ્યાઓમાંની એક
પણ લેહ્યા હોતી નથી તે કારણે અહીં તેમને ગ્રહણ કરવા જોઈએ નહીં.
(તેઽલેસ્સાએ જીવાહો તિયમંગો) તેજો લેહ્યાવાળા એવોના બહુત્વ વિષયક
બીજા ઢંડકમાં જીવાદિક પદોમાં આ પ્રમાણે ત્રણ ભાગ હોય છે.

नैरयिको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १९। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति २०। 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति २१। 'एव जहा रयणप्पभाए उवरिमाओ पुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए विउवरिमाओ चारेयव्वाओ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा रत्नप्रभयाः उपरिमा अन्तिमाः पृथिव्यः उत्तरो-

(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १९, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २०, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २१, (एवं जहा रयणप्पभाए, उवरिमाओ पुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए विउवरिमाओ चारियव्वाओ) इस तरह जैसा रत्नप्रभा पृथिवी का योग आगे २ की पृथिवियों के साथ किया गया है उसी प्रकार से शर्करा

“अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा” (१९) अथवा એક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક તમ પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં હોય છે “અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે ધૂમપ્પભાએ, એગે તમાએ, એગે અહે સત્તમાએ હોજ્જા” (૨૦) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, એક તમ પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે સક્કરપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે પંકપ્પભાએ, એગે ધૂમપ્પભાએ હોજ્જા” (૨૧) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં એક પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “એવ જાવ રયણપ્પભાએ ઉવરિમાઓ પુઢવીઓ ચારિયાઓ, તહા સક્કરપ્પભાએ વિ ઉવરિમાઓ ચારિયવ્વાઓ” જે પ્રમાણે રત્નપ્રભાનો પછીની પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરીને વિકલ્પે કહેવામાં

અક્રમપ્રદેશ ૨, ઘટક સમપ્રદેશ : ઘટક અપ્રદેશ ૩, રૂપેનરૂપાદ્યો મદ્રા
 ધોધ્યા, વિન્ત્વપ નૈરયિક-તેજસ્કાય-વાયુકાય-વિક્ષેન્દ્રિય-સિદ્ધપદાનિ ન
 વક્તવ્યાનિ, તેજ તમોલેખ્યાયા અમાનાત્ સિદ્ધાના ચ સર્વાસામપિ દેશ્યાનામ-
 માશત્ । વિશેષમાદ-‘નવર-પુઢવિકાદિપસુ, આઝ્ઞણસસૃષ્ટુ છન્મગા’ નવર-
 વિશેષ : પુનસ્તેજોલેખ્યાયામયમેવ યત્ - પૃથિવીકાયિકપુ અપ્-વનસ્પતિપુ
 પદ મદ્રા વક્તવ્યા યતો દિ પસેપુ પૃથિવ્યાદિપુ તેજાલેખ્યા એકદ્વષાદ્યો દેવાઃ
 પૂર્વોત્પન્ના, ઉત્પદ્યમાનાધોપલ્ભ્યન્તે इति ત્વ સમપ્રદેશાનામ્ અપ્રદેશાનાં ચ એકત્વ
 વહુત્વ સમગ્રત્ । સં ચ પદ મદ્રા અનાહારકજીવાદિશ્ચ વિશેષાઃ, તથાદિ-સપ્રદેશ
 માઃ, અપ્રદેશા ઘાઃ, અયથા સમપ્રદેશ અપ્રદેશ ૩, અથવા સપ્રદેશ અપ્રદેશ ૪,

અપ્રદેશા ૧ ત્રીન ભાગ છે । કિન્તુ યહાં પર નૈરયિક, તેજસ્કાય, વાયુ
 કાય, વિક્ષેન્દ્રિય ઓર સિદ્ધ પદ નહીં કહના-ફર્યોં કિં इनके तेजोलेख्या
 नहीं होती । तथा सिद्धों के तो कोई भी लेख्या नहीं होती । (नवर
 पुढविकादपसु आङ्गणस्सइसु छन्मगा) इस तेजोलेख्या में जो विशेष
 पता है वह इतनी ही है कि पृथिवीकायिकों में, अप्कायिकों में और
 वनस्पतिकायिकों में उह भंग है-क्योंकि इन पृथिवी कायादिकों में, तेजो
 लेख्यावाले एक दो आदिक पूर्णोत्पन्न देव तथा उत्पद्यमान देव पाये जाते हैं
 -इस कारण यहां सप्रदेशोंका और अप्रदेशोंका एकरूप एवं बहुत्व संभ-
 वित है । यहां अनाहारक जीवादिककी तरह ही उह भंग जानना चाहिये ।
 उनमें दो भंग बहुवचनान्त और एक भंग एक वचनान्त दोष १ भंग
 एकवचन और बहुवचनके संयोगजन्य हैं-ये इस प्रकारसे हैं-सप्रदेशाः

(१) सर्वे सप्रदेशाः (२) वद्व सप्रदेशाः एकः अप्रदेशः, (३) वद्व सप्रदेशाः
 वद्व : अप्रदेशा १ । पञ्च तेषां नाशे, तेजस्कાય, वायुकाय, विक्क्षेत्रिय અને
 સિદ્ધોને સમાવેશ થતો નથી, કારણ કે તેમને તેજોલેખ્યા કોટી નથી તથા
 સિદ્ધોને તે એક પદ દેશ્યા કોટી નથી. (નવર પુઢવિકાદિપસુ આઝ્ઞણસ્સૈસુ
 છન્મગા ” આ તેજોલેખ્યામાં જે વિશેષતા છે તે આ પ્રમાણે છે-પૃથ્વીકાયિક
 કેમાં, અપ્કાયિકમાં અને વનસ્પતિ કાયિકમાં ૬ ભાગ થાય છે, કારણ કે
 આ પૃથ્વીકાયિકમાં તેજોલેખ્યાવાળા એક જે આદિક પૂર્વોત્પન્ન દેવ તથા ઉત્પ-
 દ્યમાન દેવ પદ કોઈ શકે છે તે કારણે ત્યાં સપ્રદેશોનું એકત્વ અને બહુત્વ સંભ-
 વિત છે જ્યાં અનાહારક જીવાદિકના છ ભાગના જેવા જ છ ભાગે સમવચના
 તેમાંના પહેલા બે ભાગ બહુવચનનાં છે અને બીજા એક વચનનાં છે ત્રીજા ત્રણ
 ભાગ એકવચન અને બહુવચનના સંયોગથી બન્યા છે તે છ ભાગ આ પ્રમાણે

અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશશ્ચ ૫, અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશશ્ચ ૬, इति । ‘पम्हलेस्स-सुकलेस्साए जीवाइओ तियभंगो’ पद्मलेइया-शुक्ललेइयायोर्वहुत्वविषयके दण्डके जीवादिकः जीवादिषु पदेषु पूर्वोक्ता एव त्रयो भङ्गा वक्तव्याः, किन्त्वत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यग्-मनुष्य - वैमानिकपदान्येव वक्तव्यानि, अन्येषु नैरयिकादिषु एतयोः पद्मशुक्ललेइयायोरभावात् । अलेस्सेहि जीवसिद्धेहि तियभंगो, मणुएसु छम्भंगो ’ अलेइयेपु-लेइयारहितेषु जीवसिद्धेषु त्रयो भङ्गा, तथाहि-‘ सर्वे सप्र-
देशाः १, अथवा सप्रदेशा अप्रदेशश्च २, अथवा सप्रदेशाश्च अप्रदेशश्च ३ इति । मनुजेषु तु अनाहारकप्रसङ्गोक्ता. पड्भङ्गा वेदितव्याः । अत्र अलेइयसम्बन्धिनो-
रेकत्ववहुत्वविषयकदण्डकयो जीव-मनुष्य-सिद्धपदान्येव वक्तव्यानि, न तु नैरयिकादिपदानि, तेषाम् अलेइयत्वासंभवात्, तत्रापि च जीवसिद्धयोः

वा १,” अप्रदेशाः वा २, सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च ३, सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च ४, सप्रदेशाश्च अप्रदेशश्च ५, सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च ६ ।

“ પમ્હલેસ્સ-સુક્કલેસ્સાએ જીવાઈઓ તિયમંગો ” પદ્મલેઈયા ઔર शुक्ललेइया के बहुत्वविषयक दण्डक में जीवादिक पदों में पूर्वोक्त ही तीन भंग होते हैं-यहां पर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्, मनुष्य, वैमानिक इन पदों का ही उच्चारण करना, नैरयिक आदि पदों का नहीं-क्यों कि इनमें ये दो लेइयाएँ नहीं होती हैं । “ अलेस्सेहि जीवसिद्धेहि तियभंगो मणुएसु छम्भंगो ” लेइया रहित जीव, सिद्धों में ये तीन भंग होते हैं-(सर्वे सप्रदेशाः १, अथवा-सप्रदेशा अप्रदेशश्च २, अथवा-सप्रदे-
शाश्च अप्रदेशाश्च ३” । मनुष्योंमें अनाहारक प्रकरणकी तरहसे ही ६भंग होते हैं । यहां अलेइया संबंधी एकत्व बहुत्व विषयक दो दण्डकों में

छे-(१) सप्रदेशाः वा, (२) अप्रदेशा वा, (३) सप्रदेशश्च अप्रदेशश्च (४) सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च (५) सप्रदेशाश्च अप्रदेशश्च (६) सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च)

(પમ્હલેસ્સ-સુક્કલેસ્સાએ જીવાઈઓ તિયમંગો) પદ્મલેઈયા અને શુક્લ લેઈયાના બહુત્વ વિષયક દડકમા જીવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે અહીં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, મનુષ્યો અને વૈમાનિકોને જ ગ્રહણ કરવા, પરંતુ નારક આદિને ગ્રહણ કરવા બેઈએ નહીં, કારણ કે તેમનામા આ બે લેઈયાઓ હોતી નથી (અલેસ્સેહિ જીવ સિદ્ધેહિ તિયમંગો, મણુપ્પસુ છમ્મંગો) લેઈયારહિત જીવ અને સિદ્ધોમા ત્રણ જ ભંગ થાય છે

(૧) સર્વે સપ્રદેશાઃ (૨) અથવા સપ્રદેશાઃ અપ્રદેશશ્ચ, (૩) અથવા સપ્રદેશશ્ચ અપ્રદેશશ્ચ) મનુષ્યોમા અનાહારક પ્રકરણની જેમ ૬ ભંગ થાય છે અહીં અલેઈયા સંબંધી એકત્વ બહુત્વ વિષયક બે દડકોમા જીવ, મનુષ્ય અને

ઔષધિક્ષીવાદિવદેવ મજ્જકપ્રય વક્તવ્યમ્, ચિન્તુ મનુષ્યેયુ પદ્ મજ્જા વક્તવ્યમ્।
અલેશ્યતાં પ્રતિપક્ષાનાં પ્રતિપક્ષમાનાનાં ત્વ ઇકદ્વચાદીનાં મનુષ્યાણાં સમવેન સપ
વેશ્વાનામ્ અપવેશ્વાનાં ચ ઇકત્વવદુત્ત્વસમવાત્। 'સમ્મરિટ્ઠીર્હિ જીવાઈઓ તિપ
મગો, વિગલિંદિપ્પસુ છન્મગા' સમ્પગ્ઘટ્ટિપુ સમ્પગ્ઘટ્ટિદ્વકયોઃ વદુત્ત્વવિપયક
દ્વકકે જીવાદિક જીવાદિપદેપુ પ્રયો મજ્જા, ઔષધિક્ષીવાદિવદેવ મજ્જકપ્રયમ્
વક્તવ્યમ્। વિકલેન્દ્રિયેષુ તુ પદ્મજ્જાઃ વાન્ધ્યા, યતો હિ તેષુ સાસાદનસમ્પગ્ઘ
દ્વયઃ ઇકાદયઃ પૂર્વોત્પન્નાઃ, ઉત્પન્નમાનાશ્ચ સમ્પન્તે, અતઃ સપવેશ્વાપવેશ્વત્વયોરે

જીવ, મનુષ્ય ઓર સિદ્ધ હન પદોં કો હો કહના વ્હાદિયે-નૈરાયક આદિ
પદોં કો નહીં-કયોં કિ યે લેહ્યા સે રહિત નહીં હું। હેહ્યા સે રહિત
જીવ ઓર સિદ્ધ મેં સામાન્ય જીવાદિ કી તરહ સે હી ત્રીન ભગ
જાનના-પરંતુ મનુષ્યોં મેં ૬ છહ ભગ જાનના-કારણ કિ જો અલેશ્યા
વસ્થા કો પ્રાપ્ત હો ચુકે હેં, અથવા પ્રાપ્ત હો રહે હેં એસે વહાં ઇક દો
આદિ મનુષ્યોં વા સજ્ઞાવ હો સકને કે કારણ સપવેશોં કા ઓર અપ્ર-
વેશોં કા ઇકત્વ ઓર વદુત્ત્વ થન સકના હે (સમ્મરિટ્ઠીર્હિ જીવાઈઓ
નિયમગો વિગલિંદિપ્પસુ છન્મગા) સમ્પગ્ઘટ્ટિજીવોં કે ઇકત્વવિપયક
ઓર વદુત્ત્વવિપયક દો વ્વકકોં મેં સે વદુત્ત્વવિપયક વ્વકક મેં જીવા
દિક પદોં મેં મામાન્ય જીવાદિક કી તરહ સે હી ત્રીન ભગ કહના તથા
વિકલેન્દ્રિય જીવોં મેં ૬ ભગ કહના-કયોં કિ વિકલેન્દ્રિયોં મેં ઇકાદિ
મામાદન સમ્પગ્ઘટ્ટિ જીવ પૂર્વોત્પન્નરૂપ સે ઓર ઉત્પન્નમાનરૂપ સે પાપે
જાતે હેં। હસ કારણ યહાં સપવેશોં કા ઓર અપ્રવેશોં કા ઇકત્વ ઓર

નિદ્ધને વ્વ વ્વકક કરવા નાપ્રવેશકને વ્વકક કરવા લેઈલે નહીં, કારણ કે તેઓ
લેશ્યાથી રહિત હોતા નથી લેશ્યાથી રહિત હોવ અને સિદ્ધમાં સામાન્ય
હોવાદિની જેમ વ્વ વ્વકક બાજ સમજવા, પરંતુ મનુષ્યોમાં છ બાજ સમજવા,
કારણ કે અલેશ્ય અવસ્થાને પામી ચુકેલા અથવા પામી રહ્યા હોય એવા
એક બે આદિ મનુષ્યોના અદુભાવ હોઈ શકે છે અને તે કારણે અપ્રવેશોત્ત
અને અપ્રવેશોત્ત એકત્વ અને વદુત્ત્વ સંભવી શકે છે

(સમરિટ્ઠીર્હિ જીવાઈઓ તિપમગો વિગલિંદિપ્પસુ છન્મગા) સમ્પગ્ઘટ્ટિ
હોવાના એકત્વ વિપયક અને વદુત્ત્વ વિપયક બે ઠઠકોમાંના વદુત્ત્વ વિપયક
દ્વકકમાં હોવાદિક પદોમાં સામાન્ય હોવાદિના જેવા વ્વ વ્વકક બાજ સમજવા,
કારણ કે વિકલેન્દ્રિયોમાં એકાદિ સાસાદન સમ્પગ્ઘટ્ટિ હોય પૂર્વોત્પન્ન રૂપે અને
ઉત્પન્નમાન રૂપે નિધમાન હોય છે તે કારણે તે હોવામાં અપ્રવેશોત્ત અને
અપ્રવેશોત્ત એકત્વ અને વદુત્ત્વ સંભવી શકે છે પરંતુ આ સમ્પગ્ઘટ્ટિ કારણ

અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ૫, અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ૬, इति । ‘पम्हलेस्स-सुक्कलेस्साए जीवाइओ तियभंगो’ पञ्चलेइया-शुक्कलेइयायोर्बहुत्वविषयके दण्डके जीवादिकः जीवादिषु पदेषु पूर्वोक्ता एव त्रयो भङ्गा वक्तव्याः, किन्त्वत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यग्-मनुष्य-वैमानिकपदान्येव वक्तव्यानि, अन्येषु नैरयिकादिषु एतयोः पञ्चशुक्कलेइयायोरभावात् । अलेस्सेहि जीवसिद्धेहि तियभंगो, मणुएसु छवमंगा’ अलेइयेपु-लेइयारहितेषु जीवसिद्धेषु त्रयो भङ्गा, तथाहि-‘सर्वे सप-देशाः १, अथवा सप्रदेशा अप्रदेशश्च २, अथवा सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च ३ इति । मनुजेषु तु अनाहारकप्रसङ्गोक्ता षड्भङ्गा वेदितव्याः । अत्र अलेइयासम्बन्धिनो-रेकत्वबहुत्वविषयकदण्डकयो जीव-मनुष्य-सिद्धपदान्येव वक्तव्यानि, न तु नैरयिकादिपदानि, तेषाम् अलेइयात्वासंभवात्, तत्रापि च जीवसिद्धयोः

વા ૧,” અપ્રદેશાઃ વા ૨, સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ૩, સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ૪, સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ૫, સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ૬ ।

“પમ્હલેસ્સ-સુક્કલેસ્સાએ જીવાઈઓ તિયમંગો” પંચલેઈયા ઔર શુક્કલેઈયા કે બહુત્વવિષયક દણ્ડક મેં જીવાદિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત હી ત્રીન ભંગ હોતે હૈં-યહાં પર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્, મનુષ્ય, વૈમાનિક इन पदों का ही उच्चारण करना, नैरयिक आदि पदों का नहीं-क्यों कि इनमें ये दो लेइयाएँ नहीं होती हैं । “अलेस्सेहि जीवसिद्धेहि तियभंगो मणुएसु छवमंगो” लेइया रहित जीव, सिद्धों में ये तीन भंग होते हैं-(सर्वे सप्रदेशाः १, अथवा-सप्रदेशा अप्रदेशश्च २, अथवा-सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च ३)” । मनुष्योंमें अनाहारक प्रकरणकी तरहसे ही ६ भंग होते हैं । यहां अलेइया संबंधी एकत्व बहुत्व विषयक दो दण्डकों में

છે-(૧) સપ્રદેશાઃ વા, (૨) અપ્રદેશા વા, (૩) સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ (૪) સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ (૫) સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ (૬) સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ)

(પમ્હલેસ્સ-સુક્કલેસ્સાએ જીવાઈઓ તિયમંગો) પંચલેઈયા અને શુક્કલેઈયાના બહુત્વ વિષયક દડકામા જીવાદિક પદોમા પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે અહીં પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્, મનુષ્યો અને વૈમાનિકોને જ ગ્રહણ કરવા, પરંતુ નારક આદિને ગ્રહણ કરવા બેઠગ્યે નહીં, કારણ કે તેમનામા આ બે લેઈયાઓ હોતી નથી (અલેસ્સેહિ જીવ સિદ્ધેહિ તિયમંગો, મણુએસુ છવમંગો) લેઈયારહિત જીવ અને સિદ્ધોમા ત્રણ જ ભંગ થાય છે

(૧) સર્વે સપ્રદેશાઃ (૨) અથવા સપ્રદેશાઃ અપ્રદેશાશ્ચ, (૩) અથવા સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) મનુષ્યોમા અનાહારક પ્રકરણની જેમ ૬ ભંગ થાય છે અહીં અલેઈયા સંબંધી એકત્વ બહુત્વ વિષયક બે દડકોમા જીવ, મનુષ્ય અને

सिद्धा न वाच्यास्तेषां मिथ्यात्वमाशात् 'सम्पामिच्छदिद्वीहिं छम्भंगा' सम्पग्
मिथ्यादृष्टिषु सम्पग्मिथ्यादृष्टिसम्बन्धित्वविषयकदण्डके पद मङ्गाः यदि
तस्या, यतः सम्पग्मिथ्यादृष्टिस्तु प्रतिपन्नाः प्रतिपद्यमानाश्च एकद्वयादयोऽपि
सम्पन्त यतस्तपु सम्पग्मिथ्यादृष्टिस्तु प्रतिपन्ना प्रतिपद्यमानाश्च एकद्वयादयोऽपि
सम्पन्ते यतस्तपु सम्पग्मिथ्यादृष्टिषु पद मङ्गा भवन्ति, अत्र च एकेन्द्रिय-चिद-
छेन्द्रिय-सिद्धपदानि न वक्तव्यानि तेषां सम्पग्मिथ्यादधनासमत्वात् । 'संजगहिं
जीवाद्भो तियमंगो' मयनेषु सयनशब्दचिच्छिष्टदण्डकयामेव बहुत्वविषयक-
दण्डके जीवादिकाः जीवादिपदेषु प्रयो मङ्गा उपर्युक्ता वक्तव्या, मयम प्रतिपन्नानां
बहूनाम् प्रतिपद्यमानानां च एकादीनां सङ्गात्, किन्त्वत्र जीव-मनुष्या एव

इस मिथ्यादृष्टिद्वार में सिद्ध पद का उच्चारण नहीं करना, क्यों कि
सिद्ध जीवों में मिथ्यात्व नहीं होता है। (सम्पामिच्छदिद्वीहिं-छम्भंगा)
सम्पग्मिथ्यादृष्टि के बहुत्वविषयक द्वितीय दण्डक में वह भग होते
हैं-तो इसका कारण यह है कि सम्पग्मिथ्यादृष्टि अवस्था को
जिन जीवों ने पहिले से प्राप्त कर रखा है ऐसे जीव और जो इस
अवस्था प्राप्त कर रहे हैं ऐसे जीव सब ही नहीं होते हैं, किन्तु एक दो
आदि जीव भी होते हैं। इससे इस सम्पग्मिथ्यादृष्टि द्वारमें भ्रम फड़े
गये हैं। इन द्वार में एकेन्द्रिय चिच्छिष्टद्वितीय और मिद्वीका उच्चारण नहीं
करना क्यों कि-इनमें सम्पग्मिथ्यादृष्टिस्तु मिथ्य अवस्था नहीं होनी है।

संजगहिं जीवाद्भो तियमंगो' सयनशब्दसे चिच्छेपित हुए दो दण्डकों
में से बहुत्व विषयक द्वितीय दण्डक में जीवादिक पदों में पूर्वोक्त तीन
भंग होते हैं। कारण कि मयम को जिन्होंने पहिले प्राप्त कर लिया है

यजु सभावेद्य इत्याने नथी कारण के सिद्ध एवेभां मिथ्यात्व दोष व
नथी (सम्पामिच्छदिद्वीहिं छम्भंगा) सम्पग् मिथ्यादृष्टिना बहुत्व विषयक
जीव इहोभां छ भज याव छ तेषु कारण के छ के सम्पग् मिथ्यादृष्टि
अवस्था केमसे पदेसेषी व प्राप्त करली दोष केवां एवे आने के अवस्थाने
प्राप्त करी रक्षा दोष केवां एवे जभां दोषा नथी यजु के, के आदि
एवे व दोष छ तेथी आ सम्पग् मिथ्यादृष्टि द्वारभा छ भज कक्षा छ आ
द्वारभा केकेन्द्रि चिच्छेन्द्रिय आने सिद्धोने सभावेद्य यने नथी, कारण के
तेमोभां सम्पग् मिथ्यादृष्टि रूप मिथ्य अवस्था दोषी नथी। (संजगहिं जीवा
इज्ज निममंगो) सयन चिच्छेपित्वागा के इहोभांना बहुत्व विषयक जीव
इहोभां एवादिक पदोभां पूर्वोक्त यजु भज याव छ तेषु कारण के छ के
सयमने पदेवां प्राप्त करी जीवा दोष केवां सयम प्रतिपत्तक (सयमी)

કત્વવહુત્વસંભવાત્, કિન્તિવદ્ એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદાનિ ન વક્તવ્યાનિ, તેપાં સમ્યગ્દર્શનાભાવાત્ તથા ચ સમ્યગ્દર્શનપ્રતિપત્તિપ્રથમસમયે અપ્રદેશત્વમ્, તત્પ્રતિપત્તિદ્વિચાદિસમયે તુ સપ્રદેશત્વં વિજ્ઞેયમ્ । ‘ મિચ્છદ્વિટ્ઠીર્હિ ઇર્ગિન્દ્રિયવજ્જો તિયમંગો ’ મિથ્યાદૃષ્ટિપુ મિથ્યાદૃષ્ટિદળ્લકયોર્વહુત્વવિષયકદળ્લકે એકેન્દ્રિય-વર્જઃ એકેન્દ્રિયપદાનિ વર્જયિત્વા જીવાદિપદેષુ ત્રિકમજ્ઞઃ ઉપર્યુક્તઃ ઔઘિકજીવા દિવદેવ ત્રયો મજ્ઞાઃ વક્તવ્યાઃ એકેન્દ્રિયપદેષુ તુ પૂર્વોત્પન્નાનામ્ ઉત્પદ્યમાનાનાં ચ વહૂનામેવ સંભવાત્ ‘ સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ’ ઇતિ એક એવ મજ્ઞો ભવતિ ।

ઇદં વદ્યમ્ જન જાતા હૈ । પરન્તુ ઇસ સમ્યગ્દૃષ્ટિદ્વાર મેં એકેન્દ્રિય પૃથિવી આદિક પદોં કા ઉચ્ચારણ નહીં કરના ચાહિયે-કયોં કિ ઉનમેં સમ્યગ્દર્શન કા અભાવ રહતા હૈ । તથા ચ સમ્યગ્દર્શન કી પ્રતિપત્તિ કે પ્રથમ સમય મેં ઇસ દળ્લક મેં અપ્રદેશત્વ ઔર આગે કે દો આદિ સમયોં મેં સપ્રદેશત્વ હૈ એસા જાનના ચાહિયે-(મિચ્છદ્વિટ્ઠીર્હિ ઇર્ગિન્દ્રિયવજ્જો તિયમંગો) મિથ્યાદૃષ્ટિ કે દો દળ્લકોં મેં સે વહુત્વવિષયક દ્વિતીયદળ્લક મેં એકેન્દ્રિય પદ કો છોડ કર ત્રીન અંગ હૈં । એકેન્દ્રિયપદોં મેં ત્રીન અંગ નહીં હૈં-કારણ કિ વહાં તો પૂર્વોત્પન્ન ઔર ઉત્પદ્યમાન જીવ વહુત હોતે હૈં ઇસલિયે (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) એસા એક હી અંગ હૈ । તથા-મિથ્યાદૃષ્ટિ કે દ્વિતીય ત્રીન અંગ કહે ગયે હૈં । સો ઉસકા કારણ યદ્દ હૈ કિ વહાં પર મિથ્યાત્વ કો પ્રતિપન્ન હુએ જીવ તો અનેક હોતે હૈં ઔર સમ્યક્ત્વ સે ભ્રષ્ટ હોને કે વાદ મિથ્યાત્વ કો પ્રતિપદ્યમાન-પ્રાપ્ત કરને વાલે-જીવ કોઈ એક દો આદિ હી હોતે હૈં ।

એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય આદિકેને ગ્રહણ કરવાના નથી, કારણ કે તેઓમાં સમ્યગ્ દર્શનનો અભાવ હોય છે વળી સમ્યગ્ દર્શનની પ્રાપ્તિના પ્રથમ સમયમાં આ દરકમાં અપ્રદેશત્વ છે અને પછીના બે, ત્રણ આદિ સમયોમાં સપ્રદેશત્વ છે એમ સમજવું.

(મિચ્છદ્વિટ્ઠીર્હિ ઇર્ગિન્દ્રિયવજ્જો તિયમંગો) એકેન્દ્રિય સિવાયના મિથ્યા દૃષ્ટિના બે દરકોમાંના ગહુત્વ વિષયક બીજા દરકમાં ત્રણ ભાગ છે એકેન્દ્રિય પદોમાં ત્રણ ભાગ થતા નથી કારણ કે ત્યાં તો પૂર્વોત્પન્ન અને ઉત્પદ્યમાન એવા ઘણા હોય છે, તે કારણે (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભાગ થાય છે તથા મિથ્યાદૃષ્ટિના બીજા દરકમાં સામાન્ય જીવાદિકની જેમ જે ત્રણ ભાગ કહ્યા છે તેનું કારણ એ છે કે ત્યાં મિથ્યાત્વની જેમણે પ્રાપ્તિ કરી છે એવાં એવાં તો અનેક હોય છે અને સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થઈને મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત કરનારા એવાં તો એક, બે આદિ જ હોય છે આ મિથ્યાદૃષ્ટિ દ્વારમાં સિદ્ધનો

ન વક્તવ્યં, તસ્ય અસંયતસ્વાભાવાત્ । ' સંજયાસંજર્ણિં તિયમંગો જીવાર્ધ્મો ' સયતા - સંયતેષુ સયતાસયતપદવિશિષ્ટેકત્વપદુત્વદણ્ડમ્યોર્મયે પદુત્વદણ્ડકે જીવાદિકાઃ જીવાદિપદેષુ ચિક્રમદ્વ પ્રવૃત્તિસ્ત્રયો મદ્વા યાચ્યા, વેશવિરતિં પ્રતિ પન્નાનો વહુના, સયમાદ્ અમંયમાદ્ યા નિષ્ટત્ય વેશવિરતિં પ્રતિપચમાનાનાં ચ એકાદીનાં સદ્માયાત્, પરન્તુ જીવ-પદ્મેન્દ્રિયતિર્ગ-મનુષ્યા એવ પઠિતભ્યાઃ ન હુ નૈરપિકાદયાઃ, તેષા સયતાસયતસ્વચિરહાત્, ' જાસમય-જોમસનય-જો-

કિ યદ્વા સય દી દ્વિતીયાદિ સમયોં મેં અસયમ અવસ્થાવાળે હોતે હેં ઓર અસયમ અવસ્થા વો ધારણ કરનેવાળે વે દી સયજીવ પ્રયમ સમય મેં સી હોતે હેં । હસ કારણ યદ્વા એક દી શ્રગ વદ્વા ગયા હે । હસ દ્વાર મેં સિદ્ધ પદ નહીં કહના-વયોં કિ સિદ્ધોં મેં અસયત અવસ્થા નહીં હોતી હે । ' સંજયા સંજર્ણિં તિયમંગો જીવાર્ધ્મો ' સયતાસયત દ્વાર મેં-સયતાસયતપદ વિશિષ્ટ એકત્વ પદુત્વ વિષયક દો દણ્ડકોં મેં સે પદુત્વવિષયક દ્વિતીય દણ્ડકમેં જીવાદિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મગ હોતે હેં । વયોં કિ વેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર વો જિ-હોં ન પદિછે સે પ્રાપ્ત કર લિયા હેં એસે જીવ તો અનેક હોતે હેં, ઓર સયમ સે અથવા અસંયમ નિષ્પન્ન હો કર પુન વેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર વો પ્રાપ્ત કરનેવાળે કોઈ એક વો આદિ જીવ દી હોતે હેં । હસ દ્વારમેં જીવ પદ્મેન્દ્રિય તિર્ગજ્ઞ ઓર મનુષ્ય જન પદોં વો દી પ્રયોગ કરના વયોં કિ જનકે સિયાય ઓર જગદ્ વેશનારક આદિ મેં યદ્વા અવસ્થા સમ્પદિત નહીં હોતી હે ' જો સંજય-જો અસંજય જો સંજયાસંજય જીવ મિદ્દેહિં તિયમંગો ' નો

દ્વિતીયાદિ સમયોં મેં અસયમ અવસ્થાવાળા હોય છે અને તે બધા જીવો પ્રથમ સમયમાં પણ અસયમ અવસ્થાવાળા જ હોય છે આ કારણે જોકેન્દ્રિય વિષયક જોક જ કાગ અસયતને અનુવક્ષીને કહ્યો છે આ દ્વારમાં સિદ્ધનો સમાવેશ થતો નથી કારણ કે તેઓમાં અસયત અવસ્થા હોતી જ નથી (સંજયાસંજર્ણિં તિયમંગો જીવાર્ધ્મો) સયતા સયત દ્વારમાં-સયતા સયત સબધી જોકત્વ બહુત્વ વિષયક બે દડકોંમાંના બહુત્વ વિષયક ધીમ દડકમાં જીવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ કાગ સય છે કારણ કે વેશવિરતિરૂપ ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરનારા જીવો તો કોઈ જ હોય છે આ દ્વારમાં જીવ, પદ્મેન્દ્રિય તિર્ગજ્ઞ અને મનુષ્ય આટલાં પદોનો જ પ્રયોગ કરવો. આ સિવાયના નારક જેવ આદિમાં આ અવસ્થા સંભવી શકતી જ નથી.

(જોસમય-જોમસનય-જોસંજયાસંજય જીવ મિદ્દેહિં તિયમંગો) નો સયત, નો અસયત અને નો સયતાસયત પદ વિશિષ્ટ જીવ અને સિદ્ધ

વક્તવ્યૌ ન નૈરયિકાદયરતેયાં સંયતત્વાભાવાત્, 'અસંજર્ણિં એગિદિયવજ્જો તિયમંગો ત્તિ' અસંયતેપુ-અસંયતપદવિગિષ્ટદણ્ડકર્યોર્મધ્યે વહુત્વવિપયકદણ્ડકે એકેન્દ્રિય વર્જઃ એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપશ્ચરૂપદાનિ વર્જયિત્વા જીવાદિપદેપુ ત્રિકમજ્ઞઃ પૂર્વોક્તાસયો મજ્ઞા વક્તવ્યાઃ, અસંયતત્વં પ્રતિપન્નાનાં સંયતત્વાદિપ્રતિપાનેન અસંયતત્વં પ્રતિપદ્યમાનાનાં ચ એકાદીનાં સંભવાત્, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદીનાં તુ પૂર્વોક્તરીત્યા 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' ઇતિ એક એવ મજ્ઞો વાચ્યઃ, કિન્ત્વત્ર સિદ્ધપદં

એસે સંયમ પ્રતિપન્નક જીવ વહુત હોતે હૈં, તથા જો જીવ સંયમ કો પ્રાપ્ત કર રહે હૈં એસે સંયમ પ્રતિપદ્યમાન જીવ એક દો આદિ હી હોતે હૈં. હસ દ્વાર મેં જીવ ઓર મનુષ્ય પદ કા હી ઉચ્ચારણ કરના ક્યોં કિં ઇન્હીં મેં સંયમ હોતા હૈ, નારક આદિ પદોં કા ઉચ્ચારણ નહીં કરના-ક્યોં કિં ઇનમેં સંયમ નહીં હોતા હૈ. 'અસંજર્ણિં એગિદિય વજ્જો તિયમંગો' અસંયત દ્વારમેં અસંયત પદ વિગિષ્ટ એકત્વ ઓર વહુત્વ વિપયક દો દણ્ડકોં મેં સે વહુત્વવિપયક દ્વિતીય દણ્ડકમેં એકેન્દ્રિય કે પાંચ પદોંકે છોડકર જીવાદિ પદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન ભંગ હોતે હૈં. ક્યોં કિં અસંયત અવસ્થાકો પહિલેસે પાચે હુએ જીવ તો અનેક હોતે હૈં ઓર સંયત આદિ અવસ્થા સે પડકર અસંયત અવસ્થા કો પ્રતિપદ્યમાન હોનેવાલે જીવ એક દો આદિ હી હો સકતે હૈં. યહાં જો એકેન્દ્રિય પાંચ પદોં કા છોડના કહા ગયા હૈ સો હસકા કારણ યહ હૈ કિં ઇનમેં ત્રીન ભંગ નહીં હોતે હૈં કિન્તુ " સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ " એસાં એક હી ભંગ હોતા હૈ. ક્યોં

હવે તો ઘણા જ હોય છે, પણ સંયમને પ્રાપ્ત કરી રહ્યા હોય એવાં સંયમ પ્રતિપદ્યમાન હવે તો એક, બે આદિ જ હોય છે આ દ્વારમાં હવે અને મનુષ્ય પદને જ ગ્રહણ કરવા, કારણ કે એ હવે જ સંયત હોઈ શકે છે. નારક આદિને આ દ્વારમાં સમાવેશ થતો નથી કારણ કે તેઓમાં સંયમને અભાવ હોય છે (અસંજર્ણિં એગિદિયવજ્જો તિયમંગો) અસંયત દ્વારમાં અસંયત સખધી એકત્વ અને બહુત્વ વિષયક બે ઠંડકોમાંના બહુત્વ વિષયક બીજા ઠંડકમાં એકેન્દ્રિયના પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ પદો સિવાયના હવાદિ પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે, કારણ કે પહેલેથી જ અસંયત અવસ્થામાં હોય એના હવે તો ઘણા જ હોય છે, પણ સંયત આદિ અવસ્થામાંથી પતન પામીને અસંયત અવસ્થા પામી રહ્યા હોય એવાં હવે તો એક, બે આદિ જ સંભવી શકે છે અહીં એકેન્દ્રિયના પાંચ પદને ગ્રહણ કરવાનો નિષેધ કરવાનું કારણ એ છે કે તે હવેમાં ત્રણ ભંગ થતા નથી, પરંતુ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ થાય છે કારણ કે તે પર્યાયમાં બધા જ હવે

મતિપયમાનાનામ્ ણકાદીનાં ત્યામાન્ 'સમપ્રદેશાશ્ચ ચદશ્વ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ' इति
 द्वितीयो मङ्गः, 'चदशः समदशाश्च चदश्व अप्रदशाश्च' इति तृतीया मङ्गः। नैर-
 यिकसकपायबहुत्वदण्डके मङ्गत्रय पूर्वपणियादितमत्रमापि बोध्यम्। 'एणि-
 दिपणु अमगक' एकेन्द्रियषु सकपार्यैकेन्द्रियपृथिव्यादिषु बहुवचिपयकदण्डक
 अमङ्गस्य बहूनां मङ्गकानाम् अभावः किन्तु 'समप्रदेशाश्च अप्रप्रदेशाश्च' इति एक
 एव मङ्गो बोध्यः, यद्यपि पूर्वं पृथिव्यादिषु मय मङ्गः प्रतिपादित एव तथापि तस्य
 सकपायाविषयकजयात्तत्त्वनाश्र सकपायप्रमङ्गवन्नात् प्रतिपादितः, सकपार्यैकेन्द्रि-
 याणां पट्टनाम् बहुममयान्वितानाम् एवसमवस्थितिकानां चापलम्भान्।

एक दो आदि मिलते हैं हमलिये "चदशः समप्रदेशाः, एक अप्रदेशाश्च"
 ऐसा यह दूसरा मंग हुआ तथा "चदशः समप्रदेशाश्च चदश्व अप्रदेशाश्च"
 अनेक समप्रदेश हैं और अनेक अप्रदेश हैं, यह तीसरा मंग हुआ।
 नैरयिक जीवोंके कपायसहित चदश्व दण्डकेमें जिस प्रकारसे तीन मंग
 पहिले प्रतिपादित किये गये हैं इसी तरह से वही तीन मंग यहां पर
 भी जानना चाहिये। इस कपायकारमें "एणिदिपणु अमगक" एके-
 न्द्रिय पदों में अर्थात् कपायसहित एकन्द्रिय पृथिव्यादिकों के बहुत-
 वचिपयकदण्डक में अनेक मंग नहीं हैं, किन्तु "समप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च"
 ऐसा यह एक ही मंग है। यद्यपि पहिले पृथिव्यादि पदों में यह मंग
 कहा जा चुका है फिर भी यहां जो यह कहा जा रहा है यह कपाय के
 प्रसङ्ग को ले कर कहा जा रहा है-पहिल कपाय के प्रसङ्ग को लेकर यह
 नहीं कहा गया है। एकेन्द्रिय जीवों में कपायसहित जीव पूर्वोत्पन्न

કોઈક જ દેશ છે, તેથી (ચદશઃ સમપ્રદેશાશ્ચ એક અપ્રદેશાશ્ચ) એના સપ્રદેશ
 દેશ છે અને કોઈક અપ્રદેશ દેશ છે એવો બીજો ભાગ બને છે. તથા
 "ચદશ્વ સમપ્રદેશાશ્ચ ચદશ્વ અપ્રદેશાશ્ચ" અનેક સપ્રદેશ દેશ છે અને અનેક
 અપ્રદેશ દેશ છે, એવો ત્રીજો ભાગ બને છે નારક છવેના કપાયસહિત બહુત-
 વચ્ચમાં આગળ જેનું મતિપાદન કપયામાં આવ્યું છે એવાં જ પણ ભગ સમ-
 જવા આ કપાયદ્વારમાં (એણિદિપણુ અમગક) એકેન્દ્રિય પરોમાં એટલે કે
 કપાયસહિત પૃથ્વીકાય આદિઓના બહુતવ વિષયક વચ્ચમાં અનેક ભાગ થતા
 નથી, પણ એક જ ભાગ થાય છે તે એક ભાગ આ પ્રમાણે છે "સપ્રદેશાશ્ચ
 અપ્રદેશાશ્ચ" એ કે પદેસાં પૃથ્વીકાય આદિ પરોમાં આ ભાગ કહેવામાં આવી
 ગયો છે, છતાં પણ તે ભાગને અહીં જે ફરીથી કહેવામાં આવ્યો છે તે
 કપાય અવસ્થાને અનુલક્ષીને કહેવામાં આવેલ છે, પદેસાં કપાય અવસ્થાને
 અનુલક્ષીને આ ભાગ કહ્યો ન હતો, એકેન્દ્રિય છવેમાં સકપાય પૂર્ણપણે છવે

સંજયાસંજય - જીવસિદ્ધેર્હિં તિયમંગો ' નોસંયત - નોઅસંયત - નોસંયતાસંયત-
પદવિશિષ્ટજીવસિદ્ધવિષયકૈકત્વવહુત્વદ્વંડકયોર્મધ્યે વહુત્વદ્વંડકે જીવાદિપદેષુ
પૂર્વોક્તાસ્રયો ભક્ત્યા વક્તવ્યાઃ પૂર્વોક્તરીત્યા । વિશેષરતુ અત્ર જીવ-સિદ્ધાવેવ
વક્તવ્યો, ન મનુષ્યનૈરયિકાદયસ્તેષાં નોસંયતત્વાદ્યસંભવાત્, અતઃ એવાત્ર
' જીવ-સિદ્ધેર્હિં ' ઇત્યેવોક્તમ્ । ' સકસાઈર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો ' સકષાયિષુ
સકષાયશબ્દવિશિષ્ટદ્વંડકયોર્મધ્યે વહુત્વદ્વંડકે જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકભક્તઃ
પૂર્વોક્તાસ્રયો ભક્ત્યા વાચ્યાઃ, તથા ચ સકષાયાણાં સર્વદાડસ્થાનાત્ તે સકષાયાઃ
' સપ્રદેશાઃ ' ઇત્યેકો ભક્તઃ, એસમ્ ઉપશમશ્રેણીતઃ પ્રચ્યવમાનતાદશાયાં સકષાયત્વં

સંયત-નો અસંયત-નો સંયતાસંયત પદ વિશિષ્ટ જીવ ઓર સિદ્ધ
સમ્બન્ધી એકત્વ બહુત્વવિષયક દો દ્વંડકોં મેં સે બહુત્વવિષયક દ્વંડક
મેં જીવાદિ પદોં સે પૂર્વોક્ત રીતિ કે અનુસાર પૂર્વોક્ત ત્રીન ભંગ હોતે હૈં
યહાં કેવલ જીવ ઓર સિદ્ધપદ કા હી ઉચ્ચારણ કરના ચાહિયે । મનુષ્ય
નારક આદિ પદોં કા નહીં । કયોં કિં ઉનમેં નો સંયતત્વાદિ અવસ્થા
નહીં હોતી હૈ । ઇત્તી કારણ યહાં " જીવ સિદ્ધેર્હિં " એસા હી કહા
ગયા હૈ । " સકસાઈર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો ' સકષાયદ્વાર મેં સકષાય
શબ્દ વિશિષ્ટ દો દ્વંડકોં મેં સે બહુત્વવિષયક દ્વિતીય દ્વંડકમેં જીવા-
દિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત હી ત્રીન ભંગ હોતે હૈં કયોં કિં કષાયસહિત જીવ
સદા અવસ્થિત રહતે હૈં-અર્થાત્ કષાયવાલે જીવ હમેશા પાયે જાતે હૈં
હસ લિયે વે કષાયવાલે જીવ સપ્રદેશ હૈં યહ એક ભંગ હુઆ, તથા ઉપ-
શમ શ્રેણી સે ગિર કર કષાયસહિત અવસ્થા કો પાનેવાલે જીવ કોહ

સંબન્ધી એકત્વ બહુત્વ વિષયક બે દ્વંડકોંમાંના બહુત્વ વિષયક બીજા દ્વંડકમાં
અવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત રીત પ્રમાણેના જ પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે, આ
દ્વારમાં ફક્ત એવ પદ અને સિદ્ધ પદનો જ પ્રયોગ થાય છે, મનુષ્ય, નારક
આદિ પદોને દ્વારમાં ગ્રહણ કરવાનો નિષેધ કર્યો છે કારણ કે તેમનામાં નો
સંયત આદિ અવસ્થામાં હોતી નથી. તે કારણે અહીં (જીવ સિદ્ધેર્હિં) આ
પ્રમાણે કહ્યું છે

(સકસાઈર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો) સકષાય દ્વારમાં સકષાય શબ્દયુક્ત બે
દ્વંડકોંમાંના બહુત્વ વિષયક બીજા દ્વંડકમાં અવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ
જ રહ્યા છે, કારણ કે કષાયવાળા એવો હમેશા નજરે પડતાં હોય છે. તે
કારણે તે કષાયવાળા એવો સપ્રદેશ હોય છે, આ પહેલો ભંગ છે. તથા
ઉપશમ શ્રેણીથી પતન પામીને કષાયયુક્ત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરતાં જીવો.

ત્ર ચારિતાસ્તથા શર્કરાપ્રમાણા અપિ ઉપરિમાઃ પૃથિવ્યધારયિતવ્યાઃ ' જાવ અથવા
 એ સવરુપમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ તમાણ, એ અહે સત્તમાણ હોજા '
 યાવત્ અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાણમા, એકો વાલુકાપ્રમાણમા, એક પદ્મપ્રમાણમા,
 એકસ્તમાણા મવતિ ૨૨ । અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાણમા, એકો વાલુકાપ્રમાણમા,
 એક પદ્મપ્રમાણમા, એકોઽથ સત્તમાણા મવતિ ૨૩ । અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાણમા,
 એકો વાલુકાપ્રમાણમા, એકો ધૂમપ્રમાણમા, એકસ્તમાણા મવતિ ૨૪ । અથવા
 એક શર્કરાપ્રમાણમા, એકો વાલુકાપ્રમાણમા, એકો ધૂમપ્રમાણમા, એકોઽથઃ
 સત્તમાણા મવતિ ૨૫ । અથવા એક શર્કરાપ્રમાણમા, એકો વાલુકાપ્રમાણમા,
 એકસ્તમાણમા, એકઃ અથ સત્તમાણમા, ૨૬ । અથવા-એકઃ શર્કરાપ્રમાણમા, એકઃ
 પૃથિવી કા મી યોગ ઉપર કી પૃથિવિયો કે સાથ કરના વાહિયે-(જાવ
 અથવા એ સવરુપમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ તમાણ, એ અહે સત્ત
 માણ હોજા) યાવત્ અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મે, એક નારક
 વાલુકાપ્રમા મે, એક નારક પદ્મપ્રમા મે ઓર એક નારક તમ પ્રમા મે
 ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૨, અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મે, એક નારક
 વાલુકા પ્રમા મે, એક નારક પદ્મપ્રમા મે ઓર એક નારક અથઃ સત્તમી
 મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૩, અથવા-એક શર્કરાપ્રમા મે એક નારક વાલુ
 કાપ્રમા મે એક નારક ધૂમપ્રમા મે ઓર એક નારક તમઃ પ્રમા મે
 ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૪, અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મે એક નારક
 વાલુકાપ્રમા મે, એક નારક ધૂમપ્રમા મે ઓર એક નારક અથઃ સત્તમી
 પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૫, અથવા-એક નારક શર્કરાપ્રમા મે,
 એક નારક વાલુકાપ્રમા મે એક નારક તમઃ પ્રમા મે ઓર એક નારક

આત્મા છે, તે પ્રમાણે શર્કરાપ્રમાણો પણ પછીની પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરીને
 વિકસે છે એવા બોધો. ' જાવ અથવા એ સવરુપમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ
 તમાણ, એ અહે સત્તમાણ હોજા ' (૨૨) એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક
 વાલુકાપ્રમામાં, એક નારક પદ્મપ્રમામાં અને એક નારક તમપ્રમામાં ઉત્પન્ન
 થાય છે (૨૩) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક વાલુકાપ્રમામાં એક
 પદ્મપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૪) અથવા
 એક શર્કરાપ્રમામાં એક વાલુકાપ્રમામાં, એક ધૂમપ્રમામાં અને એક તમઃ
 પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૫) અથવા એક શર્કરાપ્રમામાં એક વાલુકાપ્રમામાં
 એક ધૂમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

(૨૬) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક વાલુકાપ્રમામાં, એક
 નારક તમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૭)

કિન્ત્વત્ર સિદ્ધો ન વક્તવ્ય, તસ્ય અરૂપાયિત્વાત્ । ‘કોહકસાઈર્હિ જીવ-એર્ગિદિય-વજ્જો તિયમંગો ’ ક્રોધરૂપાયિષુ ક્રોધકષાયિવિશિષ્ટવહુત્વદણ્ડકે જીવૈ-કેન્દ્રિય-વર્જઃ જીવપદમ્ પૃથિવ્યાદ્યેકેન્દ્રિયપદાનિ ચ વર્જયિત્વા અન્યેષુ મનુષ્યનૈરયિકા-દિષુ ત્રિકમજ્જઃ પૂર્વોક્તં મજ્જત્રયં વાચ્યમ્, કિન્ત્વત્રાપિ સિદ્ધો ન વાચ્યઃ, તસ્ય ક્રોધરૂપાયિવિરહાત્ । ક્રોધકષાયિજીવપદ-પૃથિવ્યાદ્યેકેન્દ્રિયપદેષુ ચ ‘ સપ્રદે-શાશ્વ ’ ઇતિ એક એવ મજ્જો વક્તવ્યઃ । સરૂપાયજીવસ્યોપર્યુક્તમજ્જત્રયવત્ કથમ-ત્રાપિ ક્રોધરૂપાયિજીવ-પૃથિવ્યાદિષુ ન મજ્જત્રયમિતિ ચેદાહ-ઉપશમશ્રેણીતઃ પ્રચ્યવમાનાનાં સરૂપાયિત્વં પ્રતિપદ્યમાનાનામ્ એકાદીનામુપલમ્ભેન તત્ર મજ્જત્રયસંભ-

ઔર ઉત્પદ્યમાન અનેક પાયે જાતે હૈં । યહાં ઇસ દ્વાર મૈં સિદ્ધોં કો ગ્રહણ નહીં કરના ચાહિયે-ક્યોં કિ વે કષાયસહિત નહીં હોતે હૈં । ‘ કોહ-કસાઈર્હિ જીવ એર્ગિદિય વજ્જો તિયમંગો ’ ક્રોધકષાય વિશિષ્ટ વહુત્વ દણ્ડકમૈં જીવપદ કો ઔર પૃથિવ્યાદિક પાંચ પદોં કો છોડકર અન્ય મનુષ્ય ઔર નૈરયિક આદિ પદોં મૈં પૂર્વોક્ત ત્રીન મંગ હોતે હૈં । યહાં પર ભી સિદ્ધપદકા ગ્રહણ નહીં-હુઆ હૈ ક્યોં કિ ઊનમૈં ક્રોધકષાય કા વિરહ રહતા હૈ । ક્રોધકષાયવાલે જીવપદ મૈં ઔર પૃથિવ્યાદિક એકેન્દ્રિય પદોં મૈં “ સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ” એસાં એક હી ભગ હોતા હૈ । યદિ યહાંપર એસી આશંકા કી જાવે કિ કષાયવિશિષ્ટ જીવ કે અભી આપને ત્રીન મંગ કહે હૈં, ફિર યહાં પર ક્રોધકષાયવિશિષ્ટ જીવ ઔર પૃથિવ્યા-દિકોં મૈં ત્રીન મંગ ન કહ કર એક હી મંગ ક્યોં કહા ગયા હૈ ? તો ઇસકા ઉત્તર યહ હૈ કિ ઉપશમ શ્રેણી સે નીચે ગિરને વાલે જીવોં મૈં

પણુ અનેક હોય છે અને ઉત્પદ્યમાન હોવો પણુ અનેક હોય છે. આ દ્વારમા સિદ્ધોનો સમાવેશ થતો નથી કારણુ કે તેઓ કષાયવાળા હોતા નથી (કોહ-કસાઈર્હિ જીવ એર્ગિદિયવજ્જો તિયમંગો) ક્રોધકષાય પદવાળા બહુત્વવિષયક દહકમા હોવ પદને તથા પૃથ્વીકાય આદિ પાય એકેન્દ્રિયોને છોડીને તે સિવાયના નારક, મનુષ્ય આદિ પદોમા પૂર્વોક્ત ત્રણુ ભગ થાય છે. અહીં પણુ સિદ્ધોને ગ્રહણુ કરવા જોઈએ નહીં, કારણુ કે તેમનામાં ક્રોધકષાયનો અભાવ હોય છે ક્રોધકષાયવાળા હોવ પદમા અને પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય પદોમાં (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) એવો એક જ ભગ થાય છે જો અહીં કોઈ ને એવી શંકા થાય કે કષાયયુક્ત હોવના હમણા જ આપે ત્રણ ભગ કહ્યા છે, તો અહીં ક્રોધકષાયવાળા હોવ અને પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય હોવોનો એક જ ભગ કહેવાનું કારણુ શુ છે ? તો તેનુ સમાધાન આ પ્રમાણે સમજવું- ઉપશમ શ્રેણીથી પતન પામનાર હોવોમા કષાયવાળા કોઈક હોવ (એકાદિ

वेऽपि मान-माया-लाभभ्यो निवृत्तानां क्रोधं प्रतिपद्यमानानां तु बहूनामवोपल-
म्भेन प्रत्यक्त क्रोधकपायिराशीनामनन्ततयाऽत्र एकादीनामनुगच्छमेन मद्रूपया
समवात्, किन्तु 'देवेहि छद्मंगा' दृष्टेषु क्रोधकपायिदेवविशिष्टबहुत्वदृष्टके
पट्ट मङ्गाः चक्षुःस्थाः, त्रयोदशानामपि दृष्टपदवाक्यानाम् अमुरकुमारान्दिष्टमवत-
पति-धानव्यन्तर-ज्योतिषि-वैमानिकान्तानां मध्य क्रोधोदयगालिना मल्पवशा
एतत्तु बहुत्व च समवेश-प्रदन्तव्यो समवन पूर्वोक्तमहममवात् ।
'माणकमाह-मायाकमाह-जीव-एगित्पिबद्यो तियमगो' मानरूपायि-माया

कपायविशिष्ट क्रोह एक आदि जीव पाया जाता है इस कारण कपाय
ठार में जीवपद में तीन भग कहे गये हैं परन्तु यहा पर मान, माया
और लोभ से निवृत्त होकर क्रोधकपाय में प्रवृत्त हुए ऐसे अनेक जीव
पाये जाते हैं । कथों कि इन प्रत्येक मानादि कपायवालों में क्रोधकपाय
घालों की राशि अनन्त कही गई है इस कारण यहाँ पर एकादि जीव
का उपलब्ध नहीं होने के कारण तीन भग नहीं होते हैं एसा कहा गया है ।
(देवेहि छद्मंगा) किन्तु क्रोध कपायवाले द्रव्यों के बहुत्वविषयक द्वितीय
दण्डक में ६ भग कहे गये हैं । अमुरकुमार आदि दस अवतनपति देवों
में धानव्यन्तर देवों में ज्योतिषिक देवों में और वैमानिक द्रव्यों में इन
तेरह देवपद वाच्य द्रव्यों में क्रोधकपाय के उक्त्यवाले देव अन्य पाये
जाते हैं-इसलिये एकत्र और बहुत्व में मप्रदन्तव्य और अप्रदेशत्व का
संभव होने के कारण यहा पूर्वेष्ट ४ भग होते हैं । 'माणकमाह-माया
कमाह जीव एगित्पिबद्यो तियमगो' मानरूपायवालों में और माया

छव) ते। देव उ ते हावे कपाय दावभा एव पदभा त्रयु भज कदा उ
परतु मान माया अने दोलभाभी निवृत्त यद्ने क्रोधकपायभा प्रवृत्त यता
देव उ वणी मानादि अत्येक द्वायोवागा कदा क्रोधकपायवागानी राशि अनन्त
कहेली उ ते हावे क्रोधकपायवागा ऐकहि छवनी भासि यती नथी पत्र
ऐवा तो अनेक छव देव उ ते हावे अदी त्रयु भज कदा नथी पत्र
ऐक न भ । कही उ (देहि छद्मंगा) परतु क्रोधकपायवागा देवाना बहुत्व
विषयक दशभा उ भज द्या उ अमुरकुमार आदि दस अवतनपति देवभा
धानव्यन्तर देवभा ज्योतिषिक देवभा अने वैमानिक देवभा आ तेर देव
पद व द्यदेवभा क्रोधकपायना ददवागा देवा योर्वा देव उ ते हावे ऐकत्र
अने बहुत्वभा अप्रदेशत्व अने अप्रदेशत्वना भवन देवाने हा वे अदी
पूर्वेष्ट उ भज द्या उ

કપાયિષુ માન-માયાકપાયિપદત્રિણિષ્ટવદ્વદ્વકે જીવૈ-કેન્દ્રિયવર્જઃ જીવપદમ્,
 એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદાનિ ચ વર્જયિત્વા ત્રિકભજ્ઞઃ પૂર્વોક્તાસ્ત્રયો ભક્તાઃ વક્તવ્યાઃ,
 જીવપદે-એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદેષુ તુ અત્રાપિ ઉપર્યુક્તક્રોધકપાયિવત્ 'સપ્રદે-
 શાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' ઇતિ એક એવ ભક્તો વક્તવ્ય ઉક્તરીત્યા । કિન્તુ 'નેરહ્ય-દેવેર્હિ
 છન્મંગા' નૈરયિક-દેવેષુ માનકપાયિ-માયાકપાયિનૈરયિકદેવવદ્વદ્વકે પદ્
 ભક્તાઃ પૂર્વોક્તાઃ વક્તવ્યાઃ, નૈરયિકાણાં દેવાનાં ચ માનમાયાકપાયિણાં મધ્યે
 અલ્પાનામેવ માન-માયોઃયવતાં સંમત્રેન પૂર્વોક્તપ્રત્યયા પદ્મજ્ઞસંભવાત્ । 'લોભ-
 કસાર્હિં જીવ-ઈન્દ્રિયવર્જો તિયમંગો' લોભકપાયિષુ લોભકપાયિપદત્રિણિષ્ટ
 વદ્વદ્વકે જીવૈ-કેન્દ્રિયવર્જઃ જીવપદમ્, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદાનિ ચ,
 વર્જયિત્વા ત્રિકભજ્ઞઃ પૂર્વોક્તક્રોધકપાયિત્ ભજ્ઞત્રયં વાન્યમ્, જીવૈકેન્દ્રિયેષુ તુ એક-

કપાયવાલોં મેં-વદ્વત્વવિષયક દ્વિતીય દ્વદ્વક મેં જીવ પદકોં ઓર એકે-
 ન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક પાંચ પદોં કો છોડકર પૂર્વોક્ત ત્રીન મંગ હોતે હેં ।
 જીવપદ મેં ઓર એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક પાંચ પદોં મેં ક્રોધકપાયવાલે
 જીવોં કો તરહ 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' એસા એક હી મંગ હોતા હે ।
 કિન્તુ 'નેરહ્ય દેવેર્હિ છન્મંગા' માનકપાયવાલે ઓર માયાકપાયવાલે
 જો નૈરયિક ઓર દેવ હેં ડનકે દ્વિતીય દ્વદ્વક મેં ૬ મંગ હોતે હેં । કયોં
 કિ માન ઓર માયાકપાયવાલે દેવોં ઓર નારકોં મેં માન ઓર માયાકે
 ઉદયવાલે દેવ નારક અન્ય હી હોતે હેં, ડસ લિયે યહાં પર પૂર્વોક્ત ૬
 મંગ કહે ગયે હેં । 'લોભકસાર્હિં જીવ-ઈન્દ્રિયવર્જો તિયમંગો' લોભ
 કપાયવાલોં કો વદ્વત્વવિષયક દ્વિતીય દ્વદ્વકમેં જીવપદ કો ઓર પૃથિ-
 વ્યાદિક એકેન્દ્રિયપદોં કો છોડકર ક્રોધકપાયવાલોં કો તરહ ત્રીન મંગ

(માનકસાર્હિં-માયાકસાર્હિં જીવ ઈન્દ્રિયવર્જો તિયમંગો) માનકપાયવાળામા
 માયાકપાયવાળામા બહુત્વ વિષયક બીજા દ્વદ્વકમા જીવપદને અને પૃથ્વી ાય
 આદિ પાચ એકેન્દ્રિય પદોને છોડીને પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે જીવપદમા
 અને પૃથ્વીકાય આદિ પાચ એકેન્દ્રિય પદોમા ક્રોધકપાયવાળા જીવોના જેવોજ
 (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક ભંગ થાય છે, પરંતુ (નેરહ્યદેવેર્હિ છન્મંગા)
 માનકપાયવાળા અને માયાકપાયવાળા જે નારકો અને દેવો હોય છે તેમના બીજા
 દ્વદ્વકમા છ ભંગ થાય છે કારણ કે માન અને માયાકપાયવાળા દેવો અને
 નારકોમા માન અને માયાના ઉદયવાળા દેવો અને નારકો આછા હોય છે

(લોભકસાર્હિં જીવ ઈન્દ્રિયવર્જો તિયમંગો) લોભકપાયવાળાના બહુત્વ
 વિષયક બીજા દ્વદ્વકમા જીવપદને અને પૃથ્વીકાય આદિ પાચ એકેન્દ્રિય પદોને
 છોડીને ક્રોધકપાયવાળાના જેવા જ પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે પરંતુ જીવ

પ્યે મજ્ઞાઃ ઉક્તરીત્યા । કિન્તુ ' નરણ્ણુ છન્મંગા ' નૈરયિકેણુ નૈરયિક્કપોમકપાપિ
પહુત્વદ્દણ્ણકે પૂર્વોક્તા પદ્ધ મજ્ઞાઃ ધાયાઃ, લોમચાયાનૈરયિકેપુ લોમોદ્ધવત્તો
મત્તપદ્ધા ઉપયુક્તપદ્ધમજ્ઞસંમયામ્, ઉક્તચ—

" પાદે માણે માયા, ષોધચ્ચા સુરગણેદિ છન્મંગા ।

માણે માયા લોમે, નેરણ્ણુદિ પિ છન્મંગા ' ॥ ૧ ॥ ૩૮૮ ॥

" ક્રોધે માને માયાયા ષોદ્ધચ્ચા સુરગણેપુ પદ્ધ મજ્ઞાઃ ।

માને માયાયા લાચ નૈરયિકેચ્ચ પદ્ધ મજ્ઞાઃ ॥ ૧ ॥ ૩૮૯ ॥

દેવા' જોમમચ્ચુરા મવન્તિ નૈરયિકામ ક્રોધમચ્ચુરા મવન્તીતિ । 'અકસાર્દ-જીવ-
-મણુપદિ તિયમંગો' અકપાયિસમ્પવિષદ્ધત્તદ્દણ્ણકે જીવ-મણુજેપુ સિદ્ધેપુ ચિક્ક
મદ્ધ પૂર્વોક્તાસ્યો મજ્ઞાઃ વત્તચ્ચા, નતુ નૈરયિકાપિ, તેપામ્ અકપાયિત્વામમવાદ,

હોતે છે । જીવ ઓર વ્યક્તિઓં મેં જુક હી મંગ હોતા હૈ । કિન્તુ ' નેર
ણ્ણુ છન્મંગો ' લોમવાલે નારક જીવોં મેં-પાત્કચિપયક ક્ષિતીપદ્ધક
મેં-પૂર્વોક્ત છદ્ધ મંગ હોતે હૈ । વ્યોકિ લોમકપાયવાલે નારકોં મેં લોમો
દયવાલે નારક જીવ અલ્પ હોતે હૈ । ફમલિયે યહાં છદ્ધ મંગ હો જાતે હૈ ।

ક્રોધ, માન, માયા इनमें देवों के छद्द मंग होते हैं । तथा मान माया
एव लोभ में नारकों के छद्द मंग होते हैं । देवों में लोभ अधिक होता
है और नारकों में क्रोध अधिक होता है । (अकसार्य जीव मणुपदि
सिद्धेति तियमंगो) अकपायिसम्पन्नी पदुत्तदण्डक में जीवपद में मनुष्य
पद में, और सिद्ध पद में तीन मंग होते हैं । नैरयिक आदिपदों में नहीं
पर्यो कि इनमें अकपायित्व का सम्बन्ध ही नहीं है । (ओद्दिघणाणे,

અને વ્યક્તિઓમાં એક જ ભગવાન છે (નેરણ્ણુ છન્મંગો) લોભવાળા નારક
લોભમાં બહુત્વવિષયક જીવના દૃષ્ટકમાં પૂર્વોક્ત છ ભગવાન છે કારણ કે
લોભકપાયવાળા નારકોમાં લોભના ઉદ્ધવાળા નારક લોભે વ્યોદ્ધ દેવ છે તેઓ
ત્યાં છ ભગવાન છે કહ્યું પણ છે—' કોદેમાણ' ઇત્યાદિ

ક્રોધ, માન અને માયામાં દેવોના છ ભગવાન છે તથા માન, માયા
અને લોભમાં નારકોના છ ભગવાન છે દેવોમાં લોભ અધિક દેવ છે અને
નારકોમાં ક્રોધ અધિક દેવ છે

(અકસાર્ય જીવ મણુપદિ સિદ્ધિ તિયમંગો) અકપાય સંબન્ધી બહુત્વ
દૃષ્ટકમાં જીવ પદમાં મનુષ્ય પદમાં અને નિદ્ધ પદમાં ત્રણ ભગવાન થાય છે
ના ૩ આકારમાં ત્રણ ભગવાન નથી, કારણ કે તેમનામાં કપાય સંબંધિતા
અનુભવિત નથી.

‘ઓદિયણાણે, આમિણિવોદિયણાણે, સુયણાણે જીવાદ્ઓ તિયમંગો’ ઔધિકજ્ઞાને, મત્યાદિભેદૈરવિશિષ્ટજ્ઞાનમ્ ઔધિકજ્ઞાનમ્ તસ્મિન્, આમિણિવોધિકજ્ઞાને મતિજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને ચ વહુત્વવિપયકદણ્ડકે જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકમજ્ઞઃ પૂર્વોક્તા-સ્યયોમજ્ઞા વક્તવ્યાઃ, તત્ર સામાન્યજ્ઞાનાત્મકૌધિકજ્ઞાનિ-મતિ-શ્રુતજ્ઞાનિના સર્વદા-અસ્થિતત્ત્વેન સપ્રદેશત્વસંભવાત્ ‘સર્વે સપ્રદેશા’ ઇતિ પ્રથમો મજ્ઞઃ । એવં મિથ્યા-જ્ઞાનાત્ મત્યાદિજ્ઞાનમાત્રમ્, મત્યજ્ઞાનાદ્ મતિજ્ઞાનમ્, શ્રુતાજ્ઞાનાન્ચ શ્રુતજ્ઞાનં પ્રતિપદ્યમાનાનાં ચ એકાદીનાં સંભવાત્, ‘વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ’ ઇતિ દ્વિતીયો મજ્ઞઃ । તથા વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ’ ઇતિ તૃતીયો મજ્ઞો વેદિતવ્યઃ, કિન્તુ ‘વિગલિન્દિર્દિહિ છઞ્મંગા’ વિકલેન્દ્રિયેષુ દ્વિત્રિચતુરિન્દ્રિયેષુ આમિણિવોદિયણાણે, સુયણાણે જીવાદ્ઓ તિયમંગો) ઔધિકજ્ઞાન મેં મતિ આદિ ભેદ રહિત સામાન્યજ્ઞાન મેં, -આમિણિવોધિક જ્ઞાન મેં-મતિ જ્ઞાન મેં ઔર શ્રુતજ્ઞાનમેં, વહુત્વ વિપયકદ્વિતીય દણ્ડકમેં જીવાદિકપદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મંગ હોતે હેં । કયોં કિ સામાન્યજ્ઞાનવાલે તથા મતિશ્રુત જ્ઞાનવાલે જીવ સર્વદા પાચે જાતે હેં, ઇસલિયે ડનમેં સપ્રદેશત્વ વન જાને કે કારણ “સર્વે સપ્રદેશાઃ” યહ પ્રથમ મંગ, તથા મિથ્યાજ્ઞાન સે હટ-કર માત્ર મતિ આદિ જ્ઞાન કો પાને વાલા તથા મતિ અજ્ઞાન કે અભાવ સે મતિજ્ઞાન કો પ્રાપ્ત કરને વાલા, શ્રુત અજ્ઞાન કે અભાવ સે શ્રુતજ્ઞાન કો પ્રાપ્ત કરનેવાલા કોઈ એકાદિ જીવ હોતો હૈ-ઇસલિયે ‘વહવઃ સપ્ર-દેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ’ યહ દ્વિતીય મંગ, ઔર (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ) એસા ત્રીસરા મંગ ઘટ જાતા હૈ । કિન્તુ “વિગલિન્દિર્દિહિ છઞ્મંગા” જો વિકલેન્દ્રિય જીવ હેં ડનમેં ત્રીન મંગ ન હોકર છહ

(ઓદિયણાણે, આમિણિવોદિયણાણે, સુયણાણે જીવાદ્ઓ તિયમંગો) ઔધિક જ્ઞાનમા-મતિ આદિ લેદરહિત સામાન્ય જ્ઞાનમા, આમિણિવોધિક જ્ઞાનમા (મતિ જ્ઞાનમા) અને શ્રુત જ્ઞાનમા બહુત્વ વિપયક બીજા દણ્ડકમાં છત્રાદિક પદોમા પૂર્વોક્ત ત્રણ લગ થાય છે. કારણ કે સામાન્ય જ્ઞાનવાળા તથા મતિ અને શ્રુત જ્ઞાનવાળા બંને સર્વદા મળી આવે છે, તે કારણે તેમનામાં સપ્ર-દેશત્વ સંભવી શકવાને કારણે (સર્વે સપ્રદેશાઃ) આ પ્રથમ લગ, તથા મિથ્યા-જ્ઞાનથી નિવૃત્ત થઈને માત્ર મતિજ્ઞાન આદિ પ્રાપ્ત કરનારો, તથા મતિ અજ્ઞા-નને અલાવે મતિ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરનારો, શ્રુત અજ્ઞાનને અલાવે શ્રુત જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરનારો કોઈ એકાદ છત્ર તો હોય છે તેથી (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, એક અપ્રદેશશ્ચ) આ બીજો લગ પણ સંભવી શકે છે, અને (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ) આ ત્રીજો લગ પણ બની શકે છે. પરંતુ (વિગલિન્દિર્દિહિ

સાસાદનસમ્યક્ત્વસમયન આભિનિવોધિકાદિજ્ઞાનિનામ્ એકાદીનાં સમયન પૂર્વોક્ત
 એવ પદ મદ્વા પક્તવ્યાઃ, હૃદ્ય ચ યથાયોગમ્ એકત્રિયપૃથિવ્યાદય સિદ્ધામ ન
 વક્તવ્યાઃ તપાં તદસમવાત્ । ‘ઓહિગણે મળ-કેવલગણે જીવાહો તિયમગો’
 અવધિજ્ઞાને, મનઃ પર્યવજ્ઞાને કલજ્ઞાને ઘટુત્તરવિપયકદ્વંદ્વક જીવાદિક જીવાદિ
 પદેષુ ત્રિકમદ્વાઃ, પૂર્વાક્તાસ્તયો મદ્વા વક્તવ્યા કિન્તુ અવધિજ્ઞાનેકલ ઘટુત્તરદ્વ
 કયાઃ પૃથિવ્યાદિકન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિયાઃ સિદ્ધામ ન વક્તવ્યાઃ, મન પર્યવદ્વ
 વયોમ જીવાઃ, મનુષ્યાથ વક્તવ્યાઃ, નહુ નૈરયિત્ત-પૃથિવ્યાદય, તેષા તદસમવાત્ ।

મંગ હોતે હું । કયોં કિ હનમેં દો દ્વિત્રિય, તેદ્વિત્રિય ઔર ચૌદ્વિત્રિયરૂપ
 ચિકલેન્દ્રિયોં મેં-સાસાદન સમ્યક્ત્વ હોતે કે કારણ પદ્ધાદિ અભિનિયો
 ધિક જ્ઞાનવાલે જીય વી સમવતા હોતી હૈ-હસતે યહાં પર પૂર્વોક્ત છ
 મગ કહે ગયે હું । હમ દ્વાર મેં યથાયોગ એકત્રિયપદ્ પૃથિવ્યાદિક
 પાંચપદ તથા સિદ્ધ હનકો છોડ્ઢ દેના ચાહિયે કયોં કિ યે વિકલેન્દ્રિયોં
 મેં પરિગણિત નહીં હુપ હું । (ઓહિગણે મળપદ્જ-ગણે કેવલગણે
 જીવાહો તિયમગો) અવધિજ્ઞાન મેં, મનઃપર્યવજ્ઞાનમેં, એવં કેવલજ્ઞાન
 મેં ઘટુત્તરવિપયક દ્વિતીય દ્વંદ્વક મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મગ હોતે હું । કિન્તુ
 અવધિજ્ઞાન કે એકલ ઔર ઘટુત્તરદ્વંદ્વક મેં પૃથિવ્યાદિક પાંચ પદ વિક
 લેન્દ્રિય ઔર સિદ્ધ હન્દે સમ્પ્રહીત નહીં કરના ચાહિયે તથા મનઃપર્યવજ્ઞાન
 કે દોનોં દ્વંદ્વકોં મેં જીય ઔર મનુષ્ય હનકા હી ગ્રહણ કરના ચાહિયે
 નારક એવ પૃથિવ્યાદિકોં કા નહીં કયોં કિ હનમેં મનઃ પર્યવ જ્ઞાન નહીં

ઉચ્ચગા) વિકલેન્દ્રિય એવામાં છ ભગ ચાય છે કરણ કે દ્વીત્રિય, ત્રીત્રિય
 અને ચતુરિન્દ્રિય રૂપ વિકલેન્દ્રિય એવામાં સાસાદન સમ્યક્ત્વ હોવાને લીધે
 એકાદ અભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળા એવી સંભવિતતા હોઈ શકે છે તેથી
 અહીં પૂર્વોક્ત છ ભગ કહ્યા છે આ દ્વારમાં પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય
 પદોનો તથા સિદ્ધપદોના સમાવેશ કરવાનો નથી, કારણ કે વિકલેન્દ્રિયમાં
 તેઓની ભૂતરી થતી નથી

(ઓહિગણે, મળપદ્જગણે, કેવલગણે જીવાહો તિયમગો) અવધિ
 જ્ઞાનમાં, મનુષ્યવજ્ઞાનમાં અને કેવલજ્ઞાનમાં બહુલ વિષયક બીજા દુકમાં
 એવાદિ પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભગ ચાય છે પરંતુ અવધિજ્ઞાનના એકલ અને
 બહુલ દુકમાં પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય પદોનો વિકલેન્દ્રિયનો અને
 સિદ્ધપદોના સમાવેશ કરવો નહીં, તથા મનુષ્યવજ્ઞાનના બન્ને દુકમાં એવ
 અને મનુષ્યને જ બદલ કરવા, નારક, પૃથ્વીકાય આદિ કેને બદલ કરવાના
 નથી, કારણ કે તેમનામાં મનુષ્યવ જ્ઞાન હોતુ નથી.

સમદશાશ્વ યદયઃ અમદશાશ્વ ' इति तृतीयो भद्रा षोडशः । एकेन्द्रियपृथिव्यादिषु तु ' समदेशाश्च अमदशाश्च ' इति एव एव भद्राऽवसेया, किन्त्वप्र-प्रिष्वपि उप-
 र्गुकाहानेषु सिद्धा न वक्तव्या, तेषां तादृશાગ્નાતમયાત્ । ' વિમગ્ગણે જીવા
 રજા તિયમગો ' વિમગ્ગજ્ઞાને યદુત્પદવૃક્ક જીવાદિકઃ જીવાદિપદ્મेषુ પ્રિદ્મમઃ
 પૂર્વોક્તાશ્વયો મદ્રા વક્તવ્યા, તથા ચ મત્યજ્ઞાનાદિયત્ વિમગ્ગજ્ઞાનમાવના માવ
 નીયા, કેવલમપ્ર એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિ-વિસ્ત્રુદ્ધિયાઃ, સિદ્ધાશ્વ ન વક્તવ્યા,
 તેષાં વિમગ્ગજ્ઞાનાસમાત્ । 'સતોગી જદા ઓદિમો' સયોગી યથા ઔધિકસ્તથા
 વક્તવ્યા, તથા ચ યથા ઔધિકો જીવાદિઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા જીવાદિવૃક્ક રવ

સમદેશાશ્વ એક અમદેશાશ્વ) એવા દ્વિતીય ભંગ ઓર "યદયઃ સમદેશાશ્વ,
 યદયઃ અમદેશાશ્વ' એવા તીસરા ભંગ યન જાગા છે । હમ દ્વારમેં એકેન્દ્રિય
 પૃથિવ્યાદિકર્કો છોડને કા તાત્પર્ય યદ્ છે કિ જન એકેન્દ્રિયોમેં તીન ભંગ
 નહીં હોતે હેં કિન્તુ "સમદેશાશ્વ અમદેશાશ્વ" એવા એક હી ભંગ હોતા હેં ।
 યહાં સિદ્ધવૃક્કા પ્રયોગ નહીં કરના ચાહિયે-કર્વોકિ જનમેં મતિ અજ્ઞાન
 કી પ્રાપ્તિ અસમ્ભવ હેં । (વિમગ્ગણે જીવાદિઓ તિયમગા) વિમગ્ગજ્ઞાનમેં
 યદુત્પ વ્યવયક દ્વિતીય વૃણ્ણક મેં જીવાદિકપદો મેં પૂર્વોક્ત તીન ભંગ
 હોતે હેં । મતિ અજ્ઞાન આદિ કી સરહ હી યદ્ તીન ભંગોં કે યનને કી
 માવના જાનની ચાહિયે, હમ દ્વાર મેં એકેન્દ્રિય પૃથિવી આદિ પાંચ પદ,
 ચિક્ષત્રિયપદ, ઓર સિદ્ધવૃક્ક જનકા પ્રયોગ નહીં કરના ચાહિયે-કર્વો
 કિ જન સમ મેં વિમગ્ગજ્ઞાન નહીં હોતા હેં । (મજોગી જદા ઓદિમો)

ભાગ પદ્મ જાની શકે છે અને (યદયઃ સમદેશાશ્વ યદયઃ અમદેશાશ્વ) આ
 ત્રીજો ભંગ જાની કાય છે આ દ્વારમાં પૂર્વોક્ત આદિ એકેન્દ્રિય છોડને
 શક્ય નહીં કરવાનું કારણ એ છે કે એકેન્દ્રિયોમાં ત્રણ ભાગ થતા નથી ત્રણ
 (સમદેશાશ્વ અમદેશાશ્વ) આ એકજ ભાગ કાય છે વળી આ દ્વારમાં સિદ્ધ
 પદનો પણ પ્રયોગ કરવો જોઈએ નહીં કારણ કે તેમને મતિ અજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
 શક્ય શકતી નથી (વિમગ્ગણે જીવાદિઓ તિયમગા) વિમગ્ગ જ્ઞાન યજાથી
 યદુત્પ વ્યવયક જીવ દરકમાં છવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભાગ કાય તે
 (વિપરીત જ્ઞાનને વિમગ્ગ જ્ઞાન કહે છે) મતિ અજ્ઞાન આદિના ત્રણ ભાગ કાય
 વિષે જે સ્પષ્ટીકરણ ઉપર કયુ છે, તે સ્પષ્ટીકરણ વિમગ્ગ જ્ઞાનના ત્રણ ભાગ
 ખાટે પણ સમજાયુ આ દ્વારમાં પૂર્વોક્ત આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય પદોને,
 ચિક્ષત્રિય પદને અને સિદ્ધ પદનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ નહીં કારણ કે તેમ
 માં વિમગ્ગ જ્ઞાન હોતું નથી

ऽपि सयोगी वक्तव्यः, तदभिलाषधैरुत्वेऽयम्—‘सयोगी जीवो नियमात् सप्रदेगः, नैरयिकास्तु सयोगी सप्रदेशः, अप्रदेशो वा’ । बहुत्वदण्डके ‘बहवो जीवाः संयोगिनः सप्रदेशा एव, नैरयिकादयस्तु सयोगिनः ‘सर्वे सप्रदेशाः १ बहवः सप्रदेशाश्च एकः अप्रदेशश्च २’ ‘बहवः सप्रदेशाश्च, बहवः अप्रदेशाश्च ३’ इति-

जिस प्रकार से औघिक जीवादिक प्रतिपादित हुए हैं उसी प्रकार से जीवादिक के दोनों दण्डकों में भी सयोगी प्रतिपादित करलेना चाहिये इनके एकत्वविषयक दण्डक में अभिलाष का आकार इस तरह से है— “सजोगी जीवो नियमात् सप्रदेगः, नैरयिकादिस्तु सयोगी सप्रदेशः, अप्रदेशो वा” सयोगी जीव नियम से सप्रदेश है, परन्तु जो सयोगी नैरयिक आदि जीव हैं वह सप्रदेश भी हैं और अप्रदेश भी हैं। बहुत्वविषयक दण्डकमें (बहवो जीवाः संयोगिनः सप्रदेशा एव, नैरयिकादयस्तु सयोगिनः) “सर्वे सप्रदेशा, बहवः सप्रदेशाश्च एकः अप्रदेशश्च, बहवः सप्रदेशाश्च बहवः अप्रदेशाश्च” ऐसा कथन जानना चाहिये कि अनेक सयोगी जीव सप्रदेश ही होते हैं—परन्तु जो सयोगी नैरयिक आदि जीव हैं वे तीनों भंगवाले होते हैं—प्रथम भंग में सब सयोगी नारक आदि जीव सप्रदेश होते हैं। द्वितीयभंग में कितनेक सयोगी नारक आदि जीव सप्रदेश होते हैं और कोई एक सयोगी नारक आदि जीव अप्रदेश भी होता है। तृतीयभंग में सब ही पूर्वोत्पन्न सयोगी

(सजोगી જહા ઓહિઓ) જે રીતે ઔઘિક (સામાન્ય) જીવાદિકતું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે એજ રીતે જીવાદિકના બંને દંડકોમાં પણ સયોગીતું પ્રતિપાદન કરવું જોઈએ. તેમના એકત્વ વિષયક દંડકમાં આ પ્રમાણે અભિલાષ બને છે—

(સજોગી જીવો નિયમાત્ સપ્રદેગઃ, નૈરયિકાદિસ્તુ સયોગી સપ્રદેય અપ્રદેગો વા) સયોગી જીવ નિયમથી જ સપ્રદેશ છે, પરંતુ સયોગી નારકાદિ જીવ સપ્રદેશ પણ હોય અને અપ્રદેશ પણ હોય છે” બહુત્વ વિષયક દંડકમાં (બહવો જીવા સયોગીન. એવ, નૈરયિકાદયસ્તુ સયોગીન) (સર્વે સપ્રદેશા, બહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ, બહવઃ સપ્રદેસાશ્ચ બહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ) એવું કથન સમજવું કે અનેક સયોગી જીવ સપ્રદેશ જ હોય છે, પરંતુ જે સયોગી નારક આદિ જીવો છે તેઓ ત્રણ ભગવાણા હોય છે. પહેલા ભગમાં સમસ્ત સયોગી નારક આદિ જીવો સપ્રદેશ હોય છે બીજા ભગમાં કેટલાક સયોગી નારક આદિ જીવો સપ્રદેશ હોય છે અને કેટલાક સયોગી નારક આદિ જીવ અપ્રદેશ પણ હોય છે ત્રીજા ભગમાં સમસ્ત પૂર્વોત્પન્ન નારક આદિ જીવો સપ્રદેશ

રીત્યા મદ્મયવન્ત । एकेन्द्रियपृथिव्याद्य सयोगिन केवल 'यहर्षः सप्रदेशाश्च यद्वयः अप्रदेशाश्च' इत्येकमद्वयत्वं एव बोध्या, किन्त्वयम मिदो न वक्तव्या, तस्य सयोगित्वाभावात् । 'मणजोगी वयजोगी कायजोगी जीवाइओ तिपमंगो' मनोयोगिनि योगप्रयवति सङ्घिनि, वयोयोगिनि एकेन्द्रियवर्जे, काययोगिनि सर्वे स्मिन्नपि एकेन्द्रियादौ जीवादिक जीवादिपदेषु भिन्नमङ्गः, मद्मयं वाच्यम्, स्या च मनोयोगादीनां सदाऽवस्थितत्वे सप्रदेशा इति पूर्वोक्तं प्रथमो भङ्गः, अमनोयो गित्वादिपदित्यागाच्च मनोयोगित्वादिनोत्पद्यमानानाम् एकादीनां समवेन अप्रदे

નારક આદિ જીવ સપ્રદેશ હોતે હૈં ઔર કિતનેક ઉત્પદ્યમાન સયોગી નારક આદિ જીવ અપ્રદેશ ાી હોતે હૈં । પરંતુ જો એકેન્દ્રિયપૃથિવી આદિક સયોગી જીવ હૈં એ કેવલ (યદ્વય સપ્રદેશાશ્ચ યદ્વય અપ્રદેશાશ્ચ) એસે એક હી 'મગધાલે' હોતે હૈં-ત્રીન 'મગધાલે' નહીં હોતે હૈં । હસ દાર મે સિદ્ધ પદ વા ઉચ્ચારણ નહીં કરના ચાહિયે-કર્પોં કિ એ સિદ્ધ જીવ યોગાતીત હોતે હૈં । (મણજોગિ, વયજોગિ, કાયજોગિ જીવાઈઓ તિપ મંગો) મનોયોગવાલે અર્થાત્ ત્રીનો યોગવાલ સઙ્ગી જીવોમેં, વચનયોગ વાલે અર્થાત્ એકેન્દ્રિય જીવોં કો છોડુકર ધાત્તી એ જીવોં મેં ઔર કાય યોગવાલે અર્થાત્ સમસ્ત એન્દ્રિયાદિક જીવોં મેં, ત્રીનમગ હોતે હૈં એ મનોયોગી આદિ જીવ સદા અવસ્થિત રહેતે હૈં । હસ કારણ તો હનમેં (સર્વે સપ્રદેશાઃ) એના પ્રથમ 'મગ' થન જાતા હૈં તથા અમનોયોગી આદિ કે પરિત્યાગ સે જય જીવ મનોયોગી આદિરૂપ સે ઉત્પદ્યમાન હોતે હૈં તપ એના આદેશરૂપ પદાદિ જીવ મિલ જાતા હૈં-હમ કારણ યહાં બિતીય

હોય છે અને કેટલાક ઉત્પદ્યમાન સયોગી નારક આદિ હોયે અપ્રદેશ પણ હોય છે પરંતુ પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય સયોગી હોયે (યદ્વય સપ્રદેશાશ્ચ યદ્વય અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ મગધના હોય છે તેઓ ત્રણ ભગવાના હોતા નથી વળી આ દ્વારમા સિદ્ધપદનો પણ પ્રયોગ કરવો એટલે નહીં, કારણ કે સિદ્ધ હોવામા સયોગીતા સંભવી શકી નથી.

(મણજોગિ વયજોગિ કાયજોગિ જીવાઈઓ તિપમંગો) મનોયોગવાળા એટલે કે ત્રણે યોગવાળા સના હોવામાં વચનયોગવાળા એટલે કે એકેન્દ્રિય સિવાયના હોવામા અને કાયયોગવાળા હોવામા એટલે કે સમસ્ત એકેન્દ્રિય આદિક હોવામા ત્રણ ભગ શાય છે આ મનોયોગી આદિ હોવાનુ અવસ્થાન (અસ્તિત્વ) સદા રહે છે તે કારણે તેમને અનુસરીને (સર્વ સપ્રદેશાઃ) આ પ્રથમ ભગ બની જાય છે તથા અમનોયોગી આદિ અવસ્થાનો પરિત્યાગ કરીને બ્યારે હોયે મનોયોગી આદિ રૂપે ઉત્પદ્યમાન થાય એવી છે ત્યારે

પદ્મપ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયાં ભવતિ ૨૭। અથવા એકઃ શર્કરા-
પ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયામ્, એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ
૨૮, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયામ્, એકઃ
અધઃ સપ્તમ્યાં ભવતિ ૨૯, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયામ્, એકસ્ત-
માયાં એકઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૩૦, ‘અહવા એગે વાલુચ્ચપ્પમાણ, એગે પંકપ્પમાણ,
એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે તમાણ હોજ્જા’ અથવા એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મ-
પ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયામ્, એકસ્તમાયાં ભવતિ, ૩૧, ‘અહવા એગે વાલુચ્ચપ્પ-
માણ, એગે પંકપ્પમાણ, એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે અહેસત્તમાણ હોજ્જા’ અથવા એકો

અધઃ સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૬, અથવા-એક શર્કરાપ્રભા
મે, એક પંકપ્રભા મે, એક ધૂમપ્રભા મેં ઓર તમઃ પ્રભા પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન
હો જાતા હૈ ૨૭, અથવા-એક શર્કરાપ્રભા મે, એક પંકપ્રભા મે, એક
ધૂમપ્રભા મેં ઓર એક અધઃ સસમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૮,
અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભા મે, એક નારક પંકપ્રભા મેં એક તમઃ
પ્રભા મે ઓર એક નારક અધઃ સસમીમે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૯, અથવા
એક શર્કરાપ્રભા મેં, એક ધૂમપ્રભા મેં, એક તમઃપ્રભા મેં ઓર અધઃ
સસમીપૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩૦, (અહવા એગે વાલુચ્ચપ્પમાણ,
એગે પંકપ્પમાણ, એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે તમાણ હોજ્જા) અથવા એક
નારક વાલુકાપ્રભા મેં, એક પંકપ્રભા મેં, એક ધૂમપ્રભા મેં ઓર એક
નારક તમઃપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩૧, (અહવા એગે વાલુચ્ચપ્પમાણ
એગે પંકપ્પમાણ, એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા

અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમ-
પ્રભામાં અને એક નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૮) અથવા એક
નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક
નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૯) અથવા એક નારક શર્ક-
રાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં
ઉત્પન્ન થાય છે (૩૦) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં,
એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

“અહવા એગે વાલુચ્ચપ્પમાણ, એગે પંકપ્પમાણ, એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે તમાણ
હોજ્જા” (૩૧) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં
અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. “અહવા એગે વાલુચ્ચપ્પમાણ, એગે પંક-
પ્રમાણ, એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા” (૩૨) અથવા એક વાલુ-

रीया अङ्गप्रयत्न । चन्द्रियप्रयियादय मयागिनि कथम् 'यदयः समदशाप्र
 यदयः अमन्ताश्च' इत्यङ्गप्रयत्न पर पाठ्या, किं-यप मिदो न वक्तव्यः, तस्य
 मयागिनामायात् । 'मगजागी पयजागी कायजागी जीवाइओ निषमगो'
 मनायागिनि यागप्रयत्नि मग्निनि, पचायागिनि पक्वट्रियवर्त, काययागिनि सर्व
 म्मिमाणि पक्वट्रियानी जीवाइयः जीवाइयदयु पिकमदः, मङ्गयं वास्पम्, उषा
 च मनायागिनां गदाउरम्विग्य ममदगा इति पूर्वात्त प्रथमो मङ्गः, अमनाया
 गिनादिपगियागा-मनायोगिन्यादिनोपयमानानाम् एकदीनां गमयत अमद
 नारक आदि जीय मपट्टा होत हं और किमनेक उत्पद्यमान मयागी
 नारक आदि जीय अमदडा भी होते हैं। परन्तु जा एकट्रियपूषिबी
 आन्वि मयोगी जीय हं च केयल (यदयः समदशाप्र यदयः अमदशाप्र)
 एवै एक ही मगयाउ हात हं-तीन मगयाउ नहीं होत हैं। इस ठार
 म मिद्व पद का उच्चारण नहीं करना चाहिय-क्या कि य मिद्व जाय
 योगीनाम हात हं। (मगजागि, पयजागि, कायजागि, जीवाइओ निष
 मगो) मनायागयाउ अथान तीनां योगयाउ मर्जा जीयार्म, पचनयोग
 याउे अर्थान एकट्रिय जीयां का उाङ्कर पाणी क जीयां म और काय
 यागयाउ अथान ममम एकट्रियादिज जीयां म, नीनमग हाते हं य
 मनायागी आदि जीय मदा अयम्विग रदत हं इस कारण तो इनम
 (मय समदशा, एता प्रथम मग यन जाना है तथा अमनायोगा आदि
 के पगियाग म नय जीय मयोगी आदिस्य म उत्पद्यमान होत हैं
 मय मेमा आदिस्य एकदि जीय मिद्व जागा है-इस कारण यहाँ द्वितीय

दाय कि अन कटकाउ उत्पद्यमान अथानी नायक आदि एता अमदय पय
 दाय कि, पय तृ प्रयाग्य आदि आठेद्विष अथानी एता (यदयः समदशाप्र
 यदयः अमदशाप्र) आ अङ्ग प्र यन गग दाय कि तन्मा जल क मयाग
 दाय न्या वगी आ दायमि सिद्धपदना पय प्राम कया नो के नरी,
 हादय के मिद्व एता मय। निग अथानी अ ना नथी।

(मगजागि, पयजागि, कायजागि जीवाइओ निषमगो) मनायागयाउ
 अट। क जल नीनयाग। मगो एता, पचन मगयाग। अट्टा के अठेद्विष
 निपायना एता, अन कटकाउ मयाग। एता, अ । क ममम अठेद्विष
 अ रिश एता, जल क म याय कि आ मना। नि आदि एता, अयम्विग
 (अ ११) मय यद कि तं काम। तमन अनुपपीन (यदयः समदशाप्र) आ
 प्रथम क न जल मय कि नय अन। नि नी आदि अयम्विग। पगियाग
 करिने एता एता मना। नि आदि हं उत्पद्यमान याय अन। कि एता

શરયલાભે ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ' ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ' इत्यन्यभङ्गकद्वयम् ।
 अत्र विशेषतामाह—' नवरं-कायजोगी एगिंदिया, तेसु अभंगयं ' नवरम्-काय-
 योगिनी ये एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयो जीवास्तेषु अभङ्गकम् बहूनां भङ्गानाम् अभावो
 वक्तव्यः, किन्तु ' सप्रदेसाश्च अप्रदेसाश्च ' इत्येक एव भङ्गो बोध्यः । एतेषु च
 मनोवचःकायरूपयोगत्रयदण्डकेषु जीवादिष्वपि यथायोगं वक्तव्यानि, किन्तु
 सिद्धपदं न वक्तव्यम्, तस्य मनोवचःकाययोगासम्भवात् । ' अजोगी जहा
 अलेस्सा ' अयोगिनः यथा अलेस्याः उक्तास्तथा ज्ञातव्याः, तथा च अयोगिनां
 दण्डकद्वयेऽपि अलेश्यसमवक्तव्यतया अलेश्येषु बहुत्वदण्डके जीव-सिद्धपदयोः
 भङ्गत्रयस्य, मनुष्यपदेषु च भङ्गपदकस्योक्तत्वेन अत्रापि बहुत्वदण्डके अयोगिषु

भग बन जाता है और " सप्रदेसाश्च अप्रदेसाश्च " ऐसा तृतीयभंग
 भी बन जाता है (नवरं कायजोगी एगिंदिया तेसु अभंगयं) यहाँ
 विशेषता इस प्रकार से है कि जो जीव काययोगवाले एकेन्द्रिय हैं उन
 में तीन भग नहीं हैं, किन्तु (सप्रदेसाश्च अप्रदेसाश्च) ऐसा एकही भग
 है । इन मन वचन और कायरूप योगत्रयके दण्डकों में यथायोग जीवा-
 दिक पदों का ही कथन करना चाहिये । सिद्धपद का कथन नहीं करना
 चाहिये । क्योंकि सिद्धों में कोई भी योग नहीं होता है । (अजोगी
 जहा अलेस्सा) लेह्या रहित जीवों के समान अयोगिजीवों की वक्त-
 व्यता जाननी चाहिये । कहनेका आशय यह है कि अयोगियों के दोनों
 दण्डकों में लेह्यारहित जीवों के जैसी वक्तव्यता कही गई होने के कार-
 ण लेह्यारहित जीवों में बहुत्वविषयक द्वितीय दण्डक में जीव और

અવસ્થાવાળો એકાદિ જીવ પણ મળી આવે છે, તેથી (વહવ સપ્રદેશાશ્ચ
 एक अप्रदेशश्च) આ બીજો ભંગ પણ બની શકે છે, અને (સપ્રદેશાશ્ચ
 अप्रदेशश्च) આ ત્રીજો ભંગ પણ બની શકે છે (નવર કાયજોગી એગિન્દિયા
 તેસુ અભંગય) અહીં વિશેષતા એ છે કે કાયયોગવાળા એકેન્દ્રિય જીવોમાં
 ત્રણ ભંગ થતા નથી, પરંતુ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ
 થાય છે આ મન, વચન અને કાયયોગના દડકોમાં યથાયોગ્ય જીવાદિક
 પદોનો જ પ્રયોગ થવો જોઈએ અહીં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ નહીં
 કારણ કે સિદ્ધોમાં કોઈ પણ યોગનો અભાવ હોય છે

(અજોગી જહા અલેસ્સા) લેશ્ય રહિત જીવોના જેવું જ કથન અયોગી
 જીવોના વિષયમાં સમજવું આ કથનનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે—લેશ્યારહિત
 જીવોના બહુત્વ વિષયક દડકમાં જીવ અને સિદ્ધપદમાં ત્રણ ભંગ, મનુષ્યોમાં

જીવ-સિદ્ધયોર્મદ્વયપદ્મ, મનુષ્યપુ વ પદ્મ મદ્વાઃ વક્તવ્યાશ્વપાદ્મપઃ । તે ચ મદ્વાઃ
 પૂર્વોક્તા એવ વિદ્યેયાઃ । ' સાગારોવડઘ-અણાગારોવડતેર્હિ જીવ-વર્ગિવિયવજ્ઞો
 તિયમગો ' સાકારોપયોગપુ અનાકારોપયોગેષુ નૈરયિકાદિષુ જીવ-કેન્દ્રિયવજ્ઞઃ
 ત્રિકમદ્વાઃ, જીવપદ્મ, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદ્ધાનિ ચ વર્મયિત્વા પદ્મત્વદળકે
 પૂર્વોક્તાસ્યયો ગદ્વા વક્તવ્યાઃ । જીવપદ્મે, એકેન્દ્રિયપદ્મેષુ ચ ' સમદેશાશ્ચ અપદે
 શ્ચ' इत्येक एव मद्रो वाच्यः, तत्र च साकारोपयोगात् अनाकारोपयोगगमने, अना
 कारोपयोगाद् वा साकारोपयोगगमने प्रथमतमये अपदेक्षत्वम्, द्वापादिसमये तु
 समदेक्षत्वं बोध्यम् । सिद्धान्तानां तु एकसमयोपयोगित्वेऽपि साकारस्य अनाकारस्य च
 उपयोगद्वयस्यामकृत् प्राप्त्वा समदेक्षत्वं, सकृत्प्राप्या चापदेक्षत्वं विधेयम्,
 सिद्धपदमं तीन भग, तथा मनुष्यो-अयोगी मनुष्यो में उह भग होते हैं
 ऐसा समझना चाहिये । ये उह भग पहिले कह दिये गये हैं । (सागारोवडस
 अणगारोवडसर्हि जीववर्गिदियवज्ज्ञो तियमगो) साकार उपयोगवाले
 अनाकार उपयोगवाले नैरयिक आदि जीवों में जीवपद और एकेन्द्रिय
 पृथिव्यादिक पदों को छोड़कर बहुतब विषयक द्वितीय दण्डक में पूर्वोक्त
 तीन भग होते हैं । जीवपद में और एकेन्द्रिय पदों में (समदेशाश्च
 अपदेशाश्च) ऐसा एक ही भग होता है । साकार उपयोग से अनाकार
 उपयोग में आने में और अनाकार उपयोग से साकार उपयोग में आने
 में प्रथम समय में अपदेशता और द्वितीयादि समयों में समदेशता
 जानना चाहिये । सिद्धों के यद्यपि एक समयोपयोगिता है, तो भी
 साकार उपयोग और अनाकार उपयोग की बार बार प्राप्ति होने के

છ ભગ કદા છે એજ પ્રમાણે અયોગીના વિષયમાં પણ અહીં સમજવું
 તે છે ભગ જ્ઞાનજ કહેવામાં આવે છે

(સાગારોવડઘ અણાગારોવડઘર્હિ જીવ વર્ગિવિયવજ્ઞો તિયમગો) એવું
 અને એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાર આદિ પાંચ પદો સિવાયના સાકાર ઉપયોગવાળા
 અને અનાકાર ઉપયોગવાળા નાણેક આદિ જીવોમાં બહુત્વ વિષયક બીજા
 ૬૬૩માં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભગ સાથે છે એવપદ્માં અને એકેન્દ્રિય પદોમાં
 (સમદેશાશ્ચ અપદેશાશ્ચ) આ એકજ ભગ સાથે છે સાકાર ઉપયોગમાંથી
 અનાકાર ઉપયોગમાં અને અનાકાર ઉપયોગમાંથી સાકાર ઉપયોગમાં આવવાના
 પ્રથમ સમયે અપદેશતા અને દ્વિતીય આદિ સમયોમાં સમદેશતા સમજવી
 સિદ્ધોમાં નોંધે એક સમયોપયોગિતા છે છતાં પણ સાકાર ઉપયોગ અને
 અનાકાર ઉપયોગની વારવાર પ્રાપ્તિ થવાને કારણે તેમનામાં સમદેશતા અને
 તેમની એક વારવાર પ્રાપ્તિ થવાને કારણે અપદેશતા છે, એમ સમજવું આ

શબ્દલાભે ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ' ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ' इत्यन्यभङ्गकद्वयम् ।
 अत्र विशेषतामाह—' नवरं-कायजोगी एगिंदिया, तेसु अभंगयं ' नवरम्-काय-
 योगिनी ये एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयो जीरास्तेषु अभङ्गकम् बहूनां भङ्गानाम् अभावो
 वक्तव्यः, किन्तु ' सप्रदेषाश्च अप्रदेषाश्च ' इत्येक एव भङ्गो बोध्यः । एतेषु च
 मनोवचःकायरूपयोगत्रयदण्डकेषु जीवादपदानि यथायोगं वक्तव्यानि, किन्तु
 सिद्धपदं न वक्तव्यम्, तस्य मनोवचःकाययोगासम्भवात् । ' अजोगी जहा
 अलेस्सा ' अयोगिनः यथा अलेस्याः उक्तास्तथा ज्ञातव्याः, तथा च अयोगिनां
 दण्डकद्वयेऽपि अलेश्यसमवक्तव्यतया अलेश्येषु बहुत्वदण्डके जीव-सिद्धपदयोः
 भङ्गत्रयस्य, मनुष्यपदेषु च भङ्गपदकस्योक्तत्वेन अत्रापि बहुत्वदण्डके अयोगिषु

भंग बन जाता है और " सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च " ऐसा तृतीयभंग
 भी बन जाता है (नवरं कायजोगी एगिंदिया तेसु अभंगयं) यहाँ
 विशेषता इस प्रकार से है कि जो जीव काययोगवाले एकेन्द्रिय हैं उन
 में तीन भंग नहीं हैं, किन्तु (सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च) ऐसा एकहीभंग
 है । इन मन वचन और कायरूप योगत्रयके दण्डकों में यथायोग जीवा-
 दिक पदों का ही कथन करना चाहिये । सिद्धपद का कथन नहीं करना
 चाहिये । क्योंकि सिद्धों में कोई भी योग नहीं होता है । (अजोगी
 जहा अलेस्सा) लेख्या रहित जीवों के समान अयोगिजीवों की वक्त-
 व्यता जाननी चाहिये । कहनेका आशय यह है कि अयोगियों के दोनों
 दण्डकों में लेख्यारहित जीवों के जैसी वक्तव्यता कही गई होने के का-
 रण लेख्यारहित जीवों में बहुत्वविषयक द्वितीय दण्डक में जीव और

અવસ્થાવાળો એકાદિ છવ પણ મળી આવે છે, તેથી (વહવ સપ્રદેશાશ્ચ
 एक. अप्रदेशाश्च) આ બીજો ભગ પણ બની શકે છે, અને (સપ્રદેશાશ્ચ
 अप्रदेशाश्च) આ ત્રીજો ભગ પણ બની શકે છે (નવર કાયજોગી એગિંદિયા
 તેસુ અભંગય) અહીં વિશેષતા એ છે કે કાયયોગવાળા એકેન્દ્રિય છવોમાં
 ત્રણ ભગ થતા નથી, પરંતુ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ
 થાય છે. આ મન, વચન અને કાયયોગના દડકોમાં યથાયોગ્ય છવાદિક
 પદોનો જ પ્રયોગ થવો જોઈએ અહીં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ નહીં
 કારણ કે સિદ્ધોમાં કોઈ પણ યોગનો અભાવ હોય છે

(અજોગી, જહા અલેસ્સા) લેશ્ય ગહિત છવોના જેવું જ દધન અયોગી
 છવોના વિષયમાં મમજવુ આ કથનનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે—લેશ્યારહિત
 છવોના બહુત્વ વિષયક દંડકમાં છવ અને સિદ્ધપદમાં ત્રણ ભગ, મનુષ્યોમાં

જીવ-સિદ્ધ્યર્થમ્ પ્રથમમ્, મનુષ્યપુ ચ પદ મદ્વાઃ ચક્તવ્યાઃ ઇત્યાદયઃ । તે ચ મદ્વાઃ પૂર્વોક્તા एष વિज्ञेया । ' સાગારોવડત્-અણાગારોવડત્તેર્દિ જીવ-અગ્નિદિયવજ્જો તિયમગો ' સાકારોપયોગપુ અનાકારોપયોગેષુ નૈરમિકાદિષુ જીવે-કેન્દ્રિયવજ્જો મિકમદ્વાઃ, જીવમદ્વાઃ, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદાનિ ચ વર્જયિત્વા યદુત્તવજ્જકે પૂર્વોક્તાસ્યો મદ્વા ચક્તવ્યાઃ । જીવપદે, એકેન્દ્રિયપદેષુ ચ ' સપ્રદેશાઽઅપ્રદેશમ્ ' ઇત્યેક एव મદ્વા ચાખ્યા, તથ ચ સાકારોપયોગાત્ અનાકારોપયોગગમને, અનાકારોપયોગાદ્ વા સાકારોપયાગગમને પ્રથમસમયે અપ્રદેશત્વમ્, દ્વિતીયાદિસમયે હ સપ્રદેશત્વં યોધ્યમ્ । સિદ્ધાન્તાંતુ એકસમયોપયોગિત્વેઽપિ સાકારસ્ય અનાકારસ્ય ચ ઉપયોગદ્વયસ્યામકૃત્ પ્રાપ્ત્યા સપ્રદેશત્વં, સકૃત્પ્રાપ્ત્યા અપ્રદેશત્વં વિજ્ઞેયમ્,

સિદ્ધપદમે ત્રીન મગ, તથા મનુષ્યો-અયોગી મનુષ્યોમેં છહ મગ હોતે હે એસા સમજના ચાહિયે । યે છહ મગ પહિલે કહ દિયે ગયે હે । (સાગારોવડત્ અણાગારોવડત્તેર્દિ જીવઅગ્નિદિયવજ્જો તિયમગો) સાકાર ઉપયોગવાળે અનાકાર ઉપયોગવાળે નૈરમિક આદિ જીવોમેં જીવપદ ઓર એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક પદોં કો છોડકર યદુત્તવ ચિપયક દ્વિતીય દષ્ટકમેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મગ હોતે હે । જીવપદમેં ઓર એકેન્દ્રિય પદોંમેં (સપ્રદેશાઽઅપ્રદેશાઽ) એસા એક હી મગ હોતા હે । સાકાર ઉપયોગ સે અનાકાર ઉપયોગમેં જાનેમેં ઓર અનાકાર ઉપયોગ સે સાકાર ઉપયોગમેં જાનેમેં પ્રથમ સમયમેં અપ્રદેશતા ઓર દ્વિતીયાદિ સમયોંમેં સપ્રદેશતા જાનના ચાહિયે । સિદ્ધોં કે યથાપિ એક સમયોપયોગિતા હે, તો ઓ સાકાર ઉપયોગ ઓર અનાકાર ઉપયોગ કી બાર બાર પ્રાપ્તિ હોને કે

છ ભગ કહ્યા છે એ જ પ્રમાણે અયોગીના વિષયમાં પણ બહો સમજવું તે છ ભગ આગળ કહેવામાં આ વા છે

(સાગારોવડત્ અણાગારોવડત્તેર્દિ જીવ અગ્નિદિયવજ્જો તિયમગો) જીવપદ અને એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકામ આદિ પાંચ પદો સિવાયના સાકાર ઉપયોગવાળા અને અનાકાર ઉપયોગવાળા નાશક આદિ જીવોમાં બહુત્વ વિષયક જીવ દષ્ટકમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભગ વાચ છે જીવપદમાં અને એકેન્દ્રિય પદોમાં (સપ્રદેશાઽઅપ્રદેશાઽ) આ એક જ ભગ વાચ છે સાકાર ઉપયોગમાંથી અનાકાર ઉપયોગમાં અને અનાકાર ઉપયોગમાંથી સાકાર ઉપયોગમાં આવવાના પ્રથમ સમયે અપ્રદેશતા અને દ્વિતીય આદિ સમયોમાં સપ્રદેશતા સમજવી સિદ્ધોમાં એ કે એક સમયોપયોગિતા છે છતાં પણ સાકાર ઉપયોગ અને અનાકાર ઉપયોગની બારબાર પ્રાપ્તિ થવાને કારણે તેમનામાં સપ્રદેશતા અને તેમની એક બારબાર પ્રાપ્તિ થવાને કારણે અપ્રદેશતા છે, એમ સમજવું આ

તથા ચ વહુત્વદ્વંડકે અસકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ જીવાનાશ્રિત્ય 'સપ્ર-
દેશાઃ' ઇતિ પ્રથમો ભગ્નઃ, તાનેવ અસકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ જીવાન્,
સકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગં ચ એકમાશ્રિત્ય 'વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ'
ઇતિ દ્વિતીયો ભગ્નઃ, તાનેવ સકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ આશ્રિત્ય 'વહવઃ સપ્ર-
દેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ' ઇતિ તૃતીયો ભગ્નઃ. અનાકારોપયોગેતુ અસકૃદ્વાપ્તા-
નાકારોપયોગાન્ વહૂન્ આશ્રિત્ય પ્રથમોભગ્નઃ, તાન્ અસકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગાન્
વહૂન્, સકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગં ચૈકમાશ્રિત્ય દ્વિતીયો ભગ્નઃ, ઉભવેષામપિ અસકૃ-

કારણ ઉનમેં સપ્રદેશતા ઔર ઉનકી એક વાર વાર પ્રાપ્તિ હોને કે કારણ
ઉનમેં અપ્રદેશતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । તથા ચ-વહુત્વવિષયક
દ્વિતીય દ્વંડકમેં વારંવાર પ્રાપ્ત સાકાર ઉપયોગવાલે અનેક સિદ્ધ જીવોંકો
આશ્રિત કરકે (સપ્રદેશાઃ) એસા પ્રથમ ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત
સાકાર ઉપયોગવાલે એક સિદ્ધ જીવ કો આશ્રિત કરકે "વહવઃ સપ્ર-
દેશાઃ, એકઃઅપ્રદેશશ્ચ) એસા દ્વિતીય ભંગ, તથા એક વાર પ્રાપ્ત સાકાર
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ
અપ્રદેશાશ્ચ) એસા તૃતીય ભંગ જાનના ચાહિયે । અનાકાર ઉપયોગ દ્વારમેં
ભી ત્રીન ભંગ ઇસી પ્રકાર સે હોતે હૈં-અર્થાત્-વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર-
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે અનાકાર ઉપયોગ મેં પ્રથમ-
ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે અનેક જીવોં કો
આશ્રિત કરકે ઔર એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે એક જીવ કો

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે બહુત્વ વિષયક બીજા દ્વંડકમા વારવાર પ્રાપ્ત
એવા સાકાર ઉપયોગવાળા અનેક સિદ્ધ જીવોને અનુલક્ષીને (સપ્રદેશા) એવો
પ્રથમ ભંગ બને છે તથા જેમને વારવાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ થઈ છે
એવાં અનેક સિદ્ધ જીવોને તથા જેને એક જ વાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ
થઈ છે એવા એક સિદ્ધ જીવને અનુલક્ષીને બીજો ભંગ આ પ્રમાણે બને છે.
(વહવ સપ્રદેશા, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ) તથા જેમને એક વાર સાકાર ઉપયોગની
પ્રાપ્તિ થઈ છે એવા અનેક સાકાર ઉપયોગવાળા જીવોને અનુલક્ષીને ત્રીજો
ભંગ આ પ્રમાણે સમજવો- (વહવ સપ્રદેશાશ્ચ વહવ અપ્રદેશાશ્ચ) અનાકાર
ઉપયોગ દ્વારમા પણ ત્રણ ભંગ એજ પ્રમાણે થાય છે એટલે કે વારવાર
પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને અનુલક્ષીને અનાકાર ઉપયોગમાં
પ્રથમ ભંગ, તથા એજ વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને
અને એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા એક જીવને અનુલક્ષીને બીજો

સ્માપ્તાનાકારોપયોગાનાં સકૃત્પ્રાપ્તાનાકારોપયોગાનામ્ અનેકત્વે તૃતીયો મજ્ઞો-
વસેયઃ । ' સવેયગા ય જહા સકસાર્ઈ ' સવેદકામ યથા સકપાયિણ ઉક્તાસ્તથા
વિજ્ઞેયાઃ, તથા ચ કપાયિણાં વહુત્વવૃણ્ણકે જીવાદિપદ્મ સમૂહમયસ્ય, એકેન્દ્રિય-
પૃથિવ્યાદિપુ મજ્ઞૈકસ્ય પ્રતિપાદિતત્વેન અપ્રાપિ સવેદકાનાં વહુત્વવૃણ્ણકે જીવાદિ-
પદ્મ પૂર્વોક્ત મજ્ઞક્રમમ્ એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદ્મ પુર્ણા મજ્ઞો વિજ્ઞાતવ્ય । વદ
પ્રતિપજ્ઞાન વહુત્ ઐણિષ્ઠશ્ચાનન્તરં ચ વર્દં પ્રતિપચમાનાન્ એકાદીન્ આધિત્ય મજ્ઞ
મયમવસેયમ્ ' इत्थिवेयग-पुरिसवेयग-नपुंसगवेयगेषु जीवाश्चो त्रियमंगो '

આશ્રિત કરકે દ્વિતીય મગ, તથા અસકૃત પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળો
કી પણ સકૃત-એક વાર-પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળો કી અનેકતા મેં
તૃતીય મગ હોતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । (સવેયગા ય જહા સકસાર્ઈ)
જેસે સકપાય જીવ કહે ગયે હૈં તેસે હી સવેદક જીવ જાનના ચાહિયે
તથા ચ-કપાયી જીવોં કે વહુત્વ વિષયક દ્વિતીય વૃણ્ણક મેં જીવાદિક-
પદોં મેં ત્રીન મગ હોતે હૈં એસા કહા ગયા હૈં-સો યહાં પર મી સવેદક
જીવોં કે વહુત્વવિષયક દ્વિતીય વૃણ્ણકમેં જીવાદિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન
મગ હોતે હૈં-તથા એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક પદોં મેં એક મગ હોતા હૈં એસા
સમજના ચાહિયે । યહાં પર સવેદક જીવોં મેં જો ત્રીન મગ કહ ગયે હૈં સો
વેદકો પ્રતિપક્ષ છુપ અનેક જીવોં કો આશ્રિત કરકે પ્રથમ મગ તથા
ઐણિ સે વ્યુત્ત હોનેકે વાદ વેદકો પ્રતિપચમાન એકાદિ જીવકો આશ્રિત
કરકે દ્વિતીય મગ ઓર તૃતીય મગ કહે ગયે હૈં એસા જાનના ચાહિયે ।
(इत्थिवेयग-पुरिसवेयग-नपुंसगवेयगेषु जीवाश्चो त्रियमंगो) છી

ભગ, તથા વારવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળાની અને એક વાર પ્રાપ્ત
અનાકાર ઉપયોગવાળાની અનેકતાને અનુલક્ષીને ત્રીએ ભગ થાય છે

(સવેયગા ય જહા સકસાર્ઈ) સવેદક હવેના કથન કથમશુદ્ધ હવેના
કથન પ્રમાણે જ સમજવું જેમ કથમશુદ્ધ હવેના અદુત્ત વિષયક બીજા કડકમાં
હવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભગ થાય છે અને એકેન્દ્રિયમા એક ભગ સમજવે-
અહીં સવેદક હવેના જે ત્રણ ભગ કહ્યા છે તે ત્રીએ પ્રમાણે સમજવા-
પહેલે ભગ સવેદક અવસ્થા જેમણે પ્રાપ્ત કરી છે એવાં અનેક હવેને
અનુલક્ષીને બને છે અહિંથી જાણ થયેને સવેદક અવસ્થા પ્રાપ્ત કરનારા કોણે
હવેને અનુલક્ષીને બીજો ભગ બને છે અને એવા અનેક હવેને અનુલક્ષીને
ત્રીએ ભગ બને છે એમ સમજવું

(इत्थिवेयग-पुरिसवेयग नपुंसगवेयगेषु जीवाश्चो त्रियमंगो) ત્રીવેદમાં

તથા ચ વહુત્વદ્વંડકે અસકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ જીવાનાશ્રિત્ય ' સપ્ર-
દેશાઃ ' રૂતિ પ્રથમો ભદ્રઃ, તાનેવ અસકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ જીવાન્,
સકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગં ચ એકમાશ્રિત્ય ' વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ '
રૂતિ દ્વિતીયો ભદ્રઃ, તાનેવ સકૃત્પ્રાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ આશ્રિત્ય ' વહવઃ સપ્ર-
દેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ' રૂતિ તૃતીયો ભદ્રઃ । અનાકારોપયોગેતુ અસકૃદ્વાપ્તા-
નાકારોપયોગાન્ વહૂન્ આશ્રિત્ય પ્રથમોભદ્રઃ, તાન્ અસકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગાન્
વહૂન્, સકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગં ચૈકમાશ્રિત્ય દ્વિતીયો ભદ્રઃ, ઉભયેષામપિ અસકૃ-

કારણ ઉનમેં સપ્રદેશતા ઔર ઉનકી એક વાર વાર પ્રાપ્તિ હોને કે કારણ
ઉનમેં અપ્રદેશતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । તથા ચ-વહુત્વવિવચક
દ્વિતીય દ્વંડકમેં વારંવાર પ્રાપ્ત સાકાર ઉપયોગવાલે અનેક સિદ્ધ જીવોંકો
આશ્રિત કરકે (સપ્રદેશાઃ) એસા પ્રથમ ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત
સાકાર ઉપયોગવાલે એક સિદ્ધ જીવ કો આશ્રિત કરકે " વહવઃ સપ્ર-
દેશાઃ, એકઃઅપ્રદેશશ્ચ) એસા દ્વિતીય ભંગ, તથા એક વાર પ્રાપ્ત સાકાર
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ
અપ્રદેશાશ્ચ) એસા તૃતીય ભંગ જાનના ચાહિયે । અનાકાર ઉપયોગ દ્વારમેં
ભી ત્રીન ભંગ ઇસી પ્રકાર સે હોતે હૈં-અર્થાત્-વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર-
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે અનાકાર ઉપયોગ મેં પ્રથમ-
ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે અનેક જીવોં કો
આશ્રિત કરકે ઔર એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે એક જીવ કો

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે બહુત્વ વિષયક બીજા દંડકમાં વારંવાર પ્રાપ્ત
એવા સાકાર ઉપયોગવાળા અનેક સિદ્ધ જીવોને અનુલક્ષીને (સપ્રદેશાઃ) એવા
પ્રથમ ભંગ બને છે તથા જેમને વારવાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ થઈ છે
એવાં અનેક સિદ્ધ જીવોને તથા જેને એક જ વાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ
થઈ છે એવા એક સિદ્ધ જીવને અનુલક્ષીને બીજો ભંગ આ પ્રમાણે બને છે.
(વહવઃ સપ્રદેશાઃ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ) તથા જેમને એક વાર સાકાર ઉપયોગની
પ્રાપ્તિ થઈ છે એવા અનેક સાકાર ઉપયોગવાળા જીવોને અનુલક્ષીને ત્રીજો
ભંગ આ પ્રમાણે સમજવો- (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ) અનાકાર
ઉપયોગ દ્વારમાં પણ ત્રણ ભંગ એજ પ્રમાણે થાય છે. એટલે કે વારંવાર
પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને અનુલક્ષીને અનાકાર ઉપયોગમાં
પ્રથમ ભંગ, તથા એજ વારવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને
અને એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા એક જીવને અનુલક્ષીને બીજો

સ્માપ્તાનાકારોપયોગાનાં સદૃશપ્રાપ્તાનાકારોપયોગાનામ્ અનેકત્વે દ્વીયો મદ્વાઽ-
વસેયઃ । ' સવેયગા ય જહા સકસાર્ઃ ' સવેદકાથ યથા સકપાયિણઃ ઉક્તાસ્તથા
વિજ્ઞેયાઃ, તથા ચ કપાયિણાં યદુત્વદણ્ડકે જીવાદિપદેષુ મદ્વમયસ્ય, એકેન્દ્રિય-
પૃથિવ્યાદિષુ મદ્વૈકરૂપ્ય પ્રતિપાદિતત્વેન અપ્રાપિ સવેદકાનાં યદુત્વદણ્ડકે જીવાદિ
પદેષુ પૂર્વોક્ત મદ્વકપ્રયમ્ એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદેષુ એકો મદ્વો વિજ્ઞાતવ્યઃ । વેદ
પ્રતિપદ્ધાન્ યદ્દન્ શ્રેણિશ્ચ શાનન્તરં ચ વેદ પ્રતિપદ્યમાનાન્ એકાદીન્ આશ્રિત્ય મદ્વ
પ્રયમવસેયમ્ ' इतिवेयग-पुरिसवेयग-नपुंसगवेयगेषु जीवाश्चो तियमगो '

આશ્રિત કરવે દ્વિતીય મગ, તથા અસકૃત પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલો
ની ગય સકૃત-એક વાર-પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલો ની અનેકતા મેં
તૃતીય મગ હોતા હે એસા જાનના ચાહિયે । (સવેયગા યજહા સકસાર્ઃ)
જેસે સકપાય જીવ કહે ગયે હેં વેસે દ્વી સવેદક જીવ જાનના ચાહિયે
તથા ચ-કપાયી જીવોં કે યદુત્વ વિષયક દ્વિતીય દણ્ડક મેં જીવાદિક-
પદોં મેં ત્રીન મગ હોતે હેં એસા કહા ગયા હે-મો યહાં પર મી સવેદક
જીવોં કે યદુત્વવિષયક દ્વિતીય દણ્ડકમ્ જીવાદિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન
મગ હોતે હેં-તથા એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક પદોં મેં એક મગ હોતા હેં એસા
સમજના ચાહિયે । યહાં પર સવેદક જીવોં મેં જો ત્રીન મગ કદ ગયે હેં સો
વેદકો પ્રતિપક્ષ હુવ અનેક જીવોં નો આશ્રિત કરકે પ્રથમ મગ તથા
શ્રેણિ સે ચ્યુત હોનેકે વાદ વેદકો પ્રતિપદ્યમાન એકાદિ જીવકો આશ્રિત
કરકે દ્વિતીય મગ ઓર તૃતીય મગ કહે ગયે હેં એસા જાનના ચાહિયે ।
(इतिवेयग-पुरिसवेयग-नपुंसगवेयगेषु जीवाश्चो तियमगो) છી

મગ, તથા વારવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળાની અને એક વાર પ્રાપ્ત
અનાકાર ઉપયોગવાળાની અનેકતાને અનુલક્ષીને ત્રીજો મગ થાય છે

(સવેયગા ય જહા સકસાર્ઈ) સવેદક ઇવોન્ત કથન કપાયમુખ્ય ઇવોન્ત
કથન પ્રમાણે જ સમજવુ એમ કસાયમુખ્ય ઇવોન્ત અનુત્વ વિષયક બીજા કુર્મમાં
ઇવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ મગ થાય છે અને એકેન્દ્રિયમાં એક મગ સમજવો
અહીં સવેદક ઇવોન્ત ને ત્રણ મગ કહ્યા છે તે નીચે પ્રમાણે સમજાવો—
પહેલો મગ સવેદક અવસ્થા એમણે પ્રાપ્ત કરેલી છે એવાં અનેક ઇવોને
અનુલક્ષીને બને છે મજિથી જાદ મધને સવેદક અવસ્થા પ્રાપ્ત કરનારા કોઇક
ઇવને અનુલક્ષીને બીજો મગ બને છે, અને એવાં અનેક ઇવોને અનુલક્ષીને
ત્રીજો મગ બને છે એમ સમજવુ

(इतिपद्यग-पुरिसवेयग नपुंसगवेयगसु जीवाश्चो तियमगो) સ્ત્રીવેદમાં

સ્ત્રીવેદક-પુરુષવેદક-નપુસકવેદકેષુ જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકભજ્ઞઃ પૂર્વોક્તા-
સ્ત્રયોભજ્ઞાઃ વિજ્ઞેયાઃ । અત્રવેદાત્ વેદાન્તરસંક્રમણે પ્રથમસમયે અપ્રદેશત્વમ્, દ્વિતી-
યાસમયેષુ ચ સપ્રદેશત્વં વિજ્ઞાય ભજ્ઞકત્રયં વિજ્ઞેયમ્ । કિન્ત્વત્ર ‘નવર-નપુસકવેદે
એગિદિયેસુ અભંગયં’ નવરં વિશેષસ્તુ નપુસકવેદે એકેન્દ્રિયેષુ અભજ્ઞકમ્ વહુનાં
ભજ્ઞાનામ્ અભાવઃ, અપિતુ એક એવ ભજ્ઞઃ, તથા ચ નપુસકવેદકદ્વંડકે પૃથિગ્યા-
દેકેન્દ્રિયેષુ ‘સાદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ’ इत्येक एव भज्ज्ञो वाच्यः पूर्वोक्तरीत्या ।
સ્ત્રીવેદકદ્વંડક-પુરુષવેદકદ્વંડકેષુ દેવ-પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્ય-પદાન્યેવ વાચ્યાનિ,
નપુસકવેદકદ્વંડકયોસ્તુ દેવવર્જાનિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્યપદાનિ વક્તવ્યાનિ,
સિદ્ધપદં ચ ત્રિવિધિ વેદકેષુ ન વક્તવ્યમ્ તત્ર વેદાભાગાત્ । ‘અવેયગા જહા અક-

વેદમેં, પુરુષવેદમેં ઓર નપુસકવેદ ઠાર મેં જીવાદિક પદોમેં ત્રીન ભંગ
હેં । જવ એક વેદસે દૂસરે વેદમે સંક્રમણ હોતા હૈ તવ પ્રથમ સમય મેં
અપ્રદેશત્વ ઓર દ્વિતીયાદિ સમયોં મેં સપ્રદેશત્વ સમજાકર પહિલે કી
તરહ યહાં ત્રીન ભંગ સમજના ચાહિયે । નપુસક વેદકે દોનોં દ્વંડકોં મેં
તો એકેન્દ્રિયોંમેં એકહી ભંગ હોતા હૈ ‘અભંગયં’ પદ યહ સમજતા હૈ કિ
યહાં એકેન્દ્રિયોં મેં અનેક ભંગોં કા હી અભાવ હૈ-એક ભજ્ઞ જો (સપ્ર-
દેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) યહ હૈ હસકા અભાવ નહીં હૈ । અતઃ યહાં પર એક
હી ભંગ હૈ । સ્ત્રીવેદ દ્વંડકોં મેં પુરુષવેદ દ્વંડકોં મેં દેવ, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ
ઓર મનુષ્ય ઇન પદોં કા હી પ્રયોગ કરના ચાહિયે, તથા નપુસક વેદકે
દોનોં દ્વંડકોં મેં દેવ પદકો છોડકર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ ઓર મનુષ્ય ઇન
પદોં કા પ્રયોગ કરના ચાહિયે । સિદ્ધ પદકા પ્રયોગ ત્રીનોં વેદોં મેં સે
કિસી બી વેદકે દ્વંડક મેં નહીં કરના ચાહિયે-કયોં કિ ચે વેદરહિત

પુરુષવેદમાં અને નપુસક-વેદદ્વારમાં જીવાદિક પદોમાં ત્રણ લગ છે બ્યારે
એક વેદમાંથી બીજા વેદમાં સંક્રમણ થાય છે, ત્યારે પ્રથમ સમયે અપ્રદેશત્વ
અને દ્વિતીય આદિ સમયોમાં સપ્રદેશત્વ સમજીને આગળ જતાવ્યા પ્રમાણેના
ત્રણ લગ સમજવા નપુસક વેદકના બંને દંડકોમાં તો એકેન્દ્રિયમાં એકજ
લગ થાય છે (અભંગયં) પદ એ જતાવે છે કે અહીં એકેન્દ્રિયોમાં અનેક
લગો થતા નથી, પણ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ થાય છે.
સ્ત્રીવેદ દંડકોમાં, અને પુરુષવેદ દંડકોમાં દેવ, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યો
આ ત્રણ પદોનો જ પ્રયોગ કરવો નપુસક વેદના બંને દંડકોમાં દેવપદને
જતું કરીને પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોનો જ પ્રયોગ કરવો. સિદ્ધપદનો
પ્રયોગ ત્રણ વેદોમાંથી એક પણ વેદના દંડકમાં કરવા જોઈએ નહીં, કારણ

વાલુકાપ્રમાણમા, એક પક્ષપ્રમાણમા, એકો ધૂમપ્રમાણમા, એકોઽથ સપ્તમ્યાં મવતિ ૩૨, અથવા એગે વાલુયપ્પમાણ, એગે પક્ષપ્પમાણ, એગે તમાણ, એગે અહેસત્તમાણ હોજના' અથવા એકો વાલુકાપ્રમાણમા, એકઃ પક્ષપ્રમાણમા, એકસ્તમાણમા, એકોઽથ સપ્તમ્યાં મવતિ ૩૩, 'અથવા એગે વાલુયપ્પમાણ એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે તમાણ એગે અહેસત્તમાણ હોજના' અથવા એકો વાલુકાપ્રમાણમા, એકો ધૂમપ્રમાણમા, એકસ્તમાણમા, એકોઽથ સપ્તમ્યાં મવતિ, ૩૪, 'અથવા એગે પક્ષપ્પમાણ, એગે ધૂમપ્પમાણ, એગે તમાણ, એગે અહેસત્તમાણ હોજના' અથવા એક પક્ષપ્રમાણમા, એકો ધૂમપ્રમાણમા, એકસ્તમાણમા, એકોઽથ સપ્તમ્યાં મવતિ ૩૫।
 इति पञ्चविंशद्वक्त्राः ३५। एवम्-७-४३-१०५-३५। सप्त, त्रिषष्टि,

एक वालुकाप्रमा में, एक पक्षप्रमा में, एक धूमप्रमा में और एक नारक अथ सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३२, (अथवा एगे वालुयप्पमाए, एगे पक्षप्पमाए एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए) अथवा एक नारक वालुकाप्रमा में, एक नारक पक्षप्रमा में, एक नारक तमप्रमा में और एक नारक अथ सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३३, (अथवा एगे वालुयप्पमाए एगे धूमप्पमाए एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए) अथवा एक नारक वालुकाप्रमामे एक नारक धूमप्रमामे एक नारक तमप्रमामे और एक नारक अथ सप्तमी पृथिवीमे उत्पन्न होता है ३४, (अथवा एगे पक्षप्पमाए, एगे धूमप्पमाए एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होजना) प्रथवा एक नारक पक्षप्रमामे, एक नारक धूमप्रमामे, एक नारक तमप्रमामे और एक नारक अथ सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ३५, इस प्रकार

પ્રમાણમાં એક પક્ષપ્રમામાં એક ધૂમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં હોય છે 'અથવા એગે વાલુયપ્પમાણ એગે પક્ષપ્પમાણ એગે તમાણ એગે અહે સત્તમાણ હોજના' (૩૩) અથવા એક વાલુકાપ્રમામાં, એક પક્ષપ્રમામાં એક તમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે 'અથવા એગે વાલુયપ્પમાણ એગે ધૂમપ્પમાણ એગે તમાણ એગે અહે સત્તમાણ હોજના' (૩૪) અથવા એક વાલુકાપ્રમામાં, એક ધૂમપ્રમામાં, એક તમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે 'અથવા એગે પક્ષપ્પમાણ એગે ધૂમપ્પમાણ એગે તમાણ એગે અહે સત્તમાણ હોજના' (૩૫) અથવા એક પક્ષપ્રમામાં એક ધૂમપ્રમામાં એક તમપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે ચતુષ્ક સંયોગી ૩૫ આંત્રાએ (વિકલ્પે) થાય છે

અસંયોગી ૭ દ્વિક સંયોગી ૬૩, ત્રિક સંયોગી ૧૦૫ અને ચતુષ્ક

સ્ત્રીવેદક-પુરુષવેદક-નપુંસકવેદકેષુ જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકમજ્ઞઃ પૂર્વોક્તા-
સ્યોમજ્ઞાઃ ત્રિજ્ઞેયાઃ । અત્રવેદાત્ વેદાન્તરસંજ્ઞમણે પ્રથમસમયે અપ્રદેશત્વમ્, દ્વિતી-
યાસમયેષુ ચ સપ્રદેશત્વં ત્રિત્રાય મજ્ઞકત્રયં ત્રિજ્ઞેયમ્ । કિન્ત્વત્ર ‘નવરં-નપુમ્નજવેયે
અગિદિયેસુ અમંગયં’ નવરં વિશેષસ્તુ નપુમ્નજવેદે એકેન્દ્રિયેષુ અમજ્ઞકમ્ વહ્નર્ના
મજ્ઞાનામ્ અભાવઃ, અપિતુ એક એવ મજ્ઞઃ, તથા ચ નપુમ્નજવેદકદ્વંદ્વકે પૃથિવ્યા-
ધેકેન્દ્રિયેષુ ‘સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ’ इत्येक एव मज्ञो वाच्यः पूर्वोक्तरीत्या ।
સ્ત્રીવેદકદ્વંદ્વ-પુરુષવેદકદ્વંદ્વકેષુ દેવ-પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્ય-પદાન્યેવ વાચ્યાનિ,
નપુંસકવેદકદ્વંદ્વકયોસ્તુ દેવવર્જાનિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્યપદાનિ વત્તવાનિ,
સિદ્ધપદં ચ ત્રિવિધિ વેદકેષુ ન લક્ષ્યમ્ તત્ર વેદાભાયાત્ । ‘અવેયગા જઞ્ઞા અક-

વેદમે, પુરુષવેદમે ઓર નપુંસકવેદ દ્વાર મેં જીવાદિક પદોમેં ત્રીન ભંગ
હેં । જવ એક વેદસે દુસરે વેદમે સંક્રમણ હોતા હેં તય પ્રથમ સમય મેં
અપ્રદેશત્વ ઓર દ્વિતીયાદિ સમયો મેં સપ્રદેશત્વ સમજાકર પહિલે કી
તરહ યહાં ત્રીન ભંગ સમજના ચાહિયે । નપુંસક વેદકે દોનોં દ્વંદ્વકોં મેં
તો એકેન્દ્રિયોમેં એકહી ભંગ હોતા હેં ‘અમંગયં’ પદ યહ સમજતા હેં કિ
યહાં એકેન્દ્રિયોં મેં અનેક ભંગો કા હી અભાવ હે-એક મજ્ઞ જો (સપ્ર-
દેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) યહ હેં ઇસકા અભાવ નહીં હેં । અતઃ યહાં પર એક
હી ભંગ હેં । સ્ત્રીવેદ દ્વંદ્વકોં મેં પુરુષવેદ દ્વંદ્વકોં મેં દેવ, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ
ઓર મનુષ્ય ઇન પદોં કા હી પ્રયોગ કરના ચાહિયે, તથા નપુંસક વેદકે
દોનોં દ્વંદ્વકોં મેં દેવ પદકો છોડકર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ ઓર મનુષ્ય ઇન
પદોં કા પ્રયોગ કરના ચાહિયે । સિદ્ધ પદકા પ્રયોગ ત્રીનોં વેદોં મેં સે
કિસી ભી વેદકે દ્વંદ્વક મેં નહીં કરના ચાહિયે-કયોં કિ ચે વેદરહિત

પુરુષવેદમાં અને નપુંસક-વેદદ્વારમાં ભવાદિક પદોમાં ત્રણ ભંગ છે. જ્યારે
એક વેદમાથી બીજા વેદમાં સંક્રમણ થાય છે, ત્યારે પ્રથમ સમયે અપ્રદેશત્વ
અને દ્વિતીય આદિ સમયોમાં સપ્રદેશત્વ સમજીને આગળ બતાવ્યા પ્રમાણેના
ત્રણ ભંગ સમજવા નપુંસક વેદકના બંને દંડોમાં તો એકેન્દ્રિયમાં એકજ
ભંગ થાય છે. (અમંગયં) પદ એ બતાવે છે કે આહી એકેન્દ્રિયોમાં અનેક
ભંગો થતા નથી, પણ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ થાય છે.
સ્ત્રીવેદ દંડોમાં, અને પુરુષવેદ દંડોમાં દેવ, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ અને મનુષ્યો
આ ત્રણ પદોનો જ પ્રયોગ કરવો. નપુંસક વેદના બંને દંડોમાં દેવપદને
જતું કરીને પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ અને મનુષ્યોનો જ પ્રયોગ કરવો. સિદ્ધપદનો
પ્રયોગ ત્રણ વેદોમાથી એક પણ વેદના દંડમાં કરવા ભેદ એ નહીં, કારણ

સાર્થ' અવેદકા યથા અરુપાયિનસ્તથા વક્તવ્યાઃ, एष च अरुपायिणां जीव-
मनुष्यसिद्धपदेषु मङ्गप्रपत्य प्रतिपादितत्वेन अवेदकानामपि बहुत्वदण्डके जीव-
मनुष्य-सिद्धपदेष्वेव मङ्गप्रपत्त पूर्वोक्त वक्तव्यम् । 'सरीरी जहा ओद्दिमो' शरीरी
यथा औद्दिम-सामान्यजीव प्रतिपादितस्तथा विज्ञेय, तथा च औद्दिमदण्डक
यत् शरीरिणाम् एकत्वबहुत्वदण्डकपो जीवपदे सप्रवेशता एव वक्तव्या, नत्वं
प्रदेशता, सशरीरित्वस्थानादित्वात्, नैरयिकादिषु तु बहुत्वदण्डके मङ्गप्रपत्त,
एकेन्द्रियपृथिव्यादिषु केवल द्वीयो मङ्गः । 'ओरात्रिय-वेडम्बिय-सरीराण
जीव-एगिन्दियवज्जो तियमगो' औदारिक-वैक्रियशरीरेषु बीवैकेन्द्रियवर्ज' जीव
पदम् एकेन्द्रियपृथिव्यादिपदानि वर्जयित्वा विज्ञमङ्गः, पूर्वोक्तास्ययोमङ्गा वाच्या,
तथा च औदारिक-वैक्रिय-सशरीराणां बहुत्वदण्डके जीवपद, एकेन्द्रियपृथिव्या
दिपदेषु च केवलम् 'सप्रदेशाच्च अप्रदेशाच्च' इति द्वीय एव मङ्गो विज्ञेय, तेषु

होते हैं । (अवेद ॥ जहा अक्साई) जीव मनुष्य और सिद्ध इन तीन
पदों में ही अवेदकता का आश्रय करके अरुपायवाले जीवों की तरह
तीन भग होते हैं । 'ससरीरी जहा ओद्दिमो' सामान्य जीव दण्डककी तरह
सशरीरी के दोनों दण्डकोंमें जीव पदमे सप्रवेशकताका ही कथन काना
चाहिये, अप्रदेशता का नहीं—क्यों कि सशरीरता अनादि काल से है ।
नैरयिक आदिकों में तो बहुत्वविषयक द्वितीय दण्डक में तीन मङ्ग होते
हैं । तथा एकेन्द्रिय पृथिव्यादिकों में केवल तीसरा भग होता है । (ओरा
त्रिय-वेडम्बिय सरीराणां जीव एगिन्दियवज्जो तियमगो) औदारिक
शरीरवालों में वैक्रिय शरीरवालों में जीव पद और एकेन्द्रिय को छोड़
कर पूर्वोक्त तीन भग होते हैं । तथा च—औदारिक और वैक्रिय शरीर
वाले जीवों के बहुत्व दण्डकमें और एकेन्द्रिय पृथिव्यादिक पदों में केवल

કે સિદ્ધો વેદરહિત હોય છે (અવેદકા જહા અક્સાઈ) છત્ર, મનુષ્ય અને
સિદ્ધ આ ત્રણ પદોમાં જ અવેદકતાને અનુકૂળીને અરુપાયવાળા છત્રોની જેમ
ત્રણ ભગ થાય છે

(સસરીરી જહા ઓદ્દિમો) સામાન્ય છત્ર દેહની જેમ સશરીરીના અને
દેહોમાં છત્રપદમાં સપ્રદેશતાનું જ કથન કરવું એટલે, અપ્રદેશતાનું કથન
કરવું એટલે નહીં કારણ કે સશરીરતા અનાદિ કાળથી હોય છે નારક
આદિમાં તો બહુવિધ વિષયક બીજા દેહોમાં ત્રણ ભગ થાય છે પણ પૃથ્વીકાલ
આદિ એકેન્દ્રિય છત્રોમાં તો માત્ર ત્રીજો ભગ જ થાય છે (ઓરાત્રિય-વેડ
મ્બિય સરીરાણાં જીવ એગિન્દિયવજ્જો તિયમગો) ઔદારિક શરીરવાળામાં અને
વૈક્રિય શરીરવાળામાં છત્રપદ અને એકેન્દ્રિયને ઠાણીને પૂર્વોક્ત ત્રણ ભગ થાય
છે ઔદારિક અને વૈક્રિય શરીરવાળા છત્રોના બહુવિધ દેહોમાં છત્રપદમાં ત્રણ

વહનામેવ પ્રતિક્ષણ પ્રતિપન્નાનાં પ્રતિપદમાનાનાં ચોપલમ્ભાત્, શોષેષુ મનુષ્યા-
દિષુ પૂર્વોક્તં મદ્ગત્યમવસેયમ્, તેષુ વહનાં પ્રતિપન્નાનામ્, ઔદારિક-વૈક્રિય-
પરિત્યાગેન ઔદારિકં વૈક્રિય ચ પ્રતિપદમાનાનામ્ એકાદીનાં સદ્ભાવાત્,
કિન્ત્વત્ર ઔદારિકૈકત્વવહુત્વદણ્ડકયોઃ નૈરયિકાઃ દેવાશ્ચ ન વક્તવ્યાઃ,
વૈક્રિયદણ્ડકયોશ્ચ પૃથિવ્યસંજોવનસ્પતિ-વિકલેન્દ્રિયા ન વક્તવ્યાઃ, અત્ર વૈક્રિય-
દણ્ડકે એકેન્દ્રિયપદે તૃતીયમદ્ગત્યને કથં ન વિરોધઃ? इति चेदाह-असंख्यातानां

(સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) એસા એક તીસરા હી ભંગ હોતા હૈ । ક્યોં
કિ ઉનમેં પ્રતિક્ષણ પ્રતિપન્ન ઔર અપ્રતિપદમાન અનેક જીવોં કી પ્રાપ્તિ
હોતી હૈ । શોષ મનુષ્યાદિકોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । ક્યોં કિ
इनमें અનેक प्रतिपन्न जीवों का और औदारिक वैक्रिय शरीर को छोड़
कर पुनः औदारिक और वैक्रिय शरीर को पानेवाले एकादि जीव का
सद्भाव पाया जाता है । यहां औदारिक के एकत्व और बहुत्व दण्डक
में नैरयिक और देव इन पदों का प्रयोग नहीं करना चाहिये-क्यों कि
इनको औदारिक शरीर नहीं होता है । वैक्रिय के दोनों दण्डकोंमें पृथिवी
अप्, तेज, वनस्पति और विकलेन्द्रिय इन पदों का प्रयोग नहीं करना
चाहिये-क्योंकि इन जीवोंको वैक्रिय शरीर नहीं होता है । यहां ऐसी आठां-
का नहीं करनी चाहिये कि-वैक्रियदण्डक में एकेन्द्रिय पद में जो आपने
तीसरा भंग कहा है सो उसमें विरोध क्यों नहीं आवेगा ? नहीं आवेगा

પાંચે એકેન્દ્રિય પદોમાં (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ (ત્રીજો
ભંગ) થાય છે કારણ કે તેમાં પ્રત્યેક ક્ષણે પ્રતિપન્ન (પૂર્વોત્પન્ન) અને
પ્રતિપદમાન અનેક જીવોની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે એ સિવાયના મનુષ્ય
આદિ જીવોમાં ત્રણ ભંગ થાય છે, કારણ કે તેમનામાં અનેક પૂર્વોત્પન્ન જીવોનો
અને ઔદારિક કે વૈક્રિય શરીરનો પરિત્યાગ કરીને ફરીથી ઔદારિક કે વૈક્રિય
શરીર પ્રાપ્ત કરનાર કોઈક (એકાદિ) જીવનો સદ્ભાવ રહે છે અહીં
ઔદારિકના એકત્વ અને બહુત્વ દરેકમાં નારક અને દેવનો પ્રયોગ થતો નથી,
કારણ કે તેમને ઔદારિક શરીર હોતું નથી વૈક્રિયના બંને દરેકોમાં પૃથ્વી-
કાય, અપકાય, તેજસ્કાય, વનસ્પતિકાય અને વિકલેન્દ્રિયનો પ્રયોગ કરવો
નહી, કારણ કે તે જીવોને વૈક્રિય શરીર હોતું નથી અહીં એવી આશંકા
કરવી જોઈએ નહીં કે વૈક્રિય એકેન્દ્રિય જીવોને આપે ત્રીજો ભંગ લાગી પડ્યો
છે. તો શું અહીં વિરોધભાસ લાગતો નથી ? આ શકાતું સમાધાન નીચે

વાયુનાં પ્રતિસમયં વૈક્રિયકરણમાશ્રિત્યૈવ સયોક્તત્વેન ન વિરોધતિ । યદપિ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચો મનુષ્યાશ્ચ વૈક્રિયલક્ષિયમન્તોઽત્યા એવ સત્તિ, તથા ચ તત્ર મજ્જપ્રયં નોપપદ્યતે તથાપિ તેષામ્ 'તિપર્મગે' ધિ શ્રિરુપદ્વચનસામર્થ્યાન્ બહૂનાં વૈક્રિયા-વસ્થિતત્ત્વમ્ એકાદીનામ્ વૈક્રિય પ્રતિપદ્ય માનત્વમવસેયમ્ । 'આહારગત્તરીરે ઝીર મણુપસુ છમ્મગા' આહારકશરીરે આહારકશરીરિણાં બહુત્વદષ્ટકે ઝીર-મનુષ્ય પદયો પૂર્વોક્તા પદ્મજ્ઞા વિજ્ઞેયાઃ આહારકશરીરિણાં મનુષ્યેભ્યોઽવ્યત્તાત્ । અન્યેષાં ઝીવાનાં તુ આહારકશરીરત્વ નૈવ સમવતિ 'તેયગ-ચમ્મગાણ જ્ઞા ઓહિયા' તૈજસ-કાર્મણશરીરિણામ્ યથા ઔઘિકાઃ સામાન્યગ્રીવા ઉક્તાસ્થા વિજ્ઞેયા, તત્ર ચ ઝીરા સમદેશા એવ વક્ષ્યાઃ તૈજસ કાર્મણસંયોગસ્થાનાદિત્વાત્ ।

કયોં કિ અસત્ત્યાત વાયુકાયજીવોં કી પ્રતિક્ષણ હતી હુઈ વૈક્રિયક્રિયા કો હી છેકર એસા કહા ગયા હૈ, અતઃ વિરોધ ખાને કિ યહાં કોઈ વાત નહીં હૈ તથા-પચેન્દ્રિયતિર્યેષ્ઠ ઓર મનુષ્ય યદપિ વૈક્રિયલક્ષિયાલે ઘોડે હી હોતે હૈ, ફિર ખી इनमें तीन भंग कहे गये हैं । सो इस बातके सामर्थ्य से यही संभवित होता है कि वैक्रीयशरीर वाले पूर्वप्रतिपक्ष मनुष्य तिर्येष्ઠ जीव अनेक होते हैं और वैक्रीयप्रतिपक्षमान जीव एकादि होता है । (आहारगसरीरे जीवमणुपसु छम्मगा) आहारक शरीरवालों के बहुत्वदष्टक में जीव मनुष्यपद में पूर्वोक्त छह भंग होते हैं । कारण कि आहारक शरीर वाले मनुष्य घोड़े होते हैं और अवशिष्ट जीवों को आहारक शरीर होता नहीं है । (तेयगचम्मगाणं ज्ञा ओहिया) तैजस और कर्मण शरीर वाले जीव सामान्य जीवों के समान कहे गये हैं ।

પ્રમાણે છે-અસત્ત્યાત વાયુકાય લીવેની પ્રતિક્ષણે થતી વૈક્રિય ક્રિયાને અતુ લક્ષીને જ એવુ કહ્યું છે તેથી આ વાતમાં કોઈ વિરોધ શાસ રહેતો નથી. તથા પચેન્દ્રિય તિર્ય ચ અને મનુષ્ય એ કે વૈક્રિય લક્ષિયાણા ઘોડાં જ હોય છે તેા પણ તેમના ત્રણ ભાગ કહ્યા છે તેા આ વાતને આધારે એજ સભ વિત હોય છે કે વૈક્રિય શરીરવાળા પૂર પ્રનિરત મનુષ્ય તિર્ય ચ છત્ર અનેક હોય છે અને વક્રિય પ્રતિપદ્યમાન છત્ર તેા કોઈક (એકાદ) જ હોય છે (આહારગસરીરે ઝીવમણુપસુ છમ્મગા) આહારક શરીરવાળાના બહુત્વ દષ્ટકમાં છત્ર અને મનુષ્ય પદમાં પૂર્વોક્તા છ ભાગ વાય છે, કારણ કે આહારક શરીરવાળા મનુષ્ય ઘોડા હોય છે અને અવશિષ્ટ (ઓહિયા) લીવેને આહારક શરીર હોતુ નથી. (તેયગચમ્મગાણં જ્ઞા ઓહિયા) તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા લીવેને સામાન્ય લીવો જેવાં કહ્યાં છે કારણ કે તૈજસ અને

નૈરયિકાદયસ્તુ તૈજસકાર્મણશરીરિણઃ ત્રિભક્ત્રકાઃ, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદયશ્ચ કેવલં તૃતીયભક્ત્રકા એવ વાચ્યાઃ । एतेषु च सशरीरादिदण्डकेषु सिद्धपदं न वाच्यं, तस्य सशरीरत्वविरहात् । 'असरीरेहिं जीव-सिद्धेहिं त्रियभंगो' अशरीरेषु सप्रदेश-त्वादिना वक्तव्येषु जीवादिषु जीव-मिद्वपदयोः पूर्वोक्ताः त्रयोभक्ताः विज्ञेयाः, 'अन्वेपां मनुष्यनैरयिकादीनाम् अशरीरत्वाभावात् । 'आहारपञ्जत्तीए, सरीर-पञ्जत्तीए, इन्द्रियपञ्जत्तीए, आणपाणपञ्जत्तीए जीव-एगिन्दियवज्जो त्रियभंगो' आहारपर्याप्तौ, शरीरपर्याप्तौ, इन्द्रियपर्याप्तौ, आन-प्राण (श्वासोच्छ्वास) पर्याप्तौ

કર્મો કિ તૈજસ ઔર કાર્મણ શરીર કા સંયોગ અનાદિ હોને કે કારણ યહાં પર જીવોં મેં સપ્રદેશના હી કહી ગઈ હૈ । તથા તૈજસ ઔર કાર્મણ શરીર વાલે જો નૈરયિક આદિ જીવ હૈં ડનમેં ત્રીન ભંગ કહે ગયે હૈં । તથા-એકેન્દ્રિય જો પૃથિવ્યાદિક જીવ હૈં ડનમેં કેવલ એક તીસરા હી ભંગ કહા ગયા હૈ । ઇન સશરીરાદિ દણ્ડકોં મેં સિદ્ધપદ કા પ્રયોગ ઇસ-લિયે નહીં કરના ચાહિયે કિ સિદ્ધજીવ અશરીર હોતે હૈં । (અસરીરેહિં જીવસિદ્ધેહિં ત્રિયભંગો) સપ્રદેશત્વાદિરૂપ સે કહને કે યોગ્ય અશરીર જીવાદિક મેં-જીવપદ મેં ઔર સિદ્ધપદ મેં-પૂર્વોક્ત ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । કર્મો કિ જીવ ઔર સિદ્ધ કે સિવાય દૂસરે જીવોં મેં અર્થાત્ મનુષ્ય એવં નૈરયિક આદિકોં મેં અશરીરતા કા અભાવ રહતા હૈ । (આહારપ-જ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ ઇન્દ્રિયપજ્જત્તીએ આણપાણપજ્જત્તીએ જીવએગિન્દિ-યવજ્જો જીવાહો ત્રિયભંગો) આહારપર્યાસિદ્ધાર મેં, શરીરપર્યાસિદ્ધાર મેં ઇન્દ્રિયપર્યાસિદ્ધાર મેં, ઔર શ્વાસોચ્છ્વાસપર્યાસિદ્ધાર મેં જીવપદ ઔર

કાર્મણ શરીરનો સંયોગ અનાદિ હોવાને કારણે એવા શરીરવાળા જીવોમાં સપ્રદેશતા જ દહી છે, તથા તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા જે નારક આદિ જીવો છે, તેમના ત્રણ ભાગ કહ્યા છે, તથા પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય જીવોમાં ત્રીજો એક ભાગ કહ્યો છે સિદ્ધ જીવ અશરીરી હોય છે, તે કારણે આ અશરીરી આદિ દહકોમાં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ થતો નથી (અસરીરેહિં જીવ સિદ્ધેહિં ત્રિયમંગો) સપ્રદેશત્વાદિ રૂપે કહેવા યોગ્ય અશરીરી જીવાદિકમાં-જીવ પદમાં અને સિદ્ધપદમાં-પૂર્વોક્ત ત્રણ ભાગ થાય છે, કારણ કે જીવ અને સિદ્ધ સિવાયના મનુષ્ય, નારક આદિકોમાં અશરીરતાનો અભાવ હોય છે

(આહારપજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ, ઇન્દ્રિયપજ્જત્તીએ આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ એગિન્દિયવજ્જો જીવાહો ત્રિયમંગો) આહાર પર્યાસિદ્ધારમાં, શરીર પર્યાસિદ્ધારમાં, ઇન્દ્રિય પર્યાસિદ્ધારમાં, અને શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાસિદ્ધારમાં જીવપદ અને

વાયુનાં પ્રતિસમયં વૈક્રિયકરણમાધિત્યૈષ તથોક્તત્વેન ન ચિરોપશ્વતિ । પદ્યપિ પદ્મે
 ન્દ્રિપતિર્યશ્ચો મનુષ્યાશ્ચ વૈક્રિયચન્ધિમન્તોડલ્યા એવ સત્તિ, તથા ચ તત્ર મહુત્રયં
 નોપપદ્યતે તથાપિ તેષામ્ 'તિયમંગે' સિ ત્રિરુપકરણનસામર્થ્યાત્ વહુનાં વૈક્રિયા-
 ચસ્થિતત્વમ્ એકાદીનામ્ વૈક્રિય પ્રતિપદ્ય માનત્વમવસેયમ્ । 'આહારગસરીરે જીવ-
 મણુણસુ છન્મગા' આહારકસરીરે આહારકસરીરિણાં વહુત્વદ્દષ્ટકે જીવ-મનુષ્ય-
 પદ્યો પૂર્વોક્તાઃ પદ્મમદ્વા વિશ્લેષ્યા આહારકસરીરિણાં મનુષ્યેભ્યોડ્યત્વાત્ ।
 અન્યેષાં જીવનાનાં તુ આહારકસરીરસ્ત્વ નૈવ સંભવતિ 'તેયગ-ક્રમગાણં જહા
 ઓહિયા' તૈજસ-કાર્મણસરીરિણામ્ યથા ઔઘિકાઃ સામાન્યમીવા ઉક્તાસ્તથા
 વિશ્લેષ્યા, તત્ર ચ જીવા સમપ્રેક્ષા એવ વક્તવ્યાઃ તૈજસ કાર્મણસયોગસ્યાનાદિત્વાત્ ।

કર્ષોં કિ અસાધ્યાત વાયુકાયજીવોં કી પ્રતિક્ષણ હોતી હુઈ વૈક્રિયક્રિયા
 કો હી છેકર એસા કહા ગયા હૈ, અતઃ ચિરોચ માને કિ યહાં કોઈ વાયુ
 નહીં હૈ તથા-પચેન્દ્રિયતિયચ ઓર મનુષ્ય યદ્યપિ વૈક્રિયલન્ધિચાલે થોડે
 હી દોતે હૈ, ફિર મી હનમેં તીન ભગ કહે ગયે હૈં । સો હસ વાતકે સામ-
 થ્ય સે યહી સંભવિત હોતા હૈ કિ વૈક્રિયશરીર ચાલે પૂર્વપ્રતિપક્ષ મનુષ્ય
 તિયંચ જીવ અનેક દોતે હૈં ઓર વૈક્રિયપ્રતિપક્ષમાન જીવ એકાદિ હોતા
 હૈ । (આહારગસરીરે જીવમણુણસુ છન્મગા) આહારક શરીરચાલોં કે
 વહુત્વદ્દષ્ટક મેં જીવ મનુષ્યપદ મેં પૂર્વોક્ત છત્ર ભંગ દોતે હૈં । કારણ
 કિ આહારક શરીર ચાલે મનુષ્ય થોડે દોતે હૈં ઓર અવશિષ્ટ જીવોં કો
 આહારક શરીર હોતા નહીં હૈ । (તેયગક્રમગાણં જહા ઓહિયા) તૈજસ
 ઓર કાર્મણ શરીર ચાલે જીવ સામાન્ય જીવોં કે સમાન કહે ગયે હૈં ।

પ્રમાણે છે-અસાધ્યાત વાયુકાય જીવોની પ્રતિક્ષણે થતી વૈક્રિય ક્રિયાને જનુ
 લક્ષીને જ એવું કહ્યું છે તેથી આ વાતમાં કોઈ વિરોધભાસ રહેતો નથી.
 તથા પચેન્દ્રિય તિયચ અને મનુષ્ય એ કે વૈક્રિય લન્ધિચાણા મો । જ દોષ
 છે તો પણ તેમના ત્રણ ભાગ કહ્યા છે તો આ વાતને આધારે એજ સભ-
 વિત દોષ છે કે વૈક્રિય શરીરચાણા પૂર્વ પ્રતિપક્ષ મનુષ્ય તિયચ છત્ર અનેક
 દોષ છે અને વૈક્રિય પ્રતિપક્ષમાન છત્ર તો કોઈક (એકાદ) જ દોષ છે
 (આહારગસરીર જીવમણુણસુ છન્મગા) આહારક શરીરચાણાના જુરુવ દોષમાં
 છત્ર અને મનુષ્ય પદમાં પૂર્વાક્ત છત્ર ભંગ થાય છે કારણ કે આહારક શરી-
 રચાણા મનુષ્ય મો । દોષ છે અને અવશિષ્ટ (જાડીના) એવાને આહારક
 શરીર હોતું નથી. (તેયગક્રમગાણં જહા ઓહિયા) તૈજસ અને કાર્મણ
 શરીરચાણા એવાને સામાન્ય એવો નેવા કહ્યો છે કારણ કે તૈજસ અને

નૈરયિકાદયસ્તુ તૈજસકાર્મણશરીરિણઃ ત્રિભજ્જકાઃ, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદયશ્ચ કેવલં તૃતીયભજ્જકા એવ વાચ્યાઃ । એતેષુ ચ સશરીરાદિદણ્ડકેષુ સિદ્ધપદં ન વાચ્યં, તસ્ય સશરીરત્વનિરહાત્ । ‘અસરીરેહિં જીવ-સિદ્ધેહિં તિયમંગો’ અશરીરેષુ સપ્રદેશ-ત્વાદિના વક્તવ્યેષુ જીવાદિષુ જીવ-મિદ્રપદયોઃ પૂર્વોક્તાઃ ત્રયોભજ્જાઃ વિજ્ઞેયાઃ, અન્યેષાં મનુષ્યનૈરયિકાદીનામ્ અશરીરત્વાભાવાત્ । ‘આહારપજ્જત્તીએ, સરીર-પજ્જત્તીએ, ઇંદિયપજ્જત્તીએ, આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ-એગિંદિયવજ્જો તિયમંગો’ આહારપર્યાપ્તૌ, શરીરપર્યાપ્તૌ, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તૌ, આન-પ્રાણ (શ્વાસોચ્છ્વાસ) પર્યાપ્તૌ

કયોં કિ તૈજસ ઓર કાર્મણ શરીર કા સંયોગ અનાદિ હોને કે કારણ યહાં પર જીવોં મેં સપ્રદેશના હી કહી ગઈ હૈ । તથા તૈજસ ઓર કાર્મણ શરીર વાલે જો નૈરયિક આદિ જીવ હૈં उनमें तीन भग कहे गये हैं । तथा-एकेन्द्रिय जो पृथिव्यादिक जिव हॆं उनमें केवल एक तीसरा ही भग कहा गया है । इन सशरीरादि दण्डकों में सिद्धपद का प्रयोग इस-लिये नहीं करना चाहिये कि सिद्धजीव अशरीर होते हैं । (असरीरेहिं जीवसिद्धेहिं तियभंगो) सप्रदेशत्वादिरूप से कहने के योग्य अशरीर जीवादिक में-जीवपद में और सिद्धपद में-पूर्वोक्त तीन भंग होते हैं । कयों कि जीव और सिद्ध के सिवाय दूसरे जीवों में अर्थात् मनुष्य एवं नैरयिक आदिकों में अशरीरता का अभाव रहता है । (आहारप-ज्जत्तीए, सरीरपज्जत्तीए इंदियपज्जत्तीए आणपाणपज्जत्तीए जीवएगिंदि-यवज्जो जीवाइओ तियभंगो) आहारपर्यासिद्धार में, शरीरपर्यासिद्धार में इन्द्रियपर्यासिद्धार में, और श्वासोच्छ्वासपर्यासिद्धार में जीवपद और

કાર્મણ શરીરનો સયોગ અનાદિ હોવાને કારણે એવાં શરીરવાળાં જીવોમાં સપ્રદેશતા જે હકી છે, તથા તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા જે નારક આદિ જીવો છે, તેમના ત્રણ ભગ કહ્યા છે, તથા પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય જીવોમાં ત્રીણે એક ભગ કહ્યો છે સિદ્ધ જીવ અશરીરી હોય છે, તે કારણે આ અશરીરી આદિ દંડકોમાં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ થતો નથી. (અસરીરેહિં જીવ સિદ્ધેહિં તિયમંગો) સપ્રદેશત્વાદિ રૂપે કહેવા યોગ્ય અશરીરી જીવાદિકમાં-જીવ પદમાં અને સિદ્ધપદમાં-પૂર્વોક્ત ત્રણ ભગ થાય છે, કારણ કે જીવ અને સિદ્ધ સિવાયના મનુષ્ય, નારક આદિ કોમાં અશરીરતાનો અભાવ હોય છે

(આહારપજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ, ઇંદિયપજ્જત્તીએ આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ એગિંદિયવજ્જો જીવાઈઓ તિયમંગો) આહાર પર્યાસિદ્ધારમાં, શરીર પર્યાસિદ્ધારમાં, ઇન્દ્રિય પર્યાસિદ્ધારમાં, અને શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાસિદ્ધારમાં જીવપદ અને

ષ જીવૈકેન્દ્રિયર્જ જીવપદમ્ एकेन्द्रियपृथिव्यादिपदानि च वर्जयित्वा मनुष्या
 વિષુ મિક્રમદ્વ, પૂર્વોક્તાસ્યપોમદ્વા વક્તવ્યાઃ જીવપદે, एकेन्द्रियपृथिव्यादिपदेषु तु
 बहूनाम् आहार-शरीरे-न्द्रिया-ऽऽनमणपर्याप्तीः प्रतिपन्नानां, बहुनामेव च आह
 રાષપર્યાસિપરિત્ય ગેન આહારાદિપર્યાપ્તિમિઃ પર્યાપ્તિમાત્ર પ્રતિપન્નમાનાનાં સદ્માત્રાત્
 ' बहवः समदेशाश्च बहवः अप्रदेशाश्च ' इति तृतीयो भङ्ग एव वक्तव्यः, त्याગમય
 ' मासा-मणपञ्जशीष् जहा सन्नी ' માપામનસોઃ પર્યાપ્તિ માપામનઃપર્યા
 પ્તિસ્તસ્પ્યામ્ ઘટુશ્ચુતામિમત્તરવાદેકત્વ વિવસિતમ્ માપા-મનઃપર્યાપ્તોરિત્યર્થઃ
 પપૌપ્તિમન્તો જીવાઃ યયાસન્નિનઃ પૂર્વ પ્રતિપાદિતાસ્તયા સમ્પ્રદેસત્વાદિના વક્તવ્યાઃ,

एकेन्द्रियपृथिव्यादिकपदों में छोड़कर मनुष्यादिकों में पूर्वोक्त तीन भंग
 होते हैं। जीवपद में एवं एकेन्द्रियपृथिव्यादिक पदों में तो अनेक जीवों
 का जो कि आहार, शरीर, इन्द्रिय और स्वासोच्छ्वास इन पर्याप्तियों
 को पहिले से ही प्रतिपन्न किये हुए होते हैं सञ्जाय रहता है, तथा आह-
 रादि अपर्याप्ति भाव के परित्याग से आहारादि पर्याप्तियों से जो पर्या
 प्तिभाव को प्रतिपन्नमान होते हैं ऐसे भी अनेक जीवों का सञ्जाय
 रहता है-इस कारण " बहवः समदेशाश्च बहवः अप्रदेशाश्च " यहाँ
 ऐसा एक तीसरा ही भंग होता है। तथा पाक्षी के अन्य जीवों में तीन
 भंग होते हैं। (मासामणपञ्जशीष् जहा सन्नी) मापा और मन की
 ओ पर्याप्ति है वह मापामनःपर्याप्ति है। मापापर्याप्ति और मन पर्याप्ति
 इस प्रकार की ये दो पर्याप्तियाँ अलग २ हैं-फिर भी जो यहाँ उन्हें
 एकरूप जैसा विवक्षित किया गया है उसका कारण यह भुजजनों को

પૃથ્વીકાય આદિ પાચ એકેન્દ્રિય પદોને છોડીને બાકીના મનુષ્ય આદિકોમાં
 પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે એવપદમાં અને એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય આદિક
 પદોમાં તો આહાર, શરીર હન્દ્રિય અને સ્વાસોચ્છ્વાસ આ પર્યાપ્તિઓને
 પહેલેથી જ પ્રાપ્ત કરી હોય એવાં અનેક જીવોનો સદ્ભાવ રહે છે, તથા
 આહારાદિ અપર્યાપ્તિ અવસ્થાનો ત્યાગ કરીને અહારાદિ પર્યાપ્તિ અવસ્થામાં
 આવતા હોય એવા અનેક જીવોનો પણ સદ્ભાવ રહે છે, તે કારણે (बहवः
 समदेशाश्च बहवः अप्रदेशाश्च) અહીં આ એક ત્રીજો ભંગ જ થાય છે અને
 બાકીના જીવોમાં ત્રણે ભંગ થાય છે (मासामण पञ्जशीष् जहा सन्नी) માપા
 અને મનની ૨ પર્યાપ્તિ છે તેને માપામન પર્યાપ્તિ કહ્યું છે બાપા પર્યાપ્તિ અને
 મન પર્યાપ્તિ એ બન્ને જુદી જુદી પર્યાપ્તિઓ છે છતાં પણ અહીં તેમને
 એકત્ર જોવી બતાવવામાં આવી છે તેન કારણ એ છે કે યજ્ઞ વિદ્વાનોએ

તથા ચ સંજ્ઞિનાં જીવાદિષુ મજ્જત્રયસ્યોક્તત્વેન અત્રાપિ સર્વપદેષુ મજ્જત્રયં વક્તવ્યમ્, પચ્ચેન્દ્રિયપદાન્યેવાત્ર વક્તવ્યાનિ, અન્યેષાં મિશ્રિતભાષામનઃપર્યાપ્તિવિરહાત્ । ‘આહાર અપજ્જત્તીણ જહા અણાહારગા’ આહારાપર્યાપ્તૌ યથા અનાહારકા ઉક્તા-સ્તથા વક્તવ્યાઃ, તથા ચ-અનાહારકેષુ જીવૈકેન્દ્રિયવર્જિતેષુ મજ્જપદ્મકસ્યોક્તત્વેના-ત્રાપિ પદ્ મજ્જા મણિતવ્યાઃ, આહારપર્યાપ્તિમતામલ્પત્વાત્ । જીવૈકેન્દ્રિયેષુ ચ મજ્જકસ્યોક્તત્વેન જીવપદે, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદેષુ ચ ‘સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ’ इत्येक एव तृतीयो मज्जः, सततं विग्रहगतिमताम् आहारपर्याप्तिमतां बहूनां सद-

इनमें एकत्व मान्य है । भाषापर्याप्ति और मनः पर्याप्ति से पर्याप्त हुए जीव संज्ञी जीवों की तरह सप्रदेशत्व आदि रूप से कहे गये हैं ऐसा जानना चाहिये । तथा-संज्ञी जीवों की तरह समस्त पदों में तीन भंग होते हैं । यहां पर पञ्चेन्द्रिय पदों का ही प्रयोग करना चाहिये । क्यों कि अन्य जीवों को मिश्रित भाषामनः पर्याप्ति का अभाव रहता है । “आहार अपज्जत्तीण जहा अणाहारगा” जिस तरह से अनाहारक जीव कहे गये हैं उसी प्रकार से आहार अपर्याप्ति में भी जानना चाहिये-जीव और एकेन्द्रियवर्जित अनाहारकों में छह भंग कहे गये हैं, सो यहाँ पर भी छह भंग कहना चाहिये-क्यों कि आहारक पर्याप्ति वाले जीव अल्प होते हैं । जीवपद में और एकेन्द्रियपृथिवी आदिकपदों में “सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च” ऐसा एक तीसरा ही भंग होता है । क्यों कि आहार अपर्याप्तिवाले विग्रहगत्यापन्न जीव निरन्तर अनेक मिलते

તેમના એકત્વને માન્ય કરેલું છે ભાષા પર્યાપ્તિ અને મન પર્યાપ્તિની પર્યાપ્ત થયેલા જીવોના સપ્રદેશત્વ આદિનું કથન સહી જીવોના કથન પ્રમાણે જ સમજવું અહીં પણ સહી જીવોની જેમ સમસ્ત પદોમા ત્રણ ભંગ થાય છે. આ બંને પર્યાપ્તિઓના હડકોમા પચેન્દ્રિય પદોનો જ પ્રયોગ કરવો, કારણ કે તે સિવાયના જીવોમા મિશ્રિત ભાષામન પર્યાપ્તિનો અભાવ હોય છે.

(આહાર અપજ્જત્તીણ જહા અણાહારગા) અનાહારક જીવોના કથન પ્રમાણે જે આહાર અપર્યાપ્તિવાળા જીવોનું કથન સમજવું જીવ અને એકેન્દ્રિય સિવાયના અનાહારકોમા છ ભંગ કહ્યા છે, તો અહીં પણ છ ભંગ સમજવા, કારણ કે આહાર પર્યાપ્તિવાળા જીવો ઓછાં હોય છે. જીવપદમાં એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય આદિકોમા (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ (ત્રીજો ભંગ) ભંગ થાય છે તેનું કારણ એ છે કે આહાર અપર્યાપ્તિવાળા વિગ્રહગતિ પ્રાપ્ત કરી હોય એવા જીવો નિરન્તર અनेक भणी શકે છે.

માયાત્ । ' સરીરઅપજ્જતીય્ ઇંદિય-અપજ્જતીય્ આણ-પાણ-અપજ્જતીય્
 જીવ્ ઇર્ગિદિયવજ્જો સિયમગો ' શરીરાપર્યાપ્તી, ઇન્દ્રિયાપર્યાપ્તી આનપ્રાણાપર્યાપ્તી
 જીવેકેન્દ્રિયવર્ગઃ ઓષપદમ્ એકેન્દ્રિયપૃથિગ્વ્યાદિપદાનિ ચ ઘજ્જપિત્વા મન્યેપુ
 પદેપુ ત્રિકમજ્ઞઃ પૂર્વાક્તાસ્યયો મજ્ઞા, શરીરન્દ્રિયાનપ્રાણાપર્યાપ્તિદાનાં કાઞ્ચ
 પેત્તયા સમપેદ્ધાનાં સઘદેવ લામાત્, અપ્રદેશનાં ચ કદાચિત્ત્વ્ એકાદીનાં લામાત્ ।
 જીવપદે એકેન્દ્રિયપૃથિગ્વ્યાદિપદેષ્વપ્ત્વ સ્તીયો મજ્ઞઃ, કિન્તુ- ' નેરય-દેવ-મણુ
 પરિં છન્મગા ' નૈરયિક-દેવ-મનુજેપુ પૂર્વોક્તાઃ પઠ્ઠમજ્ઞાઃ । ' મામા-મગમપજ્જ
 તીય્ જીવાહમો સિયમગો ' માપા-મનોઽપયાત્તો જીવાત્તિકઃ જીવાદિપદેપુ ત્રિકમજ્ઞઃ
 પૂર્વોક્તાસ્યયો મજ્ઞા ચક્તવ્યા, તથા ચ-જીવે, પંચેન્દ્રિયતિર્યકેષુ ચ વહનાં માપા-

હૈં । (સરીરઅપજ્જતીય્, ઇંદિય અપજ્જતીય્, આણપાણ અપજ્જતીય્
 જીવ-ઈર્ગિદિયવજ્જો) જીવપદ ઔર એકેન્દ્રિયપદોં કો છોફકર શરીર
 અપર્યાપ્તિ મેં, ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તિ મેં, શ્વાસોચ્છ્વાસ અપર્યાપ્તિ મેં, અ-ય
 પદોં મેં પૂર્વોક્ત તીન મગ હોતે હૈં । કારણ કિ શરીર, ઇન્દ્રિય ઔર
 શ્વાસોચ્છ્વાસ સે અપર્યાપ્ત અવસ્થાવાલે જીવ કાલ કી અપેક્ષા સે સપ્ર
 દેશ સર્વથા મિલતે હૈં ઔર અપ્રદેશ કદાચિત્ત્વ્ એકાદિ મિલતા હૈં । જીવ
 પદ મેં ઔર એકેન્દ્રિયપૃથિગ્વ્યાદિક પદોં મેં યહા ણ્ક તીસરા હી મગ હૈં ।
 કિન્તુ (નેરય-દેવ-મણુપરિં છન્મગા) નૈરયિક જીવોં મેં, દેવોં મેં ઔર
 મનુષ્યોં મેં છહ મગ હોતે હૈં । (મામા-મગ-અપજ્જતીય્ જીવાહમો
 સિયમગો) મપાપર્યાપ્તિ ઔર મનઃ પર્યાપ્તિ સે અપર્યાપ્ત દ્વાર મેં જીવા-
 ત્તિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત તીન મગ હોતે હૈં । તથા ચ-જીવ ઔર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યકોં મેં માપા ઔર મન કી અપર્યાપ્તિ કો પ્રતિપક્ષ હુપ્ અનેકજીવોંકા

(સરીર અપજ્જતીય્, ઇંદિય અપજ્જતીય્, આણપાણ અપજ્જતીય્, જીવ
 ઇર્ગિદિયવજ્જો) જીવપદ અને એકેન્દ્રિય પદોં ત્રિવાચના શરીર અપર્યાપ્તિવાળા,
 ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તિવાળા અને શ્વાસોચ્છ્વાસ અપર્યાપ્તિવાળા બાદીના પદોંમાં
 પૂર્વોક્ત ત્રણ કાજ થાય છે કારણ કે શરીર, ઇન્દ્રિય અને શ્વાસોચ્છ્વાસમાં
 અપર્યાપ્તિ અવસ્થાવાળા હોવા કાળની અપેક્ષાએ સપ્રદેશ સદા મળી શકે છે
 અને અપ્રદેશ કદાચે એકાદ જીવ જ મળી શકે છે જીવપદમાં અને એકેન્દ્રિય
 પદોંમાં બહોં ત્રીએ કાજ જ થાય છે પરન્તુ (નેરય, દેવ, મણુપરિં છન્મગા)
 નારદોંમાં દેવોંમાં અને મનુષ્યોંમાં છ કાજ થાય છે

(મામા-મગ-અપજ્જતીય્ જીવાહમો સિયમગો) અપામન અપર્યાપ્તિ દ્વારમાં
 જીવાત્તિક પદોંમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ કાજ થાય છે કહેવાનુ તાત્પર્ય એ છે કે ભાષા

પચ્ચાધિકશતમ્, પચ્ચત્રિશચ્-૭-૬૩-૧૦૫-૩૫ । એતેષાં સર્વેષાં સંમેલને સર્વે દશાધિકશતદ્વયમદ્વાઃ ૨૧૦ મયન્તીતિ ॥ અથ સંક્ષેપતસ્તત્પ્રકારઃ પ્રદર્શયતે-તથાહિ પૃથિવીનામેત્ત્વે સપ્ત વિકલ્પાઃ ૭ । દ્વિકસંયોગે તુ તાસાં પૃથિવીનામ્, 'એકસ્રય.' હત્યનેન નૈરયિકોત્પાદવિકલ્પેન રત્નપ્રભયાસહ-શેષામિ. ક્રમેણ ચારિતામિઃ શર્કરા-પ્રશૃતિપૃથિવીર્મિલ્લબ્ધાઃ પદ્, 'દ્વૌ દ્વૌ' હત્યનેનાપિ પદ, 'ત્રયઃ એકઃ' હત્યને-નાપિ પદેચ, તદેચ મેતેઽષ્ટાદશ ૧૮ । શર્કરાપ્રભયા તુ તથૈવ ત્રિપુ પૂર્વોક્તનૈરયિકો-ત્પાદવિકલ્પેષુ પચ્ચ પચ્ચેતિ પચ્ચદશ, એવં ચાલુકાપ્રભયા ચત્વારશ્ચત્વાર ઇતિ દ્વાદશ, પદ્ધપ્રભયા ત્રયસ્રયઃ ઇતિ ત્રય, ધૂમપ્રભયા 'દ્વૌ દ્વૌ' ઇતિ પદ્, તમઃપ્રભયા એક

સે ચે ૩૫ મંગ હૈં । ૭-૬૩, ૧૦૫, ૩૫ ચે સ્વ મિલ કર કુલ ૨૧૦ મંગ ચાર નૈરયિકોં કે હો જાતે હૈં । સંક્ષેપ સે ઢનકા પ્રકાર ઇસ તરહ સે હૈ પૃથિવિયોં કે એકત્વ મેં ઇનકે ૭ પ્રકાર કહે ગયે હૈં । ઇનકે દ્વિક યોગ મેં ડન પૃથિવિયોં કે ૧-૩ ઇસ નૈરયિક ઉત્પાદ વિકલ્પ કે અનુસાર રત્નપ્રભા પૃથિવી કે સાથ તથા શેષ પૃથિવિયોં કે સાથ યોગ કરને પર ૧-૩ કે ૬ મંગ હો જાતે હૈં ઇસી તરહ સે ૨-૨ કે ઓ ૬ મંગ હો જાતે હૈં ઓર ૩-૧ કે ઓ ૬ મંગ હો જાતે હૈં । કુલ ચે સ્વ મિલ કર ૧૮ મંગ હો જાતે હૈં । શર્કરાપ્રભા કે સાથ ઇન પૂર્વોક્ત નૈરયિકોત્પાદ ત્રીન વિકલ્પો મેં ૬-૬-૫=૧૬ વિકલ્પ હો જાતે હૈં । ચાલુકાપ્રભા કે સાથ ૩-૩-૩=૯ વિકલ્પ હોતે હૈં । ધૂમપ્રભાકે સાથ ૨-૨-૨ મિલકર ૬

સ યોગી ૩૫ ભાગાઓ મળીને ચાર નારકોના નારક પ્રવેશ વિષયક કુલ ૨૧૦ ભાગાઓ બને છે તેમના પ્રકાર મક્ષિપ્રભા આ પ્રમાણે છે—

પૃથ્વીઓના એકત્વમાં તેમના સાત પ્રકાર કહ્યા છે દ્વિક સ યોગી ભાગાઓ નીચે પ્રમાણે બને છે-રત્નપ્રભામાં ૧ નારક અને ત્યારપછીની ૬ પૃથ્વીઓમાં અનુક્રમે ૩ નારકો ઉત્પન્ન થતા હોય એવા ૧-૩ ના વિકલ્પવાળા ૬૦ ભાગાઓ એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે સ યોગ કરવાથી ૨-૨ (રત્નપ્રભામાં બે અને પછીની પ્રત્યેકમાં બે નારકો હોય એવા) ના વિકલ્પવાળા ૬ ભાગાઓ બને છે ત્યારબાદ રત્નપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વી-ઓના યોગથી ૩-૧ ના વિકલ્પવાળા ૬ ભાગા બને છે આ રીતે રત્નપ્રભાની સાથે બનતા દ્વિક સ યોગી ભાગાની કુલ સંખ્યા ૧૮ થાય છે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો ઉપર્યુક્ત રીત અનુસાર ૫+૫+૫=૧૫ ભાગા થાય છે. એજ પ્રમાણે ચાલુકાપ્રભા સાથે ૪+૪+૪=૧૨ ભાગાઓ થાય છે એજ પ્રમાણે પદ્મપ્રભા સાથે ૩+૩+૩=૯ ભાગા, ધૂમપ્રભા સાથે ૨+૨+૨=૬ ભાગા

માણાત્ । ‘ સરીરઅવજ્જસીણે હિવિય-અવજ્જસીણે આણ-પાણ-અવજ્જસીણે
 જીવે પિંદિયવજ્જો તિયમગો ’ સરીરાપર્યાસી, હિન્દ્રિયાપર્યાસી આનપ્રાણાપર્યાસી
 જીવેકન્દ્રિયવર્જે જીવપદમ્ એકેન્દ્રિયપૃથિગ્વાદિપદાનિ ચ વજ્જમિત્વા અન્યેષુ
 પદેષુ પ્રિક્રમન્નઃ પૂર્વોક્તાસ્યો મદ્ધા, સરીરન્દ્રિયાનપ્રાણાપર્યાસિદાનાં કાઝા
 પક્ષયા સપ્રવેશનાં સર્વદેવ લામાત્, અપ્રવેશનાં ચ કદાચિદ્ એકાદીના લામાત્ ।
 જીવપદે એકેન્દ્રિયપૃથિગ્વાદિપદેષ્વમ્ સ્ત્રીયો મદ્ધ, કિન્તુ-‘ નેરહ્ય-દેવ-મણુ
 પિંદિ ઉન્મગા ’ નૈરયિક-દેવ-મનુજેષુ પૂર્વોક્તાઃ પદ્મદ્ધા । ‘ માસા-મણ-અવજ્જસી
 ણીજીવાહમો તિયમગો ’ માપા-મનોજ્ઞપર્યાસી જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિક્રમન્નઃ
 પૂર્વોક્તાસ્યો મદ્ધાઃ વક્તવ્યા, તથા ચ-જીવે, પંચેન્દ્રિયતિર્યક્ષુ ચ વહુનાં માપા-

હૈં । (સરીરઅવજ્જસીણે, હિવિય અવજ્જસીણે, આણપાણ અવજ્જસીણે
 જીવ-પિંદિયવજ્જો) જીવપદ્ અને એકેન્દ્રિયપદોં કો છોડફર શરીર
 અપર્યાસિ મેં, હિન્દ્રિય અપર્યાસિ મેં, આસોચ્છ્વાસ અપર્યાસિ મેં, અ-
 પદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મગ હોતે હૈં । કારણ કિ શરીર, હિન્દ્રિય અને
 આસોચ્છ્વાસ સે અપર્યાસિ અવસ્થાવાલે જીવ કાલ કી અપક્ષા સે સપ્ર
 વેશ સર્વદા મિલતે હૈં અને અપ્રવેશ કદાચિત્ એકાદિ મિલતા હૈં । જીવ
 પદ મેં અને એકેન્દ્રિયપૃથિગ્વાદિક પદોં મેં ઘણાં એક તીસરા હી મગ હૈં
 કિન્તુ (નેરહ્ય-દેવ-મણુપિંદિ ઉન્મગા) નૈરયિક જીવોં મેં, દેવોં મેં અને
 મનુષ્યોં મેં છહ મગ હોતે હૈં । (માસા-મણ-અવજ્જસીણે જીવાહમો
 તિયમગો) માપાપર્યાસિ અને મન પર્યાસિ સે અપર્યાસિ દ્વાર મેં જીવા
 દિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મગ હોતે હૈં । તથા ચ-જીવ અને પંચેન્દ્રિય
 તિર્યક્ષોં મેં માપા અને મન કી અપર્યાસિ કો પ્રતિપક્ષ હુએ અનેકજીવોંકા

(સરીર અવજ્જસીણે, હિવિય અવજ્જસીણે, આણપાણ અવજ્જસીણે, જીવ
 પિંદિયવજ્જો) એવમ્ અને એકેન્દ્રિય પદોં ત્રિવાયના શરીર અપર્યાસિવાળા,
 હિન્દ્રિય અપર્યાસિવાળા અને આસોચ્છ્વાસ અપર્યાસિવાળા બાહીના પદોંમાં
 પૂર્વોક્ત ત્રણ બાજુ થાય છે કારણ કે શરીર, હિન્દ્રિય અને આસોચ્છ્વાસમાં
 અપર્યાસિ અવસ્થાવાળા એવે કાળની અપેક્ષાએ સપ્રવેશ સદા મળી શકે છે
 અને અપ્રવેશ ક્યારેક એકાદ એવમ્ મળી શકે છે એવમ્ અને એકેન્દ્રિય
 પદોંમાં બહોં ત્રીએ બાજુ થાય છે પરન્તુ (નેરહ્ય દેવ, મણુપિંદિ ઉન્મગા)
 નારહોમાં, દેવોમાં અને મનુષ્યોમાં છ બાજુ થાય છે

(માસા-મણ-અવજ્જસીણે જીવાહમો તિયમગો) આપમન અપર્યાસિ દ્વારમાં
 આદિક પદોંમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ બાજુ થાય છે કહેવાનું વાતપર્યં એ છે કે માપા

મનોઽપર્યાપ્તિપ્રતિપન્નાનામ્ તાદૃશાપર્યાપ્તિ પ્રતિપચ્ચમાનાનાં ચૈકાદીનાં સદ્ભાવાત્
પૂર્વોક્તમેવ મજ્જત્રયમવસેયમ્, કિન્તુ-‘ નૈરયિક-દેવ-મનુષ્ય છત્રમંગા ’ નૈરયિક-
દેવ-મનુજેષુ મનોઽપર્યાપ્તિકેષુ પૂર્વોક્તાઃ પઢ્ મજ્ઞાઃ વક્તવ્યાઃ, તથા ચ નૈરયિક-
દેવ-મનુષ્યેષુ મનોઽપર્યાપ્તિજ્ઞાનામ્ અલપતરત્વેન સપ્રદેશાનામ્ અપ્રદેશાનાં ચૈકાદીનાં
સદ્ભાવાત્ । एषु च पर्याप्त्यपર्याप्तिदण्डकेषु सिद्धो न वाच्यः, तस्स तदसंभवात् ।

‘ સંગ્રહગાથા ’ ઉપર્યુક્તાનાં દ્વાદશાનામપિ સપ્રદેશાદિદ્વારાણાં વિષયે સંગ્રહ-
ગાથા વર્તતે । તામેવાદ—

‘ સપણસા, આહારગ-ભવિય-મન્નિ-લેસા-દિદ્દિ-સંજય-કસાણ ।

ળાળે જોગુ-વજોગે, વેય સરીસસ-પજત્તી ॥ ૧ ॥ ”

‘ સપ્રદેશાઃ ’ કાલાપેત્રયા જીવાઃ સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ એકત્વ વહુત્વદણ્ડ-
કાર્મ્યાં પ્રતિપાદિતાઃ, ‘ આહારકાઃ ’ ‘ અનાહારકાશ્ચ તથૈવ ’ ‘ મવ્યાઃ ’

और भाषा एवं मन की अपर्याप्ति को प्रतिपच्यमान होरहे कोई एकादिजीव
पाये जाने के कारण पूर्वोक्त तीन भंग ही यहां होते हैं ऐसा जानना चाहिये
तथा मनोऽपर्याप्तिवाले नैरयिक, देव और मनुष्यों में छह भंग होते हैं ।
कारण नैरयिक, देव और मनुष्यों में मनोऽपर्याप्तिवालों की अल्पतरता
होने से एकादि सप्रदेशों का, और एकादि अप्रदेशोंका सद्भाव रहता
है इस कारण छह भंग कहे गये हैं । इन पर्याप्ति और अपर्याप्ति के
दण्डकों में सिद्ध पदका प्रयोग नहीं करना चाहिये क्यों कि ये न पर्याप्ति
होते हैं और न अपर्याप्ति होते हैं । उपर्युक्त इन सप्रदेशादि द्वारों के
विषयमें यह (सपणसा आहारा०) इत्यादि संग्रह गाथा है—इसके द्वारा इस
प्रकरण में आये हुए विषयों को संग्रह करके प्रकट किया गया है—

અને મનની અપર્યાપ્તિને પ્રાપ્ત કરી રહ્યા હોય એવા કોઈક એકાદ જીવનો
સદ્ભાવ હોવાને કારણે અહીં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે, એમ સમજવું.
તથા મનઃ અપર્યાપ્તિવાળા નારકો, દેવો અને મનુષ્યોમા છ ભંગ થાય છે.
તેવું કારણ એ છે કે નારક દેવ અને મનુષ્યોમા મનઃ અપર્યાપ્તિવાળાની
અલપતરતા હોવાથી એકાદ સપ્રદેશોનો અને એકાદ અપ્રદેશોનો સદ્ભાવ રહે
છે તેથી તેમના છ ભંગ કહ્યા છે. આ પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિના દડકોમાં
સિદ્ધપદનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ નહીં, કારણ કે તેઓ પર્યાપ્તિ પણ હોતા
નથી અને અપર્યાપ્તિ પણ હોતા નથી.

ઉપર જેમવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે તે બાર સપ્રદેશ આદિ
કારોના વિષયમાં (સપણસા આહારા૦) ઇત્યાદિ સંગ્રહગાથા આપી છે. તે ગાથા
દ્વારા આ પ્રકરણમાં આવેલા વિષયોનો સંગ્રહ કરીને પ્રકટ કરવામાં આવેલ

‘અમન્યાઃ’ તદુમયનિષેઘાથ તૈવ, ‘સન્નિન’ ‘અસન્નિન’ ‘નો સન્નિ-નો અસન્નિનઃ તૈવ, ‘સહેદ્યા’ કૃષ્ણાદિપદ્મકેદ્યાઃ, ‘અલેદ્યાઃ’ તૈવ, ‘દૃષ્ટિઃ’ સમ્યગ્દૃષ્ટિઃ, મિથ્યાદૃષ્ટિઃ, મિશ્રદૃષ્ટિઃ તૈવ, ‘સયતાઃ’ અસયતા, સંયતાસયતાઃ, નોમયત-નોમસયત-નોમસયતાસયતામ તૈવ, ‘કપાયિનઃ’ ક્રોધ-માન-માયા-લોભકપાયિન, અરુપાયિનઃ તૈવ, ‘જ્ઞાનિનઃ’ મતિ-

(સપદ્મા) હસ પ્રકરણમાં કાલ કી અપેક્ષાસે જીવ સપ્રવેશ મી હૈં ઓર અપ્રવેશ મી હૈં યહ યાત એકત્વ ઓર બહુત્વ ઢળકોં દ્વારા પ્રતિપાદિત કી ગઈ હૈં । (આહારગ) હસ પ્રકરણમાં આહારક જીવ ઓર અનાહારક જીવ સપ્રવેશ મી હૈં ઓર અપ્રવેશ મી હૈં યહ યાત એકત્વ બહુત્વ ઢળકોં દ્વારા પ્રતિપાદિત કી ગઈ હૈં । અમ્ય જીવ, અમન્ય જીવ, તથા નો અમ્ય નો અમન્યજીવ પ્રકરણમ અમ્ય જીવ, અમન્ય જીવ તથા નો અમ્ય નો અમન્ય જીવ મી હસી તરહ સે હૈં યહ યાત પ્રતિપાદિત કી ગઈ હૈં, સજ્ઞી અસજ્ઞી તથા નો સજ્ઞી નો અસજ્ઞી પ્રકરણ મેં સજ્ઞી જીવ અસજ્ઞી જીવ ઓર નો સજ્ઞી નો અસજ્ઞી જીવ મી હસી તરહ સે હૈં યહ યાત પ્રતિપાદિત કી ગઈ ફૃષ્ણાદિ છહ હેદ્યાવાલે જીવ ઓર હેદ્યામોં સે રહિત હુણ જીવ મી હસી તરહ સે હૈં, સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ ઓર મિશ્ર દૃષ્ટિવાલે જીવ મી હસી તરહ સે હૈં, સયત જીવ, અસયત જીવ, સયતાસંયત જીવ

ઉ-(સપદ્મા) આ પ્રકરણમાં કાળની અપેક્ષાએ ઇવ સપ્રવેશ પદ્મ છે અને અપ્રવેશ પદ્મ છે એ વાતનું એકત્વ અને બહુત્વ ઢળકોં દ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે । (આહારગ) આ પ્રકરણમાં આહારક ઇવ અને અનાહારક ઇવ સપ્રવેશ પદ્મ છે અને અપ્રવેશ પદ્મ છે એ વાતનું એકત્વ અને બહુત્વ ઢળકોં દ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે । (મનિય) આ પ્રકરણમાં અમ્ય ઇવ અમન્ય ઇવ, નો અમ્ય ઇવ અને નો અમન્ય ઇવો પદ્મ એવાં જ છે એવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે ।

(સન્નિ) આ પ્રકરણમાં સજ્ઞી, અસજ્ઞી, નો સજ્ઞી અને નો અસજ્ઞી ઇવો પદ્મ એવાં જ છે એ વાતનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે ।

(કેદા) કૃષ્ણાદિ છ હેદ્યાવાળા ઇવો અને હેદ્યાઓની રહિત ઇવો પદ્મ એવાં જ છે, એવું આ પ્રકરણમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે ।

(દિદ્ધો) આ પ્રકરણમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ અને મિશ્ર દૃષ્ટિવાળા ઇવો પદ્મ એવાં જ છે, એ વાતનું પ્રતિપાદન કરાયું છે ।

(સયત) આ પ્રકરણમાં સયત, અસયત, સયતાસયત, નો સંયત,

॥ પ્રત્યાશ્વાનાદિષત્ત્વપતા ॥

જીવાપિશરાત્ તર્પા પ્રત્યાશ્વાનાદિક નિરૂપયિતુમાદ-‘જીવાણં મતે’
इत्यादि ।

મૂલ્મ-જીવાણં મતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણી, અપચ્ચક્ષ્ણાણી,
પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણી ? ગોયમા ! જીવા પચ્ચક્ષ્ણાણી
વિ, અપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ ।
સવ્વજીવાણ એવ પુચ્છા ? ગોયમા ! નેરઙ્ગયા અપચ્ચક્ષ્ણાણી,
જાવ-ચડરિંદિયા, સેસા દો પઢિસેહેયઠ્ઠા । પચ્ચિદિય
તિરિક્સજોણિયા ણો પચ્ચક્ષ્ણાણી અપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ,
પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ । મળૂસા તિણિ વિ । સેસા
જહા નેરઙ્ગયા । જીવા ણં મતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ,
અપચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ ?
ગોયમા ! જે પચ્ચિદિયા તે તિણિ વિ જાણંતિ । અવસેસા
પચ્ચક્ષ્ણાણં ન જાણંતિ । જીવા ણ મતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણ
કુઠ્ઠવતિ, અપચ્ચક્ષ્ણાણ કુઠ્ઠવતિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ
કુઠ્ઠવતિ ? જહા-ઓહિયા તહા કુઠ્ઠવણા । જીવાણ મતે !
કિં પચ્ચક્ષ્ણાણનિઠ્ઠવત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષ્ણાણનિઠ્ઠવત્તિયા
ડયા, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ નિઠ્ઠવત્તિયા ડયા ? ગોયમા !

-અર્થાત્ એ સવ પૂર્વોક્ત જીવ એકત્વ પશૂત્વ વળગતો દ્વારા સમપ્રદેશ
અપ્રદેશ હૈ-યહી સવ હસ સમ્રહ ગાથાદ્વારા હન પૂર્વોક્ત સમપ્રદેશ આદિ
મિશ્ર ૨ પ્રકરણો મે પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ ॥ સૂ. ૧ ॥

વાળા હોવાનુ તથા અપર્માસ હોવાનુ પણ એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરવામાં
આનુ છે એટલે કે તે બધાં હોવાની કાળની અપેક્ષાએ સમપ્રદેશતા અને
અપ્રદેશતાનુ એકત્વ અને બહુત્વ કડકો દ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આનુ છે
એજ વાત આ સમક્રમાંથ દ્વારા પૂર્વોક્ત સમપ્રદેશ આદિ અલગ અલગ પ્રક-
રત્વેમા પ્રતિપાદિત કરવામા આવેલ છે ॥ સૂત્ર ૧ ॥

અજ્ઞાન-મનઃ પર્યવકેવલજ્ઞાનિનઃ, અજ્ઞાનિનો મત્યાધજ્ઞાનિનશ્ચ તથૈવ, 'સયોગાઃ' મનોવચઃકાયયોગિનઃ, અયોગિનશ્ચ તથૈવ, 'ઉપયોગાઃ' સાકારાઽનાકારોપયોગાશ્ચ તથૈવ, 'સવેદાઃ' સ્ત્રીપુરુષનપુસક.વેદવન્તઃ, અવેદાશ્ચ તથૈવ, 'સશરીરાઃ' ઔદારિક-વૈક્રિયશરીરવન્તઃ, અશરીરાશ્ચ તથૈવ, 'પર્યાપ્તાઃ' આહારશરીરેન્દ્રિયાનપ્રાણ-ભાષા-મનઃપર્યાપ્તિમન્તશ્ચ તથૈવ સપ્રદેશપ્રદેશતયોક્તા ઇતિ ॥ મુ૦ ૧ ॥

તથા નો સંયત નો અસંયત જીવ ખી હસી તરહ સે હૈં, ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ કષાયવાલે જીવ ઓર અક્રપાથી જીવ ખી હસી તરહસે હૈં, મતિ જ્ઞાનવાલે, શ્રુત જ્ઞાનવાલે, અવધિ જ્ઞાનવાલે, મનઃપર્યાય જ્ઞાનવાલે ઓર કેવલજ્ઞાનવાલે જીવ તથા મતિ આદિ અજ્ઞાનવાલે જીવ ખી હસી તરહ સે હૈં, સયોગ-મન, વચન એવં કાય ઇન ત્રીન યોગવાલે જીવ ઓર અયોગી જીવ ખી હસી તરહ સે હૈં, સાકાર ઉપયોગવાલે ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલે જીવ ખી હસી તરહ સે હૈં, સ્ત્રીવેદવાલે, પુરુષવેદવાલે, નપુંસક વેદવાલે જીવ ઓર વેદ સે રહિત હુએ જીવ ખી હસી તરહસે હૈં, ઔદારિક, વૈક્રિય શરીરવાલે જીવ તથા શરીરરહિત હુએ જીવ, ખી હસી તરહ સે હૈં । આહાર, શરીર ઇન્દ્રિય ઓર શ્વાસોચ્છ્વાસ એવં ભાષા મનઃ પર્યાપ્તિ વાલે જીવ ઓર પર્યાપ્તિયોં સે રહિત હુએ જીવ ખી હસી તરહ સે હૈં

નો અસંયત અને નો સંયતાસંયત જીવો પણ એવાં જ છે, એ વાતનું પ્રતિ પાદન કરવામાં આવ્યું છે.

(ક્રોધ) આ પ્રકરણમાં ક્રોધ, માન, માયા અને દોષ કષાયવાળા અને અક્રપાથી જીવોનું પણ એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

(જ્ઞાન) આ પ્રકરણમાં મતિજ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અવધિજ્ઞાનવાળા, મનપર્યાય જ્ઞાનવાળા અને કેવળજ્ઞાનવાળા તથા મિતિ આદિ અજ્ઞાનોવાળા જીવોનું એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

(જોગવર્તમા) આ પ્રકરણમાં મન, વચન અને કાયના યોગવાળા સયોગી જીવોનું તથા અયોગી જીવોનું એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરાયું છે. સાકાર ઉપયોગવાળા અને નિરાકાર ઉપયોગવાળા જીવોનું પણ એજ પ્રમાણે તેમા પ્રતિપાદન કરાયું છે.

(વેદ) સ્ત્રી વેદવાળા, પુરુષ વેદવાળા અને નપુંસક વેદવાળા જીવોનું તથા અવેદક જીવોનું આ પ્રકરણમાં એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

(સરીર વર્તમા) ઔદારિક આદિ સશરીરી જીવોનું તથા અશરીરી જીવોનું તથા આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ અને ભાષામન પર્યાપ્તિ-

॥ પ્રત્યાસ્થાનાદિવક્તૃત્વતા ॥

જીવાધિધારાત્ તેષાં પ્રત્યાસ્થાનાદિક નિરૂપયિતુમાહ-‘જીવાણં મતે’
इत्यादि ।

મૂલમ્-જીવાણં મતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણી, અપચ્ચક્ષ્ણાણી,
પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણી ? ગોયમા ! જીવા પચ્ચક્ષ્ણાણી
વિ, અપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ ।
સર્વજીવાણ એવ પુચ્છા ? ગોયમા ! નેરહયા અપચ્ચક્ષ્ણાણી,
જાવ-ચરિંદિયા, સેસા દો પઢિસેહેયઠ્ઠા । પચ્ચિદિય
તિરિક્તજોણિયા ણો પચ્ચક્ષ્ણાણી અપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ,
પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણી વિ । મળૂસા તિણિણ વિ । સેસા
જહા નેરહયા । જીવા ણ મતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ,
અપચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ જાણંતિ ?
ગોયમા ! જે પચ્ચિદિયા તે તિણિ વિ જાણંતિ । અવસેસા
પચ્ચક્ષ્ણાણં ન જાણંતિ । જીવા ણ મતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણ
કુઠ્ઠવતિ, અપચ્ચક્ષ્ણાણ કુઠ્ઠવતિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ
કુઠ્ઠવતિ ? જહા-ઓહિયા તહા કુઠ્ઠવણા । જીવાણ મતે !
કિં પચ્ચક્ષ્ણાણનિઠ્ઠવત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષ્ણાણનિઠ્ઠવત્તિયા
ડયા, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ નિઠ્ઠવત્તિયા ડયા ? ગોયમા !

-અર્થાત્ એ સવ પૂર્વોક્ત જીવ એકત્વ પદ્ધત્વ દળકર્તૃ ધારા સપ્રદેશ
અપ્રદેશ હૈ-યહી સવ ક્ષમ સમગ્ર માયાધારા ક્ષમ પૂર્વોક્ત સપ્રદેશ આદિ
મિશ્ર ૨ પ્રકરણો મે પ્રતિપાદિત વિષય ગયા હૈ ॥ સુ. ૧ ॥

વાગ્દા છવોનુ તથા અપર્ણાતિ છવોનુ પશુ એ, પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરવામાં
આવ્યું છે એટલે કે તે બધાં છવોની કાળની અપેક્ષાએ સપ્રદેશતા અને
અપ્રદેશતાનું એકત્વ અને બહુત્વ ક્રોડો દ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આ વુ છે
એક વાત આ સમગ્રમાયા દ્વારા પૂર્વોક્ત સપ્રદેશ આદિ અવયવ અવયવ પ્રક
રણોમાં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલ છે ॥ સુ. ૧ ॥

જીવા ય, વેમાણિયા ય પચ્ચક્ખાણણિઠ્ઠવત્તિયાઝયા,
તિન્નિ વિ । અવસેસા અપચ્ચક્ખાણણિઠ્ઠવત્તિયાઝયા ।
ગાહા--‘પચ્ચક્ખાણં જાણઈ, કુઠ્ઠઈ, તિન્નેવ આઝનિઠ્ઠત્તી ।’
સપ્પેસુદ્દેસમ્મિ ય, એમેણ દંડગા ચઝરો ॥ ૧ ॥
સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ’ ॥ ૨ ॥

॥ છઠ્ઠમણ ચઝત્થો ઝદ્દેસો ॥ ૬--૪ ॥

છાયા—જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનિન, અપ્રત્યાખ્યાનિનઃ,
પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનઃ ? ગૌતમ ! જીવાઃ પ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ, અપ્રત્યાખ્યા-
નિનોઽપિ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ । સર્વજીવાનામ્ એવમ્ પૃચ્છા ? ગૌતમ !

॥ પ્રત્યાખ્યાનાદિવક્તવ્યતા ॥

‘જીવાણં મંતે ’ इत्यदि ॥

સૂત્રાર્થ—(જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી પચ્ચ-
ક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાની હૈં ? યા
અપ્રત્યાખ્યાની હૈં ? યા પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની હૈં ? (ગોચમા ! જીવા
પચ્ચક્ખાણી વિ અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ) હે
ગૌતમ ! જીવ પ્રત્યાખ્યાની મી હૈં, અપ્રત્યાખ્યાની મી હૈં ઓર પ્રત્યાખ્યા-
નાપ્રત્યાખ્યાની મી હૈં । (સન્નજીવાણં એવં પુચ્છા) ડસી તરહ કે પ્રશ્ન હે
ભદન્ત ! મેરે, સ્વ જીવોં કે વિષય મેં મી હૈં ? (ગોચમા ! નેરહ્યા અપ

પ્રત્યાખ્યાનાદિ વક્તવ્યતા—

“ જીવાણ મંતે । ” इत्यादि—

સૂત્રાર્થ—(જીવાણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી, પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણી ?) હે ભદન્ત ! એવ શું પ્રત્યાખ્યાની (સર્વ વિરતિવાણા) છે ?
કે અપ્રત્યાખ્યાની (સર્વ વિરતિથી રહિત) છે ? કે પ્રત્યાખ્યાના પ્રત્યાખ્યાની
(અશત વિરતિવાણા) છે ?

(ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (જીવા પચ્ચક્ખાણી વિ, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખા-
ણાપચ્ચક્ખાણીવિ) હે ગૌતમ ! એવ પ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે, અપ્રત્યાખ્યાની પણ
હોય છે અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે (સન્ન જીવાણ એવ પુચ્છા)
હે ભદન્ત ! બધા એવેના વિષયમા પણ હું એજ પ્રશ્ન પૂછતા માણ છું.

નૈરયિકા અપ્રત્યાસ્થાનિન, યાવત્-ચતુરિન્દ્રિયા, દ્વેષો દ્વૌ પ્રતિપપયિતમ્પૌ, પચ્ચેન્દ્રિયતિયગ્ગોનિકા નો પ્રત્યાસ્થાનિન અપ્રત્યાસ્થાનિનોડપિ, પ્રત્યાસ્થાનાડ પ્રત્યાસ્થાનિનોડપિ, । મનુપ્પ્યાસ્યયોડપિ । દોષા યથા નૈરયિકા, । જીવાઃ સહ મદન્ત ! કિં પ્રત્યાસ્થાનં જાનન્તિ, અપ્રત્યાસ્થાન જાનન્તિ, પ્રત્યાસ્થાનાઅપ્રત્યાસ્થાન જાનન્તિ ? ગૌતમ ! યે પચ્ચેન્દ્રિયાસ્તે ત્રીણપિ જાનન્તિ અવશેષાઃ પ્રત્યા

કચ્ચક્ષ્માણી, જાવ ચતુરિન્દ્રિયા, સેસા દો પઠિસેહેયઘ્વા) હે ગૌતમ ! નારકજીવ અપ્રત્યાસ્થાની છે—યાવત્ ચૌદ્વિન્દ્રિયજીવો તક કે જીવો કો અપ્રત્યાસ્થાની જાનના યાદિયે । યાકી કે દો મંગો-પ્રત્યાસ્થાની ઔર પ્રત્યાસ્થાનાપ્રત્યાસ્થાની કા इनमें निषेध कर देना चाहिये । (पश्चिदि यतिरिक्खजोणिया णो पच्चक्खस्वाणी, अपच्चक्खस्वाणी वि, पच्चक्खस्वाणा पच्चक्खस्वाणी वि, मणूसा तिण्णि वि, सेसा जहा नेरइया) पचिन्દ्रिय तिर्य्य प्रत्यास्थानी नहीं हैं किन्तु अप्रत्यास्थानी भी हैं, प्रत्यास्थानाप्र त्यास्थानी भी हैं । मनुष्यों में ये तीनों भंग होते हैं । अर्थाष्ट जीवों को नारकजीवों के समान समझना चाहिये । (जीवाण भन्ते । किं पच्च क्ख्वाण जाणंति, अपच्चक्ख्वाणं जाणंति, पच्चक्ख्वाणापच्चक्ख्वाण जाणति ?) हे मदन्त ! जीव क्या प्रत्यास्थान को जानते हैं ? अप्रत्यास्थान को जानते हैं ? प्रत्यास्थानाप्रत्यास्थान को जानते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (जे पश्चिदिया ते तिप्पि वि जाणंति, अवसेसा पच्चक्ख्वाणं

(गोयमा ! नेरइया अपक्खस्वाणी जाव चतुरिन्द्रिया सेसा दो पठिसेहेयस्वा) हे गौतम ! नारक । अप्रत्यास्थानी होता है चतुरिन्द्रिय पपन्ताना एव । पक्ष अप्रत्यास्थानी होता है तेको प्रत्यास्थ नी पक्ष होता नहीं आने प्रत्यास्थाना प्रत्यास्थानी पक्ष होता नहीं आ शीते आक्षीना वि विक्षेपेणे । अच्छी स्वीकार यतो नहीं । (पश्चिदियतिरिक्खजोणिया णो पच्चक्खस्वाणो अपच्चक्खस्वाणी वि, पच्चक्खस्वाणापच्चक्खस्वाणी वि, मणूसा तिण्णि वि, सेसा जहा नेरइया) पचिन्द्रिय तिर्य्य प्रत्यास्थानी नहीं परंतु अप्रत्यास्थानी पक्ष है आने प्रत्यास्थाना-प्रत्यास्थानी पक्ष है अनुषेणे तो त्रक्षे सम (विक्षय) एतु पठे है आक्षीना एवेना विषयभां नारकानी केम न समज्जु

(जीवाण भन्ते । किं पच्चक्ख्वाणं जाणति अपच्चक्ख्वाण जाणति पच्च क्ख्वाणा पच्चक्ख्वाणं जाणति ?) हे मदन्त ! एवो तु प्रत्यास्थानने अक्षे है ? अप्रत्यास्थानने अक्षे है ? प्रत्यास्थाना-प्रत्यास्थानने अक्षे है ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (जे पश्चिदिया ते तिप्पि वि जाणति, अवसेसा

ખ્યાનં ન જાનન્તિ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત । કિં પ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ ? યથા ઔઘિકસ્તથા કરણમ્ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ ? ગૌતમ ! જીવાશ્ચ વૈમાનિકાશ્ચ પ્રત્યા-

ન જાણંતિ) જો જીવ પચેન્દ્રિય હૈં વે તીનોં કો જાનતે હૈં । વાકી કે જીવ પ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં । હસી તરહ સે વે અપ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કો ભા નહીં જાનતે હૈં । (જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણં કુર્વંતિ, અપચ્ચક્ષણં કુર્વંતિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણં કુર્વંતિ) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? અપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? (જહા ઓહિયા તહા કુર્વવળા) હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકારસે ઔઘિક દણ્ડક કહા હૈં ડસી પ્રકાર સે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા જાનના ચાહિયે । (જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાળે હોતે હૈં કયા ? અપ્રત્યાખ્યાનસે નિર્વર્તિત આયુવાળે હોતે હૈં કયા ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાળે હોતે હૈં કયા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયા ય પચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ, અવસેસા અપચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા)

પચ્ચક્ષણ ન જાણંતિ) પચેન્દ્રિય જીવો ત્રણેને જાણે છે ખાકીના જીવો પ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનને પણ જાણતા નથી

(જીવાણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણ કુર્વંતિ, અપચ્ચક્ષણં કુર્વતિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણં કુર્વંતિ ?) હે ભદન્ત ! જીવો શુ પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ?

(જહા ઓહિયા તહા, કુર્વવળા) હે ગૌતમ ! ઔઘિક (સામાન્ય જીવ) દંડકમા જે પ્રમાણે કહ્યું છે એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાના વિષયમાં પણ સમજવું. (જીવાણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! જીવો શું પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શું જીવો અપ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શું જીવો પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયાય પચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ અવસેસા અપચ્ચક્ષણનિર્વત્તિયાડયા) જીવ અને વૈમાનિક દેવો

एकः इति प्रथः, सदेवमेवे द्विकसयोगे त्रिपष्टिः ६३। तथा पृथिवीनां त्रिक संयोगे—‘एकः एकी द्वौ च’ इत्येव नैरयिकोत्पादविकल्पे रत्नप्रमा शर्कराप्रमाभ्यां सह अन्याभिः क्रमेण चारितामिर्लम्बा पञ्च, ‘एको द्वौ एकश्च’ इत्यथ नैरयिकोत्पादविकल्पान्तरेऽपि पञ्च, ‘द्वौ, एकः, एकश्च’ इत्येवमपि नैरयिकोत्पादविकल्पान्तरे पञ्चैवेति पञ्चदश १५, एव रत्नप्रमा—बालुकाप्रमाभ्यां सह उपराभिः क्रमेण चारितामिर्लम्बाः द्वादश, १२, एव रत्नप्रमा पद्मप्रमाभ्यां नव ९, रत्नप्रमा धूमप्रमाभ्यां पद ६। रत्नप्रमा तमाप्रमाभ्यां त्रय ३, शर्कराप्रमा—बालुकाप्रमाभ्यां

विकल्प होते हैं। तमाप्रमा के साथ १-१-१ मिलाकर तीन विकल्प होते हैं इस तरह से ‘द्विकसयोगी ६३’ विकल्प हो जाते हैं। तथा पृथिवियों के त्रिक संयोग में “एक एक दो” इस नैरयिकोत्पाद विकल्प में रत्न प्रमा और शर्कराप्रमा के साथ तथा अन्य पृथिवियों के साथ आगे २ की पृथिवियों का योग करने पर ५ विकल्प आते हैं, इसी तरह से १-२-१ इस नैरयिकोत्पाद विकल्पान्तर में भी ५ विकल्प आते हैं। इसी प्रकार से “दो एक एक” इस नैरयिकोत्पाद विकल्पान्तर में भी ५ विकल्प आते हैं इस तरह ये सब विकल्प १५ हो जाते हैं। इसी तरह से रत्नप्रमा और बालुकाप्रमा के साथ दोष चार पृथिवियों का योग करने पर १२ विकल्प होते हैं। रत्नप्रमा और पद्मप्रमा के साथ दोष पृथिवियों का योग करने पर ३-३-३ गुणित ९ विकल्प होते हैं। रत्न प्रमा धूमप्रमा के साथ दोष पृथिवियों का योग करने पर २-२-२

અને તમાપ્રમા સાથે ૧+૧+૧=૩ ભાંજા થાય છે આ રીતે દ્વિક સંયોગી ભાંજા ૧૮+૧૫+૧૨+૬+૯+૩=૬૩ થાય છે હવે ત્રિક સંયોગી વિકલ્પોનુ સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે—

રત્નપ્રમા અને શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીઓ સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૧-૧-૨ ના વિકલ્પવાળા પાંચ ભાંજાઓ બને છે જ્યેષ્ઠ પ્રમાણે ૧-૨-૧ ના વિકલ્પવાળા પાંચ ભાંજા અને ૨-૧-૧ ના વિકલ્પવાળા પાંચ ભાંજા બને છે આ રીતે ત્રણે વિકલ્પના મળીને કુલ ૧૫ ભાંજાઓ બને છે જ્યેષ્ઠ પ્રમાણે રત્નપ્રમા અને બાલુકાપ્રમા સાથે પછીની ચાર પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ત્રણે વિકલ્પના મળીને કુલ ૧૨ ભાંજાઓ બને છે જ્યેષ્ઠ પ્રમાણે રત્નપ્રમા અને પદ્મપ્રમા સાથે પછીની ૩ પૃથ્વીઓના યોગથી ત્રણે વિકલ્પના મળીને કુલ ૩+૩+૩=૯ ભાંજા થાય છે જ્યેષ્ઠ પ્રમાણે રત્નપ્રમા અને ધૂમપ્રમા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ત્રણે વિકલ્પના મળીને ૨+૨+૨=૬ કુલ ભાંજા થાય છે જ્યેષ્ઠ પ્રમાણે રત્નપ્રમા

ખ્યાનં ન જાનન્તિ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ ? યથા ઔધિસ્તથા કરણમ્ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતા યુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ ? ગૌતમ ! જીવાશ્ચ વૈમાનિકાશ્ચ પ્રત્યા-

ન જાણંતિ) જો જીવ પચેન્દ્રિય હૈં વે તીનોં કો જાનતે હૈં । વાકી કે જીવ પ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં । હસી તરહ સે વે અપ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કો ધા નહીં જાનતે હૈં । (જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? અપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકારસે ઔધિક દણ્ડક કહા હૈં ંસી પ્રકાર સે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા જાનના ચાહિયે । (જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? અપ્રત્યાખ્યાનસે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયા ય પચ્ચક્ષણણિવ્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ, અવસેસા અપચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા)

પચ્ચક્ષણ ન જાણંતિ) પચેન્દ્રિય જીવો ત્રણેને જાણે છે ખાકીના જીવો પ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનને પણ જાણતા નથી

(જીવાણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણ કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ષણં કુવ્વતિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ ?) હે ભદન્ત ! જીવો શુ પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ?

(જહા ઓહિયા તહા, કુવ્વણા) હે ગૌતમ ! ઔધિક (સામાન્ય જીવ) દંડકમાં જે પ્રમાણે કહ્યું છે એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાના વિષયમાં પણ સમજવું. (જીવાણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! જીવો શું પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શુ જીવો અપ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શું જીવો પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયા ય પચ્ચક્ષણણિવ્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ અવસેસા અપચ્ચક્ષણનિવ્વત્તિયાડયા) જીવ અને વૈમાનિક દેવો

અધ્યાનનિર્વર્તિતાયુક્તાઃ, પ્રયોડપિ । અવશેષાઃ અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુક્તાઃ ॥
(ગાથા)—પ્રત્યાખ્યાનં જાનાતિ, કરોતિ, પ્રીણ્યવ, આયુર્નિર્વૃત્તિ ।

સપ્રદેશોદેશો ચ એવમેતે વળ્લકાશ્વત્વાર, ॥ ૧ ॥

તદેવં મદન્ત ! તદેવં મન્ત ! ઇતિ ॥ સૂ. ૨ ॥

પચ્છશ્વતકે ચતુર્થુદેશ ॥ ૬-૪

ટીકા— ' જીવાણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણી, અપચક્ષણી, પચ્ચક્ષણા
પચ્ચક્ષણી ? ' ગૌતમ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! જીવાઃ સ્વલ્લ કિં પ્રત્યાખ્યાનિનઃ—

જીવ ઓર યૈમાનિક દેવ પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં ।
અપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં । પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન
સે નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં । તથા યાક્ષી કે જીવ અપ્રત્યાખ્યાન સે
નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં । (ગાથા—પચ્ચક્ષ્યાણં જાણહ, કુલ્લહ
તિન્નેવ આઝનિચ્ચત્તી । સપપસુદેસમ્મિ ચ એમેવ વંલ્લગા ચડરો) “ પ્રત્યા
ખ્યાન ” યહ એક વળ્લક હૈં । “ જાનાતિ ” યહ દ્વિતીયવળ્લક હૈં । “ કુ
લ્લહ ” યહ ત્રીસરા વળ્લક હૈં । પ્રત્યાખ્યાન, અપ્રત્યાખ્યાન ઓર પ્રત્યા
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન इन तीनों को जानता है, करता है तथा आयुष्क की
निवृत्ति करता है—ऐसा यह चतुर्थ वળ્લक है सप्रदेश उद्देशक में इस
प्रकार से ये चार वળ्लक हँ । (सेव मंते ! सेव मंते ! सि) हे मदन्त !
जैसा आपने कहा है वह ऐसा ही है, हे मदन्त ! वह ऐसा ही है ।

ટીકાર્થ—જીવ કા અધિકાર હોને કે કારણ સૂત્રકાર इनके प्रत्या
ख्यान आदि का निरूपण इस सूत्र द्वारा कर रहे हैं—इसमें गौतम ने

પ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષાણ યાય છે અપ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુ
ષાણ યાય છે, અને પ્રત્યાખ્યાના-અપ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુષાણ યાય
છે, તથા બાહ્યિન્ય એવો અપ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુષાણ યાય છે

(ગાથા—પચ્ચક્ષણા જાણહ કુલ્લહ તિન્નેવ આઝનિચ્ચત્તી સપપસુદેસમ્મિ ચ
એમેવ વંલ્લગા ચડરો) “ પ્રત્યાખ્યાન ” આ એક ૬૩૬ છે “ જાનાતિ (બલ્લે છે) ”
આ બીજી ૬૩૬ છે, “ કુલ્લહ (કરે છે) ” આ ત્રીજી ૬૩૬ છે “ પ્રત્યા
ખ્યાન, અપ્રત્યાખ્યાન અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનને બલ્લે છે, કરે છે તથા
આયુષ્કની નિવૃત્તિ કરે છે, ” એવું ચોથું ૬૩૬ છે સપ્રદેશ ઉદેશકમાં આ
મધ્યમના આ ચાર ૬૩૬ છે

(સેવ મંતે ! સેવ મંતે ! સિ) કે બદન્ત ! આપે કહ્યા પ્રમાણે જ છે.
કે બદન્ત ! આપની વાત સવથા સત્ય જ છે

ટીકાર્થ—અવશેષ અધિકાર બાકી રહ્યો છે તેથી સૂત્રકાર આ સૂત્રમાં
અપ્રોત્તરે દ્વારા અવશેષ પ્રત્યાખ્યાન બાકીનું નિરૂપણ કરે છે—

સર્વવિરતિમન્તઃ, અથવા અપ્રત્યાખ્યાનિનઃ વિરતિરહિતાઃ ‘પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યા-
નિનો દેશવિરતિમન્તો વા ભવન્તિ ? સ્વપ્નાનાદ્-‘ગોયમા ! જીવાં પચ્ચક્ષણી
વિ, અપચ્ચક્ષણી વિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણી વિ’ હે ગૌતમ ! જીવાઃ કેચિત્
પ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ સર્વવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિદ્ જીવા અપ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ
અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિચ્ચ જીવાઃ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ દેશવિરતા

પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ કિ-“જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણી, અપચ્ચ-
ક્ષણી, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણી ?” હે ભદ્રન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યા
ની-સર્વવિરતિવાળે હોતે હૈં ? અથવા-અપ્રત્યાખ્યાની-સર્વવિરતિ સે રહિત
હોતે હૈં ? યા પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની-દેશવિરતિવાળે હોતે હૈં ? હસ ગૌત-
મકે પ્રશ્નકે ઉત્તરમેં પ્રભુ ડનસે કહતે હૈં કિ-(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા)
જીવ (પચ્ચક્ષણી વિ, અપચ્ચક્ષણી વિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચ-
ક્ષણી વિ) પ્રત્યાખ્યાની ભી હોતે હૈં, અપ્રત્યાખ્યાની ભી હોતે હૈં ઓર
પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની ભી હોતે હૈં । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ ડસ
સંસાર મેં કિતનેક એસે ભી જીવ હૈં, જો સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રવાળે
હોતે હૈં-કિતનેક એસે ભી જીવ હૈં કિ જીનકે કિસી ભી પ્રકાર કી
વિરતિ નહીં હોની હૈ-અવિરત હોતે હૈં । ઓર કિતનેક જીવ એસે ભી
હોતે હૈં કિ જો દેશવિરતિરૂપ શ્રાવકાચાર કો ધારણ કિયે હુઅ હોતે હૈં ।

ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-(જીવાણં મંતે !
કિં પચ્ચક્ષણી, અપચ્ચક્ષણી પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણી ?) હે ભદ્રન્ત ! એવો
થુ પ્રત્યાખ્યાની-સર્વ વિરતિવાળા-હોય છે ? કે અપ્રત્યાખ્યાની-સર્વ વિરતિ
રહિત-હોય છે ? કે પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની-દેશવિરતિવાળા (અશતાઃ
વિરતિયુક્ત) હોય છે ?

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્નનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જીવા) એવો (પચ્ચક્ષણી વિ, અપચ્ચક્ષણી
વિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણી વિ) પ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે, અપ્રત્યાખ્યાની
પણ હોય છે, અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે. આ કથનનો
ભાવાર્થ એ છે કે આ સંસારમા કેટલાક એવાં એવો હોય છે કે જેઓ
સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રવાળા હોય છે, કેટલાક એવા પણ એવો હોય છે કે
જેઓ કેઈ પણ પ્રકારની વિરતિથી રહિત-અવિરત હોય છે, અને કેટલાક
એવાં પણ એવો હોય છે કે જેમણે દેશવિરતિરૂપ શ્રાવકાચારને અંગીકાર
કરેલ હોય છે.

સ્થાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, પ્રયોડપિ । અવશેષાઃ અપ્રત્યાસ્થાનનિર્વર્તિતાયુષ્કા ॥

(ગાથા)—પ્રત્યાસ્થાનં જાનાતિ, કરોતિ, શ્રીણ્યવ, આયુર્નિર્વૃત્તિ ।

સપ્રદેશોદેશો ચ એવમેતે વળ્લકામસ્વાર, ॥ ૧ ॥

તદેવં મવન્ત ! તદેવં મન્ત ! ઇતિ ॥ સુ૦ ૨ ॥

પષ્ટશ્વરકે ચતુર્થોદેશ ॥ ૬-૪

ટીકા— ' જીવાણ મતે ! કિં પચ્ચન્તાણી, અપચન્તાણી, પચ્ચન્તાણા પચ્ચન્તાણી ? ' ગૌતમ પૂછતિ—હે મવન્ત ! જીવાઃ સઘ્લ કિં પ્રત્યાસ્થાનિના-

જીવ ઓર વૈમાનિક દેવ પ્રત્યાસ્થાન સે નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં । અપ્રત્યાસ્થાન સે નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં । પ્રત્યાસ્થાનાપ્રત્યાસ્થાન સે નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં । તથા યાકી કે જીવ અપ્રત્યાસ્થાન સે નિર્વર્તિત આયુષાણે હોતે હૈં । (ગાથા-પચ્ચન્તાણં જાણહ, કુલ્લહ તિન્નેવ આઠનિલ્લસી । સપપસુહેમસ્મિ ય એમેવ વલ્લકા ચરો) " પ્રત્યાસ્થાન " યહ એક વળ્લક હૈં । " જાનાતિ " યહ દ્વિતીયવળ્લક હૈં । " કુલ્લહ " યહ ત્રીસરા વળ્લક હૈં । પ્રત્યાસ્થાન, અપ્રત્યાસ્થાન ઓર પ્રત્યાસ્થાનાપ્રત્યાસ્થાન इन तीनों को जानता है, करता है तथा आयुष्क की निवृत्ति करता है—ऐसा यह चतुर्थ वળ્લक है सप्रदेश वदेशक में इस प्रकार से ये चार वળ्लक हैं । (सेवં મતે ! સેવં મતે ! સિ) હે મવન્ત ! જેસા આપને કહ્યા હૈં એવેસા હી હૈ, હે મવન્ત ! એવેસા હી હૈ ।

ટીકાર્થ—જીવ કા અધિકાર હોમે કે પારણ સૂત્રકાર इनके प्रत्यास्थान आदि का निरूपण इस सूत्र द्वारा कर रहे हैं—इसमें गौतम ने

પ્રત્યાસ્થાનથી નિવર્તિત આયુષાણા શાય છે અપ્રત્યાસ્થાનથી નિવર્તિત આયુષાણા શાય છે, અને પ્રત્યાસ્થાના-અપ્રત્યાસ્થાનથી નિર્વર્તિત આયુષાણા શાય છે, તથા જાણના એવો અપ્રત્યાસ્થાનથી નિવર્તિત આયુષાણા શાય છે

(ગાથા-પચ્ચન્તાણં જાણહ, કુલ્લહ તિન્નેવ આઠનિલ્લસી સપપસુહેમસ્મિ ય એમેવ વલ્લકા ચરો) " પ્રત્યાસ્થાન " આ એક વળ્લક છે, " જાનાતિ (જાણે છે) " આ બીજી વળ્લક છે, " કુલ્લહ (કરે છે) " આ ત્રીજી વળ્લક છે " પ્રત્યાસ્થાન, અપ્રત્યાસ્થાન અને પ્રત્યાસ્થાનાપ્રત્યાસ્થાનને જાણે છે, કરે છે તથા આયુષ્કની નિવૃત્તિ કરે છે " એવું ચોથું વળ્લક છે સપ્રદેશ વૃદ્ધકર્મા આ પ્રકારના આ ચાર વળ્લક છે

(સેવં મતે ! સેવં મતે ! સિ) હે મવન્ત ! આપે કહ્યા પ્રમાણે જ છે હે મવન્ત ! આપની ચાત સર્વથા સત્ય જ છે

ટીકાર્થ—અપનો અધિકાર યાલી રહ્યો છે તેથી સૂત્રકાર આ સૂત્રમાં પ્રશ્નોત્તરો દ્વારા એવનાં પ્રત્યાસ્થાન આદિનું નિરૂપણ કરે છે—

ન્તાનાં જોયો દ્વૌ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિપેદ્યિતવ્યૌ, તથાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેપામવિરતત્વાત્, ' પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોગિયા ણો પચ્ચક્ષાણી, અપચ્ચક્ષાણી વિ, પચ્ચક્ષાણાપચ્ચક્ષાણીવિ,' પચ્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

અપ્રત્યાખ્યાની-અવિરત હોતે હૈં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયવ્વા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઓર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિપેદ્ય કિયા ગયા હૈ । ચારિત્રમોહનીય કર્મકી પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈં ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોના હૈં ઓર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈં-સો નારક જીવોં મેં યાવત્
ચૌદિન્દ્રિય જીવોંમેં ઇનકા અભાવ નહીં હોતા હૈં । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં મેં ણેસી યોગ્યતા નહીં હૈં ઓર એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં મેં મન કા
અભાવ હૈં । સજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોં કે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોના
કહા ગયા હૈં । ' પંચિદિયતિરિક્ષ જોગિયા ણો પચ્ચક્ષાણી, અપચ્ચ-
ક્ષાણી વિ, પચ્ચક્ષાણાપચ્ચક્ષાણી વિ ' પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોં કે સર્વ
વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન નહીં હોતા હૈં । કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર કે
નિયમોં કા પ્રતિપાલન ઉનસે અપની અવસ્થા મેં પૂર્ણરૂપ સે યથાવત્ હો

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયવ્વા) આ સૂત્રમા પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બન્ને વિકલ્પોનો અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર-
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સમજવે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમા તેમનો
અભાવ હોતો નથી કાણુ કે નારક આદિ જીવોમા એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમા મનનો અભાવ હોય છે,
સંજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોમા જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સમજી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ષજોગિયા ણો પચ્ચક્ષાણી, અપચ્ચક્ષાણી વિ, પચ્ચક્ષાણા
પચ્ચક્ષાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોમા સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી
કારણુ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનું પ્રતિપાલન તે અવસ્થામા યોગ્ય

અપિ મવન્તિ, ' સઘ્વજીવાણ એવ પુચ્છા ' સર્વજીવાનાં નૈરયિકાદીનામપિ એવમ્-
જીવસામાયવદેવ પુચ્છા ગૌતમસ્ય પ્રશ્નો વિવ્રેયઃ । મગધનાદ- ' ગોયમા ! નર
હયા અપચ્ચક્ષ્ણાણી જાણ-ચરિરિદિયા ' હે ગૌતમ ! નૈરયિકા અપ્રત્યાઘ્યાનિનો
વિરતિરહિતા મવન્તિ, યાવત્-ચતુરિન્દ્રિયા અપિ અપ્રત્યાઘ્યાનિન અવિરતા મવન્તિ,
યાવત્-કરણાત્-મચનપતય એકેન્દ્રિયાઃ પૃથિગ્વ્યાદય પચ્ચ સ્થાવરા, દ્વીન્દ્રિયાઃ
ત્રીન્દ્રિયાઃ સપ્રાણા, કિન્તુ ' સેસા દો પઠિસેહ્વયજ્ઞા ' નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયપર્પ

અય ગૌતમ હસી યાતકો જાનને કે લિયે નારક આદિ જીવોંકે વિષયમેં
પ્રશ્નુ સે એસા કહતે હૈં કિ હે મવન્ત । " સઘ્વજીવાણ એવ પુચ્છા "
મેરી હજ્જા હસી પ્રકાર સે સય જીવોંકે પ્રત્યાઘ્યાન આદિ કો જાનને કે
લિયે હો રહી હૈં સો આપ મુક્કે સમજાઈયે-કયોં કિ અમી તક તો આપને
હમેં સામાન્યરૂપ સે જીવ કે વિષય મેં પ્રત્યાઘ્યાન આદિ કો સમજાયા
હૈં । ગૌતમકે હસ પ્રશ્ન કા સમાધાન કરને કે નિમિત્ત પ્રશ્નુ ઇનસે કહતે
હૈં કિ- ' ગોયમા ' હે ગૌતમ । (નેરહયા અપચ્ચક્ષ્ણાણી જાણ ચરિરિદિયા)
નારક જીવ અપ્રત્યાઘ્યાની હોતે હૈં-કયોં કિ ઇનકે કિસી મી
પ્રકાર કી વિરતિ કા વકય નહીં હો સકતા હૈં । હસી પ્રકાર સે
ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ મી અપ્રત્યાઘ્યાની હોતે હૈં । પદ્ધ પર યાવત્ શબ્દ સે-
" મચનપતિ, એકેન્દ્રિય જીવ-અર્થાત્ પૃથિગ્વ્યાદિક પાંચ સ્થાવર, ત્રીન્દ્રિય
તેજ્વિન્દ્રિય " ઇન સયકા પ્રશ્ન હુઆ હૈં । અતઃ જય યે સય જીવ અપ્રત્યા

હવે ગૌતમ સ્વામી નારકાદિ જીવોના વિષયમાં પણ આ પ્રકારનો જ
પ્રશ્ન પૂછે છે- (સઘ્વજીવાણ એવ પુચ્છા) કે જાહેન્ત । સમસ્ત જીવોના
પ્રત્યાઘ્યાન આદિના વિષયમાં પણ આજે એજ પ્રકારનો પ્રશ્ન છે આપે
સામાન્ય રૂપે જીવના પ્રત્યાઘ્યાન આદિ વિષે તો સમસ્તજીવ પણ હવે નારક
આદિ પ્રયેક પદ્ધવિના જીવોના પ્રત્યાઘ્યાન આદિ વિષે જીવજીવની મારી ધમ્મ છે

મહાવીર પ્રશ્નુ ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે જવાબ આપે છે (ગોયમા)
હે ગૌતમ । (નેરહયા અપચ્ચક્ષ્ણાણી જાણ ચરિરિદિયા) નારક જીવો અપ્રત્યા
ઘ્યાની હોય છે કારણ કે તેઓમાં કોઈ પણ પ્રકારની વિરતિનો ઉદય સંભવી
શકતો નથી એજ પ્રમાણે ચતુરિન્દ્રિય પર્વન્તના જીવો પણ અપ્રત્યાઘ્યાની
હોય છે અહીં ' જાણ (પચન્ત) પદ્ધી " મચનપતિ, એકેન્દ્રિય જીવો
(પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ સ્થાવર) દ્વીન્દ્રિય અને તેજ્વિન્દ્રિય " આદિ જીવોને
અપ્રત્યાઘ્યાન આ રીતે જોવામાં આવે અપ્રત્યાઘ્યાની (અવિરત) હોવાથી
તેમને પ્રત્યાઘ્યાની પણ કહ્યા નથી અને પ્રત્યાઘ્યાના-પ્રત્યાઘ્યાની પણ કહ્યા

ન્તાનાં શેષૌ દ્વૌ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિષેધયિતવ્યૌ,
તથાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેષામવિરતત્વાત્, ' પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણીવિ,' પચ્ચ
ન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

ખ્યાની-અવિરત હોતે હિં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયવ્વા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઓર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈ । ચારિત્રમોહનીય કર્મકી પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈ ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોના હૈ ઓર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈ-સો નારક જીવોં મેં યાવત્
ચૌડિન્દ્રિય જીવોંમેં હનકા અભાવ નહીં હોતા હૈ । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં મેં એસી યોગ્યતા નહીં હૈ ઓર એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં મેં મન કા
અભાવ હૈ । સહી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોં કે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોના
કહા ગયા હૈ । ' પંચિદિયતિરિક્ષ જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચ-
ક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ ' પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોં કે સર્વ
વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન નહીં હોતા હૈ । કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર કે
નિયમોં કા પ્રતિપાલન ઉનસે અપની અવસ્થા મેં પૂર્ણરૂપ સે યથાવત્ હો

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયવ્વા) આ સૂત્રમા પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બન્ને વિકલ્પોના અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર-
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સમજવે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમા તેમનો
અભાવ હોતો નથી કારણ કે નારક આદિ જીવોમા એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમા મનનો અભાવ હોય છે,
સહી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોમા જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સમજી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોમા સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી,
કારણ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનું પ્રતિપાલન તે અવસ્થામા યોગ્ય

અપિ મયન્તિ, ' સઘ્વજીવાણં એવ પુચ્છા ' સઘજીવાનાં નૈરયિકાદીનામપિ પચમ-
જીવસામાન્યવદેવ પૃચ્છા ગૌતમસ્ય પ્રશ્નો વિપ્રય । મગધનાહ- ' ગોયમા । નર
હયા અપચ્ચક્ષ્માણી જાવ-ચતરિંદિયા ' હે ગૌતમ ! નૈરયિકાઃ અપત્યાખ્યાનિનો
વિરતિરહિતા મવન્તિ, યાવત્-ચતુરિન્દ્રિયા અપિ અપત્યાખ્યાનિન અવિરતા મયન્તિ,
યાવત્-પરણાત્-મચનપતિય એકેન્દ્રિયા પૃથિગ્વ્યાદય પચ્ચ સ્પાવરા, દ્વીન્દ્રિયાઃ
ત્રીન્દ્રિયા સપ્રાપ્તા, કિન્તુ ' સેસા દો પઠિસેહપચ્ચા ' નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયપર્પ

અથ ગૌતમ હસી પાતકો જાનને કે લિયે નારક આદિ જીવોંકે વિષયમેં
પ્રશ્નુ સે એમા કહતે હેં કિ હે મદન્ત ! " સઘ્વજીવાણં એવ પુચ્છા "
મેરી હચ્છા હસી પ્રકાર સે સઘ જીવોંકે પ્રત્યાખ્યાન આદિ કો જાનને કે
લિયે હો રહી હેં સો આપ મુક્કે સમજાઈયે-કયોં કિ અતીતક તો આપને
હમેં સામાન્યરુપ સે જીવ કે વિષય મેં પ્રત્યાખ્યાન આદિ કો સમજાયા
હે । ગૌતમકે હસ પ્રશ્ન વા સમાધાન કરને કે નિમિત્ત પ્રશ્નુ ડનસે કહતે
હેં કિ- ' ગોયમા ' હે ગૌતમ ! (નેરહયા અપચ્ચક્ષ્માણી જાવ ચતરિંદિયા)
નારક જીવ અપ્રત્યાખ્યાની હોતે હેં-કયોં કિ ડનકે કિસી ત્રી
પ્રકાર કી વિરતિ કા ઉદય નહીં હો સક્તા હેં । હસી પ્રકાર સે
ચૌહિન્દ્રિય જીવ ત્રી અપ્રત્યાખ્યાની હોતે હેં । યહાં પર યાવત્ શબ્દ સે-
" મચનપતિ, એકેન્દ્રિય જીવ-અર્ષાત્ પૃથિગ્વ્યાદિક પાંચ સ્પાવર, ત્રીન્દ્રિય
સેત્તન્દ્રિય " હન મયકા પ્રહ્ણ હુઆ હેં । અતઃ જય યે સઘ જીવ અપ્રત્યા

હવે જીતમ સ્વામી નારકાદિ જીવોના વિષયમાં પણ આ પ્રકારનો જ
પ્રશ્ન પૂછે છે- (સઘ્વજીવાણં એવ પુચ્છા) કે મદન્ત ! સમસ્ત જીવોના
પ્રત્યાખ્યાન આદિના વિષયમાં પણ મારા જોજ પ્રકારનો પ્રશ્ન છે આપે
સામાન્ય રૂપે જીવના પ્રત્યાખ્યાન આદિ વિષે તો સમજાવ્યું પણ હવે નારક
આદિ પ્રત્યેક પર્વાથના જીવોના પ્રત્યાખ્યાન આદિ વિષે જાણવાની મારી ધ્રમ્મ છે

મહાવીર પ્રશ્નુ જીતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે જવાબ આપે છે (ગોયમા)
હે જીતમ ! (નેરહયા અપચ્ચક્ષ્માણી જાવ ચતરિંદિયા) નારક જીવો અપ્રત્યા
ખ્યાની કોય છે કારણ કે તેઓમાં કોઈ પણ પ્રકારની વિરતિનો ઉદય સંભવી
શકતો નથી. જોજ પ્રમાણે ચતુરિન્દ્રિય પર્વન્તન્ય જીવો પણ અપ્રત્યાખ્યાની
કોય છે અહીં ' જાવ (પચન્ત) પદ્યો " જાવનપતિ, એકેન્દ્રિય જીવો
(પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ સ્પાવર) દ્વીન્દ્રિય અને તેષ્ઠન્દ્રિય " આદિ જીવોને
પ્રશ્નુ કરવા. આ રીતે જો ત્યાં જીવો અપ્રત્યાખ્યાની (અવિરત) કોવાથી
સેમને પ્રત્યાખ્યાની પણ કહ્યા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ કહ્યા

ન્તાનાં જોયો દ્વૌ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિષેધયિતવ્યૌ,
તથાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેષામવિરતત્વાત્, ' પર્વદિયતિરિક્ષ-
જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણીવિ,' પચ્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્ગુયોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા-
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

ખ્યાની-અવિરત હોતે હૈં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયવ્વા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઓર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈ । ચારિત્રમોહનીય કર્મકી પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈ ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોના હૈ ઓર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈ-સો નારક જીવોં મેં યાવત્
ચૌદિન્દ્રિય જીવોંમેં હનકા અભાવ નહીં હોના હૈ । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં મેં એસી યોગ્યતા નહીં હૈ ઓર એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં મેં મન કા
અભાવ હૈ । સજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોં કે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોના
કહા ગયા હૈ । ' પંચિદિયતિરિક્ષ જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચ-
ક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ ' પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગોં કે સર્વ
વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન નહીં હોતા હૈ । કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર કે
નિયમોં કા પ્રતિપાલન ઉનસે અપની અવસ્થા મેં પૂર્ણરૂપ સે યથાવત્ હો

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયવ્વા) આ સૂત્રમાં પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બન્ને વિકલ્પોનો અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર-
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સંભવે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમાં તેમનો
અભાવ હોતો નથી કારણ કે નારક આદિ જીવોમાં એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમાં મનનો અભાવ હોય છે.
સરી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોમાં જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સંભવી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણા-
પચ્ચક્ખાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગોમાં સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી
કારણ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનું પ્રતિપાલન તે અવસ્થામાં યોગ્ય

અપિ મવન્તિ, ' સઠ્ઠજીવાણ એવ પુચ્છા ' સર્વજીવાનાં નૈરયિકાદીનામપિ પરમ-
જીવસામાન્યવદેવ પુચ્છા ગૌતમસ્ય પ્રશ્નો વિદ્યમાઃ । મગધનાહ—' ગોયમા ! નર
શ્યા અપચ્ચક્ખાણી જાણ-ચરિરિદિયા ' હે ગૌતમ ! નૈરયિકા અપ્રત્યાસ્યાનિનો
વિરતિરિદિતા મવન્તિ, યાવત્-ચતુરિન્દ્રિયા અપિ અપત્યાસ્યાનિન અવિરતા મવન્તિ,
યાવત્-ચરણાત્-મચનપતિય એકેન્દ્રિયાઃ પૃથિઠ્ઠાદય પચ્ચ સ્થાવરા, દ્વીન્દ્રિયાઃ
ત્રીન્દ્રિયા સપ્રાણાઃ, કિન્તુ ' સેસા દો પહિસહેયખ્વા ' નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયપર્ય

અય ગૌતમ હસી યાતકો જાનને કે લિયે નારક આદિ જીવોંકે વિષયમેં
પ્રશ્ન સે એસા કહતે હૈ કિ હે મવન્ત ! " સઠ્ઠજીવાણ એવ પુચ્છા "
મેરી હચ્છા હસી પ્રકાર સે સય જીવોં કે પ્રત્યાસ્યાન આદિ કો જાનને કે
લિયે હો રહી હૈ સો આપ મુઝે સમજાઈયે-કયોં કિ અમી તક તો આપને
હમેં સામાન્યરૂપ સે જીવ કે વિષય મેં પ્રત્યાસ્યાન આદિ કો સમજાયા
હૈ । ગૌતમકે હસ પ્રશ્ન વા સમાધાન કરને કે નિમિત્ત પ્રશ્ન ઉનસે કહતે
હૈ કિ- ' ગોયમા ' હે ગૌતમ ! (નેરશ્યા અપચ્ચક્ખાણી જાણ ચરિરિદિયા)
નારક જીવ અપ્રત્યાસ્યાની હોતે હૈ-કયોં કિ ઉનકે કિસી બી
પ્રકાર કી વિરતિ કા ઉત્થ નહીં હો સકતા હૈ । હસી પ્રકારસે
ત્રીન્દ્રિય જીવ બી અપ્રત્યાસ્યાની હોતે હૈ । યહાં પર યાવત્ શબ્દ સે-
" મચનપતિ, એકેન્દ્રિય જીવ-અર્થાત્ પૃથિઠ્ઠાદિક પાંચ સ્થાવર, ત્રીન્દ્રિય,
તેજન્દ્રિય " હન સમજા પ્રહણ હુઆ હૈ । અતઃ જય એ સય જીવ અપ્રત્યા

હવે ગૌતમ સ્વામી નારકાદિ જીવોના વિષયમાં પણ આ પ્રકારનો જ
પ્રશ્ન પૂછે છે- (સઠ્ઠજીવાણ એવ પુચ્છા) હે મગધ ! સમસ્ત જીવોના
પ્રત્યાખ્યાન આદિના વિષયમાં પણ મારો જોજ પ્રકારનો પ્રશ્ન હો આપે
સામાન્ય રૂપે જીવના પ્રત્યાખ્યાન આદિ વિષે તો સમજાવ્યું પણ હવે નારક
આદિ પ્રયેક પર્માથના જીવોના પ્રત્યાખ્યાન આદિ વિષે જાણવાની મારી ઇચ્છા છે

મહાવીર પ્રભુ ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે જવાબ આપે છે (ગોયમા !)
હે ગૌતમ ! (નેરશ્યા અપચ્ચક્ખાણી જાણ ચરિરિદિયા) નારક જીવો અપ્રત્યા
ખ્યાની હોય છે, કારણ કે તેઓમાં કોઈ પણ પ્રકારની વિરતિનો ઉદય સંભવી
શકતો નથી. જોજ પ્રમાણે ચતુરિન્દ્રિય પર્યન્તના જીવો પણ અપ્રત્યાખ્યાની
હોય છે ખરી ' જાણ (પર્યન્ત) પદથી " મચનપતિ, એકેન્દ્રિય જીવો
(પૃથ્વીકાશ આદિ પાંચ સ્થાવર) ત્રીન્દ્રિય અને તેજન્દ્રિય " આદિના જીવોને
જાણ્યું હશે. આ રીતે જો ત્યાં જીવો અપ્રત્યાખ્યાની (અવિરત) હોવાથી
તેમને પ્રત્યાખ્યાની પણ કહ્યા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ કહ્યા

દ્વાદશ, ૧૨, શર્કરાપ્રમા પઢ્કપ્રમાભ્યાં નવ, શર્કરાપ્રમા ધૂમપ્રમાભ્યાં પદ્ ૬, શર્કરાપ્રમા-તમઃપ્રમાભ્યાં ત્રયઃ ૩, વાલુકાપ્રમા પઢ્કપ્રમાભ્યાં નવ ૯, વાલુકાપ્રમા ધૂમપ્રમાભ્યાં પદ્ ૬, વાલુકાપ્રમા તમઃ પ્રમાભ્યાં ત્રયઃ ૩, પઢ્કપ્રમા ધૂમપ્રમાભ્યાં પદ્ ૬, પઢ્કપ્રમા તમઃપ્રમાભ્યાં ત્રયઃ, ધૂમપ્રમાદિભિસ્તુ ત્રયઃ, તદેવ ત્રિકસંયોગે પચ્ચાધિકં શતમેકમ્ ૧૦૫। ચતુષ્કયોગે તુ પચ્ચત્રિંશત્ ૩૬। એવં રીત્યા સપ્તાનાં ત્રિપષ્ટે. પચ્ચોત્તરશતસ્ય, પચ્ચત્રિંશતશ્ચ મેલને $૭+૬૩+૧૦૫+૩૬=૨૧૦$ દશાધિકશતદ્વયં ભવતિ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

ગુણિત ૬ વિકલ્પ હોતે હૈં। રત્નપ્રમા ઓર તમઃપ્રમા કે સાથ અધઃ સસમી પૃથિવી કા યોગ કરને પર ૧-૧-૧ ત્રીન વિકલ્પ હોતે હૈં। શર્કરાપ્રમા વાલુકાપ્રમા કે સાથ યોગ કરને પર ૧૨, શર્કરાપ્રમા કે એવં પઢ્કપ્રમા કે સાથ યોગ કરને પર ૯, શર્કરાપ્રમા ઓર ધૂમપ્રમાકે સાથ યોગ કરને પર ૬, શર્કરાપ્રમા એવં તમઃપ્રમા કે સાથ યોગ કરને પર ૯, વાલુકાપ્રમા ઓર પઢ્કપ્રમા કે સાથ યોગ હોને પર ૯ વાલુકાપ્રમા ઓર ધૂમપ્રમા કે સાથ યોગ હોને પર ૬, વાલુકાપ્રમા ઓર તમ પ્રમા કે સાથ યોગ હોને પર ૩, પઢ્કપ્રમા ઓર ધૂમપ્રમા કે સાથ યોગ હોને પર ૬, પઢ્કપ્રમા તમઃ પ્રમા કે સાથ યોગ હોને પર ૩ ઓર ધૂમપ્રમાદિ કે સાથ યોગ હોને પર ૩, હસ તરહ ત્રિક સંયોગ

અને તમ પ્રમા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી $૧+૧+૧=૩$ ભાંગા બને છે.

શર્કરાપ્રમા અને વાલુકાપ્રમા સાથે પછીની ૪ પૃથ્વીઓના યોગથી ૧૨ ભાંગા, શર્કરાપ્રમા અને પંકપ્રમા સાથે પછીની ૩ પૃથ્વીઓના યોગથી ૯ ભાંગા, શર્કરાપ્રમા અને ધૂમપ્રમા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૬ ભાંગા અને શર્કરાપ્રમા અને તમ.પ્રમા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ભાંગા બને છે. વાલુકાપ્રમા અને પંકપ્રમા સાથે પછીની ૩ પૃથ્વીઓના અંતુક્રમે યોગ કરવાથી ૯, વાલુકાપ્રમા અને ધૂમપ્રમા સાથે પછીની ૨ પૃથ્વીઓના યોગથી ૬ અને વાલુકાપ્રમા અને તમ.પ્રમા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ ભાંગા બને છે.

પંકપ્રમા અને ધૂમપ્રમા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૬ ભાંગા, પંકપ્રમા અને તમ પ્રમા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ભાંગા અને ધૂમપ્રમા તથા તમઃપ્રમા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ ભાંગા બને છે.

દેશવિરતા યપિ મવન્તિ સન્નિપન્થેન્દ્રિયાનાશિસ્થેવ સ્વ વિશ્વપમ્, અસઙ્ગિનાં સર્વથા વિરતેરમાત્, 'મળૂમા તિણ્ણિ' મનુપ્પા પ્રયોડ્ધિ-પત્યાસ્થાનિનઃ, અપત્યાસ્થાનિનઃ, પ્રત્યાસ્થાનાપમ્યાસ્થાનિનશ્ચ મવન્તીત્યર્થઃ । 'સેસા મહા-

નહીં સકતા હૈ । હાં, યે દેશવિરતિરૂપ આરિષ્ઠ કા - એકદેશિઆરિષ્ઠકા પાલન કર સક્તે હૈં । અધિરત માધ મી ઇનમેં હોમા હૈ । યહ સૂત્ર સઙ્ગી પંચેન્દ્રિય તિર્યક્ષોં કી અપેક્ષા સે કહા ગયા જાનના આહિયે । ક્યોં કિ જો અસઙ્ગી પંચેન્દ્રિય જીવ હોતે હૈં વનમેં તો દેશવિરતિરૂપ આરિષ્ઠ તક કા અમાધ કહા ગયા હૈ । (મળૂમા તિણ્ણિ વિ) મનુપ્પ્ય સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાસ્થાનવાહે, અપ્રત્યાસ્થાનવાહે ઓર પ્રત્યાસ્થાનાપ્રત્યાસ્થાનવાહે હોતે હૈં । ક્યોં કિ સર્વવિરતિરૂપ આરિષ્ઠ કા વદ્ય પ્રત્યાસ્થાન કયાય કે અમાધ મેં હી હોતા હૈ ઓર યહ અમાધ સઙ્ગી પંચેન્દ્રિય મનુપ્પ્યોં કે હી હોતા હૈ-અન્ય જીવોં કે નહીં । મનુપ્પ્યોંમેં સય હી મનુપ્પ્ય સર્વવિરતિ રૂપ પ્રત્યાસ્થાનવાહે હોતે હોંસો યાત નહીં હૈ કિતનેક મનુપ્પ્ય એસે મી હોતે હૈં કિ જિનકે કિસી મી પ્રકાર કી વિરતિ નહીં હોની હૈ, તથા કિતનેક એસે મી હૈં જો દેશવિરતિરૂપ પ્રત્યાસ્થાનપ્રત્યાસ્થાન કા પાલન કરતે હૈં ઇસ જીવોં કી હિંસાકાત્યાગ હાનેકે કારણ હનકી વિરતિ પ્રત્યાસ્થાનરૂપ ઓર સ્થાવર જીવોં કી હિંસા કા ત્યાગ નહીં હોને કે કારણ હનકી ઘડી

રીતે ઘર્ષ શકતું નથી પણ તેઓ દેશવિરતિરૂપ આરિષ્ઠ પાલન કરી શકે શકે છે અને તેઓ અપ્રત્યાસ્થાની પણ હોય છે આ સૂત્ર સઙ્ગી પંચેન્દ્રિય નિર્વંશાને અનુલક્ષીને કહ્યું છે તેમ સમજવું, કારણ કે અસઙ્ગી પંચેન્દ્રિય તિર્થ જોમા તો દેશવિરતિરૂપ આરિષ્ઠનો પણ અભાવ હોય છે (મળૂમાતિણિ વિ) મનુષ્યો સર્વ વિરતરૂપ પ્રત્યાસ્થાનવાળા પણ હોય છે અપ્રત્યાસ્થાનવાળા પણ પણ હોય છે અને પ્રત્યાસ્થાના-પ્રત્યાસ્થાનવાળા પણ હોય છે કારણ કે સર્વવિરતિરૂપ આરિષ્ઠનો ઉચ્ચ પ્રત્યાસ્થાન કયાવના અભાવમાં જ થાય છે, અને તે અભાવ સની પંચેન્દ્રિય મનુષ્યોમાં જ સલાવી શકે છે-અન્ય જીવોમાં સલાવી શકતો નથી, મનુષ્યોમાં જ્યાં સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાસ્થાનવાળા હોય છે એવું નથી. કેટલાક મનુષ્યો એવા પણ હોય છે કે જેઓ કોઈ પણ પ્રકારની વિરતિથી રહિત હોય છે ત્યારે કેટલાક મનુષ્યો એવા પણ હોય છે કે જેઓ દેશવિરતિરૂપ પ્રત્યાસ્થાના-પ્રત્યાસ્થાન પાલન કરે છે ત્રણ જીવોની હિંસાને ત્યાગ થવાને કારણે તેમની વિરતિ પ્રત્યાસ્થાનરૂપ અને સ્થાવર જીવોની હિંસાને ત્યાગ નહીં થવાને કારણે તેમની એજ વિરતિ અપ્રત્યાસ્થાનરૂપ હોય

પાનાં શેષૌ દ્વૌ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિષેધયિતવ્યૌ,
થાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેપામવિરતત્વાત્, ' પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોગિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણીવિ,' પચ્ચ
ન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

ખ્યાની-અવિરત હોતે હૈં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયવા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઔર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈ । ચારિત્રમોહનીય કર્મકી પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈ ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોના હૈ ઔર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈ-સો નારક જીવોં મેં યાવત્
ચૌદિન્દ્રિય જીવોંમેં હનકા અભાવ નહીં હોતા હૈ । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં મેં ऐसी योग्यता नहीं है और एकेन्द्रियादिक जीवों में मन का
अभाव है । सही पंचेन्द्रिय पर्याप्त जीवों के ही चारित्र की प्राप्ति होना
कहा गया है । ' पंचिदियतिरિક्ख जोगिया णो पच्चक्खाणी, अपक्क-
क्खाणी वि, पच्चक्खाणापच्चक्खाणी वि ' पंचेन्द्रિય तिर्यञ्चों के सर्व
विरतिरूप प्रत्याख्यान नहीं होता है । कारण सर्वविरतिरूप चारित्र के
नियमों का प्रतिपालन उनसे अपनी अवस्था में पूर्णरूप से यथावत् हो

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયવા) આ સૂત્રમા પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બન્ને વિકલ્પોના અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સંકલ્પે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિ પર્યાન્તના જીવોમા તેમનો
અભાવ હોતો નથી કારણ કે નારક આદિ જીવોમા એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાન્તના જીવોમા મનનો અભાવ હોય છે.
સરી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોમા જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સંભવી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ખજોગિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખ ણી વિ, પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમા સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી
કારણ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનું પ્રતિપાલન તે અવસ્થામા યોગ્ય

દેશચિરતા અપિ ભવન્તિ સચ્ચિદ્રપચ્ચેન્દ્રિયાનામિત્યથ સ્ત્ર ચિદ્રપ્, અસચ્ચિદ્રા
 સર્વયા ચિરતેરમારાત્, 'મળૂમા તિણિચિ' મનુષ્યાઃ પ્રયોઽપિ-પ્રત્યાસ્થાનિના,
 અપ્રત્યાસ્થાનિન, પ્રત્યાસ્થાનાપ્રત્યાસ્થાનિનથ મવન્તીત્યર્થઃ । 'સેસા નહા-

નહીં સકતા હૈ । ઇં, યે દેશચિરતિરુપ ચારિત્ર કા - એકદેશિચારિત્રકા
 પાલન કર સક્તે હૈ । અચિરત માવ મી ફનમેં હોગા હૈ । યહ સૂત્ર સજી
 પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્નોં કી અપેક્ષા સે કહા ગયા જાનના ચાહિયે । ક્યોં કિ
 જો અસજી પંચેન્દ્રિય જીવ હોતે હૈં ઉનમેં તો દેશચિરતિરુપ ચારિત્ર તક
 કા અમાવ કહા ગયા હૈ । (મળૂમા તિણિ ચિ) મનુષ્ય સર્વચિરતિરુપ
 પ્રત્યાસ્થાનવાહે, અપ્રત્યાસ્થાનવાહે ઓર પ્રત્યાસ્થાનાપ્રત્યાસ્થાનવાહે
 હોતે હૈં । ક્યોં કિ સર્વચિરતિરુપ ચારિત્ર કા ઉદ્ય પ્રત્યાસ્થાન કપાય
 કે અમાવ મેં હી હોતા હૈ ઓર યહ અમાવ સજી પંચેન્દ્રિય મનુષ્યોં કે
 હી હોતા હૈ-અ-ય જીવોં કે નહીં । મનુષ્યોંમેં સબ હી મનુષ્ય સર્વચિરતિ
 રુપ પ્રત્યાસ્થાનવાહે હોતે હોંસો યાત નહીં હૈ કિતનેક મનુષ્ય એસે મી હોતે
 હૈં કિ જિનકે કિસી મી પ્રકાર કી ચિરતિ નહીં હોની હૈ, તથા કિતનેક
 એસે મી હૈં જો દેશચિરતિરુપ પ્રત્યાસ્થાનપ્રત્યાસ્થાન કા પાલન કરતે હૈં
 ત્રસ જીવોં કી હિંસાકા ત્યાગ હાનેકે કારણ ફનકી ચિરતિ પ્રત્યાસ્થાનરુપ
 ઓર સ્થાવર જીવોં કી હિંસા કા ત્યાગ નહીં હોને કે કારણ ફનકી ઘરી

રીતે થઈ શકતું નથી પરંતુ તેઓ દેશચિરતિરુપ ચારિત્રનું પાલન કરી શકે
 શકે છે, અને તેઓ અપ્રત્યાસ્થાની પણ હોય છે આ સૂત્ર સજી પંચેન્દ્રિય
 તિય યાને અનુલક્ષીને કહ્યું છે તેમ સમજવું, કારણ કે અસજી પંચેન્દ્રિય તિર્થ
 યામાં તો દેશચિરતિરુપ ચારિત્રનો પણ અભાવ હોય છે (મળૂમાતિણિ ચિ)
 મનુષ્યે સર્વચિરતરુપ પ્રત્યાસ્થાનવાળા પણ હોય છે અપ્રત્યાસ્થાનવાળા પણ
 પણ હોય છે અને પ્રત્યાસ્થાના-પ્રત્યાસ્થાનવાળા પણ હોય છે કારણ કે
 સર્વચિરતરુપ ચારિત્રનો ઉદ્ય પ્રત્યાસ્થાન કપાયના અભાવમાં જ થાય છે,
 અને તે અભાવ સની પથિદ્રથ મનુષ્યોમાં જ સજવી શકે છે-અન્વ લેવામાં
 સજવી શકતો નથી, મનુષ્યોમાં બધાં સર્વચિરતરુપ પ્રત્યાસ્થાનવાળા હોય છે
 એવું નથી. કેટલાક મનુષ્યો એવા પણ હોય છે કે જેઓ કેમ પણ પ્રકારથી
 ચિરતિથી રક્તિ હોય છે ત્યારે કેટલાક મનુષ્યો એવા પણ હોય છે કે જેઓ
 દેશચિરતિરુપ પ્રત્યાસ્થાના-પ્રત્યાસ્થાન, પાલન કરે છે તથા એવાની કિસાનો
 ત્યાગ થવાને કારણે તેમની ચિરતિ પ્રત્યાસ્થાનરુપ અને સ્થાવર એવાની
 કિસાનો ત્યાગ નહીં થવાને કારણે તેમની એજ ચિરતિ અપ્રત્યાસ્થાનરુપ હોય

નેરહયા ' શેષાઃ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષિકૃતૈર્માનિકાઃ યથા નૈરયિકા ઉક્તાસ્તથા વિજ્ઞેયાઃ । તથા નૈરયિકાણાં કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વસ્યોક્તત્વેન વાનવ્યન્તરશદીનામપિ કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વમેવાસેયમ્ । પ્રત્યાખ્યાનં ચ તજ્ઞજ્ઞાનં વિના ન ભવિતુમર્હતીતિ તજ્ઞજ્ઞાનં પ્રતિપાદયિતુમાહ—‘જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણં જાણંતિ, અપચ્ચક્ષણં જાણંતિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણ જાણંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત !

વિરતિ અપ્રત્યાખ્યાનરૂપ હતી છે इसी का नाम प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यान है । ऐसा ही चारित्र देशविरतिवाले श्रावक का होता है । इसके हिंसादिक पांच पापों का सर्व रूप से त्याग नहीं होता है किन्तु अनुरूप से ही होता है । इसी कारण इसका चारित्र (अणुव्रत) ऐसा कहा गया है । सर्व विरति रूप चारित्र में हिंसादि पापों का त्याग सर्व रूप से हो जाता है इस कारण सर्वविरतिरूप चरित्र (महाव्रत) ऐसा कहा गया है ‘ सेसा जहा नेरहया शेष-वानव्यन्तर, ज्योतिषिक, एवं वैमानिक ये सब नैरयिक जीवों की तरह जानना चाहिये—अर्थात् नैरयिक जीव जिस तरह से केवल अप्रत्याख्यानी कहे गये हैं—उसी प्रकार से ये सब देव भी केवल अप्रत्याख्यानी होते हैं ऐसा जानना चाहिये । अब सूत्रकार यह बात प्रकट करते हैं कि प्रत्याख्यान प्रत्याख्यान का ज्ञान हुए बिना नहीं हो सकता है—इसी बात को गौतम ने प्रश्न से इस प्रकार से पूछा है कि—(जीवा णं मंते ! किं पचचक्खाणं जाणंति, अपचचक्खाणं

છે, આ પ્રકારની દેશવિરતિ (અશત વિરતિ) ને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કહે છે. એવું જ ચારિત્ર દેશવિરતિવાળા શ્રાવકનું હોય છે તેના દ્વારા હિંસાદિક પાંચ પાપોનો સંપૂર્ણ રૂપે ત્યાગ કરાતો નથી, પણ અનુરૂપે જ (અશત) ત્યાગ કરાય છે, તે કારણે તેના ચારિત્રને “ અણુવ્રત ” કહે છે. સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કરનાર હિંસાદિક પાપોનો સંપૂર્ણપણે ત્યાગ કરે છે, તે કારણે સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્રને “ મહાવ્રત ” કહે છે (સેસા જહા નેરહયા) આશ્રીના જીવો એટલે કે વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક દેવો અને વૈમાનિકોને નારકોની જેમ અપ્રત્યાખ્યાની જ સમજવા તેઓ પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી.

હવે સૂત્રકાર એ વાત પ્રકટ કરે છે કે પ્રત્યાખ્યાનનું જ્ઞાન થયા વિના પ્રત્યાખ્યાન થઈ શકતા નથી એજ વાતને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—(જીવા ણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણં જાણંતિ ? અપચ્ચક્ષણ જાણંતિ ? પચ્ચક્ષણપચ્ચક્ષણ જાણંતિ ?) હે મદન્ત ! શુ

देशविरता भवि मवन्ति सञ्चिपञ्चेन्द्रियाणाभिर्यद् स्रग् विप्रपम्, भगविरता
 तर्पया विरसेरगायान्, 'गणूया तिष्णिगि' मनुष्या भयोऽवि-प्रत्यागपाणिना,
 मप्र-पालशानिन, प्रत्याग्यानामप्रत्याग्यानिनम भर-दीत्यर्थाः । 'सता जहा-

नहीं मफता है । हाँ, ये देशविरतिरूप चारित्र्य का - एकद्विचित्राचरित्रका
 पालन कर सकते हैं । अधिगत भाव भी इनमें होगा है । यह मनुष्य मझी
 पंचेन्द्रिय तिर्यगो की अपेक्षा से कहा गया जानना चाहिये । क्यों कि
 जो भगवन्ती पंचेन्द्रिय जीव होते हैं उनमें तो देशविरतिरूप चारित्र्य तक
 का अभ्यास कहा गया है । (मणूमा तिष्णिगि वि) मनुष्य सर्वविरतिरूप
 प्रत्याग्यानवाछे, अप्रत्याग्यानवाछे और प्रत्याग्यानप्रत्याग्यानवाछे
 होते हैं । क्यों कि सर्वविरतिरूप चारित्र्य का उदय प्रत्याग्यान कथाय
 के अभ्यास में ही होता है और यह अभ्यास मझी पंचेन्द्रिय मनुष्यों क
 ही होता है-अन्य जीवों के नहीं । मनुष्योंमें सब ही मनुष्य सर्वविरति
 रूप प्रत्याग्यानवाछे होते हैं सो बात नहीं है कि जिनके मनुष्य ऐसे भी होते
 हैं कि जिनके किसी भी प्रकार की विरति नहीं होनी है, तथा कि जिनके
 ऐसे भी हैं जो देशविरतिरूप प्रत्याग्यानप्रत्याग्यान का पालन करते हैं
 अतः जीवों की हिंसाका त्याग इनके कारण इनकी विरति प्रत्याग्यानरूप
 और स्थावर जीवों की हिंसा का त्याग नहीं होने के कारण इनकी यही

रीति धर्म शक्त नही. परंतु तेजो देशविरतिरूप चारित्र्य पावन करी शके
 शके है, अने तेजो अप्रत्याग्यानवाछे पञ्च दोष है आ शून्य सही पंचेन्द्रिय
 निर्धामने अनुपपन्ने कहुं है तेम अभ्यस्त, काल के अनुपपन्ने पंचेन्द्रिय निर्धाम
 जागा तो देशविरतिरूप चारित्र्यो पञ्च अभ्यास हो । है (मणूमातिष्णिगि वि)
 मनुष्यो सबविरतिरूप प्रत्याग्यानवाछा पञ्च दोष है अप्रत्याग्यानवाछा पञ्च
 पञ्च दोष है अने प्रत्याग्यान-प्रत्याग्यानवाछा पञ्च दोष है काल के
 सर्वविरतिरूप चारित्र्यो उदय प्रत्याग्यान कथायना अभावभाज वाच है,
 अने ते अभ्यास सही पंचेन्द्रिय मनुष्योभाज सकारी शके है-अन्य लोकोमा
 सकारी शकतो नही मनुष्योभाज जहां सर्वविरतिरूप प्रत्याग्यानवाछा दोष है
 जेतु नही. केटकाक मनुष्यो जेबा पञ्च दोष है के जेबा काल पञ्च प्रकारनी
 विरतिनी रक्षित होय है त्वरे केटकाक मनुष्यो जेबा पञ्च दोष है के जेबा
 देशविरतिरूप प्रत्याग्यान-प्रत्याग्यान पालन करे है त्रय लोकोनी विद्याने
 त्याग कवाने कालो तेमनी विरति प्रत्याग्यानरूप अने स्थानर लोकोनी
 विद्याने त्याग नहीं कवाने कालो तेमनी जो विरति अप्रत्याग्यानरूप दोष

નેરહ્યા ' શેષાઃ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષિકૃતૈર્માનિકાઃ યથા નૈરયિકા ઉક્તાસ્તથા વિજ્ઞેયાઃ । તથા નૈરયિકાણાં કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વસ્યોક્તત્વેન વાનવ્યન્તરશીના-મપિ કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વમેવાવસેયમ્ । પ્રત્યાખ્યાનં ચ તજ્ઞજ્ઞાનં વિના ન ભવિ-તુર્મહતીતિ તજ્ઞજ્ઞાનં પ્રતિપાદયિતુમાહ-‘જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણાણં જાણંતિ, અપ-ચ્ચક્ષણાણં જાણંતિ, પચ્ચક્ષણાણાપચ્ચક્ષણાણ જાણંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત !

વિરતિ અપ્રત્યાખ્યાનરૂપ હોતી હૈ ઇસી કા નામ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન હૈ । એસા હી ચારિત્ર દેશવિરતિવાલે શ્રાવક કા હોતા હૈ । ઇસકે હિંસા-દિક પાંચ પાપોં કા સર્વ રૂપ સે ત્યાગ નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અનુરૂપ સે હી હોતા હૈ । ઇસી કારણ ઇસકા ચારિત્ર (અણુવ્રત) એસા કહા ગયા હૈ । મર્વ વિરતિ રૂપ ચારિત્ર મેં હિંસાદિ પાપોં કા ત્યાગ સર્વ રૂપ સે હો જાતા હૈ ઇસ કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચરિત્ર (મહાવ્રત) એસા કહા ગયા હૈ ‘ સેસા જહા નેરહ્યા શેષ-વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક, એવં વૈમાનિક યે સ્વ નૈરયિક જીવોં કી તરહ જાનના ચાહિયે-અર્થાત્ નૈરયિક જીવ જિસ તરહ સે કેવલ અપ્રત્યાખ્યાની કહે ગયે હૈ-ઊસી પ્રકાર સે યે સ્વ દેવ ઓ કેવલ અપ્રત્યાખ્યાની હોતે હૈ એસા જાનના ચાહિયે । અબ સૂત્ર-કાર યહ વાત પ્રકટ કરતે હૈ કિ પ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યાન કા જ્ઞાન હુએ વિના નહીં હો સકતા હૈ-ઇસી વાત કો ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે ઇસ પ્રકાર સે પૂછા હૈ કિ-(જીવા ણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણાણં જાણંતિ, અપચ્ચક્ષણાણં

છે, આ પ્રકારની દેશવિરતિ (અશત વિરતિ) ને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કહે છે. એવું જ ચારિત્ર દેશવિરતિવાળા શ્રાવકનું હોય છે. તેના દ્વારા હિંસા-દિક પાંચ પાપોનો સંપૂર્ણ રૂપે ત્યાગ કરાતો નથી, પણ અનુરૂપે જ (અંશતઃ) ત્યાગ કરાય છે, તે કારણે તેના ચારિત્રને “ અણુવ્રત ” કહે છે. સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કરનાર હિંસાદિક પાપોનો સંપૂર્ણરૂપે ત્યાગ કરે છે, તે કારણે સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્રને “ મહાવ્રત ” કહે છે (સેસા જહા નેરહ્યા) બાકીના બેમાં એટલે કે વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક દેવો અને વૈમાનિકોને નારકોની જેમ અપ્રત્યાખ્યાની જ સમજવા તેઓ પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી.

હવે સૂત્રકાર એ વાત પ્રકટ કરે છે કે પ્રત્યાખ્યાનનું જ્ઞાન થયા વિના પ્રત્યાખ્યાન થઈ શકતા નથી એજ વાતને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે-(જીવા ણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણાણં જાણંતિ ? અપચ્ચક્ષણાણં જાણંતિ ? પચ્ચક્ષણાગપચ્ચક્ષણાણ જાણંતિ ?) હે મદન્ત ! શું

ઝીણાઃ સ્વલુ કિમ્ પ્રત્યાહ્યાન જ્ઞાનન્તિ, અપ્રત્યાહ્યાન જ્ઞાનન્તિ પ્રત્યાહ્યાનાપ્રત્યાહ્યાનં જ્ઞાનન્તિ ? મગધાનાહ—‘ ગોયમા ! જે પચેદિયા તે તિષ્ઠિતિ જાણતિ ’ હે ગૌતમ ! જે પચેન્દ્રિયાઃ તિર્યગ્પોનિકા મનુષ્યાઃ તથા નૈરયિકાદયઃ તે પ્રીત્યપિ પ્રત્યાહ્યાનામ્, અપ્રત્યાહ્યાનં, પ્રત્યાહ્યાનાપ્રત્યાહ્યાનં ચ જ્ઞાનન્તિ, તેષાં સમનસ્કતયા સમ્યગ્દૃષ્ટિવે જ્ઞપરિજ્ઞયા પ્રત્યાહ્યાનાદિમયજ્ઞાનસમગ્રાત્, કિન્તુ ‘ અવસેસા પચ્ચક્ષ્ણાણ ન જાણતિ ’ અવશેષાઃ એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદયા, વિકલેન્દ્રિયા અસંઘિપચેન્દ્રિયાઃ પ્રત્યાનાદિમય ન જ્ઞાનન્તિ તેષામમનસ્કતાત્ । પ્રત્યાહ્યાનં

જાણંતિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ જાણંતિ ’ હે અવન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાહ્યાન કો જાનતે હૈં ? અપ્રત્યાહ્યાન કો જાનતે હૈં ? પ્રત્યાહ્યાનપ્રત્યાહ્યાનકો જાતે હૈં ? ઉત્તરમે પ્રશ્ન ઉત્તરે કહતે હૈં—‘ ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (જે પચેદિયા તે તિષ્ઠિતિ જાણતિ) જો પચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ અને મનુષ્ય નારક આદિ જીવ હૈં એ તો પ્રત્યાહ્યાન, અપ્રત્યાહ્યાન, એવં પ્રત્યાહ્યાનાપ્રત્યાહ્યાન જ્ઞાન ત્રીનોકો જાનતે હૈં । ક્યોંકિ એ સય સમનસ્ક હોતે હૈં હસ કારણ જ્ઞાને સમ્યગ્દર્શન હો મક્તા હૈં—જોર ઉસ સમય એ જ્ઞપરિજ્ઞા દ્વારા પ્રત્યાહ્યાન આદિ ત્રીનોકો જાનતે હૈં । ‘ અવસેસા પચ્ચક્ષ્ણાણ ન જાણંતિ ’ અવશિષ્ટ જો એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક જીવ હૈં એ તથા વિકલેન્દ્રિય એવં અસંઘી જો જીવ હૈં એ પ્રત્યાહ્યાન આદિ ત્રયકો નહીં જાનતે હૈં । ક્યોં કિ જ્ઞાન સય કે જાનને કા સાધનમૂત મન નહીં હોતા હૈં । એ સય અમનસ્ક હોતે હૈં । પ્રત્યાહ્યાન તય હોતા હૈં કિ જય જહ કિયા

હવેઃ પ્રત્યાહ્યાનને જાણે છે ? અપ્રત્યાહ્યાનને જાણે છે ? પ્રત્યાહ્યાનાપ્રત્યાહ્યાનને જાણે છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જે પચેદિયા તે તિષ્ઠિતિ જાણતિ) જે પચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ અને મનુષ્ય નારક આદિ જીવ હૈં તેઓ તો પ્રત્યાહ્યાન અપ્રત્યાહ્યાન અને પ્રત્યાહ્યાનાપ્રત્યાહ્યાન, એ ત્રણેને જાણે છે કારણ કે તેઓ બધાં સમનસ્ક હોય છે તેથી તેમને સમ્યગ્દર્શન થાયી શકે છે અને તે સમયે તેઓ જ્ઞપરિજ્ઞા દ્વારા પ્રત્યાહ્યાન આદિ ત્રણેને જાણે છે (અવસેસા પચ્ચક્ષ્ણાણ ન જાણંતિ) બાકીના જીવો—લેકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય આદિ જીવો તથા વિકલેન્દ્રિય જીવો તથા અસંઘી જીવો પ્રત્યાહ્યાન આદિ ત્રણેને જાણતા નથી, કારણ કે તે ત્રણેનાં જાણવાના સાધનરૂપ મનનો અભાવ હોય છે પ્રત્યાહ્યાન ત્યારે જ થાય છે કે ત્યારે તે પ્રત્યાહ્યાન આવે છે એ વાતને અનુદક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવા પ્રશ્ન પૂછે છે—

ચ તદા ભવેત્ યદા કૃતં રયાત્ અતસ્તત્કરણં પ્રતિપાદયિતુમાદ-‘જીવા ણં
ભતે ! કિં પચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ષણાપચ્ચ-
ક્ષણં કુવ્વંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! જીવાઃ સ્વલુ કિમ્ પ્રત્યા-
ખ્યાન કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાન વા કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, ?
ભગવાનાદ-‘જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા’ હે ગૌતમ ! યથા ઔઘિકાઃ સમુચ્ચય
જીવાઃ પ્રતિપાદિતા તથા કરણં પ્રત્યાખ્યાનાદિકરણમપિ વિજ્ઞાતવ્યમ્, તથા ચ
સામાન્યજીવેષુ પ્રત્યાખ્યાનિત્યાદિવિતયસ્યાપિ પૂર્વં પ્રતિપાદિતત્વેન અત્રાપિ પ્રત્યા-
ખ્યાનાદિત્રયસ્ય કરણમપિ बोध्यम्, एव च केचिद् जीवाः प्रत्याख्यानमपि
कुर्वन्ति, केचित् अप्रत्याख्यानमपि कुर्वन्ति प्रत्याख्यानं न कुर्वन्ति, केचित् प्रत्या-
ख्यानप्रत्याख्यानमपि कुर्वन्ति, प्रत्याख्यानम् आयुष्यबन्धकारणमपि भवतीति

જાતા હૈ-અતઃ ઇસી વાત કો ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈ કિ-(જીવા
ણં ભતે ! કિં પચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ અપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ષણા
પચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ?
અપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ? ઇસકે ઉત્ત-
રમે પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈ કિ-હે ગૌતમ ! (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા)
જિસ પ્રકાર સે સામાન્ય જીવ પ્રતિપાદિત હુએ હૈ ડસી પ્રકાર સે પ્રત્યા-
ખ્યાન આદિકા કરના ભી જાનના ચાહિયે । ઇસ તરહ સે યહ સમઝ
લેના ચાહિયે કિ કિતનેક જીવ એસે ભી હૈ જો પ્રત્યાખ્યાન કો ભી કરતે
હૈ । કિતનેક જીવ એસે હૈ જો પ્રત્યાખ્યાન કો નહીં અપ્રત્યાખ્યાનકો ભી
કરતે હૈ । કિતનેક જીવ એસે હૈ જો પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કો ભી કરતે
હૈ । પ્રત્યાખ્યાન આયુષ્યબંધ કા ભી કારણ હોતા હૈ ઇસલિયે પ્રત્યાખ્યાન
કરણ કે વાદ અવ ગૌતમ ઇસકે દ્વારા જીવ આયુષ્ક કા ભી કયા વંધ

(જીવાણ ભતે ! કિ પચ્ચક્ષણ કુવ્વતિ ? અપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ
પચ્ચક્ષણા પચ્ચક્ષણ કુવ્વતિ) હે ભદન્ત ! એવ શું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ?
અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-(ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) જે રીતે સામાન્ય જીવના પ્રત્યાખ્યાન આદિનું
પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન આદિ કરવાના વિષ-
યમાં પણ સમજવું કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે કેટલાક જીવો એવા હોય છે
કે જે પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાન
કરતા નથી પણ અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે, અને કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે
જે પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન પણ કરે છે.

પ્રત્યાખ્યાન આયુષ્યબંધમાં પણ કારણરૂપ બને છે, તેથી પ્રત્યાખ્યાનકરણનું
પ્રતિપાદન કર્યા પછી હવે ગૌતમ સ્વામી એ બાજુવા માગે છે કે પ્રત્યાખ્યાન

પ્રત્યાગ્ધ્યાનકરણાનન્તરમ્ પ્રત્યાગ્ધ્યાનચક્રાદ્યુપ્પ મત્તિપાદ્યતિ-‘જીવા ય મત ! કિં
 પચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા ? ગૌતમ પૂચ્છતિ-‘હ મત્તાં તીવાઃ મનુ કિં પ્રમ્પા
 ણ્યાનનિર્વર્તિતાયુક્કા ? પ્રત્યાગ્ધ્યાનન નિર્વર્તિત નિપ્પાન્તિમ્ ષટ્થમ્ આયુક્ક યપાં
 ત તથોક્તાઃ મગ્ગિઃ કિમ્’ અથવા ‘પચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા ?’ અપ્રત્યાગ્ધ્યાન-
 નિર્વર્તિતાયુક્કા અપ્રત્યાગ્ધ્યાનન નિર્વર્તિત ષટ્થમ્ આયુક્ક યપાં ત તથાક્તા મગ્ગિ
 કિમ્ ? અથવા ‘પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા ?’ પ્રત્યાગ્ધ્યાનાપ્રત્યાગ્ધ્યાન
 નિર્વર્તિતાયુક્કા ? પ્રત્યાગ્ધ્યાનાપ્રત્યાગ્ધ્યાનન નિર્વર્તિત ષટ્થમ્ આયુક્ક યપાં ત
 તથોક્તા મગ્ગિઃ કિમ્ ? મગ્ગાનાર-‘ ગાયમા ! જીશ ય, યમાગિયા ય પચ્ચ
 ક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા તિણિગિચ્છિ ’ હ ગૌતમ ! જીશ પ્રત્યાગ્ધ્યાનનિર્વર્તિતા-
 યુક્કા મગ્ગિઃ એવં વૈમાનિકાશ્ચ પ્રત્યાગ્ધ્યાનનિર્વર્તિતાયુક્કા મગ્ગિઃ, શ્રીષ્ઠપિ,

કરતે હે ? હમ યાત કો મનુસે પૂછતે હ-“જીવા ય મત ! કિં પચ્ચક્ષ્ણા
 ણનિચ્છત્તિયાડયા” હે મદન્ત ! જીશ કયા મેસ સી હોત હે જો પ્રત્યાગ્ધ્યાન
 સે આયુક્કા યપ કરતે હે ? અથવા-(અપચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા)
 અપ્રત્યાગ્ધ્યાનસે યે ષટ્થાયુક્ક હોતે હ ? અથવા (પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણા-
 ણનિચ્છત્તિયાડયા) પ્રત્યાગ્ધ્યાનાપ્રત્યાગ્ધ્યાન સે આયુક્કા યપ કરતે
 હે ? હમક ઉત્તરમેં મનુ ડનસે કહતે હે (ગાયમા) હે ગાતમ ! (જીવા
 ય વૈમાનિકા ય પચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા તિણિગિચ્છિ) જીશ પ્રત્યા
 ગ્ધ્યાન સે નિર્વર્તિત હે-ષટ્થ હે આયુક્ક જિહોં યા મેમા હોના હે, અપ્ર
 ત્યાગ્ધ્યાનસે નિર્વર્તિત આયુક્કાએ હોતે હે ઔર દગ્ધિરમિ સે નિર્વર્તિત
 આયુક્કાએ હોતે હે । અથાત જીશ અસી જિમ પવાવમેં હંડસપર્વાયકી

આદિ હાશ છત્ર શુ આયુક્કનો પત્ર બધ કરે છે ? એ / વિરવને અનુદક્ષીને
 ગૌતમ આત્મી મહાવીર મનુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—

(જીવાણં મત ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા ?) હે મદન્ત ! શુ
 જીવાં પણુ છવો દોષ છે કે જે પ્રત્યાગ્ધ્યાનથી આયુક્કનો બધ કરતા દોષ
 છે ? અથવા-(અપચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા) શુ તેઓ અપ્રત્યાગ્ધ્યાનથી આયુ
 ક્કનો બધ કરે છે ? અથવા (પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા ?)
 શુ તેઓ પ્રત્યાગ્ધ્યાના-પ્રત્યાગ્ધ્યાનથી આયુક્કનો બધ કરતા દોષ છે ?

તેનો ઉત્તર આપત્ર મહાવીર મનુ કહે છે-(ગાયમા !) હે ગૌતમ !
 (જીશ ય વૈમાનિકા ય પચ્ચક્ષ્ણાણનિચ્છત્તિયાડયા તિણિગિચ્છિ) છત્ર પ્રત્યા
 ગ્ધ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુક્કાના પત્ર દોષ છે અપ્રત્યાગ્ધ્યાનથી નિર્વર્તિત
 (બદ) આયુક્કાના પત્ર દોષ છે, અને પ્રત્યાગ્ધ્યાના-પ્રત્યાગ્ધ્યાનથી (દેશ
 વિરનિધા) બદ આયુક્કાના પત્ર દોષ છે કહવાનુ વાતપણ એ છે કે છવ

ચ તદા ભવેત્ યદા કૃતં રયાત્ અતસ્તત્કરણં પ્રતિપાદયિતુમાહ—‘ જીવા ણં
મતે ! કિં પચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ખાણાપચ્ચ-
ક્ખાણં કુવ્વંતિ ? ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! જીવાઃ खलु કિમ્ પ્રત્યા-
ખ્યાન કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાનં વા કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, ?
ભગવાનાહ—‘ જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા ’ હે ગૌતમ ! યથા ઔઘિકાઃ સમુચ્ચય
જીવાઃ પ્રતિપાદિતાઃ તથા કરણં પ્રત્યાખ્યાનાદિકરણમપિ વિજ્ઞાતવ્યમ્, તથા ચ
સામાન્યજીવેષુ પ્રત્યાખ્યાનિત્વાદિત્રિતયસ્યાપિ પૂર્વં પ્રતિપાદિતત્વેન અત્રાપિ પ્રત્યા-
ખ્યાનાદિત્રયસ્ય કરણમપિ बोध्यम्, एव च केचिद् जीवाः प्रत्याख्यानमपि
कुर्वन्ति, केचित् अप्रत्याख्यानमपि कुर्वन्ति प्रत्याख्यानं न कुर्वन्ति, केचित् प्रत्या-
ख्यानप्रत्याख्यानमपि कुर्वन्ति, प्रत्याख्यानम् आयुष्यबन्धकारणमपि भवतीति

જાતા હૈ—અતઃ ઇસી વાત કો ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈ કિ—(જીવા
ણં મતે ! કિં પચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ અપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ?
અપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ? હાસકે ઉત્ત-
રમે પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈ કિ—હે ગૌતમ ! (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા)
જિસ પ્રકાર સે સામાન્ય જીવ પ્રતિપાદિત હુએ હૈ ડસી પ્રકાર સે પ્રત્યા-
ખ્યાન આદિકા કરના મી જાનના ચાહિયે । હાસ તરહ સે યહ સમસ્ય
લેના ચાહિયે કિ કિતનેક જીવ એસે મી હૈ જો પ્રત્યાખ્યાન કો મી કરતે
હૈ । કિતનેક જીવ એસે હૈ જો પ્રત્યાખ્યાન કો નહીં અપ્રત્યાખ્યાનકો મી
કરતે હૈ । કિતનેક જીવ એસે હૈ જો પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કો મી કરતે
હૈ । પ્રત્યાખ્યાન આયુષ્યબંધ કા મી કારણ હોતા હૈ હાસલિયે પ્રત્યાખ્યાન
કરણ કે વાદ અત્ર ગૌતમ હાસકે દ્વારા જીવ આયુષ્ક કા મી કયા બંધ

(જીવાળ મતે ! કિ પચ્ચક્ખાણ કુવ્વતિ ? અપચ્ચક્ખાણ કુવ્વંતિ
પચ્ચક્ખાણા પચ્ચક્ખાણ કુવ્વતિ) હે ભદન્ત ! એવ શું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ?
અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના—પ્રત્યાખ્યાન કરે છે

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—(ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) જે રીતે સામાન્ય જીવના પ્રત્યાખ્યાન આદિનું
પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન આદિ કરવાના વિષ-
યમાં પણ સમજવું કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે કેટલાક જીવો એવા હોય છે
કે જે પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાન
કરતા નથી પણ અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે, અને કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે
જે પ્રત્યાખ્યાના—પ્રત્યાખ્યાન પણ કરે છે.

પ્રત્યાખ્યાન આયુષ્યબંધમા પણ કારણરૂપ બને છે, તેથી પ્રત્યાખ્યાનકરણનું
પ્રતિપાદન કર્યા પછી હવે ગૌતમ સ્વામી એ બાજુવા માગે છે કે પ્રત્યાખ્યાન

ચતુર્નેરયિકાગાં કોષ્ઠ્યમ્

ચતુર્નામ્-૧૬૬સયોગે-૭

„ દ્વિક્ષસયાગે-૬૩

„ ત્રિક્ષસયોગે-૧૦૫

„ ચતુષ્કસયોગે- ૩૦

સર્વમેયને ૨૧૦ મઙ્ગાઃ સર્વાન્ત

મૂલમ્-૫૫ મતે ! નેરહયા નેરહ્યપ્પથેસણપ્પણં પવિસમાણા
કિં રયણપ્પમાપ્પ હોજ્ઞા ? પુચ્છા, ગગેયા ! રયણપ્પમાપ્પ વા
હોજ્ઞા જાવ અહેસત્તમાપ્પ વા હોજ્ઞા । અહવા યગે રયણપ્પમાપ્પ,
ચત્તારિસક્કરપ્પમાપ્પ હોજ્ઞા, જાવ અહવા યગે રયણપ્પમાપ્પ ચત્તારિ
અહે સત્તમાપ્પ હોજ્ઞા । અહવા દોરયણપ્પમાપ્પ, તિણ્ણિ સક્કરપ્પમાપ્પ
હોજ્ઞા, યવ જાવ અહવા દો રયણપ્પમાપ્પ, તિણ્ણિ અહેસત્તમાપ્પ
હોજ્ઞા । અહવા તિણ્ણિ રયણપ્પમાપ્પ દ્વો સક્કરપ્પમાપ્પ હોજ્ઞા,
યવ જાવ તિણ્ણિ રયણપ્પમાપ્પ, દો અહેસત્તમાપ્પ હોજ્ઞા । અહવા
ચત્તારિ રયણપ્પમાપ્પ, યગે સક્કરપ્પમાપ્પ હોજ્ઞા । યવ જાવ અહવા
ચત્તારિ રયણપ્પમાપ્પ યગે અહેસત્તમાપ્પ હોજ્ઞા । અહવા યગે
સક્કરપ્પમાપ્પ, ચત્તારિ વાલુયપ્પમાપ્પ હોજ્ઞા । યવ જહા રયણ
પ્પમાપ્પ સમ ઉવરિમપુહ્વોઓ ચારિયાઓ તહા સક્કરપ્પમાપ્પ
વિ, સમ ચારિયવ્વાઓ જાવ અહવા ચત્તારિ સક્કરપ્પમાપ્પ, યગે
અહેસત્તમાપ્પ હોજ્ઞા । યવ ઇકેક્કાપ્પ સમ ચારિયવ્વાઓ જાવ
મેં, ૧૦૫ મઙ્ગ આ જાતે હેં । ચતુષ્કસયોગ મેં ૩૫ મઙ્ગ । હસ પ્રકાર
સે ૭- ૬૩, ૧૦૫, ૧૫૬ જન સય કા જોડ કરને પર ૨૧૦ ચિકમ્પ આ
જાતે હેં ॥ સ્વે ૩ ॥

આ રીતે ત્રિક્ષયોગી ભાગાઓના સરવાળા ૧૦૫ બાવી બાપ છે ચતુષ્ક
સયોગી ૩૫ ભાગાઓ બને છે ચાર નારકોના નારકપ્રવેશ વિષયક કુલ
 $૭+૬૩+૧૦૫+૩૫=૨૧૦$ ભાગા બાપ છે ॥ સુ ૩ ॥

અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાશ્ચ જીવાઃ
વૈમાનિકા ભવન્તીત્યાગયઃ, વૈમાનિકેષુ પ્રત્યાખ્યાનાદિત્રયવતામ્ ઉત્પાદાત્ ।

આયુ કા બંધ ડસને પહિલે યા તો પ્રત્યાખ્યાન સે ક્રિયા હૈ, યા અપ્રત્યા
ખ્યાન સે ક્રિયા હૈ યા દેશવિરતિ સે ક્રિયા હૈ, તમી વહ વર્તમાન પર્યાય
મેં ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । ઇસ તરહ તીનોંસે યહ બદ્ધાયુષ્ક હો સકતા હૈ । ઇસી
તરહ વૈમાનિક દેવ હોતે હૈ ક્યોં કિ પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ય
(પ્રત્યાખ્યાન અવસ્થા મેં આયુષ્ય કો બંધ વાંધનેવાલે) જિન્હોં કા એસે
જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ તથા અપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક
જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે
નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ—કહને કા
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અણુવ્રતી ઓર મહાવ્રતી જીવ દેવ આયુ કા હી બંધ
કરતા હૈ (અણુવ્યવમહવ્યયાઈ ન લહહદેવાડયં મોત્તું) અણુવ્રતોં ઓર
મહાવ્રતોં કો વહી જીવ પાલતા હૈ જિસે દેવાયુ કા બધ હો ગયા હોતા
હૈ । રોપ આયુષ્કબંધ વાલે જીવ અણુવ્રતોં ઓર મહાવ્રતોં કો નહીં પાલ
સકતે હૈં એસા સિદ્ધાન્ત કા મત હૈ તથા ભોગ ભૂમિ કે જીવ જો કિ
પ્રત્યાખ્યાન કા પાલન નહીં કરતે હૈં—અપ્રત્યાખ્યાની હી હોતે હૈં વે મર
કર દેવગતિ મેં હી જાતે હૈં ક્યોં કિ (નિઃશીલવ્રતીત્વં ચ સર્વેષામ્)
એસા આગમ વાક્ય હૈ । ઇસી સબ વિચાર કો લેકર યહાં (તિણિ વિ)

અત્યારે જે પર્યાયમા છે તે પર્યાયના આયુનો બંધ તેણે પહેલા કાં તો પ્રત્યા
ખ્યાનથી કર્યો હોય છે, કા તો અપ્રત્યાખ્યાનથી કર્યો હોય છે, અથવા તો દેશ
વિરતિથી કર્યો હોય છે, ત્યારે તો તે વર્તમાન પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયો હોય
છે. આ રીતે ત્રણેથી તે બદ્ધાયુષ્ક (આયુનો બંધ કરનાર) થઈ શકે છે.
એજ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવોના વિષયમા પણ સમજવું કારણ કે વૈમાનિક દેવો
પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત (બદ્ધ) આયુવાળા પણ હોય છે અને દેશવિરતિથી
નિર્વર્તિત આયુવાળા એવો પણ વૈમાનિક હોય છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ
છે કે અણુવ્રતી અને મહાવ્રતી એવ દેવ આયુનો જ બંધ કરે છે. (અણુવ્યવ
મહવ્યયાઈ ન લહહ દેવાડય મોત્તું) અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોનું પાલન એજ
એવ કરે છે કે જેને દેવ આયુનો બંધ થઈ ગયો હોય છે બાકીના આયુષ્ક
બંધવાળા એવો અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોને પાળી શકતા નથી, એવો સિદ્ધાં-
તનો મત છે—તેઓ અપ્રત્યાખ્યાની જ હોય છે. તેઓ મરીને દેવગતિમાં જ
જાય છે કારણ કે—(નિઃશીલવ્રતિત્વં ચ સર્વેષામ્) એવું આગમમા કહ્યું છે. આ
પાતને ધ્યાનમા રાખીને અહીં (તિણિ વિ) આ પદનો પ્રયોગ થયો છે કહેવાનું

प्रत्याख्यानसंशानन्तरम् प्रत्याख्यानप्रज्ञायुक्तं प्रतिपादयति—‘जीवा न मत् । किं पञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया ? गीतम् पृच्छति—इ मन्ता जीवा खलु किं प्रत्याख्याननिर्वर्तितायुक्ता ? म प्रत्याख्यानं निर्वर्तितं निष्पादिगम् यदम् आयुक्तं यथा त तथाक्ता मरन्ति किम् ? अथवा ‘अन्तरागणनिष्प्रतिपादया ?’ अमप्रत्याख्यानं निर्वर्तितायुक्ता । अमप्रत्याख्यानं निर्वर्तितं यदम् आयुक्तं यथा त तथाक्ता मरन्ति किम् ? अथवा ‘पञ्चकस्याणापञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया ?’ प्रत्याख्यानप्रत्याख्यानं निर्वर्तितायुक्ता ? प्रत्याख्यानप्रत्याख्यानं निर्वर्तितं यदम् आयुक्तं यथा त तथाक्ता मरन्ति किम् ? अथवा ‘गीतम् । जीवा य, यमागिया य पञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया तिष्ठति ?’ इ गीतम् । जीवाश्च प्रत्याख्याननिर्वर्तितायुक्ता मरन्ति पञ्च यमानिह्यश्च प्रत्याख्याननिर्वर्तितायुक्ता मरन्ति, श्रीगणेश, करत है ? इमं यान को प्रभुसे पृच्छते—“जीवा न मत् । किं पञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया” इ मन्त । जीव यथा गेस नी होत है जो प्रत्याख्यान से आयुक्तका यथा परत है ? अथवा—(पञ्चकस्याणाणनिष्प्रतिपादया) अमप्रत्याख्यानसे ये यद्वायुक्त होते हैं ? अथवा (पञ्चकस्याणापञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया) प्रत्याख्यानप्रत्याख्यान से आयुक्तका यथा करत है ? इमक उत्तरमें प्रभु उनसे कहत हैं (गायमा) हे गानम ! (जीवा य यमागिया य पञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया तिष्ठति यि) जीव प्रत्याख्यान से निर्वर्तित हैं—यद्व हे आयुक्त जिहों का लेमा होता है, अमप्रत्याख्यानसे निर्वर्तित आयुक्तगाय होत हैं जार द्वाविरति से निर्वर्तित आयुक्तगाय होत हैं । अर्थात् जीव अनी जिस पर्यापमें हैं उस पर्यापकी

आदि दास एव शु आयुक्तानां पञ्च जय करे छ ? जेव विपने अनुवर्तनि जीवम भ्रात्री भद्रावीर प्रभुने आ प्रभावे प्रभु पृष्ठे छ—

(जीवाणं मत् । किं पञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया ?) हे मन्त । शु जेवां पञ्च एवो दोष छ के जे प्रत्याख्यानधी आयुक्तानां जय करत दोष हैं ? अथवा—(अमप्रत्याख्याननिष्प्रतिपादया) शु तजो अमप्रत्याख्यानधी आयुक्तानां जय करे छ ? अथवा (पञ्चकस्याणापञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया) शु तजो प्रत्याख्यान—प्रत्याख्यानधी आयुक्तानां जय करत दोष छ ?

तेनो उत्तर आपन भद्रावीर प्रभु कहे छ (गायमा ।) हे जीवम ! (जीवा य यमागिया य पञ्चकस्याणनिष्प्रतिपादया तिष्ठति यि) एव प्रत्याख्यानधी निर्वर्तित आयुक्तगाय पञ्च दोष छ अमप्रत्याख्यानधी निर्वर्तित (मत्) आयुक्तगाय पञ्च दोष छ, अनं प्रत्याख्यान—प्रत्याख्यानधी (मत् निर्वर्तित) मत् आयुक्तगाय पञ्च दोष छ कहेवानु तात्पर्य जे छ के एव

અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાશ્ચ જીવાઃ
વૈમાનિકા મ્યન્તીત્યાશયઃ, વૈમાનિકેષુ પ્રત્યાખ્યાનાદિત્રયવતામ્ ઉત્પાદાત્ ।

આયુ કા બંધ ડસને પહિલે યા તો પ્રત્યાખ્યાન સે ક્રિયા હૈ, યા અપ્રત્યા
ખ્યાન સે ક્રિયા હૈ યા દેશવિરતિ સે ક્રિયા હૈ, તમી વહ વર્તમાન પર્યાય
મૈં ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । ઇસ તરહ તીનોસે યહ બદ્ધાયુષ્ક હો સકતા હૈ । ઇસી
તરહ વૈમાનિક દેવ હોતે હૈ ક્યોં કિ પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ય
(પ્રત્યાખ્યાન અવસ્થા મૈં આયુષ્ય કો બંધ બાંધનેવાલે) જિન્હોં કા એસે
જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ તથા અપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક
જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે
નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ—કહને કા
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અણુવ્રતી ઓર મહાવ્રતી જીવ દેવ આયુ કા હી બંધ
કરતા હૈ (અણુવ્યયમહવ્યયાઈ ન લહહદેવાડયં મોત્તું) અણુવ્રતોં ઓર
મહાવ્રતોં કો વહી જીવ પાલતા હૈ જિસે દેવાયુ કા વધ હો ગયા હોતા
હૈ । શેષ આયુષ્કબંધ વાલે જીવ અણુવ્રતોં ઓર મહાવ્રતોં કો નહીં પાલ
સકતે હૈં એસા સિદ્ધાન્ત કા મત હૈ તથા ભોગ ભૂમિ કે જીવ જો કિ
પ્રત્યાખ્યાન કા પાલન નહીં કરતે હૈં—અપ્રત્યાખ્યાની હી હોતે હૈં વે મર
કર દેવગતિ મૈં હી જાતે હૈં ક્યોં કિ (નિઃશીલવ્રતીત્વં ચ સર્વેષામ્)
એસા આગમ વાક્ય હૈ । ઇસી સબ વિચાર કો લેકર યહાં (તિણિ વિ)

અત્યારે જે પર્યાયમા છે તે પર્યાયના આયુનો બંધ તેણે પહેલા કાંતો પ્રત્યા
ખ્યાનથી કર્યો હોય છે, કાંતો અપ્રત્યાખ્યાનથી કર્યો હોય છે, અથવા તો દેશ
વિરતિથી કર્યો હોય છે, ત્યારે તો તે વર્તમાન પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયો હોય
છે. આ રીતે ત્રણેથી તે બદ્ધાયુષ્ક (આયુનો બંધ કરનાર) થઈ શકે છે.
એજ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવોના વિષયમા પણ સમજવું કારણ કે વૈમાનિક દેવો
પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત (બદ્ધ) આયુવાળા પણ હોય છે અને દેશવિરતિથી
નિર્વર્તિત આયુવાળા એવા પણ વૈમાનિક હોય છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ
છે કે અણુવ્રતી અને મહાવ્રતી એવ દેવ આયુનો જ બંધ કરે છે. (અણુવ્યય
મહવ્યયાઈ ન લહહ દેવાડય મોત્તું) અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોનું પાલન એજ
એવ કરે છે કે જેને દેવ આયુનો બંધ થઈ ગયો હોય છે બાકીના આયુષ્ક
બંધવાળા એવા અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોને પાળી શકતા નથી, એવો સિદ્ધાન્તનો
મત છે—તેઓ અપ્રત્યાખ્યાની જ હોય છે તેઓ મરીને દેવગતિમાં જ
બંધ છે કારણ કે—(નિઃશીલવ્રતિત્વં ચ સર્વેષામ્) એણે આગમમા કહ્યું છે. આ
પાત્રને બ્યાનમા રાખીને અહીં (તિણિ વિ) આ પદનો પ્રયોગ થયો છે કહેવાનું

केन्द्र- 'अथगमा अपचयस्याणनिष्पत्तिर्याया' अथगमा नैरयिकादयस्तु नैरयि
 हादागम्य भवनपति-यान्त्रयन्ता-उपानिष्ठयन्ता अपचयस्याणनिष्पत्तिर्याया
 उप मर्षा १, नैरयिकादिषु यन्त्राणि विनिर्दिष्टानामपत्त्यादात्, । अथ उच्चापं
 पप्रक्ष्यामामाह- 'पञ्चमार्गं जागह, कुर्याह, तिनय आउनिष्पत्ती ।

मपचयस्याणनिष्पत्तिर्याया, पञ्चमार्गं जागह ॥ १ ॥ इति

एसा पद कहा गया है कि वैमानिक द्वाय में प्रत्यागम्यानादि तीर्नामाया
 का उत्पाद होता है । परन्तु (अथगमा अपचयस्याणनिष्पत्तिर्याया)
 बाकी के जो नैरयिक से लेकर यान्त्रयन्तर एवं उपानिष्ठ तक के जीव
 हैं य अपचयस्याण निष्पत्तिर्यायायुक्त ही होते हैं । क्या कि इन में जिन
 जीवां से पहिले विरति का पाप्मन नहीं किया जाता है उनका ही उत्पाद
 होता है । अतः नैरयिक आदि जीवस्य से य ही जीव उत्पन्न होते हैं जो
 पूय में विरति से रहित होते हैं । इसी कारण यहाँ (अथगमा पञ्च
 मस्याणनिष्पत्तिर्याया) ऐसा कहा है । साधारण गद्दी है कि सामान्यस्य
 जीव तीर्ना याग निष्पत्तिर्यायायुक्त होते हैं-वैमानिक द्वाय में इसी तरह
 के होते हैं परन्तु नायक भवनपति, व्यातर और उपानिष्ठिक जीव ऐसे
 नहीं होते हैं य तो अपचयस्याणयाग ही निष्पत्तिर्यायायुक्त होते हैं । यहाँ
 जो (पञ्चमार्ग-जागह, कुर्याह तिनय आउनिष्पत्ती) इत्यादि गद्या

वाक्य में है कि वैमानिक द्वायों में प्रत्यागम्यानादि यन्त्राणां लोकोत्तरे उत्पाद
 भाव है परन्तु (अथगमा अपचयस्याणनिष्पत्तिर्याया) लाईला में नायकी
 भावे यान्त्रयन्तर अने नैरयिक यन्त्राणां लोकां है तथा अपचयस्याणनिष्पत्ति
 निष्पत्ति आयुवागा में द्वाय है-तथा अपचयस्याणनिष्पत्तिर्याया आयुवागा में भवन
 द्वाय है, कुर्याह के न लोकां भदता विरति में पावन कृपु तथा लोकां
 लोकां न तमां उत्पाद भाव है तथा नायक आदि लोकां में लोकां न
 उत्पाद भाव है कि भवनपति विरति में द्वाय है अथ कुर्याह अर्द्ध
 (अथगमा अपचयस्याणनिष्पत्तिर्याया) अर्द्ध कर्ण है कदवान् नायक में
 है कि सामान्य है लोकां प्रत्यागम्यानादि यन्त्राणां आयुवागा में भवन
 वैमानिक द्वाय यन्त्राणां न द्वाय है, परन्तु नायक भवनपति, व्यातर अने
 नैरयिक द्वाय अर्द्ध द्वाय तथा लोकां तमां तमां अपचयस्याण निष्पत्तिर्याया
 भवन द्वाय है

अर्द्ध में (पञ्चमार्ग-जागह कुर्याह विरति आउनिष्पत्ती) इत्यादि
 भाषा द्वाय लोकां में अपचयस्याण निष्पत्तिर्याया उत्पाद भाव है अपचयस्याण

‘પ્રત્યાખ્યાનમ્’ इत्येतदर्थः एको दण्डकः, तथा ‘जानाति’ इत्येतदर्थो द्वितीयो दण्डकः, एवम् ‘करोति’ इत्येतदर्थकस्तृतीयो दण्डकः, त्रीण्येव—प्रत्याख्यानम्, अप्रत्याख्यानम्, प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यानं चेति त्रीणि जानाति, करोति, तथा ‘आयुष्कनिर्वृत्तिः’ इत्येतदर्थकश्चतुर्थो दण्डको विज्ञातव्यः, तदुपसंहरन्नाह—सप्रदेशोद्देशो च एवम् उक्तप्रकारेण एते उपर्युक्ताः चत्वारो दण्डकाः प्रतिपादिताः॥१॥ अन्ते गौतमो भगवद्वाक्यं स्वीकुर्वन्नाह—‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सर्वं सत्यमेव, हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सर्वं सत्यमेवेति ॥ सू० २ ॥

इति श्री-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री-घासीलालव्रति विरचितायं श्री भगवतीसूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां षष्ठशतकस्य चतुर्थोद्देशकः

कही है उससे सूत्रकारने यह समझाया है कि इस सप्रदेश उद्देशक में जो अभी प्रत्याख्यान आदि विषयक प्रकरण कहा है उसमें यह २ अर्थ संग्रहीत किया गया है—इसमें प्रत्याख्यान विषयक एक दण्डक है तथा अप्रत्याख्यानादिकों को जाननेरूप द्वितीय दण्डक है, प्रत्याख्यान आदि को करनेरूप तृतीय दण्डक है एवं प्रत्याख्यानादि द्वारा निर्वर्तितायुष्क का चतुर्थ दण्डक है । अन्तमें गौतम भगवान के वाक्य को स्वीकार करते हुए उन से कहते हैं कि ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! आपके द्वारा कहा गया यह सब विषय सर्वथा सत्य ही है हे भदन्त ! सर्वथा सत्य ही है ॥ सू० २ ॥

चतुर्थ उद्देशक संपूर्ण ॥ ६-६ ॥

આદિ વિષયક પ્રકરણુ અહીં આખું છે તેમાં નીચેના વિષયોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે—(૧) તેમાં પ્રત્યાખ્યાન વિષયક એક દંડક છે (૨) પ્રત્યાખ્યાન આદિકોને જાણવા વિષેનું બીજું દંડક છે, (૩) પ્રત્યાખ્યાન આદિ કરવા રૂપ ત્રીજું દંડક છે (૪) અને પ્રત્યાખ્યાન આદિ દ્વારા નિર્વર્તિતાયુષ્કનું ચોથું દંડક છે.

અન્તે ગૌતમ સ્વામી મહાત્મીર પ્રભુનાં વચનો સ્વીકાર કરતાં કહે છે—(‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’) હે ભદન્ત ! આપે આ વિષયનું જે પ્રતિપાદન કર્યું તે સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આપનાં વચનો યથાર્થ જ છે એમ કહીને પંદણુ નમસ્કાર કરીને તેઓ તેમને સ્થાને વિરાજમાન થઈ ગયા ॥ સૂ. ૨ ॥

॥ છઠ્ઠા શતકનો ચોથો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૬-૪ ॥

કિન્તુ- અવસેસા અપચ્ચક્ષ્ણાણિન્વસિયાઠયા ' અવસેસા નૈરયિકાદપસ્તુ નૈરવિ
કાદારમ્ય મઘનપતિ-વાનઠ્યન્તર-જ્યોતિષ્કપર્યન્તા અપ્રત્યાસ્થાનનિર્વર્તિતાયુક્ષા
એવ મઘન્તિ, નૈરયિકાદિપુ યસુસો વિરતિરહિતાનામેવોત્પાદાત્, । અય ઉક્તાર્ય
સંગ્રહગાયામાહ- ' પચ્ચક્ષ્ણાણ જાણહ, કુન્વહ, તિન્નેવ આઝનિઘ્વસી ।

સપપ્પદ્દેસમ્મિય, એમેય દ્વગ્ગા ચઠરો ॥ ૧ ॥ इति

ऐसा पद कहा गया है कि वैमानिक देवों में प्रत्यास्थानादि तीनोंधातों
का उत्पाद होता है । परन्तु (अवसेसा अपचक्ष्णाणनिव्वसियाडया)
बाकी के जो नैरयिक से लेकर वानध्यन्तर एवं ज्योतिष्क तक के जीव
हैं वे अप्रत्यास्थान निर्धर्तितायुष्क ही होते हैं । क्योंकि इन में जिन
जीवों से पहिले विरति का पालन नहीं किया होता है उनका ही उत्पाद
होता है । अतः नैरयिक आदि जीवरूप से वे ही जीव उत्पन्न होते हैं जो
पूर्व में विरति से रहित होते हैं । इसी कारण यहां (अवसेसा पच
क्क्ष्णाणनिव्वसियाडया) ऐसा कहा है । भाषार्थ यही है कि सामान्यरूप
जीव तीनों द्वारा नियर्तितायुष्क होते हैं-वैमानिक देव भी इसी तरह
के होते हैं परन्तु नारक मघनपति, अन्तर और ज्योतिषिक जीव ऐसे
नहीं होते हैं वे तो अप्रत्यास्थानद्वारा ही निर्धर्तितायुष्क होते हैं । यहां
जो (पचक्ष्णाण-जाणह, कुन्वह तिन्नेव आउनिव्वसी) इत्यादि गाथा

તાપ્પદ એ છે કે વૈમાનિક દેવોમાં પ્રત્યાસ્થાનાદિ ત્રણેય ધાતા એવોનો ઉત્પાદ
થાય છે પરન્તુ (અવસેસા અપચ્ચક્ષ્ણાણનિવ્વસિયાડયા) બાકીના જે નારકથી
છઠ્ઠને વાનઘ્યન્તર અને જ્યોતિષિક પચન્તના એવો છે તેઓ અપ્રત્યાસ્થાનથી
નિર્વર્તિત આયુવાળા જ હોય છે-તેઓ અપ્રત્યાસ્થાનથી જ આયુનો બંધ કરતા
હોય છે, કારણ કે જે એવોનો પહેલાં વિરતિનું પાલન થયું નથી એવાં
એવોનો જ તેમાં ઉત્પાદ થાય છે તેથી નારક આદિ આશ્વે એ એવો જ
ઉત્પન્ન થાય છે કે પૂર્વજવમાં નિર્ણયથી રહિત હોય છે એજ કારણે બહી
(અવસેસા અપચ્ચક્ષ્ણાણનિવ્વસિયાડયા) એવું કહ્યું છે કહેવાનું તાપ્પદ એ
છે કે સામાન્ય રૂપ એવ પ્રત્યાસ્થાન આદિ ત્રણ વડે આયુનો બંધ કરે છે,
વૈમાનિક દેવો પણ એવા જ હોય છે પરન્તુ નારક ભવનપતિ, અન્તર અને
જ્યોતિષિક દેવો એવાં હોતા નથી. તેઓ તો અપ્રત્યાસ્થાન વડે જ આયુનો
બંધ કરતા હોય છે

બહી જે (પચક્ષ્ણાણ જાણહ કુન્વહ તિન્નેવ આઝનિઘ્વસી) ઈત્યાદિ
બ્રાહ્મ દ્વારા સૂત્રકાર એ સમજાવે છે કે આ સમગ્રદેશ ઉદેશકમાં જે પ્રત્યાસ્થાન

વિષ્કંભ-પરિક્ષેપવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, । સંખ્યેયસહસ્રયોજનવિસ્તૃતાઽસંખ્યેયસહસ્ર-
યોજનવિસ્તૃતભેદેન તમસ્કાયસ્ય દ્વિવિધત્વપ્રતિપાદનમ્ । તત્ર સંખ્યેયસહસ્રયોજન-
વિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય અતિશીઘ્રદેવગત્યા ગમને પડ્માસૈઃ કથંચિત્ પ્રાપ્યત્વસંભવેઽપિ
અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય સર્વથા અપ્રાપ્યત્વકથનદ્વારા તસ્ય દૈર્ઘ્યસ્થૂલત્વા-
દિવિષયકપ્રશ્નોત્તરમ્ । તમસ્કાયે ગૃહ-દૃઢ-યાવત્-સન્નિવેશાન્તા ભવન્તિ કિમ્?, ઇતિ
વિષયકપ્રશ્નસ્ય નિષેધાત્મકમુત્તરમ્ । તમસ્કાયે મશામેઘસ્ય સંસ્વેદનસંમૂર્ચ્છિતવર્ષણં
ભવતિ કિમ્? ઇતિ વિષયકપ્રશ્નસ્ય સ્વીકારાત્મકમુત્તરમ્ । સંસ્વેદનાદીનાં દેવાસુરનાગક-

તમસ્કાય કે વિષ્કંભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં પ્રશ્ન, સંખ્યાત હજાર
યોજન તક વિસ્તૃત ઓર અસંખ્યાત હજાર યોજન તક વિસ્તૃત્ત્વેન હસ
પ્રકાર સે તમસ્કાય કે દો ખેદોં કા કથન-સંખ્યાત હજાર યોજન વિસ્તૃત
તમસ્કાય હતની બડી દીર્ઘના એવં સ્થૂલતાદિવાલા હૈ કિ અતિ શીઘ્રગતિ
વાલા દેવ યદિ હહ મહીને તક ચલે તો વહ ઉસે બડી કુશ્કિલ સે પ્રાપ્ત
કર સકતા હૈ અર્થાત્ત્વેન ઉસકા પાર પા સકતા હૈ પરન્તુ જો અસંખ્યાત
હજાર યોજન તકકા વિસ્તૃત તમસ્કાય હૈ ઉસકા તો કોઈ ખી પાર નહીં
પા સકતા હૈ-એસા ઉત્તરરૂપ કથન, તમસ્કાયમેં કયા ઘર હૈ, હાટ હૈ ?
ગાંવ હૈ ? યાવત્ સન્નિવેશ હૈ ? એસા પ્રશ્ન ઓર ઉસમેં સબ કુછ નહીં
હૈ એસા ઉત્તર, તમસ્કાય મેં વહેર મેઘ કયા પસીજતે હૈ ? ઉસમેં વે કયા
સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ ? વરસતે હૈ ? એસા પ્રશ્ન હાં ઉસમેં યહ સબ હોતા હૈ
એસા ઉત્તર વે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કૌન કરતે હૈ ? દેવ કરતે હૈ ।

છે તમસ્કાયના વિષ્કંભ (વિસ્તાર) અને પરિક્ષેપના વિષયમા પ્રશ્ન, સંખ્યાત
હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત અને અસંખ્યાત હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત,
આ પ્રમાણે તમસ્કાયના બે ભેદોનું કથન સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર-
વાળો તમસ્કાય એવડી મોટી દીર્ઘતા અને સ્થૂલતા આદિથી યુક્ત છે કે
અતિશય શીઘ્રતાવાળો દેવ જો છ મહિના સુધી આલ્યા કરે તો મહા સુશ્કે
લીથી તે તેના પાર પામી શકે છે પરન્તુ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારને
જે તમસ્કાય છે તેના પાર પામવાનું કોઈનાથી શક્ય બનતું નથી

પ્રશ્ન—શું તમસ્કાયમાં ઘર છે ? હાટ છે ? ગામ છે ? સન્નિવેશ
પર્યન્તનાં સ્થાનો છે ? ઉત્તર—તેમાં એવું કંઈ પણ નથી

પ્રશ્ન—શું મોટા મોટા મેઘ તમસ્કાયમા પસીજે (ભીંજાય) છે ખરા ?
શું તેઓ તેમા સંમૂર્ચ્છિત (એકત્રિત) થાય છે ? વરસે છે ?

ઉત્તર—હા, તેમા એ બધું થાય છે

પ્રશ્ન—તે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કોણ કરે છે ? ઉત્તર—દેવો કરે છે.

પંચમોદ્દેશક પ્રારંભ્યતે—

પદ્યશતકે પંચમોદ્દેશકસ્ય સક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્ ।

કોડ્ય તમસ્કાયપદાર્થઃ, કિમ્ પૃથિવી તમસ્કાય ? આપો વા તમસ્કાય ક્વ-
ચ્યતે?, इति प्रश्नः, अप्कायिकपरिणामएव तमस्कायः इत्युत्तरम् । अप्काय-तमस्का
ययो समानस्वभावतायास्तत्र हेतुत्वकथनं च । तत्र तमस्कायस्य प्रारम्भ-
समाप्त्तोरवधिषिष्यकं प्रश्नः अरुणोदयिसमुद्रात्तमस्कायस्य प्रारम्भः, प्रश्नश्लोके
तस्य समाप्तिरित्युत्तरम् । तत्र तमस्कायस्याकारविषये प्रश्नः । अवोमागे शराव
बुध्नवत्, उपरिभागे कुक्कुटपञ्जराकारवत्, इति उत्तरम् । तत्र तमस्कायस्य

॥ छठे शतक के पाँचवा उद्देशक प्रारंभ ॥

इस शतकके इस पंचम उद्देशक में जो विषय कहा है उसका वि-
वरण संक्षेप से इस प्रकार है—

तमસ્કાય क्या પદાર્થ है ? क्या वह पृथिवीरूप है ? या जलरूप है ?
ऐसा प्रश्न—अप्कायिक का परिणाम ही तमस्काय है ऐसा उत्तर, तम-
स्काय और अप्कायकी समान स्वभावता का कथन और इसमें हेतु
प्रदर्शन, तमस्काय के प्रारंभ होनेके विषय में और इसकी समाप्ति होने
के विषयमें प्रश्न, अरुणोदयसमुद्र से तमस्काय का प्रारंभ कथनरूप और
ब्रह्मलोक में समाप्ति कथनरूप उत्तर, तमस्कायका आकार कैसा होता
है ऐसा प्रश्न, नीचेमें इसका आकार शरावबुध्नकी तरह होता है और
ऊपर भागमें कुक्कुट के पंजरके आकार जैसा होता है ऐसा उत्तर

शतક છ ઉદ્દેશક પાંચમો—

આ ઉદ્દેશકમાં આવતા વિષયનું સંક્ષિપ્ત પ્રતિપાદન—

પ્રશ્ન—તમસ્કાય શું છે ? શું તે પૃથ્વીજી છે કે જળરૂપ છે ?

ઉત્તર—અપ્કાયિકનું પરિણામ જ તમસ્કાય છે તમસ્કાય અને અપ્કાયની
સમાન સ્વભાવતાનું કથન અને તેના કારણનું પ્રતિપાદન

તમસ્કાયનો પ્રારંભ થવાને વિષે અને તેની સમાપ્તિ થવા વિષે પ્રશ્ન
અરુણોદય સમુદ્રમાંથી તમસ્કાયનો પ્રારંભ થાય છે અને બ્રહ્મલોકમાં સમાપ્તિ
થાય છે એવું કથન. પ્રશ્ન—તમસ્કાયનો આકાર કેવો હોય છે ?

ઉત્તર—નીચેના ભાગમાં તેનો આકાર શરાવબુધ્નના જેવો (માટીના કે દિ-
વાના તળિયા જેવો) હોય છે અને ઉપરના ભાગમાં કુકુટના પંજર જેવો હોય

વિષ્કંભ-પરિક્ષેપવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, । સંખ્યેયસહસ્રયોજનવિસ્તૃતાઽપંખ્યેયમહસ્ર-
યોજનવિસ્તૃતભેદેન તમસ્કાયસ્ય દ્વિવિધત્વપ્રતિપાદનમ્ । તત્ર સંખ્યેયસહસ્રયોજન-
વિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય અતિશોઘ્રદેવગત્યા ગમને પડ્માસૈઃ કથંચિત્ પ્રાપ્યત્વસંભવેઽપિ
અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય સર્વથા અપ્રાપ્યત્વકથનદ્વારા તસ્ય દૈર્ઘ્યસ્થૂલત્વા-
દિવિષયકપ્રશ્નોત્તરમ્ । તમસ્કાયે ગૃહ-દ્વદ્-યાવત્-સન્નિવેશાન્તા ભવન્તિ કિમ્?, ઇતિ
વિષયકપ્રશ્નસ્ય નિષેધાત્મકમુત્તરમ્ । તમસ્કાયે મદ્દામેઘસ્ય સંસ્વેદનસંમૂર્ચ્છનવર્ષણં
ભવતિ કિમ્? ઇતિ વિષયકપ્રશ્નસ્ય સ્વીકારાત્મકમુત્તરમ્ । સંસ્વેદનાદીનાં દેવાસુરનાગક-

તમસ્કાય કે વિષ્કંભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં પ્રશ્ન, સંખ્યાત હજાર
યોજન તક વિસ્તૃત ઓર અસંખ્યાત હજાર યોજન તક વિસ્તૃત હસ
પ્રકાર સે તમસ્કાય કે દો ભેદોં કા કથન-સંખ્યાત હજાર યોજન વિસ્તૃત
તમસ્કાય હતની બડી દીર્ઘના એવં સ્થૂલતાદિવાલા હૈ કિ અતિ શીઘ્રગતિ
વાલા દેવ યદિ છહ મહીને તક ચલે તો વહ ઉસે બડી સુઠિકલ સે પ્રાપ્ત
કર સકતા હૈ અર્થાત્ ઉસકા પાર પા સકતા હૈ પરન્તુ જો અસંખ્યાત
હજાર યોજન તકકા વિસ્તૃત તમસ્કાય હૈ ઉસકા તો કોઈ બી પાર નહીં
પા સકતા હૈ-એસા ઉત્તરરૂપ કથન, તમસ્કાયમેં ક્યા ઘર હૈ, હાટ હૈ ?
ગાંવ હૈ ? યાવત્ સન્નિવેશ હૈ ? એસા પ્રશ્ન ઓર ઉસમેં સ્વ કુછ નહીં
હૈ એસા ઉત્તર, તમસ્કાય મેં વડેર મેઘ ક્યા પસીજતે હૈ ? ઉસમેં લે ક્યા
સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ ? વરસતે હૈ ? એસા પ્રશ્ન હાં ઉસમેં યહ સ્વ હોતા હૈ
એસા ઉત્તર લે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કૌન કરતે હૈ ? દેવ કરતે હૈ ।

છે. તમસ્કાયના વિષ્કંભ (વિસ્તાર) અને પરિક્ષેપના વિષયમા પ્રશ્ન, સંખ્યાત
હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત અને અસંખ્યાત હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત,
આ પ્રમાણે તમસ્કાયના બે ભેદોનુ કથન સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર-
પાળે તમસ્કાય એવડી મોટી દીર્ઘતા અને સ્થૂલતા આદિથી સુજ્ઞ છે કે
અતિશય શીઘ્રતાળળે દેવ જો છ મહિના સુધી ચાલ્યા કરે તો મહા મુશ્કે
લીથી તે તેનો પાર પામી શકે છે પરન્તુ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારનો
જે તમસ્કાય છે તેનો પાર પામવાનુ કઠિનાથી શક્ય બનતું નથી

પ્રશ્ન—શું તમસ્કાયમાં ઘર છે ? હાટ છે ? ગામ છે ? સન્નિવેશ
પર્યન્તના સ્થાનો છે ? ઉત્તર—તેમા એવુ કંઈ પણ નથી

પ્રશ્ન—શું મોટા મોટા મેઘ તમસ્કાયમા પસીજે (ભીજાય) છે ખાનં ?
શું તેઓ તેમા સમૂર્ચ્છિત (એકત્રિત) થાય છે ? વરસે છે ?

ઉત્તર—હા, તેમા એ બધું થાય છે

પ્રશ્ન—તે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કોણ કરે છે ? ઉત્તર—દેવો કરે છે

પચ્ચમોદ્દેશક પ્રારંભયત્તે—

પૃથ્વરથકે પચ્ચમોદ્દેશકસ્ય સસિપ્તવિષયવિવરણમ્ ।

કોઝ્ય તમસ્કાયપદાર્થઃ, કિમ્ પૃથિવી તમસ્કાયઃ ? આપો વા તમસ્કાયમ્ ઇત્યુ-
ચ્યસે?, ઇતિ પ્રશ્નઃ, અપ્કાયિકપરિણામયતમસ્કાયઃ ઇત્યુત્તરમ્ । અપ્કાય-તમસ્કા-
યયોઃ સમાનસ્વભાવતાયાસ્ત્ર દેતુસ્વકથનં ચ । તતઃ તમસ્કાયસ્ય પ્રારમ્ભ-
સમાપ્ત્યોરવધિવિષયકઃ પ્રશ્નઃ અરુણોદયસમુદ્રાત્તમસ્કાયસ્ય પ્રારમ્ભઃ, પ્રશ્નજોકે
તસ્ય સમાપ્તિરિત્યુત્તરમ્ । તત્ત તમસ્કાયસ્યાકારવિષયઃ પ્રશ્નઃ । અષ્ટોમાગે દ્વારા
બુધ્નવત્, ઉપરિમાગે કુક્કુટપજરાકારવત્, ઇતિ ઉત્તરમ્ । તત્ત તમસ્કાયસ્ય

॥ ઉદ્દેશક કે પાંચમા ઉદ્દેશક પ્રારંભ ॥

હસ શતકકે હસ પચ્ચમ ઉદ્દેશક મેં જો વિષય કહા હૈં ઝમકા વિ
વરણ સક્ષેપ સે હસ પ્રકાર હૈ—

તમસ્કાય કયા પદાર્થ હૈ ? કયા વહ પૃથિવીરૂપ હૈ ? વા જલરૂપ હૈ ?
એસા પ્રશ્ન—અપ્કાયિક કા પરિણામ હી તમસ્કાય હૈ એસા ઉત્તર, તમ
સ્કાય ઔર અપ્કાયકી સમાન સ્વભાવતા કા કથન ઔર હસમેં હેતુ
પ્રદર્શન, તમસ્કાય કે પ્રારમ્ભ હોનેકે વિષય મેં ઔર હસકી સમાપ્તિ હોને
કે વિષયમેં પ્રશ્ન, અરુણોદયસમુદ્ર સે તમસ્કાય કા પ્રારમ્ભ કથનરૂપ ઔર
પ્રશ્નલોક મેં સમાપ્તિ કથનરૂપ ઉત્તર, તમસ્કાય કા આકાર કેસા હોતા
હૈ એસા પ્રશ્ન, નીચેમેં હસકા આકાર શારીયબુધ્નકી તરફ હોતા હૈ ઔર
ઉપર ભાગમેં કુક્કુટ કે પજરકે આકાર જેસા હોતા હૈ એસા ઉત્તર।

શતક ૭ ઉદ્દેશક પાચમો—

આ ઉદ્દેશકમાં આવતા વિષયનું સંક્ષિપ્ત પ્રતિપાદન—

પ્રશ્ન—તમસ્કાય શું છે ? શું તે પૃથ્વીરૂપ છે કે જળરૂપ છે ?

ઉત્તર—અપ્કાયિકનું પરિણામ જ તમસ્કાય છે તમસ્કાય અને અપ્કાયકની
સમાન સ્વભાવતાનું કથન અને તેના કારણનું પ્રતિપાદન

તમસ્કાયનો પ્રારંભ થવાને બિરો અને તેની સમાપ્તિ થવા વિષે પ્રશ્ન,
અરુણોદય સમુદ્રમાંથી તમસ્કાયનો પ્રારંભ થાય છે અને પ્રશ્નલોકમાં સમાપ્તિ
થાય છે એવું કથન. પ્રશ્ન—તમસ્કાયનો આકાર કેવો હોય છે ?

ઉત્તર—નીચેના ભાગમાં તેનો આકાર શારણબુધ્નના જેવો (ખાંડીના કે.
યાના તળિયા જેવો) હોય છે અને ઉપરના ભાગમાં કુક્કુટના પાજરા જેવો હોય

अहवा चत्तारि तभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा
 एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए
 होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए,
 तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, दो
 सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा
 एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा
 अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए,
 होज्जा, एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए,
 दो अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि
 सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, होज्जा, एवं जाव अहवा
 एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए
 होज्जा । अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालु-
 यप्पभाए होज्जा, एवं जाव दो रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए
 एगे अहेसत्तमाए । अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्कर-
 प्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा तिन्नि
 रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ।
 अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, तिन्नि पंकप्पभाए
 होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियसंजोगो भाणिओ
 तहा पंचणहवि तियसंजोगो भाणियव्वो, नवरं तत्थ एगो
 संचारिज्जइ, इह दोन्नि, सेसं तं चेव जाव, अहवा तिन्नि
 धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे

ઉપરથી પ્રતિપાદન થા. તત્ત્વ: તમસ્કાયે ધાદરસ્તનિષ્ઠસ્ય ધાદરપિયુત્તમ દેશમમોત્પાદિ
 ધાયા: દેશદૃષ્ટ્યેન પ્રતિપાદનમ્. તમસ્કાય વિગ્રહગત્યાપભિન્નયો: ધાદરપૃથિવી-
 ધાદરાન્યોર્નિયયકરણમ્. તમસ્કાયે ચન્દ્રસૂર્યમશૃવીનામ્ પ્રતિપેષ: , તત્ત્વમ્ તેષાં
 પ્રતિપાદન થા. તત્ત્વ: તમસ્કાયે ચ ચૂર્ણાદિપમાણામપિ તમસ્કાયરૂપતયા પરિણામેન
 અભાયસદૃશસ્વમવેતિ પ્રતિપાદનમ્. ઇત તમસ્કાયસ્ય કૃષ્ણ મહાકૃષ્ણ: , અત્ય
 વિષ્ણુકૃષ્ણશ્ચ વર્ણ: , અતઃૈવ ત મહામયદુરા, દેવાનામપિ મય-ક્ષોમાત્પાદનમ્. તત્ત્વ
 તમસ્કાયસ્ય પ્રયોદશનામકથનમ્. તત્ત્વ તમસ્કાયસ્ય મહાપમીવ-પુદ્ગલપરિણામ
 કૌન સે દેવ । અસુરકુમાર યા તામકુમાર ? ય સપ કરતે હૈં એસા કથન
 હસાર તમસ્કાય મેં ધાદર સ્થનિત શબ્દ (ગર્જિત શબ્દ) ઓર ધાદર
 વિશુત્ત્વ ઇનકો દેવ કરતે હૈં એસા કથન તમસ્કાય મેં વિગ્રહગતિ સમાપન
 સે મિશ્ર ધાદર પૃથિવીકાય, ધાદર અગ્નિકાય નહીં હૈં એસા પ્રતિપાદન
 તમસ્કાયમેં જન્મ સૂર્ય આદિ કા પ્રતિપેષ ઓર ઇનકા હસકી યાજુ મેં
 રહને કા કથન તમસ્કાય મેં ચન્દ્રસૂર્યાદિ કી પ્રમા મી તમસ્કાયરૂપ સે
 પરિણામિત હો જાતી હૈં ફસલિયે યદ્ યદ્દાં એક તરદ્ સે નહીં જૈસી હૈં ।
 તમસ્કાયયા વર્ણ, કૃષ્ણ, મહાકૃષ્ણ, અત્યવિષ્ણુકૃષ્ણ હૈં, અતઃ યદ્ મહા
 મયપ્રદ હૈં, દેવોં કો મી મય ઓર ક્ષોમ હરણ કરનેલાલ હૈં, એસા
 તમસ્કાય કે તેરદ્ નામ । તમસ્કાય કિસકા પરિણામ હૈં ? પૃથિવો કા ?
 પાની કા ? યા જીવ ય પુદ્ગલ કા ? પાની કા પરિણામ તમસ્કાય હૈં, જીવ

પ્રશ્ન—કયા દેવો ? અસુરકુમાર કે નામકુમાર ?

ઉત્તર—તે બધાં કહે છે તમસ્કાયમાં બાદર સ્થનિત શબ્દ (ગર્જનાને
 અવાજ) અને બાદર વિગ્રહ દેવો કહે છે, એવું કથન તમસ્કાયમાં વિગ્રહગતિ
 સમાપન હોયો સિવાયના બાદર પૃથ્વીકાય અને બાદર અગ્નિકાય હોયો નથી
 એવું પ્રતિપાદન તમસ્કાયમાં ચન્દ્ર, સૂર્ય આદિના પ્રતિપેષ (ન દોવાનું કથન)
 અને તેના તેની બાજુમાં રહે છે એવું કથન તમસ્કાયમાં ચન્દ્ર-સૂર્યાદિ
 પ્રમા પણ તમસ્કાય કેવે પરિણામ મળે છે તે કારણે એક રીતે તો તે નહીં
 જેવી જ રીતે છે તમસ્કાયનો પણ કૃષ્ણ મહાકૃષ્ણ અને અત્યવિષ્ણુ
 રીતે છે, તેથી તે યજ્ઞે કાયજનક લાભે છે તે દેવોમાં પણ મય અને ક્ષોમ
 દરતા કરનાર દાય છે, એવું કથન. તમસ્કાયના તેર નામ

પ્રશ્ન—તમસ્કાય કેવું પરિણામ છે ? મુ પૃથ્વીનું પરિણામ છે ? કે પાણીનું
 પરિણામ છે ? કે હવ આગના પુદ્ગલનું પરિણામ છે ?

ઉત્તર—તમસ્કાય પાણીનું પરિણામ છે હવ પુદ્ગલનું પરિણામ છે,
 પણ પૃથ્વીનું પરિણામ તમસ્કાય નથી એવું કથન

વિષ્કમ્ભ-પરિક્ષેપવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, । સંખ્યેયસહસ્રયોજનવિસ્તૃતાઽસંખ્યેયમહસ્ર-
યોજનવિસ્તૃતભેદેન તમસ્કાયસ્ય દ્વિવિધત્વપ્રતિપાદનમ્ । તત્ર સંખ્યેયમહસ્રયોજન-
વિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય અતિશીઘ્રદેવગત્યા ગગને પડ્માસૈઃ કથંચિત્ પ્રાપ્યત્વસંભવેઽપિ
અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય સર્વથા અપ્રાપ્યત્વકથનદ્વારા તસ્ય દૈર્ઘ્યસ્થૂલતા-
દિવિષયરૂપશ્નોત્તરમ્ । તમસ્કાયે ગૃહ-હૃદ-યાવત્-સન્નિવેશાન્તા ભવન્તિ કિમ્?, ઇતિ
વિષયકપ્રશ્નસ્ય નિષેધાત્મકસુત્તરમ્ । તમસ્કાયે મહામેઘસ્ય સંસ્વેદનસંમૂર્ચ્છિતવર્ષણં
ભવતિ કિમ્? ઇતિ વિષયકપ્રશ્નસ્ય સ્વીકારાત્મકસુત્તરમ્ । સંસ્વેદનાદીનાં દેવાસુરનામક-

તમસ્કાય કે વિષ્કમ્ભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં પ્રશ્ન, સંખ્યાત હજાર
યોજન તક વિસ્તૃત ઓર અસંખ્યાત હજાર યોજન તક વિસ્તૃત હસ
પ્રકાર સે તમસ્કાય કે દો ખેદોં કા કથન-સંખ્યાત હજાર યોજન વિસ્તૃત
તમસ્કાય હતની વડી દીર્ઘના એવં સ્થૂલતાદિવાલા હૈ કિ અનિ શીઘ્રગતિ
વાલા દેવ યદિ હહ મહીને તક ચલે તો વહ ઉસે વડી સુઝિકલ સે પ્રાપ્ત
કર સકતા હૈ અર્થાત્ ઉસકા પાર પા સકતા હૈ પરન્તુ જો અસંખ્યાત
હજાર યોજન તકકા વિસ્તૃત તમસ્કાય હૈ ઉસકા તો કોઈ ખી પાર નહીં
પા સકતા હૈ-એસા ઉત્તરરૂપ કથન, તમસ્કાયમેં કયા ઘર હૈ, હાટ હૈ ?
ગાંવ હૈ ? યાવત્ સન્નિવેશ હૈ ? એસા પ્રશ્ન ઓર ઉસમેં સવ કુછ નહીં
હૈ એસા ઉત્તર, તમસ્કાય મેં વડેર મેઘ કયા પસીજતે હૈં ? ઉસમેં વે કયા
સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈં ? વરસતે હૈં ? એસા પ્રશ્ન હાં ઉસમેં યહ સવ હોતા હૈ
એસા ઉત્તર યે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કૌન કરતે હૈ ? દેવ કરતે હૈં ।

છે તમસ્કાયના વિષ્કલ (વિસ્તાર) અને પરિક્ષેપના વિષયમા પ્રશ્ન, સંખ્યાત
હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત અને અસંખ્યાત હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત,
આ પ્રમાણે તમસ્કાયના બે ભેદોનુ કથન સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર-
વાળો તમસ્કાય એવડી મોટી દીર્ઘતા અને સ્થૂલતા આદિથી યુક્ત છે કે
અતિશય શીઘ્રતાવાળો દેવ બે છ મહિના સુધી આદ્યા કરે તો મહા મુશ્કે
લીથી તે તેનો પાર પામી શકે છે પરન્તુ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારનો
બે તમસ્કાય છે તેનો પાર પામવાનુ કોઈનાથી શક્ય બનતું નથી

પ્રશ્ન—શું તમસ્કાયમા ઘર છે ? હાટ છે ? ગામ છે ? સન્નિવેશ
પર્યંતનાં સ્થાનો છે ? ઉત્તર—તેમાં એવું કંઈ પણ નથી

પ્રશ્ન—શું મોટા મોટા મેઘ તમસ્કાયમા પસીરે (ભીન્નય) છે ખરા ?
શું તેઓ તેમા સંમૂર્ચ્છિત (એકત્રિત) થાય છે ? વરસે છે ?

ઉત્તર—હા, તેમા એ બધુ થાય છે

પ્રશ્ન—તે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કોણુ કરે છે ? ઉત્તર—દેવો કરે છે.

नामानि। कृष्णराज्य पृथिवीपरिणामा । नी अण्गिणामाः तत्र सर्वे प्राग्भूतजीवसत्त्वा
 अनन्तकृत्व पूर्ववृत्तभाः आसन् किन्तु वाय्वरजःअग्निवनस्पतिरूपं नात्पन्नार्वा ।
 एतासामनकाशान्तरेषु अर्बि, अर्बिमांसी, वैरोचनम्, पमङ्गुर, चन्द्राम, सूर्याम,
 शुक्राम, सुप्रतिष्ठामः, इत्येतानि अष्टौ विमानानि मध्ये मय रिष्टामविमानं च, तत्राष्टौ
 लोकान्तिकदेवाः निवसन्ति, तथाहि—सारस्वतः १, आदित्य २, वरुण ३, गर्दतोष ४,
 तुपित ५, अन्यापावः ६, आग्नेयः, ७ परिष्टः, ८ । एतस्मिन्विचिचारान्तरं
 च । वायोराधारेण विमानस्थिति । जीवाभिगमानुमारेणात्रापि कश्चिदेवत्व
 विहाय सर्वे जीवाः पूर्वम् उत्पन्नाः, अप्सरागरोपमाणि लोकान्तिकदेवस्थिति ।
 लोकान्तिकविमानात् लोकस्थान्तिमसंख्ययोजनानि दूरमिति ॥

के परिणामरूप नहीं हैं । इनमें समस्त प्राण-समस्त भूत, समस्त जीव
 और समस्त सत्त्व अनन्तवार पहिले उत्पन्न हो चुके हैं । परन्तु ये सब
 वाय्वर जलरूप से वाय्वर अग्निरूप से और वाय्वर वनस्पतिरूप से पहिले
 वहा उत्पन्न नहीं हुए हैं । इन राजियों के आठ अवकाशान्तरों में अर्बि,
 अर्बिमांसी, वैरोचन, पमङ्गुर, चन्द्राम, सूर्याम, शुक्राम, सुप्रतिष्ठाम
 ये आठ विमान और इन विमानों के बीच बीच में रिष्टामविमान है
 ऐसा कथन इनमें आठ लोकान्तिक देव रहते हैं—लोकान्तिक देवों के नाम
 (सारस्वत, आदित्य, वरुण, गर्दतोष, तुपित अन्यापाव, आग्नेय और
 परिष्ट) ये हैं । इनके संघर्ष में और नी विचार पायु के आधार से
 विमानस्थिति का कथन इन विमानों में भी जीवाभिगमनसूत्र के अनु
 सार देव को पर्याय को छोड़कर समस्त जीव पहिले उत्पन्न हो चुके हैं ।
 आठ सागरोपम की सब लोकान्तिक देवों की स्थिति होती है । तथा

ॐ ज्ञाना परिष्कारमप्य नधी तेभ्यः समस्त प्राण्य समस्त भूत समस्त एव
 जने समस्त सत्त्व अनन्तवार उत्पन्न भव्यं युक्तां ॐ परन्तु तेभ्यः ज्ञानं प्राक्
 ज्ञानरूपे, प्राक् अग्निरूपे जने प्राक् वनस्पतिरूपे पडेतां त्या उत्पन्न भवा
 नधी ते सल्लोकोना आठ अवकाशान्तरेभ्य अर्बि, अर्बिमांसी वैरोचन,
 पमङ्गुर, चन्द्राम, सूर्याम शुक्राम जने सुप्रतिष्ठाम जने आठ विमान जने ते
 विमानोनी वक्ष्यावक्ष्य रिष्टामविमान जेवुं कथन ते विमानोभ्य आठ
 लोकान्तिक देव रहे ॐ लोकान्तिक देवोनां नाम— सारस्वत, आदित्य, वरुण,
 गर्दतोष तुपित, अन्यापाव, आग्नेय जने परिष्ट ' तेभ्यः निवसन्ति विशेष
 विचार वायुने आधारै विमानस्थितिनुं कथन, आ विमानोभ्य पय एव
 किमसूत्र अनुसार देवनी पर्यायने छोड़ीने समस्त एव पडेतां उत्पन्न भव्यं

કથનમ્, પૃથિવીપરિણામનિવેધથ્વ । તમસ્કાયે સમસ્તજીવાનામનન્તવારમુત્પાદઃ,
કિન્તુ નો વાદરપૃથિવીરૂપેણ, નો વાદરાગ્નિરૂપેણ વા । તતઃ અષ્ટવિધકૃષ્ણ-
રાજીનામભિધાનમ્ । તાસાં ચ સનત્કુમાર-માહેન્દ્રકલ્પયોરુપરિ બ્રહ્મલોક-
સ્યાધોભાગે ચ રિષ્ટવિમાનપ્રસ્તટે સ્થિતિપ્રતિપાદનમ્ । આસાં ચ આકારઃ મહાક્રીડા-
સ્થાન (અઘાડા) વત્ ચતુરસ્રઃ । પૂર્વપશ્ચિમદક્ષિણોત્તરદિગ્ભાગેષુ ચતુર્ણાં પ્રત્યેકં
દ્વે દ્વે કૃષ્ણરાજી સ્તઃ । તાશ્ચ સર્વાઃ પરસ્પરં સ્પૃષ્ટાઃ સમ્બદ્ધાશ્ચ સન્તિ । એતાસામા-
યામ-વિષ્કંભ-પરિક્ષેપવિષયે વિચારઃ, કૃષ્ણરાજિષુ ગૃહાદિવિચારસ્તમસ્કાયવદેવ,
વિશેષઃ કેવલં તત્ર મેઘાનાં સંસ્વેદનાદિકં દેવ એવ કરોતિ-ઇતિ । કૃષ્ણરાજીનામષ્ટ

પુદ્ગલ કા પરિણામ તમસ્કાય હૈ । પર પૃથિવી કા પરિણામ તમસ્કાય નહીં
હૈ એસા કથન તમસ્કાય મેં સમસ્ત જીવોં કા અનન્નવાર ઉત્પાદ હુઆ હૈ
પર ઉનકા યહાં વાદર પૃથિવીરૂપ સે ઓર વાદર અગ્નિરૂપસે ઉત્પાદ નહીં
હુઆ હૈ એસા કથન આઠ પ્રકાર કી કૃષ્ણરાજિયોં કા કથન ઇનકા અવ-
સ્થાન ઉપરમેં સનત્કુમાર માહેન્દ્રકલ્પ મેં હૈ ઓર નીચે બ્રહ્મલોક કલ્પમેં,
અરિષ્ટવિમાન કે પાથડે મેં હૈ એસા કથન ઇનકા આકાર અઘાડેકે જૈસા
ચૌકોર હૈ પૂર્વ પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દક્ષિણ ઇન ચાર દિશાભોમેં સે પ્રત્યેક
દિશા મેં દો-દો કૃષ્ણરાજિયાં હૈ । યે સવ કૃષ્ણરાજિયાં આપસ મેં સ્પૃષ્ટ
ઓર સંબદ્ધ હૈ । ઇનકે આયામ, વિષ્કંભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં
વિચાર । તમસ્કાય કી તરહ હી ઇનમેં કૃષ્ણરાજિયાં મેં ગૃહાદિ કા વિચાર
યહાં વિશેષતા કેવલ ઇતની હી હૈ કિ ઇનમેં મેઘોં કા સંસ્વેદન આદિ
દેવ હી કરતા હૈ । કૃષ્ણરાજિયાં પૃથિવી કે પરિણામરૂપ હૈ । અપ્-જલ

તમસ્કાયમા સમસ્ત જીવોનો અનન્તવાર ઉત્પાદ થયો છે, પણ તેમનો
ત્યાં બાદર પૃથ્વીરૂપે અને બાદર અગ્નિરૂપે ઉત્પાદ થયો નથી એવું કથન. આઠ
પ્રકારની કૃષ્ણરાજીઓનું કથન તેમનું અવસ્થાન ઉપર સનત્કુમાર માહેન્દ્ર કલ્પમા
છે અને નીચે બ્રહ્મલોક કલ્પમા, અરિષ્ટ વિમાનના પાથડામા છે એવું કથન.
આકાર તેમનો અઘાડાના જેવો-ચતુષ્કોણ જેવો છે પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને
દક્ષિણ એ ચારે દિશાઓમાંની પ્રત્યેક દિશામા એ, એ કૃષ્ણરાજીઓ છે તે
બધી કૃષ્ણરાજીઓ એક બીજી સાથે સ્પૃષ્ટ અને સંબદ્ધ છે તમસ્કાયની જેમજ
એ કૃષ્ણરાજીઓમા ઘર, હુકાન આદિનો વિચાર અહીં વિશેષતા એટલી જ
છે કે તે કૃષ્ણરાજીઓમા મેઘાનું સંસ્વેદન આદિ દેવ જ કરે છે તે કૃષ્ણરાજી-
ઓના આયામ (લખાઈ), વિષ્કંભ (પહોળાઈ) અને પરિક્ષેપ (પરિધી)
નો વિચાર. કૃષ્ણરાજીઓનાં આઠ નામ. તે કૃષ્ણરાજીઓ પૃથ્વીના પરિણામરૂપ

णं जे से सखेज्जवित्थडे से ण सखेज्जाइ जोयणसहस्साइ विक्ख
 भेण, असखेज्जाइ जोयणसहस्साइ परिकखेवेण पण्णत्ते, तत्थ
 णं जे से असखिज्जवित्थडे से ण असखेज्जाइ जोयणसहस्साइ
 विक्खभेण, असखेज्जाइ जोयणसहस्साइ परिकखेवेण पण्णत्ते ।
 तमुक्काए णं भते । के महालए पण्णत्ते ? गोयमा ! अय णं
 जवुदीवे दीवे सव्वदीव-समुदाण सव्वव्वभतराए, जाव-परि
 कखेवेण पण्णत्ते । देवेण महिदीए, जाव-महाणुभावे इणामेव
 त्ति कहु केवलकप्प जवुदीव दीव तिहिं अच्छरानिवाएहिं
 तिसत्तखुत्तो अणुपरियट्ठिचाण हव्व आगच्छिज्जा, से ण देवे ताए
 उक्किट्ठाए, तुरियाए, जाव-देवगईए वीईवयमाणे वीईवयमाणे
 जाव एगाह दुयाह वा, तियाह वा, उक्कोत्तेण छम्मासे वीई
 वइज्जा, अत्थेगइय तमुक्काय वीईवइज्जा, अत्थेगइय तमुक्काय
 णो वीईवएज्जा, एमहालएण गोयमा ! तमुक्काए पण्णत्ते ।
 अरिथ ण भते ! तमुक्काए गेहाइ वा, गेहावणा इ वा ? णो इणट्ठे
 समट्ठे । अरिथ ण भते ! तमुक्काए गामा इ वा, जाव-सन्निवेसा
 इ वा ? णो इणट्ठे समट्ठे । अरिथ ण भते ! तमुक्काए उराला
 धलाहया ससेयति, समुच्छति, सवासति वा ? हता, अरिथ !
 त भते ! किं देवो पकरेइ, असुरो पकरेइ, नागो पकरेइ ?
 गोयमा ! देवो वि पकरेइ, असुरो वि पकरेइ, नागो वि पकरेइ ।
 अरिथ ण भते तमुक्काए वायरे थणियसहे, वायरे विज्जुए ?
 हता, अरिथ ! त भते ! किं देवो पकरेइ, असुरो पकरेइ, नागो

તમસ્કાયવક્તવ્યતા ।

ચતુર્થોદેશકે જીવાનાં સપ્રદેશત્વાદિકં નિરૂપિતમ્ અથ પશ્ચમોદેશકે સપ્રદેશં તમસ્કાયાદિકં નિરૂપયિતુમાહ—‘કિમયં ભંતે !’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—કિમયં ભંતે ! ‘તમુક્ષાણ’ ત્તિ પઠ્વુચ્ચઈ, કિં પુઠ્ઠવી તમુક્ષાણ ત્તિ પઠ્વુચ્ચઈ, આઠ તમુક્ષાણત્તિ પઠ્વુચ્ચઈ ? ગોયમા ! ગો પુઠ્ઠવી તમુક્ષાણત્તિ પઠ્વુચ્ચઈ, આઠ તમુક્ષાણત્તિ પઠ્વુચ્ચઈ । સે કેળટ્ટેળં ? ગોયમા ! પુઠ્ઠવિકાણં અત્થેગઈણ સુમે દેસં પગાસેઈ, અત્થેગઈણ દેસં ગો પગાસેઈ—સે તેળટ્ટેળં । તમુક્ષાણં ભંતે ! કહિં સમુટ્ટિણ, કહિં સંનિટ્ટિણ ? ગોયમા ! જંબૂદીવસ્સ વહિયા તિરિયમસંસ્થેજે દીવસમુદ્દે વીરૂવઈત્તા, અરુણવરસ્સ દીવસ્સ વાહિરિહ્લાઓ વેઙ્ગયંતાઓ અરુણોદયં સમુદ્દં વાયાલીસં જોયણસહસ્સાણિ ઓગાહિત્તા ઉવરિહ્લાઓ જલંતાઓ ઇગપ્પે-સિયાણ સેઢીણ ઇત્થ ણં તમુક્ષાણ સમુટ્ટિણ, સત્તરસ — એકવીસે જોયણસયાઈં ઉઢું ઉપ્પઈત્તા તઓ પચ્છા તિરિયં પવિત્થરમાણે પવિત્થરમાણે સોહમ્મી—સાળ—સળંકુમાર—માહિંદે ચત્તારિ વિકપ્પે આવરિત્તા ણં, ઉઢુંપિ ય ણં વંમલોગે કપ્પે રિટ્ઠવિમાણપત્થં સંપત્તે—ઇત્થ ણં તમુક્ષાણ ણં સંનિટ્ટિણ । તમુક્ષાણં ભંતે ! કિં સંઠિણ પળળત્તે ? ગોયમા ! અહે મહ્ગમૂલસંઠિણ, ઉપ્પિં કુક્કુડપંજરગસંઠિણ પળળત્તે ! તમુક્ષાણ ણં ભંતે ! કેવઈયં વિક્કલં-ભેળં, કેવઈયં પરિક્કલેવેળં પળળત્તે ? ગોયમા ! તમુક્ષાણ ણં દુવિહે પળળત્તે, તં જહા—સંસ્થેજ્જવિત્થડે ય, અસંસ્થેજ્જવિત્થડે, ય । તત્થ

લોકાન્તિક વિમાન સે લોક કા અન્તિમભાગ અસંખ્યાત યોજન દૂર હૈ એસા કથન ॥

ચુકેલા છે બધા લોકાન્તિક દેવોની સ્થિતિ આઠ સાગરોપમની હોય છે. તથા લોકાન્તિક વિમાનમાંથી લોકોનો અન્તિમ ભાગ અસંખ્યાત યોજન દૂર છે એવું કથન.

અસહ અદુષા અણત-ચ્ચુત્તો, ણો ચેવ ણં ઘાદરપુઢવિકાઙ્ગય
ત્તાપ, વાદરઅગણિકાઙ્ગયત્તાપ વા ॥ સૂ. ૧ ॥

છાયા—કિમ્ અયમ્ મદન્ત ! તમસ્કાય ઇતિ મોચ્યતે ? કિં પૃથિવીતમસ્કાય
ઇતિ મોચ્યતે, આપ તમસ્કાય ઇતિ મોચ્યતે ? ગૌતમ ! નો પૃથિવીતમસ્કાય ઇતિ
મોચ્યતે, આપ તમસ્કાય ઇતિ મોચ્યતે ! તત્ કેનાર્યનં ? ગૌતમ ! પૃથિવીકાયો
ડસ્ત્યેકકઃ શુભોદેશ મકાશયસિ અસ્ત્યેકકો દેશ નો પ્રાશયતિ, તત્ તેનાર્યનં ।

તમસ્કાય વ્યક્ત્યતા

‘ કિમય મતે ! “ તમુક્ષાપ ” સિ પવુચ્ચહ ’ ઇત્યાદિ ।

સુત્રાર્ય—(કિમય મતે ! તમુક્ષાપ સિ પવુચ્ચહ, કિં પુઢવિ
તમુક્ષાપ સિ પવુચ્ચહ, આઠ તમુક્ષાપ સિ પવુચ્ચહ) હે મદન્ત ! યહ જો
તમસ્કાય હે યહ યયા પદાર્થ હે—અર્થાત્ કિસ પદાર્થરૂપ યહ તમસ્કાય
કહા ગયા હે ? કયા યહ તમસ્કાય પૃથ્વીરૂપ કહા ગયા હે યા યહ તમ
સ્કાય અપ્-જલરૂપ કહા ગયા હે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ણો પુઢવિ
તમુક્ષાપ સિ પવુચ્ચહ, આઠ તમુક્ષાપ સિ પવુચ્ચહ) યહ તમસ્કાય
પૃથિવીરૂપ નહીં કહા ગયા હે કિન્તુ યહ તમસ્કાય અપ્-જલરૂપ કહા
ગયા હે । (સે કેળદ્દેણં) હે મદન્ત ! આપ પેસા કિસ કારણ સે કહતે
હેં કિ તમસ્કાય પૃથિવીરૂપ નહીં કહા ગયા હે કિન્તુ અપ્-જલરૂપ કહા
ગયા હે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પુઢવિકાણં અત્યેગાણં સુમે દેસં
પગાસેહ અત્યેગાણં દેસ ણો પગાસેહ, સે તેળદ્દેણં) કિતનીક પૃથિવી

તમસ્કાય વક્તવ્યતા—

‘ કિ અય મતે ! “ તમુક્ષાપ ” સિ પવુચ્ચહ ” ઇત્યાદિ—

સુત્રાર્ય—(કિમય મતે ! ‘ તમુક્ષાપ ’ સિ પવુચ્ચહ કિ પુરુષો તમુક્ષાપ
સિ પવુચ્ચહ આઠ તમુક્ષાપ સિ પવુચ્ચહ ?) હે મદન્ત ! આપે તમસ્કાય
તે કયો પદાર્થ છે—એવે કે તમસ્કાય કયા પદાર્થરૂપ છે ? શું તમસ્કાયને
પૃથ્વીરૂપ કહેવ છે ? અથવા તો તેને જળરૂપ કહેવ છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ણો પુઢવિ તમુક્ષાપ સિ પવુચ્ચહ આઠ તમુક્ષાપ
સિ પવુચ્ચહ) તમસ્કાયને પૃથ્વીરૂપ કહું નથી, પણ તેને જળરૂપ કહું છે

(સે કેળદ્દેણં ?) હે મદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહે છે કે
તમસ્કાયને પૃથ્વીરૂપ કહું નથી પણ જળરૂપ કહું છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પુઢવિકાણં અત્યેગાણં સુમેદેસે પગાસેહ
અત્યેગાણં હેસ ણો પગાસેહ, સે તેળદ્દેણં) કેટલીક પૃથ્વીકાય એવી શુભ

पकरेइ ? गोयमा ! तिणिणवि पकरेति । अत्थिणं भंते ! तमुक्काए
वायरे पुढविकाए, वायरे अगणिकाए ? णो इणट्टे समट्टे, णणत्थ
विग्गहगइसमावन्नएणं । अत्थिणं भंते ! तमुक्काए चंदिससूरिय-
गहगण-णक्खत्त-तारारूवा ? णो इणट्टे समट्टे, पलिपस्सओ पुण
अत्थि । अत्थिणं भंते ! तमुक्काए चंदाभा इ वा, सूराम्भा इ
वा ? णो इणट्टे समट्टे, कादूसणिया पुण सा । तमुक्काए णं भंते !
केरिसए वन्नएणं पणत्ते ? गोयमा ! काले कालोभासे, गंभीर-
लोमहरिसजणणे, भीमे, उत्तासणए, परमकिण्हेवणणे पणत्ते,
देवे णं अत्थेगइए जेणं तप्पढमयाए पासित्ता णं खुभाएज्जा,
अहे णं अभिसमागच्छेज्जा, तओ पच्छा सीहं सीहं, तुरियं २
खिप्पामेव वीईवएज्जा । तमुक्कायस्स णं भंते ! कइ नामधेज्जा
पणत्ता ? गोयमा ! तेरस्स नामधेज्जा पणत्ता, तं जहा-तमे इ
वा १, तमुक्काए इ वा २, अंधयारे इ वा ३, महांधयारे इ वा ४,
लोगंधयारे इ वा ५, लोगतमिस्से इ वा ६, देवंधयारे इ वा ७,
देवतमिस्से इ वा ८, देवरणणे इ वा ९, देववूहे इ वा १०, देवफ-
लिहे इ वा ११, देवपडिक्खोभे इ वा १२, अरुणोदए इ वा, समुहे १३,
तमुक्काएणं भंते ! किं पुढवि परिणामे, आउपरिणामे, जीव-
परिणामे, पोग्गलपरिणामे ? गोयमा ! णो पुढविपरिणामे,
आउपरिणामे वि, जीवपरिणामे वि, पोग्गलपरिणामे वि ।
तमुक्काएणं भंते ! सव्वे पाणा भूया, जीवा सत्ता पुढवीकाइ-
यत्ताए, जावतसकाइयत्ताए उववन्नपुव्वा ? हंता, गोयमा !

દ્વૈકર્તિવ્રતિયોમનશ્ચાનિ કુર્ષ્યમ્ ઉત્પત્ય તતઃ પમાત્ તિર્યક્ પ્રવિસ્તરન , પ્રવિસ્ત
 ન્ મૌધર્મ-જ્ઞાન-સનત્કુમાર-માદેન્દ્રામ પશુરોઽપિ વચ્ચાન્ ભારત્ય કુર્ષ્યમપિ ન સ્વસુ
 પ્રસલોક કલ્પ રિપ્તિમાનમસ્તત્ સંપ્રાપ્ત મમ સ્વલુ સમસ્તાયઃ સંનિદ્રિતઃ। તમસ્તાયઃ
 સ્વદુ મદ્-ત ! સિન્ધિયાઃ પ્રસન્નઃ ? મૌતમ ! મધો મહુરમુલમસ્થિતઃ, ડરિકુવકુત્ય
 કારણમસ્થિતઃ પ્રસન્નઃ। તમસ્તાયઃ સ્વલુ મદ્-ન્ન ! સિન્ધિયન વિપ્લવમ્બજ, સિન્ધિયમ્ પરિણે

તન જાણાન્ત સે વક્ર મેણિ પેસી બાતી હૈ જો ડગર ઓર નીચે સમપ્રેજ
 ઘાતી હૈ-અર્થાત્ સિન્ધિ કે ડેસે સિન્ધિ ડગર નીચે મધ્ય મ પકસી
 હોતી હૈ-હસી તરફ પૌ ગહ શ્રેણી હૈ-હસ શ્રેણિ સે તમસ્તાય પ્રારંભ
 હોતા હૈ। (સનત્કુમાર-વૃક્ષાસ જોગનરત્ત ધ્રુવ ઉપર હસા તઓ વચ્ચા તિરિય
 વચિત્પરમાણે વચિત્પરમાણે મોદમ્મીસાળમળકુમારનાદિદે ચતારિ
 વિ કાપ્ય બાવરિસા પૌ ડ્રુવિ નિ ગ ણ વંમલોમે કલ્પે રિદ્ધિમાણપરમહ સંવત્
 સંવત્સે-વૃત્ત્ય ણ તમુકાળ પૌ સંનિદ્રિત) ગહ તમસ્તાય ગહા સે પ્રારંભ
 તાકર ૧૭૨૧ યોગન ડેચે જાગર ગહા સે પીઠે તિરછા વિસ્તૃત હોતા
 હુઆ મૌધર્મ, વૃંજામ, સનત્કુમાર હન ચાર વર્ષા પૌ આપુરા આપ્ત
 દિત્ત કરવે ડેચ પ્રમાલોકકલ્પ મ રિપ્ત વિમાન કે વાપડે તક વદ્ધુગતા
 હૈ-ગર્ભી પર હસ તમસ્તાય કા બાત હૈ। (તમુકાળ સંવત્સે ! કિ સંઠિદ
 વળ્લવે) હૈ બદન્ત ! હસ તમસ્તાય કા આકાર વેસા હૈ ? (મૌતમા)
 હ મૌતમ ! (અહ મહુરમુલમસ્થિત ડલ્લિ મુલકુલપંજરમસ્થિત વળ્લવે)

આવે છે તે ઉપરિતન બતાવનાથી એક મંત્રિ બેગી આવે છે કે જે ઉપર અને
 ડિધ યમપ્રેજવાતી છે-એટલે કે દિવાલના બેગી છે-બેગી રીતે દિવાલ ઉપર,
 ડિધ અને મધ્ય ભાગમાં એક શરણી દેાય છે એજ પ્રકારે આ બેગી છે
 તે મંત્રિગાંધી તમસ્તાયને આજ્ઞા માય છે (તમસ્તાય-વૃક્ષાસે જોવસાય જુ
 વચ્ચા તઓહસા તિરિય વચિત્પરમાણે વચિત્પરમાણ મોદમ્મીસાળમળકુમારનાદિદે
 ચતારિ વિ કાપ્ય બાવરિસા પૌ ડ્રુવિ નિ ગ ણ વંમલોમે કલ્પે રિદ્ધિમાણપરમહ સંવત્
 વળ્લવ તમુકાળ સંનિદ્રિત) આ તમસ્તાય તે મંત્રિગાંધી શરૂ થાને ૧૭૨૧
 મૌતમ ડેચ બા છે ત્યારબાદ ત્યાંથી તે તિરછા તિરતુન મધી મૌધર્મ,
 મિજાન સનત્કુમાર અને માદેન્દ્ર એ ચાર વર્ષા પૌ આપ્ત દિ। કરી। ડિધ
 મહુરમુલ કલ્પમાં રિપ્ત વિમાનના પામડા શુભી પદાધિ છે બેગી તા બ તેના
 (તમસ્તાય) અન્ત આડી બાય છે

(તમુકાળ સંવત્સે ! કિ સંઠિદ વળ્લવે ?) હે બદન્ત ! તમસ્તાયને
 આકાર કેવો દાય છે ?

તમસ્કાયઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કુત્ર સમુત્થિતઃ, કુત્ર સંનિષ્ઠિતઃ ? ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપસ્ય દ્વીપસ્ય બહિઃ તિર્યગસંસ્થેયાન્ દ્વીપ-સમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્ય અરુણવરસ્ય દ્વીપસ્ય બાહ્યાદ્ વેદિકાન્તાદ્ અરુણોદય સમુદ્રં દ્વાચત્વારિંશદ્યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય ઉપરિતનાદ્ જલાન્તાદ્ એકપ્રદેગિકયા શ્રેણ્યા-અન્ન સ્વલુ તમસ્કાયઃ સમુત્થિતઃ, સમ-

કાય એસી શુભ હોતી હૈ કિ વહ દેશકો-એક ભાગ કો પ્રકાશિત કરતી હૈ । ઓર કિતનીક પૃથિવીકાય એસી હોતી હૈ જો વહ દેશ કો-એક ભાગ કો પ્રકાશિત નહીં કરતી હૈ । હિસ કારણ મૈને એસા કહા હૈ કિ તમસ્કાય પૃથિવીરૂપ નહીં હૈ અપ્-જલરૂપ હૈ । (તમુક્કાએ જાં મંતે) કહિં સમુદ્રિએ, કહિં સંનિષ્ઠિએ ?) હે ભદન્ત ! યહ તમસ્કાય કહાં સે પ્રારંભ હોતા હૈ ? ઓર કહાં હિસકા અન્ત હોતા હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જંબૂદીવસ્સ વહિયા તિરિયમસંસ્થેજે દીવસમુદે વીર્ઘવહત્તા, અરુણવરસ્સ દીવસ્સ બાહિરિલ્લાઓ વેઘ્યતાઓ અરુણોદય સમુદ્રં બાયાલીસં જોયણ-સહસ્સાણિ ઓગહિત્તા ઉવરિલ્લાઓ જલંતાઓ એગપએસિયાએ સેઢીએ એથળં તમુક્કાએ સમુદ્રીએ) જંબૂદ્વીપ કે બાહિર તિરછે અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લંઘન-પાર કરને કે બાદ અરુણવર દ્વીપ આતા હૈ । હિસ અરુણવર દ્વીપ કો ચારોં ઓર સે અરુણોદય સમુદ્ર વેરે હુએ હૈ । હિસ સમુદ્ર કો બાહિરી વેદિકા કે અન્ત સે લેકર અરુણોદય સમુદ્ર મેં ૪૨ હજાર યોજન આગે જાને પર ઉપરિતન જલાન્ત આતા હૈ । હિસ ઉપરિ-

(દેહીપ્યમાન) હોય છે કે તે દેશને (એક ભાગને) પ્રકાશિત કરે છે, અને કેટલીક પૃથ્વીકાય એવી હોય છે કે જે ક્ષેત્રના એક ભાગને પણ પ્રકાશિત કરતી નથી । હે ગૌતમ તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે તમસ્કાય પૃથ્વીરૂપ નથી પણ જળરૂપ છે

(તમુક્કાએ જાં મંતે ! કહિ સમુદ્રિએ કહિ સંનિષ્ઠિએ ?) હે ભદન્ત ! આ તમસ્કાયનો પ્રારંભ કયાથી થાય છે અને કયાં તેની સમાપ્તિ થાય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જંબૂદીવસ્સ વહિયા તિરિયમસંસ્થેજે દીવસમુદે વીર્ઘવહત્તા, અરુણવરસ્સ દીવસ્સ બાહિરિલ્લાઓ વેઘ્યંતાઓ અરુણોદય સમુદ્ર બાયાલીસં જોયણસહસ્સાણિ ઓગહિત્તા ઉવરિલ્લાઓ જલંતાઓ એગપએસિયાએ સેઢીએ એથળં તમુક્કાએ સમુદ્રીએ) જંબૂદ્વીપની બહાર તિરછા અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને પાર કર્યા પછી અરુણવર દ્વીપ આવે છે આ અરુણવર દ્વીપને ઘેરીને આરે તરફ અરુણોદય સમુદ્ર રહેલો છે. તે સમુદ્રની બહારની વેદિકાના અન્તથી લઈને અરુણોદય સમુદ્રમા ખેતાલીસ હજાર થેજન આગળ જતા ઉપરિતન જલાન્ત

रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो पक्-
 प्पभाए होउजा, एव जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे
 सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होउजा,
 ४ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालु-
 यप्पभाए, एगे पक्पप्पभाए होउजा, एव जाव अहे सत्तमाए ८ ।
 अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए
 एगे पक्पप्पभाए होउजा, एव जाव अहवा एगे रयणप्पभाए,
 दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए
 होउजा १२ । अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे
 वालुयप्पभाए, एगे पक्पप्पभाए होउजा, एव जाव अहवा दो
 रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए एगे अहे
 सत्तमाए होउजा १६ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए,
 एगे पक्पप्पभाए दो धूमप्पभाए, होउजा, एव जहा चउण्ह चउक्क
 संजोगो भणिओ तहा पचण्हवि चउक्कसजोगो भाणियव्वो,
 नवर अब्भहिय एगो सचारेयव्वो, एव जाव अहवा दो पक्-
 प्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए
 होउजा । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे
 वालुयप्पभाए, एगे पक्पप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होउजा १,
 अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए,
 एगे पक्पप्पभाए एगे तमाए होउजा २, अहवा एगे रयणप्पभाए
 जाव एगे पक्पप्पभाए, एगे अह सत्तमाए होउजा ३ । अहवा

પેણ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ગૌતમ ! તમસ્કાયઃ સ્વલુ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા-સંખ્યેયવિસ્તૃતથ, અસંખ્યેયવિસ્તૃતથ, તત્ર સ્વલુ યઃ સ સંખ્યેયવિસ્તૃતઃ સ સ્વલુ સંખ્યેયાનિ યોજનસહ સ્રાણિ ત્રિષ્કમ્ભેણ, અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તઃ । તત્ર સ્વલુ યઃ સોઽસંખ્યેયવિસ્તૃતઃ સઃ સ્વલુ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ ત્રિષ્કમ્ભેણ, અસંખ્યે-

હે ગૌતમ ! તમસ્કાય કા નીચે કા આકાર મિટ્ટી કે દીપક કે નીચે કે ભાગ જૈસા કહા ગયા હૈ ઓર ડપર કા આકાર મુર્ગા કે પિંજરેકે આકાર જૈસા કહા ગયા હૈ । (તમુક્કાણ ણં મંતે ! કેવહ્યં વિક્કલંભેણ, કેવહ્યં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) હે મદન્ત ! તમસ્કાય કા વિસ્તાર કિતના હૈ ? ઓર પરિક્ષેપ કિતના હૈ ? (ગોયમા ! તમુક્કાણં દુવિહે પળ્લત્તે-તં જહા સંલેજ્જવિત્થડે ય અસંલેજ્જવિત્થડે ય) હે ગૌતમ ! તમસ્કાય દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-એક સંખ્યાત વિસ્તાર વાલા તમસ્કાય ઓર દૂસરા અસંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય (તત્થ ણં જે સે સંલેજ્જવિત્થડે સે ણં સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંભેણ) ઇનમેં જો સંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય હૈ વહ્ અપને વિષ્કંભ સે સંખ્યાત હજાર યોજન કા તથા (અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) પરિક્ષેપસે અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ । (તત્થ ણં જે સે અસંલેજ્જવિત્થડે સે ણં

(ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (અહે મહ્ગમૂરુ સંઠિયે વપ્પિ કુક્કુડપજરગ-સંઠિયે પળ્લત્તે) તમસ્કાયના નીચેના ભાગને આકાર દીવો કરવાના માટીના કોડિયાના નીચેના ભાગ જેવો કહ્યો છે, અને તેના ઉપરના ભાગને આકાર ફકડાના પિંજરાના આકાર જેવો કહ્યો છે

(તમુક્કાણ ણ મંતે ! કેવહ્યં વિક્કલંભેણ, કેવહ્યં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયને વિસ્તાર કેટલો કહ્યો છે ? તેનો પરિક્ષેપ (પરિધી) કેટલો કહ્યો છે ?

(ગોયમા ! તમુક્કાણં દુવિહે પળ્લત્તે-તં જહા-સંલેજ્જવિત્થડે ય અસંલેજ્જવિત્થડે ય) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયના જે પ્રકાર નીચે પ્રમાણે કહ્યા છે-(૧) સંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય અને બીજો અસંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય. (તત્થ ણં જે સે સંલેજ્જવિત્થડે સે ણં સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંભેણ) તેમાંનો જે સંખ્યાત વિસ્તારવાળો છે તેનો વિષ્કંભ (વિસ્તાર) સંખ્યાત હજાર યોજનનો તથા (અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) પરિક્ષેપ (પરિધી) અસંખ્યાત હજાર યોજનનો કહ્યો છે.

(તત્થ ણં જે સે અસંલેજ્જવિત્થડે સે ણં અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં

યાનિયોજનસદ્ધાણિ પરિક્ષેપેણ પ્રશ્નપ્તઃ । તમસ્ત્રાયઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિયમદ્વાસ્યા પ્રશ્નપ્તઃ ? ગૌતમ ! અયં સ્વલુ જમ્બૂદ્વીપાદ્વીપ સર્વદ્વીપ-સમુદ્રાણા સર્વામ્પન્તરકા, યાવત્-પરિક્ષેપેણ પ્રશ્નપ્ત । વેન સ્વલુ મદર્દિનઃ, યાત્-મહાનુમાય, પત્તદેવ પત્તદેવ-ઇતિ કૃત્વા કેવલકલ્પ જમ્બૂદ્વીપ દ્વીપે ત્રિમિરપ્પરોનિપાતે તિસ્રમિમણિ કામિઃ પ્રિસપ્તકૃત્વાઃ અનુપર્યેટથ દ્વીધમ્ આગચ્છેત્ સ દેવસ્તયા ડલ્કુટ્ટયા, ત્વરિ તયા, યાવત્-દેવગત્યા ધ્યતિધ્વજનર યાવત્-પ્પકાદ વા, ઇત્થદ વા ધ્યદ વા, ડલ્ક

અસલ્લેજ્જાહ જોયણમદ્દસાહ ધિયમ્મમેણ, અસલ્લેજ્જાહ જોયણસદ્દસાહ પરિક્ષેપેણ પળ્લસે) ઓર જો અસસ્યાત ધિસાર ધાલા તમસ્કાપ હૈ યદ્ ધિપ્પકમ સે અસંકયાત દ્દજાર યોજન કા ઓર પરિક્ષેપ સે મી અસ-સ્યાતદ્દજાર યોજન કા કદા ગયા હૈ । (તમુક્કાપ ણ મતે ! કે મદ્દાલપ પળ્લસે) હૈ મદન્ત ! તમસ્ત્રાય કિતના ઘડ્ઠા હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (ડાય ણ જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે સઘ્યદ્વીપસમુદ્દાણ મઘ્યમ્પન્તરાપ જાય પરિક્ષે વેણ પળ્લસ) સમસ્ત દ્વીપ ઓર મમસ્ત સમુદ્દો કે ધીય મં યદ્ જમ્બુદ્વીપ નામ કા દ્વીપે-મઘ્યજમ્બુદ્વીપ યાવત્ પરિભેવપાલા કદા ગયા હૈ-અથ (દેવેણ મદિદ્ધિન જાય મદ્દાણુમાયે, દ્દણમેય દ્દણમેય તિયદ્દુ કેવલ કલ્પ જમ્બુદ્વીપ દ્વીપ તિદ્ધિ તિદ્ધિ અન્નરનિવાપદિં તિસસસુસો અણુપરિ ઘદ્ધિતાણ દ્દલ્લે આગચ્છિજ્જા-સે ણ દેવે તાપ ડલ્કિટ્ઠાપ તુરિયાપ જાવદેવ મદ્દિન ધીર્દલ્લયમાણે જાય પ્પકાદ વા ધુયાહ વા તિયાદ વા ડલ્કોસેણ ઇમ્માસે

વિન્નપ્રમેણ, અસલ્લેજ્જાહ જોયણસદ્દસાહ પરિક્ષેપેણ પળ્લસે) અને જે સમ્પ્રયાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય છે તેનો વિન્ન અસમ્પ્રયાત હંબાર યોજનનો અને પરિક્ષેપ પણ અસમ્પ્રયાત હંબાર યોજનનો હશે છે

(તમુક્કાપ ણ મતે ! કે મદ્દાલપ પળ્લસે ?) હૈ મદન્ત ! તમસ્કાય હેટલો મોટો છે ?

(ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (અય મં જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે સઘ્યદ્વીપસમુદ્દાણ સઘ્યમ્પન્તરાપ જાય પરિક્ષેવેણ પળ્લસે) સમસ્ત દ્વીપ અને સમસ્ત સમુદ્દોની વચ્ચે આવેલો આ જમ્બુદ્વીપ નામનો દ્વીપ-મઘ્ય જમ્બુદ્વીપ ક્ષેત્ર લાખ ચોજ નના આમામ વિન્ન કાવાળો અને ૩૧૬૨૨૭ ચોજન, ૩ હેસ, ૨૮૦૦ મનુષ અને ૧૩૧૧ આંખગધી સદેજ અધિક પરિધીવાળો હશે છે (અર્થાં ' જાવ ' પદ્ધતિ અજ્ઞ ૩૨વામા આવેલ સૂત્રપાઠનો અર્થ આપ્યો છે) હવે (દેવેણ મદિદ્ધિન જાય મદ્દાણુમાયે, દ્દણમેય દ્દણમેય તિયદ્દુ ધરલ્લકલ્પ સંમુદ્દોન દ્વીપ તિદ્ધિ તિદ્ધિ અન્નરનિવાપદિં તિ સસસુસો અણુપરિઘટ્ટિતાણ દ્દલ્લે આગચ્છિજ્જા રો ણ દેવે તાપ ડલ્કિટ્ઠાપ તુરિયાપ જાવ દેવગદ્દેવ ધીર્દલ્લયમણ, જાવ પ્પકાદ વા

પેળ પળાસાન્ વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકકં તમસ્કાયં વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકકં તમ-
સ્કાયં નો વ્યતિવ્રજેત્, ઇયન્મહાલયઃ સ્વલુ ગૌતમ ! તમસ્કાયઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ! અસ્તિ
સ્વલુ ભદન્ત ! તમસ્કાયે ગેહાનિ વા, ગેહાપણા વા ? નો અયમર્થઃ, સમર્થઃ અસ્તિ
સ્વલુ ભદન્ત ! તમસ્કાયે ગ્રામાઈતિ વા યાવત્સંનિવેશા ઇતિ વા ? નો અયમર્થઃ

વીર્ઘ્વજ્જા, અત્યેગઈયં તમુક્કાયં વીર્ઘ્વજ્જા, અત્યેગઈયં તમુક્કાયં ણો
વીર્ઘ્વજ્જા-એમહાલણં ગોયમા ! તમુક્કાએ પળ્લપ્તે) કોઈ વિશાળ-બઢી
ભારી-ઋદ્ધિવાળા યાવત્ મહાપ્રભાવવાળા દેવ “ યહ મેં ચલા યહ મેં
ચલ ” હસ તરહ કા ઉતાવલા બનકર ત્રીન ચુટકી બજતે હી ૨૧ વાર
ઉસ સમસ્ત જંબૂદ્વીપ કી પરિક્રમા દેકર શીઘ્ર આજાવે-હસ તરહ વહ
દેવ અપની દેવગતિસંબંધી ત્વરાદિ વિશેષણવાલી ગતિ સે એક દિન, દો
દિન યા ત્રીન દિનતક ચલતા રહે ઓર અધિક સે અધિક હસ તરહ સે
વહ છહ માહ તક ચલે તો હસ પ્રકાર કી ચાલ સે ચલને વાલા વહ દેવ
તમસ્કાય કે કિતનેક અંશ કો પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ ઓર કિતનેક તમ-
સ્કાય કે અંશ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા હૈ । હે ગૌતમ ! હિતના બડા
વિશાળ તમસ્કાય કહા ગયા હૈ । (અત્થિયં ભંતે ! તમુક્કાએ ગેહાઈ વા,
ગેહાવણાઈ વા ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય મેં કયા ઘર હૈ ? ગૃહાપણ.હૈ ?
(ણો ઇળદ્દે ઇળદ્દે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (અત્થિ ણં
ભંતે ! તમુક્કાએ ગામાઈ વા જાવ સન્નિવેસાઈ વા) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય

હુયાહ, તિયાઈ વા ઉક્કોસેળં છમ્માસે વીર્ઘ્વજ્જા, અત્યેગઈયં તમુક્કાયં વીર્ઘ્વજ્જા,
અત્યેગઈયં તમુક્કાય ણો વીર્ઘ્વજ્જા-એમહાલણં ગોયમા ! તમુક્કાએ પળ્લપ્તે) કોઈ
વિશાળ ઋદ્ધિવાળો, મહાપ્રભાવ આદિથી યુક્ત હોય એવો દેવ “ આ ઉપડયો,
આ ઉપડયો ” એમ કહેતો ઘણો ઉતાવળો ઉતાવળો ત્રણ વાર અપટ્ટી વગા-
ડતા તો સમસ્ત જંબૂદ્વીપની ૨૧ વાર પ્રદક્ષિણા કરીને પાછો આવી જાય છે,
આ પ્રકારની શીઘ્ર ગતિવાળો તે દેવ, પોતાની આ પ્રકારની ત્વરાદિ વિશેષણો-
વાળી દેવગતિથી એક દિવસ, બે દિવસ, અથવા ત્રણ દિવસ સુધી આલ્યા
કરે અને આ રીતે અધિકમા અધિક છ માસ સુધી તે આલ્યા કરે, તો આ
પ્રકારની ગતિથી આલનારો તે દેવ તમસ્કાયના કેટલાક અશને પાર કરી શકે
છે અને તમસ્કાયના કેટલાક અશને તો પાર કરી શકે નથી પણ નથી હે
ગૌતમ ! તમસ્કાયને એટલો બધો મોટો અને વિશાળ કહ્યો છે.

(અત્થિ ણં -ભંતે ! તમુક્કાએ ગેહાઈ વા, ગેહાવણાઈ વા ?) હે ભદન્ત !
તમસ્કાયમાં શુ ઘરો હોય છે ? ગૃહાપણો (હાટ) હોય છે ?

(ણો ઇળદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! તેમા એવુ કંઈ પણ હોતું નથી.

સમર્થ । અસ્તિ સ્વલ્પ મદન્ત ! તમસ્કાય ઉદારા યલાદ્યાઃ સસ્તિયન્તિ, સમૃચ્છન્તિ, સવપન્તિ ? હન્ત, અસ્તિ । તવ્ મદન્ત ! કિં દેવ પ્રકરોતિ, અમુરઃ પ્રકરોતિ, નાગઃ પ્રકરોતિ ? ગૌતમ ! દેવોઽપિ પ્રકરોતિ, અમુરોઽપિ પ્રકરોતિ, નાગોઽપિ પ્રકરોતિ । અસ્તિ સ્વલ્પ મદન્ત ! તમસ્કાય ચાદ્રાઃ સ્તનિતશબ્દઃ, ચાદ્રા યિયુત્ ? હન્ત, અસ્તિ સાધ્ । મદન્ત ! કિં દેવ પ્રકરોતિ,

મેં કયા ગ્રામ હું, યાવત્ સસિવેશા હું ? (જો હજુદે સમદે) હે ગૌતમ ! યદ્ અર્થ સમર્થ નહીં હે । (અસ્થિર્ણ મંતે ! તમુક્કાળ ચરાલા યલાદ્યા સસપતિ સમુચ્છતિ સયાસતિ યા) હે મદન્ત ! તમસ્કાય મેં કયા બહે ૨ મેધ ગીલા કરને ઘાલા સ્નિગ્ધ પુદ્ગલો દ્વારા ગીલે હો જાતે હું ? સમ્ ચ્છિત-પરસ્પર મં યે વકત્રિત-હોતે હે ! (હતા, અસ્થિ) હાં ગૌતમ ! એમા હોતા હે । (ત મંતે ! કિં દેવો વકરેહ, અસુરો વકરેહ, નાગો વકરેહ ?) હે મદન્ત ! સસ્વેદન આદિ કો દેવ કરતા હે ? યા અસુર કરતા હે ? યા નાગ કરતા હે ? (ગોયમા ! દેવો યિ વકરેહ, અસુરો યિ વકરેહ, નાગો યિ વકરેહ) હે ગૌતમ ! હસ સસ્વેદન આદિ કો દેવ મી કરતા હે, અસુર મી કરતા હે ઓર નાગ મી કરતા હે । (અસ્થિર્ણ મંતે ! તમુક્કાળ યાયરે ધનિયસદે, યાયરે યિજ્જુપ) હે મદન્ત તમસ્કાય મેં ચાદ્ર

(અસ્થિર્ણ મંતે ! તમુક્કાળ ગામાહ વા ગામ સસિવેશાહ વા) હે મદન્ત ! શુ તમસ્કાયમાં ગામ હોય છે ? સસિવેશ પર્વતનાં સ્થાનો હોય છે ?

(જો હજુદે સમદે) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયમાં ગામ આદિ કંઈ પણ હોતું નથી

(અસ્થિર્ણ મંતે ! ચરાલા બહાદ્યા સસેવતિ, સમુચ્છતિ સંવાસતિ વા ?) હે મદન્ત ! શુ વિશાળ મેધ (નાદગાંઝો) તમસ્કાયમાં ભીલવનાશ સ્નિગ્ધ પુદ્ગલો દ્વારા ભીલવ છે ખરા ? પરસ્પરમાં જોડનિત થાય છે ખરા ? વશ્તે છે ખરા ? (હતા અસ્થિ) હા, ગૌતમ એવું થાય છે

(ત મંતે ! કિં દેવોવકરેહ, અમુરો વકરેહ નાગો વકરેહ ?) હે મદન્ત ! સસ્વેદન આદિ દેવ કરે છે ? કે અસુર કરે છે ? કે નાગ કરે છે ?

(ગોયમા ! દેવો યિ વકરેહ, અમુરો યિ વકરેહ, નાગો યિ વકરેહ) હે ગૌતમ ! તે સસ્વેદન આદિ દેવ પણ કરે છે ? અસુર પણ કરે છે અને નાગ પણ કરે છે ?

(અસ્થિર્ણ મંતે ! તમુક્કાળ યાયરે ધનિયસદે, યાયરે યિજ્જુપ) હે મદન્ત ! તે તમસ્કાયમાં શુ બાદર સ્તનિત શબ્દ-ધનત્રજન થાય છે ? બાદર વિપુલ થાય છે ?

અસુરઃ પ્રકરોતિ, નાગઃ પ્રકરોતિ ? ગૌતમ ત્રયોઽપિ પ્રકુર્વન્તિ । અસ્તિ સ્વલુ ભદન્ત ! તમસ્કાયે વાદરઃ પૃથિવીકાયઃ, વાદરોઽગ્નિકાયઃ ? નો અયમર્થઃ, સમર્થઃ, નાન્યત્ર વિગ્રહગતિસમાપન્નકેન । સન્તિ સ્વલુ ભદન્ત ! તમસ્કાયે ચન્દ્ર-સૂર્ય-ગ્રહગણ-નક્ષત્ર-તારારૂપા : ? નો અયમર્થઃ સમર્થઃ, પરિપાર્શ્વતઃ પુનઃ સન્તિ અસ્તિ સ્વલુ

સ્તનિત શબ્દ હોતા હૈ ? વાદર વિદ્યુત્ હોતી હૈ ? (હંતા અત્થિ) હાં ગૌત-મ ! યહ સવ હોતા હૈ (તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ) હે ભદન્ત ! તો હસ વાદર સ્તનિત આદિ કો વહાં કૌન કરતા હૈ-કયા દેવ કરતા હૈ ? યા અસુર કરતા હૈ ? યા નાગ કરતા હૈ ? (ગો-યમા ! તિણિ વિ પકરેતિ) હે ગૌતમ ! તીનોં હી કરતે હૈં । (અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાયે વાયરે પુઢવિકાણ, વાયરે અગણિકાણ) હે ભદન્ત ! તમ-સ્કાય મેં કયા વાદર પૃથિવીકાય હૈ ? વાદર અગ્નિકાય હૈ ? (ણો હ્ણટ્ટે સમટ્ટે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (ણણત્થ વિગ્ગહગહ-સમાવજ્જણં) પરન્તુ વહાં પર વિગ્રહગતિસમાપન્ન વાદર પૃથિવી ઓર વાદર અગ્નિ હૈ । અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય-ગહગણ-ણક્ષત્ત-તારારૂવા) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય મેં કયા ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર એવં તારારૂપ હૈં ? (ણો હ્ણટ્ટે સમટ્ટે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (પલ્લિયસ્સઓ પુણ અત્થિ) પર યે સવ ઉસકે પાર્શ્વભાગ કી

(હંતા અત્થિ) હા, ગૌતમ ! તે બધું થાય છે.

(ત મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ?) હે ભદન્ત ! આ ધનગર્જન આદિ ત્યા કોણ કરે છે ? શું દેવ કરે છે ? શું અસુર કરે છે ? શું નાગ કરે છે ?

(ગોયમા ! તિણિ વિ પકરેતિ) હે ગૌતમ ! ત્રણે કરે છે.

(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ, વાયરે અગણિકાણ ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયમાં શું બાદર પૃથ્વીકાય છે ? બાદર અગ્નિકાય છે ?

(ણો હ્ણટ્ટે સમટ્ટે) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયમાં બાદર પૃથ્વીકાય પણ નથી અને બાદર અગ્નિકાય પણ નથી (ણણત્થ વિગ્ગહગહસમાવજ્જણં) પરન્તુ તેમાં વિગ્રહગતિ સમાપન્ન બાદર પૃથ્વી અને બાદર અગ્નિ છે

(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય ગહગણ-ણક્ષત્ત-તારારૂવા) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયમાં ચન્દ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર અને તારાઓ હોય છે ખરાં ?

(ણો હ્ણટ્ટે સમટ્ટે) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયમાં ચન્દ્રાદિક બ્યોનિષક દેવો હોતા નથી (પલ્લિયસ્સઓ પુણ અત્થિ) પરન્તુ તેઓ તેની બાબુમાં હોય છે

છેત્ તતઃ પથ્વાત્ શીઘ્રં શીઘ્રમ્, ત્વરિતં ત્વરિતમ્ ક્ષિપ્રમેવ વ્યતિવ્રજેત્ । તમસ્કાયસ્ય
 સ્વલુ ભદન્ત ! કતિનામધેયાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ! ગૌતમ ! ત્રયોદશનામધેયાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ,
 તથા-તમ ઇતિ વા, ૧ તમસ્કાય ઇતિ વા ૨, અન્ધકાર ઇતિ વા ૩, મહાન્ધકાર
 ઇતિ વા ૪, લોકાન્ધકાર ઇતિ વા ૫, લોકતમિસ્રમ્ ઇતિ વા ૬, દેવાન્ધકાર
 ઇતિ વા ૭, દેવતમિસ્રમ્ ઇતિ વા ૮, દેવારણ્યમ્ ઇતિ વા ૯, દેવવ્યૂહ ઇતિ વા ૧૦,
 દેવપરિઘ ઇતિ વા ૧૧, દેવપ્રતિક્ષોભ ઇતિ વા ૧૨, અરુણોદક ઇતિ વા સમુદ્રઃ ૧૩ ।

જ્ઞા, સીહં સીહં, તુરિયં ૨ સ્વિપ્પામેવ વીહવણ્જ્ઞા) કદાચિત્ કોઈદેવ
 તમસ્કાય મેં પ્રવેશ કરે તો વહ ભય કે મારે વહાં સે વહુત હી જલ્દી-
 શરીર કી ત્વરા સે ઓર મન કી ત્વરાસે વહુત હી શીઘ્ર-ઉસ તમસ્કાય
 કો ઉત્તલંઘન કરકે વાહર નિકલ જાતા હૈ । (તમુકાયસ્સ ણં મંતે ! કહ
 નામધેજ્ઞા પણ્ણત્તા) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય કે કિતને નામ કહે ગયે હૈં ?
 (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (તેરસનામધેજ્ઞા પણ્ણત્તા) તમસ્કાય કે તેરહ
 નામ કહે ગયે હૈં । (ત જહા) જો ઇસ પ્રકાર સે હૈં- (તમેહ વા, તમુ-
 કાણ્ણવા અંધયારેહ વા, મહાંધયારેહ વા, લોગંધયારેહ વા, લોગતમિસ્સેહ
 વા, દેવંધયારેહ વા, દેવતમિસ્સેહ વા, દેવરણ્ણેહ વા, દેવવૂહેહ વા દેવફ-
 લિહેહ વા, દેવપલિક્કલોભેહ વા, અરુણોદણ્ણ વા, સમુદ્દે) તમ ૧, તમ
 સ્કાય ૨, અંધકાર ૩, મહાંધકાર ૪, લોકાંધકાર ૫, લોકતમિસ્ર ૬,
 દેવાંધકાર ૭, દેવતમિસ્ર ૮, દેવારણ્ય ૯, દેવવ્યૂહ ૧૦, દેવ પરિઘ ૧૧,
 દેવપ્રતિક્ષોભ ૧૨, એવં અરુણોદકસમુદ્ર ૧૩ । (તમુકાણ્ણ ણં મંતે ! કિં

(અહે ણં અમિસમાગચ્છેજ્ઞા, તઓ પચ્છા સીહં સીહં, તુરિયં તુરિયં સ્વિપ્પામેવ
 વીહવણ્ણ) જે કોઈ દેવ તમસ્કાયમા પ્રવેશ કરે છે, તો તે લયને કારણે
 જલ્દીમાં જલ્દી-શરીર અને મનની ત્વરાથી ઘણી જ ઝડપથી-તે તમસ્કાયને
 પાર કરીને બહાર નીકળી જાય છે.

(તમુકાયસ્સ ણં મંતે ! કહ નામધેજ્ઞા પણ્ણત્તા ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કા-
 યના કેટલા નામ કહ્યાં છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયના (તેરસ નામધેજ્ઞા પણ્ણત્તા) તેર
 નામ કહ્યા છે, (તંજહા) જેમકે (તમેહ વા, તમુકાણ્ણ વા, અંધયારેહ વા,
 દેવરણ્ણેહ વા, દેવવૂહેહ વા, દેવફલિહેહ વા, દેવપલિક્કલોભેહ વા, અરુણોદણ્ણ વા
 સમુદ્દે) (૧) તમ, (૨) તમસ્કાય, (૩) અંધકાર, (૪) મહાંધકાર (૫) લોકા-
 ધકાર, (૬) લોકતમિસ્ર, (૭) દેવાધકાર, (૮) દેવતમિસ્ર, (૯) દેવારણ્ય, (૧૦)
 દેવવ્યૂહ, (૧૧) દેવપરિઘ, (૧૨) દેવપ્રતિક્ષોભ અને (૧૩) અરુણોદક સમુદ્ર.

તમસ્કાયઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કિં પૃથિવીપરિણામ , અપ્પરિણામ , જીવપરિણામ ,
પુદ્ગલપરિણામ , ગૌતમ ! નો પૃથિવીપરિણામ , અપ્પરિણામોઽપિ , જીવપરિણામો
ઽપિ , પુદ્ગલપરિણામોઽપિ । તમસ્કાયે સ્વલ્લ મદન્ત ! સર્વ પ્રાણા , મૃતાઃ જીવાઃ,
સપરાઃ , પૃથિવીકાયિકૃતયા યાવત્-તમસ્કાયિકૃતયા ત્વપ્રમપૂર્વા ? હતા, ગૌતમ !
અસકૃત્ , અથવા અનન્ત કૃત્વ , નો ચૈવ સ્વલ્લ યાવત્પૃથિવી કાયિકૃતયા , યાદરા
મ્નિકાયિકૃતયા વા ” ॥ મુ• ૧ ॥

પુદ્ગલપરિણામે આત્મપરિણામે જીવપરિણામે, પોગ્ગલપરિણામે) હે મદન્ત !
તમસ્કાય કિમ્કા પરિણામ હૈ ? કયા પૃથિવી કા પરિણામ હૈ ? યા
અપ્પકાય કા પરિણામ હૈ ? યા જીવ કા પરિણામ હૈ ? કિ પુદ્ગલ કા
પરિણામ હૈ ? (ગોપમા) હે ગૌતમ ! (જો પુદ્ગલપરિણામે, આત્મપરિ-
ણામે ચિ, જીવપરિણામે ચિ, પોગ્ગલપરિણામે ચિ) તમસ્કાય પૃથિવી કા
પરિણામ નહીં હૈ । વત્ત અપ્પકાય કા મી પરિણામ હૈ જીવ કા મી પરિણામ
હૈ તથા પુદ્ગલ કા મી પરિણામ હૈ । (તમુક્કાપણં મતે ! સર્વે પ્રાણા મૃયા,
જીવા, સપ્તા પુદ્ગલા કાઠ્ઠયસાપ જાવ તમ્કાઠ્ઠયસાપ લલ્લવપ્પપુદ્ગલા) હે
મદન્ત ! તમસ્કાય મેં સમસ્ત પ્રાગ, સમસ્તમૃત, સમસ્તજીવ સમસ્તસર્વ
પહિલે કયા પૃથિવી કાયિકૃતપસે યાવત્-તમસ્કાયિકૃતપસે ઉત્પન્ન હોજુકે
હૈ ? (હતા, ગોપમા !) હાં, ગૌતમ ! (અસહ અદુવા અર્ણતક્કલુસો જો
થેવ જા યાદરપુદ્ગલિકાઠ્ઠયસાપ યાદરઅગ્નિકાઠ્ઠયસાપ વા) હાં ગૌતમ !
અનેક વાર અથવા-અનતવાર વે મય પ્રાણાદિ પહિલે વહાં પૂર્વોક્ત

(તમુક્કાપ જ મતે ! કિ પુદ્ગલ પરિણામે આત્મપરિણામે જીવ પરિણામે
પોગ્ગલપરિણામે ?) હે મદન્ત ! તમસ્કાય કોનું પરિણામ છે ? શુ પૃથ્વીનું
પરિણામ છે ? અપ્પકાયનું પરિણામ છે ? શુ જીવનું પરિણામ છે ?
શુ પુદ્ગલનું પરિણામ છે ?

(ગોપમા !) હે ગૌતમ ! (જો પુદ્ગલ પરિણામે, આત્મ પરિણામે ચિ
જીવ પરિણામે ચિ પોગ્ગલ પરિણામે ચિ) તમસ્કાય પૃથ્વીકાયનું પરિણામ નથી
તે અપ્પકાયનું પણ પરિણામ છે જીવનું પણ પરિણામ છે અને પુદ્ગલ
પણ પરિણામ છે

(તમુક્કાપ જ મતે ! સર્વે પ્રાણા મૃયા, જીવા સપ્તા પુદ્ગલિકાઠ્ઠયસાપ
જાવ તમ્કાઠ્ઠયસાપ લલ્લવપ્પપુદ્ગલા ?) હે મદન્ત ! તમસ્કાયમાં સમસ્ત પ્રાણ
સમસ્ત મૃત સમસ્ત જીવ અને સમસ્ત સર્વ પહેલાં શુ પૃથ્વીકાયથી લઈને
ત્રસઠાવિક પર્વન્તના રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે ?

(હતા, ગોપમા !) હાં, ગૌતમ ! (અસહ અદુવા અર્ણતક્કલુસો, જો થેવ
જા યાદરપુદ્ગલિકાઠ્ઠયસાપ યાદરઅગ્નિકાઠ્ઠયસાપ વા) હાં, ગૌતમ ! અનેક

ટીકા—‘ કિમયં મંતે । તમુક્કાણ ’ ત્તિ પવ્વુચ્છ ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! અયં શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધઃ ‘ તમસ્કાયઃ ’ તમસામ્ અન્ધકારપુદ્ગલાનાં કાયો રાશિઃ તમસ્કાયઃ ઇતિ કિમ્ વસ્તુ ? કઃ પદાર્થઃ પ્રોચ્યતે ? સ ચ તમસ્કાયઃ નિયત એવં પૃથિવીરજઃસ્કન્ધઃ, ઉદરરજસ્કન્ધો વા इह विवक्षितો भवितुमर्हति, ન ત્વન્યઃ, તદુભયભિન્નાનાં સ્કન્ધાનાં તમસ્કાયસદૃશત્વાભાવાત્, ઇતિ પૃથિવી-જલવિપયકસંદેહાત્, હૃદયસ્થં વિકલ્પં પ્રકાશયતિ—‘ કિં પુઢવી તમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુન્ચ્છ ? ’ કિમ્ તમસ્કાયઃ પૃથિવી ઇતિ પૃથિવીસ્વરૂપ પ્રોચ્યતે ? અથવા ‘ આત્મતમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુન્ચ્છ ? ’ તમસ્કાયઃ આપઃ જલમ્ ઇતિ જલસ્વરૂપો રૂપ સે ઉત્પન્ન હો ચુકે હૈં । પર ચે સવ વર્હાં વાદરપૃથિવીકાયિકરૂપ સે ઓર વાદર અગ્નિકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુણ હૈં ।

ટીકાર્થ—ચતુર્થ ઉદ્દેશક મેં, જીવોં મેં સપ્રદેશતા આદિકા નિરૂપણ સૂત્રકાર ને ક્રિયા હૈ—અવ વે હસ પંચમ ઉદ્દેશક મેં સપ્રદેશ તમસ્કાય આદિ કા નિરૂપણ કર રહે હૈં—હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ કિ “ કિમયં મંતે । તમુક્કાણ ત્તિ ” હે ભદન્ત ! યહ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ તમસ્કાય કયા હૈ ? અંધકારરૂપ પુદ્ગલોં કી રાશિ રૂપ જો યહ શાસ્ત્ર સંમત તમસ્કાય હૈ વહ કિસ પદાર્થરૂપ હૈ (કિ) કયા (પુઢવી તમુક્કાણ ત્તિ-પવ્વુન્ચ્છહ, આત્મતમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુન્ચ્છહ) વહ તમસ્કાય પુઢવીરૂપ હૈ ? યા અપ્રકાશરૂપ હૈ ? હસ પ્રકાર કી જો યહ સંદેહ ભરી વાત પૂછી ગઈ હૈ ડસકા કારણ યહ હૈ કિ તમસ્કાય એક સ્કન્ધરૂપ પદાર્થ હૈ યહ

વાર અથવા અનતવાર તે સમસ્ત પ્રાણાદિ પહેલા ત્યાં પૂર્વોક્તરૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે. પરન્તુ તેઓ ત્યા બાદર પૃથ્વીકાયિક રૂપે અને બાદર અગ્નિકાયિક રૂપે ઉત્પન્ન થયા નથી.

ટીકાર્થ—એવા ઉદ્દેશકમાં એવોની અપ્રદેશતા આદિનું સૂત્રકારે નિરૂપણ કર્યું છે. હવે સૂત્રકાર આ પાંચમાં ઉદ્દેશકમાં સપ્રદેશ તમસ્કાય આદિનું નિરૂપણ કરે છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—

“ કિમયં મંતે ! તમુક્કાણ ત્તિ ” હે ભદન્ત ! આ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ તમસ્કાય શું છે ? એટલે કે અધકારરૂપ પુદ્ગલોની રાશિરૂપ જે આ શાસ્ત્રસંમત તમસ્કાય છે તે કયા પદાર્થરૂપ છે ? “ કિં ” શુ (પુઢવી તમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુન્ચ્છહ, આત્મતમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુન્ચ્છહ ?) શુ તમસ્કાય પૃથ્વીરૂપ છે ? અથવા અપ્રકાશરૂપ (અજ્ઞરૂપ) છે ?

આ પ્રકારની સંદેહયુક્ત વાત પૂછવાનું કારણ એ છે કે તમસ્કાય એક સ્કન્ધરૂપ પદાર્થ છે એ તો ચોક્કસ છે, પરન્તુ એ વાત નિશ્ચિત નથી કે તે

या मोक्षाय ? भगवानाह—‘ गायमा ! गो पुद्वी तमुक्काए सि पय्युच्चइ ’ इ
 गौतम ! तमस्याय ! गो पृथिवी इति प्राच्यत, अपितु ‘ आउतमुक्काए सि पय्यु
 च्चइ ’ तमस्याय ! भावो जयम् इति मोक्षायते । गौतम ! पृच्छति—‘ म कणहण ? ’
 इ भदन्त ! तत्र कर्त्तार्येण पय्यमुच्यते तमस्याय ! ना पृथिवी, अपितु जयम्, इति ।

ता निमित्त है अथ उभयमें यह निमित्त नहीं है कि यह किस पदार्थ का
 स्वरूप है—क्यों कि या तो यह पृथिवी रजः स्वरूप हो सकता है
 या उदकरजः स्वरूप हो सकता है अथ स्वरूप तो ही नहीं सकता
 कारण कि इन दोनों में मित्त जो स्वयं हैं उभय तमस्याय की मदगता
 का अभाव है । अतः गौतम ने इसी हृदयस्थ विकल्प को “ कि पुद्वी
 तमुक्काए सि पय्युच्चइ, अथवा (आउ तमुक्काए सि पय्युच्चइ ” इस
 सूत्र याद दारा व्यक्त किया है । इसका उत्तर दत्त हुए प्रभु गौतम से
 कहते हैं कि (गायमा) इ गौतम ! (गो पुद्वी तमुक्काए सि पय्युच्चइ)
 पृथिवीरूप तमस्याय नहीं हैं, अपितु (आउ तमुक्काए सि पय्युच्चइ)
 अस्वभाव रूप तमस्याय हैं—ऐसा मैं कहता हूँ, अथ गौतमम्यामी इसमें
 कारण जानने की इच्छा से प्रभु से पुनः प्रश्न करते हैं—(मे वेणहणं) है
 भदन्त ! ऐसा भाव किस कारण से कहते हैं कि तमस्याय पृथिवीरूप
 नहीं है—अपितु अस्वभाव रूप है ? इसके उत्तर में प्रभु उनसे कहते हैं

कथा पदार्थना के धर्म हैं, कारण के ही ता त पुद्वी रजः स्वरूप दाह
 शक्य हैं, अथवा ता उदक (जल) रजः स्वरूप दाह शक्य हैं अन्य स्वरूप
 रूप ता त दाह शक्य नहीं कारण के जो न नहीं बुद्धि प्रकाश के
 स्वरूप हैं, त स्वरूप तमस्यायनी अदृशता (अग्रतता) ना अभाव दोष
 हैं तभी गौतम आभीति तेमना हृदयस्थ विकल्पना आ विज्ञापने “ कि
 पुद्वी तमुक्काए सि पय्युच्चइ ” अथवा “ आउतमुक्काए सि पय्युच्चइ ” आ
 सूत्रयाद दारा व्यक्त कभी है

गौतम आभीति प्रश्नने ज्ञान आधना भदाचीर प्रभु कहते हैं—
 “ गायमा ! या पुद्वी तमुक्काए सि पय्युच्चइ ” इ गौतम ! तमस्याय पृथिवीरूप
 नहीं परन्तु “ आउ तमुक्काए सि पय्युच्चइ ” यत् तमस्याय अस्वभाव रूप है
 अतः है कर्त्तृ प्र के दत्त तनु कारण अनुमाने भाते गौतम स्वामी पूछते—
 ‘ म कणहण ’ दे भदन्त ! आप या कारण अनु कहते हैं कि तम
 स्वरूप पृथिवीरूप नहीं, यत् अस्वभाव रूप है ?

ततो उतर आपना भदाचीर प्रभु कहते हैं—‘ गौतमा ! पुद्वीकाए न

एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ४, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए, एगे अहे-सत्तमाए होज्जा ५ । अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ६ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ७ । अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे-सत्तमाए होज्जा ८ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ९ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १० । अहवा एगे रय-णप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा ११, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुय-प्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १२, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १३ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूम-प्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १४ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा १५ । अहवा एगे सक्करप्पभाए. एगे वालुयप्पभाए,

અપ્કાય એવ તમસ્કાય । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘તમુક્કાપણ મતે ! કહિં સમુટ્ટિયં કહિં સનિટ્ટિયં ?’ મદન્ત ! તમસ્કાયઃ ત્વહુ કુત્રેતિ કસ્મિન્ પ્રવેશે સમુરિયત ? કસ્મા તમ્યાનાત્તારમ્થ ? કુત્ર સનિટ્ટિયં કસ્મિન્ પ્રવેશ સમાપ્તિં મતઃ ? તસ્ય તમસ્કાયસ્ય કસ્માત્ પ્રવેશાન્ આરમ્ભઃ, કસ્મિન્ પ્રવેશે અન્તમ્થ પતત ? इति પ્રશ્ન । મગવાનાઈ- ‘ગોપમા ! જપ્ ૧૩સ્મ દ્વીપસ્મ બહિયા તિરિયમસલેજ્જે દ્વીપસમુદ્ધે ધીર્ધ્વહસા ’ હે ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપસ્ય દ્વીપસ્ય મધ્યજમ્બૂદ્વીપસ્ય બહિર્ભાગ તિર્યગ્ અસમ્યયાન્ દ્વીપસમુદ્ધાન્ વ્યતિવ્રજ્ય-અતિક્રમ્ય તલ્લઙ્ગ્ય ‘અરુઘવરસ્સ દ્વીપસ્ય યાહિરિહામ્બો વેદ્યતામ્બો ’ અરુઘવરસ્ય દ્વીપસ્ય યામ્બાત્ બહિર્મુલાત્ પેદિકાન્તાત્ બદિકા-જગતી, તસ્યા અન્તમાગાત્તારામ્થ ‘અરુઘોદય સમુદ્ધં યાયાલી સંજોયણમહસ્તાણિ ઓગહિસા’

કે કારણ અપ્કાય કા પરિણામ સ્વરૂપ હી તમસ્કાય હૈ । (સે તળદેળ) હમ્મ કારણ હે ગૌતમ । મને પેસા કહા હૈ કિ અપ્કાયરૂપ હી તમસ્કાય હૈ । પ્રસુ કે હમ્મ કથન કો સુનકર ગૌતમ કે પિસ મેં પુનઃ પેસી હાંકા ઉત્પન્ન છુહ્ કિ (તમુક્કાપણ મતે ! કહિં સમુટ્ટિયં) હે મદન્ત ! યહ તમસ્કાય કિમ્ પ્રવેશ સે સમુરિયત છુમા હૈ ? (કહિં સનિટ્ટિયં) ઓર કહાં પર હમ્મકી સમાપ્તિ છુઈ હૈ । હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રસુ ને ડનસે તેમા કહા કિ- (ગોપમા) હે ગૌતમ ! (જંબૂદ્વીપસ્સ દ્વીપસ્સ બહિયા તિરિયમસલેજ્જે દ્વીપસમુદ્ધે ધીર્ધ્વહસા) જમ્બૂદ્વીપ-મધ્ય જમ્બૂદ્વીપ કે બહિર્ભાગ મેં તિરહે અસંસ્પાત દ્વીપસમુદ્ધો કો વલ્લંચન કરકે (અરુઘ વરસ્મ દ્વીપસ્સ યાહિરિહામ્બો વેદ્યતામ્બો) અરુઘવર દ્વીપ આતા હૈ ડસ દ્વીપ કી ઓ યાહિરી જગતી હૈ, ડસકે અન્તમાગ સે પ્રારમ્ભ કર (અરુ ણોદય સમુદ્ધં યાયાલીસ જોયણમહસ્તાણિ ઓગાહિસા) ડસ દ્વીપ કો

દેખ છે (સ લેજ્જે) હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે તમસ્કાય અપ્કાયરૂપ જ છે હવે ગૌતમ સ્વામી તમસ્કાયના ઉત્પત્તિસ્થાન અને સમાપ્તિ સ્થાનના વિવરણ આ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછે છે—

(તમુક્કાપણ મતે ! કહિં સમુટ્ટિયં ?) હે મદન્ત ! આ તમસ્કાયને પ્રારમ્ભ કયા પ્રવેશમાંથી થાય છે ? “ કહિં સનિટ્ટિયં ” અને કયા સ્થાનમાં તેની સમાપ્તિ થાય છે ?

ઉત્તર— ‘ ગોપમા ! ’ હે ગૌતમ ! (જમ્બૂદ્વીપસ્સ દ્વીપસ્સ બહિયા તિરિયમસલેજ્જે દ્વીપસમુદ્ધે ધીર્ધ્વહસા) જમ્બૂદ્વીપ-મધ્ય જમ્બૂદ્વીપના બહારના ભાગમાં તિરહા અસમ્યત દ્વીપ સમુદ્ધોને ઓગાહીને (પાર કરીને) (અરુઘવરસ્સ દ્વીપસ્સ યાહિરિહામ્બો વેદ્યતામ્બો) આગળ જતાં અરુઘવર દ્વીપ આવે છે તે દ્વીપની જે બાજુ જમતી છે તેના અન્તમાગમાં પ્રારમ્ભ કરીને (અરુઘોદય

મગવાનાહ-‘ ગોયમા ! પુઢવિકાણં અત્યેગહ્ણ સુમે દેસં પગાસેહ ’ હે ગૌતમ !
 પૃથિવીકાયઃ સ્વલુ અસ્ત્યેકકઃ કથિત્ શુભો-ભાસ્વરો મળ્યાદિવત્ દેદીપ્યમાન-
 ત્વાત્, વિવક્ષિતક્ષેત્રસ્ય દેશમ્ એકભાગં પ્રકાશયતિ, અથ ચ ‘ અત્યેગહ્ણ દેસં ણો
 પગાસેહ ’ અસ્ત્યેકકઃ કથિત્ અપરઃ પૃથિવીકાયઃ યઃ પ્રકાશ્યમપિ દેશં ભાગાન્ત-
 રમ્ અભાસ્વરત્વાત્ કૃષ્ણપાપાણવત્ નો પ્રકાશયતિ, અપ્કાયસ્તુ સર્વોઽપિ અપ્રકા-
 શકત્વાત્ ન કમપિ ભાગં પ્રકાશ્યમપિ પ્રકાશયતિ, તમસ્કાયોઽપિ સર્વથૈવાપ્રકાશ-
 કત્વાત્ ન કમપિ પ્રકાશયતિ અતઃ અપ્કાયસ્ય તમસ્કાયસ્ય ચ સમાનસ્વભાવત્વાત્
 અપ્કાયપરિણામસ્વરૂપ એવ તમસ્કાયઃ । ‘ સે તેણદ્દેણં ’ તત્ તેનાર્થેન હે ગૌતમ !

કિ-(ગોયમા ! પુઢવિકાણં અત્યેગહ્ણ સુમે દેસં પગાસેહ અત્યેગહ્ણ
 દેસં ણો પગાસેહ) હે ગૌતમ ! કોઈ પૃથિવીકાય ભાસ્વર (દેદીપ્યમાન)
 મણિ આદિ કી તરહ એસા શુભ્ર ભાસ્વર (દેદીપ્યમાન) હોતા હૈ જો
 વિવક્ષિત ક્ષેત્ર કે અમુક ભાગ કો પ્રકાશિત કરતા હૈ । તથા કોઈ એક
 પૃથિવીકાય એસા હોતા હૈ જો પ્રકાશ કરને યોગ્ય સ્થાન કો ભી કૃષ્ણ-
 પાપાણ કી તરહ અભાસ્વર હોને કે કારણ પ્રકાશિત નહીં કરતા હૈ ।
 પરન્તુ એસા અપ્કાય નહીં હૈ-વહ તો પૂરા ભી એસા હી હૈ કિ પ્રકાશ્ય
 ભી કિસી ભી સ્થાન કો અપ્રકાશક હોને કે કારણ પ્રકાશિત નહીં કરતા
 હૈ તાત્પર્ય કહનેકા યહ્ હૈ કિ જિસ પ્રકાર કિસી એક પૃથિવી મેં ભાસ્વ-
 રરૂપતા ઓર કિસી એક પૃથિવી મેં અભાસ્વરરૂપતા હૈ ડસ પ્રકાર કી
 સ્થિતિ અપ્કાય મેં નહીં હૈ વહ તો પૂરા કા પૂરા હી અપ્રકાશક સ્વભા-
 વવાલા હૈ । અતઃ અપ્કાય મેં ઓર તમસ્કાય મેં સમાનસ્વભાવતા હોને

અત્યેગહ્ણ સુમેદેસં પગાસેહ, અત્યેગહ્ણ દેસ ણો પગાસેહ ” હે ગૌતમ ! કોઈ
 પૃથ્વીકાય ભાસ્વર (દેદીપ્યમાન) મણિ આદિની જેમ એવું શુભ્ર (દેદીપ્યમાન)
 હોય છે કે તે ક્ષેત્રના અમુક ભાગને પ્રકાશિત કરે છે, અને કોઈ પૃથ્વીકાય
 એવું હોય છે કે જે પ્રકાશ કરવા યોગ્ય ક્ષેત્રના કોઈપણ ભાગને કૃષ્ણ-પાપા-
 ણની જેમ અભાસ્વર (પ્રભા રહિત) હોવાથી પ્રકાશિત કરતું નથી. પણ
 અપ્કાયનો સ્વભાવ એવો હોતો નથી તે પોતે અપ્રકાશક (પ્રભા રહિત)
 હોવાથી પ્રકાશ્ય એવા કોઈ પણ સ્થાનને પણ પ્રકાશિત કરતું નથી કહેવાતું
 તાત્પર્ય એ છે કે જેમ પૃથ્વીકાયમાં પ્રભાચક્રતા અને કોઈક પૃથ્વીકાયમાં
 પ્રભા-રહિતતા હોય છે, એ પ્રકારની સ્થિતિ અપ્કાયમાં હોતી નથી તે તો
 સંપૂર્ણપણે અપ્રકાશક સ્વભાવવાળું હોય છે. આ રીતે અપ્કાય અને તમસ્કા-
 યના સ્વભાવમાં સમાનતા હોવાને કારણે અપ્કાયના પરિણામ સ્વરૂપ તમસ્કાય

તમસ્કાયસ્ય જલબુદ્બુદાકારાપ્કાયસ્વરૂપતાત્ , તદ્વિસ્તીર્ણતાપામ્રાપ્રેઽમિષાસ્પ-
માનત્વાત્ । ઇયમેષ સમપ્રદેશિકા શ્રેણી તમસ્કાય શ્રેણી અરુણોદકસમુદ્રજલોપરિભાગાત્
સમાનમિષ્ટિકત્વયા વત્તતે ‘પૃથ્વ ણ’ અપ્પ રહ્ણ અરુણોદક સમુદ્રસ્યોપર્યુક્તે સ્થાને
તમસ્કાય ઉત્પિત્વ , તમસ્કાયમ્યારમ્મો મથતિ । સમાનાશ્ચયતયા તમસ્કાયસ્વોર્ધ્વ-
પ્રસરણયોજનાન્યાહ-‘ સત્તરસ-એકવીસે જોયણસપ્પ ઉદ્ધ ઉપ્પાત્તા ’ પદ્ધિશ્ચ

અમાવ પ્રાપ્ત હોતા હૈ ક્યોં કિ તમસ્કાય જલીય બુદ્બુદ્ કે આકાર મેં
જલજીવરૂપ માના ગયા હૈ અતઃ જલબુદ્બુદ્ આકારવાલે જલજીવરૂપ
તમસ્કાય કા ડસ એક પ્રદેશપ્રમાણ ચાલી શ્રેણી મેં અવગાહન કૈસે હો
સકતા હૈ કથમપિ નહીં હો સકતા હૈ, ક્યોં કિ જીવ અપની સ્થિતિ કે
નિમિત્ત આકાશ કે અસરુણાત પ્રદેશોં કો રોકતે હૈં । તમસ્કાય કી
વિસ્તીર્ણતા કિતની હૈ યહ યામ આગે કહી જાયેગી । યહ જો સમપ્રદેશોં
ચાલી શ્રેણી હૈ યહ તમસ્કાય શ્રેણી હૈ । યહ શ્રેણી અરુણોદક સમુદ્ર કે
અન્તિમ જલ ઉપરિતન ભાગ સે પ્રારમ્મ હોતી હૈ ઓર યહ સમાન
વિસ્તાર ચાલી ભીત કે સમાન હૈ । (પૃથ્વ ણ) ઠીક યહીં પર-અર્થાત્
અરુણોદક સમુદ્ર કે હસ પૂર્વોક્ત સ્થાન સે-તમસ્કાય કા આરમ્મ હોતા
હૈ । સમાન રૂપચાલી હોને કે કારણ યહ તમસ્કાય ઉપરમેં કહાંતક ફેલા
હુઆ હૈ, હસ માત કો સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈં કિ-(સત્તરસ-એકવીસે
જોયણસપ્પ વર્ગ ઉપ્પાત્તા) યહ તમસ્કાય ઉપર મેં ૧૭૨૧ યોજન તક

પાણીના બુદ્બુદ (બુદ્બુદ) ના આકારના જલજીવરૂપ (અપૂર્ણાધિક જીવરૂપ)
માનવામાં આવેલ છે તે જલબુદ્બુદના આકારવાળા અપૂર્ણાધિક રૂપ તમસ્કા
યની તે જોક પ્રદેશવાળી શ્રેણીમાં અવગાહના જ કેવી રીતે સમજા શકે ?

કહેવાનું વાત્પથ્ય જો છે કે જોક પ્રદેશ પ્રમાણવાળી શ્રેણીમાં તે તમ
સ્કાયની અવગાહના જ શક્ય નથી કારણ કે જીવ પોતાની સ્થિતિને નિમિત્તે
આકાશના અસમ્યાત પ્રદેશોને શકે છે તમસ્કાય કેટલો અધો વિસ્તૃત છે તે
તે આશ્રય બતાવવામાં આવશે. કહેવાનું વાત્પથ્ય જો છે કે તે જોક પ્રદેશક
શ્રેણી અનેક પ્રદેશોવાળી છે તે જ સમપ્રદેશોવાળી શ્રેણી છે જો જ તમસ્કાય
શ્રેણી છે તે શ્રેણીને મારના અરુણોદક સમુદ્રના અન્તિમ જગના ઉપરિતન
ભાગથી યામ છે અને તે સમાન વિસ્તારવાળી દીવાલના જેવી છે “પૃથ્વ”
બરાબર જો જ જ્ઞાનેથી તમસ્કાયને મારના યામ છે સમાનરૂપ વાળો હોવાને
કારણે તે તમસ્કાય ઉપર ક્યાં સુધી આવેલો છે તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-
(સત્તરસ-એકવીસે જોયણ સપ્પ ઉદ્ધ ઉપ્પાત્તા) તે તમસ્કાય ઉપરની બાજુ

અરુણોદકં સમુદ્રં દ્વિચત્વારિંશદ્યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય ઉલ્લઙ્ઘ્ય અરુણોદક સમુ-
દ્રસ્ય દ્વિચત્વારિંશત્સહસ્રયોજનગમનાનન્તરમિત્યર્થઃ ‘ ઉવરિલાઓ જલંતાઓ
એગપેસિયાએ સેઢીએ-એત્થ ણં તમુક્કાએ સમુટ્ટિએ ’ ઉપરિતનાદ્ જલાન્તાત્ જલા-
ન્તિમભાગાત્ એકપ્રદેશિકાયાં એક એવ ન દ્વચાદયઃ ઉપર્યધઃ પ્રદેશો યરયાં સા તસ્યાં
શ્રેણ્યાં સમભિત્તિતાયામિત્યર્થઃ નતુ એકપ્રદેશપ્રમાણાયાં, તથાત્વે જીવાનાસ્ અસં-
ખ્યાતપ્રદેશાવગાહસ્વભાવત્વેન એકપ્રદેશપ્રમાણાયાં શ્રેણી જીવાવગાહાભાવપ્રજ્ઞાત્

ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ અરુણોદય સમુદ્ર કો ૪૨ હજાર યોજન ઉલ્લંઘિત
કરકે-અર્થાત્ અરુણવરદ્વીપ કી વાહ્યજગતી કે અન્તિમ ભાગ સે લગા-
કર અરુણોદય સમુદ્ર કો ૪૨ હજાર યોજનપ્રમાણ પાર કરને કે વાદ
(ઉવરિલાઓ જલંતાઓ) ઉપરિતન જલાન્ત આતા હૈ જલ કે અન્તિમ-
ભાગ કા નામ જલાન્ત હૈ । હસ જલાન્તકે ડપર હી (એગપેસિયાએ સેઢીએ
એત્થ ણં તમુક્કાએ સમુટ્ટિએ) ડપર નીચે સમાન હૈ-પ્રદેશ જિસમેં એસી
દીવાલ કે જૈસી એક પ્રદેશિકા શ્રેણી હૈ યહાં પર “ એક પ્રદેશિકા શ્રેણિ ”
કા અર્થ એમા નહીં કરના ચાહિયે કિ “ જિસમેં એક હી પ્રદેશ હો, દો
આદિ પ્રદેશ ન હો-એસી જો શ્રેણી હૈ, વહ એક પ્રદેશિકા શ્રેણી હૈ ”
કયોં કિ એમા અર્થ કરને મેં સિદ્ધાન્ત સે વાધા આતી હૈ કારણ કિ
જીવોં કા સ્વભાવ આકાશ કે અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાહન કરને કા
હૈ અતઃ એકપ્રદેશ પ્રમાણ વાલી શ્રેણી મેં જીવોં કે અવગાહન હોને કા

સમુદ્રં વાયાલીસં જોયણસહસ્રાણી ઓગાહિતા) તે દ્વીપને ચારે તરફથી ઘેરીને
રહેલા અરુણોદય સમુદ્રમાં ૪૨૦૦૦ યોજનનું અંતર પાર કરીને-એટલે કે
અરુણવર દ્વીપની બાહ્ય જગતીના અન્તિમ ભાગથી શરૂ કરીને અરુણોદય
સમુદ્રને ૪૨૦૦૦ યોજન પ્રમાણ પાર કરીને “ ઉવરિલાઓ જલંતાઓ ” ઉપ-
રિતન જલાન્ત આવે છે. (જળના અન્તિમ ભાગને જલાન્ત કહે છે) તે
જલાન્તની ઉપર જ (એગપેસિયાએ સેઢીએ એત્થ ણં તમુક્કાએ સમુટ્ટિએ) ઉપર
અને નીચેના ભાગમાં સમાન પ્રદેશવાળી, દીવાલના જેવી એક પ્રદેશિકા શ્રેણિ
છે અહીં “ એક પ્રદેશિકા શ્રેણિ ” નો એવો અર્થ કરવો ભેદબેદ નહીં કે
“ જેમા એક જ પ્રદેશ હોય, બે ત્રણ આદિ પ્રદેશ ન હોય, એવી જે શ્રેણી
છે તેને એકપ્રદેશિકા શ્રેણી કહે છે ” કારણ કે એવો અર્થ કરવામા સિદ્ધા-
ન્તની દૃષ્ટિએ બાધા (મુશ્કેલી) નડે છે, કારણ કે આકાશના અસંખ્યાત
પ્રદેશોમાં અવગાહના કરવાનો જીવોનો સ્વભાવ છે. તેથી એક પ્રદેશ પ્રમાણ-
વાળી શ્રેણીમા જીવોનું અવગાહન હોવાનું સંભવી શકતું નથી. તમસ્કાયને

વર્તેતે, યતો દિ સમમલાન્તરસ્યોપરિમાગે એકત્રિંશત્યપિકસપ્તદશસ્રતયોમનાનિ
 યાવત્ તમસ્કાયસ્ય ચક્ષ્યયત્સંસ્થાનં વર્તેતે, ઉપરિ કર્ણે તુ કુચકુટપજ્જરફસસ્થિતઃ
 કુચકુટરૂપ પજ્જરવત્ સંસ્થાનમ્ આકારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । અથ સંકુચિતઃ, મધ્યે વિસ્તીર્ણ,
 ઉપરિ પુનઃ સકુચિત, પતાદૃશાકારસ્તમસ્કાયઃ પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ । ગૌતમ પુનઃ પુચ્છતિ—
 ‘તમુક્ષાણ ન મંતે ! કેવહ્યં ચિક્ષ્યવધેજં, કેવહ્યં પરિકલ્પેજં વળ્લસે ? મદન્ત !
 તમસ્કાયઃ સત્ત્વ કિયાન્ વિપ્કમ્મેણ ચાહરયન સ્થૂલસ્થેનેત્વર્થઃ, તથા કિયામ્
 કિયદશરિમિતઃ પરિક્લેપેષ પરિધિના પરિધિમાશ્રિત્ય વિસ્તારઃ પ્રજ્ઞપ્ત મતિપાદિત્વે
 મગવાનહ ‘ગોયમા । તમુક્ષાણ ળં દુવિદ્દે વળ્લસે તં મદ્દા—સસેજ્ઞવિત્થિદે ય,

કુચકુટપજરગસઠિય) હે ગૌતમ ! તમસ્કાય કા નીચે કા આકાર મહ્ત
 કમૂલ-મિદીકે વીપકકે અધોભાગકે જૈસા કહા ગયા હૈ—ક્યોં કિ સમ
 જલાન્તકે ઉપરભાગમેં ૧૭૨૧ યોજન તક તમસ્કાય કા આકાર વલયકે
 સમાન ગોલ હૈ ઓર ઉપરમેં તમસ્કાયકા સંસ્થાન આશર મુર્ગાકે પીંજરે
 કે સમાન કહા ગયા હૈ—ક્યોંકિ મુર્ગેકા પીંજરા નીચેકે ભાગમેં સંકુચિત,
 મધ્ય મેં વિસ્તીર્ણ ઓર ઉપર મેં સંકુચિત હોતા હૈ સો હમી તરહ કા
 ઉપર કા આકાર તમસ્કાય કા હૈ । અથ ગૌતમ સ્થામી પ્રશ્ન સે જેસા
 પૂછતે હૈં કિ—(તમુક્ષાણ ન મંતે ! કેવહ્યં ચિક્ષ્યવધેજં, કેવહ્યં પરિકલ્પે
 યેણ વળ્લસે) હે મદન્ત ! તમસ્કાય વિપ્કમ-સ્થૂલતા કી અપેક્ષા કિત્તના
 પઢા હૈ ઓર પરિક્લેપ-પરિધિ કી અપેક્ષા કિત્તના પઢા હૈ ? અર્થાત્ તમ
 સ્કાય કા વિપ્કમ ઓર પરિક્લેપ કિત્તના હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને
 છનસે જેસા કહા કિ—(ગોયમા । તમુક્ષાણ ળં દુવિદ્દે વળ્લસે) હે ગૌતમ !

તમસ્કાયના નીચેના ભાગનો આકાર માટીના દીપકના (કાડિવાના) તળિષા
 જેવો કહ્યો છે—કાણે કે સમજવાનાંના ઉપરના ભાગમાં ૧૭૨૧ ચોજન
 મુખી તમસ્કાયનો આકાર વલયના જેવો એક છે અને ઉપરના ભાગનો
 આકાર કુકાના પાંજરા જેવો કહ્યો છે કાણે કે કુકાનું પાંજરું નીચેના
 ભાગમાં સકુચિત (સંકુચિત) મધ્યમાં વિસ્તીર્ણ અને ઉપરના ભાગમાં સંકુ
 ચિત હોય છે તમસ્કાયના ઉપરના ભાગનો આકાર પણ એવો જ હોય છે
 હવે ગૌતમ જ્ઞાતી તમસ્કાયના વિચાર આદિ વિષે મદાવીર પ્રશ્નને
 નીચે પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—(તમુક્ષાણ ન મંતે ! કેવહ્યં ચિક્ષ્યવધેજં, કેવહ્યં
 પરિકલ્પેજં વળ્લસે ?) હે મદન્ત ! તમસ્કાયનો વિસ્તાર કેટલો કહ્યો છે ?
 તેનો પરિકલ્પ (પરિકલ્પ) કેટલો કહ્યો છે ?

ઉત્તર—“ગોયમા । તમુક્ષાણ ળં દુવિદ્દે વળ્લસે” હે ગૌતમ ! તમસ્કા

ત્યથિક સમદશશતયોજનાનિ ઝર્વ્યુ ઉત્પત્ય ' તથો પચ્છા તિરિયં પવિત્થરમાણે, પવિત્થરમાણે, સોહમ્મી-સાણ-સળંકુમાર-માર્હિદે ચત્તારિ વિ કપ્પે આવરિત્તા ' તતઃ પશ્ચાત્ તિર્યક્ પ્રવિસ્તરન્ પ્રવિસ્તરન્ તિરશ્ચીનનયા વિરતાર પ્રાપ્તુવન્ સૌધર્મે-શાન-સનત્કુમાર-માહેન્દ્રાન્ ચતુરોઽપિ કલ્પાન્ આટ્ઠલ્લ આચ્છાદ્ય 'ઉદ્ઘં પિ ય ણં વંમલોગે કપ્પે રિદ્ધિવિમાણપત્થહં સંપત્તે ' ઝર્વ્યપિ ચ ચલુ બ્રહ્મલોકે કલ્પે રિદ્ધિ-વિમાનપ્રસ્તટં સંપ્રાપ્તોઽસ્તિ ' એત્થ ણં તમુક્કાણ સન્નિદ્ધિણ ' અત્ર ચલુ બ્રહ્મલોકસ્ય રિદ્ધિનામકવિમાનપ્રસ્તટે તમસ્કાય સન્નિદ્ધિતઃ-સપ્રાપ્તિ ગતોઽસ્તિ । તતો ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ તમુક્કાણ ણં મંતે ! કિંસંઠિણ પણત્તે ? ’ હે મદન્ત ! તમસ્કાયઃ ચલુ કિંસંસ્થિતઃ તરય કોદશં સંસ્થાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગવાનાહ=‘ ગોયમા ! તમસ્કાયઃ ચલુ અધોભાગે મલ્લકમૂલસંસ્થિતઃ શરાવસ્ય મૂલમ્-અધોભાગઃ, તત્સદશસંસ્થાનો

ગયા હુઆ હૈ । (તઓ પચ્છા નિરિયં પવિત્થરમાણે પવિત્થરમાણે સોહમ્મી-સાણ સળંકુમાર-માર્હિદે ચત્તારિ વિ કપ્પે આવરિત્તા) ઉસકે વાદ વર્હાસે યહ તિરછા વિસ્તૃત હોતા હુઆ સૌધર્મ-ઈશાન, સનત્કુમાર ઓર માહેન્દ્ર ઇન ચાર કલ્પોંકો ઓ આવૃત્ત કરકે આગે યહ (ઉદ્ઘં પિ ય ણં વંમલોગે કપ્પે રિદ્ધિવિમાણપત્થહં સંપત્તે) ઝર્વ્યમેં બ્રહ્મલોક કલ્પમેં રિદ્ધિવિમાનકે પાથહે (અગને)મેં પહુંચા હૈ । (એત્થ ણં તમુક્કાણ સંનિદ્ધિણ) ઇસી બ્રહ્મલોક કલ્પ કે રિદ્ધિ વિમાન કે પાથહે મેં હી ઇસકા અન્ત હુઆ હૈ । અર્થાત્ ઇસસે આગે તમસ્કાય નહીં હૈ । “ તમુક્કાણ ણં મંતે ! કિં સંઠિણ પણત્તે ” હે મદન્ત ! તમસ્કાય કા આકાર કૈસા કહા ગયા હૈ ? ઇસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને ડનસે કહા-(ગોયમા ! અહે મલ્લકમૂલસંઠિણ, ઉપ્પિ

૧૭૨૧ થોજન સુધી ગયેલો છે (તઓ પચ્છા તિરિયં પવિત્થરમાણે પવિત્થરમાણે સોહમ્મીસાણ-સળંકુમાર-માર્હિદે ચત્તારિ વિ કપ્પે આવરિત્તા) ત્યારબાદ ત્યાંથી તે તિરછો વિસ્તૃત થઈને સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર આ ચાર કલ્પોને આચ્છાદિત કરીને ત્યાંથી આગળ વધીને “ ઉદ્ઘં પિ ય ણ વંમલોગે કપ્પે રિદ્ધિવિમાણપત્થહં સંપત્તે ” તે જાણે બ્રહ્મલોક કલ્પના રિદ્ધિ વિમાનના પાથ-ડામાં પહોંચ્યો છે. “ એત્થ ણં તમુક્કાણ સન્નિદ્ધિણ ” આ બ્રહ્મલોક કલ્પના રિદ્ધિ વિમાનના પાથડામાં જ તેની સમાપ્તિ થાય છે એટલે કે તેના દરતાં આગળ તમસ્કાય નથી (તમુક્કાણ ણં મંતે ! કિં સંઠિણ પણત્તે ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયનો આકાર કેવો કહ્યો છે ?

ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—
“ ગોયમા ! અહે મલ્લકમૂલસંઠિણ, ઉપ્પિ કુકુડપંચરગસંઠિણ ” હે ગૌતમ !
મ ૧૩૩

યોજનવિસ્તૃતત્વેઽપિ અસંગ્યાતસમદ્રોપપરિણપતો વૃદ્ધચરત્વાત્ પરિક્ષેપમ્પ અસ
 ર્યાતયોજનસદ્સપ્રમાણતરપ્, મામ્પન્તર-ચરિ પરિક્ષવિમાગસ્તુ નાપ્રાક્તઃ, ઉપ-
 સ્યાપિ અસર્યાતવયા સમાનત્વાત્, । અથ ચ 'તત્થ ણ ન સં અસમ્વિજ્ઞરિશ્વદે'
 ત્ત્વ તથો સર્યાતાસર્યાતવિગ્ધતયાર્મધ્ય ત્વત્તુ યઃ સ અમર્યાયવિસ્તૃતો પર્વતે
 તમસ્કાયઃ 'સ ણ અમર્યાજાઈ જોયણસદ્સમાઈ નિકલમણ' મ ત્વત્તુ અમર્યાયાનિ
 યોજનમદ્સાણિ વિપ્પન્મેણ વિસ્તારણ પર્વત 'અમર્યાજાઈ બોયણસદ્સમાઈ
 પરિણવણ પન્નાતે' અમર્યાયાનિ યોજનસદ્સાણિ પરિક્ષણ પરિણા પ્રણ્ત ।

પરિક્ષેપ-પરિણિ કી અપેક્ષા યદ્ અસંગ્યાત યોજનમદ્સ તક વિસ્તાર
 ઘાતા હૈ-યથાપિ તમસ્કાય કા વિસ્તાર સંગ્યાત યોજન કા પ્રકટ ક્રિયા
 ગયા હૈ ફિર મી યદ્ જો પરિણિ કી અપેક્ષા ઉસે અસંગ્યાત યોજન
 સદ્સ તદ્ વિસ્તૃત કદ્ ગયા હૈ સો ઉમ કા કારણ યદ્ હૈ કિ અસં
 દ્યાત્તમ દ્રોપકે પરિક્ષેપ સે હમમે વૃદ્ધાત્તરતા આ જાતી હૈ હમ કારણ
 હમકે પરિક્ષેપકો અસર્યાત યોજનમદ્સ પ્રમાણઘાતા કદ્ ગયા હૈ । યદ્
 પર હસકે મીતર ઓર યાદરકે પરિક્ષેપકા વિમાગ તો કદ્ જાનહી હૈ કારણ
 કિ અસંગ્યાતતાકો છેકર દોનો મીતર ઓર યાદરકે પરિક્ષેપોમે તુલ્યતા
 હૈ । (તત્થ ણ જે સે અમન્નિચ્ચિથ્થદે-સે ણ અસર્યાજાઈ જોયણસદ્સમાઈ
 વિપ્પન્મેણ) હન દોનો તમસ્કાયો કે પીચ મેં જો તમસ્કાય અસંગ્યાત
 વિસ્તૃત હૈ, યદ્ વિપ્પન્મ ચોદ્દાઈ કી અપેક્ષા અસંગ્યાત યોજનસદ્સ તક
 વિસ્તૃત હૈ તથા (અમર્યાજાઈ જોયણસદ્સમાઈ પરિણવેણ) પરિક્ષેપ-પરિ
 ણિ કી અપેક્ષા યદ્ અસંગ્યાત યોજનસદ્સ તક કા વિસ્તાર ઘાતા હૈ ।

ની અપેક્ષાએ અસંગ્યાત દ્વાર યોજન મુખીના વિસ્તારવાળો છે એ કે
 તમસ્કાયનો વિસ્તાર (વિષ્કલ) અસંગ્યાત યોજન પ્રમાણ કહ્યો છે, તે પછી
 તેનો પરિણિ (પરિણિ) અસંગ્યાત યોજન પ્રમાણ કહ્યો છે, તેનું કારણ એ
 છે કે અસંગ્યાતમ દ્રોપના પરિક્ષેપને લીધે તેના પરિક્ષેપની અધિકતા આવી
 ગય છે તેથી જ અસંગ્યાત યોજનના વિસ્તારવાળા તમસ્કાયનો પરિક્ષેપ
 અસંગ્યાત યોજનનો કહ્યો છે અહીં તેના બદલના અને અદરના પરિક્ષેપનો
 વિભાગ કહ્યો નથી, તેનું કારણ એ છે કે અસંગ્યાતવાળી અપેક્ષાએ
 બદલના અને અદરના પરિક્ષેપમાં સમાનતા રહેલી છે (તત્થ ણ જે સે
 અમન્નિચ્ચિથ્થદે-સે ણ અસર્યાજાઈ જોયણસદ્સમાઈ નિકલમણ) તે અને
 તમસ્કાયોમાનો એ અસંગ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય છે તે વિષ્કલ
 (પટોળાઈ) ની અપેક્ષાએ અસંગ્યાત દ્વાર યોજનના વિસ્તારવાળો છે,
 તથા (અસર્યાજાઈ જોયણસદ્સમાઈ પરિક્ષેવેણ) પરિક્ષેપ (પરિણિ) ની
 અપેક્ષાએ તે અસંગ્યાત દ્વાર યોજન પ્રમાણ વિસ્તારવાળો છે ।

અસંખેજ્જવિત્થડે ય ' હે ગૌતમ ! તમસ્કાયઃ સ્વલુ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞસઃ, તદ્વથા-
સંખ્યેયવિસ્તૃતશ્ચ, અસંખ્યેયવિસ્તૃતશ્ચ. તત્ર આદિત આરમ્ભ્ય ઊર્ધ્વં સંખ્યેયયોજન-
પર્યન્તં સંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતઃ, તતઃ સંખ્યેયયોજનાનન્તરમ્ ઊર્ધ્વં તસ્ય વિસ્તાર-
ગામિતયા પ્રતિગાદિતત્વેન અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતશ્ચેત્યર્થઃ । 'તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જ-
વિત્થડે ' તત્ર તયોર્મધ્યે સ્વલુ યઃ સઃ સંખ્યેયવિસ્તૃતઃ તમસ્કાયઃ ' સે ણં સંખે-
જ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્ખંભેણં ' સ સ્વલુ સંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્સાણિ વિષ્ક-
મ્ભેણ વિસ્તારેણ વર્તતે, ' અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ખેવેણ પણ્ણત્તે '
અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્સાણિ પરિક્ષેપેણ પરિધિના પ્રજ્ઞસઃ, તમસ્કાયસ્ય સંખ્યાત-

તમસ્કાય દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—(તં જહા) વે દો પ્રકાર ઉસકે વે
હૈ—(સંખેજ્જવિત્થડે ય, અસંખેજ્જવિત્થડે ય) એક સંખ્યાત વિસ્તારવાલા
તમસ્કાય ઓર દૂસરા અસંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય આદિ સે લેકર
ઊંચે સંખ્યાત યોજન તક તમસ્કાય વિસ્તૃત હૈ વહ સંખ્યાત વિસ્તાર
વાલા તમસ્કાય હૈ—હસકે બાદ અસંખ્યાત યોજન વિસ્તારવાલા તમસ્કાય
અસંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય હૈ કારણ કિ ડપર મેં તમ-
સ્કાય કે વિસ્તાર ઊર્ધ્વગામીરૂપ સે કહા ગયા હૈ । હસી વાત કો સૂત્ર-
કાર પ્રકટ કરતે હૈ—(તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જવિત્થડે) હન દોનોં તમસ્કાય
મેં જો તમસ્કાય સંખ્યાત વિસ્તૃત હૈ (સે ણં સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં
વિક્ખંભેણં) વહ વિષ્કંભ કી અપેક્ષા તો સંખ્યાત યોજન સહસ્ત્ર તક
વિસ્તૃત હૈ (અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તે) ઓર

યના બે પ્રકાર કહ્યા છે. “ તંજહા ” તે બે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે—

(સંખેજ્જવિત્થડે ય, અસંખેજ્જવિત્થડે ય) એક તમસ્કાય સંખ્યાત
વિસ્તારવાળો છે અને બીજો અસંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય છે. શરૂઆતથી
માંડીને ઉપર સંખ્યાત યોજનો યુધી જે તમસ્કાય વ્યાપેલો છે તેને સંખ્યાત
વિસ્તારવાળો તમસ્કાય કહે છે, ત્યારબાદ અસંખ્યાત યોજનના વિસ્તારમાં
વ્યાપેલા તમસ્કાયને અસંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય કહે છે, કારણ કે
ઉપર તમસ્કાયનો વિસ્તાર ઊર્ધ્વગામીરૂપે ખતાવ્યો છે. એજ વાત સૂત્રકાર આ
સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરે છે—

(તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જવિત્થડે) તે બન્ને તમસ્કાયોમાંથી જે સંખ્યાત
વિસ્તારવાળો તમસ્કાય છે “ સે ણં સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્ખંભેણ ”
તે વિષ્કંભની અપેક્ષાએ સંખ્યાત હજાર યોજન પર્યન્ત વ્યાપેલો છે, અને
(અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તે) અને પરિક્ષેપ (પરિધ)

जाव-महाणुभावे इणामेव, इणामेव सि कट्टु केवलकणं जम्बूदीप दीव तिहि अञ्जरा-
निवाएहि तिसत्तखुत्तो अणुपरियट्ठिणा ण इत्थ आगच्छिज्जा' दरो महर्द्धिक' महा-
समृद्धिशाली यावत्-महाएविक' महाबल महापणाः महानुभाव महापभावशाली,
अम देवम्य महद्वर्णादिविशेषणानि गमनसामर्थ्योत्कर्षमतिपादनाय उक्तानि, एत-
देव गमनम् अतिशीघ्रत्वसूचकछोटिकारूपहस्तव्यापारमतिपादयम्, अयमह मस्थित',
अयमह मस्थितएव इति कृत्वा कययित्वा शीघ्रतासूचनार्थं द्विरुक्ति, केवलकल्पं-सपूर्णं
जम्बूदीप द्वीपं तिष्ठमिः प्रिसरूपकाभि प्रिवारामिरित्यर्थं चण्डिकाभिः=छोटि-
काभि मध्यमाऽङ्गुष्ठसंयोगज-यध्वनिभ्यञ्जकहस्तव्यापारविशेषरूपाभि 'जुट्ठी'
इति भाषामसिद्धाभि प्रिससकृत्वः प्रिमिर्गुणिता सप्त प्रियस प्रिससचारान् इति
प्रिससकृत्व' एकविंशतिचारानित्ययः, अनुपर्यटथ अनुप्रद्विणीकृत्य शीघ्रं सटित्वेव
परावृत्य यावता कालेन आगच्छति, तावता कालेन 'से ण देवे ताए उक्खिद्वाए
तुरियाए, जाव-देवगए, वीह्वयमाणे, वीह्वयमाणे जाव-एगाई वा, दुयाई वा

महाणुभावे-इणामेव इणामेव सि कट्टु केवलकणं जम्बूदीप दीव तिहि
अञ्जरानिवाएहि तिसत्तखुत्तो अणुपरियट्ठिणां इत्थ आगच्छिज्जा''
इस प्रकार की अर्थात् ३१४ २०७ योजन १ कोस १२८ एकसो अट्ठाईस
घनुष और १३॥ अंगुल से कुछ अधिक परिधिवाले इस समस्त जम्बू
द्वीप को कोई महर्द्धिक यावत् महानुभाववाला देव इतीन जुटकी पजते?
एकसो पार पार कर दूँ और वह इसी तरहसे एकदिन, दो दिन, या
तीन दिनतक निरन्तर चले और अधिक से अधिक वह छह मास तक
निरन्तर चले तो कोई एक सप्ताह योजन वाले तमस्काय तक वह
पहुँच सकता है-यही बात (से ण देवे ताए उक्खिद्वाए तुरियाए जाव,
देवगए वीह्वयमाणे, वीह्वयमाणे जाव, एगाई वा दुयाई) से लेकर

जम्बूदीपने (देवेण महिद्धद्वीप जाव महाणुभावे-इणामेव इणामेव सि कट्टु केवल-
कणं जम्बूदीप दीव तिहि अञ्जरानिवाएहि तिसत्तखुत्तो अणुपरियट्ठिणां इत्थ
आगच्छिज्जा) ठाढ़ महर्द्धिक, महापुत्तिसप्त महाअणुमुक्त महापथमुक्त
अने महाप्रभावशाली देव त्रयु अपटी पञ्चशतां तो २१ बार पार करी
शकते। दोप जेवे देव जेन् प्रकारनी शीघ्र गतिणी जेठ द्विस, जे द्विस
अथवा त्रयु द्विस सुभी निरन्तर आबधा करे अने अधिकभां अधिक छ
भास सुभी ते निरन्तर आबधा करे, तो महाभुरेहीजे ते ठाढ़ जेठ सप्ताह
प्राप्तनवाण तमस्कायने। पार पाभी शकें छे जेन् बात (से ण देवे ताए
उक्खिद्वाए तुरियाए जाव देवगए वीह्वयमाणे, वीह्वयमाणे जाव एगाई वा

ગૌતમઃ પુનઃ પૃચ્છતિ—‘ તમુક્કાણં મંતે ! કેમકાલે પળ્લત્તે ? ’ હે મદન્ત ! તમસ્કાયઃ સ્વલુ કિયન્મહાલયઃ કિયત્પરિમિતો વિશાલ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગયાનાહ— ‘ગોયમા ! અયં ણં જંબુદ્વીવે દીવે સવ્વદીવ-સમુદ્ધાણં સવ્વમંતરાણ, જાવ-પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે ’ હે ગૌતમ ! અયં સ્વલુ જમ્બુદ્વોપો દ્વીપઃ સર્વદ્વીપ-સમુદ્ધાણાં સર્વામ્પન્ત-રકઃ સર્વામ્પન્તરે વર્તમાનઃ મધ્યજમ્બુદ્વીપ ઇત્યર્થઃ, યાવત્-પરિક્ષેવેણ પરિધિના પ્રજ્ઞતઃ, યાવત્કરણાત્—‘ એગં જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્કલંભેણં, તિણિ જોયણ-સયસહસ્સાઈં સોલસસહસ્સાઈં દોણિયસત્તાવીસે જોયણસણ, તિણિ કોસે અઢ્ઢા-વીસં ચ ધણુસયં તેરસ ય અંગુલાઈં અઢ્ઢંગુલં ચ કિંચિવિસેસાહિય ’ ઇતિ સગ્રાહ્યમ્ । ‘ એકં યોજનગતસહસ્સમ્—આયામવિક્કલંભેણ, ત્રીણિ યોજનગતસહસ્સાણિ પોઢશ સહ-સાણિ, દ્વે સપ્તવિંશતિઃ યોજનગતે, ત્રયઃ ક્રોગાઃ, અષ્ટાવિંશતિશ્ચ ધનુઃગતમ્, ત્રયો-દશ ચાહ્લુગાનિ, અર્ધાહ્લુલં ચ કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકમ્ ’ ઇતિન્હ્યાયા ‘દેવેણં મહિહ્ણિ, અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં કિ—(તમુક્કાણં મંતે કે મહાલયે પળ્લત્તે) હે મદન્ત !

યહ તમસ્કાય કિતના વડા-વિશાલ કહા ગયા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈં કિ—(ગોયમા ! અયં ણં જંબુદ્વીવે દીવે સવ્વદીવસમુદ્ધાણં સવ્વમંતરાણ જાવ પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) હે ગૌતમ ! સમસ્ત દ્વીપ ઔર સમસ્ત સમુદ્રોં કે ધીચ મેં વર્તમાન યહ જંબુ-દ્વીપ નામકા દ્વીપ-મધ્ય જંબુદ્વીપ યાવત્ પરિક્ષેપ વાલા કહા ગયા હૈં—યહાં (યાવત્) શબ્દ સે—‘ એગં જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્કલંભેણં, તિણિ જોયણસયસહસ્સાઈં સોલસસહસ્સાઈં દોણિય સત્તાવીસે જોયણસયાઈં તિણિ કોસે અઢ્ઢાવીસં ચ ધણુસયં તેરસ ય અંગુલાઈં અઢ્ઢંગુલં ચ કિંચિ વિસેસાહિયં ’ હસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈં । ‘ દેવેણં મહિહ્ણિ જાવ—

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે “ તમુક્કાણં મંતે ! કે મહાલયે પળ્લત્તે ?) હે મદન્ત ! તમસ્કાયને કેટલો વિશાળ કહ્યો છે ?

ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! (અયં જંબુદ્વી દીવે સવ્વદીવસમુ-દ્ધાણ સવ્વમંતરાણ જાવ પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) સમસ્ત દ્વીપ અને સમસ્ત સમુદ્રોની વચ્ચે રહેલા આ જ ખૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ-મધ્ય જંબુદ્વીપ ... યાવત્ પરિક્ષેપવાળો કહ્યો છે અહીં “ જાવ (યાવત્) પદ્ધતી નીચેનો સૂત્રપાઠ અહુથુ થયો છે—(એગ જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્કલંભેણં, તિણિ જોયણસયસ-હસ્સાઈ સોલસસહસ્સાઈ દોણિય સત્તાવીસે જોયણસયાઈ તિણિ કોસે અઢ્ઢાવીસ ચ ધણુસયં તેરસ ય અંગુલાઈ અઢ્ઢંગુલં ચ કિંચિ વિસેસાહિય) એક લાખ થોજનની લાખ અને પહોળાઈવાળા અને ૩૧૬૨૨૭ થોજન, ૩ કોસ, ૧૨૮ એકસો અઢ્ઢાવીસ ધનુષ અને ૧૩૧ અંગુલથી સહેજ અધિક પરિધવાળા આ સમસ્ત

जाव एगे तमाए होज्जा १६ । अहवा एगे सक्करप्पभाए,
जाव एगे पकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए
होज्जा १७ । अहवा एगे सक्करप्पभाए जाव एगे पकप्पभाए,
एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १८ । अहवा एगे
सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए,
एगे अहसत्तमाए होज्जा १९ । अहवा एगे सक्करप्पभाए,
एगे पकप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा २० । अहवा एगे
वालुयप्पभाए, जाव एगे अह सत्तमाए होज्जा २१ ॥ सू० ४ ॥

छाया—यच्च भदन्त ! नैरयिका नैरयिकप्रवेशेन मविच्छन्तः किं रत्नप्रमायां भवन्ति ?
पृच्छा, गात्रेय । रत्नप्रमायां वा भवन्ति, यावत् अथ सप्तम्यां भवन्ति । अथवा
एको रत्नप्रमायां, चत्वारः शर्कराप्रमायां भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रमायां
चत्वारः अथ सप्तम्यां भवन्ति । अथवा द्वौ रत्नप्रमायां, प्रयः शर्कराप्रमायां
भवन्ति, एव यावत्—अथवा द्वौ रत्नप्रमायां प्रयोऽथः सप्तम्यां भवन्ति । अथवा
प्रयो रत्नप्रमायां, द्वौ शर्कराप्रमायां भवतः एव यावत् प्रयो रत्नप्रमायां द्वौ अथः
सप्तम्यां भवतः । अथवा चत्वारो रत्नप्रमायाम् एक शर्कराप्रमायां भवति, एव
यावत् अथवा चत्वारो रत्नप्रमायाम् एकोऽथ सप्तम्यां भवति । अथवा एकः
शर्कराप्रमायां चत्वारो बालुकाप्रमायां भवन्ति । एव यथा रत्नप्रमया समम् उप
रिमृयिष्यभारितास्तथा शर्कराप्रमयाऽपि समम् चापितव्याः, यावत् अथवा चत्वारः
शर्कराप्रमायाम्, एकोऽथः सप्तम्यां भवति । एवम् एकैकया समं चारयितव्या
यावत् अथवा यस्यास्तमायाम् एकोऽथः सप्तम्यां भवति अथवा एको रत्नप्रमायाम्
एक शर्कराप्रमायाम् प्रयो बालुकाप्रमायां भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्र
मायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम् प्रयोऽथः सप्तम्यां भवति । अथवा । एको
रत्नप्रमायां, द्वौ शर्कराप्रमायाम् द्वौ बालुकाप्रमायां भवतः, एव यावत्—अथवा
एको रत्नप्रमायां द्वौ शर्कराप्रमायाम्, द्वौ अथः सप्तम्यां भवतः, अथवा द्वौ
रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, द्वौ बालुकाप्रमायां भवतः, एव यावत्
अथवा द्वौ रत्नप्रमायाम् एकः शर्कराप्रमायाम्, द्वौ अथः सप्तम्यां भवतः । अथवा
एको रत्नप्रमायां प्रयः शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायां भवति, एवं यावत्

તિયાદં વા ' સ સ્વલુ દેવઃ તયા ઉપરિવર્ણિતયા ઉત્કૃષ્ટયા, ત્વરિતયા, યાવત્-
વેગવત્યા ચપલયા વૈદ્યુત્યા દેવગત્યા વ્યતિવ્રજન્ વ્યતિવ્રજન્ પૌનઃપુન્યેન ગન્ધન્
યાવત્-एकादं वा एकदिनं वा, द्वयहं वा द्विदिनं वा, त्रयहं वा त्रिदिनं वा ' उक्तो-
सेणं छम्मासे वीईवइज्जा, अत्येगइयं तमुक्कायं वीईवइज्जा ' उत्कर्षेण पण्मासान्
यदा व्यतिव्रजेत् निरन्तर गच्छेत् तदा अस्त्येककं संभवति यत् एकं संख्यात-

“અત્યેગહયં તમુક્કાયં વીઈવइज्जा ” તક કે પાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ ।
(મહિહ્વિણ જાવ મહાણુમાવે) મેં જો યહ યાવત્ પદ આયા હૈ ઉસસે દેવ
સમ્બન્ધી “ મહાચુતિકઃ, મહાવલઃ મહાયશાઃ ” ઇન વિશેષણોં કા સંગ્રહ
હુઆ હૈ । દેવ કે યે મહદ્વર્થાદિક વિશેષણ જો યહાં પર કહે ગયે હૈં વે
ઉસકી ગમનસામર્થ્ય કે ઉત્કર્ષ કો પ્રતિપાદન કરને કે લિયે કહે ગયે
હૈં । “ ઇણામેવ ઇણામેવ ” એસે જો યે દો પદ કહે ગયે હૈં વે દેવ કે મન
મેં આઈ દુઈ ગમન કી શીઘ્રતા કો સૂચિત કરને કે લિયે કહે ગયે હૈં ।
ઇન પદોં કા શબ્દાર્થ “ યહ અવ મૈ ચલા યહ અવ મૈ ચલા ” એમા હૈ ।
“ વહ દેવ ૩ ત્રીન જુટકી વજને પ્રમાણ વાલે કાલ મેં ૨૧ ઇવકીસ વાર
પૂરે જંઘૂઝીપ કી પ્રદક્ષિણા દેકર આ જાવે ” ઇસ કથન સે ઉસકે ગમન
કી અનિશીઘ્રતા સૂચિત કી ગઈ હૈ । વહ દેવ ઇતને કાલ મેં પૂરે જંઘૂઝીપ
કી ૨૧ વાર પ્રદક્ષિણા કરકે આ જાતા હૈ-તો વહ ઇસી તરહ કી ગતિ
સે એક દિન તક, દો દિન તક યા ત્રીન દિન તક ઓર અધિક સે
અધિક છહ મહિને તક નિરન્તર ચલતા રહે-તવ જાકર વહ-સંખ્યાત
યોજન પ્રમાણ વાલે કિસી એક તમસ્કાય તક હી પહુંચ સકતા હૈ । તયા

हुवाहं वा) थी शङ् करीने (अत्येगइयं तमुक्कायं वीईवइज्जा) पर्यन्तना
सूत्रपाठ द्वारा सूत्रकारे प्रकट करी छे. आ सूत्रमां देवने भाटे ने महाद्विक
(महा ऋद्धिवाणे) आदि विशेषणानो प्रयोग करवाभा आये छे ते तेनी
आलवानी शक्तिना उत्कर्षनुं प्रतिपादन करवा भाटे करवाभा आये छे
“ इणामेव इणामेव ” आ जे पदो देवना मनमा शीघ्र गमन करवानो ने
विचार थयो छे ते सूचित करवाने भाटे वपराया छे. ते पदोना शब्दार्थ
आ प्रमाणे थाय छे-“ आ उपड्यो, आ उपड्यो ” ते देव त्रयु अपटी
पगाउतां तो २१ वार आभा जंघूझीपनी प्रदक्षिणा करीने आवे छे आ
कथनथी ते देवना गमननी अति शीघ्रता जताववामा आनी छे ते देव आ
प्रकारनी गतिथी ओक दिवस, जे दिवस अथवा तो त्रयु दिवस सुधी अने
वधादेमां वधादे छ भडिना सुधी निरन्तर आल्या करे तयारे कदाय ते स प्यात
योजन प्रमाणवाणा डोईक तमस्काय सुधी ज पडोअी शके छे-ओइके के तेने

યોજનમ્ તમસ્કાય વ્યતિવ્રજેન્ વ્યતિક્રમેત્, ‘અત્યંગદ્ય નો તમુક્કાય ચીર્ષહજ્જા’ અમ્યકક મમવતિ યદ્ દ્વિતીયમ્ અસંસ્પાતયોજનમાર્ન તુ તમસ્કાય નો નૈવ તાદ્ દ્યપિ ગમ્થા વ્યતિવ્રજેન્ વ્યતિક્રમિતુમર્હેત્। એવ પ્રકારેણ તમસ્કાયસ્ય વિશાલતા મુવસદ્ગદ્યાહ-‘પમહાલ્પ ણ ગોયમા’ તમુક્કાળ વળ્લભે’ હે ગૌતમ ! ઇન્દ્રમદાયઃ ણ્તાવાન્ વિગામ્ય તમસ્કાય પ્રવ્રજ્ઞ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-‘અયિ ણ મંતે ! તમુક્કાળ ગેહા - વા, ગદાવળાઃ વા ?’ હે મદન્ત ! અન્તિ સમવતિ ચ્ચક્ષુ તમસ્કાય ગેહાનિ શુદાણિ વા સન્તિ, ગેહાવળાઃ શુદ્ધા વા સન્તિ કિમ્ ? મગધનાઃ-‘વા ઇન્દ્રે સમદ્’ હ ગૌતમ ! નાયમય મમર્યઃ, તમસ્કાય શુદા વા, શુદાવળા વા ન મચન્તીતિ

જો (અત્યંગદ્ય નો તમુક્કાય ચીર્ષહજ્જા) અસંસ્પાત યોજન પ્રમાણ ઘાત તમસ્કાય છે તમ તફ તો યદ્ દેય ઇમની અધિક ઉત્કૃષ્ટતા ત્વ સ્વરા આનિ વિજોષણો બાહી ગતિ સે ચી નર્હી પર્યંચ મક્કતા હે । ઇમ-કથન સે પ્રમુ ને તમસ્કાય કી વિજાલતા વા ચર્ણન કિયા હે ઇસી વાત કો ઉન્હો ને (પ મહાલ્પ ણ ગોયમા ! તમુક્કાળ વળ્લભે) ઇમ મૂત્ર પાઠ ઠાગ ગૌતમ કો ઉપસદ્ગદ્ય મેં મમદ્યાયા છે ।

અય ગૌતમ ત્યામી પ્રમુ સે જેમા પૂછતે હેં કિ જય તમસ્કાય ઇતના અધિક વિજાલ છે તો (અયિ ણ મંતે ! તમુક્કાળ ગેહાદ્યા, ગેહાવળાઃ વા) હે મદન્ત ! તમમેં કયા ઘર હેં યા શુદાવળ-શુદા દાર હેં ? ઇમકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ઉનસે કહતે હેં (જો ઇન્દ્રે સમદ્) હે ગૌતમ ! તમ વિજાલ તમ તમસ્કાય મેં ન ઘર હેં ઔર ન શુદાવળ હેં । ગૌતમ પુન પ્રમુ સે પ્રમ

પાર કરી શકે છે ખન્તુ “અત્યંગદ્ય નો તમુક્કાય ચીર્ષહજ્જા” અમ ખન્ત યોજનના વિસ્તારવાળા એ તમસ્કાય છે, ત્યાં મુખી તો તે દેવ આદતી બધી અધિક દરદૃષ્ટ્ય તરા અદિ વિશેષોદ્યાગી મનિષી ખન્ત પદે બી શકતો નથી. આ કથન દ્વારા મહાવીર ૩ મુએ તમસ્કાયની વિજાલતાનું પ્રતિપાદન કર્યું છે એજ વાતને તેમણે “પમહાલ્પ ણ ગોયમા ! તમુક્કાળ વળ્લભે” આ મૂત્રપાઠ દ્વારા ગૌતમ ત્યામીને ઉપસદ્ગદ્ય રૂપે સમજાવી છે

દ્વે ગૌતમ ત્યામી એ ભત્રવા માને છે કે આદલા વિજાલ તમ કાયામાં પાર ૮૮ આદિ છે કે નહીં (અયિ ણ મંતે ! તમુક્કાળ ગેહાદ્યા વા ગદાવળાઃ વા ?) હે મદન્ત ! એ તમ કાય આપડા બધા વિજાલ છે, તો તેમ શું પાર, છે ? મૂત્રપત્ર (દાદ) છે ?

ઉત્તર— જા ઇન્દ્ર, સમદ્” છે ગૌતમ ! ને વિજાલ તમસ્કાયમા પદે ખન્ત નથી અને દાદ ખન્ત નથી

ભાવઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અત્થિ ણ મંતે ! તમુક્કાણ ગામા હ વા, જાવ-સન્નિવેસ
હ વા ? ’ હે ભદન્ત ! અસ્તિ સમ્ભવતિ સ્વલ્પ યત્ તમસ્કાયે ગ્રામાઃ ઇતિ વા યાવત્-
સન્નિવેશા સમાગતસાર્થવાહાદિનિવાસસ્થાનાનિ ભવન્તિ કિમ્ ? યાવત્કરણાત્-આકર-
નગર-ખેટ-કર્વટ-મહમ્મ-દ્રોણમુખ-પત્તન-નિગમાશ્રમ-સંવાહાનાં સંગ્રહઃ, તત્રઆકરા-
સ્વર્ણરત્નાદ્યુત્પત્તિસ્થાનાનિ ઇતિ વા, નગરાણિ-અષ્ટાદશકરવર્જિતાનિ-ઇતિ વા, સ્વેટાનિ-
-ધૂલિપ્રાકારવેષ્ટિતાનિ ઇતિ વા, કર્વટાનિ-કુત્સિતગ્રામા ઇતિ વા, મહમ્વાનિ-સાર્થ-
ક્રોશદ્વયાન્તરગ્રામાન્તરરહિતાનિ ઇતિ વા, દ્રોણમુખાનિ-જલસ્થલપથોપેતાનિ જનસ્થા-
નાનિ, પત્તનં સમસ્તવસ્તુ પ્રાપ્તિસ્થાનં નિગમાઃ-પ્રભૂતતરવણિગ્જનનિવાસા ઇતિ વા,

કરતે હૈં—(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ગામાહ વા જાવ સન્નિવેસાહ વા)
હે ભદન્ત ! કયા યહ વાત સંભવિત હોતી હૈ કિ ઉસ તમસ્કાય મેં ગ્રામ
યા યાવત્ સન્નિવેશ હોં ? યહાં યાવત્ શબ્દ સે “ આકર, નગર નિગમ,
સ્વેટ, કર્વટ, મહમ્મ, દ્રોણમુખ, આશ્રમ ઓર સંવાહ હન કા સંગ્રહ હુઆ
હૈ । જહાં પર સ્વર્ણ રત્ન આદિ પદાર્થ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉસકા નામ આકર
હૈ, ૧૮ અઠાર પ્રકાર કે ટેકસોં સે રહિત જન સ્થાન કા નામ નગર હૈ,
જિસમેં અધિક સંખ્યામેં વ્યાપારી જનોંકા નિવાસ હો ઉસકા નામ નિગમ
હૈ । ધૂલ કે પ્રાકાર સે વેષ્ટિન જનસ્થાન કા નામ સ્વેટ હૈ, છોટે ગાંવ કા
નામ કર્વટ હૈ । જિસકી ચારોં દિશાઓં મેં ૨૥ કોશ તક કોઈ ગાંવ
ન હો ઉસકા નામ મહમ્મ હૈ । જલમાર્ગ ઓર સ્થલમાર્ગ હન દોનોં માર્ગોં
સે હી જિસમેં જાયા જાના હોવે ઉસકા નામ દ્રોણમુખ હૈ । તાપસ

પ્રશ્ન—(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ગામાહ વા, જાવ સન્નિવેસાહ વા ?)
હે ભદન્ત ! શું તમસ્કાયમા ગામ, આકર, નગર, નિગમ, ખેટ, કર્વટ,
મહમ્મ, દ્રોણમુખ, પત્તન, આશ્રમ, સંવાહન અને સન્નિવેશ હોય છે ખરાં ?
(જાવ) પદ્ધતી ગ્રંથે કરવામાં આવેલાં શબ્દો સહિત અર્થ આપ્યો છે

ન્યાં સુવર્ણ રત્ન આદિ પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, એ સ્થળને આકર
કહે છે ૧૮ પ્રકારના કર્વટી રહિત જનસ્થાનને નગર કહે છે ન્યા અધિક
પ્રમાણમાં વ્યાપારીઓ રહેતા હોય એવાં સ્થાનને નિગમ કહે છે. ધૂળના કોટની
ઘેરાયેલા જનસ્થાનને ખેટ કહે છે નાના ગામને કર્વટ કહે છે. જેની ચારે
દિશામાં ૨૫ કોશ પર્યાન્તમાં કોઈ પણ ગામ ન હોય એવા સ્થાનને મહમ્મ
કહે છે. જળમાર્ગ અને જમીન માર્ગે—એમ બન્ને માર્ગે—જે સ્થળે જઈ શકાય
છે એવા સ્થળને દ્રોણમુખ કહે છે. ન્યા તાપસો રહેતા હોય, તે સ્થાનને

આશ્રમાઃ-તાપસજનનિવામા इति या, संराडा-कृषिबलैर्षा-परसाय निर्मितानि
 दुर्गभूमिरथानानि-इति या, एते किं तमस्काय सति ? इति प्रश्नः । भगवानाह-
 'गो इण्ड्रे समष्टे' हे गौतम ! नायमर्थः समर्थः तमस्काये ग्रामादितन्निपशान्ता
 न भवन्ति । गौतमः पृच्छति-अन्धि ण भत ! तमुष्माण उराला पलाहया ससेयसि,
 समुच्छति, संकासति ? 'ह भदन्त ! अस्ति संनरति मन्त्र तमस्काय उदाराः
 महात्ता पलाहयाः-मेघाः संस्त्रिपि । स्त्रिबन्ति-संस्यदजनरुपुद्रन्गारसपत्त्या
 आदा भवन्ति किम् ? , समुच्छन्ति-उच्छिता भवन्ति परस्परता योगा । नभस्त्रि
 भवन्ति, उत्पुद्रन्गानां मीळनात् उरालास्तथा उत्पद्यन्ते किम् ? तर्पन्ति-वृष्टि
 कुर्वन्ति किम् ? । भगवानाह-' इता, अन्धि ' हे गौतम ! एत, सत्यम् अस्ति

जनों के आश्रम स्थान का नाम आश्रम है । किमान लोग जहाँ पर
 अपने धानाज आदि की रक्षा के निमित्त जो दुर्गम भूमि न्यान बना
 लेते हैं उसका नाम मयाह है “ य सय जनस्थान क्या उस तमस्काय
 में होते हैं ? , इसके उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं कि (गो इण्ड्रे
 समष्टे) हे गौतम ! यह अर्थ समय नहीं है, अर्थात् उस तमस्काय में ये
 सय कुछ नहीं है । गौतम पुनः प्रभु से प्रश्न करते हैं कि (अन्धि ण
 भते ! तमुष्माण उराला पलाहया संसयति, समुच्छन्ति सपासति) हे
 भदन्त ! उस तमस्काय में क्या पड़े ? मेघ सम्यद् (पसीना) जनक पुद्गल
 स्नेह रूप सपत्ति से गींछे होते हैं ? परस्पर के संयोग से क्या ये एवप्रित
 होते हैं ? अर्थात् मेघ के पुद्गलों के मिलने से उन पुद्गलों की मेघों के
 रूप में उत्पत्ति होती है क्या ? ये मेघ क्या उसमें परमते हैं ? इसके

આશ્રમ કહે છે એટલે જ્યાં પોતાના અનાજ આદિની રક્ષા માટે દુર્ગમ
 ભૂમિસ્થાન બનાવી લે છે એવાં સ્થાનને આશ્રમ કહે છે શું આ બધાં જન
 સ્થાનો તમસ્કાયમાં રાખે છે ? એવાં બીજાનો પ્રશ્ન છે

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-“ જા હમણે સમઢ્ટે ” છે
 ગૌતમ ! તમસ્કાયમાં ગ્રામ આકર આદિ કશું પણ રાખું નથી

ગૌતમ સ્થાની મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (અવળ મને !
 તમુષ્માણ ઉરલા પલાહયા સસેયસિ, સમુચ્છતિ સપાસતિ ?) ? ભદન્ત !
 તે તમસ્કાયમાં શું વિચાર્યો મેઘ ગયેલ (પર રો) જનક પુદ્ગલ સ્નેહરૂપ
 સપત્તિથી બીજા છે ખરા ? પરસ્પરના મયોગથી શું તેઓ એવપ્રિત થાય
 છે ખરા ? એવાં કે મેઘના પુદ્ગલો સાથે ગયોત્ર પામવાથી તે પુદ્ગલોની
 મેઘોના રૂપમાં શું ઉત્પત્તિ થાય છે ખરી ? તે મેઘ શું તેમાં પરમ છે ખરા ?

સંભવતિ યત્ તમસ્કાયે ઉદારા મેયાઃ સંસ્વિદ્યન્તિ સમ્મૂર્છન્તિ, સંવર્ષન્તિ ચ । ગૌતમઃ પૃછતિ—‘ તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ? ’ હે ભદન્ત ! તત્ સંસ્વેદન સમ્મૂર્છનં વર્ષણં ચ કિં દેવઃ પ્રકરોતિ, અથવા અસુરઃ પ્રકરોતિ, અથવા નાગઃ પ્રકરોતિ ? । મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! દેવો વિ પકરેહ, અસુરો વિ પકરેહ, નાગો વિ પકરેહ ’ હે ગૌતમ ! તત્ સ્વલ્પ સંસ્વેદનં સમ્મૂર્છનં વર્ષણં ચ દેવોઽપિ પ્રકરોતિ, અસુરોઽપિ પ્રકરોતિ, નાગોઽપિ પ્રકરોતિ । ગૌતમ પૃછતિ—‘ અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે થણિયસદે, વાયરે વિજ્જુણ ? ’ હે ભદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલ્પ તમસ્કાયે વાદરઃ સ્તનિતશબ્દઃ ઘનગર્જનમ્ ? તથા વાદરા વિદ્યુત્ ? , મગવા-

ઉત્તર મેં પ્રભુ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિં-હે ગૌતમ ! (હતા અત્થિ) એસા હોતા હૈ કિં-ઉદાર મેઘ ઉસ તમસ્કાય મેં સંસ્વેદ જનક પુદ્ગલ સ્નેહરૂપ સંપત્તિ સે ગીલે હોતે હૈં, પરસ્પર કે સંયોગરૂપ સે વે વહાં એકત્રિત હોતે હૈં ઓર વરસતે હૈં । અથ ગૌતમ સ્વામી પ્રભુ સે પૂછતે હૈં કિં-(તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ?) કિં હે ભદન્ત ! હસ સંસ્વેદન, સંમૂર્છન ઓર વર્ષણ કો કયા દેવ કરતા હૈ ? અથવા અસુર કરતા હૈ ? યા નાગ કરતા હૈ ? હસ કે ઉત્તર પ્રભુ ડનસે કહતે હૈં કિં-(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (દેવો વિ પકરેહ, અસુરો વિ પકરેહ, નાગો વિ પકરેહ) ડસ સંસ્વેદન કો, સંમૂર્છિત્તમ કો એવં વર્ષણ કો દેવ મી કરતા હૈં, અસુર મી કરતા હૈં ઓર નાગ મી કરતા હૈ ।

(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે થણિય સદે, વાયરે વિજ્જુણ ?) હે ભદન્ત ! ડસ તમસ્કાય મેં વાદર સ્તનિત શબ્દ-ઘનગર્જન, તથા વાદર

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-“ હતા અત્થિ ” હે ગૌતમ ! એવું જ થાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે વિશાળ મેઘ તમસ્કાયમા સંસ્વેદ જનક પુદ્ગલાની સ્નિગ્ધતારૂપ સંપત્તિથી ભીંજાય છે, પરસ્પરના સંયોગથી તેઓ ત્યાં એકત્રિત થાય છે અને વરસે છે.

પ્રશ્ન-“ ત મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ? ” હે ભદન્ત ! તે સંસ્વેદન, સમૂર્છન (એકત્રિત કરવાની ક્રિયા) અને વર્ષણ (વરસાવવાની ક્રિયા) શું દેવ કરે છે ? કે અસુરકુમાર કરે છે ? કે નાગકુમાર કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-(દેવો વિ પકરેહ, અસુરો વિ પકરેહ, નાગો વિ પકરેહ) હે ગૌતમ ! તે સંસ્વેદન, સમૂર્છન અને વર્ષણ દેવ પણ કરે છે, અસુર પણ કરે છે અને નાગ પણ કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે થણિયસદે,

નાદ—‘ હંતા, સત્યમત્તમસ્કાય યાદરઃ સ્તનિતશ્ચરઃ યાદરા વિષુયાસિઃ, અત્ત યાદરવિષુત્પદન દેવમમાનોત્પાન્તિતા માસ્વરા પુદ્ગલા ગ્રાયા, નત્ત યાદરત્તમસ્કાયિકાઃ, તવામિદેવાત્ત મતિપસ્મ્યમાન-ચાત્, ગૌતમ પૂ-હનિ-, ત મતે ! કિં દેવો પકરેદ્, અસુરો પકરેદ્, નાગો પકરેદ્, ? ’ હે મદન્ત ! ત યાદસ્તનિતશ્ચરંદ યાદર વિષુત્ત ચ કિં દેવ પકરોતિ અયથા અસુરઃ પકરોતિ, નાગો યા પકરામિ ? પ્રશ્ન ! મગધનાદ—‘ તિમ્મિયિ પકરેતિ ’ હે ગૌતમ ! યાત્સ્તનિતશ્ચરશ્ચાદિક પ્રયોઽપિ ટવાસુરનાગા પકુરન્તિ, ।

ચિજલી होती है क्या ? इस गौतम के प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं कि (हंता अरिथ) हां गौतम ! तमस्काय में यादर स्तनितशब्द और यादर विजली है । यहा पर यादरविषुत शब्द से देवप्रभाय से उत्पादित मास्वर पुद्गल ही गृहीत हुए हैं । न कि यादर तेजस्कायिक, क्योंकि कि उसका यहाँ पर होना आगे निषिद्ध हुआ है (तं भते ! किं देवो पकरेद्, असुरो पकरेद्, नागो पकरेद्) हे मदन्त ! यादरस्तनित शब्द को और यादर विषुत् को यहाँ क्या देश करता है ? अधया असुरक रता है ? या नाग करता है ? इस गौतम क प्रश्न का उत्तर देनेके लिये प्रभु उनसे कहते हैं कि—(तिमि वि पकरेति) हे गौतम ! यादर स्तनित शब्द को एव यादरविषुत को यहा तीनों भी—देव, असुर एव नाग ये

યાયરે વિજુલ) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયમાં શુ યાદર સ્તનિત શબ્દ (મેધાનુ મર્જન) થાય છે ? શુ તેમાં યાદર વિજળી થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુ તેના જવાબ આપતા કહે છે— હતા અરિથ ” હા, જીવમ ! તમસ્કાયમાં મેધાની મર્જના અને યાદર વિજળી થાય છે અર્થાં ” યાદર વિષુત ” પર હાથ દેવ પ્રભાવથી ઉત્પન્ન કરવામાં આવેલા દેહીખમાન પુદ્ગલો જ મર્દણ કરવા. અર્થાં યાદર તેજસ્કાયિક પુદ્ગલો મર્દણ કરવા ભોધએ નહીં, કારણ કે તેમના તમસ્કાયમાં અગ્નિત્વનો આગળ સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે

પ્રશ્ન—(ત મતે ! કિં દેવો પકરેદ્, અસુરો પકરેદ્, નાગો પકરેદ્ !) ત્યાં યાદર સ્તનિત શબ્દો તથા યાદર વિષુત્ કોણ કરે છે ? શુ દેવ કરે છે ? અસુર કરે છે ? કે નાગ કરે છે ?

ઉત્તર—(તિમિ વિ પકરેતિ) હે જીવમ ! ત્યાં તે યાદર સ્તનિત શબ્દ અને યાદર વિષુત ત્રણે કરે છે—દેવ પણ કરે છે, અસુર પણ કરે છે અને નાગ પણ કરે છે

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ અત્થિ ણં ભંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ, વાયરે અગ્નિકાણ ? હે ભદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ તમસ્કાયે વાદરઃ પૃથિવીકાયઃ ભવતિ ? તથા વાદરઃ અગ્નિકાયો ભવતિ ? ભગવાનાહ—‘ જોઈણદ્દે સમદ્દે—જણ્ણત્થ વિગ્ગહગતિસમાવજ્જણં ’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, તમસ્કાયે વાદરઃ પૃથિવીકાયઃ, વાદરઃ અગ્નિકાયસ્થ ન ભવતિ, કિન્તુ ‘ ન ’ ઇતિ શબ્દેન યોડ્યં વાદર-પૃથિવી-તેજસોઃ નિષેધઃ કૃતઃ, સ વિગ્રહગતિસમાપન્નકેન અન્યત્ર બોધ્યઃ। વિગ્રહગતિ-સમાપન્નકાન્ વાદરપૃથિવી તૈજસકાયાન્ વિહાય ઉક્તનિષેધો વિજ્ઞેય ઇત્યર્થઃ। વિગ્રહ-ગત્યા વાદરપૃથિવીતેજસોઃ તમસ્કાયેડપિ સંભવાત્। વાદરાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ રત્નપ્રમાદ્યાસુ અષ્ટસુ પૃથિવીષુ ગિરિ-વિમાનેષુ ચ ભવન્તિ, વાદરતેજસ્કાયિકાસ્તુ મનુષ્યક્ષેત્રે એવ ભવન્તિ। ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ અત્થિ ણં ભંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય-ગહગણ-જણ્ણત્થ-તારાલુવા ? ’ હે ભદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ તમસ્કાયે ચન્દ્ર-

સબ હી કરતે હૈં । (અત્થિ ણં ભંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ વાયરે અગ્નિકાણ) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય મેં વાદર પૃથિવીકાય વાદર અગ્નિકાય હોતે હૈં ક્યા ? હિસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં ભગવાન્ ડનસે કહતે હૈં કિ-હે ગૌતમ ! (જો ઇણદ્દે સમદ્દે, જણ્ણત્થવિગ્ગહગહિસમાવજ્જ-ણં) વિગ્રહગતિસમાપન્નક વાદર પૃથિવીકાય કો એવં તૈજસકાય કો છોડકર તમસ્કાય મેં વિગ્રહગતિ અપ્રાપ્ત વાદર પૃથિવીકાય-ઑર વાદર અગ્નિકાય નહીં હૈં । ક્યોં કિ વિગ્રહગતિ મેં વર્તમાન વાદર પૃથિવી ઑર વાદર તૈજસકાયકા હી તમસ્કાયમેં ભી સંભવ હો સકતા હૈ । વાદર પૃથિ-વીકાયિક, રત્નપ્રમા આદિ આઠ પૃથિવીયોમેં ગિરિયોં મેં ઑર વિમાનોં મેં હી હોતે હૈં । ઑર વાદર તૈજસ્કાયિક મનુષ્યક્ષેત્ર મેં હી હોતે હૈં । “ અત્થિ ણં ભંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય-ગહગણજણ્ણત્થ તારાલુવા)

પ્રશ્ન—(અત્થિજા ભંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ વાયરે અગ્નિકાણ ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયમા બાદર (સ્થૂળ) પૃથ્વીકાય અને બાદર અગ્નિકાય હોય છે ખરાં ?

ઉત્તર—“ જો ઇણદ્દે સમદ્દે જણ્ણત્થવિગ્ગહગહિસમાવજ્જણં ” હે ગૌતમ ! એક સંભવિત નથી વિગ્રહ ગતિમાં વર્તમાન બાદર પૃથ્વીકાયનો અને બાદર તૈજસ્કાયનો જ તમસ્કાયમા સંભવ હોઈ શકે છે વિગ્રહગતિમાં વર્તમાન બાદર પૃથ્વીકાય અને બાદર તૈજસ્કાય સિવાયના વિગ્રહગતિ અપ્રાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાય અને બાદર તૈજસ્કાય તેમા સંભવી શકતા નથી બાદર પૃથ્વીકાયિક રત્નપ્રમા આદિ આઠ પૃથ્વીઓમા, પર્વતોમા અને વિમાનોમાં જ હોય છે, અને બાદર તૈજસ્કાયિક મનુષ્ય ક્ષેત્રમા જ હોય છે.

सूर्य-प्रदग्ग-नक्षत्र-तारास्था मयन्ति ? भगवानाह—‘जो इण्डे समेटे-पयिप
 मयमा पुण अस्थि’ इ गौतम ! नायमथ समर्थ, तमस्काय चन्द्राया उपातिष्ठा
 न मयन्ति किन्तु परिपार्श्वतः पुनश्च मयन्ति, तमस्कायस्य परिपार्श्वतः चन्द्रादयः
 सतीत्यय । गौतम ! पृच्छन्ति—‘अस्थि ण मत ! तमुक्ताय चक्षमा इ वा, मृतामा इ
 वा ?’ इ मदन्त ! अस्ति मयन्ति खलु तमस्काय चन्द्रामा चन्द्रप्रमा-उपात्तना इति
 वा मयन्ति ? तथा सुषामा रथिनीधिर्मयन्ति किम् ? भगवानाह—‘जा इण्डे समेटे-
 फाटूमणिपा पुण मा’ इ गौतम ! नो अयमर्थ समर्थ तमस्काय चन्द्रामा,
 सुषामा च न मयति, तमस्कायपरिपार्श्वतश्चन्द्रादीनां सद्मायान् तन्प्रमाऽपि तत्र
 न समरयवत्पावहूनि निरभिनुमाह—‘फाटूमणिपा पुन सा’ तथा च तमस्कायपार्श्व

ह भदन्त ! तमस्काय म चन्द्रमा, सूर्य, प्रदग्गण, नक्षत्र, एवं तारास्थ
 इति हे क्या ? इम गौतम के प्रश्न के उत्तर में प्रभु उनसे कहते हैं कि—
 इ गौतम ! (जो इण्डे समेटे, पयिपममा पुण अस्थि) यह अर्थ समर्थ
 नहीं है—अर्थात् तमस्काय में चन्द्रादिक उपोनिषिक्त वर तो नहीं हैं, पर
 ये द्य उससे पार्श्वभाग में अदृश्य हैं। (अस्थि ण मति ! तमुक्ताय चक्ष
 मा इ वा, मृतामा इ वा) इ भदन्त ! तमस्काय में चन्द्र की प्रमा या
 सूर्य की प्रमा है क्या ? इम गौतम के प्रश्न के उत्तर में प्रभु उनसे कहते
 हैं कि (गौतम ! जो इण्डे समेटे फाटूमणिपा पुण मा) इ गौतम !
 यह अर्थ समर्थ नहीं है—अर्थात् तमस्काय में चन्द्रप्रमा और सूर्यप्रमा नहीं
 हैं। पर ये चन्द्रादिक जय तमक पार्श्वभाग में हैं ता उनकी आभा तो
 यहा अदृश्य पड़गी होगी ? तो इस दावा का समाधान यह है कि
 तमस्काय के तमक में चन्द्रप्रमा आदि के सद्माय में भी इनकी प्रमा का
 यहा स्थान अल्पिन्त्य स्थित नहीं होता है—अर्थात् यह प्रमा यहा पड़गी

॥॥—(अस्थि ण मति ! तमुक्ताय चक्षि, सूरिष, तदग्गणस्वरतारास्था ?)

दे कहन्त ! तमस्कायमां शु अन्त्रमा, सूर्य, भद्रप्रज, नक्षत्रे अने तारास्थे
 दाथ छ भरा ?

उत्तर—(जो इण्डे समेटे पयिपममा पुण अस्थि) दे गौतम ! जे
 अर्थ नहीं तमस्कायमां अन्त्रादिक उपोनिषिक्त देवे तो नहीं, पर ते अपेति
 पिह देवे तेना पार्श्व भागमां (पल्लुमां) अर्थम ॥

प्रश्न—(अस्थि ण मति ! तमुक्ताय चक्षमा इ वा मृतामा इ वा ?) दे
 कहन्त ! तमस्कायमां अन्त्रमां प्रमा (प्रमा) अथवा सूर्येनी प्रमा दाथ छ भरी ?

उत्तर—(जो इण्डे समेटे) दे गौतम ! तम कायमां अन्त्रेनी अर्थम
 तो सूर्येनी प्रमा दाती नहीं ‘फाटूमणिपा पुण मा’ परन्तु अन्त्रादिक तनी
 पल्लुमां दावाथी तेने प्रमाय तो त्वा पड़ते दरे आ यहातु प्रमाभन

चन्द्रप्रभादीनां सद्भावेऽपि तेषां तत्र तमस्कायपरिणामेन परिणमनात् स्वस्वरूप-
नाशेन केवलं तत्र सा चन्द्रादिप्रभा कादूषणिका कम् स्वरूपम् दूषयतीति कादू-
षणिका विद्यमानाऽपि सा चन्द्रप्रभा सूर्यप्रभा च अविद्यमाना इव भवति, कादू-
षणिकाशब्दे 'का' इत्यत्र प्राकृतत्वात् दीर्घो बोध्यः । गौतमः पृच्छति—'तमु-
क्त्वा एणं भते ! केरिसए वन्नएण पणत्ते ?' हे भदन्त ! तमस्कायः खलु वर्णेन
कीदृशकः प्रज्ञः ? भगवानाह—'गोयमा ! काले कालोभासे, गंभीर-लोमहरिस-
ज्जणे, भीमे, उत्तासणे, परमक्किण्हवणे पत्ते' हे गौतम ! तमस्कायः कालः
कृष्णो वर्णेन, कश्चित्कालोऽपि कुतश्चित् कारणात् नावभासते, अत आह—कालो-

अवश्य है—पर इस प्रभा का वहां तमस्काय के रूपमें परिणमन हो जाता
है इसलिये यह चन्द्रादिप्रभा कादूषणिका—कम्—स्वरूपम्—दूषयति—इति
कादूषणिका—वहां रहने पर भी अपने स्वरूप के अस्तित्व को खोये हुए
सी रहती है—अर्थात् मौजूद रहने पर भी नहीं जैसी वह वहां रहती है
गौतमस्वामी प्रश्न से पूछते हैं कि (तमुक्त्वा एणं भते ! केरिसए वन्नए
णं पणत्ते) हे भदन्त ! तमस्काय वर्ण में कैसा कहा है ? अर्थात् तमस्काय
का वर्ण कैसा है ? इसके उत्तरमें प्रश्न उनसे कहते हैं (गोयमा) हे गौतम !
(कालेकालोभासे गंभीरलोमहरिसज्जणे भीमे उत्तासणे, परमक्किण्हे,
वणे पणत्ते) तमस्काय वर्ण में काला है कृष्णकान्तिवाला है और वह

करता सूत्रकार कहे छे के तमस्कायनी भाज्जमा यन्त्र आदिने सद्वलाव डोवा
छतां तेमना प्रकाशनु त्यां स्वतंत्र अस्तित्व संलवी शक्तुं नथी—अएत्ते के ते
प्रकाश त्यां पडे छे अरे पणु तेनु त्यां तमस्काय इपे परिणमन थय नय
छे. तेथी ते यन्त्रप्रभा त्यां कादूषणिका—अति अल्प प्रभाणुमां (कम् स्वरूपम्
दूषयति इति कादूषणिका) त्या रडेवा छतां पणु तेना भूण स्वइपना अस्ति-
त्वने शुभावी नाज्जु डोव अवी हावतमां त्या रडे छे—कडेवानुं तात्पर्य अ
छे के ते त्या भाज्जु डोवा छतां तेनु अस्तित्व नही जेवुं न ज्ञाय छे

गौतम स्वामीने प्रश्न—(तमुक्त्वा एणं भते ! केरिसए वन्नएणं पणत्ते ?)
हे भदन्त ! तमस्कायने वणुं केवे कियो छे ?

तेने जवाब आपता भडावीर प्रभु कहे छे—“ गोयमा ! ” हे गौतम !
(काले, कालोभासे, गंभीरलोमहरिसज्जणे भीमे उत्तासणे, परमक्किण्हे, वणे
पणत्ते) तमस्काय ने वणुं काणे छे, कृष्णकान्तिवाणे छे, अने ते अज्जे

માસઃ કૃષ્ણકાન્તિપુસ્તક ઇતિ, તથા ચ ઘર્ષેન કાલઃ, કાલાવમાસઃ તમસ્કાય, અથવા અતિશયકૃષ્ણકાન્તિઃ સ ઇતિ । તથા સ ગમ્મીર-રોમ-હર્ષઞ્જનનઃ, ગમ્મીર માસૌ અત્યન્તમીઘળત્વાદ્ રોમહર્ષઞ્જનનઃ એતિ ગમ્મીરરોમહર્ષઞ્જનનઃ રોમાઞ્જોત્પાદકઃ । તસ્ય રોમહર્ષઞ્જનને કારણમાહ-‘ મીમ ’ ઇતિ, ચિમેતિ અસ્માદિતિ મીમઃ મયક્કરઃ, તથા ઉત્માસનકઃ અત્યન્તપ્રાસઞ્જનક પરમકૃષ્ણર્ણઃ સ તમસ્કાય પ્રજ્ઞઃ । ‘ દેવે ન અત્યેગદ્દે જે નં તપ્પદમયાપ પાસિત્તા ન સુમાપદ્ધા ’ હે ગૌતમ ! દેવ સ્વસ્થ અસ્ત્યેકક, યઃ સ્વસ્થ સં તમસ્કાયં મયમતવા મયમશારં દદ્ધા અરલોક્યૈચ છુમ્પેત્ સોમ પ્રાપ્તુયાત્ । ‘ અદે ન અમિસમાગચ્છેઞ્જા ’ અથ મનન્તરં સ્વસ્થ અમિસમાગ-

હતના મયકર હે કિ દેવસે હી મહુત ઘુરી તરહ સે રોમરાજિ સ્વહી હો જાતી હે । રોમરાજિ સ્વહી હોને કા કારણ યહી હે કિ ઘહ “ મીમઃ ” મયપ્રદ હે । અત્યન્ત પ્રાસ જનક હે । એસે પરમકૃષ્ણ ઘર્ણવાલા ઘહ તમસ્કાય હે । (કાલોમાસે) એસા જો પદ દિયા ગયા હે ઘહ યહ પ્રકટ કરતા હે કિ કોઈ પદાર્થ કાલા હોકર ‘ મી ’ કિસી કારણ વશ કાલે રૂપ મેં અવમાસિત નહીં હોના હે પરન્તુ યહ એસા નહીં હે-યહ તો કૃષ્ણ ઘર્ણવાલા હોકર ‘ મી ’ કાલે હી રૂપ સે અવમાસિત હોતા હે । અથવા (કાલોમાસે) યહ તમસ્કાય અત્યન્તકૃષ્ણકાન્તિ સે યુક્ત હે । મનુષ્યાદિ જિસસે ઝરે ઘહ (મીમ) હે । (દેવેન અત્યેગદ્દે જે ન તપ્પદમયાપ પાસિત્તા ન સુમાપદ્ધા) કોઈ એક દેવ એસા ‘ મી ’ હોતા હે જો ઘસ તમસ્કાય કો સર્વપ્રથમ વસ્ત્ર કરકે હી છુમિત હો જાતા હે-યદિ કોઈ દેવ કદાચિત્ ઘસ તમસ્કાય મેં (અમિસમાગચ્છેઞ્જા) પાસ મેં જાકર પ્રવેશ

અથા મયકર દેવ છે કે તેને એવાં જ બીકને કારણે સ્વાદ્ય ઊભા થઈ બધ છે સ્વાદ્ય ઊભા થયાં કારણ એ છે કે તે “ મીમઃ ” અથજનક છે-અત્યન્ત પ્રાસજનક છે આવાં પરમકૃષ્ણ-વર્ણવાળા તે તમસ્કાય છે ‘ કાલોમાસે ’ આ પદ આપવાનું કારણ એ છે કે કોઈ પદાર્થ કાલે દેવા છતાં પણ કોઈ કારણે કાળા અવમાસિત થતો નથી-દેખાતો નથી પરન્તુ તમસ્કાય એવો નથી તે તો કૃષ્ણ વર્ણવાળો છે એટલું જ નહીં પણ કાળા જ દેખાય છે અથવા “ કાલોમાસે ” આ તમસ્કાય અત્યન્ત કૃષ્ણકાન્તિથી યુક્ત છે મનુષ્યાદિ જેનાથી ઝરે તેને “ મીમ ” કહે છે (દેવેન અત્યેગદ્દે જે ન તપ્પદમયાપ પાસિત્તા ન સુમાપદ્ધા) કોઈ કોઈ દેવ તો તેને પહેલી જ વાર દેખવાની સાથે જ દેખા જાતી બાબ છે એ કોઈ દેવ ક્યારેક તે તમસ્કાયમાં “ અમિસમાગચ્છેઞ્જા ” પાસે જઈને પ્રવેશ કરે છે, તો તે (તમો પચ્છા સીદ કોદ

अथवा एको रत्नप्रभायां त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां, भवति। अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायां भवति, एवं यावत् द्वौ रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति। अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायां भवति, एव यावत् अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायां, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति। एवमनेन क्रमेण यथा चतुर्णां त्रिकसंयोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि त्रिकसंयोगो भणितव्यः, नवरं तत्र एकः संचार्यते, अत्र द्वौ, शेषं तदेव यावत्-अथवा त्रयो धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः, एवं यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः ४। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ बालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति, एवं यावत् अधःसप्तम्याम् ८। अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति, एवं यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १२। अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति, एव यावत्-अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १६। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायां भवतः, एव यथा चतुर्णां चतुष्कसंयोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि चतुष्कसंयोगो भणितव्यः, नवरम् अभ्यधिकम्-एक संचारयितव्यः, एवं यावत्-अथवा द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् भवति १, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २, अथवा एको रत्नप्रभायां यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् एकस्तमायां भवति ४। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको बालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एको अधःसप्तम्या भवति ६। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्क-

તમ 'તમ' इति वा तमस्कायस्य अन्धकाररूपत्वात् 'तमः' इति नाम वतते १,
 'तमस्कायः' इति वा, तस्य अन्धकारराशिरूपत्वात् 'तमस्कायः' इति नाम २,
 'अन्धकारः' इति वा, तस्य तमोरूपत्वात् 'अंधकार' इति नाम ३। 'महान्ध-
 कार' इति वा, तस्य महातमोरूपत्वात् 'महा-अंधकारः' इति वा नाम वतते ४।
 'लोकान्धकार' इति वा लोकरूपणे सादृश्यं अ यस्य अ-अंधकारस्य प्रमाणात्
 'लोकान्धकारः' इति वा नाम ५। एवं 'लोकतमिस्रम्' इति वा लोके गाढान्ध-
 काररूपत्वात् ६। 'देवान्धकारः' इति वा, देवानामपि तमस्काये प्रकाशमावेन
 अन्धकाररूपत्वात् 'देवा-अंधकार' इति नाम ७। तथैव 'देवतमिस्रम्' इति वा
 तस्यैव गाढरूपत्वात् ८। 'देवारण्यम्' इति वा, स्वापेन वा बलवतां देवानां मयात्
 पलायमानानां देवानां तादृशरण्यमिव शरण्यत्वात् 'देवारण्यम्' इति नाम ९।

नाમ તમસ્કાય છે-તમસ્કાયકા સ્વયં અધકારરૂપ હોનેકે કારણ ત્રીસરા
 નામ અધકાર છે। મહાતમ રૂપ હોને સે હમ કા ચૌથા નામ મહા-અધકાર
 છે। લોક કે થીચ મેં એમા દૂસરા ઓર કોઈ અધકાર નહોં છે હમ કારણ
 હસકા પાંચવાં નામ લોકા-અધકાર છે। છઠવા નામ હસકા લોકતમિસ્ર
 હસી કારણ સે છે। છઠોત કે ન હોને કે કારણ દેવોં કોં મીં યહ તમ
 સ્કાય અધકારરૂપ આસિત હોતા છે હમ કારણ હસકા સાતવાં નામ
 દેવા-અધકાર છે। હસી તરહ સે દેવતમિસ્ર યહ હસકા આઠવાં નામ છે।
 અપને સે બલવાન દેવોં કે મય સે મગતે છુદ દેવોં કે લિયે તથાવિષ
 જંગલ કી તરહ યહ શરણ્યમૂન છે હમ કારણ હસકા નૌવાં નામ દેવાર

(૧) અધકાર રૂપ દેવાને કારણે તમસ્કાયનું નામ તમ ' છે (૨)
 અધકારની શશિરૂપ દેવાથી તેનું બીજું નામ તમસ્કાય ' છે (૩) તે
 પિતે જ અધકાર રૂપ દેવાથી તેનું નામ અધકાર પણ છે (૪) મહા
 તમરૂપ (અધકાર રૂપ) દેવાથી તેનું ચોથું નામ મહા અધકાર ' છે (૫)
 દેવકર્મા એવો બીજો કાર્ધ પણ અધકાર ન દેવાથી તેનું પાંચમું નામ
 ' લોકાન્ધકાર ' છે (૬) વળી ઉપર કહ્યું કારણે જ તેનું છઠું નામ ' લોક
 તમિસ્ર ' છે (૭) છઠોત (મગધ) ન દેવાને કારણે દેવાને પણ આ
 તમસ્કાય અધકાર રૂપ લાગે છે તે કારણે તેનું સાતમું નામ ' દેવાન્ધકાર '
 (૮) એ જ રીતે તેનું આઠમું નામ ' દેવતમિસ્ર ' છે (૯) પિતાન્ધ કર્ત્તા
 વધારે બળવાન દેવાના અવથી જાગતા દેવાને માટે અધકારમય જગતની
 જેમ તે આશ્વપદાયક બને છે, તેથી તેનું નવમું નામ દેવારણ્ય " છે

च्छेत्-समीपं गत्वा तमस्कायं पविशेत्, 'तत्रो पच्छा सीहं सीहं तुरियं तुरियं खिप्पामेव वीइवएज्जा' ततः पश्चात् तदनन्तरम् भयात् शीघ्रं शीघ्रम् अतिवेगेन त्वरितं त्वरितम् मनोगतेरतिवेगात् क्षिप्रमेव अतिसत्त्वरमेव व्यतिव्रजेत् अतिक्रामेत्, तमुल्लङ्घ्य निर्गच्छेत्। गौतमः पृच्छति-‘तमुक्कायस्स णं भंते ! कइ नामधेज्जा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तमस्कायस्य खलु कति कियन्ति नामधेयानि नामानि प्रज्ञप्तानि ? भगवानाह-‘गोयमा ! तेरस नामधेज्जा पणत्ता’ हे गौतम ! तमस्कायस्य त्रयोदश नामधेयानि प्रज्ञप्तानि, तान्येवाह-‘तं जहा’-तद्यथा-‘तमेइ वा १, तमुक्काए इ वा २, अंधकारे इ वा ३, महंधकारेइ वा ४, लोर्गंधकारे इ वा ५, लोगतमिस्से इ वा ६, देवंधकारे इ वा ७, देवतमिस्से इ वा ८, देवारन्ने इ वा ९, देववूहे इ वा १०, देवफलिहे इ वा ११, देवपडिक्खोभे इ वा १२, अरुणोदए त्ति वा समुदे १३ इति ।

करता है तो वह “तत्रो पच्छा सीहं सीहं तुरियं तुरियं खिप्पामेव वीइवएज्जा” कायगति के अतिवेग से और मनोगति के अतिवेग से अर्थात् बहुत ही शीघ्रता के साथ उस तमस्काय में से बाहर निकल आता है। (तमुक्कायस्स णं भंते ! कहनामधेज्जा पणत्ता) हे भदन्त ! तमस्काय के कितने नाम हैं ? इस गौतम के प्रश्न का उत्तर प्रभु इन्हें यों देते हैं कि-(गोयमा) हे गौतम ! (तेरस नामधेज्जा पणत्ता) तमस्काय के नाम तेरह हैं-(तं जहा) वे इस प्रकार से हैं-(तमेइ वा १, तमुक्काएइ वा, २अंधकारेइ वा, ३महंधकारेइ वा, ४लोर्गंधकारेइ वा ५, लोगतमिस्सेइ वा ६, देवंधकारेइ वा ७, देवतमिस्सेइ वा ८, देवारन्नेइ वा ९, देववूहेइ वा १०, देवफलिहेइ वा ११, देवपडिक्खोभेइ वा १२, अरुणोदएत्ति वा समुदे १३, अंधंकाररूप होनेके कारण तमस्काय का पहला नाम तम है, अंधकार की राशिरूप होने के कारण तमस्काय का दूसरा

‘तुरियं तुरियं खिप्पामेव वीइवएज्जा’ कायगतिना अतिवेगथी अने मनोगतिना अतिवेगथी-एट्ठे के धली ४ शीघ्रताथी ते तमस्कायमाथी ण्हार नीकणी नय छे

गौतम स्वामीने प्रश्न—(तमुक्कायस्स णं भंते ! कइ नामधेज्जा पणत्ता ?) हे भदन्त ! तमस्कायना केट्ठा नाम छे ? उत्तर—“ गोयमा ! ” हे गौतम ! (तेरस नामधेज्जा पणत्ता-तजहा” तमस्कायना नीचे प्रमाणे तेर नाम कइ छे-

(१) तमेइ वा, (२) तमुक्काएइ वा, (३) अंधकारेइ वा, (४) महंधकारेइ वा, (५) लोगंधकारेइ वा, (६) लोगतमिस्सेइ वा, (७) देवंधकारेइ वा, (८) देवतमिस्सेइ वा, (९) देवारन्नेइ वा, (१०) देववूहेइ वा, (११) देवफलिहेइ वा, (१२) देवपडिक्खोभेइ वा, (१३) अरुणोदए त्ति वा समुदे)

વા તમસ્કાય ?' इति मन्त्र । भगवानाह—'गोयमा ! नो पुद्बिपरिणामे, आउप
रिणाम चि, जीवपरिणामे चि, योग्यपरिणामे चि, हे गौतम ! तमस्कायः नो
पृथिवीपरिणामः, तस्य सर्वथा अन्यकारमपत्तान्, अपितु भयपरिणामोऽपि
तस्याप्स्वरूपत्वात्, जीवपरिणामोऽपि मया जीवरूपत्वात्, पुद्गलपरिणामो
ऽपि, तमस पुद्गलरूपत्वात् । गौतमः पृच्छति—'तमुक्त्वाय नं मते ! सखे पाणा
भूया, जीवा, सखा पुद्बिकाइयचाप जाव-तसपाइयचाप उवमपुच्चा ?' हे

મનુ ઉનસે કહતે હું કિ—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (નો પુદ્બિ પરિણામે,
અડપરિણામે ચિ, જીવપરિણામે ચિ, યોગ્યપરિણામે ચિ) તમસ્કાય
પૃથિવી કા પરિણામ-વિકાર નહીં હૈ । ચિન્તુ યહ અપ્કાય કા ભી પરિ
ણામ હૈ, જીવ કા ભી પરિણામ હૈ ઓર પુદ્ગલ કા ભી પરિણામ હૈ ।
પૃથિવી કા પરિણામ યહ ફસલિયે નહીં હૈ કિ યહ સર્વથા અધકાર રૂપ
હૈ । જલકા પરિણામ ફસે ફસલિયે કહા ગયા હૈ કિ યહ જલરૂપ હોતા હૈ
ઓર જીવ કા પરિણામ ફસલિયે ફસે કહા ગયા હૈ કિ જલ સ્વય જીવ
રૂપ હૈ, તથા પુદ્ગલ કા પરિણામ કહને કા કારણ યહ હૈ કિ તમસ્કાય
સ્વય પુદ્ગલરૂપ હૈ । ભય ગૌતમ મનુ સે યૌ પૂછતે હું કિ (તમુક્ત્વાય નં
મતે ! સખે પાણા, ભૂયા, જીવા, મશા પુદ્બીકાઈયચાપ જાવ તસપાઈ
યચાપ ઉવચમ્પુચ્ચા) હૈ મન્ત । મમસ્ત પ્રાણ, મમસ્ત મૂન, મમસ્ત
જીય, મમસ્ત મમ્મ કયા તમસ્કાય મેં પહિલે પૃથિવીકાયિકરૂપસે યાવત

તેને ઉત્તર આપના મહાવીર મનુ કહે છે—(ગોયમા ! નો પુદ્બિપરિણામે,
આઉપરિણામ ચિ, જીવપરિણામ ચિ યોગ્યપરિણામ ચિ) હે ગૌતમ ! તમસ્કાય
પૃથ્વીના પરિણામ (વિકાર) રૂપ નથી, પણ તે જગત્ (અપ્રકાશ) પરિ
ણામ પણ છે એવડ પરિણામ પણ છે અને પુદ્ગલ પરિણામ પણ છે
તે સ્વથા અધકાર રૂપ દોષથી તેને પૃથ્વીના પરિણામ કહું નથી, તેને
જગતના પરિણામ રૂપ કહેવાનું કારણ એ છે કે તે જગતરૂપ દોષ છે તેને
એવના પરિણામ રૂપ કહેવાનું કારણ એ છે કે જગ પોતે જ એવરૂપ દોષ
છે, તથા તેને પુદ્ગલના પરિણામ રૂપ કહેવાનું કારણ એ છે કે તમસ્કાય
પોતે જ પુદ્ગલરૂપ છે

ગૌતમ સ્વામી કહે છે—(તમુક્ત્વાય નં મતે ! સખે
પાણા ભૂયા, જીવા, મશા પુદ્બીકાઈયચાપ જાવ તમસ્કાય ઉવચમ્પુચ્ચા ?)
હે મન્ત । મમસ્ત પ્રાણ મમસ્ત મૂન, મમસ્ત મૂન અને તમસ્ત મમ્મ

‘देवव्यूहः’ इति वा, देवानां दुर्भेद्यत्वात् चक्रादिव्यूह इव ‘देवव्यूहः’ इतिनाम १० । ‘देवपरिधिः’ इति वा, देवानामातङ्कजनकतया मनोविघातहेतुत्वेन ‘देवपरिधिः’ इति नाम ११, ‘देवप्रतिक्षोभ’ इति वा, देवानां महाक्षोभोत्पादकत्वात् ‘देवप्रतिक्षोभः’ इति नाम १२, ‘अरुणोदकः समुद्रः’ इति वा, अरुणोदकसमुद्रस्य विकारात्मकत्वात् ‘अरुणोदकसमुद्रः’ इति वा नाम १३ । इति तमस्कायस्य त्रयोदश नामानि प्रदर्शितानि ।

अथ तमस्कायपरिणाममाह—‘तमुक्काए णं भंते ! किं पुढविपरिणामे, आउपरिणामे, जीवपरिणामे, पोग्गलपरिणामे ?’ हे भदन्त ! तमस्कायः खलु किं पृथिवीपरिणामः, अथवा अप्परिणामः, अथवा जीवपरिणामः, पुद्गलपरिणामोऽप्य है । चक्रादिव्यूहकी तरह यह देवों द्वारा भी दुर्भेद्य होनेके कारण इसका दशवां नाम देवव्यूह है । देवों को आतंक जनक होनेके कारण इनके मन का विघात करने वाला होनेसे इसका ग्यारहवां नाम देवपरिधि है । देवों के लिये क्षोभ का कारण, होने से इसका १२ वां नाम देवप्रतिक्षोभ है । तथा अरुणोदक समुद्र के जल का विकाररूप होने के कारण इसका तेरहवां नाम अरुणोदक समुद्र है । इस प्रकार से ये तेरह सार्थक नाम तमस्काय के कहे गये हैं ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं कि यह तमस्काय किस पदार्थ का परिणाम है—(तमुक्काए णं भंते ! किं पुढविपरिणामे ? आउपरिणामे जीव परिणामे ? पोग्गलपरिणामे ?) हे भदन्त ? यह तमस्काय क्या पृथिवी का परिणाम है ? या जल का परिणाम है ? या जीव का परिणाम है ? या पुद्गल का परिणाम है ?—किसका परिणाम है ? इसके उत्तर में

(१०) अक्रादि व्यूहने लेहवानु काम देवा द्वारा पणु अशक्य डाय छे, ते कारणे तेनुं हसमु नाम “देवव्यूह” छे (११) देवाभा आतंक (लय) ने जनक डोवाने कारणे अने तेमना मनने विघात करनारे डोवाने लीधे तेनुं अगियारसुं नाम “देवपरिधि” छे (१२) देवाभा क्षोभने जनक डोवाने कारणे तेनुं पारसु नाम “देवप्रतिक्षोभ” छे (१३) तथा अरुणोदक समुद्रना जनना विकार रूप डोवाथी तेनु तेरसु नाम “अरुणोदक समुद्र” छे । आ रीते तमस्कायना तेर सार्थक (अर्थ प्रमाणुनां) नाम कइया छे

गौतम स्वामी महावीर प्रभुने पूछे छे के (तमुक्काए णं भंते ! किं पुढविपरिणामे ? आउपरिणामे ? जीवपरिणामे ? पोग्गलपरिणामे ?) हे भदन्त ! आ तमस्काय शुं पृथ्वीकायनु परिणाम छे ? के जननु परिणाम छे ? के जलनु परिणाम छे ? के पुद्गलनु परिणाम छे ? ते केना परिणामरूप छे ?

કૃષ્ણરામિયક્ત્યપ્તા ।

તમસ્કાયસાદૃશ્યાત્ કૃષ્ણરાજિં પ્રરૂપયિતુમાદ—‘કર્ણં મતે । ‘કર્ણરાઈમો’
શર્યાદિ ।

મૂલ્મ-વઢ્ પાં મતે ! કળહરાઈઓ પળ્ળત્તાઓ ? ગોયમા !
અટ્ટ કળહરાઈઓ પળ્ળત્તાઓ કહિ ન મતે ! પ્યાઓ અટ્ટ કળહ
રાઈઓ પળ્ળત્તાઓ ? ગોયમા ! ડર્પિં સળકુમારમાર્હિદાળ કળ્પાળ
હિદિં ઘમલોપ કળ્પે અરિદ્ધ વિમાળપત્થડે—પ્ત્થ ન અઘલાઢ
ગસમ, ચરસસઠાળસઠિયાઓ અટ્ટ કળહરાઈઓ પળ્ળત્તાઓ,
ત જહા—પુરત્થિમેળ દો, પચ્ચત્થિમેળ દો, દાહિળેળ દો, ઉત્તરેળ દો,
પુરત્થિમડ્ઢમતરા કળહરાઈ દાહિળ વાહિર કળહરાઈ પુઢા, દાહિ
ળડ્ઢમતરા કળહરાઈ પચ્ચત્થિમ—વાહિર કળહરાઈ પુઢા, પચ્ચ
ત્થિમડ્ઢમતરા કળહરાઈ ઉત્તર વાહિર કળહરાઈ પુઢા, ઉત્તરમડ
મતરા કળહરાઈ પુરત્થિમવાહિર કળહરાઈ પુઢા, દો પુરત્થિમ—
પચ્ચત્થિમાઓ વાહિરાઓ કળહરાઈઓ છલસાઓ, દો ઉત્તર—
ઉત્પસિ મમયિત હૈ—માત્રી કે પૃથિવી જીય ઓર અગ્નિ જીય વહાં પર
ઉત્પસ નાં દો મકતે હૈ—વ્યોં કિ વહાં પર ડનકા સ્વસ્થાન નહીં હૈ ।
તમસ્કાય કા આકાર હસ પ્રકાર સે હૈ ॥ સૂ.૧ ॥

ધાય છે, કારણ કે ત્યાં તેમની ઉત્પત્તિ સમાવિત છે બાહ્યના પૃથ્વીકાશિક
છવેા અને અગ્નિકાશ છવેા તેમાં ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી, કારણ કે ત્યાં તેમનું
સ્વસ્થાન નથી. તમસ્કાયનો આકાર નીચે પ્રમાણે છે ॥ સૂત્ર ૧ ॥

મદન્ત ! તમસ્કાયે સ્વલુ સર્વેપાણાઃ, ભૂતાઃ, જીવા, સત્ત્વાઃ પૃથિવીકાયિકતયા યાવત્-ત્રસકાયિકતયા ઉપપન્નપૂર્વાઃ પૂર્વમુત્પન્નાઃ ? યાવત્ કરણાત્-જલકાયિક-તયા, વાયુકાયિકતયા, વનસ્પતિકાયિકતયા, ઇતિ સંગ્રાહ્યમ્ । મગવાનાહ-‘ હંતા, ગોયમા । અસઈ અદુવા, અણંતક્ષુત્તો, જો ચેવ જં વાયરપુઢવિકાઙ્યત્તાણ વા, વાયર-અગ્નિકાઙ્યત્તાણ વા ’ હે ગૌતમ ! હન્ત, સત્યમ્ સર્વે પ્રાણાઃ, ભૂતાઃ જીવાઃ, સત્ત્વાઃ, તમસ્કાયે પૃથિવીકાયિકતયા યાવત્-ત્રસકાયિકતયા અસકૃત્ ભૂયોભૂયઃ અથવા અનન્તકૃતઃ અનન્તવારાન્ પૂર્વમુત્પન્નાઃ, કિન્તુ નો ચૈવ નૈવ કથમપિ વાદરપૃથિવીકાયિકતયા, વાદરાગ્નિકાયિકતયા વા ઉત્પન્નાઃ, યતોહિ તમસ્કાયસ્ય અપ્કાયિકતયા તત્ર વાદરા વાયવો વનસ્પતયઃ ત્રસાશ્ચ ઉત્પદ્યન્તે અપ્કાયે તેપામુત્પત્તિસંભવાત્, ઇતરે તુ પૃથિવીજીવા અગ્નિજીવાશ્ચ તત્ર નોત્પન્નમર્હન્તિ તેપાં તત્ર સ્વસ્થાનત્વા માવાત્ ॥ સુ૦ ૨ ॥ તમસ્કાયારકારઃ—

ત્રસકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન હુણ્ હૈં ? યહાં યાવત્ શબ્દ સે (જલકાયિકતયા તેજઃકાયિકતયા, વાયુકાયિકતયા, વનસ્પતિકાયિકતયા ” ઇસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈ । ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈં—(હતા, ગોયમા । અસઈ અદુવા અણંતક્ષુત્તો, જો ચેવ જં વાયરપુઢવિકાઙ્યત્તાણ વા, વાયરઅગ્નિકાઙ્યત્તાણ વા ” હાં ગૌતમ ! સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ, સત્ત્વ, તમસ્કાય મેં પૃથિવીકાયિકરૂપ સે યાવત્ ત્રસકાયિકરૂપ સે વાર ૨ અથવા અનન્તવાર પહિલે ઉત્પન્ન હુણ્ હૈં પરન્તુ વે વહાં કમી મી વાદર પૃથિવીકાયિકરૂપ સે એવં વાદર અગ્નિકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુણ્ હૈં । ક્યોં કિ તમસ્કાય અપ્કાયરૂપ હોને કે કારણ ઉસમેં વાદરવાયુકાય, વનસ્પતિકાય ઓર ત્રસકાય ઉત્પન્ન હોતે હૈં ક્યોં કિ વહાં ઉનકી

તમસ્કાયમા પૂર્વે (પહેલા) પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક, તૈજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને ત્રસકાયિક રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે ખરાં ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—(હતા, ગોયમા ! અસઈ અદુવા અણંતક્ષુત્તો જો ચેવ જં વાયર પુઢવિકાઙ્યત્તાણ વા, વાયર અગ્નિકાઙ્યત્તાણ વા) હા, ગૌતમ ! સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ તમસ્કાયમા પૃથ્વીકાયિકથી લઈને ત્રસકાયિક પર્યાન્તના રૂપે વારવાર અથવા અનંતવાર પહેલા ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે, પણ તેઓ ત્યાં કદી પણ બાદર પૃથ્વીકાયિક રૂપે અને બાદર અગ્નિકાયિકરૂપે ઉત્પન્ન થયા નથી કારણ કે તમસ્કાય અપ્કાય રૂપ હોવાથી તેમાં બાદર વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય ઉત્પન્ન

અરિય ણ કળ્હરાર્હિણ ચ્ઢાભા ઇ વા, સૂરાભા ઇ વા ? ણો ઇણ્ટે
સમટ્ટ । કળ્હરાર્હિઓ ણ ભતે ! કેરિસિયાઓ વચ્છેણ પળ્ણત્તાઓ ?
ગોયમા ! કાલાઓ, જાવ-સ્થિપ્પામેવ ઘીડ્ઢણ્ણા । કળ્હરાર્હિણ
ભતે ! કઢ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ? ગોયમા ! અટ્ટ નામધેજ્જા
પળ્ણત્તા, ત જહા-કળ્હરાર્હિ ઇ વા, મેહરાર્હિ ઇવા, મઘા ઇ વા,
માઘવર્હિ ઇ વા, વાયપલ્લિહા ઇવા, વાયપલ્લિવ્વોભા ઇવા, દેવપ
લ્લિહા ઇવા, દેવપલ્લિવ્વોભા ઇવા । કળ્હરાર્હિઓ ણ ભતે ! કિંપુઢવી
પરિણામાઓ, આડપરિણામાઓ, જીવપરિણામાઓ, પોગલ
પરિણામાઓ ? ગોયમા ! પુઢવીપરિણામાઓ, ણો આડપરિણામાઓ,
જીવપરિણામાઓ વિ, પુગ્ગલપરિણામાઓ વિ । કળ્હરાર્હિસુ ણ
ભતે ! સઘ્ઘે પાળા, મૂયા, જીવા, સત્તા ડવવળ્ણપુઢ્ઘા ? હતા,
ગોયમા ! અસઢ, અદુઘા અણતવ્વુત્તો, ણો વેવ ણ વાયરઆડ
કાઢ્યત્તાપ, વાયરઅગ્ગિણિકાઢ્યત્તાપ વા, વાયરવળસ્સઢકાઢ્ય
ત્તાપ વા ॥સૂ.૦૨॥

હાયા-કવિ સલ્લ મદન્ત ! કુલ્લરાજયઃ મદ્દસાઃ ? ગૌતમ ! અટ્ટ કુલ્લરાજય
મદ્દસા, કુપ્પ સલ્લ મદન્ત ! પસાઃ અટ્ટ કુલ્લરાજય મદ્દસા ? ગૌતમ ! ઉપરિ

કુલ્લરાજિ વસલ્લવ્વના-

(કઢ ણ મેતે) ઇત્પાદિ ।

સૂત્રાથ-વર્હ ણ મેતે ! કળ્હરાર્હિઓ પળ્ણસાઓ) હે મદન્ત ! કુલ્લરા
જિયા વિનની વહો ગર્હિ હે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અટ્ટ કળ્હરાર્હિઓ
પળ્ણસાઓ) કુલ્લરાજિયાં આઠ કર્હિ ગર્હિ હે । (વહિ ણ મેતે ! પયાઓ અટ્ટ
કળ્હરાર્હિઓ પળ્ણસાઓ) હે મદન્ત ! યે આઠ કુલ્લરાજિયાં કર્હિ પર કર્હિ

દુપ્પસલ્લિઓની વહાવના-

કર્હ ણ મેતે ! કળ્હરાર્હિઓ પળ્ણસાઓ " ઇત્પાદિ

સૂત્રાથ-(કર્હ ણ મેતે ! કળ્હરાર્હિઓ પળ્ણસાઓ ? હે મદન્ત ! દુપ્પસલ્લિઓ
કર્હી કર્હી હે ? (ગોયમા ! અટ્ટ કળ્હરાર્હિઓ પળ્ણસાઓ) હે ગૌતમ ! દુપ્પસલ્લિઓ
આઠ કર્હી હે (વહિ ણ મેતે ! પયાઓ અટ્ટ કળ્હરાર્હિઓ પળ્ણસાઓ) હે

दाहिणवाहिराओ कणहराईओ तंसाओ, दो पुरातिथिस-पच्च-
 तिमाओ अविंभतराओ कणहराईओ चउरंसाओ, दो उत्तरदा-
 हिणाओ अविंभतराओ कणहराईओ चउरंसाओ, “पुव्वाऽवरा
 छलंसा, तंसा पुणदाहिणुत्तरा वज्झा॥ अविंभतरचउरंसा सव्वा वि
 य कणहराईओ”॥१॥ कणहराईओ णं भंते ! केवइयाओ आयामेणं
 केवइयाओ विक्खंभेणं, केवइयाओ परिकखेवेणं पण्णत्ताओ ?
 गोयमा ! असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं आयामेणं, संखेज्जाइं जोय-
 णसहस्साइं विक्खंभेणं, असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं परिकखेवेणं
 पण्णत्ताओ ! कणहराईओ णं भंते ! केमहालियाओ पण्णत्ताओ ?
 गोयमा ! अयं णं जंबुदीवे दीवे जाव-अद्धमासं वीइवएज्जा,
 अत्थेगइयं कणहराइं वीइवइज्जा, अत्थेगइयं कणहराइं णो
 वीइवएज्जा, एमहालियाओ णं गोयमा ! कणहराईओ पण्ण-
 त्ताओ । अत्थिणं भंते ! कणहराईसु गेहा इ वा, गेहावणा इ वा ?
 णो इणट्ठे समट्ठे । अत्थिणं भंते ! कणहराईसु गामा इ वा ? ०। णो
 इणट्ठे समट्ठे अत्थि णं भंते ! कणहराईसु उराला वलाहया संसेयंति,
 संमुच्छंति, संवासंति ?। हंता, अत्थि । तं भंते ! किं देवो पकरेइ,
 असुरो पकरेइ, नागो पकरेइ ? । गोयमा ! देवो पकरेइ, णो
 असुरो, णो नागो पकरेइ । अत्थि णं भंते ! कणहराईसु वायरे
 थणियसइ ? जहा उराला तहा । अत्थि णं भंते ! कणहराईसु
 वायरे आउकाए, वायरे अगणिकाए, वायरे वणस्सइकाए ?
 णो इणट्ठे समट्ठे, णण्णत्थ विग्गहगइसमावन्नएणं । अत्थि णं भंते !
 चंदिस-सूरिय-गहमण-नक्खत्त-तारारूवा ? । णो इणट्ठे समट्ठे ।

अभ्यन्तरा कृष्णराजिः उत्तरपाशां कृष्णराजिं स्पृष्ट्वा, उत्तराभ्यन्तरा कृष्णराजिः
 पौरस्त्यपाशां कृष्णराजिं स्पृष्ट्वा, ऽ पौरस्त्यपाशाभ्यां, पाशे कृष्णराजी पठसे, हे
 उत्तर-दक्षिणपाशे कृष्णराजी अभ्ये, हे पौरस्त्य-पाशाभ्यां अभ्यन्तरे कृष्णराजी
 पातरसे, हे उत्तर-दक्षिणे आभ्यन्तरिके कृष्णराजी पातरसे, "पूर्वापरं पश्ये, अस्ते
 पुनर्दक्षिणोत्तरे पाशे, आभ्यन्तरगतम्भाः सर्वा अवि य कृष्णराजः॥१॥ कृष्णराजः
 मदिग्गधिभाग के बाहर की कृष्णराजि का स्पष्ट करती है। पश्चिमदि-
 ग्गभाग के भीतर की जो कृष्णराजि है वह उत्तरदिग्गभाग के बाहर की
 कृष्णराजि का स्पष्ट करती है। और उत्तर दिशा के भीतर की जो
 कृष्णराजि है वह पूर्वदिग्गभाग के बाहर की कृष्णराजि को छूती है।
 (दो पुरस्थिमपञ्चस्थिमाओ बाहिराओ कण्हराईओ छलंमाओ दो उत्तर
 दक्षिणबाहिराओ कण्हराईओ तत्ताओ, दो पुरस्थिम पञ्चस्थिमाओ
 अन्धितराओ कण्हराईओ नजरंमाओ, दो उत्तरदक्षिणाओ अन्धित
 राओ कण्हराईओ नजरंमाओ,

"पुण्याभरा छलंमा, तंमा पुन बाहिरुत्तरा यज्जा।

अन्धितर नजरंमा गच्छा यि य कण्हराईओ " ४३)

पूर्व और पश्चिम के बाहर की जो दो कृष्णराजियाँ हैं वे छह गून्गाली हैं।
 उत्तर और दक्षिण के बाहर की जो दो कृष्णराजियाँ हैं वे तिनूटी हैं।
 पूर्व और पश्चिम के भीतर की जो कृष्णराजियाँ हैं वे भी तिनूटी हैं। तथा
 उत्तर और दक्षिण के भीतर की जो दो कृष्णराजियाँ हैं वे भी तिनूटी
 हैं। इसी विषयको पुण्याभरा 'इत्यादि' गाथा में कहा है कि—पूर्व और पश्चिम

दृष्ट्वा राजि उ ते पश्चिम दिग्भाजनी अदारनी दृष्ट्वा राजिने स्पष्टे उ, पश्चिम
 दिग्भाजनी अदार नी के दृष्ट्वा राजि उ ते उत्तर दिग्भाजनी अदार नी दृष्ट्वा
 बिने स्पष्टे उ अने उत्तर दिग्भाजनी अदारनी के दृष्ट्वा राजि उ ते पूर्व
 दिग्भाज नी अदारनी दृष्ट्वा राजिने स्पष्टे उ (जो पुरस्थिमपञ्चस्थिमाओ बाहिराओ
 कण्हराईओ छलंमाओ दो उत्तरदक्षिणबाहिराओ कण्हराईओ तत्ताओ, दो पुर
 स्थिमपञ्चस्थिमाओ अन्धितराओ कण्हराईओ नजरंमाओ, दो उत्तरदक्षिणाओ
 अन्धितराओ कण्हराईओ नजरंमाओ, "पुण्याभरा छलंमा, तंमा पुन बाहिरु
 त्तरा यज्जा। अन्धितर नजरंमा गच्छा यि य कण्हराईओ " ४३) पूर्वा अने
 पश्चिमा अदार नी के दो दृष्ट्वा राजिओ उ ते १२ अंजुवाणी उ, उत्तर अने
 दक्षिणा अदार नी के दो दृष्ट्वा राजिओ उ ते १२ अंजुवाणी उ, पूर्व अने
 पश्चिमा अदारनी के दृष्ट्वा राजिओ उ ते १२ अंजुवाणी उ, तथा उत्तर
 अने दक्षिण दिशाओं अदारनी के दृष्ट्वा राजिओ उ ते १२ अंजुवाणी उ

સનત્કુમાર-માહેન્દ્રયોઃ કલ્પયોઃ, અગ્રો બ્રહ્મલોકે કલ્પે સ્વલુ રિષ્ટે વિમાનપ્રસ્તટે અત્ર
અક્ષવાટકસમચતુરસ્રસંસ્થાનસંસ્થિતા અદૃ કૃષ્ણરાજયઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તદ્વથા-પૌરસ્ત્યે દ્વે,
પાશ્ચાત્યે દ્વે, દક્ષિણે દ્વે, ઉત્તરે દ્વે, પૌરસ્ત્યાભ્યન્તરા કૃષ્ણરાજિઃ દક્ષિણવાહ્યાં કૃષ્ણ-
રાજિ સ્પૃષ્ટા, દક્ષિણાભ્યન્તરા કૃષ્ણરાજિઃ પશ્ચિમવાહ્યાં કૃષ્ણરાજિ સ્પૃષ્ટા, પાશ્ચાત્યા-

ર્ગઈ હૈં ? અર્થાત્ ચે કૃષ્ણરાજિયાં કહાં પર હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(ઉર્ષિ સળંકુમારમાહિંદાણં કપ્પાણં, હિંદિં બંમલોષ કપ્પે અરિષ્ટવિમા-
ણપથ્થદે, एत्थ णं अक्खाडगसमचउरंससंठाणसंठियाओ अदृ कण्ह-
राईओ पण्णत्ताओ) ચે આઠ કૃષ્ણરાજિયાં ઉપર મેં સનત્કુમાર,
માહેન્દ્રકલ્પ મેં ઔર નીચે મેં બ્રહ્મલોકકલ્પ મેં અરિષ્ટવિમાન કે પાથડે
મેં હૈં । ઇનકા આકાર સમચતુરસ્ર-ચૌકોર-અઘાડે કે સમાન હૈં । (તં
જહા) વે ઇસ પ્રકાર સે હૈં-(પુરત્થિમેણં દો, પચ્ચત્થિમેણં દો, દાહિણેણં
દો, ઉત્તરેણં દો, પુરત્થિમડબ્બન્તરા કણ્હરાઈ દાહિણ-બાહિરં કણ્હરાઈ
પુટ્ટા, પચ્ચત્થિમડબ્બન્તરા કણ્હરાઈ ઉત્તરબાહિરં કણ્હરાઈ પુટ્ટા, ઉત્તરમડ-
બ્બન્તરા કણ્હરાઈ પુરત્થિમબાહિરં કણ્હરાઈ પુટ્ટા) દો કૃષ્ણરાજિયાં પૂર્વ-
દિશા મેં, દો કૃષ્ણરાજિયાં પશ્ચિમદિશા મેં, દો કૃષ્ણરાજિયાં દક્ષિણદિશા
મેં, ઔર દો કૃષ્ણરાજિયાં ઉત્તર દિશા મેં હૈં । ઇનમેં જો પૂર્વદિગ્ભાગ કે
મીતર કી કૃષ્ણરાજિ હૈ વહ દક્ષિણદિગ્ભાગ કે બાહિર કી કૃષ્ણરાજિ
કો છૂતી હૈ । દક્ષિણદિગ્ભાગ કે મીતર કી જો કૃષ્ણરાજિ હૈ, વહ પશ્ચિ-

મહન્ત ! તે આઠ કૃષ્ણરાજિઓ ક્યાં આવેલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(ઉર્ષિ સળંકુમારમાહિંદાણં કપ્પાણં, હિંદિં બંમલોષ કપ્પે અરિષ્ટવિમાણપથ્થદે,
एत्थ णं अक्खाडग समचउरंससंठाणसंठियाओ अदृ कण्हराईओ पण्णत्ताओ)
તે આઠ કૃષ્ણરાજિઓ ઉપરની બાબુઓ સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર દેવલોકમાં
અને નીચે બ્રહ્મલોક કલ્પના અરિષ્ટ વિમાનના પાથડામાં (વિમાન પ્રસ્તટમાં)
તેનો આકાર સમચતુરસ્ર-ચતુષ્કોણ અખાડાના જેવો છે. (તં જહા) તે આ
પ્રમાણે આવેલી છે-(પુરત્થિમેણં દો, પચ્ચત્થિમેણં દો, વાહિણેણં દો, ઉત્તરેણં દો)
જે કૃષ્ણરાજિઓ પૂર્વ દિશામાં, જે કૃષ્ણરાજિઓ પશ્ચિમ દિશામાં, જે કૃષ્ણ-
રાજિઓ દક્ષિણ દિશામાં અને જે કૃષ્ણરાજિઓ ઉત્તર દિશામાં છે (પુરત્થિમડ-
બ્બન્તરા કણ્હરાઈ દાહિણ-બાહિરં કણ્હરાઈ પુટ્ટા, પચ્ચત્થિમડબ્બન્તરા કણ્હરાઈ
ઉત્તરબાહિરં કણ્હરાઈ પુટ્ટા, ઉત્તરમડબ્બન્તરા કણ્હરાઈ પુરત્થિમબાહિરં કણ્હરાઈ
પુટ્ટા) તેમાંની જે પૂર્વ દિગ્ભાગની અંદરની કૃષ્ણરાજિ છે, તે દક્ષિણ
દિગ્ભાગની બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે છે, દક્ષિણ દિગ્ભાગની અંદરની જે

प्रमायाम्, एको धूमप्रमायाम्, एकस्तमायां भवति ७, अथवा एको रत्नप्रमायाम्
 एकः शर्कराप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्, एको धूमप्रमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां
 भवति ८। अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्
 एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ९। अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एकः
 शर्कराप्रमायाम् एको धूमप्रमायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति
 १०। अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्,
 एको धूमप्रमायाम्, एकस्तमायां भवति ११, अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एको
 बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्, एको धूमप्रमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां
 भवति १२। अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कप्र
 मायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १३। अथवा एको
 रत्नप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्, एको धूमप्रमायाम्, एकस्तमायाम्,
 एकोऽधःसप्तम्यां भवति १४। अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्, यावत्
 एकोऽधःसप्तम्यां भवति १५। अथवा एकः शर्कराप्रमायां भवति एको बालुकाप्रमायां
 यावत् एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १६। अथवा एकः शर्कराप्रमायां यावत्
 एकः पङ्कप्रमायाम्, एको धूमप्रमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १७। अथवा
 एकः शर्कराप्रमायां यावत् एकः पङ्कप्रमायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां
 भवति १८। अथवा एकः शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्, एको धूम
 प्रमायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १९। अथवा एकः शर्करा
 प्रमायाम्, एकः पङ्कप्रमायाम्, यावत् एकोऽधः सप्तम्यां भवति २०। अथवा
 एको बालुकाप्रमायां यावत् एकोऽधः सप्तम्यां भवति २१ ॥ सू० ४ ॥

टीका—अथ पञ्चानां नैरयिकाणां गत्यन्तरान्निस्सरस्य नैरयिकप्रवेशने द्वय
 पृथग्विह—चतुःशतमद्वात् प्रतिपादयितुमाह—‘पच भंते’ इत्यादि। ‘पंच भंते’।
 नेरइया नेरइयप्यवेक्षणं परितमाणा किं रमण्यमाह शब्दाः? पुराणा? गात्रेया?

टीकार्थ—पांच नैरयिकों के गत्यन्तर से निकल करके नैरयिक में
 प्रवेशन में ४६२ भग होते हैं—उन्हीं भगों की प्रतिपादन करने के लिये
 सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है—इसमें गात्रेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है—

टीका—‘पच भंते! नेरइया’ इत्यादि—

अन्त्य अनिर्वाची नीतिनीति नारकप्रतिभा प्रवेश करती पात्र नारकोना
 ४६२ भांजाओ (चिह्न) थाय ॥ सूत्रकार आ सूत्रों में भांजाओ
 नीति प्रभावे निपादन करे—

आ निषेधे अनुवर्त्तनी अत्रिय अनुभावे भदादीर प्रभुने पूछे ॥ ३—

(पच भंते! नेरइया नेरइयप्यवेक्षणं परितमाणा किं रमण्यमाह शब्दाः?)

खलु भदन्त ! कियत्यः आयामेन ? कियत्यो विष्कम्भेण ? कियत्यः परिक्षेपेण ? प्रज्ञप्ता ? गौतम ! असंख्येयानि योजनसहस्राणि आयामेन, संख्येयानि योजनसहस्राणि विष्कम्भेण, असंख्येयानि योजनसहस्राणि परिक्षेपेण प्रज्ञप्ताः । कृष्णराजयः खलु भदन्त ! कियन्महालयाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अयं खलु जम्बूद्वीपो द्वीपः, यामत्-अर्धमासं व्यतिव्रजेत् अस्त्येककां कृष्णराजिं व्यतिव्रजेत् अस्त्येककां कृष्ण-

की कृष्णराजियां छह स्रू टवाली हैं । दक्षिण और उत्तर की बाहिर की कृष्णराजियां तिखूं टी हैं । और सब अभ्यन्तर की कृष्णराजियां चौरस हैं । (कण्हराईओ णं भंते ! केवइयं आयामेणं, केवइयं विक्खंभेणं केवइयं परिक्खेवेणं पणत्ताओ) हे भदन्त ! इन कृष्णराजियोंका आयाम कितना है ? विस्तार कितना है ? और इनका परिक्षेप, कितना है ? (गोयमा) हे गौतम ! (असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं आयामेणं संखेज्जाइं जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं परिक्खेवेणं पणत्ताओ) इन कृष्णराजियों का आयाम (लंबापन) असंख्यात हजार योजन का है । विष्कम्भ (चौड़ाई) संख्यात हजार योजन का है । तथा परिक्षेप इनका असंख्यात हजार योजन का है । (कण्हराईओ णं भंते ! के महालियाओ पणत्ताओ) हे भदन्त ! ये कृष्णराजियां कितनी मोटी कही गई हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (अयं णं जंजुद्वीवे दोवे जाव अद्धमासं

એ જ વાતને “ પુવ્વાડ્વરા ” ઇત્યાદિ ગાથા દ્વારા પ્રકટ કરી છે. ગાથાનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે—

પૂર્વ અને પશ્ચિમની કૃષ્ણરાજિઓ છ ખૂણીઆ વાળી છે, દક્ષિણ અને ઉત્તરની બહારની કૃષ્ણરાજિઓ ત્રિકોણીઆ છે, અને અંદરની બધી કૃષ્ણરાજિઓ ચોરસ છે. (કણ્ઠરાઈઓ ણ મંતે ! કેવઇય આયામેણ, કેવઇય વિક્ખંભેણ, કેવઇયં પરિક્ખેવેણ પણત્તા ?) હે ભદન્ત ! તે કૃષ્ણરાજિઓ લંબાઈ કેટલી છે ? પહોળાઈ કેટલી છે ? અને તેમનો પરિક્ષેપ (પરિધિ) કેટલો છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં આયામેણ, સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્ખંભેણ, અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ખેવેણ પણત્તાઓ) તે કૃષ્ણરાજિઓની લંબાઈ અસંખ્યાત હજાર યોજન પ્રમાણ છે, તેમની પહોળાઈ સંખ્યાત હજાર યોજન પ્રમાણ છે અને તેમનો પરિક્ષેપ અસંખ્યાત હજાર પ્રમાણ છે.

(કણ્ઠરાઈઓ ણ મંતે ! કે મહાલિયાઓ પણત્તાઓ ?) હે ભદન્ત ! તે કૃષ્ણરાજિઓ કેવડી મોટી કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અયં ણં

રામિ નો અતિશયજેત્ । ઇન્દ્રમાહાલયાઃ સ્વલ્પ ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજયઃ પ્રવ્રજ્ઞાઃ, । સન્તિ
સ્વલ્પ મદન્ત । કૃષ્ણરાજિયુ ગેહા ઇતિ વા, ગેહાપના ઇતિ વા ? નાયમર્થઃ સમર્થ ।
સન્તિ સ્વલ્પ મદન્ત । કૃષ્ણરાજિયુ ગ્રામા ઇતિ વા, યાવત્-સન્નિવેશા ઇતિ વા ? નાયમર્થઃ
સમર્થઃ । અસ્તિ સ્વલ્પ મદન્ત । કૃષ્ણરાજિયુ ઉદારા મલાહકાઃ સંસ્થિયન્તિ, સમ્

ધીર્ધવપજ્ઞા અત્યેગદ્વ્ય કળ્હરાઈ ધીર્ધવપજ્ઞા, અત્યેગદ્વ્ય કળ્હરાઈ ગો
ધીર્ધવપજ્ઞા એમહાલિયાઓ ન ગોયમા કળ્હરાઈઓ પળ્ણસાઓ) જે
ગૌતમ ! ત્રીન પુટકી વજાને મેં જિતના સમય લગતા જે ઉતને સમય મેં
કોઈ મહદ્વિક આદિ વિશેષણોં ચાલા દેવ હસ સમસ્ત જબૂદીપના
હક્કીસ ૨૧ વાર ચક્કર લગા આવે ઔર વહ હસી તરહ સે નિરન્તર-
પન્નહ દિન તક ચલતા રહે-તથા કહીં સમય જે કિ વહ દેવ કિસી એક
કૃષ્ણરાજિ કે પાસ તક પહુચ સકે ઔર કિસી એક કૃષ્ણરાજિ કે પાસ
તક નહીં પહુચ સકે । જે ગૌતમ ! હતની વિશાલ પે કૃષ્ણરાજિયાં હૈં ।
(અતિ ન મંતે ! કળ્હરાઈસુ ગેહાઈ વા ગેહાવનાઈ વા) જે-મદન્ત !
કૃષ્ણરાજિયોં કે મીતર ગૃહ ઔર ગૃહહ-ગૃહ બાજાર હૈં કયા ? ઉત્તર-
(ગોયમા) જે ગૌતમ ! (ગો હળદે સમદે) વહ અથ સમર્થ નહીં જે અર્થાત્
હન કૃષ્ણરાજિયોં મેં ઘર ઔર ઘર બાજાર પિલકુલ નહીં હૈં । (અતિ ન
મંતે ! કળ્હરાઈસુ ગામાઈ વા ગામ સંનિવેસાઈ વા) જે મદન્ત ! તો કયા
હન કૃષ્ણરાજિયોં મેં ગ્રામ યાવત્ સન્નિવેશ હૈં ? (ગો હળદે સમદે) જે

જબુદીવે શીવે જામ મદ્દમાસં ધીર્ધવપજ્ઞા અત્યેગદ્વ્ય કળ્હરાઈ ધીર્ધવપજ્ઞા, અત્યે-
ગદ્વ્ય કળ્હરાઈ ગો ધીર્ધવપજ્ઞા-એમહાલિયાઓ ન ગોયમા । કળ્હરાઈઓ પળ્ણસાઓ)
જે ગૌતમ ! ત્રણ અપટી વગાહતા એટલો સમય લાગે છે એટલા સમયમાં કોઈ
મહદ્વિક આદિ વિશેષણોંવાળો દેવ આ સમસ્ત જબૂદીપની ૨૧ વાર પ્રદક્ષિણા
કરવાને બાધે છે સમય છે તે દેવ એટલી જ શીખરતિથી નિરન્તર ૧૫ દિવસ
આવ્યા કરે, તો તે કહાવ કેઈ એક કૃષ્ણરાજની પાસે પહોંચી શકે છે અને
કેઈ એક કૃષ્ણરાજની પાસે પણ પહોંચી શકતો નથી । જે ગૌતમ ! તે કૃષ્ણ-
રાજો એટલી બધી વિશાળ છે । (અતિ ન મંતે ! કળ્હરાઈસુ ગેહાઈ વા
ગેહાવનાઈ વા) જે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમાં બધે છે ? હાટ છે ? (ગોયમા !)
જે ગૌતમ ! (ગો હળદે સમદે) તે કૃષ્ણરાજિઓમાં ઘર પણ નથી અને
હાટ પણ નથી ।

(અતિ ન મંતે ! કળ્હરાઈસુ ગામાઈ વા જામ સંનિવેસાઈ વા ?) જે મદન્ત !
તો શુ તેમાં જામ આદિ સન્નિવેશ પર્વન્તનાં સ્થાનો છે અર્થ ?

(ગો હળદે સમદે) જે ગૌતમ ! એનું કેઈ પણ સ્થાન તેમાં કેવું

ઞંતિ, સંવર્ષન્તિ ? હન્ત, અસ્તિ । તત્ સ્વલુ ભદન્ત ? કિં દેવઃ પ્રકરોતિ, અસુરઃ પ્રકરોતિ, નાગઃ પ્રકરોતિ ? ગૌતમ । દેવઃ પ્રકરોતિ, નો અસુરઃ, નો નાગઃ પ્રકરોતિ । અસ્તિ સ્વલુ ભદન્ત । કૃષ્ણરાજિપુ વાદરઃ સ્તનિતશબ્દઃ, યથા ઉદારાસ્તથા, ।

ગૌતમ । યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ-હન કૃષ્ણરાજિયોં મેં ન ગ્રામ હૈ, ન નિગમ હૈ, ન મહંથ હૈ, ન કર્વટ હૈ, ન પત્તન હૈ, ન દ્રોણમુખ હૈ, ન આશ્રમ હૈ, ન સન્નિવેશ હૈ । (અત્થિ ણં મંતે ! કળહરાઈસુ ણં ઝરાલા વલાહયા સંસેયંતિ, સંમુચ્છંતિ, સંવાસંતિ) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં કયા ઉદાર-વિશાલ-મેઘ સંસ્વેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ ? પરસ્પર કે સંઘટન સે કયા વે સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ ? વૃષ્ટિ કરતે હૈ ? (હંતા અત્થિ) હાં ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં વડે ૨ મેઘ સંસ્વેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ, સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ ઓર વૃષ્ટિ કરતે હૈ । (તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં સંસ્વેદન સંમૂર્ચ્છન ઓર સંવર્ષણ કયા દેવ કરતા હૈ ? યા અસુર કરતા હૈ ? નાગ કરતા હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (દેવો પકરેહ) દેવ હી કરતા હૈ (જો અસુરો પકરેહ જો નાગો પકરેહ) અસુર નહીં કરતા હૈ ઓર ન નાગ હી કરતા હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિં કૃષ્ણરાજિયોં મેં મેઘોં કા સંસ્વેદન આદિકાર્ય દેવ કરતા હૈ અસુર નાગ નહીં કરતે હૈ કયોં કિ અસુર નાગ કા વહાં ગમન હી નહીં હોતા હૈ ।

નથી ત્યા ગામ પણ નથી, નિગમ પણ નથી, મહંથ પણ નથી, કર્વટ પણ નથી, પત્તન પણ નથી, દ્રોણમુખ પણ નથી, આશ્રમ પણ નથી અને સન્નિવેશ પણ નથી, (અત્થિ ણ મંતે ! કળહરાઈસુ ણં ઝરાલા વલાહયા સંસેયંતિ, સંમુચ્છંતિ, સંવાસંતિ ?) હે ભદન્ત ! શું કૃષ્ણરાજિઓમાં વિશાળ મેઘોનું સંસ્વેદન થાય છે ખરું ? શું તેઓ ત્યાં પરસ્પરના સંયોગથી સંમૂર્ચ્છિત (એકત્રિત) થાય છે ? શું તેઓ ત્યાં વરસે છે ? (હંતા, અત્થિ) હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિઓમાં વિશાળ મેઘોનું સંસ્વેદન થાય છે, તેઓ ત્યાં સંમૂર્ચ્છિત થાય છે અને વૃષ્ટિ પડે છે । (તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમાં સંસ્વેદન, સંમૂર્ચ્છન અને વર્ષણ કોણ કરે છે ? શું દેવ કરે છે ? શું અસુરકુમાર કરે છે ? શું નાગકુમાર કરે છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (દેવો પકરેહ) દેવ જ કરે છે, (જો અસુરો પકરેહ, જો નાગો પકરેહ) અસુરકુમાર કરતા નથી અને નાગકુમાર પણ કરતા નથી, કારણ કે અસુરકુમાર અને નાગકુમારનું ત્યાં ગમન જ થતું નથી,

અસ્તિ સ્વલ્પ મદન્ત ! કૃષ્ણરાગિણિ બાદરોઽપ્કાયઃ, બાદરોઽગ્નિકાયઃ, બાદરોઽન-
સ્પતિકાયઃ ? નાયમર્થઃ સમયઃ, નાયમ્ વિગ્રહગતિસમાપન્નકેન । સન્તિ સ્વલ્પ
મદન્ત ! ચન્દ્ર-સૂર્ય-ગ્રહગણ-નક્ષત્ર-તારારૂપાઃ ? નાયમર્થઃ સમયઃ । અસ્તિ સ્વલ્પ
કૃષ્ણરાગિણિ ચન્દ્રામા ઇતિ વા, સૂર્યામા ઇતિ વા, ? નાયમર્થઃ સમયઃ । કૃષ્ણરાગિણિ

(અત્થિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે યણિયસેદે) હે મદન્ત ! કૃષ્ણરા-
ગિણિયોં મેં કયા બનગર્જનાત્મક બાદર સ્તનિતશબ્દ હોતા હૈ ? ઉ (જહા-
વરાલા તહા) હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર સે સવાર મેધ કહે ગયે હૈ-ઉસી
પ્રકાર સે જાનના ચાહિયે । (અત્થિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે બાદ
કાંવ વાયરે બગણિકાવ, વાયરે વણસ્સહકાવ ?) હે મદન્ત !-કૃષ્ણરા-
ગિણિયોં મેં કયા બાદર જલકાય હૈ ? બાદર અગ્નિકાય હૈ ? બાદર બનસ્પતિ
કાય હૈ ? (જો ઇણદે સમઢે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ, પર ત્યાં
(જણત્થ વિગ્રહગતિસમાપન્નકેણ) વિગ્રહગતિસમાપન્નક યે જીવ ત્યાં
પર હૈ । (અત્થિ ણં મંતે અદિમ-સુરિય-ગ્રહગણ-નક્ષત્ર-તારારૂપા) હે
મદન્ત ! કૃષ્ણરાગિણિયોં મેં ચન્દ્રમા, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર-ઔર તારારૂપ
હૈ કયા ? (જો ઇણદે સમઢે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ-
(અત્થિ ણ કળ્હરાઈણ ચંદ્રામાહ વા, સૂર્યામાહ વા ?) હે મદન્ત !
કૃષ્ણરાગિણિયોં મેં કયા ચંદ્રમા કી કાન્તિ હૈ ? સૂર્ય કી કાન્તિ હૈ ? (જો

(અત્થિ ણ મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે યણિય સરે ?) હે મદન્ત ! કૃષ્ણ
રાગિણિયોં મેં શુ મેધાના ગર્જન રૂપ બાદર સ્તનિત શબ્દો વાચ છે અર્થ ?
(જહા વરાલા તહા) હે ગૌતમ ! વિશાળ મેધાના વિષયમા કહ્યા પ્રમાણે જ
આ વિષયમાં થવું સમજવું (અત્થિ ણ મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે બાદકાય,
વાયરે બગણિકાવ, વાયરે વણસ્સહકાવ ?) હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાગિણિયોં મેં જ શુ
બાદર અપ્કાય, બાદર અગ્નિકાય અને બાદર બનસ્પતિકાય છે ?

(જો ઇણદે સમઢે) હે ગૌતમ ! ત્યાં તે કંઈ થવું સંભવી શકતું
નથી. (જણત્થ વિગ્રહગતિસમાપન્નકેણ) થવું ત્યાં વિગ્રહગતિપ્રાપ્ત તે છવો ઢોલ છે.

(અત્થિ ણ મંતે ! અદિમ, સુરિય, ગ્રહગણનક્ષત્ર, તારારૂપા) હે મદન્ત !
કૃષ્ણરાગિણિયોં મેં શુ ચન્દ્રમા, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્રો અને તારાઓ ઢોલ છે ?

(જો ઇણદે સમઢે) હે ગૌતમ ! તેમાં ચન્દ્રમા આદિ ન્યેતિયિયે રેવો
હોતા નથી

(અત્થિ ણ મંતે ! કળ્હરાઈણ ચંદ્રામાહ વા, સૂર્યામાહ વા ?) હે મદન્ત !
કૃષ્ણરાગિણિયોં મેં શુ ચન્દ્રનો પ્રકાશ ઢોલ છે ? સૂર્યનો પ્રકાશ ઢોલ છે ?

સહુ ભદન્ત ! કીદૃશ્યો વર્ણેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! કૃષ્ણાઃ, યાવત્-ક્ષિપ્રમેવ વ્યતિ-
વ્રજેત્, કૃષ્ણરાજીનાં સહુ ભદન્ત ! કતિ નામધેયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અદ્વ નામ-
ધેયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તથા-કૃષ્ણરાજિરિતિ વા, મેઘરાજિરિતિ વા, મઘા ઇતિ વા,
માઘવતી ઇતિ વા, વાતપરિધા ઇતિ વા, વાતપરિક્ષોભા ઇતિ વા, દેવપરિધા ઇતિ
વા, દેવપરિક્ષોભા ઇતિ વા । કૃષ્ણરાજયઃ સહુ ભદન્ત ! કિં પૃથિવીપરિણામાઃ,

ઈણદ્વે સમદ્વે) હે ગૌતમ ! યદ્ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (કળ્હરાઈઓ ણં
મંતે । કેરિસિયાઓ વન્નેણં પળ્ણત્તાઓ) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં કા
વર્ણ કૈસા હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (કાલાઓ જાવ સિપ્પામેવ વીઈ-
વણ્ણા) યે કૃષ્ણરાજિયાં કાલી હૈં । યાવત્ (તમસ્કાય કી તરહ ભયં-
કર હોને કે કારણ ઇન્હેં દેવ ભી ઘહુત હી શીઘ્રતા સે ડલ્લંધ જાતા હૈ
(કળ્હરાઈણં મંતે ! કહ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં
કે કિતને નામ કહે ગયે હૈં । (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અદ્વ નામધેજ્જા
પળ્ણત્તા) આઠ નામ કહે ગયે હૈં । (તં જહા) વે યે હૈં (કળ્હરાઈહ વા,
મેહરાઈ હ વા, મઘા હ વા, માઘવર્દ હ વા, વાયફલિયા હ વા, વાયપલિ-
ક્ષોભા હ વા, દેવફલિયા હ વા, દેવપલિક્ષોભા હ વા) કૃષ્ણરાજિ ૧,
મેઘરાજિ ૨, મઘા ૩ માઘવતી ૪, વાતપરિધા ૫, વાતપરિક્ષોભા ૬,
દેવપરિધા ૭ ઓર દેવપરિક્ષોભા ૮ । (કળ્હરાઈઓણં મંતે ! કિં

(ણો ઇણદ્વે સમદ્વે) હે ગૌતમ ! તેમાં ચન્દ્ર કે સૂર્યનો પ્રકાશ
સંભવી શકતો નથી.

(કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કેરિસિયાઓ વન્નેણં પળ્ણત્તાઓ ?) હે ભદન્ત !
કૃષ્ણરાજિઓનો વણું કેવો હોય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (કાલાઓ જાવ સિપ્પામેવ વીઈવણ્ણા) તે
કૃષ્ણરાજિઓ કાળી હોય છે. અહીં તમસ્કાયના વણુંના જેવું જ સમસ્ત વણુંન
સમજવું. તે કૃષ્ણરાજિઓનો વણું તમસ્કાયના જેવો ભયંકર હોવાથી દેવ
પણુ ઘણી શીઘ્રતાથી તેમને પાર કરીને બહાર નીકળી જાય છે.

(કળ્હરાઈ ણ મંતે ! કહ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણ-
રાજિઓનાં કેટલાં નામ કહ્યાં છે ?

(ગોયમા ! અદ્વ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા-તં જહા) હે ગૌતમ ! તેમના નીચે
અમાણે આઠ નામ કહ્યાં છે-(કળ્હરાઈહ વા, મેહરાઈહ વા, મઘાહ વા, માઘવ-
ર્દહ વા, વાયફલિક્ષોભાહ વા, દેવફલિયાહ વા, દેવપલિક્ષોભાહ વા) (૧)
કૃષ્ણરાજિ, (૨) મેઘરાજિ, (૩) મઘા, (૪) માઘવતી, વાતપરિધા, (૬) વાત-
પરિક્ષોભા (૭) દેવપરિધા અને (૮) દેવપરિક્ષોભા.

अप्परिणामाः, जीवपरिणामाः, पुद्गलपरिणामाः ? गौतम ! पृथिवीपरिणामाः, तो
अप्परिणामाः, जीवपरिणामा अपि, पुद्गलपरिणामा अपि । कृष्णरानिपु-
भवन्त । सर्वे प्राणाः, भूता, बीजाः, सत्त्वा उपपन्नपूर्वा ? इन्त गौतम ! असकृद्,
अथवा अनन्तकृत्वः, नो येव पादराशिकाधिकतया, पादराशिकाधिकतया वा,
पादरसनस्पृशिकाधिकतया वा ॥ सू० २ ॥

पुद्गलपरिणामाओ, आउपरिणामाओ, जीवपरिणामाओ, योगलपरि-
णामाओ) हे भदन्त ! कृष्णराजियां, क्या पृथिवी के परिणामरूप हैं ?
या अप्रकाय के परिणामरूप हैं ? या जीव के परिणामरूप हैं ?
या पुद्गल के परिणामरूप हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (पुद्गलपरि-
णामाओ) ये कृष्णराजियां पृथिवी के परिणामरूप हैं । (जो
आउपरिणामाओ) अप्रकाय के परिणामरूप नहीं हैं । (जीव परिणा-
माओ यि, पुद्गलपरिणामाओ यि) जीव के परिणाम रूप भी ये कृष्ण
राजियां हैं और पुद्गल के परिणामरूप भी हैं । (कण्हराईसु णं भंते ।
सत्त्वे प्राणा, भूया, जीवा, सत्त्वा उचयणगापुब्बा) हे भदन्त ! कृष्णराजि-
यो में समस्त प्राण, समस्त भूम, समस्त जीव, समस्त सत्त्व क्या
पहिले उत्पन्न होयुके हैं ? (इत्ता, गोयमा ! असइं अबुवा अणंतवसुत्तो,
णो येव णं वायर भाउकाइयत्ताए वायर अगणिकाइयत्ताए वा वायर
यणस्सइकाइयत्ताए वा) हां गौतम ! समस्तप्राणादि जीव अनेक बार

(कण्हराईसो ण भंते ! किं पुद्गलपरिणामाओ, आउपरिणामाओ, जीव
परिणामाओ, योगलपरिणामाओ ?) हे भदन्त ! शु कृष्णराजियो, पृथ्वीना
परिणाम इयं उ ? हे अप्रकायना परिणाम इयं उ ? हे लवना परिणाम इयं
उ ? हे पुद्गलना परिणाम इयं उ ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (पुद्गलपरिणामाओ) ते कृष्णराजियो, पृथ्वीना
परिणाम इयं उ, (जो आउपरिणामाओ) अप्रकायना परिणाम इयं नथी ।
(जीव परिणामाओ यि, पुद्गलपरिणामाओ यि) ते कृष्णराजियो लवना
परिणाम इयं पण उ अने पुद्गलना परिणाम इयं पण उ

(कण्हराईसु ण भंते ! सत्त्वे प्राणा, भूया, जीवा, सत्त्वा उचयणगापुब्बा ?)
हे भदन्त ! कृष्णराजियोभां समस्त प्राण, समस्त भूत, समस्त लव अने
समस्त सत्त्व शु पहिले उत्पन्न यथं सुकथां उ ?

(इत्ता, गोयमा ! असइं, अबुवा अणंतवसुत्तो, जो येव णं वायर भाउ
काइयत्ताए वायर अगणिकाइयत्ताए वा, वायर वणस्सइकाइयत्ताए वा) हां,
गौतम ! समस्त प्राणादि लव अनेलवार् अथवा अनंतवार् त्यां उत्पन्न
यथं सुकथां उ अन्तु तेजो त्यां पादर अत्राधिक इये उत्पन्न यथा नृपी,

ટીકા—‘કહિ ણં મંતે કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત! કતિ કિયત્યઃ કતિસંખ્યકાઃ સ્વલુ કૃષ્ણરાજયઃ કૃષ્ણવર્ણપુદ્ગલરેલાઃ પ્રજ્ઞતા ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ ’ હે ગૌતમ ! અદ્ધ કૃષ્ણરાજયઃ પ્રજ્ઞતા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ —‘કહિ ણં મંતે ! ઇયાઓ અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ ? હે ભદન્ત ! કુત્ર કસ્મિન્ પ્રદેશે ઇતાઃ ઉપરિવર્ણિતાઃ અદ્ધ કૃષ્ણરાજયઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! ઉર્પિ સળંકુમાર-માહિંદાણં કપ્પાણં ’ હે ગૌતમ ! સનત્કુમાર-માહેન્દ્રયોઃ કલ્પયોઃ

અથવા અનન્તવાર વહાં ઉત્પન્ન હો ચુકે હૈં । પર વે વહાં બાદર અપ્પકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુણ હૈં, ન બાદર અગ્નિકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન હુણ હૈં ન બાદર વનસ્પતિકાયિકરૂપ સે હી ઉત્પન્ન હુણ હૈં ।

ટીકાર્થ—તમસ્કાય કે સમાન હોને સે અબ કૃષ્ણરાજિયોં કી પ્રરૂપણો સૂત્રકાર કર રહે હૈં । સમ્મે ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પ્રશ્ન કિયા હૈં કિ (કહિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયાં કિતની કહી ગઈ હૈં । કૃષ્ણવર્ણવાલે પુદ્ગલોં કી રેલાઓં કા નામ કૃષ્ણરાજિયાં હૈં । સો યે કિતની હૈં ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને ડનસે એસા કહા (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ) કૃષ્ણરાજિયાં આઠ કહી ગઈ હૈં । અબ ગૌતમ પ્રભુ સે એસા પૂછ રહે હૈં કિ (કહિ ણં મંતે ! ઇયાઓ અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ) હે ભદન્ત ! યે પૂર્વવર્ણિત આઠ કૃષ્ણરાજિયાં કિસ પ્રદેશ મેં કહી ગઈ હૈં ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ડનસે કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ઉર્પિ સળંકુમારમાહિંદાણં કપ્પા-

બાદર અગ્નિકાય રૂપે પણ ઉત્પન્ન થયા નથી અને બાદર વનસ્પતિકાય રૂપે પણ ઉત્પન્ન થયા નથી.

ટીકાર્થ—કૃષ્ણરાજિઓ પણ તમસ્કાયના જેવી હોય છે. તે કારણે સૂત્રકાર હવે તેમનું નિરૂપણ કરે છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (કહિ ણ મંતે ! કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓ કેટલી કહી છે ! (કૃષ્ણ વર્ણવાળા પુદ્ગલોની રેખાઓને કૃષ્ણરાજિઓ કહે છે.)

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—(ગોયમા ! અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ) હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિ આઠ કહી છે તે કૃષ્ણરાજિઓનું સ્થાન બણવાને માટે ગૌતમ સ્વામી આ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછે છે—(કહિ ણ મંતે ! ઇયાઓ અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ ?) હે ભદન્ત ! તે આઠ કૃષ્ણરાજિઓ કયા પ્રદેશમાં આવેલી છે ?

उपरि 'दिष्टिं वनलोप कथ्ये रिद्धिनिमाणपथ्यथे' अथः अथस्याम् ब्रह्मलोके कथ्ये
 अतिष्ठे अरिष्टनामके निमानपस्त्यथे 'एतथ नं अथस्याम् ब्रह्मलोके कथ्ये
 अथ कथ्ये (हो) पण्यसाओ' अथ स्यात् सारकुमार-माह द्रव्यपथोः उपरिष्टात्
 ब्रह्मलोपकथ्यस्य अथस्याम् अरिष्टनामकनिमानपस्त्यथे, अथारात्तु नमगत्तुरस्यतस्थान
 तस्थितः, अथपथकः सादृश्यद्वयविशेषः सद्युक्तं समन्युक्तस्य स्यात्तस्थितः।
 सारकुमारकुलोपाकारेण रिष्टायाः अथ कथ्यस्य अथः प्रथमायाः । ता मथ कथ्यराजीः
 मथस्यति- 'तं जहा' तथया- 'पुरस्थिमेण दो' पथरिगमनं दो, दाहिणेणं दो,
 उत्तरेण दो 'पौरस्थे-पूर्वदिग्भागे द्वे कथ्यराजी, तथा पथारये पथिमदिग्भागे द्वे
 कथ्यराजी, तथा दक्षिण दिग्भागे द्वे कथ्यराजी तथा उत्तरे-उत्तरदिग्भागे द्वे
 कथ्यराजी कौत, इति सार्थाः समीप्य अष्टौ तजाताः । तत्र 'पुरस्थिमज्जगता
 पथराई दक्षिणवाहिर् कथराई पुष्टा' पौरस्थ्याश्च तत्र पूर्वदिग्भागाभ्यन्तर,
 पथिनी कथ्यराजिः दक्षिणवाही दक्षिणदिग्भागादिर्पथिनी कथ्यराजि स्यात्
 स्यात्पथीरगमः, 'स्युष्टा' इत्यत्र पथरिगमग आर्पित्यात् । पथमै-पि
 णं) अनरकुमार, माह द्रव्यस्य के ऊपर ओर (दिष्टिं वनलोप कथ्ये रिद्धे
 निमाणपथ्यथे) ब्रह्मलोके कथ्ये नं नीचे रिष्टनामके निमानपस्त्यथे में
 (एतथ नं अथस्याम् ब्रह्मलोके कथ्ये अथारात्तु नमगत्तुरस्यतस्थान
 साओ) नृत्वादिस्थान के समान गौकोर भाषार से-समन्युक्तस्य संस्था-
 न से-य आत् कथ्यराजिगां रिष्टा हैं। (तं जहा) य इम प्रकार से हैं-
 "पुरस्थिमणं दो, पथस्थिमणं दो, दाहिणेणं दो, उत्तरेण दो" पूर्वदि-
 ग्भागे में दो कथ्यराजिगां, तथा पथिमदिग्भागे में दो कथ्यराजिगां,
 तथा दक्षिणदिग्भागे में दो कथ्यराजिगां, तथा उत्तरदिग्भागे में दो
 कथ्यराजिगां हैं। इन सारक से सब मिलकर आठ कथ्यराजिगां हो
 जाती हैं। (पुरस्थिमज्जगता कथराई दक्षिणवाहिर् कथराई पुष्टा) इनमें

उत्तर- (गोप्या ।) ७ गोप्या । (उरि राणकुमार आदिवाचं कथ्ये)

अनरकुमार ओ अथस्याम् ब्रह्मलोके कथ्ये (दिष्टिं वनलोप कथ्ये रिद्धे निमाण
 पस्त्यथे) अने अथारात्तु नमगत्तुरस्यतस्थान में रिष्ट नामके निमान पस्त्यथे (एतथ
 अथस्याम् ब्रह्मलोके कथ्ये अथारात्तु नमगत्तुरस्यतस्थान साओ) अथारात्तु
 नमगत्तुरस्यतस्थान आकार से आठ कथ्यराजिगां बनेगीं । " एतहा " ते
 आ प्रमाणे ३- (पुरस्थिमणं दो) पूर्व दिशाओं में कथ्यराजिगां, (पथस्थिमणं दो)
 पथिम दिशाओं में कथ्यराजिगां, (दाहिणेणं दो उत्तरेण दो) दक्षिणवाहिं
 कथ्यराजिगां ओ उत्तरेण में कथ्यराजिगां ३ आ बीत लगी गयीने आठ
 कथ्यराजिगां पाये ३ (पुरस्थिमज्जगता कथराई दक्षिणवाहिर् कथराई पुष्टा)

વિજ્ઞેયમ્, एवं 'दाहिगऽभंतरा कण्हराई पच्चत्थिमवाहिरं कण्हराई पुट्टा' दक्षिणाभ्यन्तरा दक्षिणदिग्भागाभ्यन्तरवर्तिनी कृष्णराजिः पश्चिमवाह्यां पश्चिमदिग्भागवर्तिनी कृष्णराजि स्पृष्टा, तथा—'पच्चत्थिमऽभंतरा कण्हराई उत्तरवाहिरं कण्हराई पुट्टा' पश्चिमाभ्यन्तरा पश्चिमदिग्भागाभ्यन्तरवर्तिनी कृष्णराजिः उत्तरवाह्याम् उत्तरदिग्भागवर्तिनी कृष्णराजि स्पृष्टा, एवम्—उत्तरमऽभन्तरा कण्हराई पुरत्थिमवाहिरं कण्हराई पुट्टा' उत्तराभ्यन्तरा उत्तरदिग्भागाभ्यन्तरवर्तिनी कृष्णराजिः पौरस्त्यवाह्यां पूर्वदिग्भागवर्तिनी कृष्णराजि स्पृष्टा । 'दो पुरत्थिम-पच्चत्थिमाओ वाहिराओ कण्हराईओ छलंसाओ' द्वे पौरस्त्य-पश्चिमवाह्ये पूर्वपश्चिमदिग्भागवर्तिनी कृष्णराजी पडसे पइअत्ताः अंशाः ययोस्ते पट्ट-

જો પૂર્વદિશા કે અંતરની કૃષ્ણરાજિ છે તે દક્ષિણ દિશાની બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે છે. એજ પ્રમાણે આગળ પણ સમજવું (દાહિગઽભંતરા કણ્ઠરાઈ પચ્ચત્થિમવાહિરં કણ્ઠરાઈ પુટ્ટા) દક્ષિણ દિશામાં અંતરની બહારની કૃષ્ણરાજિ છે, તે પશ્ચિમ દિશામાં બહારની બાજુએ આવેલી કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે કરે છે, (પચ્ચત્થિમઽભંતરા કણ્ઠરાઈ ઉત્તરવાહિરં કણ્ઠરાઈ પુટ્ટા) પશ્ચિમ દિશામાં અંતરની બહારની કૃષ્ણરાજિ છે, તે ઉત્તર દિશામાં આવેલી બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે કરે છે, (ઉત્તરમઽભંતરા કણ્ઠરાઈ પુરત્થિમવાહિરં કણ્ઠરાઈ પુટ્ટા) એજ પ્રમાણે ઉત્તર દિશામાં અંતરની બહારની કૃષ્ણરાજિ છે, તે પૂર્વ દિશાની બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે કરે છે (દો પુરત્થિમ-પચ્ચત્થિમાઓ વાહિરાઓ કણ્ઠરાઈઓ છલંસાઓ) પૂર્વ દિશા અને પશ્ચિમ દિશામાં બહારની બે બે કૃષ્ણરાજિઓ છે તે છ ખૂણાવાળી (પટ્ટકોણના આકારની) છે, તથા (દો

તેમાં પૂર્વ દિશામાં અંતરની બહારની કૃષ્ણરાજિ છે, તે દક્ષિણ દિશાની બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે કરે છે, (દો પુરત્થિમ-પચ્ચત્થિમાઓ વાહિરાઓ કણ્ઠરાઈઓ છલંસાઓ) પૂર્વ દિશા અને પશ્ચિમ દિશામાં બહારની બે બે કૃષ્ણરાજિઓ છે તે છ ખૂણાવાળી (પટ્ટકોણના આકારની) છે, તથા (દો

કોને સ્તઃ સ્તર્યર્થે । તથા 'દો ઉત્તર-દાહિણબાહિરાઓ કળ્હરાઈઓ તંસાઓ' કે
 ઉત્તર-દક્ષિણબાહ્યે ઉત્તર-દક્ષિણદિગમાગચર્ચિર્વિતિ-યૌ કૃષ્ણરાત્રીપ્યસે પ્રયઃ અસ્તા
 અશ્વાઃ યયોસ્તે ત્રિકોણેસ્તઃ સ્તર્યર્થે । તથા 'દો પુરસ્થિમ-પન્નસ્થિમામો અર્મિત
 રાઓ કળ્હરાઈઓ ચતરંસાઓ' દ્વે પૌરસ્થ-પશ્ચિમામ્યન્તરિકેપૂર્વ-પશ્ચિમદિગમાગ
 મ્યન્તરર્ચિર્વિતિ-યૌ કૃષ્ણરાત્રી ચતુરસ્રે ચત્વારઃ અસ્તા અશ્વાઃ યયોસ્તે ચતુષ્કોણે સ્તઃ
 સ્તર્યર્થઃ । તથા 'દો ઉત્તર-દાહિણાઓ અર્મિતરાઓ કળ્હરાઈઓ ચતરંસાઓ' કે
 ઉત્તર-દક્ષિણમ્યન્તરિકે ઉત્તર-દક્ષિણદિગમાગમ્યન્તરર્ચિર્વિતિ-યૌ કૃષ્ણરાત્રી ચતુરસ્રે
 ચત્વારોઽશ્વાઃ અશ્વાઃ યયોસ્તે ચતુષ્કોણે સ્તઃ સ્તર્યર્થઃ । ઉક્તાર્ય સમ્રાટ ગાયમાદ-
 'પુન્વા-ચરા છલસા તસા પુષ દાહિણુચરા વન્જા ।

અર્મિતર ચતરસા, સન્ધા ત્રિ ય કળ્હરાઈઓ' ॥ ૧ ॥ ક્વિ,

પૂર્વાંપરે પૂર્વ-પશ્ચિમદિગમાગસ્થિતે ચર્ચિર્વિતિન્યૌ દ્વે કૃષ્ણરાત્રી પદસે પદ્મકોણે સ્તઃ,
 તથા દક્ષિણોચરે દક્ષિણોચરદિગમાગસ્થિતે પાદો ચર્ચિર્વિતિ-યૌ દ્વે કૃષ્ણરાત્રી પ્યસે
 જિયાં હૈં વે છહ કોળોંઘાલી હૈં । તથા દો ઉત્તર દાહિણ બાહિરાઓ કળ્હ
 રાઈઓ તસાઓ) ઉત્તરદિશા ઓર દક્ષિણદિશા કે બાહર કી જો દો
 કૃષ્ણરાત્રિયાં હૈં, વે ત્રીન અણોં-કોનોંઘાલી હૈં । તથા-(દો પુરસ્થિમપન્ન
 સ્થિમાઓ અર્મિતરાઓ કળ્હરાઈઓ ચતરંસાઓ) પૂર્વપશ્ચિમદિશા કી
 જો મીતર કી દો કૃષ્ણરાત્રિયાં હૈં વે ચૌસ્ટી હૈં-ચાર કોનોંઘાલી હૈં ।
 (દો ઉત્તરદાહિણાઓ અર્મિતરાઓ કળ્હરાઈઓ ચતરંસાઓ) ઉત્તર દ
 ક્ષિણદિશાકી જો મીતર કી દો કૃષ્ણરાત્રિયાં હૈં વે મી ચાર કોનોંઘાલી
 હૈં હસી અર્થ કો સંગ્રહ કરનેવાલી યહ ગાયા હૈં-(પુન્વા-ચરા છલસા
 હસ્યાદિ । પૂર્વાંપર-પૂર્વપશ્ચિમદિગમાગ બહિર સ્થિત દો કૃષ્ણરાત્રિયાં
 છહ કોને ઘાલી હૈં, તથા દક્ષિણ ઉત્તરદિગમાગબહિઃસ્થિત દો કૃષ્ણરા

ઉત્તરદાહિણ બાહિરાઓ કળ્હરાઈઓ તસાઓ) ઉત્તર દિશા અને દક્ષિણ દિશામાં
 બદરની જે બે કૃષ્ણરાત્રિઓ છે તે ત્રણ ખૂણવાળી (ત્રિકોણાકારની) છે
 તથા (દો પુરસ્થિમ-પન્નસ્થિમાઓ અર્મિતરાઓ કળ્હરાઈઓ ચતરંસાઓ) પૂર્વ
 અને પશ્ચિમ દિશામાં બદરની જે બે કૃષ્ણરાત્રિઓ છે તે બાર ખૂણવાળી
 (ચતુરસ્રાકારની) છે, (દો ઉત્તરદાહિણાઓ અર્મિતરાઓ કળ્હરાઈઓ ચતરંસાઓ) અને
 ઉત્તર-દક્ષિણમાં બદરની જે બે કૃષ્ણરાત્રિઓ છે તે પણ બાર ખૂણવાળી છે.
 એજ અર્થનો સંગ્રહ કરનારી ગાથા નીચે પ્રમાણે છે—' પુન્વાચર ' ઇત્યાદિ
 આ બાથનો ભાવાર્થ-પૂર્વપર-પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિગમાગમાં બદર
 આવેલી બે કૃષ્ણરાત્રિઓ છે ખૂણવાળી છે, દક્ષિણ અને ઉત્તર દિગમાગમાં

પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! પશ્ચ નૈરયિકાઃ નૈરયિકપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તો નૈરયિકભવપ્રવેશનં કુર્વન્તઃ કિં રત્નપ્રભાયાં ભવન્તિ, કિં ચા શર્કરાપ્રભાયા ના, ચાલુકાપ્રભાયા વા, પદ્મપ્રભાયાં વા ધૂમપ્રભાયાં વા, તમાયા ચા, અધઃસપ્તમ્યાં વા ભવન્તિ ?' ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાનાહ-‘ગમેયા ! રયણપ્પમાણ વા હોજ્જા. જાવ અહે સત્તમાણ વા હોજ્જા ’ હે માઝેય ! નૈરયિકપ્રવેશનકં કુર્વન્તઃ પશ્ચ નૈરયિકા રત્નપ્રભાયાં વા ભવન્તિ યાવત્ શર્કરાપ્રભાયાં વા, ચાલુકાપ્રભાયાં વા, પદ્મપ્રભાયા વા. ધૂમપ્રભાયાં વા, તમાયાં વા, અધઃસપ્તમ્યા વા ભવન્તિ, ઇતિ સપ્ત મહ્તા:૭। અત્ર-‘એકશ્વત્વાર:

(પંચ મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યપ્પવેસણણં પવિસનાણા કિં રયણપ્પમાણ હોજ્જા ? પુચ્છા) હે ભદ્રન્ત ! પાંચ નૈરયિક નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિકભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુણ કયા રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં ? ચા શર્કરાપ્રભા મેં હોતે હૈં ? અથવા ચાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં ? કયા પંક્રપ્રભા મેં હોતે હૈં ? ચા ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં ? ચા તમઃ પ્રભા મેં હોતે હૈં ? ચા અધઃ સપ્તમી મેં હોતે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં (ગાંગેયા), હે માંગેય ! (રયણપ્પમાણ વા હોજ્જા, જાવ અહે સત્તમાણ વા હોજ્જા) નૈરયિક પ્રવેશનક કરતે હુણ પાંચ નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં મી હોતે હૈં, યાવત્-શર્કરાપ્રભા મેં મી હોતે હૈં, ચાલુકાપ્રભા મેં મી હોતે હૈં, પંક્રપ્રભા મેં મી હોતે હૈં ધૂમપ્રભા મેં મી હોતે હૈં, તમઃ પ્રભા મેં મી હોતે હૈં-ઔર અધઃ સપ્તમી મેં મી હોતે હૈં-અર્થાત્ મત્યન્તર સે નિકલ કરકે પાંચ જીવ કિં જિન્હેં નરક મેં નારકની પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઓ રત્નપ્રભામેં મી ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં, શર્કરાપ્રભા મેં મી ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં યાવત્ અધઃ સપ્તમી

પુચ્છા) હે ભદ્રન્ત ! અન્ય ગતિમાથી નીકળીને નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતા પાંચ નારકો શુ, રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ચાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંક્રપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે આતમી તમસ્તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ ગમેયા ! ” હે માંગેય ! (રયણપ્પમાણ વા હોજ્જા, જાવ અહે સત્તમાણ હોજ્જા) નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતા પાંચ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ચાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંક્રપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમ પ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે અહીં સાત ભાંગાઓ થાય છે.

પેળ પરિધિના તાઃ કૃષ્ણરાજ્ય પ્રશ્નતા । ગૌતમઃ પૂછતિ-‘કળ્હરાઈમો ન મંતે ! કે મહાલિયામો પળ્ણસામો ?’ હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજ્યઃ સ્વછ કિમ્મહાલયા કિયમહત્ત્વઃ પ્રશ્નતા ? મગવાનાહ-‘ગોપમા ! અયં ન જંબુદીવે દીવે, જાવ-અદ માસ ધીર્વપ્પમા’ હે ગૌતમ ! યદા કથિત્ત્વ મહર્દિકો યાવત્-મહાનુમાનો દેવઃ મળ્લ માઝ્ઝુપ્પસંયોગામિપાઠજન્યધ્વનિધૂવકહસ્થગ્ધાપારક્ષાઃ છોટિકા તામિઃ તિલ્લિમિ પૂર્વધર્મિતમેન લમ્પૂદીપ દ્વીપં યયા ત્વરિતયા ષપલયા વેગવત્તયા યાવત્-દિવ્યગત્વા ઇકર્વિચ્છતિચારાત્ મદક્ષિણીકૃત્ય પુનરાગચ્છેત્ સયૈવ ગત્યા નિરન્તરમ્ અર્ધમાસ યાવત્ અતિવ્રજેત્ તદા ‘અત્થેગાય્ય કળ્હરાઈ ધીર્વપ્પમા’ અસ્તિ સ મત્તવિ ચત્-

જોયળસહસ્સાઈ પરિક્ષેવેણં પળ્ણસામો) પરિક્ષેપ હન સમ કા અસરપાલ હજાર યોજનોં કા હૈ ।

અય ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં કિ-(કળ્હરાઈમો ન મંતે । કે મહાલિયામો પળ્ણસામો) હૈં મદન્ત । યે કૃષ્ણરાજિયા કિતની બઢી કઢી ગઈ હૈં ? હસકે વત્તર મેં મગવાન્ ઘનસે કહતે હૈં કિ (ગોપમા) હૈં ગૌતમ । (અય ન જંબુદીવે દીવે જાવ અદમાસ ધીર્વપ્પમા) જાવ કોઈ મહર્દિક યાવત્ મહાનુમાવણાલ દેવ ત્રીન ચુટકી વજાને મેં જિતના સમય લગતા હૈં હતને સમયરૂપ કાલ મેં પૂર્વ મેં ઘર્ણિત્ત્વ હસ સમય જંબુદીપ કો ત્વરા ઘાલી યાવત્ દિવ્યગતિ દ્વારા હવ્કોસ વાર મદક્ષિણા દેકર આ જાવે-અવ બહી દેવ હસી તરહ કી અપમી દિવ્ય ગતિ દ્વારા નિરન્તર-વત્તર ૧૫ દિન તક ચલતા રહે-તપ કહીં જાકર વહ (અત્થેગાય્ય કળ્હરાઈ

પરિક્ષેવેણ પળ્ણસામો) તેમની પરિધિ (પરિમિતિ અસખ્યાત હવ્કર ધોળનની કહી છે

ગૌતમ સ્વામી હવે જોવો પ્રશ્ન કરે છે કે (કળ્હરાઈમો ન મંતે ! કે મહાલિયામો પળ્ણસામો ?) કે ભાન્ત ! તે કૃષ્ણરાજિઓને કેટલી વિદ્યાળ કહી છે ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કરે છે-(ગોપમા !) હે ગૌતમ ! (અય ન જંબુદીવે દીવે જાવ અદમાસ ધીર્વપ્પમા) કેમ જો મહર્દિક આદિ વિશેષલોવાળો દેવ, ત્રણ વાપટી વજાહવા બેટલો સમય લાગે જોરતા સમયમાં પૂર્વ વર્ણિત (આ ઉદયકાળ પહેલાં સૂત્રમાં જંબુદીપનો વિસ્તાર અને પરિધિ જતાબો છે) સમસ્ત જંબુદીપની જોકતોસ વાર મદક્ષિણા કરી દેવાને ખાશો કે સમર્થ છે જોવો તે દેવ પોતાની તે ત્વરાચુક્ત અને દિવ્ય ગતિથી નિરન્તર ૧૫ દિવસ સુધી વ્યાપ્તા કરે, તે મહાચુરકેલીએ તે (અત્થેગાય્ય કળ્હરાઈ ધીર્વપ્પમા) કેમ જો કૃષ્ણરાજિ સુધી પહોંચી શકે છે, જોરે છે

ત્રિકોણે સ્તઃ, શેષાઃ સર્વાઃ અપિ ચતુર્દિગ્ભાગાભ્યન્તરવર્તિન્યશ્વતસોઽપિ કૃષ્ણરાજયઃ
ચતુરસ્રાઃ ચતુષ્કોણા એવ સન્તીતિ સંગ્રહગાથાર્થઃ ॥૧૧॥

ગૌતમઃ પૂછતિ—‘કળહરાઈઓ ણં મંતે ! કેવહયં આયામેણં, કેવહયાઓ
વિકલંભેણં, કેવહયાઓ પરિકલેવેણં પળ્લત્તાઓ ?’ હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજય. સ્વલુ
કિયત્યઃ—કિયત્પરિમાણા આયામેન દૈર્ઘ્યેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?, કિયત્યશ્ચ વિષ્કમ્ભેણ
વિસ્તારેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કિયત્યશ્ચ પરિક્ષેપેણ પરિધિના પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા !
‘અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં આયામેણં’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજયઃ આયામેન દૈર્ઘ્યેણ
અસંલેયયાનિયોજનસહસ્સાણિ વર્તન્તે, તથા ‘સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિકલંભેણં’
સંલેયયાનિ યોજનસહસ્સાણિ વિષ્કમ્ભેણ વિસ્તારેણ વર્તન્તે, એવમ્ ‘અસંલેજ્જાઈં
જોયણસહસ્સાઈં પરિકલેવેણં પળ્લત્તાઓ’ અસંલેયયાનિ યોજનસહસ્સાણિ પરિક્ષે-

જિયાં ત્રીન કોને વાલી હૈં—અર્થાત્ ત્રિલૂંટી હૈં । વાકી કી ચારોં દિશાઓં
કી અભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિયાં સઘ ચાર કોનોં વાલી હી હૈં એસા હસ
ગાથા કા અર્થ હૈ ।

અથ ગૌતમ પ્રભુ સે પૂછતે હૈં કિ—(કળહરાઈઓ ણં મંતે ! કેવહયં
આયામેણં, કેવહયં વિકલંભેણં પળ્લત્તા) હે ભદન્ત ! યે કૃષ્ણરાજિયાં
આયામ કી અપેક્ષા કિતની લંબી હૈં ઓર વિકલંભ કી અપેક્ષા કિતની
ઘોડી હૈં—તથા હનકા પરિક્ષેપ કિનના હૈ—હસકે ઉત્તર મેં ભગવાન્ ને
હનસે કહા—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં આયા-
મેણં) કૃષ્ણરાજિયાં આયામ—લંબાઈ કી અપેક્ષા સે અસંલયાત હજાર
યોજન કી હૈં તથા—(વિકલંભેણં સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં) વિસ્તાર
કી અપેક્ષા સે સંલયાત હજાર યોજન કી હૈં । ઓર (અસંલેજ્જાઈં

બહાર આવેલી બે કૃષ્ણરાજિઓ પ્રભુ ખૂણાવાળી છે, બાકીને એટલે કે ચારે
દિશાઓમાં અંદર આવેલી ચારે કૃષ્ણરાજિઓ ચાર ખૂણાવાળી છે.

હવે ગૌતમ તેમના વિસ્તાર આદિ વિષે આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—
(કળહરાઈઓ ણં મંતે ! કેવહયં આયામેણં કેવહયં વિકલંભેણં, પળ્લત્તાઓ ?)
હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓની લંબાઈ કેટલી છે ? તેમની પહોળાઈ કેટલી છે ?
તેમની પરિધિ (પરિમિતિ) કેટલી છે ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—(ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં આયામેણં) કૃષ્ણરાજિઓની લંબાઈ અસંખ્યાત
હજાર યોજનની છે, (વિકલંભેણં સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં) અને તેમની
પહોળાઈ સંખ્યાત હજાર યોજનની છે, અને (અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં

કળ્હરાઈસુગામા ઇ વા જાણ-સમિવેસા ઇ વા ? ' હે મદન્ત ! અસ્તિ સમવતિ સ્વત્વ
કુળ્ણરાજિપુ ગ્રામાઈતિ વા, યાવત્-નિગમાઈતિ વા, મહયા ઇતિ વા, કર્ષણાઈતિ વા,
પત્તનાનિ ઇતિ વા, ટ્રોણમુખા ઇતિ વા, આશ્રમા ઇતિ વા, સમિવેશા ઇતિ વા કિં
મવન્તિ ? મગજાનાદ-‘જો ઇણદે સમદે ’ હ ગૌતમ ! નાયમર્થ સમર્થા, કુળ્ણરાજિપુ
ગ્રામાદયો યાવત્-સમિવેશા ન મવન્તીતિમાય । ગૌતમ પૂછતિ-અત્થિ ણં મંતે !
કળ્હરાઈસુ જ ઠરાલા ચલાદયા સસેયંતિ, સમ્મુચ્છતિ, સવાસતિ ? ' હે મદન્ત !
અસ્તિ સમવતિ સ્વત્વ કુળ્ણરાજિપુ વદારા વિશાઝાપઝાહઝાપારિમાહઝામેપા ઇત્થર્થ
સ સ્વિયંતિ, સ સ્વેદં માપ્તુવન્તિ, સ સ્મૃચ્છન્તિ પરસ્પરાપ્પઘ્નેન સમ્મુચ્છિતા મવન્તિ,
સ વર્ષંતિ ? વૃષ્ટિં કુર્વન્તિ ? મગજાનાદ-‘ હંતા, અત્થિ, ’ હે ગૌતમ ! દન્ત સત્થમ્

કળ્હરાઈસુ ગામા ઇ વા જાણ સમિવેસા ઇ વા) હે મદન્ત ! ડન કુળ્ણરાજિપો
મેં ગ્રામ યાવત્ સમિવેશા હેં કયા ? યહાં યાવત્ શન્દ સે (આકર નગર
નિગમ, મહય, કર્ષણ, પત્તન, ટ્રોણમુખ, આશ્રમ) હન સ્થાનોંકા સંગ્રહ હુઆ
હે ઇત્થર્થે ઉત્તર મેં પ્રસુ ગૌતમ સે કહતે હેં કિ હે ગૌતમ ! (જો ઇણદે
સમદે) યહ અર્થ સમર્થ નહીં હે-અર્થાત્ કુળ્ણરાજિપો મેં ગ્રામ સે છેકર
સમિવેશ તકકે સ્થાન નહીં હેં । (અત્થિ ણ મંતે ! કળ્ણરાઈસુ ણં ઠરાલા
ચલાદયા સંસેયતિ) હે-મદન્ત ! કુળ્ણરાજિપો મેં કયા વદાર-વિશાઝ
-મેય સંસ્વેદ કો પ્રાસ હોતે હેં ? પરસ્પર કે આપઘન સે કયા વે વહાં
સમ્મુચ્છિત હેં ? કયા વહાં વે વૃષ્ટિ કરતે હેં ? ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે હેં કિ
(હંતા અત્થિ) હાં ગૌતમ ! યહાં ણેમા હોના હેં । વદારમેય વહાં સસ્વેદ

(અત્થિ ણ મંતે ! કળ્હરાઈસુ ગામા ઇ વા જાણ સમિવેસા ઇ વા ?) શુ તે કુપ્પુ
સન્નિબ્બામાં આમથી લઇને સન્નિવેશ પધન્તના જનસ્થાને હોય છે ? અહીં
“ જાણ (પધન્ત) ” પદથી નિગમ, મહય, કર્ણ, પત્તન, ટ્રોણમુખ, અને
આશ્રમ ’ આ સ્થાનેને બદલુ કરવામાં આવ્યા છે તે દેશને અથ તમ
શામના સુતમાં આપ્યો ।

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—(જો ઇણદે સમદે) હે ગૌતમ ! આ વાત
પણ અભવિત નથી. કુપ્પુસન્નિબ્બામાં ગામ આદિ કેઈ પણ સ્થાન સમગી
ચક્રુ નથી.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—(અત્થિ ણ મંતે ! કળ્ણરાઈસુ જ ઠરાલા ચલાદયા
સસેયતિ) હે મદન્ત ! કુપ્પુસન્નિબ્બામાં શુ ઉદાર (વિશાળ) મેય સસ્વેદન
પામે છે ? પરસ્પરના આપઘન (સયોગથી) શુ તેઓ સમુચ્છિત (સયોગ
એકત્રિન) થાય છે ? શુ તેઓ ત્યાં વૃષ્ટિ વરસાવે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ હંતા અત્થિ ” હા, ગૌતમ ! ત્યાં એવું

અકાં સંખ્યાતયોજનસહસ્રવિસ્તારાં કૃષ્ણરાજિં વ્યતિવ્રજેત્ વ્યતિક્રામેત્ , કિન્તુ
'અત્યેગદ્યં કળ્હરાઈંણો વીર્ઘવણ્જા' અસ્ત્યેકકામ્ અસંખ્યાતયોજનસહસ્રવિસ્તારાં
કૃષ્ણરાજિં નો વ્યતિવ્રજેત્ નો વ્યતિક્રામેત્ ।

તદુપસંહરન્નાહ-‘એમહાલિયાઓ ણં ગોયમા ! કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ’ હે
ગૌતમ ! ઇયદ્મહાલયાઃ ઇયદ્મહત્યઃ સ્વલ્લુ કૃષ્ણરાજયઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'અત્થિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈંસુ ગેહા ઇ વા, ગેહાવળ્ણા ઇ વા ?' હે ભદન્ત ! અસ્તિ
સંભવતિ સ્વલ્લુ કૃષ્ણરાજિષુ ગેહાનિ ગૃહાઃ ઇતિ વા ભવન્તિ ? ગેહાપળ્ણાઃ ગૃહદ્વદ્વાઃ
ઇતિ ભવન્તિ ? ભગવાનાહ-‘ણો ઇળદ્દે સમદ્દે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, કૃષ્ણ-
રાજિષુ ગૃહાઃ, ગૃહાપળ્ણા વા ન ભવન્તીતિભાવઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અત્થિ ણં મંતે !

વીર્ઘવણ્જા) કિસી એક કૃષ્ણરાજી તક પહુંચ સકતા હૈ । અર્થાત્
સંખ્યાત હજાર યોજન વિસ્તાર વાલી કૃષ્ણરાજી તક જા સકતા હૈ ।
કિન્તુ (અત્યેગદ્યં કળ્હરાઈં ણો વીર્ઘવણ્જા) અસંખ્યાત હજાર યોજન
વિસ્તાર વાલી કૃષ્ણરાજિતક નહીં જા સકતા હૈ । (એમહાલિયાઓ ણં
ગોયમા કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ) ઇતની મહાન્ હે ગૌતમ ! યે કૃષ્ણરા-
જિયાં હૈં । અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈં કિ-(અત્થિ ણં મંતે !
કળ્હરાઈંસુ ગેહા ઇ વા, ગેહાવળ્ણા ઇ વા) હે ભદન્ત ! ક્યા યહ વાત સંભ-
વિત હૈ કિ ઇન કૃષ્ણરાજિયોં મેં ઘર હોં ઓર ઘર હાટ હોં ? ઇસકે
ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં કિ હે ગૌતમ ! (ણો ઇળદ્દે સમદ્દે) યહ અર્થ સમર્થ
નહીં હૈ-અર્થાત્ કૃષ્ણરાજિયોં મેં ન ઘર સંભવિત હૈં ઓર ન ગૃહાપળ્ણા હી
સંભવિત હૈ । ઠીક હૈ-યે સવ વહાં પર નહીં હૈં તો (અત્થિ ણં મંતે !

સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારવાળી કૃષ્ણરાજિ સુધી તે જઈ શકે છે,
પરન્તુ (અત્યેગદ્યં કળ્હરાઈં ણો વીર્ઘવણ્જા) અસંખ્યાત હજાર યોજનના
વિસ્તારવાળી કૃષ્ણરાજિ સુધી તે જઈ શકતી નથી (એમહાલિયાઓ ણં
ગોયમા ! કળ્હરાઈઓ પળ્ણત્તાઓ) હે ગૌતમ ! એટલી બધી વિસ્તૃત (વિશાળ
તે કૃષ્ણરાજિઓ હોય છે

આટલા બધા વિસ્તારવાળી કૃષ્ણરાજિઓમાં ઘર આદિ છે કે નહીં તે
બાણવા માટે ગૌતમ સ્વામી આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે-(અત્થિ ણં મંતે !
કળ્હરાઈંસુ ગેહા ઇ વા, ગેહાવળ્ણા ઇ વા ?) હે ભદન્ત ! શું કૃષ્ણરાજિઓમાં ઘર,
હાટ આદિ હોવાનું સંભવી શકે છે ખર ?

ઉત્તર-(ણો ઇળદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! આ વાત સંભવિત નથી
એટલે કે ત્યાં ઘર પણ નથી અને હાટ પણ નથી
ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-ઘર, હાટ આદિ ત્યાં સંભવિત ન હોય, તો

પાદિતમ્ સયા તપ્ર વાદરઃ સ્તનિતશ્ચન્દોઽપિ ધનગર્જનાત્મકો મસ્યેવેતિ માત્ર ।
 ગૌતમ પૂછતિ—‘અત્થિ ણ મતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે આઝકાપ, વાયરે અગણિ-
 કાપ, વાયરે ઘણસ્સહકાપ ?’ મદન્ત । અસ્તિ સમનતિ સ્વહ કુપ્પરાજિપુ વાદરઃ
 અપ્કાય, વાદરઃ અગ્નિકાય, વાદરો ધનસ્પતિકાય ? મગધાનાહ—‘જો ઇળદે
 સમદે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થ, કુપ્પરાજિપુ વાદરાઃ અપ્કાયાદયો ન સંમ
 વન્તિ, તેણાં તપ્ર સ્વસ્થનાસ્થામાનાત્, કિન્તુ ‘જળત્થ ચિગ્ગહગ્ગસમાવસ-
 ણ’ ‘ન’ ઇતિશ્ચન્દેન યોઽયં કુપ્પરાજિપુ વાદરાપ્કાયાદીનાં નિપેચ ક્વ, સ
 ચિગ્ગહગતિસમાપન્નેન અપ્પાવોદ્દમ્પ, તન્નાપિ ચિગ્ગહગતિસમાપરયા વાદરાપ્કાયા
 ઘનસે કહતે હિં કિ (જહા ઉરાણ તહા) હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર સે હમને
 યહ કહા હે કિ ઇન કુપ્પરાજિયોં મેં ઉદાર મેઘોં કા સંસ્થેદન આદિ
 કાર્ય હોતા હૈ—ઉસી પ્રકાર સે યહ બી સમસના આદિયે કિ ઇન કુપ્પ
 રાજિયોં મેં મેઘોં કા ગજેનરૂપ શબ્દ બી હોતા હૈ । અય ગૌતમ પૂછતે હિં
 (અત્થિ ણ મતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે આઝકાપ વાયરે અગણિકાપ, વાયરે
 ઘણસ્સહકાપ) હે મદન્ત ! કુપ્પરાજિયોંમેં વાદર અપ્કાય, વાદર અગ્નિ
 કાય ઓર વાદર ધનસ્પતિકાય હિં કયા ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હિં કિ
 (જો ઇળદે સમદે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ—અર્થાત્ કુપ્પ
 રાજિયોં મેં વાદર અપ્કાય આદિ સ્વસ્થાન કા અમાષ હોને સે નહીં હિં ।
 (જળત્થ ચિગ્ગહગ્ગસમાવસણ) પરન્તુ યેસા જો યહ નિપેચ લખન
 હૈ યહ ચિગ્ગહગતિ સમાપન્ન જીવોં કે સિધાય હી કહા ગયા જાનના
 આદિયે । યયોં કિ ચિગ્ગહગતિસમાપત્તિ સે વાદર અપ્કાય આદિકોં કા

ઉત્તર—(જહા ઇરાણ તહા) હે ગૌતમ ! જેવી રીતે કુપ્પરાજિઓમાં
 વિશાળ મેઘોનું સંસ્થેદન આદિ કાર્ય થાય છે, એજ પ્રમાણે કુપ્પરાજિઓમાં
 મેઘોના ગજ ન રૂપ બાદર સ્તનિત શબ્દો પ્રજ્ઞ થાય છે એમ સમજવું

પ્રશ્ન—(અત્થિ ણ મતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે આઝકાપ વાયરે અગણિકાપ,
 વાયરે ઘણસ્સહકાપ ?) હે મદન્ત ! કુપ્પરાજિઓમાં શું બાદર અપ્કાય બાદર
 અગ્નિકાય અને બાદર ધનસ્પતિકાય હોય છે ?

ઉત્તર—(જો ઇળદે સમદે) હે ગૌતમ ! એ વાત શક્ય નથી એટલે
 કે કુપ્પરાજિઓમાં બાદર અપ્કાય આદિ હોતાં નથી કારણ કે ત્યાં તેમના
 સ્થસ્થાનનો અભાવ હોય છે (જળત્થ ચિગ્ગહગ્ગસમાવસણ) પરન્તુ
 આ નિપેધાત્મક કથન વિગ્ગહગતિમાં વતમાન જીવો સિધાના જીવોને જ
 લાગુ પડે છે કારણ કે વિગ્ગહગતિમાં વતમાન બાદર અપ્કાય આદિનો
 ત્યાં અભાવ હોઈ શકે છે

કૃષ્ણરાજિષુ મહાન્તો મેઘાઃ સ સ્વિચ્છન્તિ, સંમૂર્ચ્છન્તિ વર્ષન્તિ ચ, ઇતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ?’ હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિષુ તત્-સંસ્વેદનં, સમૂર્ચ્છનં, સંવર્ષણં ચ કિં દેવઃ પ્રકરોતિ, અસુરઃ પ્રકરોતિ, નાગો વા પ્રકરોતિ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! દેવો પકરેહ, ણો અસુરો, ણો નાગો પકરેહ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિષુ મેઘાનાં સંસ્વેદનાદિકં દેવઃ પ્રકરોતિ, અસુરો નાગથ ન પ્રકુરુતઃ અસુરકુમારનાગકુમારાણાં તત્ર ગમનાસંભવાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અત્થિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે થણિયસદે’ હે ભદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ કૃષ્ણરાજિષુ વાદરઃ સ્થૂલઃ સ્તનિતશબ્દઃ ઘનગર્જનાત્મકઃ ? ભગવાનાહ—‘જહા ડરાલા તહા ’ યથા ઉદારા મેઘાઃ કૃષ્ણરાજિષુ સંસ્વિચ્છન્તિ ઇત્યાદિ પ્રતિ-

કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં, સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈં ઓર વૃષ્ટિ કરતે હૈં । હસ પર ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એમા પૂછતે હૈં કિ—(તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં વિશાલ મેંઘો કા સંસ્વેદન સંમૂર્ચ્છન ંવં-સંવર્ષણ કૌન કરતા હૈ—કયા દેવ કરતા હૈ, યા અસુર કરતા હૈ ? યા નાગ કરતા હૈ ? ઉત્તર દેતે હુએ પ્રશ્ન ડનસે કહતે હૈં કિ—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! મેંઘોં કા સંસ્વેદન આદિ (દેવો) દેવ (પકરેહ) કરતા હૈ । (ણો અસુરો ણો નાગો પકરેહ) અસુર નહીં કરતા હૈ ઓર ન નાગ હી કરતા હૈ । કયોં કિ અસુરકુમાર ઓર નાગકુમાર કા વહાં ગમન હી સંભવતા નહીં હૈ । ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં કિ—(અત્થિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે થણિયસદે) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં કયા વાદર સ્તનિત-મેઘનિર્ગોષ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન

થાય છે-વિશાળ મેઘ ત્યા સ સ્વેદન પામે છે, સમૂર્ચ્છિત થાય છે અને વૃષ્ટિ વરસાવે છે.

પ્રશ્ન—(ત મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમાં વિશાળ મેઘાનું સ સ્વેદન, સમૂર્ચ્છન, અને સંવર્ષણ કોણ કરે છે ? શુ દેવ કરે છે ? અસુરકુમાર કરે છે ? કે નાગકુમાર કરે છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! મેઘાનું સંસ્વેદન આદિ (દેવો પકરેહ) દેવ કરે છે, (ણો અસુરો ણો નાગો પકરેહ) અસુરકુમાર કરતા નથી અને નાગકુમાર પણ કરતા નથી તેનું કારણ એ છે કે અસુરકુમાર અને નાગ કુમારનું ત્યા ગમન જ સંભવિત નથી

પ્રશ્ન—(અત્થિ ણ મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે-થણિય સદે ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમા શુ વાદર સ્તનિત શબ્દ એટલે કે મેઘ ગર્જનનો અવાજ થાય છે ?

તયા વિદ્યમાનત્વેઽપિ અભિપ્રમાનમાપત્તાત્ । ગૌતમ ધૃણ્ણતિ-‘કણ્ઠરાઈઓ ન મતે ! કેરિસિયાઓ ધન્નેણ પળ્ણસાઓ ?’ હે મદન્ત ! કુળ્ણરાજય’ સ્વપ્ન કીદશ્યો ધર્મેન પ્રપ્તાઃ ? મગધનાદ-‘ગોયમા ! કાલાઓ, જાવ-સિપ્પામેવ ધીર્ઘવળ્ણા’ હે ગૌતમ ! કુળ્ણરામયો ધર્મેન કુળ્ણાઃ અષકારમયત્વાત્, અતएव તમસ્કાયત્વત્ અતિમયદુરસાત્ દ્વલોઽપિ યાન્-સિપ્પમા વ્યતિગ્રમેઽ દ્વલિત્યવ ઉલ્લક્ષ્ય ગચ્છેત્, યાવત્થરણાત્-કાલાવમાસાઃ, ગમ્મીરોમહર્ષજનન્ય, મીમા, ઉત્પ્રાસાનકાઃ, પરમકુળ્ણા પ્રજ્ઞસા, દેવોઽત્યેકકો યસાત્મયમતયા દદ્ધા ધુમ્બેત્, અયામિસમાગ-

જેસા છે । ગૌતમ પ્રશ્ન સે પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં (કણ્ઠરાઈઓ ન મતે ! કેરિમિયાઓ ધન્નેણ પળ્ણસાઓ) હે મદન્ત ! યે કુળ્ણરાજિયાં ધર્મે સે કેસી કહી ગઈ હૈં-અર્થાત્ હન કુળ્ણરાજિયોં કા ધર્મે કેસા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (કાલાઓ જાવ સિપ્પામેવ ધીર્ઘવળ્ણા) યે કુળ્ણરાજિયાં અષકારમય હોને કે કારણ ધર્મે સે કાલી કહી ગઈ હૈં । અતएव તમસ્કાય કી તરહ અતિ મદુર હોને કે કારણ હનૈં દેવ મી યાવત્ પદ્ધત્ હી સીઘ્રતા કે સાથ ઉલ્લખિત કર ચલા જાતા હૈં । યહાં યાવત્પદ સે (કાલાવમાસા ગમ્મીરોમ હર્ષજનન્યઃ મીમા ઉત્પ્રાસજનિકા, પરમકુળ્ણા પ્રજ્ઞસાઃ) હન ધૃળ્ણરાજિયોં મેં હન પૂર્વોક્ત વિશેષણોં કો મી ગૃહીત કરલેના ચાહિયે-યહ પ્રકટ કિયા ગયા હૈં । હન વિશેષણોં કા અર્થ તમસ્કાય કે પ્રકરણ મેં લિખા જા ચુકા હૈં । તાત્પર્ય કહને કા પદ હૈં કિ કોઈ ઇક દેવ યદિ હૈં સર્વપ્રથમ દેશ્વના હૈં તો વહ દેવજ્ઞે હી ક્ષુભિત હો ઊઠતા હૈં । યદિ કદાચિત્ કોઈ દેવ હનકે સમક્ષ

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન—(કણ્ઠરાઈઓ ન મતે ! કેરિસિયાઓ ધન્નેણ પળ્ણસાઓ ?) હે મદન્ત ! તે કુળ્ણરાજિઓ વલ્લે કેસી છે ? એવે કે દેવા વલ્લુની છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (કાલાઓ જાવ સિપ્પામેવ ધીર્ઘવળ્ણા) તે કુળ્ણરાજિઓ અષકારમય હોવાથી વલ્લે કાળી કહી છે તેના વર્ણ તમ સ્કાયના જેવો જ લાયકર હોય છે દેવ પણ અતિથય શોભતાથી એળગીને પાર કરીને આશ્ચર્ય લાયક છે અહીં ‘જાવ (યાવત્)’ પદથી (કાલાવમાસા ગમ્મીરોમહર્ષજનન્ય, મીમા ઉત્પ્રાસજનિકા પરમકુળ્ણા પ્રજ્ઞસા) આ પૂર્વોક્ત વિશેષણો પણ પ્રકલ્પ કરવા એકાએક એમ બતાવવામા આવ્યું છે આ વિશેષણોના અર્થ તમસ્કાયના પ્રકરણમાં આપવામાં આવ્યો છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે કોઈક દેવ એ તેમને સૌથી પહેલીજવાર કહે છે, તે તેમને એવા

દીનાં સંભવાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અત્થિ ણં મંતે ! ચંદિમ-સૂરિય-ગ્રહગણ-
અવત્ત-તારારૂવા ?’ હે ભદન્ત ! સન્તિ સ્વલુ કૃષ્ણરાજિષુ ચન્દ્ર-સૂર્ય-ગ્રહગણ-
નક્ષત્ર-તારારૂપાઃ ? ભગવાન્ આહ-‘ળો ઇણદ્દે સમદ્દે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ
સમર્થઃ કૃષ્ણરાજિષુ ચન્દ્રાદયો ય્યોતિષ્કા ન ભવન્તિ, કૃષ્ણરાજીનામત્યન્તાન્ધકાર
મયત્વાત્ તત્ર તેષાં સ્વસ્થાનત્વાસંભવાત્ । ગૌતમઃ પુનઃ પૃચ્છતિ-‘અત્થિ ણં કણ્ઠ-
રાઈસુ ચંદામા ઇ વા, સૂરામા ઇ વા ?’ હે ભદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ કૃષ્ણ-
રાજિષુ ચન્દ્રામા, ચન્દ્રપ્રમા ઇતિ વા, સૂરામા સૂર્યપ્રમા ઇતિ વા ? ભગવાનાહ-‘ળો ઇણદ્દે
સમદ્દે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ કૃષ્ણરાજિષુ ચન્દ્રપ્રમાદીનાં પ્રતિહતપ્રકાશ-

સદ્ભાવ વહાં હો સકતા હૈ । અવ ગૌતમ પ્રશ્નુ સે પૂછતે હૈં કિ (અત્થિ ણં
મંતે ! ચંદિમસૂરિયગ્રહગણનક્ષત્રતારારૂવા) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં
મૈં ચન્દ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ નક્ષત્ર એવં તારારૂપ હૈં કયા ? હસકે ઉત્તર મૈં પ્રશ્નુ
ઉનસે કહતે હૈં કિ હે ગૌતમ ! (ળો ઇણદ્દે સમદ્દે) કૃષ્ણરાજિયાં અત્યન્ત
અંધકાર મય હૈં-અતઃ હનમૈં ચન્દ્રાદિક ય્યોતિષ્ક નહીં હૈ । કયોં કિ
હનકા હનમૈં સ્વસ્થાન નહીં હૈ । (અત્થિ ણં કણ્ઠરાઈસુ ચંદામા ઇ વા,
સૂરામા ઇ વા) હે ભદન્ત ! તો કયા કૃષ્ણરાજિયોં મૈં ચન્દ્ર કી પ્રમા ઔર
સૂર્ય કી પ્રમા મી નહીં હૈ ? હસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મૈં પ્રશ્નુ ઉનસે
કહતે હૈં કિ (ળો ઇણદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ-
અર્થાત્ કૃષ્ણરાજિયોં મૈં ચન્દ્રપ્રમા એવં સૂર્યપ્રમા હૈં તો સહી પર વે પ્રતિ-
હત પ્રકાશ વાલી હોને કે કારણ ઉનકા વર્હા રહના મી નહીં રહને કે

હવે ગૌતમ સ્વામા મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (અત્થિ ણં
મંતે ! ચંદિમ, સૂરિય, ગ્રહગણનક્ષત્રતારારૂવા) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમાં
શું ચન્દ્રમા, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્રો, અને તારાઓ હોય છે ?

ઉત્તર—(ગોચમા ! ળો ઇણદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિઓ
અત્યંત અંધકારમય હોય છે, તેથી તેમાં ચન્દ્રમા આદિ બ્યોતિષિક દેવો
હોતા નથી, કારણ કે તેમનું ત્યાં સ્વસ્થાન નથી

પ્રશ્ન—(અત્થિ ણં મંતે ! કણ્ઠરાઈસુ ચંદામા ઇ વા, સૂરામા ઇ વા ?) હે
ભદન્ત ! તો શું કૃષ્ણરાજિઓમાં ચન્દ્રની પ્રભા (પ્રકાશ) અને સૂર્યની
પ્રકાશ હોય છે ?

ઉત્તર—(ળો ઇણદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! આ વાત પણ શક્ય નથી.
કૃષ્ણરાજિઓમા ચન્દ્ર અને સૂર્યની પ્રભા હોય છે તો ખરી, પણ તેનું ત્યાં
અંધકાર રૂપે પરિણમન થઈ જવાને કારણે તે પ્રભા ત્યાં હોવા છતાં પણ
કોઈ જોવી જ લાગે છે.

માયવતી' इति वा, अत्यन्तान्धकारादुत्पत्त्यात् सप्तमनारकपृथिवीसदृशत्वात् ' माय
वती ' इति नाम ४, वातपरिधा इति वा, वात्पावत् अघकारमयत्वात् दुर्लभ
व्यत्वान्ध ' वातपरिधा ' इति नाम ५, - वातपरिक्षोमा इति वा, वात्पावदेवाच
कारादुत्पत्त्यात् परिक्षोमहेतुत्वान्धवातपरिक्षोमा इति नाम ६, ' देवपरिधा ' इति वा,
देवानाम् अर्गलेख दुर्लभ्यत्वात् ' देवपरिधा ' इति नाम ७, देवपरिक्षोमा इति वा देवानां

ऐसा है । (मघा) यह छठवें नरक का नाम है । (माघवी) यह सप्तम
नरक का नाम है—मो सप्तम नरक जैसा गाढ अ घकार से आवृत रहता
है उसी प्रकार ये कृष्णराजियां भी अत्यन्त-गाढ-अन्धकार से आवृत
रहती हैं अत इनका चौथा नाम (माघवई' वा) ऐसा है । (वायफलिहाइ
वा) जैसे बघूरा (बांधी) अघकारमय होता है और दुर्लभ्य होता है—
उसी प्रकार से ये कृष्णराजियां भी हैं—अतः उसके सादृश्य से इनका
भी पाँचवां नाम (वातपरिधा) ऐसा है । (वायपलिक्खोमाइ वा) तथा
वात्पा-बघूरे की तरह ही अघकार से आवृत होने के कारण और
परिक्षोम की हेतुभूत होने के कारण इनका ६ वां नाम (वातपरिक्षोमा)
ऐसा है । (देवफलिहाइ वा) देवों के लिये ये अर्गला की तरह दुर्लभ्य
होती हैं—इस कारण इनका ७ वां नाम देव परिधा ऐसा है । (देवपलि-
क्खोमाइ वा) देवों के लिये परिक्षोम की कारण होने से इनका ८ वां
नाम (देवपरिक्षोमा) ऐसा है । इस तरह ये इनके आठ सार्थक नाम हैं ।

(मघा) છે (૪) (માગવી) આ સાતમી નરકનું નામ છે જેમ સાતમી
નરક અતિશય ગાઢ અ ધકારથી છવાયેલી છે, તેમ આ કૃષ્ણરાજિયા પશુ ગાઢ
અ ધકારથી આછાદિત હોય છે, તેથી તેનું આશુ નામ (માગવઈ' વા) ' માગવી '
છે (૫) (વાયફલિહાઈ વા) જેવી રીતે વધૂરા (વ યજિયા) અ ધકારમય
અને દુર્લભ્ય (જેને પાદ જનુ સુરેલ અર્ધ પદે જોવો) હોય છે તેમ કૃષ્ણરાજિયા
પશુ અ ધકારમય અને દુર્લભ્ય હોય છે તે કારણે તેમનું પાચમું નામ
“ વાતપરિધા ” છે (૬) (વાયપલિક્ખોમાઈ વા) તથા વધૂરાની જેમ અ ધ
કારથી વીંટળાયેલ હોવાને કારણે પરિક્ષોમની જગત્ હોવાને લીધે તેમને
' વાતપરિક્ષોમા ’ પશુ કહે છે (દેવફલિહાઈ વા) તે દેવાને માટે અમલા
ની જેમ દુર્લભ્ય હોવાને કારણે તેનું સાતમું નામ ‘ દેવપરિધા ’ છે (૮)
(દેવપલિક્ખોમાઈ વા) દેવામાં પશુ પરિક્ષોમ ઉત્પત્ત કરનારી હોવાથી તેનું
આઠમું નામ ‘ દેવ પરિક્ષોમા ’ છે. આ રીતે તેના આઠ સાર્થક
(અર્થ પ્રમાણે જ) નામ છે

છેત્, તતઃ પશ્ચાત્, શીઘ્રં શીઘ્રં, ત્વરિતં ત્વરિતમિતિ સંગ્રાહમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'કળ્હરાઈણં મંતે ! કતિ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજીનાં સ્વહ
કતિ નામધેયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાનાહ- 'ગોયમા ! અદ્ધ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા' હે
ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજીનામ્ અષ્ટ નામધેયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, કૃષ્ણરાજીનામ્ અષ્ટૌ નામાનિ,
તાન્યેવાહ- 'તં જઠા' તથા- 'કળ્હરાઈં વા, મેહરાઈં વા, મેઘાં વા, માઘવં વા
વા, વાયપલ્લિહાં વા, વાયપલ્લિક્ખોમાં વા, દેવપલ્લિહાં વા, દેવપલ્લિક્ખોમાં વા
વા' કૃષ્ણરાજિરિતિ વા, કૃષ્ણવર્ણરેલામયપુદ્ગલત્વાત્ 'કૃષ્ણરાજિઃ' इतिनाम
૧, મેઘરાજિરિતિ વા, કૃષ્ણમેઘરેલા સદૃશત્વાત્ 'મેઘરાજિઃ' इतिनाમ ૨,
મઘાં इति વા, અન્ધકારમયત્વાત્ પથુનારુપૃથિવીસદૃશત્વાત્ 'મઘા' इतिनाમ ૩,

જાકર इनमें प्रविष्ट हो जाता है तो शीघ्र ही वह इनमें से कायगति के
अतिवेग से और मनोगति के अतिवेग से युक्त होकर बाहर निकल
आता है । अब गौतमस्वामी प्रभु से (कण्हराईणं मंते !) इन कृष्णरा-
जियों के हे मदन्त ! (कइनामधेज्जा पण्णत्ता) कितने नाम हैं, ऐसा
पूछते हैं और प्रभु इस प्रश्न के उत्तर में उनसे (गोयमा ! अद्व नामधेज्जा
पण्णत्ता) हे गौतम ! इन कृष्णराजियों के आठ नाम हैं-ऐसा कहते हैं
(तं जहा) वे आठ नाम इस प्रकार से हैं-(कण्हराईं व वा) कृष्णवर्ण
वाले पुद्गलों की रेखा स्वरूप होने के कारण इनका पहिला नाम (कृष्ण-
राजि) ऐसा है । (मेहराईं व वा) कृष्णमेघों की रेखा जैसी होने के
कारण इनका दूसरा नाम (मेघराजि) ऐसा है । छठवें नरक की पृथिवी
के समान अन्धकार मय होने के कारण इनका तीसरा नाम (मघा)

તેના મનમા ક્ષોભ અનુભવે છે કદાચ કોઈ દેવ તે કૃષ્ણરાજિઓની પાસે
જઈને તેમાં પ્રવેશ કરે છે, તે તે કાયગતિ અને મનોગતિના અતિવેગથી
યુક્ત થઈને તે કૃષ્ણરાજિઓમાંથી શીઘ્રતાથી બહાર નીકળી આવે છે

પ્રશ્ન—(કળ્હરાઈણં મંતે ! કહ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ?) હે ભદન્ત ! તે
કૃષ્ણરાજિઓનાં કેટલા નામ કહ્યાં છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા ! અદ્ધ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! તે કૃષ્ણરાજિ-
ઓનાં આઠ નામ કહ્યાં છે—(તં જઠા) તે આઠ નામ નીચે પ્રમાણે છે—
(કળ્હરાઈં વા) (૧) તે કૃષ્ણરાજિઓ કાળા વર્ણના પુદ્ગલોની રેખા રૂપ
હોવાથી તેમનું પહેલું નામ “ કૃષ્ણરાજિ ” છે. (૨) (મેહરાઈં વા) કૃષ્ણ
મેઘોની રેખા જેવી હોવાને કારણે તેમને “ મેઘરાજિ ” પણ કહે છે. (૩)
છઠ્ઠી નારકની પૃથ્વી જેવી અન્ધકારમય હોવાને લીધે તેનું ત્રીજું નામ (મઘા)

૧, દ્વૌ પ્રયઃ ૨, પ્રયો દ્વૌ ૩, ચત્વાર એક ૪, ૩તિ ચત્વારા વિક્ષરપા મ્બન્તિ, તમ 'એકચત્વાર' ૩તિ પ્રયમવિક્ષરપમાહ—'અહ્વા એ રયણપ્પમાપ, ચત્વારિ સક્કરપ્પમાપ હોજ્ઞા' અથવા પચ્ચસુ મધ્યે એકો નૈરયિક્કો રત્નપ્રમાયાં મ્બન્તિ ઉત્પ પ્પતે ચત્વારચ્ચ શર્કરાપ્રમાયાં મ્બન્તિ ઉત્પન્નન્તે ૧, 'જાવ અહ્વા એ રયણપ્પમાપ, ચત્વારિ અહેસપ્પમાપ હોજ્ઞા' યાપત્—અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં ચત્વારચ્ચ ચાલુકા પ્રમાયાં મ્બન્તિ ૨, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં, ચત્વારચ્ચ પહ્મપ્રમાયાં મ્બન્તિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં, ચત્વારચ્ચ ધૂમપ્રમાયાં મ્બન્તિ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં ચત્વારસ્તુ તમાયાં મ્બન્તિ ૫, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં ચત્વારસ્તુ અધઃસપ્પમ્પાં

પૃથિવી મેં મી હો સકતે હૈં । ઇસ તરહ સે યે સાત મ્હુ હોતે હૈં । તમા પાંચ નૈરયિક્કોં કે વિક્ષરપયોગી ૧-૪, ૨-૩, ૩-૨, ૪-૧ યે ચાર વિક્ષરપ્પ હોતે હૈં । ઇનમેં જો ૧-૪ યહ પ્રથમ વિક્ષરપ્પ હૈં ઇસકી અપેક્ષા સે સુત્રકાર કપન કરતે હૈં । (અહ્વા-એ રયણપ્પમાપ ચત્વારિ સક્કરપ્પમાપ હોજ્ઞા) પાંચ નરકોં મેં સે એક નારક રત્નપ્રમા પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઓર ચાર નારક શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં (જાવ અહ્વા રયણપ્પમાપ ચત્વારિ અહેસપ્પમાપ હોજ્ઞા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઓર ચાર નારક ચાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૨, અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઓર ચાર નારક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૩, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઓર ચાર નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૪, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો

પાંચ નારકોના વિક્ષરપયોગી વિક્ષરપ્પ ચાર પ્રકારના છે-રત્નપ્રમામાં ૧ અને બીજી કોઈપણ નારકમાં ૪ નારક દોષ જોવા ૧-૪ નો વિક્ષરપ્પ, જોઈ પ્રમાણે ૧-૩ નો, ૩-૨ નો, ૪-૧ નો જોઈ ચાર પ્રકારના વિક્ષરપ્પો અને ઉં હવે ૧-૪ ના વિક્ષરપ્પની અપેક્ષાએ ને લાગ્યાઓ અને ૩ તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(અહ્વા એ રયણપ્પમાપ, ચત્વારિ સક્કરપ્પમાપ હોજ્ઞા) (૧) પાંચ નારકોમાંની એક નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાર નારક શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ અહ્વા એ રયણપ્પમાપ ચત્વારિ અહેસપ્પમાપ હોજ્ઞા) (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં અને ચાર નારક ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં અને ચાર નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં અને ચાર નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં

પરિક્ષોભદેતુત્વાત્ 'દેવપરિક્ષોમા' इति नाम ८, इत्यष्टौ नामानि भवन्ति । गौतमः पृच्छति—' कण्हराईओ णं भंते ! किं पुढवीपरिणामाओ, आउपरिणामाओ, जीव परिणामाओ, पोग्गलपरिणामाओ ? ' हे भदन्त ! कृष्णराजयः खलु किम् पृथिवी-परिणामाः ? अथवा अप्परिणामाः ? जलपरिणामाः ? उताहो जीवपरिणामाः ? अथवा पुद्गलपरिणामाः भवन्ति ? भगवानाह—'गोयमा । पुढवीपरिणामाओ, हे ' गौतम ! कृष्णराजयः पृथिवीपरिणामाः सन्ति, एवम् 'जीवपरिणामाओ वि' जीव-परिणामाः अपि सन्ति, तथा ' पोग्गलपरिणामाओ वि, पुद्गलपरिणामाः अपि सन्ति, किन्तु ' णो आउपरिणामाओ ' नो अप्परिणामाः कृष्णराजयो भवन्ति । गौतमः पृच्छति—' कण्हराईसु णं भंते ! सव्वे पाणा, भूया, जीवा, सत्ता उववण्ण-पुव्वा ? ' हे भदन्त ! कृष्णराजिषु सर्वे प्राणाः, भूताः, जीवाः, सत्त्वाः, किम्

अब गौतमस्वामी पूछते हैं कि—(कण्हराईओ णं भंते ! किं पुढवी परिणामाओ, आउपरिणामाओ, जीवपरिणामाओ, पोग्गलपरिणामाओ) हे भदन्त ! ये कृष्णराजियां किस के परिणामरूप हैं—क्या पृथिवी के ये परिणामरूप हैं ? या जलके परिणामरूप हैं ? या जीव के परिणामरूप हैं ? या पुद्गल के परिणामरूप हैं ? इसके उत्तर में प्रभु उनसे कहते हैं—(गोयमा) हे गौतम ! (पुढविपरिणामाओ) ये कृष्णराजियां पृथिवी के परिणामरूप हैं, (जीवपरिणामाओ वि) जीव के परिणामरूप भी हैं । तथा (पोग्गलपरिणामाओ वि) पुद्गल के परिणामरूप भी हैं । परन्तु ये कृष्णराजियां (णो आउपरिणामाओ) जलके परिणामरूप नहीं हैं । अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं कि—(कण्हराईसु णं भंते ! सव्वे पाणा, भूया, जीवा, सत्ता, उववण्णपुव्वा) हे भदन्त ! इन कृष्णराजियां

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન કરે છે કે (કણ્ઠરાઈઓ ણં ભંતે ! કિં પુઢવી પરિણામો, આઉ પરિણામો, જીવ પરિણામો, પોગ્ગલ પરિણામો ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓ કેના પરિણામ રૂપ છે—શુ તેઓ પૃથ્વીના પરિણામ રૂપ છે ? કે જળના પરિણામ રૂપ છે ? કે જીવના પરિણામ રૂપ છે ? કે પુદ્ગલના પરિણામ રૂપ છે ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (પુઢવિ પરિણામો) તે કૃષ્ણરાજિઓ પૃથ્વીના પરિણામ રૂપ છે, (જીવ પરિણામો વિ) જીવના પરિણામ રૂપ છે, (પોગ્ગલપરિણામો વિ) અને પુદ્ગલના પરિણામ રૂપ પણ છે, પરન્તુ તેઓ (આઉ પરિણામો) જળના પરિણામ રૂપ નથી

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (કણ્ઠરાઈસુ —

उपपन्नपूर्वा ? पूर्वमुत्पन्ना ? भगवानाह—‘इत्ता, गोयमा । असहं, अदुवा अणत
 वस्तुतो’ हे गौतम ! कृष्णरात्रिषु सर्वे प्राणादयो जीवाः असक्त भूयो भूयाः,
 अथवा अनन्तकृत्व अनन्तवारान् पूर्वम् उत्पन्ना ‘णो चेव णं वायरभाउकाइय
 चाए, वायरभगणिकाइयचाए वा, वायरवणस्सइकाइयचाए वा’ किन्तु नो चैव
 खलु वादराण्णायिकत्तया, नो वा वादराग्निकायिकत्तया, नैव वा वादरवनस्पति
 कायिकत्तया, स प्राणादयः पूर्वम् उत्पन्नाः उत्पद्यन्ते, उत्पत्स्यन्ते वा तेषां तत्र
 स्वस्थानत्वाभावात् । इति ॥ सू० २ ॥

लोकान्तिकदेववक्तव्यता ।

कृष्णरात्रिमस्तावात् तन्निकटवर्तिलोकान्तिक देवविमानादिवक्तव्यतामाह—
 ‘एएतिणं भंते’ इत्यादि ।

मूलम्—एएसि ण अट्टण्ह कणहराईण अट्टसु उवासतरेसु
 अट्ट लोगंतियविमाणा पणत्ता, तजहा—अच्ची१, अच्चिमाली२,

मैं समस्त प्राण, समस्त भूत, समस्त जीव, समस्त सत्य क्या पहिले
 उत्पन्न हो चुके हैं ? उत्तर मैं प्रभु कहते हैं कि—(इत्ता गोयमा । असह
 अदुवा अणतवस्तुतो) हा, गौतम ! अनेक बार अथवा अनन्तवार सम
 स्तप्राण आदिजीव यहाँ पूर्व में उत्पन्न हो चुके हैं । (णो चेव णं वायर
 भाउकाइयसाए, वायरभगणिकाइयसाए वा वायरवणस्सइकाइय
 साए वा) परन्तु वे यहाँ वायर अपकायिक रूप से वादर अग्निकायिक
 रूप से और वादर वनस्पतिकायिक रूप से न पहिले उत्पन्न हुए हैं,
 न उत्पन्न होते हैं और न उत्पन्न होंगे । क्यों कि उनका वहाँ पर
 स्वस्थान नहीं है ॥ सू० २ ॥

भंते ! सच्चे प्राण भूया, जीवा सत्ता वववण्णा पुब्बा ?) के कहन्त । ते कृष्ण
 रात्रिज्जेमां शु समस्त प्राणु समस्त भूत समस्त एव अने समस्त सत्य
 पूर्व (पहेलां) उत्पन्न यथं भुक्कां छे ?

उत्तर—(इत्ता, गोयमा । असह अदुवा अणतवस्तुतो वा) हा गौतम ।
 समस्त प्राण आदि एवे । अनेकवार अथवा अनन्तवार तेषां उत्पन्न यथं
 भुक्कां छे (णो चेव णं वायर भाउकाइयसाए, वायर भगणिकाइयसाए वा,
 वायरवणस्सइकाइयसाए वा) परन्तु तेज्जा त्वां वादर अपकायिक रूपे वादर
 अग्निकायिक रूपे अने वादर वनस्पतिकायिक रूपे पहेलां छी पणु उत्पन्न यथां
 नथी उत्पन्न यथां नथी अने उत्पन्न यथे पणु नही, कारण के त्वां तेभनु
 स्वस्थान नथी ॥ सू० २ ॥

वङ्गरोयणे३, पभङ्करे४, चन्दाभे५, सूराम्भे६, सुक्काम्भे७, सुपङ्गुाम्भे८,
मज्झे रिट्ठाम्भे । कहि णं भन्ते ! अच्ची--विमाणे पण्णत्ते ? गोयमा !
उत्तर-पुरत्थिमेणं । कहि णं भन्ते ! अच्चिमाली विमाणे पण्णत्ते ?
गोयमा ! पुरत्थिमेणं । एवं परिवाडीए णेयव्वं, जाव--कहि णं
भन्ते ! रिट्ठे विमाणे पण्णत्ते ? गोयमा ! बहुमज्झदेसभाए ।
एएसु णं अट्ठसु लोगतियविमाणेसु अट्ठविहा लोगतिया देवा
परिवसन्ति, तं जहा—

“ सारस्सयमाइच्चा, वण्णी वरुणा य गहतो या य ।

तुसिया अव्वा वाहा, अग्गिच्चा चेव रिट्ठा य ॥ १ ॥ ”

कहि णं भन्ते ! सारस्सया देवा परिवसन्ति ? गोयमा !
अच्चिम्मि विमाणे परिवसन्ति । कहिणं भन्ते ! आइच्चा देवा
परिवसन्ति ? गोयमा ! अच्चिमालिम्मि विमाणे । एवं णेयव्वं
जहाऽऽणुपुव्वीए, जाव--कहि णं भन्ते ! रिट्ठा देवा परिवसन्ति ?
गोयमा ! रिट्ठिम्मि विमाणे । सारस्सयमाइच्चाणं भन्ते ! देवाणं
कइ देवा, कइ देवसया परिवारे पण्णत्ते ? गोयमा ! सत्त--देवा,
सत्तदेवसया परिवारे पण्णत्ते । वण्हि-वरुणाणं देवाणं चउद्दस-
देवा, चउद्दस देवसहस्सा परिवारे पण्णत्ते । गहतोय--तुसियाणं
देवाणं सत्तदेवा, सत्तदेवसहस्सा परिवारे पण्णत्ते । अवसेसाणं
नव देवा, नव देवसया परिवारे पण्णत्ते ।

“ पढम--जुयलम्मि सत्त उ सयाणि, बीयम्मि चउद्दस सहस्सा ।

तइए सत्त सहस्सा, नव चेव सयाणि सेसेसु ॥ १ ॥ ”

॥१॥ लोगतियविमाणा ण भते ! किंपइट्टिया पण्णत्ता ? गोयमा ! वाउपइट्टिया पण्णत्ता, एव गेयव्व विमाणाण पइट्टाणे । वाहुल्लुच्चत्तमेव सठाण, वभलोयवत्तव्वा गेयव्वा, जहा जीवामिगमे देवुद्देसए, जाव हता, गोयमा ! अंसइ अहुवा अणंतवखुत्तो, णो चेव ण देवत्ताए लोगतिय विमाणेसु । लोगतिय विमाणेसु ण भते, । केवइय काल ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! अट्ट सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता । लोगतिय विमाणेहितो ण भते ? केवइय अवाहाए लोगते पण्णत्ते ? गोयमा ! असत्ते उजाइ जोयणसहस्साइ अवाहाए लोगते पण्णत्ते । सेव भते । सेव भते । ति ॥ सू०-३, ॥

छट्सण पचमो उदैसो समत्तो ॥६॥

छाया—एतासाम् अष्टानां कृष्णजीनाम् अष्टसु अवकाशान्तरेषु अष्टलोक-
न्तिकविमानानि प्रहस्यन्ति, तद्यथा—अर्धः १, अर्धिर्मांसि २, वैरोचन ३, प्रम-

लोकान्तिकदेववक्तव्यता

‘एएसि णं अट्टणइ’ इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(एषत्ति) णं अट्ठहं कण्णराज्जं अट्ठसु उवास्तरेसु) इन आठ कृष्णराजियों के आठ अवकाशान्तरो में (अट्ठलोगति य विमाण्ण पण्णत्ता) आठ लोकांतिक विमान कह गये हैं । (तज्जा) वे हमें प्रकार से हैं । (अशी, अश्विमात्ती, बहरोधणे, पम्भक्रे, च्चदामे, सूरामे, सुंक्कामे, सुपह्णामे, मज्जे रिद्धामे) अर्षि १, अश्विमात्ती २, बहरोधन ३, प्रमंक्क

बोधान्तिक डेवोनी पद्धतवत्ता—

(एष सि ण अट्टण्ह) इत्यादि—

અથવા—(પર સિ ણ અદુર્લભ કળહારીજ અદુસુ સ્વાસતરેસુ) ઉપ
 રેષ્ટા આઠ કૃષ્ણરુચિએના, આઠ અવકાશાન્તરેશમા (અદુ સોગંધિયવિમાના
 પળણા) આઠ લોકાન્તિક વિમાનો કલા છે (ત જહા) તેમનાં નામ આ
 પ્રમાણે છે—(અરુચી અચિમાલી નરોયણે પર્મકરે જશમે, -સુગમે, સુદામે,
 સુપદુમે, મન્મે રિદામે.) - (૧) અર્ચિ, (૨) અર્ચિમાલી (૩) દેશમન, (૪)

ક્રૂરઃ ૪, ચન્દ્રાભઃ ૫, સૂર્યાભઃ ૬, શુક્રાભઃ ૭, સુપ્રતિષ્ઠાભઃ ૮, મધ્યે રિષ્ટાભઃ ।
કુત્રાંશુભદન્ત ! અર્ચિઃ વિમાનં પ્રજ્ઞસમ્ , ? ગૌતમ ! ઉત્તરપૌરસ્ત્યે । કુત્રાંશુ
ભદન્ત ! અર્ચિર્માલિર્વિમાનં પ્રજ્ઞસમ્ ? ગૌતમ । પૌરસ્ત્યે । એવં પરિપાટિયા જ્ઞાતવ્યમ્,
યાવત્કુત્રાંશુભદન્ત ! રિષ્ટં વિમાનં પ્રજ્ઞસમ્ ? ગૌતમ ! વહુમધ્યદેશભાગે ।
એતેષુ અષ્ટસુ લોકાન્તિકાવિમાનેષુ અષ્ટવિધાઃ લોકાન્તિકાઃ દેવાઃ પરિવસન્તિ,

૪, 'ચન્દ્રાભ ૫, સૂર્યાભ ૬ શુક્રાભ ૭ 'ઔર' સુપ્રતિષ્ઠાભ ૮ 'તથા
બીચ' મેં રિષ્ટાભ । (કહિ ણં ભંતે ! અચ્ચિવિમાણે પળ્લન્તે) હે ભદન્ત !
અર્ચિ નામકા વિમાન કહાં પર કહા ગયા હૈ । (ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (ઉત્તર પુરત્થિમેણં) ઉત્તર ઔર પૂર્વ કે બીચ 'મેં' અર્ચિ
વિમાન કહા ગયા હૈ । (કહિ ણં ભંતે ! અચ્ચિમાલી વિમાણે પળ્લન્તે)
હે ભદન્ત ! અર્ચિર્માલી વિમાન કહાં પર કહા ગયા હૈ ? (ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (પુરત્થિમેણં, એવં પરિવાહીએ નેયવ્વં) અર્ચિર્માલી વિમાન પૂર્વ-
દિશા મેં કહા ગયા હૈ । હસી ક્રમ સે અવશિષ્ટ વિમાનોં કો જાનનાં
ચાહિયે । (જાવ કહિ ણં ભંતે ! રિષ્ટે વિમાણે પળ્લન્તે) હે ભદન્ત ! યાવત્
રિષ્ટ વિમાન કહાં પર કહા ગયા હૈ । (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (વહુમજ્ઞ
દેસમાએ) બિલકુલ બીચ મેં રિષ્ટ વિમાન કહા ગયા હૈ । (એસુ ણં
અટ્ટસુ લોગંતિ ય વિમાણેસુ અટ્ટવિહા લોગંતિયાં દેવા પરિવસંતિ) હનં
આઠ લોકાન્તિક વિમાનોં મેં આઠ પ્રકાર કે લોકાન્તિક દેવ રહતે હૈ ।

પ્રભંકર, (૫) ચન્દ્રાભ, (૬) સૂર્યાભ, (૭) શુક્રાભ અને (૮) સુપ્રતિષ્ઠાભ 'અને'
પ્રમેયચન્દ્રિકા રિષ્ટાભ નામનું વિમાન છે. (કહિ ણં ભંતે ! અચ્ચિવિમાણે પળ્લન્તે ?)
હે ભદન્ત ! અર્ચિ નામનું વિમાન કયા રહેલું છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(ઉત્તરપુરત્થિમેણં) ઉત્તર અને પૂર્વની વચ્ચે ઇશાન કોણમાં અર્ચિ વિમાન
આવેલું છે (કહિ ણં ભંતે ! અચ્ચિમાલી વિમાણે પળ્લન્તે ?) હે ભદન્ત ! અર્ચિ-
માલી વિમાન કયાં આવેલું છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પુરત્થિમેણં, એવં
પરિવાહીએ નેયવ્વં) અર્ચિમાલી વિમાન પૂર્વ દિશામાં રહેલું છે, એમ કહ્યું છે
એજ ક્રમે બાકીના વિમાનોમાં પણ સમજી લેવા. (જાવ કહિ ણં ભંતે ! રિષ્ટે
વિમાણે પળ્લન્તે ?) હે ભદન્ત ! રિષ્ટ વિમાન કયા આવેલું છે ?

૧ (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (વહુમજ્ઞ દેસમાએ) તે આઠ કૃષ્ણરાત્રિઓની
પરાંપર વચ્ચેવચ્ચ રિષ્ટ વિમાન આવેલું છે (એ સુ ણં અટ્ટસુલોગંતિયવિમા-
ણેસુ અટ્ટવિહા લોગતિયા દેવા પરિવસંતિ) આ આઠ લોકાન્તિક વિમાનોમાં

તથા—“ સારસ્વતા ૧-ડડિત્યા ૨ વહ્નો ૩ વરુણાથ ૪ ગર્દભોયાથ ૫ ।
તુપિતા, ૬ અબ્યાભાષા, ૭ આગ્નેયાથ ૮ રિષ્ટાથ ૯ ” ॥ ૧ ॥

કુપ્ર સ્વલુ મદન્ત ! સારસ્વતા દેવા પરિવસન્તિ ? ગૌતમ ! અર્ચિપિ વિમાને
પરિવસન્તિ । કુપ્ર સ્વલુ મદન્ત ! આદિત્યા દેવા પરિવસન્તિ ? ગૌતમ ! અર્ચિ
માંસૌ વિમાને, ઇર્ષ ધ્વાતૃભ્ય અથાડડુપૂર્વા યાવત્-કુપ્ર સ્વલુ મદન્ત ! રિષ્ટા :

(ત જહા) ઠન લોકાન્તિક વેધોકે નામ હસ પ્રકાર સે હૈ—(સારસ્વતમાહ
કથા) હસ્યાદિ સારસ્વત, આદિત્ય, વહ્નિ, વરુણ, ગર્દભો ય, તુપિત અબ્યા-
ભાષ આગ્નેય ઓર હનકે ધીષ મેં રિષ્ટ દેવ । (કહિ ણ મતે ! સારસ્વતા
દેવા પરિવસન્તિ) હે મદન્ત ! સારસ્વત દેવ કહાં પર રહતે હૈ ? (ગોયમા)
હે ગૌતમ ! (અર્ચિમાલિમિ વિમાણે પરિવસન્તિ) અર્ચિનામકે વિમાનમેં સાર
સ્વત દેવ રહતે હૈ । (કહિ ણં મતે આહન્વા દેવા પરિવસન્તિ) હે મદન્ત !
આદિત્ય દેવ કહાં પર રહતે હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અર્ચિમાલિમિ
વિમાણે) અર્ચિમાલી નામકે વિમાન મેં આદિત્ય દેવ રહતે હૈ । (ઇર્ષ
ગેયમ્બ જહાડડુપૂર્વીય) હસી તરહ સે યથાનુપૂર્વી રિષ્ટ વિમાન તક
જાનના આહિયે । (જાવ-કહિ ણં મતે ! રિષ્ટા પરિવસન્તિ) હે મદન્ત !
યાવત્ રિષ્ટ દેવ કહાં પર રહતે હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (રિષ્ટમિ

આઠ પ્રકારના લોકાન્તિક દેવ રહે છે (ત જહા) તે લોકાન્તિક દેવોનાં નામ
આ પ્રમાણે છે—(સારસ્વતમાહકથા વર્ણીતરૂપા ય ગર્દભોયા ય, તુપિયા, અબ્યાભાષ,
અર્ચિકથા ચેર રિષ્ટા ય) (૧) સારસ્વત (૨) આદિત્ય (૩) વહ્નિ (૪) વરુણ
(૫) ગર્દભોયા, (૬) તુપિત, (૭) અબ્યાભાષ, (૮) આગ્નેય અને તે આઠે
વિમાનોની વચ્ચેના વિમાનમાં રિષ્ટ દેવ

(કહિ ણ મતે ! સારસ્વતા દેવા પરિવસન્તિ ?) હે મદન્ત ! સારસ્વત
દેવ ક્યાં રહે છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અર્ચિમાલિમિ વિમાણે પરિવસન્તિ)
સારસ્વત દેવ અર્ચિ નામના વિમાનમાં રહે છે (કહિ ણ મતે ! આહન્વા દેવા
પરિવસન્તિ ?) હે મદન્ત ! આદિત્ય દેવ ક્યાં રહે છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! ((અર્ચિમાલિમિ વિમાણે) આદિત્ય દેવ
અર્ચિમાલી વિમાનમાં રહે છે (ઇર્ષ ગેયમ્બ જહાડડુપૂર્વીય) એજ પ્રમાણે
અનુક્રમે રિષ્ટ વિમાન પર્યન્ત સમગ્રનું-એટલે કે વહ્નિદેવ વૈશાખન વિમાનમાં,
વરુણ દેવ પ્રજાપતિ વિમાનમાં, ગર્દભોયા દેવ અન્દ્રાક્ષ વિમાનમાં, તુપિત દેવ
સ્ત્યોલ વિમાનમાં, અબ્યાભાષ દેવ શુક્રાક્ષ વિમાનમાં અને આગ્નેય દેવ
સુપ્રતિશ્રાક્ષ વિમાનમાં વસે છે (જાવ કહિ ણ મતે ! રિષ્ટા પરિવસન્તિ ?) હે
મદન્ત ! રિષ્ટદેવ ક્યાં રહે છે ?

દેવાઃ પરિવસન્તિ ? ગૌતમ ! રિષ્ટે વિમાને । સારસ્વતાદિત્યાનાં ભદન્ત ! દેવાનાં કતિ દેવાઃ, કતિ દેવશતાનિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ? ગૌતમ ! સપ્ત દેવાઃ, સપ્ત દેવશતાનિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, વહ્નિ-વરુણાનાં દેવાનાં ચતુર્દશ દેવાઃ, ચતુર્દશદેવસહસ્રાણિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ગર્દતોય-તુપિતાનાં દેવાનાં સપ્ત દેવાઃ, સપ્ત દેવસહસ્રાણિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । અવશેષાણાં નવ દેવશતાનિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ।

વિમાણે) રિષ્ટ વિમાનમેં રિષ્ટ દેવ રહતે હેં । (સારસ્વતમાહ્વાચા ણં મંતે ! દેવાણં કહ્ દેવા, કહ્ દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે) હે ભદન્ત ! સારસ્વત દેવ ઓર આદિત્ય દેવ ઇન દો દેવોં કે કિતને દેવ હેં ? ઓર કિતને સૌ દેવોં કા ઇનકા પરિવાર હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સત્ત દેવા, સત્ત દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે) સારસ્વત ઓર આદિત્ય ઇન દો દેવોં કે સાત દેવ હેં ઓર ઇનકા પરિવાર સાત સૌ દેવોં કા હૈ । (વહ્નિ વરુણાણં દેવાણં ચત્ત્વસ્રદેવા, ચત્ત્વસ્ર દેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ણત્તે) વહ્નિ ઓર વરુણ ઇન દેવોં કે ચૌદહ દેવ હેં, ઓર ઇનકા પરિવાર ચૌદહ હજાર દેવોં કા હૈ । (ગર્દતોય-તુસિયાણં દેવાણં સત્તદેવા, સત્તદેવ-સહસ્રા પરિવારે પળ્ણત્તે-અવશેષાણં નવ દેવા નવ દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે) ગર્દતોય ઓર તુપિત ઇનકે સાત દેવ હેં ઓર પરિવાર ઇનકા સાત હજાર દેવોં કા હૈ । વાકી કે દેવોં કે નૌ ૯ દેવ હેં ઓર ઇનકે પરિવાર મેં નૌ ૯ સૌ દેવ હેં । ઇન દેવોં કી પરિવાર સંખ્યા હી ઇસ ગાથા દ્વારા સૂચિત

(ગોયમા ।) હે ગૌતમ ! (તિદુમ્મિ વિમાણે) રિષ્ટ વિમાનમાં રિષ્ટદેવ વસે છે.

(સારસ્વતમાહ્વાચા મંતે ! દેવાણં કહ્ દેવા, કહ્ દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે ?) હે ભદન્ત ! સારસ્વત દેવ અને આદિત્ય દેવ, એ બન્ને દેવોના આધિપત્યમાં કેટલા દેવો છે ? અને કેટલા સૌ દેવોનો તેમનો પરિવાર કહ્યો છે ?

(ગોયમા ।) હે ગૌતમ ! (સત્તદેવા, સત્તદેવસયા પરિવારે) સારસ્વત અને આદિત્ય એ બન્ને દેવોના સાત દેવ છે, અને તેમનો પરિવાર ૭૦૦ દેવોનો છે. (વહ્નિ વરુણાણ દેવાણ ચત્ત્વસ્રદેવા, ચત્ત્વસ્રદેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ણત્તે) વહ્નિ અને વરુણ, એ બન્ને દેવોના ૧૪ દેવ છે, અને ૧૪૦૦૦ દેવોનો તેમનો પરિવાર છે (ગર્દતોય-તુસિયાણ દેવાણં સત્તદેવા, સત્તદેવ-સહસ્રા પરિવારે પળ્ણત્તે-અવશેષા ણં નવ દેવા નવ દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે) ગર્દતોય અને તુપિતના સાત દેવ છે, અને તેમનો પરિવાર ૭૦૦ દેવોનો કહ્યો છે. બાકીના દેવોના નવ દેવ છે, અને તેમનો પરિવાર ૯૦૦ દેવોનો છે. તે દેવોના પરિવારની સંખ્યા જ આ ગાથામાં બતાવવામાં આવી છે.

“ प्रथमयुगले सप्त तु शतानि, द्वितीये चतुर्विंश सहस्राणि ।

तृतीये सप्त सहस्राणि नवचैव शतानि शेषेषु ॥ १ ॥ ”

— लोकांति विमानानि खलु भवन्तः । किमितिष्ठितानि, प्रज्ज्वालिनी, गौतम ! वायुमतिष्ठितानि प्रज्ज्वालिनी, एव द्वातम्यम् विमानानां प्रतिष्ठानम् । वाहुस्योत्तरमेव सस्यानम्, ब्रह्मलोकवक्तव्यता द्वातम्या, यथा जीवामिगमे देवोदेसके यावत्-
भवन्तः, गौतम ! असकृत्, अथवाऽनन्तकृत्वा, नो वैव देवतया लोकांतिविमाना-

की गई है—(पदम जुपलम्भि सप्त स सयाणि, भीयम्भि चतस्रसहस्रा, तद्वत् सप्तसहस्रा नव चैव सयाणि सेसेसु) प्रथमयुगल में सातसौ देवों का परिवार है, द्वितीययुगल में १४ हजार देवों का परिवार है । तृतीय युगल में सात हजार देवों का परिवार है । बाकी के देवों में नौ ९ सौ देवों का परिवार है ।

(लोकांति विमाना णं भन्ते ! किं पश्या पण्णसा) हे भवन्तः ! लोकान्तिक देवों के विमानों का क्या आधार है ? अथवा लोकान्तिक देवों के विमान किसके आधार पर हैं ? (गोपमा) हे गौतम ! (वाउपश्या पण्णसा) लोकान्तिक देवों के विमान वायु के आधार पर हैं । (एवं जेयम्भ विमानाणपश्याणं) इस प्रकार से विमानों का प्रतिष्ठान जानना चाहिये । (वाहुस्तुच्छसमेव संठाणं, बंमलोपवसव्यया जेयम्भा-जंहा जीवामिगमे देवोदेसए) विमानों का वाहुस्य, इनकी ऊँचाई तथा इनका सस्यान-आकार जिस प्रकार से ब्रह्मलोक की वक्तव्यता जीवामिगम सूत्र में जीव उद्देश में कही गई है वही प्रकार से जानना चाहिये । (जाव हता गोपमा ! असह अनुवा अणंतकुक्कुत्तो-णो चैव णं देवसाए

(पदम जुपलम्भि सप्त स सयाणि, भीयम्भि चतस्रसहस्रा, तद्वत् सप्त सहस्रा नवचैव सयाणि सेसेसु) पदेका युगलम्भ (नैवा समूहम्भं) सातसौ देवोना, बील युगलम्भं योद चत्वर देवोना, त्रील युगलम्भं सात चत्वर देवोना, अने आदीनामा नवसो देवोना परिवार छे

(लोकांति विमाना णं भन्ते ! किं पश्या पण्णसा ?) हे भवन्तः ! लोकान्तिक देवोना विमान केना आधार रेदेवा छे ?

(गोपमा !) हे गौतम ! (वाउपश्या पण्णसा) लोकान्तिक देवोना विमानो वायुना आधार रेदेवा छे (एवं जेयम्भ विमानाणपश्याणं) अर्थात् प्रभावे तेमना प्रतिष्ठान (आधार) ना बिरे 'समूहम्भं' (वाहुस्तुच्छसमेव संठाणं, बंमलोपवसव्यया जेयम्भा-जंहा जीवामिगमे देवोदेसए) विमानोना विमानता, जेयम्भ अने आधार ब्रह्मलोकांनी लवामिगम सूत्र-ए लवोदेसम्भं छेदेवी वदाम्यता प्रभावे समूहम्भ, (जाव हता गोपमा ! असह अनुवा अणंत

નેપુ । લોકાન્તિકવિમાનેપુ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ?
ગૌતમ ! અષ્ટ સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા । લોકાન્તિકવિમાનેભ્યો ભદન્ત !
કિયત્કમ્ અવાધયા લોકાન્તઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ
અવાધયા લોકાન્તઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ ॥ સુ૦ ૩ ॥

॥ પૃથક્કે પશ્ચમો શ્લોકઃ સમાપ્તઃ ॥ ૬-૫ ॥

લોગંતિયવિમાણેસુ ' યાવત્ હાં ગૌતમ ! અનેક વાર અથવા અનન્તવાર
પહિલે જીવ ઉત્પન્ન હો ચુકે હૈં-પરન્તુ યહાં પર-લોકાન્તિક વિમાનોં મેં
જીવ અનેકવાર અથવા અનન્ત વાર દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુણ હૈં ।
'લોગંતિયવિમાણેસુ ણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ' હે ભદન્ત !
લોકાન્તિક વિમાનોં મેં કિતની સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ? ' ગોયમા ! અઠ્ઠ-
સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા ' હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક વિમાનોં મેં આઠ
સાગરોપમ કી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ । ' લોગંતિય વિમાણેહિંતો ણં ભંતે !
કેવહ્યં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે ' હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાનોં સે
કિતની દૂર લોકાન્ત કહા ગયા હૈ ? ' ગોયમા ' હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક
વિમાનોં સે 'અસંખેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે '
અસંખ્યાત હજાર યોજન દૂર લોકાન્ત કહા ગયા હૈ । ' સેવં ભંતે ! સેવં
ભંતે ! ત્તિ ' હે ભદન્ત ! જૈસા આપને યહ કહા હૈ વહ એસા હી હૈ હે
ભદન્ત ! જૈસા આપને કહા હૈ વહ એસા હી હૈ । ઇતિ ।

‘કેવહ્યો-ગો વેવ ણં’ દેવત્તાણ લોગતિય વિમાણેસુ) આ વક્તવ્યતા “ હા ગૌતમ !
અનેકવાર અથવા અનન્તવાર પહેલાં, છવે, અઢી ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે, પરન્તુ
અઢી (લોકાન્તિક વિમાનોમાં) છવ અનેકવાર અથવા અનન્તવાર દેવરૂપે
ઉત્પન્ન થયા નથી, ” ત્યાં સુધીનું ગ્રહણ કરવું.

(લોગંતિય વિમાણેસુ ણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) હે ભદન્ત !
લોકાન્તિક વિમાનોના દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? (ગોયમા ! અઠ્ઠ
સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! ત્યાં આઠસાગરોપમની સ્થિતિ કહી
છે. (લોગંતિય વિમાણેહિંતો ણં ભંતે ! કેવહ્યં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે ?)
હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાનોથી કેટલે દૂર (અન્તરે) લોકાન્ત કહ્યો છે ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક વિમાનોથી (અસંખેજ્ઞાઈં જોયણ-
સહસ્સાઈં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે) અસંખ્ય ત હજાર યોજન દૂર લોકાન્ત
કહ્યો છે (સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ) હે ભદન્ત ! આપની વાત સાચી છે.
હે ભદન્ત ! આપે કહ્યા પ્રમાણે જ છે. એમ કહીને વદણા નમસ્કાર કરીને
ગૌતમ સ્વામી તેમને સ્થાને બેસી ગયા.

ટીકા—एणसिण अट्ठण्हं कण्हराईण अट्ठसु उपासंतरेसु अट्ठ लोगंतियविमाणा पण्णसा एतासा खलु पूर्ववर्णितानाम् मष्टानां कृष्णरामीनाम् अट्ठसु अवकाशान्तरेषु द्वयोरन्तरं मध्यम् अवकाशान्तरं तेषु इत्थर्यः, अष्ट लोकान्तिकविमानानि लोकस्य पञ्चम ब्रह्मलोकस्य अन्ते समीपे भवन्ति लोकान्तिकानि, तानि च तानि विमानानि चेति लोकान्तिकविमानानि । अथवा लोकान्तिकाः तज्जातीयादेवास्तेषां विमाना नीति लोकान्तिकविमानानि प्रकृतानि । तान्येषाह—‘तं जहा’—उत्थपा—‘अच्छी १, अस्मिमाली २, बहरोयणे ३, पमकरे ४, चदामे ५, सुरामे ६, सुक्कामे ७, सुपह्ठामे, मज्जे सिद्धामे’ अर्चि १,—अर्चिमाळी २,—वैरोचना ३,—प्रमकरः ४,—चन्द्राम ५,—सूर्याम ६,—शुक्राम ७—सुप्रतिष्ठामः ८, मध्ये

ટીકાર્થ—કૃષ્ણરાજી કે પ્રસ્તાવસે ઉસકે સમીપવર્તી લોકાન્તિક દેશો કે વિમાન આદિ કી ચક્ષુષ્યતા કો હસ મૂલ દ્વારા સૂત્રકાર કહ રહે છે કે—‘एणसिणं अट्ठण्हं कण्हराईणं अट्ठसु उपासंतरेसु अट्ठलोगंतिय विमाणा पण्णसा’ इन आठ कृष्णराजियों के आठ अवकाशान्तरों में, अर्थात् दो दो कृष्णराजियों के बीच में—आठ लोकान्तिक विमान कहे गये हैं । ये लोकान्तिक विमान इसलिये कहलाते हैं कि ये पंचम ब्रह्म लोक के अन्त-समीप में हैं । अथवा—लोकान्तिक देशों के ये विमान हैं इसलिये इन्हें लोकान्तिक कहा गया है । ‘तं जहा’ इनके नाम इस प्रकार से हैं—‘अच्छी १, अस्मिमाली २, बहरोयणे ३, पमकरे ४, चदामे ५, सुरामे ६, सुक्कामे ७, सुपह्ठामे ८ मज्जे सिद्धामे’ अर्चि १, अर्चि-माली २, वैरोचना ३, प्रमकर ४, चन्द्राम ५, सूर्याम ६, शुक्राम ७, सुप्रतिष्ठाम ८ और बीच में रिष्ठाम । उत्तरदिशा और पूर्वदिशा में रही

ટીકાર્થ—કૃષ્ણરાજિઓની સમીપમાં રહેલા લોકાન્તિક વિમાનોનું સૂત્રકાર આ સૂત્રમાં નિરૂપણ કરે છે—(एणसिणं अट्ठण्हं कण्हराईणं अट्ठसु उपासंतरेसु अट्ठ लोगंतिय विमाणा पण्णसा) તે આઠ કૃષ્ણરાજિઓના આઠ અવકાશાન્તરમાં (બે, બે કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે) આઠ લોકાન્તિક વિમાનો’ કહ્યાં છે તેમને લોકાન્તિક વિમાન કહેવાનું કારણ બે છે કે તેઓ જહાલોક નામના પાંચમાં દેવલોકના અન્ત ભાગમાં (સમીપમાં) છે અથવા લોકાન્તિક દેશોનાં તે વિમાનો હોવાથી તેમને ‘લોકાન્તિક વિમાનો’ કહ્યાં છે (ત જહા) તે આઠ લોકાન્તિક વિમાનોનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે—

(અચ્છી) (૧) અર્ચિ (અચ્છીમાલી) (૨) અર્ચિમાલી, (બહરોદમે)

भवन्ति, इति ६, इति प्रथमत्रिकल्पे पट्ट भग्नाः ६॥ अथ द्वौ त्रयः ' इति द्वितीय विकल्पमाह—' अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः, त्रयश्च शर्कराप्रभाया भवन्ति१, 'एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्—अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु—वालुकाप्रभायां भवन्ति२, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु पङ्कप्रभायां भवन्ति३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयश्च धूमप्रभायां भवन्ति४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु तमायां भवन्ति ५, अथवा द्वौ रत्नप्रभाया भवतः, त्रयस्तु अधःसप्तग्यां

जाता है और चार नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक अधःसप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ६ इस तरह से ये प्रथम विकल्प में ६ भंग हो जाते हैं । द्वितीय विकल्प में भी ६ ही भंग होते हैं—जो इस प्रकार से हैं—(अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो

અને ચાર નારક તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પહેલા વિકલ્પવાળા ૬ ભાંગાઓ થાય છે હવે બીજા વિકલ્પના ૬ ભાંગાઓ પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

(અહવા દો રયણપ્પભાએ, તિન્નિ સક્કરપ્પભાએ હોજ્જા, एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) (१) अथवा બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

मनामके विमानम् ६, पश्चिमोत्तरवर्तिन्योस्तयोरभ्यन्तरे सप्तमं शुक्रामनामकं विमानं
 नम् ७, उत्तरवर्तिन्योस्तयोर्मध्ये अष्टमं सुप्रतिष्ठाभनामकं विमानम् ८, सर्वाभ्यं-
 न्तरे च रिष्टाभनामकं विमानं प्रह्वत्तम् । अथ द्वयोरभ्यन्तरवर्तिषु अष्टमे अर्धे
 प्रमृतिषु विमानेषु वक्तव्येषु यत् सर्वकृष्णराजीनां मध्यमाग्रवर्तितया रिष्टाभना-
 मकं नवमं विमानमुक्तम् तच्च विमानं प्रस्ताबादवसेयमिति न तस्य अर्थान्तरप्रस्तव-
 योजनकाया । 'कहि णं भंते ! अग्नि-विमाने पण्णसे ?' गौतम ! पृच्छति-हे
 भदन्त ! कुत्र कस्मिन् प्रदेशे खलु अग्निनामकं विमानं प्रह्वत्तम् ? भगवानाह-
 'गोयमा । उत्तर-पुरत्थिमेणं' हे गौतम ! उत्तर-पौरस्त्ये-उत्तरपूर्वदिमन्तराले
 अग्निर्विमानं प्रह्वत्तम् । गौतम ! पृच्छति-'कहि णं भंते ! अग्निमाली विमाने
 पण्णसे ।' हे भदन्त ! कुत्र खलु अग्निमालीनामकं विमानं प्रह्वत्तम् ? भगवानाह-

खलु रहा है फिर यहा मौखे रिष्टाभ विमान का कथन क्यों किया
 गया ?) "क्यों कि रिष्टाभ नामका विमान 'सप्त कृष्णराजियों के मध्य'
 भाग में रहा हुआ है-अतः विमान के प्रस्ताव से यहाँ पर उसके कर्पण
 करने में कोई असंगति नहीं है ।

अथ गौतमस्वामी प्रश्न से इसी पूर्वोक्त विमानों के रहने के स्थान
 को पूछते हैं कि-'कहि णं भंते ! अग्निविमाने पण्णसे' हे भदन्त !
 अग्निनाम का विमान किस स्थान पर कहा गया है ? इसके उत्तर में
 प्रश्न उनसे कहते हैं कि 'गोयमा' हे गौतम ! 'उत्तरपुरत्थिमेणं'
 उत्तरदिशा और पूर्वदिशा के अन्तराल में यह अग्नि नामका विमान है
 ऐसा जानना चाहिये । 'कहि णं भंते ! अग्निमालीविमाने पण्णसे'
 हे भदन्त ! अग्निमाली नाम का जो दूसरा विमान है वह कहाँ पर है ?

उ, ते अर्द्धा नवमा रिष्टाभ विमानानु कथं कस्याणी भू भवति ?

समाधान—रिष्टाभ विमान ते आठे विमानेणी, तथा आठे कृष्णराजि-
 ओणी मध्ये आवेहुं उ अर्द्धा ते आठ द्वाकान्तिक विमानेणी वक्तव्यता
 आसती होवाणी, तेमणी मध्ये रहेला रिष्टाभ विमानानु कथं कस्यामां होउ
 पण प्रह्वत्तणी असंगतता बघाती नथी।

इवे गौतम स्वामी ते द्वाकान्तिक विमानेनां स्थानना विवधमां प्रश्न
 पूछे छे-(कहि णं भंते ! अग्निविमाने पण्णसे ?) हे भदन्त ! अग्नि नामनु
 विमान कथा स्थाने आवेहुं छे ?

उत्तर—(गोयमा !) हे गौतम ! (उत्तरपुरत्थिमेणं) उत्तर अने पूर्व
 दिशाणी मध्ये अग्नि नामनु विमान रहेहुं छे जेभ अमबहुं ।

प्रश्न—(कहिण भंते ! अग्निमाली विमाने पण्णसे ?) हे भदन्त ! अग्नि
 माली नामनु कीयु द्वाकान्तिक विमान कथा स्थाने छे ?

રિષ્ટાભઃ । તત્ર ઉત્તરપૂર્વવર્તિન્યોઃ કૃષ્ણરાજ્યોરભ્યન્તરે પ્રથમમ્ અર્ચિનામકં વિમાનં પ્રપ્તમ્ ૧, પૂર્વવર્તિન્યોસ્તયોર્બાહ્યમધ્યે દ્વિતીયમ્ અર્ચિર્માલિનામકં વિમાનમ્ ૨, પૂર્વક્ષિણવર્તિન્યોસ્તયોરભ્યન્તરે તૃતીય વૈરોચનનામકં વિમાનમ્ ૩, દક્ષિણવર્તિન્યોસ્તયોર્મધ્યે વહિશ્ચતુર્થ પ્રમદ્કરનામકં વિમાનમ્ ૪, દક્ષિણ-પશ્ચિમવર્તિન્યોસ્તયોરભ્યન્તરે પશ્ચમં ચન્દ્રાભનામકં વિમાનમ્ ૫. પશ્ચિમવર્તિન્યોસ્તયોર્મધ્યે વહિઃ પઠં સૂર્યા-

હુઈ કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં પ્રથમ અર્ચિનામ કા વિમાન હૈ । પૂર્વદિશા મેં રહી હુઈ બાહ્ય ઓર આભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં દ્વિતીય અર્ચિમાલિ નામ કા-વિમાન હૈ । પૂર્વદિશા ઓર દક્ષિણદિશા કી કૃષ્ણ રાજિયોં કે બીચ મેં ત્રીસરા વૈરોચન નામકા વિમાન હૈ । દક્ષિણદિશા મેં રહી હુઈ કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં ચૌથા પ્રમદ્કર નામકા વિમાન હૈ । દક્ષિણ ઓર પશ્ચિમ કી કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં પાંચવાં ચન્દ્રાભ નામ કા વિમાન હૈ । પશ્ચિમદિશા કી દો કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચમેં બાહિર કી ઓર છઠા સૂર્યાભ નામ કા વિમાન હૈ । પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર કી કૃષ્ણ-રાજિયોં કે બીચ મેં સાતવાં શુક્રાભ નામ કા વિમાન હૈ । તથા ઉત્તર-દિશા કી કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં આઠવાં સુપ્રતિષ્ઠાભ નામકા વિમાન હૈ । ઓર સર્વ કે ખીતર રિષ્ટાભ નામકા નૌવાં વિમાન હૈ । યહાં પર એસી આશંકા નહીં કરની चाहिये कि “ यहाँ तो दो दो कृष्णरा-जियों के बीच में अर्चि आदि आठ विमानों की वक्तव्यता को कथन

(૩) વૈરોચન, (પ્રમદ્કર) (૪) પ્રલકર, (ચંદ્રાભ) (૫) ચન્દ્રાભ, (સુગ્રામે) (૬) સૂર્યાભ (શુક્રાભ) (૭) શુક્રાભ, (સુપ્રતિષ્ઠાભ) અને (૮) સુપ્રતિષ્ઠાભ. તે આઠેની વચ્ચે રિષ્ટાભ નામનું વિમાન છે ઉત્તર દિશા અને પૂર્વ દિશામાં રહેલી કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે પહેલું અર્ચિ નામનું વિમાન છે પૂર્વ દિશામાં રહેલી બાહ્ય (બહારની) અને આભ્યન્તર (અંદરની) કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે બીજું અર્ચિમાલી નામનું વિમાન છે પૂર્વ દિશા અને દક્ષિણ દિશાની કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે ત્રીજું વૈરોચન નામનું વિમાન છે. દક્ષિણ દિશાની બાહ્ય અને આભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે ચોથું પ્રલકર વિમાન છે દક્ષિણ દિશાની અને પશ્ચિમ દિશાની કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે પાંચમું ચન્દ્રાભ નામનું વિમાન છે પશ્ચિમ દિશાની બાહ્ય અને આભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે છઠ્ઠું સૂર્યાભ નામનું વિમાન છે. પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેની કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે સાતમું શુક્રાભ નામનું વિમાન છે અને ઉત્તર દિશાની બાહ્ય અને આભ્યન્તર કૃષ્ણ-રાજિઓની વચ્ચે આઠમું સુપ્રતિષ્ઠાભ નામનું વિમાન છે અને તે બધાંની વચ્ચે રિષ્ટાભ નામનું નવમું વિમાન છે

અહીં એવી આશંકા કરવી જોઈએ નહીં કે “ અહીં તો બે, બે કૃષ્ણ-રાજિઓની વચ્ચે રહેલાં અર્ચિ આદિ આઠ વિમાનોની વક્તવ્યતા યાત્રી રહી

‘વ જહા’ સપથા—“સારસ્વતમાદૃચ્ચા, ષઢ્ઠી ષરુણા, ય મહતોયા ય ।
તુસિયા અબ્યાષાઢા, અગ્નિચ્ચા ષેવ રિદ્ધા ય ॥ ૧ ॥”

સારસ્વતા—ઽઽદિત્યા ષઢ્ઠયો ષરુણાશ્ચ મહતોયાશ્ચ,

તુપિતા અબ્યાષાઢા આગ્નેયાધૈવે રિદ્ધાશ્ચ ॥ ૧ ॥—

ગૌતમઃ પૃચ્છસિ—‘કહિ ણ મતે ! સારસ્વતયા દેવા પરિવસંતિ ?’ હે મદન્ત !
કુષ્ઠ કસ્મિન્ વિમાને સ્વલુ સારસ્વતા દેવાઃ પરિવસન્તિ ? મગધાનાહ—‘ગોયમા !
અષ્વિમ્મિ વિમાણે પરિવસન્તિ’ હે ગૌતમ ! અષ્વિંપિ વિમાને સારસ્વતા દેવાં પરિ
વસન્તિ । ગૌતમ પૃચ્છસિ—‘કહિ ણ મતે ! આદૃચ્ચા દેવા પરિવસન્તિ ?’ હે મદન્ત !
કુષ્ઠ કસ્મિન્ વિમાને સ્વલુ આદિત્યાઃ દેવા પરિવસન્તિ ? મગધાનાહ—‘ગોયમા !
અષ્વિમાલિમ્મિ વિમાણે’ હે ગૌતમ ! અષ્વિમાલૌ વિમાને આદિત્યાઃ દેવાઃ પરિ
વસન્તિ । ‘અં યેયઠ્ઠં જહાઽઽણુપુઠ્ઠીણ જાવ ?’ અથ યયાઽઽણુપૂર્ણા યયાક્રમેણ

ને इन्हीं लोकान्तिक देवोंको कहा है । जैसे—“सारस्वतमादृच्य च षड्ष्टी षरुणा य महतोया य ।

सारस्वत, आदित्य, षड्ष्टि, षरुण, गर्हतोय, तुपित, अभ्याषाध,
आग्नेय और रिष्ट । अथ गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं कि—‘कहि
ण मते ! सारस्वतया देवा परिवसन्ति’ हे मदन्त ! सारस्वत देव कहाँ
पर रहते हैं ? हमके उत्तर में प्रभु उनसे कहते हैं—‘गोयमा’ हे गौतम !
‘अष्विम्मि विमाणे परिवसन्ति’—अष्वि नाम के विमान में सारस्वत
देव रहते हैं । गौतम पुन प्रभु से पूछते हैं कि—‘कहि ण मते ! आदृच्य
देवा परिवसन्ति’ हे मदन्त !—आदित्य देव कहाँ पर रहते हैं ? उत्तर में
प्रभु कहते हैं कि ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अष्विमालिम्मि विमाणे’

‘सारस्वतमाદृच्य’ इत्यादि ।

(૧) સારસ્વત, (૨) આદિત્ય (૩) ષડ્ઠિ, (૪) ષરુણ (૫) મહતોય, (૬)
તુપિત, (૭) અબ્યાષાધ (૮) આગ્નેય અને રિદ્ધાશ વિમાનમાં રિષ્ટ દેવ

તે દેવો કયા કયા વિમાનમાં રહે છે, તે જણાવતા મોટે જોતમ સ્વામી
મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—(કહિ ણ મતે ! સારસ્વતયા દેવા
પરિવસન્તિ ?) હે મદન્ત ! સારસ્વત દેવ કયાં (કયા વિમાનમાં) રહે છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે જોતમ ! (અષ્વિમ્મિ, વિમાણે પરિવસન્તિ)
સારસ્વત દેવ અષ્વિ નામના પહેલા વિમાનમાં રહે છે ।

પ્રશ્ન—(કહિ ણ મતે ! આદૃચ્ચા દેવા પરિવસન્તિ ?) હે મદન્ત ! આદિત્ય
દેવ કયાં રહે છે ?

ઉત્તર—(અષ્વિમાલિમ્મિ વિમાણે) હે જોતમ ! આદિત્ય દેવ અષ્વિમાલી
વિમાનમાં રહે છે (અથ યેયઠ્ઠં જહાણુપુઠ્ઠીણ જાવ) એજ કંઈ બહિષી બધને

‘ગોયમા ! પુરત્થિમેળ’ હે ગૌતમ ! પૌરસ્ત્યે-પૂર્વવાહ્યભાગે અર્ચિર્માલિનામકં વિમાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘એવ પરિવાડીએ જોયવ્વં જાવ’ એવંપરિપાટ્ટયા ક્રમેણૈવ અન્યાન્યપિ અવ-શિષ્ટાનિ પહ્ વિમાનાનિ યથાયથં વિજ્ઞેયાનિ યાવત્-વૈરોચનાદિસુપ્રતિષ્ઠાભવિમાન-પર્યન્તમ્ । તાનિ ચ યથાક્રમં પ્રતિપાદિતાન્યેવ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કહિણં મંતે ! રિદ્ધે વિમાણે પળ્લન્તે !’ હે ભદન્ત ! કુત્ર કસ્મિન્ પ્રદેશે સ્વલુ રિદ્ધં રિષ્ટાભનામકં વિમાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! બહુમજ્જદેસમાએ’ હે ગૌતમ ! રિષ્ટાભં વિમાનં બહુમધ્યભાગે સર્વાભ્યન્તરભાગે પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘એસુ ણં અદ્ધસુ લોગંતિયવિમાણેસુ અદ્ધવિહા લોગંતિયા દેવા પરિવસંતિ’ એતેષુ ઉપરિવર્ણિતેષુ અદ્ધસુ લોકાન્તિકવિમા-નેષુ અપ્પટ્ટવિધાઃ અપ્પકારકાઃ લોકાન્તિકાઃ દેવાઃ પરિવસન્તિ । ગાથયા તાનાહ-

इस गौतम के प्रश्न के समाधान निमित्त प्रभु उनसे कहते हैं कि हे गौतम ! ‘पुरत्थिमे णं’ अर्चिमाली नाम का विमान पूर्वदिशा के बाह्य-भाग में कहा गया है । ‘एवं परिपाडिए जेयव्वं जाव’ इसी क्रम से सुप्रतिष्ठाभ विमान तक छह विमानों के रहने के संबंध में जानना चाहिये । कौन विमान कहाँ पर है यह पहिले यथाक्रम प्रकट कर ही दिया गया है । अब गौतमस्वामी प्रभु से पूछते हैं कि-‘कहि णं मंते ! रिद्वे विमाणे पण्णत्ते’ हे भदन्त ! रिष्ट अर्थात् रिष्टाभ नाम का विमान किस स्थान पर है ? उत्तर में प्रभु उनसे कहते हैं कि-‘गोयमा ! बहुमज्जदेसमाए’ हे गौतम ! रिष्टाभ नाम का विमान बहुमध्यभाग में-सब के बीच में है । ‘एएसु णं अद्वसु लोगंतिय विमाणेसु अद्वविहा लोगंतिया देवा परिवसंति’ ऊपर में वर्णित इन आठ लोकान्तिक विमानों में आठ प्रकार के लोकान्तिक देव रहते हैं । इस गाथा द्वारा सूत्रकार

(પુરત્થિમેળ) હે ગૌતમ ! તે વિમાન પૂર્વ દિશાના બાહ્ય ભાગમાં છે એમ સમજવું (એવં પરિપાટ્ટિયે જોયવ્વં જાવ) આજ ક્રમ અનુસાર વૈરોચનથી સુપ્રતિષ્ઠાભ પર્યન્તના ઝાકીના છ વિમાનોનું સ્થાન સમજવું. કયું વિમાન કયા સ્થાને છે તે આજ પાનામાં ઉમ્મર અનુક્રમે પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-(કહિ ણં મંતે ! રિદ્ધે વિમાણે પળ્લન્તે) હે ભદન્ત ! રિષ્ટ (રિષ્ટાભ) નામનું વિમાન કયા છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા ! બહુમજ્જદેસમાએ) હે ગૌતમ ! રિષ્ટાભ નામનું વિમાન તે આઠેની વચ્ચે આવ્યું છે.

(એસુ ણં અદ્ધસુ લોગંતિયવિમાણેસુ અદ્ધવિહા લોગંતિયા દેવા પરિવસંતિ) ઉપર્યુક્ત આઠ લોકાન્તિક વિમાનોમાં આઠ પ્રકારના લોકાન્તિક દેવ રહે છે. ખીચેની ગાથામાં સૂત્રકારે તે આઠ લોકાન્તિક દેવોના નામ પ્રકટ કર્યાં છે.

મદન્ત ! સારસ્વતાદિત્યયોરુમયોર્દેવયો કતિદેવા-પરિવારઃ મહત્તઃ? મગધાનાદ-
 દે ગૌતમ । સમુદિતયોરેવ સારસ્વતાદિત્યયોર્દેવયોઃ સત્ત દેવાઃ-પરિવારદેવસ્વામિનઃ
 મહત્તા । અપ્ર દિવચનેન કથન સંગ્રહગાથાયાં યુગલત્વેન પ્રતિપાદનાત્ । સપ્તઞ્ચ
 દેવસૂતાનિ સપ્તઞ્ચતસ્રસ્યકાશ્ચ દેવાઃ પરિવારઃ મહત્તઃ પરિવારસમાઃ કથિતા
 હસ્યર્થઃ । સપ્તઞ્ચતસ્રસ્યકદેવાનામુપરિ પ્રત્યેકઞ્ચતસ્ય एकैको દેવઃ સ્વામિત્વે
 વર્તતે । તેન સત્ત દેવાઃ સત્તઞ્ચતસ્રસ્યકપરિવારોપરિ સ્વામિત્વેન । સન્તીતિ માત્રઃ ।
 એવમગ્રેઽપિ વિશ્લેષમ્ । એવ 'ચણ્ઢિ-વરુણાણં' દેવાણ ચઠદસ દેવા ચઠદસ દેવસહસ્તા
 પરિવારે પળ્લવે । ચણ્ઢિ-વરુણયોર્દેવયો સમુદિતયોરેવ ચતુર્દશ દેવાઃ પરિવારદેવ

દેવસયા પરિવારે પળ્લવે' હે મદન્ત ! સારસ્વત' ઓર આદિત્ય' ઇન' દો
 'દેવો' કે દેવ-પરિવાર' કે સ્વામી, તથા ઇનકે પરિવાર' કે દેવ કિતને 'સૌ
 કહે ગયે હૈં? 'ઉત્તર' મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં કિ-હે ગૌતમ ! સમુદિત હી સાર
 સ્વત ઓર આદિત્ય' દેવો' કે દેવ સાત તો પરિવાર' કે સ્વામીરૂપ સે કહે
 'ગયે હૈં ઓર' ઇન' દોનોં દેવો' કે પરિવાર' કે દેવ સાત સૌ કહે ગયે હૈં ।
 'હસ' તરહ' કે 'કથન' સે 'પદ' સમજના 'આહિયે' કિ સૌ-સૌ પરિવારમૂત
 દેવો' કે 'ઝપર' એક-એક દેવ સ્વામીરૂપ સે હૈ-અતઃ' સાત સૌ પરિવારમૂત
 'દેવો' કે સ્વામી' સાત દેવ હૈં । હસી તરહ' સે આગે 'મી' જાનના 'આહિયે' ।
 સંગ્રહ ગાથા મેં 'યુગલરૂપ' સે પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ-હસી કારણ 'યહાં
 સ્ત્રુવ' મેં 'મી' વિશ્લેષ' સે પ્રતિપાદન કિયા હૈ । 'ચણ્ઢિ' વરુણ' ગાણ દેવાણ
 ચઠદસ દેવા ચઠદસ દેવસહસ્તા પરિવારે પળ્લવે' ચણ્ઢિ ઓર વરુણ
 ઇન' દોનોં સમુદિત દેવો' કે પરિવાર' કે સ્વામીમૂત દેવ ચૌદહ' કહે ગયે' હૈં

હે મદન્ત ! સારસ્વત અને આદિત્ય આ બન્ને દેવોના દેવ (પરિવારના સ્વામી)
 તથા તેમના પરિવારના દેવોની સંખ્યા કેટલા સૌ કહી છે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! સારસ્વત અને આદિત્ય એ દેવયુગલના સાત દેવો
 તે। પરિવારના સ્વામીરૂપ કહ્યા છે, અને તે બન્ને દેવોના પરિવાર રૂપ ૭૦૦
 દેવો કહ્યા છે આ કથનને આધારે એ વાત જ્ઞાનમાં રાખવી, કે પ્રત્યેક સૌ
 પરિવાર રૂપ દેવો પર એક એક દેવ સ્વામીરૂપે કોમ છે, એ રીતે ૭૦૦
 પરિવારમૂત દેવોના સ્વામી સાત દેવો છે એજ પ્રમાણે આગળ પણ સમજવું
 સમગ્ર આશર્માં યુગલ રૂપે (બન્ને દેવોને સાથે લઇને) પ્રતિપાદન
 કરવામાં આવ્યું છે, તે કારણે અહીં સૂત્રમાં પણ બહુવચન રૂપે પ્રતિપાદન કર્યું છે

“ચણ્ઢિવરુણાણ દેવાણ ચઠદસ દેવા, ચઠદસદેવસહસ્તા પરિવારે પળ્લવે”

ચણ્ઢિ અને વરુણ આ દેવયુગલના પરિવારના દેવોની સંખ્યા બી

યાવત્-બહ્નિપ્રમૃતીનામાગ્નેયાન્તાનામપિ પળ્લાં નિવાસસ્થાનં વિજ્ઞાતવ્યમ્ । તથાહિ-
વહ્નયો દેવાઃ વૈરોચને વિમાને, વરુણઃ દેવઃ પ્રમદ્ધરે વિમાને, ગર્દતોયાઃ દેવાઃ
ચન્દ્રાભે વિમાને, તુષિતા દેવાઃ સૂર્યાભે વિમાને, અવ્યાબાધા દેવાઃ શુક્રાભે વિમાને,
આગ્નેયાશ્ચ દેવાઃ સુપ્રતિષ્ઠાભે વિમાને પરિવસન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કહિ ણં મંતે !
રિદ્ધા દેવા પરિવસન્તિ ? ’ હે ભદન્ત ! કુત્ર કસ્મિન્ વિમાને સ્થલુ રિષ્ટાઃ દેવાઃ
પરિવસન્તિ ? ભગવાનાહ-‘ ગોયમા ! રિદ્ધમ્મિ વિમાણે ’ હે ગૌતમ ! રિષ્ટે રિષ્ટાભ-
નામકે સર્વમધ્યવર્તિનિ વિમાને રિષ્ટા દેવાઃ પરિવસન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
‘ સારસ્સયમાહચ્ચાણં મંતે ! દેવાણં કઙ્ઘ દેવા કઙ્ઘ દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે ? ’ હે

અર્ચિમાલી વિમાન મેં આદિત્ય દેવ રહતે હેં । ‘ એવં ણેયવ્વં જહાણુપુવ્વીણ
જાવ ’ હસી ક્રમ સે બહ્નિ સે લેકર આગ્નેય દેવોં તક કે નિવાસસ્થાન
કે વિષય મેં જાનના ચાહિયે-જેસે બહ્નિ દેવ વૈરોચન વિમાન મેં રહતે
હેં, વરુણદેવ પ્રમદ્ધર વિમાન મેં રહતે હેં, ગર્દતોય દેવ ચન્દ્રાભ વિમાનમેં
રહતે હેં-તુષિતદેવ સૂર્યાભવિમાનમેં રહતે હેં, અવ્યાબાધદેવ શુક્રાભ
વિમાન મેં રહતે હેં ઓર અગ્નેય દેવ સુપ્રતિષ્ઠાભ વિમાન મેં રહતે હેં ।
હસ પ્રકાર સે યે આઠ લોકાન્તિક દેવોં કે રહને કે આઠ વિમાન કહે
ગયે હેં । અબ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હેં કિ ‘ કહિ ણં મંતે ! રિદ્ધા
દેવા પરિવસન્તિ ’ હે ભદન્ત ! રિષ્ટ દેવ કિસ વિમાન મેં રહતે હેં ? ઉત્તર
મેં ગૌતમસે પ્રશ્ન કહતે હેં કિ-‘ ગોયમા ! રિદ્ધમ્મિ વિમાણે ’ સર્વમધ્યવર્તી
રિષ્ટાભ નામકે વિમાન મેં રિષ્ટ દેવ રહતે હેં । અબ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે
એસા પૂછતે હેં કિ-‘ સારસ્સયમાહચ્ચાણં મંતે ! દેવાણં કઙ્ઘદેવા કઙ્ઘ

આગ્નેય દેવો પર્થન્તના દેવોના નિવાસસ્થાન વિષે સમજવું. કહેવાતું તાત્પર્ય
એ છે કે વહ્નિ દેવ વૈરોચન વિમાનમાં રહે છે, વરુણ દેવ પ્રમદ્ધર વિમાનમાં
રહે છે, ગર્દતોય દેવ ચન્દ્રાભ વિમાનમાં રહે છે, તુષિત દેવ સૂર્યાભ વિમાનમાં
રહે છે, અવ્યાબાધ દેવ શુક્રાભ વિમાનમાં રહે છે અને આગ્નેય દેવ સુપ્રતિ-
ષ્ઠાભ વિમાનમાં રહે છે. આ રીતે તે આઠ લોકાન્તિક દેવોનાં નિવાસસ્થાન રૂપ
આઠ વિમાનો કહ્યા છે.

પ્રશ્ન-“ કહિ ણં મંતે ! રિદ્ધા દેવા પરિવસન્તિ ? ” હે ભદન્ત ! રિષ્ટદેવ
કયા વિમાનમાં રહે છે ?

ઉત્તર-“ ગોયમા ! રિદ્ધમ્મિ વિમાણે ” હે ગૌતમ ! સર્વ મધ્યવર્તી રિષ્ટાભ
નામના વિમાનમાં રિષ્ટ દેવ રહે છે

હવે લોકાન્તિક દેવોના પરિવાર આદિના વિષયમાં ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન
પૂછે છે-“સારસ્સયમાહચ્ચાણં મંતે ! દેવાણં કઙ્ઘ દેવા કઙ્ઘ દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે ? ”

કૈકસ્ય મિશ્રત-મિશ્રતદેવપરિવારસદ્માનાત્ ।

અર્થ-ઉપરિચર્જિતદેવપરિવારસપ્રાર્થિકાં ગાથામાહ—

“ પદમ-ઝુગલમ્મિ સત્ત ઠ, સયાણિ ધીયમ્મિ-ચઠ્ઠસ સહસ્સા ।

તથ્થ સત્તસહસ્સા, નવ ચેવ સયાણિ સેસેસુ ” ॥ ૧ ॥

પ્રથમયુગલે સારસ્વતાઽઽદિત્યારમકે સપ્ત જ્ઞતાનિ દેવપરિવાર,

દ્વિતીયે વન્દિ-ચરુણદેવાત્મકે ચતુરશ્વ સહસ્તાણિ દેવપરિવાર, તૃતીયે ગર્વતોય-તુપિતદેવાત્મકે સપ્તસહસ્તાણિ દેવપરિવાર, શ્લેષેષુ અન્યાયાયાઽઽગ્નેય-રિષ્ટદેવેષુ નવ ચેવ જ્ઞતાનિ પરિવારોઽસ્તીતિગાથાર્થઃ ॥૧॥

યજુસમવાયાજ્ઞમૂળે સપ્તસપ્તતિતમે સમવાયે ગર્વતોય-તુપિતયોર્દેવયોઃ સપ્ત-સપ્તતિસહસ્તસમ્પ્રકા દેવાઃ પરિવારતયા મોક્તાઃ । જ્ઞાતાધર્મકયાજ્ઞસૂત્રસ્યાઽષ્ટમા અપ્યયને ચ લોકાન્તિકદેવાનામેકૈકસ્ય ચતુશ્વતુઃસહસ્રપરિમિતાઃ સામાનિકદેવાઃ,

દેવ હૈં । इन्हीं परिवारभूत देवों को संग्रह करके प्रकट करने वाली यह गाथा है—“ पद्मजुगलमि ” इत्यादि ।

સારસ્વત ઔર આદિત્ય રૂપ પ્રથમ યુગલ મેં સાત સૌ દેવોં કા પરિવાર હૈ । ટુસરે વન્દિ ઔર ચરુણરૂપ યુગલ મેં ચૌદહ ૧૪ હજાર દેવોં કા પરિવાર હૈ । તિસરે ગર્વતોય ઔર તુપિતરૂપ યુગલ મેં સાત હજાર દેવોં કા પરિવાર હૈ । બાકી અન્યાયાય, આગ્નેય ઔર રિષ્ટ દેવોં મેં નૌ સૌ દેવોં કા પરિવાર હૈ । હમ પ્રકાર સે યહ ગાથા કા અર્થ હૈ—

જો સમવાયાંગ સૂત્ર મેં ૭૭ વેં સમવાય મેં ગર્વતોય ઔર તુપિત इन देवों के परिवार भूत देव ७७ हजार कहे गये हैं, ज्ञाताधर्मकपात्र सूत्र के आठवें अध्यायन में लोकांतिक देवों के एक एक देव के चार १ हजार सामानिक देव कहे गये हैं, तथा १-३ परिषदाएँ कही गई हैं,

‘ પદમજુગલમ્મિ ’ ઇત્યાદિ ।

સારસ્વત અને આદિત્યના પ્રથમ યુગલના પરિવાર રૂપ દેવો ૭૦ છે બન્દિ અને વરુણના બીજા યુગલના પરિવાર રૂપ દેવો ૧૪૦૦૦ છે ગર્વતોય અને તુપિતના ત્રીજા યુગલના પરિવાર રૂપ દેવો ૭૦૦૦ છે બાકીના અન્યાયાય, આગ્નેય અને રિષ્ટ દેવોના કુલ પરિવાર ૬૦ દેવોના છે

સમવાયાંગ સૂત્રના ૭૭ માં સમવાયમાં ગર્વતોય અને તુપિત, જ્યાં જો દેવોના પરિવાર રૂપ ૭૭૦૦ દેવો કહ્યા છે, જ્ઞાતાધર્મ-કર્માંગસૂત્રના આઠમાં અધ્યાયનમાં લોકાન્તિક દેવોમાંના પ્રત્યેક દેવના ચાર ચારહજાર સામાનિક દેવ કહ્યા છે, તથા ત્રણ ત્રણ પરિષદાઓ કહી છે, સાત સાત બનીક અને બનીકાધિપ,

સ્વામિનઃ સન્તિ, પ્રત્યેકસ્ય સહસ્ર-સહસ્રસંખ્યકદેવપરિવારસદ્ભાવાત્ દેવસ્વામિનઃ સપ્ત દેવાઃ સન્તીતિ ભાવઃ । ચતુર્દશસહસ્રાણિ ચ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, એકૈકસ્ય દેવસ્ય સહસ્ર - સહસ્રમંખ્યકદેવપરિવારસદ્ભાવાત્ । તથા-‘ ગદતોય-તુસિયાણં દેવાણં સત્ત દેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ળત્તે ’ ગર્દતોય-તુપિતયો સમુદિતયોઃ દ્વયોર્દેવયોઃ સપ્ત દેવાઃ સ્વામિનઃ, સપ્ત ચ દેવસહસ્રાણિ સપ્તસહસ્રસંખ્યકા દેવાઃ પરિવારતયા પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘ અવસેસાણં નવ દેવા, નવ દેવસયા પરિવારે પળ્ળત્તે , અવશેપાણામ્-અવ્યાવાધાઽઽગ્નેયરિષ્ટાનાં ત્રયાણાં દેવાનાં સમુદિતાનામેવ નવ દેવાઃ પરિવારદેવ-સ્વામિન પ્રજ્ઞપ્તાઃ, એકૈકસ્ય દેવત્રય-દેવત્રય સદ્ભાવાત્ , તથા નવ દેવશતાનિ-નવશત સંખ્યકા દેવાઃ પરિવારરૂપેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । અવ્યાવાધાદીનાં ત્રયાણાં દેવાનામે-

ઔર પરિવાર કે દેવ ચૌદહ હજાર કહે ગયે હૈં । યહાં પર એક-એક હજાર દેવોં કે ડપર-૧-૧ દેવ ડનકા સ્વામી હૈ-હસ તરહ ચૌદ દેવ સ્વામીરૂપ સે કહે ગયે હૈં । તથા-‘ ગદતોય તુસિયાણં દેવાણં સત્તદેવા સત્તદેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ળત્તે ’ ગર્દતોય ઔર તુપિત ડન-ડોનોં સમુ-દિત દેવોંકે પરિવારભૂત દેવોંકે સ્વામી તો સાત હૈં ઔર પરિવારભૂત સાત હજાર હૈં ‘ અવસેસા ણં નવ દેવા નવ દેવસયા પરિવારે પળ્ળત્તે ’ વાકી કે અવ્યાવાધ, આગ્નેય, ઔર રિષ્ટ ડન સમુદિત તીન દેવોંકે પરિવારભૂત દેવોં કે સ્વામી નૌ દેવ હૈં, ઔર ડન કે પરિવાર મેં નૌ સૌ દેવ હૈં અર્થાત્ એક એક દેવ કે તીન-તીન દેવ તો તીન સૌ ૩૦૦-તીન સૌ ૩૦૦ પરિવાર ભૂત દેવોં કે સ્વામી હૈં ઔર એક ૨ દેવ કે ૩૦૦-૩૦૦ પરિવાર કે

હજારની કહી છે અને તે પરિવારનાં સ્વામિભૂત દેવો ૧૪ કહ્યા છે. અહીં એક એક હજાર ઉપર એક એક દેવ સ્વામીરૂપે છે, તેથી ૧૪૦૦૦ દેવોના સ્વામી રૂપ દેવો ચૌદ-કહ્યા છે તથા “ ગદતોયતુમિયાણં દેવાણં સત્તદેવા, સત્તદેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ળત્તે ” ગર્દતોય અને તુપિત નામના દેવયુગલના પરિવારના દેવો ૭૦૦૦ કહ્યા છે, અને તે પરિવારના સ્વામીરૂપ દેવો સાત કહ્યા છે “ અવસેસા ણં નવ દેવસયા પરિવારેપળ્ળત્તે ” બાકીના દેવોના એટલે કે અવ્યાવાધ, આગ્નેય અને રિષ્ટ એ ત્રણે દેવોના મળીને કુલે ૯૦૦ પરિવાર ભૂત દેવો છે અને પરિવારના સ્વામીરૂપ દેવો નવ કહ્યા છે એટલે કે અવ્યાવાધ આદિ પ્રત્યેક દેવના પરિવારભૂત દેવો ૩૦૦-૩૦૦ છે, અને પરિવારના સ્વામીરૂપ દેવો ત્રણ ત્રણ છે. નીચેની ગાથામાં તે નવ દેવોના પરિવાર રૂપ દેવોની સખ્યા બતાવી છે

લોકાન્તિકવિમાનાનાં પ્રતિષ્ઠાનં સ્થિત્યધિકરણ ધાયુરુપ પ્રદર્શિતમેષ, બાહ્ય સંસ્થાન ચ પચર્વિઞ્ચત્રિયોજનશ્રતાનિ, ઉચ્ચત્વં સપ્તયોજનશ્રતાનિ, સસ્યાનમ્ આકારસ્તુ एतेषां विमानानां नानाप्रकारक बोध्यम् मनावलिकाप्रविष्टत्वात्, आबलिकाप्रविष्टानि तु वृत्त-उपस-धतुरस्तरूपाणि त्रीणि मस्यानान्येव भवन्तीत्यवसेयम् । तदेवाह-‘ वमलोयवत्तन्वया जेयञ्चा, जहा-जीवामिगमे देवुदेसए’ जार-

जेयञ्चं विमाणाण पद्दुण, पाहुस्तु उच्चतमेव सठार्ण) इस तरह की स्थिति का अधिकरण धायुरूप है यह तो प्रदर्शित ही कर दिया गया है अब रही इनके बाह्य और सस्यान के विषय की बात सो इनका बाह्य-विमानों की पृथिवी स्थूलता-२५०० योजन की है और ऊँचाई ७०० योजन की है। तथा इनका आकार एक रूप से नहीं है मित २ प्रकार से है क्योंकि ये अनावलिका में प्रविष्ट हैं। जो आवलिका में प्रविष्ट होते हैं वे या तो गोल होते हैं, या त्रिकोण होते हैं, या चतुष्कोण होते हैं। इसलिये वे आवलिका में प्रविष्ट न होनेके कारण नियत आकार वाले नहीं कहे गये हैं प्रत्युत अनेक प्रकार के आकार वाले कहे गये हैं। इसी बात को सूचित करने के निमित्त सूत्रकार ने (वमलोय वत्तन्वया जेयञ्चा, जहा जीवामिगमे देवुदेसए) ऐसा कहा है कि ब्रह्म लोक में रहने वाले विमानों और देवों के विषय में जो वक्तव्यता जीवामिगम सूत्र में कही है, वही वक्तव्यता यहां पर भी इन लोकान्तिक

શ્લોકો છે “ एવ જેયજ્ઞ વિમાણાણ પદ્દુણ પાહુસ્તુ ઉચ્ચતમેવ સઠર્ણ ” આ રીતે વિમાનોની સ્થિતિના આધાર રૂપ વાયુને તે ઉપર બતાવવામાં આવેલ છે હવે તેમના વિસ્તાર જાણ, આકાર આદિનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે-

તે વિમાનોની પૃથ્વીની સ્પર્શત-એટલે કે તેમનો વિસ્તાર ૨૫૦૦ યોજનનો અને જાણ ૭૦૦ યોજનની છે તેથી તેમનો આકાર એકસરખો નથી પણ જુદા જુદા પ્રકારનો છે, કારણ કે તેઓ આવલિકામાં પ્રવિષ્ટ નથી જે વિમાનો આવલિકામાં પ્રવિષ્ટ હોય છે તેઓ જોળાકારના અથવા ત્રિકોણાકારના કે ચતુષ્કોણાકારના હોય છે પરંતુ આ લોકાન્તિક વિમાનો આવલિકામાં પ્રવિષ્ટ ન હોવાને કારણે કોઈ નિયત આકારના નથી પણ જુદા જુદા આકારના છે એ જ વાતને પ્રકટ કરવાને માટે સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં આપ્યો છે- “ વમલોય વત્તન્વયા જેયજ્ઞ જહા જીવામિગમે દેવુદેસए ” બ્રહ્મલોક કર્ણમાં શ્લોકો વિમાનો અને દેવોના વિષયમાં જે પ્રતિપાદન જીવામિગમ સૂત્રના દેવાદેશકમાં કરવામાં આવેલું છે, એ જ પ્રમાણેનું પ્રતિપાદન અહીં પણ લોકાન્તિક દેવોના વિષયમાં શ્રદ્ધા કરતું તે જગ્યાએ આપેલું કથન કર્યાં મુખી

તિસસ્તિસપરિપદઃ, સપ્તસપ્તાનીકાનિ, સપ્ત સપ્તચાનીકાધિપતયઃ પોડશ-પોડશસહસ્ર-
પરિમિતા આત્મરક્ષકદેવાઃ, અન્યેઽપિ ચ વહવો લોકાન્તિકા દેવાઃ પરિવારતયા
પ્રોક્તાઃ, इत्यादिवर्णनं लभ्यते तच्च सामान्यपरिवारतया प्रोक्तम् । इह विशेष-
रूपतया कथितमिति बोध्यम् ?

ગૌતમઃ પૂછતિ—‘લોગંતિયવિમાણાણં મંતે । કિંપદ્વિયા પળ્લન્તા ? ’
હે મદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાનાનિ કિંપ્રતિષ્ઠિતાનિ કસ્મિન્ આધારે પ્રતિષ્ઠિતાનિ
સ્થિતાનિ પ્રવ્રજ્ઞાનિ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! વાઝપદ્વિયા પળ્લન્તા ’ હે ગૌતમ !
લોકાન્તિકવિમાનાનિ વાયુપ્રતિષ્ઠિતાનિ વાયોરાધારેણસ્થિતાનિ સન્તિ । ‘એવં
ળેયવ્વં વિમાણાણં પદ્દાણં, વાહુલ્લુન્નત્તમેવ સંઠાણં ’ એવમ્ અનેન પ્રકારેણ

સાત સાત અનીક, અનીકાધિપ, ૧૬-૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવ,
તથા ઔર ખી વહુત સે લોકાન્તિક દેવ પરિવારરૂપ સે કહે ગયે હૈં સો
इत्यादि यह सब वर्णन सामान्यरूप से किया गया है ऐसा जानना
चाहिये—तथा यहां जो वर्णन किया गया है वह विशेष रूप से किया
गया है—ऐसा समझना चाहिये ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં કિ (લોગંતિય વિમાણાણં મંતે ! કિં
પદ્વિયા પળ્લન્તા) હે મદન્ત ! લોકાન્તિક દેવોં કે જો વિમાન હૈં વે
આધાર સહિત હૈં કિ વિના આધારકે હૈં ? યદિ આધાર સહિત હૈં તો इनका
क्या आधार है ? अर्थात् किस आधाररूप पदार्थ पर ये प्रतिष्ठित हैं ?
उत्तर में प्रश्न कहते हैं कि—(गोयमा !) हे गौतम ! (वाउपद्विद्या पल्लन्ता)
ये लोकान्तिक देवों के विमान साधार हैं और इनका आधाररूप पदार्थ
वायु कहा गया है । अर्थात् वायु के आधार से प्रतिष्ठित हैं । (एवं

૧૬-૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવો તથા ખીખ પળુ અનેક દેવોના પરિવાર
કહ્યો છે પણ તે સમસ્ત વર્ણન સામાન્ય રૂપે કરેલુ સમજવુ અહીં જે વર્ણન
કરવામાં આવ્યુ છે, તે વિશેષ રૂપે કરવામાં આવ્યું છે તેમ સમજવુ

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“લોગંતિય
વિમાણાણં મંતે ! કિં પદ્વિયા પળ્લન્તા ? ” હે ભદ્ર-૧ ! લોકાન્તિક દેવોના જે
વિમાનો છે તે આધાર સહિત છે કે આધાર રહિત છે ? જો તેઓ આધાર
સહિત હોય તો તેઓ કયા પદાર્થના આધારે રહેલા છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે કે—“ગોયમા ! ” હે ગૌતમ !
“વાઝપદ્વિયા પળ્લન્તા ” તે લોકાન્તિક દેવોનાં વિમાનો આધારયુક્ત છે. અને
તેમના આધાર રૂપ પદાર્થ વાયુ કહ્યો છે, એટલે કે તેઓ વાયુને આધારે

૧, દ્વૌ ત્રયઃ ૨, ત્રયો દ્વૌ ૩, ચત્વાર એક ૪, ઇતિ ચત્વારો વિકલ્પા ભવન્તિ, તમ 'એકચત્વાર' ઇતિ પ્રથમવિકલ્પમાદ—'અહવા એગે રચણપ્પમાદ, ચત્વારિ સક્કરપ્પમાદ હોગ્ગા' અથવા પચ્છસુ મધ્યે એકો નૈરયિકો રત્નપ્રમાયાં મન્થિ ઉત્પ પ્પત્તે ચત્વારચ ચ્ચર્કરામમાયાં ભવન્તિ ઉત્પચન્તે ૧, 'જાવ અહવા એગે રચણપ્પમાદ, ચત્વારિ મહેસચ્ચમાદ હોગ્ગા' યાવત્—અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં ચત્વારચ વાલ્લુકા પ્રમાયાં ભવન્તિ ૨, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં, ચત્વારચ પક્કમમાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં, ચત્વારચ ધૂમપ્રમાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં ચત્વારસ્તુ તમાયાં ભવન્તિ ૫, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં ચત્વારસ્તુ અઘાસપ્પમ્પાં

પૃથિવી મેં મી હો સકતે હૈં । इस तरह से ये सात भद्र होते हैं । तथा पांच नैरयिकों के विक्रसयोगी १-४, २-३, ३-२, ४-१ ये चार विकल्प होते हैं । इनमें जो १-४ यह प्रथम विकल्प है उसकी अपेक्षा से सूत्रकार कथन करते हैं । (अहवा-एगे रचणप्पमाए चत्वारि सक्करप्पमाए होग्गा) पांच नरकों में से एक नारक रत्नप्रभा पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक चर्कराममापृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं (जाव अहवा रचणप्पमाए चत्वारि महे सचमाए होग्गा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक वाल्लुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक पक्कममा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो

પાંચ નારકોના વિક્રસયોગી વિકલ્પો વ્યાર પ્રકારના ઉત્તપ્પમામાં ૧ અને બીજી કોઈપણ નારકમાં જ નારક હોય જોવો ૧-૪ નો વિકલ્પ, જોય પ્રમાણે ૨-૩ નો, ૩-૨ નો, ૪-૧ નો જોય વ્યાર પ્રકારના વિકલ્પો અને ઉ હવે ૧-૪ ના વિકલ્પની અપેક્ષાએ જે ભાગાઓ અને છે તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(અહવા એગે રચણપ્પમાદ, ચત્વારિ સક્કરપ્પમાદ હોગ્ગા) (૧) યાવ નારકોમાંનો જોય નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને વ્યાર નારક ચક્કરપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ અહવા એગે રચણપ્પમાદ ચત્વારિ મહે સચમાદ હોગ્ગા) (૨) અથવા જોય નારક રત્નપ્રમામાં અને વ્યાર નારક વાલ્લુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા જોય નારક રત્નપ્રમામાં અને વ્યાર નારક પક્કમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા જોય નારક રત્નપ્રમામાં અને વ્યાર નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા જોય નારક રત્નપ્રમામાં

હંતા, ગોયમા ! અસહં, અદુવા અણંતચ્ચુત્તો, ણો ચેવ ણં દેવત્તાણ લોગંતિયવિમા-
ણેસુ । બ્રહ્મલોકે યા વક્તવ્યતા જીવાભિગમે દેવોદેશકે વિમાનાનામ્ , દેવાનાં ચ
પ્રતિપાદિતા, સા અત્રાપિ લોકાન્તિકદેવેષુ નેતવ્યા જ્ઞાતવ્યા । તદવધિમાહ-
' જાવ-હંતા ' ઇત્યાદિ । હે ગૌતમ ! હન્ત સત્યમ્ યાવત્ અસકૃત્ ભૂયોભૂયઃ, અથવા
અનન્તકૃત્વ, અનન્તવારાન્ તે સર્વે પ્રાણાઃ, ભૂતાઃ જીવાઃ, સત્ત્વાઃ પૃથિવ્યાદિકાયિક-
કતયા ઉપપન્નપૂર્વાઃ પૂર્વમ્ ઉત્પન્નાઃ કિન્તુ લોકાન્તિકવિમાનેષુ દેવતયા અનન્ત-
કૃત્વ અનન્તવારાન્ તે જીવાઃ નો ચેવ નૈવ ચ્છલુ ઉત્પન્નાઃ ઇતિભાવઃ । જીવાભિગમ
વક્તવ્યતા ચ કિશ્ચિત્પદશ્યતે- ' લોગંતિયવિમાણા ણં મંતે ! કહ્વણ્ણા પળ્ણત્તા ?
ગોયમા ! તિવણ્ણા-લોહિયા, હાલિદ્દા, સુકિલ્લા, એવં પમાણ નિચ્ચા લોયા, ગંધેણં
ઇટ્ઠગંધા, એવં ઇટ્ઠકાસા, એવં સન્વરયણામયા, તેસુ દેવા સમચરંસા, અલ્લમહુ-
ગવણ્ણા, પમ્હલેસ્સા । લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મંતે ! સવ્વે પાણા, ભૂયા, જીવા, સત્તા

દેવોં મેં જાનનીં ચાહિયે । યહ વક્તવ્યતા કહાં તક જાનનીં ચાહિયે તો
હસકે લિયે કહા ગયા હૈ કિ (જાવ હંતા ! અસહં અદુવા અણંતચ્ચુત્તો,
ણો ચેવ ણં દેવત્તાણ લોગંતિયવિમાણેસુ) હે ગૌતમ ! સત્ય હૈ યાવત્-
ચાર ચાર અનંતચાર વે સચ પ્રાણ, ભૂત, જીવ, સત્ત્વ પૃથિવીકાયિક રૂપ
સે પહિલે ઉત્પન્ન હુએ હૈ, કિન્તુ લોકાન્તિક વિમાનોં મેં દેવરૂપ સે વે જીવ
પહિલે કભી નહીં ઉત્પન્ન હુએ હૈ । યહાં તક જાનનીં ચાહિયે । ” યહાં પર
જીવાભિગમ વક્તવ્યતા થોડે સે રૂપ મેં પ્રકટ કી જાતી હૈ-(લોગંતિ ય
વિમાણા ણં મંતે ! કહ્વણ્ણા પળ્ણત્તા ? ગોયમા ! તિવણ્ણા-લોહિયા,
હાલિદ્દા, સુકિલ્લા એવં પમાણ નિચ્ચાલોયા ગંધેણં ઇટ્ઠગંધા એવં ઇટ્ઠકાસા,
એવં સન્વરયણામયા, તેસુ દેવા સમચરંસા, અલ્લમહુગવણ્ણા, પમ્હલેસ્સા,

અહણ્ણ કરવું બોધ્યે, તે બતાવવાને માટે સૂત્ર ૧૨ કહે છે કે “ જાવ હંતા !
અસહં અદુવા અણંતચ્ચુત્તો, ણો ચેવ ણ દેવત્તાણ લોગંતિયવિમાણેસુ ” “ હે
ગૌતમ ! સત્ય છે, (યાવત્) તે સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ વાર વાર
અથવા અનંત વાર પૃથ્વીકાયિકરૂપે પહેલા ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે, પરન્તુ
લોકાન્તિક વિમાનોમા દેવરૂપે તે જીવો પહેલા કદી પણ દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા
નથી ” અહીં સુધીનું કથન અહણ્ણ કરવું

હવે અહીં જીવાભિગમસૂત્રની વક્તવ્યતાનો સારાશ પ્રકટ કરવામાં આવે છે-

“ લોગંતિય વિમાણાણં મંતે ! કહ્વણ્ણા પળ્ણત્તા ? ” ગોયમા ! તિવણ્ણા-
લોહિયા, હાલિદ્દા, સુકિલ્લા એવં પમાણ નિચ્ચાલોયા, ગંધેણં ઇટ્ઠગંધા એવં ઇટ્ઠકાસા,
એવં સન્વરયણામયા, તેસુ દેવા સમચરંસા, અલ્લમહુગવણ્ણા, પમ્હલેસ્સા, લોગં-

પુઠ્ઠિકાઈયત્તાપ, આઝકાઈયત્તાપ, તેઝકાઈયત્તાપ, ઘાઝકાઈયત્તાપ વણસ્સાઈયત્તાપ, વેવત્તાપ, વેવિત્તાપ ઉવવન્નપુન્ના ? ' ઇત્યન્તં યાવત્પવેન સપ્રાજ્ઞમ્ ।

લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મતે ! સમ્બે પાળા, મૂયા, જીવા, સસા પુઠ્ઠિકાઈયત્તાપ, આઝકાઈયત્તાપ, તેઝકાઈયત્તાપ, ઘાઝકાઈયત્તાપ, વણસ્સાઈયત્તાપ વેવત્તાપ વેવિત્તાપ ઉવવન્નપુન્ના ?) યહાં તક કા પાઠ યાવત્ પદ સે યહાં ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પેસા પૂછા કિ હૈ મવન્ત । લોકાન્તિક વિમાનોં કે કિતને વર્ણ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા કિ હૈ ગૌતમ । લોકાન્તિક વિમાનોં કે ત્રીન વર્ણ હૈ—લોહિત વર્ણ, હારિદ્ર વર્ણ ઓર શુક્લવર્ણ અર્થાત્ લોકાન્તિક વિમાન ત્રીન વર્ણવાછે હૈ યહ વાત પ્રશ્ન ને ગૌતમ ને પ્રકટ કી હસી તરહ પે અપની પ્રમા સે સદા આલોકિત (પ્રકાશિત) રહતે હૈ, ગદ્ય इनका इष्ट होता है, स्पर्श भी इनका मन को रुचिकारक होता है ये समस्त रत्नों के बने हुए है । इनमें जो देव रहते हैं उनका समस्तुरत्नसंस्थान होता है । वण इनका गीले महुआ के जैसा होता है छेड़या इनकी पद्म होती है । हे भदन्त ! क्या इन लोकान्तिक विमानों से समस्त प्राण, समस्त भूत, समस्त जीव, समस्त सर्व पूर्व में पृथिवीकायिक रूप से, अएका

તિયવિમાણેસુ ણં નતે । સમ્બે પાળા, મૂયા, જીવા, સસા પુઠ્ઠિકાઈયત્તાપ, આઝકાઈયત્તાપ, તેઝકાઈયત્તાપ, ઘાઝકાઈયત્તાપ, વણસ્સાઈયત્તાપ, વેવત્તાપ વેવિત્તાપ ઉવવન્નપુન્ના ? ”

અહીં સુધીના પાઠ ‘યાવત્ પદથી શરૂ થઈ કરવામાં આ ગે. છે હવે આ સુત્રપાઠનું તાત્પર્ય સમજાવવામાં આવે છે—ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાનોના કેટલા વણ હોય છે ? તેનો જવાબ આપતા મહાવીરપ્રભુ કહે છે કે ‘હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક વિમાનના ત્રણ વણ છે—લોહિત વણ, હરિદ્રવણ (હળદરના જેવો વણ) અને શુક્લવણ’ આ રીતે લોકાન્તિક વિમાનોને ત્રણ વણ વાળા કહેલાં છે તેઓ પોતાની પ્રભાથી સદા દેદીપ્યમાન રહે છે તેમની ગંધ ઇષ્ટ હોય છે અને તેમનો સ્પર્શ રુચિકારક હોય છે તે વિમાનો સમસ્ત રત્નોનાં બનેલાં હોય છે તે વિમાનોમા જે દેવો રહે છે તેઓ સમસ્તુરત્ન સંસ્થાનવાળા હોય છે અને તેમનો વણ બીનાં મહુઆ જેવો હોય છે તેઓ પદ્મદેશવાળા હોય છે’ ગૌતમસ્વામીનો પ્રશ્ન—‘કે ભદન્ત ! તે લોકાન્તિક વિમાનોમાં શું સમસ્ત પ્રાણ સમસ્ત ભૂત, સમસ્ત જીવ અને સમસ્ત સર્વ પૂર્વે (પહેલાં)

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મંતે ! કેવહ્ય કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?’
 હે ભદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાણેસુ કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? મગવાનાહ—
 ‘ગોયમા ! અદ્દ સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા ’ હે ગૌતમ ! અદ્દસાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ
 પ્રજ્ઞપ્તા ! ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ લોગંતિયવિમાણેહિંતો ણં મંતે ! કેવહ્યં અવાહાણ
 લોગંતે પળ્ણત્તે ’ હે ભદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાણેભ્યઃ કિયત્તકં કિયદૂરમ્ અવાધયા
 અન્તરેણ વ્યવધાનેનેત્યર્થઃ લોકાન્તઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા !
 અસંસેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે ’ હે ગૌતમ ! અસંસેજ્જાયાનિ

ચિક રૂપ સે, તેજસ્કાયિકરૂપ સે, વાયુકાયિક રૂપ સે, વનસ્પતિકાયિક
 રૂપ સે દેવ એવં દેવીરૂપ સે ઉત્પન્ન હુણ હૈં ? તવ હસકે ઉત્તર મેં (જાવ
 હંતા, ગોયમા ! અસહં અદુવા) હત્યાદિ રૂપ સે પ્રમુ ને ઉત્તર દિયા હૈં ।

અવ ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછ રહે હૈં કિ—(લોગંતિયવિમાણેસુ ણં
 મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા) હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાણોં મેં
 કિતની સ્થિતિ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ ‘ગોયમા’
 ગૌતમ ! (અદ્દસાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા) આઠ સાગરોપમ કી સ્થિતિ
 લોકાન્તિક વિમાણોં મેં હૈં । અવ ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈં કિ—
 (લોગંતિય વિમાણેહિંતો ણં મંતે ! કેવહ્યં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે) હે
 ભદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાણોં સે લોકાન્ત કિતની દૂર હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુ
 કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસંસેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવા-
 હાણ લોગંતે પળ્ણત્તે) લોકાન્તિક વિમાણોં સે લોકાન્ત અસંસ્યાત હજાર

પૃથ્વીકાયરૂપે અધ્કાયિક રૂપે, તેજસ્કાયિકરૂપે, વાયુકાયિકરૂપે. વનસ્પતિકાયિક
 રૂપે, દેવ અને દેવીરૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે ? ઉત્તર—“ હા, ગૌતમ ! તેઓ
 ત્યાં અનેકવાર અથવા અનંતવાર પૃથ્વીકાયિકથી વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તનારૂપે
 ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે, પણ તેઓ ત્યાં દેવરૂપે કદી પણ ઉત્પન્ન થયા નથી.”

ગૌતમસ્વામીનો પ્રશ્ન—“ લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ
 પળ્ણત્તા ? ” હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાણ નિવાસી દેવોની સ્થિતિ કેટલા
 કાળની કદી છે ? ઉત્તર—“ ગોયમા ! અદ્દસાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા ” હે ગૌતમ !
 તે વિમાણો દેવોની સ્થિતિ આઠ સાગરોપમની કદી છે.

પ્રશ્ન—“ લોગંતિય વિમાણેહિંતો ણં મંતે ! કેવહ્યં અવાહાણ લોગંતે
 પળ્ણત્તે ? ” હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાણોથી લોકાન્ત કેટલે અંતરે છે ?

ઉત્તર—“ ગોયમા ! અસંસેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે ”
 હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક વિમાણોથી લોકાન્ત અસંસ્યાત હજાર યોજન દૂર છે,

યોમનસદસાણિ સ્લોકાન્તિકવિમાનેભ્યઃ અથાથયા અન્તરેણ વ્યવધાનેન લોકાન્તઃ
પ્રકૃપ્તઃ કથિત । અન્તે ગૌતમો મગધદુવાકયે પ્રમાણિકૃતયા સ્વીકરોતિ-‘ સેવ
મંતે । સેવ મતે સિ ’ હ મદન્ત । તદેષ મગધુક્ત સત્યમેષ, હે મદન્ત । તદેષ
મગધુક્ત સત્યમેવતિ ॥ સુ૦ ૩ ॥

इति श्री विश्वविख्यात - जगद्गुरु - प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभागाकसि
तललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-
श्रीश्री छत्रपतिकोन्हापुरराजप्रदत्त ' जैनशास्त्राचार्य ' पदभूषित-
कोन्हापुरराजगुरु-पालमन्त्राचारि जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री
घासीलालव्रतिचिरचितायां श्रीमगधवीसूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायां षष्ठ शतकस्य पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥ ६-१ ॥

યોજન દૂર છે । અથ અન્ત મેં ગૌતમ પ્રશ્ન કે વચનોં કો પ્રામાણિક રૂપ
સે સ્વીકાર કરતે જુદ કહતે હેં કિ (સેવ મતે । સેવ મતે । સિ) હે
મદન્ત । આપકે દ્વારા કહા જુઠા યહ સબ પેસા હી છે-સત્ય હી છે-હે
મદન્ત । સત્ય હી છે ॥ સૂત્ર ૩ ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर श्री घासीलालजी महाराजकृत “मगध
वीसूत्र”की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छठे शतकका पांचवा
उद्देशक समाप्त ॥ ६-५ ॥

સૂત્રને અન્તે ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રશ્નના વચનોને પ્રમાણભૂત જણીને કહે
છે-“ સેવ મતે । સેવ મતે । સિ ” હે મદન્ત । આપે આ વિષયનું જે
પ્રતિપાદન કરું તે સત્ય જ છે હે મદન્ત । આપની વાત સુવધા સત્ય છે ”
આમ કહીને મહાવીર પ્રશ્નને વશ્વા નમસ્કાર કરીને તેઓ તેમને સ્થાને
ઘેસી ગયા ॥ સુ૦ ૩ ॥

जैनाचार्य श्री घासीलालजी महाराज कृत मगधवीसूत्रकी प्रमेयच
न्द्रिका व्याख्याना पांचमो शतकनो त्रींशे उद्देशक समाप्त ॥ ६-५ ॥

આપણા ખાતર નહીં તો આપણી ભવિષ્યની પેઢી
ખાતર પણ આ કાર્ય પૂર્ણ કરવું જ પડશે.

૩૨ નીન સિદ્ધાંતોનું સંશોધન કરી ચાર ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું જે
મહદ્દ કાર્ય આ સમિતિ લગભગ વીસ વર્ષ થયાં કરી રહી છે. તે બીના
સમાજના દરેક અંગમાં જગ-જાહેર છે.

અત્યાર સુધીમાં પૂન્ય આચાર્યશ્રીએ ત્રીસ શાસ્ત્રોનું સંશોધન પૂરું
કર્યું છે અને બાકીના ત્રણ સૂત્રોનું કાર્ય આ વર્ષમાં પૂરું કરી નાખશે,
તેમ અમારી ધારણા છે.

બત્રીસમાંના વીસ શાસ્ત્રો તથા તેના ભાગો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે
બાકીનાં શાસ્ત્રો કેટલાંક છપાય છે. અને કેટલાંકના અનુવાદ કરવાનું કાર્ય
ચાલુ છે

અસદ્ય મોંઘવારીને લીધે સમિતિએ શરૂઆતમાં ધારેલા ખર્ચ કરતાં
ત્રણ ગણો ખર્ચ થવાનો અઠાજ છે આથી બાકીના કાર્યને પહોંચી વળવા
રૂપિયા ત્રણ લાખની તાકીદે જરૂર છે. અને તે વીરના લક્ષ્મીનંદન પુત્રો પાસે
અમારી ટહેલ છે. તેમના તરફથી બાકીના સૂત્રો માટે રૂપિયા ૫૦૦૧ આપ.
નારાની અમો રાહ જોઈએ છીએ.

રાજકોટ
તા. ૧૫-૭-૬૩

શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

શાસ્ત્રોની સંપૂર્ણ માહિતી

બહારમાં વાર્ષિક રિપોર્ટમાં જતાવેલ ૨૪ શાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ થયા પછી નીચે મુજબ કામકાજ થયેલ છે

(૧) ભગવતી ભાગ ત્રીજો ૩ બહાર પડી ચુક્યો છે અને તે મેન્ડરેને મોકલવાનું કામ ચાલુ છે

(૨) ભગવતી ભાગ ચોથો તથા પાંચમો છપાઈ ગયો છે અને તેનું બાઈ-ટીંગ કાર્ય ચાલે છે

(૩) જ્ઞાતા સૂત્રના કુલ ત્રણે ભાગ છપાય છે જે એકાદ માસમાં પૂર્ણ થઈ જશે

(૪) ભગવતી ભાગ છઠ્ઠો તથા સાતમો છપવાનું કામ થયે થઈ ગયું છે

(૫) કુસ્થે લગભગ ૩૦ સૂત્રો પૂર્ણ થઈ ચુકે છે અને પૂર્ણ કરેલાં છે તેમાંના છપાયા વગરનાં જે સૂત્રો બાકી છે તેનું અનુવાદનું લેખન સંપાદનનું કેટલુંક કામ ચાલુ છે અને કેટલુંક બાકી છે

(૬) નિશીથ સૂત્ર સૂર્યપત્રતી તથા ચક્રપાત્રતી સૂત્ર બે બાકી રહેલાં ત્રણ સૂત્રો લખવાનું કામ અત્યારે ચાલે છે

શ્રી અખિલ ભારત ગ્રંથે સ્થા
નેન શાસ્ત્રોદાર સમિતિ
રાજકોટ
તા ૧૫-૭-૬૩

નમ્ર સેવક
સાકેશ્વરદ બાઈચંદ શેઠ
મત્રી

મરન્તિ, इति ६ । इति द्वितीयविकल्पे पञ्च मङ्गा ६ । अथ ' प्रयो द्वौ ' इति
 तृतीयविकल्पमाह—' अह्वा तिन्नि रयणप्पमाए दो सक्कण्णमाए होज्जा ' अथवा
 प्रयो रत्नप्रमायां मरन्ति, द्वौ शर्कराप्रमायां मरतः १, 'एष जाय तिन्नि रयणप्प
 माए दो भहेसत्तमाए होज्जा ' एष पूर्वोक्तरीत्या यावत्—अथवा प्रयो रत्नप्रमायां
 मरन्ति, द्वौ पालुकाप्रमायां मरतः २ । अथवा प्रयो रत्नप्रमायां द्वौ पङ्कममायां
 मरतः ३, अथवा प्रयो रत्नप्रमायां द्वौ धूमप्रमायां मरतः ४, अथवा प्रयो रत्न
 प्रमायाम्, द्वौ तमायां मरतः ५, अथवा प्रयो रत्नप्रमायां द्वौ अघासत्तम्यां मरतः
 इति तृतीयविकल्पे पञ्च मङ्गा ६ । अथ ' चत्वार एकः ' इति चतुर्थविकल्पमाह—

जाते है और तीन नारक अघासत्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते है
 ६ । तृतीयविकल्प १-२ में भी ६ विकल्प होते है—जो इस प्रकार से
 है—(अह्वा तिन्नि रयणप्पमाए दो सक्कण्णमाए होज्जा) अथवा तीन
 नारक रत्नप्रमा में उत्पन्न हो जाते है और दो नारक शर्कराप्रमा में
 उत्पन्न हो जाते है १ (एष जाय तिन्नि रयणप्पमाए दो भहे सत्तमाए
 होज्जा) इसी तरह से ५ पाँच विकल्प और इस प्रकार से जानना
 चाहिये—अथवा तीन नारक रत्नप्रमा में उत्पन्न हो जाते है और दो
 नारक पालुकाप्रमा में उत्पन्न हो जाते है २, अथवा तीन नारक रत्न
 प्रमा में उत्पन्न हो जाते है और दो नारक पङ्कमप्रमा में उत्पन्न हो जाते
 है ३, अथवा तीन नारक रत्नप्रमा में उत्पन्न हो जाते है और दो
 नारक धूमप्रमा में उत्पन्न हो जाते है ४, अथवा तीन नारक रत्नप्रमा
 में उत्पन्न हो जाते है और दो नारक तमाप्रमा में उत्पन्न हो जाते है
 ५, अथवा तीन नारक रत्नप्रमा में उत्पन्न हो जाते है और दो नारक
 अघासत्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते है ६ । चतुर्थ विकल्प में भी

કલ્પે ૩-૨ ના ત્રીજા વિકલ્પના ૬ મંજાઓ પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

(અહ્વા તિન્નિ રયણ્ણમાએ, દો સક્કણ્ણમાએ હોજ્જા) એવું જાણ મહર્ષિ તિન્નિ
 રયણ્ણમાએ દો બહે સત્તમાએ હોજ્જા) (૧) અથવા તે પાંચ નારકોમાંના ત્રણ
 નારકો રત્નપ્રમામાં અને બે નારકો શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા
 ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક પાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩)
 અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક પંકમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે
 (૪) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય
 છે (૫) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન
 થાય છે (૬) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક નીચે સાતમી
 નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

ભવન્તિ, इति ६, इति प्रथमविकल्पे पट्ट भग्नाः ६॥ अथ द्वौ त्रयः ' इति द्वितीय विकल्पमाह—' अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः, त्रयश्च शर्कराप्रभायां भवन्ति१, 'एवं' जाव अहवा दो रयणप्प-भाए तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्—अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु—वालुकाप्रभयां भवन्ति२, अथवा द्वौ रत्नप्रभाया त्रयस्तु पङ्कप्रभायां भव-न्ति३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयश्च धूमप्रभायां भवन्ति४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु तमायां भवन्ति ५, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः, त्रयस्तु अधःसप्तग्यां

जाता है और चार नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ६ इस तरह से ये प्रथम विकल्प में ६ भंग हो जाते हैं । द्वितीय विकल्प में भी ६ ही भंग होते हैं—जो इस प्रकार से हैं—(अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो

અને ચાર નારક તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક રત્ન-પ્રભામાં અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પહેલા વિકલ્પવાળા ૬ ભાંગાઓ થાય છે હવે બીજા વિકલ્પના ૬ ભાંગાઓ પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

(અહવા દો રયણપ્પમાએ, તિન્નિ સક્કરપ્પમાએ હોજ્જા, એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પમાએ તિન્નિ અહે સત્તમાએ હોજ્જા) (૧) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

અથ શર્કરાપ્રમામાશ્રિય ચિક્રવત્તુષ્ટેન વિંશતિમક્રાનાદ-‘અથા એગે સક્કરપ્પમાપ, વત્તારિ વાલુવપ્પમાપ હોઝા’ અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં, વત્તારો વાલુકા પ્રમાયાં મન્તિર, ‘એવં જહા રચણપ્પમાપ સમં ઉત્તરિમપુહ્લીઓ વારિયાઓ તદ્દા સક્કરપ્પમાપ વિ સમ વારેયઘ્વાઓ’ એવં પૂર્વાક્કરીત્યા યથા રત્નપ્રમાયા સમ તદ્દ ઉત્તરિમપૃથિવ્ય ઉત્તરોત્તરપૃથિવ્ય શર્કરાપ્રમાદયઃ પૃથિવ્યધારિતાસ્તથા શર્કરાપ્રમાયાપિ સમમ્ ઉપરિમાઃ વાલુકાપ્રમાદયઃ પૃથિવ્યધારયિતઘ્વા સંવારણીયા સ્તથા ચ અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં વત્તારઃ પક્કપ્રમાયાં મન્તિર, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં વત્તારો ધૂમપ્રમાયામ્, અથવા એકઃ શર્કરાપ્રમાયાં વત્તારસ્ત્વમાયામ્,

અથ સૂત્રકાર શર્કરાપ્રમા પૃથિવીની પ્રધાનતા સે જો ૨૦ ભંગ હોતે હૈં ઉન્હે કહતે હૈં—યદ્દાં પર ઓ પૂર્વોક્ત ચાર ૪ ચિકલ્પોં કો લેકર હી યે ૨૦ ભંગ કિયે ગયે હૈં (અથવા એગે સક્કરપ્પમાપ વત્તારિ વાલુવપ્પમાપ હોઝા) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઓર ચાર નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧ (એવં જહા રચણપ્પમાપ સમં ઉત્તરિમપુહ્લીઓ વારિયાઓ તદ્દા સક્કરપ્પમાપ વિ સમ વારેયઘ્વાઓ) જિસ તરહસે રત્ન પ્રમાપૃથિવી કે સાથ ૬ પૃથિવિયોં કા યોગ કરકે ભંગોં કા નિર્માણ કિયા ગયા ગયા હૈં ઉસી પ્રકાર સે યદ્દાં પર ઓ-શર્કરાપૃથિવી કે સાથ ઓ ૫ પૃથિવિયોં કા યોગ કરકે ભંગોં કા નિર્માણ કર લેના ચાહિયે— તથા ચ અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઓર ચાર નારક વક્રપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ૨, અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઓર ચાર નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં,

હવે સૂત્રકાર શકરાપ્રમાની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ ઉપયુક્ત ચારે ચિકલ્પના એ ૨૦ ભાગાઓ થાય છે તે પ્રકટ કરે છે—

‘અથા એગે સક્કરપ્પમાપ વત્તારિ વાલુવપ્પમાપ હોઝા’ (૧) અથવા તે પાંચ નારકામણિ એક નારક શકરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાર નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જહા રચણપ્પમાપ સમં ઉત્તરિમપુહ્લીઓ વારિયાઓ તદ્દા સક્કરપ્પમાપ વિ સમ વારેયઘ્વાઓ) જેવી રીતે રત્ન પ્રમા પૃથ્વીની સાથે ૬ પૃથ્વીઓના યોગ કરીને ભાંગાઓનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે શકરાપ્રમા સાથે પછીની ૫ પૃથ્વીઓના યોગ કરીને ભાંગાઓનું નિર્માણ કરવું એકલે.

નોંધ—(૨) એક નારક શકરાપ્રમામાં અને ચાર નારક વક્રપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક શકરાપ્રમામાં અને બાકીના ચાર નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક શકરાપ્રમામાં અને

‘અહવા ચત્તારિ રચણ્ણમાણ, ઇમે સંકરણ્ણમાણ હોજ્જા’ અથવા ચત્તારો રત્ન-પ્રમાયામ્, ઇદ્ધઃ શર્કરાપ્રમાયાં ભવતિ ૧ । ‘એવં જાવ અહવા ચત્તારિ રચણ્ણમાણ, ઇમે અહેસત્તમાણ હોજ્જા’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા ચત્તારો રત્નપ્રમાયામ્, ઇકસ્તુ વાલુકાપ્રમાયાં ભવતિ ૨, અથવા ચત્તારો રત્નપ્રમાયામ્, ઇદ્ધઃ પદ્મપ્રમાયાં ભવતિ ૩ । અથવા ચત્તારો રત્નપ્રમાયામ્ ઇકો ધૂમપ્રમાયાં ભવતિ ૪, અથવા ચત્તારો રત્નપ્રમાયામ્ ઇકસ્તુ તમાયાં ભવતિ ૫ । અથવા ચત્તારો રત્નપ્રમાયામ્ ઇકોઽધ્વઃ-સપ્તમ્યાં ભવતિ ૬ । ઇતિ ચતુર્થવિકલ્પે પદ્ ૬ । એવં વિકલ્પચતુષ્ટયેન પદ્, પદ્, પદ્, પદ્, ૬-૬-૬-૬ ઇતિ રત્નપ્રમાણાધ્યાન્યે ચતુર્વિંશતિર્ભજ્ઞા જાતાઃ ૨૪ ।

૬ ભંગ હોતે હૈ, જો હસ પ્રકાર સે હૈ—(અહવા ચત્તારિ રચણ્ણમાણ, ઇકો સંકરણ્ણમાણ હોજ્જા) અથવા ચાર રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ઓર ઇક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, (એવં જાવ અહવા ચત્તારિ રચણ્ણમાણ ઇમે અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા ચાર રત્નપ્રમા મેં ઓર ઇક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા-ચાર રત્નપ્રમા મેં ઓર ઇક નારક પંક્રપ્રમા સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર ઇક નારક ધૂમપ્રમા સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૪, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા સે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ઓર ઇક નારક તમઃપ્રમા સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૫, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર ઇક નારક અધ્વઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૬, હસ તરહ સે ચારોં વિકલ્પોં કે ચે ૨૪ ભંગ હો જાતે હૈ । ચે ૨૪ ભંગ યહાં રત્નપ્રમા પૃથિવી કી પ્રધાનતા સે હુણ હૈ ।

હવે ૪-૧ ના ચોથા વિકલ્પના ૬ ભંગ પ્રકટ કરવામા આવે છે—
(અહવા ચત્તારિ રચણ્ણમાણ, ઇકો સંકરણ્ણમાણ હોજ્જા, એવં જાવ અહવા ચત્તારિ રચણ્ણમાણ, ઇમે અહે સત્તમાણ હોજ્જા) (૧) અથવા-તે પાંચ નારકોમાના ચાર નારકો રત્નપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક શર્કરાપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક વાલુકાપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક પંક્રપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક ધૂમપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક તમ પ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે ચારે વિકલ્પના મળીને ૨૪ ભંગાઓ થાય છે આ ૨૪ ભંગાઓ રત્નપ્રમા પૃથ્વીની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ બન્યા છે

મગધિ રતિ સૂચયમાદ-‘ જાણ અથવા ચત્તારિ સફરપમાપ એમ અદેસતમાપ હોજા ’ યાવત-મયથા ચત્તારમત્તાર શર્કરાપમાયાં મવન્તિ એકેકસ્તુ પાટકા

નારક પંકપ્રમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૨, અથવા ત્રીન નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ઘો નારક ધૂમપ્રમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૩, અથવા ત્રીન નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ઘો નારક તમા પ્રમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૪, અથવા ત્રીન નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ઘો નારક અષ સસમી મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૫, ચતુર્યધિકસ્તુ જો ૪-૧ સ્વપ્ન હૈ-ઉસકી અપેક્ષા કથન હસ પ્રકાર સે હૈ-અથવા ચાર નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર એક નારક વાલુકાપમા મે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૧, અથવા ચાર નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર એક નારક પંકપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા ચાર નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ઓર એક નારક ધૂમપ્રમા મે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૩, અથવા ચાર નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર એક નારક તમા પ્રમા મે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૪, અથવા ચાર નારક શર્કરાપમા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર એક નારક અષ સસમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૫, હસ પ્રકાર સે યે શર્કરાપમા પૃથિવી કી પ્રધાનતા કરકે ૪ વિકલ્પોં કી અપેક્ષા ૨૦ ભંગ હોતે હૈ ઘઘી ઘાત (જાણ અથવા ચત્તારિ સફરપમાપ એમ અદે

અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપમામાં અને બાકીના બે નારકો ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપમામાં અને બાકીના બે નારકો તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપમામાં અને બે નારકો નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૪-૧ ના બોધા વિકલ્પથી બનતા પચ ભગ પ્રકર કરવામાં આવે છે—(૧) તે પાંચ નારકોમાંના ચાર નારકો શર્કરાપમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ચાર નારકો શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક પંકપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) ચાર નારકો શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ચાર નારકો શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક તમા પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) ચાર નારકો શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીની પ્રધાનતા સમને બારે વિકલ્પના મળીને કુલ ૨૦ ભંગાઓ બને છે એજ વાત જાણ અથવા ચત્તારિ સફરપમાપ એમ અદે સત્તમાપ હોજા ” આ સૂત્રપાઠ દ્વારા બ્રહ્મ સર્વ છે

અથવાએકઃશર્કરાપ્રમાયાં ચત્વારોઽધઃસપ્તમ્યાં મવન્તિ, એવમ્ અથવાદ્વૌદ્વૌશર્કરાપ્રમાયાં ત્રયસ્ત્રયસ્તુ વાલુકાપ્રમાયામ્, પદ્મપ્રમાયાં, ધૂમપ્રમાયામ્, તમાયામ્, અધઃમપ્તમ્યાં ચ મવન્તિ, એવમ્ ત્રયસ્ત્રયઃ શર્કરાપ્રમાયામ્ દ્વૌ દ્વૌ ચ વાલુકાપ્રમાપ્રભૃતિષુ પૃથિવીષુ મવન્તિ ૬, તથા-ચત્વારશ્ચત્વારઃ શર્કરાપ્રમાયાં મવન્તિ એકૈકસ્તુ વાલુકાપ્રમાદિષુ

૩, અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર ચાર ૪ નારક તમઃપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪, અથવા-એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર શેષ ૪ નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૫, અથવા દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ત્રીન નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૧, અથવા દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ત્રીન નારક પંકપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૨, અથવા દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ત્રીન નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૩, અથવા દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ત્રીન નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૪ અથવા દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ત્રીન નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૫ તૃતીય વિકલ્પ કી અપેક્ષા સે હસ પ્રકાર કા કથન કરના ચાહિયે-અથવા ત્રીન નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર દો નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૧, અથવા ત્રીન નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર દો

બાકીના ચાર નારક તમઃપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમામા અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. ૨-૩ ના વિકલ્પવાળા પાચ લગા-(૧) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રમામા અને બાકીના ત્રણ નારક વાલુકાપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રમામા અને બાકીના ત્રણ નારક પંકપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રમામા અને બાકીના ત્રણ નારક ધૂમપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રમામા અને બાકીના ત્રણ નારક તમ પ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રમામા અને બાકીના ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૩-૨ ના વિકલ્પના પાચ લગા પ્રકટ કરવામાં આવે છે—
(૧) અથવા તે પચ નારકોમાના ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના બે નારકો વાલુકાપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રમામા અને બાકીના બે નારકો પંકપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૩)

પદ્મપ્રમાયાં દ્વાવશ્ચ ૧૨, ધૂમપ્રમાયામ્ અષ્ટૌ ૮, તમ પ્રમાયાં ચ ચત્વારઃ ૪, एव सर्वसंगेने ૨૪+૨૦+૧૬+૧૨+૮+૪=૮૪ અતુરણીર્તિર્મજ્ઞા મવન્તીતિ માઃ । તદેવ વિશ્વદીપ્તિયતે-પજ્ઞાનાં નૈરયિકાણા પૃથિવીદ્વયસયોગેન એકવિકલ્પ એકવિંશતિર્મજ્ઞા મવન્તિ, તથાદિ—“એકઅત્વાર ૧, દ્વૌ પ્રયઃ ૨, પ્રયો દ્વૌ ૧, ચત્વાર એક-૪” इति चत्वारो विकल्पा मवन्ति, तत्र प्रथमे 'एकअत्वार' इति विकल्पे एकविंशतिर्मज्ज्ञा मवन्ति, यथा रत्नमयया सह लकरामभाया योगे कृते पट्ट ६,

ચિકોં કે વિકસયોગી ચાર વિકલ્પોં સે શુણા કરને પર ૧૬ ભંગ હોતે હૈં । इसी तरह से पद्मप्रभा का धूमप्रभा आदि पृथिवियों के साथ योग करने पर तीन ३ भंग होते हैं—इन तीन भंगों के साथ पूर्वोक्त ४ विकल्पों से शुणा करने पर १० भंग होते हैं । धूमप्रभा के साथ अन्य तमाप्रभा आदि पृथिवियों का योग करने पर लब्ध दो विकल्प के साथ इन पूर्वोक्त चार ४ विकल्पों का शुणा करने पर ८ भंग होते हैं । तम प्रभा के साथ अधःसप्तमीपृथिवी का योग करने पर लब्ध एक विकल्प के साथ चार विकल्पों का शुणा करने पर ४ भंग होते हैं इस तरह २४-२०-१६-१२-८-४ का योग करने पर ८४ विकल्प व्रिकसयोगी आ जाते हैं । अब सूत्रकार इसी बात को स्पष्ट करते हैं—पांच नैरयिकों के पृथिवी द्वय के संयोग से एव विकल्प में २१ भंग होते हैं १-४, २-३, ३-२, ४-१ ये चार विकल्प पांच नैरयिकों के

ચાર વિકલ્પતા ૪x૪=૨૦ ભાંગા બને છે એ ૪ પ્રમાણે વાહુકપ્રભા સાથે પછીની ચાર પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૪ ભાંગા બને છે અને એવાં ચાર વિકલ્પો બનતા હોવાથી વાહુકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૪x૪=૧૬ ભાંગા બને છે એ ૪ પ્રમાણે ૫કપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી દરેક વિકલ્પતા ત્રણ ભાંગા બનતા હોવાથી કુલ ૩x૪=૧૨ ભાંગા બને છે એ ૪ પ્રમાણે ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી દરેક વિકલ્પતા ૨ ભાંગા બનતા હોવાથી ૪ વિકલ્પતા ૨x૪=૮ ભાંગા બને છે એ ૪ પ્રમાણે તમાપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૧ ભાંગા બનતા હોવાથી ૪ વિકલ્પતા કુલ ૪ ભાંગા બને છે આ બધાં ભાંગાઓનો સરવાળો ૨૪+૨૦+૧૬+૧૨+૮+૪=૮૪ થતો હોવાથી દ્વિકસયોગી કુલ વિકલ્પો ૮૪ થાય છે

કેવે સૂત્રકાર એજ વાતને સ્પષ્ટ કરતા કહે છે— ‘ બે પૃથ્વીમાં મળીને પાંચ નારકો ઉત્પન્ન થતાં હોય એવા એક વિકલ્પતા કુલ ૨૧ ભાંગા થાય છે એવાં ૧-૪, ૨-૩ ૩-૨ અને ૪-૧ ના દ્વિકસયોગી ચાર વિકલ્પો

પ્રમા - પદ્મપ્રમા - ધૂમપ્રમા-તમાઽધઃસપ્તમીષુ ભવતિ, ઇતિ શર્કરાપ્રમાપ્રાધાન્યે વિંશતિર્ભક્ત્તા ભવન્તિ ૨૦ । એવ એકેકાણ સમ ચારેયઞ્વાઓ ’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા રત્નપ્રમા-શર્કરાપ્રમાવદેવ એકૈકયા વાલુકાદિકયા પૃથિવ્યા સમ સહ-પ્રકદ્વિત્રિ-ચતુર્ભેદેન ત્રિકલ્પાશ્રારયિવ્યાઃ, સશ્ચારણીયાઃ તદન્તિમવિકલ્પં મુચયિતુમાહ-‘જાવ અહવા ચત્તારિ તમાણ, ઇમે અહેસત્તમાણ’ યાવત્ અથવા ચત્તારો નૈરયિકાસ્ત-માયાં ભવન્તિ, એકસ્તુ ધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ । એવં વાલુકાપ્રમાયાં પોઢશ ૧૬,

સત્તમાણ હોડ્જા) ઇસ સૂત્રપાઠ દ્વારા સમજાઈ ગઈ છે । (એવ એકેકાણ સમ ચારેયઞ્વાઓ) રત્નપ્રમા ઓર શર્કરાપ્રમા કી તરહ પૂર્વોક્ત વિકલ્પોં કો લેકર વાલુકાપૃથિવી કી પ્રધાનતા મે ૧૬ ભંગ, પંકપ્રમા કી પ્રધાનતા મે ૧૨ ભંગ, ધૂમપ્રમા કી પ્રધાનતા મે ૮ ભંગ, તમઃ પ્રમા કી પ્રધાનતા મે ૪ ભંગ હોતે હૈં । (જાવ અહવા ચત્તારિ તમાણ, ઇમે અહે સત્તમાણ) ઇસ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકાર ને અન્તિમભંગ કો ૪-૧ વિકલ્પ કો લેકર સૂચિત કિયા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ જિસ પ્રકાર સે ૧-૪, ૨-૩, ૩-૨, ૪-૧, શર્કરાપ્રમા મેં પાંચ નૈરયિકોં કે ઢિક સંયોગી ચે ૪ વિકલ્પ કહે ગયે હૈં ઓર ઇનકી અપેક્ષા લેકર શર્કરાપૃથિવી કે સાથ અન્ય પૃથિવિયોં કા સંચાર કરકે ૨૦ ભંગ કહે ગયે હૈં ડસી પ્રકાર સે વાલુકા કી પ્રધાનતા કરકે અન્ય પૃથિવિયોં કે સાથ ઇસકે યોગ મેં ઇન પાંચ નૈર-

“ એવ એકેકાણ સમ ચારેયઞ્વાઓ ” રત્નપ્રમા અને શર્કરાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા પૂર્વોક્ત ચાર વિકલ્પોના જેવાં ભાંગાઓ કહેવામાં આવ્યાં છે, એવાજ ભાંગાઓ વાલુકાપ્રમા આદિ પૃથ્વીઓ પછીની પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરીને કહેવા નોંધાયે. આ રીતે વાલુકાપ્રમા સાથે ૧૬ ભાંગાઓ, પંકપ્રમા સાથે ૧૨ ભાંગાઓ, ધૂમપ્રમા સાથે ૮ ભાંગાઓ અને તમપ્રમા સાથે ૪ ભાંગાઓ થાય છે “ જાવ અહવા ચત્તારિ તમાણ, ઇમે અહે સત્તમાણ હોડ્જા ” આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે ૪-૧ ના વિકલ્પની અપેક્ષાએ જે છેલ્લો ભાગો બને છે તે પ્રકટ કર્યો છે-“ અથવા ચાર નારકો તમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ” આ સૌથી છેલ્લો દ્વિકસયોગી ભાગો સમજાવો

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે...૧-૪, ૨-૩, ૩-૨, ૪-૧ આ ચાર પ્રકારના વિકલ્પોની અપેક્ષાએ જેવી રીતે શર્કરાપ્રમા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી દરેક વિકલ્પના પાંચ ભાગો બને છે અને એવાં

અથ પચ્ચાનાં નૈરયિકાણાં નરકપ્રયસયોગે પદ્ વિકલ્પા મયન્તિ, સયાદિ—એકઃ
 એક પ્રયઃ ૧, એકઃ દ્વૌ દ્વૌ ૨, દ્વૌ એકઃ દ્વૌ ૩, એક પ્રયઃ એકઃ ૪, દ્વૌ દ્વૌ
 એકઃ ૫ પ્રય એકઃ એકઃ ૬, इति पदविकल्पः ६ । तत्र एकैकस्मिन् विकल्पे सप्तानां
 પદાનાં પચ્ચત્રિંશદ્ મહ્ના મનન્તિ। તે યથા—રત્નપ્રમા—ઠકરામમેતિ પૃથિવીદ્વયન સહ
 ચાલુકાપમાદિપૃથિવીનાં સયોગે કૃતે પચ્ચ મહ્નાઃ ૫ । રત્નપ્રમા—ચાલુકાપમેતિ
 પૃથિવીદ્વયેન સહ પદ્મપ્રમાદિપૃથિવીના સયોગે કૃતે ચત્તારો મહ્નાઃ ૪ । રત્નપ્રમા
 —પદ્મપમેતિ પૃથિવીદ્વયેન સહ ધૂમપ્રમાદિપૃથિવીનાં સયોગે કૃતે પ્રયો મહ્નાઃ ૩ ।
 રત્નપ્રમા—ધૂમપમેતિ—પૃથિવીદ્વયેન સહ તમ પ્રમાઽથઃસપ્તમ્યો સયોગેકૃતે દ્વૌ
 મહ્નો ૨ । રત્નપ્રમા—તમ પ્રમેતિ પૃથિવીદ્વયેન સહ અથ સપ્તમ્યાઃ સયોગે કૃતે સતિ એકો

પાંચ નૈરયિકોં કે નરકપ્રય કે સયોગ મેં ૬ વિકલ્પ હોતે હૈ—જેસે
 કિ ૧-૧-૩, ૧-૨-૨, ૨-૧-૨, ૧-૩-૧, ૨-૨-૧, ૩-૧-૧ । इनमें से
 એક એક વિકલ્પ મેં સાતપદોં કે ૩૫ ભંગ હોતે હૈ—જો હસ પ્રકાર સે હૈ
 —રત્નપ્રમા ઓર ઠાકરામમા इन दो पृथिवियों के साथ चालुका आदि
 પૃથિવિયોં કે સંયોગ હોને પર ૫ ભંગ હોતે હૈ, રત્નપ્રમા ઓર ચાલુકા
 પ્રમા કે સાથ પદ્મપ્રમા આદિ પૃથિવિયોં કે સંયોગ કરને પર ૪ ભંગ હોતે
 હૈ, રત્નપ્રમા એવ પંકપ્રમા इन दो पृथिवियों के साथ धूमप्रमादिपृथिवियों
 કે સંયોગ હોને પર ત્રીન ભંગ હોતે હૈ, રત્નપ્રમા એવ ધૂમપ્રમા इन दो
 પૃથિવિયોં કે સાથ તમ પ્રમા ઓર અથઃ સપ્તમી કે સંયોગ કરને પર
 દો ભંગ હોતે હૈ । ઓર રત્નપ્રમા એવ તમ પ્રમા કે અથઃ સપ્તમીપૃથિવી

પાંચ નારકોના ત્રણ નારકોમાં સંયોગ થતા હોય જોય ૬ પ્રકારના
 રીતરેખા બને છે—૧-૧-૩ ૧ ૨-૨ ૨-૧-૨, ૧-૩-૧ ૨-૨-૧ ૩-૧-૧
 પહેલા રીતરેખા તાત્પર્ય—'જેક નારક જેક નારકમાં જેક નારક બીજા કોઈ
 નારકમાં અને ત્રણ નારક ત્રીજા કોઈ નારકમાં ઉત્પન્ન થતા હોય જોવો આ
 પહેલા રીતરેખા ॥ જેજ પ્રમાણે બાકીના રીતરેખાના ભાવર્થ' પણ સમજવો
 પ્રત્યેક રીતરેખાના સાત પદો સાથે ૩૫ ભંગ થાય છે ૨ આ પ્રમાણે સમજવા—
 રત્નપ્રમા અને ઠાકરામમા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓના અનુક્રમે યોગ કર
 વાધી ૫ ભંગ થાય છે રત્નપ્રમા અને ચાલુકાપ્રમા સાથે પછીની ૫ પ્રમા
 આદિ ૪ પૃથ્વીઓના યોગથી ૪ ભંગ થાય છે રત્નપ્રમા અને પદ્મપ્રમા સથે
 પછીની ધૂમપ્રમા આદિ ૩ પૃથ્વીઓના યોગથી ૩ ભંગ થાય છે, રત્નપ્રમા
 અને ધૂમપ્રમા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૨ ભંગ થાય છે અને
 રત્નપ્રમા અને તમપ્રમા સાથે પછીની આગમી પૃથ્વીના યોગથી ૧ ભંગ થાય

અવ રત્નપ્રભા-વાલુકાપ્રભાયોગે પચ્ચ ૫, રત્નપ્રભા-પદ્મપ્રભાયોગે ચત્ત્વારઃ ૪, રત્નપ્રભા-ધૂમપ્રભાયોગે ત્રયઃ ૩, રત્નપ્રભા-તમઃપ્રભાયોગે દ્વૌ ૨, રત્નપ્રભા-અધઃસપ્તમીયોગે એકઃ ૧ । એવમ્ ૬-૫-૪-૩-૨-૧ એકત્રીકાણે સર્વે એકવિંશતિર્ભજ્ઞા ભવન્તિ ૨૧ । એવં 'દ્વૌ ત્રયઃ' ઇતિ દ્વિતીયવિકલ્પેન એકવિંશતિર્ભજ્ઞાઃ ૨૧ । તથા 'ત્રયો દ્વૌ' ઇતિ તૃતીયવિકલ્પેન એકવિંશતિર્ભજ્ઞાઃ ૨૧ । 'ચત્ત્વાર એકઃ' ઇતિ ચતુર્થવિકલ્પેનાપિ એકવિંશતિર્ભજ્ઞાઃ ૨૧ । એવમ્ ૨૧-૨૧-૨૧-૨૧ એકવિંશતિચતુષ્ટયસંમેલને જાતાઃ સર્વે ચતુરશીતિર્ભજ્ઞાઃ ૮૪ ।

દ્વિક સંયોગી હૈં । હન મેં જો ૧-૪ ચહ પ્રથમ વિકલ્પ હૈં હસ વિકલ્પ મેં ૨૦ ભંગ હોતે હૈં-જૈસે કિ-રત્નપ્રભા ઓર વાલુકાપ્રભા કા યોગ કરને પર ૫, રત્નપ્રભા ઓર પદ્મપ્રભા કા યોગ કરને પર ૪, રત્નપ્રભા ઓર ધૂમપ્રભા કા યોગ કરને પર ૩, રત્નપ્રભા ઓર તમઃપ્રભા કા યોગ કરને પર ૨, રત્નપ્રભા ઓર અધઃસપ્તમી કા યોગ કરને પર ૧ ભંગ હોતા હૈં સો હન સઘ ભંગોં કા જોડ ૨૧ આ જાતા હૈં । હસ તરહ સે દો ત્રીન રૂપ જો દ્વિતીય વિકલ્પ હૈં, હસ વિકલ્પ મેં ભી ૨૧ વિકલ્પ હોતે હૈં । ૩-૨ રૂપ જો ત્રીસરા વિકલ્પ હૈં હસ વિકલ્પ મેં ભી ૨૧ ઓર ૪-૧ રૂપ જો ચૌથા વિકલ્પ હૈં હસ વિકલ્પ મેં ભી ૨૧ ભંગ હોતે હૈં । ૨૧ કો ૪ સે ગુણા કરને પર ૮૪ હો જાતે હૈં-હસ તરહસે યે ૮૪ ભંગ પાંચ નૈરયિકોં કે દ્વિકસંયોગી ભંગ હૈં ।

થાય છે તે ચાર વિકલ્પમાંના પહેલા વિકલ્પમાં કુલ ૨૧ ભાગા થાય છે. જેમકે રત્નપ્રભા સાથે શર્કરાપ્રભાનો યોગ કરવાથી ૬ ભાગા થાય છે, રત્નપ્રભા સાથે વાલુકાપ્રભાનો યોગ કરવાથી પાંચ ભાગા, રત્નપ્રભા સાથે પદ્મપ્રભાનો યોગ કરવાથી ચાર ભાગા, રત્નપ્રભા સાથે ધૂમપ્રભાનો યોગ કરવાથી ૩ ભાગા, રત્નપ્રભા સાથે તમઃપ્રભાનો યોગ કરવાથી ૨ ભાગા અને રત્નપ્રભા સાથે અધઃસપ્તમીનો યોગ કરવાથી ૧ ભાગો અને છે. આ રીતે પહેલા વિકલ્પના ભાગાઓનો સરવાળો ૨૧ થાય છે

એજ પ્રમાણે ૨-૩ ના બીજા વિકલ્પના પણ ૨૧ ભાગા થાય છે, એજ પ્રમાણે ૩-૨ ના ત્રીજા વિકલ્પના પણ ૨૧ ભાગા થાય છે અને ૪-૧ ના ચૌથા વિકલ્પના પણ ૨૧ ભાગા થાય છે આ રીતે ચારે વિકલ્પના કુલ ભાગાઓની સખ્યા $21 \times 4 = 84$ થાય છે આ રીતે પાંચ નારકોના દ્વિક સંયોગી ભાગાની કુલ સખ્યા ૮૪ થાય છે,

વાલુકાપ્રમા-પૃથ્વીપ્રામા-યેન પદ્મ મજ્જા મયન્તિ ૬ । અથ પદ્મપ્રમા-ધૂમપ્રમામ્બ્યાં
 ક્ષેપતમ પ્રમાઽષ્ટસપ્તમીયોગે દ્વૌ મજ્જી ૭ । પદ્મપ્રમા-તમાપ્રમામ્બ્યાં ક્ષેપાષ્ટ
 સપ્તમીયોગે એકો મજ્જા ૧ । એવમ્ ૨-૧ દ્વાપેકઃ । ઇતિ પદ્મપ્રમાપ્રાપ્ત્યાન્યેન ત્રયો
 મજ્જા મયન્તિ ૩ । ધૂમપ્રમા-તમાપ્રમા-ઽષ્ટસપ્તમીતિ પૃથ્વીપ્રયયોગે એકો મજ્જ
 ૧ । એવમ્ ધૂમપ્રમાપ્રાપ્ત્યાન્યેન એકો મજ્જ ૧ । એવમ્ ૧૫-૧૦-૬-૩-૧, પદ્મ
 વદ્ય, દદ્ય, પદ્મ ત્રયઃ, એકઃ । ઇતિ સર્વસંયોજનને જાતા સર્વે પદ્યમિત્તદ્ મજ્જાઃ ૧૫ ।
 તતઃ પદ્યત્રિવિધતઃ પદ્યમિર્નિર્ણયને વદ્યાધિક્ષસતદ્વયમજ્જા મયન્તિ ૨૧૦ । તાન્ વર્ણયન્
 પ્રથમમ્ 'એકઃ એક ત્રય' ઇતિ પ્રથમવિકલ્પમાહ-'અહત્તા એગે' ઇત્યાદિ ।

૩-૨-૧=૬ ભંગ વાલુકા પૃથ્વીની પ્રધાનતા સે હોતે હૈં । પદ્યપ્રમા ઓર
 ધૂમપ્રમા કો સાથ ક્ષેપ તમ પ્રમા ઓર અષ્ટ સપ્તમી પૃથ્વીની પ્રધાનતા સે હોતે
 હોતે પર દો ભંગ ઓર પદ્યપ્રમા એવ તમ પ્રમા કો સાથ ક્ષેપ અષ્ટ સપ્તમી
 પૃથ્વીની પ્રધાનતા સે હોતે પર એક ભંગ આતા હૈં । હસ તરફ પદ્યપ્રમાની
 પ્રધાનતા સે ત્રીન ભંગ ઓર ધૂમપ્રમાની પ્રધાનતા સે એક ભંગ હોતા
 હૈં । હસ તરફ ૧૫-૧૦-૬-૩-૧ યે સય મિલકર ૩૫ ભંગ હો જાતે હૈં ।
 હન ૩૫ ભંગો મેં ૬ કા ગુણ કરને પર ૨૧૦ ભંગ હો જાતે હૈં । હન ભંગો
 કો દિશ્વાતે છુપ છુપકૌર પ્રથમ એક એક ત્રીન હસ વિકલ્પ કા પદિષે
 કથન ફાતે હૈં-(અહવા એગે રચણપ્પમાય એગે સચ્ચરણમાય તિમિ
 વાલુકાપ્પમાય, હોડજા) અષ્ટવા પાંચનારકો મેં સે એક નારક રત્નપ્રમા
 મેં એક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર ત્રીન વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧,

વાધી ૧ ભજ બને છે આ રીતે વાલુકાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૩+૨+૧=૬
 ભજ બને છે પદ્યપ્રમા બને ધૂમપ્રમા સાથે બાહ્યની બે પૃથ્વીઓના ચોત્ર
 કરવાથી ૨ ભજ બને પદ્યપ્રમા બને તમાપ્રમા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો ચોત્ર
 કરવાથી ૧ ભજ બને છે આ રીતે પદ્યપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૨+૧=૩ ભજ
 બને છે ધૂમપ્રમા બને તમ પ્રમા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો ચોત્ર કરવાથી ધૂમ
 પ્રમાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભજ બને છે આ રીતે ૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૩૫
 ભજ પહેલા વિકલ્પની અપેક્ષાએ બને છે એવાં ૬ વિકલ્પોના કુલ ત્રિકલ્પોની
 ભજ ૩૫×૬=૨૧ થાય છે

પહેલાં તે સૂત્રકાર એક-એક-ત્રણના વિકલ્પવાળા બબોનું નીચે પ્રમાણે
 કથન કરે છે-(અહવા-એગે રચણપ્પમાય એગે સચ્ચરણમાય, તિમિ વાલુકાપ્પમાય
 હોડજા) (૧) અષ્ટવા તે પાંચ નારકામાંથી એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક
 શર્કરાપ્રમામાં બને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (એ જાન

भङ्गः १ । एवम् ५-४-३-२-१ पञ्च, चत्वारः, त्रयः, द्वौ, एकः, इति मिलित्वा सर्वे पञ्चदश इति रत्नप्रभापृथिवीप्राधान्येन पञ्चदश भङ्गा भवन्ति १५ । अनया रीत्या शर्कराप्रभा-वालुकाप्रभाभ्यां शेषपृथिवीयोगे चत्वारः ४ । शर्कराप्रभा-पङ्कप्रभाभ्यां शेषपृथिवीयोगे त्रयः ३, शर्कराप्रभा-धूमप्रभाभ्यां तमाऽधःसप्तम्यो-योगे कृते द्वौ भङ्गौ २, शर्कराप्रभा-तमःप्रभाभ्यामधःसप्तमीयोगे एकः १, एवम् ४-३-२-१ चत्वारस्त्रयो द्वावेक इति शर्करापृथिवीप्राधान्येन दश भङ्गा भव-न्ति १० । अथ वालुकाप्रभा-पङ्कप्रभाभ्यां शेषपृथिवीयोगे त्रयः ३, वालुकाप्रभा-धूमप्रभाभ्यां शेषतमःप्रभाऽधःसप्तम्या योगे द्वौ भङ्गौ २, वालुकाप्रभा-तमःप्र-भाभ्यां शेषाऽधःसप्तम्या योगे एको भङ्ग १ । एवम् ३-२-१ त्रयो द्वावेक इति

के साथ संयोग करने पर एक भंग होता है । इस तरह ५-४-३-२-१ मिलकर १५ भंग रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानतासे होते हैं । इसी रीति के अनुसार शर्कराप्रभा और वालुकाप्रभा इनके साथ शेष पृथिवियों का योग होने पर ४ भंग शर्कराप्रभा और पङ्कप्रभा के साथ शेष पृथिवियों का योग होने पर तीन भंग शर्कराप्रभा और धूमप्रभा के साथ तमः प्रभा और अधः सप्तमी पृथिवी का योग होने पर २ भंग, और शर्कराप्रभा और तमः प्रभा के साथ अधः सप्तमी पृथिवी का योग होने पर १ भंग होता है इस तरह से ४-३-२-१ को जोड़ देने से शर्करा-प्रभापृथिवी की प्रधानता में १० भंग आ जाते हैं । वालुकाप्रभा और पङ्कप्रभा के साथ शेष पृथिवियों का योग करने पर तीन भंग, वालुका-प्रभा और धूमप्रभा के साथ शेष तमः प्रभा और अधः सप्तमीपृथिवी का योग करने पर २ भंग, तथा वालुकाप्रभा और तमः प्रभा के साथ अधः सप्तमी पृथिवी का योग करने पर एक भंग आता है । इस तरह

छे आ रीते रत्नप्रभा पृथ्वीनी प्रधानतावाणा ५+४+३+२+१=१५ लंग थाय छे. ज्येष्ठ प्रभाछे शर्कराप्रभा अने वालुकाप्रभा साथे पछीनी पृथ्वीओना योगथी ४ लंग, शर्कराप्रभा अने पङ्कप्रभा साथे पछीनी पृथ्वीओना योगथी ३ लंग, शर्कराप्रभा अने धूमप्रभा साथे पछीनी पृथ्वीओना योगथी २ लंग, अने शर्कराप्रभा अने तमःप्रभा साथे सातमी पृथ्वीना योगथी १ लंग थाय छे आ रीते शर्कराप्रभालांनी प्रधानतावाणा ४+३+२+१=१० लंग अने छे. वालुकाप्रभा अने पङ्कप्रभा साथे पछीनी ३ पृथ्वीओना योग करवाथी त्रय लंग, वालुकाप्रभा अने धूमप्रभा साथे पछीनी २ पृथ्वीओना योग करवाथी जे लंग अने वालुकाप्रभा अने तमःप्रभा साथे सातमी पृथ्वीना योग कर-

‘એવ જાવ અહિંયા એગે રચણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા’
 એવ પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા એકો રત્નપ્રમાણો દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણો દ્વૌ પદ્મ
 માણો મન્વતઃ ૨, અથવા એકો રત્નપ્રમાણો, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણો દ્વૌ ધૂમપ્રમાણો મન્વતઃ
 ૩, અથવા એકો રત્નપ્રમાણો, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણો દ્વૌ સમાણો મન્વતઃ ૪, અથવા એકો
 રત્નપ્રમાણો દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણો દ્વૌ અથા સમ્પૂર્ણો મન્વતઃ ૫, इति द्वितीयविकल्पस्य
 पञ्चमका ५, अर्थ ‘द्वौ, एकः द्वौ’ इति तृतीयविकल्पमाह—‘अहंवा दो रचणप्पमाए
 एगे सक्करप्पमाए, दो वालुयप्पमाए होज्जा’ अथवा द्वौ रत्नप्रमाणां मन्वता, एकः
 शर्कराप्रमाणां, द्वौ वालुकाप्रमाणां मन्वत १, ‘एव जाव अहंवा दो रचणप्पमाए,

હો જાતે હૈ ૧, (એવ જાવ અહિંયા એગે રચણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ
 દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક
 શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૨, અથવા
 એક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં, ઓર દો નારક ધૂમ
 પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૩, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક
 શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક તમા પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪, અથવા
 એક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક અથઃ
 સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ, ૫ હસ તરહ સે યે (એક દો દો)
 રૂપ દ્વિતીય વિકલ્પ મેં મગ હૈ, ૧ (દો એક દો) રૂપ જો તૃતીય વિકલ્પ
 હૈ ઉસમેં પાંચ ૫ મગ હસ પ્રકાર સે હૈ —(અહિંયા દો રચણપ્પમાણ, એગે
 સક્કરપ્પમાણ, દો વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મેં, એક
 નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ

થાય છે (એવ જાવ અહિંયા એગે રચણપ્પમાણ દો સક્કરપ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ
 હોજ્જા) (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, બે નારક, શર્કરાપ્રમામાં અને
 બે નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં
 બે નારક શર્કરાપ્રમામાં અને બે નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા
 એક નારક રત્નપ્રમામાં બે નારક શર્કરાપ્રમામાં અને બે નારક તમાપ્રમામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, બે નારક શર્કરાપ્રમામાં
 અને બે નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૨-૧-૨ રૂપ ત્રીજા વિકલ્પના પાંચ ભાગ પ્રકાર કરવામાં આવે છે
 (અહિંયા દો રચણપ્પમાણ એગે સક્કરપ્પમાણ, દો વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) (૧)
 અથવા બે નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને બે નારક
 વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (એવ જાવ અહિંયા-દો રચણપ્પમાણ, એગે સક્કર

‘અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા’ અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, ત્રયો વાલુકાપ્રભાયાં ભવન્તિ, ૧ ‘એવં જાવ અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, તિન્નિ અહેસત્તમાણ હોજ્જા’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, ત્રયઃ પદ્મપ્રભાયાં ભવન્તિ ૨, અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયાં ત્રયો ધૂમપ્રભાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, ત્રયસ્તમાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા એગો રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયાં ત્રયોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવન્તિ ૫, ઇતિ પ્રથમે વિકલ્પે પશ્ચ મદ્ધા. । અથ—‘એકઃ દ્વૌ દ્વૌ’ ઇતિ દ્વિતીયવિકલ્પમાહ—‘અહવા એગે રચણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ દો વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા’ અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં, દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયાં દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયાં ભવતઃ ૧

(એવં જાવ અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, તિન્નિ અહેસત્તમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, ઓર ત્રીન પંકપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૨, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર ત્રીન નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૩, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર ત્રીન નારક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૪, અથવા—એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર ત્રીન નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૫, હસ તરહ સે યે પ્રથમ વિકલ્પ મેં પાંચ ભંગ હોતે હૈં । દ્વિતીય વિકલ્પ મેં મી પાંચભંગ હોતે હૈં—જો હસ પ્રકાર સે હૈં—(અહવા એગે રચણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ, દો વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર દો નારક વાલુકાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન

અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, તિન્નિ અહેસત્તમાણ હોજ્જા) (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, અને બાકીના ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પ્રથમ વિકલ્પના પાંચ ભગ્ન કથન કરીને હવે સૂત્રકાર બીજા વિકલ્પના (૧-૨-૨ ન વિકલ્પના) પાંચ ભગ્ન નીચે પ્રમાણે કથન કરે છે—

(અહવા એગે રચણપ્પમાણ, દો સક્કરપ્પમાણ, દો વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) (૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન

‘એવ જાવ અહવા યગે રયણપ્પમાણ, દો સકરપ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા’
 એ પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા ઇકો રત્નપ્રમાણાં દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણાં દ્વૌ પદ્મ
 માણાં મવત ૨, અથવા ઇકો રત્નપ્રમાણાં, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણાં દ્વૌ ધૂમપ્રમાણાં મવત
 ૩, અથવા ઇકો રત્નપ્રમાણાં, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણાં દ્વૌ તમાણાં મવત ૪, અથવા ઇકો
 રત્નપ્રમાણાં દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણાં દ્વૌ અના સપ્તમ્યાં મવત ૫, इति त्रितीयविकल्पस्य
 पञ्चमश्वा ५, अर्थ ‘દો, ઇકા દ્વૌ’ इति तृतीयविकल्पमाह—‘अहवा दो रयणप्पमाण
 एगे सकरप्पमाण, दो वालुयप्पमाण होज्जा’ अथवा द्वौ रत्नप्रमाणां मवतः, एकः
 शर्कराप्रमाणां, द्वौ वालुकाप्रमाणां मवतः १, ‘एव जाव अहवा दो रयणप्पमाण

હો જાતે હૈ ૧, (એવ જાવ અહવા યગે રયણપ્પમાણ, દો સકરપ્પમાણ
 દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા ઇક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક
 શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક પંકપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૨, અથવા
 ઇક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં, ઓર દો નારક ધૂમ
 પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૩, અથવા ઇક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક
 શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક તમા પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪, અથવા
 ઇક નારક રત્નપ્રમા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક અના
 સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ, ૫ હમ તરહ સે યે (ઇક દો દો)
 રૂપ દ્વિતીય વિકલ્પ મેં મગ હૈ । (દો ઇક દો) રૂપ જો તૃતીય વિકલ્પ
 હૈ ઉસમેં પાંચ ૫ મગ હસ્ત પ્રકાર સે હૈ—(અહવા દો રયણપ્પમાણ, યગે
 સકરપ્પમાણ, દો વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મેં, ઇક
 નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક વાલુકાપ્રમા મ ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ

યાવ છે (ઇવં જાવ અહવા યગે રયણપ્પમાણ દો સકરપ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ
 હોજ્જા) (૨) અથવા ઇક નારક રત્નપ્રમામ, બે નારક શર્કરાપ્રમામાં અને
 બે નારક પંકપ્રમામાં ઉત્પન્ન યાવ છે (૩) અથવા ઇક નારક રત્નપ્રમામાં
 બે નારક શર્કરાપ્રમામાં અને બે નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન યાવ છે (૪) અથવા
 ઇક નારક રત્નપ્રમામ બે નારક શર્કરાપ્રમામાં અને બે નારક તમાપ્રમામાં
 ઉત્પન્ન યાવ છે (૫) અથવા ઇક નારક રત્નપ્રમામાં, બે નારક શર્કરાપ્રમામાં
 અને બે નારક ત્રીજી આતમી નરકમા ઉત્પન્ન યાવ છે

હવે ૨-૧-૨ રૂપ ત્રીજા વિકલ્પના પાંચ ભાગ પ્રકરનામાં આવે છે
 (અહવા દો રયણપ્પમાણ, યગે સકરપ્પમાણ દો વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) (૧)
 અથવા બે નારક રત્નપ્રમામાં ઇક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને બે નારક
 વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન યાવ છે (ઇવં જાવ અહવા-દો રયણપ્પમાણ, યગે સકર

એ સ્વકરપ્પમાણ દો અહેસત્તમાણ હોજ્જા ' એવ પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ પદ્મપ્રમાયાં ભવતઃ ૨, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ ધૂમપ્રમાયાં ભવતઃ ૩, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ તમાયાં ભવતઃ ૪, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ તમાયાં ભવતઃ ૫, ઇતિ તૃતીયવિકલ્પે પશ્ચમઙ્ગાઃ ૫।

અથ-‘ એકઃ ત્રયઃ એકઃ ’ ઇતિ ચતુર્થવિકલ્પમાદ-‘ અથવા એ રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પમાણ, એ વાલુચ્ચપ્પમાણ હોજ્જા ’ અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, ત્રયઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો વાલુકાપ્રમાયાં ભવતિ ૨, ‘ એવ જાવ અથવા એ રચણપ્પમાણ,

૧, (એવ જાવ અથવા દો રચણપ્પમાણ એ સ્વકરપ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા દો નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં ઓર દો નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૨, અથવા દો નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં ઓર દો નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૩, અથવા દો નારક રત્નપ્રમામાં, એક શર્કરાપ્રમામાં ઓર દો નારક તમાઃ પ્રમામાં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪ અથવા દો નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં ઓર દો નારક અધઃ સસમીમાં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૫। “ એક ત્રીન એક ” રૂપ જો ચતુર્થ વિકલ્પ હૈ અવ ઉસમેં ભંગોં કો કહને કે લિયે સૂત્રકાર કહતે હૈ- (અથવા એ રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પમાણ એ વાલુચ્ચપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, ત્રીન નારક શર્કરાપ્રમામાં ઓર એક નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૧, (એવ જાવ અથવા એ રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વક-

પ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા) (૨) અથવા જે નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને જે નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા જે નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને જે નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા જે નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને જે નારક તમાઃ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા જે નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને જે નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૧-૩-૧ રૂપ જે ચોથો વિકલ્પ છે તેના પાચ ભંગ પ્રકટ કરવામાં આવે છે- (અથવા એ રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પમાણ, એ વાલુચ્ચપ્પમાણ હોજ્જા) (૧) અથવા એક રત્નપ્રમામાં, ત્રણ શર્કરાપ્રમામાં અને એક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (એવ જાવ અથવા એ રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પ-

તિમિ સ્ફરપ્પમાપ, એગે અહેસત્તમાપ હોજ્જા ' એષ પૂર્વોક્તીત્યા યાવત્-અયથા
 ઇકો રત્નપ્રમાયા, પ્રયઃ સ્ફરપ્રમાયામ્, ઇકઃ પદ્મપ્રમાયા મવતિ ૨, અયથા ઇકો
 રત્નપ્રમાયા, પ્રયઃ સ્ફરપ્રમાયામ્, ઇકો ધૂમપ્રમાયામ્ મવતિ ૩, અયથા ઇકો
 રત્નપ્રમાયા, પ્રયઃ સ્ફરપ્રમાયામ્, ઇકસ્તમાયા મવતિ ૪, અયથા ઇકો રત્નપ્ર
 માયા પ્રયઃ સ્ફરપ્રમાયામ્, ઇકોઽષઃ સપ્તમ્યા મવતિ, ૫. ઇતિ વતુર્યપિકરપે
 પચ મદ્ધાઃ અય ' દ્વો દ્વો ઇક ' ઇતિ પચમપિકરપમાહ- ' અહથા દો રયણપ્પમાપ,
 દો સ્ફરપ્પમાપ, એગે ચાલુયપ્પમાપ હોજ્જા ' અથથા દો રત્નપ્રમાયા, દો સ્ફરપ્ર
 માયામ્, ઇકો ચાલુકાપ્રમાયા મવતિ? ' એષ જાવ અહથા ડા રયણપ્પમાપ, દો સ્ફર
 પ્પમાપ એગે અહેસત્તમાપ હોજ્જા ' એષ પૂર્વોક્તીત્યા યાવત્-અયથા દ્વો રત્નપ્રમા-

રપ્પમાપ, એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા) અથથા ઇક નારક રત્નપ્રમા મેં,
 તીન નારક સ્ફરપ્રમા મેં, ઔર ઇક નારક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા
 હૈ ૨, અથથા ઇક નારક રત્નપ્રમા મેં, તીન નારક સ્ફરપ્રમા મેં ઔર
 ઇક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩, અથથા ઇક નારક રત્ન
 પ્રમા મેં તીન નારક સ્ફરપ્રમા મેં ઔર ઇક નારક તમા પ્રમા મેં ઉત્પન્ન
 હો જાતા હૈ ૪ અથથા ઇક નારક રત્નપ્રમા મેં, તીન સ્ફરપ્રમા મેં ઔર
 ઇક નારક અષઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૫ । " દો દો ઇક " રૂપ
 જો પાંચઘાં વિકલ્પ હૈ હમમેં પાંચ ભગ હસ પ્રકાર સે હોતે હિં- (અહથા
 -દો રયણપ્પમાપ, દો સ્ફરપ્પમાપ એગે ચાલુયપ્પમાપ હોજ્જા) અથથા
 દો રત્નપ્રમા મેં દો નારક સ્ફરપ્રમા મેં ઔર ઇક નારક ચાલુકાપ્રમા
 મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, (એવ જાવ અહથા દો રયણપ્પમાપ દો સ્ફર
 રપ્પમાપ એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા) હસી તરહ સે (યાવત્ અથથા દો

માપ, એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા) (૨) અથથા ઇક નારક રત્નપ્રમામાં, ત્રણ સ્ફર
 પ્રમામાં અને ઇક નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથથા ઇક નારક
 રત્નપ્રમામાં, ત્રણ નારક સ્ફરપ્રમામાં અને ઇક નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન
 થાય છે (૪) અથથા ઇક નારક રત્નપ્રમામાં ત્રણ નારક સ્ફરપ્રમામાં અને
 ઇક નારક તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથથા ઇક નારક રત્નપ્રમામાં
 ત્રણ નારક સ્ફરપ્રમામાં અને ઇક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૨-૨-૧ રૂપ પાંચઘાં વિકલ્પના પાંચ ભવિ પ્રકટ કરવામાં આવે
 છે- " અહથા દો રયણપ્પમાપ દો સ્ફરપ્પમાપ એગે ચાલુયપ્પમાપ હોજ્જા " (૧)
 અથથા બે નારક રત્નપ્રમામાં, બે નારક સ્ફરપ્રમામાં અને ઇક નારક ચાલુ
 કાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે એવ જાવ અહથા દો રયણપ્પમાપ, દો સ્ફરપ્પમાપ

એ સ્વકરપ્પમાણ દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ પદ્મપ્રમાયાં ભવતઃ ૨, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ ધૂમપ્રમાયા ભવતઃ ૩, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ તમાયાં ભવતઃ ૪, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ તમાયાં ભવતઃ ૫, ઇતિ તૃતીયવિકલ્પે પશ્ચમજ્ઞાઃ ૫।

અથ- ' એકઃ ત્રયઃ એકઃ ' ઇતિ ચતુર્થવિકલ્પમાહ- ' અહ્વા એગે રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, ત્રયઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો વાલુકાપ્રમાયાં ભવતિ ૨, ' એવં જાવ અહ્વા એગે રચણપ્પમાણ,

૧, (એવં જાવ અહ્વા દો રચણપ્પમાણ એગે સ્વકરપ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક પંકપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૨, અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મેં એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૩, અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મેં, એક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪ અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર દો નારક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ૫। " એક ત્રીન એક " રૂપ જો ચતુર્થ વિકલ્પ હૈ અવ ઉસમેં મેંગોં કો કહને કે લિયે સૂત્રકાર કહતે હૈ- (અહ્વા એગે રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પમાણ એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, ત્રીન નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર એક નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૧, (એવં જાવ અહ્વા એગે રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વક-

પ્પમાણ, દો અહે સત્તમાણ હોજ્જા) (૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૧-૩-૧ રૂપ બે ચોથો વિકલ્પ છે તેના પાંચ ભાગ પ્રકટ કરવામાં આવે છે- (અહ્વા એગે રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) (૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ શર્કરાપ્રભામાં અને એક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ અહ્વા એગે રચણપ્પમાણ, તિન્નિ સ્વકરપ્પ-

રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રમાયામ્ મવતિ ૨, અથવા પ્રયો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકા ધૂમપ્રમાયામ્ મવતિ ૩, અથવા પ્રયો રત્નપ્રમાયામ્, એક શર્કરાપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયામ્ મવતિ ૪, અથવા પ્રયો રત્નપ્રમાયામ્, એક શર્કરાપ્રમાયામ્, એકોઽષ્ટસપ્તમ્યામ્ મવતિ ૫, इति ૧૯ વિકલ્પેઽપિ પચ્ચમદ્વા અથ રત્નપ્રમા-વાલુકાપ્રમા સયાગે મદ્વાનાદ-‘અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે વાલુયપ્પમાપ, તિન્નિ પંકપ્પમાપ હોગ્ગા’ અથવા એકો નૈરયિકો રત્નપ્રમાયામ્ એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, પ્રયઃ પદ્મપ્રમાયામ્ મવન્તિ, ‘પથ એપ્પં

નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઔર એક નારક અથ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ” યદ્ અન્તિમ મંગ ઉઠે વિકલ્પ કા હૈ-હસકે પહિંછે કે ત્રીન વિકલ્પ હસ પ્રકાર સે હૈ-અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઔર એક નારક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા-ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઔર એક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩ અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઔર એક નારક તમ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૪ હસમેં કા અન્તિમ વિકલ્પ (એવં જાવ અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાપ એગે સક્કરપ્પમાપ એગે અહે સસમાપ) હસ સૂત્ર પાઠ પ્રારા કહા હી જા ચુકા હૈ । અથ રત્નપ્રમા ઔર વાલુકાપ્રમા મેં જો મંગ વનતે હૈ-તેં સૂત્રકાર કહતે હૈ -(અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે વાલુયપ્પમાપ, તિન્નિ પંકપ્પમાપ હોગ્ગા) અથવા એક નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં, એક નૈરયિક વાલુકાપ્રમા મેં ઔર ત્રીન નૈરયિક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૧, અથવા-એક નૈરયિક

સક્કરપ્પમાપ, એગે અહે સસમાપ હોગ્ગા’ (૨) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને એક નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને એક નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને એક નારક તમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે રત્નપ્રમા અને વાલુકાપ્રમા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી જે ભાંજાઓ અને છે, તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-‘અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે વાલુયપ્પમાપ, તિન્નિ પંકપ્પમાપ હોગ્ગા’ (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક વાલુકાપ્રમામાં અને ત્રણ નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય

યાં, દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકઃ પદ્મપ્રભાયાં ભવતિ ૨, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકો ધૂમપ્રભાયાં ભવતિ ૩, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયામ્ , દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકસ્તમાયાં ભવતિ ૪, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકોઽથઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૫ ઇતિ પञ्चमविकल्पे पञ्चभङ्गाः ૫ । અથ 'ત્રયઃ, એકઃ, એક. એકઃ ' ઇતિ પઠવિકલ્પમાહ—' અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ' અથવા ત્રયો રત્નપ્રભાયામ્ , એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકો વાલુકાપ્રભાયા ભવતિ ૧, 'એવં જાવ અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે અહેસત્તમાણ હોજ્જા ' એવ પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા ત્રયો

રત્નપ્રભા મેં દો શર્કરાપ્રભા મેં ઓર એક નારક અથઃ સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ) હસ અન્તિમ વિકલ્પતક જાનના ચાહિયે હસકે પહિલે કે ત્રીન વિકલ્પ હસ પ્રકાર સે હૈ—“ અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર એક નારક પંકપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર એક નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩, અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર એક નારક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૪ ” । “ ત્રીન એક એક ” રૂપ જો છટ્ટા વિકલ્પ હૈ ઉસમેં ૫ વિકલ્પ હસ પ્રકાર સે હૈ—(અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રભા મેં એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ? યહ પ્રથમ અંગ છટે વિકલ્પ કા હૈ “ એવં જાવ અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાણ એગે સક્કરપ્પમાણ એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા) યાવત્ અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રભા મેં એક

એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા ” (૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, બે નારક શર્કરાપ્રભામા અને એક નારક પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, બે નારક શર્કરાપ્રભામા અને એક નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, બે નારક શર્કરાપ્રભામા અને એક નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, બે નારક શર્કરાપ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નારકમા ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૩-૧-૧ રૂપ છટ્ટા વિકલ્પના પાચ ભાગ કહેવામા આવે છે—

“ અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ” (૧) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને એક નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. ‘ એવં જાવ અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાણ. એગે

રત્નપ્રમાણમાં, એક શર્કરાપ્રમાણમાં, એક પદ્મપ્રમાણમાં મળે ૨, અથવા
 ત્રણ રત્નપ્રમાણમાં, એક શર્કરાપ્રમાણમાં, એકા ધૂમપ્રમાણમાં મળે ૩, અથવા
 ત્રણ રત્નપ્રમાણમાં, એક શર્કરાપ્રમાણમાં, એક સ્તંભપ્રમાણમાં મળે ૪, અથવા ત્રણ
 રત્નપ્રમાણમાં, એક શર્કરાપ્રમાણમાં, એકોઽષ્ટસપ્તમ્યાં મળે ૫, એટલે ૫૮
 વિકલ્પેઽપિ પશ્યમઃ । અથ રત્નપ્રમાણ-વાલુકાપ્રમાણ સમામે મજ્જાનાદ-‘અથા એ
 રણપ્પમાણ, એ વાલુકાપ્રમાણ, તિલ્લિ પંકજપ્રમાણ હોજ્ઞા’ અથવા એક નૈર-
 યિક્કો રત્નપ્રમાણમાં એક વાલુકાપ્રમાણમાં, ત્રણ પદ્મપ્રમાણમાં મળે, ‘અથ એવં
 નારક શર્કરાપ્રમાણમાં એક નારક અથ સસમીમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય
 છે’ । યદ્ અન્તિમ ભગ ઉદે વિકલ્પ કા છે-‘અથ તે પછિ છે કે ત્રિન વિકલ્પ
 અસ્તિ પ્રકાર સે છે-અથ ત્રિન નારક રત્નપ્રમાણમાં, એક નારક શર્કરાપ્રમાણમાં
 એક નારક પદ્મપ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ૨, અથ ત્રિન નારક
 રત્નપ્રમાણમાં એક નારક શર્કરાપ્રમાણમાં એક નારક ધૂમપ્રમાણમાં
 ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ૩ અથ ત્રિન નારક રત્નપ્રમાણમાં એક નારક શર્ક-
 રાપ્રમાણમાં એક નારક તમ પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ૪ અથ તે કા
 અન્તિમ વિકલ્પ (અર્થ જાણ અથ ત્રિન રણપ્પમાણ એ સક્કરપ્પમાણ
 એ અથ સસમાણ) અસ્તિ સૂત્ર પાઠ દ્વારા કહા હી જા શુકા છે । અથ
 રત્નપ્રમાણ એક વાલુકાપ્રમાણમાં એક ભગ બનતે છે-‘અથ સૂત્રકાર કહે છે
 -‘અથ એ રણપ્પમાણ, એ વાલુકાપ્રમાણ, તિલ્લિ પંકજપ્રમાણ હોજ્ઞા’
 અથ એક નૈરયિક રત્નપ્રમાણમાં, એક નૈરયિક વાલુકાપ્રમાણમાં એક
 ત્રિન નૈરયિક પદ્મપ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ૧, અથ એક નૈરયિક

સક્કરપ્પમાણ એ અથ સસમાણ હોજ્ઞા’ (૨) અથ ત્રણ નારક રત્નપ્રમાણમાં
 એક નારક શર્કરાપ્રમાણમાં એક નારક પદ્મપ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩)
 અથ ત્રણ નારક રત્નપ્રમાણમાં, એક નારક શર્કરાપ્રમાણમાં એક નારક
 ધૂમપ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથ ત્રણ નારક રત્નપ્રમાણમાં, એક નારક
 શર્કરાપ્રમાણમાં એક નારક તમ પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથ ત્રણ
 નારક રત્નપ્રમાણમાં, એક નારક શર્કરાપ્રમાણમાં એક નારક ત્રિન
 નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે રત્નપ્રમાણ એક વાલુકાપ્રમાણ સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી એ
 ભાગ્યો બને છે, તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે- ‘અથ એ રણપ્પમાણ,
 એ વાલુકાપ્રમાણ, તિલ્લિ પંકજપ્રમાણ હોજ્ઞા’ (૧) અથ એક નારક રત્ન-
 પ્રમાણમાં એક નારક વાલુકાપ્રમાણમાં એક ત્રણ નારક પદ્મપ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થાય

कमेणं जहा चउण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो ' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन उपर्युक्तेन अभिलापक्रमेण यथा चतुर्णां नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितव्यः किन्तु चतुर्णामपेक्षया पञ्चानां किञ्चिद् विशेषमाह-नवरं तत्थ एगो सचारिज्जइ,

रत्नप्रभा में, एक नैरयिक बालुकाप्रभा में, और तीन नैरयिक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक नैरयिक बालुकाप्रभा में और तीन नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक बालुकाप्रभा में और तीन नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ४ इस प्रकार से ये चार भंग प्रथम विकल्प जो १-१-३ रूप है उसमें हो जाते हैं। इसी तरह से १-२-२ रूप जो द्वितीय विकल्प है उसमें भी ४ भंग होते हैं। इसी प्रकार से तृतीय विकल्प में चतुर्थ विकल्प में, पंचमविकल्प में और छठे विकल्प में भंगों को जानना चाहिये। इसी बात को सूचित करने के लिये (एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियासंजोगो भणिओ तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो) यह सूत्र पाठ कहा गया है इसमें यह प्रकट किया है कि पहिले जैसा चार नारकों का त्रिकसंयोग कि जिसमें १०५ विकल्प कहे गये हैं उसी प्रकार से यहां पर पांच नैरयिकों का भी त्रिकसंयोग इस उपर्युक्त अभिलाप क्रम से कहना चाहिये, किन्तु चार नैरयिकों के त्रिकसंयोग की अपेक्षा इस पांच नैरयिकों के त्रिक संयोग

छे (२) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा, ओक नारक बालुकाप्रभाभा, अने त्रणु नारक धूमप्रभाभा उत्पन्न थाय छे (३) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा, ओक नारक बालुकाप्रभाभा अने त्रणु नारक तम प्रभाभा उत्पन्न थाय छे (४) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा, ओक नारक बालुकाप्रभाभा अने त्रणु नारक नीचे सातमी नारकभा उत्पन्न थाय छे आ रीते पडेला विवद्वपना १-१-३ ३५ थार लागाओ थाय छे ओज प्रभाणु १-२-२ ३५ भीन विवद्वपना पणु थार लागाओ समज्जा ओज प्रभाणु त्रीज, थोथा, पायभा अने छट्ठा विवद्वपना पणु थार थार लागाओ समज्जा ओज वातने सूचित करवाने भाटे “ एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियासंजोगो भणिओ, तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो ” आ सूत्रपाठनु कथन करवाभा आण्यु छे तेभा ओ प्रकट करवाभा आण्यु छे के पडेला जेवा थार नारकेना त्रिकसंयोगी १०५ विवद्वप इडेवाभा आण्यु छे, ओज प्रभाणु अही पाय नारकेना त्रिकसंयोगी

इह दोन्ति, सेस त चेव भाव भवता विधि धूमपमाए एगे उमाए, एगे अहेसत्त माए हाउमा ' नरर विशपस्तु तत्र पवुणी नैरयिकाणाममिसापके एकः सचार्यते संचारित , इह अत्र तु पञ्चानां नैरयिकाणाममिसापके द्वौ सचार्यते द्वौ सचारणीयावित्पयः शेष तदेव पूर्णपदं पाप्यम्, तत्रन्तिम विकल्पं सूचयन्ताह-यानत्-मयवा त्रयो धूमप्रमायाम्, एकस्तमःप्रमायाम्, एकोऽपःसप्तम्यां भवति, मध्यमाश्च सर्वा विकल्पा पूर्वोक्तरीत्या स्वयमुद्गमनीयास्ते ॥मुक्तमायस्वात्, ग्रन्थविस्तरमवात् नेह प्रपञ्चनं कृतम्, तथा च पञ्चानां नैरयिकाणां नरकत्रिकस्यो जन दशाधिकशतद्वय विकल्पा भवन्ति, तत्र रत्नप्रमायां नवतिः ९०, शर्कराप्रमायां पट्टिः ६०) बालुकाप्रमायां पट्टिमिश्रत् ३६, पङ्कममायाम् अष्टादश १८,

में यदि कोई अन्तर है तो वह दो क संचार करने की अपेक्षा से है अर्थात् चार नैरयिकों के त्रिक संयोग संबंधी अभिलाप में एक का संचार किया गया है और यहा पांच नैरयिकों के त्रिक संयोग संबंधी अभिलाप में दो का संचार किया जाता है। पासी का और सब कपन पहिले जैसा ही है। इसका अन्तिम विकल्प इस प्रकार से है यावत् अथवा तीन नारक धूमप्रमा में एक नारक तम प्रमा में और एक नारक भवः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है। इसके मध्यम के सब विकल्प पूर्वोक्त रीति के अनुसार अपने आप जान लेना चाहिये क्योंकि ये सब विकल्प वक्त प्राप हैं। शास्त्र यह जाने के भय से हमने यहाँ पर उन्हें नहीं लिखा है। तथा च पांच नैरयिकों के नरक त्रिक क संयोग में २१० विकल्प हो जाते हैं। रत्नप्रमा में ९०, शर्कराप्रमा में ६०, बालुकाप्रमा में ३६,

विकल्पो उपप्लुष्ट अभिलाप कथंभी कहेवा लेखने परन्तु चार नारकेना त्रिक संयोग करता पांच नारकेना त्रिकसंयोगमां जेगुंज अतर छे के चार नारकेना त्रिकसंयोगी अभिलापमां जेना संचार करवे लेखने आझिनुं समस्त कथंभीलेखेना कथन प्रमाये जे समजवुं जा रीते पांच नारकेना त्रिक प्रवेश विवेने अतिम विकल्प जा प्रमाये समजवेले अथवा तत्र नारक धूमप्रमायां, जेक नारक तम प्रमायां अने जेक नारक नीये सातमी नारकमां उत्पन्न थाय ॥ ते सिवाजना आझिना मध्यम विकल्पो पूर्वोक्त पद्धति प्रमाये पोतानी जते जे समज लेवा कारण के ते विकल्पो जनावधानी पद्धति ते जतावी देवाभां जानी मुकी छे जेगुंज विस्तार यवाना कथंभी ते इरेक विकल्पनुं कथन करवुं अर्हो शक्य जेवातुं नथी ।

जा रीते पांच नारकेना नारकत्रयना संयोगमां २१० विकल्पो (भांयाजो) थाय छे रत्नप्रमा साथे ६ , शर्कराप्रमा साथे ६०, बालुकाप्रमा साथे ३६,

कमेणं जहा चउण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो ' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन उपर्युक्तेन अभिलापक्रमेण यथा चतुर्णां नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितस्तथा पश्चानामपि नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितव्यः किन्तु चतुर्णामपेक्षया पश्चानां किञ्चिद् विशेषमाह-नवरं तत्थ एगो सचारिज्जइ,

रत्नप्रभा में, एक नैरयिक बालुकाप्रभा में, और तीन नैरयिक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक नैरयिक बालुकाप्रभा में और तीन नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक बालुकाप्रभा में और तीन नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ४ इस प्रकार से ये चार भंग प्रथम विकल्प जो १-१-३ रूप हैं उसमें हो जाते हैं। इसी तरह से १-२-२ रूप जो द्वितीय विकल्प है उसमें भी ४ भंग होते हैं। इसी प्रकार से तृतीय विकल्प में चतुर्थ विकल्प में, पंचमविकल्प में और छठे विकल्प में भंगों को जानना चाहिये। इसी बात को सूचित करने के लिये (एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियासंजोगो भणिओ तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो) यह सूत्र पाठ कहा गया है इसमें यह प्रकट किया है कि पहिले जैसा चार नारकों का त्रिकसंयोग कि जिसमें १०५ विकल्प कहे गये हैं उसी प्रकार से यहां पर पांच नैरयिकों का भी त्रिकसंयोग इस उपर्युक्त अभिलाप क्रम से कहना चाहिये, किन्तु चार नैरयिकों के त्रिकसंयोग की अपेक्षा इस पांच नैरयिकों के त्रिक संयोग

छे (२) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा, ओक नारक बालुकाप्रभाभा, अने त्रणु नारक धूमप्रभाभा उत्पन्न थाय छे (३) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा, ओक नारक बालुकाप्रभाभा अने त्रणु नारक तमःप्रभाभा उत्पन्न थाय छे (४) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा, ओक नारक बालुकाप्रभाभा अने त्रणु नारक नीचे सातमी नारकभा उत्पन्न थाय छे आ रीते पड़ेला विकल्पना १-१-३ ३५ बार लाग्गो थाय छे ओज प्रभाणे १-२-२ ३५ भील विकल्पना पणु बार लाग्गो समज्जा ओज प्रभाणे तीन, चौथा, पांचवा अने छठा विकल्पना पणु बार बार लाग्गो समज्जा ओज वातने सूचित करवाने भाटे “ एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियासंजोगो भणिओ, तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो ” आ सूत्रपाठनु कथन करवाभां आण्यु छे तेभा ओ प्रकट करवाभा आण्यु छे के पड़ेला जेवा बार नारकोना त्रिकसंयोगी १०५ विकल्प इडेवाभां आण्यु छे, ओज प्रभाणे अर्धी पाच नारकोना त्रिकसंयोगी

પમાયામ્, એકો ચાલુકાપમાયામ્, ઈ પદ્મપમાયામ્ મયતઃ ' એવ જાત અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ એગ ચાલુયપ્પમાપ દો અરેસવ માપ હોગ્ગા' એવ પૂર્વેક્કીરીત્યા યાવત્—અયના એકો રત્નપમાયામ્, એકા શર્કરાપમાયામ્, એકો ચાલુકાપમાયામ્, દો ધૂમપ્રમાયામ્ મયતઃ, અયથા એકો રત્નપમાયામ્ એક શર્કરાપમાયામ્, એકો ચાલુકાપમાયામ્, ઈ તમપ્રમાયામ્ મયતઃ અયથા એકો રત્નપમાયામ્, એક શર્કરાપમાયામ્, એકો ચાલુકાપમાયામ્, ઈ અથઃ સત્તમ્યામ્ મયત ૪, 'અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ, દો ચાલુયપ્પમાપ, એગે પદ્મપ્પમાપ હોગ્ગા' અયથા એકો રત્નપમાયામ્, એક શર્કરા

મેં સે ણ્ક નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં, એક નૈરયિક શકરાપ્રમા મેં, એક નૈરયિક ચાલુકાપ્રમા મેં ઓર દો નૈરયિક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હિં ૧, (અથ જાથ અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ, એગે ચાલુયપ્પમાપ, દો અરેસવ માપ હોગ્ગા) ઈસી તરહ સે યાવત્ અયથા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં એક નારક ચાલુકાપ્રમા મેં ઓર દો નારક અથઃ સત્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હિં । વહ અન્તિમ ૪ ચોથા વિકલ્પ હે ઈસવે પીથ કે દો વિકલ્પ ઈસ પ્રકાર સે હિં—અથવા—એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક ચાલુકાપ્રમા મેં ઓર દો નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હિં ૨, અથવા—એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક ચાલુકાપ્રમા મેં ઓર દો નારક તમ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હિં ૩, ચોથા મગ ડુપર લિખા જા ચુકા હે (અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ, દો ચાલુયપ્પમાપ

દો પદ્મપ્પમાપ હોગ્ગા ' (૧) અથવા પાંચ નારકાપ્રમાની એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક ચાલુકાપ્રમામાં અને બે નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. વળે જાથ અહવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ, એગે ચાલુયપ્પમાપ, દો અરેસવ માપ હોગ્ગા " એજ પ્રમાણે અન્તિમ ચોથા વિકલ્પ આ પ્રમાણે બને છે—અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક ચાલુકાપ્રમામાં અને બે નારક અથ સત્તમી નારકામાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ત્રીજેના બે વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક ચાલુકાપ્રમામાં અને બે નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક ચાલુકાપ્રમામાં અને બે નારક તમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ચોથા અગિયે ઉપર આપવામાં આવી ચુક્યો છે

ધૂમપ્રભાયાં પદ્ ૬, સર્વસમેલને ૧૦ + ૬૦ + ૩૬ + ૧૮ + ૬ = ૨૧૦ દશાધિક
શતદ્વયં મજ્ઞા મયન્તિ । અથ પશ્ચાન્નાં નૈરયિકાણાં નરકચતુષ્કયોગે ચત્વારિંશદધિ-
કૈશતવિકલ્પાનાદ - ' અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ એગે વાલુય
પ્પમાણ, દો પંકપ્પમાણ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં મયન્તિ, એકઃ શર્કરા

પંકપ્રભા મેં ૧૮, ધૂમપ્રભા મેં ૬ હમ તરહ ચે સચ મિલકર ૨૧૦ ભંગ
હો જાતે હેં । યહાં પર જો ૧૦, ૬૦ આદિ ભંગ કહેંગયે હેં સો વે હસ
પ્રકાર સે કહે ગયે હેં-કિ પાંચ નૈરયિકોં કે નરકત્રય કે સંયોગ મેં ૬
વિકલ્પ હોતે હેં इन विकल्पों का रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानता से जाय-
मान ૧૫ ભંગોં કે સાથ ગુણા કરને પર ૧૦ ભંગ હો જાતે હેં । શર્કરાપૃથિવી
કી પ્રધાનતા સે જાયમાન ૧૦ ભંગોં કે સાથ ૬ વિકલ્પોં કા ગુણા કરને
પર ૬૦ ભંગ આ જાતે હેં । વાલુકા પૃથિવી કી પ્રધાનતા સે જાયમાન ૬
ભંગોં કે સાથ ૬ વિકલ્પોં કા ગુણા કરને પર ૩૬ ભંગ આ જાતે હેં ।
પંકપ્રભા કી પ્રધાનતા સે જાયમાન ત્રીન ભંગોં કે સાથ ૬ વિકલ્પોં કા
ગુણા કરને પર ૧૮ ભંગ હો જાતે હેં, તથા-ધૂમપ્રભા, તમઃ પ્રભા ઓર
અધઃ સપ્તમી इनके योग से जायमान एक भंग के साथ ૬ વિકલ્પોં કા
ગુણા કરને પર ૬ ભંગ આ જાતે હેં ।

અવ પાંચ નૈરયિકોં કે નરક ચતુષ્ક કે યોગ મેં જો ૧૪૦ ભંગ હોતે
હેં ઉન્હેં પ્રકટ ક્રિયા જાના હૈ-(અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પ-
માણ એગે વાલુયપ્પમાણ, દો પંકપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા પાંચ નૈરયિકોં

પંકપ્રભા સાથે ૧૮ અને ધૂમપ્રભા સાથે ૬, આ રીતે કુલ ૨૧૦ ત્રિકસંયોગી
વિકલ્પો થાય છે અહીં રત્નપ્રભા સાથે ૬૦ શર્કરાપ્રભા સાથે ૬૦ આદિ જે
ભાંગાઓ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે કહેલા છે પાંચ નારકોના નરકત્રયના સંયો-
ગની અપેક્ષાએ ૬ વિકલ્પો કહ્યા છે. તે ૬ વિકલ્પોને રત્નપ્રભાપૃથ્વીની
પ્રધાનતાવાળા કુલ ૬૦ ભાંગાઓ બને છે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા દરેક
વિકલ્પના ૧૦ ભાંગાઓ થાય છે, તેથી ૬ વિકલ્પોના કુલ ૬૦ ભાંગાઓ
થાય છે વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા દરેક વિકલ્પના કુલ ૧૮ ભાંગા બને છે.
તથા ધૂમપ્રભા, તમ પ્રભા અને અધ સપ્તમીના યોગથી દરેક વિકલ્પનો ૧-૧
ભાંગો થતો હોવાથી ૬ વિકલ્પના કુલ ૬ ભાંગા થાય છે

હવે પાંચ નારકોના નરકચતુષ્કમાં પ્રવેશની અપેક્ષાએ જે ૧૪૦ ચતુષ્ક
સંયોગી ભાંગાઓ બને છે તેમને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-પહેલા વિકલ્પના ચાર
ભાંગાઓ —“ અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ

પ્રમાયામ્, દ્વૌ વાલુકાપ્રમાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રમાયાં ભવતિ ૧, 'એવ જાત્ર અહે સત્તમા' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્-અથવા-એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરા-પ્રમાયામ્, દ્વૌ પદ્મપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયાં ભવતિ ૨, અથવા એકો રત્નપ્રમા-યામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમઃપ્રમાયાં ભવતિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, દ્વૌ તમઃપ્રમાયામ્, એકોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવતિ ૮, 'અહવા એગે રચણપ્પમાણ, દો સવ્કરપ્પમાણ, એગે વાલુચપ્પ-માણ, એગે પદ્મપ્પમાણ હોજ્જા' અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાયામ્,

એગે પંકપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્ક-રાપ્રમા મેં, દો નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઓર એક નારક પંકપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, (એવં જાત્ર અહે સત્તમા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં દો નારક પંકપ્રમા મેં, ઓર એક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, દો નારક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્ક-રાપ્રમા મેં દો નારક તમઃ પ્રમા મેં ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪ (૮) (અહવા એગે રચણપ્પમાણ દો સવ્કરપ્પમાણ, એગે વાલુચપ્પમાણ એગે પંકપ્પમાણ હોજ્જા) યહ કથન તૃતીય વિકલ્પ કી અપેક્ષા સે હૈ-અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, દો નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ, એક નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર એક નારક પંકપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧,

હવે બીજા વિકલ્પના ચાર ભાગાઓ આપમાણે છે-“ અહવા એગે રચણપ્પમાણ, એગે સવ્કરપ્પમાણ, દો વાલુચપ્પમાણ, એગે પદ્મપ્પમાણ ” અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે “એવં જાત્ર અહે સત્તમા” (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારક વાલુકાપ્રભામા અને એક નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે રચણપ્પમાણ, દો સવ્કરપ્પમાણ, એગે વાલુચપ્પમાણ એગે પદ્મપ્પમાણ હોજ્જા” (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામા અને

चतुष् चतुष्कसजोगो भाणिआ सरा पंचण्वि चतुष्कसजोगो भाणियन्वो, नवर
अम्महिय एगो सचारेयन्वो' एव पूर्वोक्तरीत्या यथा चतुर्णां नैरयिकाणां चतुष्क
सजोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि नैरयिकाणाम् चतुष्कसंयोगो भणितव्यः, किन्तु
नवर चतुर्णां चतुष्कसयागापयथा पञ्चानां चतुष्कसंयोग एकोऽप्यपिः सचा
रयितव्यः सचारणीय पञ्चानां चतुष्कसंयोगस्य अन्तिम विकल्पं सूचयितुमाह—
'एव आर अहवा दो एकप्पमाए, एगे धूमप्पमाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए
होउजा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा द्वौ पञ्चममायाम्, एको धूमममायाम्,
एकस्वमः प्रमायाम्, एकोऽपः सप्तम्यां भवति, अथापि मप्यमाः विकल्पाः स्वयं
महनीयाः, अन्य विस्तरमिया नेह मपञ्चिता, इति पञ्चानां नरकचतुष्कसंयोगो

प्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं (एव जहा चउण्ह चउक्कसजोगो भाणिओ,
तहा पचण्ह वि चउक्क सजोगो भाणियन्वो नवरं अम्महिय एगो सचा
रेयन्वो) पूर्वोक्त रीति के अनुसार जैसा चार नारकों का चतुष्क
संयोग कहा गया है वसी तरह से पाँच नारकों का चतुष्क संयोग
कहना चाहिये, किन्तु चार नारकों के चतुष्क संयोग की अपेक्षा पाँच
नारकों के चतुष्क संयोग में एक का अधिक रूप से संचार करना
चाहिये। पाँच नारकों के चतुष्क संयोग के अन्तिम विकल्प को सूचित
करने के निमित्त (एव जाव अहवा दो एकप्पमाए, एगे धूमप्पमाए,
एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होउजा) इस सूत्र को सूत्रकार ने कहा
है पूर्वोक्तरीति के अनुसार यावत् अथवा-दो पंचममा में, एक नारक
धूमममा में, एक नारक तम प्रमा में, और एक नारक अचः सप्तमी
पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है वहाँ पर भी मध्यम विकल्प अपने आप

चउण्ह चउक्कसजोगो भाणिओ, तहा पचण्ह वि चउक्कसजोगो भाणियन्वो, नवर
अम्महिय एगो सचारेयन्वो' पदेवा के रीते चार नारकेनो चतुष्कसंयोग
कहेवामां आन्वो छे जेह रीते पाँच नारकेनो चतुष्कसंयोग पञ्च कहेवो
जेधजे परन्तु चार नारकेना चतुष्कसंयोग करतां पाँच नारकेना चतुष्क
संयोगमां जेकेनो अधिकद्वये सचार करवो जेधजे

पाँच नारकेनो चतुष्कसंयोगी छेहो जाये आ प्रमावे जने छे—

“एव जाव अहवा दो एकप्पमाए, एगे धूमप्पमाए, एगे तमाए, एगे अहे
सत्तमाए होउजा” अथवा जे नारके पंचममां जेठ नारक धूमममां जेठ
नारक तमप्रमां जने जेठ नारक नीचे सातमी नरकमा उपरत माय छे
जहाँ पञ्च भक्षम निक्षेप जावठे पाँचानी जतेह समल देवा अ-विस्तार

વાલુકાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયામ્, ભવતિ ૧૩ ' એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ, એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા ૧૪ ' અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયામ્ એકો ધૂમપ્રભાયામ્, ભવતિ ૧૪, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, એકમ્તમપ્રભાયાં ભવતિ ૧૫, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયામ્, એકોઽથ સપ્તમ્યાં ભવતિ ૧૬, ' અહવા એગે રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે પક્કપ્પમાણ, દો ધૂમપ્પમાણ, હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયામ્, દ્વૌ ધૂમપ્રભાયામ્, ભવતઃ, ' એવં જહા

પ્રભા મેં ઓર એક નારક પંકપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૩, (એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક વાલુકાપ્રભા મેં, ઓર એક નારક ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૪, અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં, ઓર એક નારક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૫, અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં, ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૬ (અહવા એગે રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે પંકપ્પમાણ, દો ધૂમપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક નારક પંકપ્રભા મેં, ઓર દો નારક ધૂમ-

છે ” આ ૨-૧-૧-૧ ૩૫ ચોથા વિકલ્પનો પહેલો ભાગો છે “ એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલુયપ્પમાણ, એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા ” (૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પહેલી ત્રણ પૃથ્વીઓ સાથે યહીની પૃથ્વીઓના કુલ ૧૬ ભાગા થાય છે

“ અહવા એગે રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ, એગે પક્કપ્પમાણ, દો ધૂમપ્રમાણ હોજ્જા ” અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. “ એવં જહા

अथ पञ्चानां पञ्चकयोगे एकविंशतिविकल्पानाह—‘अह्ना एग रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे बालुयप्पमाए एगे पक्कप्पमाए, एगे घूमप्पमाए होज्जा’^१ अथवा एगे रत्नप्रमायाम्, एक शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्, एक पक्कप्रमायाम्, एको घूमप्रमायाम् भवति १, अह्ना एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे बालुयप्पमाए एगे पक्कप्पमाए एगे तमाए होज्जा २’ अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एक शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम् एक पक्कप्रमायाम्, एकस्तमाः प्रमायां भवति २, ‘अह्ना एगे रयणप्पमाए, आष एग पक्कप्पमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३’ अथवा एको रत्नप्रमायाम्, यावत्—एक शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम् एक पक्कप्रमायाम् एकोऽपि सप्तम्यां

अथ पांच नारकों के पंचक योग में २१ विकल्प जो होते हैं उन्हें सूत्रकार प्रदर्शित करते हैं—(अह्ना एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे बालुयप्पमाए, एगे पक्कप्पमाए, एगे घूमप्पमाए होज्जा १,) अथवा एक नारक रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा में, एक नारक बालुकाप्रमा में, एक नारक पक्कप्रमा में और एक नारक घूमप्रमा में उत्पन्न हो जाता है १, (अह्ना एगे रयणप्पमाए एगे सक्करप्पमाए, एगे बालुयप्पमाए, एगे पक्कप्पमाए, एगे तमाए होज्जा २) अथवा एक नारक रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा में, एक नारक बालुकाप्रमा में, एक नारक पक्कप्रमा में और एक नारक तमाः प्रमा में उत्पन्न हो जाता है २, (अह्ना एगे रयणप्पमाए जाव एगे पक्कप्पमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा में, एक नारक बालुकाप्रमा में, एक नारक पक्कप्रमा में और एक नारक

हवे पास नारकोंना पञ्चके जधी बनता २१ भांजाळोने प्रकट करवाभां आवे छे—“अह्ना एग रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए एगे बालुयप्पमाए एगे पक्कप्पमाए एगे घूमप्पमाए होज्जा (१) अथवा जेक नारक रत्नप्रमाभां जेक नारक शर्कराप्रमाभां जेक नारक बालुकाप्रमाभां, जेक नारक पक्कप्रमाभां अने जेक नारक घूमप्रमाभां उत्पन्न थाव छे अह्ना एगे रयणप्पमाए एगे सक्करप्पमाए एगे बालुयप्पमाए एगे पक्कप्पमाए एगे तमाए होज्जा” (२) अथवा जेक नारक रत्नप्रमाभां जेक नारक शर्कराप्रमाभां जेक नारक बालुकाप्रमाभां जेक नारक पक्कप्रमाभां अने जेक नारक तमाप्रमाभां उत्पन्न थाव छे अह्ना एगे रयणप्पमाए, आष एगे पक्कप्पमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा” (३) अथवा जेक नारक रत्नप्रमाभां, जेक नारक शर्कराप्रमाभां, जेक नारक बालुकाप्रमाभां जेक नारक पक्कप्रमाभां अने जेक नारक नीधे सातभी पृथ्वीभां उत्पन्न थाव ॥

પમાપ, પગે સ્વકરપ્પમાપ, પગે પક્કપ્પમાપ, પગે ધૂમપ્પમાપ, પગે તમાપ હોજ્જા ૭ ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એક શર્કરાપ્રમાયામ્, એક પક્કપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયાં મવતિ ' અથવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ, એગે પંકપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ, એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા ૮ ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એક શર્કરાપ્રમાયામ્, એક પક્કપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકોઽથ સપ્તમ્યાં મવતિ ' અથવા એગે રયણપ્પમાપ એગે સક્કરપ્પમાપ, એગે પંકપ્પમાપ, એગે તમાપ એગે અહેસત્તમાપ હોજ્જા ૯ ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એક શર્કરાપ્રમાયામ્, એક પક્કપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયામ્, એકોઽથ સપ્તમ્યાં મવતિ, ૯, ' અથવા એગે

મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૬, (અથવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ એગે પક્કપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ, એગે તમાપ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક પક્કપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક નારક તમ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૭, (અથવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ એગે પક્કપ્પમાપ, એગે ધૂમપ્પમાપ, એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક પંકપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં ઓર એક નારક અથ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૮, (અથવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે સક્કરપ્પમાપ, એગે પક્કપ્પમાપ, એગે તમાપ એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક પંકપ્રમા મેં એક નારક તમ પ્રમા મેં ઓર એક નારક અથ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૯ (અથવા એગે રયણપ્પમાપ,

કમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એગે રયણપ્પમાપ એગે સક્કરપ્પમાપ એગે પક્કપ્પમાપ એગે ધૂમપ્પમાપ, એગે તમાપ હોજ્જા (૭) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક પક્કપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં અને એક નારક તમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એગે રયણપ્પમાપ એગે સક્કરપ્પમાપ, એગે પક્કપ્પમાપ એગે ધૂમપ્પમાપ એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા " (૮) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક પક્કપ્રમામાં એક નારક ધૂમપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

અથવા એગે રયણપ્પમાપ એગે સક્કરપ્પમાપ એગે પક્કપ્પમાપ, એગે તમાપ એગે અહે સત્તમાપ હોજ્જા ' (૯) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક પક્કપ્રમામાં એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " અથવા એગે રયણપ્પમાપ, એગે

भवति ३, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सम्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ४, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ५' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ५, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे-सत्तमाए होज्जा ६' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ६, 'अहवा एगे रयण-

अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ३, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४ (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ५, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी

“अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा” (४) अथवा એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરા-પ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે સક્કરપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે ધૂમપ્પભાએ, એગે અહે સત્તમાએ હોજ્જા” (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે સક્કરપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે તમાએ, એગે અહે સત્તમાએ હોજ્જા (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નર-

એ બાલુવપ્પમાય, એ પક્કવપ્પમાય, એ તમવપ્પમાય, એ અહે સત્તમાય હોજ્જા ૧૩' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકો બાલુકાપ્રમાયામ્, એક પક્કવપ્રમાયામ્, એકસ્તમપ્રમાયામ્, એકોઽષ્ઠ સપ્તમ્યા મવતિ, ૧૩, 'અથા એ રયણવપ્પમાય એ બાલુવપ્પમાય, એ ધૂમવપ્પમાય, એ તમાય, એ અહેસત્તમાય હોજ્જા ૧૪' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકો બાલુકાપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયામ્, એકોઽષ્ઠ સપ્તમ્યા મવતિ ૧૪, 'અથા એ રયણવપ્પમાય એ પક્કવપ્પમાય, જાણ એ અહેસત્તમાય હોજ્જા ૧૫' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્ એક પક્કવપ્રમાયામ્, યાવત્-એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમપ્રમાયામ્, એકોઽષ્ઠ સપ્તમ્યા મવતિ ૧૫, 'અથા એ સવકરવપ્પમાય, એ બાલુવપ્પમાય જાણ એ તમાય, હોજ્જા ૧૬' અથવા એકઃ સર્જિતપ્રમાયામ્, એકો બાલુકાપ્રમાયામ્, યાવત્ એકઃ

એ પક્કવપ્પમાય, એ તમવપ્પમાય, એ અહે સત્તમાય હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે, એક નારક બાલુકાપ્રમા મે, એક નારક પક્કવપ્રમા મે, એક નારક તમ પ્રમા મે ઓર એક નારક અષ્ઠ સપ્તમી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૩, (અથા એ રયણવપ્પમાય, એ બાલુવપ્પમાય, એ ધૂમવપ્પમાય, એ તમવપ્પમાય, એ અહે સત્તમાય હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે, એક નારક બાલુકાપ્રમા મે, એક નારક ધૂમપ્રમા મે, એક નારક તમ પ્રમા મે ઓર એક નારક અષ્ઠ સપ્તમી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૪, (અથા એ રયણવપ્પમાય, એ પક્કવપ્પમાય જાણ એ અહે સત્તમાય હોજ્જા) અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મે, એક નારક પક્કવપ્રમા મે, યાવત્ એક નારક ધૂમપ્રમા મે, એક નારક તમ પ્રમા મે-ઓર એક નારક અષ્ઠ સપ્તમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૫ (અથા

તમપ્રમાય, એ અહે સત્તમાય હોજ્જા' (૧૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક બાલુકાપ્રમામાં એક નારક પક્કવપ્રમામાં એક નારક તમ પ્રમામાં, અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એ રયણવપ્પમાય એ બાલુવપ્પમાય, એ ધૂમવપ્પમાય, એ તમવપ્પમાય, એ અહે સત્તમાય હોજ્જા" (૧૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક બાલુકાપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "અથા એ રયણવપ્પમાય એ પક્કવપ્પમાય, જાણ એ અહે સત્તમાય હોજ્જા' (૧૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક પક્કવપ્રમામાં એક નારક ધૂમપ્રમામાં એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા

રયણપ્પમાણ, એ સક્કરપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ તમાણ, એ અહેસત્તમાણ હોજ્જા ૧૦ ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમઃપ્રમાયામ્, એકોઽધઃસસમ્યાં ભવતિ, ૧૦ ' અહવા એ રયણપ્પમાણ એ વાલુયપ્પમાણ, એ પંકપ્પમાણ એ ધૂમપ્પમાણ એ તમાણ હોજ્જા' ૧૧ ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, એકઃ પઢ્કપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમઃ પ્રમાયાં ભવતિ ૧૧, ' અહવા એ રયણપ્પમાણ, એ વાલુયપ્પમાણ, એ પંકપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ એ અહે સત્તમાણ હોજ્જા' ૧૨ ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, એકઃ પઢ્કપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકોઽધ સસમ્યાં ભવતિ, ૧૨. ' અહવા એ રયણપ્પમાણ,

એ સક્કરપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ તમાણ, એ અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મે, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં ઓર એક નારક અધઃ સસમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૦ (અહવા એ રયણપ્પમાણ, એ વાલુયપ્પમાણ, એ પંકપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ તમાણ હોજ્જા ૧૧,) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે, એક નારક વાલુકાપ્રમા મેં, એક નારક પંકપ્રમા મે, એક નારક ધૂમપ્રમા મે એક નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૧, (અહવા એ રયણપ્પમાણ, એ વાલુયપ્પમાણ, એ પંકપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે, એક નારક વાલુકાપ્રમા મે, એક નારક પંકપ્રમા મે, એક નારક ધૂમપ્રમા મે ઓર એક નારક અધઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૨, (અહવા એ રયણપ્પમાણ, એ વાલુયપ્પમાણ,

સક્કરપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ તમાણ, એ અહે સત્તમાણ હોજ્જા ” (૧૦)

અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં

ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એ રયણપ્પમાણ, એ વાલુયપ્પમાણ, એ પંકપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ તમાણ હોજ્જા ” (૧૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં,

એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એ રયણપ્પમાણ,

એ વાલુયપ્પમાણ, એ પંકપ્પમાણ, એ ધૂમપ્પમાણ, એ અહે સત્તમાણ હોજ્જા ” (૧૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં,

એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એ રયણપ્પમાણ, એ વાલુયપ્પમાણ, એ પંકપ્પમાણ. પ્તો

एक शर्कराममायाम्, एको बालुकाममायाम्, एको घूमममायाम्, एकस्तमममायाम्, एकोऽथ सप्तम्याम् भवति १९, 'अहवा एगे सकरप्पमाए, एगे पकप्पमाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा २०' अथवा एकः शर्कराममायाम्, एकः पङ्कममायाम्, यावत्-एको घूमममायाम्, एकस्तमममायाम्, एकोऽथ सप्तम्यां भवति २०, 'अहवा एगे बालुपप्पमाए जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा २१' अथवा एको बालुकाममायाम्, यावत्-एकः पङ्कममायाम्, एको घूमममायाम्, एकस्तमममायाम् एकोऽथ सप्तम्यां भवतीति २१। इति पञ्चानां नैरयिकाणां नरकपञ्चसंयोगे एकविंशतिमज्ञा जाताः २१। तथा च पञ्चानां

શર્કરામમા મેં, એક નારક બાલુકામમા મેં, એક નારક ઘૂમમમા મેં, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં ઓર એક નારક અઘઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧૯, (અહવા એગે સકરપ્પમાએ, એગે પકપ્પમાએ જાવ એગે અહે સસમાએ હોજ્જા) અથવા-એક શર્કરામમા મેં, એક પકપ્રમા મેં, યાવત્-એક ઘૂમપ્રમા મેં, એક તમઃ પ્રમા મેં, ઓર એક નારક અઘઃ સસમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૦, (અહવા એગે બાલુપપ્પમાએ, જાવ એગે અહે સસમાએ હોજ્જા) અથવા-એક નારક બાલુકામમા મેં, યાવત્ એક નારક પંકપ્રમા મેં, એક નારક ઘૂમપ્રમા મેં, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં, ઓર એક નારક અઘઃ સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨૧, હમ્ પ્રકાર સે યે પાંચ નૈરયિકોં કે નરક પચ્ચક કે સયોગ મેં ૨૧ ભગ હોતે હૈં। તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ પાંચ નૈરયિકોં કા પાંચ સયોગી એક હી વિકલ્પ હોતા હૈ

કામ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે 'અહવા એગે સકરપ્પમાએ, એગે પકપ્પમાએ, જાવ એગે અહે સસમાએ હોજ્જા' (૨૦) અથવા એક નારક શર્કરામમામાં, એક નારક પકપ્રમામાં એક નારક ધૂમપ્રમામાં એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે 'અહવા એગે બાલુપપ્પમાએ જાવ એગે અહે સસમાએ હોજ્જા' (૨૧) અથવા એક નારક બાલુકામમામાં એક નારક પકપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં, એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે પાંચ નારકોના નરકપચ્ચકના સયોગની અપેક્ષાએ ૨૧ ભાંચાએ થાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પાંચ નારકોનો પાંચ સયોગી એક જ વિકલ્પ બને છે. એ '૧-૧-૧-૧-૧' રૂપ છે. આ વિકલ્પ દ્વારા સાત

इति सर्गं समेत्ये च द्विपट्टचक्रिकचतुष्टय—(४६२) भङ्गा भवन्ति-इति
सप्तमार्थ ॥ सू० ४ ॥

चतुर्नैरयिकाणां काष्ठकम्	
पञ्चानाम्—एकसयोगे—	७
, द्विसयोगे—	८४
, त्रिसयोगे—	२१०
, चतुष्टयसयोगे—	१४०
, पञ्चकसयोगे—	२१
सर्वमन्त्रे—	४६२ भङ्गा

विकल्प इससे आते हैं कि—पाँच नैरयिकों के द्विसयोग में सात पदों के २१ भंग होते हैं—इन भंगों के साथ, नारकों के द्विधाकरण से सम्प्रमान १-२, २-३, ३-२, ४-१ इन चार विकल्पों का गुणा करने पर ८४ भग आ जाते हैं पाँच नारकों के त्रिकयोग में १-१-३, १-२-२, २-१-२, १-३-१, २-२-१, ३-१-१ ये छह विकल्प होते हैं सात नारकों के त्रिक सयोग में जो ३० विकल्प दृष्ट हैं सो इन ३५ विकल्पों के साथ इन ६ विकल्पों का गुणा करने पर २१० भंग पाँच नैरयिकों के त्रिकसयोगी आ जाते हैं। पाँच नैरयिकों के नरक चतुष्टय सयोग में सात पदों के ३५ विकल्प होते हैं सो इन ३० विकल्पों के साथ नैरयिक के चतुः सयोग से सम्प्र १-१-१-२, १-१-२-१ १-२-१-१ २-१-१-१ इन चार विकल्पों का गुणा करने पर १४० भग आ जाते हैं। पाँच नैरयिकों

के द्विसयोगी ८४ विकल्पों (आभाष्यो) में दिभाष्य आभाष्ये अभवयो—

पाँच त्रिसयोगी द्विसयोगी सात पदों में २१ आभाष्यो साथ ७ आभाष्य २१ आभाष्यो तथा द्विसयोगी चार विकल्पों (१-४ २-३ ३-२, ४-१) साथ ७ तथा चतुष्टय द्विसयोगी अथवा ३४ २१×४=८४ साथ ७ पाँच नारकों के त्रिसयोगी १-१-३ १-२-२, २-१-२ १-३-१, २-२-१ अने ३-१ १ ३५ ६ विकल्पों साथ ७ द्विस योगी अभवयो सात नारकों के त्रिसयोगी ३५ आभाष्यो अने ७ तथा ६ विकल्पों ३५ आभाष्यो ३५×६=२१० साथ ७ पाँच नारकों के चतुष्टय सयोगी ३५ आभाष्यो ७ विकल्पों साथ ७ अथवा चार विकल्पों (१-१-१-२ १-१-२-१ १-२-१-१ २-१-१-१ ३५ अथवा विकल्पों) ३५ ३५×४=१४०

इति सर्वं समेलनं च द्विपञ्चदशविंशत्युत्तर- (४६२) भङ्गा मरन्ति-इति
संश्लेषार्थः ॥ सू० ४ ॥

चतुर्नैरयिकाणां काष्ठकम्	
पञ्चानाम्-एकसयोगे—	७
” द्विसयोगे—	८४
” त्रिसयोगे—	२१०
” चतुष्टयसयोगे—	१४०
” पञ्चसयोगे—	२१
सर्वमेलेने—	४६२ भङ्गाः

विकल्प इमसे आते हैं कि-पाँच नैरयिकों के द्विसयोग में सात पदों के २१ भग होते हैं-इन भगों के साथ, नारकों के विधाकरण में लभ्यमान १-४, २-३, ३-२, ४-१ इन चार विकल्पों का गुणा करने पर ८४ भग आ जाते हैं पाँच नारकों के त्रिसयोग में १-१-३, १-२-२, २-१-२, १-३-१, २-२-१, ३-१-१ ये छह विकल्प होते हैं सात नरक के त्रिक संयोग में जो ३५ विकल्प दृग् हैं सो इन ३५ विकल्पों के साथ इन ६ विकल्पों का गुणा करने पर २१० भग पाँच नैरयिकों के त्रिसयोगी आ जाते हैं। पाँच नैरयिकों के नरक चतुष्टय संयोग में सात पदों के ३५ विकल्प होते हैं सो इन ३५ विकल्पों के साथ नैरयिक के चतुः संयोग से लभ्य १-१-१-२, १-१-२-१ १-२-१-१ २-१-१-१ इन चार विकल्पों का गुणा करने पर १४० भग आ जाते हैं। पाँच नैरयिकों

के द्विसयोगी ८४ विकल्पा (भांजाब्जो) ने द्विसात भा प्रभावे भ्रमन्त्यो—

पाँच नैरयिकों के द्विस योग में सात पदों के २१ भांजाब्जो साथ ॥
आया २१ भांजाब्जोवला द्विस योगी चार विकल्पो (१-४ २-३ ३-२, ४-१) साथ छे तेथी चार विकल्पना द्विस योगी भजे कुल २१×४=८४ साथ ॥ पाँच नारकों के त्रिस योग में १-१-३ १-२-२ २-१-२ १-३-१ २-२-१ ३-१-१ इत्ये ६ विकल्प साथ छे इत्ये विकल्पनी अपेक्षा में सात नरकों के त्रिस योगी ३५ भांजाब्जो भजे छे तेथी ६ विकल्पना कुल भांजाब्जो ३५×६=२१० साथ छे पाँच नारकों के चतुष्टय संयोग में ३५ भांजाब्जो ६ विकल्प साथ छे जेवा चार विकल्पोना (१-१-१-२, १-१-२-१ १-२-१-१ २-१-१-१ इत्ये चार विकल्पोना) कुल ३५×४=१४०

मूलम्—“छब्भंते नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा ? पुच्छा, गंगेया । रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ७ अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच सक्करप्पभाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच वालुयप्पभाए वा होज्जा, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए पंच अहे सत्तमाए होज्जा । अहवा दो रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा जाव अहवा दो रयणप्पभाए चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं दुया संयोगो तहा छण्हवि भाणियव्वो, नवरं एक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो जाव अहवा पंच तसाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्काप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि पंकप्पभाए होज्जा । एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं

का पांच संयोगी १-१-१-१-१ इस प्रकार का एक ही विकल्प होता है इस कारण इस विकल्प द्वारा सात नरक पृथिवी के पांच संयोगी २१ विकल्प प्रकट किये गये हैं, अब इन सब भंगों को ७-८४-२१०-१४०-२१ को जोड़ने पर ४६२ भग पांच नैरयिकों के नैरयिक प्रवेशनक में आ जाते हैं ॥सू०४॥

भांगाओ थाय छे पाय नारकोना पाय संयोगी (१-१-१-१-१) ओइ ७ विकल्प थाय छे सात नारकोना पाय संयोगी कुल भांगाओ २१ थाय छे ते णधा भांगाओना सरवाओ ७+८४+२१०+१४०+२१=४६२ थाय छे आरीते पाय नारकोना नैरयिक प्रवेशनकभां कुल ४६२ भांगाओ थाय छे सू ४

तियासजोगो भाणिओ तहा छण्हवि तियासजोगो भाणियव्वो,
 नवर एक्को अहिओ उच्चारेयव्वो, सेस त चेव ३४ । चउक्कसजो
 गोवि सहेव । पचसजोगोवि तहेव, नवर एक्को अब्भहिओ
 सचारेयव्वो जाव पच्छिमो भगो । अहवा दो वालुयप्पभाए, एगे
 पक्कप्पभाए, एगे घूमप्पभाए, एगे तमाए, तगे अहे सत्त-
 माए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव
 एगे तमाए होज्जा १ अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे घूम
 प्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २ अहवा एगे रयणप्पभाए
 जाव एगे पक्कप्पभाए, एगे तमाए एगे अह सत्तमाए होज्जा
 ३ । अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे वालुयप्पभाए, एगे घूमप्प
 भाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ४ । अहवा एगे रयणप्पभाए,
 एगे सक्करप्पभाए, एगे पक्कप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए
 होज्जा ५ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव
 एगे अहे सत्तमाए होज्जा ' ७ ॥ सू० ५ ॥

छाया-पइ मदन्त । नैरयिका नैरयिकपवेस्सनकेन पविस्सन्तः किं रत्नप्रभायां
 भवन्ति? पूज्या गात्रेभ्यः । रत्नप्रभायां वा भवन्ति यावत् अथःसप्तम्यां वा भवन्ति७,
 अथवा एको रत्नप्रभायां, पञ्च शर्करामभायां वा भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां
 पञ्च वालुकाप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां, पञ्च अथःसप्तम्यां
 भवन्ति । अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, चत्वारः शर्करामभायां भवन्ति, यावत् अथवा द्वौ
 रत्नप्रभायां चत्वारोऽथःसप्तम्यां भवन्ति अथवा त्रयो रत्नप्रभायां त्रयः शर्करामभा-
 याम्, एवमेतेन क्रमेण यथा पञ्चानां द्विकर्तव्ययोगस्तथा पञ्चामपि भवितव्यो, नवरम्
 एकोऽम्पञ्चिकः सप्तरयितव्यो यावत् अथवा पंच समःप्रभायाम्, एकोऽथःसप्तम्यां
 भवति । अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्करामभायां चत्वारो वालुकाप्रभायां
 भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्करामभायां चत्वारः पट्टप्रभायां
 भवन्ति, एव यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्करामभायाम्, चत्वारो

मूलम्—“छब्भंते नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा ? पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ७ अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच सक्करप्पभाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच वालुयप्पभाए वा होज्जा, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए पंच अहे सत्तमाए होज्जा । अहवा दो रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा जाव अहवा दो रयणप्पभाए चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं दुया संयोगो तहा छण्हवि भाणियव्वो, नवरं एक्को अवभाहिओ संचारेयव्वो जाव अहवा पंच तस्माए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्काप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि पंकप्पभाए होज्जा । एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए चत्तारि अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं

का पांच संयोगी १-१-१-१-१ इस प्रकार का एक ही विकल्प होता है इस कारण इस विकल्प द्वारा सात नरक पृथिवी के पांच संयोगी २१ विकल्प प्रकट किये गये हैं, अथ इन सब भंगों को ७-८४-२१०-१४०-२१ को जोड़ने पर ४६२ भग पांच नैरयिकों के नैरयिक प्रवेशनक मे आ जाते हैं ॥सू०४॥

सांगाओ थाय छे पांच नारकोना पय सयोगी (१-१-१-१-१) ओक न विकल्प थय छे सात नारकोना पायसयोगी कुल सांगाओ २१ थाय छे ते मधा सांगाओना सरवाओ ७+८४+२१०+१४०+२१=४६२ थाय छे आरीते पाय नारकोना नैरयिक प्रवेशनकमां कुल ४६२ सांगाओ थाय छे

મવન્તિ? इति पृच्छा। भगवानाह—गगेया। रयणप्यभाए वा, होज्जा जाव भहेसपमाए वा होज्जा ७' हे गाग्गेय। पव नैरयिका नैरयिकप्रवेशन कुर्वन्तो रत्नप्रमायां वा भवन्ति यावत् शर्करामभायां वा, बालुकाप्रमायां वा, पक्कमभायां वा, घूमप्रमायां वा, तम प्रमायां वा, अपासप्तम्यां वा सप्त ७, इत्येकसंयोगि भङ्गाः भवन्ति।

अथ पष्णा द्विकसयोग पञ्चाधिकसप्तमङ्गानाह—अत्र पञ्चविकल्पा भवन्ति, तथाहि—एकापञ्च १, द्वी चत्वारः २, त्रयस्त्रयः ३, चत्वारो द्वी ४, पञ्च एकः ५, इति। तदेव दर्शयति—'अइवा एगे रयणप्यभाए पंच सक्करप्पभाए वा होज्जा' अथवा एको रत्नप्रमायां भवति, पञ्च शर्करामभाया वा भवन्ति १, 'अइवा एगे

होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—(गगेया) हे गगेय ! (रयण प्यभाए वा होज्जा, जाव भहे सप्तमाए वा होज्जा) छह नैरयिक नैरयिक प्रवेशन करते हुए रत्नप्रमा में भी होते हैं, यावत् पदलम्प शर्कराममा में भी होते हैं, बालुकाप्रमा में भी होते हैं, पक्कप्रमा में भी होते हैं, घूमप्रमा में भी होते हैं, तमप्रमा में भी होते हैं, और अपाः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं इस प्रकार से ये सात भङ्ग छह नारकों के एक संयोगी हैं। द्विक संयोगी भग ६ नारकों के १०५ होते हैं—जो इस प्रकार हैं—यहां १-५, २-४, ३-३, ४-२, और ५-१ ये पांच विकल्प होते हैं सो इन पांच विकल्पों से सात नरक के द्विक संयोगी २१ भंगों के साथ गुणा करने पर १०५ भंग आ जाते हैं यही बात सूत्रकार दिखलाते हैं—(अइवा एगे रयणप्यभाए पंच सक्करप्पभाए वा होज्जा)

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—‘ગગેયા’ કે ગગેય ! રયણપ્યમાપ વા હોજ્જા, જાવ બહે સપ્તમાપ વા હોજ્જા’ નારકના બંધન કરતા ૬ નારકો રત્નપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે ચર્કશપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાહ કામપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે પક્કપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે ધૂમપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે તમ.પ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે આતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે છ નારકોના બેકસયોગી સાત ભગ થાય છે છ નારકોના દ્વિકસયોગી ભગ ૧૦૫ થાય છે તેમને દ્વિસાય આ પ્રમાણે સમજવો—ખર્દી ૧-૫, ૨-૪ ૩-૩ ૪-૨ અને ૫-૧, આ પ્રમાણે પાંચ વિકલ્પ થાય છે સાત નરકની અપેક્ષાએ કરેલ વિકલ્પના તેમના ૨૧ ભગ થાય છે તેથી પાંચ વિકલ્પના ૨૧×૫=૧૦૫ દ્વિકસયોગી ભગ થાય છે એજ વાત સૂત્રકાર નીચેના સૂત્ર દ્વારા સ્પષ્ટ કરે છે—

“અइवा एगे रयणप्यभाए, पंच सक्करप्पभाए होज्जा” अथवा બેક નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના પાંચ નારક ચર્કશપ્રમામાં

૬ધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ । અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં દ્વૌ શર્કરાપ્રમાયાં ત્રયો વાલુકાપ્રમાયાં ભવન્તિ, એવમેતેન ક્રમેણ યથા પચ્ચાર્ના ત્રિકસંયોગો મણિતસ્તથા પળ્ણામપિ ત્રિકસંયોગો મણિતવ્યઃ, નવરમ્ એકોઽધિકઃઉચ્ચારયિતવ્યઃ, શેષં તદેવ ૩૪ । ચતુષ્કસંયોગોઽપિ તથૈવ, પચ્ચકસંયોગોઽપિ તથૈવ, નવરમ્ એકોઽધ્યધિકઃ સચારયિતવ્યો યાવત્ પશ્ચિમો ભદ્રઃ અથવા દ્વૌ વાલુકાપ્રમાયામ્ એકઃ પદ્મપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમઃપ્રમાયામ્, એકોઽધઃસપ્તમ્યામ્ ભવતિ, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્ યાવત્ એકસ્તમાયાં ભવતિ, ૧, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, યાવત્ એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકોઽધઃ સપ્તમ્યા ભવતિ ૨, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, યાવત્ એકઃ પદ્મપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયામ્ એકોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવતિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, યાવત્ એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકોઽધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એક. પદ્મપ્રમાયામ્, યાવત્ એકોઽધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૫, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્ એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, યાવત્ એકોઽધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ ૬, અથવા એક. શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, યાવત્ એકોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવતિ ॥ સૂ ૫ ॥

ટીકા—અથ પળ્ણાં નૈરયિકાળાં નૈરયિકપ્રવેશનકે ચતુર્વિંશત્યધિક નવશત વિકલ્પાન્ પ્રતિપાદયિતુમાઢ—‘છઞ્મંતે’ ઇત્યાદિ । છઞ્મંતે । નેરઙ્યા નેરઙ્યપ્પવેસણણં પવિસમાળા કિં રયણપ્પમાણ હોજ્જા? પુચ્છા’ગાઙ્ગેયઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! વડ્ નૈરયિકાઃ નૈરયિકપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તો નૈરયિકપ્રવેશન કુર્વન્તઃ કિં રત્નપ્રમાયાં ભવન્તિ કિં વા શર્કરાપ્રમા-વાલુકાપ્રમા-પદ્મપ્રમા-ધૂમપ્રમા-તમઃપ્રમાઽધઃસપ્તમીષુ વા

ટીકાર્થ—છહ નૈરયિકોં કા નૈરયિકપ્રવેશનક મેં ૧૨૪ વિકલ્પ હોતે હેં—સો ઇન્હોં વિકલ્પોં કો પ્રતિપાદન કરને કે લિયે સૂત્રકાર ને યહ સૂત્ર કહા હૈ—હસમેં ગાંગેય ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ—(છઞ્મંતે ! નેરઙ્યા નેરઙ્યપ્પવેસણણં પવિસમાળા કિં રયણપ્પમાણ હોજ્જા પુચ્છા) હે ભદન્ત ! છહ નારક નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નારકભવગ્રહણ કરતે હુએ કયા રત્નપ્રમા મેં હોતે હેં ? અથવા યાવત્ અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં

ટીકાર્થ—છ નારકોના નૈરયિક પ્રવેશનકમા ૯૨૪ ભગ (ભાંગાઓ) થાય છે. આ સૂત્રમા સૂત્રકારે તે ભગોનુ પ્રતિપાદન કર્યું છે આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણુગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે— “ છઞ્મંતે ! નેરઙ્યા નેરઙ્યપ્પવેસણણ પવિસમાળા કિં રયણપ્પમાણ હોજ્જા પુચ્છા ” હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશન દ્વારા નારકભવ ગ્રહણ કરતા છ નારકો શું રત્નપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અથ સપ્તમી પૃથ્વીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મવન્તિ? इति पृच्छा। भगवानाह—भगेया! रयणप्पमाए वा, होज्जा नाव भइसत्तमाए वा होज्जा ७ ' हे गाग्गेय । पइ नैरयिका नैरयिकप्रवेसन कुर्वन्तो रत्नप्रमायां वा भवन्ति यावत् शर्कराप्रमायां वा, बालुकाप्रमायां वा पक्कममायां वा, घूमप्रमायां वा, तमःप्रमायां वा, अघःसप्तम्यां वा सप्त ७, इत्यकसंयोगि भङ्गाःभवन्ति ।

अथ पणां द्विकसंयोगे पञ्चाधिकशतभङ्गानाह—अथ पञ्चविकल्पा भवन्ति, तथाहि—एकःपञ्च १, द्वौ चत्वारः २, त्रयस्त्रयः ३ चत्वारो द्वौ ४, पञ्च एकः ५, इति । एवेव दर्शयति—'अइवा एगे रयणप्पमाए पंच सक्करप्पमाए वा होज्जा' अथवा एको रत्नप्रमायां भवति, पञ्च शर्कराप्रमायां वा भवन्ति १, 'अइवा एगे

होते हैं ? इसके चत्तर में प्रभु कहते हैं—(गगेया) हे गागेय ! (रयण प्पमाए वा होज्जा, जाव भइ सत्तमाए वा होज्जा) छह नैरयिक नैरयिक प्रवेदान करते हुए रत्नप्रमा में भी होते हैं, यावत् पदलम्प शर्कराप्रमा में भी होते हैं, बालुकाप्रमा में भी होते हैं, पक्कप्रमा में भी होते हैं, घूमप्रमा में भी होते हैं, तमःप्रमा में भी होते हैं, और अघः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं इस प्रकार से ये सात भङ्ग छह नारकों के एक संयोगी हैं । द्विक संयोगी भंग ६ नारकों के १०५ होते हैं—जो इस प्रकार हैं—यहां १-५, २-४, ३-३, ४-२, और ५-१ ये पांच विकल्प होते हैं सो इन पांच विकल्पों से सात नरक के द्विक संयोगी २१ भंगों के साथ गुणा करने पर १०५ भंग आ जाते हैं यही बात सूत्रकार विखलाते हैं—(अइवा एगे रयणप्पमाए पंच सक्करप्पमाए वा होज्जा)

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“ ગમેયા ! ” કે આમેય ! રયણપ્પમાય વા હોજ્જા, નાવ ભઈ સત્તમાય વા હોજ્જા ” નારકના પ્રકાર કરતા ૬ નારકો રત્નપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાહુ કાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે પક્કપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે ધૂમપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે સાતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે છ નારકોના એકસંયોગી સાત ભંગ થાય છે છ નારકોના દ્વિકસંયોગી ભંગ ૧૦૫ થાય છે તેમને દ્વિસાત આ પ્રમાણે સમજવો—જહીં ૧-૫, ૨-૪ ૩-૩, ૪ ૨ અને ૫-૧, આ પ્રમાણે પાંચ વિકલ્પ થાય છે સાત નરકની અપેક્ષાએ દરેક વિકલ્પના તેમના ૨૧ ભંગ થાય છે તેથી પાંચ વિકલ્પના ૨૧x૫=૧૦૫ દ્વિકસંયોગી ભંગ થાય છે એજ વાત સૂત્રકાર નીચેના સૂત્ર વાસ બાદ્ય કરે છે—

“ અइवा एगे रयणप्पमाए, पंच सक्करप्पमाए होज्जा ” अथवा એક નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના પાંચ નારક શર્કરાપ્રમામાં

રયણપ્પમાણ, પંચ વાલુયપ્પમાણ વા હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રમાયા પશ્ચ વાલુ-
કાપ્રમાયાં વા, ભવન્તિ ૨, ' જાવ અહવા એગે રયણપ્પમાણ પંચ અહેસત્તમાણ
હોજ્જા ' યાવત્ અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં પશ્ચ પહ્લપ્રમાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા એકો
રત્નપ્રમાયાં પશ્ચ ધૂમપ્રમાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં પશ્ચ તમઃપ્રમાયાં
ભવન્તિ ૫, અથવા એકો રત્નપ્રમાયાં પશ્ચાધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ ૬ ।

इति प्रथमविकल्पे षट् । 'अहवा दो रयणप्पमाए चत्तारि सक्करप्पमाए
होज्जा ' अथवा द्वौ रत्नप्रमायां चत्वारः शर्कराप्रमायां भवन्ति १, ' जाव अहवा
दो रयणप्पमाए, चत्तारि अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रमायां

અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઔર પાંચ નારક
શર્કરાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧, (અહવા એગે રયણપ્પમાણ પંચ
વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા) અથવા છહ મેં સે એક નારક રત્નપ્રમા મેં ઉત્પન્ન
હો જાતા હૈં ઔર પાંચ નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૨,
(જાવ અહવા એગે રયણપ્પમાણ પંચ અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા એક
નારક રત્નપ્રમા મેં ઔર પાંચ નારક પંકપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૩,
અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે પાંચ નારક ધૂમપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે
હૈં ૪, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે ઔર પાંચ નારક તમઃ પ્રમા મેં
ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૫, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે ઔર પાંચ નારક
અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૬, હસ પ્રકાર કે ચે ૬ ભંગ પ્રથમ
વિકલ્પ મેં હુણ હૈં (અહવા દો રયણપ્પમાણ, ચત્તારિ સક્કરપ્પમાણ
હોજ્જા) અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મે ઔર ચાર નાર શર્કરાપ્રમા મેં

ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એગે રયણપ્પમાણ, પંચ વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ” (૨)
અથવા તે ૬ નારકોમાનો એક નારક રત્નપ્રમામા અને બાકીના પાંચ નારક
વાલુકાપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે “ જાવ અહવા એગે રયણપ્પમાણ, પંચ અહે
સત્તમાણ હોજ્જા ” અથવા એક નારક રત્નપ્રમામા અને બાકીના પાંચ નારક
પંકપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામા અને બાકીના
પાંચ નારક ધૂમપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામા
અને બાકીના પાંચ નારક તમ પ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક
નારક રત્નપ્રમામા અને બાકીના પાંચ નારક નીચે સાતમી નારકમા ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રમાણે રત્નપ્રમા સાથે પહેલા વિકલ્પના છ ભાગ બને છે “ અહવા
દો રયણપ્પમાણ ચત્તારિ સક્કરપ્પમાણ હોજ્જા ” (૧) અથવા બે નારક રત્ન-
પ્રમામા અને ચાર નારક શર્કરાપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે “ જાવ અહવા દો

વત્સારો વાલુકાપ્રમાણો મથન્તિ ૨, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાણો વત્સાર પદ્મપ્રમાણો મથન્તિ ૩, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાણો વત્સારો ધૂમપ્રમાણો મથન્તિ ૪, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાણો વત્સારસ્તમપ્રમાણો મથન્તિ ૫, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રમાણો વત્સારોઽપ સપ્તમ્યાં મથન્તિ ૬। इति द्वितीयविकल्पे पट् ६। ‘अहवा तिस्रिरयणप्यभाप तिसि सक्करप्यभाप होज्जा’ अथवा त्रयो रत्नप्रमाणां प्रयः शर्कराप्रमाणां मथन्ति १, ‘एव एपर्ण क्रमेण जहा पचण्हं दुयासयोगो तहा छण्हवि भाणियव्वो’ एव पूर्वोक्तरीत्या एतेन अभिलापक्रमेण यथा पञ्चानां नैरयिकाणां द्वित्रिसयोगो भणितस्तथा पञ्चामपि

उत्पन्न हो जाते हैं १, (आव अहवा दो रयणप्यभाप, वत्सारि अहे सप्तमाप होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रमा में, और चार नारक वालुकाप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो नारक रत्नप्रमा में और चार नारक पद्मप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं ३ अथवा दो नारक रत्नप्रमा में और चार नारक धूमप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो नारक रत्नप्रमा में और चार नारक तमः प्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा दो नारक रत्नप्रमा में और चार नारक अघः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ६, इस प्रकार के ये ६ भेग द्वितीयविकल्प में हुए हैं। (अहवा तिसि रयणप्यभाप तिसि सक्करप्यभाप होज्जा) अथवा तीन नारक रत्नप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक शर्कराप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एव एपर्ण क्रमेण जहा पचण्हं दुया सयोगो तहा छण्ह वि भाणियव्वो) पूर्वोक्तरीति के अनुसार इस अभिलापक्रम से जैसा पांच नारकों का द्वित्रिसयोग कहा गया है उसी

रयणप्यभाप, वत्सारि अहे सप्तमाप होज्जा’ अथवा दो नारक रत्नप्रमाમાં અને ચાર નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રમામાં અને ચાર નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રમામાં અને ચાર નારક ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રમામાં અને ચાર નારક તમઃપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા ત્રિ નારક રત્નપ્રમામાં અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે બીજા વિકલ્પના ૬ ભાગ અને છે

“અહવા તિસિ રયણપ્યભાપ તિસિ સક્કરપ્યભાપ હોજ્જા” (૧) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘એવ’ એર્ણ ક્રમેણ જહા પચણ્હં દુયા સંયોગો તહા છણ્હ વિ ભાણિયવ્વો” પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર અને આ અભિલાપક્રમ પ્રમાણે બેનો પાંચ નારકોનો દ્વિત્રિસયોગ

દ્વિકસંયોગો મણિતવ્યઃ ‘ નવરં એકો અબ્મહિઓ સંચારેયવ્વો ’ નવર પશ્ચનૈરયિકા પેક્ષ્યા ષણ્ણાં નૈરયિકાણાં વિશેષસ્તુ એકોઽભ્યધિકઃ સંચારયિતવ્યઃ ‘ જાવ અહવા પંચ તમાપ્ એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા ’ યાવત્ અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયો વાલુકાપ્રમાયાં ભવન્તિ ૨, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયઃ પદ્મપ્રમાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયો ધૂમપ્રમાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયસ્તમઃપ્રમાયાં ભવન્તિ ૫, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયોઽધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ ૬। ઇતિ તૃતીયવિકલ્પે પટ્ ૬। અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાયામ્, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાયાં

તરહ છહ નારકોં કા બી દ્વિકસંયોગ કહના ચાહિયે (નવરં એકો અબ્મહિઓ સંચારેયવ્વો) પરન્તુ પાંચ નૈરયિકોં કી અપેક્ષા સે છહ નૈરયિકોં કે દ્વિકસંયોગ મે યહ વિશેષતા હૈ કિ યહાં પર એક અધિક કા સંચાર કહા ગયોં હૈ (જાવ અહવા પંચ તમાપ્, એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા) અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર ત્રીન નારક વાલુકાપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૨, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર ત્રીન નારક પદ્મપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૩, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મે ઓર ત્રીન નારક ધૂમપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૪, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર ત્રીન નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૫, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મે ઓર ત્રીન નારક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૬, હસ પ્રકારકે યે ૬ ભંગ તૃતીય વિકલ્પ મે હુઅ હૈં, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર દો નારક

કહો છે, એવો જ પાંચ નારકોના દ્વિકસંયોગ પણ સમજવો. “ નવર એકો અબ્મહિઓ સંચારેયવ્વો ” પરંતુ પાંચ નારકોના દ્વિકસંયોગ કરતા છ નારકોના દ્વિકસંયોગમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં એક અધિક નારકનો સંચાર કરવો જોઈએ. “ જાવ અહવા પંચ તમાપ્, એગે અહે સત્તમાપ્ હોજ્જા ” આ રીતે છેલ્લો દ્વિકસંયોગ ભગ આ પ્રમાણે બનશે અથવા પાંચ નારક તમ પ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ત્રીજા વિકલ્પના બાકીના ભાગો પ્રકટ કરવામાં આવે છે—
(૨) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક ધૂમ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક તમ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે રત્નપ્રમા સાથે ત્રીજા વિકલ્પના ૬ ભાગ બને છે.

મવતઃ ૧, અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાણાં દ્વૌ ચાલુકાપ્રમાણાં મવતઃ ૨, અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાણાં દ્વૌ પદ્મપ્રમાણાં મવતઃ ૩, અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાણાં દ્વૌ ધૂમપ્રમાણાં મવતઃ ૪, અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાણાં દ્વૌ તમઃપ્રમાણાં મવતઃ ૫, અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાણાં દ્વૌ અષ્ટ સપ્તમ્યાં મવતઃ ૬, इति चतुर्थविंशत्ये पट् ૬ । અથવા પચ્ચ રત્નપ્રમાણામ્ એકઃ શર્કરાપ્રમાણાં મવતિ ૧, અથવા પચ્ચ રત્નપ્રમાણામ્ એકો ચાલુકાપ્રમાણાં મવતિ ૨ અથવા પચ્ચ રત્નપ્રમાણામ્ એક પદ્મપ્રમાણાં મવતિ ૩, પચ્ચ રત્નપ્રમાણામ્ એકો ધૂમપ્રમાણાં મવતિ ૪, અથવા પચ્ચ રત્નપ્રમાણામ્ એકસ્તમઃ ।

શર્કરાપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૧, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મે, ઓર દો નારક ચાલુકાપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૨, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મે ઓર દો નારક પંકપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૩, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મે ઓર દો નારક ધૂમપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૪, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મે ઓર દો નારક તમઃ પ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ, ૫, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મે, ઓર દો નારક અષ્ટ સપ્તમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ ૬, इस प्रकार के ये ६ भग चतुर्थ विंशत्ये मृग हॆ । अथवा पांच नारक रत्नप्रमा मॆ और एक नारक शर्कराप्रमा मॆ उत्पन्न हो जाता है १ अथवा पांच नारक रत्नप्रमा मॆ और एक नारक चालुकाप्रमा मॆ उत्पन्न हो जाता है २, अथवा पांच नारक रत्नप्रमा मॆ और एक नारक पंकप्रमा मॆ उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा पांच नारक रत्नप्रमा मॆ और एक नारक धूमप्रमा

હવે રત્નપ્રમા સાથે યોથા વિઠ્ઠપના જે ૬ ભાગ અને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(૧) અથવા ચાર રત્નપ્રમામાં અને બે શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ચાર રત્નપ્રમામાં અને બે ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ચાર રત્નપ્રમામાં અને બે પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ચાર રત્નપ્રમામાં અને બે ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ચાર રત્નપ્રમામાં અને બે તમઃપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ।

હવે રત્નપ્રમા સાથે પાંચમાં વિઠ્ઠપના જે ૬ ભાગ થાય છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(૧) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રમામાં અને બે નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા પાંચ નારક રત્ન

દ્વિકસંયોગો ભણિતવ્યઃ ‘નવરં એકો અબ્મહિઓ સંચારેયવ્વો’ નવર પશ્ચનૈરયિકા પેક્ષ્યા પળ્લાં નૈરયિકાળાં વિશેષસ્તુ એકોઽધ્યધિકઃ સંચારયિતવ્યઃ ‘જાવ અહવા પંચ તમાળ એગે અહે સત્તમાળ હોજ્જા’ યાવત્ અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયો વાલુકાપ્રમાયાં ભવન્તિ ૨, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયઃ પદ્મપ્રમાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયા ત્રયો ધૂમપ્રમાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયસ્તમઃપ્રમાયાં ભવન્તિ ૫, અથવા ત્રયો રત્નપ્રમાયાં ત્રયોઽધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ ૬। ઇતિ તૃતીયવિકલ્પે પટ્ ૬। અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાયામ્, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાયાં

તરહ છહ નારકોં કા ખી દ્વિકસંયોગ કહના ચાહિયે (નવરં એકો અબ્મહિઓ સંચારેયવ્વો) પરન્તુ પાંચ નૈરયિકોં કી અપેક્ષા સે છહ નૈરયિકોં કે દ્વિકસંયોગ મે યહ વિશેષતા હૈ કિ યહાં પર એક અધિક કા સંચાર કહા ગયાં હૈ (જાવ અહવા પંચ તમાળ, એગે અહે સત્તમાળ હોજ્જા) અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર ત્રીન નારક વાલુકાપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૨, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર ત્રીન નારક પદ્મપ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૩, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મે ઓર ત્રીન નારક ધૂમપ્રમા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૪, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર ત્રીન નારક તમઃ પ્રમા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૫, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર ત્રીન નારક અધઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૬, હસ પ્રકારકે યે ૬ ભંગ તૃતીય વિકલ્પ મે હુઅ હૈં, અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર દો નારક

કહ્યો છે, એવો જ પાંચ નારકોના દ્વિકસંયોગ પણ સમજવો. “નવરં એકો અબ્મહિઓ સંચારેયવ્વો” પરન્તુ પાંચ નારકોના દ્વિકસંયોગ કરતા છ નારકોના દ્વિકસંયોગમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં એક અધિક નારકોના સંચાર કરવો જોઈએ. “જાવ અહવા પંચ તમાળ, એગે અહે સત્તમાળ હોજ્જા” આ રીતે છેલ્લો દ્વિકસંયોગો લગ આ પ્રમાણે બનશે અથવા પાંચ નારક તમ પ્રમામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ત્રીજા વિકલ્પના બાકીના ભાગો પ્રકટ કરવામાં આવે છે—
(૨) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક પદ્મપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક ધૂમ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક તમ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે રત્નપ્રમા સાથે ત્રીજા વિકલ્પના ૬ ભાગ બને છે.

અથ પૃષ્ઠાં ત્રિકસ્યાગે સાર્થસત્ત્રય મજ્ઞાનાહ—‘અહવા एगे रयणप्यमाए’ इत्यादि।
 अत्र दशविकल्पा भवन्ति, स्याद्—ए०, एक*, चत्वारः१। एकः द्वौ, प्रयः२। द्वौ
 एका, प्रयः३। एका, प्रयः, द्वौ४। द्वौ, द्वौ, द्वौ५। प्रयः, एका, द्वौ६। एकः, चत्वारः
 एकः ७। द्वौ, प्रयः, एका ८। प्रयः, द्वौ, एका ९। चत्वार, एक, एका १०।
 इति दश विकल्पा भवन्ति, तेषु एक, एक, चत्वारः’ इति मध्यम विकल्पमाह—
 ‘अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए, चत्वारि वालुयप्यमाए होज्जा’
 अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायां चत्वारो बालुकाप्रमायां भवन्ति।
 ‘अहवा एगे रयणप्यमाए एगे सक्करप्यमाए चत्वारि पंकप्यमाए होज्जा’ अथवा
 एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, चत्वार पङ्कप्रमायां भवन्ति २, एवं
 जाव अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए, चत्वारि अहेसचमाए’ एव

અપ છહ નારકોં કે ત્રિક સંયોગ મેં જો ૧૬૦ ભગ હોતે હૈં
 વન્હે સુત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈં—(અહવા एगे रयणप्यमाए) इत्यादि यहाँ
 पर इस तरह से ये दस १० विकल्प होते हैं—१-१-४, १-२-३, २-१-
 -३, १-३-२, २-२-२, ३-१-२, १-४-१, २-३-१, ३-२-१, ४-१-१
 सो इनमें से प्रथम विकल्प को आश्रित करके सूत्रकार कहते हैं कि—
 (अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए, चत्वारि बालुयप्यमाए)
 अथवा एक नारक रत्नप्रमा मे उत्पन्न हो जाता है, एक नारक शर्करा
 प्रमा मे उत्पन्न हो जाता है और चार नारक बालुकाप्रमा मे उत्पन्न
 हो जाते हैं १, (अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए चत्वारि
 पङ्कप्यमाए) अथवा एक नारक रत्नप्रमा मे, एक नारक शर्कराप्रमा
 मे और चार नारक पङ्कप्रमा मे उत्पन्न हो जाते हैं २ (एवं जाव

હવે છ નારકોના જે કય ત્રિકસંયોગી જોયો થાય છે તેમને પ્રકટ
 કરવામાં આવે છે—“અહવા एगे रयणप्यमाए’ इत्यादि जहाँ आ प्रमाण
 १० विकल्प होने हैं—१-१-४ नो पड़ेला विकल्प, १-२-३ नो भीजे विकल्प,
 २-१-३ नो त्रीजे विकल्प, १-३-२ नो दोषी विकल्प २-२-२ नो पांचमो
 विकल्प ३-१-२ नो छठो विकल्प १-४-१ नो सातमो विकल्प, २-३-१
 नो आठमो विकल्प ३-२-१ नो नवमो विकल्प અને ४-१-१ નો દસમો
 વિકલ્પ તેમાંથી રત્નપ્રમા અને શકરાપ્રમા સાથે પછીની પૃથ્વીજોના યોગથી
 બનતા પહેલા વિકલ્પના ૫ ભાગ નીચે પ્રમાણે સમજવા—(૧) અથવા એક
 નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શકરાપ્રમામાં અને ચાર નારક બાલુકાપ્રમામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે. અહવા एगे रयणप्यमाए एगे सक्कर प्यमाए चत्वारि पङ्क
 प्यमाए” (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શકરાપ્રમામાં અને
 ચાર નારક પંકપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે. ‘एवं जाव अहवा एगे रयणप्यमाए,

प्रभायां भवति ५, अथवा पञ्च रत्नप्रभायाम् एकोऽधः सप्तम्यां भवति इति ६ । इति पञ्चमविकल्पे षट् इति पञ्चसु विकल्पेषु रत्नप्रभामाश्रित्य त्रिंशद्भङ्गा भवन्ति ३० । इत्यादिरीत्या अन्येऽपि द्विक्रयोगं संभवन्तो विकल्पाः स्वयमूहनीयाः, तदन्तिमविकल्पं सूचयन्नाह-अथवा पञ्च तम प्रभायां भवन्ति, एकोऽधः सप्तम्यां भवति । एवं शर्कराप्रभामाश्रित्य पञ्चविंशतिर्भङ्गाः २५ । वालुकाप्रभामाश्रित्य-विंशतिर्भङ्गाः २० । पङ्कप्रभामाश्रित्य पञ्चदशभङ्गाः १५ । धूस्रप्रभामाश्रित्य दश-भङ्गाः । तमप्रभामाश्रित्य पञ्चभङ्गाः ५ । एवम् $३०-२५-२०-१५-१०-५=१०५$ । त्रिंशत् , पञ्चविंशतिः, विंशतिः, पञ्चदश, दश, पञ्चचेति सर्वसंमेलने षण्णां द्विकसंयोगे जाताः सर्वे पञ्चाधिक शतभङ्गाः १०५ ।

मैं उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ५, अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक अधःसप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ६, इस प्रकार के ये ६ भंग पंचम विकल्प की अपेक्षा से हुए हैं । इस प्रकार से ये तीस ३० भंग पांच विकल्पों में रत्नप्रभा को अश्रित करके हुए हैं । इसी तरह से अन्य भी विकल्प द्विकसंयोग में अपने आप समझलेना चाहिये । अन्तिम विकल्प को सूचित करने के लिये सूत्रकार कहते हैं कि “ अथवा पांच नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है । इसी तरह से शर्कराप्रभा को अश्रित करके पच्चीसभंग होते हैं । वालुकाप्रभा को आश्रित करके बीस २० भंग होते हैं । पंकप्रभा को अश्रित करके १५ भंग होते हैं । धूस्रप्रभा को अश्रित करके १० भंग होते हैं । तमः प्रभा को आश्रित करके ५ भंग होते हैं । इस तरह से $३०-२५-२०-१५-१०-५$ ये सब भंग मिलकर १०५ भंग छह नारकोंके द्विकसंयोगमें होते हैं ।

प्रलामा અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રભા અને એક નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે રત્નપ્રભાપૃથ્વી સાથે પાંચે વિકલ્પના મળીને કુલ ૩૦ ભંગ થાય છે એજ રીતે શર્કરાપ્રભા સાથે પાંચે વિકલ્પના મળીને કુલ ૨૫ ભંગ થાય છે. એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા સાથે કુલ ૨૦ ભંગ, પંકપ્રભા સાથે કુલ ૧૫ ભંગ, ધૂમપ્રભા સાથે કુલ ૧૦ ભંગ અને તમઃપ્રભા સાથે કુલ ૫ ભંગ થાય છે આ રીતે $૩૦+૨૫+૨૦+૧૫+૧૦+૫=૧૦૫$ કુલ દ્વિકસંયોગી ભંગો થાય છે.

અથ પળ્યાં ત્રિકસયોગે સાર્દશ્વતથ્ય મજ્ઞાનાહ-‘અહવા एगे रयणप्यमाए’ इत्यादि।
अथ दशविकल्पा भवन्ति, तथाहि-एक, एक, चत्वारः। एक, द्वौ, प्रयः। द्वौ
एका, प्रयः। एका, प्रय द्वौ। द्वौ, द्वौ द्वौ। प्रयः, एक, द्वौ। एका, चत्वारः
एका ७। द्वौ, प्रय, एका ८। प्रय, द्वौ, एका ९। चत्वारः, एका, एका १०।
इति दश विकल्पा भवन्ति, तेषु एक, एक, चत्वारः। इति प्रथम विकल्पमाह-
‘अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए, चत्वारि बालुप्यमाए होज्जा’
अथवा एको रत्नप्रमायाम्, एका शर्कराप्रमायां चत्वारो बालुकाप्रमायां भवन्ति।
‘अहवा एगे रयणप्यमाए एगे सक्करप्यमाए चत्वारि पक्कप्यमाए होज्जा’ अथवा
एको रत्नप्रमायाम्, एका शर्कराप्रमायाम्, चत्वारः पक्कप्रमायां भवन्ति २, एव
जाव अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए, चत्वारि अहेसत्तमाए’ एव

अथ છહ નારકોં કે ત્રિક સયોગ મેં જો ૧૬૦ મંગ હોતે હે
અન્હે સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હે—(અહવા एगे रयणप्यमाए) इत्यादि यहाँ
पर इस तरह से ये दस १० विकल्प होते हैं—१-१-४, १-२-३, २-१-
-३, १-३-२, २-२-२, ३-१-२, १-४-१, २-१-१, ३-२-१ ४-१-१
सो इनमें से प्रथम विकल्प को आश्रित करके सूत्रकार कहते हैं कि-
(अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए, चत्वारि बालुप्यमाए)
अथवा एक नारक रत्नप्रमा मे उत्पन्न हो जाता है, एक नारक शर्करा
प्रमा मे उत्पन्न हो जाता है और चार नारक बालुकाप्रमा मे उत्पन्न
हो जाते हैं १, (अहवा एगे रयणप्यमाए, एगे सक्करप्यमाए चत्वारि
पक्कप्यमाए) अथवा एक नारक रत्नप्रमा मे, एक नारक शर्कराप्रमा
मे और चार नारक पक्कप्रमा मे उत्पन्न हो जाते हैं २ (एवं जाव

હવે છ નારકોના જે ૩૫૦ ત્રિકસયોગી ભગો થાય છે તેમને પ્રકટ
કરવામાં આવે છે-‘ અહવા एगे रयणप्यमाए ” इत्यादि. અહીં આ પ્રમાણે
૧૦ વિકલ્પ અને છે-૧-૧-૪ નો પહેલો વિકલ્પ, ૧-૨-૩ નો બીજો વિકલ્પ
૨-૧-૩ નો ત્રીજો વિકલ્પ ૧-૩-૨ નો ચોથો વિકલ્પ ૨-૨-૨ નો પાંચમો
વિકલ્પ, ૩-૧-૨ નો છઠ્ઠો વિકલ્પ, ૧-૪-૧ નો સાતમો વિકલ્પ, ૨-૪-૧
નો આઠમો વિકલ્પ, ૩-૨-૧ નો નવમો વિકલ્પ અને ૪-૧-૧ નો દસમો
વિકલ્પ તેમાંથી રત્નપ્રમા અને શર્કરાપ્રમા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી
બનતા પહેલાં વિકલ્પના ૫ ભગ નીચે પ્રમાણે સમજવા—(૧) અથવા એક
નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને ચાર નારક બાલુકાપ્રમામાં
ઉત્પન્ન થાય છે ‘ અહવા एगे रयणप्यमाए एगे सक्कर पमाए चत्वारि पक्
कपमाए ” (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને
ચાર નારક પક્કપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે એવ જાવ અહવા एगे रयणप्यमाए,

પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, ચત્વારો ધૂમપ્રભાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, ચત્વાર-સ્તમઃ પ્રભાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્ ચત્વા-રોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવન્તિ ૫ । ઇતિ પ્રથમો વિકલ્પઃ । અથ ' એક, દ્વૌ, ત્રયઃ ' ઇતિ દ્વિતીય વિકલ્પમાહ—' અહવા એગે રચણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુય-પ્પમાએ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્, ત્રયો વાલુકા-પ્રભાયાં ભવન્તિ ૧, ' એવ એણં કમેણં જહા પંચહં તિયાસંજોગો ભણિઓ તદ્દા છળ્હવિ તિયાસંજોગો ભણિયવ્વો ' એવ પૂર્વોક્તરીત્યા એતેન અભિલાપકમેણ યથા પચ્ચાનાં નૈરયિકાણા ત્રિકસંયોગો ભણિતસ્તથૈવ પળ્ળામપિ નૈરયિકાણામ્ ત્રિકસં-

અહવા એગે રચણપ્પમાએ, એગે સક્કરપ્પમાએ, ચત્તારિ અહે સત્તમાએ) અથવા એક રત્નપ્રભા મે, એક શર્કરાપ્રભા મે' ઓર ચાર ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૩, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં એક નારક શર્ક-રાપ્રભા મેં ઓર ચાર નારક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૪, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મે એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર ચાર નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૫, ઇસ પ્રકાર સે યહ પ્રથમ વિકલ્પ હૈ, અથ ૧-૨-૩ રૂપ જો દ્વિતીય વિકલ્પ હૈ' ડસકી અપેક્ષા સૂત્રકાર કથન કરતે હૈં—(અહવા એગે રચણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં દો નારક શર્કરા મેં ઓર ત્રીન નારક વાલુકાપ્રભા મે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ૧, (એવં એણં કમેણં જહા પંચહં તિયા સંજોગો ભણિઓ તદ્દા છળ્હવિ તિયા સંજોગો ભણિયવ્વો) પૂર્વોક્તરીતિ કે અનુસાર ઇસ અભિલાપક્રમ

એગે સક્કરપ્પમાએ, ચત્તારિ અહે સત્તમાએ હોજ્જા ” (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, અને ચાર નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ચાર નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૧-૨-૩ રૂપ બીજા વિકલ્પનું સૂત્રકાર કથન કરે છે આ વિકલ્પના પાચ ભંગ રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી અને છે જે પાચ ભંગ નીચે પ્રમાણે સમજવા—“ અહવા એગે રચ-ણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા ” (૬) અથવા તે ૬ નારકોમાનો એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે—“ એવં એણં કમેણં જહા પંચહં તિયા સંજોગો

યોગો મણિતથા, ' નશ્વર એકો અહિમો ઉચ્ચારેયન્મો, સેસ તં ચેષ ' નશ્વરમ્
 પચ્ચ નૈરયિકાપેશ્વયા પચ્ચાં નૈરયિકાણાં વિશેષસ્તુ એકોઽધિકોઽપિ ઉચ્ચારયિતન્યઃ,
 શેષ તદેવ પૂર્વોક્તમેવાયસેયમ્, તથાહિ-રત્નપ્રમાપાધાન્યે પચ્ચદશ ૧૫, શર્કરા
 પ્રમા પ્રાધાન્યે દશ ૧૦, ચાલુકાપ્રમા પ્રાધાન્યે પદ્મ ૬, પદ્મપ્રમા પ્રાધાન્યે પ્રય ૧, ધૂમ
 પ્રમા પ્રાધાન્યે એક ૧, પચ્ચદશ, દશ, પદ્મ, પ્રય, એક ૧ (૧૦-૧૦-૬-૩-૧)
 इति सर्वसमस्तने पञ्चविंशद् भङ्गा ३५ । एते पञ्चविंशत् पूर्वोक्तैर्दशभिर्विकल्पैः-
 गुणनं पञ्चां त्रिकसयोगे सर्वे सार्धशतत्रय भङ्गा भवतीति ३५० । ' चउक्क
 सयोगो वि तहेव ' पञ्चां नैरयिकाणां चतुष्कसयोगोऽपि तथैव पञ्च नैरयिक
 नरकचतुष्कसयोगवद्व बोध्यः, अध पञ्चां नैरयिकाणां नरकचतुष्कसयोगेऽपि

સે પાંચ નૈરયિકોં કા ત્રિક સયોગ કહા ગયા હે उसी तरह से छह
 नारकों का भी त्रिकसयोग कहना चाहिये (नश्वर एवको अहिमो
 उच्चारयेन्मो, सेस तं चेष) पांच नैरयिकों की अपेक्षा छह नैरयिकों के
 त्रिक संयोग में यह विशेषता है कि यहां पर एक अधिक का उच्चारण
 करना चाहिये-याकी का और सप्त कथन पहिले जैसा ही है। इसकी
 स्पष्टता इस प्रकार से है-रत्नप्रमा की प्रधानता में १५, शर्कराप्रमा
 की प्रधानता में १०, चालुकाप्रमा की प्रधानता में ६, पद्मप्रमा की
 प्रधानता में ३ और धूमप्रमा की प्रधानता में १ इस तरह से ये सब
 मिलकर ३५ भंग हैं। इन ३५ भंगों को पूर्वोक्त १० विकल्पों से गुणा
 करने पर छह नारकों के त्रिक संयोग में ३५० भंग आ जाते हैं।
 (चउक्कसंयोगो वि तहेव) छह नारकों के चतुष्कसयोग में भी १०
 विकल्पों से गुणा करने पर ३५० भंग आ जाते हैं। चतुष्कसयोग में

મજિમો વહા છઠ્ઠ વિ તિયા સંજાગો માણિયશો " આ અજિલાપ ક્રમથી પૂર્વેક્રમ
 રીતે અનુસાર જોવો પાંચ નારકોના ત્રિકસયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, જોવો જ
 ૬ નારકોના ત્રિકસયોગ પણ કહેવો જોઈએ. નશ્વર એકો અહિમો ઉચ્ચારેયન્મો
 સેસં તચેષ ' પાંચ નારકોના ત્રિકસયોગ કરતાં ૬ નારકોના ત્રિકસયોગપ્રમા
 એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં એક અધિકનું ઉચ્ચારણ કરવું જોઈએ.
 બાકીનું સમસ્ત કથન આગળના કથન પ્રમાણે જ સમજવું આ કથનનું ૨૫થી
 કરવું નીચે મુજબ સમજવું-પ્રથમે ચિત્રપની અપેક્ષાએ રત્નપ્રમાની પ્રધાનતા
 વાળા ૧૫ શકરાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦ ચાલુકાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૬,
 પદ્મપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૩ અને ધૂમપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૧ ભંગ અને છે
 તે બધાં ત્રિકસયોગી ભજોના સરવાળો ૩૫ થાય છે ૩૫ ભંગવાળા ૧૦
 ચિત્રપના ત્રિકસયોગી ભજો એકઠે ૩૫x૧૦=૩૫૦ થાય છે

પૂર્વોક્તરીત્યા યાત્ત અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, ચત્વારો ધૂમપ્રભાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, ચત્વાર-સ્તમઃ પ્રભાયાં ભવન્તિ ૪, અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્ ચત્વા-રોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવન્તિ ૫ । ઇતિ પ્રથમો વિકલ્પઃ । અથ ' એક, દ્વૌ, ત્રયઃ ' ઇતિ દ્વિતીય વિકલ્પમાહ—' અહવા એગે રચણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુય-પ્પમાએ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્, ત્રયો વાલુકા-પ્રભાયાં ભવન્તિ ૧, ' એવં એણં કમેણં જહા પંચણં તિયાસંજોગો ભણિઓ તહા છળ્હવિ તિયાસંજોગો ભણિયવ્વો ' એવ પૂર્વોક્તરીત્યા એતેન અભિલાપક્રમેણ યથા પશ્ચાતાં નૈરયિકાણાં ત્રિકસંયોગો ભણિતસ્તથૈવ પળ્ણામપિ નૈરયિકાણામ્ ત્રિકસં-

અહવા એગે રચણપ્પમાએ, એગે સક્કરપ્પમાએ, ચત્તારિ અહે સત્તમાએ) અથવા એક રત્નપ્રભા મે, એક શર્કરાપ્રભા મે ઓર ચાર ધૂમપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ૩, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં એક નારક શર્ક-રાપ્રભા મેં ઓર ચાર નારક તમઃ પ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ૪, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મે એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર ચાર નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ૫, ઇસ પ્રકાર સે યહ પ્રથમ વિકલ્પ હૈ, અથ ૧-૨-૩ રૂપ જો દ્વિતીય વિકલ્પ હૈ ડસકી અપેક્ષા સૂત્રકાર કથન કરતે હેં—(અહવા એગે રચણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં દો નારક શર્કરા મેં ઓર ત્રીન નારક વાલુકાપ્રભા મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ૧, (એવં એણં કમેણં જહા પંચણં તિયા સંજોગો ભણિઓ તહા છળ્હ વિ તિયા સંજોગો ભણિયવ્વો) પૂર્વોક્તરીતિ કે અનુસાર ઇસ અભિલાપક્રમે

એગે સક્કરપ્પમાએ, ચત્તારિ અહે સત્તમાએ હોજ્જા ” (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, અને ચાર નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને ચાર નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૧-૨-૩ રૂપ બીજા વિકલ્પનું સૂત્રકાર કથન કરે છે આ વિકલ્પના પાંચ ભાગ રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી બને છે જે પાંચ ભાગ નીચે પ્રમાણે સમજાવા—“ અહવા એગે રચ-ણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ, તિન્નિ વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા ” (૬) અથવા તે ૬ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે—“ એવં એણં કમેણં જહા પંચણં તિયા સંજોગો

કિન્તુ નવરં એકો અમરિઓ સચારેયઘો જાવ પશ્ચિમો મળો અહવા દો શાલુપ
પમાપ, ઇમે પકપ્પમાપ, ઇમે ધૂમપ્પમાપ ઇમે તમપ્પમાપ, ઇમે અહે સપમાપ
હોજ્જા નવરં પચ્ચ નૈરયિકાણાં પચ્ચકસપોમાપેસયા પચ્ચાં નૈરયિકાણાં પચ્ચક
સયોમે વિશેપસ્થુ એકોડમ્પધિકોડપ્પ સંચારપિતથ્થો યાત્થ પશ્ચિમોડિત્થો મહસ્થુ-
અયવા દ્વો વાલુકાપમાયામ્ મવત્ત, ઇકઃ પકપ્પમાયામ્ એકો ધૂમપ્પમાયામ્, એકલ
માયામ્ એકોડપ્પ સપ્પથ્થાં મવતિ ઇપાં પચ્ચાં નૈરયિકાણાં નરકપચ્ચકસયોમે
પચ્ચમિવિકલ્પેઃ પચ્ચાધિપચ્ચતમજ્ઞા મવન્તિ, તયાહિ-એકા, એક, એક એક દ્વો ૧૧
એક, એક, એક દ્વો, એકઃ ૨। એક, એક, દ્વો, એક, એકઃ ૧। એક દ્વો
એક, એકઃ એકઃ ૪। દ્વો, એક, એકઃ, એક, એક, ૫। इति पञ्च विकल्पा।।

નૈરયિકોં કે નરકપચ્ચક કે સયોગ કી तरह હી જામના ચાદિયે કિન્તુ
(નવરં એકો અમરિઓ સચારેયઘો જાવ પશ્ચિમો મળો અહવા દો
વાલુપ્પમાપ, ઇમે પકપ્પમાપ, ઇમે ધૂમપ્પમાપ ઇમે તમપ્પમાપ ઇમે
અહે સપમાપ હોજ્જા) પાંચ નૈરયિકોં કે પચ્ચકસંયોગ કી અપેક્ષા છહ
નૈરયિકોં કે પચ્ચક સયોગ મેં વિશેષતા એક કે અધિક સંચાર કરને કી
હે યાવત્ અન્તિમ ભગ-અયવા-દો વાલુકાપમા મેં, એક નારક પકપ્પમા
મેં, એક નારક ધૂમપ્પમા મેં, એક નારક તમપ્પમા મેં, ઓર એક નારક
અથઃ સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાના હે इन छह नैरयिकों के नरक-
पञ्चक के संयोग में पाँच विकल्पों को छेत्तर १०५ भेग होते हैं-पाँच
विकल्प इस प्रकार से हैं-१-१-१-१-२, १-१-१-२-१, १-१-२-१-१।
१-२-१-१-१, २-१-१-१-१ एक एक विकल्प में यहां पर २१-२१

અમરિઓ સચારેયઘો જાવ પશ્ચિમો મળો-અહવા દો વાલુપ્પમાપ, ઇમે પક
પ્પમાપ, ઇમે ધૂમપ્પમાપ ઇમે તમપ્પમાપ, ઇમે અહે સપમાપ હોજ્જા ' પાંચ
નારકોના પચ્ચકસંયોગમાં જોકેનો અધિક સંચાર કરવાની જ વિશેષતા છે।
આ રીતે જોકે પચ્ચકસંયોગી ભજ્જ આ પ્રમાણે બને છે- ' અથવા બે નારક
વાલુકાપ્રમામાં, જોકે નારક પકપ્પમામાં, જોકે નારક ધૂમપ્પમામાં જોકે નારક
તમપ્પમામાં બને જોકે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે "

છ નારકોના નરકપચ્ચકના સંયોગની અપેક્ષાએ પાંચ વિકલ્પ થાય છે
તે પાંચે વિકલ્પના કુલ ૧૦૫ ભજ્જ થાય છે પાંચ વિકલ્પ આ પ્રમાણે બને
છે- ૧-૧-૧-૧-૨ નો પહેલો વિકલ્પ ૧-૧-૧-૨-૧ નો બીજો વિકલ્પ
૧-૧-૨-૧-૧ નો ત્રીજો વિકલ્પ, ૧-૨-૧-૧-૧ નો ચોથો વિકલ્પ બને
૨-૧-૧-૧-૧ નો પાંચમો વિકલ્પ. પ્રત્યેક વિકલ્પના નીચે પ્રમાણે ૨૧ ભજ્જ

दश विकल्पैः सार्धशतत्रयभङ्गा भवन्ति । दश विकल्पाः यथा—एकः, एकः एकः, त्रयः १ । एकः, एकः, द्वौ, द्वौ २ । एकः, द्वौ, एकः, द्वौ ३ । द्वौ, एकः, एकः, द्वौ ४ । एकः, एकः, त्रयः, एकः ५ । एकः द्वौ, द्वौ एकः ६ । द्वौ, एकः, द्वौ एकः ७ । एकः त्रयः, एकः एकः ८ । द्वौ, द्वौ, एकः एकः ९ । त्रयः, एकः, एकः, एकः १० । एते दश विकल्पाः १० । एकैकस्मिन् विकल्पे पञ्चत्रिंशत् पञ्चत्रिंशद् भङ्गा भवन्ति, तथाहि—रत्नप्रभाप्राधान्ये विंशतिः २०, शर्कराप्रभाप्राधान्ये दश १०, बालुकाप्रभा प्राधान्ये चत्वारः ४, पङ्कजप्रभा प्राधान्ये एकः १ । एवम् २०-१०-४-१=३५ । विंशतिः, दश चत्वारः, एकश्चेति सर्वसंमेलने जाताः पञ्चत्रिंशत् ३५ । एतेषां दशभिर्विकल्पैर्गुणने षण्णां नैरयिकाणां चतुष्क-संयोगे सार्धशतत्रय भङ्गा भवन्तीति ३५० । 'एवं पंच संजोगो वि तद्देव' एवं षण्णाम् पञ्चकसंयोगोऽपि तथैव पञ्च नैरयिक नरकाश्चरुसंयोगवदेव बोध्यः

यहाँ पर १-१-१-३, १-१-२-२, १-२-१-३, २-१-१-२, १-१-३-१, १-२-२-१, २-१-२-१, १-३-१-१, २-२-१-१, ३-१-१-१ ये दश विकल्प होते हैं। एक एक विकल्प में ३५-३५ भंग होते हैं—जैसे कि-रत्नप्रभा की प्रधानता में २०, शर्कराप्रभा की प्रधानता में १०, बालुकाप्रभा की प्रधानता में ४, पंकप्रभा की प्रधानता में १, २०-१०-४-१ इनका जोड़ ३५ आता है इन ३५ के साथ १० का गुणा करने पर ३५० छह नैरयिकों के चतुष्क संयोग में भंग आ जाते हैं। (एवं पंच-संयोगो वि तद्देव) इसी तरह से छह नारकों का पंचक संयोग भी पांच

“ચડકસ જોમે વિ તહેવ” પાચ નારકોના ચતુષ્કસ યોગ વિષે જેવું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એનું જ કથન છ નારકોના ચતુષ્કસ યોગ વિષે પણ સમજવું. પણ અહીં એક અધિકતુ ઉચ્ચારણ થવું જોઈએ છ નારકોના ચતુષ્કસ યોગના પણ નીચે પ્રમાણે ૧૦ વિકલ્પો બને છે-૧-૧-૧-૩ નો, ૧-૧-૨-૨ નો, ૧-૨-૧-૨ નો, ૨-૧-૧-૨ નો, ૧-૧-૩-૧ નો, ૧-૨-૨-૧ નો, ૨-૧-૨-૧ નો, ૧-૩-૧-૧ નો, ૨-૨-૧-૧ નો અને ૩-૧-૧-૧ નો એમ દસ વિકલ્પ થાય છે, પ્રત્યેક વિકલ્પના નીચે પ્રમાણે ૩૫ ભગ થાય છે રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૨૦, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪, અને પકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧ ભગ થાય છે આ રીતે ૨૦+૧૦+૪+૧=૩૫ ભગ પ્રત્યેક વિકલ્પમાં થાય છે એવા ૧૦ વિકલ્પના ચતુષ્કસ યોગી કુલ ભગ ૩૫×૧૦=૩૫૦ થાય છે

“एव पचसजोगो वि तद्देव” पाय नारदेना नरकपय्यकना सयोग
जेवे ७ ६ नारदेना नरकपय्यकना सयोग पणु भ्रमजवे। “नवर एको

માયામ્, એકા ધૂમપ્રમાયામ્, એકોઽથ સસમ્પા મયતિ ૨, 'અહા એ રચણ્ણમાય માય, એ તમાય એ અહે સસમાય હોજ્જા ૩, અથવા એ રત્નપ્રમાયામ્ યાવત્ એક શર્કરાપ્રમાયામ્ એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, એક પદ્મપ્રમાયામ્, એકસ્તમ પ્રમાયામ્, એકોઽથ સસમ્પા મયતિ ૩, 'અહા એ રચણ્ણમાય જાવ એ વાલુકાપ્રમાય એ ધૂમપ્રમાય જાવ એ અહે સસમાય હોજ્જા ૪, અથવા એકો રત્ન પ્રમાયા યાવત્ એકા શર્કરાપ્રમાયા એકો વાલુકાપ્રમાયા એકો ધૂમપ્રમાયા યાવત્ એકસ્તમ પ્રમાયામ્ એકોઽથ સસમ્પા મયતિ ૪, 'અહા એ રચણ્ણમાય, એ સચ્ચરણ્ણમાય, એ પદ્મપ્રમાય, જાવ એ અહે સસમાય હોજ્જા ૫, અથવા એ રત્નપ્રમાયામ્ એકા શર્કરાપ્રમાયામ્, એક પદ્મપ્રમાયામ્, યાવત્

એક નારક પદ્મપ્રમા મે, એક નારક ધૂમપ્રમા મે ઓર એક નારક અથ સસમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૨, (અહવા એ રચણ્ણમાય એ પદ્મપ્રમાય, એ તમાય, એ અહે સસમાય હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મે, એક નારક શર્કરાપ્રમા મે, એક નારક વાલુકા પ્રમા મે એક નારક પદ્મપ્રમા મે, એક નારક તમઃ પ્રમા મે ઓર એક નારક અથ સસમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૩ (અહવા એ રચણ્ણમાય જાવ એ વાલુકાપ્રમાય એ ધૂમપ્રમાય જાવ એ અહે સસમાય હોજ્જા ૪) અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મે યાવત્ એક નારક શર્કરાપ્રમા મે, એક નારક વાલુકાપ્રમા મે, એક નારક ધૂમપ્રમા મે, એક નારક તમઃ પ્રમા મે ઓર એક નારક અથ સસમી પૃથિવી મે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૪, (અહવા એ રચણ્ણમાય, એ સચ્ચરણ્ણમાય, એ પદ્મપ્રમાય, જાવ એ અહે સસમાય હોજ્જા) અથવા- એક નારક

નારક રત્નપ્રમામાં એક નારક શર્કરાપ્રમામાં એક નારક વાલુકાપ્રમામાં, એક નારક પદ્મપ્રમામાં એક નારક ધૂમપ્રમામાં અને એક નારક અથ સસમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અહવા એ રચણ્ણમાય જાવ એ પદ્મપ્રમાય, એ તમાય એ અહે સસમાય હોજ્જા (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં એક શર્કરા પ્રમામાં એક વાલુકાપ્રમામાં, એક પદ્મપ્રમામાં, એક તમઃપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

'અહવા એ રચણ્ણમાય, જાવ એ વાલુકાપ્રમાય, એ ધૂમપ્રમાય જાવ એ અહે સસમાય હોજ્જા (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં એક શર્કરા પ્રમામાં એક વાલુકાપ્રમામાં એક ધૂમપ્રમામાં એક તમઃપ્રમામાં અને એક નીચે સાતમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "અહવા એ રચણ્ણમાય એ સચ્ચરણ્ણમાય, એ પદ્મપ્રમાય જાવ એ અહે સસમાય હોજ્જા (૫) અથવા

एकैकस्मिन् विलये एकविंशतिरेकविंशतिर्भङ्गा भवन्ति । तथाहि-रत्नप्रभाप्राधान्ये पञ्चदश १५, शर्कराप्रभाप्राधान्ये पञ्च ५, वालुकाप्रभाप्राधान्ये एकः १ । एवम् १५-५-१=२१, पञ्चदश, पञ्च, एकश्चेति सर्वसमेलने जाता एकविंशतिः २१ । एतेषां पञ्चभिर्विकल्पैर्गुणने षण्णां पञ्चकसंयोगे पञ्चाधिकशतभङ्गा भवन्तीति १०५ ।

अथ षण्णां नैरयिकाणां षट्कसंयोगे सप्तभङ्गान् प्रतिपादयति-‘अहवा एगे रयणप्पभाए इत्यादि । ‘अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए जाव एगे तमाए होज्जा १, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत् एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकरतमःप्रभायां भवति १, ‘अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २, अथवा एको रत्नप्रभायाम् यावत् एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्र-

भग होते हैं। जो इस प्रकार से हैं-रत्नप्रभा की प्रधानता से १५, शर्कराप्रभा की प्रधानता से ५, और वालुकाप्रभा की प्रधानता से १ इनका जोड़ २१ होता है इन २१ को ५ विकल्पों से गुणा करने पर छह नारकों के पंचक संयोग में १०५ भंग आ जाते हैं। अब छह नैरयिकों के षट्क संयोग में सातभंगों को सूत्रकार दिखलाते हैं-(अहवा-एगे रयणप्पभाए, इत्यादि-(अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे तमाए होज्जा १) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, (अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे धूमप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा २) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में,

બને છે-રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૫, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૫ અને વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભગ આ રીતે પહેલા વિકલ્પના કુલ ૨૧ ભગ થાય છે એવા ૨૧ ભંગવાળા પાંચ વિકલ્પના ૨૧×૫=૧૦૫ કુલ પંચકસંયોગી ભંગો થાય છે

હવે છ નારકોના છ નરકોમાં પ્રવેશની અપેક્ષાએ જે સાત ષટ્કસંયોગી ભગ બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-“અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે સક્કરપ્પભાએ, જાવ એગે તમાએ હોજ્જા ” (૧) એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે રયણપ્પભાએ, જાવ એગે ધૂમપ્પભાએ, એગે અહે સત્તમાએ હોજ્જા ” (૨) અથવા એક-

१०५, त्रिकसयोगे पञ्चाशदधिकशतत्रयम् ३५०, चतुष्कसयोगे सार्धशतत्रयम् ३५०, पञ्चकसयोगे पञ्चाधिकशतम् १०५, षट्कसयोगे सप्त, ७ इति, एवम्—७+१०५ ३५०+३५०+१०५+७=९२४ इति पण्णां नैरयिकाणां सर्वं चतुर्विंशत्यधिक नवशतमङ्गाः भवतीति ॥ सू० ५ ॥

पह नैरयिकाणां कोष्ठकमिदम्—	
पण्णाम् एकसयोगे	७
” त्रिकसयोगे	१०५
” त्रिकसयोगे	३५०
” चतुष्कसयोगे	३५०
” पञ्चकसयोगे	१०५
” षट्कसयोगे	७
सर्वसमेसने	९२४ मङ्गाः

मूलम्—सत्त भते । नेरइया नेरइयप्पवेसणयण पविसमाणा पुच्छा, गंगेया । रयणप्पभाए वा होउजा जाव अहेसत्तमाए वा होउजा ७ । अहवा एगे रयणप्पभाए, छ सक्करप्पभाए होउजा, एव एएणं कमेणं जहा छण्ह दुया सजोगो तहा सत्तण्ह वि, भाणियव्व, नवर एगो अब्भहिओ सचारिज्जइ, सेस त चेव, तियासजोगो, अउक्कसंजोगो, पचसजोगो, छक्कसजोगो य, छण्ह जहा, तहा—सत्तण्ह वि, भाणियव्वो, नवर एक्केक्को, अब्भहिओ सचारयेव्वो जाव छक्कगसजोगो अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे

सयोग के ३५० मंग, चतुष्क संयोग के ३५० मंग पञ्चक संयोग के १०५ मंग और षट्क संयोग के ७ मंग जोड़कर कुल ९२४ मंग होते हैं ॥ सू० ५ ॥

संयोगी अत्र ३५०, चतुष्कसयोगी अत्र ३५० पञ्चकसयोगी अत्र १०५
अने षट्कसयोगी अत्र ७ याव छ ते जथा भणीने ९२४ अत्र य.प.प.स. ५

एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ५, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ६, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ६, 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ७, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ७ ॥ इति पण्णां पट्संयोगे सप्त भङ्गाः भवन्ति ७। तथा च पण्णां नैरयिकाणां नैरयिकप्रवेशने चतुर्विंशत्यधिकनवशतभङ्गाः भवन्ति तथाहि—एकसंयोगे सप्त ७, द्विकसंयोगे पञ्चाधिकशतम्

रत्नप्रभा मे, एक नारक शर्कराप्रभा मे, एक नारक पङ्कप्रभा मे, एक नारक धूमप्रभा मे एक तमःप्रभा मे और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी मे उत्पन्न हो जाना है ५, (अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा मे, एक नारक वालुकाप्रभा मे, एक नारक पङ्कप्रभा मे, एक नारक धूमप्रभा मे, एक नारक तमः प्रभा मे और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी मे उत्पन्न हो जाता है ६, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा मे, एक नारक वालुकाप्रभा मे, एक नारक पङ्कप्रभा मे, एक धूमप्रभा मे, एक नारक तमः प्रभा मे और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी मे उत्पन्न हो जाता है ७ इस प्रकार के ये सात भंग छह नैरयिकों के षट्संयोग मे हुए हैं। इस तरह छह नैरयिकों के नैरयिकप्रवेशनक मे एक संयोग के ७ भंग, द्विक संयोग के १०५ भंग, त्रिक

नारक रत्नप्रभाभा, ओक शर्कराप्रभाभा, ओक पङ्कप्रभाभा, ओक धूमप्रभाभा, ओक तम प्रभाभा अने ओक नीचे सातमी नरकभा उत्पन्न थाय छे “अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा” (६) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा, ओक नारक वालुकाप्रभाभा, ओक नारक पङ्कप्रभाभा, ओक नारक धूमप्रभाभा, ओक नारक तम प्रभाभा अने ओक नारक नीचे सातमी नरकभा उत्पन्न थाय छे. “अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा” (७) अथवा ओक नारक शर्कराप्रभाभा, ओक वालुकाप्रभाभा, ओक पङ्कप्रभाभा, ओक धूमप्रभाभा, ओक तम प्रभाभा अने ओक नीचे सातमी नरकभा उत्पन्न थाय छे आ रीते छ नारकैना पट्संयोगी भंग ७ थाय छे. आ रीते ६ नारकैना ओकसंयोगी लग ७, द्विकसंयोगी लग १०५, त्रिक-

ધૂમપ્રમાણાં, કિંચ તમ પ્રમાણાં, કિંચ આ સસમ્યાં મવન્તિ ? इति पृच्छा
 મગધાનાદ- ગમેયા ! રયણપ્પમાણ વા હોજ્જા જાવ અહે સસમાણ વા હોજ્જા ૭
 હે ગામેય ! તે સસ નૈરયિકા નૈરયિકપ્રવેશનં કુર્વન્તી રત્નપ્રમાણાં વા મવન્તિ,
 યાવત્ શર્કરાપ્રમાણાં વા, વાલુકાપ્રમાણાં વા, પરુષપ્રમાણાં વા, ધૂમપ્રમાણાં વા, તમપ્ર
 માણાં વા, અન્યસસમ્યાં વા મવન્તિ ૭ । અથ દ્વિસયોગે પહવિષયધિક્કથત મ્હા-
 નાદ-‘ અહવા પગે રયણપ્પમાણ, છ સક્કરપ્પમાણ હોજ્જા ’ અથવા એકો નૈરયિકો
 રત્નપ્રમાણાં મવતિ, પદનૈરયિકાઃ શર્કરાપ્રમાણાં મવન્તિ ‘ एवं एएण कमेण जहा
 छण्ह दुया सतो गो तहा सत्तण्ह वि भाणियव्व ’ એવ પૂર્વાકરોત્યા પતેન આશ્વાપ-
 હોતે હૈ ? યા તમ પ્રમા મેં હોતે હૈ ? યા અથ સસમી મેં હોતે હૈ ? इसके
 उत्तर में प्रश्नु कहते हैं (गमेया) हे गागेय ! (रयणप्पमाए वा, होज्जा, जाव
 अहे ससमाए वा होज्जा ७) ये सात नारक नैरयिक, नैरयिक प्रवेश करते
 हुए रत्नप्रमा में भी होते हैं, यावत् शर्कराप्रमा में भी, वालुकाप्रमा में
 भी होते हैं, परुषमा में भी होते हैं, धूमप्रमा में भी होते हैं, तमः प्रमा
 में भी होते हैं, और अथ ससमी पृथिवी में भी होते हैं । यहाँ पर
 “होते हैं” शब्द का अर्थ है उत्पन्न होते हैं । ७ । अब सूत्रकार इनक
 द्विक संयोग में जायमान १२६ भगों को कहते हैं- अहवा एगे रयण
 प्पमाए, छ सक्करप्पमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रमा में और
 छह नारक शर्कराप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं एएणं कमेण जहा
 छण्ह दुयासंजोगो तहा सत्तण्ह वि भाणियव्व) पूर्वोक्त रीति से जैसा

મહાવીર પ્રજુનો ઉત્તર-‘ ગમેયા ! હે ગામેય ! રયણપ્પમાણ વા
 હોજ્જા, જાવ અહે સસમાણ વા હોજ્જા ’ નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નરકભવમાં
 પ્રવેશ કરતા તે સાત નારકો રત્નપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રમામાં
 પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે । પરુષપ્રમામાં પણ
 ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન
 થાય છે અને નીચે સાતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે સાત
 બ્રહ્મભોમી જગ થાય છે

હવે સૂત્રકાર દ્વિકભોમી ૧૨૬ ભગોનું નિરૂપણ કરતા કહે છે ?-
 “ અહવા એગે રયણપ્પમાણ છ સક્કરપ્પમાણ હોજ્જા ’ અથવા તે સાત નારકો
 માંનો બેક નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના ૭ નારકોમાં તે
 પ્રમામાં ઉત્પન્ન ન થાય છે ‘ एवं एएणं कमेण जहा छण्ह दुयासंजोगो तहा
 सत्तण्ह वि भाणियव्व ” આ આશ્વાપક કેમથી અને પૂર્વોક્ત (૮) અનુસાર

સત્તમાણ હોજા, અહવા ઇમે રચણપ્પમાણ, ઇમે સઙ્કરપ્પમાણ,
જાવ ઇમે અહેસત્તમાણ હોજા ॥ સૂ. ૬ ॥

છાયા—સપ્તમદન્ત ! નૈરયિકાઃ નૈરયિકપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તઃ પુચ્છા ?
ગાઙ્ગેય ! રત્નપ્રમાયાંવા ભવન્તિ, યાવત્ અધઃસપ્તમ્યાં વા ભવન્તિ ૭, અથવા ઇકો
રત્નપ્રમાયાં ષટ્ શર્કરાપ્રમાયાં ભવન્તિ, એવમ્ એતેન ક્રમેણ યથા પળ્લાં દ્વિકસંયો-
ગસ્તથા સપ્તાનામપિ ભણિતવ્યઃ, નવરમ્—એકઃ અભ્યધિકઃ સંચાર્યેત, શેષતદેવ,
ત્રિકસંયોગશ્ચતુષ્કસંયોગઃ પચ્ચકસંયોગઃ ષટ્કસંયોગશ્ચ પળ્લાં યથા તથા સપ્તા-
નામપિ ભણિતવ્યઃ, નવરમ્ એકૈકોઽભ્યધિકઃ સંચારયિતવ્યો, યાવત્ ષટ્કસંયોગઃ,
અથવા દ્વૌ શર્કરાપ્રમાયામ્ એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, યાવત્ એકોઽધઃ સપ્તમ્યાં
ભવતિ, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્ એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, યાવત્ એકોઽધઃ
સપ્તમ્યાં ભવતિ । ॥ સૂ. ૬ ॥

ટીકા—અથ સપ્ત નૈરયિકાણાં પોઢશાયિકસપ્તદશશત (૧૭૧૬) મજ્ઞાન્
પ્રતિપાદયિતુમાહ—‘ સત્ત મંતે ! નેરહ્યા ’ ઇત્યાદિ । ‘ સત્ત મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્ય
પવેસણણં પવિસમાણા પુચ્છા ’ ગાઙ્ગેય પુચ્છતિ—હે મદન્ત ! સપ્ત નૈરયિકાઃ નૈર-
યિકપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તઃ નૈરયિકભવપ્રવેશનં કુર્વન્તઃ કિં રત્નપ્રમાયાં, કિંવા
શર્કરાપ્રમાયાં કિંવા વાલુકાપ્રમાયાં, કિંવા પદ્મપ્રમાયાં, કિંવા

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર ને હસ સૂત્ર દ્વારા સાત નૈરયિકોં કે ૧૭૧૬
ભંગોં કા પ્રતિપાદન ક્રિયા હૈ—હસમેં ગાંગેય ને પ્રશ્નુ સે એસા પૂછા હૈ—
(સત્ત મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યપવેસણણં પવિસમાણા પુચ્છા) હે મદન્ત !
સાત નારક નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા પ્રવેશ કરતે હુએ નૈરયિક ભવ મેં
પ્રવેશ કરતે હુએ કયા રત્નપ્રમા મેં હોતે હૈં ? યા શર્કરાપ્રમા મેં હોતે હૈં ?
યા વાલુકાપ્રમા મેં હોતે હૈં ? યા પદ્મપ્રમા મેં હોતે હૈં ? યા ધૂમપ્રમા મેં

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા સાત નારકોના સાત નરકોમા પ્રવેશ-
નક વિષેના ૧૭૧૬ ભંગોનુ નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે—

ગાંગેય અણુગારમેા પ્રશ્ન —“ સત્ત મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યપવેસણણં પવિ-
સમાણા પુચ્છા ” હે મદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી નારક
ભ્રમમાં પ્રવેશ કરતા સાત નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે શર્કરા-
પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પદ્મપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય
છે ? કે અધઃસપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

ક્રમેણ યથા પળાં નૈરયિકાણાં દ્વિકસંયોગો મણિતસ્તથા સપ્તનામપિ નૈરયિકાણાં દ્વિકસંયોગો મણિતઃ. ' નવરં' एगो अवमहिओ संचारिज्जइ. ' નવરં' पट् नैरयिकापेक्षया सप्त नैरयिकाणां विशेषः पुनरयमेव यत् एकोऽभ्यधिकः संचार्यते, ' सेसं तच्चेव ' शेषतदेव-पूर्वोक्तवदेव बोध्यम् ।

अत्र सप्तानां द्विकसंयोगे पट्टमिदिकल्पैः पट्विंशत्यधिक्यत (१२६) भङ्गाः भवन्ति । पट्विकल्पाश्चेमे-एकः पट् १, द्वौ पञ्च २, त्रयश्चत्वारः ३, चत्वारस्तयः ४, पञ्च द्वौ ५, पट् एका ६, (१-६, २-५, ३-४, ४-३, ५-२, ६-१) एको रत्न-प्रभायां पट् शर्कराप्रभायाम्, इत्यादि क्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये पट् ६, शर्कराप्रभा प्राधान्ये पञ्च ५, बालुकाप्रभाप्राधान्ये चत्वारः ४, पङ्कप्रभाप्राधान्ये त्रयः ३ धूम

इस आलापकक्रम से छह नैरयिकों का द्विक संयोग कहा जा चुका है उसी तरह से सात नारकों का भी द्विक संयोग कहना चाहिये (नवर एगो अवमहिओ संचारिज्जइ) परन्तु छह नैरयिकों की अपेक्षा यहाँ पर यह विशेषता है कि यहाँ एक अधिक का संचार किया जाता है । (सेसं तं चेव) और बाकी का सब कथन पूर्वोक्त अनुसार ही है । अब सूत्रकार यह प्रकट करते हैं कि सात नारकों के द्विक संयोग में छह विकल्पों द्वारा १२६ भंग होते हैं वे छह विकल्प इस प्रकार से हैं- १-६, २-५, ३-४, ४-३, ५-२, ६-१, “ एक नारक रत्नप्रभा में और छह नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ” इत्यादि क्रम से रत्नप्रभा की प्रधानता लेकर ६ भंग, शर्कराप्रभा की प्रधानता से ५ भंग, बालुकाप्रभा की प्रधानता से ४ भंग, पङ्कप्रभा की प्रधानता से ३ भंग,

જેવો ૬ નારકોનો દ્વિકસંયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, એવો જ ૭ નારકોના દ્વિકસંયોગ પણ કહેવો ભેદાયે “ નવરં' एगो अवमहिओ संचारिज्जइ ” પરન્તુ છ નારકો કરતા એટલી જ વિશેષતા સમજવાની છે કે અહીં એકનો અધિક સંચાર કરવો ભેદાયે. “ સેસં તચ્ચેવ ” અને બાકીનું સમસ્ત કથન પહેલાના કથન મુજબ સમજવું.

હવે સૂત્રકાર એ પ્રકટ કરે છે કે સાત નારકોના દ્વિકસંયોગમાં નીચે પ્રમાણે ૬ વિકલ્પ બને છે. ૧-૬ નો પહેલો વિકલ્પ, ૨-૫ નો બીજો વિકલ્પ, ૩-૪ નો ત્રીજો વિકલ્પ, ૪-૩ નો ચોથો વિકલ્પ, ૫-૨ નો પાંચમો વિકલ્પ. અને ૬-૧ નો છઠ્ઠો વિકલ્પ “ અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને બાકીના ૬ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ” આ ક્રમ પ્રમાણે રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬ ભંગ, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૫ ભંગ, બાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪ પક પ્રભાના પ્રધાનતાવાળા ૩ ભંગ ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૨ ભંગ અને તમામપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ બને છે. આ રીતે દરેક

મમાપ્રાધાન્યે ૨, સમ પ્રમા પ્રાધાન્યે ૧ । પદ્, પચ્ચ, ચત્વાર, પ્રય, દ્વો, એક, (૬-૫-૪-૩-૨-૧) એવ સર્વસમરૂને પદ્વિંશધર્મદ્વા ૨૧, મવન્તિ, યથા પદ્મિવિદ્યુત્તૈર્ધ્વજને સર્વ પદ્વિંશત્પચિન્નશ્રુત (૧૦૬) મદ્વા મવન્તીતિ । તથા ' તિયાસજોગો ચત્કસજોગો પંચગસજોગો છક્સજોગો ચ છક્ષ જહા તહા સચ્ચંદ્ર વિ ગાણિયજ્જો ' ત્રિકમયોગ, ચતુષ્સયોગ, પચ્ચક્ષસજોગ પદ્મક્ષસયોગમ્ પળ્લાં નૈરયિકાણાં યથા પ્રતિપાદિસસ્તથા સપ્તાનામપિ નૈરયિકાણાં મણિતમ્ય, ' નવર એકેયજ્જો અમદ્વિજ્જો સચારેયજ્જો ત્રાય છક્સયોગો ' નવર પદ્નૈરયિકાપસયા સપ્તનૈરયિકાણાં વિશેષ પુનરયમેવ યદ્ અપ્ત સપ્તનૈરયિકાલા પકેપુ એકૈઃ અમ્યધિકઃ સંચારયિત્ત્વ યાવત્ દ્વિકસયોગ, ત્રિકસયોગ, ચતુષ્સયોગ, પચ્ચક્ષસયોગ, પદ્મક્ષસયોગઃ । અથ સપ્તાનાં પદ્મક્ષયોગે પ્રતિમં

ધૂમપ્રમાની પ્રધાનતા સે દો મંગલ ઓર સમા પ્રમાની પ્રધાનતા સે પર મંગલ હોતા હૈ । इन सब का योग करने पर २१ मंगल आते हैं । इन २१ मंगलों का ६ मंगलों के साथ गुणा करने पर १६ मंगल हो जाते हैं । तथा (त्रियामंजोगो चतुष्कसजोगो पंचगसजोगो छक्कसजोगो च छक्क जहा तहा मसचण्द्र वि माणियज्जो) छह नारकों का त्रिक सयोग चतुष्क सयोग, पचकसयोग और पद्विंशसयोग पहिले जेना प्रतिपादित किया गया है, उसी तरह से सात नारकों का भी यह सब प्रतिपादित कर जेना चालिये " नवरं " किन्तु " एकेको अमद्विज्जो सचारयज्जो " छह नैरयिकों की अपेक्षा से सात नैरयिकों क इन सयोगों में यही अन्तर है कि यहाँ सात नैरयिकों के आलापों में एक एक का अधिक सचार किया गया है और यह सचार द्विक सयोग में, त्रिक सयोग में,

त्रिकसयोग ६+५+४+३+२+१=२१ मंगल जनता डोवाधी ६ त्रिकसयोग ३+२+१=६ द्विकसयोग ३+२+१=६ द्विकसयोग ३+२+१=६

तथा ' त्रियासजोगो, चत्कसजोगो, पंचगसजोगो, छक्कसजोगो च छक्क जहा तहा सचण्द्र वि माणियज्जो " छ नारकोना त्रिकसयोग, चतुष्कसयोग, पचकसयोग અને પદ્મક્ષયોગનું જેવું પ્રતિપાદન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે એજ પ્રમાણ સાત નારકોનું પણ આ બધાં સયોગો વિશે પ્રતિપાદન કરવું જોઈએ " નવર " પરંતુ " એકો અમદ્વિજ્જો સચારયજ્જો " પણ ૬ નારકોના કરતાં સાત નારકોના સયોગમાં એકઠી જ વિશેષતા છે કે અહીં સાત નારકોના આલાપોમાં એક એક અધિક સચાર કરવામાં આવ્યો છે, અને તે સચાર દ્વિકસયોગમાં, ત્રિકસયોગમાં, ચતુષ્કસયોગમાં પચ્ચક્ષયોગમાં અને પદ્મક્ષયોગમાં કરવામાં આવ્યો છે સાત નારકોના પદ્મ સયોગમાં ઠીકે

द्विचत्वारिंशत्तमं भद्रमाह—‘अहंवा दो मकरप्पभाए, एणे वालुयप्पभाए, जाव एणे अहेसत्तभाए होज्जा’ अथवा द्वौ गर्कराप्रभायां भवतः, एको वालुकाप्रभायां भवति, यावत्—एकः पङ्कमभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एरुम्तमःप्रभायाम्, एकोऽथः सप्तम्यां भवति ।

तत्र त्रिकसंयोग-चतुष्कसंयोग-पञ्चरसंज्ञोग-पट्कसंयोगेषु जायमानान्
भङ्गान् प्रदर्शयति, तत्र सप्तानां त्रिकसंयोगे पञ्चदशभिर्विरूपैः पञ्चविंशत्यधिक
पञ्चगत (५२५) भङ्गाः भवन्ति । अत्र पञ्चदशविकल्पाः यथा-एक एकः पञ्च १,
एकः द्वौ चत्वारः २, द्वौ एकः चत्वारः ३, एकः त्रयः त्रयः ४, द्वौ द्वौ त्रयः ५,
त्रयः एकः त्रयः ६, एकः चत्वारः द्वौ ७, द्वौ त्रयः द्वौ ८, त्रयः द्वौ द्वौ ९, चत्वारः
एकः द्वौ १०, एकः पञ्च एकः ११, द्वौ चत्वारः एकः १२, त्रयः त्रयः एकः १३,

चतुष्क संयोग में पंचकसंयोग में और षट्कसंयोग में हुआ है सात नारकों के षट्कसंयोग में जो अन्तिम ४२ वां भग है वह (अहवा दो सकरूपभाग, एगे वालुयप्पभाग, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ” यह है ।

अब त्रिक संयोग में, चतुष्क संयोग में, पंचक संयोग में और षट्कसंयोग में जायमान भदों को दिखाया जाता है। वहाँ सान नारकों के त्रिकसंयोग में १५ विकल्पों द्वारा ५२५ अंग होते हैं। ये किस प्रकार से होते हैं? को वही प्रकार अब कहा जाता है—१-१-५, १-२-४, २-१-४, १-३-३, २-२-३, ३-१-३, १-४-२, २-३-२, ३-२-२,

(૪૨ મો.) લગ આ પ્રમાણે બને છે-“ અહવા દો સવ્કરપ્તમાય, ઇગે વાલુ
ચપમાય, જાવ ઇગે અહે સત્તમાય હોજ્જા ” અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં,
એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં,
એક નારક તમપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ત્રિકસ યોગમાં, ચતુષ્કસ યોગમાં, પચકસ યોગમાં અને ષટ્કસ યોગમાં જે ભગો ગને છે તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે-સાત નારકોના ત્રિકસ યોગમાં ૧૫ વિકલ્પો દ્વારા ૫૨૫ કુલ ભંજ થાય છે. તે વિકલ્પો આ ક્રમાંબુ બને છે-(૧) ૧-૧-૫ નો, (૨) ૧-૨-૪ નો, (૩) ૨-૧-૪ નો, (૪) ૧-૩-૩ નો, (૫) ૨-૨-૩ નો, (૬) ૩-૧-૩ નો, (૭) ૧-૪-૨ નો, (૮) ૨-૩-૨ નો, (૯) ૩-૨-૨ નો, (૧૦) ૪-૧-૨ નો,

વત્તારાઃ દ્વી એકઃ ૧૪, પચ્ચ એક એક ૧૫। (૧-૧-૧, ૧-૨-૪, ૨-૧-૪, ૧-૩-૩, ૨-૨-૬, ૩-૧-૬, ૧-૪-૨, ૨-૩-૨, ૩-૨-૨, ૪-૧-૨, ૧-૫-૧, ૨-૪-૧, ૩-૩-૧, ૪-૨-૧, ૫-૧-૧) એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયા, પચ્ચ ચાલુકાપ્રમાયામ્, इत्यादि क्रमण रत्नप्रमामाधान्ये पञ्चदश ૧૫, શર્કરાપ્રમાયાધાન્યે દશ ૧૦, ચાલુકાપ્રમાયાધાન્ય પદ્ ૬, પદ્મપ્રમાયાધાન્ય ત્રયઃ ૩, ધૂમપ્રમાયાધાન્યે એકઃ ૧, પચ્ચદશ, વચ્ચ પદ્ ત્રય, એકઃ (૧૬-૧૦-૬-૩-૧) એવ સર્વ સમેભ્યે પચ્ચત્રિશ્વ મજ્ઞાઃ (૩૫) મવન્તિ । एषां पञ्चदशभिर्विकल्पैर्गुणने पञ्चविंशत्पञ्चि रूपञ्चत (૫૨૫) મજ્ઞાઃ મવન્તીતિ ।

અય સપ્તાનાં ચતુષ્સંયોગે વિંશત્યા વિકલ્પૈઃ સત્ત્વત (૭૦૦) મજ્ઞા મવન્તિ । વિંશતિવિંશત્યા યયા-એક એક એક ચરવારઃ ૧, એકઃ એક દ્વી ત્રયઃ ૨ એકઃ ૪-૧-૨, ૧-૬-૧, ૨-૪-૧, ૩-૩-૧, ૪-૨-૧, ૫-૧-૧, એ યદ્વાં ૧૫ વિકલ્પ હોતે હૈં इनका तात्पर्य ऐसा है “ कि एक नारक रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा में और ५ नारक चालुकाप्रमा में उत्पन्न होते हैं ”। इसी क्रम से रत्नप्रमा पृष्ठिषी की प्रधानता में १५ भग हो जाते हैं। शर्कराप्रमा की प्रधानता से १० भग होते हैं, चालुकाप्रमा की प्रधानता से ६ भग होते हैं, पद्मप्रमा की प्रधानता से तीन भग होते हैं, और धूमप्रमा की प्रधानता से एक भग होता है। इस तरह से ये १५-१०-६-३=१ योग में ३५ होते हैं सो इनके साथ १० विकल्पों का गुणा करने पर ७२५ भग निष्पन्न हो जाते हैं ।

સાત નારકો કે ચતુષ્ક સંયોગ મેં ૨૦ વિકલ્પો દ્વારા ૭૦૦ ભંગ હોતે હૈં-એ કેસે હોતે હૈં ? સો અય હસી પ્રકાર કો દિશ્વાતે હૈં-૧-૧-૧

(૧૧) ૧-૫-૧ નો, (૧૨) ૨-૪-૧ નો, (૧૩) ૩-૩-૧ નો (૧૪) ૪-૨-૧ નો અને (૧૫) ૫-૧-૧ નો પહેલા વિકલ્પ તાત્પર્ય-એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં અને પાંચ નારક ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે એક ક્રમે રત્નપ્રમાપૃષ્ઠીની પ્રધાનતાવાળા ૧૫ ભગ, શર્કરાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦ ભગ, ચાલુકાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૬ ભગ, પદ્મપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૩ ભગ અને ધૂમપ્રમાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભગ અને છે'ના રીતે પહેલા વિકલ્પના ૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૩૫ ભગ થાય છે એવાં ૧૫ વિકલ્પો બનતા દોવાથી ત્રિકસંયોગી કુલ ભગ ૩૫x૧૫=૫૨૫ થાય છે

સાત નારકોના ચતુષ્કસંયોગમાં ૨૦ વિકલ્પો દ્વારા કુલ ૭૦૦ ભગ થાય છે તે ૨૦ વિકલ્પો કેવાં હોય છે તે નીચે પ્રકારે કહવામાં આવે છે—

દ્વિચત્વારિંશત્તમ ભક્તમાદ-‘ અહવા દો સકરપ્પમાણ, એને વાલુયપ્પમાણ, જાવ એને અહેસત્તમાણ હોજ્જા ’ અથવા દ્વૌ ગર્કરાપ્રમાયાં ભવતઃ, એકો વાલુકાપ્રમાયાં ભવતિ, ચાત્ત-એક પદ્મપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકરત્તમઃપ્રમાયામ્, એકોઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવતિ ।

તત્ર ત્રિકસંયોગ-ચતુષ્કસંયોગ-પચ્ચકસંયોગ-પદ્મકસંયોગેષુ જાયમાનાન્ ભક્તાન્ પ્રદર્શયતિ, તત્ર સપ્તાનાં ત્રિકસંયોગે પચ્ચદશભિર્વિકલ્પૈઃ પચ્ચત્રિંશત્યધિક પચ્ચગત (૫૨૫) ભક્તાઃ ભવન્તિ । અત્ર પચ્ચદશવિકલ્પાઃ યથા-એક એકઃ પચ્ચ ૧, એકઃ દ્વૌ ચત્વારઃ ૨, દ્વૌ એકઃ ચત્વારઃ ૩, એકઃ ત્રયઃ ત્રયઃ ૪, દ્વૌ દ્વૌ ત્રયઃ ૫, ત્રયઃ એકઃ ત્રયઃ ૬, એકઃ ચત્વારઃ દ્વૌ ૭, દ્વૌ ત્રયઃ દ્વૌ ૮, ત્રયઃ દ્વૌ દ્વૌ ૯, ચત્વારઃ એકઃ દ્વૌ ૧૦, એકઃ પચ્ચ એકઃ ૧૧, દ્વૌ ચત્વારઃ એકઃ ૧૨, ત્રયઃ ત્રયઃ એકઃ ૧૩,

ચતુષ્ક સંયોગ મેં પંચકસંયોગ મેં ઓર પદ્મકસંયોગ મેં હુઆ હૈ સાત નારકોં કે પદ્મકસંયોગ મેં જો અન્તિય ૪૨ વાં ભગ હૈ વહ (અહવા દો સકરપ્પમાણ, એને વાલુયપ્પમાણ, જાવ એને અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અથવા દો નારક ગર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રમા મેં, એક નારક પંકપ્રમા મેં એક નારક ધૂમપ્રમા મેં, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતો હૈ ” યહ હૈ ।

અથ ત્રિક સંયોગ મેં, ચતુષ્ક સંયોગ મેં, પંચક સંયોગ મેં ઓર પદ્મકસંયોગ મેં જાયમાન ભક્તોં કો દિશ્વાયા જાતા હૈ । વહાં સાત નારકોં કે ત્રિકસંયોગ મેં ૧૫ વિકલ્પોં દ્વારા ૫૨૫ અંગ હોતે હૈ । યે કિસ પ્રકાર સે હોતે હૈ ? સો વહી પ્રકાર અથ કહા જાતા હૈ-૧-૧-૫, ૧-૨-૪, ૨-૧-૪, ૧-૩-૩, ૨-૨-૩, ૩-૧-૩, ૧-૪-૨, ૨-૩-૨, ૩-૨-૨,

(૪૨ ભો) લગ આ પ્રમાણે બને છે-“ અહવા દો સકરપ્પમાણ, એને વાલુ-યપ્પમાણ, જાવ એને અહે સત્તમાણ હોજ્જા ” અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામા, એક નારક પંકપ્રભામા, એક નારક ધૂમપ્રભામા, એક નારક તમ પ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ત્રિકસંયોગમાં, ચતુષ્કસંયોગમાં, પચ્ચકસંયોગમાં અને પદ્મકસંયોગમાં બે ભગો બને છે તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે-સાત નારકોના ત્રિકસંયોગમાં ૧૫ વિકલ્પો દ્વારા ૫૨૫ કુલ ભંગ થાય છે તે વિકલ્પો આ પ્રમાણે બને છે-(૧) ૧-૧-૫ નો, (૨) ૧-૨-૪ નો, (૩) ૨-૧-૪ નો, (૪) ૧-૩-૩ નો, (૫) ૨-૨-૩ નો, (૬) ૩-૧-૩ નો, (૭) ૧-૪-૨ નો, (૮) ૨-૩-૨ નો, (૯) ૩-૨-૨ નો, (૧૦) ૪-૧-૨ નો,

धान्ये १, विंशतिः, दशे, त्रयोविंशतिः, एकः (२०-१०-४-१) एष सर्वं संयोजने
पञ्चविंशत् (१५) मङ्गा मयन्ति । एषां विंशति विकल्पैर्गुणने क्षप्तसप्त (७००)
मङ्गा मयन्तीति ।

अथ सप्तानां पञ्चकसयोगे पञ्चदशभिर्भिकक्ष्यैः पञ्चदशाभिरुत्तमत्रय (११५)
सङ्गः भवन्ति । पञ्चदशविकल्पया यथा—एकः एक एकः त्रयः १, एक एक
एकः द्वौ द्वौ २, एक एक द्वौ एकः द्वौ ३, एक एक एक द्वौ ४, द्वौ एक
एक एक द्वौ ५ एक एक एक त्रयः ६, एक एक द्वौ द्वौ एक ७,
एक द्वौ एक द्वौ एक ८, द्वौ एक एक द्वौ एक ९, एक एक त्रयः एक
एक १०, एक द्वौ द्वौ एक एक ११, द्वौ एक द्वौ एक एक १२, एक
त्रयः एक एक एक १३, द्वौ द्वौ एक एक एक १४, त्रयः एक एक एक
एक १५। (१-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१,
१-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१,
१-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१,
१-१-१-१-१, १-१-१-१-१, १-१-१-१-१) एको रत्नप्रमाणायां, एका वृद्ध

मंग होता है २०-१०-४-१ का जोड़ है ५ आ जाता है इन ३५ मर्गों के साथ २० चिकित्सा का शुणा करने पर ७०० मंग बहुतक संयोग में निष्पन्न हो जाते हैं।

सात नारकों के पञ्चक संयोग में १७ विकल्पों द्वारा २१५ भग्न होते हैं वे किस प्रकार से होते हैं सो वही प्रकार भग्न विख्यात जाता है—
 १-१-१-१-२, १-१-१-२-२, १-१-२-१-२, १-२-१-१-२, २-१-१-१-२, १-१-१-२-१, १-१-२-२-१, १-२-१-२-१, २-१-१-२-१, १-१-२-१-१, १-२-२-१-१, २-१-२-१-१, १-२-१-१-१, २-२-१-१-१, २-१-१-१-१ इस प्रकार से यहाँ पे १५ विकल्प होते हैं

પહેલા વિદ્યપના રૂં+૧૦+૪+૧=૩૫ અનુષ્ઠયોની લાભો માલ છે એવા
 ૩૫ લાભાણા રૂં^૧ વિદ્યપો^૧ જનતા^૧ કોનાથી અનુષ્ઠયોની કુલ લાં
 ૩૫ x ૨૦ = ૭૦૦ માલ છે

સાત નારકાના પંચકલમોજમાં ૧૫ વિઠ્ઠા દ્વારા ૩૧૫ જન્મ થાય છે તે ૧૫ વિઠ્ઠા આ પ્રમાણે સમજાવ્યા—(૧) ૧-૧-૧-૧-૩ નો (૨) ૧-૧-૧-૨-૨ નો, (૩) ૧-૧-૨-૧-૨ નો, (૪) ૧-૨-૧-૧-૨ નો (૫) ૨-૧-૧-૧-૨ નો (૬) ૧-૧-૧-૨-૨ નો, (૭) ૧-૧-૨-૨-૧ નો (૮) ૧-૨-૧-૨-૧ નો (૯) ૨-૧-૧-૨-૧ નો (૧૦) ૧-૧-૩-૧-૧ નો, (૧૧) ૧-૨-૨-૧-૧ નો, (૧૨) ૨-૨-૨-૧-૧ નો, (૧૩) ૧-૩-૧-૧-૧ નો, (૧૪) ૨-૨-૧-૧-૧ નો, (૧૫) ૨-૧-૧-૧-૧ નો પહેલા વિઠ્ઠાનો

દ્વી એકઃ ત્રયઃ ૩, દ્વી એકઃ એકઃ ત્રયઃ ૪, એકઃ એકઃ ત્રયઃ દ્વી ૫, એકઃ દ્વી દ્વી દ્વી ૬,
દ્વી એકઃ દ્વી દ્વી ૭, એક. ત્રય એકઃ દ્વી ૮, દ્વી દ્વી એકઃ દ્વી ૯, ત્રયઃ એકઃ એકઃ
દ્વી ૧૦, એકઃ એકઃ ચત્ત્વારઃ એકઃ ૧૧, એકઃ દ્વી ત્રયઃ એકઃ ૧૨, દ્વી એકઃ ત્રયઃ
એકઃ ૧૩, એકઃ ત્રયઃ દ્વી એકઃ ૧૪, દ્વી દ્વી દ્વી એકઃ ૧૫, ત્રયઃ એકઃ દ્વી એકઃ
૧૬, એકઃ ચત્ત્વારઃ એકઃ એકઃ ૧૭, દ્વી ત્રયઃ એકઃ એકઃ ૧૮, ત્રયઃ દ્વી એકઃ
એકઃ ૧૯, ચત્ત્વારઃ એકઃ એકઃ એકઃ ૨૦, (૧-૧-૧-૪, ૧-૧-૨-૩,
૧-૨-૧-૩, ૨-૧-૧-૩, ૧-૧-૩-૨, ૧-૨-૨-૨, ૨-૧-૨-૨, ૧-૩-
૧-૨, ૨-૨-૧-૨, ૩-૧-૧-૨, ૧-૧-૪-૧, ૧-૨-૩-૧, ૨-૧-૩-૧,
૧-૩-૨-૧, ૨-૨-૨-૧, ૩-૧-૨-૧, ૧-૪-૧-૧, ૨-૩-૧-૧, ૩-૨-
૧-૧, ૪-૧-૧-૧) એકો રત્નપ્રભાયામ્ , એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્ , એકઃ વાલુ-
કાપ્રભાયામ્ , ચત્ત્વારઃ પદ્મપ્રભાયામ્ , इत्यादि क्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये विंशतिः
૨૦, શર્કરાપ્રભાપ્રાધાન્યે દશ ૧૦, વાલુકાપ્રભાપ્રાધાન્યે ચત્ત્વાર ૪, પદ્મપ્રભાપ્રા-

-૪, ૧-૧-૨-૩, ૧-૨-૧-૩, ૨-૧-૧-૩, ૧-૧-૩-૨, ૧-૨-૨-૨,
૨-૧-૨-૨, ૧-૩-૧-૨, ૨-૨-૧-૨, ૩-૧-૧-૨, ૧-૧-૪-૧, ૧-૨-
૩-૧, ૨-૧-૩-૧, ૧-૩-૨-૧, ૨-૨-૨-૧, ૩-૧-૨-૧, ૧-૪-૧-૧,
૨-૩-૧-૧, ૩-૨-૧-૧, ૪-૧-૧-૧, ये २० विकल्प यहां होते हैं ।
इनका तात्पर्य ऐसा है कि ७ नारकों में से एक नारक रत्नप्रभा में, १
नारक शर्कराप्रभा में, १ नारक वालुकाप्रभा में और चार नारक पंक-
प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं इसी क्रम से रत्नप्रभा की प्रधानता करके
२० भंग होते हैं, शर्कराप्रभा की प्रधानता से १० भंग होते हैं, वालु-
काप्रभा की प्रधानता से ४ भंग होते हैं, पंकप्रभा की प्रधानता से एक

(૧) ૧-૧-૧-૪ નો, (૨) ૧-૧-૨-૩ નો, (૩) ૧-૨-૧-૩ નો, (૪) ૨-૧-
૧-૩ નો, (૫) ૧-૧-૩-૨ નો, (૬) ૧-૨-૩-૨ નો, (૭) ૨-૧-૨-૨ નો,
(૮) ૧-૩-૧-૨ નો, (૯) ૨-૨-૧-૨ નો, (૧૦) ૩-૧-૨ નો, (૧૧) ૧-
૧-૪-૧ નો, (૧૨) ૧-૨-૩-૧ નો, (૧૩) ૨-૧-૩-૧ નો, (૧૪) ૧-૩-
-૨-૧ નો, (૧૫) ૨-૨-૨-૧ નો, (૧૬) ૩-૧-૨-૧ નો, (૧૭) ૧-૪-૧-
૧ નો (૧૮) ૨-૩-૧-૧ નો, (૧૯) ૩-૨-૧-૧ નો અને (૨૦) ૪-૧-૧-
૧ નો પહેલા ચતુષ્કસંયોગી વિકલ્પનું તાત્પર્ય-સાત નારકોમાંનો એક નારક
રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, અને ચાર
નારક પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ કેમથી રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૨૦
ભંગ થાય છે, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦ ભંગ, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાન-
તાવાળા ૪ ભંગ અને પદ્મપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧ ભંગ થાય છે. આ રીતે

१-१-१-१-२ । १-१-१-१-२-१ । १-१-१-२-१-१ । १-१-२-१-१
१-१ । १-२-१-१-१-१ । २-१-१-१-१-१) एको रत्नप्रमायाम्, एकः
शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कजप्रमायाम्, एको घूमममा
याम्, द्वौ तम प्रमायां भवतः १। एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्,
एको बालुकाप्रमायाम्, एकः पङ्कजप्रमायाम्, एको घूमममायाम्, द्वौ अप्रभ
सप्तम्यां भवतः २, एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्र
मायाम्, एकः पङ्कजप्रमायाम्, एकस्तमः प्रमायाम्, द्वौ अप्रभ सप्तम्यां भवतः ३,
एको रत्नप्रमायाम्, एकः शर्कराप्रमायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्, एको घूमम
हैं-१-१-१-१-१-२, १-१-१-१-२-१, १-१-१-२-१-१, १-१-२
-१-१-१, १-२-१-१-१-१, २-१-१-१-१-१, ये ६ विकल्प यहाँ
होते हैं। इनका तात्पर्य ऐसा है कि एक नारक रत्नप्रभा पृथिवी में, एक
नारक शर्कराप्रभा पृथिवी में, एक नारक बालुकाप्रभा पृथिवी में, एक
नारक पंकप्रभा पृथिवी में, एक नारक घूमप्रभा पृथिवी में, और दो
नारक तमः प्रभा पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं, १, एक नारक रत्नप्रभा
पृथिवी में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक बालुकाप्रभा में, एक
नारक पंकप्रभा में, एक नारक घूमप्रभा में और दो नारक अप्रभ सप्तमी
पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं २), एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक
शर्कराप्रभा में, एक नारक बालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक
नारक तमः प्रभा में और दो नारक अप्रभ सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं
३, एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक बालुकाप्रभा
में एक नारक घूमप्रभा में एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक

૧-૧-૨-૧ નો, (ક) ૧-૧-૧-૨-૧-૧ નો, (ઢ) ૧-૧-૨-૧-૧-૧ નો,
(પ) ૧-૨-૧-૧-૧-૧ નો અને (૧) ૨-૧-૧-૧-૧-૧ નો પહેલા વિઠ
ઉપનું વાત્પર્ક—(૧) જોકે નારક રત્નપ્રભામાં, જોકે શકંશપ્રભામાં, જોકે વાહુ
પ્રભામાં, જોકે પદપ્રભામાં, જોકે પૂમપ્રભામાં અને જે નારક તમાપ્રભામાં
ઉત્પત્ત થાય છે (૨) જ્યથા જોકે નારક રત્નપ્રભામાં, જોકે નારક શકંશપ્રભામાં,
જોકે નારક વાહુપ્રભામાં, જોકે નારક પદપ્રભામાં, જોકે નારક પૂમપ્રભામાં
અને જે નારક સાતમી તમાપ્રભામાં ઉત્પત્ત થાય છે (૩) જ્યથા જોકે
નારક રત્નપ્રભામાં, જોકે નારક શકંશપ્રભામાં, જોકે નારક વાહુપ્રભામાં, જોકે
નારક પદપ્રભામાં, જોકે નારક તમાપ્રભામાં અને જે નારક સાતમી નરકમાં
ઉત્પત્ત થાય છે (૪) જોકે નારક રત્નપ્રભામાં, જોકે નારક શકંશપ્રભામાં, જોકે
નારક વાહુપ્રભામાં, જોકે નારક પૂમપ્રભામાં, જોકે નારક તમાપ્રભામાં અને જે

रामभायाम् एको बालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, त्रयो धूमप्रभायाम्, इत्यादिक्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये पञ्चदश १५, शर्कराप्रभाप्राधान्ये पञ्च ५, बालुकाप्रभाप्राधान्ये एकः १। (१५-५-१) एवं सर्वं संमेलने एकविंशति भङ्गा (२१) भवन्ति। एषां पञ्चदशभिर्विकल्पैर्गुणने पञ्चदशाधिक शतत्रय (३१५) भङ्गा भवन्तीति।

अथ सप्तानां षट्क संयोगे षड्भिर्विकल्पैर्द्विचत्वारिंशद् (४२) भङ्गाः भवन्ति। षड्विकल्पा यथा—एकः एकः एकः एकः एकः द्वौ ११, एकः एकः एकः एकः द्वौ एकः २, एकः एकः एकः द्वौ एकः एकः ३, एकः एकः द्वौ एकः एकः ४ एकः द्वौ एकः एकः एकः एकः ५, द्वौ एकः एकः एकः एकः एकः ६। (१-

हैं। इनका तात्पर्य ऐसा है कि एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक बालुकाप्रभा में, एक नारक पङ्कप्रभा में, और तीन नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं। इसी तरह से आगे के विकल्पों के विषय में भी समझ लेना चाहिये अर्थात् एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक बालुकाप्रभा में दो नारक पङ्कप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २ इत्यादि रूप से रत्नप्रभा पृथिवी का प्रधानता में १५ भंग होते हैं, शर्कराप्रभा की प्रधानता में ५ भंग होते हैं, बालुकाप्रभा की प्रधानता में एक भंग होता है। १५-५-१ का जोड़ २१ आता है इन २१ भंगों के साथ १५ विकल्पों का गुणा करने पर पंचक संयोग संबंधी ३१५ भंग निष्पन्न हो जाते हैं। सात नारकों के षट्क संयोग में छह विकल्पों द्वारा ४२ भंग होते हैं। ये कैसे होते हैं? सो इसी बात को अब टीकाकार प्रकट करते

पहेलो भंग आ प्रभावे अने छे—“एक रत्नप्रभाभा, एक शर्कराप्रभाभा, एक बालुकाप्रभाभा, एक पङ्कप्रभाभा अने त्रय धूमप्रभाभा उत्पन्न थाय छे ” अने प्रभावे पछीना लगो पणु समजवा जीन विकल्पेना पहेलो भंग आ प्रभावे समजवो—“ एक नारक रत्नप्रभाभा, एक शर्कराप्रभाभा, एक बालुकाप्रभाभा, ये पङ्कप्रभाभा अने ये धूमप्रभाभा उत्पन्न थाय छे ” अने प्रभावे पछीना विकल्पो पणु समज लेवा आ रीते पहेला विकल्पेना रत्नप्रभाभा प्रधानतावाणा १५ भंग, शर्कराप्रभाभा प्रधानतावाणा ५ भंग अने बालुकाप्रभाभा प्रधानतावाणा १ भंग अने छे पहेला विकल्पेना कुल भंग १५+५+१=२१ थाय छे अवा १५ विकल्पेना कुल पञ्चसंयोगी भंग $२१ \times १५ = ३१५$ थाय छे

सात नारकेना षट्क संयोगेना छे विकल्पो द्वारा ४२ भंग थाय छे ते विकल्पो नीचे प्रभावे समजवा—(१) १-१-१-१-१-२ नो, (२) १-१-

इति क्रमेण रत्नप्रमाणाधान्ये पट् ६, शर्करा प्रमा माषाभ्ये एक १ इति प्रथमविकल्पे सप्त मद्वा ७, एषां पद्मभिर्विकल्पैर्गुणने द्वित्रिस्वारिसप्त ४२ मद्वा भवन्तीति ।

अथ सप्तक संयोगस्य एक विकल्पमाह—‘अहवा एगे रयणप्पमाए, ‘एगे सक्करप्पमाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रमायां भवति, एकः शर्कराप्रमायां, यावत्-एको बालुकाप्रमायाम्, एकः पद्मप्रमायाम्, एको प्रमा में, और दो नारक भयः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ६, एक नारक शर्कराप्रमा में, एक नारक बालुकाप्रमा में एक नारक धूम प्रमामें एक नारक तम प्रमा में और दो नारक भयः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ७ इसक्रम से रत्नप्रमापृथिवी की प्रधानता में ६ भग और शर्कराप्रमापृथिवी की प्रधानता में एक भग ऐसे ये सात भग प्रथम विकल्प में होते हैं। इन ७ भगों के साथ पूर्वोक्त ६ विकल्पों का गुणा करने से ४२ भग हो जाते हैं। सात नैरपिकोंके प्रथम विकल्पमें पट् संयोगी भगो का कोष्टक टीका में दिखाया हैं सो वहां देख लेवे ।

अथ सप्तकसंयोग के एक विकल्प को सूत्रकार प्रकट करते हैं— (अहवा एगे रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रमा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक शर्कराप्रमा में उत्पन्न हो जाता है, यावत्-एक नारक बालुकाप्रमा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक पद्मप्रमा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक धूमप्रमा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक तमः प्रमा में उत्पन्न हो जाता है और एक नारक भयः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है सात

સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૭) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક બાલુકાપ્રમામાં, એક નારક પદ્મપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં, એક નારક તમાપ્રમામાં અને એ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ ક્રમથી રત્નપ્રમાની પ્રમાનતાવાળા ૬ ભગ અને શર્કરાપ્રમાની પ્રમાનતા વાળો એક ભગ અને છે આ રીતે પહેલાં વિકલ્પના કુલ ૭ ભગ અને છે સાત ભગવાળા કુલ ૬ વિકલ્પના મળીને કુલ ૭ x ૬ = ૪૨ પદ્મસંયોગી ભગ થાય છે

હવે સૂત્રકાર સપ્તકસંયોગના એક વિકલ્પને પ્રકટ કરે છે— ‘અહવા એગે રયણપ્પમાએ, એગે સક્કરપ્પમાએ, જાવ એગે અહેસત્તમાએ હોજ્જા’ અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક બાલુકાપ્રમામાં, એક નારક પદ્મપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં, એક નારક તમાપ્રમામાં અને એક નારક

માયામ્, એકસ્તમઃ પ્રમાયામ્, દ્વૌ અથઃ સપ્તમ્યાં ભવતઃ ૪, એકો રત્નપ્રમા-
યામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકઃ પટ્ટપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમઃ
પ્રમાયામ્, દ્વૌ અથઃ સપ્તમ્યાં ભવતઃ ૫, એકો રત્નપ્રમાયામ્, —એકો વાલુકા-
પ્રમાયામ્, એકઃ પટ્ટપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમઃપ્રમાયામ્, દ્વૌ અથઃ—
સપ્તમ્યાં ભવતઃ ૬। એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, એકઃ પટ્ટપ્રમા-
યામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમઃપ્રમાયામ્, દ્વૌ અથઃ સપ્તમ્યાં ભવત ૭

સપ્તનૈરયિકાણાં પ્રથમવિકલ્પે પટ્ટકસંયોગિભક્ષાનાં

કોષ્ઠકમ્

ભક્ષાઃ-૧	૧	૧	૧	૧	૨
૧-૨ત્ન૦	શર્કરા૦	વાલુકા૦	પટ્ટ૦	ધૂમ૦	તમઃપ્રમા
૨-૧	૧	૧	૧	૧	૨
"	"	"	"	"	અન્યઃસપ્તમી
૩-૧	૧	૧	૧	૧	૨
"	"	"	"	તમઃપ્રમા	"
૪-૧	૧	૧	૧	૧	૨
"	"	"	ધૂમ૦	"	"
૫-૧	૧	૧	૧	૧	૨
"	"	પટ્ટ૦	"	"	"
૬-૧	૧	૧	૧	૧	૨
"	વાલુકા૦	"	"	"	"
૭-૧	૧	૧	૧	૧	૨
શર્કરા	"	"	"	"	"

અથઃ સપ્તમી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હે ૪, એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક
નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક પંકપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં,
ઔર એક નારક તમઃ પ્રમા મેં ઔર દો નારક અંથઃ સપ્તમીપૃથિવી મેં
ઉત્પન્ન હો જાતે હે ૫। એક નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રમા
મેં, એક નારક પંકપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં, એવં એક નારક તમઃ

નારક સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં,
એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં,
એક નારક તમ.પ્રભામાં અને એ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય
છે (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક
પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એ નારક

तमाप, एगे अहेसत्तमाए होज्जा, एव सचारेयव जाव अहवा
दो रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, जाव एगे अहेसत्त
माए होज्जा ॥ सू० ७ ॥

छाया—अष्ट भवन्ति ! नैरयिका नैरयिकप्रवेशनकेन भविष्यन्ताः पृच्छा,
गात्रेय ! रत्नप्रमायां वा भवन्ति, यावत् अथ सप्तम्यां वा भवन्ति, अथवा एको
रत्नप्रमायां सप्त चूर्कराप्रमायां भवन्ति, एवं द्विकसयोगः । एवं यावत् पट्टक
सयोगश्च, यथा सप्तानां मणितस्तथा अष्टानामपि मणितव्यम्, नवरम् एकैकोऽस्य
भिक्षाः सचारयितव्यः, शेषं तदेव यावत् पट्टकसयोगस्य, अथवा त्रयः चूर्कराप्रमा-
याम् एको बालुकाप्रमायां यावत् एकोऽप्यसप्तम्यां भवति, अथवा एको रत्नप्र-
मायां यावत् एकस्तमायाम्, द्वौ अथ सप्तम्यां भवताः, अथवा एको रत्नप्रमायां
यावत् द्वौ तमःप्रमायाम्, एकोऽप्यसप्तम्यां भवति, एषम् सचारयितव्यम् यावत्
अथवा द्वौ रत्नप्रमायाम्, एकं चूर्कराप्रमायाम्, यावत् एकोऽप्यसप्तम्यां
भवति ॥ सू० ७ ॥

टोका—अयाष्टानां नैरयिकाणां व्यधिकसहस्रत्रय विकल्पान् प्रतिपादयितु
माह—‘अद्भु मते’ इत्यादि । ‘अद्भु मते ! नेरहया नेरहयप्पवेसणएण पविसमाणा
पुच्छा’ गात्रेयः पृच्छति—हे भवन्त ! अद्भु नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन भविष्यन्ताः
किं रत्नप्रमायां भवन्ति ? किं वा चूर्कराप्रमायां, किं वा बालुकाप्रमायाम्, किं वा

टीकार्थ—अष्ट नैरयिकों के १००१ विकल्पों को प्रतिपादन करने
के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है इसमें गात्रेय ने प्रश्न से ऐसा पूछा
है (अद्भु मते ! नेरहया नेरहयप्पवेसणए ण पविसमाणा पुच्छा) हे
भवन्त ! आठ नैरयिक नैरयिकप्रवेशनक द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश
करते हुए क्या रत्नप्रमा में होते हैं ? या चार्कराप्रमा में होते हैं ? या
बालुकाप्रमा में होते हैं ? या पंकप्रमा में होते हैं ? या धूमप्रमा में होते

“अद्भु मते ! नेरहया” इत्यादि—

टीकाय—आ धूमर्मा सूत्रक १ नरकजतिर्मा प्रवेश करता आठ नारकोना

३००३ विक्षेपेण प्रतिपादन कर्तुं छे आत्रेय अणुत्तर भट्टानीर प्रश्नने जेवे

प्रश्न पूछे छे के—“अद्भु मते ! नेरहया नेरहयप्पवेसणएण पुच्छा” छे कहन्त ।

नैरयिकप्रवेशनक द्वारा नैरयिक भवमा प्रवेश करता आठ नारको धुं रत्नप्रमाभा

उत्पन्न थाय छे ? चार्कराप्रमाभा उत्पन्न थाय छे ? के बालुकाप्रमाभा उत्पन्न

थाय छे ? के पंकप्रमाभा उत्पन्न थाय छे ? के धूमप्रमाभा उत्पन्न थाय छे ?

ધૂમપ્રભાયામ્, એકસ્તમઃપ્રભાયામ્, એકોઽધઃસપ્તભ્યાં ભવતિ । સપ્તાનાં નૈરયિકાણાં ષોડશાધિકસપ્તદશશત વિકલ્પા(૧૭૧૬) ભવન્તીતિ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

સપ્તનૈરયિકાણાં કોષ્ઠકમ્
સપ્તાનામ્-એકસંયોગે-૭
” દ્વિકસંયોગે-૧૨૬
” ત્રિકસંયોગે-૫૨૫
” ચતુષ્કસંયોગે-૭૦૦
” પચ્ચકસંયોગે-૩૧૫
” ષટ્કસંયોગે-૪૨
” સપ્તકસંયોગે-૧
સર્વ સંમેલને————૧૭૧૬

મૂલમ્—“ અદ્ધ ભંતે ! નેરઙ્ગયા નેરઙ્ગયપવેસણણં પવિ-
સમાણા પુચ્છા, ગંગેયા ! રયણપ્પમાણ વા હોજ્જા જાવ અહેસ-
ત્તમાણ વા હોજ્જા । અહવા એગે રયણપ્પમાણ, સત્ત સક્કરપ્પમાણ
હોજ્જા, એવં દુયાસંજોગો એવં જાવ છક્કસંયોગો ય જહા
સત્તણ્હં ભણિઓ તહા અદ્ધણ્હ વિ ભાણિયવ્વો, નવરં એક્કેકો
અબ્ભહિઓ સંચારેયવ્વો, સેસં તં ચેવ જાવ છક્કસંજોગો ।
અહવા તિન્નિ સક્કરપ્પમાણ, એગે વાલ્લુયપ્પમાણ, જાવ એગે
અહેસત્તમાણ હોજ્જા, અહવા એગે રયણપ્પમાણ જાવ એગે તમાણ
દો અહેસત્તમાણ હોજ્જા, અહવા એગે રયણપ્પમાણ જાવ દો
નૈરયિકોં કા ૧૭૧૬ વિકલ્પ હોતે હૈં ॥ સૂ૦ ૬ । હનકા કોષ્ઠક ટીકામેં
દિશ્વાયા હૈં જિજ્ઞાસુ વહાંસે દેખ લેવેં—

(અદ્ધ ભંતે ! નેરઙ્ગયા) इत्यादि ।

અધ.સપ્તમીમા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ રીતે સાત નારકોના બોધદે ૧૭૧૬
ભાગ થાય છે. ॥ સૂ. ૬ ॥

पूर्वोक्तप्रकारेण द्विकसंयोगः, कृष्णपद्मः, सुषादि-अष्टानां, द्विकसंयोगः, सप्तमि-
निकल्पः सप्तचत्वारिंशदधिकैकैकः (१४७) भूमा मन्त्रिः, सप्त-सप्त विकल्पा
पद्मे-एकः सप्त १, द्वौ पद २, त्रयः पञ्च ३, चत्वारः, चत्वार ४, पञ्च, त्रयः ५,
पद द्वौ ६, सप्त एकः ७। (१-७, २-६, ३-५, ४-४, ५-३, ६-२, ७-१)
एकौ रत्नप्रमाणौ सप्त, एक राशप्रमाणौ १, एकौ रत्नप्रमाणौ सप्त, बालुकाप्रमा-
णौ २, एवं रत्नप्रमाणौ, चतुरोत्तरपृथिवीसंयोगेन पद भूमा ६। एवं एक राशमा-
प्रमाणे पञ्च ५, बालुकाप्रमाणे चत्वारः ४, पद्मप्रमाणे त्रयः ३,
धूमप्रमाणे द्वौ २, समप्रमाणे एक १। पद पञ्च, चत्वारः, त्रयः,
द्वौ, एकः (१६-५-४-३-२-१) सर्वसंमेलने एकविंशतिभूमा मन्त्रिः (१)

विकल्पो से १४७ भूमा होते हैं। सात विकल्प इस प्रकार से हैं-१-७,
२-६, ३-५, ४-४, ५-३, ६-२, ७-१, इनकी तारीफें इसा हैं-१ नारक
रत्नप्रमा में और सात नारक चतुरोत्तरप्रमा में उत्पन्न हो जाते हैं १,
अथवा एक नारक रत्नप्रमा में और सात नारक बालुकाप्रमा में उत्पन्न
हो जाते हैं, अथवा इस तरह से रत्नप्रमा पृथिवी के सात चतुरोत्तरकी
पृथिवियों के संयोग से प्रथम विकल्प में १ भूमा हो जाते हैं २, इसी
तरह से चतुरोत्तरपृथिवीकी प्रधानता से ६ भूमा होते हैं, बालुकाप्रमा
की प्रधानता से चत्वार भूमा होते हैं, एकप्रमा की प्रधानता से तीन भूमा
होते हैं, धूमप्रमा की प्रधानता से दो भूमा होते हैं और समप्रमा की
प्रधानता से एक भूमा होता है इसा तरह १-७-३-४-५-२-१ का जोड़

१४७ भूमा तथा सात द्विकसंयोगी निर्विकल्पा भूमा तथा ७ भूमा नारकना-
द्विकसंयोगी ७ विकल्पो द्वारा ब्रह्मलोक में ७ भूमा प्रविष्टीं भूमा

७ भूमा प्रमाणे समस्त भूमा
(१) १-७ भूमा, (२) २-६ भूमा, (३) ३-५ भूमा, (४) ४-४ भूमा, (५)
५-३ भूमा, (६) ६-२ भूमा, अने (७) ७-१ भूमा विकल्प पदोक्त विकल्प
व्याख्या—(१) जो नारक रत्नप्रमाणों में सात नारक चतुरोत्तरप्रमा में उत्पन्न
या ७ (२) अथवा जो नारक रत्नप्रमाणों में सात नारक बालुकाप्रमाणों
उत्पन्न या ३ (३) अथवा जो नारक रत्नप्रमाणों में सात नारक एक
प्रमाणों में उत्पन्न या ४ (४) अथवा जो नारक रत्नप्रमाणों में सात
नारक धूमप्रमाणों उत्पन्न या २ (५) अथवा जो नारक रत्नप्रमाणों में
सात नारक समप्रमाणों उत्पन्न या १ (६) अथवा जो नारक रत्नप्रमाणों
में सात नारक नीचे सात भूमा नारक भूमा उत्पन्न या १, अथवा चतुरोत्तर
साथ पदोक्त विकल्पना ६, अथवा या ३, जो भूमा चतुरोत्तरप्रमा, साथ ५
भूमा, बालुकाप्रमा साथ ४ भूमा, धूमप्रमा साथ ३ भूमा, समप्रमा साथ २

પદ્મપ્રભાયામ્, કિં વા ધૂમપ્રભાયામ્, કિં વાતમઃ પ્રભાયામ્, કિં વાઽધઃ સપ્તમ્યાં ભવન્તિ ?
 इति पृच्छा ? भगवानाह—‘गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए
 वा होज्जा ’ हे गाङ्गेय ! अष्ट नैरयिका नैरयिक प्रवेशन कुर्वन्तो रत्नप्रभायां वा
 भवन्ति, यावत् शर्कराप्रभायां वा, बालुकाप्रभायां वा, पद्मप्रभायां वा, धूमप्रभायां
 वा, तमःप्रभायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७, अथ द्विकसंयोगिभङ्गप्रकारमाह—
 ‘अहवा एगे रयणप्पभाए सत्त सक्करप्पभाए होज्जा’ अथवा एको रत्नप्रभायां,
 सप्त शर्कराप्रभायां भवन्ति ‘एवं दुयासंजोगो’ एवम्=अनेन ‘एकः सप्त’ इत्येवं

हैं ? या तमःप्रभा में होते हैं ? या अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होते
 हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—(गंगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए
 वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) नैरयिक प्रवेशन करते हुए
 आठ नारक रत्नप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, शर्कराप्रभा में भी उत्पन्न
 हो जाते हैं, बालुकाप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, पंकप्रभा में भी उत्पन्न
 हो जाते हैं, धूमप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, तमः प्रभा में भी उत्पन्न
 हो जाते हैं और अधःसप्तमी पृथिवी में भी उत्पन्न हो जाते हैं। इस
 प्रकार से आठ नैरयिकों के ये एक संयोग में ७ भंग हैं।

अब इनके द्विकसंयोग में भङ्ग प्रकार को सूत्रकार प्रकट करते हैं—
 (अहवा एगे रयणप्पभाए सत्त सक्करप्पभाए वा होज्जा) अथवा एक
 नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और सात नारक शर्कराप्रभा में
 उत्पन्न हो जाते हैं। (एवं दुया संजोगो) इस १-७ रूप पूर्वोक्त प्रकार
 से द्विक संयोग कर लेना चाहिये, आठ नारकों के द्विक संयोग में सात

के तम प्रભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ રયણપ્પભાए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ” તે આઠ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ
 ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, બાલુકાપ્રભામાં પણ
 ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન
 થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી નરક-
 પૃથ્વીમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે આઠ નારકોના એકસંયોગી બળંગ બને છે.

હવે સૂત્રકાર તેમના દ્વિકસંયોગી બળોનું કથન કરે છે—“અહવા एगे
 रयणप्पभाए, सत्त सक्करप्पभाए होज्जा” અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન
 થાય છે અને બાકીના સાત નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘એવં દુયા
 સંજોગો’ એજ પ્રમાણે ૧-૭ રૂપ પહેલા દ્વિક સંયોગી વિકલ્પના બાકીના

यावत्-एक. पङ्कममायाम्, एको घूमममायाम्, एकस्त्वमायाम्, एकोऽपःसप्त-
म्यां मरति, 'अथवा एगे रयणप्पमाए, जाव एगे तमाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा'
अथवा एको रत्नममायाम् यावत् एकः शर्कराममायाम्, एको बालुकाप्रमायाम्
एकः पङ्कममायाम्, एको घूमममायाम्, द्वौ तमःप्रमायाम्, एकोऽपःसप्तम्यां
मरति । 'एवं सचारेयण्' एवं सचारयितव्यम्' अयान्तिममर्गं मर्दयति-
'जाव अहवा दो रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा'

तीन नारक शर्कराप्रमा में, एक नारक बालुकाप्रमा में यावत् एक नारक।
पङ्कमप्रमा में, एक नारक घूमप्रमा में, एक नारक तमः प्रमा में और एक
नारक अथः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक नारक
रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा में एक नारक बालुकाप्रमा में, एक
नारक पङ्कमप्रमा में, एक नारक घूमप्रमा में, एक नारक तमः प्रमा में
और दो नारक अथः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं (अथवा एगे
रयणप्पमाए, जाव दो तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक
नारक रत्नप्रमा में, एक नारक शर्कराप्रमा में, एक नारक बालुकाप्रमा
में, एक नारक पङ्कमप्रमा में एक नारक घूमप्रमा में, दो नारक तमः प्रमा
में और एक नारक अथः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है (एवं
सचारेयण्) इस पूर्वोक्त रीति के अनुसार संचार करना चाहिये ।

अथ अन्तिम भोगको सूत्रकार प्रकट करते हैं-(जाव अहवा दो रयणप्प
माए, एगे सक्करप्पमाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) यावत् अथवा-दो

७वे सूत्रकार बृहत्संयोगी अन्तिम भोगने प्रकट करे छे- 'अथवा विधि
सक्करप्पमाए एगे बालुकाप्रमाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा' अथवा ननु
नारक शर्कराप्रमाभां, कोक नारक बालुकाप्रमाभां, कोक नारक पङ्कमप्रमाभां, कोक
नारक घूमप्रमाभां, कोक नारक तमःप्रमाभां अने कोक नारक अथःसप्तमी
पृथ्वीभां उत्पन्न थाव छे

७वे सप्तसंयोगी भोगने सूत्रकार प्रकट करे छे-(१) अथवा कोक
नारक रत्नप्रमाभां कोक नारक शर्कराप्रमाभां, कोक नारक बालुकाप्रमाभां, कोक,
नारक पङ्कमप्रमाभां, कोक नारक घूमप्रमाभां, कोक नारक तमःप्रमाभां अने के
नारक अथःसप्तमीभां उत्पन्न थाव छे 'अथवा एगे रयणप्पमाए, जाव दो
तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा' (२) अथवा कोक नारक रत्नप्रमाभां, कोक
नारक शर्कराप्रमाभां, कोक नारक बालुकाप्रमाभां, कोक नारक पङ्कमप्रमाभां
नारक घूमप्रमाभां के नारक तमःप्रमाभां अने नारक अथःप्रमाभां

एषा सप्तभिर्विकल्पैर्गुणने कृते सप्तचत्वारिंशदधिकैकशत (११४७) भङ्गा भवे-
न्तीति । एवं जाव छकसंजोगो य जहा सत्तण्ह भणिओ तहा अट्टण्ह वि भाणि-
यव्वो । एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चकसंयोगः, षट्क-
संयोगश्च यथा सप्तानां नैरयिकाणां भणितस्तथा अष्टानामपि नैरयिकाणां भणि-
तव्यः, नवरं एकेको अव्वहिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव जाव छकसंजोगो
य नवरं पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अत्र एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः सेसं तं
चेव जाव छकसंजोगस्स । शेषं तदेव पूर्ववदेव यावत्-त्रिकसंयोगस्य, चतुष्क-
संयोगस्य, पञ्चकसंयोगस्य, षट्कसंयोगस्य च, वक्तव्यम्, अथ षट्कसंयोगे
कांश्चिद् भङ्गान् प्रदर्शयति—अहवा तिन्नि सकरप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए जाव
एगे अहेसत्तमाए होज्जा । अथवा त्रयः शंकराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्

२१ प्रथम विकल्प में भंगों को आ जाता है २१ को सात विकल्पों से
गुणों करने पर १४७ भंग द्विकसंयोग में आठ नारकों के होते हैं । (एवं
जाव छकसंजोगो य जहा सत्तण्ह भणिओ तहा अट्टण्ह वि भाणियव्वो)
जिस प्रकार से सात नारकों का त्रिकसंयोग, चतुष्कसंयोग, पञ्चक
संयोग, एवं षट्कसंयोग कहा गया है उसी प्रकार से आठ नारकों का
भी यह सर्वसंयोग कहना चाहिये । (नवरं एकेको अव्वहिओ संचारे-
यव्वो सेसं तं चेव जाव छक संजोगो य) यहाँ पर यदि पूर्व की अपेक्षा
कुछ विशेषता है तो वह एक से अधिक नैरयिक के संचार करने की
है याकी का और सब कथन छह संयोग तक पहिले जैसा ही है ।
अब सूत्रकार षट्क(६छ)संयोगमें कितने भंगोंको दिखाते हैं—(अहवा तिन्नि
सकरप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा

लग अने तम प्रला साथे १ लग थाय छे आ रीते पडेल विक्कपना कुल
 $६+५+४+३+२+१=२१$ लग थाय छे अवा सात द्विकसंयोगी विक्कपना
 $२१ \times ७ = १४७$ कुल द्विकसंयोगी लग थाय छे

“एवं जाव छक संजोगो य जहा सत्तण्ह भणिओ तहा अट्टण्ह वि
भाणियव्वो” सात नारकेना जेवो ज आठ नारकेना त्रिकसंयोग, चतुष्क
संयोग, पञ्चकसंयोग अने षट्संयोग पणु समज्जेवो “नवर एकेको अव्व-
हिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव जाव छकसंजोगो य” सात नारकेना कथन करतो
आठ नारकेना कथनमां ओट्टी ज विशेषता छे के अही ओक ओक अधिक
नारकेना सत्तार करवो लेछ्छे आठेना छ संयोग पर्यन्तनुं समस्त कथन
पडेलाना कथन प्रमाणे ज समज्जु.

યાવત્-એકઃ પદ્મપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, એકસ્તમાયામ્, એકોઽષ્ઠઃ સ્વપ્ન-
મ્યાં મરતિ, 'મહત્વા એગે રચણપ્પમાય, જાવ એગે સમાય, દો મહેસત્તમાય હોજ્જા'
અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્ યાવત્ એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, એકો ચાલુકાપ્રમાયામ્
એકઃ પદ્મપ્રમાયામ્, એકો ધૂમપ્રમાયામ્, દ્વો તમઃપ્રમાયામ્, એકોઽષ્ઠઃ સ્વપ્નમ્યાં
મરતિ । 'એવં સચારેયવ્ચ' એવં સંચારયિતવ્યમ્' અયાન્તિમમર્ત્યં પ્રદર્શયતિ-
'જાવ મહત્વા દો રચણપ્પમાય એગે સકરપ્પમાય જાવ એગે અહેસત્તમાય હોજ્જા'

ત્રીન નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક ચાલુકાપ્રમા મેં યાવત્ એક નારક
પદ્મપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં જોર એક
નારક અઘઃ સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ૧, અથવા એક નારક
રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં એક નારક ચાલુકાપ્રમા મેં, એક
નારક પદ્મપ્રમા મેં, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં
જોર દો નારક અઘઃ સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ (મહત્વા એગે
રચણપ્પમાય, જાવ દો સમાય એગે અહે સત્તમાય હોજ્જા) અથવા એક
નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં, એક નારક ચાલુકાપ્રમા
મેં, એક નારક પદ્મપ્રમા મેં એક નારક ધૂમપ્રમા મેં, દો નારક તમઃ પ્રમા
મેં જોર એક નારક અઘઃ સસમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ (એવં
સચારેયવ્ચ) હસ પૂર્યોક રીતિ કે અનુસાર સંચાર કરના વાહિયે ।

અય અન્તિમ ભગવો સુધકાર પ્રકટ કરતે હૈ-(જાવ મહત્વા દો રચણપ્પ
માય, એગે સકરપ્પમાય, જાવ એગે મહે સત્તમાય હોજ્જા) યાવત્ અથવા-દો

હવે સૂત્રકાર પદ્મસયોગી અન્તિમ જાને પ્રકટ કરે છે- 'મહત્વા વિત્તિ
સકરપ્પમાય એગે ચાલુકાપ્રમાય, જાવ એગે મહે સત્તમાય હોજ્જા' અથવા ત્રણ
નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક ચાલુકાપ્રમામાં, એક નારક પદ્મપ્રમામાં, એક
નારક ધૂમપ્રમામાં, એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક અઘસત્તમી
પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે સમસયોગી જાણેને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-(૧) અથવા એક
નારક રત્નપ્રમામાં, એક નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક ચાલુકાપ્રમામાં, એક
નારક પદ્મપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં, એક નારક તમપ્રમામાં અને એક
નારક અઘસત્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે 'મહત્વા એગે રચણપ્પમાય, જાવ દો
સમાય એગે મહે સત્તમાય હોજ્જા' (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં એક
નારક શર્કરાપ્રમામાં, એક નારક ચાલુકાપ્રમામાં એક નારક પદ્મપ્રમામાં, એક
નારક ધૂમપ્રમામાં એક નારક તમપ્રમામાં અને એક નારક અઘસત્તમીમાં

યાવત્-અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, યોવત્ એકો વાલુકા પ્રભાયામ્, એકઃ પદ્મપ્રભાયામ્, એકો ધૂમપ્રભાયામ્, એકસ્તમઃ પ્રભાયામ્, એકો-અધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ । एवं चाष्टानां नैरयिकाणाम् व्यधिकसहस्रत्रयं भङ्गा भवन्ति, तथाहि-अष्टानामेकत्वे सप्त (७) भङ्गाः, द्विकसंयोगे तु अष्टानामपि द्वित्वे एकः सप्तेत्यादयः सप्त विकल्पाः । तैश्च सप्तभिः सप्तपदद्विकसंयोगे एकविंशतेर्गुण-नात् सप्तचत्वारिंशदधिकशत (१४७) भङ्गा भवन्ति । त्रिकसंयोगे तु अष्टानां त्रित्वे 'एकः, एकः, पट्' इत्यादयः एकविंशतिर्विकल्पा भवन्ति, तैश्च सप्तपदत्रिकसंयोगे पञ्चत्रिंशतो गुणने पञ्चत्रिंशदधिकसप्तशत (७३५) भङ्गा भवन्ति । चतुष्कસયોગે તુ અષ્ટાનાં ચતુર્દાત્વે એકઃ, એકઃ, એકઃ, પચ્ચેત્યાદયઃ પચ્ચત્રિંશદ્ વિકલ્પા ભવન્તિ, તૈશ્ચ પચ્ચત્રિંશદ્ વિકલ્પૈઃ સપ્તપદચતુષ્કસ યોગાનામ્ ગુણને પચ્ચવિંશત્યધિકદ્વાદશશત- (૧૨૨૫) ભઙ્ગા ભવન્તિ । પચ્ચકસંયોગે તુ અષ્ટાનાં પચ્ચત્વે એકઃ, એકઃ એકઃ, એકઃ,

નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક શર્કરાપ્રભા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં, એક નારક પંકપ્રભા મેં, એક નારક ધૂમપ્રભા મેં, એક નારક તમઃ પ્રભા મેં ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં इस तरह से आठ नैरयिकों के ३००३ भंग होते हैं-आठ नैरयिकों के एकत्व में ७ भंग, द्विक संयोग में १४७, त्रिकसंयोग में एक-एक छह इत्यादिरूप २१ विकल्पों से ३५ के साथ गुणा करने पर ७३५ भंग, चतुष्क संयोग में एक एक एक पांच इत्यादिरूप ३५ विकल्पों से सातपदचतुष्क संयोगों को अर्थात् ३५ को गुणित करने पर १२२५ भंग होते हैं । पंचक संयोग

ઉત્પન્ન થાય છે “ एवं સચારેયત્વ ” આ પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર બાકીના ભંગો પણ કહેવા બેઠાં છે.

હવે સૂત્રકાર છેલ્લા સપ્તસંયોગી ભંગને પ્રકટ કરે છે-“ જાવ બદલા દો રચણપ્રમાણ, એ સ્વકરણપ્રમાણ, જાવ એ બદલે સત્તમાણ હોજા ” અથવા એ નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામા, એક નારક પંકપ્રભામા, એક નારક ધૂમપ્રભામા, એક નારક તમઃપ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં-ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે આઠ નારકોના કુલ ૩૦૦૩ ભંગ થાય છે. આઠ નારકોના એકત્વમા ૭ ભંગ થાય છે દ્વિકસંયોગમા ૧૪૭ ભંગ થાય છે ત્રિકસંયોગમા ૧-૧-૬ ઇત્યાદિ ૩૫ ૨૧ વિકલ્પ બને છે, તે દરેક વિકલ્પનાં ૩૫ ભંગ થાય છે. તેથી ત્રિકસંયોગી કુલ ભંગ ૩૫×૨૧=૭૩૫ થાય છે. ચતુષ્કસંયોગમા ૧-૧-૧-૫ ઇત્યાદિ ૩૫ ૩૫ વિકલ્પ થાય છે. તેના પ્રત્યેક વિકલ્પના ૩૫ ભંગ થાય છે. તેથી ૩૫ વિકલ્પના કુલ ૩૫×૩૫=૧૨૨૫ ચતુષ્કસંયોગી ભંગ થાય

मूलम्—नव भंते ! नैरइया नैरइयपवेसणएणं पविस-
माणा किं पुच्छा ? गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव
अहेसत्तमाए वा होज्जा७, अहवा एगे रयणप्पभाए अट्ठ सक्क-
रप्पभाए होज्जा, एवं दुयासंयोगो जाव सत्तगसंजोगो ८ य
जहा अट्ठण्ह भणियं तथा नवण्हं पि भाणियव्वं, नवरं एक्केक्को
अव्वभहिओ संचारेयव्वो, सेसं तं चेव पच्छिमो आलावंगो-
अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुय-
प्पभाए जाव एगे अहेसत्तमाए वा होज्जा ॥ सू० ८ ॥

छाया—नव भदन्त ! नैरयिकाः । नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं पुच्छा,
गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७ । अथवा
एको रत्नप्रभायाम्, अष्टौ शर्कराप्रभायां भवन्ति, एव द्विकसयोगो यावत् सप्तक-
संयोगाश्च यथा अष्टानां भणितस्तथा नवानामपि भणितव्यः, नवरम् एकैकोऽभ्य-
धिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव, पश्चिमः आलापकः—अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्,
एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् यावत् एकोऽधःसप्तम्यां वा भवति ॥ ८

टीका—अथ त्रिवानां नैरयिकाणां पञ्चाधिकपञ्चसदस (५००५) भद्रान्
प्रतिपादयितुमाह—‘नव भंते’ इत्यादि । नव भंते । नैरइया नैरइयपवेसणएणं
पविसमाणा किं पुच्छा ? गाङ्गेयः पृच्छति—हे भदन्त ! नव नैरयिकाः नैरयिक-
प्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां वा भवन्ति,

(नव भंते ! नैरइया) इत्यादि ।

टीकार्थ—नौ नैरयिकों के ५००५ भंग होते हैं सो इन्हीं भङ्गों को
प्रतिपादित करने के लिये सूत्रकार ने इस सूत्र का कथन किया है—
‘इसमें गांगेय ने प्रश्न से ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! नौ नैरयिक नैर-
यिक प्रवेशनक द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए कहाँ होते हैं

“ नव भंते ! नैरइया ” इत्यादि—

टीकार्थ—अन्य गतिभांथी नारिक गतिभां प्रवेश करता है नारिकों ने
‘५००५ भंग थाय’ छे तेनु सूत्रकारे आ ‘सूत्रभां प्रतिपादन कयु’ छे

गांगेय अणुगारने प्रश्न—“ नव भंते ! नैरइया ” छे भदन्त ! नैरयिक
प्रवेशन द्वारा नैरयिक भवभां प्रवेश करता नव नारिके थु रत्नप्रभाभां उपन्न

કિં વા શર્કરાપ્રમાયામ્, કિં વા વાલુકાપ્રમાયામ્, કિં વા પેકપ્રમાયા, કિં વા
 ધૂમપ્રમાયામ્, કિં વા તમ પ્રમાયામ્, કિં વા અથા સપ્તમ્યા મવન્તિ ! ઇતિ વૃક્ષ
 મગવાનાહ- ' ગંગેયા ! રચણપ્પમાય વા હોજ્જા, જાવ અહે સત્તમાય વા હોજ્જા ' !
 વાઢેય ! નૈરયિકપ્રવેશનં કુર્વન્તો નય નૈરયિકા રત્નપ્રમાયાં વા મવન્તિ વાસ
 ' શર્કરાપ્રમાયાં/વા, વાલુકાપ્રમાયાં વા, પેકપ્રમાયાં વા, ધૂમપ્રમાયાં વા, તમાપ્રમાય
 ' વા, અથા સપ્તમ્યાં વા મવન્તિ, ૭ ' અથવા 'એ રચણપ્પમાય, અદુ સક્કરપ્પમાય
 હોજ્જા ' અથવા 'એ નૈરયિકો રત્નપ્રમાયાં મવન્તિ, અહો નૈરયિકાઃ શર્કરાપ્રમાયાં
 મવન્તિ, ' एवं दुयासजोगो जाव ससकसजोगो य जहा अहण्हं मयिंयं तप

વપા એ રત્નપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા શર્કરાપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા વાલુકા-
 પ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા પેકપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા ધૂમપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા
 તમા પ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા અથા સપ્તમી ' વૃથિથી મેં હોતે હૈં ? ' 'સ પ્રમ
 કે સ્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં (ગંગેયા) હે ગંગેય ! (રચણપ્પમાય વા હોજ્જા,
 જાવ અહે સત્તમાય વા હોજ્જા) નૈરયિક મવ મેં પ્રવેશ કરતે હુપ કો
 નૈરયિકા રત્નપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, વાવત-શર્કરાપ્રમા મેં મી હોતે હૈં,
 વાલુકાપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, પેકપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, ધૂમપ્રમા મેં મી
 હોતે હૈં, તમા પ્રમા મેં મી હોતે હૈં, ઝીર અથા સપ્તમી 'વૃથિથી મેં મી
 હોતે હૈં । ' 'इसी प्रकार से ये एक संयोग मे नौ नैरयिकों के साथ ७ भ्रम
 हैं । (अथवा एगे रचणप्पमाय, 'अदु सक्करप्पमाय होज्जा) अथवा एक
 नैरयिक रत्नप्रभा मे होता है और आठ नैरयिक शर्कराप्रभा मे होते
 हैं (एवं दुया संजोगो जाव ससक संजोगो य जहा अहण्हं मयिंयं,

યાવ ૭ ? કે શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય
 છે ? કે પેકપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે
 તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અથાસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” કે ગંગેય ! “ રચણપ્પમાય વા
 હોજ્જા, જાવ અહે સત્તમાય વા હોજ્જા ” નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતા નય
 નારકો રત્નપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે,
 વાલુકાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે પેકપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમ
 પ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે
 સાતમી તમસ્તમપ્રમા નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે નય નારકોના
 એકસંયોગી ભજ ૭ થાય છે

“ અથવા એ રચણપ્પમાય અદુ સક્કરપ્પમાય હોજ્જા ' અથવા એક નારક
 રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ' અને બાકીના આઠ નારક શર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન

नवण्हं वि भाणियत्वं ' एवं पूर्वोक्तरीत्या द्विकसंयोगो यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चकसंयोगः षट्कसंयोगः, सप्तकसंयोगश्चेति यथा अष्टानां नैरयिकाणां भणितं तथा नवानामपि नैरयिकाणां भणितव्यम्, ' नवरं एकैको अवमहिओ संचारेयव्वो, सेसं तं चेव ' नवरम् अष्टनैरयिकापेक्षया नवनैरयिकाणां विशेषस्तु एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव-पूर्वोक्तवदेव बोध्यम् । तेषां सर्वेषामपि मध्यमालापकानां सूचनार्थम् अन्तिममालापकं सूचयति--'पच्छिमो आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए वा होज्जा ' पश्चिमः अन्तिमः आलापकस्तु-अथवा त्रयो नैरयिकाः

तद्वा नवण्हं वि भाणियत्वं) जिस प्रकार से आठ नैरयिकों का पूर्वोक्त पद्धति के अनुसार द्विकसंयोग, यावत्पदलभ्य त्रिकसंयोग, चतुष्कसंयोग, पंचकसंयोग, षट्कसंयोग और सप्तक संयोग कहा गया है उसी तरह से नौ नैरयिकों का भी यह द्विकसंयोग आदि सब संयोग कहना चाहिये । (नवरं एकैको अवमहिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव) आठ नैरयिकों के इन संयोग की अपेक्षा नौ नैरयिकों के इन संयोगों में यही विशेषता है कि इनमें एक एक नारक का अधिक संचार किया गया है । बाकी का और सब कथन पहिले जैसे किया गया है वैसा ही जानना चाहिये । इन सबके मध्यम आलापकों को सूचित करने के लिये अन्तिम आलापक को सूत्रकार कहते हैं--(पच्छिमो आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे

थाय छे. " एव दुया सजोगो जाव सत्तक संजोगो य जहा अट्ठण्ह भणियं, तद्वा नवण्हं वि भाणियत्वं " जैसी रीते आठ नारकेना पूर्वोक्त पद्धति अनुसार द्विकसंयोग, त्रिकसंयोग, चतुष्कसंयोग, पंचकसंयोग, षट्कसंयोग अने सप्तकसंयोग कडेवाभां आब्यो छे, ओन् प्रभाणें नव नारकेना द्विकसंयोग आदि अथा संयोगोतु कथन करवुं लेण्ये " नवरं एकैको अवमहिओ संचारेयव्वो सेसं तंचेव " आठ नारकेना उपर्युक्त संयोगो करतां नव नारकेना संयोगभां ओ विशेषता छे के तेमां (नव नारकेना संयोगभां) ओक ओक नारकेना अधिक संचार करवाभां आब्यो छे । बाकीनुं समस्त कथन आठ नारकेना पूर्वोक्त कथन अनुसार समजवुं आ अथां आलापकेना मध्यम आलापकेने सूचित करवाने भाटे सूत्रकार आ अन्तिम आलापक प्रकट करे छे.

" पच्छिमो आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए वा होज्जा " अथवा त्रयो नारके रत्न-

ફિકિં વા ઘર્કરાપ્રમાયામ્, ફિકિં વા વાલુકાપ્રમાયામ્, ફિકિં વા પંકુપ્રમાયાં, ફિકિં વા ધૂમપ્રમાયામ્, ફિકિં વા તમાપ્રમાયામ્, ફિકિં વા અપઃસપ્તર્મ્યાં મવન્તિ' રિશિજ્ઞા મગવાનાહ—'ગંગેયા । રયણપ્પમાપ વા હોજ્ઞા, બાવ મહેસવમાપ વા હોજ્ઞા' ને ગાઝેય । નૈરયિકમ્બેધન કુર્વન્તો નવ નૈરયિકા રત્નપ્રમાયાં વા મવન્તિ, વાલુકાપ્રમાયાં વા, વાલુકાપ્રમાયાં વા, પંકુપ્રમાયાં વા, ધૂમપ્રમાયાં વા, તમાપ્રમાયાં વા, અપઃસપ્તર્મ્યાં વા મવન્તિ, ૭ । અથવા યગે રયણપ્પમાપ અહુ સકરપ્પમાપ હોજ્ઞા' અથવા પક્કો નૈરયિકો રત્નપ્રમાયાં મવન્તિ, અહીં નૈરયિકાઃ ઘર્કરાપ્રમાયાં મવન્તિ, 'પવં કુયા સંજોગો જાવ સસક સંજોગો ય જહા અહુન્દ મનિયં તમ

કયા જે રત્નપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા ઘર્કરાપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા વાલુકાપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા પંકુપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા ધૂમપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા તમાપ્રમા મેં હોતે હૈં ? વા અપઃ સપ્તર્મ્યાં પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? હસ પ્રમા કે વક્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં (ગંગેયા) હે ગંગેય ! (રયણપ્પમાપ વા હોજ્ઞા, જોવિં અહે સક્તમાપ વા હોજ્ઞા) નૈરયિક મવ મેં પ્રવેશ કરતે કુપ મો નૈરયિકા રત્નપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, વાલુકાપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, પંકુપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, ધૂમપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, તમાપ્રમા મેં મી હોતે હૈં, જોર અપઃ સપ્તર્મ્યાં પૃથિવી મેં મી હોતે હૈં । હસી પ્રકાર સે યે પક્ક સયોગ મેં નૌ નૈરયિકોં કે સાત ૭ મંગ હૈં । (અથવા યગે રયણપ્પમાપ, અહુ સકરપ્પમાપ હોજ્ઞા) અથવા પક્ક નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં હોતા હૈં જોર જાઠ નૈરયિક ઘર્કરાપ્રમા મેં હોતે હૈં (પવં કુયા સંજોગો જાવ સસક સંજોગો ય જહા અહુન્દ મનિયં,

આથ છે ? કે ઘર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંકુપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અપઃસપ્તર્મ્યાં નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“ ગંગેયા । ” કે જાલેય । “ રયણપ્પમાપ વા હોજ્ઞા, બાવ અહે સક્તમાપ વા હોજ્ઞા ” નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતા નવ નારકો રત્નપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ઘર્કરાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકુપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમાપ્રમામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રમા નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે નવ નારકોનાં જોડાયેલી ભાગ ૭ થાય છે

“ અથવા યગે રયણપ્પમાપ અહુ સકરપ્પમાપ હોજ્ઞા ” અથવા જોડ નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના આઠ નારક ઘર્કરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન

નવળ્હ વિ ભાણિયત્વં ' एवं पूर्वोक्तरीत्या द्विकसंयोगो यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्क
संयोगः, पञ्चकसंयोगः षट्कसंयोगः, सप्तकसंयोगश्चेति यथा अष्टानां नैरयि-
काणां भणितं तथा नवानामपि नैरयिकाणां भणितव्यम्, ' नवरं एक्केक्को
अव्वमहिओ संचारेयव्वो, सेसं तं चेव ' नवरम् अष्टनैरयिकापेक्षया नवनैरयिकाणां
विशेषस्तु एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव-पूर्वोक्तवदेव बोध्यम् ।
तेषां सर्वेषामपि मध्यमालापकानां सूचनार्थम् अन्तिममालापकं सूचयति--'पच्छिमो
आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे वालुयप्पमाए, जाव
एगे अहेसत्तमाए वा होज्जा ' पश्चिमः अन्तिमः आलापकस्तु-अथवा त्रयो नैरयिकाः

तद्वा नवળ્હ વિ ભાણિયત્વં) जिस प्रकार से आठ नैरयिकों का पूर्वोक्त
पद्धति के अनुसार द्विकसंयोग, यावत्पदलभ्य त्रिकसंयोग, चतुष्क
संयोग, पंचकसंयोग, षट्कसंयोग और सप्तक संयोग कहा गया है उसी
तरह से नौ नैरयिकों का भी यह द्विकसंयोग आदि सब संयोग कहना
चाहिये । (नवरं एक्केक्को अव्वमहिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव) आठ
नैरयिकों के इन संयोग की अपेक्षा नौ नैरयिकों के इन संयोगों में
यही विशेषता है कि इनमें एक एक नारक का अधिक संचार किया
गया है । बाकी का और सब कथन पहिले जैसे किया गया है वैसा ही
जानना चाहिये । इन सबके मध्यम आलापकों को सूचित करने के लिये
अन्तिम आलापक को सूत्रकार कहते हैं--(पच्छिमो आलावगो-अहवा
तिन्नि रयणप्पमाए, एगे सक्करप्पमाए, एगे वालुयप्पमाए, जाव एगे

થાય છે " એવ દુયા સજોગો જાવ સત્તક સંજોગો ય જહા અટ્ટળ્હ ભણિયં,
તદ્વા નવળ્હ વિ ભાણિયત્વં " બેવી રીતે આઠ નારકોના પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ અનુ-
સાર દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચકસંયોગ, ષટ્કસંયોગ અને
સપ્તકસંયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે નવ નારકોના દ્વિકસંયોગ
આદિ બધાં સંયોગોનું કથન કરવું જોઈએ " નવર એક્કેક્કો અવ્વમહિઓ સંચારે-
યવ્વો સેસં તંચેવ " આઠ નારકોના ઉપર્યુક્ત સંયોગો કરતાં નવ નારકોના
સંયોગમાં એ વિશેષતા છે કે તેમાં (નવ નારકોની સંયોગમાં) એક એક
નારકોના અધિક સંચાર કરવામાં આવ્યો છે " બાકીનું સમસ્ત કથન આઠ
નારકોના પૂર્વોક્ત કથન અનુસાર સમજવું આ બધાં આલાપકોના મધ્યમ
આલાપકોને સૂચિત કરવાને માટે સૂત્રકાર આ અન્તિમ આલાપક પ્રકટ કરે છે.

" પચ્ચિમો આલાવગો-અહવા તિન્નિ રયણપ્પમાએ, એગે સક્કરપ્પમાએ. એગે
વાલુયપ્પમાએ, જાવ એગે અહે સત્તમાએ વા હોજ્જા " અથવા ત્રણ નારકો રત્ન-

રત્નપ્રમાણાં વા મવન્તિ, एकः चार्कराममायाम् वा एको बालुकाममायां वा यावत्
 एकः पद्मममायां वा, एको धूमममायां वा, एकस्तमःप्रमायां वा, एकोऽधःसप्तम्यां
 वा मवति । तथा च नव नैरयिकाणां निम्नरीत्या पञ्चाधिकपञ्चसहस्रमज्ञा म
 वन्ति, तथाहि—नवानामेफत्वे सप्तैव ' द्विकसंयोगे तु नवानां द्वित्वे एकः अष्टौ
 (१-८) इत्याद्योऽष्टौ विकल्पाः, तैश्च अष्टभिर्विकल्पैरेकनिष्ठैः सप्तपद द्वि
 संयोगानां गुणमेऽष्टपष्टपदिक्रियत (१६८) मज्ञा मवन्ति । त्रिकसंयोगे तु नवानाम्—
 ' एकः एकः सप्त ' (१-१-७) इत्येवमाद्योऽष्टाभिश्चतुर्विकल्पाः, तैश्च सप्तपद
 त्रिकसंयोगे पञ्चभिश्चतुः गुणने अष्टीत्यधिक मवत्यत (१८०) मज्ञा मवन्ति । चतु
 र्कसंयोगे तु नवानां चतुर्द्वारत्वे एकः एकः, एक, पट् च (१-१-१-६) इत्याद्या

અહે સસમાય વા હોજા) यह पश्चिम भग है कि “ अथवा तीन नैर
 यिक रत्नप्रमा मे होते हैं, एक नैरयिक चार्कराममा मे होता है, एक
 नैरयिक बालुकाप्रमा में होता है, यावत् एक नैरयिक पद्मप्रमा में होता
 है, एक नैरयिक धूमप्रमा मे होता है, एक नैरयिक तमः प्रमा में होता है
 और एक नैरयिक अधः सप्तमी प्रथिवी मे होता है । इन नौ नैरयिकों
 के इस निम्नलिखित रीति के अनुसार ५००५ भग होते हैं, नौ नारकों
 के एकत्व मे सात ७ भग होते हैं । इनके द्विकसंयोग मे (१-८)
 इत्यादि आठ विकल्प होते हैं । इन आठ विकल्पों से सात नारक के
 द्विक संयोगी २१ विकल्पों को गुणित करने से १६८ भग होते हैं ।
 इनके त्रिकसंयोग मे (१-१-७) इत्यादि रूप से चिकसंयोगी २८ विकल्प
 होते हैं । इनका सात नारक के चिकसंयोगी १५ विकल्पों के साथ गुणा

પ્રમામાં, એક નારક ચારકપ્રમામાં, એક નારક બાલુકાપ્રમામાં, એક નારક
 પદ્મપ્રમામાં, એક નારક ધૂમપ્રમામાં, એક નારક તમ:પ્રમામાં અને એક નારક
 અધ:સપ્તમી નરકમાં કલ્પત થાય છે ” અન્ય ગતિમાંથી નારક ગતિમાં પ્રવેશ
 કરતા નવ નારકોના એ ૫૦૦૫ ભગ થાય છે તે નીચેની રીત અનુસાર થાય
 છે—નવ નારકોના એકત્વમાં (એક નરકમાં પ્રવેશની અવેશાએ) ૭ ભગ
 થાય છે તેમના દ્વિકસંયોગમાં “ ૧-૮ ” ઇત્યાદિ ૮૫ આઠ વિકલ્પ થાય છે
 દરેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના દ્વિકસંયોગી ૨૧ ભગ અને છે ૨૧ ભગ
 વાળા આઠ વિકલ્પ જનતા ડોવાથી કુલ ૨૧x૮=૧૬૮ દ્વિકસંયોગી ભગ અને
 છે તેમના ત્રિકસંયોગમાં “ ૧-૧-૭ ” ઇત્યાદિ ૮૫ ત્રિકસંયોગી ૨૮ વિકલ્પ
 અને છે દરેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના ત્રિકસંયોગી ૩૫ ભગ અને છે
 માટે એવા ૨૮ વિકલ્પના કુલ ત્રિકસંયોગી ભગ ૩૫x૨૮=૯૮૦ થાય છે

નવળ્હ વિ ભાણિયત્વં ' एवं पूर्वोक्तरीत्या द्विकसंयोगो यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्क-
संयोगः, पञ्चकसंयोगः षट्कसंयोगः, सप्तकसंयोगश्चेति यथा अष्टानां नैरयि-
काणां भणितं तथा नवानामपि नैरयिकाणां भणितव्यम्, ' नवरं एकैकको
अवमहिओ संचारेयव्वो, सेसं तं चेव ' नवरम् अष्टनैरयिकापेक्षया नवनैरयिकाणां
विशेषस्तु एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव-पूर्वोक्तवदेव बोध्यम् ।
तेषां सर्वेषामपि मध्यमालापकानां सूचनार्थम् अन्तिममालापकं सूचयति--'पच्छिमो
आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव
एगे अहेसत्तमाए वा होज्जा ' पश्चिमः अन्तिमः आलापकस्तु-अथवा त्रयो नैरयिकाः

તહા નવળ્હં વિ ભાણિયત્વં) જિસ પ્રકાર સે આઠ નૈરયિકોં કા પૂર્વોક્ત
પદ્ધતિ કે અનુસાર દ્વિકસંયોગ, યાવત્પદલઘ્ય ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્ક
સંયોગ, પંચકસંયોગ, ષટ્કસંયોગ ઓર સપ્તક સંયોગ કહા ગયા હૈં ઉસી
તરહ સે નૌ નૈરયિકોં કા ઓ યહ દ્વિકસંયોગ આદિ સવ સંયોગ કહનાં
ચાહિયે । (નવરં એકેકો અવમહિઓ સંચારેયવ્વો સેસં તં ચેવ) આઠ
નૈરયિકોં કે ઇન સંયોગ કી અપેક્ષા નૌ નૈરયિકોં કે ઇન સંયોગોં મેં
યહી વિશેષતા હૈં કિ ઇનમે એક એક નૈરક કા અધિક સંચાર કિયા
ગયા હૈં । બાકી કા ઓર સવ કથન પંહિલે જેસે કિયા ગયા હૈં વૈસા હી
જાનના ચાહિયે । ઇન સવકે મધ્યમ આલાપકોં કો સૂચિત કરને કે 'લિયે
અન્તિમ આલાપક કો સૂત્રકાર કહેતે હૈં--(પચ્છિમો આલાવગો-અહવા
તિન્નિ રયણપ્પભાए, એગે સક્કરપ્પભાए, એગે વાલુયપ્પભાए, જાવ એગે

થાય છે. “ એવ દુયા સંજોગો જાવ સત્તક સંજોગો ય જહા અટ્ટળ્હં ભણિયં,
તહા નવળ્હં વિ ભાણિયત્વં ” જેવી રીતે આઠ નારકોના પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ અનુ-
સાર દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચકસંયોગ, ષટ્કસંયોગ અને
સપ્તકસંયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે નવ નારકોના દ્વિકસંયોગ
આદિ બધાં સંયોગોનું કથન કરવું જોઈએ “ નવરં એકેકો અવમહિઓ સંચારે-
યવ્વો સેસં તં ચેવ ” આઠ નારકોના ઉપર્યુક્ત સંયોગો કરતાં નવ નારકોના
સંયોગમાં એ વિશેષતા છે કે તેમાં (નવ નારકોના સંયોગમાં) એક એક
નારકને અધિક સંચાર કરવામાં આવ્યો છે. બાકીનું સમસ્ત કથન આઠ
નારકોના પૂર્વોક્ત કથન અનુસાર સમજવું આ બધાં આલાપકોના મધ્યમ
આલાપકોને સૂચિત કરવાને માટે સૂત્રકાર આ અન્તિમ આલાપક પ્રકટ કરે છે.

“ પચ્છિમો આલાવગો-અહવા તિન્નિ રયણપ્પભાए, એગે સક્કરપ્પભાए, એગે
વાલુયપ્પભાए, જાવ એગે અહે સત્તમાए વા હોજ્જા ” અથવા ત્રણ નારકો રત્ન-

स्मृतसयोगस्य गुणनेऽष्टाविंशतिः (२८) भवति । एषां च सर्वेषां मेलने पञ्चाधिक
पञ्चमहस्र (५००५) मङ्गा भवन्ति ॥ सू० ८ ॥

नवानां नैरयिकाणां कोट्यक्रमः—		
नवानाम् एकसयोगे	।	७
„ द्विसयोगे		१६८
„ त्रिसयोगे		९८०
„ चतुष्कसयोगे		१९६०
„ पञ्चकसयोगे		१४७०
„ षट्कसयोगे		३९२
„ सप्तकसयोगे		२८
सर्वसमेक्षने		५००५

मूलम्—“ दस भते ! नेरइया' नेरइयपवेसणण पविस
माणा पुच्छा, गंगेया' रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्त
माए वा होज्जा ७, अहवा, एगे रयणप्पभाए नव सक्करप्पभाए
होज्जा, एवं तुया त्तजोगो जाव सत्तसजोगो य जहा नवण्ह,
नवर एककेक्को अवमहिमो सचारणव्वो सेस त चेव अप
च्छिम आलावगो—अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एगे सक्कर
प्पभाए जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ॥ सू० ९ ॥

छाया—दस भवन्त ! नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्ताः पुच्छा,
गङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा मण्डित यावत् अथ सप्तम्पां वा भवति ७, अपवा एको
रत्नप्रभायां, नव शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवं द्विसयोगा यावत् सप्तकसयोगस्य
पर्या नवानाम् नवरम् एकैकोऽष्टाधिकः सवारगित्तप्याः, अथ तदेव अपयिम
आलापकः—अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत् एको
अथ सप्तम्पा भवति ॥ सू० ९ ॥

होते हैं । इस तरह ७-१६८, ९८०, १९६०, १४७०, ३९२, २८ इन
सब का योग करने पर, ५००५ भग इन नौ नारकों के नैरयिक प्रवेशन
में होते हैं ॥ सू० ८ ॥

इस २८ घटक संयोगों का अर्थ है आ होते नव नारकोंना १०विध प्रवे
शनमां ७ + १६८ + ९८० + १९६० + १४७० + ३९२ + २८ = ५००५ का
अर्थ है ॥ सू० ८ ॥

षट्पञ्चाशद् विकल्पाः, तैश्च सप्तपद चतुष्कसंयोगे पञ्चविंशतो गुणने षष्ठ्यधिक-
नवशतोत्तरैकसहस्र (१९६०) भङ्गा भवन्ति । पञ्चकसंयोगे तु नवानां पञ्चधात्वे
एकः, एकः, एकः, एकः, पञ्च (१-१-१-१-५) इत्यादयः सप्तति विकल्पाः,
तैश्च सप्तपदपञ्चकसंयोगे एकविंशतेगुणने सप्तत्यधिकचतुःशतोत्तरैकसहस्र-
(१४७०) भङ्गा भवन्ति । षट्कसंयोगे तु नवानां षोढात्वे एकः, एकः, एकः एकः,
चत्वारः (१-१-१-१-१-४) इत्यादयः षट्पञ्चाशद्विकल्पा भवन्ति, तैश्च
सप्तपदषट्कसंयोगसप्तकस्य गुणने द्विनवत्यधिकशतत्रय (३९२) भङ्गा भवन्ति ।
सप्तसंयोगे तु नवानां सप्तत्वे एकः, एकः, एकः, एकः, एकः, एकः, त्रयः
(१-१-१-१-१-१-३) इत्यादयः अष्टाविंशतिर्विकल्पा भवन्ति, तैश्चैकस्य

करने पर ९८० भंग होते हैं । इनके चतुष्कसंयोग में (१-१-१-६) इत्यादिरूप से ५६ विकल्प होते हैं । इन छप्पन विकल्पों का सात नारक के चतुः संयोगी ३५ विकल्पों के साथ गुणा करने पर १९६० भंग निष्पन्न होते हैं । इनके पंचक संयोग में (१-१-१-१-५) इत्यादि प्रकार से ७० विकल्प होते हैं । इन ७० विकल्पों का सात नारक के पंचक संयोगी भंगों के साथ गुणा करने पर १४७० भंग होते हैं । इनके षट्कसंयोग में (१-१-१-१-१-४) इत्यादि प्रकार से ५६ विकल्प होते हैं । इन विकल्पों का सात नारक के छ संयोगी सात भंगों के साथ गुणा करने पर ३९२ भंग होते हैं । इनके सप्तक संयोग में (१-१-१-१-१-१-३) इत्यादिरूप से २८ विकल्प होते हैं । इन २८ विकल्पों का सात नारक के सप्तसंयोगी एक विकल्प के साथ गुणा करने पर २८ भंग

तेमना चतुष्कसंयोगमा "१-१-१-६" धृत्यादि ३५ ५६ विकल्प थाय छे, तेना दरेक विकल्प द्वारा सात नारकना चतुष्क संयोगी ३५ भांग अने छे, तेथी ५६ विकल्पना कुल $३५ \times ५६ = १९६०$ चतुष्क संयोगी भांग अने छे, नव नारकना पंचक संयोगमा "१-१-१-१-५" धृत्यादि ३५ ७० विकल्प अने छे, तेना दरेक विकल्प द्वारा सात नारकना पंचक संयोगी २५ भांग अने छे, तेथी ओवां ७० विकल्पना पंचक संयोगी कुल भांग $२५ \times ७० = १४७०$ थाय छे, नव नारकना षट्क संयोगमा "१-१-१-१-१-४" धृत्यादि ३५ ५६ विकल्प अने छे, ते प्रत्येक विकल्प द्वारा सात नारकना षट्क संयोगी ७ भांग थाय छे, तेथी ५६ विकल्पना षट्क संयोगी कुल भांग $७ \times ५६ = ३९२$ तेमना सप्तक संयोगमा "१-१-१-१-१-१-३" धृत्यादि ३५ २८ विकल्प अने छे, ते विकल्प द्वारा सात नारकना सप्तक संयोगी ओक विकल्पने शुश्रुता

અથા સપ્તમ્યાં ચા મયન્તિ૭, 'મહ્યા યગે રયજ્ઞપ્માય નવ સ્કરપ્માય દોન્ના, અથા ઇકો નૈરયિકો રત્નમમાયાં મવતિ, નવ સ્કર્ક્રામમાયાં મયન્તિ, 'પથ દુયા સઝોગો જાથ સપ્તગસંજોગો ય જહા નથણ્ઢ' એવ પૂર્વોક્તરીત્યા ત્રિકસયોગો યાવત્ ત્રિકસયોગઃ, ચતુષ્કસયોગઃ, પચ્ચકસંયોગઃ, ષટ્કસયોગઃ, સપ્તકસયોગમ્ યથા નવાનાં નૈરયિકાણાં મણિસસ્તથૈવ દક્ષાનામપિ નૈરયિકાણાં મણિતમ્ય., 'નવર એકકલ્લો અઘ્મહિમ્મો સચારેયલ્લો સેસ તં ચેવ' નવર' નથ નૈરયિકાપેસ્યા દશ નૈરયિકાણાં વિશેષસ્તુ એકેકોઽપ્યધિકઃ સચારયિમ્ય, એવ સત્તેવ પૂર્વોક્તચત્તેવ લોપ્યમ્ । તેણાં ચ સર્વેણાં મપ્યમાનામાલાપકાનામાકારાન્ સુચયિતુમન્તિમમાઠા-

હોતે હૈં, પદ્મપ્રમાપૃથિવી મેં શ્રી હોતે હૈં, ધૂમપ્રમાપૃથિવી મેં શ્રી હોતે હૈં, તમઃ પ્રમા પૃથિવી મેં શ્રી હોતે હૈં ઓર અઘઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં શ્રી હોતે હૈં । હસ પ્રકાર સે યે ૭ ચિત્તરૂપ દશ નૈરયિકોં કે એક સયોગ મેં કહે ગયે હૈં । (એવ દુયા સંજોગો જાથ સપ્તગસંજોગો ય જહા નથણ્ઢ) જૈસા નૌ નૈરયિકોં ચા પૂર્વોક્તરીતિ કે અનુસાર ત્રિકસયોગ યાવત્-ત્રિક સયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પચ્ચક સંયોગ, ષટ્કસંયોગ ઓર સપ્તક સયોગ કહા ગયા હૈં ડસી રીતિ કે અનુસાર દશ નૈરયિકોં ચા શ્રી ત્રિકાદિસ યોગ કહના ચાહિયે પરન્તુ નૌ નૈરયિકોં કી અપેક્ષા સે દશ નૈરયિકોં કે ત્રિકાદિસયોગ મેં યદિ કોઈ વિશેષતા હૈં તો ચહ એક એક નારક કે અધિક સચાર કરને કી હૈં ચાકી કા ઓર સથ કથન પહિલે જૈસા કિયા ગયા હૈં-વૈસા હી જાનના ચાહિયે । ડન સથ કે મપ્યમ આલાપકોં કો સુચિત કરને કે લિયે અન્તિમ આલાપક કો સુચકાર કહતે હૈં-(અપ

ચાથ છે, વાહુકપ્રમામ્ પલ્લુ ઉત્પન્ન ચાથ છે, પદ્મપ્રમામ્ પલ્લુ ઉત્પન્ન ચાથ છે, ધૂમપ્રમામ્ પલ્લુ ઉત્પન્ન ચાથ છે, તમઃપ્રમામ્ પલ્લુ ઉત્પ ન ચાથ છે અને નીચે ચાવમી પૃથ્વીમાં પલ્લુ ઉત્પન્ન ચાથ છે આ રીતે ૧૦ નારકોના એક સયોગી ભગ ૭ અને છે " એવ દુયા સઝોગો જાથ સપ્ત સઝોગો ય જહા નથણ્ઢ " એવો નવ નારકોનો ત્રિકસયોગ, ત્રિકસયોગ, ચતુષ્કસયોગ, પચ્ચક સયોગ, ષટ્કસયોગ અને સપ્તકસયોગ પહેલાના પ્રકરણમાં કહેવામાં આવ્યો છે, એવા જ દશ નારકોના પલ્લુ ત્રિકાદિ સયોગ કહેવો જોઈએ. પરન્તુ નવ નારકોના ત્રિકાદિ સયોગ કરતા દશ નારકોના ત્રિકાદિ સયોગમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે દશ નારકોના ત્રિકાદિ સયોગમાં એક એક અધિક નારકોના સચાર કરવા જોઈએ. બાકીનું સમસ્ત કથન નવ નારકોના પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે સમજવું આ બાંધાના મધ્યમ આલાપકોને સુચિત કરવાને માટે સૂત્ર કાર શ્રીશ્રી ઉપદેશ આલાપકને પ્રકટ કરે છે-" અપચિત્તજાજ્ઞાવતો-મહા

ટીકા—અથ દશનાં નૈરયિકાણામ્ અષ્ટાધિકાષ્ટસહસ્ર (૮૦૦૮) મજ્ઞાન્ પ્રતિ-
પાદયિતુમાહ—‘ દસ મંતે ’ ઇત્યાદિ । ‘ દશ મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યપવેશનણં
પવિસમાણા પુચ્છા ? ગાંગેયઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! દશ નૈરયિકાઃ નૈરયિકપ્રવે-
શનકેન પ્રવિશન્તો નૈરયિકપ્રવેશનં કુર્વન્તઃ કિં રત્નપ્રમાયાં ભવન્તિ । કિં વો
શર્કરાપ્રમાયામ્ , કિં વા ચાલુકાપ્રમાયાં, કિં વા પદ્મપ્રમાયાં, કિં વા ધૂમપ્રમાયાં
કિં વા તમઃપ્રમાયાં, કિં વા અધઃસસમીયાં ભવન્તિ ? ઇતિ પૃચ્છા, મગવાનાહ—
ગંગેયા ! રયણપ્રમાણ વા હોજ્જા, જાવ અહે સત્તમાણ વા હોજ્જા ’ હે ગાંગેય !
દશ નૈરયિકાઃ નૈરયિકપ્રવેશનં કુર્વન્તો રત્નપ્રમાયાં વા ભવન્તિ યાવત્-શર્કરા-
પ્રમાયાં વા, ચાલુકાપ્રમાયાં વા, પદ્મપ્રમાયાં વા, ધૂમપ્રમાયાં વા, તમઃપ્રમાયાં વા,

દસ મંતે ! નેરહ્યા) ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—દશ નૈરયિકોં કે નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવ
મેં પ્રવેશ કરતે હુણ ૮૦૦૮ ભંગ હોતે હૈં—સો ઇન્હીં ભંગોં કો પ્રતિપાદિત
કરને કે લિયે સૂત્રકાર ને યહ સૂત્ર કહા હૈ—ઇસમે ગાંગેય ને પ્રશ્નુ સે
એસા પૂછા હૈ—હે મદન્ત ! દશ નારક નૈરયિકપ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક
ભવ મે પ્રવેશ કરતે હુણ કહાં પર હોતે હૈં ? ક્યા વે રત્નપ્રમા પૃથિવી મેં
હોતે હૈં ? યા શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા ચાલુકાપ્રમા પૃથિવી મેં
હોતે હૈં ? યા પદ્મપ્રમાપૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા ધૂમપ્રમા પૃથિવી મેં હોતે
હૈં ? યા તમઃ પ્રમા પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા અધઃ સસમી પૃથિવી મેં હોતે
હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં (ગંગેયા) હે ગાંગેય ! દશ નૈરયિક
નૈરયિક ભવ મે પ્રવેશ કરતે હુણ રત્નપ્રમા પૃથિવી મેં મી હોતે હૈં,
યાવત્ શર્કરાપ્રમા પૃથિવી મેં મી હોતે હૈં, ચાલુકાપ્રમાપૃથિવી મેં મી

“ દસ મંતે ! નેરહ્યા ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા દસ નાર-
કોના ને ૮૦૦૮ ભંગ થાય છે તેમણુ સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં નીચે પ્રમાણે
પ્રતિપાદન કર્યું છે.

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—“ હે મદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈર-
યિક ભવમા પ્રવેશ કરતા દસ નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે
શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ચાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પદ્મ-
પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમઃપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? કે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ
કરતા દસ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન

भिक्खादशसप्तमङ्गा १२६० भवन्ति । चतुष्कसयोगे तु दशानां चतुर्धात्वे एकः, एकः, एकः, सप्त (१-१-१-७) चेत्येषमाद्यश्चतुरशीतिर्विकल्पाः, तैश्च सप्तपदचतुष्कसंयोगे पञ्चविंशतो गुणने चत्वारिंशदधिकैकानि भिक्खुस्त (१९४०) मङ्गा भवन्ति । पञ्चकसंयोगे दशानां पञ्चधात्वे एकः एकः एकः एकः पट् (१-१-१-१-६) इत्यादयः पञ्चविंशत्यधिकस्त (१२६) विकल्पा भवन्ति, तैश्च सप्तपदपञ्चकसयोगे एकविंशतेर्गुणने पदचत्वारिंशदधिक पञ्चविंशतिस्त (२६४६) मङ्गा भवन्ति । पट्कसयोगेतु दशानां षोडाशत्वे एकः एकः एकः एकः एकः पञ्च (१-१-१-१-१-५) इत्यादयः पञ्चविंशत्यधिकस्त (१२६) विकल्पा तैश्च सप्तपदपट्कसयोगे सप्तस्य गुणने द्व्यशीत्यधिकस्त (८८२) मङ्गा भवन्ति । सप्तकसयोगे तु दशानां सप्तधात्वे एकः एकः एकः एकः एकः एकः चत्वारः (१-१-१-१-१-१-४)

का सात नारक के छिक संयोगी ३५ भगों के साथ गुणा करने पर १२६० भग होते हैं। इनके चतुष्क संयोग में (१-१-१-७) इत्यादिरूप से ८४ विकल्प होते हैं। इन ८४ विकल्पों का सात नारक के चतुष्क संयोगी ३५ भगों के साथ गुणा करने पर २९४० भग हो जाते हैं। इनका पंचक संयोग में (१-१-१-१-६) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के पंचसंयोगी २१ भगों के साथ गुणा करने पर २६४६ भग होते हैं। इनके षट्संयोग में (१-१-१-१-१-५) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के छहसंयोगी सात विकल्पों के साथ गुणा करने पर ८८२ भग होते हैं। इनके सप्तक संयोग में (१-१-१-१-१-१-४) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के सप्तसंयोगी सात विकल्पों के साथ गुणा करने पर ८८२ भग होते हैं। इनके अष्टक संयोग में (१-१-१-१-१-१-१-३) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के अष्टसंयोगी सात विकल्पों के साथ गुणा करने पर ८८२ भग होते हैं। इनके नवक संयोग में (१-१-१-१-१-१-१-१-२) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के नवसंयोगी सात विकल्पों के साथ गुणा करने पर ८८२ भग होते हैं। इनके दशक संयोग में (१-१-१-१-१-१-१-१-१-१) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के दशसंयोगी सात विकल्पों के साथ गुणा करने पर ८८२ भग होते हैं।

=૧૮૯ થાય છે તેમના ત્રિકલયોગમાં '૧-૧-૮' આદિ રૂપ ૩૬ ચિહ્નો
થાય છે તે પ્રત્યેક ચિહ્ન દ્વારા સાત નરકના ત્રિકલયોગી ૩૫ ભલ સાથ
જોડેથી ૩૬ ચિહ્નના ત્રિકલયોગી ભગો ૩૫x૩૬=૧૨૬૦ થાય છે

તેમના અતુલ સંયોગમાં '૧-૧-૧-૭' આદિ રૂપ ૮૪ વિરૂપ બને છે તે પ્રત્યેક વિરૂપ દ્વારા સાત નરના અતુલ સંયોગી રૂપ બજાયા છે તેથી ૮૪ વિરૂપના કુલ અતુલ સંયોગી બજાવ $૭ \times ૮૪ = ૫૮૮$ થાય છે તેમના પચ્ચક સંયોગમાં '૧-૧-૧-૧-૬' આદિ રૂપ ૧૨૬ વિરૂપ થાય છે તે પ્રત્યેક વિરૂપ દ્વારા સાત નરના પચ્ચક સંયોગી રૂપ બજાયા છે એવાં ૧૨૬ વિરૂપના કુલ બજાવ $૭ \times ૧૨૬ = ૮૮૨$ થાય છે તેમના પદક સંયોગમાં '૧-૧-૧-૧-૧-૫' હવે આદિ રૂપ ૧૨૬ વિરૂપના કુલ ૫૮૩ સંયોગી બજાવ $૭ \times ૧૨૬ = ૮૮૨$ થાય છે તેમના સમક સંયોગમાં '૧-૧-૧-

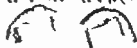
પકમાહ—‘ અપચ્છિમઆલાવગો-અહગ ચત્તારિ રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ જાવ-એગે અહેસત્તમાણ હોજ્જા’ અપશ્ચિમઃ ન પશ્ચિમઃ અન્યઃ આલાપકો યસ્માત્ સઃ અપશ્ચિમઃ અન્તિમ ઇત્યર્થઃ આલાપકસ્તુ-અથવા ચત્વારો રત્નપ્રમાયાં ભવન્તિ, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, યાવત્ એકો વાલુકાપ્રમાયામ્, એકઃ પટ્ટપ્રમાયામ્, એકો ધૂમ પ્રમાયામ્, એકસ્તમઃ પ્રમાયામ્, એકોઽધઃસપ્તમ્યાં ભવતિ । તથા ચ દશ નૈરયિકાણાં નિમ્નરીત્યા અષ્ટાધિકાષ્ટસહસ્ર (૮૦૦૮) ભક્ષા ભવન્તિ, તથાદિ-દશાનામેકત્વે સપ્તૈવ ૭ । દ્વિકસંયોગેતુ દશાનાં દ્વિધાત્વે ‘ એકો નવ ચે ’ત્યેવમાદયો નવ વિકલ્પાઃ, તૈશ્ચૈકૃત્રિશતેઃ સપ્તપદદ્વિકસંયોગાનાં ગુણને એકોનનવત્યધિકશત (૧૮૯) ભક્ષા ભવન્તિ । ત્રિકસંયોગે તુ દશાનાં ત્રિધાત્વે “ એકઃ એકોઽપ્તૌ ચ ” ત્યેવમાદયઃ षટ્ત્રિંશદ્ વિકલ્પાઃ, તૈશ્ચ સપ્તપદત્રિકસંયોગે પઞ્ચત્રિંશતોગુણને પૃથ્વ-

ચ્છિમ આલાવગો અહવા ચત્તારિ રયણપ્પમાણ એગે સક્કરપ્પમાણ જાવ એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા) અન્ય આલાપ જિસકે પીછે નહીં હૈ એસા આલાપ અપચ્છિમ આલાપ હૈ યહ અપશ્ચિમ આલાપ હસ પ્રકાર સે હૈ-અથવા ચાર નારક રત્નપ્રમા મેં હોતે હૈ, એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં હોતા હૈ, એક નારક વાલુકા પ્રમા મેં હોતા હૈ, એક નારક પંકપ્રમા મેં હોતા હૈ, એક નારક ધૂમપ્રમા મેં હોતા હૈ, એક નારક તમઃ પ્રમા મેં હોતા હૈ ઓર એક નારક અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં હોતા હૈ ” । દશ નૈરયિકોં કે ૮૦૦૮ ભંગ હસ નિમ્નલિખિત રીતિ કે અનુસાર હોતે હૈ-દશ નૈરયિકોં કે એક સંયોગ મેં ૭ ભંગ હૈ । હનકે દ્વિકસંયોગ મેં (૧-૯) ઇત્યાદિરૂપ સે ૯ વિકલ્પ હોતે હૈ હન નૌ વિકલ્પોં કો સાત નારક કે દ્વિક સંયોગી ૨૧ ભંગોં કે સાથ ગુણા કરને પર ૧૮૯ ભંગ આ જાતે હૈ । હનકે ત્રિક સંયોગ મેં ૧-૧-૮ ઇત્યાદિરૂપ સે ૩૬ વિકલ્પ હોતે હૈ । હન ૩૬ વિકલ્પોં

રયણપ્પમાણ, એગે સક્કરપ્પમાણ જાવ એગે અહે સત્તમાણ હોજ્જા ” એ આલાપક પછી બીજો એક પણ આલાપક આવતો નથી એવા આલાપકને “ અપચ્છિમ આલાપ ” કહે છે. એવો અપચ્છિમ (અન્તિમ) આ પ્રમાણે સમજવો—“ અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક અધ સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ”

દશ નારકોના ૮૦૦૮ ભંગ નીચે દર્શાવેલી રીત અનુસાર થાય છે—
દશ નારકોના એકસંયોગી ભંગ સાત થાય છે તેમના દ્વિકસંયોગમાં ‘ ૧-૯ ’
૧ગેરે પ્રકારના ૯ વિકલ્પ થાય છે પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નારકના દ્વિકસંયોગી ૨૧ ભંગ થાય છે, તેથી ૯ વિકલ્પના કુલ દ્વિકસંયોગી ભંગ ૨૧×૯

अहवा सखेज्जा रयणप्पभाए, सखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा
जाव अहवा सखेज्जा रयणप्पभाए सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा।
अहवा एगे सक्करप्पभाए, सखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, एव
जहा रयणप्पभाए, उवरिमपुढवीएहिं सम थरिया एव सक्क
रप्पभाए वि उवरिमपुढवीएहिं सम चारेयन्वा, एव एक्केक्का
पुढवी उवरिमपुढवीएहिं सम चारेयन्वा जाव अहवा सखेज्जा
तमाए सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए,
एगे सक्करप्पभाए, सखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, अहवा एगे
रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, सखेज्जा पकप्पभाए होज्जा
जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, सखेज्जा अहे
सत्तमाए होज्जा। अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए,
सखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा जाव अहवा एगे रयणप्पभाए,
दो सक्करप्पभाए, सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा एगे
रयणप्पभाए तिन्नि सक्करप्पभाए, सखेज्जा वालुयप्पभाए
होज्जा, एव एएणं कमेणं एक्केक्को सचरेयन्वो, अहवा एगे
रयणप्पभाए, सखेज्जा सक्करप्पभाए, सखेज्जा वालुयप्पभाए
होज्जा जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, सखेज्जा वालुयप्पभाए,
सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा दो रयणप्पभाए, सखेज्जा
सक्करप्पभाए, सखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दो
रयणप्पभाए सखेज्जा सक्करप्पभाए, सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा,
अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, सखेज्जा सक्करप्पभाए, सखेज्जा

इत्येवमादयश्चतुरशीतिर्विकल्पाः, तैश्चैकस्य सप्तसंयोगस्य गुणने चतुरशीतिरेव भङ्गा भवन्ति । सर्वेषां मेलनेऽष्टाधिकाष्टसहस्र (८००८) भङ्गा भवन्ति इति ॥ सू. ९ ॥

दशानां नैरयिकाणां कोष्ठकम्	
दशानाम्—एकसंयोगे	७
” द्विकसंयोगे	१८९
” त्रिकसंयोगे	१२६०
” चतुष्कसंयोगे	२९५०
” पञ्चकसंयोगे	२६४६
” षट्कसंयोगे	८८२
” सप्तकसंयोगे	८४
सर्वं मेलने	८००८

मूलम्—“संखेज्जा भंते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा० पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाएवा होज्जा जाव अहे-सत्तमाए वा होज्जा ७ । अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए वा होज्जा एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा । अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं एक्केक्को संचारेयव्वो जाव-अहवा दस रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा दसरयणप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा ।

-१-४) इत्यादिरूप से ८४ विकल्प होते हैं। इन ८४ विकल्पों का सात नारक के सप्तसंयोगी एक भंग के साथ गुणा करने पर ८४ भंग आ जाते हैं ॥ सू. ९ ॥

१-१-१-४” इत्यादि ३५ ८४ विकल्पना कुल ८४ सप्तक संयोगी लग थाय छे. ॥ सू. ६ ॥

अह्वा सग्वेज्जा रयणप्पभाए, सखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा
 जाव अह्वा सखेज्जा रयणप्पभाए सग्वेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा।
 अह्वा एगे सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, एव
 जहा रयणप्पभाए, उवरिमपुढवीएहिं सम चरिया एव सक्क
 रप्पभाए वि उवरिमपुढवीएहिं सम चारेयन्वा, एव एक्केक्का
 पुढवी उवरिमपुढवीएहिं सम चारेयन्वा जाव अह्वा सग्वेज्जा
 तमाए सग्वेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अह्वा एगे रयणप्पभाए,
 एगे सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, अह्वा एगे
 रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, सखेज्जा एकप्पभाए होज्जा
 जाव अह्वा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, सखेज्जा अहे
 सत्तमाए होज्जा। अह्वा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए,
 सग्वेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा जाव अह्वा एगे रयणप्पभाए,
 दो सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा। अह्वा एगे
 रयणप्पभाए तिन्नि सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा वालुयप्पभाए
 होज्जा, एव एगणं कमेणं एक्केक्को सच्चरयन्वो, अह्वा एगे
 रयणप्पभाए, सग्वेज्जा सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा वालुयप्पभाए
 होज्जा जाव अह्वा एगे रयणप्पभाए, सग्वेज्जा वालुयप्पभाए,
 सग्वेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अह्वा दो रयणप्पभाए, सग्वेज्जा
 सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अह्वा दो
 रयणप्पभाए सग्वेज्जा सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा,
 अह्वा तिन्नि रयणप्पभाए, सग्वेज्जा सक्करप्पभाए, सग्वेज्जा

वालुयप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं एक्केको रयणप्पभाए
 संचारेयवो जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्क-
 रप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा संखेज्जा
 रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए
 होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा
 पंकप्पभाए होज्जा, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालु-
 यप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए,
 दो वालुयप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं
 तिया संजोगो चउक्कसंजोगो जाव सत्तसंजोगो य जहा
 दसण्हं तहेव भाणियवो पच्छिमो आलावगो सत्तसंजोगस्स
 अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए, जाव
 संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा ॥ सू० १० ॥

छाया—संख्येयाः भदन्त ! नैरयिकप्रवेशकेन प्रविशन्तः पृच्छा, गाङ्गेय !
 रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७ । अथवा एको रत्न-
 प्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, एव यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां,
 संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां
 वा भवन्ति, एव यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति,
 अथवा त्रयो रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण
 एकैकः संचारयितव्यो, यावत् अथवा दश रत्नप्रभायाम् संख्येयाः शर्कराप्रभायां
 भवन्ति, एव यावत् अथवा दश रत्नप्रभायां संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा
 संख्येयाः रत्नप्रभायाम्, संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा संख्येया
 रत्नप्रभायां, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्,
 संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, एव यथा रत्नप्रभाया उपरिमपृथिवीभिः समं
 संचारिताः, एव शर्कराप्रभाया अपि उपरिमपृथिवीभिः समं चारयितव्याः,
 एवम् एकैका पृथिवी उपरिमपृथिवीभिः समं चारयितव्या यावत् अथवा संख्येया

स्वतः प्रभाषाम्, संख्येया अपासप्तम्यां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभाषाम्,
 एकः शर्कराप्रभाषाम्, संख्येया बालुकाप्रभाषां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभा-
 याम्, एकः शर्कराप्रभाषाम्, संख्येयाः पङ्कमभाषां भवन्ति, यावत् अथवा एको
 रत्नप्रभाषाम्, एकः शर्कराप्रभाषाम्, संख्येया अपासप्तम्यां भवन्ति, अथवा
 एको रत्नप्रभाषाम्, द्वौ शर्कराप्रभाषाम्, संख्येयाः बालुकाप्रभाषां भवन्ति, यावत्
 अथवा एको रत्नप्रभाषाम्, द्वौ शर्कराप्रभाषाम्, संख्येयाः अपासप्तम्यां भवन्ति
 अथवा एको रत्नप्रभाषाम्, त्रयः शर्कराप्रभाषाम्, संख्येयाः बालुकाप्रभाषां
 भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण एकैकं संचारयितव्यं, अथवा एको रत्नप्रभाषाम्,
 संख्येयाः शर्कराप्रभाषाम्, संख्येया बालुकाप्रभाषां भवन्ति, यावत् अथवा एको
 रत्नप्रभाषाम्, संख्येयाः बालुकाप्रभाषां संख्येयाः अपासप्तम्यां
 भवन्ति, अथवा द्वौ रत्नप्रभाषाम्, संख्येयाः शर्कराप्रभाषाम्, संख्येयाः
 बालुकाप्रभाषां भवन्ति, यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभाषां संख्येयाः शर्कराप्रभाषाम्,
 संख्येयाः अपासप्तम्यां भवन्ति, अथवा त्रयो रत्नप्रभाषां, संख्येयाः शर्कराप्रभा-
 याम्, संख्येयाः बालुकाप्रभाषां भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण एकैको रत्नप्रभाषां
 संचारयितव्यो यावत् अथवा सप्तम्याः रत्नप्रभाषां संख्येयाः शर्कराप्रभाषां,
 संख्येयाः बालुकाप्रभाषां भवन्ति, यावत् अथवा संख्येयाः रत्नप्रभाषाम्, संख्येयाः
 शर्कराप्रभाषाम्, संख्येयाः अपासप्तम्यां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभाषाम्,
 एको बालुकाप्रभाषाम्, संख्येयाः पङ्कमभाषाम् भवन्ति, यावत् अथवा एको
 रत्नप्रभाषाम्, एको बालुकाप्रभाषाम्, संख्येया अपासप्तम्यां भवन्ति, अथवा
 एको रत्नप्रभाषाम्, द्वौ बालुकाप्रभाषाम्, संख्येया पङ्कमभाषां भवन्ति, एवम्
 एतेन क्रमेण त्रिकसंयोगश्चतुष्कसंयोगो यावत् सप्तकसंयोगश्च यथा दक्षानां तत्रैव
 भवितव्यं, पश्चिम आलापकः सप्तकसंयोगस्य अथवा संख्येया रत्नप्रभाषाम्,
 संख्येया शर्कराप्रभाषाम्, यावत् संख्येया अपासप्तम्यां भवन्ति ॥ सू० १० ॥

टीका—अथ संख्येयानां नैरयिकाणां सप्तत्रिंशदधिकप्रयत्निश्च्युत (१३३७)
 भङ्गात् प्रतिपादयितुमाह—‘संख्येया भते’ इत्यादि । संख्येया भते ! नैर

(संख्येया भते ! नैरयिका) इत्यादि ।

टीकार्थ—संख्यात नैरयिकों के १३३७ भंगों को प्रतिपादन करने
 के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है—इसमें गांठ ने प्रभु से ऐसा

‘संख्येया भते ! नैरयिका’ इत्यादि—

टीकार्थ—संख्यात नैरयिकों के १३३७ भंगों को प्रतिपादन करने के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है—इसमें गांठ ने प्रभु से ऐसा

इया नेरपयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा ? ' गाङ्गेयः पृच्छति—हे भदन्त ! सख्येयाः नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तौ नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति, किंवा शर्कराप्रभायां, किंवा वालुकाप्रभायां, किंवा पङ्क-प्रभायां, किंवा धूमप्रभायां, किंवा तमःप्रभायाम्, किंवा अधःसप्तम्यां भवन्ति ? इति पुच्छा, भगवानाह—' गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ७' हे गाङ्गेय ! सख्येया नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत्-शर्कराप्रभाया वा भवन्ति, वालुकाप्रभायां वा भवन्ति, पङ्कप्रभायां वा भवन्ति, धूमप्रभायां वा भवन्ति, तमःप्रभायां वा, अधः सप्तम्या वा भवन्ति ७ ।

अथ द्विकसंयोगिभङ्गानाह—'अह्वा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा पूछा है—(सखेज्जा भते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणं पविसमाणा पुच्छा) हे भदन्त ! संख्यात नारक नैरयिक प्रवेशन द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते कहां होते हैं क्या वे रत्नप्रभापृथिवी में होते हैं ? या शर्कराप्रभापृथिवी में होते हैं ? या वालुकाप्रभा पृथिवी में होते हैं ? या पंकप्रभा पृथिवी में होते हैं ? या धूमप्रभा पृथिवी में होते हैं ? या तमः प्रभा पृथिवी में होते हैं ? या अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (गंगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) संख्यात नैरयिक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नारक भव में प्रवेश करते हुए रत्नप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, यावत् शर्कराप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, वालुकाप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, पंकप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, धूमप्रभापृथिवी में भी होते हैं, तमः प्रभा पृथिवी में भी होते हैं और अधः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं ।

गागेय अणुगारो प्रश्न—“ सखेज्जा भते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा ” हे भदन्त ! नैरयिक प्रवेशनक द्वारा अन्य गतिभांथी नैरयिक लवभा प्रवेश करता संख्यात नारको शु रत्नप्रभाभां उत्पन्न थाय छे ? के शर्कराप्रभाभां उत्पन्न थाय छे ? के वालुकाप्रभाभा उत्पन्न थाय छे ? के पंकप्रभाभा उत्पन्न थाय छे ? के धूमप्रभाभा उत्पन्न थाय छे ? के तमःप्रभाभां उत्पन्न थाय छे ? के अधःसप्तमी नरकभा उत्पन्न थाय छे ?

महावीर प्रभुने उत्तर—“ गंगेया ! ” हे गागेय ! “ रयणप्पभाए, वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ” नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नैरयिक लवभां प्रवेश करता संख्यात नारको रत्नप्रभाभां पणु उत्पन्न थाय छे, शर्कराप्रभाभां पणु उत्पन्न थाय छे, वालुकाप्रभाभां पणु उत्पन्न थाय छे, पंकप्रभाभा पणु उत्पन्न थाय छे, धूमप्रभाभां पणु उत्पन्न थाय छे, तमःप्रभाभां पणु उत्पन्न थाय छे अने अधःसप्तमीभां पणु उत्पन्न थाय छे. आ रीते संख्यात नार-

સકરણ્ણમાણ હોજ્જા ' અથવા एको नैरयिको रत्नप्रमाणा भवति, संख्येया नैरयिकाः शर्कराप्रमाणा भवन्ति, ' एव जाव अहवा एगे रणणप्पमाए स खेज्जा अहेससमाए હોજ્જા ' एव पूर्वाकरीत्या यावत्-अथवा एको रत्न प्रमाणा, संख्येया वालुकाप्रमायाम् , अथवा एको रत्नप्रमाणा संख्येयाः पङ्क- प्रमायाम् , अथवा एको नैरयिको रत्नप्रमाणा संख्येया घूमप्रमायाम् , अथवा एको नैरयिको रत्नप्रमाणा संख्येयास्तथाः प्रमायाम् , अथवा एको रत्नप्रमाणा, संख्येयाः अत्र सप्तम्या भवन्ति, ' अहवा दो रणणप्पमाए, स खेज्जा सक्करण

इस प्रकार से यं सख्यात नैरयिकों के नैरयिक प्रवेश में एक स योगी ७ भग हैं । अथ सूत्रकार इनके विक्रम योगी भद्रों का कथन करते हैं (अहवा एगे रणणप्पमाए, स खेज्जा सक्करणप्पमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और सख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं (एव जाव अहवा एगे रणणप्पमाए संखेज्जा अहेससमाए होज्जा) इसी पूर्वोक्त रीति से यावत्-अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है सख्यातनारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है, सख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है, संख्यात नारक घूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और सख्यात नारक अथाः सप्तमी में होते हैं (अहवा दो रणणप्पमाए, सखेज्जा सक्करणप्पमाए वा

કોના નૈરયિક પ્રવેશમાં એકસંયોગી ૭ ભગ થાય છે અને સૂત્રકાર તેમના દિક્ષિય યોગી ભગોનું નીચે પ્રમાણે કથન કરે છે—

‘ અહવા એ રણણપ્પમાણ, સખેજ્જા સક્કરણપ્પમાણ હોજ્જા ’ (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘ એવ જાવ અહવા એ રણણપ્પમાણ એગે સંખેજ્જા અહેસસમાણ હોજ્જા ’ (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક નીચે સાતમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

इया नेरपयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा ? ' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त !
संख्येयाः नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तः
किं रत्नप्रभायां भवन्ति, किंवा शर्कराप्रभायां, किंवा वालुकाप्रभायां, किंवा पङ्क-
प्रभायां, किंवा धूमप्रभायां, किंवा तमःप्रभायाम्, किंवा अधःसप्तम्यां भवन्ति ?
इति पृच्छा, भगवानाह-‘ गंगेया । रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए
वा होज्जा ७’ हे गाङ्गेय ! संख्येया नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो
रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत्-शर्कराप्रभायां वा भवन्ति, वालुकाप्रभायां वा
भवन्ति, पङ्कप्रभायां वा भवन्ति, धूमप्रभायां वा भवन्ति, तमःप्रभायां वा, अधः
सप्तम्यां वा भवन्ति ७ ।

अथ द्विकसंयोगिभङ्गानाह-‘अह्वा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा

પૂછા હૈ-(સંખેજ્જા ભતે ! નેરહયા નેરહયપ્પવેસણેણં પવિસમાણા પુચ્છા)
હે ભદન્ત ! સંખ્યાત નારક નૈરયિક પ્રવેશન દ્વારા નૈરયિક ભવ મેં પ્રવેશ
કરતે કહાં હોતે હૈં કયા વે રત્નપ્રભાપૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા શર્કરાપ્ર-
ભાપૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા ચાલુકાપ્રભા પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા પંકપ્રભા
પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા ધૂમપ્રભા પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા તમઃ પ્રભા
પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? યા અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં (ગંગેયા) હે ગાંગેય ! (રયણપ્પભાએ વા હોજ્જા જાવ
અહે સત્તમાએ વા હોજ્જા) સંખ્યાત નૈરયિક નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા
નારક ભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ રત્નપ્રભા પૃથિવી મેં ભી હોતે હૈં, યાવત્
શર્કરાપ્રભા પૃથિવી મેં ભી હોતે હૈં, વાલુકાપ્રભા પૃથિવી મેં ભી હોતે હૈં,
પંકપ્રભા પૃથિવી મેં ભી હોતે હૈં, ધૂમપ્રભાપૃથિવી મેં ભી હોતે હૈં, તમઃ
પ્રભા પૃથિવી મેં ભી હોતે હૈં ઓર અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં ભી હોતે હૈં ।

ગાંગેય અણુગારનેા પ્રશ્ન—“ સંખેજ્જા ભતે ! નેરહયા નેરહયપ્પવેસણેણં
પવિસમાણા પુચ્છા ” હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિભાથી
નૈરયિક ભવમા પ્રવેશ કરતા સંખ્યાત નારકો શુ રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ?
કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે
પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમઃપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ રયણપ્પભાએ, વા
હોજ્જા, જાવ અહે સત્તમાએ વા હોજ્જા ” નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં
પ્રવેશ કરતા સંખ્યાત નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં
પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ
ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન
થાય છે અને અધઃસપ્તમીમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે સંખ્યાત નાર-

યુક્તેન અમિલાપક્રમેણ એકઃ સંચાયિતગ્ધો, યાવત્-અથવા ત્રયો વા ચત્વારો વા પંચવા, પટ્ટવા, સપ્તવા, અષ્ટવા, નવવા, દશવા, રત્નપ્રમાયાં મયન્તિ, સંખ્યેયાઃ સંખ્યેયાસ્તુ શ્વેતરામમાયાં મયન્તીતિ માઘઃ । ‘એ જાણ મહત્વા દસ રચણપ્રમાણ, સંલેખ્યા અહેસપ્રમાણ હોજ્યા’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા ત્રય ત્રયો વા, ચત્વારઃ ચત્વારો વા, પચ્ચ પચ્ચ વા, પટ્ટ પટ્ટવા, સપ્તસપ્ત વા, અષ્ટઅષ્ટ વા, નવ નવ વા, દશ દશ વા રત્નપ્રમાયાં મયન્તિ, સંખ્યેયાઃ સંખ્યેયાસ્તુ શાલુકાપ્રમાયાં વા, પદ્મપ્રમાયાં વા, ધૂમપ્રમાયાં વા, તમઃપ્રમાયાં વા, અષ્ઠસપ્તમ્યાં વા મયન્તીતિ માઘઃ । ‘મહત્વા સંલેખ્યા રચણપ્રમાણ, સંલેખ્યા સદ્ગણપ્રમાણ હોજ્યા’ અથવા સંખ્યેયા રત્નપ્રમાયાં, સંખ્યેયાઃ શ્વેતરામમાયાં મયન્તિ, ‘જાણ મહત્વા સંલેખ્યા રચણપ્રમાણ, સંલેખ્યા સદ્ગણપ્રમાણ હોજ્યા’ પૂર્વોક્ત રીતિ કે અનુસાર ઉપર્યુક્ત અમિલાપક્રમ સે એક એક નારક કા સંચાર કરના ધાહિયે યાવત્ અથવા ત્રીન વા ચાર વા પાંચ, છઠ્ઠ વા સાત વા આઠ વા નૌ એવં દશ નારક રત્નપ્રમામાં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત સંખ્યાત નારક શ્વેતરામમામાં હોતે હૈં । (એ જાણ મહત્વા દસ રચણપ્રમાણ, સંલેખ્યા અહે સપ્રમાણ હોજ્યા) રત્ન પૂર્વોક્ત રીતિ સે યાવત્-અથવા ત્રીન, ત્રીન, વા ચાર, ચાર, યા પાંચ, પાંચ, યા છઠ્ઠ છઠ્ઠ, યા સાત સાત, યા આઠ ૨, યા નૌ ૨, યા દશ દશ નારક રત્નપ્રમામાં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત સંખ્યાત નારક શાલુકાપ્રમામાં હોતે હૈં, અથવા પદ્મપ્રમામાં હોતે હૈં યા ધૂમપ્રમામાં હોતે હૈં, યા તમ પ્રમામાં હોતે હૈં યા અષ્ઠ સપ્તમી પૃષ્ઠિની મે હોતે હૈં । (અથવા સંલેખ્યા રચણપ્રમાણ સંલેખ્યા સદ્ગણપ્રમાણ હોજ્યા) અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામાં હોતે હૈં ઓર

મહત્વા દસ રચણપ્રમાણ, સંલેખ્યા સદ્ગણપ્રમાણ હોજ્યા ” પૂર્વોક્ત આ રીત અનુસાર ઉપર્યુક્ત અમિલાપ ક્રમથી એક એક નારકને સંચાર કરવો એટલે એ “ત્રણ ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ નવ કે દશ નારક રત્નપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો શ્વેતરામપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે” ઇત્યાદિ બંને તુ કથન તુ બેટલે. આ રીતે એ જાણ દસ રચણપ્રમાણ, સંલેખ્યા અહે સપ્રમાણ હોજ્યા’ ત્રણ ત્રણ, કે ચાર ચાર, કે પાંચ પાંચ, કે છ છ, કે સાત સાત કે આઠ આઠ, કે નવ, નવ, કે દશ દશ નારકો રત્ન પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો શાલુકાપ્રમામાં, અથવા પદ્મ પ્રમામાં અથવા તમપ્રમામાં અથવા નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘મહત્વા સંલેખ્યા રચણપ્રમાણ સંલેખ્યા સદ્ગણપ્રમાણ હોજ્યા” અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામાં અને સંખ્યાત નારક શ્વેતરામપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા

ભાષા વા હોજા ' અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં ભવતઃ, સંખ્યેયા શર્કરાપ્રભાયાં વા ભવન્તિ, ' એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પભાષા સંખેજ્જા અહેસત્તમાષા હોજ્જા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં ભવતઃ સંખ્યેયા વાલુકાપ્રભાયામ્, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ પદ્મપ્રભાયામ્, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં, સંખ્યેયા ધૂમપ્રભાયામ્, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયામ્, અથવા દ્વૌ રત્નપ્રભાયામ્, સંખ્યેયા અધઃસપ્તમ્યાં ભવતઃ, ' અહવા તિન્નિ રયણપ્પભાષા, સં-
 સંખેજ્જા સક્કરપ્પભાષા હોજ્જા ' અથવા ત્રયો રત્નપ્રભાયાં ભવન્તિ, સંખ્યેયાઃ શર્કરા-
 પ્રભાયાં ભવન્તિ, ' એવં એણં કમેણં એકેવકો સંચારેયવ્વો જાવ અહવા
 દસ રયણપ્પભાષા સંખેજ્જા સક્કરપ્પભાષા હોજ્જા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા એતેન ઉપ-
 હોજ્જા) અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં, ઓર સંખ્યાત નારક
 શર્કરાપ્રભા મેં હોતે હૈં, (એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પભાષા સંખેજ્જા
 અહે સત્તમાષા હોજ્જા) પૂર્વોક્તરીતિ કે અનુસાર યાવત્ અથવા દો નારક
 રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા
 દો નારક રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં હોતે
 હૈં, અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભા
 મેં હોતે હૈં, અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક
 તમઃ પ્રભા મેં હોતે હૈં અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં
 ઓર સંખ્યાત નારક અધઃ સપ્તમીપૃથિવી મેં હોતે હૈં ।
 (અહવા તિન્નિ રયણપ્પભાષા સંખેજ્જા સક્કરપ્પભાષા હોજ્જા) અથવા
 ત્રીન નારક રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં, ઓર સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં
 હોતે હૈં, (એવં એણં કમેણં એકેવકો સંચારેયવ્વો, જાવ અહવા દસ

“ અહવા દો રયણપ્પભાષા, સંખેજ્જા સક્કરપ્પભાષા વા હોજ્જા ” (૧) અથવા
 યે નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે “ એવં જાવ અહવા દો રયણપ્પભાષા, સંખેજ્જા અહેસત્તમાષા
 હોજ્જા ” પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર યાદીના ભાગ આ પ્રમાણે બને છે-(૨) અથવા
 યે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.
 (૩) અથવા યે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન
 થાય છે (૪) અથવા યે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રભામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા યે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો
 તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા યે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત
 નારકો અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા તિન્નિ રયણપ્પભાષા, સંખેજ્જા
 સક્કરપ્પભાષા, હોજ્જા ” અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો
 શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. “ એવં એણં કમેણં એકેવકો સંચારેયવ્વો, જાવ

वीमि समं भङ्गाः संचारिता एव तथैव शर्कराप्रमाणा अपि उपरिमपृथिवीमि-
 स्सोत्तरबालुकाप्रमादिपृथिवीमि सम चारयितव्या 'सञ्चरणीया' एव एकेका
 पुटवी उवरिमपुटवीएहिं समं चारेयव्या ' एव पूर्वोक्तरीत्यैव एकेका पृथिवी
 उपरिमपृथिवीमि' स्वस्वोत्तरपृथिवीमि सम चारयितव्या । तेषां भङ्गाना
 माकारस्थापनार्थमन्तिमविकल्पमाह—'जाव भङ्गा सखेज्जा तमाए, सखेज्जा
 भहेसत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा सखेया बालुकाप्रमाणां, सखेयाः पङ्क-
 मायाम् । सखेया बालुकाप्रमाणां सखेया घूमप्रमायाम्, सखेया बालुका-
 प्रमाणां सखेयास्तमाप्रमायाम्, सखेया बालुकाप्रमाणां सखेयाः अथःसख-

स्तर शर्करादि पृथिवियों के साथ संचार कर भंग कहे गये है, उसी
 प्रकार से शर्करापृथिवी का स्वोत्तर बालुकाप्रमा आदि पृथिवियों के साथ
 संचार कर भंग घना लेना चाहिये (एव एकेका पुटवी उवरिमपुटवीएहिं
 समं संचारेयव्या) इसी तरह से एक एक पृथिवी अपनी अपनी भागे
 की पृथिवियों के साथ संचारित कर भंग घना लेना चाहिये उन भागों
 के आकार को समझाने के लिये सूत्रकार अन्तिम भंग कैसा होता है
 इस बात को प्रकट करते हैं—जाव भङ्गा सखेज्जा तमाए सखेज्जा भहे
 सत्तमाए होज्जा) यावत् अथवा सख्यात नारक बालुकाप्रमा में होते
 हैं और सख्यात नारक पङ्कप्रमा में होते हैं, अथवा सख्यात नारक
 बालुकाप्रमा में होते हैं और सख्यात नारक घूमप्रमा में होते हैं, अथवा
 सख्यात नारक बालुकाप्रमा में होते हैं और सख्यात नारक तमाः

पूर्वोक्त रीत अनुसार जेभ रत्नप्रभापृथ्वीने पछीनी पृथ्वीसे साथे भोज
 करीने भज कहेवाभां आवेस से जेव प्रभासे शङ्करादि पृथ्वीजोनी साथे
 पछीनी पृथ्वीजोने भोज करीने भज कहेवा जेठजे जे प्रभासे शङ्करादिपृथ्वीनी
 साथे बालुकाप्रभा आदि पछीनी पृथ्वीजोने भोज करीने भज कहेवा जेठजे
 ' एव एकेका पुटवी उवरिम पुटवीएहिं समं चारेयव्या ' जेव प्रभासे अत्येक
 पृथ्वीने पछीनी जमी पृथ्वीजो साथे कभस भोज करीने भज भनाववा
 जेठजे आ भजेने आकार समझववाने भाँ सूत्रकार अन्तिम भज कहेवा लेने
 छ ते प्रकट करे छे— ' जाव भङ्गा सखेज्जा तमाए सखेज्जा भहेसत्तमाए होज्जा '
 अथवा सख्यात नारक बालुकाप्रभाभां उत्पन्न थाय छे जेने सख्यात नारक पङ्कप्रभाभां
 उत्पन्न थाय छे अथवा सख्यात नारक बालुकाप्रभाभां उत्पन्न थाय छे जेने
 सख्यात नारक तमाप्रभाभां उत्पन्न थाय छे अथवा सख्यात नारक बालुका
 प्रभाभां उत्पन्न थाय छे जेने सख्यात नारक तमाप्रभाभां उत्पन्न थाय छे
 अथवा सख्यात नारक बालुकाप्रभाभां उत्पन्न थाय छे जेने सख्यात नारक

રયણપ્પમાણ સંઁજ્જા અહેત્તમાણ હોજ્જા ' યાવત્-અથવા સંઁયેયા રત્નપ્રમાયાં
સંઁયેયા વાલુકાપ્રમાયામ્, અથવા સંઁયેયા રત્નપ્રમાયાં, સંઁયેયા: પદ્મપ્રમા-
યામ્, અથવા સંઁયેયા રત્નપ્રમાયાં, સંઁયેયા ધૂમપ્રમાયામ્,
અથવા સંઁયેયા રત્નપ્રમાયાં સંઁયેયારત્નમઃપ્રમાયામ્, અથવા સંઁયેયા
રત્નપ્રમાયાં સંઁયેયા: અધઃસપ્તમ્યાં વા ભવન્તિ, ' અહવા ઇમે સકરપ્પમાણ,
સંઁજ્જા વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા ' અથવા ઇકો નૈરયિકઃ શર્કરાપ્રમાયાં ભવતિ,
સંઁયેયા નૈગયિકાસ્તુ વાલુકાપ્રમાયાં ભવન્તિ, ' એવં જહા રયણપ્પમાણ ઉવરિમિપુઢ-
વણ્હિં સમં સંચારિયા, એવં સકરપ્પમાણ વિ ઉવરિમિપુઢવીણ્હિં સમં ચારેયન્વા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યથા રત્નપ્રમાયા ઉપરિમપૃથિવીભિઃ સ્વોત્તર-શર્કરાદિપૃથિ-

સંઁયાત નારક શર્કરાપ્રમા મેં હોતે હૈં (જાવ અહવા સંઁજ્જા રયણ-
માણ, સંઁજ્જા અહે મત્તમાણ હોજ્જા) યાવત્ અથવા સંઁયાત નારક
રત્નપ્રમા મેં હોતે હૈં ઓર સંઁયાત નારક વાલુકાપ્રમા મેં હોતે હૈં,
અથવા-સંઁયાત નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર સંઁયાત નારક પદ્મપ્રમા મેં,
અથવા સંઁયાત નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર સંઁયાત નારક ધૂમપ્રમા મેં
અથવા સંઁયાત નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર સંઁયાત નારક તમઃ પ્રમા મેં,
અથવા સંઁયાત નારક રત્નપ્રમા મેં ઓર સંઁયાત નારક અધઃ સપ્તમી
મેં હોતે હૈં । (અહવા ઇમે સકરપ્પમાણ, સંઁજ્જા વાલુયપ્પમાણ હોજ્જા)
અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં હોના હૈ, ઓર સંઁયાત નારક વાલુ-
કાપ્રમા મેં હોતે હૈ । (એવં જહા રયણપ્પમાણ ઉવરિમિપુઢવીણ્હિં સમં
સંચારિયા, એવં સકરપ્પમાણ વિ ઉવરિમિપુઢવીણ્હિં સમં ચારેયન્વા)
હસ પૂર્વોક્તરીતિ કે અનુસાર જિસ પ્રકાર સે રત્નપ્રમા પૃથિવી કી સ્વો-

સંઁયાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સંઁયાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય
છે. અથવા સંઁયાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સંઁયાત નારક પદ્મપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંઁયાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સંઁયાત નારક
ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંઁયાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સંઁયાત
નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંઁયાત નારક રત્નપ્રભામાં અને
સંઁયાત નારક અધઃ સપ્તમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

“ અહવા ઇમે સકરપ્પમાણ, સંઁજ્જા વાલુયપ્પમાણ, હોજ્જા ” અથવા એક
નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંઁયાત નારક વાલુકાપ્રભામાં
ઉત્પન્ન થાય છે “ એવં જહા રયણપ્પમાણ, ઉવરિમિ પુઢવીણ્હિં સમં સંચારિયા,
એવં સકરપ્પમાણ વિ ઉવરિમાણ વિ ઉવરિમિ પુઢવીણ્હિં સમં ચારેયન્વા ” આ

સ લેખના પદ્યપ્રમાણ હોજ્યા' અથવા એકો રત્નપ્રમાણામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાણામ્, સસ્પ્રમાણાઃ પદ્યપ્રમાણા મન્વન્તિ, 'જાણ અહવા એ રણપ્રમાણ એ સફરપ્રમાણ, સ લેખના અહે સત્તમાણ હોજ્યા' યાવત્ અથવા એકો રત્નપ્રમાણામ્ એકઃ શર્કરાપ્રમાણામ્, સ રુપેયા ધૂમપ્રમાણામ્, અથવા એકો રત્નપ્રમાણામ્, એક શર્કરાપ્રમાણામ્, સ રુપેયાસ્તમાપ્રમાણામ્, અથવા એકો રત્નપ્રમાણામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાણામ્ સ રુપેયા અથ સપ્તમી મન્વન્તીત્યર્થઃ 'અહવા એ રણપ્રમાણ, દો સફરપ્રમાણ, સ લેખના બાલુપ્રમાણ હોજ્યા' અથવા એકો રત્નપ્રમાણામ્, દ્વૌ શર્કરાપ્રમાણામ્, સ રુપેયા બાલુકાપ્રમાણામ્ મન્વન્તિ 'જાણ અહવા એ રણપ્રમાણ, દો સફરપ્રમાણ, સ લેખના અહે

'અહવા એ રણપ્રમાણ, એ સફરપ્રમાણ, સ લેખના પંક્તિપ્રમાણ હોજ્યા' અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્ હોતા હૈ, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ હોતા હૈ ઓર સંખ્યાત નારક પંક્તિપ્રમાણામ્ હોતા હૈ 'જાણ અહવા એ રણપ્રમાણ, એ સફરપ્રમાણ, સ લેખના અહે સત્તમાણ હોજ્યા' યાવત્ અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્ હોતા હૈ, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ હોતા હૈ ઓર સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રમાણામ્ હોતા હૈ, અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ ઓર સંખ્યાત નારક તમ પ્રમાણામ્ હોતા હૈ, અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ ઓર સંખ્યાત નારક અથ સપ્તમી મન્વન્તીત્યર્થઃ 'અહવા એ રણપ્રમાણ, દો સફરપ્રમાણ, સ લેખના બાલુપ્રમાણ હોજ્યા' અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્, દ્વૌ નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ ઓર સંખ્યાત નારક બાલુકાપ્રમાણામ્ હોતા હૈ, 'જાણ અહવા એ રણપ્રમાણ, દો

"અહવા એ રણપ્રમાણ એ સફરપ્રમાણ, સ લેખના પદ્યપ્રમાણ હોજ્યા" અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રમાણામ્ ઉત્પન્ન થાય છે 'જાણ અહવા એ રણપ્રમાણ, એ સફરપ્રમાણ, સ લેખના અહે સત્તમાણ હોજ્યા' યાવત્ અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રમાણામ્ ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્ એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ અને સંખ્યાત નારક તમ પ્રમાણામ્ ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ અને સંખ્યાત નારક અથ સપ્તમી પૃષ્ઠીમ્ ઉત્પન્ન થાય છે "અહવા એ રણપ્રમાણ દો સફરપ્રમાણ સ લેખના બાલુપ્રમાણ હોજ્યા" અથવા એક નારક રત્નપ્રમાણામ્, એક નારક શર્કરાપ્રમાણામ્ અને સંખ્યાત નારક બાલુકાપ્રમાણામ્ ઉત્પન્ન થાય છે "જાણ અહવા એ રણપ્રમાણ, દો સફરપ્રમાણ, સ લેખના

મ્યામ્, સંખ્યેયાઃ પદ્મપ્રભાયાં સંખ્યેયા ધૂમપ્રભાયામ્ । સંખ્યેયાઃ પદ્મપ્રભાયાં સંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયામ્, સંખ્યેયા પદ્મપ્રભાયાં સંખ્યેયા અધ સપ્તમ્યામ્ । સંખ્યેયા ધૂમપ્રભાયાં સંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયાં, સંખ્યેયાધૂમપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ અધસપ્તમ્યામ્ । સંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયાં સંખ્યેયા અધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તીતિ ભાવઃ

અથ ત્રિકસંયોગિભજ્ઞાનાહ—‘ અહવા એગે રયણપ્પભાણ, એગે સક્કરપ્પભાણ સંખેજ્જા વાલુયપ્પભાણ હોજ્જા ’ અથવા એકો રત્નપ્રભાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રભાયામ્, સંખ્યેયા વાલુકાપ્રભાયાં ભવન્તિ, ‘ અહવા એગે રયણપ્પભાણ, એગે સક્કરપ્પભાણ,

પ્રભા મેં હોતે હૈં, સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં ’ ઓર સંખ્યાત નારક અધઃ સસમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં । અથવા સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક તમઃ પ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક અધઃ સસમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં । અથવા-સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક તમઃ પ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક અધઃ સસમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં । અથવા સંખ્યાત નારક તમઃ પ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક અધઃ સસમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં । હસ પ્રકાર સે ચે યહાં તક દ્વિક સયોગી ભદ્ધ કહે ગયે હૈં ।

અવ સૂત્રકાર ત્રિકસંયોગી ભંગોં કો પ્રકટ કરનેકે લિયે ‘ અહવા ’ એગે રયણપ્પભાણ, એગે સક્કરપ્પભાણ, સંખેજ્જા વાલુયપ્પભાણ હોજ્જા ’ એસા સૂત્ર કહતે હૈં અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં હોતા હૈં, એક નારક શર્કરાપ્રભામેં હોતા હૈં ઓર સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં,

અધ સમ્મત્તીમા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સંખ્યાત નારક પદ્મપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સંખ્યાત નારક પદ્મપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક પદ્મપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક અધ સમ્મત્તીમા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક અધ સમ્મત્તીમા ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક અધ સમ્મત્તીમા ઉત્પન્ન થાય છે. અહીં સુધી દ્વિકસંયોગી લગોતુ પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે

હવે સૂત્રકાર ત્રિકસંયોગી લગોતુ કથન કરે છે—“ અહવા એગે રયણપ્પભાણ, એગે સક્કરપ્પભાણ, સંખેજ્જા વાલુયપ્પભાણ હોજ્જા ” અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે,

મવન્તિ, 'एवं एषां क्रमेण एकैकको स चारेयन्वो' एवं पूर्वेक्तिरीत्या एतन्
 क्रमेण एकैक सचारयितव्य 'अहवा एगे रयणप्यभाए, सखेज्जा सक्करप्पभाए,
 सखेज्जा बालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रमाया, सख्येया: शर्करा-
 प्रमाया, सख्येया बालुकाप्रमाया मवन्ति, 'जाव अहवा एगे रयणप्यभाए
 सखेज्जा सक्करप्पभाए सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा एको
 रत्नप्रमाया सख्येया शर्कराप्रमाया मख्येया पङ्कप्रमाया मवन्ति,

નારક રત્નપ્રમા મેં, ત્રીન નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર સઘ્યાત નારક
 ધૂમપ્રમા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, ત્રીન નારક શર્ક
 રાપ્રમા મેં ઓર સઘ્યાત નારક તમાપ્રમા મેં હોતે હૈં અથવા એક નારક
 રત્નપ્રમા મેં, ત્રીન નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર સઘ્યાત નારક અવા-
 સસમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં 'एव एषां क्रमेण एकैकको स चारेयन्वो'
 હસ પ્રકાર શર્કરાપ્રમા મેં હસ ક્રમસે એક એક નારક ના સચાર
 અન્તિમ ભંગ તક કરના ચાહિયે વહ અન્તિમ ભંગ હસ પ્રકાર ના હોગા
 'अहवा-एगे रयणप्यभाए सखेज्जा सक्करप्पभाए, सखेज्जा बालुयप्प
 भाए होज्जा' અથવા એક નારક રત્નપ્રમા મેં, સઘ્યાત નારક શર્કરા
 પ્રમા મેં ઓર સઘ્યાત નારક બાલુકાપ્રમા મેં હોતે હૈં 'जाव अहवा
 एगे रयणप्यभाए सखेज्जा सक्करप्पभाए, सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा'
 યાવત્ અથવા-એક નારક રત્નપ્રમા મેં, સઘ્યાત નારક શર્કરાપ્રમા મેં,

અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રમામાં અને સંખ્યાત નારકો
 ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, ત્રણ નારક
 શર્કરાપ્રમામાં અને સંખ્યાત નારકો તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા
 એક નારક રત્નપ્રમામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રમામાં અને સંખ્યાત નારકો
 અધઃસત્તમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે 'एव एषां क्रमेण एकैकको स चारेयन्वो'

આ પ્રમાણે શર્કરાપ્રમામાં આ ક્રમથી એક એક નારકને સચાર અન્તિમ
 ભંગ પધન્ત થવો જોઈએ. જોઈએ કે ઉપરખેલ વિકલ્પમાં શર્કરાપ્રમામાં ૪, ૫,
 ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦ અને સંખ્યાત નારક મૂળીને ઉપર મુજબ પાંચ પાંચ ભંગ
 કરેલા જોઈએ. આ રીતે છેલ્લા વિકલ્પના આ પ્રમાણે ભાગાઓ જનશે-“અહવા
 એગે રયણપ્યમાએ સલેજ્જા સક્કરપ્પમાએ, સલેજ્જા બાલુયપ્પમાએ હોજ્જા' અથવા
 એક નારક રત્નપ્રમામાં સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રમામાં અને સંખ્યાત નારક
 બાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે 'जाव अहवा एगे रयणप्यभाए, सखेज्जा सक्कर
 प्पभाए, सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં, સંખ્યાત
 નારક શર્કરાપ્રમામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા

સત્તમાએ હોજ્જા ' યાવત્-અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ પદ્મપ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયા ધૂમપ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં, દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયામ્ સંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં દ્વૌ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ અથ સપ્તમ્યાં ભવન્તિ, ' અહવા એગે રયણપ્પમાએ તિન્નિ સક્કરપ્પમાએ, સંખેજ્જા વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા ' અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં, ત્રયઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયા વાલુકાપ્રભાયાં

સક્કરપ્પમાએ, સંખેજ્જા અહે સત્તમાએ હોજ્જા ' યાવત્ અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં, ' જાવ અહવા એગે રયણપ્પમાએ, દો સક્કરપ્પમાએ, સંખેજ્જા અહે સત્તમાએ હોજ્જા ' યાવત્ અથવા એક નારક રત્નપ્રભામેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભામેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, દો નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક અથઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં, ' અહવા એગે રયણપ્પમાએ, તિન્નિ સક્કરપ્પમાએ, સંખેજ્જા વાલુયપ્પમાએ હોજ્જા ' અથવા એક નારક રત્નપ્રભામેં હોતા હૈ, ત્રીન નારક શર્કરાપ્રભા મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, ત્રીન નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક

અહે સત્તમાએ હોજ્જા " અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક અથઃસપ્તમી નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

“ અહવા એગે રયણપ્પમાએ, તિન્નિ સક્કરપ્પમાએ, સંખેજ્જા વાલુયપ્પમાએ, હોજ્જા " અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

રત્નપ્રમાણ સમ્યેયા શર્કરાપ્રમાણ સમ્યેયા અષઃસપ્તમ્યાં મવન્તિ । ‘અદ્યા તિન્નિ રયણપ્પમાણ, સલેજ્ઞા મક્કરપ્પમાણ, સલેજ્ઞા ચાલુયપ્પમાણ દોજ્ઞા ’ અથવા પ્રયો રત્નપ્રમાણ સમ્યેયાઃ શર્કરાપ્રમાણ સમ્યેયા ચાલુકાપ્રમાણ મવન્તિ, ‘પર एणं कमेण एककेकको रयणप्पमाए सचारेयब्बो जाय अदया सलેજ્ઞા રયણપ્પમાણ સલેજ્ઞા સક્કરપ્પમાણ સલેજ્ઞા ચાલુયપ્પમાણ દોજ્ઞા, જાણ અદયા સલેજ્ઞા રયણપ્પમાણ સલેજ્ઞા સક્કરપ્પમાણ, સલેજ્ઞા અહે સત્ત માણ દોજ્ઞા ’ પર પૂર્વોક્તરીત્યા પત્તેન વર્ણ્યત્તેન અમિલાપાનાં ક્રમેણ એકેકો રત્નપ્રમાણ સંચારયિત્થયઃ । તેણીં અમિલાપાનામાકારપ્રકાર દુચયિતુમાઃ— યાવત્-અથવા પ્રયો રત્નપ્રમાણ સમ્યેયાઃ શર્કરાપ્રમાણ સમ્યેયાઃ પદ્મપ્રમાણ, અથવા પ્રયો રત્નપ્રમાણ સમ્યેયાઃ શર્કરાપ્રમાણ સમ્યેયા ધૂમપ્રમાણ, અથવા

હૈં, અથવા દો નારક રત્નપ્રમા મેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઔર સંખ્યાત નારક અષઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં ‘અદ્યા-તિન્નિ રયણ પ્પમાણ, સલેજ્ઞા મક્કરપ્પમાણ સલેજ્ઞા ચાલુયપ્પમાણ દોજ્ઞા ’ અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઔર સંખ્યાત નારક ચાલુકાપ્રમા મેં હોતે હૈં, ‘एय एणं कमेण एककेकको रयणप्पमाए सचारेयब्बो जाय अदया सलેજ્ઞા રયણપ્પમાણ, સલેજ્ઞા મક્કરપ્પમાણ સલેજ્ઞા અહેસસમાણ દોજ્ઞા ’ હસ પ્રકાર પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ કે અનુસાર અપુરુષ અમિલાપોં કે હસ જમ સે એક એક નારક કા રત્નપ્રમામે સંચાર કરના ગાદિય । હન અમિલાપોં કે આકાર પ્રકાર પો સૂચિત કરન કે લિપે સૂચકાર કહતે હૈં યાવત્ અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રમા મેં સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઔર સંખ્યાત નારક પદ્મ પ્રમા મેં હોતે હૈં, અથગ-ત્રીન નારક રત્નપ્રમામે સંખ્યાત નારક શર્ક

નારક તમ પ્રમા નરકમાં ઉત્પત્ત થાય છે અથવા બે નારક રત્નપ્રમામા સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રમા અને સંખ્યાત નારક ત્રીયે સાતમી નરકમાં ઉત્પત્ત થાય છે

‘અદ્યા તિન્નિ રયણપ્પમાણ, મગ્ગા મક્કરપ્પમાણ, સરગ્ગા ચાલુયપ્પમાણ, દોજ્ઞા ’ અથગ ત્રણ નારક રત્નપ્રમામાં સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રમામાં અને સંખ્યાત નારક ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘પર एणं कमेण एककेकको रयणप्पमाए सचारेयब्बो जाय अदया सलેજ્ઞા રયણપ્પમાણ સરગ્ગા મક્કરપ્પમાણ સલેજ્ઞા અહે સત્તમાણ દોજ્ઞા ’ આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ અનુસાર ઉપરુક્ત અમિલાપે ના આ કેમ પ્રમાણે રત્નપ્રમામાં એક એક નારકને સંચાર કરેલાં ને ને તે અમિલાપે કેવાં બનશે તે પ્રશ્ન કહવા માટે સૂચક રહે છે કે-અથગ ત્રણ નારક રત્નપ્રમામા, સંખ્યાત નારકે શર્કરાપ્રમામાં અને

અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયા ધૂમ-
પ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાર્તમઃ
પ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ
અધઃ સપ્તમ્યાં ભવન્તીતિ । ‘અથવા દો રચણપ્પભાણ સંખેજ્જા સક્કરપ્પભાણ
સંખેજ્જા વાલુયપ્પભાણ હોજ્જા ’ અથવા દ્વૈ રત્નપ્રભાયાં, સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્ર-
ભાયામ્, સંખ્યેયાઃ વાલુકાપ્રભાયાં ભવન્તિ, ‘ જાવ અથવા દો રચણપ્પભાણ,
સંખેજ્જા સક્કરપ્પભાણ, સંખેજ્જા અહેસત્તમાણ હોજ્જા ’ યાવત્ અથવા દ્વૈ રત્ન
પ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ પદ્મપ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા દ્વૈ રત્ન-
પ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ ધૂમપ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા દ્વૈ
રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાર્તમઃ પ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા દ્વૈ

ઔર સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભામેં
સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં, ઔર સંખ્યાત નાર ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં,
અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઔર
સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં,
સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઔર સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમી પૃથિવી
મેં હોતે હૈં યહ અન્તિમ ભંગ હૈ, અવ રત્નપ્રભામેં એક એકકી વૃદ્ધિ કર
કે પુનઃ ભંગ ગિનાયે જાતે હૈં—‘અથવા દો રચણપ્પભાણ સંખેજ્જા સક્ક-
રપ્પભાણ સંખેજ્જા અહે સત્તમાણ હોજ્જા ’ અથવા દો નારક રત્નપ્રભા
મેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં, ઔર સંખ્યાત નારક પંકપ્રભા મેં
હોતે હૈં, અથવા દો નારક રત્નપ્રભા મેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં
ઔર સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા—દો નારક રત્નપ્રભામેં,
સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઔર સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભા મેં હોતે

એક નારક રત્નપ્રભામા, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામા અને સંખ્યાત નારક
ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે.
સંખ્યાત નારકે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકે તમઃ
પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે,
સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક નીચે
સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિકલ્પનો આ છેલ્લો ભાગ છે

હવે રત્નપ્રભામા એક એકની વૃદ્ધિ કરીને જો લાગે અને છે તે પ્રકટ કરવામાં
આવે છે—“ જાવ અથવા દો રચણપ્પભાણ, સંખેજ્જા સક્કરપ્પભાણ, સંખેજ્જા અહે
સત્તમાણ હોજ્જા ” અથવા જો નારક રત્નપ્રભામા, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં
અને સંખ્યાત નારક પદ્મપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા જો નારક રત્નપ્રભામા,
સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામા અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય
છે અથવા જો નારક રત્નપ્રભામા, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામા અને સંખ્યાત

પક્ષપ્રમાણાં મવન્તિ, અથવા સસ્યેયા રત્નપ્રમાણાં સસ્યેયાઃ શર્કરાપ્રમાણાં સસ્યેયા
 ધૂમપ્રમાણાં મવન્તિ, અથવા સસ્યેયા રત્નપ્રમાણાં સસ્યેયાઃ શર્કરાપ્રમાણામ્
 સસ્યેયાસ્તમઃપ્રમાણાં મવન્તિ, અથવા સસ્યેયા રત્નપ્રમાણાં સસ્યેયાઃ શર્કરા-
 પ્રમાણાં સસ્યેયાઃ અઘઃસપ્તમ્યાં મવન્તીતિ । ‘ અહ્યા એગે રયણપ્પમાપ, એગે
 વાલુયપ્પમાપ, સસેગ્ગા પેકપ્પમાપ હોગ્ગા ’ અથવા એકો રત્નપ્રમાણામ્ એકો
 વાલુકાપ્રમાણાં, સસ્યેયાઃ પક્ષપ્રમાણાં મવન્તિ, ‘ જાવ અહ્યા એગે રયણપ્પમાપ,
 એગે વાલુયપ્પમાપ, સસેગ્ગા અહેસપ્પમાપ હોગ્ગા ’ યાવત્ અથવા એકો રત્નપ્રમા-
 ણામ્, એકો વાલુકાપ્રમાણાં સસ્યેયા ધૂમપ્રમાણાં મવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રમા-
 ણે, સસ્યાત નારક શર્કરાપ્રમા મેં, ઓર સસ્યાત નારક વાલુકાપ્રમામેં
 હોતે હેં અથવા સસ્યાત નારક રત્નપ્રમા મેં, સસ્યાત નારક શર્કરા
 પ્રમા મેં ઓર સસ્યાત નારક ધૂમપ્રમા મેં હોતે હેં, અથવા સસ્યાત
 નારક રત્નપ્રમા મેં, સસ્યાત નારક શર્કરાપ્રમામેં ઓર સસ્યાત નારક
 તમઃપ્રમા મેં હોતે હેં । અથવા સસ્યાત નારક રત્નપ્રમામેં, સસ્યાત
 નારક શર્કરાપ્રમા મેં ઓર સસ્યાત નારક અઘઃસપ્તમી મેં હોતે હેં ।
 ‘ અહ્યા-એગે રયણપ્પમાપ, એગે વાલુયપ્પમાપ સસેગ્ગા પેકપ્પમાપ
 હોગ્ગા ’ અથવા એક નારક રત્નપ્રમામેં એક નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઓર
 સસ્યાત નારક પેકપ્રમા મેં હોતે હેં ‘ જાવ અહ્યા એગે રયણપ્પમાપ
 એગે વાલુયપ્પમાપ, સસેગ્ગા અહેસપ્પમાપ હોગ્ગા ’ યાવત્ અથવા એક
 નારક રત્નપ્રમા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રમા મેં ઓર સસ્યાત નારક

એક પ્રમાણે સસ્યાત નારક રત્નપ્રમાર્માં, સસ્યાત નારક શર્કરાપ્રમાર્માં
 અને સસ્યાત નારક વાલુકાપ્રમાર્માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સસ્યાત નારક
 રત્નપ્રમાર્માં, સસ્યાત નારક શર્કરાપ્રમાર્માં અને સસ્યાત નારક ધૂમપ્રમાર્માં
 ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સસ્યાત નારક રત્નપ્રમાર્માં, સસ્યાત નારક શર્કરા
 પ્રમાર્માં અને સસ્યાત નારક ધૂમપ્રમાર્માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સસ્યાત
 નારક રત્નપ્રમાર્માં, સસ્યાત નારક શર્કરાપ્રમાર્માં અને સસ્યાત નારક તમઃ
 પ્રમાર્માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સસ્યાત નારક રત્નપ્રમાર્માં સસ્યાત નારક
 શર્કરાપ્રમાર્માં અને સસ્યાત નારક અઘઃસપ્તમીર્માં ઉત્પન્ન થાય છે “ અહ્યા
 એગે રયણપ્પમાપ, એગે વાલુયપ્પમાપ, સસેગ્ગા પેકપ્પમાપ, હોગ્ગા ” અથવા એક
 નારક રત્નપ્રમાર્માં, એક નારક વાલુકાપ્રમાર્માં અને સસ્યાત નારક ધૂમપ્રમાર્માં
 ઉત્પન્ન થાય છે “ જાવ અહ્યા એગે રયણપ્પમાપ એગે વાલુયપ્પમાપ, સસેગ્ગા
 અહેસપ્પમાપ હોગ્ગા ” અથવા એક નારક રત્નપ્રમાર્માં, એક નારક વાલુકા
 પ્રમાર્માં અને સસ્યાત નારક ધૂમપ્રમાર્માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક રત્ન

ત્રયો રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયામ્, અથવા ત્રયો રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃશર્કરાપ્રભાયાં,સંખ્યેયા અધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ,અથવા ચત્વારો રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયા વાલુકાપ્રભાયામ્ એવમધઃસપ્તમી પૃથિવીપર્યન્તં કલ્પનીયમ્, એવં પચ્ચ, પદ્મ, સપ્ત, અષ્ટ, નવ, દશ, સંખ્યેયાઃ રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયા શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયા વાલુકાપ્રભાયાં ભવન્તિ, ' જાવ ' ઇત્યાદિ-યાવત્-અથવા સંખ્યેયા રત્નપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ શર્કરાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ

રાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામેં હોતે હૈં, અથવા ત્રીન નારક રત્નપ્રભા મેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક તમઃ પ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા-ત્રીન નારક રત્નપ્રભામેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભા મેં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં, હસી પ્રકાર સે અધઃસપ્તમી પૃથિવી તક કહના ચાહિયે, હસી તરહ સે પાંચ, છહ, સાત, ઓઠ, નૌ, દશ ઓર સંખ્યેય-સંખ્યાત તકકા કથન મી રત્નપ્રભા પૃથિવીમેં કરના ચાહિયે ઓર હસ તરહ સે પાંચ, છહ, સાત, આઠ, નૌ, દશ ઓર સંખ્યાત નારક સે રત્નપ્રભા પૃથિવી મેં હોતે હૈં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા પૃથિવી મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભા પૃથિવી મેં હોતે હૈં ઇત્યાદિ । હસી તરહ સે યાવત્ અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભા

સંખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ત્રણ નારકો રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પંકપ્રભાથી અધઃસપ્તમી સુધીની પૃથ્વીઓનો યોગ કરીને બીજા ચાર ભાગો કહેવા જોઈએ.

એજ પ્રમાણે પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ અને સંખ્યાત પર્યન્તનું કથન પણ રત્નપ્રભા સાથે ઉપરના ક્રમપૂર્વક થવું જોઈએ અને આ રીતે પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ અને સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, ઇત્યાદિ કથન થવું જોઈએ.

મપિ મનિવ્યય', તેણી આલાપકનામાકારમકાર સૂચયિતુમન્તિમમાલાપકમાર-
'પચ્છિનો આલાવગો સત્તમસજોગસ્સ અહવા સલેજ્ઞા રયણપ્પમાપ સલેજ્ઞા સકરપ્પ
માપ, આપ સલેજ્ઞા અહેસવમાપ હોજ્ઞા' સધયેયાનાં સપ્તકસપોગસ્ય પશ્ચિમ અન્તિમ
આલાપકસ્તુ-અથવા સધયેયા નૈરયિકાઃ રત્નપ્રમાયાં, સધયેયાઃ શર્કરાપમાયાં,
યાતત્ સધયેયા વાલ્લુકાપમાયાં, સધયેયા પદ્મપમાયાં સધયેયા ઘૂમપ્રાયામ્,
સધયેયાસ્તમપ્રમાયાં, સધયેયા નૈરયિકાઃ અષઃસપ્તમ્યાં મરન્તીતિ । एतेषां च
सधयेयानां नैरयिकाणां सप्तत्रिंशदधिकत्रयस्त्रिंशत्तमज्ञा भवन्ति तयारि—
सधयेयास्तु एकादशादय क्षीर्यप्रहेलिकान्ता अवगन्तव्यास्तेषा वैकत्वे सप्तैव, द्विक

કર સસક સંયોગ તક કહના પાહિયે । इन आलापकों का आकार
प्रकार कैसा होगा—इस बात को पताने के लिये अन्तिम आलापकको
सूत्रकार प्रकट करते हैं—'पच्छिमो आलावगो सत्तमसजोगस्स-अहवा
सलेज्जा रयणप्पमाप, सलेज्जा सकरप्पमाप जाव सलेज्जा अहे सत्तमाप
होज्जा ' वे कहते हैं कि सख्यात नारकों के सत्तम संयोग का अन्तिम
आलापक इस प्रकार से है—' अथवा सख्यात नैरयिक रत्नप्रमा में
होते हैं, सख्यात नारक शर्कराप्रमा में होते हैं यावत्-सख्यात नारक
वाल्लुकाप्रमा में होते हैं, सख्यात नारक पद्मप्रमा में होते हैं, सख्यात
नारक घूमप्रमा में होते हैं, सख्यात नारक तमप्रमा में होते हैं और
संख्यात नारक अषामसमी पृथिवी में होते हैं । इन सख्यात नैरयिकों
के ३३३७ विकल्प भेद होते हैं-जो इस प्रकार से यहां ११ से लेकर
क्षीर्यप्रहेलिका तक की संख्याओं संख्यात कहा गया है-संख्यात नैर

भाटे सूत्रकार लेखे। आलापक प्रकट करे थे—“पच्छिमो आलावगो सत्तम
सजोगस्स अहवा सलेज्जा रयणप्पमाप, सलेज्जा सकरप्पमाप, जाव सलेज्जा
अहे सत्तमाप होज्जा” सख्यात नारकोंना सप्तकसंयोगने अन्तिम आलापक
अथवा सख्यात नारक रत्नप्रमायां उत्पन्न થાય છે, સખ્યાત નારકો શર્કરા
પ્રમાયાં ઉત્પન્ન થાય છે, સખ્યાત નારકો વાલ્લુકાપ્રમાયાં ઉત્પન્ન થાય છે
સખ્યાત નારકો પદ્મપ્રમાયાં ઉત્પન્ન થાય છે સખ્યાત નારકો ધૂમપ્રમાયાં
ઉત્પન્ન થાય છે, સખ્યાત નારકો તમપ્રમાયાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સખ્યાત
નારકો અષાઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ સખ્યાત નારકોના ૩૩૩૭ વિકલ્પ-ભેદ થાય છે, જે નીચે પ્રમાણે
સમજવા-અહીં ૧૧ થી શરૂ કરીને ક્ષીર્યપ્રહેલિકા સુધીની સખ્યાઓને માટે
“સખ્યાત” પદનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે

યામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયાં સંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયાં ભવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રભા-
યામ્, એકો વાલુકાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ અધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ । ‘ અહવા એગે રય-
ણપ્પમાએ, દો વાલુયપ્પમાએ સંખેજ્જા પંકપ્પમાએ હોજ્જા’ અથવા એકો રત્નપ્રભાયાં
દ્વૌ વાલુકાપ્રભાયાં સંખ્યેયાઃ પઠ્ઠપ્રભાયાં ભવન્તિ, ‘ એવં એણં કમેણં તિયા સંજોગો,
ચઠ્ઠકસંજોગો જાવ સત્તગસંજોગો ય જહા દસણં તહેવ ભાણિયવ્વો ’ એવં પૂર્વો-
ક્તરીત્યા એતેન ઉપર્યુક્તેન આલાપનાં ક્રમેણ ત્રિકસંયોગઃ, ચતુષ્કસંયોગઃ, યાવત્
પચ્ચકસંયોગઃ, ષટ્કસંયોગઃ સપ્તકસંયોગશ્ચ યથા દશાનાં ભણિતસ્તથૈવ સંખ્યાતાના-

અધઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં ” યહ અંતિમ ભંગ હૈં-હસકે પહિલે ત્રીન
ભંગ હસ પ્રકાર સે હૈં । અથવા-એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક
વાલુકાપ્રભામેં ઓર સંખ્યાત નારક ધ્રુમપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક
નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક વાલુકાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક
તમઃપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભા મેં, એક નારક વાલુ-
કાપ્રભા મેં ઓર સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં ‘ અહવા
એગે રયણપ્પમાએ, દો વાલુયપ્પમાએ, સંખેજ્જા પંકપ્પમાએ હોજ્જા ’ અથવા
એક નારક રત્નપ્રભા મેં, દો નારક વાલુકાપ્રભામેં ઓર સંખ્યાત નારક
પંકપ્રભામેં હોતે હૈં, ‘ એવં એણં કમેણં તિયા સંજોગો, ચઠ્ઠક સંજોગો,
જાવ સત્તક સંજોગો ય જહા દસણં તહેવ ભાણિયવ્વો ’ હસ ઉપર્યુક્ત
આલાપક્રમસે, જૈસા દશ નારકોં કા ત્રિક સંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચક
સંયોગ, ષટ્ક સંયોગ ઓર સપ્તક સંયોગ પહિલે કહા જા ચુકા હૈં, હસી
પ્રકાર સે હસી તરહ સે સંખ્યાત નારકોં કા ભી ત્રિક સંયોગ સે લે

પ્રભામા, એક વાલુકાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.
અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક
અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. “ અહવા એગે રયણપ્પમાએ, દો વાલુયપ્પમાએ
સંખેજ્જા પંકપ્પમાએ, હોજ્જા ” અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એ નારક
વાલુકાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. “ એવં એણ
કમેણં તિયા સંજોગો, ચઠ્ઠકસંજોગો, જાવ સત્તકસંજોગો ય જહા દસણં તહા
ભાણિયવ્વો ” આ ઉપર્યુક્ત આલાપ ક્રમથી જેવો દશ નારકોનો ત્રિકસંયોગ,
ચતુષ્કસંયોગ, પંચસંયોગ, ષટ્કસંયોગ અને સપ્તકસંયોગ આગળ કહેવામા
આવ્યો છે, એવો જ સંખ્યાત નારકોનો ત્રિકસંયોગથી લઈને સપ્તકસંયોગ
પર્યન્તનો સંયોગ કહેવો જોઈએ. તે આલાપકે કેવા બનશે તે સમજાવવા

ક્રમાનુસારાત્ ન વિવક્ષિતાઃ, પૂર્વસૂત્રોષુ હિ દક્ષાદિરાશીર્ના દ્રેનિષ્યક્ત્વનાયામ્
 ઉપરિ એકાદયો રુપય સંખ્યામેવા પૂર્વે ચરતાઃ, અપરતુ નવાદયો મહાન્તાઃ, પર
 મિદ્ધાપ્યેવાદય ઉપરિસંખ્યાતરાશિચ્ચાપ, તથ ચ સંખ્યાતરાશેરધસ્તનસ્યેકાધાક્ય
 સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રમામે, અથવા એક નારક રત્નપ્રમામે ઔર
 સંખ્યાત નારક પદ્મપ્રમામે, અથવા એક નારક રત્નપ્રમામે ઔર
 સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રમામે અથવા એક નારક રત્નપ્રમામે ઔર સંખ્યાત
 નારક તમ પ્રમામે અથવા એક નારક રત્નપ્રમામે ઔર સંખ્યાત નારક
 અઘાસસમી પૃથિવીમે હોતે હિ એસે હી યહાં ભગ નહીં હોતે હે કિ
 સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામે ઔર એક નારક શર્કરાપ્રમામે, અથવા
 સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામે ઔર એક નારક વાલુકાપ્રમામે, અથવા
 સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામે ઔર એક નારક પદ્મપ્રમામે, અથવા સંખ્યાત
 નારક રત્નપ્રમામે ઔર નારક ધૂમપ્રમામે, અથવા સંખ્યાત નારક
 રત્નપ્રમામે ઔર એક નારક તમાપ્રમામે, અથવા સંખ્યાત નારક રત્ન
 પ્રમામે ઔર એક નારક અઘાસસમીમે હોતા હે । ક્યોં કિ પૂર્વે સૂત્રોમે
 એસા હી ક્રમ વિવક્ષિત હુઆ હે । યહાં પર દશ આદિ રાશિયોં કે લો

સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રમામા, અથવા એક નારક રત્નપ્રમામા અને સંખ્યાત
 નારક પદ્મપ્રમામા, અથવા એક નારક રત્નપ્રમામા અને સંખ્યાત નારક ધૂમ
 પ્રમામા અથવા એક નારક રત્નપ્રમામા અને સંખ્યાત નારક તમાપ્રમામા
 અથવા એક નારક રત્નપ્રમામા અને સંખ્યાત નારક અઘાસસમીમા ઉત્પન્ન
 થાય છે, આ પ્રકારના અગિય જ અહીં જની શકે છે પરંતુ એવા ભગ જની
 શક્ય નથી કે “ સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક શર્કરાપ્રમામા
 ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક વાલુકા
 પ્રમામા અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક પદ્મપ્રમામા,
 અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક ધૂમપ્રમામા, અથવા
 સંખ્યાત નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક તમાપ્રમામા, અથવા સંખ્યાત
 નારક રત્નપ્રમામા અને એક નારક અઘાસસમીમા ઉત્પન્ન થાય છે કારણ કે
 પૂર્વે સૂત્રોમા એવો જ ક્રમ વિવક્ષિત થયેલ છે ત્યાં દશ આદિ રાશિઓના
 બે ભાગ કરીને એક આદિ લઘુ સંખ્યાઓને પહેલાં રાખવામા આવેલ છે
 અને ત્રણ આદિ મોટા સંખ્યાઓને પાછળ રાખવામા આવેલ છે, એજ

संयोगे तु सख्यातानां द्विधात्वे 'एकः सख्याताश्च, द्वौ सख्याताश्च,'
इत्याचारभ्य दश तथा सख्याताः इति दशविकल्पाः सख्याताः—सख्याताश्च-
त्येकादशतमः इत्येकादशविकल्पाः, एते चोपरितनपृथिव्यामेकादीना-
त्येकादशानां पदानामुच्चारणे अधस्तनपृथिव्या तु संख्यातपदस्यैवोच्चारणे
सति अवगन्तव्याः, ये त्वन्ये उपरितनपृथिव्यां संख्यातपदस्या-
धस्तनपृथिव्यां त्वेकादीनामेकादशानाम् पदानामुच्चारणे लभ्यन्ते ते ह्य पूर्वसूत्र-

यिकों के एकत्व में सात ही भंग होते हैं। इनके द्विक संयोग में
संख्यात के दो विभाग करने पर एक और संख्यात, दो और संख्यात
तीन और संख्यात, चार और संख्यात, पांच और संख्यात, छह और
और संख्यात सात और संख्यात, आठ और संख्यात, नौ और संख्यात
दश और संख्यात ऐसे दश विकल्प ये होते हैं। और संख्यात और
संख्यात ऐसा ग्यारहवां विकल्प एक ओर होता है इस तरहसे ये
यहां ग्यारह विकल्प होते हैं। ये विकल्प ऊपरकी रत्नप्रभा
आदि पृथिवी में एक से लेकर संख्यात तक के ११ पदों का उच्चारण
करनेसे और नीचेकी शर्कराप्रभा आदि पृथिवीके साथ केवल संख्यात
पदका उच्चारण करने पर होते हैं। ऊपर की पृथिवी में संख्यात पदका
और नीचेकी पृथिवी में एकादि पदों का उच्चारण करने पर जो दूसरे
विकल्प होते हैं, वे यहां पर पूर्व सूत्रक्रम के अनुसार विवक्षित नहीं
हुए हैं। तात्पर्य इसका ऐसा है कि एक नारक रत्नप्रभा में और स-
ख्यात नारक शर्कराप्रभा में अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और

संख्यात नारकानां एकत्वमा उल्लंघयति। तेभ्यो द्विकसंयोगमा
संख्यातनां विभाग करवाथी एकं च संख्यात, द्वौ च संख्यात, त्रयं
च संख्यात, चार च संख्यात, पांच च संख्यात, छ च संख्यात,
सात च संख्यात, आठ च संख्यात, नव च संख्यात, दश च संख्यात
संख्यात एवां दश विकल्प भवेत्। च संख्यात च संख्यातनां एक
अगिधारभा विकल्प भवेत्। आ रीते द्विकसंयोगी विकल्पो ११ भवेत्।
आ विकल्प उपरनी रत्नप्रभा आदि पृथ्वीमा एकैवै लब्धे संख्यात पर्यन्तना
११ पदोऽनु उच्चारण करवाथी च नीचेनी शर्कराप्रभा आदि पृथ्वीमा
साथे मात्र संख्यातपदोऽनु उच्चारण करवाथी भवेत्। उपरनी पृथ्वीमा
संख्यातपदोऽनु च नीचेनी पृथ्वीमां एक आदि ११ पदोऽनु उच्चारण
करीने च नीलां विकल्पो भवेत्, तेभ्यो अर्हो पूर्व-सूत्रक्रम अनुसार वात
करवामा आवी नथी। आ कथनं तात्पर्यं ये च के—“एक नारक रत्नप्रभां
च संख्यात नारक शर्कराप्रभां, अथवा एक नारक रत्नप्रभां च

पञ्चममाप्रयस्त्रिंशत्, घूमममा द्वाविंशतिः, तमःप्रमास्येकादशः, एष च द्विस्रयोगे एकप्रिणदधिकशतद्वयमद्वा भवन्ति ।

तदेव स्पष्टीक्रियते—अत्र—द्विस्रयोगे एकाः, सख्याताः १, द्वौ संख्याताः २, त्रयः संख्याताः ३, चत्वारः, संख्याताः ४, पञ्च, संख्याताः ५, षट्, संख्याताः ६, सप्त, संख्याताः ७, अष्ट संख्याताः ८, नव संख्याता ९, दश, संख्याताः, संख्याताश्च ११, इत्येकादश विरूपा भवन्ति । तथा च—एको रत्नप्रमाणां स खयाता दशराममायाम् १, एवम्—एको रत्नप्रमाणां संख्याता बालुकाप्रमायाम्

विरूप्य में लभ्यमान ४ विकल्पों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर बालुकाप्रमा की प्रधानतावाले ४४ भग होते हैं । एकप्रमा की प्रधानता से प्रथम विकल्प में लभ्यमान ३ विकल्पों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर ३३ भग होते हैं । घूमप्रमा की प्रधानता से प्रथमविकल्प में लभ्यमान २ विकल्पों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर घूम प्रमा की प्रधानतावाले २२ भग होते हैं । तथा तमः प्रमा की प्रधानता वाला प्रथमविकल्प में एक ही भग होता है—इस १ भग के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर ११ भग तमः प्रमा की प्रधानता वाले होते हैं । इस तरह द्विस्रयोग में कुल भग २२१ होते हैं । इनका स्पष्टीकरण इस प्रकार से है—यहां द्विस्रयोग में १—सरयात, २—सरयात, ३—सरयात, ४—सरयात, ५—सरयात, ६—सरयात, ७ सरयात, ८ सरयात ० सरयात, १० सरयात, भरयात सरयात ये ११ विरूप्य

११ विरूप्यना ४४ भग साथ ७ ५४प्रमानो पछीनी त्रय पृथ्वीयो साथे योग करवाथी प्रत्येक विरूप्यना ३ भग यथा दोवाथी ११ विरूप्यना ३३ भग साथ ७ जे ७ प्रमाणे घूमप्रमानो पछीनी जे पृथ्वीयो साथे योग करवाथी प्रत्येक विरूप्यना २ भग यथा दोवाथी ११ विरूप्यना २२ भग साथ ७ जे ७ प्रमाणे तमप्रमा साथे सातमी पृथ्वीयो योग करवाथी प्रत्येक विरूप्यना १ भग यथाथी ११ विरूप्यना ११ भग साथ ७ आ गीते कुल $१६+१५+४४+३३+२२+११=२३१$ कुल द्विस्रयोगी भग साथ ७ तेलु स्पष्टीकरण नीचे प्रमदु ७—

अर्था द्विस्रयोगप्रभा नीचे प्रमाणे ११ विरूप्य भने ७—पहेले जे ३ भने सख्यातनो चीने जे ३ भने सख्यातनो, त्रीने त्रय भने सख्यातनो, शेषी ४४ भने सख्यातनो पांचमि पाय भने सख्यातनो, छठे ७ भने संख्यातनो मानमि सप्त भने सख्यातनो आठमि आठ भने सख्यातनो, नवमि नव भने सख्यातनो दशमि दश भने सख्यातनो, ११ मि सख्यात भने सख्यातनो विरूप्य

येऽपि संख्यातत्वमवस्थितमेव, भूयस्त्वात्, (न तु पूर्वसूत्रेषु नवादीनामिवैकादि-
तया तस्यावस्थानमित्यतो नेहाधः एकादिभावः, अपि तु संख्यातसंभव एवेति-
नाधिकभङ्गविवक्षा ।) तत्र रत्नप्रभा एकादिभिः संख्यातान्तैरेकादशभिः पदैः
क्रमेण विशेषिता संख्यातपदविशेषिताभिः शेषाभिः सहक्रमेण चारिता पट्पष्टि
भङ्गान् लभते । एवमेव शर्कराप्रभा पञ्चपञ्चाशत्, वालुकाप्रभा चतुश्चत्वारिंशत्,

भाग कर एक आदि लघु संख्या भेदों को पहिले रखा है और नौ
आदि बड़े संख्या भेदों को पीछे रखा है इसी तरह से यहां पर भी
एक आदि भेदों को ऊपर में रत्नप्रभा में और संख्यात राशि को नीचे
की पृथिवियों में रखा गया है नीचे की पृथिवियों की संख्यात राशि में
से एक आदि संख्या को निकाल लेने पर भी उस संख्यात संख्या में
संख्यात्व का कोई विघात नहीं होता है-अर्थात् उसमें कोई कभी नहीं
आती है वह तो ज्यों की त्यों कायम रहती है, क्योंकि वह बहुत
बड़ी संख्या है ।

रत्नप्रभापृथिवी के साथ एक से लेकर संख्यात तक के ११ पदों
का और शर्कराप्रभा आदि के साथ क्रमशः संख्यात पद का संचार
करने से ६६ भंग होते हैं अर्थात् रत्नप्रभा की प्रधानता से प्रथम
विकल्प में लभ्यमान ६ विकल्पों में ११ विकल्पों का गुणा करने पर
६६ भंग होते हैं । शर्कराप्रभा का बाकी की पृथिवियों के साथ योग
करने पर प्रथम विकल्प में ५ विकल्प होते हैं इन ५ विकल्पों में ११
का गुणा करने पर ५५ भंग आते हैं । वालुकाप्रभा की प्रधानता से प्रथम

प्रमाणे अर्द्धो पञ्च अष्टादि लोटाने रत्नप्रभा आदि उपरनी पृथ्वीओमां अने
संख्यात राशिने नीचेनी पृथ्वीओमां राभवाभा आवेले छे नीचेनी पृथ्वी-
ओानी संख्यात राशिमांथी अेक आदि संख्याने काढी नाभवा छतां पञ्च ते
संख्यात संख्याना संख्यातत्वमां काध् न्यूनता आवती नथी, पञ्च ते संख्या-
तता तो कायम रहे छे, कारण के ते घणी न मोटी संख्या छे रत्नप्रभा
पृथ्वीनी साथे १ थी लघने संख्यात सुधीना ११ पढेना तथा शर्कराप्रभा
आदि पृथ्वीओानी साथे क्रमश संख्यात पर्यन्तना पढेना सचार करवाथी
६६ भग थाय छे अेटले के रत्नप्रभानी प्रधानताथी पढेला विकल्प द्वारा
६ भग थाय छे अेवा ११ विकल्पे द्वारा रत्नप्रभानी प्रधानतावाणा ६×११
 $= ६६$ द्विकस योगी भग थाय छे अे न प्रमाणे शर्कराप्रभाने पछीनी पांच
पृथ्वीओ साथे योग करवाथी प्रत्येक विकल्पना पांच भग थाय छे अेवा ११
विकल्पना कुल $५ \times ११ = ५५$ द्विकस योगी भग थाय छे, वालुकाप्रभाने पछीनी
चार पृथ्वीओ साथे योग करवाथी प्रत्येक विकल्पना ४ भग थाय छे, तेथी

વાલુકાપ્રમાણાશ્વત્કારો મહા મયતિ, તેપાયેકાદશમિર્વિકલ્પૈર્ગુણે વાલુકાપ્રમા
પ્રાવાન્યે વતુષત્વારિણદમદ્વા મયન્તિ ૪૪ । પદ્મપ્રમાણાસ્રયોમદ્વા મયન્તિ, તેપાયે
કાદશમિર્વિકલ્પૈર્ગુણે મયસિન્નદ્વ મદ્વા મયન્તિ ૩૩ । ધૂમપ્રમાણા દ્વૌ મદ્વૌ મયત
તયોરેકાદશમિર્વિકલ્પૈર્ગુણે દ્વાર્વિન્નતિર્મદ્વા મયન્તિ ૨૨ । તમઃપ્રમાણા એકો મદ્વઃ
તસ્ય એકાદશમિર્ગુણે એકાદશ મદ્વા મયન્તિ ૧૧ । એવમ્-પદ્મપટિ, પદ્મપ્રમા
શ્વ, વતુષત્વારિણ, મયસિન્નદ્વ દ્વાર્વિન્નતિ, એકાદશચેતિ । (૬૬-૫-૪૪
-૩૩-૨૨-૧૧) સર્વસમેષ્ઠને સર્વે એકમિન્નદ્વધિકક્ષતદ્વપમદ્વા ૨૩૧ મયન્તિ इति

ત્રિકપોગે તુ મદ્વ પરિમાણમાપ્રમેવ પ્રદર્શયતે-રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા, વાલુ
કાપ્રમાચેતિ પ્રથમત્રિકયોગ, તત્ર ચ 'એક એકઃ સમ્યાતાશ્ચ' इति પ્રથમ-

ઔર સગ્યાત નારક પદ્મપ્રમા મેં ૨, અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં
ઔર સમ્યાત નારક ધૂમપ્રમા મેં ૩, અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં,
ઔર સમ્યાત નારક તમ.પ્રમા મે ૪, અથવા એક નારક શર્કરાપ્રમા મેં
ઔર સર્યાત નારક અષાઃસત્તમી પૃષ્ઠી મેં હોતે હેં ૫ હમ તરહ સે વે
૫ ભગ શર્કરાપ્રમા પૃષ્ઠી કી પ્રધાનતા સે કુપ હેં । હન મગોં કે સાપ
૧૧ વિકલ્પોં કા ગુણા કરને પર ૫૫ ભગ શર્કરાપ્રમા કી પ્રધાનતાવાહે
આ જાતે હેં । હસી તરહ સે પદ્મપ્રમા આદિ કી પ્રધાનતાવાહે વિકલ્પોં
કો જાનના જાદિયે । વે સય મગ ડપર મેં દિમ્બા હી દિયે ગયે હેં । હમ
તરહ સે સમ્યાત કે ટ્રિક સંયોગ મેં ૩૩૧ મગ હો જાતે હેં । સવપાત
કે ત્રિકસંયોગ મેં ૭૩૫ મગ હમ પ્રકાર સે હોતે હેં-રત્નપ્રમા, શર્કરા
પ્રમા ઔર વાલુકાપ્રમા " પ્રથમ ત્રિક યોગ હેં હમ મં " એક, એક, ઔર

(૨)	"	,	,	"	,	પદ્મપ્રમામાં	"	,	।
(૩)	"	"	,	"	,	ધૂમપ્રમામાં	"		
(૪)	"	"	,	"	,	તમ.પ્રમામાં	"	"	"
(૫)	,			"	,	અષ સત્તમીમાં	"	"	

આ રીતે શર્કરાપ્રમાની પ્રધાનતાવાજા થાય બજ પદેશા વિરૂધ્ધ દ્વારા
થાય છે એવા ૧૧ વિરૂધ્ધ દ્વારા શર્કરાપ્રમાની પ્રધાનતાવાજા ૫×૧૧=૫૫
ત્રિકસંયોગી બજ થાય છે એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રમા, પદ્મપ્રમા આદિની
પ્રધાનતાવાજા બજો વિષે પણ સમજવું ને હરેકની પ્રધાનતાવાજા બજોની
અખ્યા ઉપર આપવામાં આવેલ છે આ રીતે તે બધાં બજોનો સરવાળો
૩૨૫થી કુલ ૨૩૧ ત્રિકસંયોગી બજ થઈ જાય છે

અખ્યાન નારકના ત્રિકસંયોગી કુલ બજ ૭૩૫ થાય છે તે બજોનું
૬૫૪૩૧૭ નીચે પ્રમાણે સમજવું-રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા અને વાલુકાપ્રમાનો

२। अनया रीत्या 'एकः संख्याताः' इति क्रमेण रत्नप्रभया सह शेष पृथिवीनां योगे कृते षड्भङ्गा भवन्ति ६। एवम् एषामेकादशभिर्विकल्पैर्गुणने रत्नप्रभाप्राधान्ये षट्पष्टिर्भङ्गा भवन्ति ६६। अनया रीत्या शर्कराप्रभायाः पञ्च भङ्गा भवन्ति, तेषामेकादशभिर्विकल्पैर्गुणने शर्कराप्रभाप्राधान्ये पञ्चपञ्चाशद् विकल्पा भवन्ति ५५।

होते हैं। तथा च एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं १, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं २, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं ४, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं ५, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं ६ इस प्रकार से रत्नप्रभा पृथिवी के साथ शेषपृथिवियों का योग करने पर ये ६ भंग होते हैं। इन ६ भंगों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर ६६ भंग रत्नप्रभापृथिवी की प्रधानता में आते हैं। इसी तरह से शर्कराप्रभा के साथ शेष पांच ५ पृथिवियों का योग करने पर शर्कराप्रभा की प्रधानता में ५ भंग होते हैं—जैसे एक नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में १, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में

जैसे रत्नप्रभा साथेना पड़ेला विकल्पना ६ लग नीचे प्रमाणे भने छे
(१) ओक नारक रत्नप्रभाभा अने संख्यात नारक शर्कराप्रभाभा उत्पन्न थाय छे
(२) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा अने संख्यात नारक वालुकाप्रभाभा उत्पन्न थाय छे (३) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा अने संख्यात नारक पंकप्रभाभा उत्पन्न थाय छे (४) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा अने संख्यात नारक धूमप्रभाभा उत्पन्न थाय छे (५) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा अने संख्यात नारक तम प्रभाभा उत्पन्न थाय छे. (६) अथवा ओक नारक रत्नप्रभाभा अने संख्यात नारक अधः सप्तमीभा उत्पन्न थाय छे

आ रीते रत्नप्रभा साथे पछीनी ६ पृथ्वीआने। योग करवाथी पड़ेला विकल्पना ६ लग भने छे ओर रीते उपरना ११ विकल्पे द्वारा ६-६ लग अनता होवाथी रत्नप्रभानी प्रधानतावाणा $६ \times ६ = ६६$ द्विकसंयोगी लगने छे ओर प्रमाणे शर्कराप्रभानी साथे पछीनी पाय पृथ्वीआने। योग करवाथी पड़ेला विकल्पे द्वारा नीचे प्रमाणे पाय लग भने छे

(१) ओक नारक शर्कराप्रभाभा अने संख्यात नारक वालुकाप्रभाभा उत्पन्न थाय छे

સંખ્યાતાઃ ૪, એકઃ પચ્ચ સંખ્યાતાઃ ૫, એકઃ પટ્સંખ્યાતાઃ ૬, એકઃ સપ્તસંખ્યાતાઃ ૭, એકઃ અષ્ટ સંખ્યાતાઃ ૮, એકઃ નવ સંખ્યાતાઃ ૯, એકઃ દશ સંખ્યાતાઃ ૧૦, એક સંખ્યાતા સંખ્યાતાઃ ૧૧, દ્વી સંખ્યાતા સંખ્યાતાઃ ૧૨, ત્રય સંખ્યાતાઃ ૧૩, ચત્વારઃ સંખ્યાતાઃ સંખ્યાતા ૧૪, પચ્ચ સંખ્યાતાઃ સંખ્યાતાઃ ૧૫, પટ્ સંખ્યાતાઃ સંખ્યાતાઃ ૧૬ સપ્ત સંખ્યાતા સંખ્યાતાઃ ૧૭, અષ્ટ સંખ્યાતા સંખ્યાતાઃ ૧૮, નવ સંખ્યાતાઃ સંખ્યાતાઃ ૧૯, દશ સંખ્યાતાઃ સંખ્યાતાઃ ૨૦, સંખ્યાતાઃ સંખ્યાતાઃ સંખ્યાતાઃ ૨૧ તથા ચ-એકો રત્નપ્રમાયામ્, એકઃ શર્કરાપ્રમાયામ્, સંખ્યાતા ઘાતુકાપ્રમાયામ્ ૧, एवं तृतीयस्थाने पञ्चममादि पृथिवीयागे कृते पञ्च मङ्गा भवन्ति ५, एवं द्वितीये शर्करा-

और संख्यात, २ एक दो और संख्यात, ३ एक तीन और संख्यात, ४ एक चार और संख्यात, ५ एक, पांच और संख्यात, ६ एक, छह और संख्यात, ७ एक, सात और संख्यात, ८ एक, आठ और संख्यात ९ एक, नौ और संख्यात, १० एक, दश और संख्यात, ११ एक, संख्यात और संख्यात, १२ दो, संख्यात और संख्यात, १३ तीन, संख्यात और संख्यात, १४ चार संख्यात और संख्यात, १५ पांच, संख्यात और संख्यात, १६ छह, संख्यात और संख्यात, १७ सात, संख्यात और संख्यात, १८ आठ, संख्यात और संख्यात, १९ नौ संख्यात और संख्यात २० दश, संख्यात और संख्यात, २१ संख्यात, संख्यात और संख्यात । तथा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, और संख्यात नारक घातुकाप्रभा में होते हैं १ तृतीय स्थान में

સમજા (૧) એક-એક-સંખ્યાતનો, (૨) એક-બે-સંખ્યાતનો, (૩) એક-ત્રણ સંખ્યાતનો, (૪) એક-ચાર-સંખ્યાતનો, (૫) એક-પાંચ-સંખ્યાતનો, (૬) એક-છ સંખ્યાતનો, (૭) એક-સાત-સંખ્યાતનો, (૮) એક-આઠ-સંખ્યાતનો, (૯) એક-નવ-સંખ્યાતનો (૧૦) એક-દસ સંખ્યાતનો, (૧૧) એક-સંખ્યાત અને સંખ્યાતનો, (૧૨) બે-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો (૧૩) ત્રણ-સંખ્યાત સંખ્યાતનો (૧૪) ચાર-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૫) પાંચ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો (૧૬) છ-સંખ્યાત સંખ્યાતનો (૧૭) સાત-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૮) આઠ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૯) નવ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૨૦) દસ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો અને (૨૧) સંખ્યાત, સંખ્યાત અને સંખ્યાતનો એમકે...

(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ઘાતુકાપ્રભામાં કૃત્ત થાય છે એક પ્રમાણે ત્રીજા પદમાં પદપ્રભા

વિકલ્પઃ, તતઃ પ્રથમાયામેકસ્મિન્નેવ તૃતીયસ્યાસંખ્યાતપદે એવસ્થિતે દ્વિતીયસ્યાં ક્રમેણ દ્વ્યાદિભાવેન દશમવારે સંખ્યાતપદં ભવતિ, એવમેતે પૂર્વેણ સદૈકાદશ, તતો દ્વિતીયસ્યાં તૃતીયસ્યાં ચ સંખ્યાતપદે એવસ્થિતે, પ્રથમાયાં તથૈવ દ્વ્યાદિભાવેન દશમવારે સંખ્યાતપદં ભવતિ, એવમેતે દશ । એવં ચૈતે સર્વેઽપિ એકત્ર સંમેલને ત્રિકસંયોગે એકવિંશતિર્વિકલ્પા ભવન્તિ, તૈશ્ચ પશ્ચ ત્રિંશતઃ સપ્તપદત્રિકસંયોગાનાં ગુણને પશ્ચત્રિંશદધિકસપ્તશત મદ્ગાભવન્તીતિ ૭૩૫ ।

તદેવ સ્પષ્ટી ક્રિયતે-ત્રિકસંયોગે એકવિંશતિર્વિકલ્પા ભવન્તિ, તથાહિ-એકઃ એકઃ સંખ્યાતાઃ ૧, એકઃ દ્વૌ સંખ્યાતાઃ ૨, એકઃ ત્રયઃ સંખ્યાતાઃ ૩, એકશ્ચત્વારઃ સંખ્યાત ” યહ પ્રથમ વિકલ્પ હૈ । હસમેં પ્રથમ પૃથિવી મેં એક હી ઓર તૃતીય પૃથિવી મેં સંખ્યાત પદ હી સ્થાપિત કરકે દ્વિતીય પૃથિવીમેં ક્રમ સે દો લેકર દસ તકકી સંખ્યા કા ઓર સંખ્યાત પદ કા યોગ કરનેસે પૂર્વકે વિકલ્પ કે સાથ મિલ કર ૧૧ વિકલ્પ હોતે હૈ-હસકે બાદ દૂસરી ઓર તીસરી પૃથિવી મે સંખ્યાત પદ ઓર પ્રથમ પૃથિવીમેં દો ૨ સંખ્યા સે લેકર સંખ્યાત પદ તક સંચોર કરને પર દસ વિકલ્પ હોતે હૈ દોનોં વિકલ્પોં કા યોગ કરને સે ત્રિક સંયોગ મેં ૨૧ વિકલ્પ હો જાતે હૈ ।

હસ પ્રકાર સે યે ૨૧ વિકલ્પ હૈ । હન ૨૧ વિકલ્પોં કે સાથ નરક પૃથિવીયોં કે ત્રિક સંયોગી ૩૫ મંગોં કે સાથ ગુણા કરને પર ૭૩૫ ત્રિક સંયોગી મંગ હો જાતે હૈ । હસ પૂર્વોક્ત કોષ્ઠક સે યહ સ્પષ્ટ હો જાતા હૈ કિ ત્રિકસંયોગ મેં એકવીસ (૨૧) વિકલ્પ હુએ હૈ । ૧ એક એક

પ્રથમ ત્રિકયોગ છે તેમા “ એક, એક અને સખ્યાતનો ” પહેલો વિકલ્પ છે. તેમા પ્રથમ પૃથ્વીમાં એક જ અને ત્રીજી પૃથ્વીમાં સખ્યાત પદને જ કાયમ રાખીને બીજી પૃથ્વીમાં અતુકમે ૨ થી ૧૦ પર્યાંતની સખ્યાનો અને સખ્યાત પદનો યોગ કરવાથી પહેલા વિકલ્પ સાથે ગણુતા કુલ ૧૧ વિકલ્પ થાય છે. ત્યારબાદ બીજી અને ત્રીજી પૃથ્વીમા સખ્યાત પદ અને પ્રથમ પૃથ્વીમા બેથી લઈને સખ્યાત પદ પર્યાંતના પદોનો સચાર કરવાથી ૧૦ વિકલ્પ બને છે ઉપર્યુક્ત બન્ને પ્રકારના વિકલ્પોનો સરવાળો કરવાથી કુલ ૨૧ એકવીસ વિકલ્પ થાય છે

આ પ્રમાણે તે ૨૧ વિકલ્પો બને છે આ ૨૧ વિકલ્પોની સાથે નરક પૃથ્વીઓના ત્રિકસંયોગી ૩૫ ભગોનો ગુણાકાર કરવાથી કુલ ૭૩૫ ત્રિકસંયોગી ભગો થાય છે આ પૂર્વોક્ત કોષ્ઠક (કોઠા) થી એ સ્પષ્ટ થઈ નાય છે કે સખ્યાત નારકોના ત્રિકસંયોગમા ૨૧ વિકલ્પો થાય છે. તે વિકલ્પો આ પ્રમાણે

૧૦-૬-૩-૧=૨૦) ઇત્યેષ્વ પૂર્વમદર્શિતૈઃ પચ્ચદશમિર્મદૈઃ સઃ ૧૫૦
 વિદ્યતિમજ્જાનાં યોગે કૃતે સર્વે પચ્ચમિશ્વ મજ્જા મથન્તિ ૩૫ । ૧૫૦મેકવિંશતિ
 વિકલ્પેર્ગુણને કૃત્ત સર્વ પચ્ચમિશ્વદષિક સપ્તશત મજ્જા મથન્તીતિ ૭૩૫ ।

ચતુષ્કસયોગેષુ પુનરાશામિશ્વસ્યમિઃ પૃથિવીમિ પ્રથમચતુષ્કસંયોગઃ તથા ૫
 આધાસુ તિષ્ઠુ પૃથિવીષુ ૧૬૬૬, ચતુર્થ્યાં તુ સંસ્પાતા ઇત્યકો વિકલ્પસત્તઃ
 પૂર્વોક્તક્રમેણ તૃતીયસ્થાં દશમવારે સંસ્પાતપદમિતિ ૧૦ । ૧૫ દ્વિતીયસ્થાં ૬૩
 ૧૦ । પ્રથમાયો ચ ૬૩ । તતઃ પ્રથમમદર્શિત મજ્જેકસંયોગે ૧૫૦ સર્વ ચતુષ્કસંયોગે
 (૧-૧૦-૧૦-૧૦=૩૧) ૧૬૬૬૬ વિકલ્પા મથન્તિ । ૧૬૬૬૬ ૧૬૬૬૬
 વિકલ્પૈઃ સપ્તપદચતુષ્કસ યોગાનાં પચ્ચમિશ્વતોગુણને પચ્ચાશીત્યધિકસદસમજ્જાઃ

૧૫ ભગોં કો મિલ્લને પર ૩૫ ભંગ હો જાતે હૈં । ૩૫ ૩૫કે સાથ પૂર્વોક્ત
 ૨૧ ભગોંકા ગુણા કરનેસે ૭૩૫ ભંગ હો જાતે હૈં । ચતુષ્ક સયોગમેં આદિ
 કી ચાર પૃથિવિયોં દ્વારા પ્રથમ ચતુષ્કસયોગ હોતા હૈં । ૩૫મેં પહિલેકી
 ત્રીન પૃથિવિયોંમેં ૧૬૬૬, ઓરી ચોથી પૃથિવિયોંમેં સંસ્પાત ૧૦ પ્રથમ વિકલ્પ
 હૈં । ૩૫કે પાદ પૂર્વોક્ત ક્રમસે ત્રીસરી પૃથિવિયોંમેં ૬૦ લેકર સંસ્પાત પદ
 સંચાર કરને પર ૧૦ વિકલ્પ હોતે હૈં, ૩૫કે તરહસે દ્વિતીય પૃથિવિયોંમેં
 ૧૦ ઓરી પ્રથમ પૃથિવિયોંમેં ૧૦ વિકલ્પ હોતે હૈં । કુલ ૫૦ ૧૦ વિકલ્પ
 હોતે હૈં । ૩૫મેં ૧-૧ સંસ્પાત ૩૫ પ્રથમ વિકલ્પ કો મિલ્લને પર ૩૧
 વિકલ્પ ચતુષ્ક સયોગ મેં હો જાતે હૈં । ૩૫ ૩૧ વિકલ્પોં કા સાત નરક

બને છે આ રીતે પહેલાં વિકલ્પ દ્વારા કુલ ૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૩૫ ત્રિ
 સંયોગી ભગ બને છે એવા કુલ ૨૧ વિકલ્પ બનતા દોવાથી ૩૫×૨૧=૭૩૫
 કુલ ત્રિકસંયોગી ભગ બને છે

હવે સંખ્યાત નાશકોના ચતુષ્કસયોગી ભગોનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે-
 તેમાં પહેલો “૧-૧-૧-૧-૧-૧-૧” ૩૫ વિકલ્પ છે આ વિકલ્પ અનુસાર પહેલી
 ત્રણ પૃથ્વીઓમાં એક એક નાશક બને યોથી પૃથ્વીમાં સંખ્યાત નાશકો કોય છે
 ત્યારમાઠ પૂર્વોક્ત ક્રમ અનુસાર ત્રીજી પૃથ્વીમાં બેથી સંખ્યાત ૫૫-૧૧ના
 પડનો સંચાર કરવાથી ૧૦ વિકલ્પ બને છે એ રીતે બીજી પૃથ્વીમાં બેથી
 સંખ્યાત ૫૫-૧૧ના પડનો સંચાર કરવાથી ૧૦ બીજા વિકલ્પો બને છે
 એ જ પ્રમાણે પહેલી પૃથ્વીમાં બેથી સંખ્યાત ૫૫-૧૧ના પડનો સંચાર કરવાથી
 ત્રીજી ૧૦ વિકલ્પ બને છે આ રીતે કુલ ૩૦ વિકલ્પ બને છે તેમાં ‘૧-
 -૧-૧-૧-૧-૧-૧-૧’ આ પ્રથમ વિકલ્પને ઉમેરવાથી કુલ ૩૧ ચતુષ્કસયોગી
 વિકલ્પો બને છે અત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના ચતુષ્કસયોગી ૩૫ ભગ

સ્થાને વાલુકાપ્રમાં નિવેશ્ય તૃતીયસ્થાને પદ્મપ્રમાદિ યોગે કૃતે ચત્ત્વારો મઙ્ગાઃ ૫

અથ દ્વિતીયે વાલુકાસ્થાને પદ્મપ્રમાં નિવેશ્ય તૃતીયસ્થાને ધૂમપ્રમાદિયોગે કૃતે ત્રયો મઙ્ગાઃ ૩ । અથ દ્વિતીયે પદ્મપ્રમાસ્થાને ધૂમપ્રમાં નિવેશ્ય તૃતીયસ્થાને તમઃપ્રમાદિ યોગે કૃતે દ્વૌ મઙ્ગૌ ભવતઃ ૨ । દ્વિતીયે ધૂમપ્રમાસ્થાને તમઃપ્રમાં નિવેશ્ય તૃતીયસ્થાને અધઃસપ્તમીયોગે કૃતે એકઃ ૧ । એવં પચ્ચ' ચત્ત્વારઃ, ત્રયઃ, દ્વૌ, એવં (૫-૪-૩-૨-૧=૧૫) ઇતિ રત્નપ્રમાયામેકસંખ્યાનિવેશનેન પચ્ચદશમઃ ભવન્તિ ૧૫ । એવં શર્કરાપ્રમાપ્રાધાન્યે દશ મઙ્ગાઃ ૧૦ । વાલુકાપ્રમાપ્રાધાન્યે પદ્મ ૬ । પદ્મપ્રમાપ્રાધાન્યે ત્રયઃ । ધૂમપ્રમાપ્રાધાન્યે એકઃ ૧ । દશ, ષટ્, ત્રય

પંકપ્રમા આદિ પૃથિવિયોં કા યોગ કરને પર ૫ ભંગ હોતે હૈં । હસી તરસે દૂસરે શર્કરાસ્થાન મેં વાલુકાપ્રમાં કો રલ્લ કરકે, તૃતીય સ્થાન પંકપ્રમાદિ કા યોગ કરને પર ચાર ભંગ હોતે હૈં, દ્વિતીય વાલુકાસ્થાન પંકપ્રમા કો રલ્લ કરકે તૃતીય સ્થાન મેં ધૂમપ્રમા આદિ કા યોગ કર પર ત્રીન ભંગ હોતે હૈં, દ્વિતીય પંકપ્રમા સ્થાન મેં ધૂમપ્રમા કો રલ્લ કરકે તૃતીય સ્થાન મેં તમઃપ્રમા આદિ કે સાથ યોગ કરને પર દો ભંગ હોતે હૈં । દ્વિતીય ધૂમપ્રમા સ્થાન મેં તમઃપ્રમા કો રલ્લ કરકે તૃતીય સ્થાન મેં અધઃસપ્તમી પૃથિવી કે સાથ યોગ કરને પર એક ૧ ભંગ હોતે હૈં । હસ ૫-૪-૩-૨-૧ ચે કુલ મિલ કર રત્નપ્રમા મેં એક સંખ્યા નિવેશન સે ૧૫ ભંગ હો જાતે હૈં । હસી તરહ સે શર્કરાપ્રમા કી પ્રધાનતા મેં દશ ભંગ હોતે હૈં, વાલુકાપ્રમા કી પ્રધાનતા મેં ૬ ભંગ હોતે હૈં, પંકપ્રમા કી પ્રધાનતા મેં ત્રીન ભંગ હોતે હૈં ઓર ધૂમપ્રમા કી પ્રધાનતા મેં એક ભંગ હોતા હૈ કુલ ચે ૨૦ ભંગ હોતે હૈ । હન ૨૦ ભંગોં મેં પૂર્વોચ્ચ

આદિ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી ૫ ભંગ બને છે એજ પ્રમાણે બીજુ' પાશર્કરાને બદલે વાલુકાપ્રમા મૂકીને ત્રીજા પદમા પદ્મપ્રમાદિનો યોગ કરવાથી ૪ ભંગ બને છે બીજા પદમા વાલુકાપ્રમાની જગ્યાએ પદ્મપ્રમા મૂકીને ત્રીજા પદમાં ધૂમપ્રમાદિનો યોગ કરવાથી ૩ ભંગ બને છે. ત્યાર બાદ બીજા પદમાં પંકપ્રમાને બદલે ધૂમપ્રમા રાખીને ત્રીજા પદમા તમ.પ્રમા આદિનો યોગ કરવાથી ૨ ભંગ બને છે ત્યારબાદ બીજા પદમા ધૂમપ્રમાને બદલે તમ પ્રમા રાખીને ત્રીજા પદમાં અધ સપ્તમીનો યોગ કરવાથી ૧ ભંગ બને છે. આ રીતે રત્નપ્રમામા ૧ સંખ્યાના નિવેશનથી ૫+૪+૩+૨+૧=૧૫ ભંગ બને છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦ ભંગ વાલુકાપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૬ ભંગ, પદ્મપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૩ ભંગ અને ધૂમપ્રમાની પ્રધાનતાવાળા ૧ ભંગ

(૬૧) મવન્તિ ! સર્વે પાં મેલને સપ્તત્રિંશદધિકમયત્રિંશચ્છતાનિ મદ્વા મવન્તિ ૧૩૩૭ । એ સંખ્યાતૈરયિકાનાભિત્ય-એક સયોગે સપ્ત૭, ત્રિકસયોગે એકત્રિંશદધિકમયત્રયમ્ ૨૩૧, ત્રિકસયોગે પચ્ચત્રિંશદધિકાનિ સપ્તષતાનિ ૭૩૫, ચતુષ્કસયોગે પચ્ચાશીત્યધિક સદસ્રમેકમ્ ૧૦૮૫, પચ્ચકસયોગે એકપટ્કધિક શ્વતાદ્ધમ્ ૮૬૧, પટ્કસયોગે સપ્તપચ્ચાશદધિક શ્વતત્રયમ્ ૩૫૭, તથા-એકપટ્ક ૬૧ ઇતિ સર્વ સમેલને સપ્તત્રિંશદુત્તરશ્વતત્રયધિકસદસ્રત્રયમદ્વા (૧૩૩૭) મવન્તીતિ ॥ સૂ ૧૦ ॥

સંખ્યાતૈરયિકાનાં કોષ્ઠકમ્—		
સંખ્યાતાનામ્	એકસયોગે	૭
સંખ્યાતાનામ્	ત્રિકસયોગે	૨૩૧
”	ત્રિકસયોગે	૭૩૫
”	ચતુષ્કસયોગે	૧૦૮૫
”	પચ્ચકસંયોગે	૮૬૧
”	પટ્કસયોગે	૩૫૭
”	સપ્તકસંયોગે	૬૧
સર્વસમેલને		૧૩૩૭

સાપ ગુણા કરને પર ૩૫૭ ભગ હોતે હૈં । સપ્તકસયોગ મેં પૂર્વોક્ત માથ નાનુસાર ૬૧ ભગ હોતે હૈં । હસ પ્રકાર સંખ્યાત નૈરયિકોં કે નૈરયિક પ્રવેશન મેં કુલ ભગ ૩૩૩૭ હો જાતે હૈં । હસ પ્રકાર સે સંખ્યાત નૈરયિકોં કો આશ્રિત કરકે એક સયોગ મેં ૭ ત્રિકસયોગ મેં ૨૩૧, ત્રિક સંયોગ મેં ૭૩૫, ચતુષ્ક સંયોગ મેં ૧૦૮૫, પચ્ચક સયોગ મેં ૮૬૧, પટ્ક સંયોગ મેં ૩૫૭ ઓર સપ્તકસયોગ મેં ૬૧ યે સર્વ મિલકર ૩૩૩૭ ભગ હોતે હૈં ॥ સૂ ૧૦ ॥

પટ્કસંયોગી ૭ ભગ અને છે તેથી એવાં ૫૧ વિકલ્પના ૭x૫૧=૩૫૭ પટ્ક સંયોગી ભગ અને છે સપ્તકસંયોગમાં પૂર્વોક્ત ક્રમથી ૬૧ ભગ થાય છે જા રીતે સંખ્યાત નારકોના ૧૨વિક પ્રવેશનમાં કુલ ૩૩૩૭ ભગ થાય છે તેમના એકસંયોગી ૭ ભગ, ત્રિકસંયોગી ૨૩૧ ભગ ત્રિકસંયોગી ૭૩૫ ભગ, ચતુષ્કસંયોગી ૧૦૮૫ ભગ પચ્ચકસંયોગી ૮૬૧ ભગ પટ્કસંયોગી ૩૫૭ ભગ, અને સપ્તકસંયોગી ૬૧ ભગ થાય છે તેથી કુલ ભગ ૩૩૩૭ થાય છે ॥ સૂ ૧ ॥

ભવન્તીતિ ૧૦૮૫ । પચ્ચકસંયોગેષુ તુ આઘોમિ પચ્ચમિઃ પ્રથમઃ પચ્ચકસંયોગઃ, તત્ર ચ આઘાસુ ચતસ્રષુ એકૈકઃ, પચ્ચામ્યાં તુ સંખ્યાતા ઇત્યેકો વિકલ્પઃ, તતઃ પૂર્વોક્તક્રમેણ ચતુર્થ્યા દશમવારે સંખ્યાતપદમ્, એવં ગેપાસ્વપિ, તતઃ એતે સર્વેઽપિ એકત્ર પચ્ચકયોગે એકચત્વારિણદ્ વિકલ્પા ભવન્તિ । એમિશ્ચ વિકલ્પૈઃ પ્રત્યેકં સપ્તપદપચ્ચકસંયોગાનામેકવિંશતેર્ગુણનાત્ એકપટ્ટચધિકાઘગતમજ્ઞાઃ ૮૬૧ ભવન્તિ । પટ્ટકસંયોગેષુ પુનઃ પૂર્વોક્ત ક્રમેણેકત્ર પટ્ટકસંયોગે એકપચ્ચાગદ્ વિકલ્પાઃ ભવન્તિ, એમિશ્ચ પ્રત્યેકં સપ્તપદપટ્ટકયોગે સપ્તકસ્ય ગુણનાત્ સપ્તપચ્ચાગદધિકશતત્રયમજ્ઞાઃ (૩૫૭) ભવન્તિ । સપ્તકસંયોગે તુ પૂર્વોક્તભાવનયા એકપટ્ટિર્મજ્ઞાઃ

કે ચતુષ્ક સંયોગી ૩૫ ભંગોં કે સાથ ગુણા કરને પર ચતુઃ સંયોગી ૧૦૮૫ ભંગ હોતે હૈં । પંચકસંયોગોં મેં આદિ કી પાંચ પૃથિવિયોં દ્વારા પ્રથમ પંચક સંયોગ હોતા હૈં इनमें आदि की चार पृथिवियों में एक एक और पांचवी पृथिवी में संख्यात ऐसा प्रथम विकल्प होता है इसके बाद पूर्वोक्तक्रम से चौथी पृथिवी में २ से लेकर संख्यात पद तक संचार करने पर १० विकल्प होते हैं । इसी तरह से बाकी की तीसरी पृथिवी में, दूसरी पृथिवी में और प्रथम पृथिवी में संचार करने पर कुल ४० विकल्प हो जाते हैं । इनमें पहिला विकल्प मिलाने से कुल पंचक संયોગી में ४१ विकल्प होते हैं । इन ४१ विकल्पों से सात नरकों के पंचक संयોगી २१ विकल्पों को गुणित करने पर ८६१ भंग होते हैं । पट्टकसंयોगોं में पूर्वोक्त क्रम से एक पट्टकसंयોग में ५१ विकल्प होते हैं । इन ५१ विकल्पों से सात नरक के पट्टकसंयોगી सात भंगों के

બને છે તેથી એવા ૩૧ વિકલ્પો દ્વારા $૩૫ \times ૩૧ = ૧૦૮૫$ કુલ ચતુષ્કસંયોગી ભગો બને છે । પચ્ચકસંયોગમાં શરૂઆતની પાચ પૃથ્વીઓ દ્વારા પ્રથમ પચ્ચકસંયોગ થાય છે તેમાની પહેલી ચાર પૃથ્વીઓમા એક એક બને પાચમીમાં સંખ્યાત નારકોવાળો પહેલો વિકલ્પ બને છે ત્યારબાદ પૂર્વોક્ત ક્રમથી ચોથી પૃથ્વીમા બેથી લઇને સંખ્યાત પર્યન્તના પદનો સંચાર કરવાથી ૧૦ વિકલ્પ બને છે એજ પ્રમાણે બાકીની ત્રીજી, બીજી અને પહેલી પૃથ્વીમાં પણ બેથી સંખ્યાત પર્યન્તના પદનો સંચાર કરવાથી કુલ ૪૦ વિકલ્પ બને છે. તેમાં પહેલો વિકલ્પ ઉમેરવાથી કુલ ૪૧ વિકલ્પો બને છે । પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકોના પચ્ચકસંયોગી ૨૧ ભગો બને છે તેથી ૪૧ વિકલ્પના $૨૧ \times ૪૧ = ૮૬૧$ પચ્ચકસંયોગી કુલ ભગો બને છે. પટ્ટકસંયોગમા પૂર્વોક્ત ક્રમથી એક પટ્ટકસંયોગમા ૫૧ વિકલ્પો થાય છે । પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકોના

મહેલિકા દુર્ધ્વા નૈરયિકા નૈરયિકપ્રવેશનયેન મવિસન્તા નૈરયિકપ્રવેશન કુર્વન્તઃ કિં રત્નપ્રમાયાં મયન્તિ? કિં ચા શ્વર્કપ્રમાયામ્, કિં ચા ચાલુકાપ્રમાયાં કિં ચા પદ્મપ્રમાયામ્ કિં ચા ધૂમપ્રમાયામ્, કિં ચા તમઃપ્રમાયામ્, કિં ચા અઘઃસપ્તમ્યાં મયન્તિ? इति पृच्छा । मगवानाह—‘ गगया! रयणप्यमाए वा होज्जा जाय अहेससमाए होज्जा’ हे गांक्षेय ! असस्येयाः नैरयिका नरके मविषन्ता रत्नप्रमायां वा भरन्ति, यास्तु श्वर्कप्रापमायां वा मयन्ति, चालुकापमायां वा, पद्मप्रापमायां वा, धूमप्रापमायां वा, तमः प्रमायां वा, अघः सप्तम्यां वा मयन्ति ७ । ‘ अहवा एगे रयणप्यमाए मसेखे ज्जा सक्करप्यमाए होज्जा ’ अथवा एको नैरयिको रत्नप्रमायां मवति, असस्ये

યિક પ્રવેશનક દ્વારા નારક મધ્ય મેં પ્રવેશ કરતે દુઃખ કદાં પર હોતે હૈં! કયા રત્નપ્રમા પૃથિવી મેં હોતે હૈં? યા શ્વર્કપ્રમાપૃથિવી મેં હોતે હૈં? યા ચાલુકાપ્રમાપૃથિવી મેં હોતે હૈં? યા પદ્મપ્રમાપૃથિવી મેં હોતે હૈં? યા ધૂમપ્રમાપૃથિવી મેં હોતે હૈં? યા તમઃ પ્રમા પૃથિવી મેં હોતે હૈં? યા અઘઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (गगेया! रयणप्यमाए वा होज्जा, जाय अहे ससमाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्यमाए, असस्येज्जा सक्करप्यमाए होज्जा) हे गांक्षेय ! असक्यात नैरयिक रत्नप्रमा में भी होते हैं, यास्तु श्चर्कप्रापमा में भी होते हैं, चालुकापमा में भी होते हैं, पद्मप्रापमा में भी होते हैं, धूमप्रापमा में भी होते हैं, तमः प्रमा में भी होते हैं और अघः सप्तमी नरक में भी होते हैं। इस प्रकार से येअसक्यात नैरयिकों के एकस्थ में ७ भंग हैं। (अहवा एगे रयणप्यमाए असस्येज्जा सक्करप्यमाए होज्जा) अथवा एक नारक

શ્વર્કપ્રમામાં ઉત્પત્ત થાય છે? કે ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પત્ત થાય છે? કે પદ્મપ્રમામાં ઉત્પત્ત થાય છે? કે ધૂમપ્રમામાં ઉત્પત્ત થાય છે? કે તમપ્રમામાં ઉત્પત્ત થાય છે? કે અઘઃસપ્તમીમાં ઉત્પત્ત થાય છે?

મહાવીરપ્રશ્નનો ઉત્તર—“ ગગેયા ! રયણપ્યમાય વા હોજ્જા, જાય અહે સસમાય વા હોજ્જા, અહવા એગે રયણપ્યમાય, અસસ્યેજ્જા સક્કરપ્યમાય હોજ્જા ” કે ગાંક્ષેય ! તે અસક્યાત નારકે રત્નપ્રમામાં પણ ઉત્પત્ત થાય છે, શ્વર્કપ્રમામાં પણ ઉત્પત્ત થાય છે ચાલુકાપ્રમામાં પણ ઉત્પત્ત થાય છે પદ્મપ્રમામાં પણ ઉત્પત્ત થાય છે, ધૂમપ્રમામાં પણ ઉત્પત્ત થાય છે તમપ્રમામાં પણ ઉત્પત્ત થાય છે અને અઘઃસપ્તમીમાં પણ ઉત્પત્ત થાય છે આ રીતે અસક્યાત નારકના એકત્વમાં ૭ ભંગ થાય છે (અહવા એગે રયણપ્યમાય અસસ્યેજ્જા સક્કરપ્યમાય હોજ્જા) અથવા એક નારક રત્નપ્રમામાં અને અસક્યાત નારકે શ્વર્ક

મૂલમ્—“ અસંખેજ્જા મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યપવેસણણં પુચ્છા, ગંગેયા ! રયણપ્પમાણ વા હોજ્જા જાવ અહેસત્તમાણ વા હોજ્જા, અહવા એગે રયણપ્પમાણ અસંખેજ્જા સક્કરપ્પમાણ હોજ્જા, એવં દુયા સંયોગો જાવ સત્તગસંજોગો ય જહા મંખિજ્જા ણં મણિયો તહા અસંખેજ્જાણ વિ માણિયવો, નવરં અસંખેજ્જાઓ અબ્મહિઓ માણિયવો સેસં તં ચેવ જાવ સત્તગસંજોગસ્સ પચ્છિમો આલાવગો અહવા અસંખેજ્જા રયણપ્પમાણ, અસંખેજ્જા, સક્કરપ્પમાણ જાવ અસંખેજ્જા અહેસત્તમાણ હોજ્જા ॥સૂ૦૧૧॥

છાયા—અસંખ્યેયાઃ મદન્ત ! નૈરયિકા નૈરયિકપ્રવેશનકેન પૃચ્છા ? ગાઙ્ગેય ! રત્નપ્રમાયાં વા ભવન્તિ, યાવત્ અધઃસપ્તમ્યાં વા ભવન્તિ, અથવા એકો રત્નપ્રમાયામ્ અસંખ્યેયા શર્કરાપ્રમાયાં ભવન્તિ, એવં દ્વિકસંયોગો યાવત્ સપ્તકસંયોગશ્ચ યથા સંખ્યેયાનાં મણિતસ્તથા અસંખ્યેયાનાર્માપિ મણિતવ્યો, નવરમ્ અસંખ્યેયાતોઽભ્યધિકો મણિતવ્યઃ, શેષ તદેવ યાવત્ સપ્તકસંયોગસ્ય પશ્ચિમઆલાપકઃ—અથવા અસંખ્યેયા રત્નપ્રમાયામ્, અસંખ્યેયા શર્કરાપ્રમાયાં યાવત્ અસંખ્યેયા અધઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ ॥ સુ૦ ૧૧ ॥

ટીકા—અથા સંખ્યેયાનાં નૈરયિકાણામ્ અષ્ટપશ્ચાશ્વદધિકપદ્ત્રિંશચ્છત્તમદ્વાન પ્રતિપાદયિતુમાદ—‘ અસંખેજ્જા મંતે ! ’ इत्यादि। ‘ અસંખેજ્જા મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યપવેસણણં પુચ્છા ? ગાઙ્ગેયઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! અસંખ્યેયાઃ શીર્ષ-

(અસંખેજ્જા મંતે ! નેરહ્યા) इत्यादि ।

ટીકાર્થ—અસંખ્યાત નૈરયિકોં કે ૩૬૫૮ ભંગ હોતે હૈં—इन्हीं भंगों को प्रतिपादित करने के लिये सूत्रकार ने इस सूत्र को कहा है—इसमें गांगेय ने प्रश्न से ऐसा पूछा है कि हे मदन्त ! असंख्यात नैरयिक नैर-

“ असंज्ञा मंते ! नेरह्या ” इत्यादि

ટીકાર્થ—અસંખ્યાત નારકોના ૩૬૫૮ ભંગ થાય છે સૂત્રગારે આ સૂત્ર દ્વારા તે ભંગોનું પ્રતિપાદન નીચે પ્રમાણે કર્યું છે

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમા પ્રવેશ કરના અસંખ્યાત નારકો શું રત્નપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે

અવ્યા અથ સત્ત્વ્યા મહન્તિ । પર શર્કરામમાપ્રવૃત્તિપ્તિ ટિક્કસયોગઃ સ્વયમૂર
 નીયઃ । એવમેત્ર ત્રિકાદિ સયોગો અપિ ચયાયોગ્ય સમગ્રીત સત્ત્વ અપિ પૃષ્ઠીપુ
 સ્વય કલ્પનીયાઃ, इति, किन्तु 'नवर असखेज्जाओ अ-महिओ माणियब्बो, सेस
 तं चेव' नवर सख्येयनैरयिकापेत्तया असख्येयनैरयिकार्णा विशेषस्तु अस
 ख्यातोऽप्यपिको मणितव्यः, शेषं तदेव-पूर्वोक्तसख्यावनैरयिकपदेव बोध्यम् ।
 तदेव सूचयितुमन्ति यं विकल्पमाह—' जाय सत्तगस जोगस्स पच्छिमो आत्तावगो
 -अहवा असखेज्जा रयणप्पमाए, अस खेज्जा सक्कप्पमाए जाव अस खेज्जा ओ

નારક રતનપ્રમા મેં હોતા હૈં ઓર અસ રખ્યાત નારક અથઃ મસમી પૃષ્ઠી
 મેં હોતે હૈં । હમી તરહ સે શર્કરાપ્રમા આદિ પૃષ્ઠીચિયોં મેં મી ટિક્કસ
 યોગ અપને આપ રગા છેના વાહિયે । હસી તરહ સે ત્રિકાદિસ યોગ
 મી ચયાયોગ સર્વત્ર સ્તાતોં પૃષ્ઠીચિયોં મેં અપને આપ સમક્ષના વાહિયે ।
 કિન્તુ (નવર અસલેજ્જાઓ અ-મહિઓ માણિયબ્બો, સેસ તં ચેવ)
 સ રખ્યાત નૈરયિકોં કે ટિક્કાદિક સ યોગોં કી અપેક્ષા અસ રખ્યાત નૈર
 યિકોં કે હન ટિક્કાદિક સ યોગોં મેં પદિ કોઈ વિશેષતા હૈ તો પર
 “અસ રખ્યાત” હસ પદ કી અધિકતા કો છેવર કે હી હૈં પાકી કા ઓર
 સપ કયન વહાં જૈસોં પહિછે સ રખ્યાત નૈરયિક કે ટિક્કાદિસ યોગોં મેં
 કિયા ગયા હૈં વૈસા હી હૈં ।

અપ સૂત્રકાર અસ રખ્યાત નૈરયિકોં કે સસક સ યોગ કે અન્તિમ
 આલાપક કો કહને કે લિયે (જાવ સત્તગસ જોગસ્સ પચ્છિમો આત્તા
 વગો અહવા અસલેજ્જા રયણપ્પમાએ, અસલેજ્જા સક્કપ્પમાએ જાવ

યાવ છે જને અસ રખ્યાત નારક અધાસતમીમાં હૈતપત યાવ છે. એજ પ્રમાણે
 યકશદિ પુશ્પીઓમાં પણ ટિક્કસ યોગ બેતેજ સમલ લેવે. એજ પ્રમાણે
 અસ રખ્યાત નારકેના ત્રિકાદિ સયોગ પણ વાયકે પાતાની બેતેજ સમલ
 લેવે. આ અસ રખ્યાત નારકેના ટિક્કાદિ સયોગોનું કથન સ રખ્યાત નારકેના
 ટિક્કાદિ સયોગના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. 'નવર અસલેજ્જાઓ અમહિઓ
 માણિયબ્બો, સેસ તં ચેવ' પરંતુ અસ રખ્યાત નારકેના ટિક્કાદિ સયોગોમાં
 સ રખ્યાત નારકેના ટિક્કાદિ સયોગો કરતાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં
 'સ રખ્યાત' ને બદલે 'અસ રખ્યાત' પણ મૂકવું એમજે. આદિનું સમસ્ત
 કથન સ રખ્યાત નારકેના કથન પ્રમાણે જ સમજવું.

હવે સૂત્રકાર અસ રખ્યાત નારકેના સસકસયોગને સૌથી છેલ્લો ભાગ
 પ્રકટ કરતા કહે છે કે—' જાવ સત્તગસ જોગસ્સ પચ્છિમો આત્તાવગો-અહવા અસ

યાસ્તુ શર્કરાપ્રભાયાં ભવન્તિ, ' एवं दुया संयोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा संखेज्जाणं भणिओ तहा असंखेज्जाण वि भाणियव्वो ' एवं पूर्વોક્તરીત્યા દ્વિક-સંયોગો યાવત્ ત્રિકસંયોગઃ, ચતુષ્કસંયોગઃ, પંચકસયોગઃ, ષટ્કસંયોગઃ, સપ્તક સંયોગશ્ચ યથા સંખ્યેયાનાં નૈરયિકાણાં ભણિતઃ તથા અસંખ્યેયાનામપિ ભણિતવ્યઃ, તથા ચ એકો રત્નપ્રભાયાં ભવતિ, અસંખ્યેયા વાલુકાપ્રભાયાં ભવન્તિ, એકો રત્નપ્રભાયામ્ અસંખ્યેયાઃ પદ્મપ્રભાયામ્, એકો રત્નપ્રભાયામ્ અસંખ્યેયા ધૂમપ્રભા-યામ્, એકો રત્નપ્રભાયામ્ અસંખ્યેયાસ્તમઃપ્રભાયામ્, એકો રત્નપ્રભાયામ્ અસં-

રત્નપ્રભા મેં હોતા હૈં ઔર અસંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા મેં હોતે હૈં (एवं दुया संयोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा संखेज्जाणं भणिओ तहा असंखेज्जाण वि भाणियव्वो) इस तरह से द्विकसंयोग यावत्-त्रिक संयोग, चतुष्क संयोग, पंचक संयोग, षट्क संयोग और सप्तक संयोग जैसा संख्यात नारकों का पहिले कहा जा चुका है उसी तरह से असंख्यात नारकों का भी वह द्विकादि संयोग कहना चाहिये तथा -एक नारक रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है, और असंख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं, अथवा एक

રાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “ एवं दुया संयोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा संखे-ज्जाणं भणिओ तहा असंखेज्जाण वि भाणियव्वो ” આ ભગથી ૨૩ કરીને જેવો સંખ્યાત નારકોનો દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચકસંયોગ, ષટ્કસંયોગ અને સપ્તકસંયોગ આગળ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે અસં-ખ્યાત નારકોનો પણ દ્વિકાદિ સંયોગ કહેવો જોઈએ.

આ રીતે પહેલા દ્વિકસંયોગી વિકલ્પના બીજા પાત્ર ભગ આ પ્રમાણે બનશે-અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસંખ્યાત નારક પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન

कानि अष्टशतानि (८०५) चतुष्कस योगेत्वेकादशशतानि नवत्यधिकानि ११९० पञ्चकस योगे पुनः पञ्चचत्वारिंशदधिकानि नवशतानि ९४५ । पट्कस योगे द्विनवत्यधिकानि त्रीणि शतानि ३९२ । सप्तकस योगे पुनः सप्तपटिः ६७ । एतेषां च सर्वेषां मेलने अष्टपञ्चाशदधिक पट्त्रिंशच्छत भङ्गा भवन्ति ७ + २५२ + ८०५ + ११९० + ९४५ + ३९२ + ६७ = ३६५८ ॥ सू० ११ ॥

असंख्यात नैरयिकाणां कोष्ठम्	
असंख्यातानाम्-एकसयोगे	७
, द्विकसयोगे	२५२
, त्रिकसयोगे	८०५
, चतुष्कसयोगे	११९०
, पञ्चकसयोगे	९४५
, पट्कसयोगे	३९२
, सप्तकसयोगे	६७
सर्वे १ मेलने	३६५८

उक्तपदेन नारकप्रवेशनकवक्तव्यता ।

शृङ्ख- " उक्कोसेणं भते । नेरइया नेरइयपवेसणएणं पुच्छा ? गंगेया ! सव्वे वि ताव रयणप्पभाए हाउजा७ । अहवा रयणप्पभाए य सक्करप्पभाए य होउजा, अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य होउजा२, जाव अहवा रयणप्पभाए य, अहे प्रमाणों की वृद्धि होती है-यह इस प्रकार से-द्विकस योग में २५२ द्विक स योग में ८०५, चतुष्कस योग में ११९०, पञ्चकस योग में ९४५, पट्क में ३९२, और सप्तक सयोग में ६७ इस प्रकार ये मय जुड़ने पर ३६५८ होते हैं ॥ सू० ११ ॥

याव ७ द्विकसयोगमां २५२ अज, त्रिकसयोगमां ८०५ अज चतुष्कसयोगमां ११९० अज, पञ्चकसयोगमां ९४५ अज, पट्कसयोगमां ३९२ अज अने सप्तकसयोगमां ६७ अज याव ७ ते जधाने सरवाणे करवाधी पुत्र ३६५८ अज यथं ज्ञाय ॥ ॥ सू० ११ ॥

સત્તમાર્ હોજ્જા ' યાવત્ અસંખ્યાતાનાં નૈરયિકાણા સમ્પ્રકસંયોગસ્ય પશ્ચિમઃ
અન્તિમ આલાપકસ્તુ-અથવા અસંખ્યેયા રત્નપ્રમાયામ્, અમંચ્યેયાઃ ગર્કરાપ્રમા
યામ્, અમંચ્યેયાઃ વાલુકાપ્રમાયામ્, અસંખ્યેયાઃ પદ્મપ્રમાયામ્, અમંચ્યેયાઃ
ધૂમપ્રમાયામ્, અસંખ્યેયાસ્તમઃપ્રમાયામ્, અસંખ્યેયા અધઃમપ્તમ્યા ભવન્તિ ।
એવં ચ સંખ્યાતપ્રવેશનક્રવદેવૈતદસંખ્યાતપ્રવેશનકં ચાન્યમ્ નયરમિદાસંખ્યાત-
પદં દ્વાદશમભિધોયતે, અત્ર સંખ્યાતપદસ્યાપિ ગ્રાહ્યતાન્) તત્રાસંખ્યાતનૈરયિ-
કાણામ્ અષ્ટપશ્ચાગદુત્તર પદ્મશતાધિકૃત્રિસહસ્રમદ્ધા (૩૬૫૮) ભવન્તિ, તથાદિ-
અસંખ્યાતાનામેકત્વે સપ્તૈવ ૭ । દ્વિકસંયોગાદૌ તુ વિકલ્પપ્રમાણાના વૃદ્ધિર્ભવતિ,
સા ચૈવમ્ દ્વિકસંયોગે દ્વિપશ્ચાશદધિક ગતદ્વયમ્ (૨૫૨) ત્રિકસંયોગે પશ્ચાધિ-

અસંખ્યેજ્જા અહે સત્તમાર્ હોજ્જા , હમ્ સૂત્રપાઠ કો કહ રહે હૈં અથવા
અસંખ્યાત નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં હોતે હૈં, અસંખ્યાત નૈરયિક ગર્કરાપ્રમા
મેં હોતે હૈં, અસંખ્યાત નૈરયિક વાલુકાપ્રમામેં હોતે હૈં, અસંખ્યાત નૈર-
યિક પદ્મપ્રમા મેં હોતે હૈં, અસંખ્યાત નૈરયિક ધૂમપ્રમા મેં હોતે હૈં, અ-
સંખ્યાત નૈરયિક તમઃપ્રમા મેં હોતે હૈં ઓર અસંખ્યાત નૈરયિક અધઃ-
સસમી પ્રથિવી મેં હોતે હૈં । હસ તરહ સે સંખ્યાત નૈરયિક પ્રવેશનકની
તરહ હી અસંખ્યાત નૈરયિક પ્રવેશનક કહના ચાહિયે-પરન્તુ યહાં ૧૨
વેં અસંખ્યાતપદ કો લગો કર કથન કિયા ગયા હૈં । ક્યોં કિ સંખ્યાત
પદ મી યહાં ગ્રાહ્ય હુઆ હૈં । તથા-અસંખ્યાત નૈરયિકોં કે જો ૩૬૫૮
ભંગ હો ગયે હૈં । વે હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં-અસંખ્યાત નૈરયિકોં કે
એકત્વસંયોગ મેં ૭ ભંગ હોતે હૈં, તથા દ્વિક સંયોગ આદિ મેં વિકલ્પ

સંખ્યેજ્જા રચણપ્રમાર્, અસંખ્યેજ્જા સફરપ્રમાર્, જાવ અસંખ્યેજ્જા અહે સત્તમાર્
હોજ્જા ” અથવા અસંખ્યાત નારકો રત્નપ્રમામા, અસંખ્યાત નારકો શર્કરા-
પ્રમામા, અસંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રમામા, અસંખ્યાત નારકો પદ્મપ્રમામા,
અસંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રમામા, અમંચ્યેયાત નારકો તમ પ્રમામા અને અસ-
ખ્યાત નારકો અધ સસમીમા ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે સંખ્યાત નારકોના
પ્રવેશનકના જેવુ જ કથન અસંખ્યાત નારકોના પ્રવેશનકમા પણ થયું જોઈએ
પરંતુ અહીં ૧૨ માં અસંખ્યાત પદને લાગુ પાડીને કથન થયું જોઈએ,
કારણ કે સંખ્યાત પદ પણ અહીં ગ્રાહ્ય થયું છે.

હવે અસંખ્યાત નારકોના જે ૩૬૫૮ ભંગ કદ્યા છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ
નીચે પ્રમાણે સમજવું-અસંખ્યાત નારકોના એકત્વ સંયોગમાં ૭ ભંગ થાય
છે. દ્વિકાદિ સંયોગમાં વિકલ્પોનું પ્રમાણ વધવાથી તેમના ભંગોની પણ વૃદ્ધિ

णियन्व, जाव अह्वा रयणप्पभाए, पकप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए होज्जा । अह्वा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए जाव धूमप्पभाए, य तमाए य होज्जा १, अह्वा रयणप्पभाए जाव धूमप्पभाए, अहेसत्तमाए य होज्जा २, अह्वा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, जाव पकप्पभाए, तमाए य अहेसत्तमाए य होज्जा ३ । अह्वा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए अहेसत्तमाए य होज्जा ४ । अह्वा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पकप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए य होज्जा ५ । अह्वा रयणप्पभाए, वालुयप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए होज्जा ६ । अह्वा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए, य जाव अहेसत्तमाए य होज्जा ७ ॥ सू० १२ ॥

छाया—उत्कुप्येन मदन्त । नैरयिक्ता नैरयिकमवक्षमकेन पूच्छा ? गात्रेय ! सर्वेऽपि तावत् रत्नप्रमायां भवन्ति ? । अथवा रत्नप्रमायां च शूर्कराप्रमायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रमायां च, वालुकाप्रमायां च भवन्ति, यावत् अथवा रत्नप्रमायां च अथःसप्तम्यां च भवन्ति । अथवा रत्नप्रमायां च शूर्कराप्रमायां च वालुकाप्रमायां च भवन्ति, एव यावत् अथवा रत्नप्रमायां च, शूर्कराप्रमायां च, अथःसप्तम्यां च भवन्ति ५ । अथवा रत्नप्रमायां च वालुकाप्रमायां, च पङ्कमप्रमायां च, भवन्ति, यावत् अथवा रत्नप्रमायां, च वालुकाप्रमायाम् अथःसप्तम्यां च भवन्ति १ । अथवा रत्नप्रमायां, पङ्कमप्रमायाम्, धूमप्रमायां भवन्ति । एव रत्नप्रमायां अष्ट-श्चत्तु यथा त्रयाणां भिन्नतयोगो भणितस्तथा भणितव्यो यावत् अथवा रत्नप्रमायां, तमायां च अथःसप्तम्यां च भवन्ति १५ । अथवा रत्नप्रमायां, शूर्कराप्रमायाम्, वालुकाप्रमायां, पङ्कमप्रमायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रमायां शूर्कराप्रमायां वालुकाप्रमायां, धूमप्रमायां च भवन्ति, यावत् अथवा रत्नप्रमायां, शूर्कराप्रमायां वालुकाप्रमायाम् अथःसप्तम्यां च भवन्ति ४ । अथवा रत्नप्रमायां, शूर्कराप्रमायां पङ्कमप्रमायां धूमप्रमायां च भवन्ति, एव रत्नप्रमायां अष्टश्चत्तु यथा चतुर्णां चतुर्दश योगो भणितस्तथा भणितव्यो यावत् अथवा रत्नप्रमायां धूमप्रमायां, तमायाम् अथःसप्तम्यां च भवन्ति । अथवा रत्नप्रमायां, शूर्कराप्रमायां, वालुकाप्रमायां

सत्तमाए होज्जा, ३-४-५। अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य होज्जा१, एवं जाव अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा २-३-४-५ । अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, पंकप्पभाए य होज्जा, जाव अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य अहेसत्तमाए य होज्जा४, अहवा रयणप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए होज्जा, एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा तिण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा भाणियवं जाव अहवा रयणप्पभाए तमाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा१५, अहवा रयणप्पभाए, य सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, पंकप्पभाए य होज्जा, अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा, जाव अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए वा अहेसत्तमाए य होज्जा४ । अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा, एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा चउण्हं चउक्कसंजोगो भणिओ तहा भाणियवं जाव अहवा रयणप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए अहेसत्तमाए य होज्जा । अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा१, अहवा रयणप्पभाए जाव पंकप्पभाए, तमाए य होज्जा२, अहवा रयणप्पभाए, जाव पंकप्पभाए, अहेसत्तमाए य होज्जा३, अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए य होज्जा ४, एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा पंचण्हं पंचकसंजोगो तहा भा-

મવન્તિ इति पृच्छा, मगधानाः—‘ गगेया ! सन्द्व चि ताव रयणप्पमाए होज्जा ’
हे गाद्वेय ! सर्वऽपि उत्कर्षेण नैरयिकास्तावत् रत्नप्रमायां मवन्ति तद्गामिनां
सत्स्यानानां च बहुत्वात् ,

अथ द्विक्रमयोगि मगधानाः — ‘ अहया रयणप्पमाए य सक्क
रप्पमाए य होज्जा ’ अथवा उत्कृष्टपदिनो नैरयिका रत्नप्रमायां च, शर्कराप्रमायां
च मवन्ति, ‘ अहया रयणप्पमाए य चालुयप्पमाए य होज्जा ’ अथवा उत्कर्षेण
नैरयिकाः रत्नप्रमायां च चालुकाप्रमायां च मवन्ति ‘ जाव अहया रयणप्पमाए य
अहेससमाए होज्जा ’ यावत् अथवा रत्नप्रमायां च पद्मप्रमायां च मवन्ति, अथवा
रत्नप्रमायां च घूमप्रमायां च मवन्ति, अथवा रत्नप्रमायां च तमःप्रमायां च
मवन्ति, अथवा रत्नप्रमायां च अथ सप्तम्यां च मवन्ति । अथ उत्कर्षेण नैरयि

प्रश्न के उत्तर में प्रश्नु कहते हैं—‘ गगेया हे गागेय ! ’ ‘ सन्द्वे चि ताव
रयणप्पमाए होज्जा ’ समस्त नैरयिक उत्कृष्ट की अपेक्षा रत्नप्रमा पृथि
वी में होते हैं क्यों कि उसमें जानेवालों की और उसमें रहनेवालों की
मर्यादा बहुत होती है अब सूत्रकार द्विक्रम योगको लेकर कथन करते
हैं—(अहया रयणप्पमाए य सक्करप्पमाए य होज्जा) अथवा उत्कृष्ट
पदी नैरयिक रत्नप्रमा में और शर्कराप्रमा में होते हैं (अहया रयण
प्पमाए य चालुयप्पमाए य होज्जा) अथवा उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्न
प्रमा में और चालुकाप्रमा में होते हैं । ‘ जाव अहया—रयणप्पमाए य
अहेससमाए होज्जा ’ यावत् अथवा रत्नप्रमा में और पद्मप्रमा में होते
हैं, अथवा रत्नप्रमा और घूमप्रमा में होते हैं अथवा रत्नप्रमा और
तम प्रमा में होते हैं, अथवा रत्नप्रमा और अथ सप्तमी पृथिवी में होते
हैं । अथ उत्कृष्ट की अपेक्षा नैरयिकों के द्विक्रम योग को पानेके लिये

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર— ગાગયા ! ’ હે ગાગેય ! સન્દ્વે ચિ તાવ
રયણપ્પમાય હોજ્જા સમસ્ત નારકો ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ રત્નપ્રમાપૃથ્વીમાં
ઉત્પન્ન થાય છે કારણ કે તેમાં જનારની અને રહેનારની સંખ્યા ઘટ્ટી જ ઢોાય છે

હવે સૂત્રકાર દ્વિક્રમયોગની અપેક્ષાએ નીચેના બોલો કથન કરે છે—
અહયા રયણપ્પમાય ચ સક્કરપ્પમાય ચ હોજ્જા (૧) અથવા તેઓ રત્ન
પ્રમામાં અને શકરાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય ? અહયા રયણપ્પમાય ચ ચાલુયપ્પ
માય ચ હોજ્જા (૨) અથવા તેઓ રત્નપ્રમામાં અને ચાલુકાપ્રમામાં ઉત્પન્ન
થાય છે ‘ જાવ અહયા રયણપ્પમાય ચ અહ મસમાય હોજ્જા ’ (૩) અથવા રત્નપ્રમા
અને પદ્મપ્રમામાં (૪) અથવા રત્નપ્રમા અને ધૂમપ્રમામાં (૫) અથવા રત્નપ્રમા અને
તમઃપ્રમામાં (૬) અથવા રત્નપ્રમા અને અપાસપ્તમીમાં ૩ ન થાય છે

યામ્, પદ્મપ્રભાયામ્, ધૂમપ્રભાયાં ચ ભવન્તિ ૧ । અથવા રત્નપ્રભાયાં યાવત્ પદ્મપ્રભાયાં, તમાયાં ચ ભવન્તિ ૨ । અથવા રત્નપ્રભાયામ્, યાવત્ પદ્મપ્રભાયામ્ અથઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૩ । અથવા રત્નપ્રભાયામ્, શર્કરાપ્રભાયામ્, વાલુકાપ્રભાયામ્, ધૂમપ્રભાયામ્, તમાયાં ચ ભવન્તિ ૪ । एवं રત્નપ્રભામ્ અમુશ્વત્સુ યથા પશ્ચાન્નાં પશ્ચકસંયોગસ્તથા મળિનવ્યો યાવત્ અથવા રત્નપ્રભાયાં પદ્મપ્રભાયાં યાવત્ અથઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ અથવા રત્નપ્રભાયામ્, શર્કરાપ્રભાયામ્, યાવત્ ધૂમપ્રભાયાં તમાયાં ચ ભવન્તિ ૧ । અથવા રત્નપ્રભાયાં યાવત્ ધૂમપ્રભાયામ્ અથઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૨ । અથવા રત્નપ્રભાયાં શર્કરાપ્રભાયાં યાવત્ પદ્મપ્રભાયામ્, તમાયાં ચ અથઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૩ । અથવા રત્નપ્રભાયાં શર્કરાપ્રભાયાં વાલુકાપ્રભાયાં ધૂમપ્રભાયાં તમાયામ્ અથઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૪ । અથવા રત્નપ્રભાયામ્, શર્કરાપ્રભાયામ્ પદ્મપ્રભાયામ્, યાવત્ અથઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૫ । અથવા રત્નપ્રભાયાં વાલુકાપ્રભાયાં યાવત્ અથઃસપ્તમ્યાં ભવન્તિ ૬ । અથવા રત્નપ્રભાયાં ચ શર્કરાપ્રભાયાં ચ યાવત્ અથઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૭ ॥ સુ૦૧૨ ॥

ટીકા—ઉત્કૃષ્ટેન નૈરયિકપ્રવેશનક્રમેવ પ્રરૂપયિતુમાહ — ઉવ્કોસે જં મંતે ! इत्यादि । उव्कोसे जं मंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पुच्छा ' गाङ्गेयः पृच्छति—हे भदन्त ! उत्कृष्टेन खलु नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति ? किं वा शर्कराप्रभायां वालुकाप्रभायां वा पद्मप्रभायां वा धूमप्रभायां वा तमःप्रभायां वा अथःसप्तम्यां वा

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર ને હસ સૂત્રદ્વારા ઉત્કૃષ્ટ સે નૈરયિક પ્રવેશનક્રમ કા હી પ્રરૂપણ કિયા હૈ—હસમેં ગાંગેયને પ્રશ્નસે એસા પૂછા હૈ—‘ ઉવ્કોસેજં મંતે ! નેરહયા નેરહયપવેસણણં પુચ્છા ’ હે ભદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા સે, નૈરયિકપ્રવેશનક્રમદ્વારા નૈરયિક ભવમેં પ્રવેશ કરતે હુએ નૈરયિક કહાં પર હોતે હૈં ? કયા રત્નપ્રભા મેં હોતે હૈં ? યા શર્કરાપ્રભા મેં હોતે હૈં ? યા વાલુકાપ્રભા મેં હોતે હૈં ? યા પદ્મપ્રભા મેં હોતે હૈં ? યા ધૂમપ્રભા મેં હોતે હૈં ? યા તમઃપ્રભા મેં હોતે હૈં ? યા અથઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં ? હસ

“ ઉવ્કોસેજં મંતે નેરહયા ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા નૈરયિક પ્રવેશનક્રમની ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણ કરી છે—

ગાંગેય અણુગારને પ્રશ્ન—“ ઉવ્કોસેજં મંતે ! નેરહયા નેરહયપવેસણણં પુચ્છા ” હે ભદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ નૈરયિક પ્રવેશનક્રમ દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા નારકો કયા ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પદ્મપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અથઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મથન્તિ, ' જાઘ અહવા રયણપ્પમાણ ય, ચાલુપ્પમાણ ય, અહેસસમાણ ય હોજ્ઞા ' યાન્ત્ - અથવા રત્નપ્રમાણાં ચ, ચાલુકાપ્રમાણાં ચ, ધૂમપ્રમાણાં ચ મથન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાણાં ચ, ચાલુકાપ્રમાણાં ચ તમ પ્રમાણાં ચ મથન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાણાં ચ, ચાલુકાપ્રમાણાં ચ અથ સપ્તમ્યાં ચ મથન્તિ, અહવા રયણપ્પમાણ પક્કપ્પમાણ ધૂમપ્પમાણ હોજ્ઞા ' અથવા રત્નપ્રમાણાં, પક્કપ્રમાણાં, ધૂમપ્રમાણાં મથન્તિ, ' एवं રયણપ્પમ અમુયંતેસુ જહા તિણ્ઠં તિયા સંજોગો મણિમો તથા માણિયલ્લં ' એવં પૂર્વાક્કરીત્યા રત્નપ્રમાણં અમુચ્ચત્તુ=અત્યગ્રસ્તુ સત્તુ સ્વર્કારાપ્રમાણિપુ યથા પ્રયાનામ્ નૈરયિકાણાં ત્રિકસયોગો મણિતઃ સ્વસ્તવા અપ્રાપિ નરકપૃથિવીમાભિલ્ય ત્રિક સયોગો મણિતલ્લયઃ નસ્થેવાદિજીવગણનયા પથમમેડપિ તિલ્લેયમ્ । ' જાઘ અહવા

' જાઘ અહવા રયણપ્પમાણ ય, ચાલુપ્પમાણ ય અહેસસમાણ ય હોજ્ઞા ' અથવા રત્નપ્રમા મેં, ચાલુકાપ્રમા મેં ઓર ધૂમપ્રમા મેં હોતે હૈ ૨, અથવા રત્નપ્રમા મેં, ચાલુકાપ્રમા મેં ઓર તમાપ્રમા મેં હોતે હૈ ૩ । અથવા—રત્નપ્રમા, ચાલુકાપ્રમા ઓર અથઃસસમી પૃથિવી મેં હોતે હૈ ૪ ' અહવા —રયણપ્પમાણ ય, પક્કપ્પમાણ ય, ધૂમપ્પમાણ ય હોજ્ઞા ' અથવા—ચ સ્વકૃષ્ટપદી નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં, પક્કપ્રમા મ ઓર ધૂમપ્રમા મેં હોતે હૈ, ' एवं—રયણપ્પમે અમુયંતેસુ જહા તિણ્ઠંતિયા સંજોગો મણિમો તથા માણિયલ્લ ' જિસ પ્રકાર સે યહ ત્રીન નારકોં કા ત્રિકસયોગ રત્નપ્રમા પૃથિવી કો નહીં છોડ ફર અધોસ્ સાધ મેં લેફર થન રત્નપ્રમા આદિ પૃથિવિયોં મેં કહા ગયા હૈ ઝસી તરહ સે યહાં પર સી નરક પૃથિવી કો આશ્રિત કરકે ત્રિક સયોગ કહના ચાહિયે એકાદિ જીવ ગણના સે નહીં

ચાલુપ્પમાણ ય અહેસસમાણ ય હોજ્ઞા (૨) અથવા રત્નપ્રમામાં, ચાલુકાપ્રમામાં અને ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા રત્નપ્રમામાં, ચાલુકાપ્રમામાં અને તમ પ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા રત્નપ્રમામાં, ચાલુકાપ્રમામાં અને અથ સસમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

' અહવા રયણપ્પમાણ ય પક્કપ્પમાણ ય ધૂમપ્પમાણ ય, હોજ્ઞા " (૧) અથવા રત્નપ્રમામાં પક્કપ્રમામાં અને ધૂમપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ' एवं રયણપ્પમ અમુયંતેસુ જહા તિણ્ઠં તિયા સંજોગો મણિમો તથા માણિયલ્લ " એવી રીતે રત્નપ્રમાને છોડવા વિના (રત્નપ્રમા પાંચને કાશમ શાખીને) ત્રણ નારકોંને ત્રિકસયોગ પહેલાં કહેવામાં આવ્યો છે, એ ૮ પ્રમ બે અહીં પણ નરકપૃથ્વીઓને આશ્રિત કરીને ત્રિકસયોગ કહેવો બેઠાંબે-બેઠાંદિ છપ જણના કાશ નહીં. એજ પ્રમાણે નીચેના કાશ પદ્યનંત સમાજર્ણુ- જાઘ અહવા રય

કાળાં ત્રિકસ યોગમાહ—‘ અહવા રચણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય, વાલુયપ્પમાણ ય હોજ્જા ’ અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ શર્કરાપ્રમાયાં ચ, વાલુકાપ્રમાયાં ચ ભવન્તિ ૧, ‘ એવં જાત્વ અહવા રચણપ્પમાણ ય સક્કરપ્પમાણ ય અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા ૫ ’ એવ મુક્તરીત્યા યાવત્ રત્નપ્રમાયાં ચ શર્કરાપ્રમાયાં ચ પક્કપ્રમાયાં ચ ભવન્તિ ૨, અથવા રત્નપ્રમાયા ચ શર્કરાપ્રમાયાં ચ ધૂમપ્રમાયાં ભવન્તિ ૩, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, શર્કરાપ્રમાયા ચ તમઃપ્રમાયા ચ ભવન્તિ ૪, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, શર્કરાપ્રમાયાં ચ, અધઃસપ્તમ્યા ચ ભવન્તિ ૫, અહવા રચણપ્પમાણ ય, વાલુયપ્પમાણ ય, પંકપ્પમાણ ય હોજ્જા ’ અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, વાલુકાપ્રમાયા ચ, પક્કપ્રમાયાં ચ

સૂત્રકોરને ‘અહવા રચણપ્પમાણ ય સક્કરપ્પમાણ ય, વાલુયપ્પમાણ ય હોજ્જા ’ એસા સૂત્ર કહા હૈ ઇસમેં યહ કહા હૈ કિ અથવા—ઉત્કૃષ્ટપદી નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં, શર્કરાપ્રમા મેં, ઓર વાલુકાપ્રમા મેં હોતે હૈં ૧ ‘ એવં જાત્વ અહવા રચણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા ૫ ” ઇસી તરહ સે યાવત્ રત્નપ્રમા મેં, શર્કરાપ્રમા મેં ઓર અધઃ સપ્તમી પૃથિવ્યા મેં હોતે હૈં ૫ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે ઇસકે વીચકે ત્રીન ૩ ભંગ ગ્રહણ કિયે ગયે હૈં—જો ઇસ પ્રકાર સે હૈ—અથવા—ઉત્કૃષ્ટપદી નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં, શર્કરાપ્રમા મેં ઓર પક્કપ્રમા મેં હોતે હૈં ૨, અથવા વે રત્નપ્રમા મેં, શર્કરાપ્રમા મેં ઓર ધૂમપ્રમા મેં હોતે હૈં ૩, અથવા વે રત્નપ્રમા મેં, શર્કરાપ્રમા મેં ઓર તમઃપ્રમા મેં હોતે હૈં ૪, અથવા વે રત્નપ્રમા મેં, શર્કરાપ્રમા મેં ઓર અધઃસપ્તમી મેં હોતે હૈં ૫ ‘ અહવા રચણપ્પમાણ ય, વાલુયપ્પમાણ ય, પંકપ્પમાણ ય હોજ્જા ’ અથવા વે ઉત્કૃષ્ટ પદી નૈરયિક રત્નપ્રમા મેં વાલુકાપ્રમા મેં ઓર પંકપ્રમા મેં હોતે હૈં ૧,

હવે સૂત્રધાર ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ નારકોનો ત્રિકસ યોગ પ્રકટ કરે છે—

“ અહવા રચણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય, વાલુયપ્પમાણ ય, હોજ્જા ” (૧) અથવા ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ તેઓ રત્નપ્રભામા, શર્કરાપ્રભામા અને વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે ‘ એવં જાત્વ અહવા રચણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય, અહે સત્તમાણ ય હોજ્જા ” (૨) અથવા ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ તે નારકો રત્નપ્રભામા, શર્કરાપ્રભામાં અને પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં, શર્કરાપ્રભામા અને ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં, શર્કરાપ્રભામા અને તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં, શર્કરાપ્રભામા અને અધઃસપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા રચણપ્પમાણ ય, વાલુયપ્પમાણ ય, પંકપ્પમાણ ય હોજ્જા ” (૬) અથવા રત્નપ્રભામાં, વાલુકાપ્રભામા અને પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે “ જાત્વ અહવા રચણપ્પમાણ ય,

પ્રમાણ પદ્મપ્રમાણ ચ મવન્તિ, ' અથવા રચણપ્રમાણ, સફરપ્રમાણ, વાલુકા
પ્રમાણ, ધૂમપ્રમાણ ય હોજા ' અથવા રત્નપ્રમાણ ચ શર્કરાપ્રમાણ ચ, વાલુકા
પ્રમાણ ચ, ધૂમપ્રમાણ ચ મવન્તિ, ' જાણ અથવા રચણપ્રમાણ, સફરપ્રમાણ,
વાલુકાપ્રમાણ અહેસતપ્રમાણ ય હોજા ૪, યાવત્ અથવા રત્નપ્રમાણ શર્કરાપ્રમાણ
વાલુકાપ્રમાણ તમાપ્રમાણ ચ મવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાણ ચ, શર્કરાપ્રમાણ
ચ, વાલુકાપ્રમાણ ચ અથાસતપ્રમાણ ચ મવન્તિ ૪ ' અથવા રચણપ્રમાણ,
સફરપ્રમાણ પદ્મપ્રમાણ, ધૂમપ્રમાણ ય હોજા ' અથવા રત્નપ્રમાણ ચ,
શર્કરાપ્રમાણ ચ, પદ્મપ્રમાણ ચ, ધૂમપ્રમાણ ચ મવન્તિ ! ' એવ રચણપ્રમાણે અમુ
યંતેસુ જહા ચડણં ચઠકમજોગો મણિઓ તહા માણિયવ્વો ' એવ પૂર્વોક્તરીત્યા
રત્નપ્રમાણામ્ મમુશ્વત્સુ અત્યજરત્સુ સત્સુ શર્કરાપ્રમાણમશ્વતિપુ યથા ચતુર્ણાં નૈરયિ
કાણાં ચતુષ્કસ યોગો મણિતસ્થયા અજાપિ ચતુષ્કસ યોગા મણિતવ્ય ' અથવા રચ
મેં શર્કરાપ્રમાણે, વાલુકાપ્રમાણે અને પદ્મપ્રમાણે હોતે હૈં ' અથવા—
રચણપ્રમાણ સફરપ્રમાણ વાલુકાપ્રમાણ, ધૂમપ્રમાણ ય હોજા ' અથવા—
રત્નપ્રમાણે, શર્કરાપ્રમાણે, વાલુકાપ્રમાણે અને ધૂમપ્રમાણે
હોતે હૈં, ' જાણ અથવા રચણપ્રમાણ, સફરપ્રમાણ, વાલુકાપ્રમાણ ય
અહેસતપ્રમાણ ય હોજા ૪, અથવા રત્નપ્રમાણે, શર્કરાપ્રમાણે, વાલુકા-
પ્રમાણે અને તમાપ્રમાણે હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રમાણે, શર્કરાપ્રમાણે,
વાલુકાપ્રમાણે અને અથાસતપ્રમાણે પૃથિવી મેં હોતે હૈં ૪, ' અથવા રચણ
પ્રમાણ, સફરપ્રમાણ, પદ્મપ્રમાણ, ધૂમપ્રમાણ ય હોજા ' અથવા—રત્ન
પ્રમાણે, શર્કરાપ્રમાણે, પદ્મપ્રમાણે અને ધૂમપ્રમાણે હોતે હૈં, ' એવ રચણપ્રમાણ
અમુયંતેસુ જહા ચડણં ચઠકમજોગો મણિઓ તહા માણિયવ્વો ' હમ
તરફ સે રત્નપ્રમાણો નહીં ઊઠે ફર શર્કરાપ્રમાણો અથવા પૃથિવિયો મેં
જેમા ચાર નૈરયિકોં કા ચતુષ્કસયોગ કામ્ યથા હૈં હસી તરફ સે યહા

જાણ રચણપ્રમાણ સફરપ્રમાણ વાલુકાપ્રમાણ ય અહેસતપ્રમાણ હોજા "

(૩) અથવા તેઓ રત્નપ્રમાણ શર્કરાપ્રમાણ વાલુકાપ્રમાણ અને તમાપ્રમાણો ઉત્પન્ન
થાય છે (૪) અથવા રત્નપ્રમાણ, શર્કરાપ્રમાણ વાલુકાપ્રમાણ અને અથાસતપ્રમાણો
ઉત્પન્ન થાય છે

' અથવા રચણપ્રમાણ સફરપ્રમાણ, પદ્મપ્રમાણ ધૂમપ્રમાણ ય હોજા

(૫) અથવા તેઓ રત્નપ્રમાણ શર્કરાપ્રમાણ પદ્મપ્રમાણ અને ધૂમપ્રમાણો ઉત્પન્ન
થાય છે એવ રચણપ્રમાણ અમુયંતેસુ જહા ચડણં ચઠકમજોગો મણિઓ તહા માણિયવ્વો
જેમ પ્રમાણે રત્નપ્રમાણ પડને છે તે જિના ૧૬૩૧પ્રમાણ ચારિ પૃથ્વીએ માં
જેવો ચાર નારકોનો અનુષ્ઠસયોગ આગળ કહેવામાં આવે છે, જેમ પ્રમાણે

રયણપ્પમાણ, તમાણ ય, અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા ' ૧૫, યાવત્-અથવા રત્નપ્રમાયાં
 ચ પક્કપ્રમાયાં ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ પક્કપ્રમાયા ચ,
 તમઃપ્રમાયાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયા ચ પક્કપ્રમાયાં ચ, અધઃસત્તમ્યાં ચ
 ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ, તમઃપ્રમાયા ચ ભવન્તિ, અથવા
 રત્નપ્રમાયાં ચ ધૂમપ્રમાયાં ચ, અધઃસત્તમ્યાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ
 તમઃપ્રમાયા ચ, અધઃસત્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૧૬ । અથોત્કૃષ્ટપદિના નૈરયિકાણાં
 ચતુષ્કમ યોગસ્ય મદ્ધાનાહ-‘ અહવા રયણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય વાલુયપ્પમાણ
 પંકપ્પમાણ ય હોજ્જા ’ અથવા રત્નપ્રમાયાં શર્કરાપ્રમાયાં વાલુકા

इसी तरह से आगे भी जानना । ‘ जाव अहवा रयणप्पमाए, तमाए
 य अहेसत्तमाए य होज्जा ’ यावत् अथवा-उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्न-
 प्रभा में, पंकप्रभा में, और धूमप्रभा में होते हैं, अथवा-रत्नप्रभामें,
 पंकप्रभा में, और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभामें, पंकप्रभामें,
 और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं, अथवा रत्नप्रभामें, धूमप्रभामें और
 तमःप्रभामें होते हैं, अथवा-रत्नप्रभा में, धूमप्रभामें और अधःसप्तमी
 पृथिवी में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, तमःप्रभा में और अधःसप्तमी
 पृथिवी में होते हैं १५, इस तरह से यहां तक उत्कृष्टपदी नैरयिकों के
 त्रिकसंयोगी भंगों का कथन किया अब उत्कृष्टपदी नैरयिकों के चतुष्क-
 संयोग के भंगों को सूत्रकार ‘ अहवा रयणप्पमाए य ’ इत्यादि सूत्रों
 द्वारा कहते हैं—‘ अहवा रयणप्पमाए य, सक्करप्पमाए य, वालुयप्प
 माए य, पंकप्पमाए य होज्जा ’ अथवा वे उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा

णप्पમાણ ય, તમાણ ય અહે સત્તમાણ ય હોજ્જા ” (૨) અથવા ઉત્કૃષ્ટની અપે
 ક્ષાએ તે નારકો રત્નપ્રભામા, પકપ્રભામા, અને તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.
 (૩) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામા, પકપ્રભામા, અને અધ સપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય
 છે. (૧) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે.
 આ રીતે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકોના કુલ ૧૫ ત્રિકસંયોગી ભંગ થાય છે

હવે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકોના ચતુષ્કસંયોગી ભંગોનું પ્રતિપાદન કરવામા
 આવે છે-“અહવા રયણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય, વાલુયપ્પમાણ ય, પંકપ્પમાણ ય,
 હોજ્જા” (૧) અથવા તે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા,
 અને પકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા રયણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય,
 વાલુયપ્પમાણ ય, ધૂમપ્પમાણ ય હોજ્જા ” (૨) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, શર્કરા-
 પ્રભા, વાલુકાપ્રભા અને ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે.

ળપ્પમાણ ય, ધૂમપ્પમાણ ય, તમાણ ય, અહે સત્તમાણ ય હોજ્જા' યાવત્—અથવા રત્ન પ્રમાયાં ચ, શર્કરાપ્રમાયાં ચ, પંકપ્રમાયાં ચ, તમ પ્રમાયાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, શર્કરાપ્રમાયાં ચ પંકપ્રમાયાં ચ, અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, શર્કરાપ્રમાયાં ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ, તમઃપ્રમાયાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, શર્કરાપ્રમાયાં ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ, અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ શર્કરાપ્રમાયાં ચ, તમઃપ્રમાયા ચ, અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, વાલુકાપ્રમાયાં ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ, તમઃપ્રમાયાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, વાલુકાપ્રમાયાં ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ, અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ, પંકપ્રમાયાં ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ, તમઃપ્રમાયાં ચ ભવન્તિ, અથવા

પર મી ચતુષ્કસંયોગ કહના ચાહિયે—‘જાવ અહવા રચળપ્પમાણ, ધૂમ-પ્પમાણ ય, તમાણ ય અહે સત્તમાણ ય હોજ્જા’ યાવત્ અથવા વે રત્ન-પ્રમામે, શર્કરાપ્રમામેં ઓર તમઃપ્રમામેં હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રમામેં, શર્કરાપ્રમામેં, પંકપ્રમામેં ઓર તમઃપ્રમામેં હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રમામેં, શર્કરાપ્રમામેં, પંકપ્રમામેં ઓર અધઃસપ્તમી પૃથિવી હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રમામેં, શર્કરાપ્રમામેં, ધૂમપ્રમામેં ઓર તમઃપ્રમામેં હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રમામેં, શર્કરાપ્રમામેં, ધૂમપ્રમામેં ઓર અધઃસપ્તમીમેં હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રમામેં, શર્કરાપ્રમામેં, તમઃપ્રમામેં, ઓર અધઃસપ્તમીમેં હોતે હૈં, અથવા-રત્નપ્રમામેં, વાલુકાપ્રમામેં, ધૂમપ્રમામેં, ઓર તમઃપ્રમામેં હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રમા, વાલુકાપ્રમા, ધૂમપ્રમા ઓર અધઃસપ્તમી પૃથિવીમેં હોતે હૈં, અથવા—રત્નપ્રમા, પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા ઓર

અહીં પણ ચતુષ્કસંયોગ કહેવો જોઈએ આ રીતે સૌથી છેલ્લો ચતુષ્કસંયોગી ભગ આ પ્રમાણે આવશે—‘જાવ અહવા રચળપ્પમાણ, ધૂમપ્પમાણ, તમાણ, અહે સત્તમાણ હોજ્જા’ હવે વચ્ચેના ભાગો પ્રકટ કરવામા આવે છે—(૬) અથવા રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા, પંકપ્રમા અને તમ પ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૭) અથવા રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા, પંકપ્રમા અને અધઃસપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા, ધૂમપ્રમા અને તમ પ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે, (૯) અથવા રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા, ધૂમપ્રમા અને અધઃસપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે (૧૦) અથવા રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા, તમ પ્રમા અને અધઃસપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે (૧૧) અથવા રત્નપ્રમા, વાલુકાપ્રમા, પંકપ્રમા અને ધૂમપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૧૨-૧૩) પહેલાં ત્રણ પદ સાથે ચતુષ્કમે તમ પ્રમા અને અધઃસપ્તમીમા મૂકવાથી બીજા બે ભાગ બને છે (૧૪) અથવા રત્નપ્રમા, પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા અને તમઃપ્રમામા ઉત્પન્ન થાય છે (૧૫) અથવા રત્નપ્રમા,

અયોત્કૃષ્ટપદિનાં નૈરયિકાયાં પટ્ટકસ યોગમદ્વાનાદ—‘અહ્યા રયણપ્પમાણ, સક્કર પ્પમાણ, જાવ ધૂમપ્પમાણ, તમાણ ય હોજ્જા ૧’ અથવા ઉત્કૃષ્ટપદિનો નૈરયિકાઃ રત્નપ્રમાણ, શર્કરાપ્રમાણ યાવત્ વાલુકાપ્રમાણ પદ્મપ્રમાણ, ધૂમપ્રમાણ, તમાપ્રમાણ ચ મયન્તિ ૧, ‘અહ્યા રયણપ્પમાણ ય, જાવ ધૂમપ્પમાણ, અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા ૨’ અથવા રત્નપ્રમાણ ચ યાવત્ શર્કરાપ્રમાણ, વાલુકાપ્રમાણ, પદ્મપ્રમાણ ધૂમપ્રમાણામ્ અપ સપ્તમ્પાં ચ મયન્તિ ૨ । અહ્યા રયણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય, જાવ પકપ્પમાણ, તમાણ ય અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા ૩, મયવા રત્નપ્રમાણ ચ, શર્કરાપ્રમાણ ચ, યાવત્ વાલુકાપ્રમાણ ચ, પદ્મપ્રમાણ ચ, તમાપ્રમાણ ચ અપાસપ્તમ્પાં ચ મયન્તિ ૩, ‘અહ્યા રયણપ્પમાણ, સક્કરપ્પમાણ, વાલુયપ્પમાણ, ધૂમપ્પમાણ, તમાણ, અહેસત્તમાણ હોજ્જા ૪’ અથવા રત્નપ્રમાણ, શર્કરાપ્રમાણ, વાલુકા

ઉત્કૃષ્ટપદી નૈરયિકો કે પટ્ટકસ યોગ સે ઉત્પન્ન ભગોં કો દિસાયા જાતા હૈ—‘અહ્યા રયણપ્પમાણ, સક્કરપ્પમાણ જાવ ધૂમપ્પમાણ, તમાણ ય હોજ્જા ૧’ અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી નૈરયિક રત્નપ્રમા મે, શર્કરાપ્રમા મે, યાવત્-વાલુકાપ્રમા મે, પકપ્રમા મે, ધૂમપ્રમા મે, ઓર તમાપ્રમા મે હોતે હૈ ૧, ‘અહ્યા—રયણપ્પમાણ ય, જાવ ધૂમપ્પમાણ ય, અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા ૨, અથવા—રત્નપ્રમા મે, યાવત્-શર્કરાપ્રમા મે, વાલુકાપ્રમા મે, પકપ્રમા મે, ધૂમપ્રમા મે ઓર અપ સસમી પૃથિવી મે હોતે હૈ ૨, અહ્યા રયણપ્પમાણ ય, સક્કરપ્પમાણ ય, જાવ પકપ્પમાણ તમાણ અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા ૩, અથવા—રત્નપ્રમા મે, શર્કરાપ્રમા મે, યાવત્ વાલુકાપ્રમા મે, પકપ્રમા મે, તમાપ્રમા મે ઓર અપ સસમી પૃથિવી મે હોતે હૈ ૩ ‘અહ્યા—રયણપ્પમાણ સક્કરપ્પમાણ, વાલુયપ્પમાણ, ધૂમપ્પમાણ, તમાણ અહેસત્તમાણ હોજ્જા ૪, અથવા—રત્નપ્રમા મે શર્કરા

૬વે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકોના પટ્ટકસ યોગી બહેને સૂચનાર પ્રકટ કરે છે—

‘અહ્યા રયણપ્પમાણ, સક્કરપ્પમાણ જાવ ધૂમપ્પમાણ તમાણ ય હોજ્જા” (૧) અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા વાલુકાપ્રમા પદ્મપ્રમા ધૂમપ્રમા અને તમાપ્રમામાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘અહ્યા રયણપ્પમાણ ય, જાવ ધૂમપ્પમાણ, અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા’ (૨) અથવા તેઓ રત્નપ્રમા, શર્કરાપ્રમા વાલુકાપ્રમા પદ્મપ્રમા, ધૂમપ્રમા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘અહ્યા રયણપ્પમાણ ય સક્કરપ્પમાણ ય, જાવ પકપ્પમાણ તમાણ, અહેસત્તમાણ ય હોજ્જા” (૩) અથવા તેઓ રત્નપ્રમા શર્કરાપ્રમા, વાલુકાપ્રમા પદ્મપ્રમા તમાપ્રમા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ‘અહ્યા રયણપ્પમાણ સક્કરપ્પમાણ વાલુયપ્પમાણ, ધૂમપ્પમાણ તમાણ, અહેસત્તમાણ હોજ્જા” (૪) અથવા તેઓ

પ્રભાયામ્ અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૩, 'અહવા રયણપ્પમાણ, સક્કરપ્પમાણ, વાલુયપ્પમાણ, ધૂમપ્પમાણ, તમાણ ય, હોજ્જા ૪' અથવા રત્નપ્રભાયામ્, શર્કરાપ્રભાયામ્, વાલુકાપ્રભાયામ્, ધૂમપ્રભાયામ્, તમઃપ્રભાયાં ચ ભવન્તિ ૪, 'એવં રયણપ્પમં અમુયંતેસુ જહા પંચળં પંચકસજોગો તહા માણિયવ્વ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા રત્નપ્રભામ્ અમુશ્વત્સુ શર્કરાપ્રભૃતિષુ યથા પશ્ચાનાં નૈરયિકાણાં પંચકસયોગો મણિતસ્તથા અત્રાપિ પંચકસંયોગો મણિતવ્યઃ, 'જાવ અહવા રયણપ્પમાણ પકપ્પમાણ, જાવ અહેસત્તમાણ હોજ્જા' યાવત્ અથવા ઉત્કૃષ્ટપદિનો નૈરયિકા રત્નપ્રભાયાં વાલુકાપ્રભાયાં, પદ્મપ્રભાયાં ધૂમપ્રભાયાં તમઃપ્રભાયાં ચ ભવન્તિ, અથવા રત્નપ્રભાયાં પદ્મપ્રભાયાં યાવત્ ધૂમપ્રભાયાં તમઃપ્રભાયામ્ અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ।

અધઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હૈં ૩ 'અહવા રયણપ્પમાણ, સક્કરપ્પમાણ, વાલુયપ્પમાણ, ધૂમપ્પમાણ, તમાણ ય હોજ્જા ૪, અથવા રત્નપ્રભા મે, શર્કરાપ્રભામેં, વાલુકાપ્રભા મેં, ધૂમપ્રભા મેં ઔર તમઃપ્રભા મે હોતે હૈં ૪, 'એવં રયણપ્પમં અમુયંતેસુ જહા પંચળં પંચકસંજોગો તહા માણિયવ્વં' હસ તરહ સે રત્નપ્રભા કો નહીં છોડુકર શર્કરાપ્રભા આદિ પૃથિવિયોં મેં જૈસા પાંચ નૈરયિકોં કા પંચક સંયોગ કહા ગયા હૈં ઉસી તરહ સે યહાં પર મી પંચકસંયોગ કહના ચાહિયે—'જાવ અહવા રયણપ્પમાણ પંકપ્પમાણ જાવ અહે સત્તમાણ હોજ્જા' યાવત્ અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી નૈરયિક રત્નપ્રભા મેં, વાલુકાપ્રભા મેં, પકપ્રભા મેં, ધૂમપ્રભા મેં ઔર તમઃપ્રભા મેં હોતે હૈં, અથવા રત્નપ્રભા મેં, પંકપ્રભા મેં યાવત્-ધૂમપ્રભા મેં, તમઃપ્રભા મે ઔર અધ સપ્તમી મે હોતે હૈં ૧૫ । અવ

માણ, સક્કરપ્પમાણ, વાલુયપ્પમાણ, ધૂમપ્પમાણ, તમાણ ય હોજ્જા" (૪) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે "એવં રયણપ્પમં અમુયંતેસુ જહા પંચળં પંચકસજોગો તહા માણિયવ્વ" આ પ્રમાણે રત્નપ્રભા પદને છોડ્યા વિના શર્કરાપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓમા જેવો પાચ નારકોનો પચકસંયોગ પડેલા કહેવામા આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે અહીં પણ પંચકસંયોગ કહેવો જોઈએ છેલા પચકસંયોગી ભગ આ પ્રમાણે બનશે "જાવ અહવા રયણપ્પમાણ, પકપ્પમાણ, જાવ અહે સત્તમાણ હોજ્જા" અથવા તે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પકપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ઉપરના ચાર પદો અને અધ સપ્તમીમા તેઓ રત્નપ્રભા, પકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમ પ્રભા અને અધ સપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે

त्रिक स योगे पञ्चदश १५ । चतुष्कस योगे विंशति २० । पञ्चकस योगे पञ्चदश १५, षट्स योगे षट् ६ । सप्तकस योगेस्वेक १ एवेति सर्वस मन्त्रेण चतु षष्टिर्मज्ञा मषन्तीति ॥ सू० १२ ॥

। उत्कृष्टजीवानां कोष्ठकम् ।

एकमेवोणी एको मन्त्रः
उत्कृष्टेन सर्वे रत्नमभायाम् ।

(१)

त्रिकसंयोगे षट् मन्त्रा -

१-२

१-३

१-४

१-६

१-६

१-७

चतुष्कसंयोगे विंशतिर्मन्त्राः

१-२-३-४

१-२-३-५

१-२-३-६

१-२-३-७

१-२-४-५

१-२-४-६

१-२-४-७

१-२-५-६

१-२-५-७

त्रिकसंयोगे पञ्चदश मन्त्राः-

१-२-३

१-२-४

१-२-५

१-२-६

१-२-७

१-३-४

१-३-५

१-३-६

१-३-७

१-४-५

१-४-६

१-४-७

१-५-६

१-५-७

१-६-७

सर्वे-१५

१-२-६-७

१-३-४-५

१-३-४-६

१-३-४-७

१-३-५-६

१-३-५-७

१-३-६-७

१-४-५-६

१-४-५-७

१-४-६-७

स योग में १५ मन्त्र, चतुष्कस योग में २० मन्त्र, पञ्चक सयोग में १५ मन्त्र, षट्स योग में ६, और सप्तक सयोग में केवल १ ही मन्त्र कहा गया है । ये सब मन्त्र मिल कर ६४ होते हैं ॥ सू० १२ ॥

त्रिकसंयोगमा १५ मन्त्र चतुष्कसंयोगमा २० मन्त्र, पञ्चकसंयोगमा १५ मन्त्र षट्संयोगमा ६ मन्त्र अने सप्तकसंयोगमा १ मन्त्र यावत् ७ मन्त्रा मन्त्रानां सप्तयोगो ६४ यावत् ७ ॥ सू १२ ॥

પ્રમાયાં, ધૂમપ્રમાયાં, તમઃપ્રમાયામ્ અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૪, 'અહવા રયણ-
પ્પમાઐ, સક્કરપ્પમાઐ, પંકપ્પમાઐ જાવ અહેસત્તમાઐ ય હોજ્જા ૫' અથવા રત્ન-
પ્રમાયાં, શર્કરાપ્રમાયાં, પઢ્ડપ્રમાયાં યાવત્ ધૂમપ્રમાયાં તમઃપ્રમાયાં ચ. અધ સપ્તમ્યાં
ચ ભવન્તિ ૫, 'અહવા રયણપ્પમાઐ, વાલુયપ્પમાઐ, જાવ અહેસત્તમાઐ હોજ્જા ૬,
અથવા રત્નપ્રમાયાં વાલુકાપ્રમાયાં યાવત્ પઢ્ડપ્રમાયાં ધૂમપ્રમાયાં તમઃપ્રમાયામ્
અધઃસપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ૬, અથ સપ્તકસંયોગમાહ—'અહવા રયણપ્પમાઐ ય, સક્ક-
રપ્પમાઐ ય, જાવ અહેસત્તમાઐ ય હોજ્જા ૭, અથવા રત્નપ્રમાયાં ચ શર્કરાપ્રમાયાં
ચ યાવત્ વાલુકાપ્રમાયાં ચ, પઢ્ડપ્રમાયા ચ, ધૂમપ્રમાયાં ચ, તમઃપ્રમાયાં ચ, અધઃ
સપ્તમ્યાં ચ ભવન્તિ ? । એવ ચાત્ર પ્રક્રમે એકત્વે એકઃ દ્વિકસંયોગે પદ્મશ્રુતઃ ૬ ।

પ્રભામેં, વાલુકાપ્રભામે, ધૂમપ્રભા મે ઓર અધઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે
હેં ૪ 'અહવા-રયણપ્પમાઐ, સક્કરપ્પમાઐ પંકપ્પમાઐ જાવ અહેસત્તમાઐ
ય હોજ્જા ૫, અથવા—રત્નપ્રભામેં, શર્કરાપ્રભામે, પંકપ્રભામે, ધૂમપ્રભા
મેં, તમઃપ્રભા મેં ઓર અધઃસપ્તમી પૃથિવી મેં હોતે હેં ૫, 'અહવા રયણ-
પ્પમાઐ, વાલુયપ્પમાઐ, જાવ અહેસત્તમાઐ હોજ્જા ૬, અથવા—રત્નપ્રભા
મેં, વાલુકાપ્રભામેં, પંકપ્રભા મેં, ધૂમપ્રભા મેં, તમઃપ્રભા મેં ઓર અધઃ-
સપ્તમી મેં હોતે હેં ૬, એવ इनके सप्तकस योगी भंग को दिखाया जाता
है—' अहवा रयणप्पमाए य, सक्करप्पमाए य, जाव अहेसत्तमाए य
होज्जा ७, अथवा—रत्नप्रभा मे, शर्कराप्रभा मे यावत्-वालुकाप्रभा मे,
पंकप्रभा मे, धूमप्रभा मे, तमःप्रभा मे और अधः-
सप्तमी मे होते हैं १ इस क्रम में एकत्वमें एक भंग, द्विकसंयोग में ६ भंग, त्रिक

રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને અધ સપ્તમીમાં
ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા રયણપ્પમાઐ, સક્કરપ્પમાઐ, પંકપ્પમાઐ જાવ અહે
સત્તમાઐ હોજ્જા” (૫) અથવા રત્નપ્રભામાં, શર્કરાપ્રભામાં, પંકપ્રભામાં, ધૂમ-
પ્રભામાં, તમ પ્રભામાં અને અધ સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા રયણ
પ્પમાઐ, વાલુયપ્પમાઐ, જાવ અહે સત્તમાઐ હોજ્જા” (૬) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા,
વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમ પ્રભા અને અધ સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે સૂત્રકાર તેમનો સપ્તકસયોગી ૧ લગ પ્રકટ કરે છે—

“અહવા રયણપ્પમાઐ, સક્કરપ્પમાઐ ય જાવ અહેસત્તમાઐ હોજ્જા” અથવા
તે ઉત્કૃષ્ટપદ્ધતી નારકો રત્નપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભામાં
અને અધ સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ ક્રમ અનુસાર તેમના એકત્વમાં એક લગ, દ્વિકસયોગમાં ૬ લગ,

द्वयोर्भोग्योद्विकसंयोगे एकविंशतिर्भङ्गाः २१ इति । पूर्वोक्तसप्तस्य संगेसमे सर्वे अष्टाविंशतिर्भङ्गाः २८

त्रयाणां त्रिकसंयोगे चतुरशीतिर्भङ्गाः ८४ । तथाहि एकसंयोगे सप्त ७

द्विकसंयोगे द्विचत्वारिंशत् ४२

त्रिकसंयोगे पञ्चविंशत् ३५ एवं सर्वे चतुरशीति ८४

एषां दशमिर्गुणितानां चतुर्मिमांसे ह्येते चतुर्णां नैरयिकाणां दशाविंशत्यस्य भङ्गाः २१० सम्पन्ते ते एषाश्चः प्रदर्श्यन्ते—

चतुर्णाम्—एकसंयोगे भङ्गाः सप्त ७ द्विकसंयोगे विकल्पत्रयेण त्रिपटिर्भङ्गाः ६३

त्रिकसंयोगे विकल्पत्रयेण पञ्चाधिकचतुस्रभङ्गाः १०५

चतुष्कसंयोगे एकविकल्पेन पञ्चविंशत्युभयभङ्गाः ३५

एवं सर्वे दशाधिकचतुस्रस्य २१०

दो जीवके भंग—दो जीव जब एक साथ एक एक पृथिवी में गमन करते हैं तब इस दृष्टि से एकसंयोगी भंग भी साम ही होते हैं

दो जीव के द्विकसंयोग में २१ भंग होते हैं इनमें पूर्वोक्त ७ भंग मिला देने पर कुल २८ भंग कहे गये हैं

तीन जीवके भंग—तीन जीवों के त्रिकसंयोगमें ८४ भंग इस प्रकारसे होते कहे गये हैं—एक संयोगमें ७ द्विकसंयोग में ४२ त्रिकसंयोगमें ३५

८४ इनमें १० का गुणा करने पर ८४० होते हैं इस ८४० में भाग देने पर २१० भंग आते हैं यही बात नीचे प्रकट की जाती है

चार जीवके भंग—चार जीवों के एकसंयोग में भंग ७ द्विकसंयोग में विकल्पत्रय से ६३ भंग त्रिकसंयोग में विकल्पत्रय से १०५

चतुष्कसंयोग में एक विकल्प से ३५ २१० भंग

ये लघुना लज—ये लघु लघुना केक केक साथ केक केक पृथ्वीमां जमन करे के लघुना केकसंयोगी लज यक्ष साथ लघुना के

ये लघुना द्विक संयोगमां २१ लज साथ के तेमां पूर्वोक्त ७ लज उभिरता कुल २८ लज साथ के

तत्र लघुना लज—तत्र लघुना त्रिकसंयोगमां ८४ लज आ प्रभावे दशा के—त्रिक संयोगमां ७ द्विक संयोगमां ४२ त्रिक संयोगमां ३५ कुल ८४

८४ ना १० गुणा ८४० साथ के आ ८४ ना ४ लज पाठना २१० लज आवे के के लघुना नीचेना केकमां भकट करी के—

चार लघुना लज—चार लघुना केक संयोगमां ७ लज, द्विक संयोगमां विकल्पत्रयना ६३ लज, त्रिक संयोगमां विकल्पत्रयना १०५ लज चतुष्क संयोगमां १ विकल्पमां ३५ लज, कुल २१० लज.

૧-૬-૬-૭	૧-૩-૪-૫-૬
સર્વે—૨૦	૧-૩-૪-૫-૭
પચ્ચકયોગે પચ્ચદશ ભક્ષાઃ	૧-૩-૪-૬-૭
૧-૨-૩-૪-૫	૧-૩-૫-૬-૭
૧-૨-૩-૪-૬	૧-૪-૫-૬-૭
૧-૨-૩-૪-૭	પટ્ટકયોગે પટ્ટભક્ષાઃ ।
૧-૨-૩-૫-૬	૧-૨-૩-૪-૫-૬
૧-૨-૩-૫-૭	૧-૨-૩-૪-૫-૭
૧-૨-૩-૬-૭	૧-૨-૩-૪-૬-૭
૧-૨-૪-૫-૬	૧-૨-૩-૫-૬-૭
૧-૨-૪-૫-૭	૧-૨-૪-૫-૬-૭
૧-૨-૪-૬-૭	૧-૨-૪-૫-૬-૭
૧-૨-૬-૬-૭	સર્વે——૬

સપ્તસંયોગી ઇકો ભક્ષાઃ રત્નપ્રભાદારભ્ય અધઃસપ્તમીપર્યન્તમિતિ ૧।

સર્વે-૧-૬-૧૫-૨૦-૧૬-૬૧=૬૪ ચતુષ્ષષ્ટિર્ભક્ષા ભવન્તીતિ ।

। અથ ગાઙ્ગેયાનગારસ્ય સપ્તપૃથિવી સમ્બન્ધિનો ભક્ષાઃ સુખપ્રવોધાય સંક્ષેપેણ પ્રદર્શ્યન્તે ॥

સમુચ્ચયેન ઇકજીવસ્ય ઇકૈકપૃથિવીસંયોગે સપ્ત ભક્ષાઃ ૭

દ્વયોર્જીવયોર્યોગપદ્યેન ઇકૈકપૃથિવીગમનેન ઇકસંયોગિભક્ષા અપિ સપ્તૈવ ૭

ગાંગેય અનગાર કે અઠ્ઠી તરહ સે સાત પૃથિવીસંબંધી ભંગોં કા બોધ હો જાવે હસ રુયાલ સે સંક્ષેપ સે ડન સાતપૃથિવીસંબંધી ભંગોં કો પ્રકટ ક્રિયા જાતા હૈ—

ઇક જીવક ભંગ-ઇક ઇક પૃથિવી કે સંયોગ મેં સમુચ્ચય સે ઇક જીવ કે ૭ ભંગ હોતે કહે ગયે હૈ ।

ગાંગેય અણુગારને સાત પૃથ્વી સબંધી ભગોને ખ્યાલ આપવા માટે સાત પૃથ્વી સબંધી ભગોને સક્ષિપ્તમા પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

એક જીવના ભગ—એક એક પૃથ્વીના સંયોગમા સમુચ્ચયની અપેક્ષાએ એક જીવના ૭ ભગ કહ્યા છે

विकल्पपञ्चकेन पञ्चाशदुत्तरसप्तत्रयमङ्गा ३५० पञ्चकसयोगे विकल्पपञ्चकेन पञ्चोत्तरसप्तमङ्गाः १०५ पट्टकसयोग एकविकल्पेन सप्तमङ्गाः ७

सर्वे चतुर्विंशत्यधिकनवसप्तमङ्गा ९२४ भवन्ति । एषां त्रयोदशभिर्गुणितानां सप्तभिर्मागे ह्येते सप्तानां जीवानां पौष्ट्याधिकसप्तदशसप्तमङ्गाः १७१६ नायन्ते ते एषाभः मद्व्यपेक्षे—

सप्तानाम्—एकसयोगे—सप्त७ द्विकसयोगे विकल्पपट्टकेन पञ्चविंशत्यधिकैकसप्त मङ्गाः १२६ । त्रिकसयोगे पञ्चदशविकल्पैः पञ्चविंशत्यधिकपञ्चसप्तमङ्गा ५२५ भवन्ति । चतुष्कसयोगे विंशतिविकल्पैः सप्तसप्तमङ्गा ७०० पञ्चकसयोगे पञ्चदश विकल्पैः पञ्चदशाधिकत्रिंशत्सप्तमङ्गाः ३१५

पट्टकसयोगे विकल्पपट्टकेन द्विचत्वारिंशद् मङ्गाः ४२ सप्तकसयोगे एकविकल्पेन एक एव मङ्गः १

चतुष्क संयोग में पाँच विकल्पों को लेकर ३५० भंग, पञ्च सयोगी १०५ भंग पट्टक संयोग में एक विकल्प को लेकर ७ भंग ये सब भंग ९२४ होते हैं । इनमें १३ का गुणा करने पर और आगम राशिमें उक्त भाग देने पर सात जीवों के १७१६ भंग हो जाते हैं । यह बात नीचे दिखाई जाती है

सात जीवों के एक सयोगमें ७ भंग सात जीवों के द्विक सयोग में उह विकल्पों को लेकर १२६ भंग ।

सात जीवों के त्रिक सयोग में १५ विकल्पों को लेकर ५२५ भंग ।

चतुष्कसयोग में २० विकल्पों को लेकर ७०० भंग ।

पञ्चक संयोग में १५ विकल्पों को लेकर ३१५ भंग ।

पट्टक संयोग में ६ विकल्पों को लेकर ४२ भंग ।

सप्तक संयोग में एक विकल्प को लेकर १ भंग । ये सब भंग

चतुष्क संयोगमां पाँच विकल्प द्वारा ३५० भंग, पञ्चक संयोगी १०५ भंग पट्टक संयोगमां १ विकल्पना ७ भंग कुल ६२४ भंग.

ये ६२४ ने १३ वटे गुणता १२०१२ आवे तेने ७ वटे भाजता १७१६ भंग सात जीवोना आवे छे जे बात नीचे स्पष्ट करी छे—

सात जीवोना भंग—सात जीवोना जेक संयोगमां ७ भंग, सात जीवोना द्विक संयोगमां १ विकल्पो द्वारा १२६ भंग, सात जीवोना त्रिक संयोगमां १५ विकल्पे द्वारा ५२५ भंग सात जीवोना चतुष्क संयोगमां २ विकल्पो द्वारा ७०० भंग, सात जीवोना पञ्चक संयोगमां १५ विकल्पो द्वारा ३१५ भंग पट्टक संयोगमां १ विकल्पो द्वारा ४२ भंग सात जीवोना सप्तक संयोगमां १ विकल्प द्वारा १ भंग, कुल १७१६ भंग

एषामेका दशभिर्गुणितानां पञ्चभिर्भागे हते पञ्चानां द्विषष्ट्युत्तरचतुःशतभङ्गाः ४६२ । ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

पञ्चानाम्—एकसंयोगे सप्त७ द्विकसंयोगे विकल्पचतुष्टयेन चतुरशीतिभङ्गाः ८४

त्रिकसंयोगे विकल्पपट्टकेन दशाधिकशतद्वयभङ्गाः २१०

चतुष्कसंयोगे विकल्पचतुष्टयेन चत्वारिंशदधिकैकशतभङ्गाः १४०

पञ्चकसंयोगे एकविकल्पेन एकविंशतिभङ्गाः २१

एवं सर्वे द्विषष्ट्युत्तरचतुःशतभङ्गाः ४६२ भवन्ति एषां द्वादशभिर्गुणितानां पञ्चभिर्भागे हते पण्णां जीवानां चतुर्विंशत्यधिकनवशतभङ्गाः ९२४ भवन्ति ते एव अग्रे प्रदर्श्यन्ते—

पण्णाम्—एकसंयोगे सप्त७ द्विकसंयोगे विकल्पपञ्चकेन पञ्चाधिकशतभङ्गाः १०५
त्रિકसंयोगे विकल्पदशकेन पञ्चाशदुत्तरशतत्रयभङ्गाः ३५० चतुष्कसंयोगे

इन २१० में ११ का गुणा करने पर २३१० होते हैं—इनमें ५ का भाग देने पर पांच के ४६२ भंग होते हैं जो इस प्रकार से हैं—

पांच जीवके भंग—पांच जीवों के एक संयोग में ७ भंग द्विक संयोग में विकल्पचतुष्टयसे ८४ भंग त्रिक संयोग ६ विकल्पों को लेकर २१० ” चतुष्कसंयोग में चार विकल्पों के लेकर १४० ” पंचक संयोग में एक विकल्प को लेकर २१ भंग ४६२ भंग

इन ४६२ भंगों में १२का गुणा करने पर ५५४४ होते हैं इनमें ६का भाग करनेपर ६जीवों के ९२४भंग होते हैं जो नीचे दिखाये जाते हैं—

छह जीवोंके भंग—छह जीवों के एक संयोग में ७ भंग द्विक संयोग में पांच विकल्पों को लेकर १०५ भंग त्रिकसंयोग में दश विकल्पों को लेकर ३५० भंग

આ ૨૧૦ ને ૧૧ વડે ગુણતા ૨૩૧૦ આવે છે તેના પાંચ ભાગ પાડતા ૪૬૨ ભાગ આવે છે, તે નીચે પ્રમાણે સમજવા

પાંચ જીવના ભાગ—પાંચ જીવોના એક સંયોગમાં ૭ ભાંગ, દ્વિક સંયોગમાં ૪ વિકલ્પ દ્વારા ૮૪ ભાગ, ત્રિક સંયોગમાં ૬ વિકલ્પ દ્વારા ૨૧૦ ભાંગ, ચતુષ્ક સંયોગમાં ૪ વિકલ્પ દ્વારા ૧૪૦ ભાગ, પંચક સંયોગમાં ૧ વિકલ્પ દ્વારા ૨૧ ભાંગ, કુલ ૪૬૨ ભાગ.

આ ૪૬૨ ભાગને ૧૨ વડે ગુણતા=૫૫૪૪ આવે છે. તેને ૬ વડે ભાગતા ૬ જીવોના ૯૨૪ ભાગ આવે છે, તે નીચે પ્રમાણે છે—

છ જીવના ભાગ—છ જીવોના એક સંયોગમાં ૭ ભાંગ, દ્વિકસંયોગમાં પાંચ વિકલ્પ દ્વારા ૧૦૫ ભાંગ, ત્રિકસંયોગમાં ૧૦ વિકલ્પ દ્વારા ૩૫૦ ભાંગ,

नवानाम्-एकसयोगे-७ द्विसयोगे-अष्टमिर्विकल्पैः अष्टपष्टपधिकैकस्रतम्
 १६८ त्रिकसयोगे-अष्टाविंशतिर्विकल्पैः अशीत्यधिकनवस्रतमद्वा १८०
 चतुष्कस योगे-पदपञ्चाशद्विकल्पैः पष्टपधिकैकोनविंशतिस्रतमद्वा १९६०
 पञ्चकस योगे-सप्तति ७० विकल्पैः सप्तत्यधिकचतुर्दशस्रतमद्वा १४७०
 ष्कस योगे-पदपञ्चाशद् विकल्पैः भिनवत्यधिकत्रिंशतमद्वा २९३
 सप्तकस योगे-अष्टाविंशतिर्विकल्पैः अष्टाविंशतिर्मद्वा २८ सर्वे पञ्चाधिक
 पञ्चसहस्र मद्वा ६००५ भवन्ति ।

एषां पौष्ट्यमिदं गुणितानां दशभिर्भागे हृते दशानां जीवानाम्-अष्टाधिकाष्ट
 सहस्रमद्वा ८००८ भवन्ति ते एवाध पद्वर्ष्यंते—

दशानाम्-एकस योगे-सप्त७ द्विकसयोगे नवमिर्विकल्पै एकोननवत्यधिकैक
 स्रतमद्वा १८९

नीचे दिखाये जाते जाते हैं-नौ जीवों के एक संयोग में ७ भग, नौ
 जीवोंके द्विक स योग में आठ विकल्पों को लेकर १६८ भग । त्रिक
 स योगमें २८ विकल्पोंको लेकर ९८० भग । दश जीवोंके चतुष्क संयोग
 में ५६ विकल्पों को लेकर १९६० भग । पञ्चक स योग में ७० विकल्पों
 को लेकर १४७० पष्टक स योग में ५६ विकल्पों को लेकर २९२ भग
 सप्तक स योग में २८ विकल्पों को लेकर २८ भग ५००५ भग

दस जीवके भग-इन ५००५को १६से गुणित करने पर और आगत
 राशि में १० का भाग देने पर १० जीवों के ८००८ भग होते हैं जो
 नीचे इस प्रकार से दिखाये गये हैं दश जीवों के एक स योगमें ७भग ।

दश जीवों के एक स योग में ७ भग । द्विक स योग में नौ विक
 ल्पों के लेकर १८९ भग । त्रिक स योग में ३६ विकल्पों को लेकर

आ ३००३ ने १५ वटे शुष्णी शुष्णाश्विने ६ वटे आश्विना नव एवोना
 ५००५ भग याव छ ते नीचे प्रभाषे समजया—

नव एवोना भग—नव एवोना ओक संयोगर्मा ७ भग, नव एवोना
 द्विक संयोगर्मा ८ विकल्पना १६८ भग नव एवोना त्रिक संयोगर्मा २८
 विकल्पना ६८० भग नव एवोना चतुष्क संयोगर्मा ५६ विकल्पना १६६०
 भग नव एवोना पञ्चक संयोगर्मा ७० विकल्पना १४७० भग,
 नव एवोना षट्क संयोगर्मा ५६ विकल्पना ३६२ भग, सप्तक संयोगर्मा
 २८ विकल्पना २८ भग इस ५००५ भग.

आ ५००५ ने १६ वटे शुष्णीने शुष्णाश्विने १० वटे आश्विनी १०
 एवोना ८००८ भग आवे छे, ते नीचे प्रभाषे छे—

सर्वे षोडशाधिक सप्तदशशतभङ्गाः १७१६ भवन्ति एषां चतुर्दशभिर्गुणिताना-
मष्टभिर्भागे हृते अष्टानां जीवानां त्र्यधिकत्रिसहस्रभङ्गाः ३००३ भवन्ति, ते
एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

अष्टानाम्-एकसंयोगे-७ द्विकसंयोगे सप्तविकल्पैः सप्तचत्वारिंशदधिकैक-
शतभङ्गाः १४७

त्रिकसंयोगे एकविंशतिविकल्पैः पञ्चविंशदधिकसप्तशतभङ्गाः ७३५ चतु-
ष्कसंयोगे पञ्चविंशद्विकल्पैः पञ्चविंशत्यधिकद्वादशशतभङ्गाः १२२५ पञ्चकसंयोगे
पञ्चविंशद्विकल्पैः पञ्चविंशदधिकसप्तशतभङ्गाः ७३५। षट्कसंयोगे एकविंशति-
विकल्पैः सप्तचत्वारिंशदधिकैकशतभङ्गाः १४७

सप्तसंयोगे सप्तविकल्पैः सप्तभङ्गाः ७ भवन्ति । सर्वेत्र्यधिकत्रिसहस्रभङ्गाः ३००३
पूर्वोक्तानां त्र्यधिकत्रिसहस्र ३००३ भङ्गानां पञ्चदशगुणितानां नवभिर्भागे हृते
नवानां जीवानां पञ्चाधिकपञ्चसहस्रभङ्गाः ५००५ भवन्ति, ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

मिल कर १७१६ होते हैं ।

अठ जीवके भंग—इन १७१६ भंगों में १४ से गुणा करने पर और
गुणितराशि में ८ का भाग देने पर आठ जीवों के भंग ३००३ होते हैं
इन्हें नीचे प्रकट किया जाता है आठ जीवों के एक संयोग में ७ भंग
आठ जीवों के द्विक संयोग में सात विकल्पों को लेकर १४७ भंग ।

त्रिक संयोग में २१ विकल्पों को लेकर ७३५ भंग ।

चतुष्क संयोग में ३५ विकल्पों को लेकर १२२५ भंग ।

पञ्चक संयोग में ३५ विकल्पों को लेकर ७३५ भंग ।

षट्क संयोग में २१ विकल्पों को लेकर १४७ भंग ।

सप्तकसंयोग में सात विकल्पों को लेकर ७ भंग ३००३ भंग ।

नव जीवोंके भंग—इन ३००३ में १५ का गुणा करने पर और आगत
राशिमें ९ का भाग देनेपर नौ जीवों के ५००५ भंग होते हैं । जो

ते १७१६ ने १४ वडे शुक्लीने शुष्काकरने ८ वडे लागता आठ लवोना
३००३ लंग आवे छे, तेमने नाये प्रकट करवाना आव्या छे—

आठ लवना सग—आठ लवोना ओक संयोगमा ७ लंग, आठ
लवोना द्विक संयोगमा सात विकल्पोना १४७ लंग, आठ लवोना त्रिक
संयोगमा २१ विकल्पोना ७३५ लंग, आठ लवोना चतुष्क संयोगमा ३५
विकल्पोना १२२५ लंग, आठ लवोना पञ्चक संयोगमा ३५ विकल्पोना
७३५ लंग आठ लवोना षट्क संयोगमा २१ विकल्पोना १४७
लंग, आठ लवोना सप्तक संयोगमा ७ विकल्पोना ७ लंग कुल ३००३ लंग

અથ—એકત આરમ્ય દશપર્યન્તાનાં જીવાનાં સંખ્યાસાસંખ્યાતોત્કૃષ્ટાનાં ચ
સર્વસંખ્યા સંકલનેનઃ મદ્—સંખ્યા પ્રવર્યન્તે—

એકજીવસ્ય સપ્ત ૭

દ્વયોર્મીવયોઃ અષ્ટાવિંશતિ ૨૮

ત્રયાણાં જીવાનાં ચતુરશીતિ ૮૪

ચતુર્ણાં જીવાનાં દશાધિકશ્ચત્વર્યમ્ ૨૧૦

પચ્ચાનાં જીવાનાં દ્વિપષ્ટપચ્ચિક—ચત્વરશ્ચપ્તમ્ ૪૬૨

ષષ્ઠાં જીવાનામ્—ચતુર્વિંશત્યધિકાનિ નવશ્ચતાનિ ૯૨૪

સપ્તાનાં જીવાનામ્—પોઠ્ઠાધિકાનિ સપ્તદશશ્ચતાનિ ૧૭૧૬

અષ્ટાનાં જીવાનામ્—ત્ર્યધિકસદશ્ચત્વર્યમ્ ૩૦૦૩

નવાનાં જીવાનામ્—પચ્ચાધિકસદશ્ચત્વર્યમ્ ૫૦૦૫

દશાનાં જીવાનામ્—અષ્ટાધિકાષ્ટપદ્મમ્ ૮૦૦૮

એકત આરમ્ય દશપર્યન્તાનાં જીવાનાં સર્વસંકલનયા સર્વે મદ્ઃ સપ્તચત્વા
રિંશ્ચત્વરશ્ચપ્તપચ્ચિકૈકોનવિંશતિસદશ્ચાણિ ૧૯૪૪૭

સંખ્યાત અસંખ્યાત ઔર ઉત્કૃષ્ટ નૈરયિકોં કી મગસંખ્યા હમને
ચન ૨ સ્થાનોં પર વિન્વા હી વી હૈ અતઃ યહીં સે પહ્ જાન હેની બાહિયોં

એક સે હેકર ૧૦ જીવોં તક કી ઔર સંખ્યાત, અસંખ્યાત ઔર
ઉત્કૃષ્ટ જીવોં કી સર્વસંખ્યા કી સંકલનાસે મગસંખ્યા હસ પ્રકારસે હૈ—

એક જીવ કે ૭ મગ, દો જીવ કે ૨૮ મગ, ત્રીજી જીવ કે ૮૪ મગ
ચાર જીવ કે ૨૧૦ મગ, પાંચ જીવોં કે ૪૬૨ મગ, છ જીવોં કે ૯૨૪
મગ સાત જીવોં કે ૧૭૧૬ મગ, આઠ જીવોં કે ૩૦૦૩ મગ, નૌ જીવોં
કે ૫૦૦૫ મગ, દશ જીવોં કે ૮૦૦૮ મગ એક સે દશ પર્યન્ત જીવોંકે
૧૯૪૪૭ કુલ મગ સંખ્યા હોતી હૈ ।

સંખ્યાત અસંખ્યાત અને ઉત્કૃષ્ટ નૈરયિકોંની જામ સંખ્યા તેમના
બિંદે આગળ આપેલા સૂત્રોમાં આપી દીની છે તે ત્યાંથી જ સમજી લેવી.

૧ થી ૧૦ સુધીનાં અને સંખ્યાત અસંખ્યાત અને ઉત્કૃષ્ટ જીવોંની
સમ સંખ્યાની સંકલના દ્વારા જામ સંખ્યા આ પ્રમાણે છે—

૧ જીવના ૭ જામ, ૨ જીવના ૨૮ જામ, ૩ જીવના ૮૪ જામ,
૪ જીવના ૨૧૦ જામ, ૫ જીવના ૪૬૨ જામ, ૬ જીવના ૯૨૪ જામ, ૭
જીવના ૧૭૧૬ જામ, ૮ જીવના ૩૦૦૩ જામ, ૯ જીવના ૫૦૦૫ જામ, ૧૦
જીવના ૮૦૦૮ જામ કુલ જામ સંખ્યા ૧૯૪૪૭

त्रिकसंयोगे—षट्त्रिंशद्विकल्पैः षष्ठ्यधिकद्वादशशतभङ्गाः १२६०
चतुष्कसंयोगे—चतुरशीति विकल्पैः चत्वारिंशदधिकैकोनत्रिंशच्छतभङ्गाः २९४०
पञ्चकसंयोगे—षट्त्रिंशत्यधिकैकशतविकल्पैः षट्चत्वारिंशदधिकषट्त्रिंशति-
शतभङ्गाः २६४६

षट्कसंयोगे—षट्त्रिंशत्यधिकैकशतविकल्पैः द्व्यशित्यधिकाष्टशतभङ्गाः ८८२

सप्तकसंयोगे—चतुरशीतिविकल्पैः चतुरशीतिभङ्गाः ८४

सर्वे—अष्टाधिकाष्टसहस्रभङ्गाः ८००८ भवन्ति ।

एषां सप्तदशभिर्गुणितानाम् एकादशभिर्भागे हते एकादशानां जीवानां षट्-
सप्तत्युत्तरत्रिंशताधिकद्वादशसहस्रभङ्गाः १२३७६ भवन्ति ।

एवं बहुश्रुताद् विज्ञायाग्रेऽपि भङ्गाः सम्पादनीयाः, ग्रन्थविस्तरभयाद्
विरम्यतेऽस्माभिः ।

संख्यातानामसंख्यातानामुत्कृष्टानां च नैरयिकाणां भङ्गसंख्या स्वस्वस्थाने
प्रदर्शितेति तत्र विलोकनीयेति ।

१२६० भंग चतुष्क संयोग में ८४ विकल्पों को लेकर २९४० भंग ।
पंचक संयोग में १२६ विकल्पों को लेकर २६४६ भंग । षट्क संयोग
में १२६ विकल्पों को लेकर ८८२ भंग । सप्तक संयोग में चौरासी
विकल्पां को लेकर ८४ भंग । सबजोड़ ८००८ भंग ।

ग्यारह जीवके भंग—इन ८००८ को १७ से गुणित करने पर एवं
आगत राशिमें ११ का भाग देने पर ११ जीवों के भंग १२३७६ होते
हैं । इसके आगे के भंग बहुश्रुत ज्ञानी से जान कर बना लेना चाहिये ।
ग्रन्थविस्तार के भय से हमने उन्हें यहां नहीं लिखा है ।

हस्र लुपना लग—हस्र लुपेना अेक संयोगमा ७ लग, हस्र लुपेना
द्विक संयोगमा ६ विकल्पेना १८६ भांग, हस्र लुपेना त्रिक संयोगमां ३६
विकल्पेना १२६० लग, हस्र लुपेना चतुष्क संयोगमां ८४ विकल्पेना २६४०
भांग, हस्र लुपेना पञ्चक संयोगमा १२६ विकल्पेना २६४६ भांग, हस्र लुपेना
षट्क संयोगमा १२६ विकल्पेना ८८२ लग, हस्र लुपेना सप्तक संयोगमां
८४ विकल्पेना ८४ लग, कुल ८००८ भांग

अगितार लुपना लग—आ ८००८ ने १७ वडे शुद्धी शुद्धाकारने ११
वडे लागवाथी अगितार लुपेना १२३७६ लग आवे छे, तयारपछीना लुपेना
भांगे अहुश्रुतज्ञानी पासे समलु लेवा ग्रन्थ विस्तारना लयथी अमे ते
भांगे अर्डी आप्या नथी.

ટીકા—અથ રત્નપ્રમાદિ નૈરયિકપ્રવેશનકસ્યાન્યથાદુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાર્—‘પ્યસ્ત ણ મતે ! રથાદિ । ‘પ્યસ્ત ણ મતે ! રયણપ્પમા પુરુષિનેરશ્ય-પવેસણગસ્સ, સમ્મકરપ્પમા પુરુષિનેરશ્યપ્પવેસણગસ્સ ’ જાણ અહેસત્તમા પુરુષિનેરશ્યપવેસણગસ્સ ય કયરે કયરેહિતો જાણ વિસેસાહિયા ધા ! ’ હે મદન્ત !

પ્રતસ્ય સ્વદ્ધ રત્નપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય, શર્કરાપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનકસ્ય યાવત્ ચાલુકાપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય પદ્મપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય, ધૂમપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય, તમપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય, અઘાસસમી પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય ચ મધ્ય કતરાણિ કતરેમ્યો યાવત્ સ્તાકાનિ ધા ઘટ્ટકાનિ ધા તુલ્યાનિ ધા મબન્તિ ? इति मात्रे

ટીકાર્થ—હસ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકારને રત્નપ્રમા આદિકોં મેં નૈરયિક પ્રવેશનક કા અલ્પ યદુત્થ પ્રરૂપિત કિયા હૈ, હસમેં ગાંગેયને પ્રશ્નસે-એસા પૂછા હૈ—હે મદન્ત ! યે જો ‘પ્યસ્ત ણ મતે ! રયણપ્પમા પુરુષિનેર શ્યપવેસણગસ્સ ય કયરેકયરેહિતો જાણ વિસેસાહિયા ધા’ રત્નપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનક, શર્કરાપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનક, યાવત્-ચાલુકા પ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનક, પદ્મપ્રમા પૃથિવીનૈરયિકપ્રવેશનક, ધૂમપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનક, તમ પ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનક ઓર અઘાસસમી પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનક કહે ગયે હૈં સો इनके बीच में कौन प्रवेशनक किन प्रवेशनको से यावत्-स्तोक हैं? कौन प्रवेशनक किन प्रवेशनकोसे बहुत हैं कौन प्रवेशनक किन प्रवेशनकोके बराबर हैं? और कौन प्रवेशन किन प्रवेशनकोसे विशेषाधिक हैं? इस गांगेय के प्रसङ्गे

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે રત્નપ્રમા આદિ પૃથ્વીઓમાં નૈરયિક પ્રવેશનકની અલ્પ જાદુત્થ પ્રકટ કરી છે—ગાંગેય અણુમાર આ વિષયને અણુ લક્ષીને મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન કરે છે કે—‘પ્યસ્ત ણ મતે ! ’ અર્થાદિ.

હે મદન્ત ! રત્નપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક શર્કરાપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક પાદ્મપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક પદ્મપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, ધૂમપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, તમપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક અને અઘાસસમીપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક આ જે સાત નૈરયિક પ્રવેશનક કહ્યા છે તેમાંથી કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશનકે કરતા અલ્પ છે ? કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશનક કરતાં અધિક છે ? કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશનકોની જરાજર છે ? અને કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશનક કરતાં વિશેષાધિક છે ?

संख्यातानां सर्वे भङ्गाः सप्तत्रिंशदधिक-त्रयस्त्रिंशच्छतानि ३३३७

असंख्यातानां सर्वे भङ्गाः अष्टपञ्चाशदधिकषट्त्रिंशच्छतानि ३६५८

उत्कृष्टानां सर्वे भङ्गाः-चतुष्पष्टिः ६४

त्रयाणां सर्वसंकलने भङ्गाः एकोनषष्ट्यधिकसप्ततिशतानि ७०५९

एवम्-एकादि दशान्तानां भङ्गाः सप्तचत्वारिंशदुत्तरचतुःशताधिकैकोनविंशतिसहस्राणि १९४४७

संख्यातासंख्यातोत्कृष्टेति त्रयाणां भङ्गाः एकोनषष्ट्यधिकसप्ततिशतानि ७०५९

इति नैरयिकप्रवेशनके सर्वे भङ्गाः षडुत्तरपञ्चशताधिकषड्विंशति सहस्राणि... २६५०६ ॥ सू० १२ ॥

मूलम्—“एयस्स णं भन्ते ! रयणप्पभा पुढवि नेरइय-
पवेसणगस्स, सक्करप्पभा पुढवि नेरइयप्पवेसणगस्स जाव अहे-
सत्तमा पुढवि नेरइयपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव
विसेसाहिया वा ? गंगेया ! सब्बत्थो वा अहेसत्तमा पुढवि नेर-
इयपवेसणए तमप्पभा पुढवीनेरइयपवेसणए असंखेज्जगुणे एवं
पडिलोमगं जाव रयणप्पभा पुढवि नेरइय पवेसणए असंखे-
ज्जगुणे ॥ सू० १३ ॥

छाया—एतस्य खलु भदन्त ! रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य, शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य यावत् अधःसप्तमी पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य च कतरे कतरेभ्यो यावत् विशेषाधिका वा ? गाङ्गेय ! सर्वस्तोकमधःसप्तमी पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकं, तमःप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकम् असंख्येयगुणम्, एवं प्रतिलोमक यावत् रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकम् असंख्येयगुणम् ॥ सू० १३ ॥

संख्यात जीवों की भग संख्या ३३३७ असंख्यात जीवों की भग संख्या ३६५८ उत्कृष्ट जीवों की भग संख्या ६४ कुल भग संख्याका योग (जोड़) ७०५९ ।

दोनों भग संख्या का योग $१९४४७ + ७०५९ = २६५०६$ इतने भग नैरयिक प्रवेशनक में होते हैं ॥ सू० १२ ॥

संख्यात जीवों का कुल ३३३७ भग, असंख्यात जीवों का कुल ३६५८ भग, उत्कृष्ट जीवों का कुल ६४ भग छेदला त्रयुणो सरवाणो ७०५९, नैरयिक प्रवेशनक का कुल २६५०६ भग छे ॥ सू० १२ ॥

તદ્દામિનામપિ અસંસ્કયાતગુણત્વાત્ , एष पञ्चममापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकापेक्षया
 बालुकाप्रमापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् असंस्कयातगुणं भवति, तद્દામિનામપિ
 અસંસ્કયાતગુણત્વાત્ । एष बालुकाप्रमा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकापेक्षया चर्कराप्रमा
 पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकम् असंस्कयातगुणं भवति, तद્દામિનામપિ અસં
 સ્કયાતગુણત્વાત્ , एषमेष चर्कराप्रमा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकापेक्षया रत्नममा
 पृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् असंस्कयातगुणं भवति, तद્દામિનામપિ અસંસ્કયાત-
 ગુણત્વાદિતિ માલઃ ॥ સુ ૧૨ ॥

સ્કયાતગુણી હોતી છે । તથા પૂમપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનકની અપેક્ષા
 પંકપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનક અસંસ્કયાતગુણા છે, ક્યોંકિ હસમે
 જાનેવાલોં કી અપેક્ષા અસંસ્કયાતગુણી હોતી છે । હસી તરહ પંકપ્રમા
 પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનક કી અપેક્ષા બાલુકાપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવે
 શનક અસંસ્કયાતગુણા છે, ક્યોંકિ હસમેં જાનેવાલોં કી સંસ્કયા પંકપ્રમા
 મેં જાનેવાલોં કી અપેક્ષા અસંસ્કયાતગુણી હોતી છે । બાલુકાપ્રમા પૃથિવી
 નૈરયિક પ્રવેશનકની અપેક્ષા ચર્કરાપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનક
 અસંસ્કયાતગુણા છે—ક્યોંકિ હસમેં જાનેવાલોં કી સંસ્કયા અસંસ્કયાતગુણી
 હોતી છે । હસી તરહ સે ચર્કરાપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશન કી અપેક્ષા
 રત્નમમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનક અસંસ્કયાતગુણા છે ક્યોંકિ હસમેં
 જાનેવાલોં કી સંસ્કયા અસંસ્કયાતગુણી હોતી છે ॥ સુ ૦૧૩ ॥

અહીં દોષ છે પૂમપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં પંકપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક
 પ્રવેશનક અસંસ્કયાતગુણી દોષ છે, કારણ કે તેમાં જનાર હોવાની સંજ્ઞા
 પૂમપ્રમામાં જનાર હોવાની સંજ્ઞા કરતાં અસંસ્કયાતગુણી દોષ છે જે બ
 પ્રમાણે પંકપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં બાલુકાપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક
 અસંસ્કયાતગુણી દોષ છે કારણ કે તેમાં જનાર હોવાની સંજ્ઞા પંકપ્રમામાં
 જનાર હોવાની સંજ્ઞા કરતાં અસંસ્કયાતગુણી દોષ છે જે બ પ્રમાણે બાલુકા
 પ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં ચર્કરાપ્રમા નૈરયિક પ્રવેશનક અસંસ્કયાત
 ગુણી દોષ છે કારણ કે તેમાં જનાર હોવાની સંજ્ઞા બાલુકાપ્રમામાં જનાર
 હોવાની સંજ્ઞા કરતાં અસંસ્કયાતગુણી દોષ છે જે બ પ્રમાણે ચર્કરાપ્રમા
 નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં રત્નપ્રમા નૈરયિક પ્રવેશનક અસંસ્કયાતગુણી દોષ છે
 કારણ કે તેમાં જનાર હોવાની સંજ્ઞા ચર્કરાપ્રમામાં જનાર હોવા કરતાં
 અસંસ્કયાતગુણી દોષ છે ॥ સુ ૧૩ ॥

યસ્ય પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગંગેયા ! સઙ્ગત્યો વે અહે સત્તમા પુઢવિ નેરહ્યપવેસણ’
 હે ગાંગેય ! સર્વસ્તોકમ્ અધઃસપ્તમી પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકં ભવતિ, તદ્ગામિનાં
 શેષાપેક્ષયા સ્તોકત્વાત્ ‘તમા પુઢવિ નેરહ્યપવેસણ અસંખેજ્જગુણે’ તદપેક્ષયા
 તમઃપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકમ્ અસંખ્યેયગુણં ભવતિ, તદ્ગામિનામ્ અસંખ્યા-
 તગુણત્વાત્ । ‘એવ પઢિલોમગં જાવ રયણપ્પમા પુઢવિ નેરહ્યપવેસણ અસંખે-
 જ્જગુણે’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા પ્રતિલોમકમ્ ઉત્તરોત્તરાપેક્ષયા પૂર્વપૂર્વક યાવત્—
 તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકાપેક્ષયા ધૂમપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકમ્
 અસંખ્યાતગુણં ભવતિ, તદ્ગામિનામપિ અસંખ્યાતગુણત્વાત્, તથા ધૂમપ્રમા પૃથિવી
 નૈરયિકપ્રવેશનકાપેક્ષયા પદ્મપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનકમ્ અસંખ્યાતગુણં ભવતિ

ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગંગેયા ! સઙ્ગત્યો વે અહે સત્તમા પુઢવિ નેરહ્ય
 પવેસણ’ હે ગાંગેય ! સઙ્ગત્યો વે અહે સત્તમા પુઢવિ નેરહ્યપ્રવેશ-
 નક હૈ, કયોં કિ હસમેં જાનેવાલે જીવોં કી સંખ્યા શેષ પ્રવેશનકોં કી
 અપેક્ષા કમ હોતી હૈ ‘તમા પુઢવિ નેરહ્યપવેસણ અસંખેજ્જગુણે’ હસ
 પ્રવેશનકી અપેક્ષા તમઃપ્રમા પૃથિવી નૈરયિક પ્રવેશનક અસંખ્યાતગુણિત
 હૈ, કયોં કિ હસ પૃથિવી મેં જાનેવાલોં કી સંખ્યા સપ્તમ પૃથિવી મેં જાને-
 વાલોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણી હોતી હૈ ‘એવં પઢિલોમગં જાવ રયણ-
 પ્પમાપુઢવિ નેરહ્યપવેસણ અસંખેજ્જગુણે’ હસ પ્રકારકે હસ વિપરીત
 ક્રમ કી અપેક્ષા સે તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનક કી અપેક્ષા
 ધૂમપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકપ્રવેશનક અસંખ્યાતગુણા હૈ । કયોં કિ હસમેં
 જાનેવાલોં કી સંખ્યા તમઃપ્રમા પૃથિવી મેં જાનેવાલોં કી અપેક્ષા અસં-

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગંગેયા ! સઙ્ગત્યો વે અહે સત્તમાપુઢવિ નેરહ્ય
 પવેસણ ” હે ગાંગેય સૌથી ઓછું નૈરયિક પ્રવેશનક અધઃસપ્તમીમા (તમ-
 સ્તમપ્રમામા) થાય છે કારણ કે તેમાં જનારા જીવોની સંખ્યા બાકીના
 પ્રવેશનકો કરતાં ઓછી હોય છે “ તમાપુઢવિ નેરહ્યપવેસણ અસંખેજ્જગુણે ”
 તમ પ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક તેના કરતાં અસંખ્યાતગણું છે, કારણ કે
 તમપ્રમામા જનારની સંખ્યા અધઃસપ્તમીમાં જનાર જીવો કરતાં અસંખ્યાત-
 ગણી હોય છે

“ એવં પઢિલોમગં જાવ રયણપ્પમા પુઢવિ નેરહ્ય પવેસણ અસંખેજ્જગુણે ”
 આ પ્રમાણે આ વિપરીત ક્રમની અપેક્ષાએ તમ પ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક
 કરતા ધૂમપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક અસંખ્યાતગણું હોય છે, કારણ કે તેમા
 જનાર જીવોની સંખ્યા તમ પ્રમામા જનાર જીવોની સંખ્યા કરતાં અસંખ્યાત

सणया, विसेसाहिया, तेइदिय तिरिखखजोणिय पवेसणया,
विसेसाहिया, वेइदिय तिरिखखजोणिय पवेसणया विसेसाहिया
एगिदिय तिरिखखजोणियपवेसणया विसेसाहिया ॥सू०१४॥

छाया—तिर्यग्योनिकप्रवेशनक खल्ल मइत्त । कतिविष प्रइत्तम् ? गात्रेय !
पञ्चविषं प्रइत्तम्, यथा—एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकम्, यावत् पञ्चेन्द्रिय
तिर्यग्योनिकप्रवेशनकम् । एक खल्ल मइत्त । तिर्यग्योनिकः तिर्यग्योनिकप्रवे-
शनकेन मविशन् किम् एकेन्द्रियेषु मवेत् ? यावत् पञ्चेन्द्रियेषु मवेत् ? गात्रेय !
एकेन्द्रियेषु वा भवति, यावत् पञ्चेन्द्रियेषु वा भवति । द्वौ खल्ल मइत्त । तिर्यग्यो-
निकौ पृच्छा ? गात्रेय ! एकन्द्रियेषु वा भवतः यावत् पञ्चेन्द्रियेषु वा भवतः,
अथवा एकः एकेन्द्रियेषु भवति, एको द्वीन्द्रियेषु भवति एवं यथा नैरयिकप्रवेश-
नक तथा तिर्यग्योनिकप्रवेशनकमपि मणित्तव्यम्, यावत् असक्येयाः ॥ उक्तं
खल्ल मइत्त । तिर्यग्योनिकाः पृच्छा, गात्रेय ! सर्वेऽपि तावत् एकेन्द्रियेषु भ-
वन्ति, अथवा एकेन्द्रियेषु वा, द्वीन्द्रियेषु वा भवन्ति, एव यथा नैरयिकप्रवेश-
नक स्तथा तिर्यग्योनिका अपि धारयितव्याः, एकन्द्रियम् अमुञ्चस्तु द्विकसपेयाः,
त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चसंयोगश्च उपपुण्य मणित्तव्यो यावत् अथवा
एकेन्द्रियेषु वा, द्वीन्द्रियेषु यावत् पञ्चेन्द्रियेषु वा भवन्ति ॥

एतस्य खल्ल मइत्त । एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य यावत् पञ्चेन्द्रिय
तिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य च कतर कतरेभ्यो यावत् विशेषाधिकानि वा ? गात्रेय !
सर्वस्तोक्तानि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि चतुर्गिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवे-
शनकानि विशेषाधिकानि श्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि
द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि, एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवे-
शनकानि विशेषाधिकानि ॥ १४ ॥

टीका—अथ तिर्यग्योनिकप्रवेशनक प्ररूपयितुमाह—‘ तिरिखखजोणिय-
पवेसणए णं भंते ! ’ इत्यादि । तिरिखखजोणियपवेसणए णं भंते ! कइविहे
पण्णसे ? ’ गात्रेय ! पृच्छति—हे मइत्त ! तिर्यग्योनिकप्रवेशनक खल्ल कतिविषं

‘ तिरिखखजोणियपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णसे ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—यथाकार ने इस यथा द्वारा तिर्यग्योनिकप्रवेशनक का कथन किया
है—इसमें गणिप ने प्रश्न में ऐसा पूछा है—हे मइत्त ! तिर्यग्योनिक

‘ तिरिखखजोणियपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णसे ? ’ इत्यादि—

टीकार्थ—यथाकार ने अथ यथा द्वारा तिर्यग्योनिक प्रवेशनक का प्रतिपादन

तिर्यग्योनिकप्रवेशनकवक्तव्यता ।

मूलम्—“तिरिक्खजोणियपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते ? गंगेया ! पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा—एगिंदियतिरिक्खजोणिय-पवेसणए जाव पंचेदियतिरिक्खजोणियपवेसणए । एगेणं भंते ! तिरिक्खजोणिए तिरिक्खजोणियपवेसणएणं पविसमाणे किं एगिंदिएसु होज्जा, जाव पंचिंदिएसु होज्जा ? गंगेया ! एगिंदिएसु वा होज्जा, जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा । दो भंते ! तिरिक्खजोणिया पुच्छा ? गंगेया ! एगिंदिएसु वा होज्जा जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा, अहवा एगे एगिंदिएसु होज्जा, एगे वेइंदिएसु होज्जा, एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्ख-जोणियपवेसणए वि भाणियवे, जाव असंखेज्जा ॥

उक्कोसाणं भंते ! तिरिक्खजोणिया पुच्छा, गंगेया ! सव्वे वि एगिंदिएसु होज्जा, अहवा एगिंदिएसु वा, वेइंदिएसु वा होज्जा, एवं जहा नेरइया चरिया तहा तिरिक्खजोणिया वि चारेयव्वा, एगिंदियं असुंचंतेसु दुया संजोगो, तियासंजोगो, चउक्कसंजोगो, पंचगसंजोगो य, उवउज्जिऊणभाणियव्वो जाव अहवा एगिंदिएसु वा, वेइंदिय जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा ॥

एयस्स णं भंते ! एगिंदिय तिरिक्खजोणियपवेसणगस्स जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स य कयरे कयरे-हिंतो जाव विसेसाहिया वा ? गंगेया ! सव्वत्थो वा, पंचिंदिय तिरिक्खजोणियपवेसणया चउरिंदियतिरिक्खजोणियपवे-

किंवा पञ्चेन्द्रियेषु भवेत् ? मगवानाह—‘ गंगेया ! एगिन्द्रियसु वा होज्जा नाप पंविन्द्रियसु वा होज्जा ’ हे गाङ्गेय ! एकः सल्ल तिर्यग्योनिकस्तिर्यग्योनिकप्रवे समकेन प्रविशन् एकेन्द्रियेषु वा भवति, यावत्-द्वीन्द्रियेषु वा त्रीन्द्रियेषु वा, चतुरिन्द्रियेषु वा, पञ्चेन्द्रियेषु वा भवति, अथ च-एकस्य तिर्यग्योनिकस्य क्रमेण एकेन्द्रियादिषु पञ्चसु पदेषु उत्पादे पञ्चमज्ञा भवन्ति ।

तथाहि—एक एकेन्द्रियेषु १, एको द्वीन्द्रियेषु २, एकः त्रीन्द्रियेषु ३, एकः चतुरिन्द्रियेषु ४, एकः पञ्चेन्द्रियेषु ५, इति सर्वे पञ्चमज्ञाः ५ । तत्र च एकेन्द्रियेषु एकस्तिर्यग्योनिको यद्यपि कदाचिदपि उत्पद्यमानो न दृश्यते नवोत्पद्यते । असंख्यातानामनन्तानामेव तत्र प्रतिसमयमुत्पत्तिसमवात्, तथापि देवादिव्यो निस्तृत्य यस्तत्रोत्पद्यते तदपेक्षयैकोऽपि सम्पत्ते एव पददेष च प्रवेक्ष-नकमुच्यते तदपेक्षया एको जीवोऽपि सम्पत्ते । यत् विजातीयस्य आत्मस्य

अथवा चो द्विन्द्रियों में होना है ? या पंचेन्द्रियतिर्यग्यों में होता है ? यहाँ पर एक तिर्यग्योनिक जीव के क्रमशः एकेन्द्रियादि पाचपदों में उत्पाद होने में ५ अंग होते हैं । जो इस प्रकार से हैं—एक एकेन्द्रियों में १, अथवा एक द्वीन्द्रियों में २, अथवा एक त्रीन्द्रियों में ३, अथवा एक चतुरिन्द्रियों में ४, अथवा एक पंचेन्द्रियों में ५ ये सब ५ (पाँच) अंग हैं । यद्यपि एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में कदाचिदपि उत्पन्न होता हुआ दिखलाह नहीं देता है क्योंकि अनन्त जीवों का ही प्रतिसमय यहाँ उत्पाद होता रहता है—फिर भी जो यहाँ पर एक अंग कहा गया है—वह देयादिपयाय से निकल कर जो वहाँ उत्पन्न होता है उस अपेक्षा से कहा गया है । इसी का नाम तो प्रवेशनक है जो विजातीय

त्रिन्द्रियोभा उत्पन्न याव छे ? के चतुरिन्द्रियोभा उत्पन्न याव छे ? के पञ्चेन्द्रियोभा उत्पन्न याव छे ?

महानीर भुनो उत्तर—हे अजिब ! (१) ते कोद्विन्द्रियोभा अथवा (२) त्रिन्द्रियोभा अथवा (३) त्रीन्द्रियोभा अथवा (४) चतुरिन्द्रियोभा अथवा (५) पञ्चेन्द्रियोभा उत्पन्न याव छे आ हीते जहाँ कोह अपना तिर्यग्योनिक प्रवेशनकभा पञ्च जण कहा छे ते के कोह तिर्यग्योनिक एव कोद्विन्द्रियोभा की पञ्च उत्पन्न यतो देखातो नही, कारण के प्रतिसमय त्या अनन्त एवोने उत्पाद यतो रहे छे—जहाँ पञ्च जहाँ कोह अपना कोद्विन्द्रियोभा के उत्पाद जाता ये छे ते देवादि पर्यायभांभी नीकणीने के एव त्या उत्पन्न याव छे ते अपनी अपेक्षाके जतावनाभा आन्थे छे विजातीय पर्यायभांभी (अनन्त

પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગવાનાહ — ‘ ગંગેયા ! પંચવિદે પળ્લત્તે ’ હે ગાઙ્ગેય ! તિર્યંગીયોનિક-
પ્રવેશનકં પશ્ચવિધ પ્રજ્ઞપ્તમ્ , ‘ તં જહા—ઈર્ગિદિયતિરિક્લજોણિયપવેસણણ જાવ
પંચિદિયતિરિક્લજોણિયપવેસણણ ’ તદ્યથા—એકેન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનકં,
યાવત્ દ્વીન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનકં, ત્રીન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનકમ્ , ચતુરિ-
ન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનકમ્ , પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનકમ્ । ગાઙ્ગેયઃ
પૃચ્છતિ—‘ ઇમે મંતે ! તિરિક્લજોણિય તિરિક્લજોણિયપવેસણણ ણં પવિસમાણે
કિં ઈર્ગિદિયસુ હોજ્જા, જાવ પંચિદિયસુ હોજ્જા ? ’ હે મદન્ત ! એકઃ ક્લુ તિર્ય-
ંગીયોનિકસ્તિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્ત કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ ભવેત્ ? યાવત્—
કિંવા દ્વીન્દ્રિયેષુ ભવેત્ ? કિંવા ત્રીન્દ્રિયેષુ ભવેત્ ? કિંવા ચતુરિન્દ્રિયેષુ ભવેત્ ?

પ્રવેશનક કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા
—હે ગાંગેય (પંચવિદે પળ્લત્તે) તિર્યંચ યોનિક પ્રવેશનક પાંચ પ્રકાર કા
કહા ગયા હૈ (તં જહા) જો હસ પ્રકાર સે હૈ—(ઈર્ગિદિયતિરિક્લજો
ણિયપવેસણણ જાવ પંચિદિયતિરિક્લજોણિયપવેસણણ) એકેન્દ્રિયતિર્ય-
ંચયોનિકપ્રવેશનક, યાવત્ દ્વીન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક, ત્રીન્દ્રિય
તિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનક, ચતુરિન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક ઓર પંચે-
ન્દ્રિયતિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનક । અવ ગાંગેય પ્રશ્ન સે ઈસો પૂછતે હૈ—(ઇમે
મંતે ! તિરિક્લજોણિય તિરિક્લજોણિયપવેસણણણં પવિસમાણે કિં
ઈર્ગિદિયસુ હોજ્જા જાવ પંચિદિયસુ હોજ્જા) એક તિર્યંગીયોનિક જીવ
તિર્યંગીયોનિકપ્રવેશનક દ્વારા તિર્યંગ ભવ ગ્રહણ કરતા હુઆ કયા એકેન્દ્રિય
મેં હોતા હૈ, યાવત્—દ્વીન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ? અથવા તેહન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ?

કથું છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—“ હે ભદ્રન્ત !
—તિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક કેટલા પ્રકારનુ દ્લુ છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—હે ગાંગેય ! “ પંચવિદે પળ્લત્તે તંજહા ”
તિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનકના નીચે પ્રમાણે પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે—“ ઈર્ગિદિયતિરિ-
ક્લજોણિયપવેસણણ જાવ પંચિદિયતિરિક્લજોણિયપવેસણણ ” (૧) એકેન્દ્રિય
તિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક, દ્વીન્દ્રિય તિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક, (૩) ત્રીન્દ્રિય તિર્યંગીયો-
નિક પ્રવેશનક, (૪) ચતુરિન્દ્રિય તિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક અને (૫) પંચેન્દ્રિય
તિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક.

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—“ ઇમે મંતે ! તિરિક્લજોણિય તિરિક્લજોણિય-
પવેસણણણં પવિસમાણે કિં ઈર્ગિદિયસુ હોજ્જા જાવ પંચિદિયસુ હોજ્જા ? ”
તિર્યંગીયોનિક પ્રવેશનક દ્વારા તિર્યંગ ભવ ગ્રહણ કરતા એક તિર્યંગીયોનિક
જીવ શું એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દ્વીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે

किंवा पञ्चेन्द्रियेषु मवेत् ? मगवानाह—‘ गंगेया । एगिन्द्रियसु वा होज्जा भाव
पंचिन्द्रियसु वा होज्जा ’ हे गात्रेष । एकः सल्ल तिर्यग्योनिकस्तिर्यग्योनिकमवे
सनकेन प्रविशन् एकेन्द्रियेषु वा मवति, यावत्-द्वीन्द्रियेषु वा, त्रीन्द्रियेषु वा,
चतुरिन्द्रियेषु वा, पञ्चेन्द्रियेषु वा मवति, अत्र च-एकस्य तिर्यग्योनिकस्य क्रमेण
एकेन्द्रियादियु पञ्चसु पदेषु उत्पादे पञ्चमहा मवन्ति ।

तथाहि—एक एकेन्द्रियेषु १, एको द्वीन्द्रियेषु २, एकः त्रीन्द्रियेषु ३,
एकः चतुरिन्द्रियेषु ४, एकः पञ्चेन्द्रियेषु ५, इति सर्वे पञ्चमहाः ५ । तत्र च
एकेन्द्रियेषु एकस्तिर्यग्योनिको यद्यपि कदाचिदपि उत्पद्यमानो न दृश्यते तत्रोप-
लभ्यते । असंख्यातानामनन्तानामेव तत्र मयिसमयमूर्तपचिसमवाद्, तदापि
देवादिभ्यो निस्तृत्य यस्तत्रोत्पद्यते तदपेक्षयैकोऽपि सम्पद्यते एव एतद्वचः च प्रवेश-
नकमुच्यते तदपेक्षया एको जीवोऽपि लभ्यते । यद् विजातीयस्य आत्मन

अथवा चो इन्द्रियों में होना है ? या पंचेन्द्रियतिर्यग्योनों में होता है ? यहाँ
पर एक तिर्यग्योनिक जीव के क्रमशः एकेन्द्रियादि पाँचपदों में उत्पाद
‘होने में ५ भंग होते हैं । जो इस प्रकार से हैं—एक एकेन्द्रियों में १,
अथवा एक द्वीन्द्रियों में २, अथवा एक त्रीन्द्रियों में ३, अथवा एक
चतुर इन्द्रियों में ४, अथवा एक पंचेन्द्रियों में ५ ये सब ५ (पाँच) भंग
हैं । यद्यपि एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में कदाचिदपि उत्पन्न होता
हुआ दिखलाह नहीं देना है क्योंकि अनन्त जीवों का ही प्रतिसमय
यहाँ उत्पाद होता रहता है—फिर भी जो यहाँ पर एक भंग कहा
गया है—वह देवादिपयाय से निकल कर जो कहा उत्पन्न होता है उस
अपेक्षा से कहा गया है । इसी का नाम तो प्रवेशानक है जो विजातीय

त्रिन्द्रियोभा उत्पन्न याव छे ? के चतुरिन्द्रियोभा उत्पन्न याव छे ? के पंचे-
न्द्रियोभा उत्पन्न याव छे ?

भट्टादीर भणुनो उत्तर—हे भाजिब । (१) ते ओकेन्द्रियोभा अथवा (२)
द्विन्द्रियोभा अथवा (३) त्रीन्द्रियोभा अथवा (४) चतुरिन्द्रियोभा अथवा (५)
पंचेन्द्रियोभा उत्पन्न याव छे आ हीते जहाँ ओक लवना तिर्यग्योनिक
प्रवेशानकभा प.य. काज कहा छे ओ के ओक तिर्यग्योनिक छत्र ओकेन्द्रियोभा
छद्दी पञ्च उत्पन्न यतो देजातो नथी कारण के प्रतिसमय त्वा अनन्त लवना
उत्पाद यतो एके छे—छद्दी पञ्च जहाँ ओक लवना ओकेन्द्रियोभा ने उत्पाद
जताओ छे ते देवादि पर्यायभाषी नीकणीने ने छत्र त्वा उत्पन्न याव छे ते
छत्रनी अपेक्षाजे जतावनाभा जताओ छे विजातीय पर्यायभाषी (अनन्त

વિજાતીયેષુ પ્રવિશતિ તત્ પ્રવેશનકં કથયતે । સજાતીયસ્તુ સજાતીયેષુ પ્રવિષ્ટ એવેતિ નૈતત્ પ્રવેશનકં કથયતે । દ્વયોરપિ તિર્યગ્યોનિકયોરેકૈકસ્મિન્ સ્થાને યુગપત્ સમુત્પાદંડપિ એકેન્દ્રિયાદિપદેષુ પચૈવ ભદ્રા ભવન્તિ । એતદેવ સૂચયિતુ- માહ-‘ દો ભતે । તિરિક્તજોગિયા પુચ્છા ? ’ ગાઢેયઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત । દ્વૌ સ્વછ તિર્યગ્યોનિકૌ કિમ્ એકૈ- પુ ભવતઃ ? કિંવા દ્વીન્દ્રિયેષુ, કિંવા ત્રીન્દ્રિ- વેષુ, કિંવા ચતુરિન્દ્રિયેષુ, કિંવા- ન્દ્રિયેષુ ભવતઃ ? હિતિ પૃચ્છા, મગવાનાહ- ‘ગંગેયા ! એગિદિણસુ વા હોજ્જા, જાવ પંચિદિણસુ વા હોજ્જા ’ હે ગાઢેય ! દ્વૌ તિર્યગ્યોનિકૌ એકેન્દ્રિયેષુ વા ભવત યાવત્-દ્વીન્દ્રિયેષુ વા, ત્રીન્દ્રિયેષુ વા, ચતુ- રિન્દ્રિયેષુ વા, પચૈન્દ્રિયેષુ વા, ભવતઃ

પર્યાય સે આકર કે વિજાતીય પર્યાયોં મે પ્રવેશ કરતા હૈ (ઉત્પન્ન હોતા હૈ) હસ અપેક્ષા એક જીવ મી પ્રવેશનક મેં પ્રાપ્ત હોતા હૈ । સજાતીય જીવ સજાતીય પર્યાય મેં ઉત્પન્ન હો જાવે-હસે પ્રવેશનક નહોં કહા ગયા હૈ ક્યોં કિ વહ તો ડસમેં પ્રવિષ્ટ હી હૈ । દો તિર્યગ્યોનિક જીવ હોં ઓર જવ ડનકા એક હી સ્થાન મે એક સાથ ઉત્પાદ હોતા હૈ-તવ મી એકે- ન્દ્રિયાદિપદોં મેં પાંચ હી અગ હોતે હૈ-હસ યાત કો સૂત્રકાર કહતે હૈ- હસમેં ગાંગેય ને પ્રશ્ન સે એમા પૂછા હૈ-(દો ભતે । તિરિક્તજોગિયા પુચ્છા) હે ભદ્રન્ત । દો તિર્યગ્યોનિક જીવ ક્યા એકેન્દ્રિયોં મેં હોતે હૈ ? અથવા દ્વીન્દ્રિયોં મે હોતે હૈ ? યા તેહન્દ્રિયોં મે હોતે હૈ ? યા ચૌહન્દ્રિયોં મેં હોતે હૈ ? યા પંચેન્દ્રિયોં મે હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-(ગંગેયા ! એગિદિણસુ વા હોજ્જા, જાવ પંચિદિણસુ વા હોજ્જા) હે ગાંગેય ! તિર્ય- ગ્યોનિક જીવ એકેન્દ્રિયોં મે મી હોતે હૈ યાવત્-દ્વીન્દ્રિયોં મેં મી હોતે હૈ, તેહન્દ્રિયોં મેં મી હોતે હૈ, ચૌહન્દ્રિયોં મેં મી હોતે હૈ તથા પંચેન્દ્રિયોં

ગતિમાથી) નીકળીને વિજાતીય પર્યાયમા જીવનો પ્રવેશ થવો-ઉત્પત્તિ થવી, તેનું નામ જ પ્રવેશનક છે એ અપેક્ષાએ તો પ્રવેશનકમા એક જીવ પણ સંભવી શકે છે સજાતીય જીવ સજાતીય પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય તો તેને પ્રવેશનક કહેવાય નહીં, કારણ કે તે તો તેમાં પ્રવિષ્ટ જ છે. એ તિર્યગ્યોનિક જીવનો જ્યારે એક જ સ્થાનમા એક સાથે ઉત્પાદ થાય છે, ત્યારે પણ એકે- ન્દ્રિયાદિ પદોમાં પાંચ ભાગ જ થાય છે એ જ વાત સૂત્રકાર હવે પ્રકટ કરે છે.

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન-“ દો ભતે ! તિરિક્તજોગિયા પુચ્છા ” હે ભદ્રન્ત । તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનક દ્વારા તિર્યગ્યોનિક જીવ અહણ કરતા એ તિર્યગ્ય યોનિક જીવો શું એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દ્વિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ત્રીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ ગંગેયા ! એગિદિણસુ વા હોજ્જા, જાવ પચિ- દિણસુ વા હોજ્જા ” હે ગાંગેય ! તે એ તિર્યગ્યોનિક જીવ (૧) એકેન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, (૨) અથવા તે એ તિર્યગ્યોનિક જીવ દ્વીન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, (૩) અથવા તેઓ ત્રીન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા તેઓ ચતુરિન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા તેઓ પંચે-

તથાહિ-દ્વૌ એકેન્દ્રિયેષુ ૧, દ્વૌ દ્વીન્દ્રિયેષુ ૨, દ્વૌ ત્રીન્દ્રિયેષુ ૩, દ્વૌ ચતુરિન્દ્રિયેષુ ૪, દ્વૌ પંચેન્દ્રિયેષુ ૫। इति पञ्चमब्रह्मः ५ ॥अथ द्विसप्तयोगिमहानाह-
'अहवा एगे एगिर्विपसु होञ्जा एगे वेइविपसु होञ्जा' अथवा एकस्तिर्यग्यो
निकः एकेन्द्रियेषु मरति एकः अपरस्तिर्यग्योनिको द्वीन्द्रियेषु मरति ।

તદેવ પ્રવર્તે—

એકેન્દ્રિયેષુ	દ્વીન્દ્રિયેષુ ૧,	દ્વીન્દ્રિયેષુ-ચતુરિન્દ્રિયેષુ ૬,
એકેન્દ્રિયેષુ	ત્રીન્દ્રિયેષુ ૨,	દ્વીન્દ્રિયેષુ-પંચેન્દ્રિયેષુ ૭,
એકેન્દ્રિયેષુ	ચતુરિન્દ્રિયેષુ ૩,	ત્રીન્દ્રિયેષુ-ચતુરિન્દ્રિયેષુ ૮
એકેન્દ્રિયેષુ	પંચેન્દ્રિયેષુ, ૪,	ત્રીત્રીયેષુ-પંચેન્દ્રિયેષુ ૯
દ્વીન્દ્રિયેષુ	ત્રીન્દ્રિયેષુ ૫	ચતુરિન્દ્રિયેષુ-પંચેન્દ્રિયેષુ ૧૦

મેં બીં હોતે હિં । इनमें पांच भग्न इसी प्रकार से होते हैं—दो तिर्यग्यो
निक जीव एकेन्द्रियों में होते हैं १, अथवा दो तिर्यग्योनिक जीव दो
इन्द्रियों में होते हैं २, अथवा दो तिर्यग्योनिक जीव तेइन्द्रियों में होते
हैं ३, अथवा दो तिर्यग्योनिक जीव चौइन्द्रियों में होते हैं ४, अथवा दो
तिर्यग्योनिक जीव पंचेन्द्रियों में होते हैं ५, इस प्रकार से ये दो तिर्य
ग्योनिक जीवों के एकत्रय में पांच भग्न होते हैं अब इनके द्विसप्तयोगी
भग्नो को प्रकट करने के लिये सूत्रकार कहते हैं—(अहवा एगे एगिर्वि
पसु होञ्जा, एगे वेइविपसु होञ्जा) अथवा दो तिर्यग्योनिक जीवों में
से एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होता है और एक दो इन्द्रियों
में होता है ५, अथवा—एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होता है
दूसरा एक तेइन्द्रियों में होता है २, अथवा—एक तिर्यग्योनिक जीव
एकेन्द्रियों में होता है दूसरा एक चौ इन्द्रियों में होता है ३, अथवा—एक
तिर्यग्योनिक जीव एकन्द्रियों में होता है, दूसरा एक पंचेन्द्रियों में होता

ત્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે અહીં પાંચ જોડ સ્ત્રીયોગી જાત બને છે

કહે સુત્રકાર તેમના દ્વિસપ્તયોગી જાતોનું કથન કરે છે—

“अहवा एगे एगिर्विपसु होञ्जा एगे वेइविपसु होञ्जा” अथवा ये
तिर्यग्योनिक लोकेमांथी जेक निष येनिक लर जेकेन्द्रियेमां उत्पन्न थाय
छ बने जीने द्विन्द्रियेमां उत्पन्न थाय छ (१) अथवा जेक जेकेन्द्रियेमां
उत्पन्न थाय छ बने जेक त्रिन्द्रियेमां उत्पन्न थाय छ (२) अथवा जेक
तिर्यग्योनिक लर जेकेन्द्रियेमां उत्पन्न थाय छ बने जेक चतुरिन्द्रियेमां
(४) अथवा जेक जेकेन्द्रियेमां बने जेक पंचेन्द्रियेमां उत्पन्न थाय छ (५)

एव द्वयोस्तिरश्चोरैकैकस्थाने युगपत्प्रवेशे पञ्च, द्विकसंयोगे च दशेति सर्वे पञ्चदश भङ्गाः १५ भवन्तीति । अथ संक्षेपार्थं त्र्यादीनामसंख्यातपर्यन्तानां तिर्यग्योनिकानां प्रवेशनक्रमतिदिशन्नाह—‘ एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा ’ एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा नैरयिकप्रवेशनका द्वयादिसंयोगा भणिता स्तथा तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेऽपि

है ४, अथवा एक तिर्यग्योनिक जीव वे इन्द्रियों में होता है, दूसरा एक त्रीन्द्रियों में होता है ५, अथवा एक द्वीन्द्रियों में होता है और एक चौइन्द्रियों में होता है ६, अथवा एक द्वीन्द्रियों में होता है और दूसरा पञ्चेन्द्रियों में होता है ७, अथवा एक तेइन्द्रियों में होता है और दूसरा चौइन्द्रियों में होता है ८, अथवा एक तेइन्द्रियों में होता है और दूसरा पंचेन्द्रियों में होता है ९ अथवा एक चौ इन्द्रियों में होता है और दूसरा पंचेन्द्रियों में होता है १० इस तरह से दो तिर्यग्यों के एक २ स्थान में एक साथ प्रवेश में ५, भंग और द्विक संयोग में १० भंग ये दोनों मिलाकर १५ भंग होते हैं । अब सूत्रकार इस प्रकारण को संक्षिप्त करने के निमित्त तीन आदि से लेकर असंख्यात तक के तिर्यग्योनिकों के प्रवेशनक दूसरों के समान हैं ऐसा बताने के लिये कहते हैं—(एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा) जिस प्रकार नैरयिक प्रवेशनक में द्वयादि संयोग कहे गये

અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમા અને એક ત્રીન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમા અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમા અને એક પંચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (૮) અથવા એક તેઇન્દ્રિયોમા અને એક ચૌઇન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે (૯) અથવા એક તેઇન્દ્રિયોમા અને એક પંચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૦) અથવા એક ચૌઇન્દ્રિયોમા અને એક પંચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે બે તિર્યગ્યના એક એક સ્થાનમાં એક સાથે પ્રવેશની અગ્રે ક્ષાએ ૫ ભંગ અને દ્વિકસંયોગમાં ૧૦ ભંગ થાય છે. એ બન્ને મળીને કુલ ૧૫ ભંગ થાય છે

હવે સૂત્રકાર આ પ્રકરણને સંક્ષિપ્તમાં કહેવાને માટે સૂચકી લઇને અસંખ્યાત પર્યંતના તિર્યગ્યોનિકોનું પ્રવેશનક નારકોના પ્રવેશનક જેવું જ છે એમ બતાવવાને માટે કહે છે કે—

“ एवं जहा नेरइयपवेसणए, तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा ” જે પ્રમાણે નૈરયિક પ્રવેશનકમાં દ્વયાદિસંયોગ (દ્વિકસંયોગ

સંયોગા મળિષ્યા । ચાપત્ અસંખ્યાતાઃ દ્વાદશોઽસંખ્યાતપર્યન્તાઃ સંયોગાઃ
 કર્તવ્યાઃ, તથાપ-દ્વૌ ત્રયચત્તાર, પચ, પટ્, સત્ મઠ, નવ, દશ, સંખ્યાગા
 અસંખ્યાતાએતિ નૈરયિકપ્રવેશનકસમાનમત્ર સર્વ ધોમ્યમ્, કિન્તુ સમ સપ્તમુ રત્ન
 મમાદિ પૃથિવીષુ એકાદયો નૈરયિકા ઉત્પન્નતાઃ ઉચ્ચાઃ તિર્યગ્ગોનિકામ્તુ એકા
 દયસ્તયૈવ પદ્મસુ એકેન્દ્રિયાદિષુ રથાનેષુ ઉત્પન્નત્વેન વક્તવ્યાઃ, તતો નિપત્તના
 નાત્યં નચતિ, તથાભિયુક્તેન પૂર્વોક્તન્યાયેન સ્વયમેવાગમન્તુમ્મયમ્ ।

હું ડસી તરહ સે તિર્યગ્ગોનિક પ્રવેશનક મેં મી યે મ્મ સંયોગ કહના
 આહિયે ડસી તરહ સે યહાં તિર્યગ્ગોનિક પ્રવેશનક મેં દો સે છેકર અસ
 ક્યાત પર્યન્ત પ્રવેશનક કહના આહિયે । હસ તરહ હનકા ઢિક સયોગ,
 ઢિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચસંયોગ, મેં તીન સે છેહર સંખ્યાત અસ
 ક્યાત મેં મંગ સંખ્યા એસી નૈરયિક પ્રવેશનક મેં પ્રક્ટ કી ગઈ હૈ યૈસી
 હી વપયોગ લગા કર કહ દેની આહિયે અર્થાં ૧-દો, તીન, ચાર, પાંચ,
 છહ, સાત, આઠ, નૌ દશ, સંખ્યાત ઓર અસંખ્યાત હન તિર્યચ સંબંધી
 સવ કયન નૈરયિક પ્રવેશનક કે સમાન હી જાનના આહિયે નૈરયિક
 પ્રવેશનક મેં સાત રત્નપ્રમા આદિ પૃથિવીયોં મેં એક આદિ નૈરયિકોં કી
 ઉત્પત્તિ કો છેકર મંગ સંખ્યા કહી ગઈ હૈ-તથા કિ યહાં તિર્યગ્ગોનિક
 પ્રવેશનક મેં પાંચ એકેન્દ્રિયાદિ સ્થાનોં મેં તિર્યગ્ગોં કી ઉત્પત્તિ કો છેકર
 મંગ સંખ્યા કહી ગઈ હૈ । હસલિયે એસે યહાં ચિકલ્પોં મેં નાનાપન આપા

૧૦૨) તું કથન કરવામાં આવ્યું છે જે પ્રમાણે તિર્યગ્ગોનિક પ્રવેશનકમાં
 પચ સમસ્ત સંયોગોનું કથન કરવું એપણે. જેન નૈરયિક પ્રવેશનકમાં એકથી
 હપને અસંખ્યાત પર્યન્તના નારકોના ભગ્નો કહેવામાં આવ્યા છે તેમ જોઈ
 એકથી હપને અસંખ્યાત પર્યન્તના તિર્યગ્ગોના તિર્યગ્ગોનિક પ્રવેશનકના ભગ્નો
 કહેવા એપણે એક ઓ ત્રણ ચાર પાંચ છ સાત આઠ નવ, દશ,
 સંખ્યાત અને અસંખ્યાત તિર્યગ્ગોના તિર્યગ્ગોનિક પ્રવેશનકનું વર્ણન એટલા જ
 નારકોના નૈરયિક પ્રવેશનક પ્રમાણે જ સમજવું તેમના ઢિકસંયોગી ત્રીકસંયોગી
 ચતુષ્કસંયોગી અને પચકસંયોગી ભગ્નોનું સમસ્ત કથન ઉપરોક્તપૂર્વક કહી
 રેવું એપણે- નૈરયિક પ્રવેશનકમાં રત્નપ્રમા આદિ સાત પૃથ્વીઓમાં એક આદિ
 નારકોની ઉત્પત્તિ થતી હોય છે તેથી ત્યાં સાત નારકોમાં પ્રવેશનકની અપેક્ષાએ
 સપ્તસંયોગી ભગ્ન પર્યન્તના ભગ્નો કહેવામાં આવ્યા છે પચ તિર્યગ્ગોનિક
 પ્રવેશનકમાં એકેન્દ્રિયથી હપને પચેન્દ્રિય પર્યન્તના પાંચ જ ઉત્પત્તિ સ્થાનો
 હોવાથી એકથી હપને પચકસંયોગી કહેવામાં આવ્યા છે તે કારણે નારકોની

एव द्वयोस्तिरश्चोरेकैकस्थाने युगपत्प्रवेशे पञ्च, द्विकसंयोगे च दशेति सर्वे पञ्चदश भङ्गाः १५ भवन्तीति । अथ संक्षेपार्थं त्र्यादीनामसंख्यातपर्यन्तानां तिर्यग्योनिकानां प्रवेशनक्रमतिदिशन्नाह—‘ एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा ’ एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा नैरयिकप्रवेशनका द्वयादिसंयोगा भणिता स्तथा तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेऽपि

हे ४, अथवा एक તિર્યગ્યોનિક જીવ વે હન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ, દૂમરા એક ધ્રીન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૫, અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ઓર એક ચૌહન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૬, અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ઓર દૂસરા પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૭, અથવા એક તે હન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ઓર દૂસરા ચૌહન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૮, અથવા એક તે હન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ઓર દૂસરા પંચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૯ અથવા એક ચૌ હન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ઓર દૂસરા પંચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૧૦ હસ તરહ સે દો તિર્યગ્યોં કે એક ૨ સ્થાન મેં એક સાથ પ્રવેશ મેં ૫, ભંગ ઓર દ્વિક સંયોગ મેં ૧૦ ભંગ યે દોનોં મિલાકર ૧૫ ભંગ હોતે હૈ । અવ સૂત્રકાર હસ પ્રકારણ કો સંક્ષિપ્ત કરને કે નિમિત્ત ત્રીન આદિ સે લેકર અસંખ્યાત તક કે તિર્યગ્યોનિકોં કે પ્રવેશનક દૂસરોં કે સમાન હૈં એસા વતારને કે લિયે કહતે હૈં—(एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा) जिस प्रकार नैरयिक प्रवेशनक में द्वयादि संयोग कहे गये

અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક ત્રિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૮) અથવા એક તેઘન્દ્રિયોમાં અને એક ચૌઘન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૯) અથવા એક તેઘન્દ્રિયોમાં અને એક પચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૦) અથવા એક ચૌઘન્દ્રિયોમાં અને એક પચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે બે તિર્યગ્યના એક એક સ્થાનમાં એક સાથે પ્રવેશની અગ્રે ક્ષાએ ૫ ભંગ અને દ્વિકસંયોગમાં ૧૦ ભંગ થાય છે. એ બન્ને મળીને કુલ ૧૫ ભંગ થાય છે

હવે સૂત્રકાર આ પ્રકરણને સંક્ષિપ્તમાં કહેવાને માટે સુલુધી લઈને અસંખ્યાત પર્યાંતના તિર્યગ્યોનિકોં પ્રવેશનક નારકોના પ્રવેશનક જેવું જ છે એમ બતાવવાને માટે કહે છે કે—

“ एवं जहा नेरइयपवेसणए, तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा ” જે પ્રમાણે નૈરયિક પ્રવેશનકમાં દ્વયાદિસંયોગ (દ્વિકસંયોગ

ચતુષ્કસયોગે ચતુર્મહાનાદ એકેન્દ્રિયેષુ દ્વીત્રિયેષુ ચતુરિત્રિયેષુ ૧ । એકેન્દ્રિયે
દ્વીત્રિયેષુ ત્રીત્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૨ । એકેન્દ્રિયેષુ દ્વીત્રિયેષુ ચતુરિત્રિયેષુ પચ્ચે
ન્દ્રિયેષુ ૩ । એકેન્દ્રિયેષુ ત્રીત્રિયેષુ ચતુરિત્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૪ । પચ્ચકસયો
ગે ૫ મજ્જમાદ-એકેન્દ્રિયેષુ દ્વિત્રિયેષુ ત્રીત્રિયેષુ ચતુરિત્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૧

સે હન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૧, કોઈ એક જીવ
એકેન્દ્રિયોં મેં, કોઈ એક ચૌ હન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતા
હૈ ૨, કોઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોં મેં કોઈ એક દ્વીત્રિયોં મેં, કોઈ એક તેહ
ન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૩, કોઈ એક એકેન્દ્રિયોં મેં,
કોઈ એક દ્વીત્રિયોં મેં, કોઈ એક ચૌ હન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં
મેં હોતા હૈ ૪, કોઈ એક એકેન્દ્રિયોં મેં, કોઈ એક તેહન્દ્રિયોં મેં, કોઈ એક
ચૌ હન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૫, પાંચ તિર્યગ્યોનિક
જીવોં કે પંચક સયોગ મેં એક સંગ હોતા હૈ-જો હસ પ્રકાર સે હૈ-પાંચ

મધ્ય ચાર તિર્યગ્યોનિકોં કે તિર્યગ્યપ્રવેશનક મેં ચતુષ્કસયોગજ ચાર
જીવ હસ પ્રકાર સે હોતે હૈ-ચાર તિર્યગ્યોનિક જીવોં મેંસે કોઈ એક તિર્ય
ગ્યોનિક જીવ એકેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ, કોઈ એક જીવ દ્વીત્રિયોં મેં હોતા
હૈ, કોઈ એક ત્રીત્રિયોં મેં હોતા હૈ ધીર કોઈ એક ચૌ હન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ
૧, કોઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોં મેં કોઈ એક દ્વીત્રિયોં મેં, કોઈ એક તેહ
ન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૨, કોઈ એક એકેન્દ્રિયોં મેં,
કોઈ એક દ્વીત્રિયોં મેં, કોઈ એક ચૌ હન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં
મેં હોતા હૈ ૩, કોઈ એક એકેન્દ્રિયોં મેં, કોઈ એક તેહન્દ્રિયોં મેં, કોઈ એક
ચૌ હન્દ્રિયોં મેં ધીર કોઈ એક પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ૪, પાંચ તિર્યગ્યોનિક
જીવોં કે પંચક સયોગ મેં એક સંગ હોતા હૈ-જો હસ પ્રકાર સે હૈ-પાંચ

એક એક ચતુરિત્રિયોમાં અને એક એક પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧) આ
પ્રમાણે ત્રણ તિર્યગ્યોનિકોના તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં ત્રણ સંયોગી ૬ જન્મ અને છે.
હવે ચાર તિર્યગ્યોનિકોના તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં એ ચાર ચતુષ્ક-
સંયોગી જન્મ અને છે તેમને મઠ કરવામાં આવે છે-(૧) ચાર તિર્યગ્યોનિક
કોમાંના કોઈ એક એક એકેન્દ્રિયોમાં, કોઈ એક એક દ્વીત્રિયોમાં, કોઈ એક
એક તેહન્દ્રિયોમાં અને કોઈ એક એક ચતુરિત્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨)
અથવા એક એક એકેન્દ્રિયોમાં એક એક દ્વીત્રિયોમાં એક એક તેહન્દ્રિયોમાં
અને એક એક એક પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક એક એકે-
ન્દ્રિયોમાં એક એક દ્વીત્રિયોમાં એક એક ચતુરિત્રિયોમાં અને એક એક એક
પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક એક એકેન્દ્રિયોમાં, એક એક
તેહન્દ્રિયોમાં, એક એક ચતુરિત્રિયોમાં અને એક એક એક પચ્ચેન્દ્રિયોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે

પાંચ તિર્યગ્યોનિકોના પચ્ચક સયોગમાં એક જન્મ થાય છે એ આ
પ્રમાણે સમજવો-તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનક દ્વારા તિર્યગ્યજન્મમાં પ્રવેશ કરવા

અથ સુખવોધાર્થ કેચિદ્ મજ્ઞાઃ પ્રદર્શ્યન્તે, તત્ર-ત્રિકસંયોગે ષટ્મદ્ધાનાદ-
એકેન્દ્રિયેષુ, દ્વીન્દ્રિયેષુ, ત્રીન્દ્રિયેષુ ૧, એકેન્દ્રિયેષુ દ્વીન્દ્રિયેષુ ચતુરિન્દ્રિયેષુ ૨ ।
એકેન્દ્રિયેષુ દ્વિન્દ્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૩ । એકેન્દ્રિયેષુ ત્રીન્દ્રિયેષુ ચતુરિન્દ્રિયેષુ ૪ ।
એકેન્દ્રિયેષુ ત્રીન્દ્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૫, એકેન્દ્રિયેષુ ચતુરિન્દ્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૬ ।

હૈ વૈસા હી નાનાપન યહાં પર મી આ જાના હૈ પરન્તુ નાનાપન આને પર
મી નૈરયિકોં કે મંગ સંખ્યા કી અપેક્ષા યહાં મંગસંખ્યા મેં મિશ્રતા
આતી હૈ યહ્ ઘાત સવ ઉપયોગ પૂર્વક વિચાર કરને સે પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ
દ્વારા સ્વયં સમજી જા સકતી હૈ ।

इन भंगों का सुखपूर्वक बोध कराने के लिये यहां किननेक भंग
प्रकट किये जाते हैं-तिर्यग्योनिकों के द्विकसंयोग में जैसे १० भंग हुए
कहे गये हैं इसी प्रकार से त्रिकसंयोग में इनके छह भंग इस प्रकार से
होते हैं-तीन तिर्यग्योनिकों में से कोई एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों
में, कोई एक द्वीन्द्रियों में, कोई एक तेइन्द्रियों में होता है १, कोई एक
जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक द्वीन्द्रियों में और कोई एक चौ इन्द्रियों में
होता है २, कोई एक जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक दोइन्द्रियों में, और
कोई एक पञ्चेन्द्रियों में होता है ३, कोई एक एकेन्द्रियों में, एक तेइन्द्रियों
में, एक चौइन्द्रियों में ४ । कोई एक जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक जीव

ભંગ સંખ્યા કરતાં તિર્યચોની ભગ-સંખ્યાના ભિન્નતા જોવા મળે છે. એ
વાત ઉપયોગપૂર્વક વિચાર કરવાથી પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ દ્વારા બીજા સમજ
શક્ય એમ છે

છતાં એ ભગોનો સુખપૂર્વક બોધ કરાવવાને માટે અહીં કેટલાક ભગ
પ્રકટ કરવામાં આવે છે જેમ તેમના દ્વિકસંયોગી ૧૦ ભંગ થાય છે, તેમ
ત્રિકસંયોગી ૬ ભગ થાય છે, તે છ ભગ નીચે પ્રમાણે સમજવા—

તિર્યચ્યોનિક પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી તિર્યચગતિમાં પ્રવેશ
કરતા ત્રણ તિર્યચ માંના એક તિર્યચ્યોનિક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં, એક દ્વીન્દ્રિ-
યોમાં અને એક ત્રીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧) અથવા એક એકેન્દ્રિયોમાં
એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક
એકેન્દ્રિયોમાં, એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
(૩) અથવા એક એકેન્દ્રિયોમાં, એક તેઇન્દ્રિયોમાં અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં, એક જીવ તેઇન્દ્રિયોમાં
અને એક જીવ પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) કેઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં,

સઘ્વે ઓ તાવ ઇગિદિપ્પુ હોજ્જા ' હે ગાજેવ ! સર્વેપિ તાવત્ ઉત્કૃષ્ટપદિનસ્તિ-
 ર્યગ્વોનિકા એકેન્દ્રિયેષુ મવન્તિ એકેન્દ્રિયાણામતિષ્ઠનાં પ્રતિસમયમુત્પાદાત્
 ' અહવા ઇગેદિપ્પુ વા વેહદિપ્પુ વા હોજ્જા ' અથવા કેવન તિર્યગ્વોનિકા એકે
 ન્દ્રિયેષુ વા મવન્તિ, કેવન દ્વીન્દ્રિયેષુ વા મવન્તિ ' એવ જહા નેરહ્યા ચારિયા
 તહા તિરિક્કલ્લજોણિયા વિ ચારેયજ્જા ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा यथा नैरपिक-
 त्तारिताः संचारविपयीकृतास्तथा तिर्यग्वोनिका अपि चारयितव्याः संचारीयाः
 ' ઇગિદિપ્પુ અમુંખંતેસુ કુપા સંજોગો, તિયા સંજોગો, ચઝલ્લસંજોગો, પંચમસંજો
 ગો ય ઉવ્વઠ્ઠિજ્જકણ માણિપ્પવો ' એકેન્દ્રિયમ્ અમુચ્ચત્સુ સત્સુ ત્રિષ્સંયોમઃ
 ત્રિષ્સંયોગ, ચતુષ્સંયોગઃ પચ્ચસંયોગશ્ચ ઉપપુચ્ચ=ઉપયોગાદિવિપરીકૃત્ય
 મથિતવ્યઃ । વિચત્પર્યન્તમિત્યાહ—' જાવ અહવા ઇગિદિપ્પુ વા વેહદિપ્પુ વા જાવ
 વંચિદિપ્પુ વા હોજ્જા ' યાવત્ અથવા એકેન્દ્રિયેષુ વા ઉત્કૃષ્ટપદિનસ્તિર્યગ્વોનિકા

ન્દ્રિયો મેં હોતે હૈ, અથવા પંચેન્દ્રિયો મેં હોતે હૈ ? इस प्रश्न के उत्तर में
 प्रश्न कहते हैं—(सङ्घे वि ताव एगिदिप्पु होज्जा) उत्कृष्टपदी तिर्यग्वो-
 निकजीव एकेन्द्रियों में होते हैं—क्यों कि एकेन्द्रिय जीवों का प्रतिसमय
 बहुत अधिक संख्या में उत्पाद होता रहता है । (अहवा एगे दिप्पु वा
 वेहंदिप्पु वा होज्जा) किनेक उत्कृष्टपदी तिर्यञ्च एकेन्द्रियों में होते हैं
 और कितनेक द्वीन्द्रियों में होते हैं । (एव जहा नेरह्या चारिया—तहा
 तिरिकल्लजोणिया वि चारेयज्जा) इस प्रकार से जैसा नैरपिकों का
 संचार किया गया है, उसी तरह से तिर्यग्वोनिक जीवों का भी संचार
 करना चाहिये (एगिदिय अमूंखंतेसु कृपासंजोगो, तियासंजोगो, चजल-
 सजोगो, पंचमसंजोगो य उव्वठ्ठिज्जकण माणिप्पवो जाव अहवा एगि
 दिप्पु वा वेहदिप्पु वा जाव वंचिदिप्पु वा होज्जा) इस संचार में

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—' સઘ્વે વિ તાવ ઇગિદિપ્પુ હોજ્જા ' ઉત્કૃષ્ટપદી
 જીવાં હવે એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કારણ કે એકેન્દ્રિય હવેની ઉત્પત્તિ
 પ્રતિ સમય અધિક સંખ્યામાં થતી રહે છે " અહવા ઇગિદિપ્પુ વા વેહંદિપ્પુ
 વા હોજ્જા " અથવા કેટલાક ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યગ્વો એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે
 અને કેટલાક દ્વીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ' એવ જહા નેરહ્યા ચારિયા—તહા
 તિરિક્કલ્લજોણિયા વિ ચારેયજ્જા " આ કેમથી હવે નૈરપિકોનો સંચાર કરવામાં
 આવ્યો છે, એવો જ તિર્યગ્વોનિકોનો પણ સંચાર કરવો જોઈએ. " ઇગિદિપ્પ
 અમુંખંતેસુ કુપાસંજોગો તિયાસંજોગો, ચઝલ્લસંજોગો, પંચમસંજોગો ય ઉવ્વઠ્ઠિજ્જકણ
 માણિપ્પવો જાવ અહવા ઇગિદિપ્પુ વા વેહંદિપ્પુ વા જાવ વંચિદિપ્પુ વા
 હોજ્જા " આ સંચારમાં એકેન્દ્રિય પાને ઉત્કૃષ્ટ એવંજ નહીં એટલે કે એકે,

૫-૧૫-૬-૪-૧=૩૧ સર્વે એકત્રિશદ્ભજ્ઞા ભવન્તિ ૩૧ । એવમગ્રેઽપિ અસંખ્યાત-
પર્યન્તભજ્ઞાઃ કર્તવ્યાઃ ।

અંત્રાનન્તાનામેકેન્દ્રિયામુત્પાદેઽપિ અનન્તપદ નાસ્તિ ઉક્તલક્ષણસ્ય પ્રવેશન-
કસ્યાસંખ્યાતાનામેવાસંભવાત્ ।

અથોત્કૃષ્ટપદમધિકૃત્યગ્રાહ-‘ ઉકોસા મંતે ! ’ इत्यादि । ‘ ઉકોસા મંતે !
તિરિક્ષ્ણજોણિયા પુચ્છા ’ ગાઙ્ગેયઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! ઉત્કર્પાઃ ઉત્કૃષ્ટપદિનઃ
તિર્યગ્યોનિકાઃકિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ ભવન્તિ ? કિંવા દ્વીન્દ્રિયેષુ, કિંવા ત્રીન્દ્રિયેષુ કિંવા
ચતુરિન્દ્રિયેષુ, કિંવા પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ભવન્તિ ? इति पृच्छा, भगवानाह-‘ ગંગેયા !

તિર્યગ્યોનિક જીવોં મેં સે કોઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ, કોઈ એક
દ્વીન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ, કોઈ એક તેહન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ, કોઈ એક ચૌહ-
ન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ ઓર કોઈ એક પંચેન્દ્રિયોં મેં હોતા હૈ । इस प्रकार से
सब भोग ५-१५-६-४-१=३१ हो जाते हैं । इसी प्रकार से आगे भी
असंख्यात तक भोग कर लेना चाहिये । यहां अनन्त एकेन्द्रिय जीवों का
उत्पाद होने पर भी जो अनन्त पद इनके नहीं कहा गया है-उसका
कारण यह है कि उक्त लक्षणवाला यह प्रवेशनक असंख्यात जीवों के
ही घटित होता है अनन्त जीवों के यह प्रवेशनक घटित नहीं होता है ।
अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं-(उक्कोसा मंते ! तिरिक्ष्णजोणिया
पुच्छा) हे भद्रन्त ! उत्कृष्टपदी तिर्यश्च योनिक जीव क्या एकेन्द्रियों में
होते हैं, या द्वीन्द्रियों में होते हैं, या तेहन्द्रियों में होते हैं, किं वा चोह

યાથ તિર્યંચોમાનો કોઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોમા, કોઈ એક જીવ દ્વીન્દ્રિયોમા
કોઈ એક જીવ ત્રીન્દ્રિયોમા, કોઈ એક જીવ ચતુરિન્દ્રિયોમા અને કોઈ એક
જીવ પચ્ચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે બધાં મળીને ૫+૧૫+૬+૪+૧
=૩૧ ભગ થાય છે. એ જ પ્રમાણે અપખ્યાત પર્યન્તના તિર્યંચોના તિર્યં-
ચોનિક પ્રવેશનકના ભંગો સમજી લેવા બોધએ. અહીં અનન્ત એકેન્દ્રિય
જીવોના ઉત્પાદ થવા છતાં પણ અનન્ત જીવોના તિર્યંચોનિક પ્રવેશનકનું
કથન કરવામા આવ્યું નથી કારણ કે પૂર્વોક્ત લક્ષણવળુ આ પ્રવેશનક
અસખ્યાત જીવોની અપેક્ષાએ જ ઘટાવી શકાય છે-અનન્ત જીવોને આ
પ્રવેશનક ઘટાવી શકાતું નથી

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન —“ ઉકોસા મંતે ! તિરિક્ષ્ણજોણિયા પુચ્છા ”
હે ભદ્રન્ત ! ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યંચોનિક જીવો શું એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?
કે દ્વિન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તેહન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ચૌહ-
ન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પચ્ચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

અતુલસંયોગધર્મવિષય, તથાદિ-એકેન્દ્રિયેષુ દ્વીન્દ્રિયેષુ ત્રિન્દ્રિયેષુ ચતુરિન્દ્રિયેષુ ૧, એકેન્દ્રિયેષુ દ્વીન્દ્રિયેષુ ત્રીન્દ્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૨, એકેન્દ્રિયેષુ દ્વીન્દ્રિયેષુ ચતુરિન્દ્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૩, એકેન્દ્રિયેષુ ત્રીન્દ્રિયેષુ ચતુરિન્દ્રિયેષુ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ૪, इति चत्वारः । पञ्चकसंयोग एकविधः, तथादि-एकैन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु १, इत्येकः १ । एव सर्वे (४-५-४-१=१५) पञ्च वक्ष्य मन्वीति बोध्यम् ।

ન્દ્રિયોં મેં હોતે હે ૧, એકેન્દ્રિયોં મેં તેદ્વન્દ્રિયોં મેં ઓર ચોદ્વન્દ્રિયોં મેં હોતે હે ૪, એકેન્દ્રિયોં મેં, તેદ્વન્દ્રિયોં મેં ઓર પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતે હે ૫ એકેન્દ્રિયોં મેં, ચોદ્વન્દ્રિયોં મેં ઓર પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં હોતે હે ૬ હસ પ્રકાર સે યે વિકસ યોગજ ૬ મગ હે ।

અતુ સંયોગજ હનકે ચાર મગ હસ પ્રકાર સે હે-એકેન્દ્રિયોં મેં દ્વીન્દ્રિયોં મેં તેદ્વન્દ્રિયોં મેં ઓર ચાર દ્વન્દ્રિયોં મેં અતુલપદી તિર્યચ હોતે હે ૧, એકેન્દ્રિયોં મેં, દ્વીન્દ્રિયોં મેં તેદ્વન્દ્રિયોં મેં ઓર પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં યે હોતે હે ૨, એકેન્દ્રિયોં મેં, દ્વીન્દ્રિયોં મેં, ચોદ્વન્દ્રિયોં મેં ઓર પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં, યે હોતે હે ૩, એકેન્દ્રિયોં મેં, તેદ્વન્દ્રિયોં મેં, ચોદ્વન્દ્રિયોં મેં, ઓર પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં યે હોતે હે ૪ હસ પ્રકાર સે યે અતુલપદી તિર્યચોં કે તિર્યચમ્બ પ્રવેશનક મેં અતુ સંયોગજ ચાર મગ હે ।

હનકા પંચક સંયોગજ મગ એક પ્રકાર કા હી હે-જેસે યે અતુલપદી તિર્યચ કિતનેક એકેન્દ્રિયોં મેં હોતે હે, કિતનેક દ્વો દ્વન્દ્રિયોં મેં,

ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે

તેમના અતુલસંયોગમાં નીચે પ્રમાણે ચાર મગ અને છે (૧) અતુલપદી તિર્યચ એકેન્દ્રિયો, દ્વિન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો અને ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૨) અથવા તેઓ એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વિન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેમના પંચકસંયોગી એક જ મગ નીચે પ્રમાણે અને છે-અતુલપદી કેટલાક તિર્યચો એકેન્દ્રિયોમાં, કેટલાક દ્વિન્દ્રિયોમાં, કેટલાક ત્રીન્દ્રિયોમાં, કેટલાક ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને કેટલાક પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે કુલ ૪+૬+૪+૧=૧૫ મગ થાય છે

भवन्तीतिभावः । तथाचात्रजक्रमे द्विकसयोगश्चतुर्विधः, तथाहि-एकेन्द्रियेषु द्विन्द्रियेषु १, एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु २, एकेन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु ३, एकेन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ४ । इति चत्वारः ।

त्रिकसंयोगः षड्विधः, तथाहि-एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु १, एकेन्द्रियेषु द्विन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु २, एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ३, एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु ४, एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ५, एकेन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ६ । इति षट् ।

एकेन्द्रिय जीवों को नहीं छोड़ना चाहिये-अतः एकेन्द्रिय जीवों को साथ पकड़ कर उत्कृष्टपदी तिर्यग्योनिक जीवों का द्विकसंयोग, त्रिक संयोग, चतुष्कसंयोग, और पंचरुसंयोग उपयोग पूर्वक विचार करके 'यावत् अथवा वे एकेन्द्रियोंमें दो इन्द्रियोंमें यावत् पञ्चेन्द्रियोंमें भी होते हैं' यहाँ तक कहना चाहिये-तथाच इस प्रकारमें द्विकसंयोग ४ प्रकार होता है जैसे-उत्कृष्टपदीतिर्यच एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में १, एकेन्द्रियों में तेइन्द्रियों में २, एकेन्द्रियों में चोइन्द्रियों में ३, और एकेन्द्रियों में एवं पञ्चेन्द्रियों में होते हैं ४ । इस प्रकार से ये इनके द्विकसंयोगज चार भंग हैं । इनके त्रिकसंयोगज भंग ६ होते हैं-उत्कृष्टपदी तिर्यच एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में, तेइन्द्रियों में होते हैं १, एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में और चोइन्द्रियों में होते हैं २, एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में, और पञ्चे-

न्द्रिय પદ કાયમ રાખીને ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યચ્યોનિકોનો દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ ચતુષ્કસંયોગ અને પચ્ચકસંયોગ ઉપયોગપૂર્વક વિચાર કરીને કહેવો જોઇએ. તેમનો પચ્ચકસંયોગી અન્તિમ ભંગ આ પ્રમાણે બને છે-“અથવા તેઓ એકેન્દ્રિયોમાં, અને દ્વીન્દ્રિયોથી લઈને પચ્ચેન્દ્રિય પર્યન્તના છયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ” આ ક્રમથી તેમનો દ્વિકસંયોગ ચાર પ્રકારે થાય છે-જેમકે.... (૧)ઉત્કૃષ્ટપદીતિર્યચ એકેન્દ્રિયોમાં અને દ્વીન્દ્રિયોમાં, (૨)અથવા એકેન્દ્રિયોમાં અને તેઇન્દ્રિયોમાં, (૩)અથવા એકેન્દ્રિયોમાં અને ચોઇન્દ્રિયોમાં, (૪)અથવા એકેન્દ્રિયોમાં અને પચ્ચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે તેમના દ્વિકસંયોગમાં ચાર ભંગબને છે. હવે તેમના ત્રિકસંયોગમાં જે ૬ ભંગ બને છે તે નીચે પ્રમાણે સમજવા-(૧) ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યચ એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં, અને ત્રીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૨) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં અને ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૩) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં અને પચ્ચેન્દ્રિયોમાં

हे गात्रेय ! सर्वस्तोकानि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनकानि गवन्ति पञ्चेन्द्रिय
तिर्यग्जीवानां स्तोक्तत्वात् किन्तु तदपेक्षया चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनकानि
विशेषाधिकानि भवन्ति 'तैश्चन्द्रियतिरिक्त्वजोणियपवेशनया, विसेसादिया'
चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनकापेक्षया त्रिन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनकानि विशेषा-
धिकानि भवन्ति, 'वैश्चन्द्रियतिरिक्त्वजोणियपवेशनया विसेसादिया' त्रीन्द्रियतिर्य-
ग्योनिरुपवेशनकापेक्षया द्विन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनकानि विशेषाधिकानि
भवन्ति, 'एगिन्द्रियतिरिक्त्वजोणियपवेशनया विसेसादिया' द्वीन्द्रियतिर्य-
ग्योनिरुपवेशनकापेक्षया एकेन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनकानि विशेषाधिकानि
भवन्ति । एवं च पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनकापेक्षया चतुरिन्द्रियादि प्रवेश-
नकानि परस्परेण विशेषाधिकानि भवन्तीति भावः ॥ सू० १४ ॥

न्द्रिय योनिरुपवेशनक सप्त से कम हैं क्यों कि तिर्यग्योनिरुपवेशनक पञ्चेन्द्रिय
जीव और तिर्यग्योनिरुपवेशनक जीवों की अपेक्षा स्तोक हैं । इस पञ्चेन्द्रिय
तिर्यग्योनिरुपवेशनक की अपेक्षा चौद्विन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक प्रवेशनक
विशेषाधिक हैं । चौद्विन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक की अपेक्षा तैश्चन्द्रिय
तिर्यग्योनिरुपवेशनक विशेषाधिक हैं । तैश्चन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक
की अपेक्षा दो इन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक विशेषाधिक हैं । दो
इन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक की अपेक्षा एकेन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेश-
नक विशेषाधिक हैं । इस तरह से पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक की अपेक्षा
चौद्विन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक, चौद्विन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक की
अपेक्षा तैश्चन्द्रियतिर्यग्योनिरुपवेशनक आदि परस्पर में विशेषाधिक
होते हैं ॥ सू० १४ ॥

महावीर भगुने उत्तर— 'सकृद्योना पञ्चिन्द्रियतिरिक्त्वजोणियपवे-
शनया' से आयेगा । पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक में चौद्विन्द्रिय
लवोने प्रवेश था ॥ ३१६ ॥ जीव तिर्यग्योनिरुपवेशनक लवो करता पञ्चेन्द्रिय
तिर्यग्योनिरुपवेशनक प्रमाणों कोय से पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक करता
चतुरिन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक में विशेषाधिक लवोने प्रवेश था ३२
॥ चतुरिन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक करता त्रीन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक में
विशेषाधिक लवोने प्रवेश था ३३ ॥ त्रीन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक करता
द्विन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक में विशेषाधिक लवोने प्रवेश था ३४ ॥
अने द्विन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक करता एकेन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक में
विशेषाधिक लवोने प्रवेश था ३५ ॥ आ पीते पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक
प्रवेशनक में लवोने विशेषाधिक प्रमाणों कोय से पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिरुपवेशनक में
उत्तर उत्तर विशेषाधिकता करने में आयेगा ॥ ॥ सू० १४ ॥

अथ तिर्यग्योनिकानामेव एकेन्द्रियादितिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्याल्पबहु-
त्वादिवक्तव्यतामाह—‘एयस्स णं भते !’ इत्यादि । ‘एयस्स णं भंते ! एणि
दियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स जाव पंचिदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स य
कयरे कयरे हितो जाव विसेसाहिया वा ?’ गाङ्गेयः पृच्छति—हे भदन्त ! एतस्य
खलु एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य यावत्-द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशन-
कस्य, त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य, चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशन-
कस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य च मध्ये कतराणि तिर्यग्योनिकप्रवेश-
नकानि कतरेभ्यस्तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेभ्यः स्तोकानि वा, बहुकानि वा, तुल्यानि-
वा, विशेषाधिकानि वा भवन्ति ? भगवानाह—‘गंगेया ! सव्वत्थोवा पंचिदिय-
तिरिक्खजोणियपवेसणया, चउरिदियतिरिक्खजोणियपवेसणया, विसेसाहिया’

कितनेक तेइन्द्रियो मँ, कितनेक चौइन्द्रियो मँ और कितनेक पंचेन्द्रियो
मँ होते हैं ? इस प्रकार से ४-६-४-१ मिलकर कुल १५ भंग इनके हैं

अब सूत्रकार तिर्यग्योनिक जीवों के अल्प बहुत्व का कथन करते
हैं—इसमें गांगेय ने प्रश्न से ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! (एयस्स एणिदि-
यतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स जाव पंचिदियतिरिक्खजोणियपवेसण-
गस्स कयरे कयरेहितो जाव विसेसाहिया वा) एकेन्द्रिय तिर्यग्योनिक-
प्रवेशनक यावत् द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनक तेइन्द्रिय तिर्यग्योनिकप्रवे-
शनक चौइन्द्रियतिर्यग्योनिक और पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक इनमें
कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनककी अपेक्षासे स्तोक (अल्प) हैं ? कौन किस
की अपेक्षासे बहुत हैं ? कौन किसकी अपेक्षासे तुल्य हैं ? कौन किस की
अपेक्षा से विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर में प्रश्न कहते हैं—(गंगेया) हे
गांगेय ! (सव्वत्थोवा पंचिदिय तिरिक्ख जोणियपवेसणया) तिर्यग्यपंचे

गांगेय अणुग रने। प्रश्न—“ एयस्स एणि दियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स
जाव प चि दिय तिरिक्खजोणियपवेसणगस्स कयरे कयरेहितो जाव विसेसाहिया ?
हे भदन्त ! एकेन्द्रिय तिर्यग्योनिक प्रवेशनकथी एधने पंचेन्द्रिय तिर्यग्यो-
निक प्रवेशनक पर्यन्तना पाय प्रवेशनकोमाता कया कया प्रवेशनकोमा कया
प्रवेशनको करता अल्पलुवोना प्रवेश थतो रहे छे ? कया कया प्रवेशनकोमा
कया कया प्रवेशनको करता वधारे लुवोना प्रवेश थतो रहे छे ? कया कया
प्रवेशनकोमा कया कया प्रवेशनको जेटला ज लुवोना प्रवेश थतो रहे छे ?
अने कया कया प्रवेशनकोमा कया कया प्रवेशनको करता विशेषाधिक लुवोना
प्रवेश थतो रहे छे ?

होज्जा, एव जाव अमयेज्जा समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, सखेज्जा गळभवक्कतियमणुस्सेसुधा होज्जा ॥

उक्कोत्ता भते । मणुस्सा पुच्छा, गगेया । सखे पि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, अहवा समुच्छिममणुस्सेसु वा, गळभवक्कतियमणुस्सेसु वा होज्जा ॥ एयस्स ण भते ! समुच्छिम मणुस्सपवेसणगस्स गळभवक्कतियमणुस्सपवेसणगस्स कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया ? गगेया सखरथोवा गळभवक्कतियमणुस्सपवेसणया, समुच्छिममणुस्सपवेसणया, असखे ज्जायुणा ॥ सू०१५ ॥

छाया—मनुष्यपवेसनकं त्वत्तु मदन्त ! कतिपिष महत्तम् ? गात्रेय ! द्विविधं : पशुसम्, पक्षपा—संमूर्च्छिममनुष्यपवेसनक, गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्य पवेसनकं च । एको मदन्त ! मनुष्यो मनुष्यपवेसनकेन प्रविशत् किं संमूर्च्छिम मनुष्येषु भवति गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवति ? गात्रेय ! संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवति, गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवति । द्वौ मदन्त ! मनुष्यो पृच्छा ! गात्रेय संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवतः गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवतः, अथवा एताः संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवति एको गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवति । एवम् एतेन क्रमेण यथा नैरधिकपवेसनकम् त्रया मनुष्यपवेसनकमपि मणितव्यम् । यावत् दत्त । संखेयाः मदन्त । मनुष्याः, पुच्छा, गात्रेय । संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवन्ति, गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति, अथवा एका संमूर्च्छिममनुष्येषु भवति, संखेययाः गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति, अथवा द्वौ संमूर्च्छिममनुष्येषु भवतः, संखेययाः गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवति, एवम् एकेनम् उत्सारितेषु सत्तु यावत् अथवा संखेयाः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति संखेयया गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति । असखेयाः मदन्त ! मनुष्याः पृच्छा, गात्रेय ! सर्वेऽपि तावत् संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, अथवा अतः स्वेयाः संमूर्च्छिम मनुष्येषु एको गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवति, अथवा असखेयाः संमूर्च्छिममनुष्येषु द्वौ गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवतः एव यावत् असखेयाः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, संखेयाः गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति।

उत्तुष्टाः मदन्त ! मनुष्याः पृच्छा ? गात्रेय । सर्वेऽपि तावत् संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, अथवा संमूर्च्छिममनुष्येषु वा गर्मव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवति ॥

मनुष्यप्रवेशनकवक्तव्यता ।

मूलम्--“ मणुस्सपवेसणएणं भंते ! कइविहे पणत्ते ? गंगेया ! दुविहे पणत्ते, तं जहा संमुच्छिममणुस्सपवेसणए, गवभवक्कंतियमणुस्सपवेसणए य । एगे भंते ! मणुस्से मणुस्स-पवेसणएणं पविसमाणे किं समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, गवभवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा ? गंगेया ! संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गवभवक्कंतिय--मणुस्सेसु वा होज्जा । दो भंते ! मणुस्सा० पुच्छा ? गंगेया ! संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गवभवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा, अहवा एगे संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, एगे गवभवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा तेरइयपवेसणए तहा मणुस्सपवेसणएवि भाणियवे जाव दस । संखेज्जा भंते ! मणुस्सा पुच्छा ! गंगेया ! संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गवभवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा, अहवा एगे संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गवभवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा, अहवा दो संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गवभवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा, एवं एक्केकं उस्सारितेसु जाव अहवा संखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गवभवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा । असंखेज्जा भंते । मणुस्सा पुच्छा, गंगेया ! सवे वि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु, एगे गवभवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा, अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु, दो गवभवक्कंतियमणुस्सेसु

होज्जा, एव जाव अपवेज्जा समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, सखेज्जा
गवभवककतियमणुस्ससुषा होज्जा ॥

उक्कोसा भते । मणुस्सा पुच्छा, गगेया । सव्वे वि ताव
समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, अह्वा समुच्छिममणुस्सेसु वा,
गवभवककतियमणुस्सेसु वा होज्जा ॥ एयस्स ण भते । समुच्छिम
मणुस्सपवेसणगस्स गवभवककतियमणुस्सपवेसणगस्स कयरे
कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया ? गगेया सव्वरथोवा गवभवकक-
तियमणुस्सपवेसणया, समुच्छिममणुस्सपवेसणया, असंखे
ज्जागुणा ॥ सू०१५ ॥

जाया—मनुष्यप्रवेदनकं खलु मदन्त ! कतिपिष महत्तम् ? गात्रेय !
दिविषं : महत्तम्, तद्यथा—संपूर्णमनुष्यप्रवेदनक, गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्य
प्रवेदनकं च । एको मदन्त ! मनुष्यो मनुष्यप्रवेदनकेन मविस्स किं संपूर्णम
मनुष्येषु मवति गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु मवति ? गात्रेय ! संपूर्णमनुष्येषु
वा मवति, गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा मवति । द्वौ मदन्त ! मनुष्यो पृच्छा !
गात्रेय संपूर्णमनुष्येषु वा मवतः गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा मवतः
अथवा एतः संपूर्णमनुष्येषु वा मवति एको गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा
मवति । एतम् एतेन क्रमेण यथा नैरयिकप्रवेदनकम् त्वया मनुष्यप्रवेदनकमपि
मणितव्यम् । यावत् दत्त । संखेयाः मदन्त ! मनुष्याः, पुच्छा, गात्रेय ! संपूर्ण
मनुष्येषु वा मवन्ति, गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा मवन्ति, अथवा एका
संपूर्णमनुष्येषु मवति, संखेयाः गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा मवन्ति,
अथवा द्वौ संपूर्णमनुष्येषु मवतः, संखेयाः गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु
मवन्ति, एवम् एकैकम् उत्पारितेषु सप्त यावत् अथवा संखेयाः संपूर्णमनु
ष्येषु मवन्ति संखेया गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु मवन्ति । असंखेयाः मदन्त !
मनुष्याः पृच्छा, गात्रेय ! सर्वेऽपि तावत् संपूर्णमनुष्येषु मवन्ति, अथवा अं
संखेयाः संपूर्णमनुष्येषु एको गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु मवति, अथवा
असंखेयाः संपूर्णमनुष्येषु द्वौ गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु मवतः, एव यावत् अं
संखेयाः संपूर्णमनुष्येषु मवन्ति, संखेयाः गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा मवन्ति
उत्कृष्टाः मदन्त ! मनुष्याः पृच्छा ? गात्रेय ! सर्वेऽपि तावत् संपूर्णमनु
ष्येषु मवन्ति, अथवा संपूर्णमनुष्येषु वा गर्भस्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा मवन्ति ॥

એતસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યપ્રવેશનકસ્ય ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુ-
ષ્યપ્રવેશનકસ્ય ચ કતરાણિ કતરેભ્યો યાત્રત્ત્વિશેષાધિકાનિ ? ગાઙ્ગેય ? સર્વસ્તો
કાનિ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યપ્રવેશનકાનિ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યપ્રવેશનકાનિ
અસંખ્યેયગુણાનિ ॥ સૂ૦ ૧૫ ॥

ટીકા—અથ મનુષ્યપ્રવેશનકમધિકૃત્ય ગ્રાહ-‘મનુસ્સપવેસણણં મંતે’
ઇત્યાદિ । ‘મનુસ્સ પવેસણણં મંતે ! કઠ્ઠવિહે પળ્લત્તે ?’ ગાઙ્ગેય પૃચ્છતિ-
હે ભદન્ત ! મનુષ્યપ્રવેશનકં સ્વલ્પ કતિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગ્ગનાહ-‘ગંગેયા !
દુવિહે પળ્લત્તે’ હે ગાઙ્ગેય ! મનુષ્યપ્રવેશનકં દ્વિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્, ‘તં જહા-સંમુ-
ચ્છિમમનુસ્સપવેસણણ, ગમ્ભવક્રંતિયમનુસ્સપવેસણણ ય’ તથા-સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યપ્રવેશનકમ્, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યપ્રવેશનકં ચ । ગાઙ્ગેયઃ પૃચ્છતિ-
‘એ મંતે ! મનુસ્સ મનુસ્સપવેસણણં પવિસમાણે કિં સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ

મનુષ્યપ્રવેશનક વક્તવ્યતા

‘મનુસ્સપવેસણણં મંતે ! કઠ્ઠવિહે પળ્લત્તે’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર ને હસ, સૂત્ર દ્વારા મનુષ્ય પ્રવેશનક કા વર્ણન
કિયા હૈ—હસમેં ગાંગેય ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—(મનુસ્સપવેસણણં
મંતે ! કઠ્ઠવિહે પળ્લત્તે) હે ભદન્ત ! મનુષ્ય પ્રવેશનક કિતને પ્રકાર કા
કહા ગયા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ (ગંગેયા) હે ગાંગેય !
(દુવિહે પળ્લત્તે) મનુષ્ય પ્રવેશનક દો પ્રકાર કા હોતા હૈ (તં જહા)
જૈસે—(સંમુચ્છિમમનુસ્સપવેસણણ, ગમ્ભવક્રંતિયમનુસ્સપવેસણણ) એક
સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય પ્રવેશનક ઓર દૂસરા ગર્ભજમનુષ્યપ્રવેશનક ।

મનુષ્ય પ્રવેશનક વક્તવ્યતા—

“મનુસ્સપવેસણણં મંતે ! કઠ્ઠવિહે પળ્લત્તે ?” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં મનુષ્ય પ્રવેશનકનું વર્ણન કર્યું છે. આ
વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—“મનુસ્સ પવેસણણં મંતે ! કઠ્ઠ
વિહે પળ્લત્તે ?” છે ભદન્ત ! મનુષ્ય પ્રવેશનકના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ગંગેયા !” છે ગાંગેય ! “દુવિહે પળ્લત્તે-
તજહા” મનુષ્ય પ્રવેશનકના નીચે પ્રમાણે બે પ્રકાર કહ્યા છે—“સંમુચ્છિમ-
મનુસ્સપવેસણણ ગમ્ભવક્રંતિયમનુસ્સપવેસણણ” (૧) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય પ્રવે-
શનક, અને (૨) ગર્ભજ મનુષ્ય પ્રવેશનક

હોજ્યા, ગમ્મવક્કંતિયમણુસેસુ હોજ્યા ? ” હે મદન્ત ! એકો મનુષ્યપ્રવેશનકેન પવિસન્ત-મનુષ્યપ્રવેશનકં કુર્વન્ કિં સમૂચ્છિમમનુષ્યેષુ મવતિ ? કિંવા ધર્મસ્ય રક્કાન્તિકમનુષ્યેષુ મવતિ ? મગ્ગાનાહ-’ ગમેયા । સમૂચ્છિમ મણુસેસુ વા હોજ્યા, ગમ્મવક્કંતિયમણુસેસુ વા હોજ્યા હે ગાગ્ગેય ! એકો મનુષ્યો મનુષ્યપ્રવેશનકં કુર્વન્ સમૂચ્છિમમનુષ્યેષુ વા મવતિ ગમ્મવ્યુત્કાન્તિકમનુષ્યેષુ વા મવતિ । ગાગ્ગેય પૂચ્છતિ-’ દો મંતે । મણુસાં પુચ્છા ’ હે મદન્ત ! ઈ મનુષ્યો મનુષ્યપ્રવેશનકેન પવિસન્તૌ કિં સમૂચ્છિમમનુષ્યેષુ મવતઃ ? કિંવા ગર્મ્મવ્યુત્કાન્તિકમનુષ્યેષુ મવતઃ ?

અથ ગાગિય પ્રશ્નસે એસા પૂછતેહિં-(એગે મતે ! મણુસે મણુસપ્રવેશપણ પવિસમાણે કિં સમૂચ્છિમમણુસેસુ હોજ્યા, ગમ્મવક્કંતિયમણુસેસુ હોજ્યા હે મદન્ત ! કોઈ એક મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યમવમ્મહણ કરતા હુઆ કદાં પર હોતા હે ? કયા સમૂચ્છિમ મનુષ્યોં મેં હોતા હે વા ગર્મ્મજમનુષ્યોં મેં હોતા હે ? હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હિં-(ગમેયા !) હે ગાગિય ! (સમૂચ્છિમમણુસેસુ વા હોજ્યા, ગમ્મવક્કંતિયમણુસેસુ વા હોજ્યા) મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યમવ મેં પ્રવેશ કરતા હુઆ એક મનુષ્ય સમૂચ્છિમ મનુષ્યોં મેં હોતા હે અથવા ગર્મ્મજમનુષ્યોં મેં મી હોતા હે ।

અથ ગાગિય પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હિં-(દો મતે ! મણુસાં પુચ્છા) હે મદન્ત ! મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યમવ મેં પ્રવેશ કરતે હુવ કદાં હોતે હિં કયા વે સમૂચ્છિમ મનુષ્યોં મેં હોતે હિં વા ગર્મ્મજમનુષ્યોં

અગ્ગેય અણુમારેના પ્રશ્ન-’ એગે મતે ! મણુસે મણુસપ્રવેશપણ પવિ સમામે કિં સમૂચ્છિમમણુસેસુ હોજ્યા, ગમ્મવક્કંતિયમણુસેસુ હોજ્યા ? ” હે મદન્ત ! મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યમવ મદણુ કરતો કોઈ એક પુરુષ કદાં ઉત્પત્ત થાય છે ? હું તે સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પત્ત થાય છે ? કે અમંજ મનુષ્યોમા ઉત્પત્ત થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-’ ગમેયા ! ” હે અગ્ગેય ! “ સમૂચ્છિમ મણુસેસુ વા હોજ્યા ગમ્મવક્કંતિયમણુસેસુ વા હોજ્યા ” મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યમવ મદણુ કરતો કોઈ એક મનુષ્ય સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમા પણ ઉત્પત્ત થાય છે અને અમંજ મનુષ્યોમા પણ ઉત્પત્ત થાય છે ।

અગ્ગેય અણુમારેના પ્રશ્ન-’ દો મતે ! મણુસાં પુચ્છા ” હે મદન્ત ! મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યમવમા પ્રવેશ કરતા બે મનુષ્યો કદાં ઉત્પત્ત થાય છે ? હું તેઓ સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પત્ત થાય છે ? કે અમંજ મનુષ્યોમા ઉત્પત્ત થાય છે ?

इति पृच्छा ' भगवानाह—' गंगेया ! समुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गम्भवक्क-
तियमणुस्सेसु वा होज्जा ' हे गांगेय ! दो मनुष्यो मनुष्यप्रवेशनकेन प्रवि-
शन्तौ समुच्छिममणुष्येषु वा भवतः, गर्भव्युत्क्रान्तिरुमणुष्येषु वा भवतः,
'अहवा एगे समुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, एगे गम्भवक्कतियमणुस्सेसु वा होज्जा'
अथवा एको मनुष्यो-मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन् समुच्छिममणुष्येषु वा भवति,
एको मनुष्यो गर्भव्युत्क्रान्तिरुमणुष्येषु वा भवति, ' एवं एएणं कमेणं
जहा नेरइयपवेसणए तहा मणुस्सपवेसणए वि भाणियव्वे' एव-पूर्वोक्तरीत्या,
एतेन-उपर्युक्तेन आलापकक्रमेण, यथा नैरयिकप्रवेशनकं भणितम् तथा मनुष्य-
प्रवेशनकमपि भणितव्यम्, यावत्-त्रयः, चत्वारः, पञ्च, षट्, सप्त, अष्ट, नव,
दश वा मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तौ हि समुच्छिममणुष्येषु वा
में होते हैं ? भगवान् इत्थं प्रश्न के उत्तर में कहते हैं—(गंगेया) हे गांगेय
(समुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गम्भवक्कतियमणुस्सेसु वा होज्जा)
दो मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए समु-
च्छिममणुष्यों में होते हैं अथवा गर्भव्युत्क्रान्तिरुमणुष्यों में होते हैं। (अहवा
एगे समुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा गम्भवक्कतियमणुस्सेसु वा होज्जा)
अथवा दो मनुष्यों में से एक मनुष्य समुच्छिममणुष्यों में होता है
और दूसरा गर्भव्युत्क्रान्तिरुमणुष्यों में होता है। (एवं एएणं कमेणं जहा
नेरइयपवेसणए तहा मणुस्सपवेसणए वि भाणियव्वे) इस प्रकार के
इस आलापकक्रम से नैरयिकप्रवेशनक की तरह मनुष्यप्रवेशनक भी
कहना चाहिये—यावत् तीनमनुष्य, चारमनुष्य, पांचमनुष्य, छहमनुष्य,
सातमनुष्य, आठमनुष्य, नौमनुष्य, दशमनुष्य, मनुष्यप्रवेशनक द्वारा

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “સમુચ્છિમમણુસ્સેસુ
વા હોજ્જા, ગમ્ભવક્કતિયમણુસ્સેસુ વા હોજ્જા ” મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય
ગતિમાથી મનુષ્યભવમાં પ્રવેશ કરતા બે મનુષ્યો સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ
ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા એગે
સમુચ્છિમમણુસ્સેસુ વા હોજ્જા, ગમ્ભવક્કતિયમણુસ્સેસુ વા હોજ્જા ” અથવા તે
બે મનુષ્યોમાંથી એક સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો ગર્ભજ
મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે “એવં એએણં કમેણં જહા નેરહયપવેસણં તહા
મણુસ્સપવેસણં વિ ભાણિયવ્વે” આ પ્રકારે અને આ આલાપક ક્રમ અનુસાર
નૈરયિક પ્રવેશનકની જેમ જ મનુષ્ય પ્રવેશનક પણ કહેવું જોઈએ ત્રણ, ચાર,
પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ અને દશ મનુષ્ય પણ મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા

भवन्ति, गर्भव्युत्क्रान्तिरुन्मनुष्येषु वा भवन्ति, तथा च मनुष्यप्रवेशनकेन प्रवि-
शन् मनुष्याणां समूर्च्छिमगर्भजलसंज्ञे स्थानद्वये प्रविशतीति तद्वद्व्यमाश्रित्य
एकादिसंख्यातान्तेषु पूर्वोक्तरीत्या भङ्गाः कर्तव्याः । सप्त चासिद्देशानामन्तिमं
सख्यातपद वर्तते इति उक्तं साक्षादर्थवशात्—‘सखेज्जा भते । मणुस्सा पुच्छा’
गात्रेण पृच्छति—हे भवन्त ! सखेयाः मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्त
किं समूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति ? किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिरुन्मनुष्येषु भवन्ति ?
इति पृच्छा, मगवानाह—‘गगेया । समूर्च्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गग्मवक्का वि-
मणुस्सेसु वा होज्जा’ हे गात्रेण । सख्याता मनुष्या मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्त

मनुष्यमगर्भ में प्रवेश करते हुए समूर्च्छिममनुष्यों में भी होते हैं, एवं
गर्भजमनुष्यों में भी होते हैं । तथा च मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यमगर्भ
में प्रवेश करता हुआ एक मनुष्य मनुष्यों के समूर्च्छिम भयषा गमज
रूप दो स्थानों में होता है । इस कारण हम दोनों स्थानों को आश्रित
करके एक से लेकर सख्यात तक में पूर्वोक्त रीति के अनुसार भङ्ग कर
लेना चाहिये—इनमें अन्तिम पद सख्यात पद है—इसलिये इस पद के
भङ्गों को साक्षात् रूप में दिखाते हुए सूत्रकार कहते हैं—क्यों कि गणिय
ने प्रश्न से ऐसा पूछा है कि—(सखेज्जा भते ! मणुस्सा पुच्छा) हे
भवन्त ! सख्यात मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यमगर्भ में प्रवेश
करते हुए कहाँ होते हैं ? क्या वे समूर्च्छिम मनुष्यों में होते हैं वा गर्भ
जमनुष्यों में होते हैं ? (गगेया) हे गात्रेण । (समूर्च्छिममणुस्सेसु वा

मनुष्यमगर्भां प्रवेश करीने समूर्च्छिम मनुष्यों में पक्ष उत्पन्न थाय ॥ अने
मगर्भ मनुष्यों में पक्ष उत्पन्न थाय ॥ आश्रित के बात तो स्पष्ट करणों
आवी ॥ हे मनुष्य प्रवेशनक द्वारा मनुष्यमगर्भ अद्वय करतो को मनुष्य
समूर्च्छिम मनुष्यों में पक्ष उत्पन्न थाय ॥ अने मगर्भ मनुष्यों में पक्ष उत्पन्न
थाय ॥ आ रीति तेनी उत्पत्तिना के स्थान ज्ञातों ॥ ते अने स्थानोंनी
अपेक्षाके कोटिनी लपने सख्यात पद-तना मनुष्य प्रवेशनकना अगे पूर्वोक्त
पदति अनुसार ज्ञाती लेवा जोपजे. तेषां अन्तिम पद ‘सख्यात’ ॥ तेषी
सख्यात मनुष्योंना प्रवेशनक विवेना कोने सुप्रकार प्रकट करे ॥

अनेत्र अणुभावेना प्रश्न—‘सखेज्जा भते ! मणुस्सा पुच्छा’ हे भवन्त !
मनुष्य प्रवेशनक द्वारा मनुष्यमगर्भ अद्वय करतो सख्यात मनुष्यों शुं समूर्च्छिम
मनुष्यों में उत्पन्न थाय ॥ हे मगर्भ मनुष्यों में उत्पन्न थाय ॥

भट्टानीय प्रश्नो उत्तर—‘गगेया !’ हे गात्रेण । ‘समूर्च्छिममणुस्सेसु
वा होज्जा, गग्मवक्का तियमणुस्सेसु वा होज्जा’ मनुष्य प्रवेशनक द्वारा मनुष्य

સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ વા ભવન્તિ, 'અહવા એમે સંમુચ્છિમમનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ વા હોજ્જા' અથવા એકો મનુષ્યો મનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેષુ ભવતિ, સંખ્યેયાઃ સ્વલુ મનુષ્યાઃ મનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તો ગર્ભ-વ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ વા ભવન્તિ, 'અહવા દો સંમુચ્છિમમનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ હોજ્જા' અથવા દ્વૌ મનુષ્યૌ મનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તૌ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવતઃ, સંખ્યેયાઃ સ્વલુ મનુષ્યા મનુષ્યપ્રવેશકેન પ્રવિશન્તૌ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ ભવન્તિ, એવં એકેકકં ઉસ્સારિતેસુ જાવ અહવા સંખેજ્જા-સમુચ્છિમમનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ હોજ્જા, એવં પૂર્વોક્તરીત્યા એકેકમ્ ઉત્તરોત્તરમ્ ઉત્સારિતેષુ સત્સુ અધિકં યોજિતેષુ સત્સુ યાવત્

હોજ્જા, ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ વા હોજ્જા) એ સંખ્યાત મનુષ્ય મનુષ્ય-પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં મેં હોતે હેં યા ગર્ભજમનુષ્યોં મેં બી હોતે હેં (અહવા એમે સંમુચ્છિમમનુ-સેસુ વા હોજ્જા સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ વા હોજ્જા) અથવા મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતા હુઆ એક સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં મેં હોતા હેં ઓર સંખ્યાત મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં હોતે હેં । (અહવા દો સમુચ્છિમમનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ હોજ્જા) અથવા દો મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવે-શનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં મેં હોતે હેં ઓર સંખ્યાતમનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ ગર્ભજમનુષ્ય મેં હોતે હેં । (એવં એકેકકં ઉસ્સારિતેસુ જાવ અહવા સંખેજ્જા સંમુચ્છિમમનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુ-સેસુ હોજ્જા) હસ તરહ સે આમે ૨ એક એક મનુષ્ય વઢાને પર યાચત્

ભવમા પ્રવેશ કરતા સંખ્યાત મનુષ્યો સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા એમે સમુચ્છિમ-મનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ વા હોજ્જા ” અથવા એક સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા દો સમુચ્છિમમનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિય મનુસેસુ હોજ્જા ” અથવા તેમાંથી બે મનુષ્યો સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

“ એવં એકેક ઉસ્સારિતેસુ જાવ અહવા સંખેજ્જા સમુચ્છિમમનુસેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગબ્ભવકકંતિયમનુસેસુ હોજ્જા ” આ પ્રમાણે એક એક મનુ-ષ્યની વૃદ્ધિ કરતાં, કરતા આશાપકો બતાવવા બેઠેબે. બેમકે ત્રણ મનુષ્ય

ધર્મો મનુષ્યા સમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવન્તિ, સત્કથાતા મનુષ્યા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિસ્મનુ
ષ્યેષુ ભવન્તિ, વસ્વારા, પદ્મ, પદ્મ, સપ્ત, યાગી, નવ, દશ વા મનુષ્યા મનુષ્યપ્રવે
શનકેન પ્રવિશેન્તઃ સમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવન્તિ, સત્કથાતા મનુષ્યાઃ મનુષ્યપ્રવે
શનકેન પ્રવિશેન્તો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ ભવન્તીતિ માયમ્ । માદ્રેયઃ પૃષ્ઠતિ
અસલેજ્ઞા માતે ! મનુસ્તા પુચ્છા ? ' હે મદન્ત ! અસલેજ્ઞા મનુષ્યાઃ મનુષ્યપ્રવે
શનકેન પ્રવિશેન્ત કિં સમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવન્તિ, કિંવા ગમમ્યુત્ક્રાન્તિસ્મનુ
ષ્યેષુ ભવન્તિ ?' इति पृच्छा, मगधानाह—' गंगेया ! सर्वे वि ताव संमुच्छिममणु
स्सेषु होन्ता ' हे गाङ्गेय । सर्वेऽपि तावन् असंख्याता मनुष्याः समूर्च्छिममनुष्य
मपति, ' अत्रा असंखेज्ज्ञा संमुच्छिममणुस्सेषु एते गम्भवरकतियमणुस्सेषु

તીન મનુષ્ય સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો મેં હોતે હે ઓર સત્કથાત મનુષ્ય ગર્ભ
વ્યુત્ક્રાન્તિક-ગર્ભજમનુષ્યો મેં હોતે હે ચાર, પાંચ, છઠ્ઠ, સાત, આઠ, નૌ
અથવા દશ મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવગ્રહણ કરતે હુણ
સમૂર્ચ્છિમમનુષ્યો મેં હોતે હે ઓર સત્કથાત મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક
દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુણ ગર્ભજ મનુષ્યો મેં હોતે હે ।

અથ ગાંગેય અનગાર પ્રશ્નસે પેસાણતે હે (અસલેજ્ઞા માતે ! મનુસ્તા
પુચ્છા) હે મદન્ત અસંખ્યાત મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં
પ્રવેશ કરતે હુણ કયા સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો મેં હોતે હે વા ગર્ભજ મનુષ્યો મેં હોતે
હે ! ફક્તે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કણ્ઠે હે—(ગંગેયા) હે ગાંગેય ! (સર્વે વિ
તાવ સમુચ્છિમમણુસ્સેષુ હોન્તા) મય મી અસંખ્યાત મનુષ્ય સમૂર્ચ્છિમ

સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અજ્ઞાત મનુષ્ય ગતિજ મનુષ્યોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે અથ, પાંચ છ, સાત, આઠ, નવ અથવા દશ મનુષ્ય સમૂ
ર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્યો અજ્ઞાત મનુષ્યોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે હેજ્ઞા જગ આ પ્રમાણે જાણે ' સંખ્યાત મનુષ્ય સમૂ
ર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્ય અજ્ઞાત મનુષ્યોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે ' ।

માગધીશ્વર અનુભાવનો પ્રશ્ન—' અસંખ્યાત મનુષ્યો મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા
અજ્ઞાત મનુષ્યોમાં સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે । કે ગતિજ
મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

માગધીશ્વર અનુભાવનો ઉત્તર—' કિંવા ! ' હે ગાંગેય ! ' સર્વે વિ તાવ
સમુચ્છિમમણુસ્સેષુ હોન્તા ' ત અસંખ્યાત મનુષ્યો સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં જન

સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ વા ભવન્તિ, 'અહવા एगे संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ વા હોજ્જા' અથવા ઇકો મનુષ્યો મનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેષુ ભવન્તિ, સંખ્યેયાઃ સ્વલુ મનુષ્યાઃ મનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તો ગર્ભ-વ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ વા ભવન્તિ, 'અહવા दो संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ હોજ્જા' અથવા દ્વૌ મનુષ્યૌ મનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તૌ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવન્તઃ, સંખ્યેયાઃ સ્વલુ મનુષ્યા મનુષ્યપ્રવેશકેન પ્રવિશન્તૌ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ ભવન્તિ, એવં એકેકકં ઉસ્સારિતેસુ જાવ અહવા સંખેજ્જા-સમુચ્છિમમણુસ્સેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ હોજ્જા, એવં પૂર્વોક્તરીત્યા એકેકમ્ ઉત્તરોત્તરમ્ ઉત્તારિતેષુ સત્સુ અધિકં યોજિતેષુ સત્સુ યાવત્

હોજ્જા, ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ વા હોજ્જા) વે સંખ્યાત મનુષ્ય મનુષ્ય-પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં મેં હોતે હૈં યા ગર્ભજમનુષ્યોં મેં ભી હોતે હૈં (અહવા एगे संमुच्छिममणु-સ્સેસુ વા હોજ્જા સંખેજ્જા ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ વા હોજ્જા) અથવા મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતા હુઆ એક સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં મેં હોતા હૈં ઓર સંખ્યાત મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં હોતે હૈં । (અહવા दो संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, સંખેજ્જા ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ હોજ્જા) અથવા दो મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવે-શનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં મેં હોતે હૈં ઓર સંખ્યાતમનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ ગર્ભજમનુષ્ય મેં હોતે હૈં । (એવં એકેકકં ઉસ્સારિતેસુ જાવ અહવા સંખેજ્જા સંમુચ્છિમમણુસ્સેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગભવવકંતિયમણુ-સ્સેસુ હોજ્જા) હસ તરહ સે આગે ૨ એક એક મનુષ્ય વઢાને પર યાવત્

ભવમાં પ્રવેશ કરતા સંખ્યાત મનુષ્યો સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા एगे संमुच्छिम-મણુસ્સેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ વા હોજ્જા” અથવા એક સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે “અહવા दो संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, સંખેજ્જા ગભવવકંતિય મણુસ્સેસુ હોજ્જા” અથવા તેમાંથી બે મનુષ્યો સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

“એવં એકેકકં ઉસ્સારિતેસુ જાવ અહવા સંખેજ્જા સંમુચ્છિમમણુસ્સેસુ હોજ્જા, સંખેજ્જા ગભવવકંતિયમણુસ્સેસુ હોજ્જા” આ પ્રમાણે એક એક મનુ-ષ્યની વૃદ્ધિ કરતાં કરતા આશાપકો બતાવવા ભેઈએ. જેમકે ત્રણ મનુષ્ય

प्रविशन्तो गर्भव्युत्क्रान्तिक्रमनुष्येषु भवन्ति, एवमेव असंख्येया मनुष्याः मनुष्य
प्रवेशनकेन प्रविशन्तः समृच्छिममनुष्येषु भवन्ति संख्येयाः संख्याताम मनुष्या
गर्भव्युत्क्रान्तिक्रमनुष्येषु वा भवन्ति । तथा चात्र द्विकसंयोग पूर्वपदेन एकादश
विकल्पा भवन्ति, असंख्यातपदे तु पूर्व द्वादश विकल्पा उक्ताः, अप्रतु एकादशैव
विकल्पा भवन्ति, तथाहि-यदि चात्र समृच्छिमेयु गर्भजेषु चासंख्यातत्वं
ख्यातत्वं द्वादशोऽपि विकल्पाः सम्भाव्यतः, तदेतत् नास्ति इति पूर्वोक्तयुक्त्या नैराश्या
संख्यातपदे द्वादश विकल्पाः सम्भवन्ति, अपितु एकादशैव, एवं गर्भजमनुष्याणां
स्वरूपतोऽपि असंख्यातानामभावेन तत्प्रवेशनके असंख्यातासंभवाद,
अतोऽसंख्यातपदेऽपि एकादश विकल्पदर्शनापोक्तम्-^१ असंख्येया समृच्छिम

तुष्ट गर्भज मनुष्यों में होते हैं इसी तरह से असंख्यात मनुष्य मनुष्य
प्रवेशनक द्वारा मनुष्यमण्ड में प्रविष्ट होते हुए समृच्छिममनुष्यों में
होते हैं और संख्यात मनुष्य गर्भजमनुष्यों में होते हैं । यहाँ द्विकसं
योग में पहिले की तरह ही ११ विकल्प होते हैं यद्यपि असंख्या-
तपद में पहिले १२ विकल्प कहे गये हैं परन्तु यहाँ पर ११ ही विकल्प
होते हैं क्यों कि समृच्छिममनुष्यों में और गर्भजमनुष्यों में यदि असं
ख्यातता हो, तो ही १० वा विकल्प सम्भवित हो सकता है-परन्तु यह
इनमें है नहीं-इस कारण पूर्वोक्तयुक्त्यनुसार यहाँ असंख्यात पद में ११
विकल्प सम्भवित नहीं होते हैं किन्तु ११ विकल्प ही सम्भवित होते हैं इस
तरह गर्भजमनुष्यों में स्वरूपतः भी असंख्यातता का अभाव होने से
उसके प्रवेशनक में भी असंख्यातता नहीं आई है । इसलिये असंख्या-
तपद में भी ११ वें विकल्प को दिखाने के लिये (असंख्येया समृच्छिम

७, सात जाति नव अध्याय दश मनुष्यो जलज मनुष्योर्मा-उत्पन्न याव हि
अथवा मनुष्य प्रवेशनक द्वारा मनुष्य भवर्मा प्रवेश करत असंख्यात मनुष्यो
समृच्छिम मनुष्योर्मा उत्पन्न याव हि अने संख्यात मनुष्यो जलज मनुष्योर्मा
उत्पन्न याव हि अर्था द्विकसंयोगमा संख्यात पदनी केम ११ व विकल्प
अने छ ले के असंख्यात पदमा पढेला १२ विकल्प कहेवामा आभ्या छि
परन्तु अर्था ११ विकल्प व जनी शके छ कारण के समृच्छिम मनुष्योर्मा
अने जलज मनुष्योर्मा ले असंख्यातता डोय तो व अर्था जारमा विकल्प
म भवी शके छ पण जलज मनुष्योर्मा असंख्यातता सबवी शकती नथी
ते कारणे पूर्वोक्त पढनि अनुसार असंख्यात पदमा १२ विकल्प अर्था सबवी
शकता नथी पण ११ विकल्प व सबवी शके छ जलज मनुष्योर्मा स्वप्रप-
पण असंख्याततामे अभाव डोवाथी तेभना प्रवेशनकमा पण असंख्यातता

હોજ્જા ' અથવા અસંખ્યેયા મનુષ્યાઃ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવન્તિ, એકો મનુષ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ ભવતિ, ' અહવા અસંખેજ્જા સંમુચ્છિમમણુસેસુ, દો ગ-
ભવક્રંતિયમણુસેસુ હોજ્જા ' અથવા અપંખ્યેયાઃ અસંખ્યાતાઃ મનુષ્યાઃ મનુષ્ય
પ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તઃ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવન્તિ, દ્વૌ મનુષ્યૌ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક-
મનુષ્યેષુ ભવતઃ ' एवं जाव असंखेज्जा समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा
गभवकतियमणुस्सेसु वा होज्जा ' एवं पूर्वोक्तीत्या यावत् असख्याताः मनुष्याः
मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, त्रयो वा, चत्वारो वा,
पञ्च वा, षड् वा सप्त वा, अष्टौ वा, नव वा, दश वा, मनुष्या मनुष्यप्रवेशनकेन

મનુષ્યોં મેં હોતે હેં (અહવા અસંખેજ્જા સંમુચ્છિમમણુસેસુ એગે ગભ-
વક્રંતિયમણુસેસુ હોજ્જા) અથવા અસંખ્યાત મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં
મેં હોતે હેં, તથા એક મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં હોતા હે " અહવા અસં-
ખેજ્જા સંમુચ્છિમમણુસેસુ દો ગભ વક્રંતિયમણુસેસુ હોજ્જા)
અથવા અસંખ્યાત મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં મેં હોતે હેં ઓર એક
મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં હોતા હે । (અહવા-અસંખેજ્જા સંમુચ્છિમમ-
ણુસેસુ દો ગભવક્રંતિયમણુસેસુ હોજ્જા) અથવા અસંખ્યાત મનુષ્ય
મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુએ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં
મેં હોતે હેં ઓર ઝનેમેં સે દો મનુષ્ય ગર્ભજમનુષ્યોં મેં હોતે હેં । (एवं
जाव असंखेज्जा समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गभवकतिय-
मणुस्सेसु होज्जा) इस पूर्वोक्त रीति के अनुसार यावत् असख्यात
मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छि-
ममनુष्यों में होते हैं और तीन, अथवा चार, पांच, छह, सात आठ,
नौ, अथवा दश मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते

ઉત્પન્ન થાય છે, " અહવા અસંખેજ્જા સંમુચ્છિમમણુસેસુ એગે ગભવક્રંતિય-
મણુસેસુ હોજ્જા " અથવા અસંખ્યાત મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોંમાં ઉત્પન્ન
થાય છે તથા એક મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોંમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " અહવા
અસંખેજ્જા સંમુચ્છિમમણુસેસુ, દો ગભવક્રંતિયમણુસેસુ હોજ્જા " અથવા
અસંખ્યાત મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોંમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એ મનુષ્ય
ગર્ભજ મનુષ્યોંમાં ઉત્પન્ન થાય છે " एवं जाव असंखेज्जा समुच्छिममणुस्सेसु
होज्जा, संखेज्जा गभवकतियमणुस्सेसु होज्जा " આ રીતે આગળ પણ ધ્યન થવું
જોઈએ જેમકે .. મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્ય ભવમાં પ્રવેશ કરતા અસંખ્યાત
મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોંમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના ત્રણ, ચાર, પાંચ,

भवन्ति समूर्च्छिमानां असंख्यातानां भावेन प्रविशतामपि असंख्यातानां सम-
वात्, अत एव मनुष्यप्रवेशनकं प्रति उत्कृष्टपविनस्तेषु सर्वेऽपि भवन्तीति भावः,
तथा च समूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनकमितरापेक्षयाऽसंख्यातगुणमनन्तम्।
अथ मनुष्यप्रवेशनकस्यैवापवादद्वयादि वक्तव्यतामाह—‘एयस्स णं मंते ।’ इत्यादि।
‘एयस्स णं मंते ! समूर्च्छिममनुस्सपवेसणगस्स गम्भवकंतिपमनुस्सपवे-
सणगस्स य कपरे कपरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?’ गात्रेयः पृच्छति—
‘मद’त ! एतस्य खलु समूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनकस्य गर्भन्युत्क्रान्तिकमनुष्य-
प्रवेशनस्य च मध्ये कतराणि तयाविषयप्रवेशनकानि कतरेभ्यो यावत्—स्तोत्राणि
वा, बहुकानि वा, तुरयानि वा, विशेषाधिकानि वा भवन्ति ? भगवानाह—

मनुष्य असंख्यात होते हैं और जब ये मनुष्यप्रवेशनक में प्रवेश होते
हैं तब भी ये असंख्यात ही स भवित होते हैं । इसलिये मनुष्यप्रवेश-
नक के प्रति उनमें सब भी उत्कृष्टपदी होते हैं । इसी कारण समूर्च्छि-
ममनुष्यप्रवेशनक दूसरे गर्भजमनुष्य प्रवेशनक की अपेक्षा असंख्यात
गुणा है—ऐसा जानना चाहिये ।

अथ गात्रेय प्रश्न से ऐसा पूछते हैं—(एयस्स णं मंते ! समूर्च्छिम-
मनुस्सपवेसणगस्स गम्भवकंतिपमनुस्सपवेसणगस्स य कपरे कपरे
हिंतो जाव विसेसाहिया वा) हे भवन्त ! इस समूर्च्छिम मनुष्य प्रवेश-
नक में और गर्भजमनुष्यप्रवेशनक में आपस में कौन प्रवेशनक किस
प्रवेशनक की अपेक्षा से कम है ? कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनक की
अपेक्षा से बहुत हैं ? कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनक की अपेक्षा समान
हैं और कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनक से विशेषाधिक हैं । इसक

तेजो मनुष्य प्रवेशनकमां प्रवेश पाप्मं ते त्वां तेजो असंख्यातं सत्त्व-
शक्ते । तेदी मनुष्य प्रवेशनकनी अपेक्षाते तेजो अथा उत्कृष्टपदी पद्म डो-
शके ते ते कारये जलं मनुष्य प्रवेशनक कर्ता समूर्च्छिम मनुष्य प्रवेशनक
अपेक्षातस्तु ते, जेभ समन्तं

गणिते अजगत्तरे । अह—“एयस्स णं मंते ! समूर्च्छिममनुस्सपवेसण-
गस्स गम्भवकंतिपमनुस्सपवेसणगस्स य कपरे कपरेहिंतो जाव विसेसाहिया ?” हे भवन्त !
आ समूर्च्छिम मनुष्य प्रवेशनक अने जलं मनुष्य प्रवेशनकभावी क्यु प्रवे-
शनक क्या प्रवेशनक कर्ता अथ । ? क्यु प्रवेशनक क्या प्रवेशनक कर्ता
अधिक ते ? क्यु प्रवेशनक क्या प्रवेशनक जेहंते ते ? क्यु प्रवेशनक क्या
प्रवेशनक कर्ता विशेषाधिक ते ?

મનુસ્સેસુ સલેજ્જા ગમ્ભવકંતિયમનુસ્સેસુ વા હોજ્જા ' ઇતિ, યથોત્કૃષ્ટસૂત્રમાહ
' ઉક્કોસા મંતે ' ઇત્યાદિ । ' ઉક્કોસા મંતે । મનુસ્સા પુચ્છા ' ગાઙ્ગેયઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત
ઉત્કૃષ્ટાઃ ઉત્કર્ષપદિનો મનુષ્યામનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તઃ કિં સમૂચ્છિમ-
મનુષ્યેષુ ભવન્તિ ? કિંવા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ ભવન્તિ ? મગવાનાહ-ગંગેયા !
સવ્વે વિ તાવ સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ હોજ્જા ' હે ગાઙ્ગેય ! સર્વેઽપિ તાવત્ ઉત્કૃષ્ટ-
પદિનો મનુષ્યા મનુષ્યપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તઃ સમૂચ્છિમમનુષ્યેષુ ભવન્તિ,
' અહવા સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ ય, ગમ્ભવકંતિયમનુસ્સેસુ વા હોજ્જા ' અથવા
ઉત્કૃષ્ટપદિનો મનુષ્યાઃ સમૂચ્છિમમનુષ્યેષુ ચ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ વા

મમનુસ્સેસુ સલેજ્જા ગમ્ભવકંતિયમનુસ્સેસુ વા હોજ્જા) સૂત્રકાર ને
એસા કહા હૈ । અવ ગાંગેય પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ (ઉક્કોસા મંતે !
મનુસ્સા પુચ્છા) હે ભદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા
મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુઅ કયા સમૂચ્છિમમનુષ્યોં મેં હોતે હૈં યા
ગર્ભજમનુષ્યોં મેં હોતે હૈં ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-(ગંગેયા) હે
ગાંગેય ! (સવ્વે વિ તાવ સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ હોજ્જા) સમસ્ત ઉત્કૃષ્ટ-
પદી મનુષ્ય મનુષ્યપ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુઅ સમૂ-
ચ્છિમમનુષ્યોં મેં હોતે હૈં । (અહવા સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ ય ગમ્ભવકંતિ-
યમનુસ્સેસુ વા હોજ્જા) અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્ય સમૂચ્છિમમનુ-
ષ્યોં મેં બી હોતે હૈં ઔર ગર્ભજમનુષ્યોં મેં બી હોતે હૈં । સમૂચ્છિમ

સભવતી નથી. તે કારણે જ સૂત્રકારે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—, અસલેજ્જા
સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ સલેજ્જા ગમ્ભવકંતિયમનુસ્સેસુ વા હોજ્જા ” “ અસખ્યાત
મનુષ્યો સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે અને સખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ
મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ”

હવે ગાંગેય અણુગાર ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્યના મનુષ્ય પ્રવેશનક વિષે આ
પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—“ ઉક્કોસા મંતે । મનુસ્સા પુચ્છા ' હે ભદન્ત । મનુષ્ય
પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવમા પ્રવેશ કરતા ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્યો શું સમૂચ્છિમ
મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ સવ્વે વિ તાવ
સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ હોજ્જા ” મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવમાં પ્રવેશ કરતા
સમસ્ત ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્યો સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે “ અહવા
સમુચ્છિમમનુસ્સેસુ ય ગમ્ભવકંતિય મનુસ્સેસુ વા હોજ્જા ” અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી
મનુષ્યો સમૂચ્છિમ મનુષ્યોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં
પણ ઉત્પન્ન થાય છે. સમૂચ્છિમ મનુષ્ય અસખ્યાત હોય છે, અને ન્યાદે

अहवा जोइसिएसु भवणवासीसु य होज्जा १ अहवा जोइ-
 सिएसु वाणमतरेसु य होज्जा २ अहवा जोइसिएसु वेमा
 णिएसु य होज्जा ३, अहवा जोइसिएसु य, भवणवासिसु य वाण
 मतरेसु य होज्जा १, अहवा जोइसिएसु य, भवणवासीसु य,
 वेमाणिएसु य होज्जा, २ अहवा जोइसिएसु य वाणमतरेसु य,
 वेमाणिएसु य होज्जा ३, अहवा जोइसिएसु य भवणवासीसु य
 वाणमतरेसु य वेमाणिएसु य होज्जा १। ययस्स ण भत्ते ! भवणवासि
 देव पवेत्तणगस्स वाणमतर देवपवेत्तणगस्स, जोइसियदेवपवेत्त
 णगस्स, वेमाणियदेवपवेत्तणगस्स य कयरे कयरेहि तो जाप
 विसेसाहिया वा ? गगेया ! सव्वरथोवा वेमाणियदेवपवेत्तणया,
 भवणवासिदेवपवेत्तणया असखेज्जगुणा, वाणमतरदेवपवेत्तण
 या असखेज्जगुणा जोइसियदेवपवेत्तणया सखेज्जगुणा ॥सू० १६॥

छाया—देवपवघ्नकं खलु मद्दत्त ! कतिपियं मद्भक्षम् ? गात्रेय ! चतुर्विधं
 मद्भक्षम्, तद्यथा भवनवासिदेवपवघ्नकम् यावत् वैमानिकदेवपवघ्नकम् ।
 एहो मद्दन्त ! देवो देवपवघ्नकेन परिश्रित् किं भवनवासिषु भवेत् ! वानस्पन्त
 रेषु भवेत्, ज्योतिष्कषु भवेत्, वैमानिकेषु भवेत् ? गात्रेय ! भवनवासिषु वा
 मरति, वानस्पन्तरेषु वा मरति ज्योतिषिकेषु वा मरति वैमानिकेषु वा मरति ।
 ह्री मद्दत्त ! दसौ देवपवघ्नकेन पृच्छा, गात्रेय ! भवनवासिषु वा मरत, वान
 स्पन्तरेषु वा मरत, ज्योतिषिकेषु वा मरतः, वैमानिकेषु वा मरतः, अथवा एहो
 भवनवासिषु एहो वानस्पन्तरेषु मरति । एवं यथा त्रियम्बोक्तपदघ्नकं तथा
 दशपदघ्नकमपि भग्नित्यम् यावत् भवत्येषा इति । उत्कृष्टा मद्दन्त ! पृच्छा ?
 गात्रेय ! सर्वेऽपि तावत् ज्योतिषिकेषु मरति ? । अथवा ज्योतिषिकमभवनवासिषु
 च मरन्ति, १ अथवा ज्योतिषिकेषु वानस्पन्तरेषु च मरन्ति, २ अथवा ज्योतिषिक
 वैमानिकेषु च मरति १ अथवा ज्योतिषिकेषु च भवनवासिषु च वानस्पन्तरेषु च

‘ગંગેયા ! સવત્થો વા ગઘ્ભવકંતિયમણુસ્સપવેસણયા સંમુચ્છિમમણુસ્સ-
પવેસણયા અસલ્લેજ્જગુણા ’ હે ગાંગેય ! સર્વસ્તોકાનિ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્ય-
પ્રવેશનકાનિ ભવન્તિ, તદપેક્ષયા સંમુચ્છિમમનુષ્યપ્રવેશનકાનિ અસલ્લેખ્યાત-
ગુણાનિ ભવન્તીતિ ॥ સુ૦ ૧૫ ॥

દેવપ્રવેશનકવક્તવ્યતા ।

મૂલ્—“ દેવપવેસણણં ભંતે ! કઙ્કિવિહે પળ્લણ્ણે ? ગંગેયા !
ચ્ચત્તિવિહે પળ્લણ્ણે, તં જહા-ભવણવાસિદેવપવેસણણં જાવ વેમાણિ-
યદેવપવેસણણં, એગે ભંતે ? દેવે દેવપવેસણણં પવિસમાણે કિં ભ-
વણવાસિસુ હોજ્જા, વાળમંતરેસુ હોજ્જા, જોહિસિણ્ણેસુ હોજ્જા,
વેમાણિણ્ણેસુ હોજ્જા ! ગંગેયા ! ભવણવાસિસુ વા હોજ્જા, વાળ
મંતરેસુ વા હોજ્જા, જોહિસિણ્ણેસુ વા હોજ્જા, વેમાણિણ્ણેસુ વા
હોજ્જા । દો ભંતે । દેવા દેવપવેસણણં પુચ્છા ? ગંગેયા !
ભવણવાસિસુ વા હોજ્જા, વાળમંતરેસુ વા હોજ્જા, જોહિસિણ્ણેસુ
વા હોજ્જા, વેમાણિણ્ણેસુ વા હોજ્જા, અહવા એગે ભવણવાસિસુ,
એગે વાળમંતરેસુ હોજ્જા, એવં જહા તિરિલ્લજોણિયપવેસણણં
તહા દેવપવેસણણં વિ માણિયવ્વે જાવ અસલ્લેજ્જત્તિ । ઉલ્લોસા
ભંતે ! પુચ્છા, ગંગેયા ! સવ્વે વિ તાવ જોહિસિણ્ણેસુ હોજ્જા ૧,
ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—(ગંગેયા) હે ગાંગેય ! (સવત્થોવા ગઘ્ભવકંતિ-
યમણુસ્સપવેસણયા, સમુચ્છિમમણુસ્સપવેસણયા અસલ્લેજ્જગુણા) ગર્ભજ-
મનુષ્યપ્રવેશનક સ્વ સે કમ હૈં ઓર હસકી અપેક્ષા સ મુચ્છિમમનુષ્ય-
પ્રવેશનક અસલ્લેખ્યાતગુણિત હૈં ॥ ૧૫ ॥

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ સવત્થોવા ગઘ્ભ-
વકંતિયમણુસ્સપવેસણયા, સંમુચ્છિમમણુસ્સપવેસણયા અસલ્લેજ્જગુણા ” ગર્ભજ
મનુષ્ય પ્રવેશનક સૌથી અધીક છે અને ગર્ભજ મનુષ્ય પ્રવેશનક કરતાં સંમુ-
ચ્છિમ મનુષ્ય પ્રવેશનક અસલ્લેખ્યાતગણુ હોય છે. ॥ સુ. ૧૫ ॥

દેવપ્રવેશનક્રમ ૪, ગાંધેયા પૂચ્છતિ—‘એગે મતે ! દેવે દેવપ્રવેશનપર્ણ પવિત્ર-
માણે કિં મધ્યવાસીસુ હોજ્જા, વાળમતરેસુ હોજ્જા, જોહસિપ્પસુ હોજ્જા, વેમા
ણિપ્પસુ હોજ્જા ?’ હે મદન્ત ! ઇકો દેવો દેવપ્રવેશનકન પ્રવિશન્ કિં મધ્યવા
સિપુ ગવેત્ ? । કિંવા વાનપન્તરેપુ મવેત્, ઝ્યોતિષિકેપુ મવેત્, વૈમાનિકેપુ
મવેત્ ? મગરાનાહ—‘ગંધેયા ! મધ્યવાસીસુ વા હોજ્જા, વાળમતરેસુ—વા હોજ્જા,
જોહસિપ્પસુ વા હોજ્જા, વેમાણિપ્પસુ વા હોજ્જા’ હે ગાંધેય ! ઇકો દેવો દેવપ્રવે
શનક કુર્વન્ મધ્યવાસિપુ વા મવતિ, વાનપન્તરેપુ વા મવતિ, ઝ્યોતિષિકેપુ વા
મવતિ, વૈમાનિકેપુ વા મવતિ । ‘દો મતે ! દેવા દેવપ્રવેશનપ વ પુચ્છા’

જ્ઞાનક ધાત્—વાનપન્તર દેવપ્રવેશનક, ઝ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક
વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક । અય ગાંધેય પ્રસુ સે એસા પૂછતે હિં—(એગે મતે !
દેવે દેવપ્રવેશનપર્ણ પવિત્રમાણે કિં મધ્યવાસીસુ હોજ્જા, વાળમતરેસુ
હોજ્જા, જોહસિપ્પસુ હોજ્જા, વેમાણિપ્પસુ હોજ્જા) હે મદન્ત ! ઇક દેવ
દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવમધ્ય મેં પ્રવેશ કરતા હુઆ વ્યા મધ્યવાસી દેવો
મેં હોતા હે ? અથવા વાનપન્તર દેવો મેં હોતા હે ?
વા ઝ્યોતિષિક દેવો મેં હોતા હે ? વા વૈમાનિક દેવો મેં
હોતા હે ? હમકે ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે હિં—(ગંધેયા) હે ગાંધેય ! (મધ્ય
વાસીસુ વા હોજ્જા, વાળમતરેસુ વા હોજ્જા, જોહસિપ્પસુ વા હોજ્જા,
વેમાણિપ્પસુ વા હોજ્જા) ઇક વ્ય દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવમધ્ય મેં પ્રવેશ
કરતા હુઆ મધ્યવાસિયો મેં મી હોતા હે, વાનપન્તરો મેં મી હોતા હે
ઝ્યોતિષિકો મેં મી હોતા હે, વૈમાનિકો મેં મી હોતા હે, (દો મતે !
દેવા દેવપ્રવેશનપર્ણ પુચ્છા) અય ગાંધેય પ્રસુ સે એસા પૂછ રહે હિં—હે

ગાંધેય અણ્ણાશને પ્રશ્ન—“એગે મતે ! દેવે દેવપ્રવેશનપર્ણ પવિત્રમાણે
કિં મધ્યવાસીસુ હોજ્જા વાળમતરેસુ હોજ્જા જોહસિપ્પસુ હોજ્જા વેમાણિપ્પ
હોજ્જા ?’ હે મદન્ત ! દેવપ્રવેશનક દ્વારા અન્ન ગનિપ્રાપ્તિ દેવભવમાં પ્રવેશ
કરતો એક દેવ શું અપનવાચી દેવોમાં ઉત્પત્ત થાય છે ? હે વાનપન્તર દેવોમાં
ઉત્પત્ત થાય છે ? હે ઝ્યોતિષિક દેવોમાં ઉત્પત્ત થાય છે ? હે વૈમાનિક દેવોમાં
ઉત્પત્ત થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—‘ગંધેયા !’ હે ગાંધેય ! “મધ્યવાસીસુ વા
હોજ્જા વાળમતરેસુ વા હોજ્જા, જોહસિપ્પસુ વા હોજ્જા વેમાણિપ્પસુ વા હોજ્જા”
દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવમાં પ્રવેશ કરતો એક દેવ અપનવાચીઓમાં પણ
ઉત્પત્ત થાય છે, વાનપન્તરોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે ઝ્યોતિષિકોમાં પણ
ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈમાનિકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે

ભવન્તિ, ૧ અથવા જ્યોતિષિકેષુ ચ ભવનવાસિષુ ચ વૈમાનિકેષુ ચ ભવન્તિ, ૨ અથવા જ્યોતિષિકેષુ ચ વાનવ્યન્તરેષુ ચ વૈમાનિકેષુ ચ ભવન્તિ, ૩ અથવા જ્યોતિષિકેષુ ચ ભવનવાસિષુ ચ વાનવ્યન્તરેષુ ચ વૈમાનિકેષુ ચ ભવન્તિ ૧ એતસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! ભવનવાસિદેવપ્રવેશનકસ્ય વાનવ્યન્તરદેવપ્રવેશનકસ્ય જ્યોતિષિકદેવપ્રવેશનકસ્ય વૈમાનિકદેવપ્રવેશનકસ્ય ચ કતરાણિ કતરેભ્યો યાવત્ વિશેષાધિકાનિ વા ? ગાઙ્ગેય ? સર્વસ્તોત્રાનિ વૈમાનિકદેવપ્રવેશનકાનિ, ભવનવાસિદેવપ્રવેશનકાનિ અસંખ્યાતગુણાનિ, વાનવ્યન્તરદેવપ્રવેશનકાનિ અસંખ્યેયગુણાનિ, જ્યોતિષિકદેવપ્રવેશનકાનિ સંખ્યેયગુણાનિ ॥ સૂ૦ ૧૬ ॥

ટીકા—અથ દેવપ્રવેશનકમધિકૃત્ય પ્રરૂપયિતુમાહ—‘ દેવપવેસણં ણં મંતે ’ इत्यादि । ‘ દેવપવેસણં ણં મંતે ! કહ્વિહે પળ્લત્તે ? ’ ગાઙ્ગેયઃ પૃચ્છન્તિ—હે ભદન્ત ! દેવપ્રવેશનકં સ્વલ્પ કતિવિધ પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગવાનાહ—‘ ગંગેયા ! ચત્તવિહે પળ્લત્તે ’ હે ગાઙ્ગેય ! દેવપ્રવેશનકં ચતુર્વિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્, ‘ ત જહા ભવનવાસિદેવપવેસણં જાવ વૈમાણિયદેવપવેસણં ’ તદ્વથા—ભવનવાસિદેવપ્રવેશનકમ્ ?, યાવત્ વાનવ્યન્તરદેવપ્રવેશનકમ્ ૨, જ્યોતિષિકદેવપ્રવેશનકમ્ ૩, વૈમાનિક

દેવપ્રવેશનક વક્તવ્યતા

‘ દેવપવેસણં ણં મંતે ! કહ્વિહે પળ્લત્તે ’-इत्यादि ।

ટીકાર્થ—ઈસ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકાર ને દેવપ્રવેશનક કા કથન ક્રિયા હૈ—ઈસમેં ગાંગેય ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—(દેવપવેસણં ણં મંતે ! કહ્વિહે પળ્લત્તે) હે ભદન્ત ! દેવપ્રવેશનક કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા—(ગંગેયા) હે ગાંગેય (ચત્તવિહે પળ્લત્તે) દેવપ્રવેશનક ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—(તં જહા) જૈસે—(ભવનવાસિદેવપવેસણં જાવ વૈમાણિયદેવપવેસણં) ભવનવાસી દેવપ્રવે-

દેવપ્રવેશનક વક્તવ્યતા—

“ દેવપવેસણં ણં મંતે ! કહ્વિહે પળ્લત્તે ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્રમા દેવપ્રવેશનકનુ નિરૂપણ કર્યું છે—

ગાંગેય અણુગારનેા પ્રશ્ન—“ દેવપવેસણં ણં મંતે ! કહ્વિહે પળ્લત્તે ” હે ભદન્ત ! દેવપ્રવેશનકના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ ચત્તવિહે પળ્લત્તે ” દેવપ્રવેશનકના ચાર પ્રકાર કહ્યા છે “ તજહા ” તે પ્રકારે નીચે પ્રમાણે છે.

“ ભવનવાસિદેવપવેસણં જાવ વૈમાણિયદેવપવેસણં ” (૧) ભવનવાસી દેવપ્રવેશનક, (૨) વાનવ્યન્તર દેવપ્રવેશનક, (૩) જ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક અને (૪) વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક

મકે મણિત તથા દેવપ્રવેશનક્રમપિ મજિત્થમ્ । યાચત્-પચા, ચત્તારા, પચ્ચ, પટ્ટ, સપ્પ, અટ્ટ નત્ત, વપ્પ સરુપાના, અસરુપાતામેતિ વક્તવ્યમ્ । અથ દેવ દ્રવ્ય વિષયે મજ્ઞાનાહ-અથવા ઇકો દેવો મવનવાસિસુ મવતિ, ઇકો જ્ઞાનવ્યવસ્થાપન મવતિ, અથવા ઇકો દેવો મવનવાસિસુ મવતિ, ઇકો દેવો વ્યોત્તિપિકેસુ મવતિ, અથવા ઇકો દેવો મવનવાસિસુ મવતિ, ઇકો દેવો વૈમાનિકસુ મવતિ ।

અથ દેવપ્રવેશનક્રમપિ મજ્ઞાનાહ-અથવા ઇકો દેવો મવનવાસિસુ મવતિ, ઇકો દેવો જ્ઞાનવ્યવસ્થાપન મવતિ, અથવા ઇકો દેવો મવનવાસિસુ મવતિ, ઇકો દેવો વૈમાનિકસુ મવતિ ।

અસલેજ્ઞાપિત્તિ ” હમ્ પ્રકાર સે જૈસા તિર્યગ્ પ્રવેશનક્રમ કહા ગયા હૈ જૈસા હી યહ દેવપ્રવેશનક્રમ કહના જાહિયે-યાચત્-ત્રીન, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નૌ, દશ, સરુપાત્ત ઓર અસરુપાત્ત દેવ સમ્મ-જી દિક્ક સ યોગાદિ કા કથન, જૈસા તિર્યગ્ પ્રવેશનક્રમ મેં ત્રીન, ચાર, પાંચ, છ, આદિ તિર્યગ્નોં કે દિક્ક સ યોગાદિ કા ક્રિયા ગયા હૈ-જૈસા હી યહાં કહના જાહિયે-દેવદ્રવ્ય વિષયક ભગ્ન હસ પ્રકાર સે હૈ-“ અથવા ઇક દેવ મવનવાસિસોં મેં હોતા હૈ, ઓર દુસરા ઇક જ્ઞાનવ્યવસ્થાપન મેં હોતા હૈ ૧, અથવા ઇક દેવ મવનવાસિસોં મેં હોતા હૈ ઓર દુસરા ઇક દેવ વ્યોત્તિપિકોં મેં હોતા હૈ ૨, અથવા ઇક દેવ મવનવાસિસોં મેં હોતા હૈ ઓર દુસરા ઇક દેવ વૈમાનિકોં મેં હોતા હૈ ૩ હસ્યાદિ દેવદ્રવ્ય વિષયક ભગ્ન હમ્ પ્રકાર સે હૈ-દેવપ્રવેશનક્રમ દ્વારા દેવભવ પ્રવેશ કરને ઘાલે ત્રીન દેવોં મેં સે ઇક દેવ મવનવાસિસોં મેં હોતા હૈ, ઓર દો દેવ

જાવ અસલેજ્ઞાપિત્તિ ” આ પ્રમાણે જેવું તિર્યગ્-પ્રવેશનક્રમ કહેવામાં આવ્યું છે, જેવું જ દેવપ્રવેશનક્રમ પણ કહેવું જોઈએ એટલે કે ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ નવ, દશ, સરુપાત્ત અને અસરુપાત્ત દેવોના દેવપ્રવેશનક્રમ દિક્કસંયોગ પ્રમાણે કથન, તિર્યગ્ પ્રવેશનક્રમ ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ આદિ તિર્યગ્ના દિક્કસંયોગાદિના કથન પ્રમાણે જ સમજવું એ દેવના પ્રવેશનક્રમ અંગે દિક્કસંયોગી ભાગે નીચે પ્રમાણે અને છે-(૧) અથવા જોકે દેવ ભવનવાસીઓમાં ઉત્પત્ત થાય છે અને બીજે જોકે જ્ઞાનવ્યવસ્થાપનમાં ઉત્પત્ત થાય છે (૨) અથવા જોકે દેવ ભવનવાસીઓમાં અને જોકે દેવ વ્યોત્તિપિકામાં ઉત્પત્ત થાય છે (૩) અથવા જોકે ભવનવાસીઓમાં અને જોકે વૈમાનિકોમાં ઉત્પત્ત થાય છે ધર્મ્યાદિ દિક્કસંયોગી ભાગ સમજવા.

હવે ત્રણ દેવોના પ્રવેશનક્રમ વિષેના દિક્કસંયોગી ભાગે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) દેવપ્રવેશનક્રમ દ્વારા દેવભવ પ્રવેશ કરતા ત્રણ દેવોમાંથી જોકે દેવ ભવનવાસીઓમાં અને બાકીના બે દેવ જ્ઞાનવ્યવસ્થાપનમાં ઉત્પત્ત થાય છે (૨)

ગાઝેયઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! દ્વૌ દેવૌ દેવપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તૌર્કિં ભવનવા-
સિષુ ભવતઃ ? કિંવા વાનવ્યન્તરેષુ જ્યોતિષિકેષુ વૈમાનિકેષુ વા ભવતઃ ?
ઇતિ પૃચ્છા, મગવાનાહ-‘ ગંગેયા ! ભવનવાસીસુ વા હોજ્જા, વાળમંતરેસુ વા
હોજ્જા, જોહસિણસુ વા હોજ્જા, વેમાણિણસુ વા હોજ્જા ’ હે ગાઝેય ! દ્વૌ દેવૌ
દેવપ્રવેશનકં કુર્વન્તૌ ભવનવાસિષુ વા ભવતઃ, વાનવ્યન્તરેષુ વા જ્યોતિષિકેષુ વા
વૈમાનિકેષુ વા ભવતઃ ‘ અહવા ઇમે ભવનવાસીસુ, ઇમે વાળમંતરેસુ હોજ્જા ’
અથવા ઇકો દેવો દેવપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્ ભવનવાસિદેવેષુ ભવતિ, ઇકોઽપરશ્ચ
વાનવ્યન્તરેષુ ભવતિ, ‘ એવ જહા તિરિક્લજોણિયપવેસણ તહા દેવપવેસણ
વિ માણિયવ્વે જાવ અસંખેજ્જતિ ’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યથા તિર્યગ્ગોનિકપ્રવેશ-

ભદ્રન્ત ! દો દેવ દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુણ કહાં
હોતે હૈં ? કયા વે ભવનવાસિયો મેં હોતે હૈં ? અથવા વાનવ્યન્તરોં મેં
હોતે હૈં ? ચા જ્યોતિષિકોં મેં હોતે હૈં ? ચા વૈમાનિકોં મેં હોતે હૈં ? હસ
પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે હૈં-(ગંગેયા ! ભવનવાસીસુ વા હોજ્જા,
વાળમંતરેસુ વા હોજ્જા, જોહસિણસુ વા હોજ્જા, વેમાણિણસુ વા હોજ્જા,
હે ગાંગેય ! દો દેવ દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવ મેં પ્રવેશ કરતે હુણ ભવ-
નવાસી દેવોં મેં ભી હોતે હૈં, વાનવ્યન્તર દેવોં મેં ભી હોતે હૈં, જ્યોતિષિક
દેવોં મેં ભી હોતે હૈં અથવા વૈમાનિક દેવોં મેં ભી હોતે હૈં । (અહવા—
ઇમે ભવનવાસીસુ, ઇમે વાળમંતરેસુ હોજ્જા) અથવા ઇક દેવ ભવનવા
સિયોં મેં હોતા હૈં ઓર દૂસરા ઇક દેવ વાનવ્યન્તરોં મેં હોતા હૈં (એવં
જહા તિરિક્લજોણિયપવેસણ તહા દેવપવેસણ વિ માણિયવ્વે જાવ

ગાઝેય અણુગારનો પ્રશ્ન—“ દો મંતે । દેવા દેવપવેસણર્ણ પુચ્છા ” હે ભદ્રન્ત !

દેવપ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાથી દેવભવમા પ્રવેશ કરતા એ દેવો કયાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાનવ્યન્ત-
રોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે જ્યોતિષિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વૈમાનિકોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ ભવનવાસીસુ વા
હોજ્જા, વાળમંતરેસુ વા હોજ્જા, જોહસિણસુ વા હોજ્જા, વેમાણિણસુ વા હોજ્જા ”
દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવમા પ્રવેશ કરતા એ દેવો ભવનવાસી દેવોમાં પણ
ઉત્પન્ન થાય છે, વાનવ્યન્તરદેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે
જ્યોતિષિક દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈમાનિકદેવોમાં
પણ ઉત્પન્ન થાય છે. “ અહવાં ઇમે ભવનવાસીસુ, ઇમે વાળમંતરેસુ હોજ્જા ”
અથવા તે એ દેવોમાંનો એક ભવનવાસીઓમાં અને એક વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન
થાય છે “ એવં જહા તિરિક્લજોણિયપવેસણ તહા દેવપવેસણ વિ માણિયવ્વે

મયજરાસીસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઇસ્કુષ્ટપદીનો દેવા ઝ્યોતિષિકેષુ મયજરાસિપુ ચ મયન્તિ ? ' અથવા જોહસિપસુ વાળમતરેસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકેષુ વાનઘ્યન્તરેષુ ચ મયન્તિ ૨, ' અથવા જોહસિપસુ વેમાણિપસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકેષુ વેમાણિકેષુ ચ મયન્તિ ૩, અથવા ત્રિકસયોગિમદ્વાનાહ- ' અથવા જોહસિપસુ ય મયજરાસિપુ ય, વાળમતરેસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકેષુ ચ મયજરાસિપુ ચ વાનઘ્યન્તરેષુ ચ મયન્તિ ૧, અથવા જોહસિપસુ ય, મયજરાસિપુ ય વેમાણિપસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકેષુ ચ મયજરાસિપુ ચ વેમાણિકેષુ ચ મયન્તિ ૨, ' અથવા જોહસિપસુ વાળમતરેસુ વેમાણિપસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકેષુ ચ વાનઘ્યન્તરેષુ ચ વેમાણિકેષુ ચ મયન્તિ ૩

હૈ- ' અથવા જોહસિપસુ મયજરાસિપુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઇસ્કુષ્ટપદી દેવ ઝ્યોતિષિકોં મેં ઓર મયજરાસિપોં મેં હોતે હૈ ? ' અથવા જોહસિપસુ વાળમતરેસુ હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકોં મેં ઓર વાનઘ્યન્તરોં મેં હોતે હૈ ૨ ' અથવા જોહસિપસુ વેમાણિપસુ હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકોં મેં ઓર વેમાણિકોં મેં હોતે હૈ ૩ અને ત્રિકસયોગી મગ્ગ હસ પ્રકાર સે હૈ- ' અથવા જોહસિપસુ ય, મયજરાસિપુ ય, વાળમતરેસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકોં મેં, મયજરાસિપોં મેં ઓર વાનઘ્યન્તરોં મેં હોતે હૈ ૧, ' અથવા જોહસિપસુ ય, મયજરાસિપુ ય, વેમાણિપસુ ય હોઝ્જા ' ઝ્યોતિષિકોં મેં, મયજરાસિપોં મેં ઓર વેમાણિકોં મેં હોતે હૈ ૨ ' અથવા જોહસિપસુ વાળમતરેસુ વેમાણિપસુ ય હોઝ્જા ' અથવા ઝ્યોતિષિકોં મેં, વાનઘ્યન્તરોં મેં ઓર વેમાણિકોં મેં હોતે હૈ ૩,

૪૨૫માં આવે છે- ' અથવા જોહસિપસુ મયજરાસિપુ ય હોઝ્જા ' (૧) અથવા ઇસ્કુષ્ટપદી દેવો ઝ્યોતિષિકોં અને મયજરાસિપોં ઉત્પન્ન થાય છે " અથવા જોહસિપસુ વાળમતરેસુ હોઝ્જા (૨) અથવા તેઓ ઝ્યોતિષિકોં અને વાનઘ્યન્તરોં ઉત્પન્ન થાય છે " અથવા જોહસિપસુ વેમાણિપસુ હોઝ્જા " (૩) અથવા તેઓ ઝ્યોતિષિકોં અને વેમાણિકોં ઉત્પન્ન થાય છે

તેમના ત્રિકસયોગી મગ્ગ આ પ્રમાણે અને છે- " અથવા જોહસિપસુ ય, મયજરાસિપુ ય, વાળમતરેસુ ય હોઝ્જા " (૧) અથવા તે ઇસ્કુષ્ટપદી દેવો ઝ્યોતિષિકોં મયજરાસિપોં અને વાનઘ્યન્તરોં ઉત્પન્ન થાય છે ' અથવા જોહસિપસુ ય મયજરાસિપુ ય, વેમાણિપસુ ય હોઝ્જા ' (૨) અથવા તેઓ ઝ્યોતિષિકોં મયજરાસિપોં અને વેમાણિકોં ઉત્પન્ન થાય છે " અથવા જોહસિપસુ ય, વાળમતરેસુ ય, વેમાણિપસુ ય હોઝ્જા " (૩) અથવા તેઓ ઝ્યોતિષિકોં, વાનઘ્યન્તરોં અને વેમાણિકોં ઉત્પન્ન થાય છે.

જ્યોતિષિકેષુ ભવતઃ, અથવા ઇકો દેવો ભવનવાસિષુ ભવતિ દ્વૌ દેવૌ વૈમાનિકેષુ ભવતઃ । ઇત્યાદિરીત્યા ચતુરારમ્ય અસંખ્યાતપર્યન્તમાલાપકાઃ સ્વયમૂહનીયાઃ । ગાંગેયઃ પૃચ્છતિ—‘ ઉક્કોસા મંતે ! પુચ્છા ? ’ હે મદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટા ઉત્કર્ષપદિનો દેવાઃ કિં ભવનવાસિષુ ભવતિ ? કિંવા વાનવ્યન્તરજ્યોતિષિકૈર્માનિકેષુ ભવન્તિ ? ઇતિ પૃચ્છા, મગવાનાહ—‘ ગંગેયા ! સઙ્ગે વિ તાવ જોહસિણ્ણુ હોજ્જા ’ હે ગાંગેય ! સર્વેઽપિ તાવત્ ઉત્કૃષ્ટપદિનો દેવા દેવપ્રવેશનકેન પ્રવિશન્તો જ્યોતિષકેષુ ભવન્તિ, જ્યોતિષકગામિનો વહવઃ સન્તિ ઇતિ તેષુ ઉત્કૃષ્ટપદિનો દેવપ્રવેશન કવન્તઃ સર્વેઽપિ ભવન્તીત્યર્થઃ અથ દ્વિક સંયોગિ મજ્ઞાનાહ—‘ અહવા જોહસિણ્ણુ

વાન વ્યન્તરોં મેં હોતે હૈ, અથવા ઇક દેવ ભવનવાસિયોં મેં હોતા હૈ, ઓર દો દેવ જ્યોતિષિકોં મેં હોતે હૈં, અથવા ઇક દેવ ભવનવાસિયોં મેં હોતા હૈ ઓર દો દેવ વૈમાનિકોં મેં હોતે હૈં ઇત્યાદિ રીતિસે ચાર સે લેકર અસંખ્યાત દેવોં તક કે આલાપક કહના ચાહિયે । અવ ગાંગેય પ્રશ્ન સે ઇસા પૂછતે હૈં ‘ ઉક્કોસા મંતે ! પુચ્છા ’ હે મદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટપદી દેવ કયા ભવનવાસિયોં મેં હોતે હૈં ? કિંવા વાનવ્યન્તરોં મેં હોતે હૈં ? યા જ્યોતિષિકોં મેં હોતે હૈં ? યા વૈમાનિકોં મેં હોતે હૈં ? ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ ગંગેયા ’ હે ગાંગેય ! ‘ સઙ્ગે વિ તાવ જો હસિણ્ણુ હોજ્જા ’ સમસ્ત ઉત્કૃષ્ટપદી દેવ દેવપ્રવેશનકદ્વારા દેવભવ ગ્રહણ કરતે હુણ જ્યોતિષિકોં મેં હોતે હૈં । વયોં કિ જ્યોતિષકદેવોં મેં જાનેવાલે જીવ વહુત હોતે હૈં ઇસ કારણ ડનમેં ઉત્કૃષ્ટપદી દેવ પ્રવેશન-કવાલે સબ દેવ હોતે હૈં । અવ ડનકે દ્વિક સંયોગી મંગ પ્રકટ કિયે જાતે

અથવા ઓક દેવ ભવનવાસીઓમા અને યે દેવ જ્યોતિષિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે (૧) અથવા ઓક દેવ ભવનવાસીઓમા અને યે દેવ વૈમાનિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ઇત્યાદિ ભગ કહેવા ભેદએ, એ જ પ્રમાણે ચારથી લઇને અસંખ્યાત પર્યન્તના દેવોના આલાપક કહેવા ભેદએ.

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—“ ઉક્કોસા મંતે ! પુચ્છા ” હે મદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટ-પદી દેવ શુ ભવનવાસીઓમા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાનવ્યન્તરોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે જ્યોતિષિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વૈમાનિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ સઙ્ગે વિ તાવ જોહસિણ્ણુ હોજ્જા, ” દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવ ગ્રહણ કરતા સમસ્ત ઉત્કૃષ્ટપદી દેવો જ્યોતિષિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે, કારણ કે જ્યોતિષક દેવોમા જનારા જીવો ઘણાં જ હોય છે, તેથી તેમા ઉત્કૃષ્ટપદી પ્રવેશનકવાળા સમસ્ત દેવો હોય છે. આ ઓકસંયોગી ભંગ પ્રકટ કરીને હવે તેમના દ્વિકસંયોગી ભંગોને પ્રકટ

एषु सर्वेषु कल्पोपपन्नकदेवप्रवेक्षणकानां भेदा बहवः (द्वादश) सन्तीति ते संस्र-
पेण प्रदर्श्यन्ते—

द्वादशदेवलोकमहानां समुच्चयराशिकोष्ठकम्		
एकसंयोगे मह्याः द्वादश	१२	
एकैकस्मिन् देवलोकं द्वयोर्युगपद्गमने द्वादशैव	१२	
द्विकसंयोगे मह्याः पदपष्टि	६६	
त्रिकसंयोगे मह्याः त्रिंशत्पञ्चद्विंशते	२२०	
चतुष्कसंयोगे मह्याः पञ्चनवत्यधिकचतुःषष्टानि	४९५	
पञ्चकसंयोगे मह्याः द्विनवत्यधिकसप्तत्रयम्	१९२	
षट्कसंयोगे मह्याः चतुर्विंशत्यधिकनवषष्टानि	९२४	
सप्तकसंयोगे मह्याः द्विनवत्यधिकसप्तषष्टानि	७९२	
अष्टकसंयोगे मह्याः पञ्चनवत्यधिकचतुःषष्टानि	४९५	
नवकसंयोगे मह्याः त्रिंशत्पञ्चद्विंशते	२२०	
दशकसंयोगे मह्याः पदपष्टिः	६६	
एकादशसंयोगे मह्याः द्वादश	१२	
द्वादशसंयोगे मह्याः एकः	१	
सर्वसंमेलने मह्याः सप्ताधिकसप्तत्रिंशच्छष्टानि	३७०७	

अथ द्वादश देवमोक्तानां मह्याः प्रदर्श्यन्ते—

एकस्य जीवस्य एक संयोगे द्वादश	१२
द्वयोरेकैकस्मिन् स्थाने युगपद्गमने द्वादश	१२
द्वयोर्द्विकसंयोगे मह्याः	६६
सर्वे अष्टाधिक सप्ततिमह्याः	७८

प्रवेशानक बिजयादि के भेद से पाँच ५ प्रकार का है इन सब प्रवेशानकों में कल्पोपपन्नक देव प्रवेशानकों के भेद बहुत (११) हैं वे संक्षेपसे टीकामें दिये सुखे कोटक में दिया हैं— जिहासु वहाँ से समस्त लेवे

द्वादश देवलोकोंके मङ्ग इस प्रकारसे हैं—

एक जीव के एक संयोग में	१२ मङ्ग
दोके एक एक स्थान में एक साथ जाने में	१२ "

बिमान देवप्रवेशानक बिजय बजेरना कोटकी पाँच प्रकारनु ॥ आ जहाँ प्रवेशानकोभाँधी कल्पोपपन्नक देवप्रवेशानकोना कोट बभावे (१२) ॥ ते जतावना कोटी टीकाभाँ सक्षिभभाँ जतावनाभाँ आवेत् ॥ ते अशामुजोमे त्वाधी खमल देव

आर देवकोटना अज आ प्रभावे ॥—

कोट लवना कोट संयोगभाँ	१२ मङ्ग
जन्ने अत्येक स्थानभाँ कोट साथे जवाधी	१२ "

અથ ચતુઃસંયોગી મહાનાહ—‘અહવા જોહસિણસુ ય ભવણવાસિસુ ય વાણ મંતરેસુ ય વેમાણિણસુ હોજ્જા’ અથવા જ્યોતિષિકેષુ ચ ભવનવાસિષુ ચ વાનવ્યન્તરેષુ ચ વૈમાનિકેષુ ચ ભવન્તિ ?

અથ દેવપ્રવેશનકવિષયે વિશેષં પ્રદર્શયતિ—ભવનપતિદેવપ્રવેશનકમ્ અસુર-કુમારાદિદશવિધમ્ ૧૦। વાનવ્યન્તરદેવપ્રવેશનકં પિશાચાદ્યષ્ટવિધમ્ ૮। જ્યોતિષિકદેવપ્રવેશનકં ચન્દ્રાદિપશ્ચવિધમ્ ૫। વૈમાનિકદેવપ્રવેશનકં કલ્પોપપન્નક-કલ્પાતીતભેદેન દ્વિવિધમ્ ૨। તત્ર કલ્પોપપન્નકદેવપ્રવેશનકં સૌધર્માદિભેદેન દ્વાદશવિધમ્ ૧૨। કલ્પાતીતદેવપ્રવેશનકં ગ્રૈવેયકાનુત્તરવિમાનભેદેન દ્વિવિ-ધમ્ ૨। તત્ર-ગ્રૈવેયકદેવપ્રવેશનકં ‘હિદ્દિમા હિદ્દિમા’ इत्यधस्तनाधस्तनादि भेदेन नवविधम् ९। अनुत्तरविमानदेवप्रवेशनकं विजयादिभेदेन पञ्चविधम् ५।

इनका चतुःसंयोगी भंग इस प्रकारसे है—‘अहवा जोहसिणसु य भवणवा-सिसु य वाणमंतरेसु य वेमाणिणसु य होज्जा’ अथवा ज्योतिषिकोंमें, भव-नवासियों में, वानव्यन्तरी में और वैमानिकों में होते हैं ? देव प्रवेशनक के विषय में विशेष कथन इस प्रकार से है भवनपतिदेवप्रवेशनक असुरकुमारादि के भेद से १० प्रकार का है, वानव्यन्तरदेवप्रवेशनक पिशाचादिक के भेद से आठ=प्रकार का है, ज्योतिषिकदेव प्रवेशनक चन्द्रादिक के भेद से पाँच प्रकार का है वैमानिकदेवप्रवेशनक कल्पो-पपन्नक और कल्पातीत के भेद से दो प्रकार का है। इसमें कल्पोपपन्नक देवप्रवेशनक सौधर्मादिक के भेद से १२ प्रकार का है—तथा कल्पातीत देव प्रवेशनक ग्रैवेयक और अनुत्तर विमान के भेदसे दो प्रकार का है इनमें ग्रैवेयक देवप्रवेशनक “हिद्विमा हिद्विमा” इसके अनुसार अधस्तनाधस्तनादि के भेद से नौ प्रकार का है, अनुत्तरविमानदेव

હવે તેમનો ચતુષ્સંયોગી ૧ ભગ પ્રકટ કરવામા આવે છે—“અહવા જોહસિણસુ ય, ભવણવાસીસુ ય વાણમંતરેસુ ય, વેમાણિણસુ ય હોજ્જા” (૧) અથવા તેઓ જ્યોતિષિકોમાં, ભવનવાસીઓમાં, વાનવ્યન્તરોમાં અને વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. દેવપ્રવેશનકના વિષયમાં વિશેષ કથન નીચે પ્રમાણે છે— ભવનપતિદેવ પ્રવેશનક અસુરકુમારાદિના ભેદથી ૧૦ પ્રકારનું છે વાનવંતર દેવપ્રવેશનક પિશાચાદિકના ભેદથી ૮ પ્રકારનું છે જ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક ચન્દ્રા-દિકના ભેદથી પાંચ પ્રકારનું વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક કલ્પોપપન્નક અને કલ્પાતીતના ભેદથી બે પ્રકારનું છે તેમાંથી કલ્પોપપન્નક દેવપ્રવેશનક સૌધર્માદિકના ભેદથી ૧૨ પ્રકારનું છે તથા કલ્પાતીત દેવપ્રવેશનક ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનના ભેદથી બે પ્રકારનું છે. તેમાંથી ગ્રૈવેયક દેવપ્રવેશનક “હિદ્વિમા હિદ્વિમા” આ અનુસાર અધસ્તનાધસ્તનાદિના ભેદથી નવ પ્રકારનું છે. અને અનુત્તર

पञ्चानाम् - एकसंयोगे द्वादश भद्राः	१२
द्विकसंयोगे - चतुष्पष्टधिकैकशतमद्रा	१६४
त्रिक संयोगे - त्रिंशत्पष्टिक त्रयोदश शतमद्राः	१३२०
चतुष्कसंयोगे -- अशीत्यधिकैकोन त्रिंशति शतमद्राः	१०८०
पञ्चक संयोगे - द्विंशत्यधिकषष्टिशतमद्राः	८९२
सर्वसंघेने भट्टपष्टपष्टिक त्रिंशत्सार्धं शतमद्रा	४१६८
पञ्चाम् एकसंयोगे द्वादशमद्रा	१२
द्विकसंयोगे त्रिंशदधिकशतमद्राः	३३०
त्रिक संयोगे द्वादश शतमद्रा	१२००
चतुष्कसंयोगे पञ्चाशदधिकैकोनपञ्चाशच्छतमद्राः	४०५०

पाँचों के एक संयोग में	१२ भग
,, द्विक संयोग में	२६४ ,,
,, त्रिक संयोग में	१३२० ,,
,, चतुष्क संयोग में	१०८० ,,
,, पंचक संयोग में	८९२ ,,
	४१६८ भग

उहके एक संयोग में	१२ भग
उहके द्विक संयोग में	३३० ,
,, त्रिक संयोग में	२२०० ,
,, चतुष्क संयोग में	४०५० ,,

पाँचना जेक संयोगमा	१२ भज
,, द्विक संयोगमा	२६४ ,,
,, त्रिक संयोगमा	१३२० ,,
,, चतुष्क संयोगमा	१०८० ,
,, पञ्चक संयोगमा	८९२ ,,

	४३६८ भज
उहा जेक संयोगमा	१२ भज
,, द्विक संयोगमा	३३० ,
,, त्रिक संयोगमा	२२०० ,
,, चतुष्क संयोगमा	४०५० ,,

त्रयाणाम्-एकसंयोगे भङ्गाः द्वादश	१२
द्विकसंयोगे भङ्गाः द्वात्रिंशदधिकशतम्	१३२
त्रिकसंयोगे भङ्गाः विंशत्यधिक शतद्वयम्	२२०
सर्वसंमेलने चतुष्पष्ट्यधिकशतत्रयभङ्गाः	३६४
चतुर्णाम् - एक संयोगे द्वादश भङ्गाः	१२
द्विकसंयोगे - अष्टनवत्यधिकशतभङ्गाः	१९८
त्रिक संयोगे - पष्ट्यधिक पट्शतभङ्गाः	६६०
चतुष्कसंयोगे - पञ्चनवत्यधिक चतुःशतभङ्गाः	४९५
सर्वसंमेलने - पञ्चपष्ट्यधिक त्रयोदश शतभङ्गाः	१३६५

दोके द्विक संयोग में	...	६६	॥
		७८	॥
तीन के एक संयोग में	..	१२	अंग
तीन के द्विक संयोग में	..	१३२	॥
तीन के त्रिक संयोग में	..	२२०	॥
		३६४	॥
चार के एक संयोग में	...	१२	अंग
चार के द्विक संयोग में	...	१९८	॥
चार के त्रिक संयोग में	..	६६०	॥
चार के चतुष्क संयोग में	...	४९५	॥
		१३६५	अंग

येना द्विक संयोगमां	६६	॥
			७८	अंग
त्रयुना ओक संयोगमां	१२	अंग
॥ द्विक संयोगमां	१३२	॥
॥ त्रिक संयोगमां	२२०	॥
			३६४	॥
चारुना ओक संयोगमां	१२	॥
द्विक संयोगमां	१९८	॥
॥ त्रिक संयोगमां	६६०	॥
॥ चतुष्क संयोगमां	४९५	॥
			१३६५	अंग

अथाग्रे संक्षेपेन मङ्गयोगा मङ्गवर्ष-ते एषम् एषां पूर्वोक्तानां चतुर्विंशत्यु-
त्तराष्ट्रताधिकैकविंशत्सहस्राणाम् (३१८२४)

एकोनविंशतिगुणितानाम् अष्टमिमार्गे हते अष्टानां जीवानामष्टसु संयोगेषु
द्वयशीत्युत्तरपञ्चश्रताधिक पञ्चसप्ततिसहस्राणि ७५५८२ मङ्गा भवन्ति ।

पूर्वोक्तसंख्यायाः (७५५८२) विंशतिगुणिताया नवमिमार्गे हते नवनां
जीवानां नवसु संयोगेषु पञ्चदशोत्तरसप्तश्रताधिक सप्तपष्टिसहस्राधिकैकसप्तमङ्गाः
(१६७१६०) भवन्ति ।

पूर्वोक्तसंख्यायाः (१६७१६०) एकविंशतिगुणिताया दशमिमार्गे हते
दशानां जीवानाम्, दशसु संयोगेषु षोडशोत्तरसप्तश्रताधिकद्विपञ्चाशत्सहस्रोत्तर
सप्तप्रथमङ्गाः (३५२७१६) भवन्ति ।

पूर्वोक्तसंख्याया (३५२७१६) द्वाविंशतिगुणिताया एकादशमिमार्गे हते
एकादशानां जीवानाम्, एकादशसु संयोगेषु द्वाविंशदुत्तरचतुःश्रताधिकपञ्च
सहस्रोत्तरसप्तसप्तमङ्गाः (७०५४१२) भवन्ति ।

अब संक्षेप से आगे के भंग दिखाये जाते हैं—३१८२४ में १९
से गुणा करने पर और आगत राशि में ८ का भाग देने पर आठ जीवों
के आठ संयोगों में सब कुल भंग ७५५८२ होते हैं ७५५८२ में २०
का गुणा करने पर और आगत जीवरशि में ९ का भाग देने पर
नौ जीवों के ९ संयोगों में १६७१६० भंग होते हैं १६७१६० में २१
का गुणा करने पर और आगत राशि में १० का भाग देने पर १०
जीवों के दश संयोगों में ३५२७१६ भंग होते हैं। ३५२७१६ में २२
का गुणा करने पर और आगत राशि में ११ का भाग देने पर ११
जीवों के ग्यारह संयोगों में ७०५४१२ भंग होते हैं। इन ७०५४१२

हरे पछीना अमेने सङ्क्षिप्तमां गताववाभां आवे छे—३१८२४ ने
१६ वटे शुष्कीने शुष्काकारने ८ वटे भाजवाशी आठ लवेना आठ सधोमेभां
कुल ७५५८२ अज आवे छे ७५५८२ ने २० वटे शुष्कीने शुष्काकारने ६
वटे भाजवाशी नव लवेना नव सधोमेभां कुल १६७१६० अज आवे छे
१६७१६० ने २१ वटे शुष्कीने शुष्काकारने १० वटे भाजवाशी १० लवेना
दश सधोमेभां कुल ३५२७१६ अज आवे छे ३५२७१६ ने २२ वटे
शुष्कीने शुष्काकारने ११ वटे भाजवाशी ११ लवेना अत्रिवाश सधोमेभां
कुल ७०५४१२ अज आवे छे ते ७०५४१२ ने २३ वटे शुष्कीने शुष्काकारने

पञ्चकसंयोगे चतुर्विंशत्यधिकनवशतभङ्गाः	९२४
षट्कसंयोगे षष्ट्यधिकैकोनपञ्चाशच्छतभङ्गाः	४९६०
सर्वसंमेलने षट्सप्तत्युत्तरत्रिशताधिकद्वादशसहस्रभङ्गाः	१२३७६
सप्तानाम् एकसंयोगे द्वादशभङ्गाः	१२
द्विकसंयोगे षण्वत्यधिकत्रिशतभङ्गाः	३९६
त्रिकसंयोगे त्रयस्त्रिंशच्छतभङ्गाः	३३००
चतुष्कसंयोगे नवशताधिक नवसहस्रभङ्गाः	९९००
पञ्चकसंयोगे अशीन्युत्तराष्टशताधिकैकादशसहस्राणि	११८८०
षट्कसंयोगे चतुश्चत्वारिंशदधिक पञ्च पञ्चाशच्छतभङ्गाः	५५४४
सप्तसंयोगे द्विनवत्यधिकसप्तशतभङ्गाः	७९२
सर्वसंमेलने चतुर्विंशत्युत्तराष्टशताधिकैकत्रिंशत्सहस्राणि	३१८२४

छहके पंचक संयोग में	९२४	”
छहके षट्कसंयोग में	४९६०	”
	१२३७६	भंग
सातोंके एकसंयोग में	१२	भंग
सातोंके द्विकसंयोग में	३९६	”
सातों के त्रिकसंयोग में	३३००	”
सातों के चतुष्कसंयोग में	९९००	”
सातों के पंचकसंयोग में	११८८०	”
सातों के षट्क संयोग में	५५४४	”
सातों के सप्तकसंयोग में	६९२	”
	३१८२४	भंग

” पंचक संयोगमां	६२४	”
” षट्क संयोगमां	४९६०	”
सातना छेक संयोगमां	१२३७६	भंग
” द्विक संयोगमां	३९६	”
” त्रिक संयोगमां	३३००	”
” चतुष्क संयोगमां	९९००	”
” पंचक संयोगमां	११८८०	”
” षट्क संयोगमां	५५४४	”
” सप्तक संयोगमां	७९२	”

३१८२४ भंग

द्विकसयोगे—

एक प्रथमे देवल्लोके एको द्वितीये एकः त्रितीये देवल्लोके एकस्त्वितीये एकः प्रथमे देवल्लोके एकस्त्वितीये एकः क्रमेण प्रथमदेवल्लोकमावाये एकादशमङ्गाः ११ स्याद्वि—

१-२	द्वितीयदेवल्लोकमावाये दश मङ्गा
१-३	२-३
१-४	२-४
१-५	२-५
१-६	२-६
१-७	२-७
१-८	२-८
१-९	२-९
१-१०	२-१०
१-११	२-११
१-१२	२-१२
इत्येकादश	इति दश

मनयारीत्या तृतीयदेवल्लोकमावाये नव मङ्गा । चतुर्थदेवल्लोकमावाये अष्ट मङ्गाः ८ । पञ्चम देवल्लोकमावाये सप्तमङ्गाः । ७ । षष्ठ देवल्लोकमावाये षड् मङ्गाः ६ । सप्तमदेवल्लोकमावाये पञ्च ५) अष्टमदेवल्लोकमावाये चत्वारो मङ्गाः ४) नवमदेवल्लोकमावाये त्रयो मङ्गाः ३) दशमदेवल्लोकमावाये एक का प्रथम में दूसरे के चतुर्थ इस क्रम से प्रथम देवल्लोककी प्रधानतामें ११ भंग होते हैं—

एक जीवका प्रथम देवल्लोक में गमन दूसरेका द्वितीय देवल्लोक में गमन द्वितीय देवल्लोककी प्रधानता में १० भंग होता है—

इस रीतिसे तृतीय देवल्लोककी प्रधानता में ९ भंग, चतुर्थ देवल्लोक की प्रधानतामें ८ भंग, पंचमदेवल्लोककी प्रधानतामें ७ भंग, छठे देवल्लोककी प्रधानतामें ६ भंग, सप्तम देवल्लोककी प्रधानतामें ५ भंग,

अथ अष्टमदेवल्लोककी प्रधानतावाणा ११ भंग.

द्विक सयोगः—

कोऽप्यनु प्रथम देवल्लोकमा गमन जीवतु जीव देवल्लोकमा गमन कोऽप्यनु प्रथम देवल्लोकमा गमन जीवतु जीव देवल्लोकमा गमन.

आ वातने दीक्षाया अपिवा देवा द्वात्रिंश इति ३

आ रीते जीव देवल्लोककी प्रधानताभी ६ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी ८ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी ७ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी ६ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी ५ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी ४ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी ३ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी २ भंग, यथा देवल्लोककी प्रधानताभी १ भंग.

પૂર્વોક્તસંખ્યાયા: (૭૦૫૪૩૨) ત્રયોવિંશતિગુણિતાયા: દ્વાદશભિર્ભાગે હતે દ્વાદશાનાં જીવાનાં દ્વાદશસુ સંયોગેષુ અષ્ટસપ્તત્યુત્તર દ્વિ પશ્ચાશ્વત્સહસ્રાધિકૃતત્રયો-
દશલક્ષમજ્ઞા: (૧૩૫૨૦૭૮) ભવન્તિ ।

एवं द्वादशानां जीवानां द्वादशदेवलोकपर्यन्तं भङ्गाः प्रदर्शिताः पुनश्च बहुश्रुताद् विज्ञाय अप्रेऽपि भङ्गाः ज्ञातव्याः संबोध्याः संयोजनीयाः ग्रन्थविस्तर-
भयाद् विरम्यते ।

अथ देवलोकमाश्रित्य सुगमबोधार्थं कतिपया भङ्गाः प्रदर्श्यन्ते—

દ્વાદશદેવલોકસમ્બન્ધેન એકસંયોગે ભજ્ઞાઃ દ્વાદશ ૧૨ દ્વયોર્યુગપદ્ એકે
કસ્મિન્ દેવલોકે ગમનેન દ્વાદશૈવ ।

મેં ૨૩ કા ગુણા કરને પર ઓર આગત રાશિ મેં ૧૨ કા ભાગ દેને
પર ૧૨ જીવોં કે ૧૨ સંયોગોં મેં ૧૩૫૨૦૭૮ભંગ હોતે હૈં । ઇસ પ્રકાર
ચે ૧૨ જીવોં કે દ્વાદશ દેવલોક પર્યન્ત ભંગ દિલાયે હૈ, ઇનકે આગે કે
ભંગ ઘટ્ટુ જ્ઞાનીજન સે જાનકર અપની બુદ્ધિ સે લગા લેના ચાહિયે
શાસ્ત્ર કા વિસ્તાર વઢ જાને કેં ભય સે હમને ઝનહેં યહાં નહીં લિખા
હૈ । દેવલોક કો આશ્રિત કરકે સુગમ રૂપસે વોધ કે નિમિત્ત યહાં
કિતનેક ભંગ દિલ્લાતે હૈં—

દ્વાદશ દેવલોક કે સમ્બન્ધ સે એકસંયોગ મેં ૧૨ ભંગ દો કે
એક સાથ એક એક દેવલોક મેં ગમન સે ૧૨ ભંગ.

एकका प्रथम देवलोक में गमन दूसरे का तृतीय देवलोक में गमन

૧૨ વડે લાગવાથી ૧૨ છવોના ૧૨ સંયોગોમાં કુલ ૧૩૫૨૦૭૮ ભંગ આવે
છે. આ રીતે બાર છવોના બારમા દેવલોક પર્યન્તના ભંગ બતાવવામાં
આવ્યા છે. ત્યારપછીના ભંગો (૧૩ અને ૧૩ કરતાં વધારે છવોના ભંગો)
બહુ જ્ઞાની સાધુઓ પાસેથી બાણી લેવા શાસ્ત્રનો વિસ્તાર વધી જવાના ભયથી
અહીં તે ભગો પ્રકટ કર્યા નથી. દેવલોકને આશ્રિત કરીને સુગમરૂપે સમ-
ભવવાને માટે અહીં કેટલાક ભંગ બતાવવામાં આવે છે—

દ્વાદશ (બાર) દેવલોકના સંબંધથી એક સંયોગમાં ૧૨ ભંગ બેના એક
આથે એક એક દેવલોકમાં ગમનથી ૧૨ ભંગ.

એકનું પ્રથમ દેવલોકમાં ગમન બીજાનું ચોથા દેવલોકમાં ગમન આ

एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ
१-८	१-९	१-१०	१-११	१-१२
१-९	१-१०	१-११	१-१२	१
१-१०	१-११	१-१२	२	
१-११	१-१२	१		
१-१२	४			
५				

एव सर्वे षट्पष्टि ६६ भक्ताः भवन्ति । एवमेव 'द्वौ-एकः' इति विपरीतक्रमेणापि षट्पष्टिर्भक्ताः ६६ भवन्ति, एवम् ६६-६६=११२ । अथापि जीवानां द्विकसयोगे सर्वे द्वात्रिंशदधिकैकसप्ततमन्त्राः ११२ भवन्तीति । अथापि अथापि जीवानाम् द्विकसयोगे विंशत्यधिकद्विसप्ततमन्त्राः १२० प्रवर्त्यन्ते-अथ प्रथमदेवलोकपाथान्येन अथापि द्विकसयोगे पञ्चषष्ट्याशुद्धमन्त्राः ५५ भवन्ति तथाहि

१-२-३	१-३-४	१-४-५	१-५-६	१-६-७	१-७-८
१-२-४	१-३-५	१-४-६	१-५-७	१-६-८	१-७-९
१-२-५	१-३-६	१-४-७	१-५-८	१-६-९	१-७-१०
१-२-६	१-३-७	१-४-८	१-५-९	१-६-१०	१-७-११
१-२-७	१-३-८	१-४-९	१-५-१०	१-६-११	१-७-१२
१-२-८	१-३-९	१-४-१०	१-५-११	१-६-१२	इति पञ्च
१-२-९	१-३-१०	१-४-११	१-५-१२	इति षट्	१-९-१०
१-२-१०	१-३-११	१-४-१२	इति सप्त	१-८-९	१-९-११
१-२-११	१-३-१२	इत्यष्टौ		१-८-१०	१-१-१२
१-२-१२	इति नव			१-८-११	इति दश
इति दश				५-८-१२	१-१०-११
				इति षत्वार	१-१०-१२

इति द्वौ

ये ६६ भंग तीन जीवोंके द्विकसंयोग में हुए हैं ।

ये ६६ भंग "१-२" इस क्रमसे विचारने पर हुए हैं और जब इसी क्रमको "२-१" इस विपरीततासे विचारते हैं तब भी ६६ भंग होते हैं । दोनोंका जोड़ ११२ होता है इस तरहसे तीन जीवोंके द्विकसंयोगमें ये ११२ भंग होते हैं ।

आ रीते त्रय लवोना द्विकसंयोगमा उपर सुखल ६६ भंगो जने छे "१-२" आ कभयी विचारता आ ६६ भंग जन्मा छे कवे जे तेभने विपरीत कभयी जेटसे छे "२-१" आ कभयी विचारता आवे तो जे रीते जीव ६६ भंग जने छे आ रीते त्रय लवोना द्विकसंयोगमा कुल ११२ भंग ११२ भंग जने छे कवे त्रय लवोना द्विकसंयोगमा १२० भंग नीधे प्रकट कइयां आवे छे—

દ્વૌ ભક્તૌ ૨) એકાદશદેવલોકપ્રાધાન્યે એકાદશે દ્વાદશેચેતિ એકો ભક્ત ૧ ।
 એવમ્ ૧૧-૧૦-૯-૮-૭-૬-૫-૪-૩-૨-૧=૬૬ સર્વસંમેલને એકૈકસ્ય
 એકૈકદેવલોકાગમને દ્વિકસંયોગે સર્વે પદ્મપટિ મેઙ્ગાઃ ૬૬ ભવન્તીતિ । ૨

ત્રયાણાં જીવાનાં યુગપદ્માવેન એકૈકદેવલોકાગમનેન એકસંયોગે પ્રથમ-
 દેવલોકાદારમ્બ દ્વાદશદેવલોકપર્યન્તં દ્વાદશભક્તાઃ ૧૨ ભવન્તિ । ત્રયાણાં જીવાનાં
 દ્વિકસંયોગે દ્વાત્રિંશદધિકૈકશતભક્તાઃ ૧૩૨ સન્તિ

તથાહિ—એકઃ પ્રથમે દેવલોકે દ્વૌ દ્વિતીયે દેવલોકે ૧ એવમ્-એકઃ-

પ્રથમે દેવલોકે દ્વૌ તૃતીયે દેવલોકે ૨) इत्यादि । ते एव प्रदर्श्यन्ते-

એકઃ દ્વૌ	એકઃ દ્વૌ	એકઃ દ્વૌ	એકઃ દ્વૌ	એકઃ દ્વૌ	એકઃ દ્વૌ
૧-૨	૧-૩	૧-૪	૧-૫	૧-૬	૧-૭
૧-૩	૧-૪	૧-૫	૧-૬	૧-૭	૧-૮
૧-૪	૧-૫	૧-૬	૧-૭	૧-૮	૧-૯
૧-૫	૧-૬	૧-૭	૧-૮	૧-૯	૧-૧૦
૧-૬	૧-૭	૧-૮	૧-૯	૧-૧૦	૧-૧૧
૧-૭	૧-૮	૧-૯	૧-૧૦	૧-૧૧	૧-૧૨
૧-૮	૧-૯	૧-૧૦	૧-૧૧	૧-૧૨	
૧-૯	૧-૧૦	૧-૧૧	૧-૧૨		
૧-૧૦	૧-૧૧	૧-૧૨			
૧-૧૧	૧-૧૨				
૧-૧૨					

૧૧ ૧૦ ૯ ૮ ૭ ૬

અષ્ટમ દેવલોકની પ્રધાનતામેં ૪ ભંગ નવવેં દેવલોકની પ્રધાનતામેં ૩
 ભંગ, દશવે દેવલોકની પ્રધાનતામેં ૨ ભંગ, ૧૧ વે દેવલોકની પ્રધાન-
 તામેં ૧ ભંગ હસ પ્રકાર ૧૧-૧૦-૯-૮-૭-૬-૫-૪-૩-૨-૧=૬૬
 ભંગ હોતે હેં —

ત્રીન જીવોં કે એક સાથ એક એક દેવલોકમેં જાનેસે એકસંયોગી
 પ્રથમ દેવલોકસે લગાકર ૧૨ વે દેવલોક તક ૧૨ ભંગ । ત્રીન જીવોંકે
 દ્વિકસંયોગમેં ૧૩૨ ભંગ હોતેહેં । હનકા કોષ્ટક ટીકા મેં દિયાહૈ વહીંસે
 સમજ લેવેં--

લોકની પ્રધાનતાથી ૪ ભંગ, નવમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૩ ભંગ, દશમાં
 દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૨ ભંગ અને અગિયારમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૧
 ભંગ બને છે, આ પ્રમાણે કુલ ભંગા ૧૧+૧૦+૯+૮+૭+૬+૫+૪+૩+૨+૧=
 ૬૬ થાય છે

ત્રણ જીવોના એક સાથે એક એક દેવલોકમાં ગમનથી—પહેલા દેવ-
 લોકથી ૧૨ માં દેવલોક સુધીના દેવલોક ગમનથી—એક સંયોગી ૧૨ ભંગ
 બને છે ત્રણ જીવોના દ્વિકસંયોગમાં નીચે પ્રમાણે ૧૩૨ ભંગ બને છે—

મયમદશ્મદેવલોકપ્રાપ્તિ મહા: ૨ । પ્રથમૈકાદશદેવલોકપ્રાપ્તિ પદો મહા: ૧ । પદમ-૧૦-૧-૮-૭-૬-૫-૪-૩-૨-૧=૫૫ । સર્વસમે રાને મયમદેવલોકપ્રાપ્તિ યેન ત્રિકસયોગે સર્વે પદ્માશ્વ ૫૦ મહા મધન્તીતિ ।

અથ દ્વિતીયદેવલોકપ્રાપ્તિ મહાનાદ - દ્વિતીયતૃતીયદેવલોકપ્રાપ્તિ 'દ્વિતીયે તૃતીયે ચતુર્થે' અનપા સ્પારી નદ મહા: ૧ । દ્વિતીયચતુર્થદેવલોક પ્રાપ્તિ અષ્ટ મહા: ૮ । દ્વિતીયપચ્ચમદેવલોકપ્રાપ્તિ સપ્તમહા: ૭ । દ્વિતીય-અષ્ટદેવલોકપ્રાપ્તિ પદ મહા: ૬ । દ્વિતીયસપ્તમદેવલોકપ્રાપ્તિ પદ મહા: ૫ । દ્વિતીયાષ્ટમદેવલોકપ્રાપ્તિ ચત્વારો મહા: ૪ । દ્વિતીય નવમ

સે ૧ મગ દુપ હૈ । ૧-૧૦-૧૧ મે પ્રથમ દશાદે દેવલોકની પ્રધાનતાસે ૨ મગ દુપ હૈ । ૧-૧૧-૧૨ મે મયમ-ઝોર ૧૧ દે દેવલોકની પ્રધાનતાસે ૧ મગ દુપા હૈ ।

અથ દ્વિતીય દેવલોકની પ્રધાનતાસે મંગો કો કહા' આતા હૈ- દ્વિતીય તૃતીય દેવલોકની પ્રધાનતા હોને પર દ્વિતીય, તૃતીય, 'ચતુર્થ' । હસ રીતિકે અનુસાર ૧ મંગ હોતે હૈ, દ્વિતીય ચતુર્થ દેવલોકની પ્રધાનતા હોને પર ૭ મંગ હોતે હૈ । દ્વિતીય ઝોર ઊઠે દેવલોકની પ્રધાનતા હોને પર ૬ મંગ હોતે હૈ । દ્વિતીય ઝોર સસમ દેવલોકની પ્રધાનતા હોને પર ૫ મંગ હોતે હૈ । દ્વિતીય ઝોર આઠવે દેવલોકની પ્રધાનતા હોને પર ૪ મંગ હોતે હૈ । દ્વિતીય ઝોર નૌવે દેવલોકની પ્રધાનતા હોને પર ૩ મંગ હોતે હૈ । દ્વિતીય ઝોર દશાદે દેવલોકની પ્રધાનતા

પ્રધાનતાથી ૨ કાઝ અને પહેલા અને અગિયારમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૧ કાઝ અને છે

હવે બીજા દેવલોકની પ્રધાનતાથી બનતા કાઝો પ્રકર કશ્ચમાં આવે છે

બીજા અને ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૬ કાઝ,

" , મંથિમાં " " ૭ ,

" , આતમાં " " ૫ ,

" , નવમાં " " ૩ ,

" , અગિયારમાં , " ૧ કાઝ થાય છે

બીજા અને ચોથાની પ્રધાનતાથી ૮ કાઝ

" , છકાની , ૧ "

" , આઠમાંની " ૪ "

" , દશમાંની " ૨ "

૧-૧૧-૧૨ इत्येको भङ्गः १

इत्येवं सर्वे पञ्चपञ्चाशद् भङ्गाः ५५ भवन्ति ।

અનયા રીત્યા ત્રિકસંયોગે 'પ્રથમદ્વિતીયે' इत्येवं પ્રથમદ્વિતીયદેવલોક-
પ્રાગાન્યે દશ ભઙ્ગાઃ ૧૦। પ્રથમે તૃતીયે ચતુર્થે'इत्येवं પ્રથમ-તૃતીય દેવલોકપ્રાધાન્યે
નવ ભઙ્ગાઃ ૯। एवं પ્રથમચતુર્થદેવલોકપ્રાધાન્યે અષ્ટ ભઙ્ગાઃ ૮। પ્રથમ પશ્ચમદેવલોક-
પ્રાધાન્યે સપ્તભઙ્ગાઃ ૭। પ્રથમપશ્ચદેવલોકપ્રાધાન્યે પચ્ચ ભઙ્ગાઃ ૬। પ્રથમ સપ્તમ
દેવલોકપ્રાધાન્યે પશ્ચ ભઙ્ગાઃ ૫। પ્રથમાષ્ટમદેવલોકપ્રાધાન્યે ચત્વારો ભઙ્ગાઃ ૪
પ્રથમનવમદેવલોકપ્રાધાન્યે ત્રયો ભંગાઃ ૩ ।

અવ આગે ત્રીન જીવોંકે ત્રિક સંયોગમે ૨૨૦ ભંગ દિશ્વાયે જાતેહે-
પ્રથમ દેવલોકકી પ્રધાનતાસે ત્રીન જીવોંકે ત્રિક સંયોગમે ૫૫ ભંગહોતેહે-

इस प्रकार १०, ९, ८, ७, ६, ५, ४, ३, २, १ का जोड़ ५५ पचपन
आ जाता है ।

इस रीतिसे त्रिकसंयोगमें “ प्रथम १, द्वितीय २, तृतीय ३ में”
પ્રથમ દ્વિતીય દેવલોકકી પ્રધાનતામે ૧૦ ભંગ હુએ હે । “ પ્રથમ, તૃતીય
ચતુર્થ દેવલોકકી પ્રધાનતામે ૯ ભંગ હુએ હે । इसी तरह से १-४-५ में
પ્રથમ ચતુર્થ દેવલોકકી પ્રધાનતાસે ૮ ભંગ હુએ હે । १-५-६में પ્રથમ પંચમ
દેવલોકકી પ્રધાનતાસે ૭ ભંગ હુએ હે । १-६-७ में પ્રથમ છઠે દેવલોક
કી પ્રધાનતાસે ૬ ભંગ હુએ હે । १-७-८ में પ્રથમ સપ્તમ દેવલોકકી
પ્રધાનતાસે ૫ ભંગ હુએ હે । १-८-९ में પ્રથમ અષ્ટમ દેવલોકકી પ્રધા-
નતાસે ૪ ભંગ હુએ હે । १-९-१० में પ્રથમ નવવે દેવલોકકી પ્રધાનતા

પહેલા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ત્રિક સંયોગી ભંગો ૧૦+૯+૮+૭+૬+
૫+૪+૩+૨+૧=૫૫ થાય છે.

એ રીતે ત્રણ દેવોમાંથી એક પહેલા દેવલોકમાં, એક બીજા દેવલોકમાં
અને એક ત્રીજા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પહેલા ત્રિકસંયોગી ભંગ
બન્યા. એજ પ્રમાણે બીજા ભંગો પણ સમજવા.

આથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે પહેલા અને બીજા દેવલોકની પ્રધા-
નતામાં ૧૦ ભંગ બને છે. પહેલા અને ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૯ ભંગ
બને છે, પહેલા અને ચોથા દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૮ ભંગ બને છે પહેલા
અને પાંચમાં દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૭ ભંગ બને છે પહેલા અને છઠ્ઠા
દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૬ ભંગ છે. પહેલા અને સાતમા દેવલોકની પ્રધાન-
તાથી ૫ ભંગ, પહેલા અને આઠમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૪ ભંગ, પહેલા
અને નવમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૩ ભંગ, પહેલા અને દસમાં દેવલોકની

૫-૪-૩-૨-૧=૧૫ । સર્વે પદ્મદશમજ્ઞાઃ ૧૫ મયન્તિ । સપ્તમદેવલોક
પ્રધાન્યે ૪-૩-૨-૧-૧૦ । સર્વે દશમજ્ઞાઃ ૧૦ મયન્તિ । અષ્ટમદેવલોક
પ્રધાન્યે ૩-૨-૧-૬ । સર્વે પદ્મ મજ્ઞાઃ ૬ મયન્તિ । નવમદેવલોકપ્રધાન્યે
૨-૧=૩ । સર્વે ત્રયો મજ્ઞાઃ મયન્તિ । દશમૈકાદશદ્વાદશેતિ-एको भग्नो भवति
૧ एवम्-५५-४५-३६-२८-२१-१५-१०-६-३-१=२२० त्रिकसयोगे
सर्वसंमेलने विंशत्यधिकविंशतमज्ज्ञा २२० मयन्तीति । अष्टमामेकसयोगे
१३ । द्विकसयोगे १३२ । त्रिकसयोगे २२० । एवम्-१२-१३२-२२०=
३६४ सर्वे त्रयाणां जीवानां चतुष्पष्ट्यधिकविंशतमज्ज्ञाः ३६४ मयन्तीति । एष
मप्येऽपि चतुरादिर्जीवानां मज्ज्ञः स्वष्टुदया सयोगनीयाः । सामान्यतः सव्यामा
भित्प पूर्वं मदर्शिता एवेति तत्र विलोकनीया ।

છટે દેવલોકની પ્રધાનતા મેં-૫-૪-૩-૨-૧ જતને મગ હોતે હૈ
इनका जोड़ १५ आता है, छठे देवलोककी प्रधानतामें ये १५ भग हैं,
इनकी स्थापनाका कोष्ठक अपने आप कल्पित कर लेना चाहिये—

સપ્તમ દેવલોકની પ્રધાનતાસે ૪-૩-૨-૧=૧૦ મગ હોતે હૈ ।
આઠવે દેવલોકની પ્રધાનતામેં ૩-૨-૧=૬ મગ હોતે હૈ । નવવે દેવ-
લોકની પ્રધાનતામેં ૨-૧=૩ મગ હોતે હૈ । દશાવે, ગ્યારહવે ઓર
પારહવે દેવલોકકા ૧ મગ હોતા હૈ इस प्रकारसे ५५-४५-३६-२८-
२१-१५-१०-६-३-१ मिलकर सब भग त्रिक सयोगमें तीन जीवोंके
२२० हो जाते हैं । इनके एक सयोगी १२, द्विक सयोगी १३२, त्रिक
सयोगी २२० कुल मिलकर ३६४ भग तीन जीवोंके होते हैं । इसी
तुरहसे आगे भी चार आदि जीवोंके भग अपनी बुद्धिसे लगा लेना

જેજ પ્રમાણે છઠા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૫+૪+૩+૨+૧=૧૫
ભગ બને છે. તે ૧૫ ભગિનો કોઠો બને જ સમજી લેવો

જેજ પ્રમાણે સાતમા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૪+૩+૨+૧=૧૦ ભગ
બને છે

આઠમા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૩+૨+૧=૬ કુલ ભગ બને છે

નવમા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૨+૧=૩ ભગ બને છે અને
દસમા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૧ ભગ બને છે, આ રીતે ત્રણ છવોના
ત્રિક સયોગમાં કુલ ભગ ૫૫+૪૫+૩૬+૨૮+૨૧+૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૨૨૦
બને છે ત્રણ છવોના બેકસયોગી ૧૨ ભગ, દ્વિકસયોગી ૧૩૨ ભગ અને
ત્રિકસયોગી ૨૨૦ ભગ મળીને કુલ ૩૬૪ ભગ બને છે જેજ પ્રમાણે આ,

દેવલોકપ્રાધાન્યે ત્રયો મજ્ઞાઃ ૩ । દ્વિતીયદશમદેવલોકપ્રાધાન્યે દ્વૌ મજ્ઞૌ ૨ । દ્વિતીયૈકાદશદ્વાદશેતિ-एको भङ्गः १ ।

एवम् ९-८-७-६-५-४-३-२-१=४५ सर्वसंमेलने द्वितीयदेवलोक प्राधान्येन त्रिकसंयोगे पञ्चचत्वारिंशद् भङ्गाः ४५ भवन्तीति ।

अनया रीत्या-तृतीयदेवलोकप्राधान्ये ८-७-६-५-४-३-२-१=३६ । सर्वे षट्त्रिंशद् भङ्गाः ३६ भवन्ति । चतुर्थदेवलोकप्राधान्ये ७-६-५-४-३-२-१=२८ । सर्वे अष्टाविंशतिर्भङ्गाः भवन्ति । पञ्चमदेवलोकप्राधान्ये ६-५-४-३-२-१=२१ । सर्वे एकविंशति भङ्गाः २१ भवन्ति । षष्ठदेवलोकप्राधान्ये

होने पर २ भंग होते हैं । तथा द्वितीय और ११ वे देवलोककी प्रधानता होने पर १ भंग होता है । इनका कोष्टक टीकामें दिया है ।

९-८-७-६-५-४-३-२-१ का जोड़ ४५ पैतालीस होता है ।

इस रीतिके अनुसार तृतीय देवलोककी प्रधानतामें ८, ७, ६, ५, ४, ३, २, १ इतने भंग होते हैं । इनका जोड़ ३६ छत्तीस होता है । अतः तृतीय देवलोककी प्रधानतामें ये ३६ भंग हैं । इनका स्थापना कोष्टक टीकामें दिया है जिज्ञासु वहां से समझ लें ।

चतुर्थ देवलोककी प्रधानतामें ७-६-५-४-३-२-१ इतने भंग होते हैं । इन सबका जोड़ २८ अठ्ठाईस आता है । अतः चतुर्थ पञ्चम देवलोककी प्रधानतामें ये २८ भंग हैं । इनकी स्थापना का कोष्टक टीकामें दिया है ।

पंचम देवलोककी प्रधानतामें ६-५-४-३-२-१ इस प्रकार इकीस होते हैं । अतः २१ भंग पंचम देवलोककी प्रधानतासे होते हैं । इनकी स्थापनाका कोष्टक स्वबुद्धि से स्थापित कर लेना चाहिये ।

બીજા અને અગિયારમાં દેવલોકની પ્રધાનતામાં એક ભંગ અને છે.

આ રીતે બીજા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૯+૮+૭+૬+૫+૪+૩+૨+૧=૪૫ ભંગ અને છે એજ પ્રમાણે ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૮+૭+૬+૫+૪+૩+૨+૧=૩૬ ભંગ છે, ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ભગોનો કોઠો ટીકામાં આપેલ છે જિજ્ઞાસુએ ત્યાંથી સમજવો.

ચોથા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૭-૬-૫-૪-૩-૨-૧-૨૮ ભંગ અને છે

એજ પ્રમાણે પચમ દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૬-૫+૪+૩+૨+૧=૨૧ ભંગ અને છે. તે ૨૧ ભગોનો કોઠો જાતે જ સમજી લેવો.

तत्स्थानानां च सर्वेभ्योऽव्यक्तात् 'भवनवासिदेवपवेशनया असखेज्जगुणा' वैमानिकदेवप्रवेशनकापेक्षया भवनवासिदेवप्रवेशनानि असख्येयगुणानि भवन्ति एवमेव 'घाणमतरदेवपवेशनया असखेज्जगुणा' भवनवासिदेवप्रवेशनकापेक्षया घाणमन्तरदेवप्रवेशनकानि असखायतगुणानि भवन्ति, किन्तु 'जोइसियदेवपवेशनया सखेज्जगुणा' घाणमन्तरदेवप्रवेशनकापेक्षया ज्योतिषिकदेवप्रवेशनकानि संख्येयगुणानि भवन्तीति ॥ सू० १६ ॥

नैरयिकादि प्रवेशनकाव्यपहृत्वादिवक्तव्यता

सूत्र—“ एयस्स णं भते । नेरइयपवेशनगगस्स, तिरिक्खजोगियपवेशनगस्स, मणुस्सपवेशनगस्स, देवपवेशनगस्स य कयरेकयरेहिं तो जाव विसेसादिया वा ? गंगेया ! सव्वरथोवा मणुस्सपवेशनया, नेरइयपवेशनया असखेज्जगुणा, देवपवेशनया असखेज्जगुणा तिरिक्खजोगियपवेशनया असखेज्जगुणा ॥ सू० १७ ॥

रहे हुए जीव बहुत कम—सब देवप्रवेशनकी अपेक्षा अल्प होते हैं। 'भवनवासि देवपवेशनया असखेज्जगुणा' वैमानिक देव प्रवेशनकी अपेक्षा भवनवासी देव प्रवेशनक असंख्यान गुणे हैं, इसी तरहसे 'घाणमन्तरदेवपवेशनया असखेज्जगुणा' भवनवासी देव प्रवेशनकी अपेक्षा घाणमन्तरदेवप्रवेशनक असंख्यान गुणे हैं। किन्तु 'जोइसियदेवपवेशनया सखेज्जगुणा' ज्योतिषिक देवप्रवेशनक घाणमन्तर देव प्रवेशनकी अपेक्षा आसंख्यान गुणे हैं ॥ सू० १६ ॥

इ जगध देवप्रवेशनक। करता वैमानिक देवप्रवेशनकभा अन्तरा एवे। तथा तेभा रडेनाथ एवे। ओछा डाय छे 'भवनवासिदेवपवेशनया असंखेज्जगुणा' वैमानिक देवप्रवेशनक करता भवनवासी देवप्रवेशनक असंख्यान जलु डाय छे जेव भभाव्ये घाणमन्तरदेवपवेशनया असंखेज्जगुणा' भवनवासी देव प्रवेशनक करता घाणमन्तर देवप्रवेशनक असंख्यान जलु डाय छे परन्तु "जोइसियदेवपवेशनया सखेज्जगुणा" घाणमन्तर देवप्रवेशनक करता अथेति चिउ देवप्रवेशनक संख्यात जलु डाय छे ॥ सू. १६ ॥

અથ દેવપ્રવેશનકમેવાધિકૃત્યાલ્પવહુત્વાદિવક્તવ્યતામાહ—‘ એયસ્સ ણં મતે !
 ઇત્યાદિ । “એયસ્સ ણં મતે ! ભવણવાસિદેવપવેસણગસ્સ વાણમંતરદેવપવેસણગસ્સ,
 ગાઙ્ગેયઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતસ્ય સ્વલુ ભવનવાસિદેવપ્રવેશનકસ્ય વાનવ્યન્તર
 દેવપ્રવેશનકસ્ય ‘ જોહસિયદેવપવેસણગસ્સ વેમાણિયદેવપવેસણગસ્સ ય કયરે
 કયરેહિંતો જાવ વિસેસાદિયા વા ? ’ જ્યોતિષિકદેવપ્રવેશનકસ્ય વૈમાનિકદેવ-
 પ્રવેશનકસ્ય ચ મધ્યે કતરાણિ દેવપ્રવેશનકાનિ કતરેભ્યો દેવપ્રવેશનકેભ્યો યાંવત્
 સ્તોકાનિ વા, વહુકાનિ વા, તુલ્યાનિ વા, વિશેષાધિકાનિ વા ભવન્તિ ? ભગવા-
 નાહ—‘ ગંગેયા સઽવ્રત્યોવા વેમાણિયદેવપવેસણયા ’ હે ગાંગેય ! દેવપ્રવેશનકાનાં
 મધ્યે સર્વસ્તોકાનિ સર્વેભ્યોઽલ્પાનિ વૈમાનિકદેવપ્રવેશનકાનિ વર્તન્તે તદ્દામિનાં

ચાહિયે હમને પહિલે સામાન્ય રૂપસે સંખ્યાકો આશ્રિત કરકે હનકે
 ભંગોકો પ્રકટ હી કર દિયા હૈ ।

અથ દેવપ્રવેશનકો લેકર હસકે અલ્પવહુત્વકો જાનનેકે લિયે
 ગાંગેય પ્રશ્નસે એસા પૂછતે હૈ—‘ એયસ્સ ણં મતે ! ભવણવાસિદેવપવે-
 સણગસ્સ વાણમંતરદેવપવેસણગસ્સ ’ હે ભદન્ત ! હન ભવનવાસી દેવ-
 પ્રવેશનક મેં, વાનવ્યન્તરદેવપ્રવેશનક મેં, જ્યોતિષિકદેવપ્રવેશનક
 મેં ઓર વૈમાનિકદેવ પ્રવેશનક મેં કૌન પ્રવેશનક કિસ પ્રવેશનકકી
 અપેક્ષા સવ સે કમ હૈ ? કૌન પ્રવેશનક કિસ પ્રવેશનકી અપેક્ષા વહુત
 હૈ ? કૌન પ્રવેશનક કિસ પ્રવેશનકકી અપેક્ષા સમાન હૈ ? ઓર કૌન
 પ્રવેશનક કિસ પ્રવેશનક સે વિશેષાધિક હૈ । હસકે ઉત્તરમેં પ્રશ્ન કહતે
 હૈ—‘ ગંગેયા ’ હે ગાંગેય ! ‘ સઽવ્રત્યોવા વેમાણિયદેવપવેસણયા ’ સવસે
 કમ વૈમાનિક દેવ પ્રવેશનક હૈ, કયોંકિ હનમેં જાનેવાલે જીવ તથા હનમેં

પાચ આદિ જીવોના લગો પણ પોતાની બતે જ સમજી દેવા આગળ
 સામાન્યરૂપે સંજ્ઞાને આશ્રિત કરીને તેમના લગો પ્રકટ કરવામાં આવી ચુક્યા છે.

હવે દેવપ્રવેશનકની અલ્પ-બહુતા બાજુવા માટે ગાંગેય અણુગાર મંડા
 વીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“ એયસ્સ ણં મતે ! ભવણવાસિદેવપવેસણ-
 ગસ્સ, વાણમંતરદેવપવેસણગસ્સ, ” ઇત્યાદિ હે ભદન્ત ! આ ભવનેવાસી દેવ-
 પ્રવેશનક, વાનવ્યન્તર દેવ પ્રવેશનક, જ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક અને વૈમાનિક
 દેવપ્રવેશનકમાંથી કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં અલ્પ પ્રમાણુ છે ? કયું
 પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં અધિક છે ? કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનકની
 સમાન છે ? કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં વિશેષાધિક છે ?

મંડાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગંગેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ સઽવ્રત્યોવા વૈમા-
 નિયદેવપવેસણયા ” વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક સૌથી અલ્પ પ્રમાણુ હોય છે, કારણ

नि वा भवन्ति ? भगवानाह-गंगेया ! सञ्चत्पोषा मनुष्यपवेशमया, नेरइय पवेशणया, असखेज्जगुणा दैवपवेशणया असखेज्जगुणा, तिरिक्खंजोनिप पवेशणया असखेज्जगुणा ' हे गाङ्गेय ! सर्वस्तोकानि मनुष्यपवेशनकानि भवन्ति, मनुष्यक्षेत्रे एव मनुष्यपवेशनकानां सम्भावात्, तेषां च स्तोक्तत्वात्, नैरयिक पवेशनकानि तु असख्येयगुणानि भवन्ति, तद्गामिनां सम्भासम्पातगुणत्वात् ' सथैव तिर्यग्योनिकपवेशनकानि असख्येयगुणानि भवन्ति, तद्गामिनामपि असम्पातगुणत्वात् ॥ सू० १७ ॥

नैरयिकाद्युत्पादादि सान्तरनिरन्तरता वक्तव्यता ।

मूळम्- ' सतर भते ! नेरइया उववज्जति, निरतर नेरइया उववज्जति, सतर असुरकुमारा उववज्जति, निरतर असुरकुमारा जाव सतर वेमाणिया उववज्जति, निरतर वेमाणिया उववज्जति, सतर नेरइया उववट्ठति, निरतर नेरइया उववट्ठति, जाव सतर घाणमतरा उववट्ठति, निरतर घाणमतरा उववट्ठति सतरं जोइलिया चयति, निरतर जोइलिया चयति, सतर वेमाणिया चयति, निरतर वेमाणिया चयति ? गंगेया ? सतरपि नेरइया उववज्जति निरतरपि नेरइया उववज्जति, जाव सतरपि थणियकुमारा उववज्जति, निरतरपि थणियकुमारा उववज्जति, ना सतरपि पुढविकाइया उववज्जति, निरतर पुढविकाइया उववज्जति, एव जाव वगस्सइकाइया, सेसा जहा नेरइया जाव सतरपि वेमाणिया उववज्जति, निरतरपि वेमाणिया गुणता है । तथा तद्गामी तिर्यग्योनिक जीयोंकी असम्पातगुणता होनसे तिर्यग्योनिक प्रवेशनकी भी दृश्यप्रवेशनकी अपेक्षा असम्पात गुणता कहा गया है । सू० १७ ॥

इत्यां उं हेरप्रवेशनकी इत्यां तिर्यग्योनिक प्रवेशनकीभां जनाश एवेनी सञ्चा
असम्पात मली डोय उं ते इत्ये तिर्यग्योनिक प्रवेशनकी असम्पात मली
इत्यां उं ॥ सू १७ ॥

છાયા—એતસ્ય લ્હ મદન્ત ! નૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય, તિર્યગ્ચોનિકપ્રવે-
શનકસ્ય, મનુષ્યપ્રવેશનકસ્ય, દેવપ્રવેશનકસ્ય ચ કતરાણિ કતરેભ્યો યાવત્
વિશેષાધિકાનિવા ? ગાઙ્ગેય । સર્વસ્તોકાનિ મનુષ્યપ્રવેશનકાનિ નૈરયિકપ્રવેશ-
કાનિ અસંખ્યેયગુણાનિ દેવપ્રવેશનકાનિ અસંખ્યેય ગુણાનિ, તિર્યગ્ચોનિક પ્રવેશ-
નકાનિ અસંખ્યેયગુણાનિ ॥ સૂ. ૧૭ ॥

ટીકા—અથ નૈરયિકપ્રવેશનકાદીનામલ્પવહુત્વાદિકમાહ—‘અયસ્સ ણં
મંતે’ ઇત્યાદિ । ‘અયસ્સ ણં મંતે ! નેરહ્યપવેસણગસ્સ, તિરિક્કજોણિયપવે-
સણગસ્સ, મણુસ્સપવેસણગસ્સ, દેવપવેસણગસ્સ ય કયરે કયરેહિંતો જાવ વિસે-
સાહિયા વા ?’ ગાઙ્ગેય પૃચ્છતિ—એતસ્ય લ્હ નૈરયિકપ્રવેશનકસ્ય તિર્યગ્ચોનિકપ્રવે-
શનકસ્ય મનુષ્યપ્રવેશનકસ્ય દેવપ્રવેશનકસ્ય મધ્યે કતરાણિ પ્રવેશનકાનિ કત-
રેભ્યઃ પ્રવેશનકેભ્યો યાવત્ અલ્પાનિવા, વહુકાનિ વા, તુલ્યાનિ વા, વિશેષાધિકા-

નૈરયિકાદિ પ્રવેશનક અલ્પ વહુત્વ વક્તવ્યતા—

‘અયસ્સ ણં મંતે’ નેરહ્યપવેસણગસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—હસકે હી જૈસા હૈ । કેવલ યે પ્રવેશનક પરસ્પરમેં કમતી
વઢતી જો કહે ગયેહેં ઉસકા કારણ એસા કહા ગયા હૈ—મનુષ્ય ક્ષેત્રમેં હી
મનુષ્ય પ્રવેશનકોંકા સદ્ભાવ હોતા હૈ ઓર એસે જીવ વહુત કમ હોતે
હેં—હસ કારણ ઇન્હેં સવસે કમ કહા ગયા હૈ । નૈરયિકપ્રવેશનકોં
કો જો અસંખ્યાત ગુણા કહા ગયા હૈ—ઉસકા કારણ તદ્ગામી જીવોંકી
અસંખ્યાત ગુણતા હૈ । હસી તરહસે દેવપ્રવેશનકકો જો અસંખ્યાત
ગુણિત કહા ગયા હૈ ઉસકા ભી કારણ—તદ્ગામી જીવોંકી અસંખ્યાત

નૈરયિકાદિ પ્રવેશનકની અલ્પ-બહુત્વ વક્તવ્યતા—

“અયસ્સ ણ મંતે નેરહ્યપવેસણગસ્સ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રાર્થ કરતાં વિશેષ અહીં કંઈ પણ કહેવા જેવું નથી. આરે
પ્રવેશનકમાં જે પરસ્પરમાં અલ્પતા અને બહુતા પ્રકટ કરવામાં આવી છે
તેનુ કારણ નીચે પ્રમાણે છે—

મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ મનુષ્ય પ્રવેશનકોના સદ્ભાવ રહે છે, અને તેમાં
જનારાં જીવો ઘણા જ ઓછાં હોય છે તેથી મનુષ્ય પ્રવેશનકને સૌથી અલ્પ
કહ્યું છે. મનુષ્ય પ્રવેશનક કરતાં નૈરયિક પ્રવેશનકમાં જનારા જીવોની સંખ્યા
અસંખ્યાત ગણી હોય છે, તેથી નૈરયિક પ્રવેશનકોને અસંખ્યાત ગણ્યા કહ્યા
છે એજ પ્રમાણે નૈરયિક પ્રવેશનકો કરતાં દેવપ્રવેશનકોમાં જનારા જીવોની
સંખ્યા અસંખ્યાત ગણી હોય છે. તેથી દેવપ્રવેશનકો અસંખ્યાત ગણ્યા

भते । एव बुच्चइ सओ नेरइया उव्वज्जति, नो असओ नेरइया उव्वज्जति, जाव सओ वेमाणिया चयति, नो असओ वेमाणिया चयति ? से णूणं गंगेया । पासेणं अरइया पुरिसादाणीपणं सासए, लोए, बुद्धए, अणादीए, अणवदग्गे जहा पच्चमसए जाव जे लोक्कइ से लोए, से तेणट्टेण गंगेया । एव बुच्चइ जाव सओ वेमाणिया चयति, नो असओ वेमाणिया चयति । सय भते । एव जाणह, उदाहु असय असोच्चा एए एव जाणह, उदाहु सोच्चा सओ नेरइया उव्वज्जति, नो असओ नेरइया उव्वज्जति,—जाव सओ वेमाणिया चयति, नो असओ वेमाणिया चयति ? गंगेया, सय एते एव जाणामि, नो असय, असोच्चा एते एव जाणामि, नो सोच्चा, सओ नेरइया उव्वज्जति, नो असओ नेरइया उव्वज्जति, जाव सओ वेमाणिया चयति, नो असओ वेमाणिया चयति । से केणट्टेण भते । एव बुच्चइ त चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयति ? गंगेया । केवली ण पुराणियेणं मियपि जाणह, अमियपि जाणह, दाहिणेण, एवजहा सद्धुइसए जाव निव्वुडे नाणे केवलिस्स, से तेणट्टेण गंगेया । एव बुच्चइ, त चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयति । सयभते । नेरइया नेरइएसु उव्वज्जति, असय नेरइया नेरइएसु उव्वज्जति ? गंगेया । सय नेरइया नेरइएसु उव्वज्जति, नो असय नेरइया नेरइएसु उव्वज्जति ॥ से केणट्टेण भते । एव बुच्चइ जाव उव्वज्जति । गंगेया । कम्मोदएण कम्मशुरुयत्ताए कम्म भारियत्ताए कम्मशुरु

उववज्जन्ति, संतरंपि नेरइया उववट्ठन्ति निरंतरंपि नेरइया उवव-
ट्ठन्ति, एवं जाव थणियकुमारा, नो संतरं पुढविक्काइया उववट्ठन्ति,
निरंतरं पुढविक्काइया उववट्ठन्ति, एवं जाव वणस्सइकाइया,
सेसा जहा नेरइया, नवरं जोइसियवेमाणिया चयन्ति, अभिलावो,
जाव संतरंपि वेमाणिया चयन्ति, निरंतरंपि वेमाणिया चयन्ति।
संतो भन्ते ! नेरइया उववज्जन्ति, असंतो भन्ते ! नेरइया उवव-
ज्जन्ति ? गंगेया ! संतो नेरइया उववज्जन्ति, नो असंतो नेरइया
उववज्जन्ति, एवं जाव वेमाणिया । संतो भन्ते ! नेरइया उववट्ठन्ति ?
असंतो नेरइया उववट्ठन्ति ? गंगेया ? संतो नेरइया उववट्ठन्ति, नो
असंतो नेरइया उववट्ठन्ति, एवं जाव वेमाणिया, नवरं जोइसिय-
वेमाणिएसु चयन्ति भाणियद्वं । सओ भन्ते ? नेरइया उववज्जन्ति,
असओ भन्ते ? नेरइया उववज्जन्ति, संतो असुरकुमारा उववज्जन्ति,
जाव सओ वेमाणिया उववज्जन्ति, असओ वेमाणिया उववज्जन्ति,
सओ नेरइया उववट्ठन्ति, असओ नेरइया उववट्ठन्ति, सओ असुर-
कुमारा उववट्ठन्ति, जाव सओ वेमाणिया चयन्ति, असओ वेमाणिया
चयन्ति ? गंगेया ? सओ नेरइया उववज्जन्ति, नो असओ नेरइया
उववज्जन्ति, सओ असुरकुमारा उववज्जन्ति, नो असओ असुरकु-
मारा उववज्जन्ति जाव सओ वेमाणिया उववज्जन्ति, नो असओ
वेमाणिया उववज्जन्ति, सओ नेरइया उववट्ठन्ति, नो
असओ नेरइया उववट्ठन्ति, ! जाव सओ वेमाणिया
चयन्ति, नो असओ वेमाणिया चयन्ति । से केवणट्ठेणं

छाया—सान्तरं मदन्त ! नैरयिकाः उपपद्यन्ते, निरन्तरं नैरयिका उपपद्यन्ते, सान्तरम् असुरकुमारा उपपद्यन्ते निरन्तरम् असुरकुमारा यावत् सान्तरं वैमानिका उपपद्यन्ते, निरन्तरं वैमानिका उपपद्यन्ते सान्तरं नैरयिका उपपद्यन्ते निरन्तरं नैरयिका उद्वर्तन्ते ? यावत् सान्तरं वानस्प्यन्तरा उद्वर्तन्ते, निरन्तरं वानस्प्यन्तरा उद्वर्तन्ते, सान्तरं ज्योतिषिकाः उपपद्यन्ति, निरन्तरं ज्योतिषिकाः उपपद्यन्ति, सान्तरं वैमानिकाः उपपद्यन्ति, निरन्तरं वैमानिकाः उपपद्यन्ति ? गात्रेण । सान्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते, यावत् सान्तरमपि स्तनितकुमारा उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि स्तनितकुमारा उपपद्यन्ते, नो सान्तरमपि पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, निरन्तरं पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, एव यावत् वनस्पतिकायिकाः क्षेत्रा यथा नैरयिकाः यावत् सान्तरमपि वैमानिका उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि वैमानिका उपपद्यन्ते, सान्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, निरन्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, एव यावत् स्तनितकुमारा, नो सान्तरं पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते, निरन्तरं पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते, एव यावत् वनस्पतिकायिकाः, क्षेत्रा यथा नैरयिका, नवरं ज्योतिषिकवैमानिकाः उपपद्यन्ति, अमिषापो, यावत् सान्तरमपि वैमानिकाः उपपद्यन्ति, निरन्तरमपि वैमानिकाः उपपद्यन्ति । सन्तो मदन्त ! नैरयिका उपपद्यन्ते, असन्तो मदन्त नैरयिका उपपद्यन्ते गात्रेण । सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, एवं यावत्—वैमानिकाः । सन्तो मदन्त ! नैरयिका उद्वर्तन्ते असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते ? गात्रेण । सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, नो असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते एवं यावत् वैमानिकाः, नवरं ज्योतिषिकवैमानिकेषु उपपद्यन्ति मणित्वम् । सन्ता मदन्त ! नैरयिका उपपद्यन्त, असन्तो मदन्त ! नैरयिका उपपद्यन्ते, स ज्योतिषिकवैमानिका उपपद्यन्ते, यावत् सन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते असन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते, सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, सन्तो ज्योतिषिकवैमानिका उपपद्यन्ते, यावत् सन्तो वैमानिका उपपद्यन्ति, असन्तो वैमानिका उपपद्यन्ति ? गात्रेण । सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, सन्तो ज्योतिषिकवैमानिका उपपद्यन्ते नो असन्तो ज्योतिषिकवैमानिका उपपद्यन्ते, यावत् सन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, नो असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, यावत् सन्तो वैमानिका उपपद्यन्ति असन्तो वैमानिका उपपद्यन्ति, तत् केनार्थेन मदन्त ! एवमुपपद्यते सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते नो असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते यावत् सन्तो वैमानिका उपपद्यन्ति नो असन्तो वैमानिका उपपद्यन्ति ? तत् मूलं गात्रेण । परपथा अहंवा पुरुषदानीयन शाश्वतो लोकः उपपद्यते अनादिकाः अनपपद्यो यथा पञ्चम

संभारियत्ताए, असुभाणं कम्माणं उदणं असुभाणं कम्माणं
 विवागेणं असुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयंनेरइया नेरइएसु
 उववज्जंति, नो असयंनेरइया नेरइएसु उववज्जंति से तेणट्टेणं
 गंगेया ! जाव उववज्जंति । सयं भंते असुरकुमारा पुच्छा, गंगेया !
 सयं असुरकुमारा जाव उववज्जंति, नो असयं
 असुरकुमारा जाव उववज्जंति । से केणट्टेणं
 तं चेव जाव उववज्जंति ? गंगेया कम्मोदणं, कम्मोवसमेणं,
 कम्मविगेईए, कम्मविसोहीए, कम्मविसुद्धीए, सुभाणं कम्माणं
 उदणं सुभाणं कम्माणं विवागेणं, सुभाणं कम्माणं फलविवा-
 गेणं सयं असुरकुमारा असुरकुमारत्ताए उववज्जंति, नो असयं
 असुरकुमारत्ताए उववज्जंति, से तेणट्टेणं जाव उववज्जंति ।
 एवं जाव थणियकुमारा । सयं भंते ! पुढविकाइया पुच्छा, गंगेया ?
 सयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया
 जाव उववज्जंति । से केणट्टेणं भंते ? एवं बुच्चइ जाव उवव-
 ज्जंति ? गंगेया ? कम्मोदणं कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए,
 कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं कम्माणं उदणं सुभासु-
 भाणं कम्माणं विवागेणं सुभासुभाणं कम्माणं फलविवागेणं
 सयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया जाव
 उववज्जंति, से तेणट्टेणं उववज्जंति एवं जाव मणुस्सा, वाणमं-
 तरा जोइसिया वेमाणिया जहा असुरकुमारा, से तेणट्टेणं गंगेया ?
 एवं बुच्चइ सयं वेमाणिया जाव उववज्जंति, नो असयं जाव
 उववज्जंति ॥ सू० १८ ॥

ટીકા—હવે પૂર્વ પ્રવેશનકમુક્તમ્, સત્પુનસ્ત્યાદોદ્વર્તનારૂપમિતિ નૈરયિકા
 દીર્ઘા ઝીઘાનામૃત્પાદમુદ્વર્તનાં ચ સાત્તરનિરન્તરતયા પ્રરૂપયિતુમાહ—‘ સત્તર
 મંતે ’ इत्यादि । संतरं मते । नेरइया उववज्जति, निरंतर नेरइया उववज्जति ?
 गात्रेयः पृच्छति—हे भवन्त । किं सान्तरं नैरयिका उपपद्यते ? किंवा निरन्तर
 नैरयिका उपपद्यन्ते=उत्पद्यते? एवम् ‘सत्तर असुरकुमारा उववज्जति, निरंतर असुर
 कुमारा उववज्जति’ जाय सत्तर चेमाणि या उववज्जति, निरंतर चेमाणि या उववज्जति’

નૈરયિક ઉત્પાદાદિ સાન્તરનિરન્તરચક્તરૂપના

‘ સંતરં મંતે ! નેરહયા ઉવવજ્જતિ ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—હસકે પહિલે પ્રવેશનક કહ્યા ગયા હૈ, યહ પ્રવેશનક
 ઉત્પાદ પદે ઉદ્વર્તનારૂપ હોતા હૈ અતઃ હસ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકાર નૈરયિક
 આદિ ઝીઘોંકા ઉત્પાદ ઓર ઉદ્વર્તના સાન્તર મી હોતો હૈ ઓર નિરન્તર મી
 હોતી હૈ હસ વાતકી પ્રરૂપના કર રહે હૈ—હસમેં ગણિયને પ્રસુસે એસા
 પૂછા હૈ—‘ સંતરં મંતે ! નેરહયા ઉવવજ્જતિ, નિરતરં નેરહયા ઉવવજ્જતિ’
 હે ભવન્ત ! નૈરયિકોંકી જો ઉત્પત્તિ હોતી હૈ વહ સાન્તર-વ્યવધાન
 સહિત હોતી હૈ યા નિરન્તર લગાતાર હોતી હૈ હસી તરહ સે ‘ સંતરં
 અસુરકુમારા ઉવવજ્જતિ, નિરંતર અસુરકુમારા ઉવવજ્જતિ, જાય
 સંતરં ચેમાણિયા ઉવવજ્જતિ, નિરન્તરં ચેમાણિયા ઉવવજ્જતિ ’ અસુર
 કુમાર વયા સાતર ઉત્પન્ન હોતે હૈ યા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈ !

નૈરયિક ઉત્પાદાદિ સાન્તર નિરન્તર પદ્ય વત્તા—

“ સતરં મતે ! નેરહયા ઉવવજ્જતિ ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આ પહેલાં પ્રવેશનકનું પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે આ
 પ્રવેશનક ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તના (નિ કેમલ) રૂપ હોય છે તેથી સૂત્રકાર
 આ સૂત્રદ્વારા નારક વગેરે છવેનો ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તના સાન્તર પણ હોય
 છે અને નિરંતર પણ હોય છે એ વાતની પ્રશ્નજા કરે છે —

આ વિષયને અનુલક્ષીને અગિય અષ્ટમાર મહાનીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન
 પૂછે છે કે—“ સંતરં મંતે ! નેરહયા ઉવવજ્જતિ નિરંતર નેરહયા ઉવવજ્જતિ ? ”
 હે ભવન્ત ! નારકોની જે ઉત્પત્તિ થાય છે તે સાન્તર (વ્યવધાન સહિત-
 આંતરા સહિત) થાય છે કે નિરંતર (સપ્રાતર) થાય છે ?

એજ પ્રશ્નને ‘ સંતર ! અસુરકુમારા ઉવવજ્જતિ નિરંતર અસુરકુમારા
 ઉવવજ્જતિ, જાય સતર ચેમાણિયા ઉવવજ્જતિ નિરંતર ચેમાણિયા ઉવવજ્જતિ ’

અસુરકુમારો શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય

शतके यावत् यो लोच्यते स लोकः । तत् तेनार्थेन गाङ्गेय ! एवमुच्यते यावत् सन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, स्वयं भदन्त ! एवं जानासि, उताहो अस्वयम् अश्रुत्वा एतान् एवं जानासि उताहो श्रुत्वा सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते यावत् सन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति गाङ्गेय ! स्वयम् एतान् एवं जानामि नो अस्वयम् अश्रुत्वा एतान् एवं जानामि, नो श्रुत्वा सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते यावत् सन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते तदेव यावत् नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति ? गाङ्गेय ! केवली खञ्ज पौरस्त्येन मितमपि जानाति, अमितमपि जानाति, दक्षिणेन एव यथा शब्दोद्देशके यावत् निर्वृत्तं ज्ञानं केवलिनः, तत् तेनार्थेन गाङ्गेय । एवमुच्यते तदेव यावत् नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, स्वयं भदन्त । नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, अस्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? गाङ्गेय ! स्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, नो अस्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते यावत् उपपद्यन्ते ? गाङ्गेय ! कर्मोदयेन कर्मगुरुकृतया, कर्मभारिकतया, कर्मगुरुसंभारिकतया अशुभानां कर्मणामुदयेन अशुभानां कर्मणां विपाकेन अशुभानां कर्मणां फलविपाकेन स्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, नो अस्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, तत् तेनार्थेन गाङ्गेय ! यावत् उपपद्यन्ते, स्वयं भदन्त असुरकुमारा पृच्छा गागेय स्वयं असुरकुमारा यावत् उपपद्यन्ते नो अस्वयम् असुरकुमारा यावत् उपपद्यन्ते, तत् केनार्थेन तदेव यावत् उपपद्यन्ते ? गाङ्गेय ! कर्मोदयेन कर्मोपशमेन कर्मविगत्या कर्मविशेषणतया कर्मविशुद्ध्या शुभानां कर्मणामुदयेन शुभानां कर्मणां विपाकेन शुभानां कर्मणां फलविपाकेन स्वयम् असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते, तत् तेनार्थेन यावत् उपपद्यन्ते, एव यावत् स्तनितकुमाराः, स्वयं भदन्त ! पृथिवीकायिका, पृच्छा, गागेय ! स्वयं पृथिवीकायिका यावत् उपपद्यन्ते नो अस्वयं पृथिवीकायिका यावत् उपपद्यन्ते तत् केनार्थेन भदन्त एवमुच्यते यावत् उपपद्यन्ते ? गाङ्गेय ! कर्मोदयेन ! कर्मगुरुकृतया, कर्मभारिकतया कर्मगुरुसंभारिकतया शुभाशुभानां कर्मणामुदयेन, शुभाशुभानां कर्मणां विपाकेन शुभाशुभानां कर्मणां फलविपाकेन स्वयं पृथिवीकायिका यावत् उपपद्यन्ते नो अस्वयं पृथिवीकायिका यावत् उपपद्यन्ते, तत् तेनार्थेन यावत् उपपद्यन्ते, एवं यावत् मनुष्या वानव्यन्तरज्योतिषिकावैमानिका यथा असुरकुमाराः, तत् तेनार्थेन गाङ्गेय ! एवमुच्यते स्वयंवैमानिका यावत् उपपद्यन्ते, नो अस्वयं यावत् उपपद्यन्ते ॥ सू० १८ ॥

તરં ચમાગિયા ચયતિ ' ' કિં સાન્તર વૈમાનિકાચ્ચયન્તિ ? કિંચા નિરન્તર વૈમાનિકાચ્ચયન્તિ ! इति प्रश्न , यद्यपि नैरयिकादीनामुत्पादादेः सान्तरं निरन्तरं च प्रवेशनकात्पूर्वमपि प्ररूपितमेवेति पुनस्तत्प्रकरणे व्यर्थमिव प्रतिपादितं, तथापि पूर्वं नैरयिकादीनां प्रत्येकमुत्पादस्य सात्तरत्वं निरन्तरत्वं च प्ररूपितम्, तथैवोद्घर्तनाया अपि प्रत्येकमेव सात्तरत्वं निरन्तरत्वं च प्ररूपितम्, अत्र तु नैरयिकादि सर्वजीवभेदानां समुदायतः समुदितयोरप्युत्पादोद्घर्तनयोः सान्तरत्वं निरन्तरत्वं च प्ररूपयितुं प्रश्नोत्तराभापकोऽवसेयः । भगवानाह—‘ गगेया । सतरपि नेरहया उववज्जति, निरंतरपि नेरहया उववज्जति हे गाग्गेय ! सान्तरे प्रश्न हैं । यद्यपि नैरयिक आदिकों की उत्पत्ति आदिकी सान्तरता और निरन्तरता प्रवेशनकसे पहिले कही जा चुकी है अतः यहाँ उनकी पुनः प्ररूपणा व्यर्थ जैसी मालूम पड़ती है परन्तु पहिले जो नैरयिकादिकों की उत्पत्ति और उद्घर्तनाकी सान्तरता और निरन्तरता (अन्तररहितता) प्ररूपित हुई है वह समुदायरूपसे नहीं हुई है अर्थात् नैरयिक आदिकों में प्रत्येकका पहिले उत्पाद सान्तर निरन्तररूपसे कहा गया है और बाद में उद्घर्तना भी सान्तर निरन्तररूपसे प्रत्येककी कही गई है यहाँ ऐसी बात नहीं है, यहाँ तो नैरयिक आदि सर्व जीव भेदों के समुदाय से समुदित इन उत्पाद और उद्घर्तनाकी सान्तरता और निरन्तरता प्ररूपित की गई है इसीलिये प्रश्न संघर्षी और उत्तर संघर्षी आलापक प्रकट किये गये हैं—पूर्वोक्त गागिय के प्रश्नोंके उत्तर में प्रश्न कहते हैं—‘ गगेया ’ हे गागिय ! ‘ सतरं पि नेरहया उववज्जति निरंतरं पि नेर

અવે છે કે નિરતર અવે છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો આવેલ અલ્પાદિ પૂછ્યા છે એ નરકાદિની ઉત્પત્તિ આદિની સાન્તરતા અને નિરતરતાનું પ્રતિષ્ઠાન પ્રવેશનક પહેલાંના પ્રશ્નમાં આવી ગયેલ છે, તેથી અહીં તેમની પુનઃ પ્રરૂપણા અર્થે એવી લાગણી જણતું પહેલાં જે નરકાદિની ઉત્પત્તિની અને ઉદ્ઘર્તનાની સાન્તરતા અને નિરતરતાની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે તે સમુદાય રૂપે કરવામાં આવી નથી, એટલે કે પહેલાં પ્રત્યેક નરકને ઉત્પાદ સાન્તર નિરન્તર રૂપ પ્રકટ કરેલ છે અને ત્યારબાદ પ્રત્યેક નરકની ઉદ્ઘર્તના પણ સાન્તર નિરન્તર રૂપ પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે અહીં એવી વાત નથી અહીં તો નરકાદિ સર્વ જીવભેદોના સમુદાયના ઉત્પાદ અને ઉદ્ઘર્તનની સાન્તરતા અને નિરતરતાનું પ્રતિષ્ઠાન કરવામાં આવેલ છે તેથી ઉપરનું પ્રશ્ન પૂછવામાં અને તેમના ઉત્તરે આપવામાં પુનઃકૃતિ દોષ લાગતો નથી.

સાન્તરં કિમ્ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે કિંવા નિરન્તરમ્ અસુરકુમારા યાવત્ ઉપપદ્યન્તે ? એવમેવ કિં સાન્તર નાગકુમારાઃ, સુવર્ણકુમારાઃ વિદ્યુત્ કુમારા અગ્નિકુમારા, ઉદધિકુમારા, દ્વીપકુમારા, દિશાકુમારાઃ પવનકુમારાઃ સ્તનિતકુમારા, વાનવ્યન્તરાઃ, જ્યોતિષિકા, વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિંવા નિરન્તરમ્ નાગકુમારાદયો જ્યોતિષિકાન્તા વૈમાનિકાશ્ચ ઉપપદ્યન્તે ? તથૈવ ' સંતરં નેરહ્યા ઉવ્વદ્દંતિ ' સાન્તરં નૈરયિકા ઉદ્વર્તન્તે ? કિંવા નિરન્તરમ્ નૈરયિકા ઉદ્વર્તન્તે ? ' જાવ સંતરં વાણમંતરા ઉવ્વદ્દંતિ, નિરંતરં વાણમંતરા ઉવ્વદ્દંતિ ' યાવત્ સાન્તરં કિમ્ અસુરકુમારાદય૦ ઉદ્વર્તન્તે ? કિંવા નિરન્તરમ્ અસુરકુમાદય ઉદ્વર્તન્તે ? , એવં કિં સાન્તરં વાનવ્યન્તરા ઉદ્વર્તન્તે ? કિંવા નિરન્તરં વાનવ્યન્તરા ઉદ્વર્તન્તે ? તથૈવ—' સંતરં જોહસિયા ચયંતિ, નિરંતરં જોહસિયા ચયંતિ ' કિં સાન્તરં જ્યોતિષિકાચ્યવન્તિ, કિંવા નિરન્તરં જ્યોતિષિકાચ્યવન્તિ ? એવમેવ ' સંતર વેમાણિયા ચયંતિ, નિરંતરં

હસી તરહસે કયા નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, પવનકુમાર સ્તનિતકુમાર વાન વ્યન્તર જ્યોતિષિકા ઓર વૈમાનિકા મી કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ' સંતરં નેરહ્યા ઉવ્વદ્દંતિ૦ ' હસી તરહસે નૈરયિકા સાન્તર ઉદ્વર્તના કરતે હૈં યા નિરન્તર ઉદ્વર્તના કરતે હૈં ? ' જાવ સંતરં વાણમંતરા ઉવ્વદ્દંતિ, નિરંતરં વાણમંતરા ઉવ્વદ્દંતિ ' યાવત્ અસુરકુમારાદિક સાન્તર ઉદ્વર્તના કરતે હૈં યા નિરન્તર ઉદ્વર્તના કરતે હૈં । હસી તરહસે વાનવ્યન્તર કયા સાન્તર ઉદ્વર્તના કરતે હૈં યા નિરન્તર ઉદ્વર્તના કરતે હૈં । જ્યોતિષિકા દેવ, સાન્તર ચવતે હૈં યા નિરન્તર ચવતે હૈં ? વૈમાનિકા દેવ સાન્તર ચવતે હૈં યા નિરન્તર ચવતે હૈં યે સચ ગાંગેય

છે ? એજ પ્રમાણે નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્ષકુમાર, વાયુકુમાર, સ્તનિતકુમાર, વાનવ્યન્તર દેવો, જ્યોતિષિકા, અને વૈમાનિકા શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? " સંતર નેરહ્યા ઉવ્વદ્દંતિ " એજ પ્રમાણે નારકો શુ સાન્તર ઉદ્વર્તના (નિષ્ક્રમણ) કરે છે કે નિરંતર ઉદ્વર્તના કરે છે ? (એક પર્યાયમાધી આયુષ્ય પૂરૂ કરીને નીકળવાની ક્રિયાને ઉદ્વર્તના કહે છે) " જાવ સંતરં વાણમંતરા ઉવ્વદ્દંતિ, નિરંતર વાણમંતરા ઉવ્વદ્દંતિ ? " અસુરકુમારાદિ ભવનપતિ દેવો શુ સાન્તર ઉદ્વર્તના કરે છે કે નિરંતર ઉદ્વર્તના કરે છે ? વાનવ્યન્તરો શુ સાન્તર ઉદ્વર્તના કરે છે ? કે નિરંતર ઉદ્વર્તના કરે છે ? જ્યોતિષિકા દેવો શુ સાન્તર ચવે છે કે નિરંતર ચવે છે ? વૈમાનિકા દેવો શુ સાન્તર

પન્ત સેસા મહા નેરહ્યા જાઝ સતરપિ ચેમાળિયા ઉપવજ્જતિ, નિરંતરં પિ ચેમાળિયા ઉપવજ્જતિ ' શેપાઃ યથા નૈરયિકાસ્તથા યાગત્ ઢીન્નિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ધાનિકમનુપ્પવાનબ્ધન્ટરગ્ગોતિપિકા ચેમાનિકાથ્થ સ્થાન્તરમપિ ઉપવપ્પત્તે અય ચ નિરન્તરમપિ ઉપવપ્પત્તે । એવમેવ ' સંતરંપિ નેરહ્યા ઉબ્બહુતિ, નિરંતરપિ નેરહ્યા ઉબ્બહુતિ ' સ્થાન્તરમપિ નૈરયિકા ઉદ્ધર્ત્તે, નિરન્તરમપિ નૈરયિકા ઉદ્ધર્ત્તે, 'એવં જાઝ યણિયકુમારા' એવં પૂર્વોક્કરીત્થા યાગત્-અસુરકુમારાદિ સ્થનિતકુમારપર્યંતાઃ સાન્તરમપિ ઉદ્ધર્ત્તે, અથ ચ નિરન્તરમપિ ઉદ્ધર્ત્તે, કિન્તુ ' નો સતર પુઢવિકાહ્યા ઉબ્બહુતિ, નિરંતર પુઢવિકાહ્યા ઉબ્બહુતિ ' નો સ્થાન્તરં પૃથિવીકાપિકા ઉદ્ધર્ત્તે, અપિનુ નિગ્ગરમેવ પૃથિવીકાપિકા ઉદ્ધર્ત્તે ' એવં જાઝ ' સસા જદ્દા નેરહ્યા જાઝ સતરં પિ ચેમાળિયા, ઉપવજ્જંતિ ' મિસ તરહ્ નૈરયિકા જીવ સ્થાન્તર ઓર નિરન્તર રૂપસે વ્થપન્ન હોતે હિં ડસી તરહ્સે યાગત્-ઢીન્નિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય ઓર પચ્ચેન્દ્રિય ચે-તિર્યગ્ગોનિક જીવ તથા મનુપ્પવાનબ્ધન્ટર, ગ્ગોતિપિકા ઓર ચેમાનિકા ચે સય સ્થાન્તર મી વ્થપન્ન હોતે હિં ઓર નિરન્તર મી વ્થપન્ન હોતે હિં । ડસી તરહ્સે (સતરં પિ નેરહ્યા ઉબ્બહુતિ, નિરંતરં પિ નેરહ્યા ઉબ્બહુતિ) નૈરયિકા જીવ સ્થાન્તર ઓર નિરન્તર વદ્ધર્સના કરતે હિં । ' એવં જાઝ યણિયકુમારા ' ડસી તરહ્સે અસુરકુમારસે હેકર સ્થનિતકુમાર તત્કલે મયનપતિ વેય સ્થાન્તર મી વદ્ધર્સના કરતે હિં ઓર નિરન્તર મી વદ્ધર્સના (નિવર્તના) કરતે હિં । કિન્તુ-'નો સતરં પુઢવિકાહ્યા ઉબ્બહુતિ-નિરંતરં પુઢવિકાહ્યા ઉબ્બહુતિ' કિન્તુ પૃથિવીકાપિકા જીવ સ્થાન્તર

નથી કે જ્યારે તેઓ ઉત્પન્ન થતા ન હોય. સેસા જદ્દા નેરહ્યા જાઝ સતરપિ ચેમાળિયા ઉપવજ્જંતિ નિરંતરપિ ચેમાળિયા ઉપવજ્જંતિ" એમ નારકો. સ્થાન્તર અને નિરંતર અને રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રમાણે ઢીન્નિય, ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય અને પચ્ચેન્દ્રિય એ તિર્યગ્ગોનિક જીવો તથા મનુપ્પવાનબ્ધન્ટર, ગ્ગોતિપિકા અને ચેમાનિકા. સ્થાન્તર અને નિરંતર અને રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રમાણે "સતરંપિ નેરહ્યા ઉબ્બહુતિ નિરંતરપિ નેરહ્યા ઉબ્બહુતિ" નારક જીવો. સ્થાન્તર પણ ઉદ્ધર્તના કરે છે અને નિરંતર પણ ઉદ્ધર્તના કરે છે ' એવં જાઝ યણિયકુમારા " એજ પ્રમાણે અસુરકુમારથી લઈને સ્થનિતકુમાર સુધીના અયનપતિ રૂપો. સ્થાન્તર ઉદ્ધર્તના પણ કરે છે અને નિરંતર ઉદ્ધર્તના પણ કરે છે. પરંતુ ' નો સતર પુઢવિકાહ્યા ઉબ્બહુતિ નિરંતર પુઢવિકાહ્યા ઉબ્બહુતિ " પૃથ્વીકાપિકા જીવો. સ્થાન્તર ઉદ્ધર્તના

રમપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, અથ ચ નિરન્તરમપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ' જાવ સંતરંપિ થળિયકુમારા ઉવવજ્જંતિ નિરતરંપિ થળિયકુમારા ઉવવજ્જંતિ ' યાવત્-સાન્તરમપિ અસુરકુમારા નાગકુમારાઃ સુવર્ણકુમારા વિદ્યુત્કુમારા અગ્નિકુમારા ઉઃધિકુમારા દ્વીપકુમારાઃ પવનકુમારા દિક્કુમારાઃ સ્તનિતકુમારા ઉપપદ્યન્તે, અથ ચ નિરન્તરમપિ અસુરકુમારાદિ સ્તનિતકુમારપર્યન્તા દેવા ઉપપદ્યન્તે કિન્તુ- ' નો સંતર પુઠવિક્કાહયા ઉવવજ્જંતિ નિરતર પુઠવિકાયાયા ઉવવજ્જંતિ ' નો સાન્તર પૃથિવીકાયાયા ઉપપદ્યન્તે, અપિતુ નિરન્તરમેવ પૃથિવીકાયાયા ઉપ-પદ્યન્તે, ' એવં જાવ વણસ્સહકાહયા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્-નો સાન્તરમ્ અપ્કાયાયા, તેજસ્કાયાયાઃ, વાયુકાયાયાઃ, વનસ્પતિકાયાયા શ્વોપપદ્યન્તે, અપિતુ નિરન્તરમેવ અપ્કાયાયાઃ તેજસ્કાયાયા વાયુકાયાયાઃ, વનસ્પતિકાયાયા ઉપપ

હયા ઉવવજ્જંતિ ' નૈરયિક સાન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર નિરન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ' જાવ સંતરં પિ થળિયકુમારા ઉવવજ્જંતિ, નિરતરં પિ થળિયકુમારા ઉવવજ્જંતિ ' યાવત્-અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ઉઃધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, પવનકુમાર, દિક્કુમાર, સ્તનિતકુમાર, યે સવ સાન્તર ઔર નિરન્તર દોનો રૂપસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । કિન્તુ- ' નો સંતરં પુઠવિક્કાહયા ઉવવજ્જંતિ ' પૃથિવીકાયાયિક જીવ સાન્તર રૂપસે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં-અપિતુ વે નિરન્તર હી ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં । ' એવં જાવ વણસ્સહકાહયા ' હસી તરહસે યાવત્-અપ્કાયાયિક, તેજસ્કાયાયિક, વાયુકાયાયિક ઔર વનસ્પતિકાયાયિક સાન્તર રૂપસે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં કિન્તુ નિરન્તર હી ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં ।

ગાંગેય અણુગારના ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નોને ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે હે કે—“ ગમેયા ! ” હે ગાંગેય ! “ સંતરપિ નેરહયા-ઉવવજ્જંતિ, નિરં-તરપિ નેરહયા ઉવવજ્જંતિ ” નારકો સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે “ જાવ સંતરપિ થળિયકુમારા ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરપિ થળિયકુમારા ઉવવજ્જંતિ ” અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ઉઃધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, વાયુકુમાર, નિક્કુમાર અને સ્તનિતકુમાર આ બધાં ભવનપતિ દેવો પણ સાન્તર અને નિરંતર બંને રીતે ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ “ નો સંતર પુઠવિક્કાહયા ઉવવજ્જંતિ ” પૃથ્વીકાયાયિક જીવો સાન્તર (વ્યવધાન સહિત) ઉત્પન્ન થતા નથી. તેઓ નિરંતર (લગાતાર) ઉત્પન્ન થતા જ કરે છે “ એવ વણસ્સહકાહયા ” એજ પ્રમાણે અપ્કાયાયિક, તેજસ્કાયાયિક, વાયુકાયાયિક અને વનસ્પતિકાયાયિક જીવો સાન્તર ઉત્પન્ન થતા નથી પણ નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે. કેઈ પણ જીવો સમય બંધીત થતો

ચર્યતિ, નિરંતરપિ વેમાણિયા ચર્યતિ ' યાવત્ સા તરમપિ જ્યોતિષિકા વૈમાનિકા
અવ્યવર્તિ, અય ચ નિરંતરમપિ જ્યોતિષિકાવૈમાનિકાઅવ્યવર્તિ । અય નૈરયિકા
દીનામેવ વિશદીકરણોત્પાદોર્જ્વરને પ્રરૂપયિતુમાહ—' સતો મતે ! નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ,
અસતો મતે ! નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ ? ' ગાંગેય ' પૂછછતિ—હે મદત ! કિં સતો—
દ્રવ્યાર્થતયા વિષમાના નૈરયિકા ઉપપન્તે ? હે મદત ! કિં અસતો દ્રવ્ય-
ર્થતયા અવિષમાના એવ નૈરયિકા ઉપપન્તે ? મગધાનાહ—' ગંગેયા ! સંતો નેર
હ્યા ઉચ્ચવર્જતિ, નો અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ ' હે ગાંગેય ! સન્તપ્ત દ્રવ્યાર્થ
તયા વિષમાના એવ નૈરયિકા ઉપપન્તે, નો અસતો દ્રવ્યાર્થતયા અવિષમાના

‘ જાણ સતરં પિ વેમાણિયા ચર્યતિ નિરંતરં વેમાણિયા
ચર્યતિ ’ યાવત્ સાન્તર મી જ્યોતિષિકા ઓર વૈમાનિક
ચર્યતે હૈં ઓર નિરંતર મી ચર્યતે હૈં । અવધિષાદ રૂપસે હ-હીં નૈરયિક
આદિ કે ઉત્પાદ એં ઉર્જ્વરનાકી પ્રરૂપણા કરનેકે લિપે યુગ્મકાર કપન
કરતે હૈં—હસમેં ગાંગેયને પ્રશ્નસે એસા પૂછા હૈં ‘ સતો મતે ! નેરહ્યા
ઉચ્ચવર્જતિ, અસતો મતે ! નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ હૈં મદત ! દ્રવ્યાર્થિક
નયકી દષ્ટિસે વિષમાના એસે હી નૈરયિકા ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યા જો
દ્રવ્યાર્થિક દષ્ટિસે વિષમાના નહીં હૈં એસે નૈરયિકા ઉત્પન્ન હોતે હૈં !
હસકે ઉત્તરમેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ ગંગેયા ’ હૈં ગાંગેય ! ‘ સતો નેરહ્યા
ઉચ્ચવર્જતિ નો અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ ’ દ્રવ્યાર્થિક નયકી દષ્ટિસે
વિષમાના હી નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં અવિષમાના નારક નરકમેં ઉત્પન્ન
નહીં હૈં તે હૈં । ઉત્પન્ન પર્વાય ક્રુધા કરતીહૈં—દ્રવ્ય નહીં, અતઃ જો પર્વાય

સુચિત કશવાને માટે સૂત્રકાર કહે છે—‘ જાણ સતરપિ વેમાણિયા ચર્યતિ,
નિરંતરપિ વેમાણિયા ચર્યતિ ’ જ્યોતિષિકા અને વૈમાનિકા સાન્તર પણ અવે
છે અને નિરંતર પણ અવે છે, હવે જોઈ નરકાદિના ઉત્પાદ અને ઉદ્ધત
નાની વિશદ રૂપે મહાપણા કશવા માટે સૂત્રકાર નીચે પ્રમાણે કથન કરે છે—
‘ યાંગેય અવ્યવર્તનો પ્રશ્ન—સતો મતે ! નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ, અસંતો મતે !
નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ ? ’ કે બદન્ત ! દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જે વિષમાના
હોય છે એવા નારકો જ ઉત્પન્ન થાય છે કે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જે
વિષમાના નથી એવા નારકો ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—‘ ગંગેયા ! ’ કે યાંગેય ! ‘ સતો નેરહ્યા ઉચ્ચ
વર્જતિ, નો અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચવર્જતિ ’ દ્રવ્યાર્થિક નયની દષ્ટિએ વિષમાના
નારકો જ નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અવિષમાના નારકો નરકોમાં ઉત્પન્ન થતા
નથી. પર્વાય ઉત્પન્ન થયા કરે છે—દ્રવ્ય ઉત્પન્ન થયા કરતું નથી, તેથી જે

વળસ્સહકાઈયા, સેસા જહા નેરહ્યા, ' એવં પૂર્વોક્તરીન્યા યાવત્ અપ્કાયિકાદિ
વનસ્પતિકાયપર્યન્તા નો સાન્તરમ્ ઉદ્વર્તન્તે, અપિતુ નિરન્તરમેવ ઉદ્વર્તન્તે, શેયા:
દ્વીન્દ્રિય

ત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકમનુષ્યવાનવ્યન્તરા:
સાન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, અથ ચ નિરન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, કિન્તુ ' નવરં જોહસિય
વેમાણિયા ચયંતિ અમિલાવો ' નવરં નૈરયિકાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ જ્યોતિષિકવૈમા-
નિકા: સાન્તરમપિ ' ચ્યવન્તિ ' અથ ચ નિરન્તરમપિ ' ચ્યવન્તિ ' इत्यभिलापो-
ડવસેય:, તથા ચ જ્યોતિષિકવૈમાનિકેષુ ' ઉદ્વર્તન્તે ' इत्यस्य स्थाने ' च्यवन्ति ' इति
પદમુપન્યસ્યામિલા: સંચારણીય: તદેવ સૂચયન્નાહ- ' જાવ સંતરંપિ વેમાણિયા

ઉદ્વર્તના નહીં કરતે હૈં-નિરન્તર હી ઉદ્વર્તના કરતે હૈં । ' એવં જાવ
વળસ્મહકાઈયા-સેસા જહા નેરહ્યા ' હસી તરહસે અપ્કાયિકસે લેકર
વનસ્પતિકાય તકકે જીવ સાન્તર ઉદ્વર્તના નહીં કરતે હૈં અપિ તુ નિર-
ન્તર હી ઉદ્વર્તના કરતે હૈં । વાકીકે ઔર જીવ-દો હન્દ્રિય, તેહન્દ્રિય,
ચૌહન્દ્રિય ઔર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, તથા મનુષ્ય એવં વાનવ્યન્તર ચે સબ
સાન્તર હી ઉદ્વર્તના કરતે હૈં ઔર નિરન્તર હી ઉદ્વર્તના કરતે હૈં ।
કિન્તુ ' નવરં જોહસિયવેમાણિયા ચયંતિ અમિલાવો ' નૈરયિકાકી
અપેક્ષા વિશેષતા એમી હૈં કિ " જ્યોતિષિક ઔર વૈમાનિક ચે સાન્તર
હી ચવતે હૈં ઔર નિરન્તર હી ચવતે હૈં " એસા અભિલાપ જાનના
ચાહિયે, તથા ચ જ્યોતિષિક ઔર વૈમાનિક હનમેં " ઉદ્વર્તન્તે " કે
સ્થાનમેં ' ચ્યવન્તિ ' એસા ક્રિયાપદ રાખકર અભિલાપ બોલના ચાહિયે,
હસી વાત કો સૂચિત: કરતે હુએ સૂચકાર કહતે હૈં-

કરતા નથી. તેઓ નિરતર જ ઉદ્વર્તના કરે છે " એવં જાવ વળસ્મહકાઈયા
સેસા જહા નેરહ્યા " એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને
વનસ્પતિકાયિક છવો પણ નિરતર ઉદ્વર્તના કરે છે તેઓ સાન્તર ઉદ્વર્તના
કરતા નથી. બાકીના બધા છવો-દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય,
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, મનુષ્ય અને વાનવ્યન્તરો પણ નારકોની જેમ સાન્તર ઉદ્વર્-
તના કરે છે અને નિરતર ઉદ્વર્તના પણ કરે છે " નવરં જોહસિયા વેમા-
ણિયા ચ્યવન્તિ અમિલાવો " પરન્તુ નારકો કરતા બ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોના
અભિલાપમા એટલી જ વિશેષતા રહેલી છે કે " બ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો
સાન્તર પર ચ્યવે છે અને નિરન્તર પણ ચ્યવે છે, " એવો અભિલાપ
સમજવો એટલે કે બ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોના આલાપકમાં " ઉદ્વર્તન્તે " ને
બદલે " ચ્યવન્તિ " ક્રિયાપદ મૂકીને આલાપક બનાવવો બોધ્યો. એજ વાતને

ઉત્પન્ન છે ! ગાંગેય ! પૃષ્ઠતિ-‘ સતો મતે ! નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ, અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ ! ’ દે મદત ! કિં સતો દ્રવ્યાર્થતયા વિચિન્નાનાય નૈરયિકા ઉદ્વર્તયે ? કિંવા અસતો દ્રવ્યાર્થતયા અવિચિન્નાનાય નૈરયિકા ઉદ્વર્તયે ? મગનાદ-‘ ગંગેય ! સતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ નો અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ ’ દે ગાંગેય ! સતો દ્રવ્યાર્થતયા વિચિન્નાનાય નૈરયિકા ઉદ્વર્તયત, નો અસતો દ્રવ્યાર્થતયા અવિચિન્નાનાય નૈરયિકા ઉદ્વર્તયે ! સરવિષાખાદિનયેવ સર્વથા અસતો વસ્તુનઃ ઉદ્વર્તયતે !

અસુરકુમાર આદિસે છેકર વૈમાનિક વેથોંકી પર્યાયસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં થે સંપ અસતરૂપ હોકર એસે મહી હોતે હૈં કિંતુ દ્રવ્યાર્થિક દૃષ્ટિસે સ્વરૂપ હોકર હી વસ્તુ પર્યાયલાઠે યનતે હૈં ! અથવા-દ્રવ્ય વિશેષની અપેક્ષા અસુરકુમાર આદિરૂપ પર્યાયયુક્ત યને કુપ હોકર હી આગે મી વસી ૨ પર્યાયસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ! અથવા-અસુરકુમારાદિ આયુ વ્યકે ઉદયસે ભાવ અસુરકુમાર આદિરૂપ યના કુમા જીવ હી અસુરકુમાર આદિકી પર્યાયસે ઉત્પન્ન હોતા હૈં !

અથ ગાંગેય પ્રશ્નસે એસા પૂછતે હૈં-‘ સતો મતે ! નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ ’ દ્રવ્ય દૃષ્ટિસે વિચિન્ના રહે કુપ નૈરયિક ઉદ્વર્તના કરતે હૈં યા દ્રવ્ય દૃષ્ટિસે અવિચિન્ના નૈરયિક ઉદ્વર્તના કરતે હૈં ? ફસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ દે ગાંગેય ! ’ સતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ નો અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ ’ દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિસે વિચિન્ના નારકી હી ઉદ્વર્તના કરતે હૈં દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિસે વિચિન્ના નારક હી ઉદ્વર્તના કરતે હૈં દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિસે અવિચિન્ના નૈરયિક ઉદ્વર્તના મહી કરતે હૈં ! ક્યોંકિ સર

અર્થ એટલે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ વિચિન્ના અસુરકુમારાદિ એવો અસુરકુમારાદિ યથા ઉત્પન્ન થાય છે-અવિચિન્ના અસુરકુમારાદિ એવો અસુરકુમારાદિ યથા ઉત્પન્ન થાય નથી, અથવા દ્રવ્યનિરોધની અપેક્ષાએ તેઓ અસુરકુમારાદિ ૨૫ પર્યાયાક્રન્ત બનેલા થઈને અ તેઓ અસુરકુમારાદિ યથા ઉત્પન્ન થાય છે

અથવા અસુરકુમારાદિ આયુષ્યના ઉદયથી ભાવ અસુરકુમાર આદિ ૨૫ બનેલા એવો અસુરકુમારાદિની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થાય છે

અંતિમ અભ્યુત્થાનો પ્રશ્ન-‘ સતો મતે ! નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ ’ કે બદલત ! દ્રવ્યદૃષ્ટિથી વિચિન્ના નારકો ઉદ્વર્તના કરે છે કે દ્રવ્યદૃષ્ટિથી અવિચિન્ના નારકો ઉદ્વર્તના કરે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-‘ ગંગેય ! ’ કે બાંગેય ! “ સતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ નો અસતો નેરહ્યા ઉચ્ચદૃતિ ” દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ વિચિન્ના નારકો અ ઉદ્વર્તના કરે છે, દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ અવિચિન્ના નારકો ઉદ્વર્તના કરતા નથી, કારણ કે અર

નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તથા ચ વન્ધ્યા પુત્રવત્ નહિ સર્વથૈવાસત્ કિંચિદપિ વસ્તુ ઉત્પદ્યન્તે, તેષાં સત્તા ચ જીવદ્રવ્યાપેક્ષયા નારકપર્યાયાપેક્ષયા વા વોધ્યા ! તથાહિ ભાવિનારકપર્યાયાપેક્ષયા દ્રવ્યતો નૈરયિકાઃ સન્તો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, નારકાયુષ્કોદયાદ્વા ભાવનારકા એવ નારકત્વેનોત્પદ્યન્તે, ' એવં જાવ વેમાણિયા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્ અસુરકુમારાદિ વૈમાનિકપર્યન્તાઃ સન્ત એવ ઉપપદ્યન્તે નાસન્ત

અપને સ્કૂલ રૂપસે અવિદ્યમાન હોતા હૈં ઉસકા વન્ધ્યાપુત્રકી તરહ ઉત્પાદ નહીં હોતા હૈં " સત્ રૂપ હુણ હી નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં " ઇસકાં તાત્પર્ય એસા હૈં કિં ઇનમેં સત્તા જીવ દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે ઓર નારક પર્યાયકી અપેક્ષાસે કહી ગઈ જાનતીં ચાહિયે । નારક પર્યાયકી અપેક્ષાસે ઇસ તરહ જીવ મેં નારક પર્યાયકી સત્તા કહી ગઈ હૈં કિં કોઈ જીવ જબ મરકર નારક પર્યાય સે નરકમેં ઉત્પન્ન હોનેવાલા હોતા હૈં-તો એસા જીવ ભાવિ નારક પર્યાયકી અપેક્ષા દ્રવ્ય નારક કહા જાતા હૈં એસા દ્રવ્ય નારક હુઆ જીવ હી નરકમેં નારક પર્યાયસે ઉત્પન્ન હોતા હૈં, અથવા-" ગઈ આણુ આડ ઉદઓ ' કે અનુસાર " ગતિ, આનુપૂર્વી આયુક્તા ઉદય એક સાથ હોતા હૈં ઇસ અપેક્ષા ઉસ સમય નારકાયુક કે ઉદય હો જાનેસે ભાવ નારક વના હુઆ જીવહી નારક પર્યાયસે ઉત્પન્ન હોતા હૈં

" એવં જાવ વેમાણિયા ' અસુરકુમારસે લેકર વૈમાનિક દેવોં તક એસાહી કથન જાનના ચાહિયે, અર્થાત્ જો જીવ

પદાર્થ પોતાના મૂળરૂપે અવિદ્યમાન હોય છે તેનો ઉત્પાદ થતો નથી. જેમ વન્ધ્યા સ્ત્રી પુત્રનો જન્મ આપતી નથી તેમ અવિદ્યમાન પદાર્થનો ઉત્પાદ થતો નથી " વિદ્યમાન હોય એવા નારકો જ ઉત્પન્ન થાય છે ", આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે તેમા સત્તા એવ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને નારક પર્યાયની અપેક્ષાએ કહેલી સમજવી. નારક પર્યાયની અપેક્ષાએ આ રીતે એવમા નારકપર્યાયની સત્તા કહેવામા આવી છે-કોઈ એવ મરીને જ્યારે નારકપર્યાયથી નરકમા ઉત્પન્ન થવાનો હોય છે, ત્યારે એવા એવને લાવિ નારકપર્યાયની અપેક્ષાએ દ્રવ્યનારક કહેવામા આવે છે, એવો દ્રવ્યનારક થયેલો એવ જ નરકમા નારકપર્યાયે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અથવા " ગઈઆણુઆડઉદઓ " આ કથન અનુસાર ગતિ, આનુપૂર્વી આયુનો ઉદય એક સાથે જ થાય છે. તે અપેક્ષાએ તે સમયે નારકાયુકનો ઉદય થઈ જવાથી લાવનારક બનેલો એવ નરકમા નારકપર્યાયે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે " એવં જાવ વેમાણિયા " અસુરકુમારેથી લઈને વૈમાનિક દેવો, પર્યન્તના એવો વિષે એજ પ્રમાણે સમજ

તત્ત્વમ્ । પુનર્ગાજ્ઞેયા પૃચ્છતિ—‘ સમો મતે । નેરહ્યા ઉચ્ચજ્ઞતિ અસમો મતે । નેરહ્યા ઉચ્ચજ્ઞતિ ’ અથ ‘ સમો ’ તિ इत्यस्य आपत्तेन विभक्तिविपरिणामात् ‘ सत्सु ’ इति सप्तमी विज्ञेया तेन—हे भद्र ! किं सत्सु पूर्वं विद्यमानेषु नैरयिषु अये नैरयिका उपपद्यन्ते किं वा असत्सु=अविद्यमानेषु मध्ये नैरयिका उपपद्यन्ते ? एषमेव ‘ सप्तो असुरकुमारा उच्यज्जति जाय ’ किं सत्सु असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? किं वा यावत् असत्सु असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? एष किं सत्सु नागकुमारादि भवन्-पति — पृथिवीकायिकाजेकेन्द्रियद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्गोचि-मनुष्यवानस्पत्यरज्योतिषिका उपपद्यन्ते ? किं वा असत्सु नागकुमारादि-ज्जति, असमो मते । नैरह્યા उच्यज्जति ’ इस सूत्र में ‘ सप्तो ’ यह शब्द आपत् है, इसलिये यहाँ विभक्ति के विपरिणाम से “ सत्सु ” ऐसी सप्तमी विभक्तिका प्रयोग किया गया है ऐसा जानना चाहिये ।

इस तरह इस प्रश्नका ऐसा अर्थ हो जाता है कि पहिले से नैरयिकोंके विद्यमान रहने पर अन्य नैरयिक उत्पन्न होते हैं या नैरयिकोंके नही विद्यमान रहने पर अन्य नैरयिक उत्पन्न होते हैं ? इसी तरहसे ‘ सप्तो असुरकुमारा उच्यज्जति जाय ’ असुरकुमारों के रहने पर अन्य असुरकुमार उत्पन्न होते हैं ? या उनके नही रहने पर अन्य असुरकुमार उत्पन्न होते हैं ?

इसी तरहसे नागकुमार आदि भयनपतिपोंके विद्यमान रहने पर, पृथिवीकायिक आदि एकेन्द्रियों के विद्यमान रहने पर द्वीन्द्रियसे

હવે અંગ્રેજ અલ્લાખર મહાવીર પ્રશ્નને બોલો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—‘ સમો મતે । નેરહ્યા ઉચ્ચજ્ઞતિ અસમો મતે । નેરહ્યા ઉચ્ચજ્ઞતિ ? ’ આ સૂત્રમાં ‘ સમો ’ આ શબ્દ આપત્ છે તેથી અહીં વિભક્તિના વિપરિણામથી “ સત્સુ ” આ સાતમી વિભક્તિના શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે એમ સમજવું આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે—નરકમાં નરકો વિદ્યમાન રહે ત્યારે અન્ય નારકો ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે નારકો અવિદ્યમાન રહે ત્યારે ત્યાં અન્ય નારકો ઉત્પન્ન થાય છે ? એજ પ્રમાણે “ સપ્તો અસુરકુમારા ઉચ્ચજ્ઞતિ જાય ” પ્રમાણે, અસુરકુમારો વિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય અસુરકુમારો ઉત્પન્ન થાય છે કે અસુરકુમારો અવિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય અસુરકુમારો ઉત્પન્ન થાય છે ? એજ પ્રમાણે નાગકુમાર આદિ ભયનપતિ દેવો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયો અને દ્વિન્દ્રિયોથી સર્જને વૈભનિક પદ્ધતિના હોય, વિદ્યમાન, હોય

તેનાડસંભવાત્, ' એવં જાવ વેમાણિયા ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ યાવત્-અસુરકુમારાદિ
 ભવનપતિ - પૃથિનીકાયિકાથેકેન્દ્રિયદ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિય - ચતુરિન્દ્રિયપચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-
 ગ્યોનિકમનુષ્યવાનવ્યન્તરા અપિ સન્ત એવ ઉદ્વર્તન્તે, નાસન્ત ઉદ્વર્તન્તે, કિન્તુ
 જ્યોતિષિકાવૈમાનિકાશ્ચ સન્ત એવ ચ્યવન્તિ, નાસન્ત ચ્યવન્તિ, ઇતિ માત્રઃ, તત્સૂચય-
 ન્નાદ- ' નવરં જોહસિયવેમાણિણસુ ચયંતિ ભાણિયવ્વં ' નવરં નૈરયિકાદ્યપેક્ષયા
 જ્યોતિષિકાવૈમાનિકેષુ, વિશેષસ્તુ ' ઉદ્વર્તન્તે ' ઇતિસ્થાને ' ચ્યવન્તિ ' ઇતિ ભણિ-
 વિષાળ આદિકી તરહ અપને મૂલ રૂપસે અવિદ્યમાન વસ્તુમેં ઉદ્વર્તના
 કરણત્વ નહી બેન સકના હૈ । ' એવં જાવ વેમાણિયા ' હસી પ્રકાર
 અસુરકુમારાદિ ભવનપતિસે લેકર પૃથિવીકાયિકાદિ એકેન્દ્રિય જીવ,
 દ્વીન્દ્રિય જીવ તેહન્દ્રિય જીવ, ચૌહન્દ્રિય જીવ પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક
 જીવ, મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર એ સવ મી વિદ્યમાન હુએ હી ઉદ્વર્તના
 કરતે હૈ, અસત્ હુએ ઉદ્વર્તના નહીં કરતે । કિન્તુ જ્યોતિષિકા ઓર
 વૈમાનિક દ્રવ્ય દૃષ્ટિસે સત્ વને હુએ હોકર હી ચવતે હૈ, અસત્ વને
 હુએ હોકર ચવતે નહીં હૈ " હસી વાતકો સૂચિત કરનેકે લિયે " નવરં
 જોહસિયવેમાણિણસુ ચયંતિ ભાણિયવ્વં " સૂત્રકારને એસા કહા હૈ ।
 નૈરયિકા આદિકી અપેક્ષા જ્યોતિષિકા ઓર વૈમાનિકા હનમેં યહ વિશે
 પતા હૈ કિ હનમેં " ઉદ્વર્તન્તે " હસ ક્રિયાપદકે સ્થાનમેં " ચ્યવન્તિ "
 એસે ક્રિયાપદ કા પ્રયોગ કરના ચાહિયે ।

અથ ગર્ભિય પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ ' સઓ ભંતે ! નેરહ્યા ડવવ-

વિષાળ (ગર્હભના શિગડા) આદિની જેમ પોતાના મૂળ રૂપે અવિદ્યમાન
 વસ્તુમા ઉદ્વર્તના કરવાનું સભવી શકતું નથી " એવં જાવ વેમાણિયા " એજ
 પ્રમાણે અસુરકુમાર વગેરે ભવનપતિ દેવો, પૃથ્વીકાયિકા આદિ એકેન્દ્રિય જીવો,
 દ્વીન્દ્રિય જીવો, ત્રીન્દ્રિય જીવો, ચતુરિન્દ્રિય જીવો, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો, મનુષ્યો
 અને વાનવ્યન્તરો વિષે પણ સમજવું એટલે કે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ
 વિદ્યમાન અસુરકુમાર આદિ ઉપર્યુક્ત જીવો જ ઉદ્વર્તના કરે છે, અવિદ્યમાન
 અસુરકુમાર આદિ જીવો ઉદ્વર્તના કરતા નથી. પરન્તુ જ્યોતિષિકો અને
 વૈમાનિકોના આલાપકમાં ' ઉદ્વર્તના કરે છે ' એમ કહેવાને બદલે ' રચવે
 છે ' કહેવું જોઈએ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ
 વિદ્યમાન જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો રચવે છે અવિદ્યમાન જ્યોતિષિકો
 અને વૈમાનિકોમા રચવા નથી.

એજ વાત સૂત્રકારે " નવરં જોહસિયવેમાણિણસુ ચયંતિ ભાણિયવ્વં " આ
 સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરી છે.

वर्तते ? एवं किं सत्सु नागकुमारादि भवनपति पृथिवीकायिकापेकेन्द्रियब्रीन्द्रिय-
ब्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानस्पश्वरा उद्वर्तते ? किंवा
असत्सु नागकुमारादि वानस्पश्वरा वा जीवा उद्वर्तन्ते ? तथा किं सत्सु केचित्
ज्योतिषिकाभ्यवन्ति ? किंवा असत्सु ज्योतिषिकाभ्यवन्ति ? तथैव किं सत्सु
वैमानिकाभ्यवन्ति ? किंवा असत्सु वैमानिकाभ्यवन्ति ? इति गात्रेय प्रश्नाः ।
मगधानाह-‘गगेया ! सप्रो नेरइया उपवज्जसि, नो असप्रो नेरइया उववज्जन्ति’
हे गात्रेय ! सत्सु नैरयिका उपपण्ठे, नो असत्सु नैरयिका उपपण्ठे, ‘सप्रो

असुरकुमार उद्वर्तना करते हैं या उनके नहीं रहने पर अन्य असुर
कुमार उद्वर्तना करते हैं ? इसी तरहसे नागकुमार आदि भवनपति
योंके पृथिवीकायिकादि एकेन्द्रियोंके, ब्रीन्द्रियोंके, तेइन्द्रियोंके, चौइ
न्द्रियोंके पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिकोंके, मनुष्यों के और वानस्पश्वरोंके
पहिले से रहने पर अथ किननेक नागकुमारादि सप्त जीव उद्वर्तना करते
हैं ? या इनके पहिले से नहीं रहने पर ये नागकुमारादि सप्त जीव
उद्वर्तना करते हैं ? तथा-ज्योतिषिकोंके पहिलेसे रहने पर किनने अन्य
ज्योतिषिकदेव बचते हैं या ज्योतिषिकोंके नहीं रहने पर अथ ज्योति
षिकदेव बचते हैं ? इसी तरहसे वैमानिकोंके रहने पर अन्य वैमानिक
देव बचते हैं ? या उनके नहीं रहने पर अन्य वैमानिकदेव बचते हैं ?
इस प्रकारके ये सप्त गगिप अनगारके प्रश्न हैं-

इनके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-‘गगेया ! सप्रो नेरइया

असुरकुमारो उद्वत्तना करे छे के तेओ अवियमान होय त्थारे अन्य असुर
कुमारो उद्वत्तना करे छे ?

ज्ये प्रभाजे नागकुमार आदि भवनपतियो, पृथ्वीकायिक आदि केके
न्द्रियो ब्रीन्द्रिय एवो ब्रीन्द्रिय एवो चतुरिन्द्रिय एवो, पञ्चेन्द्रिय तिस बे।
मनुष्यो अने वानस्पश्वरो वियमान होय त्थारे केटसाक नागकुमार आदि
उपकुल एवो उद्वत्तना करे छे के तेओ अवियमान रहे त्थारे आ नाग
कुमार आदि एवो उद्वत्तना करे छे ? तथा ज्योतिषिको वियमान होय त्थारे
केटसाक ज्योतिषिको बचवे छे के ज्योतिषिको न होय त्थारे बचवे छे ? ज्ये
प्रभ जे वैमानिको होय त्थारे केटसाक वैमानिको बचवे छे ? के वैमानिको न
होय त्थारे तेओ बचवे छे ? आ प्रकारना प्रभो अजिय अजुनारे पूछ्या छे

अजियना प्रभानो उत्तर आपना अहावीर प्रभु कहे छे-‘गगेया !’

छे अजिय । ‘सप्रो नेरइया उपवज्जसि नो असप्रो नेरइया उववज्जन्ति’

જ્યોતિષિકાન્તા જીવા ઉપપદ્યન્તે ? एवं ' સઓ વૈમાણિયા ઉવવજ્જંતિ અસઓવૈ-
માણિયા ઉવવજ્જંતિ ' કિં સત્સુ વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિંવા અસત્સુ વૈમાનિકા
ઉપપદ્યન્તે ? તથા ' સઓ નૈરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ, અસઓ નૈરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ ' કિં સત્સુ
કેચિત્ નૈરયિકા ઉદ્વર્તન્તે ? કિંવા અસત્સુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તન્તે ? એવ સઓ અસુર-
કુમારા ઉવ્વટ્ટંતિ, જાવ સઓ વૈમાણિયા ચયંતિ, અસઓ વૈમાણિયા ચયંતિ ? '
કિં સત્સુ કેચિત્ અસુરકુમારા ઉદ્વર્તન્તે, યાવત્-કિંવા અસત્સુ અસુરકુમારા ઉદ્વ-

લેકર જ્યોતિષિક તત્ત્વો જીવોં કે પહિલે વિદ્યમાન રહને પર અન્ય
નાગકુમાર આદિ અન્ય પૃથ્વીકાયિક આદિ एवं અન્ય દ્વીન્દ્રિયાદિ
જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા નાગકુમારસે લેકર જ્યોતિષિકાન્ત જીવોંકે
નહીં રહને પર યે નાગકુમારાદિ જ્યોતિષિકાન્ત જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
હસી તરહસે ' સઓ વૈમાણિયા ઉવવજ્જંતિ, અસઓ વૈમાણિયા ઉવવ-
જ્જંતિ ' વૈમાનિકોંકે રહને પર અન્ય વૈમાનિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યા
વૈમાનિકોંકે નહીં રહને પર અન્ય વૈમાનિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? તથા-
' સઓ નૈરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ, અસઓ નૈરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ ' નૈરયિકોંકે
પહિલેસે રહને પર વહાં અન્ય નૈરયિક ઉદ્વર્તના કરતે હૈં યા ઉનકે
નહીં રહને પર અન્ય નૈરયિક ઉદ્વર્તના કારતે હૈં ? હસી તરહસે ' સઓ
અસુરકુમારા ઉવ્વટ્ટંતિ, જાવ સઓ વૈમાણિયા ચયંતિ અસઓ વૈમા-
ણિયા ચયંતિ ' અસુરકુમારોં કે પહિલેસે રહને પર કિતનેક અન્ય

ત્યારે અન્ય નાગકુમાર આદિ ભવનપતિ દેવો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય
જીવો, અને દ્વીન્દ્રિયોથી લઈને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે,
કે નાગકુમારથી લઈને જ્યોતિષિકો પર્યન્તના જીવો અવિદ્યમાન હોય ત્યારે
નાગકુમારથી લઈને જ્યોતિષિકો પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે ? એજ પ્રમાણે
“ સઓ વૈમાણિયા ઉવવજ્જંતિ, અસઓ વૈમાણિયા ઉવવજ્જંતિ ? ” શું વૈમાનિક
દેવો વિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય વૈમાનિક દેવો ઉત્પન્ન થાય છે, કે વૈમાનિકો
અવિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય વૈમાનિકો ઉત્પન્ન થાય છે ? તથા “ સઓ
નૈરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ, અસઓ નૈરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ ” નરકોમા નારકોનું અસ્તિત્વ
હોય ત્યારે નારકો નરકોમાંથી ઉદ્વર્તના કરે છે કે તેમનું અસ્તિત્વ ન હોય
ત્યારે નારકો ઉદ્વર્તના કરે છે ? કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે અમુક નારકો
ઉદ્વર્તના કરે ત્યારે નરકોમા બીજા નારકો વિદ્યમાન રહે છે કે નહીં ?

એજ પ્રમાણે “ સઓ અસુરકુમારા ઉવ્વટ્ટંતિ, જાવ સઓ વૈમાણિયા
ચયંતિ અસઓ વૈમાણિયા ચયંતિ ? ” અસુરકુમારો વિદ્યમાન રહે ત્યારે જ અન્ય

પેમાણિયા ચયંતિ' યાવત્-સસ્ય અસુરકુમારાદિવાનઘ્યન્તરપર્યંતા ઉદ્ધર્ષતે, નો અસસ્ય અસુરકુમારાદિ વાનઘ્યન્તરાન્તા જીવા ઉદ્ધર્ષતે, એમણે સસ્ય જ્યોતિ પિકા પેમાનિકાન્થ્યવન્તિ, નો અસસ્ય જ્યોતિપિકા પેમાનિકાન્થ્યવન્તિ સસ્ય પ્રાગુત્પન્નેષુ નારકાદિષુ અયે નારકાદય સમુત્પન્નતે નાસસ્ય એવમ્-સસ્ય વિષ્માનપુ નારકાદિષુ કેષિશારકાદય સ્વતઃ ઉદ્ધતતે જ્યોતિપિકા પેમાનિકામ સ્વતઃસ્થવન્તિ નાસસ્ય । અસતામુત્પાદોદ્ધર્ષનચ્ચવનાસંમથાત્, લોકસ્ય છાશ્વત્સ્વેન નારકાદીનાં સર્વદેશ સમ્રાવાત્ હતિ । ગાજેયસ્તપ્ત કાર્થં ધૃચ્છતિ- સે

ચયતિ નો અસપ્રો પેમાણિયા ચયંતિ' હસી તરહસે અસુરકુમારાદિ વાનઘ્યન્તરાન્ત જીવ અસુરકુમારાદિ વાનઘ્યન્તરાન્ત જીવોકે રહને પર ઉદ્ધર્ષના કરતે હૈ, નહીં રહને પર ઉદ્ધર્ષના નહીં કરતે હૈ । હસી તરહસે જ્યોતિપિકોં ઔર પેમાનિકોકે રહને પર અન્ય જ્યોતિપિક ઔર પેમાનિક ચયતેહૈ ઁનકે નહીં રહને પર ચે ચયતે નહીં હૈ । તાતપર્યં હસ કથનકા એમા હૈ કિ પહિલેસે નારકાદિકોકે ઉત્પન્ન હો જાને પર અન્ય ઔર કિતનેક દુસરે નારકાદિક વહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈ, ઁનકે અમાથમેં ચે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈ, હસી તરહસે નારકાદિકોકે પહિલેસે વિચમાન રહને પર દુસરે કિતનેક નારકાદિક વહાંસે ઉદ્ધર્ષનાં કરતે હૈ-નિકલતે હૈ-અવિચમાનતામેં નહીં ઉદ્ધર્ષના કરતે હૈ । જ્યોતિપિક ઔર પેમાનિક ઔર હસી સ્થિતિમેં વહાંસે ચયતેહૈ-જ્યોતિપિક ઔર પેમાનિકોંકી અવિચમાનતામેં ચયતે નહીં હૈ । જ્યોતિપિક ઔર પેમાનિકોંમેં 'ઉદ્ધર્ષના

રીતે ઉદ્ધર્ષના થતી નથી. 'જાણ સપ્રો પેમાણિયા ચયતિ, નો અસપ્રો પેમાણિયા ચયંતિ' એજ પ્રમાણે અસુરકુમાર જાદિ અવનવતિહેવો, વાનઘ્યન્તરાં વચેરે વિષે પણ સમજવું એજ પ્રમાણે જ્યોતિપિકોં અને પેમાનિકોં વિષમાન રહે એવી રીતે કેટલાક જ્યોતિપિકોં અને પેમાનિકોં અથવા છે તેઓ અવિચમાન રહે એવી રીતે કેટલાક જ્યોતિપિકોં અને પેમાનિકોં અથવા નથી. આ બધાં કથનનો ભાવાય નીચે પ્રમાણે છે-પહેલાં નારકાદિ ઉત્પન્ન થઈ બધા પછી બીજા કેટલાંક નારકો ઉત્પન્ન થઈ અથવા છે-તેમનો અજાણ હોય ત્યારે તેઓ ઉત્પન્ન થતા નથી. આજ પ્રમાણે નારકાદિ નારકોમાં વિષમાન રહે એવી રીતે કેટલાક નારકોની ઉદ્ધર્ષના થયા કરે નહીં નારકાદિમાં બિલકુલ નારકાદિકોં ન રહે એવી રીતે નારકાદિકોંની ઉદ્ધર્ષના થતી નથી જ્યોતિપિકોં અને પેમાનિકોં પણ એવી જ સ્થિતિમાં ત્યાંથી અથવા છે તેમનું અવનવ એવી રીતે થાય છે કે કેટલાક જ્યોતિપિકોં અને પેમાનિકોં ત્યાં યોગ્ય રહે છે જ્યોતિ

અસુરકુમારા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ અસુરકુમારા ઉવવજ્જંતિ ' સત્સુ અસુરકુમારા ઉપપચન્તે, નો અસત્સુ અસુરકુમારા ઉપપચન્તે, જાવ સઓ વેમાણિયા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ વેમાણિયા ઉવવજ્જંતિ ' યાવત્ સત્સુ નાગકુમારાદિવૈમાનિકપર્યન્તા ઉપપચન્તે, નો અસત્સુનાગકુમારાદિવૈમાનિકાન્તા જીવા ઉપપચન્તે, તથૈવ ' સઓ નેરહ્યા ઉવ્વટ્ટતિ, નો અસઓ નેરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ ' સત્સુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તન્તે, નો અસત્સુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તન્તે ? ' જાવ સઓ વેમાણિયા ચયંતિ, નો અસઓ ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ નેરહ્યા ઉવવજ્જંતિ ' હે ગામિય । નૈરયિકોંકે હોને પર હી અન્ય નૈરયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં-અનકે નહીં રહને પર અન્ય નૈરયિક ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । ' સઓ અસુરકુમારા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ અસુરકુમારા ઉવવજ્જંતિ ' અસુરકુમારોંકે રહને પરહી અન્ય અસુરકુમાર ઉત્પન્ન હોતે હૈં-અનકે નહીં રહને પર અન્ય અસુરકુમાર ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । ' જાવ સઓ વેમાણિયા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ વેમાણિયા ઉવવજ્જંતિ ' યાવત્-નાગકુમારસે લેકર વૈમાનિકાન્ત જીવ, અન્ય નાગકુમારસે લેકર વૈમાનિકાન્ત તક જીવોંકે રહને પર ઉત્પન્ન હોતે હૈં-અનકે નહીં રહને પર ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । હસી તરહસે ' સઓ નેરહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ, નો અસઓ નેરહ્યા ઉવ્વટ્ટતિ ' નૈરયિકોંકે રહને પર અન્ય નૈરયિક ઉદ્વર્તના કરતે હૈં, ઓર અનકે નહીં રહને પર ઉદ્વર્તના નહી કરતે । ' જાવ સઓ વેમાણિયા

નરકોમા નારકો વિધમાન હોય-પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા નારકો મોજૂદ હોય-ત્યારે જ અન્ય નારકો ઉત્પન્ન થાય છે, પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા નારકો ત્યાં ન હોય ત્યારે અન્ય નારકો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. " સઓ અસુરકુમારા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ અસુરકુમારા ઉવવજ્જંતિ " અસુરકુમારાવાસોમાં પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા અસુરકુમારો વિધમાન હોય ત્યારે જ અન્ય અસુરકુમારો ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓ વિધમાન ન હોય ત્યારે અન્ય અસુરકુમારો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. " જાવ સઓ વેમાણિયા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ વેમાણિયા ઉવવજ્જંતિ " નાગકુમારથી લઈને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો અન્ય નાગકુમારથી લઈને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો ત્યાં વિધમાન હોય ત્યારે જ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓ ત્યાં વિધમાન ન હોય ત્યારે તે જીવો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. એજ પ્રમાણે " સઓ નેરહ્યા ઉવ્વટ્ટતિ નો અસઓ નેરહ્યા ઉવ્વટ્ટતિ " ધત્યાદિ. નરકોમાં નારકો વિધમાન રહે એવી રીતે જ અન્ય નારકોની ઉદ્વર્તના થાય છે. નારકો વિધમાન ન રહે એવી

તથા સન્તો ણ્યોતિપિક્ષ્માનિકાચ્ચવન્તિ, નો અસન્તચ્ચવન્તિ, ! ઈતિ મદ્દન । મગધાન્ તપ્પ કારણમાહ-‘ સે જૂળ ગંગેયા ! પાસેણ અરહયા પુરિસાદાણીણ, સાસપ, છોપ, હુહપ, અણાદીપ અળવયગ્ગે ખહા પચમસપ, જાવ જે છોક્કહ સે છોપ ’ હે ગાગ્ગેય ! સત્ત મૂન નિચ્ચયેન દિ પદ્ધસા=કેવલજ્ઞાનનાવલોક્યમતા પુર પાદાનીયેન પુરુષમેષ્ઠેન અર્હતા પારિવર્તનાયેન અય લોક શાશ્વત મનાદિક્ક અન્નવદ્ધઃ યથા પશ્ચમસસત્તકે નવમોદેસકે ઉક્કઃ મત્તિપાદિતસ્તથેવાપ્રાપિ મત્તિપચ્ચપ્પ, તદ્વધિમાહ-‘ જાવ જે છોક્કહ સે છોપ ’ “ યાવત્-યો છોવપસે સ લોક ઈતિ પર્યન્ત ધોબ્બમ્, તથાવાનેન સત્ત સિદ્ધાત્તનૈવ સ્વમસ સમર્પિતમ્, યથ પાર્શ્વના

વિષયમાન અસુરકુમારાદિ યાનવ્યન્તરાન્ત વદ્ધર્તન કરતે હૈં, અવિષયમાન યે વદ્ધર્તન નહીં કરતે ? તથા વિષયમાન ણ્યોતિપિક્ક ઔર વૈમાનિક ચવતે હૈં અવિષયમાન ણ્યોતિપિક્ક ઔર વૈમાનિક ચવતે નહીં હૈં ? હન પ્રશ્નોફિ ઉત્તરમેં મગધાન્ કારણકા નિર્દેશ કરનેકે નિમિષા કહતે હૈં- ‘ સે જૂળ ગંગેયા ! પાસેણ અરહયા પુરિસાદાણીણ-સાસપ, છોપ, હુહપ, અણાદીપ, અળવયગ્ગે, ખહા પચમસપ, જાવ જે છોક્કહ, સે છોપ ’ હે ગાગ્ગેય ! કેવલજ્ઞાનસે વેલ્લનેચાલે, પુરુષમેષ્ઠ અર્હન્ત પાર્શ્વ નાપને હસ લોકકો શાશ્વત, મનાદિ ઔર અન્નવદ્ધ-અન્ત રહિત કહા હે સો યહ વિવય જેસા પચમસાત્તકમેં નૌચે ઉદેશકમેં કહા ગયા હે- હસી તરહસે યહાં પરમી સમસ્સ લેના ચાહિયે । ઘર્હાં પર લોક સયમી વિષય ‘ જાવ જે છોક્કહ સે છોપ । યાવત્ જો જાના જા સકે વહ લોક હે-યહાં તક કહા ગયા હે । હસ તરહ પ્રશ્નને હસ ઉમકે સિદ્ધાન્તસે હી

ત્તના કહે છે, અવિષયમાન નાપક આદિ છવે ઉદ્ધત્તના કરતા ‘ નમી ? વિષ માન બ્યોતિપિક્કો અને વૈમાનિકો ચવે છે, અવિષયમાન બ્યોતિપિક્કો અને વૈમાનિકો ચવતા નથી ।

મહાવીર પશુનો ઉત્તર-“ સે જૂળ ગંગેયા ! પાસેણ અરહયા પુરિસાદાણીણ સાસપ હુહપ અણાદીપ અળવયગ્ગે, ખહા પચમસપ જાવ જે છોક્કહ સે છોપ ” હે ગાગ્ગેય ! કેવલજ્ઞાનથી દેખનારા, પુરુષમેષ્ઠ પાર્શ્વનાથ અર્હન્તે આ લોકને શાશ્વત મનાદિ અને અન્નવત કહ્યો છે આ વિષયનું પાંચમાં શતકના નવમાં ઉદેશમાં લેખું મત્તિપદન કરવામાં આવ્યું છે એવું કથન અહીં પ્રકલ્પ કરવું ત્યાં લોક સત્યથી કથન ‘ જાવ જે છોક્કહ સે છોપ ’ “ હે બહુ શકાય તે લોક છે, ” અહીં સુધી કરવામાં આવ્યું છે, તો તે સમસ્ત કથન અહીં પ્રકલ્પ કરવું

કેળટ્ટેળ, મંતે ! એવં વુચ્ચઈ સઓ નેરહયા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ 'નેરહયા ઉવવ-
જ્જંતિ, જાવ સઓ વેમાણિયા ચયંતિ, નો અસઓ વેમાણિયા ચયંતિ ? ' હે
મદન્ત ! તત્ કેનાર્યેન એવમુચ્ચયતે-સન્તો નૈરયિકા ઉપપધન્તે, નો અસન્તો નૈર-
યિકા ઉપપધન્તે ? યાવત્સન્તોઽસુરકુમારાદિ વૈમાનિકાન્તા ઉપપધન્તે નો અસન્ત
ઉપપધન્તે ! એવં સન્તોઽસુરકુમારાદિ વાનવ્યન્તરાન્તા ઉદ્વર્તન્તે નો અસન્ત ઉદ્વર્તન્તે !

કે સ્થાનમેં 'ચ્યુન' હસ પદકે પ્રયોગ કરનેકી આજ્ઞા ઢી ગઈ હૈ-અતઃ
યહાં પર ઉદ્વર્તનાકી જગહ ઉનકે સાથ 'ચ્યુન' હસ પદકા પ્રયોગ
કિયા જાતા હૈ !

અસત્ પદાર્થોમેં ઉત્પાદ્ ઉદ્વર્તન ઓર ચ્યવન હોનેકી અસંભવતા
હૈ ! હસીલિયે લોકમેં શાશ્વતત્વકા સદ્ભાવ કહ કર નારકાદિકોમેં
સર્વદા હી સદ્ભાવ કહા ગયા હૈ ! તાત્પર્ય એસા હૈ કિ ષટ્ દ્રવ્યમયી
યહ લોક જવ શાશ્વન હૈ તો નારકાદિ દ્રવ્યરૂપ પદાર્થ ઢી કિસી અપેક્ષા
શાશ્વત હૈં ! શાશ્વત હોનેસે ઇનકા સર્વદા અસ્તિત્વ રહતા હૈ !

અવ ગાંગેય પ્રભુસે એસા પૂછતેહૈ કિ 'સે કેળટ્ટેળં મંતે! એવં વુચ્ચઈ સઓ
નેરહયા ઉવવજ્જંતિ-નો અસઓ નેરહયા ઉવવજ્જંતિ' જાવ સઓ વેમા-
ણિયા ચયંતિ નો અસઓ વેમાણિયા ચયંતિ ' હે મદન્ત ! એસા આપ
કિસ કારણસે કહતે હૈં કિ વિદ્યમાન નૈરયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અવિ-
દ્યમાન નૈરયિક ઉત્પન્ન નહીં હોતે ? યાવત્ વિદ્યમાન અસુરકુમારાદિ
વૈમાનિકાન્ત ઉત્પન્ન હોતે હૈ, અવિદ્યમાન યે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈ ?

ધિકો અને વૈમાનિકોમાં " ઉદ્વર્તના "ને બદલે "ચ્યુત " પઢનો પ્રયોગ કરવો,
એટલી જ અહીં નરકાદિ કરતા વિશેષતા છે

અસત્ (અવિદ્યમાન) પદાર્થોમાં ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), ઉદ્વર્તન અને ચ્યવન
સંભવી શકતા નથી. તેથી ઢોકમાં શાશ્વતત્વનો સદ્ભાવ કહીને નારકાદિ
જીવોમાં તેનો સર્વદા સદ્ભાવ કહ્યો છે આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે
છ દ્રવ્યમયી આ ઢોક બે શાશ્વત છે, તો નરકાદિ દ્રવ્યરૂપ પદાર્થો પણ
શાશ્વત જ છે. તેઓ શાશ્વન છે તે કારણે તેમનું અસ્તિત્વ કાયમ રહે છે.

હવે ગાંગેય અણુગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન કરે છે કે-" સે
કેળટ્ટેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ, સઓ નેરહયા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ નેરહયા
ઉવવજ્જંતિ જાવ સઓ વેમાણિયા ચયંતિ નો અસઓ વેમાણિયા ચયંતિ " હે મદન્ત !
આપ શા કારણે એવું કહો છો વિદ્યમાન નારકો ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્ય-
માન નારકો ઉત્પન્ન થતા નથી ? વિદ્યમાન અસુરકુમારોથી લઈને વૈમાનિક
પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્યમાન અસુરકુમારાદિ જીવો ઉત્પન્ન
થતા નથી ? વિદ્યમાન નારકથી લઈને વાનવ્યન્તર પર્યન્તના જીવો ઉદ્વ-

अथ गात्रेयो मयवतोऽतिशायिनीं जाय सपद् समावयन् प्राह—‘सय मते ।’
इत्यादि । सयं मते । एव जाणह उदाहु असय ’ हे मद्-उ । किं स्वयम् भारमनैव
एष पूर्वोक्तप्रकारकवस्तु जानासि चेत्ति ? उताहो अयया किम् अस्वयम् ताम्
नैव अपितु परतो जानासि ? तथा ‘अमोघा एते एव जाणह, उदाहु सोघा’
किम् अश्रुत्वा आगमानपेक्षन् एतदेव जानासि ? उताहो अयया किं भुत्वा
पुरुषान्तरवचनमाकर्ण्य आगमस इत्यर्थः जानासि ? । पूर्वोक्तप्रकारकवस्तुस्वरूप
प्राह—‘समो नेरइया उववज्जति, जाव समो वेमाणिया चयति, नो असमो
वेमाणिया चयति ?’ यत् सन्त एव नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैरयिका
उपपद्यन्ते, यावत्-सन्तो मयनपत्यादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते नो असन्त उप
पद्यन्ते इति ॥ एवमेव सन्तो नैरयिकादि वानव्यन्तरपर्यन्ता उद्भवंते, नो असन्त
उद्भवंते, तथैव सन्त एव व्योतिपिकवैमानिकाऽप्यवन्ते नो असन्तऽप्यवन्ते ?

पत्तिको जानकर छनसे पूछते हैं ‘सय मते । एव
जाणह, उदाहु असय’ हे मवन्त । नैरयिकादि पूर्वोक्त पदार्थ जिस
स्वभावसे युक्त आपने कहे हैं—वे ऐसे ही हैं यह बात आप स्वयं
जानते हैं—या दूसरोंके कहनेसे जानते हैं ? तथा ‘असोक्खा एए एव
जाणह उदाहु सोक्खा’ ये सय ऐसे ही हैं यह बिना आगमके आप
जानते हैं, अथवा आगमसे जानते हैं ? कि ‘समो नेरइया उवव
ज्जति, नो असमो नेरइया उववज्जति जाव समो वेमाणिया च त,
नो असमो वेमाणिया चयति’ इसके उत्तरमें प्रश्न कहते हैं—‘गगेया ।
सय एए एव जाणामि, नो असय, असोक्खा एए एव जाणामि नो
सोक्खा’ हे गगेय । केवलज्ञानसे युक्त होनेके कारण, तथा सर्वज्ञ
होनेके कारण मैं पूर्वोक्त नैरयिकादि पदार्थ पूर्वोक्त प्रकारवासे हैं यह

अथैव अश्रुभारनो प्रश्न—‘सयं मते । एव जाणह, उदाहु असय ?’
असोक्खा एए एव जाणह, उदाहु सोक्खा—समो नेरइया उववज्जति, नो
असमो नेरइया उववज्जति, जाव समो वेमाणिया चयति, नो असमो वेमाणिया
चयति’ के अन्त । नारक आदि लोकेना उत्पद्य, उद्भवना आदि विषयी
के बात आपने कही ते बात शुं आप स्वयं आये छे ? ते बात आप
आश्रमनी सहायता बिना आये छे ? के आगमनी मददसे आये छे ?

भट्टाचार्य प्रश्नो उत्तर—‘गगेया । सय एए एव जाणामि, नो असय,
असोक्खा, एए एव जाणामि नो सोक्खा—समो नेरइया उववज्जति नो असमो
नेरइया उववज्जति’ उत्तरादि के अर्थ । केवलज्ञानसे युक्त होनासे तथा
सर्वज्ञ होनासे पूर्वोक्त नैरयिकादि लोके पूर्वोक्त स्वभाववाला होय छे मे

યેનાર્હતા શાશ્વતો લોક ઉક્તોડતો લોકસ્ય શાશ્વતત્વાન્ સન્ત એવ મત્તરવેવવા નૈર-
કાદયઃ નૈરયિકેષુ વા ઉત્પદ્યન્તે, ઉદ્વર્તન્તે ચ્યવન્તિ ચેતિ । તદુપસંદરન્નાહ ' સે
તેણદ્વેણ ગંગેયા ! એવં બુચ્ચઙ્ઙ જાવ સઞો વેમાણિયા ચયંતિ, નો અસઞો વેમા-
ણિયા ચયંતિ ' હે ગાંગેય ! તત્ તેનાર્થેન એવમુચ્યતે યાવત્ સન્તો નૈરયિકાદિ
વૈમાનિકાન્તા ઉપપદ્યન્તે । નો અસન્ત ઉપપદ્યન્તે । એવં સન્ત એવ નૈરયિકાદિવાન-
વ્યન્તરાન્તા ઉદ્વર્તન્તે, નો અસન્ત ઉદ્વર્તન્તે, તથૈવ સન્ત એવ જ્યોતિષિકૃવૈમાનિ-
કાચ્યવન્તિ, નો અસન્તો જ્યોતિષિકૃવૈમાનિકાચ્યવન્તિ ।

અપને મનકા સમર્થન ક્રિયા હૈ । કપોંકિ અર્હન્ત પાર્શ્વનાથને જય લોકકો
શાશ્વત કહા હૈ, તો લોકકે શાશ્વત હોનેસે વિદ્યમાન નૈરયિકાદિ પાર્થ
નૈરયિકોમેં ઉત્પન્ન હોતેહૈ, અથવા પૂર્વમેં નૈરયિકાદિકોંકે રહને પર હી વહાં
અન્ય નૈરયિકાદિ ઉત્પન્ન હોતેહૈ ઉદ્વર્તના કરતેહૈ ઓર ચ્યુત હોતેહૈ ।

અવ હલ્લ વિષયકા ઉપસંહાર કરતે હુએ પ્રભુ ગાંગેયસે કહતેહૈ કિ 'સે
તેણદ્વેણ ગંગેયા ! એવં બુચ્ચઙ્ઙ જાવ સઞો વેમાણિયા ચયંતિ, નો અસઞો
વેમાણિયા ચયંતિ ' હસી કારણ હે ગાંગેય ! મૈને એસા કહા હૈ કિ વિદ્ય-
માન નૈરયિકાદિ વૈમાનિકાન્ત જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈ, અસત્ ચે ઉત્પન્ન
નહીં હોતે હૈ, નૈરયિકાદિ વાનવ્યન્તરાન્ત જીવ સદવસ્થાયુક્ત હુએ
હોકર હી ઉદ્વર્તના કરતે હૈ, અસદવસ્થા યુક્ત હુએ ઉદ્વર્તના નહીં કરતે
હૈ, હસી તરહસે સદવસ્થાપન્ન હુએ જ્યોતિષિક ઓર વૈમાનિક ચવતે હૈ
અસદ્વનાસે યુક્ત હુએ ચે નહીં ચવતે હૈ ।

અથ ગાંગેય ભગવાનકી અતિશાયિની જ્ઞાનસં-

આ રીતે મહાવીર પ્રભુએ પાર્શ્વનાથના સિદ્ધાન્ત દ્વારા જ પોતાના મતનુ
સમર્થન કયું છે કારણ કે પાર્શ્વનાથ અહીંને લોકને શાશ્વત કહ્યો હોવાથી
એ વાત પણ સિદ્ધ થાય છે કે વિદ્યમાન નારકાદિ જીવો જ નારકોમા ઉત્પન્ન
થાય છે. એટલે કે પહેલાં નારકાદિનુ અસ્તિત્વ ત્યાં રહેલું હોય
ત્યારે જ અન્ય નારકાદિની ત્યા ઉત્પત્તિ થાય છે, ઉદ્વર્તના થાય છે અને
ચ્યવન થાય છે હવે આ વિષયનો ઉાસંહાર કરતા મહાવીર પ્રભુ ગાંગેયને
કહે છે કે “ સે તેણદ્વેણ ગંગેયા ! એવં બુચ્ચઙ્ઙ જાવ સઞો વેમાણિયા ચયંતિ,
નો અસઞો વેમાણિયા ચ્યતિ ” હે ગાંગેય ! તે કારણે મે એવું કહ્યું છે
કે વિદ્યમાન નારકોથી વૈમાનિક પર્યાન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્યમાન
નારકોથી વૈમાનિક પર્યાન્તના જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી વિદ્યમાન નારકોથી વાન-
વ્યતર સુધીના જીવો ઉદ્વર્તના કરે છે, અવિદ્યમાન નારકોથી વાનવ્યતર સુધીના
જીવો ઉદ્વર્તના કરતા નથી. વિદ્યમાન વૈમાનિકો અને જ્યોતિષિકો ચ્યવે છે
અવિદ્યમાન વૈમાનિકો અને જ્યોતિષિકો ચ્યવતા નથી.

अथ गात्रेयो मगवतोऽतिशायिनीं जाव सपद् समावयन् प्राह—‘सय मते !’ इत्यादि । सय मते ! पत्र जाणह उदाहु असय ’ हे भदन्त ! किं स्वयम् मोक्षमैव एव पूर्वोक्तप्रकारकवस्तु जानासि वेत्ति ? उताहो अयया किम् अस्वयम् नात्म नैव अपितु परतो जानासि ? तथा ‘असोच्चा एते एव जाणह, उदाहु सोच्चा’ किम् अभुत्वा आगमानपेक्षन् एतदेव जानासि ? उताहो अथवा किं भुत्वा पुरुषान्तरवचनमाकर्ष्य आगमत इत्यर्थः जानासि ? । पूर्वोक्तप्रकारकवस्तुस्वरूप माह—‘सओ नेरइया उववज्जति, जाव सओ वेमाणिया वयंति, नो असओ वेमाणिया वयति ?’ यत् सत् एव नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, यावत्-सन्तो भवनपत्यादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते नो असन्त उपपद्यन्ते इति ॥ एवमेव सन्तो नैरयिकादि वानव्यन्तरपर्यन्ता उद्भूतं ते, नो असन्त उद्भूतं ते, तथैव सन्त एव उपोत्तिपिकवैमानिकाव्यवन्ते नो असन्त व्यवन्ते ।

पत्तिको जानकर उनसे पूछते हैं ‘सय मते ! एवं जाणह, उदाहु असयं’ हे भदन्त ! नैरयिकादि पूर्वोक्त पदार्थ त्रिस स्वभावसे युक्त आपने कहे हैं—वे ऐसे ही हैं यह बात आप स्वयं जानते हैं—या दूसरोंके कहनेसे जानते हैं ? तथा ‘असोच्चा एए एव जाणह उदाहु सोच्चा’ ये सय ऐसे ही हैं यह बिना आगमके आप जानते हैं, अथवा आगमसे जानते हैं ? कि ‘सओ नेरइया उववज्जति, नो असओ नेरइया उववज्जति जाव सओ वेमाणिया वयंति, नो असओ वेमाणिया वयति’ इसके उत्तरमें प्रश्न कहते हैं—‘गगेया ! सयं एए एव जाणामि, नो असयं, असोच्चा एए एवं जाणामि नो सोच्चा’ हे गगेय ! केषलज्ञानसे युक्त होनेके कारण, तथा सर्वज्ञ होनेके कारण मैं पूर्वोक्त नैरयिकादि पदार्थ पूर्वोक्त प्रकारवासे हैं वह

गजेव अजुगारने प्रश्न— सयं मते ! एवं जाणह, उदाहु असयं !’ असोच्चा एए एव जाणह, उदाहु सोच्चा—सओ नेरइया उववज्जति, नो असओ नेरइया उववज्जति, जाव सओ वेमाणिया वयंति, नो असओ वेमाणिया वयति’ हे भदन्त ! नारक आदि छेवाना उत्पाद, उद्भूतना आदि विरेनी के बात आपने कही ते बात शु आपने स्वयं अजुगे छे ? ते बात आपने आश्रमनी सदावता बिना अजुगे छे । के आगमनी भदन्ती अजुगे छे ।

भदन्ती प्रश्नो उत्तर—‘गगेया ! सयं एए एव जाणामि, नो असयं, असोच्चा एए एव जाणामि नो सोच्चा—सओ नेरइया उववज्जति, नो असओ नेरइया उववज्जति’ इत्यादि हे गजेव ! केषलज्ञानथी सुप्रद देवताथी तथा सर्वज्ञ देवताथी पूर्वोक्त नारकादि छेने पूर्वोक्त स्वभाववाशा देवता छे नो

इति। भगवानाह—‘गंगेया ! सयं एवं जानामि, नो असय, असोच्चा एते एवं जानामि, नो सोच्चा ’ हे गाङ्गेय ! स्वयम् आत्मनैव न परतोऽनुमानादितः केवलज्ञानित्वात् सर्वज्ञत्वात् एतदेवं पूर्वोक्तप्रकारकं वस्तु जानामि, नो अस्वयम् परतो जानामि, अश्रुत्वा—एतदेवं जानामि, नो श्रुत्वा न पुरुषान्तरवचनमाकर्ण्य जानामि, यत्—‘सओ नेरइया उववज्जति, नो असओ नेरइया उववज्जति ’ इत्यादि।

गाङ्गेयः पृच्छन्ति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति ? ’ हे भदन्त ! तत् केनार्येन एवमुच्यते—तदेव पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् सन्तो नैरयिकादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते नो असन्त उपपद्यन्ते ? इत्यादि। भगवानाह—‘गंगेया ! केवलीणं पुरत्थिमेणं मियं पि जाणइ, अमियं पि जाणइ दाहिणेणं, एवं जहा सद्दुद्देसए जाव निव्वुडे नाणे केवल्लिस्स ’ हे गाङ्गेय !

स्वयं जानता हूं परकी सहायतासे नहीं जानता हूं, और न पुरुषान्तरके वचनोंको सुन करके इन पदार्थोंको मैं पूर्वोक्त स्वभावसे युक्त जानता हूं, किन्तु विना सुने अपने आपही इन नैरयिकादि पदार्थोंको पूर्वोक्त स्वभाववाले जानता हूं ‘सओ नेरइया उववज्जति, नो असओ नेरइया उववज्जति ’ इत्यादि।

अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति ’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि मैं इन नैरयिकादि पदार्थोंको पूर्वोक्त स्वभावसे युक्त स्वयं जानता हू परके वचनादिकोंको सुनकरके नहीं जानता हूं इत्यादि। इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं ‘गंगेया’ हे गांगेय ! ‘केवली णं पुरत्थिमेणं मियं पि जाणइ, अमियं पि जाणइ, दाहिणेणं एवं सद्दुद्देसए जाव निव्वुडे नाणे केवल्लिस्स ’ केवलज्ञानी पूर्व दिशामें

वात हुआ स्वयं जलणी शकुं छु—ते जलणवा भाटे भारे अन्यनी सहायता लेवी पडती नथी, जे वात अन्य पुरुषोनां वथनो श्रवणु कर्था विना भारी जते ज जे जधी वात हुआ केवजज्ञानधी देणी—सभल शकुं छुं.

गांगेयनो प्रश्न—“से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ तचेव जाव नो असओ वेमाणिया चयति ? ” हे भदन्त ! आप शा करण्णे जेपुं कडे। छे। के आप नारकादि पदार्थना पूर्वोक्त स्वभावने स्वयं जलणु छे, अन्यनां वथनो श्रवणु कर्था विना आप जते ज आ जधुं जलणु छे ? इत्यादि.

महावीर प्रभुनो उत्तर—“गंगेया ! ” हे गांगेय ! “केवलीणं पुरत्थिमेणं मियं पि जाणइ, अमियं पि, जाणइ, दाहिणेणं एव जहा सद्दुद्देसए जाव निव्वुडे नाणे केवल्लिस्स ” केवलज्ञानी पूर्वभां भयोदित वस्तुने पणु जलणु छे

કેવલી કેવલજ્ઞાની સ્વત્વ પૌરસ્ત્યે પૂર્વદિશિ મિતમપિ મર્યાદિતમપિ જ્ઞાનાતિ, અપિ
તમપિ અમર્યાદિતમપિ જ્ઞાનાતિ, દક્ષિણેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ એવં પૂર્વોચ્ચતીત્વેન
યથા દ્વયદેશકે પચ્ચમશ્વતકે વતુયોદેશકે હત્યર્થઃ યાવત્ મિતમપિ મર્યાદિત
મપિ જ્ઞાનાતિ અમિતમપિ અમર્યાદિતમપિ જ્ઞાનાતિ इत्यादि सर्वविषयक निर्वृत
નિષ્પન્ન જ્ઞાનં કેવલ્લિનો મયતિ । તદુપસરસ્માહ-‘ સે ત્વેન દ્વેન ગંગેયા । એવં
બુચ્ચહ-તં ચેવ જાણ નો અસમો ચેમાણિયા ચયતિ ’ હે ગાંગેય ! તત્ તેનાચેન
પચ્ચમન્યતે યત્-તદેવ પૂર્વોચ્ચતચેવ યાવત્ સન્તો નૈરયિકાદિ વૈમાનિકાન્તા
તપ્પચન્તે નો અસન્ત તપ્પચન્તે, એવમેવ સન્તો નૈરયિકાદિ
જ્ઞાનવ્યન્તરાન્તા ઘટ્ટતે-તે, નો અમન્ત ઘટ્ટતે-તે, તચેવ સતો વ્યોતિષિકૈમા-

મર્યાદિત વસ્તુનો મી જાનતા હૈ ઓર અમર્યાદિત વસ્તુનો મી જાનતા
હૈ, હસી પ્રકાર વહ દક્ષિણ દિશામેં મી મર્યાદિત ઓર અમર્યાદિત
વસ્તુનો જાનતા હૈ-વર્ષોંકી તસ કેવલજ્ઞાનીકા કેવલજ્ઞાન મર્યાદિત
અમર્યાદિત દોનોં પ્રકારકી વસ્તુનો જાનતા હૈ હમ્ સરહ તસકા વહ
જ્ઞાન સર્વ વિષયવાલા હોતા હૈ । હસ વિષયકો પહિલે શબ્દોદેશકમેં-
પંચમશ્વતકમેં વતુયોદેશકમેં કહા જા ચુકાહૈ । ‘ સે તેન દ્વેન ગંગેયા ।
એવં બુચ્ચહ, તં ચેવ જાણ નો અસમો ચેમાણિયા ચયતિ ’ હસી કારણ
હે ગાંગેય ! મૈને પેસા કહા હૈ કિ યે પૂર્વોચ્ચ નૈરયિકાદિ પદાર્થ પૂર્વોચ્ચ
સ્વભાવવાલે હૈ પેમા મૈ સ્વર્થ જાનતા હુ इत्यादि, અતઃ વિષયમાન નૈર
યિકાદિ વૈમાનિકાન્ત પદાર્થ વત્પચ્ચ હોતે હૈ, અસવસ્થાપુક્ત હોકર
યે વત્પચ્ચ નહીં હોતે હૈ હસી સરહસે નૈરયિકાદિ જ્ઞાનવ્યન્તરાન્ત પદાર્થ

જને અમર્યાદિત વસ્તુને પણ જાણે છે એજ પ્રમાણે દક્ષિણ દિશામાં પણ
તેજો અમર્યાદિત અને અમર્યાદિત જન્મે પ્રકારની વસ્તુને જાણે છે આ રીતે
તેમણે જ્ઞાન સ્વ વિષયને સમજનારું કોય છે આ વિષયનું ખાંજમાં થત
કના ‘ શબ્દોદેશક ’ નામના શ્રોતા ઉદેશકમાં આજળ પ્રતિષ્ઠાન કરવામાં
આવ્યું છે તે તે સમસ્ત કથન જાદી બદલુ કરવું ‘ સે તેન દ્વેન ગંગેયા ।
એવં બુચ્ચહ ત ચેવ જાણ નો અસમો ચેમાણિયા ચયતિ ” એ અર્થેય । તે
કારણે મેં જોણું કરું છે કે પૂર્વોચ્ચ નારકાદિ પદાર્થો પૂર્વોચ્ચ સ્વભાવવાળાં
છે જોણું હું સ્વયં જાણું છું ઇત્યાદિ.

તેથી વિષયમાન નારકોથી તરફને વૈમાનિકો પર્યન્તનાં જીવો ઉત્પન્ન થાય
છે, અવિષયમાન નારકાદિ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી નારકાદિ જીવોનો સદ્ભાવ
રહે જોની રીતે જ નારકાદિ જીવોની ઉદાત્તા ધર્મા કરી દોષ છે તેમનો

નિકાચ્યવન્તે, નો અસન્તચ્યવન્તે । અથ ગાઙ્ગેયઃ પ્રકારાન્તેણ પૃચ્છતિ-‘ સયં
મંતે । નેરઙ્યા નેરઙ્ણસુ ડવવજ્જંતિ, અસયં નેરઙ્યા નેરઙ્ણસુ ડવવજ્જંતિ ? ’ હે
હે ભદન્ત ! કિં સ્વયમેવ આત્મનૈવ નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિંવા અસ્વયં-
નાત્મનૈવ અપિતુ ઈશ્વરપારતન્વ્યાદિનૈવ નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે :
તથા વોક્તમ્—

‘ અજ્ઞોજન્તુરનીશોડયમાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ ।

ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગવા શ્વભ્રમેવ વા ॥૧॥ ઇતિ

સદ્વસ્થાપન્ન હુણ હી ઉદ્ધર્તન કરતે હૈં, અસદ્વસ્થાયુક્ત હુણ હોકર
ઉદ્ધર્તન નહીં કરતે હૈં, ઇસી તરહસે વિચ્ચમાન ડ્યોતિષિકા ઓર વૈમા
નિકા ચવતે હૈં, અવિચ્ચમાન ચે ચવતે નહીં હૈં । અવ ગાંગેય પ્રકારાન્તરસે
ઇસી વિષયકો પ્રશ્નસે પૂછતે હૈં-‘ સયં મંતે । નેરઙ્યા નેરઙ્ણસુ ડવવ-
જ્જતિ, અસયં નેરઙ્યા નેરઙ્ણસુ ડવવજ્જંતિ ’ હે ભદન્ત ! નૈરયિકા નૈર-
યિકોમૈં જો ઉત્પન્ન હોતે હૈં સો કયા વે અપને આપ ડનમૈં ઉત્પન્ન
હોતે હૈં યા ઈશ્વરકી પ્રેરણા આદિસે ડનમૈં ઉત્પન્ન હોતે હૈં જૈસા કિ
અન્ય સિદ્ધાન્તકારોને કહા હૈ—

અજ્ઞો જન્તુરનીશોડયમાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ ।

ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગ વા શ્વભ્રમેવ વા ॥ ”

યહ પ્રાણી અપને સુખ દુઃખકે ભોગનેમૈં અપને આપ અસમર્થ હૈં ઇસે
સુખ દુઃખ ઈશ્વર ભુગવાના હૈં । અતઃ ડનકી પ્રેરણાકે અનુસારહી યહ
જીવ સ્વર્ગમૈં જાતા હૈં ઓર નરકમૈં જાતા હૈં ।

ખિલકુલ સદ્ભાવ ન રહે એવી રીતે નારકાદિની ઉદ્ધર્તના થતી નથી એજ
પ્રમાણે જ્યોતિષિકા અને વૈમાનિકાનો સદ્ભાવ રહે એવી રીતે જ જ્યોતિ
ષિકા અને વૈમાનિકાનું સ્થવન થાય છે, તેમનો સદ્ભાવ ન રહે એવી રીતે
તે સ્થવન થતું નથી હવે ગાંગેય પ્રકારાન્તરથી એજ વિષયને અનુલક્ષીને આ
પ્રમાણે પૂછે છે-“ સયં મંતે ! નેરઙ્યા નેરઙ્ણસુ ડવવજ્જંતિ, અસયં નેરઙ્યા નેર-
ઙ્ણસુ ડવવજ્જંતિ ? ” હે ભદન્ત ! નરકોમાં જે નારકો ઉત્પન્ન થાય છે તે
શું સ્વયં પોતાની જાતે જ ઉત્પન્ન થાય છે કે અસ્વય (ઈશ્વરની પ્રેરણા
આદિથી) ઉત્પન્ન થાય છે ? અન્ય સિદ્ધાન્તકારોએ કહ્યું છે કે—

‘ અજ્ઞો જન્તુરનીશોડયમાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ ।

ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગ વા શ્વભ્રમેવ વા ॥ ”

“ આ જીવ પોતાના સુખદુઃખને ભોગવવામાં પોતે તો અસમર્થ છે,
તેને સુખદુઃખ ઈશ્વર ભોગવાવે છે ઈશ્વરની ઇચ્છા પ્રમાણે જ જીવ સ્વર્ગ
અથવા નરકમાં જાય છે ”

કેવલી કેવલજ્ઞાની તત્ત્વ પૌરસ્ત્યે પૂર્વદિશિ મિતમપિ મર્યાદિતમપિ જ્ઞાનાતિ, અમિ
તમપિ અમર્યાદિતમપિ જ્ઞાનાતિ, દક્ષિણેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ એવં પૂર્વોક્તરીત્વેષ
યયા દ્વદશદેશકે પચ્ચમશતકે ચતુર્થોદેશકે રસ્યર્થ યાવત્ મિતમપિ મર્યાદિત
મપિ જ્ઞાનાતિ અમિતમપિ અમર્યાદિતમપિ જ્ઞાનાતિ રૂપાદિ સર્વવિષયક નિર્વિત્તં
નિષ્પન્ન જ્ઞાન કેવલિનો ભવતિ । તદુપસહરણાહ-‘ સે તેજઢ્ઢેણ ગંગેયા ! એવં
ધુચ્ચદ્-તં ચેવ જાવ નો અસઓ ચેમાણિયા ચયંતિ ’ હે ગાંગેય ! તત્ તેનાર્થેન
પચ્ચમશતકે યત્-તદેવ પૂર્વોક્તચદેવ યાવત્ સન્તો નૈરયિકાદિ ચૈમાનિકાન્ત
ઉપપન્તે નો અસન્ત ઉપપદ્ય-તે, એવમેવ સન્તો નૈરયિકાદિ
જ્ઞાનવ્યન્તરાન્તા ઉદ્ઘર્ત-તે, નો અસન્ત ઉદ્ઘર્ત-તે, તચૈવ સતો વ્યોતિષિકચૈમા-

મર્યાદિત વસ્તુનો મી જ્ઞાનતા હૈ ઓર અમર્યાદિત વસ્તુનો મી જ્ઞાનતા
હૈ, હમી પ્રકાર ચહ દક્ષિણ દિશામેં મી મર્યાદિત ઓર અમર્યાદિત
વસ્તુનો જ્ઞાનતા હૈ-વ્યોંકી વસ કેવલજ્ઞાનીકા કેવલજ્ઞાન મર્યાદિત
અમર્યાદિત ઢોનોં પ્રકારકી વસ્તુનો જ્ઞાનતા હૈ હસ તરહ વસકા ચહ
જ્ઞાન સર્વ વિષયવાલા હોતા હૈ । હસ વિષયકો પહિલે શબ્દોદેશકમેં-
પચ્ચમશતકમેં ચતુર્થોદેશકમેં કહા જા ચુકાહૈ । ‘ સે તેજઢ્ઢેણ ગંગેયા !
એવં ધુચ્ચદ્, તં ચેવ જાવ નો અસઓ ચેમાણિયા ચયંતિ ’ હસી કારમ
હૈ ગાંગેય ! મૈને પેસા કહા હૈ કિ યે પૂર્વોક્ત નૈરયિકાદિ પદાર્થ પૂર્વોક્ત
સ્વભાવવાલે હૈ પેસા મૈ સ્વયં જ્ઞાનતા હું રૂપાદિ, અતઃ વિષયમાન નૈર
યિકાદિ ચૈમાનિકાન્ત પદાર્થ ઉત્પન્ન હોતે હૈ, અસદ્વસ્ત્યાયુક્ત હોકર
યે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈ હમી તરહસે નૈરયિકાદિ જ્ઞાનવ્યન્તરાન્ત પદાર્થ

અને અમર્યાદિત વસ્તુને પણ જાણે છે એજ પ્રમાણે દક્ષિણ દિશામા પણ
તેજો અર્યાદિત અને અમર્યાદિત બન્ને પ્રકારની વસ્તુને જાણે છે આ રીતે
તેમજ્ઞ જ્ઞાન સર્વ વિષયને સમજનાર હોય છે આ વિષયનું પાંચમાં શબ્દ
કના શબ્દોદેશક નામના યોગા ઉદેશકમાં આજળ પ્રતિપાદન કરવામાં
આવ્યું છે તેા તે સમસ્ત કથન અહીં પ્રકૃષ્ટ કરવું “ સે તેજઢ્ઢેણ ગંગેયા !
એવં ધુચ્ચદ્ ઇ ચેવ જાવ નો અસઓ ચેમાણિયા ચયંતિ ” હે અગ્રિમ ! તે
કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે પૂર્વોક્ત નારકાદિ પદાર્થો પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાળાં
છે એવું હું સ્પષ્ટ જાણુ છું ઇત્યાદિ.

તેથી વિષયમાન નારકોથી છાદને ચૈમાનિકો પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય
છે અનિષયમાન નારકાદિ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી નારકાદિ જીવોનો સદ્ભાવ
રહે એવી રીતે જ નારકાદિ જીવોની ઉદ્ધતના થવા કરી દેાય છે તેમને

નિકાચ્યવન્તે, નો અસન્તચ્યવન્તે । અથ ગાંગેયઃ પ્રકારાન્તેણ પૃચ્છતિ-‘ સયં
મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ, અસયં નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ ? ’ હે
હે મદન્ત ! કિં સ્વયમેવ આત્મનૈવ નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, િંવા અસ્વયં-
નાત્મનૈવ અપિતુ ઈશ્વરપારતન્વ્યાદિનૈવ નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે :
તથા વોક્તમ્—

‘ અજ્ઞોજન્તુરનીશોડયમાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ ।

ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગવા શ્વભ્રમેવ વા ॥૧॥ ઇતિ

મદવસ્થાપત્ર હુણ હી ઉદ્ધર્તન કરતે હૈં, અસદ્અવસ્થાયુક્ત હુણ હોકર
ઉદ્ધર્તન નહીં કરતે હૈં, ઇસી તરહસે વિચ્ચમાન ડ્યોતિષિકા ઓર વૈમા
નિકા ચવતે હૈં, અવિચ્ચમાન ચે ચવતે નહીં હૈં । અવ ગાંગેય પ્રકારાન્તરસે
ઇસી વિષયકો પ્રશ્નસે પૂછતે હૈં-‘ સયં મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવ-
જ્જંતિ, અસયં નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ ’ હે મદન્ત ! નૈરયિકા નૈર-
યિકોમૈં જો ઉત્પન્ન હોતે હૈં સો કયા વે અપને આપ ડનમૈં ઉત્પન્ન
હોતે હૈં યા ઈશ્વરકી પ્રેરણા આદિસે ડનમૈં ઉત્પન્ન હોતે હૈં જૈસા કિ
અન્ય સિદ્ધાન્તકારોને કહા હૈ—

અજ્ઞો જન્તુરનીશોડયમાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ ।

ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગ વા શ્વભ્રમેવ વા ॥ ”

યહ પ્રાણી અપને સુખ દુઃખકે ભોગનેમૈં અપને આપ અસમર્થ હૈં ઇસે
સુખ દુઃખ ઈશ્વર ભુગવાના હૈ । અતઃ ડનકી પ્રેરણાકે અનુસારહી યહ
જીવ સ્વર્ગમૈં જાતા હૈ ઓર નરકમૈં જાતા હૈ ।

ખિલકુલ સદ્ભાવ ન રહે એવી રીતે નારકાદિની ઉદ્ધર્તના થતી નથી એજ
પ્રમાણે જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોનો સદ્ભાવ રહે એવી રીતે જ જ્યોતિ
ષિકો અને વૈમાનિકોનું સ્થવન થાય છે, તેમનો સદ્ભાવ ન રહે એવી રીતે
તે સ્થવન થતું નથી હવે ગાંગેય પ્રકારાન્તરથી એજ વિષયને અનુલક્ષીને આ
પ્રમાણે પૂછે છે-“ સયં મંતે ! નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ, અસયં નેરહ્યા નેર-
હ્યસુ ઉવવજ્જંતિ ? ” હે મદન્ત ! નરકોમાં જે નારકો ઉત્પન્ન થાય છે તે
શુ સ્વયં પોતાની જાતે જ ઉત્પન્ન થાય છે કે અસ્વયં (ઈશ્વરની પ્રેરણા
આદિથી) ઉત્પન્ન થાય છે ? અન્ય સિદ્ધાન્તકારોએ કહ્યું છે કે—

‘ અજ્ઞો જન્તુરનીશોડયમાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ ।

ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગ વા શ્વભ્રમેવ વા ॥ ”

“ આ જીવ પોતાના સુખદુઃખને ભોગવવામાં પોતે તો અસમર્થ છે,
તેને સુખદુઃખ ઈશ્વર ભોગવાવે છે ઈશ્વરની ઇચ્છા પ્રમાણે જ જીવ સ્વર્ગ
અથવા નરકમાં જાય છે ”

मगवानाह—' गगेया ! सय नेरइया नेरइएसु उववज्जति, नो असयं नेर
इया नेरइएसु उववज्जति ' हे गाग्रेय ! सयमेव आत्मनेव नैरयिका नैरयिकेपु
उपपद्यते, नो अप्ययम् ईश्वरपारतन्त्र्याद्यैः नैरयिका नैरयिकेपु उपपद्यते,
कालादि कारणकलापस्य पक्ष्यतिरिक्तस्य ईश्वरस्य युक्तिमिषिचार्यमाणस्यासिद्ध
त्वात् । गाग्रेयः पृच्छति—' से केणहेणं भवे ! एव वुच्चइ जाव उववज्जति ?'
हे भदन्त ! एत् केनार्येन एवमुच्यते—यावत्—स्वयमेव नैरयिका नैरयिकेपु उपप
द्यते, नो अप्ययम् उपपद्यते इति । मगवानाह—' गगेया ! कम्मोदणं कम्मगुरु
यत्ताए, कम्ममारियत्ताए, कम्मगुरुसमारियत्ताए ' हे गाग्रेय ! कर्मोदयेन कर्मणा
मुचितत्वेन, किंतु नहि केवलं कर्मोदयमात्रेण नैरयिकेपु उत्पद्यते केवलानामपि

इस प्रश्नके उत्तरमें प्रभु कहते हैं—' गगेया ' हे गाग्रेय ! ऐसी बात
नहीं है ' सय नेरइया नेरइएसु उववज्जति, नो असयं नेरइया नेरइएसु
उववज्जति ' नैरयिक अपने आपही नैरयिकोंमें उत्पन्न होते हैं, ईश्व
रकी प्रेरणा आदिसे वे वहाँ उत्पन्न नहीं होते हैं । क्यों कि कालादि
कारणकलापसे भिन्न ईश्वर स्वतन्त्र पदार्थ है यह बात जब युक्तियों
द्वारा विचारित होती है—तब उसकी प्रतिष्ठा स्थापित नहीं होती है।
अब गाग्रेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं—' से केणहेणं भवे ! एव वुच्चइ
जाव उववज्जति ' हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं
कि नैरयिक अपने आपही नैरयिकोंमें उत्पन्न होते हैं—ईश्वरकी प्रेरणादि
से वे वहाँ उत्पन्न नहीं होते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं—' गगेया !
कम्मोदणं कम्मगुरुयत्ताए, कम्ममारियत्ताए, कम्मगुरुसमारिय

महावीर प्रभुने उत्तर—गगेया । " हे गाग्रेय ! जेवी ठांय बात नथी
पवु " सय नेरइया नेरइएसु उववज्जति नो असयं नेरइया नेरइएसु उवव
ज्जति " नारके। पोतानी जते व नरकेभां उत्पन्न थाव छे उधरनी प्रेरणा
आदि कारणसे तेजो। त्यां उत्पन्न यता नथी, कारण के कालादि कारण कलापभी
भिन्न उधर स्वतन्त्र पदार्थ छे जे बात मुक्तिथो (इलीयो) द्वारा उपपद्य
यर्थ शकती नथी

अत्रिय ज्ञानगारने। प्रश्न— से केणहेणं भवे ! एव वुच्चइ जाव उववज्जति '
हे भदन्त ! आप या कारणसे जेवु कहे। छे। के नारके। पोतानी जते व
नरकेभां उत्पन्न थाव छे—उधरनी प्रेरणा आदिसे तेजो। त्यां उत्पन्न यता नथी ।

महावीर प्रभुने उत्तर— गगेया । ' हे अत्रिय । " कम्मोदणं कम्म
गुरुयत्ताए कम्ममारियत्ताए, कम्मगुरुसमारियत्ताए, अमुमाण कम्मज उरएव,

કર્મોદયસ્ય સદ્ભાવાદત આહ-કર્મગુરુકતયા, કર્મણાં ગુરુકતા કર્મગુરુકતા તયા, કર્મભારિકતયા, મારોડરિત એપાં તાનિ મારિકાણિ તદ્ભાવો મારિકતા કર્મણાં મારિકતા કર્મભારિકતા તયા ચેત્યર્થઃ, તથા મહદપિ કિંચિદ્વલ્પમારં દૃષ્ટં તથા-વિધમારમપિ ચ કિંચિદમહદિત્યતઆહ-કર્મગુરુસંમારિકતયા, ગુરોઃ સંમારિકસ્ય ચ ભાવો ગુરુસંમારિકતા, ગુરુતા સમારિકતા ચેત્યર્થઃ, કર્મણાં ગુરુસંમારિકતા કર્મગુરુસંમારિકતા તયા અતિ પ્રકર્ષાવસ્થયા इत्यર્થઃ એતચ્ચ ઉપર્યુક્તં ત્રયં શુભ-કર્માપેક્ષયાડપિ રયાદત આહ-‘અસુમાળં કમ્માણં ઉદણં અસુમાળ કમ્માણ વિવાગેણં, અસુમાળં કમ્માણં ફલવિવાગેણં’ અશુમાનાં કર્મણામ્ ઉદયેન, ઉદ-યથ કર્મણાં પ્રદેશતોડપિ સ્યાત્ અતઆહ-અશુમાનાં કર્મણાં વિપાકેન, વિપાકશ્ચ યથાવદ્દરસાનુભૂતિઃ, સ ચ મન્ડોડપિ સ્યાદતઆહ-અશુમાનાં કર્મણાં ફલવિપા-કેન, ફલસ્યાલાલુકાદેરિવ વિપાકો વિપચ્ચમાનતા રસપ્રકર્ષાવસ્થાફલવિપાક-સ્તેનેત્યર્થઃ, ‘સયં નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જતિ, નો અસયં નેરહ્યા નેરહ્યસુ

સાપ્ ‘અસુમાળં કમ્માણં ઉદણં, અસુમાળં કમ્માણં વિવાગેણં. અસુ-માળં કમ્માણં ફલવિવાગેણં સયં નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ-નો અસયં નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ’ હે ગાંગેય ! કર્મોકે ઉદય હોનેસે, કર્મોકી ગુરુકતા હોનેસે કર્મોકી મારિકતા હોનેસે, અશુભ કર્મોકે ઉદયસે, અશુભ કર્મોકે વિપાકસે, અશુભ કર્મોકે ફલવિપાકસે નૈરયિક નૈરયિકોમ્ સ્વયં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ઈશ્વરકી પ્રેરણા આદિસે વે વહાં ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । યહાં પર સૂત્રકારને જો નૈરયિકોકે નૈરયિ-કોમ્ ઉત્પન્ન હોનેમ્ કર્મોદયાદિ કારણ પ્રકટ ક્રિયે હૈં સો ડનકી સાર્થકતા હસ પ્રકારસે હૈ-કર્મોદયસે નૈરયિક નૈરયિકોમ્ ઉત્પન્ન હોતે હૈં હતને કહને માત્રસે નૈરયિકોમ્ ઉત્પન્ન હોના ડનકા સિદ્ધ નહીં

અસુમાળં કમ્માણ વિવાગેણ, અસુમાળ કમ્માણ ફલવિવાગેણ સય નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ નો અસય નેરહ્યા નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ ” હે ગાંગેય । કર્મોના ઉદય થવાથી, કર્મોની ગુરુતાથી કર્મોના ભારેપણથી, અશુભ કર્મોના ઉદયથી, અશુભ કર્મોના વિપાકથી અને અશુભ કર્મોના ફલવિપાકથી નારકો નરકોમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે, ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. આહી સૂત્રકારે નારકોના નરકોમાં ઉત્પન્ન થવામાં કર્મોદય આદિ જે કારણો પ્રકટ કર્યા છે તેની સાર્થકતા આ પ્રમાણે સમજાવી શકાય—

“કર્મોદયથી નારકો નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે,” આટલું જ કારણ આપવાથી નરકોમાં તેમની ઉત્પત્તિ થવાનું કારણ સિદ્ધ થતું નથી. નરકોમાં

હોના છે ક્યોંકિ કર્મોદય તો કેવલિયોંકો મી હોતા છે—અતઃ ઉન્હે મી
 ઘઠાં ઉત્પન્ન હોનેકા પ્રસંગ પ્રાપ્ત હોગા સો ઇસકી નિવૃત્તિકે લિયે
 “ કર્મશુરુક્રમયા ” એસા દુસરા વિશેષણ વિધા છે, કેવલિયોંમીં કર્મોદય
 હોને પરમી ઘઠ કર્મ ઉનમીં શુરુરૂપસે નહીં હોતા છે અતઃ ઇનકો ઘઠાં ઉત્પત્તિ
 નહીં હોતી છે । કર્મોંકી શુરુતા હોને પર મી પ્રાપ્તઃ જીવ નરકોંમીં ઉત્પન્ન
 નહીં હોતે હૈં—અતઃ ઇસ વાતકી નિવૃત્તિકે લિયે “ કર્મશુરુસમારિ
 યસાપ ’ એસા કહા છે જિસ જીવમીં કર્મોંકા માર વધુત અધિક માત્રામીં
 હોતા છે એ જીવ નિયમસે નરકોંમીં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । નરકોંમીં ઉત્પન્ન
 હોનેવાલે જીવોંમીં કર્મોંકા માર અપની પરાકાષ્ઠાકો મી પાર કર દેતા ।
 યહી સર્વ વાત ઇન વિશેષણોં દ્વારા પ્રકટકી ગઈ છે । અથવા ‘ કર્મ
 શુરુસમારિયસાપ ’ ઇસ પદ દ્વારા સૂચકારને યહ વાત પ્રકટકી છે કિ
 કર્મોંકા વજન ઉનમીં કોઈ સામાન્ય રૂપમીં નહીં રહતા છે કારણ એસા
 મી હોતા છે કિ જો વસ્તુ પ્રમાણમીં વધુત હોતી છે એ તૂલાદિકકી
 તરફ મારમીં અલ્પ મારવાલી મી હો સકતી છે । સો એ કર્મ ઇનમીં એસે
 નહીં હૈં, એ તો ઇનમીં વધુત અધિક મારવાલે હોતે હૈં । ઇસી કારણ એ
 જીવ ઉસ પ્રકર્યાવસ્થાપન્ન (વસ્કૃષ્ટ કર્મોં કા માર
 હોને સે) મારસે વધે હુપ હોકર નીચે અધોગતિરૂપ

ઉત્પન્ન થવા માટે કર્મોદયને જ કારણરૂપ માનવામાં આવે તો, કેવલીઓમાં
 પણ કર્મોદયને સદ્ભાવ હોવાથી તેમની નરકોમાં ઉત્પત્તિ થવાની વાત માનવી
 પડે એવો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થયો. તેથી એવું ન બને માટે “ કર્મશુરુક્રમયા ”
 વગેરે કારણો આપવામાં આવેલ છે કેવલીઓમાં કર્મોદય હોવા છતાં પણ તે
 તેમનામાં શુરુ રૂપે હોતો નથી, તેથી તેમની નરકોમાં ઉત્પત્તિ થતી નથી
 કર્મોની શુરુતા હોવા છતાં પણ કેટલીક વખત એવ નરકોમાં ઉત્પન્ન થતો
 નથી તેથી ‘ કર્મશુરુસમારિયસાપ ’ આ પદ દ્વારા એમ કહેવામાં આવ્યું છે
 કે કર્મોના કારણથી જ અધિક માત્રામાં હોય તો એવ નરકમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે નરકોમાં ઉત્પન્ન થનારા એવાના કર્મોના કારણ પરાકાષ્ઠા વધતી
 બધી હોય છે આ બધી વાત આ વિશેષણો દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવી છે
 અથવા “ કર્મશુરુસમારિયસાપ ” આ પદ દ્વારા સૂચકારે એ વાત પ્રકટ કરી છે
 કે કર્મોનું વજન તેમનામાં સામાન્ય રૂપે હોતું નથી પણ અધ્યામાન્ય થઈ
 ગયું હોય છે કારણ કે કેટલીક વખત એવું બને છે કે જો વગેરે વસ્તુઓ
 પ્રમાણમાં વધારે હોવા છતાં તેનું વજન જોણું હોઈ શકે છે તે વાતની
 નિવૃત્તિને માટે તેમના કર્મોને ઘણા જ અધિક કારણરૂપ કહ્યા છે એમાં

કર્મોદયસ્ય સજ્ઞાવાદત આહ-કર્મગુરુકતયા, કર્મણાં ગુરુતા કર્મગુરુકતા તયા, કર્મભારિકતયા, મારોડરિત ણ્ણા તાનિ મારિકાણિ તદ્ભાવો મારિકતા કર્મણાં મારિકતા કર્મભારિકતા તયા ચેત્યર્થઃ, તથા મહદપિ કિન્નિદલપમારં દૃષ્ટં તયા-વિધમારમપિ ચ કિન્નિદમદલિત્વતઆહ-કર્મગુરુસંમારિકતયા, ગુરોઃ સંમારિકસ્ય ચ ભાવો ગુરુસંમારિકતા, ગુરુતા સમારિકતા ચેત્યર્થઃ, કર્મણાં ગુરુસંમારિકતા કર્મગુરુસંમારિકતા તયા અતિ પ્રકર્પાવસ્યયા इत्यर्थः, एतच्च उपर्युक्तं त्रयं शुभ-कर्मापेक्षयाऽपि रयादत आह-‘अशुभाणं कम्माणं उदणं अशुभाण कम्माण विवागेणं, अशुभाणं कम्माणं फलविवागेणं’ अशुभानां कर्मणां उदयेन, उद-यश्च कर्मणां प्रदेगतोऽपि स्यात् अतआह-अशुभानां कर्मणां विपाकेन, विपाकश्च यथावद्वरसानुभूतिः, स च मन्डोऽपि स्यादतआह-अशुभानां कर्मणां फलविपा-केन, फलस्थालावुक्तादेरिव विपाको विपच्यमानता रसप्रकर्पावस्थाफलविपाक-स्तेनेत्यर्थः, ‘सयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, नो अमयं नेरइया नेरइएसु

त्ताए’ અશુભાણં કમ્માણં ઉદણં, અશુભાણં કમ્માણં વિવાગેણં. અશુ-ભાણં કમ્માણં ફલવિવાગેણં સયં નેરણ્યા નેરહ્મસુ ઉવવજ્જંતિ-નો અસયં નેરહ્મયા નેરહ્મસુ ઉવવજ્જંતિ’ હે ગાંગેય ! કર્મોકે ઉદય હોનેસે, કર્મોકી ગુરુકતા હોનેસે કર્મોકી મારિકતા હોનેસે. અશુભ કર્મોકે ઉદયસે, અશુભ કર્મોકે વિપાકસે, અશુભ કર્મોકે ફલવિપાકસે નૈરયિક નૈરયિકોમે સ્વય ઉત્પન્ન હોતે હૈ, ઈશ્વરકી પ્રેરણા આદિસે વે વહાં ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈ । યહાં પર સૂત્રકારને જો નૈરયિકોકે નૈરયિ-કોમે ઉત્પન્ન હોનેમે કર્મોદયાદિ કારણ પ્રકટ કિયે હૈ સો ડનકી સાર્થકતા હસ પ્રકારસે હૈ-કર્મોદયસે નૈરયિક નૈરયિકોમે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઇતને કહને માત્રસે નૈરયિકોમે ઉત્પન્ન હોના ડનકા સિદ્ધ નહીં

અશુભાણં કમ્માણ વિવાગેણ, અશુભાણ કમ્માણ ફલવિવાગેણં સય નેરહ્મયા નેરહ્મસુ ઉવવજ્જંતિ નો અસય નેરહ્મયા નેરહ્મસુ ઉવવજ્જંતિ ” હે ગાંગેય ! કર્મોની ઉદય થવાથી, કર્મોની ગુરુતાથી કર્મોના ભાદેપણથી, અશુભ કર્મોના ઉદયથી, અશુભ કર્મોના વિપાકથી અને અશુભ કર્મોના ફલવિપાકથી નારકો નરકોમાં સ્વય ઉત્પન્ન થાય છે, ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. અહીં સૂત્રકારે નારકોના નરકોમાં ઉત્પન્ન થવામાં કર્મોદય આદિ જે કારણો પ્રકટ કર્યા છે તેની સાર્થકતા આ પ્રમાણે સમજાવી શકાય—

“ કર્મોદયથી નારકો નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ” આટલું જ કારણ આપવાથી નરકોમાં તેમની ઉત્પત્તિ થવાનું કારણ સિદ્ધ થતું નથી. નરકોમાં

હોના છે ક્યોંકિ કર્મોદય તો કેવલિયોંનો મી હોતા હૈ-અતઃ ઉહે મી
 ઘઠા ઉત્પન્ન હોનેકા પ્રસંગ પ્રાપ્ત હોગા સો ક્ષમકી નિવૃત્તિકે લિયે
 “ કર્મગુરુત્તમા ” એસા દુસરા વિશેષણ દિયા હૈ, કેવલિયોંમેં કર્મોદય
 હોને પરમી ઘટ્ઠ કમ ઉનમેં ગુરુરૂપસે નહીં હોતા હૈ અતઃ ઉનકી ઘટ્ઠા ઉત્પત્તિ
 નહીં હોતી હૈ । કર્મોંકી ગુરુતા હોને પર મી પ્રાય જીવ નરકોંમેં ઉત્પન્ન
 નહીં હોતે હૈ-અતઃ ક્ષમ પાતકી નિવૃત્તિકે લિયે “ કર્મગુરુસંભારિ
 યસ્તાપ ’ એસા કહા હૈ જિસ જીવમેં કર્મોંકા ખાર વધુત અધિક માત્રામેં
 હોતા હૈ યે જીવ નિયમસે નરકોંમેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ । નરકોંમેં ઉત્પન્ન
 હોનેવાલે જીવોંમેં કર્મોંકા ખાર અપની પરાજાપ્તાકો મો પાર કર દેતા ।
 યહી સય પાત્ત ક્ષમ વિશેષણોં દ્વારા પ્રકટ કરી ગઈ હૈ । અથવા ‘ કર્મ
 ગુરુસંભારિયસ્તાપ ’ ક્ષમ પદ દ્વારા સૂત્રકારને યહ પાત્ત પ્રકટ કરી હૈ કિ
 કર્મોંકા ઘજન ઉનમેં કોઈ સામાન્ય રૂપમેં નહીં રહતા હૈ કારણ એસા
 મી હોતા હૈ કિ જો વસ્તુ પ્રમાણમેં યદુન હોતી હૈ યહ તૂલાદિકકી
 તરહ ખારમેં અલ્પ ખારવાલી મી હો સકતી હૈ । સો યે કર્મ ક્ષમમેં એસે
 નહીં હૈ, યે મો ક્ષમમેં વધુત અધિક ખારવાલે હોતે હૈ । ક્ષમી કારણ યે
 જીવ ક્ષમ પ્રકર્ષાયસ્થાપન (વસ્તુકૃષ્ટ કર્મોં કા ખાર
 હોને સે) ખારસે વધે દુર હોકર નીચે અધોગતિરૂપ

ઉત્પત્તિ યવા માટે કર્મોદયને જ કારણરૂપ માનવામાં આવે તે, કેવલીઓમાં
 પણ કર્મોદયનો સદૃશ્ય હોવાથી તેમની નરકોમાં ઉત્પત્તિ થવાની વાત માનવી
 પડે એવો પ્રસંગ ઉત્પત્તિ થશે તેથી એવું ન બને માટે “ કર્મગુરુત્તમા ”
 વગેરે કારણો આપવામાં આવેલ છે કેવલીઓમાં કર્મોદય હોવા છતાં પણ તે
 તેમનામાં શુદ્ધ રૂપે હોતો નથી, તેથી તેમની નરકોમાં ઉત્પત્તિ થતી નથી
 કર્મોની શુદ્ધતા હોવા છતાં પણ કેટલીક વખત એવ નરકોમાં ઉત્પત્તિ થતો
 નથી તેથી ‘ કર્મગુરુસંભારિયસ્તાપ ’ આ પદ દ્વારા એમ કહેવામાં આવ્યું છે
 કે કર્મોના ખાર વધુ જ અધિક માત્રામાં હોય તે એવ નરકમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે નરકોમાં ઉત્પન્ન થનારા એવાના કર્મોના ખાર પરાજાપ્તા પદાની
 ગંધો હોય છે આ ગંધો વાત આ વિશેષણો દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવી છે
 અથવા “ કર્મગુરુસંભારિયસ્તાપ ” આ પદ દ્વારા સૂત્રકારે એ વાત પ્રકટ કરી છે
 કે કર્મોનું વખત તેમનામાં સામાન્ય રૂપે હોતું નથી પણ અસામાન્ય ઘટ
 મયુ હોય છે કારણ કે કેટલીક વખત એવું બને છે કે જે વગેરે વસ્તુઓ
 પ્રમાણમાં વધારે હોવા છતાં તેનું વજન જોણું હોઈ શકે છે તે વાતની
 નિવૃત્તિને માટે તેમના કર્મોના વધુ જ અધિક કારણરૂપ કહ્યા છે એવાં

નરકમેં ઉત્પન્ન હો જાતે હેં । યે ઉપર્યુક્ત ત્રીન વિશેષણ-“ કર્મોદય, કર્મભારિકતા, કર્મગુરુસંભારિકતા ” શુભ કર્મોંકી અપેક્ષાસે મી હોતે હેં-સો યે વિશેષણ યહાં શુભ કર્મોંકી અપેક્ષાસે દિયે ગયે ગૃહીત ન હોં-હસલિયે સૂત્રકારને ‘અસુમાણં કમ્માણં ઉદયણં, અસુમાણં કમ્માણં વિવાગેણં, અસુમાણં કમ્માણં ફલવિવાગેણં ’ એસા કહા હૈં । હન નાર-કોંકો જો કર્મોદય હોતા હૈં વહ શુભ કર્મોંકા ઉદય નહીં હોના હૈં કિન્તુ અશુભ કર્મોંકાહી ઉદય હોના હૈં, કર્મોંકા ઉદય પ્રદેશકી અપેક્ષાસે મી હો સકતા હૈં, સા એસા ઉદય હનકો નહીં હૈં કિન્તુ વિપાકકો અપેક્ષાસે કર્મોંકા ઉદય હનકોહૈં અર્થાત્ હનકો વદ્ધ કર્મોંકે રસકી અનુભૂતિ (અનુભવ) હોતી રહસીહૈં । યહ વદ્ધરસાનુભૂતિ હનકે મન્દ મી હો સકતી હૈં અતઃ એસી અનુભૂતિ હનકો નહીં હોતી હૈં કિન્તુ અલાવુ-તૂંવડી આદિકા વિપાક જિસ પ્રકારસે અત્યંત અનિષ્ટકારક હોતા હૈં ઉસી પ્રકારસે હનકે વદ્ધ કર્મોંકા જો રસરૂપ વિપાક હૈં વહ અત્યન્ત અનિષ્ટ પ્રકર્ષાવસ્થાવાલા હોતા હૈં- હન સબ કારણોં કે પ્રભાવસે નૈરયિક અપને આપ નૈરયિકોમેં ઉત્પન્ન હોતે હેં । ‘ નો અસયં નેરહયા નેરહણસુ

અતિશય ભારે કર્મોના ભારથી ઢબાયેલો છવ અધોગતિ રૂપ નરકમા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ઉપર્યુક્ત ત્રણ વિશેષણો-“ કર્મોદય, કર્મભારિકતા, કર્મગુરુસંભારિકતા ” શુભ કર્મોની અપેક્ષાએ પણ હોઈ શકે છે અહીં આ વિશેષણો શુભ કર્મોને લાગુ પડતાં નથી પણ અશુભ કર્મોને લાગુ પડે છે એ પ્રકટ કરવાને માટે સૂત્રકારે “ અસુમાણ કમ્માણ ઉદયણં, અસુમાણં કમ્માણં વિવાગેણં, અસુમાણ કમ્માણં ફલવિવાગેણં ” આ પદોનો પ્રયોગ કર્યો છે તે નારકોના શુભ કર્મોના ઉદય થવાથી તેમને નરકમા ઉત્પન્ન થવું પડતું નથી પણ અશુભ કર્મોના ઉદયથી જ તેમને નરકમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે. કર્મોના ઉદય પ્રદેશની અપેક્ષાએ પણ સંભવી શકે છે, પણ અહીં એવા ઉદયની વાત કરી નથી, અહીં તેા વિપાકની અપેક્ષાએ કર્મોના ઉદય તેમને થયેલો બતાવ્યો છે એટલે કે તેમને બદ્ધકર્મોના રસની અનુભૂતિ થતી રહે છે તે બદ્ધરસાનુભૂતિ મન્દ પણ હોઈ શકે છે. પરન્તુ તેમને એવી મન્દ અનુભૂતિ થતી નથી પણ જેમ તૂંબડી આદિનો વિપાક જેમ અત્યન્ત અનિષ્ટકારક હોય છે તેમ તેમના બદ્ધકર્મોનાં જે રસરૂપ વિપાક છે તે અત્યન્ત અનિષ્ટ પ્રકર્ષાવસ્થાવાળો હોય છે આ બધા કારણક્રણોના પ્રભાવથી નારકો પોતાની જાતે જ નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે, “ નો અસયં નેરહયા નેરહણસુ હવવજ્જંતિ ” ધર્મરની

ઉત્તરજ્ઞંતિ ' સ્વયમેવ આત્મનૈવ નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યતે, નો અસ્ત્યમ્
 ईश्वरपारतन्त्र्यादे नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्त तस्यैवासिद्धत्वेन उत्कन्धदान
 सामर्थ्यस्य दूरापास्तत्वात् ! तदुपसहरन्नाह—' से तेणठेण गंगेया ! जाव उवव
 ज्जति ' हे गात्रेय ! तत् तेनार्थेन यावत् स्वयमेव नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यते,
 नो अस्त्य नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यते इति भावः । गात्रेयः पृच्छति—' सय
 भवे ! असुरकुमारा पुच्छा ' ' हे भदन्त ! स्वयमेव आत्मनैव किम् असुरकुमारा
 असुरकुमारतया उपपद्यन्ते ? किंवा अस्वयमेव असुरकुमारा असुरकुमारतया उपप
 द्यन्त ? इति पृच्छा, भगवानाह— गंगेया ! सय असुरकुमारा जाव उववज्जति '
 नो असय असुरकुमारा जाव उववज्जति, हे गात्रेय ! स्वयमेव असुरकुमारा

उपपद्यज्जति ' ईश्वर प्रेरणाविसे नहीं । क्यों कि जब फल भोगानेवाले
 ईश्वरकी ही सत्ता मिट्ट नहींहै तब उसमें फलदानका सामर्थ्य कैसे माना
 जा सकता है । ' से तेणठेण गंगेया ! जाव उववज्जति ' अतः हे
 गात्रेय ! मैने ऐसा कहा है कि यावत् नैरयिक नारकोंमें अपने आप
 उत्पन्न होते हैं—उन्हे घड़ा उत्पन्न करनेवाला उनके अशुभ कर्मोंका
 तीव्रतम उदयादिके सिवाय और कोई ईश्वर प्रेरणा आदि कारण नहीं है ।
 अब गात्रेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं—' सय भवे ! असुरकुमारा पुच्छा '
 हे भदन्त ! असुरकुमार क्या अपने आपही असुरकुमार रूपसे उत्पन्न
 होते हैं ? या असुरकुमार रूपसे उन्हे कोई ईश्वर प्रेरणादि कारण उत्पन्न
 करता है ? इसके उत्तरमें प्रभुने उनसे ऐसा कहा—' गंगेया ! सय असु
 रकुमारा जाव उववज्जति नो असय असुरकुमारा जाव उववज्जति '
 हे गात्रेय ! असुरकुमार अपने आप असुरकुमार रूपसे उत्पन्न होते

પ્રેરણા આદિથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી કારણ કે જો કોઈ ભોગવનાર
 ઉપશરની જ સત્તા એ સિદ્ધ થતી ન હોય તો તે ઉપશરમાં ફલદાન કરવાક
 સામર્થ્ય કેવી રીતે માની શકાય !

“ સે તેણઠેણ ગંગેયા ઉવવજ્જતિ ” કે ગાત્રિય ! તે કારણે મે એવું
 કહ્યું છે કે નારકો નરકોમાં સ્વય ઉત્પન્ન થઈ બાક છે તેમના અશુભ કર્મોના
 તીવ્રતમ ઉદય સિવાય તેમને ત્યાં ઉત્પન્ન કરાવનાર ઉપશરપ્રેરણા આદિ કોઈ
 અન્ય કારણો કે તા નથી

ગાત્રિય અણ્ણારને પ્રશ્ન— ' સય ' મંતે ! અસુરકુમારા પુછ્યા ” કે
 બર ત ! અસુ કુમારો જુ પોતાની બાતે જ અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે ?
 કે ઉપશર પ્રેરણા આદિ કારણે તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગંગેયા ” ” કે ગાત્રેય ! “ સય અસુરકુમારા

नरकमें उत्पन्न हो जाते हैं। ये उपर्युक्त तीन विशेषण—“ कर्मोदय, कर्मभारिकता, कर्मगुरुसंभारिकता ” शुभ कर्मोंकी अपेक्षासे भी होते हैं—सो ये विशेषण यहां शुभ कर्मोंकी अपेक्षासे दिये गये गृहीत न हों—इसलिये सूत्रकारने ‘असुभाणं कम्माणं उदएणं, असुभाणं कम्माणं विवागेणं, असुभाणं कम्माणं फलविवागेणं ’ ऐसा कहा है। इन नारकोंको जो कर्मोदय होता है वह शुभ कर्मोंका उदय नहीं होता है किन्तु अशुभ कर्मोंकाही उदय होता है, कर्मोंका उदय प्रदेशकी अपेक्षासे भी हो सकता है, सा ऐसा उदय इनको नहीं है किन्तु विपाककी अपेक्षासे कर्मोंका उदय इनको है—अर्थात् इनको बद्ध कर्मोंके रसकी अनुभूति (अनुभव) होती रहती है। यह बद्धरसानुभूति इनके मन्द भी हो सकती है अतः ऐसी अनुभूति इनको नहीं होती है किन्तु अलावु-तूबड़ी आदिका विपाक जिस प्रकारसे अत्यंत अनिष्टकारक होता है उसी प्रकारसे इनके बद्ध कर्मोंका जो रसरूप विपाक है वह अत्यन्त अनिष्ट प्रकर्षावस्थावाला होता है— इन सब कारणों के प्रभावसे नैरयिक अपने आप नैरयिकोंमें उत्पन्न होते हैं। ‘ नो असयं नेरइया नेरइएसु

અતિશય ભારે કર્મોના ભારથી ઠગાયેલો છુવ અધોગતિ રૂપ નરકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ઉપર્યુકત ત્રણ વિશેષણો-“કર્મોદય, કર્મભારિકતા, કર્મગુલ્ફ-સેમારિકતા” શુભ કર્મોની અપેક્ષાએ પણ હોઈ શકે છે અહીં આ વિશેષણો શુભ કર્મોને લાગુ પડતા નથી પણ અશુભ કર્મોને લાગુ પડે છે એ પ્રકટ કરવાને માટે સૂત્રકારે “અસુમાળ કમ્માણ ઉદ્દણં, અસુમાળ કમ્માણં વિવા-ગેણ, અસુમાળ કમ્માણં ફલ્લવિવાગેણ” આ પદોનો પ્રયોગ કર્યો છે તે નાર-કોના શુભ કર્મોના ઉદય થવાથી તેમને નરકમાં ઉત્પન્ન થવું પડતું નથી પણ અશુભ કર્મોના ઉદયથી જ તેમને નરકમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે. કર્મોના ઉદય પ્રદેશની અપેક્ષાએ પણ સંભવી શકે છે, પણ અહીં એવા ઉદયની વાત કરી નથી, અહીં તેા વિપાકની અપેક્ષાએ કર્મોના ઉદય તેમને થયેલો ખતાબ્યો છે એટલે કે તેમને બદ્ધકર્મોના રસની અનુભૂતિ થતી રહે છે. તે બદ્ધરસાનુ-ભૂતિ મન્દ પણ હોઈ શકે છે. પરંતુ તેમને એવી મન્દ અનુભૂતિ થતી નથી પણ જેમ તૂળડી આદિનો વિપાક જેમ અત્યંત અનિષ્ટકારક હોય છે તેમ તેમના બદ્ધકર્મોનાં જે રસરૂપ વિપાક છે તે અત્યંત અનિષ્ટ પ્રકર્ષાવસ્થાવાળો હોય છે આ બધા કારણક્રિયાઓના પ્રભાવથી નારકો પોતાની જાતે જ નર-કોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, “જો અસ્ય નેરહયા નેરહણસુ લવવજ્જંતિ” ઇશ્વરની

ઉચ્ચજ્ઞંતિ ' સ્વયમેવ આત્મનૈવ નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યતે, નો અસ્વયમ્
 ઈશ્વરપારત-ગ્યાદે' નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે તસ્યૈવાસિદ્ધત્વેન વત્કમ્પદ્ધાન
 સામર્થ્યસ્ય દૂરાપાસ્તથાત્ ! તદુપસર્રસાદ- ' સે તેજઞ્ઞેણ ગંગેયા ! જાવ ઉચ્ચ
 જ્ઞંતિ ' હે ગાંગેય ! તત્ તેનાર્થેન યાવત્ સ્વયમેવ નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યતે,
 નો અસ્વય નૈરયિકા નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે' इति भावः । ગાંગેયઃ પૂછતિ- ' સય
 મંતે ! અસુરકુમારા પુચ્છા ' ! હે મદન્ત ! સ્વયમેવ આત્મનૈવ કિમ્ અસુરકુમારા
 અસુરકુમારતયા ઉપપદ્યન્તે ? કિંચ અસ્વયમેવ અસુરકુમારા અસુરકુમારતયા ઉપ
 પદ્યન્ત ? इति पृच्छा, भगवानाह- गंगेया ! सय असुरकुमारा जाव उच्यज्जति '
 નો અસય અસુરકુમારા જાવ ઉચ્ચજ્ઞંતિ, હે ગાંગેય ! સ્વયમેવ અસુરકુમારા

ઉચ્ચજ્ઞંતિ ' ઈશ્વર પ્રેરણાદિસે નહીં । કયોં કિ જલ ફલ મોગાનેયાલે
 ઈશ્વરકી હી સત્તા સિદ્ધ નહીંહિ તજ ડસમેં ફલદાનકા સામર્થ્ય કૈસે માના
 જા સકતા હૈ । ' સે તેજઞ્ઞેણ ગંગેયા ! જાવ ઉચ્ચજ્ઞંતિ ' અતઃ હે
 ગાંગેય ! મૈને ણેસા કહા હૈ કિ યાવત્ નૈરયિક નારકોંમેં અપને આપ
 ઉત્પન્ન હોતે હૈ-ઉન્હે જહાં ઉત્પન્ન કરનેલાલા ડનકે અશુભ કર્મોંકા
 તીવ્રતમ ઉદયાદિકે સિવાય ઔર કોઈ ઈશ્વર પ્રેરણા આદિ કારણ નહીં હૈ ।
 અજ ગાંગેય પ્રસુસે ણેસા પૂછતે હ- ' સય મંતે ! અસુરકુમારા પુચ્છા '
 હે મદન્ત ! અસુરકુમાર કયા અપને આપહી અસુરકુમાર રૂપસે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈ ? યા અસુરકુમાર રૂપસે ઉન્હે કોઈ ઈશ્વર પ્રેરણાદિ કારણ ઉત્પન્ન
 કરતા હૈ ? હસકેં ડસરમેં પ્રસુને ડનસે ણેસા કહા- ' ગંગેયા ! સય અસુ
 રકુમારા જાવ ઉચ્ચજ્ઞંતિ નો અસય અસુરકુમારા જાવ ઉચ્ચજ્ઞંતિ '
 હે ગાંગેય ! અસુરકુમાર અપને આપ અસુરકુમાર રૂપસે ઉત્પન્ન હોતે

પ્રેરણા આદિથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી કારણ કે એ ફળ લેખકનાર
 ઉપદેશની જ સત્તા એ સિદ્ધ થતી ન હોય તે તે ઉપદેશમાં શ્રદ્ધાન કરવાનું
 સામર્થ્ય કેવી રીતે માની શકાય !

“ સે તેજઞ્ઞેણ ગંગેયા ઉચ્ચજ્ઞંતિ ” હે ગાંગેય ! તે કારણે મેં એવું
 કહ્યું છે કે નારકો નારકોમાં સ્વય ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, તેમના અશુભ કર્મોના
 તીવ્રતમ ઉદય સિવાય તેમને ત્યાં ઉત્પન્ન કરાવનાર ઈશ્વરપ્રેરણા આદિ કોઈ
 અન્ય કારણો કે ત્યાં નથી

ગાંગેય અજાણનો પ્રશ્ન-“ સય મંતે ! અસુરકુમારા પુચ્છા ” હે
 ભદ્રત ! અસુરકુમારો શુ પોતાની જાતે જ અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે ?
 કે ઈશ્વર પ્રેરણા આદિ કારણે તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય થાય છે ?

મહાપીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ ગંગેયા ” હે ગાંગેય ! “ સય અસુરકુમારા

યાવત્ અસુરકુમારતયા ઉપપદ્યન્તે, નો અસ્ત્યમ્ અસુરકુમારા યાવત્ અસુરકુમાર-
તયા ઉપાદ્યન્તે । ઉવચ્યુક્તેઃ ગાઙ્ગેયઃ કારણં પૃચ્છતિ-‘ સે કેળદ્વેળ તં ચેવ જાવ
ઉવવજ્જન્તિ ? ’ હે ભદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન તદેવ પૂર્વોક્તવદેવ યાવત્ સ્વયમેવ
અસુરકુમારા અસુરકુમારતયા ઉપપદ્યન્તે, નો અસ્ત્યમ્ અસુરકુમારા અસુરકુમારતયા
ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાનાહ-‘ ગંગેયા ! કમ્મોદણં કમ્મોવસમેળ કમ્મવિગઈણ, કમ્મ-
વિમોહીણ, કમ્મવિસુદ્ધીણ ’ હે ગાઙ્ગેય ! કર્મોદયેન અસુરકુમારોચિતકર્મણામુદયેન,
સામાન્યતઃ કર્મોપશમેન અશુભકર્મણામુપશમેન, કર્મવિગત્યા-અશુભાનાં કર્મણાં
વિગત્યા સ્થિત્યપેક્ષયા વિગમેન, કર્મવિશોધયા રસાપેક્ષયા અશુભાનાં કર્મણાં
વિશોધયા, કર્મવિશુદ્ધયા પ્રદેશાપેક્ષયા અશુભાનાં કર્મણાં વિશુદ્ધયા ‘ સુમાણં કમ્માણં
ઉદણં, સુમાણં કમ્માણં વિવાગેણં, સુમાણં કમ્માણં ફલવિવાગેણં સયં અસુરકુ-

હૈં, ઉન્હે અસુરકુમાર રૂપસે ઉત્પન્ન કરનેવાલા કોઈ ઈશ્વર નહીં હૈ ।
અવ ગાંગેય ! ‘ સે કેળદ્વેળં ભંતે ! તં ચેવ જાવ ઉવવજ્જન્તિ ’ પ્રશ્નસે
એસા પૂછતે હૈં કિ હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણસે કહતે હૈં કિ
અસુરકુમાર અસુરકુમાર રૂપસે અપને આપ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉન્હે અસુ
રકુમાર રૂપસે ઈશ્વર ઉત્પન્ન નહીં કરતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તરમૈં પ્રશ્ન કહતે
હૈં-‘ ગંગેયા ! કમ્મોદણં, કમ્મોવસમેણં, કમ્મવિગઈણ, કમ્મવિસો-
હીણ, કમ્મવિસુદ્ધીણ ’ હે ગાંગેય ! અસુરકુમારોચિત કર્મોંકે ઉદયસે,
અશુભ કર્મોંકે સામાન્યતઃ ઉપશમસે, અશુભ કર્મોંકે સ્થિતિકી અપેક્ષા
લેકર વિગમસે, રસકી અપેક્ષા લેકર અશુભ કર્મોંકી વિશુદ્ધિસે ઇસ
તરહ શુભ કર્મોંકે ઉદયસે, શુભ કર્મોંકે વિપાકસે અર્થાત્ યથાવદ્-

જાવ ઉવવજ્જન્તિ, નો અસય અસુરકુમારા જાવ ઉવવજ્જન્તિ ” અસુરકુમારો
પોતાની બંતે જ અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, ઇશ્વરની પ્રેરણાથી તેઓ
ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

ગાંગેયનો પ્રશ્ન-“ સે કેળદ્વેળં ભંતે ! તં ચેવ જાવ ઉવવજ્જન્તિ ” હે ભદન્ત ।
આપ શા કારણે એવું કહેો છો કે અસુરકુમારો પોતાની બંતે જ અસુરકુમાર
રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે-ઇશ્વર તેમને અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન કરતો નથી ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ ગંગેયા ! કમ્મોદણ, કમ્મોવસમેણ, કમ્મવિ-
ગઈણ, કમ્મવિસોહીણ, કમ્મવિસુદ્ધીણ ” હે ગાંગેય ! અસુરકુમારોમા ઉત્પન્ન થવા
યોગ્ય કારણો ઉદય થવાથી અશુભ કર્મોના સામાન્યતઃ ઉપશમથી, સ્થિતિની
અપેક્ષાએ અશુભ કર્મોના વિગમથી, રસની અપેક્ષાએ અશુભ કર્મોની વિશે-
ષિથી અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ અશુભ કર્મોની વિશુદ્ધિથી, એજ પ્રમાણે શુભ
કર્મોના ઉદયથી, શુભ કર્મોના વિપાકથી એટલે કે યથાખાદ્ રસની અનુભૂ-

મારા અસુરકુમારતાએ ઉત્તરજ્ઞેતિ, નો અસ્ય અસુરકુમારા અસુરકુમારતાએ ઉત્તર
 જ્ઞેતિ ' શુમાના કર્મણામુરયેન શુમનાં કર્મણાં વિપાકેન યયામરમાનુમૂત્યા
 શુમાનાં કર્મણાં ફલવિપાકેન રમપ્રકર્ષાત્સ્વયા સ્વયમેવ અસુરકુમારા અસુરકુમારતા
 ઉપપદ્યતે, નો અસ્વયમ્ અસુરકુમારા અસુરકુમારતાયા ઉપપદ્યતે' ઇતિ । તદુપસંહર
 આદિ—' સે તેણદ્વેગ જાઘ ઉત્તરજ્ઞેતિ ' તત્ત્વ તેનાર્થેન યામત્ સ્વયમેવ અસુરકુમારા
 અસુરકુમારતાયા ઉપપદ્યતે, નો અસ્વયમ્, ઉપપદ્યતે । एवं जाव धणियकुमारा '
 एवं पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् नागकुमादि स्तनितकुमारपर्यन्ता, स्वयमेव तत्तद्रूपतया
 ઉપપદ્યતે નો અસ્વયમ્ ઉપપદ્યતે । ગાંધેયાઃ પૂજ્ઞતિ—' સય મતે । પુરુષિકા
 ઇયાં પુરુષા ? ' હે મદન્ત ! સ્વયમેવ કિં પૃથિવીકાપિકા પૃથિવીકાપિકતયા
 ઉપપદ્યતે ? કિંચ અસ્વયમઃ પૃથિવીકાપિકાઃ પૃથિવીકાપિકતયા ઉપપદ્યતે !

રસકી અનુમૂતિસે પણ શુભ કર્મોંકે ફલવિપાકસે—રસકી પ્રકર્ષા
 રૂપાસે અસુરકુમાર સ્વયં અસુરકુમાર રૂપસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અસ્વયં
 અસુરકુમાર રૂપસે લે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । ' સે તેણદ્વેગ જાઘ ઉત્તર
 જ્ઞેતિ ' હસ કારણ હે ગાંધેય । મેને એસા કહા હૈં કિં યામત્—સ્વયમ્
 અસુરકુમાર અસુરકુમાર રૂપસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અસ્વયં લે અસુર
 કુમાર રૂપસે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં " एवं जाव धणियकुमारा ' હસી
 તરહસે નાગકુમારાદિ સ્તનિતકુમારાન્ત તક સય મઘનવામી લેલ ઓસ
 રૂપસે લે ઈશ્વરકી પ્રેરણાવિરૂપ કારણસે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં ।

અય ગાંધેય પ્રશ્નસે એમા પૂછતેહૈં—'સય મતે । પુરુષિકા ઇયા પુરુષા ' હે
 મદન્ત ! પૃથિવીકાપિક એકેન્દ્રિય જીવ પૃથિવીકાપિક રૂપસે સ્વયં

તિથી બને શુભ કર્મોના ફળ વિપાકથી—રસની પ્રકર્ષાવસ્થાથી અસુરકુમાર સ્વય
 અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ઇશ્વર આદિ કોઈની ઇચ્છાથી તેઓ
 અસુરકુમારરૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી ' સે તેણદ્વેગ જાઘ ઉત્તરજ્ઞેતિ ' હે
 ગાંધેય । તે કહેલે મેં એવું કહ્યું છે કે અસુરકુમારો સ્વય અસુરકુમાર રૂપે
 ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ ત્યાં અસ્વય ઉત્પન્ન થતા નથી । एवं जाव धणियकु-
 मारा એજ પ્રમાણે નાગકુમારથી લઈને સ્તનિતકુમાર પદ્યન્તના રેલો પછી
 સ્વય તે તે રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે—ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિ રૂપ કારણે તેઓ તે
 તે રૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી.

ગાંધેય અલગારનો પ્રશ્ન—' સય મતે । પુરુષિકા યા પુરુષા " હે
 મદન્ત ! પૃથ્વીકાપિક એવો પૃથ્વીકાપિક રૂપે શું ઉત્પન્ન થાય છે કે અસ્વય
 ઉત્પન્ન થાય છે ?

इति पृच्छा, भगवानाह—‘गंगेया ! सयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति ’ हे गाङ्गेय ! स्वयमेव पृथिवीकायिका यावत् पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते । गाङ्गेयः कारणं पृच्छति—‘ से केण णं भंते ! एवं बुच्चइ जाव उववज्जंति ? हे भदन्त ! तत् केनार्थेन एवमुच्यते—यावत् स्वयमेव पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते ? इति, भगवानाह—‘ गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए ’ हे गाङ्गेय ! कर्मोदयेन कर्मणामुदित-

उत्पन्न होते हैं या अस्वयं उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं—‘ गंगेया ’ हे गांगेय ! ‘ सयं पुढवीकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया उववज्जंति ’ पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं, अस्वयं वे उस रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं अर्थात् पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे ईश्वर आदिकी प्रेरणामे उत्पन्न नहीं होते हैं । इस विषयमें कारण जाननेकी इच्छासे गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं ‘ से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जाव उववज्जंति ’ हे भदन्त ! आप ऐसा कि पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव एकेन्द्रिय पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं किसी ईश्वरकी प्रेरणादिरूप-कारणसे उत्पन्न नहीं होते, किस कारणसे कहते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं—‘ गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं

भडावीर प्रभुनो उत्तर—“ गंगेया ! ” हे गांगेय ! “ सयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया उववज्जंति ” पृथ्वीकायिक एकेन्द्रिय एवे। पृथ्वीकायिक एकेन्द्रिय इये स्वयं उत्पन्न थाय छे-अस्वयं उत्पन्न थता नथी-एट्ठे के ईश्वरनी प्रेरणा आदि कारणे तेओ पृथ्वीकायिक इये उत्पन्न थता नथी।

गांगेयनो प्रश्न—“ से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जाव उववज्जंति ” हे भदन्त ! आप-शा कारणे ओपुं कडे छे के पृथ्वीकायिक एकेन्द्रिय एवे। एकेन्द्रिय पृथ्वीकायिक इये स्वय उत्पन्न थाय छे, ईश्वरनी प्रेरणा आदि इय कारणे तेओ उत्पन्न थता नथी ?

भडावीर प्रभुनो उत्तर—“ गंगेया ! ” हे गांगेय ! “ कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं कम्माणं उदएणं,

મારા અસુરકુમારત્યાગ ઉપવજ્જતિ, નો અસય અસુરકુમારા અસુરકુમારત્યાગ ઉપવ
 વ્જતિ ? શુમાના કર્મણામુદયેન શુમાનાં કર્મણાં વિપાકેન યયાવરસાનુભૂત્યા
 શુમાનાં કર્મણાં ફલવિપાકેન રમપ્રકર્ષાસ્વયમસ્વયમેવ અસુરકુમારા અસુરકુમારત્યા
 ગ ઉપવજ્જતે, નો અસ્વયમ્ અસુરકુમારા અસુરકુમારત્યાગ ઉપવજ્જતે' इति । तदुपसंहर
 णाह—‘ से तेणद्वेण जाय उववज्जति ’ एत् तेनार्थेन यावत् स्वयमेव असुरकुमारा
 असुरकुमारतया उपवज्जन्ते, नो अस्वयम्, उपवज्जते । एवं जाय यणियकुमारा’
 एष पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् नागकुमादि स्तनितकुमारपर्वन्ताः, स्वयमेव तत्तद्रूपतया
 उपवज्जन्ते नो अस्वयम् उपवज्जते । गात्रेयः पृच्छति—‘ सय मते । पुढविद्या
 इया० पुच्छा ? ’ हे भदन्त ! स्वयमेव किं पृथिवीकायिका पृथिवीकायिकतया
 उपवज्जते ? किंवा अस्वयमेव पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपवज्जते ?

रसकी अनुभूतिसे एष छुम कर्माके फलविपाकसे—रसकी प्रकर्षाव
 स्थासे असुरकुमार स्वयं असुरकुमार रूपसे उत्पन्न होते हैं अस्वयं
 असुरकुमार रूपसे वे उत्पन्न नहीं होते हैं । ‘ से तेणद्वेण जाय उवव
 ज्जति ’ इस कारण हे गांगेय ! मैंने ऐसा कहा है कि यावत्—स्वयंही
 असुरकुमार असुरकुमार रूपसे उत्पन्न होते हैं । अस्वयं वे असुर
 कुमार रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं ” एवं जाय यणियकुमारा’ इसी
 तरहसे नागकुमारादि स्तनितकुमारान्त तक सय भयनघासी देव उस
 रूपसे वे ईश्वरकी प्रेरणाविरूप कारणसे उत्पन्न नहीं होते हैं ।

अयं गांगेय प्रश्नसे ऐसा पूछतेहैं—‘सय मते । पुढविद्याइया पुच्छा’ हे
 भदन्त ! पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं

તિથી અને શુભ કર્મોના ફળ વિપાકથી—રસની પ્રકર્ષાવસ્થાથી અસુરકુમાર સ્વયં
 અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થઈ આવે છે ઇત્યવર આદિ કોઇની ધ્યક્ષથી તેઓ
 અસુરકુમારરૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી “ સે તેણદ્વેણ જાય ઉવવજ્જતિ ” એ
 ગાંત્રિય ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે અસુરકુમારો સ્વયં અસુરકુમાર રૂપે
 ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ ત્યાં અસ્વયં ઉત્પન્ન થતા નથી એવું જાણ થયેયકુમાર
 મારા’ એજ પ્રમાણે નાગકુમારથી લઈને સ્તનિતકુમાર પશુન્તના દેવો પણ
 સ્વયં તે તે રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે—ઇત્યવરની પ્રશ્ન આદિ રૂપ કારણે તેઓ તે
 તે રૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી

ગાંત્રિય અણુમારનો પ્રશ્ન—“ સય મતે । પુઢવિદ્યાઇયા પુછા ” એ
 ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક એવો પૃથ્વીકાયિક રૂપે શું ઉત્પન્ન થાય છે કે અસ્વયં
 ઉત્પન્ન થાય છે ?

इति पृच्छा, भगवानाह—‘ गंगेया ! सयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति ’ हे गाङ्गेय ! स्वयमेव पृथिवीकायिका यावत् पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते । गाङ्गेयः कारणं पृच्छति—‘ से केण णं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ? हे भदन्त ! तत् केनार्थेन एवमुच्यते—यावत् स्वयमेव पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते ? इति, भगवानाह—‘ गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए ’ हे गाङ्गेय ! कर्मोदयेन कर्मणामुदित-

उत्पन्न होते हैं या अस्वयं उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं—‘ गंगेया ’ हे गांगेय ! ‘ सयं पुढवीकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया उववज्जंति ’ पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं, अस्वयं वे उस रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं अर्थात् पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे ईश्वर आदिकी प्रेरणासे उत्पन्न नहीं होते हैं । इस विषयमें कारण जाननेकी इच्छासे गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं ‘ से केण णं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ’ हे भदन्त ! आप ऐसा कि पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव एकेन्द्रिय पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं किसी ईश्वरकी प्रेरणादिरूप-कारणसे उत्पन्न नहीं-होते, किस कारणसे कहते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं—‘ गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं

भडावीर प्रभुनेो उत्तर—“ गंगेया ! ” डे गांगेय ! “ सयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया उववज्जंति ” पृथ्वीकायिक एकेन्द्रिय एवे। पृथ्वीकायिक एकेन्द्रिय इपे स्वयं उत्पन्न थाय छे—अस्वयं उत्पन्न थता नथी—एटवे डे ईश्वरनी प्रेरणा आदि कारणे तेओ पृथ्वीकायिक इपे उत्पन्न थता नथी

गांगेयनेो प्रश्न—“ से केण णं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ” डे भदन्त ! आप-शा कारणे एवुं छडेो छे डे पृथ्वीकायिक एकेन्द्रिय एवे। एकेन्द्रिय पृथ्वीकायिक इपे स्वयं उत्पन्न थाय छे, ईश्वरनी प्रेरणा आदि इय कारणे तेओ उत्पन्न थता नथी ?

भडावीर प्रभुनेो उत्तर—“ गंगेया ! ” डे गांगेय ! “ कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं कम्माणं उदएणं,

ત્વેન, કમગુરુકૃતયા, કર્મમારિકૃતયા, કર્મગુરુમમારિકૃતયા, એતેપાં ચતુર્ણાં વ્યારુપા
 અત્રૈવ પૂર્વમુક્તા । ઉત્તરોત્તરાપાદને હેતુમ્ પૂર્વોક્તૃત્યૈવ ષોઘ્ય ' સુમાસુમાણં
 કમ્માણં ઉદપ્પણં, સુમાસુમાણં કમ્માણં વિશાગેણ, સુમાસુમાણં કમ્માણં ફલવિવા
 ગેણ ' શુમાશુમાનામ્, શુમાનાં શુમભર્ણગંધાદીનામ્, અશુમાનાં તેપામેકેન્દ્રિય
 વ્યાપ્ત્યાદીનાં ચ કર્મણામ્ ચ્યયેન, શુમાશુમાનાં કર્મણાં વિપાકેન યથા ચદ્વરસા
 નુભૂત્યા, શુમાશુમાનાં કર્મણામ્ ફલવિપાકેન પ્રકર્પાવસ્થયા ' સય પુહચિક્કાહયા
 જાવ ઉપચજ્ઞતિ, નો અસય પુહચિક્કાહયા જાવ ઉપચજ્ઞતિ ' સ્વપમેવ પૃથિવી
 કાયિકાઃ પૃથિવીકાયિકૃતયા ઉપચચન્તે, નો મસ્યય પૃથિવીકાયિકાઃ પૃથિવી
 કાયિકૃતયા ઉપચચન્તે' એતે' સે' સેણદ્વેણ જાવ ઉપચજ્ઞતિ' એ

કમ્માણં ઉદપ્પણં, સુમાસુમાણં કમ્માણં વિશાગેણ, સુમાસુમાણં કમ્માણં
 ફલવિશાગેણં સય પુહચિક્કાહયા જાવ ઉપચજ્ઞતિ' એ ગાગેણ ! કર્મોંકે
 ઉદયસે, કર્મોંકે ગુરુ પનસે, કર્મોંકે મારસે ઓર કર્મોંકે અત્યજ મારસે
 શુમ ઘર્ણ શુમ ગંધ આદિ રૂપ શુમ કર્મોંકે ઓર, એકેન્દ્રિય જાત્યાદિ
 રૂપ અશુમ કર્મોંકે ઉદયસે, શુમ ઓર અશુમ કર્મોંકે વિપાકસે-
 યથાપદ્વ રસાનુભૂતિસે, તથા શુમાશુમ કર્મોંકે ફલ વિપાકસે-પ્રક
 ર્પાવસ્થાસે સય પૃથિવીકાયિક પૃથિવીકાયિક રૂપસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં,
 અસય પૃથિવીકાયિક પૃથિવીકાયિક રૂપસે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં ।
 કર્મોંદય કર્મગુરુકૃતા કર્મમારિકૃતા, ઓર કર્મગુરુસમારિકૃતા હમ
 પાર પદોંકી વ્યારુપા યહીં પર પહિલેકી જાં ચુકી હૈં, કર્મોંદય, કર્મ
 ગુરુકૃતા હયાદિ રૂપસે જો હનકા સપાદાન કિયા ગયા હૈં-સો હસમેં
 હેતુ ક્યાં હૈં યહ પાત મી ઘર્ણોં પર કહીં જા ચુકી હૈં, સે સેણદ્વેણ જાવ

સુમાસુમાણં કમ્માણં વિશાગેણ, સુમાસુમાણં કમ્માણં ફલવિશાગેણં યથા પુહ
 ચિક્કાહયા જાવ ઉપચજ્ઞતિ" કર્મોંના ઉદયથી, કર્મોંની શુરુતાથી, કર્મોંના
 જાવથી, અને કર્મોંના અત્યજ મારથી શુમ ઘર્ણ શુમ ગંધ આદિ રૂપ શુમ
 કર્મોંના અને એકેન્દ્રિય અતિ આદિ રૂપ અશુમ કર્મોંના ઉદયથી શુમ અને
 અશુમ કર્મોંના વિપાકથી-યથાપદ્વ રસાનુભૂતિથી તથા શુમાશુમ કર્મોંના
 ફલવિપાકથી, પ્રકર્પાવસ્થાથી તેઓ પૃથ્વીકાયિક રૂપે સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે
 પરન્તુ તેઓ ઇન્દ્રિયની પ્રેરણા આદિથી પૃથ્વીકાયિક રૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી.
 કર્મોંદય, કર્મગુરુકૃતા કર્મમારિકૃતા અને કર્મગુરુસમારિકૃતા આ ત્રણ પદોંના
 અથ જાગળ સમબલજવામાં આ યો છે આ જમાં પદોંની સાર્થકતા પણ
 જાગળ પ્રકટ કરવામાં આવી ચુકી છે તેથી ફરીથી અહીં તેમનું વિવેચન
 કરું નથી સે સેણદ્વેણ જાવ ઉપચજ્ઞતિ એ ગાગેણ ! તે કારણે મેં એક

येन एवमुच्यते—स्वयं यावत् शानभ्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाश्च यावत् तत्
द्रूपतया उपपद्यन्ते, नो भस्वयं यावत् शानभ्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाश्च तत्-
द्रूपतया उपपद्यन्ते इति ॥ सू० १८ ॥

गात्रेय निर्वाणवक्ष्यता ।

मूलम्—“ तत्पभिह च णं से गगेय अणगारे समण भगव
महावीर पञ्चमिजाणइ सव्वन्नू सव्वदरिसो । तपणं से गगेय
अणगारे समण भगव महावीर तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिण
करेइ, करेत्ता, वदइ, नमसइ, वदित्त, नमासेत्ता, एव वयासी
इच्छामि णं भत्ते ! तुळम अतिय चाठज्जामाओ धम्माओ पव
महव्वइय एव जहा कालासवेसियपुत्तो तद्देव भाणियव्व जाव
सव्ववुक्खप्पहीणे, सेव भत्ते ! सेव भत्ते ! ॥ सू० १९ ॥

गगेयो समत्तो ।

छाया—तत्पृति च खलु स गात्रेयः, अनगारः अमर्णं भगवन्त महावीरं
प्रत्यभिज्ञानाति सर्वज्ञ सर्वदर्शीति । ततः खलु स गात्रेयः अनगारः अमर्णं भग-
वन्त महावीरं भिक्षुत्वं आश्रयिणपदसिणं करोति, कृत्वा वन्दते, नमस्यति,
वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—इच्छामि खलु भदन्त । तत्र भन्तिके चातुर्या
मात् धर्मात् पञ्चमहाप्रतिष्ठा एव यथा कालास्पवपिकपुत्रस्तथैव भवितव्या
यावत् सर्वदुःखप्रहीणः, तदेव भदन्त । तदेवं भदन्त । ॥ सू० १९ ॥

गात्रेयः समाप्तः ॥

उच्यते—‘से तेपट्ठेण गगेया । एव मुक्खइ, सय जाव वैमानिया जाव एव
वदति नो भस्वयं जाव पववज्जति’ इति कारण हे गगेय । मैने
ऐसा कहा है कि यावत् शानभ्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक ये सब
तत्सद्रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं, भस्वय तत्सद्रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं ॥ सू० १८ ॥

‘से तेपट्ठेण गगेया । एव मुक्खइ, सय जाव वैमानिया जाव एव
वदति नो भस्वयं जाव पववज्जति’ इति गगेय । ते गात्रेये भि जेत्तुं इहं उ
हे शानभ्यन्तरो, ज्योतिषिको, ज्ञाने वैमानिको ते ते इपि स्वयं उत्पन्न भव्य
उ-८५२-नी प्रेरणा आदिथी तेजो ते ते इपि उत्पन्न भव्य नथी ॥ सू० १८ ॥

માજ્ઞેય ! તત્ તેનાર્થેન યાવત્ સ્વયં પૃથિવીકાયિકાઃ પૃથિવીકાયિકતયા ઉપપ-
ચન્તે, નો અસ્વયં પૃથિવીકાયિકાઃ પૃથિવીકાયિકતયા ઉપપચન્તે इति भावः,
' एवं जाव मणुस्सा ' एवं पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् अप्कायिकाः, तेजस्कायिकाः,
वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिकाः, इत्येकेन्द्रियाः, एवं द्वीन्द्रियाः, त्रीन्द्रियाः,
चतुरिन्द्रियाः, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः मनुष्याश्च, स्वयमेव तत्तद्रूपतया उपपचन्ते,
नो अस्वयं तत्तद्रूपतया उपपचन्ते ' वाणमंतरजोइसिया, वेमाणिया, जहा असुर-
कुमारा ' एवमेव वानव्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाश्च यथा असुरकुमारा उक्ता
स्तथैव प्रतिपत्तव्याः, तदुपसंहरन्नाह—' से तेणट्ठेणं, गंगेया ! एवं वुच्चइ सयं जाव
वेमाणिया जाव उववज्जति नो असयं जाव उववज्जति ' हे गाङ्गेय ! तत् तेना-

उववज्जति ' इस कारण—हे गांगेय ! मैंने ऐसा कहा है कि पृथिवी-
कायिक पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं—ईश्वर प्रेरणादिरूप
अस्वयं रूपसे वे उत्पन्न नहीं होते हैं । 'एवं जाव मणुस्सा' इसी तरहसे
यावत्—अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक वनस्पतिकायिक ये एके-
न्द्रिय, द्वीन्द्रिय, तेइन्द्रिय, चौइन्द्रिय एवं पंचेन्द्रिय तिर्य च तथा मनुष्य ये
सब भी उस २ रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं, अस्वयं उस उस रूपसे
उत्पन्न नहीं होते हैं ' वागमंतरजोइसिया वेमाणिया जहा असुर-
कुमारा ' तथा वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक ये भी वानव्य-
न्तर रूपसे और वैमानिक रूपसे असुरकुमारोंकी तरह स्वयं उत्पन्न
होते हैं—अस्वयं उस २ रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं ऐसा जानना
चाहिये । ' से तेणट्ठेणं गंगेया ! एवं वुच्चइ, सयं जाव वेमाणिया जाव

ઠહુ છે કે પૃથ્વીકાયિકો પૃથ્વીકાયિક રૂપે સ્વય ઉત્પન્ન થાય છે, ઈશ્વરની
પ્રેરણા આદિ રૂપે તેઓ ત્યા અસ્વય ઉત્પન્ન થતા નથી "एवं जाव मणुस्सा"
એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિય
શુવો તથા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યો
વિષે પણ સમજવું. તેઓ તે તે પર્યાયોમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે—અસ્વયં
ઉત્પન્ન થતા નથી, એમ સમજવું.

“વાણમંતરજોઈસિયા વેમાણિયા જહા અસુરકુમારા” તથા વાનવ્યન્તરો
જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો પણ વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક રૂપે
સ્વય ઉત્પન્ન થાય છે—તેઓ તે તે રૂપે અસ્વય ઉત્પન્ન થતા નથી એમ
સમજવું. તેનું કારણ પણ અસુરકુમાર રૂપે અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ થવાના
કારણ પ્રમાણે જ સમજવું.

येन एवमुच्यते—स्वयं यावत् ध्यानव्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाम् यावत् तत्
द्रूपतया उत्पद्यन्ते, नो अस्वयं यावत् ध्यानव्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाम् तत्
द्रूपतया उत्पद्यन्ते इति ॥ सू० १८ ॥

गात्रेय निर्वाणवक्तव्यता ।

मूलम्—“ तत्पमिह च णं से गगेष् अणगारे समण भगव
महावीर पञ्चमिजाणइ सव्वन्नू सव्वदरिसो । तएणं से गगेष्
अणगारे समणं भगव महावीर तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिण
करेइ, करेत्ता, षदइ, नमसइ, षदित्त, नमासेत्ता, एव वयासी
इच्छामि णं भते । तुब्भ अतिय चाउज्जामाओ धम्माओ पच
महव्वइय एव जह्वा कालासवेसियपुत्तो तहेव भाणियव्व जाव
सव्वतुक्खप्पहीणे, सेव भते ! सेव भते ! ॥ सू० १९ ॥

गंगेयो समत्तो ।

छाया—तत्पमिह च सखु स गात्रेयाः, अनगारः धर्मणं भगवन्त महावीरं
मत्पमिज्जानाति सर्वज्ञः सर्वदर्शीति । ततः सखु स गात्रेयः अनगारः धर्मणं भग-
वन्त महावीरं त्रिकुट्टः आदक्षिणमदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते, नमस्यति,
वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—इच्छामि सखु मदत्त ! तव मन्तिके चातुर्या
मात् धर्मात् पञ्चमहावक्तव्यम् एव यथा कालास्पवेपिकुरुप्रस्तवैव भवितव्यो
यावत् सर्वदुःखप्रहीणः, तदेव मदन्त ! तदेव मदन्त ! ॥ सू० १९ ॥

गात्रेयः समाप्तः ॥

उचयज्जति, नो असयं जाय उचयज्जति' इति कारण हे गंगेय ! मेमे
पेसा कहा हे कि यावत् ध्यानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक ये सब
तत्तद्रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं, अस्वयं तत्तद्रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं ॥ सू० १८ ॥

‘ से तेजहेण गगेया ! एव पुच्छइ, एव जाय वैमानिया जाय एव
ज्जति मो असयं जाय उचयज्जति ’ हे गंगेय ! ते ज्ञाते मे मेदुं भुंते
हे ध्यानव्यन्तरे, ज्योतिषिके आने वैमानिके ते ते इति स्वयं उत्पन्न याव
४-४५२-१ प्रेरणा आदिषी तेजो ते ते इति उत्पन्न भवति नही ॥ सू० १८ ॥

टीका—अथ गाङ्गेयस्य भगवतः समीपे पञ्चमहाव्रतस्वीकारपूर्वकं निर्वाण-
प्राप्तिवक्तव्यतामाह—‘तप्पभिइं च णं’ इत्यादि । ‘तप्पभिइं च णं से गंगेए
अणगारे समणं भगवं महावीरं पच्चभिजाणइ सव्वन्नू सव्वदग्गिंसी’ तत्प्रभृतिं
च खलु यस्मिन् समये उपर्युक्तं वस्तु भगवता प्रतिपादितम्, स एव समयः
प्रभृति आदिर्यस्य प्रत्यभिज्ञानस्य तत्तथेति प्रत्यभिज्ञानक्रियाविशेषणमेतत्, च
शब्दः पुनरर्थे समुच्चये वा वर्तते स गाङ्गेयः अनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरम्
‘अयं सर्वज्ञः सर्वदर्शीति जातविश्वासत्वात् सर्वज्ञतया, सर्वदर्शितया च प्रत्यभि-
जानाति=परिचिनोति । ‘तएणं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो
आयाहिणपयाहिणं करेइ’ ततः खलु सः—गाङ्गेयोऽनगारः श्रमणं भगवन्तं महा-

गाङ्गेय निर्वाण वक्तव्यता—

‘तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस सूत्रद्वारा सूत्रकारने “गांगेयने भगवान्के पास
पांच महाव्रत धारण करके अन्तर्में निर्वाणप्राप्तिकिया इस विषयकी
वक्तव्यता कही है ।

‘तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं पच्चभि-
जाणइ सव्वन्नू सव्वदग्गिंसी’ जिस समय उपर्युक्त वस्तु श्रमण भग-
वान् महावीर प्रभुने कही उसी समयसे उस गांगेय अणगारने श्रमण
भगवान् महावीरको प्रत्यक्ष—“ये सर्वज्ञ और सर्वदर्शीहैं” ऐसा विश्वास
हो जानेके कारण सर्वज्ञ और सर्वदर्शी रूपसे स्वीकार कर लिया “तए
णं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणं

गांगेय निर्वाण वक्तव्यता—

“तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे” इत्यादि—

टीकार्थ—‘गांगेय अणुगारे लगवान् महावीर पासे पांच महाव्रत
धारण करीने अन्ते निर्वाणनी प्राप्ति करी,’ आ विषयनुं सूत्रकारे आ सूत्रभां
प्रतिपादन क्युं छे—

“तप्पभिइं च णं गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं पच्चभिजाणइ
सव्वन्नू सव्वदग्गिंसी” अथारे श्रमण लगवान् महावीरनी उपर्युक्त प्रश्नपु
गांगेय अणुगारे सांभणी, त्यारे गांगेय अणुगारना मनभां ओवे विश्वास
उत्पन्न थये के “महावीर प्रभु सर्वज्ञ अने सर्वदर्शी छे” तेथी तेमणे
तेमने सर्वज्ञ अने सर्वदर्शीरूपे स्वीकारी लीधा.

“तएणं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणं
पयाहिणं करेइ” त्यारणाह ते गांगेय अणुगारे श्रमण लगवान् महावीरने

वीरं प्रिकृत्यः प्रियारम् आश्लिष्यप्रदक्षिणं करोति, 'करेता बद्ध, नमस्तद्, वदित्वा, नमसित्वा एव वयासी'—आदक्षिणप्रदक्षिणे कृत्वा बद्ध नमस्यति, वदित्वा नमसित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवासीत्— इच्छामि न मते ! तुभ्यं अतियं चाउऽनामाभो घम्माभो पंचमह्वयं ' हे भवन्त ! इच्छामि लब्धं तव अन्तिके समीपे चातुर्यामिकात् अहिंसापत्यास्तेयापरिग्रहरूपात् धर्मात् पञ्चमहाव्रतिकं धर्मम् परिनिर्वाणपात्तेयप्रव्रजं गीर्वाणिकामह्नीर्धुमिच्छामि, ' एवं जहा कामा सवेसियपुत्तो तद्देव माणियस्व जाय सन्धदुवस्वप्परीणे ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा प्रथमसूक्तके नवमोद्देशके कालास्यवेपिकपुत्रोऽनगरः चतुर्महाव्रतं धर्मम् परित्यज्य पञ्चमहाव्रतधर्ममह्नीकृत्य भगवतः समीपे प्रव्रज्यां गृहीत्वा सिद्धो बुद्धो मुक्तः

पयाहिणं करेह " तब उस गणिय अनगारने भमण भगवान् महावीरको तीन बार प्रदक्षिणापूर्वक ' करेता बद्ध नमस्तद् वदित्वा नमसित्वा एव वयासी ' तब भमण भगवान् महावीरको बन्दना की उन्हें नमस्कार किया, बन्दना नमस्कार करके फिर ऐसा उसने कहा— ' इच्छामि न मते ! तुभ्यं अतियं चाउज्जामाभो घम्माभो पंच मह्वयं ' हे भवन्त ! मैं आपके पास चातुर्यामिक—अहिंसा, सत्य, अस्तेय, एवं ब्रह्मचर्य एवं बहिर्दादान त्यागरूप (बहिर्दा—मैथुन और आदान परिग्रह) धर्मसे पाँच महाव्रतरूप धर्मको—अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य एवं बहिर्दादानरूप धर्मको अंगीकार करना चाहता हूँ । ' एवं जहा कालासवेसियपुत्तो तद्देव माणियस्व जाय सन्धदुवस्वप्परीणे ' इस तरह जैसे कालस्यवेपिकपुत्र अनगर चातुर्यामिक धर्मको छोड़ कर पाँच महाव्रत धर्मको स्वीकार करके भगवान् के पास प्रव्रज्या ग्रहण कर सिद्ध, बुद्ध, मुक्त, परिनिर्वाण और सर्व दुःखोंसे रहित हुए—वसी

प्रथु बार प्रदक्षिणापूर्वक आदक्षिण प्रदक्षिणा कही " करेता बद्ध नमस्तद् वदित्वा नमसित्वा एव वयासी ' पढ़जा करी नमस्कार वया पढ़जा नमस्कार करीने तेमछे तेमने आ भमाछे कहुँ—

" इच्छामि न मते ! तुभ्यं अतियं चाउज्जामाभो घम्माभो पंच मह्वयं " हे भवन्त ! मैं आपनी पास चातुर्यामिक—अहिंसा सत्य अस्तेय बहिर्दादान त्यागरूप (बहिर्दादान जोहते मैथुन आने परिग्रह) धर्मने जइसे पाँच मह्वय मतइय धमने अंगीकार करवा छुँछु छुँ

(अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य आने अपरिग्रह इय धमने पाँच महाव्रत इय धर्म कहे छे) ' एवं जहा कालासवेसियपुत्तो तद्देव माणियस्व जाय सन्धदुवस्वप्परीणे ' अही कालास्यवेपिक पुत्रना कथन भमाछेनुं समस्त कथन समञ्जस जेम कालास्यवेपिक पुत्र अणुआरे चातुर्यामिक धमने जइसे पाँच महाव्रतयुक्त धर्म अंगीकार करीने महावीर प्रथु पास भवन्ना अजी करीने निर्वाणनी प्राप्ति करी कती तेम जात्रिय अणुआरे पय बार महा-

પરિનિર્વાતઃ સર્વદુઃસ્વપ્રહીણઃ સંજાતસ્તથૈવ ગાંધેયોઽપિ મણિતવ્યઃ । યાવત્ ભગ-
વતઃ સમીપે ચતુર્મહાવ્રતધર્મ વિહાય પશ્ચમહાવ્રતધર્મગ્રહણપૂર્વિકાં દીક્ષાં ગૃહીત્વા
સિદ્ધો બુદ્ધો મુક્તઃ પરિનિર્વાતઃ સર્વદુઃસ્વપ્રહીણશ્ચ સંજાતઃ । અન્તે
પૂર્વોક્ત સર્વ શ્રુત્વા ગૌતમઃ ભગવદ્વાક્યં સત્યાપયન્નાહ-‘ સેવં મતે ! સેવં મંતે !
ત્તિ ’ હે મદન્ત ! તદેવં ભવદુક્તં સર્વં સત્યમેવ, હે મદન્ત ! તદેવ ભવદુક્તં
સર્વં સત્યમેવેતિ ॥ સૂ ૧૯ ॥

રૂપિ શ્રી-વિશ્વવિખ્યાત - જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચક-પશ્ચદશમાપાકલિત-
લલિતકલાપાલાપક - પ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક-વાદિમાનમર્દક
શ્રીશાહુચત્રપતિકોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત ‘ જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય ’—પદભૂષિત-
કોલ્હાપુરરાજગુરુ-વાલબ્રહ્મચારિ જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી
ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયાં શ્રી ભગવતીસૂત્રસ્ય-પ્રમેયચન્દ્રિકાખ્યાયાં
વ્યાખ્યાયાં નવમશતકસ્ય દ્વાત્રિંશતમોદેશકઃ

સમાપ્તઃ ॥૧--૩૨ ॥

તરહસે વે ગાંધેય અનવાર ખી યાવત્ ભગવાનકે પાસ ચાતુર્મહાવ્રત રૂપ
ધર્મકા પરિત્યાગ કરકે પાંચ મહાવ્રત રૂપકો ધારણ કરને પૂર્વકદીક્ષાકો
અંગીકાર કરકે સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિર્વાત ઓર સમસ્ત દુઃખોસે
રહિત હો ગયે । અન્તમેં પૂર્વોક્ત સવ સુનકર ગૌતમ પ્રભુકે વચનમેં
સત્યતા સ્થાપિત કરતે હુણ ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ ’ હે મદન્ત !
આપકા કહા હુઆ યહ સવ સર્વથા સત્ય હી હૈ-એસા કહકર યાવત્
અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥ ૧૯ ॥ ॥ ગાંધેય સમાપ્ત ॥
શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
“ ભગવતી સૂત્ર ” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે નવવેં શતકકા બત્તી-
સર્વાં ઉદ્દેશા સમાપ્ત ॥ ૧-૩૨ ॥

મનુષ્ય ધર્મને બહલે પાથ મહાવ્રતવાળા ધર્મને અંગીકાર કરીને મહાવીર
પ્રભુ પસે પ્રત્યક્ષા અંગીકાર કરી તેઓ પણ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિર્વાત
અને સમસ્ત દુઃખોથી રહિત થઈ ગયા.

પૂર્વોક્ત પ્રજ્ઞણા સાભળીને ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુનાં વચનોમાં
પોતાની શ્રદ્ધા પ્રકટ કરતા કહે છે કે “ સેવ મતે ! સેવ મતે ! ત્તિ ”

“ હે ભદન્ત ! આપે જે કહ્યું તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આ
વિષયનું આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું તે સર્વથા સત્ય જ છે. ” આ પ્રમાણે
કહીને મહાવીર પ્રભુને વદ્વશા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાને સ્થાને
બેસી ગયા ॥ સૂ ૧૯ ॥ ॥ ગાંધેય સમાપ્ત ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મ દિવાકર શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ ભગવતી સૂત્રની ”
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના નવમાશતકનો બત્તીસમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥ ૬-૩૨ ॥

धीर विकृतः भिषारम् आदक्षिणपदक्षिणं करोति, 'करेत्ता चदइ, नमसइ, वदिता, नमसिता एव वयासी'—आदक्षिणपदक्षिणं कृत्वा वन्दते नमस्पति, वन्दिता नम स्पित्वा एव वक्ष्यमाणप्रकारेण अवाटीत्— इच्छामि नं भते । तुष्म अतिथ पाउ डमामाओ चम्मामो पचमइव्वइयं ' हे भवन्त । इच्छामि खलु तव अन्तिके समीपे चातुर्पात्मिकात् अहिंसापत्त्यास्तेषापरिग्रहरूपात् धर्मात् पञ्चमहाव्रतिकं धर्मम् अहिंसापत्त्यास्तेषां प्रवर्गां रत्निरुक्तमहीर्तुमिच्छामि, ' एव अहा कम्मा सवेसियपुत्तो तद्देव भाणियच्च जाव सच्चदुक्खप्पहीणे ' एव पूर्वोक्तीत्या यया प्रथमवृत्तके नवमादेशके कालास्यवेपिकपुत्रोऽनगरः चतुर्मास्यतं धर्मम् परित्यज्य पञ्चमहाव्रतधर्ममहीकृत्य भगवतः समीपे प्रव्रज्यां गृहीत्वा सिद्धो बुद्धो मुक्तः ।

पयाहिणं करेइ " तच्च वस गगिय अनगारने अमण भगवान् महा धीरको तीन पार प्रदक्षिणापूर्वक ' करेत्ता चदइ नमसइ वदिता नम सित्ता एव वयासी ' एन प्रमण भगवान् महाधीरको वन्दनाही वहे नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके फिर ऐसा वसने कहा— ' इच्छामि नं भते । तुष्म अतिथ पाउडमामाओ चम्मामो पंच महव्व इय ' हे भवन्त । मे आपके पास चातुर्पात्मिक—अहिंसा, सत्य, अस्तेय, एवं ब्रह्मचर्य एवं बहिर्दादान त्यागरूप (बहिदा—मैथुन और आदान परिग्रह) धर्मसे पांच महाव्रतरूप धर्मको—अहिंसा सत्य, अस्तेय, ब्रह्म चर्य एवं बहिर्दादानरूप धर्मको अंगीकार करना चाहता हू । ' एवं अहा कालासवेसियपुत्तो तद्देव भाणियच्च जाव सच्चदुक्खप्पहीणे ' इस तरह जैसे कालरूपवेपिकपुत्र अनगर चातुर्पात्मिक धर्मको छोड़ कर पांच महाव्रत धर्मको स्वीकार करके भगवान् के पास प्रव्रज्या ग्रहण कर सिद्ध, बुद्ध, मुक्त, परिनिर्वाण और सर्व दुःखोंसे रहित रूप—इसी

अथु वार प्रदक्षिणापूर्वक आदक्षिण प्रदक्षिणा करी करेत्ता चदइ नमसइ वदिता नमसिता एव वयासी " वइत्ता करी नमस्कार वई वइत्ता नमस्कार करीने तेमखे तेमने आ प्रभावे कइ—

" इच्छामि नं भते । तुष्म अतिथ पाउडमामाओ चम्मामो पंच महव्व इय " हे भवन्त । तु आपनी पासे चातुर्पात्मिक—अहिंसा सत्य अस्तेय बहिर्दादान त्यागरूप (बहिर्दादान जेतसे मैथुन जने परिग्रह) धर्मने जइसे पांच महाव्रतइय धर्मने अंगीकार करना इच्छा छ

(अहिंसा, सत्य अस्तेय, ब्रह्मचर्य जने अपरिग्रह इय धर्मने पांच महाव्रत इय धर्म कहे छ) ' एव अहा कालासवेसियपुत्तो तद्देव भाणियच्च जाव सच्चदुक्खप्पहीणे ' जइसी कालास्यवेपिक पुत्रना वयन प्रभावेतुं समस्त वयन समजतुं जेम कालास्यवेपिक पुत्र जखुजारे चातुर्पात्मिक धर्मने जइसे पांच महाव्रतमुक्त धर्म अंगीकार करीने महावीर अथु पासे प्रव्रज्या अंगी कर करीने निर्वाणनी प्राप्ति करी कती तेम जजिय जखुजारे अथु वार महा

પરિનિર્વાતઃ સર્વદુઃસ્વપ્રહીણઃ સંજાતસ્તથૈવ ગાંધેયોઽપિ મણિતવ્યઃ । યાવત્ ભગ-
વતઃ સમીપે ચતુર્મહાવ્રતધર્મે વિહાય પચ્ચમહાવ્રતધર્મગ્રહણપૂર્વિકાં દીક્ષાં ગૃહીત્વા
મિદ્ધો બુદ્ધો મુક્તઃ પરિનિર્વાતઃ સર્વદુઃસ્વપ્રહીણશ્ચ સજાતઃ । અન્તે
પૂર્વોક્ત સર્વ શ્રુત્વા ગૌતમઃ ભગવદ્વાક્યં સત્યાપયન્નાહ-‘ સેવં મતે ! સેવં મંતે !
ત્તિ ’ હે મદન્ત ! તદેવં ભવદુક્તં સર્વં સત્યમેવ, હે મદન્ત ! તદેવ ભવદુક્તં
સર્વં સત્યમેવેતિ ॥ સુ૦ ૧૯ ॥

રૂપિ શ્રી-વિશ્વવિખ્યાત - જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચક-પચ્ચદશભાષાકલિત-
લલિતકલાપાલાપક - પ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક-વાદિમાનમર્દક
શ્રીશાહુચત્રપતિકોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત ‘ જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય ’—પદભૂષિત-
કોલ્હાપુરરાજગુરુ-વાલબ્રહ્મચારિ જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી
ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયાં શ્રી ભગવતીસૂત્રત્રય-પ્રમેયચન્દ્રિકાખ્યાયાં
વ્યાખ્યાયાં નવમશતકસ્ય દ્વાત્રિશતકમોદેશકઃ

સમાપ્તઃ ॥ ૧-૩૨ ॥

તરહસે વે ગાંધેય અનવાર અી યાવત્ ભગવાન્કે પાસ ચાતુર્મહાવ્રત રૂપ
ધર્મકા પરિત્યાગ કરકે પાંચ મહાવ્રત રૂપકો ધારણ કરને પૂર્વકદીક્ષાકો
અંગીકાર કરકે સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિર્વાત ઓર સમસ્ત દુઃસ્વોસે
રહિત હો ગયે । અન્તમે પૂર્વોક્ત સવ સુનકર ગૌતમ પ્રભુકે વધનમે
સત્યતા સ્થાપિત કરતે હુણ ‘ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ ’ હે મદન્ત !
ઓપકા કહા હુઆ યહ સવ સર્વથા સત્ય હી હૈ-એસા કહકર યાવંત
અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥ ૧૯ ॥ ॥ ગાંધેય સમાપ્ત ॥
શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
“ ભગવતી સૂત્ર ” કો પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે નવવે શતકકા બત્તી-
સર્વા ઉદ્દેશા સમાપ્ત ॥ ૧-૩૨ ॥

નરૂપ ધર્મને બદલે પાચ મહાવ્રતવાળા ધર્મને અંગીકાર કરીને મહાવીર
પ્રભુ પસે પ્રત્યથા અંગીકાર કરી તેઓ પશુ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિર્વાત
અને સમસ્ત દુ ખોથી રહિત થઈ ગયા

પૂર્વોક્ત પ્રશ્નણા સાલળીને ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુનાં વચ્ચનોમાં
પોતાની શ્રદ્ધા પ્રકટ કરતા કહે છે કે “ સેવ મતે ! સેવં મતે ! ત્તિ ”

“ હે ભદન્ત ! આપે જે કહ્યું તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આ
વિષયનુ આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું તે સર્વથા સત્ય જ છે. ” આ પ્રમાણે
કહીને મહાવીર પ્રભુને વદ્દશા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાને સ્થાને
બેસી ગયા ॥ સૂ ૧૯ ॥ ॥ ગાંધેય સમાપ્ત ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મ દિવાકર શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ ભગવતી સૂત્રની ”
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના નવમાશતકનો બત્તીસમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥ ૬-૩૨ ॥

અથ ત્રયઞ્ચિશત્તમોદ્દેશક પ્રારંભ્યતે

નવમશતકસ્ય ત્રયઞ્ચિશત્તમોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયધિવરણમ્

બ્રાહ્મણકુળદ્વારે નગરે ઋષ્યમદ્વત્તો નામ બ્રાહ્મણ આસીત્, દેવાનન્દા નામ બ્રાહ્મણી આસીત્, તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે મહાવીરસ્વામી સમપદ્યતા, ઘડુ શાલુક ચૈત્યમાસીત્, દેવાનન્દાયાઃ સ્તનામ્બાં દુગ્ધધારામસ્રવકારણપૂજ્યા, પુત્રસ્નેહ એવ દુગ્ધધારામસ્રવનકારણમિતિ સમાધાનમ્, ઋષ્યમદ્વત્તેન પ્રવ્રજ્યા યુગીતા, દેવાનન્દાયામ પ્રવ્રજ્યા સ્વીકરણમ્, ક્ષત્રીયકુળદ્વારનામનગરવર્ણનમ્, જમાલ્લેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય વર્ણનં ચ, બ્રહ્મણકુળદ્વાર નગરે, ઘડુશાલુકે ચૈત્યે

નવમે શતકકા તેસીસર્વા ઉદ્દેશા પ્રારંભ—

નોવે શતકકે હસ તેસીસ યે ઉદ્દેશકમે કહે કુપ વિષયકા વિવરણ સંક્ષેપસે હસ પ્રકાર હૈ—

બ્રાહ્મણ કુળદ્વાર નગરમે ઋષ્યમદ્વત્ત નામકે બ્રાહ્મણકા ઓર દેવાનન્દા નામકી વસતી બ્રાહ્મણીકા હોના, તસ કાલમે ઓર તસ સમયમે ઋષ્યમ મગવાન્ મહાવીરકા ખાના ઘડુશાલુક ચૈત્યમે વચ્ચાનમે ચિરાજના દેવાનન્દાકે સ્તનોસે દુગ્ધકી ધારાકા મહમા, વહનેકા કારણ પૂછના પુત્ર સ્નેહહી હસ દુગ્ધધારાકે વહનેકો કારણ હૈ—એસા સમાધાન—ઋષ્યમદ્વત્તકા પ્રવ્રજ્યા પ્રવ્રજ કરના દેવાનન્દાકા ખી લીક્ષા લેના, ક્ષત્રિયકુળદ્વાર નગરકા વર્ણન, ક્ષત્રિય કુમાર જમાલિકા વર્ણન, બ્રાહ્મણ કુળદ્વાર

નવમા શતકના તેત્રીસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ

નવમા શતકના તેત્રીસમા ૩૩ માં ઉદ્દેશકમાં પ્રતિપાદિત વિષયનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે—

બ્રાહ્મણકુળદ્વારના નામનો બ્રાહ્મણ અને દેવાનન્દા નામની તેમની પત્ની રહેતાં હતાં તે કાળે અને તે સમયે ઋષ્યમદ્વત્ત નામના મહાવીરનું તે નગરના ઘડુશાલુક ચૈત્યમાં બાજમળ તેમના કથન કરવા અનેલી દેવાનન્દાના સ્તનોમાંથી દુધની ધારાનું વહેતું તેનું કારણ પૂછતાં ‘પુત્રસ્નેહ’ તેનું કારણ છે” એવું સમાધાન. ઋષ્યમદ્વત્ત અને દેવાનન્દા પ્રવ્રજ્યા કરવા હરે છે એવું કથન. ક્ષત્રિયકુળદ્વાર નગરનું વર્ણન. ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિનું

જમાલિ: ક્ષત્રિયકુમારો ભગવતો મહાવીરસ્ય ઉપદેશં શ્રુત્વા દીક્ષાં ગ્રહીતુમિચ્છતિ,
માતાપિત્તરૌ પ્રતિ સ્વદીક્ષાગ્રહણેન્છાયા: નિવેદનમ્, જમાલે: ક્ષત્રિયકુમારસ્ય
માતુ: ત્વં વળજન્યશોકોત્પાદ:, જમાલે: તન્માતાપિત્રોશ્ચ દીક્ષાગ્રહણવિષયે
સંવાદ:, તત્ર 'જીવિતં ચપલં, મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોઽશુચિ:, અશાશ્વતશ્ચ
વર્તતે' इत्यादि जमाले: कथनम्, हिरण्यधनसम्पत्तिसाम्राज्यप्रभृतीनामुपभोगं
कुरु' इत्यादि मातापित्रो: कथनम्, हिरण्यधनसम्पत्तिसाम्राज्यादिकम् अनि-
त्यम्, अशाश्वतं वर्तते इति जमाले: पुन: कथनम्, निर्ग्रन्थस्य प्रवचनं सत्यं
वर्तते परन्तु तत् अतीव दुष्करमस्तीति मातापित्रो: पुन: कथनम्, कातरस्य जनस्य
कृते निर्ग्रन्थप्रवचनं दुष्करं वर्तते, किन्तु धीरस्य पुरुषस्य कृते निर्ग्रन्थप्रवचनं दुष्करं-
नास्तीति जमाले: पुन कथनम्, अन्ततो गत्वा मातापित्रो दीक्षाग्रहणार्थं जमाले-

नगरमें बहुशालक चैत्यमें क्षत्रियकुमार जमालिके भगवान् महावीरके
उपदेशको सुनकर दीक्षा धारण करनेकी इच्छाका होना, मातापिताके
पास इस इच्छाको प्रकट करना, पुत्रकी इस इच्छाको जानकर माताका
दु:खित होना, जमालिका और मातापिताका दीक्षा ग्रहणके विषयमें
संवाद, इसमें जीवित चपल है, मनुष्य संबंधी कामभोग अशुचि हैं,
और अशाश्वतहैं, इत्यादि रूपसे जमालिका कथन, हिरण्य धन, सम्पत्ति,
साम्राज्य अदिका उपभोग करो, ऐसा मातापिताका कथन । ये हिरण्य,
धन, सम्पत्ति आदि सब पदार्थ क्षण विनश्वर हैं ऐसा जमालिका कथन
निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है, परन्तु वह अतीव दुष्कर है ऐसा मातापिताका
कथन कातर जनके लियेही निर्ग्रन्थ प्रवचन दुष्कर है, धीर पुरुषके लिये

વર્ણન. ગ્રાહ્યશુક્ર ઉગ્રામમાં બહુશાલક ચૈત્યમાં ભગવાન મહાવીરનો ઉપદેશ
સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિની દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા માતાપિતાની અનુ-
મતિ માગવી. પુત્રની દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા જાણીને માતાને દુઃખ
થવું આ વિષયમાં માતાપિતા અને જમાલિનો સંવાદ “ જીવિત ચપલ
છે, મનુષ્ય સંબધી કામભોગો અશુચિ છે અને અશાશ્વત છે ” इत्यादि
इतीति द्वारा जमालि मातापिताને समझववा प्रयत्न करे છે “ हिरण्य,
‘धन,’ संपत्ति, साम्राज्य आदिનો ઉપભોગ કરો, ” એવી માતાપિતા દ્વારા
સમજવટ “ આ હિરણ્ય, ધન, સંપત્તિ આદિ સઘળા પદાર્થો ક્ષણભંગુર છે, ”
એવો જમાલિનો ઉત્તર “ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય છે પણ તે અત્યંત દુષ્કર
છે ” એવું માતાપિતાનું કથન કાઠરાને માટે જ નિર્ગ્રન્થ-પ્રવચન દુષ્કર છે,
ધીર પુરુષો માટે તે દુષ્કર નથી, ” એવો જમાલિનો ઉત્તર. અન્તે દીક્ષા-

પેઝ્નુમતિદાનમ્, જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય વીસાગ્રહણ ચ, આવસ્તીનામ નગરી
 આસીત્, કોષ્ઠકં નામ ચૈત્યમાસીત્, ચમ્પાનામ નગરી, પૂર્ણમદ્ર નામ ચૈત્યમાસીત્,
 તપ નિર્ગન્ય પ્રવચનોપરિ જમાલેઃ અનગારસ્ય અમદ્યા ઉત્પેદે, ક્રિયમાણ વસ્તુ
 અકૃતં મયતિ ર્દેહનો જમાલેરનગારસ્ય મિથ્યાવાદ ઉત્પન્નઃ, મગધતો ગૌતમસ્ય
 જમાલિમનગારમ્પરિ પ્રશ્નઃ—લોકોડયં શાશ્વતો વા અશાશ્વતો વર્તતે ? જીવઃ
 શાશ્વતો વા, અશાશ્વતો વા વર્તતે ? इति પ્રશ્નાકારઃ ઉત્તર વાતું જમાલેરનગારસ્ય
 અસામર્થ્યપ્રદર્શનં ચ, કિન્તુ તસ્મિન્ વિષયે મગધતો મહાવીરસ્યોત્તરજમ્—લોકઃ
 કયંચિત્ શાશ્વતઃ, કયંચિત્ અશાશ્વતઃ વર્તતે તથાહિ લોકસત્તારપ્રવાહસ્ય અના
 વિત્તાત્ દ્રવ્યાર્થિકનયેન શાશ્વતત્વ લોચ્યમ્, પર્યાયાર્થિકનયેન અશાશ્વતત્વં પાશ્વતે

નહીં પેસા જમાલિકા ઉત્તર, અન્તર્મે માતાપિતાકા જમાલિકે લિયે વીક્ષા
 પ્રહણ કરનેકો અનુમતિ દેના, ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકા વીક્ષિત્ હોના,
 આવસ્તી નગરી, કોષ્ઠક નામકા ચૈત્ય, ચમ્પા નગરી, પૂર્ણમદ્ર ચૈત્ય,
 નિર્ગન્ય પ્રવચન પર જમાલિ અનગારકો અમદ્યાકા હોના, “ક્રિયમાણ
 વસ્તુ અકૃત્ હોતી હે” પેસા જમાલિ અનગારકા મિથ્યાવાદ, મગધાત્
 ગૌતમકા જમાલિ અનગારકે પ્રતિ પ્રશ્ન—“યહ્ લોક શાશ્વત હે કિ
 અશાશ્વત હે, જીવ શાશ્વત હે કિ અશાશ્વત હે” હન પ્રશ્નોકે ઉત્તરમે
 જમાલિ અનગારકો અસમર્થતા। અમળ મગધાત્ મહાવીરકા હન પ્રશ્નોકો
 ઉત્તર દેના, લોક કયંચિત્ શાશ્વત હે ઔર કયંચિત્ અશાશ્વત હે। વહ
 હસ તરહસે—કિ યહ્ લોક—સત્તાર પ્રવાહરૂપસે અનાદિ હે હસલિયે
 દ્રવ્યાર્થિક નયકે મતાનુસાર વહ્ લોક કયંચિત્ શાશ્વત હે, તથા પર્યા
 યાર્થિક નયકે મતાનુસાર યહ્ અશાશ્વત હે, હસી તરહસે જીવ મી

અદ્ય ક્રવા માટે માતાપિતાની અનુમતિ મળવા ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ વીક્ષા
 અમીકાર કરે છે આવસ્તી નગરી કોષ્ઠક નામનું ચૈત્ય દિવાન, ચમ્પા નગરી, પૂર્ણમદ્ર
 ચૈત્ય—દિવાન નિર્ગન્ય પ્રવચન પ્રત્યે જમાલિને અમદ્યા ઉત્પત્ત યાવ । “કિય
 માણ વસ્તુ અકૃત્ હોય છે,” આ પ્રશ્નને જમાલિ અનુગારને મિથ્યાવાદ
 અમવાન ગૌતમને જમાલિ અનુગારને પ્રશ્ન—“આ લોક શાશ્વત છે કે
 અશાશ્વત ? હવ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? આ પ્રશ્નને ઉત્તર આપવાની
 જમાલિ અનુગારની અસમર્થતા. અમળ મગધાત્ મહાવીર તે પ્રશ્નને આ
 પ્રમાણે ઉત્તર આપે છે— અમુક દૃષ્ટિએ ત્રવારતા લોક શાશ્વત છે અને બીજી
 રીતે વિચારતા લોક અશાશ્વત છે ’ તે કથનની આ પ્રમાણે રજાવા કરી
 છે આ લોક—સત્તાર પ્રવાહ રૂપે અનાદિ છે તેથી દ્રવ્યાર્થિકનયની માન્યતા
 અનુસાર લોક શાશ્વત છે તથા પર્યાયાર્થિક નયની માન્યતા અનુસાર
 લોક અશાશ્વત છે એજ પ્રમાણે હવ પણ અમુક અપેક્ષા શાશ્વત

જમાલિ: ક્ષત્રિયકુમારો ભગવતો મહાવીરસ્ય ઉપદેશં શ્રુત્વા દીક્ષાં ગ્રહીતુમિચ્છતિ,
માતાપિત્તરૌ પ્રતિ સ્વદીક્ષાગ્રહણેચ્છાયા: નિવેદનમ્, જમાલે: ક્ષત્રિયકુમારસ્ય
માતુ: તત્ત્વજન્યશોકોત્પાદ:, જમાલે: તન્માતાપિત્રોશ્ચ દીક્ષાગ્રહણવિષયે
સંવાદ:, તત્ત્વ 'જીવિતં ચપલં, મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોઽશુચિ:', અશાશ્વતશ્ચ
વર્તતે' इत्यादि जमाले: कथनम्, हिरण्यधनसम्पत्तिसाम्राज्यप्रभृतीनामुपभोगं
कुरु' इत्यादि मातापित्रो: कथनम्, हिरण्यधनसम्पत्तिसाम्राज्यादिकम् अनि-
ष्टम्, अशाश्वतं वर्तते इति जमाले: पुन: कथनम्, निर्ग्रन्थस्य प्रवचनं सत्यं
वर्तते परन्तु तत् अतीव दुष्करमस्तीति मातापित्रो: पुन: कथनम्, कातरस्य जनस्य
कृते निर्ग्रन्थप्रवचनं दुष्करं वर्तते, किन्तु धीरस्य पुरुषस्य कृते निर्ग्रन्थप्रवचनं दुष्करं
नास्तीति जमाले: पुन: कथनम्, अन्ततो गत्वा मातापित्रो द्दीक्षाग्रहणार्थं जमालि-

नगरमें बहुशालक चैत्यमें क्षत्रियकुमार जमालिके भगवान् महावीरके
उपदेशको सुनकर दीक्षा धारण करनेकी इच्छाका होना, मातापिताके
पास इस इच्छाको प्रकट करना, पुत्रकी इस इच्छाको जानकर माताका
दुःखित होना, जमालिका और मातापिताका दीक्षा ग्रहणके विषयमें
संवाद, इसमें जीवित चपल है, मनुष्य संबंधी कामभोग अशुचि हैं,
और अशाश्वत हैं, इत्यादि रूपसे जमालिका कथन, हिरण्य धन, सम्पत्ति,
साम्राज्य अदिका उपभोग करो, ऐसा मातापिताका कथन । ये हिरण्य,
धन, सम्पत्ति आदि सब पदार्थ क्षण विनश्वर हैं ऐसा जमालिका कथन
निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है, परन्तु वह अतीव दुष्कर है ऐसा मातापिताका
कथन कातर जनके लियेही निर्ग्रन्थ प्रवचन दुष्कर है, धीर पुरुषके लिये

વર્ણન. બ્રાહ્મણકુલકામમાં બહુશાલક ચૈત્યમાં ભગવાન મહાવીરને ઉપદેશ
સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિની દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા માતાપિતાની અનુ-
મતિ માંગવી. પુત્રની દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા જાણીને માતાને દુઃખ
થવું આ વિષયમાં માતાપિતા અને જમાલિનો સંવાદ “ જીવિત ચપલ
છે, મનુષ્ય સંબંધી કામભોગો અશુચિ છે અને અશાશ્વત છે ” इत्यादि
इलीलो દ્વારા જમાલિ માતાપિતાને સમજાવવા પ્રયત્ન કરે છે “ હિરણ્ય,
ધન, સંપત્તિ, સામ્રાજ્ય આદિનો ઉપભોગ કરો, ” એવી માતાપિતા દ્વારા
સમજાવટ “ આ હિરણ્ય, ધન, સંપત્તિ આદિ સમગ્ર પદાર્થો ક્ષણભંગુર છે, ”
એવો જમાલિનો ઉત્તર “ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય છે પણ તે અત્યંત દુષ્કર
છે ” એવું માતાપિતાનું કથન કાઠરાને માટે જ નિર્ગ્રન્થ-પ્રવચન દુષ્કર છે,
ધીર પુરુષો માટે તે દુષ્કર નથી, ” એવો જમાલિનો ઉત્તર. અન્તે દીક્ષા-

णदा नाम माहणी ह्येथा, सुकुमालपाणिपाया जाव पियदं
 सणा सुरूवा समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा उवलद्धपुण्ण
 पावा जाव विहरइ, तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसठे,
 परिता जाव पज्जुवासइ, तएणं से उतमदत्ते माहणे इमीसे कहाए
 लद्धे समाने इह जाव हियए जेणेव देवानदा माहणी तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छिता देवाणद माहणि एव वयासी-एवं
 खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगव महावीरे आदिगरे जाव सबन्नू
 सब्बदरिसी आगासगएणं चक्रेणं जाव सुहं सुहेणं विहरमाणे जाव
 बहुसालए चेइए अहापडिक्ख जाव विहरइ, त महाफल खलु
 देवाणुप्पिए ! जाव सहारूवाणं अरिहताणं भगवताणं नाम
 गोयस्स त्रि सवणयाए, किमगपुण अभिगमणवदणनमसणपडि
 पुच्छणपज्जुवासणयाए ? एगस्स वि आयारियस्स धम्मियस्स
 सुवयणस्स सवणयाए, किमग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए ?
 त गच्छामो णं देवाणुप्पिए समणं भगव महावीर वंदामो नम
 सामो जाव पज्जुवासामो, एयणं इहभवे य परभवे य, हियाए
 सुहाए खमाए निस्सेयसाए, आणुगामियत्ताए, भविस्सइ ।
 तएणं सा देवाणंदा माहणी उतमदत्तेण माहणेण एववुत्ता
 समानी इह जाव हियया करयल जाव कहु उतमदत्तस्स माहण
 स्स एयमद्व विणएणं पडिसुणेइ । तए णं से उतमदत्ते माहणे
 कीहुं वियपुरिसे सहावेइ, सहावित्ता एव वयासी-खिप्पामेव
 भो देवाणुप्पिया । लहुकरणजुत्तजोइयसमखुरवाल्लिहाणसम्म

યમ્, એવમેવ જીવોઽપિ કથંચિત્ શાશ્વતો વર્તતે, કથંચિત્ અશાશ્વતો વર્તતે, જીવસ્ય ચૈતન્યસ્વરૂપસ્યાવિનાશાત્ શાશ્વતત્વં વોદ્યમ્, નૈરયિકાદિતત્તદ્ ભવમ્-
હણાપેક્ષયા તુ અશાશ્વતત્વં વોદ્યમ્, તદનન્તરં કિલ્વિષિકદેવાનાં સ્થિતેર્વર્ણનમ્,
કિલ્વિષિકદેવાનાં નિવાસવર્ણનં ચ, કસ્ય કર્મણ ઉદયેન કિલ્વિષિકદેવતયા ઉત્પ-
દ્યતે ? इति प्रश्नोत्तरम्, किल्बिषिक देवो मृत्वा कुत्रोत्पद्यते ? इत्यादिप्रश्नोत्तरं च ।

ઋપભદત્તનિર્વાણવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“ તેણં કાલેણં તેણં સમણં માહણકુંડગગામે નયરે
હોસ્થા, વણ્ણઓ બહુસાલણ ચેહણ, વણ્ણઓ, તત્થ ણં માહણ
કુંડગગામે નયરે ઉસમ્ભદત્તે ણામં માહણે પરિવસઈ, અહ્ઠે, દિત્તે જાવ
અપરિભૂણ, રિઉવ્વેયજજુવ્વેયસામવેયઅથવ્વણવેયં જહા
ખંદઓ જાવ અન્નેસુ ય વહુસુ વંમન્નણસુ નણસુ સુપરિનિટ્ઠિણ
સમણોવાસણ અભિગયજીવાજીવે ઉવલઙ્કપુણ્ણપાવે જાવ
અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઈ, તસ્સ ણં ઉસમ્ભદત્તમાહણસ્સ દેવા-

કથંચિત્ શાશ્વત હૈ, કથંચિત્ અશાશ્વત હૈ શાશ્વત જીવ હસલિયે-હૈ
કિ હસકે ચૈતન્ય સ્વરૂપકા કમી મી વિનાશ નહીં હોતા હૈ। અશાશ્વત
જીવ હસલિયે હૈ કિ હસકે નૈરયિક આદિરૂપ જો પર્યાયે હૈ, વે
વિનશ્વર હૈ। હસકે વાદ કિલ્વિષિક દેવોંકી સ્થિતિકા વર્ણન, હનકે
નિવાસ સ્થાનકા વર્ણન, કિસ કર્મકે ઉદયસે જીવ કિલ્વિષિક દેવ-
રૂપસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્નકા ઉત્તર, કિલ્વિષિક દેવ મરકર
કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈ, ઇત્યાદિ પ્રશ્નોકે ઉત્તર ।

છે અને અમુક અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે એવને એ રીતે શાશ્વત કહેવામાં
આવ્યો છે કે તેમાં ચૈતન્ય સ્વરૂપનો કદી પણ વિનાશ થતો નથી. એવને
અશાશ્વત કહેવાનું કારણ એ છે કે નારક આદિ રૂપ જે જે પર્યાયો છે તે
વિનશ્વર (અશાશ્વત) હોય છે.

ત્યારબાદ કિલ્વિષિક દેવોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે તેમની
સ્થિતિનું વર્ણન, તેમના નિવાસ્થાનનું વર્ણન પ્રશ્ન—“ કયા કર્મના ઉદયથી
એવ કિલ્વિષિક દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરનું કથન, તથા
કિલ્વિષિક દેવો મરીને કયાં ઉત્પન્ન થાય છે, ઇત્યાદિ પ્રશ્નોના ઉત્તર

णदा नाम माहणी होत्था, सुकुमालपाणिपाया जाव पियदं
 सणा सुरूवा समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा उवलद्धपुष्पा
 पाया जाव विहरइ, तेणं कालेणं तेणं समणं सामी समोसडे,
 परिता जाव पञ्जुवासइ, तणं से उसभदत्ते माहणे इमीसे कहाए
 लद्धे समाने हट्ट जाव हियए जेणेव देवानदा माहणी तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छिता देवाणद माहणि एव वयासी-एव
 खलु देवाणुप्पिए । समणे भगव महावीरे आदिगरे जाव सबन्नू
 सब्बदरिसी आगासगणं चक्रेणं जाव सुह सुहेणं विहरमाणे जाव
 बहुसालए चेइए अहापडिक्ख जाव विहरइ, त महाफल खलु
 देवाणुप्पिए ! जाव तहारुवाणं अरिहताणं भगवताणं नाम
 गोयस्स वि सवणयाए, किमगपुण अभिगमणवदणनमसणपडि
 पुच्छणपञ्जुवासणयाए ? एगस्स वि आयायिस्स धम्मियस्स
 सुवयणस्स सवणयाए, किमगपुण विउलस्स अट्टस्स गहणयाए ?
 त गच्छामो णं देवाणुप्पिए समणं भगव महावीर वंदामो नम
 सामो जाव पञ्जुवातामो, एयणं इहभवे य परभवे य, हियाए
 सुहाए खमाए निस्सेयताए, आणुगामियत्ताए, भविस्सइ ।
 तणं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तेण माहणेण एववुत्ता
 समाणी हट्टजाव हियया करयलजाव कहु उसभदत्तस्स माहण
 स्स एयमट्ट विणयणं पडिसुणइ । तए णं से उसभदत्ते माहणे
 कीहुवियपुरिसे सहावेइ, सहाविता एव वयासी-खिप्पामेव
 मो देवाणुप्पिया । लहुकरणजुत्तजोइयसमखुरवालिहाणसम

लिहियासिंगेहिं जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्ठएहिं रयया-
मयघंटासुत्तरज्जुयपवरकंषणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं नल्लिप्प-
लकयामेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं णाणामणिरयणघंटियाजाल-
परिगयं सुजायजुगजोत्तरज्जुयजुगपसत्थसुविरइयनिम्मियं
पवरलक्खणोववेयं । (ग्रन्थाग्रम् ६०००) धम्मियं जाणप्पवरं
जुत्तामेव उवट्ठवेह उवट्ठवित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ।
तएणं ते कोडुंवियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणा
हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्ठु एवं सामी ! तहत्ति आणाए
विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता खिप्पामेव लहुकरणजुत्त-
जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं
पच्चप्पिणंति । तए णंसे उसभदत्ते माहणे णहाए जाव अप्पमहग्घा-
भरणाळंकियसरीरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्ख-
मित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे ।
तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि णहाया कयवलि-
कम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता, किंच वरपादपत्तनेउर-
मणि मेहलाहारविरइयउचियकडगखुड्डायएकावलीकंठसुत्तउ-
रत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगनाणामणिरयणभूसणविराइयंगी चीणं-
सुयवत्थपवरपरिहिया दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जा सव्वोउयसुर-
भिकुसुमवरियसिरया वरचंदणचविया वराभरणभूसियंगी काला-
गुरुधूवधूविया, सिरिसमाणवेसा जाव अप्पमहग्घाभरणाळंकिय-

णदा नाम माहणी होत्था, सुकुमालपाणिपाया जाव पियद
 सणा सुरूवा समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा उवलद्धपुण्ण
 पाया जाव विहरइ, तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे,
 परिता जाव पञ्जुवासइ, तएणं से उसमदत्ते माहणे इमीसे कहाए
 लद्धे समाने हइ जाव हियए जेणेव दधानंदा माहणी तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छिता देवाणद माहणि एव वयासी-एवं
 खलु देवाणुप्पिए !' समणे भगव महावीरे आदिगरे जाव सबन्नु
 सब्बदरिसी आगासगएणं चक्रेणं जाव सुहं सुहेणं विहरमाणे जाव
 बहुसालए चेइए अहापडिक्ख जाव विहरइ, त महाफल खलु
 देवाणुप्पिए ! जाव तहारूवाणं अरिहताणं भगवताणं नाम
 गोयस्स वि सवणयाए, किमगपुण अभिगमणवदणनमसणपडि
 पुच्छणपञ्जुवासणयाए ? एगस्स वि आयरियस्स धम्मियस्स
 सुवयणस्स सवणयाए, किमगपुण विठलस्स अट्टस्स गहणयाए ?
 त गच्छामो णं देवाणुप्पिए समणं भगव महावीर वदामो नम
 सामो जाव पञ्जुवासामो, एयणं इइभवे य परभवे य, हियाए
 सुहाए खमाए निस्सेयसाए, आणुगामियत्ताए, भविस्सइ ।
 तएणं सा देवाणंदा माहणीं उसमदत्तेण माहणेण एवमुत्ता
 समानीं हइजाव हियया करयलजाव कहु उसमदत्तस्स माहण
 स्सः एयमइ विणएणं पडिसुणइ । तए णं से उसमदत्ते माहणे
 कीहुं धियपुरिसे - सहावेइ, सहावित्ता एव वयासी-खिप्पामेव
 भो देवाणुप्पिया ! लहुकरणजुत्तजोइयसमसुरवाल्लिहाणसम

लिहियसिंगोहिं जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्टएहिं रयया-
मयघंटासुत्तरज्जुयपवरकंचणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं नीलुप्प-
लकयामेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं णाणामणिरयणघंटियाजाल-
परिगयं सुजायजुगजोत्तरज्जुयजुगपसत्थसुविरइयनिम्मियं
पवरलक्खणोववेयं । (ग्रन्थाग्रम् ६०००) धम्मियं जाणप्पवरं
जुत्तामेव उवट्ठवेह उवट्ठवित्ता सम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ।
तएणं ते कोडुंवियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवंवुत्ता समाणा
हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्ठु एवं सामी ! तहत्ति आणाए
विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता खिप्पामेव लहुकरणजुत्त-
जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं
पच्चप्पिणंति । तए णंसे उसभदत्ते माहणे ण्हाए जाव अप्पमहग्घा-
भरणाळंकियसरिरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्ख-
मित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे ।
तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि ण्हाया कयवलि-
कम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता, किंच वरपादपत्तनेउर-
मणि मेहलाहारविरइयउचियकडगखुड्डायएकावलीकंठसुत्तउ-
रत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगन्नाणामणिरयणभूसणविराइयंगी चीणं-
सुयवत्थपवरपरिहिया दुग्गलसुकुमालउत्तरिज्जा सब्बोउयसुर-
भिकुसुमवरियसिरया वरचंदणचविया वराभरणभूसियंगी काला-
गुरुधूवधूवियो, सिरिसमाणवेसा जाव अप्पमहग्घाभरणाळंकिय-

णदा नाम माहणी होत्था, सुकुमालपाणिपाया जाव पियद
 सणा सुरूवा समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा उवलद्धपुण
 पाया जाव विहरइ, तेणं कालेणं तेणं समणं सामी समोसहे,
 परिता जाव पञ्जुवासइ, तणं से उसभदत्ते माहणे इमीसे कहाए
 लद्धे समाणे हठ जाव हियए जेणेव देवानंदा माहणी तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छिता देवाणंद माहणि एव वयासी-एव
 खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगव महावीरे आदिगरे जाव सबन्नु
 सब्बदरिसी आगासगणं चक्रेणं जाव सुहसुहेणं विहरमाणे जाव
 बहुसालए चेइए अहापडिक्ख जाव विहरइ, त महाफल खलु
 देवाणुप्पिए ! जाव तहाक्खवाणं अरिहताणं भगवताणं नाम
 गोयस्स वि सवणयाए, किमगपुण अभिगमणवदणनमत्तणपडि
 पुच्छणपञ्जुवासणयाए ? एगस्स वि आचारियस्स धम्मियस्स
 सुवयणस्स सवणयाए, किमंग पुण विउलस्स अट्टस्स गहणयाए ?
 त गच्छामो णं देवाणुप्पिए समणं भगवं महावीर वदामो नम
 सामो जाव पञ्जुवासामो, एयणं इहभवे य परभवे य, हियाए
 सुहाए खमाए निस्सेयसाए, आणुगामियत्ताए, भविस्सइ ।
 तणं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तेण माहणेण एववुत्ता
 समाणी हट्टजाव हियया करयलजाव कट्टु उसभदत्तस्स माहणं
 स्स एयमट्ट त्रिणयणं पडिसुणेइ । तए णं से उसभदत्ते माहणे
 कीद्वं वियपुरिसे ... सहावेइ, सहाविच्चा एव वयासी-विप्पामेव
 भो देवाणुप्पिया । लहुकरणजुत्तजोइयसमखुरवाल्लिहाणसम-

लिहियसिंगोहिं जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्टएहिं रयया-
मयघंटासुत्तरज्जुयपवरकंषणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं नल्लिप्प-
लकयामेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं णाणामणिरयणघंटियाजाल-
परिगयं सुजायजुगजोत्तरज्जुयजुगपसत्थसुविरइयनिम्मियं
पवरलक्खणोववेयं । (ग्रन्थाग्रम् ६०००) धम्मियं जाणप्पवरं
जुत्तामेव उवट्ठवेह उवट्ठवित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ।
तएणं ते कोडुंवियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवंवुत्ता समाणा
हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्ठु एवं सामी ! तहत्ति आणाए
विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता खिप्पामेव लहुकरणजुत्त-
जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं
पच्चप्पिणंति । तए णंसे उसभदत्ते माहणे पहाए जाव अप्पमहग्घा-
भरणालंक्रियसरीरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्ख-
मिक्का जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरुढे ।
तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि पहाया कयबलि-
कम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता, किंच वरपादपत्तनेउर-
मणि मेहलाहारविरइयउच्चियकडगखुडायएकावलीकंठसुत्तउ-
रत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगन्नाणामणिरयणभूसणविराइयंगी चीणं-
सुंयवत्थपवरपरिहिया दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जा सब्बोउयसुर-
भिकुसुमवरियसिरया वरचंदणच्चविया वराभरणभूसियंगी काला-
गुरुधूवधूविया, सिरिसमाणवेसा जाव अप्पमहग्घाभरणालंक्रिय-

सरीरा बहूहि खुज्जाहि चिलाइयाहि वामणियाहि बडहियाहि
 बन्धरियाहि इसिणियाहि जोणियाहि चारुणियाहि पल्हवियाहि
 रूहासियाहि लउसियाहि आरबीहि दमिलीहि सिघलीहि पुलि
 दिहि पुक्खलीहि मुरुडीहि सवरीहि पारसीहि नाणादेसीयाहि
 विदेसवेसपरिमदियाहि सदेसनेवत्थगहियवेसाहि इगियचितिय
 पत्थियवियाणियाहि कुसलाहि विणीयाहि य चेडियाबक्कवाल
 वरिसधरधेरकबुइज्जमहत्तरगवदपरिक्खित्ता अतेउराओ निग
 च्छइ, निगगच्छित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला, जेणेव धम्मिय
 जाणप्पवरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाव धम्मिय जाणप्पवर
 दुरुढा। तएणं से उसभदत्ते माहणे देवाणंदाए माहणीए सद्धि
 धम्मिय जाणप्पवर दुरुढे समाने णियगपरियालसपरिबुडे
 माहणकुडग्गाम नगर मउझमज्जेण निगगच्छइ, निगगच्छित्ता,
 जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता छत्ता
 दोए तित्थकरातिसए पासइ, पासित्ता धम्मिय जाणप्पवर ठवेइ,
 ठवित्ता धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता समणं
 भगव महावीर पचविहेण अभिगमेण अभिगच्छइ, त जहा सच्चि
 त्ताण दब्बाण विठस्सरणयाए एव जहा यितियसए जाव तिवि
 हाए पज्जुवासणयाए पज्जुवासइ। तएण सा देवाणदा माहणी
 धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता बहूहि खुज्जा
 हि जाव महत्तरगवदपरिक्खित्ता समणं भगवं महावीरं पचवि
 हेणं अभिगमेण अभिगच्छइ, त जहा सच्चित्ताण दब्बाण विठ

लिहियासिंगोहिं जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्टएहिं रयया-
मयघंटासुत्तरज्जुयपवरकंचणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं नल्लिप्प-
लकयामेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं णाणामणिरयणघंटियाजाल-
परिगयं सुजायजुगजोत्तरज्जुयजुगपसत्थसुविरइयनिम्मियं
पवरलक्खणोववेयं । (ग्रन्थाग्रम् ६०००) धम्मियं जाणप्पवरं
जुत्तामेव उवट्ठवेह उवट्ठवित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ।
तएणं ते कोडुंवियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवंवुत्ता समाणा
हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्ठु एवं सामी ! तहत्ति आणाए
विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता खिप्पामेव लहुकरणजुत्त-
जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं
पच्चप्पिणांति । तए णंसे उसभदत्ते माहणे पहाए जाव अप्पमहग्घा-
भरणाळंकियसरीरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्ख-
मित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे ।
तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि पहाया कयवलि-
कम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता, किंच वरपादपत्तनेउर-
मणि मेहलाहारविरइयउचियकडगखुड्डायएकावलीकंठसुत्तउ-
रत्थगेवेंजसोणिसुत्तगत्ताणामणिरयणभूसणविराइयंगी चीणं-
सुयवत्थपवरपरिहिया दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जा सव्वोउयसुर-
भिकुसुमवरियसिरया वरचंदणचव्विया वराभरणभूसियंगी काला-
गुरुधूवधूविया, सिरिसमाणवेंसा जाव अप्पमहग्घाभरणाळंकिय-

सरीरा बहूहि खुज्जार्हि चिलाइयाहि वामणियाहि बढहियाहि
 वञ्जरियाहि इसिणियाहि जोणियाहि श्वारुणियाहि पण्डवियाहि
 वहासियाहि लउसियाहि आरबीहि दमिलीहि सिघलीहि पुलि
 दिहि पुक्खलीहि मुरुडीहि सवरीहि पारसीहि नाणादेसीयाहि
 विदेसवेसपरिमहियाहि सदेसनेवत्थगहियवेसाहि इगियचितिय
 पत्थियवियाणियाहि कुसलाहि विणीयाहि य वेडियाचक्रवाल
 वरिसधरथेरकचुइज्जमहत्तरगवदपरिक्खित्ता अतेउराओ निग्ग
 च्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव वाहिरिया उवट्टाणसाला, जेणेव धम्मिय
 जाणप्पवरे तेणेश उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाव धम्मिय जाणप्पवर
 दुरूढा। तएणं से उसभदत्ते माहणे देवार्णदाए माहणीए सच्चि
 धम्मिय जाणप्पवर दुरूढे समाणे णियगपरियालसपरिखुडे
 माहणकुडग्गाम नगर मज्झमज्जेण निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता,
 जेणेव धहुसालए चेइए तेणेश उवागच्छइ, उवागच्छित्ता छत्ता
 दोए तित्थकरातिसए पासइ, पासित्ता धम्मिय जाणप्पवर ठवेइ,
 ठवित्ता धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुइइ, पच्चोरुहित्ता समणं
 भगव महावीर पच्चविहेण अभिगमेण अभिगच्छइ, त जहा-सच्चि
 त्ताण दव्वाण विउस्सरणयाए एव जहा धित्तियसए जाव तिवि
 हाए पज्जुवासणयाए पज्जुवासइ। तएण सा देवाणदा माहणी
 धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुइइ, पच्चोरुहित्ता बहूहि खुज्जा
 हिं जाव महत्तरगवदपरिक्खित्ता समणं भगवं महावीर पच्चवि
 हेणं अभिगमेण अभिगच्छइ, त जहा सच्चित्ताण दव्वाण विठ

स्मरणयाए १, अचित्ताणं दब्बाणं अविमोयणयाए २, विणयोण-
याए गायलट्ठीए ३, चक्खुफासे अंजलिपग्गहेणं ४, मणस्स एगत्ती-
भावकरणेणं ५, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिव्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं
करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं
पुरओ कट्ठु ठियाचेव सपरिवारा सुस्सूसमाणी णमंसमाणी अभि-
मुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ ॥ सू० १ ॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरम् आसीत्,
वर्णकः, बहुशालकं चैत्यम्, वर्णकः, तत्र खलु ब्राह्मणकुण्डग्रामे नगरे ऋषभदत्तो
नाम ब्राह्मणः परिवसति, आढ्यः, दीप्तः, यावत् अपरिभूतः, ऋग्वेद-यजुर्वेद-
सामवेदा-थर्ववेद० यथा स्कन्दको यावत् अन्येषु च बहुषु ब्राह्मण्येषु नयेषु सुप-
रिनिष्ठितः श्रमणोपासकः अभिगतजीवाजीवः उपलब्धपुण्यपापः, यावत् आत्मानं
भावयमानो विहरति । तस्य खलु ऋषभदत्तब्राह्मणस्य देवानन्दा नाम ब्राह्मणी
आसीत् सुकुमारपाणिपादा यावत् प्रियदर्शना सुरुपा श्रमणोपासिका अभिगत-
जीवाजीवा, उपलब्धपुण्यपापा, यावत् विहरति । तस्मिन् काले तस्मिन् समये
स्वामी समवसृतः पर्वद् यावत् पर्युपास्ते । ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः
अस्याः कथायाः लब्धार्थः सन् हृष्ट यावत् हृदय, यत्रैव देवानन्दा ब्राह्मणी तत्रैव
उपागच्छति, उपागम्य देवानन्दां ब्राह्मणीम् एवमवादीत्—एवं खलु देवानुप्रिये !
श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरौ यावत् सर्वज्ञ सर्वदर्शी आकाशगतेन चक्रेण
यावत् सुखमुखेन विहरन् यावत् बहुशालकं चैत्यम् यथाप्रतिरूपं यावत् विहरति,
तत् महाफलं खलु देवानुप्रिये ! यावत् तयारूपाणाम् अर्हतां भगवतां नामगोत्र-
स्यापि श्रवणतया, किमङ्ग पुनः अभिगमनवन्दननमस्करणप्रतिप्रच्छनपर्युपास-
नया ? एकस्यापि आर्यस्य धार्मिकस्य सुवचनस्य श्रवणतया, किमङ्ग पुनः त्रिपु-
ण्यस्य अर्थस्य ग्रहणतया ? तत् गच्छामः खलु देवानुप्रिये ! श्रमणं भगवन्तं महा-
वीरं वन्दामहे, नमस्यामः, यावत् पर्युपास्महे, एतत् खलु इहभवे च परभवे च
हिताय, सुखाय, क्षमायै, निश्रेयसाय, आनुगामिकतायै भविष्यति । ततः खलु
सा देवानन्दा ब्राह्मणी ऋषभदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्ता सती हृष्ट यावद्द्वयया कर-
तल यावत्कृत्वा ऋषभदत्तस्य ब्राह्मस्य एतमर्थं विनयेन प्रतिशृणोति । ततः खलु

स अथमदत्तो ब्राह्मणः कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत् सिम
मेव भो देवानुमियाः । लघुकरमयुक्त-यौगिक-समस्तुरवालिपानसमक्षित
पृष्ठकाभ्यां जाम्बूनश्मपकलापयुक्तमनिविशिष्टकाभ्यां रत्नतमयपद्माभ्यां
रत्नमुक्तमवरकाञ्चननस्तमग्रहावसृष्टीतकाभ्यां नीलोत्पलकृतापीठकाभ्यां मकर
गोपुत्राभ्यां नानामणिरत्नघटिकाजालपरिणत सुभातयुगयोक्तमरत्नमुक्तपुगमश्वस्त
मुचिरचितनिर्मितम्, मकरलक्षणोपेत धार्मिकं यानप्रवरं युक्तमेव उपस्थापयत्
उपस्थाप्य मम एतामाह्वयि प्रत्यर्पयत् । ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः अथवा-
दयेन ब्राह्मणेन एवमुक्ताः सन्तो षष्ट-यावत् इदयाः करतलपात्ररुत्वा एवम्
स्वामिन् । तपेति ब्राह्मणा विनयेन वचनं प्रतिश्रवन्ति, प्रतिश्रुत्वा सिममेव लघु-
करमयुक्तं यावत् धार्मिकं यानमवर युक्तमेव उपस्थाप्य यावत् तामाह्वयि
प्रत्यर्पयन्ति । ततः खलु स अथमदत्तो ब्राह्मणः स्नातो यावत् अथमहाधामरणा-
ल्लङ्घितशरीरः स्वस्मात् घृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव बाह्या उप-
स्थानशाला, यत्रैव धार्मिकं यानप्रवरं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य धार्मिकं यान
प्रवरम् दृष्ट्वा, ततः खलु सा देवानंश ब्राह्मणी अतः अन्तःपुरे स्नात्वा, कुट-
पठिकर्मा, कौटुम्बिकमङ्गलपावजिषा, किञ्च परशदप्राप्तम्
पुरमणिमेखलाहारनिरचितोचितकटकसुहृगेकावलीकण्ठध्वजोरःस्पृष्टेयकभोगिभूषक
नानामणिरत्नसूयमणिरामिताङ्गी चीनांशुकमल्लपरपरिणिता इहलसुहृ-
मारोचरीया सर्वर्तुकुम्भरभिकुम्भमावृतशिरोत्रा वरपद्मनवर्णिता, वरामरणभूषिताङ्गी
काञ्चागुदभूषणपिता श्रीसमानवेया यावत् अथमहाधामरणाञ्छितशरीरा
बहीमिः कुम्भामिभिल्लातिकामिर्धामनिकामिः, षडभिकामिः, बर्बरिकामिः,
इतिनिकामिः यौनिकामिः, चाकभिकामिः, परबहिकामिः, ल्हासिकामिः लङ्
बिकामिः, आरबीमिः, द्राविडोमिः, सिंहलीमिः बुकिन्दीमिः, पुम्कडीमिः सु-
म्बीमिः, खबरीमिः, पारसीमिः, नानादेशीयामिः विदेशेभ्योपरिमण्डितामिः
सरदेशेभ्योपगृहीतवेष्टामि इहिवचितिततमार्पितचिद्रापिकामिः कुम्भामिः
विनीतामिषः चेटिकाचक्रशङ्खवर्षपरस्परिरक्तचक्रकिमहचक्रकन्दपरिमिता
अन्तःपुरात् निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव बाह्या तपस्थानशाला, यत्रैव
धार्मिक यानप्रवरं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य यावत् धार्मिकं यानप्रवर
दृष्ट्वा । ततः खलु स अथमदत्तो ब्राह्मणो देवानन्दया ब्राह्मण्या सार्द्धम् धार्मिकं
यानप्रवरम् दृष्ट्वा सन् मित्रकपरिवारसपरिष्ठितो ब्राह्मणकुण्डप्राप्तस्य नगरस्य
मध्यमक्ष्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव बहुशालकं कैरवम्, तत्रैव उपागच्छति,
उपागत्य उग्राधिकान् तीर्थकरातिष्ठयाम् पश्यति, दृष्ट्वा धार्मिक यानप्रवरं स्थापयति,

स्तरणयाए १, अचित्ताणं दव्वाणं अविमोयणयाए २, विणयोण-
याए गायलट्टीए ३, चक्खुफासे अंजलिपग्गहेणं ४, मणस्स एगत्ती-
भावकरणेणं ५, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिव्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं
करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं
पुरओ कट्ठु ठियाचेव सपरिवारा सुस्सूसमाणी णमंसमाणी अभि-
मुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ ॥ सू० १ ॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरम् आसीत्,
वर्णकः, बहुशालकं चैत्यम्, वर्णकः, तत्र खलु ब्राह्मणकुण्डग्रामे नगरे ऋषभदत्तो
नाम ब्राह्मणः परिवसति, आढ्यः, दीप्तः, यावत् अपरिभूतः, ऋग्वेद—यजुर्वेद—
सामवेदा—थर्ववेद० यथा स्कन्दको यावत् अन्येषु च बहुषु ब्राह्मण्येषु नयेषु सुप-
रिनिष्ठितः श्रमणोपासकः अभिगतजीवाजीवः उवलब्धपुण्यपापः, यावत् आत्मानं
भावयमानो विहरति । तस्य खलु ऋषभदत्तब्राह्मणस्य देवानन्दा नाम ब्राह्मणी
आसीत् सुकुमारपाणिपादा यावत् प्रियदर्शना सुरुपा श्रमणोपासिका अभिगत-
जीवाजीवा, उपलब्धपुण्यपापा, यावत् विहरति । तस्मिन् काले तस्मिन् समये
स्वामी समवसतः पर्यट् यावत् पर्युपास्ते । ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः
अस्याः कथायाः लब्धार्थः सन् हृष्ट यावत् हृदयः, यत्रैव देवानन्दा ब्राह्मणी तत्रैव
उपागच्छति, उपागम्य देवानन्दां ब्राह्मणीम् एवमवादीत्—एवं खलु देवानुप्रिये !
श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकर्त्ता यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी आकाशगतेन चक्रेण
यावत् सुखसुखेन विहरन् यावत् बहुशालकं चैत्यम् यथाप्रतिरूपं यावत् विहरति,
तत् महाफलं खलु देवानुप्रिये ! यावत् तथारूपाणाम् अर्हतां भगवतां नामगोत्र-
स्यापि श्रवणतया, किमन्न पुनः अभिगमनवन्दननमस्करणप्रतिप्रच्छनपर्युपास-
नया ? एकस्यापि आर्यस्य धार्मिकस्य सुवचनस्य श्रवणतया, किमन्न पुनः त्रिषु-
स्य अर्थस्य ग्रहणतया ? तत् गच्छामः खलु देवानुप्रिये ! श्रमणं भगवन्तं महा-
वीरं वन्दामहे, नमस्यामः, यावत् पर्युपास्महे, एतत् खलु इहभवे च परभवे च
हिताय, सुखाय, क्षमायै, निश्रेयसाय, आनुगामिकतायै भविष्यति । ततः खलु
सा देवानन्दा ब्राह्मणी ऋषभदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्ता सती हृष्ट यावद् हृदया कर-
तल यावत्कृत्वा ऋषभदत्तस्य ब्राह्मस्य एतमर्थं विनयेन प्रतिशृणोति । ततः खलु

માસીત્, ઘર્ણકઃ, અસ્ય નગરસ્ય ઘર્ણન ચમ્પાનગરીઘર્ણનયશ્ ચોધ્યસ્, 'યદુ સામય ચેદ્ ઘણ્ણઝો' યદુશાલક નામ ચૈત્યમ્-ઉપાનમ્ આસીત્ ઘર્ણકઃ, અસ્ય ઘર્ણનમપિ પૂર્ણમદ્રચૈત્યયશ્ ચોધ્યમ્, 'તત્થ ણં માહણકુલ્લગામે નયરે ઉસમદ્ધસે નામં માહણે પરિવસહ' તથ સ્તુ ધ્રાહ્ણકુલ્લગામે નગરે અવમદ્ધસો નામ બ્રાહ્મણ પરિવસતિ 'અદ્ધે, દિસે, જાણ અપરિમૂણ' આદયઃ સસુદ્ધઃ, દીપ્પ તેજસ્વી, દપ્પો વા-વર્ધયાન, યાવશ્ ચિસ્તીર્ણંધિપુલમવનશ્ચયનાસનયાનચાહનાક્કીર્ણઃ અપરિમૂતઃ પરૈરપરામૂતઃ 'રિઝ્ઘ્વેયજજુઘ્વેયસામયેયઅધ્ધવણ્ણયેય ગ્રહા સ્વદ્ધો જાણ બન્નેસુ ય યદુસુ ધમ્મનપસુ નપસુ સુપરિનિદ્ધિપ' શ્ચગ્ગ્વેદ-યજુર્વેદ-સામવેદા-અધ્ધવેદ ઘણ્ણઝો' ઉસ કાલમેં ઝોર ઉસ સમયમેં બ્રાહ્મણકુલ્લગામ નામકા નગર થા હસ નગરકા ઘર્ણન ચપા નગરીકે ઘર્ણન જેસા જાનના ચાહિયે 'યદુશાલક ચેદ્-ઘણ્ણઝો' હસમેં યદુશાલક નામકા ચૈત્ય-ઉપાન યા હસકા ઘર્ણન ઝી ઝોપપાતિક સૂત્રમેં યર્ણિત પૂર્ણમદ્ર ચૈત્ય ઉપાન સી તરહ જાનના ચાહિયે. 'તત્થ ણં માહણકુલ્લગામે નયરે ઉસમદ્ધસે નામં માહણે પરિવસહ' ઉસ બ્રાહ્મણકુલ્લગામ નગરમેં અવમદ્ધસ નામકા બ્રાહ્મણ રહતા થા 'અદ્ધે દિસે જાણ અપરિમૂણ' યદુ સસુદ્ધ એવતેજસ્વી અથવા વપશાલી થા યાવશ્-इनके बहुत बड़े मकान थे, शयनासन यान चाइनसे ये परिपूर्ण था दूसर जन इनका थोडासा भी तिरस्कार नहीं कर सकते थे ऐसा इनका प्रभाव था 'रिड्घ्वेयजजुड्घ्वेयसामयेय अधध्वणयेय जहा स्वद्धो जाव बन्नेसु य यदुसु धम्मनपसु नपसु प रिनिद्धिप' ये ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद, अधध्वेद इन चारों वेदोंमें

નગરીના યદુન પ્રભાણે સમજવું યદુશાલક ચેદ-ઘણ્ણઝો" તે નગરમાં યદુશાલક નામનું ઉપાન હતું તેનું યદુન પણ ઝોપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલા પૂર્ણમદ્ર ચૈત્ય-ઉપાનના યદુન પ્રભાણે સમજવું

"તત્થ ણં માહણકુલ્લગામે નયરે ઉસમદ્ધસે નામં માહણે પરિવસહ" તે બ્રાહ્મણકુલ્લગામ નગરમાં શ્રાવસ્ત્ર નામે એક ગ્રામનું રહેતો હતો. "અદ્ધે દિસે જાણ અપરિમૂણ" તે હતો. ધનાઢય અને દેદીપ્ધમાન હતો, તેને વર્ણ વિગ્રાજ મકાનો હતાં શયનાસન, ચાન, વાહન આદિની તે તેને ત્યાં પરિપૂર્ણતા હતી, તે એટલો પ્રભવશાળી હતો કે કોઈ તેનો પ્રિયગુણ તિશ્શા કરી શકતા ન હતા અને તેનો પરાભવ કરવાને કોઈ સમર્થ ન હતું

'રિઝ્ઘ્વેય જજુર્વેય સામયેય અધધ્વણયેય જહા ચંદ્રઝો જાણ બન્નેસુ ય યદુસુ ધમ્મનપસુ મયસુ પરિનિદ્ધિપ' ઋગ્વેદ યજુર્વેદ સામવેદ અને

સ્થાપયિત્વા ધાર્મિકાત્ યાનપ્રવરાત્ પ્રત્યવરોહતિ, પ્રત્યવરુહ્ય શ્રમણં ભગવન્તં
મહાવીરં પશ્ચવિધેન અભિગમેન અભિગચ્છતિ, તદ્યથા—સચિત્તાનાં દ્રવ્યાણાં વ્યુત્સ-
ર્જનયા, एवं यथा द्वितीयशतके यावत् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते । ततः-
खलु सा देवान्दा ब्राह्मणी धાર્મિકાત્ યાનપ્રવરાત્ પ્રત્યવરોહતિ, પ્રત્યવરુહ્ય વહ્નીભિઃ
કુઞ્જામિઃ યાવત્ મહત્તરકટુન્દપરિશિષ્ઠા શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં પશ્ચવિધેન
અભિગમેન અભિગચ્છતિ, તદ્યથા—સચિત્તાનાં દ્રવ્યાણાં વ્યુત્સર્જનયા^૧, અચિત્તાનાં
દ્રવ્યાણામ્ અવિમોચનયા^૨, વિનયોપનતયા ગાત્રયટયા^૩, ચક્ષુઃસ્પર્શે અન્નજલિપ્રગ્રહેણ^૪,
મનસા એકત્રીકરણેન^૫, યત્રેવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરસ્તત્રેવ ઉપાગચ્છતિ, ઉપા-
ગત્ય શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં ત્રિઃકૃત્વઃ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં કરોતિ, કૃત્વા વન્દતે
નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા ઋષભદત્તં બ્રાહ્મણં પુરતઃ કૃત્વા સ્થિતા એવ
સપરિચારા સુશ્રૂષમાણા નમસ્યન્તી અભિમુખા વિનયેન પ્રાન્નજલિપુટા યાવત્
પર્યુપાસ્તે ॥ સુ. ૧ ॥

ટીકા—ભગવતઃ સમીપે પશ્ચમહાવ્રતસમારાધનેન ગાદ્ધેયઃ સિદ્ધઃ, અન્યસ્તુ કર્મ-
વશાત્તદ્ વિપર્યયમપિ પ્રાપ્નોતિ યથા જમાલિ, इत्येतद्दर्शनाय त्रयस्त्रिंशत्तमो
देशकारश्मस्तत् प्रतिपादयितुं प्रस्तावनारूपाम् ऋषभदत्तदेवान्दावक्तव्यतामाह—
' तेण कालेण ' इत्यादि, ' तेण कालेण तेणं समएणं माहणकुण्डगामे नयरे-
होत्था, वण्णओ ' तस्मिन् काले तस्मिन् समये ब्राह्मणकुण्डग्रामं नाम नगर-

“ તેણ કાલેણ તેણં સમણં ” ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—મહાવીરને પાસ પાંચ મહાવ્રતોંની સમારાધનાસે ગાંધેય
અનગાર સિદ્ધ હો ગયે, પરન્તુ કોઈ જીવ અશુભ કર્મકે ઉદયવશ સિદ્ધ
નહીં મી હોતા હૈ જૈસે જમાલિ । સો હસી યાતકો દિલાનેકે લિયે સૂત્ર-
કારને હસ તેલીસ ૩૩ વેં ઉદેશકકા આરમ્ભ કિયાહૈ હસમેં પ્રસ્તાવના
રૂપસે ડન્હોને ઋષભદત્ત ઓર દેવાનન્દકા વૃત્તન્ત કહાહૈ—જો હસ પ્રકારસે
કહા હૈ—“ તેણ કાલેણ તેણં સમાણં માહણકુંડગામે નયરે હોત્થા—

“ તેણ કાલેણ તેણ સમણં ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—મહાવીર પ્રભુની સમીપે પાંચ મહાવ્રતોની સારી રીતે આરા-
ધના કરવાથી ગાંધેય અભુગાર સિદ્ધપદ પમ્યા. પરન્તુ કોઈ એવ અશુભ
કર્મોના ઉદયને લીધે સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ કરી શકતો પણ નથી. જેમકે જમાલિ.
એ જ વાતનું સૂત્રકારે આતેત્રીસ ૩૩ માં ઉદેશકમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે. આ ઉદે-
શકની પ્રસ્તાવના રૂપે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અને તેની પત્ની સુનંદાતુ વૃત્તાન્ત
આપવામાં આવ્યું છે, તે નીચે પ્રમાણે છે—

“ તેણ કાલેણ તેણં સમણં માહણકુંડગામે નયરે હોત્થા—વણ્ણઓ ”
તે કાળે અને તે સમયે બ્રાહ્મણકુંડગામ નામે નગર હતું તેતુ વણ્ણન ચંપા

અમળોપાસિકા અમિગતમીનાબીના પ્રાપ્તમીનાબીવત્ત્વવિવેકા, ઉપસમ્પપુણ્યપાપા
યાવત્ આત્માન માયયન્તી વિહરતિ, 'તેર્ણ કાલેર્ણ તેર્ણ સમર્ણ સામી સમોસઢે,
પરિસા જાવ પઞ્જુવાસહ' તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે સ્વામી મહાવીરમસુઃ
સમનસુઢાઃ, પર્યત્ યાવત્ મહાવીરસ્વામિનં શુભ્રૂપમાળા નમસ્યન્તી અમિમુલ્લ વિનયેન
માશ્ચલિપુટા પર્યુપાસ્તે 'તર્ણ સે ઉસમ્મદ્ધે માહુણે રૂમીસે કહાપ્પ છઢ્ઢે સમાણે
હહ જાવ હિયપ્પ જેણેવ વેનાર્ણવા માહુણી તેણેવ ઉવાગચ્છહ' તત્ત્વ સહ સ
અયમ્મદ્ધો નામ પ્રાશ્નઃ ઓ પા મગલ્લસમવસરણરૂપાયાઃ કયાપાઃ સ્વમાર્થઃ જ્ઞાત
મગલ્લસમાગમનહતાન્તઃ સન્ હુષ્ટા યાવત્ ર્પવન્નવિસર્પવ્હરયો યમૈવ દેવા

છાવણ્યસે યુક્ત ધી અમળજનકી ઉપાસિકા ધી જીવ ઓર અજીવ
તત્ત્વકા હસે અચ્છા વિવેક પ્રાપ્ત થા । પુણ્ય ઓર પાપકે સ્વરૂપકો યહ
યહુત અચ્છી તરહસે જાનતી ધી, યાવત્ આયકલ્પતસે આત્માકો
આવિત્ કરતી હુઈ યહ અપને પતિકે સાથ રહતી ધી, 'તેર્ણ કાલેર્ણ
તેર્ણ સમર્ણ સામી સમોસઢે પરિસા જાવ પઞ્જુવાસહ' હસ કાલ
ઓર હસ સમયમે સ્વામી મહાવીર પ્રસુ હસ સ્થાન પર પધારે નગરકી
પરિપદ્ધર્મશ્રવણકી હચ્છાસે મગધાન્કે પાસ આઈ ઓર નમસ્કાર
કરતી હુઈ વહ દોનો દાપ્પ ઝોફકર ડનકે સમુખ્પ યધાસ્થાન યહે વિન
યકે સાથ પેઠ ગઈ 'તર્ણ સે ઉસમ્મદ્ધે માહુણે રૂમીસે કહાપ્પ છઢ્ઢે
સમાણે હહ જાવ હિયપ્પ જેણેવ વેનાર્ણવા માહુણી તેણેવ ઉવાગચ્છહ'
હસકે ઘાદ કપમ્મદ્ધા પ્રાશ્નકો મગધાન્કે આનેકા વૃત્તાન્ત જપ
માલ્લમ્મ હુઆ તત્ત્વ વહ યહુત અધિક માશ્રામે હુષ્ટ યાવત્-સુદ્ધ હુઆ ઓર

ઉપાસિકા હતી, હવ અને અહવ તત્ત્વના સ્વરૂપની તે બાધુકાર હતી, પુણ્ય
અને પાપને તે સમજતી હતી એવી તે મુનન્દા શ્રાવકના તત્ત્વથી પોતાના
આત્માને આવિત કરતી પોતાના પતિ આશ્રિ રહેતી હતી.

“તેર્ણ કાલેર્ણ તેર્ણ સમર્ણ સામી સમોસઢે, પરિસા જાવ પઞ્જુવાસહ”
તે કાલે અને તે સમયે મહાવીર પ્રભુ તે નગરના બહુશાસ્ત્ર ઉદ્યાનમાં
પધાર્યા નગરના લોકો (પરિવહ) ધમ અવગુની ધંચાલથી પ્રભુની પાસે આભ્યા,
અને વહણા નમસ્કાર કરીને બન્ને દાપ્પ એકીને તેમની સમુખ્પ યોગ્ય સ્થાને
વિનયપૂર્વક એથી બધાં. ‘તર્ણ સે ઉસમ્મદ્ધે માહુણે રૂમીસે કહાપ્પ છઢ્ઢે
સમાણે હહ જાવ હિયપ્પ જેણેવ વેનાર્ણવા માહુણી તેણેવ ઉવાગચ્છહ” બન્ને
અત્રવાનના આત્મનના શુભ સમાચાર અપલબ્ધ પ્રાપ્ત્યુને મહા ત્યારે તેને
ધણે હપ્ અને સંતોષ થયો, અને અત્યન્ત આનંદવિશોર અને પુશ્કિત

નિપુણો યથા સ્કન્દકો દ્વિતીયશતકસ્ય પ્રથમોદ્દેશકે પ્રતિપાદિતસ્તયૈવ અય-
મપિ ઋષભદત્તઃ પ્રતિપત્તવ્યો યાત્-અન્યેષુ ચ પહુત્ત્વા બ્રાહ્મણેષુ બ્રાહ્મણસમ્બન્ધિ-
નયેષુ-નીતિષુ સુપરિનિષ્ઠિતઃ કુશલઃ ‘સમણોવાસણ અભિગયજીવાજીવે ઉવલદ્વ-
પુણપાવે જાવ અપ્પણં ભાવેમાણે વિહરહ’ શ્રમણોવાસકઃ, અભિગયજીવાજીવઃ
પ્રાપ્તજીવાજીવતત્ત્વવિવેકઃ, ઉવલદ્વપુણપાદઃ-પુણપાદયોર્લઙ્ઘ્યાર્થઃ, યાવત્-
આત્માનમ્ ભાવયન્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ ‘તસ્સ ણં ઉસમદત્તમાહ્ણસ્ય દેવાણંદા
ણામં માહ્ણી હોત્થા’ તસ્ય ચલુ ઋષભદત્તબ્રાહ્મણસ્ય દેવાનન્દા નામ બ્રાહ્મણી
આસીત્ । દેવાનન્દાયાઃ સ્વરૂપમાહ-‘સુકુમાલપાણિપાયા જાવ પ્રિયદસણા સુરુવા-
સમણોવાસિયા અભિગયજીવાજીવા ઉવલદ્વપુણપાદા જાવ વિહરહ’ સુકુમાર-
પાણિપાદા અત્યન્તકોમલરૂરચરણા યાવત્ પ્રિયદર્શના સુરુપા અત્યન્તસૌન્દર્યવતી

નિપુણ થે, જિસ પ્રકારસે દ્વિતીય શતકકે પ્રથમ ઉદ્દેશેમેં સ્કન્દકકા
કથન ક્રિયા ગયા હૈ, ટીક હમી તરફસે વહ ભી થે યાવત્ અનેક વહુ-
તસી બ્રાહ્મણ સંબંધી નીતિયોમેં પારજ્ઞત થે ‘સમણોવાસણ અભિગય
જીવાજીવે ઉવલદ્વપુણપાવે, જાવ અપ્પણં ભાવેમાણે વિહરહ’
યે શ્રમણોકે ઉપાસક થે, જીવ ઔર અજીવ તત્ત્વકે સ્વરૂપકે જ્ઞાતા થે,
પુણ ઔર પાપકે જાનનેવાલે થે, યાવત્ શ્રાવક વ્રત આદિસે અપની
આત્માકો ભાવિત કરતે હુએ યે ઉસ નગરમેં રહતે થે, ‘તસ્સ ણં ઉસ-
મદત્તસ્સ માહ્ણસ્ય દેવાણંદા ણામં માહ્ણી હોત્થા’ ઉસ ઋષભદત્ત
બ્રાહ્મણકી દેવાનંદા નામકી માર્યા થી ‘સુકુમાલપાણિપાયા જાવ
વિહરહ’ હસકે ચરણ દોત્રોં અત્યન્ત કોમલ થે, યહ વહુન અધિક રૂપ

અથર્વવેદ, એ ચારે વેદમા નિપુણ હોતો. બીજા શતકના પહેલા ઉદ્દેશકમા
સ્કન્દકેનુ જેવું વર્ણન કર્યું છે, તેવું વર્ણન ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ વિષે પણ
સમજવું. તે બ્રાહ્મણ સંબંધી અનેક નીતિઓનો નિષ્ણાત હોતો.

“સમણોવાસણ અભિગયજીવાજીવે, ઉવલદ્વપુણપાવે જાવ અપ્પણં
ભાવેમાણે વિહરહ” તે શ્રમણોનો ઉપાસક હોતો, શ્રવ અને અશ્રવ તત્ત્વના
સ્વરૂપનો તે જ્ઞાતા હોતો, અને પુણ્ય અને પાપને તે સમજતો હોતો. આ
આ બધાં ગુણોથી સંપન્ન તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ શ્રાવકના વ્રત આદિથી પોતાના
આત્માને ભાવિત કરતો તે નગરમાં રહેતો હોતો. “તસ્સ ણં ઉસમદત્તસ્સ
માહ્ણસ્ય દેવાણંદા માહ્ણી હોત્થા” તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને દેવાનંદા નામની
માર્યા હતી. “સુકુમાલપાણિપાયા જાવ વિહરહ” તેનાં કર-હાથ અને ચરણ
પર અત્યન્ત સુકોમળ હતાં. તે ઘણું જ રૂપ લાવણ્યથી યુક્ત હતી, શ્રમણોની

નન્દા બ્રાહ્મણી આસીત્ તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ‘ ઉવાગચ્છિત્તા ’, દેવાણંદં માહર્ણિ
 एवं वयासी ’ ઉપાગત્ય દેવાનન્દાં બ્રાહ્મણીમ્ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=
 ‘ एवं खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगवं महावीरे आदिगरे जाव सव्वन्नू सव्व-
 दरिसी आगासगएणं चक्केण जाव सुहंसुहेणं विहरमाणे जाव बहुसालए चेइए
 अहापडिरुवं जाव विहरइ ’ एवं खलु हे देवानुप्रिये ! श्रमणो भगवान् महावीरः
 आदिकरः—चातुर्विधतीर्थकारको यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी आकाशगतेन—गगन-
 स्थितेन चक्रेण यावत् सुखसुखेन सुखपूर्वकं विहरन् यावत् बहुशालके चैत्ये—
 उद्याने यथाप्रतिरूपं साधुयोग्यमवग्रहम् आज्ञां यावत् गृहीत्वा विहरति—तिष्ठति,
 ‘ तं महाफलं खलु देवाणुप्पिए ! जाव तहारूवाणं अरिहताणं भगवंताणं नाम
 गोयस्स वि सवणयाए ’ हे देवानुप्रिये ! तत् महाफलं खलु यावत् तथारूपाणाम्

आनन्दसे पुलकित हृदयवाला होता हुआ वह जहां देवानन्दा ब्राह्मणी
 थी—वहां पर आया, ‘ उवागच्छित्ता देवाणंदं माहर्णी एवं वयासी ’ वहां
 आकरके उसने देवानन्दा ब्राह्मणीसे इस प्रकार कहा—‘ एवं खलु देवा-
 णुप्पिए ! समणे भगवं महावीरे आदिगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी,
 आगासगएणं चक्केण जाव सुहं सुहेणं विहरमाणे जाव बहुसालए
 चेइए अहापडिरुवं जाव विहरइ ’ हे देवानुप्रिये चतुर्विध तीर्थके कर्ता,
 यावत् सर्वज्ञ, सर्वदर्शी श्रमण भगवान् महावीर आकाशगत छत्रवाले
 यावत्—सुखपूर्वक विहार करते हुए बहुशालक चैत्य—उद्यानमें यथारूप—
 साधुयोग्य—अवग्रह—आज्ञाको ग्रहण कर विराजमान हैं ‘ तं महाफलं
 खलु देवाणुप्पिए ! जाव तहारूवाणं अरिहंताणं भगवंताणं नाम गो-
 यस्स वि सवणयाए ’ ता हे देवानुप्रिये ! यावत् तथारूप अरिहंत भग-

થધને તે, તેની ભાર્યા દેવાનંદા ન્યા હતી ત્યા આવ્યો “ ઉવાગચ્છિત્તા
 દેવાંદં માહર્ણીં एवं वयासी ” ત્યાં આવીને તેણે પોતાની ભાર્યા દેવાનંદાને
 આ પ્રમાણે કહ્યું—“ एवं खलु देवाणुप्पिए ! समणं भगवं महावीरे आदिगरे
 जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी, आगासगएणं चक्केण जाव सुहं सुहेणं विहरमाणे जाव
 बहुसालए चेइए अहापडिरुवं जाव विहरइ ” હે દેવાનુપ્રિયે ! ચતુર્વિધ તીર્થના
 સ્થાપક, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, અને આકાશગત છત્રવાળા શ્રમણ ભગવાન મહા
 વીર સુખપૂર્વક વિહાર કરતા કરતા યથારૂપ અવગ્રહ અહણ કરીને (સાધુને)
 યોગ્ય આજ્ઞા લખીને) બહુશાલક ચૈત્ય—ઉદ્યનમાં પધાર્યા છે “તં મહાફલં
 દેવાણુપ્પિય ! જાવ તહારૂવાણ અરિહતાણ ભગવતાણં નામગોયસ્સ વિ સવણયાએ ”
 હે દેવાનુપ્રિયે ! આવા અરિહત ભગવાનોના નામગોત્રના શ્રવણથી પણ મહા

माहणी उसमदत्तेण माहणेण एनं बुधा समानी इह जात्र हियया करयल माव कहु
उसमदत्तस्स माहणस्स एयमहुं विणएण पडिमुणेइ' सव'खलु सा वेरानन्वा
ब्राह्मणी श्रममदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्करीत्या उक्ता सती इए यावत् इएतुप्प
विचानन्विता, इएतुप्पम्-अत्यन्ततुष्टं इष्टं वा विच तेन आनविता सुत्तसौम्या-
दिभावैः समुद्धिमुपागता भीतिमनस्का मसममनोयुक्ता परमसौमनस्यता, परम
सौमनस्यं गुण्डु सुमनस्कत्वं संजातं यस्या सा परमसौमनस्यता, इपेवन्न
विसर्पइत्या इपेवत्तेन विसर्पद्-विकाशमानं-प्रफुल्ल इदं यस्याः सा तथा
इपेवन्नविसर्पद् इत्या, करतलयावत् करतलपरिहृतिश्च चिरसावर्त मस्त्वक्केऽ
ज्जलिं कुरा श्रममदत्तस्य ब्राह्मणस्य एतमुक्तमर्थं भगवद्भागवतादिभिः विनयन
प्रतिभृणोति-स्वीकरोति । 'तएणं से उसमदत्ते माहणे कोडुवियपुरिसे सहावे'
सव' खलु स श्रममदत्तो ब्राह्मणः कौटुम्बिकपुरुषान्-ब्राह्मणकारिपुरुषान्
सहयति-आहयति, 'सहाविचा णं ययासी' कौटुम्बिकपुरुषान् सहयित्वा-
आहूय एव वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'सिप्पामेव मो वेवाजुप्पिया । कहु
करजजुत्तज्जोइयसमल्लुत्थालिवायममलिहियसिगेहि, संवृणयामयककावजुत्त-

जाय हियया करयल जाय कहु उसभदस्तस्त माइणस्त एयमई विण
एण पडितुणेइ, 'जब आपभदस्त ब्राह्मणने उस देवानन्दा ब्राह्मणीसे
ऐसा कहा तो यह बहुत अधिक खुश हुई यावत् उल्लसित बिस होती
हुई उसने अपने दोनों हाथोंकी भंजलि कर उसे मस्तक पर रखकर कप
भदस्त ब्राह्मणके इस पूर्वोक्त कथनको बड़े विनयके साथ स्वीकार किया
'तपणं से उसभदस्ते माहणे कोइणियपुरिसे सदावेइ' तय उस कपभदस्त
ब्राह्मणने कौटुम्बिक पुरुषोंको आज्ञाकारी मनुष्योंको बुलाया, सदाभिरा
एय ययासी' बुलाकर उनसे इस प्रकारसे कहा—'गिप्पामेय भो देवाणु
पिया । लहकरणजुसजोइयसमसुरवालिहाणसमलिहितसिंगेहि,

હટ્ટુ જાન દિવસા કરવલ જાવ કટ્ટુ હસમણતથ માહજણ વ્યમટ્ટુ વિગણને
પહિમુજાદ સ્વારે જાવભદત જાહાજે તેની પત્ની દેરાનદાને બા મ્રાહાજે ઠહુ
ત્યારે તેને જાત્યન્ત ઠય જાને સતોય મથો, જાને તેજે પુલકિત મથને પોતાના
જાને ઠાય ભેડીને જાને તેને મસ્તક પર સાજીને જાવભદત જાહાજાની ઠર
ખાસ્તનો ખટ જ વિનમપૂર્વક સ્વીકાર ઠયો

“તપસ્ય સે ઉચ્ચમયજ્ઞે માણે કોઠુપિયપુરિસે સદાપેદ” ત્યારબાદ તે
 કપભદ્રત આશરે કીડુખિક પુરુષોને (અનુચરોને સેવકોને) બેઠાવ્યા અને
 મહારાજના પત્ર વચાસી તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—“શિષ્યાયેવ મોતેષાણુ
 તિથા । સદ્ગુરુરણુસમોદયસમગુરુશિદ્ધાણસમશિદ્ધિશિતિદિ ંજૂળયા

सामो जाव पज्जुवासामो ' हे देवानुप्रिये ! तत् तस्मात् कारणात् गच्छामः खलु वयम् श्रमण भगवन्तं महावीरं वन्दामहे, नमस्यामः, यावत् शुश्रूषमाणा अभि-
मुखं विनयेन प्राञ्जलिपुटाः पर्युपास्महे ' एयणं इह भवे य, पर भवे य, हियाए सुहाए, खमाए, निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ ' एतत् खलु भगवता-
मर्हताम् अभिगमनवन्दननमस्करणप्रतिप्रच्छनपर्युपासनादिकम् इह भवे च पर भवे च
हिताय पथ्यान्नवत्, सुखाय शाताय इष्टवस्तुप्राप्तिवत्, क्षमाय औचित्याय सङ्ग-
तत्वात् निश्रेयसाय मोक्षरूपपरमकल्याणाय सिद्धिवत्. आनुगामिकत्वाय पर-
लोके सहगामित्वाय शुभानुबन्धायेत्यर्थः भविष्यति । 'तएणं सा देवाणंदा

घातही क्या करनी ' तं गच्छामो णं देवाणुप्पिए ! समणं भगव महा
वीरं वंदामो नमंस्सामो जाव पज्जुवासामो ' इसलिये हे देवानुप्रिये ।
हम चले और श्रमण भगवान् महावीरको वदना करें, उन्हें नमस्कार
करे, और धर्मश्रवणकी इच्छासे युक्त हुए हम लोग उनके समक्ष
विनयसे दोनों हाथ जोड़कर बैठे, ओर उनकी पर्युपासना करे । ' एयणं
इह भवे य पर भवे य हियाए, सुहाए, खमाए, निस्सेयसाए आणुगा-
मियत्ताए भविस्सइ ' यह भगवान् के समक्ष हम लोगोंका जाना, उन्हें
वन्दना करना, नमस्कार करना, उनसे प्रश्नका पूछना, उनकी पर्युपासना
करना आदि हमारे लिये इस भवमें और पर भवमें पथ्यान्नकी तरह
हितावह होगा, इष्ट वस्तुकी प्राप्ति की तरह सुखावह होगा, सङ्गत होनेसे
औचित्यके निमित्त होगा, सिद्धि की तरह मोक्षरूप परम कल्याणके लिये
होगा और परलोकमें सहगामित्वके निमित्त शुभानुबन्धके निमित्त होगा,
'तएणं सा देवाणंदा माहणी उसमदत्तेणं माहणेणं एवं बुत्ता समाणी इह

“ तं गच्छामो ण देवाणुप्पिए ! समण भगव महावीर वदामो नमंस्सामो
जाव पज्जुवासामो ” ते। हे देवानुप्रिये ! आहो आपणु श्रमणु भगवान् महा-
वीर प्रभु पासे जध्थे, तेमने वदणु करीथे, नमस्कार करीथे अने धर्म
श्रवणुनी धन्धाथी गन्ने हाथ जोडीने तेमनी समक्ष पेसी जध्थे अने तेमनी
पर्युपासना करीथे “ एयणं इह भवे य पर भवे य हियाए, सुहाए, खमाए,
निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ ” ते आ भव अने परभवमां आपणु।
भाटे पथ्यान्ननी भाइर हितकारक थथे, धृष्ट वस्तुनी प्राप्तिनी भाइर सुखावह
थध पडथे, सगत डोवाथी औचित्यनु निमित्त थथे, मोक्षरूप परम कल्याणुनी
प्राप्ति करावथे अने परलोकांमां सहगामित्वनु निमित्त शुभानुबन्धना निमित्त
रूप थथे. “ तएण सा देवाणंदा माहणी उसमदत्तेण माहणेणं एवं बुत्ता समाणी

વિદિતઃ આવીઃ। શિરામૂષળ છેલ્લો ચયોસ્તૌ સયા તાઘ્યાં નીલોત્પલકૃતા
 પીઠકામ્યામ્ પતાદશામ્યામ્ ' પવરગોણસુવાણપદ્મિ ' પવરગોણસુવાણ
 વર્દામ્યાં યુક્તયેવ યોજિતમેષ યાનપવરમુપસ્થાપયતેતિ અગ્રેણ સમ્બન્ધો યોગ્યઃ।
 અથ યાનપવરવિશેષણમાહ—' નાણામણિરયણઘટિયાજાઠપરિગય સુમાય
 જુગમોત્તરજ્જુ' જુગપ્પસત્થમુચિરચિયનિમ્મિય ' નાનામણિરત્નાનાં સમ્બન્ધ
 યદ ઘટ્ટિકામ્પાને કાલ કાલક તેન પરિગતં પરિસિપ્તં યચ્છયા, સુમાતં સુમાત-
 દાકમયં યદ્ યુગ રૂપસ્થં સુજાતયુગ તથ ચોક્ષરજ્જુકાયુગ ચ ચોક્ષમ્
 'વાયુક' इति પ્રસિદ્ધ સન્નામકરજ્જુકાયુગ ચ સુજાતયુગયોક્ષરજ્જુકા
 યુગ તે મહસ્તે અભિધુમે સુચિરચિયે સુચિત્તે નિર્મિતે નિવેશિતે યત્ત સુજાત
 યુગયોક્ષરજ્જુકાયુગમહસ્તમુપિરચિતનિર્મિતમ્, ' પવરલક્ષણોચ્ચેય '
 પવરલક્ષણોપેતમ્, ઉત્તમલક્ષણલક્ષિતમ્ ' ધમ્મિય જાણપ્પવર જુગમેષ ઉપદ્ધ

જિનકા શિરોમૂષળ, નીલોત્પલ-કમલ વિશેષોત્તે રચા ગયા હૈ એસે
 ઉત્ત શિરોમૂષળવાલે, એસે ' પવરગોણસુવાણપદ્મિ ' લો એટલ વલીવર્દો-
 ચેલોત્તે યુક્ત હુપ યાનપવરલો એટલ રયલો તૈયાર કર લેખાઓ અપ યહાસે
 આગે યાન પવરલે વિશેષણોલો ધ્યાસ્થા લી જાતી હૈ—' નાણામણિ
 રયણઘટિયાજાઠપરિગય, સુમાયજુગમોત્તર-રજ્જુપ્પસત્થ
 મુચિરચિયનિમ્મિય ' જો યાન પવર નાના મણિ રત્નોલો વની હુઈ ઘટિ
 કાજોલે સમૂહસે ધ્યાસ હો રહા હો, જિસમેં ઉત્તમ વની હુઈ
 વાયુક ઝોર ચેલોલો લોનો જોલે અપ્પી તરહસે વનાકર રચી ગઈ હૈ,
 ' પવરલક્ષણોચ્ચેય ' જો ઉત્તમ લક્ષણોલે યુક્ત હો એસે ' ધમ્મિય
 જાણપ્પવર ' ધાર્મિક કાર્યલે નિમિત્ત કામમેં લિયે જાનેવાલે સુમ્વર

નીલોત્પલકૃતી (એક જાતના કમળકી) એમનું શિરામૂષળ (શિરપેશ) નિર્મિત
 થયેલું છે એવા ' પવરગોણસુવાણપદ્મિ ' લે એક સુવાન બગીચાના એક
 રયને તૈયાર કરી લાવેા હવે તેનું વણન કરવામાં આવે છે—

' નાણામણિરયણઘટિયાજાઠપરિગય સુમાયજુગમોત્તર-રજ્જુપ્પસત્થ
 મુચિરચિયનિમ્મિય તે રય વિવિધ પ્રકારના અજિરત્નોની ઘટ્ટિકાથી
 મુખ્ય હોવા એકમે, એમાં ઉત્તમ બનાવેલ વાયુક અને બગીચાના
 બન્ને ભેદનાં આરી પીતે બનાવીને મૂકેલા હોય ' પવરલક્ષણોચ્ચેય '
 જે ઉત્તમ લક્ષણવાળો હોય, ધમ્મિય જાણપ્પવર ' જે ધાર્મિક કાર્યને
 નિમિત્તે ઉપયોગમાં લઈ શકાય એવો હોય, એવા સુદર રયને પૂર્વોક્ત વિશે

પરિવિસિદ્ધર્હિં ' મો દેવાનુપ્રિયાઃ । ક્ષિપમેવ શીઘ્રાતિશીઘ્રમેવ લઘુકરણમ્ શીઘ્ર-
ધાવનાદિક્રિયાદક્ષત્વંયુક્તૌ તેન, યૌગિકૌ ચ પ્રશસ્તયોગવન્તૌ પ્રશસ્તસદ્શરૂપ-
ત્વાદ્યૌ તૌ તથા, સમાઃ સુરાશ્ચ પ્રસિદ્ધા એવ વાલિધાને પુન્હૌ યયોસ્તૌ તથા, સમલિ-
લ્લિતાનિ-સમાનતયા ઉલ્લિલ્લિતાનિ ઉન્નતતયા સ્થિતાનિ શૃંગાણિ યયોસ્તૌ તથા,
તાભ્યાં લઘુકરણયુક્તયૌગિકસમસુરવાલિધાનસમલિલ્લિતશૃંગાભ્યામ્ જામ્બૂ-
નદમયૌ સુવર્ણનિર્મિતૌ યૌ કલાપૌ કઠાભરણવિશેષૌ, તાભ્યાં યુક્તૌ પ્રતિવિશિષ્ટૌ
ચ પ્રધાનૌ વેગાદિમિયૌ તૌ તથા તાભ્યાં જામ્બૂનદમયકલાપયુક્તપ્રતિવિશિષ્ટ-
કાભ્યામ્ ' રયયામયઘંટાસુત્તરજ્જુયપવરકંચનત્થપગ્ગહોગ્ગહિયર્હિં ' રજત-
મયૌ રૂપ્યનિર્મિતે ઘણ્ટે યયોસ્તૌ તથા, સૂત્રરજ્જુકે કાર્પાસિકસૂત્રદવકમયયૌ
પવરકાશ્ચને પવરસુત્ર મણિહિતે યે નસ્તે નાસિકારજ્જૂ. તયોઃ પ્રગ્રહેણ રશ્મિનાઽવ-
ગૃહીતકૌ વદ્ધૌ યૌ તૌ તથા, તાભ્યાં રજતમયઘણ્ટા-સૂત્રરજ્જુકપવરકાશ્ચનનસ્તા
પ્રમદાવગૃહીતકાભ્યાં ' નીલુપ્પલકયામેઢર્હિં ' નીલોત્પલૈઃ કમલવિશેષૈઃ કૃતૌ

જંબૂળયામયકલાવજુત્તપરિવિસિદ્ધર્હિં ' હે દેવાનુપ્રિયો । તુમ શીઘ્રા-
તિશીઘ્ર, લઘુકરણ-શીઘ્ર ધાવનાદિ ક્રિયાકી દક્ષતાસે યુક્ત-વહુત જલ્દી
૨ ચલનેવાલે, યૌગિક-પ્રશસ્ત યોગવાલે, અર્થાત્ પ્રશસ્ત સદ્શરૂપ
વાલે હોનેસે, એકસરીલે લગનેવાલે, તથા-સમાન સુરવાલે, સમાન પૂંછ
વાલે, સમાન ઝંચે સીંગોવાલે ' જંબૂળયામયકલાવજુત્તપરિવિસિદ્ધર્હિં '
સુવર્ણનિર્મિત કંઠાભરણ વિશેષોસે યુક્ત હુએ, વેગાદિ દ્વારા પ્રધાન-
તાવાલે, ' રયયામયઘંટાસુત્તરજ્જુયપવરકંચનત્થપગ્ગહોગ્ગહિય-
ર્હિં ' ચાંદીકે વને હુએ ઘંટોવાલે, કપાસકે ઢોરોસે વની હુઈ ઓર પવર
સુવર્ણસે મણિહિત નાસિકાકી રજ્જુવાલે-નાથોવાલે, તથા ઉન નાથોમેં
દોનો ઓર વંધી હુઈ લમ્બીર ઢોરીયોવાલે, તથા ' નીલુપ્પલકયામેલર્હિં '

મયકલાવજુત્તપરિવિસિદ્ધર્હિં " હે દેવાનુપ્રિયો । તમે ખની શકે એટલી ઝડ-
પથી લઘુકરણ (ઘણી જ ઝડપી ચાલથી ચાલનારા-શીઘ્ર ધાવનાદિ ક્રિયાની
દક્ષતાથી યુક્ત), યૌગિક (પ્રશસ્ત યોગવાળા, એટલે કે પ્રશસ્ત એક સરખા
રૂપવાળા હોવાથી એક સરખા લાગતાં) સમાન ખરીવાળા, સમાન પૂંછવાળા,
સમાન ઊંચાઈના શિંગડાવાળાં, જંબૂળયામયકલાવજુત્તપરિવિસિદ્ધર્હિં " "
સુવર્ણનિર્મિત કંઠાભરણથી યુક્ત, વેગ આદિની શ્રેષ્ઠતાવાળા, " " રયયામયા-
ઘંટાસુત્તરજ્જુયપવરકંચનત્થપગ્ગહોગ્ગહિયર્હિં " ચાંદીની ઘટડીઓવાળા,
સૂતરની ઢોરીથી ખનેલી અને શ્રેષ્ઠ સુવર્ણથી મંડિત નાથવાળા (ખળદના
નાકમાં જે ઢોરી નાખી હોય છે તેને ' નાથ ' કહે છે.) તથા તે નાથની
ખંને તરફ બાધેલી લાંબી રસ્સીવાળા (રાશવાળા) " નીલુપ્પલકયામેલર્હિં " "

મેઘ સ્ત્રીઘ્રાતિશ્ચોદ્રમેષ સપ્તકરણયુક્તયાવત્ યોગિકસમસુત્રાભિધાનસમસ્તિસિત
 શૃંગામ્યાં જામ્બૂનદમવક્ત્રાપયુક્તપરિવિશિષ્ટામ્યાં રમતમયપષ્ટાકગૂરન્મુક
 મવરકાચનનસ્તાપ્રદ્રાવણીતામ્યાં નીલોત્પળાપીઠકામ્યાં પ્રવરગોપુરમ્યાં
 યુક્તમેઘ નાનામગિષ્ઠિતમાલપરિગત મુજાતપુગયોદ્ધરજ્જુકપુગમશ્વસ્ત
 સુવિરચિતનિર્મિત મવરમ્ભસનોપપેત ધાર્મિકં યાનમવરમ્ ઉપસ્યાપ્ય યાવત્ તસ્ય
 શ્વપમદસ્ય તામાશ્વિકામાઘાં પ્રત્યર્પયન્તિ-પરાવર્તયન્તિ, 'તપ્તે સે ઉસમદસે
 માદ્દેને વ્હાવ જાવ અપ્પમહગ્ધામરણાલકિયસરીરે' 'તત્ત્વ સ્વહુ ॥ પમદ્દષો
 પ્રશ્નણઃ સ્નાત્વા યાવત્ અરપમહાધમરણાલકુતશરીરઃ અરપમારવદુમૂલ્યામરણ
 ઘોમિતશરીર 'સાઓ ગિદ્દાઓ પઢિનિવલ્લમ્' સ્વમ્માત્ પદ્દાત્ પ્રતિનિષ્કામતિ,
 'પઢિનિવલ્લમિધા' પ્રતિનિષ્કામ્ય 'જેનેવ વાહિરિયા ઉચ્છાણસાલા, જેનેવ
 ધમ્મિય જાણપ્પવરે, તેનેવ ઉવાગચ્છઃ' યત્રેવ યસ્મિન્નેવ સ્થાને વામા વહિર્દેશ
 કરકે ઉન કૌટુમ્બિક પુરુષોને 'લિપ્પામેઘ છટ્ટકરણજુલ જાવ ધમ્મિય
 જાણપ્પવરં જુલ્લામેઘ ઉચ્છાણેસા જાવ તમાજસિય પચ્છપિણતિ' વહુતથી
 શીઘ્ર, શીઘ્રતાસે ચલનેવાલે વેલોસે યાવત્ ઉસ ધાર્મિક યાન પ્રવરકો
 યુક્ત કરકે ઉસ શ્વપમદસાકો આજ્ઞાકો પાલન કિયા ઓર 'રથ તૈવાર
 હો ડુકાઈ' હસ પ્રકારકી ઉસકી આજ્ઞાકો પોછે ઉસે વાપિસ કર દિયા
 'તપ્તે સે ઉસમદસે માદ્દેને વ્હાવ જાવ અપ્પમહગ્ધા
 મરણાલકિયસરીરે' હસકે વાદ ઉસ શ્વપમદસ પ્રાષ્ણને
 સ્નાન કિયા, યાવત્ પોછેસે આમરણોસે જો કિ વહુત અધિક મૂલ્યકે
 યે અપને શરીરકો અલકૂત કિયા, વાદમેં વહ અપને ઘરસે વાહર નિકલા
 વાહર નિકલકર 'જેનેવ વાહિરિયા ઉચ્છાણસાલા, જેનેવ ધમ્મિય

અન્ય પુરુષોએ “લિપ્પામેઘ છટ્ટકરણજુલ જાવ ધમ્મિય જાણપ્પવર જુલ્લામેઘ
 ઉચ્છાણેસા જાવ તમાજસિય પચ્છપિણતિ” વહીજ શીઘ્રતાથી વહી જાક
 આદિથી મુક્ત ઉત્તમ બળદે બેડીને ઉપરુક્ત વિશેષલોચાએ એક ધાર્મિક રથ
 ઉપસ્થિત કર્યો અને અમલદત્તને અગર આપી કે “આપની આજ્ઞાનુસાર
 રથ તૈવાર કરીને બહાર ઉપસ્થિત કર્યો છે”

“તપ્તે સે ઉસમદસે માદ્દેને વ્હાવ જાવ અપ્પમહગ્ધામરણાલકિયસરીરે”
 ત્યારબાદ તે અમલદત્ત બ્રાહ્મણે સ્નાન કર્યું” સ્નાન કરીને ઉત્તમ વહો તથા
 અન્ય ત મૂલ્યવાન યોગ્ય આભૂષણોથી પોતાના શરીરને વિભૂષિત કર્યું” ત્યાર
 બાદ તે પોતાના ઘરમાંથી બહાર નીકળીને અને બહાર નીકળીને “જેનેવ
 વાહિરિયા ઉચ્છાણસાલા જેનેવ ધમ્મિય જાણપ્પવરે તેનેવ ઉવાગચ્છઃ” ૧૫/૩૫

वेह' धार्मिकं धर्मकार्यार्थं नियोज्यं यानप्रवरं ब्राह्मणविशेषं रथमित्यर्थः युक्त-
मेव संयोजितमेव उपस्थापयत 'उवट्टवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' उप-
स्थाप्य मम एतामुपर्युक्ताम् आज्ञापितकामाज्ञाम् प्रत्यर्पयत, परावर्तयत । 'तए णं ते
कोडुबियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेण एवं वुत्ता समाणा' ततः खलु ते कौटुम्बिक-
पुरुषाः ऋषभदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्तरीत्या उक्ताः सन्तः 'हट्ठ-जाव-हियया
करयलजाव कट्टु एवं सामी । तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेति' हट्ठ
यावत् हट्ठतुष्टचित्तानन्दिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्
हृदयाः करतल-यावत् करतलपरिगृहीतं शिरसावर्त्तं मस्तकेऽञ्जलिं
कृत्वा एवं पूर्वोक्तरीत्या हे स्वामिन् । तथाऽस्तु इति आज्ञाया विनयेन वचनं
प्रतिश्रुण्वन्ति-स्वीकुर्वन्ति 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य 'विप्पामेव लहुकरणजुत्त-
जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्टवेत्ता जाव तमाणत्तियं पच्चप्पिणत्ति' क्षिप्र-

रथको पूर्वोक्त विशेषणोंवाले बैलोसे 'जुत्तामेव उवट्टवेह' युक्तकर-
जातकर उपस्थित करो 'उवट्टवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह'
उपस्थित करके फिर 'पूर्वोक्त विशेषणोंवाला रथ हमने जोतकर तैयार
कर लिया है' ऐसी सूचना हमें दो, 'तएणं ते कोडु बियपुरिसा उस
भदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणा' जब उन कौटुम्बिक पुरुषोंसे
उस ऋषभदत्त ब्राह्मणने इस प्रकार कहा-तो वे कौटुम्बिक पुरुष 'हट्ठ-
जाव हियया करयल जाव कट्टु एवं सामी ! तहत्ति आणाए विणएणं
वयणं पडिसुणेह' बहुत हर्षित हुए और आनन्दोल्लसित चित्त होकर
उन्होंने दोनों हाथोंको जोड़कर और अंजलिको मस्तक पर
रखकर "हे स्वामिन्" जैसा आपने कहा है-हम उसी तरहसे करेगे
इस प्रकार कहकर प्रभुकी आज्ञाको बड़े विनयके साथ स्वीकार किया
'पडिसुणित्ता' ऋषभदत्त ब्राह्मणकी आज्ञाको स्वीकार

पछोवाणा भण्डो "जुत्तामेव उवट्टवेह" लेडीने उपस्थित करे। "उवट्टवेत्ता मम
एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह" ते प्रभाषे करीने भने थेवी भण्णर पछोवाणा डे
"अमे पूर्वोक्त विशेषणोवाणा रथ लेडीने तैयार कर्यो छे"

"तएणं ते कोडुबियपुरिसा उसभदत्तेण माहणेणं एव वुत्ता समाणा"
ऋषभदत्त ब्राह्मणुनी आ प्रकारनी आज्ञा कालणीने ते कौटुम्बिक पुरुषो
(सेवको) "हट्ठ जव हियया करयल जाव कट्टु एवं सामी ! तहत्ति आणाए
विणएणं वयणं पडिसुणेति" धर्मां न्नु थया, तेमण्णे पुत्तकित्तं हृदयथी भने
हाथ लेडीने अने भद्ध अन्वविने मस्तकपर राणीने, "हे स्वामिन् ! आपनी
आज्ञातुसार करीशु," आ प्रभाषे कडीने तेमनी आज्ञानो विनय सहित
स्वीकार कर्यो, "पडिसुणित्ता" ऋषभदत्त ब्राह्मणुनी आज्ञानो स्वीक र करीने ते कौटु-

मृपुताम्पां मणिमेखलाया हारण विरचितैः रतिदैर्वा उचितै युक्तैः योगैरित्यर्थः
 कटकैश्च अङ्गुलीयकैश्च एकादश्या विचित्रमणिमयकण्ठमूषेण च उरास्येन
 ग्रैवेयकेण च प्रसिद्धेन सरस्यग्रैवेयकेण वा शोणिसूत्रकेण च क्लीमूषेण नानामणि
 रत्नानां मूषणैश्च निरामितमङ्गं शरीरं यस्या सा तथा, 'चीणसुयवत्पवरपरि
 हिता' चीनांशुकवस्त्रमवरपरिहिता चीनांशुक नाम वस्त्राणां मध्ये मवर वस्त्र
 परिहितं घृतं यथा सा तथा 'दुग्धलसुकुमालउत्सरिजा' दुग्धलसुकुमारो
 चरीया दुग्धलः-तद्वत्पुष्पविशेषवनस्पतिस्तद्वत्काष्ठमात्रं दुग्धल-पट्टवस्त्रविशेषः
 तत्सुकुमारमुचरीयम् उपरिकायाच्छादनं यस्याः सा तथा 'सन्धोडयसुरमिडुमुम
 वरियसिरया' सर्वेषुकुमुरमिडुमुमैर्वा वेष्टिता शिरोमाः केशकलाया यस्याः

सुतरस्य गेबेउजसोणिसुत्तगनानामणिरयणमूसणविराड्यंगी, पादमैवसने
 दोनों चरणोंमें सुन्दर नूपुर पहिरे, कटिमें मणिरचित मेखला पहिनी,
 गलेमें सुन्दर हार पहिरा, अच्छे लगनेवाले दो कड़े हाथोंमें पहिरे,
 अङ्गुलियोंमें अङ्गुठियां पहिनी कंडमें विचित्र मणिमय एकावली हार
 पहिरा। इस तरह चरण प्राप्त नूपुरोंसे मणि मेखलासे, हारसे, सुहा
 घने कड़ोंसे, अङ्गुठियोंसे, एकावलीहारसे, सरस्य ग्रैवेयकसे, कटि
 सूत्रसे, एवं नानामणियोंके तथा रत्नोंके आभूषणोंसे वसने अपने
 शरीरको विभूषित किया, 'चीणसुयवत्पवरपरिहिता' वस्त्रोंमें
 सपसे भेष्ट चीनांशुक वस्त्र स्नानके बाद उसने पहिरा 'दुग्धलसुकु
 मालउत्सरिजा' दुग्धल-वृक्षकी त्वचा विशेषके घने हुए पट्ट वस्त्रके
 सुकुमार उत्तरीय वस्त्रको-ओढनीको-ओढा 'सन्धोडय

उत्सवेदेवसोणिसुत्तगनानामणिरयणमूसणविराड्यंगी" त्यत्र १७४ तेव्हा जेने
 पादमां सुंदर नूपुर पहरेयां, कटि भूषिनिर्मित मेखला पहरेरी, गलाभां सुंदर
 हार पहरेयां, जेने कंधाभां दो सुंदर कडां पहरेयां आंगणीजोभां बीटीजो
 पहरेरी कडांभां विचित्र भूषिमय ज्योडावली (ज्योडावली) हार पहरेयां आ
 रीते नूपुरेयां, अङ्गुलिजोयां, हारभां सुंदर कडांयां बीटीजोयां ज्योडावली
 हारयां उरस्य ग्रैवेयकयां अङ्गुठियां जेने विविध भूषिज्यो तथा रत्नोनां
 आभूषणोयां तेव्हा पादानां शरीरने विभूषित क्यु " चीणसुयवत्पवर
 परिहिता ' स्नान करीने तेव्हा भेष्ट चीनांशुक वस्त्र परिधान कयां, ' दुग्ध
 लसुकुमालउत्सरिजा " ॥ १७४-वृक्षपत्राणां वस्त्रकलायां जलवत्पत्राणां आनेत पट्ट
 वस्त्रं सुकुमार उत्तरीय वस्त्र (ज्योडावली) ज्योडयु ' सन्धोडय
 सुरमिडुमुमवरियसिरया " अथंगी कतुज्योनां सुगंधिदार सुंदर पुष्पां वडे

स्थिता उपस्थानशाला सभास्थानम् आसीत्, यत्रैव यस्मिन्नेव प्रदेशे धार्मिकं यानप्रवरमासीत्, तत्रैव तस्मिन्नेव प्रदेशे उपागच्छति, ' उपागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरुद्धे ' उपागत्य धार्मिकं पूर्वोक्तं यानप्रवरम् आरूढः । ' तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि ण्हाया, कयवलिकम्मा कयकोउयमंगल-प्रायच्छित्ता ' ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी अन्तःपुरस्य अन्तः मध्ये स्नाता कृत्स्नाना, कृतवलिकर्मा वायसादिभ्यो दत्तान्नभागा, कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता कृतानि कौतुकमङ्गलान्येव प्रायश्चित्तानि दुःस्वप्नादिदोषनिवारणार्थमवश्यं कर्तव्यत्वात् यथा सा तथा, तत्र कौतुकानि मणीतिलकादीनि, मङ्गलानि दध्यक्षतादीनि ' किंच वरपादपत्तने उरमणिमेहलाहारविरइयउच्चियकडगखुड्ढागएगावलीकंठसुत्तउरत्थगेवे-ज्जसोणिमुत्तगनाणामणिरयणभूसणविराइयंगी ' किञ्चान्यद् वराभ्यां पादप्राप्त-

जाणप्पवरे, तेणैव उपागच्छइ ' जहां पर बैठक बनी हुई थी और जहां पर वह धार्मिक श्रेष्ठ रथ था—वह वहां पर आया ' उपागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरुद्धे ' वहां आकर फिर वह उस धार्मिक श्रेष्ठ रथमें बैठ गये ' तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि ण्हाया, कयवलिकम्मा, कयकोउयमंगलप्रायच्छित्ता ' इसके बाद उस देवानन्दा ब्राह्मणीने अन्तःपुरके भीतर स्नान किया, वलिकर्म किया—वायस(काक) आदिकोंके लिये अन्नका विभाग किया—अवश्य करणीय होनेसे कौतुक मंगलरूप दुःस्वप्नादिदोषनिवारणकेलिए प्रायश्चित्त कर्म किया मणी तिलक आदि कौतुक और दधि अक्षत आदि मंगल शब्दसे गृहीत हुए हैं। ' किंच वरपादपत्तने उरमणिमेहलाहारविरइयउच्चियकडगखुड्ढागएगावलीकंठसु

स्थान शाला હતી, અને જ્યાં તે શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક રથ ઊભો હતો, ત્યાં આવી. " ઉપાગચ્છિત્તા ધમ્મિયં જાણપ્પવરં દુરુદ્ધે " ત્યાં આવીને તે ઋષભદત્ત પ્રાદક્ષણ તે શ્રેષ્ઠ રથમાં બેસી ગયો.

હવે દેવાનંદાએ મહાવીર પ્રભુના દર્શનાર્થે જવા માટે ટેવી તૈયારી કરી તે " તएणं सा देवाणंदा " ઇત્યાદિ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે. " તएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि ण्हाया, कयवलिकम्मा, कयको-उयमंगलप्रायच्छित्ता " ત્યારબાદ દેવાનંદાએ અતઃપુરમાં જઈને સ્નાન કર્યું, બલિકર્મ કર્યું (વાયસ — કાગડાઆદિને માટે અન્નનો વિભાગ કર્યો) હુ સ્વપ્નાદિદોષ નિવારણ માટે અવશ્ય કરવા યોગ્ય મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્મ કર્યું (કૌતુક પદ્ધતી મેશતુ તિલક આદિ ગ્રહણ થયેલ છે અને મંગળ પદ્ધતી હઠી અક્ષત આદિ શબ્દો ગૃહીત થયા છે) (કિંચ વરપાદપત્તને ઉરમણિમેહલાહારવિરइयउच्चियकडगखुड्ढाग. एगावलीकंठसुत्त.

પરશિકામિઃ, 'રહસિપાર્શિ' રહસિકામિઃ 'હરશિપાર્શિ' હરશિકામિઃ, 'મારહોર્શિ' આરહોમિઃ-પ્રત્યક્ષોરશ્ચામિઃ 'દમહોર્શિ' દ્રાવિહોમિ 'સિંહલીર્શિ' સિંહલીમિ 'પુલિરિર્શિ' પુલિન્દિમિ 'પુલ્લહીર્શિ' પુલ્લહીમિ 'સુરહોર્શિ' સુસ્પ્દીમિ 'સપરીર્શિ' સ્પરીમિઃ પારસોર્શિ' પારસીમિઃ 'નાનાદમોયાર્શિ' નાનાદમીયામિઃ, 'વિદેસવસપરિમંદિયાર્શિ' વિદેશવેપપરિમંદિતામિ, સ્વદેશોવવપમ પરિમંદિતાસ્થામિરિતિ, 'સ્વદેસનેરત્પગહિયવેસાર્શિ' સ્વદેશનેપદ્યમેવ ગૃહીણો વપો યામિસ્થામિઃ સ્વદેશનેપદ્યગૃહીતવેપામિઃ, 'હિગિર્વિસ્તિપપરિયમનિયાધિયાર્શિ'

પ્રકટ કરતે હૈ-એ કહતે હૈ કિ અન્નઃપુરસે નિકલતે સમય હસકે સાથ જો દામિયાં થીં એ સહ્યામેં વહુત થીં, इनके पुष्टभाग और जांचे बक थीं इनमें कितनीक बिलात देशकी थीं, इनका शरीर प्रमाणमें छोटा था, कितनीक बरबर देशकी थीं इनका शरीर टेढ़ा-बक था। कितनीक ईमन देशकी थीं, कितनीक यौनिक-यूनान की थीं, कितनीक चारुण देशकी थीं कितनीक पल्लव देशकी थीं, कितनीक लहास देशकी थीं, कितनीक लकुश देशकी थीं, कितनीक अरब देशकी थीं, कितनीक द्राविड देशकी थीं, कितनीक सिंहलद्वीपकी थीं कितनीक पुल्लिन्द जातिकी थीं कितनीक पुल्लल जातिकी थी, कितनीक मुरुण्ड जातिकी थीं, कितनीक शम्बर जातिकी थीं, तथा कितनीक पारस देशकी थीं, इनमें कितनीक नाना देशके वेपमूयासे परिमण्डित थीं तथा कितनीक अपनेर देशके नेपध्य(वेप)सेमण्डित थीं ये सब नयनाविक्की चेष्टासे दृस

અતઃપુરમાંથી નીકળવી વખતે તેની સાથે અનેક દાસીઓ હતી, તેમાંથી કેટલીક દાસીઓના પૃષ્ઠ ભાગ અને અથ વક હતો કેટલીક બિલાત રેશની હતી અને તેમનાં શરીર કદમાં નાનાં હતાં, કેટલીક ઘસીઓ ખર્ચે રેશની હતી તેમનાં શરીર વક હતાં કેટલીક દાસીઓ ઇમન રેશની હતી, કેટલીક યુનાન (ગ્રીસ) ની હતી કેટલીક ચારુણ રેશની હતી કેટલીક પલ્લવ રેશની હતી કેટલીક લહાસ રેશની હતી, કેટલીક લકુશ રેશની હતી, કેટલીક અરબજાનની હતી કેટલીક દ્રાવિડ રેશની હતી, કેટલીક સિંહલદ્વીપની હતી, કેટલીક પુલિન્દ જાતિની હતી કેટલીક પુલ્લહ જાતિની હતી, કેટલીક મુરુંડ જાતિની હતી, કેટલીક શમ્બર જાતિની હતી, તથા કેટલીક પારસ (ઇરાન) રેશની હતી તેમાંથી કેટલીક વિદેશી વેપમૂયાથી આશુષિત હતી, તેા કેટલીક સ્વદેશી વેપમૂયાથી નિશુષિત હતી તેઓ નેત્રાદિની ઘેરાઓથી લોકોના મનના

सा तथा 'वरचंदणचञ्चिया' वरचन्दनचर्चिता, वरचन्दनं श्रेष्ठश्रीखण्डचन्दनं चर्चितं ललाटे लिप्तं यया सा वरचन्दनचर्चिता, 'वराभरणभूसियंगी' वराभरणभूषिताङ्गी-उत्तमालङ्कारालङ्कृतशरीरा, कालागुरुधूवधूविया' कालागुरुधूप-धूषिता, कृष्णागुरुधूपवासिताङ्गी 'सिरिसमानवेशा' श्रीसमानवेशा तत्र श्रीः-लक्ष्मीः तया समानश्रेष्ठवस्त्रधारिणी 'जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा' यावत् अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरा, अल्पम् अल्पभारम् महार्घं बहुमूल्यम् यदाभरणं तेनालङ्कृतं शरीरं यस्याः सा तथा, 'वह्हिं खुज्जाहिं' वहीमिः वक्रपृष्ठनद्धाभिः दासीभिः, 'चिलाइयाहिं' चिलातदेशोद्भवाभिः 'वामणियाहिं' वामानिकाभिः ह्रस्वकायाभिः, 'वडहियाहिं' वडभिकाभिः वक्रकायाभिः, 'वव्वरियाहिं' वव्वरिकाभिः, वव्वरदेशोत्पन्नाभिः, 'ईसिणियाहिं' इसिनिकाभिः 'जोणियाहिं' यौनिकाभिः, 'चारुणियाहिं' चारुणिकाभिः, 'पल्लवियाहिं'

सुरभिः सुमवरियसिरया' अपने केशों पर उसने समस्त ऋतुओंके सुरभित पुष्पोंको गूथा 'वरचंदणचञ्चिया' ललाट पर श्रेष्ठ चन्दनका लेप किया 'वराभरणभूसियंगी' अपने शरीरको उसने और भी उत्तम अलङ्कारोंसे अलङ्कृत किया 'कालागुरुधूवधूविया' कालागुरुके धूपसे अपने सुन्दर शरीरको उसने वासित किया 'सिरिसमानवेशा' इस प्रकार उसने अपने आपको लक्ष्मीके समान श्रेष्ठ वस्त्राभूषणोंसे विभूषित कर दिया 'जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा' जिन अलङ्कारोंसे उसने अपने शरीरको अलङ्कृत किया था, वे भारमें तो कम थे, पर मूल्यमें बहुत कीमती थे 'वह्हिं खुज्जाहिं, चिलाइयाहिं, वडहियाहिं, वव्वरियाहिं, ईसिणियाहिं' इसके साथ अनेक देशोंकी दासियां थीं—जो भिन्न २ वेषोंसे युक्त थीं इसी घातको अब सूत्रकार

तेल्ले पोताना देश गूथ्यां " वरचंदणचञ्चिया " कपाणमा उत्तम चन्दनने लेप कथ्ये, " वराभरणभूसियंगी " णीण पणु धणु अलङ्कारेथी तेल्ले पोताना शरीरने सुशोषित कथुं, " कालागुरुधूवधूविया " अगुरुना धूपथी तेल्ले पोताना शरीरने सुवासित कथुं, " सिरिसमानवेशा " आ रीते तेल्ले पोतानी नतने लक्ष्मीना जेवी वेषभूषाथी विभूषित करी दीधी " जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा " तेल्ले जे अलङ्कारेथी पोताना शरीरने विभूषित कथुं इत्तु, ते अलङ्कारे पञ्चनमा डलका पणु अहु ज मूल्यावान् इत्ता " वह्हिं खुज्जाहिं चिलाइयाहिं, वडहियाहिं, वव्वरियाहिं, ईसिणियाहिं " तेनी साथे देशविदेशनी जे अनेक दासीज्जे इत्ती. तेमनुं तथा तेमनी वेषभूषातु पणुंन इत्ता सूत्रकार उहे छे उहे—

विशिष्ट धार्मिक यानप्रवरं श्रेष्ठतरम् आरुह्य । 'तएण स उममइसे माइणे देवा
 वंदाए माइणीए सदिं धम्मिय जाणप्पर दुरुद्धे समाणे' नह मल्ल ग ऋपम
 वत्तो ब्राह्मणो देवानन्दया ब्राह्मणा सार्धम् धार्मिकं पूर्वाक्त यानप्रवर दुरुद्धः
 सन् 'णियगपरियासपरिबुद्धे' निमकगरियारसपरिवृतः । 'माइणकुड्ढगाम
 नगरं मज्झ मज्जेण निगगच्छइ' ब्राह्मणकुड्ढग्रामनगरस्य मध्यमध्यन निर्ग
 च्छति 'निगगच्छिता जेणेव बहुसाअए चेइए, तेणेव उवागच्छइ' ब्राह्मणकुड्ढ
 ग्रामनगरात् निर्गत्य यत्रैव यस्मिन्नेव प्रदेशे बहुशालः सैन्यम् उद्यानमासीत्,
 तत्रैव यस्मिन्नेव प्रदेशे उपागच्छति, उपागच्छिता उवादीए तित्थकरातिसए
 पासइ' उपागत्य छत्रादिकं तीर्थकरातिशय पश्यति, 'पामित्ता धम्मिय जाण
 प्रवर ठवेइ' छत्रादिकं तीर्थकरातिशय दृष्ट्वा धार्मिक यानप्रवर स्थापयति,
 'ठवित्ता' स्थापयित्वा 'धम्मियाआ जाणप्परामा वचोरुइ' धार्मि

इस प्रकार 'तएण से उममइसे माइणे देवानंदाए माइणीए सदिं
 धम्मिय जाणप्पर दुरुद्धे समाणे' वह ऋपमवत्स ब्राह्मण देवानन्दा
 ब्राह्मणीके साथ उस धार्मिक श्रेष्ठ रथ पर चढ़ा हुआ और 'णियग
 परियासपरिबुद्धे' अपने परिवारसे घिरा हुआ 'माइणकुड्ढगाम
 नगरं मज्झ मज्जेण निगगच्छइ' ब्राह्मणकुड्ढग्राम नगरके बीचोबीचसे
 होकर निकला 'निगगच्छिता जेणेव बहुसाअए चेइए, तेणेव उवागच्छइ'
 निकलकर वह जहाँ बहुशालक उद्यान था उस तरफ चला 'उपाग
 च्छिता' चलते २ उसने 'छत्रादिए तित्थकरातिसए पासइ' तीर्थकरके
 अतिशय स्वरूप छत्रादिकोंको देखा 'पामित्ता धम्मिय जाणप्पर
 ठवेइ' देखतेही उसने अपने धार्मिक श्रेष्ठ रथको स्थापना कर दिया 'ठा

अपीने ते उत्तम धार्मिक रथमा गिरी गछ तएण से उममइसे माइणे देवा
 वंदाए माइणीए सदिं धम्मिय जाण प्रवर दुरुद्धे समाणे आ शीते पोताना भग्ना
 देवानंदा साथे धार्मिक उत्तम रथमा गिरीने 'णियगपरियासपरिबुद्धे'
 पोताना परिवारधी बीरजायेदो ते उपसङ्गत ब्राह्मण माइणकुड्ढग्रामं नगरं
 मज्झ मज्जेण निगगच्छइ = ब्राह्मणकुड्ढग्राम नगरनी वधये यधने नीच्छये।
 " निगगच्छिता जेणेव बहुसाअए चेइए, तेणेव उवागच्छइ " अने अथा अटुशालक
 येत्थ-उद्यान कुतु ते तत्रैव तीर्थेना एव वृक्षयोः, "उवागच्छिता" आ शीते एव
 आगत्य वधतां छत्रादिए तित्थकरातिसए पासइ' तेदे तीर्थ करेना अतिशय
 स्वरूप छत्रादि केने जेथा ' पामित्ता धम्मिय जाणप्पर ठवेइ " ते छत्रा
 दि केने देवतां ए तेदे एवने पैसांये। ठावित्ता धम्मियाओ जाणप्परामो

ઇજ્ઞિતેન નયનાદિચેષ્ટયા ચિન્તિતં ચ પરેણ પ્રાર્થિતં ચ અમિલપિતં વિજાનન્તિ યા-
સ્તામિઃ ' કુસલાદિં વિણીયાદિં ય ' કુસલામિઃ, વિનીતામિશ્ચ યુક્તા ' ચેડિયા-
ચકવાલવરિસધરધેરકંચુડ્ઝ્જમહત્તરગવદપરિક્ષિત્તા ' ચેટિકાચક્રવાલેન સ્વ-
સ્વદેશેત્પન્નેન દાસીમમુદાયેન, વર્ષધરાણાં વર્ધિતકરકરણેન પુંસ્વરહિતાનાં નપુંસકી
કૃતાનામ્ અન્તઃપુરમહલ્લકાનાં, સ્થવિરકચ્ચુકિનામ્ અન્તઃપુરપ્રયોજનનિવેદ-
કાનાં પ્રતીહારાણાં વા, મહત્તરકાણાં ચ અન્તપુરકાર્યચિન્તકાનાં વૃન્દેન સમૂહેન
પરિક્ષિપ્તા પરિવેષ્ટિતા સતી ' અંતેઝરાઓ નિગચ્છઃ ' અન્તઃપુરાત્ નિર્ગચ્છતિ,
' નિગચ્છિતા, જેવેણ વાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા, જેણેવ ધમ્મિય જાણપ્પવરે, તેણેવ
ઉવાગચ્છઃ ' નિગત્યં યત્રૈવ યસ્મિન્નેવ પ્રદેશે વાઘા વહિર્દેશસ્થિતા ઉપમ્થાનશાલા
સમાસ્થાનં યત્રૈવ યસ્મિન્નેવ સ્થાને ધાર્મિકં યાનપ્રવરમામીત્. તત્રૈવ તસ્મિન્નેવ
સ્થાને ઉપાગચ્છતિ ' ઉવાગચ્છિતા જાવ ધમ્મિયં જાણપ્પવરં દુરુદ્ધા ' ઉપાગત્ય
યાવત્ લઘુકરણાદિવિશેષણવિગિષ્ટપ્રવર્ગયુગયુક્ત નાનામણિરત્નાદિવિશેષણ-
રોકે ચિન્તિત અભિપ્રાયકો જાનનેમેં વહુન કુસલ થીં સાથમેં વઢી વિનીત
મી થીં । એસી ચેટિકાઓંકે સમૂહસે તથા અન્તઃપુરમેં રહેનેવાલે નપુંસકી
કૂન, અન્તઃપુરજનોંકે-સ્થવિરકંચુ કીજનોંકે, અર્થાત્ અન્તઃપુરકે પ્રયોજનકો
નિવેદન કરનેવાલે પ્રતીહારોંકે, તથા અન્તઃપુરમંબંધી કાર્યકા ચિન્તવન
કરનેવાલે મહત્તરક (મહાન્) જનોંકે સમૂહસે પરિવેષ્ટિત હોકર વહ દેવા-
નન્દા વ્રાહ્મણી 'અંતેઝરાઓ નિગચ્છઃ' અન્તઃપુરસે વાહિર નિકલી, નિકલ-
કર વહ 'જેણેવ વાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા, જેણેવ ધમ્મિય જાણપ્પવરે, તેણેવ
ઉવાગચ્છઃ ' જહાં ઉપમ્થાનશાલા-(સમાસ્થાન) થીં ઓર જહાં વહ
ધાર્મિક રથ રઘા થા-વહાં પર આઈ । ' ઉવાગચ્છિતા જાવ ધમ્મિયં
જાણપ્પવરં દુરુદ્ધા ' વહાં આકર વહ હમ ધાર્મિક ઐઠ્ઠ રથ પર વહ ગઈ

ભાવ બાણવાની કળામાં ઘણી જ નિપુણ હતી, એટલુ જ નહીં પણ સ્વભાવે
પણ ઘણી વિનીત હતી એવી દાસીઓના સમૂહથી તથા અન્તઃપુરમાં રહેનારા
નપુંસક વૃદ્ધ કચ્ચુકીઓના (નોકરોના) સમૂહથી, અત્તપુરના પ્રયોજનનું
નિવેદન કરનારા પ્રતિહારોના સમૂહથી તથા અત્તપુર સમંબંધી કાર્યની વ્યવસ્થા
કરનારા મહત્તરક (મહાન્) જનોના સમૂહથી વીંટળાયેલી તે દેવાનદા બ્રાહ્મણી
“ અંતેઝરાઓ નિગચ્છઃ ” અત્તપુરમાંથી બહાર નીકળી બહાર નીકળીને
“ જેણેવ વાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા, જેણેવ ધમ્મિય જાણપ્પવરે, તેણેવ ઉવાગચ્છઃ ”
અથા ઉપમ્થાન શાલા (સમાસ્થાન) હતી, અને ત્યાં ઉત્તમ ધાર્મિક રથ
રાખ્યો હતો, ત્યાં આવી “ ઉવાગચ્છિતા જાવ ધમ્મિયં જાણપ્પવર દુરુદ્ધા ” ત્યાં

સા દેવાર્ણદા માહુળી ધમ્મિયાઓ જાણપ્પવરાઓ પચ્ચોરુદ્દ્ધ' સત સ્વલ્લ સા દેવા નન્દા ઘ્રાક્ષણી ધાર્મિકાત્ પૂર્વોક્તાત્ યાનમવરાત્ પ્રત્યવરોદ્ધિતિ અવતરતિ, 'પચ્ચો રુદ્ધિયા બહુરિ સુજ્ઞાદિ જાવ મહસ્તરગવંદપરિક્લિપ્તા' પ્રત્યવરુદ્ધ-અવતીર્ણ પદીભિ કુઞ્ઞામિઃ યાત્ત ચિલાતિકામિઃ વામનિકાદિમિઃ રુદ્ધિતચેષ્ટિતાદિ વિદ્વાપિકામિઃ વિનીતામિથ વાસીમિઃ પરિવૃત્તા, અથચ ચેત્તિકાચક્રવાલર્પણપરસ્પરિ રુદ્ધચુકિમહચાકુટ્ટપરિક્લિપ્તા સત્તી, 'સમથ મગવં મહાવીર પચ્ચવિદ્ધેઽં અભિગમેઽં અભિગચ્છહ' અમણ મગચ્ચંતં મહાવીર પચ્ચવિદ્ધેઽં વક્ષ્યમાણસ્વરૂપેણ અભિગમેઽં અભિગ ચ્છતિ, સદેવ પચ્ચવિદ્ધપ્ અભિગમમાદ્- 'સચિત્તાણ વક્ષણ ચિટ્તમ્મપાપ, અચિત્તાણ વક્ષણ અભિમોયણાપ' સચિત્તાનાં પુણ્ણતામ્બૂલાદિનાં દ્રવ્યાણાં વ્યુત્સર્જનયા પરિત્યા

પાસનાસે પર્યુપાસના કી 'તણ્ણં સા દેવાર્ણદા માહુળી ધમ્મિયાઓ જાણ પ્પવરાઓ પચ્ચોરુદ્દ્ધ' હસકે પાદ વહ દેવાનંદા ઘ્રાક્ષણી ધાર્મિક એષ્ઠ રથસે નીચે ઉતરી, 'પચ્ચોરુદ્ધિયા બહુરિ સુજ્ઞાદિ જાવ મહસ્તરગ વંદપરિક્લિપ્તા સમણ મગચ મહાવીરં પંચવિદ્ધેઽં અભિગમેઽં અભિગચ્છહ' ઉતર કર વહ ડન મનક કુજ્ઞા યાવત્ ચિલાતિકા, વામનિકા, રુદ્ધિત ચેષ્ટિત આદિકી જાનનેવાલી જોર વિનીતા મઠારહ દેશકી વામિયોસે પરિવેષ્ટિત હુઈ, તથા ચેટિકાચક્રવાલસે ધર્પધર સ્પયિરકંચુકિંગોસે एवं મહસ્તરકવૃન્દસે પરિવેષ્ટિત હુઈ જહાં અમણ મગચાન્ મહાવીર યે, વહા પર પાંચ પ્રકારકે અભિગમ સચિત્ત વ્રજ પુણ્ણતામ્બૂલ આદિકા છોડના, અચિત્ત વ્રજ

અમણ મગચાન્ મહાવીરની મન પચ્ચન જ્ઞાને કાપાથી પપુ પસના કરી. 'તણ્ણં સા દેવાર્ણદા માહુળી ધમ્મિયાઓ જાણપ્પવરાઓ પચ્ચોરુદ્દ્ધ' અવસરક રથમાંથી ઉતરી પછી તેની પત્ની દેવાનંદા પણ તે ધાર્મિક ઉત્તમ રથમાંથી નીચે ઉતરી "પચ્ચોરુદ્ધિયા બહુરિ સુજ્ઞાદિ જાવ મહસ્તરગવંદપરિક્લિપ્તા સમણ મગચ મહાવીર પચ્ચવિદ્ધેઽં અભિગમેઽં અભિગચ્છહ" રથમાંથી નીચે ઉતરીને અનેક કુજ્ઞા ચિલાતિકા, વામનિકા નયનાદિની ચેષ્ટાએ દ્વારા હૃદયના ભાવોને ભાવુવામાં રક્ષા અને વિનીત જોવી ઠાસીએ ના સમૂહથી નપુ સકે વદ કંચુકી જોના સમૂહથી અને મહસ્તરકવૃન્દથી પરિવેષ્ટિત વચેલી જોવી તે દેવાનંદા પ્રજ્ઞાથી અભિગમ તુલક અમણ મગચાન્ મહાવીરની સમક્ષ આવી પડેલી. તે પાંચ પ્રકારના અભિગમ આ પ્રમાણે અમળ્યા—

(૧) સચિત્ત ૬ ધોનો (પુણ તામ્બૂલ આદિનો) ત્યાગ કરવો. (૨) અચિત્ત ૬ ધોનો (વસ્ત્રાદિકોનો) ત્યાગ ન કરવો. (૩) વિનયથી મુખ શરીરને કુપાવડ,

કાત્ યાનપ્રવરાત્ પ્રત્યવરોહતિ=અવતરતિ, 'પચ્ચોરુહિતા' પ્રત્યવરુદ્ધ 'સમર્ણ' મગવં મહાવીર પંચવિદેળં અભિગમેળં અભિગચ્છહ' શ્રમણં મગવન્તં મહાવીરં પંચવિદેળેન વક્ષ્યમાણસ્વરૂપેણ અભિગમેણ અભિગચ્છતિ પંચવિધાભિગમમાહ—'તં જહા-સચ્ચિત્તાણં દવ્વાણં વિડસરણયાણ, एवं जहा वित्तियसए जाव तिविहाए पञ्जुवासणाए पञ्जुवासइ' તદ્યથા સચિત્તાનાં પુષ્પતામ્બૂલાદીનાં દ્રવ્યાણાં-વ્યુત્સર્જનયા પરિત્યાગેન ૧, एवं रीत्या यथा द्वितीयगतके पञ्चमोद्देशके प्रतिपादितं तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यम् यावत् अचित्तानां द्रव्याणां वस्त्राभरणादीनाम-परित्यागेन २, एकशाटिकेन उत्तरासंगकरणेन ३, चक्षुरपश्ये अञ्जलिप्रगहेण ४, मनस एकाग्रीकरणेन च ५। तथा त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते । 'तएणं

વિત્તા ધમ્મિયાઓ જાણપ્પવરાઓ પચ્ચોરુહહ' સ્વહા કરકે વહ ઉસ ધાર્મિક શ્રેષ્ઠ રથસે નીચે ઉતરા 'પચ્ચોરુહિતા' નીચે ઉતર કર ફિર વહ 'સમર્ણ મગવં મહાવીરં પંચવિદેળં અભિગમેળં અભિગચ્છહ' શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરકે પાસ પંચવિધ અભિગમસે ગયા-પાંચ અભિગમ હસ પ્રકારસે હૈ—'સચિત્તાણં દવ્વાણં વિડસરણયાણ, एवं जहा वित्तियसए जाव तिविहाए पञ्जुवासणाए पञ्जुवासइ' સચિત્તદ્રવ્યોંકા પરિત્યાગ કરના, इस रीतिसे जैसा द्वितीय शतकके पांचवें उद्देशमें कहा गया है वैसाही यहां पर जानना चाहिये—સચિત્ત દ્રવ્યોં કા ત્યાગ કરના ૧, यावत् अचित्त द्रव्योंका - वस्त्राभरणादिकोंका परित्याग नहीं करना ૨, एकशाटिकसे (विना सिंघे वस्त्रसे) उत्तरासंग करना ૩, देखतेही अंजलि जोड़ना ૪, और मनका एकाग्र करना ૫। वहां पहुँच कर उस ऋषभदत्त ब्राह्मणने श्रमण भगवान् महावीरको त्रिविध पर्यु-

પચ્ચોરુહહ" રથને થોભાવીને તે પોતાના શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક રથમાંથી નીચે ઉતર્યો.

"પચ્ચોરુહિતા" નીચે ઉતરીને "સમર્ણ મગવ મહાવીર પંચવિદેળં અભિગમેળં અભિગચ્છહ" તે પંચવિધ અભિગમપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે ગયો. "ત જહા" તે પાંચ પ્રકારના અભિગમ આ પ્રમાણે છે—

"સચિત્તાણ દવ્વાણ વિડસરણયાણ, एवं जहा वित्तियसए जाव तिविहाए पञ्जुवासणाए पञ्जुवासइ" સચિત્ત દ્રવ્યોંનો પરિત્યાગ કરવો, धत्यादि जे पांच अलिगम थील शतकना पांचमां उद्देशकमा कहेवासा आया छे, ते अही अछु करवा त्या नीचे प्रमाणे पांच अलिगम गताया छे—(१) सचित्त द्रव्योना परित्याग करवो, (२) अचित्त द्रव्योना (वस्त्राभरणादिना) परित्याग न करवो, (३) वित्तियथी अपनत शरीर करवुं (वित्तियपूर्वक शरीर जुकाववुं, (४) देणना जे हाथ जोडना अने (५) मनने ऐकाग्र करवुं. આ પ્રકારના પાંચ અભિગમપૂર્વક મહાવીર પ્રભુની પાસે જઈને ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણે

દેવાનન્દાપુત્રવાત્સલ્યવક્ત્ર્યતા

મૂર્ખ--‘તપ્ત ણ સા દેવાણદા માહ્ણી આગયપ્પહયા પ્પ્પુય
 લોયણા સધરિયવલયધાહા કચ્ચુયપરિશ્વિત્તિયા ધારાહ્યકલ્લ
 પુપ્પગપિય, સમુસસિયરોમકૂવા સમ્મણ મગ્ગ મહાવીર આણિ
 મિત્તાપ્પ દિટ્ઠીપ્પ દેહમાણી ૨ ચિટ્ઠહ, મતેત્તિ મગ્ગ ગોયમે સમ્મણ
 મગ્ગ મહાવીર વદ્દહ નમસહ, વદિત્તા નમસિત્તા એવ વયાસી-
 કિણ્ણ મતે ! એસા દેવાણદા માહ્ણી આગયપ્પહવા ત ચેવ જાવ
 રોમકૂવા દેવાણુપ્પિય અણિમિત્તાપ્પ દિટ્ઠીપ્પ દેહમાણી ૨ ચિટ્ઠહ !
 ગોયમાહસમ્મણે મગ્ગ મહાવીરે મગ્ગ ગોયમ એવ વયાસી પર્વ
 સ્વલ્લુ ગોયમા ! દેવાણદા માહ્ણી મમ અમ્મા, અહલ્લ દેવાણદાપ્પ
 માહ્ણીપ્પ અત્તપ્પ । તપ્પણ સા દેવાણદા માહ્ણી તેણં પુલ્લપુલ્લ
 સિણેહાણુરાપ્પણ આગયપ્પહયા જાવ સમુસસિયરોમકૂવા મમ
 અણિમિત્તાપ્પ દિટ્ઠીપ્પ દેહમાણી દેહમાણી ચિટ્ઠહ ॥ સૂ. ૨ ॥

છાયા--તતઃ સ્વલ્લુ સા દેવાનન્દા બ્રાહ્મણી આગતમસ્ત્રવા મ્પ્પુલ્લલોચના,
 સદ્ધવલયવાહુ કઠ્ઠચુરુપરિશ્વિત્તા, ધારાઽઽહતકરુમ્બપુપ્પમિય સમુપ્પ્પસિત્તરોમ
 કૂવા શ્રમણ મગવન્ત મહાવીરમ્ અનિમેષયા હૃષ્ણા પ્રેક્ષમાણા ૨ ! તિષ્ઠતિ, મદન્ત !
 इति मगवान् गौतमः श्रमण मगवन्तं महावीर वन्दत, नमस्वति, चन्द्रित्वा, नम
 स्वित्वा, एवमवासीत्-किं स्वल्ल मइन्त ! एसा देवानन्दा ब्राह्मणी आगतमस्त्रवा
 तदेव यावत् रामकूपा देवानुमिषम् अनिमेषया हृष्या प्रेक्षमाणा २ तिष्ठति ? गौतम !
 इति । श्रमणो मगवान् महावीरो मगवन्तं गौतमम् एवमवासीत्-एव स्वल्ल गौतम !
 देवानन्दा ब्राह्मणी मम अम्मा, अह स्वल्ल देवानन्दाया ब्राह्मण्या आत्मजः ।
 ततः स्वल्ल सा देवानन्दा ब्राह्मणी तेन पूर्वपुमस्मेहानुरागेन आगतमस्त्रवा
 यावत् समुपप्लसितरोमकूपा माम् अनिमेषया हृष्या पश्यती प्रेक्षमाणा प्रेक्षमाणा
 तिष्ठति ॥ મૂ. ૨ ॥

પ્રજુને વારવાર નમન કરું અને બધા જ વિનયપૂર્વક તેમની સ મુખ બ ને
 હાથ જોડીને તે તેમની ચમુ પાછળા કરવા લાગી ॥ સૂ. ૧ ॥

नेन १, अचित्तानां वस्त्राभरणादीनामपरित्यागेन २, 'विणयोणयाए गायलट्ठीए, चक्खुपासे अंजलिपग्गहेण' विनयोपनतया गात्रयष्टया शरीरावनम्रीकरणेन ३, चक्षुःस्पर्शे भगवत्पदाभ्युपगत्यक्षत्वे अञ्जलिप्रग्रहेण प्राञ्जलिकरणेन ४, 'मणस्म एगत्तीकरणेण' मनसः एकत्रीकरणेन इति ५, 'जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत् तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीर तिव्वुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीर त्रिकृत्वः=त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, 'करित्ता वंदइ, नमंसइ' कृत्वा वन्दते नमस्यति, 'वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं पुरओ कट्टु ठियाचेव सपरिवारा सुस्ससमाणी नमंसमाणी अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ' वन्दित्वा नमस्यित्वा ऋषभदत्तं ब्राह्मणं पुरतः कृत्वा स्थित्वैव अनुगृहीता सती सपरिवारा शुश्रूषमाणा नमस्यन्ती अभिमुखा विनयेन प्राञ्जलिपुटा यावत् पर्युपास्ते ॥ सू० १ ॥

वस्त्रादिकोंका नहीं छोड़ना, विनयसे युक्त शरीरको झुकाना ३, भगवान्को देखतेही हाथोंको जोड़ लेना ४, और मनका एकाग्र करना ५, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिव्वुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ' श्रमण भगवान् महावीरके पास पहुँचकर उसने तीन बार उनको आदक्षिणा प्रदक्षिणा की 'करित्ता वंदइ नमंसइ' आदक्षिणा प्रदक्षिणा करके फिर उसने उनको वन्दना की नमस्कार किया 'वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं पुरओ कट्टु ठिया, चेव सपरिवारा सुस्ससमाणी नमंसमाणी अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ' वन्दना नमस्कार करके वह ऋषभदत्त ब्राह्मणको आगे करके खड़ी हो गई और परिवार सहित खड़ी २ उसने धर्मश्रवण करनेकी इच्छासे प्रभुको बारबार नमस्कार किया एवं बड़े विनयसे उनके समक्ष दोनों हाथ जोड़कर वह उनकी यावत् पर्युपासना करने लगी ॥ सू० १ ॥

भगवानने देखाता ४ धनने हाथ जोड़ा ५ अने मनने ओकाग्र करवुं "उवागच्छित्ता समण भगव महावीरं तिव्वुत्तो आयाहिण पयाहिणं करेइ" श्रमण भगवान महावीरनी पासे पहुँचीने तेहे त्रण वार भगवाननी आदक्षिणा प्रदक्षिणा करी "करित्ता वंदइ, नमंसइ" आदक्षिणा प्रदक्षिणा करीने तेहे करीथी तेभने पदण नमस्कार कर्था, "वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहण पुरओ कट्टु ठिया चेव सपरिवारा सुस्ससमाणी नमंसमाणि अभिमुहा विणएणं पज्जलिउडा जाव पज्जुवासइ" पदण नमस्कार करीने ऋषभदत्तनी पाछण ते उवासी रही अने परिवार सहित उभा रहीने तेहे धर्मश्रवण करवानी इच्छाथी

વિજ્ઞાતિતો યયા સા તયા, પારાહતકુદ્મ્યપુષ્પમિય સમુચ્ચારિતિરોમકૃપા, પારામિ-
મેયવતિતમકપારાભિરમ્યાદત યત્ કુદ્મ્યપુષ્પ સદિવેર્યર્થઃ સમુચ્ચારિતાનિ રોમામિ
તૃપેપુ રોમકિદ્રેય યમ્યાઃ ગા તયા ' મગર્મ મગર્મ મહાવીરં અભિમિમાદ
દિદ્વીપ દેહમાળીર ચિદ્દા ' અમળ મગર્મ મહાવીરમ્ અભિમેયયા પદ્મપાતરચિતપા
દૃષ્ટયા પ્રેક્ષમાણાઃ પ્રચ્ચારમાના તિષ્ઠતિ, ' મતેતિ મગધ ગોયમે રામણ મગધ મહા
વીરં ચદ્દ, નમસદ, ધંદિતા, નમતિતા એય યયામી '—હે મદ્ગત ! દુરપામગ્ય
મગયાન્ ગૌતમ અમળ મગધન્ત મહાવીરં જન્તે, નમસ્પતિ, પન્દિતયા, નમસ્પિતા
દાં રક્ષમાણપરારેણ યાદીન્—' કિં ન મેતે ! તમા દેવાળદા માદળી આગયપદ્ધ
પદ્ધયા સં જય જાય રોમકૃપા દેવાણુપિય અભિમિમાદ દિદ્વીપ દેહમાળીર ચિદ્દા !
હમકા તકુચિત્ત દ્વો ગયા, તયા રોમકૃપોમે મેય વતિત જલપારામોસે
આત્ત દુગ કુદ્મ્યપુષ્પકો તરદ રોમ સમુચ્ચયમિત (ભદ્રે)દ્વો ગય, તેમી
યદ્ દેયામન્દા પ્રાપ્તળી ' સમળ મગર્મ મહાવીરં અભિમિમાદ દિદ્વીપ
દેહમાળીર ચિદ્દા ' અમળ મગયાન્ મહાવીરકો અપલક દૃષ્ટિસે દેવ્યતી
અભી રહી ' મતે ! તિ મગધ ગોયમે રામણ મગધ મહાવીર ચદ્દ,
નમસદ, ધંદિતા નમતિતા એય યયામી ' હે મદ્ગત ! દુર પ્રકારસે
સમ્બોગિત કર મગયાન્ ગૌતમને અમળ મગયાન્ મહાવીરકો યન્દના
તી, હાત નમસ્કાર કિયા ચદ્દા નમસ્કાર કરકે કિર હાદોને પ્રસુસે
તેમા કદા-પૂછા—' કિં ન મેતે ! તમા દેવાળદા માદળી આગયપદ્ધ
ત એય જાય રોમકૃપા દેવાણુપિય અભિમિમાદ દિદ્વીપ દેહમાળીર
ચિદ્દા ' હે મદ્ગત ! કિત્ત વારણત યદ્ દેયાનન્દા પ્રાપ્તળી સ્તનમેં જિસકે
કુચુકને પજ દીર્ઘ કર્મ પદ્મ, બને જેમ રીયતી પારાબો પ નથી કદમ
પુષ્પો વિચિત બને છે તેમ રામકુષ્માલો તેની રામસાજી બોલી સ્થ મધ
જેડી બોલી સિતિ થઈ મધ છે બોલી દેવાનદા પ્રાપ્તળી ' સમળ મગર્મ
મહાવીર અભિમિમાદ દિદ્વીપ દેહમાળીર ચિદ્દા " અમળ મગયાન્ મહાવીરની
તરદ અપલક નયને દેખતી બોલી રહી

‘ મતે ! તિ મગધ ગોયમે રામણ મગધ મહાવીર ચદ્દ નમસદ,
ધંદિતા નમતિતા એય યયામી ' આ આમિયજનક પદના બોલિ અમયાન
ગૌતમ ' ૨ અમળ " બોલું સજોધન કરીને અમળ મગયાન્ મહાવીરને
ચદ્દા ૧થી બને નમસ્કાર ૧થી ચદ્દા નમસ્કાર કરીને તેમજ તેમને આ
ભાવે પૂછું— ' કિં ન મેતે ! તમા દેવાળદા માદળી આગયપદ્ધ ત એય
જાય રોમકૃપા દેવાણુપિય અભિમિમાદ દિદ્વીપ દેહમાળીર ચિદ્દા ! ' હે મદ્ગત !

टीका—अथ देवानन्दाया भगवद्दर्शनानन्तरं पुत्रवात्सल्यजन्यस्तनदुग्धक्षर-
णादि वक्तव्यतामाह—‘ तए णं सा ’ इत्यादि, ‘ तएणं सा देवाणंदा माहणी
आगयण्हया पप्फुयलोयणा संवरियवलयवाहा ’ ततः खलु भगवद्दर्शनानन्तरं
सा देवानन्दा ब्राह्मणी आगतप्ररनवा पुत्ररनेहादागतस्तनमुखदुग्धा, प्रप्लुत-
लोचना पुत्रदर्शनजन्यानन्दाश्रुव्याप्तनयना, संवृतवलयवाहुः संवृतौ हर्षातिरेकात्
शरीरस्यातिस्पृलीभवेनेन संकुचितौ वलयौ कटकौ ययोस्तौ एतादृशौ बाहू=भुजौ
यस्याः सा तथा ‘ कंचुयपरिक्खितिया धाराहयकलंयपुप्फगंपिव समूसवियरोम-
कूवा ’ कंचुयपरिक्षिप्ता कंचुकः परिक्षिप्तो हर्षातिरेकेण स्पृलीभूतशरीरतया

देवानन्दापुत्रवात्सल्यवक्तव्यता—

‘ तए णं सा देवाणंदामाहणी ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—सूत्रकारने “ देवानन्दा ब्राह्मणीको भगवान्के दर्शनसे
पुत्र वात्सल्यको लेकर स्तनसे दुग्धक्षरण आदि हुआ ” इस विषयकी
वक्तव्यताको इस सूत्र द्वारा प्रकट किया है—“ तए ण सा देवाणंदा
माहणी आगयण्हया पप्फुयलोयणा संवरियवलयवाहा ’ वे कहते हैं
कि जब देवानन्दा ब्राह्मणीने प्रभु महावीरके दर्शन किये तब उसके
स्तनों में दूध क्षर आयो । उसके दोनों नेत्र पुत्र दर्शनजन्य आनन्दके
अश्रुभोंसे व्याप्त हो गये । हर्षातिरेकसे उसके दोनों बाहु संकुचित-
वलयवाले हो गये ‘ कंचुयपरिक्खितिया, धाराहयकलंयपुप्फगंपिव समू
सवियरोमकूवा ’ हर्षके अतिरेकसे शरीरके फूल जानेसे पहिरा हुआ कंचुक

देवानंदांनी पुत्रवात्सल्यपणुनी वक्तव्यता—

“ तए ण सा देवाणंदा माहणी ” इत्यादि

टीकार्थ—“ भगवान् महावीरना दर्शन करती वञ्चते देवानंदा ब्राह्म
णीना स्तनोभाथी पुत्रवात्सल्यने कारणे दूधनी धारा वडेवा भांडे छे ” इत्यादि
वातनु सूत्रकारे आ सूत्रमां निरूपणु कथुं छे—

“ तए ण सा देवाणंदा माहणी आगयण्हया पप्फुयलोयणा संवरियवलयवाहा ”
अथारे देवानंदा ब्राह्मणीअे भगवान् महावीरनां दर्शन कथ्या, त्यारे तेनां
स्तनोभाथी दूधनी धारा वडेवा लागी, तेनी अन्ने आंणो पुत्रदर्शनजन्य
आनंदाश्रुओथी व्याप्त थर्ध गध, हर्षना अतिरेकथी तेनी अन्ने अुअओ स कु
थित वक्ष्यवाणी थर्ध गध (आनंदथी शरीर ओलुं अधुं कुलाध गथुं के
हाथमां पडेरेलां कडां पणु दूका पडवाथी हाथनी साथे चिपडी गयां—हाथमा
सरकता अध थर्ध गया) “ कंचुयपरिक्खितिया, धाराहयकलंयपुप्फगंपिव
समूसवियरोमकूवा ” हर्षना अतिरेकथी शरीर कुलाध अथथी तेणे पडेरेला

સમૂહવિયરોમકૂવા મમ અગ્નિમિસાપ વિદ્વીષ દેહમાળી ૨ ચિદ્દહ ' તતઃ સ્વત્ત સા
 વેવાનન્દા પ્રાક્ષણી તેન પૂર્વઃ પ્રથમગર્માધાનકામસમ્મયો ય પુષ્પસ્નેહસત્ત્વોઽ-
 નુરાગ તેન પૂર્વપુષ્પસ્નેહાનુરાગેણ આગતપ્રસ્નયા આયાસસ્તનમુખદુગ્ધા યાનવ
 મપ્લપ્તલોચના સદૃશવલ્લયવાદુઃ કઠચુરપરિસ્થિતા ચારાહતકદમ્બપુષ્પમિવ સમુદ્દ
 ષસિતરોમકૂવા મામ્ અનિમિષા દૃષ્ટિયા પશ્યન્તી મે સમાળા મસમાળા તિ'ટલીતિ'સ ૨

વેવાનન્દાનિર્વાણવક્ત્રમ્પતા ।

મૂષ્ “ તપ્પણં સમણે મગધ મહાવીરે ઉસમદત્તસ્તમાહ
 ણસ્ત દેવાણદાપ માહુળીપ તીસેય મહાતિમહાલયાપ દ્વિમિપરિ
 સાપ જાવ પરિસા પઢિગયા, તપ્પણ સે ઉસમદત્તે માહુળે સમ
 ણસ્ત મગધઔ મહાવીરસ્ત અતિય ધમ્મ સોશ્યા, નિસમ્મ હદ્દ
 તુદ્દે ઉદ્દાપ ઉદ્દેહ, ઉદ્દાપ ઉદ્દેત્તા સમણ મગધ મહાવીર તિક્કલુત્તો
 જાવ નમસિત્તા યવ વયાસી યવમેય મતે ! તહમેય મતે ! જહા
 સ્વદઓ જાવસે જહેય તુમ્હેવદહસિ કહુ ઉત્તરપુરાર્થિમ દિસીમાગ
 અવક્કમહ અવક્કમિત્તા સયમેવ આભરણમહાલકાર ઓમુયઈ,

સિજેહાનુરાપણ આગયપણ્યા જાવ સમૂહવિયરોમકૂવા-મમ અગ્નિમિ
 સાપ વિદ્વીષ દેહમાળી ૨ ચિદ્દહ ' ફસ કારણ યદ્ વેવાનન્દા પ્રાક્ષણી ષસ
 પૂર્વપુષ્પસ્નેહજન્ય અનુરાગસે-પ્રથમ ગર્માધાનજન્ય પુષ્પસ્નેહરૂપ પ્રેમસે
 આગતસ્તનમુખદુગ્ધવાલી, પ્રપ્તુગ્ધલોચનવાલી સંપૂર્ણવલ્લયવાદુવાલી,
 કઠચુર પરિસ્થિતા ગ્રીર ચારાહત કદમ્બ પુષ્પકી તરફ સમુદ્દૃષ્ટસિતરોમ
 રૂપવાલી છુદ્દ મુક્તે અનિમિષ દૃષ્ટિસે વેશ્વતી વેશ્વતી સ્વકો હૈ ॥૬૦૨॥

તેણ પુષ્પપુષ્પસિજેહાનુરાપણ આગયપણ્યા જાવ સમૂહવિયરોમકૂવા મમ
 અગ્નિમિસાપ વિદ્વીષ દેહમાળી ૨ ચિદ્દહ ” તે કારણે તે પૂર્વપુષ્પજન્ય અનુરાગથી
 પ્રથમ ગર્માધાનજન્ય પુષ્પસ્નેહથી-વેવાનન્દા પ્રાક્ષણીની આ પ્રકારની હાલત
 થઈ ગઈ છે એટલે કે પુત્રવાતસમ્પન્ને કારણે જ તેનાં સ્તનોમાંથી દૂધની પ્રાપ્તિ
 પડી રહી છે, તેની આંખો દર્પાયુઓથી બાંધ થઈ ગઈ છે તેની જાને
 કુચઓ અકુચિત વલ્લયવાળી થઈ ગઈ છે, તેનું કઠચુર તથા ચારાવાળી દીર્ઘ
 કશ્વ પદ્મ છે અને તેની શામળાશિ શામકીમાં ભરેલી થઈ ગઈ છે અને તે
 ભરેલી ભરેલી મારી તરફ અપલક દૃષ્ટિથી નિરખી રહી છે ॥ સુ. ૨ ॥

હે ભદ્રન્ત ! કિંં યલુ કથમ્ કેન કારણેન ઇપા દેવાનન્દા બ્રાહ્મણી આગતપ્રસ્નવા-
આયાતસ્તનાગ્રદુઘ્ના તદેવ પૂર્વોક્તરીત્યેવ યાવત્ પ્રપ્લુતલોચના સંગ્રતલયવાહુઃ
કચ્ચુકપરિક્ષિપ્તા ધારાહતકદંબપુષ્પમિવ સમુચ્છ્વસિતરોમકૃપા દેવાનુપ્રિયસ્
અનિમેષયા પક્ષપાતરહિતયા દૃષ્ટયા મેક્ષમાણા ૨ અલોકયન્તી તિષ્ઠતી ? મગવા-
નાહ-‘ ગોયમાહ, સમણે મગવં મહાવીરે ભગવં ગોયમં એવ વયાસી ’-હે ગૌતમ !
સ્ત્યેવમામન્ય શ્રમણો મગવાન્ મહાવીરો મગવન્તં ગૌતમમ્ એવં વક્ષ્યમાણયકા-
રેણ અવાદીન્-‘ એવ યલુ ગોયમા ! દેવાણંદા માહણી મમ અમ્મયા, અહ્ણણં દેવાણં-
દાએ માહણીએ અત્તએ ’ હે ગૌતમ ! એવ યલુ પૂર્વોક્તા ડયં દેવાનન્દા બ્રાહ્મણી
મમ અમ્મયા માતા વર્તન્તે, અહં યલુ દેવાનન્દાયા બ્રાહ્મણ્યા આત્મજઃ પુત્રોઽસ્મિ,
‘ તએ ણં સા દેવાણંદા માહણીતેણં પુત્રવપુત્તસિણેહાયુરાણં આગયપ્પઘ્ણા જાન્

દૂધ ભર આયા છે યાવત્-જિમકે રોમકૂપોમેં રોમરાજિ યહી હો ગઈહે
એસી યન કર, આ દેવાનુપ્રિયકો અનિમિષ દૃષ્ટિસે દેખતી છૂઈ યહી
હે ? યહાં યાવત્ પદસે પ્રપ્લુતલોચના, સંગ્રતલયવાહુઃ, કચ્ચુકં પરિક્ષિપ્તાઃ,
ધારાહતકદંબપુષ્પમિવ સમુચ્છ્વસિત ’ હસ પૂર્વોક્ત પાઠકા સંગ્રહ હુઆ
હે । ‘ ગોયમાહ ’ હે ગૌતમ ! હસ પ્રકાર સંવોધિત કરકે ‘ સમણે મગવં
મહાવીરે મગવં ગોયમં એવં વયાસી ’ શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરને ‘ મગવં
ગોયમં એવં વયાસી ’ મગવાન્ ગૌતમસે એસા કહા ‘ એવં યલુ ગોયમા ’
હે ગૌતમ ! હસકા કારણ એસા હે કિં ‘ દેવાણંદા માહણી મમ અમ્મયા-
અહ્ણણં દેવાણંદાએ માહણીએ અત્તએ ’ દેવાનંદા બ્રાહ્મણી મેરી માતા હે
ઔર મેં હસકા પુત્ર હૂં । ‘ તએ ણં સા દેવાણંદા માહણી તેણં પુત્રવપુત્ત-

જેનાં સ્તનો દૂધથી ભરાઈ ગયાં છે, યાવત્ જેનાં રોમકૂપોમા રોમરાજિ ઊભી
થઈ ગઈ છે, એવી આ દેવાનંદા બ્રાહ્મણી ઊભી ઊભી આપ દેવાનુપ્રિયની
તરફ અપલક દૃષ્ટિથી શા માટે નિરખી રહી છે ? (અહીં ‘ યાવત્ ’ પદથી
“ પ્રપ્લુતલોચના, સંગ્રતલયવાહુઃ કચ્ચુકં પરિક્ષિપ્તા ધારાહતકદંબપુષ્પમિવ સમુ-
ચ્છ્વસિત ” આ સૂત્રપાઠ ગ્રહણ કરાયો છે) “ ગોયમાહ ” હે ગૌતમ ! ” આ
પ્રમાણે સંબોધન કરીને “ સમણે મગવં મહાવીરે મગવં ગોયમં એવં વયાસી ”
શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો—

“ એવં યલુ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! તેનુ કારણ એવું છે કે “ દેવાણંદા
માહણી મમ અમ્મયા-અહ્ણણં દેવાણંદાએ માહણીએ અત્તએ ” દેવાનંદા બ્રાહ્મણી
મારી માતા છે અને હું તેમનો પુત્ર છું. “ તએ ણં સા દેવાણંદા માહણી

संजमह । तएणं सा देवाणदा अज्जा अज्जचदणाए अज्जाए
अतिय सामाइयमाइयाइं एकारसअगाइ अहिज्जइ, सेस त
थेव जाव सब्बदुक्खप्पहीणा ॥ सू० ३ ॥

छाया—ततः खलु भगवतो भगवान् महावीरः श्रपमश्चाप ब्राह्मणाप देवा
मन्दायै ब्राह्मण्यै तस्यां च महातिमहत्याम् क्षपिर्पदि यावत् पर्पत् प्रतिगता,
ततः खलु स श्रपमश्चो ब्राह्मणः भगवत्स्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मं
धृत्वा निशम्य इष्टदृष्ट उरधया उचिष्ठते, उत्थया उत्थाय भ्रमणं भगवन्त महा
वीर भिःकृतो यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्—एवमेतत् भदन्त ! तदैतत् भदन्त !
यथा स्कन्दको यावत् स यथेतत् यूय वदथ इति कृत्वा उत्तरपौरस्त्य दिग्भागम्
अपक्राम्यति अपक्रम्य स्वयमेव आभरणमारयालङ्कारम् अवपुञ्जति, वस्त्रम्
स्वयमेव पञ्चसुष्टिकं लोच करोति, कृत्वा यथैव भगवतो भगवान् महावीरस्तत्रैव
उपागच्छति, उपागत्य भगवन् भगवन्तं महावीरं भिःकृत्यः आदक्षिणप्रदक्षिणम्
यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्—अदीप्तः खलु भदन्त ! लोकाः, प्रदीप्ताः
खलु भदन्त ! लोकाः आदीप्तप्रदीप्ताः खलु भदन्त ! लोको वरया मरणेन च,
एवम् एतेन क्रमेण यथास्कन्दकस्तथैव प्रव्रजितः, यावत् सामापिकादीनि एका
दश अङ्गानि अधीते यावत् बहुभिः चतुर्बपष्ठाहमश्चम यावत् विविधैस्तपो
कर्मभिरात्मानं भावयन् बहुभिः वर्षाणि भ्रामण्यपर्यापं पाठयति, पाठयित्वा
मासिकया संलेखनया आत्मानं जूपयति जूपयित्वा पट्टिं भक्तानि मनश्चनेन
छिनत्ति, छित्त्वा यस्मार्याप क्रियते नग्नमानो यावत् तमर्घ्यमाराधयति, आराध्य
यावत् सर्वं दुःखमहीणः । ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी भगवत्स्य भगवतो
महावीरस्य अन्तिके धर्मं धृत्वा निशम्य इष्टदृष्टा भ्रमणं भगवन्त महावीरं त्रिकृत्यः
आदक्षिणप्रदक्षिणं यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्—एवमेतत् भदन्त ! तदैतत्
भदन्त ! एव यथा श्रपमश्चस्तथैव यावत् धर्ममाकयाति, ततः खलु भगवतो भग
वान् महावीरो देवानन्दा ब्राह्मणी स्वयमेव प्रधात्रयति, प्रधात्र्य स्वयमेव आर्यं
चन्द्रनायै आर्यायै शिष्यात्वेन ददाति । ततः खलु सा आर्यचन्द्रना आर्या देवा
नन्दा ब्राह्मणी स्वयमेव प्रधात्रयति, स्वयमेव गुण्डयति, स्वयमेव छिद्यति, एवं
यथैव श्रपमश्चस्तथैव आर्यचन्द्रनाया आर्यायाः इमम् एतद्वृत्तं धार्मिकम् उप
देश सर्वं समतिपपद्यते, तदाश्रया तथागच्छति, यावत् सयमेन संयच्छति । ततः
खलु सा देवानन्दा आर्या आर्यचन्द्रनाया आर्यायाः अन्तिके सामापिकादीनि
एकादश अङ्गानि अधीते, येष तथैव यावत् सर्वदुःखमहीणा ॥ सू० ३ ॥

तेमुइत्ता सयमेव पंचमुट्टियं लोयं करेइ, करित्ता जेणेव समणे
 गवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं भगवं-
 महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं-
 यासी-आलित्तेणं भंते ! लोए पलित्तेणं भंते ! लोए आलित्त-
 लित्तेणं भंते ! लोए जराए मरणेणय, एवं एएणं कमेणं जहा
 खंदओ तहेव पवइओ जाव सासाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं,
 अहिज्जइ जाव बहूहिं चउत्थ छट्ठसदसम जाव विचित्तेहिं तवोक-
 म्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूइं वात्ताइं सामणणपरियागं पाउ-
 णइ, पाउणइत्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूमेइ, झूसित्ता
 सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ, छेदित्ता, जस्सट्ठाए कीरइ, नग्ग-
 भावे जाव तमढं आराहइ आराहेत्ता जाव सब्बदुक्खप्पहीणे ।
 तएणं सा देवाणंदा माहणी समणस्स भगवओ महावीरस्स
 अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा समणं भगवं महावीरं
 तिकखुत्तो आयहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी-एव-
 मेयं भंते ! तहमेयं भंते ! एवं जहा उसभदत्तो तहेव जावधम्मं
 आइक्खइ । तएणं समणे भगवं महावीरे देवाणंदं माहणिं सय-
 मेव पव्वाइ, पव्वावित्ता सयमेव अज्जचंदणाए अज्जाए सीसि-
 णित्ताए दलयइ ! तएणं सा अज्जचंदणा अज्जा देवाणंदं माहणिं
 सयमेव पव्वावेइ, सयमेव मुंडावेइ, सयमेव सेहावेइ, एवं जहेव
 उसभदत्तो तहेव अज्जचंदणाए अज्जाए इमं एयारूवं धम्मियं
 उवदेसं सम्मं संपडिवज्जइ, तमाणाए तहगच्छइ, जावसंजमेणं

प्रयतमाना स्तेषां वर्षदि अनेकशतवृन्दपरिचारायाम्-अमेकानि क्षणानि तेषां
 वृत्तानि-समुदाय तस्य सारिवारतया यस्या सा तथा तस्याम् अनेकशतवृन्द
 परिचारायाम्-अनेकशतममाणवृन्दपरिचारमुक्तायाम् अपि प्रवृत्ति परिपदि
 धर्मापदेशं दत्तवान् । ततो धर्मोपदेशं श्रुत्वा वर्षत् प्रतिगता । ' त ए न से उत्तम
 दत्ते माहणे समणस्स भगवन्ना महावीरस्स अतिर्यं धम्म सोच्चा निसम्म इदुत्तुहे
 उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठिच्छां समण भगव महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमसिच्छा एव
 वयासी ' -ततःसच्च कपमदत्तो प्रवृत्त भमणस्य भगवतो महावीरस्स अन्तिके
 धर्मं श्रुत्वा निवृत्त्य इदमेवधार्यं इष्टतुष्टः उत्तया उत्तयानेन वृत्तिष्ठति, उत्तया
 उत्तयाय भमण भगवन्त महावीरं त्रि-कृत्यो यावत् आदक्षिण-प्रदक्षिण करोति

नहीं थी किन्तु सैकड़ों मुनि परिवारों और सयत् परिवारोंके समुदायसे
 युक्त थी, प्रमुखांग प्रवृत्त धर्मोपदेशको सुनकर परिपदा विसर्जित हो
 गई । इसके बाद " उत्तमदत्तमाहणे समणस्स भगवन्ना महावीरस्स
 अतिर्यं धम्म सोच्चा निसम्म इदुत्तुहे उट्ठाए उट्ठेइ ' उट्ठाए उट्ठिच्छा
 समण भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमसिच्छा एव वयासी ' कपम
 दत्त प्रावृत्तानं भमण भगवान् महावीरं प्रमुके मुखसे जो धर्मोपदेश
 सुनाया उसका इदयस अन्गी तरहसे विचार किया, उस विचा
 रमें उसे आत्मशान्ति मिली, भक्त वह बहुत ही अधिक खुश हुआ
 और आनंदित चित्त हो कर वह अपने भाग उठा और उठ कर भमण
 भगवान् महावीरके समीप पहुंचा-यहां उसने उनको तीन बार प्रद

परिपदा साव नाना समुदायवागी न की, परन्तु ते परिपदा सहेय मुनि
 परिवारधी अने धर्मापरिवारना समुदायभी मुक्त की। ओही विचारण परि
 पदाभां प्रमुके देयना आपी देयना धर्मवागीने परिपदा विसर्जित अर्थ त्याग
 भाव उत्तमदत्तमाहणे समणस्स भगवन्ना महावीरस्स अतिर्यं धम्म सोच्चा
 निसम्म इदुत्तुहे उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठिच्छां समण भगव महावीरं तिक्खुत्तो जाव
 नमसिच्छा एव वयासी ' कपमदत्त कहेले अमलु कपवान महावीरना मुजेथी
 ने उपदेश अमलु भयो कीतो, तेना उपर दृढयमां सारी रीते विचार भयो,
 आ प्रभावे विचार करता तेना आत्माने पूज शान्ति भगी, तेना चित्तमां
 आनंद अने सतोष बापी अथा ते वर्या अ उत्तयासपूज शेतानी अने अ
 दोसो भयो अने दोसो यउने अमलु कपवान महावीर पासे पड़ेथी अथी।
 त्वां अउने तेले तलु बार आदक्षिण प्रदक्षिणपूज (अक्षिणदक्षिणी
 अमलु शान्ति अमलु शान्ति अथन्त आवर्तना करीने) कपवानने वर्या

ટીકા—અથ ઋષભદત્તસ્ય દેવાનન્દાયાશ્ચ પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારપૂર્વકં નિર્વાણ-
વક્તવ્યતામાહ—‘ તણં ’ ઇત્યાદિ, ‘તણં સમણે ભગવં મહાવીરે ઉસમદત્તસ્સ માહણસ્સ દેવાણંદાણ માહણીણ તીસેય મહત્તિમહાલયાણ ઇસિપરિસાણ જાવ પરિસા પઢિગયા ’ તતઃસ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ ઋષભદત્તાય બ્રાહ્મણાય દેવા-
નન્દાયૈ બ્રાહ્મણ્યૈ તસ્યાં ચ મહાતિમહત્યાં મહતિ ચાસૌ અતિ મહતીચ મહાતિ-
મહતી તસ્યામ્ ઋષન્તિ-પશ્યન્તીતિ ઋપયો જ્ઞાનિનસ્તદ્રૂપા પર્ષત્ ઋષિપર્ષત્
તસ્યામ્ ઋષિપર્ષદિ યાવત્-યાવત્કરણાત્ મુનિપર્ષદિ યતિપર્ષદિ, યતયો ધર્મક્રિયાસુ

દેવાનન્દા નિર્વાણ વક્તવ્યતા—

‘ તણં સમણે ભગવં મહાવીરે ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ઇસ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારને ઋષભદત્ત ઓર દેવાનન્દાકી
પ્રવ્રજ્યા સ્વીકાર કરને પૂર્વક નિર્વાણ વક્તવ્યતા કહી હૈ—ઇસમેં उन्होंने
કહા હૈ કિ—‘ તણં સમણે ભગવં મહાવીરે ઉસમદત્તસ્સ માહણસ્સ
દેવાણંદાણ માહણીણ તીસેય મહત્તિમહાલયાણ ઇસિપરિસાણ જાવ પરિસા
પઢિગયા ’ ઇસકે પાદ શ્રવણ ભગવન્ મહાવીરને ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણકે
લિયે, ઓર દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીકે લિયે ઉસ યહી ખારી પરિષદામેં યાવત્
ધર્મકા ઉપદેશ દિયા—યહાં યાવત્ પદસે “મુનિપર્ષદિ, સ્વાયુ પર્ષદિ,
અનેકશતદ્રુન્દપરિવારાયામ્ ” ઇન પદોંકા ગ્રહણ હુઆ હૈ । “ ઋષન્તિ-
પશ્યન્તિ ઇતિ ઋષયઃ ” ઇસ વ્યુત્પત્તિકે અનુસાર જો આત્મતત્ત્વકા નિરી-
ક્ષણ કરતે હૈ, એસે જ્ઞાનીજનકા નામ ઋષિ હૈ । ઇન ઋષિયોંકી સમાજકા
નામ ઋષિ પરિષદા હૈ । ધર્મ ક્રિયાઓંમેં જો પ્રયત્નશીલ રહતે હૈ ડનકા
નામ સંયતિહૈ । મુનિ પરિષદા ઓર સંયનપરિષદા અત્પ સમુદાયવાલી

દેવાનન્દા નિર્વાણવક્તવ્યતા—

“ તણં સમણે ભગવં મહાવીરે ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અને દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીએ દીક્ષા લઇને કેવી રીતે
નિર્વાણની પ્રાપ્તિ કરી, તે વાતનુ સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે—

“ તણં સમણે ભગવ મહાવીરે ઉસમદત્તસ્સ માહણસ્સ દેવાણંદાણ માહણીણ
તીસેય મહત્તિમહાલયાણ ઇસિપરિસાણ જાવ પરિસા પઢિગયા ” ત્યા.ખા.૬ શ્રમણુ
ભગવાન મહાવીરે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને તથા દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીને તે ઘણી
વિશળ ઋષિપરિષદામાં (યાવત્) ધર્મનો ઉપદેશ સભળવો અહીં ‘ યાવત્ ’
પદ દ્વારા “ મુનિપર્ષદિ, યતિપર્ષદિ, અનેકશતદ્રુન્દપરિવારાયામ્ ” આ
સૂત્રપાઠને શરૂથી કરવામાં આવ્યો છે “ ઋષન્તિ-પશ્યન્તિ ઇતિ ઋષયઃ ” આ
વ્યુત્પત્તિ અનુસાર આત્મતત્ત્વનું નિરીક્ષણ કરનારા જ્ઞાનીજનોને ઋષિ કહે છે.
ધર્મક્રિયાઓમાં પ્રયત્નશીલ રહેનારને યતિ કહે છે. મુનિપરિષદા અને યતિ.

સ્વયમેવ કેસલુચ્ચનં કૃત્વા, યત્રૈવ ધમખો મગધાન્ મહાવીર આમીત્ તથૈવોપાગ
 પ્તિ ' ઉવાગચ્છિષ્ઠા સમણ મગધં મહાવીરં તિક્ષુત્તો આયાદિષિં પયાદિષિં
 આદ નમસિત્તા એવ ષયાસી ' ઉપાગસ્ય ધમણ મગધન્ત મહાવીર ત્રિ-કુલઃ આદ
 સિણપદવિષિં યાદહ કરોસિ, આદસિણવદપિણ કૃત્ત્વા ચન્દતે, નમસ્પતિ, વન્દિત્વા
 નમમ્પિરવા એવં વહ્પમાણપ્રકારણ અન્નાદીન્-' આલિસેણ મતે ! છોણ પલિષ્ણ
 મતે ! છોણ, આલિસપલિષ્ણેણ મતે ! છોણ જરાણ મરણેણ ય ' હે મદન્ત ! આ
 દીપ્પા' આસમન્તાત્ મજ્જલિત ત્તલ્લ મય સોકા, મદીપ્પા' પ્રકર્પણ અત્પન્ત મજ્જ-
 ણિતા ત્તલ્લ ચતુર્દિશુ અયં સોકઃ આરીપ્પગદીપ્પા રલ્લ આ-સમન્તાત્ અત્પન્તં
 રલ્લુ મય સોકા જરયા મરણેણ ચ, તથાચ જ્ઞામરણામ્થાં ચતુર્દિશુ જાન્વહ્સ્યમાનો
 ડય આરો દરીણ્ણતે હિન્ધર્ધા, ' એવ ણ્ણ કમણ જહા સ્વંદમ્મો તદ્દવ પાદમ્મો

' સમણે મગધ મહાવીરે ' શ્રવણ મગધાન્ મહાવીર ધિરાજમાન યે-
 ' તેજેવ ઉવાગચ્છદ્ધ ' વહાં પર આયા ' ઉવાગચ્છિષ્ઠા ' વહા આકરકે
 ડમને ' સમણ મગધં મહાવીર ' ધમણ મગધાન્ મહાવીરકી ' તિક્ષુત્તો
 તીન ધાર ' આયાદિષિ પયાદિષિ જાદ ' આદસિણા પ્રદસિણાપૂચક પંદના
 વી નમસ્કાર ક્રિયા, ' નમસિત્તા એવ ષયાસી ' વન્દના નમસ્કાર કરકે
 ફિર વહ્ હગ પ્રકારસે વહ્ને લગા-' આલિસે ણ મતે ! છોણ, પલિ-
 સેણ મતે ! છોણ, આલિસપલિષ્ણેણ મતે ! છોણ જરાણ, મરણેણ ય ' હે
 મદન્ત ! વહ્ લોક જરા ઓર મરણ ડારા આ-સમન્તાત્-સવ તરફસે
 પ્રચ્ચલિત હો રહા હૈ, હે મદન્ત ! વહ્ લોક જરા ઓર મરણ ડારા ચારો
 દિશાઓમેં વહુન કુત્ત્વ રૂપસે જલ રહા હે હે મદન્ત ! વહ્ લોક જરા
 ઓર મરણસે ચારો દિશાઓમેં વહુમહી અધિકરૂપમેં જલ રહા હૈ, ' એવ

વીરે ' અમલ મગધાન્ મહાવીર તિરજવા દના, " તેજેવ ઉવાગચ્છદ્ધ " ત્થા
 અયે. " ઉવાગચ્છિષ્ઠા " ત્થા જડને તેલે " ધમણ મગધ તિક્ષુત્તો આયાદિષિ
 પયાદિષિ જાદ નમસિત્તા એવ ષયાસી ' ત્રણ વાર આદસિણા પ્રદસિણાપૂચક
 અમલ મગધાન્ મહાવીરને વહુના નમસ્કાર કર્યા અને વહુના નમસ્કાર કરીને
 તેલે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—

" આલિસેણ મતે ! છોણ પલિષ્ણેણ મતે ! છોણ આલિસપલિષ્ણેણ મતે !
 છોણ, જરાણ, મરણેણ ય " હે મદન્ત ! આ લોક જરા (જુદાવસ્થા) અને
 મરણ દ્વારા ધામિરથી મગધી રહ્યા છે હે મદન્ત ! આ લોક જરા અને મરણ
 દ્વારા ચારે દિશામાં જૂઠા જ પ્રચ્ચલિત થઈ રહ્યો છે, હે મદન્ત ! આ લોક
 જરા અને મરણ દ્વારા ચારે દિશાએ અનિશ્ચય અધિક પ્રમાણમાં મગધી રહ્યો

मासिषया संलेखनया आत्मान सवेष्ट्य पष्टिमक्तानि अनजनेन छिनत्ति, 'छेदिता जस्महाए कीरइ नगमावे जाव तमई आराइ' छिता यस्मार्थ क्रियते नगमावो निर्णयत्व यावत् तमई निर्वाणरूपम् आराधयति 'आराहेता जाव सन्न दुबखप्पहीणे' आराधय यावत् मिदो पुद्दो, मुक्तः सर्वदुःखमहीणः सर्वदुःखरहितो जातः इति,

समति देवानन्दा वक्तव्यतामाह-तए णं सा देवानंशमाइणी समणस्स मगधओ महावीरस्स अतियं धम्म सोएवा निसम्म इट्ठुट्ठा समणं मगध महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाणिं जाव नमसिंता एव वयासी' सतः त्वत्तु सा देशान्द्रा ब्राह्मणी भ्रमणस्म मगधतो महावीरस्य अन्तिके समीपं धर्मोपदेशं भुत्वा निश्चम्य इष्टतुष्टा भ्रमणं मगधतं महावीरं भिःकृत्वा विचारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं यावत् करोति, आद

अणसणाए छेदेइ' संलेखनाधारण करके ६० अक्षोंका अनशन द्वारा धम्मने छेदन किया- 'छेदिता जस्महाए कीरइ नगमावे जाव तमई आराइ' छेदन करके जिसके निमित्त उसने निर्ग्रन्थताधारण की उस अर्थकी निर्वाणरूप स्वामिलपितकी उसने आराधना की, 'आराहेता जाव मग्गदुबखप्पहीणे' आराधना करके वह यावत्-सिद्ध पुद्द, मुक्त सर्व दुःखोंसे रहित बन गया।

अथ सूत्रकार देवानंदा विषयक कथन करते हुए कहते हैं 'तएणं सा देवानंश माइणी समणस्म मगधओ महावीरस्स अतियं धम्म सोएवा निसम्म इट्ठुट्ठा समणं मगध महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाणिं जाव नमसिंता एव वयासी' भ्रमण मगधान् महावीरसे धर्मका श्रवण करके और इष्टयमें उसे धारण करके देवानन्दा ब्राह्मणी भी बहुत इष्टि लुई, और आन

अने सधाई करीने तेभजे ६० अक्षोंनु अनशन द्वारा छेदन क्यु' (छेदने के छेक भासना उपवासे धर्मा) "छेदिता जानद्वार कीरइ नगमावे जाव तमई आराइ" छेदन करीने के ध्येयनी सिद्धि भये तेभजे निर्ग्रन्थता प्राप्त करी गयी ते ध्येयनी (निर्वाण रूप स्वामिलपित वस्तुनी) तेभजे आराधना करी "आराहिण जाव मग्गदुबखप्पहीणे" आराधना करीने तेजो सिद्ध, पुद्द, मुक्त अने सब दुःखोंसे रहित बनी गया।

अथ सूत्रकार देवानंदा संप्रार्थना कथन करे छे तएणं सा देवानंश माइणी समणस्म मगधओ महावीरस्स अतियं धम्म सोएवा निसम्म इट्ठुट्ठा समणं मगध महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाणिं जाव नमसिंता एव वयासी" भ्रमण भ्रमणान् महावीरनी पामे धर्मोपदेश भ्रमण करीने अने तेने दुष्टयभां प्राप्त करीने देवानंदा ब्राह्मणीने यत्तु यत्तु न करी

જાવ સામાહ્યમાહ્યાઈ એકારસઅંગાઈં અહિજ્જઈ ' ત્વં રીત્યા એતેન સ્કન્દક-
પ્રકરણોક્તેન ક્રમેણ યયાસ્કન્દકસ્તાપમો દ્વિતીયશતકે પ્રથમોદ્દેશકે પ્રવ્રજિતસ્ત-
થૈવ પ્રવ્રજિતઃ પ્રવ્રજ્યાં ગૃહીતવાન્, યાવત્ સામાયિકાદીનિ એકાદશ અઢ્ઠાનિ અ-
ધીતે, ' જાવ વહૂઈં ચડત્થ-છઠ્ઠપદસમ જાવ વિચિત્તેઈં તવોકસ્મેઈં અપ્પાણં
ભાવેમાણે વહૂઈં વાસાઈં સામન્નપરિયાગં પાડણઈ ' યાવત્ વહુભિશ્ચતુર્યપષ્ટાષ્ટમ
દશમ યાવત્ દ્વાદશચતુર્દશાદિભિર્વિચિત્રેસ્તપઃકર્યભિઃ આત્માનં ભાવયન્ વાસ
યન્ વહૂનિ વર્ષાણિ શ્રામણ્યપર્યાયં સાધુપર્યાયં પાલયતિ, ' પાડણિત્તા મામિયાએ
સંલેહ્ણાએ અપ્પાણં ઘૂસેઈ ' પાલયિત્વા માસિકયા માસપરિમિતયા સંલેખનયા આ-
ત્માનં જૂપયતિ-સંયોજયતિ ' ઘૂસિત્તા સઠ્ઠિં મત્તાઈં અણસણાએ છેદેઈ ' જૂપિત્વા

एएणं कमेणं जहा खंदओ तदेव पण्वईओ, जाव सामाह्यमाह्याईं
एकारसअंगाईं अहिज्जई ' इस रीतिसे स्कन्दक प्रकरणोक्त क्रमसे
जैसा स्कन्द तावस द्वितीय शतकमें प्रथम उद्देशकमें प्रव्रजित हुआ है
उसी क्रमसे यह भी प्रव्रजित हो गया-यावत् सामायिक आदि ११
अङ्गोंका इसने अध्ययन किया ' जाव वहुईं चडत्थ-छट्ठपदसम जाव
विचित्तेईं तवोकस्मेईं अप्पाण भावेमाणे वहुईं वासाई सामणपरि-
याग पाडणई ' यावत् अनेक वर्षों तक इसने चतुर्थ, षष्ठ, अष्टम,
दशम-यावत् द्वादश, चतुर्दश आदि विचित्र तर्पों द्वारा आत्माको
भावित किया और श्रामण्यपर्यायका पालन किया ' पाडणित्ता ' अनेक
वर्षों तक श्रामण्यपर्यायका पालन करके ' मासियाए संलेह्णाए अप्पाणं
घूसेई ' इसने एक मासकी संलेखना धारण की ' घूसित्ता सठ्ठिं मत्ताईं

छे “ एव एएणं कमेणं जहा खंदओ तदेव पण्वईओ, जाव सामाह्यमाह्याईं
एकारसअंगाईं अहिज्जई ” आ प्रकरना कथनथी श३ करीने स्कन्दक मुनि विषे
णील शतकेना पड़ेला उद्देशाभां जेवु प्रतिपादन करवाभा आ०यु छे, जेवुं ७
प्रतिपादन अही पणु समञ्ज लेवु ओटले के तेमजे पणु प्रव्रज्या अंगीकार
करी अने सामायिक आदि अगियार अंगोनु अध्ययन कथुं “ जाव वहुईं
चडत्थ, छट्ठपदसम जाव विचित्तेईं तवोकस्मेईं अप्पाणं भावेमाणे वहुईं
वासाई सामन्नपरियाग पाडणई ” अने अनेक वर्षों सुधी तेमजे उपवास, छट्ठ,
अष्टम, अ द्ति तपस्याओ द्वारा तथा णील विचित्र तर्पो द्वारा पोताना आत्माने
लावित कथी अने श्रमणु पर्यायनु पालन कथुं “ पाडणित्ता ” अनेक वर्ष
सुधी श्रमणु पर्यायनु पालन करीने “ मासियाए संलेह्णाए अप्पाणं घूसेई ”
तेमजे ओक मासने सथारे कथी “ घूसित्ता सठ्ठिं मत्ताईं अणसणाए छेदेई ”

सयमत्र पठ्यावेइ ' तत खलु सा आर्यचन्दना आर्या देवानन्दां ब्राह्मणीं स्वयमेव प्रमाजयति प्रमजितां करोति, 'सयमेव मुढावेइ, सयमेव सेहावेइ' स्वयमेव मुण्डयति सय्याः केशलुञ्चनं करोति, स्वयमेव शिक्षयति, 'एव भवेउसमदत्तो तहेव अज्जवदणाए अज्जाए इमं एयाकूबं धम्मियं उवदेसं सम्मं संपडिवज्जइ' एव पूर्वोक्तरीत्या यथैव ऋषभदत्तो धर्मोपदेश समतिपन्नस्तथैव देवानन्दा आर्याऽपि आर्यचन्दनाया आर्याया इमम् एतदुक्तस्वरूपं धार्मिकम् उपदेश सम्यक् समतिपद्यते-अङ्गीकरोति, 'तमाणाए तद् गच्छति जाव सज्जमेणं सज्जमइ' तथाइया आर्यचन्दनायाया तथागच्छति तदनुसारं मयाति, यावत् तपसा सयमेव सयच्छति संयमं करोति, भव देवानन्दाया भगवता प्रमाणनकरणे

अज्जा, देवाणंदं माहणिं सयमेव पठ्यावेइ' इसके बाद उस आर्यचन्दना आर्याने देवानन्दा ब्राह्मणीको स्वयं दीक्षा दी सयमेव मुढावेइ, सयमेव सेहावेइ' स्वयं ही उसे मुण्डित किया-उसके केशोंका लुञ्चन किया और स्वयं ही उसे शिक्षित किया, 'एव जहेव उसमदत्तो तहेव अज्जवदणाए अज्जाए इमं एयाकूबं धम्मियं उवदेसं सम्मं सपडिवज्जइ' जिस प्रकार पूर्वोक्त रूप से ऋषभदत्तने धर्मोपदेश स्वीकार किया उसी प्रकार देवानन्दा आर्याने भी आर्यचन्दना आर्याके इस उक्त स्वरूपवाले धार्मिक उपदेशको अच्छी तरहसे अङ्गीकार किया 'तमाणाए तद् गच्छति जाव सज्जमेणं सज्जमइ' आप चन्दना आर्याकी आज्ञानुसार वह चली, यावत्-तप और सयमसे संयमकी यत्न करती ! यहां भगवान् के द्वारा दीक्षा दिये जाने पर

तेमजे जाते न तेने आर्यचन्दना आर्यानी शिष्या तथेके जाहेइ करी दीक्षा

एवणं सा अज्जवदणा अज्जा, देवाणंदं माहणिं सयमेव पठ्यावेइ" तबारे बाद ते आर्यचन्दना आर्यालीजे ते देवानदा ब्राह्मणीने जाते न दीक्षा आपी,

सयमेव मुढावेइ सयमेव सेहावेइ' जाते न तेमना केशनु लुञ्चन कथुं, जाने जाते न तेमने अध्ययन करा थु

एव जहेव उसमदत्तो तहेव अज्जवदणाए अज्जए इमं एयाकूबं धम्मियं उवदेसं सम्मं सपडिवज्जइ' ने प्रकारे (आजग कहा प्रभावे) ऋषभदत्तने धर्मोपदेश प्रभावे व्याचरण करी जनान्तु जे न प्रभावे देवानदा शिष्याजे पण आर्यचन्दना आर्यालीजा उपज्जन्त स्वदृष्टपाणा धर्मोपदेश प्रभावे व्याचरण करी जना थु तमाणाए तद् गच्छति जाव सज्जमेव संज्जमइ" आर्यचन्दना आर्यानी जाना प्रभावे तं यावत्ती जाने तप जाने संयम द्वारा संयमनी आराधना करती दती भगवाने देवानदाने दीक्षा आप्या पडी

क्षिप्रदक्षिणं कृत्वा चन्दते नमस्यति, चन्दित्वा नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाण-
प्रकारेण अवादीत्-‘ एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! एवं जहा उसभदत्तो तहेव
जाव धम्म आइक्खइ ’ हे भदन्त ! एवमेतत् भवदुक्तं सत्यमेव हे भदन्त !
तथैतत् भवदुक्तं सत्यमेव, एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा ऋषभदत्तः यथा ऋषभदत्ताय
भगवान् धर्ममाख्याति तथैव यावत् देवानन्दायै अपि भगवान् धर्ममाख्याति
‘तएणं समणे भगवं महावीरे देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ’ ततःखलु
श्रमणो भगवान् महावीरो देवानन्दां ब्राह्मणीं स्वयमेव प्रव्राजयति देवानन्दायै
प्रव्रज्यां ददाति ‘ पव्वावेत्ता सयमेव अज्जचंदणा अज्जाए सीसिणि-
त्ताए दलयइ ’ प्रव्रज्य स्वयमेव आर्यचन्दनायै आर्यायै शिष्यात्वेन
ददाति अर्पयति ‘तए णं सा अज्जचंदणा अज्जा देवाणंदं माहणिं

दित चित्त होकर उसने तीन बार महावीर प्रभुको प्रदक्षिणापूर्वक चन्दना
की-नमस्कार किया वंदना नमस्कार करके उसने प्रभुसे फिर ऐसा
कहा ‘ एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! एवं जहा उसभदत्तो तहेव जाव
धम्म आइक्खइ ’ हे भदन्त ! आपके द्वारा कहा गया यह सब सत्य
ही है ‘ हे भदन्त आपके द्वारा कहा गया यह सब सत्य ही है ।
तब ऋषभदत्तको जैसा भगवान् ने धर्मका उपदेश दिया था
वैसाही धर्मका उपदेश उन्होंने उसको भी दिया ‘ तएणं समणे भगवं
महावीरे देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ ’ बादमें उन श्रमण भग-
वान् महावीरने-उस देवानन्दा ब्राह्मणीको स्वयंही दीक्षित कर दिया
‘ पव्वावेत्ता सयमेव अज्जचंदणाए अज्जाए सीसिणित्ताए दलयइ ’
और दीक्षा देकर स्वयंही उन्होंने उस देवानन्दाको आर्यचन्दनाको
उसकी शिष्या रूपसे गोपित कर दे दिया. ‘ तएणं सा अज्जचंदणा

अने सतोष थयो तेणे त्रय वार आइक्षिणु प्रदक्षिणुपूर्वक महावीर प्रभुने
वदणुा करी अने नमस्कार कर्था. वदणुा-नमस्कार करीने तेणे महावीर
प्रभुने आ प्रभाणे कछु—

“ एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! एव जहा उसभदत्तो तहेव जाव धम्म
आइक्खइ ” हे भदन्त ! आपे ने कछु ते सत्य ज छे हे भदन्त ! आपे ने
प्रव्रज्या करी ते सर्वथा सत्य ज छे तयारआइ महावीर प्रभुणे ऋषभदत्तने
नेवो धर्मोपदेश आप्यो हुतो, तेवो धर्मोपदेश देवानन्दने यणु आप्यो.
“ तएणं समणे भगवं महावीरे देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ ” तयारआइ
श्रमणु भगवान् महावीरने जते ज देवानन्दा ब्राह्मणीने दीक्षा आणीकार करावी.
“ पव्वावेत्ता सयमेव अज्ज चंदणा सीसिणित्ताए दलयइ ” दीक्षा आपीने

सयमेव पञ्चावेष्ट 'सतःखलु सा आर्यचन्दना आर्या दवानन्ता ब्राह्मणी स्वयमेव मगधजयति प्रमिता करोति, 'सयमेव मुहावेष्ट सयमेव सेहावेष्ट' स्वयमेव मुण्डयति तस्याः केवलच्छन्नं परोति, स्वयमेव क्षिप्तयति, 'एव महव उत्तमदत्ता तद्वेव अग्नयदणाए अग्नय इम एयारुषं धर्मियं उवदेसं सम्म सं पञ्चिवज्जइ' एव पूर्वोक्तरीत्या यथैव ऋषभदत्तो धर्मपदेशं समतिपन्नस्तथैव देवानन्दा आर्याऽपि आर्यचन्दनाया आर्याया इमम् पसदुक्तस्वरूप धार्मिक उपदेशं सम्मरु समतिपद्यते-अङ्गीकरोति, 'तमाणाए सगच्छइ, जाय संजमेणं सजमइ' तदाज्ञया आर्यचन्दनाया तथागच्छति तदनुसारं मयाति, यावत् तपसा संयमेन सयच्छति संयम करोति, अत्र देवानन्दाया मगधता प्रमाननकरणे

अज्जा, देवाणंद माहणि सयमेव पञ्चावेष्ट' इसके बाद उस आर्यचन्दना आर्याने देवानन्दा ब्राह्मणीको स्वयं दीक्षा दी सयमेव मुहावेष्ट, सयमेव सेहावेष्ट' इत्य ही उसे मुण्डित किया-उसके केशोंका लुचन किया और स्वयंही उसे शिक्षित किया, 'एव जहेव उत्तमदत्तो तद्वेव अग्नय चंदणाए अज्जाए इमं एयारुषं धर्मियं उवदेसं सम्म सपञ्चिवज्जइ' जिस प्रकार पूर्वोक्त रूप से ऋषभदत्तने धर्मोपदेश स्वीकार किया, वही प्रकार देवानन्दा आर्याने भी आर्यचन्दना आर्याके इस उक्त स्वरूपवाले धार्मिक उपदेशको अच्छी तरहसे अङ्गीकार किया 'तमाणाए सह गच्छति जाय संजमेणं सजमइ' आप चन्दना आर्याकी आज्ञानुसार वह चलती, यावत्-तप और सयमसे संपन्नकी यत्नना करती ! यहा मगधानके द्वारा दीक्षा दिये जाने पर

तमहे जाने व तेने आर्यचन्दना आर्यानी शिष्या तशीके कहै करी दीक्षा 'तप णं सा अग्नयदणा अग्नय देवाणंद माहणि सयमेव पञ्चावेष्ट' त्वार बाद ते आर्यचन्दना आर्यालीके ते देवानदा धर्माधीने अते व दीक्षा आर्या, सयमेव मुहावेष्ट सयमेव सेहावेष्ट' अते व तेमना केशनु लुचन कर्तुं, जाने जाने व तेमने अभ्ययन करामु

'एव जहेव उत्तमदत्तो तद्वेव अग्नयदणाए अग्नय इमं एयारुषं धर्मियं उवदेसं सम्म सपञ्चिवज्जइ' के प्रकाश (आजग कहा प्रभावे) ऋषभदत्तने धर्मोपदेश प्रभावे आचार्यु करी जना मु के व प्रभावे देवानदा आर्यालीके वण आर्यचन्दना आर्यालीना उपयुक्त पत्रपत्रवाला धर्मोपदेश प्रभावे आचार्यु करी जनामु तमाणाए सह गच्छति जाय संजमेणं सजमइ' आर्यचन्दना आर्यानी आता प्रभावे ते यावती जाने तप जाने संयम द्वारा सयमनी आराधना करनी दती अत्रवाने देवानदाने दीया आर्या वली

અપિ યદાર્યચન્દનયા પુનઃ પ્રવાજનકરણં તત્રૈવાનવગતાવગમકરણાદિના વિશેષ-
જ્ઞાનકરણાર્થમ્, યદ્વા-નિર્ગ્રન્થીવિષયકમ્કલાચારગોચરશિક્ષણનિમિત્તં
તથા કેશલુશ્વનાદિકં સાધ્યા સાધ્યી એવ કરોતીતિશ્યાપનાર્થમિત્યવસેયમ્,
'તદ્દર્શનં સા દેવાણંદા અજ્ઞા અજ્ઞચંદનાએ અજ્ઞાએ અતિયં સામાઙ્યમાઙ્યાઈ
પ્રકારસઅંગાઃ અહિજ્ઞહ' તતઃસલુ સા દેવાનન્દા આર્યા આર્યચન્દનયા
આર્યાયા અન્તિકે સમીપે સામાયિકાદીનિ એકાદગ અઙ્ગાનિ અધીતે 'સેસં
તં ચેવ જાવ સન્વદુઃખપ્રહીણા' જેવં તદેવ પૂર્વોક્તવદેવ યાવત્ વહુભિઃ ચતુર્થ-
પષ્ટાષ્ટમદશમાદિભિર્વિચિત્રૈસ્તપઃકર્મભિરાત્માન ભાવયન્તી વહુનિ વર્ષાણિ

જો દેવાનન્દાકો આર્યચન્દના આર્યાકે દ્વારા પુનઃ પ્રવ્રજ્યા દેનેકી વાત
કહી ગઈ છે, વહ વહાં વિશેષ જ્ઞાન કરાનેકે લિયે કહી ગઈ છે. અથવા
નિર્ગ્રન્થી વિષયક જિનના ખી આચાર ગોચરહૈ, ડસકે શિક્ષણ નિમિત્ત
કહી ગઈ છે. તથા સાધ્યીકા કેશલુંનન આદિ કાર્ય સાધ્યીહી ક્રિયા કરતી
હૈ, ઇસ વાતકો પ્રકટ કરનેકે લિયે કહી ગઈ છે. 'તદ્દર્શનં સા દેવાણંદા
અજ્ઞા અજ્ઞ ચંદનાએ અજ્ઞાએ અંતિય યાતાઙ્યમાઙ્યાઈ પ્રકારસ-
અંગાઈ અહિજ્ઞહ' ડસ દેવાનન્દા આર્યાને આર્યચન્દનાકે પાસ ધીરે ૨
સામાયિક આદિ ગ્યારહ અંગોકા અધ્યયન ક્રિયા, 'સેસં તં ચેવ જાવ
સન્વદુઃખપ્રહીણા' યહાં પર ઔર વાકીકા કથન સર્વદુઃખપ્રહીણ
તક પહિછે જૈમા કહા ગયા હૈ, વૈસા હી જાનના ચાહિયે. તથા ચ ડસ
આર્યા દેવાનન્દાને ચતુર્થભક્ત, પષ્ટ ભક્ત, અષ્ટમ ભક્ત, દશમ ભક્ત,
આદિ વિચિત્ર તપશ્યાઓસે અપની આત્માકો ભાવિત ક્રિયા ઔર

આર્યચન્દનાએ ફરીથી તેને કેમ દીક્ષા આપી ? તેનું અહીં સ્પષ્ટીકરણ કરવામા
આવે છે—તે વાત અહીં વિશેષ જ્ઞાન કરાવવા માટે કહેવામાં આવી છે.
અથવા નિર્ગ્રન્થી વિષયક જે આચારો છે તે પ્રકટ કરવાને માટે કહી છે, તથા
સાધ્યીના કેશનું લુપ્ત (લોપ) સાધ્યી દ્વારા જ થવું જોઈએ એ વાત પણ
તે કથન દ્વારા પ્રકટ કરવામા આવી છે “તદ્દર્શનં સા દેવાણંદા અજ્ઞા અજ્ઞ-
ચંદનાએ અજ્ઞાએ અતિયં સામાઙ્યમાઙ્યાઈ પ્રકારસઅંગાઈ અહિજ્ઞહ”
ત્યારબાદ તે દેગનદા આર્યાએ આર્યચન્દના આર્યાની પાસે ધીમે ધીમે સામા-
યિક આદિ અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું “સેસં તંચેવ જાવ સન્વદુઃખ-
પ્રહીણા” અહીં સર્વ દુઃખોને અત કરવા સુધીનું બાકીનું કથન ઋષભદત્તના
ઉપર્યુક્ત કથન પ્રમણે જ સમજવું એટલે કે તેણે ચતુર્થભક્ત (એક ઉપવાસ)
પષ્ટ ભક્ત (બે ઉપવાસ) અષ્ટ ભક્ત (ત્રણ ઉપવાસ) દશમ ભક્ત (ચાર
ઉપવાસ) આદિ વિવિધ તપશ્યાઓથી પોતાના આત્માને ભાવિત કર્યો. અને

આમળ્યવર્ણય પાલયતિ, પાલયિત્વા માસિકયા સંલેખનયા આત્માન જૂપયતિ
જૂપિત્વા પટ્ટિ મક્કાનિ અનન્નનેન છિનત્તિ, છિત્વા યસ્યાર્ય ક્રિયતે નિર્ગન્ધિત્વં
અર્થે નિર્વાણરૂપમયસ્પમારાધયતિ, આરાધ્ય સિદ્ધા શુદ્ધા શુક્તા પરિનિર્વાણ
સર્વદુઃસ્વપ્રીણા આતા ॥૬૦ ૩॥

જમાલિ વક્તવ્યતા

૬૦૬—“ તસ્સ ણ માહણકુહગ્ગામસ્સ નયરસ્સ પચ્ચત્થિ
મેણં પસથ ણ સ્વત્તિયકુહગ્ગામે નામ નયરે હોરથા, વણ્ણમો,
તથ ણ સ્વત્તિયકુહગ્ગામે નયરે જમાલી નામ સ્વત્તિયકુમારે
પરિવસદ્ધ, અદ્ધે દિત્તે જાવ અપરિમૂળ ડર્ણિ પામાયવરગણ ફુટ્ટ
માણેહિં મુહગમસથણ્હિં વત્તીસદ્ધવદ્ધેહિં નાદણ્હિં ણાણાવિદ્ધ
વરસરુણી સપપ્પત્તેહિં ઉવનચ્ચિજ્જમાણે ઉવનચ્ચિજ્જમાણે
ઉવગિજ્જમાણે ઉવગિજ્જમાણે ઉવલાલિજ્જમાણે
ઉવલાલિજ્જમાણે પાડસવાસારત્તસરદહેમતવસત્તગિમ્હપ્પજ્જતે
છપ્પિડડ જહાવિભવેણં માણમાણે માણમાણે
કાલ ગાલે માણે દ્વેદે સદ્ધકરિસરસરૂવગધ પચ્ચવિદ્ધે માણુસ્સપ
કામભોગે પચ્ચણ્ણભવમાણે વિહરદ્ધ । તથ ણ સ્વત્તિયકુહગ્ગામે
નયરે સિંઘાડગતિયપ્પકચચ્ચર જાવ ઘટ્ટુજણસદ્ધેદ્ધવા જહા
પપ્પુત વર્ણે તરુ આમળ્ય વર્ણયકા પાલન ક્રિયા, પાદમેં એક માસિકો
સંલેખના ઉસન ધારણ કરાલી ઓર ૬૦ અક્ષોંકા અનશન દ્વારા પરિ
ત્યાગ કર જિસક્ષી પ્રાપ્તિકે નિમિત્ત ઉસને નિર્ગન્ધ અવસ્થા ધારણ કી
લમ અર્પકી-નિર્વાણરૂપ અર્પકી-આરાધના થઈ કરન છગી । આરા
ધના કરકે થઈ મિદ્ધ શુદ્ધ, શુક્ત પનકર પિલકુલ છીતીમૂત હો ગઈ,
ઓર સર્વ દુઃખોસે મર્ષયા રહિત હો ગઈ ॥૬૦ ૩॥

અનેક વય સુધી આમળ્યવર્ણયનું પાલન કરું ત્યાગનાદ તેમજે એક માસનો
સંધારો કરીને અનશન દ્વારા ૬૦ અક્ષોંકા પરિત્યાગ કર્યો. આ પ્રમાણે કરીને
તેમજે નિર્વાણરૂપ સાધ્યની આરાધના કરવા માંથી આરાધના કરીને તેજો સિદ્ધ,
શુદ્ધ, શુક્ત, પરિગ્રાપ રહિત અને સર્વ દુઃખોથી સર્વથા રહિત બની ગયા ॥૬૦ ૩॥

અપિ યદાર્યચન્દનાયા પુનઃ પ્રવાજનકરણં તન્નૈવાનવગતાવશમકરણાદિના વિશેષ-
જ્ઞાનકરણાર્થમ્, યદ્વા-નિર્ગ્રન્થીવિષયકસમુદાયગોચરશિક્ષણનિમિત્તં
તથા કેશલુચ્ચનાદિકં સાધ્વ્યા સાધ્વી એવ કરોતીતિસ્થાપનાર્થમિત્યવસેયમ્,
'તર્ણં સા દેવાર્ણદા અઙ્ગા અઙ્ગચ્ચદ્વાણ અઙ્ગાણ અતિયં સામાહ્યમાહ્યાઈ
એકારસઅગાઃ' અહિઙ્ગજહ' તતઃસ્વલુ સા દેવાનન્દા આર્યા આર્યચન્દનાયા
આર્યાયા અન્તિકે સમીપે સામાયિકાદીનિ એકાદશ અઙ્ગાનિ અશ્રીતે 'સેસં
તં ચેવ જાવ સર્વદુઃખપ્પહીણા' શેષં તદેવ પૂર્વોક્તવદેવ યાવત્ત્વહુમિઃ ચતુર્થ-
પ્ષટ્ઘમદશમાદિભિર્વિચિત્રૈસ્તપઃકર્મભિરાત્માન ભાવયન્તીં બહૂનિ વર્ષાણિ

જો દેવાનન્દાકો આર્યચન્દના આર્યાકે દ્વારા પુનઃ પ્રવજ્યા દેનેકી વાત
કહી ગઈ છે, વહ વહાં વિશેષ જ્ઞાન કરાનેકે લિયે કહી ગઈ છે. અથવા
નિર્ગ્રન્થી વિષયક જિતનાં મી આચાર ગોચર છે, ઉસકે શિક્ષણ નિમિત્ત
કહી ગઈ છે. તથા સાધ્વીકા કેશલુંચન આદિ કાર્ય સાધ્વીહી કિયા કરતી
છે, ઇસ વાતકો પ્રકટ કરનેકે લિયે કહી ગઈ છે. 'તર્ણં સા દેવાર્ણદા
અઙ્ગા અઙ્ગ ચ્ચદ્વાણ અઙ્ગાણ અંતિયં સામાહ્યમાહ્યાઈ એકારસ-
અંગાઈ અહિઙ્ગજહ' ઉસ દેવાનન્દા આર્યાને આર્યચન્દનાકે પાસ ધીરે ૨
સામાયિક આદિ ગ્યારહ અંગોંકા અધ્યયન કિયા, 'સેસં તં ચેવ જાવ
સર્વદુઃખપ્પહીણા' યહાં પર ઓર વાકીકા કથન સર્વદુઃખપ્રહીણ
તક પહિલે જૈસા કહા ગયા છે, વૈસા હી જાનનાં ચાહિયે. તથા ચ ઉસ
આર્યા દેવાનન્દાને ચતુર્થભક્ત, પ્ષટ્ઘ ભક્ત, અષ્ટમ ભક્ત, દશમ ભક્ત,
આદિ વિચિત્ર તપસ્યાઓંસે અપની આત્માકો ભાવિત કિયા. ઓર

આર્યચ્દનાએ ફરીથી તેને કેમ દીક્ષા આપી ? તેનું અહીં સ્પષ્ટીકરણ કરવામા
આવે છે—તે વાત અહીં વિશેષ જ્ઞાન કરાવવા માટે કહેવામાં આવી છે.
અથવા નિર્ગ્રન્થી વિષયક જે આચારો છે તે પ્રકટ કરવાને માટે કહી છે, તથા
સાધ્વીના કેશનું લુચન (લોચ) સાધ્વી દ્વારા જે થવું જોઈએ એ વાત પણ
તે કથન દ્વારા પ્રકટ કરવામા આવી છે “ તર્ણ સા દેવાર્ણદા અઙ્ગા અઙ્ગ-
ચ્ચદ્વાણ અઙ્ગાણ અતિયં સામાહ્યમાહ્યાઈ એકારસઅગાઃ અહિઙ્ગજહ ”
ત્યારબાદ તે દેવાનન્દા આર્યાએ આર્યચન્દના આર્યાની પામે ધીમે ધીમે સામા-
યિક આદિ અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું. “ સેસં તત્તેવ જાવ સર્વદુઃખ-
પ્પહીણા ” અહીં સર્વ દુઃખોનો અંત કરના સુધીનું બાકીનું કથન ઋષભદત્તના
ઉપર્યુક્ત કથન પ્રમાણે જ સમજવું. એટલે કે તેણે ચતુર્થભક્ત (એક ઉપવાસ)
પછી ભક્ત (બે ઉપવાસ) અષ્ટ ભક્ત (ત્રણ ઉપવાસ) દશમ ભક્ત (ચાર
ઉપવાસ) આદિ વિવિધ તપસ્યાઓથી પોતાના આત્માને ભાવિત કર્યો. અને

कुमारेणं एवमुक्ते समाने हृदुतुष्टे समणस्म भगवता महायारि
 स्त आगमणगहियणिच्छिण करयल जाय वहु जमालि
 स्वत्तियकुमार जणं विजणण वद्धावेइ यद्धावित्ता एव वयासी
 णो खलु देवाणुप्पिया ! अज्ज स्वत्तियकुटुम्बगामे नयेइ इद
 महेइवा जाय निग्गच्छति । एव खलु देवाणुप्पिया ! अज्ज
 समणे भगव महावीर जाव सव्वन्नू सव्वदरिमी माहणकुट
 गगामस्म नयरस्स बहिया घहुमालणवेइए अहापडिरुय उग्गह
 जाव विहरइ । तए णं एए घहव उग्गा भागा जाव अप्पेग
 इया वदणवत्तिय जाय निग्गच्छति । तएण से जमाली स्वत्ति
 यकुमारे कच्चुइज्जपुरिसस्स अतिए एयमद्व साव्वा निसम्म
 हृदुतुष्टु० काळुमियपुरिसे सदावइ, कोळुमियपुरिसे सदावित्ता
 एव वयासी-स्विप्पामेव भो देवाणुप्पिया ? आउग्घट आसरह
 जुत्तामेव उवट्टवेइ, उवट्टवेत्ता तम एयमाणत्तिय पच्चप्पिणह ।
 तए णं ते कोळुमियपुरिसा जमालिणा स्वत्तियकुमारणं एवमुक्ता
 समाना जाय पच्चप्पिणति । तएणं जमाली स्वत्तियकुमारं
 जेणैव मज्जणघरे तेणैव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एहाए
 कयवलिकम्मे जहा उववाइए परिसा वन्नओ तहाभाणियव जाव
 वदणा किन्नगायसरीरे सव्वालकारविमूसेए मज्जणघराओ
 पडिनिक्खइ, पडिनिक्खमित्ता, जेणैव घाहिरिया उवट्टाणसाला,
 जेणैव चाउग्घटे आमरहे तेणैव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 आउग्घट आसरह वुरूहेइ, वुरूहिसा सकारटमल्लदामेणं छप्पेणं

उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं परुवेइ, एवं खलु देवाणु-
 पिया ? समणे भगवं महावीरे आइगरे जाव सव्वन्तू सव्वद-
 रिसी माहणकुंडग्गामस्स नगरस्स बहिया बहुमालए चेइए
 अहापडिरूवं जाव विहरइ, तं सहप्फलं खलु देवाणुपिया !
 तहारुवाणं अरिहंताणं भगवंताणं जहा उववाइए जाव एगा-
 भिमुहो खत्तियकुंडग्गामं नगरं सज्जंमज्जेणं निग्गच्छति निग-
 च्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नगरे, जेणेव बहुमालए चेइए,
 एवंजहा उववाइए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासंति,
 तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तं सहया जणसहेइवा,
 जाव जणसन्निवायं वा, सुणमाणस्स वा, पासमाणस्स वा, अय-
 मेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था किं णं अज्ज खत्तियकुंड-
 ग्गामे नगरे इंदमहेइ वा, खंदमहेइ वा, सुगुंदमहेइ वा, पागम-
 हेइ वा, जक्खमहेइ वा, भूयमहेइ वा, कूवमहेइ वा, तडागम-
 हेइ वा, नईमहेइ वा, दहमहेइ वा, पव्वयमहेहि वा, रुक्खमहेइ
 वा चेइयमहेइ वा, थूसमहेइ वा, जणं एए वहवे उग्गा, भोग्गा,
 राइन्ना, इक्खागा, णाया, कोरव्वा, खत्तिया, खत्तियपुत्ता, भडा,
 भडपुत्ता, जहा उववाए जाव सत्थवाहप्पभिइया णहाया, कयव-
 लिकम्मा, जहा उववाइए जाव निग्गच्छंति ? एवं संपेहेइ, एवं
 संपेहित्ता, कंचुइज्जपुरिसं सदावेइ, सदावेत्ता एवंवयासी-किंणंदे-
 वाणुपिया ! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नगरे इंदमहेइ वा, जाव
 निग्गच्छंति ? तए णं से कंचुइज्जा पुरिसे जमालिणा खत्तिय-

छाया—तस्य खलु ब्राह्मण कुण्डग्रामस्य नगरस्य पश्चिमे अथ खलु क्षत्रिय
 कुण्डग्रामं नाम नगरम् आसीत्, वर्षकः सत्रायत्तु क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे जमाकि
 नाम क्षत्रियकुमारः परिव्रजति आदयः, दीप्तः यावत् अपरिभूतः, उपरि
 प्रासादवरगत स्फुटग्निः, मृदङ्गमस्तके, द्वाविंशवृषदैः नाटकैः नानानिभवर
 सङ्गोत्सवविधैः उपव्रज्यमानः उपनृत्यमानः, उपगीयमान उपगीयमानः
 उपलास्यमान उपलास्यमानः, मातृ-वर्षारात्र-शरदेम-तद्विश्रित्यसन्तग्रीष्मपर्यन्तात्
 पटपि चतुर् यथाविमचेन मानयन् मानयन् काल गालयन् इष्टान् क्षत्रियपञ्च
 रसरूपग-धान् पञ्चविधान् मानुष्यकान् काममोगाम् मत्स्यनुमङ्गन् विहरति । ततः
 खलु क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे धृष्टाटकभिरुचतुष्कचत्तर यावत् बहुजन इव
 इतिवा यथा औपपातिके यावत् एवं महापयति, एव प्रकपयति एवं खलु देशानु
 मियाः । भ्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी ब्राह्मण
 कुण्डग्रामस्य नगरस्य बहिः बहुशालकं चैत्यं यथाप्रतिरूप यावत् विहरति, तत्
 महाफल देशानुमियाः तत्कारुपाणाम् भर्ता भवतां यथा औपपातिके यावत्
 एकामिमुलाः क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्य मध्येन निर्गच्छन्ति, निर्गत्य
 यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्राम नगरं यत्रैव बहुशालकं चैत्यम् एवं यथा औपपातिके
 यावत् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते । ततः खलु तस्य अमाले क्षत्रियकुमा
 रस्य तं महान्तं जनद्वन्द्वं वा यावत्-जनसन्निपातं वा धृष्टस्तो वा पश्यतो वा अथ
 मेतद्वय आचार्यारिमको यावत् समुदपयत-किं खलु अथ क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे
 इन्द्रमहो वा, स्कन्दमहो वा, धृष्टदमहो वा, नागमहो वा, पक्षमहो वा, भूत
 महो वा, कूपमहो वा, तडागमहो वा, नदीमहो वा, इन्द्रमहो वा, पर्वतमहो वा, इक्ष्वा
 महो वा चैत्यमहो वा, स्तूपमहो वा, यत्र खलु एते वरहः उग्रा, मोगा, रामणाः,
 इक्ष्वाकूः द्वाताः, कौरवाः, क्षत्रियाः, क्षत्रियपुत्राः, मर्गाः मटपुत्राः, यथा औप
 पातिके यावत् सार्वभारथमध्यायः, स्नाताः, कृतबलिकर्माणो यथा औपपातिके
 यावत् निर्गच्छन्ति एव जमाकि संमेलते, एवं संग्रहस्य कञ्चुकिपुरुषं क्षत्रियपति,
 कञ्चुकिपुरुषं क्षत्रियपित्वा एषम् अशङ्कित-किं खलु देशानुमिय ? अथ क्षत्रियकु
 ण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहो वा, यावत् निर्गच्छन्ति ? ततः खलु स कञ्चुकिपुरुषो
 जमाकिना क्षत्रियकुमारेण एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य
 आगमनपृथीतविनिमयं करतलयावत् कृत्वा जमाकि क्षत्रियकुमारं जयन विज
 येन वर्दापयति, वर्दापयित्वा एवम् अशङ्कित-नो खलु देशानुमिय ! अथ क्षत्रिय
 कुण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहो वा, यावत् निर्गच्छन्ति, एवं खलु देशानुमिय ! अथ
 भ्रमणो भगवान् महावीरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी ब्राह्मणकुण्डग्रामस्य नगरस्य

धरिज्जमाणेणं महया भडचडकरपहकरवंदपरिविखत्ते खत्तिय-
कुंडग्गामं णयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ निग्गच्छित्ता जेणेव
माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए, तेणेव उवाग-
च्छइ, उवागच्छित्ता तुरए निगिणहेइ, निगिणिहत्ता रहं ठवेइ,
ठवित्ता रहाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पुप्फतंशोला उह-
माइयं वाहणाओ य विसज्जेइ, विसज्जित्ता एगसाडियं उत्त-
रासंगं करेइ, करित्ता अंजलिसउलियहत्थे जेणेव समणे भगवं-
महावीरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं
महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता, तिक्खु-
त्तो तिक्खुत्तो जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ, तएणं
समणे भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसेय
महइमहालियाए इसिजाव धम्मकहा जाव परिसा पडिगया ।
तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स
अंतिए धम्मं सोच्चा, निसम्म हट्ट जाव उट्ठाए उट्टेइ, उट्ठाए
उट्टित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं
वयासी--सद्वहामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं, पत्तियामि णं भंते !
निग्गंथं पावयणं रोएमि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं अब्भुट्टेमि
णं भंते ! निग्गंथं पावयणं एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! अवि-
तहमेयं भंते ! असंदिद्धमेयं भंते ! जाव से जहेयं तुब्भे वदह,
जं नवरं देवाणुप्पिया ! अम्मापियरो आपुच्छामि, तए णं अहं
देवाणुप्पियाणं अंतियं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव-
यामि, अहासुहं देवाणुप्पिया ! सा पडिवंधं करेह ॥ सू० ४ ॥

ટીકા—પૂર્વે જ્ઞપમદ્વચરિત કથિતમ્ । ય ઇતાદ્યો મગધદ્વચમે યદ્વા
 વાન ન મચતિ સ નિહચતાં પ્રપ્નોતિ ઇતિ મસજ્ઞાત્ જમાલિનિહચત્કચ્ચતામાર-
 ‘તસ્સ ણં’ ઇત્યાદિ । ‘તસ્સ ણ માહજકુહગામસ્સ નયરસ્સ પચ્ચત્થિમેળ,
 ઇત્થ ણં સ્વત્થિયકુહગામે નામ નયરે હોત્થા ઘણ્ણો’ તસ્ય સ્વલ્લ પૂર્વોક્તસ્ય
 ગ્રામમકુહગામસ્ય નગરસ્ય પશ્ચિમે પશ્ચિમદિગમાગે અન સ્વલ્લ ક્ષત્રિયકુહગામ
 નામ નગરમાસોત્, ઘર્ણકા, અસ્ય ઘર્ણનમ્ ઔપપાતિકોક્તચમ્પાનગરીઘર્ણનચદ્વ
 ચોધ્વમ્, ‘તસ્ય ણ સ્વત્થિયકુહગામે નયરે જમાલી નામ સ્વત્થિયકુમારે પરિ
 વસદ્’ તથ સ્વલ્લ ક્ષત્રિયકુહગામેનગર જમાલિનામ સ્વત્થિયકુમારઃ પરિવસતિ,

જમાલિ ચત્કચ્ચતા—

‘તસ્સ ણં માહજકુહગામસ્સ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પહિલે જ્ઞપમદ્વચાકા ચરિત્ર કહકર સૂત્રકારને હસ સ્વ
 દ્વારા યહ કહા હૈ, કિ જો મગધાત્કે ઘચનમેં એસી અદ્વાલા નહીં
 હોતા હૈ—ઘહ નિહચનાકો પ્રાપ્ત કર છેતા હૈ, હસી પ્રસજ્ઞકો છેકર ઉન્હોને
 યહાં જમાલિ નિહચની ચત્કચ્ચતા પ્રકટકી હૈ—‘તસ્સ ણં માહજકુહ
 ગામસ્સ નયરસ્સ પચ્ચત્થિમેળં ઇત્થ ણ સ્વત્થિયકુહગામે નામ નયરે
 હોત્થા ઘણ્ણો’ ‘અસ પૂર્વોક્ત ગ્રામમકુહગામ નગરકે પશ્ચિમદિગમા
 ગમેં ક્ષત્રિયકુહગામકા નગરથા ઔપપાતિક સૂત્રમેં એસા ઘર્ણન ચમ્પા
 નગરીકા કિયા ગયા હૈ—એસાહી ઘર્ણન હસ નગરકા જાનનાં ચાહિયે ।
 ‘તસ્ય ણ સ્વત્થિયકુહગામે નયરે જમાલિ નામ સ્વત્થિયકુમારે પરિવસદ્’
 ‘અસ ક્ષત્રિય કુહગામ નગરમેં જમાલી નામકા ક્ષત્રિયકુમાર રહતા યા

જમાલિ ચત્કચ્ચતા—

“તસ્સ ણં માહજકુહગામસ્સ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—નિર્ઞેય મરચનનાં અદ્વા રાખીને નિર્વાણ પામનાર જ્ઞપમદ્વચની
 વાત કરીને હવે સૂત્રકાર આ સૂત્ર કથા એ વાત પ્રકટ કરે છે કે જે માણસ
 જ્ઞપવાનનાં વચનોનાં એવી અદ્વા રાખતો નથી તે નિહચતા પ્રાપ્ત કરે છે
 તે વાતનું પ્રતિષાદન કરતા માટે અહીં જમાલિ નિહચની વચ્ચત્કચ્ચતા આપ
 વામાં આવેલ છે—‘તસ્સ ણં માહજકુહગામસ્સ નયરસ્સ પચ્ચત્થિમેળં ઇત્થ ણ
 સ્વત્થિયકુહગામે નામ નયરે હોત્થા ઘણ્ણો’ પૂર્વોક્ત ગ્રામમકુહગામ નામના
 નગરની પશ્ચિમ દિશામાં ક્ષત્રિયકુહગામ નામનું નગર હતું તેનું વર્ણન ઔપ
 પાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલી આ નગરીનાં વર્ણન પ્રમાણે સમજવું ‘તસ્ય ણ
 સ્વત્થિયકુહગામે નયરે જમાલિ નામ સ્વત્થિયકુમારે પરિવસદ્” તે ક્ષત્રિયકુહ

वहिः बहुशालकं चैत्थं यथापनिलम् अत्रग्रहं यावत् मिहरति, ततः खलु एते
वदन्तः उग्राः भोगाः यावत् अपेक्षके चन्दनं वर्तयितुं यावत् निर्गच्छन्ति । ततः
खलु सः जमालिः क्षत्रियकुमारः कञ्चुकिपुरास्य अन्तिके एतत्पर्यं श्रुत्वा निश्चम्य
हृष्टपुष्टः कौटुम्बिकपुत्रवान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्—क्षिप्रमेव भो देवा
नुमिषाः ! चातुर्वर्ण्यम् अश्वरथं युक्तमेव उपस्थापयत, उपस्था-
प्य मन एतामात्रं प्रत्यर्पयत । ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालिना क्षत्रि-
यकुमारेण एवमुक्ताः सन्तो यावत् प्रत्यर्पयन्ति । ततः खलु जमालिः क्षत्रियकुमारो
यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य स्नानः कृतवलिकर्मा यथा औप-
पातिके पर्यङ्गणं कृतया भणितव्यः यावत् चन्दनविलम्बगात्रं शरीरं सर्वालङ्कार
विभूषितो मज्जनगृहात् प्रतेनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव बाह्या उपस्थानशास्त्रा,
यत्रैव चातुर्वर्ण्योऽश्वरथस्तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य चातुर्वर्ण्यम् अश्वरथम् आरो-
हति आरुह्य सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन महाभटचटकरपटकर
वृन्दपरिक्षिप्तः क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गम्य यत्रैव
ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं यत्रैव बहुशालकं चैत्थं, तत्रैवोपागच्छति, उपागम्य तुरगं
निगृह्णाति, निगृह्य रथं स्थापयति, स्थापयित्वा रथात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य
पुंशताम्बूलायुधादिकम् उपानहौ च विसृजति, विसृज्य एकशटिकम् उत्तरासङ्गं करोति,
कृत्वा अञ्जलिमुकूलितहस्तो यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति,
उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्यः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा
यावत् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते । ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो
जमालेः क्षत्रियकुमारस्य तस्यां च महातिमहत्याम् ऋषियावत् धर्मकथा यावत्
पर्यत् प्रतिगता । ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावी-
रस्य अन्तिके धर्मं श्रुत्वा निश्चम्य हृष्टो यावत् उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थया उत्थाय
श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्यो यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्—श्रद्धामि खलु
भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, प्रत्येपि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, रोचयामि
खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, अभ्युत्तिष्ठामि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्,
एवमेतत् भदन्त ! तथैव भदन्त ! अविद्यमेतत् भदन्त ! असंदिग्धमेतत् भदन्त !
यावत् तत् यूयं वदथ, यत् नवरं देवानुमिषा । मातापितरौ आपृच्छामि, ततः
खलु अहं देवानुमिषागाम् अन्तिके मण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजामि,
ययासुखं देवानुमिष । मा प्रतिवन्द्यं कुरु ॥सू० ४॥

नाह विदलमिरिव मृशङ्गप्रस्तवैः मृशङ्गानां मार्दलानां मस्तकानोत्र मस्तकानि
 उपरिमाणा स्तौ पापमाने रित्यर्थे द्वात्रिंशत् अभिनेतृव्यपकारैः पात्रे र्था वद्वानि
 द्वात्रिंशद्धानि तैः नाट्यैः, नानाधिपदस्तक्योत्सववर्तितैः अनेकविधभेद
 युक्तविभिः सम्पादितैः 'उत्तमचिञ्जमाणे उत्तमचिञ्जमाणे' उपरुत्तमानः
 उपरुत्तमानः, उत्तुपाधिर्य नतनान् 'उत्तमिज्जमाणे उत्तमिज्जमाणे' उत्तमिज्ज
 मान उत्तमिज्जमानः, उत्तुगुणमानात् 'उत्तमालिज्जमाणे उत्तमालिज्जमाणे' उत्त
 मालिज्जमानः उत्तमालिज्जमानः ईप्सिताथसम्पादनात् परमस्तक्यव 'पाठसमासा
 रणसरद्वहमंतसिस्त्रिबसतगिम्हपञ्चमे छरिपठऊ' माट्ट् भाषमादिः सप्त
 वर्षारात्रः शतम् अष्टयुजादिः, हेमन्तो मागशीर्षादिः शिशिरो माघादिः, वसन्तः
 वैशादिः धीष्मो ज्येष्ठादिः, सप्तमं माट्ट् चामो वर्षाप्रथमं, शरत्क, हेमन्तक, शिशिरक
 वसन्तमेति माट्ट् वर्षारात्रशरद्वहमंतसिस्त्रिबसतगिम्हपञ्चमे व ते धीष्मपर्यन्तामेति र्मघा
 रये कृतेस्तस्मान् पठ पे मज्ज् 'अहादिमयेग माणमाण माणमाणे काल फाले
 धी सममे ३२ प्रकारके नाटक जुआ करते थे, अर्थात्
 ३२ प्रकारके अभिनय करने योग्य विषय या तो वसमें नाटकके रूपमें
 दिखाये जाते थे, या ३२ पात्र उस नाट्यशालामें काम करते थे, इस
 लिये ३२ प्रकारके नाटक इस रूपसे यहां कहा गया है। इन नाटकोंमें सुदृग
 पड़े जोर २ से पजा करते थे इन नाटकोंके करनेवाली सुन्दर २ अनेक
 प्रकारकी श्रेष्ठ सज्ज सुवतिपा थीं। इनको छल्ल्य करके मरकत्सोम
 नाचते थे, और इनके (जमालीके) गुणगान करते थे, 'पाठसवामारस'
 प्राष्ट-सावन आदिरूप वर्षाकाल, कुशार आदिरूप शरत्काल, मार्ग
 शीर्ष आदिरूप हेमन्तकाल, माघादिरूप शिशिरकाल वैशादिरूप वसन्त
 काल और ज्येष्ठादिरूप धीष्मकाल इन ६ कालरूप ६ कस्तुओंके यह
 सब प्रकारसे पद्याभिभव सुख भोगा करता था। किसी भी पदार्थका

शाण्ड अनाथी कटी तैमां ३२ प्रकारना नाटको लक्षणात् कता, जे ते ते
 ३२ प्रकारना अभिनय करवा भोग्य विषय कता तेमां नाटक इपे रूप रचनामा
 आवता कता अथवा तो ३२ पात्र ते नाटकशालामा काम करता कता, ते
 काले न अर्था "जतीप्र प्रश्नना नाटको" आ प्रभावे कडेवामा आनुं छे
 ते नाटकोमा पक्षा न जेवथी सुदो वाग्वा करता कता, अने अनेक सुद
 तरुणीया ते नाटको लक्षणात् कटी तेनी साथे नर्तको नृत्य करता कता
 अने अथको तेना सुखगान आवा करता कती, "पाठसवामारस" प्राष्ट
 (आवज आदि वर्षाकाल) शरद्वहमंत शिशिर वसन्त अने शीर्ष,
 आ छे कस्तुओंना सवजा प्रकारना सुजनो ते पीताना नेलर प्रभावे अत्र

‘ અહ્લે, દિત્તે, જાવ અપરિભૂત ’ આદ્યઃ દીપ્તઃ યાવદ્ અપરિભૂતઃ, તત્ર અદ્યઃ સમૃદ્ધઃ, દીપ્તઃ તેજસ્વી દૃપ્તો દર્પવાન્ વા, યાવત્=યાવચ્છન્દેન વિસ્તીર્ણવિપુલે-ત્યારભ્ય ‘ વહુજનસ્ય ’ ઇતિ પર્યન્તં સંગ્રાહ્યમ્ તથા ચ વિસ્તીર્ણવિપુલભવનશય-નાસનયાનવાહનાકીર્ણઃ, વહુધનવહુજાતરૂપરજતઃ આયોગપ્રયોગસંપ્રયુક્તઃ વિચ્છિદિતવિપુલભક્તપાનઃ વહુદાસીદાસગોમહિષગવેલકપ્રભૂતઃ વહુજનસ્ય અપરિભૂતઃ । એવાં પદાનાં વિતરતો વ્યાख्या ઉપામકદશાઙ્ગસ્ય મન્કૃતાયામગાર-ધર્મસંજીવનીવ્યાख्याયામ્ આનન્દગાથાપતિવર્ણને વિલોકનીયેતિ । ‘ ઉપ્પિ-પાસાયવરગણ ’ ઉપરિપ્રાસાદવરગતઃ ‘ છુટ્ટમાણેહિ મુડંગમત્થણ્હિ વત્તીસડ વદ્દેહિં નાડણ્હિં ’ ણાણાવિહવરતરૂણીમંપઉત્તેહિ ’ સ્ફુટહિઃ અતિરમમા સ્ફાલ-

યહ ‘ અહ્લે, દિત્તે જાવ અપરિભૂત ’ આદ્ય થા-સમૃદ્ધ થા, દીપ્ત-તેજસ્વી અથવા દૃષ્ટ-દર્પશાલી થા, સ્વધર્મોભિમાની થા, યાવત્ અપરિભૂત થા, યહાં યાવત્ શબ્દસે “ વિસ્તીર્ણ વિપુલ ” યહાંસે લેકર ‘ વહુસુજનસ્ય ’ યહાં તકકા પાઠ ગૃહીત હુઆ હૈ । તથા-‘ વિસ્તીર્ણવિપુલભવનશયનાસન-યાનવાહનાકીર્ણઃ વહુધનવહુજાતરૂપરજનઃ, આયોગપ્રયોગસંપ્રયુક્તઃ વિચ્છિદિતવિપુલભક્તપાનઃ, વહુદાસીદાસગોમહિષગવેલકપ્રભૂતઃ, વહુજનસ્ય અપરિભૂતઃ ” ઇસ પાઠકે પદોંકી વિસ્તૃત વ્યાख्या ઉપાસક-દશાઙ્ગકે ડપર મેરે દ્વારા લિખી ગઈ અગારસંજીવની વ્યાख्याમેં જો કિ આનન્દ ગાથાપતિકે વર્ણનમેં આઈ હૈ, દેખ લેના ચાહિયે । ‘ ઉપ્પિ પાસાયવરગણ ’ યહ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ અપને પ્રાસાદમેંહી રહતા થા-વહીં ભવનકે ડપર ડસને એક નાટ્યશાલા બના રહી

નગરમાં જમાલિ નામનો ક્ષત્રિયકુમાર રહેતો હતો “ અહ્લે, દિત્તે જાવ અપરિભૂત ” તે આદ્ય (સમૃદ્ધ) હતો, દીપ્ત (તેજસ્વી) હતો અથવા દૃષ્ટ (દર્પશાળી) હતો અને કોઈ તેને પરાજિત કરવાને સમર્થ ન હતો અહીં “ જાવ (યાવત્) ” પદ દ્વારા “ વિસ્તીર્ણવિપુલ ” થી લઇને “ વહુજનસ્ય ” સુધીનો સૂત્રપાઠ થઈ શકે કરવામાં આવ્યો છે. તથા “ વિસ્તીર્ણવિપુલભવન-શયનાસનયાનવાહનાકીર્ણ વહુધનવહુજાતરૂપરજત, આયોગપ્રયોગસંપ્રયુક્તઃ, વિચ્છિદિતવિપુલભક્તપાનઃ, વહુદાસીદાસગોમહિષગવેલકપ્રભૂત વહુજનસ્ય અપરિભૂત ” આ સૂત્રપાઠમાં આવતા પદોની વ્યાખ્યા સમજવા માટે ઉપાસક દશાંગની મારા દ્વારા લખાયેલ અગારસંજીવની વ્યાખ્યા કે જે આનન્દ ગાથાપતિના વર્ણનમાં આવેલા આવેલ છે, તે વાંચી લેવી. “ ઉપ્પિ પાસાય-વરગણ ” ઇત્યાદિ. તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ તેના મહેલમાં રહેતો હતો-તે ભાગ્યેજ મહેલમાંથી બહાર નીકળતો. પોતાના ભવનની ઉપર તેણે એક નાટ્ય-

માર્ગીનાં સમાહારે ત્રિકે, ચતુષ્કે ચતુર્મર્ગસમાહારે एवं ચત્વરે યાવત્ ચતુર્મુલ
મહાપથપથેષુ અનેકમાર્ગેષુ बहुमनश्चन्द इतिषा, यत्र शृङ्गात्कादौ बहुनां जनानां
चन्दस्तत्र बहुजनोऽन्योन्यस्य एषमाश्रयति इति यावयाये, तत्र च बहुमनश्चन्दः
परस्परालापविस्फुल्लः, इति शब्दो धानपालकारे, वा शब्दो विकल्पे, यथा औप
पातिके सूत्रे यावत् जनश्चन्द इति वा, जनबोल इतिषा, जनकलकल इति वा,
जनोर्विरितिषा, जनोरकलिका इतिषा, जन सन्निपात इतिषा, बहुमनः अन्योन्यस्य

ટક છે, ત્રીન રાસ્તે જહાં પર મિલતે હૈં, હસ માર્ગીના નામ ત્રિકે છે,
ચાર રાસ્તે આકર જહાં પર મિલતે હૈં, તેસે માર્ગીના નામ ચતુષ્ક છે
ઔપાલકા નામ ચત્વર છે । યહાં પર “યાવત્” શબ્દસે “ચતુર્મુલમહા
પથપથેષુ” ચતુર્મુલ, મહાપથ ઓર પથ इन मार्गोंका ग्रहण किया है ।
પરસ્પરમેં આલોપ કરનેચાલે મનુષ્યોંકે જો શબ્દ હૈં યે बहुजम શબ્દસે
પહાં ગૃહીત હુવ હૈં । “इति” શબ્દ યહાં ધાવપાલકારમેં પ્રયુક્ત હુઆ
હૈં । તથા “वा” શબ્દ વિકલ્પાર્થમેં હૈં, ઔપપાતિક સૂત્રમેંજો હમ વિષ
યમેં ઘર્ણન આયા હૈં, યહ હસ પ્રકારસે હૈં—जन समूहका नाम जनव्यूह,
जनोँकी अव्यक्त ध्वनिका नाम जनबोल वचन बिभाग जिसमें माहूम
પથે હસના નામ जन कलकल आपसमें जहाँ तक दूसरेसे टकराना
હો જાવે તેમી भीड़का नाम जनोर्वि, मनुष्योंके छोटे समुदायका नाम
जनउत्तरलिका, दूसरे दूसरे स्थानोंसे आये हुए मनुष्योंका एकत्र
હોના इसका नाम जन सन्निपात है । सामान्य रूपसे कथन करना इसका

भागने मुआटक कहे छे ज्वां त्रय रस्ता भणे छे ते ज्वांने त्रिक कहे छे
ज्वां चार रस्ता आनीने भणे छे ते भागने चतुष्क कहे छे चोहने चत्वर
कहे छे ज्वां “यावत्” पढ़ी “चतुर्मुखमहापथपथेषु” महापथ जने
पथ, आ आनेने अकल कराना आल्या छे परस्परनी साथे बातचीत कर
नाश मनुष्योना अशक्तीने ज्वां “बहुजन शब्द” पढ़ द्वारा अकल कराना ।
आवेस छे इति पर ज्वां वाक्यालकार इये बपरायु छे तथा “वा”
पढ़ विकल्पाये बपरायु छे आ विषयने मनुष्योने औपपातिक सूत्रमां जे
वचन कराना आ भु छे ते नीचे प्रमाणे छे—

जनमभूद जेहे जनमभूद दोहोना अ पकत धनिनु नाम जनमभूद,
जेमां बचनबिभाग भागुम । जेरा धनिनु नाम जनकलकल ज्वां जे
जील साथे आ अर्थ त्याय जेरी भीड़नु नाम जनोर्वि मनुष्यना नाना
समुदायनु नाम उत्तरलिका जने जेहे जेहे स्थानेधी आनीने जेकां संवेसा
दोहोना समूहने जनसन्निपात कहे छे महापथ जेहे छे सामान्य इये कथन

માળે ' યથા વિભવેન વિભવાનુસારં માનયન્ માનયન્ તદનુભાવમનુભવન્ કાલં
ગાલયન્ અતિવાહયન્ યાપયન્ इत्यर्थः ' इहे सदफरिसरसखगधे पंचविहे
माणुस्तए कामभोगे पच्चणुडमवमाणे विहरइ ' इष्टान् ईप्सितान् शब्दस्पर्शरस-
रूपगन्धान् पञ्चविधान् मानुष्यकान् मनुष्ययोग्यान् कामभोगान् प्रत्यनुभवन् विह-
रति-विष्ठति, ' तएणं खत्तियकुडगामे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चर
जाव बहुजणसदेइवा जहा उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं परूवेइ ' ततः खलु
क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे शृङ्गाटक शृङ्गाटकफलाकारे मार्गविशेषे, त्रिके त्रयाणां

અભાવ ઉસકે પાસ નહીં થા. એના વહ પુણ્યશાલી થા. મનુષ્યકે લિયે
અપને જીવનમેં જો કુલ મનોજ્ઞ પચેન્દ્રિયોંકે વિષય ભોગનેકો ચાહિયે-
વે સવ ઉસકે પાસ ઉપસ્થિત રહા કરતે થે. હસતરહ યહ ઈપ્સિત શબ્દ,
સ્પર્શ, રસ, રૂપ ઓર ગંધ આદિ પાંચ પ્રકારકે કામભોગોંકો ભોગતા
હુઆ અપના સમય વ્યતીત કર રહા થા, કિ હતનેમેં ઉસને ક્ષત્રિય-
કુણ્ડગ્રામ નગરકે શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક આદિ માર્ગોં પર શ્રમણ ભગ-
વાન મહાવીરકે આગમનકી વાતકો કરનેવાલે લોગોંને સુના કિ બ્રાહ્મણ-
કુણ્ડગ્રામનગરકે બાહર બહુશાલક ઉદ્યાનમેં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
પધારે હુએ હૈં. અવ હસી સવંધમેં જો સૂત્રપાઠ આયા હૈ, ઉસકી વ્યાખ્યા
હસ પ્રકારસે હૈ- ' તएणं खत्तियकुंडगामे नयरे सिंघाडगतियचउक्क-
चच्चर जाव बहुजणसदेइ वा जहा उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं
परूवेइ ' સિંઘાડેકે આકાર જૈસા જો માર્ગ હોતા હૈ, ઉસકા નામ શૃંગા-

ભવ કરતો હતો. તે એવો પુણ્યશાલી હતો કે કોઈ પણ વસ્તુનો તેની પાસે
અભાવ ન હતો. પાંચે ઇન્દ્રિયો દ્વારા જે જે વિષયો મનુષ્યોને લોગવવા ગમે
છે તે સઘળા વિષયો તેની પાસે ઉપસ્થિત જ રહેતા હતા. આ રીતે ઇચ્છિત
શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ અને ગંધ આદિ પાંચ પ્રકારના કામભોગોને લોગવતો
થકો તે પોતાનો કામ સુખશાન્તિપૂર્વક વ્યતીત કરતો હતો.

એક દિવસ તેણે ક્ષત્રિયકુડગ્રામ નગરના શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક આદિ માર્ગોં
પર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના આગમનની વાત કરતા લોકોના મુખેથી
સાંભળ્યું કે બ્રાહ્મણકુડગ્રામ નગરની બહાર આવેલા બહુશાલક ઉદ્યાનમાં શ્રમણ
ભગવાન મહાવીર પધાર્યા છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને જે સૂત્રપાઠ આપવામાં
આવ્યો છે તે સૂત્રપાઠ તથા તેમાં વપરાયેલા પદોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—
“ तएणं खत्तियकुंडगामे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चर जाव बहुजणसदेइ
वा जहा उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं परूवेइ ” શિંગોડાના આકારના

દેવાણુપિયા ! તદ્દારૂપાણ અરહતાણ મગધનાણ મહા ઉપચારાણ જાપ યગામિ
 મુદ્ધા સ્વસ્તિયકુંડગામ નયર મજ્ઞ મજ્ઞેણ નિગચ્છંતિ ' મો દેવાણુપિયા ! ! તત્
 મહાફલ સ્વસ્તિ તથારૂપાણામ્ મહંતો મધતો યથા ઔપપાતિક પૂર્વાર્ષસ્થપિ
 તત્તમમુત્રે યાવત્-પદા નામગાપ્રસ્યાપિ અવળતયા, તદા કિમુત વત્તચ્ચં પુનરમિ
 ગમનર દ્વનનમસ્કરણમતિપચ્છનપર્યુપાસનયા ? યદા એકસ્યાપિ આર્યસ્ય
 સુતચનસ્ય સ્ત્રીમાત્રસ્ય અવળતયા મહાફલ મપતિ તદા કિમુત વત્તચ્ચં પુનર્વિપુ
 લસ્ય સમ્પદર્શનજ્ઞાનચારિત્રસ્યવસ્ય અર્યસ્ય ગ્રહણતયા, તદ્ગમ્ચામો દેવાણુપિયા !
 અમણ મગરત્ત મહાવીરં વ દામહે નમસ્યામઃ, ક્ત્વાદિ પ્રતિપાદિતં તથેવાપ્રાપિ

મહાફલં સ્વસ્તુ દેવાણુપિયા ! તદ્દારૂપાણ અરહતાણ મગધનાણ જહા
 સ્વવાહુ જાપ યગામિમુદ્ધા સ્વસ્તિયકુંડગામ નયર મજ્ઞ મજ્ઞેણ
 નિગચ્છંતિ ' તો હે દેવાણુપિયો ! તથારૂપ અર્હંત મગધન્તોકે જપ નામ
 ઔર ગોત્રકે અવળતે જોષોકો જૈના કિ ઔપપાતિક સુત્રમે પૂર્વાર્ષમે
 ૧૮ વે સુત્રમે કહા ગયા હૈ, કિ મહાફલ પ્રાપ્ત હોતા હૈ, તો ફિર ઉનેકે
 સમક્ષ જાના ઉનેકો વડના કરના, ઉગ્ધે મમસ્કાર કરના-ઉનેસે પ્રમ
 પૂછના ઔર ઉનેકો પર્યુપાસના કરના, કિસે કિતના મહાન ફલ પ્રાપ્ત
 ન હોગા-જવ એક આપે પર્વ ધાર્મિક સુવચનકે અવળતે જીવ મહાફલ
 પ્રાપ્ત કર લેના હૈ, તો ફિર વિપુલ સમ્પદર્શન, સમ્પદજ્ઞાન ઔર સમ્પ
 દ્ધચારિત્રસ્ય અર્યકે ગ્રહણસે હોનેવાલે મહાન ફલકે લાભમે કયા કહા
 જા સકતા હૈ-યહ તો અનિર્વચનીય હૈ કિસલિયે ચલે ઔર હૈ દેવાણુ
 પિયો ! અમણ મગધાત્ મહાવીરકો વન્દના કરે, વહે નમન કરે-

‘ હે મહાફલે દેવાણુપિયા ! તદ્દારૂપાણ અરહતાણ મગધનાણ જહા
 સ્વવાહુ જાપ યગામિમુદ્ધા સ્વસ્તિયકુંડગામ નયર મજ્ઞ મજ્ઞેણ નિગચ્છંતિ ’
 હે દેવ તુપિયો ! જો જોવા અર્હંત ભગવાનના નામ અને ભાવના અવલુ માત્રથી
 મહાફલની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ કહ્યું છે, તો તેમને વડના કરવાથી, તેમને
 પ્રમ પૂછવાથી અને તેમની પર્યુપાસના કરવાથી, તેમને પ્રમ પૂછવાથી અને
 તેમની પર્યુપાસના કરવાથી પ્રાપ્ત થતા ફળની તો વાત જ શી કરની ! જો
 એક આપ અને ધાર્મિક સુવચનના અવલુથી જીવને મહાફલની પ્રાપ્તિ થાય
 છે, તો વિપુલ સમ્પદર્શન, સમ્પદજ્ઞાન અગ્રહ ચારિત્ર્ય અર્થને મહા
 ફલથી પ્રાપ્ત થતા ફળની તો વાત જ શી કરની ! તે તો અનિર્વચનીય છે,
 તેનું તો વચન કરી શકાય તેમ નથી. તો હે દેવાણુપિયો ! આલે આપણે
 અમલુ ભગવાન મહાવીરની પાસે અર્થજો અને તેમને વડણ કરીએ. ક્ત્વાદિ

एवमाख्याति, एवं भाषते, तत्र जनव्यूहः-जनसमुदायः बोलः-अव्यक्तवर्णो-
ध्वनिः, कलकलः उपलभ्यमानवचनविभागविशेषः, ऊर्मिः संवाधः, उत्कलिका
लघुतरः समुदायः, सन्निपातः-अपरापरस्थानेभ्यो जनानामेकत्रमेलनम्, एवमु-
क्तरीत्या प्रज्ञापयति सामान्यतः आख्याति, एवं प्ररूपयति व्यक्तपर्यायवचनतो
भाषते-किं भाषते ? इत्याह-‘ एवं खलु देवानुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे
आइगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडगामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए
चेइए अहापडिरुवं जाव विहरइ ’ एवं खलु भो देवानुप्पियाः ! श्रमणो भगवान्
महावीर-आदिकरो धर्मस्यादिकः यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी ब्राह्मणकुण्डग्रामस्य
नगरस्य बहिः बहुशालके चैत्ये यथाप्रतिरूपं योग्यम् अवग्रहम्=आज्ञाम् अवगृह्य
गृहीत्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति=तिष्ठति, ‘ तं महत्फलं खलु

नाम प्रज्ञापना है, और विशेष रूपसे कथन करना इसका नाम
प्ररूपणा है । शृङ्गाटक आदि मार्गों पर मिलकर मनुष्योंने आपसमें
कया बातचीत की-इसके लिये ‘ एवं खलु देवानुप्पिया ! समणे भगवं
महावीरे आइगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडगामस्स नय-
रस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरुवं जाव विहरइ ’ ऐसा सूत्र
कहा गया है-इसमें यह कहा है कि शृङ्गाटक आदि मार्गों पर खड़े
होकर अपार जनसमूहने आपसमें इस प्रकार बातचीत की कि हे देवा-
नुप्पियो ! सुनो तो सही-श्रमण भगवान् महावीर जो कि सर्वज्ञ सर्व-
दर्शी हैं, और धर्मतीर्थके आदिकर्ता हैं, ब्राह्मणकुण्डग्राम नगरके
बाहिर बहुशालक उद्यानमें यथाप्रतिरूप अवग्रह आज्ञाको लेकर ठहरे
हुए हैं । वहां वे आत्माको तप और संयमसे भावित कर रहे हैं । ‘ त

કરવું અને પ્રજ્ઞણા એટલે વિશેષ રૂપે શ્રૃંગાટક આદિ માર્ગો પર એકઠાં થઈને
લોકો શી વાત કરતા હતા—“ एवं खलु देवानुप्पिया ! समणे भगव महावीरे
आइगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माइणकु डगामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए
अहापडिरुवं जाव विहरइ ” श्रृंगાટક આદિ માર્ગો ઉપર ઊભા રહીને લોકો
આ પ્રમાણે વાતચીત કરતા હતા—

“ હે દેવાનુપ્પિયો ! જરા સાંભળો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જે
સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી અને ધર્મતીર્થના આદિકર્તા છે, તેઓ બ્રાહ્મણકુંડગ્રામનગરની
બહાર આવેલા બહુશાલક ઉદ્યાનમાં યથાપ્રતિરૂપ (સાધુને યોગ્ય) અવગ્રહ
(આજ્ઞા-પ્રાગવાનની આજ્ઞા) લઈને વિરાજમાન થયા છે ત્યાં તેઓ આત્માને
તપ અને સંયમથી ભાવિત કરી રહ્યા છે.

पासमाणस्त वा अयमेयाकृषे अञ्जलिपञ्च आब समुत्पज्जित्या ' ततःमल्ल तस्य जमालः सत्रियकुमारस्य त महान्तं जनशब्दं वा यावत् जनभ्यूह वा, जनवात वा, जनकलकञ्च वा, जनोर्मिवा, जनोत्कालिका वा, जनसन्निपात वा, भृशतो वा, पश्यतो वा अथ वक्ष्यमाणः आध्यात्मिक आत्मगतः आत्मभिन्नो यावत् चिन्तितः प्रार्थितः कल्पितः मनोगत अथ हि प्रकाशित सकल्पः तथा च आध्यात्मिका -आत्मगत अङ्कुरित इव १ उदन्तु चिन्तितः पुनः पुनः स्मरणरूपो विचारो द्विप्रवृत्त इव २। ततः कल्पित -सपरं व्यवस्था युक्त -' इमेव कल्प्यामि ' इति कार्याकारेण परिणतो विचार परलब्धित्व इव ३ प्रार्थितः सपरं इष्टरूपेण स्वीकृतः पुष्पित इव ४, मनोगतः सकल्प -मनसि दृढरूपेण निष्पन्न-

जाय जणमन्निवार्य वा सुणमागस्म वा पासमाणस्त वा अयमेयाकृषे अञ्जलिपञ्च जाव समुत्पज्जित्या ' इसके बाद उस क्षत्रियकुमार जमातिके उस महान् जनशब्दको यावत्-जनभ्यूहको, जनघोल्को, जन कलकञ्चको, जनोर्मिको, जनोत्कालिकाको और जनसन्निपातको सुन करके और देख करके यह लेमा आत्माधित यावत्-चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित और मनोगत विशेषणोवाला सकल्प उत्पन्न हुआ-अङ्कुरितकी तरह यह प्रथम आत्मगत हुआ, इस कारण उसे आध्यात्मिक कहा गया है-याइमें उस सकल्पको पुनः पुनः स्मरणरूप होनेसे द्विप्रवृत्त की तरह चिन्तित कहा गया है, " अब मैं इसे ही फलगा ' इस प्रकारकी व्यवस्था युक्त होनेसे उसे परलब्धित हुआकी तरह परलब्धित कहा गया है। प्रार्थित इसलिये उसे कहा कि-पुष्पित हुए की तरह यह इष्टरूपसे स्वीकृत हुआ और महोगत उसे इसलिये कहा कि यह मनमेंही दृढ रूपसे

तप नं तस्य अमाश्रित एतिवकुमारस्य त महया जनशब्दं वा जाय जनसन्निपात वा सुणमागस्म वा पासमाणस्त वा अयमेयाकृषे अञ्जलिपञ्च जाव समुत्पज्जित्या " पोतना भदेवनी पसेथी पमाव न्ना बोडोना भदान जन भुज्जने जन भुदने जनभोसने, जनउत्कञ्चने, जनोर्मिने जनोत्कालिकाने जने जनसन्निपातने (आ ज्ज्वा पडोना अथ उपर समज्ज्वा ये) यमज्ज्वा तया निदाणीने ते क्षत्रियकुमार जमाज्जिने आ प्रकारेण आध्यात्मिक, चिन्तित प्रार्थित, कल्पित जने मनोगत विचार आये।

येम अङ्कुर पडोवां जमीनभा इमायेवे; पडे छि तेम आ विचार प्रथम आत्मान्नी अइव इमायेवे; इहो तेथी तेने आध्यात्मिक इहो छे त्थारणाइ ते सकल (विचार) इहवभा इही इहीने आववा लाग्ये। तेथी द्विप्रवृत्तनी येम तेने चिन्तित इहो छे " दवे दु आ प्रमादो ज इहीव, " आ प्रमादनी

પ્રતિપત્તવ્યમ્ । એકદિશમ્ એકાભિમુખાઃ-એકદિગાભિમુખાઃ સન્તઃ જનાઃ ક્ષત્રિય-
કુંડગ્રામસ્ય નગરસ્ય મધ્યમધ્યેન નિર્ગચ્છન્તિ, ' નિર્ગચ્છન્તિ ' જેણેવ માહ્ણ-
કુંડગ્રામે નયરે જેણેવ વહુમાલ્ણ ચેદ્દા. એ જહા ઉવવાદ્દા જાવ તિવિદ્દા પજ્જુ
વાસણા પજ્જુવાસંતિ ' ક્ષત્રિયકુંડગ્રામનગરાત્ નિર્ગત્ય યત્રૈવ બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ-
નગરમાસીત્ યત્રૈવ વહુશાલકં ચૈત્યમાસીત્ - તસ્મિન્નેવ
સ્થાને એવં પૂર્વરીત્યા યથા ઔપપાતિકે પૂર્વાર્ધે અષ્ટત્રિશત્તમે
સૂત્રે યાવત્ ઉપાગચ્છન્તિ, ઉપાગત્ય શ્રમણં ભગવન્ત મહાવીરં વન્દન્તે નમસ્યન્તિ,
વન્દિત્વા નમસ્થિત્વા ત્રિવિધયા પર્યુપાસનયા પર્યુપાસતે । ' તદ્દેણં તસ્સ જમાલિસ
સ્વત્તિયકુમારસ્સ તં મહયા જણસદ્દે વા જાવ જણસન્નિવાયં વા સુણમાણસ્સ વા

હત્યાદિ રૂપે ઔપપાતિક સૂત્રમે પૂર્વાર્ધમે ૩૮ વે સૂત્રમે કહા ગયા હૈ-
વૈસાહી કથન યહાં પર ભી લગા લેના ચાહિયે । હસ તગ્હસે વે સયકે
સય મનુષ્ય આપસમેં વિચાર કર એક દિશાકી તરફ મુંહ ક્રિયે હુએ
ક્ષત્રિય કુંડગ્રામ નગરકે ઠીઠ વોચોવીચસે હોકર નિકલે ' જેણેવ મા-
હ્ણકુંડગ્રામે નયરે જેણેવ વહુમાલ્ણ ચેદ્દા એવં જહા ઉવવાદ્દા જાવ
તિવિદ્દા પજ્જુવાસણા પજ્જુવાસંતિ' ઓર નિકલકર જહાં બ્રાહ્મણકુંડ-
ગ્રામ નગર થા, ઓર જહાં વહુ વહુશાલક ચૈત્ય ઉદ્યાન થા, વહાં પર આયે
ઔપપાતિક સૂત્રકે પૂર્વાર્ધકે ૩૮ વે સૂત્રકે અનુસાર વહાં આકર ઉન્હોને
શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો વન્દના કી, નમસ્કાર ક્રિયા ઓર વન્દના
નમસ્કાર કર-ફિર ઉન્હોને ઉનકી ત્રિવિધ પર્યુપાસનાસે ઉપાસના કી ।
' તદ્દેણં તસ્સ જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ તં મહયા જણસદ્દં વા

જેવું કથન ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વાર્ધના ૩૮ માં સૂત્રમા કરવામાં આવ્યું છે,
તે કથન અહીં પણ અહીં કરવું તે બધા લોકો પરસ્પરની સાથે આ પ્રમાણે
વાતચીત કરતાં કરતા એક દિશા તરફ (બ્રાહ્મણકુંડ નગર તરફ) મુખ કરીને
ક્ષત્રિયકુંડ નગરની બરાબર વચ્ચેવચ્ચ થઇને મહાવીર પ્રભુની પાસે જવાને
માટે ઉપડ્યા. " જેણેવ માહ્ણકુંડગ્રામે નયરે જેણેવ વહુમાલ્ણ ચેદ્દા એવ જહા
ઉવવાદ્દા જાવ તિવિદ્દા પજ્જુવાસણા પજ્જુવાસંતિ " અને તેઓ જ્યાં બ્રાહ્મણ-
કુંડગ્રામ નગર હતું, જ્યાં બહુશાલક ચૈત્ય હતું ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં
જઇને તેમણે શુ કયું તે ઔપપાતિક સૂત્રમા ૩૮ માં સૂત્રમાં આ પ્રમાણે
ખતાવ્યું છે-ત્યાં જઇને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી, તેમને
નમસ્કાર કર્યા વંદણા નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમની ત્રિવિધે (મન, વચન અને
કાયાથી) પર્યુપાસના કરી.

ઠગા મોગા, રાહના, હાથાગા, જાપા, કોરબા, સ્વતિયા, સ્વતિયપુષ્પા, મડા, મહાપુષ્પા જહા ઠગરાઈય આત્ર સત્યરાઈયમિયા પહાયા કવલિકમ્મા મહા ઠગરાઈય આત્ર ગિગ્ગશ્ચિતિ ' યત્ત યસ્માત્ કારણાત્ સલ્લ એમે મહવઃ ઠગાઃ ઠગ્ર જાતીયા', મોગા -મોગજાતીયા, રામન્યા -મૂપતયા, હસ્વાકયઃ હસ્વાકુવંશો-ઝરાઃ, નાગાઃ-નાગવંશોદ્મરા, કોરબાઃ-કુરંશોદ્મરા, સત્રિયાઃ સત્રિય પુષ્પા મદા મટપુષ્પા યથા ઔપચારિકે પૂર્વાર્ધ અટ્ઠપ્રિયત્તમે સૂત્રે યાવત્ બ્રાહ્મણાઃ યોષા, મલ્લકિનઃ, લેચ્છકિનઃ રામવિજાપા અન્યે ચ વહવા રાજેશ્વરતલ્લરા માહમ્મિકકોદુમ્મિકેશ્વરેષ્ટિસેનાપતિયાર્થવાહમ્પટયઃ સપ્ત રામાનઃ સા મન્તાઃ હસ્વા યુવરાજદયઃ તલ્લરાઃ રાઝવલ્લમા, માહમ્મિકાઃ સન્નિવેશવિશે પનાયકા કોદુમ્મિકા કલિપયહુલુવ્વનાયકાઃ હમ્પા હમ્પો-હસ્તી, વલ્લરિ મિત્તયનરાશિપુત્તા, અષ્ટિન-નગરપ્રધાનવ્યવહારિણા સનાપતય-સેનાનાયકા સાર્થરાહાઃ-આપારાય સાર્થમ્પ દેશાત્રનેવાર રત્તપદઃ સ્વાતા કુલવલ્લિ કર્માણ-ચાપસારિ-વો વ્વાનનાગાઃ યથા ઔપચારિક પૂર્વાદ્ અટ્ઠપ્રિયત્તમસૂત્રે

પદ વહ્યે ઠગા, મોગા, રાહના, હાથાગા, જાપા, કોરબા. ' જો પે ઠગજાતીય મોગજાતીય રાજા તથા હસ્વાકુવંશીય, નાગવંશીય, કુરુ વંશીય, ક્ષત્રિય, ક્ષત્રિયપુત્ર, મટ, મટપુત્ર, તથા ઔપચારિક સૂત્રકે પૂર્વાર્ધમે ૬૮ વે સૂત્રકે અનુમાર યાવત્ બ્રાહ્મણ, યોષા, મલ્લકી, લેચ્છકી વિશેષ રાજા, તથા ઔર મી પે અનેક સામત, યુવરાજ, તલ્લર-રાજ વલ્લમ, માહમ્મિક-મન્નિવેશ વિશેષકે નાયક કોદુમ્મિક-કલિપય કુદુમ્પોકે નાયક, હસ્તિ પરિમિત ધન રાશિવાલે એષ્ટીજન, નગરપ્રધાન વ્યવહારીજન, સેનાપતિ-સેનાનાયક પદ આપારકે નિમિત્ત જનસમુદાયકો દેશાત્રમે લે જાનેવાલે સાર્થવાહ, સ્નાન કરકે, પલિકર્મ કરકે-ચાપસારિકોકે લિપે જનના યિમાગ વિતરણ કરકે 'જહા-ઝવહાણ'

૨૧૫ મશે-સપ છે ૧ જર્વ પર વહ્યે ઠગા મોગા રાહના, હાથાગા, જાપા, કોરબા. ' આમે એવો તે કથો મહેલસપ છે કે આ ઠગજાતીય અને મોગ જાતીય રાજા તથા હાથાગુરજીય, નાગવંશીય કુરુવંશીય ક્ષત્રિયો, ક્ષત્રિયપુત્રો ભટો, મટપુત્રો તથા ઔપચારિકપુત્રના પૂર્વાર્ધના ૩૮ થાં સુવમા કથા પ્રમા લેવા લાગે. પે પો, મહાશી લેચ્છકી આત્ર ભલેના ભોડો, તથા બીજા પત્ર અનેક સામતો, યુવરાજ તલ્લરો (રાઝવલ્લસો), માહમ્મિકો (મન્નિવેશ વિશેષના નાયકો), કોદુમ્મિકો (હસ્વાકુવંશીયના નાયકો), કલિપય મિત્તયન રાશિવાગ્ય શેરીવાલો, નગર પ્રધાન વ્યવહારીજન સેનાપતિ અને સાર્થવાહો (આપાર નિમિત્તે જનસમુદાયને પારોષમાં લઈ જનારા) સ્નાન કરીને તથા બલિકર્મ કરીને-કામગ્ર આદિને ખાટે જાતના વિભિન્ન વિતરણ

‘ઇત્યમેવ મયા કર્તવ્યમ્’ इति विचारः फलित इव ५) समुद्रपथत-समुत्पन्नः । तदेवाह-‘ किं णं अज्ज खत्तियकुण्डगामे नगरे इंदमहेइवा, खंदमहेइ वा, मुगुंदमहेइ वा, णागमहेइवा, जक्खमहेइ वा, भूयमहेइवा, कूवमहेइवा, तडाग महेइ वा किं खल्ल अथ क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहः-इन्द्रोत्सव इतिवा, स्क-न्दमहः कार्तिकेयोत्सवः इति वा, मुकुन्दमहः-वासुदेव महोत्सव इति वा, नाग महः-नागमहोत्सव इति वा, यक्षमहः, यक्षमहोत्सव इति वा, भूतमहोत्सव इति वा, कूपमहोत्सव इतिवा, तडागमहोत्सव इतिवा, ‘ नई महेइवा, ददमहेइवा, पवय महेइवा, रुक्खमहेइवा, चेइयमहेइवा, धूममहेइवा, ’ नदीमहोत्सव इतिवा, ह्रदमहः-ह्रदमहोत्सव इतिवा, पर्वतमहोत्सव इतिवा, वृक्षमहोत्सव इतिवा. चैत्य महः-उद्यानमहोत्सव इतिवा, स्तूपमहोत्सवः इति वा वर्तते ? ‘ जं णं एए बहवे

निश्चित रूपमें रहा कि मुझे ऐसाही करना योग्य हैं । अतः फलित हुएका तरह उसे मनोगत कह दिया गया है । कैमा संकल्प हुआ इसी बातको सूत्रकार कहतेहैं-“ किं णं अज्ज खत्तिपकुण्डगामे नगरे इंदमहेइवा, खंदमहेइवा, मुगुंदमहेइवा णागमहेइवा, जक्खमहेइवा, भूयमहेइवा, कूवमहेइवा, तडागमहेइवा० ” क्या आज क्षत्रियकुण्डग्राम नगरमें इन्द्रोत्सव है ? या कार्तिकेयोत्सव है ? या वासुदेवोत्सव है ? या नाग महोत्सव है ? या यक्ष महोत्सव है ? या भूत महोत्सव है ? या कूप-महोत्सव है ? या तालाव महोत्सव है ? या नदी महोत्सव है ? या ह्रद-महोत्सव है ? या पर्वत महोत्सव हैं ? या वृक्ष महोत्सव है ? या चैत्य महोत्सव है ? या उद्यान महोत्सव है ? या स्तूप महोत्सव है ? ‘ जं णं

વ્યવસ્થાયુક્ત થવાથી તેને પદ્ધતિ થયેલી લતા સાથે સરખાવ્યો છે તે વિચારને પ્રવિત કહેવ નું કારણ એ છે કે પુખ્તયુક્ત થયેલી લતાની જેમ તે વિચાર ધૃષ્ટ રૂપે સ્વીકૃત થયો. તેને મનોગત કહેવાનું કારણ એ છે કે તે વિચારે મનમાં જ દૃઢ સ્થાન જમાવ્યું હતું-હતું તેણે કોઈની પાસે તે વિચાર પ્રકટ કર્યો ન હતો. તેથી ક્વિત થયેલી લતાની જેમ તેને મનોગત કહેવામાં આવ્યો છે હવે સૂત્રકાર એ પ્રકટ કરે છે કે તેને કેવો વિચાર આવ્યો—

“ કિં ણં અજ્ઞ ક્ષત્તિયકુલગામે નગરે રમહેઈ વા, રંદમહેઈ વા, મુગુંદ-મહેઈ વા, ણાગમહેઈ વા, જક્ખમહેઈ વા, ભૂયમહેઈ વા, કૂવમહેઈ વા તડાગમહેઈવા ” શું આજે ક્ષત્રિયકુલગામ નગરમાં ઇન્દ્રોત્સવ છે ? કે કાર્તિકેયોત્સવ છે ? કે વાસુદેવોત્સવ છે ? કે નાગમહોત્સવ છે ? કે યક્ષમહોત્સવ છે ? કે ભૂતમહોત્સવ છે ? કે કૂપ મહોત્સવ છે ? કે તાલવનો મહોત્સવ છે ? કે નદીનો મહોત્સવ છે ? કે હ્રદ (સરોવર) નો મહોત્સવ છે ? કે પર્વત મહોત્સવ છે ? કે વૃક્ષ મહોત્સવ છે ? કે ચૈત્ય મહોત્સવ છે ? કે ઉદ્યાન મહોત્સવ છે ? કે

છતિ 'હે દેવાનુપ્રિયા' ! કિં સ્વયં અપઃ સત્રિયકુળગ્રામ નગરે હિન્દોત્સવ
સન્તિ, યન્ યસ્માત્સ્વયં કારણાત્ પતે વહન ઉગ્રાદયઃ એકવિંશતિમિદ્ધુલા ના
રાત્ નિર્ગચ્છન્તિ ! 'તપ્ત ણ સે કંબુજ્જપુરિસે અમાલિના સ્વતિયકુમારેણ એવં
પૂર્વોક્તરીત્યા ઉક્તઃ સન્ હ્રસ્તુષ્ટ' 'સમગસ્ય મગધમો મહાવીરસ્ય આગમનાદિયવિનિષ્ણપ
યવિનિષ્ણપ કરપલ જાવ કદુ જમાલિ સ્વતિયકુમાર અણ વિજય ણ વદાવેઠ
વદાવેષા એવં વ્યાસી' યમગસ્ય મગધમો મહાવીરસ્ય આગમનપ્રદીવવિનિષ્ણપ
આગમને પ્રદીવ - કુતો વિનિષ્ણપો નિણયો યેન સ તથા, કરતત્ત્વપાત્ પરિ
હોત શિસાશર્વ મસ્તકેઽઞ્જલિં ક્ત્વા જમાલિ સ્વતિયકુમાર જયેન વિજયેન વર્દ
યતિ, 'નયન્દુ મગધ વિજયન્તાં મારઃ' 'સ્ત્યેવમાશીર્વચનેન મગધતઃ સમા
ગમનપ્રવચનેન સ જમાલિ વર્દયતિ । વર્દયિત્યા એવં વહનમાનમકારેણ મહાવીર

હે દેવાનુપ્રિય ! આજ ક્ષત્રિય કુળગ્રામ નગરમેં ક્યા કોઈ હિન્દોત્સવ હૈ
યા વાવત સ્તુર મહોત્સવ હૈ કિં જિસ કારણસે યે હમજાતીય આદિ
પુરુષ એક વિશાકી તરફ ટકટકી લગાકર નગરસે બાહર જા રહે હૈ ?
'તપ્ત ણ સે કંબુજ્જપુરિસે, જમાલિના સ્વતિય કુમારેણ એવં મુસે સમાગે
હ્રસ્તુષ્ટ' ક્ષત્રિયપુત્ર જમાલિસે હમ પ્રકાર પૂજા ગયા વહ અન્તઃપુરકા
કંબુકી પુરુષ વદા રુદા હુઆ ઝીર આનંદિત વિસ હોકર ઉસને 'સમ
ગસ્ય મગધમો મહાવીરસ્ય આગમનાદિયવિનિષ્ણપ' યમગ મગ
ધાન્ત મહાવીરકે આગમનમેં કૂત નિર્ણયસે 'કરપલ જાવ કદુ જમાલિ
સ્વતિયકુમાર અણ વિજય વદાવેઠ' 'દોનો હાથોંકી અજલિકી મસ્તક
પર કરકે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકો જય વિજય શાસ્ત્રોંકે ઉદ્ધારણપૂર્વક
ઘણાઈ દી અર્પાત્-હે દેવ ! આપકી જય હો આપકી વિજય હો' હમ

કિં જ દેવાનુપ્રિયા ! અગ્ર સ્વતિયકુળગ્રામે મયરે હમહેઈ બા, જાવ
નિગચ્છતિ" હે દેવાનુપ્રિયા ! શુ આ ? ક્ષત્રિયકુળ મ નમસ્કાં કોઈ ઈ દ્રને
મહોત્સવ છે ? કે સ્તુપમહોત્સવ પદ્યને. ઉપમહોત્સવ છે ? કોઈ
તે શુ કારણ છે કે આ ઉત્સવનિય આદિ પુરો. કોઈ જ દિશા તરફ મુખ
કરીને જઈ રહ્યા છે ? 'તપ્ત ણ સે કંબુજ્જપુરિસે જમાલિના સ્વતિયકુમારેણ
એવં મુસે સમાગ હ્રસ્તુષ્ટ' ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી દ્વારા આ પ્રમાણે પૂજનામાં
આવતાં તે આગમને પરિચાલક કંબુકીજન યજ્ઞો જ દર્શને સતોષ પામ્યો
તેણે પ્રવર્તિત હવે 'સમગસ્ય મગધમો મહાવીરસ્ય આગમનાદિયવિનિષ્ણપ
અમળ સતપાત મહાવીરેન્ આગમન યવાનો નિબુધ કરીને કરકસ જવ
કદુ જમાલિ સ્વતિયકુમાર અણ વિજય વદાવેઠ" જાને જાયની અજલિની
મસ્તક પર રાખીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને જયવિજય શાસ્ત્રોના ઉચ્ચારણપૂર્વક

યાવત્ કૃતકૌતુકમંગલપ્રાયશ્ચિતાઃ કૃતં કૌતુકં મપીતિલકાદિકમ્, મન્દલમ્-
અક્ષતાદિરૂપમ્, એતદ્વ્યપમેવ પ્રાયશ્ચિત્તં=દુઃસ્વપ્નાદિ પ્રશમકત્વેનાવશ્યકરણી-
યાત્વાત્ ચૈસ્તે તથા ' સિરસા કંઠે માલકડા ' ગિરિતિ કંઠેચ માલકડા -કૃત-
માત્રાઃ ધૃતમાલા इत्यर्थः आविद्धमणिसुवर्णाः ? इत्यादि विशेषणविशिष्टा
નિર્ગચ્છન્તિ ? કિમર્થ નગરાદ્ વર્ગિગચ્છન્તીતિ ભાવઃ । ' એવં સંપેહેડ, સંપેહિત્તા,
કંચુડ્જનપુરિસં સદાવેદ્ સદાવિત્તા એવં વયાસી ' એવમ્ ઉપર્યુક્તરીત્યા જમાલિઃ
સંપક્ષતે પ્રિચારયતિ, સંપ્રેશ્ય વિચાર્ય કઠચુકિપુરુષમ્ અન્તઃપુરનિવાસિનં પુરુષ-
વિશેષં શબ્દયતિ-આહ્વયતિ, શબ્દયિત્વા એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્=
' કિ ણં દેવાણુપ્પિયા । અઙ્ગ સ્વત્તિયકુંડગમામે નયરે હંદમહેદ્વા જાવ નિગ્ગ-

ઔપપાતિક સૂત્રકે પૂર્વાર્ધમે ૩૮વે સૂત્રમે કહે અનુસાર "કૃતકૌતુક મંગલ
પ્રાયશ્ચિતાઃ ' મપીતિલક આદિરૂપ કૌતુક ઔર અક્ષતાદિરૂપ મંગલકો
જો કિ દુઃસ્વપ્ન આદિકે પ્રશમક હોનેસે અવશ્યકરણીયરૂપ કહે ગયે
હૈં કરકે તથા ' સિરસા કંઠે માલકડા ' મસ્તક ઔર ગલેમેં માલાઓંકો
ધારણ કરકે " આવિદ્ધમણિસુવર્ણાઃ " તથા મણિભૂષિન સુવર્ણહારોંકો
પહિર કરકે જા રહે હૈં । અર્થાત્ યે સચકે સચ કિસ કારણ નગરસે બાહર
નિકલ રહે હૈં ? ' એવં સંપેહેદ્ ' એસા ઉસ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિને વિચાર
કિયા. (સંપેહિત્તા કંચુડ્જનપુરિસં સદાવેદ્) વિચાર કરનેકે બાદ ફિર
ઉસને કંચુકી પુરુષકો અર્થાત્-અન્તઃપુર નિવાસીજનકો બુલાયા ? ' સદા-
વિત્તા એવં વયાસી ' બુલા કરકે ઉસસે ઉસને એસા કહા- ' કિ ણં દેવા-
ણુપ્પિયા ? અઙ્ગ સ્વત્તિયકુંડગમામે નયરે હંદમહેદ્વા, જાવ નિગ્ગચ્છન્તિ '

કરીને, " જહા ઉવવદ્દપ " તથા ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વાર્ધના ૩૮ મા સૂત્રા
નુસાર " કૃતકૌતુકમંગલપ્રાયશ્ચિતા " મપીતિલક આદિરૂપ કૌતુક અને અક્ષત
આદિ રૂપ મંગલ કરીને (આ બન્ને વિધિ દુઃસ્વપ્ન આદિની પ્રશમક હોવાથી
અવશ્ય કરવા યોગ્ય મનાય છે), તથા " સિરસા કંઠે માલકડા " મસ્તક
અને ગળામાં માળાઓ ધારણ કરીને, " આવિદ્ધમણિસુવર્ણા " તથા મણિ
જડિત સુવર્ણ હારોને ધારણ કરીને જઈ રહ્યા છે ? કહેવાતુ તાત્પર્ય એ છે
કે આ બધા શા કારણે નગરની બહાર જઈ રહ્યા છે ? " એવં સંપેહેદ્ "
ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના મનમાં એ પ્રકારનો વિચાર આવ્યો. " સંપેહિત્તા
કંચુડ્જનપુરિસં સદાવેદ્ " આ પ્રમાણે વિચાર આવવાથી તેણે કંચુકીજનને
(અન્તપુર નિવાસી નોકરને) બોલાવ્યો. " સદાવિત્તા એવ વયાસી " અને
તેણે તેને આ તેમાણે પૂછ્યું —

મ-૫૩

‘તણ ન સે જમાલી સ્વતિયકુમારં કચુદ્ગજપુરિસસ્સ અતિણ યયમદ્ધં સોન્ઘા નિસમ્મ
 દ્દુત્તુદ્ધં ફોદ્ધુ ચિપપુરિસ મદ્ધાવેદ’ તત્ત સલ્લ સ જમાનિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ કઠુચુદ્ધિ
 પુરુષસ્ય અન્તિકે સમોપ પન્નમયે મગવતઃ સમાગમનસ્વપ્ન શ્રુત્વા નિશ્ચમ્પ-હરિ મચ્છ
 ધાય દ્દુત્તુદ્ધઃ મત્યન્તરહર્ષતોપયુક્તચિત્તઃ સત્ત, કૌદુમ્બિકપુરુષાન્ આજ્ઞાકારિપુરુ
 પાન્ શબ્દયતિ-આદ્યતિ, ‘મદ્ધાવિત્તા યથ યયાસી’ શબ્દયિત્વા-આહુય યથ વક્ષ્ય
 માણપકારેણ અનાદીત્-ગિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા’ ચાલગ્ગદં આસરદં શુભાયથ
 ઉવ્વદ્ધવેદ્દ ઉવ્વદ્ધવિત્તા મમ યયમાણસિય પચ્છપ્પિણદ’ મો દેવાણુપ્પિયા ! કૌદુ

હસ આઘાજસે પસા માલૂમ પોના હૈ, ફિ સારાકા સારા નગર પ્રભુમિત
 સદ્ગુરુકી ગર્જનાસે ઘ્યાકુલિંગ જેમા ધન ગયા હૈ । ‘તણ સે જમાલી
 સ્વતિયકુમાર કચુદ્ગજપુરિસસ્સ અતિણ યયમદ્ધ સોન્ઘા નિસમ્મ
 દ્દુત્તુદ્ધં ફોદ્ધુચિપપુરિસે સદ્ધાવેદ’ હમ પ્રકારસે ક્ષત્રિયકુમાર જમા
 હીને જમ અન્ન પુર નિયુક્ત ઉમ પરિચારક કચુકી પુરુષકે મુખસે પેસા
 સુના તય ઉસી સમય ઉસને હમ અર્થકો ક્ષુદ્ધયમેં ધારણ કરકે ઔર
 આનદિત ધન કરક અગને કૌદુમ્બિક પુરુષોકો આજ્ઞાકારી નૌક
 રોંકો બુલાયા-‘ સદ્ધાવિત્તા યથ ધયાસી’ ઔર બુલાકર ઉન્હે હસ પ્રકાર
 રકો આજ્ઞા લી- ગિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ! ચાલગ્ગદં આસરદં શુભા
 મેય ઉવ્વદ્ધવેદ’ હૈ દેવાણુપ્પિયો ! પહુતહી છોમ ચાર ઘટોંવાલે અન્ધરખકો
 મુમ તૈયાર કરો અર્થાત્ તો રથ ઘોડોંકિ દ્વારા ચલાવે જાનેકે યોગ્ય હૈ
 હસ રથકો ઘોડે જોતકર યદાં ઉપસ્થિત કરો, ‘ ઉવ્વદ્ધવિત્તા મમ યય
 માણસિય પચ્છપ્પિણદ’ જમ પદ્ યદાં ઉપસ્થિત હો જાવે, તય હમેં

આજ્ઞાકારી બેપુ લાગે છે કે સમમ શહેર શુભ સમુદ્રની મજનાથી બચે કે
 બ્ધાકુલિંગ બની ગયું છે ‘ તણ સે જમાલિ સ્વતિયકુમારે કચુદ્ગજપુરિસસ્સ
 અતિણ યયમદ્ધ સોન્ઘા નિસમ્મ દ્દુત્તુદ્ધં ફોદ્ધુચિપ પુરિસે સદ્ધાવેદ’ ” આવાપુરના
 પરિચારક કચુકીજન પાસેના આ વાત સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને
 અન્ન ત હન’ અને સતોા થયો પુત્રકિત દુઢ્યે તે વાત સાંભળીને અને
 દુઢ્યમાં ધારણ કરીને તેણે કૌદુમ્બિક પુરુષોને-આશયપાલક નોકરોને બોલાવ્યા
 “ સદ્ધાવિત્તા યથ ધયાસી બોલાવીને તેણે તેમને આજ્ઞા કરમાવી.

“ ગિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ! ચાલગ્ગદં આસરદં શુભાયથ ઉવ્વદ્ધવેદ’ ”
 હૈ દેવાણુપ્પિયા ! મત્તીજ અકપથી ચાર મત્તીવાળા, અન્ધરખને તૈયાર કરેા.
 કીલ્લે કે ઘોડા બેઠેલા થયને જલ્દીમાં જલ્દી બેઠીને અહીં ઉપસ્થિત કરેા.
 “ ઉવ્વદ્ધવિત્તા મમ યયમાણસિય પચ્છપ્પિણદ” અને તેને ઉપસ્થિત કરીને મને

વિધં ગૃહિધર્મં પ્રવ્રજિષ્યામઃ ઇત્યાશયઃ, અપ્યેકે જીતમેતત્ ઇતિકૃત્વા સ્નાતાઃ કૃત-
વલિકર્માણઃ કૃતઙ્ગૌતુરુમઙ્ગલપ્રાયશ્ચિત્તાઃ શિરસા વળ્ઠેમાલકૃતા અવિદ્ધમણિ-
સુવર્ણાઃ કલ્પિતહારાર્દ્રહારત્રિસરપલમ્બપ્રાલમ્બમાનકટિસૂત્રસુકૃતશોભાઽ-
ભરણાઃ, પ્રવરવસ્ત્રપરિહિતાઃ, ચન્દનોલ્લિપ્તગાત્રશરીરાઃ, અપ્યેકે હયગતાઃ, एवं
ગજગતાઃ, રથગતાઃ, શિવિકાગતાઃ, સ્યન્દમાનિકાગતાઃ અપ્યેકે પાદવિહાર-
ચારિણઃ, પુરુષવાયુરાપરિશિષ્તાઃ, મહતા ઉત્કૃષ્ટસિંહનાદ-વોલકલકલરવેણ
પ્રક્ષુભિતં સમુદ્રવદ્ભૂતમિવ નગરં કુર્વન્તઃ ક્ષત્રિયકુળદ્વામાત્ નગરાનિર્ગચ્છન્તિ ।

લિયે ઔર કિતનેક ૧૨ વ્રતોંવાલી અગાર અવસ્થાકો ધારણ કરનેકે
લિયે જા રહે હૈં, તથા કિતનેક “ હનકે પાસ જાનેકા યહ હમારા વ્યવહાર
હે ” હસ આશયસે સ્નાન કરકે વલિકર્મ-વાયસાદિકોં કે લિયે
અન્નાદિ કા ભાગ દેને રૂપ કરકે, કૌતુક મંગલ રૂપ
પ્રાયશ્ચિત્ત કરકે, મસ્તક ઔર કંઠમેં માલાઓંકો પહિર કરકે, મણિ-
નિર્મિત સુવર્ણહારોંસે અલંકૃત હોકરકે, હાર, અર્ધહાર, ત્રિન લરવાલા
હાર, લંબા લટકતા હુઆ હાર, કટિસૂત્ર, હન સબસે અપની ૨ શોભા
બના કરકે, સુન્દર ૨ કીમતી વસ્ત્રોંકો પહિર કરકે, ચન્દનસે શરીરકો
ચર્ચિત કરકે જા રહેહૈં, તથા કિતનેક ઘોડોં પર, કિતનેક હાથિયોં પર, કિત-
નેક રથોં પર, કિતનેક શિવિકાઓં પર, કિતનેક સ્યન્દમાનિકાઓં (પાલખી)
પર, બેઠ કરકે તથા કિતનેક પૈદલ ચલ કરકે ઔર કિતનેક આપસમેં
અકત્રિત હો કરકે વડે ભારી ઉત્કૃષ્ટ સિંહનાદ જૈસે નાદોંકો કરતે હુએ,
ક્ષત્રિય કુળદ્વામા નગરસે નિકલ રહે હૈં । જનતાકી ગમન કાલકી

તથા કેટલાક “તેમની પાસે જવાનો અમારો વ્યવહાર છે” એમ માનીને સ્નાન
કરીને, બલિકર્મ કરીને, કાગડા વિગેરેને અન્ન આદિ દેવા રૂપ કૌતુકમંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત
કરીને, મસ્તક અને કંઠમાં માળાઓ પહેરીને, મણિનિર્મિત સુવર્ણહારોથી વિભૂષિત
થઈને, હાર, અર્ધહાર, ત્રણસરો હાર, લાળો લટકતો હાર, અને કટિસૂત્રથી
પોતાની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરીને, સુન્દર સુંદર કીમતી વસ્ત્રો પહેરીને, અને
શરીર પર ચન્દનનું વિલેપન કરીને જઈ રહ્યા છે. કેટલાક ઘોડા પર, કેટલાક
હાથીઓ પર, કેટલાક રથમાં, કેટલાક શિખાઓ (પાલખી) માં, અને કેટ-
લાક સ્થન્દમાનિકામાં બેસીને અને કેટલાક પગપાળા ચાલતાં ચાલતાં જઈ
રહ્યા છે. કેટલાક એક ખીલની સાથે મળીને ઘણા ભારે ઉત્કૃષ્ટ સિંહનાદ બેવો
નાદ કરતાં કરતાં, તો કેટલાક સ્પષ્ટ ધ્વનિઓ કરતાં કરતાં, અને કેટલાક કલકલ
નાદ કરતાં ક્ષત્રિયકુલ નગરમાંથી નીકળી રહ્યા છે. ગમન કરતાં લોકોના

ઔપપાતિકે પૂર્વાર્ષેષ્ટવત્સારિશ્વત્તમ સૂત્રે વર્ષવર્ષર્ણકે મજિતસ્તયૈષ અપિ મજિતય તયાચોક્તમ્ ઔપપાતિકે—

‘અંગેગગણનાયગ-વંદનાયગ-રાઈ-સર-તલવર-માઠમિય-કોડુમિય-ઈમ્-સદ્દિ-સેનાયદ-સરખાહ-દૂય-સંધિયાઠસદ્દિ સંપરિયુદે’ इति, અનેકે ગણનાયકા ય મહત્તૈર મહત્તરાઃ, વંદનાયકાઃ-રાજ્યતન્મપરિપાલકાઃ, રામાન-માન્દલિકાઃ, ઇશ્વરાઃ-યુવરામપદમિક્તાઃ, તલવરાઃ પરિતુષ્ટભૂપમદષપદ્યમ્બિયુપિતરાજસ્થાનીયાઃ માઠમ્બિકાઃ-પશ્ચાત્તથામાધિપા, ઇન્નમહમ્બાધિપા યા, કોડુમ્બિકાઃ-વદુકુદુમ્બપોપકાઃ । इत्या = इतिपरिमितधनराशिमन्तः,

સૂત્રમે કૌણિકકી પરિપદાકા કિયા ગયા હૈ-વૈસાહી વર્ણન યહાં પર કર સેના આદિયે-ઔપપાતિક સૂત્રમે વદ વર્ણન હસ પ્રકારસે કહા ગયાહૈ-‘અંગેગ ગણનાયગ-વંદ નાયગ-રાઈસર-તલવર-માઠમિય-કોડુમિય-ઈમ્-સેદ્દિ-સેનાયદ-સરખાહ-દૂય સધિયાલ-સદ્દિ-સપરિયુદે’ પ્રકૃતિસેદી જો વદ્દત થદે હોતે હૈ, યે ગણનાયક હૈ, રાજતત્રકે જો પરિપાલક હોતે હૈ યે વંદનાયક હૈ, માન્દલિક રાજામ્બિકા નામ રાજા હૈ, યુવરાજ પદમે અમિપિક્ત દુમ્બોકા નામ ઈશ્વર હૈ, જિહે મતુષ્ઠ દુપ રાજામ્બો દ્વારા વદુમ્બ કિયા જાતા હૈ, એસે રાજસ્થાનીય વ્યક્તિ તલવર કહે જાતે હૈ પાંચસો ગાંધકે જો અધિપતિ હોતે હૈ યે માઠમ્બિક હૈ, અનેક કુદુમ્બોકે જો પરિપોપક હોતે હૈ યે કોડુમ્બિક હૈ, જિનકે પાસ દાધી પ્રમાણ દ્રવ્યરાશિ હોતી હૈ, યે ઈત્ય હૈ, સુવર્ણકે વદુમ્બસે જિનકા

પૂર્વાર્ષના ૪૮ માં સૂત્રમાં આપવામાં આવેલ કૌણિકની પરિવાના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું ઔપપાતિક સૂત્રમાં તે વર્ણન આ પ્રમાણે કરવું છે “અંગેગગણનાયગ-વંદનાયગ-રાઈસર-તલવર-માઠમિય-કોડુમિય-ઈમ્-સેદ્દિસેનાયદ-સરખાહ-દૂય-સધિયાલ-સદ્દિ-સંપરિયુદે”

પ્રકૃતિયે જ એ વળા મોટા હોય છે-સમૂહના આવેશન હોય છે તેને જલનાયક કહે છે રાજ્યના એ પરિવારક હોય છે, તેમને વંદનાયક કહે છે માંદલિક રાજ્યમેને રાજા કહે છે યુવરાજ પદે જેના અભિષેક થયેલા હોય છે તેને ઇશ્વર કહે છે જેની સેનાઓથી સતોષ પામીને જેમને રાજા દ્વારા પદ્મપદ કરવામાં આવેલ હોય છે, કોની રાજસ્થાનીય વ્યક્તિને તલવર કહે છે પાંચ સો ગામના અધિપતિને માઠમ્બિક કહે છે અનેક કુદુમ્બના પરિપોપક પુરોને કોડુમ્બિક કહે છે જેની પાસે દાધીપ્રમાણ દ્રવ્યરાશિ હોય છે, તેને ‘ઈત્ય’ કહે છે સુવર્ણના પદ્મ પદ્મી જેવું મલતક નિમ્બિત રહે

મ્વિકપુરુષાઃ ! ક્ષિપ્રમેવ શીઘ્રાતિશીઘ્રમેવ ચાતુર્ઘ્નટ ચતુર્ઘ્નટા યુક્તમ્ અશ્વરથમ્
અશ્વચાહ્યરથમ્ યુક્તમેવ પ્રવરવલીવર્દાદિના સંયોજિતમેવ ઉપસ્થાપયત, ઉપસ્થાપ્ય
મમ એતામ્ આજ્ઞપ્તિમ્-આજ્ઞામ્ પ્રત્યર્પયત-પરાવર્તયત । ‘ તદ્દેવં તદ્દેવ કોઢુવિય
પુરિસા જમાલિના સ્વત્તિયકુમારેણં એવં વુત્તા સમાણા જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ ’ તતઃ
સ્વલુ તે કૌટુમ્બિકપુરુષાઃ જમાલિના ક્ષત્રિયકુમારેણ એવમુક્તરીત્યા ઉક્તા આજ્ઞાઃ
સન્તો યાવત્ ક્ષિપ્રમેવ ચાતુર્ઘ્નટમ્ અશ્વરથં યુક્તમેવ ઉપસ્થાપ્ય જમાલેરાજ્ઞિં પ્રત્ય-
ર્પયન્તિ, ‘ તદ્દેવં જમાલી સ્વત્તિયકુમારે જેણેવ મઞ્જણધરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ,
ઉવાગચ્છિત્તા પ્હાએ કયવલિકમ્મે જહા ઉવવાહએ પરિસા વણ્ણઓ તહા માણિ-
યવ્વં ’ તતઃ સ્વલુ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારો યત્રૈવ મઞ્જણગૃહમાસીત્ તત્રૈવ ઉપાગ-
ચ્છતિ, ઉપાગત્ય સ્નાતઃ કૃતવલિકર્મા વાયસાદિભ્યો દત્તાન્નમાગ યથા કોણિકસ્ય

હસકી સ્વર દો. ‘ તદ્દેવં તદ્દેવ કોઢુવિયપુરિસા જમાલિના સ્વત્તિયકુમા-
રેણ એવં વુત્તા સમાણા જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ ’ હસ પ્રકાર ક્ષત્રિયકુમાર
જમાલિને જલ્લ ઉત્ત કૌટુમ્બિક પુરુષોસે કહા-તો ઉન્હોને લહુતહી શીઘ્ર-
તાસે ચાર ઘંટોવાલે રથકો ઘોડે જોતકર તૈયાર કર દિયા. ઓર તૈયાર
હોતેહી ઉસકી સ્વર જમાલિકે પાસ ઝેજ દી । ‘ તદ્દેવં જમાલી સ્વત્તિય
કુમારે જેણેવ મઞ્જણધરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ ’ સ્વર સિલતે હી લહ
ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ જહાં સ્નાન ઘર થો લહાં ગયા-‘ ઉવાગચ્છિત્તા
પ્હાએ કયવલિકમ્મે જહા ઉવવાહએ પરિસા વણ્ણઓ તહા માણિયવ્વં ’
લહાં જાકર ઉસને સ્નાન ક્રિયા, લલિકર્મ ક્રિયા-વાયસાદિકોંકે લિયે
અન્ન વિતરિત ક્રિયા, ઔપપાતિક સૂત્રમેં જૈસા વર્ણન પૂર્વાધમેં ૪૮ વેં

અહીં ખબર પહોચાડો. “ તદ્દેવં તદ્દેવ કોઢુવિયપુરિસા જમાલિના સ્વત્તિયકુમારેણ
એવં વુત્તા સમાણા જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ ” ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની આ આજ્ઞા.
સાંભળીને તે કૌટુમ્બિક પુરુષો ઘણો હર્ષ અને સતોષ પામ્યા. તેમણે ઘણી જ
ઝડપથી ચાર ઘંટડીવાળા રથને ઘોડા બેડીને તૈયાર કર્યા અને તે રથને
મહેલની બહારની ઉપસ્થાનશાળામાં બેસો રાખીને જમાલીને ખબર મોકલી
કે “ આપની આજ્ઞાનુસાર અશ્વરથ તૈયાર કરીને ઉપસ્થિત કર્યો છે ” તદ્દેવ
જમાલી સ્વત્તિયકુમારે જેણેવ મઞ્જણધરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ ” રથ તૈયાર થવાના
સમાચાર મળતા જ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી જ્યાં સ્નાનશુદ્ધ હતું ત્યાં ગયા.
“ ઉવાગચ્છિત્તા પ્હાએ કયવલિકમ્મે જહા ઉવવાહએ પરિસા વણ્ણઓ તહા માણિયવ્વં ”
ત્યાં જઈને તેણે સ્નાન કર્યું, ત્યારબાદ બલિકર્મ કર્યું-એટલે કે ઠાગડા
આદિને માટે અન્નનું વિતરણ કર્યું. બાકીનું સમસ્ત વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રના

મંપિણઃ પ્રસિદ્ધા સચિવાઃ, મહામંત્રિણો મંત્રિમણ્દેશ્વરયાનાઃ, ગગકા ગપિ
 ઉચ્ચાઃ, મૌયારિકાઃ, મસીદારા, અમાત્યા રાજ્યાધિષ્ઠાયકા, ચેટા ચરણસેવકા,
 પીઠમર્દાઃ વયસ્યાઃ, નગરં નગરવાસિમકૃતિમશ્વલમ્, નિગમા ધનિમ્જનનિવાસ
 ધેષ્ઠિત ઓ દેસ્તા ધ્યાસિતસૌવર્ણપદ્ધિભૂપિતશિરસ, સેનાપતયાઃ-સૈન્ય
 માયકાઃ દુતા અન્યેષાં રાજાદેશનિવેદકાઃ, સધિપાલાઃ રાજમંધિરણકા, સૈઃ
 સાર્પ ન કેપય સૈઃ સહ કિન્તુ સંપન્નિવૃતઃ-સમ્-સમ-જાત્ પરિવૃતઃ-પરિકરિત, શિવ
 માય ' જાવ ચરણાદિભગાયસરીરે સચ્ચાલકારવિભૂષિત મજ્જણપરાઓ
 પદિનિવન્મદ માય યાવત્ ચન્દનાકીર્ણગાગ્રશરીર-ચન્દનાનુસિપ્ત દેશ,

શાસનકે મચાલનકી સચાહ દેનેવાલેકા નામ મત્રી હૈ, મંપિય મી હસી
 પ્રકારય હોને હૈ, મંત્રિ મણ્દલકે જો પ્રગન હોતે હૈ, ઘે મહામત્રી હૈ,
 જ્યોતિય શાસ્ત્રકે જો જ્ઞાના હોતે હૈ, ઘે ગગર હૈ, ગ્રામપાલકા નામ
 ઘોશારિક હૈ રાજ્યકે ઓધિષ્ઠાયકા નામ અમાત્ય હૈ ચરણ મન્વકોકા
 નામ ચેટા મૈ, વયસ્યોકા નામ પીઠમર્દ હૈ નગરનિવાસી પ્રાજનના નામ
 નાગરિક હૈ, ધનિમ્જનોં કે નિવાસ હાં હસ સ્વાન ના
 નામ નિગ્મ હૈ, મી ધરણસે યુક્ત - સૌવર્ણપદ્મસં
 વિમૂલિ અનિવા મસ્તક હોતા હૈ, ય યજ્ઞી હૈ. ચેનાનાયકા નામ
 સેનાપતિ હૈ, દુતામેંસે રાજાગોંક આદેશોંસે કટનેવાલે દુત હૈ, રાજ્યગી
 સચિવે જ્ઞાત સધિપાલ હ, ડન મય અનક ગગનાગર આદિકાંસ
 નિરા દુમા વય ' જાવ ચરણાદિભગાયસરીરે સચ્ચાલકારવિભૂષિત
 મજ્જણપરાઓ પદિનિવન્મદ ' યાવત્ ચન્દનસ જિમકા પૂરા શરીર

કાયમાં રાખને સચાહ દેનાર મંત્રિને મત્રી કહે છે સચિવ કોન્દે પ્રધાન
 તે પણ રાજ્ય સચાલનના કાયમાં રાખને મદદ કરે છે મત્રીમંજાના વધો
 મહામત્રી કહે છે જો નિરા શાસના અણકરને 'ગણુક' કહે છે દેશપાલને
 ઘોશારિક' કહે છે, રાજ્યના અધિષ્ઠાયકને અમાત્ય કહે છે મરણમેવકને
 ઘે કહે છે વયસ્યોને પીઠમર્દ' કહે છે નગરનિવાસી પ્રાજનને નગર
 માયના નાગરિક કહે છે વનિમ્જન (વેપારી) ને 'નિગમ કહે છે મુવજ
 પુણી ભૂતિત જેનુ મસ્તક દોષ છે જોવા લક્ષ્મીસ્તિને ધેણી કહે છે સેનાના
 નાયકને સેનાપતિ કહે છે રાજાની આજ્ઞા અન્વને પદોચ્ચાર કરે દુત કહે છે
 અને રાજાની મંપિના દક્ષને સંધિપાલ કહે છે

આ ઇગ્નાયક અદિ વૈદિકાથી થી ગાયેગે " જાવ ચરણાદિભગાય સરીરે
 સચ્ચાલકારવિભૂષિત મજ્જણપરાઓ પદિનિવન્મદ અને થ દનથી નિભ રી

શ્રેષ્ઠિનઃ હિરણ્યપટ્ટસમલઙ્કૃતમૃધ્વાનો નગરમધાનવ્યવહાર્તારઃ, સેનાપતયઃ= સૈન્યનાયકાઃ, સાર્થવાહાઃ-સાર્થવાહાઃ-લાભાર્થં દેશાન્તરે ગચ્છતાં સાર્થદાનેન દ્રવ્યદાનેન ચ સહાયકર્તારઃ, દૂતાઃ=રાજાદેશનિવેદકાઃ, સન્ધિપાલાઃ રાજ્યસીમારક્ષકાઃ તૈઃ સાર્થં સંપરિવૃતઃ-પરિવેષ્ટિતઃ ઇતિ । અત્ર વિષયે ઔપપાતિકસૂત્રે ક્વચિત્ ક્વચિત્ પતાદશઃ પાઠો લભ્યતે, તથાહિ—

‘ અણેગગણનાયગદંડનાયગરાઈસરતલવરમાડંચિયકોડુંચિયઓલુગમંતિમહા-મંતિગણગદોવારિયઅમચ્ચચેડપીઠમદનગરનિગમસેટ્ટિસત્થવાહદૂયસંધિવાલસદ્ધિ સં-પરિવુડે ’ તત્રૈવં વ્યાખ્યા - અનેકે યે ગણનાયકાઃ પ્રકૃતિ-મહત્તરા, દણ્ડનાયકાઃ તન્નપાલાઃ રાજાનો માણ્ડલિકાઃ, ઈશ્વરાઃ-યુવરાજાઃ, તલ-વરાઃ સંતુષ્ટનગરપતિપ્રદત્તપટ્ટવન્ધવિભૂષિતાઃ રાજસ્થાનીયાઃ માડમ્બિકાઃ-છિન્નમડમ્બાધિપાઃ કૌટુમ્બિકાઃ-કતિપયકુટુમ્બસ્વામિનઃ, અવલગકાઃ સેવકાઃ,

મસ્તક વિભૂષિત હોતા હૈ, એસે નગર પ્રધાન વ્યવહારીજન શ્રેષ્ઠી કહ-લાતે હૈ, સેનાકે જો નાયક હોતે હૈ, વે સૈન્યનાયક હૈ, લાભકે લિયે દેશાન્તર જાનેવાલોંકો જો સાથ દેનેસે અથવા દ્રવ્ય દેનેસે સહાયતા કરતે હૈ વે સાર્થવાહ હૈ, રાજાકે આદેશોંકા નિવેદન કરનેવાલે દૂત હૈ, ઓર રાજ્યકી સીમાકી રક્ષા કરનેવાલે સન્ધિપાલ હૈ ।

હસ વિષયમેં ઔપપાતિક સૂત્રમેં કહોં ૨ એસા ખી પાઠ મિલતા હૈ-‘ અણેગ - ગણનાયગ-દંડનાયગ-રાઈસરતલવર - માડંચિયકોડુંચિય ઓલુગમંતિ મહામંતિ ગણગ દોવારિય અમચ્ચ ચેડપીઠમદનગરનિગમ સેટ્ટિ સત્થવાહદૂયસંધિવાલસદ્ધિ સંપરિવુડે ’ ગણનાયક, દણ્ડ-નાયક, રાજા, ઈશ્વર, તલવર, માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક હન પદોંકી વ્યાખ્યા પૂર્વોક્ત પ્રકારસેહી હૈ, સેવકોંકા નામ અવલગકહૈ, રાજાંકે લિયે રાત્થ-

છે એવા નગરના મુખ્ય વ્યવહારી પુરુષને શ્રેષ્ઠી કહે છે, સેનાના નાયકને સેનાપતિ કહે છે, કમાવાને માટે પરદેશ જનારને સાથ આપનાર અથવા દ્રવ્યની સહાયતા કરનારને સાર્થવાહ કહે છે, રાજાના આદેશોના નિવેદન કરનારને દૂત કહે છે, અને રાજ્યની સીમાનુ રક્ષણ કરનારને સન્ધિપાલ કહે છે.

આ વિષયને અનુલક્ષીને ઔપપાતિક સૂત્રમાં કોઈ કોઈ જગ્યાએ આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ પણ મળે છે—“ અણેગ ગણનાયગ, દંડનાયગ, રાઈસર, તલવર, માડચિય, કોડુંચિય, ઓલુગમંતિ, મહામંતિ ગણગ દોવારિય અમચ્ચચેડપીઠ મ નગરનિગમસેટ્ટિસત્થવાહદૂયસંધિવાલસદ્ધિ સંપરિવુડે ” ગણનાયક, દંડ નાયક, રાજા, ઈશ્વર, તલવર, માડમ્બિક અને કૌટુમ્બિક, આ પદોની વ્યાખ્યા ઉપર કહેવામાં આવી છે એવકોને ‘ અવલગક ’ કહે છે, રાજ્ય સંચાલનના

नगरस्य मध्यमस्तेन निर्गच्छति, 'निगच्छिता' जेणेव माहणकुंडग्रामे नगरे जेणेव बहुमाहण चेहण तेणेव उवागच्छा' सत्रियकुण्डग्रामनगरेत् निर्गच्छ यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्राम नगरमासीत्, य व बहुशालकं चैतयम् उद्यानमासीत्, तत्रैव उवागच्छति, 'उवागच्छिता' तुरप निगिण्हेइ, निगिण्हेत्ता रइ ठवेइ, ठवेत्ता रइओ पचोरइइ' उवागत्य तुरगौ अशौ निगृह्णाति-निबन्धति निगृह्ण निरुप्य रव स्यापयति, स्थापयित्वा रथान् प्रस्यपरोहति-अवतरति, 'पचोरइत्ता पुष्कं तांबोलाउइमार्यं वाहणाभो पविसज्जेइ' रथात्मत्यवइ अवतीर्य पुष्पताम्बूला पुषादिकम् उपानहौ च विसज्जति-परित्यजति, 'विसज्जेत्ता एगसाठियं उत्तरा संगं करेइ, पुष्पताम्बूलापुषादिकम् उपानहौ च विसज्ज-परित्यज्य एकशाटिकम् अस्यूठम् उत्तरासंगं करोति, 'करिता' कृत्वा अत्रलिमउत्तियहरवे, जेणेव समणे

ग्राम नगरके विलकुल बीचमेंसे होकर निकला 'निगच्छिता' जेणेव माहणकुंडग्रामे नगरे, जेणेव बहुशालकं चेहण तेणेव उवागच्छा' और निकलकर जहाँ ब्राह्मण कुण्डग्राम नगर और जहाँ वह बहुशालक उद्यान था वस और चला 'उवागच्छिता' तुरप निगिण्हेइ' वहाँ पहुँचकर उसने अपने घोड़ोंको रोक दिया 'निगिण्हेत्ता रइ ठवेइ' घोड़ोंको रोक कर रथको खड़ा किया, 'ठवेत्ता रइओ पचोरइइ' रथको खड़ा करके फिर वह उससे नीचे उतरा 'पचोरइत्ता पुष्कं तांबोला उयमार्यं वाहणाभो च विसज्जेइ' नीचे उतर कर उसने पुष्प, ताम्बूल, आयुध आदिको एवं दोनों जूतोंको छोड़ दिया 'विसज्जेत्ता एगसाठियं उत्तरासंगं करेइ, इन सबको छोड़ करके फिर उसने एकशाटिक उत्तरासंगं किया, 'करिता' एक शाटिक उत्तरासंग करके 'अंजलि

"निगच्छिता" त्वांथी नीकणीने "जेणेव माहणकुण्डग्रामे नगरे, जेणेव बहुशालकं चेहण तेणेव उवागच्छा" अर्था ब्राह्मणकुण्डग्राम नगरे कर्तुं अर्था बहुशालक उद्यान कर्तुं, ते तच्छ ते आशय वक्ष्ये "उवागच्छिता" त्वां पचोरइत्ता "तुरप निगिण्हेइ" तेव्हे अर्थोने शब्धे "निगिण्हेत्ता रइ ठवेइ" अने रथने-छेत्ता शब्धे "ठवेत्ता रइओ पचोरइइ" रथने छेत्ता शब्धीने ते रथमाथी नीचे उतर्यो 'पचोरइत्ता पुष्कं तांबोलाउयमार्यं वाहणाभो च विसज्जेइ' रथमाथी उतरीने तेव्हे पुष्प, तांबूल (पान) आयुध आदिने तथा पत्रपत्राणि त्याग कर्त्तव्ये 'विसज्जेत्ता' ते वस्तुज्येने परित्याग करीने "एगसाठियं उत्तरासंगं करेइ" जेठ सज्ज उत्तरासंग (उत्तरीय) धारण कर्त्तुं 'करिता' उत्तरासंग धारण करीने 'अत्रलिमउत्तियहरवे जेणेव

सर्वालङ्कारविभूषितो मञ्जनगृहात् स्नानागारात् प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति,
'पङ्क्तिखमिता जेणेव वाहिरिया उवट्टाणसाला, जेणेव चाउघंटे आसरहे,
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता चाउघटं आसरहं दुरुहेइ' मञ्जनगृहात् प्रति
निष्क्रम्य निर्गत्य, यत्रैव वाह्या उपस्थानशाला आसीत्, यत्रैव चातुर्घण्टश्चतुर्घण्टो-
पेतः अश्वरथः आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य चातुर्घण्टम् अश्वरथम् आरो-
हति 'दुरुहिता सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं महया भडचडगरपह-
करवंदपरिविखत्ते' आरु सकोरंटमाल्यदाम्ना कोरण्टनामकपुष्पविशेषमाल्य-
दाम्ना सहितेन छत्रेण ध्रियमाणेन महता वृहता प्रकारेण भटानां महाभटानां
चटकरवन्तः विस्तारवन्तो ये पहकराः समूहारतेषां वृन्देन परिक्षिप्तः परिवेष्टितः
सन् 'खत्तियकुण्डगामे नगरे मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ' क्षत्रियकुण्डग्रामस्य

उपलिस हो रहा है, तथा समस्त अलंकारोंसे जिसकी शारीरिक शोभा
खूब बढ़ रही है, ऐसा वह जमालि स्नान घरसे बाहर निकला 'पङ्क्ति-
खमिता' बाहर निकल कर फिर वह 'जेणेव वाहिरिया उवट्टाण-
साला' जहां अपनी उपस्थान शाला थी और 'जेणेव चाउघंटे आस-
रहे' जहां चार घंटोंवाला वह अश्वरथ रखा था 'तेणेव उवागच्छइ'
वहां पर आया-वहां आकर वह उस चातुर्घट रथ पर सवार हो गया
'दुरुहिता सकोरंट मल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं महया भडचडगर
पहकरविंद परिकिखत्ते' सवार होतेही उसके ऊपर छत्रधारियोंने
कोरंट पुष्पोंकी मालासे युक्त छत्र तान दिया, साथमें बड़े २ घोधा-
ओंका समूह हो गया-इस तरह इन सबसे घिरा हुआ वह जमालि
'खत्तियकुण्डगामे नगरे मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ' क्षत्रियकुण्ड-

रेना अंगोवाणो तथा समस्त अलंकारोऽपि विभूषित शरीरवाणो ते क्षत्रियकुमार
जमादी स्नानगृहमाथी ण्डार नीकल्यो. पङ्क्तिखमिता " त्यांथी ण्डार नीक
लीने " जेणेव वाहिरिया उवट्टाणसाला " त्यां तेनी णाद्य उपस्थान शाला
(सलाखवन) હતી, " जेणेव चाउघंटे आसरहे " त्यां चार घंटीवाणो ते
अश्वरथ બેસો હતો, " તેणेવ ઉવાગચ્છઈ " त्या ते आण्यो त्यां आदीने ते
अश्वरथમાં બેસી ગયો " दुरुहिता सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं
भडचडगरपहकरविंदपरिकिखत्ते " जेवो ते रथમાં सवार થયો કે તરત જ
छत्रधारीઓએ તેના भस्तके પર કોરंट पुष्पोनी भाणाथी युक्त छत्र धारण
कथुं અને અનેક યોદ્ધાઓનેા સમૂહ તેની સાથે સાથે ચાલવા લાગ્યો.
આ રીતે તેસના વડે ઘેરાયેલો તેક્ષત્રિયકુમાર જમાદી " खत्तियकुण्डगामे नगरे
मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ " क्षत्रियकुंडग्राम नगरेनी બરાબર વચ્ચે થઈને નીકળ્યો.

भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ ' अञ्जलिमुकुलितहस्तः कृताञ्जलिः यत्रैव समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ ' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्व त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, करित्ता जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ ' कृत्वा यावत् भुश्रूपमाणो नमस्यन् विनयेन प्राञ्जलिपुटः सन् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते । ' तएणं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसेय महतिमहालियाए इसि जाव धम्म कहा जाव परिसा पडिगया ' ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो जमालये क्षत्रियकुमाराय तस्यां च महतिमहत्याम् कवियावत् पर्पदि धर्मकथा यावत् उपदिष्टवान्,

मउल्लियहस्थे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ ' फिर वह दोनों हाथोंकी अंजलि बना कर जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां आया ' उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ ' वहां आ करके उसने श्रमण भगवान् महावीरको तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिणा की ' करित्ता जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ ' तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिण करके धर्मश्रवण करनेकी इच्छासे फिर उसने प्रभुको नमस्कार किया और बड़े विनयसे दोनों हाथोंको जोड़कर त्रिविध पर्युपासनासे प्रभुकी उसने उपासना की ' तएणं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसेय महतिमहालियाए इसि जाव धम्म कहा जाव परिसा पडिगया ' इसके बाद उन श्रमण भगवान् महावीरने उस क्षत्रियकुमार जमालिको और उस विशाल कवि परिषद आदिको धर्मकथा कही. धर्मकथाको सुनकर

समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ " अन्ने डाथनी अंजली, अनापीने (अन्ने डाथ लेडीने) त्यां श्रमण भगवान् महावीर विराजता छता, त्यां ते आये। " उवागच्छित्ता " त्यां आवीने " समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ " तेणे त्रण बार आदक्षिण प्रदक्षिणापूर्वक श्रमण भगवान् महावीरने, वंछणा, नमस्कार क्यो. " करित्ता जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ " वंछणा नमस्कार करीने तेणे धर्मश्रवणनी धिच्छायां, अन्ने डाथ लेडीने त्रिविध (भन, वचन अने ठाया) पर्युपासना द्वारा प्रभुनी उपासना करी.

“ तएणं समणं भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसेय महतिमहालियाए इसि जाव धम्म कहा जाव परिसा पडिगया ” त्यां आद श्रमण भगवान् महावीरे ते क्षत्रियकुमार जमालीने तथा ते विशाल कविपरिषदा

यत् नरं विशेषस्तु : मातापितरौ आपृच्छामि-मातापित्रोराज्ञाः शृण्वामि तथाच
 पयपि मयदुक्त सर्वे सत्पमेवास्ति तथापि मातापित्रोराज्ञाग्रहणमावश्यकं भवति
 'तप न ग्रह देवानुप्पियाणं अतिप मुण्डे भविता अगाराओ अणगारियं पम्
 यामि' तथाऽन्यत्र मातापित्रोराज्ञाग्रहणानन्तरम् अहं देवानुप्पियाणामत्रिके-
 समीपे मुण्डो भूत्वा अगारात् निष्क्रम्य गृहावासादिकं परित्यज्य अनगारितां
 प्रव्रजामि, प्रव्रज्यां प्रदीप्यामि-इति भावः । भगवानाह--'अहामुहं देवानुप्पिया ।
 मा पडिबभ करेह' हे देवानुप्पियाः । ययामुहं यया तुम्ह रोवते तथा क्व क्विदु
 प्रतिबध विस्मय मा क्व ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—'तएण से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं भग
 वया महावीरेणं एव बुत्ते समणे इह्हुत्तुत्ते समणं भगवं महो
 वीर तिक्खुत्तो जाव नमासिता तमेव चाउग्घट आसरह दुरू
 हेह, दुरूहिता समणस्स भगवओ महावीरिस्स अतियोओ
 बहुसालाओ चेइआओ पडिनिक्खमह, पडिनिक्खमिता सको
 रंत जाव धरिज्जमाणेणं महया भइयडगरजाव परिकिस्से जे
 णेव खत्तियकुडग्गामे नयेरे-तेणेव-उवागच्छइ, उवागच्छिता

आहता ह-अतः वनसे आज्ञा प्राप्त कर 'अहं' मै-देवानुप्पियाणं
 अतिप मुण्डे भविता अगाराओ अणगारियं पम्पयामि' आप देवल
 प्रियके पास मुडित होकर अगारावस्थासे अनगारावस्था चारण करंगा
 'अहामुहं देवानुप्पिया । मा पडिबभ करेह । अत्रियकुमार जमालिप्पी
 ऐसी बात सुनकर प्रसुने वनसे कहा-हे देवानुप्पिय । जैसा तुम्हें रुच
 वेसा करो परंतु बिलम्ब मत करो ॥ सू० ॥

मातापितरानी आज्ञा सेवा छिछु छु मयवती, अजीशर, करवा आटे तेमनी
 आज्ञा लधने 'अहं देवानुप्पियाणं अतिप मुण्डे भविता अगाराओ अणगारियं
 पम्पयामि' आप देव अनुप्पियानी आसे मुडित लधने (मयवती लधने) अत्रा
 शवस्था (गुरुस्थावस्था) नो/परित्याज करीने हुं अणुआशवस्था धारण करीय
 "अहामुहं देवानुप्पिया मा पडिबभ करेह" तयारे भक्तीवीर्यप्रभुने होने कहुं-
 हे देवानुप्पिय । तमने कहे-तेम कहे, प्रभु आवा प्रकाममा विदम करेने
 लधने नही ॥ ४ ॥

પાવયણં, રોએમિ ણં મંતે ! નિર્ગંથં પાવયણ અબ્બુદ્દેમિ ણં મંતે ! નિર્ગંથં પાવ-
યણં' હે ભદન્ત ! શ્રદ્ધામિ સ્વલુ નિર્ગંથ પ્રવચનમ્ હે ભદન્ત ! પ્રત્યેમિ વિશ્વ-
સિમિ સ્વલુ નિર્ગંથં પ્રવચનમ્. હે ભદન્ત ! રોચયામિ-અમિલપામિ સ્વલુ નિર્ગંથં
પ્રવચનમ્ હે ભદન્ત ! અમ્મુત્તિષ્ઠામિ નિર્ગંથં પ્રવચનમ્, ' એવમેયં મંતે ! તહમેયં
મંતે ! અવિતહમેયં મંતે ! અસંદિદ્ધમેયં મંતે ! ' હે ભદન્ત ! એવમેતત્ યથા મવાન્
વદતિ તથૈવેતત્ ભદન્ત ! અવિતથં સત્યમેતત્ ભદન્ત ! અપદિગ્ધમેતત્-સન્દેહ-
રહિતમેતત્ ' જાવ સે જહેયં તુભે વદ્ધ, જં નવરં દેવાણુપ્પિયા ! અમ્માપિયરો
આપુચ્છામિ ' યાવત્ યથૈતત્ યૂયં વદથ, તથૈવેતત્ વર્તમે, કિન્તુ હે દેવાનુપ્રિયા !

પ્રકાર કહા- ' સદ્દહામિ ણં મંતે ! નિર્ગંથ પાવયણં, પત્તિયામિ ણં મંતે !
નિર્ગંથ પાવયણં રોએમિ ણં મંતે ! નિર્ગંથ પાવયણં, અબ્બુદ્દેમિ ણં મંતે !
નિર્ગંથ પાવયણં ' હે ભદન્ત ! મੈં હસ નિર્ગંથ પ્રવચનકી શ્રદ્ધા કરતા
હું, હે ભદન્ત ! મੈં હસ નિર્ગંથ પ્રવચનકી પ્રતીતિ કરતા હું હે ભદન્ત !
મੈં હસ નિર્ગંથ પ્રવચનકો ચાહતા હું, હે ભદન્ત ! મੈં હસ નિર્ગંથ પ્રવ-
ચનકો અપને જીવનમેં ઉતારના ચાહતા હું. ' એવમેયં મંતે ! તહમેયં
મંતે ! અવિતહમેયં મંતે ! અસંદિદ્ધમેયં મંતે ! ' હે ભદન્ત ! જેસા આપ
કહતે હૈ, વહ નિર્ગંથ પ્રવચન એસાહી હૈ, વૈસાહી હૈ, હે ભદન્ત ! યહ
નિર્ગંથ પ્રવચન સર્વથા સત્યહી હૈ, હે ભદન્ત ! યહ નિર્ગંથ પ્રવચન
સંદેહાદિ દોષોસે ચિલકુલ રહિતહૈ ! ' જાવ સે જહેયં તુભે વદ્ધ ' યાવત્
જૈસા આપને હસે કહા હૈ ! હે ભદન્ત ! યહ વૈસાહી હૈ-કિન્તુ હે દેવા-
નુપ્રિય ! ' અમ્માપિયરો આપુચ્છામિ ' મૈં અપને માતાપિતાકી આજ્ઞા

“ સદ્દહામિ ણં મંતે ! નિર્ગંથ પાવયણં, પત્તિયામિ ણં મંતે ! નિર્ગંથ પાવ-
યણં, રોએમિ ણં મંતે ! નિર્ગંથ પાવયણં, અબ્બુદ્દેમિ ણં મંતે ! નિર્ગંથ પાવયણં ”
હે ભદન્ત ! આ નિર્ગંથ પ્રવચન પ્રત્યે મને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ છે, હે ભદન્ત !
આ નિર્ગંથ પ્રવચન સત્ય હોવાની- મને પ્રતીતિ થઈ ગઈ છે, હે ભદન્ત !
આ નિર્ગંથ પ્રવચન મને ગમે છે, હે ભદન્ત ! આ નિર્ગંથ પ્રવચનને હું
મારા જીવનમાં ઉતારવા માગું છું. “ એવમેયં મંતે ! તહમેયં મંતે ! અવિતહમેય
મંતે ! અસંદિદ્ધમેયં મંતે ! આપે કહ્યું તે સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આપના દ્વારા
જે અર્થનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે તે સર્વથા સત્ય જ છે હે ભદન્ત !
આ નિર્ગંથ પ્રવચન સર્વથા સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આ નિર્ગંથ પ્રવચન સંદે-
હાદિ દોષોથી રહિત છે. ”

“ જાવ સે જહેયં તુભે વદ્ધ ” હે ભદન્ત ! આપે જે પ્રમાણે કહ્યું,
એવું જ તે છે. પરંતુ હે દેવાનુપ્રિય ! “ અમ્માપિયરો આપુચ્છામિ ” હું મારા

सोर्गभरपर्वविषयगमगी निसेया दीणविमणवयणा, करयलमाले
 पव. कमलमाला, सक्खणप्रोलुगगदुब्बलसरीरलावन्नसुन्न
 निच्छायागयसिरीया- पसिडिलभूसणपढतखुण्णिणयसुचुन्निय
 धवलवलपपन्नमट्टउत्तरिआ. ॥ मुच्छावसणट्टवेयगुरुईसुकुमाल
 विकिन्नकेसहरथा, परिसुणियत्तवचपगलया निवत्तसहेव. इव
 लट्टी विमुक्कमेषिचयणा, कोटिमत्तलसि धसत्ति सवगेहिं सनि
 वडिया तएणं सा जमालिस्स. खत्तियकुमारस्स माया ससम
 सोयत्तियाप. तुरिय. केषेणभिगारेमुहविणिगयसीयलविमल
 जलधाराप. परिसिचमाणनिवविषयगायलट्टी उक्खेवयतालियं
 ट धीयणगजणियवाएणं सफुसिएणं अंतेउरपरिजणेणं आसा.
 सिया समानी रोयमाणी कदमाणी सोयमाणी विलवमाणी
 जमालिं, खत्तियकुमार एव वयासी तुमस्सि ण जाया. अम्हं
 एगे पुत्ते इहे कते, पिप, मणुस्से, मणामे थेउजे, वेसातिय,
 ससप, बहुमए, अणुमए, भइकरइगसमाणे रयणे, रयणम्मए
 ओविउमविप हिययानदजणणे उअरपुप्फमिब, दुक्कमे ॥ सवण
 याए, किमग पुण पासणायाए ? त णो खलु जाया ! अम्हे
 इच्छामो तुम्हखणमविप्पओग, सअच्छाहिं ताव जाया ! जाव
 ताव अम्हे जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कालगएहिं समानेहिं
 परिणयवए वड्ढियकुलवसन्नतुकज्जमि निरवयक्खे समणस्स
 भगवओ महावीरस्स अमिए मुंढे भविता आगाराओ अण
 गारिय पवइहिसि ॥ सू० ५ ॥

खत्तियकूडग्गामं नयरं मज्झं, मज्झेणं जेणेव सए गिहे जहेव
बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
तुरंए निगिण्हइ, निगिण्हित्ता रहं ठवेइ, ठवेत्ता रहाओ पच्चो
रुहइ, पच्चोरुहित्ता जेणेव आर्द्धितरिया उवट्ठाणसाला जेणेव
अम्मापियरो तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अम्मापियरो
जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावेत्ता एवं वयासी-एवं खलु
अम्मताओ ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे
निसंते, से वि य मे धम्मे, इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरुइए । तए
णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी-धन्नेसि
णं तुमं जाया ? कयत्थेसि णं तुमं जाया ! कयपुन्नेसि तुमं
जाया, कयलक्खणेसि णं तुमं जाया ! जं णं तुमे समणस्स
भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते सेविय धम्मे इच्छिए
पडिच्छिए अभिरुइए । तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मा-
पियरो दोच्चंपि एवं वयासी एवं खलु मए अम्मताओ ! समणस्स
भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, जाव अभिरुइए, तए णं
अहं अम्मताओ ! संसारभउव्विगे भीए जम्मजगमरणाणं
तं इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे सम-
णस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं मुंडे भवित्ता अगाराओ
अणगारियं पवइत्तए । तए णं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
माया तं अणिट्ठं अकंतं अप्पियं अमणुन्नं अमणामं अस्सुय-
पुवं गिरं सोच्चा, निसम्म, सेयागयरोमकूवपगलंतविलीणगत्ता

સત્રિયકુમારસ્ પથમનાદીત્ સ્વમસિ સ્વલ્લ આત ! આંબોરેકઃ પુમ , ઇષ્ટ કાન્તા ,
મિય , મનોહરઃ , મનોડમઃ , સ્વૈર્યઃ , વિશ્વમિત્ર , સમત , ચક્રમતઃ , અનુમતઃ , માન્ડ
કરકાન્ધકસમાનો રત્નમ્ રત્નમૂત , કીર્તિતોસ્સવિકઃ , હૃદયમનન્દમનન , ડુમ્બર
પુંજમિવ દુર્લભઃ ધર્મચત્તાયૈ , કિમઙ્ક પુનર્વર્ષનચાયૈ , સર્ નો ત્વન્ન જાત ! વપ્મ
ઈષ્ટામ સાય ક્ષમયપિ વિમયોમમ્ , સત્ આસ્વ તાવત્ આત ! યાવત્ યાવત્ ધર્મ
ઝીશામ , સં પથાત્ અસ્માઙ્ કાલગતેષુ સરણ પરિમતવયાઃ નર્દિતકુલ્લંશ્વતન્ન
કાર્યે નિરપેક્ષઃ ધર્મમસ્ય મગધતો મહાવીરસ્ય અમ્ભિકે મુળ્હો મૃત્વા અગારાત્
અનગારિતાં મત્રઙ્ગિપ્યસિ ॥૬૦ ૫ ॥

ટીકા—અય જમાલો સત્રિયકુમારસ્ય મગધતઃ સમીપે દીક્ષાપદ્મચક્ર
વ્યતામાહ—‘તપ્તે સે’ રૂપાદિ , ‘તપ્તે સે’ જમાલો સત્રિયકુમારે સમગેષ
મગધયા મહાવીરેષ્વર્થે બુદ્ધે સમાજે હૃદયદે સમય મગધ મહાવીરં તિસ્તુતો જાવ
નમંસિત્તા તમેષ્વ પાઙ્ગદ માસરહ દુસ્સેઈ’ તતઃ સ્વલ્લ સઃ જમાલિઃ સત્રિયકુમારઃ
અમગેષ મગધયા મહાવીરેષ્વર્થે પૂર્વોક્તીત્પોત્કઃ સન્ હૃદયદોષવન્ત હર્ષતોષ સમ
ન્વિત ધર્મમ મગધેન્તે મહાવીરં મિકુરો યાવત્—આદક્ષિણ કૃત્વા પ્રદક્ષિણ વન્દતે નમ

‘તપ્તે સે જમાલી સત્રિય કુમારે’ રૂપાદિ—

ટીકાર્થ—હસ સૂત્ર દ્વારા સૂચકારને સત્રિયકુમાર જમાલીની મગ
ધાનુકે સમીપ દીક્ષા ગ્રહણ કરી વક્તવ્યતાકા પ્રતિપાદન કર્યા છે—‘તપ્તે
સે જમાલી સત્રિયકુમારે સમગેષ મગધયા મહાવીરેષ્વર્થે વપ્તે સમાજે
હૃદયદે સમય મગધ મહાવીરં તિસ્તુતો જાવ નમંસિત્તા તમેષ્વ પાઙ્ગદ
માસરહ દુસ્સેઈ’ અમગ મગધાન્ મહાવીરેન્ જવ ક્ષત્રિયકુમાર
જમાલીસ દીક્ષા લેનેમેં વિલમ્બ મત કરો—એસા કહા—તવ વહ વહુત
દર્પિન હુગા જોર જાનદિત ચિત્ત હોકર ઝસને અમગ મગધાન્ મહા
વીરકો તીન ચાર પ્રદક્ષિણા પૂર્વક—વન્દના કરી નમસ્કાર કર્યા વન્દમા

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા સૂચકારે સત્રિયકુમાર જમાલી પ્રમુખ દેવ
માટે તેના માતાપિતાની અનુમતિ કેવી રીતે એળે છે તે વાત પ્રકટ કરી છે
‘તપ્તે સે જમાલિ સત્રિયકુમારે સમગેષ મગધયા મહાવીરેષ્વર્થે વપ્તે સમાજે
હૃદયદે સમય મગધ મહાવીરં તિસ્તુતો જાવ નમંસિત્તા તમેષ્વ પાઙ્ગદ માસરહ
દુસ્સેઈ’ અર્થે અમય જામવાન મહાવીરે સત્રિયકુમાર જમાલીને હથે કે રીક્ષા
દેવામાં વિલબ કરીયા નહી, ત્યારે તેને ધણે જ દર્પ જને જાનેય થયેલ
તેવે પુત્રકિત હૃદયે જવ વાર પ્રદક્ષિણા પૂર્વક અમય જામવાન મહાવીરને વહજા
કરી અને નમસ્કાર કર્યા વહજા નમસ્કાર કરીને તે જ્યાં પાતાનેય વાર

छाया—ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण
 एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्यो यावत् नमस्यित्वा
 तमेव चातुर्थेऽष्टम् अश्वरथम् आरोहति, आरुह्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अ-
 न्तिकात् बहुशालकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य सकोरुण्ट यावत्
 ध्रियमाणेन महता भटचटकर यावत् परिक्षिप्तो यत्रैव क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरं
 तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरस्य मध्यमध्येन
 यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला तत्रैव उपागच्छति उपागत्य तुरगौ
 निगृह्णाति, निगृह्य रथं स्थापयति, स्थापयित्वा रथात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य
 यत्रैव अभ्यन्तरिकी उपस्थानशाला यत्रैव मातापितरौ तत्रैव उपागच्छति, उपा-
 गत्य मातापितरौ जयेन विजयेन वर्द्धयति, वर्द्धयित्वा एवमवादीत्—एवं खलु हे
 अम्बतातौ ! मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मः निशमितः सोऽ-
 पि च मे धर्मः इच्छितः प्रतीच्छितः, अभिरुचितः । ततः खलु तं जमालिं क्षत्रिय-
 कुमारम् मातापितरौ एवम् अवादिष्टाम्—धन्योऽसि खलु त्वं जात ! कृतार्थोऽसि-
 खलु त्वं जात ! कृतपुण्योऽसि खलु त्वं जात ! कृतलक्षणोऽसि खलु त्वं जात ! यत्
 खलु त्वया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मो निशमितः, सोऽपि धर्मः
 इच्छितः प्रतीच्छितः, अभिरुचितः । ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारो माता
 पितरौ द्वितीयमपि एवमवादीत्—एवं खलु मया अम्बतातौ ! श्रमणस्य भगवतो
 महावीरस्य अन्तिके धर्मो निशमितो यावत् अभिरुचितः, ततः खलु अहम् अम्ब-
 तातौ ! संसारभयोद्विग्नः, भीतो जन्मजरामरणेभ्यः, तद् इच्छामि खलु अम्ब-
 तातौ ! युवाभ्याम् अभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके गृण्ठो
 भूत्वा, अगारात् अनगारितां प्रव्रजितुम् । ततः खलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य
 माता ताम् अनिष्टाम् अकान्ताम् अप्रियाम्, अमनोज्ञाम्, अमनोऽमाम् अश्रुतपूर्वाम्
 गिरं श्रुत्वा निश्चम्य स्वदागतरोमकूपप्रगल्भं विलीनगात्राशोकभरप्रवेपिताङ्गाङ्गी
 निस्तेजाः दीनविमनोवदना करतलमर्दितेव कमलमाला तत्क्षणवस्त्रगुर्वलशरीर-
 लावण्यशून्यनिश्छाया गतश्रीका, प्रशिथिलभूषणपतत् क्षुण्णसंचूर्णितधवलवलय-
 प्रभ्रष्टोत्तरीया, मूर्च्छावशनष्टचेतोमुखी सुकुमारविकीर्णकेशहस्ता परशुनिकृतेष्व
 चम्पकलता, निवृत्तमहेव इन्द्रयष्टिः, विष्टुक्तसन्धिवन्धना, कुट्टिमतले 'धस इति
 सवर्द्धि संनिपतिता । ततः खलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता ससंभ्रमाप-
 वर्चितया त्वरितं काञ्चनभृङ्गारमुखविनिर्गतशीतलविमलजलधारया परिषिच्य-
 माननिर्वीपितगात्रयष्टिः उत्क्षेपकृतालवृन्तवीजनकजनितभातेन सपृथता
 अन्तःपुरपरिजनेन आश्वासिता सती रुदती, क्रन्दती शोचन्ती विलपन्ती, जमालिं

उपागत्य क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमर्घ्येन मध्यभागेन यत्रैव स्वस्य
 गृहे यत्रैव वाद्या उपस्थानशाला तत्रैवोपागच्छति, 'उपागच्छित्वा तुरए निगि
 ण्ह, निगिण्हित्वा रहं ठवेह, ठवेत्ता, रहामो पञ्चोरुह' उपागत्य 'तुरग निगि
 ण्हित्वा-अवरुणदि, नियुक्त रय स्थापयति स्थापयित्वा, रथात् मृत्यवरोहति, अन्तरति
 'पञ्चोरुहित्वा जेजेव अम्मतरिया उवद्वाणसाळा, जेजेव अम्मापियरो तेजेव
 उवागच्छ' मत्स्यवरुण-समवतीये यत्रैव आम्पत्तिको उपस्थानशाला यत्रैव
 अम्मापितरो वत्तेत्तम तत्रैव उपागच्छति, 'उपागच्छित्वा, अम्मापियरो जएव
 विजएण वद्धावेह, वद्धावेत्ता एवं वयासी' -उपागत्य अम्मापितरो जयेन विज
 येन जयविजयसूचकसूत्रेण वद्धयति, वद्धयित्वा एवं वद्धयमाभरीत्या अवादीह
 'एवं खलु अम्मतामो । मय समणस्स मगनमो महावीरस्स अ तिए पम्मे निस्सते' हे

साला तेजेव उवागच्छ' खलते २ वह क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरके बीचों
 बीचसे होकर निकला और जहाँ पर अपना घर एवं वाद्या उपस्थान
 शाला-बैठक थी वहाँ पर आया 'उपागच्छित्वा तुरए निगिण्ह, निगि
 ण्हित्वा रहं ठवेह, ठवेत्ता रहामो पञ्चोरुह' वहाँ आतेही उसने घोड़ोको
 रुकवा दिया, घोड़ोके रुकतेही रथ फड़ा हो गया, रथके लड़े होतेही
 वह रथसे नीचे उतरा 'पञ्चोरुहित्वा जेजेव अम्मतरिया उवद्वाणसाळा
 जेजेव अम्मापियरो तेजेव उवागच्छ-उपागच्छित्वा अम्मापियरो जएण
 विजएण वद्धावेह' नीचे उतरतेही वह भीतरी उपस्थान शालामें जाकर
 अपने मातापिताके पास पहुँचा, वहाँ जाकर उसने मातापिताको जय
 विजय शब्दोंका उच्चारण करते हुए वधाए 'वद्धावेत्ता एवं वयासी'
 वधानेके बाद फिर उसने उनसे ऐसा कहा- 'एवं खलु अम्मतामो ।

जेजेव बाहिरिया उवद्वाणसाळा तेजेव उवागच्छ' आ हीते आहवा आहवा
 तेना रथ क्षत्रियकुण्डग्राम नगरनी जंहाए अम्भना भागेथी 'पसाए वधने, अन्ध
 तेनु घर हत्ता, जने घरनी जंहाए अन्ध उपस्थानशाला हत्ती, त्यां आनी पछेअये।
 "उपागच्छित्वा तुरए निगिण्ह, निगिण्हित्वा रहं ठवेह ठवेत्ता रहामो पञ्चोरुह"
 त्यां आनीने तेवु घाटाने थंआनी दीभा, घाटाव्वा थंअता रथ छिओ रदी
 भये रथ छिओ रडेतो अ ते तेभांथी नीके उतर्यो पञ्चोरुहित्वा जेजेव अम्म
 तरिया उवद्वाणसाळा, जेजेव अम्मापियरो तेजेव उवागच्छ" रथभांथी नीके
 हत्तीने ते घरनी अहरना जेऊ आनामां अन्ध तेना भावापितां हत्ता, त्यां
 जये। "उपागच्छित्वा अम्मापियरो जएण विजएण वद्धावेह" त्यां आनीने तेवु
 "अव डो, रिअव डो" जेवां 'शब्दोत्तु उच्चारण करीने मातापिताने
 वधाअ्य, "वद्धावेत्ता एवं वयासी" वधाअीने तेवु तेभने आ थंआवु हत्त-

સ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા તમેવ પૂર્વેક્તમેવ ચાતુર્ઘણં ચતુર્ઘણોપેતમ્ અશ્વરથમ્
 આરોહતિ-‘ દુરુદિત્તા સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયાઓ વહુસાલાઓ
 ચેદ્યાઓ પહિનિક્ખમહ ’ અશ્વરથમારુઠ્ઠા શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય અન્તિ-
 કાત્ વહુશાલકાત્ ચૈત્યાત્-ઉદાનાત્ પ્રતિનિષ્ક્રામતિ નિર્ગચ્છતિ-’ પહિનિક્ખ-
 મિત્તા સકોરંટજાવ ધરિજ્જમાણેણં મહયા મહચ્છગર જાવ પરિક્ખિત્તે- જેણેવ
 સ્વત્તિયકુંડગ્ગામે નયરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ’ પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય સકોરંટ યાવત્
 કોરંટનામકપુણ્યમાલ્યદામ્ના સહિતેન પ્રિયમાણેન છત્રેણ ઉપલક્ષિતો મહતા
 વૃહતા મટાનાં ચટકર યાવત્ પહકટ્ટન્દેન પરિક્ષિપ્તઃ પરિવેષ્ટિતો યત્રૈવ ક્ષત્રિય
 કુમારગ્રામં નગરં તત્રૈવોપાગચ્છતિ ‘ ઉવાગચ્છિત્તા સ્વત્તિયકુંડગ્ગામં નગરં મજ્ઞં
 મજ્ઞેણં જેણેવ સપ્પ ગિહે જેણેવ વાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ’

નમસ્કાર કરકે ફિર उनके पाससे उस ओर आया कि जहां पर उसका
 वह चार घंटोंवाला अश्वरथ रखा हुआ था. वहां आकर वह उस पर
 सवार हो गया ‘ दुरुदित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ
 बहुसालाओ चेइयाओ पडिनिक्खमह ’ सवार होकर वह श्रमण भग-
 वान् महावीरके पाससे और उस बहुशालक वनसे चल दिया-‘ पडि-
 निक्खमित्ता सकोरंट जाव धरिज्जमाणेणं महया जाव मडचडगर परि-
 क्खित्ते जेणेव स्वत्तियकुंडगगामे नयरे तेणेव उवागच्छई ’ योंही
 वह अश्वरथ पर सवार हुआ कि छत्रधारियोंने उस पर कोरंट पुष्पकी
 मालाओंसे विभूषित छत्र तान दिया बड़े २ घोधा उसके पास आ
 गये-इस तरह घोधा और महाघोधाओंके समूहसे विरा हुआ होकर
 वह क्षत्रियकुण्डग्रामकी ओर चल दिया, ‘ उवागच्छित्ता स्वत्तिर कुण्ड-
 गगामं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सप्प गिहे जेणेव वाहिरिया उ-ट्टाण-

धટ्ठीવાળો રથ ઊભો હતો ત્યાં ગયો ત્યાં જઈને તે રથમાં બેસી ગયો.
 “ દુરુદિત્તા સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયાઓ વહુસાલાઓ ચેદ્યાઓ
 પહિનિક્ખમહ ” રથમાં સવાર થઈને તે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરની પાસેથી
 તથા બહુશાલક ઉદાનમાંથી રવાના થયો. “ પહિનિક્ખમિત્તા સકોરંટ જાવ
 ધરિજ્જમાણેણ મહયા મહચ્છગર જાવ પરિક્ખિત્તે જેણેવ સ્વત્તિયકુંડગગામે નયરે
 તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ” રથમાં સવાર થતાંની સાથે જ છત્રધારીઓએ તેના ઉપર
 કોરંટ પુષ્પોની, માલાઓથી સુશોભિત છત્ર ધારણ કર્યું અને મોટા મોટા
 યોદ્ધાઓ તેની પાસે તેની રક્ષા માટે ઉપસ્થિત થઈ ગયા. આ રીતે યોદ્ધાઓ
 અને સુભટોના સમૂહથી ઘેરાયેલો તે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગર તરફ આગળ વધ્યો.

“ ઉવાગચ્છિત્તા સ્વત્તિયકુંડગગામે નયરં મજ્ઞં મજ્ઞેણં જેણેવ સપ્પ ગિહે

મયસિ, 'જળ્પ તુમે સમણસ્સ મગધઓ મહાવીરસ્સ અતિપ ધમ્મે નિસસે, સે વિ ય ધમ્મે હચ્છિપ, પઠિચ્છિપ અમિહપ' યત્તયસ્માન્કારણાત્ સ્વહ ર્થં ભ્રમણસ્ય મગધતો મહાવીરસ્ય અન્તિકે સમીપે ધમ્મો નિશ્ચમિતઃ શ્રુતઃ, સોઽપિ ધર્મેસ્તથ ઇષ્ટઃ, અમિ સપિતઃ, પ્રતીષ્ઠઃ પુનઃ પુનરિષ્ટઃ, ભાવતો યા મતિપન્ના, અમિરક્તિઃ સ્વિ વિપયો જાતઃ । 'તપ્પ ન સે જમાલી સ્વસિયકુમારે અમ્માપિયરો દોચ્ચપિ એવં વપાસી' તતઃ સ્વહ સ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ અમ્માપિતૌ ત્રિતીયમપિ વારપ્પ એવં વરુપમાણરીત્યા અગ્રાશીત્—'એવં સ્વહ મપ્પ અમ્મતામો । સમણસ્સ મગધઓ મહાવીરસ્સ અતિપ ધમ્મે નિસસે જાવ અમિહપ' એ અમ્મતામો । હ માતઃ । હ પિતઃ । એવં સ્વહ પૂર્વોક્તરીત્યા મયા અપણસ્ય મગધતો મહાવીરસ્ય અન્તિકે સમીપે ધમ્મો નિશ્ચમિતઃ શ્રુતઃ, યાવત્ ઇષ્ટ, પ્રતીષ્ઠઃ, અમિરક્તિઃ । 'તપ્પ ન સે અમ્મતામો । સપ્પારમહચ્ચિગ્ગે મીપ્પ જમ્મજરામરણાણ, તં ઇચ્છામિ ણ અમ્મ

સુચિહ્નોકો સાર્થક કર લિયા છે । 'જળ્પ તુમે સમણસ્સ મગધઓ મહાવીરસ્સ અતિપ ધમ્મે નિસસે, સે વિ ય ધમ્મે હચ્છિપ, પઠિચ્છિપ, અમિહપ' જો તુમને શ્રમણ મગધાન્ મહાવીરસે શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મકા શ્રવણ કિયા ઓર વહ ધર્મ તુમ્હે ઇષ્ટ હુઆ, અત્પન્ત ઇષ્ટ હુઆ, પણ વહ તુમ્હારે દ્વારા અપને જીવનમે ઉતારતે ધોગ્ય સમજા ગયા 'તપ્પ ન સે જમાલી સ્વસિયકુમારે અમ્માપિયરો દોચ્ચપિ એવં વપાસી' જાદમેં ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિને દુવારા ઓ માતાપિતાસે પેસાહી કહા કિ 'એવં સ્વહ મપ્પ અમ્મતામો । સમણસ્સ મગધઓ મહાવીરસ્સ, અતિપ ધમ્મે નિસસે, જાવ અમિહપ—તપ્પ ન સે અમ્મતામો સપ્પારમહચ્ચિગ્ગે, મીપ્પ જમ્મજરા મરણાણ, તં ઇચ્છામિ ણ અમ્મતામો । તુમ્હેદિં અમ્મણુનાપ

તે તારા શારીરિક સુચિહ્ને સાતક કમો છે 'જળ્પ તુમે સમણસ્સ મગધઓ મહાવીરસ્સ અતિપ ધમ્મે નિસસે, સે વિ ય ધમ્મે હચ્છિપ, પઠિચ્છિપ, અમિહપ' કારણ કે અમણુ જાગવાન મહાવીરની પાસે બે શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનું અવજ્ઞ કયુ છે તે ધર્મ તને ઇષ્ટ લાગ્યો છે, અતિશય પ્રિય લાગ્યો છે અને રુચિ કર લાગવાથી જીવનમાં ઉતારવા પે.અ લાગ્યો છે

"તપ્પ ન સે જમાલી સ્વસિયકુમારે અમ્માપિયરો દોચ્ચપિ એવં વપાસી" ત્યારબાદ તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને તેના માતાપિતાને બીજી વાર પણ બે બ્રહ્માણે કહ્યું કે 'એવં સ્વહ મપ્પ અમ્મતામો । સમણસ્સ મગધઓ મહાવીરસ્સ અતિપ ધમ્મે નિસસે જાવ અમિહપ તપ્પ ન સે અમ્મતામો । સપ્પારમહચ્ચિગ્ગે, મીપ્પ જમ્મજરામરણાણ, તં ઇચ્છામિ ણ અમ્મતામો । તુમ્હેદિં અમ્મણુનાપ. સમાને

અમ્વતાતૌ ! एवं खलु वक्ष्यमाणरीत्या मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे धर्मे निश्चितः श्रुतः, ' से वि य मे धम्मे इच्छिण पडिच्छिण अभिरुइए ' सोऽपि च धर्मे मम इष्टः अभिलषितः, प्रतीष्टः अत्यन्तेप्सितः, अभिरुचितः रुचिविषयो जातः ' तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी ' ततः खलु तं जमालि क्षत्रियकुमारम् अम्वापितरी एवं वक्ष्यमाणरीत्या-अत्रादिष्टाम्-कथितवन्तौ ! ' धन्नेसि णं तुमं जाया ! कयत्थेणं तुम जाया ! कयपुन्नेसि णं तुमं जाया ! कयलक्खणे णं सि तुमं जाया ! ' हे जात ! पुत्र त्वं धन्योऽसि खलु हे जात ! हे पुत्र ! त्वं कृतार्थोऽसि-सम्पादितस्वप्रयोजनोऽसि, हे जात ! हे पुत्र ! त्वं कृतपुण्योऽसि खलु उपार्जितपुण्योऽसि, हे जात ! हे पुत्र ! त्वं कृतलक्षणोऽसि कृतानि विहितानि तथा सार्थकानि लक्षणानि शरीरचिह्नानि येन स

મણ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિય ધમ્મે નિસંતે ' હે માતા-પિતા ! મૈને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરસે ધર્મકો શ્રવણ કિયા હૈ, ' સે વિ ય મે ધમ્મે ઇચ્છિય પડિચ્છિય, અભિરુઈય ' વહ ધર્મ મુલ્લે ઇષ્ટ ઔર અત્યન્ત ઇષ્ટ હુઆ હૈ, તથા મેરી રુચિકા વિષય મી હુઆ હૈ, અર્થાત્ મૈં ઉસ ધર્મકો અપને જીવનમૈં ઉતારનેકા અભિલાપી હો રહા હૂં ' તએ ણં તં જમાલિં ચત્તિયકુમારં અમ્માપિયરો એવં વયાસી ' ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે ઇસ પ્રકારકે અભિપ્રાયકો જાનકર ઉસકે માતાપિતાને ઉસસે વયાં કહા-સોહી પ્રકટ કિયા જાતા હૈ, ઉન્હોને કહા-' ધન્નેસિ ણં તુમં જાયા ! કયત્થેણં તુમં જાયા ! કયપુન્નેસિ ણં તુમં જાયા ! કયલક્ખણેસિ તુમં જાયા ! ' હે વેટા ! તુમ ધન્ય હો, તુમને અપને પ્રયોજનકો પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ, તુમને પુણ્યકો ઉપાર્જિત કિયા હૈ વેટા ! તુમને અપને શારીરિક

“ एवं खलु अम्मताओ ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिय धम्मे निसंते हे मातापिता-! मे श्रमणु लगवान म्हावीरनी पासैथी धर्म श्रवणु कथे छे “ से वि य मे धम्मे इच्छिण, पडिच्छिण, अभिरुइए ” ते धर्म भने छिष्ट, अत्यन्त छिष्ट आने रुचिकर थये छे ओइले के ते धर्मने हुं भारा जवनभां उतारवा भायुं छु. “ तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी ” क्षत्रियकुमार जमालीने आ प्रकारने अभिप्राय जेइने तेनां मातापिताओ तेने आ प्रमाणे छथु:—

“ धन्नेसि णं तुमं जाया ! कयत्थेणं तुमं जाया ! कयपुन्नेसि णं तुमं जाया ! कयलक्खणे सि णं तुमं जाया ! हे वेटा ! धन्य छे तने, ते तारा प्रयोजनने प्राप्त करी दीथुं छे (ते कृतार्थ थये छे), ते पुण्यहुं उपार्जन कथुं छे,

मोक्षाम् अनिष्टाम्-अशुचिताम् अकान्ताम्-अकमनीयाम्-अप्रियाम्, मनसोऽ
 पीतिकरीम् अमनोऽहाम्-न मनसा ह्यपते सुदूरतयेति अमनोऽहाम् अमञ्जुवामि-
 त्यर्थः अमनोऽहाम्, न मनसा अभ्यते गम्यते पुनः पुनः सस्मरणेनेति अमनोऽहाम्,
 ताम्-मनु मतिक्रियामित्यर्थः अभ्रतपूर्वाम्-पूर्वं कदाचिदपि न भुताम् एतादृशीं
 गिरं वाचं धुरता निष्ठम्य स्वदेशगन्तरोमरूपमगलद्विस्तीनगात्रा 'स्वेदेन भागतेन
 रोमकूपेभ्यो निर्गतेन मममन्त्रि-क्षरित विज्ञोनानि च विष्मनानि-आर्षीसूतामि
 गात्राणि क्षीरावयवानि यस्याः सा तथा, सोगमरपवेधियंगमंगो निसेया, दीप
 विमणवयना 'शोकपरमवेपिनाङ्गाङ्गो शोरुमरेण पवेपित प्रकम्पितपङ्कमम् यस्याः
 सा तथा निस्तेजाः ममारहिनाः, दीनविमनो वदना, दीनस्येव विमनस इव वदने
 मूलं यस्याः सा तथा 'कायञ्जनत्रिपल्व कपलमाला 'करतलमर्दिता कमलमालेव

उषोही अपने पुत्रकी वस अनिष्ट, अकान्त, अप्रिय, अमनोऽह और अ
 मनोम अशुतपूर्व वस बाणीको सुना और वस पर विचार किया कि
 दूरतही उसका सारा शरीर, प्रसीनेसे तर हो गया, वह उसकी बाणी
 वसे अनिष्ट इसलिये कही गई है, कि वह ऐसी उसकी बाणीको सुनना
 पसन्द नहीं करती थी पसन्द नहीं होनेके कारणही वह उसे अकान्त-
 अही एवं अप्रिय प्रतीत हुई-मनको प्रिय नहीं लगी इसीलिये वह उसे
 सुन्दररूपसे जची नहीं, मनके प्रतिकूल पड़ी। अपने बेटेके मुखसे इसके
 पहिले उसने कभी भी ऐसी बात नहीं सुनी थी, अन्तः वह उसे अशुत
 पूर्व लगी 'सोगमरपवेधियंग मगी निसेया, दीणविमणवयना' उसका
 दूरपक अह शोककी प्रबलतासे कंप उठा, शरीर उसका निस्तेज हो
 गया-अपनी स्वाभाविक प्रमासे रहित हो गया-दीनके जैसा, उसका

अप्रिय अमनोऽह अने अमनोम तथा अशुपूर्व बाणी श्रोत्रोत्थी अने तेना
 इतर विचार कथो त्वासे तेनुं जाणु शरीर परसेवाधी तरसेज मध अशु
 अभावीनी बाणी तेने अनिष्ट कामानुं करणु जे छे के तेने पावने जेउने
 जेउ पुत्र दीक्षा ते जे पात अमली न देती पछह नदी पछाने मरखे न
 ते पत तेने अकान्त अने अप्रिय बाणी जे पात तेना मनने नही रुखवाने
 मरखे तेने अमनोऽह नही छे पाताना पुत्रना मुण्णची आ प्रहारनी पात तेने
 पछेला हरी शोभणी न देती तेधी ते पातने अशुतपूर्व हरी छे "सोगमर
 पवेधियंगमगी निसेया, दीणविमणवयना" तेनुं प्रत्येक अंग शोकनी अज
 जताने दीप कथी उठयु, तेनुं शरीर निस्तेज (स्वाभाविक प्रमाधी रहित)

તાઓ ! તુમેહિ અમ્બણુનાં સમાણે સમણસ્મ ભગવઓ મહાવીરસ્મ અતિં મુઢે
ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહત્તણ' હે અમ્બનાતા ! તત્ત. સ્વલુ તદનન્ત (મ્ અહં
સંસારમયોદ્વિગ્નઃ—સંસારમીતિવ્યાકુલઃ જન્મજરામરણેભ્યો સીતોઽસ્મિ, તત્
તસ્માત્ કારણાત્ ઇચ્છામિ અભિવાન્છામિ સ્વલુ હે અમ્બનાતૌ ! યુક્ષમામિઃ અમ્બ-
નુજ્ઞાતઃ સન્ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય અન્તિકે મુંડો મુણિડતો ભૂત્વા અગારાત્
ગૃહાત્ નિર્ગત્ય—ગૃહાદિકં પરિત્યજ્ય અનગારિકતાં પ્રવજ્યાં ગ્રહોતુમિચ્છામિ'
ઇતિ પૂર્વેણાન્વયઃ । ' તણ' સા જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ માયા તં અણિદ્દં
અકંતં અપ્પિયં અમણુન્નં અમણામં અમ્મુયપુવ્વં સોચ્છા, નિસમ્મ સેયાગયરોમ
કૂવપગલંતવિલીણગત્તા ' તત્ત. સ્વલુ મા જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારય માતા તાં જમાલિ-

સમાણે સમણસ્મ ભગવઓ મહાવીરસ્મ અતિં મુંડે ભવિત્તા અગા
રાઓ અણગારિયં પવ્વહત્તણ' હે માતાપિતા ! મૈને શ્રમણ અગવાન્ મહા-
વીરકે પાસ ધર્મકા શ્રવણ કિયા હૈ, વહ ધર્મ મુજે ઇષ્ટ (અભિલપિત)
ઔર વિશેષ રૂપમેં ઇષ્ટ (અભિલપિત) હુઆ હૈ, અતઃ મૈં ચાહતા હું કિ
મૈં ઉસે અપને જીવનમેં ઉતારુ—ક્યોંકિ મૈં અવ મંચારકે ભયસે વ્યાકુલ
હો ચુકા હું । અતઃ જન્મ, જરા ઔર મરણસે વ્રસન હુઆ મૈં હે માતા-
પિતા ! યહ ચાહતા હું કિ આપસે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કર શ્રમણ ભગવાનકે
પાસ હસ ગૃહસ્થાવસ્થાકા પરિત્યાગ કરકે સંયમ ધારણ કર લૂં । ' તણ' સા
જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ માયા તં અણિદ્દં, અકંતં, અપ્પિયં, અ-
મણુન્નં, અમણામં, અમ્મુયપુવ્વં ગિર સોચ્છા, નિસમ્મ, સેયાગયરોમ-
કૂવ પગલંતવિલીણગત્તા ' હસ પ્રકારસે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકી માતાને

સમણસ ભગવઞા મહાવીરસ અ તિં મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહત્તણ'
હે માતાપિતા ! મેં શ્રવણ ભગવાન મહાવીરની સમીપે ધર્મનું શ્રવણ કર્યું
છે. તે ધર્મ મને ઇષ્ટ (અભિલપિત) અને અતિશય ઇષ્ટ તથા રુચિકર લાગ્યો
છે. તેથી હું તેને જીવનમાં ઉતારવા માગું છું. હું સંસારના બધથી વ્યાકુળ
થઈ ગયો છું જન્મ, જરા અને મરણના દુઃખોથી ઉદ્વિગ્ન થયેલો હું આપની
આજ્ઞા લઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સમીપે દીક્ષા અંગીકાર કરીને ગૃહ
સ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરીને અજુગારાવસ્થા ધારણ કરવા માગું છું ' તણ'
સા જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ માયા તં અણિદ્દં, અકંતં, અપ્પિયં, અમણુન્ન
અમણામં, અમ્મુયપુવ્વં, ગિર સોચ્છા નિસમ્મ, સેયાગયરોમકૂવપગલંતવિલીણગત્તા''
ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકીની માતાએ જ્યારે પોતાના પુત્રની તે અનિષ્ટ, અકાન્ત.

त्वात् अथःपतितम् उत्तरीयं प्रस्त्राठवल यस्याः सा तथा ' सुच्छावसगृहेतगुर्हं
सुकुमालविकिन्नकेसहस्या ' मूर्च्छावसनप्लवेतोयुर्गी, मूर्च्छावशात् नष्टे वेतसि
गुर्गी मलघुशरीरा या सा तथा, सुकुमारविहीनकेसहस्ता सुकुमार स्वरूपेण,
विक्रीणो व्याकुलचित्तया केशहस्ताः केशपाशो यस्याः सा तथा, यडा-
सुकुमारा विक्रीणाः केशा हस्तौ च यस्या सा तथा या ' परसुणियस्यवपगलया
निव्वत्तमहेन्वइदलद्वी विमुक्तसधियधणा' परशुनिकृत्ता परशुनाकुठारेण छिन्ना
चम्पकश्रुता इव, निव्वत्तमहानिव्वत्तोत्सवा इन्द्रयजिरिष इन्द्रध्वजेव विमुक्तसन्धि
धन्वना शिथिलसधियधणा ' कुट्टिमत्तलसि धससि, सन्ध्यागहिं सनिवडिया '
कुट्टिमत्तले पापाणशियारिभि संवद्धभूमितले धमइति सन्धेन सधिविः सन्नि
पतिता । 'तए थ सा जमालिस्स स्वधियकुमारस्स माया ' तएः मलु सा जमाळेः
धमियकुमारस्स माया, ' ससंममीयत्तिपारा तुरियकंजणमिगारमुहनिगिगय
सीयलविमलजलधारा' परिनिधमाजनिव्वत्तियगापल्लु ' ससन्नमापवर्तितया-

वसणप्लवेतगुर्हं, सुकुमालविकिन्नकेसहस्या ' मूर्च्छाके आनेसे उसकी
चेतना नष्ट हो गई, अतः उसके शरीरमें भारीपन अधिक हो गया,
उसका सुकुमार केशपाश निव्वर गया, अथवा उसके सुकुमार केश
और हाथ ढीले पड़ गये ' परसुणियस्यवपगलया, निव्वत्तमहेन्व
इदलद्वी विमुक्तसधियधणा ' अतः यह परशुसे काटी गई चम्पकलताके
समान और महोत्सवके समाप्त हो जाने पर इन्द्रध्वजके समान शिथिल
सधि धन्वनवाली हो गई और ऐसी दशामें वह ' कुट्टिमत्तले ' पापाण
शिला निर्मित जमीन पर-पक्के फरश पर समस्त भद्रोंसे ' धस ' से
गिर पड़ी ' तएणं सा जमालिस्स स्वधियकुमारस्स माया ससंममीयत्ति
पारा तुरियकंजणमिगारमुहनिगिगयसलिलयिमलजलधाराप

अस्त एष अथु ' सुच्छावसगृहेतगुर्हं सुकुमालविकिन्नकेसहस्या ' भूषा
आनी अवाधी ते वेत य अभावी भेदी, तेथी तेनुं शरीर अधिक भारे लाअया
भांडयु तेना सुकुमार केशपाश विणशरुं गये। अथवा तेनी सुकुमार कटि अने
काय दीक्षा पडी मया। ' परसुणियस्यवपगलया निव्वत्तमहेन्व इदलद्वी
विमुक्तसधियधणा ' तेथी ते प्रह्लादीथी कापयागां आवेक्षी अ पडवत्ताता जेवी
अने भटोत्सव पूरे। यथा जाह मं इन्द्रध्वजनी समान शिथिल सन्धिधन्वनाजी
अधुअधु जेवी कावतमां ते ' कुट्टिमत्तले ' इरसनभी पर-पापाणु निर निमित्त
वेवत्तजिया पर धस " धडीम " जेवा अनाज धामे पडी जध

तएणं सा जमालिस्स स्वधियकुमारस्स माया ससंममीयत्तिपारा तुरिय
कंजणमिगारमुहनिगिगयसलिलयिमलजलधाराप परिनिधमाजनिव्वत्तियगापल्लु ' ।

મલિનીભૂતા-ગોમારહિતા ' તક્ષણ ઓલુગદુઘ્વલસરીરલાવણમુન્નનિન્છા-
યાગયસિરીયા ' તત્ક્ષણાવરુગદુર્વલસરીરલાવણશૂન્યનિન્છાયાગતશ્રી - તત્ક્ષણમેવ
' પ્રવ્રજામીતિ-' વચનવ્રજણણણ અવરુણં મ્લાનં, દુર્વલ ચ શરીરં યસ્યાઃ
સા તથા, લાવણ્યેન શૂન્યા લાવણ્યશૂન્યા, નિન્દ્યાયા-નિષ્પ્રભા, ગતશ્રીકા નિશ્ચોભા,
' પસિદિલભૂષણપટંતરુણિયસંચુન્નિયધવલવલયપવ્મદ્વુત્તરિજ્જા ' પ્રશિ
થિલભૂષણપતત્તુણ્ણસચૂર્ણિતધવલવલયપ્રભ્રષ્ટોત્તરીયા, પ્રશિથિલ્લાનિ દુર્વલ-
ત્વાત્ શૈથિલ્ય પ્રાપ્તાનિ ભૂષણાનિ યસ્યાઃ સા તથા, પતન્તિ કૃશીભૂતવદ્વત્વાત્
વિગલન્તિ, ક્ષુણ્ણાનિ ભૂમિપતનાત્ પ્રદેશાન્તરેષુ નમિતાનિ સંચૂર્ણિતાનિ ભગ્નાનિ
ચ કાનિચિદ્ધવલવલયાનિ તથાવિચકટકાનિ યસ્યાઃ સા તથા, પ્રભ્રષ્ટં વ્યાકુલ

મુલ્લ ઉસ સમય લગને લગા ' કરચલ મલિયન્વ કમલમાલા ' કરતલસે
મર્દિતકી ગઈ કમલમાલાકે જેસી વહ ગોભાસે રહિત હો ગઈ ' તક્ષણ
ઓલુગ દુઘ્વલસરીરલાવણમુન્નનિન્છાયાગયસિરીયા' મેં દીક્ષા લૂંગા.
હસ શબ્દકો છુત્તેહી વહ શરીરસે મલિન ઓર દુર્વલ ચન ગઈ લાવણ્ય
ઉસકા જાતા રહા, પ્રભા ઉસસે દર હો ગઈ, અતઃ વહ દેશ્વનેમેં શ્રી ગોભા
રહિત લગને લગ ગઈ ' પસિદિલભૂષણ પટંતરુણિયસંચુન્નિય ધવલ
વલયપવ્મદ્વુત્તરિજ્જા ' દુર્વલ હો જાનેસે ઉસકે પહિરે હુણ આભૂષણ
શિથિલ (ઢીલે) હો ગયે, કિતનેક ઉસકે ધવલ વલય ઉસકે કૃશીભૂત
હો જાનેસે જમીન પર ગિર પડે, કિતનેક ગિરકર છો ગયે, કિતનેક
ગિર કર દૂટ ફૂટ ગયે ઓઢે હુણ ઉત્તરીય વલ્લયા અંચલ (ઓઢનેકા વલ્લ)
ઉસકી વ્યાકુલતામેં નીચે ગિર પડા અર્થાત્ અસ્તવ્યસ્ત હો ગયા ' મુન્ન

થઈ ગયુ તેના મુખ પર દીનતા પ્રકટ થયે લાગી " કરચલમલિયન્વ કમલ-
માલા " બન્ને હથેલીની મદદથી મસળી નાખેલી કમલમાલાની જેમ તે શોભા-
રહિત થઈ ગઈ " તક્ષણ ઓલુગદુઘ્વલસરીરલાવણમુન્નનિન્છાયાગયસિરીયા "
" હું દીક્ષા લેયા માથું છું " આ શબ્દો સાંભળતા જ તેનું શરીર મલિન
અને દુર્બલ બની ગયું, તેનું લાવણ્ય અને પ્રભા નષ્ટ થઈ ગયા, તે કારણે
તે દેખવામાં શ્રીરહિત (કાન્તિરહિત) લાગવા માંડી " પસિદિલભૂષણપટંતરુણિયસંચુન્નિય
ધવલવલયપવ્મદ્વુત્તરિજ્જા " દુર્વળ થઈ જવાને લીધે
તેણે પકેરેલા આભૂષણો શિથિલ ઢીલા પડવા લાગ્યા, તેનું શરીર કૃશ થઈ
જવાથી તેના કેટલાક વલય નીચે જમીન પર પડી ગયા, કેટલાક પડીને
ખોવાઈ ગયા, કેટલાક પડીને તૂટી ગયાં, તેણે ઓઢેલી ઓઢણી (ઉત્તરીય વસ્ત્ર)
નો અચલ તેની વ્યાકુલતાને લીધે નીચે સરકી ગયો અને તે ઉત્તરીય અસ્ત-

રુદ્ધી, ઘોચન્તી—અસ્માકં નિરાધારાણાં કિં મર્ચિણ્યતીતિ મનસા શાર્કં કુર્વન્તી
વિલપન્તી હા પુત્ર ! હા કુલદીપક ! इत्यादिष्वन्वै: विलाप कूर्वती जमालि
सत्रियकुमारम् एव वक्ष्यमाणप्रकारेण अत्रादीत्—‘ तुमसि ण जाया ’ अम्ह एगे
પુષે, રહે, કંતે, પિય મણુન્ને, મળામે, ઘેજ્જે, વેસાસિય, સમય, ઘટ્ટમય, મણુ-
મય ’ હે જાત ! હે પુત્ર ! त्वस्त्वल्ल अस्माकम् एकः पुन, इष्टः अभिलषितः
સદ્ગુણમનમનોરથપૂરકસ્વાત્, કાઠ —કમનીયઃ સર્વસહાયકસ્વાત્ પ્રિયઃ પ્રીતિ-
જનકઃ સર્વોપકારપરાયણતયા પ્રમોદોત્પાદનાત્—મનોહ્રઃ મનસ આનન્દકારકો
મજ્જુસાત્પર્યઃ હિતકારિત્વાત્, મનોઽમઃ મનસા અમ્યત્—પ્રાપ્યતે इति मनोऽमः

और जोर २ से रोना इसका नाम आक-इन है। हम निराधारोंका क्या होगा इस प्रकार मनमें बिचार कर भीतरमें जो अन्तर्दाह होता है, उसका नाम शोक है, हा पुत्र ! हा कुलदीपक ! इत्यादि शब्दोंको घोलते हुए गुणस्मरणपूर्वक जो रुदन किया जाता है—उसका नाम बिलाप है। हम तरह रुदन करती हुई, आकन्वन् करती हुई, शोक करती हुई और विलाप करती हुई वह क्षत्रियकुमार जमालिसे इस प्रकारसे कहने लगी ‘ तुमसि ण जाया अम्ह एगे पुसे, रहे, कंते, पिय, मणुन्ने, मणामे, घेज्जे, वेसासिय, समय, घट्टमय, अणुमय हे यग ! तुम हमारे एकही पुत्र हो इसलिये तुम हमें बहुत अधिक प्रिय हो, क्योंकि तुमसे सकल जनोंके मनोरथ पूरे होते हैं। सबके सहायक होनेसे तुम हमको बहुत अधिक कमनीय हो सबके उपकार करनेमें परायण होनेसे हमें प्रमोदके उत्पादक हो—इमसे तुम हमे बहुत अधिक प्रीतिजनक हो।

કહેવા લાગી—(આંસુ પાડીને રહતું તેનું નામ રુદન છે એર બ્લેશ્મી રહતું તેનું નામ આક્રંદ છે અમારા જેવા નિરાધારોનું શું થયે ’ આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરીને મનમાં જે અન્તર્દાહ થાય છે તેનું નામ શોક છે હે પુત્ર હે કુલદીપક, ’ ઈત્યાદિ શબ્દો બોલતાં બોલતાં અને શુદ્ધસ્મરણ પૂરક જે રુદન થાય છે તેને બિલાપ કહે છે)

તુમં સિ ણ જાયા ! અમ્હ એગે પુષે રહે કંતે, પિય મણુમે મળામે, ઘેજ્જે વેસાસિય સમય ઘટ્ટમય, અણુમય ’ હે બેટા ! તું અમારો બેકનો બેક—પ્રાત બોળેના પુત્ર છે તું જ સમસ્ત કુટુંબીજનોના મનોરથ પૂર્ણ કર નાશે હોવાથી અમને અનિશ્ચય પ્રિય છે સૌનો સહાયક હોવાથી નુ અમને ધણે જ કમનીય છે નુ સૌનો ઉપકારક હોવાથી તથા અમારા મનને પ્રમોદ કરાવનાર હોવાથી અમને અત્યંત પ્રીતિજનક છે દિવસ રી દોવાને લીધે તું

ससम्भ्रमक्षिप्ततया त्वरितं शीघ्रं काञ्चनभृङ्गारमुखविनिर्गतशीतलविमलजलधारया परिपिच्यमाननिर्वापितगात्रयष्टिः काञ्चनभृङ्गारमुखविनिर्गता सुवर्णमय 'झारी' पदवाच्यजलपात्रविशेषाग्रभागनिपतिता या शीतलविमलजलधारा तया परिपिच्यमाना निर्वापिता च स्वस्थीकृता गात्रयष्टिर्यस्याः सा तथा 'उक्खेवयता-लियंटीवीयणगजणियवाएणं सफुसिएणं अन्तेउरपरिजणेणं आसासिया समानी' उत्क्षेपकतालवृन्तवीजनकजनितवातेन-उत्क्षेपको वंशदलादिमयो मुष्टिग्राह्यदण्ड-मध्यभागः व्यजनविशेषः तालवृन्तं तालाभिधानवृक्षपत्रवृन्तं, व्यजनकं वंशादि-मयमेवान्तर्ग्राह्यदण्डम् एतैर्जनितो यो वातः स तथा तेन संपृचता सोदकचिन्दुना आ-श्वसिता चैतन्यमापादिता सती 'रोयमाणी, कंदमाणी, सोयमाणी, विलवमाणी, जमालि खत्तियकुमार एव वयासी' रुदती-अश्रु विमुञ्चन्ती, क्रन्दन्ती-उच्चैः परिसिंचमाणनिव्ववियगायलट्टी' उसके गिरतेही उसके अन्तःपुरके परिचारक जन सब घबडा गये उन्होंने बहुतही जल्दी घबराहटके साथ उसके शरीरको सुवर्णकी बनी हुई झारीके मुखसे निर्गत जलकी धारा ओंसे सिंचित किया, इससे वह स्वस्थ हो गई, बादमें उन्होंने उस पर 'उक्खेवय०' उत्क्षेपकसे-मुष्टि ग्राह्य दण्ड मध्य भागवाले बांसकी पंचोंके बने हुए पंखेसे, तालवृन्त-ताड़वृक्षके पत्तेके बने हुए पंखोंसे, अन्तर्ग्राह्य दण्डवाले बांस आदिके बने हुए पंखेसे, उन पर पहिले जलके छोटे डालकर हवाकी, इससे वह हवा शीतल होकर उसे लगी इससे वह आश्वसित हुई-सचेत हुई, परन्तु सचेत होतेही वह 'रोय-माणी, कंदमाणी, सोयमाणी, विलवमाणी जमालि खत्तियकुमार एव वयासी' एकदम रोने लगी, आक्रन्दन करने लगी-और शोकमें डूब गई, विलाप करने लगी, अश्रु बहाते हुए रोना इसका नाम रोदन है,

तेना पडी जवाने कारणे अत पुरना परिचारके गलराध गया. तेमणे तुरतज सुवर्णनिर्मित आरीना भुभमाथी नीकणतु शीतल निर्माण पाणी तेना शरीर उपर छांटयु, तेम करवाथी ते कंठक स्वस्थ थर्ग त्थारभाद तेमणे "उक्खेवय" पाणी छांटेला उत्क्षेपकथी-बांसनी पट्टीआभांथी बनावेला प'भाथी, ताड़वृक्षना पानमाथी बनावेला प'भाथी अने भजूरीना प'भाथी तेने पवन नाभ्यो. आ शीतल हवा सजवाथी तेनी भूर्छा वणी-ते लानमां आवी गर्ध परन्तु लानमा आवतानी साथे ज ते "रोयमाणी, कंदमाणी, सोयमाणी, विलवमाणी जमालि खत्तियकुमार एव वयासी" रडती रडती, आकड करती करती, शेकड करती करती, अने विलाप करती करती तेना पुत्र जमादीने आ प्रभाणे

મનોઽનુકૂલ इत्यर्थः. सकलजनमनोऽनुकूलाऽऽकृतिरुत्वात् स्थैर्यः—स्थैर्यवान्, स्थै
र्यगुणयोगात्, बहुमतो बहुजनमान्यः यद्वा बहुष्वपि कार्येषु मतः, अथवा बहु-
अतिशयतया मतो बहुमतः, अनुमतः सर्वानुकृत्यत्वेन मनोऽनुमतस्त्वमसि ‘भंडकर-
डगसमाणे रयणे रयणवभूए जविऊसविए हिययानंदजणणे उवरपुण्फमिवदुल्लमे
सवणयाए, किमंगपुणपासणयाए ? ’ भाण्डकरण्डकममानः—भाण्डकरण्डकम्
आश्रयणभाजनं तत्प्रमाण आदेयत्वात् रत्नं मनुष्यजाती विनयादिगुणैरत्यन्तो-
त्कृष्टत्वात् रत्नमिवरत्नम्, रत्नभूतचिन्तारत्नादिमणिसदृशः, जीवितोत्सविकः
जीवितमुत्सूते प्रसूते इति जीवितोत्सवः स एवजीवितोत्सविकः, जीवितविषये वा

हितकारी होनेके कारण मनको आनन्द देनेवाले होनेसे तुम हमें मनोज
हो, तुम्हारी आकृति सकल जनोंके मनोऽनुकूल है, इससे तुम हमारे
मनोऽनुकूलहो, स्थैर्यगुणके योगसे तुम स्थैर्यवाले हो, बहुजनमान्य होनेसे
अथवा अनेक कार्योंमें भी तुम माने जाते हो इससे, अथवा अतिशय-
रूपसे तुम माने जाते हो इससे “मत” हो, तुम सबके अनुकूल रहतेहो
इस रूपसे तुम्हे सब मानतेहैं, इनलिये अनुमतहो, “भंडकरं डगसमाणे,
रयणे, रयणवभूए, जविऊसविए, हिययानंदजणणे, उवरपुण्फमिव दुल्लमे
सवणयाए, किमंग पुण पासणयाए (?) आभ रणका पात्र जैसे
आदेय (आदरणीय) होता है, उसी प्रकारसे तुम हमें आदरणीय हों,
विनयादि गुणों द्वारा मनुष्य जातिमें तुम अत्यन्त उत्कृष्ट हो इसलिये
रत्नके जैसे रत्न हो, चिन्तामणि रत्न आदि मणियोंके सदृश होनेसे
तुम रत्नभूत हो, जीवनमें तुम्हारे रहनेसेही उत्सव है, इस कारण

સૌને આનંદ દેનાર હોવાથી તુ મનોહર છે, તારૂં રૂપ અને વર્તન સૌને ગમે
તેવું હોવાથી તુ સૌને માટે મનોનુકૂળ છે, સ્થિરતાના ગુણના યોગથી તું
સ્થૈર્યવાળો છે, ઘણા લોકોના માનને પાત્ર હોવાથી અથવા અનેક લોકો અનેક
કાર્યોમાં તારી સલાહને અનુસરતા હોવાથી તું સૌને માટે “સ મત” છે. તુ
સૌને અનુકૂળ રહે છે અને સૌ તારી વાત માને છે, તેથી તુ ‘અનુમત’
છે, ‘ મંડકર ડગસમાળે, રયણે, રયણવંભૂએ, જવિઝસવિએ, હિયયાનંદજળણે ઉવર
પુણ્ફમિવ દુલ્લમે સવળયાએ કિમંગપુણપાસળયાએ ? ’ ઘરેણીની પેટી સમાન તું
અમને વહાલો છે, વિનયાદિ ગુણો દ્વારા મનુષ્ય જાતિમાં તુ અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ
હોવાથી રત્નમમાન છે, ચિન્તામણિ રત્ન આદિ મણિઓના તુલ્ય હોવાથી
તુ રત્નભૂત છે, તારા જીવનનું અસ્તિત્વ અમરે માટે ઉત્તમ સમાન હોવાથી
તુ જીવિતોત્સવિક છે અથવા અમારૂં જીવન તારા હાથમાં હોવાથી પણ તુ

केसणं जाणइ अम्मताओ ! के पुर्विं गमणयाए ? के पच्छागमण
याए ? त इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अबभणुन्नाए
समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए । तएणं
त जयालि खत्तियकुमार अम्मपियरो एव वयासी इम च ते
जाया ? सरीरगं पविट्ठरूक्खलक्खणवजणगुणोववेय उत्तमवल
वीरियसत्तजुत्त विण्णाणत्रियक्खणं समोद्दग्गगुणसमुत्तिय
अभिजायमहक्खम विविहवाहिरोगरहिय निरूक्खयउदत्तलट्ठ
पविदियपट्ठय पढमजोव्वणस्य अणेगउत्तमगुणेहिं सजुत्त त
अणुहोहि ताव जाया ? नियगसरीररूक्खसोद्दग्गजोव्वणगुणे,
तओ पच्छा अणुमूयनियगसरीररूक्खसोद्दग्गजोव्वणगुणे
अम्हेहि कालगएहि समाणेहि परिणयवए वद्धिपकुलवसततुक
ज्जमि निरवयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए मुंढे
भवित्ता अगागओ अणगारिय पव्वइहिसि । तएणं से जमाली
खत्तियकुमारे अम्मापियरो एव वयासी-तहाविणं त अम्म
ताओ ! ज णं तुब्भे मम एव वदइ-इमच णं ते जाया ! सरी
रग त चेव जाव पव्वइहिसि, एव खल्ल अम्मताओ ! माणुस्सग
सरीर बुक्खाययणं विविहवाहिसयसनिकेत आट्ठिय कट्ठ
ट्ठिय छिराण्हारुजालओणद्धसपिण्हं मत्तियमडव बुब्बल
असुइसकिलिट्ठ अणिट्ठवियसव्वकालमठप्पियं जराकुरिमजज्वर
घर वा सडण पढणापिद्धसणधम्मपुर्विं वा पच्छा वा अवस्स
विप्पजहियन्व भविस्सइ, से पेस णं जाणइ ! अम्मताओ !

णात् हे जात ! हे पुत्र ! आव तिष्ठ तावत् गृहस्थाश्रमे एव स्थितिं विधेहि तावत्
यावत् कालपर्यन्तं वयं जीवामः, ततः पश्चात् अस्मासु कालगतेषु मरणधर्मं
प्राप्तेषु सत्सु परिणतवयाः वृद्धावस्थासम्पन्न वृद्धिनकुलवंशतन्तुकार्ये वृद्धितः
पुत्रपौत्रादिभिर्वृद्धिमुपागतः कुलवंशतन्तु कुलरूपो वंशः स एव तन्तुः दीर्घत्व
सादृश्यात् कुलवंशतन्तुकार्यं कृत्यं कुलवंशतन्तुकार्यं तस्मिन् निरपेक्षः गार्हस्थ्यस्य
सकलप्रयोजनमपेक्षारहितः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे
मुण्डो भूत्वा अगारात् गृहात् निर्गत्य अनगारितां साधुतां प्रव्रजिष्यसि प्राप्स्यसि,
प्रव्रज्यां ग्रहीष्यसीत्यर्थः ॥ सू० ५ ॥

मूलम्-तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अस्मापि-
यरो एवं वयासी-तहावि णं तं अस्माताओ ! जं णं तुब्भे
ममं एवं वदह तुमंसि णं जाया ! अस्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते तं
चेव जाव पव्वइहिसि, एवं खलु अस्मताओ ! माणुस्सए भवे
अणैगजाइजरामरणरोगसारीरमाणस्सस्स पकामदुक्खवेयण-
वसणसतोवद्वाभिभूए अधुए अणियए असासए संझव्वमराग-
सरिसे जलबुब्बुयसमाणे कुसग्गजलविंदुसन्निभे सुविणग्ग-
दंसणोवमे विज्जुलयाचंचले अणिज्जे सडणपडणविद्धंसण-
धस्से पुर्विं वा, पच्छा वा, अवस्सविप्पजहियवे भविस्सइ, से

जीते हैं-तबतक तुम घर परही रहो-वादमें हम लोगोंके परलोक हो-
जाने पर और तुम्हारे द्वारा कुलरूप वंशतन्तुकी वृद्धि हो चुकने पर
तुम श्रमण भगवान् महावीरके पास संयम धारण कर लेना. इस समय
तक तुम वृद्ध हो जाओगे, और तुम्हारा संसारिक कृत्य सब समाप्त
हो जावेगा, उसमें फिर तुम्हारी अपेक्षा रहेगी नहीं, ॥ सू. ५ ॥

तेथी न्या सुधी अमे श्रवन्त छीअे, त्यां सुधी तु घरमा अमारी साथे न
रहे अमाइ मृत्यु थछ गया पछी अने कुत्राप वंशवेदानी वृद्धि थछ गया
पछी, तु श्रमण भगवान मडावीरनी पासे सयम अ गीकार करे-त्यां सुधीमा
तु वृद्ध पण थछ गये छेछश अने गृहस्थ तरीके जलववानी करे पण ते
जलवी लीधी छे तेथी ते काणे संसारमा तारी केछ अपेक्षा नही रहेवाथी
तु निरपेक्ष थछने गृहस्थावस्थाने त्याग करीने अणुगारावस्था धारण करे ॥ सू. ५ ॥

समुच्छ्रितम् अभिजातमहासमम् विविधव्याधिरोगरहितं निरुपहतोदाचलं
 पञ्चेन्द्रियपटुकं प्रथमशौचनस्थम् अनेकोत्तमगुणैः संयुक्तं तद्भक्तुमव यावत् यावत्
 जात । निपतशरीररूपसोभाग्ययौवनगुण, ततः पश्चात् अनुभूतनियतशरीर
 रूपसौभाग्ययौवनगुण अस्मासु कालगतेषु ससु परिणतवया वर्द्धितकुलवंश
 तन्तुकार्ये निरपेक्षः भगवत्स्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा, आग
 रात् अनगारितां प्रवञ्चिष्यसि । एत खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ
 एवमवादीत्-तथापि खलु तत् अम्बतातौ ! यत् खलु पूय माम् एव वदय, इद
 च खलु ते जात । शरीरक तदव यावत् प्रवञ्चिष्यसि, एव खलु अम्बतातौ !
 माञ्जुष्यकं शरीरं दुःखापतन विविधव्याधिस्रतसप्तिकतम् अस्थिककाष्ठोत्थितम्
 शिरास्तापुत्राकक्षोपनद्धसपिनद्धम्, मृत्तिकाभाण्डकमिव दुर्बलम् अशुचिसंक्रि
 ष्टम् अनिष्टापितसर्वकालसंस्थापितम्, जराकृणपञ्जररुहमिव श्रटनपतन
 विभ्रसनपर्मम्, पूर्वा पश्चाद् वा अक्षयं विप्रहातव्यं मविष्यति, तत् कोऽसौ
 खलु जानाति, अम्बतातौ ! कः पूर्वं तदेव यावत् प्रवञ्चितम् ! ततः खलु त जमालि
 क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ एवमवादिताम्-इमावते जात ! विपुलकुलवाहिकाः
 सदृक्त्वचाः सदृग्ग्रन्थसः सदृग्लावण्यरूपयौवनगुणोपेता, सदृग्भ्यः हृत्लेभ्य
 आनीताः कञ्चाकुलसर्वकालवाञ्छितसुखोविताः मार्दवगुणयुक्तनिपुणविनयो
 पचारवणिङ्गविषयकाः भञ्जुभूतमधुरमचितविहसितविमेषितगतिविलासा
 वस्थितविद्यादाः अत्रिकलकुलशीलशालिन्यो विशुद्धकुलवशसन्तानतन्तुषट्कन
 मगमोद्भवममाविन्यो मनोऽनुकूलहृदयेप्सिता अष्ट तत्र शुभवस्त्रमाः उत्तमा नित्यं
 भावानुरक्तसर्वाङ्गसुन्दर्यौ मार्गाः, तद् सुखस्य तावत् जात । एताभि सार्यम्
 विपुलान् मनुष्यान् काममोगान् ततःपश्चात् सुकमोगी, विषयविगतम्युच्छिन्न
 कीदृशः, अस्मासु कालगतेषु यावत् प्रवञ्चिष्यसि ॥ सू० ६ ॥

टीका — 'तएण से जमालीक्षत्रियकुमारे अम्बापितरौ एव
 वयामी' तव खलु स जमालीक्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ माता
 पितरौ एव वरूपमाणप्रकारेण अवादीत्-कथितवान् 'तहावि ण त अम्मताओ !
 जं णं सुग्गे मम एव वदह- हे अम्बतातौ ! तथापि तयैव खलु तद् यत् त्वयोक्त

टीकार्य — तए ण से जमाली क्षत्रियकुमारे अम्मा
 पितरौ एव वयामी' इति प्रकारेण मातापिता या कथन
 सुनन्त उक्त क्षत्रियकुमार जमालीने उन से गेसा कहा
 कि 'तहावि ण त अम्मताओ जं णं सुग्गे मम एव वदह' हे मान तान । जो

टीका- तएण से जमाली क्षत्रियकुमारे अम्बापितरौ एव वयामी" अथ
 प्रकारेण मातापितरौ यात आकाशे ते क्षत्रियकुमार आकाशे तेभ्यो आ
 प्रभादे अहः "तहा वि ण त अम्मताओ जं णं सुग्गे मम एव वदह"

के पुर्विं तं चैव जाव पव्वइत्तए । तएणं तं जमालिं खत्तिय-
कुमारं अम्मापितरो एवं वयासी-इमाओ य ते जाया ! विपुल-
कुलवालियाओ सरित्तयाओ सरित्तव्वयाओ सरित्तलावणख-
जोव्वणगुणोव्वेयाओ सरित्तएहिंतो कुलेहिंतो अणिएहि-
याओ कलाकुसलसुव्वकाललासियसुहोचियाओ मइवगुणजुत्त-
निउणविणओवयारपंडिय वियक्खणाओ मंजुलमियमहुरभाणि-
यविहसियविप्पेक्खियगइविलासचिट्ठियविसारयाओ, अवि-
कलकुलसीलसालिणीओ विसुद्धकुलवंससंताणतंतुवद्धण-
प्पगवमुव्वभवप्पभाविणीओ मणोणुकूलहियइच्छियाओ
अट्टतुज्झगुणवल्लहाओ उत्तमाओ निच्चं भावाणुरत्तसव्वंग-
सुंदरीओ भाणियाओ, तं भुंजाहि ताव जाया ! एताहिं सद्धिं
विउले साणुस्सए कामभोगे, तओपच्छा भुत्तभोगी विसयवि-
गयवोच्छिन्नकोउहल्लेअरूहेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिसि॥सू०६॥

छाया-ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्मापितरौ एवम्
अवादीत्-तथापि खलु तत् अम्बतातौ ! यत् खलु यूयं माम् एव वदथ-त्वमसि
खलु जात ! अस्माकम् एकः पुत्रः इष्टः, कान्तः, तदेव यावत् प्रव्रजिष्यमि इति,
एवं खलु अम्बतातौ ! मानुष्यको भवः अनेकजातिजरामरणरोगशरीरमानस-
प्रकामदुःखवेदनव्यसनगतोऽद्रागभिभूतः अध्रुवः अनियतः आशाश्वतः सन्ध्या-
भ्रारागसदृशो जलदुःखदुःसमानः कुशाग्रजलविन्दुगन्धिमः स्वप्नगतदर्शनोपमो
विद्युल्लताचञ्चलः अनित्यः शटनयननिर्वृत्तधर्मः पूर्वं वा पश्चाद् वा अवश्यं
विप्रदातव्यो भविष्यति, तत् कोऽसौ खलु जानाति-अम्बतातौ ! कः पूर्वं गम-
नाय, कः पश्चात् गमनाय, तत् इच्छामि खलु अम्बतातौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः
सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजितुम् ? ततः खलु तं जमालिं
क्षत्रियकुमारम् अम्मापितरौ एवमवादिष्टम्-इदं च ते जात ! शरीरक प्रविशिष्ट-
रूपलक्षणव्यञ्जनोपेतम् उत्तमवलवीर्यसत्त्वयुक्तं विज्ञानविचक्षणं ससौभाग्यगुण-

હે અન્વતાતૌ તથા એમ સહુ સ્વપ્નમાણરીત્યા માનુષ્યકો મનુષ્યસમ્બન્ધી મન-
 અનેકજાતિજરામરણરોગશરીરમાનસપ્રકામદુઃસ્વેદનચ્ચપ્તનશ્વતોપદ્રવામિમૂતા, અને
 કાનિ આતિજરામરણરોગરૂપાગિ શરીરાણિ માનસિકાનિ ચ પ્રકામદુ-
 અત્યર્થ દુઃસ્વાનિ તર્પાં યદ્ વેદન ચ્ચપ્તનનાં - કષ્ટાનાં યાનિ
 શ્વતાનિ ઉપદ્રવાશ્ચ મૂઠવેસાઝાદિકૃતાસ્તૈરમિમૂતો નર્તન, અથાવ-‘ અધુપ, અધિ-
 યપ અસામપ સમ્પન્નરાગમરિસે જલબુદ્બુદસમાળે કુષ્ઠગ્રમ્ભવિદુસન્નિમે
 અધુવો રાત્રિદિવસાદિત્ત્વ સૂર્યાદિપાદિત્ત્વ વા નપ્રતિનિયતકાલેઽ
 સદ્ય માધી, અનિયતઃ-અધિષ્ઠમાનનિયતસ્વરૂપ સમૃદ્ધિશાલિનોઽપિ વારિણાદિ
 સદ્ભાવાત્ મશાશ્વતા ક્ષણચિનશ્ચરત્વાત્ અતપ્ત સંખ્યામ્રાગસદૃશઃ સંખ્યાપાં
 સંખ્યાસમય ય અથ્ર મેય તસ્ય રાગો રક્તિમા (લાલિમા તસ્ય સદૃશઃ-સમાન
 શીઘ્રચિનાશિત્વાત્ જલબુદ્બુદસમાનઃ-ક્ષણચિન્નસિત્વાત્, કુષ્ઠાગ્રમ્ભવિન્દુસન્નિમઃ,

તાત ! યહ મનુષ્ય સમ્બન્ધી અથ શારીરિક અથ માનસિક અનેક
 જાતિ સમ્બન્ધી, જરા સમ્બન્ધી, મરણ સમ્બન્ધી ઓર રોગ સમ્બન્ધી મન-
 ક્કર દુઃસ્વેદન વેદનસે ઓર સૈકરો કષ્ટોસે, તથા મૂત, વેતાલ આદિ
 દ્વારા કૃત ઉપદ્રવોસે પ્રસિત્ત પના કુમારે, અતપ્ત યહ રાત્રિ દિવસ
 આદિકી તરહ ‘ અધુપ૦ ’ અધુપ હે, અથવા સૂર્યોદયાદિકી તરહ યહ
 પ્રતિનિયત કાલમે અવશ્ય માધી નહીં હે, અનિયત હે-હસક પ્રતિનિયત
 સ્વરૂપ ચિન્નમાન નહીં હે-કર્ણોકિ સમૃદ્ધિશાલીકે ઓ વારિવ્રવાદિકા
 સદ્ભાવ વેન્મા જાતા હે । ક્ષણચિનશ્ચર હોનેસે યહ અશાશ્વત હે, અતઃ
 જૈમી સંખ્યાકે સમય મેવોકી લાલિમા હોતી હે, ઇસ જૈસા યહ હે જલ
 બુદ્બુદકે સમાન યહ શીઘ્ર ચિનાશી હે, કુષ્ઠાકે અગ્ર આગમે ત્પિત્ત જલ

દુઃસ્વેદનચ્ચપ્તનશ્વતોપદ્રવામિમૂતા ” હે માતતાત ! આ મનુષ્યનો અથ શારી-
 રિક અને માનસિક અનેક જાતિ સમ્બન્ધી, જરા સમ્બન્ધી, મરણ સમ્બન્ધી અને
 રોગ સમ્બન્ધી અથકર દુઃખો અને વેદનાઓથી તથા સૈકરો કષ્ટોથી ભરપૂર છે,
 તથા મૂત, વેતાલ આદિ દ્વારા કરવામાં આવતા ઉપદ્રવોથી પ્રસિત્ત અવેશે છે
 તે કારણે તે રાત્રિદિવસ આદિની જેમ “ અધુપ ’ અધુપ છે અથવા સૂર્યોદય
 આદિની જેમ તે નિયત સમયે અવશ્ય જાતી નથી પણ અનિયત છે તેનું
 કોઈ નિયત સ્વરૂપ ચિન્નમાન નથી કારણ કે સમૃદ્ધિશાલી મનુષ્ય પણ વારે
 રાત્રિ બની જશે તે નહીં નથી. આ મનુષ્ય શરીર ક્ષણમત્ર દોલતી
 અશાશ્વત છે સંખ્યાકાલિન મેધાના રંગોની જેમ તથા પાણીના પરપોટાની
 જેમ તે શીઘ્રચિનાશી છે કાનના અગ્રમાત્ર પર રહેલા પાણીના જેવું તે શીઘ્ર

નાન્યથા इत्यर्थः, यत् खलु यूयं माम् एवं वक्ष्यमाणरीत्या वदथ-प्रतिपादयथ-
‘तुमसि ण जाया । अहं एगे पुत्ते इष्टे कंते तं चेव जाव पच्चहिमि’
हे जात । हे पुत्र त्वमसि खलु अस्माकम् एकः पुनः इष्टः-अभिवाञ्छितः, कान्तः
कमनीयः, तदेव यावत्-प्रियः मनोज्ञः, मतोऽमः स्थैर्यः, विश्वस्तः, संमत, बहुमतः
अनुमतः, भाण्डकरण्डकसमानः, रत्नं, रत्नभूतः, जीवितोत्सविकः, हृदयानन्द-
जननः, उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः, श्रवणतया किमङ्ग पुनः दर्शनतया, तत् नो खलु जात
वयम् इच्छाम - स्तवक्षणमपि विप्रयोगम्, तत् आस्व तावत् यावत्
वयं जीवामः, ततः पश्चात् अस्मासु कालगतेषु सत्सु परिणत-
वयाः वर्द्धितकुलवंगतन्तुकार्ये निरपेक्षः सन् भगवतः समीपे मुंडो भूत्वा
अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि इति, तत्र यदुक्तम्-अस्मासु कालगतेषु सत्सु
प्रव्रजिष्यसि इति, तदाश्रित्य जमालिः प्राह-‘ एवं खलु अम्मताओ । माणुस्सए
भवे अणेगजाइजरा मरणरोगसारीरमाणसपकामदुक्खवेयणवसणसतोवदवाभिभूए ’

तुम ऐसा कहते हो कि तुम मेरे एकही पुत्र हो, तुम मुझे इष्ट, कान्त
यावत्-प्रिय, मनोज्ञ, मनोम, स्थैर्य, विश्वस्त, संमत, बहुमत, अनु-
मत एवं भाण्डकरण्डक समान हो, रत्न, रत्नभूत हो, जीवितोत्सविक
हो, हृदयानन्दजनक हो सुननेमें भी उदुम्बर पुष्पके जैसे दुर्लभ हो,
दर्शनकी तो बातही क्या, इसलिये हे पुत्र ! हम चाहते हैं कि हमारे
जीवनकाल तक तुम घर पर ही रहो, क्योंकि हमलोग तुम्हारे बिना
एक क्षणभर भी नहीं रह सकते हैं, आदि२ सो ये सब आपका कहना
ठीक हैं परन्तु ‘ एवं खलु अम्मताओ माणुस्सए भवे अणेगजाइजरा
मरणरोगसारीरमाणसपकामदुक्खवेयणवसणसतोवदवाभिभूए ’ हे माता

હે માતાપિતા । જે તમે એવું કહો કે “ તું ” અમારો એકનો એક પુત્ર
છે, તું ” અમને ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ, મનોમ, સ્થૈર્ય, વિશ્વસ્ત, સંમત, બહુમત
અને અનુમત છે તથા ધરણીની પેટી જેવો, રત્નજેવો રત્નભૂત, જીવિતોત્સવિક
અને આનન્દજનક છે તારું શ્રવણ પણ ઉદુમ્બર પુષ્પની જેમ દુર્લભ થઈ
શયું છે, તો તારા દર્શનની તો વાત જ શી કરવી ! તેથી હે પુત્ર ! અમે તારો
એક ક્ષણનો પણ વિયોગ ઇચ્છતા નથી, અમારા જીવને પર્યાન્ત તું અમારી
પાસે (ઘરમાં) જ રહે અને અમારા મરણ બાદ વશવેલાની વૃદ્ધિ કર્યા
બિનહી તું વૃદ્ધાવસ્થામાં અગીકાર કરજે ” આપની આ વાત ખરી છે, પરન્તુ
“ એવં સહ અમ્મતાઓ માણુસ્સએ ભવે અણેગજાઈજરામરણરોગસારીરમાણુસ્સપકામ

મેને માર પરિસ્થિત્ય પરમથં ગમિષ્યસિ, કથમ પશ્યાત્ વિવસિત્વકાલાનન્તરં ગમનાય
 ગાતુમ્મત્સદત, ક પૂર્વ કો વા પશ્યાન્નિપત્તે इति न कोऽपि जानाति इति माय' ઈ
 इच्छामि नં अम्मताओ तुम्हेहि अम्मणुष्साए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स
 जाय पव्वइत्तए ' तत् तस्मात् कारणात् ह अम्यतावौ । इच्छामि खलु पुष्पामि
 रम्पनुद्रावः आह्वयः सन् भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् अन्तिकं समीपे
 मुण्डितो भूत्वा भगवतात् निर्गत्य अनगारितां मज्जितुम् ' तदणं तं जमाळि
 खचियकुमार अम्मापियरो एव वयासी " एतः खलु तम् जमाळि
 क्षत्रियकुमारम् अम्मापितरौ एवं वक्ष्यमाणरीत्या अवादिष्टाम्-कथितवन्तौ ।
 ' इम व ते जाया ! सरीरग पविशिष्टरूपलक्षणवर्जणगुणावबेय ' हे जात !
 पुत्र । इदं च तत्र शरीरक प्रविशिष्टरूपलक्षणव्यञ्जनगुणोपपत्तम् प्रविशिष्ट पदार्थेण
 विशिष्ट रूपम् आदति' लक्षणम्-

हमारे परलोक हो जानेके बाद तुम भ्रमण भगवान् महावीरके पास
 संयम धारण करना-यह बात (जैसे प्रयोजक रूपसे विचार करने पर) बन
 सकती है । ' तं इच्छामि नं अम्मताओ ! तुम्हेहि अम्मणुष्साए समाणे
 समाणस्स भगवओ महावीरस्स जाय पव्वइत्तए ' इसलिये हे माता
 तान ! आपसे आज्ञा प्राप्त कर मैं भ्रमण भगवान् महावीरके समीप
 इस गृहस्थाश्रमका परिस्थान कर संयम धारण करना चाहता हू । ' न
 एण तं जमाळि खचियकुमार अम्मापियरो एवं वयासी ' क्षत्रियकुमार
 जमाळिको जब ऐसी बात उसके मातापिताने सुनी, तब उन्होंने उससे
 ऐसा कहा- ' इम व ते जाया ! सरीरग पविशिष्ट रूपलक्षणवर्जण
 गुणोवबेय ' हे बेटा ! तेरा यह शरीर प्रविशिष्टरूप, लक्षण और गुणोंसे
 युक्त है अतिशय सुन्दर आकृतिका नाम प्रविशिष्ट रूप है ।

મહાવીર પાસે સંયમ ધારણ કરવો એ વાત કેવી રીતે સંભવિત છે ? (કથમ
 તમાય પહેલાં મારે મરણ થાય, એ વાત પણ શક્ય છે) " તં ઇચ્છામિ નં
 અમ્માતાઓ ! તુમ્હેહિ અમ્મણુસાએ સમાણે સમમસસ મગવઓ મહાવીરસ્સ જાય
 પવ્વહિતર ' તેથી હે માતાપિતા ! આપની જાણ (જાનુમતિ) પ્રાપ્ત કરીને
 હું અમણુ ભગવાન મહાવીરની પાસે ચૂકસ્થાશ્રમને પરિસ્થાન કરીને સંયમ
 ધારણ કરવા માગુ છું

' તદણં જમાલિં ક્ષત્રિયકુમાર અમ્માપિયરો એવં વયાસી ' ક્ષત્રિયકુમાર
 જમાલીની એવી હલીક સાંજણીને તેના માતાપિતાએ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું :
 " હમ વ તે જાયા ! સરીરગ પવિશિષ્ટરૂપલક્ષણવર્જણગુણોવબેય ' મતા !
 તારે આ શરીર પ્રવિશિષ્ટ રૂપ, લક્ષણ, વ્યવજન અને શુદ્ધિથી સુશ્રીત છે અતિ
 શય સુંદર આકૃતિ (આકાર) નું નામ પ્રવિશિષ્ટરૂપ છે ।

કુશોપરિભાગવર્તિજલવિન્દોઃ ઘટિલ્પધ.પાતિત્વાત્તસદશઃ, 'સુવિણગદંસણોવમે વિંજુલ્લયાચંચલે અણિચ્ચે સહળપહળવિદ્ધંસળધમ્મે પુવિવં' વા, પચ્છાત્રા અવસ્સવિપ્પજહિપ્પવ્વે ભવિસ્સઈ ' સ્વપ્નગતદર્શનોપમઃ-સ્વપ્નકાલદૃશ્યમાનવસ્તુ-સદશઃ, વિઘુલ્લાત્ચશ્ચઙ્ગઃ-વિઘુચ્ચમત્કારશ્વદત્યન્તચપલઃ, અનિત્યઃ-અસ્થાયી, શટનપતનવિધ્વંસનધર્મઃ તત્ર શટનં કુઠાદિના અઙ્ગુલાદિર્ગલનં, પતનં બાહુદેઃ સ્વજ્જ્ઞેરાદિના પાત વિધ્વંસનં નાશઃ एते धर्मा यस्य स तथा, पूर्ववा पश्चाद् वा अवश्य नियतो विपद्वातव्यः परित्याज्यो मनुष्यभवो भविष्यति, 'से केस णं जाणइ अम्मताओ । के पुव्वि गमणयाए ? के पच्छा गमणयाए ?' हे अस्वतातौ । तत् तस्मात् कारणात् अस्माकं मध्ये कोऽसौ खलु जानाति यत् कः पूर्वं पित्रोः पुत्रस्य चान्योन्यतः विवक्षितगन्तव्यकालात् प्रथममेव गमनाय उत्सहते कः पूर्व-

વિન્દુકે જૈસા યહ ગીઘ્ર પતનશીલ હૈ 'સુવિણગદંસણોવમે, વિંજુ-લ્લયા ચચલે, અણિચ્ચે, સહળપહળ' યહ સ્વપ્નમેં દેલ્હી ગઈ વસ્તુ-ઓંકે જૈસાહૈં, વિજલીકે ચમત્કારકે જૈસા યહ અત્યન્ત ચપલહૈં, અસ્થાયી હૈ, શટન, પતન, વિધ્વંસન ધર્મવાલા હૈ; કુઠાદિકોં દ્વારા અઙ્ગુલી આદિ અવયવોંકા ગલ જાના હસકા નામ શટન, તલવાર આદિ દ્વારા બાહુ આદિકા કટકર ગિર જાના હસકા નામ પતન, એવં પર્યાયાન્તરિત હો જાના હસકા નામ વિધ્વંસન હૈ । તથા યહ મનુષ્ય ભવ આપસે પહિલે યા આપકે વાદ છોડના તો અવશ્ય હોગા હી-તથા યહ ભી કૌન જાન સકતા હૈ કિ હે માન તાત ! હમ લોગોંકે વીચમેં પહિલે કિસકા મરણ હો ઔર વાદમેં કિસકા મરણ હો, હસલિયે આપ જો એસા કહ રહે હો

પતનશીલ છે, “સુવિગદંસણોવમે, વિંજુલ્લયાચચલે, અણિચ્ચે, સહળપહળ” તે સ્વપ્નમાં દેખેલી વસ્તુ સમાન છે, અને વિજળીના ચમકારા જેવો અત્યંત અંચલ છે, અનિત્ય છે. તે સડવાના, પડવાના અને નાશ પામવાના ધર્મ (સ્વભાવ) વાળો છે રક્તપીત્ત આદિ દ્વારા અંગુલી આદિ અવયવોનાં જે ગલન થાય છે તેને શટન (સડવાની ક્રિયા) કહે છે, તલવાર આદિ દ્વારા હાથ પગ આદિને કાપીને ભૂમિપતિત કરવાની ક્રિયાને પતન કહે છે અને એક પર્યાયમાથી બીજી પર્યાયમાં જવાની ક્રિયાને વિધ્વંસન (નાશ થવાની ક્રિયા) કહે છે. તથા મનુષ્યભવ આપના મરણ પહેલાં કે આપના મરણ પછી મારે અવશ્ય છોડવો જ પડશે હે માતાપિતા ! આપણામાંથી પહેલા કોનું મરણ થશે અને પછી કોનું મરણ થશે, એ વાત જાણવાને કોણ સમર્થ છે ? તો અ પ એવું જે કહેા છો કે અમારા મૃત્યુ બાદ તું શ્રમણ બ્રાહ્મણ

મનપ્ત-મનોદરમ્ તથા પચ્ચાપીન્નિયાણિ, પટ્ટનિ-સ્વ સ્વવિપયાગ્રહણદસાણિ
 યમ્ સપ્પયા, પ્રથમયોવનસ્થમ્, નવયોવનશાલિ ' અળેગઉત્તમગુણેહિં સમુત્તં '
 અનેકોત્તમગુણેઃ સયુક્તમ્, ' સ અણુહોહિ તાવ જાવ જાયા ! નિયગસરીરરૂપ
 સોદ્દગગ્ગોચ્ચગુણે ' સત્ તસ્માત્ કારણાત્ હે જાવ ! હે પુત્ર ! મનુમત્ પરિ
 મુદ્ધર સાવત્ પાવત્ નિયતશરીરરૂપસૌમાગ્યપૌષનગુણમ્, ' સમ્મો પચ્છા મણુ
 મ્મય નિયગમરીરરૂપમોદ્દગગ્ગોચ્ચગુણે, અમ્મેહિં કાલગર્હિં સમાળેહિં પરિમ
 યવ્વય વદ્ધિયકુલ્લવસતતુકજ્જમિ નિરવપચ્ચે ' તત્ત પચ્ચાત્ મનુપૂત્રનિયતશરીર
 રૂપસૌમાગ્યપૌષનગુણ, અનુમૂતઃ પરિમુક્તો નિયતશરીરરૂપસૌમાગ્યપૌષન-
 ગુણો યેન સ તથા, અસ્માઘુ કામગતેષુ સમુ પરિણતથયા* પ્રાપ્તવૃદ્ધાવસ્થાઃ સન્
 વદ્ધિનકુલવસતન્તુકાર્પે નિરપેક્ષાઃ સદ્ ' સમગસ્ત મગધમ્મો મહાપીરસ્ત અંતિપ

ઘણોદિ રૂપ ગુણોસે યહ યુક્ત હૈ, હસીસે યહ લટ્ટ-મનોદર હૈ તથા
 હમની યે પાંચોહી હન્નિયાં અપને ૨ વિષયમૂલ સ્પર્શ આદિ ગુણોકો
 ગ્રહણ કરનેમેં સમર્થ હૈ, યહ નવયોવનથીસે સુશોભિત હો રહા હૈ,
 ' અળેગ ઉત્તમગુણેહિં સમુત્તં ' તથા ઓર મી કિયનેક અનેક ઉત્તમ ૨
 ગુણોસે યહ યુક્ત થના કુખા હૈ ' અણુહોહિ તાવ જાવ જાયા ! નિયગ
 સરીરરૂપસોદ્દગગ્ગોચ્ચગુણે ' અતઃ હે પુત્ર ! તુમ સવસે પહિલે અપને
 હસ શરીરકે રૂપ સૌમાગ્ય એવ યૌવન સમ્પન્ની ગુણોકો ઓર ઔર્ય
 ઔદાય આદિ ગુણોકો ' મોગો, યાત્રમેં ' અમ્મેહિં કાલગર્હિં સમાળેહિં
 પરિણવવપે વદ્ધિયકુલવસતતુકજ્જમિ નિરવપચ્ચે હમ હોગ જય
 કાલ પ્રસિત્ત હો જાવે ઓર તુમ જય કુલવંશ રૂપ ત-તુકી વૃદ્ધિ કરને
 રૂપ કાર્યમેં નિરપેક્ષ હો જાઓ તથ વૃદ્ધાવસ્થામેં ' સમગસ્ત મગધમ્મો

પદુપ પદ્મજોષણય " વાતપિત્ત આદિ જન્ય ઉપધાતનેા તેમ્મં અભાવ છે,
 ઉત્તમ વલ્લોદિ રૂપગુણોથી તે યુક્ત છે અને તેથી તે મનોદર લાગ છે, તારા
 શરીરની પાંચે ઇન્દ્રિયો રૂપશાદિ પોતપોતાનાં કાર્યો કરવાને સમર્થ છે અને
 તે નવયોવનથી મુચોભિત છે ' અળેગઉત્તમગુણેહિં સંજુપે ' તથા બીજા પક્ષ
 અનેક ઉત્તમ ગુણોથી તે યુક્ત છે ' મણુહોહિ તાવ જાવ જાયા ! નિયગ સરીર
 રૂપસોદ્દગગ્ગોચ્ચગુણ " તેથી હે પુત્ર ! તું સૌથી પહેલાં આ શરીરનાં રૂપને
 સૌમાઅને યૌવનને અને શીવ ઔદાય અદિ ગુણોને યોગથી લે ' અમ્મે
 હિ કાલગર્હિં સમાળે હિ પરિણવવપે વદ્ધિયકુલવસતતુકજ્જમિ નિરવવપે '
 ત્ય ૧ જ ૬ અમે જ્ય ૨ કામગતે ૫ મીએ અને કુખવશરૂપ તન્તુની (વેશાની)
 વૃદ્ધિ કરીને સસારમાં કેઈ પણ કાર્યમાં તારી અપેક્ષા ન રહે ત્યારે વૃદ્ધા
 વસ્થામાં સમગરજ મગધમ્મો મહાપીરસ્ત અંતિર ગુદે મથિતાં જગારાઓ જય

‘અસ્થિત્વર્થઃ સુખં માસે, ત્વચિ ભોગાઃ સ્ત્રિયોઽક્ષિપુ !

ગતૌ યાનં સ્વરેચાજ્ઞાં સર્વં સત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥

રૂપં વ્યક્તનં શુભમપ તિલાદિ ગુણાઃ શૌર્યાદયઃ તૈ ઉપેતં યુક્તં યત્તત્તથા ‘ઉત્તમવલ-
વીરિયસત્તજુતં વિષ્ણાણવિચક્ષણં’ ઉત્તમવલવીર્યસત્ત્વયુક્તમ્ ઉત્તમૈર્વલવીર્યસત્ત્વ-
યુક્ત યત્તત્તથા, તત્ર વલં, શારીરિકં સામર્થ્યમ્, વીર્ય માનસિકસામર્થ્યમ્ સત્ત્વમ્
આત્મસમુત્થસામર્થ્યમ્ । વિજ્ઞાનવિચક્ષણં વિજ્ઞાને વિચક્ષણં નિપુણં વિજ્ઞાનવિચ-
ક્ષમ્ ‘સસોદ્દગગુણસમુત્તિસયં અભિજાયમહત્કલ્પમં વિવિહવાહિરોગરહિયં’
સતૌભાગ્યં સૌભાગ્યેન સહિતગુણસમુચ્છિત ચ, ‘અભિજાતમહાક્ષમમ્, અભિ-
જાતં કુલીનં મહતી ક્ષમા યત્ર તત્ મહાક્ષમં ચેતિ કર્મધારયે અભિજાતમહાક્ષમમ્
વિનિગ્ન્યાવિરોગરહિતમ્ ‘નિરુવહયઉદત્તલટ્ટ પંચિદિયપદુય પદ્મજોવ-
ળત્થં’ નિરુપદ્મતમ્ અવિચ્છિન્નવાતાદ્યુપવાતમ્, ઉદાત્તમ્ ઉત્તમવર્ણાદિગુણયુક્તમ્

“અસ્થિત્વર્થઃ સુખં માસે, ત્વચિ ભોગાઃ સ્ત્રિયોઽક્ષિપુ ।

ગતૌ યાનં સ્વરેચાજ્ઞાં સર્વં સત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥”

હત્યાદિ રૂપ લક્ષણ હૈ શુભ, મપા, તિલ, આદિરૂપ વ્યક્તનં હૈ, શૌર્ય
ઔદાર્ય રૂપ ગુણ હૈ । સો ઢન સય ઉત્કૃષ્ટ રૂપાદિકોસે યુક્ત હૈ વેદા !
તૈરા યહ શરીર હૈ ‘ઉત્તમવલવીરિયસત્તજુત વિષ્ણાણવિચક્ષણ’
તથા ઉત્તમ શારીરિક સામર્થ્યસે ઉત્તમ માનસિક સામર્થ્યસે, ઉત્તમ
આત્મિક સામર્થ્યસે યં ઉત્તમ વિજ્ઞાન સમ્પન્ની વિચક્ષણતાસે સી યહ
યુક્ત હૈ, ‘સસોદ્દગગુણસમુત્તિસયં અભિજાય મહત્કલ્પમં, વિવિહવાહિ-
રોગરહિય’ સૌભાગ્યસે યહ સુશોભિત હૈ, ગુણોસે ઉન્નત હૈ, કુલીન
હૈ ઔર વડી ભારી ક્ષમા જિસમેં હૈ એસા હૈ, હસમેં કિસી સી પ્રકારકી
વ્યાધિ ઔર રોગ નહી હૈ, ‘નિરુવહયઉદત્તલટ્ટ, પંચિદિયપદુય પદ્મ-
જોવળત્થં’ વાતપિત્ત આદિ જન્ય ઉપવાત હસમેં અવિચ્છિન્ન હૈ ઉત્તમ

“અસ્થિત્વર્થઃ સુખં માસે, ત્વચિ ભોગાઃ સ્ત્રિયોઽક્ષિપુ ।

ગતૌ યાનં સ્વરે ચાજ્ઞાં સર્વં સત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥”

આ ગાથામા દશોવેદા લક્ષણોથી, મપા, તલ આદિ શુભ લક્ષણોથી
અને શૌર્ય, ઔદાર્ય આદિ ગુણોથી, હે બેદા ! તાજ શરીર યુક્ત છે ‘ઉત્તમ-
વલવીરિયસત્તજુત વિષ્ણાણવિચક્ષણ’ તથા તે ઉત્તમ શારીરિક સામ-
ર્થ્યથી, ઉત્તમ માનસિક સામર્થ્યથી, ઉત્તમ આધ્યાત્મિક સામર્થ્યથી અને ઉત્તમ
વિજ્ઞાન (વિશિષ્ટ જ્ઞાન) સમગ્રી વિચક્ષણતાથી પણ યુક્ત છે “સસોદ્દગ
ગુણસમુત્તિસયં અભિજાયમહત્કલ્પમં, વિવિહવાહિરોગરહિયં” તે સૌભાગ્યથી
વિભૂષિત છે, ગુણોથી ઉન્નત છે, કુલીન અને ક્ષમ સપન્ન છે, અને તે કોઈ
પણ પ્રકારની વ્યાધિ અને રોગથી રહિત છે “નિરુવહયઉદત્તલટ્ટ, પંચિદિય

‘ एवं खलु अम्मताओ ! माणुस्सगं सरीरं दुक्खाययणं विविहवाहिसयसनिक्केतं
अद्वियकट्टद्वियं छिराण्हारुजालओणदसपिणदं ’ हे अम्बतासी ! एवं वस्य-
माणरीत्या खलु मानुष्यकं मनुष्यसम्बन्धिं शरीरं दुःखायतनं दुस्वप्नं विवि-
ध्वाभिन्नवर्तनिकतम् नानारोगशतस्यानम् अस्थिकपाष्ठात्पित्तम् अस्थिका-
भ्येष काष्ठानि काठिपसादृश्यात् तेष्वपि यदुत्थितं निर्मितं उच्यते, शिरास्नायु-
जालोपनदसपिणदम्, शिरा सामान्यनाड्य स्नायवः-अस्थिबन्धिन्यो नाड्य-
स्तासां जालं सप्सृहस्तेन उपनदसपिणदम् अत्यन्तं यदम् ‘ मत्तियमहं यं दुग्धम्
असुहसकिल्लिद्धं यन्निद्विषयसत्त्वकालसठप्पियं ’ पृष्ठिकामाण्डमिषं पुष्पम् यत्
मानस्यापि सगविष्यति स्वभावात् अशुचिसन्निष्पद्य अशुचिना अपविषेण ममम्

लेकर कहते हैं ‘ एव खलु अम्मताओ ! माणुस्सगं सरीरं दुक्खाययणं
विविहवाहिसयसनिक्केतं अद्वियकट्टद्वियं छिराण्हारुजालओणदसपि-
णदं ’ हे मात तातः मनुष्यका यह शरीर दुःखोंका स्थान है सैकड़ों
अनेक तरहकी व्याधिओंका घर है, यह हाडरूपीलकड़ियोंसे बना हुआ
है, यहां कठिनताके सादृश्यको लेकर हाडोंको काष्ठकी उपमा दी गई
है शिराओंसे सामान्य नाडियोंके समूहसे, एव स्नायुओंसे इन्द्रियोंको
पाबनेवाली नाडियोंके समूहसे यह खूब जकड़कर बंधा हुआ है ‘ म-
त्तियं महं यं दुग्धलं ’ यह यत्न करने पर भी क्षणविध्वरती स्वभाववाला
होनेके कारण मिट्टीके घर्तनके समान दुर्बल है, ‘ असुहं सकिल्लिद्धं ’
अपवित्र मलमूत्र आदिके द्वारा यह दूषित है, तथा इस शरीरके जितने
भी काम हैं वे किसी भी कालमें समाप्त नहीं होते हैं-अर्थात्-मलमूत्र

વાત કેમ બૂધી બળેા છે કે ‘ एवं યલુ અમ્મતાઓ ! માણુસગં સરીરં દુક્ખા-
યયણં વિવિહવાહિસયસંનિક્કેતં અદ્વિયકટ્ટદ્વિયં છિરાણ્હારુ જાલઓજ્જ-
સપિણદં ’ હે માતાપિતા ! માણુસનું આ શરીર દુઃખોનું સ્થાન છે, તે અનેક
પ્રકારની સેકડો વ્યાધિઓનું ઘામ છે તે અસ્થિરૂપી લાકડાઓનું બનેલું છે,
(બહો કઠિનતાના ગુણની સમાનતાને કારણે લાકડાઓને કહી ॥ ઉપમા વ્યાખ-
વામાં આવેલ છે) તે શિરાઓ અને નસોના સમૂહથી વ્યાપ્ત છે અને સ્નાયુ
ઓના (લાકડાને બાંધનારા સ્નાયુ તંતુઓના) સમૂહથી તે ખૂબ જ જકડીને
બાંધાયેલું છે “ મત્તિયમહં યં દુગ્ધલં ” તેનું ગમે તેટલું બળત કશામાં
આવે છતાં પણ કષ્ટવિષયી સ્વભાવવાળું હોવાથી માટીના વાસણ જેવું નબળું
છે ‘ અસુહં સકલિલ્લિદ્ધં ’ અપવિત્ર મગ, મૂત્ર આદિ દ્વારા તે દૂષિત થયેલું છે
તથા આ શરીરના જેટલા કામો છે તે કેઈ પણ કાળે પૂર્ણ થાય નથી કહે
વાનું તત્ત્વપણે છે કે મગમૂત્રનો નિકાલ કરવાનું તેનું કામ કદી પણ પૂરું

મુંઢે ભવિત્તા અગારાઓ અળગારિયં પવ્વહ્હિસિ ' શ્રમણસ્ય મગવતો મહાવીરસ્ય અન્તિકે સમીપે મુણ્ડો ભૂત્વા, અગારાત્ ગૃહાત્ નિર્ગત્ય અનગારિતાં પ્રવ્રજિષ્યસિ— પ્રવ્રજ્યાં ગૃહીષ્યસિ ।

‘તણં સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે અમ્માપિયરો एवं वयासी’ તતઃ— સ્વલુ સ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ અમ્માપિતરૌ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्— ‘तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुज्झे ममं एवं वदह—इमं च णं ते जाया ! सरीरगं तं चेव जाव पव्वह्हिसि ’ हे अम्मतातौ ! तथापि अपिशब्दस्य एवार्थक- तया तथैव खलु नान्यथा, यच्चयोक्तं तत् यत् खलु यूयम् माम् एवं पूर्वोक्तरीत्या वदथ—प्रतिपादयथ—हे जात ! हे पुत्र ! इदं च खलु तव शरीरकं तदेव यावत्—प्रव्र- जिष्यसि इति, तत्र यदुक्तम्—अस्मासु कालगतेषु प्रव्रजिष्यसि इति तदाश्रित्याह—

મહાવીરસ્સ અંનિએ મુંઢે ભવિત્તા અગારાઓ અળગારિયં પવ્વહ્હિસિ ' તુમ શ્રમણ મગવાન મહાવીરકે પાસ મુણ્ડિત હોકરકે હસ ગૃહસ્થાવ- સ્થાકે પરિત્યાગપૂર્વક અનગારાવસ્થા ધારણ કર લેના—‘ તણ સે જ- માલી સ્વત્તિયકુમારે અમ્માપિયરો एवं वयासी ’ હસ પ્રકારસે માતા- પિતાકી તરફસે કહી ગઈ વાનકો સુનકર ઉસ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને ડનસે એસા કહા—‘ તહાવિ, ણં અમ્મતાઓ ! જ ણં તુજ્જે મમં એવ વદહ ’ હે માત તાત ! આપને જો મુઝસે એસા કહાહૈ કિ ‘ હમં ચ ણં તે જાયા ! સરીરગં ત ચેવ જાવ પવ્વહ્હિસિ ’ હે પુત્ર ! તેરા યહ શરીર પ્રવિશિષ્ઠ રૂપ આદિવાલા હૈ—યહાંસે લેકર દીક્ષા લે લેના યહાં તક સો ઠીક કહા હૈ—‘ તહા વિ ’ હસસે “ આપકા કહના વૈસાહી હૈ ” અર્થાત્ જૈસા આપને કહા હૈ વહ વૈસાહી હૈ, અતઃ જહાં પર ઓ ‘ તહાવિ ’ હસ પ્રક રણમેં એસા શબ્દ આવે વહાં જમાલિકે ઉત્તરમેં ‘ સો ઠીક હૈ ’ હસ રૂપસે હસકો અર્થ કરના ચાહિયે । અવ જમાલિ પિતાકે હસ રાગ ખરે કથનકો કિ હમારે કાલગસિત હો જાને પર તુમ દીક્ષા ધારણ કર લેના

ગારિય પવ્વહ્હિસિ ” શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની પાસે મુંડિત થઇને આ ગૃહસ્થાવસ્થાનો પરિત્યાગ કરીને અણુગારાવસ્થા (સાધુ પર્ચાય) ધારણુ કરજે “ તણં સે જમાલિ સ્વત્તિયકુમારે અમ્માપિયરો एवं वयासी ” માતાપિતાની આ પ્રકારની વાત સંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—

તહા વિ ણ અમ્મતાઓ ! જં ણ તુજ્જે મમ एवं वदह ” હે માતાપિતા ! આપે મને એવું જો કહ્યું કે “ હમં ચ ણં તે જાયા ! સરીરગં તં ચેવ જાવ પવ્વહ્હિસિ ” “ આ તાર શરીર પ્રવિશિષ્ઠ રૂપ આદિથી યુક્ત છે, ” ઇત્યાદિ કથનથી લઇને “ દીક્ષા (અણુગારાવસ્થા) ધરણુ કરજે ” ત્યાં સુધીનું કથન અહીં ગ્રહણ કરવું ‘ તહા વિ ” આપની તે વાત ખરી છે. પરંતુ આપ એ

પૂર્વમેવ ગમનાય ઉત્સહતે, કો ધા જનો વિચલિતકાલાત પચ્ચાદેવાગમનાય ઉત્સહતે ?
 ત્વ ઇચ્છામિ ત્વલુ હે અમ્વતાતી ! યુપ્પાભિરમ્પનુજ્ઞાત્ સન ધમણસ્ય મગધતો
 મહાવીરસ્ય અન્તિકે ગુણ્થો ભૂત્થા અગારાત્ અનગારિતાં મયનિતુમ્, 'તવળં તં
 જમાલિ ત્વચિપકુમારં અમ્માપિયરો પર્થં યયામી' -તતઃસ્વલુ ત જમાલિ ધનિય
 કુમારમ્ અમ્માપિયરો એવ વક્ષમાગરીત્થા અવાદિટામ્- 'ઈમાઓ ય આપા !
 વિઝલકુલપાલિયાઓ સરિસપ્પાઓ સરિસજ્જવાઓ' હે જાત ! હે પુત્ર ! ઈમાએ ત્વ
 વિપુલકુલપાલિકા, વિપુલ ધનવા-યાદિસમ્પન્ન કુલ પાતાં તા વિપુલકુલાં,
 તામ્મતા પાલિકાએતિ તાસ્તયા, સદ્વત્તવાઃ સમાનત્વગ્ગસ્થ -સમાનશરીરમોન્દર્ય
 વત્થા, સદ્વત્તવપસ સમાનવપસ્કા, 'સરિસલાવત્તવજોન્નવગુણોવ
 યેયાઓ' સદ્વત્તવજોન્નવગુણોવત્તવગુણોવેતા, સમાનજાણ્યસોન્દર્યપુરત્ત
 ગુણશાન્નિયઃ 'સરિસપરિતો કુલેહિતો અણિપલ્લિયાઓ કલાકુમ્મલસવ્વ
 કાલ્લાલિયસુદોવિયાઓ' સદ્વત્તવજોન્નવગુણોવત્તવગુણોવેતા સમાનેભ્યઃ કુલેભ્યઃ
 કોન પહિલે મરે ઓર કોન યાદ મેં મરે ? હસલિયે હે માત તાત ! મેં
 આપ લોગોં સે આના પ્રાસ કર અમળ મગધાત્ મહાવીર કે પાસ સુગિહત
 હોકર હમ ગૃહસ્થાવસ્થા સે અનગારાવસ્થા મેં જાના યાહતા હુ । 'તવળં
 ત જમાલિ ત્વચિપકુમાર અમ્માપિયરો એવ યયામી-ઈમાઓ ય તે આપા
 વિઝલકુલ પાલિયાઓ, સરિસપ્પાઓ, સરિસ-યપાઓ' હે પુત્ર ! વિપુલ
 કુલકી-ધન ધા-યાદિ સે સંપન્નકુલકી હન પાલિકાઓં કે માપ જો કિ
 તુમ્હારે જેસે હી શારીરિક સોન્દર્ય સે યુક્ત હે, ઈકસી જિનકી ડમર હે,
 'સરિસલાવત્તવજોન્નવગુણોવેયાઓ' ઈક ભેમા જિનકા લાવળ હે,
 ઈક જેતા જિનકા સોન્દર્ય હે, ઈકસી જિનકી જયાની હે, 'સરિસપરિતો
 કુલેહિતો આણિપલ્લિયાઓ, કલાકુમ્મલસવ્વકાલ્લાલિયસુદોવિ

ધમર્થ' છે ? તે હે આતાપિતા ! હું આપની અનુમતિ લઈને અમલ અવશન
 મહાવીર પાસે પ્રવચ્ચા અગીયાર કરીને આ ગૃહસ્થાવસ્થાના પરિત્યાગપૂર્વકે
 અનુજારાવસ્થા ધરણ કરવા માણુ છું

'તવળં ત જમાલિ ત્વચિપકુમાર અમ્માપિયરો પર્થં યયામી-ઈમાઓ ય તે
 આપા ! વિઝલકુલપાલિયાઓ, સરિસપ્પાઓ, સરિસજ્જવાઓ' ત્વ ઈ જમાલીના
 આનાપિનાએ તેને આ પ્રભાણે કહ્યું-એણે ! આ વિપુલ પુત્રની-ધન ધા-યા
 દિની સપત્ત પુત્રની-જાણાએ કે જે તારા જેવાં જ શારીરિક સોન્દર્યવાળી છે,
 તારા જેટલી જ ભેમની ડમર છે "સરિસલાવત્તવજોન્નવગુણોવેયાઓ"
 જે તારાવત્, ઈપ કોઈપણ અને કોઈપણી મુજબ છે 'સરિસપરિતો કુલેહિતો
 આણિપલ્લિયાઓ, કલાકુમ્મલ, મલ્લકાલ્લાલિયસુદોવિયાઓ" ધન ધા-યાદિની

ત્રાદિના સવિલપ્ત દૂપિતમ્, અનિષ્ઠાપિતસર્વકાલસંસ્થાપ્યત્વમ્
અનિષ્ઠાપિતમ્ - અસમાપિતમ્ સર્વકાલં સર્વદા સંસ્થાપ્યત્વં તત્કૃત્ય-
કરણં યસ્ય તત્તથા, અસમાપિતકૃત્યમિત્યર્થઃ ન કદાપિ તસ્ય મલમૂત્રાદિ નિસ્સ-
રણરૂપકૃત્યં સમાપ્યતે इति भावः ‘જરાકુણિમજ્જરઘરં વ સડળપડળવિઢ્વં-
સળધમ્મં પુઢ્વિં વા, પચ્છા વા અવસ્સવિપ્પજહિયવ્વં ભવિસ્સહ’ જરાકુણપજર્જર
ગૃહમિત્ર જરાકુણપશ્ચ જીર્ણતા પ્રધાનશબ્દા, જર્જરગૃહં ચ જીર્ણગૃહ તયોઃ સમાહાર
દ્વન્દ્વે જરાકુણપજર્જરગૃહં તદિત્ર શટનપતનવિઢ્વંસનધર્મમ્, શટનમ્-કુષ્ઠાદિના
અઙ્ગુલ્યાદર્ગલનમ્ વાહાદેઃ સ્વઙ્ગચ્છેદાદિના પાતઃ, વિઢ્વંસનમ્ ક્ષયઃ, એતે ધર્મા-
યસ્ય તત્ તથા, પૂર્વવા વિવક્ષિતકાલાત્ પ્રથમમેવ, પશ્ચાદ્ વા તથાવિધકાલાદન
ન્તરં વા અવશ્યમેવ વિપ્રહાતવ્યં પરિત્યાજ્યં ભવિષ્યતિ ‘સે કેસળં જાણહ ? અમ્મ-
તાઓ ! કે પુઢ્વિં તં ચેવ જાવ પવ્વહ્સત્ત’ રત્ તસ્માત્કારણાત્ હે અમ્મતાતૌ !
કોડસૌ સ્વલ્લ જાનાતિ-કો જનઃ પૂર્વં તદેવ પૂર્વોક્તવદેવ યાવત્ વિવક્ષિતકાલાત્

આદિકા નિઃસરણ કરના રૂપ જો હસ શરીરકા કાર્ય હૈ, વહ કમ્પી મ્પી
પૂરા નહી હોતા હૈ,-‘જરાકુણિમજ્જરઘરં વ સડળપડળવિઢ્વંસળ-
ધમ્મં પુઢ્વિંવા પચ્છા વા અવસ્સવિપ્પજહિયવ્વં ભવિસ્સહ’ જીર્ણતા પ્રધા-
નવાલે શબ્દકી તરહ ઓર જર્જર હુઅ ઘરકી તરહ યહ શટન, પતન એવં
વિઢ્વંસન ધર્મવાલા હૈ । કુષ્ઠાદિ દ્વારા અઙ્ગુલી આદિ કા ગલ જાના
હસકા નામ શટન સ્વઙ્ગાદિ દ્વારા વાહુ આદિકા કટ જાના હસકા નામ
પતન હૈ ઓર પર્યાપાન્તરિત હો જાના હસકા નામ વિઢ્વંસન હૈ । વિવ-
ક્ષિત કાલસે પહિલે હી અથવા વિવક્ષિત કાલ કે વાદ હી યહ શરીર
અવશ્ય છૂટેગા હી-અતઃ ‘સે કેસળં જાણહ અમ્મતાઓ ! કે પુઢ્વિં તં
ચેવ જાવ વવ્વહ્સત્ત’ હે માત તાત । હસ વાત કો કૌન જાનતા હૈ કિ

થતું નથી “જરા કુણિમજ્જરઘરં વ સડળપડળવિઢ્વંસળધમ્મં પુઢ્વિં વા
પચ્છા વા અવસ્સવિપ્પજહિયવ્વં ભવિસ્સહ” છુટુંતા પ્રધાન શબ્દની જેમ અને
જર્જરિત ઘરની જેમ તે સડવા, પડવા અને વિઢ્વંસ પામવાના સ્વભાવથી
યુક્ત છે રક્તપિત્ત આદિ રોગો દ્વારા અગુલી આદિ અંગોનુ ગળી જવું
તેનું નામ ‘શટન’ (સડવાની ક્રિયા) છે, તલવાર આદિ દ્વારા ભુજ આદિ
અંગો ઢેહાઈને નીચે પડવાની ક્રિયાને પતન (પડવાની ક્રિયા) કહે છે અને
મનુષ્ય પર્યાયને છોડીને અન્ય પર્યાય ગ્રંથણ કરવી તેનું નામ ‘વિઢ્વંસ’ છે
અમુક કાળ બાદ અથવા અમુક કાળ પહેલાં આ શરીર અવશ્ય છોડવું જ
પડવાનું છે. “સે કેસળ જાણહ અમ્મતાઓ ! કે પુઢ્વિં તં ચેવ જાવ વવ્વહ્સત્ત”
હે માતાપિતા ! કોણ પહેલાં મરશે અને કોણ પછી મરશે, એ બાથુવાને કોણ

આનીતાઃ પરિણીય સ્વકુલં પ્રાપિતા, કલાકુગલસર્વકાલલાલિતસુહૃદ્વિતાઃ
 કલા કુશલાશ્રતા સર્વકાલલાલિતાશ્ચેતિ કલાકુગલસર્વકાલલાલિતાઃ નાશ્રતાઃ
 સુહૃદ્વિતાશ્ચ સૌખ્યયોગ્યાશ્ચેતિ તાસ્તથા, 'મદ્વગુણજુનનિઉગવિળઓવયાર
 પંડિયવિચક્ષણાઓ' માર્દવગુણયુક્તો નિપુણો યો વિનયોપચારસ્તત્રપણ્ડિતાઃ
 વિચક્ષણા અત્યન્તવિશારદાયાસ્તાસ્તથેતિ માર્દવગુણયુક્તનિપુણવિનયોપચાર-
 પણ્ડિતવિચક્ષણાઃ, 'મંજુલમિયમહુરમણીયવિહસિયવિપ્પેવિસ્વયગડવિલાસ-
 ચિદ્વિયવિસારયાઓ' 'મંજુલમિતમથુરમણિતવિહસિતવિપ્રેક્ષિતગતિવિલાસ-
 સ્થિતવિશારદાઃ, મંજુલ ગન્ધતઃ કોમલં સુન્દર વા મિતં પરિમિતં મથુરમ્
 અર્થતોઽકઠોર યદ્ ભગિનં તત્તથા તન્ન ચ તદ્ વિહમિતં ચ વિપ્રેક્ષિતં ચ નેગ
 વિકારો ગતિશ્ચ વિલામશ્ચ ગતિવિલાસો વા, સ્થિતં ચ વિગિષ્ઠા મ્થિતિરિતિ
 એતેષા દ્વન્દ્વઃ, તેપુ વિશારદાયામ્નામ્તથા, 'અવિકલકુલસીલમાલિનીઓ' અવિ-

યાઓ' ધનવાન્ય આદિ સે સમાનતાવાલે કુલોં સે જો વિચાહિત કરકે
 લાઈ ગઈ હૈં, જો દર એક કલા મેં પ્રવીણ હૈં, સર્વકાલ જો લાલિત રહી
 હૈં, એવં જો સદા સુખભોગ કે યોગ્ય હૈં, 'મદ્વગુંગજુ ત્તનિઉગવિળઓ-
 વયારપંડિયવિચક્ષણાઓ' જિનકા વિનયોપચાર માર્દવગુણ સે યુક્ત
 એવં નિપુણ-સમક્ષદારી ભરા હુઆ હૈં । એસે ડસ વિનયોપચાર મેં જો
 ઘડી વિચક્ષણ હૈં, 'મંજુલમિયમહુરમણીયવિહસિય વિપ્પેક્ષિતગતિ
 વિલાસચિદ્વિયવિસારયાઓ' ચોલના જિનકા ગન્ધ કી અપેક્ષા સે
 વડા કોમલ હોના હૈં અથવા સુન્દર હોતા હૈં, મિતપરિમિત હોતા હૈં ઓર
 અર્થકી અપેક્ષા અકઠોર હોના હૈં જો હમને મેં, કટાક્ષપાન કરને મેં,
 ચલને મેં, વિલાસ મેં ઓર સ્થિતિ-ઝઠને વૈઠને મેં ઘડી વિશારદ હૈં,
 'અવિકલકુલસીલસાલિનીઓ' જો ઋદ્ધિ પરિપૂર્ણ કુલોં કી હૈં એવં

સમાનતાવાળા કુળોમાથી વિવાહ કરીને જેમને લાવવામા આવી છે, જેઓ
 દરેક કલામાં નિપુણ છે, સર્વજ્ઞ જે લાલિત્ય સપત્ર રહી છે, અને જેઓ
 સદા સુખ ભોગવવાને યોગ્ય છે, "મદ્વગુણજુત્તનિઉગવિળઓવયારપંડિય
 વિચક્ષણાઓ" જેમનો વિનયોપચાર માર્દવગુણથી યુક્ત અને નિપુણ સમજ-
 દારીથી ભરેલો છે, એટલે કે વિનયોપચારમાં જે ઘણી જ વિચક્ષણ છે,
 "મંજુલમિયમહુરમણીયવિહસિયવિપ્પેક્ષિતગતિવિલાસચિદ્વિયવિસારયાઓ" જેની
 વાણી કેમળ, મિત અને અકઠોર છે, અને જે હસવામા, કટાક્ષપાત
 કરવામાં, ચાલવામાં, વિલાસમા અને ઉઠવા બેઠવામા ઘણી વિશારદ છે,
 "અવિકલકુલસીલસાલિનીઓ" જેઓ ઋદ્ધિસંપન્ન કુળોની છે અને જેઓ

निस्वासा उद्वेगगता धीमत्था अप्पकालिया लहूतगा कलम
 लाहिया सदुक्खवहुजणसाहारणा परिकिलेमकिञ्चदुक्खसज्जा
 अबुद्धजणणिसोविपा सया साहुगरहणिज्जा अणंतससारवद्धणा
 कहुगफलविवागा चुडलिव्व अमुच्चमाणदुक्खाणुघधिणो
 सिद्धिगमणविधा, से केस णं जाणइ अम्मताओ ! के पुण्वि
 गमणयाए ? के पच्छा गमणयाए ? त इच्छामि णं अम्म
 ताओ ? जाव पव्वइत्तए । तए णं त जमालि खत्तियकुमार
 अम्मापियरो एव वयासी इमे य ते जाया ? अज्जय पज्जय
 पिउपज्जयागएय सुवहु हिरण्णेय सुवण्णेय कसेय, दूमेय, विउ
 लधणकणग जाव सससारसावएज्जे अलाहि जाव आसत्त
 माओ कुलवसाओ पकाम दाउ, पकाम भोत्तु, पकाम परिभाएउ
 त अणुहोइ ताव जाया ? विउले माणुस्सए इड्ढिमक्कार
 समुदए, तओ पच्छा अणुहुयकल्लाणे वड्ढियकुलततु जाव
 पव्वइहिति । तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एव
 वयासी-तहावि णं त अम्मताओ ? ज णं तुव्वे मम एव
 वदह-इम च ते जाया ! अज्जा पज्जा जाव पव्वइहिति, एव
 खल्ल अम्मताओ ! हिरण्णे य, सुवन्ने य जाव सावएज्जे
 अग्निसाहिए थोरसाहिए रायसाहिए मच्चुसाहिए दायसाहिए,
 एव अग्निसामन्ने जाव दाइयसामन्ने अधुवे अणितिए असा
 सए, पुण्वि वा पच्छा वा अवस्सविप्पजहियठ्वे मविस्सइ,
 से केम णं जाणइ, त चेव जाव पव्वइत्तए, ॥ सू० ७ ॥

भुक्तभोगी विसयविगयवोच्छिन्न कोउहल्ले अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिमि ' तत् पश्चात् कामभोगपरिभोगानन्तरम् भुक्तभोगी विषयविगतव्यवच्छिन्न-
कौतूहलः, विषयेषु शब्दस्पर्शरूप रसगन्धेषु एतेभ्यो वा विगतव्यवच्छिन्नम्-
अत्यन्तक्षीणं कौतूहल कुतुकं यस्य स तथा, कालगतेषु मरणधर्मं प्राप्तेषु सत्सु
यावत् परिणतवया वर्द्धितकुलवशतन्तुकार्ये निःपेक्षः सन् श्रमणस्य भगवतो
महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि । ॥सू०६॥

मूलम्—तएणं से जमालीखत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी-
तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वयह-
इमाओ ते जाया विपुलकुल जाव पव्वइहिमि, एवं खल्ल
अम्मताओ ! माणुस्सया कामभोगा, असुई असासया वंता-
सवा, पित्तासवा, खेलासवा, सुक्कासवा, सोणियासवा,
उच्चारपासवणखेलसिंघाणगवंतपित्तपूयसुवकसोणियसमुत्तमवा
अमणुज्जदुरुधमुत्तपूइयपुरीसपुन्ना मयगंधुस्सासा असुभ-

भोगों को भोगो ' तओ पच्छा भुक्तभोगी विसयविगयवोच्छिन्नको
उहल्ले अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिमि ' इसके बाद भुक्त भोगी
हुए तुम शब्द, स्पर्श, रूप, रस और गन्ध इन विषयों में अत्यन्त निस्पृह
वृत्तियाँ-चाहना विनाके हो जावोगे-इस ओर तुम्हारा मन वितृष्ण
हो जावेगा-तृष्णा रहित हो जावेगा, अतः तुम हम लोगोंके परलोक
हो जाने पर परिणतवयमें वर्द्धित हुए कुलवंश रूप तन्तु कार्यमें निरपेक्ष
होकर श्रमण भगवान् महावीर के पास संयम धारण कर लेना ॥सू०६॥

भव सज्जधी विपुल कामभोगोने पडेवां तो तु लोगवी दे " तओ पच्छा
भुक्तभोगी विसयविगयवोच्छिन्नकोउहल्ले अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिमि "
आ प्रमाणे कामभोगोने लोगवीने, तुं शब्द, स्पर्श, रूप, रस अने गन्ध
आदि विषये प्रत्ये निःस्पृह-आहना विनाने गनी जइश. ते विषये तरइ
तारी आसक्ति रहेशे न नही त्यारे अमारा मरण आह कुलवशनी वृद्धि
करीने वृद्धावस्थाभा ससारिक कार्योथी निरपेक्ष गनीने तुं श्रमण भगवान्
महावीरनी समीचे संयम अगीकार करणे. ॥सू०६॥

હે પ્રમ્મનાતો ! તથાપિ સપૈવ ગ્લુ ના પપા યથારયોક્તમ્ સન્ યત્ પૂપ માપ્
 પૂર્વોક્તરીતયા વદન-પતિશાદયથ, -દમા ઠાર્યુક્તા સ્તર હે વાત ! માર્યા વિપુલ
 કુલ યાવન્ પ્રવજિન્યમિ, इति કિન્તુ ' एष खलु भ्रमनाओ ' માણુસ્મયા કામ
 મોગા અમુર્હ, અસામયા, વનાસયા, પિત્તામયા, સ્વેશાસયા, મુકાસયા, સોનિયા
 સયા, ઉચ્ચારવાસવજલેન્દ્રિયસંગર્ભવિષ્ણુપ્રયુક્તમોનિયમમુન્મયા ' હે
 અમ્મવાસો ! એવ લલ્લ વદ્યમાણરીતયા માનુષ્યઠા માનુષ્યમમ્મચિનઃ કામ
 મોગા, તદાધારમૂતાઃ સ્ત્રી પુત્રપદેહા इत्यથઃ અનુચય અપચિન્નાઃ અશાશ્વતાઃ
 અનિત્યાઃ ચાન્તાપચાઃ વાતસ્વ-ગમનમ્મ-આસ્રવ-ક્ષરણં યપુ ત તથા ચમનસરમ્
 કારકા પિત્તાસ્રવા-વિષ્ણુક્ષરણકારકા, एष म्लेष्मास्रवाः, शुकास्रवा, शोणित
 સયા, ઉચ્ચારમસ્રવજલેન્દ્રિયસંગર્ભવિષ્ણુપ્રયુક્તમોનિયમમુન્મયા ' હે
 ધનસે એમા કહા હે માનનાન ! આપકા એમા કહના કિ હે પુત્ર ! હન
 વિપુલકુલકી યાલામોં રૂવ માર્યાપોં કે સાય તુમ મનુષ્યમય સમષી
 વિપુલ કામમોગોં કો મોગો આદિ ૨ ફિર યાવત્ વીક્ષા છે છેના, સો
 પહ આપકા કહના ઠીક હૈ-પરન્તુ ' एष खलु भ्रमनाओ ! माणुस्मया
 કામમોગા અમુર્હ, અસાસયા, વનાસયા, પિત્તામયા, સ્વેશાસયા, મુકા
 સયા સોનિયાસયા, ઉચ્ચારવાસવજલેન્દ્રિયસંગર્ભવિષ્ણુપ્રયુક્તમોનિયમમુન્મયા ' હે માનનાન ! હમ વદ્યમાણરીતિ કે અનુનાર મનુ
 ષ્યમય સંપવા કામમોગ-હનકે આધારમૂત સ્ત્રી પુત્રવોં કે વેદ-મશુચિ
 અપચિન્ન એવં અશાશ્વત અનિત્ય હૈ, ચાન્તામ્મવ હૈ, ચમન કા હૈ, ક્ષરણ
 જિ-હોં મેં એસે હૈ, વિત્તામ્મવ હૈ-વિત્ત કા હૈ ક્ષરણ જિ હોં મેં એસે હૈ
 અધોત્ વિત્તક્ષરણકારકહૈ-इसी प्रकार से ये म्लेष्मास्रव-रूक्षक्षरणाकारक
 शुकास्रवबीर्य क्षरणाकारक और शोणितस्रव-रूक्ष क्षरणाकारक हैं ।

માતાપિતાની એવી વાત સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર બ્રાહ્મણીએ તેમને આ પ્રમાણે
 કહ્યું—હે માતાપિતા ! આપ એવું ને કહ્યો છે કે આ વિપુલકુલની બાપીએ
 સાથે વિપુલ કામસોગો સોગવળીને વૃદ્ધાવસ્થામાં તુ વીક્ષા અગીકાર કરશે, એ
 આપની વાત ખરી છે “ एष खलु भ्रमनाओ ! माणुस्मया काममोगा, अमूर्ह
 असासया वनासया, पित्तासया श्लेष्मासया मुकासया शोणियासया, उच्चार
 वासवजलेन्द्रियसंगर्भवितपूयमुक्तमोनिवसमुन्मया ” હે માતાપિતા ! આ
 મનુષ્ય ભવસ જમી કામસોગો ને દેહને આધાર સોગવળામાં આવે છે તે
 બીપુરોના દેહ અશુચિ (અપચિન્ન) અશાશ્વત અને અતિથ છે તેમાં
 ચમનનું ક્ષરણ, પિત્તનું ક્ષરણ, મુકનું ક્ષરણ, વીચનું ક્ષરણ અને શોનિત

छाया—ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्मापितरौ एवम् अयादीत्
तथापि खलु नत् अम्बतातो ! यत् खलु युय साम एवम् वदथ—
इमास्ते जात ! विपुलकुल जावत् प्रव्रजिष्यसि, एवं खलु अम्ब-
तातो ! मानुष्यकाः ग्रामभोगा अभुचयः अशाश्रताः, वान्तागताः, पितामवाः,
श्लेष्मायवाः, शुक्रामताः, शोणितामवाः, उन्नाप्रवावणश्लेष्मनिद्राण-
वान्त-विनपूय-गुह्योणिनयप्रदूषवा अमनोत्रदूष-सूत्र-पूतिकपुरीषपूर्णाः
मृत्तगन्धोच्छ्रयामा अभुमनिश्वासा उद्वेजनका वीमन्ताः अल्पकालिका लघु-
स्वकाः कलमन्वाधिवामदःखरदृजनवाधारणाः परिक्लेशकृच्छ्रदःखसाध्याः
अवृधजननिपेयिताः यदा माधुजनगर्हणीयाः अनन्तमनारद्वयनाः, सुडलीव अम्-
च्यमानदःवातुगन्धिन निद्रिगमनविन्ताः, तत् कोऽगौ खलु जानाति-अम्ब-
तातो ! कः पूर्वं गमनाय कः पश्चान् गमनाय तदिच्छापि खलु अम्बतातो
यावत् प्रव्रजितुम् ! ततःखलु तं जमालि क्षत्रियकुमारम् अम्मापितरौ एवम्
अवादिष्टाम्-उद्वेच तत्र जात ! आर्यक प्रार्यक-पितृगार्यकागतं च
बहुहिरण्यं च सुवर्णं च कंसय दायं च विपुलधनरुनरुपावत् सत्साररवापतेयम्
अल यावत् आपस्तमान् कुलत्रेयान् प्रकाम दातुम्, प्रकाम भोक्तुम्, प्रकाम
परिमाजयितुम्, तत् अनुभव तावत् जात ! ऋद्धिसत्कारसमुदायम्,
ततः पश्चान् अनुभूतकल्याणो वर्धितकुलनन्तु यावत् प्रव्रजिष्यसि, ततः खलु
स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्मापितरौ एवम् अयादीत्-तथापि खलु
तत् अम्बतातो ! यत्खलु युय साम एवम् वदथ-उद्वेच तत्र जात ! आर्यक प्रार्यक
यावत् प्रव्रजिष्यसि, एवं खलु अम्बतातो ! हिरण्यं च सुवर्णं च यावत् स्वापतेयम्
अग्निसाधिरुम्, चोम्माधिरुम्, गजसाधिरुम्, मृत्युसाधिरुम्, दायादमाधि-
कम्, एवम् अग्निमापान्यम् यावत् दायादनापान्यम् अभुवम् अनित्यम्, अशा-
श्वतम् पूर्वं वा पश्चाद्वा, अश्वप्रमिषहातव्य भविष्यति, तत् कोऽगौ खलु जानाति-
तदेव यावत् प्रव्रजितुम् ॥ सू० ७ ॥

टीका-‘तएण से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एव वयासी’ततःखलु स जमालिः
क्षत्रिय कुमारः अम्मापितरौ एव वक्ष्यमाणप्रकारेण अयादीत् ‘तद्वावि णं तं अम्म-
ताओ ! जं णं तुम्हे ममं एवं वदह-इमाओ ते जाया विपुलकुल जाव पव्वइहिसि’

टीकार्थ—‘तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो
एवंवयासी - तद्वा वि य ण अम्मताओ ! जं णं तुम्हे
ममं एवं वदह-इमाओ ते जाया विपुलकुल जाव पव्वइहिसि’
मातापिता की ऐसी चान सुनकर क्षत्रियकुमार जमालिने

टीकार्थ—‘तएण से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी तद्वा वि य ण
अम्मताओ ! जं णं तुम्हे ममं वदह-इमाओ ते जाया विपुलकुल जाव पव्वइहिसि’

મહુવનસાધારણા કલમલસ્ય-વેદસ્વિતાશુભદ્રુષ્યવિશેષસાધિનાસેન મવસા
 નેન દુઃસ્વાદુત્ત્વ રૂપાઃ યે તે તથા, મહુજનનાં મોગ્યત્વેન માધારણા, યે તે તથા,
 પરિકિલેસકિચ્છુદુઃકલમજ્ઞા અબુજજળિસેવિયા ' પરિકિલેસેન મહામાનસા
 યાસેન કુચ્છદુઃસ્વેનય ગાદશરીરાયાસેન ય માધ્ય-તે યત્રીકિપન્ત ત પરિકિલે
 કુચ્છદુઃસ્વસાધ્યા અબુમનનિપેવિતા અધિવેકિમનસેવિતા, આપાતરમ્બીયા
 ઇત્યર્થ ' સદા સાદુગરદિગિજ્ઞા ' સદા મવદા સાધુ ગર્હણીયાઃ મુષ્ઠમનનિન્દનીયાઃ
 ' અળતસસારવદ્બુળા, કદુગફલવિવાળા ' અનતસસારવદ્બુળાઃ, મનન્ત
 સમુવિગમ્પરામયાજકા કદુકફલવિવાળાઃ પદુક અત્યત્તમવિકૃષ્ટા ફલ
 વિપાકઃ ફલપરિમામો યર્થા તે તથા ' શુદ્ધલિચ્ચ અમુચ્ચમાણદુઃસ્વાણુષધિણો
 સિદ્ધિગમનવિગ્ધા ' શુદ્ધલિચ્ચા ઇવ પ્રતીપ્તવૃણપૂનિકેવ અમુચ્ચમાનદુઃસ્વાણુવન્નિના
 અશરિત્યન્યમાનદુઃસ્વાણુષધુક્તા સિદ્ધિગમનવિગ્ધા સિદ્ધિપ્રાપ્તિપ્રતિકલ્પકાઃ
 મવન્તિ, ' સં કેમ ણ જાગહ, અમ્મતામો ! કે પુન્નિ ગમગાપ ! કે પચ્છાગમગાપ !
 ત્વ વન્માત્ કારમાત્ હે મધ્યતાતી ' કો-સી પુરુસ સ્વકુ ધાનાવિ-કો જના

હાતે છે, તુચ્છ સ્વમાધ્યાનને હોતે છે, અગતે મીનર સ્થિત મુદ્ગ અશુભ દ્રવ્ય
 વિશેષ કે અવસ્થાન સે યે દુઃસ્વાદુત્ત્વ કર હોતે છે, મોગ્ય હાને સે યે
 મહુજન સાધારણ હોતે છે, ' પરિકિલેસકિચ્છુદુઃકલમજ્ઞા, અબુજ
 જળિસેવિયા ' માનસિક મદાન્ત માયાસ સે મૌર ધારીરિક ગાદ પરિ
 મમ સે યે વદામે કિયે જાતે છે, અધિવેકી જનો ધારા હી ફનકી સેવા
 હોતી છે-અર્થાત્ યે આપાતતઃ રમણીય હોતે છે ' સદા સાદુગરદિગિજ્ઞા '
 સાધુજનો દ્વારા યે સદા નિર્દિશ્ત હોતે રહતે છે ' અળતસસારવદ્બુળા,
 કદુગફલવિવાળા ' યે અનન્ત સમાર કે વર્ધક હોતે છે, ફનકા વિપાક
 ફલકાલ મે મત્યન્ત કદુક હોના છે, શુદ્ધલિચ્ચ અમુચ્ચમાણદુઃસ્વાણુ
 ષધિણો, સિદ્ધિગમનવિગ્ધા ' પ્રવીસ ધાસયેપુલ્લવે સમાન યે અમુચ્ચ
 માન દુઃસ્વાણુષધી હોતેછે, ઓર સિદ્ધિ કી પ્રાપ્તિ મેં યે પ્રતિષ્ઠાપક હોતેછે
 ' સં કેમ ણ જાગહ, અમ્મતામો ! કે પુન્નિ ગમગાપ, કે પચ્છાગમગાપ '
 ફસ કારણ છે માતતાળ ' કૌન એમા છે જો ફસ માતકો જાને કિ

હીપે તેજો અત્યન્ત દુઃખરૂપ છે હોય છે મોગ્ય હોવાથી તે મહુજન સાધા
 રૂપ હોય છે પરિકિલેસકિચ્છુદુઃકલમજ્ઞા અબુજજળિસેવિયા માનસિક
 મદાન્ત પ્રપત્તથી અને અધિરિક ગાદ પરિશ્રમથી તેમને રથ કરી રાધય છે,
 અધિવેકી અને અગત લોકો દ્વારા જે તેમનું સેવન થય છે-એવે કે આપા
 તની અપેક્ષા છે તે રમણીય હોય છે સદા મહુગરદિગિજ્ઞા " સાધુજનો દ્વારા
 તે તેમની મહા નિર્દેશ કરાય છે અળતસસારવદ્બુળા કદુગફલવિવાળા '
 તેજો અત્યન્ત સસારવા રમક હોય છે અને તેમના વિપાક ફલકાલે અતિ
 કદુક હોય છે " શુદ્ધલિચ્ચ અમુચ્ચમાણદુઃસ્વાણુષધિણો સિદ્ધિગમનવિગ્ધા "
 આપના ધાસના પુણી જેમ તેજો અમુચ્ચમાન (જેનો ત્યાગ ન કરી શકે
 એવા) દુઃસ્વાણુષધી હોય છે અને સિદ્ધિપ્રાપ્તિની પ્રાપ્તિમાં આદેશક હોય છે
 " સં કેમ ણ જાગહ અમ્મતામો ! કે પુન્નિ ગમગાપ કે પચ્છાગમગાપ "

ઋવઃ ઉત્પત્તિર્યેષાં તે તથા, તત્ર ઉચ્ચારઃ-પુરીપમ્, પ્રસવનં મૂતમ્, સિંધાણં
નાસિકામલમ્ અન્યત્ સ્પટ્મ્, ‘અમણુનનુરુવમુત્તપૂર્યપુરીસપુત્રા’ અમનોજ્ઞદૂરુપ
મૂત્રપૂતિકપુરીપપૂર્ણાઃ અમનોજ્ઞાશ્રયતે દૂરુપેણ કુત્તિતરુપેણ ત્રિરુપેણ મૂત્રેણ પૂતિ-
કેન-કૂથિતેન પુરીષેણ ચ પૂર્ણાશ્રિતિ-અમનોજ્ઞદુરુપપૂતિકપુરીપપૂર્ણા ‘મયગંધુ
સ્સાસા અસુમનિસ્સાસા ઉચ્ચેયણગા, વીમત્થા, અપ્પકાલિયા, લહૂસગા, કલમલા-
હિવા સદુક્ખવહુજણયાહારણા’ મૃતગન્ધ્યુચ્છ્વાસાઃ અશુમનિઃશ્વાસાઃ ઉદ્દેજનકાઃ
મૃતસ્યેવ ગન્ધો यस્ય સ મૃતગન્ધિઃ एतादृશ उच्छ्वासो येषां ते मृतगन्ध्युच्छ्वासाः
તથા અશુમનિઃશ્વાસાઃ અશુમઃ અનિષ્ઠો નિઃશ્વાસો યેષાં તે તથા, અતएव उद्वेजनकाः
ઉદ્દેગોત્પાદકા, ઉચ્છ્વાસઃ વાયુગ્રહણં, નિશ્વામન્તુ વાયુનિર્ગમઃ । वीमत्ताः जुगु-
प्सोत्पादकाः अल्पकालिकाः लघुस्वकाः तुच्छस्वभावाः, કલમલાધિવાસદુઃખ

इनकी उत्पत्ति उच्चार-विष्ठा, प्रसवग-मूत्र, सिंघाण-घानिका मल
आदि अपवित्र कारणों से होती है, ‘अमणुन नुरुव मुत्त पूर्य पुरी-
सपुत्रा’ अमनोज्ञ तथा कुत्तिसत रूपवाले मूत्र से, तथा सड़े हुए
विष्ठा से ये परिपूर्ण रहते हैं, ‘मयगंधुस्सासा, असुमनिस्सासा, उच्चे-
यणगा, वीमत्था, अप्पकालिया, लहूसगा, कलमलाहि वा, सदुक्खवह-
जणसाहारणा’ इनका उच्छ्वास मरे हुए की गंध के जैसा गंधवाला
होता है, निःश्वास इनका अनिष्ट होता है, अतएव ये उद्वेगोत्पादक होते
हैं, वायुका ग्रहण करना उच्छ्वास और वायुका छोड़ना इसका नाम
निःश्वास है । ये वीमत्त-जुगुप्सा के उत्पादक होते हैं, अल्पकाल स्थायी

(રુધિર) નુ ક્ષરણ થયા કરે છે આ રીતે તે કામભોગો વમન, પિત્ત, કફ
વીર્ય અને શોષિતનુ ક્ષરણ કરનારા છે ઉચ્ચાર (મળ), પ્રસવણ (મૂત્ર),
સિંધાણ (નાકમાંથી નીકળતો ચીકણો પદાર્થ) આદિને કારણે તેની ઉત્પત્તિ
થાય છે “અમણુનનુરુવમુત્તપૂર્યપુરીસપુત્રા” અમનોજ તથા કુત્તિસત
રૂપવાળા મૂત્રથી, તથા સડતી એવી વિષાથી તે પરિપૂર્ણ હોય છે, “મયગંધુ
સ્સાસા, અસુમનિસ્સાસા, ઉચ્ચેયણગા વીમત્થા, અપ્પકાલિયા, લહૂસગા, કલમલા હિ
વા, સદુક્ખવહુજણસાહારણા” તેમનો ઉચ્ચાસ શખમાંની નીકળતી વાસ
એવી બન્ધવાળો હોય છે, તેનો નિઃશ્વાસ અનિષ્ઠ હોય છે, તે કારણે તેઓ
ઉદ્દેગજનક હોય છે વાયુને ગ્રહણ કરવાની ક્રિયાને ઉચ્ચાસ કહે છે અને
વાયુને બહાર કાઢવાની ક્રિયાને નિશ્વાસ કહે છે

તેઓ જુગુપ્સાજનક હોય છે, અલ્પકાળ સ્થાયી હોય છે, તુચ્છ સ્વભા
વવાળા હોય છે, પોતાની અંદર રહેલા અશુભ દ્રવ્ય વિશેષના અવસ્થાનને

તેવમ્ દ્રવ્યમ્ અલ્પ પર્યાપ્ત મયતિ, સપ્ર પ્રિયુષ મપુરં ધનં ગત્વાદિકમ્, કનકમ્-
સુવર્ણમ્, રત્નાનિ-રુકે તનાદીનિ, મણપથ-રક્તાન્તાદ્યાઃ, મૌક્તિકાનિ પ્રસિદ્ધાનિ
શરૂલાશ્વ દક્ષિણાવર્ત્તા, શિલાઃ, મયામાનિ-ત્રિદ્રુમાણિ, રક્તરત્નાનિ પશ્મરાગા
સ્થાનિ આદિર્યસ્ય સત્તથા યત્તત્ યત્ રાત્ સારસ્વાપતેયમ્, સત્-વિષમાન શોભનં
યા સારં સારમૂતં પ્રજ્ઞાનમિત્યર્થ, સ્વાપતેય દ્રવ્ય, સત્ 'જાર આસત્તમાઓ કુલ
વંસાઓ પકામં દાડ, પકામ મોક્ષુ, પકામં પરિમાપડ ' યાવત્ યાવત્કાલપર્ય
ન્તમ્ આસત્તમાત્ કુલવંશ્યાત્ કુલચક્ષણરંજે મયઃ કુલચક્ષણસ્તસ્માત્ તમમિષ્યામ્
આગામિસત્તમકુલવંશોત્પન્નમનપર્યન્તમિત્યર્થઃ પ્રકામ યથેષ્ટમ્ દાતુ દીના
દિશ્યો વિતરિતુમ્ અર્થં પર્યપ્ત મયતિ इति પૂર્વેના-વચઃ એવ પ્રકામં મોક્ષું સ્વયં
પરિમોક્ષુમલ મયતિ, પ્રકામ પરિમાજયિતું દાયાલાદિશ્યો વિમાનયિતુ પર્પાંશં
મયતિ, ' તં અણુદોહિ યાવ જાયા ' વિડલે માણુસસપ્ હદ્વિસકારસમુદપ ' તત્

પિતૃમાર્યક-પિતાકે યપિતામહ્ હનસે પલા આયા હુમ્ પહુતસા હિરણ્ય,
સુવર્ણ, કાંસા એવ પદ્મ ' ચિડલમળકળગ જાય સતસારસાવણજે '
પ્રપુર મયદિક્ રૂપ ધન, પ્રપુર સુવર્ણ, કર્કેતનાદિ રત્ન, પન્નકાન્ત
બાદિ મણિ, મુક્તા દક્ષિણાવર્ત શશ્વ, શિલાપ્રવાલ-મૂળા, રક્તરત્ન-પશ્મરાગ
યદ્ સપ સારમૂત દ્રવ્ય અને વાસ મોજૂર હૈ । ઓર યદ્ સારમૂત દ્રવ્ય
જ્ઞાના અધિક હૈ કે ' જાય આમસમાઓ કુલચમાઓ પકામં દાવ
પકામ મોક્ષું પકામં પરિમાપડ ' હસે આગામી સાત વીહી તક મી
યથેષ્ટ રૂપસે દાન કિયા જાય, યથેષ્ટ રૂપસે સ્વયં અવને પરિમોગમે
સ્વર્ચ કિયા જાય તથા યથેષ્ટ રૂપસે દાયાદિકોમે વિમાગ કરકે વિયા
જાય તપ મી સમાસ નહીં હો સકના હૈ । સો હુમ ' ત અણુદોહિ તાય
જાયા । વિડલે માણુસસપ્ હદ્વિસકારસમુદપ ' હૈ પુત્ર ! પહિલે હમ

હે પુત્ર ! તાર આશ્રય (પિત્રમહ) આશ્રય પિતાના પિત્રમહ અને પિત્ર
માયક (પિતાના પ્રપિત્ર મહ) ના સમયથી આજુ આવતું વિપુલ હિરણ્ય
(બાંદી) સુવર્ણ કાંપ વગેરે વિપુલ ગાય આદિ રૂપ ધન, પ્રપુર સુવર્ણ,
કર્કેતના આદિ રત્ન ચન્દ્રકાન્ત આદિ મણિ યોતી હલિયાવર્ત શશ્વ, શિલા
પ્રવાલ, રક્તરત્ન-પશ્મરાગ વગેરે બધુ સારમૂત દ્રવ્ય આપને ત્યાં મેળૂક છે
તે સારમૂત દ્રવ્ય બેટું બધુ છે કે જાય આસત્તમાઓ કુલવંસાઓ પકામ
દાવપકામ મોક્ષ પકામ પરિમાપડ તેની સાત પેઢી મુખી થયેષ્ટ રૂપે દાન
કરવામાં આવે પિતાના લોભોપલોભની પદ્મગ ખર્ચી નાખવામાં આવે અને
યથેષ્ટ રૂપે વારસદારો વચ્ચે વહેલી આપવામાં આવે તો પણ ખૂટે તેમ નથી
" ત અણુદોહિ યાવ જાયા ! વિડલે માણુસસપ્ હદ્વિસકારસમુદપ ' તેા કે

पूर्वं विवक्षितकालात् प्रथममेव गमनाय वर्तमानभवं परित्यज्य भवान्तरं गन्तुमुत्सहते, को वा पश्चात् विवक्षितकालादनन्तरं गमनाय भवान्तरं गन्तुमुत्सहते इति न कोऽपि पुरुषो जानाति, 'तं इच्छामि णं अम्मताओ ! जाव पव्वइत्तए' हे अम्बतातो ! तत् तस्मात् कारणात् इच्छामि खलु यावत्-युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् निर्गत्य अनगारितां प्रव्रजितुम् । 'तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो एव वयासी' ततः खलु तं जमालिम् क्षत्रियकुमारम् अम्मापितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिष्टाम्- 'इमे य ते जाया ! अज्जयपज्जयपिउपज्जयागएय बहु हिरण्णे य सुवण्णे य कसे य दूसे य' हे जात ! हे पुत्र ! इदं च तव आर्यकप्रार्यकपितृप्रार्यकागतम्, आर्यकः पितामहः प्रार्यकः पितुः पितामहः, पितृप्रार्यकः-पितुः प्रपितामहस्तेभ्यः सकाशात् आगतं यत्तथा, बहु हिरण्यं च, सुवर्णं च, कांस्यं च, दूष्यं च वस्त्रम्, 'विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे अलाहि' विपुलधनकनकं यावत् - रत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवालरत्नरत्नादिसत्सारस्वाप-

इनमेंसे और कुछ मेंसे कौन पहिले परलोक जायगा, कौन बादमें परलोक जायेगा । जब कोई पुरुष इस बात को नहीं जानता है 'तं इच्छामि णं अम्मताओ जाव पव्वइत्तए' तो हे माता तात ! मैं आपसे आज्ञापित होकर श्रमण भगवान् महावीर के पास संयम धारण करना चाहता हूं । 'तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो एव वयासी' इसके बाद क्षत्रियकुमार जमालि से उसके मातापिताने ऐसा कहा- 'इमे य ते जाया ! अज्जय, पज्जय, पिउपज्जयागए य, बहुहिरण्णे य, सुवण्णे य, कंसे य, दूसे य, विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे अलाहि' हे पुत्र ! यह तुम्हारे आर्यक-पितामह, प्रार्यक पिताके पितामह तथा

हे मातापिता ! जो वतने जगुवाने कोय समर्थ छे के अमारामाथी कोय पडेला परलोकमा जेथे अने कोय पथी परलोकमां जेथे ? ससारमां जे वातने जगुवाने कोय समर्थ नथी. 'तं इच्छामि णं अम्माताओ जाव पव्वइत्तए' तेथी छे मातापिता ! आपनी अनुमति लउने हु श्रमथु लगवान महावीर पासे दीक्षा लेवा छुछु छु

"तएणं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो एव वयासी" तेनी आ प्रकारनी बात साजणीने क्षत्रियकुमार जमालीने तेनी मातापिताजे आ प्रभाछे कहुं-- "इमे य ते जाया ! अज्जय पज्जय, पिउपज्जयागए य बहु हिरण्णे य, सुवण्णे य, कंसे य, दूसे य, विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे अलाहि"

તયાપિ તયેવ સ્વલુ સત્ વર્તતે યત્ સ્વલુ યુય મામ્ ણ્વ પૂર્વાક્તિરીતગા પદ્ય-પ્રતિ
 પાદ્યય-‘ શ્દય સય હે જાત ! હે પુત્ર ! આપ્યમાર્યકયાષ્વ મમ્નિષ્પસિ ’ શ્તિ
 સત્ય, કિન્તુ ‘ ણ્વ સ્વલુ અમ્મસાધો ! હિરનેય, સુવન્નેય, જાવ સાવણ્જે અ
 ગ્નિસાહિય, ચોરસાહિય, રાયસાહિય, મન્ચુસાહિય, દાયસાહિય ’ એવં સ્વલુ
 વક્ષ્યમાણરીત્યા હે મમ્મસાધો ! હિરણ્ય ચ, સુવર્ણ ચ, યાવત્ કાંસ્ય ય, વૃષ્યંચ
 ત્રિપુલ્લધનકનકરત્નમણિમૌક્તિકાદિકપત્તારસાધયતયમ્ દ્રવ્યમ્ અગ્નિસાધ્યમ્
 અગ્નિસાધારણમ્, ચોરસાધ્ય ચોરસાધારણમ્, રાજસાધ્ય રાજસાધારણમ્, મૃત્યુ
 સાધ્ય મૃત્યુસાધારણમ્, વાપાદસાધ્યં વાપાદસાધારણમ્ અવતિ યથા ય સર્વમેવ
 હે પુત્ર ! પિતામહ, પ્રપિતામહ આદિસે જલે આવ દ્રુપ હિરણ્યાદિસે છેકર
 રક્તરત્ન તકકે સારમૂત દ્રવ્યકા સુમ પહિલે ભોગ કરો યાયત્ ફિર
 વીક્ષાં છે છેના-સો યહ યાત તો ઠીકઠી હૈ-પરન્તુ ‘ એવ સ્વલુ અમ્મ
 સાધો ! હિર-નેય સુવન્નેય જાવ સાવણ્જે અગ્નિસાહિય, ચોરસાહિય,
 રાયસાહિય, મન્ચુસાહિય, દાયસાહિય ’ હે માતતાત ! યહ હિરણ્ય,
 સુવર્ણ યાવત્-કાંસ્ય, વૃષ્ય, ત્રિપુલ, યન, કનક, રત્ન મણિ ઓર મૌક્તિક
 આદિ એલ્લ સારમૂત જો દ્રવ્ય હૈ, વહ અગ્નિ સાધારણ હૈ-અગ્નિકા મી
 હસ પર અધિકાર હૈ-અગ્નિ હસે જલાકર નષ્ટ કર સકતી હૈ, ચોર
 સાધારણ હૈ-ચોર હસે ચુરાકર છે જા સકતે હૈ રાજ સાધારણ-રાજા
 હસ પર અપના અધિકાર કર સકતા હૈ, મૃત્યુસાધ્ય-ગદાદિક રૂપ યન
 પર મૃત્યુકા મી અધિકાર હોતા હૈ, વાપાદસાધારણ-ચંચુવર્ગ હસકા

છે. કે તરા પિતામહ પ્રપિતામહ આદિના સમપથી અસ્થા આવતાં હિરણ્ય
 સુવર્ણ આદિ સારમૂત દ્રવ્યનો પહેલાં તેણે ઉપયોગ કરી છે ત્યારબાદ
 જ્ઞાપનામાં બ્રહ્મા અગ્નિજ્ઞાન કર્યો ” , આપતી તે વાત ખરી છે પરન્તુ
 “ એવ સ્વલુ અમ્મસાધો ! હિરણ્ય ચ સુવર્ણ ચ જાવ સાવણ્જે અગ્નિસાહિય,
 ચોરસાહિય રાયસાહિય, મન્ચુસાહિય, દાયસાહિય ” હે માતાપિતા ! આ હિરણ્ય,
 સુવર્ણ, કાંસ્ય, વૃષ્યો, ત્રિપુલ, યન, કનક રત્ન મણિ આદિ સાર
 મૂત દ્રવ્ય અગ્નિસાધારણ છે-અગ્નિનો પણ તેના પર અધિકાર છે-અગ્નિ તેને
 બાળીને તેનો નાશ કરી શકે છે ચોર સાધારણ છે-ચોર તેને ચોરી બધ શકે
 છે, રાજ સાધારણ છે-રાજા તેને આપણી પાસેથી પકાવી લઇ શકે છે
 મૃત્યુસાધ્ય છે-ગાય આદિ પશુધન પર માતનો પણ અધિકાર ચાલે છે
 અને વાપાદસાધારણ છે-વારસદારો (બાળીદારો) પણ તેનો નાશ પકાવી શકે

तस्मात् कारणात् हे जात ! हे पुत्र ! अनुभव परिभुङ्क्ष्व तावत् प्रथमं विपुलं
यानुष्यकं मनुष्यसम्बन्धिनम् ऋद्धिमुत्कारसमुदायम्, ऋद्धिः समृद्धिः, सुत्कारः
सन्मानम् तयोः समुदायं परिभुङ्क्ष्व तत्परिभोगं कुरु इत्यर्थः ' ' तओ पच्छा अणु-
हूयकल्लाणे वड्ढियकुलतन्तु जाव पव्वइहिसि ' ततः पश्चात् राज्यसाम्राज्य-
सत्कारादि परिभोगानन्तरम् अनुभूतकल्याणं परिशुक्तसुखसम्पत्तिः वृद्धित-
कुलवंशतन्तुकार्ये यावत् निरपेक्षः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो
भूत्या अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि । ' तए णं से जमाली खत्तियकुमारे
अम्मापियरो एवं वयासी '—तत खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्मापितरौ
एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—' तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं
एवं वदह—इमं च ते जाया ! अज्जगपज्जग जाव पव्वइहिसि ' हे अम्बतातौ !

मनुष्य संबंधी ऋद्धि सत्कार समुदायको भोगो सवृद्धिका नाम ऋद्धि,
तथा सन्मानका नाम सत्कार है. ' तओ पच्छा अणुहूयकल्लाणे वड्ढिय
कुलतंतु जाव पव्वइहिसि ' इसके बाद अनुभूत कल्याणवाले—परि-
शुक्त सुख संपत्तिवाले तुम पुत्र पौत्रादिकोंसे वृद्धिगत हुए इस कुल
वंशरूप तन्तु कार्यमें निरपेक्ष होकर वृद्धावस्थामें श्रमण भगवान् महा-
वीरके पास मुण्डित हो करके गृहस्थावस्थाके परित्यागपूर्वक अनगारा-
वस्था धारण कर लेना । ' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो
एवं वयासी ' इस प्रकारसे मातापिताकी कही हुई बातको सुनकर उस
क्षत्रियकुमार जमालिने उनसे ऐसा कहा—' तहावि णं तं अम्मताओ !
जं णं तुब्भे ममं एवं वदह, इमं च ते जाया ! अज्जग पज्जग जाव पव्व-
इहिसि ' हे माततात ! जो आप इस तरहसे मुझसे कह रहे हैं कि

पुत्र ! पड़ेला तू आ मनुष्यसम्बन्धी ऋद्धि अने सत्कारना समुदायने
भोगवी ले (समृद्धिने ऋद्धि कडे छे अने सन्मानने सत्कार कडे छे " तओ
पच्छा अणुहूयकल्लाणे वड्ढियकुलतंतु जाव पव्वइहिसि " आ रीते सुभ्रस पत्तिने
भोगवीने अने पुत्रपौत्रादिकेथी आ कुलवंश रूप ततूनी वृद्धि करीने अने
सांसारिक कार्येथी निरपेक्ष अनीने वृद्धावस्थांमां तुं श्रमण भगवान् महावीरनी
पासे दीक्षा लईने गृहस्थावस्थाना परित्यागपूर्वक अणुगारावस्था धारण करजे

" तएण से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी " मातापितानी
आ प्रकारनी बात सांझगीने ते क्षत्रियकुमार जमालीअे तेमने आ प्रभाण्णे
कथ्थु—" तहा वि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह, इमं च ते जाया
अज्जग पज्जग जाव पव्वइहिसि " छे मातापिता ! आप मने जे अर्थ कहे

तातो ! हिरण्याद् मम वा द्वयोर्मध्यं च पूर्वमेव गमनाय उत्सहने, क. पमाद्वा
गमनाय वा उत्सहत्, इति न कोऽपि जानाति, नन् इच्छामि खलु अम्भवातो !
युष्माभिरभ्यनुज्ञाताः सन् भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अतिके सुष्ठो भूत्वा
अगारान् अनगारि तां मयजितुम् ? ॥ सू० ७ ॥

मूलम् — तत् णं त जमालिं खत्तियकुमार
अम्मताओ जाहे णो सचाएति, रिमवाणुलोमाहिं
वट्टुहिं आचरणाहिय पणवगाहिय सन्नवणाहिय, विन्नवणा
हिय आघवेत्तए वा, पन्नवेत्तए वा, मन्नवेत्तए वा विन्नवेत्तए
वा ताहे विसयपडिकूलाहिं सजमभयुव्वेयणकराहि पन्नव
णाहि पन्नवेमाणा एव वयासी-एव जाया । निग्गध पावयणं
सच्च अणुत्तण केवल जहा आवस्सए जाय सव्वदुक्खाण
मत करति अहीय एगतदिट्ठीए खुरो इव एगतधाराए लोह
मया जवा थावेयव्वा, वालुयाकणलेइव निस्साण गगावा महा
नदी पडिसोयगमणयाए महासमुव्वेवा भुयाहि दुत्तरो तिक्रवं
कमियव्व गम्भ लयेयव्व असिधारग यय चरियव्व, नो खलु
फण्ड जाया ! समणाणां निग्गधाणां आहाकम्मिणत्तिवा, उव्वेसिण
इ वा, मिस्सजाण्ड वा, अउझायग्गइ वा, पुट्ठइ वा, कीण्ड वा,
पामिन्हेइ वा, अच्छेउजेइ वा, अणिसट्ठेइ वा अभिहडेइ वा, कतार
भत्तेइ वा, दुब्भिमयमत्तेइ वा, गिलाणभत्तेइ वा, यद्दालियाभत्ते
इसको छोड दृगा या यह मुझे छोड गगा इमन्थि में गाहता ह कि
मैं ह मानवान ' आपन आज्ञा प्राप्त कर भ्रमण भगवान महावीरक पास
संगम धारण कर ल ॥ सू० ७ ॥

यस्य को के आपने मेने छोडने याहवा अनुपाये ? मेधा दे भगवतिने !
ह आपनी आज्ञा त मे यवयु भगवान भगवतीनी यमे यवम यव
१२१ आयु १३ ॥ सू० ७ ॥

હિરણ્યાદિકં સત્સારસ્વાપતેયમ્ અગ્નિદાહ્યં ચૌરાપહાર્યં રાજગ્રાહ્યં, મૃત્યુગ્રસ્થં, દાયાદવિભાજ્યં વર્તેતે, અતएव હિરણ્યાદિકં સત્સારસ્વાપતેયમ્ અગ્ન્યાદિ સાધ્ય-
ત્વાત્ નિતરાં પરવશં ભવતિ. એતદેવ દ્રવ્યસ્યાતિપારવશ્યં પર્યાયાન્તરેણ પ્રતિપાદ-
યતિ-‘ એવં અગ્નિસામન્ને, જાવ દાયસામન્ને, અધુવે, અણિયए, અસાસए, પુર્વિ વા, પચ્છા વા, અવસ્સવિપ્પજહિયન્વે ભવિસ્સइ ’ એવમેવોક્તયુત્તથા હિરણ્યા-
દિકં દ્રવ્યમ્ અગ્નિસામાન્ય, યાવત્-ચૌરસામાન્યમ્, રાજસામાન્યમ્, મૃત્યુ-
સામાન્યમ્, દાયાદસામાન્યં ભવતિ, એવમેવ હિરણ્યાદિકં દ્રવ્યમ્ અધ્રુવમ્, અનિ-
યતમ્, અશાશ્વતં વર્તેતે, અતएव પૂર્વવા વિવક્ષિતકાલાત્ પ્રથમમેવ વા, પશ્ચાદ્ વા
અવશ્યમેવ વિપ્રદાતવ્યમ્-પરિત્યાજ્યં ધવિષ્યતિ. ‘ સે કેસ ણં જાણહ, તંચેવ જાવ
પવ્વइતए ’ તત્ કોઽસો પુરુષ સ્વલુ જાનાતિ તદેવ પૂર્વોક્તવદેવ યાવત્ હે અમ્બ-

વિભાગ કર સકતે હૈં હલ તરહસે યે સવ હિરણ્યાદિરૂપ સારભૂત દ્રવ્ય
અગ્નિદાહ્ય, ચૌરાપહાર્ય, રાજગ્રાહ્ય, મૃત્યુગ્રાહ્ય ઓર દાયાદવિભાજ્ય
જવ હૈં તો હસ પર અકેલા મેરાહી અધિકાર કૈસે હો સકતા હૈં-યહ તો
પૂર્વોક્ત રૂપસે અગ્ન્યાદિ સાધારણ મી હૈં-અતઃ કેવલ સ્વાધિકાર વશ-
વર્તી ન હોસકનેકે કારણ યહ પરવશ મી હૈં, યહી વાત સૂત્રકારને
‘ એવ અગ્નિસામન્ને, જાવ દાયસામન્ને ’ હન પદોં દ્વારા પ્રકટકી હૈં. તથા
સાથમેં યહ ‘ અધુવે, અણિયए, અસાસए, પુર્વિવા, પચ્છાવા, અવસ્સ
વિપ્પજહિયન્વે ભવિસ્સइ ’ સવ દ્રવ્ય અધ્રુવ, અનિયત એવં અશાશ્વત
મી હૈં-અતઃ જૈસા યહ હૈં વૈસે હી હમ હૈં-હસલિયે આગેવીછે હસકા
વિયોગ હોના અવશ્યમામી હૈં-તથ ‘ સે કેસ ણં જાણહ તં ચેવ જાવ
પવ્વइતए ” તથ કૌન હસ વાતકો જાન સકતા હૈં, જિ પહિલે મૈં

છે આ રીતે તે સારભૂત હિરણ્ય આદિ દ્રવ્ય ને અગ્નિદાહ્ય, ચૌરાપહાર્ય,
રાજગ્રાહ્ય, મૃત્યુગ્રાહ્ય અને દાયાદવિભાજ્ય છે, તેા તેના ઉપર મારા એકલા-
નો જ અધિકાર કેવી રીતે સભવી શકે છે ? તે દ્રવ્ય ઉપર અગ્નિ, ચોર, રાજ,
મૃત્યુ અને વારસદારે નો પણ અધિકાર છે તે કારણે મારો એકલાનો તેના
ઉપર અધિકાર નથી એ જ વાત સૂત્રકારે ‘ એવ અગ્નિસામન્ને જાવ દાય-
સામન્ને ” આ સૂત્રપઠ દ્વારા પ્રકટ કરી છે વળી તે “ અધુવે, અણિયए,
પુર્વિ વા, પચ્છા વા, અવસ્સવિપ્પજહિયન્વે ભવિસ્સइ ” આ બધા દ્રવ્ય અધ્રુવ
અનિયત અને અશશ્વત છે તે પણ આપણી જેમ નાશવત છે પહેલા કે
પછી તેનો વિયોગ અવશ્ય થવાનો જ છે “ સે કેમ ણ જાણહ તં ચેવ જાવ
પવ્વइતए ” તેા એ બધુવાને કોણુ સમર્થ છે કે પહેલા તે આપણુને છોડીને

छाया — ततः खलु स जमालि क्षत्रियकुमारम् अम्बतातो यदा ना
 श्वन्तुतः—विषयानुद्योमामि बहुभिराश्रयापनामिष, मद्रापनामिष, संज्ञापनामिष,
 विज्ञापनामिष, आश्रयापितु वा, मद्रापयितु वा, संज्ञापयितु वा, विज्ञापयितु वा, तथा विष
 यपतिष्ठामि संयममयोदवेजनकरीभिः मद्रापनाभिः मद्रापयन्तो एवमारिष्टाम्
 एवं खलु जात ! निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्यम् अनुत्तरम् केवलं यथा आवश्यकं यावत्
 सर्वदुःस्वानामस्त कुर्वन्ति, अहिरिष एकान्तदृष्टिकम्, धुरत्व एकान्तधारम्,
 लोहमया यथा चर्वयितव्याः, यावत्ता फल इव निःस्वादम्, गङ्गेव महात्मी
 मयिस्रोतो गमनतया, महासमुद्र इव क्षुमाभ्यां दुस्तरः, वीक्ष्य क्रमिष्यम्,
 दुरुक्तं कम्पयितव्यम् असिधारकं मतम् चरितव्यम्, नो खलु ह्यप्ये जात !
 भ्रमणानां निर्ग्रन्थानाम् आश्रयमिषमिति वा, भौरेष्ठिमिति वा, मिथ्याव
 मिति वा, अक्षयपूरकमिति वा, पूतिकृतमिति वा, क्रीतमिति वा, मामित्य
 मिति वा, आच्छेदमिति वा, अनिःशेषमिति वा, अभ्यासमिति वा, कान्तार
 भक्तमिति वा, दुर्मितमकमिति वा, ग्लानमकमिति वा, वार्तिकमकमिति वा
 मातृकमकमिति वा, श्रयातरिण्डमिति वा, राजतिष्ठमिति वा, मूक
 भोजनमिति वा, फलभोजनमिति वा, फलभोजनमिति वा, योजभोजनमिति वा,
 हरितभोजनमिति वा, भोक्तु वा, पातु वा, सर्वं च खलु जात ! सुखं सद्य
 चित्, नो चैव खलु दुःखसङ्घचितः नास्तीति, नालघुणम्, नालघुरनाले पिपासम्,
 नास्तीति, नालं चोरात्, नालं व्यालान्, नालं दधान्, नालं मज्जनान्, नास्तीति
 पैत्रिकलैभ्यस्तस्यिषात्वात् विविधान् रोगावहान्, परिहायसर्गान् उदीर्षान्
 अभिसोद्युम्, तद् नो खलु जात ! ययम् इच्छामस्तस्मिन् सज्जमपि विषयोगम्, तद्
 आरब्धं तावत् जात ! यावत् तावत् यय जीराम ततः पश्चात् मत्स्याय यावत् मत्
 निष्पत्तिः । ततः खलु स जमालि क्षत्रियकुमारः अश्रयितरी एवम् अशदीव-
 तयापि खलु तद् अम्बतातो ! यत् खलु यूय माम् एव यदयं, एव खलु जात !
 निष्पत्तिः प्रवचन सत्यम् अनुत्तरं केवलम् तदयं यावत् मत्निष्पत्तिः, एव खलु
 अम्बतातो ! निर्ग्रन्थप्रवचनं क्लीबानां कातराणाम्, कापुकराणाम्, इहलोकमति
 ब्रह्मणा परलोकारादुत्थानां विषयवृष्णितागाम् कुरन्तुवन्तम् प्राकृतमनस्य धीरस्य
 निमित्तस्य व्यासितस्य नो खलु अत्र किञ्चिदपि दुष्करं करणतया, तद् इच्छामि खलु
 अम्बतातो ! पुत्राभिरश्वनुग्रहं सन् भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् मत्निष्ठम् !
 ततः खलु जमालि क्षत्रियकुमारम् अश्रयितरी यदा नो श्वन्तुतः विषयानुद्यो-
 नाभिष विषयपतिष्ठामिष वदामिष आश्रयापनामिष मद्रापनामिष संज्ञापना-
 मिष विज्ञापनामिष आश्रयापयितु वा, यावत् विज्ञापयितु वा तथा मत्तामकमेव
 जमाले क्षत्रियकुमारस्य निष्क्रमणम् अन्वयताम् ॥ सू० ८ ॥

इवा, पाहुणगभत्तेइ वा, सेज्जायरपि डेइ वा, रायपिंडेइ वा मूल-
 भोयणेइ वा, कंदभोयणेइ वा, फलभोयणेइ वा, वीयभोयणे
 इवा, हरियभोयणेइ वा, भुत्तए वा, पायएवा तुमं च णं जाया !
 सुहसमुच्चिए णो चेव णं दुहसमुच्चिए, नालं सीयं, नालं उण्हं,
 नालं खुहा, नालं पिवासा नालं चोरा, नालं वाला, नालं दंसा,
 नालं मसया, नालं वाइयपित्ति य सेंभियसन्निवाइए विविहे
 रोगायंके परिसहोवसग्गे उदिन्ने अहियासेत्तए, त नो खलु-
 जाया ! अम्हे इच्छामो तुब्भखणमवि विप्पओगं, तं अच्छाहि
 ताव जाया ! जाव ताव अम्हेहिं जाव पवइहिसि । तए णं से
 जमालीखत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी-तहावि णं तं
 अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वयह-एवं खलु जाया !
 निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पवइ-
 हिसि ? एवं खलु अम्मताओ ! निग्गंथे पावयणे कीवाणं
 कायराणं कापुरिसाणं इहलोगपडिबद्धाणं परलोगपरंमुहाणं
 विसयतिसियाणं दुरणुचरे पागयजणस्स धीरस्स निच्छियस्स
 ववसियस्स नोखलुएत्थं किंचिवि दुक्करं करणयाए, तं इच्छामि
 णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स
 भगवओ महावीरस्स जाव पवइत्तए । तए णं जमालिं खत्तिय-
 कुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएंति, विसयाणुलोमाहिय
 विसयपडिकुलाहिय वहूहिय आघवणाहिय पन्नवणाहिय ४
 आघवेत्तए वा जाव विन्नवेत्तए वा ताहे अकासए चेव जमा-
 लिस्स खत्तियकुमारस्स निक्खमणं अणुमन्नत्था ॥सू० ८॥

મમયુષ્યેષ્વળકરીર્હિ પન્નવળાર્હિ પન્નવેમાળા એષ વયાસી-સદા વિષયમતિક્ષ્ણામિઃ
 વિષયાળા શુદ્ધાદીનાં પ્રતિકૂલામિસ્તત્પરિમોગનિષેષકત્વેન પ્રતિષ્ઠોમામિઃ,
 સયમમયોદવેજનકરીમિ સયમાદ્ય મયં મીતિમ્ ઉદ્વેજન ધ ઉદ્વિન્મત્ત
 કર્તુઃશીલ યાસાં સામિઃ પ્રજ્ઞાપનામિ પ્રજ્ઞાપયન્તૌ વિશ્લપતઃ કથયન્તૌ એષ પદ્ય
 માળપ્રકારમ્ અવાદિષ્ટામ્-કથિતવતી ! 'એવ સત્તુ જ્ઞાયા ! નિગ્ગયપાવચન
 સત્ત્વ અણુતર કેવલ્યં જહા આલસ્સપ્ જાત સમ્પદુક્કલામમત કરેતિ' હે
 જાત ! હે પુત્ર ! નિર્ગમ્યપ્રવચન સત્ય-સન્ત-પ્રાણિન પદાર્થાં મુનયો વા, તે
 મ્યો હિતમ્, યદ્વા તાસુ મુનિજીવાદિપદાર્થેષુ યથાક્રમ મુક્તિમાવકત્વ યથા
 વસ્તિત વિ-જ્ઞાનાશ્ચાં સાધુ સત્યમ્ 'અનુતર-ન ઉત્તરં પ્રધાન યસ્માત્ સત્ત્વ અન્ય
 છતાયા ગયા હે) 'તાહે વિસયપટિક્ષ્ણાર્હિ મજ્જમમયુષ્યેષ્વળકરીર્હિ પન્ન
 વળાર્હિ પદ્મવેમાળા એષ વયાસી' તથા કિર ઉન્હોને શબ્દાદિક વિષયોકે
 પ્રતિકૂલ પરન્તુ મયમસે 'અય ઓર ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરાનેવાલે વિશેષ
 વચનો દ્વારા હમ પ્રકારસે સમજાના પ્રારમ્ ક્રિયા એવ સત્તુ જાયા!
 નિગ્ગયે પાવચણે સત્ત્વે અણુતરે કેવલે જહા આલસ્સપ્, જાલ સત્ત્વ
 દુક્કલામમત કરેતિ' હે પુત્ર ! યહ યાત વિલકૂલ સત્ય હૈ, કિ યહ
 નિર્ગમ્ય પ્રવચન "સદ્ગ્યો હિતમ્ અયથા સત્તુ સાધુ=સત્ય" હસ
 વ્યુત્પલિકે અનુસાર સમસ્ત પ્રાણિયોકા, અથવા મુનિયોકા હિતકારક
 હોતા હૈ, અયથા મુનિ એવ જીવાદિક પદાર્થોમેં યહ યથાક્રમ મુક્તિ
 પ્રાપ્તિસે ઓર યથાવસ્તિત ચિન્તનસે સત્ય હૈ-ત્રીન લોકમેં હસકે
 સમાન પ્રધાન ઓર કોઈ વસ્તુ નહી હૈ, યહ કેવલજ્ઞાનિયો દ્વારા કહા

આપે છે) તાહે વિસયપટિક્ષ્ણાર્હિ મજ્જમમયુષ્યેષ્વળકરીર્હિ પન્નવળાર્હિ પન્ન
 વેમાળા એષ વયાસી " ત્યારે તેમણે શબ્દાદિક વિષયોની વિરુદ્ધની અને સર્વમ
 પ્રત્યે અય અને ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરનારી વાણી દ્વારા તેને સમજાવવાનો નીચે
 પ્રમાણે પ્રયત્ન થયો-તેમણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—

" એવ સત્તુ જ્ઞાયા નિમગ્ન પાવચણે સત્ત્વે અણુતરે કેવલે જહા આલસ્સપ્,
 જાલ સત્ત્વદુક્કલામમત કરેતિ " એ . . . એ યાત તદન સાધી ય છે હે આ
 નિર્ગમ્ય પ્રવચન સદ્ગ્યો હિતમ્ અયથા સાધુ સાધુમત્ય આ મુ પત્તિ
 અનુસાર સમસ્ત જીવો અથવા મુનિઓનું હિત કરનાર છે અથવા મુનિઓ
 અને જીવાદિક પદાર્થોને તે મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે ત્રણે લોકમાં તેના
 સમાન ઉત્તમ વસ્તુ બીજી કોઈ પણ નથી, તે કેવલજ્ઞાનીઓ દ્વારા કહેવામાં

टीका — 'तण्णं त जमालि खत्तियकुमार अम्मताओ जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहिं बहुहिं आघवणाहिय, पण्णवणाहिय, सन्नवणाहिय, विन्नवणाहिय' ततःखलु तं जमालि क्षत्रियकुमारम् अम्वापितरौ यदा नो शक्नुतः—नो समर्थो भवतः विषयानुलोमाभिः विषयाणां शब्दादीनामनुलोमाः तेषु प्रवृत्तिजनकत्वेन अनुकूलाः विषयानुलोमास्ताभिः विषयानुकूलाभिः वहीभिः आख्यापनाभिश्च सामान्यतः कथनैः प्रज्ञापनाभिश्च विशेषकथनैः संज्ञापनाभिश्च संवोधनाभिः, विज्ञापनाभिश्च सप्रणयप्रार्थनाभिः 'आघवेत्तएवा, पन्नवेत्तएवा, सन्नवेत्तएवा, विन्नवेत्तएवा' आख्यापयितुं वा सामान्यतः कथयितुं प्रज्ञापयितुं वा विशेषतः कथयितुं, संज्ञायितुं वा संवोधयितुं, विज्ञापयितुं वा प्रणयपूर्वकं प्रार्थयितुं नो शक्नुतः नो समर्थो भवतः 'ताहे विषयपडिक्काहिं संज-

टीकार्थ—'तण्णं त जमालि खत्तियकुमारं अम्मताओ जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहिं बहुहिं आघवणाहिय, पण्णवणाहिय, सन्नवणाहिय, विन्नवणाहिय' इस तरह जब जमालि क्षत्रियकुमारको उसके मातापिता विषयोंकी ओर आकर्षित करनेवाली—शब्दादि विषयोंमें प्रवृत्ति करानेवाली—अनुकूल अनेक उक्तियों द्वारा, प्रज्ञापनाओं द्वारा विशेष कथनों द्वारा, संज्ञापनाओं—संवोधनों द्वारा, और विज्ञापनाओं—सप्रणय प्रार्थनाओं द्वारा 'आघवेत्तए' सामान्य रूपसे समझानेमें समर्थ नहीं हो सके, 'पन्नवेत्तए' विशेष रूपसे समझानेमें समर्थ नहीं हो सके, 'सन्नवेत्तए' संवोधित करनेमें समर्थ नहीं हो सके 'विन्नवेत्तएवा' और प्रणयपूर्वक प्रार्थना द्वारा भी अपने ध्वेयसे विचलित करनेके लिये समर्थ नहीं हो सके (यहां समर्थ नहीं हो सके ऐसा अर्थ 'नो संचाएंति' इस क्रियापदको सम्बन्धित कर

टीकार्थ—“ तण्णं त जमालि खत्तियकुमारं अम्मताओ जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहिं बहुहिं आवणाहिय, पण्णवणाहिय, सन्नवणाहिय, विन्नवणाहिय ” आ रीते विषयोंकी तरफ आकर्षणकारी—शब्दादि विषयोंमें प्रवृत्ति करानेवाली—अनेक उक्तियों द्वारा, प्रज्ञापनाओं द्वारा (विशेष कथनों द्वारा), संज्ञापनाओं द्वारा (संवोधनों द्वारा) अने विज्ञापनाओं (सप्रणय प्रार्थनाओं) द्वारा ब्यापार होता है पुत्र जमादीने “आघवेत्तए” सामान्य रूपसे समझाववाने समर्थ न था, “पन्नवेत्तए” विशेष रूपसे समझाववाने समर्थ न था, “पन्नवेत्तए” संवोधित करवाने समर्थ न था, अने “विन्नवेत्तए वा” प्रणयपूर्वकनी विनंति अने कक्षावालों द्वारा पण्य तेना ध्येयमाथी विचलित करवाने समर्थ न था, (नो संचाएंति” क्रियापदने सन्ध जेडीने अडी दरेक पदनी साथे “समर्थ न था” जेवे अर्थ

સંશુદ્ધ-યમ-સમસ્તમકારેણ ગુહ કપાયાદિમહારહિત નિષપ-ચ્છેદ-તાપ-
તાહન-કોટિચિદ્રદોમવશિષ્ઠોપમિન્યય । 'સમ્પ્રગક્ષણ' શુદ્ધ્યકર્ત્તનમ્-શુદ્ધ્ય
માયાદિ પાપ વા કુન્વતિ ધિનતીતિ કલ્યતે-છિયતેડનેનેતિવા શુદ્ધ્યકર્ત્તનમિતિ
'સિદ્ધિમર્ગો' સિદ્ધિમાર્ગઃ સિદ્ધિ સાધ્યનિષ્પત્તિઃ અવિષલસુલભાસિઃ, તસ્યા
માર્ગઃ ઉપાય । 'મુક્તિમર્ગો' મુક્તિમાર્ગઃ મુક્તિઃ અહિતાર્થકર્મપદ્ધાનં તસ્યા માર્ગો
ઉપાય । 'નિર્ગ્મ'નમર્ગો' નિર્વાણમાર્ગઃ-નિર્વાણં સકલકર્મભ્ય આત્મનો નિસ્સ
રણં તસ્ય માર્ગો નિર્વાણમાર્ગઃ વિશિષ્ટનિર્વાણાવાપ્તિનિદાનમિત્યર્થ । 'નિ
શ્ચાણમર્ગો' નિર્વાણમાર્ગઃ, નિર્વાણં નિર્વૃત્તિઃ-નિશ્ચિત્કર્મસયજય યમ સુલભ,
યદા નિર્વાપતે પ્રપુનરાટ્ઠચિત્તયા ગમ્યતે અસ્મિન્નિતિ નિર્વાણં, તસ્ય માર્ગ । વસ્ત
ન્તરં પૂર્વતઃ સુમ્પમપિ કાલાન્તરેણ વિક્રિયતે કિન્તુ પ્રવચન ન તયા કાલત્રયેઽપિ
અવિકૃતરસાદિવિનિગમયલાદ-'અવિતહ' અવિતથ તદ્યમ્ । અથ ચ સત્પાઞ્ચ

અનુરૂપ જો ચલતા હૈ, યુક્તિકા જો સહલજ્ઞન નહીં કરતા હૈ, અથવા
પાપમેં જો હોતા હૈ, અર્થાન્ વિરોધોંકા મયન કરતા હૈ, ઝમકા નામ
નૈવાયિક હૈ દૂસરે શમ્વોંમેં જો જીવોંકો સસારકે દુ સ્વોંસે છુઢાકર
હસમ સુલ્લવાહે મોખ સ્થાનમેં પહુચા વેતા હૈ વહ નૈવાયિક હૈ જિસ
પ્રકાર નિચપળ-ધિમનેસે, છેદન-છેદનસે તાહન-તપાનેસે એંઘ તાહન-
હથોહે ખાદિ દ્વારા કૂંનેસે સુવર્ગોંકી શુદ્ધિ જાની જાતી હૈ ઝમી પ્રકા
રસે હમ નિર્મથ પ્રવચનકી શુદ્ધિ સમ્પૂર્ણરૂપસે કપાયાદિ મલસે રહિત
હોનેસે જાની જાતો હૈ-કપાયાદિ મલસે પિલકુલ રહિત હોના વહી
હસકી સંશુદ્ધતા હૈ । માયા, નિષ્પાટ્ય ઓર નિદાન હન ત્રીન શલ્પક
પાપકા વહ નિર્મથ પ્રવચન કર્તન-છેદન-ચિનાશ કરતા હૈ, હસલિયે
વહ નિર્મથ પ્રવચન 'શમ્યકર્તન' કહા ગયા હૈ । અવિષલ સુલભકી

હોય છે જે વિશાષાનું મયન કરે છે તેનું નામ નૈવાયિક છે બીજી રીતે
હીજે તે જે છત્રને સસરના દુ જોખાંધી છોડાવીને ઉચમ મુખવાળા માસ
સ્થાનમાં પહોંચાડી દે છે તે નૈવાયિક છે જેવી રીતે વસવાધી, છેદવાધી,
તપાવવાધી અને હથોડા અદિ વગેરે ટીકવાધી સુગુની શુદ્ધતા બાળી શકાય
છે જે જ પ્રમાણે આ નિર્મથ પ્રવચનની શુદ્ધતા સંપૂર્ણ રૂપે કપાયાદિ
મલથી રહિત થઈ જવાથી બાળી શકાય છે આ નિર્મથ પ્રવચન માયા,
પ્રિધ્માના અને નિદાન આ ત્રણ શલ્પક પાપોનું છેદન (કતન) કરે છે
તેથી તેને 'શલ્પકતન' કહેવામાં આવેલ છે અનિચલ મુખની પ્રાપ્તિ

પદશબ્દશમિત્યર્થઃ કેવલિકમ્-કેવલિપ્રજ્ઞપ્તમ્, કેવલવા અદ્વિતીયમ્, યથા આવશ્યકે સૂત્રે યાવત્ સર્વદુઃખાનામન્તં કુર્વન્તિ । તથા ચ તત્પાઠઃ-‘ પઢિપુન્નં નેયાઉયં સંસુદ્ધં સલ્લગત્તણં સિદ્ધિમગ્ગે મુત્તિમગ્ગે નિજ્ઞાણમગ્ગે નિવ્વાણમગ્ગે અવિતહે અવિસંધિ સવ્વદુક્ખપ્પહીયમગ્ગે, इत्थद्विया जीवा सिज्झन्ति बुज्झन्ति मुच्चन्ति परि- निव्वायन्ति सव्वदुक्खाणमंतं करेति ’ इति । तत्र प्रतिपूर्णम्-सूत्रतोऽक्षरमात्रादि मूनतया, अर्थतोऽध्याहाराऽऽकाङ्क्षादिभिश्च रहितम्, सर्वप्रमाणोपेतम्, मोक्ष- प्रापककृत्स्नगुणसंयुतं वा ‘नेयाउयं’ नैयायिकम्-न्यायेन चरति, न्यायमनु गच्छति, न्यायमनतिक्रान्तं, न्याये भवं वा नैयायिकं मोक्षगमकमित्यर्थः । ‘संसुद्धं’

ગયા હૈ, અથવા યહ અદ્વિતીય હૈ, જૈસા આવશ્યક સૂત્રમેં કહા ગયા હૈ, ઉસકે અનુસાર હસમેં સ્થિત જીવ યાવત્-સમસ્ત દુઃખોંકા અન્ત કર દેતે હૈ-હસ વિષયમેં આવશ્યક સૂત્ર કથિત પાઠ હસ પ્રકારસે હૈ- “ પઢિપુન્નં નેયાઉયં સંસુદ્ધં, સલ્લગત્તણ, સિદ્ધિમગ્ગે, મુત્તિમગ્ગે, નિજ્ઞા- ણમગ્ગે, નિવ્વાણમગ્ગે, અવિતહે, અવિસંધિ, સવ્વદુક્ખપ્પહીણમગ્ગે इत्थद्विया जीवा सिज्झन्ति, बुज्झन्ति, मुच्चन्ति, परिनिव्वायन्ति, सव्व- दुक्खाणमंतं करेति ’ યહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન પ્રતિપૂર્ણહૈ-સૂત્રકી અપેક્ષાસે- અક્ષર માત્રા આદિકી ન્યૂનતાસે તથા અર્થકી અપેક્ષાસે-અધ્યાહાર એવં આકાંક્ષા આદિ દોષોંસે યહ રહિત હૈ-અર્થાત્ સર્વ પ્રમાણોપેત હૈ, અથવા મોક્ષકી પ્રાપ્તિ કરાવનાલે જિતને ખી ગુણ હૈં ઉન સવ ગુણોંસે યહ યુક્ત હૈ-“ નૈયાયિક ” યુક્તિસે જો સત્ય સાવિત હોતા હૈ, યુક્તિકે

આવેલુ છે, તે કારણે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનને અદ્વિતીય કહ્યું છે આ વિષયને અનુ લક્ષીને આવશ્યક સૂત્રમા આપવામા આવેલુ “ સમસ્ત દુ ખોનો અન્ત કરી નાખે છે, ” આ કથન પર્યન્તનુ કથન ગ્રહણ કરવું આવશ્યક સૂત્રમા નિર્ગ્રંથ પ્રવચન વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ પઢિપુન્નં નેયાઉય સસુદ્ધં, સલ્લગત્તણં, સિદ્ધિમગ્ગે, મુત્તિમગ્ગે, નિજ્ઞાણમગ્ગે, નિવ્વાણમગ્ગે, અવિતહે, અવિસંધિ, સવ્વદુક્ખાપ્પહીણમગ્ગે इत्थद्विया जीवा सिज्झन्ति बुज्झन्ति, मुच्च ति, परिनिव्वाय ति, सव्वदुक्खाणमंतं करेति ”

આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પ્રતિપૂર્ણ છે એટલે કે સૂત્રની અપેક્ષાએ-અક્ષર માત્રા આદિની ન્યૂનતા અદિ દોષેથી રહિત છે અને અર્થની અપેક્ષાએ અધ્યાહાર અને આકાંક્ષા આદિ દોષોથી રહિત છે એટલે કે તે સર્વ પ્રમાણોપેત છે અથવા મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવનારા એટલા ગુણો છે એટલા ગુણોથી તે યુક્ત છે “ નૈયાયિક ” યુક્તિયોથી જે સત્ય સાબિત થાય છે, યુક્તિને અનુરૂપ જે આવે છે, યુક્તિનુ જેના દ્વારા ઉલ્લેખન કરાવું નથી, અથવા જે ન્યાયયુક્ત

અધ્યવચ્છિન્નમ્, એવમ્ ચ વિદેહક્ષેત્રમપેક્ષ્યોત્તમ્ મરતક્ષત્રાપેક્ષ્યૈકપિચ્છતિસદ્
 સ્થાવચ્છિન્નવર્ણપ્યેષ નિરવચ્છેદમથસ્થિતેઃ । ‘સધ્ધદુક્ષસપરીણમગ્ને’ સવદુક્ષ
 મથીણમાગઃ સર્વદુક્ષમક્ષીર્ણં નિઃશ્રેયસ, તસ્ય માર્ગે । તતઃ કિમ્ ?’ इत्याह-‘इत्य
 नहीं आता है, यह निर्ग्रन्थ प्रवचन ‘अवितह’ तत्पर्यरूप है, सत्य और
 अतथ ये दोनों वाच्य जय पर्यायवाची हैं तो फिर यहाँ पर पुनरुक्ति
 दोष क्यों नहीं आवेगा-अवश्यही आवेगा, तो इसका समाधान ऐसा
 है कि पहिले सूत्रकारने सत्यरूप अर्थका प्रतिपादक होनेसे इस निर्ग्रन्थ
 प्रवचनको सत्य इस रूपसे कहा है, और यहाँ पर यह निर्ग्रन्थ प्रवचन
 स्वयं सत्य स्वरूप होनेसे अवितथ है, ऐसा कहा है-अतः वाच्यार्थकी
 भिन्नतामें यह पुनरुक्ति दोष नहीं आता है । ‘अवितथि’ यह निर्ग्रन्थ
 प्रवचन कभी भी व्युच्छिन्न (नाश) नहीं होता है, निर्ग्रन्थ प्रवचन
 कभी भी व्युच्छिन्न नहीं होता है, ऐसा जो कहा गया है, यह महाविदेह
 क्षेत्रकी अपेक्षा लेकर कहा गया है-क्योंकि भरतक्षेत्र और ऐरवत
 क्षेत्रमें २१ हजार वर्षके बाद इसका विच्छेद हो जावेगा २१ हजार
 वर्ष तक यह यहाँ अभी रहेगा महाविदेह क्षेत्रमें सदा चतुर्थकाल रहता
 है-इसलिये यहाँ पर निर्ग्रन्थ प्रवचनकी अवच्छिन्न धारा पड़ती रहती
 है । भरत और ऐरवत क्षेत्रमें कालकी स्थिरता नहीं रहती है-उसका
 परिवर्तन होता रहता है-अतः निर्ग्रन्थ प्रवचनकी धाराका विच्छेद हो

આ નિઃશ્રય પ્રવચન “અવિતહ” તત્પર્યરૂપ છે ‘સત્ય’ અને ‘અવિતથ’
 પદો પર્યાયવાચી હોવાથી શું અહીં પુનરુક્તિ દોષ લાગતો નથી ? આ શંકાનું
 સમાધાન આ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું છે-પહેલાં સૂત્રકારે એવું કહ્યું છે કે
 આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્યરૂપ અર્થનું પ્રતિપાદક હોવાથી સત્ય છે અને અહીં
 સૂત્રકારે એવું કહ્યું છે કે આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સ્વયં સત્ય સ્વરૂપ હોવાથી
 ‘અવિતથ’ છે તેથી વાચ્યાર્થની ભિન્નતાને લીધે અહીં પુનરુક્તિ દોષ સ્થ
 વતો નથી ‘અવિતથિ’ આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન કદી પણ વ્યુચ્છિન્ન થતું નથી.
 આ કથન મહાવિદેહ રોત્રની અપેક્ષાએ કરવામાં આવ્યું છે કારણ કે ભરત
 રોત્ર અને ઐરવત રોત્રમાં ૨૧ હજાર વર્ષ પછી તેને વ્યવચ્છેદ (નાશ)
 થઈ જશે. પરંતુ ૨૧ હજાર વર્ષ સુધી તો ત્યાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે જ
 તે કારણે લોકમાં ત્યાં પણ નિઃશ્રય પ્રવચનની અવિચ્છિન્ન ધારા વહી રહી
 છે ભરત અને ઐરવત રોત્રમાં કાળની સ્થિરતા રહેલી નથી તેનું પરિવર્તન
 થતું રહે છે તેથી નિઃશ્રય પ્રવચનની ધારાનો વિચ્છેદ થઈ જાય છે. ‘અથ

ધ્યોઃ પર્યાયત્વાત્ પૌરુષ્ય કથં નેતિ, ઉચ્યતે-પૂર્વં સત્યાર્થપ્રતિપાદકત્વાત્સ-
ત્યમિત્યુક્તમ્, इह तु सत्यस्वरूपत्वादवितथमिति । ‘अत्रिसंधि’ અવિમન્ધિ-

પ્રાપ્તિ રૂપ જો સાધ્યનિષ્પત્તિ છે, તેનું નામ સિદ્ધિ છે, આ સિદ્ધિના માર્ગ
માર્ગ એ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન છે ક્યોંકિ હસીસે તેનું નામ જાણા જાતા
છે-અતઃ એ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સ્વયં સિદ્ધિમાર્ગરૂપ કહા ગયા છે-અહિ-
તાર્થ કર્મના વિનાશ હોના-આનું નામ મુક્તિ છે આ મુક્તિના એ
નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન ઉપાયરૂપ છે, અતઃ એ મુક્તિમાર્ગરૂપ કહા ગયા છે,
વિશિષ્ટ નિર્વાણની પ્રાપ્તિના એ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન આદિ કારણ છે આ-
લિયે આ નિર્વાણમાર્ગરૂપ કહા ગયા છે, સમસ્ત કર્મોસે આત્માના નિક-
લના આનું નામ નિર્વાણ છે. આ નિર્વાણના રાસના જીવોનો આ નિ-
ર્ગ્રન્થ પ્રવચનસે પ્રાપ્ત હોના છે, સમસ્ત કર્મો કે ક્ષયસે જન્ય શામ સુખના
નામ નિર્વાણ યા નિર્વૃત્તિ છે-અથવા-અપુનરાવૃત્તિ રૂપસે જીવ દ્વારા
જિસમે જાણા જાતા છે, તેનું નામ નિર્વાણ છે. આ નિર્વાણના માર્ગ
એ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન છે-આલિયે આ નિર્વાણમાર્ગ કહા ગયા છે। આને
અનિરક્તિ અને દુસરી વસ્તુ પહેલે અચ્છી હોને પર એ વાદમે સમય
નિકલને પર વિકૃતિયુક્ત બન જાતી છે-પરંતુ એ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન એસા
નહીં હોતા છે-ક્યોંકિ કાલત્રયમે આસમે કિસી એ પ્રકારના વિકાર

જે સાધ્યનિષ્પત્તિ છે, તેનું નામ સિદ્ધિ છે. તે સિદ્ધિનો માર્ગ બતાવનાર આ
નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન છે. તે કારણે તેને સિદ્ધિમાર્ગ રૂપ કહેવા છે. અહિતાર્થ
(અકલ્યાણકારી) કર્મોના વિનાશ થયો તેનું નામ મુક્તિ છે. આ નિર્ગ્રન્થ
પ્રવચન તે મુક્તિના ઉપાયરૂપ હોવાથી તેને મુક્તિમાર્ગરૂપ કહેવામાં આવેલ
છે આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન વિશિષ્ટ નિર્વાણ પ્રાપ્તિના આદિ કારણ રૂપ હોવાથી
તેને નિર્વાણમાર્ગ રૂપ કહ્યું છે સમસ્ત કર્મોનું આત્મામાંથી નીકળી જવું તેનું
નામ જ “ નિર્વાણ ” છે. તે નિર્વાણનો માર્ગ જીવને નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાંથી જ
પ્રાપ્ત થાય છે. સમસ્ત કર્મોના ક્ષયથી જન્ય સુખને નિર્વાણ અથવા નિર્વૃત્તિ
કહે છે અથવા જ્યાં ગયા પછી જીવને સંસારમાં પુનરાગમન કરવું પડતું
નથી, તે સ્થાનનું નામ નિર્વાણ છે. આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન તે નિર્વાણનો માર્ગ
બતાવનાર હોવાથી તેને નિર્વાણમાર્ગ રૂપ કહેવામાં આવ્યું છે સંસારની સઘળી
વસ્તુઓમાં વિકૃતિ થયા જ કરે છે-પહેલાં સારી લાગતી વસ્તુ અમુક સમય
બાદ એવી વિકૃત બની જાય છે કે તેની સામે જીવ પશુ ગમતું નથી, પરંતુ
આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન એવું નથી, કારણ કે ત્રણે કાળમાં તેમાં કોઈ પણ પ્રકાર
ની વિકૃતિ-વિકાર આવતો નથી

સા દષ્ટિપુર્વિયસ્મિન્ નિર્મિત્યપ્રવચને ચારિત્રપાલન પ્રતિ સ્વદેશ-તદદષ્ટિક ચારિ
પ્રમ્ ' અદિવસ્તે પદાન્તતા આમિપગ્રહણીકતાનતા લખના પદનિષયા દષ્ટિર્દય્ સ્વ
સઃ એકા-તદદષ્ટિકઃ અદિરિચ, છુરશ્ચ એકા-તધારકઃ, પદાન્તા અત્યન્તવીક્ષ્ણ
ધારા યસ્ય તથાચિષઃ છુરશ્ચ । અમિધારોપરિગમનત્ ચારિત્રપાલનમન્યન્
દુષ્કરમિતિ માયઃ ।

અથવા ' પગતરિદ્વીપ ' इति वृत्तीपानिमक्तिमाधित्य व्याख्यामते-इदं
प्रवचनम् एकान्तद्वयया तीक्ष्णद्वयया अदिरिच, तीक्ष्णदृष्टिर्मर्षयत् इदं प्र
चनं मयकर पर्वते दुर्माद्यरगत, तथा एकान्तधाराया तीक्ष्णधाराया छुरश्च
तीक्ष्णधारा युक्त छुरश्च मयजनकं दुस्सेव्यत्वात् । अथमाश्रय - मसायधानतया
गृहीतस्तीक्ष्णदृष्टिकः सर्वो मनुष्य जीविताद् व्यपरोपयति तथा दृढतां विना
गृहीतमिदं प्रवचनमपि समयजीविताद् व्यपरोपयति । एव यथा तीक्ष्णधारायुक्तः

અપને બોજ્યરૂપ આમિપકે ગ્રહણમં પદતાનધાલી હોતી હૈ વસી પ્રકારસ
ચારિત્ર પાલનકે પ્રતિ હાર નિર્મ-પ્રવચનમં શુદ્ધિ એકા-ત નિર્મયવાલી
કહી ગઈ હૈ, જિસ પ્રકાર છુરા અત્યન્ત તીક્ષ્ણ ધારવાલા હોતા હૈ વસી
પ્રકારસે ચારિત્રકા પાલન બી અત્યન્ત દુષ્કર હોતા હૈ । અથવા-' પગં
તરિદ્વીપ ' યદા પર યદ પ્રકટ કિયા જાતા હૈ-યદ નિર્મન્ય પ્રવચન તીક્ષ્ણ
દષ્ટિવાલે સર્પકી તરહ-અપના એકાન્ત દષ્ટિકે દ્વારા-તીક્ષ્ણ દષ્ટિકે દ્વારા
દુર્માદ્ય હો જાનેસે મયકર હૈ, તથા યદ અપની તીક્ષ્ણ ધારા દ્વારા તીક્ષ્ણ
ધારાયુક્ત છુરાકી તરહ દુસ્સેવ્ય હોનેસે મયજનક હૈ-તાત્પર્ય કહનેકા
યદ હૈ-કિ જિસ પ્રકાર અસાયધાનતાસે પકડા ગયા તીક્ષ્ણ દષ્ટિવાલા
સપ, મનુષ્યકો અપને જીવનસે રહિત કર વેતા હૈ, વસી તરહસે પિના
દૃઢતાકે ગૃહીત છુમા યદ પ્રવચન બી સંયમ જીવનસે અણ્ટ કર વેતા

લેખ્ય હ્ય આમિપને શક્ય કરવામાં બેકાશતાવાળી હોય છે એ જ પ્રમાણે
ચારિત્રપાલન પ્રત્યે આ નિર્મિત્ય પ્રવચનમાં બુદ્ધિને બેકાન્ત નિર્મયવાળી કહી
છે એમ બહો અત્યન્ત તીક્ષ્ણ ધારાવાળી હોય છે તેમ ચારિત્રપાલનનું કાર્ય
પણ અત્યન્ત દુષ્કર બન્યાય છે અથવા " પગતરિદ્વીપ " આ પદ દ્વારા બહો
એ વાત પ્રકટ કરવામાં આવી છે કે આ નિર્મિત્ય પ્રવચન તીક્ષ્ણ દષ્ટિવાળા
સર્પની જેમ પોતાની બેકાન્ત દષ્ટિ દ્વારા-તીક્ષ્ણ દષ્ટિ દ્વારા-દુર્માદ્ય ઘર્ષ
જવાથી ભયકર છે કહેવાતું તત્પર્ય એ છે કે જેમ અસાયધાનતાથી પકડ
વામાં આવેલ તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિવાળો સર્પ મનુષ્યના માથું હરી લઈ શકે છે તેમ
વિના દૃઢતાથી શક્ય કરવામાં આવેલ આ પ્રવચન પણ સમય લવનથી અણ
કરી નાખે છે એમ તીક્ષ્ણ ધારવાળા બધા કે હરીને અસાયધાનતાથી વાપ

દ્વિયા ' અત્રસ્થિતો, અત્ર-પૂર્વોક્તિનિર્ગ્રન્થપ્રવચને સ્થિતાઃ જીવાઃ પ્રાણિન. 'સિ-
જ્ઞતિ' સિધ્ધ્યન્તિ સદ્વિગતિં પ્રાપ્નુવન્તિ । 'બુજ્ઞન્તિ' બુધ્ધ્યન્તે-બોધં પ્રાપ્નુ-
વન્તિ કેવલિનો ભવન્તીત્યર્થઃ । 'મુચ્ચન્તિ' મુચ્ચન્તે કર્મબન્ધાત્ પૃથક્ ભવન્તિ
'પરિનિવ્વાયંતિ' પરિનિર્વાન્તિ-કર્મસન્તાપરાદિત્યેન શીતલી ભવન્તિ સર્વથા
મુખિનો ભવન્તીત્યર્થઃ 'સર્વદુઃખાણમંતં કરેતિ' સર્વદુઃખાનામન્તં કુર્વન્તિ
સર્વાણિ ચતાનિ દુઃખાનિ સર્વદુઃખાનિ શારીરમાનસાદીનિ તૈષામ્ અન્તં નાશં
કુર્વન્તીતિ । કિન્તુ તત્ નિર્ગ્રન્થપ્રવચનોક્તં ચારિત્રમતીવ દુષ્કરમિતિ પ્રદર્શયતિ-
'અહીવ એગંતદિદ્વીષુરોઽવ એગંતધારાણ, લોહમયા જવા ચાવેયવ્વા વાલુયા
કવલેઽવ નિસ્સાણ' અહિરિવ સર્પઽવ એકાન્તદૃષ્ટિકમ્, એકોઽન્તો નિશ્ચયો યસ્યાઃ

જાતાહે । 'સર્વ દુઃખલ્પહીનમગ્ને' સર્વ દુઃખોસે પ્રક્ષીણ નિઃશ્રેયસ
(કલ્યાણ સ્વરૂપ) હૈ એસા યહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન માર્ગ હૈ ' હૈત્યદ્વિયા-
જીવા સિજ્ઞન્તિ બુજ્ઞન્તિ, મુચ્ચન્તિ, પરિનિવ્વાયંતિ ' હસ નિર્ગ્રન્થ પ્રવ-
ચનમે સ્થિત હુએ જીવ સિદ્ધિગતિકો પ્રાપ્ત કરતે હૈ, કેવલ જ્ઞાનરૂપ
બોધ પા લેતે હૈ, કર્મબન્ધનસે સર્વથા રહિત હો જાતે હૈ, કર્મજન્ય સંતા-
પકે મિટ જાનેસે વે બિલકુલ શીતલ બન જાતે હૈ-સર્વથા સુખી હો
જાતે હૈ ઓર " સમસ્ત દુઃખોકા-શારીરિક ઓર માનસિક દુઃખોકા
ક્ષય-નાશ કર દેતેહૈ " -હસ પ્રકારસે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનકી મહત્તાકા પ્રતિ-
પાદન કરકે જમાલિકે માતાપિતા આગે ડસસે અંથ પ્રકારાન્તર સે કહતેહૈ
કિ હે પુત્ર ! હસ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમે જો ચારિત્ર કહા ગયા હૈ, વહ અતીવ
દુષ્કર હૈ " અહીવ એગંતદિદ્વીષુરોઽવ એગંતધારાણ, લોહમયા જવા
ચાવેયવ્વા, વાલુકાકવલે ઈવ નિસ્સાણ ' જિસ પ્રકારસે સર્પકી દૃષ્ટિ

દુઃખલ્પહીનમગ્ને " સમસ્ત દુઃખોના નાશ કરીને કલ્યાણકારી માર્ગનું દર્શક
હોવાથી તેને 'સર્વદુઃખ પ્રહીણમાર્ગ' રૂપ કહ્યું છે " હૈત્યદ્વિયા જીવા સિજ્ઞન્તિ
બુજ્ઞન્તિ, પરિનિવ્વાયંતિ " આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનને આધારે ચાલનારા છબે
સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્ત કરે છે, કેવળજ્ઞાન રૂપ બોધને પ્રાપ્ત કરે છે, કર્મબન્ધનથી
મિલકુલ રહિત થઈ જાય છે, કર્મજન્ય સંતાપ દૂર થઈ જવાથી મિલકુલ
શીતલ બની જાય છે-સર્વથા સુખી બની જાય છે અને સમસ્ત શારીરિક
અને માનસિક દુઃખોના નાશ કરી નાખે છે આ રીતે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની
મહત્તા બતાવીને હવે જમાલીના માતાપિતા તેને આ વાત સમજાવે છે કે
" આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં જે ચારિત્રનું પાલન કરવાનું કહેવામાં આવેલ છે,
તે અતિશય દુષ્કર છે " અહીવ એગંતદિદ્વીષુરોઽવ એગંતધારાણ, લોહમયા
જવા ચાવેયવ્વા, વાલુકાકવલે ઈવ નિસ્સાણ " જેમ સર્પની દૃષ્ટિ પોતાના

તીક્ષ્ણં ક્રમિતવ્યમ્, યદેતન્નિર્મલપ્રવચનાનુપાલનતત્તીક્ષ્ણસ્ત્રાદિ, અતિક્રમિતવ્યમ્ તથા ય યથા તીક્ષ્ણસ્ત્રાદિ સ્મૃત્ક્રમણે છેરાદિના મરણમયં તથૈવ નિર્મલપ્રવચનાનુપાલનેડપિ અત્યન્તકષ્ટમયત્વાત્ મહામય મશતિ, પતેન યથા શ્વદ્વાદિશ્ચ ક્રમિતુ દુષ્કરમ્ એવમેવ પ્રવચનાનુપાલનમપિ દુષ્કરમેવેતિ કલિતમ્, ગુરુઃ મહાશિનાદિક ઉચ્ચયિતવ્યમ્ અશ્વમ્પતીય રજાદિતિષ્ઠ હસ્તાદિના પારખીય પ્રવચન ગુરુકષ્મ્બનમિષ દુષ્કરમ્ યત્ર અસિપારક મતં ચરિતવ્ય મર્ષતે સ્વપારોપરિગમનમિષ દુષ્કર મત ચરિતવ્યમ્ આસેવિતવ્ય મશતિ ' તદેતત્પ્રવચનાનુપાલનમ્ જત્રીય દુષ્કરમિતિ માત્રઃ । અથ નિર્મલપ્રવ

તૈરના જેસે દુષ્કર હોતા હૈ, થેસેહી નિર્મલ પ્રવચનની આરાધના મી ચારિત્રાદિ પાલન દ્વારા દુષ્કર હોતી હૈ । જો હસ નિર્મલ પ્રવચનના પાલન હૈ, વહ તીક્ષ્ણ શ્વદ્વાદિકો ઉલ્લંઘન કરને જૈસા હૈ-અર્થાત્ જિસ પ્રકાર તીક્ષ્ણ શ્વદ્વાદિકે ઉલ્લંઘન કરનેમેં છિન્નમિદ્ જાનકે કારણ મરણ છો જાનેકા મય હોતા હૈ, ઝસી તરહસે નિર્મલ પ્રવચનકે પાલન કરનેમેં મી અત્યન્ત કષ્ટ હોનેકા મય હોનેકે કારણ વડા મયજનક હોતા હૈ, હસ પ્રકારસે જૈસા શ્વદ્વાદિકાકા ઉલ્લંઘન દુષ્કર હૈ, ઝસી તર હસે નિર્મલ પ્રવચનના પાલન મી દુષ્કર હૈ । જૈસે રસ્સી આદિસે પાક કર વદ્ધત વડી પત્થરની શિલાકો ઘઠાના કઠિન હૈ, ઝસી પ્રકારસે જિન પ્રવચનોક્ત ચારિત્રકો મી ઘઠાના-ધારણ કરના-વદ્ધતહી કઠિન હૈ । અસિધારા પર ગમન કરનેકે જૈસા યહાં પર મનકા આચરણ કરના હોતા હૈ । તાત્પર્ય કહનેકા યહી હૈ કિ પ્રવચનના અનુપાલન કરના અતીવ

અણુય છે, જો હુ જ નિર્મલ પ્રવચને જાત ચારિત્રના પાલનનુ કામ' દુષ્કર છે આ નિર્મલ પ્રવચનનુ પાલન કરવાનુ કામ' તીક્ષ્ણ ખડગ આદિનુ ઉલ્લંઘન કરવાના કામ' જેનુ કઠિન છે-જોટલે કે તીક્ષ્ણ ખડગ આદિનુ ઉલ્લંઘન કરવામાં જેમ છેદાઈ-લોઢાઈ જવાનો ઠર રહે છે જો જ પ્રમાણે નિર્મલ પ્રવચનના પાલનમાં પણ અત્યન્ત કષ્ટ વેઠવાનો ભય હોવ મી ભુવને તેની આરાધના કરતાં પણ ઘણું જ ભય લાગે છે તે કહેલું । નિર્મલ પ્રવચનનુ પાલન કરવાના કામ'ને ખડગશિના ઉલ્લંઘનના કામ' જેનુ દુષ્કર કહ્યુ છે જેમ ડોરડા આદિ વડે બાધીને કોઈ ઘણી બારે શિલાને ઉપાડવાનુ કામ' દુષ્કર અણુય છે તમ નિર્મલ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રને ઉપાડવાનુ-ધારણ કરવાનુ કામ પણ અતિશય દુષ્કર અણુય છે નિર્મલ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રનુ પાલન કરવાનુ કામ' તદ્વાચારની બારે પર ચાલવા જેનુ કહ્યુ છે આ બધી ઉપમાઓ દ્વારા

ધુરોડપિ અસાધ્યાનેન વ્યાપાર્યમાણોડજ્ઞાદિકં છિનત્તિ તથૈ પ્રમાદભાવેન સેવ્ય-
માનમિદં પ્રવચનમપિ શ્રામગ્યં છિનત્તોતિ । લોહમયા યત્રા ચર્ચયિતવ્યાઃ લોહમય-
વર્ચવર્ણમિત્તચારિત્ર પાલયિતું નિતાન્તદુષ્કરમ્, વાલુકા કાઠલ્લવૈષયિકમુત્રાસ્વાદના-
પેક્ષયા નિરાસ્વાદમ્, આસ્વાદવર્જિતમિત્યર્થઃ ‘ગંગાવા મહાનદી, પહિસોયગમણયા, મહાસમુદ્રે વા મુયાહિં દુત્તરો, તિવલ્લંકમિયવ્વં ગરુયં લંવેયવ્વં, અસિધારગં વયં ચરિ-
યવ્વં’ મહાનદીગંગાઈવ પ્રતિસ્રોતો ગમનતયા, પ્રતિસ્રોતયા ગમનન સ્રોતોડમિ-
મુલ્લગમનેન મહાનદી ગંગા યથા દુસ્તરા ભવતિ તથૈ વિષયપરાદ્મુલ્લતયા
નિતાન્તદુ-તરં ભવતિ, મહાસમુદ્રઈવ મુજામ્યાં દુસ્તરઃ, યથા વાહુમ્યાં મહાસમુ-
દ્રસ્ય તરણં દુષ્કરં તથૈ નિર્ગ્રન્થપ્રાવપિ ચારિત્રાદિ પાલનદ્વારા દુષ્કરં,

હૈ । ઇસી પ્રકાર તીક્ષ્ણ ધારયુક્ત ધુરા જવ અસાધ્યાનીસે ચલાયા જાતાં
હૈ, તો વહ અંગાદિકો છેદ દેના હૈ, ડસી પ્રકાર પ્રમાદ ભાવસે સેવિત
હુઆ યહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન મી શ્રામણ્યરૂપ અંગકો છેદ ડાલતા હૈ,
લોહેકે જવોંકા ચલાના જિસ પ્રકાર નિતાન્ત દુષ્કર હૈ, ડસી પ્રકાર
નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રકા પાલન મી નિતાન્ત દુષ્કર હૈ । વાલુકાકા
ગ્રાસ જિસ પ્રકાર સ્વાદરહિત હોના હૈ, ડસી પ્રકારસે ચારિત્રકા પાલના
મી વિષય સંબંધી સુખાસ્વાદકી અપેક્ષા સ્વાદરહિત હોતા હૈ । ‘ગંગા
વા મહાનદી વ પહિસોયગમણયા, મહાસમુદ્રે વા મુયાહિં દુત્તરો, તિવલ્લં
કમિયવ્વં, ગરુયં લંવેયવ્વં, અસિધારગં વયં ચરિયવ્વં’ જિસ પ્રકારસે
મહાનદી ગંગા પ્રવાહકે સામને જાનેવાલે મનુષ્યકે લિયે દુસ્તરા હોતી
હૈ, ડસી પ્રકારસે યહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનોક્ત ચારિત્ર મી વિષય સુખકી
પરાદ્મુલ્લતાકો લેકર વહા કઠિન હોતા હૈ, મહાસમુદ્રકો વાહુમ્યાંસે

સ્વામ્યાં આવે તો તે આંગમી આદિ અંગોનુ છેદન કરી નાખે છે, એ જ
પ્રમાણે પ્રમાદભાવથી સેવ્યામાં આવેલ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન પણ શ્રામણ્યરૂપ
અંગને છેદી નાખે છે લોહના ચણા આવનાનું કાર્ય જેટલું દુષ્કર છે, એટ-
લું જ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રપાલનનું કાર્ય પણ દુષ્કર છે જેમ
જેમ રેતીનો ગ્રાસ સ્વદરહિત લાગે છે, એ જ પ્રમાણે ચારિત્રનું પાલન પણ
વિષય સંબંધી સુખસ્વાદની અપેક્ષાએ સ્વાદરહિત લાગે છે

“ ગંગા વા મહાનદી વ પહિસોયગમણયા, મહાસમુદ્રે વા મુયાહિં દુત્તરો,
તિવલ્લંકમિયવ્વ ગરુય લંવેયવ્વં, અસિધારગ વયં ચરિયવ્વં ” જેમ સામે
પ્રવાહે મહાનદી ગંગાને તરી જવાનું કામ દુસ્તર ગણાય છે, તેમ આ નિર્ગ્રન્થ
પ્રવચનોક્ત ચારિત્ર પણ વિષય સુખથી રહિત હોવાને કારણે ઘણું જ દુષ્કર
ગણાય છે. મહાસાગરને બુબ્બાની મહદથી તરી જવાનું કાર્ય જેટલું દુષ્કર

મિષ્ટ' તિ, આષાકર્મિકમ્-આપાનં સાધુનિમિષ્ઠ મનસ્ય મણિપાનમ્ આષા, તથા કર્મ-વૃત્તિર્મયે ક્રિયા પદ્ધતીવનિકાયોપમર્દનપૂર્વકમાહારાદિ સમ્પાદનક્રિયા આષાકર્મ તત્ત્વિયતે યસ્મિન્ તત્ત્વ યોગાદ મકાષાતિ આષાકર્મિકમ્ । મન્વા 'આશાકર્મિષ્ટ' इत्यस्य 'अपः' कर्मिकम् ' इति श्रुत्या तत्र भरा-अपानयनस्य कर्म यस्मिन् अशनादौ च अपः कर्मिकम्, यत् सादृશ्यादनादिप्रादिण दुर्नि कृता-यक वा भरा संयमात्, अप-नरकगतौ वा नपति चेदिति ? । 'उरेसि' ।

તિ ઔદેશિકમ્-ઉદેશનમ્ ઉદેશઃ સાધુતાપનિર્દેશ યથા અપુહસ્ય સાધો કારણેન મયા મકાદિ પક્ષનોપમિત્તિ । સ ધિયતે યસ્મિન્ મન્વાદી, તત્ત્વ ઔદેશિકમ્ હાર જ્ઞાનેષીનેકે ધોરણ નહીં હોનાં હૈ-“યહ સાધુકે નિમિષ્ઠ હૈ” એતા મનમેં વિચાર કરના હસકા નામ આષા હૈ-હમ આષાકો લેકર ક્રિયા કરના-મર્યાત્ પદ્ધતીવનિકાયોપમર્દનપૂર્વક સાધુકે લિપ્તે આહારાદિકા સમ્પાદન કાના-ચનાના-હમકા નામ આષાકર્મ હૈ, યહ આષાકર્મ જિસમેં હો એસા આહારપાની આદિ ઓ આષાકર્મિક હૈ । અથવા “આશાકર્મિષ્ટ” હસકી સંસ્કૃત છાયા “અપ-કર્મિક” એસી ઓ હોતી હૈ, હસકા અર્થ હૈ કિ અપોનયન રૂપ કર્મ જિસ આહારાદિમેં હોતા હૈ, એસા વહ ઓજન અપ કર્મિક હૈ, એસા અપ-કર્મિક આહારાદિ લેનેવાલે મુનિકો, ઓર લેનેવાલે દાનાકો અયમરો પતિત કર લેના હૈ યા નરક ગતિમેં લે જાના હૈ ? , 'ઉદેસિ' ઔદેશિક-અમુક સાધુકે કારણ મેંને યહ ઓજન યનાયા હૈ, હસકા નામ ઉદેશ હૈ-યહ ઉદેશ જિસ અશનાદિમેં મોજૂદ હોતા હૈ, હસ અશનાદિકા નામ ઔદેશિક હૈ ।

૨૨ દોષોઃપ્રાચી દોષપલ્લ દોષમુક્ત આકાર સાધુને ખાવા યોગ્ય બધાતો નથી

(૧) આષાકર્મિક આકાર-“આ સાધુને નિમિષ્ઠ છે”, જોવા મનમાં

વિચાર કરવો તેનું નામ 'અપા' છે તે આપાની અપેક્ષાએ ક્રિયા કરવી જોઈએ કે પદ્ધતીવનિકાયોપમર્દન પૂર્વક સાધુને માટે આકાર હિ બનાવવો તેનું નામ આષાકર્મ છે જે આકારપાત્રી આષાકર્મ દોષથી દૂરિત હોય છે જોવા આકારપાત્રીને આષાકર્મિક આકાર કહે છે અથવા “આશાકર્મિષ્ટ” ની સંસ્કૃત છાયા “અપ-કર્મિક” છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે-“અપો નયન રૂપ કર્મ જે આકારાદિમાં થાય છે, જોવા તે લોચનને અપ કર્મિક કહે છે જોવા આષાકર્મિક આકાર લેનાર તથા લેનાર બન્નેના સંબંધની વિશદતા થતી હોવાથી તેમને નરકવૃત્તિમાં જવું પડે છે

(૨) ઉદેશિ-ઔદેશિક : અમુક સાધુને માટે માટે ઓ લોચન બના મુ છે” આ પ્રકારના ઉદેશપૂર્વક બનાવેલા લોચનને ઔદેશિક આકાર કહે છે

ચત્રપ્રતિપાદિતચારિત્રસ્ય દુષ્કરસ્વ પ્રદર્શયતિ-‘ નો खलु कप्पइ जाया समणाणं निगंथाणं आहाकम्मिएत्ति वा १ उहेमिएइ वा २ मिससजाएइ वा ३ अज्झोयर-एइ वा ४ पूइए वा ५ कीएइ वा ६ पामिच्चेइ वा ७ अच्छेज्जेइ वा ८ अणिसिद्धेइ वा ९ अभिहडेइ वा १० कंतारभत्तेइ वा ११ दुग्धिक्खभत्तेइ वा १२ गिलाण भत्तेइ वा १३ वदलिया भत्तेइ वा १४ पाहुणगभत्तेइ वा १५ सेज्जायरपिंडेइ वा १६ रायपिंडेइ वा १७ मूलभोयणेइ वा १८ कंदभोयणेइ वा १९ फलभोयणेइ वा २० वीयभोयणेइ वा २१ हरियभोयणेइ वा २२ भुत्तए वा पायए वा ’ हे जात ! हे पुत्र ! नो कल्पते नो युज्यते श्रमणानां निर्ग्रन्थानाम् आधार्कर्मिकमिति वा वक्ष्यमाणम् आधार्कर्मिकाद्याहारं भोक्तुं वा पातुं वा श्रमणनिर्ग्रन्थानां न कल्पते इति पूर्वंग सम्यग्धः । तदेव आधार्कर्मिकादिकमुपवर्णयति-‘ आहार-

दुष्कर है. निर्ग्रन्थ प्रवचनोक्त चारित्रका पालना दुष्कर क्यों है-तो इसके लिये ‘ नो खलु कप्पइ जाया ! समणाणं निगंथाणं आहाकम्मिएत्ति वा १, उहेसिएइ वा २, मिससज्जाएइ वा ३, अज्झोयरएइ वा ४, पूइए वा ५, कीएइ वा ६, पामिच्चेइ वा ७, अच्छेज्जेइ वा ८, अणिसिद्धेइ वा ९, अभिहडेइ वा १०, कंतारभत्तेइ वा ११, दुग्धिक्खभत्तेइ वा १२, गिलाणभत्तेइ वा १३, वदलियाभत्तेइ वा १४, पाहुणगभत्तेइ वा १५, सेज्जायरपिंडेइ वा १६, रायपिंडेइ वा १७, मूलभोयणेइ वा १८, कंदभोयणेइ वा १९, फलभोयणेइ वा २०, वीयभोयणेइ वा २१, हरियभोयणेइ वा २२’ यह सूत्र पाठ कहा गया है इसमें यह समझाया गया है कि-हे पुत्र ! श्रमण निर्ग्रन्थोंके लिये आधार्कर्मिकादि दोषसे दूषित हुआ आ

જમાદીના માતાપિતા તેને એમ સમજાવવા માગે છે કે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રનું પાલન કરવાનું કામ અતિશય મુશ્કેલ છે હવે ચારિત્ર પાલનમાં કેવી રીતે મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડે છે. તે બતાવવામાં આવે છે

“ નો खलु कप्पइ जाया ! समणाणं निगंथाणं आहाकम्मिएत्ति वा १, उहेसिएइ वा २, मिससज्जाएइ वा ३, अज्झोयरएइ वा ४, पूइए वा ५, कीएइ वा ६, पामिच्चेइ वा ७, अच्छेज्जेइ वा ८, अणिसिद्धेइ वा ९, अभिहडेइ वा १०, कंतारभत्तेइ वा ११, दुग्धिक्खभत्तेइ वा १२, गिलाणभत्तेइ वा १३, वदलियाभत्तेइ वा १४ पाहुणगभत्तेइ वा १५ सेज्जायरपिंडेइ वा १६, रायपिंडेइ वा १७, मूलभोयणेइ वा १८, कंदभोयणेइ वा १९फलभोयणेइ वा २०, वीयभोयणेइ वा २१, हरियभोयणेइ वा २२ ”
 क्षत्रियकुमार જમાદીના માતાપિતા જમાદીને કહે છે કે “હે પુત્ર ! શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોને આધાર્મિક આદિ દોષોથી દૂષિત થયેલો આહાર કલ્પતો નથી. એટલે કે નીચેના

મિ 'ત્યુત્તરા કસ્યચિત્તપ્રત્યક્ષ પાશ્વાત્ સાધુનિમિષદુષ્ટિન્ન યથાતે તત્ મામિ
 ત્યક્રમિતિ ૭। 'અચ્છેડ્ઝે' સિ આચ્છેડ્ઝમ્-યત્-શત્રુમનિચ્છડોઽપિ મૃત્યુપુનાદેઃ
 સન્નાશ્ચ સાધુદાનાય આચ્છિયતે ઠઠાત્પુરુષને તદ્ અગ્નિનાદિ આચ્છેડ્ઝમ્ ઇતિ ૮।
 'અગ્નિસિદ્ધે' સિ અનિસ્ટમ્-યત્-ન વિમૃષ્ટં વસ્તુ સ્વામિના સાધુદાનાર્થમનતુ
 શત્રુમશ્ચનાદિ તદ્ અનિસ્ટમિતિ ૯। 'અમિદ્ધે' સિ અમિદ્ધત્મ્ યત્ અમિસા
 ખોરમિદ્ધં વેદત-પ્રસ્થેન સ્થાનાન્તરાદાનીતં તત્ અમિદ્ધમિતિ ૧૦। 'કાન્તાર
 મત્તે' સિ કાન્તારમત્તમ્-કાન્તારમ્-અર્થં યત્ર મત્તકાદિ ન સમ્પત્તે તત્ર મિદ્ધ
 કાણાં નિર્વાર્થયેત્ત્વં ત્રિવિધત્મ્ મિદ્ધકાષ્ઠ્યમ્ અર્થવાં સંક્રિયમાણમિત્યર્થઃ તદ્ધ
 નાદિ કાન્તારમત્તમિતિ ૧૧। 'દુર્મિસ્રમત્તે' સિ દુર્મિસ્રમત્તમ્-દુર્મિસ્રે
 મિદ્ધકાષ્ઠ્ય સત્ક્રિયમાગમશ્ચનાદિ, યદ્વા-અર્થીયતિગનાં છુગામિમૂલનાં દુર્મિસ્રે

લિપે કિસી દુસરે મનુષ્યસે " મૈ યહ આપનો પીલે દે દુગ્ધા " વેસા કહ
 કર ઉપાર છે લિયા જાતા હૈ યહ " પ્રામિત્વક " હૈ । " અચ્છેડ્ઝે " જો
 આહારાદિ, નહીં દેનેકી રૂઝઠાવાહે મી મૃત્યુ પુત્ર આવિસે અવદસ્તી
 ઢિનકર સાધુકો દિયા જાતાહૈ, યહ મોજનાદિ આચ્છેડ્ઝહૈ । " અગ્નિસિદ્ધે "
 અનેકકે અધિકાર ઘાઠી વસ્તુકો સબકી સમ્મતિ લિપે બિના સાધુકો
 દાનમેં દેના એમી યહ વસ્તુ અનિસ્ટહૈ । " અમિદ્ધ " સાધુકે સમક્ષ જો
 વસ્તુ દાન દેનેકે લિપે સ્થાનાન્તરસે દોતા દ્વારા લાઈ જાતી હૈ, યહ
 અમિદ્ધ હૈ, જગલમેં મિદ્ધકોં કે લિપે યનાવા આહારમેંસે આહાર સેવ
 યહ કાન્તારમત્ત હૈ " દુર્મિસ્રમત્તે " દુર્મિસ્રકે સમય મિદ્ધકકે નિર્વાહકે
 લિપે જો મોજનાદિ મામમી તૈયાર કી જાતી હૈ, યહ દુર્મિસ્રમત્ત હૈ,
 અથવા-દુર્મિસ્રકે સમયમેં અર્થીયનિન છુગામિમૂલ મનુષ્યોંકો રાજાકી

અન્ય મનુષ્યની પાસેથી હું વાઘને તે પાછી આપી હોય, ' આ પ્રમાણે
 ઠહીને ઉપાર લાવવામાં આવેલા હોય તેને " પ્રામિત્વક આદાર " કહે છે
 (૮) ' અચ્છેડ્ઝે ' નહીં દેવાની ઇચ્છા વાળા નોકર, પુત્ર આદિની પાસેથી બજ
 વખરીથી પડાવી લઇને જે આદારાદિ સાધુને આપવામાં આવેલા હોય તે
 આદારાદિને ' આચ્છેડ્ઝ ' કહે છે (૯) ' અગ્નિસિદ્ધ ' જે વસ્તુ સાધુને દાનમાં
 દેવાની માલિકે અનુમતિ ન આપી હોય, તે વસ્તુને " અનિસ્ટ " કહે છે
 (૧૦) ' અમિદ્ધ " જે વસ્તુ દાન દેવાને માટે અન્ય સ્થાનેથી સાધુની સમક્ષ
 લાવવામાં આવે છે, તે વસ્તુને અમિદ્ધન કહે છે (૧૧) ' કાન્તારમત્ત "
 ન અલભા મિદ્ધકો માટે યનાવેલ આદારમયી આદાર દેવે
 તેને કાન્તારમત્ત " કહે છે (૧૨) " દુર્મિસ્રમત્ત "
 દુષ્ટાણને સમયે મિદ્ધકોના નિર્વાહને માટે જે બોજનાદિ સામગ્રી
 યનાવવામાં આવે છે તેને દુર્મિસ્રમત્ત કહે છે અથવા દુષ્ટાણના સમયે

૨। ‘ મિસ્સજાણ ’ તિ મિશ્રજાતમ્, કુદુમ્બસ્ય સાધોશ્ચ મિશ્રરૂપેણ પ્રણિધાનં
યસ્મિન્ આહારાદૌ તદ્મિશ્રજાતમ્ ૩। ‘ અજ્ઞોયરણ ’ તિ અધ્યવપૂરકમ્—અધિ-
આધિક્યેન અવપૂરણમ્ ચુલ્હિકોપરિ પૂર્વસ્થાપિતાન્નાદૌ સાધ્વાગમનમવગર્ય
તદયોગ્ય ભક્તાદિ સિદ્ધચર્યં પુનઃ પ્રાચુર્યેણ કણિકાદેઃ પ્રક્ષેપણં કૃત્વા યત્ સમ્પા-
દિતમણનાદિ તદ્ અધ્યવપૂરકમિતિ । ‘ પૂઙ્ણ ’ તિ પૂતિકમ્ યત્ર ઉદ્ભવાદિ દોષ-
રહિતતયા સ્વતઃ પરિશુદ્ધેઽશનાદૌ અવિશુદ્ધકોટિકાધાકર્મિકભક્તાદેરવયસ્ય
મિત્તનં ભવેત્તદશનાદિ પૂતિકમિતિ ૫। ‘ કીણ ’ તિ ક્રીતમ્—યત્ સાધ્વર્થં મૂલ્યેન
ગૃહ્યતે તત્ ક્રીતમિતિ ૬। ‘ પામિચ્ચે ’ તિ પ્રામિત્યકમ્—યત્—‘ ભૂયોઽપિ તત્ર દાસ્યા-

‘ મિસ્સજાણ ’ જિસ આહારાદિકે બનાવનેમેં કુદુમ્બકા ઓર સાધુકા દોનોંકા
રખાલ રખા ગયા હો એસા વહ આહારાદિ ‘ મિશ્રજાત ’ હૈ ‘ અજ્ઞોયરણ ’
અધ્યવપૂર્વક-પહિલે ભોજન બનાવેનેકે લિયે જિતની સામગ્રી નિકાલી ગઈ
હો-ઉસ સામગ્રીમેં-કણિક આદિમેં-સાધુકે આગમનકો જાન કરકે
ઓર અધિક ભોજનકી સામગ્રી ઉનકે ઉદ્દેશ્યસે મિલા લેના ઓર ફિર
ઉસકા ભોજન તૈયાર કરના યહ અધ્યવપૂરક હૈ ‘ પૂઙ્ણ ’ જો ભોજન
સ્વતઃ; આધાકર્મિક આદિ દોષસે રહિત હોનેકે કારણ સ્વતઃ; તો પરિ-
શુદ્ધ હૈ-પરન્તુ ઉસમેં અવિશુદ્ધ કોટિવાલે આધાકર્મિક ભોજનકા અંશ
મિલ ગયા હૈ, એસા અશનાદિ પૂતિક દોષવાલા હોતા હૈ । ‘ કીણ ’ જો
સાધુ કો આહાર દેનેકે નિમિત્ત સ્ત્રીદ કર લાયા ગયા હો એસા આહ-
રાદિ ક્રીત દોષવાલા હોતા હૈ ‘ પામિચ્ચે ’ જો આહારાદિક સાધુકો દેનેકે

- (૩) મિસ્સજાણ . જે આહારાદિ બનાવતી વખતે કુદુમ્બ અને સાધુ, એ બંનેનો
ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો હોય છે, એવા આહારાદિને “ મિશ્રજાત ” કહે છે.
(૪) “ અજ્ઞોયરણ ” અધ્યવપૂરક—પહેલાં ભોજન બનાવવાને માટે જેટલી
સામગ્રી બહાર કાઢવામાં આવી હોય તે સામગ્રીમાં, સાધુના આગમનના
સમાચાર જાણીને—ખીજી અધિક સામગ્રી તેમને નિમિત્તે મેળવીને ભોજન
તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોય તો તેને “ અધ્યવપૂરક ” કહે છે (૫) પૂઙ્ણ : જે
ભોજન આધાકર્મિક આદિ દોષથી રહિત છે અને તે કારણે પરિશુદ્ધ છે એવાં
ભોજનમાં અવિશુદ્ધ કોટિવાળા આધાકર્મિક ભોજનનો અમુક અંશ મેળવી
દેવામાં આવ્યો હોય, તો તે આહારાદિને “ પૂતિક દોષયુક્ત ” માનવામાં
આવે છે (૬) ‘ કીણ ’ સાધુને નિમિત્તે ખરીદેલા આહારાદિને ક્રીત દોષવાળો
આહાર કહે છે. (૭) “ પામિચ્ચે ” જે આહારપાણી સાધુને આપવા માટે કોઈ

રાદાગતા ગૃહિણઃ, તેણાં નિમિષ સમ્પાદિતં યદ્વચનાદિ તન્ પ્રાધૂર્ણકમવતમિતિ ૧૫। 'સેઝજાયર પિંડે' ચિ શ્વયાતરપિંડમ્-શ્વયાતર = વસતિસ્વામી, વસતે રાજાદાયકો યા, તસ્ય પિંડમ્ અશ્વનાદિ શ્વયાતરપિંડમિતિ ૧૬। 'રાયપિંડે' ચિ રામપિંડમ્-યદ્ રાજ - ધર્મવર્તિ-વાસુદેવાદે, સેનાપતિપુરોહિતથેષ્ઠ્યમાત્મ સાર્યવાહલસૈ પશ્ચમિઃ સહ રાજ્યપાલપતો મૂર્ધામિપિક્તસ્ય યા પિંડમ્ અશ્વ નાદિ ચતુષ્ટય, વચ્ચ પાત્ર કમ્બલ રજોહરણમેત્યપિધં તદ્રામપિંડમિતિ ૧૭। 'મૂલમોયણે' ચિ મૂલમોજનમ્-મૂલસ્ય પુનર્નવાદિ વનસ્પતે મૂલસ્ય યદ્ મોમનં તદ્ મૂલં મોજનમિતિ ૧૮। 'કન્દમોયણે' ચિ કન્દમોજનમ્-કન્દ સૂરણાવિક્ષપ સ્વસ્ય યદ્ મોજન તદ્ કન્દમોજનમિતિ ૧૯। 'ફલમોયણે' ચિ ફલમોજનમ્-ફલં-સચિચરુકટિકાવિક, તસ્ય યદ્ મોજન તન્ ફલમોજનમિતિ ૨૦। 'વીપ

નતરસે આયે હુપ ગૃહીજનોક્તા નામ પ્રાધૂર્ણક-મેહમાન હૈ, ફનફે નિમિસ જો મોજનાદિ ધનાયા જાતા હૈ-પ્રાધૂર્ણકમત્ત હૈ। 'સેઝજાયર પિંડ' ધમતિકે સ્વામીકા નામ શ્વયાતર હૈ-અથવા ધસતિકી આજ્ઞા દેનેવાલા શ્વયાતર હૈ, ફસ શ્વયાતરકા જો અધનાવિક્ષપ પિંડ હૈ યહ શ્વયાતર પિંડ હૈ 'રાયપિંડ' રાજાકા ધર્મવર્તી ઇથ વાસુદેવકા અથવા સેના પતિ, પુરોહિત, શ્રેષ્ઠી, અમાત્ય ઓર માર્યવાહ ફન પાંચકે સાથ રાજ્યકા પાલન કરનેવાલે મૂર્ધામિપિક્ત રાજાકા જો ચાર પ્રકારકા આદાર ઇથ વચ્ચ, પાત્ર, કમ્બલ ઇથ રજોહરણ ચાર પ્રકારકા યહ ફસ તરફસે આઠ પ્રકારકા જો પિંડ હૈ, યહ રાજપિંડ હૈ "મૂલમોયણ" પુનર્નવાદિ રૂપ મૂલકા જો મોજન હૈ યહ મૂલમોજન હૈ, "કન્દમોયણ" સૂરણ આદિ રૂપ કન્દકા જો મોજન હૈ યહ કન્દ મોજન હૈ, "ફલમોયણ" સચિસ

મામથી આવેલા મહેમાનોને 'પ્રાધૂર્ણક' કહે છે તે મહેમાનોને માટે બનાવેલા ભોજનને 'પ્રાધૂર્ણકમત્ત' કહે છે (૧૬) "સેઝજાયરપિંડ" વસતીના સ્વામીને શ્વયાતર કહે છે અથવા રહેવાની આજ્ઞા દેનારને શ્વયાતર કહે છે તે શ્વયાતરનો જે અશ્વનાદિ રૂપ પિંડ છે, તને "શ્વયાતર પિંડ" કહે છે (૧૭) 'રાયપિંડ' રાજાનો-ધર્મવર્તી અને વાસુદેવનો અથવા સેનાપતિ, પુરોહિત, શ્રેષ્ઠ અમાત્ય અને માર્યવાહ જે પાંચની સથે શસ્ત્રવનુ પાલન કરનાર મૂર્ધામિપિક્ત રાજાનો જે ચાર પ્રકારનો આદાર અને વચ્ચ પાત્ર, કમ્બલ અને રજોહરણ આ ચાર પ્રકારનો-આ, શીતે આઠ પ્રકારનો જે પિંડ છે તેને રાજપિંડ કહે છે (૧૮) "મૂલમોયણ" પુનર્નવાદિ (ત્રાટોડી) રૂપ મૂળના ભોજનને 'મૂળમોજન' કહે છે (૧૯) "કન્દમોયણ" સૂરણ આદિ રૂપ કન્દના

રાજા 'યદ્દદાતિ તદ્ અશનાદિ દુર્મિશ્નભક્તમિતિ ૧૨। ગિલાણભક્તે' ત્તિ ગ્લાન-
ભક્તમ્ ગ્લાનસ્ય આરોગ્યાર્થં ભિક્ષુદાનાય યત્કૃતં તત્, યદ્વા સ્વયં ગ્લાનઃ સન્
સ્વસ્ય આરોગ્યપ્રાપ્ત્યર્થં યદ્દદાતિ તત્, અથવા ગ્લાનસ્ય રોગોપશમનાર્થમારોગ્ય-
શાલાયાં યદ્દીયમાનમશનાદિ તત્, ગ્લાનનિમિત્તં વા યત્ સમ્પાદિતં તદ્ અશનાદિ
ગ્લાનભક્તમિતિ ૧૩। 'વદ્લિયાભક્તે' ત્તિ વાર્દલિકાભક્તમ્-વાર્દલિકા-
મેઘાડમ્બર દુર્દિનમિત્યર્થઃ તત્ર દીયમાન ભક્તમ્। યત્ વૃષ્ટી ભિક્ષાર્યં ભ્રમણે
ભિક્ષવોઽક્ષમા ભવન્તિ' इत्येवं विचिन्त्य तेषां निमित्तमेकत्रस्थाने सम्पादितमशनादि
વાર્દલિકાભક્તમિતિ ૧૪। 'પાહુળગમ્બતે' ત્તિ પ્રાઘૂર્ણકમ્બતમ્-પ્રાઘૂર્ણકા ગ્રામાન્ત

ઓરસે જો ઓજનાદિક દિયા જાતા હૈ, વહ દુર્મિશ્ન ભક્ત હૈ-
'ગિલાણભક્તે' રોગીકો આરોગ્ય પ્રાપ્તિકે નિમિત્ત બનાયા
ગયા આહાર ગ્લાનભક્ત હૈ-અથવા દાતા સ્વયં ગ્લાન હો ઓર વહ
અપની આરોગ્યતા પ્રાપ્તિકે લિયે જો આહારાદિ દેતા હૈ, વહ ગ્લાનભક્ત
હૈ-અથવા રોગકે ઉપશમકે લિયે આરોગ્યશાલામેં દિયા ગયા જો ભોજન
હૈ વહ ગ્લાનભક્ત હૈ। અથવા ગ્લાનકે નિમિત્ત બનાયા ગયા ભોજનાદિ
ગ્લાનભક્ત હૈ 'વદ્લિયાભક્ત' દુર્દિન-મેઘાચ્છાદિત દિનકા નામ વાર્દ-
લિકા હૈ इस वार्दलिकाके समयमें जो भोजन एक स्थान पर बना कर
दानमें दिया जाता है, वह वार्दलिका भक्त है-तात्पर्य इसका ऐसा है
कि-"वृष्टिके समयमें याचक भिक्षाके निमित्त भ्रमण करनेमें अस-
मर्थ हो जाते हैं" ऐसा विचार करके उनके लिये किसी एक स्थानमें
भोजनादि बनवा देना यह वार्दलिका भक्त है "पाहुलगम्बत" ग्रामा-

ધુધાપીડિત લોકોને રાજા આદિ તરફથી જે ભોજન આપવામા આવે છે, તેને
'દુર્મિશ્નભક્ત' કહે છે. (૧૩) "ગિલાણભક્ત" રોગીના આરોગ્યની પ્રાપ્તિ
નિમિત્તે ભિક્ષુકોને આપવાને મટે બનાવેલા આહારને "ગ્લાનભક્ત" કહે છે.
અથવા દાતા પોતે માંદો હોય, અને તે પોતાના આરોગ્યની પ્રાપ્તિને મટે
જે આહારાદિ દેતો હોય તેને ગ્લાનભક્ત કહે છે અથવા રોગના ઉપશમનને
માટે આરોગ્યશાળામા આપવામા આવતા ભોજનને ગ્લાનભક્ત કહે છે (૧૪)
"વદ્લિયાભક્ત" વાદળાંઓથી છવેલા દિવસને વાર્દલિકા કહે છે એ વાર્દ-
લિકાને વખતે જે ભોજન એક સ્થાન પર બનાવીને દાનમાં દેવામાં આવે છે,
તે ભોજનને 'વાર્દલિકા ભક્ત' કહે છે આ કથનનુ તાત્પર્ય એ છે કે
"વૃષ્ટિને સમયે સાધુઓ ભિક્ષાને નિમિત્તે ભ્રમણ કરવાને અસમર્થ બની જાય
છે", એવો વિચાર કરીને તેમને માટે કોઈ એક સ્થળે તૈયાર કરાવીને
રાખેલા ભોજનને "વાર્દલિકાભક્ત" કહે છે. (૧૫) "પાહુળગમ્બત" બહાર

चीरान् चीरकृशोपद्रवादीन् अभिसोढुम्, न अल समयो ग्यालान् सर्पान् सर्व
कृतदशनानि अधिसोढुम्, न अल समयो दशनान् डांशपदनाप्य सुदमशक्तिप
कृतदशनानि अधिसोढुम्, न अल समयो मशकान् मशककृतदशनानि अधिसो-
ढुम्, न अल समयोऽसि पातिक वैचिक श्लेष्मिच्छाघ्निपातिकान् विविधान्
अनकपकारान्, रोगातङ्गान्, रोगान् कुष्ठादीन्, आतङ्गान् आधुघातिनः शूला
दीन् परीपरोपसर्गाश्च उदीर्णान् उदयमाप्तान् अधिसोढुम्, 'त नो खलु जाया।
अम्हे इच्छामो तुम्हं स्वणमग्नि विष्वभोग' तत् सरमात् कारणात् हे जात। हे
पुत्र। नो खलु वयम् इच्छाम स्वर तणमपि विष्वभोगम् विरहम्, 'त मच्छाहि
ताव जाया। जाव ताव अम्हे जीरामो' हे जात। हे पुत्र। तत् तस्मात् कार-
णात् आस्य विष्ट गृहस्थाश्रमे एव स्थितिं विचेहि तावत् यावत् वयं जीवामः

नहीं कर सकते, तुम भुधाको सहन नहीं कर सकते, तुम पि-
पासाको सहन नहीं कर सकते, तुम चोरो द्वारा किये गये उपद्रवोंको
सहन नहीं कर सकते, तुम सर्पके काटनेको सहन नहीं कर सकते,
तुम डांसके काटनेको सहन नहीं कर सकते, तुम मशकके फाटनेको
सहन नहीं कर सकते हो, तुम बात सम्बन्धी, पित्तसम्बन्धी और कफ-
सम्बन्धी तथा सन्निपात सम्बन्धी अनेक प्रकारके कुष्ठ आदि रोगोंको,
तथा शीघ्रही जीघनको पर्यापान्तरित कर देनेवाले शूलादिक उपद्रवोंको
एवं उदयप्राप्त परीपह और उपसर्गोंको सहन नहीं कर सकते हो 'तं
नो खलु जाया। अम्हे इच्छामो तुम्हं स्वणमपि विष्वभोग' इसलिये
हे पुत्र। हम तुम्हारा एक क्षण अरका वियोग होना नहीं चाहते हैं
'त मच्छाहि ताव जाया। जाव ताव अम्हे जीरामो' इसलिये हे पुत्र।
गृहस्थाश्रममेंही रहो कि जब तक हमलोग जीते हैं। 'तओ पच्छा म

साने सहन करी सकते नहीं, औरों द्वारा करवाया जायदा उपद्रवोंने सहन
करवाने तु अशक्त नहीं, तु सर्पना दशने सहन करी सकते, डांसना
त्रासने सहन करी सकते, अने मच्छरना त्रासने सहन करी सकते, असम्भ
छ, बात सम्बन्धी पित्तसम्बन्धी कफसम्बन्धी अने सन्निपात सम्बन्धी अनेक प्रका-
रता कुष्ठ (रक्तपित्त) आदि रोगोंने, तथा तुरत म आधुने करी देनेवाले शूल
आदि उपद्रवोंने तथा उदयप्राप्त परीपह अने उपसर्गोंने सहन करवाने तु
अशक्त नहीं "त नो खलु जाया। अम्हे इच्छामो तुम्हं स्वणमपि विष्वभोग"
तेही हे पुत्र। अभी जो कुछ कहने जाऊँगा उसे विवेक धरकर नही, 'त
मच्छाहि ताव जाया। जाव ताव अम्हे जीरामो' हे जात। अहाँ अभी अभी

ભોયણે 'તિ વીજભોજનમ્-વીજાનાં-શાલિતિલાદીનાં ચદ્ ભોજનં તદ્ વીજ-
 ભોજનમિતિ ૨૧। 'હરિયભોયણે' 'તિ હરિતભોજનમ્-હરિતાનાં મધુરતૃણતન્દુ-
 લીયક વાસ્તુકોદીનાં ચદ્ ભોજનં તદ્ હરિતભોજનમિતિ ૨૨। ક્ષ્ત્વાદીનિ વસ્તૂનિ
 શ્રમણનિર્ગ્રન્થાનાં ભોક્તું પાતું વા ન કલ્પતે इति પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ। 'તુમં ચ ણં
 જાયા। સુહસમુચિષ્, ણો ચેવ ણં દુહસમુચિતે' હે જાત। હે પુત્ર। ત્વ ચ સ્વલુ
 સુખમુચિતઃ સુખાનુભવયોગ્યઃ, નો ચૈવ સ્વલુ દુઃસ્વસમુચિતઃ દુઃસ્વસહના
 યોગ્યોઽસિ, નાલં સીયં, નાલં ઉષ્ઠં, નાલં સુહા, નાલં પિપાસા, નાલં ચોરા નાલં
 વાલા નાલં દંસા, નાલ મસગા, નાલં વાઙ્યપિત્તિયસે ભિયસન્નિવાઙ્ વિવિદ્દે
 રોગાયંકે પરિસહોવસગ્ગે ઉદિન્ને અહિયાસેત્તણ્ 'ન અલં-પર્યાપ્તઃ સમર્થઃ શીતમ્
 અવિસોદુમિત્યગ્રેણાન્વયઃ, एवं ન અલં સમર્થઃ ઉષ્ણમ્ અવિસોદુમ્, ન અલં સ-
 મર્થઃ શુધામયિવોદુમ્, ન અલં સમર્થઃ પિપાસામ્ અવિસોદુમ્, ન અલં સમર્થઃ
 કકઢી આદિકા જો ભોજન હૈ વહ ફલ ભોજન હૈ, 'વીયભોયણ' શાલિ
 તિલ આદિરૂપ વીજકા જો ભોજન હૈ વહ વીજ ભોજનહૈ, 'હરિયભોયણ'
 હરે મધુર તૃણ, તન્દુલીયક एवं વાસ્તુક આદિકા જો ભોજન હૈ વહ હરિત
 ભોજન હૈ, इस तरह ये पूर्वोक्त वस्तुएँ श्रमण निर्ग्रन्थोंको खानेपीनेके
 लायक नहीं कही गई हैं। 'तुमं च णं जाया सुहसमुचिष, णो चैव णं
 दुहसमुचिष' और तुम हे पुत्र! सुखोंको भोगनेके योग्य हो, दुःखोंको
 सहन करनेके योग्य नहीं हो, 'नालं सीयं, नालं उष्ठं, नालं सुहा, नालं
 पिपासा, नाल चोरा, नालं वाला, नालं दंसा, नाल मसगा, नालं वाङ्य,
 पित्तिय, सेभिय सन्निवाङ् विविद्वे रोगायंके परिसहोवसगगे उदिन्ने
 अहियासेत्तण' तुम शीतको सहन नहीं कर सकते, तुम गर्मीको सहन

ભોજનને કન્દભોજન કહે છે (૨૦) "કઢભોયણ" સચિત્ત કાકડી આદિના
 ભોજનને ક્ષ્ણભોજન કહે છે. (૨૧) "વીયભોયણ" તલ, શાલી (ચાખા)
 આદિ રૂપ બીજના આધારને બીજભોજન કહે છે. (૨૨) "હરિયભોયણ"
 લીલા મધુર તૃણ, મૂળનાં પાન આદિ વસ્તુના આધારને હરિતભોજન કહે છે.
 આધાકર્મિકથી લઇને હરિતભોજન પર્યન્તના બાવીસ દોષોથી દૂષિત
 થયેલો આધાર સાધુઓને કલ્પતો નથી "તુમં ચ ણં જાયા। સુહસમુચિષ, ણો
 ચેવ ણં દુહસમુચિષ" એટલે તુ। સુખ ભોગવવાને યોગ્ય છે, દુખ ભોગવ-
 વાને યોગ્ય નથી. "નાલ સીય, નાલં ઉષ્ઠં, નાલ સુહા, નાલં પિપાસા, નાલ
 ચોરા, નાલં વાલા, નાલં દંસા, નાલ મસગા, નાલં વાઙ્ય, પિત્તિય, સેભિય,
 સન્નિવાઙ્ વિવિદ્દે રોગાયંકે પરિસહોવસગ્ગે ઉદિન્ને અહિયાસેત્તણ" તું શીતને
 સહન કરી શકતો નથી, ગરમીને સહન કરી શકતો નથી, શુધા અને પિપા-

‘તઓ પચ્છા અમ્હેહિં જાવ પવ્વહ્હિસિ’ તત્ત પશ્ચાત્ અસ્માસુ યાવત્ કાલગતેષુ સત્સુ સાંસારિકકામભોગાન્ પરિશુજ્ય શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય અન્તિકે મુણ્ડો બૂત્વા અગારાત્ અનગારિતાં પ્રવ્રજિણ્યસીત્યર્થઃ ‘તણ્ણં સે જમાલી સ્વત્તિ-યકુમારે અમ્માપિયરો एवं वयासी’ તતઃ સ્વલુ સ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ અમ્બા-પિતરૌ एवं वक्ष्यमाणपकारेण अवादीत्-‘तहावि णं तं अम्माताओ जं णं तुब्भे ममं एवं वयह एव स्वलु जाया ! निग्गये पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पव्वह्हिसि’ हे अम्बतातौ ! तथापि तथैव स्वलु तत् यत् स्वलु यूयं माम् एवमुक्तरीत्या वदथ-प्रतिपादयथ-‘हे जात ! हे पुत्र ! एवं स्वलु पूर्वोक्तरीत्या निर्ग्रन्थप्रवचन सत्यं सद्भ्यो हितत्वात् अनुत्तरम् सर्वोत्तममित्यर्थः केवलम् अद्वि-तीयं तदेव यावत् प्रव्रजिण्यसि, इति । किन्तु ‘एवं स्वलु अम्મताओ ! निग्गથે મ્હેહિં જાવ પવ્વહ્હિસિ’ इसके बाद जय हमलोग परलोकवासी हो जावे तव तुम कामभोगोंको भोग करके उनसे वितृष्ण बन श्रमण भगवान् महावीरके पास मुण्डित हो करके संयम धारण कर लेना । ‘तए णं से जमाली स्वत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी’ तव उस क्षत्रियकुमार जमालिने अपने मातापितासे इस प्रकार कहा-‘तहा वि णं अम्माताओ जं णं तुब्भे ममं एवं वयह’ एवं स्वलु जाया ! निग्गथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पव्वह्हिसि’ हे माता-तात ! आपने जो अभी मुझसे ऐसा कहा है कि हे पुत्र ! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है, अनुत्तर है और केवलज्ञानियों द्वारा कहा गया है, इत्यादि यावत् दीक्षा धारण कर लेना-सो ठीक कहा है-परन्तु-‘एव

ભવિત છીએ, ત્યાં સુધી તું ગૃહસ્થાશ્રમમાં જ રહે. “તઓ પચ્છા અમ્હેહિં જાવ પવ્વહ્હિસિ” ત્યારબાદ બ્યારે એ પરલોકવાસી થઈએ, ત્યારે તું કામ-ભોગોને ભોગવીને તેમનાથી અનાસક્ત થઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે સુડિત થઈને સંયમ ધારણ કરજે.

“તણ્ણં સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે અમ્માપિયરો एवं वयासी” માતાપિતાની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેમને આ પ્રમાણે “તહા વિ ણં અમ્મતાઓ જ ણં તુબ્બે મમં एवं वयह, एवं स्वलु जाया ! निग्गथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पव्वह्हिसि” હે માતાપિતા ! આપે મને એવું જ કહ્યું કે “નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સત્ય છે, અનુત્તર છે, કેવળજ્ઞાનીઓ દ્વારા પ્રતિપાદિત છે, ઇત્યાદિ. તથા નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રનુ પાલન કરવાનું કાર્ય ઘણું જ હુકર છે”, આપની તે વાત ખરી છે. પરન્તુ “એવ સ્વલુ

निवृत्तानामारि य विपयवद्विहादिव बहुहेय आरागादिव पमत्तारिप
 समत्तारि य विपयवद्विहादिव, भावयन्त वा भाव विमलेष्व वा ' गत गतु
 तं ननादि सविपकृतात् मयाविहारी यदा ना गतनुन मयवीन मयन विगतु
 मायाभिप विपयु नानादिपु मयविननननन अनुहृताभिप विपयवद्विहादिव
 पदोपि भावयानन भिप माया गत कथने, मयावनाभिप विगतुः कथने,
 सदावनाभिप मयोपने, विगतुनाभिप सदावनाभिप, भावयानविपुं वा माया
 मय कथयिषुम्, पारु मयावविपुं वा विगतुः कथयिषुम्, सदावविपुं वा
 मयोपविपुं, विगतुविपुं वा मयावद्विहादिव मायविपुम्, 'साह भगवन् येन उमा
 निम गतिपकृतात् निवृत्तानाम भगवन्मिषा' तदा भगवन्मय-मनिपि
 मय इच्छा विनेर सनामे सविपकृतात् नि कनी मयमनम् भावयानम्,
 मयानोदिपानाम्, मयानोदिपानाम् ॥ सु० ८ ॥

अथवा धारण करना चाहना ॥ " तदज मे जमानि गतिपकृतात्
 जमानिपरो जाह मा संपायनि विपयवद्विहादिव, विपयवद्विहादिव
 द्विप, पद्विप आधयणादिव, पनयणादिव, मययणादिव, विपयव
 द्विप, भावयणात् वा जाय विपयवद्विहादिव वा ' इत तरहसे जब क्षत्रिय
 कुमार जमानिको उमरके मागो पिता आदि विपयोंमें मृति करान
 चाही होनम अनुहृत तथा विपय मनिपुं भगवन् भावयाननामां द्वारा
 मायाव कथनो माया-मयावनामां माया-विदोष कथनां माया, विगतु
 मायां माया-मयोपनां माया भाव विपयवद्विहादिव माया-मयय पुत्र प्रार्थ
 मायां माया मययवनां मायावनां विप विदोष कथन सदावनेर
 निमे संपायिन कथन विप गत मयवद्विहादिव मायना कथनके विपयमर्थ
 मरी वा मरी 'साह भगवन् येन जमानिप गतिपकृतात्मा वि

मयानोदिपानाम्, मयानोदिपानाम् ॥ सु० ८ ॥
 तदज मे जमानि गतिपकृतात् जमानिपरो जाह मा संपायनि विपयवद्विहादिव, विपयवद्विहादिव
 द्विप, पद्विप आधयणादिव, पनयणादिव, मययणादिव, विपयव
 द्विप, भावयणात् वा जाय विपयवद्विहादिव वा ' इत तरहसे जब क्षत्रिय
 कुमार जमानिको उमरके मागो पिता आदि विपयोंमें मृति करान
 चाही होनम अनुहृत तथा विपय मनिपुं भगवन् भावयाननामां द्वारा
 मायाव कथनो माया-मयावनामां माया-विदोष कथनां माया, विगतु
 मायां माया-मयोपनां माया भाव विपयवद्विहादिव माया-मयय पुत्र प्रार्थ
 मायां माया मययवनां मायावनां विप विदोष कथन सदावनेर
 निमे संपायिन कथन विप गत मयवद्विहादिव मायना कथनके विपयमर्थ
 मरी वा मरी 'साह भगवन् येन जमानिप गतिपकृतात्मा वि

વેદમિતિ કૃતનિશ્ચયસ્ય, વ્યવસિતસ્ય ઉપાયપ્રવૃત્તસ્ય પુરુષસ્ય નો સ્વલુ અત્ર પ્રવચ્ચને
લોકે વા કિશ્ચિદપિ દુષ્કરમ્ અશક્યમ્, દુષ્કરત્વં ચ જ્ઞાનોપદેશાપેક્ષયાઽપિ
સ્યાદત આહ-કરણતયા, કારણેન સંયમસ્ય અનુઘટ્ટાનેનૈત્યર્થઃ, તં ઇચ્છામિ ણં
અમ્મતાઓ ! તુમ્હેહિં અવ્મણુન્નાણ સમાણે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ
પવ્વહત્તણ ' હે અમ્મતાતો ! તત્ ઇચ્છામિ સ્વલુ યુષ્માભિરભ્યનુજ્ઞાત' આજ્ઞપ્તઃ સન્
શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય યાવત્ અન્તિકે મુઘ્ઙો ભૂત્વા આગારાત્ અનગારિતાં
પ્રવ્રજિતુમ્ । ' તણ ણં તં જમાલિં સ્વત્તિયકુમારં અમ્માપિયરો જાહે નો સંચાણંતિ,

કાર્ય અવશ્યહી કરના હૈ-એસે દૃઢ નિશ્ચયવાલે હૈં ઓર નિશ્ચિત કર્તવ્યકો
સફલિત કરનેવાલે ઉપાયોમૈં જિન્હોંની પ્રવૃત્તિ ચાલુ હો ચુકી હૈ એસે
પુરુષકો હસ પ્રવચનમૈં અથવા લોકમૈં કરનેકી અપેક્ષા કુછ ભી દુષ્કર
નહીં હૈ ' કરણતયા ' એસા જો પદપ્રયોગ કિયા હૈ, વહ જ્ઞાનોપદેશકી
અપેક્ષા દુષ્કરતાકી નિવૃત્તિ કરનેકે લિયે કિયા ગયા હૈ । ' કરણતા 'કા
તાત્પર્ય સંયમકે અનુઘટ્ટાનસે હૈ । એસે પૂર્વોક્ત મનુષ્યકે લિયે જિન પ્રવ-
ચનોક્ત સંયમકા અનુઘટ્ટાન કરના દુષ્કર નહીં હૈ । મલેહી ઉસે જ્ઞાનો-
પદેશ કરનેરૂપ અનુઘટ્ટાન દુષ્કર હો ' તં ઇચ્છામિ ણં અમ્મતાઓ તુમ્હેહિં
અવ્મણુન્નાણ સમાણે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પવ્વહત્તણ '
હસલિયે હે માત તાન । મૈં આપસે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરકે શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરકે પાસ મુઘિઙ્ઙન હોકર અગારાવસ્થાકો છોડ કરકે અનગારી

આ કાર્ય અવશ્ય કરવું જ છે", આ પ્રકરના દૃઢ નિશ્ચયવાળા છે, અને
નિશ્ચિત કર્તવ્યને સફળ કરવાને માટે પ્રયત્નશીલ હોય છે, તે લોકોને માટે
નિર્મથ પ્રાચ્યને કૃત આશિર્વાદની આરાધના કરવું કાર્ય પ્રિયકૃત મુશ્કેલ નથી.
" કરણતયા " આ પદનો જે પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે તે જ્ઞાનોપદેશની
અપેક્ષાએ દુષ્કરતાની નિવૃત્તિને માટે કરવામા આવ્યો છે " કરણતા " એટલે
સંયમનું અનુઘટ્ટાન, એવો અર્થ અહીં સમજવો કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે
સાહસિક, દૃઢનિશ્ચયી અને પ્રયત્નશીલ ભાણુસને માટે જિન પ્રવચનોક્ત સંય-
મનું અનુઘટ્ટાન દુષ્કર નથી ભલે જ્ઞાનોપદેશ કરવા રૂપ અનુઘટ્ટાન તેને માટે
દુષ્કર હોય, પણ સંયમની આરાધના કરવાનું કાર્ય દુષ્કર નથી ' તં ઇચ્છા-
મિ ણં અમ્મતાઓ ! તુમ્હેહિં અવ્મણુન્નાણ સમાણે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ
પવ્વહત્તણ " તેથી હે માતાપિતા ! આપની અનુમતિ લઇને હું શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરની પાસે મુઙ્ઙિત થઈને અગારાવસ્થા છોડીને અજુગારાવસ્થા ધારણ
કરવા માણુ છું.

च आण्ड, कासवग च सहाविड । तएण से जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स पिया कोहुवियपुरिसे सहावेइ, सहाविचा
 एव वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सिरिघराओ तिस्सि
 सयसहस्साइ गहाय दोहि सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयइ
 रणं च पडिग्गह च आणेइ, सयसहस्सेण कासवग च सहावेइ ।
 तएण ते कोहुवियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिडणा
 एववुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेत्ता, खिप्पामेव
 सिरिघराओ तिन्नि सयसहस्साइ तहेव जाव कासावग सदावेत्ते
 तएण से कासवए जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिडणा कोहु
 वियपुरिसेहिं सहाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे ण्हाए कयवलिकम्मे
 जाव सरीरे जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव
 ठवागच्छइ, उवागच्छिता करयल जाव कहु जमालिस्स खत्तियकु
 मारस्स पियर जएणं विजएणं वज्जावेइ, सहाविचा एव वयासी
 सुंदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! जं मए करणिज्ज । तए णं से जमा
 लिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कासवगं एव वयासी-तुम
 देवाणुप्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउ
 रंगुलवज्जे निमखमणप्पाउगे अगगकेसे पडिकप्पेइ । तए णं से
 कासवे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिडणा एववुत्ते समाणे
 हट्ठतुट्ठे करयल जाव एव सामी ! तहत्ताणाए विणएणं वयणं
 पडिसुणेइ, पडिसुणिता सुरभिणा, गंधोदएणं हस्थपाए पक्खा
 लेइ, पक्खालेत्ता सुद्धाए अट्ठपडलाए पोचीए मुह वंधइ, मुह

जमालिदीक्षावक्तव्यता ।

मूलम्—‘ तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! खत्तियकुंडग्गामं नगरं सविंभतरवाहिरियं असियसंमज्जिओवलित्तं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुह-महापहपहेसु जहा उववाइए जाव पच्चप्पिणंति । तए णं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया दोच्चंपि कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्गं महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्टवेह । तए णं ते कोडुंबियपुरिस्सा तहेव जाव पच्चप्पिणंति । तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहं निसीयावेत्ति, निसीयावेत्ता अट्टसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं जहा रायप्पसेणइज्जे जाव अट्टसएणं भोमेजाणं कलसाणं सव्विड्डीए जाव रवेणं महया महया निक्खमणाभिसेगेणं अभिसिंचंति । अभिसिंचित्ता करयलजाव जएणं विजएणं वद्धावेत्ति, वद्धावेत्ता एवं वयासी-भण जाया ! किं देमो ? किं पयच्छामो ? किंणा वा ते अट्टो ? । तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी-इच्छामि णं अम्मताओ ! कुत्तियावणाओ रयहरणं च पडिग्गहं क्खमणं अनुमन्नित्था’ तव उन्होनेक्षत्रियकुमार जमालिका दीक्षित होना नही चाहते छुए भी स्वीकार कर लिया ॥८॥

यकुमारस्स निक्खमण अनुमन्नित्था ” त्यारे तेभल्ले ये वात गभती न होवा छतां पल्लु दुःआते दिसे तेने दीक्षा देवानी अनु-ति आपी. ॥ सू. ८ ॥

बधित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवजे
 निक्खमणप्पाउग्गो अग्गकेसे कप्पइ । तए णं सा जमा-
 लिस्स खत्तियकुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं अग्ग-
 केसे पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ,
 पक्खालेत्ता अग्गेहिं, वरेहिं, गंधेहिं, मल्लेहिं अच्चेइ, अच्चित्ता,
 सुद्धवत्थेणं बंधेइ, बधित्ता रयणकरंडगंसि पक्खिवइ, पक्खि-
 वेत्ता हारवारिधारासिंदुवारछिन्नमुत्तावलिप्पगासाइं, सुयवि-
 योगदूनुहाइं अंसूइं विणिम्मुयमाणी विणिम्मुयमाणी एवं
 वयासी-एत णं अम्हं जमालिस्स खत्तियकुमारस्स बहूसु तिही-
 सु य पवणीसु। य उस्सवेसु य जन्नेसु य छणैसु य अपच्छिमे
 दरिसणे भविस्सइ त्तिकट्टु उस्सीसगमूले ठवेइ ॥ सू० ९ ॥

छायाः—ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान्
 शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्—क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः ! क्षत्रियकुण्डग्रामं
 नगरं साभ्यन्तरवाह्यम् आसिक्तसंमार्जितोपलिप्तं शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर-
 चतुर्मुखमहापथपथेषु यथा औपपातिके यावत् प्रत्यर्पयन्ति ? ततः खलु तस्य
 जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता द्वितीयमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्द-
 यित्वा एवम् अवादीत्—क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया ! जमालेः क्षत्रियकुमारस्य
 महार्थम्, महार्थम्, महार्थम्, विपुलम्, निष्क्रमणाभिषेकम् उपस्थापयत ।
 ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् प्रत्यर्पयन्ति । ततः खलु तं जमालिं
 क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ सिंहासनवरे पौरस्त्याभिमुखम् निषीदयतः निषद्य
 अष्टशतेन सौवर्णिकानां कलशानाम् एवं यथा राजपत्नीये यावत् अष्टशतेन भौमानां
 कलशानां सर्वद्वर्चा यावत् रवेण महता महता निष्क्रमणाभिषेकेण अभिविश्रतः,
 अभिषिच्य कातलयावत् जयेन विजयेन वर्द्धयतः, वर्द्धयित्वा एवम् अवादिष्टाम्-
 भण जात ! किंददमः ? किं प्रयच्छामः ? केन वा तत्र अर्थः ? । ततः खलु स ज-
 मालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवम् अवादीत्—इच्छामि खलु अम्बतातौ !
 कुत्रिकापणात् रजोहरणं च मतिग्रहं च आनाययितुं काश्यपकं च शब्दयितुम् ।

कारादि सर्वमार्गेषु यथौपपातिके सूत्रे यावत्-भासिक सिक शुचिकसमृद्ध रक्षा
न्तरापणवीथिकम् मञ्चातिमञ्चकलितम्-नानाविचारागोच्छिन्नध्वजापताकामण्डितम्
पताकामण्डितम्-छाउल्होइयमहितम् गोशीर्षसरसरक्तचन्दन यावत् गन्ध
वर्षितम् कुरुत, एषां व्याख्या औपपातिके चरवारिश्चममूत्रे मरुतायां पीयूष
वर्षिणी टीकायामवलोकनीया। तथाविधं सन्निपकुण्डग्राम नगरं सुसज्जित विषय
ममावृष्टिं प्रत्यर्पयत, ततः खलु ते कौटुम्भिकपुरुषा जमालेः पितृगणेशानुसारं
क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरं सुसज्जितं विधाय तदावृष्टिं प्रत्यर्पयन्ति। 'तपणं से जमा
लिस्स खसियकुमारस्स पिया दोच्चपि कोट्टु विपपुरिसे सदावेह, सदाविचा-

क्रिया गया है-ध्वजापताकादि लगामो-‘यहां यावत् शब्दसे “आ
सिक सिक शुचिक संमृद्ध रक्षान्तरापणवीथिकम्, मञ्चातिमञ्चकलि
तम् नानाविचारागोच्छिन्नध्वजापताकामण्डितम् छाउल्होइयमहितम्,
गोशीर्षसरसरक्तचन्दन यावत् गन्धवर्षितम् कुरुत’ इस पाठका
संग्रह किया गया है इन पदोंकी व्याख्या औपपातिक सूत्रमें १० वे
सूत्रमें हमारे द्वारा की गई पीयूषवर्षिणी टीकामें देख लेनी चाहिये। इस
तरह क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरको सुसज्जित करके मेरी आज्ञाको बापिस
करो, अर्थात् जैसा मैंने कहा है उसके अनुसार सब कार्य हो चुका है,
ऐसी पीछे हमे खबर दो-हम प्रकारकी जमालि क्षत्रियकुमारके पिताजी
आज्ञाके अनुरूप क्षत्रियकुण्डग्राम नगरको सुसज्जित करके उन कौटु
म्भिक पुरुषोंने हमकी आज्ञाको पीछे अर्पित कर दिया ‘तपणं से जमा
लिस्स खसियकुमारस्स पिया दोच्चपि कोट्टु विपपुरिसे सदावेह’
तब क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने पुनः कौटुम्भिक-आज्ञाकारी पुरुषोंको

बामां आये। ७- आसिकसिकशुचिकसमृद्धरक्षान्तरापणवीथिकम्,
छाउल्होइयमहितम् गोशीर्षसरसरक्तचन्दन यावत् गन्धवर्षितम् कुरुत” आ
पदोन्नी व्याख्या औपपातिक सूत्रम् ४० भां सूत्रनी भाषा द्वारा लब्धवर्मा
आवेष्टी पीयूषवर्षिणी टीकाभां व्याख्याभां आवेष्टी है तो चिन्तासुते तो व्याख्या
तेभांभी वांणी लेनी आ प्रभावे क्षत्रियकुण्डग्राम नगरने शत्रुगारीने भारी
आज्ञा प्रभावेनी नभी तैवारीजो यध जयानी जगर भने पदोआटे क्षत्रिय
कुमार जमालीना पितानी आज्ञा प्रभावे समस्त शत्रुने शत्रुगारीने तेयवे
तेभने जगर व्याख्या है व्यापनी आज्ञा प्रभावेनी नभी तैवारीजो यध सुष्टी ॥

तपणं से जमालिस्स खसियकुमारस्स पिया दोच्च वि कोट्टु विपपुरिसे
सदावेह” तबआह क्षत्रियकुमार जमालीना पिताने इरीभी आज्ञाकारी पुर

एवं वयासी '—ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता द्वितीयमपि वारम् कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति—आह्वयति, शब्दयित्वा—आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अनादीत्—'स्त्रिणामेव भो देवानुष्पिया । जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्ठवेह ' भो देवानुष्पिया ! क्षिप्रमेव—शीघ्राति—शीघ्रमेव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य महार्थं—महा प्रयोजनम्, महार्थं बहु-मूल्यकम्, महार्हम्—अत्यन्तयोग्यम्, महतां वा योग्यम् विपुलं—विशालम्, निष्क्रमणाभिषेकं प्रव्रत्याभिषेकसामग्रीम्, उपस्थापयत—समानयत । 'तण्णं ते कोडुं वियपुरिसा तहेव जाव पच्चप्पिणति ' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् जमालेः क्षत्रियकुमारस्य महार्थं महार्थं महार्हं विपुलं निष्क्रमणाभिषेक-सामग्रीम् उपस्थापयन्ति, उपस्थाप्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पितुराज्ञप्तिं प्रत्य-

बुलाया 'सद्वाचित्ता एव वयासी' और बुलाकर उनसे ऐसा कहा—
'स्त्रिणामेव भो देवानुष्पिया । जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्ठवेह ' हे देवानु-
ष्पियो ! तुम लोग क्षत्रियकुमार जमालि के महार्थ—महाप्रयोजनवाले,
महार्थ—बहुमूल्यवाले, महार्ह—अत्यन्त योग्य अथवा—महापुरुषों के लायक
और विपुल—विशाल ऐसे निष्क्रमणाभिषेक को प्रव्रजनाभिषेक सामग्री
को लेआओ 'तण्णं ते कोडुं वियपुरिसा तहेव जाव पच्चप्पिणति '
तब उन कौटुम्बिक पुरुषोंने उसी तरहसे यावत् क्षत्रियकुमार जमाली
के महार्थ, महार्थ, महार्ह, एवं विशाल निष्क्रमणाभिषेक की सामग्री
को उपस्थित कर दिया । इस तरह उन्होंने क्षत्रियकुमार जमालि के
पिता की आज्ञा का पालन कर उसका सवाचार उनके पास पहुँचा दिया

बोने भेलाव्या " सद्वाचित्ता एवं वयासी " अने तेमने आ प्रभाण्णे कथु—
" स्त्रिणामेव भो देवानुष्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं, महग्घं, मह-
रिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्ठवेह " हे देवानुष्पियो ! तमे जल्दीमां जल्दी
क्षत्रियकुमार जमालीना महार्थं—महाप्रयोजनवाणा, महार्हं—महामूला, महार्हं—
अत्यन्त योग्य अथवा महापुरुषोने लायक, अने विपुल (विशाल) जेवा
निष्क्रमणाभिषेकनी (प्रव्रज्याभिषेकनी) सामग्रीओ लक्ष आवे । " तण्णं ते
कोडुं वियपुरिसा तहेव जाव पच्चप्पिणति " त्यारे ते कौटुम्बिक पुरुषो जे क्षत्रिय-
कुमार जमालीना महार्थप्रयोजनवाणा, महामूला, अत्यन्त योग्य अने विपुल
प्रव्रज्याभिषेकनी लक्षी सामग्रीओ जेकर करी आ प्रभाण्णे क्षत्रियकुमार जमा-
लीना पितानी आज्ञानु पालन करीने तेभण्णे तेमने जेवी जमर पडोयाडी के
" आपनी आज्ञानु पालन थर्ग गथु छे "

पेयन्ति । 'तएण स जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या
मिमुह निसीयावेति' तपःमन्त्रं त जमालि क्षत्रियकुमारम् अम्मापियरो सिहा
सनवरे-भेष्टसिंहासमे निपीडयत उपवेत्तयता, 'निसीयावेत्ता अट्टसपणं
सोयन्नियाणं कलसाणं एव जहा रायप्पत्तेज्ज्जे जाव अट्टसपणं गोमेज्ज्जाणं
कलसाणं सन्निवृणीए जाव रवेणं महया महया निक्खमणामिसेणेणं अभिसिञ्चति'
निपोथ-सिंहासनवरे उपवेत्तय अट्टशतेन सोयर्णिकानां-सुवर्णचिनिर्मितानां कल-
सानाम् एवमुत्तरीत्या यथा राजप्रसीये यावत्-अट्टशतेन सुवर्णमयानां कल-
सानाम्, अट्टशतेन सुवर्णरूप्यमणिमयानां कलसानाम्, अट्टशतेन सुवर्णमणिमयानां
कलसानाम्, अट्टशतेन रूप्यमणिमयानां कलसानाम्, अट्टशतेन सुवर्णरूप्यमणि

'तएणं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या
मिमुहं निसीयावेति' तप क्षत्रियकुमार जमासी को उसके माता पिता
ने उसमें सिंहासन के ऊपर पूर्ण विद्या की तरफ झुंझ करके बैठा दिया
'निसीयावेत्ता अट्टसपणं सोयन्नियाणं कलसाणं एव जहा रायप्पत्तेज्ज्जे
इज्जे जाव अट्टसपणं गोमेज्ज्जाणं-कलसाणं सन्निवृणीए जाव रवेणं
महया महया निक्खमणामिसेणेणं अभिसिञ्चति' बैठा करके फिर
उन्होंने १०८ सोने के कलशोंसे, यावत् १०८ मृत्तिका के कलशोंसे
अपनी समस्त कटिके अनुरूप वैसा कि राजप्रसीय सूत्रमें कहा गया
है वैसा ही निष्क्रमणानियेक (वीक्षा महेत्सव) से अभियेन क्षत्रिय
कुमार जमालि का गाजे याजे के साथ किया। यहाँ पर राजप्रसीय
सूत्र का पाठ काश संपन्धी इस प्रकारसे है-अट्टशतेन सुवर्णरूप्यमणि
मयानां कलसानाम् अट्टशतेन सुवर्णमणिमयानां कलसानाम्, अट्ट

तएणं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या
मिमुहं निसीयावेति " तपः क्षत्रियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या
मिमुहं निसीयावेति " तपः क्षत्रियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या
मिमुहं निसीयावेति " तपः क्षत्रियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या

'मिसीयावेत्ता अट्टसपणं सोयन्नियाणं कलसाणं एव जहा रायप्पत्तेज्ज्जे
इज्जे जाव अट्टसपणं गोमेज्ज्जाणं कलसाणं सन्निवृणीए जाव रवेणं महया महया
निक्खमणामिसेणेणं अभिसिञ्चति' सिंहासन उपर बैसाहीने तेमजे १०८
सुवर्णना कलशाधी 'यावत्' १०८ माटीना कलशाधी पोतानी समुद्धिने
अनुइए, राजप्रसीय सूत्रमां कथा प्रमदेने क्षत्रियकुमार अम्मापियरो सीहासणवरसि
अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या मिमुहं निसीयावेति " तपः क्षत्रियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या
मिमुहं निसीयावेति " तपः क्षत्रियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरसि पुरत्या

एवं वयासी '—ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता द्वितीयमपि वारम् कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति—आहयति, शब्दयित्वा—आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—' खिप्पामेव भो देवानुप्पिया । जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्टवेह ' भो देवानुप्पिया । क्षिप्रमेव—शीघ्राति—शीघ्रमेव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य महार्थ—महा प्रयोजनम्, महार्थं बहु-मूल्यकम्, महार्हम्—अत्यन्तयोग्यम्, महतां वा योग्यम् विपुलं—विशालम्, निष्क्रमणाभिषेकं प्रव्रज्याभिषेकसामग्रीम्, उपस्थापयत—समानयत । ' तएणं ते कोडुं वियपुरिस्सा तद्देव जाव पच्चप्पिणति ' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् जमालेः क्षत्रियकुमारस्य महार्थं महार्थं महार्हं विपुलं निष्क्रमणाभिषेक-सामग्रीम् उपस्थापयन्ति, उपस्थाप्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पितुराज्ञप्तिं प्रत्य-

बुलाया 'सदावित्ता एव वयासी' और बुलाकर उनसे ऐसा कहा—
'खिप्पामेव भो देवानुप्पिया । जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्टवेह ' हे देवानु-
प्पियो ! तुम लोग क्षत्रियकुमार जमालि के महार्थ—महाप्रयोजनवाले,
महार्थ—बहुमूल्यवाले, महार्ह—अत्यन्त योग्य अथवा—महापुरुषों के लायक
और विपुल—विशाल ऐसे निष्क्रमणाभिषेक को प्रव्रजनाभिषेक सामग्री
को लेआओ ' तएणं ते कोडुं वियपुरिस्सा तद्देव जाव पच्चप्पिणति '
तब उन कौटुम्बिक पुरुषोंने उमी तरहसे यावत् क्षत्रियकुमार जमाली
के महार्थ, महार्थ, महार्ह, एवं विशाल निष्क्रमणाभिषेक की सामग्री
को उपस्थित कर दिया । इस तरह उन्होंने क्षत्रियकुमार जमालि के
पिता की आज्ञा का पालन कर उसका समाचार उनके पास पहुँचा दिया

धेने ओलाब्धा. " सदावित्ता एवं वयासी " अने तेमने आ प्रभाण्हे उछु—

" खिप्पामेव भो देवानुप्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं, महग्घं, मह-
रिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्टवेह " हे देवानुप्पियो ! तमे जल्दीमां जल्दी
क्षत्रियकुमार जमालीना महार्थ—महाप्रयोजनवाणा, महार्ह—महामूला, महार्ह—
अत्यन्त योग्य अथवा महामुल्यवाने लायक, अने विपुल (विशाल) जेवा
निष्क्रमणाभिषेकनी (प्रव्रज्याभिषेकनी) सामग्रीओ लभ आवे. " तएणं ते
कोडुं वियपुरिस्सा तद्देव जाव पच्चप्पिणति " तयारे ते कौटुम्बिक पुरुषो जे क्षत्रिय-
कुमार जमालीना महार्थप्रयोजनवाणा, महामूला, अत्यन्त योग्य अने विपुल
प्रव्रज्याभिषेकनी लधी सामग्रीओ जेकर करी आ प्रभाण्हे क्षत्रियकुमार जमा-
लीना पितानी आज्ञानु पालन करीने तेभण्हे तेमने जेवी जभर पडोआदी के
" आपनी आज्ञानु पालन थर्ह गयुं छे "

निष्कमयामिपेकेण मघ्ननामिपेकसामय्या अभिपिच्य करतल यावत् करतल-
पविष्टीत शिरसारर्त मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन बिजयेन पर्दयतः, मघ माता
पित्रो यद् मस्तके अञ्जलिकरण जयविजयशब्देन वधापन च कथितं तद्व्यापि
दीक्षापेक्षयाऽवगन्तव्यम् । अर्णं विजयण वडावधा एव वयासी-’अयन चिन
येन पर्दयित्वा एव वरुणमाणमकारेण अवादिष्टाम्-’ मघ माया ! किं पयच्छामो !
किण्णा वा ते अट्टो ? हे जात ! हे पुत्र ! मग-वद, किं वस्तु वयम् सामान्यतो
ददमः मग्दमीप्येभ्यो जनेभ्यः भवते वा किम् मयच्छामो विशेषतो ददमः
मवदमिमतेभ्यो जनेभ्यो, भवते वा केन वा वस्तुना तव अघ ! ? प्रयोजनम्
वर्धते ? इति । ‘तर्णं से जमासी त्वस्त्रियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी-’

यहां माता पिताने क्षत्रियकुमार जमासी के प्रति अपनी अजलि मस्तक
पर तीन बार घुमाई’ जय और विजय शब्द का उच्चारण करते हुए
उसे वधाई दी-ऐसा जो कहा गया है वह आगे होनवाली दीक्षा की
अपेक्षा से कहा गया है ऐसा जानना चाहिये । ‘जयण विजयण वडा
वेत्ता एव वयासी’ जय विजय शब्दसे वधाई दे चुकनेके अनन्तर फिर
पिताने उससे ऐसा कहा-‘मग जाया ! किं देमो, किं पयच्छामो,
किण्णा वा ते अट्टो’ हे पुत्र ! कहो-हम अब तुम्हारे लिये अथवा
तुम्हारे अमीष्टजनों के लिये क्या देवें ? अपने लिये या अपने अमीष्ट
जनों के लिये तुम विशेष रूपमें हमसे क्या चाहते हो ? किस वस्तुसे
तुम अपना हार्दिक अभिमत सिद्ध करना चाहते हो, कहो पुत्र ! ‘तर्णं
से जमासी त्वस्त्रियकुमारे अम्मापियरो एव वयासी’ तब क्षत्रियकुमार

जो वा शब्दों की वधाओं को नहीं लेता उसे कहें वधाओं को लेता है क्षत्रियकुमार
जमासिना मातापिताने अजलिमस्तक को घुमाते वधु वधन मस्तक पर आवतन
करने जमासिने जय-विजयना शब्दों की वधा में, ‘ते त्वस्त्रियमां तेना ददम
प्रददु करनार मघ्ननामी अपेक्षा को कहें वधाओं को लेता है तब मघ्न

“जयण विजयण वडावेत्ता एवं वयासी” “जय दे, विजय दे”
जो वा शब्दों की वधाओं को लेता वधाओं को लेता पिताने तेना मा माया दे शब्द—
‘मघ माया ! किं देमो, किं पयच्छामो, किण्णा वा ते अट्टो’ हे पुत्र !
कहे, कहे तारे आटे अथवा तारा अजलिमस्तक आटे अथवा शब्दों को ?
तारा पिताने आटे अथवा तारा अजलिमस्तक आटे तब विशेष रूपे जमासी
पासे की शब्दों को ? तब वस्तु की तब तारी पितानी हार्दिक मन्त्र सिद्ध करना
आवे ? “तर्णं से जमासी त्वस्त्रियकुमारे अम्मापियरो एव वयासी” तब

मयानां कलशानाम् अटशनेन भीमानां भूमि विकाराणाम् मृमयानामित्यर्थः कल-
शानाम्, सर्वद्रव्यां समस्तच्छत्रादिराजचिह्नरूपया, यावत् सर्वद्युत्या आभरणादि-
सम्बन्धिन्या, सर्ववलेन सर्वसैन्येन, सर्वसमुदायेन पौरादि मेरुनेन, सर्वोचित-
कृत्यकरणरूपेण सर्वैश्वर्येण, सर्वविभूत्या सर्व सम्पदा, सर्व विभूषणा सकलशोभया,
सर्व संभ्रमेण प्रीतिकृतौत्सुक्येन, सर्व पुष्पगन्धमाल्यालंकारेण, सर्वतुर्यशब्दसंनि-
नादेन, महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता वलेन, महता समुदायेन, वरतूर्य-
यमकसनकप्रवादितेन, शङ्ख-पणव-पटह-भेरी-जल्लरी-खरमुखी-मुरज-मृदङ्ग-
दुन्दुभि-निर्घोषनादितेन रवेण महता निष्क्रमणाभिषेकेण प्रज्ज्याग्रहणाभिषेक-
सान्द्रया अभिषिञ्चतः, अभिमिचित्ता करयल जाव जएणं विजएणं वद्धावेति ।

शनेन रूप्यमणिमयानां कलशानाम् । तथा 'सविद्धीए जाव' में जो
यावत् पद है उससे समस्त छत्रादि राजचिह्न रूप सर्वद्र्वि के अतिरिक्त
यह पाठ और गृहीत हुआ है—“ सर्वद्युत्या, सर्ववलेन, सर्वसमुदायेन,
स्ववीर्येण, सर्वविभूत्या, सर्वविभूषया, सर्वसंभ्रमेण, सर्वपुष्पगन्धमाल्या-
लंकारेण, सर्वतुर्यशब्दसंनिनादेन महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता
वलेन, महता समुदाये, वरतूर्य यमक समकप्रवादितेन, शङ्खपणवपटहभेरी
जल्लरी-खरमुखी-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभिनिर्घोषनादितेन रवेण ”। ‘अभि-
सिचित्ता करयल जाव जएणं विजएणं वद्धावेति’ अभिषेक करने के
बाद उन्होंने अपने दोनों हाथोंकी अंजलि घना कर उसे मस्तक पर
तीन बार घुमाया और फिर जब विजय इस प्रकारके शब्दोंकी उन्होंने
उच्चारण करते हुए अपने पुत्र क्षत्रियकुमार जमालि को बधाई दी ।

मणिमयानां कलशानाम् ” तथा ‘सविद्धीए जाव’ आ सूत्रशनी साथे जे
“ जाव (यावत्) ” पदने प्रयोग करवाभां आये छे, तेना द्वारा समस्त
छत्रादि राजचिह्न रूप सर्वद्र्वि उपरत आ सूत्रपाठ पक्ष अक्ष करवाभां
आये छे—

“ सर्वद्युत्या, सर्ववलेन, सर्वसमुदायेन, स्ववीर्येण, सर्वविभूत्या, सर्वविभू-
षया, सर्वसंभ्रमेण, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालंकारेण, सर्वतुर्य शब्दसंनिनादेन, महत्या
ऋद्ध्या, महत्या, द्युत्या, महता वलेन, महता समुदाये, वरतूर्ययमकसमकप्रवादितेन,
शंख पणव पटह भेरी-खल्लरी-खरमुखी-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभिनिर्घोषनादितेन रवेण ”

“ अभिसिचित्ता करयल जाव जएण विजएण वद्धावेति ” अभिषेक करीने
तेमछे पोताना अन्ने हाथ लेडीने अने तेने मस्तक पर त्रक्षु बार आवर्तन
(घुमाववानी किया) करीने क्षत्रियकुमार जमालीने “ जय हो, विजय हो ”

तस्य जमाले। क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् स्मरयति, आहयति,
 सञ्चरयित्वा आहूय एव सम्पत्तयामाह्वयणं अवाहीत- तिष्ठामेष मो देवानु-
 पिया। सिरिषराभो तिस्रस्यसहस्राद् गहाय, दाहिमयसहस्रेर्हि कुक्षिणा-
 षणाभो रयहर्गं च पडिगह च आणेह, सयसहस्रेण कामयग च सदावेह'
 मो देवानुपिया। सिामेष शीघ्रातिशीघ्रमेव श्रीष्टदात् घनमाण्डागारात् श्रीषि-
 ष्वतसहस्राणि रक्षमानि सुवर्णमुद्रां शरीरा आशय तम'वात् द्रोष्वां श्वतसह-
 स्राभ्यां कक्षाभ्यां सुवर्णमुद्राभ्यां कुक्षिनापणात् रजोहरण च प्रतिग्रह पात्रं च
 आनयत् श्वतसहस्रेण एक उयेण सुवर्णमुद्राणां कावचपत्रं च नापितं श्वचरयत् प्र हूयत्।
 'तएण त कौटुम्बिकपुरिमा जमालिस्स स्वस्तिरकुमारस्म पिउणा एव पुता समाणा इह
 हुदा करयत्त मा। पडिसुणेत्ता विप्पमेव सिरिषराभो तिस्रस्यसहस्रा। तदेव
 जाय कामयग सदावेति' ता'ग्वलु ते कौटुम्बिकपुरुषा जमाले। क्षत्रियकुमा-

कारी पुरुषों को पुत्रवाचा- सदावेत्ता 'एव ययामो' उनसे
 ऐसा कहा- 'वि'यामेव मो देवानुपिया। सिरिषराभो तिस्रस्य सह-
 स्राह गहाय द्वौहिं सयसहस्रेर्हि कुक्षिणषणाभो रयहरण च पडिगह
 हं च आणेह, सयसहस्रेण कामयग च सदावेह' हे देवानुपियो। तुम
 लोग शीघ्रातिशीघ्र ही स्वजाने से तीन लाख सुवर्ण मुद्राओं को-सोने
 की मुहरों को लेकर कुक्षिकापण जाओ वहाँ से दो लाख सोने की मुह-
 रोंसे रजोहरण और पात्र ले आओ तथा एक लाख सोने की मुहरों को
 देकर नापिन को बुलयाओ 'तएण ते कौटुम्बिकपुरिमा जमालिस्स
 स्वस्तिरकुमारस्म पिउणा एव पुता समाणा इह हुदा करयत्त मा। पडि-
 सुणेत्ता, म्यप्पामेव सिरिषराभो तिस्रस्यसहस्राह तदेव जाय कामयग'

"सदावेत्ता एव वयासी" अने ने लावीने आ भ्रमाये हलु- "स्वित्तमेव मो
 देवानुपिया। दे देवानुपियो। नवी शके कोरती त्वासी " सिरिषराभो तिस्र-
 सयसहस्राह गहाय द्वौहिं सयसहस्रेर्हि कुक्षिणषणाभो रयहरण च पडिगह च
 आणेह सयसहस्रेण कावचपत्रं च सदावेह तत्र लाय सुवर्ण मुद्राभो (सोना
 भटोरो) व ने पुत्रिउदाये लोको त्यां ने लाय सोनाभटोरो आपीने ने
 दशव अने पात्र वष आये। तथा जेक लाय सोनाभटोरो इने नाधने
 (पांथलने) भोजानी लाये। (तपत्रं ते कौटुम्बिकपुरिमा जमालिस्स स्वस्ति-
 रकुमारस्म पिउणा एव पुता समाणा इह हुदा करयत्त मा। पडिसुणेत्ता, तिष्ठामेव
 सिरिषराभो तिस्रस्यसहस्राह तदेव जाय कामयग सदावेति " क्षत्रियकुमार

તતઃસ્વલુ સ જમાલિ' ક્ષત્રિયકુમારઃ અમ્વાપિતરીં एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवा-
दीत्-‘ इच्छामि णं अम्मताओ ! कुत्तियावणाओ रघहरणं पडिग्गहं च आणित
कासवगं च सदाविउ ’ हे अम्बतानी ! इच्छामि स्वલु अहम् कुત્રિકાપणात्-
કુત્રિકં સ્વર્ગમર્ત્યપાતાલલક્ષણં મૂત્રયમ્, તત્સમ્પન્નવિ વન્તુઅપિ કુત્રિકં તત્સમ્પા-
દકઃ આપ્નો હૃદો દેવાધિષ્ઠિતત્વેનાસોં કુત્રિકાપણસ્તસ્માત્ ત્રિલોકી દૃઢવિશે-
પાત્ રજોહરણં ચ પ્રતિગ્રહં ચ પાત્રમ્ આનાયયિતુમ્, કાશ્યપકં ચ નાપિતં શબ્દ-
યિતુમ્ અહાપયિતુમ્ ઇચ્છામિ ઇતિ પૂર્વેણાન્વયઃ, ‘ તપ્પણં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિય
કુમારસ્સ પિયા કોહુ વિય પુરિસે સદાવેઠ, સદાવેત્તા एवं वयासी ’ તતઃ સ્વલુ

જમાલિને અપને માતા પિતાસે એસા કહા-‘ ઇચ્છામિ ણં અમ્મતાઓ !
કુત્તિયાવણાઓ રઘહરણં ચ, પડિગ્ગહચ આણિતં, કાસવગ ચ, સદાવિતં
હે માનતાન । મેં યાહતા હુંં કિ આપ મુજે કુત્રિકાપણસે રજોહરણ ઓર
પાત્ર મંગવા દેં ઓર નાપિત કો બુલવા દેં વૈસે તો સ્વર્ગ, મર્ત્ય ઓર
પાતાલ હસકા નામ કુત્રિક હૈ પરન્તુ સમ્પન્ન્ય કે યોગ સે ઇનમેં રહી
હુઈ વસ્તુ કો મો કુત્રિક કહ દિયા ગયા હૈ । હસ વસ્તુ કી પ્રાપ્તિ હોને
કા સ્થાન રૂપ જો આપગ-હાટ હૈ કિ જો દેવાધિષ્ઠિત હોતા હૈ વહ
કુત્રિકાપણ કહલાતા હૈ-હસ તરહ કુત્રિકાપણ શબ્દ કા વાચ્યાર્થ હુઆ
ત્રીન લોક મેં રહી હુઈ વસ્તુ કે મિલને કા સ્થાન । હસ ત્રિલોક રૂપ
હાટ સે મેં રજોહરણ ઓર પાત્ર મંગવાના યાહતા હુંં ઓર એક નાપિત
બુલવાના યાહતા હુંં ‘ તપ્પણં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા કોહુ-
વિયપુરિસે સદાવેઠ ’ તથા ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ કે પિતાને અપને આજ્ઞા-

ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેના માતાપિતાને આ પ્રમાણે કહ્યું- ‘ ઇચ્છામિ ણ
અમ્મતાઓ ! કુત્તિયાવણાઓ રઘહરણ ચ, પડિગ્ગહં ચ, આણિત, કાસવગ ચ
સદાવિત ” હે માતાપિતા ! મારી એવી ઇચ્છા છે કે આપ મને કુત્રિકાપણ-
મથી રજોહરણ અને પાત્ર મંગાવી આપો અને નાઇને બોલાવી મંગાવો.
આમ તો સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાલને ‘ કુત્રિક ’ કહે છે, પરન્તુ સંબંધના
યોગથી તેમાં રહેલી વસ્તુને પણ કુત્રિક કહેવામાં આવેલ છે. રજોહરણ આદિ
વસ્તુની પ્રાપ્તિ જે હાટમાંથી થાય છે તે હાટને કુત્રિકાપણ કહે છે તે કુત્રિકા-
પણ દેવાધિષ્ઠિત હોય છે. આ રીતે ત્રણે દોકમાં રહેલી વસ્તુની પ્રાપ્તિના
સ્થાનને ત્રિલોક રૂપ હાટને માટે અર્થ “ કુત્રિકાપણ ” શબ્દનો પ્રયોગ કરાયો છે.
જમાલી તે કુત્રિક હાટમાંથી રજોહરણ અને પાત્ર મંગાવવા તથા એક નાઇને
બોલાવવા માગે છે.

“ તપ્પણં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા કોહુ વિયપુરિસે સદાવેઠ ”
ત્યારે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી પુરુષોને બોલાવ્યા.

रस्य पित्रा एवम् उक्तरीत्या उक्ताः सन्तो हृष्टतुष्टाः हर्षतोषयुक्ताः करतल यावत्
शिरमावर्त मस्तके अङ्गलिं कृत्वा विनयेन नतमस्तकाः प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव शीघ्राति-
शीघ्रमेव श्रीगृहात् धनभाण्डागारात् त्रीणि सहस्राणि लक्षाणि तथैव यावत् तेषां
मध्यात् द्वाभ्या लक्षाभ्यां रजोहरणं च प्रतिग्रहं च कुत्रिकापणात् आनयन्ति, एकेन
च लक्षेण काश्यपकं च नापितं शब्दयन्ति, आह्वयन्ति । ' तएणं ते कासवए जमा-
लिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुवियपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्ठे तु-
ण्हाए कयवलिकम्मे जाव सरीरे ' ततःखलु स काश्यपको नापितो जमाले-
क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायितः आहूतः सन् हृष्टः,
तुष्टः, स्नातः कृतवलिर्मुनिं काकेभ्यो दत्तान्नमागो यावत् कृतकौतुकमङ्गल-

सदावेति ' जब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने उन कौटुम्बिक पुरुषों
से ऐसा कहा तो वे बहुत खुश हुए और आनन्दित चित्त होते हुए
उन्होंने दोनों हाथ जोड़कर बड़े विनय के साथ अपने स्वामी की इस
आज्ञाको नत मस्तक हो स्वीकार कर ली । फिर वे खजाने पर गये
और वहां से तीन लाख स्वर्णमुद्राएँ लेकर दो लाख स्वर्णमुद्राओंमें रजो-
हरण और पात्र कुत्रिकापण से ले आये तथा एक लाख स्वर्णमुद्राएँ
देकर नापित को बुलालाए ' तएणं से कामवए जमालिस्स खत्तियकु-
मारस्स पिउणा कोडुवियपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे प्हाए,
कयवलिकम्मे, जाव सरीरे ' जब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने अपने
आज्ञाकारी पुरुषों को भेजकर उस नापित को बुलवाया-तब वह नापित
उनके बुलाने पर बड़ा ही खुश हुआ और आनन्दित चित्त होकर उसने
उसी समय स्नान किया-काक आदि के लिये अन्न डाला यावत् कौतु-

जमादीना पितानी ओ बात सांभाणीने ते आज्ञाकारी पुरुषोने धखे। ओ आनंद
थयो। तेमखे भन्ने हाथ जेडीने, अनन्त मस्तक करीने पोताना स्वामीनी
आज्ञाने। विनयपूर्वक स्वीकार कर्यो अने त्याही जेधने तेमखे भजनामाधी त्रण
लाख सुवर्णमुद्राओ लीधी त्यारमाद तेओ कुत्रिकापणुमा ओ लाख सुवर्णमु-
द्राओ आपीने रजेहरण अने पात्र लक्ष आख्या अने ओक लाख सुवर्णमुद्राओ।
आपीने नाधने (धायलने) ओलावी लाख्या " तएणं से कासवए जमालिस्स
खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडु वियपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे प्हाए, कय
वलिकम्मे जाव सरीरे " ज्यारे क्षत्रियकुमार जमादीना पिताओ पोताना
आज्ञाकारी पुरुषोने भेजदीने ते जमम ओलाव्यो, त्यारे तेने धखे। ओ लक्ष
अने सतोष थयो, तेखे तुरत ओ स्नानगृहमां जेधने स्नान कर्युं, त्यारमाद

मायधितः द्रुतप्रवेश्यानि वस्त्राणि मातृत्व्यानि मयपरिहितः अल्पमहापां
मरणाच्छ्रुतशरीरः 'जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवा
गच्छइ, उवागच्छिवा करयल माय कट्टु जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पियरं
जपण विजएणं वद्धावेइ' यपैव यस्मिन्नेव स्थाने जमाछे क्षत्रियकुमारस्स
पिता भासोत्, तत्रैव तस्मिन्नेव स्थाने उवागच्छणि, उवागत्य करयल यावत्
शिरसावर्ते मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जमालः क्षत्रियकुमारस्स पितरं जयेन विजयेन
जयविजयसुखकण्ठदेन वद्धयति 'वद्धाविता' एवं वपासी 'वद्धयित्वा एवं
वक्ष्यमाणप्रकारेण मज्झीन्'—'संसिस्तु णं देवाणुत्पिया ! जं मए करमिज्ज !'

एवं मंगलरूप प्रायश्चित्त किया—फिर उमने अपने शरीर पर छुट्ट बडे
घर पर जाने योग्य अछो २ कोमली कपड़े पहिरे—थोडे भारवाले एवं
पेश किमती भनेर आमूषण धारण किये—इस तरह सब प्रकार से
विभूषित होकर वह 'जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया—तेणेव
उवागच्छइ' क्षत्रियकुमार जमालि के पिता जहां पर थे—वहां पर आया
'उवागच्छिवा करयल जाय कट्टु जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पियर जप
ण विजएणं वद्धावेइ' वहां आकर उसने क्षत्रियकुमार जमालिके पिताको
नत मस्तक होकर 'जय हो आपकी विजय हो' इस प्रकारके जय विजय
सुखक शब्दों का उच्चारण करते हुए घवाई दी यहां यावत् शाइ से
"शिरसावर्ते मस्तके अञ्जलिं" इस पाठ का ग्रहण किया गया है।
'वद्धाविता एवं वपासी' घवाई देकर फिर उमने इस प्रकार से कहा
'संसिस्तु णं देवाणुत्पिया ! जं मए करमिज्ज' हे देवानुविज ! आप

तेछे वायस अग्निं जल आपवाइय अतिकर्मइयुं तथा दीपकं अने मगस
इयं प्रायश्चित्तं कयुं त्पारणइ तेछे येतना शरीर उवर शुद्धं सारां सारां
जिमती कपडां पडेमां अने वजनमां छत्रां पणुं गनुभूषणानं जेवां आभूषणो।
धारणुं कर्वां आ शीते सुहरं वस्त्रो अने अभूषणोभी विभूषितं यउने 'जेणेव
जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवागच्छइ' ते क्षत्रियकुमार जमालीना
पितानी पत्ते आभ्यो। उवागच्छिवा करयल जाय कट्टु जमालिस्स खत्तिय
कुमारस्स पियर जपणं विजएणं वद्धावेइ' तर्वां आनीने तेछे भायु नभानीने
तथा आपनी अथ के। आपनी रि/थ के। जेवां शब्देनां उच्चारण
पूरं क्षत्रियकुमार जमालीना पिताने वधा या अर्द्धां जाय (यावत्) "
पठथी शिरसावर्तं मस्तकं अञ्जलिं आ सुत्थपइ अदणुं करवामां आभ्यो।
॥ वद्धाविता एवं वपासी" अथानवयनु उच्यते इतीने तेछे तेभने आ
अभावे ६१—'संसिस्तु णं देवाणुत्पिया ! जं मए करमिज्ज' हे देवानुविज !

रस्य पित्रा एवम् उक्तरीत्या उक्ता सन्तो हृष्टतुष्टाः हर्षतोषयुक्ताः करतलयावत् शिरमावर्त मस्तके अङ्गलिं कृत्वा विनयेन नतमस्तकाः प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव शीघ्राति-
शीघ्रमेव श्रीगृहात् धनभाण्डागारात् त्रीणि सहस्राणि लक्षाणि तथैव यावत् तेषां
मध्यात् द्वाभ्या लक्षाभ्यां रजोहरणं च प्रतिग्रहं च कुत्रिकापणात् आनयन्ति, एकेन
च लक्षेण काश्यपकं च नापितं शब्दयन्ति, आह्वयन्ति । 'तएणं ते कासवए जमा-
लिस्स खत्तिपकुमारस्स पिउणा कोडुंविउपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्ठे तु
ण्हाए कयवलिकम्मे जाव सरीरे' ततः खलु स काश्यपको नापितो जमालेः
क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायितः आहूतः सन् हृष्टः,
तुष्टः, स्नातः कृतवल्किर्मां काकेभ्यो दत्तान्नभागो यावत् कृतकौतुकमङ्गल-

सदावेति 'जब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने उन कौटुम्बिक पुरुषों
से ऐसा कहा तो वे बहुत खुश हुए और आनन्दित चित्त होते हुए
उन्होंने दोनों हाथ जोड़कर बड़े विनय के साथ अपने स्वादी की इस
आज्ञाको नत मस्तक हो स्वीकार कर ली। फिर वे खजाने पर गये
और वहां से तीन लाख स्वर्णमुद्राएं लेकर दो लाख स्वर्णमुद्राओंमें रजो-
हरण और पात्र कुत्रिकापण से ले आये तथा एक लाख स्वर्णमुद्राएं
देकर नापित को बुलाया 'तएणं से कासवए जमालिस्स खत्तिपकु-
मारस्स पिउणा कोडुंविउपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे ण्हाए
कयवलिकम्मे, जाव सरीरे' जब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने अपने
आज्ञाकारी पुरुषों को भेजकर उस नापित को बुलवाया-तब वह नापित
उनके बुलाने पर बड़ा ही खुश हुआ और आनन्दित चित्त होकर उसने
उसी समय स्नान किया-काक आदि के लिये अन्न डाला यावत् कौतुक

जभादीना पितानी ओ बात सांलणीने ते आज्ञाकारी पुरुषोने धख्खे ज आनंद
थये। तेमखे भन्ने छाय जेरीने, अनन्त मस्तक करीने पोताना स्वाग्गीनी
आज्ञाने। विनयपूर्वक स्वीकार कर्यो अने त्याघो जधने तेमखे भल्लनाभांधी त्रणु
लाभ सुवर्णमुद्राओ लीधी त्थारमाद तेओ कृत्रिकापणुमा जे लाभ सुवर्णमु-
द्राओ आपीने रत्नेहरणु अने पात्र लध आओया अने ओक लाभ सुवर्णमुद्राओ।
आपीने नाधने (धायजने) ओलावी लाओया " तएणं से कासवए जमालिस्स
खत्तिपकुमारस्स पिउणा कोडु विउपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्ठे हट्ठे ण्हाए, कय
वलिकम्मे जाव सरीरे " ज्यारे क्षत्रियकुमार जभादीना पितोओ पोताना
आज्ञाकारी पुरुषोने भोक्कीने ते डम्म ओलाओया, त्थारे तेने धख्खे ज छप
अने सतोप थये। तेखे तुरत ज स्नानगृहमां जधने स्नान कर्युं, त्थारमाद

इष्टतुष्टः करतल याक्त् शिरसायर्धं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा पक्षं वक्ष्यमाणपद्मारेण
 भगवदीत्-हे स्वामिन् । 'तदेह' तथेति-एवमेवास्तु इत्युक्त्वा माह्वया विनयेन
 पक्षनं प्रतिशृणोति-स्वीकरोति 'पद्मिमुनेस्ता सुरमिणा गणोदरणं इत्यपाप
 पक्षालेह, पक्षालेता सुदार अद्वयत्वाप पोतीए मुहं वषह, वषिता' प्रति
 श्रुत्य जमालेः पितृवचन स्वीकृत्य सुरमिणा सुगन्धिना गन्धोदकेन हस्तपादं प्रसा
 दयति, प्रसारण भुङ्क्ता-अत्यन्तरिशीघ्रतया अष्टपटलया अष्टगुणावृत्तया मष्ट
 पुटकया सुस्तरस्त्रिकया मुच वषनाति, सुर्ध्वं वषुष्वा-'जमालिस्त स्वस्तिपकुमारस्त
 परेण जलेण चउरंगुलवज्जे निरालमणपाङ्गगे अगगकेसे कप्पइ' जमालेः
 क्षत्रियकुमारस्य परेण यत्नेन अत्यन्तसावधानतया स्वगुरुगुलवज्जान् चतुर्गुण
 प्रमागान् विहाय निष्क्रमणपापोग्यान् दीप्तामसहृषोग्यान् अग्रदेशान् अग्रभूता
 केष्टाः अग्रकेष्टास्नान् पतिकृत्स्नपति-प्रतिकर्षयति, 'तएवं जमालिस्त स्वस्तिप-
 कहा तो वह बहुत खुश हुआ पक्ष आनन्दित चित्त होकर उसने दोनों
 हाथ जोड़े-विनयापनत होकर हे स्वामिन् ! जैसा आप कहते हैं मैं
 उसी प्रकारसे करूँगा ऐसा कहा-रुह करके उनके पक्षनोंको स्वीकार
 किया 'पद्मिमुनेस्ता सुरमिणा गणोदरणं इत्यपाप पक्षालेह, पक्षदा
 लेस्ता सुदाप अद्वयत्वाप पोतीए मुहं वषह, वषिता' स्वीकार करके
 फिर उसने अपने दोनों हाथोंको सुगन्धित जलसे धोकर शुद्ध किया
 शुद्ध करके फिर उसने अपने मुद्रको कपड़ेकी जाठ पुडवाली शुद्ध
 पट्टी करके बाँधा, बाँध कर 'जमालिस्त स्वस्तिपकुमारस्त परेण जलेण
 चउरंगुलवज्जे निरालमणपाङ्गगे अगगकेसे कप्पइ' क्षत्रियकुमार ज
 मालिके चार अंगुल छोड़कर फनोंके अग्र केष्टोंको इस तरहसे पट्टरा
 कि जिमसे वे दीक्षाके प्रसन्नक योग्य बन गये, 'तएव जमालिस्त स्व

पुनश्चित्तु इत्ये विनयपूर्वक जलने दाप लेतीने तेमने आ प्रभावे कहु-

पक्षालाप विनयण वषणं पद्मिमुनेह" आपनी आज्ञा भावे अग्रपुं ३
 "पद्मिमुनेस्ता सुरमिणा गणोदरणं इत्यपाप पक्षालेह पक्षालेता सुदाप अद्व
 पक्षाल पोतीए मुहं वषह वषिता" त्वारणा तेवे सुगन्धित जलधो पीत्ताना
 जलने दाधने पीत्ता, दाधने साह करीने तेवे आह पक्षाली कषणानी शुद्ध
 पट्टी मुभ पर आपी आपीने जमालिस्त स्वस्तिपकुमारस्त परेण जलेण चउ
 रगुलवज्जे निरालमणपाङ्गगे अगगकेसे कप्पइ" तेवे क्षत्रियकुमार जमालीना
 आर अशुभप्रभाजुं केश सिखायना जलीना अग्रदेशीने जहुं अ जलनपुं ३
 आपीने प्रमन्याने योग्य जलानी दीधा तएव जमालिस्त स्वस्तिपकुमारस्त

ધો દેવાનુપ્રિયા ! ભવન્તઃ સન્દિશન્તુ-આજ્ઞાપયન્તુ સ્વલુ યત્ મયા કરણીયમ્
યન્મમ કર્તવ્યં વર્તતે । ‘ તદ્દર્શનં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા તં કાસવગં
એવં વયાસી ’ તતઃસ્વલુ તરય જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિતા તં કાશ્વપકં નાપિ-
તમ્ એવં વક્ષ્યમાણપ્રચારેણ અવાદીત-‘ તુમં દેવાણુપ્પિયા ! જમાલિસ્સ સ્વત્તિય-
કુમારસ્સ પરેણં જત્તેણં ચત્તરંગુલવજ્જે નિક્કલમણપ્પાઝગ્ગે અગ્ગકેસે પહિક્કપ્પેહ ’ મો
દેવાનુપ્રિય ! ત્વં જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પરેણ યત્થેન અત્યન્તસાવધાનતયા
ચત્તરંગુલવર્જાન-ચત્તરંગુલપ્રમાણકેશાન્ વિઠાય નિષ્ક્રમણપ્રાયોગ્યાન્ પ્રવ્રજ્યા
પ્રસન્નયોગ્યાન્ અગ્રકેશાન્ કેશાપ્રમાણાન્ પ્રતિકલ્પય - પ્રતિકર્તય
‘ તદ્દર્શનં સે કાસવે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિઝ્ઞા એવં વુત્તે સમાણે હદ્ધતુદ્ધે
કરયલ જાવ એવં સામી ! તહત્તાણાણં વિણણં વચ્છણં પહિસુણેહ ’ તતઃસ્વલુ સ
કાશ્વપક્કો નાપિતો જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિતા એવમુક્તપ્રકારેણ ઉક્તઃ સન્

આજ્ઞા દે કિ સુદ્ધે કયા કરના હૈ । ‘ તદ્દર્શનં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમા-
રસ્સ પિયા તં કાસવગં એવં વયાસી ’ તવ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ કે
પિતાને ઉસ નાપિત સે એસા કહા-‘ તુમં દેવાણુપ્પિયા ! જમાલિસ્સ
સ્વત્તિયકુમારસ્સ પરેણં જત્તેણં ચત્તરંગુલવજ્જે નિક્કલમણપ્પાઝગ્ગે અગ્ગ-
કેસે પહિક્કપ્પેહ ’ હે દેવાનુપ્રિય ! તુમ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ કે અત્યન્ત
સાવધાની કે સાથ ચાર અગુલપ્રમાણ કેશોં કો છોડકર ઉન્હેં એસે ઢંગ
સે કનરો કિ જિસસે વે પ્રવ્રજ્યા પ્રસંગ કે યોગ્ય વન જાવે (તદ્દર્શનં સે
કાસવે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિઝ્ઞા એવં વુત્તે સમાણે હદ્ધતુદ્ધે
કરયલ જાવ એવં વયાસી ! તહત્તાણાણં વિણણં વચ્છણં પહિસુણેહ
હસ તરહસે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે પિતાને જબ ઉસ નાપિતસે(નાઈ)એસ

આપની જે આજ્ઞા મળે તે હુ માથે ચડવવા તૈયાર છું માટે કહેા, શી
આજ્ઞા છે ? “ તદ્દર્શનં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા તં કાસવગં એવં
વયાસી ” ત્યારે તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ તે નાપિતને (નાઇને)
આ પ્રમાણે કહ્યું--“ તુમં દેવાણુપ્પિયા ! જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પરેણં જત્તેણં
ચત્તરંગુલવજ્જે નિક્કલમણપ્પાઝગ્ગે અગ્ગકેસે પહિક્કપ્પેહ ” હે દેવાનુપ્રિય ! તમે
ધણી જ સાવધાનીથી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના ચાર આગળ પ્રમાણુ દેશને છોડીને
પાકીના અગ્રકેશોને એવી રીતે કાપી નાખો કે જેથી તે પ્રવ્રજ્યા પ્રસંગને
યોગ્ય બની બીય “ તદ્દર્શનં સે કાસવે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિઝ્ઞા એવં
વુત્તે સમાણે હદ્ધતુદ્ધે કરયલ જાવ એવં વયાસી ” ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાની
એવી આજ્ઞા સાલગીને તે નાપિત ધણે જ હર્ષ અને સ્તોષ પાસ્યે તેણે

માયમિત્ત! શુદ્ધવેશ્યાનિ મસ્રાણિ માહુત્યાનિ મધરપરિહિતઃ અવપમદાર્પા
મરણાન્કુઠવશ્ચરીરઃ 'જેણે જમાલિસ્ત સ્વત્તિયકુમારસ્ત પિયા તેણે ઉપ-
ગચ્છહ, ઉપાગચ્છિત્તા કરયલ આવ કદ્દુ જમાલિસ્ત સ્વત્તિયકુમારસ્ત પિયર
જપણ વિજયણં વદાવેહ' યપેવ યસ્મિન્નેવ સ્થાને અમાછે ધનિયકુમારસ્ય
પિતા આસોત્, તપ્રેવ તસ્મિન્નેવ સ્થાને ઉપાગચ્છિત્તિ, ઉપાગત્ય વરતલ મારદ
શિરસાવર્તે મસ્તક અઝાલિ કૃત્વા જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિતરં અપેન વિજયેન
જયવિજયધ્વજકચ્છદેન વર્દયતિ 'વદાવિષા' एवं वयासी '-वर्दयित्वा एवं
वक्ष्यमाणमकारेण भरादीन्-' સંવિસતુ ણં દેવાણુપિયા ! જં મય કરણિજ્ઞ !

અથ મંગલરૂપ પ્રાપ્તિસ્ત કિયા-ફિર ડમને અપને શાંતિર પર શુદ્ધ વહે
ઘર પર જાને યોગ્ય અચ્છે ૨ કોમતી કપડે પહિરે-ધોડે ખારવાલે અથ
યેજ કિમતી અનેક આમૂપગ ધારણ કિયે-હસ તરફ સપ પ્રકાર સે
વિમૂપિત હોકર વદ 'જેણે જમાલિસ્ત સ્વત્તિયકુમારસ્ત પિયા-તેણે
ઉપાગચ્છિત્તા કરયલ આવ કદ્દુ જમાલિસ્ત સ્વત્તિયકુમારસ્ત પિયર જપ
ણં વિજયણં વદાવેહ' વર્ષા આકર વસને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે પિતાકો
નત મસ્તક હોકર 'જય હો આપકી વિજય હો' હસ પ્રકારકે જય વિજય
સુધક શાંતી કા ઉચ્ચારણ કરસે છૂપ ઘવાઈ હી પહાં યાવત્ શબ્દ સે
" શિરસાવર્તે મસ્તકે અઝાલિ " હસ પાઠ કા ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ ।
'વદાવિષા અથ વયાસી' ઘવાઈ દેકર ફિર ડમને હસ પ્રકાર સે કરા
'સંવિસતુ ણં દેવાણુપિયા ! જ મય કરણિજ્ઞ' હૈ દેવાણુપિયા ! આપ

તેણે વાચસ અગિને અન્ન આપવા રૂપ ભલિકર્મ કર્યું તથા રોતુક અને મગજ
રૂપ પ્રાપ્તિ કર્યું ત્યારબાદ તેણે પેતના શરીર ઉપર શુદ્ધ, સાશ, સારા
કિમતી કપડાં પહેવાં અને વજનમાં હલકાં પણ ભદુભૂષણનાં જોવાં આકૃષ્ટોઃ
ધારણ કર્યાં આ રીતે સુદર વળો અને અભૂષણોથી વિભૂષિત થાને 'જેણે
જમાલિસ્ત સ્વત્તિયકુમારસ પિયા, તેણે ઉપાગચ્છિત્ત તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના
પિતાની પસે આપ્યો. 'ઉપાગચ્છિત્તા કરયલ આવ કદ્દુ જમાલિસ્ત સ્વત્તિય
કુમારસ પિયર જપણં વિજયણં વદાવેહ' ત્યાં આવીને તેણે માયુ નમાવીને
તથા આપનો અથ હો આપનો વિજય હો " જોવાં શબ્દોનાં ઉપચારણ
પૂરક ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના પિતાને વધાવ્યા અહીં 'જાવ (યાવત્) "
પરથી શિરસાવર્તે મસ્તક અઝાલિ " આ સુવચક મદલુ કરવામાં આ યે
હ 'વદાવિષા અથ વયાસી' અથાવજવતુ ઉપચારણ કરીને તેણે તેમને આ
મમ.જે કર્યું-' સંવિસતુ ણં દેવાણુપિયા ! જ મય કરણિજ્ઞ હૈ દેવાણુપિયા !

કુમારસ્સ માયા હંસલક્ષણેણં પટમાડર્ગં અગ્ગકેસે પડિચ્છઈ' તતઃ સ્વલ્લ
સા જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય માતા હંસલક્ષણેન હસન્ શુક્લેન હમચિન્દ્રેન વા
પટશાટકેન પટરૂપઃ શાટકઃ પટશાટકઃ શાટકોહિ શટનકારકોઽપિ ઉચ્યતે અતઃ
સ્તન્નિરાસાર્થં પટ્યહ્ણમ્, અથવા શટકો વસ્ત્રમાત્રમુચ્યતે સ ચ પૃથુલઃ પટોઽભિ
ધીયતે ઇતિ પટશાટકઃ, તેન પટામ્બરેણ અગ્રકેશાન્ જમાલેઃ શિરોરુહાન્ પ્રતી-
ચ્છતિ-ગૃહ્ણતિ, ' પડિચ્છિત્તા સુરભિના ગંધોદણં પક્ખાલેઈ ' પ્રતીપ્ય ગૃહીત્વા
સુરભિના ગન્ધોદકેન પ્રક્ષાલયતિ, ' પક્ખાલેત્તા અગ્ગેહિં વરેહિં, ગંધેહિં મલ્લેહિં,
અન્નેઈ ' પ્રક્ષાલ્ય અગ્ગેઃ પ્રધાનૈઃ વરૈઃ શ્રૈઠૈઃ, ગન્ધૈઃ પરિમલૈઃ, માલ્યૈઃ પુષ્પાદિ-
સ્ત્રગ્મિઃ અર્ચતિ-પૂજયતિ ' અચ્ચિત્તા સુદ્ધવત્થેણં વધેઈ, વંધિત્તા રયણકરંડગંસિ

ત્તિયકુમારસા માયા હંસલક્ષણેણં પટમાડર્ગં અગ્ગકેસે પડિચ્છઈ' ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે ઉન કર્તિત અગ્રકેશોંકો ઉસડી માતાને હંસકે
જેસે અથવા હસકે ચિહ્નવાલે પટશાટક-રેશમીતૌલિયાંમેં લે લિયા યહાં
પરજો શાટકકે નાથ પટ શબ્દ રચ્યા ગયાહૈ, ઉસસે શટનકારક સહનેવાલે
શટકકા વ્યવચ્છેદ ક્રિયા ગયાહૈ. ઇસસે પટરૂપસે જો શાટક વહ પટ
શાટક હૈ એસા બોધ હોતા હૈ, પટરૂપ શાટક જિસે ભાષામેં તૌલિયા
કહતે હૈં કહલાતા હૈ. અથવા શાટક નામ વસ્ત્ર માત્રકા હૈ. મોટા જો
વસ્ત્ર હોતા હૈ વહ પટશાટક કહા ગયા હૈ. એસા પટશાટક તૌલિયા
રૂપ વસ્ત્ર હોતા હૈ. ' પડિચ્છિત્તા સુરભિના ગંધોદણં પક્ખાલેઈ ' તૌ-
લિયામેં રચ્ચકર ફિર ઉસને ઉન્હે સુરભિ ગંધોદકસે પ્રક્ષાલિત ક્રિયા
' પક્ખાલેત્તા ' પ્રક્ષાલિત કરકે ઉસને ' અગ્ગેહિં ' પ્રધાન ' વરેહિં '
એઠ ' ગંધેહિં ' ગન્ધ દ્રવ્યોંસે ઓર ' મલ્લેહિં ' માલાઓંસે ' અન્નેઈ '

માયા હંસલક્ષણેણ પટમાડર્ગ અગ્ગકેસે પડિચ્છઈ" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના
અગ્રકેશોને તેની માતાએ હંસના જેવા સફેદ રેશમી ટુવાલમાં (પટશાટકમાં)
અથવા હંસના ચિહ્નવાળા રેશમી ટુવાલમાં લઈ લીધા અહીં જે શાટકની
સાથે પટ શબ્દ રાખવામાં આવ્યો છે, તેના દ્વારા શટનકારક શાટકનો વ્યવ-
ચ્છેદ કરવામાં આવેલ છે. તેથી " પટ રૂપ જે શાટક તેને પટશાટક કહે છે "
એવો બોધ થાય છે. તે પટરૂપ શાટકને હિન્દી ભાષામાં તૌલિયા (ટુવાલ)
કહે છે. અથવા દરેક વસ્ત્રને શટક કહે છે અને બહુ વસ્ત્રને પટશાટક કહે
છે " પડિચ્છિત્તા સુરભિના ગંધોદણં પક્ખાલેઈ " ટુવાલમાં લઈને તેણે તે
વાળને શુદ્ધ સુગન્ધિત જલથી ધોયા " પક્ખાલેત્તા " ધોઈને તેણે " અગ્ગેહિં "
પ્રધાન (મુખ્ય) " વરેહિં " શ્રેષ્ઠ " ગંધેહિં " સુગન્ધિત દ્રવ્યો વડે અને
" મલ્લેહિં " માલાઓ વડે " અન્નેઈ " તેની પૂજા કરી. " અચ્ચિત્તા " પૂજા

इष्टतुष्ट करतम यावत् शिरसायत मस्त्वकेऽङ्गलिं कृत्वा पथं यत्रयमाणमकारेण
 भवादीत्-हे स्यामिन् । 'तथेह' तथेति-एवमेवास्तु इत्युत्तरा माश्रया निनयेन
 वचनं प्रतिशृणोति-स्वीकरोति 'पञ्चसुणेसा सुरमिणा गवोदपण इत्यपाप
 पक्खाळेह, पक्खाळेसा सुदार भद्रपडन्नाए पोत्तीए सुह वचह, वचिता' प्रति
 श्रुत्य जमालेः पितृवचनं स्वीकृत्य सुरमिणा सुगन्धिना गन्धोदकेन इन्तर्पादं प्रज्ञा
 सति, प्रज्ञारप भुदरा-अत्यन्तरिप्रोभूतया अष्टपटनया अष्टगुणावृणया मष्ट
 पुटकया सुत्तरस्त्रिदया सुष वचनाति, सुषं वदूष्या- 'जमालिस्स सत्थियकुमारस्स
 परेण वत्तेण चउरंगुलवज्जे निस्समणप्पाउग्गे अगगकेसे कप्पह' जमालेः
 सत्थियकुमारस्य परेण वत्तेन अत्यन्तसारधानतया खुरङ्कुलवज्जौ चउरङ्कुल
 ममाणान् विहाय निष्कमणपायोग्यान् दीप्तापसङ्गयोग्यान् अग्रकेशान् अग्रभूता
 केशाः अग्रकेशास्तान् पतिकल्पयति-प्रतिकल्पयति, 'तपण जमालिस्स सत्थिय-
 कदा तो वद पटुत खुसा हुआ पथं आनन्दित विस्र होकर उसने दोनों
 हाथ जोड़े-चिनयापनत होकर हे स्यामिन् ! ऐसा आप कहते हैं मैं
 वसी प्रकारसे करूंगा ऐसा कहा-कह करके उनके वचनोंको स्वीकार
 किया 'पञ्चसुणेसा सुरमिणा गवोदपण इत्यपाप पक्खाळेह, पक्खा
 छेसा सुदाए भद्रपडलाए पोत्तीए सुह वचह, वचिता' स्वीकार करके
 फिर उसने अपने दोनों हाथोंको सुगन्धित जलसे धोकर शुद्ध किया
 शुद्ध करके फिर उसने अपने मुखको कपड़ेकी भाँठ पुच्छाली शुद्ध
 पट्टी करके माँचा माँच कर 'जमालिस्स सत्थियकुमारस्स परेण जसेण
 चउरंगुलवज्जे निस्समणप्पाउग्गे अगगकेसे कप्पह' सत्थियकुमार ज
 मालिके चार अंगुल छोड़कर केशोंके अग्र केशोंको इस तरहसे दतरा
 कि जिनसे वे दीक्षाके समयके योग्य बन गये, 'तपण जमालिस्स स

पुनरित इहमे चिनयपूराक जन्ने दाव कोशने तेमने न्ना प्रभावे कहुं—
 'एहत्ताणए विजरण वणण पञ्चसुणेह' जामपी आशा भावै वक्ष्युं ३
 "पञ्चसुणेसा सुरमिणा गवोदपण इत्यपाप पक्खाळेह पक्खाळेसा सुदाए भद्र
 पडलाए पोत्तीए सुह वचह वचिता" त्पारणाक तेव्हे सुत्रधित जणयो पाठाना
 जन्ने दावने पावा दावने साह करीने तेव्हे न्नाक पउवाणी कपडान्नी शुद्ध
 पट्टी भुण पर जामपी जामपीने 'जमालिस्स सत्थियकुमारस्स परेण वत्तेण चउ
 रंगुलवज्जे निस्समणप्पाउग्गे अगगकेसे कप्पह' तेव्हे सत्थियकुमार जमालीना
 चार अंगुलप्रमाण केस सिंघावना ज हीना अगगकेसेने जहुं च वत्तनपूराक
 कपीने प्रवचनाने योग्य जनावी दीवा तपण जमालिस्स सत्थियकुमारस्स

મો દેવાનુપ્રિયાઃ । ભવન્તઃ સન્દિગ્ધાન્તુ-આજ્ઞાપયન્તુ સ્વલુ યત્ મયા કર્ણીયમ્
યન્મમ કર્તવ્યં વર્તતે । ‘ તદ્દર્શનં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા તં કાસવર્ગં
એવં વયાસી ’ તતઃસ્વલુ તસ્ય જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિતા તં કાશ્યપકં નાપિ-
તમ્ એવં વક્ષ્યમાણપ્રચારેણ અવાદીત્-‘ તુમં દેવાણુપ્પિયા ! જમાલિસ્સ સ્વત્તિય-
કુમારસ્સ પરેણં જત્તેણં ચરુરંગુલવજ્જે નિક્કલ્લમણપ્પાઝગ્ગે અગ્ગકેસે પહિક્કપ્પેહ ’ મો
દેવાનુપ્રિય । ત્વં જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પરેણ યત્નેન અત્યન્તસાવધાનતયા
ચતુરંગુલવર્જાન્-ચતુરંગુલપ્રમાણકેશાન્ વિઠાય નિષ્ક્રમણપ્રાયોગ્યાન્ પ્રવ્રજ્યા
પ્રસન્નયોગ્યાન્ અગ્રકેશાન્ કેશાપ્રમાણાન્ પ્રતિકલ્પય - પ્રતિકર્તવ્ય
‘ તદ્દર્શનં સે કાસવે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિઝ્ઞા એવં વુત્તે સમાણે હટ્ઠતુટ્ઠે
કરચલ જાવ એવં સામી ! તહસાણાપ્પ વિણણં વચ્છણં પહિસુણેહ ’ તત્ત સ્વલુ સ
કાશ્યપકો નાપિતો જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિત્તા એવમુક્તપ્રકારેણ ઉક્તઃ સન્

આજ્ઞા દે કિ છુલ્લે વ્યા કરના હૈ । ‘ તદ્દર્શનં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમા-
રસ્સ પિયા તં કાસવર્ગં એવં વયાસી ’ તવ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ કે
પિતાને ડસ નાપિત સે એસા કહા-‘ તુમં દેવાણુપ્પિયા ! જમાલિસ્સ
સ્વત્તિયકુમારસ્સ પરેણં જત્તેણં ચરુરંગુલવજ્જે નિક્કલ્લમણપ્પાઝગ્ગે અગ્ગ-
કેસે પહિક્કપ્પેહ ’ હે દેવાનુપ્રિય ! તુમ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ કે અત્યન્ત
સાવધાની કે સાથ ચાર અંગુલપ્રમાણ કેશોં કો છોડકર ડન્હેં એસે ઢંગ
સે કનરો કિ જિસસે વે પ્રવ્રજ્યા પ્રસંગ કે યોગ્ય વન જાવેં (તદ્દર્શનં સે
કાસવે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિઝ્ઞા એવં વુત્તે સમાણે હટ્ઠતુટ્ઠે
કરચલ જાવ એવં વયાસી ! તહસાણાપ્પ વિણણં વચ્છણં પહિસુણેહ ’
હસ તરહસે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ કે પિતાને જય ડસ નાપિતસે(નાઈ)એસા

આપની જે આજ્ઞા મળે તે હુ માથે ચડવવા તૈયાર છું માટે કડો, શી
આજ્ઞા છે ? “ તદ્દર્શનં સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા તં કાસવર્ગં એવં
વયાસી ” ત્યાદે તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના પિતાએ તે નાપિતને (નાઈને)
આ પ્રમાણે કહ્યું-“ તુમં દેવાણુપ્પિયા ! જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પરેણં જત્તેણં
ચરુરંગુલવજ્જે નિક્કલ્લમણપ્પાઝગ્ગે અગ્ગકેસે પહિક્કપ્પેહ ” હે દેવાનુપ્રિય ! તમે
ધર્મી જ સાવધાનીથી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના આર આગળ પ્રમાણ કેશને છોડીને
ખાડીના અગ્રકેશોને એવી રીતે કાપી નાખો કે જેથી તે પ્રવ્રજ્યા પ્રસંગને
યોગ્ય બની બીજા “ તદ્દર્શનં સે કાસવે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિઝ્ઞા એવં
વુત્તે સમાણે હટ્ઠતુટ્ઠે કરચલ જાવ એવં વયાસી ” ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના પિતાની
એવી આજ્ઞા સાબળીને તે નાપિત ધણે જ હર્ષ અને સંતોષ પામ્યો તેણે

કુમારસ્સ માયા હંસલક્ષણેણં પડમાડણં અગ્ગકેસે પઢિચ્છઈ' તતઃ સ્વલુ
સા જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય માતા હંસલક્ષણેન હંસવન્ શુક્લેન હમચિન્દ્રેન વા
પટશાટકેન પટરૂપઃ શાટકઃ પટશાટકઃ શાટકોહિ શટનકારકોઽપિ ઉચ્યતે અત
સ્તન્નિરાસાર્થં પટગ્રહણમ્, અથવા શટકો વસ્ત્રમાત્રમુચ્યતે સ ચ પૃથુલઃ પટોઽમિ
ધીયતે इति પટશાટકઃ, તેન પદ્યામ્બરેણ અગ્રકેશાન્ જમાલેઃ શિરોરુદાન્ પ્રતી-
ચ્છતિ-પૃક્ષાતિ, ' પઢિચ્છિત્તા સુરમિણા ગંધોદણં પક્ષાલેઈ ' પ્રતીપ્ય ગૃહીત્વા
સુરમિણા ગન્ધોદકેન પ્રક્ષાલયતિ, ' પક્ષાલેત્તા અગ્ગેહિં વરેહિં, ગંધેહિં મલ્લેહિં,
અચ્ચેઈ ' પ્રક્ષાલ્ય અગ્ગૈઃ પ્રધાનૈઃ વરૈઃ શ્રૈઠૈઃ, ગન્ધૈઃ પરિમલૈઃ, માલ્યૈઃ પુષ્પાદિ-
સ્ત્રગિમિઃ અર્ચતિ-પૂજયતિ ' અચ્ચિત્તા સુદ્ધવત્થેણં વંધેઈ, વધિત્તા રયણકરંડગંસિ

ત્તિયકુમારસ્સ માયા હંસલક્ષણેણં પડસાડણં અગ્ગકેસે પઢિચ્છઈ' ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે ઉન કર્તિત અગ્રકેશોંકો ઉસકી માતાને હંસકે
જેસે અથવા હસકે ચિહ્નવાલે પટશાટક-રેશમીતૌલિયાંમેં લે લિયા યહાં
પર જો શાટકકે માથ પટ શબ્દ રચા ગયાહૈ, ઉસસે શટનકારક સહનેવાલે
શટકકા વ્યવચ્છેદ ક્રિયા ગયાહૈ. ઇસસે પટરૂપસે જો શાટક વહ પટ
શાટક હૈ એસા બોધ હોતા હૈ, પટરૂપ શાટક જિસે ભાષામેં તૌલિયા
કહતે હૈં કહલાતા હૈ. અથવા શાટક નામ વસ્ત્ર માત્રકા હૈ. મોટા જો
વસ્ત્ર હોતા હૈ વહ પટશાટક કહા ગયા હૈ. એસા પટશાટક તૌલિયા
રૂપ વસ્ત્ર હોતા હૈ. ' પઢિચ્છિત્તા સુરમિણા ગંધોદણં પક્ષાલેઈ ' તૌ-
લિયામેં રચકર ફિર ઉસને ઉન્હે સુરમિ ગંધોદકસે પ્રક્ષાલિત ક્રિયા
' પક્ષાલેત્તા ' પ્રક્ષાલિત કરકે ઉસને ' અગ્ગેહિં ' પ્રધાન ' વરેહિં '
શ્રેષ્ઠ ' ગંધેહિં ' ગન્ધ દ્રવ્યોંસે ઓર ' મલ્લેહિં ' માલાઓંસે ' અચ્ચેઈ '

માયા હંસલક્ષણેણ પડસાડણ અગ્ગકેસે પઢિચ્છઈ" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના
અગ્રકેશોને તેની માતાએ હંસના જેવા સફેદ રેશમી ટુવાલમાં (પટશાટકમાં)
અથવા હંસના ચિહ્નવાળા રેશમી ટુવાલમાં લઇ લીધા અહીં જે શાટકની
સાથે પટ શબ્દ રાખવામાં આવ્યો છે, તેના દ્વારા શટનકારક શાટકનો વ્યવ-
ચ્છેદ કરવામાં આવેલ છે. તેથી " પટ રૂપ જે શાટક તેને પટશાટક કહે છે "
એવો બોધ થાય છે. તે પટરૂપ શાટકને હિન્દી ભાષામાં તૌલિયા (ટુવાલ)
કહે છે. અથવા દરેક વસ્ત્રને શટક કહે છે અને જાડા વસ્ત્રને પટશાટક કહે
છે " પઢિચ્છિત્તા સુરમિણા ગંધોદણં પક્ષાલેઈ " ટુવાલમાં લઇને તેણે તે
વાળને શુદ્ધ સુગન્ધિત જલથી ધોયા. " પક્ષાલેત્તા " ધોઇને તેણે " અગ્ગેહિં "
પ્રધાન (મુખ્ય) " વરેહિં " શ્રેષ્ઠ " ગંધેહિં " સુગન્ધિત દ્રવ્યો વડે અને
" મલ્લેહિં " માલાઓ વડે " અચ્ચેઈ " તેની પૂજા કરી. " અચ્ચિત્તા " પૂજા

कोट्टवियपुरिसे सदावेह, सदावेत्ता एव वयासी-खिप्पामेव
 भो देवाणुप्पिया ! अणेगखभसयसन्निविद्ध लोलट्टियसालमन्नि
 याग जहारायप्पसेणाइजे विमाणयन्नओ जाव मणिरयण
 घटियाजालरिखित्त पुरिसमहस्तवाहणीय सीय उवट्टवेह
 उवट्टवेत्ता मम पयमाणत्तिय पच्चप्पिणह । तए णं ते काडु
 धिय पुरिसा जाव पच्चप्पिणत्ति । तएणं से जमालीयत्तियकु
 मारे केसालकारेणं वत्थालकारेणं, माट्ठालकारेणं, आभरणाल
 कारेणं, चउच्चिहेणं अलकारेणं अलकारिए सनाणे पडिपुत्थाल
 कारे सीहासणाओ अब्बुडेह, अब्बुट्टेत्ता, सीय अणुप्पदाहिणी
 करेमाणे सीय दुरूहइ, सीय दुरूहेत्ता, सीहासणवरसि पुरत्था
 भिमुहे सन्निसण्णे तएण तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
 मायाण्हाया कयत्रात्ति जाव सरीरा हसलक्खणं पडसाढग गहाय
 सीय अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीय दुरूहइ, सीय दुरूहिच्चा,
 जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणे पासे भदासणवरसि सनि
 सन्ना । तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मधार्इ
 ण्हाया जाव सरीरा रयहरणं च पडिग्गह च गहाय सीय अणु
 प्पदाहिणी करेमाणी सीय दुरूहइ, सीय दुरूहिच्चा जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स धामे पासे भदासणवरसि संनिसन्ना । तएणं
 तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ एगावरतरुणी सिंगा
 रागारचारुवेसा सगयगयजाव रुयजोव्वणविलासकलिया सुंदर
 थण० हिमरयपकुमुदकुर्दिदुप्पगास सकोरेंटमल्लदाम धवल आयवत्त

तिथिषु च मदनत्रयोदश्यादि तिथिषु, पर्वणिषु च कार्तिक्यादि पूर्णिमासु, उत्स-
वेषु च-प्रियसङ्गमादि महोत्सवेषु, यज्ञेषु च नागादि पूजामु क्षणेषु च इन्द्रोत्स-
वादि लक्षणेषु अपश्चिमम् न पश्चिमं यस्मात् तद्भूपश्चिमम्-अन्तिमं दर्शनं भविष्य-
तीति कृत्वा तां केशमञ्जूषाम् उच्छीर्षकमूले-शिरोपधानसमीपे स्थापयति॥सू०९॥

मूलम्—“ तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
अम्भापियरो दोच्चंपि उतरावक्रमणं सीहात्तणं रयावेति, रया-
वेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहिं
कलमेहिं णहावेति, णहावित्ता पद्मसुकुमालाए सुरभियाए गंध-
कासाइयाए गायाइं ल्हहेति, ल्हहेत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं
गायाइं अणुलिंपति अणुलिपित्ता नात्ता निस्सासवायवोउज्जं चक्खु-
हरं वन्नफरिसजुत्तं हयलालापेलवातिरेगं धवलं कणगखचि-
यंतकम्मं महरिहं हंसलक्खगपडसाडगं परिहिंति, परिहित्ता,
हारं पिण्छेति, हारं पिण्छेत्ता, अद्धहारं पिण्छेति, अद्धहारं पिण-
द्धेत्ता, एवं जहा सूरियाभस्स अलंकारो तहेव जावचितं रयण-
संकडुक्कडं मउडं पिण्छेति, किं बहुणा ? गंधिमवेढिमपूरिम
संघातिमेणं चउविहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगं पिव अलंकिय विभू-
सियं करेति । तए णं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया

आदि अनेक तिथियोमें, कार्तिकी आदि पूर्णिमा रूप पर्वोमें, प्रिय सङ्गम
आदि रूप महोत्सवोंमें, नागादिकी पूजारूप यज्ञोंमें, एवं इन्द्रोत्सवादि
रूप क्षणोंमें अन्तिम दर्शनरूप होंगे, ऐसा कहकर उस मञ्जूषाको उसने
अपने सिरहानेके पास रख लिया ॥९॥

मदनत्रयोदशी आदि अनेक तिथिओमां कालंकी पूणिमा आदि पर्वोमां, प्रिय-
सङ्गम आदि रूप महोत्सवोमां, नाग आदिनी पूजा रूप यज्ञोमां अने इन्द्रो-
त्सव आदि रूप क्षणोमां अन्तिम दर्शन रूप यज्ञे. ” आ प्रमाणे कहीने तेणे
ते केशमञ्जूषाने पोताना ओशीकानी नीचे भूझी दीधी. ॥ सू. ९ ॥

पक्वित्वा ' अर्धयित्वा-शुद्धवत्वेण पवित्रपटेन बध्नाति, बद्ध्वा रत्नम-
ण्डके-रत्ननिर्मित मञ्जूषायाम् प्रक्षिपति स्थापयति, ' पक्वित्वा ' प्रक्षिप्य ' हार
वारिधारासिन्दुवार च्छिन्नमुत्पावलिप्यगासाः सुप्रवियोगदम्भाः अस्सु विनि-
म्नुपमाणी विनिम्नुपमाणी एव वपासी '-हारवारिधारासिन्दुवारच्छिन्नमु-
त्पावलिप्यगासानि, तत्र हारः-मुक्ताहार, वारिधारा-जलधारा सिन्दुवारो-रत्न-
विशेषः, श्वेतनिर्गुणो कुमुदम्, छिन्नमुत्पावलिः-विकीर्णमुत्पावलिः, तत्रकाष्ठानि-
तत्सदृशानि स्रस्तानि-इत्यर्थः सुप्रवियोगदु संहानि-पुत्रविरहासङ्गानि अभूवि-
नपनवृत्तानि विनिर्मुञ्चन्ती विनिर्मुञ्चन्ती अतिशयेन निस्तारयन्ती एव वक्ष्यमाण
प्रकारेण ब्रह्मदीप्त- ' एव न अहं जमालिस्व सन्धियकुमारस्त बहसु तिहीसु य
पद्मणीसु य उत्सवेसु य जनेसु य छनेसु य अगच्छिमे दरिसणे भविस्व इति
कहु उत्सीसगमूढे ठवे ' एव स्वतु केश मस्माकं जमालेः सन्धियकुमारस्य बहसु

धनकी अर्था की ' अचिन्ता ' अर्था करके ' शुद्धवत्वेण बंधे, पक्वित्वा
रयण करंडगति पक्वित्वा ' उसने उन्हे एक शुद्ध कपड़ेमें बांधा-
बांधकर उसने उस कपड़ेकी गाँठको रत्ननिर्मित एक मञ्जूषामें रख
दिया ' पक्वित्वा ' रख करके ' हारवारिधारासिन्दुवारच्छिन्नमुत्पा-
वलिप्यगासाः सुप्रवियोगदम्भाः अस्सु विनिम्नुपमाणी २ एवं
वपासी ' हार-मुक्ताहार, वारिधारा-जलधारा, सिन्दुवार-श्वेत निर्गुणो
पुष्प और बिखरी हुई मुक्तावलि इनके जैसे सफेद, ऐसे पुत्रके असह्य
विरहजय भाँसुओंको बारंबार बहानी हुई उसने ऐसा कहा- ' एव न
अहं जमालिस्व सन्धियकुमारस्त बहसु तिहीसु य, पद्मणीसु य, उत्स-
वेसु य छनेसु य अगच्छिमे दरिसणे भविस्व इति कहु उत्सीसगमूढे
ठवे ' ये केश हमारे लिये क्षत्रियकुमार जमालिके मदन अपोदशी

करीने शुद्धवत्वेण बंधे बंधित रयणकरंडगति पक्वित्वा " देखे ते
जाणने जेह रत्नमण्ड वक्षमां जेवाम् कपडामां बांधीन देखे ते जाणने जेह
रत्ननिर्मित मञ्जूषामां (पेटीमां) भूरी दीधाम् " पक्वित्वा " जाणने पेटीमां
भूरीने ' हारवारिधारासिन्दुवारच्छिन्नमुत्पावलिप्यगासाः सुप्रवियोगदम्भाः
असह्य विनिम्नुपमाणी २ एव वपासी ' हार (भोतीने हार), वारिधारा
(जलधारा), सिन्दुवार (श्वेत निर्गुणपुष्प) जने विपक्षवेष्टी मुन्तावति
नेवां सहैह अथवा पुत्रवियोग अन्य भाँसु सारथी जेवी जमालीनी भाताले
आ प्रभावे कहु- ' एव न अहं जमालिस्व सन्धियकुमारस्त बहसु तिहीसु य
पद्मणीसु य उत्सवेसु य जनेसु य, छनेसु य, अगच्छिमे दरिसणे भविस्व इति
कहु उत्सीसगमूढे ठवे " क्षत्रियकुमार जमालीना जेह केश जमाले भाडे

गहाय सलीलं उवरि धारेमाणी धारेमाणी चिट्ठइ । तए णं तस्स
जमालिस्स उभओ पासिं दुवे वरतरुणीओ सिंगारागार चारु-
जाव कलियाओ नाणामणिकणगरयणविमलमहरिहतवणि-
ज्जुज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ संखंककुंदेदुदगरय-
अमयमहियफेणपुंजसंनिकासाओ धवलाओ चामराओ
गहाय सलीलं वीयमाणीओ चिट्ठति । तए णं तरस जमालिस्स
खत्तियकुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार
जाव कलिया सेतरययामय विमलसलिलपुण्णं मत्तगयमहा-
मुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ । तए णं तस्स जमालि-
स्स खत्तियकुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगा-
रागार जाव कलिया चित्तकणग दंडं तालवेटं गहाय चिट्ठइ ।
तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा
वरतरुणी सिंगारानगर जाव कलिया सेतरययामय विमलस-
लिलपुण्णं मत्तगयमहामुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ ।
तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेणं
एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया चित्तकणगदंडं ताल-
वेटं गहाय चिट्ठइ । तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
पिया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावेत्ता एवं वयासी खिप्पा-
मेव भो देवाणुप्पिया । सरिसयं सरित्तयं सरिव्वयं सरिसला-
वण्णरूवजोव्वणगुणोव्वेयं एगाभरणं वसणगहिय निज्जोयं
कोडुंबिय वरतरुणसहस्सं सदावेह । तए णं ते कोडुंबियपुरिसा

कोट्टवियपुरिसे सदावेह, सदावेत्ता एव वयासी-खिप्पामेव
 मावेवाणुप्पिया । अणेगखभसयसस्त्रिगिह्व लोलट्टियसालमन्नि
 याग जहारायप्पसेणाह्वे विमाणयन्नओ जाव मणिरयण
 घटियाजालररिक्खित्त पुरिससहस्तवाहणीय सीय उवट्टवेह
 उवट्टवेत्ता मम पयमाणत्तिय पक्वप्पिणह । तए णं ते काट्ट
 विय पुरिसा जाव पञ्चप्पिणंति । तएणं से जमालीखत्तियकु
 मारे केसालकारेणं वरधालकारेणं, मद्धालकारेणं, आभरणाल
 कारेणं, चउट्टिहेण अलकारेणं अलकारिए सनाणे पट्टिपुन्नाल
 कारे सीहासणाओ अब्भुट्टेह, अब्भुट्टेत्ता, सीय अणुप्पदाहिणी
 करेमाणे सीय दुरूहह, सीय दुरूहेत्ता, सीहासणवरसि पुरत्था
 भिमुहे सस्त्रिमण्णे तएण तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
 माया पहाया कयवाळि जाव सरीरा हसलक्खणं पडसाढग गहाय
 सीय अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीय दुरूहह, सीय दुरूहित्ता,
 जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणे पासे भदासणवरसि संनि
 सत्ता । तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मधाई
 पहाया जाव सरीरा रयहरणं च पट्टिगह च गहाय सीय अणु
 प्पदाहिणी करेमाणी सीय दुरूहह, सीय दुरूहित्ता जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स वामे पासे भदासणवरसि सनितत्ता । तएणं
 तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्टओ एगा वरतरुणी सिंगा
 रागारचारुवेसा सगयगयजाव रुयजोव्वणविलासकलिया सुदर
 थण० हिमरयपकुमुदकुर्दिदुप्पगास सकोरेंटमाछदाम धवल आयवच

तिथिषु च मदनत्रयोदश्यादि तिथिषु, पर्वणिषु च कार्तिक्यादि पूर्णिमासु, उत्स-
वेषु च-प्रियसङ्गमादि महोत्सवेषु, यज्ञेषु च नागादि पूजामु क्षणेषु च इन्द्रोत्स-
वादि लक्षणेषु अपश्चिमम् न पश्चिमं यस्मान् तद्व्यपश्चिमम्-अन्तिमं दर्शनं मन्त्रिप्य-
तीति कृत्वा तां केशमञ्जूषाम् उच्छीर्षकमूले-शिरोपधानसमीपे स्थापयति॥सू०९॥

मूलम्—“ तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
अन्नापियरो दोच्चंपि उतरावक्कमणं सीहात्तणं रयावेंति, रया-
वेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहिं
कलमेहिं पहावेंति, पहावित्ता पल्लसुकुमालाए सुरभियाए गंध-
कासाइयाए गायाइं लूहेनि, लूहेत्ता सरत्तेणं गोसीसच्चंदणेणं
गायाइं अणुलिंपंति अणुलिपित्ता नात्ता निस्सासवायवोज्झं चक्खु-
हरं वल्लफरिसजुत्तं हयलालापेलवातिरेगं धवलं कणगखाचि-
यंतक्कमं महारिहं हंसलक्खगपडसाडगं परिहिंति, परिहित्ता,
हारं पिणद्धेंति, हारं पिणद्धेत्ता, अद्धहारं पिणद्धेंति, अद्धहारं पिण-
द्धेत्ता, एवं जहा सूरियाभस्स अलंकारो तहेव जावचितं रयण-
संकडुक्कडं मउडं पिणद्धेंति, किं बहुणा? गंधिमवेढिमपूरिम
संवातिमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगं पिव अलंकिय विभू-
सियं करेंति । तए णं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया

आदि अनेक तिथियोंमें, कार्तिकी आदि पूर्णिमा रूप पर्वोंमें, प्रिय सङ्गम
आदि रूप महोत्सवोंमें, नागादिकी पूजारूप यज्ञोंमें, एवं इन्द्रोत्सवादि
रूप क्षणोंमें अन्तिम दर्शनरूप होंगे, ऐसा कहकर उस मञ्जूषाको उसने
अपने सिरहानेके पास रख लिया ॥९॥

मदनत्रयोदशी आदि अनेक तिथिओंमें कार्तिकी पूर्णिमा आदि पर्वोंमें, प्रिय-
सङ्गम आदि रूप महोत्सवोंमें, नाग आदिनी पूजा रूप यज्ञोंमें अने इन्द्रो-
त्सव आदि रूप क्षणोंमें अन्तिम दर्शन रूप यज्ञे ” आ प्रभाषे कहीने तेबे
ते केशमञ्जूषाने चोताना ओशीकानी नीचे भूमी दीधी ॥ सू. ६ ॥

जाव पडिसुणेत्ता, खिप्पामेव सरिसय सरित्तय जाव सहावेति ।
 तप ण ते कोहुवियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउ
 णा कोहुवियपुरिसेहिं सहाविया समाणा द्दुत्तुत्तुं णहाया
 कयवलि कम्मा, कयकोउयमगलपायच्छित्ता प्पगाभरण वसण
 गहिय निज्जोया जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव
 उवागच्छति, उवागच्छित्ता करयलजाव वद्धावेत्ता एव वयासी
 सदिसत्तु णं देवाणुप्पिया ! ज अम्हेहिं करणिञ्च । तपण से
 जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तकोहुवियवरतरुणसहस्सपि
 एव वयासी-तुम्हे ण देवाणुप्पिया ! णहाया कयवलिक्कम्मा
 जाव गहियनिज्जोया जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीय परि
 बह । तप ण ते कोहुवियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
 जाव पडिसुणेत्ता णहाया जाव गहियनिज्जोया जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स सीय पगिवहति । तपण तस्स जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स पुरिससहस्सथाहिणा सीय दुरूढस्स समाणस्स
 तप्पढमयाए इमे अट्ठमगलगा पुरओ अहाणुपुष्पीए सपट्टिया
 त सोत्तिथयसिरिवञ्च जाव दप्पणा, तयाणत्तर च ण पुल्ल
 कलसभिगारं जहा उववाइए जाव गगणतलमणुलिहती, पुरओ
 अहाणुपुष्पीए सपट्टिया । एव जहा उववाइए तहेव भाणियव्व
 जाव आलोय या करेमाणा जयजयसह च पठजमाणा पुरओ
 अहाणुपुष्पीए सपट्टिया तयाणत्तर वणं अट्ठसय गयाण अट्ठसय
 तुरपाणं अट्ठसय रहणं, तयाणत्तर च णं आसिसत्तिकुततोमर

गहाय सलीलं उवरि धारेमाणी धारेमाणी चिट्ठइ । तए णं तस्स
जमालिस्स उभओ पारिं दुवे वरतरुणीओ सिंगारागार चारु-
जाव कलियाओ नागामणिकणगरयणविमलमहरिहतवणि-
ज्जुज्जलविचित्तदंडाओ चिद्धियाओ संखंककुंदेदुदगरय-
अमयमहियफेणपुंजसंनिकासाओ धवलाओ चामराओ
गहाय सलीलं वीयमाणीओ चिट्ठति । तए णं तरस जमालिस्स
खत्तिक्कुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार
जाव कलिया सेतरययामय विमलसलिलपुण्णं मत्तगयमहा-
मुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ । तए णं तस्स जमालि-
स्स खत्तिक्कुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगा-
रागार जाव कलिया चित्तकणग दंडं तालवेटं गहाय चिट्ठइ ।
तए णं तस्स जमालिस्स खत्तिक्कुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा
वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया सेतरययामय विमलस-
लिलपुण्णं मत्तगयमहामुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ ।
तए णं तस्स जमालिस्स खत्तिक्कुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेणं
एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया चित्तकणगदंडं ताल-
वेटं गहाय चिट्ठइ । तए णं तस्स जमालिस्स खत्तिक्कुमारस्स
पिया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावेत्ता एवं वयासी खिप्पा-
मेव ओ देवाणुप्पिया । सरित्तयं सरित्तणं सरिव्वयं सरिसला-
वण्णरूवजोव्वणगुणोव्वेयं एगाभरणं वसणमहिय निज्जोयं
कोडुंबिय वरतरुणसहस्सं सदावेह । तए णं ते कोडुंबियपुरिसा

अनुलिम्पतः अनुलिप्य नासानि-भासत्रावधायम् चक्षुर्हरम् वर्णस्पशयुक्तम्, इय
 सालापेलनातिरेकम् धवल कनकसवितान्तवर्ममहाहम् हंसवक्ष्णपट्टाटकं परि
 पापयतः परिपाप्य हार पिनयत, हार पिनय अर्धहारं पिनयतः, अर्धहारं पिनय
 एव यथा त्र्यामस्य भ्रमद्भारस्तथैव यावत् चित्ररत्नसकण्ठोत्कट मुकुट पिन
 यतः किं बहूना ? ग्रन्थिमथष्टिमपूरिमसवातिमेन चतुर्विधेन मारयेन कस्य
 हृत्कमिष अष्टकृतविभूषितं कुम्भ । ततः खलु तस्य जमाळेः सत्रियकुमारस्य
 पिता कौटुम्भिकपुरुषान् प्रन्दयति, प्रन्दयिष्या एवम् अवादीत्-सिममेव भो
 देवानुमिया । प्रनेकन्तन्मशतसन्निविष्टाम् लीलास्थितशाल्मलिनीं यथा रात्रि
 प्रभ्रीये विमानं वर्णकं यावत् मणिरत्नघटिकाजालपरिस्त्रिप्तं पुरुषसहस्र
 बाह्याम् शिबिकाम् उपस्थापयत, उपास्थाप्य मम एतामाहर्षिं मत्पपयत । ततः खलु
 ते कौटुम्भिकपुरुषाः यावत् प्रत्यर्पयन्ति । तत खलु स जमाले सत्रियकुमार
 केशालङ्कारेण वस्त्रालङ्कारेण मालपाञ्चङ्कारेण आमरपालङ्कारेण चतुर्विधेन अल
 ङ्कारेण अलङ्कारितः सन् प्रतिपूणाङ्गारः सिंहासनात् अभ्युत्तिष्ठति अभ्युत्थाप्य
 शिबिकाम् अनुमदसिणीकुर्वन् शिबिकामारोहति । शिबिकामारुह्य सिंहासनवर
 पौरस्स्यामिमुखाः सत्रियणः । ततः खलु तस्य जमालेः सत्रियकुमारस्य माता स्नाता
 कृतवन्नि यावत् धरीरा इत्यस्य पट्टाटकं गृहीत्वा शिबिकाम् अनुमदसिणी-
 कुर्वती शिबिकामारोहति, शिबिकामारुह्य जमाले सत्रियकुमारस्य पृष्ठतः
 एता वरतरुणी शृङ्गारागाचारुणेना संगतयति यावत् रूपयौवनविलासकथिता
 सुन्दरस्तनः हिमरप्रतकुमुदकुन्देन्दुमकार्यं मन्तोर्ध्वमाग्यदामपञ्चम् भाव
 पत्र गृहीत्वा मलीन्म् उपरि धारयन्ती धारयन्ती तिष्ठति । ततः खलु तस्य जमालेः
 उमयतः पार्श्वे द्वे वरतरुणी शृङ्गारागारवारु यावत् कञ्चित् नानामणिकनकरत्न
 विमलमहार्हतनीयोज्ज्वलविशिष्यदण्ड दीप्यमानं सङ्क्रान्दवृन्ददकरमोष्मत्
 मथितकनपुञ्जसन्निधाने पवले चामरे गृहीत्वा मलीन् वीजमाणे वीजमाणे
 तिष्ठति । ततः खलु तस्य जमाले सत्रियकुमारस्य उत्तरपौरस्स्य एका धरतरुणी
 शृङ्गारागार यावत् कथिता श्वतरप्रतमये विमलमणिकपूर्णं ममगममुत्पाकृति
 समानं शृङ्गारं गृहीत्वा तिष्ठति । तत खलु तस्य जमाले सत्रियकुमारस्य दक्षिण
 पौरस्स्य एका वरतरुणी शृङ्गारागार यावत् कथिता विमलनरदण्डं तालरन्त
 गृहीत्वा तिष्ठति । तत खलु तस्य जमालेः सत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्भिक
 पुरुषान् प्रन्दयति, प्रन्दयिष्या एवम् अवादीन् धिममथ भो देवानुमिया । सत्यं
 सत्यं मत्पपय मत्पपय मत्पपय मत्पपय मत्पपय मत्पपय मत्पपय मत्पपय मत्पपय
 निर्वोगम् कौटुम्भिकपुरुषान् प्रन्दयत । तत खलु स कौटुम्भिकपुरुषाः

सूल लगुडभिंडिमालधणुपाणिसज्जं बहुयं पायत्ताणीयं पुरओ-
संपट्टियं । तथाणंतं च णं बहवे उग्गा, भोगा, जहा उववाइए
जाव महापुरिसवग्गुरपरिक्खित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
पुरओ य मग्गओ य पासओ य अहाण्णुपुव्वीए संपट्टिया
तथाणंतं च णं बहवे राईसरतलवरजाव सत्थवाहप्पिअओ
पुरओ संपट्टिया ! तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया
पहाए कयवलिकम्मे जाव विभूसिए हत्थिखंधवरगए सको-
रेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिजमाणेणं सेयवरचामराहिं उधुव-
माणे उधुवमाणे हयगयरहपवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए
सेणाए सद्धिं संपरिवुडे महया भडचडगरजावपरिक्खित्ते जमालि-
स्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ अणुगच्छइ । तए णं तस्स
जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओ महं आसा आसवरा उभ-
ओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली तए णं से
जमालिखत्तियकुमारे अब्भुग्गयभिंगारे परिग्गहियतालिघंटे
उत्तवियसेयल्लत्ते पवीइय चामरवालवीयणिए सव्विड्डीए जाव
णादितरवेणं । खत्तियकुंडग्गामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं
जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए, जेणेव
समणे भगवं महावीरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० १० ॥

छाया—ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्बापितरौ द्वितीयमपि
उत्तरावक्रमणं सिंहासनम् रचयत, रचयित्वा द्वितीयमपि जमालेः क्षत्रियकुमारस्य
सितपीतैः कलशैः स्नपयतः, स्नपयित्वा पक्ष्मवता मुकुमारेण सुरभिकया गन्ध-
कापायिकया गात्राणि रूक्षयतः रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि
भ०—६६

जाव पडिसुणेत्ता, खिप्पामेव सारिसय सारित्तय जाव सहावेति ।
 तए ण ते कोट्ठुधियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउ
 णा कोट्ठुधियपुरिसेहिं सहाविया समाणा इट्ठतुट्ठं पहाया
 कयवलि कम्मा, कयकोउयमगलपायच्छित्ता एगाभरण वसन,
 गहिय निज्जोया जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव
 उवागच्छति, उवागच्छित्ता करयलजाव यद्वावेत्ता एव वयासी
 सदिसत्तु ण देवाणुप्पिया ! ज अम्हेहिं करणिञ्च । तएण से
 जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तकोट्ठुधियवरतरुणसहस्सपि
 एवं वयासी-तुम्हे ण देवाणुप्पिया ! पहाया कयवलिकम्मा
 जाव गहियनिज्जोगा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परि
 इह । तए ण ते कोट्ठुधियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
 जाव पडिसुणेत्ता पहाया जाव गहियनिज्जोगा जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहति । तएण तस्स जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स पुरिससहम्सवाहिणा सीयं दुरूढम्स समाणस्स
 तप्पढमयाए इमे अट्ठमगलगा पुरओ अहाणुपुवीए सपट्ठिया
 त सोत्थियसिखिबल्ल जाव दप्पणा, तयाणतर च ण पुल्ल
 कलसभिगार जहा उववाइए जाव गगणसलमणुलिहती, पुरओ
 अहाणुपुवीए सपट्ठिया । एवं जहा उववाइए सहेव भाणियधं
 जाव आलोय वा करेमाणा जयजयसइ च पठंजमाणा पुरओ
 अहाणुपुवीए सपट्ठिया तयाणतर च णं अट्ठसय गयाण अट्ठसय
 तुरयाणं अट्ठसय रहणं, तयाणंतर च णं आसितत्तिकुततोमर

यावत् प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव सदृशं सदृशात्प्रचं यावत् शब्दयन्ति । ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायिताः सन्तः हृष्टतुष्टाः स्नाताः कृतवलिकर्माणः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः एकाभरण वसनगृहीतनिर्योगा यत्रैव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तत्रैव उपागच्छन्ति । उपागत्य करतल यावत् वर्द्धयित्वा एवम् अवादिपुः—संदिशन्तु खलु देवानुप्रियाः । यत् अस्माभिः करणीयम् । ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तत् कौटुम्बिकवरतरुणसदृशमपि एवम् अवादीत्—यूयं खलु देवानुप्रियाः । स्नाताः कृतवलिकर्माणः यावत् गृहीतनिर्योगाः जमालेः क्षत्रिय कुमारस्य शिविकां परिवहन्ति । ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य यावत् प्रतिश्रुत्य स्नाताः यावत् गृहीतनिर्योगाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य शिविकां परिवहन्ति । ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकाम् आरूढस्य मतस्तत्प्रथमतया इमानि अष्टाऽष्टमङ्गलकानि पुरतो यथानुपूर्व्यां संप्रस्थितानि, तद्यथा—स्मस्तिकम् १, श्रीवत्सः २, यावत् दर्पणम् ८। तदनन्तरं च खलु पूर्णकलगभृङ्गारम् यथा औपपातिके यावत् गगनतलमनुलिखन्ती पुरतो यथानुपूर्व्यां संप्रस्थिता, एवं यथा औपपातिके यथैव मणितव्यम्, यावत् आलोकं वा कुर्वन्तो जयजयशब्दं च प्रयुज्जानाः पुरतो यथाऽनुपूर्व्यां संप्रस्थिताः तदनन्तरं च खलु अष्टशतं गजानाम्, अष्टशतं तुरगाणाम्, अष्टशतं रथानाम्, तदनन्तरं च खलु असि, शक्ति, कुन्त, तोमरशूलकुटभिन्दिपालवनुःपाणिसज्जं बहुकं पदात्यनीकं पुरतः संप्रस्थितम्, तदनन्तरं च खलु बहव उग्राः भोगा यथा औपपातिके यावत् महापुरुषवागुरापरिक्षिप्ताः जमालेः क्षत्रियस्य पुरतश्च मार्गतश्च पार्श्वतश्च यथानुपूर्व्यां संप्रस्थिताः । तदनन्तरं च खलु बहवो राजेश्वरतलवर-यावत् सार्थवाहप्रभृतयः पुरतः संप्रस्थिताः ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता स्नातः कृतवलिकर्मा यावत् विभूषितो हस्तिस्कन्धवरगतः सकोरुण-माल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन श्वेतवस्त्रचामराभ्याम् उद्भूयमानः उद्भूयमानो ह्यगजरथप्रवरयोधकलितया चतुर्ङ्गिण्या सेनया सार्द्धम् संप्रवृत्तः महता भट-चटकर यावत् परिक्षिप्तो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पृष्ठतः पृष्ठतोऽनुगच्छति । ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरतो महान्तः अश्वः अश्ववराः उभयोः पार्श्वे नागाः नागवराः पृष्ठतो रथा रथसंगेल्ली । ततःखलु स जमालिः क्षत्रिय-कुमारः अभ्युद्गतभृङ्गारः परिगृहीततालवृन्तः उच्छ्रिततालवृन्तः उच्छ्रितश्वेतच्छत्रः प्रवीजितश्वेतचामर वालव्यजनिकः सर्वद्वर्घा यावत् नादितरवेण । क्षत्रिय कुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्ये च यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं, यत्रैव बहु-शालकं चैत्यम्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव प्राधारयद् गमनाय ॥सू०१०॥

अनुलिम्पतः अनुलिप्य नासानि श्वासवातवायुम् चक्षुर्धरम् वर्षस्पर्शयुक्तम्, इष
छालापेलवातिरेकम् घबल कनकलचितान्तर्गममहाइम् इसलक्षणपटशाटक परि
पापयतः परिघाप्य द्वार पिनघत, द्वार पिनघ अर्धद्वार पिनघतः, अर्धद्वार पिनघ
एष यथा सूर्यामस्य अलङ्कारस्तथेन यावत् चित्ररत्नसङ्कोत्कट मुकुटं पिन
घतः किं बहुना ? अग्रिमथष्टिमपूरिमसवातिमेन चतुर्विधेन मारयेन कल्प-
बंधकमिव अलङ्कृतविभूषित कुरुत । ततः खलु तस्य जमालेः सत्रियकुमारस्य
पिता कौटुम्भिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्-सिममेव भो
देवानुमिया । अनेछस्तम्भगतसन्निविष्टाम् लीलास्थितशालमञ्जिकां यथा राज्ञ
प्रसीये विमान वर्षकः यावत् मणिरत्नचष्टिकाजालपरिधिप्तं पुरुषसङ्घ
वाप्याम् शिविकाम् उपस्थापयत, उपास्थाप्य मम एतामाङ्गतिं मत्स्पर्धयत । ततः खलु
ते कौटुम्भिकपुरुषाः यावत् मत्स्पर्धयन्ति । ततः खलु स जमाले सत्रियकुमार
केडालङ्कारेण घञ्जालकारेण मारपाळङ्कारेण आमरपालङ्कारेण चतुर्विधेन अल-
ङ्कारेण अलङ्कारितः सम् प्रतिपूणौलङ्कारः सिंहासनात् भ्रमुचिष्ठति अभ्युत्थाय
शिविकाम् अनुमदसिणीकुर्वन् शिविकामारोहति । शिविकामाख्या सिंहासनचरे
पौरस्त्यामिमुखः सन्नियणः । ततः खलु तस्य जमालेः सत्रियकुमारस्य माता स्नाता
कृतवलि यावत् धरीरा इंसलक्षणं पटशाटक गृहीत्वा शिविकाम् अनुमदसिणी
कुर्वती शिविकामारोहति, शिविकामाख्या जमाले सत्रियकुमारस्य पृष्ठत
एका भरतक्ष्णी चङ्गरागारचारुषेया संगतगति यावत् रूपयौवनविलासकम्बिता
सुन्दरस्तनः हिमरजतकुमुदकुन्देन्दुमकांशं सङ्कोरष्टमारयदामघबलम् भात
पत्रं गृहीत्वा सलीख्म् उपरि धारयन्ती धारयन्ती तिष्ठति । ततः खलु तस्य जमालेः
उमयतः पार्श्वे द्वे भरतक्ष्णौ चङ्गरागारचार यावत् कञ्चिते नानामणिकनकरत्न
विमलमहाईतपनीयोग्यलक्षितचित्राङ्गे दीप्यमाने अङ्गनाङ्कुन्ददकरजोऽमृत
मथितफेनपुञ्जसनिकाशे प्रबले चामरै गृहीत्वा सलीख्ं वीक्षमाणे वीक्षमाणे
तिष्ठति । ततः खलु तस्य जमालेः सत्रियकुमारस्य उत्तरपौरस्त्ये एका भरतक्ष्णी
चङ्गरागार यावत् कञ्चिता श्वेतरजतमये विमलसखिलपूर्ण मत्तगममुत्पाकृति
समानं चङ्गर गृहीत्वा तिष्ठति । ततः खलु तस्य जमाले सत्रियकुमारस्य दक्षिण
पौरस्त्ये एका भरतक्ष्णी चङ्गरागार यावत् कञ्चिता विषरत्नकदम्बं तालवन्त
गृहीत्वा तिष्ठति । ततः खलु तस्य जमालेः सत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्भिक
पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्-सिममेव भो देवानुमिया ! सद्य
सदकत्वधं सद्वचनयः मरुतावाक्यरूपयौवनगुणोपेनम् एकामरभरसनगृहीत
निर्योगम् कौटुम्भिकभरतरुणसङ्घं शब्दयत । ततः खलु स कौटुम्भिकपुरुषाः

सूल लगुडभिडिमालधणुपाणिसज्जं बहुयं पायत्ताणीयं पुरओ-
संपट्टियं । तयाणंतं च णं वहवे उग्गा, भोगा, जहा उववाइए
जाव महापुरिसवग्गुरपरिक्खत्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स
पुरओ य मग्गओ य पासओ य अहाण्णुपुव्वीए संपट्टिया
तयाणंतं च णं वहवे राईसरतलवरजाव सत्थवाहप्पीभिइओ
पुरओ संपट्टिया । तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स प्रिया
पहाए कयवलिकस्से जाव विभूसिए हत्थिखंधवरगए सको-
रेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचामराहिं उध्धुव-
माणे उध्धुवमाणे हयगयरहपवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए
सेणाए सद्धिं संपरिवुडे महया भडचडगरजावपरिक्खत्ते जमालि-
स्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ अणुगच्छइ । तए णं तस्स
जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओ सहं आसा आसवरा उभ-
ओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली तए णं से
जमालिखत्तियकुमारे अब्भुग्गयभिंगारे परिग्गहियतालिघंटे
उत्तवियसेयछत्ते पवीइय चामरवालवीयणिए सव्विड्डीए जाव
णादितरवेणं । खत्तियकुंडग्गामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं
जेणेव माहणकुंडग्गामे नये जेणेव बहुसालए चेइए, जेणेव
समणे भगवं महावीरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० १० ॥

छाया—ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्बापितरौ द्वितीयमपि
उत्तरावक्रमण सिंहासनम् रचयत, रचयित्वा द्वितीयमपि जमालेः क्षत्रियकुमारस्य
सितपीतैः कलशैः स्नपयतः, स्नपयित्वा पक्षमवता सुकुमारेण सुरभिकया गन्ध-
कापायिकया गात्राणि रूक्षयतः रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि

टीका—“ तपण तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो दोच्चंपि उत्तरावक्रमणं सीहासनं रयावेति ’ तस्यःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्मापितरौ द्वितीयमपि वारम् उत्तरावक्रमणम् उत्तरस्यां दिशि अवक्रमणम् अत्र तस्य यस्मात् उत्तरावक्रमणम् उत्तराभिमुखमित्यर्थः, प्रथमतः पूर्वाभिमुखमासीदिति भावः । सिंहासनं रचयतः—स्थापयतः ‘ रयावेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहि कलसेहि ण्हावेति ’ रचयित्वा—स्थापयित्वा द्वितीयमपि वारं जमालेः क्षत्रियकुमारस्य सम्बन्धमामान्ये पत्नी, जमालि क्षत्रियकुमारमित्यर्थः, श्वेतपीतैः—श्वेतैः रूप्यमयै—रजतनिर्मितैः, पीतैः—सुवर्णमयैश्च कलशैः स्नपयतः, ‘ ण्हाविस्सा पम्हसुकुमालाए सुरमियाए गंधकासाइयाए गायाइ ख्हेति ’

‘ तपण तस्स जमालिस्स ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘ तपणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो दोच्च पि उत्तरावक्रमणं सीहासनं रयावेति ’ इत्येके वाद क्षत्रियकुमार जमालिके मातापिताने द्वितीयवारं भी उत्तर दिशाकी तरफ जिसका मुख्य है ऐसा सिंहासन रखवाया पहिले सिंहासनका मुख्य पूर्व दिशाकी तरफ था “ उत्तर दिशामें है अवतरण जिससे ” वह उत्तरावक्रमण है ऐसी इसकी व्युत्पत्ति है । ‘ रयावेत्ता दोच्च पि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहि कलसेहि ’ तथा च उत्तर दिशाकी ओर मुख्यवाले सिंहासनको स्थापित कराके और उस पर जमालि क्षत्रियकुमारको बैठा करके उसे बुधारा श्वेत—रजत—पीत—सुवर्णके कलशोंसे स्नान कराया, ‘ ण्हाविस्सा पम्हसुकुमालाए सुरमियाए गंधकासाइयाए गायाइ ख्हेति ’

‘ तपणं तस्स जमालिस्स ’ इत्यादि—

टीका—‘ तपण तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो दोच्च पि उत्तरावक्रमणं सीहासनं रयावेति ’ त्वार भाव क्षत्रियकुमार जमादीना भावा पितामहे जील वार पञ्च उत्तर दिशा तरफ जेनुं भुज कतुं जेनुं सिंहासन गेठवाणुं पछेता सिंहासननुं भुज पूर दिशा तरफ कतुं जेभांभी उत्तर दिशा तरफ अवतरण (उतरवानी किया) करी शक्य छे, जेथा सिंहासनने उत्तरावक्रमण सिंहासन कहे ॥

“ रयावेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहि कलसेहि ” उत्तर दिशानी तरफ भुजवाजा सिंहासनने गेठवालीने अने क्षत्रियकुमार जमादीने ते सिंहासन पर जेसादीने तेभजे तेने जील वार श्वेत (रजत) अने पीत (सुवर्ण) कण्ठोभां जेवता विभज जण्ठी स्नान कथां भु “ ण्हाविस्सा पम्हसुकुमालाए सुरमियाए गंधकासाइयाए गायाइ ख्हेति ” स्नान

यावत् प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव सदृशं सदृशा त्वचं यावत् शब्दयन्ति । ततःखलु ते कौटु-
म्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायिताः
सन्तः हृष्टतुष्टाः स्नाताः कृतवलिकर्माणः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः एकाभरण
वसनगृहीतनिर्योगा यत्रैव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तत्रैव उपागच्छन्ति ।
उपागत्य करतल यावत् बद्धयित्वा एवम् अवादिषुः—संदिशन्तु खलु देवानुप्रियाः ।
यत् अस्माभिः करणीयम् । ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तत्
कौटुम्बिकवरतरुणसदृशमपि एवम् अवादीतु—यूयं खलु देवानुप्रियाः । स्नाताः
कृतवलिकर्माणः यावत् गृहीतनिर्योगाः जमालेः क्षत्रिय कुमारस्य शिविकां परि-
वहत । ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य यावत् प्रति-
श्रुत्य स्नाताः यावत् गृहीतनिर्योगाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य शिविकां परि-
वहन्ति । ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरुषमहस्रवाहिनीं शिविकाम्
आरूढस्य सनस्तत्प्रथमतया इमानि अष्टाष्टमङ्गलकानि पुरतो यथानुपूर्व्या
संप्रस्थितानि, तद्यथा—स्वस्तिकम् १, श्रीवत्सः २, यावत् दर्पणम् ८ । तदनन्तरं च
खलु पूर्णकलशभृङ्गारम् यथा औपपातिके यावत् गगनतलमनुलिखन्ती पुरतो
यथानुपूर्व्या संप्रस्थिता, एवं यथा औपपातिके यथैव भणितव्यम्, यावत् आलोकं
वा कुर्वन्तो जयजयशब्दं च प्रयुञ्जानाः पुरतो यथाऽनुपूर्व्या संप्रस्थिताः तदन-
न्तरं च खलु अष्टशतं गजानाम्, अष्टशतं तुरगाणाम्, अष्टशतं रथानाम्, तद-
न्तरं च खलु असि, शक्ति, कुन्त, तोमरशूलकुटभिन्दिपालयनुःपाणिसज्जं बहुकं
पदात्यनीकं पुरतः संप्रस्थितम्, तदनन्तरं च खलु बहवः उग्राः भोगा यथा औप-
पातिके यावत् महापुरुषवागुरापारिक्षिप्ताः जमालेः क्षत्रियस्य पुरतश्च मार्गतश्च
पार्श्वतश्च यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः । तदनन्तरं च खलु बहवो राजेश्वरतलवर-
यावत् सार्थवाहप्रभृतयः पुरतः संप्रस्थिताः ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमा-
रस्य पिता स्नातः कृतवलिकर्मा यावत् विभूषितो हस्तिस्कन्धवरगतः सकोरुण्ट-
माल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन श्वेतवस्त्राभ्याम् उद्भूयमानः उद्भूयमानो
हयगजरथप्रवरयोधकलितया चतुर्द्विण्या सेनया सार्द्धम् संपरिवृतः सहता भट-
चटकर यावत् परिक्षिप्तो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पृष्ठतः पृष्ठतोऽनुगच्छति ।
ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरतो महान्तः अश्याः अश्ववराः उभयोः
पार्श्वे नागाः नागवराः पृष्ठतो रथाः रथसगेल्ली । ततःखलु स जमालिः क्षत्रिय-
कुमारः अभ्युद्गतभृङ्गारः परिगृहीततालवृन्तः उच्छ्रिततालवृन्तः उच्छ्रितश्वेतच्छत्रः
प्रवीजितश्वेतचामर वालव्यजनिकः सर्वद्वर्षा यावत् नादितरवेण । क्षत्रिय
कुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमन्येव यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं, यत्रैव बहु-
शालकं चैत्यम्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव प्राधारयद् गयनाय ॥सू०१०॥

દેષા અદ્દહાર પિણ્દેતિ, અદ્દહારં પિણ્દેષા, એવ જાણ સુરિયામરસ મ્મકારો
 યદેવ જાત્વ વિતં રમયસકુક્કઠ મઝઠ પિણ્દેતિ' નાસાનિ।શ્વાસવાવ
 પાણમ્ નાસિકાનિશ્વાસવાયુત્પાટનીયમ્ અતિ લઘુસ્વાત્ ષષ્ઠુર્દરં-નપનાન્દ
 ઝનકમ્, ષર્ષસ્પર્શયુક્તમ્ મધાનર્ષસ્પર્શયુક્તમ્ હ્યસાલાપેલવાતિરેકમ્-હયલાસા
 વત્ મધમુલ્લફેનવત્ પેલવં કોમલમ્ અતિરેક્યે અતિશ્ચયેન યત્તત્તવા, ઘત્તસં કુમ્મમ્,
 કનકત્વચિતાન્તકર્મ-કનકેન સુવર્ણેન સ્થિતં જટિતમ્ અન્તયોઃ અઞ્જમયોઃ કર્મ-વાન
 લક્ષણ યસ્ય તત્તવા, મહાર્દ-રઘુમૂલયકમ્, હસલક્ષણપટભાટકમ્ હસવત્ ધવલં પદ્મ
 વક્ત્રમ્ પરિધાપયત્ પરિધાપ્ય હારમ્, અષ્ટાદશસરિકાયુક્તમ્ હાર પિનશ્ચતઃ પરિ
 ધાપયતઃ, અર્દ્દહાર પિનશ્ચ, મર્દ્દહારં નવસરિકાયુક્તં હાર પિનશ્ચતઃ પરિધાપયતઃ,
 અર્દ્દહારં પિનશ્ચ એવ રીત્યા યથા સૂર્યામસ્ય અન્નકુારો વર્ણિતસ્તથૈવ મન્નાપિ વક્ત્રમ્
 યાવત્, તથાચ તમ-એકાવલી પિનશ્ચતઃ, એવ મુક્તાવલીમ્, કનકાવલીમ્, રત્ના
 વલીમ્, અહ્દાનિ, કેયૂરાણિ, કનકાણિ, ત્રુટિકાણિ, કટિમુષ્ણકમ્, દશમુદ્રિકા
 ન્તકમ્, વક્ત્રઃ મુષ્ણકમ્, મુક્તીમ્, કણ્ઠમુક્તીમ્ કુણ્ઠલે ચૂદામણિ મામ્ભ્યમ્ इति ।
 તમ-એકાવલી-વિવિધમણિકમયી, મુક્તાવલી-કણ્ઠમુક્તાફલમયી, કનકાવલી-

વક્ત્રકો પહિરાનેકે પાદ ઇન્દ્રોને ડસે અઠારહ સરકા હાર પહિરાયા,
 અદ્દહાર નૌ સરકા હાર પહિરાયા, હસ તરહસે જૈસે સૂર્યામદેવકે અલ
 કારકા વર્ણન કિયા ગયા હૈ ડમી તરહકે અલકારકા વર્ણન યહાં પર
 મી જાનના ચાહિય । તથા ચ-અર્દ્દહાર પહિરાનેકે પાદ ફિર ઇન્દ્રોને ડસે
 એકાવલી પહિરાઈ મુક્તાવલી, કનકાવલી રત્નાવલી, અગદ, કેયૂર,
 કનક, ત્રુટિક કટિમુષ્ણ, વદામુદ્રિકા, અનંતક, વક્ત્રામુષ્ણક, મુક્તી,
 કણ્ઠમુક્તી, કુણ્ઠલ, ચૂદામણિ ઓર માલમ્બ પહિરાયા નાના પ્રકારકે
 મણિયોંકા બના હોતા હૈ, વહ એકાવલી હૈ, કેબલ મોતિયોંની જો બની

પણ મહુ જ મૂલવવાન હવુ પણ પહેરાવીને તેમણે તેને અઠાર સરા હાર
 પહેરા ચે અને નવસરા અષ્ટ હાર પહેરા ચે.

જમાલીના અલકારોનું પણ ન સૂર્યામદેવના અલકારોના પણ ન જેવું જ
 સમજવું જેમકે અષ્ટ હાર પહેરાયા પછી તેમણે તેને એકસરા હાર પહે
 રાંચે મુખ્યાવલિ કનકાવલિ, રત્નાવલિ અગદ કેયૂર કનક ત્રુટિક કટિમુષ્ણ
 દશમુદ્રિકા અનંતક વદામુષ્ણ, મુક્તી કઠમુક્તી કુણ્ઠલ ચૂદામણિ અને
 માલમ્બ પહેરાયાં વિવિધ પ્રકારના મણિઓના હારને એકાવલિ કહે છે
 માત્રીઓમાંથી જ બનાવેલી માળાને મુખ્યાવલિ કહે છે મુષ્ણ અને મણિ

स्नपयित्वा पक्ष्मसुकुमारया पक्ष्मवत्त्वेन सुकुमारा पक्ष्मसुकुमारा यद्वा पक्ष्म-
वत् पद्मकेसरवत् सुकुमारा अत्यन्तकोमला, तथा सुरभिकया सुगन्धयुक्तया
गन्धकाषायिकया-सुगन्धयुक्तकषायरागरञ्जितया शाटिकया वस्त्रविशेषेण गात्राणि
मुखहस्तपदाद्यवयवरूपाणि रूक्षयतः प्रोञ्छतः ' लूहेत्ता ' रूक्षयित्वा प्रोञ्छय
' सरसेण गोसीसचंदणेणं गायाहं अणुलिपति ' सरसेन-आर्द्रेण गोशीर्षचन्द-
नेन गोशीर्षाभिधोत्तमचन्दनेन गात्राणि ' अनुलिम्पतः ' नासानिस्सासवाय-
वोज्झं चक्खुहरं वन्नफरिसजुत्तं हयलाछापेलवातिरेणं धवलं कणगखच्चियंत
कम्मं महरिहं हंसलकखणपडसाडगं परिहन्ति, परिहिता हारं पिणद्धे ति हारं पिण-

गायाहं लूहेति ' स्नान कराकर पक्ष्मरूपवाली होनेसे सुकुमार अथवा
पक्ष्म-पद्मकेसरकी तरह सुकुमार-अत्यन्त कोमल, तथा सुगन्धयुक्त
और सुगन्धयुक्त कषाय रंगसे रंगी हुई शाटिकासे-वस्त्रविशेषसे-
उन्होंने उसके मुख हस्त पाद आदि अवयवरूप गात्रका प्रभार्जन किया
उन्हे पोंछा ' लूहेत्ता ' पोंछकर ' सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाहं अणु-
लिपति ' सरस-आर्द्र-गोलेगोशीर्ष चन्दनसे उन्होंने उसके शरीर पर
लेप किया-' नासा-निस्सासवाय० पिणद्धेति ' लेप करके फिर उन्होंने
उसे हंसके जैसा शुभ पट्ट वस्त्र पहिराया, यह वस्त्र इतना हलका था
कि नाककी वायुसे भी उड़ जाता-चक्षुओंको इससे आनन्द
मिलता प्रधान वणे और स्पर्शसे यह युक्त था, अश्वके मुखके फेनके
समान यह अतिशय कोमल था, इसके दोनों अचल-छोड-छेडा सुवर्णसे
जटित थे, मासूली कीमतका यह नहीं था, किन्तु बहु मूल्यका था ।

करावीने भूमवाणी मुलायम अथवा पद्मकेसरना समान अतिशय कोमल, तथा
सुगन्धयुक्त अने सुगन्धयुक्त कषाय रंगशी रंगेदी शाटिका (वस्त्र विशेष
टुवाल) वडे तेमळे तेना डाय, पण, सुभ आदि अगोने धूळ्यां ' लूहेत्ता '
आ रीते अगोने धूळीने " सरसेण गोसीसचंदणेण गायाहं अणुलिपति "
आर्द्र गोशीर्षचन्दनने तेना शरीर पर लेप कथी. " नासा निस्सासवाय-
पिणद्धेति " तयार आढ तेमळे तेने डसना जेवु शुभ वस्त्र पडेशांयुं ते
वस्त्र ओटवुं अथुं डवळुं अने पारीक डतुं के नाकमांथी उच्छ्वास इपे नीक
गता वायुथी पणु उडी जाय जेवु डतुं. तेना वर्युं ओटवो सुंदर डतो के
तेना उपरथी दृष्टि उठाववानु पणु मन यतुं नही तेना स्पर्श पणु धणु।
मुलायम डतो, अश्वना सुभमाथी नीकगतां दृष्टु जेवुं ते अतिशय कोमल
डतुं तेना अन्ने छेडे सुवर्णना तार वरेलां डता, ते माभूदी कीमततुं न डतुं

निक्षेपः इति चित्रं विचित्रम् रत्न सकजोत्कटम् रत्न सकुट्टव सकुट्टव उत्कटमिति
सकटोत्कटम् उत्कटरत्न बहुल मुकुट पिनडात् परिभाषयत्, ' किं बहुना
गण्यमवेदिमपूरिमसंघातिमेण चउत्विहेण मस्त्रेण कप्परुक्खसंगं पिष अलक्षिप
विभूसिय करेति ' किं बहुना ? किमधिकेन वर्णनेन ? ग्रन्थिमवेदिमपूरिम
संघातिमेन तत्र-ग्रन्थिमम् ग्रन्थननिर्वृत्तम् सुप्रमथितमालादि वेष्टिम वेष्टनेन निष्प
न्नम्-पूरिमम्-वक्षशलाकामिनिर्मिता माला या पुष्पैः पूर्यते तत्, संघातिमम्-
परस्परतो नाससंघातनेन यत् संघात्यते तत्, तेन तथाविधेन चतुर्विधेन माल्येन
मालयेत्यर्थं कल्पवृक्षमिव अलङ्कृतविभूषितम् अलङ्कृतवासौ विभूषितमेति
अलङ्कृतविभूषितः कुतालङ्कारः संघातविभूषयेति तम्, तथाविध करोति,

नाम ब्रह्ममणि है, इन सब आभरणोंको पहिरा चुकनेके बाद फिर
वहोंने अनेक प्रकारके उत्कृष्टरत्न बहुलवाले मुकुटको पहिराया ' किं
बहुना-गण्यम वेदिम पूरिम संघातिमेण चउत्विहेण मस्त्रेण० करेति '
अधिक वर्णन क्या किया जाये, उन्होंने उसे चार प्रकारकी मालाएँ
पहिराई-इनमें कुछ मालाएँ ऐसी थीं जो खोरेमें पुष्पोंको गूथकर बनाई
गई थीं इनका नाम ग्रन्थिम है, जो खोरेमें पिरोकर बनाई गई थीं
वे वेष्टिम थीं, जो वासवी शलाहियोंसे निर्मित मालाएँ पुष्पोंसे पूरी
गई थीं वे पूरिम हैं, परस्परमें नालके संघातसे जो जोड़ी जाती है,
वह संघातिम माला है । इस तरह इन चार प्रकारकी मालाओंसे अलं
कृत और विभूषित करके उन्होंने उस जमालि क्षत्रियकुमारको कल्प
वृक्षके जैसा घना दिया ' तएणं से जमालिस्स वसियकुमारस्स पिया

वाना आभरणवने ब्रह्ममणि ३६० ३ उपयुक्त सवर्णा आभरणो पदेशात्
पछा तेमत्ते अनेक प्रकारना उत्तम रत्नो ३६०३ अत्र तेने पदेशो यो
" किं बहुना गण्यमवेदिमपूरिमसंघातिमेण चउत्विहेण मस्त्रेण करेति "
क्षत्रियकुमार ब्रह्ममणीनां आभूषणोत्तम अधिकं वचनं तु ३६० । अतिशय श्लिप्त
इये ४४ अक्षी तेन वचनं ३६० ३-तेमत्ते तेने आर प्रभारनी भागाज्जो पदे
शवी. ते आर प्रभारनी भागाज्जो नीधे प्रभात्ते समञ्जसी. (१) ग्रन्थिम-दोरीमा
उपोने मूथीने जनावेक्षी भागाज्जो (२) वेष्टिम-दोरीमा परेवीने जनावेक्षी
भागाज्जो, (३) पूरिम-वासवी शलाहियोंसे निर्मित मालाएँ पुष्पोंसे पूरीने जनावेक्षी
भागाज्जो अने (४) संघातिम-नालना संघातनशील जेक चीज उपोने जेथीने
जनावेक्षी भागाज्जो. आ आर प्रभारनी भागाज्जोथी विभूषित करीने तेमत्ते
क्षत्रियकुमार ब्रह्ममणीने ३६०३६० ३ अने जनावेक्षी ३६० ३

સૌવર્ણમણિકમયી રત્નાવલી-રત્નમયી, અદ્વદકેયૂરે વાહાભરણે અદ્વદકેયૂરયોઃ
 એકાર્થકત્વેઽપિ આકારવિશેષસ્ય ભેદાત્ ભેદોઽવગન્તવ્યઃ । કટકં-કલાચિકા
 ભરણમ્, ત્રુટિકમ્-વાહુરક્ષિકા, કટિભૂષણ, 'કળદોરા' ઇતિ પ્રમિદ્ધમ્, દશ-
 મુદ્રિકાનન્તકમ્-હસ્તાઙ્ગુલી મુદ્રિકાદશકમ્, વક્ષઃસૂત્રમ્-હૃદયધારણીય સુવર્ણ
 સંકલકમ્, મુરવી-મુરજાકારમાભરણમ્, કળ્ઠમુખી-તદેવકળ્ઠાસન્નધારણીયમા
 ભરણમ્, પ્રાલમ્બમ્-શુસ્વનકમ્, કુંડલે-કર્ણાભરણે ચૃદામણિઃ-લલાટાભરણ-

હોતી હૈ વહ સુક્તાવલી હૈ. સુવર્ણકે મણિયોસે જો વના હોતા હૈ વહ
 કનકાવલી હૈ, કર્કેતન આદિ રત્નોસે જો વના હોતા હૈ વહ રત્નાવલી
 હૈ. અંગદ ઔર કેયૂર યે વાહુકે આભૂષણ હૈ । અગદ ઔર કેયૂર યદ્યપિ
 એકહી આભરણ હૈ, પરન્તુ इनके आकारमें फर्क होता है इसलिये इनमें
 આકારકો લેકર ભેદ હોતા હૈ । કલાઈકા જો આભરણ હોતા હૈ, ઉસકા
 નામ કટક હૈ. વાહુરક્ષિકાકા નામ ત્રુટિક હૈ, કળદોરા જિસે ભાષામેં
 કહા જાતા હૈ, ઉસકા નામ કટિસૂત્ર હૈ દોનોં હાથોંકી અઙ્ગુલિયોંકી
 જો દશ અઘૂઠિયાં હોતી હૈ વહ મુદ્રિકા દશક હૈ । વાજૂમેં જો ઢોરા
 પહિરા જાતા હૈ, વહ અનન્તક હૈ, ગલેમેં લટકતી હુઈ જો સોનેકી સાંકલ
 પહિરી જાતીહૈ વહ વક્ષઃસૂત્ર કહલાતાહૈ । મુરજકે મૃદંગ આકાર જૈસા જો
 આભરણ હોતા હૈ ઉસકા નામ મુરવીહૈ । યહ કળ્ઠમેં ધારણ કી જાની
 હૈ, ઇસલિયે કળ્ઠમુખી કહી જાની હૈ । શ્રૂમકેકા નામ પ્રાલમ્બ હૈ કાનોંકે
 ગોલ ૨ વઢે આભરણકા નામ કુંડલ હૈ । લલાટકે આભરણ વિશેષકા

નિર્મિત માળાને કનકાવલિ કહે છે. કર્કેતન આદિ રત્નોની માળાને રત્નાવલિ
 કહે છે. અગદ અને કેયૂર, એ બન્ને ભુજનાં આભૂષણો છે જો કે અગદ
 અને કેયૂર એક જ આભરણ છે, છતાં તેમના આકારમા તફાવત હોવાથી
 આકારની અપેક્ષાએ તે બન્નેમા ભેદ બતાવવામા આવેલ છે કાઠા પર પહે-
 રવા માટે જે આભૂષણ વપરાય છે તેનું નામ કટક છે. વાહુરક્ષિકાને ત્રુટિક
 કહે છે કદોરાને માટે અહીં 'કટિસૂત્ર' પદનો પ્રયોગ કર્યો છે, બન્ને
 હાથની દક્ષે આગળીઓમાં પહેરવાની વીંટીઓને દશમુદ્રિકા કહે છે બાજુમા
 જે દોરા પહેરવામા આવે છે તેને અનન્તક કહે છે ગળામાથી વક્ષઃસ્થળ
 સુધી લટકતો જે સોનાનો અછેડો પહેરવામા આવે છે તેને વક્ષઃસૂત્ર કહે છે.
 મુરજના (મૃદંગના) આકારના આભરણને મુખી કહે છે તેને કંઠમાં ધરણ
 કરવામા આવતી હોવાથી કંઠમુખી કહે છે શ્રૂમળાને પ્રાલમ્બ કહે છે અને
 કાનમા પહેરવાના ગોળ ગોળ આભરણને કુંડલ કહે છે લલાટ ઉપર પહેર-

મતિપાદિતસ્તયૈવાત્રાપિ મતિપત્ત્યો યાવત્ ર્દ્દામૃગ-રૂપમ-તુરગનર-મકર-વિહ-
ગ-ગ્યાલક-કિન્નર-રુઠ-શરમ-ચમર-કુજર - ઘનલતા - પદ્મલતા-મક્તિચિત્રામ્ સ્તમ્મો
દ્ગતવજ્રવેદિકાપરિગતામિરામામ્, વિદ્યાધરયમલયુગલયન્ત્રયુક્તામિષ અર્ચિઃ
સદસ્રમાલિનીકામ્, રૂપકસદસ્રકલિતાં માસ્યમાનામ્, યામાસ્યમાનામ્
દીપ્યમાનામ્ ચક્ષુર્લોકનશ્લેષાં મુત્યસ્પર્શામ્ સમીકરૂપામ્ ઘન્ટાલિલિલિલિ
મધુરમનોહરસ્વરામ્ શુભાં કાન્તાં દર્શનીયામ્ નિપુણોચિતમિસિમિસતી મનિ
રત્નઘટિકાજાલપરિક્ષિપ્તામ્ પર્વાં પદાનાં વ્યાખ્યા રામશ્રીયે એકાદશે શ્લે
મત્કૃતાયાં સુષોભિયામ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં વિલોકનીયેતિ । एतादृशी पुरुषसदस्र
वाक्ताम् सदस्रपुरुषवदनीयाम् शिविहाम् उपस्थापयत ? समानयत ? ' उरुवेवा
वर्तितं कर्त यहाँ प्रकट किया जाता है - "ईहामृग-रूपम-तुरगनर-मकर
। विहग-ग्यालक-किन्नर-रुठ-शरम-चमर-कुजर-घनलता-पद्मलता-म-
क्तिचित्राम्, स्तम्मोद्गतवज्रवेदिकापरिगतामिरामाम्, विद्याधरयमल-
युगलयन्त्रयुक्तामिष, अर्चिःसदस्रमालिनीकाम्, रूपकसदस्रकलितां,
मास्यमानाम्, यामास्यमानाम्, चक्षुर्लोकनश्लेषां, मुत्यस्पर्शाम्, स
मीकरूपाम्, घनघलिषलितमधुरमनोहरस्वराम्, शुभां, कान्तां, दर्श
नीयाम्, निपुणोचितमिसिमिसतीं मणिरत्नघटिका-जाल परिक्षिप्ताम्"
इन पदोंकी व्याख्या यदि देखना हो तो राजप्रभृति-सूत्रके ग्यारहवें
। सूत्रमें मेरे द्वारा की गई सुषोभिनी नामकी व्याख्याको देखो तथा वह
पालखी इतनी चिशाएँ रचनामें हो कि उसे १००० हजार पुरुष उठावे,
इस प्रकारसे इन प्रयोजित विशेषणोंवाली पालखी तैयार कर शीघ्र उप

દેશકાર પૂર્વક નીચે આપવામાં આવ્યું છે - ' ર્દ્દામૃગ-રૂપમ-તુરગ-નર-મકર
વિહગ-ગ્યાલક-કિન્નર-રુઠ-શરમ-ચમર-કુજર - ઘનલતા - પદ્મલતા, મક્તિચિત્રામ્,
સ્તમ્મોદ્ગતવજ્રવેદિકાપરિગતામિરામામ્ વિદ્યાધરયમલયુગલયન્ત્રયુક્તામિષ,
અર્ચિઃસદસ્રમાલિનીકામ્, રૂપકસદસ્રકલિતાં માસ્યમાનામ્, યામાસ્યમાનામ્,
દીપ્યમાનામ્, ચક્ષુર્લોકનશ્લેષાં મુત્યસ્પર્શામ્, સમીકરૂપામ્, ઘન્ટાલિલિલિલિલિ
મધુરમનોહરસ્વરામ્ શુભાં, કાન્તાં, દર્શનીયામ્, નિપુણોચિતમિસિમિસતી, મનિરત્ન
ઘટિકાજાલપરિક્ષિપ્તામ્ " આ પદોની વ્યાખ્યા આશ દ્વારા રચવામાં આવેલ
રાજપ્રભૃતિ સૂત્રના ૧૧ માં સૂત્રની સુષોભિની નામની ટીકામાં આપવામાં
આવેલ છે તે જિશામ્ વાચકોએ તે પુસ્તકમાંથી તે વાંચી લેવી.

તે ખાસથી એક હજાર પુરુષો વડે ઉપાડી શકાય એટલી જિશામ્ ટોની
ભરેલો ઉપકુંડલ વિશેષજોથી મુકત પાવળી તૈયાર કરાવીને તુરંત જ અહીં

વતુર્વિધેન અલङ્કારેણ સર્વથા જમાલિં સુસજ્જિતં કુરુત इत्यर्थ । ‘તણ સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા કોહુવિયપુરિસે સદાવેદ્, સદાવેત્તા એવં વયાસી-’ તતઃસ્વલ્લ ‘તસ્ય જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિતા કૌહુમ્બિકપુરુપાન્ શબ્દયતિ, આહ્વયતિ, શબ્દયિત્વા આહ્વય એવં વક્ષ્યમાણપકારેણ અવાદીત્-’ સ્વિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ! અણેગલ્લંભસયસન્નિવિટ્ઠં લીલદ્વિયસાલમંજિયાગં જહા રાયપ્પસેણદ્વજ્જે વિમાણવણ્ણઓ જાવ મણિરયણવંટિયાજાલપરિક્કિસ્વત્તં પુરિસસહસ્સવાહ્ણીયં સીયં ઉવટ્ઠવેહ ’ મો દેવાણુપ્પિયાઃ ! સ્મિપ્પમેવ-શીઘ્રાતિ-શીઘ્રમેવ અને સ્તમ્ભશતસન્નિવિટ્ઠામ્ અનેકેષુ સ્તમ્ભશતેષુ સન્નિવિટ્ઠામ્ રચિતાં સ્થાપિતાં વા, લીલાસ્થિતશાલિમઙ્ગિકામ્-લીલયા સ્થિતાઃ શાલિમઙ્ગિકાઃ પુત્તલિકા વિશેષા યત્ર સા તામ્, યથા રાજપ્રશ્નીયે એકાદશે સૂત્રે વિમાનવર્ણકઃ

કોહુવિયપુરિસે સદાવેદ્, સદાવિત્તા એવં વયાસી ’ इतना सब कुछ हो जाने पर फिर क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने अपने आज्ञाकारी सेव-कोंको बुलाया-और उनसे ऐसा कहा-‘ स्विप्पामेव मो देवाणुप्पिયા ! अणेगल्लंभसयसन्निविट्ठं लीलद्वियसालमंजियागं जहा रायप्पसेणद्वज्जे विमाणवण्णओ जाव मणिरयणवंटियाजालपरिकिस्वत्तं पुरिससहस्स वाहणीयं सीयं उवट्ठवेह ’ हे देवानुप्रियो ! तुम लोग शीघ्रातिशीघ्रही एक पालखी तैयार करो जो लैकड़ो खंभोंवाली हो जिसमें क्रीडा करती हुई पुत्तलिकाएँ उकेरी गई हों, राजप्रश्नोय सूत्रके ११ वे सूत्रमें जैसा विमानका वर्णन किया गया है, ठीक उसीके अनुरूप इसे रचो, राज-प्रश्नीय सूत्रमें विमानका वर्णन किस प्रकारसे है सो इसे विभक्ति परि-

“ તણ સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા કોહુવિયપુરિસે સદાવેદ્, સદાવિત્તા એવં વયાસી ” આ રીતે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને વસ્ત્ર, અલંકાર આદિથી વિભૂષિત કરીને તેના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી સેવકોને બોલાવ્યા. અને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ સ્વિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ! અણેગલ્લંભસય સન્નિવિટ્ઠં લીલદ્વિયસાલમંજિયાગં જહા રાયપ્પસેણદ્વજ્જે વિમાણવણ્ણઓ જાવ મણિ રયણવંટિયાજાલપરિક્કિસ્વત્તં પુરિસસહસ્સવાહ્ણીયં સીયં ઉવટ્ઠવેહ ” હે દેવાણુ-પ્રિયો ! તમે બની શકે એટલી ત્વરાથી એક પાલખી તૈયાર કરો તે પાલખીને સેંકડો સ્થંભો હોવા જોઈએ અને તે સ્થંભો ઉપર ક્રીડા કરતી પુતલીઓ જડેલી હોવી જોઈએ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રના ૧૧ માં સૂત્રમાં વિમાનનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે એવી જ તે પાલખી બનવી જોઈએ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં જે વિમાનનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે વર્ણન વિલક્ષિતના

विशेषः इति चिप्रे विचित्रम् रत्न सकटोत्कटम् रत्न सकटच तदुत्कटच उत्कटमिति
 सकटोत्कटम् उत्कटरत्नं बहुल मुकुट पिनद्धतः परिधापयताः, 'किं बहुना
 गन्धिमवेष्टिमपूरिमसघातिमेणं चउच्चिहेणं मस्त्रेणं कल्पस्त्रसग पिव अलक्षिप
 विभूतिय करेति' किं बहुना ? किमधिकेन वर्णनेन ? ग्रन्थिमवेष्टिमपूरि
 सघातिमेन तत्र-ग्रन्थिमम् ग्रन्थननिर्वृत्तम् सूत्रप्रयितमालादि वेष्टिम वेष्टनेन निष्
 अय-पूरिमम्-बंधमालाकामिनिर्मिता माला या पुष्पैः पूर्यते तत्, सघातिमम्-
 परस्परतो नाससघातनेन यत् सघात्यते तत्, तेन तथाविधेन चतुर्विधेन मास्त्रेन
 मालयेत्यर्थं कल्पवृक्षमिव अलङ्कृतविभूषितम् अलङ्कृतभासौ विभूषितमेति
 अलङ्कृतविभूषितः कुतालङ्कारः संजातविभूषमेति तम्, तथाविधं करोति,

नाम बूझामणि है, इन मय आभरणोंको पहिरा चुकनेके बाद फिर
 उन्होंने अनेक प्रकारके उत्कृष्टरत्न पद्मलघाले मुकुटको पहिराया 'किं
 बहुना-गन्धिम वेष्टिम पूरिम सघातिमेण चउच्चिहेण मस्त्रेण० करोति'
 अधिक धनम क्या किया जावे, उन्होंने उसे चार प्रकारकी मालाएँ
 पहिराई-इनमें कुछ मालाएँ ऐसी थीं जो बोरेमें पुष्पोंको गूथकर बनाई
 गई थीं इनका नाम ग्रन्थिम है, जो बोरेमें पिरोकर बनाई गई थीं
 वे वेष्टिम थीं, जो बाँसकी शालाहोंसे निमित्त मालाएँ पुष्पोंसे पूरी
 गई थीं वे पूरिम हैं, परस्परमें नालके संचातसे जो जोड़ी जाती है,
 वह संचातिम माला है। इस तरह इन चार प्रकारकी मालाओंसे अलं
 कृत और विभूषित करके उन्होंने उस जमालि क्षत्रियकुमारको कल्प
 वृक्षके जैसा बना दिया 'तपणं से जमालिस्स न्वस्सियकुमारस्स पिया

वाना आभरणने बूझामणि ठंडे छे उपयुक्त सज्जनां अ भस्त्रे पडेशब्बा
 पछा तेमखे अनेक प्रकारता उत्तम रत्ने अठेसो भुगट तेने पडेशब्बा
 " किं बहुना गन्धिमवेष्टिमपूरिमसघातिमेण चउच्चिहेणं मस्त्रेणं करोति"
 क्षत्रियकुमार जमालीनां आभूषणानु अधिक पणन शुं कउ । अतिशयिष्ठ
 इपे अ अढी तेनु पणन कई छु-तेमखे तेने चार प्रकारनी भाणाब्बा पडे
 रावी। ते चार प्रकारनी भाणाब्बा नीचे प्रभाखे समझवी. (१) अन्धिम-डोरीनां
 उपोने बूझीने जनावेक्षी भाणाब्बा, (२) वेष्टिम-डोरीभां पडेशब्बा जनावेक्षी
 भाणाब्बा (३) पूरिम-वासनी सणीब्बा उपर उपोने पूरीने जनावेक्षी
 भाणाब्बा अने (४) संचातिम-नालना सघातनपी अने जीवा उपोने जेदीने
 जनावेक्षी भाणाब्बा आ चार प्रकारनी भाणाब्बाभी विभूषित करीने तेमखे
 क्षत्रियकुमार जमालीने कल्पवृक्ष जेवे जनावी दीपा

મમે ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ ' શિવિકામ્ ઉપસ્થાપ્ય સમાનીય મમ ઇતામાઙ્ગપ્તિમ્
પ્રત્યર્પયત-પરાવર્તયત, ' તણં તે કોઢુવિયપુરિસા જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ '
તસઃસ્વલુ તે કૌટુમ્બિકપુરુષાઃ યાવત્ પૂર્વોક્તપકારાં શિવિકામુપસ્થાપ્ય જમાલેઃ
ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિત્રે તદાજ્ઞાં પ્રત્યર્પયન્તિ-પરાવર્તયન્તિ । ' તણં સે જમાલી
સ્વત્તિયકુમારે કેસાલંકારેણ વત્થાલંકારેણ મલ્લલંકારેણ આભરણાલંકારેણ ચડ-
વિવેહં અલંકારેણ અલંકારિણ સમાણે પઢિપુન્નાલકારે સીહાસણાઓ અવ્વુદ્દેહ '
તતઃસ્વલુ સ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ કેસાલદ્વારેણ કેશા પવાલદ્વારઃ કેસાલદ્વાર-
સ્તેન, અથવા કેશાનામલદ્વારઃ પુષ્પાદિ કેસાલદ્વારસ્તેન, વસ્ત્રાલદ્વારેણ વસ્ત્રલક્ષણા-
લદ્વારેણ, માલ્યાલદ્વારેણ, આભરણાલદ્વારેણ ચતુર્વિધેન અઞ્જલિકારેણ અલંકારિતઃ પ્રતિ-
સ્થિત કરો ' ઉવઢુવેત્તા મમ ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ ' ઉપસ્થિત કરકે
ફિર હમેં હસકા સૂચન કરો ' તણં તે કોઢુવિયપુરિસા જાવ પચ્ચ-
પ્પિણંતિ ' હસ પ્રકારસે સ્વામીકી આજ્ઞાકે અનુસાર ડન કૌટુમ્બિક
પુરુષોને પાલછી તૈયાર કી ઔર હસકી સૂચના અપને સ્વામીકે પાસ
પહુંચા દી સૂચના પહુંચતેહી પિતાને ' તણં સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે
કેસાલંકારેણ, વત્થાલંકારેણ, મલ્લલંકારેણ અલંકારિણ સમાણે પઢિ-
પુન્નાલકારે સીહાસણાઓ અવ્વુદ્દેહ ' ઉસ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીકે ઉસી
સમય કેશોંકો સંભાલા, વત્તોંકો સંભાલા, પહિરી હુઈ માલાઓંકો ઠીક
ઠાક કર દિયા ઔર આભરણોંકોં ઐ સુલજ્ઞાકર યથોચિત સ્થાન પર
સુસજ્જિત કર દિયા, હસ તરહ કેશરૂપ, વસ્ત્રરૂપ, માલારૂપ ઔર આ-
ભરણરૂપ હન ચાર પ્રકારોંકે અલંકારોં દ્વારા પૂર્ણરૂપસે અલંકૃત હુઆ

ઉપસ્થિત કરો. “ ઉવઢુવેત્તા મમ ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ ” અને ઉપસ્થિત
કરીને મને ખબર આપો. “ તણં તે કોઢુવિયપુરિસા જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ ”
પોતાના સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર પાલખી તૈયાર કરાવીને તે આજ્ઞાકારી સેવકોએ
“ પાલખી તૈયાર થઈ ગઈ છે ” એવી ખબર તેમને આપી. પાલખી તૈયાર
થઈ ગયાના સમાચાર મળતાં જ “ તણં સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે કેસાલકા-
રેણ, વત્થાલંકારેણ, મલ્લલંકારેણ, આભરણાલંકારેણ અલંકારિણ સમાણે પઢિપુન્ના-
લકારે સીહાસણાઓ અવ્વુદ્દેહ ” તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ તેના
કેશોની સજ્જવટ કરી, વસ્ત્રોને ઠીક-ઠીક કર્યાં, પહેરેલી માળાઓને પણ વ્યવ-
સ્થિત રીતે ગોઠવી અને આભરણોને પણ યથાચર્યાચર્ય સ્થાને સુસજ્જિત
કરીને ગોઠવી દીધાં. આ રીતે કેશરૂપ, વસ્ત્રરૂપ, માલારૂપ અને આભરણરૂપ,
ચાર પ્રકારનાં આભૂષણોથી પૂર્ણરૂપે વિભૂષિત થયેલો તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી

मतिपादितस्त्वयैवात्रापि प्रतिपत्तव्यो यावत् ईदामृग-रूपम-तुरगनर-मकर-
 व्यालक-किन्नर-रुद्र-शर-म-चमर-कुञ्जर - वनलता - पद्मलतामन्तिचित्राम् स्तम्भो-
 द्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामाम्, विद्यापरमसुगुणयन्त्रयुक्तामिव अर्चिः
 सहस्रमालिनीकाम्, रूपकसहस्रकलितां भास्यमानाम्, वामास्यमानाम्
 दीप्यमानाम् चक्षुर्लोकनश्लेषां सुखस्पर्शाम् सधीकरूपाम् घण्टावलीचञ्चि-
 तमधुरमनोहरस्वराम् शुभां कान्तां दर्शनीयाम् निपुणोचितमिसिमिसतीं मणि-
 रत्नचण्डिकाजालपरिशिष्टाम् एषां पदानां व्याख्या रामश्रीये एकादशे सूत्रे
 मत्कृतायां सुबोधिपाख्यायां व्याख्यायां विलोकनीयेति । एतादृशी पुरुषसहस्र-
 वामाम् सहस्रपुरुषवदनीयाम् शिचिन्माम् उपस्थापयत ? समानयत ? 'उत्पुत्रेण
 वर्तितं करं यहाँ प्रकट किया जाता है—“ईदामृग-रूपम-तुरगनर-मकर-
 विहग-व्यालक-किन्नर-रुद्र-शर-म-चमर-कुञ्जर-वनलता-पद्मलता-म-
 न्तिचित्राम्, स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामाम्, विद्यापरमसु-
 गुणयन्त्रयुक्तामिव, अर्चिःसहस्रमालिनीकाम्, रूपकसहस्रकलितां,
 भास्यमानाम्, वामास्यमानाम्, चक्षुर्लोकनश्लेषां, सुखस्पर्शाम्, स-
 धीकरूपाम्, घण्टावलीचञ्चलितमधुरमनोहरस्वराम्, शुभां, कान्तां, दर्श-
 नीयाम्, निपुणोचितमिसिमिसतीं मणिरत्नचण्डिका-जालपरिशिष्टाम्”
 इन पदोंकी व्याख्या यदि देखना हो तो राजप्रसीय-सूत्रके ग्यारहवें
 सूत्रमें मेरे द्वारा की गई सुबोधिनी नामकी व्याख्याको देखो तथा वह
 पालखी इतनी विशाल रचनामें हो कि उसे १००० हजार पुरुष उठावें,
 इस प्रकारसे इन पूर्वोक्त विशेषणोंवाली पालखी तैयार कर-दीज उप-

देखिए ५१६ नीचे आपवासी आन्तु छे—“ईदामृग-रूपम-तुरग-नर-मकर-
 विहग-व्यालक-किन्नर-रुद्र-शर-म-चमर-कुञ्जर - वनलता - पद्मलता मन्तिचित्राम्,
 स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामाम्, विद्यापरमसुगुणयन्त्रयुक्तामिव,
 अर्चिःसहस्रमालिनीकाम्, रूपकसहस्रकलितां भास्यमानाम्, वामास्यमानाम्,
 दीप्यमानाम्, चक्षुर्लोकनश्लेषां सुखस्पर्शाम्, सधीकरूपाम् घण्टावलीचञ्चि-
 तमधुरमनोहरस्वराम् शुभां, कान्तां दर्शनीयाम् निपुणोचितमिसिमिसतीं, मणिरत्न-
 चण्डिकाजालपरिशिष्टाम्” आ चटोनी व्याख्या भाषा द्वारा २३ वामां, आवेद
 शर-प्रसीय सूत्रना ११ मां सूत्रनी सुबोधिनी नामकी टीकाभां आपवासी
 , आवेद छे तो चिन्माम् वाचकोने, ते पुस्तकभांभी ते पांथी देखी.

ते पाठणी के केवल पुरुषों परे उपासी शक्य अटली मिश्रण होवी
 अथवा उपयुक्त विशेषणों युक्त पाठणी तैयार कथनीने पुस्तक भांभी

ચતુર્વિધેન અલક્ષારેણ સર્વથા જમાલિ ભુમન્નિજતં કુરુત इत्यर्थ । ‘तएण से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोट्टुवियपुरिसे सहावेइ, सहावेत्ता एवं वयासी-’ ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्भिकपुरुषान् शब्दयति, आह्वयति, शब्दयित्वा आह्वय एवं वक्ष्यमाणपकारेण अवादीत्-‘खिप्पामेव भो देवानुप्पिया ! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्टियसालभंजियागं जहा रायप्पसेणइज्जे विमाणवण्णओ जाव मणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं पुरिससहस्सवाहणीयं सीयं उवट्ठवेह ’ भो देवानुप्पियाः ! क्षिप्रमेव-शीघ्राति-शीघ्रमेव अने इस्तम्भशतसन्निविष्टाम् अनेकेषु स्तम्भशतेषु सन्निविष्टाम् रचितां स्थापितां वा, लीलाभ्युत्थशालिमञ्जिका-लीलया स्थिताः शालिमञ्जिकाः पुत्तलिका विशेषा यत्र सा ताम्, यथा राजप्रश्नीये एकादशे सूत्रे विमानवर्णकः

કોટ્ટુવિયપુરિસે સહાવેइ, સહાવિત્તાં एवं वयासी ’ इतना सब कुछ हो जाने पर फिर क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने अपने आज्ञाकारी सेव-कोंको बुलाया-और उनसे ऐसा कहा-‘ खिप्पामेव भो देवानुप्पिया ! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्टियसालभंजियागं जहा रायप्पसेणइज्जे विमाणवण्णओ जाव मणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं पुरिससहस्स वाहणीयं सीयं उवट्ठवेह ’ हे देवानुप्पियो ! तुम लोग शीघ्रातिशीघ्री एका पालखी तैयार करो जो सैकड़ों खंभोंवाली हो जिसमें क्रीडा करती हुई पुत्तलिकाएँ उकेरी गई हों, राजप्रश्नीय सूत्रके ११ वें सूत्रमें जैसा विमानका वर्णन किया गया है, ठीक उसीके अनुरूप इसे रचो, राज-प्रश्नीय सूत्रमें विमानका वर्णन किस प्रकारसे है सो इसे विभक्ति परि-

“ तएण से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोट्टुवियपुरिसे सहावेइ, सहावित्ता एवं वयासी ” આ રીતે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને વજ્ર, અલકાર આદિથી વિભૂષિત કરીને તેના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી સેવકોને બોલાવ્યા. અને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ खिप्पामेव भो देवानुप्पिया ! अणेगखंभसय सन्निविट्ठं लीलट्टियसालभंजियागं जहा रायप्पसेणइज्जे विमाणवण्णओ जाव मणि-रयणघंटियाजालपरिक्खित्तं पुरिससहस्सवाहणीयं सीयं उवट्ठवेह ” હે દેવાનુ-પ્રિયો ! તમે બની શકે એટલી ત્વરાથી એક પાલખી તૈયાર કરો તે પાલખીને સેંકડો સ્થંભો હોવા જોઈએ અને તે સ્થંભો ઉપર ક્રીડા કરતી પુતલીઓ જડેલી હોવી જોઈએ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રના ૧૧ માં સૂત્રમાં વિમાનનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે એવી જ તે પાલખી બનવી જોઈએ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં જે વિમાનનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે વર્ણન વિલક્ષિતના

પૂર્ણાચક્રાર સિંહાસનાત્ અમ્પુતિષ્ઠતિ, 'અમ્પુદેસા સીય અણુપ્પદાહિણી કરેમાળે સીયં દુરુહર' અમ્પુત્યાય સિમિકામ્ અનુપદસિણી કુર્વન્ સિમિકામ્ આરોરિ, 'સીય દુરુહિસા સીહાસળવરંસિ પુરત્યામિમુહે સન્નિસળ્ળે' સિમિકામ્ આસ સિંહાસનવરે શ્રેષ્ઠસિંહાસને પૌરસ્ત્યામિમુલ્લો મૂત્વા સન્નિપળ્ળઃ સમુપવિઘ્નઃ । 'તપ્પ તસ્સ જમાલિસ્સ સ્વસિયકુમારસ્સ માયા ણ્હાયા કપ્પલિ જાવ સરીરા હંસલક્ષણ પઠસાહગ ગહાય સીયં અણુપ્પદાહિણી કરેમાળી સીયં દુરુહર' ઉત્ત સ્વલ્લ તસ્ય જમાલેઃ સમિયકુમારસ્ય માતા સ્નાતા કુતસ્નાના, કુલ્લલિ યાવત્

વહ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ સિંહાસનસે બઠા "કેશાલંકાર"કા તાત્પર્ય પુષ્પાદિસે અલકૃત હુઆ "એસા મી હો સકતા હૈ । કયોંકિ પુષ્પાદિક કેશોંકો અલકૃત કરનેવાલે હોતે હૈ । 'કેશાલંકાર' આદિ પદોંમિં રૂપ કાલંકારહૈ । 'અમ્પુદેસા સીય અણુપ્પદાહિણી કરેમાળે સીયં દુરુહર' યહાં 'અણુપ્પદાહિણી' શબ્દકા તાત્પર્ય પ્રવક્ત્રિણા વેનેસે હૈ-સિંહાસ નસે બઠકર વહ વપસ્થિત હુઈ ઉમ પાલસી પર વહા વહતે સમય વસને પહિલે પાલસી કી પ્રવક્ત્રિણા કી, 'સીય દુરુહિસા સીહાસળવરંસિ પુર ત્યામિમુહે સન્નિસળ્ળે' પાલસી પર વઠકર વહ પૂર્વદિશાકી ઓર મુઠ્ઠ કરકે વહાં પર રલ્લે દુણ ઉત્તમ-એવ સિંહાસન પર બેઠ ગયા, 'તપ્પ તસ્સ સ્વસિયકુમારસ્સ જમાલિસ્સ માયા ણ્હાયા કપ્પલિ જાવ સરીરા હંસલક્ષણ પઠસાહગ ગહાય સીયં અણુપ્પદાહિણી કરેમાળી સીયં દુરુહર' વસકે પેઠ જાનેકે બાવ ઇસ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકી માતાજી

પાતાના સિંહાસનેથી બેસો વધેલ. "કેશાલંકાર" નો અર્થ "પુષ્પાદિથી અલકૃત થયો" એવો. પણ વધુ શકે છે, કારણ કે પુષ્પાદિકે વઢે કેશોને અલકૃત કરવામાં આવે છે. "કેશાલંકાર" આદિ પદોમાં રૂપકલંકારને પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. "અમ્પુદેસા સીયં અણુપ્પદાહિણી કરેમાળે સીયં દુરુહર" અર્થ "અણુપ્પદાહિણી" નું તાત્પર્ય "પ્રવક્ત્રિણા કરવી" થાય છે. (નેની પ્રવક્ત્રિણા કરવાની કોય તે મૂર્તિ આદિને જમણા કાપ તરફ રાખીને પ્રવક્ત્રિણા કરાય છે તેથી "અણુપ્પદાહિણી" નો પ્રયોગ થયો છે.) સિંહાસન પરથી ઉઠીને ખાલખીની પ્રવક્ત્રિણા કરીને તે પાલખી પર બસ્યો. "સીયં દુરુહિસા સીહાસળવરંસિ પુરત્યામિમુહે સન્નિસળ્ળે" પાલખી પર બસ્યા પછી તે ત્યાં બેઠવેલા ઉત્તમ નિદં યન પર પૂર દિશા તરફ મુખ રાખીને બેસી ગયો. 'તપ્પ તસ્સ સ્વસિયકુમારસ્સ જમાલિસ્સ માયા ણ્હાયા કપ્પલિ જાવ સરીરા હંસલક્ષણ પઠસાહગ ગહાય સીયં અણુપ્પદાહિણી કરેમાળી સીયં દુરુહર' જમાલી સિંહાસન પર બેસી ગયા પછી તેની માતા કે જે સ્નાન, અભિર્ગમ

મમે ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ ' શિવિકામ્ ઉપસ્થાપ્ય સમાનીય મમ ઇતામાઙ્ગપ્તિમ્
પ્રત્યર્પયત-પરાવર્તયત, ' તણં તે કોઢુવિયપુરિસા જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ '
તસઃસ્વલુ તે કૌટુમ્બિકપુરુષાઃ યાવત્ પૂર્વોક્તપકારાં શિવિકામુપસ્થાપ્ય જમાલેઃ
ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિત્રે તદાઙ્ગાં પ્રત્યર્પયન્તિ-પરાવર્તયન્તિ । ' તણં સે જમાલી
સ્વત્તિયકુમારે કેસાલંકારેણ વત્થાલંકારેણ મલ્લલંકારેણ આભરણાલંકારેણ ચ-
ત્તિવેદેઃ અલંકારેણ અલંકારિણ સમાણે પહિપુન્નાલકારે સીહાસણાઓ અવ્વુદ્દેહ '
તતઃસ્વલુ સ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ કેસાલદ્વારેણ કેસા પવાલદ્વારઃ કેસાલદ્વાર-
સ્તેન, અથવા કેસાનામલદ્વારઃ પુષ્પાદિ કેસાલદ્વારસ્તેન, વસ્ત્રાલદ્વારેણ વસ્ત્રલક્ષણા-
લદ્વારેણ, માલ્યાલદ્વારેણ, આભરણાલદ્વારેણ ચતુર્વિધેન અઢ્ઢકારેણ અલદ્વારિતઃ પ્રતિ-

સ્થિત કરો ' ઉવઢુવેત્તા મમ ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ ' ઉપસ્થિત કરકે
ફિર હમેં હસકા સૂચન કરો ' તણં તે કોઢુવિયપુરિસા જાવ પચ્ચ-
પ્પિણંતિ ' હસ પ્રકારસે સ્વામીકી આજ્ઞાકે અનુસાર ડન કૌટુમ્બિક
પુરુષોને પાલછી તૈયાર કી ઔર હસકી સૂચના અપને સ્વામીકે પાસ
પહુંચા દી સૂચના પહુંચતેહી પિતાને ' તણં સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે
કેસાલંકારેણ, વત્થાલંકારેણ, મલ્લલંકારેણ અલંકારિણ સમાણે પહિ-
પુન્નાલંકારે સીહાસણાઓ અવ્વુદ્દેહ ' ડસ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીકે ડસી
સમય કેશોંકો સંખાલા, વત્તોંકો સંખાલા, પહિરી હુઈ માલાઓંકો ઠીક
ઠાક કર દિયા ઔર આભરણોંકોં ખી સુલક્ષાકર યથોચિત સ્થાન પર
સુસન્નિજત કર દિયા, હસ તરહ કેશરુપ, વસ્ત્રરુપ, માલારુપ ઔર આ-
ભરણરુપ હન ચાર પ્રકારોંકે અલંકારોં હારા પૂર્ણરુપસે અલંકૃત હુઆ

ઉપસ્થિત કરો. " ઉવઢુવેત્તા મમ ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ " અને ઉપસ્થિત
કરીને મને ખબર આપો. " તણં તે કોઢુવિયપુરિસા જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ "
પોતાનાં સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર પાલખી તૈયાર કરાવીને તે આજ્ઞાકારી સેવકોએ
" પાલખી તૈયાર થઈ ગઈ છે " એવી ખબર તેમને આપી. પાલખી તૈયાર
થઈ ગયાના સમાચાર મળતાં જ " તણં સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે કેસાલકા-
રેણ, વત્થાલંકારેણ, મલ્લલંકારેણ, આભરણાલકારેણ અલકારિણ સમાણે પહિપુન્ના-
લકારે સીહાસણાઓ અવ્વુદ્દેહ " તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ તેના
કેશોની સન્નવટ કરી, વસ્ત્રોને ઠીક-ઠીક કર્યાં, પહેરેલી માળાઓને પણ વ્યવ-
સ્થિત રીતે ગોઠવી અને આભરણોને પણ યથાગત યોગ્ય સ્થાને સુસન્નિજત
કરીને ગોઠવી દીધા. આ રીતે કેશરૂપ, વસ્ત્રરૂપ, માલારૂપ અને આભરણરૂપ,
ચાર પ્રકારનાં આભૂષણોંથી પૂર્ણરૂપે વિભૂષિત થયેલા તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી

ધનિયકુમારસ્ય મદ્રા પાત્રી ઉપમાતા સ્નાતા કૃતસ્નાના યાયત્ અત્તમદાર્ધા
 મરણાલકૃતશરીરા રજોહરણં ચ પ્રતિપદ્મ ચ પામ શૃતીસ્તા શિષિકામ્ અનુ
 પ્રદક્ષિણી કુર્વતી શિષિકામ્ આરોહતિ, 'દુરુહિતા જમામિસ્ત સ્વતિયકુમારસ્ય
 વામે પાસે મદ્રાસનવરસિ સન્નિષન્ના' શિષિકામાસ્ય જમાલેઃ સત્રિયકુમારસ્ય
 વામે પાસે મદ્રાસનવરે સર્વાત્માસને સન્નિષન્ના ઉપવિષ્ટા । 'તપ્ત્ય તસ્સ જમા
 લિસ્ત સ્વતિયકુમારસ્ય પિદ્મો પદ્મા વરતરુણી સિંગારાગારવારુણેષા' સ્વ સ્ત
 તસ્ય જમાલેઃ સત્રિયકુમારસ્ય પૃથ્વ પદ્મા વરતરુણી શૃંગારાગારવારુણેષા

સીયં અણુપ્પદાહિણી કરેમાણી સીય દુરુહર 'વાદમે ક્ષત્રિયકુમાર જમા
 લિકી ધાવમાતા ઘઈ આઈ, વસને મી પહિલેસે અપનાં સય તેયારી કર
 રહી ધી, સ્નાન આદિ ક્રિયાઓસે ઘહ નિપટ ગઈ ધી, ધાવસાદિ પક્ષિ
 યેકે લિયે અન્નાદિ ભાગરૂપ પલિકર્મ યહ કર ચુકી ધી, દુઃસ્વપ્ન આદિ
 નિષ્કારણકે લિયે કૌતુક એય મંગલરૂપ પ્રાપચ્છિતા મી યહ આચરિત
 કર ચુકી ધી, અલ્લે ૨ શુદ્ધ ધર્મસ્થાનમેં જામે યોગ્ય વસ્ત્રોંકો ઓર
 બલેકારોંકો ઘહ હસ સમય પહિરે હુઈ ધી, હસકે હાથમેં રજોહરણ
 ઓર પાત્ર ધા, હનકો હેકર યહ પાલત્તીકી પ્રદક્ષિણા કરકે હસ પર
 ચડી 'દુરુહિતા જમાલિસ્ત સ્વતિયકુમારસ્ય વામે પાસે મદ્રાસન
 વરસિ સન્નિષન્ના' ઘઈ ચઢકર યહ મદ્રાસન પર બેઠ ગઈ યહ એલ્લ
 મદ્રાસન ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકી ઘઈ ઓર રહ્યા ધા 'તપ્ત્ય તસ્સ
 જમાલિસ્ત સ્વતિયકુમારસ્ય પિદ્મો પદ્મા વરતરુણી સિંગારાગારવારુ

સીય અણુપ્પદાહિણી કરેમાણી સીય દુરુહર" ત્યાર બાદ સત્રિયકુમાર જમાલીની
 ધાવમાતા પણ ત્યાં આવી તેણે પણ સ્નાન, બલિકર્મ, કૌતુક મંગલરૂપ પ્રાપ
 ચ્છિત વગેરે ત્યાં આવતા પહેલાં જ પગથી ઘીમાં કર્યાં. (ધાવસાદિ પક્ષીને
 માટે અલ્લને ભાગ અલ્લ કરવો તેનું નામ બલિકર્મ છે. દુઃસ્વપ્ન આદિના
 નિવારણને માટે કરવામાં આવતા એવના તિલકને કૌતુક કહે છે અને અલ્લ
 વડે મંગળ પ્રાપચ્છિત કરવામાં આવે છે) તેણે ધર્મસ્થાનકમાં જતી વખતે
 પહેરવા શેઠ્ય કપડાં પહેર્યાં કર્યાં અને મુસ્તયાન આબૂચણે પારણ કરેલાં
 કર્યાં. તેના હાથમાં રત્નોદરણ અને પાત્ર કર્યાં તે પણ પાલતીની પ્રદક્ષિણા
 કરીને પાલતી પર ચઢીને "દુરુહિતા જમાલિસ્ત સ્વતિયકુમારસ્ય વામે પાસે
 મદ્રાસનવરસિ સન્નિષન્ના' ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની ઠાળી બાજુએ બેઠેલા
 હત્તમ મદ્રાસન પર બેઠી ગઈ તપ્ત્ય તસ્સ જમાલિસ્ત સ્વતિયકુમારસ્ય
 પિદ્મો પદ્મા વરતરુણી સિંગારાગારવારુણેષા" ત્યાર બાદ એક બીજી મુંદર

શરીરા-કૃતચલિકર્મા કૃતકૌતુકમજ્જલપ્રાયશ્ચિત્તા શુદ્ધપ્રાવેશ્યાનિ વસ્ત્રાણિ મા-
જ્જલ્યાનિ પ્રવરપરિહિતા અલ્પમહાર્વાભરણાલ્કૃતશરીરા હંસલક્ષણં હંસવદ્
ધવલં હંસચિન્હયુક્તં વા પટશાટકં પટ્ટામ્બરં ગૃહીત્વા પરિધાય શિવિકામ્ અનુપદ-
ક્ષિણી કુર્વેતી શિવિકામારોહતિ, 'સીયં દુરુહિત્તા જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ
દાહિણે પાસે ભદ્રાસનવરંસિ સંનિસન્ના' શિવિકામારુહ્યં જમાલે. ક્ષત્રિયકુમા
રસ્ય દક્ષિણે પાશ્વે ભદ્રાસનવરે અત્યુત્તમાસને સન્નિપણ્ણા ઉપવિષ્ટા । 'તણ્ણ
તસ્સ જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ અમ્મધાઈ પ્હાયા જાવ સરીરા રયહરણં ચ પરિ-
ગ્ગહંચ ગઘાય સીયં અણુપ્પદાહિણી કરેમાણી સીયં દુરુહઙ્ગ' તતઃસ્થલુ તસ્ય જમાલે:

કિ પહિલેસેહી સ્નાનસે નિચટ ચુકી થી, ચલિકર્મ-વાયસાદિકૌકે લિયે
અન્ન ડાલ ચુકી થી, કૌતુક મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત જિસને પહિલે
સે કર લિયા થા, ધર્મસ્થાનમેં જાને યોગ્ય શુદ્ધ વસ્ત્રોંકો જો અચ્છી તર-
હસે પહિર ચુકી થી, ઔર અલ્પ ખારવાલે કીમતી આભૂષણોંસે
જિસકા સુહાવના શરીર વિશેષરૂપસે અલકુન હો રહા થા, વહાં પર
અઈ ઉસ સમય ઉસકે હાથમેં હંસકે જૈસા યા હંસકે ચિહ્નવાલા એક
પટશાટક-રેશમી રુમ્માલ થા, આતેહી ઉસને થી ઉસ પાલ્લીકી પ્રદ-
ક્ષિણા કી ઔર ફિર વહ ઉસ પર ચઢ ગઈ 'સીયં દુરુહિત્તા જમાલિસ્સ
સ્વત્તિયકુમારસ્સ દાહિણે પાસે ભદ્રાસનવરંસિ સંનિસન્ના' ચઢતેહી
વહ, વહાં પર રહે હુએ ભદ્રાસન પર જો કિ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકી
દાહિની ઓર રચા ગયા થા વૈઠ ગઈ, 'તણ્ણ તસ્સ જમાલિસ્સ સ્વત્તિય-
કુમારસ્સ અમ્મધાઈ પ્હાયા જાવ સરીરા રયહરણં ચ પરિગ્ગહંચ ગઘાય

વાયસ આદિને અન્નદાન દેવું તે) કૌતુક મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ વિધિઓ
પતાવી ચુકી હતી, જેણે ધર્મસ્થાનમાં જતી વખતે પહેરવા યોગ્ય કપડાં પહેર્યા
હતાં, અને જેણે અલ્પ ભારવાળા પણ અતિશય મૂલ્યવાન આભૂષણોથી
પોતાના સુંદર શરીરને અધિક સુંદર બનાવ્યું હતું, તે ત્યાં આવી તે વખતે
તેના હાથમાં હંસના જેવું શુભ્ર અથવા હંસના ચિહ્નવાળું પટશાટક (રેશમી
વસ્ત્ર-રુમ્માલ) હતું તેણે પણ તે રથની પ્રદક્ષિણા કરી, અને ત્યાર બાદ તે
પણ તે રથ પર ચઢી ગઈ.

“સીયં દુરુહિત્તા જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ દાહિણે પાસે ભદ્રાસનવરંસિ
સંનિસન્ના” રથ પર આરોહણ કરીને તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની જમણી
તરફ ગોઠવેલા ઉત્તમ ભદ્રાસન પર બેસી ગઈ. “તણ્ણ તસ્સ જમાલિસ્સ
સ્વત્તિયકુમારસ્સ અમ્મધાઈ પ્હાયા જાવ સરીરા રયહરણં ચ પરિગ્ગહંચ ગઘાય

ચતુરા, તથા યુક્તોપવારેણ ઠચિત્તવ્યવહારેણ કુશલા-દસા । તથા રૂપયૌવન-
 વિલાસકલિતા રૂપં સૌન્દર્યં, યૌવનં સારુણ્યં વિલાસઃ સ્થાનાસનગમનારીનમ્
 સુશિષ્ટો યો વિશેષઃ સઃ, તથા ચોક્તમ્-‘ સ્થાનાસનગમનાનાં સ્થાનપૂર્ણમર્મભા-
 વૈશ્વ । ઠત્યયથે વિશેષો યઃ સ્થિષ્ટોઽસૌ વિલાસઃ સ્પાત્ ’ ઇતિ, સૈઃ રૂપયૌવન-
 વિલાસૈઃ કન્થિતા યુક્તા સુન્દરસ્તનજઘનયદ્વનકરચણનપનમાત્મપરુપયૌવન-
 ગુણોપતા સુદરા ચં સ્તનજઘનાદિ યૌવનાન્તા ગુણાશ્ચ સૈરુપેતા યુક્તા, તથા સા-
 વર્ણ્યે સ્પૃહણીયતા, રૂપમ્ આકૃતિઃ સૌન્દર્યં વા, યૌવન તારુણ્યમ્, મૃદુસ્વરત્વાદયઃ,
 ‘ હિમરયપકુમુદકુદેદુષ્પમાસ સકોરેટમસ્તદામે ધવલ આયવચં સલીલ ઠચરિ
 ધારેમાગી ચિદ્દહ ’ હિમરજતકુમુદકુદેદુપકાશં તથા-હિમસ્તુપારો, રજતં
 રૂપ્યમ્, કુમુદમ્ ફૈરવમ્ કુન્દઃ મોગરા પદવાપ્પ-સ્વેસ પુષ્પ વિશેષઃ, ઇન્દુમત્રઃ
 તદ્ વરપકાશમાનમ્ અત્યુથુષ્મ્ સારેષ્ટમાલ્પદામ સકોરેષ્ટકાનિ કોરેષ્ટ
 પુષ્પગુન્ધયુક્તાનિ માલ્યદામાનિ પુષ્પમાલા યથ તત્ તથાવિધ ધવલ શ્વેત્મ
 આતપમં છત્ર સુરીતા સલીલ લીલાપૂર્વકમ્ ઠચરિ શિરાસિ ધારયન્તી ધારયતી

વ્યંગોક્તિ ધર્ષન કરનેમેં યદ્દી પણ્ડિતા ધી, તથા કિસકે સાયકૈસા વ્યવહાર
 કરના ઠચિત્ત હોતા હૈ, હસ પ્રકારસે ઠચિત્ત વ્યવહારમેં યદ્દ ધહુન કુશલ
 ધી “ રૂપયૌવનવિલાસકલિતા ” રૂપ-સૌન્દર્યં હસકા અપની વિશે-
 પનાલાલા ધા, તરુણતા ધી હસવી અપનીહી વિશેષતાસે યુક્ત ધી,
 તથા-સ્થાન, ઓસન, ઠઠના, પૈઠમા ઇવ ગમન આદિ ય સપ ધી હસકે
 સુન્દર ધે, જઘન આદિ શુભ લક્ષણવાલે ધે । ‘ હિમરયપકુમુદકુદેદુ-
 વ્પમાસં સકોરેટમસ્તદામે ધવલં આયવચં ગહાય સલીલ ઠચરિ ધારે-
 માગી ર ચિદ્દહ ’ હસકે હાથમેં હસ સમય ઇક ધવલ છત્ર ધા, જિસે
 હસને લીલાપૂર્વક ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે કાર તાન રત્ના ધા, યદ્દ
 છત્ર અપની શુભતામેં હિમ, રજત, કુમુદ, કુન્દ-મોગરાકે પુષ્પ ઓર

વામાં ધણ તે કુશળ હતી. રૂપયૌવનવિલાસકલિતા ” તે વિશિષ્ટ રૂપધી
 અને વિશિષ્ટ યૌવનધી યુક્ત હતી, તથા ઉઠવાની, બેઠવાની, ધમન કરવાની
 આદિ તેની ક્રિયાઓમાં ધણ સૌન્દર્ય અને લલિતતાનાં દર્શન થતાં હતાં અને
 તેની ભવ વગેરે અંગે શુભ લક્ષણોથી યુક્ત હતાં.

‘ હિમરયપકુમુદકુદેદુષ્પમાસ સકોરેટમસ્તદામે ધવલ આયવચં ગહાય
 સલીલ ઠચરિ ધારેમાગી ચિદ્દહ ’ તે સમયે તેના હાથમાં એક ધવલ છત્ર હતું,
 જે તેણે લીલાપૂર્વક ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકા મસ્તક પર ધારણ કરેલું હતું તે
 છત્ર હિમ, રજત (ચાંદી), કુમુદ, કુન્દ (મોગરા) અને અન્નદા કરતાં ધણ

શૃંગારસ્ય ચત્ત્વાભરણરૂપસ્ય અગારમિવ યથ્ચરુથ વેષો નૈવધ્યં યસ્યાઃ સા તથા,
'સંગયગય જાવ' રૂવજોઽવ્વળવિલાસકલિયા સુન્દરથળજહ્ણવયળકરચરણ-
ળયળલાવળ્લરૂવજોઽવ્વળગુણોવવેયા ' સંગતગત યાવત્ હસિતભણિત ચિ-
ત્રિતવિલાસસંલાપોલ્લાપનિપુણયુક્તોપચારકુશલા, તત્ર-સંગતેષુ સમુચિતેષુ
ગતાદિપુ, તત્ર ગતં-ગતિર્ગમન હસિતં-મન્દહાસ્યં, ભાણિતં ભાષણં ચિત્રિતં વિચિત્રઃ
વિલાસઃ-નેત્રવિકારઃ, યદુક્તમ્-“વિલાસો નેત્રજો જ્ઞેયઃ” ઇતિ 'સંલાપઃ-મિથો
આમાષણમ્, યદુક્તમ્-“સંલાપોભાષણ મિથઃ,” ઇતિ, ઉલ્લાપઃ-કાકુ વચ-
નેન વર્ણનમ્, “યદુક્તમ્ “કાક્યાવર્ણનમુલ્લાપઃ” ઇતિ । એતેષુ નિપુણા-

વેસા 'હતનેમેંહી વહાં એક ઓર દૂમરી સુન્દર સ્ત્રી આઈ, જો જમાલિ
ક્ષત્રિયકુમારકે પીછે સ્વહી હો ગઈ, હસને જો ઉત્ત સમય અપના સુન્દર
વેષ બના રક્ષા થા વહ એસા પ્રતીત હોતા થો કિ માનો વહ ચત્ત્વાભરણ
રૂપ શૃંગારકા એક ઘર હૈ 'સંગયગયજાવ રૂવજોઽવ્વળવિલાસ-
કલિયા, સુન્દર ધળ જહ્ણવયળકરચરણળયળલાવળ્લરૂપજોઽવ્વળ-
ગુણોવવેયા ' યહાં પર 'સંગય ગય' કે જો 'જાવ' પદ આયા-હૈ,
ઉસસે “હસિત, ભણિત, ચિત્રિત વિલાસ સંલાપઉલ્લાપનિપુણયુક્તો-
પચારકુસલા” હસ પાઠકા સગ્રહ હુઆ હૈ, તથા યહ અપની સુન્દર
ઉચિત ચાલ ચલનેમેં વડી નિપુણ થી, ઉચિત મન્દ હાસ્ય કરનેમેં વડી
દક્ષ થી, ઉચિત ચોલનેમેં વહુત ચતુર થી, વિવિધ પ્રકારકે ઉચિત
વિલાસમેં-નેત્રવિચારમેં અધિક ચતુર થી, સંલાપમેં-પરસ્પર ઉચિત
વાતચીત કરનેમેં વહુત અધિક વિદુષી થી, ઉચિત ઉલ્લાપમેં કાકુરૂપસે

યુવતી પશુ રથ પર આરોહણ કરીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની પાછળ બેસી
રહી. તેની વેષભૂષા અને તેનાં આભૂષણો એટલા બધા સુંદર હતાં કે તે
વસ્ત્રાભરણ રૂપ શૃંગારના ઘર જેવી લાગતી હતી 'સંગય ગય જાવ રૂવ
જોઽવ્વળવિલાસકલિયા, સુંદર ધળજહ્ણવયળકરચરણળયળલાવળ્લરૂપજોઽવ્વળ-
ગુણોવવેયા” અહીં “સંગયગય” ની સાથે જે “જાવ (પર્યંત) પદ
આવ્યું છે તેના દ્વારા નીચે પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ શ્રેયશ્ચ કરવો. “હસિત, ભણિત,
ચિત્રિતવિલાસસંલાપઉલ્લાપનિપુણયુક્તોપચારકુશલા” તેની આલવાની બધ
પશુ ઘણી સુંદર હતી, ઉચિત મન્દ હાસ્ય કરવામાં પશુ તે ઘણી દક્ષ હતી,
ઉચિત વાણી બોલવામાં પશુ તે નિપુણ હતી, વિવિધ પ્રકારના ઉચિત વિલા
સમાં (નેત્ર સમસ્યા આદિમાં) પશુ તે દક્ષ હતી તે સંલાપમાં (એક બીજા
સાથે ઉચિત વાતચીત કરવામાં) અને ઉલ્લાપમાં (ઉચિત રીતે વચ્ચેન કર-
વામાં) પશુ નિપુણ હતી, કોની સાથે કેવી રીતે વર્તવું બેઠએ, તે સમજ-

વિમલસ્ય મહાર્થસ્ય મહાર્થસ્ય ષા તપનીયસ્યેવ ઠગ્ગલસૌ વિચિત્રો દણ્ડકો યસોસ્તે
તથા, તપ્ન તપનીયં રક્ત સુવર્ણમ્, કનક ત્ વીર્યં સુવર્ણમ્ન્યતે, ' ચિસ્થિયાઓ
સસ્વકકુદે દુદગરયઅમયમહિયકેણપુંજસનિગાસાઓ ષષલાઓ ચામરાઓ ગહાય
સલીલ વીયમાળીઓ વીયમાળીઓ ચિદ્વતિ ' ચિલ્હિતે વીપ્યમાને સદ્ધાદ્ધુન્દેદુ
વકરજસામયુતસ્ય મયિતસ્ય સત્તો યઃ કેન પુન્નસ્તસ્ય ચ સનિકાસે સદ્ધે યથલે સ્વચ્છે
શુભ્રે ચામરે દુદ્ધિયા સલીલ સોભાપૂર્વકં ધોમયન્ત્યૌ વીજયન્ત્યૌ તિષ્ઠતઃ અ
બ્ધો રત્નવિશેષો ધોમ્ય ' તપ્પણં તસ્સ જમાલિસ્સ સ્વણિયકુમારસ્સ ઉત્તરપુરિત્થિમેળં
પમા વરતરુણી સિંગારાગાર જાવ કલ્હિયા સેપરયયામયં વિમલસલિલપુણ્ણં

લિયે વિચિત્ર યે ઓર ફનકો ઠગ્ગલતા નિર્મલ વેશા કીમતી તપનીય
સુવર્ણ-રક્ત સુવર્ણકે જેસી થી, પોત સુવર્ણકા નામ કનક ઓર લાલ
સુવર્ણકા નામ તપનીય છે, ' ચિલ્હિયાઓ સસ્વકકુદે દુદગરયઅમય
મહિયકેણપુંજસનિગાસાઓ ષષલાઓ, ચામરાઓ ગહાય સલીલ વીય
માળીઓ ૨ ચિદ્વતિ ' યે દોનોં ચામર ચમકીલે યે, શસ્ત્ર ઝંક રત્ન (સ્ક
ટિકરત્ન) કુમુદ પુણ્ણ, ફન્દુ વકરજ-જલવિન્દુકે જેસે યથ મયિત દુપ
અમૃતકે કેનપુંજ જેસે ષવલ યે, સ્વચ્છ ઓર શુભ્ર યે। ' ષષલાઓ
ચમરાઓ ગહાય સલીલ વીયમાળીઓ ૨ ચિદ્વતિ ' જેસે દો ચામરોંકો
હેકરકે લીલાપૂર્વક ઘોરતી ફુરે જમાલિ ક્ષત્રિયકુમારકી આજૂશાઝમેં
સઢી થી " જેસા અવય રંગાના ચાહિયે જો અપરમેં પ્રકટ કર દિયા
ગયા છે। ' તપ્પણં તસ્સ જમાલિસ્સ સ્વણિયકુમારસ્સ ઉત્તરપુરિત્થિમેળં
પમા વરતરુણી સિંગારાગાર જાવ કલિયા સેપરયયામયં વિમલસલિલ-

આમરોના ૬૩ વિમલ અને મૂલ્યવાન તપનીય સુવર્ણ (રક્તસુવર્ણ) ના
જેવાં ઉચ્ચવલ હતા. (પીત્ર સુવર્ણને કનક કહે છે અને લાલ સુવર્ણને
' તપનીય ' કહે છે) " ચિસ્થિયાઓ, સપરકકુદે દુદગરય અમયમહિયકેણ પુન્ન-
સનિગાસાઓ ષષલાઓ ચામરાઓ ગહાય સલીલ વીયમાળીઓ ચિદ્વતિ " તે
બન્ને આમરો, શુભ્ર અકરત્ન (સ્કટિક રત્ન), કુન્દપુષ્પ, અન્દ્રમા, હકરજ
(જલવિન્દુઓ) અને મયિત અમૃતના શીલુપુષ્પ જેવાં સ્વચ્છ, શુભ્ર અને
તેજસ્વી હતાં જેવાં લે સુદર આમરો હોયમાં વધને તે આમરો વટે ક્ષત્રિય
કુમાર જમાલોને લાલિત્યપૂર્વક ચાતુ ટોરતી મે અતિ સુદર તરુણીઓ તેને
જમવે અને ડાલે પકડે આવીને ઊભી રહી ગઈ ' આ પ્રકારનો સબંધ
આમરો વાગ્ધ સાથે સમજાવેલો.

' તપ્પણ તાસ જમાલિસ્સ સ્વણિયકુમારસ્સ ઉત્તરપુરિત્થિમેળં પમા વરતરુણી
સિંગારાગાર જાવ કલિયા સેપરયયામયં વિમલસલિલપુણ્ણં મત્તગમમશ્વરુત્તિ

તિષ્ઠતિ । ‘ તદ્દર્શનં તસ્મ જમાલિસ્સ ઇમમો પાર્શ્વે દુવે વરતરુણીઓ સિંગારા-
ગાર જાવ કલિયાઓ ’ તતઃસ્થલ તસ્ય જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય ઇમમતઃ પાર્શ્વે
દ્વે વરતરુણ્યૌ શૃંગારાગારચારુ યાવન્ વેવે સંગતગતહમિતમ્ણિતચિત્રિતવિલાસ-
સંલાપોહાપનિપુણયુક્તોપચારકુશલે રૂપયૌવનવિલાસકલિતે ‘ નાનામણિ-
કળગરચણવિમલમહરિહ તવણિજ્જુજ્જલવિચિત્તદંડાઓ ’ નાનામણિકનક-
રત્નવિમલમહાર્હતપનોયોજ્જ્વલવિચિત્તદંડે, નાનામણિકનકરત્નાનાં

હન્દુ-ચન્દ્રમા હનકી શુભ્રતાસે મી અધિક શુભ્ર થા, કોરંટ પુણ્યોંકી
માલાઈં ઉસ પર સજાકર લટકાઈ ગઈં થીં । ‘ તદ્દર્શનં તસ્મ જમાલિસ્સ
ઇમમો પાર્શ્વે દુવે વરતરુણીઓ સિંગારાગારચારુ જાવ કલિયાઓ ’
ઉસ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકી દાઈં બાઈં ઓર દક્ષિણ પાર્શ્વમેં ઓર વામ
પાર્શ્વ-દો શ્રેષ્ઠ સુન્દરિયાં ઓર સ્ત્રી થીં-જો ઉસ પર અપને હાથોંસે
લેકર લીલાપૂર્વક દો સફેદ ચામર ઢોર રહી થીં, હન દોનોંકા ઉસ
સમયકા વેષ મી વસ્ત્રાભરણ શૃંગારકા એક ઘર જૈસા પ્રતીત હોતા
થા, યે દોનોંહી સંગત ગતિમેં, સંગત હસિતમેં, સંગત મ્ણિતમેં, સંગત
ચિત્રિત વિલાસમેં, સંગત સંલાપમેં ઓર સંગત ઉહાપમેં પહિલી જૈસી
સ્ત્રીકી તરહસે નિપુણ થીં । ઊચિત વ્યવહારોમેં વહી નિષ્ણાત થીં । રૂપ,
યૌવન એવં વિલાસસે ભરપૂર થીં । ‘ નાનામણિકળગરચણવિમલમહ-
રિહતવણિજ્જુજ્જલવિચિત્તદંડાઓ ’ ઉન દોનોં ચામરોંકે જો દંડ
થે વે નાના મણિયોંકે, કનક (સોના)કે એવં રત્નોંકે બને હુએ થે-હસ-

અધિક શુભ્ર અને કોરંટ પુણ્યોની માલાઓથી વિભૂષિત હતું “ તદ્દર્શનં તસ્મ
જમાલિસ્સ ઇમમો પાર્શ્વે દુવે વરતરુણીઓ સિંગારાગારચારુ જાવ કલિયાઓ ”
ત્યાર બાદ મે સૌંદર્યવતી યુવતીઓ આવીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને જમણે
તથા ડાબે પડખે ઊભી રહી તેમના હાથમાં મે સફેદ ચામર હતાં અને તેઓ
લીલાપૂર્વક બંને ચામરો વડે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને વાચુ ઢેરી રહી હતી
તેમણે એવો સુદર વેષ અને એવાં સુદર આભૂષણો શરીર પર ધારણ કર્યાં
હતાં કે તેઓ શૃંગારના ઘર જેવી શોભતી હતી તેઓ પણ ગતિ, હાસ્ય,
વાણી આદિમાં છત્રધરી યુવતીના જેવી જ નિપુણ હતી કેની સાથે કેવી
રીતે વર્તેલું, તે તેઓ ઘણી જ સારી રીતે સમજતી હતી અને તેઓ રૂપ,
યૌવન અને વિલાસથી સંપન્ન હતી. “ નાનામણિચણવિમલમહરિહતવ-
ણિજ્જુજ્જલવિચિત્તદંડાઓ ” હવે તેમના હાથમાં રહેલાં ચામરોનું વર્ણન
કરતાં સૂત્રકાર કહે છે કે તે બંને ચામરોના કડ વિવિધ મણીઓ, કનક
(સોના) અને રત્નોના બનેલા હોવાથી અદ્ભૂત લાગતા હતા. તે બંને

વિચિત્રસુવર્ણમયદંડસહિતમ્ તાલકૃન્ત સાલકૃન્તનમ્ શુદ્ધીત્વા વિષ્ટિ ।
 'તદ્દણ તસ્સ જમાલિસ્સ ચચિયકુમારસ્સ પિયા કોઢુમિયપુરિસે સદાવેદ્
 સદાવેદ્દા એવ યયાસી-તત્ત ચ્ચલુ તત્ત્વ જમાલેઃ સચિયકુમારસ્ય પિતા કોઢુમિય
 પુરુગાન્ શ્ચન્દયતિ, શ્ચન્દયિત્થા-આહુય એવ વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અધાસીત્-'લિપ્પા
 મેવ મો દેવાણુપ્પિયા । સરિસયં સરિસય સરિસમ્મય સરિસલાવણ્ણરુપ્પોમ્મન-
 શુણોવવેયં પગામરણવસનગરહિયનિજ્જોય કોઢુમિયવરતરુણારસ્સ સદાવેદ્'
 મો દેવાણુપ્પિયા । ધિપમેવ છીઘાતિશીઘ્રમેવ સદ્દશ્ચ સદ્દફ્ત્ત્વં સદ્દચ્ચવઃ સદ્દ
 લાવણ્ણરુપ્પયોઢ્વનશુણોપેતમ્, પગામરણવસનશુદ્ધીતનિયોગમ્ એકઃ સમાન
 આમરણવપનલક્ષણો શુદ્ધોતો નિર્વાગિ આમરણાદિરુપ્પ સમ્મહો વેન વત્ત ઠયા
 ગતિ આદિકોમં કુદાલ ધી, રુપ યોવન એવં ચિલાસસે યુક્ત ધી યદ્
 વિચિત્ર સુવર્ણદંડ સહિત તાલકૃન્ત (પણે)કો લિયે હુઈ ધી, 'તદ્દણ
 તસ્સ જમાલિસ્સ ચચિયકુમારસ્સ પિયા કોઢુમિયપુરિસે સદાવેદ્'
 જય યદ્ નય પ્રચારદી તામધી ઉપયસ્થિત રગસે હો જુકી, તય ક્ષત્રિય
 કુમાર જમાલિકે પિતાને અપને આજ્ઞાકારી સેવકોંકો યુલાપા ઝીર
 'સદાવિત્તા એવ યયાસી' યુલાકર ઢનસે પેસા કહા 'લિપ્પામેવ મો
 દેવાણુપ્પિયા । સરિસય મરિસય મરિસમ્મય સરિસલાવણ્ણ રુપ્પ જોમ્મણ
 શુણોવવય પગામરણવમણગરહિયનિજ્જોય કોઢુમિયવરતરુણ
 સદ્દસ્સ સદાવેદ્' હે દેવાણુપ્પિયો । તુમ લોગ છીઘાતિશીઘ્રદી ૧૦૦૦
 પેસે આજ્ઞાકારી એષ્ઠ યુવા પુરુષોંકો યુલાકર લામો જો દેવ્વનેમં સમાન
 પ્રનીત હોં, ઝિનદી ણારીરિક તથા સમાન હો, વપમેં ઝિનકી કોઈ

વચ્ચેશ્ચાં નિપુત્ત હત્તી અને ૩૫, ચીવન અને લાલિત્યથી યુક્ત હત્તી. તેનું
 લાઘવમાં વિચિત્ર ચુરલ્લ ૧૬૫.૭૦ ૫.૭૦ હને.

'તદ્દણ તસ્સ જમાલિસ્સ ચચિયકુમારસ્સ પિયા કોઢુમિયપુરિસે સદાવેદ્'
 જ્યારે આ બધી સામગ્રી નિવસિત રીતે બોધનાઈ ગઈ, ત્યારે ક્ષત્રિયકુમાર
 જમાલીના પિતાએ પિતાના આજ્ઞાકારી સેવકોને બોલાવ્યા "સદાવિત્તા એવ
 યયાસી" અને તેમને આ પ્રમાણે આજ્ઞા આપી. "લિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ।
 મરિમય મરિમય મરિસમ્મય મરિસલાવણ્ણરુપ્પોમ્મણશુણોવવેયં પગામરણવસન
 ગરહિયનિજ્જોય કોઢુમિયવરતરુણારસ્સ સદાવેદ્' હે દેવ નુપિયો । તમે બન્ની
 ૫૬ એટલી ગણતરી એવાં ૧૦૦૦ એક આજ્ઞાકારી યુવાનોને બોલવી જાવો
 કે એઓ ૧૫૧૫માં સમાન લાભના હોય, જેમના યશોની તથા સમાન
 ૧૫૧૫ હોય, જેમની ઉમર ૫૫ થઈ જી હોય, જેમના ૩૫ લાવણ, ચીવન

સમાજનું સિંગાર" ગદ્યાય ચિટ્ઠ્ઠ" ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની ઇશાન દિશામાં એક સુંદર યુવતી આવીને બેસી રહી. તે સુંદર વેષભૂષા અને અલ- કારથી શ્રૃંગારના ઘર જેવી લાગતી હતી તે સંગત, ગતિ, હાસ્ય આદિકામાં નિપુણ હતી, અને રૂપ, યૌવન અને લાલિત્યથી યુક્ત હતી તેના હાથમાં એક શ્વેત, નિર્મળ જળથી ભરેલી ઝારી હતી તે ઝારી ચાંદીની બનાવેલી હતી અને મત્ત હાથોના મહામુખના જેવા આકારની હતી "તથા તસ્મ જમાલિસ્ત સ્વત્તિયકુમારસ્ત દાહિજપુરત્વિમે જ પગા વરતરુણી સિંગારા જાવ ફલિયા ચિત્તક્રમગદંડતાલવેદં ગદ્યાય ચિટ્ઠ્ઠ" બીજી એક શ્રેષ્ઠ તરુણી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની અગ્નિ દિશામાં આવીને બેસી રહી. તેનો સુંદર વેષ શ્રૃંગારના ઘર જેવો લાગતો હતો. તે પણ સંગત ગતિ, હાસ્ય, આલાપ

विधम् कौटुम्बिकवरतरुणसदृशं कौटुम्बिकाश्च ते वरतरुणाः श्रेष्ठयुवान्
स्तेषां सदृशं शब्दयत आह्वयत । 'तएणं ते कोडुवियपुरिसा जाव पडिसुणेत्ता
खिप्पामेव सरिसयं सरित्तयं जाव सदावेति' ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः
यावत् विनयेन जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पितुरादेशं प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव शीघ्राति-
शीघ्रमेव सदृशं सदृक्त्वचं यावत् सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपेतम् एकाभरण-
वसनगृहीतनिर्योगं कौटुम्बिकवरतरुणसदृशं शब्दयन्ति । 'तएणं ते कोडु-
वियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुवियपुरिसेहिं सदाविया
समाणा हट्ठुट्ठा ण्हाया कयवलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' ततःखलु
ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दयिता

अन्तर न हो, जिनके लावण्य, रूप, यौवन एवं पालखीको वहन करने
आदिरूप गुण एक जैसे हों और एक जैसे जिनके आभरण और वस्त्रादि
हों । 'तएणं ते कोडुवियपुरिसा जाव पडिसुणेत्ता खिप्पामेव सरिसयं
सरित्तयं जाव सदावेति' इस प्रकारसे अपने स्वामीके कथनको सुन-
कर और उसे बड़े विनयके साथ स्वीकार कर उन आज्ञाकारी सेवकोंने
शीघ्राति शीघ्रही एक समान दिखाई देनेवाले समान त्वचावाले यावत्
समान उमरवाले, समान लावण्य, रूप, यौवन एवं गुणोंवाले समान
आभरणवाले और समान वस्त्रोंवाले १००० श्रेष्ठ युवा पुरुषोंको बुलाया
'तएणं ते कोडुवियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडु-
वियपुरिसेहिं सदाविया समाणा हट्ठुट्ठा ण्हाया कयवलिकम्मा, कयको-
उयमंगलपायच्छित्ता' क्षत्रियकुमार जमालिके पिता द्वारा उन सेव-

अने शुष् (पालणीने वडन करवाना सामर्थ्य' इप शुष्) ओऽ सरभा होय,
तथा जेमले ओऽ सरभां वस्रो अने आभरणो धारणु कर्था' होय. " तएणं
ते कोडु वियपुरिसा जाव पडिसुणेत्ता खिप्पामेव सरिसयं सरित्तयं जाव
सदावेति " पोताना स्वामीनी आ प्रभारनी आज्ञा सांलणीने तेमने धरेलो ज
डुर्ध अने सतेष थये। तेमले विनयपूर्वक तेमनी आज्ञा साथे थडावी.
धरुी ज अउपथी तेओ समान देआवना, समान त्रथावाणा, समान उमरना,
समान लावण्य, इप, यौवन अने शुष्स पत्र, समान वस्रो अने आभरणोथी
युक्त १००० श्रेष्ठ युवान आज्ञाकारी पुरुषोने जोलावी लाव्या. जमालीना
पिता पासे आवता पडेता ते सदृश युवानोओ शु कर्थु ते सूत्रकार प्रकट करे छे-

" तएणं ते कोडु वियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडु विय-
पुरिसेहिं सदाविया समाणा हट्ठुट्ठा ण्हाया कयवलिकम्मा, कयकोउयमंगल-
पायच्छित्ता " न्यारे जमालीना पिताओ पोताना आज्ञाकारी सेवकोने मोडलीने

સ્નાતાઃ સર્જો યાવત્ કૃત્વપલિક્રમાણ કૃત્વકૌતુકમદ્વલવાપધિતાઃ પદ્મામ્બ
 ષસનપદ્મીતનિર્વાગાઃ જમાલેઃ સમિપકુમારસ્ય શિષિકાં પરિવહન્તિ । ' તપ્ત
 તરસ જમાલિસ્સ સ્વચિયકુમારસ્સ પુરિમસદ્સવાહિની સીયં દુરુદ્ધસ્સ સમા
 નરસ તપ્પદમયાપ્ત ઇમે અદ્દુ મંગલગા પુરમો અદ્દાણુપુચ્ચીપ સપટ્ટિયા '—તત્ત મ્બલ
 તસ્ય જમાલેઃ સમિપકુમારસ્ય પુરસદ્સવાહિની શિષિકામ્ આરુદ્ધસ્ય સત્ત । પુરત્
 તત્પ્રથમગાયા તેપાં વિવધિતાનાં મધ્ય મયમતયા સવ મયમમ્ ઇમાનિ ષમ્પમામાનિ
 અપ્પદમદ્વલ્લાનિ અપ્પ માદ્દુત્તપરત્તુનિ યયાનુપ્પર્પાં યયાક્રમ સપ્પસિયગાનિ ગન્તુ
 મદ્દત્તાનિ ' ત જહા—સાત્થિય સિરિષ્ણમાપ દ્વપ્પણા ' સઘયા—સ્વસ્થિકમ્, શ્રીપત્ત
 યાવત્ ન યાવત્તમ્, પદ્મમાનકમ્ ગદ્દાસનમ્ ફલ્લણા, મત્તમ્પ વિપ્રમ્ દર્વણઃ । ' તયામ્પતરં
 વળેણુ પુન્નકલસમિગાર જહા ઉપવાદપ્ત આથ ગગણતલ્લમણુભિદ્ધતી પુરમો અદ્દાણુપુચ્ચીપ

થુવા પુરુગોને જો સ્નાત્ત ઔર કૃત્તપલિકર્મા છે, એથ કૃત્ત, કૌતુક મંગલ
 યાલે છે, તથા સમાન આમરણ ધારણ કરને યાલે ઔર
 ષસનયાલે છે, ઉન મદ્દસ્રજનોને જમાલિ ક્ષત્રિય કુમારકી
 પાલ્લીકો ઉઠા લિયા ' તપ્ત તરમ જમાલિસ્સ સ્વચિયકુમારસ્સ
 પુરિમસદ્સવાહિની સીયં દુરુદ્ધરસ સમાનસ્સ તપ્પદમયાપ્ત ઇમે
 અદ્દુ મંગલગા પુરમો અદ્દાણુપુચ્ચીપ સપટ્ટિયા ' પુરુષ સદ્સવાહિની
 પાલ્લી પર આરુદ્ધ દુપ્પત્ત ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે પાલ્લી આગે સપ્પસે
 પહિલે છે આઠ મગલ ત્રય યયાક્રમ સપ્પસિય ગુપ્ત—' ત જહા ' બેસે—
 સોત્થિયસિરિય્ણ જાય દ્વપ્પણા ' સ્વસ્થિક, ૧ શ્રી ષસન ૨, નન્દિકા
 વર્ત ૩, પદ્મમાનક ૪, મત્રાસન ૫, ફલ્લણ ૬, વિપ્રકીમન્નલ્લિપ્પા ૭, દર્વણ
 ૮, ' તયામ્પતરં વળેણુ પુન્નકલસમિગાર જહા ઉપવાદપ્ત જાય ગગણ

તથા એક સરખાં વસ્ત્રામૂખજો ધારણ કરીને આવેલા સમાન રેખા, જમાન
 ઉમર આદિથી મુજબ તે એક ૧૦૦૦ મુશાનોએ વિનયપૂર્વક તેમની આસાનો
 સ્વીકાર કરીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલની પાલ્લી ઉપાડી લીધી.

' તપ્ત તરસ જમાલિસ્સ સ્વચિયકુમારસ્ય પુરિમસદ્સવાહિની સીયં દુરુદ્ધરસ
 સમાનસ્સ તપ્પદમયાપ્ત ઇમે અદ્દુ મંગલગા પુરમો અદ્દાણુપુચ્ચીપ સપટ્ટિયા "

અન્ન પુરો ૧૭ વદન કરાતી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલની તે પાલ્લીની અન્ન
 કૌથી પદેલા નીચે પ્રમાણે આઠ મગલ દ્ર યો અનુક્રમે યાત્રવા લાખ્યા—એટલે
 કે તે આઠ દ્ર-યોને લાયકાં લઈને તેમને વદન કરનારા માણ્યો યાત્રવા
 લાખ્યા " ત જહા તે આઠ મગલ દ્ર યોનાં નામ—' સાત્થિય સિરિય્ણ જાય
 દ્વપ્પણા ' (૧) સ્વસ્થિક (૨) શ્રી ષસન (૩) નન્દિકાવર્ત
 (૪) પદ્મમાનક (૫) મત્રાસન, (૬) ફલ્લણ (૭)
 વિપ્રકીમન્નલ્લિપ્પા, (૮) દર્વણ " તયામ્પતરં વળેણુ પુન્નકલસમિગાર જહા ઉપવાદપ્ત

ળીયં વર્તતે ? ' ' તર્ણં સે જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ પિયા તં કોઢુચિયવર-
તરુણસહસ્તંપિ એવં વયામી ' -તતઃ સ્વલુ તસ્ય જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિતા
તં કૌટુમ્બિકવરતરુણસહસ્તમપિ એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્- ' તુઽભેળં
દેવાણુપિયા ! ણ્હાયા કયવલિક્રમ્મા જાવ ગહિયનિજ્જોગા જમાલિસ્મ સ્વત્તિય-
કુમારસ્મ સીયં પરિવહ્ ? ' ભો દેવાનુપ્રિયાઃ ! યૂયં સ્વલુ સ્નાતાઃ સન્તઃ કૃત-
વલિકર્માણો યાવત્ કૃતકૌતુકમઙ્ગલપ્રાયશ્ચિત્તાઃ એકાભરણવસનગૃહીત નિર્વેગાઃ
જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય શિવિકાં પરિવહત ? ' ' તર્ણં તે કોટુચિયપુરિસા
જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ જાવ પહિસુણેત્તા ણ્હાયા જાવ ગહિયનિજ્જોગો
જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ સીયં પરિવહતિ ' તતઃસ્વલુ તે કૌટુમ્બિકપુરુષાઃ
જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય યાવત્ પિતુરુપયુક્તામાજ્ઞાપ્ત ' પ્રતિશ્રુત્ય સમ્યગારુઢ્ય

હે દેવાનુપ્રિય ! આપ હમે આજ્ઞા દે કિ હમ કયા કામ કરે ? ' તર્ણં સે
જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ પિયા તં કોટુચિયવરતરુણસહસ્તં પિ
એવં વયામી ' હમકે વાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે પિતાને ડન ઐષ્ઠ
યુવા કૌટુમ્બિક પુરુષોસે જો કિ સંખ્યામેં ૧૦૦૦ એક હજાર થે એસા કહા-
' તુઽભેળ દેવાણુપિયા ! ણ્હાયા કયવલિક્રમ્મા જાવ ગહિયનિજ્જોગા
જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ સીયં પરિવહ્ ' હે દેવાનુપ્રિયો ! સ્નાત
હુએ કૃત વલિકર્મવાલે હુએ એવં યાવત્-કૃત કૌતુક મંગલ પ્રાયશ્ચિત્ત-
વાલે હુએ, એકાભરણ વસનગૃહીત હુએ તુમ લોગ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકી
પાલ્લીકો વહન કરો ' તર્ણં તે કોટુચિયપુરિસા જમાલિસ્મ સ્વત્તિય-
કુમારસ્મ જાવ પહિસુણેત્તા ણ્હાયા જાવ ગહિયનિજ્જોગો જમાલિસ્મ
સ્વત્તિયકુમારસ્મ સીયં પરિવહંતિ ' ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકે યાવત્
પિતાકી હસ ઉપયુક્ત આજ્ઞાકો સ્વીકાર કરકે ડન ઐષ્ઠ ૧૦૦૦ સેવક

“ તર્ણં સે જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ પિયા ત કોટુચિયવરતરુણસહસ્તં
પિ એવં વયામી ” ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકા પિતાએ તે સહસ્ત
આજ્ઞાકારી યુવાન સેવકોને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ તુઽભેળ દેવાણુપિયા ! ણ્હાયા
કયવલિક્રમ્મા જાવ ગહિયનિજ્જોગા જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ સીયં પરિવહ્ ”
હે દેવાનુપ્રિયો ! સ્નાત, બલિકર્મ, અને કૌતુક મંગલ પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને તથા
એક સરખાં વસ્ત્રો અને આભૂષણો ધારણ કરીને આવેલા તમે લોકો ક્ષત્રિય
કુમાર જમાલિકાની પાલખીને વહન કરો. “ તર્ણં તે કોટુચિયપુરિસા જમાલિસ્મ
જાવ પહિસુણેત્તા ણ્હાયા જાવ ગહિયનિજ્જોગો જમાલિસ્મ સ્વત્તિયકુમારસ્મ સીયં
પરિવહંતિ ” સ્નાત, બલિકર્મ અને કૌતુક મંગલ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત પતાવીને

यावत् आलोक्य कुशला जयनप्रशम्भं प्रयुक्तानां पुरतो ययानुपूर्व्यां सप्तस्थिताः ।
तथाहि-सदनन्तरं च खलु वैर्ह्यशीष्मानविमलदण्डम् मलम्बकोरष्टमास्थ-
वामोपशोभितम् चन्द्रमण्डलनिभं सप्रच्छिन्नम् त्रिभङ्गातपत्रम् ध्वरं सिंहासनम्
परमणिरत्नपादपीठम्, स्वपादुकायुगममापुर्कं यद्गुह्यिष्ठकर्मकरपुरुषपादात्
परिसिष्टम् पुरतो ययानुपूर्व्यां सप्तस्थितम्, तदन्तरं च खलु यद्गो यष्टिग्राहिणः ।
कुन्तग्राहिणः, चापग्राहिणः पाराग्राहिणः, चापग्राहिणः पुस्तकग्राहिणः कम्ब-
ग्राहिणः पीठग्राहिणः, भीमाग्राहिणः, कुतःग्राहिणः, इक्ष्वाकुग्राहिणः, ताम्बूलादि-
भोजनग्राहिणः पुरतो ययानुपूर्व्यां सप्तस्थिताः, तदन्तरं च खलु यद्गो वृष्टिनो-
मुष्टिन्, शिखण्डिनः, जटिनः, पिच्छिनः, हासकराः, हंसकराः, हंसकराः

सूत्रमें 'आलोय या करेमाणा जय जय सरस्व पञ्च जमाणा अहाणुपुन्वीए,
संपट्टिया' इस सूत्र पाठ तक किया गया है, वैसाही वर्णन यहां पर
भी कर लेना चाहिये। इससे पहिलेका वर्णन इस प्रकारसे है—“तद-
नन्तरं च खलु वेह्वयोपमानविमलदण्डम् प्रलम्बफोरण्टमात्पदा-
मोपशोभितम्, चन्द्रमण्डलनिभं समुच्चित्रितम्, विमलमातपत्रम्, प्रवर-
सिंहासनम्, वररत्नपादपीठम्, स्वपादुकायुगसमायुक्तं यद्वा किकर-
कर्मकरपुरुषपादानपरिश्रितम् पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितम्, तदन-
न्तरं च खलु बह्वो यष्टिग्राहिणः, कुन्तग्राहिणः, चामरग्राहिणः, पाश-
ग्राहिणः, चापग्राहिणः, पुस्तकग्राहिणः, फलकग्राहिणः, पीठग्राहिणः,
वीणाग्राहिणः, कुतुपग्राहिणः, दृष्ट्यग्राहिणः, ताम्बूलादिभाजनग्राहिणः,
पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः, तदनन्तरं च खलु बह्वो दण्डिनो, मु-
ण्डिनः, शिखण्डिनः, जटिनः, पिच्छिनः, हासकराः, डमरुकराः, डमर-

તેવું વર્ણન આદી પદ્ય ' અભોર્થવા કરેમાજા જવમપરં ચ પર્જમાજા
 પુરમો મજાણુપુર્ણી સવદ્વિયા અ સૂરપાઠ પદ્યનંત યદ્યથા કસ્યુ ' જાદ ' પદ
 દ્વારા જે આત્મજનું વર્ણન યદ્યથા કરવામાં આવેલ છે તે નીચે પ્રમાણે સમજાવું
 ' તરમગર ચ ચતુ વૈદ્યવીદીપમાત્રવિમલજ્ઞઃ પ્રકલ્પકોરણમાધ્યશમોવશોભિતમ્
 ચમ્પુવળ્લભનિર્મલ સમુચ્છિત્તર વિમલમાત્મપત્રમ્ પ્રસરસિદ્ધાસનપ્ ચરતનપાદપીઠમ્
 રસવાદુક મુગસમાયુક્તમ્ પદ્ય કિરકમકરપુરુષાશતારિચિત્તમ્ પુરતો પદ્યા
 મુદ્ધર્વા સંપ્રસિદ્ધતમ્ તરનચ્ચર ચ ચતુ પદ્મો યત્તિમાદિજ્ઞઃ કુન્દનમાદિજ્ઞઃ ધાત્મર
 માદિજ્ઞઃ પાશમાદિજ્ઞઃ પાષપમાદિજ્ઞઃ પુન્નહમાદિજ્ઞઃ પીષ્માદિજ્ઞઃ ધીમામાદિજ્ઞઃ,
 કુન્નપમાદિજ્ઞઃ દહપમાદિજ્ઞઃ વામ્બુમાન્નિમાજ્ઞામાદિજ્ઞઃ પુરતો પદ્યાનુદ્ધર્વા સપ્ર
 સ્થિતા, તરનર ચ ચતુ પદ્મો વૃષ્ટિનો મુચિહના, સિયવિહન ઝટિના, વિસ્થિતના
 દાપકરો, હમરુદ્ધર, હમરુદ્ધરા મા, દ્રવપદરા પાદુકરા, બાદકરો, કમ્પર્વકરાઃ

संप्रद्विया 'तदनन्तरं च खलु पूर्णकलशभृङ्गारजलवरिपूर्णाः कलशाः भृङ्गाराश्च संप्रस्थिता' इत्यग्रेणात्रयः औपपातिके यावत् गगनतलमनुलिखन्ती पुरतो यथाऽनुपूर्व्या संप्रस्थिता ' तथा दिव्या च छत्रपताका सचामरा दर्शनरचिता लोकदर्शनीया, वातो-
द्धूतविजयवैजयन्ती चोच्छ्रिता अत्युच्चतया गगनतलमनुलिखन्तीव पुरतोऽग्रे यथानुपूर्व्या क्रमशः संप्रस्थिता एवमर्थः औपपातिके एकोनपञ्चाशत्तमसूत्रे मत्कृतपीयूषवर्षिणी टीकायामवलोकनीय इति, एवं जहा उचवाइए तहेव भाणि-
यव्वं आलोयं वा करेमाणा जयजय सद्व पउं जनाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए सप-
द्विया ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा औपपातिके भणितं तथैव भणितव्यं वक्तव्यं

तलमणुलिहन्ती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपद्विया ' इसके बाद जलसे परि-
पूर्ण कलश, और झारी ये द्रव्यचले, ऐसा " संप्रस्थित " ये
सब आगे २ चलते थे, गगनतलको स्पर्श करनेवाली ध्वजाएँ थीं
-औपपातिकसूत्र में यह वर्णन " गगनतल
मणुलिहन्ती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपद्विया ' इस सूत्र
पाठ तक किया गया है-इस सूत्र पाठसे पहिलेका पाठ इस प्रकारसे
है-" दिव्या च छत्रपताका सचामरा दर्शनरचिता लोकदर्शनीया वातो-
द्धूतविजयवैजयन्तीचोच्छ्रिता अत्युच्चतया " इन पदोंका अर्थ-
औपपातिक सूत्रमें ४९ वे सूत्रकी पीयूषवर्षिणी टीकामें किया गया
है, सो वहांसे देख लेना चाहिये । ' एवं जहा उचवाइए तहेव भाणि-
यव्वं जाव आलोयं वा करेमाणा जयजयसद्व पउं जनाणा पुरओ अहा-
णुपुव्वीए संपद्विया ' इस तरह जैसा वर्णन इस विषयका औपपातिक

जाव गगनतलमणुलिहती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपद्विया " त्या २ आह जणथी
परिपूर्णे कलशे अने झारी आसना लाया आ वसुंन औपपातिक सूत्रमां
" गगनतलमणुलिहती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपद्विया " आ सूत्रपाठ पर्थन्तना
सूत्रपाठ द्वारा करवामा आवेद छे आ सूत्रपाठनी आगणनेा सूत्रपाठ आ
प्रभाछे छे-" दिव्या च छत्रपताका सचामरा दर्शन रचिता लोक दर्शनीया वातो-
द्धूतविजयवैजयन्ती चोच्छ्रिता अत्युच्चतया " आ सूत्रपाठनेा अर्थ औपपातिक
सूत्रना ४९ मां सूत्रनी पीयूषवर्षिणी टीकामा आपवामा आवेदो छे, ते
जिहासुओओ ते अर्थ त्याथी वांथी लेवो. " एवं जहा उचवाइए तहेव भाणि-
यव्वं जाव आलोयं वा करेमाणा जयजयसद्व पउं जनाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए
संपद्विया " आ प्रभाछे लेवुं वसुंन औपपातिक सूत्रमां करवामा आवेदु छे,

જમાલિસ્ત સ્વધિયસ્ત પુરઝો ય મગઝો ય પામઝો ય મહાણુપુન્નીય સંપટ્ટિયા' તદ્વર્તરં ચ તલુ મ્હરઃ ડગ્રા ડગ્રનાતીયાઃ મોગાઃ તદ્વયાય આદિદેવેનાસક્ષરે નિયુક્તાઃ તેનેવ શુસ્ત્રેવેન વ્યવહૃતાસ્તદ્વયાય મોગનાતીયા યયા-ઔપાતિકં યાપત્ રામઃયાઃ આદિદેવેન વ્યવસ્થયા વ્યવહૃતાઃ ર્હગ્રાસ્થ નામપરશમાઃ, ર્હવાકુવશ્વિશેષમૂતા ઝાતાઃ કૌરવાઃ ક્રુવશ્વજા, ક્ષત્રિયાઃ, વ્રાહ્મણાઃ મગ યોધા મશાસ્તારઃ-શાસનકલાર મહુકિનઃ લેઠકિન લેઠકિપુત્રા ર્હ્યાદિ। પગામર્થ ઔપાતિકે અટમિશવમમૂતે મત્કગ્રાયાં પીપૂર્વર્નિષી ટીકાપામ્ અવ લોકનીય । મહાપુરુષવાગુરાપરિસિપ્તઃ વાગુરવ વાગુરા સર્વત પરિવાર્ય સામ્પ્યાત્ પુરુષાશ્વ સે વાગુરા ચ પુરુષાગુરા મહતી વાગ્રી પુરુષવાગુરા ચ મહા પુરુષવાગુરા તથા મહાપુન્નસમૂદેન પરિસિપ્તઃ પરિવેષ્ટિતા સન્તો વ્રમાષેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પુરુષશ્વ અગ્રતઃ, માર્ગતશ્વ પૃષ્ઠતઃ, પાર્શ્વતશ્વ ડમવમાગતઃ સંપ

સ્વધિયકુમારસ્ત પુરઝો ય મગઝો ય પામઝો ય અહાણુપુન્નીય સંપટ્ટિયા' इनके बाद अनेक उग्रजातीय अनेक मोगजातीय किजिहे आदिदेवने आरक्षस्वके कोटवाल काममें नियुक्त किया था और उन्होंने जिन्हें शुद्धस्वरूपसे व्यवहारमें लिया था-ऐसे उग्रजातिके वंशज पुरुष यावत्-राज-य-आदिदेव द्वारा मित्ररूपसे माने गये पुरुष, र्हवाकु-नामिराजा के वंशज पुरुष, शात-र्हवाकु वंशविशेषमें उत्पन्न हुए पुरुष कौरव-क्रुवशमें उत्पन्न हुए पुरुष, क्षत्रिय, ब्राह्मण, भट योधा एवं प्रशास्ता-शासन करनेवाले मल्लकी और लेठकी पुत्र-र्ह्यादि से अनेक पुरुषोंके समूहसे घिरे हुए क्षत्रियकुमार जमालिके आगेपीछे एवं आजू

પાસઝોય અહાણુપુન્નીય સંપટ્ટિયા" ત્યાર બાદ અનેક ઉગ્રજાતીય અને અનેક મોગજાતીય કે જેમને આદિ દેવે રક્ષણના કાર્યને માટે નિયુક્ત કર્યા હતા અને તેમણે જેમને ગુરુત્વ રૂપે ગવનકારમાં લીધા હતા એવા ઉગ્રજાતિયા પુરુષો આલતા હતા

આ રીતે ઉગ્રજાતિના અને મોગજાતિના પુરુષો અને રાજાઓ આદિદેવ દ્વારા વ્યવસ્થારૂપે સરખી ઉમરનાજા માનવામાં આવેલા પુરુષો, ઇકગ્રાકુ-નામિ રાજાના વશ્ય પુરુષો, શાત-ઇકગ્રાકુ વશ વિશેષના ઉત્પન્ન થયેલા પુરુષો, કૌરવ-ક્રુવશમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુરુષો, ક્ષત્રિય બ્રાહ્મણ મોદાઓ અને પ્રશાસ્તા (શાસન અધિકારનારા મહશ્વી અને લેઠશ્વીપુત્રો ઇત્યાદિનો સમૂહથી જેની આગળ, પાછળ અને બાજુઓમાં વીંળાએલા છે એવા તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી આગળ રહેશે (તેની પાછળી આ સમૂહથી ઘેરાઈને આગળ આવી) " તથાત્પર ચ

द्रवकराः, चाटुकराः, वादकराः, कन्दर्पकराः, कौकुचिकाः, क्रीडाकराश्च वाद्यं
न्तश्च गायन्तश्च हसन्तश्च नृत्यन्तश्च भाषमाणाश्च श्रावयन्तश्च रक्षन्तश्च आलोकं वा
कुर्वन्तः, जयजयशब्दं प्रयुज्जानाः समुन्चारयन्तः पुरतो यथानुपूर्व्यां संप्रस्थिताः,
एतेषां शब्दानामर्थं औपपातिके पूर्वार्धे एकोनपञ्चाशत्तमसूत्रे मत्कुतायां पीयूष-
वर्षिणी टीकायाम् अवलोकनीय इति, 'तयाणं तरेचणं अट्टसयं गद्याणं, अट्टसयं
तुरयाणं, अट्टसयं रहाणं, तयाणंतरं च णं असिसत्तिकुंततोमरसूललउडभिडिपाल
धनुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ संपट्टिय' तदन्तरं खलु अष्टशतं गजानाम्,
अष्टशतं तुरगाणाम्, अष्टशतं रथानाम्, तदन्तरं खलु असिशत्तिकुंततोमर-
सूललकुटभिन्दिपालधनुपाणिसज्जं' पादात्यनीकं पुरतः संप्रस्थितम्, 'तया-
णंतरं च णं वहवे उग्गा भोगा जहा उव्वाइए जाव महापुरिसवग्गुरपरिक्खित्ता

करावा, द्रवकराः, चाटुकराः, वादकराः, कन्दर्पकराः, कौकुचिकाः,
क्रीडाकराश्च, वाद्यन्तश्च, गायन्तश्च हसन्तश्च, नृत्यन्तश्च, भाषमाणाश्च,
श्रावयन्तश्च, रक्षन्तश्च." यह पाठ 'आलयं वा करेमाणा जय जय
सहंच पउजमाणा' इससे पहिलेका है। इस पाठका अर्थ भी औप-
पातिक सूत्रके पूर्वार्धमें ४९ वे सूत्रकी पीयूषवर्षिणी टीकामें किया गया
है—सो वहींसे देख लेना चाहिये। 'तयाणंतरं च णं अट्टसयं गद्याणं,
अट्टसयं तुरयाणं, अट्टसयं रहाणं तयाणंतरं च णं असिसत्तिकुंततोमर-
सूललउडभिडिपालधनुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ संपट्टियं'
उसके पीछे एकसोआठ हाथी एकसोआठ घोड़े उनके
आगे आगे चलने लगे 'तयाणंतरं च णं वहवे उग्गा,
भोगा, जहा उव्वाइए जाव महापुरिसवग्गुरा परिक्खित्ता जमालिस्स

कौकुचिका, क्रीडाकराश्च वाद्यन्तश्च, गायन्तश्च हसन्तश्च, नृत्यन्तश्च, भाषमाणाश्च
श्रावयन्तश्च, रक्षन्तश्च" आ सूत्रपाठने भावार्थ औपपातिक सूत्रना पूर्वार्धना
४६ भां सूत्रनी पीयूषवर्षिणी टीकाभां आपेजे छे, तो जिहासु पाठकेअे ते
भावार्थ त्यागी बांकी देवो।

“तयाणंतरं च णं अट्टसयं गद्याणं, अट्टसयं तुरयाणं, अट्टसयं रहाणं
तयाणंतरं च णं असिसत्ति कुत, तोमर, सूल, लउडभिन्दिगलधनुष णिसज्जं
पायत्ताणीय पुरओ संपट्टिय" आ सूत्रपाठने अर्थ भूग सूत्रार्थना अ. १५
प्रभाणे ४ समज्जे। “तयाणंतरं च णं वहवे उग्गा, भोगा, जहा उव्वाइए
जाव महापुरिसवग्गुरा परिक्खित्त जमालिस्स खात्थियकुमारस्स पुरओय मग्गओय

मङ्गलमायमिच्छ सुवर्णमणीलङ्कारमारुपशाम्ना विभूषितः सन् हस्तिरुप
 वराजः मयमतङ्गमधेष्ठतृष्णाकः । 'सकोरेटमल्लशामेण छत्तेण परिजज्जमाणेण'
 गङ्गारेण्टमारुपशाम्ना कोरेण्टनामरुपुण्यमारुपशामसहितेन छत्तेण प्रियमाणेन
 उलक्षितः 'सेयवरचामराहि उद्धुण्णमाणे उद्धुण्णमाणे' येनवरचामराभ्यामुद्धु
 चमान उद्धमानः पौन पु पन वीजमानः 'इयगयरहपरजोहकलियाए' इय
 गनएयपरपोषकलितया-महरहसिमल्लभमट संयुक्तया 'चाउरगिणीए सेनाए
 सद्धिं संपरिखुडे ॥ चातुरगिण्या सेनया सार्द्धम् सपरिवृतः
 सवेष्टित 'महया महवडगर जाव परिकिस्से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठो
 पिट्ठो अणुगच्छ' महता मच्चक्रेण सैनिकसमूहेन यावत् परिक्षिप्तः परि-

कोंके लिये अलका विभाग किया था, और दुःस्वप्न आदिके विनाशके
 लिये कौतुक एव भगलरूप प्रापञ्चित भी किया था, चलने समय
 इसने अल्पमारवाले कीमती सुवर्णके अलकारोंको पहिरा, माला-
 ओंसे अपनेको विभूषित किया यह अष्ट गजराज पर सवार था
 'सकोरेटमल्लशामेण छत्तेण परिजज्जमाणेण' इसके ऊपर भी उस
 समय कोरेण्टके पुष्पोंकी मालासे विराजित छत्र तना हुआ था 'सेयवर
 चामराहि उद्धुण्णमाणे' सुन्दर शुभ्र चामर इसके ऊपर डोरे जा रहे
 थे 'इयगयरहपरजोहकलियाए' घोड़ा, हाथी, रथ एव वड़े २ सुमट
 पोचाओंसे युक्त 'चाउर गिणीए सेनाए सद्धिं संपरिखुडे' चतुरगिणी
 सेनासे यह घिरा हुआ था, 'महया महवडगर जाव परिकिस्से'
 साथमें वड़े २ और भी वीर पोचाओंका समूह चल रहा था 'जमा-
 लिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठो २ अणुगच्छ' इस तरहके ठाठपाटसे

भावस्थित अदि पतागिने सुंदर वस्त्रो जने वजनभां कलकां पक्ष जति भूय
 चान आभूषणेभी शरीरने विभूषित कर्तुं कर्तुं "सकोरेटमल्लशामेण छत्तेण
 परिजज्जमाणेण' उच्चम अक्षराजनी पीठ पर आकृष्ट भयेला जमाहीना पित्त
 पर डोरट पुष्पिणी मालाओंभी युक्त छत्र धारण करवाभां आभूषं कर्तुं जने
 सेयवरचामराहि उद्धुण्णमाणे" मेल सहेह आभरी वडे तेमने वायु डोर
 वाभां आवते। केने, 'इयगयरहपरजोहकलियाए' घोड़ा, हाथी, रथ
 जने मेल येदाओये भी युक्त 'चाउरगिणीए सेनाए सद्धिं संपरिखुडे' चतुरगी
 सेनाभी तेमो वीट्ठोयेला कर्ता 'महया महवडगर जाव परिकिस्से' वत्री
 तेमनी साथे पीछा वीर येदाओयेना समूह पक्ष आवते। केने "जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स पिट्ठो २ अणुगच्छ" जमाओ पुरती सन्नवट साथे क्षत्रिय
 कुमार जमाहीना पित्त तेनी पाछा पाछा आलया लाया।

સ્થિતાઃ પ્રસ્થાન કૃતવન્તઃ ' તયાણંતરં ચ ણં વહવે રાઈસરતલવરજાવ સત્થવાહ-
પ્પભિહો સંપટ્ઠિયા ' તદનંતરં ચ સ્વલુ વહવઃ રાજેશ્વર તલવરયાવત્-માડમ્બિક-
કૌટુમ્બિકેભ્ય શ્રેષ્ઠિ સેનાપતિ સાર્થવાહપ્રમૃતયઃ પુરતઃ સંપસ્થિતાઃ । ' તણં સે જમા-
લિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા પહાણ કયવલિકમ્મે જાવ વિભૂસિણ હત્થિસ્થવરગણ ' તતઃ સ્વલુ તસ્ય જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પિતા સ્નાતઃ કૃતવલિકર્મા યાવત્ કૃત કૌતુ-
વાજૂમે ચલે । ' તયાણંતરં ચ ણ રાઈમર તલવર જાવ સત્થવાહપ્પભિ-
હો પુરતો સંપટ્ઠિઓ ' इनके बाद अनेक राजा, ईश्वर, तलवर यावत् सार्थवाह आदि आगे आगे चले-यहां यावत् पदसे "माडम्बिक कौटुम्बिक,
इभ्य, श्रेष्ठी, सेनापति इन पदोंका ग्रहण हुआ है । " महापुरिस व-
ग्गुरा " में जो वागुरा पद आया है, वह समूह अर्थमें आया है, वैसे
परन्तु यहां जो वाग्गुरापद लिखा गया है, वह सब ओरसे परिवार
रूपसे ग्रहण किया है " महापुरिसवागुरा " महा समूह
में जो " महा " शब्द आया है, वह " वागुरा " के विशेषण रूपमें आया है ' तणं से जमालिस्स स्वत्तियकुमारस्स
पिया पहाण कयवलिकममे जाव विभूसिए, हत्थि स्तववरगण ' इसके
बाद क्षत्रियकुमार जमालिका पिता अपने पुत्रके पीछे २ चला, चलनेके
पहिले हलने अच्छी तरहसे स्नान किया था, वलिकर्म-वापस आदि-

वहवे राईसर, तलवर जाव सत्थवाहपपभिहो पुरतो सपट्ठिओ " तयार ખાદ
અનેક રાજાઓ ઈશ્વર (યુવરાજ) તલવર (માંડલિક રાજાઓ) તથા સાર્થ-
વાહ પર્થન્તના લોકો પાત્રખીતી આગળ ચાલના હતા. અહીં સાર્થવાહની
પહેલાં આવેલા " જાવ " પદથી " માંડલિક, કૌટુમ્બિક, ઈભ્ય, શ્રેષ્ઠી અને
સેનાપતિ " આ પાંચ પદો ગ્રહણ કરાયા છે " મહાપુરિસવગુરા " આ સૂત્રાંશની
સાથે જે " વાગુરા " પદનો પ્રયોગ થયો છે તે સમૂહના અર્થમાં થયેલ છે,
પરન્તુ આગળ પાછળના સંબંધનો વિચાર કરતાં " મહાપુરિસવગુરા " એટલે
" પુરુષોનો મહા સમૂહ " અર્થ સમજવો, અને ' મહા ' પદ સમૂહના
વિશેષણ રૂપે વપરાયું છે એમ સમજવું

" તણ સે જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પિયા પહાણ, કયવલિકમમે જાવ
વિભૂસિણ, હત્થિસ્થવરગણ " તયાર ખાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતા પશુ
શ્રેષ્ઠ ગજરાજની પીઠ પર સવાર થઈને તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા.
હાથી પર સવાર થતાં પહેલાં તેમણે સ્નાન, બલિકર્મ, કૌતુક મંગલ રૂપ

व्यमनिकाय प्रति स प्रीजितश्चेत्तथापि वाचस्पतिक, भवता प्रीजिते
 क्षेत्रामरे वाचस्पतिके च य प्रति स तथा सर्वद्वया सर्वाश्च द्विः सर्वदिः, तथा
 यावत् नादितरणे, तथाहि-सर्वधुरता सर्ववलेन सय समुदयेन सर्वादरेण स
 विभूतया सर्वविभूतया सर्वमग्रेण तव पुण्यभमाख्याकारेण सर्वप्रुटि
 छन्दसनिनायेन महता च्छन्दया महता शुत्या महता वलेन महता समुदयेन
 महता परप्रुटितमकसमरूपनादितेन सख्यणपट्टमेरीसल्लरीसामुखी
 हुहृत्पुरजमरद्ग दुन्दुमि निवेरी-नादित-रणे-चप्रुटितादीनां दुन्दुमिर्य
 न्तानां वादिनां निवेरी च्छन्दः तस्य नादितरण प्रतिभजनिना सह एषां विस्त
 रतोऽयं श्रीपातिके द्विज्याप्रथम (५२) वृक्षे मत्तुपोयूपवर्णिनी टीक्ष्णाम्
 अलोहनीया, 'स्वस्ति कुण्डगामनपरस्त मज्ज मज्जेण जेणेव माहणकुड

अर्थात् अपनी समस्त राज्यशक्तिसे, "सम्बज्जुर्ह" समस्त वस्त्र और
 आभरणोंकी प्रभासे "सम्बवलेण" अपनी समस्त सेनाओंसे "सम्ब
 समुदयेण" अपने समस्त परिजनोंसे "सम्बादरेण" आदरसत्कार रूप
 समी प्रपन्नोसे "सम्बविमूर्ह" अपने समस्त ऐश्वर्यसे "सम्बविमू
 साए" समी प्रकार के वस्त्राभरण की शोभासे "सम्बसंभवेण" भक्ति
 जनित अत्यधिक उत्सुकतासे "सम्ब-पुष्क-गव-मल्लालकारेण" सब
 तरहके पुष्पों से समी प्रकारके गव द्रव्यों से समी प्रकारकी मालाओं
 से एवं सब तरहके अलकारों से "सम्बतुडिय-सह-सण्णिगाएण"
 समी प्रकार के वादिओं की मधुर ध्वनि से युक्त हुआ
 'स्वस्ति कुण्डगामनपरस्त मज्ज मज्जेण-जेणेव माहणकुड
 गगामे नगरे जेणेव पङ्कसालए थेए जेणेव समणे भगव महावीरे
 तेणेव पहारेत्थ गमणाए' स्वस्ति कुण्डगाम नगरके बीचसे होकर

तथा आभूयत्वेना प्रभाय वटे सम्बवलेण 'पोतानी समस्त सेनाया वटे,
 "सम्बसमुदयेण" पोतानी समस्त परिजनो वटे "सम्बादरेण" आदर
 सत्कार रूप सप्रणा प्रभत्तो वटे, 'सम्बविमूर्ह' पोतानी समस्त ऐश्वर्य
 वटे "सम्बविमूसाए" तथाम प्रभायना पञ्चाभयत्वेनी शोभा वटे, "सम्ब
 समवेण" भक्ति जनित अत्यत उत्सुकता वटे 'सम्ब-पुष्क-गव मल्लाल
 कारेण' सब प्रकारना पुष्पी वटे सर्व प्रकारना गव द्रव्यो वटे सर्व
 प्रकारनी मालाया वटे जने जथा प्रकारना अलकारो वटे 'सम्बतुडिय-
 सह सण्णिगाएण' जथा प्रकारना वाद्यत्रोना मधुर ध्वनि वटे
 युक्त भवने 'स्वस्ति कुण्डगामनपरस्त मज्ज मज्जेण-जेणेव माहणकुड

વૃત: સન્ જમાલે: ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પૃથ્ઠતઃ અનુગચ્છતિ, 'તદ્દેશં તરસ જમાલિસ્સ
 સ્વત્તિયકુમારસ્સ પુરઓ મહં આસા, આસવરા, ઉમઓ પાસિં નાગા નાગવરાં
 પિટ્ઠઓ રહા રહમંગેલી' તતઃસ્વલુ તરય જમાલે: ક્ષત્રિયકુમારસ્ય પુરતોઽગ્રતો
 મહાન્તઃ અશ્વાઃ સદાશ્વાઃ, તે ચ અશ્વતરાઃ અશ્વાનાં મધ્યે વરાઃ શ્રેષ્ઠાઃ, અશ્વતરા
 ઇતિવા અશ્વાસ્થપુરુષા ઇતિ તદર્થઃ, ઉમયતઃ પાર્શ્વે ઉમયોઃ પાર્શ્વયોઃ નાગા
 હસ્તિનઃ, નાગવરા હસ્તિનાં પ્રધાના પૃથ્ઠતો રથાઃ, રથસંગેલી રથસમુદાયઃ અનુ-
 ગચ્છતિ । 'તદ્દેશં સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે અબ્ધુગયમિંગારે પરિગહિયતાલિ-
 ચંદે ઝસવિયસેયછત્તે' તતઃસ્વલુ સ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ અબ્ધુદ્રતમૃદ્ધારઃ
 અબ્ધુદ્રતઃ અભિમુલ્કસ્થાપિતો મૃદ્ધારો જલપાત્રવિશેષો यस્ય સ તથા, પરિગૃહીત-
 તાલવૃન્તઃ પરિગૃહીતં તાલવૃન્ત તાલવ્યજનં યં પ્રતિ સ તથા, ઉચ્છિત્તશ્વેતચ્છત્રઃ
 ઉચ્છિત્તમ્ ઉપરિ પ્રસારિતં શ્વેતચ્છત્રં યસ્ય સ તથા, 'પવીહયસેયચામરવાલ-
 વીયણિં સન્વિહ્વીં જાવ નાદિતરવેણ' પ્રવીજિતા ઉદ્ભૂતા શ્વેતચામરવાલાનાં
 સઙ્ગિજત હોકર ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકા પિતા અપને પુત્રકે પીછે ૨
 ચલા. 'તદ્દેશં તરસ જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પુરઓ મહં આસા,
 આસવરા, ઉમઓ પાસિં નાગા નાગવરા પિટ્ઠઓ રહારહ સંગેલી' ક્ષત્રિય-
 કુમાર જમાલિકે આગે વડે ૨ શ્રેષ્ઠ ઘોડે ચલ રહે થે, દોનોં તરફ વડે
 હાથી ચલ રહે થે. પીછે રથ એવં રથસમુદાય ચલ રહા થા 'તદ્દેશં સે
 જમાલી સ્વત્તિયકુમારે અબ્ધુગયમિંગારે પરિગહિયતાલિચંદે ઝસવિય-
 સેયછત્તે પવીહય સેય ચામરવાલવીયાણિં' જિસકે સમક્ષ શૃદ્ધાર-
 જલપાત્ર વિશેષ ઉપસ્થિત હૈ, તાલવૃન્ત જિસકે પ્રતિ લિયા હુઆ હૈ,
 શ્વેતચ્છત્ર જિસકે ડપર તના હુઆ હૈ, શ્વેત ચામર જિસકે ડપર ઢારે જા
 રહે હૈં એસા વહ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ 'સન્વિહ્વીં જાવ નાદિતરવેણ'

“તદ્દેશં તરસ જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ પુરઓ મહં આસા, આસવરા, ઉમઓ
 પાસિં નાગા નાગવરા પિટ્ઠઓ રહા રહસંગેલી” ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની આગળ શ્રેષ્ઠ ઘોડા-
 ઓના ઘોડો સમૂહ ચાલતો હતો, બન્ને પડખે મોટા મોટા ગજરાત્ને ચાલતા હતા
 અને તેની પાછળ રથ અને રથસમુદાય ચાલતો હતો. “તદ્દેશં સે જમાલી
 સ્વત્તિયકુમારે અબ્ધુગયમિંગારે પરિગહિયતાલિચંદે ઝસવિયસેયછત્તે પવીહય સેય
 ચામરવાલવીયાણિં” જેની પાસે લૂગાર (જળપાત્ર વિશેષ) મોજૂદ છે, જેની
 પાસે પંખાધારી તાલવૃન્ત (પંખો, વીંજણો) લઈને ઊભા છે, જેના મસ્તક
 પર શ્વેત છત્ર ધારણ કરાયેલું છે અને શ્વેત ચામરો વડે જેને વાચુ ઢારવામાં
 આવી રહ્યો છે, એવા તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી “સન્વિહ્વીં જાવ નાદિતરવેણ”
 અર્થાત્ પોતાની સઘળી રાજ્ય ક્ષત્રિયી, “સન્વિહ્વીં” સમસ્ત વસ્તુ

હદિયાઈ, જિય ચ પાલેહિ, સમળધમ્મ જિયવિગ્ધોઽવિ ય વસાહિ
 ત દેવ ! સિદ્ધિમજ્જે, ણિહુણાદિય રાગદોસમણ્ણે, તવેણ ધિતિ
 ધણિયધદ્ધકણ્ણે મહાહિ અટ્ટકમ્મસત્તૂ જ્ઞાણેણ ઉત્તમેણ સુક્કેણ
 અપ્પમત્તો હરાહિ આરાહણપદાગચ ધીર ! તલોક્કરગમજ્જો
 પાવયે ધિતિમિરમણુત્તરં કેવલ ચ્ચ ણાણ ગચ્છય મોક્સવ પર પદ
 જિણવરોચદિટ્ઠેણ સિદ્ધિમગ્ગેણ અકુઢિલેણ હતા પરીસહચમ્મં
 અમિભવિયગામવટકોવસગ્ગાણ ધમ્મે તે અવિગ્ધમત્થુત્તિકદ્ધુ
 અમિનદતિય, અમિથુણતિય ! તણ સે જમાલી સ્વત્તિયકુમારે
 નયણમાલા સહસ્સેહિં પિચ્છિજ્જમાણે પિચ્છિજ્જમાણે એવ જહા
 ઉથવાહિય કૂણિઓ જાવ ણિગ્ગચ્છહ, ણિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ માહ
 ણકુહગ્ગામે નયરે જેણેવ ઘઠુસાલય ચેહિય તેણેવ ઉવાગચ્છહ,
 ઉવાગચ્છિત્તા છત્તાદીય તિત્થગરાતિસય પાસહ, પાસિત્તા પુરિ
 સસહસ્સવાહિણીં સીયં ઠવેહ, ઠવેત્તા પુરિસસહસ્સવાહિણીઓ
 સીયાઓ પચ્ચોરુહહ ! તણ સ જમાલિં સ્વત્તિયકુમાર અમ્મા
 પિયરો પુરઓ કાઠ જેણેવ સમણે ભગવ મહાધીરે તેણેવ ઉવા
 ગચ્છતિ, ઉવાગચ્છિત્તા સમણ ભગવ મહાધીર સિધ્ધિવુત્તો જાવ
 નમસિત્તા એવ વયાસી-એવ સ્વહુ ભતે ! જમાલી સ્વત્તિયકુમારે
 અમ્હ યગે પુત્તે હુદ્દે કત્તે જાવ કિમગપુણ પાસણયાપ । સે જહા
 નામપ-ઠપ્પલેહ વા, પડમેહ વા, જાવ પડમસહસ્સપત્તેહ વા,
 પકે જાપ જલે સવુદ્ધે, ણોવલિપ્પહ, પંકરણ્ણં ણોવલિપ્પહ, જલ
 રણ્ણં, એવામેવ, અમાલીવિ સ્વત્તિયકુમારે કામેહિં જાપ ભોગેહિં

ગામે નયરે, જેણેવ વહુસાઝણ ચેડણ જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ પહારેત્ય ગમણાણ ' ક્ષત્રિયકુંડગ્રામસ્ય નગરસ્ય મધ્યમધ્યેન નિર્ગત્ય યત્રૈવ બ્રાહ્મણકુંડગ્રામં નગરં યત્રૈવ વહુગાલકં ચૈત્યં, યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ આસીત્, તત્રૈવ તસ્મિન્નેવ સ્થાને ગમનાય ગન્તુમ્ પ્રાધારયત્ પ્રસ્થિતવાન્ ગન્તું પ્રવૃત્ત ઇત્યર્થઃ ॥ સુ. ૧૦ ॥

મૂલમ્—“ તત્ત્વં તસ્ય જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ સ્વત્તિયકુંડગામસ્સ નયરસ્સ મઙ્ગલં સઙ્ગેણં નિગ્ગચ્છમાણસ્સ સિંઘાડગતિયચ્છજાવ પહેસુ વહવે અત્થત્થિયા જહા ઉવવાઙ્ગણ જાવ અભિનંદંતા ય અભિત્થુણંતા ય એવં વયાસી જય જય ણંદા ! ધમ્મેણં, જય જય ણંદા ! તવેણં, જય જય ણંદા ! ભદંતે અભગ્ગેહિં ણાણદંસણચરિત્તમુત્તમેહિં અજિયાઙ્ગં જિણાહિ,

નિકલા ઓર નિકલ કર જહાં બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગર, જહાં વહુગાલક ઉયાન ઓર ઉસમેં ભી જહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજમાન થે ઉસ ઓર ચલા, સર્વ ઋદ્ધિસે લેકર દુન્દુભિ પર્યન્ત તકકે પાઠકા અર્થ વિસ્તારપૂર્વક ઔપપાતિક સૂત્રકે ૫૨ વેં સૂત્રકી ટીકામેં ક્રિયા ગયા હૈ, અતઃ વહાં દેખ લેના ચાહિયે ‘ વરત્તુદિતયમકસમક પ્રવાદિતેન ’ આદિ સૂત્ર પાઠકા અર્થ હસપ્રકારસે હૈ—શ્રેષ્ઠ ત્રુટિતોંકે (વાંજોંકે) સાથે એક સાથમેં શંખ, પણવ, (ઢોઝ વિશેષ) પટહ, ભેરી, જાલ્હરી, જાલર, ચરમુહી, વાદ્ય વિ. હુડુક મુરજ, મુદગ, ઓર દુન્દુભિ સવ વાજે વજાયે જા રહે થે, સો ઇનકી નાદિત રવ—પ્રતિધ્વનિ હો રહી થી ॥ સુ. ૧૦ ॥

ગામે નયરે જેણેવ વહુસાઝણ ચેડણ જેણેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણેવ પહારેત્ય ગમણાણ ” ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરની બરાબર વચ્ચે થઇને, બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરના બહુશાલક ઉયાન કે બધા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં જવા નીકળ્યો. સર્વ ઋદ્ધિથી લઇને દુન્દુભિ પર્યન્તના સૂત્રપાઠને અર્થ ઔપપાતિક સૂત્રના ૫૨ માં સૂત્રની ટીકામા વિસ્તારથી આપેલો છે, તે ત્યાંથી વાંચી લેવો. “ વરત્તુદિતયમકસમકપ્રવાદિતેન ” આદિ સૂત્રપાઠને ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—શ્રેષ્ઠ ત્રુટિતોની સાથે સથે શંખ, પણવ, પટહ, ભેરી, જાલર ખરમુખી, હુડુક, મુરજ, મુદગ, અને દુન્દુભિ વાગતા હતા અને તે વાદ્યોનો પ્રતિધ્વનિ સભળાતો હતો. ॥ સુ. ૧૦ ॥

સમારભયોદયિનો મીઠો ઝનમરણનામ્, દેશાનુમિયાણામન્થિકે મુળ્હો શૂલા
અગારાત્ અનગારિતાં મગ્ગજતિ, તથ્ પન સન્ધુ દેશાનુમિયેમ્મો થય મિસાં દદ્મઃ
પતીચ્છન્તુ સ્વલ્લ દેશાનુમિયા ! હિવ્યમિષામ્ ॥ સુ. ૧૧ ॥

ટીકા—‘તથ્ જ તસ્સ જમાલિસ્સ સ્વચિયકુમારસ્સ સ્વચિયકુલગામસ્સ
નયરસ્સ મમ્મ મગ્ગાં નિગામ્મમાણસ્સ સિંધાઠગસિયવત્થક ખાવ પહેસુ વાપે
અત્યસ્થિપા અદા ઠનવાદ્દ ખાવ અમિનંદતાય અમિત્યુળતાય એવં થયાસી’—
તતઃ સ્વલ્લ તસ્ય જમાલેઃ સમિયકુમારસ્ય હનિયકુલગામસ્ય મધ્યમધ્યેન નિર્ગ
મ્મલ્લ સદ્દાટકમિક્કચતુલ્ક-યાવત્ ચત્તરમહાપથપથયુ વહ્સોઽર્ધાધિકાઃ ધનાર્થિનો
જના યથા ઔપપાતિકે ત્રિપજ્ઞાશ્ચમ્ સૂત્રે યાવત્ અમિનન્દન્તથ અમિસ્તુવન્તથ
એવમવાદિયુ, તથાદિ-કામાર્થિકા શુભશ્ચન્દ્રરૂપકામાર્થિન, મોગાર્થિકાઃ શુભ
ગન્ધાદિ મોગાર્થિન લામાર્થિકા ધનાદિલામાર્થિનઃ કિલ્લિપિકાઃ મામ્હાદયઃ,
કેરોટિકા કાપાલિકાઃ, કારવાહિકાઃ, કારણ કારઃ રાજદેય દ્રવ્યમ્, વદ્ધમાની
સ્વેવં શ્રીલા રાજકરણકા રૂપથે । શક્તિન, ચક્રિકા ચક્રમહારણાઃ કુમ્મ

‘તથ્ જ તસ્સ જમાલિસ્સ’ રૂપાદિ ।

ટીકાર્થ—‘તથ્ જ તસ્સ જમાલિસ્સ ૦ એવં થયાસી’ જવ હનિય
કુમાર જમાલિ હનિય કુલગામ નગરકે થીચોંથીચસે દોકર અપની
પૂરી વિમૂતિ આદિકે સાથ નિકલા, તથ્ મુગાટક, ત્રિક, ચતુલ્ક યાવત્-
ચત્તર, મહાપથ એવં પથ જન સય માર્ગોકે ઝપર અનેક ધનાર્થિજન જેસા
કે ઔપપાતિક સૂત્રમેં ૫૨ જે સૂત્રમેં કરા ગયા હૈ યાવત્-કામાર્થિજન,
મોગાર્થિજન, લામાર્થિજન, કિલ્લિપિકજન, કાપાલિકજન, કારવાહિક
જન, શામ્બીજન ચાક્રિકજન લાક્ષ્મિકજન, મુલ્લમાલ્લિક જન, વદ્ધમાન
જન, પુલ્લમાનથ ઔર સુણ્ણિકગણ એ સય જાકર ફકલ્લે હો ગયે જનમેં
જો ધનની અમિલાપા કરનેવાલે એ જે ધનાર્થી એ, શુભ શામ્બરૂપ કામની
અમિલાપાવાલે જો એ જે કામાર્થી એ, શુભ ગન્ધાદિકકે જો અમિલાપી એ

‘તથ્ જ તસ્સ જમાલિસ્સ’ રૂપાદિ—

ટીકાર્થ—‘તથ્ જ તસ્સ જમાલિસ્સ એવં થયાસી’ અર્થાત્ હનિયકુમાર
જમાલી એવાની પૂરેપૂરી વિમૂતિ આદિથી સમગ્ર થતી હનિયકુલ નગરની
વધીવધી થતી નીકળે ત્યારે હનિયકુલ નગરના મુગાટક ત્રિક, ચતુલ્ક ચત્તર,
મહાપથ અને પથ જેવાં માર્ગો પર અનેક ધનાર્થીજન, કામાર્થીજન મોગાર્થી
જન, લામાર્થીજન કિલ્લિપિકજન, કાપાલિકજન, કારવાહિકજન, શામ્બીજન,
ચક્રિકજન લાક્ષ્મિકજન મુલ્લમાલ્લિકજન, વદ્ધમાનજન પુલ્લમાનથ અને
સુલ્લિકમથ જે સૌ જોડાં થઈ ગયાં (આ જથા લોકોનું વધન ઔપપાતિક
સૂત્રના ૫૩ માં સૂત્ર પ્રમાણે અહીં આપવામાં આ રું છે) એ લોકો ધન પ્રાપ્ત
કરવાની અમિલાપાથી ત્યાં આગ્યા દેતાં તેમને ધનાર્થી કયાં છે એ લોકો
। ‘શુભ શામ્બરૂપ કામની અમિલાપાવાળાં લોકો, તેમને કામાર્થી કયાં છે, શુભ

संबुद्धे, णोवल्लिप्पइ, कासरएणं णोवल्लिप्पइ, भोगरएणं णोव-
लिप्पइ, मित्तणाइनियगसणयसंबंधिपरिजणेणं, एस णं देवा-
णुप्पिया ! संसारभउव्विग्गे भीए जस्मणसरणाणं देवाणुप्पि-
याणं अंतिए सुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयइ ! तं
एयन्नं देवाणुप्पियाणं अम्हे भिक्खं दलयामो, पडिच्छंतु णं
देवाणुप्पिया ! सीसभिक्खं ॥ सू० ११ ॥

छाया—ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नग-
रस्य मध्यमध्येन निर्गच्छतः शृङ्गाटकत्रिकचतुष्क यावत् पथेषु बहवः अर्थार्थिकाः
यथा औपपातिके यावत् अभिनन्दन्तश्च अभ्युत्तिष्ठन्तश्च एवमवादिषुः—जय-
जयनन्द ! धर्मेण, जय जयनन्द ! तासां, जय जयनन्द ! भद्रं तव, अभग्नैः ज्ञान-
दर्शनचारित्र्यैः उत्तमैः, अजितानि जय इन्द्रियाणि, जित्वाच पालय श्रमणधर्मम्,
जितविघ्नोऽपि च वस तत् दे ! सिद्धिमध्ये, निजहि च रागद्वेषमल्लं तपसा,
धैर्यधनिरुषद्धकक्षः मर्दय अष्ट मेशून् ध्यानेन उत्तमेन शुक्लेन अप्रमत्तः,
हर आराधनपताकां च धीर ! त्रैलोक्यरङ्गमध्ये, प्राप्नुहि वित्तिमिरम् अनुत्तरं
केवलं च ज्ञानं, गच्छ मोक्षं परंपदं मिनवरोपदिष्टेन सिद्धिमार्गेण अकुटिलेन
इत्वा परीपहचमूम्, अभिभूय ग्रामकुण्डोपमर्गान्, धर्मे तव अविघ्नमस्तु, इति
कृत्वा अभिनन्दन्ति च अभ्युत्तिष्ठन्ति च ! ततःखलु जमालिः क्षत्रियकुमारो नयन-
मालासहस्रैः प्रेक्ष्यमाणः, प्रेक्ष्यमाणः, एवं यथा औपपातिके कूणिको यावत्
निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं, यत्रैव बहुशालकं चैत्यं तत्रैव
उपागच्छति, उपागम्य छात्रादिकं तीर्थकरातिशयं पश्यति, दृष्ट्वा पुरुषसहस्रोत्तमानां
शिविकां स्थापयति, स्थापयित्वा पुरुषसहस्रोत्तमानायाः शिविकायाः प्रत्यवरो-
हति । ततःखलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अभ्यापितरो पुरतः कृत्वा यत्रैव
श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिः-
कृत्वो यावत् नमस्यित्वा एवम् अवादिष्टान्—एव खलु भदन्त ! जमालिः क्षत्रिय-
कुमारः अस्माकम् एकः पुत्रः, इष्टः शान्तः, यावत् किमिदं ! पुनः दर्शनतया, तद्
यथानाम एकम् उत्पलम् वा, पद्मम् वा यावत् पञ्चसहस्रपत्रं वा, पङ्के जातं जले
संबद्धितं नोपलिप्यते पङ्करजसा नोपलिप्यते जलरजसा एवमेव जमालिरपि क्षत्रिय-
कुमारः कामैः जातो भोगैः संबद्धितो नोपलिप्यते कामरजसा, नोपलिप्यते भोगर-
जसा, नोपलिप्यते विज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन, एव खलु देवानुप्पियाः ।

मिषञ्चाञ्चमसूत्रे मत्कृतपीयूषपर्विणी टीकायामवलोकनीया । 'जय जय
 णदा धम्मेण । जय जय णदा तवेण । जय जय णदा । भवते' जय जय इत्या
 धीर्पादः मक्तिसम्भवे द्विर्वचन च हे नन्द ! जगन्निन्दक 'जय जय भिमपत्त
 विजयस्य कपायाविश्वभून् केन धर्मेण, जय जय कर्मभून्
 तपसा, जयजय, हे नन्द ! जगन्निन्दन् ! त्वं जयजय,
 भद्र ते मयतात् कै ? इत्याह—'अमग्गेहि णाणदंसणचरित्तमुत्तमेहि' अमग्गेहि
 अलपिउत्तमेहि ज्ञानदर्शनधारित्री 'अजिपाह जिणाहि इदियाह, मिष च पालेहि
 समणधम्मं' अजितानि इन्द्रियाणि जय, जित लब्धं च भ्रमणधर्मं पालय,
 तत्तज्जिओ, इत्यादि रूपसे कहकर उसकी अभिवृद्धि चाहने लगे, अर्थात्
 बघाने लगे तथा इस प्रकारसे उसकी स्तुति करने लगे, 'जयजय णदा ।
 धम्मेण, जय जय णदा तवेण, जय जय णदा भवते' हे जगत्को
 आनन्द देनेवाले क्षत्रियकुमार ! तुम्हारा जय हो, जय हो—अर्थात् तुम
 कपायावि शत्रुओं पर विजय प्राप्त करो, किससे ? धर्मसे धर्मकी शीतल
 छत्रछायामें बैठकर तुम कपायावि बैरियोंको इस तरहसे परास्त करो
 कि जिससे वे पुनः अपना शिर ओपकी ओर न उठा सके । हे नन्द—
 जगदानन्ददायक ! तुम आपके प्रभावसे सदा विजयशील पने रहो, हे
 नन्द—अपने मातापिताके एकही पुत्र हो, तुम्हारा सदा कल्याण हो,
 किससे ? 'अमग्गेहि णाणदंसणचरित्तमुत्तमेहि' अलपिउत्त ज्ञान,
 दर्शन एवं धारित्रसे 'अजिपाह जिणाहि इदियाह, जियं च पालेहि
 समणधम्मं' तुम अजित इन्द्रियोंको जीतो एवं प्राप्त हुए इस अमग

'हे क्षत्रियकुमार ! तमारे जब धाम्मे, तमे दीर्घायु धाम्मे' इत्यादि
 बचनेवाला श्रुति तेनी अजिपुद्धि आहवा धाम्मा जने आ प्रभावे तेनी स्तुति
 करवा लाग्या "जय जय णदा । धम्मेण, जय जय णदा तवेण, जय जय णदा
 भवते" 'जगतने आनन्द देनेवाले हे क्षत्रियकुमार ! तमारे जब धाम्मे
 ज्येष्ठके हे तमे शत्रुओं पर विजय प्राप्त करवा तमे धर्मनी शीतल छत्र
 छायामें बैसीने अतएवना करावादि दुश्मनोने जेवां तो परास्त करवा के
 तेजा करीगी तमारी सामे भायु जब ठहानी न शके हे नन्द—जगतने आनन्द
 देनेवाले हे जगत्की ! तमे तपना प्रभावशी सदा विजयी जने, हे नन्द ! तमे
 तमारा मातापिताना जेकरना जेक पुत्र हो, तमई सदा कल्याण धाम्मे
 "अमग्गेहि णाणदंसणचरित्तमुत्तमेहि" अलपिउत्त ज्ञान, दर्शन जने धारित्रशी
 "अजिपाह जिणाहि इदियाह, जियं च पालेहि समणधम्मं" तमे अजित

કારાદયો વા, લાઙ્ગલિકાઃ ગલાવલસ્વિતસુવર્ણાદિમયલાઙ્ગલ પ્રતિકૃતિધારિણો મટ્ટવિશેષાઃ, મુલ્લમાઙ્ગલિકાઃ, મુલ્લે મઙ્ગલ યેષાં તે મુલ્લમાઙ્ગલિકાશ્ચાદુકારિણઃ, વર્દ્ધમાનાઃ સ્કન્ધારોપિતપુરુષાઃ, પુણ્યમાનવા માગવા इत्यर्थः સુષ્ટિકગણાઃ છાત્ર-સમુદાયા इत्यर्थः । તામિઃ ઇષ્ટામિઃ કાન્તામિઃ પ્રિયામિઃ, મનોજ્ઞામિઃ, મનો-મામિઃ, ઉદારામિઃ, કલ્યાણામિઃ, શિવામિઃ, ધન્યામિઃ, માઙ્ગલ્યામિઃ, સશ્રી-કામિઃ, હૃદયગમ્યામિઃ, હૃદયમહ્વાદનિકામિઃ, મિતમધુરગમ્भीરગ્રાહિકામિઃ, અર્થશતિકામિઃ, અપુનરુક્તામિઃ વાગ્મિઃ અભિનન્દન્તશ્ચ અભિનન્દનં કુર્વન્તશ્ચ, હે ક્ષત્રિયકુમાર ? જય જીવ इत्यादि भणन्तोऽभिष्टुद्धिमाचक्षणाः इत्यर्थः અમિસ્તુવન્તશ્ચ એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદિષુઃ-એતેષાં પદ્ધતાં વિશેષ વ્યાખ્યા આપવાતિકે

વે ભાગાર્થી થે, ધનાદિલાભકે જો અર્થી થે વે લાભાર્થી થે, ભાંડાદિક કિ-લ્લિષિક થે કપાલવાલે કાર્ગેટિક થે, રાજકર ધારકકરવાહિક થે, શંખ વજાનેવાલે રાણી થે, કુમ્ભકારાદિક ચક્રિક થે, લાઙ્ગલકે જૈસે સોને આદિકે વને હુએ આભૂષણકો ગલેમેં પહિરવેવાલે લાઙ્ગલિક મટ્ટવિશેષ થે, શુશામદીજન મુલ્લમાઙ્ગલિક થે, કંથે પર પુરુષોંકો આરોપિત કરકે આયે હુએ વર્દ્ધમાન થે, માગવ-સમયર પર રાજા આદિકી સ્તુતિ કરવેવાલે ચારણ-રાજા આદિકી સ્તુતિ કરવેવાલા પુણ્ય માનવ થે ઔર વિદ્યાર્થીગણ સુષ્ટિત થે । યે સવ ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ, મનોમ, ઉદાર, કલ્યાણ, શિવ, ધન્ય, માઙ્ગલ્ય, સશ્રીક, હૃદયગમ, હૃદયમહ્વાદક, મિત મધુર એવં ગંભીરગ્રાહિક, અર્થશતિક એવં અપુનરુક્ત એસી અપની ૨ વાણીસે ઉસકા-ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિકા અભિનન્દન કરવે લગે હે ક્ષત્રિયકુમાર ! તુમ્હારા જય હો, તુમ બહુત સ્વચ્છ

ગન્ધાદિકની અભિલાષાવાળા લોકોને લોગાર્થી કહ્યા છે, ધનાદિ લાભની અભિ-લાષાવાળા લોકોને લાભાર્થી કહ્યા છે વળી ભાંડાદિક, કિલ્લિષિક, કાપાલિક, રાજકર ધારક કારવાહી, શંખ વગાડનાર શખી, કુમ્ભકાર આદિ ચક્રિક, લાગ-લના જેવા સુવર્ણ નિર્મિત આભૂષણોને ગણામા ધારણ કરનાર લાગલિક-મટ્ટ વિશેષ, મુખમાગલિકો (શુશામત કરનારા લોકો), વર્દ્ધમાનક-કાંથ પર લોકોને બેસાડીને આવેલા લોકો, માગવ (રાજા આદિની સ્તુતિ કરનારા ચારણ) પુણ્યમાનવ અને સૂડિક (વિદ્યાર્થીગણ) પણ ત્યા એકત્ર થયા હતા તેઓ ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ, મનોમ, ઉદાર, કલ્યાણ, શિવ, ધન્ય, માગલિક, સશ્રીક, હૃદ-યગમ, હૃદય, અહ્વાદનક, મિત, મધુર અને ગંભીરગ્રાહિક, અર્થશતિક (સેકડો અર્થયુક્ત) અને અપુનરુક્ત એવી પોતપોતાની વાણીથી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને અભિનન્દન આપવા લાગ્યા.

मनुष्यं केवलं च पापं ' प्राप्नुहि चित्तिमिरम् अज्ञानान्धकाररहितम्, अनुषंगं सर्वोत्कृष्टम्, केवलं ज्ञानम्, 'गच्छतु मोक्षं परपदं जिगत्तरोपदिष्टेन सिद्धिमग्गेण अकुञ्चलेण इवा परीसहचरम् ' गच्छ तावत् मोक्षं परपदं मिनत्तरोपदिष्टेन सिद्धिमार्गेण अकुञ्चलेन अथक्केण सरलेन इत्यर्थः तीर्थहरापदिष्टेन कपटारिणेन सिद्धिः यथा मोक्षपदमनुसरति भारः किं कृत्वा ? इत्याह—' इवा परीसहचरम् ' परीसहचरम् इवा परिपहणोपसर्गसैन्यं समूहसमीपं सदा अभिमविषगात् कंटगोत्रमगात् ' अभिषूय पराभूय ग्रामं कण्टकोपसर्गान् इन्द्रियं ग्रामस्य प्रति कृत्यता कण्टकीभूतान् उपसर्गान् दूरीकृत्येत्यर्थः ' न ' इति शान्पात्यह्वारे ' धम्मं ते अविग्गमस्यु ' तत्र धम्मं धर्मपथे अविघ्नमस्तु विघ्ननाथा मामूत् ' त्रिं कहुं भमिनइति यं भमिपुणति यं ' इति कुरवा भमिनइति च ' अयं जयं नन्द ' इत्यादिना वर्दयन्ति, अभिस्तुवन्ति स्तुतिं कुर्वन्ति च ' तण्णं से जमाळी खसियं कुमारे नयणमालासहस्सेहि विच्छिज्जमाणे विच्छिज्जमाणे एं जहा उपवाइए कूपीओ

पापं ' अज्ञानान्धकारसे रहित, सर्वोत्कृष्ट ऐसे केवलज्ञानको तुम प्राप्त करो ' गच्छतु मोक्ष पर पदं जिगत्तरोपदिष्टेन सिद्धिमग्गेण अकुञ्चलेण इवा परीसहचरम् ' परीसह रूप सैन्यको हटाकरके तुम जिनत्तरोपदिष्ट सरल सिद्धिमार्गसे चल कर परपदं मोक्षको प्राप्त करो ' अभिमविष गामकंटगोपसर्गात् ' इन्द्रियोके प्रतिकूल होनेसे कण्टकी मृत उपसर्गोंको दूर करके ' धम्मं ते अविग्गमस्यु ' तुम्हारे धर्ममार्गमें विघनोंका अभाव रहे—विघ्ननाथा न हो, ऐसा कहकर उन लोगोंने क्षत्रियकुमार जमालिके ऊपर अपने हार्दिक भावोंको बरसाया और उसकी स्तुति की ' तण्णं से जमाळी खसियं कुमारे नयणमालासहस्सेहि

' पात्रय चित्तिमिरमनुष्यं केवलं च पापं ' के न १ । अज्ञाना अज्ञानी रहित, सर्वोत्कृष्ट ज्ञान केवलज्ञाननी तमे प्राप्ति करे। " गच्छतु मोक्ष पर पदं जिगत्तरोपदिष्टेन सिद्धिमग्गेण अकुञ्चलेण इवा परीसहचरम् " परीसह रूप सैन्यको हटाकरके तुम जिनत्तरोपदिष्ट सरल सिद्धिमार्गेण आलीने तमे परपदं मोक्षको प्राप्त करे। ' अभिमविष गामकंटगोपसर्गात् " इन्द्रियोके प्रतिकूल होनेसे कण्टकी मृत उपसर्गोंको दूर करके ' धम्मं ते अविग्गमस्यु " तमारा धर्ममार्गमें विघनोंका अभाव रहे—तमारे हार्दिक भावों विघ्न न रहे '

आ अभावे कहीने ते दोहाके क्षत्रियकुमार जमाळी अनेनी पालानी शुभेच्छाको व्यक्त करी अने तेनी स्तुति करी

" तण्णं से जमाळी खसियं कुमारे नयणमालासहस्सेहि विच्छिज्जमाणे २ एवं जहा उपवाइए कूपीओ जाइ निगच्छइ " आ अभावे औपपत्तिक

‘जिय विग्घोऽवियवसाहि तं देव ! सिद्धि मज्जे, णिहणाहिय रागदोसमल्ले तवेणं’
हे देव ! हे क्षत्रियकुमार ! जित विघ्नोऽपि च त्वं सिद्धि मध्ये वम, निर्वातय च
निवारय तावत् तपसा तपोवलेव तवः प्रभावेणेत्यर्थः रागद्वेषमल्लो, ‘धितिधणिय
वद्धकच्छे’ धृतिरेव धैर्यमेव धनिकम् अत्यर्थं वद्धा कक्षा येन स तथा, गाढवद्ध-
कक्षःसन् मल्लो मल्लान्तरजयसमर्थो भवति इत्याशयेनोक्तम् ‘धिति धणिय’
इत्यादि, ‘महाहि अट्ट कम्मसत्तू’ मर्दय चूरय अष्टौ कर्मशत्रून्, ‘ज्ञाणेणं उत्तमेणं
सुक्केणं अप्पमत्तो’ ध्यानेन उत्तमेन शुक्लेन अपमत्तः प्रमादरहितः सन् त्वं सर्वो-
त्तमेन शुक्लेन ध्यानेन ‘हराहि आराहणपडागं च धीर ! तेलोक्करंगमज्जे’ हे
धीर ! गम्भीर ! त्रैलोक्यगङ्गमध्ये त्रिभुवनरूपरङ्गभूमिमञ्चमध्ये आराधना
पताका हर, तथा च आराधना ज्ञानादिसम्यक् पालना सैव पताका आराधना
पताका, तां त्रैलोक्यरूपरङ्गस्थल मध्ये प्रसारय इति भावः. ‘पावय वितिमिर-

धर्मको पालो ‘जियविग्घो वि वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्जे णिय
णाहिय रागदोसमल्ले तवेणं’ हे देव ! हे क्षत्रियकुमार ! विघ्नों पर
विजय पाकर के भी तुम सिद्धिके मध्यमें बसो और अपनी तपस्याके
बलसे रागद्वेषरूप मल्लोंको पछाड़ो ‘धितिधणिय वद्धकच्छे’ धैर्यरूपी
कमरको मजबूतीसे बांधकर ‘महाहि अट्टकम्मसत्तू’ आठ कर्मरूपी
शत्रुओंको चूरो ज्ञाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो’ सर्वोत्तम शुक्ल
ध्यानसे तुम प्रमादरहित होकर ‘तेल्लोक्करंगमज्जे’ त्रिभुवनरूप रंग
भूमिके मंच पर ‘वीर’ धीर ! ‘हराहि आराहणा पडागं च’ आरा-
धनारूपी विजयपताको फहराओ ज्ञानादिकोंकी अच्छी तरहसे पालना
करना इसका नाम आराधना है, ‘पावय वितिमिरमणुत्तरं केवलं च

धद्रियोने छतो अने प्राप्त थयेला आ श्रमणधर्मनु पालन करे, “जिय-
विग्घोवि वसाहिं त देव ! सिद्धि मज्जे णियणाहिय रागदोसमल्ले तवेणं” हे
देव ! हे क्षत्रियकुमार ! विघ्नो पर विजय प्राप्त करीने पण तमे सिद्धिनी
मध्यमां बसो अने तमारी तपस्याना प्रभावथी रागद्वेष इय मल्लोने पछाडो.
“धितिधणियवद्धकच्छे” धैर्यरूपी कछोटाने दंडता पूर्वक आंधीने ‘महाहि
अट्टकम्मसत्तू’ आठ कर्मरूप शत्रुओंना लूके-लूका उड़ावी हो “ज्ञाणेणं
उत्तमेण सुक्केणं अप्पमत्तो” सर्वोत्तम शुक्ल ध्यानपूर्वक, प्रमाद रहित धधने,
“तेल्लोक्करंगमज्जे धीर ! हराहि आराहणा पडागं च” हे धीर ! त्रिलोक इय
रंगभूमिना मय पर आराधना रूपी विजयपताका तमे झरकावो. (ज्ञान,
दर्शन अने आश्रितनुं सारी रीते-पालन करवु तेनुं नाम आराधना छे)

नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, 'निगच्छिता जेणेन माहणकुड्ढगामे नगरे, जेणेन बहुशालए चेइए, तेणेन उवागच्छइ' निगत्य यत्रैव प्राप्नोति नगरम्, यत्र बहुशालक पैत्यम् उद्यानमासीत्, तत्र उवागच्छति, 'उवागच्छिता छत्तादीए तिस्यगरातिसए पासइ, पासिता पुरिससहस्रवाहिणीं सिय ठवेइ' उपागत्य छत्रादिकं तीर्थकरातिशय तीर्थहरस्य जिनस्य भगवतोऽतिशयं पश्यति, इष्टां पुरुषसहस्रवाहा शिविकां स्थापयति, 'ठवेसा पुरिससहस्रवाहिणीओ सीयाओ पयोहरइ' शिविकां स्थापयित्वा पुरुषसहस्रवाहायाः शिविकायाः प्रत्यरो हति, -अथरति। 'तएण स जमानिं सतिग्गुमार अम्मापियरो पुरओ काउं

भवनपंक्तिमहस्याणि समतिकाम्पन् समतिकाम्पन् क्षत्रियकुण्डग्राम नगरस्य मध्यमध्येन" इस पाठका अर्थ सरल है, कठिन नहीं 'निगच्छिता जेणेन माहणकुड्ढगामे नगरे जेणेन बहुशालए चेइए तेणेन उवागच्छइ' निकल कर वह वहाँ पर आया कि जहाँ माहण कुड्ढग्राम नगर और वनमें भी जहाँ बहुशालक उद्यान था 'उवागच्छिता छत्तादीए तिस्यगरातिसए पासइ' वहाँ आकर उसने तीर्थकर जिन भगवान्की अतिशयरूप छत्रादि विभूतिको देखा 'पासिता पुरिस सहस्रवाहिणीं सिय ठवेइ' देखकर उसने वसी समय अपनी पुरुष सहस्रवाहिनी-एक हजार पुरुष जिसको उठोये हुए हैं ऐसी पालम्बीको खड़ाकरवाया 'ठवेसा पुरिससहस्रवाहिणीओ सीयाओ पयोहरइ' खड़ा करवाकर फिर यह वन पुरुष सहस्रवाहिनी शिविकासे नीचे उतरा

वार मनुमोघमान भवनपंक्ति सहस्राणि समतिकाम्पन् २ क्षत्रियकुण्डग्रामनगरस्य मध्यमध्येन" आ सूत्रपाठनेन अर्थ संज्ञा छे छत्ता अभवत् न पठे ते औपचातिक सूत्रभाषी वाच्ये वेवे।

'निगच्छिता जेणेन माहणकुड्ढगामे नगरे जेणेन बहुशालए चेइए तेणेन उवागच्छइ' तथा नीज्जोने ते प्राप्नोति नगरना भुत्तासक नामना पैत्य (उद्यान) पासे आवी पडोम्मे। उवागच्छिता छत्तादीए तिस्यगरातिसए पासइ" तथा पडोम्मा न तेवे तीर्थकर भगवानना अतिशय रूप छत्रादि-विभूतिने देणी. पासिता पुरिससहस्रवाहिणीं सिय ठवेइ" छत्रादिने देणानी भाषे न तेवे वनर पुरुषो वठे नेउ वठन यई रहुं वतु जेवी पोतानी पासोने छत्री रखावी ठवेसा पुरिससहस्रवाहिणीओ सीयाओ पयोहरइ पोतानी सङ्ग पुरुषवाहिनी शिविकेने जेभी रखावीने ते तेभासी नीसे ठारी अये।

जाव निगच्छइ ' ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारो नयनमालासहस्रैः दर्शकं
जनलोचनपङ्क्तिसहस्रैः प्रेक्ष्यमाणः प्रेक्ष्यमाणो दरीदृश्यमानः एवं यथा औप-
पातिके सूत्रे कूणिको राजा प्रतिपादितस्तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यो यावत् वचन-
मालासहस्रैः अभिस्तूयमानः अभिस्तूयमानः, हृदयमालासहस्रैरभिनन्द्यमानोऽ-
भिनन्द्यमानः, जनमनसमूहैः समृद्धिमुपनीयमानो ' जय जय ! नन्देत्यादि पर्या-
लोचनात्, मनोरथमालासहस्रैर्विस्पृश्यमानो विस्पृश्यमानः कान्ति दिव्य सौभाग्य-
गुणैः प्रार्थ्यमानः प्रार्थ्यमानः, अङ्गुलिमालासहस्रैः दर्श्यमानो दर्श्यमानः, बहूनां
नरनारीसहस्राणाम् अञ्जलिमालासहस्राणि दक्षिणहस्तेन प्रतीक्ष्यमाणः प्रतीक्ष्यमाणः
स्वीकुर्वन् स्वीकुर्वन् मञ्जु मञ्जुना घोषेण प्रतिबुध्यमानः प्रतिबुध्यमानः वारंवारमनु-
मोद्यमानः, भवनपङ्क्तिसहस्राणि समतिक्राम्यन् समतिक्राम्यन् क्षत्रियकुण्डग्रामस्य

पिच्छिञ्जमाणे २ एवं जहा उववाइए कूणीओ जाव निगच्छइ ' इस
तरह औपपातिक सूत्रमें वर्णित कूणिक राजाकी तरह वह क्षत्रियकुमार
जमालि दर्शकजनोंकी पङ्क्तिके नयनमाला सहस्रोसे वारंवार देखनेरूप
क्रियाका विषयभूत बनता हुआ क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरके बीचोंबीचसे
निकला यहां जो यावत्पद दिया गया है, उससे इस पाठका संग्रह हुआ
है—' वचनमालासहस्रः अभिस्तूयमानः, अभिस्तूयमानः हृदयमाला-
सहस्रैः अभिनन्द्यमानः अभिनन्द्यमानः जनमनः समूहैः समृद्धिमुप-
नीयमानः, जय जय नन्देत्यादि पर्यालोचनात्, मनोरथ-मालासहस्रैः
विस्पृश्यमानः विस्पृश्यमानः कान्तिदिव्यसौभाग्यगुणैः प्रार्थ्यमानः प्रा-
र्थ्यमानः अङ्गुलिमालासहस्रैः दर्श्यमानः दर्श्यमानः बहूनां नरनारी
सहस्राणां अञ्जलिमालासहस्राणि दक्षिणहस्तेन प्रतीक्ष्यमाणः मञ्जुम-
ञ्जुना घोषेण प्रतिबुध्यमानः प्रतिबुध्यमानः वारंवार अनुमोद्यमानः

सूत्रमां वर्णित कूणिक राजानी जेम क्षत्रियकुमार जमाली पण्ड
पण्ड क्षत्रियकुण्डग्राम नगरने मध्यमार्गेथी नीकल्या ते वणने दशक-
जतेनी डलरो नयनपङ्क्तिओ तेनी तरइ वारंवार निरणी रही डती. अही'
" जाव " पद द्वारा नीचेने सूत्रपाठ अङ्गु करायो छे—

" वचनमालासहस्रैः अभिस्तूयमानः २, हृदयमालासहस्रैः अभिनन्द्यमानः
२ जनमनःसमूहैः समृद्धिमुपनीयमानः, जय जय नन्देत्यादि पर्यालोचनात्,
मनोरथमालासहस्रैः विस्पृश्यमानः २ कान्तिदिव्यसौभाग्यगुणैः प्रार्थ्यमानः २
अङ्गुलिमालासहस्रैः दर्श्यमानः २ बहूनां नरनारीसहस्राणां अञ्जलिमाला सह-
स्राणि दक्षिणहस्तेन प्रतीक्ष्यमाणः २, मञ्जुमञ्जुना घोषेण प्रतिबुध्यमानः २ वारं-

મહાનામપ-ઉપ્પલેહવા, પડમેહવા, આપ પડમસહસ્તપસેહવા, પંકેમાપ, બહે સવુદ્ધે જોવલિપ્પહ પંકરણ, જોવલિપ્પહ જલરણ' તથા નામ-ઉત્પન્ન વા, પદ વા યાવત્ કુમુદ વા નલિન વા સુમગ વા સૌગધિક વા કમલ વા, શતપત્ર વા સદસ્રપત્ર વા, પદ્મે માતં જહે સતર્દિચમ્ નોપલિપ્પતે પદ્મરજસા, નો પતિ પ્પતે બલરજસા-જલવિન્દુમિ 'પદામેવ જમાલી ત્રિ સ્ત્રિયકુમારે કામેરિ આપ, મોગેરિ સવુદ્ધે નોવલિપ્પહ કામરણ, જોવલિપ્પહ મોગરણ, જોવલિપ્પહ મિત્તળાઈનિયગસયજસયધિપરિજગેજ' એવમેવ એવેવ કમલપત્રવદેવેત્યર્થઃ જમાલિરપિ સપ્તિયકુમારઃ કામેપુ જાતઃ, મોગેપુ સ્ત્રીદાદિ રૂપેપુ ગન્ધરસસ્પેર્ષેષુ સર્વદિ સોઽપિ પરિવાલિતોઽપિ વૃદ્ધિમુખાગતોઽપિ નોપલિપ્પતે કામરૂપરવસા મેકે લિપે મી કુમ્પર પુરુષકી તરહ ફુલ્મ હૈ-તવ હમકે દર્શનકી તો યાતહી કયા કરની, યહ તો ફુલ્મ હૈ હી 'સે જહાનામપ ઉપ્પલેહ વા, પડમેહ વા જાવ પડમસહસ્તપસેહ વા, પંકે જાપ, જહે સવુદ્ધે જોવલિપ્પહ, પંકરણં જોવલિપ્પહ જલરણં' જૈસે કોઈ પદ વત્પલ હો વા પદ હો, યાવત્ કુમુદ હો, નલિન હો, સુમગ હો, સૌગધિક હો, અથવા કમલ હો, વા શતપત્ર હો, વા સદસ્ર પત્ર હો વે સય પંક કીચઢમેં વત્પન્ન હોતે હૈં ઓર જલમેં વહતે હૈં, પરન્તુ વે પંક રજસે (કીચઢ) લિપ્ત નહીં હોતેહૈં, ઓરન જલવિન્દુઓસે લિપ્ત હોતેહૈં 'પદામેવ જમાલી ત્રિ સ્ત્રિયકુમારે કામેરિ આપ, મોગેરિ સવુદ્ધે, નોવલિપ્પહ કામરણં, જોવલિપ્પહ મોગરણં, જોવલિપ્પહ મિત્તળાઈનિયગસયજસયધિપરિજગેજ' હસી તરહ કમલપત્રકી તરહ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ મી કામમોગસે વત્પલ્લ હુઆ હૈં, શબ્દાદિ રૂપ ગચ સ્વર્ણમેં પલા હૈ-વૃદ્ધિગત હુઆ હૈ-ફિર મી યહ

વાકી સ્ત્રીજાત્રવી પદ્મ ફુલ્મ છે "સે જહા નામપ ઉપ્પલેહ વા, પડમેહ વા, જાવ પડમસહસ્તપસેહ વા, પંકે જાપ, જહે સવુદ્ધે જોવલિપ્પહ પંકરણં, જોવલિપ્પહ જલરણ" એમ કોઈ એક ઉત્પલ, અથવા પદ, અથવા કુમુદ, અથવા નલિન, સુમગ, સૌગધિક અથવા કમલ અથવા શતપત્ર અથવા સદસ્ર પત્ર પદમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે અને જગમાં જ વૃદ્ધિ પામે છે, છતાં પદ્મ તેઓ પદ્મરજથી પદ્મ અતિશય રહે છે અને જગતિ કુમોથી પદ્મ અતિશય રહે છે, 'પદામેવ' એવ પદ્મ છે 'જમાલી ત્રિ સ્ત્રિયકુમારે કામેરિ આપ, મોગેરિ સવુદ્ધે નોવલિપ્પહ કામરણં જોવલિપ્પહ મોગરણં, જોવલિપ્પહ મિત્તળાઈ નિયગસયજસયધિપરિજગેજ" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી કામ (વાસના) દ્વારા ઉત્પન્ન થયે છે, શબ્દ, અર્થ, સ્પર્શ આદિ યોગોમાં ઉછરે છે છતાં

જેનેવ સમળે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ ' તત. સ્વલુ તં જમાલિ ક્ષત્રિય-
કુમારમ્ અમ્માપિતરૌ પુરતઃ કૃત્વા અગ્રતો ત્રિધાય યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીર
આસીત્, તત્રૈવ ઉપાગચ્છત્, ' ઉવાગચ્છિત્તા સમળં ભગવં મહાવીરં તિક્સુત્તો
જાવ નમંસિત્તા એવં વયાસી ' -ઉપાગત્ય શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં ત્રિ કૃત્વો યાવત્
આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં કુરુત્, આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કૃત્વા વન્દેતે નમસ્પતઃ, વન્દિત્વા
નમસ્થિત્વા એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદિષ્ટામ્-કથિતવન્તૌ ' એવં સ્વલુ ભંતે !
જમાલી સ્વત્તિયકુમારે અમ્હં એગે પુત્તે ઇદ્દે કંતે જાવ કિમંગ પુણ પાસણયાણ ' હે
ભદન્ત ! એવં સ્વલુ પૂર્વોક્તરીત્યા જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ અસ્માકમ્ એકઃ પુત્રઃ
અમિલપિતઃ, કાન્તઃ, કમનીયઃ, યાવત્ પ્રિયઃ, મનોજ્ઞઃ, મનોડમઃ, इत्यादि, શ્રવ-
ણતાયૈ ! શ્રોતુમપિ દુર્લભ , કિમજ્ઞ પુનઃ કિમુત વક્તવ્યમ્ દર્શનતાયૈ દ્રઘ્દુમ્ ' સે

' તણં તં જમાલિ સ્વત્તિયકુમાર અમ્માપિયરો પુરતો કાઠં જેણેવ
સમળં ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ ' હસકે બાદ ઉસ ક્ષત્રિય-
કુમાર જમાલિકો ઉસકે માતાપિતા આગે કરકે જહાં શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીર વિરાજમાન થે વહાં પર આયે, ઉવાગચ્છિત્તા સમળં ભગવ
મહાવીર તિક્સુત્તો એવં વયાસી ' વહાં આત્તરકે ઉન્હોને શ્રમણ ભગ-
વાન મહાવીરકો ત્રીનવાર આદક્ષિણપ્રદક્ષિણપૂર્વક વન્દના કી નમસ્કાર
કિયા, વન્દના નમસ્કાર કર ફિર ઉન્હોને ઉનસે એસા કહા- ' એવં
સ્વલુ ભંતે ! જમાલી સ્વત્તિયકુમારે અમ્હં એગે પુત્તે, ઇદ્દે કંતે, જાવ કિ-
મંગ પુણપાસણયાણ ' હે ભદન્ત ! યહ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ હમારે એકહી
પુત્ર હૈ, યહ હમેં બહુત ઇણ્ડ-અમિલપિત હૈ, કાન્ત-કમનીય, યાવત્-
પ્રિય મનોજ્ઞ, મનોડમ, इत्यादि પૂર્વોક્ત વિશેષણોંવાલા હૈ-સો યહ સુન-

" તણ તં જમાલિ સ્વત્તિયકુમાર અમ્માપિયરો પુરતો કાઠ જેણેવ સમળ
ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ "

ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને આગળ કરીને તેના માતાપિતા
શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ્યાં વિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યાં " ઉવાગચ્છિત્તા
સમળ ભગવં મહાવીરં તિક્સુત્તો જાવ નમંસિત્તા એવં વયાસી " ત્યાં આવીને
તેમણે ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ પૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણ
કરી, નમસ્કાર કર્યા અને વંદણ નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમને આ પ્રમાણે
કહ્યું- " એવં સ્વલુ ભંતે ! જમાલી સ્વત્તિયકુમારે અમ્હં એગે પુત્તે, ઇદ્દે, કંતે જ
કિમંગ પુણપાસણયાણ " હે ભગવન્ ! આ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી અમારો એ
એક પુત્ર છે. તે અમને ઘણું જ ઈષ્ટ (અમિલપિત), કાન્ત (કમની
પ્રિય, મનોજ્ઞ, આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળો છે. ઉદુમ્બર પુષ્પની જેમ

कारणात् एवं खलु जमालि खत्तियकुमार देवानुप्रियेभ्यो भवद्भ्यो एवं मितां
 शिष्यरूपां मितां वदन् । 'पठिच्छन्तु ण देवाणुप्पिया ! सीसमिक्खं' हे
 देवानुप्रिया ! एतां शिष्यरूपां मितां प्रतीच्छन्तु गृह्णन्तु स्वीकृष्वन्तु मयन्तः॥सू०११॥

मूलम्—“ तए णं समणे भगव महावीरे त जमालि खत्ति
 यकुमार एव वयासी अहासुह देवाणुप्पिया ! मा परिवधं करेह !
 तएण से जमालो खत्तियकुमारे समणेणं भगवया महावीरे णं
 एव वुत्ते समाणे हट्ठवुट्ठे समण भगव महावीरं तिवस्सुत्तो जाव
 नमसित्ता उत्तरपुररिपम दिसीभाग अवक्कमइ, अवक्कमित्ता
 सयमेव आभरणमच्छालकार ओमुयइ । तए ण से जमालिस्स
 खत्तियकुमारस्स माया हसलक्खणेण पढसाढपण आभरण
 मच्छालकार पढिच्छइ, पढिच्छित्ता हारवारिजाव
 विणिम्मुयमाणा-विणिम्मुयमाणा जमालि खत्तियकुमार एव
 वयासी घडियव जाया ! जइयव जाया ! परिकमियव जाया !
 अस्सि च ण अट्ठे णो पमायेयव तिकहु जमालिस्स खत्तियकु-
 मारस्स अम्मापियरो समणं भगव महावीर वदइ, णमसइ,
 वदित्ता णमसित्ता जामेव दित पाउठ्ठमूया तामेव दिसिं पढि
 गया । तए ण से जमालि खत्तियए सयमेव पचमुट्ठिय लोय

दलपामो' इत्यलिये इमलोग आप देवानुप्रियके लिये खत्तियकुमार
 जमालिको शिष्य शिक्षाके रूपमें देते हैं 'पठिच्छन्तु ण देवाणुप्पिया !
 सीसमिक्खं' हे देवानुप्रिय ! आप इस शिष्य शिक्षाको स्वीकार करे ॥११॥

एव ण देवाणुप्पियाणं अट्ठे भित्त दलपामो" तेथी अथे आप देवानुप्रियने
 मा जमाले पुत्र (अत्रियकुमार जमाली) यि १ शिक्षा रूपे आपण करीने
 छीने. "पठिच्छन्तु ण देवाणुप्पिया सीसमिक्खं" छे देवानुप्रिय ! आप
 मा शिष्यशिक्षाको स्वीकार करे ॥सू०११॥

કામાનુરાગેણ નો વા ઉપલિપ્યતે મોગરજસા, કામભોગયોઃ નૈવ આરાક્તો ભવતિ,
નાપિ ઉપલિપ્યતે મિત્રજ્ઞાતિનિજકસ્વજનસમ્બન્ધિપરિજનેન મિત્રાણિ સુહૃદઃ,
જ્ઞાતયઃ સ્વજાતીયાઃ દાયાદાદયઃ, નિજકાઃ માતુલાદયઃ, સ્વજનાઃ, પિતૃ પિતૃ
વ્યાદયઃ, સમ્બન્ધિનઃ શ્વશુરાદયઃ, પરિજનો દાસાદિઃ, એતેષાં સમાસ દ્વન્દ્વ સ્તતસ્તેન
સહ સ્નેહતઃ સમ્બદ્ધો ન ભવતીત્યર્થઃ, ‘ એમ જં દેવાણુપ્પિયા ! સંસારમહાવિગો
મીએ જન્મમરણાણં, દેવાણુપ્પિયાણં અતિએ મુંઢે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં
પવ્વચઈ મો દેવાનુપ્રિયાઃ । એષ સ્વલુ જમાલિઃ સંસારમયોદ્વિગ્નઃ સંસાર જન્ય
મયવ્યાકુલઃ જન્મમરણાનાં-જન્મમરણેમ્યો મીતઃ-ત્રસ્તઃ સન્ દેવાનુપ્રિયાણાં
મવતામન્તિકે સમીપે મુણ્ડો ભૂત્વા આગારાત્ ગૃહાત્ નિર્ગત્ય અનગારિતાં મવ્રજતિ
દીક્ષાં ગૃહ્ણતિ, ‘ તે એયં જં દેવાણુપ્પિયાણં અમ્હે મિલ્લ દલયામો ’ તત્ તસ્માત્

કામરૂપ રજ-ધૂલીસે-કામાનુરાગસે ઉપલિપ્ત નહીં હુઆહૈ, ઓર ન મોગ-
રજસે ઉપલિપ્ત હુઆ હસ્ય તરહ યહ કામમેં ઓર મોગમેં આસક્તિયુક્ત
નહીં બનાહૈ, તથા મિત્ર જ્ઞાતિ, સ્વજાતીય દાયાદાદિક, બન્ધુવર્ગ, નિજક-
મામા આદિક, સ્વજન-પિતા કાકા વગેરેહ સમ્બન્ધી-શ્વશુર આદિ એવં
પરિજન દાસ આદિ હનમેંમી સ્નેહસે નહીં બંધાહૈ ‘ એસ જં દેવાણુપ્પિયા !
સંસાર મહાવિગો મીએ, જન્મમરણાણં દેવાણુપ્પિયાણં અંતિએ મુંઢે
મવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વચઈ ’ હે દેવાનુપ્રિય ! યહ સંસાર
જન્ય મયસે વ્યાકુલ એવં જન્મ મરણોંસે ત્રસ્ત હોના હુઆ આપ દેવાનુ-
પ્રિયકે પાસ મુણ્ડિત હોકર કે ગૃહસ્થાવસ્થાકે પરિત્યાગપૂર્વક અનગારા
વસ્થા ધારણ કરના ચાહતા હૈ । ‘ તે એયં જં દેવાણુપ્પિયાણં અમ્હે મિલ્લં

પણુ તે કામરૂપ રજથી (કામાનુરાગથી) અને ભોગરજથી (ભોગો પ્રત્યેની
આસક્તિથી અલિપ્ત જ રહ્યો છે-તેનું મન તેમના પ્રત્યે આસક્તિયુક્ત થયું
નથી, તથા મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, સ્વજાતીય (દાયાદાદિક), નિજક (મામા આદિક),
સ્વજન (પિતા, કાકા વગેરે), સમ્બન્ધી (સાસુ, સસરા) અને પરિજન (દાસ
દાસી) પ્રત્યે પણ તેના મનમાં અનુગત ઉત્પન્ન થયો નથી. આ રીતે મોહ
અને માયાના બંધનોથી તે બંધાયે નથી “ દસણં દેવાણુપ્પિયા ! સંસાર-
મહાવિગો મીએ, જન્મમરણાણં દેવાણુપ્પિયાણં અતિએ મુંઢે મવિત્તા અગારાઓ
અણગારિયં પવ્વચઈ ”

હે દેવાનુપ્રિય ! તે સંસારજન્ય લયથી વ્યાકુળ અને જન્મમરણથી
ત્રાસીને આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે મુક્તિ થકને-પ્રત્યયા લકને ગૃહસ્થાવસ્થાના
પરિત્યાગપૂર્વક અણગારાવસ્થા (શ્રમણ પર્યાય) ધારણ કરવા માગે છે, “ ત

વક્ષ્યમાણપદારેણ અવાદીત-ઉક્તવાન્ ' અહામુદ્ધ દેવાનુપિયા ! મા પદિવર્ષ કરેઈ ' મો દેવાનુપિયા ! યથામુર્ત્યં યથા સ્વ મુર્ત્યં મયેત્થપા કુરુ કિન્તુ અવ નિપયે મા પ્રતિવર્ષ કુરુ-પ્રતિવર્ષં વિઝમ્મ મા કુરુ । ' ' તણ સે જમાલી સ્વત્તિપકુમારે સમણેણ મગવયા મહાવીરેણ एवं શુત્તે સમાણે હટ્ઠતુલ્લે સમણં મગવં મહાવીર તિસ્સુતો ખાવ નમસિત્થા ઉત્તપુરતિયમ દિસીમાગ મવકમઈ ' ઉત્ત સ્વલ્લ સ વમાલિઃ સન્નિપકુમારઃ અમણેન મગવતા મહાવીરેણ एव पूर्वोक्तरीत्या ઉત્તઃ સન્ન હટ્ઠતુલ્યો-ર્થનોપયુક્તઃ ધમણં મગવત મહાવીર મિ કુલ્લો યાન્તુ આદક્ષિણમદક્ષિણં કરોતિ, કુરુશ ચ રુત્તે નમમ્પતિ, ષડિત્થા નર્માસિત્થા ઉત્તર પૌરસ્ત્યં દિગ્માગમ્ ईशानकोणम् અવકામતિ-ગચ્છતિ ' અવકમિત્થા સયમેષ આમરણમલ્લાલકાર ઓમુવઈ ' અવકમ્ય સ્વયમેષ નિશ્ચમ્ આમરણમાલ્યાતઙ્કારમ્ મૂપમસ્રકચન્દનપદ્મસાચસજ્જારમ્ અવમુચ્છતિ-પરિત્યજતિ ? તણ સે પદિવર્ષ કરેઈ ' હે દેવાનુપિય ! તુમ્હે ઝિસસે સુલ્લ મિલ્લે-વૈસા કામ કરો પરન્તુ પ્રતિવર્ષ-વિલમ્મ-ઇમ વિપયમેં વિલમ્મ મલ્લ કરો, ' તણ સે જમાલી સ્વત્તિપકુમારે સમણેણં અવકમઈ ' જવ ધમ્મણ મગવાન્ મહાવીરને ક્ષન્નિપકુમાર જમાલીસે હસ પ્રકાર કહા તપ યહ બહુત તુશ હુમા-સંતુપ્પ હુમા, વસને અમણ મગવાન્ મહાવીરનો તીનવાર આદક્ષિણ મદક્ષિણપૂર્વક પચ્ચના ફી નમસ્કાર રિયા, વન્દના નમસ્કાર કરકે ફિર વહ ઉત્તર પૌરસ્ત્ય દિગ્માગમેં-ઈશાન કોણમેં ગયા વહાં જાકર વસને ' સયમેષં ઓમુવઈ ' અવને હાપસેદી અવને હુવ આમ રણોંકો માઠામ્રોંકો एवं અલ્લુરોંકો-મૂપણોંકો, સ્રક્કો તથા ચન્દન પદ્મ પલ્લાદિ અલંકારોંકો ઉતારા ' તણ સે જમાલિસ્મં પદિચ્છઈ ' ઉતારે હુવ જન મૂપણાદિકોંકો ક્ષન્નિપકુમાર જમાલિકરે માતાને હસ જૈસે સપેદ યા દમકે ચિહ્ન્યાલે પદામ્પર (ડશમ વસ્ત્રકે) દે અ ચણેમેં

હે દેવાનુપિય ! તમને જે રીતે શુભ થયે, એવું કાંઈ કરેા પણ આવા શુભ કાંઈ માં વિદ્યમાન કરેા એકાએ નહીં " તણ સે જમાલી સ્વત્તિપકુમારે સમણેણં અવકમઈ ' અપારે ધમ્મણ મગવાન્ મહાવીરે ક્ષન્નિપકુમાર જમાલીને આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે તે શબ્દો જ દરે અને સતોષ પામ્યો તેણે ત્રણવાર આદક્ષિણ પ્રાદક્ષિણ પૂર્વક ધમ્મણ મગવાન્ મહાવીરને વદવા કરી અને નમસ્કાર કર્યા વદવા નમસ્કાર કરીને તે ઈશાનકોણમાં ગયો ત્યાં જઈને " સયમેષં ઓમુવઈ " તેણે પેતાના હાથથી જ પેતાના આજારણો માળાઓ અને અલંકારોને પરિવ્રજમાર જમાલીની માથાએ ઢંકવ્યા જેવાં રાજા જમના મહારાજા

करेइ, करेत्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छिता एवं जहा उसभदत्तो तहेव पव्वइओ नवरं पंचहिं
पुरिससएहिं सद्धिं तहेव जाव सव्वं सामाइयमाइयाइं एका-
रसअंगाइं अहिज्जइ, अहिजेत्ता बहूहिं चउत्थ छट्टट्टम जाव
मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावे
माणे विहरइ ॥ सू० १२ ॥

छाया--ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः तं जमालिं क्षत्रियकुमारम्
एवम् अवादीत् यथाशुचं देवानुमिय । मा प्रतिबन्धं कुरु । ततः खलु स जमालिः
क्षत्रियकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् हृष्टः तुष्टः श्रमणं भग-
वन्तं महावीरं त्रिःकृत्यो यावत् नगरिगत्वा उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् अपक्रामति,
अपक्रम्य स्वयमेव आभरणमाल्यालङ्कारम् अवमुञ्चति । ततः खलु तस्य जमालेः
क्षत्रियकुमारस्य माता हंसलक्षणणेन पटशाटकेन आभरणमाल्यालङ्कारं प्रतीच्छति,
प्रतीप्य द्वारवारि यावत् त्रिनिर्मुञ्चन्ती त्रिनिर्मुञ्चन्ती जमालिं क्षत्रियकुमारम् एवम्
अवादीत्-घटितव्यं जात । यतितव्यं जात ! परिक्रमितव्यं जात ! अस्मिंश्च खलु
अर्थे नो प्रमादितव्यम्, इति कृत्वा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्बापितरौ श्रमणं
भगवन्तं महावीरं वन्देते नमस्यतः वन्दित्वा नमस्वित्वा यामेव दिशं प्रादुर्भूतौ
तामेव दिशं प्रतिगतौ । ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः स्वयमेव पञ्चमुष्टिकं
लोचं करोति, कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छति, उपा-
गत्य एवं यथा ऋषयस्तैस्तथैव प्रव्रजितः, नवरं पञ्चभिः पुरुषशतैः सार्द्धं तथैव
यावत् सर्वं सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीते, अधीत्य बहुभिश्चतुर्थपष्ठा-
ष्टमयावत् मासार्द्धमासक्षपणैर्विचित्रैः तपःकर्मभिरात्मानं भावयन् विहरति । सू० १२ ॥

टीका--‘तएणं समणे भगवं महावीरे तं जमालिं खत्तियकुमारं एव
वयासी’-ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीर रतं जमालिं क्षत्रियकुमारम् एवं

‘तएणं समणे भगवं महावीरे’ इत्यादि ।

टीकार्थ--‘तएणं० वयासी’ इसके बाद श्रमण भगवान् महावीरने
क्षत्रियकुमार जमालिसे इस प्रकार कहा--‘अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा

“तएण समणे भगवं महावीरे” इत्यादि--

टीकार्थ--“तएणं० वयासी” त्पारभाट श्रमणु लगवान महावीरे क्षत्रिय-
कुमार जमालीने आ प्रभाणु कहुं--“अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिबंघं करेइ”

‘जमालिस्त स्वयिकुमारस्तु अङ्गापिप्ररो समण भगवं महावीर । बंदर, नमस्त ।
 जमाळे-स्वयिकुमारस्तु अङ्गापिप्ररो भगण भगवन्त महावीर बंदेते, नमस्तुतः ।
 ‘बंदिता, नमसिचा, जामेन तिम पाउणूया सामेव दिसि पडिगया । बन्दिता,
 नमस्तिरया । जामेव दिअमाबि-य-प्रादुर्भूतौ-समागतौ, जामेव-दिअ-प्रतिपत्तौ-
 पतिनिवृत्तौ । ‘तपणं से जमालिस्त स्वयिकुमारस्तु भगवन्तु लोभे करेई ।’ ततः
 खलु स जमालिस्त स्वयिकुमारस्तु स्वयमेव पञ्चमुष्टिकं पञ्चमुष्टिमेवमाभिलोच केवलुवन
 करोति, ‘करिचा जेणेव समणे भगवं महावीरे तेवेत्र उवागच्छई । लोचं कृत्वा
 यत्रैव भगवो भगवान् महावीरः मासीत् तत्रैवापागच्छति । ‘उवागेच्छिचा एव
 जहा उसमदत्तो तदेव पव्वइओ’ उपागत्य एवं पूर्वकरोत्या यथा ‘अपमदत्तः
 प्रमनितः प्रवज्ज्या गृहीतवान् तथैव जमालि स्वयिकुमारोऽपि प्रमनितः, ‘नवर
 पचहि’ पुरिसमएहि सद्धिं तदेव जाव सव्व सामाइयमाइयाइ एकारमजगई
 अहिउजइ’ नवरं अपमदत्तोपेयया विज्ञेयस्तु पञ्चगिः ‘पुरासतैः’ सद्धिं तदेव
 नही करना, इस प्रकार कहकर ‘जमालिस्त स्वयिकुमारस्तु’ नम
 सह ‘जमालि स्वयिकुमारके मातापिताने भगण भगवान् महावीरको
 नमस्कार किया ‘बंदिता० पडिगया’ बंदना नमस्कार करके फिर वे
 जिस दिशासे एक दुष्ट थे उसी दिशाको ओर देखे गये ‘तपण०
 लोभे करेई’ इसके बाद स्वयिकुमार जमालिने पञ्चमुष्टि प्रमाण लोच
 किया, ‘करिचा० उवागच्छई’ केशलुवन कर के जहाँ भगण भगवान्
 महावीर विराजमान थे वहाँ आये ‘उवागच्छिचा० पव्वइओ’ वहाँ
 आकर उन्होंने अपमदत्त ब्राह्मणकी तरफ प्रभुके पास प्रवज्ज्या प्रवज्ज
 की, जमालिने जो प्रवज्ज्या प्रवज्ज की वह ‘नवरं पचहि’ पुरिसमएहि
 सद्धिं तदेव जाव० सव्व सामाइयमाइयाइ एकारमजगई अहिउजइ’

इति स्वयिकुमारस्तु० णासइ” आ प्रभावे जमालीने कहने तेने भवि
 पित्तजे अभणु भगवान् महावीरने पडणु करी अने नमस्कर कर्था “बंदिता०
 पडिगया” पडणु नमस्कार करीने तेजो ने दिश भांधी ज्योथां उतां जेव
 दिशामा पाछां करी जथां ‘तपणं० लोच करेई’ । त्पार बाद स्वयिकुमार
 जमालीने पोत नी अने ४ प यमुष्टिपभाषु खोला कयो। “करिचा० उवागच्छई”
 सोच करीने ते अभणु भगवान् महावीर जथा विशाजमान हुना, त्थां आ धा.
 “उवागच्छिचा० पव्वइओ” त्थां जमालीने तेजे करसदत्त ब्रह्मचरिनी जेम
 महावीर प्रभु पासे प्रवज्ज्या लीधी प्रभु ते जनेनी पमज्ज्यामां आटतैव
 त्थां जेत हुतो ‘नवरं पचहि’ पुरिसमएहि सद्धिं तदेव जाव सव्व सामाइय

જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ માયા હંસલક્ષણેણં પઢસાહણં આભરણમલ્લા-
લંકારં પઢિચ્છઃ ' તતઃસ્વત્તુ તસ્ય જમાલેઃ ક્ષત્રિયકુમારસ્ય માતા હંસલક્ષણેન
હંસવદ્ધવલેન હસચિહ્ન યુક્તેન વા, પટશાટકેન પટામ્બરાશ્ચલેન આભરણમાલ્યા-
લંકારં પ્રતીચ્છતિ-ગૃહ્ણતિ, ' પઢિચ્છિત્તા હારવારિ જાવ ત્રિણિમ્મુયમાણી, ત્રિણિ-
મ્મુયમાણી જમાલિં સ્વત્તિયકુમારં એવ વયાસી '-પટ્વસ્ત્રાશ્ચલેન જમાલેરામળ-
માલ્યાલંકારં પ્રતીત્ય ગૃહીત્વા હારવારિ યાવત્ ધારાસિન્દુવારચ્છિન્નમુક્તાવલી
પ્રકાશાનિ હારવારિધારાદિવત્ શ્વેતાનિ અશ્રૂણિ વિનિર્મુશ્ચન્તી પુનઃ પુનઃ પરિ-
ત્યજન્તી જમાલિં ક્ષત્રિયકુમારમ્ એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્- ' ઘડિયવ્વં
જાયા ! પરિક્કમિયવ્વં જાયા ! અસ્સિ ચ ણં અદ્દે ણો પમાણ્યવ્વં તિકદ્દુ ' હે જાત !
હે પુત્ર ! અસ્મિન્શ્ચાર્થે સંયમયોગરૂપેઽર્થે ઘટિતવ્યમ્ પ્રયત્નો વિધેયઃ અપાપ્તાનાં
સંયમયોગાનાં પ્રાપ્તયે ઘટના કાર્યા સાવચાનેન ચતિતવ્યમ્, અથચ સંયમપાલને-
ઽર્થે ચતિતવ્યમ્-યત્નઃ-કર્તવ્યસ્ત્વયા, એવમેવ સંયમપાલને પરાક્રમિતવ્યમ્-પરા-
ક્રમો વિધેયઃ, પૌરુષાભિમાનઃ સફલ કર્તવ્ય ઇતિ ભાવઃ, કિન્ન અસ્મિન્શ્ચાર્થે
પ્રવ્રજ્યાનુપાલને ન પ્રમદયિતવ્યમ્-પ્રમાદો ન કર્તવ્ય ઇતિ કૃત્વા-ઇતિ કથયિત્વા

બાંધ લિયા-યા ધર લિયા ' પઢિચ્છિત્તાં એવં વયાસી ' લેકર હાર,
વારિ યાવત્-ધારા, સિન્દુવાર, છિન્નમુક્તાવલી પ્રમાકે જૈસે પ્રમાવાલે,
અર્થાત્-શુભ્ર આંસુ ઓંકો વાર ૨ ઘઠાતી હુઈ ઉસને અપને પ્રિયપુત્ર
ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિસે હસ પ્રકાર કહા- ' ઘડિયવ્વં જાયા ! જહ્યવ્વં
જાયા પરિક્કમિ યવ્વં જાયા અસ્સિ ચ ણં અદ્દે ણો પમાણ્યવ્વં તિકદ્દુ '
હસ સંયમ યોગ રૂપ અર્થમેં તુમ પ્રયત્ન કરના, ' જહ્યવ્વં જાયા ! ' અપ્રાપ્ત
સંયમ યોગોંકી પ્રાપ્તિ કે લિયે ચેષ્ટા કરના, એવં સંયમ પાલન રૂપ અર્થમેં
યત્ન કરના, હસી તરહસે સંયમ પાલનેમેં અપને પુરુષાર્થકો સફલ કરના,
" અસ્સિચ અદ્દેણો પમાણ્યવ્વં " હસ પ્રવ્રજ્યાકે પાલનેમેં પ્રમાદકા સેવન

બાંધી લીધાં-લઈ લીધા " પઢિચ્છિત્તાં એવ વયાસી " અને હાર, જળધારા,
સિન્દુવાર અને તુટેલી માળાના ખોતી જેવાં શુભ્ર આંસુઓ સારતી સારતી
ખોતાના પ્રિય પુત્ર જમાલીને આ પ્રમાણે શિખામણનાં વચનો કહેવા લાગી-
" ઘડિયવ્વં ત્તિ કદ્દુ " બેટા ! આ સંયમ યોગરૂપ અર્થમાં તું પ્રયત્નશીલ
રહેજે, જહ્યવ્વં જાયા અપ્રાપ્ત સંયમ યોગોની પ્રાપ્તિ માટે ચેષ્ટા (યત્ન)
કરજે-સાવધાની પૂર્વક સંયમની આરાધના કરજે સંયમની આરાધના
માટે પુરુષાર્થ કરજે " અસ્સિ ચ અદ્દે ણો પમાણ્યવ્વં "
અને સંયમની આરાધનામાં એક પળનો પણ પ્રમાદ કરીશ નહીં. " જમા-

से समणे भगव महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठ णो
 आढाइ, णो परिजाणाइ, तुसिणीए सच्चिट्ठइ । तए णं से जमाली
 अणगारे समणं भगव महावीर दोच्चपि एव तच्चपि एव वयासी-
 इच्छामि णं भंते ! तुब्भे अब्भणुस्साए समणे पचहिं अणगार
 सएहिं सद्धिं जाव विहरिच्चए । तए णं से समणे
 भगव महावीरे जमालिस्स अणगारस्स दोच्चपि,
 तच्चपि एयमट्ठ णो आढाइ, जाव तुसिणीए
 सच्चिट्ठइ । तए णं से जमाली अणगारे समणं भगव महावीर
 वदइ, णमसइ, वदिच्चा, णमंसिच्चा समणस्स भगवओ महावी
 रस्स अतियाओ बहुसालाओ चेइयाओ पडिणिक्खमइ, पडि
 णिक्खमिच्चा पचहिं अणगारसएहिं सद्धिं वहिया जणवयवि
 हार विहरइ । तेण काले णं तेणं समएणं सावस्थीणाम
 णयरी होत्था वण्णओ कोट्टए चेइए, वण्णओ, जाव वणसइस्स ।
 तेणं काले णं तेणं समएणं चंपानाम नयरी होत्था, वण्णओ, पुण्ण
 भइ चेइए, वण्णओ जाव पुढविसिला वइओ । तएणं से जमाली
 अणगारे अन्नया कयाइ पचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपडि
 धुडे पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे जेणेव साव
 स्थीनयरी जेणेव कोट्टए चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिच्चा
 अहापडिस्सुं उग्गहं उग्गिण्हइ, उग्गिण्हिच्चा संजमेणं तवसा
 अप्पाणं भावमाणे विहरइ । तए णं समणे भगव महावीरे
 अन्नया कयावि पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे जाव सुह सुहेणं विहर
 माणे जेणेव चंपानयरी, जेणव पुण्णभइ चेइए, तेणेव उवाग

પૂર્વવદેવ-યાવત્ સર્વં પ્રવ્રજ્યાદિકં ગૃહ્ણાતિ જમાલિઃ ક્ષત્રિયકુમારઃ સામાયિકા-
દીનિ એકાદશ અઙ્ગાનિ અધીતે, 'અહિજ્જેત્તા વહૂહિ ચત્થ છદ્દમ્ જાવ માસદ્દ-
માસલ્લમણેહિ વિચિત્તેહિ' તવોકમ્મેહિ અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરહ' સામાયિકા-
દીનિ એકાદશ અઙ્ગાનિ અધીત્ય વહુભિરનેકૈર્થતુર્થપઠાષ્ટમ યાવત્ માસાર્દ્દમાસ-
ક્ષણેઃ વિચિત્રૈસ્તપઃકર્મભિઃ આત્માનં ભાવયન્ વિહરતિ ॥ સૂ. ૧૨ ॥

જમાલિવિશેષ વક્તવ્યતા પ્રસ્તાવઃ ।

મૂલમ્--તે-ણં સે જમાલી અણગારે અન્નયા કયાઈ જેણેવ
સમણે, મગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ, ઉવાગચ્છિત્તા સમણં
મગવં મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી-
હચ્છામિ ણં મંતે ! તુભેહિં અભણુન્નાણ સમાણે પંચહિં અણ-
ગારસણં સહિં વહિયા જણવયવિહારં વિહરિત્તણં । તે-ણં

પાંચસૌ-પુરુષોંકે સાથગ્રહણ કી ગહી કષમદત્તકી પ્રવ્રજ્યાસે યહાં વિશે-
ષતા હૈ । ઔર સય ઉસને પહિલેકી તરહસે પ્રવ્રજ્યાદિક ગ્રહણ કી ।
ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિને સામાયિક આદિ ગ્યાગ્રહ અંગોંકા અધ્યયન ક્રિયા
'અહિજ્જેત્તા વહૂહિં ચત્થ છદ્દમ્ જાવ માસદ્દમાસલ્લમણેહિં વિચિત્તેહિં
તવોકમ્મેહિં અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરહ' સામાયિકાદિ ૧૧ અંગોંકા
અધ્યયન કરકે ફિર ઉસને અનેક પ્રકારકે વિચિત્ર ચતુર્થમક્ત, પઠ, અષ્ટ-
માસાર્દ્દમાસ ક્ષણ તપોં દ્વારા આત્માકો ભાવિત ક્રિયા ॥ સૂ. ૧૨ ॥

‘સાદ્યાઈ એકારસઅંગાહ અહિજ્જહ’ જમાલીએ ૫૦૦ પુરુષો સાથે પ્રવ્રજ્યા
અહણુ કરી હતી—

કષમદત્ત પ્રાહ્યણે એકલા જ પ્રવ્રજ્યા લીધી હતી બાકીનું સમસ્ત કથન
‘કષમદત્ત પ્રાહ્યણી પ્રવ્રજ્યાના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું’. ત્યારબાદ ક્ષત્રિય-
કુમાર જમાલીને સામાયિક વગેરે ૧૧ અંગોંનું અધ્યયન કયું. “અહિજ્જેત્તા
વહૂહિં ચત્થ છદ્દમ્ જાવ માસદ્દમાસલ્લમણેહિં વિચિત્તેહિં તવોકમ્મેહિં અપ્પાણં
ભાવેમાણે વિહરહ” ૧૧ અંગોંનું અધ્યયન કરીને તેણે ચતુર્થમક્ત (એક
દિવસનો ઉપવાસ), છઠું, અષ્ટમ વગેરે તપસ્યાઓ કરી તથા અર્ધમાસ, પંચમણુ
અને માસપંચમણુરૂપ અનેક વિવિધ તપસ્યાઓથી તેણે પોતાના આત્માને
ભાવિત કર્યો. ॥ સૂ. ૧૨ ॥

जाव निज्जरिज्जमाणे णिज्जिणे, त णं सिञ्छा, इत्थं च णं पच्च
 कलमेवं दीसइ, सेज्जासंधारणं कज्जमाणे अकडे, मंधरिज्जमाणे
 असथिरिणं जम्हा, णं सेज्जासंधारणं कज्जमाणे अकडे सथरिज्ज
 माणे असथरिणं तद्दमा चल्माणे वि, अचलिणं जाव निज्जरि
 ज्जमाणे वि अणिज्जिणे, एव सपेहेइ, एव सपेहेत्ता समणे
 निग्गये सदावेइ, सदावेत्ता एव वयासी-ज ण देवाणुप्पिया ।
 समणे भगव महावीरे एव आइस्सइ, जाव परुवेइ एव खलु
 चल्माणे चलिणं त चेव सव जाव निज्जरिज्जमाणे अणिज्जिणे,
 तए णं जमालिस्स अणगारस्स एव आइस्समाणस्स जाव
 परुवेमाणस्स अत्येगइया समणा निग्गथा एयमट्ठं सदहति,
 पत्तियति, रोयति, अत्येगइया समणा निग्गथा एयमट्ठं सदहति,
 णो पत्तियति णो रोयति, तत्थण जे ते समणा निग्गथा जमालिस्स
 अणगारस्स एयमट्ठं सदहति, पत्तियति, रोयति, ते णं जमालिं चेव
 अणगार उवसपज्जित्ताणं विहरति, तत्थण जे ते समणा निग्गथा
 जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो सदहति, णो पत्तियति,
 णो रोयति, ते णं जमालिस्स अणगारस्स अतियाओ कोट्ठ
 पाओ चेइयाओ पट्ठिणिक्खमत्ति पट्ठिणिक्खमत्ति पट्ठिणिक्ख
 पुट्ठि चग्माणे गामाणुगाम-ट्ठइज्जमाणे जेणेश, चपानयरी
 जेणेश पुण्णभदे चेइए जेणेश समणे भगव महावीरे तेणेश
 उवागच्छति, उवागच्छिता समण भगव महावीर तिवेपुत्तो
 आयाहिणपयाहिणं करोते, फरेत्ता वदति, नमसति, वदित्ता नम
 सित्ता समणं भगव महावीर उवसपज्जित्ता णं विहरति ॥ सु० १३ ॥

च्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरुवं उग्गहं उगिण्हइ, उगिण्हित्तं
संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तएणं तस्स
जमालिस्स अणगारस्स तेहिं अरसेहिय विरसेहिय अंतेहिय,
पंतेहिय, लूहेहिय, तुच्छेहिय, कालाइकंतेहिय, पमाणाइकंतेहिय,
सीतएहिय, पाणभांयणेहिं अण्णया कयावि सरीरगंसि विउले
रोगातंके पाउवभूए उज्जले विउले पगाढे कक्कसे बहुए चंडे
दुक्खे दुग्गे दुरहियासे । पित्तज्वरपरिगतसरीरे दाहवक्कंतिए
यावि विहरइ । तए णंसे जमाली अणगारे वेयणाए अभिभूए स-
माणे समणे निग्गंथे सदावेइ, सदावेत्ता एवं वयासी-तुवभे
णं देवाणुप्पिया ! मम सेज्जा संथारगं संथरेह । तए णं, ते समणा
निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमद्वं विणएणं पडिसुणेंति,
पडिसुणेत्ता जमालिस्स अणगारस्स सेज्जासंथारगं संथरेंति ।
तए णं से जमाली अणगारे बलियतरं वेदणाए अभिभूए स-
माणे दोच्चंपि समणे निग्गंथे सदावेइ, सदावेत्ता दोच्चंपि एवं
वयासी-मम णं देवाणुप्पिया ! सेज्जा संथारए किं कडे कज्जइ ? ।
एवं बुत्ते समाणे समणा निग्गंथा वित्ति-भो सामी ! कीरइ ।
जए णं ते समणा निग्गंथा जमालिं अणगारं एवं वयासी णो
खलु देवाणुप्पिया णं सेज्जा संथारए कडे कज्जइ, तए णं तस्स
जमालिस्स अणगारस्स अयमेवारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्प-
जित्था जं णं समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ, जाव एवं
परूवेइ, एवं खलु चलमाणे चलिए उदीरिजमाणे उदीरिए

छाया-ततः खलु स जमालिः अनगारः अन्यदा कदाचित् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवम् अगदीत्-इच्छामि खलु भदन्त ! युष्माभिः अभ्यनुज्ञातः सन् पञ्चभिः अनगारशतैः सार्द्धम् बाह्यं जनपदविहारं विहर्तुम् । ततः खलु स श्रमणो भगवान् महावीरो जमालेः अनगारस्य एतमर्थम् नो आद्रियते, नो परिजानाति, तूष्णीकः संतिष्ठते, ततः खलु स जमालिरनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरं द्वितीयमपि तृतीयमपि एवम् अगदीत्-इच्छामि खलु भदन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धम् यावत् विहर्तुम् । ततः खलु स श्रमणो भगवान् महावीरो जमालेरनगारस्य द्वितीयमपि तृतीयमपि एतमर्थं नो आद्रियते, यावत् तूष्णीकः संतिष्ठते । ततः खलु स जमालिरनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिको बहुशालकात् चैत्यम् प्रति निष्क्रमति प्रतिनिष्क्रम्य पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धम् बाह्यं जनपदविहारं विहरति । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रावस्ती नाम नगरी आसीत् वर्णकः कोष्ठकं चैत्यम्, वर्णकः, यावत् वनखण्डस्य, तस्मिन् काले तस्मिन् समये चम्पानाम् नगरी आसीत् वर्णकः, पूर्णभद्रं चैत्यम्, वर्णकः, यावत् पृथिवीशिलापट्टकः । ततः खलु स जमालिरनगारः अन्यदा कदाचित् पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धम् संपरिवृतः पूर्वानुपूर्वीं चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव श्रावस्ती नगरी यत्रैव कोष्ठकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृह्णाति, अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति । ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् पूर्वानुपूर्वीं चरन् यावत् सुखं सुखेन विहरन् यत्रैव चम्पानगरी, यत्रैव पूर्णभद्रं चैत्यम् तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृह्णाति, अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति । ततः खलु तस्य जमालेः अनगारस्य तैः अरसैश्च, विरसैश्च, अन्तैश्च, प्रान्तैश्च, रूसैश्च, तुच्छैश्च, कालातिक्रान्तैश्च, प्रामोणातिक्रान्तैश्च, शीतैश्च पानभोजनैः अन्यदा कदाचित् शरीरके विपुलो रोगातङ्कः प्रादुर्भूतः, उज्ज्वलो विपुलः प्रगाढः, कर्कशः, कटुकः, चण्डः, दुःखः, दुर्गः, दुरधिसहः । पित्तज्वरपरिगतशरीरः, दाहवृत्कान्तिकथापि विहरति, ततः खलु स जमालिरनगारो वेदनया अविभूतः सन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमगदीत्-युय खलु देवानुप्रियाः । मम शय्यासंस्तारकं संस्त्रणीत ? । ततः खलु ते श्रमणाः निर्ग्रन्था जमालेः अनगारस्य एतमर्थं विनयेन प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य जमालेः अनगारस्य शय्यासंस्तारकं संस्त्रणन्ति । ततः खलु स जमालिः

स भ्रमणो भगवान् महावीरो जमालेरनगारस्य एतमर्थं पञ्चशतानगारैः सार्द्धम्
 बहिः जनपदविहरणं नो आद्रियते एतस्मिन्नर्थे नादरवान् भवति, नो परिचा-
 नाति नानुमोदयति तर्ह्यस्य भाविदोषवत्त्वेन उपेक्षणीयत्वात्, अपि तु तूष्णीं
 सतिष्ठते मौनमालम्ब्यते । 'तएणं से जमाली अणगारे समण भगव महावीरं
 दोच्च पि तच्च पि एवं वयामो'—तत्त खलु जमालिः अनगार भ्रमण मम-
 कन्त महावीर द्वितीयमपि चारं तृतीयमपि चारम् एव वक्ष्यमाणप्रकारेण भवा-
 दीव—'इच्छामि णं भते ! तुम्हेहिं अन्नगुणाय समणे पचहिं अणगारसएहिं
 सद्धिं जाव विहरिसए' हे भवन्त ! इच्छामि खलु युष्माभिः भवन्निरम्पनुवाता
 अनुमतः सन् पञ्चमिन्नगारस्यैः पञ्चशतस्रापुभिः सार्द्धम् यावत् बहिः जनपदं
 विहारं विहर्तुम्, यदिर्ननपदे विहर्तुमिच्छामोति माव, 'तए ण समणे भगवं

णीए सच्चिद्वह' जब इस तरहसे विहार करनेकी आज्ञा जमालि अन-
 गारने प्रभु महावीरसे मांगी उन्होंने इस बातको आदर नहीं दिया,
 भाविदोषकी सम्भावना होनेके कारण उपेक्षणीय होनेसे उन्होंने इसकी
 इस बातको अनुमोदित नहीं किया अतः वे सुनकर मौन रहे 'तएणं
 से जमालो अणगारे समणं भगवं महावीरं दोच्चपि तच्चपि एवं
 वयासी' भगवान् को भ्रमणो बात पर मौन रहे हुए देखकर अनगार
 जमालिने भ्रमण भगवान् महावीरसे पुनः दुबारा मी और तिवारा मी
 ऐसाही कहा—कि—'इच्छामि णं भते ! तुम्हेहिं अन्नगुणाय समणे
 पचहिं अणगारसएहिं सद्धिं जाव विहरिसए' हे भवन्त ! मैं आपसे
 आज्ञा लेकर यह चाहता हूँ कि मैं पाँचसौ साधुओंके साथ बाहर देशका
 विहार करूँ 'तएणं समणे भगव महावीरे जमालिहस अणगारस्स

सच्चिद्वह" त्वारे जमाली जणुआरे आ प्रभावे विहार करवानी आज्ञा
 महावीर प्रभु पासे माग्री, त्वारे तेभजे ते वातनो आदर न कर्यो, भावि
 दोषनी सम्भावना होवाने कारणे उपेक्षा करवा योग्य होव.वी तेभजे तेभ
 करवानी अनुमोदना न आधी, पद्य तेजो मौन न भेसी रह्य

'तएणं से जमाली अणगारे समणं भगव महावीरं दोच पि तच्चपि एवं
 वयासी' त्वारे भगवान् महावीरसे तेभने कथं पद्य जगज न आधे, त्वारे
 जमाली जणुआरे भील वार पद्य जे न प्रभावे पृथु अने त्रील वार
 पद्य जे न प्रभावे पृथु के "इच्छामि णं भते ! तुम्हेहिं अन्नगुणाय समणे
 पचहिं अणगारसएहिं सद्धिं जाव विहरिसए" के भवन्त जे आपनी आज्ञा
 भजे तो प ० जणुआरे साधे हूँ पढाएना अनपदोर्मा विहार करवा भाशु छ
 "तएणं समणे भगव महावीरे जमालिहस अणगारस्स दोच्चपि तच्चपि एवमह

भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ ' ततः खलु स जमालिरनगारः अन्यदा कदाचित् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत् तत्रैवोपागच्छति, ' उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता, एवं वयासी-इच्छामि णं भंते । तुम्हेहिं अब्भणुत्ताए समाणे ' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-हे भदन्त ! इच्छामि खलु अहं युष्माभिरभ्यनुज्ञातः आज्ञप्तः सन् ' पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं वहिया जणवयविहारं विहरित्ते ' पञ्चभिः अनगारशतैः-पञ्चशतानगारैः सार्द्धम् वहिः जनपदविहारं विहर्तुम् इच्छामि इति पूर्वैर्गान्धर्वः । "तएणं से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो आढाइ णो परिजाणाइ, तुसिणीए संचिट्ठइ ' ततः खलु कहा है कि ' तएणं से जमाली अगगारे अन्तया कयाइ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ ' वे जमालि अनगार एक दिन जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पर आये ' उवागच्छित्ता ' वहां आकरके उन्होंने ' समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ ' श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की और नमस्कार किया ' वंदित्ता नमंसित्ता एव वयासी ' वन्दना नमस्कार कर फिर प्रभुसे उन्होंने इस प्रकार कहा-' इच्छामि णं भंते ! तुम्हेहिं अब्भणुत्ताए समाणे ' हे भदन्त ! मैं आपसे आज्ञापित होकर यह चाहता हूं कि मैं ' पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं वहिया जगवयविहारं विहरित्ते ' पांचसौ अनगारोंके साथ बाहर देशका विहार करूं ' तएणं से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ, तुसि-

" तएण से जमाली अगगारे अन्तया कयाइ जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ " એક દિવસ જમલી અણુગાર નયા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા, ત્યાં આવ્યા " ઉવાગચ્છિત્તા " ત્યાં આવીને તેમણે " સમણં ભગવં મહાવીર વદ્દહ નમંસઈ " શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા, " વંદિત્તા નમસિત્તા એવં વયાસી " વદ્દણા નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું-" ઇચ્છામિ ણં ભંતે ! તુમ્હેહિં અબ્ભણુત્તાએ સમાણે " હે ભદન્ત ! આપની આજ્ઞા હોય તો " પંચહિં અણ ગારસએહિં સદ્ધિ વહિયા જગવયવિહાર વિહરિત્તે " હું પાંચસો અણુગારોની સાથે બહારના જનપદે માં વિહાર કરવા માગું છું. " તएणं से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ, तुसिणीए

પલમિત્તા પચદ્વિ મળગારસપદ્ધિં ચદ્વિધા મળવ્યવિહાર વિહરહ' મત્તિનિષ્કમ્પ-
 વહુશાસ્ત્રકાત્ ચૈત્યાત્ નિર્ગત્ય, પચ્ચમિરનગારણ્યતૈ સાદ્ધમ્ ચદ્વિઃ જનપદવિહારં
 વિહરતિ । ' તેજ કાલેણ તેજ સમણ્ણ સાવત્યો ણામ નયરી હોત્વા, ઘણ્ણમ્મો,
 કોટ્ટપ્પ ચેદ્દપ્પ, ઘણ્ણમ્મો, જાવ ઘણ્ણમ્મહસ્સ ' વસ્મિન્ કાલે, વસ્મિન્ સમયે આવસ્તી
 નામ નગરી આસીત્ વર્ણકા, અસ્થાઃ વર્ણનમ્ ઔપપાતિકં ઘમ્પાનગરીવર્મનવદ્
 ઘોષ્યમ્, કોણ્ઠક નામ ચૈત્યમ્ ઉપાનમ્ આમીત્, વર્ણકા, અસ્થ વર્ણનમ્ ઔપપાતિકે
 પૂર્ણમદ્રચૈત્યવદ્ ઘોષ્યમ્, તદ્વર્ણનાવધિમાદ-યાવત્ ઘનત્વણ્ણસ્ય ઘનત્વણ્ણ
 પર્યન્તં તદ્ વર્ણનમવસેયમિતિ માવ ' તેજ કાલેણ તેજ સમણ્ણ ઘમ્પા ણામ નયરી
 હોત્વા, ઘણ્ણમ્મો, પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દપ્પ ઘણ્ણમ્મો જાવ પુહવિસિત્તાપદ્ધમ્મો ' વસ્મિન્ કાલે
 વસ્મિન્ સમયે ઘમ્પાનામ નગરી આસીત્, વર્ણક', અસ્થાઘમ્પાયા નગરોઃ વર્ણનમ્

અનુસાર આજ્ઞા દે રી હૈ ' પદ્ધિનિષ્કમિત્તા પચદ્વિ મળગારસપદ્ધિં મદ્ધિ
 પદ્ધિયા જળવ્યવિહાર વિહરહ' નિકટ કરકે ચે પાંચમો જનગારોકે
 સાથ પાહર દેશોમં વિહાર કરને છગે ' તેજ કાલેણ તેજ સમણ્ણ સાવ
 ત્યીનામ નયરી હોત્વા ઘણ્ણમ્મો કોટ્ટપ્પ ચેદ્દપ્પ ઘણ્ણમ્મો જાવ ઘણ્ણમ્મહસ્સ'
 ઉસ કાલ ઔર ઉસ સમયમં આવસ્તી નામકી નગરી થી, હસકા
 વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમં વર્ણન ચપા નગરીકે વર્ણનકી તરહસે જાનના
 ચાહિયે । વહાં ઈક કોણ્ઠક નામકા ઉપાન થા, હસકા યી વર્ણન ઔપ
 પાતિક સૂત્રમં વર્ણન પૂર્ણમદ્રકી તરહ જાનના ચાહિયે પરન્તુ યહ વર્ણન
 ઘનત્વણ્ણ મફહી હેના ચાહિયે ' તેજ કાલેણ તેજ સમણ્ણ ઘમ્પા નામ
 નયરી હોત્વા ઘણ્ણમ્મો પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દપ્પ-ઘણ્ણમ્મો જાવ પુહવિસિત્તા
 પદ્ધમ્મો ' ઉસ કાલ ઔર ઉસ સમયમં ઘમ્પા નામકી નગરી થી, હસકા

ઉપાનમાંથી નીકળી પડ્યા ' પદ્ધિનિષ્કમિત્તા પચદ્વિ જળગારસપદ્ધિં મદ્ધિ
 પદ્ધિયા જળવ્યવિહાર વિહરહ' ત્યાંથી નીકળીને તેમણે ૫૦૦ જાનનારો સાથે
 જહાજના પ્રદેશોમાં વિહાર કરવા માંડ્યો. ' તેજ કાલેણ તેજ સમણ્ણ સાવત્યી
 ણામ નયરી હોત્વા ઘણ્ણમ્મો કોટ્ટપ્પ ચેદ્દપ્પ-ઘણ્ણમ્મો જાવ ઘણ્ણમ્મહસ્સ' તે કાળે
 અને તે સમયે આવસ્તી નામે નગરી હતી. ઔપપાતિક સૂત્રમાં જેવું
 ઘમ્પા નગરીનું વર્ણન કરેલું છે, એવું જ આવસ્તી નગરીનું વર્ણન પણ
 સમજાવેલું તે નગરીમાં કોણ્ઠ નામે એક ઉપાન હતું ઔપપાતિક સૂત્રમાં જેવું
 પુણ્ણમદ્ર ચૈત્યનું વર્ણન કરેલું છે, એવું જ આ કોણ્ઠ ચૈત્યનું વર્ણન પણ
 સમજાવેલું પરન્તુ તે વર્ણન વનખંડ પદ્ય-વચન પ્રકારે કરેલું. ' તેજ કાલેણ
 તેજ સમણ્ણ ઘમ્પા નામ નયરી હોત્વા-ઘણ્ણમ્મો, પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દપ્પ-ઘણ્ણમ્મો જાવ
 પુહવિસિત્તાપદ્ધમ્મો' તે કાળે અને તે સમયે ઘમ્પા નામની એક નગરી હતી

મહાવીરે જમાલિસ્સ અણગારસ્સ દોચ્ચંપિ તચ્ચંપિ એવમદ્દ ણો આઢાઙ જાવ તુસિ-
 ણીએ સંચિટ્ઠહ ' તતઃ સ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો જમાલેરનગારસ્ય દ્વિતીય-
 મપિ વાર તૃતીયમપિ વારમ્ એતમર્થ પશ્ચશતાનગારૈઃ ' સહ વહિર્જનપદવિહારરૂપા-
 ર્થં નો આદિષ્યતે, યાવત્ નો વા તમર્થં પરિજાનાતિ ઉપેક્ષાબુદ્ધ્યા નાનુમોદયતિ,
 અપિ તુ તૂર્ણીં સતિષ્ઠતે મૌનં સમાલમ્બતે, ' તદ્દ ણં સે જમાલી અણગારે સમણં
 ભગવં મહાવીરં વદ્ધ, ણમંસહ, વદિત્તા, ણમંસિત્તા, સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
 અંતિયાઓ વહુસાલાઓ ચેહ્યાઓ પહિણિક્કમહ ' તતઃ સ્વલુ સ જમાલિરનગારઃ
 'મૌનં સમ્મતિલક્ષણમ્' ઇતિ મનસિ નિધાય શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં વન્દતે, નમસ્યતિ,
 વન્દિત્વા, નમસ્યિત્વા, શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય અન્તિકાત્-સમીપાત્ વહુ-
 શાલકાત્ ચૈત્યાત્ - ઉદ્યાનાત્, પ્રતિનિષ્ક્રામ્યતિ-નિર્ગચ્છતિ, ' પહિણિ-

દોચ્ચંપિ તચ્ચંપિ એવમદ્દ ણો આઢાઙ, જાવ તુસિણીએ સચિટ્ઠહ ' પરન્તુ
 શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુને જમાલિ અનગારકે હસ દુવારા તિવારા
 મો કહે ગયે વક્તવ્યકો સ્વીકાર નહીં કિયા ઉસ પર ધ્યાન તહીં દિયા
 ઉસે ઉચિત નહીં સમજા-હસલિયે કેવલ વે મૌન હી રહે ' તદ્દ ણં સે
 જમાલી અણગારે સમણં ભગવં મહાવીરં વદ્ધ, ણમંસહ, વદિત્તા ણમં-
 સિત્તા સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયાઓ વહુસાલાઓ ચેહ-
 યાઓ પહિણિક્કમહ ' જય જમાલી અનગારને એસા દેસા તો ઉન્હોને
 શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો વન્દના કી, ઉન્હેં નમસ્કાર કિયા ઓર
 વન્દના નમસ્કાર કરકે વે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકે પાસસે ઓર
 ઉસ વહુશાલક ઉદ્યાનસે વિહાર કિયા યહ સમજ્ઞ કર કિ પ્રભુને હમેં
 પાંચસૌ સાધુઓકે સાથ વિહાર કરનેકી " મૌનં સમ્મતિલક્ષણં " કે

ણો આઢાઙ, જાવ તુસિણીએ સચિટ્ઠહ " પરન્તુ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે બીજી
 અને ત્રીજી વાર પૂછવામાં આવેલ જમાલી અણગારની તે વાતને આદર ન
 કર્યો, તેની તે વાતને અનુચિત ગણીને તેમણે તે વાતની અનુમતિ ન આપી
 અને તે વાતને ઉચિત નહીં ગણીને જગત આપવાને બદલે મૌન જ રહ્યા.
 " તદ્દ ણં સે જમાલી અણગારે સમણ ભગવં મહાવીરં વદ્ધ, ણમંસહ, વદિત્તા
 ણમંસિત્તા સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયાઓ વહુસાલાઓ ચેહ્યાઓ પહિ-
 ણિક્કમહ " ત્રણ ત્રણ વાર પૂછવા છતાં પણ મહાવીર પ્રભુની આજ્ઞા ન
 મળવાથી " મૌન સમ્મતિલક્ષણં " મૌન સમતિનું લક્ષણ છે એ ન્યાય
 અનુસાર ' આજ્ઞા મળી ગઈ છે ' એમ માનીને જમાલી અણગારે શ્રમણ
 ભગવાન્ મહાવીરને વદણું નમસ્કાર કર્યાં. વદણું નમસ્કાર કરીને તેઓ
 ૫૦૦ સાધુઓ સાથે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પાસેથી અને તે શુભશીલક

विष्ठा सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ' यथाप्रतिरूप यथायोग्यम्
अवग्रह वसतेराहाम् अवग्रह स्वीकृत्य सयमेन सयमयोगेन तपसा आत्मानं मापयन्
विहरति' 'तएणं समणे भगव महावीरे अन्नया कपाइ पुग्गणुपुग्गि
चरमाणे जाव सुहं सुहेण विहरमाणे जेणेव चंरा नयरी, जेणेव पुण्णमहे चेइए
तेणेव उवागच्छइ' ततः स्वच्छ भ्रमजो भगवान् महावीरः अन्यथा कदाचित् पूर्वान्
पूर्व्या तीर्थंस्तपरिपाटीया चरन् विचरन् यावत् ग्रामानुग्रामम् द्रवन्-अपतिव्रमन्
सुखमुखेन यथासुखम् विहरत् यमैव चम्पा नाम नगरी आसीत्, यमैव पूर्वमग्रं
नाम चैतपम् उग्रानम् आसीत्, तमैव उवागच्छति, 'उवागच्छिवा महापठिरुं
उगगहं उगिगण्ठति' उवागस्य यथाप्रतिरूप-यथायोग्यम्-अवग्रहम् अवग्रहति,
'उगिगविष्ठा सजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' अवग्रहम् अवग्रह-
स्वीकृत्य सयमेन-सयमयोगेन तपसा आत्मानं मापयन् विहरति-तिष्ठति'

ठहरनेके लिये अनुमति प्राप्त की 'उगिगविष्ठा सजमेण तवसा अप्पाणं
भावेमाणे विहरइ' ठहरने की आज्ञा पाकर वे वहाँ तप और सयमसे
आत्माको मापित करते हुए विचरने लगे 'तएणं समणे भगव महा
वीरे अन्नया कपाइ पुग्गणुपुग्गि चरमाणे जाव सुहं सुहेण विहरमाणे
जेणेव चंरा नयरी जेणेव पुण्णमहे चेइए तेणेव उवागच्छइ'
एक समय की बात है, कि भ्रमज भगवान्
महावीर तीर्थंकर परिपाटीके अनुसार विचरण करते हुए एक
गांवसे दूसरे गांवमें सुन्नपूर्वक बिहार करते २ जहा चंरा नगरी और
उसमें जहाँ बड़ पूर्णभद्र नामका उद्यान था वहाँ पर आये 'महापठि
रुं उगगहं उगिगण्ठति' वहाँ आ करके उन्होंने यथायोग्य अवग्रह-
वसतिकी आज्ञा प्राप्त की और 'उगिगविष्ठा सजमेण तवसा अप्पाणं

भास करी 'उगिगविष्ठा सजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' आज्ञा
भास करीने तेजो तप अने सयमयी आत्माने आपित करता त्वां विचरय
छाग्या "तएणं समणे भगव महावीरे अन्नया कपाइ पुग्गणुपुग्गि चरमाणे
जाव सुहं सुहेण विहरमाणे जेणेव चंरा नयरी जेणेव पुण्णमहे
चेइए तेमैव उवागच्छइ' पाठ्यानी भासेथी अभासी
आजुमार विचार मया पछी ठाठ जेठ दिनसे सुखशील है यथाभासी
नीकणीने तीर्थंकर परिपाटी अनुसार विचरतां विचरतां, जेठ आभासी जीने
आम सुन्नपूर्वक विचार करतां करतां अभय भ्रमजान भद्रावीर यथा नमरीना
पूर्वभद्र चैत्य भासे आनी पठोवथा "महापठिरुं उगगहं उगिगण्ठति" त्वां
आनीने तेमरे यथायोग्य अवग्रह (त्वां रदेवानी आज्ञा) भास करी।

औपपातिके द्रष्टव्यम्, पूर्णभद्रं नाम चैत्यम् उद्यानम् आसीत्, वर्णकः, अस्यापि पूर्णभद्रचैत्यस्य वर्णनम् औपपातिके द्रष्टव्यम्, तद् वर्णनावधिपाह-यावत् पृथिवी-शिलापट्टकः, पृथिवीशिलापट्टकपर्यन्तम् अस्य वर्णनम् अवसेयमित्यर्थः, 'तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइ पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे' ततः खलु जमालिनगरः अन्यदा कदाचित् पञ्चभि-रनगरशतैः सार्द्धं संपरिवृतः-संवेष्टितः पूर्वानुपूर्व्या अनुक्रमेण चरन्-विचरन्, 'गामाणुगामं दूहज्जमाणे जेणेव सावत्थी नयरी, जेणेव कोट्टए चेइए, तेणेव उवागच्छइ' ग्रामानुगामं ग्रामाद् ग्रामान्तरं व्यतिव्रजन् यत्रैव श्रावस्ती नाम नगरी आसीत्, यत्रैव कोष्ठकं नाम चैत्यम् उद्यानम् आसीत्, तत्रैव उपागच्छति 'उवागच्छिता अहापडिरुवं उगगहं उगिगहति' उपागत्य यथाप्रतिरूपं साधु कल्पयोग्यम् अवग्रहम् वसतेराज्ञाम् अवगृह्णाति, 'अहापडिरुवं उगगहं उगिग-

वर्णन औपपातिक सूत्रमें किया गया है, इसमें पूर्णभद्र नामका चैत्य-उद्यान था इसका भी वर्णन औपपातिक सूत्रमें जैसा किया गया है, वैसा पृथिवी शिलापट्ट तक समझना चाहिये 'तएणं से जमाली अण-गारे अन्नया कयाइ पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणु-पुव्वि चरमाणे' पांचसौ अनगारोंके परिवारसे वे जमालि अनगार किसी एक समय अनुक्रमसे विचरण करते हुए 'गामाणुगामं दूहज्ज-माणे' एक गांवसे दूसरे गांवमें विहार करते २ 'जेणेव सावत्थी नयरी०' जहां श्रावस्ती नगरी थी और जहां वह कोष्ठक नामका चैत्य-उद्यान था वहां पर आये वहां आकरके 'अहापडिरुवं उगगहं उगिगहह' उन्होंने यथाप्रतिरूप साधुकल्पके योग्य-वसति की आज्ञा-

तेतुं वणुंन औपपातिक सूत्रमां करवामा आवेल छे. ते थंपा नगरीमां पूणुंलद्र नामे चैत्य (उद्यान) छतुं. तेतुं वणुंन पणु औपपातिक सूत्रमां करवामां आवेलुं छे पृथिविशिलापट्टना वणुंन सुधीतुं कथन अह्मी अहणु करवुं जेधंओ.

“ तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइ पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे, गामाणुगामं दूहज्जमाणे जेणेव सावत्थी नयरी ” मंडावीर प्रभु पासेथी नीकणीने अनुक्रमे विचरतां विचरतां, ओक गामथी थीओ गाम विहार करता करतां, ते जमाली अणुगार पोताना ५०० अणु गारोना परिवार साथे ओक द्विपक्ष श्रावस्ती नगरीना कोष्ठक नामना उद्यान प से आवी पडेया त्या आवीने तेमणे “ अहापडिरुव उगगहं उगिगहह ” यथाप्रतिरूप (साधुकल्पने योग्य) आज्ञा (ते चैत्यमां वसवानी आज्ञा)

क्रमान्तरात्प्राप्तैः, प्रमाणातिक्रान्तैः पुष्टसापिपासाप्रमाणादधिकैर्नैर्वा, शीतैश्च
कालातिक्रमात् शीतलताप्राप्तैः पानमोजनैः अन्यथा कदाचित् शरीरे विपुलः
प्रचुरो रोगातङ्कः, तत्र रोगो ज्वरादिः स चासौ आतङ्कश्च कश्चिन्जीवितकारीति रोगा
तङ्कः प्रादुर्भूतः-उत्पन्नः, यद्वा रोगो ज्वरादिः आतङ्कः सगोपाती शुलादिः, रोगश्च
आतङ्कश्चेत्यनयोः समाहारे रोगातङ्कश्च उत्पन्नश्च । स रोगातङ्कः कीदृशः ? इत्याह-
' उज्ज्वले ' इत्यादि, ' उज्ज्वले, विउले, पगाढे, ककसे, कडुए, चंढे, दुक्खे,
दुग्गे विग्गे दुरहियासे ' उज्ज्वल उज्ज्वलं वरुणयति दहतीति तथा अत्यन्त
दाहकः तद्विषमस्यैत्येतेनापि श्रिततरात्, विपुल-प्रचुरः सकलशरीरव्यापक
त्वात्, प्रगाढः अत्यन्त विकराल प्रकर्षयुक्तत्वात्, कर्कश-कठोरद्रव्यमिव अत्यन्त-
कठोराऽपिष्टत्वात्, कडुका निम्बादिष्व मनसा प्रतिकूलत्वात्, चण्डो रौद्रः मय-

सुच्छ-भस्तर, कालातिक्रान्त-मूल्य, प्यासके समयके बाद प्राप्त हुए,
प्रमाणातिक्रान्त-मूल्य प्यासके प्रमाणसे अधिक वा कम तथा शीत-
(ठंडा वाली आहार पानी से) कालातिक्रमसे क्षीणलताको प्राप्त ऐसे
पान भोजनोंसे किसी एक समय शरीरमें विपुल-प्रचुर-रोगातङ्क-
जीवनको कष्टमय बनानेवाले होनेसे ज्वरादिरूप आतङ्क उत्पन्न हुआ
अथवा ज्वरादिरूप रोग एवं जीवनको शीघ्र विनाश करनेवाला शुलादि
रूप आतङ्क ये दोनों उत्पन्न हुए । यह रोगातङ्क ' उज्ज्वले,
विउले, पगाढे ककसे, कडुए, चंढे, दुक्खे, दुग्गे ' उज्ज्वल उसे
बहुत अधिक दाहकारी था-शीतलताका लेश इसमें नाम मात्रता भी
नहीं था, विपुल-सकल शरीरमें व्यापक होनेसे प्रचुर था, प्रगाढ-प्रकर्ष
युक्त होनेसे अत्यन्त विकराल था कर्कश-कठोर द्रव्यही तरह अनिष्ट
होनेसे अत्यन्त कठोर था, मनके प्रतिहल होनेसे निम्बादिकी तरह

(मूल्य प्राप्त आदिना समरणक प्राप्त भयेन) प्रमाणातिक्रान्त (मूल्य
अने प्यसना प्रमाणात् कर्ता अधिक अथवा भूत) अने शीत (लता पसार
मवाधी निष्ठकृत कडा पद्री भयेन) आहार पान लेवाने कारणे आ शीत
ता उत्पन्न भये हुनो । ते शीतातङ्क " उज्ज्वले " भयेन च दाहकारक हुनो ।
जैमां शीतलता ता नामनी पणु न हुती " विउले " विपुल हुतो-आभा
शरीरमां प येहो होवाधी प्रचुर हुतो, " पगाढे " प्रगाढ हुतो-प्रकर्षयुक्तं
होवाधी अतिशय विकराल हुतो " ककसे " कठोर रूग्ण जैम अनिष्ट
होवाधी अतिशय कठोर हुतो, " कडुए " मनने प्रतिकूल होवाधी कडवा

‘તણં તસ્સ જમાલિસ્સ અણગારસ્સ તેહિ અરસેહિ ય, વિરસેહિ ય, અંતેહિ ય, પંતેહિ ય, લૂહેહિ ય, તુચ્છેહિ ય, કાલાઙ્કતેહિ ય પમાણાઙ્કતેહિ ય, સીયણહિ ય પાણભોયણેહિ’ અન્નયા કયાહ સરીરગંસિ વિઝલે રોગાતંકે પાઠ્ઠૂપ ’ તતઃસ્થલુ તસ્ય જમાલેરનગારસ્ય તૈઃ અરસૈશ્ચ ઢિઙ્ગુજીરકાદિભિરસંસ્કૃતત્વાદ્ અવિચમાન-રસૈઃ, વિરસૈશ્ચ પુરાણત્વાદ્ વિગતરસૈઃ, અન્તૈશ્ચ અરસતયા સર્વધાન્યાન્તવર્તિભિઃ, પ્રાન્તૈશ્ચ-તૈરેવ પર્યુર્પિતત્વેન પ્રકુર્ષેણ અન્તવર્તિત્વાત્ પ્રાન્તૈઃ, રુક્ષૈશ્ચ અતિશુષ્કૈઃ ઘૃતાદિસ્નેહરહિતૈઃ, તુચ્છૈશ્ચ અસારૈઃ, કાલાતિક્રાન્તૈશ્ચ-પિપાસા-બુઘુક્ષા-સમયાતિ-ભાવેભાણે વિહરહ ’ અવગ્રહ પ્રાપ્ત કર વે વહાં સંયમ એવં તપસે આત્માકો ભાવિત કરતે હુણ વિચરજે લગે ।

‘તણં તસ્સ જમાલિસ્સ અણગારસ્સ ’ હસકે વાદ હસ જમાલિ અણગારકે ‘તેહિ અરસેહિ ય વિરસેહિ ય અંતેહિ ય, પંતેહિ ય, લૂહેહિ ય, તુચ્છેહિ ય, કાલાઙ્કતેહિ ય પમાણાઙ્કતેહિ ય, સીયણહિ ય પાણ-ભોયણેહિ ય અન્નયા કયાહ સરીરગંસિ વિઝલે રોગાતંકે પાઠ્ઠૂપ ’ અબ હસ જમાલિ અણગારકે હન અરસ-હીંગ જીરે આદિસે રહિત હોનેસે અવિચમાન રસવાલે, વિરસ-પુરાણે હોનેસે વિગત રસવાલે, અન્ત-અરસરૂપ હોનેસે સર્વ ધાન્યાન્તવર્તી, પ્રાન્ત-પર્યુર્પિત હોનેસે-વાસી હોનેસે અત્યન્ત-બિલકુલ-સાધારણ, રુક્ષ-ઘૃતાદિરહિત હોનેસે, અતિ શુષ્ક,

“ અગ્નિહિતા સંજમેણં તવસા અપ્પાણ ભાવેમાણે વિહરહ ” આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને તેઓ સ્વયમ અને તપથી આત્માને વાસિત કરતા ત્યાં વિચરવા (રહવા) લાગ્યા.

હવે સૂત્રકાર એ વાત પ્રકટ કરે છે કે કે.૫૩ ચૈત્યમાં વિરાજતા જમાલી અણુગારની કેવી હાલત થઈ—“ તણં તસ્સ જમાલિસ્સ અણગારસ્સ તેહિ અરસેહિ ય, વિરસેહિ ય, અંતેહિ ય, પંતેહિ ય, લૂહેહિ ય, તુચ્છેહિ ય, કાલાઙ્ક-તેહિ ય, પમાણાઙ્કતેહિ ય, સીયણહિ ય પાણભોયણેહિ ય, અન્નયા કયાહ સરીરગંસિ વિઝલે રોગાયંકે પાઠ્ઠૂપ ” ત્યાર બાદ કોઈ એક દિવસે જમાલી અણુગારના શરીરમાં વિપુલ (પ્રચુર) રોગાતંક ઉત્પન્ન થયો. એટલે કે જનરાહિ રૂપ રોગ અને જીવનનો શીઘ્ર વિનાશ કરનાર શૂલાદિ રૂપ આતંક બને એક સાથે ઉત્પન્ન થયાં. આ રોગાતંક ઉત્પન્ન થવાનું કારણ બતાવતાં સૂત્રકાર કહે છે કે-અરસ (હીંગ, જીરા આદિથી રહિત હોવાથી રસ-સ્વાદ રહિત), વિરસ (પુરાણો હોવાથી રસ રહિત બની ગયેલો) અન્ત (અરસ રૂપ હોવાથી સર્વધાન્યાન્તવર્તી), પ્રાન્ત (વાસી હોવાથી બિલકુલ સાધારણ) રુક્ષ (ધી આદિથી રહિત-લૂણો) તુચ્છ (અસાર-સત્વહીન), કાલાતિક્રાન્ત

युयं स्रष्टु मम श्रव्यासस्तारकं श्रव्यायै सस्तारकं सस्तुणीत-विस्तारयत, 'तएण ते समणा निग्गया जमास्सिस्स अणगारस्स एवमद्व विणएण पडिसुणेति' क्ताः खलु ते भमभाः निर्मन्या साधवो जमास्तेरनगारस्स एवमप्यम् श्रव्यासस्तारक-संस्तरणस्समय विनयेन प्रतिगृण्वन्ति, स्वीकुर्वन्ति 'पडिसुणेया जमास्सिस्स भमगा रस्स सेज्जासयारग सपरंति' प्रतिश्रुत्य जमास्तेरनगारस्स श्रव्यासस्तारकं संस्त्व गन्ति, विस्तारयन्ति 'तएण से जमाली अनगारे वलियतरं वेदणाए अभिमूए समाणे दोब्बपि समणे निग्गये सहावेइ, सहावेवा दोब्बपि एवं वयासी' -ततः खलु सु जमानिरनगारो वलिकतरम् गाढतरम् अत्यतमित्यर्थः, वेदनया दुःस्वरूपया अभिमूतः आक्रान्तः सन् द्वितीयमपि वारम् अणगान् निर्मन्यान् श्रव्यवि-भाह यति, एन्द्रपित्वा-आह्वय द्वितीयमपि वारम् एव वृक्षमाणरीत्या अपादीत्- 'मम णं देवाणुप्पिया ! सेज्जासयारए किंके कइइ ?' सो देवाणुप्पिया !

संपरेइ 'हे देवाणुप्पियो ! तुम हमारे सोनेके लिये-संयार। विस्तर पिछा दो' तएण ते समणा निग्गया जमास्सिस्स अणगारस्स० पडिसुणेति' इम भमण निर्मन्योने जमालिके इस श्रव्यासस्तारकको विछाने रूप कपनको पडे विनयके साथ स्वीकार किया- 'पडिसुणेया जमास्सिस्स अणगारस्स सेज्जामयारग सपरंति' स्वीकार करके वे जमालि भनगारके सोने के लिये सस्तारक को विछाने लगे अपात् पिस्तर पिछाने लगे 'तएण से जमाली अनगारे वलियतरं वेदणाए अभिमूए समाणे दोब्बपि समणे निग्गये सहावेइ-सहाविसा दोब्बपि एवं वयासी' इतनेमें वह अनगार जमालि और अधिक दुःस्वरूप वेदनासे युक्त हो गया-तब पुनः उसने दुबारा भमण निर्मन्योको बुलाया-और बुलाकर उनसे ऐसा कहा- 'मम णं देवाणु

"तएण ते समणा निग्गया जमास्सिस्स अणगारस्स० पडिसुणेति" ते अभय निभ येने जमाली अणुगारना ते कथनने (सस्तारक जिछावी आपवा इय कथनने बलु ज विनयपूरक स्वीकार कथी "पडिसुणेया जमा स्सिस्स अणगारस्स सेज्जामयारग सपरंति" अने तेने जमाली अणुगारने माटे सस्तारक जिछाववा लाणी अया

'तएण से जमाली अनगारे वलियतर वेदनाए अभिमूए समाणे दोब्बपि इमके निर्मये सहावेइ-सहाविसा दोब्बपि एवं वयासी' अने तेने अधिक वेदना भवाने कइये ते जमाली अणुगारे ते अभय निभ येने इरीवी लावाया अने लावावीने आ प्रभाये पूछ्यु : "मम णं देवाणुप्पिया ! सेज्जासयारए

ફૂરત્વાત્ દુઃખઃ-દુઃખરૂપઃ સુખલેશવર્જિત્વાત્ કારણે કાર્યોપચારાત્ રોગાત્ક્રોડપિ
 દુઃખપદેન વ્યપદિશ્યતે, દુર્ગઃ દુર્ગમ્યઃ કષ્ટસાધ્યત્વાત્, તીવ્રઃ-અત્યન્તોત્કટઃ
 ઉત્ક્રુષ્ટદુઃખજનકત્વાત્, દુરધ્યામઃ દુરધિસળો વા દુઃખેન અધિસોદુમશક્યત્વાત્
 'પતાદગ્નેન રોગાત્ક્રોડેન જમાલિઃ કીદૃશો જ્ઞાતઃ ?' ઇત્યાદિ- 'પિત્તજ્વરપરિગય-
 સરીરે દાહવક્ષંતિષ્ણ યાત્રિ વિહરઈ' પિત્તજ્વરપરિગતગરીર પિત્તજ્વરેણ પરિગતં
 વ્યાપ્તં શરીરં યસ્ય સ તથા અતઃ દાહવ્યુત્ક્રાન્તિકથાપિ-દાહસ્ય વ્યુત્ક્રાન્તિઃ
 ઉત્પત્તિર્યસ્ય સ તથા દાહવ્યુત્કથાપિ વિહરતિ-ત્રિષ્ઠતિ । 'તણં સે જમાલી અળ-
 ગારે વેયળાણ અભિભૂણ સમાણે સમણે ણિમંગ્થે સદાવેડ, સદાવેત્તા એવં વયાસી'
 તતઃસુખ સ જમાલિ અનગારઃ વેદનાયા અભિભૂતઃ-પરાભૂતઃ સન્ શ્રમણાન્ નિર્ગ્ર-
 ન્થાન્ ગચ્છયતિ, આહ્વયતિ, શરણ્યત્વા-આહ્વય એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અયા-
 દીત્- 'તુમ્હેણં દેવાણુપ્પિયા ! મમ સેજ્ઞાસંધારણં સંયરેઈ' મો દેવાનુપ્રિયાઃ ।

કહવા ધા । અયઢ્ઢા હોનેસે ચ્છન્ડ-રૌદ્ર ધા, સુખકે લેશસે વર્જિત હોનેકે
 કારણ દુઃખ-દુઃખરૂપ ધા. કષ્ટસાધ્ય હોનેસે દુર્ગ-દુર્ગમ્ય ધા, ઉત્ક્રુષ્ટ
 દુઃખકા જનક હોનેસે તીવ્ર-અત્યન્ત ઉત્કટ ધા, તથા દુરધ્યાસ-દુઃખસે
 સહન કરને યોગ્ય હોનેસે દુઃસહ્ય ધા, 'પિત્તજ્વરપરિગયસરીરે દાહવ-
 ક્ષંતિષ્ણ યાત્રિ વિહરઈ' હસ પ્રકારકે રોગાત્ક્રોડસે જમાલિ હસ પ્રકારકા હો ગયા
 પિત્તજ્વરસે વ્યાપ્ત હો ગયા ઓર દાહવ્યુત્ક્ર મો હો ગયા 'તણંસે જમાલી
 અળગારે વેયળાણ અભિભૂણ સમાણે. એવં વયાસી' હસકે ઘાદ ઉસ
 જમાલિને વેદનાસે ઘટ્ટન દુઃખી હોકર અપને નિર્ગ્રન્થ શ્રમણકો બુલાયા ઓર
 બુલાકર ઉનસે એસા કહા- 'તુમ્હે ણં દેવાણુપ્પિયા ! મમ સેજ્ઞાસંધારણં

દ્રવ્ય એવો કટુક હતો, "ચહે, દુઃખે, દુર્ગે" અયંકર હેવાથી ચંડ (રૌદ્ર)
 હતો, સુખથી મિતક્રુષ્ટ રહિત હોવાથી દુઃખદ હતો, કષ્ટસાધ્ય હોવાથી
 દુર્ગમ્ય હતો, ઉત્કટ દુઃખનો જનક હોવાથી તીવ્ર હતો અને દુઃખપૂર્વક
 સહન કરવાને યોગ્ય હોવાથી અસહ્ય હતો.

"પિત્તજ્વરપરિગયસરીરે દાહવક્ષંતિષ્ણ યાત્રિ વિહરઈ" આ પ્રકારના
 રોગાત્ક્રોડથી જમાલી અણગાર એવો બની ગયો પિત્તજ્વરથી વ્યાપ્ત થઈ ગયો.
 અને તે કારણે તેમને શરીરે દાહ (બળતરા) પશુ થવા માંડ્યો.

"તણ સે જમાલી અળગારે વેયળાણ અભિભૂણ સમાણે એવ વયાસી"
 ત્યાર બાદ વેદનાને લીધે ખૂબ જ પીડા થવાથી જમાલી અણગારે શ્રમણ
 નિશ્ચેત્તેને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને બોલાવીને તેમણે તેમને એવું કહ્યું
 કે "તુમ્હેણં દેવાણુપ્પિયા ! મમ સેજ્ઞાસંધારણં સંયરેઈ" હે દેવાનુપ્રિયો ! આપ
 મારે શયન કરવા માટે સંસ્તારક (બિછાનું) બિછાવી દો.

નિર્વ્યાયાઃ જમાલિમ્ અનગારમ્ પપ પૂર્વેકરીત્યા અચાલિપુઃ-૧ વિતથન્તઃ-નો સહ
 દેવાનુમિયાણાં મવતાં અધ્યાસસ્તારક કુત્ર-નિષ્પાદિસોડ્દમામિઃ અપિતુ ક્ષિપ્તે
 નિષ્પાદયે । 'તપ્યં તસ્ય જમાલિસ્સ અજગારસ્સ અપમેપારુવે અગ્નસ્થિય જાવ
 સમુપ્પચિજત્યા-' સદા સહુ તસ્ય જમાલેરનગારસ્ય, અપમેતપ્પો વક્ષ્યમામ
 સ્વરૂપઃ, આધ્યાત્મિકાઃ આત્મગતઃ યાવત્ ચિન્તિત્ પ્રાર્થિત્, કલ્પિતઃ મનોગતઃ
 સક્કલ્પ, તપ્ર આધ્યાત્મિકાઃ-આત્મગતઃ અકુરુદ્ધ વિરોધિમાવનયા અમદ્ધયા વા
 આત્મનિ ક્ષિન્નિત્ પ્રકટીયૂત સતઃ ચિન્તિત્ -મગધન્તમ્પતિ અમદ્ધામાવનયૈવ દિપ

જમાલિસે પેસા કહા હમમે આપ દેવાનુમિયકે શાયા સસ્તારકકો ક્રિયા
 નહીં હૈ, અપિ તુ હમ કર રહે હૈ, 'તપ્યં તસ્ય જમાલિસ્સ અજગાર
 રસ્સ અપમેપારુવે અગ્નસ્થિય જાવ સમુપ્પચિજત્યા' તપ્પ ઇસ જમાલિ
 અનગારકે ઘહ પેસા આધ્યાત્મિક-આત્મગત યાવત્ ચિન્તિત, પ્રાર્થિત,
 કલ્પિત-મનોગત સકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ યહ સકલ્પ જમાલિ અનગારકો
 પહિલે આત્મગત હુઆ હસતા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ યહ સકલ્પ ઇસે વિરોધિ
 માવનાસે યા અમદ્ધાસે આત્મામેહી અકુરુકી તરહ પહિલે પ્રકટ હુઆ
 વાવમે વહી વિરોધિ વિચાર રૂપ સંકલ્પ દિવચિત્ત હુપકી તરહ કુપ

૧. યોલે જમાલી અજગારને જોવે. જગમ આપ્યો કે કે દેવાનુમિય । અમે
 આપનુ અધ્યાસસ્તારકે બિઠાવી ઘીધુ નથી પણ બિઠાવી રહ્યા છીએ, 'તપ્યં
 જમાલિસ્સ અજગારસ્સ અપમેપારુવે અગ્નસ્થિય જાવ સમુપ્પચિજત્યા' ત્યારે અમલુ
 નિર્વ્યાયાનો આ પ્રકારનો ઉત્તર સાંભળીને જમાલી અજગારના મનમાં જોવે
 આધ્યાત્મિક-આત્મગત, ચિન્તિત, પ્રાર્થિત, કલ્પિત, મનોગત વિચાર ઉત્પન્ન
 થયો કે "જ જ સમજે મગધ મરાવીરે પણ આદિત્ય જાવ પણ વલ્લભ,
 પણ સહુ પડમાણે પહિર, ડરીરેગમણે ડરીરે, જાવ નિગરિગમણે નિગરિગ્ગે
 ત વં મિગ્ગ" અમલુ અજગાર જોવુ એ કહે છે જાણે છે પ્રસાપિત કરે
 છે અને પ્રસૂપિત કરે છે કે "એ વસ્તુ જાતી રહી છે તે જાણી ચુકી છે,
 એ વસ્તુ વહીવખણ છે તે ઊઠીયું થઈ ચુકી છે, એ વેવમાન છે તે વેવિત
 થઈ ચુક્યું છે એ પ્રહીયમાણ છે તે પ્રહીયું થઈ ચુક્યું છે, અને ઊવમાનને
 ઊત્ત, ઊવમાનને જિત્ત રહ્યામાનને રમ્પ, ઊવમાણને મૂન અને નિહવ
 માણને નિહવું કહી શકાય છે આ તેમનું કથન અથવા અસત્ય છે

હવે સુત્રધાર વિચાર પદની આગળ આવેલાં ત્રિયેવજ્ઞાનો જાણાર્થ
 સમજાવે છે-તે વિચારને આત્મગત કહેવાનું કારણ એ છે કે તે વિચાર
 વિરોધી જાવનાથી અથવા મહાવીર પ્રભુનાં વચનો પ્રત્યેની અમદ્ધાથી તેમના
 દૃઢતામાં અકુરની જેમ પડેલાં તે પ્રકટ થયેા હોયો ત્યાર બાદ તે વિચાર

મમ મર્દ્યં ચલુ શય્યામંસ્તારકઃ કિં કૃતઃ સમ્પાદિતઃ ? આહોસ્વિત્ ક્રિયતે ? સમ્પાદ્યતે ? કિં શય્યાસંસ્તારકો નિષ્પન્નઃ ? ઉત નિષ્પાદ્યતે ? પત્તેન ચ અતીત કાલ-વર્તમાનકાલનિર્દેશેન કૃત-ક્રિયમાણયોર્ભેદઃ પ્રતિપાદિતઃ, ઇતિ પ્રશ્નાશયો-
ર્બોધ્યઃ ' એવં વુત્તે સમાણે સમણા નિગંથા ધિંતિ મો સામી ! કીરહ ' એવં પૂર્વો-
ક્તરીત્યા જમાલિના ઉક્તાઃ સન્તઃ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થા ઘ્રુન્તિ-મો સ્વામિન્ ! સંસ્તા-
રકઃ ક્રિયતે નતુ કૃતઃ, ' જણં તે સમણા નિગંથા જમાલિ અણગારં એવં વયાસી-
ણો ચલુ દેવાણુપ્પિયાણં સેજ્જાસંધારણ કઢે, કઙ્ગહ ' યદા ચલુ તે શ્રમણા
પ્પિયા ! સેજ્જા સંધારણ કિં કઢે કઙ્ગહ ' હે દેવાનુપ્રિયો ! તુમને મેરે
સોનેકે લિપે સંધારક કર દિયાહૈ, યા કર રહે હો ? અર્થાન્ શય્યા(વિસ્તર)
સંસ્તારક હો ચુકા હૈ-યા હો રહા હૈ ? હિસ તરહકે પ્રશ્ન નિર્દેશસે
અતીત કાલિક ક્રિયામેં ઓર વર્તમાનકાલિક ક્રિયામેં ભેદ પ્રતિપાદિત
કિયા ગયા હૈ, અર્થાત્ " કૃત " યહ અતીતકાલ હૈ, એવં ' ક્રિયમાણ ' યહ
વર્તમાન કાલ હૈ, યહાં હિન દોનોંકા નિર્દેશ હુઆ હૈ, હિસ નિર્દેશસે
કૃત ઓર ક્રિયમાણમે ભેદ કહા ગયા હૈ યહી પ્રશ્નકા આશય હૈ । " એવં
વુત્તે સમાણે સમણા નિગંથા ધિંતિ-મો સામી ! કીરહ ' જહ જમાલિ
અનગારને પૂર્વોક્ત રૂપસે પૂછા-તથા ડન શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંને એસા કહા
કિ-હે સ્વામિન્ ! હમ સંસ્તારક કર રહે હૈં, અમી ડસે કિયા નહીં હૈ
' જણં તે સમણા નિગંથા જમાલિ અણગારં એવં વયાસી-ણો ચલુ
દેવાણુપ્પિયાણં સેજ્જાસંધારણ કઢે, કઙ્ગહ ' જહ ડન શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંને

કિં કઢે, કઙ્ગહ " હે દેવાનુપ્રિયો ! મારે સુવાને માટે સંસ્તારક ગિછાવી
નાખ્યું છે ? કે ગિછાવી રહ્યા છે ? એટલે શય્યામંસ્તારક તૈયાર થઈ ગયું
છે, કે તૈયાર થઈ રહ્યું છે ? આ પ્રકારના પ્રશ્ન નિર્દેશ દ્વારા ભૂતકાલિક ક્રિયા
અને વર્તમાનકાલિક ક્રિયા વચ્ચે ભેદનું પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે. એટલે
કે " કૃત " ભૂતકાળની ક્રિયા બતાવે છે અને " ક્રિયમાણ " ૫૬ વર્તમાન
ક્રિયા બતાવે છે. અહીં આ બન્નેનો નિર્દેશ થયો છે આ નિર્દેશ દ્વારા કૃત
અને ક્રિયમાણમા ભેદ દર્શાવવામાં આવ્યો છે, એ જ પ્રશ્નનો આશય છે.
" એવં વુત્તે સમાણે સમણા નિગંથા ધિંતિ-મો સામી ! કીરહ " બ્યારે જમાલી
અણગારે આ પ્રશ્ન પૂછ્યો, ત્યારે તે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંએ તેમને આ પ્રમાણે
કહ્યું " હે સ્વામિન્ ! અમે શય્યાસંસ્તારક ગિછાવી રહ્યા છીએ, હવે તેને
ગિછાવી લીધું નથી " જણ તે સમણા નિગંથા જમાલિ અણગારં એવં વયાસી
ણો ચલુ દેવાણુપ્પિયાણં સેજ્જાસંધારણ કઢે, કઙ્ગહ " બ્યારે તે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં

પર પ્રવર્તયતિ—અર્થે સ્વછ ચલતુ વસ્તુ ચલિતમિતિ વ્યવહિયતે, ઠદીર્યમાણ વસ્તુ ઠદીર્ગમિતિ વ્યવહિયતે, યાવત્ વેચમાન વેદિતમ્ પ્રહીયમાણ પ્રહીણમ્, ઊર્ધ્વ માનં છિન્નમ્, મિથમાન મિન્નમ્, વદ્ધમાનં વદ્ધમ્, મ્રિયમાણો મૃતઃ, નિર્મીર્યમાણ વસ્તુ નિર્મીર્ગમિતિ વ્યવહિયતે इति, તત્ સ્વછ મિથ્યા, સર્વથા અમત્યમેવ ઠર્કે યુક્તેઃ મૃત-વર્તમાન કાલપોર્મેદેન કૃતક્રિયામાણયોરત્યજ્ઞમેદાત્ 'ઇમ ચર્ણ પચ્ચ વસ્યમેવ દીસહ સેજ્ઞાસપારપ કજ્ઞમાણે અકકે, સપરિજ્ઞમાણે અસપરિપ' इदं ચ સ્વછ પ્રત્યક્ષમેવ હૃદયથે—શ્વપાસસ્તારકઃ ક્રિયમાણઃ મહત્તો મત્તિ, સસ્તીર્યમાણઃ અસસ્તુતો મત્તિ । પ્રકૃતમુપસંહરન્ આહ—' જમ્હાણં સેજ્ઞાસિવારિપ

માવણ કરતે હૈં, પ્રજ્ઞાપિત કરતે હૈં, પેમી પ્રજ્ઞાણા કરતે હૈં કિ જો વસ્તુ ચલમાણ હૈ—ચલ રહી હૈ—વહ ચલિત ચલ ચુકી હૈ, જો વસ્તુ ઠદીર્યમાણ હૈ, વહ ઠદીર્ગ હો ચુકી હૈ, યાવત્ જો વેચમાન હૈ, વહ વેદિત હો ચુકી હૈ, જો પ્રહીયમાણ હૈ વહ પ્રહીણ હો ચુકી હૈ, પેસો કહી જાતી હૈ—હમી તરહ ઊર્ધ્વમાન છિન્ન, મિથમાન મિન્ન, વદ્ધમાન વદ્ધ, મ્રિયમાણ મૃત, ઓર નિર્મીર્યમાણ નિર્મીર્ગ કહી જાતી હૈ—સો પેસા ઇત્થા કથમ મિથ્યા હૈ—સર્વથા અમત્ય હી હૈ । વ્યોત્કિ ઉક્ત યુક્તિકે વલસે મૃત ઓર વર્તમાન રૂપ કૃત ક્રિયામાણમેં અત્યન્ત મેદ હૈ—મતઃ ! હનમેં અમેદ પ્રતિપાદિત કરનેવાલાં વચન સર્વથા મિથ્યા હી હૈ । ' ઇમ ચર્ણ પચ્ચક્ષમેવ દીસહ સેજ્ઞાસપારપ કજ્ઞમાણે અકકે, સપરિજ્ઞમાણે અસપરિપ' વ્યોત્કિ હમ વહ પ્રત્યક્ષમેં દેક્ષ રહે હૈં કિ ક્રિયામાણ વહ શ્વપાસસ્તારક અકૃત હૈ, સસ્તીર્યમાણ વહ અસ-

“ મહાવીર પ્રભુ મને ઈંદ્ર નથી ” તે સહચરને મનોમત કહેવાતુ કારણ જો છે કે જમાલી અણુમારે પીતાને । તે વિચાર કે ઇંદ્રી પણ આજગ પ્રકટ કથી ન હતો—પણ પીતાના મનમાં જ શખે હતો ।

જમાલિ અણુમારે મહાવીર પ્રભુના ઉપસુંછત કથનને અસત્ય કેમ માનું તે હવે બતાવવામાં આવે છે—નીચે દર્શાવેલી દલીલ દ્વારા જમાલી અણુમાર કૃત અને વર્તમાન રૂપ કૃત અને ક્રિયામાણમાં ભેદ માનીને, તે બન્નેમાં અસેદનુ પ્રતિપાદન કરનારા ભગવાનનાં વચનોને ચિન્થા—અપ્રત્ય માને છે. “ ઇમ ચર્ણ પચ્ચક્ષમેવ દીસહ સેજ્ઞાસપારપ કજ્ઞમાણે, અકકે, સંપરિજ્ઞમાણે અસપરિપ ” કારણ કે મને તો આ પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ રહ્યો છે કે વિજ વનામાં આવી રહેલુ આ શ્વપાસસ્તારક બિછાવાઈ ચુકલું નથી, અને જો હીતે સસ્તીર્યમાણ કોણ તે અસ્તારક અસત્યુત જ છે ।

ત્રિત ઇવ પુનઃ પુનઃ સ્મરણરૂપો વિરોધિવિચાર ઉદ્ભૂતઃ, તતઃ કલ્પિતઃ સ એવ વિરોધિવિચારઃ પલ્લવિત ઇવ 'અશ્રદ્ધેયો મહાવીરઃ' इत्येवं व्यवस्थायुक्तः, તતઃ પ્રાર્થિતઃ-સએવ વિરોધિવિચારઃ પુષ્પિત ઇવ 'નેષ્ટો મમ મહાવીરઃ' इत्येवं स्वीकृतः, મનોગતઃ સંકલ્પઃ સમુદપચત-સમુત્પન્ન, 'જં ણ સમણે ભગવં મહા-વીરે एवं आइक्खइ, जाव एवं परूवेइ-एवं खलु चलमाणे चलिए उदीरिज्जमाणे उदीरिए, जाव निज्जरिज्जमाणे णिज्जिण्णे तं णं मिच्छा' यत् खलु श्रमणो भगवान् महावीरः एवं-वक्ष्यमाणरीत्या आख्याति, यावत्-भावते, प्रज्ञापयति,

વિકસિત હોકર ચિન્તિતરૂપવાલા-પુનઃ ૨ સ્મરણ રૂપવાલા બન ગયા, હસકા મી કારણ ભગવાનકે પ્રતિ ઉસકી વિરોધિ ભાવના યા અશ્રદ્ધા હી હૈ । અથ યહી વિરોધિ વિચારરૂપ ચિન્તિત સંકલ્પ આગે કુછ અધિક વિકસિત રૂપવાલા બનકર પલ્લવિત હુએકી તરહ કલ્પિત રૂપવાલા બન ગયા, જિસસે ઉસમેં એસી વ્યવસ્થાકી સ્થિતિ આ ગઈ કિ મહાવીર અશ્રદ્ધેય હૈ । હસકે વાદ વહ વિરોધિ વિચારરૂપ સંકલ્પ ઔર કુછ અધિક વિકસિત રૂપવાલા બનકર પુષ્પિતકી તરહ પ્રાર્થિત વિશેષણસે યુક્ત હો ગયા અતએવ ઉસને " મહાવીર મુઝે દ્રષ્ટ નહીં હૈ " એસા રૂપ ધારણ કર લિયા, મનોગત હસે હસલિયે કહા ગયા હૈ, કિ જમાલિ અનગારને અપને હસ સંકલ્પકો કિસી દૂસરેસે પ્રકટ નહીં કિયા અપને મનમેંહી રખા, વહ કૈસા સંકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ હસકે લિયે સૂત્રકાર 'જં ણં સમણે ભગવં મહાવીરે एवं आइक्खइ, जाव एवं परूवेइ-एवं खलु चलमाणे चलिए, उदीरिज्जमाणे उदीरिए, जाव निज्जरिज्जमाणे णिज्जिण्णे तं णं मिच्छा' હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા વ્યક્ત કરતે હૈ-જમાલિ અનગારને સોચા કિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જો એસા કહતે હૈ યાવત્

તેના મનમાં વારવાર આવવા લાગ્યો. જેમ અંકુરમાંથી જે કુર્મળી પાહડી ફૂટી નીકળે છે તેમ તે વિચાર તેના હૃદયમાં વધારે વિકસિત થવા માંડ્યો. તેથી તેને ચિન્તિત કહ્યો છે. તે વિચાર ચિન્તિત રૂપવાળો. અતવાનું કારણ પણ જમાલીની ભગવાન પ્રત્યેની વિરોધી ભાવના અને અશ્રદ્ધા જ હતી. જેમ કોઈ લતા વિકસિત થઈને પલ્લવિત થાય છે, તેમ જમાલીનો તે ચિન્તિત વિચાર વધારે વિકસિત થઈને કલ્પિત રૂપવાળો બની ગયો અને તેથી જ એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ કે તેને એમ લાગવા માંડ્યું કે 'મહાવીર પ્રભુનાં પથનો અશ્રદ્ધેય છે' જેમ પલ્લવિત લતા વધારે વિકસિત થઈને પુષ્પિત બને છે, તેમ જમાલીનો તે વિચાર વધારે વિકસિત થઈને પ્રાર્થિત વિશેષણથી યુક્ત બની ગયો, અને તે કારણે તે વિચારે એવું રૂપ ધારણ કર્યું કે

एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण महावीर- ' ज ण देवानुप्पिया । समणे मगव महावीरे
 एवं आइक्खइ, जाय परुयेइ-एवं खलु चलमाणे चलिइ, सवेच सन्न जाय भिग्ग
 रिञ्चमाणे अणिज्जिण्णे ' मो देवानुप्पिया ' यत् खलु अमणो मगवान् महावीर
 एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण आरुणाति, यावत् भाषते, प्रज्ञापयति, एवं प्ररूपयति-
 एव खलु चत्तर वस्तु चलितमिति व्यपदिश्यते, तदेव-पूर्वोक्तवदेव सर्वं । यावत्
 उदीर्यमाणम् उदीर्णम्, वेद्यमानं वेदित, प्रहीयमाणं प्रहीण, छिद्यमानं छिन्नम्
 भिद्यमानं भिन्नम्, दक्ष्यमाणं दग्धम्, त्रियमाणः मृत निर्जर्ण्यमाणं निर्जीर्णं
 भवति इत्यादि, तत् खलु मिथ्या सर्वथा असत्यमेष वस्तुवस्तु चत्तर वस्तु अव
 लितं भवति, उदीर्यमाणम् अनुदीर्णम्, यावत् निर्जीयमाणम् अनिर्जायं भवति,
 इति अमालेराशयः, तथाच श्रव्यासस्त्वारककर्तृनिर्धारयि क्रियमाणस्या

સમણે મગવ મહાવીરે એવં આઈક્કહ-જાય પરુયેહ, એવં સ્વલ્લુ ચલમાણે
 ચલિય, ત સેવ સન્ન જાવ ણિઝઝરિજ્જમાણે અણિજ્જિણ ' હે-દેવાનુ
 પ્પિયો ! અમણ, મગવાન મહાવીર જો એસા કહતે હૈં, યાવત્ ભાષણ
 કરતે હૈં, પ્રજ્ઞાપિત કરતે હૈં, ઓર પ્રરૂપિત કરતે હૈં, કિ ચલતી હુઈ
 વસ્તુ ચલિત યાવત્ ઉદીર્યમાણ ઉદીરિત, વેદ્યમાન વેદિત, પ્રહીયમાન
 પ્રહીણ, છિદ્યમાન છિન્ન, ભિદ્યમાન ભિન્ન, દક્ષમાન દગ્ધ, ત્રિયમાણ
 મૃત એવં નિર્જર્ણ્યમાણ નિર્જર્ણ કહી જાતી હૈં-આદિ સો વનકા એસા
 કહના સર્વથા અસત્ય હો હૈં, કયોંકિ જો વસ્તુ ચલતી હુઈ જોની હૈં, વહ
 વાસ્તવમેં અચલિત હોતી હૈં, ઉદીર્યમાણ અનુદીર્ણ હોની હૈં, યાવત્
 નિર્જર્ણ્યમાણ અનિર્જર્ણ હોતી હૈં, એસાં જમાલિલા આશય હૈં-તથા
 શ્રવ્યા સસ્તારક કરનેવાછે નિર્મન્યોંકિ દ્વારા સી ક્રિયમાણકો અમૃત

કહું " જ ણ દેવાણુપ્પિયા । સમણે મગવ મહાવીરે એવં આઈક્કહ જાય પરુયે
 એવં સ્વલ્લુ ચલમાણે ચલિય સવેચ સન્ન જાવ ણિઝઝરિજ્જમાણે અણિજ્જિણે '
 હે દેવાણુપ્પિયા ! અમણુ મગવાન મહાવીરે જોવું એ કહે છે, જાણે છે,
 (નિષેધ થયન કરે છે), પ્રજ્ઞાપિત કરે છે અને પ્રરૂપિત કરે છે કે બાહી
 રહેલી વસ્તુ બાહી સુધી છે ઉદીર્યમાણ વસ્તુ ઉદીર્યું યઈ સુધી છે, અને
 વેદ્યમાનને વેદિત પ્રહીયમાણને પ્રહીણ, છિદ્યમાનને છિન્ન ભિદ્યમાનને ભિન્ન,
 દક્ષમાનને દગ્ધ, ત્રિયમાણને મૃત અને નિર્જર્ણ્યમાણને નિર્જર્ણુ કહી શકાય
 છે ' આ પ્રકારની તેનની આન્યતા સર્વથા અસત્ય છે કારણ કે એ વસ્તુ
 બાહી રહેલી હોય છે તે વાસ્તવિક રીતે તેા અચલિત જ હોય છે ઉદીર્ય
 માણુ અનુદીર્યુ જ હોય છે, (યાવત્) નિર્જર્ણ્યમાણુ અનિર્જર્ણુ જ હોય છે
 વળી પોતાના અન્ત યત્ન સમયન કરવા માટે તે કહે છે કે એવી રીતે કિય

કજ્જમાણે અકહે, સંથરિજ્જમાણે અસંથરિણે તમ્હા ચલમાણેવિ અચલિણે જાવ
 ણિજ્જરિજ્જમાણે વિ અણિજ્જિણે, एवं संपेहेइ ' यस्मात्कारणात् खलु शय्या-
 संस्तारकः क्रियमाणः अकृतो भवति, यावत् उदीर्यमाणम् न उदीर्णम्, वेद्यमानं
 न वेदितं भवति, प्रहीयमाणं न प्रहीणं भवति, छिद्यमानं न छिन्नं भवति, भिद्य-
 मानं न भिन्नं भवति, दह्यमानं न दग्धं भवति म्रियमाणो न मृतो भवति,
 निर्जीर्यमाणम् अनिर्जीर्णम् नो निर्जीर्णं भवति, इति संप्रेक्षते विचारयति
 ' एवं संपેહેત્તા સમણે નિગ્ગંથે સદ્ધાવેહ, સદ્ધાવિત્તા એવ વયાસી-એવં પૂર્વોક્તરીત્યા
 સપ્રેક્ષ્યસમ્યગ્ વિચાર્ય શ્રમણાન્ નિર્ગ્રન્થાન્ શબ્દયતિ-આહ્વયતિ, આહૂય-શબ્દયિત્વા

સ્તુત છે ' જમ્હાણં ' ફસલિયે જવ ' સેઝ્જાસંથારણે કજ્જમાણે અકહે,
 સંથરિજ્જમાણે અસંથરિણે તમ્હા ચલમાણે વિ અચલિણે જાવ ણિજ્જરિ-
 જ્જમાણે વિ અણિજ્જિણે एवं संपेहेइ ' शय्या संस्तारक क्रियमाण होता
 हुआ अकृत होता है, और संस्तीर्यमाण होता हुआ वह असंस्तुत
 होता है-तो जो चलमान वस्तु है, वह भी अचलित होती है, यावत्
 जो निर्जीर्यमाण वस्तु है वह भी अनिर्जीर्ण होती है । यहां यावत्
 शब्दसे ' उदीर्यमाणं न उदीर्णम्, वेद्यमानं न वेदितम्, प्रहीयमाणम्
 न प्रहीणम्, छिद्यमानं न छिन्नम्, भिद्यमानं न भिन्नं, दह्यमानं न
 दग्धम्, म्रियमाणो न मृतः ' इस पाठका संग्रह हुआ है । इस प्रकारसे
 उस जमालि अनगारने विचारा । ' एवं संपेहेत्ता समणे निगगंथे,
 सद्धानेइ, सद्धानित्ता एवं वयासी ' इस प्रकार विचार करके उसने श्रमण
 निर्ग्रन्थोंको बुलाया, बुलाकर उनसे ऐसा कहा-' जं णं देवाणुप्पिया !

“ जमहाण ” तेथी ने “ सेज्जासंथारण कज्जमाणे अकहे, संथरिज्जमाणे
 असंथरिण तमहा चलमाणे वि अचलिण जाव णिज्जरिज्जमाणे वि अणिज्जिण
 एवं संपेहेइ ” क्रियमाण शय्यासंस्तारक अकृत होय छे, अने संस्तीर्यमाण
 संस्तारक असंस्तुत होय छे, तो ने वद्यमान वस्तु छे ते पणु अचलित
 होय छे, अने निर्जीर्यमाण ने वस्तु छे ते पणु अनिर्जीर्ण होय छे. अहो
 जाव (यावत्) पठथी नीथेने। सूत्रपाठ अहणु करवाभां आय्ये छे—
 “ उदीर्यमाणं न उदीर्णम्, वेद्यमानं न वेदितम्, प्रहीयमाणं न प्रहीणम्, छिद्य-
 मानं न छिन्नम्, भिद्यमानं न भिन्नं, दह्यमानं न दग्धम्, म्रियमाणो न मृतः ”
 आ प्रकारने। जमाली अणुगारने विचार आय्ये “ एवं संपेहेत्ता समणे
 निगगंथे सद्धानेइ, सद्धानित्ता एवं वयासी ” आ प्रकारने। विचार करीने तेमणु
 श्रमण निर्ग्रन्थाने चोतानी पासे भोलाव्या अने भोलावीने तेमने आ प्रमाणे

સમાપ્તિ મેં થઈ, સર્વદા ક્રિયમાણત્વાત્ આદિ સમયવત્ । અથવા યદિ ક્રિયમાર્ગ કૃત સ્યાત્ તદા ક્રિયાવૈકલ્ય સ્યાત્ મહત્વવિપયે એવ ક્રિયાપાઃ સફલત્વાત્ એવમેવ પૂર્વમ્ અસદેવ વસ્તુ મગધીયરૂપતે इति પ્રત્યક્ષ વિરોધઃ । તથા ઘટાદિ કાર્ય-નિષ્પત્તૌ મૂયાન્ ક્રિયાકાલોડનુભૂયતે, યતો નારમ્મકાલે એવ ઘટાદિકાર્યે દષ્ટિ ગોચરી મયતિ, નાપિ સ્યાસદ્ધાદિ કાલેના દષ્ટિગોચરી મયતિ, અપિતુ ઇત્ ક્રિયા કૃત માની જાવે તો ક્રિયા કરનેની ચિફલતાહી માની પડેગી, ક્યોંકિ અકૃત વિષયમેં હી ક્રિયાકી સફલતા હોતી હૈ, કૃત વિષયમેં નહીં કારણ કિ ઘટ તો ક્રિયાહી જા ચુકા હૈ વિષ્ટવેવળ ન્યાયકી તરફ ડસમેં કરનેરૂપ ક્રિયા સર્વથા નિષ્ફળહી હૈ । તથા-જો વસ્તુ પૂર્વમેં નહીં હૈ, વહી વસ્તુ હોતી હુઈ દેહી જાતી હૈ, જેસે-મૃતિકામેં ઘટ પર્યાય વર્તમાનમેં સ્પલ્લવ નહીં હૈ, તો ઘટ ઘટ પર્યાયહી કારણાન્તરસે ડસમેં હોતી હુઈ દેહી જાતી હૈ । ફસલિયે ક્રિયમાણકો કૃત કહના યહ પ્રત્યક્ષસે વિરોધ મેરા હૈ । તથા ઘટાદિકી નિષ્પત્તિર્મ વહુત વજ્રા અધિક ક્રિયાકાલ અનુભવમેં આતા હૈ-એસા નહીં હૈ, કિ પ્રારંભ કાલમેંહી ઘટ ઘન જાતા હો-પા સ્યાસક આદિ સમયમેં ઘટ નિષ્પન્ન હો જાતા હો-ફિન્તુ ઘટ નિષ્પન્ન હુઈ જો દષ્ટિગોચર હોના હૈ, વહ અપની ક્રિયાકે અવસાનમેં હી હોતા હૈ, તો જવ એસી જાન હૈ તથ ક્રિયાકાલમેં કાર્ય વિષયમાન હૈ, એસા કહના

એમ સર્વદા ક્રિયામાણ હોવાથી ક્રિયાની સમાપ્તિ થતી નથી અથવા એ ક્રિયા માણુ વસ્તુને કૃત માની લેનામાં આવે તો ક્રિયાની વિફલતા જ માની પડશે કારણ કે અકૃત વિષયમાં જ ક્રિયાની સફળતા હોય છે કૃત વિષયમાં હોતી નથી, કારણ કે જો તો કશાઈ ચુકેલ જ છે એ વસ્તુ કરી લીધો હોય તેમાં કરવા પણ જ શું રહે છે ?

તથા એ વસ્તુ પહેલાં વિદ્યમાન ન હોય તે અમુક ક્રિયા દ્વારા વિદ્યમાન થાય છે એમકે માટીમાં જળ પર્ચાય (ઘટાનુ સ્વરૂપ) વગર ન કાળે વિદ્યમાન બની, પરન્તુ અમુક ક્રિયા દ્વારા તેમાં તે પર્ચાય ઉત્પત્ત થતી હોવાય છે તેથી ક્રિયામાણુને કૃત કહેવું તે પ્રત્યક્ષ વિરોધાભાસ રૂપ લાગે છે તથા વદા આદિના નિર્માણમાં ઘણા જ અધિક ક્રિયામાણની જરૂર પડે છે પ્રારંભ કાળે જ વદા બની જતો નથી, કે સ્વાયત્ (આકે પર માટીના પિંડને તાસકનો આકાર આપવાના આદિ સમયમાં તેનું નિર્માણ થતું નથી પરન્તુ તેનું નિર્માણ થયેલું ત્યારે જ હોવાય છે કે જ્યારે ક્રિયાનું અવસાન (સમાપ્તિ) થાય છે, આ પ્રમાણે સદીકૃત હોવાથી ક્રિયામાણમાં કાચ વિદ્યમાન છે એ પાત્ત પર મંદા

કૃતત્વોક્તત્વેન જમાલિવચનસંસ્તારકકર્તૃનિર્ગ્રન્થવચનયોર્વિમર્શાત્ इदमाया-
तम्-क्रियमाणं कृतं यद्भ्युपगम्यते, तन्न शोभनम्, यतो येन क्रियमाणं कृतमित्य-
भ्युपगतं तेन विद्यमानस्य करणक्रिया प्रतिपन्ना, तथासति बहवो दोषाः समाप-
तन्ति-तथाहि यत् कृतं तत् क्रियमाणं न भवति तस्य विद्यमानत्वात् चिरन्तनघटवत्,
यदि कृतमपि क्रियते तथा नित्यं क्रियतां कृतत्वात् प्रथमसमयवत्, न हि क्रिया

તત્ત્વરૂપસે કહનેસે જમાલિકે વચન ઓર શય્યા સંસ્તારક કર્તા નિર્ગ્રન્થકે
વચન ફન દોનોંકે વચનોંકા જબ વિચાર કરતે હૈં, તબ ડસસે યહ
નિષ્કર્ષ નિકલના હૈ, કિ ક્રિયમાણકો કૃતરૂપસે જો સ્વીકાર કરતા
હૈ, બહ ઠીક નહીં હૈ, કયોંકિ જો ક્રિયમાણકો કૃત હસ રૂપસે સ્વીકાર
કરતા હૈ, ડસને માનોં વિદ્યમાન વસ્તુકી કરણક્રિયા સ્વીકાર કી હૈ
અર્થાત્ “ હો રહી વસ્તુ ” હો ગઈ રૂપ હૈ, જબ ઇસા માના જાવેગા-તો
હો રહી વસ્તુ હી હો રહી હૈ, ઓર વહ હો ગઈ રૂપ અતઃ હસ સ્થિતિમેં
હો ગઈ રૂપ વસ્તુકી કરનેરૂપ ક્રિયા માની ગઈ યહી વાત કહની પડતી
હૈ, પરન્તુ ઇસા માનનેમેં અનેક દોષોંકા અવતાર હોતા હૈ-જેસે-જો
કૃત હોતા હૈ, વહ ક્રિયમાણ નહીં હોતા હૈ, કયોંકિ વહ ચિરન્તન ઘટકી
તરહ વિદ્યમાન હોતા હૈ । યદિ કૃત ભી પદાર્થ ક્રિયા જાવે તબ તો ડસકે
કરનેકા વિરામ કભી હોગા હી નહીં વહ તો નિત્ય હી કરનેમેં આતા
રહેગા, કૃત હોનેસે પ્રથમ સમયકી તરહ સર્વદા ક્રિયમાણ હોનેસે આદિ
સમયકી તરહ ક્રિયાકી સમાપ્તિ નહીં હોતી હૈ, અથચ-ક્રિયમાણ વસ્તુ

માણુ શય્યાસંસ્તારકને તમે કૃત શય્યાસંસ્તારક કહેતા નથી પણ અકૃત જ કરો
છો, એ જ પ્રમાણે ચાલતી વસ્તુને ચાલી ચુકેલી માનવી તે પણ મિથ્યા
માન્યતા જ છે ક્રિયામાણ વસ્તુને કૃત માની શકાય જ નહીં પણ તેને અકૃત
માની શકાય. કારણ કે જે ક્રિયામાણનો કૃત રૂપે સ્વીકાર કરે છે તેણે જાણે
કે વિદ્યમાન વસ્તુની કરણક્રિયાનો સ્વીકાર કર્યો છે-એટલે કે જ્યારે એવું
માનવામાં આવે કે “ થઈ રહેલી વસ્તુ થઈ ગયા રૂપ છે, ” તો ચાલી
રહેલી વસ્તુ જ ચાલી રહી છે અને તે ચાલી ચુક્યા રૂપ છે, તેથી એ પરિ-
સ્થિતિમાં તો થઈ ચુકેલી વસ્તુની કરણક્રિયા માનવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થશે.
પણ એવું માનવાથી અનેક દે.પોનો સંભવ રહેશે-જેમકે જે કૃત હોય છે તે
ક્રિયામાણ હોતું નથી કારણ કે તે પુરાણા ઘટ (ઘડા) ની જેમ વિદ્યમાન
હોય છે. જે કૃત વસ્તુ પણ કરવામાં આવે તો તે કરવાનો અન્ત જ કદી
ન આવે-તે તો નિત્ય કરવામાં આવ્યા જ કરે-કૃત હોવાથી પ્રથમ સમયની

‘તપ્ જ જમાલિસ્સ અગારસ્સ एवं आइस्समाणस्स जाव परुबेमाणस्स अत्थेगइया समणा निग्गया एयमहुं सइहति, पत्तिर्यति, रोयति’ તથા:સહ જમાલે, રનગારસ્સ एवं पूर्वोक्तरीत्या आघद्याणस्स यावत् भाषमाणस्स प्रज्ञापयता मरूपयतः एतमर्थं नो क्रियमाणाः कुचो भवति’ इत्याद्युक्तमर्थम् अस्त्येकके केचन भ्रमणा निर्ग्रन्थाः भवति, प्रतियन्ति, विश्वसन्ति, रोषयन्ति, रुषि विषयी कुर्वन्ति, ‘अत्थेगइया समणा निग्गया एयमहुं नो सइहति, नो पत्तिर्यति, नो रोयति’ अस्त्येकके केचन भ्रमणाः निर्ग्रन्थाः एतमर्थं जमाछेरनगारस्सोक्कार्यं नो भवति, नो वा प्रतियन्ति उक्कार्यं विश्वसन्ति, नैप खलु उक्कार्यं रोषयन्ति क्वचिविषय कुर्वन्ति, ये खलु सिद्धान्तिनो निर्ग्रन्थाः उक्कार्यं नो भवति, तेषा

માણ આદિકો કૂન આદિ રૂપ કહ્યનેમેં ધિરોષાપણિ પ્રદર્શિત જમાલિને કી-‘તપ્ જ જમાલિસ્સ અગારસ્સ एवं आइस्समाणस्स जाव परुबे माणस्स अत्थेगइया समणा निग्गया एयमहुं सइहति, पत्तिर्यति, रोयति” इस तरहसे जब जमालिने अपने मन्तव्यको प्रकट किया तब कितनेक भ्रमण निर्ग्रन्थोंने तो उसके इस कथनको अद्वापूर्वक स्वीकार कर लिया उसे अपनी प्रतीति कोटिमें रख लिया और अपनी रुचिका उसे विषय बना लिया ‘अत्थेगइया समणा निग्गया एयमहुं नो सइहति, नो पत्तिर्यति, नो रोयति’ कितनेक भ्रमण निर्ग्रन्थोंने उसके इस “क्रियमाण आदि कून रूप नहीं होते हैं” मन्तव्यको अद्वाकी दृष्टिसे नहीं देखा उसे अपनी प्रतीति कोटिमें नहीं लिया और न उसे अपनी रुचिका विषय ही बनाया-इतोंकि इनका ऐसा आशय था कि जो

આનંદમાં જમાલી અણુગારને ચિત્ત લાગે છે તેથી તેઓ મહાવીર પ્રભુની આનંદાને અસત્ય માને છે “તપ્ જ જમાલિસ્સ અગારસ્સ एवं आइस्स माणस्स जाव परुबेमाणस्स अत्थेगइया समणा निग्गया एयमहुं सइहति, पत्तिर्यति रोयति” જમાલી અણુગારે આપે આ પ્રમાણે કહ્યું, વિરોધ કથન કારણ પ્રતિષ્ઠાદિત કહ્યું, પ્રજ્ઞાપિત કહ્યું અને પ્રરૂપિત કહ્યું, ત્યારે તેમના તે મતબ્ધને કેટલાક અણુગારે અદ્વાપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો તેમને તેની પ્રતીતિ મળે અને તે તેમને કહ્યું પરન્તુ “અત્થેગइया समणा निग्गया एयमहुं नो सइहति, नो पत्तिर्यति नो रोयति” કેટલાક અમલુ નિર્ગ્રંથોએ તેના તે મન્ત-વ્યને (ક્રિયमाण વસ્તુ કૂન હોવી નથી ઈત્યાદિ પૂર્વોક્ત મતબ્ધને) અદ્વાની વચ્ચે એક નહીં, તેમને તેની પ્રતીતિ મળે નહીં અને તેમને તે કહ્યું નહીં કારણ કે તેમને જાતવાન મહાવીરનાં વચ્ચેનાં અપાર અદ્વા હતી તેઓ

ડવસાને, યસ્માદેવં તસ્માત્ ન ક્રિયાકાલેષુ કાર્યં વિધમાનં ભવિતુમર્હતિ, કિન્તુ ક્રિયાડવસાને એવ કાર્યં વિધમાનં ભવતિ, તથાચોક્તમ્—

‘ જસ્સેહ કિજ્જમાણં કયંતિ તેણેહ ત્રિજ્જમાણસ્સ ।’

કરણકિરિયા પવન્ના, તદ્વાય વહુદોસપડિવત્તી ’ ॥૧॥

‘ કયમિહ ન કિજ્જમાણં તદ્વાવાઓ ચિરંતણ ઘડોવ્વ ।

અહવા કયંપિ કીરહ, કીરઉ નિચ્ચં ન ય સમત્તી ’ ॥૨॥

કિરિયા વેફલ્લંપિ ય પુવ્વમભૂયં ચ દાસર હોતં ।

દીસહ દીહોય જહો કિરિયા કાલો ઘડાઈણં ॥૩॥

નારંભેચ્ચિય દીસહ, ન સિવા દદ્દાઉ દીસહ તદંતે ।

તો નહિ કિરિયાકાલે જુત્તં કજ્જં તદંતંમિ ’ ॥૪॥

છાયા—યસ્યેહ ક્રિયમાણં કૃતમિતિ તેનેહ વિધમાનસ્ય ।

કરણક્રિયાપપન્નો તથાચ વહુદોષપ્રતિપત્તિઃ ॥૧॥

‘ કૃતમિહ ન ક્રિયમાણં, તદ્વાવાત્ ચિરન્તન ઘટિવ ।

અથવા કૃતમપિ ક્રિયતે ક્રિયતાં નિત્યં ન ચ સમાપ્તિઃ ॥૨॥

ક્રિયા વૈફલ્યમપિ ચ પૂર્વમભૂતંચ દૃશ્યતે ભવત ।

દૃશ્યતે દીર્ઘથ્થ યતઃ ક્રિયાકાલો ઘટાદીનાન્ ॥૩॥

નારંભે એવ દૃશ્યતે નશિવાઘદ્વાયાં દૃશ્યતે તદન્તે ।

તર્હિ નહિ ક્રિયાકાલે યુક્તં કાર્યં તદન્તે ॥૪॥ ઇતિ ।

અદ્વેય કૈસે હો સકતા હૈ ? ક્યોંકિ ઉસ કાલમેં તો કાર્ય અવિધમાન હી રહતા હૈ, અતઃ ક્રિયમાણ જો પદાર્થ હૈ, વહ ક્રિયાકાલાલિંગિત હૈ, ઉસે ઉસમેં વિધમાન હુઆ કૈસે માનો જા સકતા હૈ, વહ તો ક્રિયાક્રે અવસાનમેંહી વિધમાન હોનો હૈ સો હી કહા હૈ—‘ જસ્સેહ કિજ્જમાણે’ સે લેકર ‘ નારંભેચ્ચિય દીસહ ’ હન ચાર ગાથાઓંસે કહા હૈ । હન સવ ગાથાઓંકા આવાર્થ પૂર્વોક્ત રૂપસેહી રપષ્ટ હૈ, હસ તરહસે ક્રિય-

કેવી રીતે મૂઢી શકાય ? કારણ કે ક્રિયાકાળમાં તો કાર્ય અવિધમાન જ રહે છે, તેથી ક્રિયમાણ જે પદાર્થ છે તે ક્રિયાકાળલિંગિત (ક્રિયાકાળ પર આધાર રાખનાર) છે, તેને તેમાં વિધમાન રહેલો કેવી રીતે માની શકાય—તે તો ક્રિયાના અવસાન કાળે જ વિધમાન થાય છે તેથી જ કહ્યું છે કે :

“ જસ્સેહ કિજ્જમાણ ” થી લઇને “ નારંભેચ્ચિય દીસહ ” અહીં આ ચાર ગાથાઓ દ્વારા જે કથન કરવામાં આવ્યું છે, તેનો ભાવાર્થ પૂર્વોક્ત રીતે સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે ક્રિયમાણ આદિને કૃત આદિ રૂપ

પણેતુ પર્યાયવિશેષેષાપર્યમણાત્ સ્યાદપિ ક્રિયા ધ્યપદેશઃ, યયાગગન કુર, તયાચ નિત્યક્રિયાદયો દોષા ન મવન્તિ, ન પુનરય ન્યાયોડ્યન્વાસતિ સ્વર ચિયાગાદૌ સંમવન્તિ, યદપ્યુક્તમ્ ‘પૂર્વમસદેવોત્પત્તમાન દૃશ્યતે’ इति प्रत्यक्षचिरोषा’ इति तदपि तुच्छम्, यदि पूर्वमभूत् सदस्तु भवद् दृश्यते तदा पूर्वमभूत् सर मवत् स्वरविषाणमपि कस्मादस्या न दृश्यते, यच्चोक्तम्—“ भूयान् क्रियाकालो दृश्यते”

ક્રિયા જાણે તપ યા તો સર્વદા વસકે કરનેકા પ્રસન્ન પ્રાપ્ત હોતા હૈ, ક્યોંકિ અત્યન્ત અસત્-અવિદ્યમાનકે કરનેમેં ક્રિયા કી સમાપ્તિ નહીં હો સક્તી હૈ યા અત્યન્ત અસત્કે કરનેમેં ક્રિયાકી ચિકલનાકી પ્રસક્તિ આતી હૈ-એસે-અત્યન્ત અસત્ સ્વર ચિયાણકે કરનેમેં ક્રિયાકી વિકલતા હોતી હૈ કિંચ-સ્વર ચિયાણકી તરફ અત્યન્ત અમાધરૂપ હોનેસે સર્વયા અવિદ્યમાનકે કરનેકી સ્વીકૃતિમેં-તો નિત્ય ક્રિયાદિક દોષ દુર્નિવાર હો મકતે હૈ, પરન્તુ વિદ્યમાન કરનેકે પક્ષમેં પર્યાય વિશેષકી અર્પણાસે ક્રિયાકા ધ્યપદેશ (ઘ્યવહાર) હો સી સક્તા હૈ, અર્થાત્ નિત્યક્રિયાદિકદોષ નહીં આતે હૈ, એસે-‘ગગન કુર’ આકાશ કરો-પરન્તુ એમા ન્યાય અત્યન્ત અસત્ સ્વર ચિયાણ આદિકમેં સમવિત, નહીં હોતા હૈ । તયા જો એસા કહા ગયા હૈ, કિ પૂર્યમેં અવિદ્યમાન વસ્તુ હી હોતી દર્શ દેક્ષી આતી હૈ, અતઃ ક્રિયામાણકો કુન કહના યહ તો પ્રત્યક્ષસેહી નિરોચ મરા હૈ, સો એસા કહના સી ઠોક તહીં હૈ, ક્યોંકિ યદિ એસા હી માના જાણે તો કિંતુ સ્વર ચિયાણાદિક સી ઉપલબ્ધ હોના ચાહિયે, ક્યોંકિ જે સી અમૂત

તો સર્વદા તેની નિષ્પત્તિ કરવાનો પ્રયત્ન પ્રાપ્ત થાય છે, કારણ કે અત્યન્ત) અસત્ને કરવામાં ક્રિયાની સમાપ્તિ જ થઈ શકતી નથી-અથવા અત્યન્ત અસત્, તેને કરવામાં ક્રિયાની વિફલતાનો પ્રયત્ન પ્રાપ્ત થાય છે કારણ કે અધિક્ષતા, સિંગની જેમ અત્યન્ત અમાધ રૂપ કે વાથી સર્વયા અવિદ્યમાન વસ્તુની નિષ્પત્તિ કરવાની વાતનો સ્વીકાર કરવામાં તો નિત્યક્રિયાદિક દોષ દુર્નિવાર હોઈ શકે છે પરન્તુ વિદ્યમાનની નિષ્પત્તિ કરવાની તરફેણમાં પર્વાયવિશેષની અર્પણાથી ક્રિયાધ્યપદેશ થઈ પડ્યુ શકે છે-એટલે કે નિત્યક્રિયાદિક દોષ લાગતા નથી એમકે....

“ ગગનકુર ” આકાશ કરો—(આકાશનું નિર્માણ કરો) પરન્તુ એવો ન્યાય અત્યન્ત અવિદ્યમાન અધિકાના સિંગ વજેરમાં સંભવી શકતો નથી તથા “ પહેલાં અવિદ્યમાન દોષ એવી વસ્તુની જ નિષ્પત્તિ થતી એવામાં આવે છે, તેથી ક્રિયામાણને કૃત કહેવું એ તો પ્રત્યક્ષ રૂપે વિરોધાજાયુષ્ય થાજે છે ” આ પ્રમાણે કહેવું તે પણ ભરાખર નથી, કારણ કે એવું જ

મયમાશયઃ-નાકૃતમ્ અભૂતમવિધમાનં ક્રિયતે અભાવાત્-ગગનકુસુમવત્, યદિ પુનરકૃતમપિ અસદપિ ક્રિયતે તદા સ્વરવિષાણમપિ ક્રિયતામ્ અસત્ત્વાવિશેષાત્, અથચ યે કૃતકરણપક્ષે નિત્યક્રિયાદયો દોષાઃ પ્રતિપાદિતાસ્તે ચ અસત્કરણ-પક્ષેઽપિ સમાના એવ, તથાહિ નાત્યન્તમસત્ ક્રિયતે અસદ્ભાવાત્ સ્વરવિષાણવત્, યદિ ચાત્યન્તાસદપિ વસ્તુ ક્રિયતે તદા સર્વદા તત્કરણપ્રસન્નઃ, ન હિ અત્યન્તાસતઃ કરણે ક્રિયાસમાપ્તિર્ભવતિ । તથાઽત્યન્તાસતઃ કરણે ક્રિયાવૈફલ્યં ચ સ્યાદ-સત્ત્વાદેવ સ્વરવિષાણવત્, કિંચ અવિધમાનસ્ય કરણાભ્યુપગમે નિત્યક્રિયાદયો દોષા દુર્નિવારા આપતન્તિ, અત્યન્તાભાવરૂપત્વાત્ સ્વરવિષાણવત્, વિધમાન-

અકૃત, અભૂત-અવિધમાન હોતા હૈ, વહ અભાવ વિશિષ્ટ હોનેસે ગગન-કુસુમકી તરહ ક્રિયા નહીં જાના હૈ, યદિ અકૃત-અસત્ ભી ક્રિયા જાવે તો સ્વરવિષાણ ગજાકા મિંગભી ક્રિયા જાના ચાહિયે. ક્યોંકિ યહભી તો અસત્ હોતાહૈ । તથા કૃતકો કરનેકે પક્ષમેં જો નિત્ય કરને આદિરૂપ દોષ પ્રકટ કિયે ગયે હૈં, હે અસત્ પદાર્થહી ઉત્પન્ન હોતા હૈ, હસ પક્ષમેં ભી પ્રકટ કિયે જા સકતે હૈં-અતઃ હન દોષોંકી ઉભયત્ર સમાનતા હૈ । જૈસે-યદિ સર્વથા અસત્ પદાર્થહી ક્રિયા જાના હૈ-એસા માના જાવે તો સ્વર-વિષાણકી તરહ જો સર્વથા અસત્ હોતા હૈ, વહ કમો'ભી નહીં ક્રિયા જા સકતા-ક્યોંકિ એસા પદાર્થ અપને મૂલરૂપસે હી જઘ અવિધમાન હૈ, તઘ હસકા કરના કૈસે બન સકતાહૈ. યદિ એસે પદાર્થકા કરના સ્વીકાર

એવું માનતા હતા કે જે અકૃત-અભૂત-અવિધમાન હોય છે તે અભાવ વિશિષ્ટ હોવાથી આકાશપુષ્પની જેમ નિર્મિત કરી શકાતું નથી. જો અકૃત (અવિધમાન) ની નિષ્પત્તિ કરાય છે એવું માનવામાં આવે તો ખર વિષાણની (ગધેડાના શિંગની) નિષ્પત્તિ પણ કરી શકાય છે એમ સ્વીકારવું પડશે, કારણ કે તે પણ અસત્-અવિધમાન જ હોય છે. તથા કૃતને કરવાની તરફેણમાં નિત્ય કરવા આદિ રૂપ જે દોષ પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે, તે અસત્-અકૃતને કરવાની તરફેણમાં પણ પ્રકટ કરી શકાય છે. આ રીતે બન્ને પક્ષે આ દોષોની સમાનતા છે.

જેમકે ...સર્વથા અવિધમાન પદાર્થનું જ નિર્માણ કરાય છે એવું જો માનવામાં આવે, તો ગધેડાના શિંગની જેમ જે સર્વથા અસત્ (અવિધમાન) છે તેનું નિર્માણ કદી પણ કરી શકાતું નથી-કારણ કે એવો પદાર્થ જો તેના મૂળ રૂપે જ અવિધમાન છે, તો તેની નિષ્પત્તિ કરવાનું કેવી રીતે શક્ય બને ? જો એવા પદાર્થનું નિર્માણ કરવાનું શક્ય માનવામાં આવે તો કાં

દશપતામ્ ! इति । अथिच अन्त्यमुपमे एव घटः समारब्धः ? तत्रैव ययसौ दृश्यते
 तदा का आपत्तिः ? तथाच क्रियमाण एव कृतो भवति, क्रियमाणसमयस्य निरङ्ग-
 स्वात् । यदिच सम्प्रति समये क्रियाकालेऽप्यर्हतं वस्तु तदाऽतिक्रान्ते समये क्व
 क्रियतात्, कथया पश्यति ? क्रियया उभयोरपि विनष्टत्वानुत्पन्नत्वेनासत्त्वात्
 वे सकृता है । घટकी उत्पत्ति अन्तકે समयमेंही होती है, इसलिये
 वह यदि उस समयमेंही विखलाई देना है, तो इसमें कौनसी आपत्ति
 है ? तथा-क्रियमाणका समय निरङ्ग होनेसे क्रियमाणही कृत् हुना है ।
 यदि वर्तमान समयक रूप क्रियाकालमें भी वस्तु अकृत् मानी जावे तो
 फिर वह उस समयके व्ययीन हो जाने पर कैसे की जा सकेगी ? तथा
 भविष्यत् कालमें भी वह कैसे निरङ्ग हो सकेगी, क्योंकि अतिक्रान्त
 समयमें और भविष्यत्कालमें दोनोंमें भी विनष्ट एव अनुत्पन्न होनेसे
 क्रियाका असम्भव है । अर्थात् क्रिया साधार होती है निराधार नहीं,
 वर्तमान समय जब अतिक्रान्त हो गया तब विवक्षित वस्तुकी उत्पत्ति
 होनेका वह समय नष्ट हो गया, अब इसमें नष्ट होनेके कारण विवक्षित
 वस्तुकी उत्पत्ति होनेका क्रियाका सङ्भाव रहना नहीं है, इसी तरहसे
 भविष्यत्काल भी अनुत्पन्न है-अब अनुत्पन्न होनेके कारण अभीसे
 उसमें भी उत्पन्न होनेका क्रियाका सङ्भाव कैसे रह सकेगा, तथा इसीसे

જાણી ઉત્પત્તિ તેા ક્રિયાના અન્ત સમયે જ થાય છે, તેથી જો ઘટ
 તે સમયે જ ટૂંચી શકાય તેા તેમાં અપેક્ષા શેા છે ?

તથા ક્રિયાભાણુના સમય નિરંજ કોવાથી ક્રિયાભાણુ જ કૃત કોય છે
 જો વર્તમાન સમયક્રૂપ ક્રિયાકાળમાં પણ વસ્તુને અકૃત માની લેવામાં આવે,
 તેા તે સમય અતીત થઈ જવા બાદ પણ તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે કરી
 શકાય ! તથા ભવિષ્યકાળમાં પણ તેનું નિર્માણ કેવી રીતે કરી શકાય ?
 કારણ કે અતિક્રાન્ત સમયમાં (અતીત થઈ ગયેલા સમયમાં) અને ભવિષ્ય
 કાળમાં પણ વિનષ્ટ અને અનુત્પન્ન કોવાથી ક્રિયાનું અસત્ય (અવિશ્વાસનીય)
 છે જોડેકે કે ક્રિયા સાધાર કોય છે-નિરાધાર કેવી નથી. વર્તમાન સમય
 અધારે અતિક્રાન્ત થઈ જાય છે ત્યારે અમુક વસ્તુની ઉત્પત્તિ થવાના તે
 સમય નષ્ટ થઈ જાય છે. તે નષ્ટ થઈ જવાને કારણે તેમાં તે અમુક વસ્તુની
 ઉત્પત્તિ થવા હવે ક્રિયાનો સંજ્ઞાપ રહેતો નથી. જો જ પ્રમણે ભવિષ્યકાળમાં
 પણ તે અનુત્પન્ન જ રહે છે-તેથી અનુત્પન્ન કોવાને કારણે અત્યારથી જ
 તેમાં પણ ઉત્પત્તિ થવા હવે ક્રિયાનો સંજ્ઞાપ કેવી રીતે રહી શકશે ? તેથી

इति तत्रोच्यते—प्रतिसमयमुत्पद्यमानानां परस्परेण ईषद् विलक्षणानां वहीनां स्थासकोसादीनामारम्भसमयेष्वेव वृत्तित्वानुसारिणीनाम् कार्यकोटीनां यदि भूयान् क्रियाकालो दृश्यते तदा घटस्य किमत्रायातम् येनोच्यते—दृश्यते भूयान् क्रियाकालो घटादीनाम्, इति । यद्यप्युक्तम्—‘ नारम्भेऽप्य दृश्यते घटादिः ’ इति, तत्रोच्यते—कार्यान्तरारम्भे कार्यान्तरं कथं दृश्यतां घटारम्भे पटवत् स्थासकोसादयश्च कार्यविशेषाः घटस्वरूपा न भवन्ति इति स्थासकोसादिकाळे घटः कथं

રૂપ હૈં । તથા એસા જો કહા ગયા હૈ, કિ ઘટાદિકોંકી ઉત્પત્તિમેં ઘટુત ઘટા ક્રિયાકાલ દિશ્વલાઈ દેતા હૈ, સો હસકે લિયે નિષેધ કૌન કરતા હૈ—કયોંકિ પ્રતિ સમયમેં ઉત્પન્ન હોતી હુઈ તથા પરસ્પરમેં કુછ ર વિલક્ષણ એસી અનેક સ્થાસકોસ કુશૂલ આદિ કાર્યકોટિયોંકા કિ જા આરંભ સમયોંમેંહી વૃત્તિવાનુસારિણી હૈ, ક્રિયાકાલ તો વહુત અધિક હોતો હી હૈ, एतावता इससे घटके क्रियाकालमें क्या आया । तथा ऐसा जो कहा गया है, कि आरंभमेंही घटादि नहीं दिखलाई देते सो यह तो ठीक है, क्योंकि कार्यान्तरके आरंभमें कार्यान्तर कैसे दिखलाई पड़ सकता है? जैसे—घटारंभके समयमें पट दिखलाई नहीं देना रथासकोस आदि रूप जो कार्य विशेष हैं ये घटरूप नहीं होते हैं—अतः जब ये घटरूप नहीं हैं, तब इनके समयमें घट कैसे दिखलाई

માનવામાં આવે તો ગધેડાના શિંગ વગેરે પણ ઉપલબ્ધ થવા જ નોંધએ કારણ કે તેઓ પણ અભૂત (અવિદ્યમાન) રૂપ છે.

તથા એવું જે કહેવામાં આવ્યું છે કે ઘડા વગેરેની ઉત્પત્તિમાં ઘણો ક્રિયાકાળ વ્યતીત થતો નોવામાં આવે છે, તો તેના નિષેધ કોણ કરે છે ? કારણ કે પ્રતિસમય ઉત્પન્ન થતી જતી તથા પરસ્પરમાં કંઈક કંઈક વિલક્ષણ એવી અનેક સ્થાસકોસકુશૂલ (માટીના પિંડમાંથી બનાવાતો આકાર વિશેષ) આદિ કાર્યકોટિઓ કે જે આરંભકાળે જ વૃત્તિવાનુસારિણી (અસ્તિત્વ ધરાવનારી) છે, તેમને ક્રિયાકાળ તો ઘણો વધારે જ હોય છે—તેથી ઘડાના ક્રિયાકાળમાં શુ બાધ આવ્યો ? તથા એવું જે કહેવામાં આવ્યું છે કે શરૂઆતમાં તો ઘટાદિ (ઘડો વગેરે) દેખાતાં નથી, એ વાત તો ખરી છે, કારણ કે કાર્યાન્તરના આરંભે કાર્યાન્તર કેવી રીતે દેખાઈ શકે છે ? જેમકે ઘડો બનાવવાની ક્રિયા શરૂ કરતાં જ ઘડો દેખાતો નથી

સ્થાસકોસ (માટીના પિંડમાંથી બનાવાતો આકાર વિશેષ)—આદિ રૂપ જે કાર્યવિશેષ છે, તે ઘટ રૂપ હોતાં નથી. ને તે ઘટ રૂપ ન હોય તો તે કાર્યવિશેષના સમય દરમિયાન ઘડો કેવી રીતે દેખાય ?

હરપતામ્ ? इति । अपिच अन्त्यसमये एव घटः समाख्यः ? तत्रैव यद्यसौ दृश्यते तदा का आपत्तिः ? तथाच क्रियमाण एव कृतो मकति, क्रियमाणसमयस्य निरङ्क-
त्वात् । यदिच सम्पत्ति समये क्रियाकालेऽप्यकृतं वस्तु तदाऽतिक्रांते समये कथं
क्रियताम्, कथंवा एव्यति ? क्रियया उभयोरपि विनष्टत्वानुत्पन्नत्वेनासत्त्वात्
वे सकता है । घटकी उत्पत्ति अन्तके समयमेंही होती है, इसलिये
वह यदि उस समयमेंही दिखालाई देता है, तो इसमें कौनसी आपत्ति
है ? तथा—क्रियमाणका समय निरंश होनेसे क्रियमाणही कृत्त होना है ।
यदि वर्तमान समयरूप क्रियाकालमें भी वस्तु अकृत मानी जावे तो
फिर वह उस समयके व्यतीत हो जाने पर कैसे की जा सकेगी ? तथा
अविध्यन् कालमें भी वह केवे निररम हो सकेगी, क्योंकि अतिक्रान्त
समयमें और अविध्यत्कालमें दोनोंमें भी विमष्ट एव अनुत्पन्न होनेसे
क्रियाका असम्भ है । अर्थात् क्रिया साधार होती है निराधार नहीं,
वर्तमान समय जब अतिक्रान्त हो गया तब विवक्षित वस्तुकी उत्पत्ति
होनेका वह समय नष्ट हो गया, अब हममें नष्ट होनेके कारण विवक्षित
वस्तुकी उत्पत्ति होनेका क्रियाका सङ्काष रहना नहीं है, इसी तरहसे
अविध्यत्काल भी अनुत्पन्न है—अतः अनुत्पन्न होनेके कारण अभीसे
उसमें भी उत्पन्न होनेका क्रियाका सङ्काष कैसे रह सकेगा, तथा इसीसे

વકાળી ઉત્પત્તિ તો ક્રિયાના અન્ત સમયે જ થાય છે, તેથી જો ઘડા
તે સમયે જ જેથી યજ્ઞ થો તેમાં વાંધો શો છે ?

તથા ક્રિયામાણનો સમય નિરંશ ઢોવાથી ક્રિયામાણ જ કૃત ઢોય છે
જો વર્તમાન સમયરૂપ ક્રિયાકાળમાં પણ વસ્તુને અકૃત માની ઢેવામાં આવે,
તો તે સમય અતીત થઈ ગયા બાદ પણ તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે કરી
શકાય ? તથા અવિધ્યકાળમાં પણ તેનું નિર્માણ કેવી રીતે કરી શકાય ?
કારણ કે અતિક્રાન્ત સમયમાં (અતીત થઈ ગયેલા સમયમાં) અને અવિધ્ય
કાળમાં પણ વિનષ્ટ અને અનુત્પન્ન ઢોવાથી ક્રિયાનું અસત્ય (અવિધમાનતા)
છે એટલે કે ક્રિયા સામાર ઢોય છે—નિરાધાર છેતી નથી. વર્તમાન સમય
અધારે અતિક્રાન્ત થઈ ગય છે ત્યારે અમુક વસ્તુની ઉત્પત્તિ થવાનો તે
સમય નષ્ટ થઈ ગય છે તે નષ્ટ થઈ જવાને કારણે તેમાં તે અમુક વસ્તુની
ઉત્પત્તિ થવા હપ ક્રિયાનો સદ્ધાર રહેતો નથી. જો જ પ્રમણે અવિધ્યકાળમાં
પણ તે અનુત્પન્ન જ રહે છે—તેથી અનુત્પન્ન ઢોવાને કારણે અત્યારથી જ
તેમાં પણ ઉત્પત્તિ થવા હપ ક્રિયાનો સદ્ધાર કેવી રીતે રહી શકાય ? તેથી

અસંવધ્યમાનત્વાત્, તસ્માત્ ક્રિયાકાલે એવ ક્રિયામાણં વસ્તુ કૃતમિતિ વ્યપદિશ્યતે,
તથાચોક્તમ્—‘થેરાણ મયં નાકયમ ભાવઓ કીરણ્ણ સ્વપુષ્પંવ ।

અથ અરુયંપિ કીરણ્ણ કીરણ્ણ તો સ્વરવિસાણંપિ ॥૧॥

નિચ્ચં કિરિયાઈ દોસા નણુ તુલ્લા અસઈ કઠ્ઠતરયા વા’

પુવ્વમભૂયંચ ન તે દીસઈ કિં સ્વરવિસાણંપિ ? ॥૨॥

પડસમ ઉપ્પન્નાણં પરોપ્પરવિલક્ષણાણ સુવહૂણં ।

દીહો કિરિયાકાલો જઈ દીસઈ કિંચ કુમ્મસસ ॥૩॥

અન્નારંમે અન્નં કિહ દીસણ ? જહ ઘડો પટારંમે ।

સિવગાવઓ ન કુમ્મો કિહ દીસણ સો તદદ્ધાણ ? ॥૪॥

અંતેચ્ચિય આરહો જઈ દીસઈ તંમિ ચેવ કો દોસો ? ।

અકયંચ સંપડ ગણ કિહુ કીરણ કિહવણ સમિ ? ॥૫॥

છાયા—સ્થવિરાણાં મતં નાકૃતમભાવતઃ ક્રિયતે સ્વપુષ્પમિવ ।

અથવા અકૃતમપિ ક્રિયતે ક્રિયતાં તર્હિ સ્વરવિષાણમપિ ॥૧॥

નિત્યં ક્રિયાદિ દોષા નનુ તુલ્યા અસતિ કઠ્ઠતરકા વા ।

પૂર્વમભૂતં ચ ન ત્વયા દૃશ્યતે કિં સ્વરવિષાણમપિ ? ॥૨॥

પ્રતિ સમયોત્પન્નાનાં પરસ્પરવિલક્ષણાનાં સુવહૂનામ્ ।

દીર્ઘઃ ક્રિયાકાલો યદિ દૃશ્યતે કિંચ કુમ્મસસ ॥૩॥

અન્નારંમે અન્યત્ કથં દૃશ્યતામ્ ? યથા ઘટઃ પટારંમે ।

શિવકાદયો ન કુમ્મઃ કથં દૃશ્યતાં સ તદદ્ધાયામ્ ? ॥૪॥

અન્તે એવ આરહો યદિ દૃશ્યતે તસ્મિન્નેવં કો દોષઃ ? ।

(અનાગત કાલે)

અકૃતં ચ સમ્પતિ ગતે કથં ક્રિયતાં કથં વા ણ્યતિ ? ॥૫॥

વિસ્તરતોડન્યત્ર ચિલોકનીયમ્

इन दोनों कालोंमें क्रिया असंवध्यमान है । इसलिये क्रियाकालमें ही क्रियमाण वस्तु कृत है ऐसा कहा जाता है । सो ही कहा है—‘थेराण-मयं नाकयमभावओ’ यहांसे लेकर ‘अंतेच्चिय आरहो जइ’ इस पांचवीं गाथा तक इन सब गाथाओंका पूर्वपक्ष रूप और उत्तर पक्षरूप

જે તે બન્ને કાળોમાં ક્રિયા અસંવધ્યમાન છે તે કારણે ક્રિયાકાળમાં જ એવું કહી શકાય છે કે ક્રિયામાણ વસ્તુ કૃત છે એ જ વાત “થેરાણમયં નાકયમ-ભાવઓ” થી લઈને “અંતેચ્ચિય આરહો જઈ” આ પાંચમી ગાથા પર્વતની ગાથાઓમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે તે બધી ગાથાઓનો પૂર્વપક્ષ રૂપથી અને ઉત્તર પક્ષ રૂપ અર્થ ઉપર પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે.

દૃશ્યતામ્ ? इति । यपिच मन्त्यसमये एव घटाः समाख्याः ? तत्रैव यथेसौ दृश्यते तदा का आपत्तिः ? तथाच क्रियमाण एव कृतो भवति, क्रियमाणसमयस्य निरङ्क-
त्वात् । यपिच सम्पत्ति समये क्रियाकालेऽप्यकृतं वस्तु तदाऽतिक्ताते समये कृतं
क्रियतात्, कथंवा पश्यति ? क्रियया उभयोरपि विनष्टत्वानुत्पन्नत्वेनासत्त्वात्

વે સકતા હૈ । ઘટકી ઉત્પત્તિ અન્તકે સમયમેંહી હોતી હૈ, ફસલિયે
વહ યદિ ઠસ સમયમેંહી વિષ્ણલાઈ દેના હૈ, તો ફસમેં કૌનસી આપત્તિ
હૈ ? તથા—ક્રિયમાણકા સમય નિરંશ હોનેસે ક્રિયમાણહી કુન હોના હૈ ।
ઘદિ ઘર્નમાન સમયરૂપ ક્રિયાકાલમેં બી વસ્તુ અકુન માની જાવે તો
ફિર વહ ઠસ સમયકે ઘયનીન હો જાને પર કેસે કી જા સકેગી ? તથા
અવિષ્યત્ કાલમેં બી વહ કેવે નિર્ગમ હો સકેગી, કયૌંકિ અતિક્રાન્ત
સમયમેં ઓર અવિષ્યત્કાલમેં ઘોનોમેં બી વિનષ્ટ એવં અનુત્પન્ન હોનેસે
ક્રિયાકા અસમ્ભવ હૈ । અર્થાત્ ક્રિયા સાધાર હોની હૈ નિરાધાર નહીં,
ઘર્નમાન સમય જબ અતિક્રાન્ત હો ગયા તર વિવક્ષિત વસ્તુકી ઉત્પત્તિ
હોનેકા વહ સમય નષ્ટ હો ગયા, જબ ફમમેં નષ્ટ હોનેકે કારણ વિવક્ષિત
વસ્તુકી ઉત્પત્તિ હોનેકર ક્રિયાકા સદ્ભાવ રહના નહી હૈ, ફસી તરફસે
અવિષ્યત્કાલ બી અનુત્પન્ન હૈ—અન અનુત્પન્ન હોનેકે કારણ અમીસે
ઠસમેં બી ઉત્પન્ન હોનેકર ક્રિયાકા સદ્ભાવ કેસે રહ સકેગા, તથા ફસીસે

જ્ઞાની ઉત્પત્તિ તો ક્રિયાના અન્ત સમયે જ થાય છે, તેથી જો ઘટા
તે સમયે જ કેળી શકાય તો તેમાં અંધિ શેા છે ?

તથા ક્રિયાભાણુનો સમય નિરંશ હોવાથી ક્રિયાભાણુ જ કૃત હોય છે
જો વર્તમાન સમયરૂપ ક્રિયાકાળમાં પણ વસ્તુને અકૃત માની લેવામાં આવે,
તો તે સમય બ્યવીત ઘર્ષ જથા બાક પણ તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે કરી
શકાય ? તથા અવિષ્યકાળમાં પણ તેનું નિર્માણ કેવી રીતે કરી શકાય ?
કારણ કે અતિક્રાન્ત સમયમાં (બ્યવીત ઘર્ષ જથેશા સમયમાં) અને અવિષ્ય
કાળમાં પણ સિનષ્ટ અને અનુત્પન્ન હોવાથી ક્રિયાનું અસત્ય (અવિધમાનતા)
છે જોડેડે કે ક્રિયા સાધાર હોય છે—નિરાધાર હોતી નથી. વર્તમાન સમય
અધારે અતિક્રાન્ત ઘર્ષ અથ છે ત્યારે અમુક વસ્તુની ઉત્પત્તિ યવાનો તે
સમય નષ્ટ ઘર્ષ અથ છે તે નષ્ટ ઘર્ષ અધારે કારણે તેમાં તે અમુક વસ્તુની
ઉત્પત્તિ યવા ફપ ક્રિયાનો સદ્ભાવ પડેતો નથી. જો જ પ્રમણે અવિષ્યકાળમાં
પણ તે અનુત્પન્ન જ રહે છે—તેથી અનુત્પન્ન હોવાને કારણે અત્યારથી જ
તેમાં પણ ઉત્પન્ન યવા ફપ ક્રિયાનો સદ્ભાવ કેવી રીતે પડી શકાય ? તેથી

અસંબંધ્યમાનત્વાત્, તસ્માત્ ક્રિયાકાલે એવ ક્રિયમાણં વસ્તુ કૃતમિતિ વ્યપદિશ્યતે,
તથાચોક્તમ્—‘ થેરાળ મયં નાકયમ ભાવઓ કીરણ્ણ સ્વપુષ્પંવ ।

બહવ અરુયંપિ કીરણ્ણ કીરણ્ણ તો સ્વરવિસાણંપિ ॥૧॥

નિચ્ચં કિરિયાહ દોસા નણુ તુલ્યા અસણ્ણ કઠ્ઠતરયા વા ’

પુવ્વમભૂયંચ ન તે દીસણ્ણ કિં સ્વરવિસાણંપિ ? ॥૨॥

પણ્ણમ ઉપપન્નાણં પરોપ્પરવિલક્ષણાણ સુવહૂણં ।

દીહો કિરિયાકાલો જણ્ણ દીસણ્ણ કિંચ કુમ્મસ્સ ॥૩॥

અન્નારંમે અન્નં કિહ દીસણ્ણ ? જહ ઘડો પઢારંમે ।

સિવગાવઓ ન કુમ્મો કિહ દીસણ્ણ સો તદદ્ધાણ્ણ ? ॥૪॥

અંતેચ્ચિય આરહો જણ્ણ દીસણ્ણ તંમિ ચેવ કો દોસો ? ।

અકયંચ સંપણ્ણ ગણ્ણ કિહુ કીરણ્ણ કિહવ્ણ એસમિ ? ॥૫॥

છાયા—સ્થવિરાણાં મતં નાકૃતમભાવતઃ ક્રિયતે સ્વપુષ્પમિત્ર ।

અથવા અકૃતમપિ ક્રિયતે ક્રિયતાં તર્હિ સ્વરવિષાણમપિ ॥૧॥

નિત્યં ક્રિયાદિ દોષા નનુ તુલ્યા અસતિ કઠ્ઠતરયા વા ।

પૂર્વમભૂતં ચ ન ત્વયા દ્રશ્યતે કિં સ્વરવિષાણમપિ ? ॥૨॥

પ્રતિ સમયોત્પન્નાનાં પરસ્પરવિલક્ષણાનાં સુવહૂનામ્ ।

દીર્ઘઃ ક્રિયાકાલો યદિ દ્રશ્યતે કિંચ કુમ્મસ્ય ॥૩॥

અન્યારંમે અન્યત્ કથં દ્રશ્યતામ્ ? યથા ઘટઃ પટારમ્ભે ।

શિવકાદયો ન કુમ્મઃ કથં દ્રશ્યતાં સ તદદ્ધાયામ્ ? ॥૪॥

અન્તે એવ આરબ્ધો યદિ દ્રશ્યતે તસ્મિન્નેવં કો દોષઃ ? ।

(અનાગત કાલે)

અકૃતં ચ સમ્પતિ ગતે કથં ક્રિયતાં કથં વા એવ્યતિ ? ॥૫॥

વિસ્તરતોઽન્યત્ર વિલોકનીયમ્

इन दोनों कालोंमें क्रिया असंबन्धमान है । इसलिये क्रियाकालमें ही
क्रियमाण वस्तु कृत् है ऐसा कहा जाता है । सो ही कहा है—‘ थेराण-
मयं नाकयमभावओ ’ यहांसे लेकर ‘ अंतेच्चिय आरहो जह ’ इस
पांचवीं गाथा तक इन सब गाथाओंका पूर्वपक्ष रूप और उत्तर पक्षरूप

જે તે બંને કાળોમાં ક્રિયા અસંબંધ્યમાન છે તે કારણે ક્રિયાકાળમાં જ એવું
કહી શકાય છે કે ક્રિયામાણ વસ્તુ કૃત છે એ જ વાત “ થેરાળમયં નાકયમ-
ભાવઓ ” થી લઈને “ અંતેચ્ચિય આરહો જહ ” આ પાંચમી ગાથા પર્યન્તની
ગાથાઓમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે તે બધી ગાથાઓનો પૂર્વપક્ષ રૂપથી
અને ઉત્તર પક્ષ રૂપ અર્થ ઉપર પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે.

‘तस्य ण जे ते समणा निर्गमा जमालिस्स अणगारस्स एयमहुं सरहति, पत्तिपति, रोयति, तेण जमालि वे। अणगारं उवसंपज्जिप्पणं विहरंति’ तत्र स्खु तपु धमणेपु ये ते भमगा निर्गमा जमालेरनगारस्स एतमर्थं क्रियमाणं वस्तु कुर्वं न मनति” इत्याद्यथ भ्रषति-प्रतिपत्ति-विश्रसति, रोचयन्ति रुचिषिपयं कुर्वंति, तेषु जमालिमेव अनगारम् उपसम्पद्य स्खु विहरन्ति-तिष्ठन्ति, ‘तस्य ण जे ते समणा निर्गमा जमालिस्स अणगारस्स एयमहुं णो सरहंति णो पत्तिपति, णो रोयति तेण जमालिस्स अणगारस्स भतियाओ वे। याओ पडिनिक्खमति’ तत्र स्खु भमणानां निग्नानां मध्ये ये धमणानिग्नानां जमालेरनगारस्स एतमर्थं पूर्वोक्तार्थं नो भ्रषति, नो प्रतिपत्तिं विश्रसन्ति, नो रोचयन्ति रुचिषिपयं कुर्वंति, ते स्खु जमालेरनगारस्स भन्तिकोत्तमीपात् कोष्ठकात् कोष्ठकानामन्वेष्यात् उद्यानात् प्रतिनिष्क्रामति निर्गच्छन्ति, ‘पडिप्पि

अर्थे ऊपरमें प्रकट किया जा चुका है। ‘तस्य ण जे ते समणा निर्गमा जमालिस्स अणगारस्स एयमहुं सरहति, पत्तिपति, रोयति, ते ण जमालि वे। अणगारं उवसंपज्जिप्पणं विहरंति’ इस तरह जमालि अनगारके साथके पांचसौ साधुओंमें जो जमालि अनगारके क्रियमाणकृत नहीं होता इस मन्तव्य पर भ्रष्टावाले, प्रतीतिवाले एवं रुचिवाले बन गये वे साधु जमालिके पासही रहे और ‘तस्य ण जे ते समणा निर्गमा जमालिस्स अणगारस्स एयमहुं नो सरहति णो पत्तिपति, णो रोयति, ते ण जमालिस्स अणगारस्स भतियाओ कोट्टयाओ वे। याओ पडि निक्खमति’ जो अमण निर्गम्य जमालि अनगारके क्रियमाण वस्तु कृत नहीं होती है, इस मन्तव्य पर भ्रष्टावाले, प्रतीतिवाले, एवं रुचिवाले नहीं बने वे उसके पाससे और उस कोष्ठक उद्यानसे निकल

“तस्य ण जे ते समणा निर्गमा जमालिस्स अणगारस्स एयमहुं सरहति, पत्तिपति, रोयति ते ण जमालि वे। अणगारं उवसंपज्जिप्पणं विहरंति” जमादी अनुभार साथे के ५०० साधुओं केता, तेभायी के साधुओंने जमादी अनुभारना मन्तव्य (क्रियमाण वस्तु केय छे जेपु पूर्वोक्त मन्तव्य) अर्थे भ्रष्टा उत्पन्न यथ ते मन्तव्यनी प्रतीति यथ गच्छे अने ते मन्तव्य उच्यते गच्छे, तेजो जमादी अनुभारनी पासके ४१४५ पश्यन्तु ‘तस्य ण जे ते समणा निर्गमा जमालिस्स अणगारस्स एयमहुं नो सरहति णो रोयति, ते ण जमालिस्स अणगारस्स भतियाओ कोट्टयाओ वे। याओ पडिनिक्खमति” के अनुभु निग्न येने जमादी अनुभारना ते मन्तव्य अर्थे भ्रष्टा उत्पन्न न यथ ते मन्तव्यनी नेमने प्रतीति न यथ अने नेमने ते मन्तव्य उच्यते नदी तेजो जमादी अनुभार पासकी अने ते ४१४५ उद्यानभांभी जाती नीकृष्य

ક્ષમિત્તા પુઞ્વાણુપુર્વિ ચરમાણા ગામાણુગામં દૃઢજ્જમાણા'પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય કોઠકના-
મચૈત્યાન્નિર્ગત્ય, ઉધાનાન્નિર્ગત્ય પૂર્વાનુપૂર્વ્યાં અનુક્રમેણ, ગ્રામાનુગ્રામં ગ્રામાદ્ ગ્રામાન્તરં
દ્રવન્તઃ વ્યતિદ્રવન્તઃ 'જેણેવ ચપાનયરી જેણેવ પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દે, જેણેવ સમણે ભગવં મહા
વીરે, તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' યત્રૈવ ચમ્પાનામ્ની નગરી, યત્રૈવ પૂર્ણમદ્દં નામ ચૈત્યમ્-ઉધા-
નમ્ યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીર આસીત્-તત્રૈવ ઉપાગચ્છન્તિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણં
ભગવં મહાવીરં' તિક્કલુત્તો આયાહિણં પયાહિણં કરેતિ' ઉપાગત્ય શ્રમણં ભગવન્તં
મહાવીરં ત્રિઃકૃત્વઃ ત્રિવારમ્ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં કુર્વન્તિ, 'કરેત્તા વંદંતિ, ણમં-
સંતિ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં' ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ' આદ-
ક્ષિણપ્રદક્ષિણં કૃત્વા વન્દન્તે, નમસ્યન્તિ, વન્દિત્વા, નમસ્યિત્વા શ્રમણં ભગવન્તં
મહાવીરમ્ ઉવસંપચ-આશ્રિત્ય સ્વલુ વિહરન્તિ ॥ સુ૦ ૧૩ ॥

આયે-ચલે આયે 'પઢિનિક્કલમિત્તા પુઞ્વાણુપુર્વિ ચરમાણા ગામાણુ-
ગામં દૃઢજ્જમાણા' ચલે આ કરકે અનુક્રમસે એક ગાંવસે દૂસરે ગાંવમેં
વિહાર કરતે ૨ 'જેણેવ ચંપા નયરી જેણેવ પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દે જેણેવ
સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' જહાં ચંપા નગરી ઔર
ઉસમેં મી જહાં વહ પૂર્ણમદ્દ ઉધાન તથા ઉસમેં મી જહાં શ્રમણ ભગ-
વાન્ મહાવીર વિરાજમાન યે, વહાં પર આયે 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણં
ભગવં મહાવીરં' તિક્કલુત્તો આયાહિણં પયાહિણં કરેતિ' વહાં આ કરકે
ઉન્હોને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો ત્રીન વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા
'કરેત્તા વંદંતિ ણમંસંતિ, વંદિત્તા નમંસિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં
ઉવસંપજ્જિત્તા ણં વિહરંતિ' આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરકે શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીરકો ઉન્હોને વંદના કી-નમસ્કાર કિયા, વંદના નમસ્કાર કરકે
વે મહાવીરકે પાસ રહે ॥ સુ૦ ૧૩ ॥

“પઢિનિક્કલમિત્તા પુઞ્વાણુપુર્વિ ચરમાણા ગામાણુગામં દૃઢજ્જમાણા” ત્યાંથી
નીકળીને અનુક્રમે એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતાં કરતાં “જેણેવ
ચપા નયરી જેણેવ પુણ્ણમદ્દે ચેદ્દે જેણેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ”
તેઓ જ્યાં ચપા નગરી હતી તેમા જ્યાં પૂર્ણમદ્દ ચૈત્ય હતું અને તે
ચૈત્યમાં જ્યાં મહાવીર પ્રભુ બિરાજતા હતા ત્યાં આગ્યા “ઉવાગચ્છિત્તા
સમણ મહાવીરં તિક્કલુત્તો આયાહિણ પયાહિણ કરેતિ” ત્યાં આવીને તેમણે
શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ પૂર્વક “કરેત્તા વંદંતિ
ણમંસંતિ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા સમણ ભગવં મહાવીરં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ”
વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ શ્રમણ ભગ-
વાન મહાવીરની પાસે તેમની આજ્ઞાનુસાર વિચરવા લાગ્યા. ॥ સુ. ૧૩ ॥

जमालि मिथ्यामिमानवक्तव्यता ।

मूलम्—“ तए णं से जमाली अनगारे अन्नया कयाइ ताओ रोगायकाओ विप्पमुके हट्ठे तुट्ठे जाए अरोए षलियसरीरे सावत्थीओ नयरीओ कोट्टयाओ चेइयाओ पढिनिक्खमइ, पढि निक्खमित्ता पुद्वाणुपुद्धिं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे जेणेव चपानयरी, जेणेव पुण्णभवे चेइए, जेणेव समणे भगव महा वीरे तेणैव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महा वीरस्स अबूरसामते ठिरुवा समणं भगव महावीरं एव वयासी-जहाणं देवाणुप्पियाणं घहवे अतेवासी समणा निग्गथा छउ मत्था भवेत्ता, छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कता, णो खलु अह त्हा छउमत्थे भवित्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कमिए, अहणं उप्पन्न णाणदसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवलि अवक्कमणेणं अवक्कमिए । तएणं भगव गोयमे जमालि अगगार एवं वयासी णो खलु जमाली ! केवलिस्स णाणे वा, दसणे वा, सेलसि वा, थंमसि वा, धूममि वा, आवरिज्जइ वा, णिघारिज्जइ वा, जइणं तुम जमाली ! उप्पन्नणाणदसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता, केवलि अवक्कमणेणं अवक्कते, तोण इमाइ दो धांगर णाई धांगरेहि-सासए लोए, जमाली । असासए लोए जमाली । सासए जीवे जमाली ! असासए जीवे जमाली ? तए णं से जमाली अगगारे भगवया गोयमेणं एववुत्ते समाणे सकिए, कंखिए, त्रिसिगिच्छिए भेदसमायत्ते, फलुससमायत्ते जाए यावि होएया, णो सचाएइ भगवओ गोयमस्स किंचिवि पमो

સ્વમિત્તા પુઞ્વાણુપુર્વિવ ચરમાણા ગામાણુગામં દૂઃજ્જમાણા'પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય કોઠકના-
મચૈત્યાન્નિર્ગત્ય, ઉદ્યાનાન્નિર્ગત્ય પૂર્વાનુપૂર્વ્યા અનુક્રમેણ, ગ્રામાનુગ્રામં ગ્રામાદ્ ગ્રામાન્તરં
દ્રવન્તઃ વ્યસિદ્વજન્તઃ 'જેણેવ ચપાનયરી જેણેવ પુણ્ણમદે ચેહ્ણ, જેણેવ સમણે ભગવં મહા
વીરે, તેણેવ સ્વાગચ્છંતિ' યત્રૈવ ચમ્પાનામ્ની નગરી, યત્રૈવ પૂર્ણભદ્રં નામ ચૈત્યમ્-ઉદ્યા-
નમ્ યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીર આમીત્-તત્રૈવ ઉપાગચ્છન્તિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણં
ભગવ મહાવીર તિક્કલુત્તો આયાહિણં પયાહિણં કરેતિ' ઉપાગત્ય શ્રમણં ભગવન્તં
મહાવીર ત્રિઃકુલ્લઃ ત્રિવારમ્ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં કુર્વન્તિ, 'કરેત્તા વંદંતિ, ણમં-
સંતિ, વંદિત્તા, ણમંસિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં' ઉપસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ' આદ-
ક્ષિણપ્રદક્ષિણં કૃત્વા વન્દન્તે, નમસ્સન્તિ, વન્દિત્વા, નમસ્સિત્વા શ્રમણં ભગવન્તં
મહાવીરમ્ ઉપસંપચ-આશ્રિત્ય સ્વલુ વિહરન્તિ ॥ સુ૦ ૧૩ ॥

આયે-ચલે આયે 'પઢિનિક્કલમિત્તા પુઞ્વાણુપુર્વિવ ચરમાણા ગામાણુ-
ગામં દૂઃજ્જમાણા' ચલે આ કરકે અનુક્રમસે એક ગાંવસે દૂસરે ગાંવમેં
વિહાર કરતે ૨ 'જેણેવ ચંપા નયરી જેણેવ પુણ્ણમદે ચેહ્ણ જેણેવ
સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' જહાં ચંપા નગરી ઓર
ઉસમેં મી જહાં વહ પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાન તથા ઉસમેં મી જહાં શ્રમણ ભગ-
વાન્ મહાવીર વિરાજમાન યે, વહાં પર આયે 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણં
ભગવં મહાવીરં તિક્કલુત્તો આયાહિણં પયાહિણં કરેતિ' વહાં આ કરકે
ઉન્હોને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો તીન વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા
'કરેત્તા વંદંતિ ણમંસંતિ, વંદિત્તા નમંસિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં
ઉવસંપજ્જિત્તા ણં વિહરતિ' આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરકે શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીરકો ઉન્હોને વંદના કી-નમસ્કાર ક્રિયા, વંદના નમસ્કાર કરકે
વે મહાવીરકે પાસ રહે ॥ સુ૦ ૧૩ ॥

૧. "પઢિનિક્કલમિત્તા પુઞ્વાણુપુર્વિવ ચરમાણા ગામાણુગામં દૂઃજ્જમાણા" ત્યાંથી
નીકળીને અનુક્રમે એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતાં કરતાં "જેણેવ
ચપા નયરી જેણેવ પુણ્ણમદે ચેહ્ણ જેણેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ"
તેઓ જ્યાં ચંપા નગરી હતી તેમાં જ્યાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું અને તે
ચૈત્યમાં જ્યાં મહાવીર પ્રભુ બિરાજતા હતા ત્યાં આવ્યા. "સ્વાગચ્છિત્તા
સમણ મહાવીર તિક્કલુત્તો આયાહિણ પયાહિણ કરેતિ" ત્યાં આવીને તેમણે
શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ પૂર્વક "કરેત્તા વંદંતિ
ણમંસંતિ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા સમણ ભગવં મહાવીરં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ"
વદ્ધુ કરી અને નમસ્કાર કર્યો. વદ્ધુ નમસ્કાર કરીને તેઓ શ્રમણ ભગ-
વાન મહાવીરની પાસે તેમની આજ્ઞાનુસાર વિચરવા લાગ્યા. ॥ સુ. ૧૩ ॥

जमालि मिथ्यामिमानवक्तव्यता ।

मूलम्—“ तए णं से जमाली अनगारे अन्नया कयाइ
ताओ रोगायकाओ विप्पमुके हट्ठे तुट्ठे जाए अरोए वलियसरीरे
सावस्थीओ नयगीओ कोट्टयाओ चेइयाओ पढिनिक्खमइ, पांढे
निक्खमित्ता पुद्वाणुपुद्धिं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे जेणेव
अपानयरी, जेणेव पुण्णभहे चेइए, जेणेव समणे भगवं महा
वीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महा
वीरस्स अदूरसामते ठिच्चा समणं भगव महावीर एव वयासी
जहाणं देवाणुप्पियाणं घहवे अतेवासी समणा निगंगा छउ
मस्था भवेत्ता, छउमस्थावक्कमणेणं अवक्कता, णो खलु अह तहा
छउमस्थे भवित्ता छउमस्थावक्कमणेणं अवक्कमिए, अहणं उप्पन्न
णाणदसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवलि अवक्कमणेणं
अवक्कमिए । तएणं भगव गोयमे जमालि अणगार एवं वयासी
णो खलु जमाली ! केवलिस्स णाणे वा, दसणे वा, सेलंसि वा,
धम्मंसि वा, धूममि वा, आवरिज्जइ वा, णिवारिज्जइ वा,
जइणं तुम जमाली ! उप्पन्नणाणदसणधरे अरहा जिणे केवली
भवित्ता, केवलि अवक्कमणेणं अवक्कते, सोण इमाइ दो वांगर
णाइ वागरेहि-सासए लोए, जमाली ! असासए लोए जमाली !
सासए जीवे जमाली ! असासए जीवे जमाली ? । तए णं से
जमाली अणगारे भगवया गोयमेणं एवंयुत्ते समाणे सुक्खिए,
कल्लिए, वित्तिगिच्छिए भेदसमावज्जे, कल्लससमावज्जे जाए
पावि होस्था, णो सचाएइ भगवओ गोयमस्स किंचिवि पमो

कखमाइक्खित्तए तुसिणीए संचिट्ठइ । जमालीति समणे भगवं
महावीरे जमालिअणगारं एवं वयासी-अत्थि णं जमाली । ममं
बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था, जेणं पभू एयं वागरणं
वागारित्तए जहाणं अहं, णो चेव णं एयप्पग्गारं भासं भासित्तए,
जहाणं तुमं । सासएलोए जमाली ! जं ण कयावि णासी णो क-
यावि भवइ, ण कयावि ण भविस्सइ, भुविं च भवइ य भवि-
स्सइ य धुवे, णितिए, सासए, अक्खए, अवए, अवट्ठिए, णिच्चे,
असासए लोए जमालि ! जओ ओसप्पिणी भवित्ता, उस्स-
प्पिणी भवइ, उस्सप्पिणी भवित्ता, ओसप्पिणी भवइ, सासए
जीवे जमालि । जं ण कयाइ णासि जाव णिच्चे असासए
जीवे जमाली । जं ण नेरइए भवित्ता तिरिक्खजेणिए भवइ,
तिरिक्खजेणिए भवित्ता मणुस्से भवइ, मणुस्से भवित्ता देवे
भवइ । तए णं से जमाली अणगारे समणस्स भगवओ महा-
वीरस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव एवं परूवेमाणस्स एयमट्ठं
णो सदहइ, णोपत्तिइ णो रोएइ, एयमट्ठं असदहमाणे अपत्ति-
यमाणे अरोयमाणे दोच्चंपि समणस्स भगवओ महावीरस्स
अंतियाओ आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावु-
ब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च
वुग्गाहेमाणे वुप्पाएमाणे बहुयाइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ,
पाउणित्ता, अद्धमासियाए संलेहणाए अत्ताणं झूसेइ, झूसेत्ता

तीक्ष्ण भक्ष्या अणसणयाय छेदेह, छेदिता तस्स ठाणस्स अणा
लोइयपिडिक्खते कालमासे काल किञ्चा लतप्प, कप्पे तेरस साग
रोधमट्ठिइयसु देवकिञ्चिसियसु देवेसु देवकिञ्चिसियत्ताय
उववस्से ॥ सू० १४ ॥

छाया—ततः खलु जमाभिः अनगारः अयदा कदाचित् तस्मात् रोगात्
कृत् विप्रमुक्तो हृष्टो जातः, अरोगः, बलिहारी, यावत्स्या नगपाः कोष्ठ
कात् चैत्यात् प्रतिनिष्कामति, प्रतिनिष्कम्य पूर्वानुपूर्व्यां परन्तु ग्रामानुग्राम
द्वयं यत्रैव चम्पानगरो यत्रैव पूर्णमद्र वैस्पय, यत्रैव धमणो मगवान् महावीर
स्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य भगवन्मगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते स्थित्वा
भ्रमणं मगवन्तं महावीरम् परम् अवादीत्—यथा खलु देवानुप्रियाणां बह्वीर्यं
चासिन धमणा निप्रन्या छद्मस्या भूत्वा छद्मस्यापक्रमणेन अपक्रान्ताः, नो
खलु अहं तथा छद्मस्योभूत्वा छद्मस्यापक्रमणेन अपक्रान्तः अहं खलु तत्पन्न
ज्ञानदर्शनपरः अहंन् भिनः केवली भूत्वा केवल्यापक्रमणेन अपक्रान्तः । ततः
खलु मगवान् गौतमो जमाभिम् अनगारम् परम् अवादीत्—नो खलु जमाळे !
केवमिनो ज्ञानं वा दर्शनं वा, शोछे वा, स्वप्ने वा, रूपे वा आह्वयते वा, निवार्यते
वा यदि खलु त्वं जमाले ! तत्पन्नज्ञानदर्शनपर अहंन् भिनः केवली भूत्वा केव
ल्यापक्रमणेन अपक्रान्तः तदा खलु इमे द्वे व्याकरणे व्याकृत्य—अन्वतो लोको जमाले !
अन्वत्ततो लोको जमाले ! अन्वत्ततो जीवो जमाले ! अन्वत्ततो जीवो जमाले !
ततः खलु स जमाभिः अनगारो मगवता गौतमेन परमुक्तः सन् ब्रह्मिन् कारु
क्षितो विचिकित्सितः, मेदसमापन्नः कष्टपसमापन्नो जातश्चापि भूतो, नो
ब्रुवतीति मगवतो गौतमस्य किञ्चिदपि मदनोच्चरमाश्रयात्, तूमीकः सतिष्ठो !
जमाले ! इति भगवो मगवान् महावीरो जमाभिम् अनगारम् परम् अवादीत्—
सन्ति खलु जमाले ! मय बह्वीर्यं चासिन धमणा निप्रन्या छद्मस्याः,
ये खलु मभव अहं व्याकरणं व्याकृत्यम्, यथा खलु अहं ना वैव खलु एतस्या
रां मापां मापितुम् यथा खलु स्वम् आश्रितो लोको जमाले ! यत् न कदापि न
आसीत्, न कदापि न भवति, न कदापि न मरिष्यति, भूतम्, भवति च,
मरिष्यति च भूतो नित्यः, शाश्वतः अस्ययः अवस्थितः, नित्यः ।
अन्वत्ततो लोको जमाले ! यतः अन्वत्पिणी भूत्वा उत्तर्पिणी भवति, उत्तर्पिणी
भूत्वा अवत्पिणी भवति । अन्वत्ततो जीवो जमाले ! यत् न कदापि न आसीत्,
यावत् नित्यः अन्वत्ततो जीवो जमाले ! यः खलु वैरिणो भूत्वा तिर्यग्योनिको
भवति, तिर्यग्योनिको भूत्वा मनुष्यो भवति, मनुष्यो भूत्वा देवो भवति । ततः

क्वमाइक्खित्तए तुसिणीए संचिट्ठइ । जमालीति ससणे भगवं
महावीरे जमालिं अणगारं एवं वयासी-अत्थि णं जमाली । ममं
बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था, जेणं पभू एयं वागरणं
वागारत्तिए जहाणं अहं, णो चेव णं एयप्पग्गारं भासं भासित्तए,
जहाणं तुमं । सासएलोए जमाली ! जं ण कयावि णासी णो क-
यावि भवइ, ण कयावि ण भविस्सइ, भुविं च भवइ य भवि-
स्सइ य धुवे, णितिए, सासए, अक्खए, अव्वए, अवट्ठिए, णिच्चे,
असासए लोए जमालि ! जओ ओसप्पिणी भवित्ता, उस्स-
प्पिणी भवइ, उस्सप्पिणी भवित्ता, ओसप्पिणी भवइ, सासए
जीवे जमालि । जं ण कयाइ णासि जाव णिच्चे असासए
जीवे जमाली । जं ण नेरइए भवित्ता तिरिक्खजेणिए भवइ,
तिरिक्खजेणिए भवित्ता मणुस्से भवइ, मणुस्से भवित्ता देवे
भवइ । तए णं से जमाली अणगारे समणस्स भगवओ महा-
वीरस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव एवं परूवेमाणस्स एयमट्ठं
णो सदहइ, णोपत्तिएइ णो रोएइ, एयमट्ठं असदहमाणे अपत्ति-
यमाणे अरोयमाणे दोच्चंप्पि समणस्स भगवओ महावीरस्स
अंतियाओ आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता वहूहिं असब्भावु-
ब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च
वुग्गाहेमाणे वुप्पाएमाणे बहुयाइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ,
पाउणित्ता, अद्धमासियाए संलेहणाए अत्ताणं झूसेइ, झूसेत्ता

तीक्ष्ण भस्माद् अणसणयाद् छेदेद्, छेदिता तस्मै ठाणस्म अणा
लोह्यपट्टिकते कालमासे काल किञ्चा लस्य, कप्ये तेरस्मा साग
रोधमद्विद्वत्सु देवकिञ्चिसिपसु देवेसु देवकिञ्चिसियत्ताप
उवयस्ते ॥ सू० १४ ॥

छाया—ततः खलु जमाहिः अनगारः अपदा कदाचित् तस्मात् रोगात्
झात् विप्रमुक्तो दृष्टतुष्टो जातः, अरोगः, बलिकुशरीरः, धावस्त्वा नमर्याः कोष्ठ
कात् चैत्यात् प्रतिनिष्कामति, प्रतिनिष्कम्य पूर्वानुपूर्व्यां चरन् ग्रामानुग्राम
द्रवन् यत्रैव चम्पानगरो यत्रैव पूर्णमद्र चैत्यम्, यत्रैव धमणो मगवान् महावीर
स्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य धमणम्य मगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते स्थिता
भ्रमण मगवन्त महावीरम् परम् अवादीत्—यथा खलु देवानुभियाणां बहवोऽन्ते
पासिन धमणा निग्रन्या छद्मस्था भूत्वा छद्मस्थापक्रमेण अपक्रान्ताः, नो
खलु भई तथा छद्मस्थोभूत्वा छद्मस्थापक्रमेण अपक्रान्तः भई खलु तत्पन्न
ज्ञानदर्शनधरः अर्हन् भिनः केवली भूत्वा केवलयपक्रमेण अपक्रान्तः । ततः
खलु मगवान् गौतमो जमाहिम् अनगारम् परम् अवादीत्—नो खलु जमाहे !
केवलिनो ज्ञानं वा, दर्शनं वा, शोभे वा, स्वप्ने वा, स्तूपे वा आहूयते वा, निराप्यते
वा यदि खलु त्वं जमाले ! उत्पन्नज्ञानदर्शनधरः अर्हन् भिन केवली भूत्वा केव
लयपक्रमेण अपक्रान्तः तदा खलु इमे द्वे व्याकरणे व्याकुरु—अश्वतो श्लोको जमाले !
अश्वत्थतो श्लोको जमाले ! साव्यतो जीवो जमाले ! अश्वत्थतो जीवो जमाले !
ततः खलु स जमाहिः अनगारो मगवता गौतमेन परमुक्तः सन् दक्षितः कार्
क्षितो विचिकित्सितः, मेदसभाषणः बद्धपसभाषणो जातवापि भसीत्, नो
ध्वनोति मगवतो गौतमस्य किञ्चिदपि प्रश्नोचरमाश्रपातुम्, तूष्णीकः सतिष्ठो !
जमाल ! इति भ्रमणो मगवान् महावीरो जमाहिम् अनगारम् परम् अवादीत्—
सन्ति खलु जमाले ! मम बहवोऽन्तेवासिन धमणा निग्रन्याः छद्मस्थाः,
ये खलु प्रमथ इदं व्याकरणं व्याकुरुम्, यथा खलु भई ना वैव खलु एतस्मका
रां भार्या भाविदुम् यथा खलु स्वम्, अश्वतो श्लोको जमाले ! यत् न कदापि न
भासीत्, न कदापि न भवति, न कदापि न मरिष्यति, भूतव्य, भवति च,
भविष्यति च ध्रुवो नित्यः, द्वापत नक्षत्रः अव्यय अवस्थितः, नित्यः !
अश्वत्थतो श्लोको जमाले ! यतः भ्रमणपिणी भूत्वा उत्सर्पिणी भवति, उत्सर्पिणी
भूत्वा भ्रमणपिणी भवति । अश्वत्थतो जीवो जमाले ! यत् न कदापि न भासीत्,
यावत् नित्यः अश्वत्थतो जीवो जमाले ! यः खलु नैरपिणी भूत्वा तिर्यग्योनिर्लो
भवति, तिर्यग्योनिर्लो भूत्वा मनुष्यो भवति, मनुष्यो भूत्वा दधो भवति । ततः

खलु स जमालिरनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य एवसाचक्षणस्य यावत् एवम् प्ररूपयतः एतमर्थं नो श्रद्दधन्ति, नो प्रत्येति, नो रोचयति, एतमर्थम् अश्रद्दधत् अप्रतियन् अरोचयन् द्वितीयमपि श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्ति-
कात् आत्मना अपक्राम्यति । अपक्रम्य बहीभिः असद्भावोद्भावानाभिः मिथ्या-
त्वाभिनिवेशैश्च आत्मानं च, परं च, तदुभयं च व्युद्ग्राहयन् व्युत्पादयन् बहुभिः
वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा अर्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं
जोषयति, जोषयित्वा त्रिंशद् मन्तानि अनसनतया छिनत्ति, छित्त्वा तस्य स्थानस्य
अनालोचितप्रतिद्वान्तः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे त्रयोदशसाग-
रोपमस्थितिकेषु देवकिल्वपिकेषु देवेषु देवकिल्वपिकतया उपपन्नः ॥सू० १४॥

टीका—अथ जमालेरनगारस्य मिथ्यात्वाभिमानवक्तव्यतां प्ररूपयितु-
माह—तएणं से इत्यादि, ‘तएणं से जमाली अनगारे अन्नया कयाइं ताओ रोगा-
यंकाओ विप्पमुक्के हट्ठे तुट्ठे जाए अरोए बलियसरीरे । ततः खलु स जमालिरन-
गारः अन्यदा कदाचिच्छमात् रोगातङ्कात् रोगाद् आतङ्काच्च विगमुक्तो रहितः सन्
हृष्टतुष्टश्च जातः हर्षतोषसम्पन्नः, अरोगो रोगरहितः, बलिकशरीरः बलिकं बल-
शालिशरीरं यस्य स तथा तादृशः सन् जमालिः ‘सावत्थीओ नयरीओ कोट्टु-
याओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ’ श्रावस्त्या नगर्याः कोष्ठकात् चैत्यात् कोष्ठक-

‘तएणं से जमाली’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने जमालि अनगारकी मिथ्यात्वा-
भिमानकी वक्तव्यता कही है—‘तएणं से जमाली अनगारे अन्नया-
कयाइं ताओ रोगायंकाओ विप्पमुक्के हट्ठतुट्ठे जाए, अरोए बलियसरीरे’
अब एक समयकी बान है कि धीरे २ वे जमालि अनगार रोग और
आतंकसे सर्वथा रहित हो गये—अतः हर्ष और तोषसे युक्त बने हुए
वे रोगरहित होनेके कारण शरीरसे बलिष्ठ हो गये ‘सावत्थीओ नय-
रीओ कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ’ इस तरह बिलकुल निरोग

“तएण से जमाली” इत्यादि—

टीकार्थ—આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે જમાલી અણુગારના મિથ્યાત્વાભિમાનની
પ્રરૂપણા કરી છે—“તएणं से जमाली अनगारे अन्नयाकयाइ ताओ रोगायंकाओ
विप्पमुक्के हट्ठतुट्ठे जाए, अरोए बलियसरीरे” ત્યાર બાદ ધીરે ધીરે તે
જમાલી અણુગારને રોગ તંક શમી ગયો અને એક દિવસ તેઓ રોગથી
બિલકુલ મુક્ત થઈ ગયા તેથી તેમને હર્ષ અને સંતોષ થયો રોગાતંકથી
મુક્ત થયા બાદ તેમનું શરીર બ્યારે બલિષ્ઠ બન્યું ત્યારે “સાવત્થીઓ નય-
રીઓ કોટ્ટયાઓ ચેઇયાઓ પડિનિક્ખમइ” તેમણે શ્રાવસ્તી નગરીના કોણક

નામોધાનાત્ પ્રતિનિષ્કામતિ નિર્ગચ્છતિ, 'પરિનિક્ષમિત્તા પુસ્વાણુપુષ્ઠિ ચરમાણે ગામાણુગામ દુરજમાણે' કોષ્ટકૈત્યાત્ પ્રતિનિષ્કમ્ય નિર્ગમ્ય પૂર્વાનુપૂર્ણા અનુક્રમેણ ચરન્ વિચરન્ ગ્રામાનુગ્રામ ગ્રામાત્ ગ્રામાતર દ્વયન્ ઘ્યતિવ્રમન્ 'જેણેષ ચપાનયરી, જેણેષ પુણ્નમહે ચેદ્દપ, જેણેષ સમણે મગધં મહાવીરે તેણેષ ઉવાગચ્છહ' 'યથૈવ ચમ્પાનામ નગરી આસીન્, યથૈવ પૂર્ણમદ્ર નામ ચૈત્યમાસીત્, યથૈવ અમયો મગધાન્ મહાવીર આસીત્ તથૈવ ઉવાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણસ્સ મગધજો મહાવીરસ્સ અદૂરસામતે ઠિચ્ઠા સમણ મગધ મહાવીર એવ ચયાસી' - ઉવાગસ્ય અમણસ્ય મગધજો મહાવીરસ્ય અદૂરસામતે - નાતિદૂરે નાતિ પ્રત્યાસન્ને ઉચિત્તસ્થાને સ્થિત્વા - ઉપવિષ્ણુ અમગ મગધન્ત મહાવીરમ્ એવ વહ્યમાણમકારેણ અવાદીત્ - 'મહા ય દેવાણુપ્પિયાણ વહ્ણે અંતેયાસી સમણા નિગ્ગયા છઠમત્યા મત્યા મયેતા છઠમત્યાવક્કનણેય અવક્કંતા' હે મહન્ત ! યયા સ્વહ દેવાણુપ્પિયાણાં

ઔર બલયુક્ત હો જાને પર હે આવસતી નગરી ઔર કોષ્ટક ચૈત્યસે-
 લધાનસે નિકલે 'પરિનિક્ષમિત્તા પુસ્વાણુપુષ્ઠિ ચરમાણે ગામાણુગામ
 દુરજમાણે' નિકલ કર અનુક્રમસે એક ગાંધસે દૂસરે ગાંધમેં વિહાર
 કરતે હુણ હે 'જેણેષ ચંપા નગરી જેણેષ પુણ્નમહે ચેદ્દપ, જેણેષ સમણે
 મગધ મહાવીરે તેણેષ ઉવાગચ્છહ' 'વહાં આપે જહાં વહ ચંપા નગરી
 થી જહાં વહ પૂર્ણમદ્ર લધાન યા એવ જહાં હે અમણ મગધાન્ મહાવીર
 વિરાજમાન યે 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણસ્સ મગધજો મહાવીરસ્સ અદૂર
 સામતે ઠિચ્ઠા સમણ મગધ મહાવીર' એવ ચયાસી' 'વહાં આકરકે હે
 અમણ મગધાન્ કે ન અતિ સમીપ ન અતિ દૂર - કિન્તુ અપને યોગ્ય
 ઉચિત્ત સ્થાન પર પાસમેં સ્થહે હો ગયે ઔર હસ્ત પ્રકારસે કહને સ્મો
 'જહાણ દેવાણુપ્પિયાણ વહ્ણે અંતેયાસી સમણા નિગ્ગયા છઠમત્યા

ઉધાનમાંથી વિહાર કર્યો. "પરિનિક્ષમિત્તા પુસ્વાણુપુષ્ઠિ ચરમાણે ગામાણુગામ
 દુરજમાણે" કોષ્ટક ઉધાનમાંથી નીકળીને કેમકા કોઈ ગામથી બીજે ગામ
 વિહાર કરતાં કરતાં તેણા "જેણેષ ચંપા નયરી જેણેષ પુણ્નમહે ચેદ્દપ, જેણેષ
 સમણે મગધ મહાવીરે તેણેષ ઉવાગચ્છહ" અર્થાં ચંપા નગરી હતી, અર્થાં પૂર
 મદ્ર પૈત્ય હતું અને તે પૈત્યમાં અર્થાં અમણુ અમવ ન મહાવીર નિરાજ્યા
 હતા, ત્યાં આજ્ઞા "ઉવાગચ્છિત્તા સમણસ્સ મગધજો મહાવીરસ્સ અદૂરસામતે
 ઠિચ્ઠા સમણ મગધ મહાવીર એવ ચયાસી" ત્યાં જાલીને તેણા અમણુ બ્ર
 વાનની બહુ પાસે પણ નહીં અને બહુ દૂર પણ નહીં એવે ઉચિત્ત સ્થાને
 હતા રહીને તેમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. "જહાં દેવાણુપ્પિયાણ વહ્ણે

खलु स जमालिरनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य एवमाचक्षाणस्य यावत् एवम् प्ररूपयतः एतमर्थं नो श्रद्धन्ति, नो प्रत्येति, नो रोचयति, एतमर्थम् अश्रद्धत् अप्रतियन् अरोचयन् द्वितीयमपि श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्ति-
कात् आत्मना अपक्राम्यति । अपक्रम्य वहीभिः असद्भावोद्भावानामिः मिथ्या-
त्वाभिनिवेशैश्च आत्मानं च, परं च, तदुभयं च व्युद्ग्राहयन् व्युत्पादयन् बहुभिः
वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा अर्धमासिक्या संलेसनया आत्मानं
जोषयति, जोषयित्वा त्रिंशद् भक्तानि अनसनतया छिनत्ति, छित्त्वा तस्य स्थानस्य
अनालोचितप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे त्रयोदशसाग-
रोपमस्थितिकेषु देवकिल्विपिकेषु देवेषु देवकिल्विपिकतया उपपन्नः ॥सू० १४॥

टीका—अथ जमालेरनगारस्य मिथ्यात्वाभिमानवक्तव्यतां प्ररूपयितु-
माह—तएणं से इत्यादि, ‘ तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइं ताओ रोगा-
यंकाओ विप्पमुक्के हट्ठे तुट्ठे जाए अरोए बलियसरीरे । ततः खलु स जमालिरन-
गारः अन्यदा कदाचिदस्मात् रोगातङ्कात् रोगाद् आतङ्काच्च विप्रमुक्तो रहितः सन्
हृष्टतुष्टश्च जातः हर्षतोपसम्पन्नः, अरोगो रोगरहितः, बलिकशरीरः बलिकं बल-
शालिशरीरं यस्य स तथा तादृशः सन् जमालिः ‘ सावत्थीओ नयरीओ कोट्ठ-
याओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ ’ श्रावस्त्या नगर्याः कोष्ठकात् चैत्यात् कोष्ठक-
‘ तएणं से जमाली ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने जमालि अनगारकी मिथ्यात्वा-
भिमानकी वक्तव्यता कही है—‘ तएणं से जमाली अणगारे अन्नया-
कयाइं ताओ रोगायंकाओ विप्पमुक्के हट्ठतुट्ठे जाए, अरोए बलियसरीरे’
अब एक समयकी बान है कि धीरे २ वे जमालि अनगार रोग और
आतंकसे सर्वथा रहित हो गये—अतः हर्ष और तोषसे युक्त बने हुए
वे रोगरहित होनेके कारण शरीरसे बलिष्ठ हो गये ‘ सावत्थीओ नय-
रीओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ ’ इस तरह बिल्कुल निरोग

“ तएण से जमाली ” इत्यादि—

टीकार्थ—આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે જમાલી અણુગારના મિથ્યાત્વાભિમાનની
પ્રરૂપણા કરી છે—“ તएणं से जमाली अणगारे अन्नयाकयाइ ताओ रोगायंकाओ
विप्पमुक्के हट्ठतुट्ठे जाए, अरोए बलियसरीरे ” ત્યાર બાદ ધીરે ધીરે તે
જમાલી અણુગારને રોગ તક શમી ગયો અને એક દિવસ તેઓ રોગથી
બિલકુલ મુક્ત થઈ ગયા. તેથી તેમને હર્ષ અને સંતોષ થયો. રોગાતંકથી
મુક્ત થયા બાદ તેમનું શરીર જ્યારે બલિષ્ઠ બન્યું ત્યારે “ સાવત્થીઓ નય-
રીઓ કોટ્ઠયાઓ ચેહ્યાઓ પડિનિક્ખમइ ” તેમણે શ્રાવસ્તી નગરની...

ધૂમ સિવા, આચરિજ્ઞાં વા, નિવારિજ્ઞાં વા ' હે જમાલે ! નો સજ્જ કેવલિનઃ
 જ્ઞાનં દર્શનં વા શ્રેયઃ-પર્યવે વા, સ્તમ્પે વા, સ્તૂપે વા-શિલ્પે આત્રિપથે-ઈન્દ્રિય
 ધિવથે, નિવાર્યથે-નિવરાં વાર્યથે-પ્રતિહ-યથે વા ઇતિ-' અહિ જ તુમ જમાલી !
 તત્પન્નગામ્યદસનચરે અરહા મિણે કેવલી મવિષા કેવલિમવક્રમેણેમ અવકથે
 તો જ હમાઈ દો વાગરણાઈ વાગરેદિ ? '—હે જમાલે ! યદિ સજ્જ ત્વમ્ તત્પન્નજ્ઞાન-
 દર્શનપરાઃ અર્હન્ જિનઃ કેવલી ધૂમ્વા કેવલપદ્મમેણે-કેવલિવિહારેણ અપદ્મવો
 વિહરસિ તદ્વા સજ્જ હમે દે વ્યાકરણે મમો વ્યાકરુ ? ઉત્તર ? વધપમામપન્ન
 હ્યસ્ય ઉત્તરં દેદોતિ માવઃ । ઉદેવ પ્રમદ્યમાહ-' સાસણ લોણ જમાલી !
 અસાસણ લોણ જમાલી !, સાસણ જીવે જમાલી ! અસાસણ જીવે જમાલી !'
 હે જમાલે ! કિમ્ અવ લોકાઃ જ્ઞામતો વર્તવે ? હે જમાલે ! કિં વા અવ લોકાઃ

અનગારસે પેસા કહા-' જો સ્વજ્ઞ જમાલિ ! કેવલિસ્ત જાણે વા દસણે
 વા સેલસિ વા, ધર્મસિ વા, ધૂર્મસિ વા આચરિજ્ઞાં વા, નિવારિજ્ઞાં
 હે જમાલે ! કેવલીકા જ્ઞાન ઓર દર્શન કેવલજ્ઞાન એવ કેવલદર્શન-યે
 દોનોં પર્યતમેં, સ્તમ્પમેં, અથવા સ્તૂપમેં આકૃત-થોડીસી મી રુકાવટવાલે
 નહીં હોતે હૈં, ઓર ન જન દોનોંકા જનસે પ્રતિધાતહી હોતા હે, સો
 'અહિ જ તુમ જમાલી જપ્પણજાણદસનચરે અરહા મિણે કેવલી મવિષા
 કેવલિ અવક્રમેણે અવકથે તો જ હમાઈ દો વાગરણાઈ વાગરેદિ' હે
 જમાલે ! યદિ તુમ તત્પન્ન કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલ દર્શનવાલે અર્હન્
 જિન કેવલી હોર કેવલિ વિહારસે વિપરણ કરતે હોતો જન દો વ્યાક
 રણોંકા-પ્રમોંકા-ઉત્તર દો-વે દો પ્રશ્ન યે હૈં-' સાસણ લોણ જમાલી !
 અસાસણ લોણ જમાલી ! સાસણ જીવે જમાલી ! અસાસણ જીવે જમાલી !'

સજ્જ જમાલી ! કેવલિસ જાણે વા દસણ વા સેલસિ વા ધર્મસિ વા ધૂર્મસિ
 વા આચરિજ્ઞાં વા, નિવારિજ્ઞાં " હે જમાલી ! કેવલીનુ કેવલજ્ઞાન અને કેવલ
 દર્શન પવતર્મ, સ્તમ્પર્મ કે સ્તૂપર્મ આવુન મત્તુ નરી એટલે કે જ્ઞાનર્મ
 પવતારિ પણ આકૃષ્ટી રૂપ જની શકતા નથી અને તેમના દ્વારા તે જનને
 નિવારણ પણ કરી શકાતુ નથી ' અહિ જ તુમ જમાલી તત્પન્નગામ્યદસનચરે
 અરહા મિણે કેવલી મવિષા કેવલી અવક્રમેણે અવકથે તો જ હમાઈ દો
 વાગરણાઈ વાગરેદિ ' હે જમાલી ! ને તમે તત્પન્ન કેવલજ્ઞાન અને કેવલ
 દર્શનવાળા અર્હન્ જિન કેવલી યદિ કેવલિ વિહારથી વિચરણ કરતા હો,
 તેા મારા આ ને પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો— સાસણ લોણ જમાલી ! અસાસણ
 જીવે જમાલી ! સાસણ જીવે જમાલી ! અસાસણ જીવે જમાલી ! ' હે જમાલી !

ભગવતાં વહ્વોડન્તેવાસિનઃ શિષ્યાઃ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થાઃ છદ્મસ્થાઃ ભૂત્વા છદ્મ-
સ્થાપક્રમણેન ગુરુકુલાન્નિર્ગમનેન છદ્મસ્થાપક્રમણેન છદ્મસ્થવિહારેણ અપ-
ક્રાન્તા નિર્ગતા વિહરન્તિસ્મ 'જો સ્વલુ અહં તહા છડમત્યે ભવિત્તા છડમત્યા-
વક્રમણેણં અવક્રમિણ, ' નો સ્વલુ અહ તથા છદ્મસ્થો ભૂત્વા છદ્મસ્થાપક્રમણેન
છદ્મસ્થ' સન્ અપક્રમણેન ગુરુકુલાન્નિર્ગમનેન છદ્મસ્થવિહારેણ ઉપક્રાન્તો
નિર્ગતઃ નાહં છદ્મસ્થવિહારેણ વિહરામિ ઇત્યર્થઃ ' અપિતુ ' અહં જં ઉપ્પન્નજાણ-
દંસણધરે અરહા જિણે કેવલી ભવિત્તા કેવલિ અવક્રમણેણં અવક્રમિણ ' અહં-
સ્વલુ ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનવરઃ સમ્યક્ જ્ઞાનસમ્યગ્દર્શનવિશિષ્ટઃ અર્હન્ જિનઃ
કેવલી-કેવલજ્ઞાની ભૂત્વા કેવલિનાં સત્તામ્ અપક્રમણેન કેવલિવિહારેણ અપક્રા-
ન્તો વિહરામિ । ' તણં ભગવં ગોયમે જમાલિ અણગારં એવં વયાસી ' -તતઃ
સ્વલુ ભગવાન્ ગૌતમો જમાલિમ્ અણગારમ્ એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-
' જો સ્વલુ જમાલી ! કેવલિસ્સ જાણે વા દંસણે વા, સેલંસિવા, થમંસિ વા,

ભવેત્તા છડમત્યાવક્રમણેણં અવક્રતા ' જૈસે આપ દેવાનુપ્રિયકે અનેક
અન્તેવાસી-શિષ્ય શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ છદ્મસ્થ હોતે હુણ છદ્મસ્થાપક્રમસે-
છદ્મસ્થ વિહારસે વિચરણ કરતે હૈં, ' જો સ્વલુ અહં તહા છડમત્યે
ભવિત્તા છડમત્યાવક્રમણેણં અવક્રમિણ ' વૈસા મૈં છદ્મસ્થ હો કરકે
છદ્મસ્થ વિહારસે વિચરણ નહીં કરતાહ્મં, કિન્તુ ' અહં જં ઉપ્પન્નજાણ-
દંસણધરે અરહો જિણે કેવલી ભવિત્તા કેવલિ અવક્રમણેણં અવક્રમિણ '
મૈં તો ઉત્પન્ન જ્ઞાન દર્શનધારી-સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન વિશિષ્ટ અર્હન્
જિન કેવલજ્ઞાની હો કરકે કેવલિ વિહારસે વિચરણ કરતા હુ, ' તણં
ભગવં જમાલિ અણગારં એવં વયાસી ' તથ ભગવાન્ ગૌતમને જમાલિ

અતેવાસી સમણા નિર્ગયા છડમત્યા ભવેત્તા છડમત્યાવક્રમણેણં અવક્રકંતા ”
એવી રીતે આપ દેવાનુપ્રિયના અનેક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ શિષ્યો છદ્મસ્થ હોવાથી
છદ્મસ્થાપક્રમથી છદ્મસ્થ વિહારથી વિચરણ કરે છે, “ જો સ્વલુ અહં તહા
છડમત્યે ભવિત્તા છડમત્યાવક્રમણેણં અવક્રમિણ ” એવી રીતે હું છદ્મસ્થ દશા-
યુક્ત ન હોવાથી છદ્મસ્થ વિહારથી વિચરણ કરતો નથી. પરન્તુ અહ જં ઉપ્પ-
ન્નજાણદંસણધરે અરહા જિણે કેવલી ભવિત્તા કેવલી અવક્રમણેણં અવક્રમિણ ”
હુ તો ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનધારી-સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનથી યુક્તઅરિહંત
જિન કેવલી (કેવલજ્ઞાની) છુ અને કેવલિ વિહારથી વિચરણ કરનારો છુ.”
“ તણં ભગવ ગોયમે જમાલિ અણગારં એવ વયાસી ” જમાલી અણગારની
આ પ્રકારની વાત સાંભળીને ભગવાન ગૌતમે તેને આ પ્રમાણે કહ્યું: “ જો

યુમ સિવા, આચરિજ્ઞાં વા, નિષારિજ્ઞાં વા ' હે જમાલે ! નો સહુ કેવલિનઃ
 જ્ઞાન વક્ષન વા શૈલે-પર્વતે વા, સ્વમ્મે વા, સ્તૂપે વા-શિલ્સરે આત્રિપતે-ઈવ
 શિવતે નિશાર્યતે-નિશરા પાર્યતે-પ્રતિહન્યતે વા. ઇતિ-' જહં ન તુમ જમાલી !
 ઉત્પન્નગાણદસણવરે અરહા જિણે કેવલી મચિષા કેવલિમવક્રમેણેણ અવક્રમે
 સો ન હમાહ દો વાગરણાહ વાગરેહિ ? ' -હે જમાલે ! યદિ સ્વલુ ત્વમ્ ઉત્પન્નજ્ઞાન-
 દર્શનવરઃ અર્હન્ જિના કેવલી મૂમ્પા કેરસ્યપક્રમણેન-કેવલિવિહારેણ અપક્રન્ડો
 વિહરસિ તદા સહુ હમે દ્વ વ્યાકરણે મમ્મો વ્યાકરુઃ ? ઉત્તર ! વક્ષ્યમાણમજ્ઞ-
 દ્વયસ્ય ઉત્તરં દેહીતિ માવાઃ । તદેવ પ્રમદ્વયમાહ-' સાસણ લોણ જમાલી !
 અસાસણ લોણ જમાલી !, સાસણ જીવે જમાલી ! અસાસણ જીવે જમાલી !'
 હે જમાલે ! કિમ્ અય લોકઃ શાશ્વતો વર્તતે ? હે જમાલે ! કિં વા અય લોકઃ

અનગારસે યેસા કહા-' જો સ્વલુ જમાલિ ! કેવલિસ્ત્વ ગાણે વા વક્ષણે
 વા સેલસિ વા, ધર્મસિ વા, યુમસિ વા આચરિજ્ઞાં વા, નિષારિજ્ઞાં !
 હે જમાલે ! કેવલીકા જ્ઞાન ઓર વક્ષણ કેવલજ્ઞાન એવ કેવલદર્શન-યે
 દોનોં પર્વતમેં, સ્વમ્મમેં, અયવા સ્તૂપમેં આવૃત્ત-થોચીસી સી રુકાવટવાલે
 નહીં હોતે હૈં, ઓર જ હન દોનોંકા હનસે પ્રતિષ્ઠાતહી હોતા હૈં, સો
 'જહં ન તુમ જમાલી ઉત્પન્નગાણદસણવરે અરહા જિણે કેવલી અચિષ્ઠા
 કેવલિ અવક્રમણેણં અવક્રમેતે સો ન હમાહ દો વાગરણાહ વાગરેહિ' હે
 જમાલે ! યદિ તુમ ઉત્પન્ન કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલ વક્ષણવાલે અર્હન્ત
 જિન કેવલી હોકર કેવલિ વિહારસે ચિષરણ કરતે હોતો હન દો વ્યાક
 રણોંકા-પ્રમ્મોંકા-ઉત્તર દો-એ દો પ્રશ્ન યે હૈં-' સાસણ લોણ જમાલી !
 અસાસણ લોણ જમાલી ! સાસણ જીવે જમાલી ! અસાસણ જીવે જમાલી !'

સહુ જમાલી ! કેવલિસ્ત્વ ગાણે વા વક્ષણ વા સેલસિ વા ધર્મસિ વા યુમસિ
 વા આચરિજ્ઞાં વા, નિષારિજ્ઞાં " હે જમાલી ! કેવલીનુ કેવલજ્ઞાન અને કેવલ
 દર્શન પવતર્મ્મ સ્તંભર્મ્મ કે સ્તૂપર્મ્મ આવૃત્ત ચતુ ની એટલે કે જ્ઞાનર્મ્મ
 અર્વાદિ પલુ આઠજિહ્વી રૂપ જની શકતા નથી અને તેમના દ્વરા તે જાનેનું
 નિવારણ પલુ કરી શકાતુ નથી ' જહં ન તુમ જમાલી ઉત્પન્નગાણદસણવરે
 અરહા જિણે કેવલી અચિષ્ઠા કેવલી અવક્રમણેણ અવક્રમેતે સો ન હમાહ દો
 વાગરણાહ વાગરેહિ ' હે જમાલી ! જો તમે ઉત્પન્ન કેવલજ્ઞાન અને કેવલ
 દર્શનવાળા અર્હન્ત જિન કેવલી થાને કેવલિ વિહારથી વિશ્રાન્ત થતા હો,
 તો મારા આ બે પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપો-' સાસણ લોણ જમાલી ! અસાસણ
 લોણ જમાલી ! સાસણ જીવે જમાલી ! અસાસણ જીવે જમાલી ! ' હે જમાલી !

આશાશ્વતો વર્તેતે ? હે જમાલે ! કિમયં જીવઃ શાશ્વતો વર્તેતે કિંવા ? અયં જીવઃ અશાશ્વતો વર્તેતે ? , 'તદ્દેશં સે જમાલી અણગારે ભગવત્યા ગોયમેણં એવં વુત્તે સમાણે સંકિદ્દે, કંલિદ્દે વિતિગિચ્છિદ્દે ભેદસમાવન્ને કલુસસમાવન્ને જાદ્દે યાવિ હોત્થા ' તતઃ સ્વલુ સ જમાલિસનગારો ભગવતા ગૌતમેન એવમુક્તરીત્યા પ્રશ્નદ્વયં પૃષ્ઠઃ સન્ન શક્કિત્ત્વં ' અયં લોકો જીવશ્ચ કિં શાશ્વતો વર્તેતે ઇતિ કથનમુચિતં કિંવા અશાશ્વતો વર્તેતે ઇતિ કથનમુચિતમ્ ઇત્યેવ શંકાયુક્તો જાતઃ । કાઢ્ઠિત્ત્વઃ-અસ્ય પ્રશ્ન-દ્વયસ્ય હદમુત્તરં સમ્યક્ ન વા સમ્યક્, હદમપિ ન વા સમ્યક્ઃ ઇત્યેવં લોકજીવયોઃ શાશ્વતાશાશ્વતવિષયકજિજ્ઞાસાયુક્તો જાતઃ, વિચિકિત્તિસતઃ-લોકજીવયોઃ શાશ્વતાશાશ્વતવિષયે અસ્મિન્નુત્તરે દત્તે ગૌતમસ્ય શ્રદ્ધા ભવિષ્યતિ ન વા ઇત્યેવં

હે જમાલે ! યહ લોક શાશ્વત હૈ, કિ અશાશ્વત હૈ ? હે જમાલે ! જીવ શાશ્વત હૈ કિ અશાશ્વત હૈ ? ' તદ્દેશં સે જમાલી અણગારે ભગવત્યા ગોયમેણં એવં વુત્તે સમાણે સંકિદ્દે, કંલિદ્દે, વિતિગિચ્છિદ્દે, ભેદસમાવન્ને, કલુસસમાવન્ને જાદ્દે યાવિ હોત્થા ' હસ પ્રકારકે દો પ્રશ્નોંકો જશ્ચ ભગવાન ગૌતમને જમાલિસે પૂછા-તશ્ચ વે જમાલિ અણગાર યહ લોક ઔર જીવ શાશ્વત હૈ, એસા કથન ઉચિત હૈ, કિ યહ લોક ઔર જીવ અશાશ્વત હૈ, એસા કથન ઉચિત હૈ, હસ પ્રકારસે શંકાયુક્ત હો ગયે, કાંક્ષિત-હન દોનોં પ્રશ્નોંકા યહ ઉત્તર ઠીક હૈ, યા ઠીક નહીં હૈ-યહ બી ઠીક હૈ કિ ઠીક નહીં હૈ-હસ પ્રકાર વે લોક ઔર જીવકી શાશ્વત અશાશ્વત વિષયમેં હસ ઉત્તરકે દેને પર ગૌતમકો શ્રદ્ધા હોગી યા નહીં હોગી

આ લોક શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? હે જમાલી ! જીવ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ?

“ તદ્દેશં સે જમાલી અણગારે ભગવત્યા ગોયમેણં એવં વુત્તે સમાણે સંકિદ્દે, કંલિદ્દે, વિતિગિચ્છિદ્દે, ભેદસમાવન્ને, કલુસસમાવન્ને જાદ્દે યાવિ હોત્થા ” બ્યારે ભગવાન ગૌતમે જમાલી અણગારને આ બે પ્રશ્નો પૂછ્યા, ત્યારે જમાલી અણગારની કેવી હાલત થઈ તે હવે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

લોક તથા જીવને શાશ્વત કહેવા કે અશાશ્વત કહેવા, એ પ્રકારની શંકાથી તેઓ યુક્ત થયા. “ આ બન્ને પ્રશ્નોનો આ ઉત્તર ઠીક છે કે ઠીક નથી, ઘડિક એમ લાગે કે તે બન્નેને શાશ્વત કહેવા ઉચિત છે, ઘડિક એમ લાગે કે અશાશ્વત કહેવા ઉચિત છે, ” આ પ્રકારની વિમાસણી તેઓ યુક્ત થઈ ગયા. “ લોકને તથા જીવને શાશ્વત કહેવાથી ગૌતમને મારી વાત પર શ્રદ્ધા બેયશે, કે અશાશ્વત કહેવાથી શ્રદ્ધા બેસશે, ” આ પ્રકારની વિચિકિ

विचिकित्सायुक्तो जातः । भेदसमापन्नः-भेद मतेर्मज्ञ किं कर्तव्यं पतारुत्तम समा-
पन्नः-प्राप्त । क्लृप्तसमापन्नः-क्लृप्तम् 'नाह किमपि आनामि ?' इत्येवं
रूप स्वात्मनि दौर्मनस्यं प्राप्तवापि भवत्यु, 'णो सचाण्ड भगवन् गोयमस्त
किंचि वि पमोक्त्वाहन्निवत्तए' तुसिणीए सचिद्ध' नो खलु स जमालि
अनोति-समर्थो भवति, भगतो गौतमस्य त्रिभिर्द्विपि किमपि प्रमोक्त-मत्सुवा
मावपातुम्-जमालि गौतमस्य उक्तप्रश्नद्वयस्योत्तर दातु समर्थो नायुविति भावः
अपि तु तूष्णीकः संतिष्ठते-मौनमासक्त्यं तिष्ठति, सदनन्तरम्-'जमालीति
समये मगर महावीरे जमाळि अनगार एव वपासी' -हे जमाळे ! इति आमन्त्र्य
भ्रमणो मगवान् महावीरो जमाळिम् अनगारम् एवं वपामाणपकारेण भवादीव-
'अस्थि ण जमाली । ममं बहवे अतेवासी समणा निग्गया छउमत्था, से व
पम् एयं वागरणं वागरित्तर मराण अह' हे जमाळे । सन्ति खलु मम बहवोऽपि
इस प्रकारकी विचिकित्सासे युक्त हो गये । भेद समापन्न किं कर्तव्य
तारूप मतिभेदको प्राप्त हो गये क्लृप्त समापन्न-"मैं कुछ नहीं जानता
हूँ" इस प्रकारसे अपनी आत्मामें दौर्मनस्यको प्राप्त हो गये । 'णो
सचाण्ड भगवन् गोयमस्त किंचि वि पमोक्त्वाहन्निवत्तए, तुसिणीए
सचिद्ध' अतः वे मगवान् गौतमके दोनों प्रश्नोंका कुछ भी उत्तर
नहीं दे सके । केवल श्रुपचापही रहा । इसके बाद "जमालीति समये
मगवं महावीरे जमाळि अनगार एव वपासी' भ्रमण मगवान् महा
वीरने हे जमाळे ! इस प्रकारसे संबोधित करते हुए उनसे कहा-
'अस्थि ण जमाली । ममं बहवे अतेवासी समणा निग्गया छउमत्था-

त्साथी तेजो भुक्ता भवा. " शे जराण आपवो-साधन ठेउते हे जराण
ठेउते " जेवा भतिसेथी तेजो भुक्ता न भा आ प्रभावे जवान आपवने
पाते अपभर्ष छेवाथी तेभगे आत्मा जित भये जो सचाण्ड भगवन्
गोयमस्त किंचि वि पमोक्त्वाहन्निवत्तए तुसिणीए सचिद्ध' आ प्रश्नकी
परिस्थितिमें भूअयेका जमाली अजुगार अनगार गौतमना प्रश्नोंके ऊपर
थलु उत्तर आपी शक्य नहीं हेवण सुपसाव जिना व रहा ।

त्वार जाह भदावीर भुते ते प्रश्नोने केने उत्तर आपे छे ते सुभाए
न-भुं छे-" जमाळि वि समणे मगवं महावीरे जमाळि अनगार एव
वपासी " त्वार जाह " हे जमाली ! " जेवुं स बोधन करीने अभय न
वान भदावीरे जमाली अजुगारने आ प्रभावे ठहुं-

" अस्थि जमाली ! ममं बहवे अतेवासी समणा निग्गया छउमत्था जे
व पम् एयं वागरणं वागरित्तर-मराण अह " हे जमाली ! आरा अनेक अभय

જન: સમર્થા. સન્તિ

તુ અદમ્ એત્

નર્ગન્થા ઉપર્યુક્ત-

૧ ણં એયપ્પગારં

પાપસે—“ અહં સ્વલુ

લિવિહારેણ વિહ-

વા એતત્પ્રકારાં ભાપાં

પરા અર્હન્તો જિના:

પાપાન્ અનેકાન્તવાદમા-

ગ્રેણ જમાલી ! જં ણો

સ્સડ્ ’ હે જમાલે ! શાશ્વત:

ગમીત્, અનાદિત્વાત્ ન કદા-

હ ’ હે જમાલે ! મેરે અનેક

સ પ્રશ્નકો જિસ તરહસે મેં

સાધાન કર સકતે હૈં, કિ તુ

તાણ-જહો ણં તુમં ’ વે તુમ્હારી

જ્ઞાનદર્શનવાલા અર્હન્ જિન કેવલી

કરતા હૂં ” નહીં ઘોલતે હૈં ।

આ સહારા લેકર હન દોનોં પ્રશ્નોંકા ઉત્તર

જો કયાવિ જાસી, જો કયાવિ ણ ભવડ,

’ હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા દેતે હુણ કહતે હૈં—હે

શ્વત હૈ અર્થાત્ સર્વદા સ્થાયી હૈ—કયોંકિ અનાદિ

’ નહીં થા ’ એસા નહીંહૈ—સદા હોનેસે ઘહ પહિલે સ્ત્રી

છદ્મસ્થ છે તેઓ પણ મારી જેમ આ પ્રશ્નોનું સમાધાન

ન છે. પરન્તુ “ જો ચેવ ણ એયપ્પગારં માસ માસિત્તણ-જહા ણં

ઓ તમારા જેવી આ ભાષા કે “ હું ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનધારી અહિં ત

લી હોવાથી કેવલિ વિહારથી વિચરણ કરું છું ” બોલતા નથી.

તે હોવાથી પ્રભુ અનેકાન્તવાદનો આશ્રય લઈને તે જે પ્રશ્નોના જે ઉત્તર

છે તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

“ સાસણ હોણ જમાલી ! જં જો કયાવિ જાસી, જો કયાવિ ણ ભવડ,

કયાવિ ણ ભવિસ્સડ ” હે જમાલી ! આ હોક શાશ્વત છે એટલે કે તેનું

સ્વભાવ સદા રહેવાનું જ છે. “ પહેલાં તેનું અસ્તિત્વ ન હતું, ” એવું પણ

વિચિકિત્સાપુત્રો જાતઃ । એદસમાપન્ના-એદ મતેર્મદ્ધ કિંચિર્ષપતાક્ષત્ત્વ સમા-
પન્ના-પ્રાપ્તઃ । કલ્લુપસમાપન્ના-કલ્લુપમ્ 'નાહ કિમપિ જ્ઞાનામિ ?' રત્તેવં
રૂપં સ્વાત્મનિ દૌર્મનસ્ય પ્રાપ્તશ્ચાપિ અમન્ત્, 'જો સંઘાદ્દ મગ્ગમ્મો ગોપમસ
કિંચિ વિ પમોક્સ્વમાહિસ્સત્ત્વ' તુસિળીપ સંધિદ્ધ' નો સલ્લ સ જમાલિ
અન્નનોતિ-સમયો અન્નસિ, મગ્ગો ગૌતમસ્ય કિંચિદ્ધપિ કિમપિ પ્રમોક્ષ-મત્તુલ
માત્રપાતુમ્-જમાલિ ગૌતમસ્ય ઉક્તપદ્ધત્ત્વસ્યોચર વાતુ સમયો નાપૂરિતિ માત્ર
અપિતુ ત્વજ્ઞીકઃ સંતિષ્ઠતે-મૌનમાલમ્મ્ય સિષ્ઠતિ, સદ્નન્તરમ્-'જમાલીતિ સમય
સમયે મગ્ગ મહાવીરે જમાલિ અનગારં પણ વપાસી' -હે જમાલે ! રિતિ જામન્ન
અમણો મગ્ગાન્ મહાવીરો જમાલિમ્ અનગારમ્ એવં વદ્ધમાગપકારેય અવાદીર-
'અરિપ જ જમાલી । મમ વહ્વે અતેવાસી સમયા નિગ્ગયા છડમત્ત્વા, એ વ
પમ્મુ પણ વાગરણં વાગરિચર નદાણ મહ' હે જમાલે ! સન્તિ સલ્લ મમ વહ્વોન્ને
હસ પ્રકારકી વિચિકિત્સાસે યુક્ત હો ગયે । એદ સમાપન્ન કિં કર્તવ્ય-
તારૂપ મતિએદ્ધકો પ્રાપ્ત હો ગયે કલ્લુપ સમાપન્ન-"મેં કુછ નહીં જાનતા
દ્ધ" હસ પ્રકારસે અરુની આત્મામેં દૌર્મનસ્યકો પ્રાપ્ત હો ગયે । 'જો
સંઘાદ્દ મગ્ગમ્મો ગોપમસ કિંચિ વિ પમોક્સ્વમાહિસ્સત્ત્વ, તુસિળીપ
સંધિદ્ધ' અતઃ એ મગ્ગાન્ ગૌતમકે કોનોં પ્રશ્નોંકા કુછ ખી ઉત્તર
નહી દે સકે । કેવલ જુપચાપહો રહ્યા । હસકે પાદ "જમાલીતિ સમય
મગ્ગ મહાવીરે જમાલિ અનગાર પણ વપાસી' અમણ મગ્ગાન્ મહા
વીરને હે જમાલે ! હસ પ્રકારસે સંબોધિત કરતે હુપે ઉનસે કહી-
'અરિપણં જમાલી । મમ વહ્વે અતેવાસી સમયા નિગ્ગયા છડમત્ત્વા-

ત્સાથી તેઓ કુદ્ધ થયા "શો જગલ આપવો-શાસ્ત્ર હાથે કે અશ્વમત્ત
કહેવું," એવા અતિશેષથી તેઓ કુદ્ધ બ થા આ પ્રમાણે જગલ આપવો
પોતે અપમર્ષ હોવાથી તેમને આત્મા ખિલ થયો "જો સંઘાદ્દ મગ્ગમ્મો
ગોપમસ કિંચિ વિ પમોક્સ્વમાહિસ્સત્ત્વ તુસિળીપ સંધિદ્ધ" આ પ્રશ્નોની
પરિસ્થિતિમાં મૂકાયેલા જમાલી અણુગાર મગ્ગાન્ ગૌતમના પ્રશ્નોનો કોઈ
પણ ઉત્તર આપી શક્યા નહીં કેવળ સુપચાપ બિમાજ રહ્યા

ત્યાર બાદ મહાવીર પ્રભુ તે પ્રશ્નોનો કોનો ઉત્તર આપે છે તે સૂચાર
બતાવ્યું છે-"જમાલિ તિ સમયે મગ્ગ મહાવીરે જમાલિ અનગાર પણ
વપાસી" ત્યાર બાદ "હે જમાલી !" એવું અભોધન કરીને અમણ અ
વાન મહાવીરે જમાલી અણુગારને આ પ્રમાણે કહ્યું-

"અરિપણં જમાલી । મમ વહ્વે અતેવાસી સમયા નિગ્ગયા છડમત્ત્વા એ
વ પમ્મુ પણ વાગરણ વાગરિચર-મહા મહ" હે જમાલી ! મારા બનેલ અમણ

વાસિનઃ શિષ્યાઃ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થાઃ છદ્મસ્થાઃ, યે खलु प्रभवः समर्थाः सन्ति एतत् व्याकरणं पूर्वोक्तप्रश्नद्वयं व्याकर्तुम् उत्तरितुम्, यथा खलु अहम् एतत् प्रश्नद्वयं व्याकर्तुं समर्थोऽस्मि, तथैव मम शिष्या अपि श्रमणा निर्ग્રन्था उपर्युक्त-प्रश्नद्वयं व्यावर्तुं समर्थाः सन्ति, इति भावः, किन्तु 'णो चैव णं एयप्पगारं भासं भासित्तए जहा णं तुमं' यथा खलु त्वં पूर्वोक्तां भाषां भाषसे—“अहं खलु उत्पन्नज्ञानदर्शनधरः अहं જિનઃ કેવલી ભૂત્વા કેવલિવિહારેણ વિહ-રામિ ” इति, नो चैव खलु तथा मम शिष्याः श्रमणा निर्ग्रन्था एतत्प्रकारां भाषां भाषितुं समर्था भवन्ति—यद् “वयम् उत्पन्नज्ञानदर्शनधरा अहन्तो जिनाः केवलिनो भूत्वा केवलिविहारेण विहरामः” इति, । भगवान् अनेकान्तवादमाश्रित्य पूर्वोक्तप्रश्नद्वयस्य स्वयमेवोत्तरमाह—‘सासए लोए जमाली ! जं णो कयाविणासी, णो कयाविण भवइ, ण कयावि ण भविस्सइ’ हे जमाले ! शाश्वतः सर्वदा स्थायी अयं लोकः, यः खलु नो कदापि न आसीत्, अनादित्वात् न कदा-

जे णं पधू एयं वागरणं वागरित्तए—जहा अहं ’ हे जमाले ! મેરે અનેક અન્તેવાસી શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ છદ્મસ્થ હૈં—વે હસ પ્રશ્નો જિસ તરહસે મેં સમાધાન કર સકતા હું उस तरहसे समाधान कर सकते हैं, कि तु ‘णो चैव णं एयप्पगारं भासं भासित्तए—जहा णं तुमं’ वे तुम्हारी जैसी इस भाषाका कि मैं उत्पन्न ज्ञानदर्शनवाला अहं જિન કેવલી होकर केवलि विहारसे विचरण करता हूं ” नहीं बोलते हैं ।

अब भगवान् अनेकान्तवादका सहारा लेकर इन दोनों प्रश्नोंका उत्तर ‘सासए लोए जमाली ! जं णो कयावि णासी, णो कयावि ण भवइ, ण कयावि ण भविस्सइ’ इस सूत्रपाठ द्वारा देते हुए कहते हैं—हे जमाले ! यह लोक शाश्वत है अर्थात् सर्वदा स्थायी है—क्योंकि अनादि होनेसे “यह पहिले नहीं था” ऐसा नहीं है—सदा होनेसे वह पहिले भी

નિર્ગ્રન્થ શિષ્યો છદ્મસ્થ છે તેઓ પણ મારી જેમ આ પ્રશ્નોનું સમાધાન કરવાને સમર્થ છે. પરન્તુ “ ણો ચૈવ ણં એયપ્પગારં ભાસં ભાસિત્તએ—જહા ણં તુમં ” તેઓ તમારા જેવી આ ભાષા કે “હુ ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનધારી અહંત જિન કેવલી હોવાથી કેવલિ વિહારથી વિચરણ કરું છું ” બોલતા નથી. હવે મહાવીર પ્રભુ અનેકાન્તવાદનો આશ્રય લઇને તે બે પ્રશ્નોના જે ઉત્તર આપે છે તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

“ સાસએ લોએ જમાલી ! જં ણો કયાવિ ણાસી, ણો કયાવિ ણ ભવઈ, ણો કયાવિ ણ ભવિસ્સઈ ” હે જમાલી ! આ લોક શાશ્વત છે એટલે કે તેનું અસ્તિત્વ સદા રહેવાનું જ છે “ પહેલા તેનું અસ્તિત્વ ન હતું, ” એવું પણ

विचिकित्सायुक्तो जात । मेदसमापन्नः-मेद मतेर्मज्ञ किं कर्तव्यताकृत्य सप-
 पन्नः-मापन्नः । कलुषसमापन्नः-कलुषम् 'नाह किमपि जानामि ?' इत्ये-
 रूप स्वात्मनि दौर्मनस्यं प्राप्तमापि भवत्, 'नो सचाप इ मगधो गोयमस
 किंचि वि पमोक्त्या इत्स्वित्त्वा ' तुसिणीए सविद्धा ' नो सलु स जमाति
 ज्ञानोति-समयो भवति, मगतो गौतमस्य किञ्चिदपि किमपि प्रमोक्त-मत्सुता
 मायथातुम्-जमाति गौतमस्य उक्तप्रश्नद्वयस्योपर दातु समर्थो नाभूदिति माया
 अपि तु तूष्णीकः सतिष्ठते-मौनमात्मन्य तिष्ठति, उदन्तरम्-'जमातीति
 समये मगध महावीरे जमाति अनगारं एवं वयासी '-हे जमाले ! इति आत्मन्य
 भ्रमणो मगधो महावीरो जमातिम् अनगारम् एव वदन्मागधकारेण भ्रातृ-
 ' अतियं जमाती । मम बह्वे अनेवासी समया निगया छउमत्वा, ने
 पम् एव बागरणं बागरित्तरं मदाण अह ' हे जमाळे ! सन्ति खलु मम बहवोऽने
 इस प्रकारकी विचिकित्सासे युक्त हो गये । मेद समापन्न किं कर्तव्य-
 तारूप मतिमेदको प्राप्त हो गये कलुष समापन्न-"मैं कुछ नहीं जानता
 हूँ " इस प्रकारसे अपनी आत्मामें दौर्मनस्यको प्राप्त हो गये । 'नो
 सचाप इ मगधो गोयमस किंचि वि पमोक्त्या इत्स्वित्त्वा, तुसिणीए
 सविद्धा ' अतः वे मगधान गौतमके दोनों प्रश्नोंका कुछ भी उत्तर
 नहीं दे सके । केवल चुपचापही रहा । इसके बाद "जमातीति समये
 मगध महावीरे जमाति अनगारं एवं वयासी ' भ्रमण मगधान महा-
 वीरने हे जमाळे ! इस प्रकारसे संबोधित करते हुए उनसे कहा-
 ' अतियं जमाती । मम बह्वे अनेवासी समया निगया छउमत्वा-

त्साधी तेजो भुज्ज वया " ये जवान आपवे-शास्त्र उडेपु हे जमाती
 उडेपु, " जेवा भविष्ये तेजो भुज्ज ज वा आ प्रभावे जवान आपवे
 पोते जयभयं डोवाधी तेमने आत्मा जित्त यणे "नो सचाप इ मगधो
 गोयमस किंचि वि पमोक्त्या इत्स्वित्त्वा तुसिणीए सविद्धा " आ प्रभवे
 परिस्थितिमां भूयथेया जमाती अजुगारं जजवान गौतमना प्रमोक्तो
 पण उत्तर आपी शक्या नहीं हैवग सुप्रथा जेवा ज रहा।

त्यार जाह महावीर भुज्ज ते प्रमोक्तो हेवे उत्तर आपे उ ते सुभावे
 जनायु उ-"जमाति ति समये मगध महावीरे जमाति अनगारं एवं
 वयासी ' त्यार जाह " हे जमाती ! " जेवुं सनेधन करीने शक्य ज
 वान महावीरे जमाती अजुगारने आ प्रभावे उरु-

" अतियं जमाती । मम बह्वे अनेवासी समया निगया छउमत्वा
 वं पम् एव बागरणं बागरित्तरं मदाण अह " हे जमाती ! भारा जने प्रभ

વાસિનઃ શિષ્યાઃ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થાઃ છદ્મરથાઃ, યે સ્વલુ પ્રમત્તઃ સમર્થાઃ સન્તિ
 એતત્ વ્યાકરણં પૂર્વોક્તપ્રશ્નદ્વયં વ્યાકર્તુમ્ ઉત્તરિતુમ્, યથા સ્વલુ અહમ્ એતત્
 પ્રશ્નદ્વયં વ્યાકર્તુ સમર્થોઽસ્મિ, તથૈવ મમ શિષ્યા અપિ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થા ઉપર્યુક્ત-
 પ્રશ્નદ્વયં વ્યાકર્તુ સમર્થાઃ સન્તિ, ઇતિ ભાવઃ, કિન્તુ 'જો ચૈવ જં એયપ્પગારં
 માસં માસિત્તએ જહા જં તુમં' યથા સ્વલુ ત્વં પૂર્વોક્તાં ભાષાં માપસે—“ અહં સ્વલુ
 ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનધરઃ અર્હન્ જિનઃ કેવલી ભૂત્વા કેવલિવિહારેણ વિહ-
 રામિ ” ઇતિ, નો ચૈવ સ્વલુ તથા મમ શિષ્યાઃ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થા એતત્પ્રકારાં ભાષાં
 માષિતું સમર્થા ભવન્તિ—યદ્ “ વયમ્ ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનધરા અર્હન્તો જિનાઃ
 કેવલિનો ભૂત્વા કેવલિવિહારેણ વિહરામઃ ” ઇતિ, । મગવાન્ અનેકાન્તવાદમા-
 શ્રિત્ય પૂર્વોક્તપ્રશ્નદ્વયસ્ય સ્વયમેવોત્તરમાહ—‘ સાસએ લોએ જમાલી ! જં જો
 કયાવિજાસી, જો કયાવિજા ભવહ, જા કયાવિજા ભવિસ્સહ ’ હે જમાલે ! શાશ્વતઃ
 સર્વદા સ્થાયી અયં લોકઃ, યઃ સ્વલુ નો કદાપિ ન આસીત્, અનાદિત્વાત્ ન કદા-

જે જં પશુ એયં વાગરણં વાગરિત્તએ—જહા અહં ’ હે જમાલે ! મેરે અનેક
 અન્તેવાસી શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ છદ્મસ્થ હૈં—વે હસ પ્રશ્નકો જિસ તરહસે મૈં
 સમાધાન કર સકતા હું ડસ તરહસે સમાધાન કર સકતે હૈં, કિન્તુ
 ‘ જો ચૈવ જં એયપ્પગારં માસં માસિત્તએ—જહા જં તુમં ’ વે તુમ્હારી
 જૈસી હસ ભાષાકા કિ મૈ ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનવાલા અર્હન્ જિન કેવલી
 હોકર કેવલિ વિહારસે વિચરણ કરતા હું ” નહીં બોલતે હૈં ।

અબ મગવાન્ અનેકાન્તવાદકા સહારા લેકર ઇન દોનોં પ્રશ્નોંકા ઉત્તર
 ‘ સાસએ લોએ જમાલી ! જં જો કયાવિ જાસી, જો કયાવિ જા ભવહ,
 જા કયાવિ જા ભવિસ્સહ ” હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા દેતે હુએ કહતે હૈં—હે
 જમાલે ! યહ લોક શાશ્વત હૈ અર્થાત્ સર્વદા સ્થાયી હૈ—ક્યોંકિ અનાદિ
 હોનેસે “યહ પહિલે નહીં થા” એસા નહીંહૈ—સદા હોનેસે યહ પહિલે સ્ત્રી

નિર્ગ્રન્થ શિષ્યો છદ્મસ્થ છે તેઓ પણ મારી જેમ આ પ્રશ્નોનું સમાધાન
 કરવાને સમર્થ છે. પરન્તુ “ જો ચૈવ જા એયપ્પગારં માસ માસિત્તએ—જહા જં
 તુમં ” તેઓ તમારા જેવી આ ભાષા કે “ હુ ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનધરી અર્હન્ત
 જિન કેવલી હોવાથી કેવલિ વિહારથી વિચરણ કરું છું ” બોલતા નથી.
 હવે મહાવીર પ્રભુ અનેકાન્તવાદનો આશ્રય લઈને તે બે પ્રશ્નોના જે ઉત્તર
 આપે છે તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

“ સાસએ લોએ જમાલી ! જં જો કયાવિ જાસી, જો કયાવિ જા ભવહ,
 જો કયાવિ જા ભવિસ્સહ ” હે જમાલી ! આ લોક શાશ્વત છે એટલે કે તેનું
 અસ્તિત્વ સદા રહેવાનું જ છે “ પહેલાં તેનું અસ્તિત્વ ન હતું, ” એવું પણ

ચિત્ત ન આસીત્ સદૈવ માત્રાત્ ન કશાચિન્ન મવતિ સમ્પતિ દૃશ્યમાનત્વાત્ ન
 કશાચિન્ન મવિષ્યતિ, અપર્યવસિત્ત્વાત્, અવિત્ ' સુચિં ચ, મવહ ય, મવિસ્સહ ય,
 ધુવે, ગિતિષ્, સાસપ્, અવલપ્, અગ્નપ્, અવહિષ્, ગિચ્ચે ' અમૂષ,
 માતિ ચ, મવિષ્યતિ ચ જીવલોકપ્રજાસ્યાનાદિત્વાત્, અતપ્પાપ લોકઃ ત્રિકાલ
 માદિત્વેનાચલત્વાત્ ધ્રુવ મેર્ગદિવત્ ધ્રુવત્વાત્ નિયતઃ નિયતાકારઃ, નિયત
 ત્વાદૈવ શાશ્વતઃ પ્રતિજ્ઞગમપિ અસપ્તસ્યામાચાત્, શાશ્વત્વાદૈવ અસપ્તઃ સપ્ત
 દિત્, અસપ્તત્વાદૈવ અગ્નયઃ પ્રદેશાપેસપા વ્યપરહિત, અવસ્થિત દ્રુમ્યાપસપા

યા-તયા સપ્રતિ દૃશ્યમાન હોનેસે यह अब भी है और अपर्यवसित अन्त
 नहीं होनेसे यह अविष्यत्में भी रहेगा-यही पाठ- ' सुचिं च, मवह य, मविस्सह य,
 ' इस सूत्रपाठ द्वारा व्यक्त की गई है, अर्थात्-अनादि और
 अपर्यवसित होनेसे यह लोक त्रिकालमें रहता है-ऐसा कोईसा त्रिका
 लका समय नहीं है, कि जिसमें यह अपने अस्तित्वसे रहित घना
 हो- अतः सर्वदा स्थायी होनेसे इसे शाश्वत कहा गया है । इसीलिये
 यह लोक त्रिकाल भावी होनेके कारण ' ध्रुवे, गितिष, सासप, अवलप,
 अग्नप, अवहृष, गिच्ये ' ध्रुव है-मेरु आदि पर्यंतकी तरफ अचल
 है, नियत है-प्रतिनियत आकारवाला होनेसे ही यह शाश्वत है-प्रति
 ज्ञग भी असत्त्वका इसमें अभाव है, शाश्वत होनेसे यह अक्षय-विनाश
 रहित है, असप होनेसेही अपने प्रदेशोंकी अपेक्षासे व्यपरहित है,

નથી-તે પહેલાં પણ હોયો, અને વર્તમાન કાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ
 પ્રત્યક્ષ દેખાય છે અને તે અપર્યવસિત (અનંત) હોવાથી ભવિ
 ષ્યમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે જ એ જ પાઠ ' સુચિં ચ મવહ ય, મવિ
 સ્સહ ય " આ સૂત્રપદકે દ્વારા સૂત્રકારે યક્ષ કરી છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ
 છે કે આ લોક અનાદિ અનંત હોવાથી ત્રણે કળમાં તેનું અસ્તિત્વ રહે છે
 એવો કોઈ પણ કાળ નથી કે જ્યારે આ લોકનું અસ્તિત્વ ન હોય આ રીતે
 સપ્ત રાત્રી હોવાથી તેને શાશ્વત કહ્યો છે એ જ કારણે આ લોક ત્રિકાળ
 ભાવી હોવાથી ' ધ્રુવે ગિતિષ, સાસપ અવલપ, અગ્નપ, અવહિષ, ગિચે '
 ધ્રુવ છે-મેરુ આદિ પર્વતના જેવો અચલ છે, નિયત છે-જેવો તેના આકાર
 છે એના આકારમાં તે પ્રતિનિયત છે, પ્રતિનિયત આકારવળો હોવાથી જ
 તે શાશ્વત છે, અને એક ક્ષણનાર પણ તેના અસ્તિત્વનો અભાવ થઈ શકે
 તેના નથી શાશ્વત હોવાથી જ તે અક્ષય (વિનાશ રહિત) છે અસપ
 હોવાથી જ તે પાતાના પ્રદેશોની અપેક્ષાએ વ્યપરહિત છે, અવસ્થિત છે,

સર્વદા વ્યવસ્થિતઃ, નિત્યઃ પ્રદેશદ્રવ્યોભયાપેક્ષયા નાશરહિતશ્ચ લોકો વર્તતે
 इति ' લોકસ્વ કથञ्चित્ અશાશ્વતત્વમાહ—' અસાસણ લોણ જમાલી ! જઓ
 ઓસપ્પિણી ભવિત્તા ઉસસપ્પિણી ભવહ, ઉસસપ્પિણી ભવિત્તા ઓસપ્પિણી ભવહ '
 હે જમાલે ! અયં લોકઃ સંમારઃ અશાશ્વતોઽપિ વર્તતે, યદઃ સ્વલુ અવસર્પિણી
 ભૂત્વા ઉત્સર્પિણી ભવતિ, અથચ ઉત્સર્પિણી ભૂત્વા અવસર્પિણી ભવતિ. એતદપેક્ષયા
 લોકઃ અશાશ્વતોઽપિ વર્તતે इति માત્રઃ, અથ જીવમાશ્રિત્ય શાશ્વતત્વાદિકમાહ—
 ' સાસણ જીવે જમાલી ! જં કયાહ ણાસી ' જાવ ણિચ્ચે ' હે જમાલે ! જીવઃ
 આત્મા શાશ્વતઃ વર્તતે, યત્ સ્વલુ જીવો નો કદાચિત્ ન આસીત્ અનાદિત્વાત્,

અવસ્થિત-દ્રવ્યોંકી અપેક્ષાસે સર્વદા વ્યવસ્થિત હૈ-તથા-નિત્ય પ્રદેશ
 एवं द्रव्य इन दोनोंकी अपेक्षासे यह नाशरहित है, इस प्रकारके
 લોકમેં શાશ્વતત્વ પ્રતિપાદિત કરકે અવ ઉસમેં કથञ्चित્ અશાશ્વતત્વકા
 प्रतिपादन करनेके लिये ' असासण लोण जमाली ! जओ ओसप्पिणी
 ભવિત્તા, ઉસસપ્પિણી ભવહ, ઉસસપ્પિણી ભવિત્તા ઓસપ્પિણી ભવહ '
 હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રશુ કહતે હૈં, કિ હે જમાલે ! યહ લોક-સંસાર
 અશાશ્વત મી હૈ ક્યોંકિ હસમેં અવસર્પિણી હોકર ફિર ઉત્સર્પિણી
 होती है, उत्सर्पिणी-होकर अवसर्पिणी होती है। इस प्रकार कालके
 પલટનેસે યહ લોક અશાશ્વત મી હૈ । અવ જીવમેં શાશ્વતત્વ અશાશ્વ-
 તત્વકા પ્રતિપાદન કરનેકે લિયે ' સાસણ જીવે જમાલી ! જં કયાહ ણાસી,
 જાવ ણિચ્ચે ' પ્રશુ કહતે હૈં કિ હે જમાલે ! જીવ-આત્મા-શાશ્વત હૈ,

द्रव्याणी अपेक्षासे सर्वदा व्यवस्थित છે તથા નિત્ય છે-પ્રદેશ અને દ્રવ્ય એ
 બન્નેની અપેક્ષાએ તે નાશરહિત છે આ રીતે લોકમાં શાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન
 કરીને હવે સૂત્રકાર અમુક દષ્ટિએ લોકમાં અશાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન કરે છે—
 “ असासण लोण जमाली ! जओ ओसप्पिणी भवित्ता उस्सप्पिणी भवह, उस्स
 પિણી ભવિત્તા ઓસપ્પિણી ભવહ ” હે જમાલી ! આ લોક અશાશ્વત પણ છે
 કારણ કે તેમાં અવસર્પિણી કાળ આવીને ત્યાર બાદ ઉત્સર્પિણી કાળ આવે
 છે અને ઉત્સર્પિણી કાળ આવીને અવસર્પિણી કાળ આવે છે. આ પ્રકારના
 કાળના પલટાઓની અપેક્ષાએ આ લોક અશાશ્વત પણ છે.

હવે જીવમાં શાશ્વતતા અને અશાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે
 છે—“ સાસણ જીવે જમાલી ! જં કયાહ ણાસી, જાવ ણિચ્ચે ” મહાવીર પ્રશુ
 જમાલી અણુગારને કહે છે કે હે જમાલી ! જીવ (આત્મા) શાશ્વત છે.
 જૂતકાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ હતું, વર્તમાનકાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ છે

યાવત્ નો કદાપિ ન માતિ, નો ચા કદાપિ ન મચિવ્યતિ, અપિતુ ધૂતમ્, મરતિ
 ચ મચિવ્યતિ ચ, અત एव છુત, નિયત શાશ્વત, અક્ષય, અસ્થિત,
 નિત્યમ્ રર્ષતે । અય જીવસ્ય કયશ્ચિત્ અશાશ્વતસ્તમાહ—‘અસાસપ્ જીવે જમાલી ।
 ચં બ નેરહપ મચિતા તિરિસ્સ્વજોગિપ મરત્, તિરિસ્સ્વજોગિપ મચિતા માણુસ્સે
 મરત્, મણુસ્સે મચિતા, લેને મરત્ ’ હે જમાલે ! અય જીવ આત્મા અશાશ્વતો
 વર્તતે, તપ કારણમાહ—યત્ યસ્માત્ સ્વદુ નૈરપિતો મૂલ્વા તિર્યગ્યોનિકો મરતિ,
 તિર્યગ્યોનિકો મૂલ્વા મનુષ્યો મચતિ, મનુષ્યો મૂલ્વા દ્વતો મરતિ, ઇત્યપેક્ષમા
 જોવ અશાશ્વતોઽપિ મરતીતિમાષ । મમાય માઃ—યત્—દ્રવ્યાર્થિકનયપેક્ષમા
 સોતો જીવમ્ શાશ્વત, પર્યાયાર્થિકનયપેક્ષમા સોતો જીવમ્ અશાશ્વત ઇતિ ।

કર્ષોતિ જીવ કિસી ખી કાલમેં નહી ધા—પેસા નહી હૈ ધૂનકાલમેં યહ
 નહી ધા પેસા નહી હૈ વર્તમાનમેં યહ નહી હૈ, પેસા ખી નહી હૈ,
 તપા મચિવ્ય મેં યહ નહી રહેગા પેસા ખી નહી હૈ ।
 કર્ષોતિ અનાદિ હોનેસે યહ પહિલે ધા, વર્તમાનમેં રહ્યમાન હોનેસે
 યહ અય ખી હૈ, ઔર અપર્યવસિત હોનેસે યહ મચિવ્યતમેં રહેગા,
 અત एव યહ ધુત, નિયત, શાશ્વત, અક્ષય, અસ્થિત, અયસ્થિત ઔર
 નિત્ય હૈ ‘અસાસપ્ જીવે જમાલી ।’ હે જમાલે ! જીવ કયપિત્ અશા
 શ્વત સી હૈ કર્ષોતિ યહ તૈરથિક પર્યાયવાલા હોત્તર તિર્યગ્યોનિક હો
 જાના હૈ, તિયગ્યોનિક હોત્તર મનુષ્ય હો જાના હૈ મનુષ્ય હોત્તર ફિર
 દેવ થન જાતા હૈ, ઇસ અપેક્ષા પર્યાયોતિ ચ, લનેસે યહ જોવ અશાશ્વત
 ખી હૈ, ઇસ પૂર્વોક્ત કર્ષેનકા નિષ્કર્ષ પેસા હૈ, કિ જીવ યવ દ્રવ્યાર્થિક
 નયકી અપેક્ષાસે તો શાશ્વત હૈ, ઔર પર્યાયાર્થિક નયકી અપેક્ષાસે

અને અનિબ્ધમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે કારણ કે તે અનાદિ હોવાથી
 પહેલાં હોના વર્તમાનમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ હોવાય છે, અને તે અપર્યવસિત
 (અનંત) હોવાથી અનિબ્ધમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે જ તેથી તે ધુત,
 નિયત શાશ્વત, અક્ષય, અસ્થિત અયસ્થિત અને નિત્ય છે ‘અસાસપ્ જીવે
 જમાલી ।’ હે જમાલી ! અનુક દષ્ટિએ વિચારતા ત્વ અશાશ્વત પણ છે,
 કારણ કે તૈરથિક પર્યાયમાંથી તિર્થ થયેાનિકોમાં ઉપત્ત થાય છે અને તિર્થ
 યોનિકોમાંથી નીકળીને મનુષ્યોમાં ઉપત્ત થાય છે અને મનુષ્યોમાંથી દેવગતિમાં
 પણ અય છે આ રીતે પથમાં જલદાવી રહેલી હોવાથી તે પર્યાયની અપે
 ક્ષાએ અશાશ્વત છે ઉપરુક્ત કથનના નિષાદ રૂપે જોય કહી શકાય કે ત્વ
 અને તોય દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ શાશ્વત છે અને પર્યાયાર્થિક નયની
 અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે

સર્વદા વ્યવસ્થિતઃ, નિત્યઃ પ્રદેશદ્રવ્યોપયોગપેક્ષયા નાશરહિતશ્ચ લોકો વર્તતે
 इति ' लोकस्य कथञ्चित् अशाश्वतत्वमाह—' असासए लोए जमाली ! जओ
 ओसपिणी भवित्ता उस्सपिणी भवइ, उस्सपिणी भवित्ता ओसपिणी भवइ '
 हे जमाले ! अयं लोकः संसारः अशाश्वतोऽपि वर्तते, यतः खलु अवसर्पिणी
 भूत्वा उत्सर्पिणी भवति, अथच उत्सर्पिणी भूत्वा अवसर्पिणी भवति. एतदपेक्षया
 लोक. अशाश्वतोऽपि वर्तते इति भावः, अथ जीवमाश्रित्य शाश्वतत्वादिकमाह—
 ' सासए जीवे जमाली ! जं णं कयाइ णासी ' जाव णिच्चे ' हे जमाले ! जीवः
 आत्मा शाश्वतः वर्तते, यत् खलु जीवो नो कदाचित् न आसीत् अनादित्वात्,

अवस्थित-द्रव्योंकी अपेक्षासे सर्वदा व्यवस्थित है-तथा-नित्य प्रदेश
 एवं द्रव्य इन दोनोंकी अपेक्षासे यह नाशरहित है, इस प्रकारके
 लोकमें शाश्वतत्व प्रतिपादित करके अब उसमें कथंचित् अशाश्वतत्वका
 प्रतिपादन करनेके लिये ' असासए लोए जमाली ! जओ ओसपिणी
 भवित्ता, उस्सपिणी भवइ, उस्सपिणी भवित्ता ओसपिणी भवइ '
 इस सूत्रपाठ द्वारा प्रभु कहते हैं, कि हे जमाले ! यह लोक-संसार
 अशाश्वत भी है क्योंकि इसमें अवसर्पिणी होकर फिर उत्सर्पिणी
 होती है, उत्सर्पिणी-होकर अवसर्पिणी होती है । इस प्रकार कालके
 पलटनेसे यह लोक अशाश्वत भी है । अब जीवमें शाश्वतत्व अशाश्व-
 तत्वका प्रतिपादन करनेके लिये ' सासए जीवे जमाली ! जं कयाइ णासी,
 जाव णिच्चे ' प्रभु कहते हैं कि हे जमाले ! जीव-आत्मा-शाश्वत है,

द्रव्योंની અપેક્ષાએ સર્વદા વ્યવસ્થિત છે તથા નિત્ય છે-પ્રદેશ અને દ્રવ્ય એ
 બંનેની અપેક્ષાએ તે નાશરહિત છે આ રીતે લોકમાં શાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન
 કરીને હવે સૂત્રમાર અમુક દૃષ્ટિએ લોકમા અશાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન કરે છે—
 “ અસાસણ લોણ જમાલી ! જઓ ઓસપિણી ભવિત્તા ઉસ્સપિણી ભવઈ, ઉસ્સ
 પિણી ભવિત્તા ઓસપિણી ભવઈ ” હે જમાલી ! આ લોક અશાશ્વત પણ છે
 કારણ કે તેમાં અવસર્પિણી કાળ આવીને ત્યાર બાદ ઉત્સર્પિણી કાળ આવે
 છે અને ઉત્સર્પિણી કાળ આવીને અવસર્પિણી કાળ આવે છે. આ પ્રકારના
 કાળના પલટાઓની અપેક્ષાએ આ લોક અશાશ્વત પણ છે.

હવે જીવમા શાશ્વતતા અને અશાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે
 છે—“ સાસણ જીવે જમાલી ! જં કયાઈ ણાસી, જાવ ણિચ્છે ” મહાવીર પ્રભુ
 જમાલી અણુગારને કહે છે કે હે જમાલી ! જીવ (આત્મા) શાશ્વત છે.
 જૂતકાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ હતું, વર્તમાનકાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ છે

ર્થેન દ્વિતીયમપિ ચાર મગધદનુમતિમત્તરેણ પૂર્વમ્ મગધસમીપાન્નિર્ગતઃ તદ્દે-
 કયા 'દોષેપિ' દ્વિતીયમપિ, इत्युक्तम् 'अमणस्य मगधतो महावीरस्य बन्ति
 कात्-समीपात् आत्मना-स्वयमेव अनापृच्छयैव अपक्रामति-अपसरति 'अव-
 क्कमिच्छा बहुहिं असम्भाव्युम्भावणाहिं मिच्छतामिणिवेसेहिय अप्पाणं च परं
 तदुमयं च युग्गाहेमाणे पुप्पाएमाणे बहुयाइ वासाइ सामन्नपरियागं पाठणइ
 अपक्राम्य-निर्गत्य बहीमि असम्भावोद्भावनामि-असम्भावोद्भावना-असतो
 वस्तुनः सत्त्वेन प्रतिपादनानि तामिः अस्त्यकल्पनामिरित्यर्थः, मिच्छामिनिवे-
 सेह मिच्छात्पदग्रहैः आत्मानं च परं च तदुमयं च स्वपरोमयं च व्युत्प्राइ
 यन् कुम्भदाग्रस्तं कुचन, व्युत्पादयन् कुम्भदामेव ग्राहयन् मिच्छात्वं प्रापयन्नित्यर्थः
 बहुनि-अनेकानि वर्षाणि भ्रामण्यपर्याय-साधुस्वपर्यायं पाठयति, 'पाठणेचा
 भद्रमासियाए सठेइजाए अथायं भूसेइ' पाठयित्वा भद्रमासिकया-भद्रमा-
 थनकर वह पुन भी अमण मगधान् महावीरके पाससे निकल गया,
 वसे किसीने कहाँसे हटाया नहीं-उनकी अनुमति लिये बिनाही स्वयं
 हटकर वह वहाँसे चला गया 'अवक्कमिच्छा बहुहिं असम्भाव्युम्भावणाहिं
 मिच्छतामिणिवेसेहिय अप्पाणं च परं च तदुमयं च युग्गाहेमाणे
 पुप्पाएमाणे बहुयाइ वासाइ सामन्नपरियागं पाठणइ' वहाँसे चले
 जाकर उसने अपनी कपोलकल्पनाओंसे असत् वस्तुको सत्परूपसे
 प्रतिपादन करनेबाड़ी असत्य कल्पनाओंसे, तथा मिच्छा कदाग्रहोंसे
 अपनेको दूसरोंको एव अपनेको दूसरोंको दोनोंको कुम्भदायुक्त बनाया,
 मिच्छात्वमें खुद हुआ दूसरोंको हुआ, इस तरहसे अनेक वर्षों तक
 ऐसेही कुकार्योंका प्रचार करते हुए उसने भ्रामण्यपर्यायका पालन किया

વીર પાસેથી રવાના થઈ ગયો-કેઈએ તેને ત્યાંથી આવશ્ય જવાનું કહ્યું ન
 હતું છતાં પણ મહાવીર પ્રજાની અનુમતિ લીધા બિના તે ત્યાંથી આવ્યો ગયો.
 "અવક્કમિચા બહુહિં અસંભાવ્યુમ્ભાવણાહિ મિચ્છતામિણિવેસેહિય અપ્પાણં ચ
 પરં ચ તદુમયં ચ યુગ્ગાહેમાણે પુપ્પાપમાણે બહુયાઈ વાસાઈ સામન્નપરિયાગે
 પાઠણઈ" ત્યાંથી નીકળીને તેણે પોતાની કપોલકલ્પનાઓથી-અસત્ વસ્તુને
 સત્સ્વરૂપે પ્રતિપાદિત કરનારી અસત્ય કલ્પનાઓથી તથા મિચ્છાત્વ કદાગ્રહોથી
 પોતાને, અન્યને તથા ઉશ્કરવને (પોતાને અને અન્યને) કુમ્ભદાયુક્ત બનાવ્યા,
 અને મિચ્છાત્વમાં રૂબેસા તેણે બીજા લોકોને પણ મિચ્છાત્વમાં રૂબેસા. આ
 રીતે અનેક વર્ષ પશ્ચન્ત આ પ્રકારની કુમ્ભરૂપણા કરતાં કરતાં તેણે ભ્રામણ્ય

‘તર્ણ’ જે જમાલી અળગારે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ એવમાહકવમાણસ્સ જાવ એવં પરુવેમાણસ્સ એયમટ્ટં ણો સદ્દહહ, ણો પત્તિણ્ણ, ણો રોણ્ણ ’ તતઃ સ્વહ્લં સ જમાલિરનગારઃ શ્રમસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય એવમ્ ઉપર્યુક્તરીત્યા “ લોકઃ, જીવશ્ચ કથશ્ચિત્ શાશ્વતઃ, કથંચિત્ અશાશ્વતશ્ચે ” ત્યાદિકમ્ આચક્ષાણસ્ય યાવત્ એવં પૂર્વેક્તરીત્યા ભાષમાણસ્ય પ્રજ્ઞાપયતઃ પ્રરૂપયતશ્ચ એતમર્થ-નો શ્રદ્ધાતિ, નો પ્રત્યેતિ તત્રાર્થેન વિશ્વસિતિ, નો રોચયતિ તદર્થં રુચિવિષયં ન કરોતિ, ‘ એયમટ્ટં અસદ્દહમાણે, અપત્તિયમાણે, અરોયમાણે દોઢંપિ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયાઓ આયાણ અવક્કમહ ’ એતમર્થ પૂર્વોક્તાર્થમ્ અશ્રદ્ધધત્ શ્રદ્ધા વિષયમકુર્વન્, અપતિયન્, તત્રાર્થે, મિશ્વાસમકુર્વન્, આરોચયન્ તત્ર રુચિમકુ-

અશાશ્વત હૈં । ‘ તર્ણ’ જે જમાલી અળગારે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ એવમાહકવમાણસ્સ જાવ એવં પરુવેમાણસ્સ એયમટ્ટં ણો સદ્દહહ, ણો પત્તિણ્ણ, ણો રોણ્ણ ’ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને જવ હસ પ્રકારસે લોક એવં જીવકે વિષયમેં કથન ક્રિયા, અર્થાત્ લોક એવં જીવ કિસી અપેક્ષા શાશ્વત મી હૈં, ઓર કિસી અપેક્ષા અશાશ્વત મી હૈં, એસા કહા, યાવત્ હસ વિષય પર ભાષણ ક્રિયા, પ્રજ્ઞાપના કી એવં પ્રરૂપણા કી-તથ મી જમાલિને પ્રશ્ન કથિત હસ અર્થકો શ્રદ્ધાસે નહીં દેખા, ઉસે અપની પ્રતીતિ કોટિમેં નહીં લિયા, ન અપની રુચિકા ઉસે વિષયહી જ્ઞાનાગ્રા-પ્રત્યુત ‘ એયમટ્ટં અસદ્દહમાણે, અપત્તિયમાણે, આરોયમાણે દોઢંપિ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયાઓ આયાણ અવક્કમહ ’ અપની આદતસે લાચાર બનકર ઉસને ઉસ અર્થ પર અશ્રદ્ધા રહી, અપ્રતીતિહી રહી ઓર અપની રુચિસે મી ઉસે બાહર રહા, હસ તરહ

“ તર્ણ’ જે જમાલી અળગારે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ એવમાહકવમાણસ્સ જાવ એવં પરુવેમાણસ્સ એયમટ્ટં ણો સદ્દહહ, ણો પત્તિણ્ણ, ણો રોણ્ણ ”—ત્યારે શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે લોક અને જીવને અમુક અપેક્ષાએ શાશ્વત અને અમુક અપેક્ષાએ અશાશ્વત કહ્યા, વિશેષ કથન દ્વારા એ વાતનું સમર્થન કર્યું, દૃષ્ટાન્તો દ્વારા એ વાતને પ્રજ્ઞાપિત કરી અને પ્રરૂપિત કરી, ત્યારે જમાલીને મહાવીર પ્રશ્નતા તે મન્તવ્ય પ્રત્યે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન ન થઈ, તેને તેની પ્રતીતિ ન થઈ અને તે મન્તવ્ય તેને રૂચ્યું પણ નહીં

“ એયમટ્ટં અસદ્દહમાણે, અપત્તિયમાણે, અરોયમાણે દોઢંપિ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયાઓ આયાણ અવક્કમહ ” પોતાની આદત આગળ લાચાર બનીને તેણે મહાવીર પ્રશ્નતા તે કથન પ્રત્યે અશ્રદ્ધા જ રાખી, તેના પ્રત્યે અપ્રતીતિ જ રાખી અને તેના પ્રત્યે પોતાની અરુચિ જ બતાવી. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિને અધીન બનીને તે ફરીથી પણ શ્રમણુ લગવાન મહા-

मूलम्—‘सप णं से भगव गोयमे जमालिं अणगार कालगपं
जाणितां जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छितां समणं भगव महावीर वदइ, नमसइ, वदितां
नमसिता एव वयासी-एव देवाणुप्पिया णं अतेवासी कुसिस्से
जमाली णाम अणगारे से णं भते ! जमाली अणगारे काल
मासे काल किंवा कहिं गण, कहिं उववन्ने ? गोयमाइ समणे
‘भगव महावीरे भगव गोयम एव वयासी-एव खल्ल गोयमा !
मम अतेवासी कुसिस्से जमालीणाम से णं तथा मम एव
आइक्खमाणस्स भासमाणस्स पणगवेमणिस्स परूवे
माणस्स एयमट्ठ णो सइइइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ एयमट्ठ
असइइमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे दोष पि मम अतियाओ
आयाए अवक्कमइ, अवक्कमित्ता वहुहिं असन्भावुन्भावणाहिं
ते वेव जाव देवकिंविषसियत्ताए उववन्ने ॥ सू० १५ ॥

छाया—तत खल्ल स भगवान् गौतमो जमालिम् अणगारम् कालगतं जात्वा
यथैव धम्मणो भगवान् महावीरस्तथैव उपागच्छति, उपागत्य धम्मं भगवन्तं
महावीरं वन्दते, नमस्पति, वन्दिस्वा, नमस्तिरसा एवम् अवादीत्-एवं खल्ल
देशानुमिषावाम् अतेवासी कुसिप्पो जमालिनीम अणगारं, त खल्ल भगवन् !
जमालिन्नगारं कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गन्तुः ? कुत्र उपपन्नः ? गौतम ! इति
धम्मणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवादीत्-एवं खल्ल गौतम !
मम अतेवासी कुसिप्पो जमालिनीम, त खल्ल तदा मम एवम् आचक्षामस्म
मापमाणस्य प्रज्ञापयतः परूपयत एतमर्थं नो भइयाति, नो मत्स्येति, नो रोचि-
यति, एतमर्थम् अभ्रषयत्, अपत्तियन् अरोचयन् द्वितीयमपि मम अन्तिक्कति
आरमेना अपक्काम्यति, अपक्काम्य वहीमिः असइमावोवणावन्नामिस्सदेव पावइ
देवकिंविषयिक्कतपो उपपन्नः ॥ सू० १५ ॥

સૈન નિષ્પાદ્યયા સંલેખનયા શરીરશોષણરૂપયા આત્માનં સ્વશરીરં જૂપયતિ-
કૃશતિ ક્ષીણં કરોતીત્યર્થ: ' જૂસેતા તીસં ભત્તાઈ અણસળાણ છેદેઈ ' અર્દ્ધમા-
સિક્યા સંલેખનયા આત્માનં જૂપિત્વા કૃશ કૃત્વા ત્રિંગત્ ભક્તાનિ અનશનતયા
અનશનેન છિનત્તિ, ' છેદેતા તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહ્યપડિક્કંતે કાલમાસે કાલં
કિચ્ચા '—ત્રિંગદ્ ભક્તાનિ અનશનેન છિત્વા તસ્ય સ્થાનસ્ય અનાલોચિતપતિ-
ક્રાન્તુ:—અકૃતાલોચનપતિક્રમણ: આલોચનપતિક્રમણમકૃત્વા કાલમાસે કાલં
કૃત્વા ' લંતણ કપ્પે તેરસસાગરોવમમઠિહણ્ણુ દેવકિલ્લિવસિણ્ણુ દેવેસુ દેવકિલ્લિવસિ-
યત્તાણ ઉદવન્ને ' લાન્તકે કલ્પે વિમાને ત્રયોદશસાગરોપમસ્થિતિકેષુ ત્રયોદશ-
સાગરોપમા સ્થિતિર્યત્ર તેષુ દેવકિલ્લિવપિકેષુ દેવયોનિષુ દેવકિલ્લિવપિકતયા દેવ-
કિલ્લિવપિકરૂપેણ ઉત્પન્ન: ॥ સૂ૦ ૧૪ ॥

‘પાઝણિત્તા અર્દ્ધમાસિયાણ સંલેહણાણ અત્તાણં જૂસેઈ’ જય ઉસકા
અન્તં સમય નજદીક આ ગયા, તવ ઉસને અર્દ્ધ માસકી સંલેખના
ધારણ કી, હસસે ઉસને અપને શરીરકો કૃશ કિયા અર્થાત્ સથારા
કિયા ‘જૂસેતા તીસં ભત્તાઈ અણસળાણ છેદેઈ’ કૃશ કરકે તીસ
ભક્તોંકો ઉસને અનશન દ્વારા છેદ દિયા ‘છેદેતા તસ્સ ઠાણસ્સ અણા-
લોહ્યપડિક્કંતે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ છેદ કરકે વહ વિના પૂર્વ પાપ-
સ્થાનોંકી આલોચના ઓર પ્રતિક્રમણ કિયે કાલ અવસર કાલ કર
ઓર ‘લંતણ કપ્પે તેરસસાગરોવમઠિહણ્ણુ દેવકિલ્લિવસિણ્ણુ દેવેસુ
દેવકિલ્લિવસિયત્તાણ ઉદવન્ને’ વહ લાન્તક વિમાનમેં ૧૩ તેરહ સાગ-
રોપમકી સ્થિતિવાલે કિલ્લિવપિક દેવોંમેં—દેવ યોનિમેં—કિલ્લિવપિક દેવકી
પર્યાયસે ઉત્પન્ન હો ગયા ॥ સૂ૦ ૧૪ ॥

પર્યાયનુ' પાલન કયું. " પાઝણિત્તા અર્દ્ધમાસિયાણ સંલેહણાણ અત્તાણં જૂસેઈ " ત્યાર બાદ બ્યારે તેનો અન્તકાળ નજદીક આવ્યો ત્યારે તેણે અર્ધ માસનો સથારો ધારણ કર્યો અને સથારા દ્વારા તેણે પોતાના શરીરને કૃશ કરી નાખ્યું. " જૂસેતા તીસં ભત્તાઈ અણસળાણ છેદેઈ " શરીરને કૃશ કરી નાખીને તેણે અનશન દ્વારા ત્રીસ ભક્તોનું (ત્રીસ ટંકના ભોજનનું) છેદન કરી નાખ્યું. " છેદિતા તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહ્યપડિક્કંતે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા " ત્રીસ ભક્તોનો પરિત્યાગ કરવા છતાં પણ પોતાના પૂર્વ પાપસ્થાનોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના, કાળનો અવસર આવતા કાળધર્મ પાશીને " લંતણ કપ્પે તેરસસાગરોવમઠિહણ્ણુ દેવકિલ્લિવસિણ્ણુ દેવેસુ દેવ કિલ્લિવસિય-
ત્તાણ ઉદવન્ને " તે લાન્તક વિમાનમાં ૧૩ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્લિવ-
પિક દેવોમાં—દેવ-યોનિમાં—કિલ્લિવપિક દેવની પર્યાય ઉત્પન્ન થયો. ॥ સૂ૦ ૧૪ ॥

मूलम्—‘तप् णं से भगव गोयमे जमालिं अणगार कालगपे
 ओणितां जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छिता समणं भगव महावीर वदइ, नमसइ, वदिता
 नमसित्ता एव वयासी-एव देवाणुप्पिया णं अतेवासी कुसिस्से
 जमाली णाम अणगारे से णं भते ! जमाली अणगारे कालं
 मासे काल किञ्चा कहिं गए, कहिं उववसे ? गोयमाइ समणे
 भगव महावीरे भगवं गोयम एव वयासी-एव खलु गोयमा ।
 मम अतेवासी कुसिस्से जमालीणाम से णं तथा मम एव
 आइक्खमाणस्त भासमाणस्त पणवेमणिस्त परव्वे
 भाणस्त एयमट्ठ णो सदहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ एयमट्ठ
 असइहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे दोष पि मम अतियाओ
 आयाए अवक्कमइ, अवक्कमिच्छा वइहिं असक्कभावुक्कभावणाहिं
 तं चेव जाव देवकिञ्चिसियत्ताए उववसे ॥ सू० १५ ॥

छाया—ततः खलु स भगवान् गौतमो जमालिम् अनगारम् कालगतं ब्रूयात्
 यत्रैव भगवो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य भगवं महावीरं
 महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा एवम् अवादीत्—एव खलु
 देवानुप्पियामाम् अतेवासी कुञ्चिप्पो जमालिनीम् अनगारं, स खलु ममभम् ।
 जमालिनीनगरं कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गतः ? कुत्र उपपन्नः ? गौतम ! इति
 भगवो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवादीत्—एवं खलु गौतम ।
 मम अतेवासी कुञ्चिप्पो जमालिनीम्, स खलु तदा मम एवम् आचक्षामस्म
 मापमाणस्य प्रज्ञापयतः प्रकल्पयत एतमर्थं नो अहपाति, नो मस्येति, नो रोक्-
 यति, एतमर्थम् अभवत्, अप्रतिपन्नं अरोचयन् द्वितीयमपि मेम अन्तिक्कम्
 आरमेना अपक्काम्यति, अपक्काम्य वहीमिः असक्कभावो भगवन्नामिस्सिद्वेव, योक्ख
 देवकिञ्चिपिक्कयो उपपन्नः ॥ सू० १५ ॥

ટીકા—અથ - ગૌતમો જમાલેસ્નગારસ્ય કાલધર્મપ્રાપ્ત્યનન્તરમુત્પત્તિં પૃચ્છતિ તદ્દં ણં સેં ઇત્યાદિ, 'તદ્દં ણં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' તતઃ સ્વલુ સ ભગવાન્ ગૌતમઃ જમાલિમ્ અનગારં કાલંગતં મરણધર્મપ્રાપ્તં જ્ઞાત્વા, યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીર આસીત્ તત્રૈવ ઉવાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા એવં વયાસી'—ભગવત્સમીપે ઉપાગૃત્ય શ્રમણં ભગવન્ત મહાવીરં વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્—'એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલીનામં અણગારે' એવં સ્વલુ પૂર્વોક્તરીત્યા વર્ણિતો દેવાણુપ્પિયાણામ્ ભવતામ્ અન્તેવાસી કુશિચ્ચો જમાલિનામ અનગારો વર્તેતે, 'સે ણં મંતે ! જમાલી અણગારે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?' હે ભદન્ત ! સ સ્વલુ જમાલિ-

'તદ્દં ણં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં' ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—(તદ્દં ણં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) બાદ મેં જવ ભગવાન્ ગૌતમકો યહ જ્ઞાત હુઆ કિ જમાલિ અનગાર કાલગત હો ગયે હૈં—તવ વે જહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજમાન થે—વહાં આથે (ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી) વહાં આ કરકે ઉન્હોને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકી વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા વન્દના નમસ્કાર કરકે ઉન્હોને ઉનસે હસ પ્રકાર કહા (એવં દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલીનામં અણગારે સે ણં મંતે ! જમાલી અણગારે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?) હે ભદન્ત ! આપ દેવાણુપ્પિયાણા અંતેવાસી

“તદ્દં ણં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—“તદ્દં ણં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં” કાલગયં જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ” ત્યારબાદ જ્યારે ભગવાન્ ગૌતમે એ વાત બાણી કે જમાલી અણગાર કાલધર્મ પામી ગયા છે, ત્યારે તેઓ જ્યાં શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યા. “ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ, નમંસઈ વંદિત્તા નમસિત્તા એવં વયાસી” ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીરને વંદણા કરી, નમસ્કાર કર્યા. અને વંદણા નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—

“એવં દેવાણુપ્પિયાણ અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી નામં અણગારે સે ણં મંતે ! અણગારે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?” હે ભદન્ત !

मूलम्—‘तप णं से भगव गोयमे जमालिं अणगार कालाणं
 जाणितां जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छितां समणं भगव महावीर वदइ, नमसइ, वदितां
 नमसित्ता एव वयासी-एव देवाणुप्पिया णं अतेवासी कुसिस्से
 जमाली णाम अणगारे से णं मते ! जमाली अणगारे काल
 मासे काल किञ्चा कहिं गए, कहिं उववसे ? गोयमाइ समणे
 भगव महावीरे भगवं गोयम एवं वयासी-एव खलु गोयमां ।
 मम अतेवासी कुसिस्से जमालीणाम से णं तथा मम एव
 आइक्खमाणस्स भासमाणस्स पणवेमणिस्स पक्खे
 भाणस्स एयमट्ठ णो सबइइ, णो पत्तिइ, णो रोपइ एयमट्ठ
 असइइमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे दोष पि मम अतियाओ
 आयाए अवकमइ, अवकमित्ता वडूहिं असक्खादुब्भावणाहिं
 तं चेव जाव देवकिञ्चिसियत्ताए उववसे ॥ सू० १५ ॥

छाया—उठ खलु स भगवान् गौतमो जमालिम् भग्नगाम् कालगतं गौतमं
 यत्रैव भ्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य धर्मं भगवन्
 महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा एवम् अवदीत्-एव स्तु
 देशनुमिषामाम् अतेवासी कुसिप्पो जमालिनिमि अनगारं, स खलु भगवन् ।
 जमालिनगार कालमासे काल कृत्वा कुत्र गन्तः ? कुत्र उपपन्नः ? गौतम ! इति
 भ्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवदीत्-एवं स्तु गौतम !
 मम अतेवासी कुसिप्पो जमालिनिमि, स खलु तदा मम एवम् आपत्तावस्य
 मापमावस्य प्रहापयन् प्रकृत्ययत् एतमर्थं नो अश्नाति, नो प्रत्येति, नो रोपि
 यति, एतमर्थम् अभ्रषत्, अप्रतिपन् अरोचयन् द्वितीयमपि मेम अन्तिके
 आत्मेना अपक्राम्यति, अपक्राम्य वहीमिः असक्खादुब्भावनामिस्तेव योस्व
 देवकिञ्चिपिकृतयो उपपन्नः ॥ सू० १५ ॥

ટીકા—અથ ગૌતમો જમાલેરનગારસ્ય કાલધર્મપ્રાપ્ત્યનન્તરપુત્રપતિ
 પુચ્છતિ તદ્દં શેં સેં ઇત્યાદિ, ‘તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં
 જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ તતઃ સ્વલુ સ ભગ-
 વાન્ ગૌતમઃ જમાલિમ્ અનગારં કાલગતં મરણધર્મપ્રાપ્તં જ્ઞાત્વા, યત્રૈવ શ્રમણો
 ભગવાન્ મહાવીર આસીત્ તત્રૈવ ઉવાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં
 મહાવીરં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા એવં વયાસી’—ભગવત્સમીપે ઉપા-
 ગત્ય શ્રમણં ભગવન્ત મહાવીરં વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એવં દક્ષ્ય-
 માણપ્રકારેણ અવાદીત્—‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી-
 ણામં અણગારે’ એવં સ્વલુ પૂર્વોક્તરીત્યા વર્ણિતો દેવાનુપ્રિયાણામ્ ભવતામ્ અન્તે-
 વાસી કુશિલ્લો જમાલિનામ અનગારો વર્તતે, ‘શેં શેં મંતે ! જમાલી અણગારે
 કાલમાસે કાલં કિંચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?’ હે ભદન્ત ! સ સ્વલુ જમાલિ-

‘તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—(તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં
 જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) પાંદ મેં જવં
 ભગવાન્ ગૌતમકો યહ જ્ઞાત હુઆ કિ જમાલિ અનગાર કાલગત હો
 ગયે હૈં—તવ વે જહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજમાન થે—વહાં આયે
 (ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા નમં-
 સિત્તા એવં વયાસી) વહાં આ કરકે ઉન્હોને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવી-
 રકી વન્દના કી, નમસ્કાર ક્રિયા વન્દના નમસ્કાર કરકે ઉન્હોને ઉનસે
 હસ પ્રકાર કહા (એવં દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી
 ણામં અણગારે શેં શેં મંતે ! જમાલી અણગારે કાલમાસે કાલં કિંચા
 કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?) હે ભદન્ત ! આપ દેવાનુપ્રિયકા અંતેવાસી

“તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—“તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં જાણિત્તા
 જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ” ત્યારબાદ બ્યારે ભગવાન
 ગૌતમે એ વાત બાણી કે જમાલી અણગાર કાલધર્મ પામી ગયા છે, ત્યારે
 તેઓ બ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યા.
 ‘ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ, નમંસઈ વંદિત્તા નમસિત્તા એવં
 વયાસી’ ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી, નમ-
 સ્કાર કર્યા. અને વદણા નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—

“એવં દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી ણામં અણગારે શેં શેં
 મંતે ! અણગારે કાલમાસે કાલં કિંચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?” હે ભદન્ત !

मूलम्—तए णं से भगव गोयमे जमालिं अणगार काल्हाणं
 जोगित्तां जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छित्तां समणं भगव महावीर वदइ, नमसइ, वदिता
 नमसित्ता एव वयासी-एव देवाणुप्पिया णं असेवासी कुसिस्से
 जमाली णाम अणगारे से णं भते । जमाली अणगारे काल
 मासे काल किञ्चा कहिं गए, कहिं उववसे ? गोयमाइ समणे
 भगव महावीरे भगव गोयम एव वयासी-एव खलु गोयमा ।
 मम असेवासी कुसिस्से जमालीणाम से णं तथा मम एव
 आइयस्वमाणस्त भासमाणस्त पणगवेमणिस्त परूवे
 माणस्त एयमट्ठ णो सरहइ, णो पत्तिणइ, णो रोपइ एयमट्ठ
 असइहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे दोष पि मम अतियाओ
 आयाए अवक्रमइ, अवक्रमित्ता वहुहिं असब्भाबुब्भावणाहिं
 तं खेव जाव देवकिञ्चिसियत्ताए उववसे ॥ सू० १५ ॥

छाया—तत खलु स भगवान् गौतमो जमालिम् अनगारम् कालभते इति
 यत्रैव भ्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उवागच्छति, उवागच्छ भ्रमणं भ्रमणं
 महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यत्वा एवम् अवादीत्-एव स्तु
 देवानुमिषामाम् अन्तेवासी कुसिप्पो जमालिनाम अनगार, स खलु भगवन् ।
 समाखिनगार कालमासे काल कत्वा कुत्र गतः ? कुत्र उपपन्न ? गौतम । इति
 भ्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवादीत्-एव खलु गौतम ।
 मम अन्तेवासी कुसिप्पो जमालिनाम, स खलु तदा मम एवम् आनसावस्य
 मापमावस्य प्रहापयत् । परुपयत् एतमर्थं नो अहपादि, नो मरयेति, नो रोक्
 यति, एतमर्थम् अभवत्, अपत्तियन् अरोपयन् द्वितीयमपि मेम अन्ति
 आरमेना अपक्राम्यति, अपक्राम्य बहोमिः संसृमावोभूमावनामिस्त्वदेव, पाव
 देवकिञ्चिपि कृतयो उपपन्नः ॥ सू० १५ ॥

ટીકા—અથ ગૌતમો જમાલેરનગારસ્ય કાલધર્મપ્રાપ્ત્યનન્તરમુત્પત્તિં
 પૃચ્છતિ તદ્દં ણં સેં ઇત્યાદિ, ‘તદ્દં ણં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં
 જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ તતઃ સ્વલુ સ ભગ-
 વાન્ ગૌતમઃ જમાલિમ્ અનગાર કાલંગતં મરણધર્મપ્રાપ્તં જ્ઞાત્વા, યત્રૈવ શ્રમણો
 ભગવાન્ મહાવીર આસીત્ તત્રૈવ ઉવાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં
 મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા એવં વયાસી’—ભગવત્સમીપે ઉપા-
 ગત્ય શ્રમણં ભગવન્ત મહાવીરં વન્દતે, નમસ્યતિ, ઘન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એવં વક્ષ્ય-
 માણપ્રકારેણ અવાદીત્—‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી-
 ણામં અણગારે’ એવં સ્વલુ પૂર્વોક્તરીત્યા વર્ણિતો દેવાનુપ્રિયાણામ્ ભવતામ્ અન્તે-
 વાસી કુશિસ્યો જમાલિનામ અનગારો વર્તતે, ‘સે ણં મંતે ! જમાલી અણગારે
 કાલમાસે કાલં કિંચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?’ હે ભદન્ત ! સ સ્વલુ જમાલિ-

‘તદ્દં ણં સે ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—(તદ્દં ણં સે ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં
 જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ) વાદ મેં જવ
 ભગવાન્ ગૌતમકો યહ જ્ઞાત હુઆ કિં જમાલિ અનગાર કાલગત હો
 ગયે હૈં—તવ વે જહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજમાન થે—વહાં આયે
 (ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમં-
 સિત્તા એવં વયાસી) વહાં આ કરકે ઉન્હોને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવી-
 રકી વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા વન્દના નમસ્કાર કરકે ઉન્હોને ઉનસે
 હસ પ્રકાર કહા (એવં દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી
 ણામં અણગારે સે ણં મંતે ! જમાલી અણગારે કાલમાસે કાલં કિંચા
 કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?) હે ભદન્ત ! આપ દેવાનુપ્રિયકા અંતેવાસી

“તદ્દં ણં સે ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—“તદ્દં ણં સે ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં જાણિત્તા
 જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ” ત્યારબાદ બીયારે ભગવાન્
 ગૌતમે એ વાત બાણી કે જમાલી અણગાર કાલધર્મ પામી ગયા છે, ત્યારે
 તેઓ બીયાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યા.
 “ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીર વંદહ, નમંસહ વંદિત્તા નમસિત્તા એવં
 વયાસી” ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વંદણા કરી, નમ-
 સ્કાર કર્યાં. અને વદણા નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—

“એવં દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી ણામં અણગારે સે ણં
 મંતે ! અણગારે કાલમાસે કાલં કિંચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?” હે ભદન્ત !

मूलम्—तए णं से भगव गोयमे जमालिं अणगार कालगं
 जाणितां जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छितां समणं भगव महावीर वदइ, नमसइ, वदिता
 नमसित्ता एव वयासी-एव देवाणुप्पिया णं अतेवासी कुसिस्से
 जमाली णामं अणगारे से णं मते । जमाली अणगारे काल
 मासे काल किञ्चा कहिं गए, कहिं उववन्ने ? गोयमाइ समणे
 भगव महावीरे भगवं गोयम एव वयासी-एव खलु गोयमा ।
 मम अतेवासी कुसिस्से जमालीणाम से णं तथा मम एव
 आइक्खमाणस्स भासमाणस्स पणवेमणिस्स परूवे
 माणस्स एयमट्ठ णो सदइइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ एयमट्ठ
 असइइमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे दोष पि मम अतियाओ
 आयाए अवक्कमइ, अवक्कमित्ता वहुहिं असब्भादुब्भावणाहिं
 ते चैव जाव देवकिञ्चिसियत्ताए उववन्ने ॥ सू० १५ ॥

छाया—तत खलु स भगवान् गौतमो जमालिम् अनगारम् कालगतं ज्ञात्वा
 यत्रैव भ्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उवागच्छति, उवागत्य ध्येयं भगवन्
 महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा एवम् अपादीत्-एव खलु
 देवानुप्पियाम् अतेवासी कुसिप्पो जमालिनीम् अनगारं, स खलु भगवन् ।
 जमालिनगरं कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गतः ? कुत्र उपपन्नः ? गौतम । इति
 भ्रमणो भगवान् महावीरां भगवन्ते गौतमम् एवम् अपादीत्-एवं खलु गौतम ।
 मम अतेवासी कुसिप्पो जमालिनीम्, स खलु तदा मम एवम् आवसावस्य
 मापमाणस्य प्रहापयतः प्ररूपयत एतमर्थं नो भ्रष्टादि, नो मत्स्येति, नो रोपि-
 यति, एतमर्थम् अभ्रष्टवत्, अप्रतिपन् अरोचयन् द्वितीयमपि मेम अन्तिकं
 आरमना अपक्राम्यति, अपक्राम्य बह्विभिः असङ्ख्येभ्यः श्रमावनाभिस्तर्प्य पाश्व-
 देवकिञ्चिदपिकृतया उपपन्न ॥ सू० १५ ॥

ટીકા—અથ ગૌતમો જમાલેરનગારસ્ય કાલધર્મપ્રાપ્ત્યનન્તરપુત્રત્વં
 પુચ્છતિ તદ્દં શેં સેં ઇત્યાદિ, ‘તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં
 જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ તતઃ સ્વલુ સ ભગ-
 વાન્ ગૌતમઃ જમાલિમ્ અનગારં કાલંગતં મરણધર્મપ્રાપ્તં જ્ઞાત્વા, યત્રૈવ શ્રમણો
 ભગવાન્ મહાવીર આસીત્ તત્રૈવ ઉવાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં
 મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા એવં વયાસી’—ભગવત્સમીપે ઉપા-
 ગત્ય શ્રમણં ભગવન્ત મહાવીરં વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એવં વક્ષ્ય-
 માણપ્રકારેણ અવાદીત્—‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી-
 ણામં અણગારે’ એવં સ્વલુ પૂર્વોક્તરીત્યા વર્ણિતો દેવાણુપ્પિયાણામ્ ભવતામ્ અન્તે-
 વાસી કુસિસ્યો જમાલિનામ અનગારો વર્તતે, ‘શેં શેં મંતે ! જમાલી અણગારે
 કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?’ હે ભદન્ત ! સ સ્વલુ જમાલિ-

‘તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—(તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં
 જાણિત્તા જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ) બાદ મેં જવ
 ભગવાન્ ગૌતમહો યહ જ્ઞાત હુઆ કિ જમાલિ અનગાર કાલગત હો
 ગયે હૈં—તવ વે જહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજમાન છે—વહાં આયે
 (ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમં-
 સિત્તા એવં વયાસી) વહાં આ કરકે ઉન્હોને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવી-
 રકી વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા વન્દના નમસ્કાર કરકે—ઉન્હોને ઉનસે
 હસ પ્રકાર કહા (એવં દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી
 ણામં અણગારે શેં શેં મંતે ! જમાલી અણગારે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા
 કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?) હે ભદન્ત ! આપ દેવાણુપ્પિયાણાં અંતેવાસી

“તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—“તદ્દં શેં સેં ભગવં ગોયમે જમાલિં અણગારં કાલગયં જાણિત્તા
 જેનેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ” ત્યારબાદ બીયારે ભગવાન્
 ગૌતમે એ વાત બાણી કે જમાલી અણગાર કાલધર્મ પામી ગયા છે, ત્યારે
 તેઓ બીયાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યા.
 “ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીર વંદહ, નમંસહ વંદિત્તા નમસિત્તા એવં
 વયાસી” ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વદણા કરી, નમ-
 સ્કાર કર્યા. અને વદણા નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—

“એવં દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી ણામં અણગારે શેં શેં
 મંતે ! અણગારે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગણ, કહિં ઉવવન્ને ?” હે ભદન્ત !

રતનારઃ કાલમાસે કાલ કૃત્વા મરણમર્મ માપ્ય કુમ્ભ ગતઃ ? કુમ્ભ ઉપપન્ન ? મય-
 પાનાહ-‘ ગોયમા ! સમણે મગધં મહાવીરે મગધં ગોયમ્ एवं वयासी ’-હે
 ગૌતમ ! હિતિ આમન્થ્ય ધમણો મગધાન્ મહાવીરો મગધત્ ગૌતમમ્ એવ વસ્ત્વમાણ
 પ્રકારેગ મગધાસીત્-‘ એવ લલ્લુ ગોયમા ! મમં અતેવાસી કુસિસ્સે જમાલીનામ
 હે ગૌતમ ! એવ લલ્લુ પૂર્વોક્તરીત્થા ઘર્ણિતો મમ અતેવાસી કુશિણ્ણો જમાણિ
 નામ વર્વતે, ‘ સે જ તયા મમ એવ આફલમાણસ્સ માસમાણસ્સ પખ્ખવેમાણસ્સ
 પરુલ્લેમાણસ્સ યયમહં જો સહહહ, જો પસિપહ, જો રોપહ ’ સ ગ્લુ જમાણિસ્સહો
 તસ્મિન્નકાલે મમ એવં પૂર્વોક્તરીત્થા આપસાણસ્ય ‘ છોક્કોડ્ય કપચ્ચિત્ત શાશ્વત્ત
 કપચ્ચિત્ત અશાશ્વત્ત, ઝીલોડપિ કપચ્ચિત્ત શાશ્વત્ત, કપચ્ચિત્ત અશાશ્વત્ત ’-‘ ઇત્યાદિ
 આલ્પ્યાનં કુર્વતઃ, માપમાણસ્ય પ્રજ્ઞાપયતઃ પરુપયતથ પ્તમર્થં નો ધરપાતિ,
 નો મત્તેવિતિ નો વિચ્ચિત્તિ, નો વા રોચયતિ નો પ્રીતિવિપય કરોતિ, ‘ યયમહં
 અસહહમાણે અપત્તિયમાણે મરોપમાણે દોચ્ચપિ મમં અતિયામો આપાપ્ અવક
 મહ ’-પત્તમર્થં પૂર્વોક્તાર્યમ્ અમરચત્ત મદ્ધાપિયમ્ અકુર્વન્, અપતિયન્-અવિચ્ચ-
 સન્, અરોચયન્ પ્રીતિવિપયમકુર્વન્, દ્વિતીયમપિ ચારં મમ અન્તિકાત્ સમીપાત્
 આત્મના સ્વયમેવ મામનાપૃચ્છયૈવેત્થયઃ અવકામતિ-નિર્ગણ્ણતિ, ‘ આપાપ્ અવ

કુશિણ્ણ જો જમાલી નામકા અનગાર થા-ચહ અપો કાલ અવસર કાલ
 કર કહાં ગયા ઓર કહો ઉત્પન્ન હુઆહે ? (ગોયમાહ સમણે મગધં મહા-
 વીરે મગધં ગોયમં एवं वयासी) તથ હે ગૌતમ ! હમ પ્રકારસે સંબો-
 દિત કરતે હુવ્ અનગ મગધાન્ મહાવીરને મગધાન્ ગૌતમસે હસ પ્રકાર,
 કહા-‘ એવં લલ્લુ ગોયમા ! મમં અંતેવાસી કુસિસ્સે જમાલી નામં
 અનગારે સે જ તયા મમ એવં આફલમાણસ્સ માસમાણસ્સ પખ્ખવે-
 માણસ્સ પરુલ્લેમાણસ્સ યયમહં જો સહહહ, જો પસિપહ, જો રોપહ-
 યયમહ અસહહમાણે અપત્તિયમાણે, મરોપમાણે દોચ્ચપિ મમ અન્તિયામો

આપ દેવાનુપ્રિયનેા જમાલી અણુગાર નામનેા જે કુશિણ્ણ હતેા, તે પાતાના
 કાળનેા અવસર આવે કાળખર્મ પામીને ક્યાં (કઈ અતિમાં), અથે છે અને
 ક્યાં ઉત્પન્ન થયેા છે ?

“ ગોયમાહ સમણે મગધ મહાવીરે મગધ ગોયમં एवं वयासी ” ત્યારે
 “ હે ગૌતમ ! ” એતું સંબોધન કરીને અમણુ બચવાને ગૌતમને આ પ્રખાલે
 કહ્યું : “ એવ લલ્લુ ગોયમા ! મમ કુસિસ્સે જમાલી નામં અનગારે સે જ તયા
 મમ આફલમાણસ્સ માસમાણસ્સ પખ્ખવેમાણસ્સ પરુલ્લેમાણસ્સ યયમહં જો સહ
 હહ, જો પસિપહ, જો રોપહ, યયમહ અસહહમાણે, અપતિયમાણે, અરોપમાણે

कमिता बहहि असम्भावुम्भावणाहि तं चेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने ,
आत्मना-स्वयमेव समान्तिकात् अपक्रम्य-निर्गत्य बह्वीभिः असद्भावोद्भावनाभिः
-असत्परूपणारूपाभिः तदेव यावत् मिथ्यात्वमिनिवेशैश्च आत्मानं च परं च
तदुभयं च व्युद्ग्राहयन् कुश्रद्धाग्रस्तं कुर्वन् व्युत्पादयंश्च मिथ्यात्वमुत्पादयन्
बहुभिर्वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा अर्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं
झूसयति-कृशं करोति अर्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं झूसित्वा-कृशं कृत्वा

आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता बहहि असम्भावुम्भावणाहि तं चेव जाव
देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने) हे गौतम ! मेरे अन्तेवासी कुशिष्य
जमाली अनगारने उस समय मेरे द्वारा कहे गये, मेरे द्वारा भाषित
किये गये, प्रज्ञापित किये गये, प्ररूपित किये गये लोक जीव सम्बन्धी
कथंचित् शाश्वतरूप कथंचित् अशाश्वतरूप अर्थरूप श्रद्धा नहीं की,
प्रतीति नहीं की, रुचि नहीं की, इस तरह इस अर्थकी अश्रद्धा करता
हुआ, अप्रतीति करता हुआ, अरुचि करता हुआ वह दुवारा भी मेरे
पाससे बिना पूछेही अपने आप अलग हो गया, और मुझसे अलग
होकर उसने अपनी असत्कल्पनाओंसे मिथ्यात्व कदाग्रहोंसे अपनेको
दूसरोंको दोनोंको कुश्रद्धा युक्त बनाया, मिथ्यात्वमें डुबाया, इस तरह
अनेक वर्षों तक ऐसेही कुकार्योंका प्रचार करते हुए उसने श्रामण्य
पर्यायका पालन किया यावत् वह अब कित्तिवधिक देवकी पर्यायसे
उत्पन्न हुआ है ।

दोच्च पि मम अंतियोओ आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता बहहि असम्भावुम्भाव-
णाहि तंचेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने ” हे गौतम ! मेरा अन्ते
वासी कुशिष्य जमालीने ते समथे मेरा द्वारा कहेवाभां आवेली, मेरा वडे
भाषित करवाभां आवेली, प्रज्ञापित करवाभां आवेली अने प्ररूपित करवाभां
आवेली वात प्रत्ये (लोका तथा एव अमुक अपेक्षाओ अशाश्वत छे अने अमुक
अपेक्षाओ शाश्वत छे, ओ पूर्वोक्त कथन इय वात) श्रद्धा न उपए, तेने
तेनी प्रतीति न थई अने तेने ओ वात इचि नही. आ रीते मेरा मन्तव्य
प्रत्ये अश्रद्धानी दृष्टिओ जेतो ओवो, ते मन्तव्यनी प्रतीति करतो ओवो
अने तेना प्रत्ये अरुचि सेवतो ओवो ते मेरी पासेथी मेरी अनुमति
दीधा बिना ज भीए वार पणु च.दये गथे. तयार भाइ तेणे चे तानी
कपोलकल्पित मान्यताओथी अने मिथ्यात्वयुक्त कदाग्रहोथी पोताने, अन्यने
अने उलयने कुश्रद्धायुक्त बनाव्या अने मिथ्यात्वमां डुभाव्या. आ प्रभाणे
अनेक वर्ष पर्यन्त ओवां ज कुकार्योने प्रचार करवाभां ज तेणे श्रामण्यपर्याय
व्यतीत करी. तयारभाइ अर्धमासने संधारे करीने, अनशन द्वारा दो

कमिता वहहि असम्भावुम्भावणहि तं चेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने ' आत्मना-स्वयमेव ममान्तिकात् अपक्रम्य-निर्गत्य वहीभिः असद्भावोद्भावनाभिः -असत्परूपणारूपाभिः तदेव यावत् मिथ्यात्वमिनिवेशैश्च आत्मानं च परं च तदुभयं च व्युद्ग्राहयन् कुश्रद्धाग्रस्तं कुर्वन् व्युत्पादयंश्च मिथ्यात्वमुत्पादयन् बहुभिर्वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा अर्धमासिकया संलेखनया आत्मानं झसयति-कृशं करोति अर्धमासिकया संलेखनया आत्मानं झसित्वा-कृशं कृत्वा

आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता वह्हि असम्भावुम्भावणहि तं चेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने) हे गौतम ! मेरे अन्तेवासी कुशिष्य जमाली अनगारने उस समय मेरे द्वारा कहे गये, मेरे द्वारा भाषित किये गये, प्रज्ञापित किये गये, प्ररूपित किये गये लोकरु जीव सम्बन्धी कथंचित् शाश्वतरूप कथंचित् अशाश्वतरूप अर्थरूप श्रद्धा नहीं की, प्रतीति नहीं की, रुचि नहीं की, इस तरह इस अर्थकी अश्रद्धा करता हुआ, अप्रतीति करता हुआ, अरुचि करता हुआ वह दुवारा भी मेरे पाससे बिना पूछेही अपने आप अलग हो गया, और मुझसे अलग होकर उसने अपनी असत्कल्पनाओंसे मिथ्यात्व कदाग्रहोंसे अपनेको दूसरोंको दोनोंको कुश्रद्धा युक्त बनाया, मिथ्यात्वमें डुबाया, इस तरह अनेक वर्षों तक ऐसेही कुकार्योंका प्रचार करते हुए उसने श्रामण्य पर्यायका पालन किया यावत् वह अब कित्तिविक देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुआ है ।

दोच्च पि मम अतियोओ आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता वह्हि असम्भावुम्भाव-
णाहि तंचेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने " हे गौतम ! मारा अन्ते
वासी कुशिष्य जमालीने ते समथे मारा द्वारा कडेवाभां आवेली, मारा वडे
भाषित करवाभां आवेली, प्रज्ञापित करवाभां आवेली अने प्ररूपित करवाभां
आवेली वात प्रत्ये (लोकरु तथा लुव अभुक्क अपेक्षाओ अशाश्वत छे अने अभुक्क
अपेक्षाओ शाश्वत छे, ओ पूर्वोक्त कथन इय वात) श्रद्धा न उपल्ल, तेने
तेनी प्रतीति न थछ अने तेने ओ वात इचि नडी. आ रीते मारा मन्तव्य
प्रत्ये अश्रद्धानी दृष्टिओ जेतो ओवो, ते मन्तव्यनी प्रतीति करतो ओवो
अने तेना प्रत्ये अरुचि सेवतो ओवो ते मारी पासेथी मारी अनुमति
दीधा बिना ज णील वार पणु गइयो गयो. त्थार भाइ तेणे पे तानी
कपोलकल्पित मान्यताओथी अने मिथ्यात्वयुक्त कदाग्रहोथी पोताने, अन्यने
अने उलयने कुश्रद्धायुक्त बनाओया अने मिथ्यात्वमां डुभाओया. आ प्रभाणे
अनेक वर्ष पर्यन्त ओवां ज कुकार्योनी प्रचार करवाभां ज तेणे श्रामण्यपर्याय
व्यतीत करी. त्थारभाइ अर्धमासने सत्थारे करीने, अनशन द्वारा इ०

મિશ્રમત્કાનિ મનશ્ચનસયા છિનત્તિ, ઊત્થા, યસ્ય સ્વાનસ્ય મનાલોચિત્તમતિક્રમન્તા
આલોચનમતિક્રમણમકૃત્વા કાલમાસે કાલં કૃત્વા લાન્તક્રે કલ્પે પ્રયોદશસામ
રોપમસ્તિતિકેષુ દેવકિસ્ત્રિપિકેષુ દેવેષુ દેવકિસ્ત્રિપિકૃતયા ઉપપન્નઃ ॥ મૂ. ૧૫૩

દેવકિસ્ત્રિપિક્રમમેવયક્તવ્યતા ।

મૂમુ--“ કદ્ધ વિહાણં મંતે । દેવકિઙ્ગિસિયા પળ્ણત્તા ?
ગોયમા ! તિવિહા દેવકિઙ્ગિસિયા પળ્ણત્તા, ત જહા--તિપલિ-
ઓવમટ્ઠિહયા, તિસાગરોવમટ્ઠિહયા, તેરસસાગરોવમટ્ઠિહયા ।
કહિણં મતે ! તિપલિઓવમટ્ઠિહયા દેવકિઙ્ગિસિયા પરિવસતિ ?
ગોયમા ! ઉપ્પિ જોહસિયાણં હિટ્ઠિ સોહમ્મીસાણેસુ કપ્પેસુ,
एथ णं ति पलिओवमट्ठिहया, દેવકિઙ્ગિસિયા પરિવસતિ ।
કહિણં મતે ! તિસાગરોવમટ્ઠિહયા દેવકિઙ્ગિસિયા પરિવસતિ !
ગોયમા ! ઉપ્પિ સોહમ્મીસાણાણ કપ્પાણં હિટ્ઠિ સળકુમાર
માર્હિદેસુ કપ્પેસુ एथ णं तिसागरोवमट्ठिहया દેવકિઙ્ગિસિયા
પરિવસતિ । કહિણં મતે ! તેરસસાગરોવમટ્ઠિહયા દેવ કિઙ્ગિસિયા
પરિવસતિ ? ગોયમા ! ઉપ્પિ વંમલોગસ્સ કપ્પસ્સ હિટ્ઠિ લત્થ,
कप्पे एथ णं तेरससागरोवमट्ठिहया દેવકિઙ્ગિસિયા દેવા

યહાં યાવત્ કાશ્વસે ૧૪ થે સૂત્રમે કહે ગયે આમણ પર્વાય પાલન
કરનેકે યાદકા પય કિસ્થિયિક દેવમે ઉત્પમ દોનેસે પહિલેકા સબ
કપ્પન ગૃહીત કિયા ગયા હૈ ॥ ૧૫ ॥

અહોતો પરિત્યાજ કરીને પોતાના પાપસ્થાનકોની આશીર્વાદના બને પ્રત્યક્ષ
કર્તા બિના તે કાળનો અવશર આવતા કાળ કરીને લ-તક દેવદોષમાં ૧૪
સામરોપમની સ્થિતિવાળા કિસ્થિયિક દેવોમાં કિસ્થિયિક દેવની પથર્થે ઉત્પમ
મથે છે સૂત્રાથે સરળ કોષાથી અહીં વિશેષ વિવેચનની જરૂર નથી.
“ તથેવ જાણ ” અર્થે જે સૂત્રપાઠ પ્રકલ્પ કરવાનો છે તે સૂત્રાથમાં જ
આર્થે દેવોમાં આવી છે ॥ સૂ. ૩૫ ॥

कमिता वहहि असम्भावुम्भावणहि तं चेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने ' आत्मना-स्वयमेव ममान्तिकात् अपक्रम्य-निर्गत्य वहीभिः असद्भावोद्भावनाभिः -असत्परूपणारूपाभिः तदेव यावत् मिथ्यात्वमिनिवेशैश्च आत्मानं च परं च तदुभयं च व्युदग्राहयन् कुश्रद्वाग्रस्तं कुर्वन् व्युत्पादयंश्च मिथ्यात्वमुत्पादयन् बहुभिर्वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा अर्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं झूसयति-कृशं करोति अर्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं झूसित्वा-कृशं कृत्वा

आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता वहहि असम्भावुम्भावणहि तं चेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने) हे गौतम ! मेरे अन्तेवासी कुशिष्य जमाली अनगारने उस समय मेरे द्वारा कहे गये, मेरे द्वारा भाषित किये गये, प्रज्ञापित किये गये, प्ररूपित किये गये लोको जीव सम्बन्धी कथंचित् शाश्वतरूप कथंचित् अशाश्वतरूप अर्थरूप श्रद्धा नहीं की, प्रतीति नहीं की, रुचि नहीं की, इस तरह इस अर्थकी अश्रद्धा करता हुआ, अप्रतीति करता हुआ, अरुचि करता हुआ वह दुवारा भी मेरे पाससे विना पूछेही अपने आप अलग हो गया, और मुझसे अलग होकर उसने अपनी असत्कल्पनाओंसे मिथ्यात्व कदाग्रहोंसे अपनेको दूसरोंको दोनोंको कुश्रद्वा युक्त बनाया, मिथ्यात्वमें डुबाया, इस तरह अनेक वर्षों तक ऐसेही कुकार्योंका प्रचार करते हुए उसने श्रामण्य पर्यायका पालन किया यावत् वह अब किन्विषिक देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुआ है ।

दोच्च पि मम अंतियोओ आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता वहहि असम्भावुम्भाव-
णाहि तंचेव जाव देवकिन्विसियत्ताए उववन्ने " हे गौतम ! मेरा अन्ते
वासी कुशिष्य जमालीने ते समये मेरा द्वारा कहेवाभां आवेदी, मेरा वडे
भाषित करवाभां आवेदी, प्रज्ञापित करवाभां आवेदी अने प्ररूपित करवाभां
आवेदी वात प्रत्ये (लोको तथा लोव अभुक् अपेक्षाओ अशाश्वत ओ अने अभुक्
अपेक्षाओ शाश्वत ओ, ओ पूर्वोक्त कथन इय वात) श्रद्धा न उपलभ्यते, तेने
तेनी प्रतीति न थछ अने तेने ओ वात इच्छि नही. आ रीते मेरा भन्तव्य
प्रत्ये अश्रद्धानी दृष्टिओ जेतो ओवो, ते भन्तव्यनी प्रतीति करतो ओवो
अने तेना प्रत्ये अरुचि सेवतो ओवो ते मेरी पासेथी मेरी अनुमति
दीधा विना न भील वार पणु च.दयो गयो. तयार भाद तेले पे तानी
कपोलकल्पित मान्यताओथी अने मिथ्यात्वयुक्त कदाग्रहोथी पोताने, अन्यने
अने उभयने कुश्रद्वायुक्त बनाओया अने मिथ्यात्वमां डुभाओया. आ प्रभाओ
अनेक वर्ष पर्यन्त ओवां न कुकार्योने प्रचार करवाभां न तेले श्रामण्यपर्याय
व्यतीत करी. तयारभाद अर्धमासने संधारो करीने, अनशन द्वारा २०

अणगारे अरसाहारे विरसाहारे जाव विविचिजीवी । कम्हाणं
भते । जमाली अणगारे कालमासे काल किञ्चा लतए कप्पे
तेरससागरोपमद्विइएसु देवकिञ्चिसिएसु देवेसु देवकिञ्चिसिए
त्ताए उववन्ने ? गोयमा । जमाली णं अणगारे आयरियपडिणिए
उवज्झायपडिणीए आयरियउवज्झायाणं अयसकारए जाव
वुप्पायमाणे जाव घट्टइ वासाइ सामन्नपरियाग पाउणिच्चा
अद्धमासियाए सलेइणाए तीस भत्ताइ अणसणाए छेदेइ,
छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कमे- कालमासे कालं
किञ्चा लतए कप्पे जाव उववन्ने ॥ सू० १६ ॥

छाया—कविषिषाः खलु भदन्त ! देवकिस्त्रिपिकाः मद्भृताः ? गौतम !
त्रिषिषा देवकिस्त्रिपिकाः मद्भृताः, तथैवाग्निपरयोपमस्थितिकाः, त्रिसागरो-
पमस्थितिकाः, त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः, कुत्र खलु भदन्त ! त्रिपत्योपम-
स्थितिका देवकिस्त्रिपिकाः परित्सन्ति ? गौतम ! उपरि त्रयोपिपिकायाम् अभ-
स्तान् सौषमैश्चानयोः कल्पयो अभ खलु त्रिपरयोपमस्थितिकाः देवकिस्त्रिपिकाः
परित्सन्ति । कुत्र खलु भदन्त ! त्रिसागरोपमस्थितिकाः देवकिस्त्रिपिकाः परि-
सन्ति ? गौतम ! उपरि सौषमैश्चानयोः कल्पयो, अभस्तात् सनत्कुमारमार्गे
न्यूयोः कल्पयो, अभ खलु त्रिसागरोपमस्थितिकाः देवकिस्त्रिपिकाः परि-
सन्ति । कुत्र खलु भदन्त ! त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः देवकिस्त्रिपिकाः परि-
सन्ति । गौतम ! उपरि ब्रह्मलोकस्य कल्पस्य अभस्तात् छान्तके कल्पे, अभ खलु
त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः देवकिस्त्रिपिका देवाः परित्सन्ति । देवकिस्त्रि-
पिकाः खलु भदन्त ! केषु कर्माक्षानेषु देवकिस्त्रिपिकतया उपपचारो भवति ?
गौतम ! ये इमे त्रीषाः आचार्यमत्पनीकाः उपाध्यायमत्पनीकाः, कुष्ठमत्प-
नीकाः, गणमत्पनीकाः, सङ्गमत्पनीकाः, आचार्योपाध्यायानाम् अयसकराः,
अवर्षकराः, अक्षीर्षकराः, बहीमिः असङ्गायोद्गातनामिः, मिथ्यामिनिवैभ-
ओत्मानं च परं च तदुभयं च व्युत्पादयन्त, व्युत्पादयन्तो बहुमिर्वपे ! आरब्ध-
पर्यायं पाळयन्ति पाळयित्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितमतिक्रान्तेः कस्मिंश्चि-
द्वाच कृत्वा अन्यतरेषु देवकिस्त्रिपिकेषु देवकिस्त्रिपिकतया उपपचारो भवति,

परिवसन्ति । देव किविसियाणं भन्ते ! केसु कम्मादाणेषु देव-
 किविसियत्ताए उववत्तारो भवन्ति ? गोयमा जे इमे जीवा
 आयरीयपडिणीया उवज्झायपडिणीया कुलपडिणीया गणप-
 डिणीया संघपडिणीया आयरियउवज्झायाणं अयसकरा
 अवन्नकरा अकित्तिकरा बहूहि असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ता-
 भिनिवेसेहिय अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा वुप्पा-
 एमाणा बहुइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति, पाउणित्ता
 तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कन्ते कालमासे कालं किच्चा अन्न-
 यरेसु देवकिविसिएसु देवकिविसियत्ताए उववत्तारो भवन्ति,
 तं जहा तिपलिओमट्टिइएसु वा, तिसागरोवमट्टिइसु वा, तेरस-
 सागरोवमट्टिइएसु वा । देवकिविसियाणं भन्ते ! ताओ देव-
 लोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणन्तरं चयं
 चइत्ता कहिं गच्छन्ति, कहिं उववज्जन्ति ? गोयमा ! जाव
 चत्तारि पंचनेरइय तिरिक्खजोणियमणुरस्सदेवभवग्गहणाइं
 संसारं अणुपरियट्ठित्ता तओ पच्छा सिज्झन्ति, बुज्झन्ति, जाव
 अन्तं करेन्ति, अत्थेगइया अणादीयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउ-
 रन्तसंसारकन्तारं अणुपरियट्ठन्ति । जमाली णं भन्ते ! अणगारे-
 अरसाहारे विरसाहारे अन्ताहारे पन्ताहारे लूहाहारे तुच्छाहारे
 अरसजीवी, विरसजीवी जाव तुच्छजीवी उवसन्तजीवी पसन्त-
 जीवी विवित्तजीवी ? हन्ता, गोयमा जमाली णं अणगारे अर-
 साहारे विरसाहारे जाव विवित्तजीवी । जइणं भन्ते ! जमाली

કિમ્બિસિયા પળ્લયા ' હે ગૌતમ ! ત્રિવિધાઃ દેવકિલ્લિપિકાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ' સઘરા તિપલ્લિમોચમમદ્વિહયા, તિસાગરોચમદ્વિહયા, તેરસસાગરોચમદ્વિહયા ' તથાપા ત્રિપલ્લયોપમસ્થિતિકા, ત્રિસાગરોપમસ્થિતિકા, ત્રયોદશસાગરોપમસ્થિતિકા મહન્તિ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ— કહિ ણ મંતે ! તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા દેવકિલ્લિપિયા પરિવસન્તિ ? ' હે મહન્ત ! કુત્ર સ્થલુ સ્થાને ત્રિપલ્લયોપમસ્થિતિકાઃ ત્રિપલ્લયોપમા સ્થિતિ યેષાં તે ત્રિપલ્લયોપમસ્થિતિકાઃ દેવકિલ્લિપિકાઃ પરિવસન્તિ ? નિવસન્તિ ? ' મગ્ગનાદ—' ગોપમા ! ઇપ્પિ જોહસિયાણં હિદ્ધિં સોહમ્મીસાણેસુ કલ્પેસુ एत्थ ण તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા દેવકિલ્લિપિયા પરિવસન્તિ ' હે ગૌતમ ! ઉપરિ જ્યોતિષિ કાણામ્ જ્યોતિષિકદેવેભ્યઃ ઉર્ધ્વેસુ અપસ્તાત્ સૌષર્મજ્ઞાનપોઃ કલ્પયોઃ સૌષર્મજ્ઞાનદેવજ્ઞોકાભ્યામધા અત્ર સ્થલુ સ્થાને ત્રિપલ્લયોપમસ્થિતિકાઃ દેવકિલ્લિપિકાઃ

હે ' ગોપમા ' હે ગૌતમ ! ' તિવિદા દેવકિલ્લિપિયા પળ્લયા ' દેવકિલ્લિપિકા ત્રીણ પ્રકારકે કહે ગયે છે ' ત જહા ' એ એ છે—' તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા, તિસાગરોચમદ્વિહયા તેરસસાગરોચમદ્વિહયા ' એક ત્રીણ પલ્લયોપમની સ્થિતિવાળે, બીજા ત્રીણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળે, ત્રીસરે ૧૧ સાગરોપમની સ્થિતિવાળે, અથ ગૌતમ પ્રશ્ન કરે એસા પૂછતે છે—' કહિ ણ મંતે ! તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા દેવકિલ્લિપિયા પરિવસન્તિ ' હે મહન્ત ! જિન દેવકિલ્લિપિકાંકી સ્થિતિ ત્રીણ પલ્લયોપમની છે એ દેવકિલ્લિપિકા કહાં રહેતે છે ? ઉત્તરમે પ્રશ્ન કહેતે છે—' ગોપમા ! ઇપ્પિ જોહસિયાણં, હિદ્ધિં સોહમ્મીસાણેસુ કલ્પેસુ एत्थ ण તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા દેવકિલ્લિપિયા પરિવસન્તિ ' હે ગૌતમ ! જ્યોતિષિક દેવોંસે ઉપર તથા સૌષર્મજ્ઞાન જન વો કલ્પોંસે નીચે ઠીક હસી સ્થાન પર ત્રીણ પલ્લયોપમની સ્થિતિવાળે

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોપમા ” હે ગૌતમ ! “ તિવિદા દેવકિલ્લિપિયા પળ્લયા ” ત્રિવિધ દેવો ત્રણ પ્રકારના છે

‘ સઘરા ’ તે ત્રણ પ્રકારના આ પ્રમાણે છે— ‘ તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા, તિસાગરોચમદ્વિહયા, તેરસસાગરોચમદ્વિહયા ’ (૧) ત્રણ પલ્લયોપમની સ્થિતિવાળા, ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા, (૨) તેર સાગરોપમની સ્થિતિવાળા.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—‘ કહિ ણ મંતે ! તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા દેવકિલ્લિપિયા પરિવસન્તિ ? ’ હે મહન્ત ! એ ત્રિવિધ દેવોની સ્થિતિ (આયુષ્કાળ) ત્રણ પલ્લયોપમને કોઈ છે, તે ત્રિવિધ દેવો ક્યાં રહે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોપમા ! ” હે ગૌતમ ! “ ઇપ્પિ જોહસિયાણં હિદ્ધિં સોહમ્મીસાણેસુ કલ્પેસુ एत्थ ण તિપલ્લિમોચમદ્વિહયા દેવકિલ્લિપિયા પરિવસન્તિ ” ત્રણ પલ્લયોપમની સ્થિતિવાળા ત્રિવિધ દેવો અધોતિષિક દેવોના નિવાસ સ્થાનોની ઉપર અને સૌષર્મજ્ઞાન તથા ઇશાન કલ્પો (દેવલોક) ની નીચે રહે છે

तवया—त्रिपल्योपमस्थितिकेषु वा, त्रिसागरोपमस्थितिकेषु वा, त्रयोदशसागरोपम-
स्थितिकेषु वा । देवकिल्विषिकाः खलु भदन्त ! तस्माद्देवलोकात् आयुःक्षयेण
भवक्षयेण स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं त्यक्त्वा कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ?
गौतम ! यावत् चत्वारि पञ्च नैरयिकतिर्यग्योनिकमनुष्यदेवभवग्रहणानि संसा-
रम् अनुपर्यट्य ततः पश्चात् सिध्यन्ति, मुच्यन्ते यावत् अन्तं कुर्वन्ति सन्त्येके
अनादिकम् अणवदग्रं दीर्घाध्वानं चातुरन्तं संसारकान्तारम् अनुपर्यटन्ति ।
जमालिः खलु भदन्त ! अनगारः अरसाहारो विरसाहारः, अन्ताहारः प्रान्ताहारः,
रुक्षाहारः, तुच्छाहारः, अरसजीवी, विरसजीवी यावत् तुच्छजीवी, उपशान्त-
जीवी, प्रशान्तजीवी, विविक्तजीवी ? इन्त गौतम ! जमालिः खलु अनगारः,
अरसाहारः, विरसाहारो यावत् विविक्तजीवी । यदि खलु भदन्त ! जमालिरन-
गारः, अरसाहारः विरसाहारो यावत् विविक्तजीवी कस्मात् खलु भदन्त ! जमालि-
रनगारः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे त्रयोदशसागरोपमस्थितिकेषु
देवकिल्विषिकेषु देवेषु देवकिल्विषिकतया उपपन्नः ? गौतम ! जमालिः खलु
अनगारः, आचार्यप्रत्यनीकः उपाध्यायप्रत्यनीकः, आचार्योपाध्यायानाम्
अयशस्करो यावत् व्युत्पादयन् यावत् बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा
अर्धमासिक्या संलेखनया त्रिंशद्भक्तानि अनशनतया छिनत्ति, छित्वा तस्य
स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे यावत्
उपपन्नः ॥ सू० १६ ॥

टीका—देवकिल्विषिकाधिकारात् गौतमस्तद् भेदान् पृच्छति—‘कइविहाणं
भंते’ इत्यादि । ‘कइविहाणं भंते । देवकिव्विसिया पण्णत्ता ?’ हे भदन्त !
कतिविधाः खलु देवकिल्विषिकाः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह—‘गोयमा ! तिधिहा देव-

देव किल्विषिक प्रभेदवक्तव्यता

‘कइविहाणं भंते ! देवकिव्विसिया पण्णत्ता’ इत्यादि ।

टीकार्थ—देवकिल्विषिका अधिकार होनेसे गौतमने इनके भेदोंको
पूछा है—‘कइविहाणं भंते । देवकिव्विसिया पण्णत्ता’ हे भदन्त !
देवकिल्विषिक कितने प्रकारके कहे गये हैं—इसके उत्तरमें प्रभु कहते

देवकिल्विषिकप्रभेदवक्तव्यता—

“कइविहाणं भंते ! देवकिव्विसिया पण्णत्ता”

टीकार्थ—देवकिव्विषिकने अधिकार वाली रह्यो होवाथी गौतम स्वाभी
ते देवोना लेहो विषे आ प्रभाणे प्रश्न पूछे छे—“कइविहाणं भंते !
देवकिव्विसिया पण्णत्ता ?” हे भदन्त ! विविषिक देवोना कटला प्रकार कइया छे ।

મગધનાર—‘ગોયમા ! ઠપ્પિ ધમ્મલોગસ્સ કપ્પસ્સ હિદ્ધિં છત્થપ્પ કપ્પે, પત્થળ તેરસ સાગરોવમદ્ધિયા દેવકિલ્લિસિયા દેવા પરિવસતિ ’ હે ગૌતમ ! ઉપરિ ગ્રહ્મલોકસ્સ કલ્પસ્સ ગ્રહ્મલોકકલ્પપાર્શ્વમ્, અથસ્તાત્ લાન્તકે કલ્પે, લાન્તકકલ્પાદ્ અથસ્તાત્, અથ સ્વલ્લ પ્રયોદ્ધસાગરોવમસિયતિકાઃ દેવકિલ્લિપિકાઃ દેવાઃ પરિવસન્તિ, ગૌતમઃ પૂછતિ—‘દેવકિલ્લિસિયાણ મતે ! કેસુ કમ્માવાણેસુ દેવકિલ્લિસિયસાપ્પ ઉચ્ચત્તારો મવતિ ? ’ હે મહન્ત ! દેવકિલ્લિપિકાઃ સ્વલ્લ દેવાઃ કેસુ કર્માદાનેષુ કર્માણિ આદાનાનિ નિમિત્તાનિ ચેપાં સેષુ, કેસુ કર્મરૂપનિમિત્તેષુ સત્ત્સુ દેવકિલ્લિપિકરૂપયા—ઉચ્ચત્તારો મવન્તિ ? ઉત્તથતે ? મગધનાર—‘ગોયમા ! જે હમે જીવા આયરિયપટ્ઠિનીયા, ઉચ્ચજ્ઞાપટ્ઠિનીયા, કુલ્લપટ્ઠિનીયા, ગણપટ્ઠિનીયા, સયપટ્ઠિનીયા, આયરિયઉચ્ચજ્ઞાયાણ અયસકરા, અચ્ચકરા, અકિલ્લિકરા’ હે ગૌતમ ! એ હમે સ્વલ્લ જીવા આચાર્યપ્રત્યનીકા—આચાર્યદ્રોહિણઃ, ઉપાધ્યાય પ્રત્યનીકાઃ ઉપાધ્યાયદ્રોહિણઃ, કુલ્લપ્રત્યનીકા કુલ્લસ્ય પ્કાચાર્યસન્તતિરૂપ

હે ગૌતમ ! ‘ઠપ્પિ ધમ્મલોગસ્સ કપ્પસ્સ હિદ્ધિં છત્થપ્પ કપ્પે પત્થળ તેરસ સાગરોવમદ્ધિયા દેવકિલ્લિસિયા દેવા પરિવસતિ ’ ગ્રહ્મલોકસે ઉપરિ છૌર લાન્તક કલ્પસે નીચે ઠીક હસી સ્થાન પર તેરહ સાગરોવમની સ્પિતિવાળે દેવકિલ્લિપિક દેવ રહસે હૈં । અથ ગૌતમ પ્રશ્નસે એસા પૂછતે હૈં—‘દેવકિલ્લિસિયા ણ મતે ! કેસુ કમ્માવાણેસુ દેવકિલ્લિસિયસાપ્પ ઉચ્ચત્તારો મવતિ ’ હે મહન્ત ! કિન કર્મરૂપ નિમિત્તોકે હોને પર દેવ કિલ્લિપિક દેવકિલ્લિપિકરૂપસે વત્પન્ન હોતે હૈં ? હસકે વત્તરમે પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જે હમે જીવા આયરિયપટ્ઠિનીયા, ઉચ્ચજ્ઞાપટ્ઠિનીયા, કુલ્લપટ્ઠિનીયા ० અકિલ્લિકરા ’ જો જીવ આચાર્ય

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “ઠપ્પિ ધમ્મલોગસ્સ કપ્પાસ હિદ્ધિં છત્થપ્પ કપ્પે પત્થળ તેરસ સાગરોવમદ્ધિયા દેવકિલ્લિસિયા દેવા પરિવસતિ ’ તે તેર સાગરોવમની સ્થિતિવાળા કિલ્લિપિક દેવો જાણેલા કલ્પની ઉપર અને લાન્તક કલ્પની નીચે આવેલા સ્થાનમાં રહે છે

ગૌતમ સ્વત્રીના પ્રશ્ન—‘દેવકિલ્લિસિયાણ મતે ! કેસુ કમ્માવાણેસુ દેવકિલ્લિસિયસાપ્પ ઉચ્ચત્તારો મવતિ ? ’ હે મહન્ત ! કયાં કયમ નિમિત્તો ઉચ્ચત્તારથી કિલ્લિપિક દેવો કિલ્લિપિક દેવપ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “જે હમે જીવા આયરિયપટ્ઠિનીયા ઉચ્ચજ્ઞાપટ્ઠિનીયા, કુલ્લપટ્ઠિનીયા, અકિલ્લિકરા”

જે છપ્પ આચાર્યક્રોધી હોય છે, ઉપાધ્યાયક્રોધી હોય છે, કુલ્લક્રોધી (જેજી આચાર્યના પરિવાર કે જુગના ક્રોધી હોય છે) હોય છે, અચ્ચ

પરિવસન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ કહિ ણં મંતે ! તિસાગરોવમદ્વિહ્યા દેવકિલ્વિસિયા પરિવસંતિ ? ’ હે ભદન્ત ! કુત્ર ચલુ ત્રિસાગરોપમસ્થિતિકાઃ ત્રિસાગરોપમા સ્થિતિર્યેષાં તે ત્રિસાગરોપમસ્થિતિકાઃ દેવકિલ્વિપિકાઃ પરિવસન્તિ ? મગનાનાહ-
‘ ગોયમા ! ઉપ્પિ સોહમ્મીસાણાણં કપ્પાણં હિદ્ધિં સણંકુમારમાહિંદેસુ કપ્પેસુ,
એત્થ ણં તિસાગરોવમદ્વિહ્યા દેવકિલ્વિસિયા પરિવસંતિ ’-હે ગૌતમ ! ઉપરિ-
સૌધર્મેશાનયોઃ કલ્પયોઃ, સૌધર્મેશાનકલ્પાભ્યામૂર્ધ્વં સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ
કલ્પયોઃ અધસ્તાત્, અત્ર ચલુ સ્થાને ત્રિસાગરોપમસ્થિતિકાઃ દેવકિલ્વિપિકાઃ
પરિવસન્તિ । ‘ કહિ ણં મંતે ! તેરસસાગરોવમદ્વિહ્યા દેવકિલ્વિસિયા પરિવસંતિ ? ’
હે ભદન્ત ! કુત્ર ચલુ ત્રયોદશસાગરોપમસ્થિતિકાઃ ત્રયોદશસાગરોપમા સ્થિતિ-
ર્યેષાં તે ત્રયોદશસાગરોપમસ્થિતિકાઃ દેવકિલ્વિપિકાઃ પરિવસન્તિ ? નિવસન્તિ ?

દેવકિલ્વિપિક રહતે હૈ । હે ભદન્ત ! જિન કિલ્વિપિક દેવોંકી સ્થિતિ
ત્રીન સાગરોપમકી હૈ-વે કિલ્વિપિક દેવ કહાં રહતે હૈ-હસકે ઉત્તરમેં
પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ ગોયમા ’ હે ગૌતમ ! ‘ ઉપ્પિ સોહમ્મીસાણાણં કપ્પાણ,
હિદ્ધિં સણંકુમારમાહિંદેસુ કપ્પેસુ એત્થ ણં તિસાગરોવમદ્વિહ્યા દેવ-
કિલ્વિસિયા પરિવસંતિ ’ સૌધર્મ ઈશાન હન દો દેવલોકોંકે ઉપર એવં
સનત્કુમાર માહેન્દ્ર હન દો દેવલોકોંકે નીચે યે ત્રીન સાગરોપમકી
સ્થિતિવાલે દેવકિલ્વિપિક રહતે હૈ ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્નસે એસા પૂછતે હૈ - ‘ હે ભદન્ત !
‘ તેરસસાગરોવમદ્વિહ્યા દેવકિલ્વિસિયા કહિં પરિવસંતિ ’
જિન કિલ્વિપિક દેવોંકી સ્થિતિ ૧૩ સાગરોપમકી હૈ વે કિલ્વિ-
પિક દેવ કહાં પર રહતે હૈ ? હસકે ઉત્તરમેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ ગોયમા ’

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ કહિ ણ મંતે તિસાગરોવમદ્વિહ્યા દેવકિલ્વિસિયા
પરિવસતિ ? ” હે ભદન્ત ! ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિપિક દેવો
ક્યાં રહે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ ઉપ્પિ સોહમ્મી
સાણાણં કપ્પાણં, હિદ્ધિં સણકુમારમાહિંદેસુ કપ્પેસુ એત્થ ણ તિસાગરોવમદ્વિહ્યા
દેવકિલ્વિસિયા પરિવસતિ ” તે ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિપિક દેવો
સૌધર્મ અને ઇશાન, એ બે કલ્પોની ઉપર તથા સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર
કલ્પોની નીચે વસે છે

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ તેરસસાગરોવમદ્વિહ્યા દેવકિલ્વિસિયા કહિં
પરિવસતિ ? ” હે ભદન્ત ! તેર સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિપિક દેવો
ક્યાં રહે છે ?

કુપ્રદાવન્તં કુર્ષન્તઃ, બ્યુત્પાદયન્તઃ દેવગૃહાદિપુસંશયમુત્પાદયન્તઃ । બહુનિ ધર્માણિ
 ભ્રામણ્યપર્યાયમ્ સાધુત્વપર્યાય પાલયન્તિ, 'પાઠણિસા તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહ્યપઢિ
 વક્તે કાલમાસે કાલ કિચ્છા અન્યયરેસુ દેવકિલ્લિસિપ્પસુ દેવકિલ્લિસિપ્પાપ્પ ઉવવ
 ચારો મવંતિ ' । બહુનિ ધર્માણિ ભ્રામણ્યપર્યાય પાલયિત્વા તસ્ય સ્થાનસ્ય પાપસ્થાનસ્થ
 અનાલોચિતમતિક્રાન્તાઃ । આલોચનપતિક્રમણમકુત્સ્યેવ કાલમાસે કામાવસરે
 કાલ કુત્પા મરણપર્મે માપ્ય અન્યતરેષુ પક્કતમેયુ દેવકિલ્લિપિકેષુ દેવકિલ્લિપિ
 કતપા ઉપપચારઃ-ઉત્પચિમન્તો મવંતિ, ઉત્પચન્તે इत्यर्थः । કોદરેષુ તેષુ ?
 इत्याह-‘ ति पलिभोवमट्ठिइएसु वा, तिसागरोवमट्ठिइएसु वा, तेरससागरोवमट्ठि
 एसु वा ’ त्रिरस्योपमस्थितिकेषु वा, त्रिसागरोपमस्थितिकेषु वा, त्रयोदशमाग-

त्रिधर्मै संशय उत्पन्न किया करते हैं, और इसी प्रचारमें कुकृत्यमें-
 अपनी अनेक धर्मों तक आराधित की गईं समस्त भ्रामण्य पर्यायको
 व्यतीत कर देते हैं-‘ पाठणिसा तस्स ठाणस्स अणालोह्यपडिक्खंते काल
 मासे कालं किच्चा अमयरेसु देवकिल्लिसिप्पसु देवकिल्लिसिप्पत्ताप
 उववसारो मवन्ति ’ परन्तु जिन्हें स्वप्नमें भी अपने इन कुकृत्योंकी
 आलोचना एवं प्रतिक्रमण करनेका भावतक भी नहीं जगता है, और
 ऐसे ही भ्रुकृत्योंमें पड़े पुये होकर जो अपने पापस्थानोंकी आलोचना
 प्रतिक्रमण किये बिनाही अपने अन्तस्समयमें परलोक जातेहैं, ऐसे जीव
 अन्यतर देवकिल्लिपिकोंमें देवकिल्लिपिककी पर्यायसे उत्पन्न होते हैं
 ‘ तिपलिभोवमट्ठि इएसु वा, तिसागरोवमट्ठिइएसु वा, तेरससागरोव,
 मट्ठिइएसु वा ’ चाहे तो वे तीन पत्योपमकी स्थितिवाले देवकिल्लिपिक

પ્રકારના પ્રચારમાં (કુકૃત્યોના પ્રચારમાં તે પોતાની અનેક વર્ષ સુધી આરા
 ધિત કરેલી ભ્રામણ્યપર્યાયને વ્યતીત કરી નાખે છે

‘ પાઠણિસા તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહ્યપઢિક્ખંતે કાલમાસે કાલં કિચ્છા
 અમયરેસુ દેવકિલ્લિસિપ્પસુ દેવકિલ્લિસિપ્પાપ્પ ઉવવચારો મવન્તિ ” પરન્તુ પોતાના
 પાપકર્મોની આલોચના કરવાનો કે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનો વિચાર સ્વપ્નમાં
 પણ તેમના મનમાં ઉદ્ભવતો નથી. જોવા છડે જોવાજ પાપકૃત્યોમાં પોતાનું
 જીવન વ્યતીત કરીને તેની આલોચના કર્યા વિના તથા તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા
 વિના ઠાળનો અવસર આવતાં ઠાળધર્મ પામીને ત્રણ પ્રકારના કિલ્લિપિક
 દેવોમાંથી કોઈ પણ એક પ્રકારના કિલ્લિપિક દેવોમાં કિલ્લિપિક દેવની પધર્મો
 ઉત્પન્ન થાય છે “ તિપલ્લિભોવમટ્ઠિઈએસુ વા, તિસાગરોવમટ્ઠિઈએસુ વા, તેરસસાગરો
 વમટ્ઠિએસુ વા ” જોઈએ કે તેઓ કાં તે ત્રણ પદ્ધતિઓની આશુભ્ય સ્થિતિપાળા

સમુદાયસ્ય પ્રત્યનીકાઃ દ્વેષિણઃ, ગણપ્રત્યનીકાઃ ગણસ્ય પૂર્વોક્તાનેકકુલરૂપસ્ય દ્વેષિણઃ, સદ્ગ્રમત્યનીકાઃ સદ્ગ્રમ-ચતુર્વિધસદ્ગ્રમસ્ય દ્રોહિણઃ, આચાર્યોપાધ્યાયનામ્ અયશસ્કરાઃ-૬૧દિગ્વ્યાપિની પ્રસિદ્ધિર્યશઃ તત્પ્રતિષેધાત્ અયશઃ, તસ્ય કરાઃ વિધાયકાઃ અયશસ્કરાઃ, અવર્ણકરાઃ અવર્ણો નિન્દા તસ્ય કરાઃ આચાર્યોપાધ્યાય-નિન્દકા इत्यर्थः, અક્ષોર્તિકરાઃ-કીર્તિઃ સર્વદિગ્વ્યાપિની રૂપાતિઃ તન્નિષેધાત્ અક્ષોર્તિઃ તસ્યાઃ કરાઃ અક્ષોર્તિકરાઃ ‘વહ્નિર્હિં અસઘ્માવુઘ્માવણાહિં મિચ્છતાભિ-નિવેસેહિ ય, અપ્પાણં ય, પરં ય, તદુભયં ય, વુગ્ગાહેમાણા, વુપ્પાપમાણા વહુહિં વાસાહિં સામન્નપરિયાગં પાઞ્ણંતિ’ વહ્નીભિઃ અસઘ્માવોઘ્માવનાભિઃ-અસઘ્માવાનાં અસત્યાર્થાનામ્ ઉઘ્માવનાભિઃ ઉત્પ્રેક્ષણાભિઃ અસત્યકલ્પનાભિરત્યર્થઃ, મિથ્યાત્વા-ભિનિવેશૈઃ-મિથ્યાત્વાત્ મિથ્યાદર્શનોદયાત્ યે અભિનિવેશાઃ દુરાગ્રહાઃ તૈઃ મિથ્યા ત્વપ્રચારદુરાગ્રહૈશ્ચ આત્માનં ચ, પરં ચ, તદુભયં સ્વ ચ, પરંચેત્યર્થ, વ્યુદ્ગ્રાહ્યન્તઃ

દ્રોહી હોતે હૈં, ઉપાધ્યાય દ્રોહી હોતે હૈં, કુલ-૬૨૧ આચાર્યકે સન્નતિરૂપ સમુદાયકે દ્વેષી હોતે હૈં, પૂર્વોક્ત-અનેક કુલરૂપ ગણકે દ્વેષી હોતે હૈં, ચતુર્વિધ સંઘકે દ્રોહી હોતે હૈં, આચાર્ય ઉપાધ્યાયકી ૬૨૨ દિગ્વ્યાપી પ્રસિદ્ધિકે નિષેધરૂપ અયશકે કર્તા હોતે હૈં, નિન્દારૂપ અવર્ણશદ ઉનકા કરતે હૈં, ‘વહ્નિર્હિં અસઘ્માવુઘ્માવણાહિં મિચ્છતાભિનિવેસેહિય અપ્પાણં ચ પરં ચ તદુભયં ચ વુગ્ગાહેમાણા, વુપ્પાપમાણા વહ્નિર્હિં વાસાહિં સામન્ન-પરિયાગં પાઞ્ણંતિ’ ૬૨૩ અપની અનેક વિતથપદાર્થોંકી ઉત્પ્રેક્ષાઓંસે-અસ-ત્કલ્પનાઓંસે તથા મિથ્યાત્વગ્રસ્ત કદાગ્રહોંસે-મિથ્યાત્વ પ્રચારક દુરા-ગ્રહોંસે-જો સ્વયંકો દૂસરે જીવોંકો ૬૨૪ એવં સ્વપર દોનોંકો કુશ્રદ્ધાવાલે વનાતે હૈં-મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારમેંહી ૬૨૫ ઉન્હેં રાખતે હૈં-દેવગુરુ આદિકે

તેમને દ્વેષ કરનારા હોય છે, અને કુલના સમુદાય ૩૫ ગણના દ્વેષી હોય છે, ચતુર્વિધ સંઘના દ્રોહી હોય છે, આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની દિગ્વ્યાપી પ્રસિદ્ધિને નિષેધ કરીને તેમને અપયશ કરનારા હોય છે, તેમની નિન્દા ૩૬ અવર્ણવાદ કરનારા હોય છે, તેમની અપકીર્તિ કરનારા હોય છે, “વહ્નિર્હિં અસઘ્માવુઘ્માવણાહિં મિચ્છતાભિનિવેસેહિ ય અપ્પાણં ચ પરં ચ તદુભયં ચ વુગ્ગા-હેમાણા, વુપ્પાપમાણા વહ્નિર્હિં વાસાહિં સામન્નપરિયાગં પાઞ્ણંતિ” તેઓ પોતાની અનેક કપોલકલિપિત અસત્ય કલ્પનાઓ દ્વારા તથા મિથ્યાત્વગ્રસ્ત કદાગ્રહોથી મિથ્યાત્વ પ્રચારક દુરાગ્રહોથી-પોતાને, અન્યને તથા ઉભયને (પોતાને તથા અન્યને) કુશ્રદ્ધાચુકત કરે છે અને તેમને મિથ્યાત્વ ૩૫ અંધકારમાં અટકાવે છે, તેઓ દેવ, ગુરુ આદિના વિષે સંશય ઉત્પન્ન કર્યા કરે છે, અને આ

ચત્તારિ પંચનેરહ્યતિરિક્ષ્યજોગિયમણુસ્સદેવમચ્છગ્ગહ્ણાહ સસારે અણુપરિચ્છિન્ના તમો પચ્છા સિચ્છન્તિ, બુદ્ધન્તિ, જાણ અતં કરેતિ ' હે ગૌતમ ! યાવત્ પંચ, દે, ખોયિ, પત્તારિ, પચ્છ નૈરપિકતિર્યગ્યોનિકમણુસ્યદેવમચ્છગ્ગહ્ણાનિ પસાવમૂપે સંસારમ્ અનુપર્વેટથ-પરિચ્છમ્ય સત્ત પચાત્ સદ્દનન્તરં સિચ્છન્તિ, બુદ્ધન્તે, યાવત્ મુચ્છન્તે પરિનિર્વાન્તિ, સર્વદુઃસ્થાનામ્ અન્ત કુર્ષન્તિ । ' અત્યેગાયા અણાદીર્યં અણ્ણવદ્ગ્ગા દીહમદ્ધ વાઝરંતસસારકત્તાર અણુપરિચ્છતિ ' અસ્ત્યેકકે કેવન્ બીલાઃ અનાદિકમ્-આદિરહિતમ્, અનન્દમ્-અપર્યવસાનમ્, દીર્ઘાધ્વાનમ્-નિગોદાપેક્ષયા અત્યન્તદૂરાશ્વાનમ્, વાતુર્ગતિકં સસારકાન્તાર મવાટવીમ્ અનુ પર્વેટન્તિ-પરિચ્છનન્તિ, ગૌતમ' પૃચ્છતિ-' જમાઠીળં મંતે ! અજગારે, અરસાહારે,

પ્રશ્નકે વચ્ચરમે પ્રશ્ન કહતે હૈં-' ગોયમા ! જાણ, ચત્તારિ પંચ નેરહ્ય તિરિક્ષ્યજોગિયમણુસ્સદેવમચ્છગ્ગહ્ણાહ સસારં અણુપરિચ્છિન્ના તમો પચ્છા સિચ્છન્તિ, બુદ્ધન્તિ, જાણ અતં કરેતિ ' હે ગૌતમ ! નૈરપિક, તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય ઓર દેવ इनके ४ ચાર ખવગ્ગહ્ણ કરને તક યા પાંચ ખવગ્ગહ્ણ કરને તક સસાર મેં રહતે હૈં-હસકે વાવ લે સિદ્ધ હો જાતે હૈં, બુદ્ધ પન જાતે હૈં, યાવત્ મુક્ત હો જાતે હૈં, પરિનિર્વાત-શીતલીમૂત-હો જાતેહૈં પણ સબ દુઃખોં કા અત કર લેતેહૈં । ' અત્યેગાયા અણાદીર્યં અણ્ણવદ્ગ્ગાં દીપમદ્ધ વાઝરંત સંસારકત્તારં અણુપરિચ્છતિ ' તથા કિત્તનેક જીવ પેસે બી હોતે હૈં જો આદિ રહિત, અન્તરહિત, નિગોદ કી અપેક્ષા વદ્ધત વિકટ માર્ગયુક્ત પેસે વાતુર્ગતિક સંસારરૂપ ગહમવન મેં પરિચ્છમણ કરતે રહતેહૈં । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પેસા પૂછતેહૈં-

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! જાણ ચત્તારિ પંચ નેરહ્યતિરિક્ષ્ય જોગિયમણુસ્સદેવમચ્છગ્ગહ્ણાહ સંસાર અણુપરિચ્છિન્ના તમો પચ્છા સિચ્છન્તિ, બુદ્ધન્તિ, જાણ અતં કરેતિ ” હે ગૌતમ ! તેજો ને ચિક, તિથ-અધોનિક, મનુષ્ય અને દેવગતિના ચાર ખવના પાંચ ભવ ચકલેણુ મુખી સસારમાં જન્મણુ કરે છે, ત્યાર બાદ તેજો સિદ્ધ થઈ બચ છે બુદ્ધ થઈ બચ છે, મુક્ત થઈ બચ છે, પરિનિર્વાત (સમસ્ત શારીરિક અને મનસિક પરિતાપોથી રહિત) થઈ બચ છે અને સમસ્ત દુઃખોનો સર્વથા છૂટ કરી નાખે છે ” અત્યેગાયા અણાદીર્યં અણ્ણવદ્ગ્ગાં દીહમદ્ધ વાઝરંતસસારકત્તારં અણુપરિચ્છતિ ” તથા કેટલાક કિલ્લિપિક દેવો તે કિલ્લિપિક દેવ પર્યાયમાંથી નીકળીને અનાદિ, અનન્ત, નિગોદની અપેક્ષાએ અતિથય વિકટ માર્ગયુક્ત બેવા ચાર ગતિવાળા સંસાર, રૂપી ચક્રન વનમાં જન્મણુ કર્યા કરે છે

રોપમસ્થિતિકેષુ ચા દેવકિલ્વિષિકેષુ દેવકિલ્વિષિકતયા ઉપપત્તારો ભવન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ દેવકિલ્વિષિયાણં મંતે ! તાઓ દેવલોગાઓ આયુક્ષવણં, ભવક્ષવણં, અણંતરં ચયં ચહ્તા કહિં ગચ્છંતિ, કહિં ઉવવજ્જંતિ ? ’ હે ભદન્ત ! દેવકિલ્વિષિકાઃ સ્વલુ દેવાઃ તસ્માત્ દેવલોકાત્ આયુઃ ક્ષયેણ-દેવાયુર્દલિકનિર્જરણેન, ભવક્ષયેણ-દેવભવનિવન્ધનભૂતકર્મનિર્જરણેન સ્થિતિક્ષયેણ-આયુષ્કાદિકર્મસ્થિતેર્નિર્જરણેન અનન્તરં ચયં દેવશરીરં ત્યક્ત્વા તસ્માત્ દેવલોકાત્ નિઃસૃત્ય ઇત્યર્થઃ કુત્ર ગચ્છન્તિ ? કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાનાહ-‘ ગોયમા ! જાવ

મેં દેવકિલ્વિષિકા હોં, ચા ત્રીન સાગરોપમકી સ્થિતિવાલે દેવકિલ્વિષિકોંમેં દેવકિલ્વિષિકા હોં ચા તેરહ ૧૩ સાગરોપમકી સ્થિતિવાલે દેવકિલ્વિષિકોંમેં દેવકિલ્વિષિકા હો. અનેક વર્ષોંતક પાલિત કી ગઈ આમળ્યપર્યાપકા જૈસા ઇન્હે લાભ મિલના ચાહિયે ઉસ લાભસે ચે ઇન પાપસ્થાનોં કી આલોચના એવં પ્રતિક્રમણ કરનેકે અભાવસે વર્જિત રહતે હૈં અય ગૌતમ પ્રશ્નસે એસા પૂછતે હૈં-‘ દેવકિલ્વિષિયા ણં મંતે ! તાઓ દેવલોગાઓ આયુક્ષવણં, ભવક્ષવણં, ઠિઈક્ષવણં અણંતરં ચયં ચહ્તા કહિં ગચ્છંતિ, કહિં ઉવવજ્જંતિ ’ હે ભદન્ત ! દેવકિલ્વિષિકા દેવ ઉસ દેવલોકસે દેવાયુકે નિષેકોંકે (કર્મપુદ્ગલોં કી રચના વિશેષ) નિર્જરણ સે, ભવક્ષયસે - દેવભવ કે કારણ ભૂત કર્મકી નિર્જરાસે, સ્થિતિક્ષયસે-આયુષ્કાદિકર્મસ્થિતિકે નિર્જરણસે અનન્તર ચયકો કિલ્વિષિકા દેવ શરીરકો છોડકર ઉસ દેવલોકસે નિકલકર કહાં જાતે હૈં ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઇસ

કિલ્વિષિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા તેર સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિકોંમાં ઉત્પન્ન થાય છે અનેક વર્ષોં સુધી આરાધિત કરાયેલી આમળ્ય પર્યાપનો જે લાભ તેમને મળવો જોઈએ, તે લાભથી તેઓ વચિત રહે છે. તે લાભથી વચિત રહેવાનું કારણ મિથ્યાત્વયુક્ત કદાચહોનો પ્રચાર અને તે માટે આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ-પ્રાયશ્ચિત્તનો અભાવ બતાવવામાં આવેલ છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ દેવકિલ્વિષિયાણં મંતે ! તાઓ દેવલોગાઓ આયુક્ષવણં ભવક્ષવણં, ઠિઈક્ષવણં અણંતરં ચયં ચહ્તા કહિં ગચ્છંતિ, કહિં ઉવવજ્જંતિ ? ” હે ભદન્ત ! દેવાયુના નિષેકોંતું (કર્મપુદ્ગલોંની રચના વિશેષનું) નિર્જરણ કરીને, ભવક્ષય કરીને-દેવભવના કારણરૂપ કર્મની નિર્જરા કરીને, સ્થિતિક્ષય કરીને-આયુષ્યાદિ કર્મસ્થિતિની નિર્જરા કરીને, ત્યાંથી અધીને (કિલ્વિષિક દેવશરીરને છોડીને) તે દેવલોકમાંથી નીકળીને કિલ્વિષિક દેવો-ક્યાં જાય છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

પચ્ચારિ પંચનેરુપતિરિક્ષ્વજોગિયમણુસ્સદેવમચ્છગ્ગહ્ણાહ સસારે અણુપરિયે
 દિષ્ઠા, તઓ પચ્છા સિચ્છતિ, ઘુચ્છતિ, આય અત કરેતિ ' હે ગૌતમ ! યાપત્ ' એક,
 દે, ઓગિ, પચ્ચારિ, પચ્ચ નૈરયિકતિર્યગ્ગોનિકમનુષ્ણપ્પદેવમપમહ્ણામિ પઠાવપ્પે
 સસારમ્ અનુપર્વટપ-પરિભ્રમ્ય તત્તઃ પચ્ચાત્ તદનન્તરં સિષ્ણન્તિ, ઘુષ્ણન્તે, યાક્ત
 મુચ્ચન્તે પરિનિવાન્તિ, સર્વદુઃસ્થાનામ્ અન્તં કુર્વન્તિ । ' અત્યેગ્ગયા અણાદીયં
 અણવદમ્મા વીહમદ્દં ચાતરંતસસારકંતારં અણુપરિયટ્ટતિ ' અસ્ત્યેકકે કેચન્
 બીલાઃ અનાદિકમ્-આદિરહિતમ્, અનવદમ્મ-અપર્યવસાનમ્, વીર્યાપ્વાનમ્-
 નિગોદાપેક્ષપા અત્યન્તદુરાપ્તાનમ્, ચાતુર્ગતિક સમારકાન્તારં મષાટપીમ્ અનુ
 પર્યટન્તિ-પરિભ્રમન્તિ, ગૌતમ પૂચ્છતિ- ' જમાલીઝં મતે ! અગ્ગારે, અરસાહારે,
 પ્રભકે વત્તરમે પ્રસુ કહતે હૈં- ' ગોયમા ! આય, પચ્ચારિ પંચ નેરુપ
 તિરિક્ષ્વજોગિયમણુસ્સદેવમચ્છગ્ગહ્ણાહ સસાર અણુપરિયદિષ્ઠા તઓ
 પચ્છા સિચ્છતિ, ઘુચ્છતિ, આય અત કરેતિ ' હે ગૌતમ ! નૈરયિક,
 તિર્યગ્ગોનિક, મનુષ્ય ઔર દેવ ફનકે ૪ ચાર મવગ્રહણ કરને તક
 પા પાંચ મવગ્રહણ કરને તક સસાર મેં રહતે હૈં-ફસકે ધાવ યે સિચ્છ
 હો જાતે હૈં, ઘુદ્ધ ધમ જાતે હૈં, યાવત્ મુક્ત હો જાતે હૈં, પરિનિવાંત-
 શીતલીમૂત-હો જાતેહૈં પચ સચ દુઃખોં કા જત કર દેતેહૈં । ' અત્યેગ
 હયા અણાદીયં અણવદમ્મં વીહમદ્દં ચાતરંત સંસારકતારં અણુપરિયટ્ટતિ '
 તથા કિતનેક જીવ એસે મી હોતે હૈં જો આદિ રહિત, અન્તરહિત,
 નિગોદ કી અપેક્ષા વહુત વિકટ માર્ગયુક્ત એસે ચાતુર્ગતિક સંસારરુપ
 ગહમવન મેં પરિભ્રમણ કરતે રહતેહૈં । અબ ગૌતમ પ્રસુ સે એસા પૂછતેહૈં-

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ ગોયમા ! આય પચ્ચારિ પચ નેરુપતિરિક્ષ્વ
 જોગિયમણુસ્સદેવમચ્છગ્ગહ્ણાહ સસાર અણુપરિયદિષ્ઠા તઓ પચ્છા સિચ્છતિ,
 ઘુચ્છતિ, આય અત કરેતિ ” હે ગૌતમ ! તેઓ નૈરયિક, તિર્યગ્ગોનિક,
 મનુષ્ય અને દેવગતિના આર અથવા પાંચ ભવ બદલે મુખી સસારમાં જન્મ
 કરે છે, ત્યાર બાદ તેઓ સિદ્ધ થઈ બચે છે જુદા થઈ બચે છે, મુક્ત થઈ
 બચે છે પરિનિવાંત (સમસ્ત શારીરિક અને મનસિક પરિતાપોથી વહિત)
 થઈ બચે છે અને સમસ્ત દુઃખોના સર્વથા ક્ષય કરી નાખે છે “ અત્યેગ્ગયા
 અણાદીયં અણવદમ્મં વીહમદ્દં ચાતરંતસસારકતારં અણુપરિયટ્ટતિ ” તથા ' કેટ
 લાકે ઈન્દ્રિયિક દેવો તે કિન્દ્રિયિક દેવ પર્વાયમાંથી નીકળીને અનાદિ, અનંત,
 નિઝાહની અપેક્ષાએ અતિથય વિકટ માર્ગયુક્ત એવા આર અતિપ્રાણ સસાર
 રૂપી ગહન વનમાં જન્મણુ થઈ કરે છે,

તમ ! હન્ત-સત્યમેવ જમાલિઃ સ્વલ્લ અનગારઃ અરસાહારો, વિરસાહારો યાસ્ત્ અન્તાહારઃ પ્રાન્તાહારઃ રુક્ષાહારઃ, તુચ્છાહારઃ, અથ ચ અરસજીવી, વિરસજીવી, અન્તજીવી પ્રાન્તજીવી, રુક્ષજીવી તુચ્છજીવી ઉપશાન્તજીવી, પ્રશાન્તજીવી, વિવિક્તજીવી આસીન્, ગૌતમ પૂચ્છતિ 'જહં મતે ! જમાલી અનગારે અરસાહારે વિરસાહારે જાત વિવિક્તજીવી ?' હે મદન્ત ! યદિ સ્વલ્લ જમાલિરનગાર અરસાહારઃ, વિરસાહારઃ, યાસ્ત્ વિવિક્તજીવી, આસીત્ સર્હિ- 'કમ્હાણ મતે ! જમાલી અનગારે કાલમાસે કાલં કિન્ચા હંતપ કપ્પે તેરસસાગરોવમઢિતિપ્પિ દેવકિન્નિસિપ્પસુ દેવેસુ દેવકિન્નિસિપ્પાપ ઉચ્ચન્ને ?' હે મદન્ત ! કસ્માત્ સ્વલ્લ કારણાત્ જમાલિરનગારઃ કાલમાસે કાલ કુસા સ્થાન્તકે કરપે વયોદ્ધ સાગરોપમાસ્પતિકેષુ દેવકિન્નિક્કસુ દેવેષુ દેવકિન્નિપિક્કત્તવા ઉપપન્નઃ ?, મમ હારવાલા, તુચ્છાહારવાલા યા-હસ કારણ વહ અરસજીવી, વિરસજીવી, અન્તજીવી, પ્રાન્તજીવી, રુક્ષજીવી, તુચ્છજીવી, ઉપશાન્તજીવી, પ્રશાન્તજીવી ઓર વિવિક્તજીવી થા ! અથ ગૌતમ પ્રસુ સે એસા પૂછતે હિ- 'જહ્ણ મતે ! જમાલી અનગારે અરસાહારે વિરસાહારે જાત વિવિક્તજીવી' હે મદન્ત ! યદિ જમાલિ અનગાર અરસાહાર કરતા થા, વિરસાહાર કરતા થા-યાસ્ત્ વહ વિવિક્ત જીવી થા, તો ફિર 'કમ્હાણ મતે ! જમાલી અનગારે કાલમાસે કાલ કિન્ચા હંતપ કપ્પે તેરસસાગરોવમઢિપ્પસુ દેવકિન્નિસિપ્પસુ દેવેસુ દેવકિન્નિસિપ્પાપ ઉચ્ચન્ને' વહ જમાલિ અનગાર કિસ કારણ સે હે મદન્ત ! કાલ અવસર કાલ કરકે સ્થાન્તક કલ્પ મેં ૧૨ સાગરોપમ કી સ્પતિવાહે દેવકિન્નિપિક્ક દેવોં મેં કિન્નિપિક્ક દેવ કી વર્ણવ સે ઉત્પન્ન હુમા !

આકાર ૩૨નારા, ૩૬ આકાર ૩૨નારા, અને તુચ્છ આકાર ૩૨નારા હતા તે કારણે તેઓ અરસજીવી, અન્તજીવી, પ્રાન્તજીવી રુક્ષજીવી, તુચ્છજીવી, ઉપશાન્તજીવી પ્રશાન્તજીવી અને બેકાન્તજીવી હતા.

ગૌતમ ક્ષામીને પ્રશ્ન-“ જહં મતે ! જમાલી અનગારે અરસાહારે, વિરસાહારે જાત વિવિક્તજીવી ” હે મદન્ત ! જમાલી અનગારે અરસાહારી હતા વિરસાહારી હતા અને પૂર્વોક્ત વિવિક્તજીવી (બેકાન્તજીવી) પર્વતના શિખોથી તુચ્છ હતા, તે છતાં પણ “ કમ્હાણ મતે ! જમાલી અનગારે કાલમાસે કાલં કિન્ચા હંતપ કપ્પે તેરસસાગરોવમઢિપ્પસુ દેવકિન્નિસિપ્પસુ દેવેસુ દેવકિન્નિસિપ્પાપ ઉચ્ચન્ને ? ” તેઓ કાળને અવસર આવતા કાળ કરીને સ્થાન્તક ૬૭૫માં ૧૩ સામસાધનની સ્થિતિવાળા કિન્નિપિક્ક દેવોમાં કિન્નિપિક્ક દેવની વચ્ચે થા કારણે ઉત્પન્ન થયા છે !

विरसाहारे, अंताहारे, पंताहारे, लूहाहारे, तुच्छाहारे' हे भदन्त ! जमालिः खलु अनगारः, अरसाहारः विरसाहारः अन्ताहारः प्रान्ताहारः रूक्षाहारः, तुच्छाहारः, अथ प्रकारान्तरेण जमालिमेव पुनर्विशिनष्टि—'अरसजीवी, विरसजीवी, जाव तुच्छजीवी, उवसंतजीवी, पसंतजीवी, विविक्तजीवी ?' अरसजीवी, विरसजीवी यावत्-अन्तजीवी, प्रान्तजीवी, रूक्षजीवी, तुच्छजीवी, उपशान्तजीवी, एवं प्रशान्तजीवी, विविक्तजीवी-रूयादि सम्पर्कवर्जनतः विविक्ते एकान्ते वा जीवितुं शीलमस्येति विविक्तजीवी जमालि एतादृशः किमासीत् ? इति प्रश्नः भगवानाह—'हंता, गोयमा ! जमाली णं अणगारे अरसाहारे विरसाहारे जाव विविक्तजीवी' हे 'जमाली णं भंते ! अणगारे अरसाहारे विरसाहारे, अंताहारे, पंताहारे, लूहाहारे, तुच्छाहारे' हे भदन्त ' जमालि अनगार रसरहित आहार करता था, विरस आहार करता था, अन्त आहार करता था, प्रान्त आहार करता था, रूक्ष आहार करता था एवं तुच्छ आहार करता था इस कारण क्या वह अरसजीवी, विरसजीवी, अन्तजीवी, प्रान्तजीवी, रूक्षजीवी, तुच्छजीवी, उपशान्तजीवी, प्रशान्तजीवी एवं विविक्तजीवी-रूयादिसंपर्क से रहित होने के कारण एकान्त में जीवित रहने का जिसका स्वभाव है-ऐसा एकान्तजीवी था ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—'हंता, गोयमा ' जमाली णं अणगारे अरसाहारे, विरसाहारे, जाव विविक्तजीवी ' हां गौतम ! वह जमालि अनगार अरसाहारवाला, विरसाहारवाला, अन्ताहारवाला, प्रान्ताहारवाला, रूक्षा-

गौतम स्वामीने प्रश्न—“ जमाली णं भंते ! अणगारे अरसाहारे, विरसाहारे, अंताहारे, पंताहारे, लूहाहारे, तुच्छाहारे ” हे भदन्त ! जमाली अणुगार रसरहित आहार करता होता, विरस आहार करता होता, अन्त आहार करता होता, प्रान्त आहार करता होता, रूक्ष (लूयो-धी आदिथी रक्षित) आहार करता होता, अने तुच्छ आहार करता होता, अने ते क्षरल्ले शुं तेओ अरसल्लवी, विरसल्लवी, अन्तल्लवी, प्रान्तल्लवी, रूक्षल्लवी, तुच्छल्लवी उपशान्तल्लवी, प्रशान्तल्लवी अने विवक्तल्लवी-अेकान्तल्लवी (श्री आदिना संपर्कथी रक्षित ओषु अेकान्त ल्वन ल्वनारा) पवित्र आत्मा होता अरां ?

भडापीर प्रभुने उत्तर—“ हंता, गोयमा ! जमाली णं अणगारे अरसाहारे, विरसाहारे, जाव विविक्तजीवी ” हा, गौतम ! जमाली अणुगार अरस आहार करना, विरस आहार करना, अन्त आहार करना, प्रान्त

अर्धमासिक संधेस्नना प्रियद्वयकानि अनश्नतया—अनश्ननेन स्निग्ध, 'छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोदयपट्टिकते कालमासे काळ किञ्चा लत्थ कप्पे जाव उप्प कप्पे' अित्वा तस्य स्थानस्य अणालोचितपट्टिकान्तः—आलोचनप्रतिक्रमणमकृत्वा कालमासे काळ कृत्वा स्थान्तके कल्पे यावत् अयोदश सागरोपमस्थितिकेषु देवकिस्त्रिपिकेषु देवेषु देवकिस्त्रिपिकृतया उपपन्नः—उत्पत्ति प्राप्तवान् ॥ सू० १६ ॥

मूम्—“ जमाली णं भत्ते ! देवे ताओ देवलोयाओ आठं क्खण्णं जाव कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा । 'चत्तारि पव तिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभवग्गहणाइ ससार अणुपरि पट्ठित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिइ जाव अंत कहिइ, सेव भत्ते ! सेव भत्ते ! चि, ॥ सू० १७ ॥

(जमाली समस्तो)

सणाए छेदेइ ' इस अर्धमासिक संधेस्नना से अपने शरीर को कुश करके उसने अनशन द्वारा तीस ३० भक्तों का छेदन किया—' छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोदयपट्टिकते कालमासे काळ किञ्चा लत्थ कप्पे जाव उववप्पे ' छेदन करके भी उसने अपने पापस्थानक की न आलोचना की और न उसका प्रतिक्रमण किया—इस तरह पापस्थान की आलोचना और प्रतिक्रमण को नहीं करनेसे यह काल जबसर काल कर स्थान्तककल्प में १३ सागरोपम की स्थितिवाले देवकिस्त्रिपिक देवों में—जो किस्त्रिपिक देव होते हैं उन देवों में—यह १३ सागरोपम की स्थितिवाला किस्त्रिपिक देवरूप से उत्पन्न हुआ ॥ सू० १६ ॥

तेमले अनशन द्वारा ३० भक्तोंनु छेदन क्यु नीस टक्का सोचनने परि त्याग कैल ' छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोदयपट्टिकते कालमासे काळ किञ्चा लत्थ कप्पे जाव उववप्पे " आ रीने ३० टक्का सोचनने परित्याग करवा छत्ता पवु तेमले पीताना पापस्थानके नी आलोचना पवु न करी अने प्रतिक्रमण (प्रायश्चित्त) पवु न क्यु " आ रीते पापस्थानके नी आलोचना अने प्रतिक्रमण कैवा चिना काजने जबसर आपत्ता ठाण करीने तेमले स्थान्तक कल्पमा १३ सागरोपमनी स्थितिवाला किस्त्रिपिक देवोभां किस्त्रिपिक देव रूपे उत्पन्न भया छे ॥ सू० १६ ॥

वानाह—‘ गोयमा ! जमाली ण अणगारे आयरियपडिणीए उवज्झायपडिणीए आयरियउवज्झायाणं अयसकारए जाव वुप्पाएमाणे वहुइं वासाइ सामन्नपरियागं पाउणइ पाउणित्ता’ हे गौतम ! जमालिः खलु अनगारः, आचार्य प्रत्यनीकः, उपाध्यायप्रत्यनीकः, आचार्योपाध्यायानाम् अयसकारः यावत् अवर्णकारकः अकीर्तिकारकः, असद्भावोद्भावनाभिः, मिथ्याभिनिवेशैश्च आत्मानं च परं च तदुभयं च ऋदुग्राहयन् व्युत्पादयंश्च बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा ‘ अद्धमासियाए संलेहणाए तीसं भत्ताइं’ अणसणाए छेदेइ’

इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘ गोयमा ’ हे गौतम ! ‘ जमाली णं अणगारे आयरियपडिणीए, उवज्झायपडिणीए, आयरियउवज्झायाणं अयसकारए, जाव वुप्पाएमाणे, वहुइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ ’ जमालि अनगार आचार्य के साथ द्रोह करनेवाला था, उपाध्याय के साथ द्रोह करने वाला था, आचार्य और उपाध्याय का अयसकारक था, यावत् अवर्णकारक था, अकीर्तिकारक था, उसने अपनी असद्भावनाओं से एवं मिथ्याभिनिवेशों से स्वयं अपने आपको, दूसरे जीवों को एवं स्वपर दोनों को कुश्रद्धायुक्त बनाया, मिथ्यात्वरूप कीचड़ में उन्हें फँसाया । इस तरह के कुकार्यों के प्रचार में उसने अनेक वर्षों तक अपनी श्रामण्यपर्याय को पाला बाद में जब उसकी आयु का अंतसमय आगया तब उसने अर्द्धमासिक-पन्द्रह दिन की संलेखना धारण की ‘ अद्धमासियाए संलेहणाए तीसं भत्ताइं अण

भडावीर प्रभु गौतम स्वामीना प्रश्नने उत्तर आपता ठडे छे डे—

“ गोयमा ! ” हे गौतम ! “ जमालीणं अणगारे आयरियपडिणीए, उवज्झायपडिणीए, आयरियउवज्झायाणं अयसकारए, जाव वुप्पाएमाणे वहुइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ ” जमाली अणगार आचार्यने द्रोह करनारा हुता, उपाध्यायने द्रोह करनारा हुता, आचार्य उपाध्यायने अपयश करनारा हुता, तेमना निन्दक हुता, अने तेमनी अकीर्ति करनारा हुता तेमणे तेमनी असद्भावनाओधी (कपोलकल्पित सिद्धांतोधी अने मिथ्याभिनिवेशो द्वारा (मिथ्यात्व युक्त विचाराना प्रचार द्वारा) पोतानी जातने, अन्यने तथा उभयने (पोताने अने अन्यने) कुश्रद्धायुक्त बनाओया हुता अने मिथ्यात्व इपी कादवर्मा तेमने इसाओया हुता आ रीते कुकार्यो अने मिथ्यात्वना प्रचारमां तेमणे पोतानी धष्टां वर्षनी श्रामण्य पर्यायने व्यतीत करी हुती. तयार भाव मृत्युने समय नष्टक आओये तयारे तेमणे अर्धा मासने (१५ द्विसने) सथारे कर्यो. “ अद्धमासिए संलेहणाए तीसं भत्ताइ अणसणाए छेदेइ ” ते अर्द्धमासिक सथारा द्वारा पोताना शरीरने क्षीण करी नाथीने

अर्धमासिनया संछेदनया त्रिशद्वर्कानि अनश्नतया-अनश्ननेन छिनत्ति, 'छेदेता तस्स ठाणस्स अगालोइयपडिक्खते कालमासे काल किंवा छत्तए कप्पे जाव उव बन्ने' छित्त्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः-आलोचनप्रतिक्रमणमकृत्वा कालमासे काल कृत्वा भ्रान्तके कल्पे यावत् त्रयोदश सागरोपमस्थितिकेषु देवकिस्त्रिपिकेषु देवेषु देवकिस्त्रिपिकृतया उपपन्नः-उत्पत्तिं प्राप्तवान् ॥ सू० १६ ॥

मूषम्-“ जमाली णं भत्ते । देवे ताओ देवलोयाओ आउं कखएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा । 'चत्तारि पव तिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभवग्गहणाइ ससार अणुपरि यट्ठिआ तओ पच्छा सिज्जिहिइ जाव अत काहेइ, सेव भत्ते । सेव भत्ते । चि, ॥ सू० १७ ॥

(जमाली समप्तो)

सणाए छेदेइ ' इस अर्द्धमासिक संछेदना से अपने शरीर को कुश करके उसने अनशन द्वारा तीस ३० भक्तों का छेदन किया- ' छेदेता तस्स ठाणस्स अगालोइयपडिक्खते कालमासे काल किंवा छत्तए कप्पे जाव उवबन्ने ' छेदन करके भी उसने अपने पापस्थानक की न आलोचना की और न उसका प्रतिक्रमण किया-इस तरह पापस्थान की आलोचना और प्रतिक्रमण को नहीं करनेसे यह काल जबस्तर काल कर लान्तककल्प में १३ सागरोपम की स्थितिवाले देवकिस्त्रिपिक देवों में-जो किस्त्रिपिक देव होते हैं उन देवों में-यह १३ सागरोपम की स्थितिवाला किस्त्रिपिक देवरूप से उत्पन्न हुआ ॥ सू० १६ ॥

तेमले अनशन द्वारा ३० भक्तों का छेदन हुआ जिस तरह आलोचना परित्याग किया, ' छेदेता तस्स ठाणस्स अगालोइयपडिक्खते कालमासे काल किंवा छत्तए कप्पे जाव उवबन्ने ' आरीने ३० तरह आलोचना परित्याग करवा छत्तए पक्षु तेमले पापानां पापस्थानकेनी आलोचना पक्षु न करी अने प्रतिक्रमण (प्रतिक्रमण) पक्षु न हुआ आरीने पापस्थानकेनी आलोचना अने प्रतिक्रमण कर्वा बिना आगेने अपसर आगता आग करीने तेजो धान्तक कल्पमां १३ सागरोपमनी स्थितिवाला किस्त्रिपिक देवोंमां किस्त्रिपिक देव रूपे उत्पन्न भवा छे ॥ सू० १६ ॥

छाया—जमालिः खलु भदन्त ! देवस्तस्माद् देवलोकात् आयुःक्षयेण यावत् कुत्र उपपत्स्यते ? गौतम ! चत्वारि, पञ्च तिर्यग्योनिकमनुष्यदेवभवग्रहणानि संसारम् अनुपर्यटय ततः पश्चात् सेत्स्यते, यावत् अन्तं करिष्यति, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥ सू० १७ ॥ जमालिः समाप्तः

टीका—जमालेरनगरस्य वक्तव्यतामुपसंहरन् गौतमः पृच्छति—‘जमाली-णं भंते’ इत्यादि, ‘जमाली णं भंते देवे ताओ देवलोयाओ, आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ ३’ हे भदन्त ! जमालिः खलु देवस्तस्मात् त्रयोदशसागरो-पमस्थितिकात् लान्तकात् देवलोकात् आयुःक्षयेण यावत् भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण कुत्र उपपत्स्यते ? उत्पत्तिं लप्स्यते ? भगवानाह—‘गोयमा ! चत्तारि पंचतिरिक्खजोणियमणुस्स देवभवग्रहणाइं संसारं अणुपरियट्ठित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिइ, जाव अंतं काहेइ’ हे गौतम ! चत्वारि पञ्च वा तिर्यग्योनिकमनुष्यदेवभवग्रह-णानि यावत् संसारम् अनुपर्यटय—परिश्रम्य ततः पश्चात् तदनन्तरं सेत्स्यते—सिद्धिं

‘जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोयाओ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—जमालि अनगर की वक्तव्यता का उपसंहार करते हुए गौतम प्रभु से पूछते हैं ‘जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ’ हे भदन्त ! जमालि अनगर तेरह १३ सागरोपम की स्थितिवाले उस लान्तक देवलोक से अपनी आयु के क्षय होने के बाद, यावत्-भवक्षय के बाद, स्थितिक्षय के बाद कहां उत्पन्न होगा ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘चत्तारि पंच तिक्खजोणियं मणुस्स देवभवग्रहणाइं संसारं अणु-परियट्ठित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिइ, जाव अंतं काहिइ’ चार या

“जमाली ण भंते ! देवे ताओ देवलोयाओ” इत्यादि—

टीकार्थ—जमाली अणुगारनी वक्तव्यताने उपसंहार करतां गौतम स्वामी भडावीर प्रभुने आ प्रकारने प्रश्न पूछे छे—“जमाली णं भंते ! देवे-ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ” हे भदन्त ! १३ सागरोपमनी आयुष्य स्थितिवाणा ते लान्तक देवलोकभांथी आयुने क्षय थया भाद, क्षयने क्षय थया भाद अने स्थितिने क्षय थया भाद, जमाली अणुगार त्यांथी व्यवीने कथां उत्पन्न थये ?

भडावीर प्रभुने उत्तर—“गोयमा ! हे गौतम ! “चत्तारि पंच तिक्खजोणियं मणुस्स देवभवग्रहणाइं संसारं अणुपरियट्ठित्ता तओ पच्छा

माप्स्यति, यावत्-सर्वदुःखानामन्ते करिष्यतीति भावः, गौतम अन्ते ममवत्
वाक्य सत्यापयन्नाह- 'सेव मते ! सेव मते ! सि ' हे मद्भन्त ! तदेवं ममदुःखं
सत्यमेव, हे मद्भन्त ! तदेव ममदुःखं सत्यमेवेति ॥ सू० १७ ॥

जमाहि वक्तव्यता समाप्ताः ।

इति मगधसूत्रके त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ९-३१ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-भगदत्तम-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितसमितकला
पासापक-प्रविशुद्ध्यगपयनैरुप-यनिर्मापक-बादिमानमर्दक - श्रीशाहलभ-
पतिकोटरापुरराजमदत्त ' जैनशास्त्राचार्य ' पद्मपित-कोटरापुर
राजगुरु बाळप्रभवारि जैनाचार्य - जैनधर्मविषाकर-पूज्यश्री -
भासीलालजतिविरचितायां ' भगवतीसूत्रस्य ' प्रमेयचन्द्रिका
कथायां व्याख्यायां ॥ नवमं शतकं सम्पूर्णम् ॥ ९-३३ ॥

पांच भव तिर्यग्योनिह, मनुष्य एवं देव के करने प्रमाण संसार में
परिभ्रमण करके यह इसके बाद सिद्धि को प्राप्त करेगा यावत् समस्त
दुःखों का अंत करेगा । अथ अन्त में भगवान् के बचनों में सत्य का
व्यापन करते हुए गौतम ' सेव अन्ते ! सेव अन्ते ! सि ' इस पाठ
द्वारा ऐसा कहते हैं कि हे मद्भन्त ! आपके द्वारा कहा हुआ सत्य कथन
सर्वथा सत्य ही है, हे मद्भन्त ! आपके द्वारा कहा हुआ सत्य कथन सर्वथा
सत्य ही है ॥ सू० १७ ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्म विषाकर पूज्यश्री भासीलालजी महाराज
द्वारा " भगवती सूत्र " की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्या के नवम
शतकका तैत्तिरीयार्थ उद्देशा समाप्त ॥ ९-३१ ॥

सिद्धिर्वाह यावत् काहेह " तेजो. तिथिजतिभा, भद्रजतिभा जने
देवजतिभा आर जसवा पांच भव करे. आ रीते आर जसवा पांच भव
मुधी तेजो आ साधना परिभ्रमण करे त्वाह पाठ तेजो सिद्धि पाभये, पुत्र
यये, भुक्त यये समस्त परितापे श्री रक्षित यये जने समस्त दुःखोना जत करे.
भद्रापीर प्रभुना वयनेभा आपार भद्रा व्यस्त करवा निमित्ते जीनभ
स्वामी के छे- सेव मते ! सेव मते ! सि " " हे मद्भन्त ! आ विषयनु
आपे ने प्रतिपादन क्युं ते सर्वथा सत्य ॥ हे प्रभो ! आपे ने कहुं
ते सर्वथा सत्य ॥ छे, आ प्रभावे कहीने भद्रापीर प्रभुने वदया नमस्कार
करीने तेजो तेभने स्थाने जेसी जथा. ॥ सू. १७ ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्म विषाकर पूज्यश्री भासीलाल महाराज द्वारा
" भगवती सूत्र " की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्या नवमा शतकने।
तैत्तिरीयार्थ उद्देशा समाप्त ॥ ९-३३ ॥

અથ નવમશતકે ચતુર્વિંશત્તમોદ્દેશકઃ

નવમશ ચતુર્વિંશત્તમોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્—પુરુષાશ્વાદિ
હનનવક્તવ્યતા । પુરુષાદિ હનને તદ્વૈરવન્ધવક્તવ્યતા । પૃથિવીકાયિકાદીનાં
શ્વાસોચ્છ્વાસવક્તવ્યતા । પૃથિવીકાયિકાદીનાં વાયુકાયિકસ્ય ચ ક્રિયાવર્ણનમ્ ।

પુરુષાશ્વાદિહનનતદ્વૈરવન્ધ પુરુષવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“ તેળં કાલેળં, તેળં સમણં રાયગિહે જાવ
‘એવં વયાસી-પુરિસેળં ભંતે ! પુરિસં હણમાળે કિં પુરિસં હણઈ,
‘ળો પુરિસે હણઈ ? ગોયમા ! પુરિસંપિ હણઈ, ‘ળો પુરિસે વિ
હણઈ । સે કેગઢેળં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ—પુરિસંપિ હણઈ, ‘ળો
પુરિસે વિ હણઈ ? ગોયમા ! તસ્સ ણં એવં ભવઈ—એવં ચ્વલુ
અહં ષગં પુરિસં હણામિ, સે ણં ષગં પુરિસં હણમાળે અળેગે
જીવે હણઈ, સે તેળટ્ટેળં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ—પુરિસંપિ હણઈ,
‘ળો પુરિસે વિ હણઈ । પુરિસે ણં ભંતે ! આસં હણમાળે કિં
આસં હણઈ ? ‘ળો આસે વિ હણઈ ? ગોયમા ! આસંપિ હણઈ,

ચોંતીસવે ઉદ્દેશાકા પ્રારંભ

નોંવે જ્ઞાતકકે હસ ૩૪ વે ઉદ્દેશકકા વિષય વિવરણ સંક્ષેપસે હસ
પ્રકાર હૈ—પુરુષ, અશ્વ આદિકે હનનની વક્તવ્યતા, પુરુષ આદિકે હનન
કરને પર ડનકી વૈર વંધકી વક્તવ્યતા પૃથિવીકાયિક આદિકોંકે શ્વાસો-
ચ્છ્વાસકી વક્તવ્યતા. પૃથિવીકાયિક આદિકોંકી ઔર વાયુકાયિક
ક્રિયાકા વર્ણન ।

નવમા શતકનો ચોવીસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

નવમા શતકના આ ૩૪ માં ઉદ્દેશકનું સંક્ષિપ્ત વિષય વિવરણ નીચે
પ્રમાણે છે—પુરુષ, અશ્વ આદિના હનન (હત્યા)ની વક્તવ્યતા. પુરુષ આદિની
હત્યા કરનાર જે વેરનો બંધ કરે છે તેની વ્યક્તવ્યતા. પૃથ્વીકાયિક વગેરેના
શ્વાસોચ્છ્વાસની વક્તવ્યતા પૃથ્વીકાયિક વગેરે જીવોની તથા વાયુકાયિકની
ક્રિયાની વક્તવ્યતા.

णो आसेवि हणइ । से केणट्टेणं अट्ठो तहेव, एव हत्थि सीइ,
 विग्घ, जाव चिह्ललग । पुरिमेणं भत्ते ! अन्नयर तस पाणं
 हणमाणे किं अन्नयर तस पाणं हणइ, णो अन्नयरे तसे पाणे
 हणइ ? गोयमा ! अन्नयरपि तस पाणं हणइ, णो अन्नयरे
 वि तसे पाणे हणइ । से केणट्टेणं भत्ते ! एव बुद्धइ अन्न
 यर पि तस पाणं, णो अन्नयरे वि'तसे पाणे हणइ ? गोयमा !
 तस्स णं एव भवइ--एव खलु अह एग अन्नयर तस पाणं
 हणामि, से णं एग अन्नयर तस पाणं हणमाणे अणेगे जीवे
 हणइ, से तेणट्टेणं गोयमा । त चेव एए सवे वि पक्कमा ।
 पुरिसे णं भत्ते ! इत्थिं हणमाणे किं इत्थिं हणइ ? णोइत्थिं
 हणइ० गोयमा ! इत्थिं वि हणइ, णोइत्थिं पि हणइ से केण
 ट्टेणं भत्ते ! एव बुद्धइ जाव णोइत्थिंपि हणइ ? गोयमा !
 तस्स णं एव भवइ, एवं खलु अह एग इत्थिं हणामि, सेणं
 एग इत्थिं हणमाणे अणंते जीवे हणइ, से तेणट्टेणं निक्खे
 वओ । पुरिसे णं भत्ते ! पुरिस हणमाणे किं पुरिसवेरेणं पुट्ठे
 णो पुरिसवेरेणं पुट्ठे गोयमा० अहवा पुरिसवेरेण य, णो पुरिस
 वेरेण य पुट्ठे, अहवा पुरिसवेरेण य, णो पुरिसवेरेहि य पुट्ठे,
 एव आस, एव जाव चिह्ललग जाव अहवा चिह्ललगवेरेण य,
 णो चिह्ललगवेरेहिय पुट्ठे । पुरिसे णं भत्ते ! इत्थिं हणमाणे
 किं इत्थिंवेरेणं पुट्ठे, णो इत्थिंवेरेणं पुट्ठे ? गोयमा ! नियमा
 इत्थिंवेरेण य, णो इत्थिंवेरेहिय पुट्ठे ॥ सू० १ ॥

અથ નવમશતકે ચતુસ્ત્રિંશત્તમોદ્દેશકઃ

નવમશ ચતુસ્ત્રિંશત્તમોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્—પુરુષાશ્વાદિ
હનનવક્તવ્યતા । પુરુષાદિ હનને તદ્વૈરબન્ધવક્તવ્યતા । પૃથિવીકાયિકાદીનાં
શ્વાસોચ્છ્વાસવક્તવ્યતા । પૃથિવીકાયિકાદીનાં વાયુકાયિકસ્ય ચ ક્રિયાવર્ણનમ્ ।

પુરુષાશ્વાદિહનનતદ્વૈરબન્ધ પુરુષવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“ તેળાં કાલેળાં, તેળાં સમણેળાં રાયગિહે જાવ
‘એવં વયાસી-પુરિસેળાં ભંતે ! પુરિસં હળમાળે કિં પુરિસં હળઈ,
ળો પુરિસે હળઈ ? ગોયમા ! પુરિસંપિ હળઈ, ળો પુરિસે વિ
હળઈ । સે કેળદ્દેળાં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-પુરિસંપિ હળઈ, ળો
પુરિસે વિ હળઈ ? ગોયમા ! તસ્સ ળં એવં ભવઈ-એવં ચલ્લ
અહં ળં પુરિસં હળામિ, સે ળં ળં પુરિસં હળમાળે અળેળે
જીવે હળઈ, સે તેળદ્દેળાં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-પુરિસંપિ હળઈ,
ળો પુરિસે વિ હળઈ । પુરિસે ળં ભંતે ! આસં હળમાળે કિં
આસં હળઈ ? ળો આસે વિ હળઈ ? ગોયમા ! આસંપિ હળઈ,

ચોંતીસવે ઉદ્દેશાકા પ્રારંભ

નોવેં શતકકે ઇસ ૩૪ વે ઉદ્દેશકકા વિષય વિવરણ સંક્ષેપસે ઇસ
પ્રકાર હૈ—પુરુષ, અશ્વ આદિકે હનનકી વક્તવ્યતા, પુરુષ આદિકે હનન
કરને પર ડનકી વૈર બંધકી વક્તવ્યતા પૃથિવીકાયિક આદિકોંકે શ્વાસો-
ચ્છ્વાસકી વક્તવ્યતા. પૃથિવીકાયિક આદિકોંકી ઔર વાયુકાયિક
ક્રિયાકા વર્ણન ।

નવમા શતકનો ચોવીસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

નવમાં શતકના આ ૩૪ માં ઉદ્દેશકનું સંક્ષિપ્ત વિષય વિવરણ નીચે
પ્રમાણે છે —પુરુષ, અશ્વ આદિના હનન (હત્યા)ની વક્તવ્યતા. પુરુષ આદિની
હત્યા કરનાર જે વેરનો બંધ કરે છે તેની વ્યક્તવ્યતા. પૃથ્વીકાયિક વગેરેના
શ્વાસોચ્છ્વાસની વક્તવ્યતા. પૃથ્વીકાયિક વગેરે જીવોની તથા વાયુકાયિકોની
ક્રિયાની વક્તવ્યતા.

णो आसेवि हणइ । से केणट्ठेणं अट्ठो सहेष, एव हत्थिं सीह,
 विग्घ, जाय चिह्ललग । पुरिसेणं भते । अन्नयर तस पाणं
 हणमाणे किं अन्नयर तस पाणं हणइ, णो अन्नयरे तसे पाणे
 हणइ ? गोयमा ! अन्नयरपि तस पाणं हणइ, णो अन्नयरे
 वि तसे पाणे हणइ । से केणट्ठेणं भते ! एव वुच्चइ अन्न
 यर पि तस पाण, णो अन्नयरे वि'तसे पाणे हणइ ? गोयमा !
 तस्स णं एव भवइ एव खलु अइ एग अन्नयर तस पाणं
 हणामि, से णं एग अन्नयर तस पाणं हणमाणे अणेगे जीवे
 हणइ, से तेणट्ठेणं गोयमा । त चेव एए सबे यि पक्कमा ।
 पुरिसे णं भते ! इत्थिं हणमाणे किं इत्थिं हणइ ? णोइत्थिं
 हणइ० गोयमा ! इत्थिं पि हणइ, णोइत्थिं पि हणइ से केण
 ट्ठेणं भते ! एव वुच्चइ जाय णोइत्थिंपि हणइ ? गोयमा !
 तस्स णं एव भवइ, एव खलु अइ एग इत्थिं हणामि, सेणं
 एग इत्थिं हणमाणे अणंते जीवे हणइ, से तेणट्ठेणं निक्खे
 वओ । पुरिसे णं भते ! पुरिस हणमाणे किं पुरिसवेरेणं पुट्ठे
 णो पुरिसवेरेणं पुट्ठे गोयमा० अहवा पुरिस्सवेरेण य, णो पुरिस
 वेरेण य पुट्ठे, अहवा पुरिसवेरेण य, णो पुरिसवेरेहि य पुट्ठे,
 एव आस, एव जाय चिह्ललग जाय अहवा चिह्ललगवेरेण य,
 णो चिह्ललगवेरेहिय पुट्ठे । पुरिसे णं भते ! इत्थिं हणमाणे
 किं इत्थिंवेरेणं पुट्ठे, णो इत्थिंवेरेणं पुट्ठे ? गोयमा ! नियमा
 इत्थिंवेरेण य, णो इत्थिंवेरेहिय पुट्ठे ॥ सू० १ ॥

છાયા-તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે રાજપૃથે યાવત્ એવમવાદીન્-પુરુષઃ સ્વલુ
 ભદન્ત ! પુરુષં ધનન્ કિં પુરુષં હન્તિ ? નો પુરુષાન્ હન્તિ ? ગૌતમ ! પુરુષમપિ હન્તિ,
 નો પુરુષાનપિ હન્તિ । તત્કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે પુરુષમપિ હન્તિ, નોપુરુષા-
 નપિ હન્તિ, ગૌતમ ! તસ્ય સ્વલુ એવં ભવતિ-એવં સ્વલુ અહમ્ એકં પુરુષં હન્મિ,
 સ સ્વલુ એકં પુરુષમ્ ધનન્ અનેકાન્ જીવાન્ હન્તિ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એ-
 મુચ્યતે-પુરુષમપિ હન્તિ, નોપુરુષાનપિ હન્તિ । પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! અશ્વં
 ધનન્ કિમ્ અશ્વં હન્તિ, નોઅશ્વાનપિ હન્તિ ? ગૌતમ ! અશ્વમપિ હન્તિ, નો અશ્વા-
 નપિ હન્તિ । તત્ કેનાર્થેન અર્થસ્તથૈવ । એવં હસ્તિનમ્, સિંહમ્ વ્યાઘ્રમ્, યાવત્
 ચિલ્લલકમ્ ! પુરુષ સ્વલુ ભદન્ત ! અન્યતરં ત્રસં પ્રાણ ધનન્ કિમ્ અન્યતરં ત્રસ
 પ્રાણં હન્તિ, નો અન્યતરાન્ ત્રસપ્રાણાન્ હન્તિ ? ગૌતમ ! અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં
 હન્તિ, નો અન્યતરાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ । તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુ-
 ચ્યતે-અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં, નો અન્યતરાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ ? ગૌતમ ! તસ્ય
 સ્વલુ એવં ભવતિ-એવં, સ્વલુ અહમ્ એકમ્ અન્યતરં ત્રસં પ્રાણં હન્મિ, સ સ્વલુ અહમ્-
 એકમ્ અન્યતરં ત્રસં પ્રાણં ધનન્ અનેકાન્ જીવાન્ હન્તિ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ !
 તદેવ ઇતે સર્વેડપિ એકગમા । પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ઋષિં ધનન્ કિમ્ ઋષિં
 હન્તિ, નો ઋષિં હન્તિ ? ગૌતમ ! ઋષિમપિ હન્તિ, નો ઋષીમપિ હન્તિ તત્ કેનાર્થેન
 ભદન્ત ! એવમુચ્યતે યાવત્ ના ઋષીમપિ હન્તિ ? ગૌતમ ! તસ્ય સ્વલુ એવં ભવતિ
 એવં સ્વલુ અહં એકમ્ ઋષિં હન્મિ સ સ્વલુ એકમ્ ઋષિં ધનન્ અનન્તાન્ જીવાન્ હન્તિ ।
 તત્ તેનાર્થેન નિક્ષેપકઃ ? પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! પુરુષં ધનન્ પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ? નો
 પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ? ગૌતમ ! નિયમાત્ તાવત્ પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ, અથવા પુરુષ
 વૈરેણ ચ, નો પુરુષવૈરેણ ચ સ્પૃષ્ટઃ, અથવા પુરુષવૈરેણ ચ નોપુરુષવૈરૈશ્ચ સ્પૃષ્ટઃ ।
 એવમ્ અશ્વમ્, એવં યાવત્ ચિલ્લલક યાવત્, અથવા ચિલ્લલકવૈરેણચ ગો ચિલ્લ-
 લકવૈરૈશ્ચ સ્પૃષ્ટ, પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ઋષિં ધનન્ કિમ્ ઋષિવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ?
 નો ઋષિવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ? ગૌતમ ! નિયમાત્ ઋષિ વૈરેણચ, નો ઋષિવૈરૈશ્ચ સ્પૃષ્ટઃ ॥૦૧॥

ટીકા—અવ્યવહિતપૂર્વોદ્દેશકે આચાર્યાદિ વિદ્વેષિતયા સ્વગુણવ્યાઘાતસ્ય
 પ્રતિપાદિતત્વેન વ્યાઘાતસ્ય પ્રસ્તાવાત્ અસ્મિન્ ઉદ્દેશકે પુરુષાદિવ્યાઘાતેન

ટીકાર્થ—હસ્ય ઉદ્દેશાસે અવ્યવહિત પૂર્વ તેત્રીસવે ઉદ્દેશોર્મે આચાર્ય
 આદિકા દ્રાહી હોનેકે કારણ જીવ અપને ગુણોંકા વ્યાઘાત કરતા હૈ,
 તા કહા ગયા હૈ, સો હસી વ્યાઘાતકે કારણકો લેકર હસ્યઉદ્દેશોર્મે
 આદિકે વ્યાઘાતસે હસકે અતિરિક્ત અન્ય જીવોંકા સી વ્યાઘાત

ટીકાર્થ—આ પહેલાના તેત્રીસમા ઉદ્દેશામા એ વાતનું પ્રતિપાદન કરવામાં
 આનું છે કે આચાર્ય આદિનો દ્રોહ કરનાર છવ પોતાના ગુણોનો પણ
 વ્યાઘાત કરે છે. તે વ્યાઘાતના સમયેને અનુલક્ષીને આહી એ વાતનું પ્રતિ-

તદન્યગ્રીવઃપાઠોઽપિ મજ્જતીતિ પ્રતિપાદયિતુમાદ- ' તેજ કાલેષ ' इत्यादि,
 ' તેજ કાલેષ, તેજ સમયેય રાયગિહે જાવ એવ થયામી ' तस्मिन् काले, तस्मिन्
 समये राजगृहे यावत् नगरे स्वामी-समवसत् प्रभुं पशितु नमस्कृत्य पर्यद् निर्ग
 ण्ति-प्रतिगतापर्यन्त, તો બિનયેન શુભ્રપમાય નમમ્યન્ પ્રાઙ્ગલિપુટો ગૌતમ
 एव वक्ष्यमाणप्रकारेण अशशीद्- ' પુરિસેજ મતે । પુરિસ હજમાજે કિં પુરિસે
 इण्ड, जो पुरिसे इण्ड ? ' हे मदन्त । पुरुषः स्वच्छ पुरुष ध्वन् हिंसन् किम्
 पुरुष इन्ति ? किं वा नो पुरुषान् पुरुषव्यतिरिक्तान् जीवान् इन्ति ? ममशानाह-
 ' गोयमा ! पुरिस पि इण्ड, नो पुरिसे त्रि इण्ड ' हे गौतम । पुरुष स्वच्छ पुरुष

होता है, यह प्रतिपादित किया गया है- ' तेज कालेण तेज समयेण
 रायगिहे जाव एवं थयासी ' उस काल और उस समयमें राजगृह
 नामके नगरमें यावत्-महावीर स्वामी पचारे महावीर स्वामीको पचारे
 हुए सुनकर वहाँकी परिषद् उनको घन्दना करनेके लिये एव, नमस्कार,
 करनेके लिये निकली, प्रभुता प्रमोदवेश सुनकर फिर यह परिषद्
 अपने २ स्थान पर चली गई, इसके बाद प्रभुकी सेवा सुभ्रूया करते
 हुए गौतमने पडे बिनयके साथ प्रभुको नमस्कार कर इस प्रकारसे
 पूछा- ' पुरिसेण मते । पुरिस इणमाजे किं पुरिस इण्ड, जो पुरिसे
 इण्ड ' हे मदन्त । जब कोई पुरुष किसी दूसरे पुरुषका घात करता
 है-तब क्या वह मारनेवाला पुरुष उस दूसरे पुरुषका ही घात
 करता है या उसके सिवाय अन्य जीवोंका भी घात करता है ? इसके

પાઠન કરવામાં આવ્યું છે કે પુરુષાદિને હણનાર ભક્તિ તે હણનાર પુરુષ
 સિવાયના અન્ય જીવોનો પણ ઘાત કરે છે-

“ તેજ કાલેષે તેજ સમયેય રાયગિહે જાવ એવ થયામી ” તે કાળે અને તે
 સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું તે નગરમાં મહાવીર પ્રભુ પધાર્યા તેમને
 વહણા નમસ્કાર કરવાને ત્યાંની જનતા નીકળી પડી વહણા નમસ્કાર કરીને
 ત્યાં પ્રમોદવેશ ધણી કરીને પરિષદ ત્યાંની પાછી ફરી ત્યાર બાદ મહાવીર
 પ્રભુની સેવાશુભ્રૂયા કરતાં કરતાં ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુ બિનપૂરક નમસ્કાર
 કરીને મહાવીર પ્રભુને ત્યાં પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછ્યો-

“ પુરિસેજ મતે । પુરિસ હજમાજે કિં પુરિસે હણડ જો પુરિસે હણડ ? ”
 એ બતવતું । ત્યારે કોઈ પણ ભક્તિ દ્વારા કોઈ બેક પુરુષની હત્યા થાય છે,
 ત્યારે હત્યા કરનાર તે ભક્તિ દ્વિત તે હણનાર પુરુષની જ હત્યા કરે છે, કે
 તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોનો પણ હત્યા કરે છે ? મહાવીર પ્રભુનો હત્તર-

હાયા-તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે રાજપૃથ્વે યાવત્ એવમવાદીન્-પુરુષઃ સ્વલુ
 ભદન્ત ! પુરુષં ધનન્ કિં પુરુષં હન્તિ ? નો પુરુષાન્ હન્તિ ? ગૌતમ ! પુરુષમપિ હન્તિ,
 નો પુરુષાનપિ હન્તિ । તત્કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે પુરુષમપિ હન્તિ, નોપુરુષા-
 નપિ હન્તિ, ગૌતમ ! તસ્ય સ્વલુ એવં ભવતિ-એવં સ્વલુ અહમ્ એકં પુરુષં હન્મિ,
 સ સ્વલુ એકં પુરુષમ્ ધનન્ અનેકાન્ જીવાન્ હન્તિ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એ-
 મુચ્યતે-પુરુષમપિ હન્તિ, નોપુરુષાનપિ હન્તિ । પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! અશ્વં
 ધનન્ કિમ્ અશ્વ હન્તિ, નોઅશ્વાનપિ હન્તિ ? ગૌતમ ! અશ્વમપિ હન્તિ, નો અશ્વા-
 નપિ હન્તિ । તત્ કેનાર્થેન અર્થસ્તયૈવ । એવં હસ્તિનમ્, સિંહમ્ વ્યાઘ્રમ્, યાવત્
 ચિલ્લલકમ્ । પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! અન્યતરં ત્રસં પ્રાણં ધનન્ કિમ્ અન્યતરં ત્રસ
 પ્રાણં હન્તિ, નો અન્યતરાન્ ત્રસપ્રાણાન્ હન્તિ ? ગૌતમ ! અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં
 હન્તિ, નો અન્યતરાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ । તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુ-
 ચ્યતે-અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં, નો અન્યતરાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ ? ગૌતમ ! તસ્ય
 સ્વલુ એવં ભવતિ-એવં, સ્વલુ અહમ્ એકમ્ અન્યતરં ત્રસં પ્રાણં હન્મિ, સ સ્વલુ અહમ્-
 એકમ્ અન્યતરં ત્રસં પ્રાણં ધનન્ અનેકાન્ જીવાન્ હન્તિ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ !
 તદેવ એતે સર્વેઽપિ એકગમા । પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ઋષિં ધનન્ કિમ્ ઋષિં
 હન્તિ, નો ઋષિં હન્તિ ? ગૌતમ ! ઋષિમપિ હન્તિ, નો ઋષીમપિ હન્તિ તત્ કેનાર્થેન
 ભદન્ત ! એવમુચ્યતે યાવત્ ના ઋષીમપિ હન્તિ ? ગૌતમ ! તસ્ય સ્વલુ એવં ભવતિ
 એવં સ્વલુ અહં એકમ્ ઋષિં હન્મિ સ સ્વલુ એકમ્ ઋષિં ધનન્ અનન્તાન્ જીવાન્ હન્તિ ।
 તત્ તેનાર્થેન નિક્ષેપકઃ ? પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! પુરુષં ધનન્ પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ? નો
 પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ? ગૌતમ ! નિયમાત્ તાવત્ પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ, અથવા પુરુષ
 વૈરેણ ચ, નો પુરુષવૈરેણ ચ સ્પૃષ્ટઃ, અથવા પુરુષવૈરેણ ચ નોપુરુષવૈરેશ્ચ સ્પૃષ્ટઃ ।
 એવમ્ અશ્વમ્, એવં યાવત્ ચિલ્લલક યાવત્, અથવા ચિલ્લલકવૈરેણચ ણો ચિલ્લ-
 લકવૈરેશ્ચ સ્પૃષ્ટ, પુરુષઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ઋષિં ધનન્ કિમ્ ઋષિવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ?
 નો ઋષિવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ ? ગૌતમ ! નિયમાત્ ઋષિવૈરેણચ, નો ઋષિવૈરેશ્ચ સ્પૃષ્ટઃ ॥૦૧॥

ટીકા—અવ્યવહિતપૂર્વોદ્દેશકે આચાર્યાદિ વિદ્વેષિતયા સ્વગુણવ્યાઘાતસ્ય
 પ્રતિપાદિતત્ત્વેન વ્યાઘાતસ્ય પ્રસ્તાવાત્ અસ્મિન્ ઉદ્દેશકે પુરુષાદિવ્યાઘાતેન

ટીકાર્થ—હસ ઉદ્દેશાસે અવ્યવહિત પૂર્વે તેતીસવે ઉદ્દેશેમે આચાર્ય
 આદિકા દ્રાહી હોનેકે કારણ જીવ અપને ગુણોંકા વ્યાઘાત કરતા હૈ,
 એસા કહા ગયા હૈ, સો હસી વ્યાઘાતકે કારણકો લેકર હસઉદ્દેશેમે
 પુરુષાદિકે વ્યાઘાતસે ઉસકે અતિરિક્ત અન્ય જીવોંકા સી વ્યાઘાત

ટીકાર્થ—આ પહેલાના તેત્રીસમા ઉદ્દેશામા એ વાતનુ પ્રતિપાદન કરવામાં
 આંચુ' છે કે આચાર્ય આદિનો દ્રોહ કરનાર છવ પોતાના ગુણોનો પણ
 વ્યાઘાત કરે છે. તે વ્યાઘાતના સબંધને અબુલક્ષીને અહીં એ વાતનું પ્રતિ-

તદન્યઙીવરૂપાઘાતોઽપિ મન્વતીતિ પ્રતિપાદયિતુમાદ- ' તેજ કાલેષ ' इत्यादि,
 ' તેજ કાલેષ, તેજ સમયેણ રાયગિદે જાવ એવે થયામી ' तस्मिन् काले, तस्मिन्
 સમયે રાજગૃહે યાવત્ નગરે સ્વામી-સમવસ્યત પ્રમુ પરિતુ નમસ્કર્તુ પર્યદ્ નિર્ગ
 ંઠતિ-મતિગતાપર્યત્, સજો વિનયન શુશ્રૂષમાણ નમમ્પન્ પ્રાઙ્ગલિપુટો ગૌતમઃ
 એવ વહ્યમાણપ્રકારેણ અશશીત્- ' પુરિસેણ મતે ! પુરિસ હજમાણે કિં પુરિસં
 હજા, જો પુરિસે હજા ? ' हे भदन्त ! पुरुषः खलु पुरुष धनं हिसन् किम्
 પુરવં હન્તિ ? કિં વા નો પુરુષાન્ પુરુષવ્યતિરિક્તાન્ ઓષાન્ હન્તિ ? ममशानाह-
 ' ગોયમા ! પુરિસ પિ હમહ, નો પુરિસે વિ હજા ' हे गौतम ! पुरुष खलु पुरुष

હોતા હૈ, વહ પ્રતિપાદિત ક્રિયા ગયા હૈ- ' તેજ કાલેણ તેજ સમયેણ
 રાયગિદે જાવ એવ થયામી ' उस काल और उस समयमें राजगृह
 નામકે નગરમેં યાવત્-મહાવીર સ્વામી વગરે મહાવીર સ્વામીકો વધારે
 હુપ્ સુનકર વહાંકી પરિવદ્ ડનકો વન્દના કરનેકે કિયે એવં નમસ્કાર,
 કરનેકે લિયે નિકલી, પ્રમુક્તા ચર્મોપવેશ સુનકર ફિર, વહ પરિવદ્
 અપને ૨ સ્થાન પર ચલી ગઈ, હસકે વાદ્ પ્રમુક્તી સેવા સુશ્રૂવા, કરતે
 હુપ્ ગૌતમને વહે વિનયકે સાથ પ્રમુક્તો નમસ્કાર કર હસ પ્રકારસે
 પૂછા- ' પુરિસેણ મતે ! પુરિસ હજમાણે કિં પુરિસ હજા, જો પુરિસે
 હજા ' हे भदन्त ! जब कोई पुरुष किसी दूसरे पुरुषका ध्यान करता
 હૈ-તથ કયા વહ મારનેવાલા પુરુષ હસ દુસરે પુરુષતા હી ધ્યાત
 કરતા હૈ વા હસકે સિવાય અન્ય જીવોંતા મી ધ્યાન કરતા હૈ ? इसके

पादन करवाभां अभ्यु છે કે પુરુષાદિને હજુનાર ભક્તિ તે હજુનાર પુરુષ
 સિવાયના અન્ય જીવોના પશુ ઘાત કરે છે—

" તેજ કાલેજે તેજ સમયેણ રાયગિદે જાવ એવ થયામી " તે કાળે અને તે
 સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું તે નગરમા મહાવીર પ્રમુ પધાર્યા તેમને
 વહુના નમસ્કાર કરવાને ત્યાંની જનતા નીકળી પડી વહુના નમસ્કાર કરીને
 તથા ધર્મોપદેશ અવજી કરીને પરિવદ્ ત્યાંથી પાછી ફરી, ત્યાર બાદ મહાવીર
 પ્રમુની સેવાશુશ્રૂવા કરતાં કરતાં ગૌતમ સ્વામીએ મત્રા વિનયપૂર્વક નમસ્કાર
 કરીને મહાવીર પ્રમુને આ પ્રભાવે પ્રશ્ન પૂછ્યો—

" પુરિસેણ મતે ! પુરિસ હજમાણે કિં પુરિસે હજા જો પુરિસે હજા ? "
 હે ભદ્રવન્ ! આપે કોઈ પણ ભક્તિ દ્વારા કોઈ એક પુરુષની હત્યા થાય છે,
 ત્યારે હત્યા કરનાર તે ભક્તિ દેહત તે હજુનાર પુરુષની જ હત્યા કરે છે, કે
 તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે ? મહાવીર પ્રમુને ઉત્તર—

ધનન્ પુરુષમપિ હન્તિ. અથવ નોપુરુશાનપિ પુરુષવ્યતિરિક્તાન્ અન્ય જીવાનપિ હન્તિ । ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘ સે કેળદ્વેગં મતે । એવં વુચ્ચહ પુરિસં પિ હ્ણહ, નો પુરિસેવિ હ્ણહ ? ’ હે મદન્ત ! તત્-અય કેનાર્થેન એવમુચ્યતે પુરુષ. સ્વલુ પુરુષં ધનન્ પુરુષમપિ હન્તિ, નો પુરુશાનપિ હન્તિ ? મગવાનાહ-‘ ગોયમા । તસ્સ ણં એવં મવહ-એવં સ્વલુ અહં પુરિસ હ્ણામિ, ’ હે ગૌતમ । તસ્ય સ્વલુ એક પુરુષ ધ્વત્ પુરુષસ્ય એવ વક્ષ્યમાણમીત્યા મવતિ મનસિ જ્ઞાનં જાયતે-યત્ એવં સ્વલુ અહમ્ એકમેવ પુરુષં હન્મિ, કિન્તુ ‘ સે ણં એમં પુરિસં હ્ણમાણે અણેમે જીવે

ઉત્તરમે પ્રશ્ન કહતે હે-‘ ગોયમા ’ હે ગૌતમ । ‘ પુરિસ પિ હ્ણહ, નો પુરિસે વિ હ્ણહ ’ પુરુષાકા હનન કરતા હુઆ વહ પ્રથમ પુરુષ જિસકો વહ માર રહા હૈ ઉસ પુરુષકી મી હત્યા કરતા હૈ, ઓર ઉસસે મિન્ન અન્ય નો પુરુષોકી-જીવોકી મી હત્યા કરતા હૈ, ગૌતમ હસમે કારણ પૂછતે હૈ, કિ ‘ સે કેળદ્વેગં મતે । એવં વુચ્ચહ, પુરિસંપિ હ્ણહ, નો પુરિસે વિ હ્ણહ ’ હે મદન્ત । એસા આપ કિસ કારણસે કહતે હે કિ પુરુષકી હત્યા કરતા હુઆ વહ મારક પુરુષ ઉસ પુરુષકી મી હત્યા કરતા હૈ, ઓર ઉસકે સાથ અન્ય જીવોકી મી હત્યા કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તરમે પ્રશ્ન કહતે હે-‘ ગોયમા ’ હે ગૌતમ । ‘ તસ્સ ણં એવં મવહ, એવ સ્વલુ અહં એમ પુરિસં હ્ણામિ ’ પુરુષકી હત્યા કરનેવાલે ઉસ મારક પુરુષકે મનમે એસા વિચાર હતા હૈ કિ મેં એકહી પુરુષકો માર રહા હૂં, કિન્તુ ‘ સે ણં એમં પુરિસં હ્ણમાણે અણેમે જીવે હ્ણહ ’ એક પુરુષકો મારતા

“ ગોયમા । ” “ હે ગૌતમ । “ પુરિસ પિ હ્ણહ, નો પુરિસે વિ હ્ણહ ” પુરુષની હત્યા પણ કરે છે અને તે હણુનાર પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે.

હવે તેનુ કારણ જાણવા નિમિત્તે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરે છે-“ સે કેળદ્વેગં મતે ! એવં વુચ્ચહ, પુરિસં પિ હ્ણહ, નો પુરિસે વિ હ્ણહ ? ” હે પ્રશ્નો ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે પુરુષની હત્યા કરતી તે વ્યક્તિ પુરુષને પણ હણે છે અને તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોને પણ સાથે સાથે હણે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ ગોયમા । ” હે ગૌતમ । “ તસ્સ ણં એવં મવહ, એવ સ્વલુ અહં એમ પુરિસં હ્ણામિ ” તે હત્યા કરનાર પુરુષ તેા એમ જ માને છે કે હું આ એક જ પુરુષની હત્યા કરી રહ્યો છું, પરન્તુ “ સે ણં એમં પુરિસં હ્ણમાણે અણેમે જીવે હ્ણહ ” એક પુરુષની હત્યા કરનારો તે પુરુષ,

હજાડ ' સ સ્વલ્પ પુરુષ એક પુરુષ ધનન અને જ્ઞાન જીજ્ઞાસુ હન્તિ, જન્યમાનસ્મ પુરુષ
પરમ તદાધિવાનાં તત્ત્વશરીરાણ્યમ્બાનાં છિદ્ધા યુક્તા ગણ્ડુલ્કાદીનાં દનનાત્ ।
તદુપમંદગન્નાહ-સે તેમદેવે ગોયમા । એવ બુદ્ધર્થ પુરિસ પિ હજાડ, જો પુરિસેવિ
હજાડ ' હે ગૌતમ ! તન્ તેનાર્થેન એવમુક્તરાંત્યા તત્ત્વતે-યત્ પુરુષમપિ હન્તિ,
જો પુરુરાનપિ-પુરુષમ્પતિરિક્તજીજ્ઞાસનપિ હવિ, ગૌતમઃ પુનઃ પૃચ્છતિ-‘ પુરિ-
સે જ મંતે ! આસ હજમાણે કિ આસ હજાડ, જો આમેવિ હજાડ ? હે મદન્ત !
પુરુઃ સ્વલ્પ અર્થ ધનન્ કિમ્ અન્નમેઽ હન્તિ ? કિવા જો અધ્યાનપિ હન્તિ, અથ
અપતિરિક્તજીજ્ઞાસનપિ, દિનસ્થિ ? હતિ પ્રશ્ન, મગવાનાહ-‘ ગોયમા ! આસમ્પિ
હજાડ, જો આસવિ હજાડ ' હે ગૌતમ ! અર્થ ધનન્ પુરુઃ અથમપિ હન્તિ, અથ
જો અધ્યાનપિ અથમ્પતિરિક્તમોધાનપિ હવિ, ગૌતમઃ માહ-‘ સ કેમ્બહેવં ? ’

જુઝા વહ પુરુષ જન્યમાન ઠસ પુરુષકે શરીરાશ્રિત લિક્ષ્તા, યુક્તા, ગણ્ડુલ
(પેટમેં પૈશ હોનેવાછે જોષ) આદિ જીવોંકો મી મારતા હે ‘ સે તેણદેવ
ગોયમા । એવ બુદ્ધર્થ પુરિસંવિ હજાડ, જો પુરિસે વિ હજાડ ' હમ કારણ
હે ગૌતમ ! મૈને એમા કહાહે કિ વહ મારક પુરુષ પુરુષકો મી મારતા હે,
ઔર ઠસ પુરુષ અપતિરિક્ત જીવોંકો મી મારતા હે,

અથ ગૌતમ પ્રશ્નસ એસા પૂછતે હે - ‘ પુરિસેજ
મંતે ! આસ હજમાણે કિ આસ હજાડ, જો આસે વિ હજાડ '
હે મદન્ત ! ઘોઢેકી હત્યા કરતા જુઝા મનુષ્ય વ્યા ઘોઢેકીકી હત્યા
કરતા હે, વા ઘોઢેસે અતિરિક્ત ઔર વૃક્ષરે જીવોંકી મી હત્યા કરતા
હે ? હસકે ડસરમેં પ્રશ્ન કહતે હે ‘ ગોયમા ’ હે ગૌતમ ! ‘ આસપિ,
હજાડ, જો આસે વિ હજાડ ' ઘોઢેકી હત્યા કરતા જુઝા મનુષ્ય ઘોઢેકો
મી મારતા હે એવ ઘોઢેકો મારતે મનય વહ ઘોઢેસે મી અતિરિક્ત

હજાડ પુરુષના શરીરાશ્રિત જૂ, લીળ આદિવા વગેરે અનેક ભવોને પણ
હવે છે સે તેણદેવ ગોયમા । એવ બુદ્ધર્થ-પુરિસંવિ હજાડ જો પુરિસે વિ
હજાડ " હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે પુરુષની હત્યા કરનાર તે
અપ્રિય તે પુરુષનો ધાત કરે છે અને તે પુરુષ સિવાયના અન્ય ભવોનો પણ
ધાત કરે છે

ગૌતમ આમીનો પ્રશ્ન-“ પુરિસે જ મંતે ! આસ હજમાણે કિ આસ
હજાડ જો આસે વિ હજાડ ? ” હે અપવન્ ! ઘોઢાની હત્યા કરતા મનુષ્ય શું
પે ઠાની જ હત્યા કરે છે કે ઘોઢા સિવાયના અન્ય ભવોની પણ હત્યા કરે છે ?
મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ ગોયમા । ” હે ગૌતમ ! “ આસ પિ હજાડ, જો
આસે વિ હજાડ ” ઘોઢાનો ધાત કરનાર તે મનુષ્ય ઘોઢાને પણ ધાત કરે છે
અને ઘોઢા સિવાયના અન્ય ભવોનો પણ ધાત કરે છે.

હે મદન્ત ! તત્-અય કૈનાર્થેન અથ ધનન્ પુરુષઃ, અથમપિ હન્તિ, નો અથમપિ હન્તિ ? મગવાન્ પૂર્વોક્તમેય હેતું પ્રતિપાદયિતુમાઠ-‘અદ્વો તદ્દેવ’ હે ગૌતમ ! અર્થસ્તથૈવ-પૂર્વોક્તૈવ, તગાન્ અથ ધનતઃ પુરુષસ્મ્, एवं मनसि भवति-અહં સ્વલુ એકમ્ અથમેય હન્મિ, નિન્તુ એકમ્ અથ ધનન્ અનેકાન્ જીવાન્ હન્તિ, એકસ્યા-શ્વસ્ય વ્યાપાદનેન તદાગ્રિત તદાયનયુક્તાદિજીવનામપિ વ્યાપાદનત્ત્વમ્ભવાત્ । ‘एवं हृत्वि, सीहं, वग्धं, जाव चिल्ललग’ , एव पुरुषाध्वदेव कश्चित्पुरुषो हस्तिनम्, सिंहम्, व्याघ्रम्, यावत् चिल्लच्छकम्, अत्र यावत्पदेन-‘ त्रिगं, दीविय, अच्छं, तरच्छं, परासरं, सियालं, विरालं घुणगं कोलघुणगं कोकतियं मसगं ’

और दूसरे जीवोंको भी मारता है । ‘से केणट्टेण’ है अदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि घोड़ेकी हत्या करता हुआ मनुष्य घोड़ेको भी मारता है, और उस समय वह घोड़ेसे भिन्न और भी जीवोंको मारता है ? इस प्रश्नके उत्तरमें प्रभु कहते हैं ‘अद्वो तद्देव’ है गौतम ! इस विषयमें उत्तर पहिले जैसा ही जानना चाहिये तथाच-घोड़ेकी हत्या करते हुए उस मारक मनुष्यके मनमें ऐसा विचार रहता है कि मैं इस समय केवल घोड़ेको ही मार रहा हूँ परन्तु वह एक घोड़ेको मारता हुआ भी अनेक जीवोंकी हत्या करता है, क्योंकि एक घोड़ेके मारने पर उस घोड़ेके आश्रित रहे हुए या उसके आधीन रहे हुए अनेक यूक्तादि जीवोंका भी विधात हो जाता है ‘एवं हृत्वि, सीहं, वग्धं, जाव चिल्ललगं’ पुरुष एवं अश्वकी तरहही यदि कोई पुरुष हाथीको, शेरको, व्याघ्रको, यावत् ‘त्रिगं, दीवियं, अच्छं, तरच्छं,

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ સે કેણટ્ટેણ. ” હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે કારણે એવુ કહેા છે કે ઘેડાની હત્યા કરતો પુરુષ ઘોડાને પણ હણે છે અને સાથે સાથે ઘોડા સિવાયના જીવોને પણ હણે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ અદ્વો તદ્દેવ ” હે ગૌતમ તેનું કારણ પણ આગળ કહ્યાં પ્રમાણે જ સમજવું એટલે કે...ઘોડાની હત્યા કરનારા તે પુરુષના મનમાં એવો વિચાર આવે છે કે હું આત્યારે એક ઘોડાની જ હત્યા કરી રહ્યો છું, પરન્તુ એક ઘોડાની હત્યા કરતો તે પુરુષ ઘોડાની હત્યા કરવા ઉપરાંત ખીજા અનેક જીવોની પણ હત્યા કરતો હોય છે, કારણ કે તે ઘોડાના શરીરનેા આશ્રય કરીને રહેલાં અનેક જૂ, લીખ આદિ જીવોનેા પણ સાથે સાથે વિધાત થઈ જાય છે.

‘एव हृत्वि, सीहं, वग्धं, जाव चिल्ललगं’ ” પુરુષ અને અશ્વની જેમ હાથી, સિંહ,, વાઘ, “ त्रिगं, दीविय, अच्छं, तरच्छं, परासरं, सियालं, विरालं,

इति सप्राप्तम् । तत्र विगं वृक्षम्-‘ नाडर ’ इति प्रसिद्धम् ‘ दीविष ’ द्वीपिकम्-
 विवरुविशेषम्-‘ दीपडा ’ इति भाषा प्रसिद्धम्, ‘ म-छ ’ मत्स्यम्-मत्स्यकम्,
 ‘ तरच्छ ’ तरसम्-व्याघ्रव्रानि-विशेषम्, ‘ परस्सर ’ परासरं-लङ्घिन ‘ गेडा ’
 इति प्रसिद्धम् । ‘ सियाल ’ सुगामा, ‘ विराल ’ विहाल-प्रसिद्धम् ‘ सगगं ’
 शृनकम्-श्वानम्, ‘ कोकमुगगं ’ कोकशृनकम्-शृगपा कुसुं श्वानमेव ‘ कोक-
 तिय ’ कोकविकम्-‘ लोमडी ’ इति प्रसिद्धम्, ‘ ससगं ’ श्वकम् श्वरगोश
 इति प्रसिद्धम्, विवरुम्-‘ चीठा ’ इति प्रसिद्धम्, तथा विरललक्षम्-अरण्य
 पशुविशेषम्, विषा इति प्रसिद्धम् विसकपशुविशेषम् एतान्
 धनं तद् व्यतिरिक्तानपि जीवान् इति, तेषां इननेन
 तदाधितवीरानपि इननमम्भवात् । गौतमः पृच्छति-‘ पुरिसेष मते ! अन्न-
 पर तस पाणं हणमाणे किं अन्नपर तस पाणं हणइ, जो अन्नपर तसे पाणे हणइ ?’
 हे मरुत ! पुरुषः खड्ग कश्चित् न पतरम्-पठतर, प्रममाण-द्वीन्द्रियादिक, जीवं

परामरं, मियाल विरालं, सुणग, कोलसुणग, कोकतिय, ममग, ‘
 मृकको अगलीप्राणी-मेडिया द्वीपिकको-नीसो यिशोपको, अरुछ-रीछको,
 तरच्छ-व्याघ्र जातिविशेषको, परामरको-गेडा हाथीको, सियालको-भृगा-
 लको, विरालको-विहालको, सगगको-कुसेछो, कोलशृनकको-शिकारी
 कुसको, कोकतियको-लोमडीको एवं शशक-श्वरगोशको, तथा विषाको
 और विरललक्ष-जंगली पशु विशेषको मारताहै, तो वह इनके मारनेके
 साथ २ इनसे अतिरिक्त और भी जीवोंको मारता है । क्योंकि इनके
 मारनेसे इनके आश्रित रहे हुए जीवोंका भी विघात हो सकता
 है । अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-‘ पुरिसे नं मते ! अन्नपर
 तस पाणं हणमाणे किं अन्नपर तसे पाणं हणइ, जो अन्नपर तसे पाणं
 हणइ ?’ हे मरुत ! अब कोई मनुष्य किसी एक प्रम प्राणीके मारनेमें
 लगता है-मर्यात् द्वीन्द्रियादिक जीवोंकी विगधना करता है-तब क्या

सुणग, कोलसुग कोकविय, ससग ” १५-नाड दीपिक-विषा, म-छ-रीछ
 तरछ-व्याघ्र जाति विशेष परापर-गेडा सियाल, जिलाडी इतरा, कोलशृनक
 -शिकारी इतरा कोकडी ससस अने भीतानी इत्या करना मनुष्य तेमनी
 इत्या करे अ छे पशु ते उपरत तेमना शरीरने व्याधये रहैला अने अ-अ
 एने नी पशु इत्या करे छे (‘ सब विहङ्ग ’ भां ‘ जाव ’ परमी अद्वय
 करणभां आवेदे। सूत्रपाठ पशु साथे लड़ने लर्थे जाववाभां आवेस छे)
 गौतम स्वामीने। प्रश्न-पुरिसे नं मते ! अन्नपर तस पाणं हणमाण कि अन्न
 पर तस पाणं हणइ, जो अन्नपर तसे पाणे हणइ ?’ हे मरुत ! कोछ कोछ
 अस एवनी (द्वीन्द्रियादिक एवनी) इत्या करेला मनुष्यशु तेतस एवनी अं विर।

હે મદન્ત ! તત્-અથ કૈનાર્થેન અથ ધનન્ પુરુષઃ, અશ્વમપિ હન્તિ, નો અશ્વમપિ હન્તિ ? મગવાન્ પૂવોક્તમેવ હેતું પ્રતિપાદયિતુમાઢ-‘અદ્વો તદ્દેવ’ હે ગૌતમ ! અર્થસ્તથૈવ-પૂર્વોક્તૈવ, તન્નાચ અશ્વં ધનતઃ પુરુષસ્થ-પ્રં મનસિ ભવતિ-અઠં સ્વલ્લુ-
 એકમ્ અશ્વમેવ હન્મિ, કિન્તુ એકમ્ અશ્વં ધનન્ અનેકાન્ જીવાન્ હન્તિ, એકસ્યા-
 અશ્વસ્ય વ્યાપાદનેન તદાગ્રિત તદાગ્નયૂકાદિજીવાનામપિ વ્યાપાદનસમ્ભવાત્ ।
 ‘એવં હૃત્થિ, સીઢં, વગ્ધં, જાવ ચિલ્લલગં’ , એવ પુરુષાશ્વદેવ કશ્ચિત્પુરુષો
 હસ્તિત્વમ્, સિઢમ્, વ્યાઘ્રમ્, યાવત્ ચિલ્લલ્લકમ્, અત્ર યાવત્પદેન-“ વિગં, દીવિચ, અચ્છં, તરચ્છં, પરાસરં, સિયાલ, વિરાલં મુળગં કોલમુળગં કોકતિયં મસગં ”

और दूसरे जीवोंको भी मारता है । ‘से केणट्टेणं’ हे अद्वन्त ! ऐसा
 आप किस कारणसे कहते हैं कि घोड़ेकी हत्या करना हुआ मनुष्य
 घोड़ेको भी मारता है, और उस समय वह घोड़ेसे भिन्न और भी
 जीवोंको मारता है ? इस प्रश्नके उत्तरमें प्रभु कहते हैं ‘अद्वो तद्देव’
 हे गौतम ! इस विषयमें उत्तर पहिले जैसा ही जानना चाहिये तथाच-
 घोड़ेकी हत्या करते हुए उस मारक मनुष्यके मनमें ऐसा विचार रहता
 है कि मैं इस समय केवल घोड़ेको ही मार रहा हूँ परन्तु वह एक घोड़ेको
 मारता हुआ भी अनेक जीवोंकी हत्या करता है, क्योंकि एक घोड़ेके
 मारने पर उस घोड़ेके आश्रित रहे हुए या उसके आधीन रहे हुए
 अनेक यूकादि जीवोंका भी विधात हो जाता है ‘एवं हृत्थि, सीहं,
 वगधं, जाव चिल्ललगं’ पुरुष एवं अश्वकी तरहही यदि कोई पुरुष
 हाथीको, शेरको, व्याघ्रको, यावत् ‘विगं, दीवियं, अचछं, तरचछं,

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“ સે કેણટ્ટેણં. ” હે ભદ્રન્ત ! આપ શા કારણે
 કારણે એવું કહો છો કે ઘેડાની હત્યા કરતો પુરુષ ઘેડાને પણ હણે છે અને
 સાથે સાથે ઘેડા સિવાયના જીવોને પણ હણે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ અદ્વો તદ્દેવ ” હે ગૌતમ તેનું કારણ પણ આગળ
 કહ્યાં પ્રમાણે જ સમજવું એટલે કે...ઘેડાની હત્યા કરનારા તે પુરુષના મનમાં
 એવો વિચાર આવે છે કે હું અત્યારે એક ઘેડાની જ હત્યા કરી રહ્યો છું,
 પરન્તુ એક ઘેડાની હત્યા કરતો તે પુરુષ ઘેડાની હત્યા કરવા ઉપરાંત બીજા
 અનેક જીવોની પણ હત્યા કરતો હોય છે, કારણ કે તે ઘેડાના શરીરને
 આશ્રય કરીને રહેલાં અનેક જૂ, લીળ આદિ જીવોનો પણ સાથે સાથે વિધાત
 થઈ જાય છે.

‘એવં હૃત્થિ, સીઢં, વગ્ધં, જાવ ચિલ્લલગં’ પુરુષ અને અશ્વની જેમ હાથી,
 સિંહ,, વાઘ, “ વિગં, દીવિચ, અચ્છં, તરચ્છ, પરાસરં, સિયાલં, વિરાલ,

इति सप्राज्ञम् । तत्र रिगे वृक्षम्-‘ नाहर ’ इति प्रसिद्धम् ‘ दीविय ’ द्वीपिकम्-
वित्रकविशेषम्-‘ दीपका ’ इति भाषा प्रसिद्धम्, ‘ अछ ’ अक्षम्-मन्त्रकम्,
‘ तरच्छ ’ तरलम्-व्याघ्रव्रान्ति-विशेषम्, ‘ परस्सर ’ परासरं-लङ्घिन ‘ गेडा ’
इति प्रसिद्धम् । ‘ सिगल ’ गालाम्, ‘ विराल ’ विडाल-प्रसिद्धम् सगगं,
शुनकम्-खानम्, ‘ कोऊमुग ’ कोऊशुनकम्-पुणया कुशुलं खानमत्र ‘ कोऊ-
तिय ’ कोऊतिकम्-‘ लोमढी ’ इति प्रसिद्धम्, ‘ ससग ’ सस्रकम् खरगोश
इति प्रसिद्धम्, चित्रकम्-‘ चीठा ’ इति प्रसिद्धम्, तथा बिल्ललकम्-अरण्य
पशुविशेषम्, चित्ता इति प्रसिद्धम् द्विसकपशुविशेषम् एतम्
अनन्त तद् अपतिरिक्तानपि जीवान् इति, तेषां इनमेन
तदायितव्यीमानपि इननसम्पत्तात् । गौतमः पृच्छति-‘ पुरिसेष मते ! अन्न-
यर तस पाणं हणमाणे किं अन्नयर तस पाणं हणइ, जो अन्नयरे तस पाणे हणइ ?’
हे मद्दन्त ! पुनर खड्ड कश्चित् मनुष्यशब्द-एकतर, प्रसपाण-द्वीन्द्रिपादिकं, जीव

परासरं, मिगालं विरालं, सुणग, कोलसुणग, कोऊतियं, ममग,
हुकको जगलीप्राणी-मेडिया द्वीपिकको-चीत्ता यिरोपको, अछ-रीछको,
तरच्छ-व्याघ्र जातिविशेषको, परामरको-गे डा हायीको, सिगालको-शृगा-
लको, यिरालको-विडालको, मणगको-कुसेतो, कोलशुनकको-शिकारी
कुसेको कोऊतियको-लोमढीको एव शशक-खरगोशको, तथा चित्ताको
और बिल्ललक-जंगली पशु विशेषको मारताहै, तो वह इनके मारनेके
साथ २ इनसे अतिरिक्त और भी जीवोंको मारता है । क्योंकि इनके
मारनेसे इनके आभित रहे हुए जीवोंका भी विधात हो सकता
है । अथ गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-‘ पुरिसे णं मते ! अन्नयर
तस पाणं हणमाणे किं अन्नयरं तस पाणं हणइ, जो अन्नयरे तसे पाणं
हणइ ?’ हे मद्दन्त ! जन कोई मनुष्य किसी एक व्रस प्राणीके मारनेमें
लगता है-मर्यात् द्वीन्द्रिपादिक जीवोंको बिगबना करता है-तब क्या

सुणग, कोऊमुग कोऊतिय ससग ” ૧૫-નાર દ્વીવિહ-દિપકા, અછ-રીછ
તરછ-વ્યઘ્ર વ્રતિ વિશેષ, પરાપર-એકા, ચિષાળ, બિલાડી, ફતરા ઠાલશુનક
-શિકારી ફતરા લોકી સસકા અને ચીતાની હત્યા કરનાર મનુષ્ય તેમની
હત્યા કરે જ છે પણ તે ઉપરાંત તેમના શરીરને વ્યાથયે રહેલાં અનેક અન્ય
જીવોની પણ હત્યા કરે છે (‘ જવ બિલ્લકા’ માં ‘ વાઘ ’ ૫૪મી શ્લોક
કરવામાં આવેલો સૂત્રમાં પણ સાથે લખેલો અર્થ જતાવવામાં આવેલ છે)
ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-પુરિસે ણં મંતે ! અન્નયરં તસ પાણં હણમાણ કિં અન્ન
યરં તસ પાણં હણइ, જો અન્નયર તસે પાણે હણइ ?” છે અમરન ! ઠાણ બેઠે
વ્રસ જીવની (દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવની) હત્યા કરતો મનુષ્યશુ તેવસ જીવની જ વિરા

ધનન્ કિમ્ અન્યતરમ્ એકતરં ત્રસં પ્રાણં હન્તિ ? કિંવા નો અન્યતરાન્ તદ્ભિન્નાન્ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ ? ભગવાન્ આહ—‘ ગોયમા ! અન્નયરંપિ તસં પાણં હ્ણહ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણહ હે ગૌતમ ! પુરુષઃ સ્વલુ કશ્ચિત્ અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં હન્તિ, અથચ નો અન્યતરાનપિ—તદ્ભિન્નાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ । ઉપર્યુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પ્રાહ—‘ સે કેણદ્દેણં મંતે । એવં વુચ્ચહ—અન્નયરં તસં પ્રાણં હ્ણહ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણહ ? ’ હે મદન્ત ! તત્—અથ કેનાર્યેન એવમુચ્યતે—અન્યતરં ત્રસં પ્રાણં ધનન્ અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં હન્તિ, અથચ નો અન્યતરાનપિ તદ્ભિન્નાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ ? ભગવાનાહ—‘ ગોયમા ! તસ્સ ણં એવં મવ્હ—એવં સ્વલુ અહં એગં તસં પાણં હ્ણમિ ’ તસ્ય સ્વલુ અન્યતરત્રસ

વહ મનુષ્ય ડસી વિવક્ષિત્ત એક ત્રસ પ્રાણીકો મારતા હૈ, યા ડસસે ભિન્ન અન્ય ત્રસ પ્રાણિયોંકો ભી મારતા હૈ ? હસકે ડત્તરમેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ ગોયમા ’ હે ગૌતમ ! ‘ અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણહ ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણહ ’ જબ કોઈ મનુષ્ય કિસી એક ત્રસ—દ્વીન્દ્રિયાદિક ત્રસજીવકો મારતાહૈ—તબ વહ ડસ ત્રસ પ્રાણીકો મારનેકે સાથ ૨ ડસસે ભિન્ન ઓર ત્રસ પ્રાણિયોંકો ભી મારતા હૈ । હસ વિષયમેં કારણ પહિલે જૈસા કહા ગયા હૈ, વૈમાહી જાનનાં ચાહિયે । અર્થાત્ ગૌતમને જબ પ્રશ્નસે હસ વિષયમેં કારણ જાનનેકે લિયે એસા પૂછા કિ ‘ સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણહ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણહ ’ હે મદન્ત ! આપ એસા કિમ કારણસે કહતે હૈં કિ કિસી એક ત્રસ પ્રાણીકે મારનેમેં પ્રવૃત્ત હુઆ પુરુષ ડસ ત્રસ જીવકો મારનેકે સાથ ૨ ડસસે ભિન્ન ઓર ભી ત્રસ જીવોંકો મારતા હૈ ? તબ હમ પ્રશ્નકે

ધના કરતો હોય છે, કે તે ત્રસ જીવ સિવાયના અન્ય ત્રસ જીવોની પણ વિરાધના કરતો હોય છે ? મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણહ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણહ ” બ્યારે કોઈ મનુષ્ય કોઈ એક ત્રસ (દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવની) હત્યા કરતો હોય છે, ત્યારે તે મનુષ્ય તે ત્રસ જીવની હત્યા કરતા ઉપરાત તે ત્રસ જીવ સિવાય અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ સે કેણદ્દેણ મંતે એવ વુચ્ચહ—અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણહ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણહ ” હે મદન્ત ! આપ એવું શા કારણે કહો છો કે કોઈ એક ત્રસ જીવની વિરાધના કરતો મનુષ્ય તે ત્રસ જીવ સિવાયના અન્ય ત્રસ જીવોની પણ સાથે સાથે વિરાધના કરે છે ? મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ “ તસ્સણ એવ મવ્હ—

मायहन्तुः पुरुषस्य, एवं वक्ष्यमाणरीत्या विचारः समुत्पद्यते यत्-एव खलु
अहम् एकम् अन्तरम् एकतरम् अहं माण इमि, किंतु 'से णं एगं तस पाण
हणमाणे अणेगे जीवे हणइ' स खलु भवप्राणहन्ता पुरुष एकम् अन्तरम्
एकतरम् अहं माण च्चन् अमेकान् जीवान् इति, अतस्तीपहमने तदेकाधित
सर्वत्र सजीवजननात्, 'से तेणहेणं गोयमा ! त चेव एए सव्वेवि एक्कगमा'
हे गौतम ! तत् तेनार्येन तदेव-पूर्वोक्तवदेव । तथाच एते हस्पादयः चिरञ्छ
पर्यं ताः सर्वेऽपि एकवमा मदज्ञाभिकाषाः अपसेपा । गौतमः पुनः पृच्छति-
'पुरिसे णं मते ! इति हणमाणे किं इति हणइ, णो इसी हणइ ?' हे मदव !

उत्तरमें प्रसुने कहा- 'गोयमा' हे गौतम ! तस्स णं एव अहं-एवं
खलु अहं एगं अन्तरं तस पाण हणामि' इस एक वस प्राणीके मार
नेमें प्रवृत्त हुए उस मनुष्यके मनमें ऐसा विचार रहता है कि मैं इस
एकही वस जीवको मार रहा हूँ, किंतु 'से णं एगं अन्तरं तस पाणं
हणमाणे अणेगे जीवे हणइ' यह एक वस जीवको मारना हुआ अनेक,
और भी वस जीवोंका विचार करना है । क्योंकि वस वस जीवके
आधित और भी अनेक वस जीव रहते हैं अब इस एक वसके मारने
पर उन आश्रित अनेक वस जीवोंका विचार हो जाता है । 'से तेणहेणं
गोयमा ! त चेव एए सव्वेवि एक्कगमा' इस कारण हे गौतम ! मैंने
पूर्वोक्त रूपसे कहा है । हस्तीसे लेकर बिस्त्रलक (जंगली पशु विशेष)
पर्यं न जीवोंका इस विचार करनेके प्रकरणमें एक जैसाही सूत्रपाठ
जानना चाहिये । अब गौतम प्रसुने ऐसा पूछते हैं कि 'पुरिसेणं मते !
इमि हणमाणे किं इमि हणइ, णो इमी हणइ' हे मदव ! कोई पुरुष

एव खलु अहं एगं अन्तरं तस पाणं हणामि" ते जेऽत्र तस प्राणीने भावने
प्रवृत्त भवेत्ता ते अनुभवना अनुभां तो जेभ न ताजे ते के हुं आ जेऽत्र तस
एवने भारी शब्दो हुं परन्तु "से णं एगं अन्तरं तस पाणं हणमाणे अणेगे
जीवे हणइ" जेऽत्र तस एवनी कत्या करतो ते अनुभव नीज पक्ष अनेक तस ।
एवोनी कत्या करे ते तस एवना शरीरने आधय लक्षणे नीज
पक्ष अनेक तस एवो रवेत्ता ठोष ते तेथी ते जेऽत्र तस एवने पत
करवाथी तेने आधये रवेत्ता अनेक तस एवने पक्ष विधात वध जाय ते
से तेणहेणं गोयमा ! तदेव एए सव्वे वि एक्कगमा' हे गौतम ! ते
कारणे मे पूर्वोक्त रूपसे हस्त से दाभीथी यह करीने चित्ता पर्यं नना एवोने
विधात करवा विवेने सूत्रपाठ जेऽत्र सरेजे न समजने ।

ધનન્ કિમ્ અન્યતરમ્ એકતરં ત્રસંપ્રાણં હન્તિ ? કિંવા નો અન્યતરાન્ તદ્ભિન્નાન્ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ ? ભગવાન્ આહ—‘ ગોયમા ! અન્નયરંપિ તસપાણં હ્ણઙ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણઙ હે ગૌતમ ! પુરુષઃ સ્વલુ કશ્ચિત્ અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં હન્તિ, અથચ નો અન્યતરાનપિ—તદ્ભિન્નાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ । ઉપર્યુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પ્રાહ—‘ સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—અન્નયરં તસં પ્રાણં હ્ણઙ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણઙ ? ’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ કેનાર્થેન એવમુચ્યતે—અન્યતરં ત્રસં પ્રાણં ધનન્ અન્યતરમપિ ત્રસં પ્રાણં હન્તિ, અથચ નો અન્યતરાનપિ તદ્ભિન્નાનપિ ત્રસાન્ પ્રાણાન્ હન્તિ ? ભગવાનાહ—‘ ગોયમા ! તસ્સ ણં એવં ભવઈ—એવ સ્વલુ અહં એવં તસં પાણં હ્ણામિ ’ તસ્ય સ્વલુ અન્યતરત્રસ

વહ મનુષ્ય ડસી વિવક્ષિન એક ત્રસ પ્રાણીકો મારતા હૈ, યા ડસસે ભિન્ન અન્ય ત્રસ પ્રાણિયોંકો ભી મારતા હૈ ? હસકે ઉત્તરમેં પ્રભુ કહતે હૈ—‘ ગોયમા ’ હે ગૌતમ ! ‘ અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણઙ ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણઙ ’ જબ કોઈ મનુષ્ય કિસી એક ત્રસ—દ્વીન્દ્રિયાદિક ત્રસજીવકો મારતાહૈ—તબ વહ ડસ ત્રસ પ્રાણીકો મારનેકે સાથ ૨ ડસસે ભિન્ન ઓર ત્રસ પ્રાણિયોંકો ભી મારતા હૈ । હસ વિષયમેં કારણ પહિલે જૈસા કહા ગયા હૈ, વૈસાહી જાનના ચાહિયે । અર્થાત્ ગૌતમને જબ પ્રભુસે હસ વિષયમેં કારણ જાનનેકે લિયે એસા પૂછા કિ ‘ સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણઙ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણઙ ’ હે ભદન્ત ! આપ એસા કિમ કારણસે કહતે હૈ કિ કિસી એક ત્રસ પ્રાણીકે મારનેમેં પ્રવૃત્ત હુઆ પુરુષ ડસ ત્રસ જીવકો મારનેકે સાથ ૨ ડસસે ભિન્ન ઓર ભી ત્રસ જીવોંકો મારતા હૈ ? તબ હમ પ્રશ્નકે

ધના કરતો હોય છે, કે તે ત્રસ જીવ સિવાયના અન્ય ત્રસ જીવોની પણ વિરાધના કરતો હોય છે ? મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણઙ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણઙ” બ્યારે કોઈ મનુષ્ય કોઈ એક ત્રસ (દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવની) હત્યા કરતો હોય છે, ત્યારે તે મનુષ્ય તે ત્રસ જીવની હત્યા કરવા ઉપરાત તે ત્રસ જીવ સિવાય અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“ સે કેણદ્દેણ મંતે એવ વુચ્ચઈ—અન્નયરં પિ તસં પાણં હ્ણઙ, ણો અન્નયરે વિ તસે પાણે હ્ણઙ ” હે ભદન્ત ! આપ એવું શા કારણે કહો છો કે કોઈ એક ત્રસ જીવની વિરાધના કરના મનુષ્ય તે ત્રસ જીવ સિવાયના અન્ય ત્રસ જીવોની પણ સાથે સાથે વિરાધના કરે છે ? મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ “ તસ્સણં એવ ભવઈ—

मासः पुण्यस्य, एवं वक्ष्यमाणतीत्या विचारः समुत्पद्यते यत्-एवं सत्
अहम् एकम् अन्तरम् एकतरम् मयं पाण इमि, किंतु 'से नं एगं तसं पाणं
हणमागे अगेगे जीवे हणइ' स सत् प्रममाणहन्ता पुरुषः एकम् अन्तरम्
एकतरम् तसं पाणं घन् अनेकान् जीवान् हन्ति, अतस्तीवहनने तदेकाग्रित
सर्वत्र सजीवहननात्, 'से तेणहेणं गोयमा ! तं चेव एए सग्घेवि एकगमा'
हे गतम ! तत् तेनाय न तदेव-पूर्वोक्तदेव । तथाच एते हस्तीनां पितृभक्त
पर्यं ताः सवेऽपि एकगमाः महत्ताभिवापाः अवसेया । गौतम पुनः पृच्छति-
'पुरिसेणं मते ! इति हणमागे किं इति हणइ, ओ इसी हणइ ?' हे भदन्त !

उत्तरमें प्रसुने कहा- 'गोयमा' हे गौतम ! तस्स नं एव मयइ-एवं
सत् अहं एगं अन्तरं तसं पाणं हंगामि' उस एक वस प्राणीके मार
नेमें प्रवृत्त हुए उस मनुष्यके मनमें ऐसा विचार रहता है कि मैं इस
एकही वस जीवको मार रहा हूँ, किंतु 'से नं एगं म नयरं तसं पाणं
हणमागे अगेगे जीवे हणइ' वह एक वस जीवको मारना हुआ अनेक
और भी वस जीवोंका विधान करना है । क्योंकि उस वस जीवके
आश्रित और भी अनेक वस जीव रहते हैं मग उस एक वसके मारने
पर उन आश्रित अनेक वस जीवोंका विधात हो जाता है । 'से तेणहेणं
गोयमा ! त चेव एए सग्घेवि एकगमा' इस कारण हे गौतम ! मैंने
पूर्वोक्त रूपसे कहा है । हस्तीसे लेकर चित्तलक (जंगली पशु विशेष)
पर्यं व जीवोंका इस विधात करनेके प्रकरणमें एक जैसाही मृगपाठ
जानना चाहिये । अब गौतम प्रसुने एसा पूछते हैं कि 'पुरिसेणं मते !
इति हणमागे किं इति हणइ, ओ इसी हणइ' हे भदन्त ! कोई पुरुष

एव सत् अहं एगं अन्तरं तसं पाणं हंगामि" ते जेह तस प्राणीने भावने
प्रवृत्त भयेता ते अनुभवना भनमां तो जेह न लावे के के हुं आ जेह तस
एवने भारी रक्खे छु परन्तु "से नं एगं अन्तरं तसं पाणं हणमागे अगेगे
जीवे हणइ" जेह तस एवनी कत्था करतो ते अनुभव पीछ पद्य अनेक प्रस
एवनेनी कत्था करे छे करवु के ते तस एवनेनी शरीरने आश्रय एवने पीछ
पद्य अनेक प्रस एवने रक्खे छे कोय छे तेथी ते जेह तस एवने पद
करवाथी तेने आश्रय रक्खे अनेक प्रस एवने पद्य विधात पद्य जाय छे
'से तेणहेणं गोयमा ! त चेव एए सग्घे वि एकगमा' छे गौतम ! ते
करवु मे पूर्वोक्त रूपे करु छे कोयथी अहं करीने चित्ता पर्यं उना एवनेनी
विधात करवा दिवेने सुत्रपाठ जेह अर्थमे व समाजमे

પુરુષઃ સ્વલુ કશ્ચિત્ ઋષિ મુનિ ધનન્ કિમ્ ઋષિં દન્તિ ? કિંવા નો ઋષીન્ ઋષિભિન્નાન્ જીવાન્ દન્તિ ? મગવાનાહ ' ગોયમા' ઇસિં પિ દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ' હે ગૌતમ ! ઋષિં ધનન્ પુરુષઃ ઋષિમપિ દન્તિ, અથવા નો ઋષીનપિ તદ ઋષિભિન્નજીવાનપિ દન્તિ । ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—' સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્છહ—જાવ ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ? ' હે મદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન એવમુચ્યતે—યાવત્-પુરુષઃ સ્વલુ કશ્ચિત્ ઋષિં ધનન્ ઋષિમપિ દન્તિ, અથવા નો ઋષીનપિ દન્તિ ! મગવાનાહ—'ગોયમા ! તસ્સ ણ એવં મવ્ઙ—એવ સ્વલુ અહં એગ્ ઇસિં દ્વણામિ'

જવ ઋષિકી હત્યા કરતા હૈ—તવ કયા વહ ડસી ઋષિકી હત્યા કરતા હૈ યા ડસ ઋષિસે મિત્ર ઓર મી અનેક જીવોંકી હત્યા કરતા હૈ ? હસકે ડત્તારમેં પ્રમુ કહતે હૈ—' ગોયમા ! હસિ પિ દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ' હે ગૌતમ ! ઋષિકી હત્યા કરતા હુઆ મનુષ્ય ઋષિ-મુનિકી મી હત્યા કરતા હૈ ઓર ડસ હત્યાકે સાથ ૨ ઋષિ મિન્ન જીવોંકી મી હત્યા કરતા હૈ । હસમેં કારણ જાનનેકી હચ્છાસે ગૌતમ પ્રમુસે એસા પૂછતે હૈ— સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્છહ, જાવ ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ' હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણસે કહતે હૈ કિ ઋષિકી હત્યા કરતા હુઆ પુરુષ ડસ ઋષિકી હત્યાકે સાથ ૨ ઋષિ મિન્ન અન્ય જીવોંકી મી હત્યા કરતા હૈ ? ડત્તારમેં પ્રમુ કહતે હૈ—' ગોયમા ' હે ગૌતમ ! 'તસ્સ ણ એવં મવ્ઙ, એવં સ્વલુ અહં એગ્ ઇસિં દ્વણામિ ' યચ્ચપિ ઋષિકી હત્યા

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ પુરિસે ણ મંતે ઇસિં દ્વણમાણે કિં ઇસિં દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં દ્વણ્ઙ ” હે મગવન્ ! કોઈ પુરુષ બ્યારે કોઈ એક ઋષિની હત્યા કરે છે, ત્યારે શું તે પુરુષ તે ઋષિની હત્યા કરે છે, કે ઋષિ સિવાયના બીજા, પણ જીવોની હત્યા કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! ઇસિં પિ દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ” હે ગૌતમ ! ઋષિ (મુનિ)ના હત્યા કરતો પુરુષ તે ઋષિની હત્યા પણ કરે છે અને સાથે સાથે ઋષિ સિવાયનાં બીજા જીવોની પણ હત્યા કરે છે

તેનુ કારણ બહુવ ની જિજ્ઞાસાથી ગૌતમ સ્વામી આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—“ સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવ વુચ્છહ, જાવ ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ” હે મદન્ત ! એવુ આપ શા કારણે કહેો છો કે ઋષિની હત્યા કરતો તે પુરુષ ઋષિની હત્યાની સાથે સાથે ઋષિ સિવાયના અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! તસ્સ ણ એવ મવ્ઙ એવં સ્વલુ અહં એગ્ ઇસિં દ્વણામિ ” ઋષિની હત્યા કરનાર તે મનુષ્ય તે પોતાના મનમાં

હે ગૌતમ ! તસ્ય સ્વલ્લ ઋપિ હૃદ્યઃ પુરુષસ્ય મનસિ યથાપિ एवं बह्ममाणसीत्या
માવના મનસિ-એ સ્વલ્લ અહમ્ એકમ્ ઋપિ હન્યિ, કિન્તુ 'સે નં ઇગં હસિ
હમમાણે અળતે જીવે હણહ, ' 'સે તેળહેળ નિચ્ચેવઓ ' સ સ્વલ્લ ઋપિ હતા
પુરુષ એકમ્ ઋપિ ધ્વન્ મનન્તાન્ જીવાન્ હન્તિ, તથાહિ ઋપિર્જીવન્ તસ્યો
પદેશદ્વારા બહનામપિ પ્રાણિનાં પ્રતિબોધમુત્પાદયતિ, તે ચ પ્રતિપુદ્ગા સન્તાઃ
ક્રમેણ ક્રમેણ મુક્તિ પ્રાપ્નુવન્તિ, મુક્તાધ્યાનગ્તાનામપિ સસારિણાં ધાતકા ન
મવન્તિ, અતઃ ઋપિવધે પૈતૃત્તર્વે ન મવતિ, તસ્માત્ ઋપિવધેડનન્તજીવવધો
મવતીતિ માયઃ । તદુપસંહરસાહ-સત્ તેનાર્થેન નિષ્પવક-પૂષત્ નિગમન ધોધ્યમ્ ।
ગૌતમ પૂઞ્ઞતિ- 'પુરિસેળં મતે ! પુરિસ હળમાણે ,કિ પુરિસવેરેળં પુદ્ધે, નો

કરતે હુર હસ ઋપિ ધાતક મનુષ્યકે મનમેં એમા બિચાર રહતા હૈકિ
મેં એક ઋપિહી હી હત્યા કર રહા હુ કિન્તુ 'સેળં ઇગં હસિ હળમાણે
અળતે જીવે હણહ, સે તેળહેળં નિચ્ચેવઓ ' બહ ઋપિ હન્તા મનુષ્ય
એક ઋપિહો મારતા હુમા મો અનન્ત જીવોંકો માર રહા હૈ, હસકા
કારણ યહ હૈકિ ઋપિ-મુનિ જીના હુમા અપને ધાર્મિક ઉપદેશોં યાગ
અનેક પ્રાણિયોંકો પ્રતિબોધ કરતા હૈ-ઉસકે હમ, તાત્વિક ધર્મોપદેશકો
સુનકર અનેક પ્રાણો પ્રતિપુદ્ધ હો કરકે ક્રમ ક્રમસે મુક્તિકો પ્રાપ્ત કર
છેતે હૈ-તુક જીવ સમાધી અન ત પ્રાણિયોંકે ધાતક હોતે નહીં હૈ ।
ઔર અવ ઋપિકા ઘષ હો જાના હૈ, તવ યહ સવ કુહ હોતા નહીં હૈ ।
અત ઋપિ ધાત સે અનન્ત જીવોંકા યથ હોતા હૈ એસા કહા ગયા હૈ ।
હમી કારણ હૈ ગૌતમ ! મેને પૂરોંક સારસે કહા હૈ । અવ ગૌતમ પ્રમુતે

એવું જ માને છે કે હું એકલા ઋષિની જ હત્યા કરી રહ્યો છું, પરંતુ
"સે નં ઇગં હસિ હળમાણે અળતે જીવે હણહ સે તેળહેળ નિચ્ચેવઓ" તે
ઋષિને કહ્યુંનારો પુરુષ એક ઋષિનો ધાત કરવાની સાથે સાથે બીજા અનંત
જીવોનો પણ ધાત કરતો હોય છે, કારણ કે તે ઋષિ (મુનિ) પોતાના
જીવનપથનું ધાર્મિક ઉપદેશો દ્વારા અનેક જીવોને પ્રતિપ્રોત્સાહ કરે છે-તેમને
તે તાત્વિક ધર્મોપદેશ સાંભળીને અનેક જીવો પ્રતિપુદ્ધ થઈને કમશ્ય મુક્તિ
પ્રાપ્ત કરે છે મુક્ત જીવો સસારના અનેક જીવોના ધાતક હોતા નથી વળી
તે મુનિ હોકોને જીવોની ક્રિયા ન કરવાનો ઉપદેશ આપીને લોકોને જીવોની
ક્રિયા કરતા અટકાવે છે આ રીતે તેમના ઉપદેશથી અનેક જીવોને અજય
વાન મળે છે ઋષિનો વધ ચરાથી આ બધું થઈ શકતું નથી તેથી જ એવું
કહેવામાં આવ્યું છે કે ઋષિનો વધ કરનાર મનુષ્ય બીજા અનંત જીવોનો
પણ વધ કરે છે હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં પૂવોત્તર રૂપે કહ્યું છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન- 'પુરિસેળં મતે ! પુરિસ હળમાણ કિ પુરિસવેરેળં
પુદ્ધે નો પુરિસવેરેળં પુદ્ધે ?' એ બાદ તો કોઈ એક પુરુષની હત્યા કરનારી

પુરુષઃ સ્વલુ કશ્ચિત્ ઋષિં મુનિં ધનન્ કિમ્ ઋષિં દન્તિ ? કિંવા નો ઋષીન્
 ઋષિભિન્નાન્ જીવાન્ દન્તિ ? મગવાનાહ ' ગોયમા' ઇસિં પિ દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં વિ
 દ્વણ્ઙ ' હે ગૌતમ ! ઋષિં ધનન્ પુરુષઃ ઋષિમપિ દન્તિ, અથવા નો ઋષીનપિ તદ
 ઋષિભિન્નજીવાનપિ દન્તિ ! ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—' સે કેણદ્વેણં મંતે !
 એવં વુચ્છઈ—જાવ ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ? ' હે મદન્ત ! તત્ કેનાર્યેન એવમુચ્યતે—
 યાવત્—પુરુષઃ સ્વલુ કશ્ચિત્ ઋષિં ધનન્ ઋષિમપિ દન્તિ, અથવા નો ઋષીનપિ
 દન્તિ ! મગવાનાહ—' ગોયમા ! તસ્સ ણં એવં ભવઈ—એવં સ્વલુ અહં એગ્ ઇસિં દ્વણામિ'

જબ ઋષિકી હત્યા કરતા હૈ—તવ કયા વહ ઉસી ઋષિકી હત્યા કરતા
 હૈ યા ઉસ ઋષિસે ભિન્ન ઔર મી અનેક જીવોંકી હત્યા કરતા હૈ ?
 હસકે ઉત્તરમેં પ્રમુ કહતે હૈ—' ગોયમા ! હસિ પિ દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં વિ
 દ્વણ્ઙ ' હે ગૌતમ ! ઋષિકી હત્યા કરતા હુઆ મનુષ્ય ઋષિ—મુનિકી
 મી હત્યા કરતા હૈ ઔર ઉસ હત્યાકે સાથ ૨ ઋષિ ભિન્ન જીવોંકી
 મી હત્યા કરતા હૈ ! હસમેં કારણ જાનનેકી ઇચ્છાસે ગૌતમ પ્રમુસે
 એસા પૂછતે હૈ— સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ, જાવ ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ
 હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણસે કહતે હૈ કિ ઋષિકી હત્યા કરતા
 હુઆ પુરુષ ઉસ ઋષિકી હત્યાકે સાથ ૨ ઋષિ ભિન્ન અન્ય જીવોંકી
 મી હત્યા કરતા હૈ ? ઉત્તરમેં પ્રમુ કહતે હૈ—' ગોયમા ' હે ગૌતમ ! ' તસ્સ
 ણં એવં ભવઈ, એવં સ્વલુ અહં એગ્ ઇસિં દ્વણામિ ' યદ્યપિ ઋષિકી હત્યા

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન—“ પુરિસે ણ મંતે ઇસિં દ્વણમાણે કિં ઇસિં
 દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં દ્વણ્ઙ ” હે મગવન્ ! કોઈ પુરુષ ત્યારે કોઈ એક ઋષિની
 હત્યા કરે છે, ત્યારે શું તે પુરુષ તે ઋષિની હત્યા કરે છે, કે ઋષિ
 સિવાયના બીજા, પણ એવાની હત્યા કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“ ગોયમા ! ઇસિં વિ દ્વણ્ઙ, ણો ઇસીં વિ
 દ્વણ્ઙ ” હે ગૌતમ ! ઋષિ (મુનિ) ના હત્યા કરતો પુરુષ તે ઋષિની હત્યા
 પણ કરે છે અને સાથે સાથે ઋષિ સિવાયનાં બીજા એવાની પણ હત્યા કરે છે

તેનુ કારણુ બાણુવ ની ત્રિજાસાથી ગૌતમ સ્વામી આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે
 છે—“ સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ, જાવ ણો ઇસીં વિ દ્વણ્ઙ ” હે મદન્ત !
 એવુ આપ શા કારણે કહેા છે કે ઋષિની હત્યા કરતો તે પુરુષ ઋષિની
 હત્યાની સાથે સાથે ઋષિ સિવાયના અન્ય એવાની પણ હત્યા કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! તસ્સ ણ એવં ભવઈ એવં
 સ્વલુ અહં એગ્ ઇસિં દ્વણામિ ” ઋષિની હત્યા કરનાર તે મનુષ્ય તો પોતાના મનમાં

हे गौतम ! तस्य स्वच्छ ऋषि इहुः पुरुषस्य मनसि यद्यपि एवं बह्यमाभरीत्या
मायना भवति-एव स्वच्छ अहम् एकम् ऋषि इन्मि, किन्तु 'से नं एगं इस्मि
इणमाणे अण्ठे जीवे इणह, ' ' से तेणहेण निक्खेवओ ' स स्वच्छ ऋषि इन्ता
पुरुष एकम् ऋषि ध्वन् भनन्तान् जीवान् इन्ति, तथाहि ऋषिर्जीवन् तस्यो
पदेशद्वारा वदनामपि प्राणिनां प्रतिबोधमुत्पादयति, ते च प्रतिबुद्धा सन्तः
क्रमेण क्रमेण मुक्तिं प्राप्नुवन्ति, मुक्ताभ्यान्त्यानामपि ससारिणो घातका न
भवन्ति, अतः ऋषियधे चैतत्सर्वं न भवति, तस्मात् ऋषियधेऽनन्तजीववधो
भवतीति भावः । तदुपसंहरन्नाह-तत् तेनार्येन निक्षपक-पूर्वम् निगमनघोषम् ।
गौतम पृच्छति-' पुरिसेणं मते ! पुरिस इणमाणे, किं पुरिसवेरेण, पुद्दे, नो

करते हुर एस ऋषि घातक मनुष्यके मनमें ऐसा बिचार रहता है कि
मैं एक ऋषि ही हूँ ऐसा कर रहा हूँ किन्तु 'से नं एगं इस्मि इणमाणे
अण्ठे जावे इणह, से तेणहेण निक्खेवओ ' वह ऋषि इन्ता मनुष्य
एक ऋषिको मारता हुआ भी अनन्त जीवोंको मार रहा है, इसका
कारण यह है कि ऋषि-भुनि जीना हुआ अपने धार्मिक उपदेशों द्वारा
अनेक प्राणियोंको प्रतिबोध करता है-उसके धर्म, तार्किक चर्चापदेशको
सुनकर अनेक प्राणी प्रतिबुद्ध हो करके क्रम क्रमसे मुक्तिको प्राप्त कर
छेते हैं-मुक्त जीव संसारी अनन्त प्राणियोंके घातक होते नहीं हैं ।
और जब ऋषिका वध हो जाना है, तब यह सब कुछ होता नहीं है ।
अतः ऋषि घात से अनन्त जीवोंका वध होता है ऐसा कहा गया है ।
इसी कारण हे गौतम ! मैंने पूर्वोक्त रूपसे कहा है । अब गौतम प्रश्नसे

अबु न भाने छे के हु अकेला ऋषिनी न करता करी रखी छु, परन्तु
" से नं एगं इस्मि इणमाणे अण्ठे जीवे इणह, से तेणहेण निक्खेवओ " ते
ऋषिने बह्वनारी पुरुष अके ऋषिने घात करवानी साथे साथे जीव अनन्त
लवनेने पक्ष घात करते डोकाते, कारण के ते ऋषि (भुनि) धार्मिक
अनपयन्त धार्मिक उपदेशों द्वारा अनेक लवनेने, प्रतिप्राधिक करे छे-तेभने
ते तार्किक चर्चापदेश साक्षीने अनेक लवने प्रतिबुद्ध यधने कथन मुक्ति
प्राप्त करे छे मुक्त लवने ससारनी अनेक लवनेना घातक होता नथी. वणी
ते भुनि बोझने लवनेनी शिक्षा न करवानी उपदेश आधीने बोझने लवनेनी
द्विषा करता अटअवे छे आ पीने तेभना उपदेशधी अनेक लवनेने अक्षय
दान भये छे ऋषिने वध यशसी आ नथु वध शक्य नथी. तेसी न अके
कडेवामा आभ्यु छे के ऋषिने वध करनार मनुष्य जीव अनन्त लवनेने
पक्ष वध करे छे के गौतम ! ते कारणे से पूर्वोक्त रूपे कहु छे

गौतम स्वामीने प्रश्न- ' पुरिसे नं मते ! पुरिस इणमाण किं पुरिसवेरेण
पुद्दे नो पुरिसवेरेण पुद्दे ? ' के कहत ! केछ अके पुरुषनी कत्ता करनारी

પુરિસવેરેણ પુદ્ધે ?' હે ભદન્ત ! પુરુષઃ સ્વલુ કથિત્ પુરુષં ધનન્ કિં પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ-પુરુષવધજન્યપાપેન સ્પૃષ્ટ સંવદ્ધો ભવતિ ? કિંવા નો પુરુષવૈરેણ-નો પુરુષવધજન્યપાપેન સ્પૃષ્ટઃ સંવદ્ધો ભવતિ, ભગવાનાહ-‘ ગોયમા ! નિયમા તાવ પુરિસવેરેણ પુદ્ધે ’ હે ગૌતમ ! પુરુષઃ સ્વલુ પુરુષં ધનન્ નિયમાત્ નિયમતસ્તાવત્ત્વ ઇતિ વાક્યાલક્ષ્ણારે પુરુષવૈરેણ પુરુષવધજન્યપાપેન સ્પૃષ્ટો ભવતિ, ‘ અહ્વા પુરિસવેરેણ ય, જો પુરિસવેરેણ ય પુદ્ધે ’ અથવા પુરુષઃ પુરુષં ધનન્ પુરુષવૈરેણ પુરુષવધજન્યપાપેન ચ, નો પુરુષવૈરેણ જો પુરુષજન્યપાપેન ચ સ્પૃષ્ટઃ સમ્વદ્ધો

એસા વૂછતે હૈ-‘ પુરિસેણં મંતે ! પુરિસં હણમાગે કિં પુરિસવેરેણં પુદ્ધે નો પુરિસવેરેણં પુદ્ધે ’ હે ભદન્ત ! કોઈ પુરુષ જબ કિસી પુરુષ કી હત્યા કરતા હૈ-તબ વહ પુરુષ કયા ઉસ પુરુષ કે વૈર સે ઉસ પુરુષ કે વધ જન્ય પાપસે-સંવદ્ધ હોતા હૈ ? યા ઉસ પુરુષ કે વધજન્ય પાપ સે અતિરિક્ત અન્ય જીવોં કે વધજન્ય પાપ સે સંવદ્ધ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ ‘ ગોયમા ’ હે ગૌતમ ! ‘ નિયમા તાવ પુરિસ-વેરેણ પુદ્ધે ’ પુરુષ કી હત્યા કરતા હુઆ વહ પુરુષ નિયમ સે ઉસ પુરુષ કે વધજન્ય પાપ સે સંવદ્ધ હોતા હૈ । ‘ અહ્વા પુરિસ વેરેણ ય, જો પુરિસવેરેણ ય પુદ્ધે ’ અથવા વહ પુરુષ પુરુષ કા હનન કરતા હુઆ પુરુષ વધ જન્ય પાપ સે ઓર નો પુરુષ વધ જનિત પાપ સે સંવદ્ધ હોતા હૈ । ‘ અહ્વા પુરિસવેરેણ ય જો પુરિસ વેરેહિ ય પુદ્ધે ’ અથવા પુરુષ કા હનન કરતા હુઆ વહ પુરુષ પુરુષવધ જન્ય પાપ સે એવં નો પુરુષ વધ જન્ય પાપોં સે સંવદ્ધ હોતા હૈ । તથા ચ-પુરુષ કી હત્યા હો જાને કે

વ્યક્તિ શુ તે પુરુષના જ વેરથી-તે પુરુષના વધજન્ય પાપથી-સંબદ્ધ થાય છે, કે તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોના વધ જન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ નિયમા પુરિસ-વેરેણ પુદ્ધે ? ” તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ નિયમથી જ (અવશ્ય) તે પુરુષના વેરથી વધ જન્ય પાપથી-સંબદ્ધ થાય છે “ અહ્વા પુરિસવેરેણ ય, જો પુરિસવેરેણ ય પુદ્ધે ” અથવા તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ તે પુરુષના વધ જન્ય પાપથી અને નો પુરુષ (તે પુરુષ સિવાયના કોઈ એક જીવ) નો વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે, “ અહ્વા પુરિસવેરેણ ય જો પુરિસવેરેહિ ય પુદ્ધે ” અથવા તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ તે પુરુષના વધ જન્ય પાપથી અને તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોના વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે. કહેવાનુ તાત્પર્ય એ છે કે અહીં ત્રણ ભાગા (વિકલ્પો) બને છે.

भवति, 'अहंवा पुरुषवेरेण य, नो पुरिसवेरेणिय पुट्टे' अथवा पुरुष पुरुष
 धनन् पुरुषवेरेणच, नो पुरुषवेरेण स्पृष्टो भवति, तथा च पुरुषस्य इतत्तात्
 निपमत स पुरुषवचन्यनापेन सम्बद्धो भवति इति मयमो विकल्पः १। अथ
 त्वम यदि जीवा उरमपि इत भवति तदा पुरुषवेरेण, नो पुरुषवेरेण च सम्यद्धो
 भवति इति द्वितीयो विकल्पः, २ यदि तु तत्र बहो जीवा इतास्तदा पुरुषवेरेण
 च ना पुरुषवेरेण सम्बद्धो भवति इति तृतीयो विकल्पः ३। 'एव जाव चित्तमर्मा
 भाव अहंवा चित्तमर्मावेरेण य, नो चित्तमर्मावेरेणिय पुट्टे' एव पूर्वोक्तरीत्या पुरुष
 सख्द प्रथम एव यावत् इत्यादिकचित्तमर्मा कर्पयन्त जीवमात्र धनन् किम् अन्वेरेण
 इत्यादि चित्तमर्मा (चित्ता इति प्रसिद्धा वेरेण) वा स्पृष्टो भवति? किं वा अन्वादि

कारण वह पुरुष नियमन पुरुषवचन जाय पाप से संबद्ध होता है ऐसा
 यह प्रथम विकल्प है, इसमें यदि अन्य जीव भी मर जाना है तब वह
 हन्ता पुरुषवचन जायपाप से भी संबद्ध होता है और नो पुरुषवचन
 अन्य पाप से भी संबद्ध होता है ऐसा यह द्वितीय विकल्प है, यदि
 इसमें हन्ता से उस पुरुष के वचन के साथ २ जाय और भी अनेक
 जीव मर जाते हैं ऐसी स्थिति में वह मनुष्य उस पुरुष के वचन अन्य
 पाप से भी लिप्त होता है और तब अनेक जीवों के वचन अन्य अनेक
 पापों से उपलिप्त होता है, ऐसा यह तृतीय विकल्प है। 'एवं आसं
 एवं जाव चित्तमर्मा जाव अहंवा चित्तमर्मा वेरेण य, नो चित्तमर्मावेरेणिय
 पुट्टे' इसी प्रकार पूर्वोक्त रीति से वह पुरुष अन्व की यावत् इत्यादि
 आदिक चित्तमर्मा कर्पयन्त जीवों की हिंसा करता हुआ क्या अन्व वचन

(१) तेना द्वारा पुरुषनी कत्या धर्म जाय तो ते व्यक्ति निबन्धन पुरुष वचन
 अन्य पापधी स मद्ध याव छे (२) पुरुषनी कत्या करती करती ठाढ़
 जेक एवनी कत्या धर्म जाय तो ते कत्या करती व्यक्ति पुरुष वचन अन्य
 पापधी पल्ल स मद्ध याव छे अने 'नो पुरुष' (ते पुरुष सिद्धय जेक
 एव, ना वचन अन्य पापधी पल्ल स मद्ध याव छे (३) जे ते व्यक्ति द्वारा
 ते पुरुषनी वचन करती जायते अनेक अन्य एवेते पल्ल यात धर्म जाय, तो
 ते व्यक्ति ते पुरुषना वचन अन्य पापधी पल्ल स मद्ध याव छे

"एव जाव एव जाव चित्तमर्मा जाव अहंवा चित्तमर्मावेरेण य, नो
 चित्तमर्मावेरेणिय पुट्टे" जे न प्रमाणे अन्व दायी आदि चित्ता पचन्तना
 एवेनी कत्या करती पुरुषना विषयमा पल्ल प्रभोत्तर रूप आकाशे। सभकवा
 कोट्टे, के अन्व, दोधी आदि चित्ता पचन्तना विषयुक्त एवेनी कत्या करती

પુરિસવેરેણ પુદ્ધે ?' હે મદન્ત ! પુરુષઃ સ્વલુ કશ્ચિન્ પુરુષં ધનન્ કિ પુરુષવૈરેણ સ્પૃષ્ટઃ-પુરુષવધજન્યપાપેન સ્પૃષ્ટઃ સંવદ્ધો ભવતિ ? કિંવા નો પુરુષવૈરેણ-નો પુરુષવધજન્યપાપેન સ્પૃષ્ટઃ સંવદ્ધો ભવતિ, ભગવાનાહ-‘ ગોયમા ! નિયમા તાવ પુરિસવેરેણ પુદ્ધે ’ હે ગૌતમ ! પુરુષઃ સ્વલુ પુરુષં ધનન્ નિયમાત્ નિયમતસ્તાવત્ इति चाक्यालङ्कारे पुरुषवैरेण पुरुषवधजन्यपापेन स्पृष्टो भवति, ‘ अहवा पुरिसवैरेण य, णो पुरिसवैरेण य पुद्वे ’ अथवा पुरुषः पुरुषं धनन् पुरुषवैरेण पुरुषवधजन्यपापेन च, नो पुरुषवैरेण णो पुरुषजन्यपापेन च स्पृष्टः सम्बद्धो ऐसा प्रकृते हैं-‘ पुरिसेणं भन्ते ! पुरिस हणमाणे कि पुरिसवैरेणं पुद्वे नो पुरिसवैरेणं पुद्वे ’ हे मदन्त ! कोई पुरुष जब किसी पुरुष की हत्या करता है-तब वह पुरुष क्या उस पुरुष के वैर से उस पुरुष के वध जन्य पापसे-संबद्ध होता है ? या उस पुरुष के वधजन्य पाप से अनिरिक्त अन्य जीवों के वधजन्य पाप से संबद्ध होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘ गौयमा ’ हे गौतम ! ‘ नियमा ताव पुरिस-वैरेण पुद्वे ’ पुरुष की हत्या करता हुआ वह पुरुष नियम से उस पुरुष के वधजन्य पाप से संबद्ध होता है । ‘ अहवा पुरिस वैरेण य, णो पुरिसवैरेण य पुद्वे ’ अथवा वह पुरुष पुरुष का हनन करता हुआ पुरुष वध जन्य पाप से और नो पुरुष वध जनित पाप से संबद्ध होता है । ‘ अहवा पुरिसवैरेण य णो पुरिस वैरेहि य पुद्वे ’ अथवा पुरुष का हनन करता हुआ वह पुरुष पुरुषवध जन्य पाप से एवं नो पुरुष वध जन्य पापों से संबद्ध होता है । तथा च-पुरुष की हत्या हो जाने के

વ્યક્તિ શુ તે પુરુષના જ વેરથી-તે પુરુષના વધજન્ય પાપથી-સંબદ્ધ થાય છે, કે તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોના વધ જન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ નિયમા પુરિસ-વૈરેણ પુદ્ધે ? ” તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ નિયમથી જ (અવશ્ય) તે પુરુષના વેરથી વધ જન્ય પાપથી-સંબદ્ધ થાય છે “ અહવા પુરિસવૈરેણ ય, ણો પુરિસવૈરેણ ય પુદ્ધે ” અથવા તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ તે પુરુષના વધ જન્ય પાપથી અને નો પુરુષ (તે પુરુષ સિવાયના કોઈ એક જીવ) ના વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે, “ અહવા પુરિસવૈરેણ ય ણો પુરિસવૈરેહિ ય પુદ્ધે ” અથવા તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ તે પુરુષના વધ જન્ય પાપથી અને તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોના વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આહી ત્રણ ભાગા (વિદ્યે) બને છે,

વેરેણં પુદ્ધે ? ' હે મહન્ત ! પુરુષ સ્વલ્પ ક્ષપિ ધનન દ્વિષ્ ક્ષપિવૈરેણ-ક્ષપિમિષ્ઠ
જીવવધજન્યપાપેન સ્પૃષ્ઠો મરતિ ? યગશાનાઃ- ' ગોયમા ! નિયમા ઇસિ વૈરેણય ધ,
જો ઇસિવૈરેદિય પુદ્ધે ' હે ગૌતમ ! પુરુષ ક્ષપિ ધ્વન્ નિયમાન્ ક્ષપિવૈરેણ ચ ક્ષપિ
વધજન્યપાપેનચ ક્ષપિવૈરેણ ક્ષપિમિષ્ઠ મહુતીવ વધ પાપેણ સ્પૃષ્ઠો મરતિ । સૂ૦ ૧ ।।

જીવની હિંસા સે અન્ય પાપ સે બી વહ ઉપલિપ્ત હોના હૈ એસા યહ
દ્વિતીય વિકલ્પ કા ઉત્તર હૈ, તથા જયે ઉસ જીવ સે અશ્વાદિ-ચિલ્લ
લક્ષાન્ત જીવોં કી હિંસા હો જાતી હૈ ઓર હમ હિંસા કે માપ ૨ તથા
મિત ઓર બી અનેક જીવોં કી હિંસા હો જાતી હૈ, તથા વહ મનુષ્ય
અશ્વાદિ ચિલ્લલક્ષાન્ત જીવોં કી હિંસા સે અન્ય પાપ સે તો નિયમત
ઉપલિપ્ત હોતા હી હૈ, પરંતુ ઉનસે મિષ્ઠ ઓર બી અનેક તદ્વામિત
જીવોં કે હિંસા અન્ય પાપોં સે વહ ઉપલિપ્ત હોતા હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન
સે એસા પૂછતે હૈ, ' પુરિસે જ મંતે ! ઇસિ હણમાણે કિં ઇસિવૈરેણ
પુદ્ધે જો ઇસિ વૈરેણ પુદ્ધે ' હે મહન્ત ! કોઈ પુરુષ વદિ કિસી મુનિ કી
હિંસા કર વૈતા હૈ તો એસી સ્થિતિ મેં કયા વહ મનુષ્ય કેવલ ક્ષપિવધ
અન્ય પાપ સે હી ઉપલિપ્ત હોતા હૈ યા ક્ષપિ મિષ્ઠ જીવ વધ અન્ય પાપ
સે ઉપલિપ્ત હોના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ- ' ગોયમા ' હે ગૌતમ !
' નિયમા ઇસિ વૈરેણ જો ઇમિ વૈરેદિય પુદ્ધે ' એસા પુરુષ ક્ષપિ વધ

જ્યારે તે મનુષ્ય અશ્વાદિ જીવોની હત્યા કરવાની સાથે સાથે તેના સંસ્કારો
અનેક જીવોની પણ હત્યા કરે છે ત્યારે આ વિકલ્પ શક્ય બને છે

ચિત્તાની હત્યા કરનાર મનુષ્યને પણ ઉપરના ત્રણે વિકલ્પો લાગુ પડે
છે તેમાં છેલ્લો વિકલ્પ આ પ્રમાણે સમજવો- ચિત્તાની હત્યા કરનાર
મનુષ્ય ચિત્તાની હિંસા જન્ય પાપથી સબદ્ધ થાય છે અને ચિત્તા સિવાયના
અનેક અથ જીવોની હત્યાથી પણ સબદ્ધ થાય છે તેનું કારણ પણ ઉપર
દર્શાવેલા ત્રીજા વિકલ્પ પ્રમાણે જ સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન- ' પુરિસે જ મંતે ! ઇસિ હણમાણે કિં ઇસિવૈરેણ
પુદ્ધે જો ઇસિવૈરેણ પુદ્ધે ? ' કે અન્ય- ' કોઈ મુનિની હત્યા કરનારે પુરુષ
જો મુનિના વધજન્ય પાપથી જ સબદ્ધ થાય છે કે મુનિ સિવાયના અન્ય
જીવોના વધજન્ય પાપથી પણ સબદ્ધ (હિંસા) થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર - ગોયમા ! ' હે ગૌતમ ! ' નિયમા ઇસિવૈરેણ
જો ઇમિવૈરેદિય પુદ્ધે " એવો પુરુષ મુનિના વધજન્ય પાપને જ મદદ તો

વૈરેણચ નો અશ્વાદિ વૈરેણચ સ્પૃષ્ઠો ભવતિ ? इति प्रश्न उत्तरन्तु पुरुषः खलु अश्व-
 दिकं धनं नियमतः अश्वदि चिल्ललकान्तवैरेण स्पृष्टो भवत्येव, अथच जीवान्तर-
 घाते अश्वदि चिल्ललकान्त वैरेणच नो अश्वदि चिल्ललकान्त वैरेणच स्पृष्टो भवति,
 अथच बहूनां जीवानां घाते अश्वदि चिल्ललकान्त वैरेणच नो अश्वदि चिल्ललकान्त
 वैरैश्च भवति । गौतमः पृच्छति-‘ पुरिसेणं भंते । इमिं ढणमाणे किं इसि

जन्म पाप से तथा हस्ती आदि से लेकर चिल्ललक पर्यन्त जीवों की
 हिंसा करता हुआ हस्ती आदि चिल्ललक पर्यन्त जीवों के हिंसा जन्म
 पाप से संबद्ध होता है ? या अश्व, हस्ती आदि के वध जन्म पाप से
 भी संबद्ध होता है, और इनके अतिरिक्त अन्य जीव के वध जन्म
 पाप से भी संबद्ध होता है ? या अश्वदि चिल्ललकान्त जीवों के वध
 जन्म पाप से भी उपलिप्त होता है और इनसे अतिरिक्त अन्य जीवों
 के वधजन्म पापों से भी उपलिप्त होता है ? इन प्रश्नों का भी उत्तर
 पूर्वोक्त उत्तर के जैसा ही है—अर्थात् मनुष्य जब अश्वदि जीवों की
 हिंसा करता है तब वह नियम से उन्हीं जीवों की हिंसा जन्म पाप
 से उपलिप्त होता है ऐसा यह प्रथम विरूप का उत्तर अश्वदि जीवा-
 श्रित अन्य जीवों की हिंसा होने के अभाव में है, तथा जब मनुष्य
 से अश्वदि जीवों की हिंसा करने के साथ २ तदश्रित कोई एक अन्य
 जीव की भी हिंसा और हो जाती है—तब वह मनुष्य अश्वदि जीवों
 की हिंसा से जन्म पाप से तो उपलिप्त होता ही है किन्तु उस अन्य

પુરુષ શુ તે અશ્વ હાથી આદિ જીવોના વધજન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે,
 કે તે સિવ યના અન્ય જીવોના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે

આ પ્રશ્નોના ઉત્તર ત્રણ ભાંગાઓ (વિઠ્ઠલો) દ્વારા આપવા બેઠાએ—

(૧) અશ્વ આદિની હત્યા કરનાર મનુષ્ય નિયમથી જ અશ્વ આદિના
 વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે અશ્વાદિના શરીરાશ્રિત કોઈ પણ જીવની
 હિંસા તેના દ્વારા થતી ન હોય ત્યારે આ પ્રમાણે બને છે

અથવા (૨) તે મનુષ્ય અશ્વાદિ જીવોના વધજન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય
 છે અને કોઈ એક અન્ય જીવના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે
 ત્યારે તે મનુષ્ય અશ્વઆદિની હત્યા કરવાની સાથે સાથે તેના શરીરાશ્રિત
 કોઈ એક બીજા જીવની પણ હત્યા કરે છે ત્યારે આ પ્રમાણે બની શકે છે

અથવા (૩) તે મનુષ્ય અશ્વાદિ જીવોના વધજન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય
 છે અને અશ્વાદિ સિવાયના અનેક જીવોના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ

વેરેણં પુદ્ધે ? ' હે મદન્ત ! પુરુષ સ્વલ્પ ઋપિ ધનન નિમ્ન ઋપિવૈરણ-ઋપિમિષ્ઠ
બ્રીહવધજ-યપાપેન સ્પૃષ્ઠો મયસિ ? મગધાનાહ--' ગોયમા ! નિયમા इति વેરેણય ચ,
ળો इतिવેરેદિય પુદ્ધે ' હે ગૌતમ ! પુરુષઃ ઋપિ ધનન નિયમાત્ ઋપિવૈરેણ વ ઋપિ
વધમન્યપાપેનચ ઋપિવૈરૈઃ ઋપિમિષ્ઠ ઘનુમીઽ વધ પાપૈઃ સ્પૃષ્ઠો મયસિ । સૂ. ૦ ૧ ।

જીવની હિંસા સે જન્ય પાપ સે ખી વહ વપલિષ્ઠ હોના હૈ એસા વહ
દ્વિતીય વિકલ્પ કા ઉત્તર હૈ, તથા જય ઉસ જીવ સે અશ્વાદિ-ચિત્સલ
લકાન્ત જીવોં કી હિંસા હો જાતી હૈ ઓર હસ હિંસા કે માપ ૨ તદા
શ્રિત ઓર ખી અનેક જીવોં કી હિંસા હો જાતી હૈ, તથ વહ મનુષ્ય
અશ્વાદિ ચિત્સલકાત જીવોં કી હિંસા સે જન્ય પાપ સે તો નિયમત
વપલિષ્ઠ હોતા હી હૈ, પરન્તુ ઉનસે મિલ્લ ઓર ખી અનેક તદાશ્રિત
જીવોં કે હિંસા જન્ય પાપોં સે વહ વપલિષ્ઠ હોતા હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન
સે એસા પૂછતે હૈ, ' પુરિસે જ મતે ! હસિ હજમાણે કિં હસિવેરેણ
પુદ્ધે ળો હસિ વેરેણ પુદ્ધે ' હે મદન્ત ! કોઈ પુરુષ પદિ કિસી મુનિ કી
હિંસા કર બૈતા હૈ તો એસી સ્થિતિ મેં કયા વહ મનુષ્ય કેવલ ઋપિવધ
જન્ય પાપ સે હી વપલિષ્ઠ હોતા હૈ યા ઋપિ મિષ્ઠ જીવ વધ જન્ય પાપ
સે વપલિષ્ઠ હોના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ--' ગોયમા ' હે ગૌતમ !
' નિયમા इति વેરેણ ળો હસિ વેરેદિય પુદ્ધે ' એસા પુરુષ ઋપિ વધ

અપારે તે મનુષ્ય અશ્વાદિ છવેની કલ્યા કરવાની સાથે સાથે તેના શરીરાશ્રિત
અનેક છવેની પણ કલ્યા કરે છે ત્યારે આ વિકલ્પ શક્ય બને છે

ચિત્તાની કલ્યા કરનાર મનુષ્યને પણ ઉપરના ત્રણે વિકલ્પો થાય પડે
છે તેમાં હેલ્લો વિકલ્પ આ પ્રમાણે સમજવો--' ચિત્તાની કલ્યા કરનાર
મનુષ્ય ચિત્તાની ક્રિયા જન્ય પાપથી સજદ થાય છે અને ચિત્તા સિવાયના
અનેક અથ છવેની કલ્યાથી પણ સજદ થાય છે તેનું કારણ પણ ઉપર
હસવિશા ત્રીજા વિકલ્પ પ્રમાણે જ સમજવું

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન--' પુરિસે જ મતે ! હસિ હજમાણ કિં હસિવેરેણ
પુદ્ધે ળો હસિવેરેણ પુદ્ધે ? હે મગધન્ ! કોઈ મુનિની કલ્યા કરનારે પુરુષ
શુ મુનિના વધજન્ય પાપથી જ સજદ થાય છે કે મુનિ સિવાયના જન્ય
છવેના વધજન્ય પાપથી પણ સજદ (ચિત્ત) થાય છે ?

મદાપીર મનુષ્ય ઉત્તર--' ગોયમા ! " હે ગૌતમ ! ' નિયમા इतिવેરેણ
ળો હસિવેરેદિય પુદ્ધે એવો પુરુષ મુનિના વધજન્ય પાપનો અપાર તો

પૃથિવીકાચિકાદિત્રિશેષવક્તવ્યતા ।

મૂલ્ય—“ પુઠવિકાઈએ ણં મંતે ! પુઠવિકાચં ચેવ આણઈ-
વા, પાણઈ વા, ઝસસઈ વા, નીસસઈ વા ? હંતા ગોયમા ?
પુઠવિકાઈએ પુઠવિકાઈયં ચેવ આણઈ વા, જાવ નીસસઈ વા ।
પુઠવિકાઈએ ણં મંતે ! આઝકાઈયં આણઈ વા, જાવ નીસ-
સઈ ? હંતા, ગોયમા ! પુઠવિકાઈએ આઝકાઈયં આણઈ વા,
જાવ નીસસઈ વા । એવં તેઝકાઈયં વાઝકાઈયં, એવં વણસસઈ-
કાઈયં । આઝકાઈએ ણં મંતે ! પુઠવિકાઈયં આણઈ વા, પાણ-
મઈ વા ? એવં ચેવ આઝકાઈએ ણં મંતે ! આઝકાઈયં ચેવ આણ-
ઈ વા ? એવં ચેવ, એવં તેઝવાઝવણસસઈકાઈયં । તેઝ કાઈએ
ણં મંતે ! પુઠવિકાઈયં આણમઈ વા ? એવં જાવ વણસસઈ-
કાઈએ ણં મંતે ! વણસસઈકાઈયં ચેવ આણમઈ વા તહેવા
પુઠવિકાઈએ ણં મંતે । પુઠવિકાઈયં ચેવ આણમાણે વા,
પાણમાણે વા, ઝસમાણે વા, નીસસમાણે વા, કઙકિરિએ ?
ગોયમા ! સિય તિકિરિએ, સિય ચઝકિરિએ, સિય પંચકિરિએ,
પુઠવિકાઈએ ણં મંતે । આઝકાઈયં આણમાણે વા, પાણ-
માણે વા, ઝસસમાણે વા નીસસમાણે વા કઙકિરિએ ? એવં
ચેવ । એવં જાવ વણસસઈકાઈયં । એવં આઝકાઈએ વિ સઘે વિ
માણિયવા, એવં તેઝકાઈએ વિ, એવં વાઝકાઈએ વિ, જાવ

જન્ય પાપ સે તો નિયમ સે વંચના હી હૈ માથ મેં વહ उस ऋषि से
भिन्न अनेक जीवों के वध जन्य पापों से भी संबद्ध होता है अर्थात्
अनंत जीवों की हिंसाजन्य पापसे उपलिप्त होता है ॥ सू० १ ॥

અવશ્ય અને જ છે અને સાથે સાથે તે મુનિ સિત્તાયના અન્ય જીવોના વધ
અન્ય પાપોના પણ ગ્રાહક અને છે. ॥ સૂ. ૦૧ ॥

वणस्सइकाइए णं भत्ते ! वणस्सइकाइय चेष आणमाणे
 वा ? पुच्छा, गोयमा ! सिय तिकिरिण, सिय चउकिरिण, सिय
 पेयकिरिण ॥ सू० २ ॥

छाया—पृथिवीकायिक स्वलु मदन्त ! पृथिवीकायिकमेव आनिति वा,
 प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा ? इत्त, गौतम ! पृथिवीकायिकः
 पृथिवीकायिकमेव आनिति वा, यावत् निःश्वसिति वा । पृथिवीकायिकः स्वलु
 मदन्त ! अण्कायिकम् आनिति वा यावत् निःश्वसिति वा ? इत्त गौतम ! पृथिवी
 कायिकः अण्कायिकम् आनिति वा यावत् निःश्वसिति वा, एव तेजस्कायिकम्,
 वायुकायिकम्, एव वनस्पतिकायिकम् । अण्कायिकः स्वलु मदन्त ! पृथिवीकायि
 कम् आनिति वा, प्राणिति वा ? एवमेव अण्कायिकः स्वलु मदन्त ! अण्कायिक
 मेव आनिति वा० ? एवमेव । एव तेजोवायुवनस्पतिकायिकम् । तेजस्कायिकः
 स्वलु मदन्त ! पृथिवीकायिकम् आनिति वा ? एव यावत् वनस्पतिकायिकः स्वलु
 मदन्त । वनस्पतिकायिकमेव आनिति वा, तथैव, पृथिवीकायिकः स्वलु मदन्त ।
 पृथिवीकायिकमेव आनन्, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा, कति
 क्रियः ? गौतम ! स्यात् प्रिक्रिय, स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियः । पृथिवी
 कायिकः स्वलु मदन्त ! अण्कायिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्व
 सन् वा कतिक्रिय ? एवमेव, एवं यावत् वनस्पतिकायिकम् । एवम् अण्कायि
 यिकेनापि सर्वेऽपि भवितव्याः । एवं तेजस्कायिकेनापि, एव वायुकायिके
 नापि, यावत् वनस्पतिकायिकः स्वलु मदन्त ! वनस्पतिकायिकमेव अनन् वा० ?
 पुच्छा ? गौतम ! स्यात् प्रिक्रिय, स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियः ॥ सू० २ ॥

टीका—इननाधिकारात्, तस्य च इननस्य अनन प्राणनोर्श्वासादि वियोग
 कर्पेतया अनन प्राणनोर्श्वासादि वक्तव्यतामाह—' पुढविकाइएणं भत्ते ! इत्यादि,

पृथिवीकायिकाविविधोपवर्णयता—

' पुढविकाइए णं भत्ते ! पुढविकाइयं चेष ' इत्यादि ।

टीकाय—यहां इनन का अधिकार बल रहा है, आसोच्छ्वास एव
 निःश्वास ये दोनों क्रियाएँ इननरूप होती हैं, अतः सूत्रकारने हम दोनों

पृथिवीकायिक वजरे लगेनी विशेष वक्ष्यता—

पुढविकाइए णं भत्ते ! पुढविकाइयं चेष " इत्यादि—

टीकाय—इनन (इच्छा, लोभ इत्यादि) ने अधिकार आधी रहो छे

आसोच्छ्वास अने निःश्वास ये जने क्रियाओ द्वारा थलु लगेनी विशेषता

पृथिवीकायिकादिविशेषवक्तव्यता।

मूलम्—“ पुढविकाइए णं भंते ! पुढविकायं चेव आणइ-
वा, पाणइ वा, ऊससइ वा, नीससइ वा ? हंता गोयमा ?
पुढविकाइए पुढविकाइयं चेव आणइ वा, जाव नीससइ वा।
पुढविकाइए णं भंते ! आउकाइयं आणइ वा, जाव नीस
सइ ? हंता, गोयमा ! पुढविकाइए आउकाइयं आणइ वा,
जाव नीससइ वा । एवं तेउकाइयं वाउकाइयं, एवं वणस्सइ-
काइयं । आउकाइएणं भंते ! पुढविकाइयं आणइ वा, पाण-
मइ वा ? एवं चेव आउकाइएणं भंते ! आउकाइयं चेव आण-
इ वा ? एवं चेव, एवं तेउवाउवणस्सइकाइयं । तेऊ काइए
णं भंते ! पुढविकाइयं आणमइ वा ? एवं जाव वणस्सइ-
काइए णं भंते ! वणस्सइकाइयं चेव आणमइ वा तहेवा
पुढविकाइए णं भंते । पुढविकाइयं चेव आणमाणे वा,
पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा, कइकिरिए ?
गोयमा ! सिय निकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए,
पुढविकाइए णं भंते । आउकाइयं आणमाणे वा, पाण-
माणे-वा, ऊससमाणे वा नीससमाणे वा कइकिरिए ? एवं
चेव । एवं जाव वणस्सइकाइयं । एवं आउकाइएणवि सवे वि
भाणियवा, एवं तेउकाइएण वि, एवं वाउकाइएण वि, जाव

जन्म पाप से तो निग्रम से बंधना ही है माय में वह उस ऋषि से
भिन्न अनेक जीवों के बंध जन्म पापों से भी संबद्ध होता है अर्थात्
अनंत जीवों की हिंसाजन्य पापसे उपलिप्त होता है ॥ सू० १ ॥

अवश्य अने अ छे अने साथे साथे ते मुनि सितायता अन्य छवेना वध
अन्य पोयेना यणु अधक अने छे ॥ सू ०१ ॥

वणस्सइकाइए णं भते ! वणस्सइकाइए खेव आणमाणे
वा ? पुच्छा, गोयमा ! मिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय
पेचकिरिए ॥ सू० २ ॥

छाया—पृथिवीकायिक स्वलु भदन्त ! पृथिवीकायिकमेव आनिति वा,
प्राप्तिरिति वा, उच्छ्रवसिति वा, निःश्वसिति वा ? इन्त, गौतम ! पृथिवीकायिकाः
पृथिवीकायिकमेव आनिति वा, यावत् नि श्वसिति वा । पृथिवीकायिकाः स्वलु
भदन्त ! अप्कायिकम् आनिति वा यावत् नि श्वसिति वा ? इत्त गौतम ! पृथिवी
कायिकाः अप्कायिकम् आनिति वा यावत् नि श्वसिति वा, एव तेजस्कायिकम्,
वायुकायिकम्, एव वनस्पतिकायिकम् । अप्कायिकाः स्वलु भदन्त ! पृथिवीकायि
कम् आनिति वा, प्राप्तिरिति वा ? एवमेव अप्कायिकाः स्वलु भदन्त ! अप्कायिक
मेव आनिति वा० ? एवमेव । एव तेजोवायुवनस्पतिकायिकम् । तेजस्कायिकाः
स्वलु भदन्त ! पृथिवीकायिकम् आनिति वा ? एव यावत् वनस्पतिकायिकाः स्वलु
भदन्त । वनस्पतिकायिकमेव आनिति वा, तपेव, पृथिवीकायिकाः स्वलु भदन्त !
पृथिवीकायिकमेव आनन्, प्राणन् वा, उच्छ्रवसन् वा, नि श्वसन् वा, कति
क्रियः ? गौतम ! स्यात् त्रिक्रिय, स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियः । पृथिवी
कायिकाः स्वलु भदन्त ! अप्कायिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्रवसन् वा, निःश्व
सन् वा कतिक्रिय ? एवमेव, एव यावत् वनस्पतिकायिकम् । एवम् अप्कायि-
यिकेनापि सर्वेऽपि मणितव्याः । एव तेजस्कायिकेनापि, एव वायुकायिके
नापि, यावत् वनस्पतिकायिकाः स्वलु भदन्त ! वनस्पतिकायिकमेव अनन् वा० ?
पृच्छा ? गौतम ! स्यात् त्रिक्रिय, स्यात् चतुष्क्रियः स्यात् पञ्चक्रिय ॥ सू० २॥

टीका—इननाधिकारात्, तस्य च इननस्य अनन प्राणनोर्द्धासादि वियोग
रूपतया अनन प्राणनोर्द्धासादि वक्तव्यतामाह—‘ पुढविकाइएणं भते ! इत्यादि,

पृथिवीकायिकादियिदोपपत्त्यमा—

‘ पुढविकाइए णं भते ! पुढविकाइए खेव ’ इत्यादि ।

टीकाय—यहां इनन का अधिकार बल रत्ता है, आसोर्द्धास एव
निःधास ये दोनों क्रियाएँ इननरूप होती हैं अतः सूत्रकारने इन दोनों

पृथ्वीवायिक वज्रे लोणी विशेष बल पता—

पुढविकाइए णं भते । पुढविकार्ये येव ” इत्यादि—

टीकाय—इनन (इत्ता, लोण जिहा)ने अधिकार वाली रहो छ

आसोर्द्धास अने निःधास को अने क्रियाओं द्वारा बल लोणी विराधना

‘ પુઢવિકાઈણં મંતે ! પુઢવિકાઈયં ચેવ આણમહ વા, પાણમહ વા, ઝસસહ વા, નીસસહ વા ? ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મહન્ત ! પૃથ્વીકાયિકઃ સ્વલુ જીવઃ પૃથ્વીકાયિકમેવ જીવમ્ આનિતિ વા ? કિં તદ્રૂપમ્ ઉચ્છ્વાસં કરોતિ ? માણિતિ વા ? કિં તદ્રૂપં પ્રકૃષ્ઠોચ્છ્વાસં કરોતિ ? , ઉચ્છ્વસિતિ વા ? કિમ્ ઉચ્છ્વાસં કરોતિ ? , નિઃશ્વસિતિ વા ? કિં નિઃશ્વાસં કરોતિ ? તથા ચ પૃથ્વીકાયિકઃ પૃથ્વીકાયિકમ્ આનપ્રાણરૂપેણ શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપેણ કિમ્ ગૃહ્ણતિ, મુશ્વતિ ચ, મગવાનાહ— ‘ હંતા, ગોયમા ! પુઢવિકાઈણ પુઢવિકાઈયં ચેવ આણમહ વા જાવ નીસસહ વા ’ હે ગૌતમ ! મહન્ત, સત્યમ્ , પૃથ્વીકાયિકઃ સ્વલુ પૃથ્વીકાયિકમેવ આનિતિ વા—તદ્રૂપમ્ ઉચ્છ્વાસં કરોતિ—યાવત્—માણિતિ વા—તદ્રૂપં પ્રકૃષ્ઠોચ્છ્વાસં કરોતિ ઉચ્છ્વસિતિ વા, નિઃશ્વસિતિ વા, તદ્રૂપોચ્છ્વામનિઃશ્વાસં કરોતિ ઇત્યર્થઃ, પૃથ્વી-

કી વસ્તુવ્યત્તા યહાં કહી હૈ—‘ પુઢવિકાઈણ ણં મંતે ! પુઢવિકાઈય ચેવ આણમહ વા, પાણમહ વા, ઝસસહ વા, નીસસહ વા ’ યહાં પર ગૌતમને પ્રશ્ન સે ઇસા પૂછા હૈ, હે મહન્ત ! પૃથ્વીકાયિક જીવ પૃથ્વીકાયિક જીવ કો હી કયા ઉચ્છ્વાસરૂપ સે કરતા હૈ પ્રકૃષ્ઠ ઉચ્છ્વાસરૂપ સે કરતા હૈ ? ઉચ્છ્વાસરૂપ સે કરતા હૈ ? નિઃશ્વાસરૂપ સે કરતા હૈ ? અર્થાત્ પૃથ્વીકાયિક જીવ પૃથ્વીકાયિક જીવ કો હી અપને શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ કયા ? ઓર ઉસે હી નિઃશ્વાસરૂપ સે વહ છોડતા હૈ કયા ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ હંતા, ગોયમા ’ હાં ગૌતમ ! ‘ પુઢવિકાઈણ પુઢવિકાઈયં ચેવ આણમહ વા જાવ નીસસહ વા ’ પૃથ્વીકાયિક જીવ પૃથ્વીકાયિક જીવ કો હી અપને શ્વાસોચ્છ્વાસ મેં લેના હૈ ઓર ઉસે હી વહ નિઃશ્વાસરૂપ મેં છોડતા

થતી હોય છે, તેથી સૂત્રકારે તે બંનેની વસ્તુવ્યતાનુ આ સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે આ વિષયને અનુસરીને ગૌતમસ્વ.મી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—‘ પુઢવિકાઈણ ણં મંતે ! પુઢવિકાઈય ચેવ આણમહ વા, પાણમહ વા, ઝસસહ વા, નીસમહ વા ? ’ હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ શુ પૃથ્વીકાયિક જીવને જ ઉચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે, પ્રકૃષ્ઠોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે ? નિઃશ્વાસ રૂપે છોડે છે ? પ્રકૃષ્ઠ નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે ? એટલે કે પૃથ્વીકાયિક જીવ શુ પૃથ્વીકાયિક જીવને જ પેતાના શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે ? અને શુ તેને જ તે નિશ્વાસ રૂપે બહાર કઢે છે

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—હંતા, ગોયમા ! પુઢવિકાઈણ પુઢવિકાઈયં ચેવ આણમહ વા, જાવ નીસસહ વા ” હા, ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવને જ પેતાના શ્વાસોચ્છ્વાસમાં લે છે અને તેને જ તે નિશ્વાસ રૂપે બહાર

કાપિકઃ પૃથિવીકાપિકમ્-આનપાણરૂપેણ આસો-છામરૂપેણ યદ્વાતિ મુચ્ચતિ ષ
 તયા ષ યયા ઘનસ્પતિરન્યસ્યોપરિ અ-પઃ સ્થિત સન્ ષષ્ઠેનો યદ્વાતિ, ણ્ય
 પૃથિવીકાપિકાદ્યોઽપિ પરસ્પરસમ્પદ્ધતાન્ તત્ત્વપ્રપ આનપાણાદિ કુરન્તિ, તપ
 પકઃ પૃથિવીકાપિકોઽ-ય સ્વસમ્પદ્ધ પૃથિવીકાપિકમ્ આનિતિ-તદ્વપ્મુઁછ્વાસ
 યદ્વાતિ, ઉદરસ્થિતસ્પૂરઃ પુઠ્ઠાશ્ચ કપૂર સ્વમાશ્વમુઁછ્વાસ કરાતિ, એન્મ પૃથિવી
 કાપિક સ્વસમ્પદ્ધમ્ અપ્કાપિકમ્ આનિતિ, માણિતિ, ઉચ્છ્વરસિતિ, નિઃશ્વસિતિ,
 તથૈવ તેનોવાયુવનસ્પતિકાપિકાનપિ સ્વમ્પદ્ધાન્ આનિતિ, માણિતિ, ઉચ્છ્વ
 સિતિ, નિઃશ્વસિતિ, ક્લેષ્ટરીત્યા પૃથિવીકાપિકમુપાણિ પચ્ચ અવસયાનિ તથૈવ
 હૈ । જૈસે-અ-પ ઘનસ્પતિ કે સાથ સંપદ્ધ રહ્યા ઘનસ્પતિ ઉસકે રસ
 તેજાદિક કો મહણ કરતા હૈ, હસી તરહ પૃથિવીકાપિક આદિ જીવ
 મી પરસ્પર સમ્પદ્ધ હોને સે તત્ત્વપ્રપ આનપાણાદિક ક્રિયા કરતે હૈ ।
 તાત્પર્ય-કહને કા યહ હૈ કિ કિસો પૃથિવીકાપિક કે સાથ યદિ કોઈ
 અન્ય પૃથિવીકાપિક જીવ સંપદ્ધ હૈ તો યહ જો ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસ
 રૂપ ક્રિયા કરતા હૈ યહ અપને સાથ સંપદ્ધ કુપ અ-પ પૃથિવીકાપિક
 જીવ કે રૂપ મેં કરતા હૈ । ઝૈસે-ઉદર (પેટ) સ્થિત કપૂરવાલા પુરુષ
 કપૂર સ્વમાશ્વવાલી ઉચ્છ્વાસ ક્રિયા કરતા હૈ । હસી પ્રકાર સે પૃથિવી
 કાપિક સ્વસમ્પદ્ધ અપ્કાપિકરૂપ ઉચ્છ્વાસાદિ ક્રિયા કરતા હૈ । હસી
 તરહ સે યહ મી જાનના ચાહિયે, કિ યદિ પૃથિવીકાપિક જીવ કે માપ
 તેજસ્કાપિક, વાયુકાપિક એવ ઘનસ્પતિકાપિક સંપદ્ધ હૈ તો યહ પૃથિવી
 કાપિક જીવ હન ૨ રૂપ સે આસાદિ ક્રિયા કરતા હૈ, હસ તરહ

કાઠે છે એવી રીતે અન્ય વનસ્પતિની સાથે સંબદ્ધ રહેલી વનસ્પતિ, તેના રસ
 તેજાદિકને પ્રકુલ કરે છે, એ જ પ્રમાણે પૃથ્વીકાપિક આદિ જીવ પણ પરસ્પર
 ની સાથે સંબદ્ધ હોવાથી પૃથ્વીકાપિક આદિને આસો-છ્વાસ રૂપે પ્રકુલ કરે
 છે અને નિઃશ્વસ રૂપે છોટે છે કહેવાનું વાત્પર્ય એ છે કે કોઈ પૃથ્વીકાપિક
 જીવની લગભગ કોઈ અન્ય પૃથ્વીકાપિક જીવ રહેલા હોય તો તે પૃથ્વીકાપિક
 જીવ એ ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસની ક્રિયા કરે છે તે તેની લગભગ રહે । પૃથ્વી
 કાપિક જીવ રૂપે કરે છે એમ કહેવાના પેન્મા કપૂર, ઈન્મેન્મા ફૂલ આદિ
 ઉદાહરણ હોય, તો તેના આસો-છ્વાસમાં પણ તે કપૂર અદિની વાસ આવે
 છે એ જ પ્રમાણે પૃથ્વીકાપિક જીવ પોતાની લગભગ રહેલા-પેતાની સાથે
 સંબદ્ધ એવા અપ્કાપિક અદિને આસ રૂપે પ્રકુલ કરે છે અને નિઃશ્વાસ રૂપે
 છોટે છે એ પૃથ્વીકાપિક સાથે તેજસ્કાપિક વાયુકાપિક અને વનસ્પતિકાપિક
 સંબદ્ધ હોય, તો તે પૃથ્વીકાપિક જીવ તે તેજસ્કાપિક આદિને આસરૂપે લે ॥

અપ્કાયિકાદયોઽપિ પ્રત્યેકં પશ્ચ પશ્ચ સૂત્રાણિ લભન્તે इति पञ्चविंशतिः सूत्राणि
एतानि अत्र अदगन्तव्यानि । एवमप्रेवक्ष्यमाणानि क्रियासूत्राण्यपि पञ्चविंशति
भवन्ति, इतिसिद्धम् । तदेव प्रश्नोत्तररूपेण विगद्ययितुमाह—‘ पुढविकाइएणं
भंते ! आउक्काइय आणमइ वा, जाव नीससइ वा ? गौतमः पृच्छति—हे भदन्त !
पृथिवीकायिकः खलु स्वसम्बद्धम्, अप्कાયिकम् आनिति वा ? तद्रूपतया उच्छ्वासं
गृह्णाति किम् ? यावत् प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा किम् ?
आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण गृह्णाति मुञ्चति किम् ? भगवानाह—‘ हता,
गोयमा ! पुढविकाइए आउक्काइयं आणमइ वा जाव नीसमइ वा ’ हे गौतम !
हन्त, सत्यम् पृथिवीकायिकः स्वसम्बद्धम् अप्कાયिकम् आनिति वा, यावत् प्राणिति
वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा, एवं तेउक्काइयं, वाउक्काइयं, एवं वणस्सइ

पृथिवीकायिक के सूत्र पृथिवीकायिक आदि पांच ५ स्थावरों को आश्रित
करके होते हैं । इसी प्रकार से अप्कायिक आदि सूत्र भी प्रत्येक ५-५
होते हैं । अतः कुल ये सूत्र २५ हो जाते हैं । आगे जो क्रिया सूत्र कहे
जाने वाले हैं वे भी २५ होते हैं—ऐसा जानना चाहिये । इसी बात को
अब सूत्रकार प्रश्नोत्तर के रूप में विशद करते हैं, गौतम प्रश्नु से पूछते
हैं—‘ पुढविकाइए णं भंते ! आउक्काइयं आणमइ वा, जाव नीससइ
वा ’ हे भदन्त ! पृथिवीकायिक जीव क्या स्वसंबद्ध अप्कायिक जीव
को श्वासोच्छ्वास के रूप में ग्रहण करता है एव छोड़ता है ? इसके
उत्तर में प्रश्नु कहते हैं—‘ हंता, गोयमा ! पुढविकाइए आउक्काइयं
आणमइ वा जाव नीससइ वा ’ हां गौतम ! पृथिवीकायिक जीव

અને નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે આ રીતે પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ પ્રકારના સ્થા
વર જીવો આશ્રિત કરીને પૃથ્વીકાયિક જીવના પાંચ પ્રશ્ન સૂત્ર અને પાંચ ઉત્તર
સૂત્ર બને છે એ જ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તૈજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વન-
સ્પતિકાયિક આદિના પણ પાંચ પાંચ સૂત્ર બને છે આ રીતે કુલ ૨૫ સૂત્રો
બને છે. આગળ જે ક્રિયાસૂત્રોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવવાનું છે, તે ક્રિયા
સૂત્રો પણ ૨૫ બને છે આ વાતને હવે સૂચકારના પ્રશ્નોત્તરો દ્વારા પ્રકટ
કરવામાં આવે છે—ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—પુઢવિકાઈએ ણં મંતે ! આઝકાઈયં
આણમઈ વા, જાવ નીસસઈ વા ! ” હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ શું તેની
લગોલગ રહેલા અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છવાસમાં ગ્રહણ કરે છે ? અને શું
તે તેને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કઢે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ હંતા, ગોયમા ! પુઢવિકાઈએ આઝકાઈય આણ-
મઈ વા નીસસઈ વા ” હા ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ (પોતાની

કાઠ્ય ' એવં-પૂર્ણકરીત્યા પૃથિવીકાપિકા સ્વસમ્બદ્ધં તેજસ્કાપિકમ્, વાયુકા પિકમ્, પદ્મનસ્પતિકાપિકમપિ તથાપ્યતયા અનિતિ, પ્રાપ્તિ, ઉર્જિસિતિ, નિશ્વસિતિ ચેતિમાત્ર । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- ' આઝકાઠ્યેણ મતે । પુદ્બિકાઠ્યં આણમહ વા, પાણમહ વા ? ' હે મહત્ ! અપ્કાપિકઃ-પૃથિવીકાપિકકિમ્ પ્રાનિતિ વા, પ્રાપ્તિ વા, ઉર્જિસિતિ વા, નિશ્વસિતિ વા ? અપ્કાપિકઃ સ્વસમ્બદ્ધ પૃથિવીકાપિક કિમ્ પ્રાનપાણરૂપેણ શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપેણ શુદ્ધાસિ, પરિમુચ્ચતિ ચ ? इति प्रश्नात्, मगधानाह- ' एष चेव ' एषमेव-पूरां करीत्या अप्कापिकोऽपि स्वसम्बद्ध पृथिवीकापिकम् आनपाणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण शुद्धासि परिमुच्यति चेतिभावः । गौतमः पृच्छति- ' आङ्काः एण मते । आङ्काः एव आणमह वाम ? ' हे

स्वसपદ્ધ અપ્કાપિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ ક્રિયા રૂપ મેં ગ્રહણ કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં ' એવ તેઝકાઠ્યં વાઝકાઠ્ય એવ વગસ્સકાઠ્ય ' હસી તરફ સે યહ મી સમજાતા આવિયે કિ પૃથિવીકાપિક જીવ સ્વસપદ્ધ તેજસ્કાપિક કો, વાયુકાપિક કો એવં વનસ્પતિકાપિકકો તત્તદ્રૂપ સે શ્વાસોચ્છ્વાસ ક્રિયા મેં ગ્રહણ કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં । અય ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂત્તે હૈં- ' આઝકાઠ્યેણ મતે । પુદ્બિકાઠ્ય આણ મહ વા પાણમહ વા ' હે મહત્ ! અપ્કાપિક જીવ વયા સ્વસંબદ્ધ પૃથિવીકાપિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- ' એવ ચેવ ' હૈં ગૌતમ । એસા હી હૈં- અર્થાત્ અપ્કાપિક જીવ સ્વસપદ્ધ પૃથિવીકાપિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં । ' આઝકાઠ્યેણ મતે । આઝકા

લગેલમ રહેલા) અપ્કાપિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે લે છે અને છોડે છે

એવં તેજકાઠ્ય, એવ વાઝકાઠ્ય એવ વનસ્પતિકાઠ્ય" એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાપિકે ઇત્યસ્વસબદ્ધ તેજસ્કાપિકને વાયુકાપિકને અને વનસ્પતિકાપિકને પણ તેતે રૂપે શ્વાસોચ્છ્વાસમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન- ' આઝકાઠ્ય, મતે । પુદ્બિકાઠ્યં આણમહ વા પાણમહ વા ? ' હે મગધન । અપ્કાપિકે ઇત્યશ્ચ સ્વસબદ્ધ પૃથ્વીકાપિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

મગધવીરનો પ્રતુનો ઉત્તર- " એવ ચેવ " હા, ગૌતમ । અપ્કાપિકે ઇત્યસ્વસબદ્ધ પૃથ્વીકાપિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કાઢે છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન- ' આઝકાઠ્યેણ મતે । આઝકાઠ્યં એવ આણમહ વા " હે મગધન અપ્કાપિકે ઇત્યશ્ચ સ્વસબદ્ધ (પોતાની લગેલમ રહેલા)

અપ્કાયિકાદયોઽપિ પ્રત્યેકં પશ્ચ પશ્ચ સૂત્રાણિ લભન્તે इति पञ्चविंशतिः सूत्राणि
 एतानि अत्र अद्गन्तव्यानि । एवमગ્રેવધ્યમાણાનિ ક્રિયામૂત્રાણ્યપિ પશ્ચવિંશતિ
 ભવન્તિ, इतिसिद्धम् । तदेव प्रश्नोत्तररूपेण विजदययितुमाह-‘ पुढविकाइएणं
 भंते ! आउक्काइय आणमइ वा, जाव नीससइ वा ? गौतमः पृच्छति-हे भदन्त !
 पृथिवीकायिकः खलु स्वसम्बद्धम्, अप्कायिकम् आनिति वा ? तद्रूपतया उच्छ्वासं
 गृह्णाति किम् ? यावत् प्राणिति वा, उच्छ्वासमिति वा, निःश्वसिति वा किम् ?
 आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण गृह्णाति मुञ्चति किम् ? भगवानाह-‘ हंता,
 गोयमा ! पुढविकाइए आउक्काइयं आणमइ वा जाव नीससइ वा ’ हे गौतम !
 हन्त, सत्यम् पृथिवीकायिकः स्वसम्बद्धम् अप्कायिकम् आनिति वा, यावत् प्राणिति
 वा, उच्छ्वासमिति वा, निःश्वसिति वा, एवं तेउक्काइयं, वाउक्काइयं, एवं वणस्सइ

પૃથ્વીકાયિક કે સૂત્ર પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ ૧ સ્વાચરોં કો આશ્રિત
 કરકે હોતે હૈં । હસી પ્રકાર સે અપ્કાયિક આદિ સૂત્ર ભી પ્રત્યેક ૫-૫
 હોતે હૈં । અતઃ કુલ યે સૂત્ર ૨૫ હો જાતે હૈં । આગે જો ક્રિયા સૂત્ર કહે
 જાને વાલે હૈં વે ભી ૨૫ હોતે હૈં-એસા જાનના ચાહિયે । હસી વાત કો
 અવ સૂત્રકાર પ્રશ્નોત્તર કે રૂપ મેં વિશદ કરતે હૈં, ગૌતમ પ્રશ્ન સે પૂછતે
 હૈં-‘ પુઢવિકાઈએ ણં ભંતે ! આઝકાઈયં આણમહ વા, જાવ નીસસહ
 વા ’ હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક જીવ કયા સ્વસંબદ્ધ અપ્કાયિક જીવ
 કો શ્વાસોચ્છ્વાસ કે રૂપ મેં ગ્રહણ કરતા હૈ એવ છોડતા હૈ ? હસકે
 ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ હંતા, ગોયમા ! પુઢવિકાઈએ આઝકાઈયં
 આણમહ વા જાવ નીસસહ વા ’ હાં ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ

અને નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે આ રીતે પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ પ્રકારના સ્થા
 વર જીવો આશ્રિત કરીને પૃથ્વીકાયિક જીવના પાંચ પ્રશ્ન સૂત્ર અને પાંચ ઉત્તર
 સૂત્ર બને છે એ જ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તૈજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વન-
 સ્પતિકાયિક આદિના પણ પાંચ પાંચ સૂત્ર બને છે આ રીતે કુલ ૨૫ સૂત્રો
 બને છે. આગળ જે ક્રિયાસૂત્રોનું પ્રતિસાદન કરવામાં આવવાનું છે, તે ક્રિયા
 સૂત્રો પણ ૨૫ બને છે આ વાતને હવે સૂચકારના પ્રશ્નોત્તરો દ્વારા પ્રકટ
 કરવામાં આવે છે—ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—પુઢવિકાઈએ ણં ભંતે ! આઝકાઈય
 આણમહ વા, જાવ નીસસહ વા । ” હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ શું તેની
 લગોલગ રહેલા અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસપ્રમા અકલ્પ કરે છે ? અને શું
 તે તેને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કઢે છે ?

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“ હંતા, ગોયમા ! પુઢવિકાઈએ આઝકાઈય આણ-
 મહ વા નીસસહ વા ” હા ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ (પોતાની

કાઠ્ય ' એ-પૂર્વોક્તરીત્યા પૃથિવીકાયિકાઃ સ્વસમ્પદ તેજસ્કાયિકમ્, વાયુકાયિકમ્, અદ્યનસ્પતિકાયિકમપિ તત્ત્વપૂતયા અનિતિ, પ્રાપ્તિ, ઉચ્છ્વસિતિ, નિશ્વસિતિ ચેતિમાત્રઃ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ- ' આઝકાઠ્યેણ મતે ! પુદ્બિક્કાઠ્યં આણમહ વા, પાણમહ વા ? ' હે મદત ! અપ્પકાયિકાઃ-પૃથિવીકાયિકકિમ્ ખાનિતિ વા, પ્રાપ્તિ વા, ઉચ્છ્વસિતિ વા, નિશ્વસિતિ વા ? અપ્પકાયિકાઃ સ્વસમ્પદ પૃથિવોકાયિક કિમ્ ખાનપાણરૂપેણ આસોચ્છ્વાસરૂપેણ ગૃહ્ણાતિ, પરિમુચ્છતિ ચ ? ઇતિ મમ્મઃ, મગધાનાહ- ' એવ ચેવ ' એવમેવ-પૂર્વોક્તરીત્યા અપ્પકાયિકોઽપિ સ્વસમ્પદ પૃથિવીકાયિકમ્ આનપાણરૂપેણ આસોચ્છ્વાસરૂપેણ ગૃહ્ણાતિ પરિમુચ્છતિ ચેતિમાત્રઃ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ- ' આઝકાઠ્યેણ મતે ! આઝકાઠ્ય ચેવ આણમહ વા ? ' હે

સ્વસપદ અપ્પકાયિક કો આસોચ્છ્વાસ કે રૂપ મેં ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ ' એવ તેઝકાઠ્યં વાઝકાઠ્યં એવ વગસસઠ્ઠકાઠ્ય ' હસી તરહ સે યહ મી સમજના ચાહિયે કિ પૃથિવીકાયિક જીવ સ્વસપદ તેજસ્કાયિક કો, વાયુકાયિક કો એવં વનસ્પતિકાયિકકો તત્ત્વપૂત સે આસોચ્છ્વાસ ક્રિયા મેં ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ । અપ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ- ' આઝકાઠ્યેણ મતે ! પુદ્બિક્કાઠ્ય આણ મહ વા પાણમહ વા ' હે મદત ! અપ્પકાયિક જીવ વળા સ્વસપદ પૃથિવીકાયિક કો આસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ- ' એવ ચેવ ' હાં ગૌતમ ! એસા હી હૈ- અર્થાત્ અપ્પકાયિક જીવ સ્વસપદ પૃથિવીકાયિક કો આસોચ્છ્વાસરૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ । ' આઝકાઠ્યેણ મતે ! આઝકાઠ્ય

લગ્ગેલમ સ્થેશ) અપ્પકાયિકને આસોચ્છ્વાસ રૂપે છે છે અને છોડે છે

એવ તેઝકાઠ્ય, એવ વાઝકાઠ્ય એવ વગસસઠ્ઠકાઠ્ય" એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક એવ સ્વસપદ તેજસ્કાયિકને વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને પણ તેતે રૂપે આસોચ્છ્વાસરૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન- ' આઝકાઠ્ય મતે ! પુદ્બિક્કાઠ્યં આણમહ વા પાણમહ વા ? ' હે ભગવન્ ! અપ્પકાયિક એવ શુ સ્વસપદ પૃથ્વીકાયિકને આસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

મહાવીરનો પ્રશ્ન- ' એવ ચેવ " હા, ગૌતમ ! અપ્પકાયિક એવ સ્વસપદ પૃથ્વીકાયિકને આસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને નિશ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન- આઝકાઠ્યં મતે ! આઝકાઠ્યં એવ આણમહ વા " હે ભગવન્ અપ્પકાયિક એવ શુ સ્વસપદ (પોતાની લગ્ગેલમ સ્થેશ)

મદન્ત ! અપ્કાયિકઃ સ્વસમ્બદ્ધમ્ અપ્કાયિકસેવ કિમ્ આનિતિ વા, પ્રાણિતિ વા, ઉચ્છ્વસિતિ વા, નિઃશ્વસિતિ વા ? આનપ્રાણરૂપેણ શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપેણ કિમ્ ગૃહ્ણતિ, પરિગુચ્છતિ ચેતિ પ્રશ્નઃ, મયયાનાહ-‘ એવં ચેવ ’ એવમેવ-પૂર્વોક્તવદેવ અપ્કાયિકઃ સ્વસમ્બદ્ધમ્ અપ્કાયિકમ્ આનિતિ ચ પ્રાણિતિ ચ, ઉચ્છ્વસિતિ ચ, નિઃશ્વસિતિ ચ ! ‘ એવં તેડવાડવળસસહકાઈય ’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યેવ અપ્કાયિકઃ સ્વસમ્બદ્ધં તેજસ્કાયિકમ્, વાયુકાયિકમ્, વનસ્પતિકાયિકં ચ આનિતિ ચ, પ્રાણિતિ ચ, ઉચ્છ્વસિતિ ચ, નિઃશ્વસિતિ ચેતિ સાવઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ તેડકાઈણં મતે ! પુઢવિક્કાઈયં આણમહ વા, ’ હે મદન્ત ! તેજસ્કાયિકઃ સ્વસમ્બદ્ધમ્ પૃથિવીકાયિકમ્ આનિતિ વા, પ્રાણિતિ વા, ઉચ્છ્વસિતિ વા, નિઃશ્વસિતિ વા ? આનપ્રાણરૂપેણ શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપેણ તેજસ્કાયિકઃ કિમ્ સ્વસમ્બદ્ધ પૃથિવીકાયિકં ગૃહ્ણતિ

હ્ય ચેવ આણમહ, વા૦ ’ હે મદન્ત ! અપ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ અપ્કાયિક કો હી કયા શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ ? ‘ એવં ચેવ ’ હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! એસા હી હૈ-અપ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ અપ્કાયિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ કે રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ । ‘ એવં તેડવાડવળસસહકાઈયં ’ હસી તરહ સે સ્વસંબદ્ધ તેજસ્કાયિક કો વાયુકાયિક કો ઓર વનસ્પતિકાયિકકો મી અપ્કાયિક જીવ શ્વાસોચ્છ્વાસ કે રૂપ મેં ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ એસા જાનનાં ચાહિયે । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘ તેડકાઈણં મતે ! પુઢવિક્કાઈયં આણમહ વા, ’ હે મદન્ત ! તેજસ્કાયિક કયા સ્વસંબદ્ધ પૃથિવીકાયિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હાં,

અપ્કાયિકજીવને જ શ્વાસરૂપે ઘડણ કરે છે, અને નિ શ્વાસરૂપે બહાર છોડે છે ? મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“એવં ચેવ” હા ગૌતમ ! અપ્કાયિક જીવ અપ્કાયિકને પણ શ્વાસમા લે છે, અને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કહાડે છે

“એવં તેડવાડવળસસહકાઈયં” એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક જીવ સ્વસબદ્ધ તેજસ્કાયિકને, તથા વાયુકાયિકને તથા વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસ રૂપે ઘડણ કરે છે અને ઉચ્છ્વાસ રૂપે છોડે છે, એમ સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-તેડકાઈણં મતે ! પુઢવિક્કાઈયં આણમહ વા૦ ? ” હે મદન્ત ! તેજસ્કાયિક જીવ શું સ્વસબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને શ્વાસમા લે છે, અને નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે ? ઉત્તર-હા, ગૌતમ એવું જ બને છે-તેજસ્કા-

सृजति चेति प्रथमं तेजस्कायिक स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति, निःश्वसिति वा भानप्राणरूपेण आसोच्छ्वासरूपेण एहाति, परिश्वसति चेति मानः । गौतम पृच्छति—‘ एवं जाय वणस्तइकाइएणं मते । वणस्तइकाइएणं चेव आणमइ वा ’ हे भदन्त । एवं पृष्ठात्तरिण्या यावत्—तेजस्कायिक स्वसम्बद्धम् अप्कायिकम्, तेजस्कायिकम्, वायुकायिकम्, वनस्पतिकायिकम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा ! तथैव वानुकायिक स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकम्, अप्कायिकम् तेजस्कायिकम् वायुकायिकम्, वनस्पतिकायिकम् किम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा, एतैव हि वनस्पतिकायिक खलु स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकम् अप्कायिकम् तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक चैव किम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा निःश्वसिति वा ? भगवानाह—‘ तथेव ’ हे

गौतम ! ऐसा ही होता है अर्थात् तेजस्कायिक स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिक को आसोच्छ्वासरूप में ग्रहण करता है और छोड़ता है। ‘ एवं जाय वणस्तइकाइएणं मते । वणस्तइकाइएणं चेव आणमइ वा ’ हे भदन्त । इसी तरह से वायु तेजस्कायिक क्या स्वसम्बद्ध अप्कायिक को तेजस्कायिक को वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिक को आसोच्छ्वासरूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है वायुकायिक स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिक को, अप्कायिक को, तेजस्कायिक को, वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिक को क्या आसोच्छ्वासरूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है ? इसी तरह से क्या वनस्पतिकायिक स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिक को, अप्कायिक को, तेजस्कायिक को, वायुकायिक को और वनस्पतिकायिक को आसोच्छ्वासरूप से ग्रहण करता है एवं छोड़ता है ? इन प्रश्नों के

बिंदु एवं स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकने आसोच्छ्वास रूपे ग्रहण करे छे जने भदर कहते छे । ‘ एवं जाय वणस्तइकाइएणं मते । वणस्तइकाइएणं चेव आणमइ वा ’ के मतवन । जेज प्रमाणे शु तेजस्कायिक एवं स्वसम्बद्ध अप्कायिकने, तेजस्कायिकने वायुकायिकने जने वनस्पतिकायिकने आसोच्छ्वास रूपे ग्रहण करे छे जने भदर कहते छे । जेज प्रमाणे शु वायुकायिक एवं स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकने अप्कायिकने तेजस्कायिकने वायुकायिकने जने वनस्पतिकायिकने आसोच्छ्वास रूपे ग्रहण करे छे जने छे । जेज प्रमाणे शु वनस्पतिकायिक एवं स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकने अप्कायिकने, तेजस्कायिकने वायुकायिकने जने वनस्पतिकायिकने आसोच्छ्वास रूपे ग्रहण करे छे जने भदर कहते छे ।

મદન્ત ! અપ્કાયિકઃ સ્વલુ સ્વસમ્બદ્ધમ્ અપ્કાયિકમેવ કિમ્ આનિતિ વા, પ્રાણિતિ વા, ઉચ્છ્વાસિતિ વા, નિઃશ્વસિતિ વા ? આનપ્રાણરૂપેણ શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપેણ કિમ્ ગૃહ્ણતિ, પરિમુશ્વતિ ચેતિ પ્રશ્નઃ, મગધનાહ—‘ એવં ચેવ ’ એવમેવ—પૂર્વોક્તવદેવ અપ્કાયિકઃ સ્વસમ્બદ્ધમ્ અપ્કાયિકમ્ આનિતિ ચ પ્રાણિતિ ચ, ઉચ્છ્વસિતિ ચ, નિઃશ્વસિતિ ચ ! ‘ એવં તેડવાડવળસસહકાઈયં ’ એવ પૂવોક્તરીત્યૈવ અપ્કાયિકઃ સ્વસમ્બદ્ધં તેજસ્કાયિકમ્, વાયુકાયિકમ્, વનસ્પતિકાયિકં ચ આનિતિ ચ, પ્રાણિતિ ચ, ઉચ્છ્વસિતિ ચ, નિશ્વસિતિ ચેતિ ભાવઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ તેડકાઈણં મતે ! પુઠવિક્કાઈયં આણમહ વા, ’ હે મદન્ત ! તેજસ્કાયિકઃ સ્વલુ સ્વસમ્બદ્ધમ્ પૃથિવીકાયિકમ્ આનિતિ વા, પ્રાણિતિ વા, ઉચ્છ્વસિતિ વા નિઃશ્વસિતિ વા ? આનપ્રાણરૂપેણ શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપેણ તેજસ્કાયિકઃ કિમ્ સ્વસમ્બદ્ધ પૃથિવીકાયિકં ગૃહ્ણતિ

હ્યં ચેવ આણમહ, વા૦ ’ હે મદન્ત ! અપ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ અપ્કાયિક કો હી કયા શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ ? ‘ એવં ચેવ ’ હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! એસા હી હૈ—અપ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ અપ્કાયિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ કે રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ । ‘ એવં તેડવાડવળસસહકાઈયં ’ હસી તરહ સે સ્વસંબદ્ધ તેજસ્કાયિક કો વાયુકાયિક કો ઓર વનસ્પતિકાયિક કો મી અપ્કાયિક જીવ શ્વાસોચ્છ્વાસ કે રૂપ મેં ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ એસા જાનનાં ચાહિયે । અવ ગૌતમ પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈ—‘ તેડકાઈણં મતે ! પુઠવિક્કાઈયં આણમહ વા ’ હે મદન્ત ! તેજસ્કાયિક કયા સ્વસંબદ્ધ પૃથિવીકાયિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈ—હાં,

અપ્કાયિકજીવને જ શ્વાસરૂપે ગ્રહણ કરે છે, અને નિશ્વાસરૂપે બહાર છોડે છે ? મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“એવં ચેવ” હા ગૌતમ ! અપ્કાયિક જીવ અપ્કાયિકને પણ શ્વાસમા લે છે. અને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કહાડે છે

“ એવં તેડવાડવળસસહકાઈયં ” એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ તેજસ્કાયિકને, તથા વાયુકાયિકને તથા વનસ્પતિકાયિકને સ્વસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને ઉચ્છ્વાસ રૂપે છોડે છે, એમ સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—તેડકાઈણં મતે ! પુઠવિક્કાઈયં આણમહ વા૦ ? ” હે મદન્ત ! તેજસ્કાયિક જીવ શુ સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને શ્વાસમા લે છે, અને નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે ? ઉત્તર—હા, ગૌતમ એવું જ બને છે—તેજસ્કા-

एण भते । इत्यादि, गौतमः पृच्छति—‘पुढविकाइएण भते । पुढविकाइएण चेष
आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा कइकिरिए ?’
हे मद्दत्त ! पृथिवीकायिकः त्वञ्च पृथिवीकायिकमेव आनन् वा, माणन् वा, उच्छ्व
सन् वा, निःश्वसन् वा, कतिक्रिय’—कतिक्रियायान् भवसि ? भगवानाह—‘गोयमा !
सिय, तिकिरिए, सिय चउकिरिए सिय पवकिरिए’ हे गौतम ! पृथिवीकायिकः
पृथिवीकायिकमेव आनन् वा, माणन् वा, उच्छ्वसन् वा निःश्वसन् वा, स्यात्
कदाचित् प्रिक्रियः—कायिकयाधिकरणिणी—प्राज्ञेपिकी रूपक्रियाप्रय मुक्तो भवेत्
स्यात् कदाचित् चतुष्क्रियः=कायिकयाधिकरणिणी—प्राज्ञेपिकी—परितापनिकी
रूपक्रियाचतुष्टयपुक्तो भवेत्, अथ च स्यात्—कदाचित् पञ्चक्रियः—कायिकयाधि
करणिणी—प्राज्ञेपिकी—परितापनिकी—प्राणातिपातिफी रूपक्रियापञ्चकडुक्तो भवेत्,

प्रश्नु से ऐसा पूछा है—‘पुढविकाइएण भते । पुढविकाइएण चेष आण
माणे वा, पाणमाणे वा ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा, कइकि
रिए’ हे मद्दत्त ! पृथिवीकायिक जीव जब पृथिवीकायिक जीव को ही
श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है, तब उसके
किमती क्रियाएँ होती हैं ? इसके उत्तर में प्रश्नु कहते हैं—‘गोयमा’
हे गौतम ! ‘सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पवकिरिए’
जब पृथिवीकायिक जीव पृथिवीकायिक जीव को ही श्वासोच्छ्वास रूप
से ग्रहण करता है और छोड़ता है—तब वह कायिकी, आधिकरणिणी,
एव प्राज्ञेपिकी इन तीन क्रियाओं वाला भी हो सकता है, तथा—
कायिकी, आधिकरणिकी, प्राज्ञेपिकी एव पारितापनिकी इन चार
क्रियाओं वाला भी हो सकता है तथा कदाचित् वह कायिकी, आधि
करणिकी, प्राज्ञेपिकी, पारितापनिकी, एव प्राणातिपातिफी इन पांच

चेष आणमाणे वा पाणमाणे वा ऊससमाणे वा नीससमाणे वा, कइ
किरिए ?’ के अन्वय ! पृथ्वीकायिकने श्वासोच्छ्वास रूपे ग्रहण करता अने
छोड़ता पृथ्वीकायिकने एव चउ डेटवी क्रिय.जो कराव छै ?

भट्टापीर प्रश्नुने उत्तर—‘गोयमा ! हे गौतम ! सिय तिकिरिए,
सिय चउकिरिए सिय पवकिरिए’ पृथ्वीकायिक एवने श्वासोच्छ्वास रूपे ग्रहण
करतो अने छोड़तो पृथ्वीकायिक एव कचारैक कायिकी अधिकरणिणी अने प्राज्ञेपिकी,
आ त्रयु क्रियाजो करतो छोव छै कचारैक कायिकी अधिकरणिणी, प्राज्ञेपिकी,
अने पारितापनिकी आ चार क्रियाजो करतो केव छै अने कचारैक कायिकी,
अधिकरणिणी, प्राज्ञेपिकी, पारितापनिकी अने प्राणातिपातिफी, जे पांच क्रियाजो

ગૌતમ ! તથૈવ પૂર્વોક્તયદેવ યાવત્-તેજસ્કાયિકઃ, વાયુકાયિકઃ, વનસ્પતિકાયિકઃ
 કથં સ્વસ્વસમ્બદ્ધં યથાયથં પૃથિવીકાયિકમ્ અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિકં, વાયુકા-
 યિકં, વનસ્પતિકાયિકં ચૌ આનિતિ ચ, પ્રાણિતિ ચ, ઉચ્છ્વસિતિ ચ, નિઃશ્વસિતિ
 ચ, ઉપર્યુક્તાઃ સર્વેઽપિ પૃથિવીકાયિકાદિ વનસ્પતિકાયિકાન્તા જીવાઃ સ્વસ્વસ-
 મ્બદ્ધાન્ પૃથિવીકાયિકાદિજીવાન્ આનપ્રાણરૂપેણ શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપેણ ચ ગૃહ્ણન્તિ;
 પરિમુશ્વન્તિચેતિ ભાવઃ, અથ પૃથિવીકાયિકાદીનાં ક્રિયામૂત્રમાહ-‘ પુઢવિકાઙ-
 ઉત્તર સેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં-‘ તહેવ ’ હે ગૌતમ ! હન પ્રશ્નોકા ઉત્તર પૂર્વોક્ત
 પ્રકાર સે હી જાનના ચાહિયે-અર્થાત્ તૈજસ્કાયિક સ્વસંબદ્ધ અપ્કા-
 યિક કો, તેજસ્કાયિક કો, વાયુકાયિક કો એવં વનસ્પતિકાયિક કો
 શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં । વાયુકાયિક
 જીવ સ્વસંબદ્ધ પૃથિવીકાયિક કો, અપ્કાયિક કો તેજસ્કાયિક કો,
 વાયુકાયિક કો એવં વનસ્પતિકાયિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ
 કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં, વનસ્પતિકાયિક સ્વસંબદ્ધ પૃથિવીકાયિક
 કો અપ્કાયિક કો, તેજસ્કાયિક કો, વાયુકાયિક કો એવં વનસ્પતિ-
 કાયિક કો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં ।
 હસ તરહ ઉપર્યુક્ત સવ હી પૃથિવીકાયિક આદિ જીવ-પૃથિવીકાયિક
 સે હેકર વનસ્પતિકાયિક તરુ કે જીવ-સ્વસંબદ્ધ પૃથિવીકાયિકાદિક
 જીવોં કો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતે હૈં ઓર છોડતે હૈં । અથ સૂત્ર-
 કાર પૃથિવીકાયિકાદિકો કે ક્રિયામૂત્રોં કો કહતે હૈં હસમેં ગૌતમને-

આ પ્રશ્નોનેા ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્નુ કહે છે કે “ તહેવ ” હા,
 ગૌતમ ! એવુ જ બને છે એટલે કે તૈજસકાયિક એવ સ્વસ બદ્ધ અપ્કાયિકને;
 તૈજસ્કાયિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ
 કરે છે અને છોડે છે, વાયુકાયિક એવ સ્વસ બદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને, તેજસ્કાયિકને -
 વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વ સોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે
 છે વનસ્પતિકાયિક એવ સ્વસ બદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને, તૈજસકાયિકને, વાયુકાયિકને
 શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે

આ રીને ઉપર્યુક્ત પૃથ્વીકાયિકથી લઇને વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના બધા
 એવા સ્વસ બદ્ધ પૃથ્વીકાયિકથી લઇને વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના સમસ્ત એવાને
 શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને બંદાર કાઢે છે, એમ સમજવુ

હવે સૂત્રકાર પૃથ્વીકાયિક આદિ એવાની ક્રિયાઓનુ પ્રતિપાદન કરે છે-
 ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ પુઢવિકાઙ્ગ ણ મંતે । પુઢવિકાઙ્ગ

પણ મતે ! इत्यादि, गौतमः पृच्छति—‘ पुनर्विकाशयणं भवेत् । पुनर्विकाशय चेव आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊमसमाणे वा, नीससमाणे वा कश्चिरिप ? ’
 हे भद्र ! पृथिवीकायिकः खलु पृथिवीकायिकमेव आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वासन् वा, कसिक्रियः—असिक्रियावान् भवति ? भगवानाह—‘ गोयमा ! सिय, तिकिरिप, सिय चउकिरिप सिय पचकिरिप ’ हे गौतम ! पृथिवीकायिकः पुथिवीकायिकमेव आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वासन् वा, स्यात् कदाचित् त्रिक्रियः—कायिकयाधिकरणिकी—प्रादेपिकी रूपक्रियात्रय युक्तो भवेत्, स्यात् कदाचित् चतुक्रियः—कायिकयाधिकरणिकी—प्रादेपिकी—परितापनिकी रूपक्रियाचतुष्टययुक्तो भवेत्, अथ च स्यात्—कदाचित् पञ्चक्रियः—कायिकयाधिकरणिकी—प्रादेपिकी—पारितापनिकी—प्राणातिपातिकी रूपक्रियापञ्चवदुक्तो भवेत्,

પ્રશ્ન છે પેસા પૂછા છે—‘ પુનર્વિકાશયણં ભવેત્ । પુનર્વિકાશય ચેવ આણ માણે વા, પાણમાણે વા ઉમસમાણે વા, નીસસમાણે વા, કશ્ચિરિપ ? ’
 હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિક ઝીઘ જય પૃથિવીકાયિક ઝીઘ કો હી શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે મહણ કરતા હૈ ઓર છોડના હૈ, તય વસકે કિનની ક્રિયાઈ હોતી હૈ ? હસકે વત્તર મે પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ ગોયમા ’ હૈ ગૌતમ ! ‘ સિય તિકિરિપ, સિય ચઠકિરિપ, સિય પચકિરિપ ’ જય પૃથિવીકાયિક ઝીઘ પૃથિવીકાયિક ઝીઘ કો હી શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે મહણ કરતા હૈ ઓર છોડના હૈ—તય વહ કાયિકી, આધિકરણિકી, એવ પ્રાદેષિકી इन तीन क्रियाओं वाला भी हो सकता है, तथा—कायिकी, आधिकरणिकी, प्रादेपिकी एव पारितापनिकी इन चार क्रियाओं वाला भी हो सकता है तथा कदाचित् वह कायिकी, आधिकरणिकी, प्रादेपिकी, पारितापनिकी, एव प्राणातिपातिकी इन पांच

ચેવ આણમાણે વા પાણમાણે વા ઉમસમાણે વા નીસસમાણે વા, કશ્ચિરિપ ? હે ભદ્રવન્ ! પૃથ્વીકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે બદલ્ય કરતા અને છોડના પૃથ્વીકાયિકને એવ વટે કેટલી ક્રિયાઓ કરાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—‘ ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘ સિય તિકિરિપ, સિય ચઠકિરિપ સિય પચકિરિપ ’ પૃથ્વીકાયિક એવને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે બદલ્ય કરતો અને છોડતો પૃથ્વીકાયિક એવ ક્યારેક કાયિકી અધિકરણિકી અને પ્રાદેષિકી, આ ત્રણ ક્રિયાઓ કરતો હોય છે ક્યારેક કાયિકી અધિકરણિકી પ્રાદેષિકી, અને પારિતાપનિકી આ ચાર ક્રિયાઓ કરતો હોય છે અને ક્યારેક કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદેષિકી, પારિતાપનિકી અને પ્રાણાતિપાતિકી એ પાંચ ક્રિયાઓ

તત્ર યદા પૃથ્વીકાયિકાદિઃ પૃથ્વીકાયિકાદિરૂપશુન્દ્યાસં કુર્વન્નાપિ સ્વભાવ-
વિશેષાત્ ન તસ્ય પીઢાં જનયતિ તદાઽસૌ કાળિકથાદિ પૂર્વોક્તત્રિક્રિયઃ સ્યાત્,
યદા તુ તસ્ય પીઢાં જનયતિ તદા પરિતાપનિકી ક્રિયા સત્ત્વાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્,
પ્રાણાતિપાતસદ્ભાવેતુ પશ્ચક્રિયઃ સ્યાદિતિતાત્પર્યમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ પુઢવિ-
કાદિ ણં ઁતે ! આઝ્કાદિયં આળમાણે વા, પાળમાણે વા, ઝસસમાણે વા, નીસ-
સમાણે વા, કઢકિરિય ? હે મદન્ત ! પૃથ્વીકાયિકઃ સ્વલ્લ અપ્કાયિકમ્ આનન્
વા, પ્રાણન્ વા, ઝચ્છસન્ વા, નિઃશ્વસન્ વા કતિક્રિયો ઁવતિ ? મગવાનાહ-

ક્રિયાઓંવાલા ખી હો સકતા હૈ । હમ્ દિપય મેં એસા સમજના चाहिये-
जब पृथिवीकायिक आदि जीव पृथिवीकायिकादि रूप से श्वासोच्छ-
वास लेता हुआ भी स्वभावविशेष को लेकर यदि उसे पीड़ा नहीं
पहुँचाता है तब तो यह कायिकादि तीन क्रियाओंवाला होता है, तथा
पूर्वोक्त कृत्य करते समय यदि वह उसे पीड़ा पहुँचाना है, तब पारि-
तापनिकी क्रिया के सद्भाव से यह चार क्रिया वाला होता है, और
जब इसके द्वारा पूर्वोक्त कार्य करते समय उसका विघात हो जाता
है-तब यह पांच क्रियाओं वाला होता है । अब गौतम प्रश्नु से ऐसा
पूछते हैं, ‘ पुढविक्काहणं भन्ते ! आउक्काहय आणमाणे वा, पाणमाणे वा
ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा कड्किरिण ’ हे भदन्त ! जब पृथिवी-
कायिक जीव अप्कायिक जीव को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता
है तब वह कितनी क्रियाओंवाला होता है ? उत्तर में प्रश्नु कहते हैं

પણ કરતો હોય છે. આ કથનનુ સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે-પૃથ્વીકાયિક આદિને
શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરવાની અને છોડવાની ક્રિયા કરતો હોય, ત્યારે
સ્વભાવ-વિશેષને લીધે તેને જો પીડા પહોંચાડતો નથી, તો એવી પરિસ્થિતિમાં
તો તે કાયિકી, આદિ ત્રણ ક્રિયાઓવાળો જ હોય છે પણ શ્વાસોચ્છ્વાસ
લેતી અને છોડતી વખતે જો તે તેમને પીડા પહોંચાડતો, હોય, એવી પરિ-
સ્થિતિમાં તે કાયિકી આદિ ત્રણ ક્રિયાઓ ઉપરાત પારિતાપનિકી ક્રિયાવાળો પણ
હોઈ શકે છે અને જ્યારે તે પૂર્વોક્ત કાર્ય કરતી વખતે તે પૃથ્વીકાયિક આદિ
જીવનો ઘાત કરી નાખે છે ત્યારે તે ઉપર્યુક્ત ચાર ક્રિયાઓ ઉપરાત પ્રાણ-
તિપાતિકી ક્રિયાથી પણ યુક્ત બને છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ પુઢવિક્કાહણ મન્તે ! આઝ્કાદિય આળમાણેવા,
પાળમાણે વા, ઝસસમાણે વા, નીસસમાણે વા કઢકિરિય ? ” હે મગવન્ !
જ્યારે પૃથ્વીકાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે
અને છોડે છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓવાળો હોય છે.

एण भंते ! इत्यादि, गौतमः पृच्छति—‘ पुनर्विकाइएण भंते ! पुनर्विकाइय चेव आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा कइकिरिए ? ’ हे भदत्त ! पृथिवीकायिक खल्ल पृथिवीकायिकमेव आनन् वा, माणम् वा, उच्छंसन् वा, निःश्वसन् वा, फलिक्रियः—रुतिक्रियावान् भवति ? भगवानाह—‘ गोयमा ! सिय, तिकिरिए, सिय चउकिरिए सिय पवकिरिए ’ हे गौतम ! पृथिवीकायिक पृथिवीकायिकमेव आनन् वा, माणन वा, उच्छंसनन् वा निःश्वसन् वा, स्यात् कदाचित् त्रिक्रियः—कायिक्याधिकरणिकी—प्रादेयिकी रूपक्रियाप्रय युक्तो भवेत्, स्यात् कदाचित् चतुष्क्रियः—कायिक्याधिकरणिकी—प्रादेयिकी—परितापनिकी रूपक्रियाचतुष्टययुक्तो भवेत्, अथ च स्यात्—कदाचित् पञ्चक्रियः—कायिक्याधिकरणिकी—प्रादेयिकी—पारितापनिकी—प्राणातिपातिकी रूपक्रियापञ्चयुक्तो भवेत्,

प्रश्नु से ऐसा पूछा है—‘ पुनर्विकाइएण भंते ! पुनर्विकाइय चेव आणमाणे वा, पाणमाणे वा ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा, कइकिरिए ? ’ हे भदत्त ! पृथिवीकायिक जीव जब पृथिवीकायिक जीव को ही आसोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है, तब उसके कितनी क्रियाएँ होती हैं ? इसके उत्तर में प्रश्नु कहते हैं—‘ गोयमा ! ’ हे गौतम ! ‘ सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पवकिरिए ’ जब पृथिवीकायिक जीव पृथिवीकायिक जीव को ही आसोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है—तब वह कायिकी, आधिकरणिकी, एव प्रादेयिकी इन तीन क्रियाओं वाला भी हो सकता है, तथा—कायिकी, आधिकरणिकी, प्रादेयिकी एव पारितापनिकी इन चार क्रियाओं वाला भी हो सकता है तथा कदाचित् वह कायिकी, आधिकरणिकी, प्रादेयिकी, पारितापनिकी, एव प्राणातिपातिकी इन पांच

चेव आणमाणे वा पाणमाणे वा ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा, कइकिरिए ? ’ हे भगवन् ! पृथ्वीकायिकने आसोच्छ्वास रूपे अदृश्य करोता जने छोड़ता पृथ्वीकायिकने एव बडे डेटली क्रिय जो कराव छै ?

भद्वीर प्रश्नुने उत्तर—‘ गोयमा ! हे गौतम ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए सिय पवकिरिए पृथ्वीकायिक एवने आसोच्छ्वास रूपे अदृश्य करोता जने छोड़ता पृथ्वीकायिक एव अचारेक कायिकी, आधिकरणिज्जिने प्रादेयिकी, आ प्रयु क्रियाजो करोता होव छै अचारेक कायिकी, आधिकरणिज्जिने प्रादेयिकी जने पारितापनिकी, आ पार क्रियाजो करोता होव छै जने अचारेक कायिकी, आधिकरणिज्जिने प्रादेयिकी, पारितापनिकी जने प्राणातिपातिकी, जो पांच क्रियाजो

તત્ર યદા પૃથિવીકાયિકાદિઃ પૃથિવીકાયિકાદિરુપગુન્ધાસં કુર્વન્નાપિ સ્વભાવ-
વિશેષાત્ ન તસ્ય પીડાં જનયતિ તદાઽસૌ કાગ્નિકથાદિ પૂર્વોક્તત્રિક્રિયઃ રયાત્;
યદા તુ તસ્ય પીડાં જનયતિ તદા પરિતાપનિકી ક્રિયા સત્ત્વાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્,
પ્રાણાતિપાતસદ્ભાવેતુ પશ્ચક્રિયઃ સ્યાદિતિતાત્પર્યમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ પુઢવિ-
કાદિણં મંતે ! આઝકાદિયં આળમાણે વા, પાળમાણે વા, ઝસસમાણે વા, નીસ-
સમાણે વા, કઙ્કિરિણ ? હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકઃ સ્વલ્ભ અપ્કાયિકમ્ આનન્
વા, પ્રાણન્ વા, ઉચ્છૈસન્ વા, નિઃશ્વસન્ વા કતિક્રિયો ભવતિ ? મગવાનાહ—

ક્રિયાઓવાલાં મી હો સકતા હૈ । હમ્ વિષય મેં એસા સમજના ચાહિયે—
જવ પૃથિવીકાયિક આદિ જીવ પૃથિવીકાયિકાદિ રુપ સે શ્વાસોચ્છ-
વાસ લેતા હુઆ મી સ્વભાવવિશેષ કો લેકર યદિ ઉસે પીડા નહીં
પહુંચાતા હૈ તથ તો યહ કાયિકાદિ ત્રીન ક્રિયાઓવાલાં હોતા હૈ, તથા
પૂર્વોક્ત કૃત્ય કરતે સમય યદિ વહ ઉસે પીડા પહુંચાતા હૈ, તથ પારિ-
તાપનિકી ક્રિયા કે સદ્ભાવ સે યહ ચાર ક્રિયાં વાલાં હોતા હૈ, ઓર
જવ હસકે દ્વારા પૂર્વોક્ત કાર્ય કરતે સમય ડસકા વિઘાત હો જાતા
હૈ—તથ યહ પાંચ ક્રિયાઓં વાલાં હોતા હૈ । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા
પૂછતે હૈ, ‘ પુઢવિકાદિણં મંતે ! આઝકાદિયં આળમાણે વા, પાળમાણે વા
ઝસસમાણે વા, નીસસમાણે વા કઙ્કિરિણ ’ હે મદન્ત ! જવ પૃથિવી-
કાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવ કો શ્વાસોચ્છવાસ રુપ સે ગ્રહણ કરતા
હૈ તથ વહ કિતની ક્રિયાઓવાલાં હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ

પશુ કરતો હોય છે આ કથનતુ સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે—પૃથ્વીકાયિક આદિને
શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરવાની અને છોડવાની ક્રિયા કરતો હોય, ત્યારે
સ્વભાવ-વિશેષને લીધે તેને જો પીડા પડેાચાડતો નથી, તો એવી પરિસ્થિતિમાં
તો તે કાયિકી, આદિ ત્રણ ક્રિયાઓવાળો જ હોય છે પણ શ્વાસોચ્છવાસ
લેતી અને છોડતી વખતે જો તે તેમને પીડા પડેાચાડતો, હોય, એવી પરિ-
સ્થિતિમાં તે કાયિકી આદિ ત્રણ ક્રિયાઓ ઉપરાંત પારિતાપનિકી ક્રિયાવાળો પણ
હોઈ શકે છે અને જ્યારે તે પૂર્વોક્ત કાર્ય કરતી વખતે તે પૃથ્વીકાયિક આદિ
જીવનો ઘાત કરી નાખે છે ત્યારે તે ઉપર્યુક્ત ચાર ક્રિયાઓ ઉપરાંત પ્રણા-
તિપાતિકી ક્રિયાથી પણ યુક્ત બને છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ પુઢવિકાદિણં મંતે ! આઝકાદિયં આળમાણેવા,
પાળમાણે વા, ઝસસમાણે વા, નીસસમાણે વા કઙ્કિરિણ ? ” હે મગવન્ !
જ્યારે પૃથ્વીકાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે
અને છોડે છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓવાળો હોય છે.

‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! એવમેવ-પૂર્વોક્તવદથ પૃથિવીકાયિક અપ્પકાગિકમ્
આનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્છ્વસન્ વા નિઃશ્વમન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્,
કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્, કદાચિત્ પચ્ચક્રિયઃ સ્યાદિતિ માત્ર ‘એવં જાવ
વણસ્સહકાર્યં’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા ચાચત્-પૃથિવીકાયિક તેજસ્કાયિકં, વાયુ
કાયિકં, વનસ્પતિકાયિકં ચાપિ આનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્છ્વસન્ વા, નિઃશ્વમન્
વા પૂર્વોક્તરીત્યા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્, કદા
ચિત્ પચ્ચક્રિયઃ સ્યાત્, પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયાદિદાનામ્ આનમાર્જં શ્વાસો
ચ્છ્વસ પરિવ્રજન્ પરિવ્રજન્ વા સ્યાત્ ત્રિક્રિય સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, સ્યાત્ પચ્ચક્રિયો

‘એવં ચેવ’ જય પૃથિવીકાયિક જીવ અપ્પકાયિક જીવ કો શ્વાસોચ્છ્વ
શ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા ઓર છોડતા હૈ-તય વહ કદાચિત્ ત્રીન
ક્રિયાઓં વાલા ‘મી’ હોતાહૈ, કદાચિત્ ૪ ચાર ક્રિયાઓં વાલા ‘મી’ હોતાહૈ
ઓર કદાચિત્ ૫ પાંચ ક્રિયાઓં વાલા ‘મી’ હોતાહૈ । ‘એવં જાવ વણસ્સહ
કાર્યં’ હસી તરહ સે પૃથિવીકાયિક જીવ તેજસ્કાયિક કો, વાયુકા
યિક કો, એવ વનસ્પતિકાયિક કો શ્વામોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા
હૈ ઓર છોડતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર ક સ્વ મેં ‘મી’ વહી ઉત્તર જાનના
ચાહિયે-કિં કદાચિત્ વહ ત્રીન ક્રિયાઓંવાલા હોતા હૈ, કદાચિત્ વહ
ચાર ક્રિયાઓં વાલા હોતા હૈ ઓર કદાચિત્ વહ પાંચ ક્રિયાઓં વાલા
‘મી’ હોતા હૈ । તાત્પર્ય કહને કા વહી હૈ કિં પૃથિવીકાયિક જીવ જય
પૃથિવી કાયિક આદિ જીવોં કો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા
ઓર છોડતા હૈ-તય વહ ત્રીન ક્રિયાઓં વાલા ‘મી’ હોતા હૈ, ચાર
ક્રિયાઓં વાલા ‘મી’ હોતા હૈ ઓર પાંચ ક્રિયાઓં વાલા ‘મી’ હોતા હૈ ।

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! અપ્પકાયિક જીવને
શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો પૃથ્વીકાયિક જીવ ઠંધારેક ત્રણ
ક્રિયાઓવાળો હોય છે ઠંધારેક આર ક્રિયાઓવાળો હોય છે અને કપ રેક પાંચ
ક્રિયાઓ વાળો હોય છે એવં જાવ વણસ્સહકાર્યં” એજ પ્રમાણે તેજસ્કા
વિહને વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને
છોડતો પૃથ્વીકાયિક જીવ કપ રેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો પણ હેય છે ઠંધારેક
આર ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે અને ઠંધારેક પાંચ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય
છે ઠંડેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિક આદિ પચે પ્રકારના એકેન્દ્રિય
જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો પૃથ્વીકાયિક જીવ અમુક
અથોઓમાં ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે અમુક અથોઓમાં ચાર ક્રિયાઓ
વાળો પણ હોય છે તે અથોઓ ઉપર જતાવતામાં આવી સુધ્યા છે

तत्र यदा पृथिवीकायिकादिः पृथिवीकायिकादिरूपरुद्ध्यासं कुर्वन्नापि स्वभाव-
विशेषात् न तस्य पीडा जनयति तदाऽसौ कायिकथादपूर्वोक्तत्रिक्रियः स्यात्,
यदा तु तस्य पीडा जनयति तदा परित्यापनिकी क्रिया सत्त्वात् चतुष्क्रियः स्यात्,
प्राणातिपातसद्भावेतु पञ्चक्रियः स्यादिति तात्पर्यम्, गौतमः पृच्छति—‘ पुढवि-
काश्च ण भंते ! आउकाश्च आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊयसमाणे वा, नोस-
समाणे वा, कश्चिणि ? हे भदन्त ! पृथिवीकायिकः खलु अप्कायिकम् आनन्-
वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा कतिक्रियो भवति ? भगवानाह—

क्रियाओंवाला भी हो सकता है। इस विषय में ऐसा समझना चाहिये—जब पृथिवीकायिक आदि जीव पृथिवीकायिकादि रूप से श्वासोच्छ्वास लेता हुआ भी स्वभावविशेष को लेकर यदि उसे पीड़ा नहीं पहुँचाता है तब तो यह कायिकादि तीन क्रियाओंवाला होता है, तथा पूर्वोक्त कृत्य करते समय यदि वह उसे पीड़ा पहुँचाता है, तब पारितापनिकी क्रिया के सद्भाव से यह चार क्रिया वाला होता है, और जब इसके द्वारा पूर्वोक्त कार्य करते समय उसका विघात हो जाता है—तब यह पाँच क्रियाओं वाला होता है। अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं, 'पुढ्विक्काहणं भते ! आउक्काहय आणमाणे वा, पाणमाणे वा ऊससमाणे वा, नीहसमाणे वा कइकिरिए' हे भदन्त ! जब पृथिवीकायिक जीव अप्पायिक जीव को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है तब वह कितनी क्रियाओंवाला होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं

પણુ કરતો હોય છે. આ કથનનુ સ્પષ્ટીકરણુ આ પ્રમાણુ છે-પૃથ્વીકાયિક આદિને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણુ કરવાની અને છોડવાની ક્રિયા કરતો હોય, ત્યારે સ્વભાવ-વિશેષને લીધે તેને જો પીડા પહોચાડતો નથી, તો એવી પરિસ્થિતિમાં તો તે કાયિકી, આદિ ત્રણુ ક્રિયાઓવાળો જ હોય છે. પણુ શ્વાસોચ્છવાસ દેતી અને છોડતી વખતે જો તે તેમને પીડા પહોચાડતો, હોય, એવી પરિસ્થિતિમાં તે કાયિકી આદિ ત્રણુ ક્રિયાઓ ઉપરાંત પારિતાપનિકી ક્રિયાવાળો પણુ હોઈ શકે છે અને જ્યારે તે પૂરોક્ત કાર્ય કરતી વખતે તે પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવનો ઘાત કરી નાખે છે ત્યારે તે ઉપર્યુક્ત ચાર ક્રિયાઓ ઉપરાંત પ્રણાતિપાતિકી ક્રિયાથી પણુ યુક્ત બને છે.

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન—“ પુદગ્ધિકાદ્દશ મને ! આરુઠ્ઠાદ્ય આણમાણેવા, પાણમાણે વા, ઝસસમાણે વા, નીસસમાણે વા કહ્કિરિય ? ” હે મહાવન ! જ્યારે પૃથ્વીકાવિક છત્ર અપ્કાવિક છત્રને જ્ઞાસોરૂપાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓવાળો હોય છે.

‘એવ એવ’ હે ગૌતમ ! એવમેવ-પૂર્વોક્તદેવ પૃથિવીકાપિક અપ્કાગિકમ્
 આનન્ વા, પ્રાણન્ વા, ઉર્ધ્વસન્ વા નિ શ્વસન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયા સ્પાત્,
 કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયા સ્પાત્, કદાચિત્ પચ્ચક્રિયા સ્પાદિતિ માત્ર ‘એવ જાવ
 ઘણસ્સદ્કાશ્ય’ એવ પૂર્વોક્તરીત્યા યાવત્-પૃથિવીકાપિક તેજસ્કાપિક, વાયુ
 કાપિક, વનસ્પતિકાપિક ચાપિ આનન્ વા, પ્રાણન્ વા, ઉર્ધ્વસન્ વા, નિ શ્વસન્
 વા પૂર્વોક્તરીત્યા કદાચિત્ ત્રિક્રિયા સ્પાત્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયા સ્પાત્, કદા
 ચિત્ પચ્ચક્રિયા સ્પાત્, પૃથિવીકાપિક પૃથિવીકાયાદિકાનામ્ આનપ્રાણશ્વાસો
 ર્ધ્વસ શ્વસન્ પરિગુચ્છન્ વા સ્પાત્ ત્રિક્રિયા સ્પાત્ ચતુષ્ક્રિયા સ્પાત્ પચ્ચક્રિયો

‘એવ એવ’ જય પૃથિવીકાપિક જીવ અપ્કાપિક જીવ કો શ્વાસોર્ધ્વ
 શ્વાસ રૂપ સે મદ્દહ કરતા ઓર ઊઠતા હૈ-તય ઘહ કદાચિત્ ત્રીન
 ક્રિયાઓ ચાલા મી હોતાહૈ, કદાચિત્ ૪ ચાર ક્રિયાઓ ચાલા મી હોતાહૈ
 ઓર કદાચિત્ ૫ પાંચ ક્રિયાઓ ચાલા મી હોતાહૈ । ‘એવ જાવ ઘણસ્સદ્
 કાશ્ય’ હસી તરહ સે પૃથિવીકાપિક જીવ તેજસ્કાપિક કો, વાયુકા
 પિક કો, એવ વનસ્પતિકાપિક કો શ્વાસોર્ધ્વ શ્વાસ રૂપ સે મદ્દહ કરતા
 હૈ ઓર ઊઠતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર કે રૂપ મેં મી ઘહી ઉત્તર જાનના
 ઘાઈયે-કિં કદાચિત્ ઘહ ત્રીન ક્રિયાઓચાલા હોતા હૈ, કદાચિત્ ઘહ
 ચાર ક્રિયાઓ ચાલા હોતા હૈ ઓર કદાચિત્ ઘહ પાંચ ક્રિયાઓ ચાલા
 મી હોતા હૈ । તાત્પર્ય કહને કા ઘહી હૈ કિ પૃથિવીકાપિક જીવ જય
 પૃથિવી કાપિક આદિ જીવો કો શ્વાસોર્ધ્વ શ્વાસ રૂપ સે મદ્દહ કરતા
 ઓર ઊઠતા હૈ-તય ઘહ ત્રીન ક્રિયાઓ ચાલા મી હોતા હૈ, ચાર
 ક્રિયાઓ ચાલા મી હોતા હૈ ઓર પાંચ ક્રિયાઓ ચાલા મી હોતા હૈ ।

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—‘એવ એવ’ હે ગૌતમ ! અપ્કાપિક જીવને
 શ્વાસોર્ધ્વ શ્વાસ રૂપે મદ્દહ કરતો અને ઊઠતો પૃથ્વીકાપિક જીવ અપ્કાપિક જીવ
 કિશ્વોવાળો હોય છે અપ્કાપિક ચાર કિશ્વોવાળો હોય છે અને અપ્કાપિક પાંચ
 કિશ્વોવાળો હોય છે એવ જાવ ઘણસ્સદ્કાશ્ય એવ પ્રમાણે તેજસ્કા
 પિકને, વાયુકાપિકને અને વનસ્પતિકાપિકને શ્વાસોર્ધ્વ શ્વાસ રૂપે મદ્દહ કરતો અને
 ઊઠતો પૃથ્વીકાપિક જીવ અપ્કાપિક જીવ કિશ્વોવાળો હોય છે અને ઊઠતો
 ચાર કિશ્વોવાળો પશુ હોય છે અને અપ્કાપિક પાંચ કિશ્વોવાળો પશુ હોય
 છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાપિક આદિ પદાર્થ પ્રકારના એકેન્દ્રિય
 જીવોને શ્વાસોર્ધ્વ શ્વાસ રૂપે મદ્દહ કરતો અને ઊઠતો પૃથ્વીકાપિક જીવ અપ્કાપિક
 સંયોગમાં ત્રણ કિશ્વોવાળો હોય છે, અમુક સંયોગમાં ચાર કિશ્વો
 વાળો પશુ હોય છે તે સંયોગો ઉપર અતાવતામાં આવી શુકયા છે

‘એવ એવ’ હે ગૌતમ ! એવમેવ-પૂર્વોક્તરદશ પૃથિવીકાયિક અપ્કાયિકમ્
 આનન્ વા, પ્રાણન્ વા ઉચ્છ્વસન્ વા, નિશ્વસન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્,
 કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિય સ્યાત્, કદાચિત્ પચ્ચક્રિય સ્યાદિતિ માત્ર ‘એવ જાવ
 વળસ્સહકાશ્ય’ એવ પૂર્વોક્તરીત્યા સામત્-પૃથિવીકાયિક તેજસ્કાયિક, વાયુ
 કાયિક, વનસ્પતિકાયિક સાપિ આનન્ વા, પ્રાણન્ વા, ઉચ્છ્વસન્ વા, નિશ્વસન્
 વા પૂર્વોક્તરીત્યા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્, કદા
 ચિત્ પચ્ચક્રિયઃ સ્યાત્, પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયાદિદાનામ્ આનપ્રાણં શાસો
 ઈદમ્ પુદ્ગલ્ પરિપુદ્ગલ્ વા સ્યાત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિય, સ્યાત્ પચ્ચક્રિયો
 ‘એવ એવ’ જય પૃથિવીકાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવ કો શાસોચ્છ્વાસ
 શાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા ઓર છોડતા હૈ-તય વહ કદાચિત્ ત્રીન
 ક્રિયાઓં વાલા મી હોતા હૈ, કદાચિત્ ૪ ચાર ક્રિયાઓં વાલા મી હોતા હૈ
 ઓર કદાચિત્ ૫ પાંચ ક્રિયાઓં વાલા મી હોતા હૈ । ‘એવ જાવ વળસ્સહ
 કાશ્ય’ इसी तरह से पृथिवीकायिक जीव तेजस्कायिक को, वायुका
 यिक को, एव वनस्पतिकायिक को शासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता
 है और छोड़ता है । इस प्रश्न के उत्तर के रूप में भी वही उत्तर जानना
 चाहिये-कि कदाचित् वह तीन क्रियाओंवाला होता है, कदाचित् वह
 चार क्रियाओं वाला होता है और कदाचित् वह पांच क्रियाओं वाला
 भी होता है । तात्पर्य कहने का यही है कि पृथिवीकायिक जीव जब
 पृथिवी कायिक आदि जीवों को शासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता
 और छोड़ता है-तय वह तीन क्रियाओं वाला भी होता है, चार
 क्रियाओं वाला भी होता है और पांच क्रियाओं वाला भी होता है ।

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર— એવ એવ ” હે ગૌતમ ! અપ્કાયિક એવને
 શાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છેડતો પૃથ્વીકાયિક એવ ક્યારેક ત્રણ
 ક્રિયાઓવાળો હોય છે ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓવાળો હોય છે અને ક્યારેક પાંચ
 ક્રિયાઓ વાળો હોય છે ‘એવ જાવ વળસ્સહકાશ્ય’ એવ પ્રમાણે તેજસ્કા
 યિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને એ શાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને
 છેડતો પૃથ્વીકાયિક એવ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે ક્યારેક
 ચાર ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય
 છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિક અદિ એવ પ્રકારના એકેન્દ્રિય
 એવને શાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છેડતો પૃથ્વીકાયિક એવ અમુક
 ક્રિયાઓમાં ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અમુક સંયોગમાં ચાર ક્રિયાઓ
 વાળો પણ હોય છે તે સંયોગો ઉપર બતાવવામાં આવી ચુક્યા છે

મહેત્વેત્તિ માવઃ, ' એવં આઝકાઈણ વિ સઝવે વિ માણિયઝ્વા ' એવં-પૃથિવી વહેવ અપ્કાયિકેનાપિ સર્વેઽપિ મણિતઝ્વાઃ, તથાચ અપ્કાયિકઃ પૃથિવીકાયાદિ- કમ્ આતન્ વા, પ્રાણન્ વા, ઉચ્ચૈપન્ વા, નિઃશ્વપન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ, કદા- ચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, કદાચિત્ પશ્ચક્રિયો મહેદિતિ માવઃ, ' એવં તેઝકાઈણ વિ, એવં વાઝકાઈણ વિ એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ તેજસ્કાયિકેનાપિ, એવં તથૈવ વાયુકાયિકે- નાપિ સર્વેઽપિ મણિતઝ્વાઃ, તથા ચ તેજસ્કાયિકો વાયુકાયિકશ્ચ પૃથિવીકાયા- દિકમ્ આતન્ વા, પ્રાણન્ વા, ઉચ્ચૈસન્ વા નિઃશ્વમન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાન્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્, કદાચિત્ પશ્ચક્રિયઃ સ્યાત્' इति भावः ।

' એવં આઝકાઈણ વિ સઝવે વિ માણિયઝ્વા એવ તેઝકાઈણ વિ, એવં વાઝકાઈણ વિ ' પૃથિવીકાયિક કી तरह સે હી અપ્કાયિક કે સાથ મી પૃથિવીકાયિક આદિ સઘ કા સંબંધ કર કહના ચાહિયે । તથા- અપ્કાયિક જીવ પૃથિવીકાયિક આદિ જીવોં કો શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ સે જવ ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર છોડતા હૈ-તથ વહ કદાચિત્ તોન ક્રિયા- ઓંવાલા મી હોતા હૈ, ચાર ક્રિયાઓંવાલા મી હોતા હૈ એવ પાંચ ક્રિયાઓં વાલા મી હોતા હૈ । ઈસી પ્રકાર સે તેજસ્કાયિક ઓર વાયુ કાયિક કે સાથ પૃથિવીકાયિક આદિ સઘ કા સંબંધ કરકે કહના ચાહિયે-તથા-તૈજસ્કાયિક ઓર વાયુકાયિક જીવ પૃથિવીકાયિક આદિ જીવોં કો શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતે હુણ ઓર છોડતે હુણ કદાચિત્ તોન ક્રિયાઓં વાલે, કદાચિત્ ચાર ક્રિયાઓં વાલે ઓર

એવ આઝકાઈણ વિ સઝવે વિ માણિયઝ્વા, એવં તેઝકાઈણ વિ, એવ વાઝ- કાઈણ વિ " એજ પ્રમાણે (પૃથ્વીકાયિકની પ્રમાણે) અપ્કાયિક સાથે પણ પૃથ્વીકાયિક આદિ પાથે એકેન્દ્રિયોના સબધ સમજવો. જેમ કે...અપ્કા- યિક જીવ જ્યારે પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવોને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે, ત્યારે તે ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય તે એજ પ્રમાણે તૈજસ્કાયિક અને વાયુકાયિકની સાથે પૃથ્વીકાયિક આદિ પાથેના સબધ સમજવો કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના સ્થાવર જીવોને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો તૈજસ્કાયિક જીવ તથા વાયુકાયિક જીવ પણ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે

‘એવ ચેવ’ હે ગૌતમ ! પન્થમેવ-પૂર્વોક્તરદેશ પૃથિવીકાયિક અપ્કાયિકમ્
 ધાનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્ચૈસન્ વા, નિશ્વમન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્,
 કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્, કદાચિત્ પચ્ચક્રિયઃ સ્યાદિતિ માત્ર ‘એવ જાવ
 વળસ્સહકાર્યં’ એવ પૂર્વોક્તરીત્યા ચાથત્-પૃથિવીકાયિક તેજસ્કાયિક, વાયુ
 કાયિક, વનસ્પતિકાયિક ધાપિ આનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્ચૈસન્ વા, નિશ્વસન્
 વા પૂર્વોક્તરીત્યા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાત્, કદા
 ચિત્ પચ્ચક્રિયઃ સ્યાત્, પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયાદિકાનામ્ આનમાણં યાસો
 ધ્વૈસ ગૃહ્નન્ પરિગૃહ્નન્ વા સ્યાત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, સ્યાત્ પચ્ચક્રિયો
 ‘એવ ચેવ’ જવ પૃથિવીકાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવ કો યાસોચ્છ
 વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા ઓર છોડતા હૈ-તવ વહ કદાચિત્ ત્રીન
 ક્રિયાઓં ચાલા મી હોતાહૈ, કદાચિત્ ૪ ચાર ક્રિયાઓં ચાલા મી હોતાહૈ
 ઓર કદાચિત્ ૫ પાંચ ક્રિયાઓં ચાલા મી હોતાહૈ । ‘એવ જાવ વળસ્સહ
 કાર્યં’ હસી તરહ સે પૃથિવીકાયિક જીવ તેજસ્કાયિક કો, વાયુકા
 યિક કો, એવ વનસ્પતિકાયિક કો યાસોચ્છવાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા
 હૈ ઓર છોડતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર કે રૂપ મેં મી વહી ઉત્તર જાનના
 હાઈયે-કિં કદાચિત્ વહ ત્રીન ક્રિયાઓંચાલા હોના હૈ, કદાચિત્ વહ
 ચાર ક્રિયાઓં ચાલા હોતા હૈ ઓર કદાચિત્ વહ પાંચ ક્રિયાઓં ચાલા
 મી હોતા હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહી હૈ કિ પૃથિવીકાયિક જીવ જવ
 પૃથિવી કાયિક આદિ જીવોં કો યાસોચ્છવાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા
 ઓર છોડતા હૈ-તવ વહ ત્રીન ક્રિયાઓં ચાલા મી હોતા હૈ, ચાર
 ક્રિયાઓં ચાલા મી હોતા હૈ ઓર પાંચ ક્રિયાઓં ચાલા મી હોતા હૈ ।

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—‘એવ ચેવ’ હે ગૌતમ ! અપ્કાયિક લવને
 યાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છેડતો પૃથ્વીકાયિક લવ કષારેક ત્રણ
 ક્રિયાઓવાળો હોય છે કષારેક ચાર ક્રિયાઓવાળો હોય છે અને કષારેક પાંચ
 ક્રિયાઓ વાળો હોય છે “એવ જાવ વળસ્સહકાર્યં” એજ પ્રમાણે તેજસ્કા
 યિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને યાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને
 છેડતો પૃથ્વીકાયિક લવ કષારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે, કષારેક
 ચાર ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે અને કષારેક પાંચ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય
 છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિક અદિ ૫ ૨ પ્રકારના એકેન્દ્રિય
 લવને યાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છેડતો પૃથ્વીકાયિક લવ અમુક
 સંયોગોમાં ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અમુક સંયોગોમાં ચાર ક્રિયાઓ
 વાળો પણ હોય છે તે સંયોગો ઉપર અતાપચામા આવી શુક્રમાં છે

ભવેત્ इति भावः, ' एवं वाउकाइएण वि सञ्चे वि भाणियन्वा ' एवं-पृथिवी
वदेव अप्कायिकेनापि सर्वेऽपि भणितव्याः, तथाच अप्कायिकः पृथिवीकायादि-
कम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्चैषन् वा, निःश्वसन् वा कदाचित् त्रिक्रियः, कदा-
चित् चतुष्क्रियः, कदाचित् पञ्चक्रियो भवेदिति भावः, ' एवं तेउकाइएण वि,
एवं वाउकाइएण वि एवं पूर्वोक्तीत्यैव तेजस्कायिकेनापि, एवं तथैव वायुकायि-
केनापि सर्वेऽपि भणितव्या, तथा च तेजस्कायिको वायुकायिकश्च पृथिवीकाया-
दिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्चैषन् वा निःश्वसन् वा कदाचित् त्रिक्रियः
स्यान्, कदाचित् चतुष्क्रियः स्यात्, कदाचित् पञ्चक्रियः स्यात् इति भावः ।

' एवं આઝકાઈએણ વિ સઞ્ચે વિ ભાણિયન્વા એવ તેઝકાઈએણ વિ, એવ વાઝકાઈએણ વિ ' પૃથ્વીકાયિક કી તરહ સે હી અપ્કાયિક કે સાથ
भी पृथिवीकायिक आदि सब का संबंध कर कहना चाहिये । तथा-
अप्कायिक जीव पृथिवीकायिक आदि जीवों को श्वासोच्छ्वास रूप से
जब ग्रहण करता है और छोड़ता है-तब वह कदाचित् तीन क्रिया-
ओंवाला भी होता है, चार क्रियाओंवाला भी होता है एवं पांच
क्रियाओं वाला भी होता है । इसी प्रकार से तेजस्कायिक और वायु-
कायिक के साथ पृथिवीकायिक आदि सब का संबंध करके कहना
चाहिये-तथा-तैजस्कायिक और वायुकायिक जीव पृथिवीकायिक आदि
जीवों को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करते हुए और छोड़ते हुए
कदाचित् तीन क्रियाओं वाले, कदाचित् चार क्रियाओं वाले और

एव आउक ईएण वि सञ्चे वि भाणियन्वा, एवं तेउकाईएण वि, एव वाउ-
क-इएण वि" એજ પ્રમાણે (પૃથ્વીકાયિકની પ્રમાણે) અપ્કાયિક સાથે પણ
પૃથ્વીકાયિક આદિ પાથે એકેન્દ્રિયોનો સબધ સમજવો જેમ કે અપ્કા-
યિક જીવ જ્યારે પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે
અને છોડે છે, ત્યારે તે ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે, ક્યારેક
ચાર ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ
હોય તે એજ પ્રમાણે તૈજસ્કાયિક અને વાયુકાયિકની સાથે પૃથ્વીકાયિક આદિ
પાથેનો સબધ સમજવો કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિકથી લઈને
વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના સ્થાવર જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો
અને છોડતો તૈજસ્કાયિક જીવ તથા વાયુકાયિક જીવ પણ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ
વાળો હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અને ક્યારેક પાંચ
ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે

‘એવં ચેવ’ હે જીવમ ! પચમેવ-પૂર્વોક્તવદ્વ પૃથિવીકાપિક અપ્કાગિકમ્
આનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્ચૈસન્ વા, નિ ચમન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયાઃ સ્યાત્,
કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયાઃ સ્યાત્, કદાચિત્ પચ્ચક્રિયા સ્યાદિતિ માત્ર ‘એવં જાન
વચસસદ્દશ્યં’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યામત્-પૃથિવીકામિક તેજસ્કાપિક, વાયુ
કાપિક, વનસ્પતિકાપિક ચાપિ આનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્ચૈસન્ વા, નિ ચમન્
વા પૂર્વોક્તરીત્યા કદાચિત્ ત્રિક્રિયાઃ સ્યાત્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયાઃ સ્યાત્, કદા
ચિત્ પચ્ચક્રિયાઃ સ્યાત્, પૃથિવીકાપિકાઃ પૃથિવીકાયાદિકાનામ્ આનમાણં ચાસો
ચ્ચૈસ પરિવૃજન્ પરિવૃજન્ વા સ્યાત્ ત્રિક્રિયાઃ સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિયા સ્યાત્ પચ્ચક્રિયો

‘એવં ચેવ’ જવ પૃથિવીકાપિક જીવ અપ્કાપિક જીવ કો ચાસોચ્ચ
વાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા ઓર ઓડતા હૈ-તય વહ કદાચિત્ ત્રીન
ક્રિયાઓં વાલા મી હોતાહૈ, કદાચિત્ ૪ ચાર ક્રિયાઓં વાલા મી હોતાહૈ
ઓર કદાચિત્ ૫ પાંચ ક્રિયાઓં વાલા મી હોતાહૈ । ‘એવં જાન વચસસદ્દ
કાશ્યં’ હસી તરહ સે પૃથિવીકાપિક જીવ તેજસ્કાપિક કો, વાયુકા
પિક કો, એવં વનસ્પતિકાપિક કો ચામોચ્ચવાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા
હૈ ઓર ઓડતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કો ઉત્તર કો રૂપ મેં મી વહી ઉત્તર જાનના
વાહિયે-કિં કદાચિત્ વહ ત્રીન ક્રિયાઓંવાલા હોના હૈ, કદાચિત્ વહ
ચાર ક્રિયાઓં વાલા હોના હૈ ઓર કદાચિત્ વહ પાંચ ક્રિયાઓં વાલા
મી હોના હૈ । તાત્પર્ય કહમે કા વહી હૈ કિં પૃથિવીકાપિક જીવ જવ
પૃથિવી કાપિક આદિ જીવોં કો ચાસોચ્ચવાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતા
ઓર ઓડતા હૈ-તય વહ ત્રીન ક્રિયાઓં વાલા મી હોના હૈ, ચાર
ક્રિયાઓં વાલા મી હોના હૈ ઓર પાંચ ક્રિયાઓં વાલા મી હોના હૈ ।

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર— એવં ચેવ’ હે જીવમ ! અપ્કાપિક એવને
ચાસોચ્ચવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છેડતો પૃથ્વીકાપિક એવં અપારેક ત્રણ
ક્રિયાઓવાળો હોય છે અપારેક ચાર ક્રિયાઓવાળો હોય છે અને અપારેક પાંચ
ક્રિયાઓ વાળો હોય છે “એવં જાન વચસસદ્દશ્યં” એવં પ્રમાણે તેજસ્કા
પિકને, વાયુકાપિકને અને વનસ્પતિકાપિકને ચાસોચ્ચવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને
છેડતો પૃથ્વીકાપિક એવં અપારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે અપારેક
ચાર ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે અને અપારેક પાંચ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય
છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાપિક અદિ પચ્ચક્રાકારના એકેન્દ્રિય
એવને ચાસોચ્ચવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છેડતો પૃથ્વીકાપિક એવં અપારેક
ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અપારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે તે સચોટો ઉત્તર બતાવનારો આવી મુક્યા છે”

મહેત્વેત્તિ માત્રઃ, 'એવં વાઝકાઙ્ગણ વિ સઙ્ગે વિ ભાણિયન્વા' એવં-પૃથિવી વદેવ અપ્કાયિકેનાપિ સર્વેઽપિ મણિતવ્યાઃ, તથાચ અપ્કાયિકઃ પૃથિવીકાયાદિકમ્ આનન્ વા, પ્રાણન્ વા, ઉન્ઘ્ણન્ વા, નિઃશ્વપન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, કદાચિત્ પચ્ચક્રિયો મહેદિતિ માત્રઃ, 'એવં તેઝકાઙ્ગણ વિ, એવં વાઝકાઙ્ગણ વિ એવં પૂર્વોક્તીત્યૈવ તેજસ્કાયિકેનાપિ, એવં તથૈવ વાયુકાયિકેનાપિ સર્વેઽપિ મણિતવ્યાઃ, તથા ચ તેજસ્કાયિકો વાયુકાયિકસ્થ પૃથિવીકાયાદિકમ્ આનન્ વા, પ્રાણન્ વા, ઉન્ઘ્ણન્ વા નિઃશ્વપન્ વા કદાચિત્ ત્રિક્રિયઃ સ્યાન્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયઃ સ્યાન્, કદાચિત્ પચ્ચક્રિયઃ સ્યાન્' इति मात્રः ।

'એવં આઝકાઙ્ગણ વિ સઙ્ગે વિ ભાણિયન્વા એવ તેઝકાઙ્ગણ વિ, એવં વાઝકાઙ્ગણ વિ' પૃથિવીકાયિક કી તરહ સે હી અપ્કાયિક કે સાથ મી પૃથિવીકાયિક આદિ સવ કા સંબંધ કર કહના ચાહિયે । તથા-અપ્કાયિક જીવ પૃથિવીકાયિક આદિ જીવોં કો શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ સે જવ ગ્રહણ કરતા હૈં ઓર છોડતા હૈં-તવ વહ કદાચિત્ ત્રીન ક્રિયાઓંવાલા મી હોતા હૈં, ચાર ક્રિયાઓંવાલા મી હોતા હૈં એવં પાંચ ક્રિયાઓંવાલા મી હોતા હૈં । હસી પ્રતાર સે તેજસ્કાયિક ઓર વાયુકાયિક કે સાથ પૃથિવીકાયિક આદિ સવ કા સંબંધ કરકે કહના ચાહિયે-તથા-તૈજસ્કાયિક ઓર વાયુકાયિક જીવ પૃથિવીકાયિક આદિ જીવોં કો શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ સે ગ્રહણ કરતે હુએ ઓર છોડતે હુએ કદાચિત્ ત્રીન ક્રિયાઓં વાલે, કદાચિત્ ચાર ક્રિયાઓં વાલે ઓર

એવ આઝકાઙ્ગણ વિ સઙ્ગે વિ ભાણિયન્વા, એવં તેઝકાઙ્ગણ વિ, એવ વાઝકાઙ્ગણ વિ" એજ પ્રમાણે (પૃથ્વીકાયિકની પ્રમાણે) અપ્કાયિક સાથે પણ પૃથ્વીકાયિક આદિ પાચે એકેન્દ્રિયોનો સબધ સમજવો જોમ છે. અપ્કાયિક જીવ જ્યારે પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવોને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે, ત્યારે તે ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય તે એજ પ્રમાણે તૈજસ્કાયિક અને વાયુકાયિકની સાથે પૃથ્વીકાયિક આદિ પાચેનો સબધ સમજવો કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના સ્થાવર જીવોને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો તૈજસ્કાયિક જીવ તથા વાયુકાયિક જીવ પણ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે

‘ જાવ ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય મતે ! ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય એવ આણમાણે વા ? પુછ્યા ’
 હે મહાત્મા ! યાત્રા ઘનસ્પતિકાદ્રવ્યઃ સ્વલુ પૃથિવીકાયિકમ્, અપ્પકાયિકમ્, તેજ
 સ્કાયિકમ્, વાયુકાયિકમ્, ઘનસ્પતિકાદ્રવ્યમ્, એવ આનન્ વા, માણન્ વા,
 ઉચ્છ્વસન્ વા, નિઃશ્વસન્ વા, કતિકિરિયઃ સ્વાત્ ? ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય પૃથિવીકાયિક
 કાદીનામ્ આનપાણમે આસોચ્છ્વાસૌ વા શૂન્ય પરિશુશ્ચન્ વા કતિકિરિયો
 મધેદિતિ પૂછ્યા, મગધનાહ—‘ ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચડકિરિય,
 સિય પંચકિરિય ’ હે ગૌતમ ! ઘનસ્પતિકાદ્રવ્યઃ પૃથિવીકાયિકાદિ-ઘનસ્પતિ
 કાયિકાન્તમ્ આનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્છ્વસન્ વા, નિઃશ્વસન્ વા કદાચિત્ પ્રિક્રિયાઃ
 સ્યાત્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયા સ્યાત્, કદાચિત્ પંચક્રિયાઃ સ્યાદિતિ માત્રા ॥ સૂ. ૨ ॥

મહાત્મા—ઘાટકાદ્રવ્યો મતે ! રુક્તવસ્તુ મૂલ પચાલેમાણે વા
 પચાલેમાણે કતિકિરિય ? ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચડ
 કદાચિત્ પાંચ ક્રિયાઓ થાછે હોતે હૈં । ‘ જાવ ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય મતે !
 ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય એવ આણમાણે ? પુછ્યા ’ ગૌતમ પૂછતે હૈં—હે મહાત્મા !
 યાત્રા ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય જીવ પૃથિવીકાયિક કો, અપ્પકાયિક કો, તેજ
 સ્કાયિક કો વાયુકાયિક કો એવ ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય કો આસોચ્છ્વાસ
 રૂપ સે જમ ગ્રહણ કરતા હે ઓર છોડતા હે, તય વહ કિતની ક્રિયાઓ
 થાલા હોના હે ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! ઘનસ્પતિ
 કાયિક જીવ જમ પૃથિવીકાયિક આદિ જીવો કો આસોચ્છ્વાસરૂપ સે
 ગ્રહણ કરકે છોડતા હે—તય વહ ‘ સિય તિકિરિય, સિય ચડકિરિય,
 સિય પંચકિરિય ત્રીન ક્રિયાઓ થાલા મી હો સકતાહૈં, ચાર ક્રિયાઓ
 થાલા મી હો સકતા હે, એવ પાંચ ક્રિયાઓ થાલા મી હો સકતાહૈં. સૂ. ૨ ॥

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન— જાવ ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય મતે ! ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય એવ
 આણમાણે ? પુછ્યા ? ’ હે મહાત્મા ! પૃથ્વીકાયિકને, અપ્પકાયિકને તેજસ્કાયિકને
 વાયુકાયિકને, અને ઘનસ્પતિકાદ્રવ્યને આસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને
 છોડતો ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય એવ કેવી ક્રિયાઓ થાળો હોય છે ?

મહાવીર પ્રત્યુત્તર—હે ગૌતમ ! ઘનસ્પતિકાદ્રવ્ય એવ આપે પૃથ્વી
 કાયિક આદિ જીવોને આસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને બહાર કાઢે છે,
 આપે તે ‘ સિય તિકિરિય સિય ચડકિરિય સિય પંચકિરિય ’ ક્યારેક ત્રણ
 ક્રિયાઓ થાળો ત્રણ હોય છે ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ થાળો હોય છે અને ક્યારેક
 એવ ક્રિયાઓ થાળો ત્રણ હોઈ શકે છે ॥ સૂ. ૨ ॥

ભવેત્ इति भावः, ' एवं आउकाइएण वि सव्वे वि भाणियन्वा ' एवं-पृथ्वी
 वदेव अप्कायिकेनापि सर्वेऽपि भणितव्याः, तथाच अप्कायिकः पृथिवीकायादि-
 कम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्चैषन् वा, निःश्वपन् वा कदाचित् त्रिक्रियः, कदा-
 चित् चतुष्क्रियः, कदाचित् पञ्चक्रियो भवेदिति भावः, ' एवं तेउकाइएण वि,
 एवं वाउकाइएण वि ' एवं पूर्वोक्तगीत्यैव तेजस्कायिकेनापि, एवं तथैव वायुकायि-
 केनापि सर्वेऽपि भणितव्याः, तथा च तेजस्कायिको वायुकायिकश्च पृथिवीकाया-
 दिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्चैषन् वा निःश्वपन् वा कदाचित् त्रिक्रियः
 स्यात्, कदाचित् चतुष्क्रियः स्यात्, कदाचित् पञ्चक्रियः स्यात् इति भावः ।

' एवं आउकाइएण वि सव्वे वि भाणियन्वा एव तेउकाइएण वि, एवं
 वाउकाइएण वि ' પૃથ્વીકાચિકા કી तरह से ही अप्कायिक के साथ
 भी पृथिवीकायिक आदि सब का संबंध कर कहना चाहिये । तथा-
 अप्कायिक जीव पृथिवीकायिक आदि जीवों को श्वासोच्छ्वास रूप से
 जब ग्रहण करता है और छोड़ता है-तब वह कदाचित् तीन क्रिया-
 ओंवाला भी होता है, चार क्रियाओंवाला भी होता है एवं पांच
 क्रियाओं वाला भी होता है । इसी प्रकार से तेजस्कायिक और वायु-
 कायिक के साथ पृथिवीकायिक आदि सब का संबंध करके कहना
 चाहिये-तथा-तेजस्कायिक और वायुकायिक जीव पृथिवीकायिक आदि
 जीवों को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करते हुए और छोड़ते हुए
 कदाचित् तीन क्रियाओं वाले, कदाचित् चार क्रियाओं वाले और

एव आउक इएण वि सव्वे वि भाणियन्वा, एवं तेउकाइएण वि, एव वाउ-
 कइएण वि " એજ પ્રમાણે (પૃથ્વીકાચિકાની પ્રમાણે) અપ્કાચિક સાથે પણ
 પૃથ્વીકાચિક આદિ પાચે એકેન્દ્રિયોના સબંધ સમજવો જેમ કે . . અપ્કા-
 ચિક જીવ ન્યારે પૃથ્વીકાચિક આદિ જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે
 અને છોડે છે, ત્યારે તે ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે, કય રેક
 ચાર ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ
 હોય તે એજ પ્રમાણે તૈજસ્કાચિક અને વાયુકાચિકની સાથે પૃથ્વીકાચિક આદિ
 પાચેના સબંધ સમજવો કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાચિકથી લઈને
 વનસ્પતિકાચિક પર્યન્તના સ્થાવર જીવોને શ્વસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો
 અને છોડતો તૈજસ્કાચિક જીવ તથા વાયુકાચિક જીવ પણ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ
 વાળો હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અને ક્યારેક પાંચ
 ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે

‘ જાવ ઘનસ્પતિકાદ્વિપણ મતે ! ઘનસ્પતિકાદ્વિપણ ચેત્ર આણમાણે વા ? પુચ્છા ’
 હે મહત્ ! યાવન્ ઘનસ્પતિકાદ્વિપણઃ મલુ પૃથિવીકાદ્વિપણમ્, અપ્કાદ્વિપણમ્, તેન-
 સ્પતિકાદ્વિપણમ્, વાયુકાદ્વિપણમ્, વનસ્પતિકાદ્વિપણમ્, ચૈવ આનન્ વા, માણન્ વા,
 ઉચ્ચૈવન્ વા, નિશ્ચયન્ વા, કવિક્રિયાઃ સ્પાત્ ? વનસ્પતિકાદ્વિપણઃ પૃથિવીકાદ્વિ-
 પણાદીનામ્ આનમાણને શ્વાસોચ્છ્વાસૌ વા ગૃહ્ણન્ પરિમુચ્છન્ વા કવિક્રિયા
 મધેદિતિ પુચ્છા, મગધનાથ—‘ ગૌતમ ! સિય તિકિરિપ, સિય ચડકિરિપ,
 સિય પચકિરિપ ’ હે ગૌતમ ! વનસ્પતિકાદ્વિપણઃ પૃથિવીકાદ્વિપણાદિ-વનસ્પતિ-
 કાદ્વિપણાન્તમ્ આનન્ વા, માણન્ વા, ઉચ્ચૈવન્ વા, નિશ્ચયન્ વા કદાચિત્ ક્રિયાઃ
 સ્પાત્, કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયા સ્પાત્, કદાચિત્ પચક્રિયા સ્પાદિતિ માત્રઃ ॥૬૦૨॥

મૂળમ્—વાતકાદ્વિપણં મતે ! રુક્ષસ્ત મૂલ પચાલેમાણે વા
 પચાલેમાણે કવિકિરિપ ? ગૌતમ ! સિય તિકિરિપ, સિય ચડ

કદાચિન્ પાંચ ક્રિયાઓ થાશે હોતે હૈં । ‘ જાવ ઘનસ્પતિકાદ્વિપણ મતે !
 ઘનસ્પતિકાદ્વિપણ ચેત્ર આણમાણે ? પુચ્છા ’ ગૌતમ પૂછતે હૈં—હે મહત્ !
 યાવન્ ઘનસ્પતિકાદ્વિપણઃ જીવ પૃથિવીકાદ્વિપણ કો, અપ્કાદ્વિપણ કો તેન
 સ્પતિકાદ્વિપણ કો વાયુકાદ્વિપણ કો એવ ઘનસ્પતિકાદ્વિપણ કો શ્વાસોચ્છ્વાસ
 રૂપ સે અમ પ્રહણ કરતા હૈં ઝીર ઊઠતા હૈં, તપ થદ કિતની ક્રિયાઓ
 થાલા હોના હૈં ? હસકે ઝતાર મં પ્રશ્ન કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! વનસ્પતિ-
 કાદ્વિપણ જીવ અમ પૃથિવીકાદ્વિપણ આદિ જીવો કો શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ સે
 પ્રહણ કરકે ઊઠતા હૈં—તપ થદ ‘ સિય તિકિરિપ, સિય ચડકિરિપ,
 સિય પચકિરિપ ત્રીન ક્રિયાઓ થાલા મી હો સકમાહૈં, ચાર ક્રિયાઓ
 થાલા મી હો સકમા હૈં, એવ પાંચ ક્રિયાઓ થાલા મી હો સકમાહૈં. સુ. ૨ ॥

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—‘ જાવ ઘનસ્પતિકાદ્વિપણ મતે ! ઘનસ્પતિકાદ્વિપણ ચેત્ર
 આણમાણે ? પુચ્છા ? ’ હે મહત્ ! પૃથ્વીકાદ્વિપણે, અપ્કાદ્વિપણે, તેનસ્પતિકાદ્વિપણે
 વાયુકાદ્વિપણે, અને વનસ્પતિકાદ્વિપણે શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે શ્રદ્ધા કરતો અને
 ઊઠતો વનસ્પતિકાદ્વિપણ ઇવ કેટલી કિયાઓ વાળો હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—હે ગૌતમ ! વનસ્પતિકાદ્વિપણ ઇવ અપારે પૃથ્વી-
 કાદ્વિપણ આદિ જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે શ્રદ્ધા કરે છે અને બદાર કાઠે છે,
 ત્યારે તે “ સિય તિકિરિપ સિય ચડકિરિપ સિય પચકિરિપ ” ક્યારેક ત્રણ
 ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે અને ક્યારેક
 પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય શકે છે ॥ સુ. ૨ ॥

કિરિણ, સિય પંચકિરિણ, એવં જાવ, વીયં પચાલે માણે વા
પુચ્છા ગોયના ! સિય તિકિરિણ, સિય ચઠકિરિણ, સિય પંચ-
કિરિણ, સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

“ નવમસ્સ ચઠત્તીસઈયો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥ નવમસયં સમત્તં ”

છાયા—વાયુકાયિકઃ સ્વલુ મદન્ત ! વૃક્ષસ્ય મૂલં પ્રચાલયન્ વા, પ્રાપાતયન્
વા, કતિક્રિયઃ ? ગૌતમ ! સ્યાત્ ત્રિક્રિયઃ, સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, સ્યાત્ પંચક્રિયઃ,
એવં વન્દમ્, એવં યાવત્ વીજ, પ્રચાલયન્ વા પૃચ્છા, ગૌતમ ! સ્યાત્ ત્રિક્રિયઃ,
સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, સ્યાત્ પંચક્રિયઃ, તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥મૂ૦૩॥

નવમસ્ય ચતુર્લિંગત્તમ ઉદ્દેશઃ સમાપ્તઃ નવમશતકં સમાપ્તમ્ ॥

ટીકા—ક્રિયાધિકારાત્ વાયુકાયિકસ્ય વ્યાપારવિશેષાવિશિષ્ટદશાયાં
ક્રિયાવક્તવ્યતાં પૃચ્છતિ—‘ વાઝકાઙ્ગે ણં મંતે ! સ્વલ્લસ્સ મૂલ પચાલેમાણે વા,
પવાહેમાણે વા, કઙ્કિરિણ ? ’ હે મદન્ત ! વાયુકાયિકઃ સ્વલુ વૃક્ષસ્ય મૂલં પ્રચા-
લયન્ વા—પ્રકરણયન્, પ્રપાતયન્ વા—અધોનિપાતયન્ વા કતિક્રિયઃ—ક્રિયત્ ક્રિયા-

‘ વાઝકાઙ્ગે ણં મંતે ! સ્વલ્લસ્સ મૂલં ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ક્રિયા કા અધિકાર ચાલૂ હૈ હસ સે વાયુકાયિક જીવ
જય અપને વ્યાપાર વિશેષ સે વિશિષ્ટ હોતા હૈ તય વહ કિતની
ક્રિયાઓં વાલા હોતા હૈ ? હસ ચાત કો હસ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારને પ્રકટ
ક્રિયા હૈ—હસમેં ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘ વાઝકાઙ્ગે ણં મંતે !
સ્વલ્લસ્સ મૂલં પચાલેમાણે વા, પવાહેમાણે વા, કઙ્કિરિણ ? ’ હે મદન્ત !
વાયુકાયિક જીવ જય વૃક્ષ કે મૂલ કો કમ્પિત્ કરતા હૈ ઉસે નીચે
જમીન પર ગિરા દેતા હૈ, ઉસ સમય વહ કિતની ક્રિયાઓં વાલા હોતા

“ વાઝકાઙ્ગે મંતે ! સ્વલ્લસ્સમૂલં ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ક્રિયાનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે વાયુકાયિક જીવ ન્યારે
પોતાના વ્યાપાર વિશેષમાં પ્રવૃત્ત હોય છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓ કરે છે.
તે વિષયનું સૂત્રકારે અહીં નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે—ગૌતમ સ્વામીનો
પ્રશ્ન—“ વાઝકાઙ્ગે મંતે ! સ્વલ્લસ્સ મૂલ પચાલેમાણે વા, પવાહેમાણે
વા, કઙ્કિરિણ ? ”

હે ભગવન્ ! વાયુકાયિક જીવ ન્યારે વૃક્ષના મૂળને કંપાવે છે અને તેને
નીચે જમીન પર પાડી નાખે છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે ?

યાન્ સ્યાન્ ? મગધનાદ-’ ગોયમા । સિય ત્રિકિરિય, સિય ચઠકિરિય, સિય પચકિરિય ’ હે ગૌતમ । વાયુકાપિકો ઘૃક્ષસ્ય મૂલ પ્રચાલયન્ વા, પ્રપાતયન્ વા, સ્યાત્ કદાચિત્ પ્રક્રિયો મયેત્ સ્યાત્-કદાચિત્ ચતુષ્ક્રિયો મયેત્, સ્યાત્ કદાચિત્ પચ્ચક્રિયો મયેત્ इति માત્રઃ । અત્ર પરિતાપાયે સમ્મયેડપિ અચિત્તમૂલા પેષપા પ્રિક્રિયત્ય ચોધ્યમ્, एवं ઘૃક્ષમૂલસ્ય વાયુના પ્રચાલયન્ પ્રપાતયન્ વા નદી મિરગાદિપુ પૃથિવ્યા અનાદૃતસ્વદ્શાયમચ્ચેયમ્ । ‘એવ કદ્, એવં જાગ ધીર્યં, પચાલેમાણે વા પુચ્છા ’ એવ પૂર્વોક્તરીત્યા વાયુકાપિકો ઘૃક્ષસ્ય કન્દમ્, એવ વાત્ વૃક્ષસ્ય પીઞ્મ્, મૂત્રાશાય્ય ધીજવર્ચ-તાનિ દશ્વમસ્પકાનિ ઘૃક્ષાદ્ધાનિ મચ્ચિત્, તથાદિ-મૂલમ્ ? કરા ૨, સ્કંધ ૩, ત્વગ્ ૪, જાત્રા ૫, પ્રગાલઃ

હે ?-હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નને એમા કહ્યા હૈં કિ હે ગૌતમ । ‘ સિય ત્રિકિરિય, સિય ચઠકિરિય, સિય પચકિરિય ’ વાયુકાપિક ઝીજ જય ઘૃક્ષ કે મૂલ કો કમ્પિત કરતા હૈં, ઝસે નીચે પૃથ્વી પર ગિરા દેના હૈં તત્ત વહ કદાચિત્ તીન ક્રિયામોં ચાલા ઝી હોતા હૈં, કદાચિત્ વહ ચાર ક્રિયામોં ચાલા ઝા હોતા હૈં ઓર કદાચિત્ વહ પાંચ ક્રિયામોં ચાલા ઝી હોના હૈં । યદાં વાયુકારો પરિતાપ આદિ હોને કી સમાવના હોને પર ઝી જો ઝસે પ્રિક્રિયાચાલા કહા ગયા હૈં વહ અચિત્ત મૂલ કી અપેક્ષા હેકર કહા ગયા હૈં । વાયુ દ્વારા વૃક્ષ કે મૂલ કા કમ્પિત હોના અથવા ઝસકા સ્વરૂપ કર ગિરના યહ તપ્ત હોના હૈં કિ જય વૃક્ષ યા તો નદી કે તટ પર પૃથિવી દ્વારા અનાદૃત ખુલા હો વ્ચકા હોતા હૈં । ‘ એવ કદ્, એવં જાગ ધીર્યં પચાલેમાણે વા પુચ્છા ’ મૂલ સે

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર- સિય ત્રિકિરિય, સિય ચઠકિરિય સિય પચકિરિય ’ હે ઝીતમ । વૃક્ષના મૂળને ક પાવતો અને તેને જમીન પર પડાવતો વાયુકાપિક એ કદાચેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે કદાચેક ચાર ક્રિયાઓવાળો હોય છે અને કદાચેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે જદી વાયુ દ્વારા પરિતાપના આદિ ચરાની સમાવના હોવા છતાં પણ વાયુકાપિક અને ત્રણ ક્રિયાઓ જે કહેવામાં આવ્યો છે તે અચિત્ત મૂળની અપેક્ષાએ કહેવું છે વાયુ દ્વારા વૃક્ષના મૂળને ક પાવવાનું અથવા તેને ઉછેડીને નીચે પછાડવાનું ત્યારે જ શક્ય અને છે કે જ્યારે વૃક્ષ નદીના કિનારા પર જમીન દ્વારા-માટી દ્વારા અનાદૃત રચામાં ઊભુ હોય છે

“ એવ કદ્ એવ જાગ ધીર્યં પચાલેમાણે વા પુચ્છા ’ મૂળથી ઊઠને બીજ પધન્તના ૧ વૃક્ષાઓ હોય છે-(૧) મૂળ, (૨) કન્દ, (૩) સ્કંધ (૫) (૪)

કિરિણ, સિય પંચકિરિણ, એવં જાવ, ત્રીયં પચાલે માણે વા
પુચ્છા ગોયના ! સિય તિકિરિણ, સિય ચડકિરિણ, સિય પંચ-
કિરિણ, સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

“ નવમસ્સ ચડત્તીસહયો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥ નવમસયં સમત્તં ”

છાયા—વાયુકાયિકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! વૃક્ષસ્ય મૂલં પ્રચાલયન્ વા, પ્રાપાતયન્
વા, કતિક્રિયઃ ? ગૌતમ ! સ્યાત્ ત્રિક્રિયઃ, સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, સ્યાત્ પંચક્રિયઃ,
એવં વન્દમ્, એવં યાવત્ ત્રીજ, પ્રચાલયન્ વા પુચ્છા, ગૌતમ ! સ્યાત્ ત્રિક્રિયઃ,
સ્યાત્ ચતુષ્ક્રિયઃ, સ્યાત્ પંચક્રિયઃ, તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ ॥ મૂ૦ ૩ ॥

નવમસ્ય ચતુર્લિંગત્તમ ઉદ્દેશઃ સમાપ્તઃ નવમગતકં સમાપ્તમ્ ॥

ટીકા—ક્રિયાધિકારાત્ વાયુકાયિકસ્ય વ્યાપારવિશેષાવિગ્નિષ્ટદશાયાં
ક્રિયાવક્તવ્યતાં પુન્નતિ—‘ વાઝકાઙ્ગણં મંતે ! સ્વલ્પસ્સ મૂલં પ્રચાલેમાણે વા,
પવાહેમાણે વા, કહકિરિણ ? ’ હે ભદન્ત ? વાયુકાયિકઃ સ્વલુ વૃક્ષસ્ય મૂલં પ્રચા-
લયન્ વા—પ્રકમ્પયન્, પ્રપાતયન્ વા—અધોનિપાતયન્ વા કતિક્રિયઃ—કિયત્ ક્રિયા-

‘ વાઝકાઙ્ગણં મંતે ! સ્વલ્પસ્સ મૂલં ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ક્રિયા કા અધિકાર ચાલુ હૈ હસ સે વાયુકાયિક જીવ
જવ અપને વ્યાપાર વિશેષ સે વિગ્નિષ્ટ હોતા હૈ તવ વહ કિતની
ક્રિયાઓં વાલા હોતા હૈ ? હસ વાત કો હસ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારને પ્રકટ
ક્રિયા હૈ—હસમેં ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘ વાઝકાઙ્ગણં મંતે !
સ્વલ્પસ્સ મૂલં પ્રચાલેમાણે વા, પવાહેમાણે વા, કહકિરિણ ? ’ હે ભદન્ત !
વાયુકાયિક જીવ જવ વૃક્ષ કે મૂલ કો કમ્પિત્ કરતા હૈ ઉસે નીચે
જમીન પર ગિરા દેતા હૈ, ઉસ સમય વહ કિતની ક્રિયાઓં વાલા હોતા

“ વાઝકાઙ્ગણં મંતે ! સ્વલ્પસ્સ મૂલં ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ક્રિયાનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે વાયુકાયિક જીવ ન્યારે
પોતાના વ્યાપાર વિશેષમાં પ્રવૃત્ત હોય છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓ કરે છે.
તે વિષયનું સૂત્રકારે અહીં નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે—ગૌતમ સ્વામીનો
પ્રશ્ન—‘ વાઝકાઙ્ગણં મંતે ! સ્વલ્પસ્સ મૂલં પ્રચાલેમાણે વા, પવાહેમાણે
વા, કહકિરિણ ? ’

હે ભગવન્ ! વાયુકાયિક જીવ ન્યારે વૃક્ષના મૂળને કપાવે છે અને તેને
નીચે જમીન પર પાડી નાળે છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે ?

वान् स्यात् ? मगधानाह—' गोयमा । सिप तिकिरिप, सिप चउकिरिप, सिप
पचकिरिप ' इ गौतम । वायुक्रियको घृतस्य मूल प्रचालयन् वा, प्रपातयन् वा
स्यात् कदाचित्प्रक्रियो मयेत् स्यात्—कदाचित् चतुष्क्रियो मयेत्, स्यात् कदा
चित् पञ्चक्रियो मयेत् इति मात्र । अत्र परितापाद् सम्भवऽपि अविष्टमूला
पचपा प्रक्रियस्य बोध्यम्, एव घृतमूलस्य वायुना प्रचालयन् प्रपातयन् वा नदी
मिरगादिषु पृथिव्या अनाद्युत्तरदशागमवसेयम् । ' एवं कद, एवं जाय बीयं
पचालनाणे वा पुच्छा ' एव पूर्वाकरीत्या वायुक्रियको घृतस्य कन्दम्, एव
यावत् रूपस्य बीजम्, मूलादारस्य बीजपर्यन्तानि दशमरूपकानि घृताङ्गानि
भवति, तथाहि—मूलम् १ कदः २, रक्तम् ३, त्वग् ४, छात्रा ५, प्रालम्

हे ?—इसके उत्तर में प्रस्तुते ऐसा कहा है कि हे गौतम ! ' सिप तिकि
रिप, सिप चउकिरिप, सिप पचकिरिप ' वायुक्रियक जीव जप घृत
के मूल को कम्पित करता है, उसे नीचे पृथ्वी पर गिरा देता है तब
वह कदाचित् तीन क्रियाओं वाला भी होता है, कदाचित् वह चार
क्रियाओं वाला भी होता है और कदाचित् वह पांच क्रियाओं वाला
भी होता है । यहां वायुद्वारा परिताप आदि होने की संभावना होने
पर भी जो उसे प्रक्रियावाला कहा गया है वह अविलम्ब मूल की
अपेक्षा लेकर कहा गया है । वायु द्वारा घृत के मूल का कम्पित होना
अथवा उसका खम्बड़ कर गिरना यह तब होना है कि जब घृत या तो नदी
के तट पर पृथिवी द्वारा अनाद्युत्तर खुला हो खड़ा होता है ।
' एवं कद, एवं जाय बीयं पचाले माणे वा पुच्छा ' मूल से

अधोऽपि प्रयुक्तो उत्तरः—' सिप तिकिरिप सिप चउकिरिप, सिप
पचकिरिप ' हे गौतम ! घृतना भूतने क पावतो अने तेने जमीन पर
पड़ने । वायुक्रियक एव कदाचित् त्रय क्रियाओं वालो होय छे कदाचित् चार
क्रियाओं वालो होय छे अने कदाचित् पांच क्रियाओं वालो पड़ देय छे अदी वायु
द्वारा परितापना आदि यवानी संभावना होय छी पण वायुक्रियक एवने
त्रय क्रियावालो छे कहेवाभा आओ छे ते अचित्त भूतरी अपेक्षा छे कहे
छे वायु द्वारा घृतना भूतने क पावतानु अथवा तेने उभेरीने नीचे पछा पड़
त्यारे न सकय अने छे के ज्यारे घृत नदीना किनारा पर जमीन द्वारा—
भायी द्वारा अनाद्युत्तर स्थानां प्रयु होय छे

एव वंद दर आब बोध पचायेमाण वा पुच्छा भूतभी तर्जने भी
पचालना १० प्रकारो देय छे—(१) भूत (२) कद, (३) रक्त (४) छात्रा (५)

૬, પત્રમ્ ૭, પુષ્પમ્ ૮, ફલમ્ ૯, વીજમ્ ૧૦, इति । एषु प्रत्येकं प्रचालयन् वा प्रपातयन् वा कतिक्रिया भवेत् इति पृच्छा, भगवानाह ‘ गोयमा ! सिय तिकि-
रिण, सिय चउकिरिण, सिय पंचकिरिण ’ हे गौतम ! वायुकायिको वृक्षस्य
कन्दादारभ्य बीजपर्यन्तं प्रचालयन् प्रकम्पयन् वा, प्रपातयन् वा, स्यात् कदा-
चित् त्रिक्रियो भवेत्, स्यात् कदाचित् चतुष्क्रियो भवेत्, स्यात्-कदाचित् पञ्च-
क्रियो भवेदिति, तद्युक्तेः पूर्वमुक्तत्वात् ? अन्ते गौतमो भगवद्वाक्यं सत्यापय-
लेकर बीज तक १० वृक्षाङ्ग होते हैं-सल १, कन्द २, स्कन्द ३, त्वक् ४,
गात्रा ५, प्रवाल ६, पत्र ७ पुष्प ८ फल ९, और बीज १०, गौतमने
प्रभु से यहां ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! इन १० वृक्षाङ्गों में से प्रत्येक
वृक्षाङ्ग को कम्पित करता हुआ अथवा उनका पतन करता हुआ
अर्थात् गिराता हुआ वायु कितनी क्रियाओं वाला होता है ? तब इसके
उत्तर में प्रभुने ऐसा कहा है-‘ गोयमा ’ हे गौतम-‘ सिय तिकिरिण,
सिय चउकिरिण, सिय पंचकिरिण ’ वृक्ष के कन्द से लेकर बीज तक
से अङ्गों में से प्रत्येक अंग को कम्पित करता हुआ या उनको गिराता
हुआ या उखाड़ना हुआ वायु कदाचित् तीन क्रियाओं वाला होना है
कदाचित् चार क्रियाओं वाला होना है और कदाचित् पांच क्रियाओं-
वाला होना है । ऐसा वह कैसे होता है ? सो विषय को पीछे समझा
दिया गया है । अब अन्त में प्रभु के वचन को सत्यरूप से स्वीकार

તપ્ ૭, (૫) શાખા, (૬) પ્રવાલ, (૭) પાત્ર, (૮) પુષ્પ, (૯) ફળ
અને (૧૦) બીજ ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુને અહીં એવો પ્રશ્ન કરે છે
કે કદથી લઈને બીજ પર્યન્તના પ્રત્યેક વૃક્ષાંગને કંપાવતો અથવા તે પ્રત્યેકનું
પતન કરતો વાયુકાયિક શુવ કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર--“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ સિય તિકિરિણ,
સિય ચઢકિરિણ, સિય પંચકિરિણ ” કદથી લઈને બીજ પર્યન્તના પ્રત્યેક
વૃક્ષાંગને કંપાવતો અથવા તે પ્રત્યેકનું પતન કરતો વાયુકાયિક શુવ કયારેક
ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો, હોય છે, કયારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે અને
કયારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે કેવા સંભોગોમા તે ત્રણ ક્રિયા-
વાળો હોય છે, કેવા સંભોગોમા ચાર ક્રિયાવાળો હોય છે અને કેવા સંભોગોમા
પાંચ ક્રિયાવાળો હોય છે, તે વાત ઉપર સમજાવવામા આવેલ છે ઉદ્દેશાને
અન્તે પ્રભુના વચનને પ્રમાણભૂત ગણીને તેમા પોતાની અપાર શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરતાં

અપચય, સોપચયચદેવ જઘન્યેન એક સમયમ્, ઉત્કર્ષેણ આલિપ્તયાઃ અસંકલ્પેય માગપર્યન્ત નૈરયિકાઃ સાપચયા મવન્તિ । ગૌતમ પૃચ્છતિ—‘કેવલ કાલ નિરુપચયનિરુપચયા ?’ કિયન્ત કાલ સોપચય સાપચયા ? હે મદન્ત ! નૈરયિકા કિયન્ત કાલપર્યન્ત સોપચય—સાપચયા ? વતીતિ ? મગધનાહ—‘અંબેવ’ અપચય સોપચય ચદેવ જઘન્યેન એક સમયમ્, ઉત્કર્ષેણ આલિપ્તયાઃ અસંકલ્પેયમાગમ્, ‘કેવલ કાલ નિરુપચય—નિરુપચયા’ હે મદન્ત ! નૈરયિકાઃ કિયન્ત કાલ નિરુપચય—નિરુપચયાઃ મવન્તિ ? મગધનાહ—‘ગોયમા ! જહળ્ણેણ એક સમયમ્, ઉત્કર્ષેણ ચારસમુદ્દયા’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકા જઘન્યેન એક સમયમ્, ઉત્કર્ષેણ દ્વાવસમુદ્દયા ચારસમુદ્દયા નિરુપચય—નિરુપચયા મવન્તિ । તથા ‘અર્ગિદિયા સમ્બે સોપચયા, સાપચયા સમ્બદ્ધ’ એકેન્દ્રિયાઃ સ્વલ્લ જીવાઃ સર્વે સર્વાદ્યામ્ સર્વકાલપર્યન્ત સોપચયાઃ

નારક કિતને સમયતક તૃતીયભગવાલે હોતે હૈ ? તથા હસકે ખી ઉત્તરમે (અપચય) પ્રશ્ન ઉત્તરમે કહતે હૈ કિ હે ગૌતમ ! નારક જીવ યુગપત્ ઉપચય ઓર અપચયસે યુક્તરૂપ તૃતીયભગવાલે કમ સે કમ એક સમયતક ઓર અધિકસે અધિક આલિપ્તયાકે અસંકલ્પાતમે માગતક હોતે હૈ । (કેવલ કાલ નિરુપચય—નિરુપચયા) હે મદન્ત ! નારકજીવ કિતને કાલતક ઉપચયસે રહિત ઓર અપચયસે રહિત હોતે હૈ ઉત્તરમે પ્રશ્ન ઉત્તરમે કહતે હૈ કિ (ગોયમા ! જહળ્ણેણ એક સમયમ્ ઉત્કર્ષેણ ચારસમુદ્દયા) હે ગૌતમ ! કમ સે કમ એક સમયતક ઓર અધિક સે અધિક ચારસમુદ્દયા તક નારક જીવ ઉપચય સે રહિત ઓર અપચય સે રહિત હોતે રૂપ ચતુર્થ ભગવાલે હૈ । (અર્ગિદિયા સમ્બે સોપચયા સાપચયા સમ્બદ્ધ) તથા એકેન્દ્રિય જિતને ખી જીવ હૈ હે સ્વ કાલ મેં ઉપચયસહિત ઓર અપ

પ્રશ્ન—(કેવલ કાલ સોપચય—સાપચયા ?) હે મદન્ત ! નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપચય—અપચય બંનેથી મુક્ત રહે છે ?

ઉત્તર—“અપચય” હે ગૌતમ ! નારક જીવોનો ઉપચય—અપચય બંનેથી જોડી સાથે મુક્ત રહેવાનો કાળ પણ ઉપચય મુક્ત રહેવાના કાળ પ્રમાણે જ સમજવો જોઈએ કે તેનો જોડામાં જોડો જોડ સમયનો બંને વધારેમાં વધારે આલિપ્તયાના અસંકલ્પાતમા બાળ પ્રમાણ કાળ સમજવો (કેવલ કાલ નિરુપચય—નિરુપચયા ?) હે મદન્ત ! નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપચય—અપચયથી રહિત હોય છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા ! જહળ્ણેણ એક સમયમ્, ઉત્કર્ષેણ ચારસમુદ્દયા) હે ગૌતમ ! નારક જોડામાં જોડો જોડ અગમ સુધી બંને વધારેમાં વધારે બાર મુદ્દત સુધી ઉપચય—અપચયથી રહિત હોય છે (અર્ગિદિયા સમ્બે સોપ

૬, પત્રમ્ ૭, પુષ્પમ્ ૮, ફલમ્ ૯, વીજમ્ ૧૦, इति । एषु प्रत्येकं प्रचालयन् वा प्रपातयन् वा कतिक्रिया भवेत् इति पृच्छा, भगवानाह ‘ गोयमा ! मिय तिकिरिण्, सिय चउकिरिण्, मिय पंचकिरिण् ’ हे गौतम ! वायुकायिको वृक्षस्य कन्दादारभ्य बीजपर्यन्तं प्रचालयन् प्ररुम्पयन् वा, प्रपातयन् वा, स्यात् कदाचित् त्रिक्रियो भवेत्, स्यात् कदाचित् चतुष्क्रियो भवेत्, स्यात्-कदाचित् पञ्चक्रियो भवेदिति, उदयुक्तेः पूर्वमुक्तत्वात् ? अन्ते गौतमो भगवदवाक्यं सत्यापय-
लेकर बीज तक १० वृक्षाद् होते हैं-मूल १, कन्द २, स्कन्द ३, त्वक् ४, शाखा ५, प्रवाल ६, पत्र ७, पुष्प ८ फल ९, और बीज १०, गौतमने प्रभु से यहां ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! इन १० वृक्षाङ्गों में से प्रत्येक वृक्षाङ्ग को कम्पित करता हुआ अथवा उनका पतन करता हुआ अर्थात् गिराता हुआ वायु किनकी क्रियाओं वाला होता है ? तब उसके उत्तर में प्रभुने ऐसा कहा है-‘ गोयमा ’ हे गौतम-‘ मिय तिकिरिण्, सिय चउकिरिण्, सिय पंचकिरिण् ’ वृक्ष के कन्ध से लेकर बीज तक से अङ्गों में से प्रत्येक अंग को कम्पित करता हुआ या उनको गिराता हुआ या उखाड़ना हुआ वायु कदाचित् तीन क्रियाओं वाला होता है कदाचित् चार क्रियाओं वाला होता है और कदाचित् पांच क्रियाओं-वाला होता है । ऐसा वह कैसे होता है ? सो विषय को पीछे समझा दिया गया है । अब अन्त में प्रभु के वचन को सत्यरूप से स्वीकार

ત્રક ઇ.લ, (૫) શાખા, (૬) પ્રવાલ, (૭) પત્ર, (૮) પુષ્પ, (૯) ફળ અને (૧૦) બીજ ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુને અહીં એવો પ્રશ્ન કરે છે કે કદથી લઈને બીજ પર્યન્તના પ્રત્યેક વૃક્ષાંગને કપાવેનો અથવા તે પ્રત્યેકનું પતન કરેનો વાયુકાયિક શુભ કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર--“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ સિય તિકિરિણ, સિય ચઉકિરિણ, સિય પચકિરિણ ” કદથી લઈને બીજ પર્યન્તના પ્રત્યેક વૃક્ષાંગને કપાવેનો અથવા તે પ્રત્યેકનું પતન કરેનો વાયુકાયિક શુભ કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, કેટલી ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે અને કેટલી પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે કેવા સંલેગોમા તે ત્રણ ક્રિયા-વાળો હોય છે, કેવા સંલેગોમા ચાર ક્રિયાવાળો હોય છે અને કેવા સંલેગોમાં પાંચ ક્રિયાવાળો હોય છે, તે વાત ઉપર સમજાવવામા આવેલ છે ઉદ્દેશાને અન્તે પ્રભુના વચનને પ્રમાણભૂત ગણીને તેમા પોતાની અપાર શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરતા

સાપચયાશ્ચ મરન્તિ, ' સેસા સવ્વે સોવચયા વિ, સાવચયા વિ, ચયાવિ, નિરુવચયનિરવચયા વિ, જહણ્ણેણં એકં સમયં, ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જહાગં ' શેષાઃ ઉપર્યુક્તાતિરિક્તાઃ સર્વે દ્વીન્દ્રિયાદયો જીવાઃ અપિ, સાપચયાઃ અપિ, સોપચય-સાપચયા અપિ, નિરુપચય-જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કર્ષેણ આવલિકાયાઃ અસંખ્યેયમાગમ્, કાલપર્યન્તમ્ તિષ્ઠન્તિ, કિન્તુ ' અવદ્વિદ્દિહિં વક્કતિકાલો માણિયવ્વો ' તેષુ નિરુપચય-નિરપચયરુપેષુ વ્યુત્ક્રાન્તિકાલો વિરહકાલો મણિતવ્યઃ એકેન્દ્રિયાણાં દણ્ડકપચ્ચકં વિઠાય શેષેષુ દ્વીન્દ્રિયાદારમ્ય વૈમાનિકા એકોનવિંશતિદણ્ડકેષુ વિરહકાલમાશ્રિત્યાવસ્થિતત્વં વોધ્યમ્, इति ચય સહિત હોતે હૈં । (સેસા સવ્વે સોવચયા વિ, સાવચયા વિ, સાવચયા વિ, નિરુવચય-નિરવચયા વિ) તથા ઉપર્યુક્ત જીવોં સે રિક્ત ઓર જો દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવ હૈં વે સબ ઉપચય સહિત મી અપચય સહિતમી હોતે હૈં, ઉપચય અપચય દોનોં સે મી યુક્ત હોતે હૈં ઓર ઉપચય અપચય ઇન દોનોં સે રહિત મી હે ઉપચય આદિ સે સહિત યા રહિત હોને કા કાલ ઇન કા (એક સમયં) જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ઓર (ઉક્કોસેણં) (આવલિયાએ અસંખેજ્જહાગં) આવલિકા કા અસંખ્યાતવાં કિન્તુ (અવદ્વિદ્દિહિ વક્કતિકાલો માણિયવ્વો) નિરુપચય અવસ્થિતોં મેં વ્યુક્રાન્તિકાલ-વિરહકાલ-મણિતવ્ય હૈ-અર્થાત્ એકે પાંચદણ્ડકોં કો છોડકર શેષ દ્વીન્દ્રિય સે લેકર વૈમાનિક તત્ત્વ

વયા સાવચયા સવ્વદ્ધ) તથા સમસ્ત એકેન્દ્રિય છવો બધા કાળમાં ઉ અપચય સહિત હોય છે (સેસા સવ્વે સોવચયા વિ, સાવચયા વિ, સાવચયા વિ, નિરુવચય-નિરવચયા વિ) બાકીના બધા છવો (એકેન્દ્રિય યના બધા છવો) ઉપચયવાળા પણ હોય છે, અપચયવાળાં પણ હોય ઉપચય-અપચય બન્નેથી પણ એક સાથે યુક્ત હોય છે, અને ઉપચય-અ બન્નેથી રહિત પણ હોય છે તેમનો ઉપચય આદિથી યુક્ત અથવા ર રહેવાનો કાળ " જહણ્ણેણ એક સમય " ઓછામાં ઓછો એક સમ અને (ઉક્કોસેણ આવલિયાએ અસંખેજ્જહાગં) વધારેમાં વધારે આવ અસંખ્યાતમાં લાગ પ્રમાણ કહ્યો છે પરંતુ (અવદ્વિદ્દિહિ વક્કતિકાલો ચવ્વો) નિરુપચય-નિરપચય રૂપ અવસ્થાનોમાં વ્યુત્ક્રાન્તિ કાળ-વિરહ ક કહેવો જોઈએ. એટલે કે એકેન્દ્રિયોના પાંચ દડકોં સિવાયના બાકીના દડકોંમાં (દ્વીન્દ્રિયોથી વૈમાનિકો પર્યન્તના ૧૬ દડકોંમાં) વિરહ-કા આધારે અવસ્થિત સમજવું.

અથ નવમોદેશક પ્રારમ્ભ્યતે

॥ પચ્ચમશતકે નવમાદેશકસ્ય સંક્ષિપ્ત વિષયવિષરણમ્ ॥

રાજગૃહ નામ નગરં કિં વસ્તુ વર્તત? इति प्रश्न । पृथिवीप्रभृति राजगृह नगर मित्युत्तरम् । तत्कारणानां समुच्छेत् । दिवसे प्रकाशः रात्रौ - अन्धकारमेति प्रश्नः, तत्स्वीकारात्मकमुत्तरम् । तत्र क्रमशः शुभपुद्गलानाम्, अशुभपुद्गलानां परिणामस्य हेतुत्वकथनं च । नैरयिकाणाम् प्रकाशः अन्धकारो वा ? इति प्रश्नः, अन्धकार एव तो प्रकाशः इत्युत्तरम् । अशुभपुद्गलानां उत्कारणत्वकथनं च । अमुरकुमारामां प्रकाशः । पृथिवीकायादियावत् - त्रीन्द्रियजीवानाम् अन्धकार

નવમો ઉદ્દેશકકા પ્રારમ્ભ—

પચ્ચમશતકકે ૧ ઉદ્દેશક કે વિષયકથન

પચ્ચમશતક કે હસ નવમો ઉદ્દેશક કા સંક્ષેપ સે વિષય વિષરણ હસ પ્રકાર સે હૈ—રાજગૃહ નામ કા નગર કયા વસ્તુ હૈ ? એસા પ્રશ્ન—પૃથિવી આદિ રાજગૃહ નગર હૈ એસા ઉત્તર, હસકે કારણોં કા ઉછેલ્લ । દિન મેં પ્રકાશ ઓર રાત્રિ મેં અંધેરા હોતા હૈ ? એસા પ્રશ્ન, હાં હોતા હૈ એસા ઉત્તર, હસમેં ક્રમ સે શુભ પુદ્ગલોં કા ઓર અશુભ પુદ્ગલોં કા પરિણામ કારણ હૈ એસા કથન નારક જીવોં કે યહાં પ્રકાશ હોતા હૈ ? યાં અંધ કાર હોતા હૈ ? એસા પ્રશ્ન અંધકાર હી હોતા હૈ પ્રકાશ નહીં એસા ઉત્તર એસા કયોં હૈ—હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં અશુભ પુદ્ગલોં કા પરિણામ હી યહાં કારણ હૈ એસા ઉત્તર અમુરકુમારોં કે યહાં પ્રકાશ હોતા હૈ એસા કથન

પાચમશતકના નવમા ઉદ્દેશકના પ્રારમ્ભ

નવમા ઉદ્દેશકમાં આપના વિષયનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ—

“ રાજગૃહ નામનું નગર કયું વસ્તુ છે ? ” એવો પ્રશ્ન. “ પૃથિવિ આદિને રાજગૃહ નગર કહી શકાય છે, ” એવો ઉત્તર અને તેના અરથોના ઉદ્દેશ.

પ્રશ્ન—શું દિવસે પ્રકાશ અને અંધકાર થાય છે ?

ઉત્તર—હા થાય છે, તેમાં અનુક્રમે શુભ પુદ્ગલો અને અશુભ પુદ્ગલોનું પરિણામ કારણ રૂપ છે, એવું કથન.

પ્રશ્ન—નારક એવોને ત્યાં (નરકોમાં) શું પ્રકાશ હોય છે ? અથવા

ઉત્તર—અંધકાર જ હોય છે, પ્રકાશ હોતો નથી

પ્રશ્ન—એવું કેમ અને છે ?

ઉત્તર—અશુભ પુદ્ગલોનું પરિણામ જ તેને માટે કારણભૂત છે

અમુરકુમારોને ત્યાં પ્રકાશ હોય છે, એવું કથન. એકેન્દ્રિય પૃથ્વીમાત્ર

વક્તવ્યૌ ન નૈરયિકાદયરતેષાં સંયતત્વાભાવાત્, 'અસંજર્ણિં એગિદિયવજ્જો તિયમંગો ત્તિ' અસંયતેષુ-અસંયતપદવિશિષ્ટદણ્ડકયોર્મધ્યે વહુત્વવિપયકદણ્ડકે એકેન્દ્રિય વર્જઃ એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપચ્ચરૂપદાનિ વર્જયિત્વા જીવાદિપદેષુ ત્રિકભજ્ઞઃ પૂર્વોક્તાસ્યો ભજ્ઞા વક્તવ્યાઃ, અસંયતત્વં પ્રતિપન્નાનાં સંયતત્વાદિપ્રતિપાનેન અસંયતત્વં પ્રતિપદ્યમાનાનાં ચ એકાદીનાં સંભવાત્, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદીનાં તુ પૂર્વોક્તરીત્યા 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' ઇતિ એક એવ ભજ્ઞો વાચ્યઃ, કિન્ત્વત્ર સિદ્ધપદં

એસે સંયમ પ્રતિપન્નક જીવ વહુત હોતે હૈં, તથા જો જીવ સંયમ કો પ્રાપ્ત કર રહે હૈં એસે સંયમ પ્રતિપદ્યમાન જીવ એક દો આદિ હી હોતે હૈં। હસ દાર મેં જીવ ઔર મનુષ્ય પદ કા હી ઉચ્ચારણ કરના ક્યોં કિં ઇન્હીં મેં સંયમ હોતા હૈ, નારક આદિ પદોં કા ઉચ્ચારણ નહીં કરના-ક્યોં કિં ઇનમેં સંયમ નહીં હોતા હૈ। 'અસંજર્ણિં એગિદિય વજ્જો તિયમંગો' અસંયત દારમેં અસંયત પદ વિશિષ્ટ એકત્વ ઔર વહુત્વ વિપયક દો દણ્ડકોં મેં સે વહુત્વવિપયક દ્વિતીય દણ્ડકમેં એકેન્દ્રિય કે પાંચ પદોંકે છોડકર જીવાદિ પદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મંગ હોતે હૈં। ક્યોં કિં અસંયત અવસ્થાકો પહિલેસે પાચે હુએ જીવ તો અનેક હોતે હૈં ઔર સંયત આદિ અવસ્થા સે પડકર અસંયત અવસ્થા કો પ્રતિપદ્યમાન હોનેવાલે જીવ એક દો આદિ હી હો સકતે હૈં। યહાં જો એકેન્દ્રિય પાંચ પદોં કા છોડના કહા ગયા હૈ સો હસકા કારણ યહ હૈ કિં ઇનમેં ત્રીન મંગ નહીં હોતે હૈં કિન્તુ "સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ" એસાં એક હી મંગ હોતા હૈ। ક્યોં

જીવો તો ઘણા જ હોય છે, પણ સંયમને પ્રાપ્ત કરી રહ્યા હોય એવાં સંયમ પ્રતિપદ્યમાન જીવો તો એક, બે આદિ જ હોય છે આ દ્વારમાં જીવ અને મનુષ્ય પદને જ શ્રદ્ધા કરવા, કારણ કે એ જીવો જ સંયત હોઈ શકે છે. નારક આદિનો આ દ્વારમા સમાવેશ થતો નથી કારણ કે તેઓમાં સંયમનો અભાવ હોય છે (અસંજર્ણિં એગિદિયવજ્જો તિયમંગો) અસંયત દ્વારમા અસંયત સખધી એકત્વ અને બહુત્વ વિષયક બે દંડકોમાંના બહુત્વ વિષયક બીજા દંડકમા એકેન્દ્રિયના પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ પદો સિવાયના જીવાદિ પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભાગ થાય છે, કારણ કે પહેલેથી જ અસંયત અવસ્થામાં હોય એવા જીવો તો ઘણા જ હોય છે, પણ સંયત આદિ અવસ્થામાંથી પતન પામીને અસંયત અવસ્થા પામી રહ્યા હોય એવાં જીવો તો એક, બે આદિ જ સંભવી શકે છે અહીં એકેન્દ્રિયના પાંચ પદને શ્રદ્ધા કરવાનો નિષેધ કરવાનું કારણ એ છે કે તે જીવોમાં ત્રણ ભાગ થતા નથી, પરંતુ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભાગ થાય છે કારણ કે તે પર્યાયમાં બધા જ જીવો

पाश्वर्णापत्यस्य वामपक्षे प्रतिपादनम्, पाश्वर्णापत्यस्य विराणा महावीरस्य सर्व
प्रतापवर्धनम्, वामपक्षे विहाय पश्चिमाम स्वीकरणम् । सिद्धत्वमाप्ति, देवलोको
परिगणनं च । संग्रहगाथा । विहारः ॥

राजपुत्रस्वरूपवक्तव्यता
पूर्वमुपपद्यस्वमर्थजोतिरुक्तम्, तत्प्रसङ्गात् राजपुत्राद्यर्थजोतिस्वरूप निरूपयितुं
नवमोऽङ्गः प्रारम्भ्यते-तेण कालेण इत्यादि ।

सूक्तम्-तेण कालेण, तेण समण्ण रायगिह, नाम, नयरं
जाव-एव च्यासी-किं इदं भत । नयर रायगिह ति-पवु
चच्चइ, किं पुढवी नयर रायगिहति पवुच्चइ, आजनयरं
रायगिहति पवुच्चइ, जाव-वणस्सइ, जहा-एण्णइसए
पाचिदियतिरिक्खजाणियाण-वच्चव्या, तहा भाणियव्वा,
जाव-सच्चि-अच्च-मीसियाइ, दव्वाइ नयर रायगिहति
पवुच्चइ? गोयमान पुढवी वि नयरं रायगिह ति पवुच्चइ,
जाव-सच्चि-अच्च-मीसियाइ, दव्वाइ नयर रायगिह
ति, पवुच्चइ, से केणट्ठेण? गोयमान पुढवी, जीवाइ यतो
अजीवाइ य, णवर रायगिह, ति पवुच्चइ, जाव-सच्चि-
अच्च-मीसियाइ, दव्वाइ, जीवा इ य अजीवा इ य नयरं
रायगिह ति पवुच्चइ, से तेणट्ठेण स चेव ॥ सू० १ ॥

वाम पाश्वर्णापत्य स्थविरो को महावीर की सर्वज्ञता का प्रकटन याम्भुपुत्र्य
को छोड़कर पश्चिमामको स्वीकार करना सिद्धत्व की प्राप्ति देवलोको की
परिगणना संग्रह गाथा विहार ॥

प्रतिपादन पाश्वर्णापत्य स्थविरो को महावीर की सर्वज्ञता का प्रकटन याम्भुपुत्र्य
को छोड़कर पश्चिमामको स्वीकार करना सिद्धत्व की प्राप्ति देवलोको की
परिगणना संग्रह गाथा विहार ॥

સંજયાસંજય - જીવસિદ્ધેર્હિં તિયમંગો ' નોસંયત - નોઅસંયત - નોસંયતાસંયત-
પદવિશિષ્ટજીવસિદ્ધવિષયકૈકત્વબહુત્વદ્વંડકયોર્મધ્યે બહુત્વદ્વંડકે જીવાદિપદેષુ
પૂર્વોક્તાસ્રયો ભક્ષા વક્તવ્યાઃ પૂર્વોક્તરીત્યા । વિશેષરતુ અત્ર જીવ-સિદ્ધાવેવ
વક્તવ્યૌ, ન મનુષ્યનૈરયિકાદયસ્તેપાં નોસંયતત્વાદ્યસંભવાત્, અતઃ એવાત્ર
' જીવ-સિદ્ધેર્હિં ' ઇત્યેવોક્તમ્ । ' સકસાઈર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો ' સકષાયિષુ
સકષાયશબ્દવિશિષ્ટદ્વંડકયોર્મધ્યે બહુત્વદ્વંડકે જીવાદિરુઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકભક્ષઃ
પૂર્વોક્તાસ્રયો ભક્ષા વાચ્યાઃ, તથા ચ સકષાયાનાં સર્વદાઽસ્થાનાત્ તે સકષાયાઃ
' સપ્રદેશાઃ ' ઇત્યેકો ભક્ષઃ, એમ્ ઉપશમશ્રેણીતઃ પ્રચ્યવમાનતાદશાયાં સકષાયત્વં

સંયત-નો અસંયત-નો સંયતાસંયત પદ વિશિષ્ટ જીવ ઓર સિદ્ધ
સમ્બન્ધી એકત્વ બહુત્વવિષયક દો દ્વંડકોં મેં સે બહુત્વવિષયક દ્વંડક
મેં જીવાદિ પદોં મેં પૂર્વોક્ત રીતિ કે અનુસાર પૂર્વોક્ત ત્રીન અંગ હોતે હેં
યહાં કેવલ જીવ ઓર સિદ્ધપદ કા હી ઉચ્ચારણ કરના ચાહિયે । મનુષ્ય
નારક આદિ પદોં કા નહીં । કયોં કિં ઉનમેં નો સંયતત્વાદિ અવસ્થા
નહીં હોતી હૈ । હસી કારણ યહાં " જીવ સિદ્ધેર્હિં " એસા હી કહા
ગયા હૈ । " સકસાઈર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો ' સકષાયદ્વાર મેં સકષાય
શબ્દ વિશિષ્ટ દો દ્વંડકોં મેં સે બહુત્વવિષયક દ્વિતીય દ્વંડકમેં જીવા-
દિક પદોં મેં પૂર્વોક્ત હી ત્રીન અંગ હોતે હેં કયોં કિં કષાયસહિત જીવ
સદા અવસ્થિત રહતે હેં-અર્થાત્ કષાયવાલે જીવ હમેશા પાચે જાતે હેં
હસ લિયે વે કષાયવાલે જીવ સપ્રદેશ હેં યહ એક અંગ હુઆ, તથા ઉપ-
શમ શ્રેણી સે ગિર કર કષાયસહિત અવસ્થા કો પાનેવાલે જીવ કોહ

સંબન્ધી એકત્વ બહુત્વ વિષયક બે દ્વંડકોમાંના બહુત્વ વિષયક બીજા દ્વંડકમાં
જીવાદિ પદોમાં પૂર્વોક્ત રીત પ્રમાણેના જ પૂર્વોક્ત ત્રણ ભાગ થાય છે, આ
દ્વારમાં ફક્ત એવ પદ અને સિદ્ધ પદનો જ પ્રયોગ થાય છે, મનુષ્ય, નારક
આદિ પદોને દ્વારમાં અહણ કરવાનો નિષેધ કર્યો છે કારણ કે તેમનામાં નો
સંયત આદિ અવસ્થામાં હોતી નથી. તે કારણે અહીં (જીવ સિદ્ધેર્હિં) આ
પ્રમાણે કહ્યું છે

(સકસાઈર્હિં જીવાઈઓ તિયમંગો) સકષાય દ્વારમાં સકષાય શબ્દયુક્ત બે
દ્વંડકોમાંના બહુત્વ વિષયક બીજા દ્વંડકમાં જીવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભાગ
જ રહ્યા છે, કારણ કે કષાયવાળા જીવો હમેશા નજરે પડતાં હોય છે. તે
કારણે તે કષાયવાળા જીવો સપ્રદેશ હોય છે, આ પહેલો ભાગ છે. તથા
ઉપશમ શ્રેણીથી પતન પામીને કષાયયુક્ત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરનાર એવો તે

સુદમિતિ મોચ્યતે, યાવત્-સચિત્તા-ઽચિત્ત-મિથિતાનિ દ્રવ્યાણિ નગર રાજગૃહ
મિતિ મોચ્યતે । તત્ કેનાર્યેન ? ગૌતમ ! પૃથિવીજીવા ઇતિ ચ, અજીવા ઇતિ ચ,
નગર રાજગૃહમ્ ઇતિ મોચ્યતે, યાવત્-સચિત્તા-ઽચિત્ત-મિથિતાનિ દ્રવ્યાણિ, જીવા
ઇતિ ચ અજીવા ઇતિ ચ, નગર રાજગૃહમિતિ મોચ્યતે, તત્ સનાર્યેન તદેવ ॥૬૦॥

પર મી કહના જાણિયે-યાવત સચિત્ત અચિત્ત ઓર મિથ્ય દ્રવ્ય इनका
नाम राजगृह नगर है ? (गोयमा ! पृथ्वी चि नयरं रायगिहं ति पबुच्चइ,
जाव सचिस्ताचिस्समीसियाइ दब्बाइं नयरं रायगिहं ति पबुच्चइ) हे
गौतम ! पृथिवी भी राजगृह नगर कहा जा सकती है, यावत् सचित्त
द्रव्य, अचित्तद्रव्य, मिथ्यद्रव्य भी राजगृह नगर कहा जा सकता है ।
(से केणट्ठेण गोयमा ! पृथ्वी जीवाइ य अजीवाइ य, नयर रायगिहं ति
पबुच्चइ जाव सचिस्ताचिस्समीसियाइ दब्बाइं जीवाइ य अजीवाइ य
नयर रायगिहं ति पबुच्चइ) हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते
हैं ? हे गौतम ! पृथिवी जीवरूप भी है, अजावरूप भी है तथा सचित्त
अचित्त और मिथ्यरूप जो द्रव्य हैं ये भी जीव अजीवरूप हैं इसलिये
इन्हें राजगृह नगर इस रूपसे कह सकते हैं क्योंकि राजगृह नगर स्वयं
जीव अजीवरूप है । (से तेणट्ठेणं त चेव) इम कारण मैन ऐसा कहा है ।

‘એજનેરેશકમાં’ પચ્ચેન્નિય તિથંચિના પરિચક્કુ એવુ વર્ણન કર્યું
છે, એવુ જ વર્ણન અહીં પણ કરવું એકલે (યાવત્) સચિત્ત, અચિત્ત
અને મિથ્ય દ્રવ્યોનું નામ શુ રાજગૃહ નગર છે ? (ગોયમા ! પૃથ્વી વિ નયર
રાયગિહં તિ પબુચ્ચઈ, જાવ સચિત્તાચિત્તમીસિયાઈ દબ્બાઈ નયર રાયગિહં તિ
પબુચ્ચઈ) હે ગૌતમ ! પૃથ્વિને પણ રાજગૃહ નગર કહી શકાય છે, સચિત્ત
દ્રવ્ય, અચિત્ત દ્રવ્ય, અને મિથ્ય દ્રવ્ય પદ્યન્તના ઉપબુદ્ધા અમસ્ત દ્રવ્યોને
પણ રાજગૃહ નગર કહી શકાય છે (સે કેણટ્ઠેણં) હે ભદન્ત ! આપ શા
કારણે એવું કહે છે ? ગોયમા ! પૃથ્વી જીવાઈ ય અજીવાઈ ય, નયર રાયગિહં
તિ પબુચ્ચઈ જાવ સચિત્તાચિત્તમીસિયાઈ દબ્બાઈ જીવાઈ ય અજીવાઈ ય નયર
રાયગિહં તિ પબુચ્ચઈ) હે ગૌતમ ! પૃથ્વી ઇવરૂપ પણ છે, અઇવરૂપ પણ
છે, તથા સચિત્ત, અને મિથ્યરૂપ જે દ્રવ્યો છે તેઓ પણ ઇવ અઇવરૂપ છે
તે કારણે તેમને રાજગૃહ નગર રૂપે કહી શકાય છે કારણ કે રાજગૃહ નગર
ચેતે જ ઇવ અઇવરૂપ ॥ (સે તેણટ્ઠેણં ત ચેવ) હે ગૌતમ ! તે કારણે
જ એવું કહ્યું છે

किन्त्वत्र सिद्धो न वक्तव्य, तस्य अरूपायित्वात् । 'कोहकसाह्निं जीव-एगिंदिय-वज्जो तियमंगो' क्रोधरूपायिषु क्रोधकषायिविशिष्टबहुत्वदण्डके जीवै-केन्द्रिय-वर्जः जीवपदम् पृथिव्याद्यैकेन्द्रियपदानि च वर्जयित्वा अन्येषु मनुष्यनैरयिका-दिषु त्रिकभङ्गः पूर्वोक्तं भङ्गत्रयं वाच्यम्, किन्त्वत्रापि सिद्धो न वाच्यः, तस्य क्रोधरूपायविरहात् । क्रोधरूपायिजीवपद-पृथिव्याद्यैकेन्द्रियपदेषु च 'सप्रदेशश्च' इति एक एव भङ्गो वक्तव्यः । सरूपायजीवस्योपर्युक्तभङ्गत्रयवत् कथम-त्रापि क्रोधरूपायिजीव-पृथिव्यादिषु न भङ्गत्रयमिति चेदाह-उपशमश्रेणीतः प्रच्यवमानानां सरूपायित्वं प्रतिपद्यमानानाम् एकादीनामुपलम्भेन तत्र भङ्गत्रयसंभ-

और उत्पद्यमान अनेक पाये जाते हैं । यहां इस छार में सिद्धों को ग्रहण नहीं करना चाहिये-क्यों कि वे कषायसहित नहीं होते हैं । 'कोह-कसाह्निं जीव एगिंदिय वज्जो तियमंगो' क्रोधकषाय विशिष्ट बहुत्व दण्डकमें जीवपद को और पृथिव्यादिक पांच पदों को छोड़कर अन्य मनुष्य और नैरयिक आदि पदों में पूर्वोक्त तीन भंग होते हैं । यहां पर भी सिद्धपदका ग्रहण नहीं हुआ है क्यों कि उनमें क्रोधकषाय का विरह रहता है । क्रोधकषायवाले जीवपद में और पृथिव्यादिक एकेन्द्रिय पदों में "सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च" ऐसा एक ही भंग होता है । यदि यहांपर ऐसी आशंका की जावे कि कषायविशिष्ट जीव के अभी आपने तीन भंग कहे हैं, फिर यहां पर क्रोधकषायविशिष्ट जीव और पृथिव्या-दिकों में तीन भंग न कह कर एक ही भंग क्यों कहा गया है ? तो इसका उत्तर यह है कि उपशम श्रेणी से नीचे गिरने वाले जीवों में

पणु अनेक होय छे अने उत्पद्यमान लुवो पणु अनेक होय छे. आ द्वारभा सिद्धोने सभावेश थतो नथी कारणु के तेओ कषायवाणा होता नथी (कोह-कसाह्निं जीव एगिंदियवज्जो तियमंगो) क्रोधकषाय पदवाणा बहुत्वविषयक दण्डकभा लुव पदने तथा पृथ्वीकाय आदि पाय ओकेन्द्रियोने छोडीने ते सिवायना नारक, मनुष्य आदि पदोभा पूर्वोक्त त्रणु लग थाय छे. अही पणु सिद्धोने अहणु करवा लेछे नही, कारणु के तेमनाभां क्रोधकषायने अलाव होय छे क्रोधकषायवाणा लुव पदभा अने पृथ्वीकाय आदि ओकेन्द्रिय पदोभां (सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च) ओवो ओक न लग थाय छे ले अही कोछ ने ओवी शंका थाय के कषाययुक्त लुवना डमणु न आपे त्रणु लग कछा छे, तो अही क्रोधकषायवाणा लुव अने पृथ्वीकाय आदि ओकेन्द्रिय लुवोतो ओक न लग कछेवानुं कारणु शु छे ? तो तेनु समाधान आ प्रमाणे समलुवुं-उपशम श्रेणीथी पतन पामनार लुवोभा कषायवाणा डोछक लुव (ओकादि

મોચ્યતે ? ‘જાન-વણસ્સઈ’ યાવત્-વનસ્પતિઃ મોચ્યતે, અર્થાત્ રાજગૃહ નગર યાવત્-વનસ્પતિરિતિ કથ્યતે ? યાવત્ કરણાત્-તેજ, વાયુ, વા મોચ્યતે ? इति संप्राप्तम्, ‘महा-एयणुदेसए पंचिदिय - तिरिक्खमोणिवाण वत्तम्भया, तथा माणियब्बा’ यथा-एजनोदेशके - पञ्चमशतकस्य सप्तमोद्देशके पञ्चेन्द्रियतिर्यग्-योनिकानां परिग्रहस्य वक्तव्यता प्रतिपादिता, तथा अत्रापि वक्तव्यता अभितन्या, सा च सप्रत्या वक्तव्यता-‘टंका, कूडा, सेला, सिहरी, पम्भारा परिग्गहिया’ इत्यादिरूपा बोध्या, तथा च किं राजगृह नगर टङ्को वा, शैलो वा शिखरी वा प्राग्मा रादिरूप वा मोच्यते ? इति प्रश्नाश्रयः । प्राग्मार इति किञ्चिद्वनतगिरिमद्वयः ।

यहां का जो जल है उसका नाम राजगृह नगर है ? (जाव वणस्सई) यावत यहां की वनस्पति का नाम राजगृह नगर है ? यहां यावत् शब्द से (तेज वायुः वा मोच्यते) इस पाठका संग्रह हुआ है । तात्पर्य यह है कि यहां जो तेज है, अथवा जो वायु है-उसका नाम राजगृह नगर है । (जहा एयणुदेसए पंचिदिय-तिरिक्ख जोणिवाण वत्तम्भया तथा माणियब्बा) जैसी एजनोदेशक में-पञ्चमशतक के सप्तम उद्देशक में-पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिकों के परिग्रह की वक्तव्यता प्रतिपादित की गई है वसी प्रकार से यहां पर भी वक्तव्यता कह लेनी चाहिये, यहां की वह वक्तव्यता (टंका, कूडा, सेला, सिहरी, पम्भारा परिग्गहिया) इत्यादि रूप से है, टंक-पर्वत, कूट-पर्वत के दिम्बर, शैल-मुटपर्वत, शिखरी-शिखरयुक्त पर्वत और प्राग्मार-योडे २ झुके हुए पर्वत, तथा च राज गृह नगर किस रूप है ? क्या टङ्क रूप है ? या कूट रूप है ? या शैलरूप

તેનું નામ રાજગૃહ નગર છે ? “જાવ વણસ્સઈ” શું બહોળો વનસ્પતિ છે તેનું નામ રાજગૃહ નગર છે ? બહોળો ‘જાવ’ (૫૫૮) પાસે “તેજ વાયુ વા મોચ્યતે” આ સૂત્રપાઠ શ્રદ્ધા કરવો. એટલે કે બહોળો તેજ છે અથવા તે વાયુ છે તેનું નામ શું રાજગૃહ નગર છે ? “મહા એયણુદેસએ પંચિદિય-તિરિક્ખમોણિવાણ વત્તમ્ભયા તથા માણિયબ્બા” એજનોદેશકમાં (પાંચમાં શતકના સાતમાં ઉદ્દેશકમાં) એ રીતે પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોના પરિબલની વક્તવ્યતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે એજ પ્રમાણે બહોળો પણ સમસ્ત કથનને શ્રદ્ધા કરવું જોઈએ. ત્યાં એજ કહેવામાં આવ્યું છે કે ટંકા, કૂડા, સેલા, સિહરી, પમ્બારા પરિગ્ગહિયા” પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો ટંક (૫૫૮) કૂટ (શિખર), શૈલ (મુડ પર્વત), શિખરી (શિખરયુક્ત પર્વત), પ્રાગ્માર (પ્રાગ્માર યોડેવા પર્વત) આદિ શ્રદ્ધા કરવામાં છે બહોળો રાજગૃહ નગરને વિષે આ પ્રમાણના પ્રશ્નો શ્રદ્ધા કરવા જોઈએ. રાજગૃહ નગર શું ટંક (પર્વત)

કપાયિષુ માન-માયાકપાયિપદત્રિણિષ્ટવહૃત્વદણ્ડકે જીવૈ-કેન્દ્રિયવર્જઃ જીવપદમ્, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદાનિ ચ વર્જયિત્વા ત્રિકભજ્ઞઃ પૂર્વોક્તાસ્યયો ભજ્ઞાઃ વક્તવ્યાઃ, જીવપદે-એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદેષુ તુ અત્રાપિ ઉપર્યુક્તક્રોધકપાયિવત્ 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' ઇતિ એક એવ ભજ્ઞો વક્તવ્ય ઉક્તરીત્યા । કિન્તુ 'નેરહ્ય-દેવેર્હિ છન્મંગા' નૈરયિક-દેવેષુ માનકપાયિ-માયાકપાયિનૈરયિકદેવવહૃત્વદણ્ડકે પદ્મભજ્ઞાઃ પૂર્વોક્તાઃ વક્તવ્યાઃ, નૈરયિકાણાં દેવાનાં ચ માનમાયાકપાયિણાં મધ્યે અલ્પાનામેવ માન-માયોઽયવતાં સંભવેન પૂર્વોક્તપ્રત્યયા પદ્મજ્ઞસંભવાન્ । 'લોમકસાઈર્હિ જીવ-એનિદિયવજ્જો તિયમંગો' લોમકપાયિષુ લોમકપાયિપદત્રિણિષ્ટવહૃત્વદણ્ડકે જીવૈ-કેન્દ્રિયવર્જઃ જીવપદમ્, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદાનિ ચ, વર્જયિત્વા ત્રિકભજ્ઞઃ પૂર્વોક્તક્રોધકપાયિયાત્ ભજ્ઞત્રયં ચાન્યમ્, જીવૈકેન્દ્રિયેષુ તુ એક-કપાયિચાલોર્મ-વહૃત્વવિષયક દ્વિતીય દણ્ડક મેં જીવ પદકોં ઔર એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક પાંચ પદોં કો છોડકર પૂર્વોક્ત ત્રીન મંગ હોતે હેં । જીવપદ મેં ઔર એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિક પાંચ પદોં મેં ક્રોધકપાયિચાલે જીવોં કી તરહ 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' એસા એક હી મંગ હોતા હે । કિન્તુ 'નેરહ્ય દેવેર્હિ છન્મંગા' માનકપાયિચાલે ઔર માયાકપાયિચાલે જો નૈરયિક ઔર દેવ હેં ડનકે દ્વિતીય દણ્ડક મેં ૬ મંગ હોતે હેં । ક્યોં કિ માન ઔર માયાકપાયિચાલે દેવોં ઔર નારકોં મેં માન ઔર માયાકે ઉદયચાલે દેવ નારક અન્વ હી હોતે હેં, ઇસ લિયે યહાં પર પૂર્વોક્ત ૬ મંગ કહે ગયે હેં । 'લોમકસાઈર્હિ જીવ-એનિદિયવજ્જો તિયમંગો' લોમકપાયિચાલોં કો વહૃત્વવિષયક દ્વિતીય દણ્ડકમેં જીવપદ કો ઔર પૃથિવ્યાદિક એકેન્દ્રિયપદોં કો છોડકર ક્રોધકપાયિચાલોં કી તરહ ત્રીન મંગ

(માનકસાઈ-માયાકસાઈ જીવ એનિદિયવજ્જો તિયમંગો) માનકપાયિચાલોં માયાકપાયિચાલોં બહૃત્વ વિષયક બીજા દડકમા એવપદને અને પૃથ્વી ય આદિ પાચ એકેન્દ્રિય પદોને છોડીને પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે એવપદમા અને પૃથ્વીકાય આદિ પાચ એકેન્દ્રિય પદોમાં ક્રોધકપાયિચાલોં એવાના જેવાજ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક ભંગ થાય છે, પરંતુ (નેરહ્યદેવેર્હિ છન્મંગા) માનકપાયિચાલોં અને માયાકપાયિચાલોં જે નારકોં અને દેવોં હોય છે તેમના બીજા દડકમા છ ભંગ થાય છે કારણ કે માન અને માયાકપાયિચાલોં દેવોં અને નારકોંમા માન અને માયાના ઉદયચાલોં દેવોં અને નારકોં એવા હોય છે

(લોમકસાઈર્હિ જીવ એનિદિયવજ્જો તિયમંગો) લોમકપાયિચાલોં બહૃત્વ વિષયક બીજા દડકમા એવપદને અને પૃથ્વીકાય આદિ પાચ એકેન્દ્રિય પદોને છોડીને ક્રોધકપાયિચાલોં જેવાજ પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે પરંતુ એવ

પૃથિવ્યાદિસમુદાયો રાજગૃહમિતિ પ્રોચ્યતે, પૃથિ વ્યાદિસમુદાયં વિના રાજગૃહ
 શબ્દપદ્ધત્તેરમાવાત્ । ‘ જાવ-સચિષ્ઠા-ઽચિષ્ઠ-મીસિયાઈ દઢ્વાઈ નયર રાયગિહંતિ
 તિ પયુન્ચઈ’ યાવત્-સચિષ્ઠા-ઽચિષ્ઠ-મિથિતાનિ, સચિષ્ઠાનિ, અચિષ્ઠાનિ, મિથિ
 તાનિ-સચિષ્ઠાઽચિષ્ઠયુક્તાનિ દ્રવ્યાપ્યપિ રાજગૃહં નગરમિતિ પ્રોચ્યતે, યાવત્કર
 ણાત્-ઉપર્યુક્ત સર્વં સમ્રાજ્યમ્ । ગૌતમસ્તથ કારણં પૃચ્છતિ-‘ સે કેણદ્દેએ ? ’ ત્વ
 કેનાર્યેન કેન કારણેન એનમુચ્યતે ? રામગૃહનગરસ્ય પૃથિવ્યાદિવ્યવહારે કો હેતુઃ ?
 इति प्रश्न । मगवानाह-‘गोयमा । पुडवी जीवा इ य, अजीवा इ य, गयरं राय

નગર હસ શબ્દ કી પ્રવૃત્તિ હો નહીં સકતી હૈ-અતઃ પૃથિવી આદિ કા
 જો સમુદાય હૈ ઘહ રાજગૃહ નગર હૈ હસ પ્રકાર સે કહને મેં કોઈ યાવા
 નહીં આતી હૈ । (જાવ સચિષ્ઠાચિષ્ઠમીસિયાઈ દઢ્વાઈ નયર રાયગિહંતિ
 પયુન્ચઈ) હમી કારણ સે એસા બી કહ સકતે હૈં કિ યહાં કે જિતને
 બી સચિષ્ઠદ્રવ્ય અચિષ્ઠદ્રવ્ય ઔર મિશ્રદ્રવ્ય હૈં-એ સબ રાજગૃહ નગર
 રૂપ હૈં યા રાજગૃહ નગર હન સબ રૂપ હૈં । યહા યાવત્પદ્ સે ઉપ
 ર્યુક્ત સબ પાઠ પ્રહણ કિયા ગયા હૈં । અય ગૌતમ હસ પ્રકાર કે વ્યવહાર
 કરને મેં કારણ પૂછતે હુપ પ્રશ્ન સે કહતે હૈં-(સે કેણદ્દેએ) હૈં મદન્ત ।
 એસા જો આપ કહતે હૈં સો હસમેં કયા કારણ હૈં ? અર્પાત્ રાજગૃહ નગર
 કા પૃથિવ્યાદિરૂપ સે વ્યવહાર કરને મેં કયા હેતુ હૈં ? મગવાન્ હસકે
 સમાજાન નિમિત્ત ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ-(ગોયમા) હૈં ગૌતમ ! (પુડવી
 જીવાઈય અજીવાઈય નયરં રાયગિહંતિ પયુન્ચઈ) રાજગૃહ નગર જીવાજીવ

શક્યું નથી. તેથી પૃથ્વી આદિને એ સમુદાય છે તેને રાજગૃહ નગર રૂપે
 જોળખવામાં કેમ પણ બાધ આવતો નથી. (જાવ સચિષ્ઠાચિષ્ઠમીસિયાઈ
 દઢ્વાઈ નયર રાયગિહંતિ પયુન્ચઈ) એજ કારણે એવું પણ કહી શકાય છે
 કે અહીં બેટલાં સચિષ્ઠ દ્રવ્યો છે અચિષ્ઠ દ્રવ્યો છે, અને મિશ્ર દ્રવ્યો છે,
 તે બધાં રાજગૃહ નગર રૂપ છે અથવા રાજગૃહ નગર જો સમસ્ત દ્રવ્યો રૂપ
 છે અહીં ‘ જાવ ’ (યાવત્) પદથી ઉપર્યુક્ત સમસ્ત પાઠ બદલુ કરવામાં
 આવ્યો છે હવે ગૌતમ સ્વામી આ પ્રકારનો વ્યવહાર કરવાનું કારણ બધુ
 વાને માટે મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે- સે કેણદ્દેએ ” કે
 મદન્ત । આપ શા કારણે એવું કહેો છો ? એટલે કે રાજગૃહ નગરને પૃથ્વી,
 જળ, તેજ આદિ રૂપે આપ શા કારણે જોળખાવો છો ? તેના જવાબ
 આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-“ ગોયમા । ” કે ગૌતમ ! ‘ પુડવી જીવાઈ ય
 અજીવાઈ ય નયર રાયગિહંતિ પયુન્ચઈ ” રાજગૃહ નગર જીવાજીવ સ્વાભાવ

‘ઓદિયણાણે, આમિણિવોદિયણાણે, સુયણાણે જીવાડઓ તિયમંગો’ ઔધિકજ્ઞાને, મત્યાદિભેદૈરવિશિષ્ટજ્ઞાનમ્ ઔધિકજ્ઞાનમ્ તસ્મિન્, આમિણિવોધિકજ્ઞાને મતિજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને ચ બહુત્વવિપયકદ્વંડકે જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકુલમ્નઃ પૂર્વોક્તા-સ્ત્રયોમજ્ઞા વક્તવ્યાઃ, તત્ર સામાન્યજ્ઞાનાત્મકૌધિકજ્ઞાનિ-મતિ-શ્રુતજ્ઞાનિના સર્વદા-ઽવસ્થિતત્ત્વેન સપ્રદેશત્વસંભવાત્ ‘સર્વે સપ્રદેશા’ ઇતિ પ્રથમો મજ્ઞ । એવં મિથ્યા-જ્ઞાનાત્ મત્યાદિજ્ઞાનમાત્રમ્, મત્યજ્ઞાનાદ્ મતિજ્ઞાનમ્, શ્રુતાજ્ઞાનાન્ચ શ્રુતજ્ઞાનં પ્રતિપદ્યમાનાનાં ચ એકાદીનાં સંભવાત્, ‘બહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ’ ઇતિ દ્વિતીયો મજ્ઞઃ । તથા બહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, બહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ’ ઇતિ તૃતીયો મજ્ઞો વેદિતવ્યઃ, કિન્તુ ‘વિગલ્લિદિર્ણિ હ્રસ્વમંગા’ વિકલેન્દ્રિયેષુ દ્વિત્રિચતુરિન્દ્રિયેષુ

આમિણિવોદિયણાણે, સુયણાણે જીવાડઓ તિયમંગો) ઔધિકજ્ઞાન મેં મતિ આદિ ભેદ રહિત સામાન્યજ્ઞાન મેં, -આમિણિવોધિક જ્ઞાન મેં-મતિ જ્ઞાન મેં ઔર શ્રુતજ્ઞાનમેં, બહુત્વ વિપયકદ્વિતીય દ્વંડકમેં જીવાદિકપદોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન મંગ હોતે હેં । ક્યોં કિ સામાન્યજ્ઞાનવાલે તથા મતિશ્રુત જ્ઞાનવાલે જીવ સર્વદા પાચે જાતે હેં, ઇસલિયે ડનમેં સપ્રદેશત્વ ડન જાને કે કારણ “સર્વે સપ્રદેશાઃ” યહ પ્રથમ મંગ, તથા મિથ્યાજ્ઞાન સે હટ-કર માત્ર મતિ આદિ જ્ઞાન કો પાને વાલા તથા મતિ અજ્ઞાન કે અભાવ સે મતિજ્ઞાન કો પ્રાપ્ત કરને વાલા, શ્રુત અજ્ઞાન કે અભાવ સે શ્રુતજ્ઞાન કો પ્રાપ્ત કરનેવાલા કોઈ એકાદિ જીવ હોતો હૈ-હસલિયે ‘બહવઃ સપ્ર-દેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ’ યહ દ્વિતીય મંગ, ઔર (બહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, બહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ) એસા ત્રીસરા મંગ ઘટ જાતા હૈ । કિન્તુ “વિગલ્લિ-દિર્ણિ હ્રસ્વમંગા” જો વિકલેન્દ્રિય જીવ હેં ડનમેં ત્રીન મંગ ન હોકર હ્રહ

(ઓદિયણાણે, આમિણિવોદિયણાણે, સુયણાણે જીવાડઓ તિયમંગો) ઔધિક જ્ઞાનમા-મતિ આદિ લેદરહિત સામાન્ય જ્ઞાનમાં, આમિણિવોધિક જ્ઞાનમા (મતિ જ્ઞાનમા) અને શ્રુત જ્ઞાનમા બહુત્વ વિપયક બીજા દ્વંડકમાં ભૂત્તાદિક પદોમા પૂર્વોક્ત ત્રણ લગ થાય છે. કારણ કે સામાન્ય જ્ઞાનવાળા તથા મતિ અને શ્રુત જ્ઞાનવાળા બંને સર્વદા મળી આવે છે, તે કારણે તેમનામાં સપ્ર-દેશત્વ સંભવી શકવાને કારણે (સર્વે સપ્રદેશા.) આ પ્રથમ લગ, તથા મિથ્યા-જ્ઞાનથી નિવૃત્ત થઈને માત્ર મતિજ્ઞાન આદિ પ્રાપ્ત કરનારો, તથા મતિ અજ્ઞા-નને અલાવે મતિ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરનારો, શ્રુત અજ્ઞાનને અલાવે શ્રુત જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરનારો કોઈ એકાદ ભૂત તો હોય છે તેથી (બહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, એક અપ્રદેશશ્ચ) આ બીજા લગ પણ સંભવી શકે છે, અને (બહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ બહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ) આ ત્રીજા લગ પણ બની શકે છે. પરંતુ (વિગલ્લિદિર્ણિ

प्रकाशाधिकारवक्तव्यता

पुद्गलाधिकारात् तद्विशेषवक्तव्यतामाह—‘से ण्ण भंते’ इत्यादि ।

मूलम्—से ण्णं भते ! दिया उज्जोए, राइ अधयारे ? हता, गोयमा ! जाव—अधयारे, । से केणट्टेणं० ? गोयमा ! दिया सुभा पोग्गला, सुभे पोग्गलपरिणामे, राइ असुभा पोग्गला, असुभे पोग्गलपरिणामे, से तेणट्टेणं० । नेरइयाणं भते ! किं उज्जोए, अधयारे ? गोयमा ! नेरइयाणं णो उज्जोए, अधयारे । से केणट्टेणं० ? गोयमा ! नेरइयाणं असुभा पोग्गला, असुभे पोग्गलपरिणामे, से तेणट्टेणं० । असुरकुमाराणं भते ! किं उज्जोए, अधयारे ? गोयमा ! असुरकुमाराणं उज्जोए, णो अधयारे, । से केणट्टेणं० ? गोयमा ! असुरकुमाराणं सुभा पोग्गला, सुभे पोग्गलपरिणामे से तेणट्टेणं० । जाव—थणियकुमाराणं । पुढविकाइया जाव—ते इदिया जहा नेरइया । चउरिंदियाणं भते ! किं उज्जोए, अधयारे ? गोयमा ! उज्जोए वि, अधयारे वि, से केणट्टेणं० ? गोयमा ! चउरिंदियाणं सुभाऽसुभा य पोग्गला, सुभा ऽसुभे य पोग्गलपरिणामे, से तेणट्टेणं० । एव जाव मणुस्साण । वाणमतर जोइस-वेमाणिया जहा असुरकुमारा ॥ सू० २ ॥

नगर (पृथिवी आदि रूप ही है) इस तरह से कहा जा सकता है । यहाँ पर भी यावत् शब्द से ‘टंक आदिसे लगाकर भाँड पर्यन्त का पाठ गृहीत हुआ है ॥ सूत्र १ ॥

आरभ्ये मे जेवु कहुं छे छे ‘शब्दार्थ नगर पृथ्वी आदि इय न छे’ आरभ्ये कही शब्द छे अर्थां यव ‘जाव’ पदधी ‘टंकभी भाँड पर्यन्तने’ ॥ सू० २ ॥

કેવલજ્ઞાનદણ્ડકયોસ્તુ જીવ-મનુષ્ય-સિદ્ધાદ્ય વક્તવ્યાઃ, તો નૈરયિકાદયઃ, તેપાં તદસંભવાત્, અત એવોક્તમ્—‘વિણેયં જસસ જં અત્થિ’ ત્તિ, વિણેયં ચમ્ય ચદ્ અસ્તિ-ઇતિ । ‘ઓહિય અન્નાણે, મહ અન્નાણે સુચ અન્નાણે ઈગિદિયવજ્જો તિયમંગો’ ઔધિકે અજ્ઞાને મત્યજ્ઞાને, શ્રુતાજ્ઞાને એકેન્દ્રિયચર્જ. એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિ વર્જયિત્વા જીવાદિપદેષુ ત્રિકમજ્ઞઃ, પૂર્વોક્તા એવ ત્રયો મજ્ઞા વક્તવ્યાઃ, તથાહિ—ઔધિકાદ્ય-જ્ઞાનિનાં સપ્રદેશત્વે સદાઽવસ્થિતત્વાત્ ‘સર્વે સપ્રદેશાઃ’ इत्येको भद्रः । यदा तु सदाऽवस्थितातिरिक्ताः ज्ञानं विमुच्य मत्त्यज्ञानादितया परिणमन्ति तदा एकादीनां संभवेन ‘बहवः सप्रदेशाश्च एकः अप्रदेशश्च’ इति द्वितीयो भद्रः, एवं ‘बहवः

होता है । केवलज्ञान के दोनों दण्डकों में जीव, मनुष्य और सिद्ध इन का ही उच्चारण करना चाहिये, नैरयिक आदि पदों का नहीं—क्यों कि इनमें केवलज्ञान नहीं होता है । इसीलिये ऐसा कहा गया है कि—(वि-ण्णेयं जस्स ज अत्थित्ति) । “ ओहिए अन्नाणे, मइ अन्नाणे, सुच अन्नाणे, एगिदियवज्जो तियमंगो) औधिक अज्ञान में, मति अज्ञान में, श्रुत अज्ञान में, एकेन्द्रिय पृथिव्यदिकपदों को छोड़कर जीवादिकपदों में पूर्वोक्त ही तीन भंग होते हैं क्यों कि अति आदि अज्ञान से अविशेषित हुए सामान्य अज्ञानवाले जीव, मति अज्ञान वाले जीव और श्रुत अज्ञानवाले जीव सदा अवस्थित रहते हैं—इस कारण “ सर्वे सप्रदेशाः ” ऐसा प्रथमभंग यहां बन जाता है । तथा जब अवस्थित जीवों के सिवाय और दूसरे जीव ज्ञान को छोड़कर मति अज्ञान आदि रूप से परिण-मित होते हैं तब उनमें ऐसे जीव एकादि होते हैं—इस कारण (बहवः

કેવળજ્ઞાનના બન્ને દડકોમાં જીવ, મનુષ્ય અને સિદ્ધ, આ પદોનો જ પ્રયોગ કરવો, નારકાદિનો પ્રયોગ કરવો નહી, કારણ કે નારકાદિકોમાં કેવળ-જ્ઞાન હોતુ નથી તેથી જ એવું કહ્યું છે કે (વિણેય જસસ જં અત્થિ ત્તિ) (ઓહિય અન્નાણે, મહ અન્નાણે, ઈગિ દિયવજ્જો તિયમંગો) ઔધિક અજ્ઞાનમાં, મતિ અજ્ઞાનમાં અને શ્રુત અજ્ઞાનમાં એકેન્દ્રિય સિવાયના જીવાદિક પદોમાં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે. કારણ કે મતિ આદિ અજ્ઞાનથી અવિશેષિત થયેલા સામાન્ય અજ્ઞાનવાળા જીવો, મતિ અજ્ઞાનવાળા જીવો અને શ્રુત અજ્ઞાનવાળા જીવો સર્વદા મોજૂદ હોય છે. તે કારણે (સર્વે સપ્રદેશા) આ પહેલો ભંગ બની શકે છે તથા બ્યારે અવસ્થિત જીવો સિવાયના બીજાં જીવો જ્ઞાનને છોડીને મતિ અજ્ઞાન આદિ રૂપે પરિણમિત થાય છે ત્યારે તેમાં એવાં જીવ એકાદિ હોય છે, તે કારણે (બહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ) આ બીજો

અશુભઃ પુત્રગલ્પરિણામઃ, તત્ત્વેનાર્થેન । અસુરકુમારાણાં મદન્ત । કિમ્ ઉદ્ધોષઃ, મન્ધકારઃ? ગૌતમ ! અસુરકુમારાણામ્ ઉદ્ધોષઃ, નો અન્ધકારઃ । તત્ત્વેનાર્થેન? । ગૌતમ ! અસુરકુમારાણામ્ શુભાઃ પુત્રગલાઃ, શુભ પુત્રગલ્પરિણામઃ, તત્ત્વેનાર્થેન । યાવત્-સ્તનિતકુમારાણામ્ । પૃથિવીકાવિકા યાવત્-મીન્ટ્રિયાઃ યથા નેર

(સે કેળદેળ) હે મદન્ત ! ઘડાં એસા કયો હોતા હે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (નેરજીવણ અસુમા પોગલા, અસુમે પોગલપરિણામે) નાર કોં કે યહાં અશુભ પુત્રલ હોતે હેં ઓર અશુભ હી પુત્રલ પરિણામ હોતા હે । (સે તેળદેળ) હસ કારણ ઘડાં એસાં હોતા હે (અસુરકુમારાણ મંતે । કિં ઉજોષ અઘયારે ?) હે મદન્ત ! અસુર કુમારોં કે યહાં ક્યા પ્રકાશ હોતા હે યો અન્ધકાર રહતા હે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસુરકુમારાણ ઉજોષ જો અઘયારે) અસુરકુમારોંકે યહાં ઉદ્ધોષ-પ્રકાશ હી રહતા હે-અધેરા નહીં રહતા હે । (સે કેળદેળ) હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસુરકુમારાણ સુમા પોગલા, સુમે પોગલપરિણામે) અસુરકુમારોં કે યહાં શુભ પુત્રલ હોતે હેં ઓર ડન પુત્રલોં કા પરિણામ શુભ હોતા હે । (સે તેળદેળ જાવ વધં ધુલ્લહ જાવ ધણિયાળ) હસ કારણ હે ગૌતમ ! મેંને એસા કહાં હે । હમી તરહ સે યાવત્ સ્તનિતકુમારોં તક મેં મી એસા હી જાનના કાહિયે । (પુલ્લિકાહ્યા જાવ-તેહદિયા જહા નેરહ્યા) પૃથિવી કાવિક

ત્યાં એવું કેમ હોય છે ? (ગોયમા) । કે ગૌતમ ! (નેરજીવણ અસુમા પોગલા અસુમે પોગલપરિણામે) નારકોના નિવાસ સ્થાનોમાં અશુભ પુત્રલો હોય છે અને અશુભ પુત્રલ પરિણામ જ હોય છે (સે તેળદેળ) તે કારણે ત્યાં અન્ધકાર જ હોય છે (અસુરકુમારાણ મંતે હિ ઉજોષ અઘયારે ?) હે મદન્ત ! અસુરકુમારોનાં નિવાસ સ્થાનોમાં શુ પ્રકાશ હોય છે, કે અન્ધકાર હોય છે ? (ગોયમા) । કે ગૌતમ ! (અસુરકુમારાણ ઉજોષ જો અઘયારે) અસુરકુમારોનાં નિવાસ સ્થાનોમાં પ્રકાશ જ હોય છે ત્યાં અન્ધકાર હોતો નથી. (સે કેળદેળ) । હે મદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહે છે ? (ગોયમા) । કે ગૌતમ ! (અસુરકુમારાણ સુમા પોગલા સુમે પોગલપરિણામે) અસુરકુમારોનાં નિવાસ સ્થાનોમાં શુભ પુત્રલો હોય છે અને તે પુત્રલોનાં પરિણામ શુભ હોય છે (સે તેળદેળ) હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે (જાવ વધ ધુલ્લહ જાવ ધણિયાળ) હે ગૌતમ ! સ્તનિતકુમાર દેવો પચન્તના વિષમમાં પડ્યુ આ પ્રમાણે જ અમલ્યું (પુલ્લિકાહ્યા જાવ તેહદિયા જહા નેરહ્યા)

ડપિ સયોગી વક્તવ્યઃ, તદ્ભિલાપધૈરુત્વેડયમ્-‘સયોગી જીવો નિયમાત્ સપ્રદેશઃ, નૈરયિકાસ્તુ સયોગી સપ્રદેશઃ, અપ્રદેશો વા’ । વદ્યુત્વદળકે ‘વહ્વો જીવાઃ સયોગિનઃ સપ્રદેશા એવ, નૈરયિકાદયસ્તુ સયોગિનઃ ‘સર્વે સપ્રદેશાઃ ૧ વહ્વઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ ૨’ ‘વહ્વઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહ્વઃ અપ્રદેશાશ્ચ ૩’ ઇતિ-

જિસ પ્રકાર સે ઔષિક જીવાદિક પ્રતિપાદિત હુએ હૈં ડસી પ્રકાર સે જીવાદિક કે દોનોં ઢળકોં સેં ખી સયોગી પ્રતિપાદિત કરલેના ચાહિયે ઇનકે એકત્વવિષયક ઢળક મેં અભિલાપ કા આકાર ઇસ તરહ સે હૈ- “સજોગી જીવો નિયમાત્ સપ્રદેશઃ, નૈરયિકાદિસ્તુ સયોગી સપ્રદેશઃ, અપ્રદેશો વા” સયોગી જીવ નિયમ સે સપ્રદેશ હૈ, પરંતુ જો સયોગી નૈરયિક આદિ જીવ હૈ વહ સપ્રદેશ ખી હૈ ઓર અપ્રદેશ ખી હૈ । વદ્યુત્વવિષયક ઢળકમેં (વહ્વો જીવાઃ સયોગિનઃ સપ્રદેશા એવ, નૈરયિકાદયસ્તુ સયોગિનઃ) “સર્વે સપ્રદેશા, વહ્વઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ, વહ્વઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહ્વઃઅપ્રદેશાશ્ચ” એલા કથન જાનના ચાહિયે કિ અનેક સયોગી જીવ સપ્રદેશ હી હોતે હૈં-પરંતુ જો સયોગી નૈરયિક આદિ જીવ હૈં વે ત્રીનોં ભંગવાલે હોતે હૈં-પ્રથમ ભંગ મેં સવ સયોગી નારક આદિ જીવ સપ્રદેશ હોતે હૈં । ઢિતીયભંગ મેં કિતનેક સયોગી નારક આદિ જીવ સપ્રદેશ હોતે હૈં ઓર કોઈ એક સયોગી નારક આદિ જીવ અપ્રદેશ ખી હોતા હૈ । તૃતીયભંગ મેં સવ હી પૂર્વોત્પન્ન સયોગી

(સજોગી જહા ઓહિઓ) જે રીતે ઔષિક (સામાન્ય) જીવાદિકતું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે એજ રીતે જીવાદિકના બનને દંડકોમાં પણ સયોગીતું પ્રતિપાદન કરવું જોઈએ. તેમના એકત્વ વિષયક દંડકમાં આ પ્રમાણે અભિલાપ બને છે—

(સજોગી જીવો નિયમાત્ સપ્રદેશઃ, નૈરયિકાદિસ્તુ સયોગી સપ્રદેશ અપ્રદેશો વા) સયોગી જીવ નિયમથી જ સપ્રદેશ છે, પરંતુ સયોગી નારકાદિ જીવ સપ્રદેશ પણ હોય અને અપ્રદેશ પણ હોય છે” બદ્યુત્વ વિષયક દંડકમાં (વહ્વો જીવાઃ સયોગિનઃ એવ, નૈરયિકાદયસ્તુ સયોગિનઃ) (સર્વે સપ્રદેશા, વહ્વઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ, વહ્વઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહ્વઃ અપ્રદેશાશ્ચ) એવું કથન સમજવું કે અનેક સયોગી જીવ સપ્રદેશ જ હોય છે, પરંતુ જે સયોગી નારક આદિ જીવો છે તેઓ ત્રણ ભગવાણા હોય છે. પહેલા ભગમાં સમસ્ત સયોગી નારક આદિ જીવો સપ્રદેશ હોય છે બીજા ભગમાં કેટલાક સયોગી નારક આદિ જીવો સપ્રદેશ હોય છે અને કેટલાક સયોગી નારક આદિ જીવ અપ્રદેશ પણ હોય છે ત્રીજા ભગમાં સમસ્ત પૂર્વોત્પન્ન નારક આદિ જીવો સપ્રદેશ

ટીકા—‘સે જૂળં મંતે ! દિવા ઉઝોપ, રાઈ અપયારે ?’ ગૌતમ પુચ્છતિ-હે મદન્ત ! ત્વં કિમ્ વૂનં નિશ્ચિતં દિવા, દિવસે ઉઘોત પ્રકાશ, રાત્રી ય અંધકારો મવતિ ? મગધાન્ આહ-હંતા, ગોયમા ! જાવ-અંધયારે ’ હે ગૌતમ ! હંત સત્યમ્, યાવત્-દિવા ઉઘોત, રાત્રી અન્ધકારમ્ મવતિ । ગૌતમસ્તમ્ હેતુ પૃચ્છતિ-‘સે કેષદ્દેયં’ હે મદન્ત ! ત્વં કેનાર્યેન દિવા પ્રકાશ, રાત્રી યા અંધકારો મવતિ ? । મગધાન્ ત્વમ્ હેતુ પ્રતિપાદયતિ ‘ ગોયમા ! દિવા સુમા પોગ્ગલા, સુમે પોગ્ગલપરિણામે ’ હે ગૌતમ ! દિવા દિવસે શુમા પુદ્ગલા મવન્તિ, દિનકરશ્ચિરણસમ્પર્કાત્, શુમશ્ચ

ટીકાર્થ—પુત્રલ કે અધિકાર કો હેકર હી સૂત્રકાર વસ વિષય સપધી વિશેષ વસ્તુત્વતા કા કથન કરતે હૈ—इसमें गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है कि—(से जूण मंते ! दिवा उजोप राई अंधयारे ?) हे मदन्त ! दिन में प्रकाश और रात्रि में अंधेरा होता है यह निश्चित है न ? इस के उत्तर में प्रश्नु गौतम से कहते हैं कि (हंता गोयमा जाव अंधयारे) हां गौतम ! यह निश्चित है दिन में प्रकाश और रात्रि में अंधकार होता है । इस पर गौतम प्रश्नु से पुनः प्रश्न करते हैं कि (से केणद्वेयं) हे मदन्त ! ऐसा जो होना है सो क्यों होता है ? अर्थात् दिन में प्रकाश और रात्रि में अंधेरा जो होता है सो उसके होने में क्या कारण है ? इसके समाधान निमित्त प्रश्नु गौतम से कहते हैं कि (गोयमा) हे गौतम ! (दिवा सुमा पोग्गला, सुमे पोग्गलपरिणामे) दिवस में शुभ पुद्गल रहते हैं और शुभ पुद्गल परिणाम होता है अर्थात्

ટીકાર્થ—પુત્રલેના અધિકાર આવી રહ્યો છે, તેથી સૂત્રકાર પુત્રલેનું વિશેષ નિરૂપણ કરવાને માટે નીચેના પ્રશ્નોત્તરો આપે છે—

ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોયે પ્રશ્ન પૂછે છે કે ‘ સે જૂળં મંતે ! દિવા ઉઝોપ રાઈ અપયારે ? ’ કે મદન્ત ! જે વાત તો નિશ્ચિત જ છે તે કે દિવસે પ્રકાશ અને રાત્રે અંધકાર હોય છે ? તેનો જવાબ અપવાદ મહાવીર પ્રશ્ન કરે છે—(હંતા ગોયમા ! જાવ અપયારે) હા ગૌતમ ! જે વાત તો નિશ્ચિત છે કે દિવસે પ્રકાશ અને રાત્રે અંધકાર હોય છે તેનું કારણ બાલુવા માટે ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે કે ‘ સે કેષદ્દેયં ? ’ કે મદન્ત ! આપ શા કારણે બાલુ કરે છે કે દિવસે પ્રકાશ અને રાત્રે અંધકાર હોય છે ? મહાવીર પ્રશ્ન કરે છે— ગોયમા ! ” કે ગૌતમ ! (દિવા સુમા પોગ્ગલા સુમે પોગ્ગલપરિણામે) દિવસે શુભ પુદ્ગલો હોય છે અને શુભ પુદ્ગલ પરિણામ હોય છે એટલે કે સૂર્યનાં કિરણોના અપર્યાપ્ત પુદ્ગલ પરિણામ છે, “ રાઈ અસુમા

શત્પલામે 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' 'સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ' इत्यन्यभङ्गकद्वयम् ।
 अत्र विशेषतामाह- 'नवरं-कायजोगी एगिंदिया, तेसु अभंगयं' नवरम्-काय-
 योगिनी ये एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयो जीवास्तेषु अभङ्गकम् बहूनां भङ्गानाम् अभावो
 वक्तव्यः, किन्तु 'सप्रदेसाश्च अप्रदेसाश्च' इत्येक एव भङ्गो बोध्यः । एतेषु च
 मनोवचःकायरूपयोगत्रयदण्डकेषु जीवादिपदानि यथायोगं वक्तव्यानि, किन्तु
 सिद्धपदं न वक्तव्यम्, तस्य मनोवचःकाययोगासम्भवात् । 'अजोगी जहा
 अलेस्सा' अयोगिनः यथा अलेस्याः उक्तास्तथा ज्ञातव्याः, तथा च अयोगिनां
 दण्डकद्वयेऽपि अलेश्यसमवक्तव्यतया अलेश्येषु बहुत्वदण्डके जीव-सिद्धपदयोः
 भङ्गत्रयस्य, मनुष्यपदेषु च भङ्गपदकस्योक्तत्वेन अत्रापि बहुत्वदण्डके अयोगिषु

भग वન जाता है और "सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च" ऐसा तृतीयभंग
 भी वन जाता है (नवरं कायजोगी एगिंदिया तेसु अभंगयं) यहाँ
 विशेषता इस प्रकार से है कि जो जीव काययोगवाले एकेन्द्रिय हैं उन
 में तीन भग नहीं हैं, किन्तु (सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च) ऐसा एकही भग
 है। इन मन वचन और कायरूप योगत्रयके दण्डकों में यथायोग जीवा-
 दिक पदों का ही कथन करना चाहिये। सिद्धपद का कथन नहीं करना
 चाहिये। क्योंकि सिद्धों में कोई भी योग नहीं होता है। (अजोगी
 जहा अलेस्सा) लेख्या रहित जीवों के समान अयोगिजीवों की वक्त-
 व्यता जाननी चाहिये। कहनेका आशय यह है कि अयोगियों के दोनों
 दण्डकों में लेख्यारहित जीवों के जैसी वक्तव्यता कही गई होने के कार-
 ण लेख्यारहित जीवों में बहुत्वविषयक द्वितीय दण्डक में जीव और

અવસ્થાવાળો એકાદિ જીવ પણ મળી આવે છે, તેથી (વહવ સપ્રદેશાશ્ચ
 એક અપ્રદેશાશ્ચ) આ બીજો ભંગ પણ બની શકે છે, અને (સપ્રદેશાશ્ચ
 અપ્રદેશાશ્ચ) આ ત્રીજો ભંગ પણ બની શકે છે (નવર કાયજોગી એગિંદિયા
 તેસુ અભંગય) અહીં વિશેષતા એ છે કે કાયયોગવાળા એકેન્દ્રિય જીવોમાં
 પણ ભંગ થતા નથી, પરંતુ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ
 થાય છે આ મન, વચન અને કાયયોગના દરેકમાં યથાયોગ્ય જીવાદિક
 પદોનો જ પ્રયોગ થવો જોઇએ અહીં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ કરવો જોઇએ નહીં
 કારણ કે સિદ્ધોમાં કોઈ પણ યોગનો અભાવ હોય છે

(અજોગી જહા અલેસ્સા) લેશ્ય રહિત જીવોના જેવું જ કથન અયોગી
 જીવોના વિષયમાં સમજવું આ કથનનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે-લેશ્યારહિત
 જીવોના બહુત્વ વિષયક દરેકમાં જીવ અને સિદ્ધપદમાં પણ ભંગ, મનુષ્યોમાં

अन्धकार एव भवति ? मगधानाह—‘ गौयमा ! नेरह्याणं असुमा पोमाला, असुमे पोग्गलपरिणामे ’ हे गौतम ! नेरयिकाणा जीवानाम् अशुमा पुद्गला, नेरयिक क्षत्रस्य पुद्गलानां शुभलप्रयोजकरविकिरणादिप्रकाशकवस्तुरहितत्वात् अशुमः पुद्गलपरिणामो भवति । ‘ से तेणहेण ’ हे गौतम ! तत् तेनार्थेन नेरयिकाणां नो प्रकाश, अपितु अन्धकार एव भवति । गौतमः पृच्छति—‘ असुरकुमारार्थं भवे । किं उज्जोए, अधयारे ? ’ हे भदन्त ! असुरकुमाराणां किम् उज्जोत प्रकाशो भवति, उताहो अन्धकार ? मगधान् आह—‘ गौयमा ! असुरकुमारार्थं उज्जोए, नो अधयारे ’ हे गौतम ! असुरकुमाराणां उज्जोतः प्रकाश एव भवति,

ने कहा है—सो इसमें क्या हेतु हैं— गौतम के इस प्रश्न के समाधान निमित्त प्रश्न उनसे कहते हैं कि (गौयमा) हे गौतम ! (नेरह्याणं असुमा पोग्गला, असुमे पोग्गलपरिणामे) नेरयिक जीवों के क्षेत्र के पुद्गल अशुम होते हैं और उस क्षेत्र के पुद्गलों का परिणाम भी अशुम होता है क्योंकि उन पुद्गलों में शुभता के प्रयोजक भूत जो सूर्य किरण आदि का सम्पर्क है वह वहां होता नहीं है कारण इसका यह है कि ज्योतिष मण्डल तिर्यकर में ही है अर्धलोक या अधोलोक में नहीं है । (से तेणहेण) इस कारण हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है कि नारकों के वहां अंधकार ही अंधकार रहता प्रकाश नहीं रहता है । अब गौतम असुरकुमारों के वहां के विषय में पूछते हैं (असुरकुमाराणं भवे । कि उज्जोए अधयारे) हे भदन्त ! असुरकुमारों के वहां क्या प्रकाश रहता है या अंधकार रहता है ? उत्तर में प्रश्न कहते हैं कि (गौयमा) हे गौतम ! (असुर कुमाराणां उज्जोए, नो अधयारे) असुरकुमारों के

उत्तर—‘ गौयमा । ’ हे गौतम ! (नेरह्याणं असुमा पोमाला, असुमे पोग्गलपरिणामे) नारक क्षेत्रानां निवासस्थानानां पुद्गल अशुम होता है, अने ते क्षेत्रानां पुद्गलानां परिणामा पञ्च अशुम एव होता है, कारण ते ते पुद्गलानां शुभतानां प्रयोजन क्षत्रस्य शुभतां किरणानां प्रकाश होता है । या प्रकाशे जनयानां कारण ते ते ज्योतिष मण्डल अर्धलोकानां एव है, अधोलोकानां के अधोलोकानां ज्योतिष मण्डल नहीं । ‘ से तेणहेण ’ ते कारणे न ज्योतिष मण्डल ते नारक क्षेत्रानां अधकार एव रहे है, प्रकाश होता नहीं ।

अब गौतम स्वामी असुरकुमारानां निवासार्थं पञ्च ज्योतिष मण्डल पूछे है (असुरकुमारार्थं भवे । कि उज्जोए अधयारे) हे भदन्त ! असुरकुमारानां निवासस्थानानां शु प्रकाश रहे है के अधकार रहे है ?

उत्तर—‘ गौयमा । ’ हे गौतम ! (असुरकुमाराणां उज्जोए, नो अधयारे)

શબ્દલાભે ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ' ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ ' इत्यन्यभङ्गकद्वयम् ।
 अत्र विशेषतामाह- ' नवरं-कायजोगी एगिंदिया, तेसु अभंगयं ' नवरम्-काय-
 योगिनी ये एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयो जीवास्तेषु अभङ्गकम् बहूनां भङ्गानाम् अभावो
 वक्तव्यः, किन्तु ' सप्रदेसाश्च अप्रदेसाश्च ' इत्येक एव भङ्गो बोध्यः । एतेषु च
 मनोवचःकायरूपयोगत्रयदण्डकेषु जीवादिपदानि यथायोगं वक्तव्यानि, किन्तु
 सिद्धपदं न वक्तव्यम्, तस्य मनोवचःकाययोगासम्भवात् । ' अजोगी जहा
 अलेस्सा ' अयोगिनः यथा अलेस्याः उक्तास्तथा ज्ञातव्याः, तथा च अयोगिनां
 दण्डकद्वयेऽपि अलेश्यसमवक्तव्यतया अलेश्येषु बहुत्वदण्डके जीव-सिद्धपदयोः
 भङ्गत्रयस्य, मनुष्यपदेषु च भङ्गपदकस्योक्तत्वेन अत्रापि बहुत्वदण्डके अयोगिषु

भंग वन जाता है और " सप्रदेसाश्च अप्रदेसाश्च " ऐसा तृतीयभंग
 भी वन जाता है (नवरं कायजोगी एगिंदिया तेसु अभंगयं) यहाँ
 विशेषता इस प्रकार से है कि जो जीव काययोगवाले एकेन्द्रिय हैं उन
 में तीन भंग नहीं हैं, किन्तु (सप्रदेसाश्च अप्रदेसाश्च) ऐसा एकहीभंग
 है । इन मन वचन और कायरूप योगत्रयके दण्डकों में यथायोग जीवा-
 दिक पदों का ही कथन करना चाहिये । सिद्धपद का कथन नहीं करना
 चाहिये । क्योंकि सिद्धों में कोई भी योग नहीं होता है । (अजोगी
 जहा अलेस्सा) लेख्या रहित जीवों के समान अयोगिजीवों की वक्त-
 व्यता जाननी चाहिये । कहनेका आशय यह है कि अयोगियों के दोनों
 दण्डकों में लेख्यारहित जीवों के जैसी वक्तव्यता कही गई होने के कार-
 ण लेख्यारहित जीवों में बहुत्वविषयक द्वितीय दण्डक में जीव और

અવસ્થાવાળો એકાદિ છવ પણ મળી આવે છે, તેથી (વહવ સપ્રદેશાશ્ચ
 एक. अप्रदेसाश्च) આ બીજો ભગ પણ બની શકે છે, અને (સપ્રદેશાશ્ચ
 अप्रदेसाश्च) આ ત્રીજો ભગ પણ બની શકે છે (નવર કાયજોગી એગિંદિયા
 તેસુ અભંગય) અહીં વિશેષતા એ છે કે કાયયોગવાળા એકેન્દ્રિય છવોમાં
 ત્રણ ભગ થતા નથી, પરંતુ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ
 થાય છે. આ મન, વચન અને કાયયોગના દડકોમાં યથાયોગ્ય છવાદિક
 પદોનો જ પ્રયોગ થવો જોઈએ અહીં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ નહીં
 કારણ કે સિદ્ધોમાં કોઈ પણ યોગનો અભાવ હોય છે

(અજોગી જહા અલેસ્સા) લેશ્ય રહિત છવોના જેવું જ દધન અયોગી
 છવોના વિષયમાં મમજવુ આ કથનનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે-લેશ્યારહિત
 છવોના બહુત્વ વિષયક દડકમાં છવ અને સિદ્ધપદમાં ત્રણ ભગ, મનુષ્યોમાં
 મ ૬૨૬

સમ્રાજ્ય ધોધમાં તથા ચ નાગકુમારાદીનામપિ ઉદ્ધોત એવ મવતિ, નો અપકાર, તદાભયાદીનાં માસ્વસ્ત્વાત્ । 'પૃથ્વીકાયિકા ઝીવાઃ યાષત્-ત્રીન્દ્રિયાઃ યયા નૈ-યિકાઃ તથા મપિતજ્યાઃ, તથા ચ પૃથ્વીકાયાદિત્રીન્દ્રિયપર્યન્તા ઝીવાઃ નૈ-યિક ઝીવશ્વદેવ, સાપકારા એવ મવન્તિ, નો સમકાષ્ટા હસ્યર્થઃ । યાવત્કરનાદ-અપ્કાય-વાયુકાય-વનસ્પતિકાય-કેન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિયા સપ્રાણાઃ । તથા ચ પૃથ્વી કાયિકાદિત્રીન્દ્રિયાન્તાનાં ઝીવાનાં ક્ષેત્રે ચિકિત્સનાદિસમ્પર્કે સત્યપિ તેષાં ચક્ષુરિન્દ્રિયામાષ્ટેન દષ્ટ્યવસ્તુનો દર્શનામાષ્ટેન શુભપુદ્ગલકાર્યાકરણાત્ અશુભા એવ પુદ્ગલા મવન્તિ, અત એવ તેષામન્ધકાર એવેત્યર્થઃ । અથ ચતુરિન્દ્રિયવિષય

કુમારોં કે યહાં પર મી રહતા હૈ અ ધકાર પિલકુલ નહીં રહતા હૈ । ક્યોં કિં હનકે મી આમય-મધન, વિમાન આદિ મોસ્વર હોતે હૈ । (પૃથ્વી-કાશ્યા જાય તેહંદિયા જહા નેરહ્યા) પૃથ્વી કાયિક ઝીવ યાવત્ તેં હિન્દ્રિય ઝીવ નૈરયિક ઝીવોં કી તરહ અ ધકાર સહિત હી હોતે હૈ, પ્રકાશ સહિત નહીં હોતે । યહાં યાવત્ શબ્દ સે (અપ્કાય તેજસ્કાય વાયુકાય વનસ્પતિ કાય યે જો એકેન્દ્રિય ઝીવ હૈં ઉનકોં તથા ત્રીન્દ્રિય ઝીવોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ-પૃથ્વીકાય સે લેકર તેં હિન્દ્રિયતક કે ઝીવોં કે ક્ષેત્ર મેં યથાપિ સૂર્ય કી કિરણોં કા સમ્પર્ક રહતા હૈ-ફિર ચક્ષુહિન્દ્રિય કા અમાય હોને કે કારણ દષ્ટ્યવસ્તુ કા દશન હનૈં નહીં હોતા હૈ-અતઃ શુભ પુદ્ગલોં કા જો કાર્ય હૈ વહ હનમેં હોતા નહીં હૈ-હસ કારણ હનકે પ્રતિ અશુભ પુદ્ગલોં કા હી સન્નાય રહતા હૈ-અતઃ હનૈં અ ધકાર સહિત હી પ્રકટ કિયા ગયા હૈ । અથ ગૌતમ ચૌહિન્દ્રિય ઝીવોં

વિમાનો આદિ આશ્રયસ્થાનોમાં પણ પ્રકાશ ન રહે છે, ત્યાં બિલકુલ અંધ કાર હોતો નથી, કારણ કે તેમનાં તે આશ્રયસ્થાનો પ્રકાશયુક્ત હોય છે (પૃથ્વીકાશ્યા જાય તેહંદિયા જહા નેરહ્યા) પૃથ્વીકાયિકી તેહંદ્રિય પર્યન્તાં એવાનાં આશ્રયસ્થાનો નારક એવાનાં આશ્રયસ્થાનોની જેમ અંધકાર મુક્ત ન હોય છે ત્યાં પ્રકાશ હોતો નથી ખરો 'જાબ' (પર્યન્ત) પદથી અપ્કાય, તેજસ્કાય વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય આદિ એકેન્દ્રિય એવાને તથા ત્રીન્દ્રિય એવાને બદલ્ય કરવામાં આવ્યા છે એ કે પૃથ્વીકાયથી તેહંદ્રિય પર્યન્તાં એવાનાં ક્ષેત્રમાં સૂર્યનાં કિરણો પડતાં હોય છે, પણ તેમને ચક્ષુહિન્દ્રિય હોતી નથી તેથી તે દૃશ્ય વસ્તુને તેઓ જોઈ શકતા નથી. આ રીતે શુભ પુદ્ગલો દ્વારા જે શુભ પરિણમન થાય છે તેનો લાભ તેઓ લઈ શકતા નથી. તેથી તેમનામાં તો અશુભ [પુદ્ગલોનો] ન અભાવ રહે છે તે કારણે તેમનાં ક્ષેત્રને અંધકાર મુક્ત ન બતાવ્યું છે

તથા ચ વહુત્વદણ્ડકે અસકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહુન્ જીવાનાશ્રિત્ય ' સપ્ર-
દેશાઃ ' ઇતિ પ્રથમો ભક્તઃ, તાનેવ અસકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહુન્ જીવાન્,
સકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગં ચ એકમાશ્રિત્ય ' વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ '
ઇતિ દ્વિતીયો ભક્તઃ, તાનેવ સકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહુન્ આશ્રિત્ય ' વહવઃ સપ્ર-
દેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ' ઇતિ તૃતીયો ભક્તઃ । અનાકારોપયોગેતુ અસકૃદ્વાપ્તા-
નાકારોપયોગાન્ વહુન્ આશ્રિત્ય પ્રથમોભક્તઃ, તાન્ અસકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગાન્
વહુન્, સકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગં ચૈકમાશ્રિત્ય દ્વિતીયો ભક્તઃ, ઉભવેવામપિ અસકૃ-

કારણ ઉનમ્ સપ્રદેશતા ઓર ઉનકી એક વાર વાર પ્રાપ્તિ હોને કે કારણ
ઉનમ્ અપ્રદેશતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । તથા ચ-વહુત્વવિષયક
દ્વિતીય દણ્ડકમ્ વારંવાર પ્રાપ્ત સાકાર ઉપયોગવાલે અનેક સિદ્ધ જીવોંકો
આશ્રિત કરકે (સપ્રદેશાઃ) એસા પ્રથમ ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત
સાકાર ઉપયોગવાલે એક સિદ્ધ જીવ કો આશ્રિત કરકે " વહવઃ સપ્ર-
દેશાઃ, એકઃઅપ્રદેશશ્ચ) એસા દ્વિતીય ભંગ, તથા એક વાર પ્રાપ્ત સાકાર
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ
અપ્રદેશાશ્ચ) એસા તૃતીય ભંગ જાનના ચાહિયે । અનાકાર ઉપયોગ દ્વારમ્
મી ત્રીન ભંગ ઇસી પ્રકાર સે હોતે હૈં-અર્થાત્-વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર-
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે અનાકાર ઉપયોગ મ્ પ્રથમ-
ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે અનેક જીવોં કો
આશ્રિત કરકે ઓર એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે એક જીવ કો

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે બહુત્વ વિષયક બીજા દંડકમા વાર વાર પ્રાપ્ત
એવા સાકાર ઉપયોગવાળા અનેક સિદ્ધ જીવોને અનુલક્ષીને (સપ્રદેશા) એવો
પ્રથમ ભંગ બને છે તથા જેમને વાર વાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ થઈ છે
એવાં અનેક સિદ્ધ જીવોને તથા જેને એક જ વાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ
થઈ છે એવા એક સિદ્ધ જીવને અનુલક્ષીને બીજો ભંગ આ પ્રમાણે બને છે.
(વહવ સપ્રદેશા, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ) તથા જેમને એક વાર સાકાર ઉપયોગની
પ્રાપ્તિ થઈ છે એવા અનેક સાકાર ઉપયોગવાળા જીવોને અનુલક્ષીને ત્રીજો
ભંગ આ પ્રમાણે સમજવો- (વહવ સપ્રદેશાશ્ચ વહવ અપ્રદેશાશ્ચ) અનાકાર
ઉપયોગ દ્વારમા પણ ત્રણ ભંગ એજ પ્રમાણે થાય છે એટલે કે વાર વાર
પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને અનુલક્ષીને અનાકાર ઉપયોગમાં
પ્રથમ ભંગ, તથા એજ વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને
અને એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા એક જીવને અનુલક્ષીને બીજો

તથા ચ વહુત્વદ્વંડકે અસકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ જીવાનાશ્રિત્ય ' સપ્ર-
દેશાઃ ' રતિ પ્રથમો ભદ્રઃ, તાનેવ અસકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ જીવાન્,
સકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગં ચ એકમાશ્રિત્ય ' વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ એકઃ અપ્રદેશશ્ચ '
રતિ દ્વિતીયો ભદ્રઃ, તાનેવ સકૃત્પાપ્તસાકારોપયોગાન્ વહૂન્ આશ્રિત્ય ' વહવઃ સપ્ર-
દેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ ' રતિ તૃતીયો ભદ્રઃ । અનાકારોપયોગેતુ અસકૃદ્વાપ્તા-
નાકારોપયોગાન્ વહૂન્ આશ્રિત્ય પ્રથમોભદ્રઃ, તાન્ અસકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગાન્
વહૂન્, સકૃદ્વાપ્તાનાકારોપયોગં ચૈકમાશ્રિત્ય દ્વિતીયો ભદ્રઃ, ઉભયેષામપિ અસકૃ-

કારણ ઉનમ્ સપ્રદેશતા ઔર ઉનકી એક વાર વાર પ્રાપ્તિ હોને કે કારણ
ઉનમ્ અપ્રદેશતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । તથા ચ-વહુત્વવિષયક
દ્વિતીય દ્વંડકમ્ વારંવાર પ્રાપ્ત સાકાર ઉપયોગવાલે અનેક સિદ્ધ જીવોંકો
આશ્રિત કરકે (સપ્રદેશાઃ) એસા પ્રથમ ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત
સાકાર ઉપયોગવાલે એક સિદ્ધ જીવ કો આશ્રિત કરકે " વહવઃ સપ્ર-
દેશાઃ, એકઃઅપ્રદેશશ્ચ) એસા દ્વિતીય ભંગ, તથા એક વાર પ્રાપ્ત સાકાર
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ, વહવઃ
અપ્રદેશાશ્ચ) એસા તૃતીય ભંગ જાનના ચાહિયે । અનાકાર ઉપયોગ દ્વારમ્
ભી ત્રીન ભંગ ઇસી પ્રકાર સે હોતે હૈં-અર્થાત્-વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર-
ઉપયોગવાલે અનેક જીવોંકો આશ્રિત કરકે અનાકાર ઉપયોગ મ્ પ્રથમ-
ભંગ, તથા ઇન્હીં વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે અનેક જીવોં કો
આશ્રિત કરકે ઔર એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાલે એક જીવ કો

આ કથનતું તાત્પર્ય એ છે કે બહુત્વ વિષયક બીજા દંડકમા વારંવાર પ્રાપ્ત
એવા સાકાર ઉપયોગવાળા અનેક સિદ્ધ જીવોને અનુલક્ષીને (સપ્રદેશાઃ) એવો
પ્રથમ ભંગ બને છે તથા જેમને વારંવાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ થઈ છે
એવાં અનેક સિદ્ધ જીવોને તથા જેને એક જ વાર સાકાર ઉપયોગની પ્રાપ્તિ
થઈ છે એવા એક સિદ્ધ જીવને અનુલક્ષીને બીજો ભંગ આ પ્રમાણે બને છે.
(વહવઃ સપ્રદેશાઃ, એકઃ અપ્રદેશશ્ચ) તથા જેમને એક વાર સાકાર ઉપયોગની
પ્રાપ્તિ થઈ છે એવા અનેક સાકાર ઉપયોગવાળા જીવોને અનુલક્ષીને ત્રીજો
ભંગ આ પ્રમાણે સમજવો- (વહવઃ સપ્રદેશાશ્ચ વહવઃ અપ્રદેશાશ્ચ) અનાકાર
ઉપયોગ દ્વારમા પણ ત્રણ ભંગ એજ પ્રમાણે થાય છે. એટલે કે વારંવાર
પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને અનુલક્ષીને અનાકાર ઉપયોગમાં
પ્રથમ ભંગ, તથા એજ વારંવાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા અનેક જીવોને
અને એક વાર પ્રાપ્ત અનાકાર ઉપયોગવાળા એક જીવને અનુલક્ષીને બીજો

પન્નાયણ ત જહા સમયા હ વા, જાવ ઉસ્મપ્પિની હ વા સે તેણ
ટ્ટેણં । ભવણવહ ઘાણમતર-જોહસ-વેમાણિયાણ જહા-
ણેરહયાણ ॥ સૂ. ૩ ॥

છાયા—અસ્તિ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકાણાં તપ્પગત્તાનામ્ એવ પ્રજ્ઞાયતે, તપ્પયા-
સમયા इति वा, आबल्लिका इति वा, यावत् अवसर्पिणी इति वा, उत्सर्पिणी इति
वा ? । नावमयः समयः । तत् केनार्थेन यावत्-समया इति वा, आबल्लिका इति वा
यावत्-अवसर्पिणी इति वा, उत्सर्पिणी इति वा ? । गौतम ! इह तेषां मानम्,

नैरयिक आदि समयज्ञान धत्तव्यता—

‘ અસ્થિ ણ મંતે ! ’ इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(અસ્થિ ણ મંતે ! નેરહયાણં તત્થગયા ણ યં પન્નાયણ-
ત જહા-સમયાહ વા, આબલ્લિકા વા જાવ ઓસપ્પિનીહ વા ઉસ્સપ્પિ-
નીહ વા) હે મદન્ત ! યહાં નરક મેં ગયે છુપ-સ્થિત રહે નારક જીવોં કે
દ્વારા એસા જાના જોતા હૈ કયા (ત જહા) જૈસે-કિ યહ સમય હૈ, યહ
આવલિકા હૈ યાવત્ યહ અવસર્પિની કાલ હૈ, યહ ઉત્સર્પિનીકાલ હૈ ?
(ણો હ્ણદ્દે સમદ્દે) હૈ ગૌતમ ! યહ અર્થે સમય નહીં હૈ । અર્થાત્ નારક
જીવ સમય આદિ કો જાનતે નહીં હૈ । (સે કેળદ્દેણં જાવ સમયાહ વા
આવલિકાહ વા ઓસપ્પિનીહ વા ઉત્સર્પિનીહ વા) હે મદન્ત ! એસા
આવ કિસ કારણ સે કહતે હૈ કિ નારક જીવ જો કિ ધર્મમાન સે નર-
કગતિ મેં હૈ યાવત્ સમય કો આવલિકા કો અવસર્પિની કાલ કો,

નારકાદિ ભવોના સમયજ્ઞાનની વસ્તુવ્યતા—

“ અસ્થિ ણ મંતે ” इत्यादि—

સૂત્રાર્થ—(અસ્થિ ણ મંતે ! નેરહયાણ તત્થગયાણ એવ પ્રજ્ઞાય-
ણમયાહ વા, આબલ્લિકાહ વા જાવ ઓસપ્પિનીહ વા ઉત્સર્પિનીહ વા ?) હે મદન્ત !
નરક સ્થાનોમાં ગયેલા નારક ભવો દ્વારા એવું કેવી રીતે બહુ શક્ય છે
(ત જહા) કે આ સમય છે, આ આવલિકા છે, આ અવસર્પિની કાલ છે,
આ ઉત્સર્પિની કાલ છે ? (ણો હ્ણદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! એવું બનતું
નથી. એટલે કે નારક ભવોને સમયાદિનું જ્ઞાન (જ્ઞાન) હોતું નથી (સે
કેળદ્દેણં જાવ સમયાહ વા, આબલ્લિકાહ વા, ઓસપ્પિનીહ વા, ઉત્સર્પિનીહ વા)
હે મદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે નરક અતિમાં ગયેલા નારક
ભવોને સમય, આવલિકા, અવસર્પિની કાલ, ઉત્સર્પિની કાલ આદિનું જ્ઞાન
હોતું નથી ? (ગૌતમ !) હે ગૌતમ ! (હહ સેસિમાવ, હહ સલિપમામ, હહ

સ્ત્રીવેદક-પુરુષવેદક-નપુસકવેદકેષુ જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકમજ્ઞઃ પૂર્વોક્તા-
સ્ત્રયોમજ્ઞાઃ વિજ્ઞેયાઃ । અત્રવેદાત્ વેદાન્તરસંક્રમણે પ્રથમસમયે અપ્રદેશત્વમ્, દ્વિતી-
યાદિસમયેષુ ચ સપ્રદેશત્વં વિજ્ઞાય મજ્ઞકત્વયં વિજ્ઞેયમ્ । કિન્ત્વત્ર ‘નવર-નપુસકવેદે
એગિદિયેસુ અમંગયં’ નવરં વિશેષસ્તુ નપુસકવેદે એકેન્દ્રિયેષુ અમજ્ઞકમ્ વહન
મજ્ઞાનામ્ અભાવઃ, અપિતુ એક એવ મજ્ઞઃ, તથા ચ નપુસકવેદકદ્વંડકે પૃથિવ્યા-
દ્યેકેન્દ્રિયેષુ ‘સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ’ इत्येक एव मज्ज्ञो वाच्यः પૂર્વોક્તરીત્યા ।
સ્ત્રીવેદકદ્વંડક-પુરુષવેદકદ્વંડકેષુ દેવ-પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્ય-પદાન્યેવ વાચ્યાનિ,
નપુસકવેદકદ્વંડકયોસ્તુ દેવવર્જાનિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્યપદાનિ વક્તવ્યાનિ,
સિદ્ધપદં ચ ત્રિવિધિ વેદકેષુ ન વક્તવ્યમ્ તત્ર વેદાભાવાત્ । ‘અવેયગા જહા અક-

વેદમેં, પુરુષવેદમેં ઓર નપુસકવેદ દ્વાર મેં જીવાદિક પદોમેં ત્રીન ભંગ
હેં । જવ એક વેદસે દૂસરે વેદમે સંક્રમણ હોતા હૈ તય પ્રથમ સમયમેં
અપ્રદેશત્વ ઓર દ્વિતીયાદિ સમયોમેં સપ્રદેશત્વ સમજ્ઞકર પહિલે કી
તરહ યહાં ત્રીન ભંગ સમજ્ઞના ચાહિયે । નપુસક વેદકે દોનોં દ્વંડકોમેં
તો એકેન્દ્રિયોમેં એકહી ભંગ હોતા હૈ ‘અમંગયં’ પદ યહ સમજ્ઞતા હૈ કિ
યહાં એકેન્દ્રિયોમેં અનેક ભંગોં કા હી અભાવ હૈ-એક મજ્ઞ જો (સપ્ર-
દેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) યહ હૈ હસકા અભાવ નહોં હૈ । અતઃ યહાં પર એક
હી ભંગ હૈ । સ્ત્રીવેદ દ્વંડકોમેં પુરુષવેદ દ્વંડકોમેં દેવ, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ
ઓર મનુષ્ય હન પદોં કા હી પ્રયોગ કરના ચાહિયે, તથા નપુસક વેદકે
દોનોં દ્વંડકોમેં દેવ પદકો છોડકર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ ઓર મનુષ્ય હન
પદોં કા પ્રયોગ કરના ચાહિયે । સિદ્ધ પદકા પ્રયોગ ત્રીનોં વેદોમેં સે
કિસી ભી વેદકે દ્વંડક મેં નહોં કરના ચાહિયે-કયોં કિ યે વેદરહિત

પુરુષવેદમાં અને નપુસક-વેદદ્વારમાં જીવાદિક પદોમાં ત્રણ લગ છે બ્યારે
એક વેદમાંથી બીજા વેદમાં સંક્રમણ થાય છે, ત્યારે પ્રથમ સમયે અપ્રદેશત્વ
અને દ્વિતીય આદિ સમયોમાં સપ્રદેશત્વ સમજીને આગળ બતાવ્યા પ્રમાણેના
ત્રણ લગ સમજવા નપુસક વેદકના બન્ને હંડકોમાં તો એકેન્દ્રિયમાં એકજ
લગ થાય છે (અમંગયં) પદ એ બતાવે છે કે અહીં એકેન્દ્રિયોમાં અનેક
લગો થતા નથી, પણ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ લગ થાય છે.
સ્ત્રીવેદ હંડકોમાં, અને પુરુષવેદ હંડકોમાં દેવ, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યો
આ ત્રણ પદોનો જ પ્રયોગ કરવો નપુસક વેદના બન્ને હંડકોમાં દેવપદને
જતું કરીને પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોનો જ પ્રયોગ કરવો. સિદ્ધપદનો
પ્રયોગ ત્રણ વેદોમાંથી એક પણ વેદના હંડકમાં કરવા બોધ્યો નહીં, કારણ

૩૩ તેર્ણ પ્રમાણમ્, એવં પ્રજ્ઞાયતે, તથા સમયા ઇતિ ચા, યાવત્-ઉત્સર્પિણી ઇતિ ચા, તત્ સેનાયેન૦ મવનપતિ વાનસ્પન્તર-જ્યોતિષિક-યૈમાનિકાનાં યથા નૈરયિકાણામ્ ॥ મૂ૦ ૧ ॥

ટીકા-‘અસ્થિ ણ મતિ ! નૈરહયાણ સત્યગયાણ એવં પજ્ઞાયત્’ ગૌતમ! પૃચ્છતિ હે-મદન્ત ! અસ્તિ સમવતિ સ્વલુ સપ્રગતાનામ્, અત્ર સૃતીયાર્યે પછો તેન સપ્રગતૈ નરકસ્થિતૈઃ નૈરયિકૈઃ’ એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારણ પ્રજ્ઞાયતે યત્-‘ત જહા-સમયા

જાનતે હું । (સે કેળદેળ) હે મદન્ત ! એસા આપ કિમ કારણ સે કહતે હું ? (ગોયમા ।) હે ગૌતમ । (હહ તેસિ માણ, હહ તેસિ પમાણ એવં પજ્ઞાયત્-ત જહા સમયાહ ના જાવ ઉત્સર્પિણીહ વા સે તેળદેળ૦) હસ મનુષ્યલોક મેં હી ઉન સમયાદિકોં કા માન હોતા હૈ યહીં પર ઉનકાં પ્રમાણ હોતા હૈ ઓર યહીં પર શે સમયાદિરૂપ સે જાને જાતે હું કિં યહ સમય હૈ-યાવત્ યહ ઉત્સર્પિણીકાલ હૈ । હસ કારણ હૈ ગૌતમ ! મેંને એસા કહા હૈ વાગમતર, ઓ હસ, વૈમાનિયાણં જહા નૈરહયાણ) જિમ પ્રકાર સે સમયાદિકા જ્ઞાન નારક જીવોં કો નહોં હોતો હૈ એસા કહા ગયા હૈ વસી પ્રકાર વાનસ્પન્તર દેવોંકો, જ્યોતિષિક દેવોંકો ઓર વૈમાનિક દેવોંકો ઝી સમયાદિકા જ્ઞાન નહોં હોતા હૈ એસા જાનનાં વાહિયે ।

ટીકાર્થ—દ્રવ્ય હોને કે કારણ જિસ પ્રકાર પુદ્ગલોં કા વિચાર કિયા ગયા હૈ વસી પ્રકાર કાલ ઝી દ્રવ્ય હૈ-અતઃ પુદ્ગલ વિચાર કે બાદ કાલ દ્રવ્ય કા વિચાર સૂત્રકાર હસ સૂત્ર દ્વારા કહ રહે હૈ-હસમેં ગૌતમ સ્વામી

હે મદન્ત ! આપ શા કારણે જોવું કહેા છે ? (ગોયમા ।) હે ગૌતમ ! (હહ તેસિ માણ, હહ તેસિ પમાણ એવં પજ્ઞાયત્-ત જહા-સમયાહ ના, જાવ ઉત્સર્પિણી હવા-સે તેળદેળ) આ મનુષ્યલોકમા જ તે સમયાદિકોં આપ કોય છે, જહીં તેમનું પ્રમાણ કોય છે અને જહીં જ (આ મનુષ્યલોકમાં જ) તેમને સમયાદિ રૂપે જોળખવામાં આવે છે એમકે “ આ સમય છે, (યાવત્) આ ઉત્સર્પિણી કાળ છે હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં જોવું કહ્યું છે (વાગમેવર, જોહર, વૈમાનિયાણં જહા નૈરહયાણ) એવી રીતે સમય આદિનું જ્ઞાન નારકોને કોવું નથી, એવી જ રીતે વાનસ્પન્તર દેવો, જ્યોતિષિક દેવો અને વૈમાનિક દેવોને પણ સમયાદિકનું જ્ઞાન કોવું નથી તેમ જામજવું

ટીકાર્થ—દ્રવ્ય કોવાને કારણે એવી રીતે પુદ્ગલોં નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે, એવી રીતે કાળ પણ દ્રવ્ય કોવાથી, સૂત્રકાર પુદ્ગલોં નિરૂપણ કર્યા પછી આ સૂત્રમાં કાળદ્રવ્યનું નિરૂપણ કરે છે-ગૌતમ સ્વામી મહાવીર

સ્ત્રીવેદઃ-પુરુષવેદઃ-નપુંસકવેદકેષુ જીવાદિકઃ જીવાદિપદેષુ ત્રિકમજ્ઞઃ પૂર્વોક્તા-
સ્ત્રીયોમજ્ઞાઃ ત્રિજ્ઞેયાઃ । અત્રવેદાત્ વેદાન્તરસંક્રમણે પ્રથમસમયે અપ્રદેશત્વમ્, દ્વિત્યા-
દિસમયેષુ ચ સપ્રદેશત્વં વિજ્ઞાય મજ્ઞકવયં વિજ્ઞેયમ્ । કિન્ત્વત્ર ‘નવરં-નપુરુષગવેયે
અગિદિયેસુ અભંગયં’ નવરં વિશેષત્તુ નપુરુષગવેદે એકેન્દ્રિયેષુ અમજ્ઞકમ્ વહુર્ના
મજ્ઞાનામ્ અભાવઃ, અપિતુ એક એવ મજ્ઞઃ, તથા ચ નપુરુષકવેદકદ્વંદ્વકે પૃથિવ્યા-
ધેકેન્દ્રિયેષુ ‘સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ’ इत्येक एव मज्ञो वाच्यः पूर्वोक्तरीत्या ।
સ્ત્રીવેદકદ્વંદ્વ-પુરુષવેદકદ્વંદ્વકેષુ દેવ-પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્ય-પદાન્યેવ વાચ્યાનિ,
નપુંસકવેદકદ્વંદ્વકયોસ્તુ દેવવર્જાનિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્-મનુષ્યપદાનિ વત્તવાનિ,
સિદ્ધપદં ચ ત્રિષ્વપિ વેદકેષુ ન લક્ષ્યમ્ તત્ર વેદાભાગાત્ । ‘અવેયગા જઠા અક-

વેદમેં, પુરુષવેદમેં ઓર નપુંસકવેદ ઘાર મેં જીવાદિક પદોમેં ત્રીન ભંગ
હેં । જવ એક વેદસે દુસરે વેદમે સંક્રમણ હોતા હે તય પ્રથમ સમય મેં
અપ્રદેશત્વ ઓર દ્વિતીયાદિ સમયો મેં સપ્રદેશત્વ સમજાવગ પદિલે કી
તરહ યહાં ત્રીન ભંગ સમજના ચાહિયે । નપુંસક વેદકે દોનોં દ્વંદ્વકોં મેં
તો એકેન્દ્રિયોમેં એકહી ભંગ હોતા હે ‘અભંગયં’ પદ યહ સમજતા હે કિ
યહાં એકેન્દ્રિયોં મેં અનેક ભંગો કા હી અભાવ હે-એક મજ્ઞ જો (સપ્ર-
દેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) યહ હે ઇસકા અભાવ નહોં હે । અતઃ યહાં પર એક
હી ભંગ હે । સ્ત્રીવેદ દ્વંદ્વકોં મેં પુરુષવેદ દ્વંદ્વકોં મેં દેવ, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ
ઓર મનુષ્ય ઇન પદોં કા હી પ્રયોગ કરના ચાહિયે, તથા નપુંસક વેદકે
દોનોં દ્વંદ્વકોં મેં દેવ પદકો છોડકર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ ઓર મનુષ્ય ઇન
પદોં કા પ્રયોગ કરના ચાહિયે । સિદ્ધ પદકા પ્રયોગ ત્રીનોં વેદોં મેં સે
કિસી ભી વેદકે દ્વંદ્વક મેં નહોં કરના ચાહિયે-કયોં કિ ચે વેદરહિત

પુરુષવેદમાં અને નપુસક-વેદદ્વારમાં જીવાદિક પદોમાં ત્રણ ભંગ છે. તથા
એક વેદમાંથી બીજા વેદમાં સંક્રમણ થાય છે, ત્યારે પ્રથમ સમયે અપ્રદેશત્વ
અને દ્વિતીય આદિ સમયોમાં સપ્રદેશત્વ સમજીને આગળ બતાવ્યા પ્રમાણેના
ત્રણ ભંગ સમજવા નપુસક વેદકના બંને દંડકોમાં તો એકેન્દ્રિયમાં એકજ
ભંગ થાય છે. (અભંગયં) પદ એ બતાવે છે કે યહી એકેન્દ્રિયોમાં અનેક
ભંગો થતા નથી, પણ (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એકજ ભંગ થાય છે.
સ્ત્રીવેદ દંડકોમાં, અને પુરુષવેદ દંડકોમાં દેવ, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યો
આ ત્રણ પદોનો જ પ્રયોગ કરવો. નપુસક વેદના બંને દંડકોમાં દેવપદને
જતું કરીને પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોનો જ પ્રયોગ કરવો. સિદ્ધપદનો
પ્રયોગ ત્રણ વેદોમાંથી એક પણ વેદના દંડકમાં કરવા ભેદજો નહીં, કારણ

સદસ-પૂર્વાન્ન-પૂર્વ-પ્રુટિતાન્ન-પ્રુટિતા-ટટાન્ન-ટટા-ઘવાન્ન-ઘવ-દુદુકાન્ન-
-દુદુકોત્પલાન્ન-સ્પલ-પષાન્ન-પથ-નલિનાન્ન-નલિના-ર્ધનિપુરાન્ન-ર્ધનિ-
પુરા-પ્રુતાન્ન-પ્રુત-નપ્રુતાન્ન-નપ્રુત-પ્રપ્રુતાન્ન-પ્રપ્રુત-ચૂલિકાન્ન-ચૂલિકા-શીર્ષપ્રે-
લિકાન્ન-શીર્ષપ્રેલિકા-પલ્લોપમ-સાગરોપમપર્યન્તં સપ્રાણમ્ ભગવાન્ આદિ-
'જો જણદે સમદે' હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, નૈરયિકા નિરયવાસિનઃ સમયા-
દિક વિજ્ઞાતુ નાશન્તિ-શ્યામ્ણ, ગૌતમ પૃચ્છતિ-'સે કેજદેજ જાવ-સમયા
હ વા, આલિયા હ વા, ઓસપ્પિણી હ વા, ઉસ્સપ્પિણી હ વા' હે મદન્ત ! ત્ત્ કેના-
ર્યેન યાવત્-નિરયરિયતે નૈરયિકે સમયા સિતિ વા, 'અય સમયપદાર્થઃ' !

શ્રુતુ-અયન-સઘસર-યુગ-ચર્પશત-ચર્પસહસ્ર-પૂર્વાન્ન-પૂર્વ-પ્રુટિતાન્ન-
પ્રુટિત-અટ્ટાન્ન-અટ્ટ-અઘવાન્ન-અઘવ-દુદુકાન્ન-દુદુક-ઉત્પલાન્ન-ઉત્પ-
લ-પષાન્ન-પથ-નલિનાન્ન-નલિન-અર્ધનિપુરાન્ન-અર્ધનિપુર-અપ્રુતાન્ન-અ-
પ્રુત-નપ્રુતાન્ન-નપ્રુત, પ્રપ્રુતાન્ન-પ્રપ્રુત ચૂલિકાન્ન-ચૂલિકા-શીર્ષપ્રેલિકાન્ન-
શીર્ષપ્રેલિકા-પલ્લોપમ-સાગરોપમ) જન સય વા પ્રજ્ઞા જુમા હૈ !
હમકે ઇસર મેં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈ જિ-(જો જણદે સમદે) હૈ
ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ-કયીં કિ નિરયનિવાસી નારક સમય
આદિ કો જાનને કે લિયે કિસી તરફ જાનને મેં સમર્થ નહીં હૈ ! ગૌતમ
પ્રશ્ન કે મુત્થ સે હસ યાત કો સુનકર પુનઃપૂછતે હૈ કિ (સે કેજદેજ
જાવ સમયા હ વા, આલિયા હ વા, ઓસપ્પિણી હ વા, ઉસ્સપ્પિણી હ વા)
હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈ કિ વર્તમાન મેં નારક

અહીં જાવ' (યાવત્) પદથી 'જ્ઞાનપ્રાણ, સ્તોત્ર દવ ઝુક્ત, અહોરાત્ર, પક્ષ માસ શ્રુત અયન સવત્સર, યુગ વર્ષશત, વર્ષસહસ્ર, પૂર્વાગ પૂર્વ પ્રુટિતાગ પ્રુટિત અટ્ટાગ અટ્ટ અઘવાગ અઘવ દુદુકાગ, દુદુક ઉત્પલાગ ઉત્પલ પષાગ પથ, નલિનાગ નલિન, અર્ધનિપુરાગ, અર્ધ નિપુર અપ્રુતાગ અપ્રુત, નપ્રુતાગ, નપ્રુત, પ્રપ્રુતાગ પ્રપ્રુત ચૂલિકાગ, ચૂલિકા, શીર્ષ પ્રેલિકાગ, શીર્ષ પ્રેલિકા, પલ્લોપમ સાગરોપમ. " આ પદોને પ્રદલ્ય કરવામાં આવ્યા છે

આ પ્રશ્નને જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-"જો જણદે સમદે" હે ગૌતમ ! એવું બની શકતું નથી, કારણ કે નરક ગતિમાં રહેલા નારક એવા સમય આદિને જાણવાને કોઈ પણ રીતે સમર્થ નથી

મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રકારનો જવાબ આપીને ગૌતમ સ્વામી તેને કારણ જાણવાના ઉદ્દેશથી આ પ્રશ્ન પૂછે છે-(સે કેજદેજ જાવ સમયા હ વા, આલિયા હ વા, ઓસપ્પિણી હ વા, ઉસ્સપ્પિણી હ વા ?) હે મદન્ત ! આપ આ કારણે એવું કહે છે કે નરક ગતિમાં રહેલા નારક એવા સમય, જાવ

વહૂનામેવ પ્રતિક્ષણ પ્રતિપન્નાનાં પ્રતિપદ્યમાનાનાં ચોપલમ્ભાત્, શોષેષુ મનુષ્યા-
દિષુ પૂર્વોક્તં મજ્જત્રયમવસેયમ્, તેષુ વહૂનાં પ્રતિપન્નાનામ્, ઔદારિક-વૈક્રિય-
પરિત્યાગેન ઔદારિકં વૈક્રિય ચ પ્રતિપદ્યમાનાનામ્ એકાદીનાં સદ્ભાવાત્,
કિન્ત્વત્ર ઔદારિકૈકત્વવહુત્વદણ્ડકયોઃ નૈરયિકાઃ દેવાશ્ચ ન વક્તવ્યાઃ,
વૈક્રિયદણ્ડકયોશ્ચ પૃથિવ્યમેજોવનસ્પતિ-વિકલેન્દ્રિયા ન વક્તવ્યાઃ, અત્ર વૈક્રિય-
દણ્ડકે એકેન્દ્રિયપદે તૃતીયમજ્જકથને કથ ન વિરોધઃ? રતિ ચેદાહ-અસંખ્યાતાનાં

(સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) એસા એક તીસરા હી ભંગ હોતા હૈ । ક્યોં
કિ ઉનમેં પ્રતિક્ષણ પ્રતિપન્ન ઔર અપ્રતિપદ્યમાન અનેક જીવોં કી પ્રાપ્તિ
હોતી હૈ । શોષ મનુષ્યાદિકોં મેં પૂર્વોક્ત ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । ક્યોં કિ
ઇનમેં અનેક પ્રતિપન્ન જીવોં કા ઔર ઔદારિક વૈક્રિય શરીર કો છોડ
કર પુનઃ ઔદારિક ઔર વૈક્રિય શરીર કો પાનેવાલે એકાદિ જીવ કા
સદ્ભાવ પાયા જાતા હૈ । યહાં ઔદારિક કે એકત્વ ઔર વહુત્વ દણ્ડક
મેં નૈરયિક ઔર દેવ ઇન પદોં કા પ્રયોગ નહીં કરના ચાહિયે-ક્યોં કિ
ઇનકો ઔદારિક શરીર નહીં હોતા હૈ । વૈક્રિય કે દોનોં દણ્ડકોંમેં પૃથિવી
અપ્, તેજ, વનસ્પતિ ઔર વિકલેન્દ્રિય ઇન પદોં કા પ્રયોગ નહીં કરના
ચાહિયે-ક્યોં કિ ઇન જીવોંકો વૈક્રિય શરીર નહીં હોતા હૈ । યહાં એસી આઠાં-
કા નહીં કરની ચાહિયે કિ-વૈક્રિયદણ્ડક મેં એકેન્દ્રિય પદ મેં જો આપને
તીસરા ભંગ કહા હૈ સો ઉસમેં વિરોધ ક્યોં નહીં આવેગા ? નહીં આવેગા

પાચે એકેન્દ્રિય પદોમાં (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ ભંગ (ત્રીજો
ભંગ) થાય છે કારણ કે તેમાં પ્રત્યેક ક્ષણે પ્રતિપન્ન (પૂર્વોત્પન્ન) અને
પ્રતિપદ્યમાન અનેક જીવોની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે એ સિવાયના મનુષ્ય
આદિ જીવોમાં ત્રણ ભંગ થાય છે, કારણ કે તેમનામાં અનેક પૂર્વોત્પન્ન જીવોનો
અને ઔદારિક કે વૈક્રિય શરીરનો પરિત્યાગ કરીને ફરીથી ઔદારિક કે વૈક્રિય
શરીર પ્રાપ્ત કરનાર કેટક (એકાદિ) જીવનો સદ્ભાવ રહે છે અહીં
ઔદારિકના એકત્વ અને બહુત્વ દણ્ડકમાં નારક અને દેવનો પ્રયોગ થતો નથી,
કારણ કે તેમને ઔદારિક શરીર હોતુ નથી વૈક્રિયના બન્ને દણ્ડકોમાં પૃથ્વી-
કાય, અપકાય, તેજસ્કાય, વનસ્પતિકાય અને વિકલેન્દ્રિયનો પ્રયોગ કરવો
નહી, કારણ કે તે જીવોને વૈક્રિય શરીર હોતુ નથી અહીં એવી આશંકા
કરવી જોઇએ નહીં કે વૈક્રિય એકેન્દ્રિય જીવોને આપે ત્રીજો ભંગ લાગુ પડયો
છે. તો શું અહીં વિરોધાભાસ લાગતો નથી ? આ શકાનું સમાધાન નીચે

इत्यर्थः । एवम् इह अस्मिन् मनुष्यलोके एव तेषां समयादीनां प्रमाण प्रकर्षणं मानम् सूक्ष्मतया ज्ञान मयति, तत्र सुहृत्स्वावद् मानम्, तदपसया सूक्ष्मत्वात् एष प्रमाणम्, तदपेक्षयापि सूक्ष्मत्वात् स्तोकः प्रमाणम्, लवस्तु स्तोकापेक्षया स्पूलस्त्वान्मानमित्यत्र समयपर्यन्तं विद्येयम् ।

तत्स्वरूपमाह—‘ त जहा-समया इ वा, जाव-उत्सर्पिणी इ वा ’ तद्यथा-समयाः इति वा, यावत्-आवलिक्ता इति वा, अवसर्पिणी इति वा इयम् अवसर्पिणी उत्सर्पिणी इति वा, इयमुत्सर्पिणी इत्यत्र रूपण, इत्येव विक्षिप्य ज्ञायते, ‘ से तेण द्वेण जाव-नो एवं पक्कायए, त जहा-समया इ वा, जाव-उत्सर्पिणी इ वा ’ हे गौतम ! तत् तेनार्थेन तस्माद्देतोः यावद्-निरयस्थितैर्नैरयिकै नो एवं प्रज्ञायते-तद्यथा-समया इति वा यावत्-आवलिक्ता इति वा, अवसर्पिणी इति वा, उत्सर्पिणी इति वा, इत्यत्ररूपेण निरयवासिभिर्नैरयिकैः नो विज्ञायते इति भावः । ‘एव जाव-पर्विदियतिरिक्खजोणिमाणं’ एव नैरयिकवदेव, यावत् - एकेन्द्रिय-द्वीन्द्रिय-

इस मनुष्यलोक में ही समयादिकों का प्रकर्षरूप से मान-ज्ञान होता है-अर्थात् सूक्ष्मरूप से ज्ञान होता है-इसमें सुहृत् तो मान है-इस की अपेक्षा सूक्ष्म होने से लघु प्रमाण है, इसकी भी अपेक्षा सूक्ष्म होने से स्तोक प्रमाण है-स्तोक की अपेक्षा लघु तो स्पूल होता है अतः वह मान है इसी तरह से समय तक जानना चाहिये । अतः (यह समय है) यावत् यह उत्सर्पिणीकाल है ” इस रूप से ये समयादिक इसी मनुष्य लोक में ही मनुष्यों द्वारा जाने जाते हैं-तब यह बात संगत है कि (से तेणद्वेण जाव नो एवं पक्कायए त जहा समयाह वा जाव उत्सर्पिणीह वा) नरकस्थित नारक जीवों द्वारा ये समयादिक कुछ भी नहीं जाने जा सकते हैं । (एष जाव पर्विदियतिरिक्खजोणिमाण) इसी

વાહિકાનુ જ્ઞાન સંભવી શકે છે, નરક ક્ષેત્રમાં તેનું જ્ઞાન સંભવી શકતું નથી આ રીતે આ મનુષ્ય લોકમાં જ સમયાહિકાનુ પ્રકરણ રૂપે (સૂક્ષ્મરૂપે) માન (જ્ઞાન) હોય છે તેમાં સુહૃતને માન કરે છે, માન કરતાં લઘુ સૂક્ષ્મ હોય છે તેને પ્રમાણ કરે છે લઘુ કરતાં સૂક્ષ્મ હોવાથી લઘુની અપેક્ષાએ સ્તોકને પ્રમાણ કરે છે સ્તોક કરતાં લઘુ સ્પૂલ હોય છે તેથી સ્તોકની અપેક્ષાએ તેને માન કરે છે આ પ્રમાણે સમય સુધી સમજવું આ રીતે આ સમય છે ” (યાવત) આ ઉત્સર્પિણી કાળ છે ” એવું સમયાહિકાનું જ્ઞાન તો મનુષ્ય લોકમાં જ સંભવી શકે છે કે ગૌતમ ! તે કારણે એ એવું કહ્યું છે કે નરક પ્રતિમાં રહેલાં નારક છતાં દ્વારા અમર્યા લઈને ઉત્સર્પિણી કાળ પચન્તના કાળ દ્રવ્યોને બિલપુર બાળી ચકાવા નથી (એવ જાણ પર્વિદિયતિરિક્ષજોણિયાણ)

નૈરયિકાદયસ્તુ તેજસકાર્મણશરીરિણઃ ત્રિભક્ત્રકાઃ, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદયશ્ચ કેવલં તૃતીયભક્ત્રકા એવ વાચ્યાઃ । એતેષુ ચ સશરીરાદિદણ્ડકેષુ સિદ્ધપદં ન વાચ્યં, તસ્ય સશરીરત્વવિરહાત્ । ‘અસરીરેહિં જીવ-સિદ્ધેહિં ત્રિયમંગો’ અશરીરેષુ સપ્રદેશ-ત્વાદિના વક્તવ્યેષુ જીવાદિષુ જીવ-મિદ્ધપદયોઃ પૂર્વોક્તાઃ ત્રયોભક્ત્રાઃ વિજ્ઞેયાઃ, ‘અન્યેષાં મનુષ્યનૈરયિકાદીનામ્ અશરીરત્વાભાવાત્ । ‘આહારપજ્જત્તીએ, સરીર-પજ્જત્તીએ, ઇંદિયપજ્જત્તીએ, આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ-એગિંદિયવજ્જો ત્રિયમંગો’ આહારપર્યાપ્તો, શરીરપર્યાપ્તો, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તો, આન-પ્રાણ (શ્વાસોચ્છ્વાસ) પર્યાપ્તો

કયોં કિ તૈજસ ઓર કાર્મણ શરીર કા સંયોગ અનાદિ હોને કે કારણ યહાં પર જીવોં મેં સપ્રદેશના હી કહી ગઈ હૈ । તથા તૈજસ ઓર કાર્મણ શરીર વાલે જો નૈરયિક આદિ જીવ હૈં ડનમેં ત્રીન ભંગ કહે ગયે હૈં । તથા-એકેન્દ્રિય જો પૃથિવ્યાદિક જીવ હૈં ડનમેં કેવલ એક ત્રીસરા હી ભંગ કહા ગયા હૈ । ડન સશરીરાદિ દણ્ડકોં મેં સિદ્ધપદ કા પ્રયોગ ડસ-લિયે નહીં કરના ચાહિયે કિ સિદ્ધજીવ અશરીર હોતે હૈં । (અસરીરેહિં જીવસિદ્ધેહિં ત્રિયમંગો) સપ્રદેશત્વાદિરૂપ સે કહને કે યોગ્ય અશરીર જીવાદિક મેં-જીવપદ મેં ઓર સિદ્ધપદ મેં-પૂર્વોક્ત ત્રીન ભંગ હોતે હૈં । કયોં કિ જીવ ઓર સિદ્ધ કે સિવાય દુસરે જીવોં મેં અર્થાત્ મનુષ્ય એવં નૈરયિક આદિકોં મેં અશરીરતા કા અભાવ રહતા હૈ । (આહારપ-જ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ ઇંદિયપજ્જત્તીએ આણપાણપજ્જત્તીએ જીવએગિંદિ-યવજ્જો જીવાહો ત્રિયમંગો) આહારપર્યાસિદ્ધાર મેં, શરીરપર્યાસિદ્ધાર મેં ઇન્દ્રિયપર્યાસિદ્ધાર મેં, ઓર શ્વાસોચ્છ્વાસપર્યાસિદ્ધાર મેં જીવપદ ઓર

કાર્મણ શરીરનો સંયોગ અનાદિ હોવાને કારણે એવા શરીરવાળા જીવોમાં સપ્રદેશતા જ દહી છે, તથા તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા જે નારક આદિ જીવો છે, તેમના ત્રણ ભાગ કહ્યા છે, તથા પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય જીવોમાં ત્રીજો એક ભાગ કહ્યો છે એવું જીવ અશરીરી હોય છે, તે કારણે આ અશરીરી આદિ દુડકોમાં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ થતો નથી (અસરીરેહિં જીવ સિદ્ધેહિં ત્રિયમંગો) સપ્રદેશત્વાદિ રૂપે કહેવા યોગ્ય અશરીરી જીવાદિકમાં-જીવ પદમાં અને સિદ્ધપદમાં-પૂર્વોક્ત ત્રણ ભાગ થાય છે, કારણ કે જીવ અને સિદ્ધ સિવાયના મનુષ્ય, નારક આદિકોમાં અશરીરતાનો અભાવ હોય છે

(આહારપજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ, ઇંદિયપજ્જત્તીએ આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ એગિંદિયવજ્જો જીવાહો ત્રિયમંગો) આહાર પર્યાસિદ્ધારમાં, શરીર પર્યાસિદ્ધારમાં, ઇન્દ્રિય પર્યાસિદ્ધારમાં, અને શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાસિદ્ધારમાં જીવપદ અને

યાવત્ — આવલિકા इति वा, इय आवलिका इत्येवं रूपेण अवसर्पिणी इति वा इयम् असर्पिणी इत्येव रूपेण, उत्सर्पिणी इति वा, इयम् उत्सर्पिणी इत्येव रूपेण मनुष्यलोकस्थितैमनुष्यैर्विज्ञायते किम् ? भगवानाह — ‘इता, अत्थि’ हे गौतम ! इत्थ, सत्यम्, अस्ति समवति यत् — मनुष्यलोकस्थितै मनुष्यैः समयादिक विज्ञायते ! गौतम पृच्छति—‘ से केणहेयं ? ’ हे भदन्त ! तत् केनार्थेन कथं तावत् मनुष्यैः समयादिक विज्ञायते ? भगवानाह—‘ गोयमा ! इहं तेसि माणं, इहं तेसि पमाणं, एव पभायए ’ हे गौतम ! इह मनुष्यक्षेत्रे तेषां समयादीनां मानं परिमाणम् वर्तते, एवम् इह मनुष्यलोके तेषां समयादीनां प्रमाणं प्रकृष्टमानं सूक्ष्ममानमित्यर्थे विद्यते अत एवम् वक्ष्यमाणरीत्या प्रज्ञायते विज्ञायते मनुष्यैः यत्—‘ तं जहा-समया इ वा, जाव-उत्सर्पिणी इ वा, तद्यथा-समया

मनुष्य क्या यह समय पदार्थ है, यह आवलिका है, यह अवसर्पिणी काल है, यह उत्सर्पिणीकाल है इस रूपसे इस समयादिकों को जानते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं—(गोयमा) हे गौतम ! (इता अत्थि) हाँ, वे इस बात को जानते हैं कि ये समयादिक पदार्थ हैं ! गौतम न्यायी पुनः प्रभु से प्रश्न करते हैं—(से केणहेय) हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि मनुष्य समयादिकों को जानते हैं ? तब इसके उत्तर में प्रभु उन्हें कहते हैं—(गोयमा) हे गौतम ! (इहं तेसि माणं, इहं तेसि पमाण, एव पभायए) इस मनुष्यलोक में उन समयादिकों का मान प्रमाण है, इस मनुष्यलोक में उन समयादिकों का प्रमाण—सूक्ष्ममान है इस कारण मनुष्य इस रूप से जानते हैं कि—(तं जहा) जैसे (समया इ वा) यह समय है, (जाव उत्सर्पिणी

સમય છે ' જાવ ઉત્સર્પિણીજાવા ? ' (યાવત્) ઉત્સર્પિણી કાળ છે ! " જોડે છે કે મનુષ્યલોકમાં રહેવાં મનુષ્યો શું સમય આવલિકા અવસર્પિણી કાળ આદિ કાગદોળને બાજી શકવાને શું સમર્થ હોય છે ?

ઉત્તર—‘ હતા અત્થિ ’ કા, ગૌતમ ! તેઓ સમયાદિક પદાર્થને બાજી શકવાને શક્તિમાન હોય છે

ગૌતમ સ્વામી તેનું કારણ બાજવાને માટે પૂછે છે કે ‘ સે કેણહેયં ’ કે ભદન્ત ! આપ શા કારણે જોવું કહ્યો છો કે મનુષ્યો સમયાદિકને બાજી શકે છે ?

ઉત્તર—‘ ગોયમા ! ’ કે ગૌતમ ! (‘ હહં તેસિ માણં, હહં તેસિ પમાણં, એવ પમાયપ ’) આ મનુષ્યલોકમાં તે સમયાદિકોનું માન (પ્રમાણ) હોય છે, આ મનુષ્યલોકમાં તે સમયાદિકોનું પ્રમાણ (સૂક્ષ્મમાન) હોય છે તે કારણે મનુષ્યો બાજી શકે છે કે “ સમયાઈવા ” આ સમય છે, જાવ જાવસર્પિ

નૈરયિકાદયસ્તુ તૈજસકાર્મણશરીરિણઃ ત્રિભજ્જકાઃ, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદયશ્ચ કેવલં
તૃતીયભજ્જકા એવ વાચ્યાઃ । એતેષુ ચ સશરીરાદિદણ્ડકેષુ સિદ્ધપદં ન વાચ્યં, તસ્ય
સશરીરસ્ત્વવિરહાત્ । ‘અસરીરેહિં જીવ-સિદ્ધેહિં તિયમંગો’ અશરીરેષુ સપ્રદેશ-
સ્વાદિના વક્તવ્યેષુ જીવાદિષુ જીવ-મિદ્ધપદયોઃ પૂર્વોક્તાઃ ત્રયોભજ્જાઃ વિજ્ઞેયાઃ,
અન્યેષાં મનુષ્યનૈરયિકાદીનામ્ અશરીરસ્ત્વાભાવાત્ । ‘આહારપજ્જત્તીએ, સરીર-
પજ્જત્તીએ, ઇન્દિયપજ્જત્તીએ, આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ-એગિંદિયવજ્જો તિયમંગો’
આહારપર્યાપ્તો, શરીરપર્યાપ્તો, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તો, આન-પ્રાણ (શ્વાસોચ્છ્વાસ) પર્યાપ્તો

કયોં કિ તૈજસ ઔર કાર્મણ શરીર કા સંયોગ અનાદિ હોને કે કારણ
યહાં પર જીવોં મેં સપ્રદેશના હી કહી ગઈ હૈ । તથા તૈજસ ઔર કાર્મણ
શરીર વાલે જો નૈરયિક આદિ જીવ હૈં ડનમેં ત્રીન ભગ કહે ગયે હૈં ।
તથા-એકેન્દ્રિય જો પૃથિવ્યાદિક જીવ હૈં ડનમેં કેવલ એક ત્રીસરા હી
ભંગ કહા ગયા હૈ । ડન સશરીરાદિ દણ્ડકોં મેં સિદ્ધપદ કા પ્રયોગ ઇસ-
લિયે નહીં કરના ચાહિયે કિ સિદ્ધજીવ અશરીર હોતે હૈં । (અસરીરેહિં
જીવસિદ્ધેહિં તિયમંગો) સપ્રદેશત્વાદિરૂપ સે કહને કે યોગ્ય અશરીર
જીવાદિક મેં-જીવપદ મેં ઔર સિદ્ધપદ મેં-પૂર્વોક્ત ત્રીન ભંગ હોતે હૈં ।
કયોં કિ જીવ ઔર સિદ્ધ કે સિવાય દૂસરે જીવોં મેં અર્થાત્ મનુષ્ય
એવં નૈરયિક આદિકોં મેં અશરીરતા કા અભાવ રહતા હૈ । (આહારપ-
જ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ ઇન્દિયપજ્જત્તીએ આણપાણપજ્જત્તીએ જીવએગિંદિ-
યવજ્જો જીવાહો તિયમંગો) આહારપર્યાસિદ્ધાર મેં, શરીરપર્યાસિદ્ધાર
મેં ઇન્દ્રિયપર્યાસિદ્ધાર મેં, ઔર શ્વાસોચ્છ્વાસપર્યાસિદ્ધાર મેં જીવપદ ઔર

કાર્મણ શરીરનો સંયોગ અનાદિ હોવાને કારણે એવાં શરીરવાળાં જીવોમાં
સપ્રદેશતા જ દહી છે, તથા તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા જો નારક આદિ
જીવો છે, તેમના ત્રણ ભગ કહ્યા છે, તથા પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય જીવોમાં
ત્રીને એક ભગ કહ્યો છે સિદ્ધ જીવ અશરીરી હોય છે, તે કારણે આ
અશરીરી આદિ દંડકોમાં સિદ્ધપદનો પ્રયોગ થતો નથી. (અસરીરેહિં જીવ
સિદ્ધેહિં તિયમંગો) સપ્રદેશત્વાદિ રૂપે કહેવા યોગ્ય અશરીરી જીવાદિકમાં-જીવ
પદમાં અને સિદ્ધપદમાં-પૂર્વોક્ત ત્રણ ભગ થાય છે, કારણ કે જીવ અને
સિદ્ધ સિવાયના મનુષ્ય, નારક આદિ કોમાં અશરીરતાનો અભાવ હોય છે

(આહારપજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ, ઇન્દિયપજ્જત્તીએ આણપાણપજ્જત્તીએ જીવ
એગિંદિયવજ્જો જીવાહો તિયમંગો) આહાર પર્યાસિદ્ધારમાં, શરીર પર્યાસિ-
દ્ધારમાં, ઇન્દ્રિય પર્યાસિદ્ધારમાં, અને શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાસિદ્ધારમાં જીવપદ અને

पाश्चात्पत्नीयस्यधिर-महावीरयोर्वक्तव्यता

फासाधिकाराद् तद्विशेषराशिदिवसस्वरूप निरूपयितुमाह-‘तेण फालेण’
इत्यादि ।

मूय्म्—तेण कालेण, तेण समणं पासावच्चिज्जा थेरा
भगवतो जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेष उवागच्छति,
उवागच्छत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामते ठिच्चा,
एव वयासी-से णूण भते ! असखेज्जे लोप अणंता राइदिया,
उप्पज्जिंस्सु वा, उप्पज्जति वा, उप्पज्जिस्सति वा, विगच्छिंस्सु वा,
विगच्छति वा, विगच्छिस्सति वा, परिच्चा राइदिया उप्पज्जिं-
स्सु वा, उप्पज्जति वा, उप्पज्जिस्सति वा, ? विगच्छिंस्सु वा,
विगच्छति वा, विगच्छिस्सति वा ? हता, अज्जो ! असखेज्जे
लोप अणता राइदिया, त चेव । सेकेणट्टेणं जाव विगच्छिस्सति
वा ? । से णूण भे अज्जो पासेण अरहया पुरिसादाणिण्ण तासए लोप
वुइए, अणादीए, अणवदग्गे, परिच्चे परिवुडे, हेट्ठा विरिथिन्ने, मज्झे
ससिच्चे, उप्पि विसाले, अहे पलियकसठिए, मज्झे वरवइर
विग्गहिए, उप्पि उद्धमुइगाकारसठिए, तसि च ण तासयसि
लोगमि, अणादियसि, अणवदग्गंसि, परिचसि, परिवुडसि, हेट्ठा
विरिथिन्नासि, मज्झे मग्गिचसि, उप्पि विसालसि, अहे पलियक
सठियसि, मज्झे वरवइरविग्गहियसि, उप्पि उद्धमुइगाकार

पणुम हें अत इम पणुस्यको छेरु ऐमा कहा हें कि भयनपति, पान
प्यन्तर आदि को समय आदि का ज्ञान नहीं होता है । सूत्र १ ॥

१ भयनपति, भयान्धन्त, व्योतिषिः नजेश देवाने समयादिहेतु ज्ञान
होतु नथी ॥ सूत्र ३ ॥

તથા ચ સંજ્ઞિનાં જીવાદિપુ મજ્જત્રયસ્યોક્તત્વેન અત્રાપિ સર્વપદેષુ મજ્જત્રયં વક્તવ્યમ્, પચ્ચેન્દ્રિયપદાન્યેવાત્ર વક્તવ્યાનિ, અન્યેષાં મિશ્રિતભાષામનઃપર્યાપ્તિવિરહાત્ ।
' આહાર અપજ્જત્તીએ જહા અણાહારગા ' આહારાપર્યાપ્તૌ યથા અનાહારકા ઉક્તા-
સ્તથા વક્તવ્યાઃ, તથા ચ-અનાહારકેષુ જીવૈકેન્દ્રિયવર્જિતેષુ મજ્જપટ્ટકસ્યોક્તત્વેના-
ત્રાપિ પહ્ મજ્જા મણિતવ્યાઃ, આહારપર્યાપ્તિમતામલ્પત્વાત્ । જીવૈકેન્દ્રિયેષુ ચ
મજ્જકસ્યોક્તત્વેન જીવપદે, એકેન્દ્રિયપૃથિવ્યાદિપદેષુ ચ ' સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ '
इत्येक एव तृतीयो मज्जः, सततं विग्रहगतिमताम् आहारपर्याप্তिमतां बहूनां सद-

इनमें एकत्व मान्य है । भाषापर्याप्ति और मनः पर्याप्ति से पर्याप्त हुए जीव संज्ञी जीवों की तरह सप्रदेशत्व आदि रूप से कहे गये हैं ऐसा जानना चाहिये । तथा-संज्ञी जीवों की तरह समस्त पदों में तीन भंग होते हैं । यहां पर पञ्चेन्द्रिय पदों का ही प्रयोग करना चाहिये । क्यों कि अन्य जीवों को मिश्रित भाषामनः पर्याप्ति का अभाव रहता है ।
“आहार अपज्जत्तीए जहा अणाहारगा” जिस तरह से अनाहारक जीव कहे गये हैं उसी प्रकार से आहार अपर्याप्ति में भी जानना चाहिये-जीव और एकेन्द्रियवर्जित अनाहारकों में छह भंग कहे गये हैं, सो यहां पर भी छह भंग कहना चाहिये-क्यों कि आहारक पर्याप्ति वाले जीव अल्प होते हैं । जीवपद में और एकेन्द्रियपृथिवी आदिकपदों में “सप्रदेशाश्च अप्रदेशाश्च” ऐसा एक तीसरा ही भंग होता है । क्यों कि आहार अपर्याप्तिवाले विग्रहगत्यापन्न जीव निरन्तर अनेक मिलते

તેમના એકત્વને માન્ય કરેલું છે ભાષા પર્યાપ્તિ અને મન પર્યાપ્તિની પર્યાપ્તિ થયેલા જીવોના સપ્રદેશત્વ આદિનું કથન સંજ્ઞી જીવોના કથન પ્રમાણે જ સમજવું અહીં પણ સંજ્ઞી જીવોની જેમ સમસ્ત પદોમા ત્રણ ભંગ થાય છે. આ બંને પર્યાપ્તિઓના હડકોમા પચ્ચેન્દ્રિય પદોનો જ પ્રયોગ કરવો, કારણ કે તે સિવાયના જીવોમા મિશ્રિત ભાષામન પર્યાપ્તિનો અભાવ હોય છે.

(આહાર અપજ્જત્તીએ જહા અણાહારગા) અનાહારક જીવોના કથન પ્રમાણે જે આહાર અપર્યાપ્તિવાળા જીવોનું કથન સમજવું જીવ અને એકેન્દ્રિય સિવાયના અનાહારકોમા છ ભંગ કહ્યા છે, તે અહીં પણ છ ભંગ સમજવા, કારણ કે આહાર પર્યાપ્તિવાળા જીવો ઓછાં હોય છે. જીવપદમાં એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય આદિકોમા (સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ) આ એક જ (ત્રીજો ભંગ) ભંગ થાય છે તેનું કારણ એ છે કે આહાર અપર્યાપ્તિવાળા વિગ્રહગતિ પ્રાપ્ત કરી હોય એવા જીવો નિરન્તર અनेक भणी શકે છે.

मगवतो महावीरस्य अदूरसामंते स्थित्वा एवम् अवादिषुः—सत् नूनं मदन्त! अस-
रूपये लोके अनन्तानि रात्रिदिवानि उदययन्त वा, उत्पद्यन्ते वा उत्पत्स्यन्ते वा
व्यगच्छन् वा, विगच्छन्ति वा, विगमिष्यन्ति वा परीक्षानि रात्रिदिवानि उदययन्त वा
उत्पद्यन्ते वा उत्पत्स्यन्ते वा? व्यगच्छन् वा, विगच्छन्ति वा, विगमिष्यन्ति वा?
इत्, भार्या ! असरूपये लोके अनन्तानि रात्रिदिवानि, सदेव । एतु केनार्थेन

महावीर ये वहां पर गये (उवागच्छिष्या, वहां जाकर उन्होंने (समण-
स्त मगवओ महावीरस्त अदूरसामंते ठिष्वा) अमण भगवान् महावीर
के पास यथोचित स्थानपर बैठकर (एव वयासी) ऐसा कहा—(से
पूर्ण भवे । अमलेज्जे लोए अणत्ता राइदिया उप्पज्जिस्सु वा, उप्पज्जति
वा, उप्पज्जिस्सति वा) हे भदन्त ! असरूपात् प्रवेश चाहे इस लोक
में अनन्त रात्रि दिवस उत्पन्न हुए हैं ? उत्पन्न होते हैं ? और आगे भी
उत्पन्न होंगे (विगच्छिस्सु वा, विगच्छति वा, विगच्छिस्सति वा) नष्ट
हुए हैं ? नष्ट होते हैं ? नष्ट होंगे ? (परिष्सा राइदिया उप्पज्जिस्सु वा !
उप्पज्जति वा ? उप्पज्जिस्सति वा ? विगच्छिस्सु वा ? विगच्छति वा ?
विगच्छिस्सति वा ।) अथवा—परिमित रात्रिदिवस उत्पन्न हुए हैं ? उत्पन्न
होते हैं ? उत्पन्न होंगे ? नष्ट होते हैं ? या नष्ट होंगे ? (इत्ता अज्जो !
अमलेज्जे लोए अणत्ता राइदिया त चेव) हां आर्य ! असरूपान्प्रवेश
चाहे इस लोक में अनन्त रात्रिदिवस उत्पन्न हुए हैं उत्पन्न होते हैं और
उत्पन्न होंगे इत्यादि मय पूर्वोक्त रूप से ही जानना चाहिये । (से केण

उत्तं तथा आण्वा (उवागच्छिष्या) तथा आवीने तेभन्ते (समणस्त मगवओ
महावीरस्त अदूरसामंते ठिष्वा) अमण भगवान् महावीरनी पास येथोचित
स्थाने वेत्थीने (एव वयासी) आ भगवो वहुं—(से पूर्ण भवे । अमलेज्जे लोए
अणत्ता राइदिया उप्पज्जिस्सु वा उप्पज्जति वा उप्पज्जिस्सति वा) हे भदन्त !
असरूपान्प्रवेशाणा आ लोकां गु अनत्त रात्रि-दिवस उत्पत्त यथा ते ?
उत्पत्त यथा ते ? अने अवि यथा उत्पत्त यथे ? (विगच्छिस्सु वा विगच्छति वा
विगच्छिस्सति वा) नष्ट यथा ते ? नष्ट यथा ते ? अने नष्ट यथे ? (परिष्सा
राइदिया उप्पज्जिस्सु वा ? उप्पज्जति वा ? उप्पज्जिस्सति वा ? विगच्छिस्सु वा ?
विगच्छति वा ? विगच्छिस्सति वा ।) अथवा परिमित रात्रिदिवस उत्पत्त यथा
ते ? उत्पत्त यथा ते ? उत्पत्त यथे ? नष्ट यथा ते ? नष्ट यथा ते ? अने नष्ट
यथे ? (इत्ता अज्जो ! अमलेज्जे लोए अणत्ता राइ दिव त चेव) हां आर्य !
असरूपान्प्रवेशाणा आ लोकां अनत्त रात्रिदिवस उत्पत्त यथा ते उत्पत्त
यथा ते अने उत्पत्त यथे इत्यादि समस्त पूर्वोक्त रूप से ही जानना चाहिये ॥ ३२३

મનોઽપર્યાપ્તિપ્રતિપન્નાનામ્ તાદૃશાપર્યાપ્તિ પ્રતિપચ્ચમાનાનાં ચૈકાદીનાં સદ્ભાવાત્
પૂર્વોક્તમેવ મજ્જત્રયમવસેયમ્, કિન્તુ-‘ નૈરયિક-દેવ-મનુષ્યસુ છઠ્ઠમંગા ’ નૈરયિક-
દેવ-મનુજેષુ મનોઽપર્યાપ્તકેષુ પૂર્વોક્તાઃ પદ્ મજ્ઞાઃ વક્તવ્યાઃ, તથા ચ નૈરયિક-
દેવ-મનુષ્યેષુ મનોઽપર્યાપ્તકાનામ્ અલપતરત્વેન સપ્રદેશાનામ્ અપ્રદેશાનાં ચૈકાદીનાં
સદ્ભાવાત્ । એષુ ચ પર્યાપ્ત્યપર્યાપ્તિદ્વંડકેષુ નિદ્ધો ન વાચ્યઃ, તસ્મૈ તદસંભવાત્ ।

‘ સંગ્રહગાથા ’ ઉપર્યુક્તાનાં દ્વાદશાનામપિ સપ્રદેશાદિદ્વારાણાં વિષયે સંગ્રહ-
ગાથા વર્તતે । તામેવાહ—

‘ સપણસા, આહારગ-ભવિય-મન્નિ-લેસા-દિદ્ધિ-સંજય-કસાણ ।

ગાળે જોગુ-વઝોળે, વેય સરીસ્સ-પજત્તી ॥ ૧ ॥ ’

‘ સપ્રદેશઃ ’ કાલાપેક્ષયા જીવાઃ સપ્રદેશાશ્ચ અપ્રદેશાશ્ચ એકત્વ વહુત્ત્વદ્વંડ-
કાર્થ્યાં પ્રતિપાદિતાઃ, ‘ આહારકાઃ ’ ‘ અનાહારકાશ્ચ તથૈવ ’ ‘ મન્યાઃ ’

और भाषा एवं मन की अपर्याप्ति को प्रतिपद्यमान होरहे कोई एकादिजीव
पाये जाने के कारण पूर्वोक्त तीन भंग ही यहां होते हैं ऐसा जानना चाहिये
तथा मनोऽपर्याप्तिवाले नैरयिक, देव और मनुष्यों में छह भंग होते हैं ।
कारण नैरयिक, देव और मनुष्यों में मनोऽपर्याप्तिवालों की अल्पतरता
होने से एकादि सप्रदेशों का, और एकादि अप्रदेशोंका सद्भाव रहता
है इस कारण छह भंग कहे गये हैं । इन पर्याप्ति और अपर्याप्ति के
द्वंद्वकों में सिद्ध पदका प्रयोग नहीं करना चाहिये क्यों कि ये न पर्याप्ति
होते हैं और न अपर्याप्ति होते हैं । उपर्युक्त इन सप्रदेशादि द्वारों के
विषयमें यह (सपणसा आहारा०) इत्यादि संग्रह गाथा है—इसके द्वारा इस
प्रकरण में आये हुए विषयों को संग्रह करके प्रकट किया गया है—

અને મનની અપર્યાપ્તિને પ્રાપ્ત કરી રહ્યા હોય એવા કેાઈક એકાદ જીવનો
સદ્ભાવ હોવાને કારણે અહીં પૂર્વોક્ત ત્રણ ભંગ થાય છે, એમ સમજવું.
તથા મનઃ અપર્યાપ્તિવાળા નારકો, દેવો અને મનુષ્યોમા છ ભંગ થાય છે.
તેનું કારણ એ છે કે નારક દેવ અને મનુષ્યોમા મનઃ અપર્યાપ્તિવાળાની
અલ્પતરતા હોવાથી એકાદ સપ્રદેશોનો અને એકાદ અપ્રદેશોનો સદ્ભાવ રહે
છે તેથી તેમના છ ભંગ કહ્યા છે. આ પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિના દ્વંડકોમાં
સિદ્ધપદનો પ્રયોગ કરવો ભ્રષ્ટ્ર નથી, કારણ કે તેઓ પર્યાપ્ત પણ હોતા
નથી અને અપર્યાપ્ત પણ હોતા નથી.

ઉપર જેમનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે તે બાર સપ્રદેશ આદિ
દ્વારોના વિષયમાં (સપણસા આહારા०) ઇત્યાદિ સંગ્રહગાથા આપી છે. તે ગાથા
દ્વારા આ પ્રકરણમા આવેલા વિષયોનો સંગ્રહ કરીને પ્રકટ કરવામાં આવેલ

મગધતો મહાવીરસ્ય અદૂરસામતે સ્થિત્વા एवम् अवादिषुः-सद्य नूनं मदन्त! म-
रुयेये लाके अनन्तानि रात्रिदिवानि उदपद्यन्त वा, उत्पद्यते वा, उत्पत्स्यन्त वा
व्यगच्छन् वा, विगच्छन्ति वा, विगमिष्यन्ति वा परीतानि रात्रिदिवानि उदपद्यन्त वा
उत्पद्यन्त वा उत्तरस्यन्ते वा? व्यगच्छन् वा विगच्छन्ति वा, विगमिष्यन्ति वा?
इत, आर्या! असह्यय लोके अनन्तानि रात्रिदिवानि, सदेव। एत् केनार्थेन

મહાવીર થે ઘણાં પર ગયે (ઉઘાગચ્છિસા) ઘણાં જાફર ઉન્હોને (મમળ-
સ્સ મગધઓ મહાવીરસ્સ અદૂરસામતે ટિષ્ઠા) શ્રમણ મગધાન્ મહાવીર
કે પાસ યથોચિત્ સ્થનપર ઘઠફર (एव वयामी) એસા કહા-(સે
જૂર્ણ મટે! અસલેજ્જેલોળ અળતા રાહદિયા ઉપ્પજ્ઞિસુ વા, ઉપ્પજ્ઞિ
વા, ઉપ્પજ્ઞિસ્સતિ વા) હે મદન્ત! અસહ્યાત પ્રદેશ વાહે ઇસ લોક
મેં અનન્ત રાત્રિ દિવસ ઉત્પદ્ય હુણ હૈં? ઉત્પદ્ય હોતે હૈં? ઓર આગે મી
ઉત્પદ્ય હોગે (વિગચ્છિસુ વા, વિગચ્છતિ વા, વિગચ્છિસ્સતિ વા) નષ્ટ
હુણ હૈં? નષ્ટ હોતે હૈં? નષ્ટ હોગે? (પરિતા રાહદિયા ઉપ્પજ્ઞિસુ વા?
ઉપ્પજ્ઞિજતિ વા? ઉપ્પજ્ઞિસ્સતિ વા? વિગચ્છિસુ વા? વિગચ્છતિ વા?
વિગચ્છિસ્સતિ વા?) અયથા-પરિમિત રાત્રિદિવસ ઉત્પદ્ય હુણ હૈં? ઉત્પદ્ય
હોતે હૈં? ઉત્પદ્ય હોગે? નષ્ટ હોતે હૈં? યા નષ્ટ હોગે? (હેના અઝ્જો!
અસલેજ્જે લોળ અળતા રાહદિયા ત ધેવ) હા આર્ય! અમરુયાનપ્રદેશ
વાહે ઇસ લોક મેં અનન્ત રાત્રિદિવસ ઉત્પદ્ય હુણ હૈં ઉત્પદ્ય હોતે હૈં ઓર
ઉત્પદ્ય હોગે ઇત્યાદિ મધ્ય પૂર્વોક્ત રૂપ સે હી જાનના ગ્યાહિયે। (સે કળ

જ્ઞાતા તથા આગ્રહા (ઉઘાગચ્છિસા) તથા આગ્રહોને તેમજ (મમળસ્સ મગધઓ
મહાવીરસ અદૂરસામતે ટિષ્ઠા) શ્રમણ અમગધાન્ મહાવીર પાસે યથોચિત્
સ્થાને બેસીને (एव वयामी) આ પ્રમાણે કહ્યું-(સે જૂર્ણ મટે! અસલેજ્જે સોળ
અળતા રાહદિયા ઉપ્પજ્ઞિસુ વા, ઉપ્પજ્ઞિતિ વા ઉપ્પજ્ઞિસ્સતિ વા) હે મદન્ત!
અસહ્યાત પ્રદેશવાળા આ લોકમાં શું અનન્ત રાત્રિ-દિવસ ઉત્પદ્ય થયા છે?
ઉત્પદ્ય થાય છે? અને કયો યમા ઉત્પદ્ય થયે? (વિગચ્છિસુ વા વિગચ્છતિ વા
વિગચ્છિસ્સતિ વા) નષ્ટ થયા છે? નષ્ટ થાય છે? અને નષ્ટ થયે? (પરિતા
રાહદિયા ઉપ્પજ્ઞિસુ વા? ઉપ્પજ્ઞિજતિ વા? ઉપ્પજ્ઞિસ્સતિ વા? વિગચ્છિસુ વા?
વિગચ્છતિ વા? વિગચ્છિસ્સતિ વા?) અયથા પરિમિત રાત્રિદિવસ ઉત્પદ્ય થયા
છે? ઉત્પદ્ય થાય છે? ઉત્પદ્ય થયે? નષ્ટ થયા છે? નષ્ટ થાય છે? અને નષ્ટ
થયે? (હેના અઝ્જો! અમરુયાન પ્રદેશ રાહ દિયા ત ધેવ) હા આર્ય!
અમરુયાન પ્રદેશવાળા આ લોકમાં અનન્ત રાત્રિદિવસ ઉત્પદ્ય થયા છે ઉત્પદ્ય
થાય છે અને ઉત્પદ્ય થયે, ઇત્યાદિ અમરુ પૂર્વોક્ત રૂપા અર્થ મદન્ત કહ્યું

શ્રતાઽવધિ-મનઃ પર્યવકેવલજ્ઞાનિનઃ, અજ્ઞાનિનો મત્યાઘજ્ઞાનિનશ્ચ તથૈવ, 'સયોગાઃ' મનોવચઃકાયયોગિનઃ, અયોગિનશ્ચ તથૈવ, 'ઉપયોગાઃ' સાકારાઽનાકારોપયોગાશ્ચ તથૈવ, 'સવેદાઃ' સ્ત્રીપુરુષનપુંસકવેદવન્તઃ, અવેદાશ્ચ તથૈવ, 'સશરીરાઃ' ઔદારિક-વૈક્રિયશરીરવન્તઃ, અશરીરાશ્ચ તથૈવ, 'પર્યાપ્તાઃ' આહારશરીરેન્દ્રિયાનપ્રાણ-ભાપા-મનઃપર્યાપ્તિમન્તશ્ચ તથૈવ સપ્રદેશાપ્રદેશતયોક્તા इति ॥ સુ૦ ૧ ॥

તથા નો સંયત નો અસંયત જીવ મી ઇસી તરહ સે હૈં, ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ કષાયવાલે જીવ ઓર અકષાયી જીવ મી ઇસી તરહસે હૈં, મતિ જ્ઞાનવાલે, શ્રુત જ્ઞાનવાલે, અવધિ જ્ઞાનવાલે, મનઃપર્યય જ્ઞાનવાલે ઓર કેવલજ્ઞાનવાલે જીવ તથા મતિ આદિ અજ્ઞાનવાલે જીવ મી ઇસી તરહ સે હૈં, સયોગ-મન, વચન એવં કાય ઇન ત્રીન યોગવાલે જીવ ઓર અયોગી જીવ મી ઇસી તરહ સે હૈં, સાકાર ઉપયોગવાલે ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલે જીવ મી ઇસી તરહ સે હૈં, સ્ત્રીવેદવાલે, પુરુષવેદવાલે, નપુંસક વેદવાલે જીવ ઓર વેદ સે રહિત હુએ જીવ મી ઇસી તરહસે હૈં, ઔદારિક, વૈક્રિય શરીરવાલે જીવ તથા શરીરરહિત હુએ જીવ, મી ઇસી તરહ સે હૈં । આહાર, શરીર ઇન્દ્રિય ઓર શ્વાસોચ્છ્વાસ એવં ભાષા મનઃ પર્યાપ્તિ વાલે જીવ ઓર પર્યાપ્તિયોં સે રહિત હુએ જીવ મી ઇસી તરહ સે હૈં

નો અસંયત અને નો સયતાસયત જીવો પણ એવાં જ છે, એ વાતનું પ્રતિ પાઠન કરવામા આવ્યું છે.

(ક્રમાયા) આ પ્રકરણમાં ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ કષાયવાળા અને અકષાયી જીવોનું પણ એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

(ગાણે) આ પ્રકરણમાં મતિજ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અવધિજ્ઞાનવાળા, મનપર્યાય જ્ઞાનવાળા અને કેવળજ્ઞાનવાળા તથા મિતિ આદિ અજ્ઞાનોવાળા જીવોનું એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

(જોગુવઓને) આ પ્રકરણમાં મન, વચન અને કાયના યોગવાળા સયોગી જીવોનું તથા અયોગી જીવોનું એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરાયું છે સાકાર ઉપયોગવાળા અને નિરાકાર ઉપયોગવાળા જીવોનું પણ એજ પ્રમાણે તેમા પ્રતિપાદન કરાયું છે

(વેદેય) સ્ત્રી વેદવાળા, પુરુષ વેદવાળા અને નપુંસક વેદવાળા જીવોનું તથા અવેદક જીવોનું આ પ્રકરણમાં એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે.

(સરીર પદ્મર્ત્તે) ઔદારિક આદિ સશરીરી જીવોનું તથા અશરીરી જીવોનું તથા આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ અને ભાષામન પર્યાપ્તિ-

ચરણવિગ્રહિકે, ઉપરિ કર્ણમૃદ્ગાકારસંસ્થિતે અનન્તા જીવધના ઉત્પદ ઉત્પદ
નિલીયતે, પરીતાઃ જીવધનાઃ, ઉત્પદ, ઉત્પદ નિલીયતે, સદ્ નૂન મૃતઃ, ઉત્પદઃ,
પિગત, પરિણતઃ, જીવૈર્લોકયતે, પ્રલોકયતે—‘યો લોકયતે સ લોકઃ ?’ । इत्

મગ્ધે ચરણવિગ્રહિયમિ, ઉપિ ઉદ્ગમૃદ્ગાકારસંસ્થિયસિ અણતા જીવ
ધના ઉત્પજિસા ઉત્પજિસા નિલીયતિ—પરીતા જીવધના ઉત્પજિસા
ઉત્પજિસા નિલીયતિ) इस प्रकार के इस शाश्वत, अनादि, अनन्त, परिमित,
परिवृत्त, नीचे विस्तीर्ण, मध्य में मक्षिप्त, ऊपर विशाल, नीचे पलंक के
आकार जैसे, बीच में चरण के जैसे शरीर वाले, और ऊपर मड़े हुए
मृदग के आकार जैसे लोक में अनन्त जीवधन उत्पन्न हो होकर नष्ट
होते रहते हैं, तथा नियत-असंख्य जीवधन उत्पन्न होकर नष्ट हो जाते
हैं (से पूर्ण मृद उत्पन्ने विगद, परिणद, अजीवेहिं लोकइ, पलोकइ,
“जे लोकइ से लोए” ऐसा वह लोक मृत-सद्मृतरूप है, उत्पन्न है-
धर्मयुक्त है, विनाश व्यधर्म से युक्त है, पर्याप्तान्तर से आपन्न है कारण
कि वह लोक अजीवों द्वारा निश्चित किया जाता है विनिश्चित किया
जाता है इसी कारण उसका नाम (लोक) ऐसा हुआ है क्योंकि
(लोकयते असौ लोकः) इस व्युत्पत्ति के अनुसार यह प्रमाण से
निश्चित किया गया है—अर्थात् जताया गया है। (इंता, भगव) इं

મગ્ધે ચરણવિગ્રહિયમિ, ઉપિ ઉદ્ગમૃદ્ગાકારસંસ્થિયસિ અણતા જીવધના
ઉત્પજિસા ઉત્પજિસા નિલીયતિ—પરીતા જીવધના ઉત્પજિસા ઉત્પજિસા નિલીયતિ)

આ પ્રકારના શાશ્વત અનાદિ અનન્ત, પરિમિત, પરિવૃત્ત, (અલોક્ય
વેરાયેલ), નીચેથી વિસ્તીર્ણ, મધ્યમાં મક્ષિપ્ત ઉપરથી વિશાળ, નીચે પલ
ંકના આકાર જેવા વચ્ચે ઉત્તમ વચ્ચના જેવા અને ઉપરથી ઉપર મુખવાળા
મૃદંગના આકાર જેવા આ લોકમાં અનન્ત જીવધન (જીવરાશિ) ઉત્પત્ત થઈ
થઈને નાશ પામ્યા કરે છે તથા નિયત (પરિમિત) જીવધન ઉત્પત્ત થઈ થઈને
નષ્ટ થ્યા કરે છે (સે પૂર્ણ મૃદ ઉત્પન્ને-વિગદ, પરિણદ અજીવેહિં લોકइ
પલોકइ જે લોકइ સે લોए) એવો તે લોક અવન સત્તા ધમના એમથી સદ્
મૃત इप છે ઉત્પાદ ધમયુક્ત છે, અને ન્યય ધમથી મુક્ત છે, પર્યાપ્તાન્તરને
પ્રાપ્ત કરનારો છે અલોક દ્વારા તે લોકને નિશ્ચય કરી ચકાવ છે, અને પ્રાપ્ત
નિશ્ચય કરી ચકાવ છે તે કારણે તેનું નામ લોક’ પડ્યું છે કારણ કે
“લોકયતે અસૌ લોકઃ” આ વ્યુત્પત્તિ અનુસાર આ વાત પ્રમાણ દ્વારા નિશ્ચિત
થયેલી છે—અર્થાત્ દ્વારા તે વાતનું પ્રતિપાદન કરાયું છે (इंता भगव) ૬૬

શ્રતાઽવધિ-મનઃ પર્યવકેવલજ્ઞાનિનઃ, અજ્ઞાનિનો મત્યાધજ્ઞાનિનશ્ચ તથૈવ, 'સયોગાઃ' મનોવચઃકાયયોગિનઃ, અયોગિનશ્ચ તથૈવ, 'ઉપયોગાઃ' સાકારાઽનાકારોપયોગાશ્ચ તથૈવ. 'સવેદાઃ' સ્ત્રીપુરુષનપુ સકવેદવન્તઃ, અવેદાશ્ચ તથૈવ, 'સશરીરાઃ' ઔદારિક-વૈક્રિયશરીરવન્તઃ, અગરીરાશ્ચ તથૈવ, 'પર્યાપ્તાઃ' આહારશરીરેન્દ્રિયાનપ્રાણ-ભાષા-મનઃપર્યાપ્તિમન્તશ્ચ તથૈવ સપદેશાપ્રદેશતયોક્તા ઇતિ ॥ સુ૦ ૧ ॥

તથા નો સંયત નો અસંયત જીવ બી ઇસી તરહ સે હૈં, ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ કષાયવાલે જીવ ઓર અક્રુપાથી જીવ બી ઇસી તરહસે હૈં, મતિ જ્ઞાનવાલે, શ્રુત જ્ઞાનવાલે, અવધિ જ્ઞાનવાલે, મનઃપર્યાય જ્ઞાનવાલે ઓર કેવલજ્ઞાનવાલે જીવ તથા મતિ આદિ અજ્ઞાનવાલે જીવ બી ઇસી તરહ સે હૈં, સયોગ-મન, વચન એવં કાય ઇન ત્રીન યોગવાલે જીવ ઓર અયોગી જીવ બી ઇસી તરહ સે હૈં, સાકાર ઉપયોગવાલે ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલે જીવ બી ઇસી તરહ સે હૈં, સ્ત્રીવેદવાલે, પુરુષવેદવાલે, નપુંસક વેદવાલે જીવ ઓર વેદ સે રહિત હુએ જીવ બી ઇસી તરહસે હૈં, ઔદારિક, વૈક્રિય શરીરવાલે જીવ તથા શરીરરહિત હુએ જીવ, બી ઇસી તરહ સે હૈં. આહાર, શરીર ઇન્દ્રિય ઓર શ્વાસોચ્છ્વાસ એવં ભાષા મનઃ પર્યાપ્તિ વાલે જીવ ઓર પર્યાપ્તિયોં સે રહિત હુએ જીવ બી ઇસી તરહ સે હૈં

નો અસંયત અને નો સંયતાસંયત જીવો પણ એવાં જ છે, એ વાતનું પ્રતિ પાઠન કરવામાં આવ્યું છે.

(ક્રમાયા) આ પ્રકરણમાં ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ કષાયવાળા અને અક્રુપાથી જીવોનું પણ એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

(જ્ઞાને) આ પ્રકરણમાં મતિજ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અવધિજ્ઞાનવાળા, મનપર્યાય જ્ઞાનવાળા અને કેવળજ્ઞાનવાળા તથા મતિ આદિ અજ્ઞાનોવાળા જીવોનું એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

(જોગુવઓગે) આ પ્રકરણમાં મન, વચન અને કાયના યોગવાળા સયોગી જીવોનું તથા અયોગી જીવોનું એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરાયું છે. સાકાર ઉપયોગવાળા અને નિરાકાર ઉપયોગવાળા જીવોનું પણ એજ પ્રમાણે તેમાં પ્રતિપાદન કરાયું છે.

(વેદેય) બી વેદવાળા, પુરુષ વેદવાળા અને નપુંસક વેદવાળા જીવોનું તથા અવેદક જીવોનું આ પ્રકરણમાં એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

(સરીર પજ્જર્ત્તદ) ઔદારિક આદિ સશરીરી જીવોનું તથા અશરીરી જીવોનું તથા આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ અને ભાષામન પર્યાપ્તિ-

विहर्तुम् । ययासुख देवानुप्रियाः । मा प्रतिबन्ध कुरुत । ततस्ते पार्श्वपत्नीया
स्यविराः भगवन्तो यावत्-चरमैः-उच्छ्वास-निःश्वासे सिद्धा , यावत्-सर्वदुःख
महीणा , अस्त्येककाः देवलोकेषु उत्पन्नाः ॥ सू० ४ ॥

टीका — 'तेण कालेण, तेण समणे पासावच्चिज्जा घेरा भगवतो'
तस्मिन् काले तस्मिन् समये खलु पार्श्वपत्नीयाः पार्श्वनायसन्तानिकाः
पार्श्वनायशिष्यशिष्या इत्यर्थः, स्यविराः भगवन्तः 'जेणेव समणे
भगव महावीरे तेणेव उवागच्छति' यत्रैव यस्मिन्नेव प्रदेशे भ्रमणो भगवान् महा
मा पबिधंघ करेह) हे देवानुप्रिय ! तुम्हें जिस प्रकार से सुख हो बैसा
करो पर विलम्ब मत करो । (मरण ते पासावच्चिज्जा घेरा भगवतो
जाव चरमेहि उस्सासनिसासेहि सिद्धा जाव सम्बदुक्खप्पहिणा-अत्ये
गइया देवलोएसु उववन्ना) इस के बाद वे पार्श्वपत्नी स्यविर भगवन्त
यावत् समस्त दुःखों से रहित हो गये और कितनेक स्यविर भगवन्त
देवलोकों में उत्पन्न हुए ।

टीकार्थ—कालद्रव्य का भविकार होने से रात्रिदिवस रूप काल
विक्षेप का निरूपण सूत्रकारने इस सूत्र द्वारा किया है—इसमें वे यह
प्रकट कर रह हैं कि (तेण कालेण तेण समणे) उस काल और उस
समय में (पासावच्चिज्जा घेरा भगवता) पार्श्वनाय भगवान् के शि
ष्य स्यविर भगवन्त (जेणेव समणे भगव महावीरे) जहाँ भ्रमण भग
वत्पद धर्मने धारण करवा भागीये छीये (बहासुख देवानुप्रिया ! मा
पबिधंघ करेह) हे देवानुप्रियो ! आपने ने शीते मुख उपले तेम करे पक्ष
आवा कामभा विज्ञान करवे जेधंछे नहीं । (मरण ते पासावच्चिज्जा घेरा
भगवता जाव चरमेहि उस्सासनिसासेहि सिद्धा जाव सम्बदुक्खप्पहिणा-अत्ये
गइया देवलोएसु उववन्ना) त्यागना ते पार्श्वनायना शिष्य स्यविर भगवतो
पञ्चमहामत्त रूप धर्मने धारण करीने सत्तेयना आदि द्वारा कभीने क्षय करीने
अभस्त दुःखी रहित बनी अवा जेन्हे के केटसाक सिद्धपदने पाप्मा बने
तेमांही केटसाक स्यविर भगवतो देवलोकां गया

टीकाय—आज ५ यने अधिकार आसी रह्यो होवासी रात्रिदिवस रूप
आज विशेषतः सूत्रकार आ सूत्र द्वारा निरूपण करुं छे पार्श्वनायना शिष्यो
स्यविर भगवतो आने भगवान् महावीरना सवाह द्वारा आ सूत्रभा तेदु
निरूपण करवां आभुं छे (तेण कालेण तेण समणे) ते आगे आने ते
अभये (पासावच्चिज्जा घेरा भगवता) पार्श्वनाय भगवान्ना शिष्योना शिष्य
स्यविर भगवतो "जेणेव समणे भगव महावीरे" आ अभय भगवान् महा

જીવા ય, વેસાણિયા ય પચ્ચક્ખાણણિઠ્ઠત્તિયાઉયા,
તિન્નિ વિ । અવસેસા અપચ્ચક્ખાણણિઠ્ઠત્તિયાઉયા ।
ગાહા--‘પચ્ચક્ખાણં જાણઈ, કુવ્વઈ, તિન્નેવ આઉનિવ્વત્તી ।’
સપ્પસુદ્ધેસસ્મિ ય, એમેએ દંડગા ચઉરો ॥ ૧ ॥
સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ’ ॥ ૨ ॥

॥ છટ્ઠમએ ચઉત્થો ઉદેસો ॥ ૬--૪ ॥

છાયા—જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત । કિં પ્રત્યાખ્યાનિન, અપ્રત્યાખ્યાનિનઃ,
પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનઃ ? ગૌતમ । જીવાઃ પ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ, અપ્રત્યાખ્યા-
નિનોઽપિ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ । સર્વજીવાનામ્ એવમ્ પૃચ્છા ? ગૌતમ ।

॥ પ્રત્યાખ્યાનાદિવક્તવ્યતા ॥

‘જીવાણં મંતે ’ इत्यदि ॥

સૂત્રાર્થ—(જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી પચ્ચ-
ક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાની હૈં ? યા
અપ્રત્યાખ્યાની હૈં ? યા પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની હૈં ? (ગોચમા ! જીવા
પચ્ચક્ખાણી વિ અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ) હે
ગૌતમ ! જીવ પ્રત્યાખ્યાની મી હૈં, અપ્રત્યાખ્યાની મી હૈં ઓર પ્રત્યાખ્યા-
નાપ્રત્યાખ્યાની મી હૈં । (સન્નજીવાણં એવં પુચ્છા) ઇસી તરહ કે પ્રશ્ન હે
ભદન્ત ! મેરે, સ્વલુ જીવોં કે વિષય મેં મી હૈં ? (ગોચમા ! નેરહયા અપ

પ્રત્યાખ્યાનાદિ વક્તવ્યતા—

“ જીવાણ મંતે । ” ઇત્યાદિ—

સૂત્રાર્થ—(જીવાણ મંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી, પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણી ?) હે ભદન્ત ! એવ શું પ્રત્યાખ્યાની (સર્વ વિરતિવાળા) છે ?
કે અપ્રત્યાખ્યાની (સર્વ વિરતિથી રહિત) છે ? કે પ્રત્યાખ્યાના પ્રત્યાખ્યાની
(અશત વિરતિવાળા) છે ?

(ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (જીવા પચ્ચક્ખાણી વિ, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખા-
ણાપચ્ચક્ખાણીવિ) હે ગૌતમ ! એવ પ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે, અપ્રત્યાખ્યાની પણ
હોય છે અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે (સન્ન જીવાણ એવ પુચ્છા)
હે ભદન્ત ! બધા એવાના વિષયમા પણ હું એજ પ્રશ્ન પૂછતા માગુ છું.

ચિંતુ વા, વિગચ્છન્તિ વા, વિગચ્છિસ્સન્તિ વા, વ્યગચ્છન્ વા, વિગચ્છન્તિ વા, વિગમિપ્પન્તિ વા ?

અયમમિમાય યદિ લોકોઽસક્કયાતો વર્તેતે તદા તમ્ અનન્તાનિ રાત્રિદિવાનિ કથં મવન્તિ ? લોકરૂપાધારસ્વાતંત્ર્યપાતમદેશાત્મકતયા સ્વરૂપતાત્, રાત્રિદિવરૂપાધેયસ્ય અનન્તતયા મહુત્વાત્, લઘુરૂપાધારે વિશ્વાભાધેયસ્ય સ્વિત્ય સમવાત્, एवं यदि नियतपरिमाणानि चेत् रात्रिदिवानि तदा कथमनन्तानि तानि भवितुमर्हन्ति तयो परस्परविरोधादिति । મગધાનાદ—‘હતા, અઝ્જો ! અસ-

હોતે હૈં કયા ? ઓર આગે મી ઉત્પન્ન હોંગે કયા ? (વિગચ્છિન્તુ વા, વિગચ્છન્તિ વા, વિગચ્છિસ્સન્તિ વા) નષ્ટ હુવ્ હૈં કયા ? નષ્ટહોતે હૈં કયા ? આગે મી નષ્ટ હોંગે કયા ? હસ પ્રકાર સે પ્રશ્ન પૂછને કા આશય યહ હૈં કિ યદિ લોક અસક્કયાત પ્રદેશલા હૈં તો ઉસમેં અનન્ત રાત્રિ દિવસ રૂપ આધેય કૈસે સમા સવતે હૈં । ક્યોંકિ લોકરૂપ આધાર જય કિ અસં લવાત પ્રદેશાત્મક હૈં તો વહ અપને આધેય કી અવેક્ષા સ્વરૂપ હૈં ઓર આધેય (પદાર્થ) અનન્ત હોનેકે કારણ મહુત હૈં । લઘુરૂપ આધારમેં વિશાલ આધેય કી રિપતિ બનના અસંમય હૈં “આવાસેર કે પાત્ર મેં કૈસે સેર સમાય” પેસી લૌકિક કહાવત મો હૈં । તથા યદિ રાત્રિદિવસ નિયત પરિમાણ વાઠે હૈં તો ફિર યે અનન્ત કૈસે હો સકતે હૈં ક્યોં કિ અનન્ત ઓર નિયત પરિમાણ કા આપસ મેં વિરોધ હૈં । હસ પ્રકાર કે હસ પ્રશ્ન ક ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને વહેં સમજાવા—(હતા અઝ્જો ! અમસેઝ્જે લોપ,

દિવા ઝગચ્છિન્તુ વા, ઇગચ્છન્તિ વા, વ્યગચ્છિન્તુ વા ?) શુ આ લોકમાં પસ્તિ (અસંખ્યાત) રાત્રિદિવસ ઉત્પન્ન થયા છે ? ઉત્પન્ન થાય છે અને અવિષમમાં પણ ઉત્પન્ન થવાના છે ? (વિગચ્છિન્તુ વા વિગચ્છન્તિ વા, વિગચ્છિસ્સન્તિ વા ?) શુ આ લોકમાં અસંખ્યાત રાત્રિદિવસ નષ્ટ થયા છે ? નષ્ટ થાય છે અને નષ્ટ થશે ? હવે સૂત્રકાર આ પ્રશ્નોનાં આશય સમજાવતા કહે છે—જે લોક અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો હોય, તો તેમાં અનન્ત રાત્રિદિવસ રૂપ આધેય કેવી રીતે સમાઈ શકે ? કારણ કે લોક હવે આધાર કે જે અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો છે તે તેના આધેય (આધાર લેનારી વસ્તુ) કરતા સ્વરૂપ (યલો જ નાનો) છે અને આધેય અનન્ત હોવાને કારણે આધાર કરતાં વિશાળ છે હમુરૂપ આધારમાં વિશાળ આધેય રહી શકે નહીં । જેવી રીતે અર્ધો શેર સમાવી શકે એવા પાત્રમાં શેરને સમાવી શકાય નહીં, તો અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા આધારમાં અનન્ત પ્રદેશવાળો આધેય પડાય કેવી રીતે સમાવી શકાય । તથા જે રાત્રિદિવસ નિયત પરિમાણવાળા હોય તેઓ અનન્ત કેવી રીતે ડાઘ શકે છે ? કારણ કે અનન્ત અને નિયત પરિમાણો તો એક બીજાના વિરોધી પરિવારો છે

ખ્યાનં ન જાનન્તિ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ ? યથા ઔધિઋસ્તથા કરણમ્ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતા યુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ ? ગૌતમ ! જીવાશ્ચ વૈમાનિકાશ્ચ પ્રત્યા-

ન જાણંતિ) જો જીવ પચ્ચેન્દ્રિય હૈં વે તીનોં કો જાનતે હૈં । વાકી કે જીવ પ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં । હસી તરહ સે વે અપ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કો ભા નહીં જાનતે હૈં । (જીવાણં ભંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? અપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકારસે ઔધિક ઢણ્ઢક કહા હૈં ડસી પ્રકાર સે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા જાનના ચાહિયે । (જીવાણં ભંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? અપ્રત્યાખ્યાનસે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયા ય પચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ, અવસેસા અપચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા)

પચ્ચક્ખાણ ન જાણંતિ) પચ્ચેન્દ્રિય જીવો ત્રણેને જાણે છે ખાકીના જીવો પ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનને પણ જાણતા નથી

(જીવાણં ભંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ ?) હે ભદન્ત ! જીવો શું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ?

(જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) હે ગૌતમ ! ઔધિક (સામાન્ય જીવ) ઢંડકમા જે પ્રમાણે કહ્યું છે એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાના વિષયમાં પણ સમજવું. (જીવાણં ભંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! જીવો શું પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શું જીવો અપ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શું જીવો પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયાય પચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ અવસેસા અપચ્ચક્ખાણનિવ્વત્તિયાડયા) જીવ અને વૈમાનિક દેવો

बहुनां जनानां समावेशस्तथाऽसंख्यातप्रदेशेऽपि अनन्तानां जीवानां समावेशः संभवति, अथ च ते जीवा एकस्मिन्नेव समयादिकां अनन्तसंख्यायाम् उत्पद्यन्ते विनश्यन्ति च, स च समयादिकास्य तेषु साधारणघनस्पतिशरीरावस्थायां विद्यमानेषु अनन्तजीवेषु, अथ च प्रत्येकघनस्पतिशरीरावस्थायां विद्यमानेषु परीण-
-नियतपरिमाणासंख्यातेषु जीवेषु प्रत्येकशरीरं तिष्ठति, यत् समयादि कालरूपं जीवस्थितिपर्यायतया रात्रिदिक्कालरूपकालस्यापि अनन्तत्वपरीतत्वं व्यवहारसमवेन असंख्यातप्रदेशात्मकलोकेऽपि अनन्तरात्रिदिशानाम् असंख्या-
-तरात्रि दिवानां च कालत्रयेऽपि स्थितिसमवात्-तदेव प्रश्नोत्तरभावेन स्पष्टीकरोमि

स्वभाव होने के कारण अनन्त भी जीवों का समावेश हो जाना है-
अथवा-जैसे-एक ही कूनागारशाला में बहुत मनुष्यों का समावेश हो जाता है, वसी प्रकार से असंख्यात प्रदेशों में भी अनन्त जीवों का समावेश हो जाता है ये जीव एक ही समयादिरूप काल में अनन्त की संख्या में उत्पन्न होते हैं और नष्ट होते हैं। यह समयादिरूप काल साधारण घनस्पति रूप शरीर की अवस्था में विद्यमान अनन्त जीवों में से प्रत्येक जीव में तथा प्रत्येक घनस्पति रूप शरीर की अवस्था में विद्यमान नियतपरिमाण वाले असंख्यात जीवों में से प्रत्येक जीव में प्रत्येक शरीर में रहता है कारण कि यह समयादिक काल जीवों की स्थितिरूप-पयायरूप है इस तरह होने के कारण रातदिनरूप काल में भी अनन्तता और परीणता का व्यवहार हो जाना है अतः असंख्यात प्रदेशात्मक लोक में भी अनन्त रातदिनों कि स्थिति बनाने में कोई विरोध जैसी बात नहीं आती है। इसी बात को यहाँ पर प्रश्नोत्तर के

यज्जा न् भाजसेना अनावेश यत् शके ॥ अथ प्रभावे असंख्यात प्रदेशे
वाजा आ वेदमा यज् अनन्त एवेना समावेश यत् जय ॥ ते एवे
अथ समयादिरूप आगमा अनन्तनी संख्यामा उत्पन्न याय ॥ अने
नाथ यज् पाभि ॥

आ समयादि रूप आग साधारण घनस्पतिकायनी व्यवस्थायां रहता
अनन्त एवेनामा प्रत्येक (इरेक) एवमा तथा प्रत्येक घनस्पतिकायनी अथ
स्थायां रहता नियत परिमाणवाजा-असंख्यात एवेनामा प्रत्येक एवमा-
प्रत्येक शरीरमा रहता ॥ आग के ते समयादि रूप आग एवेनी स्थितिः
(पर्यायः) ॥ आग वेदाधी रातदिन रूप आगमा यज् अनन्तता अने
परीणताने अनन्त रातदिन अने ॥ तेनी असंख्यात प्रदेशावाता तेषामा यज्
अनन्त रात्रिदिननी स्थिति मानवायां केव यथा (आय) आगता नाथ

ખ્યાનં ન જાનન્તિ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ ? યથા ઔઘિઃસ્તથા કરણમ્ । જીવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતા યુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાઽપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ ? ગૌતમ ! જીવાશ્ચ વૈમાનિકાશ્ચ પ્રત્યા-

ન જાણંતિ) જો જીવ પચેન્દ્રિય હૈં વે તીનોં કો જાનતે હૈં । વાકી કે જીવ પ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં । હસી તરહ સે વે અપ્રત્યાખ્યાન કો નહીં જાનતે હૈં ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કો ખા નહીં જાનતે હૈં । (જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? અપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં ? (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકારસે ઔઘિક દળડક કહા હૈં ડસી પ્રકાર સે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા જાનના ચાહિયે । (જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? અપ્રત્યાખ્યાનસે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત આયુવાલે હોતે હૈં કયા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયા ય પચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ, અવસેસા અપચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા)

પચ્ચક્ષણાણ ન જાણંતિ) પચેન્દ્રિય ળવો ત્રણેને નાણે છે ખાકીના ળવો પ્રત્યાખ્યાનને નાણુતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનને પણ નાણુતા નથી

(જીવાણ મંતે ! કિ પચ્ચક્ષણા કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ષણાં કુવ્વતિ, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણાં કુવ્વંતિ ?) હે ભદન્ત ! ળવો શુ પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ?

(જહા ઓહિયા તહા, કુવ્વણા) હે ગૌતમ ! ઔઘિક (સામાન્ય ળવ) દંડકમાં જે પ્રમાણે કહ્યું છે એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાના વિષયમા પણ સમજવુ. (જીવાણ મંતે ! કિ પચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા, અપચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા, પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા ?) હે ભદન્ત ! ળવો શુ પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શુ ળવો અપ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ? શુ ળવો પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુવાળા થાય છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા ય વૈમાણિયાય પચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા, તિન્નિ વિ અવસેસા અપચ્ચક્ષણાણિવ્વત્તિયાડયા) ળવ અને વૈમાનિક દેવો

બહુનો જનાનો સમાવેશસ્થાપ્તસંસ્થાતપ્રદેશેઽપિ અનન્તાનો જીવાનો સમાવેશ સંમર્ષતિ, અથ ચ તે જીવા એકસ્મિન્નેવ સમયાદિકાલે અનંતસંસ્થાયામ્ ઉત્પન્નતે વિનश्यन्ति च, ए च समयादिकाल तेषु साधारणधनस्पतिशरीरावस्थायां विद्यमानेषु अनन्तजीवेषु, अथ च प्रत्येकधनस्पतिशरीरावस्थायां विद्यमानेषु परीक्षेय-नियतपरिमाणासंस्थातेषु जीवेषु प्रत्येकशरीर सिष्ठति, यत समयादिकालस्य जीवस्थितियर्थायतया रात्रिदिवस्वरूपकालस्यापि अनन्तत्वपरीतत्वं व्यवहारसमवेन असंस्थातप्रदेशात्मकलोकेऽपि अनन्तरात्रिदिवानाम् असंस्था तरात्रि दिवानां च कालत्रयेऽपि स्थितिसमवात्-तदेव प्रश्नोत्तरमावेन स्पष्टीकरोति

સ્વભાષા થોને કે કારણ અનન્ત બી જીવોં કા સમાવેશ હો જાના હૈ- અથવા-જૈસે-એક હી કુગારશાલા મેં બહુ મનુષ્યોં કા સમાવેશ હો જાતા હૈ, વસી પ્રકાર સે અસંસ્થાત પ્રદેશોં મેં બી અનન્ત જીવોં કા સમાવેશ હો જાતા હૈ યે જીવ એક હી સમયાધિરૂપ કાલ મેં અનન્ત કી સંસ્થા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર નષ્ટ હોતે હૈં। યહ સમયાધિરૂપ કાલ સાધારણ ધનસ્પતિ રૂપ શરીર કી આવસ્થા મેં વિદ્યમાન અનન્ત જીવોં મેં સે પ્રત્યેક જીવ મેં તથા પ્રત્યેક ધનસ્પતિ રૂપ શરીર કી આવસ્થા મેં વિદ્યમાન નિયતપરિમાણ થાલે અસંસ્થાત જીવોં મેં સે પ્રત્યેક જીવ મેં પ્રત્યેક શરીર મેં રહતા હૈ કારણ કિ વહ સમયાધિક કાલ જીવોં કી સ્થિતિરૂપ-વર્ણાવસ્થા હૈં હસ તરહ થોને કે કારણ રાત્રિદિનરૂપ કાલ મેં બી અનન્તતા ઓર પરીક્ષતા કા વ્યવહાર હો જાના હૈં અત અસંસ્થાત પ્રદેશાત્મક લોક મેં બી અનન્ત રાત્રિદિનોં કિ સ્થિતિ ધનાને મેં કોઈ વિરોધ જૈસી ધાત નહીં જાતી હૈં। હમી ધાત કો યહાં પર પ્રમોક્તા કે

ધર્માન્ બ્રહ્મણ્યેનો સમાવેશ થઈ શકે છે એજ પ્રમાણે અસંખ્યાત પ્રદેશો વાળા આ લોકમાં પણ અનંત જીવોનો સમાવેશ થઈ શકે છે તે જીવો એકજ સમયાધિરૂપ કાળમાં અનંતની સંખ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પણ પામે છે

આ સમયાધિ રૂપ કાળ સાધારણ ધનસ્પતિકાળની આવસ્થામાં રહેલા અનંત જીવોમાંના પ્રત્યેક (દરેક) જીવમાં તથા પ્રત્યેક ધનસ્પતિકાળની અવસ્થામાં રહેલા નિયત પરિણામવાળા-અસંખ્યાત જીવોમાંના પ્રત્યેક જીવમાં-પ્રત્યેક શરીરમાં રહે છે, કારણ કે તે સમયાધિ રૂપ કાળ જીવોની સ્થિતિરૂપ (ધર્માવસ્થા) છે આમ લોકવાશી રાત્રિદિન રૂપ કાળમાં પણ અનંતતા અને પરીક્ષાનો વ્યવહાર શક્ય અને છે તેથી અસંખ્યાત પ્રદેશોવાળા લોકમાં પણ અનંત રાત્રિદિનની સ્થિતિ માનવામાં કોઈ વાધા (બાધ) આવતા નથી.

સર્વવિરતિમન્તઃ, અથવા અપ્રત્યાખ્યાનિનઃ વિરતિરહિતાઃ ‘ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યા-
નિનો દેશવિરતિમન્તો વા ભવન્તિ ? સગચાનાઢ-‘ ગોયમા ! જીવાં પચ્ચક્ખાણી
વિ, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ ’ હે ગૌતમ ! જીવાઃ કેચિત્
પ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ સર્વવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિદ્ જીવા અપ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ
અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિચ્ચ જીવાઃ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનોઽપિ દેશવિરતા

પ્રભુ સે એસા પૂઝા હૈ કિ-“ જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચ-
ક્ખાણી, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી ? ” હે મહન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યા
ની-સર્વવિરતિવાલે હોતે હૈં ? અથવા-અપ્રત્યાખ્યાની-સર્વવિરતિ સે રહિત
હોતે હૈં ? યા પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની-દેશવિરતિવાલે હોતે હૈં ? હસ ગૌત-
મકે પ્રશ્નકે ઉત્તરમેં પ્રભુ ઉનસે કહતે હૈં કિ-(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જીવા)
જીવ (પચ્ચક્ખાણી વિ, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચ-
ક્ખાણી વિ) પ્રત્યાખ્યાની મી હોતે હૈં, અપ્રત્યાખ્યાની મી હોતે હૈં ઓર
પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની મી હોતે હૈં । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ હસ
સંસાર મેં કિતનેક એસે મી જીવ હૈં, જો સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રવાલે
હોતે હૈં-કિતનેક એસે મી જીવ હૈં કિ જીનકે કિસી મી પ્રકાર કી
વિરતિ નહીં હોની હૈ-અવિરત હોતે હૈં । ઓર કિતનેક જીવ એસે મી
હોતે હૈં કિ જો દેશવિરતિરૂપ શ્રાવકાચાર કો ધારણ કિયે હુઅ હોતે હૈં ।

ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-(જીવાળ મંતે !
કિં પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી ?) હે મહન્ત ! એવો
શુ પ્રત્યાખ્યાની-સર્વ વિરતિવાળા-હોય છે ? કે અપ્રત્યાખ્યાની-સર્વ વિરતિ
રહિત-હોય છે ? કે પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની-દેશવિરતિવાળા (અશતાઃ
વિરતિયુક્તા) હોય છે ?

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્નનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જીવા) એવો (પચ્ચક્ખાણી વિ, અપચ્ચક્ખાણી
વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ) પ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે, અપ્રત્યાખ્યાની
પણ હોય છે, અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ હોય છે. આ કથનનો
ભાવાર્થ એ છે કે આ સંસારમા કેટલાક એવાં એવો હોય છે કે જેઓ
સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રવાળા હોય છે, કેટલાક એવા પણ એવો હોય છે કે
જેઓ કોઈ પણ પ્રકારની વિરતિથી રહિત-અવિરત હોય છે, અને કેટલાક
એવાં પણ એવો હોય છે કે જેમણે દેશવિરતિરૂપ શ્રાવકાચારને અંગીકાર
કરેલ હોય છે.

તથા પ્રાગ્બોધેત્યર્થઃ લોકઃ જ્ઞાન્વતઃ સર્વદા સ્થાયી ઉક્ત પ્રતિપાદિતઃ, સ્થાયી ધોત્વ
 ધિસંખ્યાદારમ્યાપિ સ્થાવિત્યત્ આહ—‘અણાદીણ અણવદગ્મે, પરિસે પરિવુદે’
 ધિ, સ ધ લોકઃ અનાદિઃ આદિરહિતઃ સ ધ સાન્તોઽપિ સ્થાવિત્યત્ આહ—અન
 વદગ્મઃ ન વિષયે અવદગ્મ અન્તો यस્ય સ તથા, યદ્વા અનવતામ્, ન વિષયે જ્ઞ-
 નતમ્ અગ્રમ્ અન્ત યસ્ય સઃ અનવનતામ્—અનન્તઃ, પરીતઃ પ્રવેશતઃ પરિમિતઃ અસં-
 રૂપાત્પ્રવેશાત્મકઃ—પ્રતાવતા લોકસ્ય અસંરૂપાત્ત્વ પાર્શ્વનાયપ્રમોરપિ સમ્મત
 મિતિ પ્રતિપાદિતમ્ । તથા સ લોકઃ અલોકેન પરિષ્કૃતઃ પરિવેષ્ટિતઃ, એવં ‘હેઠા
 વિત્થિન્ને, મજ્ઞે સંસ્થિત્થે, ઈપ્પિં વિસાલે’ અથ અષો માગે વિસ્તીર્ણે સપ્પરજ્ઞુ
 વિસ્તારત્વાત્ વિસ્તૃતઃ, મચ્ચે સસિત્થઃ પકરજ્ઞુવિસ્તારત્વાત્ સંકીર્ણઃ, ઉપરિ કુર્ણ

ઉત્પત્તિ ક્ષણ સે હેકર મ્હી જયતક પદાર્થ નષ્ટ નહીં હો જાતા હૈ તત્કલ
 મ્હી વહ પદાર્થ સ્થાયી માના જાતા હૈ—સો એસા સ્થાયી વહ લોક નહીં હૈ
 કિન્તુ વહ તો (અણાદીણ, અણવદગ્મે, પરિસે પરિવુદે) અનાદિ હૈ—આદિ
 સે રહિત હૈ—જો પદાર્થ અનાદિ હોતા હૈ વહ પ્રાગ્ભાવકી તરહ સાન્ત
 મ્હી દેહ્યા જોતા હૈ અતઃ વહ લોક એસા અનાદિ નહીં હૈ કિન્તુ અનવદગ્મ
 હૈ—અન્તરહિત હૈ—અવિનાશી હૈ—અનન્ત હૈ—પરીત હૈ—પ્રવેશોં કી અપેક્ષા
 પરિમિત હૈ, અસંરૂપાત્ત્વ પ્રવેશાત્મક હૈ । હસ કથન સે પ્રતાવતા વહ
 પ્રકટ કિયા ગયા હૈ કિ લોક મેં અસંરૂપાત્તા પાર્શ્વનાય પ્રમુ કો મ્હી
 સમત હૈ । તથા—વહ લોક અલોક સે પરિષ્કૃત હૈ—પરિવેષ્ટિત હૈ (હેઠા
 વિત્થિને મજ્ઞે સંસ્થિત્થે ઈપ્પિં વિસાલે) નીચે હસકા વિસ્તાર સાત રાહ
 કા હૈ અતઃ વહ નીચે કી ઓર સાતરાહ કા વિસ્તૃત હૈ, મચ્ચ મેં વહ

જી એવો) હજી છે (પાર્શ્વનાયનાં વચ્ચેનાં હોઠાં પ્રમાણશૂન્ય ગણતા તેથી
 તેમને માટે પુરુષ શ્રાક્ષ અથવા પુરુષોપાદેય વિશેષણ વપરાયું છે) ઉત્પત્તિની
 કણથી લઇને જ્યાં સુધી પદાર્થ નષ્ટ ન થાય, ત્યાં સુધી પણ પદાર્થને સ્થાયી
 માનવામાં આવે છે, પરંતુ આ લોકે એ પ્રમાણે સ્થાયી નથી. આ લોકે તો
 (અણાદીય, અણવદગ્મે, પરિસે પરિવુદે) અનાદિ છે એ પદાર્થ અનાદિ હોય
 છે તે પ્રાગ્ભાવની જેમ સાન્ત (અત્યુક્ત) પણ હોઇ શકે છે, પરંતુ આ
 લોકે તો અનન્ત (અન્તરહિત) છે—બેટલે કે અવિનાશી છે, અને પ્રવેશોની
 અપેક્ષાએ તે પરિમિત છે અને અસંખ્યાત પ્રવેશોવાળો છે આ કથન દ્વારા
 એ વાતનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે લોકમાં અસંખ્યાતતા (અસંખ્ય
 પ્રવેશાત્મકતા) તો પાર્શ્વનાય અગવાને પણ સ્વીકારેલી છે તથા આ લોકે
 અલોકથી વેરાયેલો છે (હેઠા વિત્થિને મજ્ઞે સંસ્થિત્થે ઈપ્પિં વિસાલે) નીચેના
 ભાગમાં તે વિસ્તૃત છે, કારણ કે નીચેથી તે સાત રાહ પ્રમાણ છે, વચ્ચેથી

તાનાં શેષો દ્વૌ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિષેધયિતવ્યૌ,
તથાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેપામવિરતત્વાત્, ' પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોગિયા ણો પચ્ચક્ષાણી, અપચ્ચક્ષાણી વિ, પચ્ચક્ષાણાપચ્ચક્ષાણીવિ, ' પચ્ચ-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

ખ્યાની-અવિરત હોતે હૈં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયવ્વા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઔર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈ । ચારિત્રમોહનીય કર્મકી પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈં ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોતા હૈં ઔર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈં-સો નારક જીવોં મેં યાવત્
ચૌદિન્દ્રિય જીવોંમેં ઇનકા અભાવ નહીં હોતા હૈં । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં મેં ણેસી યોગ્યતા નહીં હૈં ઔર એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં મેં મન કા
અભાવ હૈં । સજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોં કે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોના
કહા ગયા હૈં । ' પંચિદિયતિરિક્ષ જોગિયા ણો પચ્ચક્ષાણી, અપચ્ચ-
ક્ષાણી વિ, પચ્ચક્ષાણાપચ્ચક્ષાણી વિ ' પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોં કે સર્વ
વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન નહીં હોતા હૈં । કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર કે
નિયમોં કા પ્રતિપાલન ઉનસે અપની અવસ્થા મેં પૂર્ણરૂપ સે યથાવત્ હો

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયવ્વા) આ સૂત્રમા પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બન્ને વિકલ્પોના અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર-
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સંભવે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમા તેમનો
અભાવ હોતો નથી કાણુ કે નારક આદિ જીવોમા એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમા મનનો અભાવ હોય છે,
સંજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોમા જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સંભવી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ષજોગિયા ણો પચ્ચક્ષાણી, અપચ્ચક્ષાણી વિ, પચ્ચક્ષાણા
પચ્ચક્ષાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોમા સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી
કારણુ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનુ પ્રતિપાલન તે અવસ્થામા યોગ્ય

તથા ગ્રામ્યેત્યર્થઃ લોકઃ શ્રાવ્યતઃ સર્વદા રચાયી ઠક્ત મતિપાદિત, સ્વાયી ચોત્સ-
વિજ્ઞાનાદારમ્યાપિ સ્યાદિત્યત આહ-‘અણાદીય અણવદગ્ને, પરિસે પરિમુઢે’
ચિ, સ ચ સ્લોક ‘અનાદિ’ આદિરહિત સ ચ સાન્તોઽપિ સ્યાદિત્યત આહ-અન-
વદગ્નઃ ન વિધતે અવદગ્નમ્ અન્તો યસ્ય સ તથા, યદ્વા અનવતાપ, ન વિધતે અન-
વતમ્ અગ્નમ્ અન્ત યસ્ય સઃ અનવનતાપ -અનન્તઃ, પરીતઃ પ્રદેશત પરિમિતઃ અસં-
સ્પાતમદેશાત્મકઃ=પ્રતાવતા લોકસ્ય અસંસ્પાતત્વં પાર્શ્વનાથપ્રમોરપિ સમ્મત
મિતિ મતિપાદિતમ્ । તથા સ લોકઃ અલોકેન પરિઘૃતઃ પરિવેષ્ટિતઃ, एवं ‘દેહા
વિસ્થિન્ને, મજ્ઞે સંસ્થિતે, ઈપ્પિ વિસાલે’ અથ અપો માગે વિસ્તીર્ણે સપ્તરઞ્જ
વિસ્તારત્વાત્ વિસ્તૃતઃ, મધ્યે સક્ષિત એકરઞ્જુવિસ્તારત્વાત્ સત્કીર્ણે, ઉપરિ કર્ણ

અસ્પક્ષિ ક્ષણ સે છેકર મી જયતક પદાર્થ નષ્ટ નહીં હો જાતા હૈ તત્કલ
મી વહ પદાર્થ સ્થાયી માના જાતા હૈ-સો પેસા સ્થાયી યહ લોક નહીં હૈ
કિન્તુ યહ તો (અણાદીય, અણવદગ્ને, પરિસે પરિમુઢે) અનાદિ હૈ-આદિ
સે રહિત હૈ-જો પદાર્થ અનાદિ હોતા હૈ વહ પ્રાગ્માત્રની તરહ સાન્ત
મી દેખા જોતા હૈ અતઃ યહ લોક પેસા અનાદિ નહીં હૈ કિન્તુ અનવદગ્ન
હૈ-અન્તરહિત હૈ-અવિનાશી હૈ-અનન્ત હૈ-પરીત હૈ-પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
પરિમિત હૈ, અસંસ્પાત પ્રદેશાત્મક હૈ । હસ કથન સે પ્રતાવતા યહ
પ્રકટ કિયા ગયા હૈ કિ લોક મેં અસંસ્પાતતા પાર્શ્વનાથ પ્રમુ કો મી
સમ્મત હૈ । તથા-યહ લોક અલોક સે પરિઘૃત હૈ-પરિવેષ્ટિત હૈ (દેહા
વિસ્થિને મજ્ઞે સંસ્થિતે ઈપ્પિ વિસાલે) નીચે હસકા વિસ્તાર સાત રાજ્ય
કા હૈ અત યહ નીચે કી ઔર માતરાણુ કા વિસ્તૃત હૈ, મધ્ય મેં યહ

છે એવો) કહ્યો છે (પાર્શ્વનાથનાં વચનોને લોકો અભાષ્યભૂત ગણતા તેથી
તેમને માટે પુરુષ આદ્ય અથવા પુરુષોપાદેય વિશેષણ વપરાયું છે) ઉત્પત્તિની
સમુદ્ધિ લઈને વ્યાસ કુમ્ભી પદાર્થ નષ્ટ ન થાય, ત્યાં કુમ્ભી પણ પદાર્થને સ્થાયી
માનવામાં આવે છે, પરંતુ આ લોકને પ્રમાણે સ્થાયી નથી. આ લોક તો
(અણાદીય, અણવદગ્ને, પરિસે પરિમુઢ) અનાદિ છે જે પદાર્થ અનાદિ હોય
છે તે પ્રાગ્માત્રની જેમ સાન્ત (અતમુઢત) પણ હોઈ શકે છે, પરંતુ આ
લોક તો અનન્ત (અતશ્ચિત) છે-એટલે કે અવિનાશી છે, અને પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તે પરિમિત છે અને અસંસ્પાત પ્રદેશોવાળો છે આ કથન દ્વારા
જે વાતનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે લોકમાં અસંસ્પાતતા (અસંસ્પ-
પ્રદેશાત્મકતા) તો પાર્શ્વનાથ ભગવાને પણ સ્વીકારેલી છે તથા આ લોક
અલોકથી ઘેરાયેલો છે (દેહા વિસ્થિન્ન મજ્ઞે સક્ષિત ઈપ્પિ વિસાલે) નીચેના
ભાગમાં તે વિસ્તૃત છે, કારણ કે નીચેથી તે સાત રાજ્ય પ્રમાણ છે વચ્ચેથી

તાનાં શેષો દ્વા પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિષેધયિતવ્યૌ,
તથાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેષામવિરતત્વાત્, ' પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણીવિ,' પચ્ચે
ન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

ખ્યાની-અવિરત હોતે હૈં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયવ્વા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઔર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈ । ચારિત્રમોહનીય કર્મકી પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈં ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોના હૈં ઔર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈં-સો નારક જીવોં સેં યાવત્
ચૌદિન્દ્રિય જીવોંમેં હનકા અભાવ નહીં હોતા હૈં । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં સેં ઁસી યોગ્યતા નહીં હૈં ઔર ઁકેન્દ્રિયાદિક જીવોં સેં મન કા
અભાવ હૈં । સજ્જી પંચેન્દ્રિય પર્યામ જીવોં કે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોના
કહા ગયા હૈં । ' પંચિદિયતિરિક્ષ જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચ-
ક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ ' પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગ્યોં કે સર્વ
વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન નહીં હોતા હૈં । કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર કે
નિયમોં કા પ્રતિપાલન ઉનસે અપની અવસ્થા મેં પૂર્ણરૂપ સે યથાવત્ હો

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયવ્વા) આ સૂત્રમા પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બન્ને વિકલ્પોના અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર-
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સભવે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાન્તના જીવોમા તેમનો
અભાવ હોતો નથી કારણ કે નારક આદિ જીવોમા એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાન્તના જીવોમા મનનો અભાવ હોય છે.
સજ્જી પંચેન્દ્રિય પર્યામ જીવોમા જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સભવી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગ્યોમા સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી
કારણ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનું પ્રતિપાલન તે અવસ્થામા યોગ્ય

અનવનતાગ્રે પરીતે પરિવૃત્તે 'દેહા વિત્તિયસિ' અથો વિસ્તીર્ણે, 'મજ્ઞે સલ્લિયસિ' મધ્યે સંસિપ્ત 'ઉપ્પિ વિસાલસિ' ઉપરિવિશાલે 'અહે પલ્લિયક સઠિયસિ' અપઃ પલ્લયક્કસસિયતે 'મજ્ઞે વરચહરવિગ્ગહિયસિ' મધ્યે વરચઞ્ચિગ્ગહિકે મેઘુવઞ્ચાકારે 'ઉપ્પિ ઉદ્ધમુહગાકારસઠિયસિ' ઉપરિ ઉર્ધ્વમુદ્ધાકારસસિયતે ઉર્ધ્વમુદ્ધ મુદ્ધવદ્ વિરાજમાને લોકે इति પૂર્વેણાન્વયઃ 'અળતા જીવધના ઉપ્પજ્ઞિયા ઉપ્પજ્ઞિયા નિલીયતિ' અનન્તા પરિમાણસ સૂક્ષ્માદિસાધારણશરીરાણાં પિત્ત સિતત્વાત્, જીવસન્તતીનામપર્યયમાનત્વાત્ સદપેક્ષયા ચા અનન્તા, જીવધના જીવાયતે યનાશ્વેતિ જીવધના જ્ઞાનાધનન્તપર્યાયસમુદાયાત્મકત્વાત્, અસલ્પેય પ્રદેશપિષ્ઠાત્મકત્વાન્ચ ઉત્પય, ઉત્પય પુન પુન સમુત્પય વિલીયન્તે તિરોદપતે

દગંસિ પરિસ્તસિ પરિયુજસિ) इस तरह इस शाश्वत लोक में जो कि अनादि अनन्त और परिमित है तथा अलोक से घिरा हुआ है (देहा वित्तिन्ने) नीचे के भाग में जो विस्तीर्ण हो गया है और जो (उपि विमालंसि) ऊपर में विस्तृत है इसी लिये जिसका (अहे पल्लियक सठियसि) नीचे का आकार पल्ल जैसा (मज्झे वरचहरविगगहसि) बीच का आकार उत्तमयज्ज के जैसा और (उपि उद्धमुहगाकार सठि यंसि) ऊपर का आकार सीधे मुहरखे हुए मूर्दंग के जैसा है (अणता जीवधणा) अनंत जीव धन (उपपज्जिस्ता उपपज्जिस्ता) उत्पन्न हो होकर (निलीयति) नष्ट होते हैं—यहां जो (अनंत जीव धन) ऐसा कहा है—सो यह सूक्ष्मादि साधारण शरीरों की विवक्षा को लेकर अथवा-जीवमन्तति की अपर्ययमानता को लेकर कहा गया है तथा-जीव ज्ञानादिक अनन्त पर्यायों का समुदाय रूप है—इसलिये अथवा-अस म्पात प्रदेशों का यह एक पिण्डरूप है—इसलिये उसे (जीवधन) ऐसा

(ઉપિ વળ સાલ્યસિ ળોગસિ અણાદિયસી અણશશ્વતસિ પરિવલ્લિ પરિવુલ્લિ) આ પ્રકારના શાશ્વત, અનાદિ, અનન્ત પરિમિત (અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક) અને અતોક્ષથી યેશાયેલા (દેહા વિત્તિને, મજ્ઞ સલ્લિયે, ઉપિ વિસાલંસિ) નીચના અગમ્ય વિસ્તૃત, મધ્યથી સઘીર્ણ અને ઉપરથી વિસ્તૃત ભાગ, (અહે પલ્લિયકસઠિયસિ, મજ્ઞ વરચહરવિગ્ગહસિ, ઉપિ ઉદ્ધમુહગાકારાસઠિયસિ) નીચથી પડગના આકારના, મધ્યથી ઉત્તમ વધના આકારના અને ઉપરથી ઉદ્ધમુજે રાખેલા મૂદગના આકારના આ તોકમાં 'અળતા જીવધના' અનન્ત જીવધન 'ઉપ્પજ્ઞિયા ઉપ્પજ્ઞિયા' ઉત્પન્ન થયેને 'નિલીયતિ' નષ્ટ થયા હરે છે અહીં જે 'અનન્ત જીવધન' શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આ પે. છે તે

તાનાં શેષૌ દ્વૌ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિષેધયિતવ્યૌ,
તથાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેપામવિરતત્વાત્, ' પર્વિદિયતિરિક્ષ-
જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણીવિ, ' પચ્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

ખ્યાની-અવિરત હોતે હૈં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયવ્વા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઔર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈં । ચારિત્રમોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈં ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોના હૈં ઔર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈં-સો નારક જીવોં સેં યાવત્
ચૌદિન્દ્રિય જીવોંમેં હનકા અભાવ નહીં હોના હૈં । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં સેં ણેસી યોગ્યતા નહીં હૈં ઔર એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં સેં મન કા
અભાવ હૈં । સજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોં કે હી ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોના
કહા ગયા હૈં । ' પંચિદિયતિરિક્ષ જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચ-
ક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણી વિ ' પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોં કે સર્વ
વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન નહીં હોતા હૈં । કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર કે
નિયમોં કા પ્રતિપાલન ઉનસે અપની અવસ્થા મેં પૂર્ણરૂપ સે યથાવત્ હો

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયવ્વા) આ સૂત્રમાં પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બન્ને વિકલ્પોનો અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર-
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સંભવે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમાં તેમનો
અભાવ હોતો નથી કારણ કે નારક આદિ જીવોમાં એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તના જીવોમાં મનનો અભાવ હોય છે,
સરી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોમાં જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સંભવી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોમાં સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી
કારણ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનું પ્રતિપાલન તે અવસ્થામાં યોગ્ય

ઉત્પન્ન ઉત્પન્ન વિલીયન્તે સ લોકો ભૂતઃ મધનધર્મયોગાત્ સર્વભૂત, સ ચ ભૂતઃ
અનુત્પત્તિકોઽપિ સ્યાત્ યથા નયમતેન ગગનમ્, અથ આહ-ઉત્પન્નઃ-ઉત્પાદયુક્તઃ,
ઉત્પન્નઃ ઘટમાવણત્ અવિનશ્વરોઽપિ સ્યાત્ અથ આહ-વિગત-વિનષ્ટઃ વિનાશ
યુક્તઃ, વિગતઃ નિરન્વયોઽપિ મયતિ અથ આહ-પરિણત, પર્યાયાન્તરાણ્યાપ્ત, ન
તુ નિરન્વયનાશ નૃપ । અથ તસ્યૈવવિષયસ્ય લોકસ્ય નિશ્ચયાયમાહ-અજીવૈઃ

પરિણત, અજીવૈર્હિ લોકાઃ, પલોકાઃ) જહાં પર પાર ૨ જીવધન ઉત્પન્ન
હો હોકર નષ્ટ હોતે રહેતે હૈં પેસા વહ લોક મધનધર્મ કે યોગ સે સર્વ
ભૂતસ્વરૂપ હૈ-અસદ્ભૂતરૂપ નહીં હૈં અર્થાત્ દ્રવ્ય કા લક્ષણ ઉત્પાદ વ્યય
[ઔર ધ્રોવ્યાત્મક માના ગયા હૈ લોક મી એક દ્રવ્ય હૈ-અતઃ વહ મી
ઉત્પાદ વ્યય ઔર ધ્રોવ્ય લક્ષણ ચાલા હૈ-યહી પાત સૂત્રકાર ને (ભૂત
ઉત્પન્ને વિગત) જન પદોં દ્વારા પ્રકટ કી હૈ-ભૂતપદ સે સૂત્રકાર ને લોક
મેં ધ્રોવ્ય ધર્મ પ્રકટ કિયા હૈ જો પદાર્થ અનુત્પન્ન હોતા હૈ વહ મી નૈયાં
યિક્તમતમેં આકાશકી તરફ ભૂતધર્મચાલા હોતા હૈ-સો લોક પદાર્થ પેસા
ભૂત ધર્મચાલા નહીં હૈ કિન્તુ વહ (ઉત્પન્ને) ઉત્પત્તિ ધર્મચાલા-ઉત્પાદ
ધર્મચાલા હૈ-જો ઉત્પાદ ધર્મચાલા હોતા હૈ વહ ઘટમાવ અર્થાત્ ઘટપ્ર
ધ્વસામાવ કી તરફ અવિનશ્વર મી હોતા હૈ-અતઃ વહ લોકપદાર્થ પેસા
નહીં હૈ, કિન્તુ (વિગત) વિનાશ-વ્યય-ધર્મ ચાલા હૈ જો વિનાશધર્મ
યુક્ત હોતા હૈ વહ નિરન્વય મી હોતા હૈ-અર્થાત્ વિનાશ કો નિરન્વય

પરિણત, અજીવૈર્હિ લોકાઃ, પલોકાઃ ” અર્થાં વારંવાર ઉત્પન્ન ઉત્પન્ન થઈ મરતે
નાશ થયા કરે છે એવો આ લોક ભવનધર્મથી મુક્ત હોવાને કારણે સદ્ભૂત
સ્વરૂપ છે પણ અસદ્ભૂત-સ્વરૂપ નથી. એટલે કે દ્રવ્યનું લક્ષણ ઉત્પાદ, વ્યય
અને ધ્રોવ્યાત્મક મનાય છે લોક પણ એક દ્રવ્ય છે, તેથી તે પણ ઉત્પાદ,
વ્યય અને ધ્રોવ્યના લક્ષણવાળો છે એજ વાત સૂત્રકારે “ ભૂત ઉત્પન્ને વિગત ”
ઉત્પાદિ પદો દ્વારા પ્રકટ કરી છે ‘ ભૂત ’ પદથી સૂત્રકારે લોકમાં ધ્રોવ્ય ધર્મ
પ્રકટ કર્યો છે જે પદાર્થ અનુત્પન્ન હોય છે તેને પણ નૈયાયિક મતાનુસાર
ભૂત-ધર્મવાળો કહ્યો છે, જેમકે આકાશને નૈયાયિક મત પ્રમાણે ભૂતધર્મવાળો
કહ્યું છે પરંતુ લોકપદાર્થ આકાશના જેવા ભૂતધર્મવાળો નથી તે તો
“ ઉત્પન્ને ” ઉત્પત્તિ ધર્મવાળો (ઉત્પાદ ધર્મવાળો) છે ઉત્પાદ ધર્મવાળો
પદાર્થ ઘટમાવ (ઘટપ્રધ્વસામાવ) ની જેમ અનિશ્વર પણ હોઈ શકે છે,
પરંતુ આ લોકપદાર્થ એવો નથી આ લોક તો ‘ વિગત ’ વિનાશ (વ્યય)
ધર્મવાળો છે વિનાશ ધર્મમુક્ત પદાર્થ નિરન્વય પણ હોઈ શકે છે (જોદ
મતની આ પ્રકારની માન્યતા છે) પરંતુ આ લોક નિરન્વય વિનાશથી મુક્ત

જ્ઞાનાં જ્ઞેયો દ્વૈ પ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનાત્મકૌ પ્રતિષેધયિતવ્યૌ, તથાદિ-નૈરયિકાદિચતુરિન્દ્રિયાન્તા નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ સર્વવિરતાઃ, નો વા પ્રત્યા-
ખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો દેશવિરતા ભવન્તિ તેપામવિરતત્વાત્, ' પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણીવિ, ' પચ્ચ
ન્દ્રિયતિર્યગૂયોનિકાઃ નો પ્રત્યાખ્યાનિનઃ ન સર્વવિરતા ભવન્તિ કિન્તુ અપ્રત્યા
ખ્યાનિનોઽપિ કેચિદ્ અવિરતા અપિ ભવન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનિનો

ખ્યાની-અવિરત હોતે હૈં તો હસી કારણ સે યહાં પર (સેસા દો પહિસે
હેયગ્વા) પ્રત્યાખ્યાની હોને કા ઓર પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની હોને કા
પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈ । ચારિત્રમોહનીય કર્મકી પ્રકૃતિ જો પ્રત્યાખ્યાના-
વરણ ક્રોધ માન માયા લોભ હૈં ઉસકે અભાવસે તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
ખ્યાન હોના હૈં ઓર અપ્રત્યાખ્યાનવરણ ક્રોધ માન માયા લોભકે અભાવ
સે શ્રાવકકા દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર હોતા હૈં-સો નારક જીવોં મેં યાવત્
ચૌદિન્દ્રિય જીવોંમેં હનકા અભાવ નહીં હોતા હૈં । કારણ કિ નારક આદિ
જીવોં મેં ऐसी योग्यता नहीं है और एकेन्द्रियादिक जीवों में मन का
अभाव है । सही पंचेन्द्रिय पर्याप्त जीवों के ही चारित्र की प्राप्ति होना
कहा गया है । ' पंचिदियतिरિક्ख जोणिया णो पच्चक्खाणी, अपक्च-
क्खाणी वि, पच्चक्खाणापच्चक्खाणी वि ' पंचेन्द्रिय तिर्यञ्चો के सर्व
विरतिरूप प्रत्याख्यान नहीं होता है । कारण सर्वविरतिरूप चारित्र के
नियमों का प्रतिपालन उनसे अपनी अवस्था में पूर्णरूप से यथावत् हो

નથી એજ વાત (સેસા દો પહિસેહેયગ્વા) આ સૂત્રમા પ્રકટ કરી છે એટલે
કે અપ્રત્યાખ્યાની સિવાયના બંને વિકલ્પોનો અહીં અસ્વીકાર સમજવો.
ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ જે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભ છે, તેના અભાવથી તો સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થાય છે, અને અપ્ર-
ત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના અભાવથી શ્રાવકનું દેશવિરતિ
રૂપ ચારિત્ર સંકલ્પે છે પણ નારકથી ચતુરિન્દ્રિ પર્યાન્તના જીવોમા તેમનો
અભાવ હોતો નથી કારણ કે નારક આદિ જીવોમા એવી યોગ્યતા હોતી નથી
અને એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય પર્યાન્તના જીવોમા મનનો અભાવ હોય છે.
સહી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોમા જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સંભવી શકે છે

(પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા ણો પચ્ચક્ખાણી, અપચ્ચક્ખાણી વિ, પચ્ચક્ખાણા
પચ્ચક્ખાણી વિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમા સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાન થતા નથી
કારણ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના નિયમોનું પ્રતિપાલન તે અવસ્થામા યોગ્ય

ગગનસ્વળ્હો લોકપદ્માખ્યઃ, इति सत्यं किम् ? ततः उक्तरीत्या लोकस्वरूपाऽभि-
 भायकपार्थजिनवचनसंस्मरणद्वारा भगवान् स्ववचनं समर्थितवानिति 'स्वविरा-
 भाहुः 'हंता, भगव' हे भवन्त ! इन्त, सत्य भगवता यत् लोकस्वरूपं प्रतिपादित
 तत् सर्वथा सत्यमेवेत्यर्थः ।

भगवानाह—' से तेणट्टेण अज्जो । एवं पुप्फइ—असखेज्जे तं चेव ' हे आर्यो !
 स्वविराः ! तत् तेनार्थेन तस्मादेतोः एषम् उक्तरीत्या उच्यते—असंख्येये लोके
 तदेव पूर्ववदेव अनन्तानि रात्रिदिनानि परोक्षानि च उदपद्यन्त ' । त्यादि बोध्यम्
 ' तप्पमिहं च ण ते पासावच्चेज्जा येरा भगवंतो समणं भगव महावीर ' सन्धन्व

સે લોપ) જો પ્રમાણ કે દ્વારા ચિત્તોક્તિ ક્રિયા જા સકે ડસકા નામ
 લોક હૈ યહ લોક ગગન કા વ્યાસ્તિકાય રૂપ ઇક સ્વળહ હૈ કહો આર્યો
 યહ વાત સત્ય હૈ ન ? હસ પ્રકાર પાર્થનાથ ભગવાન કે લોકસ્વરૂપ કે
 અભિપ્રાયક વચનોં કો યાદ કરાકર ભગવાન ને અપને વચનોં કો સમ-
 ર્થન ક્રિયા તપ સ્વવિરો ને (હંતા ભગવ) હાં ભગવાન ! પેસા હી હૈ—
 અર્થાત્ આપને જો લોક કે સ્વરૂપ કા પ્રતિપાદન ક્રિયા હૈ વહ સર્વથા
 સત્ય હી હૈ પેસા કહા—તપ પ્રશ્ન ને ડનસે (સે તેણટ્ટેણ અજ્જો એવં પુપ્પહ
 અસખેજ્જે તં ચેવ) પેસા કહા કિ હૈ આર્યો ! હસી કારણ મૈને પેસા
 કહા હૈ કિ અસંખ્યાત લોક મેં અસંખ્યાત ઓર અનંત રાત્રિદિન વત્પન્ન
 હુપ હૈ, વત્પન્ન હોતે હૈ ઓર આગે ઓ વત્પન્ન હોતે રહેંગે હત્યાદિ સપ
 કપન યહાંપર પૂર્વોક્ત રૂપ સે લગાહેના ચાહિયે । (તપ્પમિહં ચ ણ તે
 પાસાવચ્છેજ્જા યેરા ભગવંતો સમણં ભગવ મહાવીર સન્ધન્વ સન્ધવરિસી

વિદોઠી યાકાય (નેઈ યાકાય) છે તેનું નામ જ લોક છે આ લોક અનંતને
 (આશાસનો) વ્યાસ્તિકાય રૂપ લોક ખડ છે ' કહે આર્ય ! આ વાત સત્ય
 છે ને ? ' આ પ્રમાણે પાર્થનાથ ભગવાનના લોક—સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરનારાં
 વચનોંને યાદ કરાવીને બ્યારે ભગવાન મહાવીરે પોતાના વચનોંનું સમર્થન
 કર્યું ત્યારે શયવિરોએ કહ્યું ' હંતા ભગવ = હા ભગવાન ! એનું જ છે
 એટલે કે લોકના સ્વરૂપનું આપે એ પ્રતિપાદન કર્યું છે તે સત્ય સત્ય છે
 ત્યારે મહાવીર પ્રશ્નએ તેમને કહ્યું—(સે તેણટ્ટેણ અજ્જો । એવં પુપ્પહ, અસખેજ્જં
 તં ચેવ) હે આર્યો ! તે કારણે મેં એનું કહ્યું છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા
 લોકમાં અનંત અને અસંખ્યાત રાત્રિદિવસ ઉત્પન્ન થયાં છે ઉત્પન્ન થાય છે
 અને લવિષ્યમાં પણ ઉત્પન્ન થયે, ઈત્યાદિ સમસ્ત પૂર્વોક્ત કથન અહીં પ્રદર્શ કર્યું

' તપ્પમિહં ચ ણ તે પાસાવચ્છેજ્જા યેરા ભગવંતો સમણં ભગવ મહાવીર
 સન્ધન્વ સન્ધવરિસી ચિ પચ્ચમિજ્ઞાણ સિ ' આ પ્રમાણે ભગવ ભગવાન મહા-

નેરહ્યા ' શેષાઃ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષિકૃતૈર્માનિકાઃ યથા નૈરયિકા ઉક્તાસ્તથા વિજ્ઞેયાઃ । તથા નૈરયિકાણાં કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વસ્યોક્તત્વેન વાનવ્યન્તરશીનામપિ કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વમેવાપસેયમ્ । પ્રત્યાખ્યાનં ચ તજ્ઞજ્ઞાનં વિના ન ભવિતુમર્હતીતિ તજ્ઞજ્ઞાનં પ્રતિપાદયિતુમાહ-‘જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ, અપચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ જાણંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત !

વિરતિ અપ્રત્યાખ્યાનરૂપ હોતી હૈ ઇસી કા નામ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન હૈ । એસા હી ચારિત્ર દેશવિરતિવાલે શ્રાવક કા હોતા હૈ । ઇસકે હિંસાદિક પાંચ પાપોં કા સર્વ રૂપ સે ત્યાગ નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અનુરૂપ સે હી હોતા હૈ । ઇસી કારણ ઇસકા ચારિત્ર (અણુવ્રત) એસા કહા ગયા હૈ । સર્વ વિરતિ રૂપ ચારિત્ર મેં હિંસાદિ પાપોં કા ત્યાગ સર્વ રૂપ સે હો જાતા હૈ ઇસ કારણ સર્વવિરતિરૂપ ચરિત્ર (મહાવ્રત) એસા કહા ગયા હૈ ‘ સેસા જહા નેરહ્યા શેષ-વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક, એવં વૈમાનિક યે સ્વ નૈરયિક જીવોં કી તરહ જાનના ચાહિયે-અર્થાત્ નૈરયિક જીવ જિસ તરહ સે કેવલ અપ્રત્યાખ્યાની કહે ગયે હૈ-ઊસી પ્રકાર સે યે સ્વ દેવ ઓ કેવલ અપ્રત્યાખ્યાની હોતે હૈ એસા જાનના ચાહિયે । અબ સૂત્રકાર યહ વાત પ્રકટ કરતે હૈ કિ પ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યાન કા જ્ઞાન હુએ વિના નહીં હો સકતા હૈ-ઇસી વાત કો ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે ઇસ પ્રકાર સે પૂછા હૈ કિ-(જીવા ણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ, અપચ્ચક્ષ્ણાણં

છે, આ પ્રકારની દેશવિરતિ (અશત વિરતિ) ને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કહે છે. એણે જ ચારિત્ર દેશવિરતિવાળા શ્રાવકને હોય છે તેના દ્વારા હિંસાદિક પાંચ પાપોનો સંપૂર્ણ રૂપે ત્યાગ કરાવો નથી, પણ અનુરૂપે જ (અશત) ત્યાગ કરાવે છે, તે કારણે તેના ચારિત્રને “ અણુવ્રત ” કહે છે સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કરનાર હિંસાદિક પાપોનો સંપૂર્ણપણે ત્યાગ કરે છે, તે કારણે સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્રને “ મહાવ્રત ” કહે છે (સેસા જહા નેરહ્યા) બાકીના છવે એટલે કે વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક દેવો અને વૈમાનિકોને નારકોની જેમ અપ્રત્યાખ્યાની જ સમજવા તેઓ પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી.

હવે સૂત્રકાર એ વાત પ્રકટ કરે છે કે પ્રત્યાખ્યાનનું જ્ઞાન થયા વિના પ્રત્યાખ્યાન થઈ શકતા નથી એજ વાતને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે-(જીવા ણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ ? અપચ્ચક્ષ્ણાણ જાણંતિ ? પચ્ચક્ષ્ણાણપચ્ચક્ષ્ણાણ જાણંતિ ?) હે ભદ્રન્ ! શુ

क्रमण प्रतिक्रमणसहितं धर्मं च सप्तसप्त अङ्गीकृत्य स्वसु विदुर्मु स्यादुम् 'इन्द्रायाम्'
इति पूर्वेणान्वयः । सत्र आदिमान्तिमनिनयोरादिमाय-महानीरयोरेष नियमेना-
वश्य कर्तव्यः समतिक्रमणो धर्मः, अन्येषां तु मध्यमानां प्राप्तिस्तृतीयकारणां
कदाचित्क एव सहेतुकः प्रतिक्रमणधर्मः, उक्तञ्च—

“सपट्टिकमणो घम्भो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिमस्स ।

मन्त्रिभगण निषाण, कारणभाष पठिषमण ” ॥ १ ॥

“ सप्रतिक्रमणो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य ।

मध्यमकानां जिज्ञानां कारणत्वात्ते मतिरक्रमणम्" ॥ २ ॥

सतो मगवानाह—' अहासुह सेवानुपिया ! मा पन्निषं करेह ' सो देवा-
नुपियाः ! ययासुत्वं यया सुत्वं मवेचया क्रियताम्, किन्तु प्रतिबन्ध स्मिन्

जिन-आदिनाथ और महावीर को ही नियम से प्रतिक्रमण सहित धर्म अवश्य करणीय है और अन्य २२ तीर्थंकरों को यह प्रतिक्रमण अतिचार लगने पर करने का है—कहा है कि—

“ सपटिक्कमणो धम्मो पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मन्त्रमगाण जिणाणं कारणजाए पढिक्कमणं ॥१॥”

प्रतिक्रमण सहित घर्म आदिजिन और अन्तिम जिनको होता है और मध्य जिनके कारण होने पर प्रतिक्रमण किया जाता है।

जय वन स्वधिरों ने ऐसा कहा—तब अमण भगवान महावीर ने वनसे कहा—‘महासुह देवाणुप्पिया ! मा पब्बिषधं करेह’ हे देवानुप्पियो ! जैसा आपको रूखे वैसा आपलोग करें परन्तु इस कार्य में विलम्ब करना

જિન (આદિનાથ ભગવાન) અને અન્તિમ જિન (મહાવીર ભગવાન) ને નિયમથી જ પ્રતિક્રમણ મુજબ ધર્મ જાવરત કરવા યોગ્ય છે, એ સિવાયના ૨૨ વીર-કર્ષને ક્યારેક કારણસર જ પ્રતિક્રમણ સહિત જાણરવા યોગ્ય છે કહી શકાય છે—

‘ सप्तविंशत्यो धम्मो पुरिमस्स थ पच्छिमस्स थ सिणस्स ।

मन्त्रिमगाण्य जिणाण्य कारणजाय पडिक्कमण ॥ १ ॥”

પ્રતિક્રમણ સહિત ધર્મ પહેલાં અને તથા છેલ્લાં અને ભગવાનને શ્રદ્ધા
માથે છે જનમધ્યમ અનેને કોઈ પણ કારણ હોય તેજ પ્રતિક્રમણ કરાવ છે

જ્યારે તે સ્થિતિમાં જ્યાં પ્રભાણે કહ્યું ત્યારે શ્રમજી જગવાન મહાવીર તેમને કહ્યું—(જહામુદ્દર ફેરાણુપિયા ! મા વરિદ્ધ' કરેદ) કે ડેનાદ્રપ્રિયો ! જ્યારે તેમ કુખ ઉપરે તેમ કહેા, પણ જ્યાં કામમાં નિવળ કરેા સ્થાને

નેરહ્યા' શેષાઃ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષિકૃત્તૈમાનિકાઃ યથા નૈરયિકા ઉક્તાસ્તથા વિજ્ઞેયાઃ । તથા નૈરયિકાણાં કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વસ્યોક્તત્વેન વાનવ્યન્તરશરીનામપિ કેવલમ્ અપ્રત્યાખ્યાનિત્વમેવાવસેયમ્ । પ્રત્યાખ્યાનં ચ તજ્ઞજ્ઞાનં વિના ન ભવિતુમર્હતીતિ તજ્ઞજ્ઞાનં પ્રતિપાદયિતુમાહ—‘જીવાણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ, અપચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ, પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ જાણંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત !

વિરતિ અપ્રત્યાખ્યાનરૂપ હતી છે इसी का नाम प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यान है । ऐसा ही चारित्र देशविरतिवाले श्रावक का होता है । इसके हिंसादिक पांच पापों का सर्व रूप से त्याग नहीं होता है किन्तु अनुरूप से ही होता है । इसी कारण इसका चारित्र (अणुव्रत) ऐसा कहा गया है । सर्व विरति रूप चारित्र में हिंसादि पापों का त्याग सर्व रूप से हो जाता है इस कारण सर्वविरतिरूप चरित्र (महाव्रत) ऐसा कहा गया है ‘सेसा जहा नेरह्या शेष-वानव्यन्तर, ज्योतिषिक, एवं वैमानिक ये सब नैरयिक जीवों की तरह जानना चाहिये-अर्थात् नैरयिक जीव जिस तरह से केवल अप्रत्याख्यानी कहे गये हैं-उसी प्रकार से ये सब देव भी केवल अप्रत्याख्यानी होते हैं ऐसा जानना चाहिये । अब सूत्रकार यह बात प्रकट करते हैं कि प्रत्याख्यान प्रत्याख्यान का ज्ञान हुए बिना नहीं हो सकता है-इसी बात को गौतम ने प्रश्न से इस प्रकार से पूछा है कि—(जीवा णं मंते । किं पचचक्खाणं जाणंति, अपचचक्खाणं

છે, આ પ્રકારની દેશવિરતિ (અશત વિરતિ) ને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કહે છે. એવું જ ચારિત્ર દેશવિરતિવાળા શ્રાવકનું હોય છે. તેના દ્વારા હિંસાદિક પાંચ પાપોનો સંપૂર્ણ રૂપે ત્યાગ કરાતો નથી, પણ અનુરૂપે જ (અંશત) ત્યાગ કરાય છે, તે કારણે તેના ચારિત્રને “અણુવ્રત” કહે છે. સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કરનાર હિંસાદિક પાપોનો સંપૂર્ણપણે ત્યાગ કરે છે, તે કારણે સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્રને “મહાવ્રત” કહે છે (સેસા જહા નેરહ્યા) ખાકીના જીવો એટલે કે વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક દેવો અને વૈમાનિકોને નારકોની જેમ અપ્રત્યાખ્યાની જ સમજવા તેઓ પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી અને પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાની પણ હોતા નથી.

હવે સૂત્રકાર એ વાત પ્રકટ કરે છે કે પ્રત્યાખ્યાનનું જ્ઞાન થયા વિના પ્રત્યાખ્યાન થઈ શકતા નથી એજ વાતને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—(જીવા ણં મંતે ! કિં પચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ ? અપચ્ચક્ષ્ણાણં જાણંતિ ? પચ્ચક્ષ્ણાણાપચ્ચક્ષ્ણાણ જાણંતિ ?) હે મદન્ત ! શું

જોતિસિયા પચવિહા, વેમાણિયા દુવિહા, ગાહા-કિમિય રાય
ગિહ ત્તિ ય, ઉજ્જોપ, અધયાર, સમપ ય પાસતિવાસિપુચ્છા,
રાહદિયદેવલોગા ય, સેવ મતે ! સેવ મતે ! ત્તિ ॥ સૂ. ૦૫ ॥

છાયા-કાશિવિષાઃ રુદ્ર મદન્ત ! દેવલોકા પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! પતુર્વિષા
દેવલોકાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથા-મવનવાસિ-વાનબ્યન્તર-જ્યોતિષ્ક-વૈમાનિક-મેવેન !
મવનવાસિનો દશવિષા, વાનબ્યન્તરા અષ્ટવિષાઃ, જ્યોતિષ્કાઃ પચ્ચવિષા
વૈમાનિકા દ્વિવિષાઃ,

દેવલોક ચક્રવ્યતા-

(કહ્વિહા ણ) इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(કહ્વિહા ણ મતે ! દેવલોગા પજ્ઞતા) હે મદન્ત ! દેવલોક
ક્ષિત્તને પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં ? (ગોપમા ! પચ્ચવિહા દેવલોગા પજ્ઞતા)
હે ગૌતમ ! દેવલોક ચાર પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં । (ત જહા) વે હસ
પ્રકાર સે હૈં (મવનવાસી-વાનમતર-જોહસિય-વેમાણિય મેવણ) મવ
નવાસી ? વાનબ્યન્તર ૨, જ્યોતિષિક ૩, ઓર વૈમાનિક ૪ (મવનવાસી
દસવિહા પજ્ઞતા) મવનવાસીદેવ દસ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં (વાનમતરા
અઠ્ઠવિહા) વાન બ્યન્તરદેવ આઠ પ્રકાર કે હૈં । (જોહસિયા પચવિહા)
જ્યોતિષિક દેવ પાંચ પ્રકાર કે હૈં (વેમાણિયા દુવિહા) વૈમાનિક દેવ દો
પ્રકાર કે હોતે હૈં । (કિમિય રાયગિહ ત્તિ ય ઉજ્જોપ અધયારસમપ ય,
પાસતિ વાસિપુચ્છા રાહદિય દેવલોગા ય) હસ ઉદ્દેશક મેં પ્રતિપાદિત
વિષય કી સંગ્રહ ગાથા યહ હૈં-હસમેં યહ પ્રકટ કિયા ગયા હૈં-કિ

દેવલોકની વ્યવસ્થા—

“ કહ્વિહાણ ” इत्यादि—

સૂત્રાર્થ—(કહ્વિહાણ મતે ! દેવલોગા પજ્ઞતા ?) હે મદન્ત ! દેવ
લોકના પ્રકાર કેટલા છે ? (ગોપમા ! પચ્ચવિહા દેવલોગા પજ્ઞતા) હે ગૌતમ !
દેવલોક ચાર પ્રકારનાં હતાં છે । (જહા) તે ચાર પ્રકારના પ્રમાણે છે—
(મવનવાસી, વાનમતર જોહસિયવેમાણિય મેવણ) (૧) મવનવાસી, (૨)
વાનબ્યન્તર (૩) જ્યોતિષિક અને (૪) વૈમાનિક એ ચારથી (મવનવાસી દસ
વિહા પજ્ઞતા) મવનવાસી દેવો હસ પ્રકારના હતાં છે (વાનમતરા અઠ્ઠવિહા)
વાનબ્યન્તરના આઠ પ્રકારના હતાં છે (જોહસિયા પચવિહા) જ્યોતિષિક દેવો
પાંચ પ્રકારના હતાં છે અને (વેમાણિયા દુવિહા) વૈમાનિક દેવો બે પ્રકારના
હતાં છે (કિમિય રાયગિહ ત્તિ ય ઉજ્જોપ અધયાર સમપ ય પાસતિવાસિ પુચ્છા
રાહદિય દેવલોક ય) આ ઉદ્દેશકનાં બેનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, એ

ચ તદા ભવેત્ યદા કૃતં રચાત્ અતસ્તત્કરણં પ્રતિપાદયિતુમાદ્-‘ જીવા ણં ભતે ! કિં પચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ષણાપચ્ચક્ષણં કુવ્વંતિ ? ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! જીવાઃ સ્વલ્લ કિમ્ પ્રત્યાખ્યાન કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાન વા કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, ? ભગવાનાદ્-‘ જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા ’ હે ગૌતમ ! યથા ઔઘિકાઃ સમુચ્ચય જીવાઃ પ્રતિપાદિતા તથા કરણં પ્રત્યાખ્યાનાદિકરણમપિ વિજ્ઞાતવ્યમ્, તથા ચ સામાન્યજીવેષુ પ્રત્યાખ્યાનિત્વાદિત્રિતયસ્યાપિ પૂર્વં પ્રતિપાદિતત્વેન અત્રાપિ પ્રત્યાખ્યાનાદિત્રયસ્ય કરણમપિ બોધ્યમ્, એવ ચ કેચિદ્ જીવાઃ પ્રત્યાખ્યાનમપિ કુર્વન્તિ, કેચિત્ અપ્રત્યાખ્યાનમપિ કુર્વન્તિ પ્રત્યાખ્યાનં ન કુર્વન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનમપિ કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનમ્ આયુષ્યવંધકારણમપિ ભવતીતિ

જાતા હૈ-અતઃ इसी बात को गौतमस्वामी प्रभु से पूछते हैं कि-(जीवा णं भते ! किं पचचक्खाणं कुव्वंति अपचचक्खाणं कुव्वंति पचचक्खाणा पचचक्खाणं कुव्वंति) हे भदन्त ! जीव क्या प्रत्याख्यान करते हैं ? अप्रत्याख्यान करते हैं ? प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यान करते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु उनसे कहते हैं कि-हे गौतम ! (जहा ओहिया तहा कुव्वणा) जिस प्रकार से सामान्य जीव प्रतिपादित हुए हैं उसी प्रकार से प्रत्याख्यान आदिका करना भी जानना चाहिये । इस तरह से यह समझ लेना चाहिये कि कितनेक जीव ऐसे भी हैं जो प्रत्याख्यान को भी करते हैं । कितनेक जीव ऐसे हैं जो प्रत्याख्यान को नहीं अप्रत्याख्यानको भी करते हैं । कितनेक जीव ऐसे हैं जो प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यान को भी करते हैं । प्रत्याख्यान आयुष्यबंध का भी कारण होता है इसलिये प्रत्याख्यान कारण के बाद अब गौतम इसके द्वारा जीव आयुष्यक का भी क्या बंध

(जीवाण भते ! कि पचचक्खाण कुव्वति ? अपचचक्खाणं कुव्वंति पचचक्खाणा पचचक्खाण कुव्वति) हे भदन्त ! एव शुं प्रत्याખ્યાન કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) જે રીતે સામાન્ય જીવના પ્રત્યાખ્યાન આદિનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન આદિ કરવાના વિષયમાં પણ સમજણ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાન કરતા નથી પણ અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે, અને કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન પણ કરે છે.

પ્રત્યાખ્યાન આયુષ્યબંધમાં પણ કારણરૂપ બને છે, તેથી પ્રત્યાખ્યાનકરણનું પ્રતિપાદન કર્યા પછી હવે ગૌતમ સ્વામી એ બાજુવા ભાગે છે કે પ્રત્યાખ્યાન

वैमानिकमेष्टन ' सप्तधा-मघनपासि-धानव्यन्तर-ज्योतिष्क-वैमानिक मेष्टन
तत्र- ' मघनपासी दशविधा ' मघनपासिनोऽसुरकुमारादिकाः दशविधाः प्रज्ञप्ताः,
' पाणमंतरा अष्टविधा ' धानव्यन्तराः पिशाचादिका अष्टविधाः प्रज्ञप्ताः, एव
' जोइसिया पंचविधा ' ज्योतिष्का चन्द्रमूर्त्यादयः पञ्चविधा प्रज्ञप्ताः, ' वैमानिया
दुविधा ' वैमानिका कल्पोपम-कल्पातीतमेष्टन द्विविधाः प्रज्ञप्ताः- तद्वैकार्य
संप्रदाय गाथामाह—

गाथा—“ किमिदं रायगिहं सि य उज्जोष अभयार-समप य,
पासति वासिपुष्पा राईदिय देवभोगा य ” ॥ १ ॥

किमिदं राजसूय नगरमिति च इदं राजसूयं किम् पृथिवी ? इत्यादिविचार
धर्मा, तत कथम् उद्घोष दिवसे प्रकाशः, रात्री च अन्धकारः ? अत्र किं-
धाणव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक इनमें मघनपासी-दश प्रकार
के हैं-उनके नाम ये हैं १ असुरकुमार २ नागकुमार ३ सुवर्णकुमार
४ विष्णुकुमार ५ अग्निकुमार ६ क्षीपकुमार ७ उदधिकुमार ८ दिक्कु-
मार ९ वायुकुमार और १० स्तनितकुमार धाणव्यन्तर आठ प्रकार के
हैं, उनके नाम ये हैं-१ पिशाच, २ भूत, ३ यक्ष, ४ राक्षस, ५ किन्नर,
६ किं पुरुष, ७ महोरग, और ८ गन्धर्व ।

ज्योतिषिक ५ पांच प्रकार के हैं-सूर्य १ चन्द्रमा २, ग्रह ३ नक्षत्र
तारा ये उनके नाम हैं ।

वैमानिक देव दो प्रकार के होते हैं-कल्पोपपन्न २ और दूसरे
कल्पातीत अथर्वाष्ट पदों का अर्थ मूलार्थ में लिख दिया गया है इसी
प्रकार संप्रदाय गाथा का भी अर्थ मूल का अर्थ करते समय लिखा जा

आर प्रकारनां इत्यां छ ते आर प्रकारा आ प्रभावे छे-(१) मघनपासी, (२)
धानव्यन्तर, (३) ज्योतिषिक आने (४) वैमानिक

मघनपासी देवाना नीचे प्रभावे इस प्रकार छे-(१) असुरकुमार, (२)
नागकुमार (३) सुवर्णकुमार (४) विष्णुकुमार (५) अग्निकुमार (६) क्षीपकुमार
(७) उदधिकुमार (८) दिक्कुमार (९) वायुकुमार (१०) स्तनितकुमार

धाणव्यन्तर देवाना आठ प्रकार छे-(१) पिशाच (२) भूत (३) यक्ष
(४) राक्षस (५) किन्नर (६) किंपुरुष (७) महोरग (८) गन्धर्व

ज्योतिषिक देवाना पांच प्रकार आ प्रभावे छे-(१) सूर्य, (२) चन्द्र,
(३) ग्रह, (४) नक्षत्र आने (५) ताराआने

वैमानिक देवाना दो प्रकार छे-(१) कल्पोपपन्न, (२) कल्पातीत
आदीनां पदोना अर्थ स्यार्थमा आपी दीया छे. संप्रदायाना अर्थ

ચ તદા ભવેત્ યદા કૃતં રચાત્ અતસ્તત્કરણં પ્રતિપાદયિતુમાહ-‘ જીવા ણં ભતે ! કિં પચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ, અપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ ? ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! જીવાઃ સ્વલ્લુ કિમ્ પ્રત્યાખ્યાન કુર્વન્તિ, અપ્રત્યાખ્યાનં વા કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનં કુર્વન્તિ, ? ભગવાનાહ-‘ જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા ’ હે ગૌતમ ! યથા ઔઘિકાઃ સમુચ્ચય જીવાઃ પ્રતિપાદિતાઃ તથા કરણં પ્રત્યાખ્યાનાદિકરણમપિ વિજ્ઞાતવ્યમ્, તથા ચ સામાન્યજીવેષુ પ્રત્યાખ્યાનિત્વાદિત્રિતયસ્યાપિ પૂર્વં પ્રતિપાદિતત્વેન અત્રાપિ પ્રત્યાખ્યાનાદિત્રયસ્ય કરણમપિ બોધ્યમ્, એવ ચ કેચિદ્ જીવાઃ પ્રત્યાખ્યાનમપિ કુર્વન્તિ, કેચિત્ અપ્રત્યાખ્યાનમપિ કુર્વન્તિ પ્રત્યાખ્યાનં ન કુર્વન્તિ, કેચિત્ પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનમપિ કુર્વન્તિ, પ્રત્યાખ્યાનમ્ આયુષ્યવંધકારણમપિ ભવતીતિ

જાતા હૈ-અતઃ ઇસી વાત કો ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈ કિ-(જીવા ણં ભતે ! કિં પચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ અપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ખાણાપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ) હે ભદન્ત ! જીવ કયા પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ? અપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ? પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈ ? ઇસકે ઉત્તરમે પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈ કિ-હે ગૌતમ ! (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) જિસ પ્રકાર સે સામાન્ય જીવ પ્રતિપાદિત હુએ હૈ ડસી પ્રકાર સે પ્રત્યાખ્યાન આદિકા કરના ભી જાનના ચાહિયે । ઇસ તરહ સે યહ સમજ લેના ચાહિયે કિ કિતનેક જીવ એસે ભી હૈ જો પ્રત્યાખ્યાન કો ભી કરતે હૈ । કિતનેક જીવ એસે હૈ જો પ્રત્યાખ્યાન કો નહીં અપ્રત્યાખ્યાનકો ભી કરતે હૈ । કિતનેક જીવ એસે હૈ જો પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન કો ભી કરતે હૈ । પ્રત્યાખ્યાન આયુષ્યવંધ કા ભી કારણ હોતા હૈ ઇસલિયે પ્રત્યાખ્યાન કરણ કે બાદ અબ ગૌતમ ઇસકે દ્વારા જીવ આયુષ્ક કા ભી કયા વંધ

(જીવાળ ભતે ! કિ પચ્ચક્ખાણ કુવ્વતિ ? અપચ્ચક્ખાણં કુવ્વંતિ પચ્ચક્ખાણા પચ્ચક્ખાણ કુવ્વતિ) હે ભદન્ત ! એવ શું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે ? પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહા ઓહિયા તહા કુવ્વણા) જે રીતે સામાન્ય જીવના પ્રત્યાખ્યાન આદિનું પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન આદિ કરવાના વિષયમાં પણ સમજવું કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાન કરતા નથી પણ અપ્રત્યાખ્યાન કરે છે, અને કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જે પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાન પણ કરે છે.

પ્રત્યાખ્યાન આયુષ્યવંધમા પણ કારણરૂપ બને છે, તેથી પ્રત્યાખ્યાનકરણનું પ્રતિપાદન કયાં પછી હવે ગૌતમ સ્વામી એ બાજુવા ભાગે છે કે પ્રત્યાખ્યાન

॥ दशमोद्देशक प्रारम्भ्यते ॥

चन्द्रवक्त्रकम्पता

अनन्तरैतदुद्देशकात्ते देवा प्रतिपादिताः, अतो देवविशेषभूतौ चन्द्रमसौ समुद्दिश्य दशमोद्देशकमाह—‘तेण कालेण’ इत्यादि ।

मूलम्—तेण कालेण, तेण समएण चपा नाम नयरी, जहा पढमिल्लो उदेसओ तहा नेयव्वो एसो वि, नवर—चदिमा भाणियव्वा ॥ सू० १ ॥

छाया—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये लब्ध चम्पा नाम नगरी आसीत्, यथा प्रथम-उद्देशकस्तथा ज्ञातव्य एषोऽपि, नवर चन्द्रमसो मणितम्बाः ॥ १ ॥

टीका—‘तेण कालेण, तेण समएण चपा नाम नयरी होत्या’ तस्मिन् काले, तस्मिन् समये लब्ध चम्पा नाम नगरी आसीत्—‘जहा पढमिल्लो उदेसओ तहा

पंचम दातक १० वां उद्देशक

चन्द्रवक्त्रकम्पता—

(तेण कालेण तेण समएण) इत्यादि ।

सुप्रार्थ—(तेण कालेण तेण समएण चपा नाम नयरी) उस काल और उस समय में चपा नाम की नगरी थी (जहा पढमिल्लो उदेसओ तहा नेयव्वो एसो वि नवर—चदिमा भाणियव्वा) जैसा प्रथम उद्देशक कहा है वसी प्रकार से यह उद्देशक भी समझना चाहिये, विशेष यह कि यहाँ चन्द्रमा कहना चाहिये ।

टीकार्थ—अभी अभी इस उद्देशक के पास के उद्देशक के अन्त में देवों का कथन किया गया है सो देवविशेषभूत चन्द्रमाको लेकर ही सुप्रकार ने इस दशम उद्देशक का कथन किया है (तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय में (चपा नाम नयरी होत्या) चपा

भाष्यभा शतकेनो दसमो उद्देशक—

चन्द्रनी चक्रव्यता—

“तेण कालेण तेण समएण” इत्यादि—

सूत्रार्थ—(तेण कालेण तेण समएण चपा नाम नयरी) ते काले अने ते समये चपा नामनी नगरी छली. (जहा पढमिल्लो उदेसओ तहा नेयव्वो एसो वि नवरचदिमा भाणियव्वा) के अभावे पढ़ेदे उद्देशक कहेवाया आये।

અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાશ્ચ જીવાઃ
વૈમાનિકા ભવન્તીત્યાગયઃ, વૈમાનિકેષુ પ્રત્યાખ્યાનાદિત્રયવતામ્ ઉત્પાદાત્ ।

આયુ કા બંધ ઝસને પહિલે યા તો પ્રત્યાખ્યાન સે ક્રિયા હૈ, યા અપ્રત્યા
ખ્યાન સે ક્રિયા હૈ યા દેશવિરતિ સે ક્રિયા હૈ, તમી વહ વર્તમાન પર્યાય
મેં ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । ઇસ તરહ તીનોંસે યહ બદ્ધાયુષ્ક હો સકતા હૈ । ઇસી
તરહ વૈમાનિક દેવ હોતે હૈ ક્યોં કિ પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ય
(પ્રત્યાખ્યાન અવસ્થા મેં આયુષ્ય કો બંધ વાંધનેવાલે) જિન્હોં કા એસે
જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ તથા અપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક
જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે
નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈ—કહને કા
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અણુવ્રતી ઓર મહાવ્રતી જીવ દેવ આયુ કા હી વંધ
કરતા હૈ (અણુવ્યસમહવ્યયાઈ ન લહૃદેવાઝયં મોતું) અણુવ્રતોં ઓર
મહાવ્રતોં કો વહી જીવ પાલતા હૈ જિસે દેવાયુ કા વધ હો ગયા હોતા
હૈ । શેષ આયુષ્કવંધ વાલે જીવ અણુવ્રતોં ઓર મહાવ્રતોં કો નહીં પાલ
સકતે હૈં એસા સિદ્ધાન્ત કા મત હૈ તથા ભોગ ભૂમિ કે જીવ જો કિ
પ્રત્યાખ્યાન કા પાલન નહીં કરતે હૈં—અપ્રત્યાખ્યાની હી હોતે હૈં વે મર
કર દેવગતિ મેં હી જાતે હૈં ક્યોં કિ (નિઃશીલવ્રતીત્વં ચ સર્વેષામ્)
એસા આગમ વાક્ય હૈ । ઇસી સબ વિચાર કો લેકર યહાં (તિણિ વિ)

અત્યારે જે પર્યાયમા છે તે પર્યાયના આયુનો બંધ તેણે પહેલા કાં તો પ્રત્યા
ખ્યાનથી ક્યોં હોય છે, કા તો અપ્રત્યાખ્યાનથી ક્યોં હોય છે, અથવા તો દેશ
વિરતિથી ક્યોં હોય છે, ત્યારે તો તે વર્તમાન પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયો હોય
છે. આ રીતે ત્રણેથી તે બદ્ધાયુષ્ક (આયુનો બંધ કરનાર) થઈ શકે છે.
એજ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવોના વિષયમા પણ સમજવું કારણ કે વૈમાનિક દેવો
પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત (બદ્ધ) આયુવાળા પણ હોય છે અને દેશવિરતિથી
નિર્વર્તિત આયુવાળા એવો પણ વૈમાનિક હોય છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ
છે કે અણુવ્રતી અને મહાવ્રતી એવ દેવ આયુનો જ બંધ કરે છે. (અણુવ્યસ
મહવ્યયાઈ ન લહૃદેવાઝય મોતું) અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોનું પાલન એજ
એવ કરે છે કે જેને દેવ આયુનો બંધ થઈ ગયો હોય છે બાકીના આયુષ્ક
બંધવાળા એવો અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોને પાળી શકતા નથી, એવો સિદ્ધાં-
તનો મત છે—તેઓ અપ્રત્યાખ્યાની જ હોય છે. તેઓ મરીને દેવગતિમાં જ
જાય છે કારણ કે—(નિઃશીલવ્રતિત્વં ચ સર્વેષામ્) એવું આગમમા કહ્યું છે. આ
વાતને ધ્યાનમા રાખીને અહીં (તિણિ વિ) આ પદનો પ્રયોગ થયો છે કહેવાનું

કાલે, તસ્મિન્ સમયે ધ્રમણસ્ય મગધતો મહાવીરસ્ય જ્યેષ્ઠોઽન્તેષાધી રન્દ્રમૂર્તિર્નામ
અનગારઃ ગૌતમગોત્રો યાવત્-પૃથ્વિ-અવાદીત્-જમ્બૂદ્વીપે મગધન્ ! દ્વીપે દ્વ્યોમન્ત્ર
મસોઃ સદ્માવાત્-ચન્દ્રમસૌ તદીચીમાચ્યામ્ તદ્ગત્ય માચીદક્ષિણસ્યામ્ આગચ્છતઃ!
માચીદક્ષિણસ્યામ્ તદ્ગત્ય દક્ષિણમતીચ્યામ્ આગચ્છતઃ? ૨ દક્ષિણમતીચ્યામ્ તદ્
ગત્ય મતીચ્યુદીચ્યામ્ આગચ્છતઃ ? ૩ મતીચ્યુદીચ્યામ્ તદ્ગત્ય તદીચીમાચ્યામ્

और उस समय में चपा नाम की नगरी थी उस नगरी का वर्णन
औपपातिक सूत्र से जानना चाहिये उस नगरीमें पूर्णमद्र नामका उद्यान
था वर्णक-अमण भगवान् महावीर प्रभु उस उद्यान में विहार करते हुए
पचारें, धर्म का उपदेश सुनने के लिये जनता वहाँ पर एकत्र हुई,
प्रभुने भुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया, उपदेश सुनकर जनता वहाँ
से घापिस गई । उस काल में और उस समय में अमण भगवान् महा-
वीर के प्रधान शिष्य ने जिनका नाम इन्द्रमूर्ति अनगार था, और गोत्र
जिनका गौतम या प्रभु से यावत् इस प्रकार पूछा-हे भवन्त ! जम्बूद्वीप
नामके इस द्वीप में दो भद्रमा हैं ये उत्तर और पूर्वदिशाके अन्तरालवर्ती
ईशानकोणसे उदित होकर पूर्व और दक्षिणदिशाके अन्तरालवर्ती अग्नि-
कोण में अस्त होते हैं क्या ? अग्निकोणसे उदित होकर नैऋत्यकोण में
अस्त होते हैं क्या ? नैऋत्यकोणसे उदित होकर वायव्यकोणमें अस्त होते
हैं क्या ? और वायव्यकोणसे उदित होकर ईशानकोणमें अस्त होते हैं क्या ?

નગરી હતી. તે નગરીનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી બળી છે તે નગરીમાં
પૂર્ણમદ્ર નામે ઉદ્યાન હતું તે ઉદ્યાનનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી
બળી છે તે અમણ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતાં કરતાં એ ઉદ્યાનમાં પધારી,
ધર્મોપદેશ આંભળવાને લોકો ત્યાં એકઠા થયા પ્રભુએ શુભચારિત્ર કે પ ધર્મનો
ઉપદેશ દીધો ઉપદેશ આંભળીને લોકો પાતપીતાને સ્થાને પાછા ફર્યા તે કાળે
અને તે સમયે અમણ ભગવાન મહાવીરના મુખ્ય શિષ્ય ઇન્દ્રમૂર્તિ બલુચાર
હતા તેઓ ગૌતમ બેત્રના હતા અહીં ગૌતમના શ્રણેનું વલુન શબ્દ છે
ગૌતમ સ્વામીએ મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછ્યું-હે ભવન્ત ! જમ્બુદ્વીપ નામના
આ દ્વીપમાં એ ચન્દ્રમા છે તેઓ શુ પૂર્વ અને ઉત્તર દિશાની વચ્ચેના ઇશાન
કોણમાંથી ઉદય પામીને પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશાની વચ્ચેના અગ્નિકોણમાં
અસ્ત પામે છે ? અથવા અગ્નિકોણમાંથી ઉદય પામીને નૈઋત્ય કોણમાં અસ્ત
પામે છે ? અથવા નૈઋત્ય કોણમાંથી ઉદય પામીને વાયવ્ય કોણમાં અસ્ત પામે
છે ? અથવા વાયવ્ય કોણમાંથી ઉદય પામીને ઇશાન કોણમાં અસ્ત પામે છે ?

અપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાઃ, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનનિર્વર્તિતાયુષ્કાશ્ચ જીવાઃ
વૈમાનિકા મયન્તીત્યાશયઃ, વૈમાનિકેષુ પ્રત્યાખ્યાનાદિત્રયવત્તામ્ ઉત્પાદાત્ ।

આયુ કા બંધ ઉસને પહિલે યા તો પ્રત્યાખ્યાન સે ક્રિયા હૈ, યા અપ્રત્યા
ખ્યાન સે ક્રિયા હૈ યા દેશવિરતિ સે ક્રિયા હૈ, તમી વહ વર્તમાન પર્યાય
મેં ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । ઇસ તરહ તીનોસે યહ બદ્ધાયુષ્ક હો સકતા હૈ । ઇસી
તરહ વૈમાનિક દેવ હોતે હૈ ક્યોં કિ પ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ય
(પ્રત્યાખ્યાન અવસ્થા મેં આયુષ્ય કો બંધ બાંધનેવાલે) જિન્હોં કા એસે
જીવ વૈમાનિક હોતે હૈં તથા અપ્રત્યાખ્યાન સે નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક
જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈં ઓર પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન સે
નિર્વર્તિત હૈ આયુષ્ક જિન્હોં કા એસે જીવ વૈમાનિક હોતે હૈં-કહને કા
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અણુવ્રતી ઓર મહાવ્રતી જીવ દેવ આયુ કા હી બંધ
કરતા હૈ (અણુવ્યયમહવ્યયાઈ ન લહ્હદેવાઉયં મોતું) અણુવ્રતોં ઓર
મહાવ્રતોં કો વહી જીવ પાલતા હૈ જિસે દેવાયુ કા વધ હો ગયા હોતા
હૈ । શેષ આયુષ્કબંધ વાલે જીવ અણુવ્રતોં ઓર મહાવ્રતોં કો નહીં પાલ
સકતે હૈં એસા સિદ્ધાન્ત કા મત હૈ તથા ભોગ ભૂમિ કે જીવ જો કિ
પ્રત્યાખ્યાન કા પાલન નહીં કરતે હૈં-અપ્રત્યાખ્યાની હી હોતે હૈં વે મર
કર દેવગતિ મેં હી જાતે હૈં ક્યોં કિ (નિઃશીલવ્રતીત્વં ચ સર્વેષામ્)
એસા આગમ વાક્ય હૈ । ઇસી સબ વિચાર કો લેકર યહાં (તિણિ વિ)

અત્યારે જે પર્યાયમા છે તે પર્યાયના આયુનો બંધ તેણે પહેલા કાંતો પ્રત્યા
ખ્યાનથી કર્યો હોય છે, કાંતો અપ્રત્યાખ્યાનથી કર્યો હોય છે, અથવા તો દેશ
વિરતિથી કર્યો હોય છે, ત્યારે તો તે વર્તમાન પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયો હોય
છે. આ રીતે ત્રણેથી તે બદ્ધાયુષ્ક (આયુનો બંધ કરનાર) થઈ શકે છે.
એજ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવોના વિષયમા પણ સમજવું કારણ કે વૈમાનિક દેવો
પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત (બદ્ધ) આયુવાળા પણ હોય છે અને દેશવિરતિથી
નિર્વર્તિત આયુવાળા હોયો પણ વૈમાનિક હોય છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ
છે કે અણુવ્રતી અને મહાવ્રતી હોવ દેવ આયુનો જ બંધ કરે છે. (અણુવ્યય
મહવ્યયાઈ ન લહ્હદેવાઉયં મોતું) અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોનું પાલન એજ
હોવ કરે છે કે જેને દેવ આયુનો બંધ થઈ ગયો હોય છે બાકીના આયુષ્ક
બંધવાળા હોયો અણુવ્રતો અને મહાવ્રતોને પાળી શકતા નથી, એવો સિદ્ધાન્તનો
મત છે-તેઓ અપ્રત્યાખ્યાની જ હોય છે તેઓ મરીને દેવગતિમાં જ
જાય છે કારણ કે-(નિઃશીલવ્રતીત્વં ચ સર્વેષામ્) એવું આગમમા કહ્યું છે. આ
પાતને ધ્યાનમા રાખીને અહીં (તિણિ વિ) આ પદનો પ્રયોગ થયો છે કહેવાનું

રસ્ય પર્વતસ્ય ઉત્તર-દક્ષિણે દિવસો મવતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! યદા જન્વદ્વીપે દ્વીપે મન્દરપૌરસ્ત્યે રાત્રિર્મવતિ, તદા પશ્ચિમેઽપિ રાત્રિર્મવતિ, યદા પશ્ચિમે રાત્રિર્મવતિ તદા ઉત્તર-દક્ષિણે દિવસો મવતિ । યદા મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપે દક્ષિણાર્ધે ઉત્કૃષ્ટાઽષ્ટાદશમુહૂર્તા રાત્રિર્મવતિ તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ ઉત્કૃષ્ટાઽષ્ટાદશમુહૂર્તા રાત્રિર્મવતિ, યદા ઉત્તરાધ ઉત્કૃષ્ટાઽષ્ટાદશમુહૂર્તા રાત્રિર્મવતિ તદા મન્દરસ્ય પૌરસ્ત્યપશ્ચિમે જષ્ઠ્યેન દ્વાદશમુહૂર્તો દિવસો મવતિ ? હન્ત ગૌતમ ! યદા જમ્બૂદ્વીપે યાવત્-દ્વાદશમુહૂર્તો દિવસો મવતિ । યદા મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપે મન્દર પૌરસ્ત્ય રાત્રિ હોતી હૈ તય જંબૂદ્વીપ મેં મંદર પર્વત કી ઉત્તરદક્ષિણ દિશા મેં દિવસ હોતા હૈ કયા ?

ઉત્તર—હા ગૌતમ ! જય જંબૂદ્વીપ મેં મન્દરપર્વત કી પૂર્વદિશા મેં રાત્રિ દાતી હૈ તય પશ્ચિમ મેં બી રાત્રિ હોતી હૈ ઓર જય પશ્ચિમ મેં બી રાત્રિ હોતી હૈ તય ઉત્તર-દક્ષિણ દિશા મેં દિવસ હોતા હૈ ।

પ્રશ્ન—હે મદન્ત ! જય જમ્બૂદ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં ઉત્કૃષ્ટ ૧૮ અઠા રહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ તય ઉત્તરાર્ધ મેં બી ૧૮ અઠારહ મુહૂર્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ ? ઓર જય ઉત્તરાર્ધ મેં બી ૧૮ મુહૂર્ત કી રાત્રિ હોતી હૈ તય મન્દરપર્વત કી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા મેં જય-ય સે ૧૨ ચારહ મુહૂર્ત કા દિન હોતા હૈ કયા ?

ઉત્તર—હા ગૌતમ ! તય જંબૂદ્વીપ મેં યાવત્ ૧૨ ચારહ મુહૂર્ત કા દિન હોતા હૈ ?

મન્દર પર્વતની પશ્ચિમ દિશામાં રાત્રિ હોય છે, ત્યારે શું જંબૂદ્વીપમાં મન્દર પર્વતની ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશામાં દિવસ હોય છે ?

ઉત્તર—હા ગૌતમ ! ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મન્દર પર્વતની પૂર્વ દિશામાં રાત્રિ હોય છે ત્યારે પશ્ચિમ દિશામાં પણ રાત્રિ હોય છે, અને ત્યારે પશ્ચિમમાં રાત્રિ હોય છે, ત્યારે ઉત્તર દક્ષિણ દિશામાં દિવસ હોય છે

પ્રશ્ન—હે મદન્ત ! ત્યારે જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધમાં પણ ૧૮ મુહૂર્તની જ રાત્રિ હોય છે ? અને ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં વધારેમાં વધારે ૧૮ મુહૂર્તની જ રાત્રિ હોય છે, ત્યારે મન્દર પર્વતની પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશામાં શું દુઃકમાં દુઃક ૧૨ મુહૂર્તના દિવસ થાય છે ?

ઉત્તર—હા, ગૌતમ ! બે પ્રમાણે જ બને છે (મહી પ્રસ્તોત્રા ઇયમજ મહય ૨૨૫)

‘પ્રત્યાખ્યાનમ્’ इत्येतदर्थः एको दण्डकः, तथा ‘जानाति’ इत्येतदर्थो द्वितीयो दण्डकः, एवम् ‘करोति’ इत्येतदर्थकस्तृतीयो दण्डकः, त्रीण्येव-प्रत્યાख्यानम्, अप्रत્યાख्यानम्, प्रत્યાख्यानप्रत્યાख्यानं चेति त्रीणि जानाति, करोति, तथा ‘आयुष्कनिर्वृत्तिः’ इत्येतदर्थकश्चतुर्थो दण्डको विज्ञातव्यः, तदुपसंहरन्नाह-सप्रदेशोद्देशो च एवम् उक्तप्रकारेण एते उपर्युक्ताः चत्वारो दण्डकाः प्रतिपादिताः॥१॥ अन्ते गौतमो भगवद्वाक्यं स्वीकुर्वन्नाह-‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सर्वं सत्यमेव, हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सर्वं सत्यमेवेति ॥ सू० २ ॥

इतिश्री-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री-घासीलालव्रति विरचितायं श्री भगवतीसूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां षष्ठशतकस्य चतुर्थोद्देशकः

कही है उससे सूत्रकारने यह समझाया है कि इस सप्रदेश उद्देशक में जो अभी प्रत्याख्यान आदि विषयक प्रकरण कहा है उसमें यह २ अर्थ संग्रहीत किया गया है—इसमें प्रत्याख्यान विषयक एक दण्डक है तथा अप्रत्याख्यानादिकों को जाननेरूप द्वितीय दण्डक है, प्रत्याख्यान आदि को करनेरूप तृतीय दण्डक है एवं प्रत्याख्यानादि द्वारा निर्वर्तिता-युक्त का चतुर्थ दण्डक है । अन्तमें गौतम भगवान के वाक्य को स्वीकार करते हुए उन से कहते हैं कि ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! आपके द्वारा कहा गया यह सब विषय सर्वथा सत्य ही है हे भदन्त ! सर्वथा सत्य ही है ॥ सू० २ ॥

चतुर्थ उद्देशक संपूर्ण ॥ ६-६ ॥

આદિ વિષયક પ્રકરણુ અહીં આખું છે તેમાં નીચેના વિષયોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે—(૧) તેમાં પ્રત્યાખ્યાન વિષયક એક દંડક છે (૨) પ્રત્યાખ્યાન આદિકોને જાણવા વિષેનું બીજું દંડક છે, (૩) પ્રત્યાખ્યાન આદિ કરવા રૂપ ત્રીજું દંડક છે (૪) અને પ્રત્યાખ્યાન આદિ દ્વારા નિર્વર્તિતા યુક્તનું ચોથું દંડક છે.

અન્તે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુનાં વચ્ચેના સ્વીકાર કરતાં કહે છે—(‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’) હે ભદન્ત ! આપે આ વિષયનું જે પ્રતિપાદન કર્યું તે સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આપનાં વચ્ચેના યથાર્થ જ છે એમ કહીને પદ્મજા નમસ્કાર કરીને તેઓ તેમને સ્થાને વિરાજમાન થઈ ગયા ॥ સૂ. ૨ ॥

॥ છઠ્ઠા શતકનો ચોથો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૬-૪ ॥

દ્રીપે દક્ષિણાર્ધે વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે, તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે, યદા ઉત્તરાર્ધે વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે તદા મન્દર પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેઽનન્તરપુરસ્કૃતસમયે વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે । યદા મદન્ત । જમ્બૂદ્રીપે દ્રીપે મન્દરપર્વતસ્ય પૌરસ્ત્યે વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે, તદા પશ્ચિમેઽપિ વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે, યદા પશ્ચિમેઽપિ વર્ષાનાં પ્રથમ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે તદા મન્દરપર્વતસ્ય ઉત્તરદક્ષિણેઽનન્તરપુરસ્કૃતસમયે વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે મથતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! યદા જમ્બૂદ્રીપ દ્રીપે મન્દરસ્ય પર્વતસ્ય પૌરસ્ત્યે વર્ષાનાં પ્રથમઃ સમયઃ પ્રતિપદ્યતે તદા પશ્ચિમેઽપિ પ્રથમઃ સમયઃ,

ઉત્તર—હાં ગૌતમ ! જ્ય જમ્બૂદ્રીપ નામકે દ્રીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ, ત્ય ઉત્તરાર્ધ મેં ણી વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ ઓર જ્ય ઉત્તરાર્ધ મેં વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ ત્ય મન્દર પર્વત કી પૂર્વપશ્ચિમ દિશા મેં અભ્યવહિત ઉત્તરકાલ મેં વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ ।

પ્રશ્ન—હે 'મદન્ત' જ્ય જમ્બૂદ્રીપ નામ કે દ્રીપ મેં મન્દરપર્વત કી પૂર્વદિશા મેં વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ, ત્ય પશ્ચિમ મેં ણી વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ, ઓર જ્ય પશ્ચિમ મેં ણી વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ ત્ય મન્દર પર્વત કી ઉત્તર દક્ષિણદિશા મેં અનન્તર પશ્ચાત્કૃત સમય મેં અભ્યવહિત પૂર્વકાલ મેં—વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ ક્યા ?

ઉત્તર—હાં ગૌતમ ! જ્ય જમ્બૂદ્રીપ નામકે દ્રીપ મેં મન્દર પર્વત કી પૂર્વદિશા મેં વર્ષા કા પ્રથમ સમય હોતા હૈ ત્ય પશ્ચિમ મેં ણી વર્ષા કા

ઉત્તર—હા, ગૌતમ ! જ્યારે જમ્બૂદ્રીપના દક્ષિણાર્ધમાં વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે, ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે, અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે ત્યારે મન્દર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામાં અભ્યવહિત ઉત્તરકાળમાં વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે

પ્રશ્ન—હે બદન્ત ! જ્યારે જમ્બૂદ્રીપમાં મન્દર પર્વતની પૂર્વ દિશામાં વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે, ત્યારે શું પશ્ચિમ દિશામાં પણ વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે ? અને જ્યારે પશ્ચિમમાં વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે, ત્યારે શું મન્દર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણ દિશામાં અનન્તર પશ્ચાત્કૃત (ત્યારબાદના સમયમાં) સમયમાં અભ્યવહિત (આતશ રહિત) પૂર્વકાળમાં વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે ?

ઉત્તર—હા, ગૌતમ ! જ્યારે જમ્બૂદ્રીપમાં મન્દર પર્વતની પૂર્વ દિશામાં વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય છે, ત્યારે પશ્ચિમમાં પણ વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય

વિષ્કંભ-પરિક્ષેપવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, । સંખ્યેયસહસ્રયોજનવિસ્તૃતાડસંખ્યેયસહસ્ર-
યોજનવિસ્તૃતભેદેન તમસ્કાયસ્ય દ્વિવિધત્વપ્રતિપાદનમ્ । તત્ર સંખ્યેયસહસ્રયોજન-
વિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય અતિશીઘ્રદેવગત્યા ગમને પડ્માસૈઃ કથંચિત્ પ્રાપ્યત્વસંભવેડપિ
અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય સર્વથા અપ્રાપ્યત્વકથનદ્વારા તસ્ય દૈર્ઘ્યસ્થૂલત્વા-
દિવિષયકપ્રશ્નોત્તરમ્ । તમસ્કાયે ગૃહ-દૃઢ-યાવત્-સન્નિવેશાન્તા ભવન્તિ કિમ્?, ઇતિ
વિષયકપ્રશ્નસ્ય નિષેધાત્મકમુત્તરમ્ । તમસ્કાયે મદ્દામેષસ્ય સંસ્વેદનસંમૂર્ચ્છિતવર્ષણં
ભવતિ કિમ્? ઇતિ વિષયકપ્રશ્નસ્ય સ્વીકારાત્મકમુત્તરમ્ । સંસ્વેદનાદીનાં દેવાસુરનાગક-

તમસ્કાય કે વિષ્કંભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં પ્રશ્ન, સંખ્યાત હજાર
યોજન તક વિસ્તૃત ઓર અસંખ્યાત હજાર યોજન તક વિસ્તૃત્ત્વે હસ
પ્રકાર સે તમસ્કાય કે દો એવોં કા કથન-સંખ્યાત હજાર યોજન વિસ્તૃત
તમસ્કાય હતની બડી દીર્ઘના એવં સ્થૂલતાદિવાલા હૈ કિ અતિ શીઘ્રગતિ
વાલા દેવ યદિ હહ મહીને તક ચલે તો વહ ઉસે બડી મુશ્કિલ સે પ્રાપ્ત
કર સકતા હૈ અર્થાત્ ઉસકા પાર પા સકતા હૈ પરન્તુ જો અસંખ્યાત
હજાર યોજન તકકા વિસ્તૃત તમસ્કાય હૈ ઉસકા તો કોઈ બી પાર નહીં
પા સકતા હૈ-એસા ઉત્તરરૂપ કથન, તમસ્કાયમેં કયા ઘર હૈ, હાટ હૈ ?
ગાંવ હૈ ? યાવત્ સન્નિવેશ હૈ ? એસા પ્રશ્ન ઓર ઉસમેં સબ કુછ નહીં
હૈ એસા ઉત્તર, તમસ્કાય મેં વહેર મેઘ કયા પસીજતે હૈ ? ઉસમેં વે કયા
સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ ? વરસતે હૈ ? એસા પ્રશ્ન હાં ઉસમેં યહ સ્વ હોતા હૈ
એસા ઉત્તર વે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કૌન કરતે હૈ ? દેવ કરતે હૈ ।

છે તમસ્કાયના વિષ્કંભ (વિસ્તાર) અને પરિક્ષેપના વિષયમા પ્રશ્ન, સંખ્યાત
હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત અને અસંખ્યાત હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત,
આ પ્રમાણે તમસ્કાયના બે ભેદોનું કથન સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર-
વાળો તમસ્કાય એવડી મોટી દીર્ઘતા અને સ્થૂલતા આદિથી યુક્ત છે કે
અતિશય શીઘ્રતાવાળો દેવ જો છ મહિના સુધી ચાલ્યા કરે તો મહા મુશ્કે
લીથી તે તેનો પાર પામી શકે છે પરન્તુ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારનો
જે તમસ્કાય છે તેનો પાર પામવાનું કોઈનાથી શક્ય બનતું નથી

પ્રશ્ન—શું તમસ્કાયમાં ઘર છે ? હાટ છે ? ગામ છે ? સન્નિવેશ
પર્યન્તનાં સ્થાનો છે ? ઉત્તર—તેમાં એવું કંઈ પણ નથી

પ્રશ્ન—શું મોટા મોટા મેઘ તમસ્કાયમા પસીયે (ભીબ્ય) છે ખરા ?
શું તેઓ તેમા સમૂર્ચ્છિત (એકત્રિત) થાય છે ? વરસે છે ?

ઉત્તર—હા, તેમા એ બધું થાય છે

પ્રશ્ન—તે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કેાણુ કરે છે ? ઉત્તર—દેવો કરે છે.

દક્ષિણાર્ધે પ્રથમમ્ અયન પ્રતિપદ્યતે તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ પ્રથમમ્ અયનં પ્રતિપદ્યતે । યથા સમયેનામિલાપસ્તયૈષ અયનેનાપિ મણિતવ્ય , યાવત્—અનન્તરપચ્ચાત્કૃતસમયે પ્રથમમ્ અયન પ્રતિપન્ન મવતિ । યથાઽયનેનામિલાપરતથા સવત્સરેણાપિ મણિતવ્ય યુગેના

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! હસ સયધી સમસ્ત કથન અર્થાત્ હેમત સભ્ય અમિલાપ ઘડાં કે અમિલાપ કી તરહ કહા છેના ચાહિયે—હસી તરહ સે પ્રીત્મ ઋતુ સયધી અમિલાપ કી જાનના ચાહિયે તથા હેમન્ત ઓર પ્રીત્મ કે પ્રથમ સમય કી તરહ ઉનકી પ્રથમ આષટ્લિકા આદિ સબ ઋતુ તક સમજના ચાહિયે, હસ તરહ હન ત્રીન ઋતુઓં કે વિષય મેં એક સરીઝા કથન જાનના ચાહિયે યે સય મિલકર ૩૦ ત્રીસ આલાપક હો જાતે હ ।

પ્રશ્ન—હે મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મન્દરપર્વત કે દક્ષિણાર્ધ મેં જય પ્રથમ અયન પ્રારંભ હોતા હૈ, તય ઉત્તરાર્ધ મેં કી પ્રથમ અયન પ્રારંભ હોતા હૈ યથા ? ઉ૦—હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર સે સમયકે સમ્પ્રધ મેં કહા જા ચુકા હૈ ઉસી તરહ સે અયન કે સમ્પ્રધ મેં કી જાનના ચાહિયે । ઓર યહ કથન હસ વિષયમેં “ યાવત્ અનન્તર પચ્ચાત્કૃતસમયે પ્રથમ અયન પ્રતિપન્ન મવતિ યહાં તક હી પ્રહણ કરનાં ચાહિયે । જિમ પ્રકાર સે અયન કો ઊંકર અમિલાપ કહા હૈ ઉસી તરહ

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! વરાંના આલાપકો જેવા જ હેમન્તના આલાપકો પદ્મ સમજવા. જેજ પ્રમાણે શ્રી મન્દુ સંખ્યા આલાપકો પદ્મ સમજવા તથા વર્ષાઋતુના સમય, આવર્તિત આરિની અપેક્ષાએ જેવા આલાપકો કહ્યા છે જેવા આલાપકો હેમન્ત અને શ્રીખના સમયથી ઋતુ વર્ષાન્તના કાળને અનુલક્ષીને કહેવા જોઈએ. આ રીતે આ ત્રણે ઋતુઓના કથન એકસરખું સમજવું ત્રણે ઋતુના એકદર ૩૦ આલાપકો જાને છે

પ્રશ્ન—હે મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપના મન્દર પર્વતના દક્ષિણાર્ધ માં ત્યારે પહેલા અયનની શરૂઆત થાય છે ત્યારે શુ ઉત્તરાર્ધમાં પદ્મ પહેલા અયનની શરૂઆત થાય છે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! સમયના વિષે જેમ કહેવામાં આવ્યું છે તેમ અયનના વિષયમાં પદ્મ સમજવું જાને તે કથન “ અનન્તરપચ્ચાત્કૃતસમયે પ્રથમ અયન પ્રતિપન્ન મવતિ ” આવીં સુખી જ મદલ્ય કરવું જેવી રીતે અયન વિષેના આલાપકો કહ્યા છે જેજ પ્રમાણે સવત્સર વિષેના આલાપકો પદ્મ કહેવા

વિષ્કંભ-પરિક્ષેપવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, । સંખ્યેયસહસ્રયોજનવિસ્તૃતાડસંખ્યેયમહસ્ર-
યોજનવિસ્તૃતભેદેન તમસ્કાયસ્ય દ્વિવિધત્વપ્રતિપાદનમ્ । તત્ર સંખ્યેયસહસ્રયોજન-
વિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય અતિશીઘ્રદેવગત્યા ગમને પડ્માસૈઃ કથંચિત્ પ્રાપ્યત્વસંભવેડપિ
અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય સર્વથા અપ્રાપ્યત્વકથનદ્વારા તસ્ય દૈર્ઘ્યસ્થૂલત્વા-
દિવિષયકપ્રશ્નોત્તરમ્ । તમસ્કાયે ગૃહ-દૃઢ-યાવત્-સન્નિવેશાન્તા ભવન્તિ કિમ્?, ઇતિ
વિષયકપ્રશ્નસ્ય નિપેધાત્મકમુત્તરમ્ । તમસ્કાયે મદામેઘસ્ય સંસ્વેદનસંમૂર્ચ્છનવર્ષણં
ભવતિ કિમ્? ઇતિ વિષયકપ્રશ્નસ્ય સ્વીકારાત્મકમુત્તરમ્ । સંસ્વેદનાદીનાં દેવાસુરનાગક-

તમસ્કાય કે વિષ્કંભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં પ્રશ્ન, સંખ્યાત હજાર
યોજન તક વિસ્તૃત ઓર અસંખ્યાત હજાર યોજન તક વિસ્તૃત હસ
પ્રકાર સે તમસ્કાય કે દો બેદોં કા કથન-સંખ્યાત હજાર યોજન વિસ્તૃત
તમસ્કાય હતની બડી દીર્ઘના એવં સ્થૂલતાદિવાલા હૈ કિ અતિ શીઘ્રગતિ
વાલા દેવ યદિ છહ મહીને તક ચલે તો વહ ઉસે બડી મુઝિકલ સે પ્રાપ્ત
કર સકતા હૈ અર્થાત્ ઉસકા પાર પા સકતા હૈ પરન્તુ જો અસંખ્યાત
હજાર યોજન તકકા વિસ્તૃત તમસ્કાય હૈ ઉસકા તો કોઈ બી પાર નહીં
પા સકતા હૈ-એસા ઉત્તરરૂપ કથન, તમસ્કાયમેં ક્યા ઘર હૈ, હાટ હૈ ?
ગાંવ હૈ ? યાવત્ સન્નિવેશ હૈ ? એસા પ્રશ્ન ઓર ઉસમેં સબ કુછ નહીં
હૈ એસા ઉત્તર, તમસ્કાય મેં વડેર મેઘ ક્યા પસીજતે હૈ ? ઉસમેં બે ક્યા
સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ ? વરસતે હૈ ? એસા પ્રશ્ન હાં ઉસમેં યહ સબ હોતા હૈ
એસા ઉત્તર બે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કૌન કરતે હૈ ? દેવ કરતે હૈ ।

છે. તમસ્કાયના વિષ્કંભ (વિસ્તાર) અને પરિક્ષેપના વિષયમા પ્રશ્ન, સંખ્યાત
હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત અને અસંખ્યાત હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત,
આ પ્રમાણે તમસ્કાયના બે ભેદોનુ કથન સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર-
પાળે તમસ્કાય એવડી મોટી દીર્ઘતા અને સ્થૂલતા આદિથી યુક્ત છે કે
અતિશય શીઘ્રતાવાળે દેવ બે છ મહિના સુધી ચાલ્યા કરે તો મહા મુશ્કે
લીથી તે તેનો પાર પામી શકે છે પરન્તુ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારનો
બે તમસ્કાય છે તેનો પાર પામવાનુ કઠિનાથી શક્ય નનતું નથી

પ્રશ્ન—શું તમસ્કાયમાં ઘર છે ? હાટ છે ? ગામ છે ? સન્નિવેશ
પર્યન્તના સ્થાનો છે ? ઉત્તર—તેમા એવુ કંઈ પણ નથી

પ્રશ્ન—શું મોટા મોટા મેઘ તમસ્કાયમા પસીજે (ભીળાય) છે ખરાં ?
શું તેઓ તેમા સંમૂર્ચ્છિત (એકત્રિત) થાય છે ? વરસે છે ?

ઉત્તર—હા, તેમા એ બધું થાય છે

પ્રશ્ન—તે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કોણ કરે છે ? ઉત્તર—દેવો કરે છે

ગૌતમ ! તદેવ ગામત્-ઉચ્ચારયિત્વમ્, યાવત્-અમળાયુષ્મન્ ! યથા અવસર્પિણ્યા આલાપકો મણિત , એવમ્ ઉત્સર્પિણ્યાઽપિ મણિતમ્પઃ ।

તથા ચન્દ્રવિષયકસ્તુતીયાલાપકમેત્યમ્-છવળે મવન્ત ! સમુદ્રે ચન્દ્રો ડીવી-માપ્યામ્ ઉદ્ગત્ય માત્રી-દક્ષિણાયામ્ આગચ્છત ? માત્રી-દક્ષિણાયામ્ ઉદ્ગત્ય દક્ષિણ-પ્રતીપ્યામ્ આગચ્છત ? દક્ષિણ-પ્રતીપ્યામ્ ઉદ્ગત્ય પ્રતીચ્યુદીપ્યા માગચ્છત ? પ્રતીચ્યુદીચ્યુદ્ગત્ય ડીવી-માપ્યામાગચ્છત ? સ્વળસમુદ્રે ચત્તારચન્દ્રા મવન્તિ તેષુ પ્રતિદિન તથા ભાગદ્વયે ડ્રો ચન્દ્રો આગચ્છતઃ, તદપેક્ષયા ' ડ્રો ' હત્યુક્તમ્ , યા એવ જમ્યુદ્રોપસ્ય વક્તવ્યતા મણિતા સા એવ અપરિશેષિકા

ઉત્તર—હાં ગૌતમ ! એસા હી હૈ—પૂર્વે કો તરફ સે હી યહાં સબ કહ લેના ચાહિયે—યાવત્ હૈ અમળાયુષ્મન્ ! જિસ પ્રકાર સે અવસર્પિણી કે સયધ મેં આલાપક કહા હૈ—વસી પ્રકાર સે ઉત્સર્પિણી કે વિષય મેં બી આલાપક જાનના ચાહિયે ।

તથા—ચન્દ્ર કે વિષય મેં તૃતીય આલાપક હસ પ્રકાર સે હૈ—પ્ર-
હે મવન્ત ! સ્વળસમુદ્ર મેં દો ચન્દ્રમા ઈશાન કોણ મેં ઉદિત હોકર અગ્નિકોણ મેં જાતે હૈં ક્યા ? અગ્નિકોણ મેં ઉદિત હોકર નૈઋત્ય કોણ મેં જાતે હૈં ક્યા ? નૈઋત્ય કોણ મેં ઉદિત હોકર વાયવ્ય કોણ મેં જાતે હૈં ક્યા ? વાયવ્યકોણ મેં ઉદિત હોકર ઈશાન કોણ મેં જાતે હૈં ક્યા ? સ્વળસમુદ્ર મેં ચાર ચન્દ્રમા હૈં । ડનમેંસે પ્રતિદિન વહાં પર દો ભાગમેં દો ચન્દ્ર ઉદિત હોતે હૈં—હમી અપેક્ષા કો લેકર (દો) એસો પાઠ કહા ગયા હૈં ?

ઉત્તર—હા, ગૌતમ ! એવુ જ છે એટલે કે પ્રશસ્ત્ર પ્રમાણે જ અહીં સમસ્ત કથન સમજાવું જે પ્રકારે અવસર્પિણીના વિષયમાં આલાપક કહ્યો છે, એ જ પ્રમાણે ઉત્સર્પિણીના વિષયમાં પણ આલાપક સમજવો.
તથા ચન્દ્રના વિષયમાં ત્રીજો આલાપક આ પ્રમાણે છે—

પ્રશ્ન—હે મહન્ત ! સ્વળ સમુદ્રમાં જે ચન્દ્રમા ઈશાન કોણમાં ઉદય પામીને શુ અગ્નિકોણમાં જાય છે ? અગ્નિકોણમાં ઉદય પામીને શુ નૈઋત્ય કોણમાં જાય છે ? નૈઋત્ય કોણમાં ઉદય પામીને શુ વાયવ્ય કોણમાં જાય છે ? વાયવ્ય કોણમાં ઉદય પામીને શુ ઈશાન કોણમાં જાય છે ? (સ્વળ સમુદ્રમાં ચાર ચન્દ્રમા છે તેમાંથી પ્રતિદિન ત્યાં જે જાગમાં જે ચન્દ્ર ઉદય પામે છે, તે કારણે સૂત્રપાઠમાં 'જે ચન્દ્ર' કહ્યા છે)

વિષ્કંભ-પરિક્ષેપવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, । સંખ્યેયસહસ્રયોજનવિસ્તૃતાઽપંખ્યેયમહસ્ર-
યોજનવિસ્તૃતભેદેન તમસ્કાયસ્ય દ્વિવિધત્વપ્રતિપાદનમ્ । તત્ર સંખ્યેયમહસ્રયોજન-
વિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય અતિશીઘ્રદેવગત્યા ગગને પડ્માસૈઃ કથંચિત્ પ્રાપ્યત્યસંભવેઽપિ
અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતતમસ્કાયસ્ય સર્વથા અપ્રાપ્યત્વકથનદ્વારા તસ્ય દૈર્ઘ્યસ્થૂલત્વા-
દિવિષયરૂપપ્રશ્નોત્તરમ્ । તમસ્કાયે ગૃહ-હૃદ-યાવત્-સન્નિવેશાન્તા ભવન્તિ કિમ્?, ઇતિ
વિષયકપ્રશ્નસ્ય નિષેધાત્મકમુત્તરમ્ । તમસ્કાયે મહામેઘસ્ય સંસ્વેદનસંમૂર્છિતવર્ષણં
ભવતિ કિમ્? ઇતિ વિષયકપ્રશ્નસ્ય સ્ત્રીકારાત્મકમુત્તરમ્ । સંસ્વેદનાદીનાં દેવાસુરનાગક-

તમસ્કાય કે વિષ્કંભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં પ્રશ્ન, સંખ્યાત હજાર
યોજન તક વિસ્તૃત ઓર અસંખ્યાત હજાર યોજન તક વિસ્તૃત હસ
પ્રકાર સે તમસ્કાય કે દો એદોં કા કથન-સંખ્યાત હજાર યોજન વિસ્તૃત
તમસ્કાય ઇતની વડી દીર્ઘના એવં સ્થૂલતાદિવાલા હૈ કિ અતિ શીઘ્રગતિ
વાલા દેવ યદિ છહ મહીને તક ચલે તો વહ ઉસે વડી મુઝિકલ સે પ્રાપ્ત
કર સકતા હૈ અર્થાત્ ઉસકા પાર પા સકતા હૈ પરન્તુ જો અસંખ્યાત
હજાર યોજન તકકા વિસ્તૃત તમસ્કાય હૈ ઉસકા તો કોઈ બી પાર નહીં
પા સકતા હૈ-એસા ઉત્તરરૂપ કથન, તમસ્કાયમેં કયા ઘર હૈ, હાટ હૈ ?
ગાંવ હૈ ? યાવત્ સન્નિવેશ હૈ ? એસા પ્રશ્ન ઓર ઉસમેં સવ કુછ નહીં
હૈ એસા ઉત્તર, તમસ્કાય મેં વઢેર મેઘ કયા પસીજતે હૈ ? ઉસમેં વે કયા
સંમૂર્છિત હોતે હૈ ? વરસતે હૈ ? એસા પ્રશ્ન હાં ઉસમેં યહ સવ હોતા હૈ
એસા ઉત્તર એ સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કૌન કરતે હૈ ? દેવ કરતે હૈ ।

છે તમસ્કાયના વિષ્કંભ (વિસ્તાર) અને પરિક્ષેપના વિષયમા પ્રશ્ન, સંખ્યાત
હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત અને અસંખ્યાત હજાર યોજન સુધી વિસ્તૃત,
આ પ્રમાણે તમસ્કાયના બે ભેદોનુ કથન સંખ્યાત હજાર યોજન ॥ વિસ્તાર-
વાળો તમસ્કાય એવડી મોટી દીર્ઘતા અને સ્થૂલતા આદિથી યુક્ત છે કે
અતિશય શીઘ્રતાવાળો દેવ જો છ મહિના સુધી ચાલ્યા કરે તો મહા મુશ્કે
લીથી તે તેનો પાર પામી શકે છે પરન્તુ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારનો
જે તમસ્કાય છે તેનો પાર પામવાનુ કોઈનાથી શક્ય બનતું નથી

પ્રશ્ન—શું તમસ્કાયમા ઘર છે ? હાટ છે ? ગામ છે ? સન્નિવેશ
પર્યન્તનાં સ્થાનો છે ? ઉત્તર—તેમાં એવું કંઈ પણ નથી

પ્રશ્ન—શું મોટા મોટા મેઘ તમસ્કાયમા પચીઝે (ભીળાય) છે ખરા ?
શું તેઓ તેમા સંમૂર્છિત (એકત્રિત) થાય છે ? વરસે છે ?

ઉત્તર—હા, તેમા એ બધુ થાય છે

પ્રશ્ન—તે સંસ્વેદન તથા વર્ષણ આદિ કોણુ કરે છે ? ઉત્તર—દેવો કરે છે.

કોણે મદન્ત ! ચન્દ્રી ઉવીષી-પ્રાચ્યામુલ્ગત્ય યાવત્ - પરીચ્છુરીચ્ચા
મુલ્ગત્ય ઉવીષી-પ્રાચ્યામાગચ્છત ? ગૌતમ ! યથૈવ જમ્બૂદીપસ્ય વક્તવ્યતા
મચિતા, સા એવ ધાતકીલ્પણસ્યાપિ મણિતવ્યા, નવરમ્-મનેન અમિલાપેન સર્વે
અમિલાવાઃ મણિતવ્યાઃ- યત્રા મદન્ત ! ધાતકીલ્પણે દ્વીપ દક્ષિણાર્ધે રાત્રિર્મંવતિ
તદા ઉત્તરાર્ધેઽપિ ? યદા ઉત્તરાર્ધે રાત્રિર્મંવતિ તદા ધાતકીલ્પણે દ્વીપ મન્દરાણાં
પર્વતાનાં પૌરસ્ત્ય-પશ્ચિમે દિવસો મચતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! એવમેવ યાવત્-પૌરસ્ત્ય

હે ગૌતમ ! હા, યહાં પર इसी प्रकार से है यावत् हे अमणा-
युष्मन् । इत्यादि ।

પ્રશ્ન—હે મદન્ત ! ધાતકીલ્પણમાં દ્વાદશ ચત્રમાઈશાનકોણે ઉદિત
હોકર અગ્નિકોણે મેં જાતે છે કયા ? અગ્નિકોણે ઉદિત હોકર નૈઋ-
ત્યકોણે મેં જાતે છે કયા ? નૈઋત્યકોણે ઉદિત હોકર ધાયમ્યકોણે મેં
જાતે છે કયા ? ધાયમ્યકોણે ઉદિત હોકર ઈશાનકોણે મેં જાતે છે કયા ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! હસ વિષય મેં જૈસી વક્તવ્યતા જમ્બુદીપ કો
હેકર કહી ગઈ છે સસી પ્રકાર સે વક્તવ્યતા યહાં પર ખી કહહેની ચાહિયે
વિશેષતા કેબલ હસ વક્તવ્યતા મેં ઉસ વક્તવ્યતા કી અપેક્ષા હતની હી
હે કિ જમ્બુદીપ કે સ્થાન પર હસ વક્તવ્યતા મેં (ધાતકીલ્પણ) શબ્દ કા
સંધારણ કરના ચાહિયે

પ્રશ્ન—હે મદન્ત ! જમ ધાતકીલ્પણદ્વીપ મેં દક્ષિણાર્ધ મેં રાત્રિ હોતી
હે, તપ ઉત્તરાર્ધ મેં ખી રાત્રિ હોતી હે ઓર જમ ઉત્તરાર્ધ મેં રાત્રિ હોતી
હે, તપ ધાતકી લ્પણ દ્વીપ મેં મન્દરપર્વતો કી પૂર્વપશ્ચિમ દિશા મેં દિવસ
હોતા હે કયા ?

ઉત્તર—હા, ગૌતમ ! ત્વાં જો પ્રભાણે જ છે (હે અમણ આયુષ્મન્ !
પર્વન્તનુ સમસ્ત પૂર્વોચ્ચ કમન અહીં અહણ કસ્તુ)

પ્રશ્ન—હે મદન્ત ! ધાતકી ખડમા બાર ચન્દ્રમા શુ ઇશાન કોણમાં
ઉદય પામીને અગ્નિ કોણમાં બાય છે ? અગ્નિ કોણમાં ઉદય પામીને શુ નૈઋત્ય
કોણમાં બાય છે ? નૈઋત્યમાં ઉદય પામીને શુ ધાયમ્યમાં બાય છે ? ધાયમ્ય
કોણમાં ઉદય પામીને શુ ઇશાન કોણમાં બાય છે ?

ઉત્તર—હા ગૌતમ ! આ વિષયમાં જમ્બુદીપની વક્તવ્યતા જેવી જ
વક્તવ્યતા સમજવી તે વક્તવ્યતામાં ' જમ્બુદીપની ' જગ્યાએ ધાતકીખડ
પદ મુકવાથી ધાતકીખડ વિષેના પ્રશ્નોત્તરો તૈયાર થશે જેમકે—“ હે મદન્ત !
આરે ધાતકી ખડમા દક્ષિણાર્ધમાં રાત્રિ હોય છે, ત્યારે શુ ઉત્તરાધમા પદ
રાત્રિ હોય છે ? અને આરે ઉત્તરાધમા રાત્રિ હોય છે, ત્યારે ધાતકીખડ
દીપમાં મન્દર પર્વતની પૂર્વ-પશ્ચિમે શુ દિવસ હોય છે ? ”

કથનમ્, પૃથિવીપરિણામનિષેધશ્ચ । તમસ્કાયે સમસ્તજીવાનાપનન્તવારમુત્પાદઃ,
 કિન્તુ નો વાદરપૃથિવીરૂપેણ, નો વાદરાગ્નિરૂપેણ વા । તતઃ અષ્ટવિધકૃષ્ણ-
 રાજીનામભિધાનમ્ । તાસાં ચ સનત્કુમાર-માહેન્દ્રકલ્પયોરુપરિ બ્રહ્મલોક-
 સ્યાધોમાગે ચ રિષ્ટવિમાનપ્રસ્તટે સ્થિતિપ્રતિપાદનમ્ । આસાં ચ આકારઃ મહાક્રીડા-
 સ્થાન (અલાહા) વત્ ચતુસ્તઃ । પૂર્વપશ્ચિમદક્ષિણોત્તરદિગ્ભાગેષુ ચતુર્ણાં પ્રત્યેકં
 દ્વે દ્વે કૃષ્ણરાજી સ્તઃ । તાશ્ચ સર્વાઃ પરસ્પરં સ્પૃષ્ટાઃ સમ્બદ્ધાશ્ચ સન્તિ । એતાસામા-
 યામ-વિષ્કમ્ભ-પરિક્ષેપવિષયે વિચારઃ, કૃષ્ણરાજિષુ ગૃહાદિવિચારસ્તમસ્કાયવદેવ,
 વિશેષઃ કેવલં તત્ર મેઘાનાં સંસ્વેદનાદિકં દેવ એવ કરોતિ-ઇતિ । કૃષ્ણરાજીનામષ્ટ

પુદ્ગલ કા પરિણામ તમસ્કાય હૈ । પર પૃથિવી કા પરિણામ તમસ્કાય નહીં
 હૈ એસા કથન તમસ્કાય મેં સમસ્ત જીવોં કા અનન્નવાર ઉત્પાદ હુઆ હૈ
 પર ઉનકા યહાં વાદર પૃથિવીરૂપ સે ઓર વાદર અગ્નિરૂપસે ઉત્પાદ નહીં
 હુઆ હૈ એસા કથન આઠ પ્રકાર કી કૃષ્ણરાજિયોં કા કથન ઇનકા અવ-
 સ્થાન ઊપરમેં સનત્કુમાર માહેન્દ્રકલ્પ મેં હૈ ઓર નીચે બ્રહ્મલોક કલ્પમેં,
 અરિષ્ટવિમાન કે પાથડે મેં હૈ એસા કથન ઇનકા આકાર અલાહાકે જૈસા
 ચૌકોર હૈ પૂર્વ પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દક્ષિણ ઇન ચાર દિશાઓમેં સે પ્રત્યેક
 દિશા મેં દો-દો કૃષ્ણરાજિયાં હૈં । યે સવ કૃષ્ણરાજિયાં આપસ મેં સ્પૃષ્ટ
 ઓર સંબદ્ધ હૈં । ઇનકે આયામ, વિષ્કંભ ઓર પરિક્ષેપ કે વિષયમેં
 વિચાર । તમસ્કાય કી તરહ હી ઇનમેં કૃષ્ણરાજિયાં મેં ગૃહાદિ કા વિચાર
 યહાં વિશેષતા કેવલ ઇતની હી હૈ કિ ઇનમેં મેઘોં કા સંસ્વેદન આદિ
 દેવ હી કરતા હૈ । કૃષ્ણરાજિયાં પૃથિવી કે પરિણામરૂપ હૈં । અપ્-જલ

તમસ્કાયમા સમસ્ત જીવોનો અનન્નવાર ઉત્પાદ થયો છે, પણ તેમનો
 ત્યાં બાદર પૃથ્વીરૂપે અને બાદર અગ્નિરૂપે ઉત્પાદ થયો નથી એવું કથન. આઠ
 પ્રકારની કૃષ્ણરાજીઓનું કથન તેમનું અવસ્થાન ઉપર સનત્કુમાર માહેન્દ્ર કલ્પમા
 છે અને નીચે બ્રહ્મલોક કલ્પમા, અરિષ્ટ વિમાનના પાથડામા છે એવું કથન.
 આકાર તેમનો અખાડાના જેવો-ચતુષ્કોણ જેવો છે પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને
 દક્ષિણ એ ચારે દિશાઓમાંની પ્રત્યેક દિશામા બે, બે કૃષ્ણરાજીઓ છે તે
 બધી કૃષ્ણરાજીઓ એક બીજી સાથે સ્પૃષ્ટ અને સંબદ્ધ છે તમસ્કાયની જેમજ
 એ કૃષ્ણરાજીઓમા ઘર, હુકાન આદિનો વિચાર અહીં વિશેષતા એટલી જ
 છે કે તે કૃષ્ણરાજીઓમા મેઘોનું સંસ્વેદન આદિ દેવ જ કરે છે તે કૃષ્ણરાજી-
 ઓના આયામ (લખાઈ), વિષ્કંભ (પહોળાઈ) અને પરિક્ષેપ (પરિધી)
 નો વિચાર. કૃષ્ણરાજીઓનાં આઠ નામ. તે કૃષ્ણરાજીઓ પૃથ્વીના પરિણામરૂપ

इन्त, गौतम ! यावत्-धमणायुष्मन् ! यथा-लवणसमुद्रस्य वक्तव्यता तथा काष्ठो
दस्यापि वक्तव्यता मणितव्या, नवरम्-काष्ठोदस्य नाम मणितव्यम्, अम्यन्तर
पुष्करार्थे भदन्त ! चन्द्रौ उदीची - प्राच्याम् उद्गस्य यावत्-उदीची-प्राच्या
मागच्छत ? गौतम ! यथैव घातकीखण्डस्य वक्तव्यता तथैव अम्यन्तरपुष्करार्थे
स्यापि मणितव्या, नवरम्-अमिच्छापो ज्ञातव्यः, यावत्-तदा अम्यन्तरपुष्करार्थे
मन्दरयोः पर्वतयोः पौरस्त्य-पश्चिमे नैवास्ति अवसर्पिणी, नैवास्ति उत्सर्पिणी,

उत्तर—हां गौतम ! इसी तरह से है यावत् अमणायुष्मन् ! जिस
प्रकार से लवणसमुद्र की यह वक्तव्यता कही है, उसी प्रकार से काष्ठोद
सयधी वक्तव्यता भी जाननी चाहिये। विशेषता केवल यही है कि
लवणसमुद्र के स्थानपर पाठ के उच्चारण करते समय (काष्ठोद) इस
शब्द का प्रयोग करना चाहिये।

प्रश्न—हे भदन्त ! आम्यन्तरपुष्करार्थ में वो चन्द्रमा ईशानकोण से
उदित होकर अग्निकोण में जाते हैं क्या ? अग्निकोण से उदित होकर
नैऋत्यकोण में जाते हैं क्या ? नैऋत्यकोण से उदित होकर वायव्यकोण
में जाते हैं क्या ? वायव्य कोण से उदित होकर ईशान कोण में जाते हैं
क्या ? हे गौतम ! इस विषय में जैसी घातकीखण्ड को लेकर कही गई
है वैसी ही वक्तव्यता आम्यन्तर पुष्पकरार्थके विषय में भी जाननी
चाहिये। विशेषता केवल यही है। कि घातकीखण्ड शब्दके बदले इस वक्त

ઉત્તર—હા, ગૌતમ ! એવું જ છે અમણાયુષ્મન્ પચન્તુ સમસ્ત કથન
અહીં પ્રલેખ કરવું લવણ સમુદ્રની આ વક્તવ્યતા પ્રમાણે જ કાષ્ઠોદની વક્ત
વ્યતા પણ સમજવી વિશેષતા એટલી જ છે કે સૂત્રપાઠમાં લવણ સમુદ્રને
બદલે ' કાષ્ઠોદ ' શબ્દનો પ્રયોગ કરવો.

પ્રશ્ન—હે ભદન્ત ! આમ્યન્તર પુષ્કરાર્થમાં બે ચન્દ્રમા શુ ઈશાન કોણ
માંથી ઉદય પામીને અગ્નિ કોણમાં બાય છે ? અગ્નિ કોણમાં ઉદય પામીને શુ
નૈઋત્યમાં બાય છે ? નૈઋત્યમાં ઉદય પામીને શુ વાયવ્ય કોણમાં બાય છે ?
શુ વાયવ્યમાં ઉદય પામીને ઈશાનમાં બાય છે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! આ વિષયને અનુલક્ષીને ઘાતકીજડના વિષયમાં જે
પ્રમાણે કહ્યું છે, એ જ પ્રમાણે આમ્યન્તર પુષ્કરાર્થના સંજ્ઞામાં પણ સમજવું
આ કથનમાં વિશેષતા એટલી જ છે કે ' ઘાતકીજડ ' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો
છે તેને બદલે અહીં " આમ્યન્તર પુષ્કરાર્થ " શબ્દનો પ્રયોગ કરવો આ
પ્રમાણે દર્શાવ કરીને પ્રત્યેકથા બતાવવા બોધવો, કયાં સુધી તે કથનને પ્રલેખ

તમસ્કાયવક્તવ્યતા ।

ચતુર્યોદેશકે જીવાનાં સપ્રદેશત્વાદિકં નિરૂપિતમ્ અથ પશ્ચમોદેશકે સપ્રદેશં તમસ્કાયાદિકં નિરૂપયિતુમાહ—‘કિમયં ભંતે !’ इत्यादि ।

મૂલમ્—કિમયં ભંતે ! ‘તમુક્ષાણ’ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ, કિં પુઢવી તમુક્ષાણ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ, આઠ તમુક્ષાણત્તિ પવ્વુચ્ચઈ ? ગોયમા ! ગો પુઢવી તમુક્ષાણત્તિ પવ્વુચ્ચઈ, આઠ તમુક્ષાણત્તિ પવ્વુચ્ચઈ । સે કેળટ્ટેણં ? ગોયમા ! પુઢવિકાણં અત્થેગઈણ સુભે દેસં પગાસેઈ, અત્થેગઈણ દેસં ગો પગાસેઈ—સે તેળટ્ટેણં । તમુક્ષાણં ભંતે ! કહિં સમુટ્ટિણ, કહિં સંનિટ્ટિણ ? ગોયમા ! જંબૂદીવસ્સ વહિયા તિરિયમસંખેજ્જે દીવસમુદ્દે વીર્ઢવઈત્તા, અરુણવરસ્સ દીવસ્સ વાહિરિહ્ણાઓ વેઢયંતાઓ અરુણોદયં સમુદ્દં વાયાલીસં જોયણસહસ્સાણિ ઓગાહિત્તા ઉવરિહ્ણાઓ જલંતાઓ ઇગપ્પ-સિયાણ સેઢીણ એત્થ ણં તમુક્ષાણ સમુટ્ટિણ, સત્તરસ્સ — એકવીસે જોયણસયાઈં ઉઢ્ઢં ઉપ્પઈત્તા તઓ પચ્છા તિરિયં પવિત્થરમાણે પવિત્થરમાણે સોહમ્મી—સાણ—સણંકુમાર—માહિંદે ચત્તારિ વિ-કપ્પે આવરિત્તા ણં, ઉઢ્ઢંપિ ય ણં વંમલોગે કપ્પે રિટ્ઠવિમાણપત્થં સંપત્તે—એત્થ ણં તમુક્ષાણ ણં સંનિટ્ટિણ । તમુક્ષાણં ભંતે ! કિં સંઠિણ પળળત્તે ? ગોયમા ! અહે સહ્ગમૂલસંઠિણ, ઉપ્પિ કુક્કુડપંજરગસંઠિણ પળળત્તે ! તમુક્ષાણ ણં ભંતે ! કેવઈયં વિક્કલં-ભેણં, કેવઈયં પરિક્કલેવેણં પળળત્તે ? ગોયમા ! તમુક્ષાણ ણં દુવિહે પળળત્તે, તં જહા—સંખેજ્જવિત્થડે ય, અસંખેજ્જવિત્થડે, ય । તત્થ

લોકાન્તિક વિમાન સે લોક કા અન્તિમભાગ અસંખ્યાત યોજન દૂર હૈ એસા કથન ॥

ચુકેલા છે બધા લોકાન્તિક દેવોની સ્થિતિ આઠ સાગરોપમની હોય છે. તથા લોકાન્તિક વિમાનમાંથી લોકનો અન્તિમ ભાગ અસંખ્યાત યોજન દૂર છે એવું કથન.

॥ पष्ठं शतकम् ॥

॥ पष्ठशतके प्रथमोद्देशकस्य ससिष्यविषयविवरणम् ॥

प्रथम पष्ठशतकस्य सत्रोद्देशकार्यसंग्रहाय गाथाया प्रतिपादनम्—

वेदना १ आहार २ महावस्त्र ३ सप्तदेश ४ तमस्काय ५ भक्ष्य ६ शालि ७ पृथिवी ८ कर्म ९—अन्यसीर्थिका १० एते विषया प्रतिपादिता सन्ति ।

अथ प्रथमोद्देशकार्यं माह—महावेदनावन्तो महानिर्जरावन्तो भवन्ति, महानिर्जरावन्तो महावेदनावन्तो भवन्ति ? इति प्रश्नोत्तरम् ।

छद्वाशतक के पहला उद्देश का प्रारम्भ

इस छठे शतक के प्रथम उद्देशक में जो विषय प्रतिपादित किया गया है—उत्सका संक्षिप्त विवरण इस प्रकार से है—सब से पहिले इसमें (वेद्य-आहार) यह गाथा कही गई है—इसमें वेदना (१) आहार (२) महावस्त्र (३) सप्तदेश (४) तमस्काय (५) भक्ष्य (६) शालि (७) पृथिवी (८) कर्म (९) अन्यसीर्थिक (१०) ये विषय जो कि दश उद्देशकों में प्रतिपादित किये गये हैं उनका संग्रह किया गया है (वेदना) यह प्रथम शब्द है इसका अर्थ ऐसा है—कि जो महावेदना वाले होते हैं वे महानिर्जरा वाले होते हैं या नहीं होते हैं—तथा जो महानिर्जरा वाले होते हैं वे महावेदनावाले होते हैं, या नहीं होते हैं ऐसा प्रश्न—और फिर

छद्वाशतकનો प्रारम्भ

शतક-૧ ઉદેશક-૧

છઠ્ઠા શતકના ઉદેશકમાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, તેનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે—પ્રથમી પહેલા તેમાં “વેદ્ય-આહાર” બાદિ ગાથા કહી છે આ ગાથામાં દસ ઉદેશાળોમાં જે દસ વિષયોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, તે વિષયો કયા છે તે દસ વિષયો નીચે પ્રમાણે છે

(૧) વેદના, (૨) આહાર, (૩) મહાવસ્ત્ર (૪) સપ્તદેશ, (૫) તમસ્કાય, (૬) ભક્ષ્ય, (૭) શાલિ, (૮) પૃથ્વી, (૯) કર્મ અને (૧૦) અન્યસીર્થિક

‘વેદના ઉદેશક’ નામના પહેલા ઉદેશકમાં એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો કે “જેઓ મહાવેદનાવાળા હોય છે તેઓ શું મહાનિર્જરાવાળા હોય છે કે નહીં હોય ? તથા જેઓ મહાનિર્જરાવાળા હોય છે તેઓ મહાવેદનાવાળા હોય છે કે નહીં હોય ?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો છે તથા એનું પ્રતિપાદન

पकरेइ ? गोयमा ! तिणिणवि पकरेंति । अत्थिणं भंते ! तमुक्काए
वायरे पुढविकाए, वायरे अगणिकाए ? णो इणट्ठे समट्ठे, णणत्थ
विग्गहगइसमावन्नएणं । अत्थिणं भंते ! तमुक्काए चंदिससूरिय-
गहगण-णक्खत्त-तारारूवा ? णो इणट्ठे समट्ठे, पलिपस्सओ पुण
अत्थि । अत्थिणं भंते ! तमुक्काए चंदाभा इ वा, सूरभा इ
वा ? णो इणट्ठे समट्ठे, कादूसणिया पुण सा । तमुक्काए णं भंते !
केरिसए वन्नएणं पणत्ते ? गोयमा ! काले कालोभासे, गंभीर-
लोमहरिसजणणे, भीमे, उत्तासणए, परमकिण्हेवणणे पणत्ते,
देवे णं अत्थेगइए जेणं तप्पढमयाए पासित्ता णं खुभाएज्जा,
अहे णं अभिसमागच्छेज्जा, तओ पच्छा सीहं सीहं, तुरियं २
खिप्पाप्पेव वीईवएज्जा । तमुक्कायस्स णं भंते ! कइ नामधेज्जा
पणत्ता ? गोयमा ! तेरस्स नामधेज्जा पणत्ता, तं जहा-तमे इ
वा १, तमुक्काए इ वा २, अंधयारे इ वा ३, सहांधयारे इ वा ४,
लोगंधयारे इ वा ५, लोगतमिस्से इ वा ६, देवंधयारे इ वा ७,
देवतमिस्से इ वा ८, देवरण्णे इ वा ९, देववूहे इ वा १०, देवफ-
लिहे इ वा ११, देवपडिक्खोभे इ वा १२, अरुणोदए इ वा, समुहे १३,
तमुक्काएणं भंते ! किं पुढवि परिणामे, आउपरिणामे, जीव-
परिणामे, पोग्गलपरिणामे ? गोयमा ! णो पुढविपरिणामे,
आउपरिणामे वि, जीवपरिणामे वि, पोग्गलपरिणामे वि ।
तमुक्काएणं भंते ! सव्वे पाणा भूया, जीवा सत्ता पुढवीकाइ-
यत्ताए, जावतसकाइयत्ताए उववन्नपुव्वा ? हंता, गोयमा !

॥ पष्ठं शतकम् ॥

॥ पष्ठशतके प्रथमोद्देशकस्य सक्षिप्तविषयविवरणम् ॥

प्रथम पष्ठशतकस्य सप्तोद्देशकार्यसंग्रहाय गाथायाः प्रतिपादनम्—
वेदना १ आहार २ महास्रव ३ सप्रवेश ४ तमस्कथा ५ भव्य ६ क्षात्रि
पृथिवीकर्मा ९-न्यतीर्थिका १० एते विषयप्रतिपादिता सन्ति ।

अथ प्रथमोद्देशकार्यं माह—महावेदनावन्तो महानिर्जरावन्तो भवन्ति, महानि-
र्जरावन्तो महावेदनावन्तो भवन्ति ? इति प्रश्नोत्तरम् ।

छट्ठाशतक के पहला उद्देश का प्रारम्भ

इस छठे शतक के प्रथम उद्देशक में जो विषय प्रतिपादित किया गया है—उत्तका सक्षिप्त विवरण इस प्रकार से है—सब से पहिले इसमें (वेद्य-आहार) यह गाथा कही गई है—इसमें वेदना (१) आहार (२) महास्रव (३) सप्रवेश (४) तमस्कथा (५) भव्य (६) क्षात्रि (७) पृथिवी (८) कर्म (९) अन्यतीर्थिक (१०) ये विषय जो कि दस उद्देशों में प्रतिपादित किये गये हैं उनका संग्रह किया गया है (वेदना) यह प्रथम शब्द है इसका अर्थ ऐसा है—कि जो महावेदना वाले होते हैं वे महानिर्जरा होते हैं या नहीं होते हैं—तथा जो महानिर्जरा वाले होते हैं वे महावेदनावाले होते हैं, या नहीं होते हैं ऐसा प्रश्न—और फिर

छठा शतकनी आरम्भ

शतक-१ उद्देश-१

छठा शतकनी उद्देशकभां ने विषयनु प्रतिपादन करणभां जान्नुं छे, तेनु सक्षिप्त वचन नीचे प्रभावे छे—औरी पढेवा तेभां “वेद्य-आहार” आदि जाथा कही छे आ जाथाभां इस उद्देशकभां ने इस विषयनु प्रतिपादन करणभां जान्नुं छे, ते विषयो कथा छे तेइस विषयो नीचे प्रभावे छे

(१) वेदना, (२) आहार, (३) महास्रव, (४) सप्रवेश, (५) तमस्कथा, (६) भव्य (७) क्षात्रि, (८) पृथ्वी, (९) कर्म आने (१०) अन्यतीर्थिक

‘वेदना उद्देशक’ नामना पढेवा उद्देशकभां जेवो प्रश्न पूछयो छे “जेवो महावेदनावाला होय छे तेवो शु महानिर्जरावाला होय छे ? नहीं होय ? तथा जेवो महानिर्जरावाला होय छे तेवो महावेदनावाला होय छे ? नहीं होय ? आ प्रश्नोत्तर जान्नुं छे तथा निपादन

તમસ્કાયઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કુત્ર સમુત્થિતઃ, કુત્ર સંનિષ્ઠિતઃ ? ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપસ્ય દ્વીપસ્ય બહિઃ તિરિયમસંસ્થેયાન્ દ્વીપ-સમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્ય અરુણવરસ્ય દ્વીપસ્ય યાદ્યાદ્ વેદિકાન્તાદ અરુણોદયકં સમુદ્રં દ્વાચત્વારિંશદ્યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય ઉપરિતનાદ્ જલાન્તાદ્ એકપ્રદેગિકયા શ્રેણ્યા-અન્ન સ્વલુ તમસ્કાયઃ સમુત્થિતઃ, સમ-

કાય એસી શુભ હોતી હૈ કિ વહ દેશકો-એક ભાગ કો પ્રકાશિત કરતી હૈ । ઓર કિતનીક પૃથિવીકાય એસી હોતી હૈ જો વહ દેશ કો-એક ભાગ કો પ્રકાશિત નહીં કરતી હૈ । હસ કારણ મૈને એસા કહા હૈ કિ તમસ્કાય પૃથિવીરૂપ નહીં હૈ અપ્-જલરૂપ હૈ । (તમુક્ષાએ ણં મંતે) કહિં સમુદ્રિય, કહિં સંનિષ્ઠિય ?) હે ભદન્ત ! યહ તમસ્કાય કહાં સે પ્રારંભ હોતા હૈ ? ઓર કહાં હસકા અન્ત હોતા હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જમ્બૂદ્વીપસ્ય બહિયા તિરિયમસંસ્થેજ્ઞે દીવસમુદે વીર્ઘવહત્તા, અરુણવરસ્ય દીવસસ બાહિરિત્લાઓ વેદ્યતાઓ અરુણોદયં સમુદ્રં બાયાલીસં જોયણ-સહસ્રાણિ ઓગહિત્તા ઉવરિહ્લાઓ જલંતાઓ એગપ્પેસિયાએ સેઢોએ પ્તથ્ણં તમુક્ષાએ સમુદ્રીએ) જમ્બૂદ્વીપ કે બાહિર તિરછે અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉત્તલંચન-પાર કરને કે બાદ અરુણવર દ્વીપ આતા હૈ । હસ અરુણવર દ્વીપ કો ચારોં ઓર સે અરુણોદય સમુદ્ર ઘેરે હુએ હૈ । હસ સમુદ્ર કો બાહિરી વેદિકા કે અન્ત સે લેકર અરુણોદય સમુદ્ર મેં ૪૨ હજાર યોજન આગે જાને પર ઉપરિતન જલાન્ત આતા હૈ । હસ ઉપરિ-

(દેહીપ્યમાન) હોય છે કે તે દેશને (એક ભાગને) પ્રકાશિત કરે છે, અને કેટલીક પૃથ્વીકાય એવી હોય છે કે જે ક્ષેત્રના એક ભાગને પણ પ્રકાશિત કરતી નથી હે ગૌતમ તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે તમસ્કાય પૃથ્વીરૂપ નથી પણ જળરૂપ છે

(તમુક્ષાએ ણં મંતે ! કહિ સમુદ્રિય કહિ સંનિષ્ઠિય ?) હે ભદન્ત ! આ તમસ્કાયનો પ્રારભ કયાથી થાય છે અને કયાં તેની સમાપ્તિ થાય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જમ્બૂદ્વીપસ્ય બહિયા તિરિયમસંસ્થેજ્ઞે દીવસમુદે વીર્ઘવહત્તા, અરુણવરસ્ય દીવસસ બાહિરિત્લાઓ વેદ્યતાઓ અરુણોદયં સમુદ્ર બાયાલીસં જોયણસહસ્રાણિ ઓગહિત્તા ઉવરિહ્લાઓ જલંતાઓ એગપ્પેસિયાએ સેઢોએ પ્તથ્ણં તમુક્ષાએ સમુદ્રીએ) જમ્બૂદ્વીપની બહાર તિરછા અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને પાર કર્યા પછી અરુણવર દ્વીપ આવે છે આ અરુણવર દ્વીપને ઘેરીને ચારે તરફ અરુણોદય સમુદ્ર રહેલો છે. તે સમુદ્રની બહારની વેદિકાના અન્તથી લઈને અરુણોદય સમુદ્રમા ગેતાલીસ હજાર થે જન આગળ જતા ઉપરિતન જલાન્ત

પેણ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ગૌતમ ! તમસ્કાયઃ સ્વલુ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્વથા-સંખ્યેયવિસ્તૃતશ્ચ, અસંખ્યેયવિસ્તૃતશ્ચ, તત્ર સ્વલુ યઃ સ સંખ્યેયવિસ્તૃતઃ સ સ્વલુ સંખ્યેયાનિ યોજનસહ સ્રાણિ ત્રિષ્કમ્ભેણ, અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તઃ । તત્ર સ્વલુ યઃ સોઽસંખ્યેયવિસ્તૃતઃ સઃ સ્વલુ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ ત્રિષ્કમ્ભેણ, અસંખ્યે-

હે ગૌતમ ! તમસ્કાય કા નીચે કા આકાર મિટી કે દીપક કે નીચે કે ભાગ જૈસા કહા ગયા હૈ ઓર ડપર કા આકાર મુર્ગા કે પિંજરેકે આકાર જૈસા કહા ગયા હૈ । (તમુક્કાણ ણં મંતે ! કેવહ્યં વિક્કલંભેણ, કેવહ્યં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) હે મદન્ત ! તમસ્કાય કા વિસ્તાર કિતના હૈ ? ઓર પરિક્ષેપ કિતના હૈ ? (ગોયમા ! તમુક્કાણં દુવિહે પળ્લત્તે-તં જહા સંખેજ્જવિત્થડે ય અસંખેજ્જવિત્થડે ય) હે ગૌતમ ! તમસ્કાય દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-ઁક સંખ્યાત વિસ્તાર વાલા તમસ્કાય ઓર દૂસરા અસંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય (તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જવિત્થડે સે ણં સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંભેણ) ઇનમેં જો સંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય હૈ વહ અપને વિષ્કંભ સે સંખ્યાત હજાર યોજન કા તથા (અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) પરિક્ષેપસે અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ । (તત્થ ણં જે સે અસંખિજ્જવિત્થડે સે ણં

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અહે મહ્ગમૂઝ સંઠિદ્દ વપ્પિ કુક્કુડપજરાગ-સંઠિદ્દ પળ્લત્ત) તમસ્કાયના નીચેના ભાગને આકાર દીવો કરવાના માટીના કૈડિયાના નીચેના ભાગ જેવો કહ્યો છે, અને તેના ઉપરના ભાગને આકાર કૂકડાના પિંજરાના આકાર જેવો કહ્યો છે

(તમુક્કાણ ણ મંતે ! કેવહ્યં વિક્કલંભેણ, કેવહ્યં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયનો વિસ્તાર કેટલો કહ્યો છે ? તેનો પરિક્ષેપ (પરિધી) કેટલો કહ્યો છે ?

(ગોયમા ! તમુક્કાણં દુવિહે પળ્લત્તે-તં જહા-સંખેજ્જવિત્થડે ય અસંખેજ્જવિત્થડે ય) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયના જે પ્રકાર નીચે પ્રમાણે કહ્યા છે-(૧) સંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય અને બીજો અસંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય. (તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જવિત્થડે સે ણં સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંભેણ) તેમાંનો જે સંખ્યાત વિસ્તારવાળો છે તેનો વિષ્કંભ (વિસ્તાર) સંખ્યાત હજાર યોજનનો તથા (અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે) પરિક્ષેપ (પરિધી) અસંખ્યાત હજાર યોજનનો કહ્યો છે.

(તત્થ ણં જે સે અસંખિજ્જવિત્થડે સે ણ અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં

સમ્યક્સ્ય પુદ્ગલા અપ્યન્તે, શ્વપાઘર્ષામિધાનપરતયા તૃતીયઃ ૩, સપ્રદેશઃ-સ પ્રદેશો જીવઃ, અપ્રદેશો ના ? શ્વપાઘર્ષામિધાયકતયા ચતુથ ૪, તમસ્કાયઃ-તમ સ્કાયાપાર્ષામિધાનપરતયા પચ્ચમઃ ૫, મમ્ય-મનુષ્યસ્થેન નૈરયિકસ્વાદિના યા ઉત્પત્તિયોગ્યસ્ય નિરુપણપરતયા પષ્ઠ ૬, શાલિઃ-શાલ્યાદિધાનપચ્ચત્વર્યતા પરતયા સપ્તમઃ ૭, પૃથિવી-સ્તનપ્રમાદિપૃથિવીચક્તવ્યતાપરોઽષ્ટમ ૮, કર્મ-કર્મયથા-મિધાયકતયા નવમઃ ૯, અન્યપૃથિકાઃ-અન્યતીયિકચક્તવ્યતાનિરુપણાર્થો દશમઃ ૧૦ ઉદ્દેશકાઃ મતિપાદિતાઃ પષ્ઠકે શતક ॥ ૧ ॥ શ્વિ

મેં આહાર આદિ કા ધર્ષન ક્રિયા ગયા હૈ इसलिये इसका नाम आहार उद्देशक है यह दूसरा उद्देशक है महात्म्य वाले के पुत्रों का वध होता है इस अर्थ को कहने वाला महात्म्य उद्देशक है यह तृतीय उद्देशक है। जीव प्रदेश सहित है या अप्रदेश-प्रदेश रहित है इत्यादि अर्थका कथन करने वाला सप्रदेश उद्देशक है यह चतुर्थ उद्देशक है। तमस्काय सप्ती अर्थ का विवेचन करने वाला यह तमस्काय उद्देशक है यह पांचवां उद्देशक है, जो जीव मनुष्यरूप से अथवा नारकरूप से उत्पन्न होने के योग्य होता है वह मम्य कहा गया है-इस मम्य का कथन करने वाले यह मम्य उद्देशक है-यह छठा उद्देशक है। शालि आदि धान्य की चक्त्व्यता करने वाला शालि उद्देशक है-यह सातवां उद्देशक है। स्तन प्रमा आदि पृथिवीयों का कथन करने वाला पृथिवी उद्देशक है यह आठवां उद्देशक है। कर्मयथ का कथन करने वाला कर्म उद्देशक है, यह नववा उद्देशक है और अ-पतीयिक जनों की चक्त्व्यता का निरूपण

કે તેમાંઆહાર અનેરેતું વળુન કરાવું છે ત્રીજા ઉદ્દેશકને મહા આત્મ્ય ઉદ્દેશ ' કહ્યો છે, કારણ કે આ ઉદ્દેશમાં એ વાતનું મતિપાદન થયું છે કે મહા આત્મ્યવાળા છવો કર્મને બધ કરવા હોય છે એવા ઉ શાને 'સપ્રદેશ ઉદ્દેશ' કહ્યો છે, કારણ કે આ ઉદ્દેશમાં છવ પ્રદેશ સહિત છે કે પ્રદેશરહિત છે એ બતાવ્યું છે તમસ્કાય સબધી અર્થનું વિવેચન કરનાર પાંચમા ઉદ્દેશનું નામ 'તમસ્કાય ઉદ્દેશ' છે જે છવ મનુષ્ય રૂપે અથવા નારક રૂપે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય છે, તેને કાવ્ય કહે છે છઠ્ઠા ઉદ્દેશમાં તે જાનનું મતિપાદન થયું છે, તેથી તેને 'જાન ઉદ્દેશક' કહ્યો છે આત્મમાં ઉદ્દેશમાં શાલિ (એક જાતના ધાણા) આદિ ધાન્યનું વળુન કર્યું છે તેથી તેને શાલિ ઉદ્દેશક' કહ્યો છે આડમાં ઉદ્દેશમાં સ્તનપ્રમા આદિ પૃથ્વિઓનું નિરૂપણ થયું છે તેથી તેને પૃથ્વિ ઉદ્દેશક કહ્યો છે નવમા ઉદ્દેશકમાં ક્રમબદ્ધનું વળુન કર્યું છે, તેથી તેને કર્મ ઉદ્દેશક કહ્યો છે દશમાં ઉદ્દેશમાં અન્ય

પેણ પળાસાન્ વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકકં તમસ્કાયં વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકકં તમ-
સ્કાયં નો વ્યતિવ્રજેત્, ઇયન્મહાલયઃ સ્વલુ ગૌતમ ! તમસ્કાયઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ! અસ્તિ
સ્વલુ ભદન્ત ! તમસ્કાયે ગેહાનિ વા, ગેહાપણા વા ? નો અયમર્થઃ, સમર્થઃ અસ્તિ
સ્વલુ ભદન્ત ! તમસ્કાયે ગ્રામાઈતિ વા યાવત્સંનિવેશા ઇતિ વા ? નો અયમર્થઃ

વીર્ઘ્વજ્જા, અત્યેગઈયં તમુક્કાયં વીર્ઘ્વજ્જા, અત્યેગઈયં તમુક્કાયં ણો
વીર્ઘ્વજ્જા-એમહાલણં ગોયમા ! તમુક્કાએ પળ્લણ્ણે) કોઈ વિશાળ-વડી
ભારી-ઋદ્ધિવાળા યાવત્ મહાપ્રભાવવાળા દેવ “યહ મેં ચલા યહ મેં
ચલ” હસ તરહ કા ઉતાવલા બનકર ત્રીન ચુટકી બજતે હી ૨૧ વાર
ઉસ સમસ્ત જંબૂદ્વીપ કી પરિક્રમા દેકર શીઘ્ર આજાવે-હસ તરહ વહ
દેવ અપની દેવગતિસંબંધી ત્વરાદિ વિશેષણવાલી ગતિ સે એક દિન, દો
દિન યા ત્રીન દિનતક ચલતા રહે ઓર અધિક સે અધિક હસ તરહ સે
વહ છહ માહ તક ચલે તો હસ પ્રકાર કી ચાલ સે ચલને વાલા વહ દેવ
તમસ્કાય કે કિતનેક અંશ કો પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ ઓર કિતનેક તમ-
સ્કાય કે અંશ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા હૈ । હે ગૌતમ ! ઇતના વડા
વિશાળ તમસ્કાય કહા ગયા હૈ । (અત્થિયં ભંતે ! તમુક્કાએ ગેહાઈ વા,
ગેહાવણાઈ વા ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય મેં કયા ઘર હૈ ? ગૃહાપણ.હૈ ?
(ણો ઇળદ્દે ઇળદ્દે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (અત્થિ ણં
ભંતે ! તમુક્કાએ ગામાઈ વા જાવ સન્નિવેસાઈ વા) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય

હુયાહ, તિયાઈ વા ઉક્કોણેણં હમ્માસે વીર્ઘ્વજ્જા, અત્યેગઈયં તમુક્કાયં વીર્ઘ્વજ્જા,
અત્યેગઈયં તમુક્કાય ણો વીર્ઘ્વજ્જા-એમહાલણં ગોયમા ! તમુક્કાએ પળ્લણ્ણે) કેાઈ
વિશાળ ઋદ્ધિવાળો, મહાપ્રભાવ આદિથી યુક્ત હોય એવો દેવ “ આ ઉપડયો,
આ ઉપડયો ” એમ કહેતો ઘણો ઉતાવળો ઉતાવળો ત્રણ વાર અપટ્ટી વગા-
ડતા તો સમસ્ત જંબૂદ્વીપની ૨૧ વાર પ્રદક્ષિણા કરીને પાછો આવી જાય છે,
આ પ્રકારની શીઘ્ર ગતિવાળો તે દેવ, પોતાની આ પ્રકારની ત્વરાદિ વિશેષણો-
વાળી દેવગતિથી એક દિવસ, બે દિવસ, અથવા ત્રણ દિવસ સુધી આલ્યા
કરે અને આ રીતે અધિકમા અધિક છ માસ સુધી તે આલ્યા કરે, તો આ
પ્રકારની ગતિથી આલનારો તે દેવ તમસ્કાયના કેટલાક અશને પાર કરી શકે
છે અને તમસ્કાયના કેટલાક અશને તો પાર કરી શકે નો પણ નથી હે
ગૌતમ ! તમસ્કાયને એટલો બધો મોટો અને વિશાળ કહ્યો છે.

(અત્થિયં ભંતે ! તમુક્કાએ ગેહાઈ વા, ગેહાવણાઈ વા ?) હે ભદન્ત !
તમસ્કાયમાં શુ ઘરો હોય છે ? ગૃહાપણો (હાટ) હોય છે ?

(ણો ઇળદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! તેમા એવુ કંઈ પણ હોતું નથી.

अहिगरणि आउडेमाणे मह्या मह्या सहेण, मह्या मह्या
घोसेण, मह्या मह्या परपराघापण णो सचापइ तीसे अहि
गरणीए केई अहाघायरे पोग्गले परिसाडित्तए, एवामेव गोयमा !
नेरइयाण पाधाइ कम्माइ गाढीकयाइ, जाव—णो महापज्जव
साणा भवति । भयव ! तत्थ जे से वत्थे खजणरागरत्ते से
ण वत्थे सुद्धोयतराए चेव सुवामतराए चेव, सुपरिकम्मताराए
चेव । एवामेव गोयमा ! समणाण निर्गन्थाणं अहाघायराइ
कम्माइ सिढिलीकयाइ, निट्ठियाइ कडाइ विप्परिणामियाई
खिप्पामेव विद्धत्थाइ भवति, जाव तिय तावतिय पि ते वयण
घेएमाणा महानिज्जरा, महापज्जवसाणा भवति । से जहा नामए
केइ पुरिसे सुक्क तणहत्थय जायतेयसि पक्खिवेज्जा, से षूण
गोयमा ! से सुक्क तणहत्थए जायतेयसि पक्खित्ते समाणे
खिप्पामेव मसमसाविज्जइ ? हत्ता, मसमसाविज्जइ । एवामेव
गोयमा ! समणाण निर्गन्थाण अहाघायराइ कम्माइ, जाव—
महापज्जवसाणा भवति । से जहा नामए केइ पुरिसे तत्तसि
अयक्वेल्लयसि उदगर्घिदु, जाव—हत्ता, विद्धस आगच्छइ । एवा
मेव गोयमा ! समणाण निर्गन्थाण, जाव — महापज्जवसाणा
भवति, से तेणट्ठेणं जे महावेयणे से महानिज्जरे जाव—
पसत्थनिज्जराए ॥ सू० १ ॥

छाया—तद् मून भदन्त । या महापदनः स महानिर्मलः या, महानिर्मलः स
महापदनः, महापदनस्य च, भदन्तपदनस्य च स भेषान् या भदन्तनिर्मलः ?

અસુરઃ પ્રકરોતિ, નાગઃ પ્રકરોતિ ? ગૌતમ ત્રયોઽપિ પ્રકુર્વન્તિ । અસ્તિ खलु भदन्त ।
તમસ્કાયે વાદરઃ પૃથિવીકાયઃ, વાદરોઽગ્નિકાયઃ ? નો અયમર્થઃ, સમર્થઃ, નાન્યત્ર
વિગ્રહગતિસમાપન્નકેન । સન્તિ खलु भदन्त । તમસ્કાયે ચન્દ્ર-સૂર્ય-ગ્રહગણ-
નક્ષત્ર-તારારૂપા : ? નો અયમર્થઃ સમર્થઃ, પરિપાર્શ્વતઃ પુનઃ સન્તિ અસ્તિ खलु

સ્તનિત શબ્દ હોતા હૈ ? વાદર વિદ્યુત્ હોતી હૈ ? (હંતા અત્થિ) હાં ગૌત-
મ ! યહ સવ હોતા હૈ (તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો
પકરેહ) હે ભદન્ત ! તો ઇસ વાદર સ્તનિત આદિ કો વહાં કૌન કરતા
હૈ-કયા દેવ કરતા હૈ ? યા અસુર કરતા હૈ ? યા નાગ કરતા હૈ ? (ગો-
યમા ! તિણિ વિ પકરેતિ) હે ગૌતમ ! તીનોં હી કરતે હૈં । (અત્થિ ણં
મંતે ! તમુક્કાયે વાયરે પુઢવિકાણ, વાયરે અગણિકાણ) હે ભદન્ત ! તમ-
સ્કાય મેં કયા વાદર પૃથિવીકાય હૈ ? વાદર અગ્નિકાય હૈ ? (ણો ઇણઢે
સમઢે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (ણણત્થ વિગ્ગહગહ-
સમાવજ્ઞણં) પરન્તુ વહાં પર વિગ્રહગતિસમાપન્ન વાદર પૃથિવી ઓર
વાદર અગ્નિ હૈ । અત્થિ ણ મંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય-ગહગણ-
ણક્ખત્ત-તારાહ્વા) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય મેં કયા ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ,
નક્ષત્ર એવં તારારૂપ હૈં ? (ણો ઇણઢે સમઢે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ
નહીં હૈ । (પલ્લિયસ્સઓ પુણ અત્થિ) પર યે સવ ઉસકે પાર્શ્વભાગ કી

(હંતા અત્થિ) હા, ગૌતમ ! તે બધું થાય છે.

(ત મંતે ! કિં દેવો પકરેહ. અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ?) હે ભદન્ત !
આ ધનગર્જન આદિ ત્યા કોણુ કરે છે ? શું દેવ કરે છે ? શું અસુર કરે છે ?
શું નાગ કરે છે ?

(ગોયમા ! તિણિ વિ પકરેતિ) હે ગૌતમ ! ત્રણુ કરે છે.

(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ, વાયરે અગણિકાણ ?) હે
ભદન્ત ! તમસ્કાયમાં શું બાદર પૃથ્વીકાય છે ? બાદર અગ્નિકાય છે ?

(ણો ઇણઢે સમઢે) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયમાં બાદર પૃથ્વીકાય પણ નથી
અને બાદર અગ્નિકાય પણ નથી (ણણત્થ વિગ્ગહગહસમાવજ્ઞણં) પરન્તુ
તેમાં વિગ્રહગતિ સમાપન્ન બાદર પૃથ્વી અને બાદર અગ્નિ છે

(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય ગ્રહગણ-ણક્ખત્ત-તારાહ્વા) હે
ભદન્ત ! તમસ્કાયમાં ચન્દ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર અને તારાઓ હોય છે ખરાં ?

(ણો ઇણઢે સમઢે) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયમાં ચન્દ્રાદિક બધોનિષક
દેવો હોતા નથી (પલ્લિયસ્સઓ પુણ અત્થિ) પરન્તુ તેઓ તેની બાબુમાં હોય છે

अहिगरणि आउढेमाणे सहया महया सहेण, महया महया
घोसेण, महया महया परपराघापण णो सचापइ तीसे अहि
गरणीए केई अहाघायरे पोग्गले परिसाडित्तए, एवामेव गोयमा !
नेरइयाण पावाइ कम्माइ गाढीकयाइ, जाव-णो महापज्जव
साणा भवति । भयव ! तत्थ जे से वत्थे खजणरागरत्ते से
ण वत्थे सुद्धोयतराप चेव, सुवामतराप चेव, सुपरिकम्मतराप
चेव । एवामेव गोयमा ! समणाण निग्गंधाणं अहाघायराइ
कम्माइ सिढिलीकयाइ, निट्टियाइ कडाइ विप्परिणामियाइ
खिप्पामेव विद्धत्थाइ भवति, जाव तिय तावतिय पि ते वयणं
वेएमाणा महानिज्जरा, महापज्जवसाणा भवति । से जहा नामए
केइ पुरिसे सुक तणहत्थय जायतेयसि पक्खिवेज्जा, से षूण
गोयमा ! से सुक तणहत्थय जायतेयसि पक्खित्ते समाणे
खिप्पामेव मसमसाविज्जइ ? हता, मसमसाविज्जइ । एवामेव
गोयमा ! समणाण निग्गंधाण अहाघायराइ कम्माइ, जाव-
महापज्जवसाणा भवति । से जहा नामए केइ पुरिसे तत्तसि
अयकवेल्लयसि उदगधिंदु, जाव-हता, विद्धस आगच्छइ । एवा
मेव गोयमा ! समणाण निग्गंधाण, जाव - महापज्जवसाणा
भवति, से सेणट्टेणं जे महावेयणे से महानिज्जरे जाव-
पसरथनिज्जराय ॥ सू० १ ॥

छाया-उद् नून भवन्त । या महावेदनः स महानिर्भरः यो, महानिर्भरः स
महावेदनः, महावेदनस्य च, अत्यवेदनस्य च स भेषान् या प्रसस्तनिर्भरकः ।

ચ્છેત્ તતઃ પશ્વાત્ શીઘ્રં શીઘ્રમ્, ત્વરિતં ત્વરિતમ્ ક્ષિપ્રમેવ વ્યતિવ્રજેત્ । તમસ્કાયસ્ય
ત્વલુ ભદન્ત ! કતિનામધેયાનિ પ્રજ્ઞતાનિ ! ગૌતમ ! ત્રયોદશનામધેયાનિ પ્રજ્ઞતાનિ,
તથા-તમ इति वा, १ तमस्काय इति वा २, अन्यकार इति वा ३, महान्धकार
इति वा ४, लोकान्धकार इति वा ५, लोकतमिस्रम् इति वा ६, देवान्धकार
इति वा ७, देवतमिस्रम् इति वा ८, देवारण्यम् इति वा ९, देवव्यूह इति वा १०,
देवपरिघ इति वा ११, देवप्रतिक्षोभ इति वा १२, अरुणोदक इति वा समुद्रः १३ ।

જ્ઞા, સીહં સીહં, તુરિયં ૨ ક્ષિપ્પામેવ વીહવણ્જા) કદાચિત્ કોઈદેવ
તમસ્કાય મેં પ્રવેશ કરે તો વહ અંધ કે મારે વહાં સે વહુત હી જલ્દી-
શરીર કી ત્વરા સે ઔર મન કી ત્વરાસે વહુત હી શીઘ્ર-ઉસ તમસ્કાય
કો ઉલ્લંઘન કરકે વાહર નિકલ જાતા હૈ । (તમુકાયસ્સ ણં મંતે ! કહ
નામધેજ્ઞા પણત્તા) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય કે કિતને નામ કહે ગયે હૈં ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (તેરસનામધેજ્ઞા પણત્તા) તમસ્કાય કે તેરહ
નામ કહે ગયે હૈં । (ત જહા) જો હસ પ્રકાર સે હૈં- (તમેહ વા, તમુ-
કાણ્હવા અંધયારેહ વા, મહાંધયારેહ વા, લોગંધયારેહ વા, લોગતમિસ્રેહ
વા, દેવંધયારેહ વા, દેવતમિસ્રેહ વા, દેવરણ્ણેહ વા, દેવવૂહેહ વા દેવફ-
લિહેહ વા, દેવપલિક્ખોમેહ વા, અરુણોદણ્હ વા, સમુદ્દે) તમ ૧, તમ
સ્કાય ૨, અંધકાર ૩, મહાંધકાર ૪, લોકાંધકાર ૫, લોકતમિસ્ર ૬,
દેવાંધકાર ૭, દેવતમિસ્ર ૮, દેવારણ્ય ૯, દેવવ્યૂહ ૧૦, દેવ પરિઘ ૧૧,
દેવપ્રતિક્ષોભ ૧૨, એવં અરુણોદકસમુદ્ર ૧૩ । (તમુકાણ્હ ણં મંતે ! કિં

(અહે ણં અભિસમાગચ્છેજ્ઞા, તઓ પચ્છા સીહં સીહં, તુરિયં તુરિયં ક્ષિપ્પામેવ
વીહવણ્જા) જો કોઈ દેવ તમસ્કાયમા પ્રવેશ કરે છે, તો તે લયને કારણે
જલ્દીમાં જલ્દી-શરીર અને મનની ત્વરાથી ઘણી જ ઝડપથી-તે તમસ્કાયને
પાર કરીને બહાર નીકળી જાય છે.

(તમુકાયસ્સ ણં મંતે ! કહ નામધેજ્ઞા પણત્તા ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કા-
યના કેટલા નામ કહ્યાં છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! તમસ્કાયના (તેરસ નામધેજ્ઞા પણત્તા) તેર
નામ કહ્યાં છે, (તં જહા) જેમકે (તમેહ વા, તમુકાણ્હ વા, અંધયારેહ વા,
દેવરણ્ણેહ વા, દેવવૂહેહ વા, દેવફલિહેહ વા, દેવપલિક્ખોમેહ વા, અરુણોદણ્હ વા
સમુદ્દે) (૧) તમ, (૨) તમસ્કાય, (૩) અંધકાર, (૪) મહાંધકાર (૫) લોકા-
ંધકાર, (૬) લોકતમિસ્ર, (૭) દેવાંધકાર, (૮) દેવતમિસ્ર, (૯) દેવારણ્ય, (૧૦)
દેવવ્યૂહ, (૧૧) દેવપરિઘ, (૧૨) દેવપ્રતિક્ષોભ અને (૧૩) અરુણોદક સમુદ્ર.

ઉત્પત્તે-યો મહાવેદનઃ ચાત્-મહાસ્તનિર્જરણઃ ? ગૌતમ ! તદ્ યયા નામ દે વલ્લે સ્પાતામ્, એક વલ્લ કર્દમરાગરક્તમ્, એક વલ્લ સ્વજનરાગરક્તમ્, એતયોઃ સ્વલ્લ ગૌતમ ! દ્વયો વલ્લયોઃ પતરદ્ વલ્લ દુષ્પૌતતરકં ચેવ, દુષ્પામ્યતરકં ચેવ, દુષ્પરિકર્મતરકં ચેવ, પતરદ્ વા વલ્લ સુષ્પૌતતરકં ચેવ, સુષ્પામ્યતરકં ચેવ, સુપરિકર્મતરકં ચેવ

જીવ કયા શ્રમણનિર્ગ્રંથોં કી અપેક્ષા મહાનિર્જરાવાળે હોતે હું ? (ગોયમા ! ગો હણદે સમદે) હે ગૌતમ ! યદ્ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (સે કેળદેખં મતે । એવ ધુવહ જે મહાવેયને જાવ પસત્યનિર્જરાણ) હે ભવન્ત ! એસો આપ કિસ કારણ સે કહતે હું ફિ જો મહાવેદનાવાલા હોતા હૈ યાચત્ પ્રશસ્ત નિર્જરાવાલા હોતા હૈ ? (ગોયમા ! સે જહાનામણ ધુવે વત્થા સિયા, એગે વત્થે કદમરાગરસે, એગે વત્થે સ્વજનરાગરસે, અપ્પ સિ ણ ગોયમા ! દોણ્હ વત્થાણં કયરે વત્થે દુદ્ધોપતરાણ ચેવ, દુષ્પામતરાણ ચેવ) હે ગૌતમ ! જેસે વો વલ્લ હોં-इनमें एक वल्ल कर्दमराग से रंगा हुआ हो और दूसरा वल्ल स्वजन रंग से रंगा हुआ हो सो कहो गौतम ! इन दोनों में से कौन सा वल्ल दुष्पौततर-यद्दी मुष्किल से जिसका रंग धोकर दूर किया जा सके ऐसा होता, है दुष्याम्यतर-जिसके घन्घे धुल से दूर किये जा सके ऐसा होगा (दुष्परिकर्मतराण चेव) और दुष्परिकर्मतर-जिसमें कठिनाई से धिय की मज्जन आदि क्रियाएँ की जा सकें ऐसा होगा ! तथा (कयरे वा वत्थे सुदोपतराण चेव, सुषामतराण चेव, सुपरिकर्म

હે ભવન્ત ! શુ છઠ્ઠી અને સાતમી નરકના નારકો અમણ નિર્ગ્રંથો હતાં મહા નિર્જરાવાળા હોય છે ? (ગોયમા ! જો હણદે સમદે) હે ગૌતમ ! એવુ હે તું નથી એટલે કે તેઓ અમણ નિર્ગ્રંથો હતાં મહા નિર્જરાવાળા હોવા નથી. (સે કેળદેખં મતે । એવ ધુવહ ? જે મહાવેયને જાવ પસત્યનિર્જરાણ) હે ભવન્ત ! આપ શા કારણે એવુ કહો છો કે “ જે મહાવેદનાવાળા હોય છે ” (ચાત્) ‘ પ્રશસ્ત નિર્જરાવાળા હોય છે ?)

(ગોયમા ! સે જહાનામણ ધુવે વત્થા સિયા, એગે વત્થે કદમરાગરસ એગે વત્થે સ્વજનરાગરસે, અપ્પ સિ ણ ગોયમા ! દોણ્હ વત્થાણં કયરે વત્થે દુદ્ધોપતરાણ ચેવ, દુષ્પામતરાણ ચેવ) હે ગૌતમ ! ધારે કે જે વલ્લ છે તેમાંનું એક વલ્લ ક્ષિયકથી ખરાયેલું છે અને બીજુ વલ્લ (ખજનરાગરસથી રંગેલું) પતંગ રંગથી, તો હે ગૌતમ ! તે બન્ને વલ્લમાંથી કયા વલ્લને પાવામાં વધારે ઊરકેલી પડશે ? અને કયા વલ્લપરના ડાઘ દૂર કરવામાં વધારે ઊરકેલી પડશે ? (દુષ્પરિકર્મતરાણ ચેવ) અને કયા વલ્લપર ચિત્રાલેખન આદિ કરવું વધારે ઊરકેલ ધરશે ? તથા (કયરે વા વત્થે સુદોપતરાણ ચેવ, સુષામત

ટીકા—‘ કિમયં મંતે ! તમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદ્રન્ત ! અયં શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધઃ ‘ તમસ્કાયઃ ’ તમસામ્ અન્ધકારપુદ્ગલાનાં કાયો રાશિઃ તમસ્કાયઃ ઇતિ કિમ્ વસ્તુ ? કઃ પદાર્થઃ પ્રોચ્યતે ? સ ચ તમસ્કાયઃ નિયત એવં પૃથિવીરજઃસ્કન્ધઃ, ઉદરરજસ્કન્ધો વા ઇહ વિવક્ષિતો મહિતુર્મહતિ, ન ત્વન્યઃ, તદુભયભિન્નાનાં સ્કન્ધાનાં તમસ્કાયસદૃશત્વાભાવાત્, ઇતિ પૃથિવી-જલવિપયકસંદેહાત્, હૃદયસ્થં વિકલ્પં પ્રકાશયતિ—‘ કિં પુઢવી તમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ ? ’ કિમ્ તમસ્કાયઃ પૃથિવી ઇતિ પૃથિવીસ્વરૂપ પ્રોચ્યતે ? અથવા ‘ આઉતમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ ? ’ તમસ્કાયઃ આપઃ જલમ્ ઇતિ જલસ્વરૂપો રૂપ સે ઉત્પન્ન હો ચુકે હૈં । પર ચે સવ વર્હા વાદરપૃથિવીકાયિકરૂપ સે ઔર વાદર અગ્નિકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુએ હૈં ।

ટીકાર્થ—ચતુર્થ ઉદ્દેશક મેં, જીવોં મેં સપ્રદેશતા આદિકા નિરૂપણ સૂત્રકાર ને કિયા હૈ—અથ વે હસ પંચમ ઉદ્દેશક મેં સપ્રદેશ તમસ્કાય આદિ કા નિરૂપણ કર રહે હૈં—હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ કિ “ કિમયં મંતે ! તમુક્કાણ ત્તિ ” હે ભદ્રન્ત ! યહ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ તમસ્કાય કયા હૈ ? અંધકારરૂપ પુદ્ગલોં કી રાશિ રૂપ જો યહ શાસ્ત્ર સંમત તમસ્કાય હૈ વહ કિસ પદાર્થરૂપ હૈ (કિ) કયા (પુઢવી તમુક્કાણ ત્તિ-પવ્વુચ્ચઈ, આઉતમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ) વહ તમસ્કાય પુઢવીરૂપ હૈ ? યા અપ્કાયરૂપ હૈ ? હસ પ્રકાર કી જો યહ સદેહ ભરી વાત પૂછી ગઈ હૈ ઉસકા કારણ યહ હૈ કિ તમસ્કાય એક સ્કન્ધરૂપ પદાર્થ હૈ યહ

વાર અથવા અનતવાર તે સમસ્ત પ્રાણાદિ પહેલા ત્યાં પૂર્વોક્તરૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે. પરન્તુ તેઓ ત્યાં બાહર પૃથ્વીકાયિક રૂપે અને બાહર અગ્નિકાયિક રૂપે ઉત્પન્ન થયા નથી.

ટીકાર્થ—ચોથા ઉદ્દેશકમાં જીવોની અપ્રદેશતા આદિનું સૂત્રકારે નિરૂપણ કર્યું છે. હવે સૂત્રકાર આ પાંચમાં ઉદ્દેશકમાં સપ્રદેશ તમસ્કાય આદિનું નિરૂપણ કરે છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—

“ કિમયં મંતે ! તમુક્કાણ ત્તિ ” હે ભદ્રન્ત ! આ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ તમસ્કાય શું છે ? એટલે કે અંધકારરૂપ પુદ્ગલોની રાશિરૂપ જે આ શાસ્ત્રસંમત તમસ્કાય છે તે કયા પદાર્થરૂપ છે ? “ કિં ” શુ (પુઢવી તમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ, આઉતમુક્કાણ ત્તિ પવ્વુચ્ચઈ ?) શુ તમસ્કાય પૃથ્વીરૂપ છે ? અથવા અપ્કાયરૂપ (જળરૂપ) છે ? આ પ્રકારની સદેહચુક્ત વાત પૂછવાનું કારણ એ છે કે તમસ્કાય એક સ્કન્ધરૂપ પદાર્થ છે એ તો ચોક્કસ છે, પરન્તુ એ વાત નિશ્ચિત નથી કે તે

સ્વલ્પ તે વેદનાં વેદ્યમાના નો મહાનિર્જરા, નો મહાપર્યવસાના ભવન્તિ । તદ્ વપા
વા કોઽપિ પુરુષોઽધિકરણીમ્ આકુલ્લયન્ મહતા મહતા શબ્દેન, મહતામહતા ધોષેન,
મહતા મહતા પરંપરાધાતેન નો ધ્યવનોતિ, તસ્યાઃ અધિકરણ્યાઃ ક્ષનપિ
પયાવાદરાન્ શુદ્ધગલાન્ પરિશાઠગિતમ્, એવમેવ ગૌતમ ! નૈરવિકાર્યા
પાપાનિ કર્માણિ ગાત્રીકૃતાનિ, યાવત્-નો મહાપર્યવસાના ભવન્તિ । મદન્ત । તથ
યદ્ તદ્ ઘણં સ્વઝનરાગરક્તમ્ તદ્ ઘણં સુષોત્તરણ ચૈવ, સુધામ્યતરકં ચૈવ,

જો મહાનિર્જરા નો મહાવજ્જયસાણા ભવતિ) હસ કારણ વે સમ્પ્રગાહ
મી વેદના કો ભોગતે દ્રુપ મહાનિર્જરા ઘાલે નહીં હોતે હું ઓર ન મહા
પર્યવસાન (અન્ત) ઘાલે હોતે હું । (સે જહા ઘા વેદ પુરિસે અદિગરણિ
આઠહેમાણે મહ્યા ૨ સરેળ, મહ્યા ૨ ધોસેળ મહ્યા ૨ પરંપરાધાણ
જો સંજાવહ તીસે અદિગરણીય વેદે અદ્યાપાયરે પોગલે પરિસાઢિતપ)
અથવા-જેસે કોઈ પુરુષ જોર ૨ સે શબ્દોં કા ઉચ્ચારણ કરતા હુઆ,
ભયંકર શબ્દોં કો ધોલતા હુઆ ધરણ કે ઉપર નિરન્તર ધૌઢા સે
આઘાત કરે તો મી વહ ઉસ ધરણ કે યથાવાદ-સ્થૂલ પુઢલોં કો ઉસસે
નિકાલ કર વન્હે નષ્ટ કરને કે લિયે સમર્થ નહીં હો સમતા હૈ (ગ્યામેવ
ગોયમા ! નૈરદ્યા ણ પાવાઈ કમ્માહ ગાત્રીકયાઈ જાવ જો મહાવજ્જય
સાણાઈ ભવતિ) હમી તરુ સે હૈ ગૌતમ ! નારક જીયોં કે જો પાપ
કર્મ હોતે હૈ વે ગાત્રીકૃત હોતે હૈ યાવત્ વે મહાપર્યવસાનઘાલે નહીં હોતે હૈ
(તત્થ જે સે વત્થે સુદોયતરાણ ચૈવ, સુધામતરાણ ચૈવ સુપરિકમ્મતરાણ

તે કારણે અવકરમા અવકર વેદના યોગવવા છતાં તેજો મહા નિર્જરાવાળા
હોતા નથી અને પર્યવસાનવાળા (સંજા કમથી શ્લોક) પણ હોતા નથી.
" સે જહા ઘા વેદ પુરિસે અદિગરણિ આઠહેમાણે મહ્યા ૨ સરેળ, મહ્યા ૨, પોસેળ,
મહ્યા ૨, પરંપરાધાણ જો સંજાવહ તીસે અદિગરણીય વેદે અદ્યાપાયરે પોગલે
પરિસાઢિતપ " ધારા કે કોઈ એક માણસ જોર એથી દોઢારા પડકારા કરતો
કરતો, અને અવકર શબ્દો બોલતો બોલતો હથોડા વડે એણે ઉપર નિરન્તર
થા કર્યા કરે, તો પણ તે માણસ એણના શ્વસ પુહાવોને તેમથી બહાર
ઠાઢીને તેમનો નાશ કરવાને શક્તિમાન થતો નથી, ' એવામેવ ગોયમા ! નૈર
દ્યાણ પાવાઈ કમ્માહ ગાત્રીકયાઈ જાવ જો મહાવજ્જયસાણાઈ ભવતિ " એવ
પ્રમાણે હૈ ગૌતમ ! નારક છવોના ૭ પાપકર્મો દોષ છે તે બાદીપૂત (૬૬
તાથી વળખેલાં) દોષ છે તેથી તેજો મહાનિર્જરાવાળા હોતા નથી અને તે
કર્મોના સંજા નાશ કરવાને તેજો સમર્થ હોતા નથી. (તત્થ જે સે વત્થે

મગવાનાહ-‘ ગોયમા ! પુઢવિકાણં અત્યેગહ્ણ સુમે દેસં પગાસેહ ’ હે ગૌતમ !
પૃથિવીકાયઃ સ્વલુ અસ્ત્યેકકઃ કથિત્ શુભો-ભાસ્વરો મળ્યાદિવત્ દેદીપ્યમાન-
ત્વાત્, વિવક્ષિતક્ષેત્રસ્ય દેશમ્ એકભાગં પ્રકાશયતિ, અથ ચ ‘ અત્યેગહ્ણ દેસં ણો
પગાસેહ ’ અસ્ત્યેકકઃ કથિત્ અપરઃ પૃથિવીકાયઃ યઃ પ્રકાશ્યમપિ દેશં ભાગાન્ત-
રમ્ અભાસ્વરત્વાત્ કૃષ્ણપાપાણવત્ નો પ્રકાશયતિ, અપ્કાયસ્તુ સર્વોઽપિ અપ્રકા-
શકત્વાત્ ન કમપિ ભાગં પ્રકાશ્યમપિ પ્રકાશયતિ, તમસ્કાયોઽપિ સર્વથૈવાપ્રકાશ-
કત્વાત્ ન કમપિ પ્રકાશયતિ અતઃ અપ્કાયસ્ય તમસ્કાયસ્ય ચ સમાનસ્વભાવત્વાત્
અપ્કાયપરિણામસ્વરૂપ એવ તમસ્કાયઃ । ‘ સે તેણદ્દેણં ’ તત્ તેનાર્થેન હે ગૌતમ !

કિ-(ગોયમા ! પુઢવિકાણં અત્યેગહ્ણ સુમે દેસં પગાસેહ અત્યેગહ્ણ
દેસં ણો પગાસેહ) હે ગૌતમ ! કોઈ પૃથિવીકાય ભાસ્વર (દેદીપ્યમાન)
મણિ આદિ કી તરહ એસા શુભ્ર ભાસ્વર (દેદીપ્યમાન) હોતા હૈ જો
વિવક્ષિત ક્ષેત્ર કે અસુક ભાગ કો પ્રકાશિત કરતા હૈ । તથા કોઈ એક
પૃથિવીકાય એસા હોતા હૈ જો પ્રકાશ કરને યોગ્ય સ્થાન કો ભી કૃષ્ણ-
પાષાણ કી તરહ અભાસ્વર હોને કે કારણ પ્રકાશિત નહીં કરતા હૈ ।
પરન્તુ એસા અપ્કાય નહીં હૈ-વહ તો પૂરા ભી એસા હી હૈ કિ પ્રકાશ્ય
ભી કિસી ભી સ્થાન કો અપ્રકાશક હોને કે કારણ પ્રકાશિત નહીં કરતા
હૈ તાત્પર્ય કહનેકા યહ હૈ કિ જિસ પ્રકાર કિસી એક પૃથિવી મેં ભાસ્વ-
રૂપતા ઓર કિસી એક પૃથિવી મેં અભાસ્વરૂપતા હૈ ડસ પ્રકાર કી
સ્થિતિ અપ્કાય મેં નહીં હૈ વહ તો પૂરા કા પૂરા હી અપ્રકાશક સ્વભા-
વવાલા હૈ । અતઃ અપ્કાય મેં ઓર તમસ્કાય મેં સમાનસ્વભાવતા હોને

અત્યેગહ્ણ સુમેદેસં પગાસેહ, અત્યેગહ્ણ દેસ ણો પગાસેહ ” હે ગૌતમ ! કોઈ
પૃથ્વીકાય ભાસ્વર (દેદીપ્યમાન) મણિ આદિની જેમ એવું શુભ્ર (દેદીપ્યમાન)
હોય છે કે તે ક્ષેત્રના અસુક ભાગને પ્રકાશિત કરે છે, અને કોઈ પૃથ્વીકાય
એવું હોય છે કે જે પ્રકાશ કરવા યોગ્ય ક્ષેત્રના કોઈપણ ભાગને કૃષ્ણ-પાષા-
ણની જેમ અભાસ્વર (પ્રભા રહિત) હોવાથી પ્રકાશિત કરતું નથી. પણ
અપ્કાયનો સ્વભાવ એવો હોતો નથી તે પોતે અપ્રકાશક (પ્રભા રહિત)
હોવાથી પ્રકાશ્ય એવા કોઈ પણ સ્થાનને પણ પ્રકાશિત કરતું નથી કહેવાનું
તાત્પર્ય એ છે કે જેમ પૃથ્વીકાયમાં પ્રભાચક્રતા અને કોઈક પૃથ્વીકાયમાં
પ્રભા-રહિતતા હોય છે, એ પ્રકારની સ્થિતિ અપ્કાયમાં હોતી નથી તે તો
સંપૂર્ણપણે અપ્રકાશક સ્વભાવવાળું હોય છે. આ રીતે અપ્કાય અને તમસ્કા-
યના સ્વભાવમાં સમાનતા હોવાને કારણે અપ્કાયના પરિણામ સ્વરૂપજ તમસ્કાય

અરુણોદકં સમુદ્રં દ્વિચત્વારિંશદ્યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય ઉલ્લઙ્ઘ્ય અરુણોદક સમુદ્રસ્ય દ્વિચત્વારિંશત્સહસ્રયોજનગમનાનન્તરમિત્યર્થઃ ' ઉવરિલ્લાઓ જલંતાઓ એગપેસિયાએ સેઢીએ-એથળં તમુકાએ સમુદ્રિએ ' ઉપરિતનાદ્ જલાન્તાત્ જલાન્તિમભાગાત્ એકપ્રદેશિકાયાં એક એવ ન દ્વ્યાદયઃ ઉપર્યધઃ પ્રદેશો યરયાં સા તસ્યાં શ્રેણ્યાં સમભિત્તિતાયામિત્યર્થઃ નતુ એકપ્રદેશપ્રમાણાયાં, તથાત્વે જીવાનામ્ અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાહસ્વભાવત્વેન એકપ્રદેશપ્રમાણાયાં શ્રેણી જીવાવગાહાભાવપદ્ધતાત્

ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ અરુણોદય સમુદ્ર કો ૪૨ હજાર યોજન ઉલ્લંઘિત કરકે-અર્થાત્ અરુણદ્વરદ્વીપ કી વાહ્યજગતી કે અન્તિમ ભાગ સે લગા-કર અરુણોદય સમુદ્ર કો ૪૨ હજાર યોજનપ્રમાણ પાર કરને કે બાદ (ઉવરિલ્લાઓ જલંતાઓ) ઉપરિતન જલાન્ત આતા હૈ જલ કે અન્તિમ-ભાગ કા નામ જલાન્ત હૈ । ઇસ જલાન્તકે ડુપર હી (એગપેસિયાએ સેઢીએ એથળં તમુકાએ સમુદ્રિએ) ડુપર નીચે સમાન હૈ-પ્રદેશ જિસમેં એસી દીવાલ કે જૈસી એક પ્રદેશિકા શ્રેણી હૈ યહાં પર " એક પ્રદેશિકા શ્રેણિ " કા અર્થ એમા નહીં કરના ચાહિયે કિ " જિસમેં એક હી પ્રદેશ હો, દો આદિ પ્રદેશ ન હો-એસી જો શ્રેણી હૈ, વહ એક પ્રદેશિકા શ્રેણી હૈ " કયોં કિ એસા અર્થ કરને મેં સિદ્ધાન્ત સે વાધા આતી હૈ કારણ કિ જીવોં કા સ્વભાવ આકાશ કે અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાહન કરને કા હૈ અતઃ એકપ્રદેશ પ્રમાણ વાલી શ્રેણી મેં જીવોં કે અવગાહન હોને કા

સમુદ્રં વાયાલીસં જોયણસહસ્રાણી ઓગાહિતા) તે દ્વીપને આરે તરફથી ઘેરીને રહેલા અરુણોદય સમુદ્રમાં ૪૨૦૦૦ યોજનનું અંતર પાર કરીને-એટલે કે અરુણવર દ્વીપની બાહ્ય જગતીના અન્તિમ ભાગથી શરૂ કરીને અરુણોદય સમુદ્રને ૪૨૦૦૦ યોજન પ્રમાણ પાર કરીને " ઉવરિલ્લાઓ જલંતાઓ " ઉપરિતન જલાન્ત આવે છે. (જળના અન્તિમ ભાગને જલાન્ત કહે છે) તે જલાન્તની ઉપર જ (એગપેસિયાએ સેઢીએ એથળં તમુકાએ સમુદ્રિએ) ઉપર અને નીચેના ભાગમાં સમાન પ્રદેશવાળી, દીવાલના જેવી એક પ્રદેશિકા શ્રેણિ છે અહીં " એક પ્રદેશિકા શ્રેણિ " નો એવો અર્થ કરવો જોઈએ નહીં કે " જેમા એક જ પ્રદેશ હોય, બે ત્રણ આદિ પ્રદેશ ન હોય, એવી જે શ્રેણી છે તેને એકપ્રદેશિકા શ્રેણી કહે છે " કારણ કે એવો અર્થ કરવામા સિદ્ધાન્તની દૃષ્ટિએ બાધા (મુશ્કેલી) નડે છે, કારણ કે આકાશના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાહના કરવાનો છવોનો સ્વભાવ છે. તેથી એક પ્રદેશ પ્રમાણુ-વાળી શ્રેણીમા છવોનું અવગાહન હોવાનું સંભવી શકતું નથી. તમસ્કાયને

एव महावेदनस्य=अत्यन्त दुःख युक्तस्य जीवस्य, अल्पवेदनस्य=अल्पदुःखयुक्तस्य जीवस्य मध्ये किम् सा जीवः श्रेयान् ? उत्तमो वर्तते यः प्रशस्तनिर्जराकः ? कल्याणानुबन्ध निर्जरावान् भवति ? इति द्वितीयः प्रश्नः भगवानाह-‘इता, गोयमा ! जे महावेयणे एव चेष चि, हे गौतम ! इन्त, सत्यम्, यो महावेदनो भवति स एवमेव-महानिर्जराको भवति, यद्य महानिर्जराकः, स महावेदनो भवति, इति प्रथमप्रश्नस्योत्तरम् । अग्रमहोपसर्गकाले भगवान् महावीर उदाहरणम् । महावेदनस्य अल्पवेदनस्य च मध्ये प्रशस्तनिर्जरावान् कल्याणानुबन्धनिर्जरावान् जीवः श्रेयान् भवति, इति द्वितीयप्रश्नोत्तरम्-अत्रापि उपसर्गादुपसर्गावस्थामा

वेयणस्त य अप्पवेयणस्त य सेए जे पसत्थनिज्जराए) जो महावेदना से-अत्यन्त दुःखसे-युक्त है ऐसे जीवके और जो अल्पवेदनासे युक्त है ऐसे जीव के बीच में क्या वह जीव उत्तम होता है जो कल्याणानुबन्धी निर्जरा वाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (इता, गोयमा) हां गौतम ! (जे महावेयणे एवं चेष स्ति) यह बात सत्य है-जो जीव महावेदना वाला होता है वह महानिर्जरावाला होता है । और जो जीव महानिर्जरावाला होता है वह महावेदनावाला होता है-इस प्रकार से यह प्रथम प्रश्न का उत्तर है-इस विषय में महा उपसर्ग के समय में-भगवान् महावीर का उदाहरण समझना चाहिये । महावेदनावाले और अल्पवेदनावाले जीव के बीच में प्रशस्तनिर्जरावाला-कल्याणानुबन्धी निर्जरा वाला जीव श्रेष्ठ-उत्तम होता है इस प्रकार का यह द्वितीय प्रश्न का उत्तर है-यहां पर भी उपसर्ग और अनुपसर्ग अवस्था को

‘ महावेयणस्त य अप્પवेयणस्त य सेए जे પસત્થનિજ્જરાય ” મહાવેદનાથી મુક્ત (અત્યંત દુઃખથી મુક્ત) એવ અલ્પવેદનાથી મુક્ત એવમણી શુ એ એવ ઉત્તમ હોય છે કે જે કલ્યાણાનુબંધી નિર્જરાવાળો હોય છે ।

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્નો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે-‘ હતા ગોયમા । હા ગૌતમ ! (જે મહાવેયણે એવં ચેવ સ્તિ) એ વાત સાચી છે કે જે એવ મહાવેદનાવાળો હોય છે, તે મહાનિર્જરાવાળો હોય છે આ પહેલા પ્રશ્નો ઉત્તર છે આપિ પચમી ભાગવાન મહાવીર સદન કરેલા મહા ઉપસર્ગોનું ધ્યાત આપી શકાય.

ગૌતમ પ્રશ્નો ઉત્તર-મહાવેદનાવાળા અને અલ્પવેદનાવાળા એવાની અપેક્ષાએ પ્રશસ્ત-નિર્જરાવાળો (કલ્યાણાનુબંધી નિર્જરાવાળો) એવ શ્રેષ્ઠ હોય છે અહીં પણ ઉપસર્ગ અને અનુપસર્ગ અવસ્થાને આધારે મહાવીર પ્રભુનું ઉદાહરણ આપી શકાય તેમ છે હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને ત્રીજો પ્રશ્ન પૂછે છે-

ત્યધિક સપ્તદશશતયોજનાનિ ઝર્વમ્ ઉત્પત્ય ' તથો પચ્છા તિરિયં પવિત્થરમાણે, પવિત્થરમાણે, સોહમ્મી-સાણ-સળંકુમાર-માહિંદે ચત્તારિ વિ કપ્પે આવરિત્તા ' તતઃ પશ્ચાત્ તિર્યક્ પ્રવિસ્તરન્ પ્રવિસ્તરન્ તિરસ્વીનનયા વિરતાર પ્રાપ્તુવન્ સૌધર્મે-શાન-સનત્કુમાર-માહેન્દ્રાન્ ચતુરોઽપિ કલ્પાન્ આવૃત્ય આચ્છાદ્ય 'ઉદ્ધં પિ ય ણં વંમલોગે કપ્પે રિઠ્ઠિવિમાણપત્થહં સંપત્તે ' ઝર્વમ્પિ ચ खलु ब्रह्मलोके कल्पे रिष्ट-विमानप्रस्तटे संप्राप्तोऽस्ति ' एत्थ णं तमुक्काए सन्निट्ठिए ' अत्र खलु ब्रह्मलोकस्य रिष्टनामकविमानप्रस्तटे तमस्काय सन्निष्ठितः-समाप्तिं गतोऽस्ति । ततो गौतमः पृच्छति-‘ तमुक्काए णं भंते ! किं सट्ठिए पणत्ते ? ’ हे भदन्त ! तमस्कायः खलु किंसंस्थितः तरय कीदृशं संस्थानं प्रव्रप्सत् ? भगवानाह-‘ गोयमा ! तमस्कायः खलु अधोभागे मल्लकमूलसंस्थितः शरावस्य मूलम्-अधोभागः, तत्सदृशसंस्थानो

ગયા હુઆ છે । (તઓ પચ્છા તિરિયં પવિત્થરમાણે પવિત્થરમાણે સોહમ્મી-સાણ સળંકુમાર-માહિંદે ચત્તારિ વિ કપ્પે આવરિત્તા) ઉસકે બાદ વહાંસે યહ તિરછા વિસ્તૃત હોતા હુઆ સૌધર્મ-ઈશાન, સનત્કુમાર ઓર માહેન્દ્ર હન ચાર કલ્પોંકો ઓ આવૃત્ત કરકે આગે યહ (ઉદ્ધં પિ ય ણં વંમલોગે કપ્પે રિઠ્ઠિવિમાણપત્થહં સંપત્તે) ઝર્વમેં બ્રહ્મલોક કલ્પમેં રિષ્ટવિમાનકે પાથહે (અગને) મેં પહુંચા છે । (એત્થ ણં તમુક્કાએ સંનિટ્ઠિએ) ઈસી બ્રહ્મલોક કલ્પ કે રિષ્ટ વિમાન કે પાથહે મેં હી ઈસકા અન્ત હુઆ છે । અર્થાત્ ઈસસે આગે તમસ્કાય નહીં છે । “તમુક્કાએ ણં ભંતે ! કિં સટ્ઠિએ પણત્તે” હે ભદન્ત ! તમસ્કાય કા આકાર કૈસા કહા ગયા છે ? ઈસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશુ ને ડનસે કહા-(ગોયમા ! અહે મલ્લકમૂલસંઠિએ, ઉપ્પિ

૧૭૨૧ થોળન સુધી ગયેલો છે (તઓ પચ્છા તિરિયં પવિત્થરમાણે પવિત્થરમાણે સોહમ્મીસાણ-સળંકુમાર-માહિંદે ચત્તારિ વિ કપ્પે આવરિત્તા) ત્યારબાદ ત્યાંથી તે તિરછો વિસ્તૃત થઈને સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર આ ચાર કલ્પોને આવૃત્ત કરીને ત્યાંથી આગળ વધીને “ ઉદ્ધં પિ ય ણ વંમલોગે કલ્પે રિઠ્ઠિવિમાણપત્થહં સંપત્તે ” તે જાયે બ્રહ્મલોક કલ્પના રિષ્ટ વિમાનના પાથ-ડામાં પહોંચ્યો છે. “ એત્થ ણં તમુક્કાએ સન્નિટ્ઠિએ ” આ બ્રહ્મલોક કલ્પના રિષ્ટ વિમાનના પાથડામાં જ તેની સમાપ્તિ થાય છે એટલે કે તેના દરતાં આગળ તમસ્કાય નથી (તમુક્કાએ ણં ભંતે ! કિં સટ્ઠિએ પણત્તે ?) હે ભદન્ત ! તમસ્કાયનો આકાર કેવો હશે છે ?

ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—
“ ગોયમા ! અહે મલ્લકમૂલસંઠિએ, ઉપ્પિ કુલ્લપંચરગલ્લિએ ” હે ગૌતમ !

મ્યો નિર્ગ્રન્થેમ્યો નિર્ગ્રન્થમમણાપેક્ષયા, इत्यर्थं किम् महानिर्जरतराः ? अतिव्यप
विशिष्टमर्म क्षपयन्तो भवन्ति ?

મગધનારૂ—‘ ગોયમા ! જો ઇળદ્દે સમદ્દે ’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમયઃ, નૈર્થ
મધિદુમર્થિતિ મહાવેદનાવાન્ અમણનિર્ગ્રન્થસ્તુ દૂરેઽપાસ્તામ્ કિન્તુ અલ્પવેદનસ્યાપિ
અમણનિર્ગ્રન્થસ્યાપેક્ષયા મહાવેદનાવતોઽપિ નૈરયિકસ્ય મહાનિર્જરત્વાસમવાત્ ।
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं बुद्धं जे महावेयणे, जाव पसत्त्व
निज्जराए ? हे भदन्त ! तत् केनार्येण पथम् उपर्युक्तरीत्या उच्यते यद् यो महा
वेदनः, स यावत्-महानिर्जराक, यच्च महानिर्जराकः स महावेदनः, अथ च म
हावेदना-अल्प वेदनयोर्मध्ये प्रशस्तनिर्जरा भवान् ? इति,

હોતે હું ? इसके उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं कि (गोयमा) हे
गौतम ! (जो इणद्वे समद्वे) यह अर्थ समर्थ नहीं है । महावेदनावाले
अमण निर्ग्रन्थ की तो बात ही क्या है, पर जो अल्पवेदनावाले भी
अमण निर्ग्रन्थ हैं उसकी अपेक्षा से भी नैरयिक जीव में महानिर्जरा
बसब असंभव है । अथ इस विषय में कारण की जिज्ञासा से गौतम
प्रभु से पूछते हैं—कि (से केणद्वेणं मंते ! एवं बुद्धं जे महावेयणे जाव
पसत्त्वनिज्जराए) हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि जो
महावेदनावाला होता है वह यावत् महानिर्जरावाला होता है और जो
महानिर्जरावाला होता है वह महावेदनावाला होता है तथा महावेदना
वाले और अल्पवेदनावाले जीव के बीच में प्रशस्तनिर्जरावाला जीव

ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રશ્ન સમાધાન કરતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે,
(ગોયમા ! જો ઇળદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! એવું બનતું નથી. મહાવેદનાવાળા
અમણ નિર્ગ્રન્થની વાત જ શું કરવી ! એટલે કે મહાવેદનાવાળા અમણનિર્ગ્રન્થ
તો નારકો કરતાં મહાનિર્જરાવાળા હોય છે જ એટલું જ નહીં પણ અલ્પ
વેદનાવાળા અમણ-નિર્ગ્રન્થ પણ છૂટી અને સાતમી નરકના નારકો કરતાં મહા
નિર્જરાવાળા હોય છે—તે નારકોમાં અમણ નિર્ગ્રન્થ કરતાં મહાનિર્જરાવાળા
સબધી શકવી નથી તેનું કારણ બધવાની અજ્ઞાસાથી ગૌતમ સ્વામી મહા-
વીર પ્રભુને પૂછે છે—

(સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं बुद्धं जे महावेयणे जाव पसत्त्वनिज्जराए ?)
હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહેો છો કે જે મહાવેદનાવાળો હોય છે
તે મહાનિર્જરાવાળો હોય છે અને જે મહાનિર્જરાવાળો હોય છે તે મહા
વેદનાવાળો હોય છે તથા મહાવેદનાવાળા અને અલ્પવેદનાવાળા બંનેની અપે
ક્ષાએ પ્રશસ્ત-નિર્જરાવાળો જ એક જ હોય છે ?

અસંખેજ્જવિત્થડે ય ' હે ગૌતમ ! તમસ્કાયઃ સ્વલુ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞસઃ, તદ્વથા-
સંખ્યેયવિસ્તૃતશ્ચ, અસંખ્યેયવિસ્તૃતશ્ચ. તત્ર આદિત આરભ્ય ઊર્ધ્વ સંખ્યેયયોજન-
પર્યન્તં સંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતઃ, તતઃ સંખ્યેયયોજનાનન્તરમ્ ઊર્ધ્વં તસ્ય વિસ્તાર-
ગામિતયા પ્રતિગાદિતત્ત્વેન અસંખ્યાતયોજનવિસ્તૃતથેત્યર્થઃ । 'તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જ-
વિત્થડે ' તત્ર તયોર્મધ્યે સ્વલુ યઃ સઃ સંખ્યેયવિસ્તૃતઃ તમસ્કાયઃ ' સે ણં સંખે-
જ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંભેણ ' સ સ્વલુ સંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્સાણિ વિષ્ક-
મ્ભેણ વિસ્તારેણ વર્તતે, ' અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ખેવેણ પણ્ણત્તે '
અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્સાણિ પરિક્ષેપેણ પરિધિના પ્રજ્ઞસઃ, તમસ્કાયસ્ય સંખ્યાત-

તમસ્કાય દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—(તં જહા) વે દો પ્રકાર ઉસ્કે વે
હૈ—(સંખેજ્જવિત્થડે ય, અસંખેજ્જવિત્થડે ય) એક સંખ્યાત વિસ્તારવાલા
તમસ્કાય ઓર દૂસરા અસંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય આદિ સે લેકર
ઊંચે સંખ્યાત યોજન તક તમસ્કાય વિસ્તૃત હૈ વહ સંખ્યાત વિસ્તાર
વાલા તમસ્કાય હૈ—હુસ્કે બાદ અસંખ્યાત યોજન વિસ્તારવાલા તમસ્કાય
અસંખ્યાત વિસ્તારવાલા તમસ્કાય હૈ કારણ કિ ડપર મેં તમ-
સ્કાય કે વિસ્તાર ડર્ધ્વગામીરૂપ સે કહા ગયા હૈ । હુસી વાત કો સૂત્ર-
કાર પ્રકટ કરતે હૈ—(તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જવિત્થડે) હન દોનોં તમસ્કાય
મેં જો તમસ્કાય સંખ્યાત વિસ્તૃત હૈ (સે ણં સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં
વિક્કલંભેણ) વહ વિષ્કલંભ કી અપેક્ષા તો સંખ્યાત યોજન સહસ્ત્ર તક
વિસ્તૃત હૈ (અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ખેવેણ પણ્ણત્તે) ઓર

યના બે પ્રકાર કહ્યા છે. “ તંજહા ” તે બે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે—

(સંખેજ્જવિત્થડે ય, અસંખેજ્જવિત્થડે ય) એક તમસ્કાય સંખ્યાત
વિસ્તારવાળો છે અને બીજો અસંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય છે. શરૂઆતથી
માંડીને ઉપર સંખ્યાત યોજનો સુધી જે તમસ્કાય વ્યાપેલો છે તેને સંખ્યાત
વિસ્તારવાળો તમસ્કાય કહે છે, ત્યારબાદ અસંખ્યાત યોજનના વિસ્તારમાં
વ્યાપેલા તમસ્કાયને અસંખ્યાત વિસ્તારવાળો તમસ્કાય કહે છે, કારણ કે
ઉપર તમસ્કાયનો વિસ્તાર ઊર્ધ્વગામીરૂપે ખતાવ્યો છે. એજ વાત સૂત્રકાર આ
સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરે છે—

(તત્થ ણં જે સે સંખેજ્જવિત્થડે) તે બંને તમસ્કાયોમાંથી જે સંખ્યાત
વિસ્તારવાળો તમસ્કાય છે “ સે ણં સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંભેણ ”
તે વિષ્કલની અપેક્ષાએ સંખ્યાત હનર યોજન પર્યન્ત વ્યાપેલો છે, અને
(અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્ખેવેણ પણ્ણત્તે) અને પરિક્ષેપ (પરિધ)

મથેત્ ? एतावता विशेषणप्रयेणापि दुर्विशोध्यत्वमुक्तम् । अपरपक्षमाह—‘ कपर
 वा वत्ये सुद्वोपतराए चैव ’ कतरव् वा व कर्दमरागरक्त वा, स्वजनरागरक्त
 वा, सुघौततरक चैव, सुमसाक्षिततर स्यात् ? ‘ सुवामतराए चैव ’ सुवाम्यतरक
 चैव, सुमसाक्ष्यकएव स्यात् ? ‘ सुपरिक्वम्तराए चैव ’ सुपरिक्वम्तरक चैव,
 सुसाध्यचित्रलेखनमङ्गकरणादिप्रक्रिय स्यात् ? उक्तविकल्पविषयमाह—‘ जे वा
 से वत्ये कदमरागरत्ते, जे वा से वत्ये स्वजनरागरत्ते ? ’ यद् वा तद् वत्त कर्दम
 रागरक्तम् ? यद्वा तद्वत्त स्वजनरागरक्तम् ? अनयोर्मध्ये किम् दुःशोध्य चित्र
 सुशोध्यं मवेदिति मगधत आह्वय । उपर्युक्त मगधवचन भुत्वा गीतम् कथयति
 ‘ मगध तस्य ण जे से वत्ये कदमरागरत्ते ’ इ मगधन् ! तत्र तयोर्वचनयोर्मध्य सख

સાધ્ય હો-હોગી इन तीन विशेषणों द्वारा ऐसे वस्त्र में दुर्विशोध्यता
 प्रकट की गई है तथा (कपरे वा वत्ये) कौनसा वस्त्र—(सुद्वोपतराए
 चैव) सुघौततरक होगा—जिसकी सफाई करना सरल हो—ऐसा होगा,
 (सुवामतराए चैव) सुवामतरक होगा—जिसमें से घन्ने आदि रूप
 कलङ्क सरलता से निकाला जा सके ऐसा होगा तथा (सुपरिक्वम्तराए
 चैव) जिसमें चित्रोन्मेषन क्रिया एवं विशेष प्रकार की रचना करनेरूप
 क्रिया सुसाध्य हो ऐसा होगा अर्थात् (जे वा से वत्ये कदमरागसे, जेवा
 से वत्ये स्वजनरागरत्ते) इन वस्त्रों के बीच में जो वस्त्र कर्दमराग से
 रक्त है और जो वस्त्र स्वजनराग से रक्त है, कौन सा वस्त्र दुःशोध्य
 होगा और कौन सा वस्त्र सुशोध्य होगा इस प्रकार से मगधान् के द्वारा
 पूछे गये वचन को सुन करके गौतम ने उनसे कहा—(मगध) हे मग
 धन् (तस्य ण जे से वत्ये कदमरागसे) इन दोनों वस्त्रों में से जो वस्त्र

વિશેષણ દ્વારા એવા વસ્ત્રમાં દુર્વિશોધ્યતા (તેની સફાઈ કરવામાં મુશ્કેલી)
 પ્રકટ કરી છે તથા (કપરે વા વત્યે સુદ્વોપતરાર ચૈવ) કયું વસ્ત્ર સુઘૌતવરક
 હશે—ઘોટલે છે કથા વસ્ત્રને સાફ કરવામાં સરળતા રહેશે ? ‘ સુવમતરાય ચૈવ ’
 કથા વસ્ત્રપરથી સરળતાથી ડાઘ દૂર કરી શકાયે ? ‘ સુપરિક્વમ્તરાય ચૈવ ’
 કથા વસ્ત્ર ઉપર ચિત્રાલેખન અને વિશેષ પ્રકારની રચના કરવી મુશ્કેલ થઈ
 પડે ? પ્રશ્નને કાપાય છે કે “ જો વા સે વત્યે કદમરાગરત્તે, જો વા સે
 વત્યે સ્વજનરાગરત્તે ” એક વસ્ત્ર છે જે કીચકથી ખરડાયેલું છે અને બીજું
 વસ્ત્ર છે જે પવન મજબી ખરડાયેલું છે તેમાંથી કયું વસ્ત્ર દુઃશોધ્ય
 (મુશ્કેલીથી સફાઈ કરી શકાય નહીં) હશે અને કયું સુશોધ્ય (મુશ્કેલતાથી
 સફાઈ કરી શકાય તેવું) હશે ?

ગૌતમઃ પુનઃ પૂછતિ-‘ તમુક્કાણં મંતે ! કેમદાલણ પળ્લત્તે ? ’ હે મદન્ત ! તમસ્કાયઃ સ્વલુ કિયન્મહાલયઃ કિયત્તરિમિતો વિશાલ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગયાનાહ- ‘ગોયમા ! અયં ણં જંબુદ્વીવે દીવે સવ્વદીવ-સમુદ્દાણં સવ્વવ્વમંતરાણ, જાવ-પરિક્ખે-વેણં પળ્લત્તે ’ હે ગૌતમ ! અયં સ્વલુ જમ્બૂદ્વીપો દ્વીપઃ સર્વદ્વીપ-સમુદ્દાણાં સર્વાભ્યન્તરકઃ સર્વાભ્યન્તરે વર્તમાનઃ મધ્યજમ્બૂદ્વીપ ઇત્યર્થઃ, યાવત્-પરિક્ષેપેણ પરિધિના પ્રવ્રજ્જતઃ, યાવત્કરુણાત્-‘ એગં જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્ખંભેણ, તિણિ જોયણસયસહસ્સાઈં સોલસસહસ્સાઈં દોણિયસત્તાવીસે જોયણસણ, તિણિ કોસે અઢ્ઢાવીસં ચ ધણુસયં તેરસ ય અંગુલાઈં અઢ્ઢંગુલં ચ કિંચિવિસેસાહિય ’ ઇતિ સગ્રાહ્યમ્ । ‘ એકં યોજનગતસહસ્સમ્-આયામવિક્ખમ્ભેણ, ત્રીણિ યોજનશતસહસ્સાણિ પોઢશ સહસ્સાણિ, દ્વે સપ્તવિંશતિઃ યોજનશતે, ત્રયઃ ક્રોગાઃ, અષ્ટાવિંશતિશ્ચ ધનુઃશતમ્, ત્રયોદશ ચાહ્લુગાનિ, અર્ધાહ્લુલં ચ કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકમ્’ ઇતિન્છાયા ‘દેવેણં મહિહ્ણિણ, અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં કિ-(તમુક્કાણં મંતે કે મહાલયે પળ્લત્તે) હે મદન્ત !

યહ તમસ્કાય કિતના વડા-વિશાલ કહા ગયા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈં કિ-(ગોયમા ! અયં ણં જંબુદ્વીવે દીવે સવ્વદીવસમુદ્દાણં સવ્વવ્વમંતરાણ જાવ પરિક્ખેવેણં પળ્લત્તે) હે ગૌતમ ! સમસ્ત દ્વીપ ઓર સમસ્ત સમુદ્રોં કે વીચ મેં વર્તમાન યહ જંબુદ્વીપ નામકા દ્વીપ-મધ્ય જંબુદ્વીપ યાવત્ પરિક્ષેપ વાલા કહા ગયા હૈં-યહાં (યાવત્) શબ્દ સે-“ એગં જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્ખંભેણ, તિણિ જોયણસયસહસ્સાઈં સોલસસહસ્સાઈં દોણિય સત્તાવીસે જોયણસયાઈં તિણિ કોસે અઢ્ઢાવીસં ચ ધણુસયં તેરસ ય અંગુલાઈં અઢ્ઢંગુલં ચ કિંચિ વિસેસાહિયં ” હસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈં । “ દેવેણં મહિહ્ણિણ જાવ-

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે “ તમુક્કાણ મંતે ! કે મહાલયે પળ્લત્તે ?) હે મદન્ત ! તમસ્કાયને કેટલો વિશાળ કહ્યો છે ?

ઉત્તર-“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! (અય ણ જંબુદ્વી દીવે સવ્વદીવસમુદ્દાણ સવ્વવ્વમંતરાણ જાવ પરિક્ખેવેણં પળ્લત્તે) સમસ્ત દ્વીપ અને સમસ્ત સમુદ્રોની વચ્ચે રહેલા આ જંબુદ્વીપ નામનો દ્વીપ-મધ્ય જંબુદ્વીપ ... યાવત્ પરિક્ષેપવાળો કહ્યો છે અહીં “ જાવ (યાવત્) પદ્ધતી નીચેનો સૂત્રપાઠ શ્રદ્ધા થયો છે-(એગ જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્ખંભેણ, તિણિ જોયણસયસહસ્સાઈ સોલસસહસ્સાઈ દોણિય સત્તાવીસે જોયણસયાઈ તિણિ કોસે અઢ્ઢાવીસ ચ ધણુસયં તેરસ ય અંગુલાઈ અઢ્ઢંગુલં ચ કિંચિ વિસેસાહિય) એક લાખ ચોત્તરની લગભગ અને પહોળાઈવાળા અને ૩૧૬૨૨૭ ચોગજ, ૩ કોસ, ૧૨૮ એકસો અઢ્ઢાવીસ ધનુષ અને ૧૩૧૧ અશુલથી સહેજ અધિક પરિઘવાળા આ સમસ્ત

‘યન દ્વયપા મુષદાનિ, ‘વિષ્ણીકયાઃ’ વિષ્ણીકૃતાનિ, અત્યન્તરિનિગ્મનપા
 દુર્મેષપૃષ્ઠિગદવન્ સૂક્ષ્મકર્મમ્કયાનાં મરસતયા પરસ્પરં દ્વયમ્વચકરણના દુર્મેદો
 કૃતાનિ ‘મિષ્ટ્રીકયાઃ’ મિષ્ટ્રીકૃતાનિ શ્લેષપ્રવદાદગ્નિનત્ત્વોદગ્નલાક્ષણિકા
 પવન નિષ્કાનીત્યર્થ ‘લિષ્ઠીમૂયાઃ’ લિષ્ઠીમૂતાનિ, અગ્નિમત્તયાદદુર્ગમ્કૃદિ
 યુષ્ઠીકયાપયન્ પિષ્ટીમૂતાનિ વયન્તિ, યાનિ મોર્ગ ધિના ઉથાયાન્તરણ લયવિરુદ્ધ
 સે ચિકનાઈ-ચિકાઠાકે સમયસ અત્યન્ત સ્નિગ્ધ હોન ક કારણ મૃતિકા
 કા પિષ્ઠ દુર્મેષ હો જાના હૈ ઠસી પ્રકાર સે જો કર્મ સૂક્ષ્મકર્મો ક રમ
 કે સાથ પરસ્પરગાઢ મયંધ કરન કે કારણ દુઃશય હા જાત હૈં ય ચિદ્ર
 ણીકૃત પાપકર્મ કહલાતે હૈં-તેસે હી ચિક્કીકૃત પાપકર્મ નારક જીર્વા ક
 હોતે હૈં। (મિષ્ટ્રીકયાઃ) જિમ પ્રકાર સ્ત્રોત ક તાર મ મજમૂત સાથ
 કર અગ્નિ મેં તપાવી ગઈં લોદે લી ગલિયાં પરસ્પર ચિપક જાની હૈં-
 કિર ય અલગ નહોં હો સક્ષી હૈં, ઠસી પ્રકાર મ જો કર્મ ભાવમ મેં
 વકમેક હો જાતે હૈં-જુદે નહોં કિયે જા સક્ષ હૈં-અર્થાત નિષ્કા હોં ક
 પાપકર્મ મિષ્ટ્રીકૃત કહલાત હૈં-તેસે મિષ્ટ્રીકૃત પાપકર્મ નારક જીર્વા કે
 હોત હૈં। (લિષ્ઠી મૂયાઃ) જો કર્મ મોર્ગ ધિના ઓર કિસી ઉપાય સે
 નષ્ટ ન કિયે જા સક અથાત નિકાશિત હો ય પાપકર્મ ત્વિલીમૂત કહ
 લાતે હૈં તેમ ત્વિલીમૂત પાપકર્મ નારક જીર્વા ક હોત હૈં (અગ્નિ મત્ત
 શ્લેષમુદ્રકૃદિત યુષ્ઠીકયાપયન પિષ્ટીમૂતાનિ વયન્તિ) યતી ય તન દ્વમ

દુર્મેષ બની બપ છે, એજ પ્રમાણે જે કર્મા સૂક્ષ્મકર્મોના વચની સાથે પરસ્પર
 ગાઢ સમય થવાને કારણે દુર્મેષ બની બપ છે, અર્થા કર્મોને ચીકણા પાપ
 કર્મો કહે છે નારક જીવાનાં પાપકર્મો એવાં ચીકણાં વાપ છે

“મિષ્ટ્રીકયાઃ” જેવી રીત વાલાના વાલથી મજબૂત બાંધીને અગ્નિમાં
 તપાવસી વાલાની યજાઓ એક બીજી સાથે ઘાટી બપ છે અને તેમને પછી
 બુદી પાડી યજાની નથી-એટલે કે જે પાપકર્મો નિષ્કા સાથે છે તેન કિલ્લી
 ફૂટ પાડમાં કહે છે નારક જીવાનાં પાપકર્મો એવાં કિલ્લીફૂટ સાથે છે
 “લિષ્ઠી મૂયાઃ” જે કર્મોને ભાગ્યેય વિના-બીજ કાંઈ પણ ઉપાયથી નાશ
 થતા નથી, એવાં નિકાશિત કર્મોને લિષ્ઠીમૂત કહે છે નારકોનાં કર્મો એવાં
 લિષ્ઠીમૂત કાપ છે

તિયાદં વા ' સ સ્વલુ દેવઃ તયા ઉપરિવર્ણિતયા ઉત્કૃષ્ટયા, ત્વરિતયા, યાવત્-
વેગવતયા ચપલયા વૈદ્યુતયા દેવગતયા વ્યતિવ્રજન્ વ્યતિવ્રજન્ પોન!પુન્યેન ગચ્છન્
યાવત્-एकादं वा एकदिनं वा, द्वयहं वा द्विदिनं वा, त्रयहं वा त्रिदिनं वा ' उक्तो-
सेणं छम्मासे वीईवइज्जा, अत्येगइयं तमुक्कायं वीईवइज्जा ' उत्कर्षेण पणमासान्
यदा व्यतिव्रजेत् निरन्तर गच्छेत् तदा अत्येककं संभवति यत् एकं संख्यात-

“અત્યેગહ્યં તમુક્કાયં વીઈવહજ્જા ” તક કે પાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ ।
(મહિહ્વિણ જાવ મહાણુભાવે) મેં જો યહ યાવત્ પદ આયા હૈ ડસસે દેવ
સમ્બન્ધી “ મહાહુતિકાઃ, મહાવલઃ મહાયશાઃ ” ઇન વિશેષણોં કા સંગ્રહ
હુઆ હૈ । દેવ કે યે મહદ્વર્થાદિક વિશેષણ જો યહાં પર કહે ગયે હૈં વે
ડસકી ગમનસામર્થ્ય કે ઉત્કર્ષ કો પ્રતિપાદન કરને કે લિયે કહે ગયે
હૈં । “ ઇણામેવ ઇણામેવ ” એસે જો યે દો પદ કહે ગયે હૈં વે દેવ કે મન
મેં આઈ હુઈ ગમન કી શીઘ્રતા કો સૂચિત કરને કે લિયે કહે ગયે હૈં ।
ઇન પદોં કા શબ્દાર્થ “ યહ અવ મૈ ચલા યહ અવ મૈ ચલા ” એમા હૈ ।
“ વહ દેવ ૩ ત્રીન જુટકી વજને પ્રમાણ વાલે કાલ મેં ૨૧ ઇક્કીસ વાર
પૂરે જંબૂઝીપ કી પ્રદક્ષિણા દેકર આ જાવે ” હસ કથન સે ડસકે ગમન
કી અતિશીઘ્રતા સૂચિત કી ગઈ હૈ । વહ દેવ ઇતને કાલ મેં પૂરે જંબૂઝીપ
કી ૨૧ વાર પ્રદક્ષિણા કરકે આ જાતા હૈ-તો વહ ઇસી તરહ કી ગતિ
સે એક દિન તક, દો દિન તક યા ત્રીન દિન તક ઓર અધિક સે
અધિક છહ મહિને તક નિરન્તર ચલતા રહે-તવ જાકર વહ-સંખ્યાત
યોજન પ્રમાણ વાલે કિસી એક તમસ્કાય તક હી પહુંચ સકતા હૈ । તયા

હુવાદં વા) થી શરૂ કરીને (અત્યેગહ્યં તમુક્કાયં વીઈવહજ્જા) પર્યન્તના
સૂત્રપાઠ દ્વારા સૂત્રકારે પ્રકટ કરી છે. આ સૂત્રમાં દેવને માટે બે મહાદ્વિક
(મહા ઋદ્ધિવાળો) આદિ વિશેષણોના પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે તે તેની
ચાલવાની શક્તિના ઉત્કર્ષનું પ્રતિપાદન કરવા માટે કરવામા આવ્યો છે
“ ઇણામેવ ઇણામેવ ” આ બે પદો દેવના મનમા શીઘ્ર ગમન કરવાનો બે
વિચાર થયો છે તે સૂચિત કરવાને માટે વપરાયા છે. તે પદોનો શબ્દાર્થ
આ પ્રમાણે થાય છે-“ આ ઉપડયો, આ ઉપડયો ” તે દેવ ત્રણ ચપટી
વગાડતાં તો ૨૧ વાર આખા જંબૂઝીપની પ્રદક્ષિણા કરીને આવે છે આ
કથનથી તે દેવના ગમનની અતિ શીઘ્રતા બતાવવામા આવી છે તે દેવ આ
પ્રકારની ગતિથી એક દિવસ, બે દિવસ અથવા તો ત્રણ દિવસ સુધી અને
વધારેમાં વધારે છ મહિના સુધી નિરન્તર ચાલ્યા કરે ત્યારે કદાચ તે સંખ્યાત
યોજન પ્રમાણવાળા કોઈક તમસ્કાય સુધી જ પહોંચી શકે છે-એટલે કે તેને

મથન્તિ, સર્વયા કર્મરહિતા ન મથન્તીત્યર્થઃ । एतेन महानिर्जराया अमानस्य निर्वाणामासस्वरूपफलं प्रतिपादितम् । एवञ्च 'यो महावेदन स महानिर्जरः' इति प्रागुक्तो नियम विशिष्टात्मापेक्षो वेदितव्यः, नतु नैरयिफादिक्लिष्टकर्मजीवापेक्ष इति, एव 'यो महानिर्जरः स महावेदनः' इति नियमोऽपि प्रापिको वाच्यः, अयोगिकेनली महानिर्जरत्वेऽपि महावेदनत्वस्य अनेकान्तिफत्वात् अयोगिकेनली महानिर्जरो मथस्येव, महावेदनम् कदाचित् स्यात्, कदाचित् नापि स्यादिति भावः ।

શિષ્ટ કર્મક્ષયરૂપ નિર્જરાબાણે નહીં હોતે હોં ઓર ન સર્વયા કર્મ સે હી રહિત હોતે હ । હસસે સૂત્રકાર ને યહ પ્રકટ કિયા હૈ કિ જય ડનમેં મહાનિર્જરા કા હી અમાવ રહતા હૈ તથ હસ મહાનિર્જરા કે અમાવ કા ફલ તો નિર્વાણામાવ (મોક્ષ કા અમાવ) હૈ યહ ડનમેં હૈ હી યહ સ્પષ્ટ હૈ અત હસ કથન સે સૂત્રકાર ને યહ પ્રમાણિત કિયા હૈ કિ (યો મહા વેદન; સ મહાનિર્જરઃ) યહ જો પહિલે કહા ગયા હૈ ' જો મહાવેદ નાયાલા હોતા હૈ યહ મહાનિર્જરાવાલા હોતા હૈ ' સો યહ કથન બિશિષ્ટ આત્મા કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હી જાનના ચાહિયે । ફિલષ્ટ કર્મવાળે નારક જીર્ષો કી અપેક્ષા સે નહીં । હસી તરહ સે " જો મહાનિર્જરાવાલા હોતા હૈ યહ મહાવેદનાવાલા હોતા હૈ " યહ કથન બી-નિયમ બી પ્રાપિક જાનના ચાહિયે ક્યોં કિ અયોગિ કેયલી જો હોતે હોં વે મહાનિર્જરાબાણે હોર બી મહાવેદનાબાણે નહીં બી હોતે હોં । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ જેસા નિયમ નહીં યન મક્તા હૈ કિ જહાં ૨ પર મહાનિર્જરાવત્વ હો

સોઅવવા છતાં પણ વિશિષ્ટ કર્મક્ષયરૂપ નિર્જરાવાળા હોતા નથી, અને તેઓ કર્મથી ત્રવંધા રહિત હોતા નથી આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે એ વાત પ્રકટ કરી છે કે નારકોમાં મહાનિર્જરાને અભાવ હોય છે, તે કારણે મહાનિર્જરાના ફળ સ્વરૂપ નિર્વાણને પણ અભાવ હોય છે સૂત્રકારે આ કથન દ્વારા એ સિદ્ધાન્તનું પ્રતિપાદન કર્યું છે કે ' યો મહાવેદન સ મહાનિર્જરઃ ' એ મહાવેદનાવાળો હોય છે તે મહાનિર્જરાવાળો હોય છે એવું એ પહેલા કહેવામાં આવ્યું છે તે વિશિષ્ટ આત્માને અનુલક્ષીને જ કહેવામાં આવ્યું છે, કિંતુ કર્મોવાળા નારકાદિ છોડાને આ કથન લાગુ પડતું નથી. એજ પ્રમાણે ' એ મહાનિર્જરાવાળો હોય છે, તે મહાવેદનાવાળો હોય છે ' "

આ કથન પણ પ્રાપિક સામાન્યતા સમજવું, કારણ કે અયોગિકેનલી મહાનિર્જરાવાળા હોવા છતાં પણ મહાવેદનાવાળા નથી-પણ હોતા કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે એવો કોઈ નિયમ સહી શકતો નથી કે જ્યાં જ્યાં મહા

ભાવઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અત્થિ ણ મંતે ! તમુક્કાણ ગામા હ વા, જાવ-સન્નિવેસ
હ વા ? ’ હે ભદન્ત ! અસ્તિ સમ્ભવતિ સ્વલુ યત્ તમસ્કાયે ગ્રામાઃ ઇતિ વા યાવત્-
સન્નિવેશા સમાગતસાર્થવાહાદિનિવાસસ્થાનાનિ ભવન્તિ કિમ્ ? યાવત્કરુણાત્-આક
નગર-ખેટ-કર્વટ-મહમ્મ-દ્રોણમુખ-પત્તન-નિગમાશ્રમ-સંવાહાનાં સંગ્રહઃ, તત્ર આકરા
સ્વર્ણરત્નાદ્યુત્પત્તિસ્થાનાનિ ઇતિ વા, નગરાણિ-અષ્ટાદશકરવર્જિતાનિ-ઇતિ વા, ખેટાનિ
-ધૂલિપ્રાકારવેષ્ટિતાનિ ઇતિ વા, કર્વટાનિ-કુત્તિસતગ્રામા ઇતિ વા, મહમ્વાનિ-સાર્થ
ક્રોશદ્વયાન્તરગ્રામાન્તરરહિતાનિ ઇતિ વા, દ્રોણમુખાનિ-જલસ્થલપથોપેતાનિ જનસ્થા
નાનિ, પત્તનં સમસ્તવસ્તુ પ્રાપ્તિસ્થાનં નિગમાઃ-પ્રભૂતતરવણિગ્જનનિવાસા ઇતિ વા

કરતે હૈં—(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ગામાહ વા જાવ સન્નિવેસાહ વા)
હે ભદન્ત ! કયા યહ વાત સંભવિત હોતી હૈ કિ ઉસ તમસ્કાય મેં ગ્રામ
યા યાવત્ સન્નિવેશ હૈં ? યહાં યાવત્ શબ્દ સે “ આકર, નગર નિગમ,
ખેટ, કર્વટ, મહમ્મ, દ્રોણમુખ, આશ્રમ ઓર સંવાહ હન કા સંગ્રહ હુઆ
હૈ । જહાં પર સ્વર્ણ રત્ન આદિ પદાર્થ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉસકા નામ આકર
હૈ, ૧૮ અઠાર પ્રકાર કે ટેકસોં સે રહિત જન સ્થાન કા નામ નગર હૈ,
જિસમેં અધિક સંખ્યામેં વ્યાપારી જનોંકા નિવાસ હો ઉસકા નામ નિગમ
હૈ । ધૂલ કે પ્રાકાર સે વેષ્ટિન જનસ્થાન કા નામ ખેટ હૈ, છોટે ગાંવ કા
નામ કર્વટ હૈ । જિસકી ચારોં દિશાઓં મેં ૨૥ કોશ તક કોઈ ગાંવ
ન હો ઉસકા નામ મહમ્મ હૈ । જલમાર્ગ ઓર સ્થલમાર્ગ હન દોનોં માર્ગોં
સે હી જિસમેં જાયા જાના હોવે ઉસકા નામ દ્રોણમુખ હૈ । તાપસ

પ્રશ્ન—(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ગામાહ વા, જાવ સન્નિવેસાહ વા ?)
હે ભદન્ત ! શું તમસ્કાયમા ગામ, આકર, નગર, નિગમ, ખેટ, કર્વટ,
મહમ્મ, દ્રોણમુખ, પત્તન, આશ્રમ, સંવાહન અને સન્નિવેશ હોય છે ખરાં ?
(જાવ) પદ્ધતી ગ્રંથેણ કરવામાં આવેલાં શબ્દો સહિત અર્થ આપ્યો છે

ન્યાં સુવર્ણ રત્ન આદિ પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, એ સ્થળને આકર
કહે છે ૧૮ પ્રકારના કરોથી રહિત જનસ્થાનને નગર કહે છે ન્યા અધિક
પ્રમાણમાં વ્યાપારીઓ રહેતા હોય એવાં સ્થાનને નિગમ કહે છે. ધૂળના ડોટની
ઘેરાયેલા જનસ્થાનને ખેટ કહે છે નાના ગામને કર્વટ કહે છે. જેની ચારે
દિશામાં ૨૫ કોશ પર્યાન્તમાં કોઈ પણ ગામ ન હોય એવા સ્થાનને મહમ્મ
કહે છે. જળમાર્ગ અને જમીન માર્ગે—એમ બન્ને માર્ગે—જે સ્થળે જઈ શકાય
છે એવા સ્થળને દ્રોણમુખ કહે છે. ન્યા તાપસો રહેતા હોય, તે સ્થાનને

પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ 'જો સંચાણ્ તીસે અહિગરણીય કેઈ અહાપાયરે પોમ્મલે પરિસાહિત્તર નો સ્કન્નોતિ નો પારયતિ, તસ્યા અધિકરણ્યા કાનપિ યથાવાદ રાન્ યથાસ્પૂલાન્ પુદ્ગલાન્ પરિજ્ઞાનયિતુ પૃથક્કર્ત્તુમ્ અધિકરણ્યા' સ્પૂલાન્ પુદ્ગલાન્ મોહકમ્ભૂતાન્ પૃથક્કૃત્ત્વા ધ્યસયિતુ સમર્થો ન મત્તવીતિ માત્ર । એતદેવ મગવાન્ દાહ્મ્પાન્તિકે યોજયતિ-‘અમમ્મ ગોયમા । નેરહયાણ પાવાહ કમ્માહ ગાદીકયાઈ’ હે ગૌતમ । એવમેવ મહતા આઘાતેન પરિહન્યમાનાયા અપિ અધિકરણ્યા સ્પૂલપુદ્ગલવન્દ નેરયિકાણાં પાપાનિ કર્માણિ ગાદીકૃતાનિ દન્તયા અત્તમપ્રદેશોઃ સહ સં પટ્ટાનિ યાવત્-ચિક્ષણીકૃતાનિ અતિસ્નિગ્ધતામાપાદિતાનિ, સ્પિષ્ટીકૃતાનિ,

કિન્તુ લગભગ બધું એસે ફૂટતા જાયે તો બી બધું (જો સંચાણ્ તીસે અહિગરણીય કેઈ અહાપાયરે પોમ્મલે પરિસાહિત્તર) હસ સ્થિતિ મેં ઉસ ણરણ કે યથાવાદ પુદ્ગલોં કો-લોહ કે કળોં કો-ઉસસે અલગ કરકે નષ્ટ કરને કે લિયે સમર્થ નહીં હોતા હૈ, (એવમેવ ગોયમા) હસી તરહ સે હે ગૌતમ । (નેરહયાણ પાવાહ કમ્માહ) નારક જીવોં કે જો પાપરૂપ કર્મ હોતે હૈં હે (ગાદીકયાઈ જાંબ જો પજ્જસાણાઈ મ્મત્તિ) ગાદીકૃત હોતે હૈં યાવત્ હે નારક જીવ મહાપયથમાનવાલે નહીં હોતે હૈં-અર્થાત્ બઢને કા તાત્પર્ય એમા હૈં કિ જિસ પ્રકાર સે બફેમરી આઘાતોં દ્વારા ધાર - ફૂટે જાને પા બી ણરણ કે સ્પૂલ પુદ્ગલ ઉસસે પૃથક્ હોકર નષ્ટ નહીં કિયે જા સકતે હૈં ઉમી પ્રકાર સે નેરયિક જીવોં કે પાપકર્મ મીં જો કિ આત્મપ્રદેશોં કે સાથ ગાદીતરૂપ સે સંબદ્ધ હોતે હૈં, યાવત્-ચિક્ષણીકૃત-અતિસ્નિગ્ધતા કો લિયે છૂપ હોતે હૈં સ્પિષ્ટીકૃત એવ સ્પિષ્ટીકૃત

લગભગ એરણ્ પર એરથી ધા આરવા છતાં પણ (જો સંચાણ્ તીસ અહિ ગરણીય કેઈ અહાપાયરે પોમ્મલે પરિસાહિત્તર) તે એરણ્ સ્વ પુદ્ગલોં (સોદાના કલ્પે) તેનાથી અલગ પાડીને તેમને નાશ કરવાને તે શક્તિમાન થતો ગથી. એવમેવ ગોયમા હે ગૌતમ । એજ પ્રમાણે ‘ નેરહયાણ પાવાહ કમ્માહ નારક લોકોનાં જે પાપરૂપ કર્મો દોષ છે ગાદીકયાઈ જાંબ જો પજ્જસાણાઈ મ્મત્તિ ” તે ગાદીકૃત દોષ છે તેથી તે નારક લોકો મહાપયથ માનવાળા (કલ્પેના સજ્યા નાશ કરનારા) દોષા નથી કલ્પેનાં તત્ત્વ એ ૩ છે એવી ૧ને એરણ્ ઉપર પણ બટે પણ એરથી વારવાર ધા આરવા છતાં એરણ્નાં રૂપ પુદ્ગલોં એરણ્માંથી અલગ પાડીને તેમને નાશ કરી શકતો નથી એવી ૨ રીતે નારક લોકોનાં પાપકર્મો કે જે આત્મપ્રદેશોની સાથે દહ તર રૂપે સંબદ્ધ દોષ છે જે ચીકણાં દોષ છે જે એકમેકની સાથે સ્પિષ્ટીકૃત (સ્પષ્ટ રીતે ઓટેલા) દોષ છે અને જે નિઃકાંચિત અથવા સ્પિષ્ટીકૃત

સંભવતિ યત્ તમસ્કાયે ઉદારા મેઘાઃ સંસ્વિઘન્તિ સમ્મૂર્છન્તિ, સંવર્ષન્તિ ચ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, ણાગો પકરેહ ? ’ હે મદન્ત ! તત્ સંસ્વેદન સમ્મૂર્છનં વર્ષણઞ્ચ કિં દેવઃ પ્રકરોતિ, અથવા અસુરઃ પ્રકરોતિ, અથવા નાગઃ પ્રકરોતિ ? । મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! દેવો વિ પકરેહ, અસુરો વિ પકરેહ, ણાગો વિ પકરેહ ’ હે ગૌતમ ! તત્ સ્વલ્પ સંસ્વેદનં સમ્મૂર્છનં વર્ષણં ચ દેવોઽપિ પ્રકરોતિ, અસુરોઽપિ પ્રકરોતિ, નાગોઽપિ પ્રકરોતિ । ગૌતમ પૃચ્છતિ—‘ અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે થણિયસદે, વાયરે વિજ્જુણ ? ’ હે મદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલ્પ તમસ્કાયે વાદરઃ સ્તનિતશબ્દઃ ઘનગર્જનમ્ ? તથા વાદરા વિદ્યુત્ ? , મગવા-

ઉત્તર મેં પ્રભુ ગૌતમ સે કહતે હૈં કિં-હે ગૌતમ ! (હતા અત્થિ) એસા હોતા હૈ કિ-ઉદાર મેઘ ઉસ તમસ્કાય મેં સંસ્વેદ જનક પુદ્ગલ સ્નેહરૂપ સંપત્તિ સે ગીલે હોતે હૈં, પરસ્પર કે સંયોગરૂપ સે વે વહાં એકત્રિત હોતે હૈં ઓર વરસતે હૈં । અબ ગૌતમ સ્વામી પ્રભુ સે પૂછતે હૈં કિં-(તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ અસુરો પકરેહ, ણાગો પકરેહ ?) કિં હે મદન્ત ! હસ સંસ્વેદન, સંમૂર્છન ઓર વર્ષણ કો કયા દેવ કરતા હૈ ? અથવા અસુર કરતા હૈ ? યા નાગ કરતા હૈ ? હસ કે ઉત્તર પ્રભુ ડનસે કહતે હૈં કિં-(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (દેવો વિ પકરેહ, અસુરો વિ પકરેહ, ણાગો વિ પકરેહ) ઉસ સંસ્વેદન કો, સંમૂર્છિતમ કો એવં વર્ષણ કો દેવ ભી કરતા હૈ, અસુર ભી કરતા હૈ ઓર નાગ ભી કરતા હૈ ।

(અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે થણિય સદે, વાયરે વિજ્જુણ) હે મદન્ત ! ઉસ તમસ્કાય મેં વાદર સ્તનિત શબ્દ-ઘનગર્જન, તથા વાદર

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—“ હતા અત્થિ ” હે ગૌતમ ! એવું જ થાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે વિશાળ મેઘ તમસ્કાયમા સંસ્વેદ જનક પુદ્ગલોની સ્નિગ્ધતારૂપ સંપત્તિથી ભીંજાય છે, પરસ્પરના સંયોગથી તેઓ ત્યા એકત્રિત થાય છે અને વરસે છે.

પ્રશ્ન—“ ત મંતે ! કિ દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, ણાગો પકરેહ ? ” હે મદન્ત ! તે સંસ્વેદન, સમૂર્છન (એકત્રિત કરવાની ક્રિયા) અને વર્ષણ (વરસાવવાની ક્રિયા) શુ દેવ કરે છે ? કે અસુરકુમાર કરે છે ? કે નાગકુમાર કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—(દેવો વિ પકરેહ, અસુરો વિ પકરેહ, ણાગો વિ પકરેહ) હે ગૌતમ ! તે સંસ્વેદન, સમૂર્છન અને વર્ષણ દેવ પણ કરે છે, અસુર પણ કરે છે અને નાગ પણ કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—(અત્થિય મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે થણિયસદે,

મોન્તગ્ગન-મદ્ધકરણાદિમક્રિય રયાન્ । ણ્વ ગૌતમન વચિત્તે મત્તિ મગધાન્ ણ્વં રણ્વા
 ન્ત દાપ્પાન્તિક્કે યાજપતિ-’ ણ્વમાય ગોયમા । સમણાણ નિર્ગમ્માણ અહાવાયરાઈ
 વમ્માઠ સિદ્ધિલીકયાઈ, નિદ્ધિયાઠ વયાઈ, વિપ્પરિણામિયાઈ વિપ્પામેય વિદ્ધત્થાઈ
 મયતિ’ દ ગૌતમ ! ણ્વમર સ્વજનરાગરત્તવચ્છમ્ય સુપસામ્મનીયન્વાદિવન્નેપ ધમનાનાં
 નિર્વન્યનામ્ યથાવાપ્પરાણિ સ્થુલમસ્ફન્થાનિ સ્થુલપ્રકારાણિ અસારાણિ કર્માણિ
 સિધ્ધિલીકૃતાનિ સ્વપ્પસ્યમાયાદિસાનિ મયતિ, નિષ્ઠિતાનિ કૃતાનિ નિઃસત્તકાનિ

હૈ, સુધામ્પતરક-વષ્પે યગૌરજ્જિમકે અન્હી તરહ્ સે ધોવે જા મકે જેસા
 હોતા હૈ ઓર સુપરિકર્મતરક અનાયામ જિમમેં પિત્તોન્હેલ્લવન ઓર
 રચના કરને સ્વ આદિ ત્રિયાર્થ્ની જી મકે જેસા હોતા હૈ જેસા જબ
 ગૌતમ ને વહા-તો હમી દષ્ટાન્ત વો દાર્પાન્ત મેં યોજિત કરતે હુપ પ્રસુ
 ને હવેં સમમાયા-(ણ્વમાય ગોયમા) હમી તરહ્ સે હે ગૌતમ ! (સમ
 ણાણં નિર્ગમ્માણં અહાવાયરાઠ વમ્માઠ સિદ્ધિલીકયાઈ નિદ્ધિયાઈ વયાઈ
 વિપ્પરિણામિયાઈ વિપ્પામેય વિદ્ધત્થાઈ મયતિ) અમણ નિર્મ-યોં કે જો
 યથાવાદર વર્મ હોતે હૈ, યે ત્રિધિલીકૃત હોતે હૈ, નિષ્ઠિત હોતે હૈ ઓર
 વિપરિણામિત હોતે હૈ-હમી કારણ યે વીઘ હી વિષ્પસ્ય હો જાતે હૈ-
 તાત્પય વહને વા યહ્ હૈ કિ અમણ નિર્મ-યોં કી આત્મા સમ્યગ્દર્શન સે
 વામિત રહા કરતી હૈ હસ કારણ ડનક કર્મ જેસે મિધ્ધાદષ્ટિયોં કી
 આત્મા મેં માદરૂપ આદિ વિદોષણોં સ વિવિપ્પ હોતે હૈ યેસે યે યહાં
 નહીં હોતે હૈ-યહાં તો ય સ્વજનરાગ સે રંગે હુપ વચ્છ કી તરહ્ સિધ્ધિ
 આદિ વિદોષણોં વાલે હોતે હૈ-જેસે સ્વજન (વત્થ) રંગ સે રંગે હુપ વચ્છ

ધાર્ધ યકામ એવું) દોષ છે, મુવામ્પતરક (સુમમવાધાં દાવ દ્વર કરી યકામ
 તેવું) દોષ છે, અને સુપરિકર્મતરક (સસગપાધી ચિત્તલેખન, વિશિષ્ટ રચના
 આદિ કરી યકામ તેવું) દોષ છે અને આ રૂપાન્તને આધારે અમણ નિર્મ-
 માના કોમોને પણ અજનરામથી રહેલા વચ્છની જેમ સુવિશોધ જતાવવાને
 માટે મદાવીર પ્રસુ કહે છે-“ ણ્વમાય ગોયમા ! ” એજ પ્રમાણે છે મોતમ !
 (સમણાણં નિર્ગમ્માણં અહાવાયરાઠ વમ્માઠ સિદ્ધિલીકયાઈ, નિદ્ધિયાઈ વયાઈ,
 વિપ્પરિણામિયાઈ વિપ્પામેય વિદ્ધત્થાઈ મયતિ) અમણ નિર્મમાનાં જે સ્વલ
 કોમો રોય છે, તે ત્રિધિલીકૃત દોષ છે નિષ્ઠિત દહ દોષ છે, તે કારણે તેમને
 જહી નાચા અજ્ઞા અય છે કહેવાનું તાત્પય એ છે કે અમણ નિર્મમાનો આત્મા
 સમ્યગ્દર્શનથી સુદ્ધ દાવ છે તેથી તેમનાં કર્મ મિધ્ધાદષ્ટિઓની જેમ આત્માની
 સામે બાકીકૃત (દહ કૃષિ અજદ) દોનાં નથી. પણ તેમના કથી તો અજન

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ, વાયરે અગ્નિકાણ ? હે મદન્ત ! અસ્તિ સ ભવતિ સ્વલુ તમસ્કાયે વાદરઃ પૃથિવીકાયઃ ભવતિ ? તથા વાદરઃ અગ્નિકાયો ભવતિ ? ભગવાનાહ—‘ જોઈણટ્ટે સમટ્ટે—જણ્ણત્થ વિગ્ગહગતિસમાવજ્ઞણં ’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, તમસ્કાયે વાદરઃ પૃથિવીકાયઃ, વાદરઃ અગ્નિકાયશ્ચ ન ભવતિ, કિન્તુ ‘ ન ’ ઇતિ શબ્દેન યોડ્યં વાદરપૃથિવી-તેજસોઃ નિષેધઃ કૃતઃ, સ વિગ્રહગતિસમાપન્નકેન અન્યત્ર વોઘ્યઃ। વિગ્રહગતિસમાપન્નકાન્ વાદરપૃથિવી તૈજસકાયાન્ વિહાય ઉક્તનિષેધો વિજ્ઞેય ઇત્યર્થઃ। વિગ્રહગત્યા વાદરપૃથિવીતેજસોઃ તમસ્કાયેડપિ સંભવાત્। વાદરાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ રત્નપ્રમાદ્યાસુ અદ્રુષ્ટ પૃથિવીષુ ગિરિ-વિમાનેષુ ચ ભવન્તિ, વાદરતેજસ્કાયિકાસ્તુ મનુષ્યક્ષેત્રે એવ ભવન્તિ। ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય-ગહગણ-જણ્ણવજ્જ-તારાહવા ? ’ હે મદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ તમસ્કાયે ચન્દ્ર-

સબ હી કરતે હૈં । (અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ વાયરે અગ્નિકાણ) હે મદન્ત ! તમસ્કાય મેં વાદર પૃથિવીકાય વાદર અગ્નિકાય હોતે હૈં ક્યા ? હસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં ભગવાન્ ડનસે કહતે હૈં કિ-હે ગૌતમ ! (જો ઇણટ્ટે સમટ્ટે, જણ્ણત્થવિગ્ગહગહસમાવજ્ઞણં) વિગ્રહગતિસમાપન્નક વાદર પૃથિવીકાય કો એવં તૈજસકાય કો છોડકર તમસ્કાય મેં વિગ્રહગતિ અપ્રાપ્ત વાદર પૃથિવીકાય-ઑર વાદર અગ્નિકાય નહીં હૈં । ક્યોં કિ વિગ્રહગતિ મેં વર્તમાન વાદર પૃથિવી ઑર વાદર તૈજસકાયકા હી તમસ્કાયમેં મી સંભવ હો સકતા હૈં । વાદર પૃથિવીકાયિક, રત્નપ્રમા આદિ આઠ પૃથિવીયોંમેં ગિરિયોં મેં ઑર વિમાનોં મેં હી હોતે હૈં । ઑર વાદર તૈજસ્કાયિક મનુષ્યક્ષેત્ર મેં હી હોતે હૈં । “ અત્થિ ણં મંતે ! તમુક્કાણ ચંદિમ-સૂરિય-ગહગણજણ્ણવજ્જ તારાહવા)

પ્રશ્ન—(અત્થિજ્ઞ મંતે ! તમુક્કાણ વાયરે પુઢવિકાણ વાયરે અગ્નિકાણ ?) હે મદન્ત ! તમસ્કાયમા બાદર (સ્થૂળ) પૃથ્વીકાય અને બાદર અગ્નિકાય હોય છે ખરાં ?

ઉત્તર—“ જો ઇણટ્ટે સમટ્ટે જણ્ણત્થવિગ્ગહગહસમાવજ્ઞણં ” હે ગૌતમ ! એવું સભવિત નથી વિગ્રહ ગતિમાં વર્તમાન બાદર પૃથ્વીકાયનો અને બાદર તૈજસ્કાયનો જ તમસ્કાયમા સંલવ હોઈ શકે છે વિગ્રહગતિમાં વર્તમાન બાદર પૃથ્વીકાય અને બાદર તૈજસ્કાય સિવાયના વિગ્રહગતિ અપ્રાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાય અને બાદર તૈજસ્કાય તેમા સંલવી શકતા નથી બાદર પૃથ્વીકાયિક રત્નપ્રમા આદિ આઠ પૃથ્વીઓમા, પર્વતોમા અને વિમાનોમાં જ હોય છે, અને બાદર તૈજસ્કાયિક મનુષ્ય ક્ષેત્રમા જ હોય છે.

સપચ્ચો મવન્તીતિ માત્ર । તથેષ દ્વિષ્ણન્તદ્વારા દ્વિષતિ-‘ સે જહાનામપ કેદ
પુરિસે સુષક ત્વણદ્વય જાયતર્યસિ પશિસવજ્જા ’ ॥ ગૌતમ ! તત્-અથ યથા
નામ કોડપિ પુરુષઃ શુલ્કં સ્વણદ્વયક પાસપૂલ્કં જાતતજસિ અગ્નૌ પ્રસિપ્ત્વ, ‘ સે

યથાર્થરૂપ સે જ્ઞાન હોને સગ જાતા હૈ ફિ યદ્દ જો યુદ્ધ હો રહ્યા હૈ થદ
એમો હી હોના થા મો દો રહ્યા હૈ-મેર દર્પણિપોદ્ધ કરને સે યદ્દ કમતી
ઘટતી નહીં હો સક્ત્યા હૈ-એસા કરને સે તો ઉદ્ધા કર્મ કા હી આગામી
થદ હોગા અતઃ મમ્યસ્ય માય રત્નકર યે ઉમ આપતિત ધોડી ષાદે
યદ્દુત મી ઘેદના કો મમતામાય સે ઓગતે રહતે હૈં । ડનકી આત્મા મેં
યદ્દ દ્વિષદ્વા જમી રહતી હૈ ફિ (અનહોની કોઈ પાત હોતી નહીં હૈ ઓર
જો દોતી હૈ ઘદ્દ (હોને લાયક) હમલિયે દોતી હૈ-અત્ત એસી મ્પિતિ મેં
અધીર ધનના યદ્દ કયમપિ ઉચિત નહીં હૈ હમ તરદ્દ કે દ્વિ સાદ્દમ કે
સાથ રાગદ્વેષ રહિત મમતામાય ધારણ કરને સે આ-મા મેં નવીન કર્મો
કા થદ હોતા નહીં હૈ ઓર જો સંચિત કર્મ હોતે હૈં, ડનકી નિર્જરા હોતે
રહને સે અન્ત મેં યે સર્વ કર્મો સે વિપ્રમુક્ત હોતે હૈં । હમી પાત કો સૂત્ર
કાર દ્વિષ્ણન્ત દ્વારા પુષ્ટ કરને કે નિમિત્ત ગૌતમ સે (સે જહા નોમપ કેદ

(કર્મોના સ્વથા અન્ત કરનારા) દોષ છે કહેવાનુ તાર્કિક એ છે કે સમ્મ
જયંતી પ્રાપ્તિ થઈ અથા ધણી તેમને પદ્ધતિનુ યથાથ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકું
દોષ છે તે કારણે અધ્ય અથવા મહાવેદનાનુ વેદન કરવા છતાં પણ તેઓ
એ પરિસ્થિતિમાં રાગદ્વેષ રૂપ કલ્પિત પરિણામવાળા બનતા નથી, કારણ કે
તેમને તે યથાર્થ રૂપે સમજાવા લાગે છે કે જે બનવાનુ હતું એજ બની રહ્યું
છે માથા કાશ દર્પ અથવા ચોક્ક કરવાથી તેમાં કઈ પણ ફરક પડી શકે તેમ
નથી, એમ કરવાથી ઉદ્ધા કર્મોના વધુ બધે બધાએ તે કારણે તેઓ તેમના
પર જાણી પડેલ દુષ્ટને અથવા ઘોડી કે વધારે વેદનાને સમતાભાવે સદન
કર્તા કરે છે એમના આત્મામાં એવી પાછી ઘડા બધાયેલી રહે છે કે
“ ન બનવા લાયક કોઈ પાત બનતી નથી અને જે કઈ બને છે તે બનવાને
લાયક દોવાથી જ બન્યા કરે છે ” તો એવી પરિસ્થિતિમાં અકળાઈ જવુ
અથવા સમતાવૃત્તિનો ત્યાગ કરવો તે નિશ્ચય ઉચિત નથી આ પ્રકારનો
રાગદ્વેષ રહિતનો સમતાભાવ રાજવાધી આત્મામાં નવીન કર્મોના બધે થતો
નથી અને સચિત કર્મોની નિજ શ થતી રહે છે અને અન્તે એવો જીવ સમસ્ત
કર્મોના ક્ષય કરીને શોભ પામી શકે છે

ચન્દ્રપ્રભાદીનાં સદ્ભાવેઽપિ તેષાં તત્ર તમસ્કાયપરિણામેન પરિણમનાત્ સ્વસ્વરૂપ-
નાશેન કેવલં તત્ર સા ચન્દ્રાદિપ્રભા કાદૂષણિકા કમ્ સ્વસ્વરૂપમ્ દૂષયતીતિ કાદૂ-
ષણિકા વિદ્યમાનાઽપિ સા ચન્દ્રપ્રભા સૂર્યપ્રભા ચ અવિદ્યમાના ઇવ ભવતિ, કાદૂ-
ષણિકાશબ્દે 'કા' इत्यत्र प्राकृतत्वात् दीर्घो बोध्यः । गौतमः पृच्छति—'तमु-
क्त्वा ए णं भते ! केरिस ए वन्न एण पण्णत्ते ?' हे भदन्त ! तमस्कायः खलु वर्णेन
कीदृशकः प्रज्ञप्तः ? भगवानाह—'गोयमा ! काले कालोभासे, गंभीर-लोमहरिस-
जणणे, भीमे, उत्तासणए, परमक्किण्हवण्णे पवत्ते' हे गौतम ! तमस्कायः कालः
कृष्णो वर्णेन, कश्चित्कालोऽपि कुतश्चित् कारणात् नावभासते,, अत आह—कालो-

અવશ્ય છે-પર હસ પ્રભા કા વહાં તમસ્કાય કે રૂપમેં પરિણમન હોજાતા
છે. હસલિયે યહ ચન્દ્રાદિપ્રભા કાદૂષણિકા-કમ્-સ્વરૂપમ્-દૂષયતિ-इति
કાદૂષણિકા-વહાં રહને પર ખી અપને સ્વરૂપ કે અસ્તિત્વ કો સ્વોયે હુએ
સી રહતી છે-અર્થાત્ સૌજૂદ રહને પર ખી નહીં જૈસી વહ વહાં રહતી છે
ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં કિ (તમુક્ત્વાએ ણં ભતે ! કેરિસએ વન્નએ
પણ્ણત્તે) હે ભદન્ત ! તમસ્કાય વર્ણ મેં કૈસા કહા છે ? અર્થાત્ તમસ્કાય
કા વર્ણ કૈસા છે ? હસકે ઉત્તરમેં પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(કાલેકાલોભાસે ગંભીરલોમહરિસજણણે ખીમે ઉત્તાસણએ, પરમક્કિણ્હે,
વણ્ણે પણ્ણત્તે) તમસ્કાય વર્ણ મેં કાલા છે કૃષ્ણકાન્તિવાલા છે ઓર વહ

કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે તમસ્કાયની બાજુમાં ચન્દ્ર આદિનો સદ્ભાવ હોવા
છતાં તેમના પ્રકાશનું ત્યાં સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ સંભવી શકતું નથી-એટલે કે તે
પ્રકાશ ત્યાં પડે છે ખરો પણ તેનું ત્યાં તમસ્કાય રૂપે પરિણમન થઈ જાય
છે. તેથી તે ચન્દ્રપ્રભા ત્યાં કાદૂષણિકા-અતિ અલ્પ પ્રમાણમાં (કમ્ સ્વરૂપમ્
દૂષયતિ इति કાદૂષણિકા) ત્યાં રહેવા છતાં પણ તેના મૂળ સ્વરૂપના અસ્તિ-
ત્વને ગુમાવી નાખ્યું હોય એવી હાલતમાં ત્યાં રહે છે-કહેવાનું તાત્પર્ય એ
છે કે તે ત્યાં મોજૂદ હોવા છતાં તેનું અસ્તિત્વ નહીં જેવું જ જણાય છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—(તમુક્ત્વાએ ણં ભતે ! કેરિસએ વન્નએ પણ્ણત્તે ?)
હે ભદન્ત ! તમસ્કાયનો વર્ણ કેવો કહ્યો છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ !
(કાલે, કાલોભાસે, ગંભીરલોમહરિસજણણે ખીમે ઉત્તાસણએ, પરમક્કિણ્હે, વણ્ણે
પણ્ણત્તે) તમસ્કાય નો વર્ણ કાળો છે, કૃષ્ણકાન્તિવાળો છે, અને તે એટલો

तमेनापरदृष्ट्या तेन ददतर करोति—‘ से जहा नामए केइ पुरिस तवसि
अप कषेच्छयसि उदगविन्दु, जाव-इंता, पिदस भागच्छइ ’ हे गौतम ! तद् यथा
नाम योऽपि पुरुष सप्ते अय कषेच्छुक-लोहकटाहे उदकविन्दु यावत् प्रसिपत्,
तत् नूनं स उदकविन्दु सप्ते लोहकटाहे प्रसिप्त सन् क्षिप्रमेव विध्वंसमागच्छति !
इन्त, मदन्त ! क्षिप्रमेव विध्वंसमागच्छति नाशं प्राप्नोति । भगवान् त द्वाष्टी
न्तिकं योजयति—‘ एवामत्र गोयमा । समणाण निग्गयाण, जाव-महापज्जवसाणा
भवति ’ इ गौतम ! एवमत्र सप्तलोहकटाहप्रसिप्तोदकविन्दुवदेव भ्रमणानां निग्र
न्याना यावत्-यथावादराणि कर्माणि शिथिलीकृतानि निष्ठितानि कृतानि,
विपरिणामितानि क्षिप्रमेव विध्वंसमागच्छन्ति, यावत्किञ्च तावत्किञ्चामपि च वेदनां

इसी बात को दूसरे दृष्टान्त से ददतर करते हुए वे गौतम से
कहते हैं—(से जहा नामए केइ पुरिसे) गौतम ! जैसे कोई एक पुरुष
(तत्तसि अयकवल्लुम्भि) अत्यन्त गरम हुए लोहे के तथे पर (उदग
विन्दु) जल की पिन्दु को डाले-तो क्या गौतम ! उस लोहे के अत्यन्त
गर्म हुए तथे पर डाला गया वह जल का पिन्दु वहाँ नष्ट नहीं होगा
क्या ? इसके उत्तर में गौतम स्वामी प्रभु से कहते हैं—क्यों नहीं—
‘ मदन्त ! वह वहा अवश्य ही शीघ्र नष्ट हो जायगा—(एवामेव गोयमा)
तो हे गौतम ! इसी तरह से (समणाणं निग्गयाण) भ्रमण निर्ग्रन्थों के
(जाव महापज्जवसाणा भवति) भ्रमण, निर्ग्रन्थों के यथावादर कर्म शिथि
लीकृत, निष्ठित, एव विपरिणामित होकर शीघ्र ही आमूलवत् (विच्छुल)
नष्ट हो जाते हैं । वे चाहे थोड़ी या बहुत-कैसी ही वेदना क्यों न भोगें
अन्त में वे महानिर्जरा शाली होकर वे समस्त कर्मों के विध्वंस कर्त्ता

जेल वातने जीव इहान्त दास वधारे पुं पि आपवा भाटे भदावीर
स्वामी जीतम स्वामीने कहे छे—“ से जहा नामए केइ पुरिसे ’ हे जीतम !
इह केइ पुत्र ‘ तत्तसि अयकवल्लुम्भि ’ अतिशय तपावेवा होइना तावद
उपर ‘ उदग विन्दु ’ पाणीनुं दीपु नाथे तो हे जीतम ! तु ते पाणीनुं
दीपु नाश नहीं पाथे ? तेना जणाण आपवा जीतम स्वामी भदावीर प्रभुने
कहे छे हे भदन्त ! ते दीपु तुरत न अवश्य नाश पावथे.

“ एवामेव गोयमा ! ” हे जीतम ! जेल प्रभाषे ‘ समयाज निग्गयाण ’
भ्रमण निर्ग्रन्थीना ‘ जाव महापज्जवसाणा भवति ’ स्थूल पुत्रभेदा अनुसार
कर्म शिथिलीकृत निष्ठित अने विपरिणामित अर्थने तुरत न सपत्ता नष्ट
अथ अथ छे तेजो कहे मोड़ी वेदना भोगवे के वधारे वेदना भोगवे पक्ष
तेजो अन्ते भदानिज्जवसाणा जनीने समस्त कर्मोना विध्वंस (नाश) कर्त्ता

छेत्-समीपं गत्वा तमस्कायं पविशेत्, 'तत्रो पच्छा सीहं सीहं तुरियं तुरियं खिप्पामेव वीइवण्ज्जा' ततः पश्चात् तदनन्तरम् भयात् शीघ्रं शीघ्रम् अतिवेगेन त्वरितं त्वरितम् मनोगतेरतिवेगात् क्षिप्रमेव अतिसत्त्वरमेव व्यतिव्रजेत् अतिक्रामेत्, तमुल्लङ्घ्य निर्गच्छेत्। गौतमः पृच्छति-‘तमुक्कायस्स णं भन्ते ! कइ नामधेज्जा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तमस्कायस्य खलु कति कियन्ति नामधेयानि नामानि प्रज्ञप्तानि ? भगवानाह-‘गोयमा ! तेरस नामधेज्जा पणत्ता’ हे गौतम ! तमस्कायस्य त्रयोदश नामधेयानि प्रज्ञप्तानि, तान्येवाह-‘तं जहा’-तद्यथा-‘ तमेइ वा १, तमुक्काए इ वा २, अंधकारे इ वा ३, महंधकारेइ वा ४, लोगंधकारे इ वा, ५ लोगतमिस्से इ वा ६, देवंधकारे इ वा ७, देवतमिस्से इ वा ८, देवारन्ने इ वा ९, देववूहे इ वा १०, देवफलिहे इ वा ११, देवपडिक्खोभे इ वा १२, अरुणोदए त्ति वा समुदे १३ इति ।

करता है तो वह “ तत्रो पच्छा सीहं सीहं तुरियं तुरियं खिप्पामेव वीइवण्ज्जा ” कायगति के अतिवेग से और मनोगति के अतिवेग से अर्थात् बहुत ही शीघ्रता के साथ उस तमस्काय में से बाहर निकल आता है। (तमुक्कायस्स णं भन्ते ! कइ नामधेज्जा पणत्ता) हे भदन्त ! तमस्काय के कितने नाम हैं ? इस गौतम के प्रश्न का उत्तर प्रभु इन्हें यों देते हैं कि-(गोयमा) हे गौतम ! (तेरस नामधेज्जा पणत्ता) तमस्काय के नाम तेरह हैं-(तं जहा) वे इस प्रकार से हैं-(तमेइ वा १, तमुक्काएइ वा, २ अंधकारेइ वा, ३ महंधकारेइ वा, ४ लोगंधकारेइ वा ५, लोगतमिस्सेइ वा ६, देवंधकारेइ वा ७, देवतमिस्सेइ वा ८, देवारन्नेइ वा ९, देववूहेइ वा १०, देवफलिहेइ वा ११, देवपडिक्खोभेइ वा १२, अरुणोदएत्ति वा समुदे १३, अंधकाररूप होने के कारण तमस्काय का पहला नाम तम है, अंधकार की राशिरूप होने के कारण तमस्काय का दूसरा

‘तुरियं तुरियं खिप्पामेव वीइवण्ज्जा’ कायगतिना अतिवेगधी अने मनोगतिना अतिवेगधी-ओट्ठे के धणी ४ शीघ्रताधी ते तमस्कायमाधी अडार नीकणी भाय छे

गौतम स्वामीना प्रश्न—(तमुक्कायस्स णं भन्ते ! कइ नामधेज्जा पणत्ता ?) हे भदन्त ! तमस्कायना केट्ठा नाम छे ? उत्तर—“ गोयमा ! ” हे गौतम ! (तेरस नामधेज्जा पणत्ता-तजहा” तमस्कायना नीचे प्रमाणे तेर नाम कइया छे-

(१) तमेइ वा, (२) तमुक्काएइ वा, (३) अंधकारेइ वा, (४) महंधकारेइ वा, (५) लोगंधकारेइ वा, (६) लोगतमिस्सेइ वा, (७) देवंधकारेइ वा, (८) देवतमिस्सेइ वा, (९) देवारन्नेइ वा, (१०) देववूहेइ वा, (११) देवफलिहेइ वा, (१२) देवपडिक्खोभेइ वा, (१३) अरुणोदए त्ति वा समुदे)

ગોયમા ! નેરઙ્ગયા ણ કરણઔ અસાય વેયણં વેયતિ, નો અકરણઔ અસાય વેયણ વેયતિ । સે કેણદ્દેણં ? । ગોયમા ! નેરઙ્ગયાણં ચત્તિવિદ્ધે કરણે પણ્ણસે, ત જહા—મણકરણે, વયકરણે કાયકરણે, કમ્મકરણે, ઇચ્છેણં ચત્તિવિદ્ધેણં અસુભેણં કરણેણ નેરઙ્ગયા કરણઔ અસાય વેયણં વેયતિ, ણો અકરણઔ, સે તેણદ્દેણં ० । અસુરકુમારા ણં કિં કરણઔ અકરણઔ ? ગોયમા ! કરણઔ, ણો અકરણઔ । સે કેણદ્દેણ ? । ગોયમા ! અસુરકુમારાણં ચત્તિવિદ્ધે કરણે પણ્ણસે, ત જહા—મણકરણે, વયકરણે કાયકરણે, કમ્મકરણે, ઇચ્છેણં સુભેણં કરણેણ અસુરકુમારાણં કરણઔ સાય વેયણ વેયતિ, ણો અકરણઔ । એવ જાવ—ધણિયકુમારાણં । પુઢ્ધીકાઙ્ગયાણ યવામેવ પુચ્છા ? ણવરઙ્ગચ્છેણ સુમાઽસુભેણ કરણેણ પુઢ્ધિકાઙ્ગયા કરણઔ વેમાયાણ વેયણ વેયતિ, ણો અકરણઔ । ઓરાલિયસરીરા સઢ્ધે સુમાઽસુભેણં વેમાયાણ, વેશ સુભેણં સાય ॥ સૂ. ૨ ॥

જાયા—કતિવિધે સહુ મદન્ત ! કરણં મહત્તમ ! ગૌતમ ! ચતુર્વિધ કરણ મહત્તમ, તથા—મનસ્કરણમ્, વચસ્કરણમ્, કાયકરણમ્, કર્મકરણમ્ । નૈરવિકામી

ઝીવકરણ યત્તબ્ધતા—

‘કહિદ્દેણ મતે !’ ઇત્યાદિ ।

સૂત્રાર્થ—(કહિદ્દેણ મતે ! કરણે પણ્ણસે) હે મદન્ત ! કરણ કિતને પ્રકાર ના કહા ગયા હે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ચત્તિવિદ્ધે

અવકરણ યત્તબ્ધતા—

‘કહિદ્દેણ મતે !’ ઇત્યાદિ—

સૂત્રાર્થ—(કહિદ્દેણ મતે ! કરણે પણ્ણસે) હે મદન્ત ! કરણ કેટલા પ્રકારનાં હતા છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ચત્તિવિદ્ધે કરણે પણ્ણસે) કરણ આર પ્રકારનાં હતા છે (તજહા) તે આર પ્રકાર આ પ્રમાણે છે—(મણકરણ

‘देवव्यूहः’ इति वा, देवानां दुर्भेद्यत्वात् चक्रादिव्यूह इव ‘देवव्यूहः’ इतिनाम १०। ‘देवपरिघः’ इति वा, देवानामातङ्कजनकतया मनोविघातहेतुत्वेन ‘देवपरिघः’ इति नाम ११, ‘देवप्रतिक्षोभ’ इति वा, देवानां महाक्षोभोत्पादकत्वात् ‘देवप्रतिक्षोभः’ इति नाम १२, ‘अरुणोदकः समुद्रः’ इति वा, अरुणोदकसमुद्रस्य विकारात्मकत्वात् ‘अरुणोदकसमुद्रः’ इति वा नाम १३। इति तमस्कायस्य त्रयोदश नामानि प्रदर्शितानि।

अथ तमस्कायपरिणाममाह—‘तमुक्काए णं भंते ! किं पुढविपरिणामे, आउपरिणामे, जीवपरिणामे, पोग्गलपरिणामे ?’ हे भदन्त ! तमस्कायः खलु किं पृथिवीपरिणामः, अथवा अपपरिणामः, अथवा जीवपरिणामः, पुद्गलपरिणामोऽप्य है। चक्रादिव्यूहकी तरह यह देवों द्वारा भी दुर्भेद्य होनेके कारण इसका दशवां नाम देवव्यूह है। देवों को आतंक जनक होनेके कारण इनके मन का विघात करने वाला होनेसे इसका ग्यारहवां नाम देवपरिघ है। देवों के लिये क्षोभ का कारण, होने से इसका १२ वां नाम देवप्रतिक्षोभ है। तथा अरुणोदक समुद्र के जल का विकाररूप होने के कारण इसका तेरहवां नाम अरुणोदक समुद्र है। इस प्रकार से ये तेरह सार्थक नाम तमस्काय के कहे गये हैं।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं कि यह तमस्काय किस पदार्थ का परिणाम है—(तमुक्काए णं भंते ! किं पुढविपरिणामे ? आउपरिणामे जीव परिणामे ? पोग्गलपरिणामे ?) हे भदन्त ! यह तमस्काय क्या पृथिवी का परिणाम है ? या जल का परिणाम है ? या जीव का परिणाम है ? या पुद्गल का परिणाम है ?—किसका परिणाम है ? इसके उत्तर में

(१०) अक्रादि व्यूहने लेहवानु काम देवे द्वारा पणु अशक्य होय छे, ते कारणे तेनुं हसमु नाम “देवव्यूह” छे (११) देवोभा आतक (लय) ने जनक होवाने कारणे अने तेमना मनने विघात करनासे होवाने लीधे तेनुं अगियारमुं नाम “देवपरिघ” छे (१२) देवोभा क्षोभने जनक होवाने कारणे तेनुं पारमु नाम “देवप्रतिक्षोभ” छे (१३) तथा अरुणोदक समुद्रना जनना विकार रूप होवाथी तेनुं तेरमु नाम “अरुणोदक समुद्र” छे आ रीते तमस्कायना तेर सार्थक (अर्थ प्रमाणेनां) नाम कहे छे

गौतम स्वामी महावीर प्रभुने पूछे छे के (तमुक्काए णं भंते ! किं पुढविपरिणामे ? आउपरिणामे ? जीवपरिणामे ? पोग्गलपरिणामे ?) हे भदन्त ! आ तमस्काय शुं पृथ्वीकायनु परिणाम छे ? के जलनु परिणाम छे ? के अणु परिणाम छे ? के पुद्गलनु परिणाम छे ? ते केना परिणामरूप छे ?

गोयमा ! नेरइया ण करणओ असाय वेयणं वेयति, नो अक
रणओ असाय वेयण वेयति । से केणट्ठेणं ? गोयमा ! नेर
इयाणं चउट्ठिवहे करणे पण्णत्ते, त जहा—मणकरणे, वयकरणे,
कायकरणे, कम्मकरणे, इच्चेएणं चउट्ठिवहेणं असुभेणं करणेण
नेरइया करणओ असाय वेयणं वेयति, णो अकरणओ, से
तेणट्ठेणं० । असुरकुमारा णं किं करणओ अकरणओ ? गोयमा !
करणओ, णो अकरणओ । से केणट्ठेण ? गोयमा ! असुरकु-
माराणं चउट्ठिवहे करणे पण्णत्ते, त जहा—मणकरणे, वयकरणे
कायकरणे, कम्मकरणे, इच्चेएणं सुभेणं करणेण असुरकुमाराणं
करणओ साय वेयण वेयति, णो अकरणओ । एव जाव-
धणियकुमाराणं । पुढवीकाइयाण एवामेव पुच्छा ? णवर-
इच्चेएण सुभाऽसुभेण करणेणं पुढविकाइया करणओ वेमायाए
वेयण वेयति, णो अकरणओ । ओरालियसरीरा सव्वे सुभा-
ऽसुभेणं वेमायाए, वेवा सुभेणं साय ॥ सू० २ ॥

छाया—कतिविषं सल्ल मदन्त । करणं मज्झम् ! गौतम ! चतुर्विषं करणं मज्झम्,
सद्यथा—मनस्करणम्, वचस्करणम्, कायकरणम्, कर्मकरणम् । नैरपिकानां

जीवकरणं धत्तव्यता—

‘कइविहेण भंते !’ इत्यादि ।

सुत्रार्थ—(कइविहेण भंते ! करणे पण्णत्ते) हे मदन्त ! करण
कितने प्रकार का कहा गया है ? (गोयमा) हे गौतम ! (चउट्ठिवहे

उपकरणं धत्तव्यता—

‘कइ विहेण भते ’ इत्यादि—

सुत्रार्थ—(कइ विहेण भंते ! करणे पण्णत्ते ?) हे मदन्त ! करण केवल
प्रकारता कहाँ है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (चउट्ठिवहे करणे पण्णत्ते) करण
चार प्रकारता कहाँ है (तजहा) ते चार प्रकार आ प्रकारों है—(मणकरण

મદન્ત ! તમસ્કાયે સ્વલુ સર્વેપાણાઃ, ભૂતાઃ, જીવા, સત્ત્વાઃ પૃથિવીકાયિકતયા
યાવત્-ત્રસકાયિકતયા ઉપપન્નપૂર્વાઃ પૂર્વમુત્પન્નાઃ ? યાવત્ કરણાત્-જલકાયિક-
તયા, વાયુકાયિકતયા, વનસ્પતિકાયિકતયા, ઇતિ સંગ્રાહ્યમ્ । મગવાનાહ-‘ હંતા,
ગોયમા । અસઈ અદુવા, અણંતક્ષુત્તો, જો ચેવ જં વાયરપુઢવિકાઢ્યત્તાણ વા, વાયર-
અગણિકાઢ્યત્તાણ વા ’ હે ગૌતમ ! હન્ત, સત્યમ્ સર્વે પ્રાણાઃ, ભૂતાઃ જીવાઃ, સત્ત્વાઃ,
તમસ્કાયે પૃથિવીકાયિકતયા યાવત્-ત્રસકાયિકતયા અસકૃત્ ભૂયોભૂયઃ અથવા
અનન્તકૃતઃ અનન્તવારાન્ પૂર્વમુત્પન્નાઃ, કિન્તુ નો ચૈવ નૈવ કથમપિ વાદરપૃથિવીકા-
યિકતયા, વાદરાગ્નિકાયિકતયા વા ઉત્પન્નાઃ, યતોઢિ તમસ્કાયસ્ય અપ્કાયિકતયા
તત્ર વાદરા વાયવો વનસ્પતયઃ ત્રસાશ્ચ ઉત્પદ્યન્તે અપ્કાયે તેપામુત્પત્તિસંભવાત્,
ઇતરે તુ પૃથિવીજીવા અગ્નિજીવાશ્ચ તત્ર નોત્પત્તુમર્હન્તિ તેપાં તત્ર સ્વસ્થાન્તવા
માવાત્ ॥ સૂ૦ ૩ ॥ તમસ્કાયાકારઃ—

ત્રસકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન હુણ્ હૈં ? યહાં યાવત્ શબ્દ સે (જલકાયિકતયા
તેજઃકાયિકતયા, વાયુકાયિકતયા, વનસ્પતિકાયિકતયા ” ઇસ પાઠ કા
સંગ્રહ હુઆ હૈ । ઇમકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈં—(હતા, ગોયમા ।
અસઈ અદુવા અણંતક્ષુત્તો, જો ચેવ જં વાયરપુઢવિકાઢ્યત્તાણ વા,
વાયરઅગણિકાઢ્યત્તાણ વા ” હાં ગૌતમ ! સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ, સ-
ત્ત્વ, તમસ્કાય મેં પૃથિવીકાયિકરૂપ સે યાવત્ ત્રસકાયિકરૂપ સે વાર ૨
અથવા અનન્તવાર પહિલે ઉત્પન્ન હુણ્ હૈં પરન્તુ વે વહાં કમી મી વાદર
પૃથિવીકાયિકરૂપ સે ઇવં વાદર અગ્નિકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુણ્ હૈં ।
કયોં કિ તમસ્કાય અપ્કાયરૂપ હોને કે કારણ ઉસમેં વાદરવાયુકાય,
વનસ્પતિકાય ઓર ત્રસકાય ઉત્પન્ન હોતે હૈં કયોં કિ વહાં ઉનકી

તમસ્કાયમા પૂર્વે (પહેલા) પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક, તૈજસકાયિક, વાયુકાયિક,
વનસ્પતિકાયિક અને ત્રસકાયિક રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે ખરાં ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—(હતા, ગોયમા ! અસઈ
અદુવા અણંતક્ષુત્તો જો ચેવ જં વાયર પુઢવિકાઢ્યત્તાણ વા, વાયર અગણિકાઢ્ય-
ત્તાણ વા) હા, ગૌતમ ! સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ તમસ્કાયમા
પૃથ્વીકાયિકથી લઈને ત્રસકાયિક પર્યન્તના રૂપે વારવાર અથવા અનંતવાર
પહેલા ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે, પણ તેઓ ત્યાં કદી પણ બાદર પૃથ્વીકાયિક
રૂપે અને બાદર અગ્નિકાયિકરૂપે ઉત્પન્ન થયા નથી કારણ કે તમસ્કાય અપ્-
કાય રૂપ હોવાથી તેમાં બાદર વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય ઉત્પન્ન

नैरयिका' करणतोऽसातां वेदनां वेदयन्ति, नो अकरणतोऽसातां वेदनां वेदयन्ति।
 सत् केनार्थेन ? । गौतम ! नैरयिकाणां चतुर्विध करणं मङ्गलम्, तद्यथा-मनस्कर-
 णम्, वचस्करणम्, कायकरणम्, इत्यतः चतुर्विधेन अशुभेन करणेन नैरयिका'
 करणतोऽसातां वेदनां वेदयन्ति, नो अकरणतः, सत् केनार्थेन० । असुरकुमारः
 किं करणतः, अकरणतः ? गौतम ! करणतः, नो अकरणतः, सत्-केनार्थेन ? ।

हैं ? या अकरण से अशातावेदना को वेदते हैं ? (गोयमा) हे गौतम !
 (नैरह्याण करणभो असाय वेयण वेयन्ति, नो अकरणभो असाय वेयणं
 वेयन्ति) नारक जीव करण से अशातावेदना का वेदन करते हैं, वे
 अकरण से अशातावेदना का वेदन नहीं करते हैं। (से केणहेण) हे
 भदन्त ! ऐसा आप किम् कारण से कहते हैं ? (गोयमा) हे गौतम !
 (नैरह्याण चतुर्विधे करणे पण्णसे) नारक जीवों के चार करण कहे
 गये हैं (त जहा) जैसे—(मणकरणे, वहकरणे, कायकरणे, कम्मकरणे)
 मनकरण, वचनकरण, कायकरण और कर्मकरण (इच्छेयणं चतुर्विधेणं
 असुमेण करणेण नैरह्या करणभो असायं वेयणं वेयन्ति, यो अकरणभो
 से तेणहेण०) इन चार प्रकार के अशुभ करणों से नारक जीव अशा-
 तावेदना का वेदन करते हैं अतः वे करण से अशातावेदना का वेदन
 करते हैं—अकरण से नहीं इस कारण मैंने ऐसा कहा है। (असुरकुमा-
 राण किं करणभो, अकरणभो) हे भदन्त ! असुरकुमार क्या करण से
 शातावेदना करते हैं, या अकरण से शातावेदना का वेदन करते हैं ?

हरे छे, हे अकरणधी अशातावेदनानु वेदन हरे छे ? (गोयमा ।) हे जीवम ।
 (नैरह्याण करणभो असाय वेयण वेयन्ति, नो अकरणभो असाय वेयणं वेयन्ति)
 नारक जीव अकरणधी अशाता वेदनानु वेदन हरे छे तेजे। अकरणधी अशाता
 वेदनानु वेदन हरेता नथी। (से केणहेण) हे भदन्त ! जेनु आप या अकरणे
 हरे छे ? (गोयमा ।) हे जीवम । नैरह्याण चतुर्विधे करणे पण्णसे) नारक
 जीवों के चार करण हरे छे, (त जहा) जेवां के (मणकरणे वहकरणे, काय
 करणे, कम्मकरणे) मनकरण, वचनकरण, कायकरण और कर्मकरण।

(इच्छेयणं चतुर्विधेणं असुमेण करणेण नैरह्या करणभो असाय वेयण
 वेयन्ति, यो अकरणभो-से तेणहेण) आप चार प्रकारों अशुभ करणों की नारक
 जीव अशातावेदनानु वेदन हरे छे तेजी तेजे। अकरणधी अशातावेदनानु वेदन
 हरे छे, अकरणधी अशातावेदनानु वेदन हरेता नथी हे जीवम ! ते अकरणे मे
 जेनु हरे छे (असुरकुमाराण किं करणभो, अकरणभो) हे भदन्त ! असुरकुमार
 अकरणधी शातावेदनानु वेदन हरे छे हे अकरणधी शातावेदनानु वेदन हरे

दाहिणवाहिराओ कणहराईओ तंसाओ, दो पुरत्थिस-पच्च-
 थिमाओ अविंभतराओ कणहराईओ चउरंसाओ, दो उत्तरदा-
 हिणाओ अविंभतराओ कणहराईओ चउरंसाओ, “पुव्वाऽवरा
 छलंसा, तंसा पुण दाहिणुत्तरा वज्झा। अविंभतरचउरंसा सव्वा वि
 य कणहराईओ”॥१॥ कणहराईओ णं भंते ! केवइयाओ आयासेणं
 केवइयाओ विक्खंभेणं, केवइयाओ परिक्खेवेणं पणणत्ताओ ?
 गोयमा ! असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं आयासेणं, संखेज्जाइं जोय-
 णसहस्साइं विक्खंभेणं, असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं परिक्खेवेणं
 पणणत्ताओ ! कणहराईओ णं भंते ! केसहालियाओ पणणत्ताओ ?
 गोयमा ! अयं णं जंबुदीवे दीवे जाव-अद्धमासं वीइवएज्जा,
 अत्थेगइयं कणहराइं वीइवइज्जा, अत्थेगइयं कणहराइं णो
 वीइवएज्जा, एसहालियाओ णं गोयमा ! कणहराईओ पणण-
 त्ताओ । अत्थिणं भंते ! कणहराईसु गेहा इ वा, गेहावणा इ वा ?
 णो इणट्ठे समट्ठे । अत्थिणं भंते ! कणहराईसु गामा इ वा ? णो
 इणट्ठे समट्ठे अत्थि णं भंते ! कणहराईसु उराला वलाहया संसेयंति,
 संमुच्छंति, संवासंति ?। हंता, अत्थि । तं भंते ! किं देवो पकरेइ,
 असुरो पकरेइ, नागो पकरेइ ? । गोयमा ! देवो पकरेइ, णो
 असुरो, णो नागो पकरेइ । अत्थि णं भंते ! कणहराईसु वायरे
 थणियसइ ? जहा उराला तहा । अत्थि णं भंते ! कणहराईसु
 वायरे आउकाए, वायरे अगणिकाए, वायरे वणस्सइकाए ?
 णो इणट्ठे समट्ठे, णणत्थ विग्गहगइसमावन्नएणं । अत्थि णं भंते !
 चंदिम-सूरिय-गहगण-नवखत्त-तारारूवा ? । णो इणट्ठे समट्ठे ।

યિકાઃ કરણતો વિમાત્રયા ષદનાં વેદયન્તિ, નો અકરણત । ઔદારિકશરીરાઃ
સર્વે શુમાશુમન વિમાત્રયા । વેદાઃ શુમેન ॥

ટીકા—‘કશ્ચિદે નં મતે । કરણે વળ્લસે ?’ ગૌતમઃ પૂછતિ—હે મદન્ત !
કશ્ચિદિય ક્રિયત્પ્રકારમ્ સ્વલ્પ કરણં મુસદુ સ્વાનુમનનિમિષમૂત મદ્ધત્તમ્ ? મગ્ધાના

અનુભવ કરતે હૈં ? (વધર-શ્ચેષ્ણ સુમાસુમેર્ણ કરણેણ પુઢ્વીકાશ્વયા
કરણઑ વેમાપાપ વેવળ વેવતિ, ણો અકરણઑ) હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકા
યિકા જીવ શુમાશુમ કિત્તમે મેદ કદાચિત્ત શાતારૂપ ઓર કદાચિત્ત
અશાતારૂપ વેદના કા અનુભવ કરતે હૈં । અકરણ સે-કરણ કિં વિના
નહીં । યહી યહા પર વિશેષતા હૈં । (ઓરાલિય સરીરાસલ્લે સુમાસુમેષ
કરણેણ વેમાપાપ-વેદા સુમેર્ણ સાયં) જિતમે શ્રી ઔદારિક શરીરવાલે
જીવ હૈં વે સપ હી શુમ ઓર અશુમરૂપ કરણ સે હી દોનો પ્રકાર કી
વેદના કા અનુભવ કરતે હૈં વેવ શુમકરણ સે કેવલ શાતાવેદના કા
અનુભવ કરતે હૈં ।

ટીકાર્થ—પહિલે જીવો કી વેદના કા કથન ક્રિયા ગયા હૈં । શ્રી
વેદના કરણ દ્વારા હોતી હૈં હસ કારણ સૂત્રકાર હસ સૂત્ર સે વસી કા
નિરૂપણ કર રહ હૈં—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એમા પૂછા હૈં કિ—“કશ્ચિ
દેવ મતે । કરણે વળ્લસે ?” હે મદન્ત ! કરણ કિત્તમે પ્રકાર કા હોતા
હૈં ? સુખ ઓર દુઃખ કે અનુભવ કરને મેં જો નિમિસ મૂત હોતા હૈં
અમકા નામ કરણ હૈં સો હસ કરણ કે કિત્તમે મેદ હૈં ? હસ

(વધર-શ્ચેષ્ણ સુમાસુમેર્ણ કરણેણ પુઢ્વીકાશ્વયા કરણઑ વેમાપાપ વેવળ વેવતિ,
ણો અકરણઑ) હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાશ્વ લલો શુમાશુમ કરણધી વ અપારે
શાતાવેદનાનુ વેદન કરે છે અને અપારે અશાતાવેદનાનુ વેદન કરે છે, વળ
શ્વધી તેજો તેનુ વેદન કરવા નથી જોઈલી વ અહીં વિશેષતા છે (ઓરાલિય
સરીરા સલ્લે સુમાસુમેર્ણ કરણેણ વેમાપાપ વદા સુમેર્ણ સાયં) સમસ્ત ઔદારિક
શરીરવાળા લલો શુમ અને અશુમરૂપ કરણધી વ અને પ્રકારની વેદનાનુ
વેદન કરે છે દેવો શુમકરણધી હતા શાતાવેદનાનો વ અનુભવ કરે છે

ટીકાર્થ—આમલ પ્રકરણમાં લલોની વેદનાનુ કથન કરવામાં આનુ છે
તે વેદના કરણ દ્વારા થતી હોય છે તે કાશ્ચે સૂત્રકાર આ સૂત્રમાં કાણુ
નિરૂપણ કરે છે

ગૌતમ આમી મદાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે કે કશ્ચિદેવ મતે ।
કરણે વળ્લસે ? ” હે મદન્ત ! કરણ કેટલા પ્રકારના કલાં છે ? (શુખ અને
દુઃખનો અનુભવ કરવામાં જે નિમિષરૂપ હોય છે, તેને કરણ કહે છે)

સનત્કુમાર-માહેન્દ્રયોઃ કલ્પયોઃ, અગ્રો બ્રહ્મલોકે કલ્પે સ્વલુ રિષ્ટે વિમાનપ્રસ્તટે અત્ર
અસવાટકસમચતુરસ્રસંસ્થાનસંસ્થિતા અઠ કૃષ્ણરાજયઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્રથા-પૌરસ્ત્યે દ્વે,
પાશ્ચાત્યે દ્વે, દક્ષિણે દ્વે, ઉત્તરે દ્વે, પૌરસ્ત્યાભ્યન્તરા કૃષ્ણરાજિઃ દક્ષિણવાહ્યાં કૃષ્ણ-
રાજિ સ્પૃષ્ટા, દક્ષિણાભ્યન્તરા કૃષ્ણરાજિઃ પશ્ચિમવાહ્યાં કૃષ્ણરાજિ સ્પૃષ્ટા, પાશ્ચાત્યા-

ર્ગઈ હૈં ? અર્થાત્ એ કૃષ્ણરાજિયાં કહાં પર હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(ઉર્ષિ સળંગકુમારમાહિંદાણં કપ્પાણં, હિટ્ઠિં બંમલોષ કપ્પે અરિટ્ટવિમા-
ણપથ્થઢે, एत्थ णं अक्खाडगसमचउरंससंठाणसंठियाओ अट्ट कण्ह-
राईओ पण्णत्ताओ) એ આઠ કૃષ્ણરાજિયાં ઝપર મેં સનત્કુમાર,
માહેન્દ્રકલ્પ મેં ઓર નીચે મેં બ્રહ્મલોકકલ્પ મેં અરિષ્ટવિમાન કે પાથઢે
મેં હૈં । ઇનકા આકાર સમચતુરસ્ર-ચૌકોર-અઘાઢે કે સમાન હૈં । (તં
જહા) વે ઇસ પ્રકાર સે હૈં-(પુરત્થિમેણં દો, પચ્ચત્થિમેણં દો, દાહિણેણં
દો, ઉત્તરેણં દો, પુરત્થિમઽબ્મન્તરા કણ્હરાઈ દાહિણ-બાહિરં કણ્હરાઈ
પુઢા, પચ્ચત્થિમઽબ્મન્તરા કણ્હરાઈ ઉત્તરબાહિરં કણ્હરાઈ પુઢા, ઉત્તરમઽ-
બ્મન્તરા કણ્હરાઈ પુરત્થિમબાહિરં કણ્હરાઈ પુઢા) દો કૃષ્ણરાજિયાં પૂર્વ-
દિશા મેં, દો કૃષ્ણરાજિયાં પશ્ચિમદિશા મેં, દો કૃષ્ણરાજિયાં દક્ષિણદિશા
મેં, ઓર દો કૃષ્ણરાજિયાં ઉત્તર દિશા મેં હૈં । ઇનમેં જો પૂર્વદિગ્ભાગ કે
ભીતર કી કૃષ્ણરાજિ હૈ વહ દક્ષિણદિગ્ભાગ કે બાહિર કી કૃષ્ણરાજિ
કો છૂતી હૈ । દક્ષિણદિગ્ભાગ કે ભીતર કી જો કૃષ્ણરાજિ હૈ, વહ પશ્ચિ-

અદન્ત ! તે આઠ કૃષ્ણરાજિઓ ક્યાં આવેલી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(ઉર્ષિ સળંગકુમારમાહિંદાણં કપ્પાણં, હિટ્ઠિં બંમલોષ કપ્પે અરિટ્ટવિમાણપથ્થઢે,
एत्थणं अक्खाडग समचउरंसंठाणसंठियाओ अट्ट कण्हराईओ पण्णत्ताओ)
તે આઠ કૃષ્ણરાજિઓ ઉપરની બાબુઓ સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર દેવલોકમાં
અને નીચે પ્રેક્ષલોક કલ્પના અરિષ્ટ વિમાનના પાથડામાં (વિમાન પ્રસ્તટમાં)
તેનો આકાર સમચતુરસ્ર-ચતુષ્કોણ અખાડાના જેવો છે. (તં જહા) તે આ
પ્રમાણે આવેલી છે-(પુરત્થિમેણં દો, પચ્ચત્થિમેણં દો, બાહિણેણં દો, ઉત્તરેણં દો)
જે કૃષ્ણરાજિઓ પૂર્વ દિશામાં, જે કૃષ્ણરાજિઓ પશ્ચિમ દિશામાં, જે કૃષ્ણ-
રાજિઓ દક્ષિણ દિશામાં અને જે કૃષ્ણરાજિઓ ઉત્તર દિશામાં છે (પુરત્થિમઽ-
બ્મન્તરા કણ્હરાઈ દાહિણ-બાહિરં કણ્હરાઈ પુઢા, પચ્ચત્થિમઽબ્મન્તરા કણ્હરાઈ
ઉત્તરબાહિર કણ્હરાઈ પુઢા, ઉત્તરમઽબ્મન્તરા કણ્હરાઈ પુરત્થિમબાહિરં કણ્હરાઈ
પુઢા) તેમાંની જે પૂર્વ દિગ્ભાગની અંદરની કૃષ્ણરાજિ છે, તે દક્ષિણ
દિગ્ભાગની બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે છે, દક્ષિણ દિગ્ભાગની અંદરની જે

एव 'पचिन्द्रियाणं सञ्चेत्सि चउज्विहे करणे पण्णसे' पञ्चेन्द्रियाणां तिर्यग्योनिकादि मनुष्यपर्यन्तानां सर्वेषां चतुर्विधं करणं प्रप्लप्तम्, तद्यथा-मनावयव-कायकर्मरूप बोध्यम् 'एगिन्दियाणं दुविहे-कायकरणे य, कम्मकरणे य' एकेन्द्रियाणां द्विविधम् करणम् प्रप्लप्तम्, तद्यथा-कायकरणं च, कर्मकरणं च, विगल्लिन्दियाणं त्रिविधे-बह्वकरणे, कायकरणे कम्मकरणे य' विकल्लेन्द्रियाणां त्रिचतुरिन्द्रियाणां त्रीषाणां त्रिविधं करणं प्रप्लप्तम्, तद्यथा-वच करणम्, कायकरणम्, कर्मकरणं च । गौतम पुनः पृच्छति—'नेरइयाणं भन्ते ! किं करणओ असायं वेयणं वेयंति ? हे भदन्त ! नेरयिका तच्छ किम् करणत्त -मनोवचनकायादिद्वारा असायाम्

-ये चारों ही करण नारक जीवों में पाये जाते हैं । (एवं) इन्ही तरह से (पचिन्द्रियाणं सञ्चेत्सि चउज्विहे करणे पण्णसे) जितने भी पञ्चेन्द्रियजीव -संज्ञी पञ्चेन्द्रिय प्राणी हैं-तिर्यग्योनि के संज्ञी पञ्चेन्द्रिय जीवों से लेकर मनुष्यपर्यन्त उन सबके ये मनवचन काय और कर्मरूप चारों प्रकार के ही करण होते हैं । (एगिन्दियाणं दुविहे कायकरणे य कम्मकरणे य) एकेन्द्रिय जीवों के कायकरण और कर्मकरण ये दो ही करण होते हैं । (विगल्लिन्दियाणं त्रिविहे बह्वकरणे, कायकरणे, कम्मकरणे य) दोइन्द्रिय, तेइन्द्रिय और चौइन्द्रिय जीवों के वचनकरण, कायकरण, और कर्मकरण ये तीन प्रकार के करण होते हैं । अब गौतम प्रश्न से पुन पृच्छते हैं कि-(नेरइयाणं भन्ते ! किं करणओ असायं वेयणं वेयंति, अकरणओ असाय वेयण वेयंति) हे भदन्त ! नारक जीव भस्कों में जो

આ આદિ કારણો નારક જીવોમાં જોવામાં આવે છે “ એવ ” એ બ પ્રમાણે (પચિન્દ્રિયાણ સન્નેસિ ચઠઠિજિહે કરણે પણ્ણસે) સમસ્ત પંચેન્દ્રિય જીવોને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોને-મન, વચન, કાય અને કર્મરૂપ આદિ કારણો હોય છે એટલે કે તિર્યગ્યોનિના સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોથી લઈને મનુષ્ય પર્યન્તના સમસ્ત પંચેન્દ્રિય જીવો મન, વચન કાય અને કર્મરૂપ આદિ કારણોવાળા હોય છે (એગિન્દ્રિયાણ દુવિહિ કાયકરણે ય કમ્મકરણે ય) એકેન્દ્રિય જીવોને બે બ કારણ હોય છે-(૧) કાયકરણ અને (૨) કર્મકરણ.

(વિગલ્લેન્દ્રિયાણ ત્રિવિહિ બહવકરણે કાયકરણે, કમ્મકરણ) વિકલ્લેન્દ્રિય જીવોને (દ્વિન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોને) ત્રણ કારણ હોય છે-(૧) વચન કારણ, (૨) કાયકરણ અને (૩) કર્મકરણ

પ્રશ્ન—‘ નેરइयाण भन्ते ! किं करणओ असायवेयण वेयंति अकरणओ असायवेयण वेयंति ? ’ છે ભદન્ત ! નારક જીવો નારકોમાં જે અશાતાવેદનાનું

खलु भदन्त ! कियत्यः आयामेन ? कियत्यो विष्कम्भेण ? कियत्यः परिक्षेपेण ? प्रज्ञप्ता ? गौतम ! असंख्येयानि योजनसहस्राणि आयामेन, संख्येयानि योजनसहस्राणि विष्कम्भेण, असंख्येयानि योजनसहस्राणि परिक्षेपेण प्रज्ञप्ताः । कृष्णराजयः खलु भदन्त ! कियन्महालयाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अयं खलु जम्बूद्वीपो द्वीपः, यामत्-अर्धमासं व्यतिव्रजेत् अस्त्येककां कृष्णराजिं व्यतिव्रजेत् अस्त्येककां कृष्ण-

की कृष्णराजियां छह खूटवाली हैं । दक्षिण और उत्तर की बाहिर की कृष्णराजियां तिखूंदी हैं । और सब अभ्यन्तर की कृष्णराजियां चौरस हैं । (कण्हराईओ णं भंते ! केवइयं आयामेणं, केवइयं विक्खंभेणं केवइयं परिक्षेवेणं पणत्ता) हे भदन्त ! इन कृष्णराजियोंका आयाम कितना है ? विस्तार कितना है ? और इनका परिक्षेप, कितना है ? (गोयमा) हे गौतम ! (असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं आयामेणं संखेज्जाइं जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं परिक्षेवेणं पणत्ताओ) इन कृष्णराजियों का आयाम (लंबापन) असंख्यात हजार योजन का है । विष्कम्भ (चौड़ाई) संख्यात हजार योजन का है । तथा परिक्षेप इनका असंख्यात हजार योजन का है । (कण्हराईओ णं भंते ! के महालियाओ पणत्ताओ) हे भदन्त ! ये कृष्णराजियां किननी मोटी कही गई हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (अयं णं जंजुद्वीवे दोवे जाव अद्धमासं

એ જ વાતને “ પુઢ્ઠ્ઠાડવરા ” ઇત્યાદિ ગાથા દ્વારા પ્રકટ કરી છે. ગાથાને ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે—

પૂર્વ અને પશ્ચિમની કૃષ્ણરાજિઓ છ ખૂણીઆ વાળી છે, દક્ષિણ અને ઉત્તરની બહારની કૃષ્ણરાજિઓ ત્રિકોણીઆ છે, અને અંદરની બધી કૃષ્ણરાજિઓ ચોરસ છે. (કણ્ઠ્ઠરાઈઓ ણ મંતે ! કેવઈય આયામેણ, કેવઈય વિક્કંભેણ, કેવઈય પરિક્કેવેણ પણત્તા ?) હે ભદન્ત ! તે કૃષ્ણરાજિઓ લંબાઈ કેટલી છે ? પહોળાઈ કેટલી છે ? અને તેમનો પરિક્ષેપ (પરિધિ) કેટલો છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં આયામેણ, સંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિક્કંભેણ, અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં પરિક્કેવેણ પણત્તાઓ) તે કૃષ્ણરાજિઓની લંબાઈ અસંખ્યાત હજાર યોજન પ્રમાણ છે, તેમની પહોળાઈ સંખ્યાત હજાર યોજન પ્રમાણ છે અને તેમનો પરિક્ષેપ અસંખ્યાત હજાર પ્રમાણ છે.

(કણ્ઠ્ઠરાઈઓ ણ મંતે ! કે મહાલિયાઓ પણત્તાઓ ?) હે ભદન્ત ! તે કૃષ્ણરાજિઓ કેવડી મોટી કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અયં ણં

મનઃકરણમ્, ધ્વજઃકરણમ્, કાયકરણમ્, કર્મકરણં ચ 'इच्छेयं चउम्बिहं
 અમુમળં પરણેણં નેરહ્યા કરણમ્ અસાર્યં ઘેયણં ઘેયંતિ,' इत्येतेन उपयुक्तेन
 મનોવચનાદિરુપેણ ચતુર્વિધેન અશુમન કરણેન નૈરયિકાઃ કરણત્વ એવ અસાર્તા
 વેદનાં વેદયન્તિ, 'જો અકરણમ્' નો અકરણત્વ કરણં વિના નૈરયિકા અસાર્તા
 વેદનાં ન વેદયન્તિ—ત્યર્થ । ઉપસરસિ—'સે તેગદ્દેણં' હે ગૌતમ ! તત્ તેનાયેન
 યત્ નૈરયિકા કરણત્વ એવ, નો અકરણત્વ અસાર્તા વેદનાં વેદયન્તીત્યુચ્યતે ।
 ગૌતમ પૂછસિ—'અમુરકુમારા ણં વિં કરણમ્ ?' અમુરકુમારા સહુ ક્ષિમ્
 કરણત્વ, અકરણત્વો ધા સાર્તાં સુખરૂપાં વેદનાં વેદયન્તિ ? મગધાનાહ—'ગોયમા !
 કરણમ્, નો અકરણમ્' હે ગૌતમ ! અમુરકુમારા કરણત્વ એવ સાર્તાં સુખરૂપાં

કાયકરણ, ઔર કર્મકરણ યે ચાર પ્રકાર કે કરણ હોતે હિં જેસા પ્રકટ
 ક્રિયા ગયા હે સો (इच्छेयं चउम्बिहं असुमेणं કરણેણં નેરહ્યા
 કરણમ્ અસાર્યં ઘેયણં ઘેયંતિ) યે નારક જીવ જન પૂર્વોક્ત ચાર કરણો
 જાહે હોતે હિં—જમ કારણ યે કરણ દ્વારા આશાતાવેદના કા અનુભવ
 કરતે હિં (જો અકરણો) કરણ કે વિના યે હસ વેદના કા અનુભવ નહીં
 કરતે હિં (સે તેગદ્દેણં) હસ કારણ હે ગૌતમ ! મને જેસા કહા હે કિ
 નારક જીવ કરણ સે હી આશાતા કા અનુભવ કરતે હિં કરણ કે વિના
 નહીં । અપ ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે પુનઃ જેસા પૂછતે હિં કિ—'અમુરકુ
 મારા ણં વિં કરણમ્ અકરણમ્' હે બદન્ત ! અમુરકુમાર કયા કરણ
 યાગ હી જાતા—સુખરૂપ વેદના કા અનુભવ કરતે હિં યા કરણ કે વિના
 હી સુખરૂપ જ્ઞાનો વેદના કા અનુભવ કરતે હિં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન

અને કમંકરણ, જે ચાર પ્રકારના કરણ હોય છે (इच्छेयं चउम्बिहं असु
 મેણ કરણેણં નેરહ્યા કરણમ્ અસાર્યં ઘેયણં ઘેયંતિ) જે ચાર પ્રકારનાં અશુભ
 કરણો દ્વારા તેઓ આશાતાવેદનાનો અનુભવ કરે છે, "જો અકરણમ્" તેઓ
 અકરણથી (કરણો વિના) તે વેદનાનો અનુભવ કરતા નથી. "સે તેગદ્દેણં"
 હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે નારક જીવો કરણથી જ આશાતા
 વેદનાનો અનુભવ કરે છે કરણ વિના તેઓ આશાતાવેદનાનો અનુભવ કરતા નથી.

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે—(અમુર
 કુમારા ણં વિં કરણમ્ અકરણમ્ ?) હે બદન્ત ! શુ અમુરકુમાર તેનો કરણ
 દ્વારા જ આશાતા-સુખરૂપ-વેદનાનો અનુભવ કરે છે કે અકરણ દ્વારા (કરણ
 વિના) જ સુખરૂપ આશાતાવેદનાનો અનુભવ કરે છે ?

ઉત્તર— ગોયમા ! " હે ગૌતમ ! (કરણમ્ મો અકરણમ્) અમુર

છેન્તિ, સંવર્ષન્તિ? હન્ત, અસ્તિ । તત્ સ્વલુ ભદન્ત? કિં દેવઃ પ્રકરોતિ, અસુરઃ પ્રકરોતિ, નાગઃ પ્રકરોતિ? ગૌતમ । દેવઃ પ્રકરોતિ, નો અસુરઃ, નો નાગઃ પ્રકરોતિ । અસ્તિ સ્વલુ ભદન્ત! કૃષ્ણરાજિપુ વાદરઃ સ્તનિતશબ્દઃ, યથા ઉદારાસ્તથા, ।

ગૌતમ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ-હન કૃષ્ણરાજિયોં મેં ન ગ્રામ હૈ, ન નિગમ હૈ, ન મહંથ હૈ, ન કર્વટ હૈ, ન પત્તન હૈ, ન દ્રોણમુખ હૈ, ન આશ્રમ હૈ, ન સન્નિવેશ હૈ. (અસ્થિ ણં મંતે! કળહરાઈસુ ણં ઝરાલા વલાહયા સંસેયંતિ, સંમુચ્છંતિ, સંવાસંતિ) હે ભદન્ત! કૃષ્ણરાજિયોં મેં કયા ઉદાર-વિશાલ-મેઘ સંસ્વેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ? પરસ્પર કે સંઘટન સે કયા વે સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ? ઘૃષ્ટિ કરતે હૈ? (હંતા અસ્થિ) હાં ગૌતમ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં ઘડે ૨ મેઘ સંસ્વેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ, સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈ ઓર ઘૃષ્ટિ કરતે હૈ. (તં મંતે! કિં દેવો પકરેહ અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ) હે ભદન્ત! કૃષ્ણરાજિયોં મેં સંસ્વેદન સંમૂર્ચ્છન ઓર સંવર્ષણ કયા દેવ કરતા હૈ? યા અસુર કરતા હૈ? નાગ કરતા હૈ? (ગોયમા) હે ગૌતમ! (દેવો પકરેહ) દેવ હી કરતા હૈ (જો અસુરો પકરેહ જો નાગો પકરેહ) અસુર નહીં કરતા હૈ ઓર ન નાગ હી કરતા હૈ. તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિં કૃષ્ણરાજિયોં મેં મેઘોં કા સંસ્વેદન આદિકાર્ય દેવ કરતા હૈ અસુર નાગ નહીં કરતે હૈ કયોં કિ અસુર નાગ કા વહાં ગમન હી નહીં હોતા હૈ.

નથી ત્યા ગામ પણ નથી, નિગમ પણ નથી, મહંથ પણ નથી, કર્વટ પણ નથી, પત્તન પણ નથી, દ્રોણમુખ પણ નથી, આશ્રમ પણ નથી અને સન્નિવેશ પણ નથી, (અસ્થિ ણ મંતે! કળહરાઈસુ ણં ઝરાલા વલાહયા સંસેયંતિ, સંમુચ્છંતિ, સંવાસંતિ?) હે ભદન્ત! શું કૃષ્ણરાજિઓમાં વિશાળ મેઘોનું સંસ્વેદન થાય છે ખરું? શું તેઓ ત્યાં પરસ્પરના સંયોગથી સંમૂર્ચ્છિત (એકત્રિત) થાય છે? શું તેઓ ત્યાં વરસે છે? (હંતા, અસ્થિ) હા, ગૌતમ! કૃષ્ણરાજિઓમાં વિશાળ મેઘોનું સંસ્વેદન થાય છે, તેઓ ત્યાં સંમૂર્ચ્છિત થાય છે અને ઘૃષ્ટિ પરસાવે છે. (તં મંતે! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ?) હે ભદન્ત! કૃષ્ણરાજિઓમાં સંસ્વેદન, સંમૂર્ચ્છન અને વર્ષણ કોણ કરે છે? શું દેવ કરે છે? શું અસુરકુમાર કરે છે? શું નાગકુમાર કરે છે?

(ગોયમા!) હે ગૌતમ! (દેવો પકરેહ) દેવ જ કરે છે, (જો અસુરો પકરેહ, જો નાગો પકરેહ) અસુરકુમાર કરતા નથી અને નાગકુમાર પણ કરતા નથી, કારણ કે અસુરકુમાર અને નાગકુમારનું ત્યાં ગમન જ થતું નથી.

મન'કરણમ્, વચ્ચ કરણમ્, કાયકરણમ્, કર્મકરણં ચ 'ઇચ્છેર્ણં ષડ્વિધેનં
અસુમેળં કરણેર્ણં નેરઙ્ગ્યા કરણમ્ અસાર્યં વેયર્ણં વેયંતિ,' ઇત્યેત્તેન ઉપર્યુક્તેન
મનોવચનાદિરૂપેણ ચતુર્વિધેન અશુભેન કરણેન નૈરયિકા કરણતઃ એવ અસાર્તા
વેદનાં વેદયન્તિ, 'ળો અકરણમ્' નો અકરણતઃ કરણં વિના નૈરયિકાઃ અસાર્તા
વેદનાં ન વેદયન્તિ-ઇત્યર્થઃ । ઉપસરતિ-'સે તેજઢેર્ણં' હે ગૌતમ ! તત્ તેનાર્થેન
યત્ નૈરયિકાઃ કરણતઃ એવ, નો અકરણતઃ અસાર્તાં વેદનાં વેદયન્તીત્યુચ્યતે ।
ગૌતમ' પૂછતિ-'અસુરકુમારા ણં કિં કરણમ્ ?' અસુરકુમારા સ્વહ કિમ્
કરણતઃ, અકરણતો વા સાર્તાં સુત્તરૂપાં વેદનાં વેદયન્તિ ? મગધાનાહ—'ગોયમા ।
કરણમ્, નો અકરણમ્' હે ગૌતમ । અસુરકુમારા કરણતઃ એવ સાર્તા સુત્તરૂપાં

કાયકરણ, ઔર કર્મકરણ યે ચાર પ્રકાર કે કરણ હોતે હૈં યેસા પ્રકૃત
કિયા ગયા હે સો (ઇચ્છેર્ણં ષડ્વિધેનં અસુમેળં કરણેર્ણં નેરઙ્ગ્યા
કરણમ્ અસાર્યં વેયર્ણં વેયંતિ) યે નારક જીવ હમ પૂર્વોક્ત ચાર કરણો
વળે હોતે હૈં-હસ કારણ યે કરણ દ્વારા અશાતાવેદના કા અનુભવ
કરતે હૈં (ળો અકરણો) કરણ કે વિના યે વસ વેદના કા અનુભવ નહીં
કરતે હૈં (સે તેજઢેર્ણં) હસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને યેસા કહા હે કિ
નારક જીવ કરણ સે હી અશાતા કા અનુભવ કરતે હૈં કરણ કે વિના
નહીં । અવ ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે પુનઃ યેસા પૂછતે હૈં કિ-(અસુરકુ
મારા ણ કિં કરણમ્ અકરણમ્) હે અદન્ત ! અસુરકુમાર કયા કરણ
ઢાગ હી શાતા-સુખરૂપ વેદના કા અનુભવ કરતે હૈં યા કરણ કે વિના
હી સુખરૂપ શાતા વેદના કા અનુભવ કરતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન

અને ઠમ'કરણ, એ ચાર પ્રકારનાં કરણ હોય છે (ઇચ્છેર્ણં ષડ્વિધેનં અસુ
મેળ કરણેર્ણં નેરઙ્ગ્યા કરણમ્ અસાર્યં વેયર્ણં વેયંતિ) એ ચાર પ્રકારનાં અશુભ
કરણો દ્વારા તેઓ અશાતાવેદનાનો અનુભવ કરે છે, "ળો અકરણમ્" તેઓ
અકરણથી (કરણો વિના) તે વેદનાનો અનુભવ કરતા નથી. "સે તેજઢેર્ણં"
હે ગૌતમ ! તે કારણે એ એવું કહ્યું છે કે નારક જીવો કરણથી જ અશાતા
વેદનાનો અનુભવ કરે છે કરણ વિના તેઓ અશાતાવેદનાનો અનુભવ કરતા નથી
એ ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-(અસુર
કુમારા ણ કિં કરણમ્ અકરણમ્ ?) હે અદન્ત ! શુ અસુરકુમાર દેવો કરણ
દ્વારા જ શાતા-મુખરૂપ-વેદનાનો અનુભવ કરે છે કે અકરણ દ્વારા (કરણ
વિના) જ મુખરૂપ શાતાવેદનાનો અનુભવ કરે છે ?

ઉત્તર—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! (કરણમ્ મો અકરણમ્) અસુર

સહુ ભદન્ત ! કીદૃશ્યો વર્ણેન પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! કૃષ્ણાઃ, યાવત્-ક્ષિપ્રમેવ વ્યતિ-
વ્રજેત્, કૃષ્ણરાજીનાં સહુ ભદન્ત ! કતિ નામધેયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! અદૃ નામ-
ધેયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તથા-કૃષ્ણરાજિરિતિ વા, મેઘરાજિરિતિ વા, મઘા ઇતિ વા,
માઘવતી ઇતિ વા, વાતપરિઘા ઇતિ વા, વાતપરિક્ષોભા ઇતિ વા, દેવપરિઘા ઇતિ
વા, દેવપરિક્ષોભા ઇતિ વા । કૃષ્ણરાજયઃ સહુ ભદન્ત ! કિં પૃથિવીપરિણામાઃ,

ઈણદે સમદે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । (કળ્હરાઈઓ ણં
મંતે । કેરિસિયાઓ વન્નેણં પળ્ણત્તાઓ) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં કા
વર્ણ કૈસા હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (કાલાઓ જાવ સિપ્પામેવ વીઈ-
વણ્ણા) યે કૃષ્ણરાજિયાં કાલી હૈં । યાવત્ (તમસ્કાય કી તરહ મયં-
કાર હોને કે કારણ ઇન્હેં દેવ મી વહુત હી શીઘ્રતા સે ડલ્લંધ જાતા હૈ
(કળ્હરાઈણં મંતે ! કહ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં
કે કિતને નામ કહે ગયે હૈં । (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અદ્દ નામધેજ્જા
પળ્ણત્તા) આઠ નામ કહે ગયે હૈં । (તં જહા) વે યે હૈં (કળ્હરાઈહ વા,
મેહરાઈ હ વા, મઘા હ વા, માઘવદ્દ હ વા, વાયપલ્લિયા હ વા, વાયપલ્લિ-
ક્ષોભા હ વા, દેવપલ્લિયા હ વા, દેવપલ્લિક્ષોભા હ વા) કૃષ્ણરાજિ ૧,
મેઘરાજિ ૨, મઘા ૩ માઘવતી ૪, વાતપરિઘા ૫, વાતપરિક્ષોભા ૬,
દેવપરિઘા ૭ ઓર દેવપરિક્ષોભા ૮ । (કળ્હરાઈઓણં મંતે । કિં

(ણો ઇણદે સમદે) હે ગૌતમ ! તેમાં ચન્દ્ર કે સૂર્યનો પ્રકાશ
સંભવી શકતો નથી.

(કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કેરિસિયાઓ વન્નેણં પળ્ણત્તાઓ ?) હે ભદન્ત !
કૃષ્ણરાજિઓનો વણું કેવો હોય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (કાલાઓ જાવ સિપ્પામેવ વીઈવણ્ણા) તે
કૃષ્ણરાજિઓ કાળી હોય છે. અહીં તમસ્કાયના વણુંના જેવું જ સમસ્ત વણુંન
સમજવું. તે કૃષ્ણરાજિઓનો વણું તમસ્કાયના જેવો ભયંકર હોવાથી દેવ
પણુ ધણી શીઘ્રતાથી તેમને પાર કરીને બહાર નીકળી જાય છે.

(કળ્હરાઈ ણ મંતે ! કહ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણ-
રાજિઓનાં કેટલાં નામ કહ્યાં છે ?

(ગોયમા ! અદ્દ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા-તં જહા) હે ગૌતમ ! તેમના નીચે
અમાણે આઠ નામ કહ્યાં છે-(કળ્હરાઈહ વા, મેહરાઈહ વા, મઘાહ વા, માઘવ-
દ્દહ વા, વાયપલ્લિક્ષોભાહ વા, દેવપલ્લિયાહ વા, દેવપલ્લિક્ષોભાહ વા) (૧)
કૃષ્ણરાજિ, (૨) મેઘરાજિ, (૩) મઘા, (૪) માઘવતી, વાતપરિઘા, (૬) વાત-
પરિક્ષોભા (૭) દેવપરિઘા અને (૮) દેવપરિક્ષોભા.

મનઃકરણમ્, ચત્તઃકરણમ્, કાયકરણમ્, કર્મકરણં ચ 'દ્વચ્છેર્ણં ચત્ત્વિન્નિદેહં
અસુમેળં કરણેણં નેરઙ્ગયા કરણમ્બો અસાત્થં યવર્ણં યેવતિ,' इत्येतेन उपर्युक्तेन
મનાચ્ચનાત્તિરૂપેણ ચતુર્વિધેન પ્રશુભન કરણેન નૈરયિકાઃ કરણત્થં એવાત્તાં
ચદ્દનાં ચદ્દયન્તિ, 'જો અકરણમ્બો' નો અકરણત્થં કરણં વિના નૈરયિકાઃ અસાત્તાં
ચેદ્દના ન ચદ્દયન્તિ—इत्यर्थे । उपसहरति—'સ તેજગ્ઢેર્ણં' इ गौतम ! तत् तेनार्थेन
યત્ નૈરયિકા કરણત્થં એવા, નો અકરણત્થં અસાત્તાં ચદ્દના ચેદ્દયન્તીત્યુચ્યતે ।
ગૌતમ પૂછતિ—'અસુરકુમારાણં કિં કરણમ્બો ?' અસુરકુમારા સ્વત્થં કિમ્
કરણત્થં, અકરણતો યા સાત્તાં સુત્થરૂપાં ચદ્દનાં ચદ્દયન્તિ ? મગધાનાહ—'ગાયમા !
કરણમ્બો, નો અકરણમ્બો' इ गौतम । असुरकुमारा करणत एव सातां सुत्वरूपां

કાયકરણ, ઔર કર્મકરણ યે ચાર પ્રકાર કે કરણ હોતે હૈં એસા પ્રકટ
કિયા ગયા હે સો (इच्छेर्णं चतुर्विधेण असुमेणं करणेणं नेरङ्गया
કરણમ્બો અસાત્થં યેવર્ણં યેવતિ) યે નારક જીવ હન પૂર્વોક્ત ચાર કરણો
થહે હોતે હૈં—इस कारण ये करण द्वारा आशातावेदना का अनुभव
કરતે હૈં (જો અકરણો) કરણ કે વિના યે ઉસ ચેદ્દના કા અનુભવ નહીં
કરતે હૈં (સે તેજગ્ઢેર્ણં) इस कारण हे गौतम ! मने ऐसा कहा है कि
નારક જીવ કરણ સે હી અશાતા કા અનુભવ કરતે હૈં કરણ કે વિના
નહીં । अप गौतम स्वामी प्रभु से पुनः ऐसा पूछते हैं कि—(असुरकु
મારા ણ કિં કરણમ્બો અકરણમ્બો) हे मदन्त ! असुरकुमार क्या करण
छाग ही जाता—सुखरूप वेदना का अनुभव करते हैं या करण क बिना
ही सुखरूप शान्ति वेदना का अनुभव करते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु

અને કમંકરણ, જે ચાર પ્રકારનાં કરણ દેાવ છે (इच्छेर्णं चतुर्विधेण असु
મળ કરણન નેરઙ્ગયા કરણમ્બો અસાત્થં યવર્ણં યેવતિ) જે ચાર પ્રકારનાં અશુભ
કરણો ઠાણ તેઓ અશાતાવેદનાનો અનુભવ કરે છે, "જો અકરણમ્બો" તેઓ
અકરણથી (કરણો વિના) તે વેદનાનો અનુભવ કરતા નથી. સે તેજગ્ઢેર્ણં"
હે ગૌતમ । તે કરણો એ જેવું કહ્યું છે કે નારક જીવો કરણથી જ અશાતા
વેદનાનો અનુભવ કરે છે કરણ વિના તેઓ અશાતાવેદનાનો અનુભવ કરતા નથી.
એ ગૌતમ સ્વામી મહાશીર પ્રભુને જેવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—(અસુર
કુમારાણ કિં કરણમ્બો અકરણમ્બો ?) હે મદન્ત । શુ અસુરકુમાર દેવો કરણ
ઠાણ જ શાતા—સુખરૂપ—વેદનાનો અનુભવ કરે છે કે અકરણ ઠાણ (કરણ
વિના) જ સુખરૂપ શાતાવેદનાનો અનુભવ કરે છે ?

ઉત્તર—' ગાયમા । " હે ગૌતમ । (કરણમ્બો મો અકરણમ્બો) અસુર

ટીકા—‘કહ્ નં મંતે કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત! કતિ કિયત્યઃ કતિસંખ્યકાઃ સ્વલુ કૃષ્ણરાજયઃ કૃષ્ણવર્ણપુદ્ગલરેલાઃ પ્રજ્ઞતા ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ ’ હે ગૌતમ ! અદ્ધ કૃષ્ણરાજયઃ પ્રજ્ઞતા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘કહિ નં મંતે ! ઇયાઓ અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ ? હે ભદન્ત ! કુત્ર કસ્મિન્ પ્રદેશે ઇતાઃ ઉપરિવર્ગિતાઃ અદ્ધ કૃષ્ણરાજયઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! ઉર્પિ સળંકુમાર-માહિંદાળં કપ્પાળં ’ હે ગૌતમ ! સનત્કુમાર-માહેન્દ્રયોઃ કલ્પયોઃ

અથવા અનન્તવાર વહાં ઉત્પન્ન હો ચુકે હૈં । પર વે વહાં બાદર અપ્પકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુએ હૈં, ન બાદર અગ્નિકાયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન હુએ હૈં ન બાદર વનસ્પતિકાયિકરૂપ સે હી ઉત્પન્ન હુએ હૈં ।

ટીકાર્થ—તમસ્કાય કે સમાન હોને સે અબ કૃષ્ણરાજિયોં કી પ્રરૂપણો સૂત્રકાર કર રહે હૈં । હસમેં ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પ્રશ્ન કિયા હૈ કિ (કહ્ નં મંતે । કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયાં કિતની કહી ગઈ હૈં । કૃષ્ણવર્ણવાલે પુદ્ગલોં કી રેલાઓં કા નામ કૃષ્ણરાજિયાં હૈં । સો યે કિતની હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને ડનસે એસા કહા (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ) કૃષ્ણરાજિયાં આઠ કહી ગઈ હૈં । અબ ગૌતમ પ્રભુ સે એસો પૂછ રહે હૈં કિ (કહિનં મંતે ! ઇયાઓ અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ) હે ભદન્ત ! યે પૂર્વવર્ગિત આઠ કૃષ્ણરાજિયાં કિસ પ્રદેશ મેં કહી ગઈ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ડનસે કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ઉર્પિ સળંકુમારમાહિંદાળં કપ્પા-

બાદર અગ્નિકાય રૂપે પણ ઉત્પન્ન થયા નથી અને બાદર વનસ્પતિકાય રૂપે પણ ઉત્પન્ન થયા નથી.

ટીકાર્થ—કૃષ્ણરાજિઓ પણ તમસ્કાયના જેવી હોય છે. તે કારણે સૂત્રકાર હવે તેમનું નિરૂપણ કરે છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (કહ્ ન મંતે ! કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓ કેટલી કહી છે ! (કૃષ્ણ વર્ણવાળા પુદ્ગલોની રેખાઓને કૃષ્ણરાજિઓ કહે છે.)

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—(ગોયમા ! અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ) હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિ આઠ કહી છે તે કૃષ્ણરાજિઓનું સ્થાન બળિયવાને માટે ગૌતમ સ્વામી આ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછે છે—(કહિં ન મંતે ! ઇયાઓ અદ્ધ કળ્હરાઈઓ પળ્ગત્તાઓ ?) હે ભદન્ત ! તે આઠ કૃષ્ણરાજિઓ કયા પ્રદેશમાં આવેલી છે ?

સુવર્ણકુમાર-વિદ્યુત્કુમાર - અગ્નિકુમાર - ક્રીપકુમાર-ઉદ્ધિકુમાર-વિદ્યાકુમાર-
 પવનકુમારાણાં સ્થનિતકુમારાણાં ચ મવનપતીનામપિ ષોધ્યમ્, તથા ચ નાગકુમા-
 રાદિ-સ્થનિકુમારપર્યન્તા અપિ જ્ઞા કરણત્વેન સાતાં વેદનાં વેદયન્તિ, નો
 અકરણત્વ ઇતિ । ‘પુદ્ગલીકાશ્યાણ પચામેવ પુચ્છા ?’ પૃથિવીકાપિકાનામપિ
 જીવાનામ્ પચમય નૈરયિકાદિપદેષ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, તથા ચ-પૃથિવીકાપિકા જીવાઃ
 કિં કરણત્વઃ અકરણત્વો ચા માત્રામ્ મમાતા ચા વદનાં વદયન્તિ ? ઇતિ પ્રશ્ન ઉદ-
 નીયઃ, મગધાન્ તત્ર વિદ્યપત્તાં પ્રતિપાદયન્તિ-‘જયર-દૃષ્ટ્યેણ સુમાસુમેજ કર-
 ણેણ પુદ્ગલીકાશ્યા કરણત્વો મમાયાપ્ વચણ વચંતિ, જો અકરણત્વો’ નવરમ્-

અણિપકુમારાણં) અસુરકુમારોં કોી તરહ સે હી યાયત-નાગકુમાર,
 સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ક્રીપકુમાર, ઉદ્ધિકુમાર,
 વિદ્યાકુમાર, પવનકુમાર, ઓર સ્થનિતકુમાર इन भवनपतिपों के भी
 जानना चाहिये । इस तरह नागकुमारदि स्थनितकुमारतक के सब ही
 दव भवनपतिदय-करणद्वारा ही मातावेदना का अनुभव करते हैं अक-
 रण द्वारा नहीं । (पुदगलीकाश्याणं पचामेव पृच्छा) पृथिवीकापिक जीवों
 के भी नागक जीवों की तरह से ही प्रश्न करना चाहिये-तथा च हे मदन्त ।
 पृथिवीकापिक जीव क्या करण द्वारा, या करण के बिना ही ज्ञाना
 अज्ञातारूप वेदना का अनुभव करते हैं ? ऐसा प्रश्न अपने आप
 समझसेना चाहिये-तब इस प्रश्न के उत्तर में प्रसु विक्षेपता का प्रति-
 पादन करते हैं (जयरं दृष्ट्येण सुमासुमेजं करणेणं पुद्गलीकाश्या कर

(એ વાચ અણિપકુમારાણં) જે જ પ્રમાણે (અસુરકુમારોની જેમજ)
 સ્થનિતકુમાર પચન્તના તેનો પજુ ચાર કરણ દ્વારા જ અનુભવ કરે છે એટલે
 કે અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ક્રીપકુમાર,
 ઉદ્ધિકુમાર, વિદ્યાકુમાર પવનકુમાર, અને સ્થનિતકુમાર, જે ભવનપતિ તેનો
 પજુ ચાર કરણો વડેજ મુખરૂપ ચાતાવેદનાનુ વેદન કરે છે । તેો અકરણ
 દ્વારા ચાતાવેદનાનો અનુભવ કરતા નથી

(પુદ્ગલીકાશ્યાણં પચામેવ પુચ્છા) તે બદલ । પૃથ્વીકાપ છવોના વિષ-
 યમાં પજુ હું જેજ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછવા માગુ છું-શુ પૃથ્વીકાપ છવો કરણ
 દ્વારા ચાતાવેદના અને અજ્ઞાતાવેદનાનો અનુભવ કરે છે, કે અકરણ દ્વારા તેનો
 અનુભવ કરે છે ?

આ પ્રશ્નોના જવાબ આપના મદાવીર પ્રશ્ન તેમના વિષયમાં કેટલીક
 વિશેષગુણ પ્રતિપાદન કરે છે-(જયર દૃષ્ટ્યેણ સુમાસુમેજ કરણેણ પુદ્ગલીકાશ્યા

વિજ્ઞેયમ્, એવં 'દાહિગઽઽમંતરા કળ્હરાઈ પચ્ચત્થિમવાહિરં કળ્હરાઈં પુટ્ટા' દક્ષિણામ્બ્યન્તરા દક્ષિણદિગ્માગામ્બ્યન્તરવર્તિની કૃષ્ણરાજિઃ પશ્ચિમવાહ્યાં પશ્ચિમદિગ્માગવર્તિવર્તિની કૃષ્ણરાજિ સ્પૃષ્ટા, તથા—'પચ્ચત્થિમઽમંતરા કળ્હરાઈં ઉત્તરવાહિરં કળ્હરાઈં પુટ્ટા' પશ્ચિમામ્બ્યન્તરા પશ્ચિમદિગ્માગામ્બ્યન્તરવર્તિનીકૃષ્ણરાજિઃ ઉત્તરવાહ્યામ્ ઉત્તરદિગ્માગવર્તિવર્તિની કૃષ્ણરાજિ સ્પૃષ્ટા, એવમ્—ઉત્તરમઽમંતરા કળ્હરાઈં પુરત્થિમવાહિરં કળ્હરાઈં પુટ્ટા' ઉત્તરામ્બ્યન્તરા ઉત્તરદિગ્માગામ્બ્યન્તરવર્તિની કૃષ્ણરાજિઃ પૌરસ્ત્યવાહ્યાં પૂર્વદિગ્માગવર્તિવર્તિની કૃષ્ણરાજિ સ્પૃષ્ટા । 'દો પુરત્થિમ—પચ્ચત્થિમાઓ વાહિરાઓ કળ્હરાઈંઓ છલંસાઓ' દ્વે પૌરસ્ત્ય—પશ્ચિમવાહ્યે પૂર્વપશ્ચિમદિગ્માગવર્તિવર્તિન્યો કૃષ્ણરાજી પડસે પડ્મસાઃ અંશાઃ યયોસ્તે પટ્-

જો પૂર્વદિશા કે ભીતર કી કૃષ્ણરાજિ હૈ વહ દક્ષિણદિશા કે વાહિર રહી હુઈ કૃષ્ણરાજિ કો છૂનેવાલી હૈ । इसी तरह से आगे भी जानना चाहिये—(दहिगऽमंतरा कल्हराई पच्चत्थिमवाहिरं कल्हराईं पुट्टा) दक्षिणदिशा के भीतर की जो कृष्णराजी है वह पश्चिमदिशा के वाहिर की कृष्णराजी को छूनेवाली है । तथा—(पच्चत्थिमऽमंतरा कल्हराई उत्तरवाहिरं कल्हराईं पुट्टा) पश्चिमदिशा के भीतर की जो कृष्णराजी है वह उत्तरदिशा के वाहिर की कृष्णराजी को छूनेवाली है (उत्तरमऽमंतरा कल्हराई पुरत्थिमवाहिरं कल्हराईं पुट्टा) इसी प्रकार जो उत्तरदिशा के भीतर की कृष्णराजि है वह पूर्वदिशा के वाहिर की कृष्णराजी को छूनेवाली है । (दो पुरत्थिम—पच्चत्थिमाओ वाहिराओ कल्हराईंओ छलंसाओ) पूर्वदिशा और पश्चिमदिशा के वाहिर की जो दो कृष्णरा-

તેમાં પૂર્વ દિશામાં અંદરની જે કૃષ્ણરાજિ છે, તે દક્ષિણ દિશાની બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે છે. એજ પ્રમાણે આગળ પણ સમજવું (દાહિગઽમંતરા કળ્હરાઈં પચ્ચત્થિમવાહિરં કળ્હરાઈં પુટ્ટા) દક્ષિણ દિશામાં અંદરની જે કૃષ્ણરાજિ છે, તે પશ્ચિમ દિશામાં બહારની બાહ્ય આવેલી કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે કરે છે, (પચ્ચત્થિમઽમંતરા કળ્હરાઈં ઉત્તરવાહિરં કળ્હરાઈં પુટ્ટા) પશ્ચિમ દિશામાં અંદરની જે કૃષ્ણરાજિ છે, તે ઉત્તર દિશામાં આવેલી બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે કરે છે, (ઉત્તરમઽમંતરા કળ્હરાઈં પુરત્થિમવાહિરં કળ્હરાઈં પુટ્ટા) એજ પ્રમાણે ઉત્તર દિશામાં અંદરની જે કૃષ્ણરાજિ છે, તે પૂર્વ દિશાની બહારની કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શે કરે છે (દો પુરત્થિમ—પચ્ચત્થિમાઓ વાહિરાઓ કળ્હરાઈંઓ છલંસાઓ) પૂર્વ દિશા અને પશ્ચિમ દિશામાં બહારની જે બે કૃષ્ણરાજિઓ છે તે બે બ્રહ્માવાળી (પદ્મકોણના આકારની) છે, તથા (દો

षदना-निर्जरयोः सादृश्यवक्तव्यता ।

षदना-निर्जरयोरपिकारात् तयोः सादृश्यं प्रतिपादयितुमाह- 'जीवाण भते !' इत्यादि ।

पुनश्च-“ जीवा ण भते ! किं महावेयणा महानिज्जरा, महावेयणा अप्पनिज्जरा, अप्पवेयणा महानिज्जरा, अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा ? गोयमा ! अत्थेगइया जीवा महावेयणा महा निज्जरा, अत्थेगइया जीवा महावेयणा अप्पनिज्जरा, अत्थे गइया जीवा अप्पवेयणा महानिज्जरा, अत्थेगइया जीवा अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा । से केणट्टेण०? गोयमा ! पडिमा पडि वन्नप अणगारे महावेयणे महानिज्जरे, छट्ठि-सत्तमासु पुढवीसु नेरइया महावेयणा अप्पनिज्जरा । सेलेसि पडिबध्दप अणगारे अप्पवेयणे महानिज्जरे । अणुत्तरोषवाइया देवा अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा । सेव भते ! सेव भते ! त्ति,

‘महावेयणे य वत्थ कइम-खजणकण य अहिगरणी । तणहरथे य कवल्ले, करण महावेयणा जीवा ” ॥सू०३॥

छाया- जीवा त्वत्तु मदन्त । किं महाषदना-महानिर्जराः १, महाषदनाः अत्यनिर्जराः २, अप्पषदना-महानिर्जरा, ३, अत्यषदनाः-अत्यनिर्जराः ४,

षदना और निर्जरा में सादृश्यवक्तव्यता-

‘जीवाण भते !’ इत्यादि ।

मूलार्थ- (जीवा ण भते ! किं महावेयणा, महानिज्जरा, महावेयणा अप्पनिज्जरा, अप्पवेयणा महानिज्जरा, अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा)

षदना अने निर्जरभा सादृश्य वक्तव्यता-

जीवाण भते ! इत्यादि-

मूलार्थ- (जीवाण भते ! किं महावेयणा महानिज्जरा, महावेयणा अप्पनिज्जरा, अप्पवेयणा महानिज्जरा, अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा ?) दे मदन्त ! ७

ત્રિકોણે સ્તઃ, શેષાઃ સર્વાઃ અપિ ચતુર્દિગ્ભાગાભ્યન્તરવર્તિન્યશ્વતસોઽપિ કૃષ્ણરાજયઃ
ચતુરસ્રાઃ ચતુષ્કોણા એવ સન્તીતિ સંગ્રહગાથાર્થઃ ॥૧૧॥

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કેવહ્યં આયામેણં, કેવહ્યાઓ
વિકલંમેણં, કેવહ્યાઓ પરિકલેવેણં પળ્ણત્તાઓ ?’ હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજય. સ્વલ્લ
કિયત્યઃ—કિયત્પરિમાણા આયામેન દૈર્ઘ્યેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?, કિયત્યશ્ચ વિષ્કમ્મેણ
વિસ્તારેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કિયત્યશ્ચ પરિક્ષેપેણ પરિધિના પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મળગવાનાહ—‘ગોયમા !
અસંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં આયામેણં ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજયઃ આયામેન દૈર્ઘ્યેણ
અસંલેયયાનિયોજનસહસ્સાણિ વર્તન્તે, તથા ‘સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં વિકલંમેણં ’
સંલેયયાનિ યોજનસહસ્સાણિ વિષ્કમ્મેણ વિસ્તારેણ વર્તન્તે, એવમ્ ‘અસંલેજ્જાઈં
જોયણસહસ્સાઈં પરિકલેવેણં પળ્ણત્તાઓ ’ અસંલેયયાનિ યોજનસહસ્સાણિ પરિક્ષે-

જિયાં ત્રીન કોને વાલી હૈં—અર્થાત્ તિલ્હૂંટી હૈં । વાકી કી ચારોં દિશાઓં
કી અભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિયાં સ્વ ચાર કોનોં વાલી હી હૈં એસા હસ
ગાથા કા અર્થ હૈ ।

અથ ગૌતમ પ્રભુ સે પૂછતે હૈં કિ—(કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કેવહ્યં
આયામેણં, કેવહ્યં વિકલંમેણં પળ્ણત્તા) હે મદન્ત ! યે કૃષ્ણરાજિયાં
આયામ કી અપેક્ષા કિતની લંબી હૈં ઓર વિકલંમે કી અપેક્ષા કિતની
ઘોડી હૈં—તથા હનકા પરિક્ષેપ કિતના હૈં—હસકે ઉત્તર મેં મળગવાન્ ને
હનસે કહા—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસંલેજ્જાહ જોયણસહસ્સાઈં આયા-
મેણં) કૃષ્ણરાજિયાં આયામ—લંબાઈ કી અપેક્ષા સે અસંલયાત હજાર
યોજન કી હૈં તથા—(વિકલંમેણં સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં) વિસ્તાર
કી અપેક્ષા સે સંલયાત હજાર યોજન કી હૈં । ઓર (અસંલેજ્જાઈં

બહાર આવેલી એ કૃષ્ણરાજિઓ ત્રણ ખૂણવાળી છે, બાકીને એટલે કે ચારે
દિશાઓમાં અંદર આવેલી ચારે કૃષ્ણરાજિઓ ચાર ખૂણવાળી છે.

હવે ગૌતમ તેમના વિસ્તાર આદિ વિષે આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—
(કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કેવહ્યં આયામેણં કેવહ્યં વિકલંમેણં, પળ્ણત્તાઓ ?)
હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓની લંબાઈ કેટલી છે ? તેમની પહોળાઈ કેટલી છે ?
તેમની પરિધિ (પરિમિતિ) કેટલી છે ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે—(ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(અસંલેજ્જાહ જોયણસહસ્સાહ આયામેણં) કૃષ્ણરાજિઓની લંબાઈ અસંખ્યાત
હજાર યોજનની છે, (વિકલંમેણં સંલેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં) અને તેમની
પહોળાઈ સંખ્યાત હજાર યોજનની છે, અને (અસંલેજ્જાહ જોયણસહસ્સાહ

वेदना-निर्जरयो सादृश्यवक्तव्यता ।

वेदना-निर्जरयोरधिकारात् तयोः सादृश्यं प्रतिपादयितुमाह- 'जीवाण भते ।' इत्यादि ।

पूम्—“ जीवा ण भते ! किं महावेयणा महानिज्जरा, महावेयणा अप्पनिज्जरा, अप्पवेयणा महानिज्जरा, अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा ? गोयमा ! अत्थेगइया जीवा महावेयणा महा निज्जरा, अत्थेगइया जीवा महावेयणा अप्पनिज्जरा, अत्थे गइया जीवा अप्पवेयणा महानिज्जरा, अत्थेगइया जीवा अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा । से केणट्टेण०? गोयमा ! पडिमा पडि वन्नए अणगारे महावेयणे महानिज्जरे, छट्ठि-सत्तमासु पुढवीसु नेरइया महावेयणा अप्पनिज्जरा । सेलेसि पडिवन्नए अणगारे अप्पवेयणे महानिज्जरे । अणुत्तरोववाइया देवा अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा । सेव भते ! सेव भते ! त्ति,

‘महावेयणे य वत्थ कहम-खजणकए य अहिगरणी । तणहत्थं य कवल्ले, करण महावेयणा जीवा ” ॥सू०३॥

छाया- जीवाः खलु मयन्त । किं महावेदना-महानिर्जराः १, महावेदना-अप्पनिर्जराः २, अप्पवेदनाः-महानिर्जराः, ३, अप्पवेदनाः-अप्पनिर्जराः ४,

वेदना और निर्जरा में सादृश्यवक्तव्यता-

‘जीवाण भते !’ इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(जीवा ण भते ! किं महावेयणा, महानिज्जरा, महावेयणा अप्पनिज्जरा, अप्पवेयणा महानिज्जरा, अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा)

वेदना जने निर्जरार्थ सादृश्यं वक्तव्यता—

“ जीवाण भते ! इत्यादि—

सूत्रार्थ—(जीवाण भते ! किं महावेयणा महानिज्जरा, महावेयणा अप्प निज्जरा, अप्पवेयणा महानिज्जरा, अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा ?) के मयन्त । ७

નૈરયિકાઃ મહાવેદનાઃ-અલ્પનિર્જરાઃ । શૈલેશ્વી પ્રતિપન્નકઃ અનગાર અલ્પવેદનો-
મહાનિઝરઃ । અનુચરૌપપાતિકા સેવા અલ્પવેદનાઃ અલ્પનિર્જરાઃ । તદેવ મદન્ત ।
સદેવ મદન્ત । ઇતિ ॥ “મહાવદનથ, વસ, કર્દમ-સહજનહુષ વાપિકરખી । ત્વ
હસ્તકથ્ય વચ્ચલ્લ, કરણ-મહાવદના જીવાઃ ” ॥ સુ૦ ૩ ॥

ટીકા— ‘જીવા ણ મતે ! કિં મહાવેયણા - મહાનિઝરા ? ’ ગૌતમઃ
પૂછતિ—હ મદન્ત ! જીવાઃ સલ્લ કિમ્ મહાવદનાઃ મહાનિર્જરાથ મપન્તિ,

મહાવેયણા અલ્પનિઝરા સલેસિ પથિયમ્પ અણગારે અલ્પવેયણે મહાનિ
ઝરે અણુતારોવવાહ્યા દેયા અલ્પવેયણા અલ્પનિઝરા । સેવ મતે ! સેવ
મતે ! સિ) જો અનગાર પ્રતિમાપ્રતિપન્ન હોતા હૈ, વહ મહાવેદનાવાળા
ઔર મહાનિર્જરાવાળા હોતા હૈ, છટ્ટી ઔર સાતથી પૂયિધી મેં જો નારક
જીય હોતે હું વે મહાવેદનાવાળે ઔર અલ્પનિર્જરાવાળે હોતે હૈં । શૈલેશી
અવસ્થા પ્રાપ્ત જો અનગાર હોતા હૈ, વહ અલ્પવેદનાવાળા ઔર મહાનિ
ર્જરાવાળા હોતા હૈ । તથા અનુસરોપપાતિક જો દેવ હોતે હું, વે અલ્પ
વેદના ઔર અલ્પનિર્જરાવાળે હોતે હૈં । હે મદન્ત ! જેસા આપને પહ
કહા હૈ વહ જેસા હી હૈ-હે મદન્ત ! વહ જેસા હી હૈ । જેસા કહકર વે
ગૌતમ યાક્ત્ અપને સ્થાન પર ચિરાજમાન હો ગયે ।

ટીકાર્થ—વેદના ઔર નિર્જરા કા અધિકાર ચલ રહા હૈ ફસસે યહાં
પર સૂત્રકાર ને જન ધોનોં કા સાહચર્ય પ્રતિપાદન ક્રિયા હૈ-ગૌતમ ને
પ્રશ્ન સે ફસ ચિપય મેં જેમા પૂછા હૈ કિ- (જીવાળ મતે ! કિં મહાવેયણા

પુલ્લીસુ નરકયા મહાવેયણા અલ્પનિઝરા, સેલેસિ પથિયમ્પ અણગારે અલ્પવેયણે
મહાનિઝરે, અણુતારોવવાહ્યા દેયા અલ્પવેયણા અલ્પનિઝરા) પ્રતિમા ધારણ કર
નારે અણુગાર મહાવેદનાવાળે અને મહાનિર્જરાવાળે હોય છે, છટ્ટી અને
સાતથી નરકના નારકો મહાવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા હોય છે
શૈલેશી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરનાર અણુગાર અલ્પવેદનાવાળે અને મહાનિર્જરાવાળે
હોય છે, અને અનુચર વિમાનવાસી દેવો અલ્પવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરા
વાળા હોય છે (સેવ મતે ! સેવ મતે સિ) હે મદન્ત ! આપે કહ્યા પ્રમાણે જ
[આપની વાત સત્ય અને યથાર્થ] આ પ્રમાણે કહીને વહણા નમસ્કાર
કરીને ગૌતમ સ્વામી તેમને સ્થાને બેસી ગયા

ટીકાપ—વેદના અને નિર્જરાને અધિકાર ચાલી રહ્યો છે તેથી સૂત્રગારે
આ સૂત્રમાં તે બન્નેના સાદચર્યનું પ્રતિપાદન કર્યું છે આ વિષયમાં ગૌતમ
સ્વામી મહાવીર પ્રભુને બેવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (જીવાળ મતે ! કિં મહાવેયણા

કૃષ્ણરાજિપુ મહાન્તો મેઘાઃ સ સ્વિગ્રન્તિ, સંમૂર્ચ્છન્તિ વર્ષન્તિ ચ, ઇતિ, ગૌતમઃ પૂછતિ—‘ તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ? હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજિપુ તત્-સંસ્વેદનં, સમૂર્ચ્છનં, સંવર્ષણં ચ કિં દેવઃ પ્રકરોતિ, અસુરઃ પ્રકરોતિ, નાગો વા પ્રકરોતિ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! દેવો પકરેહ, જો અસુરો, જો નાગો પકરેહ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિપુ મેઘાનાં સંસ્વેદનાદિકં દેવઃ પ્રકરોતિ, અસુરો નાગથ ન પ્રકુરુતઃ અસુરકુમારનાગકુમારાણાં તત્ર ગમનાસંભવાત્ । ગૌતમઃ પૂછતિ—‘અત્યિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે થણિયસદે’ હે મદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ કૃષ્ણરાજિપુ વાદરઃ સ્થૂલઃ સ્તનિતશબ્દઃ ઘનગર્જનાત્મકઃ ? મગવાનાહ—‘ જઠા ડરાલા તઠા ’ યથા ઉદારા મેઘાઃ કૃષ્ણરાજિપુ સંસ્વિગ્રન્તિ ઇત્યાદિ પ્રતિ-

કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં, સંમૂર્ચ્છિત હોતે હૈં ઓર વૃષ્ટિ કરતે હૈં । હસ પર ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એમા પૂછતે હૈં કિ—(તં મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ) હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં વિશાલ મેંઘો કા સંસ્વેદન સંમૂર્ચ્છન ઇવં-સંવર્ષણ કૌન કરતા હૈ—કયા દેવ કરતા હૈ, યા અસુર કરતા હૈ ? યા નાગ કરતા હૈ ? ઉત્તર દેતે હુએ પ્રશ્ન ઉનસે કહતે હૈં કિ—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! મેંઘોં કા સંસ્વેદન આદિ (દેવો) દેવ (પકરેહ) કરતા હૈ । (જો અસુરો જો નાગો પકરેહ) અસુર નહીં કરતા હૈ ઓર ન નાગ હી કરતા હૈ । ક્યોં કિ અસુરકુમાર ઓર નાગકુમાર કા વઘાં ગમન હી સંભવતા નહીં હૈ । ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં કિ—(અત્યિ ણં મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે થણિયસદે) હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં મેં કયા વાદર સ્તનિત-ભેઘનિર્ઘોષ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન

થાય છે-વિશાળ મેઘ ત્યા સ સ્વેદન પામે છે, સમૂર્ચ્છિત થાય છે અને વૃષ્ટિ વરસાવે છે.

પ્રશ્ન—(ત મંતે ! કિં દેવો પકરેહ, અસુરો પકરેહ, નાગો પકરેહ ?) હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમાં વિશાળ મેઘાનું સ સ્વેદન, સમૂર્ચ્છન, અને સંવર્ષણ કોણ કરે છે ? શુ દેવ કરે છે ? અસુરકુમાર કરે છે ? કે નાગકુમાર કરે છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! મેઘાનું સંસ્વેદન આદિ (દેવો પકરેહ) દેવ કરે છે, (જો અસુરો જો નાગો પકરેહ) અસુરકુમાર કરતા નથી અને નાગકુમાર પણ કરતા નથી તેનું કારણ એ છે કે અસુરકુમાર અને નાગકુમારનું ત્યા ગમન જ સંભવિત નથી

પ્રશ્ન—(અત્યિ ણ મંતે ! કળ્હરાઈસુ વાયરે-થણિય સદે ?) હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમા શુ વાદર સ્તનિત શબ્દ એટલે કે મેઘ ગર્જનનો અવાજ થાય છે ?

નેરયિકાઃ મહાયદનાઃ-અપ્પનિર્જરાઃ । ઘેઠ્ઠીં પ્રતિપન્નકઃ અનગાર અપ્પવેદનો-
મહાનિઝરાઃ । અનુસારોપયાતિકા દયા અપ્પવેદનાઃ અપ્પનિર્જરાઃ । તદય મદન્ત ।
તદય મદન્ત । ઇતિ ॥ “મહાયદનમ, યસ, કર્દમ-અગ્નનકુર્ત વાપિકરણી । ત્વ
દસ્તકમ વ્યવર્ત, કરણ-મહાયદના જીવાઃ ” ॥ ૫૦ ૩ ॥

ટીકા— ‘જીવા જ મતે । કિં મહાયયણા - મહાનિઝરા ? ’ ગૌતમઃ
પૃષ્ઠનિ—દ મદન્ત । જીવાઃ મ્હલુ કિમ્ મહાયદનાઃ મહાનિર્જરામ્ મન્તિ,

મહાયયણા અપ્પનિઝરા સહેમિ પદિયમ્મ અનગારે અપ્પવેદને મહાનિ
ઝરા અનુસારોપયાદયા દયા અપ્પવેદણા અપ્પનિઝરા । સધ મંતે । સેવ
મત્ત । તિ) જો અનગાર પ્રતિમાપ્રતિપન્ન હોતા હૈ, યા મહાયદનાવાળા
ઔર મહાનિર્જરાવાળા હોતા હૈ, છદ્દી ઔર મામયી પૃથિવી મં જો નામ્મ
જીવ પોત્ત હૈ ય મહાયેદનાવાળે ઔર અપ્પનિર્જરાવાળે હોતે હૈ । ઘેઠ્ઠીં
અવધા પ્રાપ્ત જો અનગાર હોતા હૈ, યા અપ્પવેદનાવાળા ઔર મહાનિ
ર્જરાવાળા હોતા હૈ । તથા અનુસારોપયાતિકા જો દય હોતે હૈ, ય અપ્પ
વેદના ઔર અપ્પનિર્જરાવાળા હોતે હૈ । હે મદન્ત । જેમા આપને યા
કહા હૈ યદ્દ જેમા હી હૈ-દ મદન્ત । યદ્દ જેમા હી હૈ । જેમા કહકર જ
ગૌતમ યાવત્ત અપન સ્થાન પર યિરાજમાન હો ગયે ।

ત્રીવાર્થ—વેદના ઔર નિર્જરા કા અધિકાર ચલ રહ્યા હૈ હમ્મસે યહાં
પર સુત્રકાર ન હન દોનાં કા સાદૃશ્ય પ્રતિપાદન ક્રિયા હૈ-ગૌતમ ન
મ્હલુ સે હમ યિયમ્મ મેં જેમા ઘણા હૈ કિ-(જીવાજ મત્ત । કિં મહાયયણા

પુરોહિત નેરયિકા મહાયયણા અપ્પનિઝરા, મહેતિ વહિરમ્મ અનગારે અપ્પવેદન
મહાનિઝરા, અનુસારોપયાદયા દયા અપ્પવેદણા અપ્પનિઝરા) પ્રતિમા ધારણ કર
નારે અનુગાર મહાયદનાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા દેખ ઉ, છદ્દી અને
આત્મી નરકના નારકા મહાયેદનાવાળા અને અપ્પનિર્જરાવાળા દેખ ઉ
ઘેઠ્ઠીં અવધા પ્રાપ્ત કરનાર અનુગાર અપ્પવેદનાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા
જાય ઉ, અને અનુસાર વિમાનવાસી દેવો અપ્પવેદનાવાળા અને અપ્પનિર્જરા
વાળા જાય ઉ (સવ મતે । મોવ મતે સિ) હે મદન્ત । આપે કયા પ્રમાણે જ
ઉ આપની જાન ગત્ત અને યથામં ઉ આ પ્રમાણે કદીને વદ્દા નમસ્કાર
કરીને બોનમ રવામી તમને સ્થાન ઘેટી મયા

ટીકા—વેદના અને નિર્જરાનો અધિકાર ચાલી રહ્યા ઉ તમી સુત્રકારે
આ સુત્રમાં ત જ નેના સાદૃશ્યનું પ્રતિપાદન કર્યું ઉ આ વિવરણ બોનમ
રવામી મહાત્મી પ્રભુને બોલા પ્રમા પૂઉ ઉ કે (જીવાજ મતે । કિં મહાયયણા

દીનાં સંભવાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ અત્થિ ણં મંતે ! ચંદિમ-સૂરિય-ગહગણ-
અઘ્વત્ત-તારારૂવા ? ’ હે ભદન્ત ! સન્તિ સ્વલુ કૃષ્ણરાજિષુ ચન્દ્ર-સૂર્ય-ગ્રહગણ-
નક્ષત્ર-તારારૂપાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ ણો ણ્ણદ્દે સમદ્દે ’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ
સમર્થઃ કૃષ્ણરાજિષુ ચન્દ્રાદયો જ્યોતિષ્કા ન ભવન્તિ, કૃષ્ણરાજીનામત્યન્તાન્ધકાર-
મયત્વાત્ તત્ર તેષાં સ્વસ્થાનત્વાસંભવાત્ । ગૌતમઃ પુનઃ પૃચ્છતિ—‘ અત્થિ ણં કણ્ઠ-
રાઈસુ ચંદામા ઇ વા, સૂરામા ઇ વા ? ’ હે ભદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ કૃષ્ણ-
રાજિષુ ચન્દ્રામા, ચન્દ્રપ્રમા ઇતિ વા, સૂરામા સૂર્યપ્રમા ઇતિ વા ? ભગવાનાહ—‘ ણો ણ્ણદ્દે
સમદ્દે ’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ કૃષ્ણરાજિષુ ચન્દ્રપ્રમાદીનાં પ્રતિહતપ્રકાશ-

સદ્ભાવ વહાં હો સકતા હૈ । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં કિ (અત્થિ ણં
મંતે ! ચંદિમસૂરિયગહગણનક્ષત્તતારારૂવા) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિયોં
મેં ચન્દ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ નક્ષત્ર એવં તારારૂપ હૈં કયા ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
ઉનસે કહતે હૈં કિ હે ગૌતમ ! (ણો ણ્ણદ્દે સમદ્દે) કૃષ્ણરાજિયાં અત્યન્ત
અંધકાર મય હૈં—અતઃ હનમેં ચન્દ્રાદિક જ્યોતિષ્ક નહીં હૈ । કયોં કિ
હનકા હનમેં સ્વસ્થાન નહીં હૈ । (અત્થિ ણં કણ્ઠરાઈસુ ચંદામા ઇ વા,
સૂરામા ઇ વા) હે ભદન્ત ! તો કયા કૃષ્ણરાજિયોં મેં ચન્દ્ર કી પ્રમા ઓર
સૂર્ય કી પ્રમા મી નહીં હૈ ? હસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ઉનસે
કહતે હૈં કિ (ણો ણ્ણદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ—
અર્થાત્ કૃષ્ણરાજિયોં મેં ચન્દ્રપ્રમા એવં સૂર્યપ્રમા હૈં તો સહી પર વે પ્રતિ-
હત પ્રકાશ વાલી હોને કે કારણ ઉનકા વહાં રહના મી નહીં રહને કે

હવે ગૌતમ સ્વામા મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (અત્થિ ણં
મંતે ! ચંદિમ, સૂરિય, ગહગણનક્ષત્તતારારૂવા) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓમાં
શું ચન્દ્રમા, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્રો, અને તારાઓ હોય છે ?

ઉત્તર—(ગોચમા ! ણો ણ્ણદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિઓ
અત્યંત અંધકારમય હોય છે, તેથી તેમાં ચન્દ્રમા આદિ જ્યોતિષિક દેવો
હોતા નથી, કારણ કે તેમણે ત્યાં સ્વસ્થાન નથી

પ્રશ્ન—(અત્થિ ણં મંતે ! કણ્ઠરાઈસુ ચંદામા ઇ વા, સૂરામા ઇ વા ?) હે
ભદન્ત ! તો શું કૃષ્ણરાજિઓમાં ચન્દ્રની પ્રભા (પ્રકાશ) અને સૂર્યનો
પ્રકાશ હોય છે ?

ઉત્તર—(ણો ણ્ણદ્દે સમદ્દે) હે ગૌતમ ! આ વાત પણ શક્ય નથી.
કૃષ્ણરાજિઓમાં ચન્દ્ર અને સૂર્યની પ્રભા હોય છે તો ખરી, પણ તેણે ત્યાં
અંધકાર રૂપે પરિભ્રમન થઈ જવાને કારણે તે પ્રભા ત્યાં હોવા છતાં પણ
કોઈ જોવી ન લાગે છે.

नैरयिका महावेदनावन्तोऽल्प निर्जरावन्तश्च भवन्ति तेषां सर्वथा अशुमर्क्यं सम्बन्धसदमावात् । 'सेछेसि पडिबन्न ए अणगारे अप्पवेयणे महानिज्जरे' शैलेष्ठीं चतुर्दशगुणस्यानावस्थायाम्, प्रतिपन्नं प्राप्तः केवली अनगारः अल्प वेदनो महानिर्जरावान् भवति । 'अणुत्तरोववाइया देवा अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा', अनुत्तरोपपादिका देवा अल्पवेदना अल्पनिर्जराश्च भवन्ति । गौतम आह-सेव भते ! सेव भते ! सि' हे भवन्त ! तदेवं भवदुक्तं सत्यमेव, हे भवन्त ! भवदुक्तं सत्यमेवेति ? मयैतदुद्देशकार्यसंग्रहं गाथामाह- 'महावेयणे' इत्यादि । गाथार्थः पूर्वमकरमेव व्याख्यात एव ॥ सू० ३ ॥

इतिभी-जैनाचार्य-जैनधर्मविवाहर-पूज्य भी घासीलाल इतिविरचितायां भगवद्गीतास्य प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां षष्ठतमस्य प्रपमोद्देशक समाप्तः १६-१।

इयां महावेयणा अप्पनिज्जरा) तथा छ्ठी और सातवीं पृथिवी में जो नारक जीव रहते हैं, वे महा पर महावेदना को भोगते हुए भी अल्प ही निर्जरावाले होते हैं । क्योंकि कि वहां पर उनके सर्वथा अशुमर्क्य का ही उदय चमत्ता रहता है (सेछेसि पडिबन्न ए अणगारे अप्पवेयणे महा निज्जरे) तथा-जो अनगार शैलेष्ठी अवस्था को-चौदहवें गुणस्थान को प्राप्त हो जाता है-ऐसा वह केवलज्ञानी अनगार अल्पवेदनावाला होकर भी महानिर्जरावाला होता है । (अणुत्तरोववाइया देवा अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा) तथा जो देव अनुत्तरविमानों में रहते हैं, वे अल्पवेदनावाले होते हैं और अल्प ही निर्जरावाले होते हैं । इस प्रकार का कथन प्रभु के मुख से सुनकर गौतम ने (सेव भते ! सेव भते ! सि)

नैरइया महावेयणा अप्पनिज्जरा) छ्ठी अने सातवीं नरकेमां रहनेवाला नारके त्यां महावेदना भोगतया होय छे छ्ठां पण तेजो अप्पनिज्जरावाणो न होय छे कारणे ते त्यां तेमना अशुभ इमिने न उदय चमत्तार वाइया करे छे (सेछेसि पडिबन्न ए अणगारे अप्पवेयणे महानिज्जरे) शैलेष्ठी अनरमा (चौदश गुणस्थान प्राप्त करनेवाले केवलज्ञानी अणुगार अल्पवेदनावाणो होय छ्ठां महा निज्जरावाणो होय छे (अणुत्तरोववाइया देवा अप्पवेयणा अप्पनिज्जरा) तथा वे देवो अनुत्तर विमानेमां रहे छे, तेजो अप्पवेदनावाणो होय छे अने अप्पनिज्जरावाणो होय छे

आ प्रकारनुं प्रतिपादन भइ वीर प्रभुने श्रीभुजे सांभलीने गौतम रत्ताभी तेमना वचनेमां पातानी भइ प्रकट करवा कहे छे- (सेव भते ! सेव भते ! सि)

છેત્, તતઃ પશ્ચાત્, શીઘ્રં શીઘ્રં, ત્વરિતં ત્વરિતમિતિ સંગ્રાહ્યમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'કળ્હરાઈણં મંતે ! કતિ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ? ' હે મદન્ત ! કૃષ્ણરાજીનાં સ્વલ્લ
કતિ નામધેયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાનાહ- ' ગોયમા ! અટ્ટ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ' હે
ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજીનામ્ અટ્ટ નામધેયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, કૃષ્ણરાજીનામ્ અષ્ટૌ નામાનિ,
તાન્યેવાહ- 'તં જઠા' તથા- 'કળ્હરાઈં વા, મેહરાઈં વા, મેઘાં વા, માઘવર્દં વા
વા, વાયપલ્લિહાં વા, વાયપલ્લિક્ખોમાં વા, દેવપલ્લિહાં વા, દેવપલ્લિક્ખોમાં વા
વા ' કૃષ્ણરાજિરિતિ વા, કૃષ્ણવર્ણરેખામયપુદ્ગલત્વાત્ ' કૃષ્ણરાજિઃ ' इतिनाम
૧, મેઘરાજિરિતિ વા, કૃષ્ણમેઘરેખા સદૃશત્વાત્ ' મેઘરાજિઃ ' इतिनाમ ૨,
મઘાં इति વા, અન્ધકારમયત્વાત્ પૃથ્વિનામપૃથિવીસદૃશત્વાત્ ' મઘા ' इतिनाમ ૩,

જાકર इनमें प्रविष्ट हो जाता है तो शीघ्र ही वह इनमें से कायगति के
अतिवेग से और मनोगति के अतिवेग से युक्त होकर बाहर निकल
आता है । अब गौतमस्वामी प्रभु से (कण्हराईणं मंते !) इन कृष्णरा-
जियों के हे भदन्त ! (कइनामधेज्जा पण्णत्ता) कितने नाम हैं, ऐसा
पूछते हैं और प्रभु इस प्रश्न के उत्तर में उनसे (गोयमा ! अट्ट नामधेज्जा
पण्णत्ता) हे गौतम ! इन कृष्णराजियों के आठ नाम हैं-ऐसा कहते हैं
(तं जहा) वे आठ नाम इस प्रकार से हैं-(कण्हराईं वा) कृष्णवर्ण
वाले पुद्गलों की रेखा स्वरूप होने के कारण इनका पहिला नाम (कृष्ण-
राजि) ऐसा है । (मेहराईं वा) कृष्णमेघों की रेखा जैसी होने के
कारण इनका दूसरा नाम (मेघराजि) ऐसा है । छठवें नरक की पृथिवी
के समान अन्धकार मय होने के कारण इनका तीसरा नाम (मघा)

તેના મનમા ક્ષોભ અનુભવે છે કદાચ કોઈ દેવ તે કૃષ્ણરાજિઓની પાસે
જઈને તેમાં પ્રવેશ કરે છે, તે તે કાયગતિ અને મનોગતિના અતિવેગથી
યુક્ત થઈને તે કૃષ્ણરાજિઓમાંથી શીઘ્રતાથી બહાર નીકળી આવે છે

પ્રશ્ન—(કળ્હરાઈણં મંતે ! કહ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા ?) હે ભદન્ત ! તે
કૃષ્ણરાજિઓનાં કેટલા નામ કહ્યાં છે ?

ઉત્તર—(ગોયમા ! અટ્ટ નામધેજ્જા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! તે કૃષ્ણરાજિ-
ઓનાં આઠ નામ કહ્યાં છે—(તં જઠા) તે આઠ નામ નીચે પ્રમાણે છે—
(કળ્હરાઈં વા) (૧) તે કૃષ્ણરાજિઓ કાળા વર્ણના પુદ્ગલોની રેખા રૂપ
હોવાથી તેમનું પહેલું નામ “ કૃષ્ણરાજિ ” છે. (૨) (મેહરાઈં વા) કૃષ્ણ
મેઘોની રેખા જેવી હોવાને કારણે તેમને “ મેઘરાજિ ” પણ કહે છે. (૩)
છઠ્ઠી નારકની પૃથ્વી જેવી અન્ધકારમય હોવાને લીધે તેનું ત્રીજું નામ (મઘા)

॥ पण्डितकस्य द्वितीयोद्देशकः ॥

आहारवक्तव्यता

पूर्वोद्देशके येषां जीवानां वेदनावस्य प्रतिपादितम् ते च जीवाः आहारका भवि
भवन्ति अतस्तेषामाहार निरूपयितुं द्वितीयोद्देशकमारभते—‘ रायगिहं ’ इत्यादि ।

मूढम्—रायगिहं नगर जाव—एव वयासी — आहारोद्देशको
जो पन्नवणाए सो सव्वो नेयव्वो, सेव भते ! सेव भते ! सि । ” ॥ १ ॥

छट्सयस्स धीमो उद्देशो समचो ॥ १-२ ॥

छाया—राजगृहं नगर यावत्—एवम् अवासीत्—आहारोद्देशको यः प्रज्ञा-
नार्यां स सर्वो ज्ञातव्यः, तदेव भवन्ति ! उद्देशं भवन्ति इति ॥ सू० १ ॥

पण्डितकस्य द्वितीय उद्देशः समाप्तः ॥ १-२

टीका—‘ रायगिहं नगर जाव—एव वयासी—आहारोद्देशको पन्नवणाए
सो सव्वो नेयव्वो ’ तस्मिन् काले, तस्मिन् समये राजगृह नाम नगरमासीत्

छठे शतक के दूसरे उद्देशक का प्रारम्भ

‘ रायगिहं नगरं जाव एव वयासी ’

सूत्रार्थ—(रायगिहं नगरं जाव एव वयासी—आहारोद्देशको जो पन्नव-
णाए सो सव्वो नेयव्वो) राजगृह नगर यावत् इस प्रकारसे बोले—आहार
उद्देशक, जो प्रज्ञापना सूत्र में कहा गया वह सब यहाँ जानना चाहिये
(सेव भते ! सेव भते ! सि) हे भवन्त ! आपका कहा हुआ सब सत्य
ही, हे भवन्त ! आप का कहा हुआ सब सत्य ही है ।

टीकार्थ—पूर्व उद्देशक में जिन जीवों में वेदनावस्य प्रतिपादित
किया गया है—ये जीव आहारक भी होते हैं, इसलिये उनके आहार

छठा शतको नीचे उद्देशक

‘ रायगिहं नगर जाव एव वयासी ’ उत्थादि—

सूत्रार्थ—(रायगिहं नगर जाव एव वयासी—आहारोद्देशको जो पन्नवणाए
सो सव्वो नेयव्वो) “ राजगृह नगर ” भी तत्रने “ आ प्रभावे प्रोक्त्या ”
तथा सुधीनुं प्रज्ञापना सूत्रना आहार उद्देशकनुं समस्त धन आर्द्धा अद्य ३२५
(सेव भते ! सेव भते ! सि) हे भवन्त ! आपनी बात तदन साथी है
हे भवन्त ! आ विषयनुं आपे ने प्रतिपदन भुं ” छे ते वयाव न छे

टीका—पदेका उद्देशकना ने लयोभा वेदनावस्य प्रतिपादन कर
वार्त्ता आ पु छे ते लयो आहारक (आहार वेदना) पद्य दोय छे ते आरवे

પરિક્ષોભદેતુત્વાત્ 'દેવપરિક્ષોભા' ઇતિ નામ ૮, ઇત્યષ્ટૌ નામાનિ ભવન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કિં પુઢવીપરિણામાઓ, આઉપરિણામાઓ, જીવ પરિણામાઓ, પોગ્ગલપરિણામાઓ ?' હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજયઃ સ્વલ્લ કિમ્ પૃથિવીપરિણામાઃ ? અથવા અપ્પરિણામાઃ ? જલપરિણામાઃ ? ઉતાહો જીવપરિણામાઃ ? અથવા પુદ્ગલપરિણામા ભવન્તિ ? મગવાનાહ—'ગોયમા । પુઢવીપરિણામાઓ, હે ' ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજયઃ પૃથિવીપરિણામાઃ સન્તિ, એવમ્ 'જીવપરિણામાઓ વિ' જીવપરિણામાઃ અપિ સન્તિ, તથા ' પોગ્ગલપરિણામાઓ વિ, પુદ્ગલપરિણામાઃ અપિ સન્તિ, કિન્તુ ' ણો આઉપરિણામાઓ ' નો અપ્પરિણામાઃ કૃષ્ણરાજયો ભવન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'કળ્હરાઈસુ ણં મંતે ! સવ્વે પાણા, ભૂયા, જીવા, સત્તા ઉવવણ્ણપુવ્વા ?' હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિણુ સર્વે પ્રાણાઃ, ભૂતાઃ, જીવાઃ, સત્ત્વાઃ, કિમ્

અવ ગૌતમસ્વામી પૂછતે હૈં કિ—(કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કિં પુઢવી પરિણામાઓ, આઉપરિણામાઓ, જીવપરિણામાઓ, પોગ્ગલપરિણામાઓ) હે ભદન્ત ! એ કૃષ્ણરાજિયાં કિસ કે પરિણામરૂપ હૈં—કયા પૃથિવી કે એ પરિણામરૂપ હૈં ? યા જલકે પરિણામરૂપ હૈં ? યા જીવ કે પરિણામરૂપ હૈં ? યા પુદ્ગલ કે પરિણામરૂપ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ઉનસે કહતે હૈં—(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પુઢવીપરિણામાઓ) એ કૃષ્ણરાજિયાં પૃથિવી કે પરિણામરૂપ હૈં, (જીવપરિણામાઓ વિ) જીવ કે પરિણામરૂપ ઓ હૈં । તથા (પોગ્ગલપરિણામાઓ વિ) પુદ્ગલ કે પરિણામરૂપ ઓ હૈં । પરન્તુ એ કૃષ્ણરાજિયાં (ણો આઉપરિણામાઓ) જલકે પરિણામરૂપ નહીં હૈં । અવ ગૌતમસ્વામી પ્રભુ સે એસા પૂછતે હૈં કિ—(કળ્હરાઈસુ ણં મંતે ! સવ્વે પાણા, ભૂયા, જીવા, સત્તા, ઉવવણ્ણપુવ્વા) હે ભદન્ત ! હન કૃષ્ણરાજિયાં

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન કરે છે કે (કળ્હરાઈઓ ણં મંતે ! કિં પુઢવી પરિણામાઓ, આઉપરિણામાઓ, જીવ પરિણામાઓ, પોગ્ગલ પરિણામાઓ ?) હે ભદન્ત ! કૃષ્ણરાજિઓ કોના પરિણામ રૂપ છે—શુ તેઓ પૃથ્વીના પરિણામ રૂપ છે ? કે જળના પરિણામ રૂપ છે ? કે જીવના પરિણામ રૂપ છે ? કે પુદ્ગલના પરિણામ રૂપ છે ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પુઢવી પરિણામાઓ) તે કૃષ્ણરાજિઓ પૃથ્વીના પરિણામ રૂપ છે, (જીવ પરિણામાઓ વિ) જીવના પરિણામ રૂપ છે, (પોગ્ગલપરિણામાઓ વિ) અને પુદ્ગલના પરિણામ રૂપ પણ છે, પરન્તુ તેઓ (આઉપરિણામાઓ) જળના પરિણામ રૂપ નથી

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે (કળ્હરાઈસુ ણં

અથ તૃતીયોદ્દેશક

પચ્છમશ્વકે તૃતીયોદ્દેશકસ્ય સસિત્તત્ત્વવિવરણમ્

તત્ર પ્રથમં તૃતીયોદ્દેશકાર્યં સંપદ્ધિગાયામ્યમ્—‘મહુકમ્મ’ સ્ત્યાદિ ।

તતો મહાકર્મવતો જીવસ્ય સર્વતઃ કર્મપુણ્ણાઃ વ્યવ્યન્તે, ? સર્વતઃ કર્મપુણ્ણા ધીયન્તે ? સર્વતઃ કર્મપુણ્ણા ઉપધીયન્તે ? નિરન્તરં કર્મપુણ્ણાઃ વ્યવ્યન્તે, નિરન્તરં કર્મપુણ્ણા ધીયન્તે ? નિરન્તરં કર્મપુણ્ણા ઉપધીયન્તે ? તસ્ય ચ મહાકર્મવતો જીવસ્ય ધરીરાણિ ચાત્માત્મરૂપાણિ દુસ્કપતયા, દુર્વર્ણતયા, અશુભતયા, અનિષ્ટતયા ધ્યોયુષઃ પરિણમંતિ ? इति गौतमस्य प्रश्न, स्वीकारात्मक भगवत उचरं

છઠ્ઠે શતક કે ઉદ્દેશક પ્રારંભ

છઠ્ઠે શતક કે હસ તીસરે ઉદ્દેશો કા વિષયવિવરણ સક્ષેપ સે હસ પ્રકાર સે હૈ—સખ સે પહિલે હસ ઉદ્દેશક મેં પ્રતિપાદિત વિષયકો સમ્પદ્ધિ કરકે પ્રગટ કરનેવાલી દો ગાણાઈ કહી ગઈ હૈ—ઢનમેં પ્રશ્નરૂપ સે પદ્ધિ પ્રકટ કિયા ગયા હૈ કિ મહાકર્મવાલે જીવ કે કયા સર્વ પ્રકાર સે કર્મ પુણ્ણોં કા વ્યવ્ય હોતા હૈ ? સર્વ પ્રકાર સે ડસકે કયા કર્મપુણ્ણોં કા વ્યવ્ય હોતા હૈ ? સર્વ પ્રકાર સે કયા ડસમેં કર્મપુણ્ણોં કા ઉપવ્યવ્ય હોતા હૈ ? યા નિરન્તર કર્મપુણ્ણ કયા ડસ જીવ કે વ્યવ્ય રહતે હૈ ? નિરન્તર કર્મપુણ્ણોં કા કયા ડસકે વ્યવ્ય હોતા રહતા હૈ ? નિરન્તર કર્મપુણ્ણોં કા કયા ડસકે ઉપવ્યવ્ય હોતા રહતા હૈ ? ડસ મહાકર્મવાલે જીવ કી ચાત્માશરીર રૂપ આત્મા કુત્સિતરૂપ સે, કુત્સિતવર્ણ સે, કુત્સિત દુર્ગંધ આવિરૂપ સે, અશુભરૂપ સે, અનિષ્ટરૂપસે, કયા વાર ૨ પરિણમિત હોતી રહતી હૈ ?

છમ્મા શતકનો ત્રીજો ઉદ્દેશક—

આ ઉદ્દેશકના વિષયનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ—

આ ઉદ્દેશકની શરૂઆતમાં આ ઉદ્દેશકમાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરાયું છે તે વિષયને પ્રકટ કરનારી બે સંબંધ ગાથાઓ આપી છે—તે ગાથાઓમાં પ્રશ્નરૂપે બે પ્રકટ કરનારાં આશુ છે કે—મહાકર્મવાળા જીવો શું સર્વ પ્રકારે કર્મપુણ્ણોંનો વ્યવ્ય કરે છે ? શું તે સર્વ પ્રકારે કર્મપુણ્ણોંનો વ્યવ્ય કરે છે ? શું તે સર્વ પ્રકારે કર્મપુણ્ણોંનો ઉપવ્યવ્ય કરે છે ? શું તે જીવોનાં કર્મપુણ્ણોં નિરન્તર વ્યવ્ય રહે છે ? શું તેમના કર્મપુણ્ણોંનો નિરન્તર વ્યવ્ય થતો રહે છે ? શું તેમના કર્મપુણ્ણોંનો નિરન્તર ઉપવ્યવ્ય થતો રહે છે ? તે મહાકર્મવાળા જીવોનાં જાણી શરીરરૂપ આત્મા શું કુત્સિતરૂપે, કુત્સિત વર્ણથી, કુત્સિત દુર્ગંધ આદિ રૂપે, અશુભ રૂપે, અને અનિષ્ટ રૂપે વારંવાર પરિણમિત થતા

वङ्गरोयणै३, पभंकरे४, चंदाभे५, सूराम्भे६, सुक्काभे७, सुपङ्गुभे८, मञ्जु रिट्टाभे । कहि णं भंते ! अच्ची--विमाणे पण्णत्ते ? गोयमा ! उत्तर-पुरत्थिमेणं । कहि णं भंते ! अच्चिमाली विमाणे पण्णत्ते ? गोयमा ! पुरत्थिमेणं । एवं परिवाडीए णेयव्वं, जाव--कहि णं भंते ! रिट्टे विमाणे पण्णत्ते ? गोयमा ! बहुमङ्गदेसभाए । एएसु णं अट्टसु लोगतियविमाणेसु अट्टविहा लोगतिया देवा परिवसंति, तं जहा—

“ सारस्सयमाइच्चा, वण्णी वरुणा य गहतो या य ।

तुसिया अवा वाहा, अग्गिच्चा चेव रिट्टा य ॥ १ ॥ ”

कहि णं भंते ! सारस्सया देवा परिवसंति ? गोयमा ! अच्चिम्मि विमाणे परिवसंति । कहिणं भंते ! आइच्चा देवा परिवसंति ? गोयमा ! अच्चिमालिम्मि विमाणे । एवं णेयव्वं जहाऽऽणुपुव्वीए, जाव--कहि णं भंते ! रिट्टा देवा परिवसंति ? गोयमा ! रिट्टिम्मि विमाणे । सारस्सयमाइच्चाणं भंते ! देवाणं कइ देवा, कइ देवसया परिवारे पण्णत्ते ? गोयमा ! सत्त--देवा, सत्तदेवसया परिवारे पण्णत्ते । वण्हि-वरुणाणं देवाणं चउद्दस-देवा, चउद्दस देवसहस्सा परिवारे पण्णत्ते । गहतोय--तुसियाणं देवाणं सत्तदेवा, सत्तदेवसहस्सा परिवारे पण्णत्ते । अवसेसाणं नव देवा, नव देवसया परिवारे पण्णत्ते ।

“ पढम--जुयलम्मि सत्त उ सयाणि, बीयम्मि चउद्दस सहस्सा ।

तइए सत्त सहस्सा, नव चेव सयाणि सेसेसु ॥ १ ॥ ”

અથ તૃતીયોદ્દેશક

પચ્છત્તત્કે તૃતીયોદ્દેશકસ્ય સત્તિસત્તિવિષયવિષયમ્

તત્ત્વ મયમં તૃતીયોદ્દેશકાર્થ સમગ્રગાયમયમ્—‘વહુકમ્મ’ ઇત્યાદિ ।

તત્ત્વો મહાકર્મવત્તો ઝીવસ્ય સર્વતઃ કર્મપુણ્ણાઃ વચ્ચન્તે, ? સર્વતઃ કર્મપુણ્ણા ઝીવન્તે ? સર્વતઃ કર્મપુણ્ણા ઉપચીયન્તે ? નિરન્તરં કર્મપુણ્ણાઃ વચ્ચન્તે, નિરન્તરં કર્મપુણ્ણા ઝીવન્તે ? નિરન્તરં કર્મપુણ્ણા ઉપચીયન્તે ? તસ્ય ચ મહાકર્મવત્તો ઝીવસ્ય છરીરાપિ વાણાત્મરૂપાપિ દુસ્સવતયા, દુર્બ્બળતયા, અશુભતયા, અનિદ્ધતયા ચૂયોચૂયઃ પરિણમન્તિ ? ઇતિ ગૌતમસ્ય પ્રશ્ન, સ્વીકારાત્મક મમવત્ત ઉત્તર

છઠ્ઠે શાતક કે ઉદ્દેશક પ્રારંભ

છઠ્ઠે શાતક કે હસ તીસરે ઉદ્દેશો કા વિષયવિષય સક્ષેપ સે હસ પ્રકાર સે હે—સબ સે પહિલે હસ ઉદ્દેશક મેં પ્રતિપાદિત વિષયકો સમગ્ર કરકે પ્રગટ કરનેવાલી કો ગાયાઈ કહી ગઈ હૈં—ઢનમેં પ્રશ્નરૂપ સે યહ પ્રકટ કિયા ગયા હૈ કિ મહાકર્મવાલે ઝીવ કે કયા સર્વ પ્રકાર સે કર્મ પુણ્ણોં કા વચ્ચ હોતા હૈ ? સર્વ પ્રકાર સે ડસકે કયા કર્મપુણ્ણોં કા વચ્ચ હોતા હૈ ? સર્વ પ્રકાર સે કયા ડસમેં કર્મપુણ્ણોં કા ઉપચય હોતા હૈ ? યા નિરન્તર કર્મપુણ્ણ કયા ડસ ઝીવ કે વચ્ચ રહતે હૈં ? નિરન્તર કર્મ પુણ્ણોં કા કયા ડસકે વચ્ચ હોતા રહતા હૈ ? નિરન્તર કર્મપુણ્ણોં કા કયા ડસકે ઉપચય હોતા રહતા હૈ ? ડસ મહાકર્મવાલે ઝીવ કી વાણશરીર રૂપ આત્મા કુત્તિસતરૂપ સે, કુત્તિસતવર્ણ સે, કુત્તિસત વુર્ગીય આદિરૂપ સે, અશુભરૂપ સે, અનિદ્ધરૂપસે, કયા ધાર ૨ પરિણમિત હોતી રહતી હૈ ?

છઠ્ઠા શાતકનો ત્રીજો ઉદ્દેશક—

આ ઉદ્દેશકના વિષયનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ—

આ ઉદ્દેશકની શરૂઆતમાં આ ઉદ્દેશકમાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરાયું છે તે વિષયને પ્રકટ કરનારી બે સંપ્રદાય ગણાવેલી આપી છે—તે ગણાવેલીમાં પ્રશ્નરૂપે બે પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે કે—મહાકર્મવાળા જીવો શું સર્વ પ્રકારે કર્મપુણ્ણોંનો વચ્ચ કરે છે ? શું તે સર્વ પ્રકારે કર્મપુણ્ણોંનો વચ્ચ કરે છે ? શું તે સર્વ પ્રકારે કર્મપુણ્ણોંનો ઉપચય કરે છે ? શું તે જીવોનાં કર્મપુણ્ણોં નિરન્તર વચ્ચ રહે છે ? શું તેમનાં કર્મપુણ્ણોંનો નિરન્તર વચ્ચ મતો રહે છે ? શું તેમનાં કર્મપુણ્ણોંનો નિરન્તર ઉપચય થયા કરે છે ? તે મહાકર્મવાળા જીવોનાં વાણ શરીરરૂપ આત્મા શું કુત્તિસતરૂપે, કુત્તિસત વણુચી, કુત્તિસત દુર્બ્બળ આદિ રૂપે, અશુભ રૂપે, અને અનિદ્ધ રૂપે વારંવાર પરિણમિત થયા

ક્રૂરઃ ૪, ચન્દ્રાભઃ ૫, સૂર્યાભઃ ૬, શુક્રાભઃ ૭, સુપ્રતિષ્ઠાભઃ ૮, મધ્યે રિષ્ટાભઃ ।
 કુત્ર સ્વલુ ભદન્ત ! અર્ચિઃ વિમાનં પ્રજ્ઞસમ્ , ? ગૌતમ ! ઉત્તરપૌરસ્ત્યે । કુત્ર સ્વલુ
 ભદન્ત ! અર્ચિમાલિર્વિમાનં પ્રજ્ઞસમ્ ? ગૌતમ ! પૌરસ્ત્યે । एवं પરિપાટિયા જ્ઞાતવ્યમ્,
 યાવત્-કુત્ર સ્વલુ ભદન્ત ! રિષ્ટં વિમાનં પ્રજ્ઞસમ્ ? ગૌતમ ! વહુમધ્યદેશભાગે ।
 एतेषु સ્વલુ અષ્ટસુ લોકાન્તિકવિમાનેષુ અષ્ટવિધાઃ લોકાન્તિકાઃ દેવાઃ પરિવસન્તિ,

૪, ચન્દ્રાભ ૫, સૂર્યાભ ૬ શુક્રાભ ૭ 'ઔર' સુપ્રતિષ્ઠાભ ૮ તથા
 વીચ મેં રિષ્ટાભ । (કહિ ણં મંતે ! અઞ્ચિવિમાણે પળ્ણત્તે) હે ભદન્ત !
 અર્ચિ નામકા વિમાન કહાં પર કહા ગયા હૈ । (ગોયમા) હે
 ગૌતમ ! (ઉત્તર પુરત્થિમેણં) ઉત્તર ઔર પૂર્વ કે વીચ મેં અર્ચિ
 વિમાન કહા ગયા હૈ । (કહિ ણં મંતે ! અઞ્ચિમાલી વિમાણે પળ્ણત્તે)
 હે ભદન્ત ! અર્ચિમાલી વિમાન કહાં પર કહા ગયા હૈ ? (ગોયમા) હે
 ગૌતમ ! (પુરત્થિમેણં, एवं પરિવાડીએ નેયવ્વં) અર્ચિમાલી વિમાન પૂર્વ
 દિશા મેં કહા ગયા હૈ । इसी क्रम से अवशिष्ट विमानों को जानना
 चाहिये । (जाव कहि णं मंते ! रिष्टे विमाणे पण्णत्ते) हे भदन्त ! यावत्
 रिष्टे विमान कहां पर कहा गया है । (गोयमा) हे गौतम ! (वहुमज्झ
 देसभाए) बिलकुल बीच में रिष्टे विमान कहा गया है । (एएसु णं
 अट्ठसु लोगतियं य विमाणेषु अट्ठविहा लोगतियां देवा परिवसन्ति) इन
 आठ लोकान्तिक विमानों में आठ प्रकार के लोकान्तिक देव रहते हैं ।

પ્રશંકર, (૫) ચન્દ્રાભ, (૬) સૂર્યાભ, (૭) શુક્રાભ અને (૮) સુપ્રતિષ્ઠાભ 'અને'
 વચ્ચેના રિષ્ટાભ નામનું વિમાન છે. (કહિ ણ મંતે ! અઞ્ચિવિમાણે પળ્ણત્તે ?)
 હે ભદન્ત ! અર્ચિ નામનું વિમાન કયા રહેલું છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
 (ઉત્તરપુરત્થિમેણં) ઉત્તર અને પૂર્વની વચ્ચે ઇશાન કોણમાં અર્ચિ વિમાન
 આવેલું છે (કહિ ણ મંતે ! અઞ્ચિમાલી વિમાણે પળ્ણત્તે ?) હે ભદન્ત ! અર્ચિ
 માલી વિમાન કયા આવેલું છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પુરત્થિમેણં, एवं
 પરિવાહિએ નેયવ્વં) અર્ચિમાલી વિમાન પૂર્વ દિશામાં રહેલું છે, એમ કહ્યું છે
 એજ ક્રમે બાકીના વિમાનોમાં પણ સમજી લેવા. (જાવ કહિ ણ મંતે ! રિષ્ટે
 વિમાણે પળ્ણત્તે ?) હે ભદન્ત ! રિષ્ટ વિમાન કયા આવેલું છે ?

૧ (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (बहुमज्झ देसभाए) ते आठे कृष्णरात्रिओंनी
 परापर वच्योवच्य रिष्ट विमान आवेलुं छे (एए सु ण अट्ठसुलोगंतियविमा
 णेषु अट्ठविहा लोगतिया देवा परिवसन्ति) आ आठ लोकान्तिक विमानोभा

अथ तृतीयोद्देशक

षष्ठशतके तृतीयोद्देशकस्य सप्तविधविषयविवरणम्

तत्र मयम् तृतीयोद्देशकार्थं संप्रहगाथाप्रयम्—‘बहुकम्म’ इत्यादि।

ततो महाकर्मवतो जीवस्य सर्वतः कर्मपुद्गलाः बध्यन्ते, ? सर्वतः कर्मपुद्गलाः बध्यन्ते ? सर्वतः कर्मपुद्गला उपचीयन्ते ? निरन्तरं कर्मपुद्गलाः बध्यन्ते, निरन्तरं कर्मपुद्गलाः बध्यन्ते ? निरन्तरं कर्मपुद्गला उपचीयन्ते ? तस्य च महाकर्मवतो जीवस्य क्षीराणि बाष्पात्मरूपाणि द्रुपतया, दुर्बलतया, अशुभतया, अनिष्टतया भूयोभूयः परिणमन्ति ? इति गौतमस्य प्रश्नः, स्वीकारात्मकं भगवत् उत्तरं

छठे शतके के उद्देशक प्रारंभ

छठे शतके के इस तीसरे उद्देशो का विषयविवरण संक्षेप से इस प्रकार से है—सब से पहिले इस उद्देशक में प्रतिपादित विषयको समझ करके प्रगट करनेवाली दो गाथाएँ कही गई हैं—उसमें प्रथमरूप से यह प्रकट किया गया है कि महाकर्मवाले जीव के क्या सर्व प्रकार से कर्म पुद्गलों का बन्ध होता है ? सर्व प्रकार से उसके क्या कर्मपुद्गलों का बन्ध होता है ? सर्व प्रकार से क्या उसमें कर्मपुद्गलों का उपचय होता है ? या निरन्तर कर्मपुद्गल क्या उस जीव के बन्धते रहते हैं ? निरन्तर कर्मपुद्गलों का क्या उसके बन्ध होता रहता है ? निरन्तर कर्मपुद्गलों का क्या उसके उपचय होता रहता है ? उस महाकर्मवाले जीव की बाष्पशरीर रूप आत्मा कुत्सितरूप से, कुत्सितवर्ण से, कुत्सित दुर्गन्ध आदिरूप से, अशुभरूप से, अनिष्टरूपसे, क्या बार २ परिणमित होती रहती है ?

छठे शतके के तृतीयोद्देशक—

आ उद्देशकं विषयं सप्तविधं विवरणम्—

आ उद्देशकं शङ्कातर्कं आ उद्देशकं विषयं प्रतिपादनं कर्तुं ते विषयं प्रकट करवारी के सप्तविध आध्यात्मिक आधी छे—ते आध्यात्मिक आधी के प्रकट करवारी आधी छे के—महाकर्मवाला एवो शु सर्व प्रकार कर्मपुद्गलवाला बन्ध करे छे ? शु ते सब प्रकार कर्मपुद्गलवाला बन्ध करे छे ? शु ते सर्व प्रकार कर्मपुद्गलवाला उपचय करे छे ? शु ते एवोनां कर्मपुद्गल निरन्तर बन्धवारी रहे छे ? शु तेमना कर्मपुद्गलवाला निरन्तर बन्ध वती रहे छे ? शु तेमना कर्मपुद्गलवाला निरन्तर उपचय बन्ध करे छे ? ते महाकर्मवाला एवोना आधी शरीररूप आत्मा शु कुत्सितरूप, कुत्सित वर्ण, कुत्सित दुर्गन्ध आदि रूप, अशुभ रूप, अने अनिष्ट रूप बारबार परिणमित बन्ध

દેવાઃ પરિવસન્તિ ? ગૌતમ ! રિષ્ટે વિમાને । સારસ્વતાદિત્યાનાં ભદન્ત ! દેવાનાં કતિ દેવાઃ, કતિ દેવશતાનિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ? ગૌતમ ! સપ્ત દેવાઃ, સપ્ત દેવશતાનિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, વહ્નિ-વરુણાનાં દેવાનાં ચતુર્દશ દેવાઃ, ચતુર્દશદેવસહસ્રાણિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ગર્દતોય-તુપિતાનાં દેવાનાં સપ્ત દેવાઃ, સપ્ત દેવસહસ્રાણિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । અવશેષાણાં નવ દેવશતાનિ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ।

વિમાણે) રિષ્ટ વિમાનમેં રિષ્ટ દેવ રહતે હૈં । (સારસ્વત્યામાહ્વાચા ણં ભંતે ! દેવાણં કહ્ દેવા, કહ્ દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે) હે ભદન્ત ! સારસ્વત દેવ ઓર આદિત્ય દેવ इन दो देवों के कितने देव हैं ? और कितने सौ देवों का इनका परिवार है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सत्त देवा, सत्त देवसया परिवारे पण्णत्ते) सारस्वत और आदित्य इन दो देवों के सात देव हैं और इनका परिवार सात सौ देवों का है । (वणिह वरुणाणं देवाणं चउद्दसदेवा, चउद्दस देवसहस्सा परिवारे पण्णत्ते) वह्नि और वरुण इन देवों के चौदह देव हैं, और इनका परिवार चौदह हजार देवों का है । (गर्दतो य-तुसियाणं देवाणं सत्तदेवा, सत्तदेव-सहस्सा परिवारे पण्णत्ते-अवसेसाणं नव देवा नव देवसया परिवारे पण्णत्ते) गर्दतोय और तुषित इनके सात देव हैं और परिवार इनका सात हजार देवों का है । बाकी के देवों के नौ ९ देव हैं और इनके परिवार में नौ ९ सौ देव हैं । इन देवों की परिवार संख्या ही इस गाथा द्वारा सूचित

(गोयमा ।) हे गौतम ! (रिट्ठमि विमाणे) रिष्ट विमानमां रिष्टदेव वसे छे.

(सारस्वतयामाह्वाचा भंते ! देवाणं कह् देवा, कह् देवसया परिवारे पण्णत्ते ?) हे भदन्त ! सारस्वत देव अने आदित्य देव, अने अन्ने देवाना आधिपत्यमां केटला देवे छे ? अने केटला सो देवानो तेमनो परिवार क्हो छे ?

(गोयमा ।) हे गौतम ! (सत्तदेवा, सत्तदेवसया परिवारे) सारस्वत अने आदित्य अने अन्ने देवाना सात देव छे, अने तेमनो परिवार ७०० देवानो छे. (वणिह वरुणाण देवाण चउद्दसदेवा, चउद्दसदेवसहस्सा परिवारे पण्णत्ते) वह्नि अने वरुण, अने अन्ने देवाना १४ देव छे, अने १४००० देवानो तेमनो परिवार छे (गर्दतो य-तुसियाण देवाणं सत्तदेवा, सत्तदेव-सहस्सा परिवारे पण्णत्ते-अवसेसा णं नव देवा नव देवसया परिवारे पण्णत्ते) गर्दतोय अने तुषितना सात देव छे, अने तेमनो परिवार ७०० देवानो क्हो छे. बाकीना देवाना नव देव छे, अने तेमनो परिवार ९०० देवानो छे. ते देवाना परिवारनी सख्या न आ गाथाभा अनापवाभा आवी छे.

अथ तृतीयोद्देशक

षष्ठस्रतके तृतीयोद्देशकस्य सप्तविधविषयविवरणम्

तत्र प्रथमं तृतीयोद्देशकार्यं समग्रगाथाद्वयम्—‘बहुकर्म’ इत्यादि ।

ततो महाकर्मवतो जीवस्य सर्वतः कर्मपुद्गलाः बध्यन्ते, ? सर्वतः कर्मपुद्गलाः बध्यन्ते ? सर्वतः कर्मपुद्गला उपचीयन्ते ? निरन्तरं कर्मपुद्गलाः बध्यन्ते, निरन्तरं कर्मपुद्गला उपचीयन्ते ? निरन्तरं कर्मपुद्गला उपचीयन्ते ? तस्य च महाकर्मवतो जीवस्य क्षीराणि बाष्पात्मरूपाणि दुष्पतया, दुर्बलतया, अशुभतया, अनिष्टतया भूयोभूया परिणमेति ? इति गौतमस्य प्रश्नः, स्वीकारात्मकं भवत्युत्तरं

छठे शातक के छठे शातक प्रारंभ

छठे शातक के इस तीसरे छठे शातक का विषयविवरण संक्षेप से इस प्रकार से है—सब से पहिले इस छठे शातक में प्रतिपादित विषयको समग्र करके प्रगट करनेवाली दो गाथाएँ कही गई हैं—उसमें प्रथमरूप से यह प्रकट किया गया है कि महाकर्मवाले जीव के क्या सर्व प्रकार से कर्म पुद्गलों का बध होता है ? सर्व प्रकार से उसके क्या कर्मपुद्गलों का बध होता है ? सर्व प्रकार से क्या उसमें कर्मपुद्गलों का उपचय होता है ? या निरन्तर कर्मपुद्गल क्या उस जीव के बधते रहते हैं ? निरन्तर कर्मपुद्गलों का क्या उसके बध होता रहता है ? निरन्तर कर्मपुद्गलों का क्या उसके उपचय होता रहता है ? उस महाकर्मवाले जीव की बाष्पशरीर रूप आत्मा कुत्सितरूप से, कुत्सितवर्ण से, कुत्सित दुर्गंध आदिरूप से, अशुभरूप से, अनिष्टरूप से, क्या बार २ परिणमित होती रहती है ?

छठा शातक के तीसरे छठे शातक—

आ छठे शातक विषयानु सप्तविध विवरणम्—

आ छठे शातक श्रद्धावर्था आ छठे शातक श्रे विषयानु प्रतिपादन कर्तव्यं
छ ते विषयानु प्रकट करनारी जे सप्तविध गाथावा आपी छ—ते गाथावावा
प्रथम श्रे जे प्रकट करवावा आ०यु छ के—महाकर्मवाला जीवो शु सर्व प्रकारे
कर्मपुद्गलवाला जे बध करे छे ? शु ते सब प्रकारे कर्मपुद्गलवाला जे बध करे छे ?
शु ते सब प्रकारे कर्मपुद्गलवाला उपचय करे छे ? शु ते जीवोवा कर्मपुद्गल
निरन्तर जे बधते रहते छे ? शु तेमना कर्मपुद्गलवाला निरन्तर जे बधते रहते
छे ? शु तेमना कर्मपुद्गलवाला निरन्तर उपचय कर्ता करे छे ? ते महाकर्म
वाला जीवोवा बाष्प शरीररूप आत्मा शु कुत्सितरूप से, कुत्सित वर्ण से, कुत्सित
दुर्गंध आदि श्रे, अशुभ श्रे, अने अनिष्ट श्रे बारबार परिणमित कर्ता

નેપું । લોકાન્તિકવિમાનેપુ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા ?
ગૌતમ ! અષ્ટ સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા । લોકાન્તિકવિમાનેભ્યો ભદન્ત !
કિયત્કમ્ અવાધયા લોકાન્તઃ પ્રજ્ઞાન્તઃ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ
અવાધયા લોકાન્તઃ પ્રજ્ઞાન્તઃ, તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ ॥ સૃ૦ ૩ ॥

॥ પૃથક્તકે પશ્ચમો શ્લોકઃ સમાપ્તઃ ॥ ૬-૫ ॥

લોગંતિયવિમાણેસુ ' યાવત્ હાં ગૌતમ ! અનેક વાર અથવા અનન્તવાર
પહિલે જીવ ઉત્પન્ન હો ચુકે હૈં-પરન્તુ યહાં પર-લોકાન્તિક વિમાનોં મેં
જીવ અનેકવાર અથવા અનન્ત વાર દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુએ હૈં ।
'લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ' હે ભદન્ત !
લોકાન્તિક વિમાનોં મેં કિતની સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ? ' ગોયમા ! અઠ્ઠ-
સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્લન્તા ' હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક વિમાનોં મેં આઠ
સાગરોપમ કી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ । 'લોગંતિય વિમાણેહિતો ણં મંતે !
કેવદ્વયં અવાહાણ લોગંતે પળ્લન્તે ' હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાનોં સે
કિતની દૂર લોકાન્ત કહા ગયા હૈ ? ' ગોયમા ' હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક
વિમાનોં સે 'અસંખેજ્ઞાઈ જોયણસહસ્સાઈ અવાહાણ લોગંતે પળ્લન્તે '
અસંખ્યાત હજાર યોજન દૂર લોકાન્ત કહા ગયા હૈ । ' સેવં મંતે ! સેવં
મંતે ! ત્તિ ' હે ભદન્ત ! જૈસા આપને યહ કહા હૈ વહ એસા હી હૈ હે
ભદન્ત ! જૈસા આપને કહા હૈ વહ એસા હી હૈ । ઇતિ ।

‘કેવલ્લો-ગો ચેવ ણં’ દેવતાણં લોગતિય વિમાણેસુ) આ વક્તવ્યતા “ હા ગૌતમ !
અનેકવાર અથવા અનન્તવાર પડેલાં, એવો અહીં ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે, પરન્તુ
અહીં (લોકાન્તિક વિમાનોમાં) એવ અનેકવાર અથવા અનન્તવાર દેવરૂપે
ઉત્પન્ન થયા નથી, ” ત્યાં સુધીનું શ્રવણ કરવું.

(લોગંતિય વિમાણેસુ ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ?) હે ભદન્ત !
લોકાન્તિક વિમાનોના દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? (ગોયમા ! અઠ્ઠ
સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! ત્યાં આઠસાગરોપમની સ્થિતિ કહી
છે. (લોગંતિય વિમાણેહિતો ણં મંતે ! કેવદ્વયં અવાહાણ લોગંતે પળ્લન્તે ?)
હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાનોથી કેટલે દૂર (અતરે) લોકાન્ત કહ્યો છે ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક વિમાનોથી (અસંખેજ્ઞાઈ જોયણ-
સહસ્સાઈ અવાહાણ લોગંતે પળ્લન્તે) અસંખ્ય ત હજાર યોજન દૂર લોકાન્ત
કહ્યો છે (સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ) હે ભદન્ત ! આપની વાત સાચી છે.
હે ભદન્ત ! આપે કહ્યા પ્રમાણે જ છે. એમ કહીને વદણા નમસ્કાર કરીને
ગૌતમ સ્વામી તેમને સ્થાને બેસી ગયા.

મુપચયઃ વિસ્રસયા વ, ક્ષીવે કર્મપુત્રહાનામુપચયસ્તુ પ્રયોગેન, ચો વિસ્ર-
સયા, સ્વમાવેન । તતઃ પચ્ચેન્દ્રિયાણાં જીવાનાં મનઃપ્રયોગા, વચઃ પ્રયોગા,
કાયપ્રયોગમ્, પૃથિવ્યાદિ-યાવત્-વનસ્પતિપર્યન્તજીવાનાં કાયપ્રયોગ એવ, ચિક્ષે
ન્દ્રિયાણાં વચનપ્રયોગા, કાયપ્રયોગમ્, દેવાનાં મનઃપ્રયોગાદિભિપ્રયોગા મવન્તિ,
इति कथनम् । સત્તો વચ્ચે વચ્ચમાન પુત્રહોપચયઃ કિં સાદિ સાન્તઃ ? સાદિરનન્તો
વા ? અનાદિ સાન્તો વા ? અનાદિરનન્તો વા ? इति मन्सस्य सादिः सान्त एव
वक्ष्ये पुत्रहोपचयः इत्युत्तरम् । વચ્ચવચેષ જીવાનાં વચ્ચમાનકર્મપુત્રહોપચયનિષેધે

है ऐसा प्रश्न?—दोनों प्रकार से भी होता है ऐसा उत्तर—जीव में कर्म
पुत्रहों का उपचय प्रयोग से होता है या स्वभाव से होता है ? तो इस
प्रश्न का उत्तर यह है कि जीव में कर्मपुत्रहों का उपचय प्रयोग से ही
होता है, स्वभाव से नहीं ऐसा कथन जीव के तीन प्रकार के प्रयोगों
का कथन करते हुए पंचेन्द्रिय जीवों में मनप्रयोग, वचनप्रयोग और
काय प्रयोग इन तीन प्रयोगों से कर्म के उपचय होने का कथन पृथिवी
कायिक जीव से लेकर वनस्पतिकायिक तक के जीवों के कायप्रयोग
से ही कर्मपुत्रहों का उपचय होता है ऐसा कथन चिक्खेन्द्रिय जीवों के
वचनप्रयोग, तथा देवों के मनः प्रयोग अदि तीनों प्रयोग कर्मपुत्रहों
के उपचय होने में कारण होते हैं ऐसा कथन वच्य में वच्यमान पुत्रहो
पचय क्या सादि सान्त है ? या सादि अनन्त है ? या अनादिसान्त है ?
या अनादि अनन्त है ? इस प्रश्न के उत्तर में, “ वच्यमें पुत्रहोपचय सादि

ઉત્તર—મને પ્રકારે થાય છે

પ્રશ્ન—અવર્માં કર્મપુત્રહોનો ઉપચય પ્રયોગથી થાય છે કે સ્વભાવથી થાય છે ?

ઉત્તર—અવર્માં કર્મપુત્રહોનો ઉપચય પ્રયોગથી જ થાય છે, સ્વભાવથી
થતો નથી. અવના ત્રણ પ્રકારના પ્રયોગનું કથન—પચ્ચિન્દ્રિય અવોર્માં મનપ્રયોગ,
વચનપ્રયોગ અને કાયપ્રયોગ આ ત્રણ પ્રયોગોથી કર્મનો ઉપચય થાય છે
એવું કથન પૃથ્વિકાયિક અવોર્માં છઠ્ઠે વનસ્પતિ કાયિક પદ્મન્તયા અવોર્માં
કાયપ્રયોગથી જ કર્મનો ઉત્સર થાય છે એવું પ્રતિપાદન. ચિક્ષેન્દ્રિય અવોર્માં
વચનપ્રયોગ અને કાયપ્રયોગથી અને દેવોર્માં મનપ્રયોગ અદિ ત્રણ પ્રયોગોથી
કર્મપુત્રહોનો ઉપચય થાય છે એવું કથન.

વચર્માં થતો પુત્રહોપચય શુ સાદિ સાન્ત (આદિ સદિત અને અન્ત
સદિત) હોય છે ? કે સાદિ અનન્ત હોય છે ? કે અનાદિ સાન્ત હોય છે ?
કે અનાદિ અનન્ત હોય છે ?

રિષ્ટામઃ । તત્ર ઉત્તરપૂર્વવર્તિન્યોઃ કૃષ્ણરાજ્યોરભ્યન્તરે પ્રથમમ્ અર્ચિનામકં વિમાનં પ્રપ્તમ્ ૧, પૂર્વવર્તિન્યોસ્તયોર્બાહ્યમધ્યે દ્વિતીયમ્ અર્ચિર્માલિનામકં વિમાનમ્ ૨, પૂર્વદક્ષિણવર્તિન્યોસ્તયોરભ્યન્તરે તૃતીય વૈરોચનનામકં વિમાનમ્ ૩, દક્ષિણવર્તિન્યોસ્તયોર્મધ્યે વહિશ્ચતુર્થ પ્રમદ્કરનામકં વિમાનમ્ ૪, દક્ષિણ-પશ્ચિમવર્તિન્યોસ્તયોરભ્યન્તરે પશ્ચમં ચન્દ્રાભનામકં વિમાનમ્ ૫. પશ્ચિમવર્તિન્યોસ્તયોર્મધ્યે વહિઃ પઠં સૂર્યા-

હુઈ કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં પ્રથમ અર્ચિનામ કા વિમાન હૈ । પૂર્વદિશા મેં રહી હુઈ બાહ્ય ઓર આભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં દ્વિતીય અર્ચિમાલિ નામ કા-વિમાન હૈ । પૂર્વદિશા ઓર દક્ષિણદિશા કી કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં ત્રીસરા વૈરોચન નામકા વિમાન હૈ । દક્ષિણદિશા મેં રહી હુઈ કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં ચૌથા પ્રમદ્કર નામકા વિમાન હૈ । દક્ષિણ ઓર પશ્ચિમ કી કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં પાંચવાં ચન્દ્રાભ નામ કા વિમાન હૈ । પશ્ચિમદિશા કી દો કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચમેં બાહિર કી ઓર છઠા સૂર્યાભ નામ કા વિમાન હૈ । પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર કી કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં સાતવાં શુક્રાભ નામ કા વિમાન હૈ । તથા ઉત્તરદિશા કી કૃષ્ણરાજિયોં કે બીચ મેં આઠવાં સુપ્રતિષ્ઠાભ નામકા વિમાન હૈ । ઓર સર્વ કે ખીતર રિષ્ટાભ નામકા નૌવાં વિમાન હૈ । યહાં પર એસી આશંકા નહીં કરની चाहिये कि “ यहाँ तो दो दो कृष्णराजियों के बीच में अर्चि आदि आठ विमानों की वक्तव्यता को कथन

(૩) વૈરોચન, (પ્રમદ્કર) (૪) પ્રલકર, (ચંદ્રાભ) (૫) ચન્દ્રાભ, (સુરાભ) (૬) સૂર્યાભ (શુક્રાભ) (૭) શુક્રાભ, (સુપ્રતિષ્ઠાભ) અને (૮) સુપ્રતિષ્ઠાભ. તે આઠેની વચ્ચે રિષ્ટાભ નામનું વિમાન છે ઉત્તર દિશા અને પૂર્વ દિશામાં રહેલી કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે પહેલું અર્ચિ નામનું વિમાન છે પૂર્વ દિશામાં રહેલી બાહ્ય (બહારની) અને આભ્યન્તર (અંદરની) કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે બીજું અર્ચિમાલી નામનું વિમાન છે પૂર્વ દિશા અને દક્ષિણ દિશાની કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે ત્રીજું વૈરોચન નામનું વિમાન છે. દક્ષિણ દિશાની બાહ્ય અને આભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે ચોથું પ્રમદ્કર વિમાન છે દક્ષિણ દિશાની અને પશ્ચિમ દિશાની કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે પાંચમું ચન્દ્રાભ નામનું વિમાન છે પશ્ચિમ દિશાની બાહ્ય અને આભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે છઠું સૂર્યાભ નામનું વિમાન છે. પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેની કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે સાતમું શુક્રાભ નામનું વિમાન છે અને ઉત્તર દિશાની બાહ્ય અને આભ્યન્તર કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે આઠમું સુપ્રતિષ્ઠાભ નામનું વિમાન છે અને તે બધાંની વચ્ચે રિષ્ટાભ નામનું નવમું વિમાન છે

અહીં એવી આશંકા કરવી જોઈએ નહીં કે “ અહીં તો બે, બે કૃષ્ણરાજિઓની વચ્ચે રહેલાં અર્ચિ આદિ આઠ વિમાનોની વક્તવ્યતા યાદી રહી

अथ चकत्वं कदाचिद्वचकत्वं च । स्मृतादीनां कदाचिद् आयुष्यकर्मवचकत्वं, कदा
 चिन्म । ततः सयतासयतादीनां कर्मवचकत्वे प्रश्नोत्तरम् । तथा सम्पग्दृष्टि मिथ्या
 दृष्टि-सम्पग्मिथ्यादृष्टि-संशयसंश्लि-नोसंश्लि नोभसंश्लि, -भवसिद्धिका-भवसिद्धिक-
 नोतदुभयसिद्धिक-चक्षुर्दृशान्यचक्षुर्दृशानि केवलदृशानि-पर्याप्त-पर्याप्त-नोतदुभय-
 भाषका-भाषक-परिष्ठा-परिष्ठा-नोतदुभय-मतिज्ञानि-भुतज्ञान्यवधिज्ञानि-मनः
 पर्ययज्ञानि-केवलज्ञानि - मतिधुताव्ययज्ञानि - मनोवच कापयोग्ययोग्याकारोप
 योगि-निराकारोपयोग्याहारका-नाहारक-सूक्ष्म - बादर नोतदुभय - चरमापर
 माणाम् कर्मवचविचारः, स्त्री-पुरुष-नपुंसकवेदका-वेदक जीवालयबहुत्वकथनम् ।

अथ चकत्वं का कथन सयतासयतादिकों के कर्मवच होने में प्रश्नोत्तर
 इसके बाद-सम्पग्दृष्टि, मिथ्यादृष्टि, सम्पग्मिथ्यादृष्टि, संश्लि असंश्लि,
 नो संश्लि, नो असंश्लि, भवसिद्धिक, अभवसिद्धिक, नो भवसिद्धिक, नो
 अभवसिद्धिक, चक्षुर्दृशामी, अचक्षुर्दृशानी, अवधिदर्शनी, केवलदर्शनी,
 पर्याप्त, अपर्याप्त, नो पर्याप्त, नो अपर्याप्त, भाषक, अभभाषक, परिष्ठा,
 अपरिष्ठा नो परिष्ठा, नो अपरिष्ठा, मतिज्ञानी, धुतज्ञानी, मनः पर्ययज्ञानी
 केवलज्ञानी, मति अज्ञानी, धुत अज्ञानी, विमङ्ग अज्ञानी मनोयोगी,
 वचोयोगी, काययोगी, अयोगी, साकारोपयोगी निराकारोपयोगी आ
 हारक, अनाहारक सूक्ष्म, बादर, नो सूक्ष्म, नो बादर, चरम और
 अचरम इन सब के कर्मवच का विचार तथा अन्त में स्त्री, पुरुष, एवं
 नपुंसक इन वेदवालों के और अवेदवालों के अल्प बहुत्व का कथन ।

स यतास यत आदिहेमां कर्मवच यवा विषेण प्रश्नोत्तरम् । त्वाराज सम्पग्
 दृष्टि, मिथ्यादृष्टि, सम्पग्मिथ्यादृष्टि, संश्लि, असंश्लि, नो असंश्लि अवसिद्धिक,
 अवसिद्धिक, नो अवसिद्धिक, नो अवसिद्धिक, चक्षुर्दृशानी, अचक्षुर्दृशानी,
 अवधिदर्शनी, केवलदर्शनी, पर्याप्त, अपर्याप्त, नो पर्याप्त, नो अपर्याप्त, भाषक,
 अभभाषक, परिष्ठा, अपरिष्ठा, नो परिष्ठा, नो अपरिष्ठा, मतिज्ञानी, धुतज्ञानी,
 मनः पर्ययज्ञानी, केवलज्ञानी, मतिअज्ञानी, धुतअज्ञानी, विमङ्गअज्ञानी, मनो
 योगी, काययोगी, अयोगी, साकारोपयोगी, निराकारोपयोगी, आहारक, अना
 हारक, सूक्ष्म बादर, नो सूक्ष्म, नो बादर, चरम और अचरम ये अथवा
 कर्मवचने विचार अन्ते स्त्री, पुरुष और नपुंसक और अवेदवालों का
 अल्प-अधुतवच कथन ।

‘ગોયમા ! પુરતિયમેળ’ હે ગૌતમ ! પૌરસ્ત્યે-પૂર્વવાહ્યભાગે અર્ચિર્માલિનામકં વિમાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘એવ પરિવાડીએ જોયવ્વં જાવ’ એવંપરિપાટયા ક્રમેણેવ અન્યાન્યપિ અવ-શિષ્ટાનિ પડ્ વિમાનાનિ યથાયથં વિજ્ઞેયાનિ યાવત્-વૈરોચનાદિસુપ્રતિષ્ઠાભવિમાન-પર્યન્તમ્ । તાનિ ચ યથાક્રમં પ્રતિપાદિતાન્યેવ, । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કહિણં મંતે ! રિદ્ધે વિમાણે પળ્લન્તે !’ હે ભદન્ત ! કુત્ર કસ્મિન્ પ્રદેશે સ્વલુ રિદ્ધં રિષ્ટાભનામકં વિમાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! વહુમજ્ઞદેસમાએ’ હે ગૌતમ ! રિષ્ટાભં વિમાનં વહુમધ્યભાગે સર્વાભ્યન્તરભાગે પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘એસુ જં અદ્ધસુ લોગંતિયવિમાણેસુ અદ્ધવિહા લોગંતિયા દેવા પરિવસંતિ’ એતેષુ ઉપરિવર્ણિતેષુ અદ્ધસુ લોકાન્તિકવિમા-નેષુ અંપટવિધાઃ અપ્પકારકાઃ લોકાન્તિકાઃ દેવાઃ પરિવસન્તિ । ગાથયા તાનાહ-

હૈસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે સમાધાન નિમિત્ત પ્રશ્નુ ડનસે કહતે હૈં કિ હે ગૌતમ ! ‘પુરતિયમે જં’ અર્ચિમાલી નામ કા વિમાન પૂર્વદિશા કે વાહ્ય-ભાગ મેં કહા ગયા હૈં । ‘એવં પરિપાડિએ જોયવ્વં જાવ’ હસી ક્રમ સે સુપ્રતિષ્ઠાભ વિમાન તક છહ વિમાનોં કે રહને કે સંબંધ મેં જાનના ચાહિયે । કૌન વિમાન કહાં પર હૈં યહ પહિલે યથાક્રમ પ્રકટ કર હી દિયા ગયા હૈં । અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નુ સે પૂછતે હૈં કિ-‘કહિ જં મંતે ! રિદ્ધે વિમાણે પળ્લન્તે’ હે ભદન્ત ! રિષ્ટ અર્થાત્ રિષ્ટાભ નામ કા વિમાન કિસ સ્થાન પર હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ ડનસે કહતે હૈં કિ-‘ગોયમા ! વહુમ-જ્ઞદેસમાએ’ હે ગૌતમ ! રિષ્ટાભ નામ કા વિમાન વહુમધ્યભાગ મેં-સવ કે વીચ મેં હૈં । ‘એસુ જં અદ્ધસુ લોગંતિય વિમાણેસુ અદ્ધવિહા લોગંતિયા દેવા પરિવસંતિ’ ડપર મેં વર્ણિત હન આઠ લોકાન્તિક વિમા-નોં મેં આઠ પ્રકાર કે લોકાન્તિક દેવ રહતે હૈં । હસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર

(પુરતિયમેળ) હે ગૌતમ ! તે વિમાન પૂર્વ દિશાના બાહ્ય ભાગમાં છે એમ સમજવું (એવં પરિવાડિએ જોયવ્વ જાવ) આજ કેમ અનુસાર વૈરાગ્યનથી સુપ્રતિષ્ઠાભ પર્યન્તના ઝાડીના છ વિમાનોનું સ્થાન સમજવું. કયું વિમાન કયા સ્થાને છે તે આજ પાનામાં ઉમ્મર અનુક્રમે પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-(કહિ જં મંતે ! રિદ્ધે વિમાણે પળ્લન્તે) હે ભદન્ત ! રિષ્ટ (રિષ્ટાભ) નામનું વિમાન કયા છે ?

ઉત્તર-(ગોયમા ! વહુમજ્ઞદેસમાએ) હે ગૌતમ ! રિષ્ટાભ નામનું વિમાન તે આડેની વચ્ચે આવ્યું છે.

(એસુ જં અદ્ધસુ લોગંતિયવિમાણેસુ અદ્ધવિહા લોગંતિયા દેવા પરિવસંતિ) ઉપર્યુક્ત આઠ લોકાન્તિક વિમાનોમાં આઠ પ્રકારના લોકાન્તિક દેવ રહે છે. નીચેની ગાથામાં સૂત્રકારે તે આઠ લોકાન્તિક દેવોના નામ પ્રકટ કર્યાં છે.

यन्मकत्व कदाचिदयन्मकत्वं च । स्म्यादीनां कदाचिद् आयुष्यकर्मवचनत्वं, कदा
 विभ । ततः सपतासयसादीनां कर्मयन्मकत्वे प्रश्नोत्तरम् । तथा सम्पग्रहृष्टि मिथ्या
 हृष्टि-सम्पग्रमिथ्याहृष्टि-सश्यसञ्ज्ञि-नोसञ्ज्ञि नोभसञ्ज्ञि, -मवसिद्धि-मवसिद्धि-
 नोतदुमयसिद्धि-चक्षुर्दशन्यचक्षुर्दर्शनि-केवलदर्शनि-पर्याप्त-पर्याप्त-नोतदुमय-
 मापक-मापक-परिष्ठा-परिष्ठा-नोतदुमय-मतिज्ञानि-भुतज्ञान्यवधिज्ञानि-मन-
 पर्ययज्ञानि-केवलज्ञानि - मतिश्रुताव्ययज्ञानि - मनोयच' काययोग्ययोग्याकारोप
 योगि-निराकारोपयोग्याहारक-नाहारक-सूक्ष्म-बादर नोतदुमय - चरमापर
 माणाम् कर्मवचनविचारः, स्त्री-पुरुष-नपुंसकवेदका-बदक जीवात्मबहुत्वकथनम् ।

अयन्मकत्व का कथन सपतासयसादिकों के कर्मवच होने में प्रश्नोत्तर
 इसके बाद-सम्पग्रहृष्टि, मिथ्याहृष्टि, सम्पग्रमिथ्याहृष्टि, सञ्ज्ञी, असञ्ज्ञी,
 नो सञ्ज्ञी, नो असञ्ज्ञी, अवसिद्धक, अवसिद्धि, नो अवसिद्धि, नो
 अवसिद्धि, चक्षुर्दर्शनी, चक्षुर्दर्शनी, अवधिदर्शनी, केवलदर्शनी,
 पर्याप्त, अपर्याप्त, नो पर्याप्त, नो अपर्याप्त, मापक, अमापक, परिष्ठा,
 अपरिष्ठा नो परिष्ठा, नो अपरिष्ठा, मतिज्ञानी, भुतज्ञानी, मनः पर्ययज्ञानी
 केवलज्ञानी, मति अज्ञानी, भुत अज्ञानी, विभक्त अज्ञानी मनोयोगी,
 वचोयोगी, काययोगी, अयोगी, साकारोपयोगी निराकारोपयोगी आ
 हारक, अनाहारक सूक्ष्म, बादर, नो सूक्ष्म, नो बादर, चरम और
 अचरम इन सय के कर्मवच का विचार तथा अन्त में स्त्री, पुरुष, एवं
 नपुंसक इन वेदवालों के और अवेदवालों के अल्प बहुत्व का कथन ।

सपतासयत आदिठोमां कर्मयन्म यथा विवेका प्रश्नोत्तरा त्पारभाः सम्पग्र
 हृष्टि मिथ्याहृष्टि, सम्पग्रमिथ्याहृष्टि, सञ्ज्ञी, असञ्ज्ञी, नो असञ्ज्ञी अवसिद्धि,
 अवसिद्धि नो अवसिद्धि, नो अवसिद्धि, चक्षुर्दर्शनी, चक्षुर्दर्शनी,
 अवधिदर्शनी, केवलदर्शनी, पर्याप्त, अपर्याप्त, नो पर्याप्त, नो अपर्याप्त, मापक,
 अमापक, परिष्ठा, अपरिष्ठा, नो परिष्ठा, नो अपरिष्ठा, मतिज्ञानी, भुतज्ञानी,
 मनः पर्ययज्ञानी, केवलज्ञानी, मतिअज्ञानी, भुतअज्ञानी, विभक्तअज्ञानी, मनो
 योगी, वचोयोगी, अयोगी, साकारोपयोगी, निराकारोपयोगी, आहारक, अना
 हारक, सूक्ष्म, बादर, नो सूक्ष्म, नो बादर, चरम अने अचरम, को अमाना
 कर्मयन्मने विचार अन्ते स्त्री, पुरुष अने नपुंसक अने अवेदवाला
 अल्प-बहुत्व कथन ।

યાવત્-બહિપ્રભૃતીનામાગ્નેયાન્તાનામપિ પળાં નિવાસસ્થાનં વિજ્ઞાતવ્યમ્ । તથાહિ-
 બહુયો દેવાઃ વૈરોચને વિમાને, વરુણઃ દેવઃ પ્રમદ્ધરે વિમાને, ગર્દતોયાઃ દેવાઃ
 ચન્દ્રાભે વિમાને, તુષિતા દેવાઃ સૂર્યાભે વિમાને, અવ્યાબાધા દેવાઃ શુક્રાભે વિમાને,
 આગ્નેયાશ્ચ દેવાઃ સુપ્રતિષ્ઠાભે વિમાને પરિવસન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કહિ ણં મંતે !
 રિદ્ધા દેવા પરિવસંતિ ? ’ હે ભદન્ત ! કુત્ર કસ્મિન્ વિમાને સ્થલુ રિષ્ટાઃ દેવાઃ
 પરિવસન્તિ ? મગવાનાહ-‘ ગોયમા ! રિદ્ધમ્મિ વિમાણે ’ હે ગૌતમ ! રિષ્ટે રિષ્ટાભ-
 નામકે સર્વમધ્યવર્તિનિ વિમાને રિષ્ટા દેવાઃ પરિવસન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ‘ સારસ્સયમાહચ્ચાણં મંતે ! દેવાણં કઙ્કદેવા કઙ્ક દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે ? ’ હે

અર્ચિમાલી વિમાન મેં આદિત્ય દેવ રહતે હેં । ‘ એવં ણેયવ્વં જહાણુપુવ્વીએ
 જાવ ’ હસી ક્રમ સે બહિ સે લેકર આગ્નેય દેવોં તક કે નિવાસસ્થાન
 કે વિષય મેં જાનના ચાહિયે-જેસે બહિ દેવ વૈરોચન વિમાન મેં રહતે
 હેં, વરુણદેવ પ્રમદ્ધર વિમાન મેં રહતે હેં, ગર્દતોય દેવ ચન્દ્રાભ વિમાનમેં
 રહતે હેં-તુષિતદેવ સૂર્યાભવિમાનમેં રહતે હેં, અવ્યાબાધદેવ શુક્રાભ
 વિમાન મેં રહતે હેં ઓર અગ્નેય દેવ સુપ્રતિષ્ઠાભ વિમાન મેં રહતે હેં ।
 હસ પ્રકાર સે યે આઠ લોકાન્તિક દેવોં કે રહને કે આઠ વિમાન કહે
 ગયે હેં । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હેં કિ ‘ કહિ ણં મંતે ! રિદ્ધા
 દેવા પરિવસંતિ ’ હે ભદન્ત ! રિષ્ટ દેવ કિસ વિમાન મેં રહતે હેં ? ઉત્તર
 મેં ગૌતમસે પ્રશ્ન કહતે હેં કિ-‘ ગોયમા ! રિદ્ધમ્મિ વિમાણે ’ સર્વમધ્યવર્તી
 રિષ્ટાભ નામકે વિમાન મેં રિષ્ટ દેવ રહતે હેં । અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે
 એસા પૂછતે હેં કિ-‘ સારસ્સયમાહચ્ચાણં મંતે ! દેવાણં કઙ્કદેવા કઙ્ક

આગ્નેય દેવો પર્યન્તના દેવોના નિવાસસ્થાન વિષે સમજવું. કહેવાનું તાત્પર્ય
 એ છે કે બહિ દેવ વૈરોચન વિમાનમાં રહે છે, વરુણ દેવ પ્રમદ્ધર વિમાનમાં
 રહે છે, ગર્દતોય દેવ ચન્દ્રાભ વિમાનમાં રહે છે, તુષિત દેવ સૂર્યાભ વિમાનમાં
 રહે છે, અવ્યાબાધ દેવ શુક્રાભ વિમાનમાં રહે છે અને આગ્નેય દેવ સુપ્રતિ-
 ષ્ઠાભ વિમાનમાં રહે છે. આ રીતે તે આઠ લોકાન્તિક દેવોનાં નિવાસસ્થાન રૂપ
 આઠ વિમાનો કહ્યા છે.

પ્રશ્ન-“ કહિ ણં મંતે ! રિદ્ધા દેવા પરિવસંતિ ? ” હે ભદન્ત ! રિષ્ટદેવ
 કયા વિમાનમાં રહે છે ?

ઉત્તર-“ ગોયમા ! રિદ્ધમ્મિ વિમાણે ” હે ગૌતમ ! સર્વ મધ્યવર્તી રિષ્ટાભ
 નામના વિમાનમાં રિષ્ટ દેવ રહે છે

હવે લોકાન્તિક દેવોના પરિવાર આદિના વિષયમાં ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન
 પૂછે છે-“ સારસ્સયમાહચ્ચાણં મંતે ! દેવાણં કઙ્કદેવા કઙ્ક દેવસયા પરિવારે પળ્ણત્તે ? ”

ગેણ વિસ્રસયા ચ ' યથા યસ્યે પુદ્ગલા પ્રયોગેન-પ્રયોગદ્વારા વિસ્રસયા સ્વમાવિક
 તયા ચ ધ્વન્યંતે તયા જીવાનામપિ કિમ્ કર્મપુદ્ગલા પ્રયોગેન વિસ્રસયા ચ
 ધ્વન્યંતે ?' ઇત્યાદિ વિવેચનમ્ ૨, ' સાદીર્ ' ' સાદિકઃ ' -યથા યસ્ય સાદિઃ
 પુદ્ગલધયઃ, એવ જીવાનામપિ કિમ્ સાદિ કર્મપુદ્ગલધયઃ ? ઇત્યાદિનિરૂપણમ્ ૩,
 કમ્મદ્વિદ્ ' કર્મસ્થિતિઃ કર્મણાં સ્થિતિનિરૂપણમ્ ૪, ' ઇત્પી ' સ્ત્રી ' કિમ્ સ્ત્રી,

ઉદ્દેશક કે અર્થ કો સમ્રહ કરને ચાલી ફન દો ગાથાઓં કો કહા ફે-
 (યદુકમ્મ) ઇત્યાદિ તથા (મવિદ્) ઇત્યાદિ-(યદુકર્મ) ફસ પદ સે
 પ્રમરૂપ મેં યહ પ્રકટ કિયા ગયા ફે કિ જિસ જીવ કે કર્મ યદુત ફે-ઉસ
 કે કયા કર્મપુદ્ગલોં કા સર્વ પ્રકાર સે યથ હોતા ફે ? ઇત્યાદિ (યથ
 પોમાલ પમોગસા ઘીસસા ય) ફસ પદ દ્વારા પ્રમરૂપ મેં યહ પ્રકટ કિયા
 ગયા ફે કિ જિસ પ્રકાર સે ધ્વન્ય મેં પુદ્ગલ પ્રયોગદ્વારા ઓર સ્વમાવિક
 રીતિ સે ધ્વન્યે ફે, ઉસી તરહ સે કયા જીવોં કે મી કર્મપુદ્ગલ પ્રયોગ
 ઓર સ્વમાવ સે ધ્વન્યે ફે ? ઇત્યાદિ (સાદિકઃ) ફસ પદ દ્વારા પ્રમરૂપ
 મેં યહ પ્રકટ કિયા ગયા ફે કિ જિસ પ્રકાર સે ધ્વન્ય મેં સાદિ પુદ્ગલોં
 કા ધ્વન્ય હોતા ફે, ઉસી પ્રકાર સે કયા જીવોં કો મી સાદિ કર્મ પુદ્ગલોં
 કા ધ્વન્ય હોતા ફે ? ઇત્યાદિ (કમ્મદ્વિદ્) ફસ પદ દ્વારા કર્મ કી સ્થિતિ
 કા વિચાર પ્રકટ કિયા ગયા ફે (ઇત્પી) ફસ પદ દ્વારા યહ પૂછા ગયા

સૂત્રકારે આ ઉદ્દેશકની સફળતામાં બે સંબંધગાથાઓ આપી છે તે ગાથાઓ
 આ ઉદ્દેશકમાં આવતા વિષયને પ્રકટ કરે છે પહેલી ગાથા ' યદુકમ્મ '
 ઇત્યાદિ બીજી ગાથા ' મવિદ્ ' ઇત્યાદિ છે. ' યદુકર્મ ' આ પદથી પ્રમરૂપે
 બે પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે કે જે જીવનાં કર્મ યદુકર્મ છે એવો યદુકર્મ
 જીવ શુ સર્વ પ્રકારે કરે નો બંધ કરે છે ? ઇત્યાદિ.

" યથ-પોમાલ-પમોગસા ઘીસસા ય " આ પદ દ્વારા પ્રમરૂપે બે પ્રકટ
 કરવામાં આવ્યું છે કે જેવી રીતે ધ્વન્યમાં પુદ્ગલ પ્રયોગદ્વારા બને સ્વમાવિક
 રીતે બંધાય છે, એજ પ્રમાણે શુ જીવનાં કર્મપુદ્ગલ ધ્વન્ય પ્રયોગ બને સ્વમા
 વથી બંધાય છે ? ઇત્યાદિ.

" સાદિકઃ " આ પદ દ્વારા પ્રમરૂપે બે પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે કે
 જેમ ધ્વન્યમાં સાદિ (આદિ મુદ્ગલ) પુદ્ગલોનો ધ્વન્ય થાય છે, તેમ શુ જીવમાં
 ધ્વન્ય સાદિ કર્મપુદ્ગલોનો ધ્વન્ય થાય છે

" કમ્મદ્વિદ્ " આ પદ દ્વારા કર્મની સ્થિતિનું અતિપાકન કરવામાં આવ્યું છે

" ઇત્પી ' આ પદ દ્વારા બે પ્રકટ કરવામાં આવ્યું કે શુ મી બધવા

સ્વામિનઃ સન્તિ, પ્રત્યેકસ્ય સહસ્ર-સહસ્રસંખ્યકદેવપરિવારસદ્ભાવાત્ દેવસ્વામિનઃ સપ્ત દેવાઃ સન્તીતિ ભાવઃ । ચતુર્દશસહસ્રાણિ ચ પરિવારઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, એકેકસ્ય દેવસ્ય સહસ્ર - સહસ્રસંખ્યકદેવપરિવારસદ્ભાવાત્ । તથા-‘ ગદતોય-તુસિયાણં દેવાણં સત્ત દેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ળત્તે ’ ગદતોય-તુપિતયો સમુદિતયોઃ દ્વયોર્દેવયોઃ સપ્ત દેવાઃ સ્વામિનઃ, સપ્ત ચ દેવસહસ્રાણિ સપ્તસહસ્રસંખ્યકા દેવાઃ પરિવારતયા પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘ અવસેસાણં નવ દેવા, નવ દેવસયા પરિવારે પળ્ળત્તે , અવશેપાણામ્-અવ્યાવાધાઽઽગ્નેયરિપ્તાનાં ત્રયાણાં દેવાનાં સમુદિતાનામેવ નવ દેવાઃ પરિવારદેવ-સ્વામિન પ્રજ્ઞપ્તાઃ, એકેકસ્ય દેવત્રય-દેવત્રય સદ્ભાવાત્ , તથા નવ દેવશતાનિ-નવશત સંખ્યકા દેવાઃ પરિવારરૂપેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । અવ્યાવાધાદીનાં ત્રયાણાં દેવાનામે-

ઔર પરિવાર કે દેવ ચૌદહ હજાર કહે ગયે હૈં । યહાં પર એક-એક હજાર દેવોં કે ઝપર-૧-૧ દેવ ડનકા સ્વામી હૈ-હસ તરહ ચૌદ દેવ સ્વામીરૂપ સે કહે ગયે હૈં । તથા-‘ ગદતોય તુસિયાણં દેવાણં સત્તદેવા સત્તદેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ળત્તે ’ ગદતોય ઔર તુપિત ઇન-દોનોં સમુદિત દેવોંકે પરિવારભૂત દેવોંકે સ્વામી તો સાત હૈં ઔર પરિવારભૂત સાન હજાર હૈં ‘ અવસેસા ણં નવ દેવા નવ દેવસયા પરિવારે પળ્ળત્તે ’ વાકી કે અવ્યાવાધ, આગ્નેય, ઔર રિષ્ટ ઇન સમુદિત ત્રીન દેવોંકે પરિવારભૂત દેવોં કે સ્વામી નૌ દેવ હૈં, ઔર ઇન કે પરિવાર મેં નૌ સૌ દેવ હૈં અર્થાત્ એક એક દેવ કે ત્રીન-ત્રીન દેવ તો ત્રીન સૌ ૩૦૦-ત્રીન સૌ ૩૦૦ પરિવાર ભૂત દેવોં કે સ્વામી હૈં ઔર એક ૨ દેવ કે ૩૦૦-૩૦૦ પરિવાર કે

હબરની કહી છે અને તે પરિવારનાં સ્વામિભૂત દેવો ૧૪ કહ્યા છે. અહીં એક એક હબર ઉપર એક એક દેવ સ્વામીરૂપે છે, તેથી ૧૪૦૦૦ દેવોનાં સ્વામી રૂપ દેવો ચૌદ-કહ્યા છે તથા “ ગદતોયતુમિયાણં દેવાણં સત્તદેવા, સત્તદેવસહસ્રા પરિવારે પળ્ળત્તે ” ગદતોય અને તુપિત નામના દેવયુગલના પરિવારના દેવો ૭૦૦૦ કહ્યા છે, અને તે પરિવારનાં સ્વામીરૂપ દેવો સાત કહ્યા છે “ અવસેસા ણં નવ દેવસયા પરિવારેપળ્ળત્તે ” બાકીના દેવોના એટલે કે અવ્યાવાધ, આગ્નેય અને રિષ્ટ એ ત્રણે દેવોના મળીને કુલે ૯૦૦ પરિવાર ભૂત દેવો છે અને પરિવારના સ્વામીરૂપ દેવો નવ કહ્યા છે એટલે કે અવ્યાવાધ આદિ પ્રત્યેક દેવના પરિવારભૂત દેવો ૩૦૦-૩૦૦ છે, અને પરિવારના સ્વામીરૂપ દેવો ત્રણ ત્રણ છે. નીચેની ગાથામાં તે નવ દેવોના પરિવાર રૂપ દેવોની સંખ્યા બતાવી છે

મેળ વિસ્રસયા ચ ' યયા ધત્તે પુદ્ગલાઃ પ્રયોગેણ-પ્રયોગદ્વારા વિસ્રસયા સ્વમાચિક
 તયા ચ ધષ્યન્તે તયા જીવાનામપિ કિમ્ કર્મપુદ્ગલાઃ પ્રયોગેણ વિસ્રસયા ચ
 ધષ્યન્તે ?' ઇત્યાદિ નિવેચનમ્ ૨, ' સાદીપ્ ' ' સાદિક ' -યયા ધત્તસ્ય સાદિઃ
 પુદ્ગલચય , એવ જીવાનામપિ કિમ્ સાદિઃ કર્મપુદ્ગલચય ? ઇત્યાદિનિરૂપણમ્ ૩,
 કમ્મદ્દિહ ' કર્મસ્થિતિઃ કર્મણાં સ્થિતિનિરૂપણમ્ ૪, ' ઇત્થી ' સ્ત્રી ' કિમ્ સ્ત્રી,

હ્રદેશક કે અર્થ કો સમજ કરને ચાલી જન દો ગાયાઓ કો કહા હૈ-
 (ધત્તુકમ્મ) ઇત્યાદિ તથા (ધવિપ) ઇત્યાદિ-(ધત્તુકર્મ) જસ પદ સે
 પ્રમરૂપ મેં યહ પ્રકટ કિયા ગયા હૈ કિ જિસ જીવ કે કર્મ ધત્ત હૈ-તસ
 કે કયા કર્મપુદ્ગલોં કા સર્વ પ્રકાર સે વચ્ચ હોતા હૈ ? ઇત્યાદિ (ધત્ત
 પોમાલ પમોગસા ધીસસા ય) જસ પદ દ્વારા પ્રમરૂપમેં યહ પ્રકટ કિયા
 ગયા હૈ કિ જિસ પ્રકાર સે ધત્ત મેં પુદ્ગલ પ્રયોગદ્વારા જોર સ્વમાચિક
 રીતિ સે વચ્ચે હૈ, વસી તરહ સે કયા જીવોં કે ધી કર્મપુદ્ગલ પ્રયોગ
 જોર સ્વમાવ સે વચ્ચે હૈ ? ઇત્યાદિ (સાદિક) જસ પદ દ્વારા પ્રમરૂપ
 મેં યહ પ્રકટ કિયા ગયા હૈ કિ જિસ પ્રકાર સે ધત્ત મેં સાદિ પુદ્ગલોં
 કા વચ્ચ હોતા હૈ, વસી પ્રકાર સે કયા જીવોં કો ધી સાદિ કર્મ પુદ્ગલોં
 કા વચ્ચ હોતા હૈ ? ઇત્યાદિ (કમ્મદ્દિહ) જસ પદ દ્વારા કર્મ કી સ્થિતિ
 કા વિચાર પ્રકટ કિયા ગયા હૈ (ઇત્થી) જસ પદ દ્વારા યહ પૂછા ગયા

સૂત્રકારે જા હ્રદેશકની શરૂઆતમાં જો સંબંધગાથાઓ આપી છે તે ગાથાઓ
 જા હ્રદેશકમાં આવતા વિષયને પ્રકટ કરે છે પહેલી ગાથા ' ધત્તુકમ્મ '
 ઇત્યાદિ બીજી ગાથા ' ધવિપ ' ઇત્યાદિ છે ' ધત્તુકર્મ ' જા પછી પ્રમરૂપ
 એ પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે કે જે જીવનાં કર્મ ધત્તુકર્મ છે એવો ધત્તુકર્મ
 જીવ શું સર્વ પ્રકારે કર્મનો જન્મ કરે છે ? ઇત્યાદિ.

" ધત્ત-પોમાલ-પમોગસા ધીસસા ય " જા પદ દ્વારા પ્રમરૂપે એ પ્રકટ
 કરવામાં આવ્યું છે કે જેની રીતે વજમાં પુદ્ગલ પ્રયોગદ્વારા અને સ્વમાચિક
 રીતે જન્માય છે, એજ પ્રમાણે શું જીવનાં કર્મપુદ્ગલ પણ પ્રયોગ અને સ્વમા
 વધી જન્માય છે ? ઇત્યાદિ.

" સાદિક " જા પદ દ્વારા પ્રમરૂપે એ પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે કે
 જેમ વજમાં સાદિ (જાદિ મુદ્ધ) પુદ્ગલોનો જન્મ થાય છે, તેમ શું જીવોમાં
 પણ સાદિ કર્મપુદ્ગલોનો જન્મ થાય છે

" કમ્મદ્દિહ " જા પદ દ્વારા કર્મની સ્થિતિનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે

" ઇત્થી " જા પદ દ્વારા એ પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે શું સ્ત્રી જન્મવા

તિસસ્તિસપરિપદઃ, સપ્તસપ્તાનીકાનિ, સપ્ત સપ્તચાનીકાધિપતયઃ પોડશ-પોડશસદસ-
પરિમિતા આત્મરક્ષકદેવાઃ, અન્યેઽપિ ચ વહવો લોકાન્તિકા દેવાઃ પરિવારતયા
પ્રોક્તાઃ, ક્ષત્યાદિવર્ણનં લભ્યતે તત્ત્વ સામાન્યપરિવારતયા પ્રોક્તમ્ । ક્ષ વિશેષ-
રૂપતયા કથિતમિતિ બોધ્યમ્ ’ ?

ગૌતમઃ પૂછતિ-‘ લોગંતિય વિમાણાણં મંતે । કિંપદ્વિયા પળ્લન્તા ? ’
હે ભદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાનાનિ કિંપ્રતિષ્ઠિતાનિ કસ્મિન્ આધારે પ્રતિષ્ઠિતાનિ
સ્થિતાનિ પ્રવ્રણાનિ ? મગવાનાહ-‘ ગોયમા । વાઽપદ્વિયા પળ્લન્તા ’ હે ગૌતમ !
લોકાન્તિકવિમાનાનિ વાયુપ્રતિષ્ઠિતાનિ વાયોરાધારેણસ્થિતાનિ સન્તિ । ‘ એવં
ળેયન્ત્વં વિમાણાણં પદ્ધાણં, વાહુલ્લુન્તમેવ સંઠાણં ’ એવમ્ અનેન પ્રકારેણ

સાત સાત અનીક, અનીકાધિપ, ૧૬-૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવ,
તથા ઔર ખી વહુત સે લોકાન્તિક દેવ પરિવારરૂપ સે કહે ગયે હૈં સો
ક્ષત્યાદિ યહ સવ વર્ણન સામાન્યરૂપ સે ક્રિયા ગયા હૈં એસા જાનના
ચાહિયે-તથા યહાં જો વર્ણન ક્રિયા ગયા હૈં વહ વિશેષ રૂપ સે ક્રિયા
ગયા હૈં-એસા સમજના ચાહિયે ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં કિ (લોગંતિય વિમાણાણં મંતે । કિં
પદ્વિયા પળ્લન્તા) હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક દેવોં કે જો વિમાન હૈં વે
આધાર સહિત હૈં કિ વિના આધારકે હૈં ? યદિ આધાર સહિત હૈં તો હનકા
કયા આધાર હૈં ? અર્થાત્ કિસ આધારરૂપ પદાર્થ પર ચે પ્રતિષ્ઠિત હૈં ?
ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં કિ-(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (વાઽપદ્વિયા પળ્લન્તા)
ચે લોકાન્તિક દેવોં કે વિમાન સાધાર હૈં ઔર હનકા આધારરૂપ પદાર્થ
વાયુ કહા ગયા હૈં । અર્થાત્ વાયુ કે આધાર સે પ્રતિષ્ઠિત હૈં । (એવં

૧૬-૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવો તથા બીજા પણ અનેક દેવોનો પરિવાર
કહ્યો છે પણ તે સમસ્ત વર્ણન સામાન્ય રૂપે કરેલું સમજવું અહીં જે વર્ણન
કરવામાં આવ્યું છે, તે વિશેષ રૂપે કરવામાં આવ્યું છે તેમ સમજવું

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ લોગંતિય
વિમાણાણં મંતે । કિં પદ્વિયા પળ્લન્તા ? ” હે ભદ્ર-૧ ! લોકાન્તિક દેવોનાં જે
વિમાનો છે તે આધાર સહિત છે કે આધાર રહિત છે ? જો તેઓ આધાર
સહિત હોય તો તેઓ કયા પદાર્થના આધારે રહેલા છે ?

તેનો જવાબ આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે કે-“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ !
“ વાઽપદ્વિયા પળ્લન્તા ” તે લોકાન્તિક દેવોનાં વિમાનો આધારયુક્ત છે. અને
તેમના આધાર રૂપ પદાર્થ વાયુ કહ્યો છે. એટલે કે તેઓ વાયુને આધાર

प्रतिपादयति—' से णूण भते ! ' इत्यादि ।

मूष्म्—से णूण भते ! महाकम्मस्स महाकिरियस्स महासवस्स, महावेयणस्स सव्वओ पोग्गला वज्झति, सव्वओ पोग्गला विज्झति, सव्वओ पोग्गला उवचिज्झति ? । सया समिअ पोग्गला वज्झति, सया समिय पोग्गला विज्झति, सया समिय पोग्गला उवचिज्झति, सया समिय च ण तस्स आया दूरवत्ताए, दुव्वणत्ताए, दुग्गं वत्ताए, दूरसत्ताए, दुप्फासत्ताए, अणिट्ठत्ताए, अकत-अप्पिय असुअ असणुन्न-अमणामत्ताए, अणिव्वच्छियत्ताए, अभिज्झि यत्ताए, अहत्ताए—णो उड्डत्ताए, दुक्खत्ताए नो सुहत्ताए, मुज्जो मुज्जो परिणमइ ? । हुंता, गोयमा ! महाकम्मस्स त चेव । से केणट्ठेण० ? गोयमा ! से जहा नामए वत्थस्स अहयस्स वा, भोयस्स वा, ततुग्गयस्स वा आणुपुव्वीए परिभुज्जमाणस्स सव्वओ पोग्गला वज्झति सव्वओ पोग्गला विज्झति, जाव-परिणमइ, से तेणट्ठेण० । से णूण भते ! अप्प कम्मस्स, अप्पकिरियस्स, अप्पासवस्स अप्पवेयणस्स सव्वओ पोग्गला मिज्झति, सव्वओ पोग्गला छिज्झति, सव्वओ पोग्गला विद्धसंति, सव्वओ पोग्गला परिविद्धंसति, सया समियं पोग्गला मिज्झति, सया समिय पोग्गला छिज्झति, विद्धस्सति, परिवि द्धस्सति, सया समिय च ण तस्स आया सुरूवत्ताए पसत्थ नेयव्व, जाव-सुहत्ताए णो दुक्खत्ताए मुज्जो मुज्जो परिणमइ ? हुंता गोयमा ! जाव-परिणमइ । से केणट्ठेण० ? गोयमा ! से जहा नामए वत्थस्स जहियस्स वा, पांकेयस्स वा, मइहियस्स

હંતા, ગોયમા ! અસહ, અદુવા અણંતકચુત્તો, ણો ચેવ ણં દેવત્તાણ લોગંતિયવિમા-
ણેસુ । બ્રહ્મલોકે યા વક્તવ્યતા જીવાભિગમે દેવોદેશકે વિમાનાનામ્ , દેવાનાં ચ
પ્રતિપાદિતા, સા અત્રાઽપિ લોકાન્તિકદેવેષુ નેતવ્યા જ્ઞાતવ્યા । તદવધિમાહ-
' જાવ-હંતા ' ઇત્યાદિ । હે ગૌતમ ! હન્ત સત્યમ્ યાવત્ અસકૃત્ ભૂયોભૂયઃ, અથવા
અનન્તકૃત્વ, અનન્તવારાન્ તે સર્વે પ્રાણાઃ, ભૂતાઃ, જીવાઃ, સત્ત્વાઃ પૃથિવ્યાદિકાયિક-
ક્તયા ઉપપન્નપૂર્વાઃ પૂર્વમ્ ઉત્પન્નાઃ કિન્તુ લોકાન્તિકવિમાનેષુ દેવતયા અનન્ત-
કૃત્વ અનન્તવારાન્ તે જીવાઃ નો ચૈવ નૈવ સ્વલુ ઉત્પન્નાઃ ઇતિમાવઃ । જીવાભિગમ
વક્તવ્યતા ચ કિશ્ચિત્પદશ્યતે- ' લોગંતિયવિમાણા ણં મંતે ! કહ્વણ્ણા પણ્ણત્તા ?
ગોયમા ! તિવણ્ણા-લોહિયા, હાલિદ્દા, સુક્કિલ્લા, એવં પમાણ નિચ્ચા લોયા, ગંધેણં
ઇદ્ધગંધા, એવં ઇદ્ધકાસા, એવં સન્વરયણામયા, તેસુ દેવા સમચરંસા, અલ્લમહુ-
ગવણ્ણા, પમ્હલેસ્સા । લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મંતે ! સવ્વે પાણા, ભૂયા, જીવા, સત્તા

દેવોં મેં જાનનીં ચાહિયે । યહ વક્તવ્યતા કહાં તક જાનનીં ચાહિયે તો
હસકે લિયે કહા ગયા હૈ કિ (જાવ હંતા ! અસહ અદુવા અણંતકચુત્તો,
ણો ચેવ ણં દેવત્તાણ લોગંતિયવિમાણેસુ) હે ગૌતમ ! સત્ય હૈ યાવત્-
વાર વાર અનંતવાર વે સચ પ્રાણ, ભૂત, જીવ, સત્ત્વ પૃથિવીકાયિક રૂપ
સે પહિલે ઉત્પન્ન હુએ હૈ, કિન્તુ લોકાન્તિક વિમાનોં મેં દેવરૂપ સે વે જીવ
પહિલે કમી નહીં ઉત્પન્ન હુએ હૈ । યહાં તક જાનનીં ચાહિયે । ” યહાં પર
જીવાભિગમ વક્તવ્યતા થોડે સે રૂપ મેં પ્રકટ કી જાતી હૈ-(લોગંતિ ય
વિમાણા ણં મંતે ! કહ્વણ્ણા પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! તિવણ્ણા-લોહિયા,
હાલિદ્દા, સુક્કિલ્લા એવં પમાણ નિચ્ચાલોયા ગંધેણં ઇદ્ધગંધા એવં ઇદ્ધકાસા,
એવં સન્વરયણામયા, તેસુ દેવા સમચરંસા, અલ્લમહુગવણ્ણા, પમ્હલેસ્સા,

અહણ્ણુ કરવું બેઠાએ, તે બતાવવાને માટે સૂત્ર ૧૨ કહે છે કે “ જાવ હંતા !
અસહ અદુવા અણંતકચુત્તો, ણો ચેવ ણ દેવત્તાણ લોગંતિયવિમાણેસુ ” “ હે
ગૌતમ ! સત્ય છે, (યાવત્) તે સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ વાર વાર
અથવા અનંત વાર પૃથ્વીકાયિકરૂપે પડેલા ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે, પરન્તુ
લોકાન્તિક વિમાનોમા દેવરૂપે તે જીવો પડેલા કદી પણ દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા
નથી ” અહીં સુધીનું કથન અહણ્ણુ કરવું

હવે અહીં જીવાભિગમસૂત્રની વક્તવ્યતાનો સારાશ પ્રકટ કરવામાં આવે છે-

“ લોગંતિય વિમાણાણં મંતે ! કહ્વણ્ણા પણ્ણત્તા ? ” ગોયમા ! તિવણ્ણા-
લોહિયા, હાલિદ્દા, સુક્કિલ્લા એવં પમાણ નિચ્ચાલોયા, ગંધેણં ઇદ્ધગંધા એવં ઇદ્ધકાસા,
એવં સન્વરયણામયા, તેસુ દેવા સમચરંસા, અલ્લમહુગવણ્ણા, પમ્હલેસ્સા, લોગં-

નોઝમતયા, અનિચ્છિતયો, અમિચ્છિતયો, અધસ્તયા, નો ઊર્ધ્વતયા, દુઃસતયા,
નો મુલતયા ધૂયો ધૂયઃ પરિણમતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! મહાકર્મણસ્તદેવ । તત્કેના-
ર્યેન૦ ? ગૌતમ ! તદ્ યયા નામ-મસ્ય અહતસ્ય વા, ધૌતસ્ય વા, તન્નોદ્
ગતસ્ય વા, આનુર્ણ્યા પરિચુજ્યમાનસ્ય સર્વતઃ પુત્રસા મધ્ય-તે, સર્વતઃ પુત્રજ-

સસાપ, દુષ્સાસાપ અણિદુસાપ, અર્કંત, અપ્પિય-અસુમઅમણુમ અમ-
જામસાપ અણિચ્છિચ્છિયસાપ, અમિચ્છિચ્છિયસાપ અહસાપ, જો ઉદુસાપ,
દુક્કસસાપ, નો મુદ્દસાપ મુજ્જો ૨ પરિણમહ) કયા એસે જીવ કે નિત્ય
નિરન્તર પુત્રલોં કા વધ હોતા રહતા હૈ ? નિરન્તર હસકે કયા પુત્રલોં કા
વધ હોતા રહતા હૈ ? નિરન્તર કયા હસકે પુત્રલોં કા ઉપવધ હોતા રહતા
હૈ ? હસકા આત્મા-શરીરરૂપ વાહ્ય આત્મા-કયા સદા નિરન્તર દુરૂપ
રૂપ સે, દુર્બળરૂપ સે, દુર્ગંધરૂપ સે, સ્વોટે રસરૂપ સે, સ્વોટેસ્પર્શરૂપ સે,
અનિદ્રરૂપ સે, અકાન્તરૂપ સે, અપ્રિયરૂપ સે, અમનામરૂપ સે, અનીષ્ઠિ
તરૂપ સે, અમિષ્ઠિતરૂપ સે, જઘન્યરૂપ સે, અનૂર્ધ્વરૂપ સે, દુઃસરૂપ સે
ઔર અસુચ્છરૂપ સે, વારંવાર પરિણમિત હોતા રહતા હૈ ? (હંતા ગોયમા !
મહાકર્મસ્સ તં ચેવ) હાં, ગૌતમ ! મહાકર્મવાલે જીવ કી યહી પૂર્વોક્ત
સબ કુદ્ધ સ્થિતિ હોતી હૈ । (સે કેળાદેળ) હૈ મહન્ત ! એસા માપ કિસ
કારણ સે કહતે હૈ ? (સે જહાનામાપ વત્થસ્સ અહપ્પસ્સ વા ધોપસ્સ વા,

સસાપ અણિદુસાપ અર્કંત, અપ્પિય અસુમ અમણુમ અમજામસાપ અણિચ્છિચ્છિ-
ચ્છિય, અમિચ્છિચ્છિયસાપ અહપ્પ, જો ઉદુસાપ, દુક્કસસાપ, નો મુદ્દસાપ મુજ્જો ૨
પરિણમહ) શુ એવો એવ નિત્ય નિરન્તર પુત્રલોંને વધ કરતો રહે છે ?
શુ તે નિરન્તર પુત્રલોંને વધ કયો કરે છે ? શુ નિરન્તર તેનાં પુત્રલોંને
ઉપવધ થતો રહે છે ? તેનો આત્મા-શરીરરૂપ વાહ્ય આત્મા-શુ નિરન્તર રૂપે
ખરાબ વર્ણરૂપે, દુર્બળરૂપે, ખરાબ રસરૂપે, ખરાબ સ્પર્શરૂપે અનિદ્રરૂપે,
અકાન્તરૂપે, અપ્રિયરૂપે, અમનામરૂપે, (અમનોમરૂપે) અનીષ્ઠિતરૂપે, અમિ-
ષ્ઠિતરૂપે, જઘન્યરૂપે, અનૂર્ધ્વરૂપે, દુઃખરૂપે અને અસુખરૂપે વારંવાર પરિચુમન
પામ્મા કરે છે ?

(હતા ગોયમા ! મહાકર્મસ્સ તં ચેવ) હાં, ગૌતમ ! મહાકર્મ વાળા એવી
એવી જ દશ થાય ॥

(સે કેળાદેળ) હૈ મહન્ત ! એવું માપ શા કારણે કહે છે ? (સે જહા
નામાપ વત્થસ્સ અહપ્પસ્સ વા ધોપસ્સ વા. તત્તમાયસસ વા માણપકવીય પરિચ્છન્ન

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મંતે ! કેવહ્ય કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?’
 હે ભદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાણેસુ કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ભગવાનાહ—
 ‘ગોયમા ! અદ્દ સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા ’ હે ગૌતમ ! અદ્દસાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ
 પ્રજ્ઞપ્તા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ લોગંતિયવિમાણેહિંતો ણં મંતે ! કેવહ્યં અવાહાણ
 લોગંતે પળ્ણત્તે ’ હે ભદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાણેભ્યઃ કિયત્કં કિયદૂરમ્ અવાધયા
 અન્તરેણ વ્યવધાનેનેત્યર્થઃ લોકાન્તઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ભગવાનાહ—‘ ગોયમા !
 અસંસેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે ’ હે ગૌતમ ! અસંસેજ્જયાનિ

યિક રૂપ સે, તેજસ્કાયિકરૂપ સે, વાયુકાયિક રૂપ સે, વનસ્પતિકાયિક
 રૂપ સે દેવ એવં દેવીરૂપ સે ઉત્પન્ન હુણ હૈં ? તવ હસકે ઉત્તર મેં (જાવ
 હંતા, ગોયમા ! અસહં અદુવા) ઇત્યાદિ રૂપ સે પ્રશ્ન ને ઉત્તર દિયા હૈં ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછ રહે હૈં કિ—(લોગંતિયવિમાણેસુ ણં
 મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા) હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાણેં મેં
 કિતની સ્થિતિ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહતે હૈં કિ ‘ગોયમા’
 ગૌતમ ! (અદ્દસાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા) આઠ સાગરોપમ કી સ્થિતિ
 લોકાન્તિક વિમાણેં મેં હૈં । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં કિ—
 (લોગંતિય વિમાણેહિંતો ણં મંતે ! કેવહ્યં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે) હે
 ભદન્ત ! લોકાન્તિકવિમાણેં સે લોકાન્ત કિતની દૂર હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
 કહતે હૈં કિ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસંસેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવા-
 હાણ લોગંતે પળ્ણત્તે) લોકાન્તિક વિમાણેં સે લોકાન્ત અસંસેજ્જાત હજાર

પૃથ્વીકાયરૂપે અગ્નિકાયરૂપે, તૈજસ્કાયિકરૂપે, વાયુકાયિકરૂપે. વનસ્પતિકાયિક
 રૂપે, દેવ અને દેવીરૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે ? ઉત્તર—“ હા, ગૌતમ ! તેઓ
 ત્યા અનેકવાર અથવા અનંતવાર પૃથ્વીકાયિકથી વનસ્પતિકાયિક પર્થન્તનારૂપે
 ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે, પણ તેઓ ત્યાં દેવરૂપે કદી પણ ઉત્પન્ન થયા નથી.”

ગૌતમસ્વામીનો પ્રશ્ન—“ લોગંતિયવિમાણેસુ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં
 પળ્ણત્તા ? ” હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાણે નિવાસી દેવોની સ્થિતિ કેટલા
 કાળની કદી છે ? ઉત્તર—“ ગોયમા ! અદ્દસાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા ” હે ગૌતમ !
 તે વિમાણે દેવોની સ્થિતિ આઠ સાગરોપમની કહી છે.

પ્રશ્ન—“ લોગંતિય વિમાણેહિંતો ણં મંતે ! કેવહ્યં અવાહાણ લોગંતે
 પળ્ણત્તે ? ” હે ભદન્ત ! લોકાન્તિક વિમાણેથી લોકાન્ત કેટલે અંતરે છે ?

ઉત્તર—“ ગોયમા ! અસંસેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાણ લોગંતે પળ્ણત્તે ”
 હે ગૌતમ ! લોકાન્તિક વિમાણેથી લોકાન્ત અસંસેજ્જાત હજાર યોજન દૂર છે,

પુત્રાઃ મિથ્યન્તે, સદા સમિત પુત્રલાઽષ્ટિઘ્નન્તે, વિષ્વંસન્તઃ; પરિવિષ્વંસન્તે, સદા સમિતં ચ સ્વલ્લ તત્સાત્મા સુસ્પતયા, મશસ્ત ક્ષાતકપમ્, યાવત્-મુસ્તવયા નો દુઃસ્તવયા ધૂયોધૂયઃ પરિણમતિ ? इन्त, गौतम ! यावत् - परिणमति । तत्

સયા સમિયં પોગ્ગલા મિઝ્જતિ, સયા સમિયં પોગ્ગલા ઇઝ્જતિ, વિદ્ધં સ્સતિ, પરિવિદ્ધંસંતિ) હે મદન્ત ! यह निम्नित है क्या, कि जो जीव अल्पकर्मवाला होता है, अल्पक्रियावाला होता है, अल्पआश्रयवाला होता है, अल्पवेदनावाला होता है उसके पुत्रल सय तरफ से पृथक् हो जाते हैं ? सय तरफ से छिद जाते हैं ? सय तरफ से वे भ्रष्ट (नष्ट) हो जाते हैं ? सय तरफ से वे सर्वरूप में नाश हो जाते हैं ? सदा निरन्तर उसके वे पुत्रल उससे पृथक् होते रहते हैं ? सदा निरन्तर उसके वे पुत्रल छिदते रहते हैं ? सदा निरन्तर उसके वे पुत्रल उससे भ्रष्ट होते रहते हैं ? तथा-सदा निरन्तर उसके वे पुत्रल उससे कुञ्जरूप में नहीं किन्तु सर्वरूप में नष्ट होते रहते हैं ? (सया समियं च णं तस्स आया सुखसाण पमत्थं नेपब्ब) और उसका भास्मा बाह्यशरीररूप आत्मा निरन्तर हंમેजा के लिये जयनक शरीर है तपनक के लिये सुरूपरूप से (यद्वा घर्णादि प्रशस्त जानना चाहिये) सो सुवर्णादिरूप से (जाव सुहत्ताय णो कुक्कसाण सुज्जो २ परिणमंति) यावत् सुस्वरूप से-दुःस्वरूप से नहीं-पारंपार परिणमनरूप होता रहता है क्या ? (इंता गोयमा

પોગ્ગલા મિઝ્જતિ, સયા સમિયં પોગ્ગલા ઇઝ્જતિ, વિદ્ધંસ્સતિ, પરિવિદ્ધંસંતિ)

હે મદન્ત ! શું એ નિર્મિત છે કે એ છવ અવપદમવાળો, અસ્પદિવા વાળો અસ્પદ્યાશ્રયવાળો અને અસ્પવેદનાવાળો હોય તેનાં પુત્રલો બધી તરફથી અલગ થઈ જાય છે ? બધી તરફથી છિદ થઈ જાય છે ? બધી તરફથી નષ્ટ થઈ જાય છે ? બધી તરફથી સર્વરૂપે નષ્ટ થઈ જાય છે ? શું તેના તે પુત્રલો સદા નિરતર તેનાથી અલગ થતાં રહે છે ? શું તે પુત્રલો સદા નિરન્તર છેદાતાં રહે છે ? શું તેના તે પુત્રલ સદા નિરન્તર નષ્ટ થતાં રહે છે ? શું તેનાં તે પુત્રલો સદા નિરન્તર સર્વરૂપે નષ્ટ થતાં રહે છે ? (સયા સમિયં ચ ણ વસા આયા સુસ્વચાર પછાય નેપય્ઞં) અને તેના આત્મા બાહ્યશરીરરૂપ આત્મા શું નિરન્તર બેઠેલે કે જ્યાં સુધી શરીરનું અસ્તિત્વ રહે ત્યાં સુધી મુરૂપ મુરવ (અહીં પ્રશસ્ત વર્ણ આદિ સમજવા) આદિ રૂપે, (જાવ સુહતાય જો કુક્કસાણ મુજ્જોર પરિણમતિ ?) અને કાન્તથી લઈને મુખ પર્થન્તના રૂપે અને અદુઃખરૂપે વારંવાર પરિણમિત થતા રહે છે ? (ઈંતા ગોયમા ! જાવ પરિણમતિ)

આપણા ખાતર નહીં તો આપણી ભવિષ્યની પેઢી

ખાતર પાણુ આ કાર્ય પૂર્ણ કરવું જ પડશે.

૩૨ નીન સિદ્ધાંતોનું સંશોધન કરી ચાર ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું જે મહંદ કાર્ય આ સમિતિ લગભગ વીસ વર્ષ થયાં કરી રહી છે. તે જીન સમાજના દરેક અંગમાં જગ-જાહેર છે.

અત્યાર સુધીમાં પૂન્ય આચાર્યશ્રીએ ત્રીસ શાસ્ત્રોનું સંશોધન પૂર્ણ કર્યું છે અને બાકીના ત્રણ સૂત્રોનું કાર્ય આ વર્ષમાં પૂર્ણ કરી નાખશે. તેમ અમારી ધારણા છે.

બત્રીસમાંના વીસ શાસ્ત્રો તથા તેના ભાગો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે. બાકીનાં શાસ્ત્રો કેટલાંક છપાય છે. અને કેટલાંકના અનુવાદ કરવાનું કાર્ય ચાલુ છે.

અસદ્ય મોંઘવારીને લીધે સમિતિએ શરૂઆતમાં ધારેલા ખર્ચ કરતાં ત્રણ ગણો ખર્ચ થવાનો અદાજ છે આથી બાકીના કાર્યને પહોંચી વળવા રૂપિયા ત્રણ લાખની તાકીદે જરૂર છે. અને તે વીરના લક્ષ્મીનંદન પુત્રો પાસે અમારી ટહેલ છે. તેમના તરફથી બાકીના સૂત્રો માટે રૂપિયા ૫૦૦૧ આપવાનારાની અમે રાહ જોઈએ છીએ.

રાજકોટ
તા. ૧૫-૭-૬૩

શ્રી અ. ભા. શ્રવે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

તદ્ મય, નૂનં નિશ્ચયેન કિમ્ મહાકર્મણઃ સ્થિત્યાપેક્ષયાં બહુકર્મણ
મહાક્રિયસ્ય કાયિકયાદિમહાક્રિયાયુક્તસ્ય, મહાસ્રવસ્ય — કર્મબન્ધરેતુસ્ત
મહામિધ્યાત્વમહારમ્મમહાપરિગ્રહાદિમતઃ, મહાવેદનસ્ય — મહાદાહજ્વરાદિમતિ
પીડાયુક્તસ્ય જીવસ્ય, સર્વતઃ સર્વાંસુ દિષ્ણુ સર્વાંઽ યા જીવમવેશાન્ અભિષ્
પુત્રસા કર્મપરમાણવઃ વચ્યન્તે ? ' સર્વજ્ઞો પોગલા વિજ્ઞંતિ ' સર્વતઃ પુત્રસા
ચીયન્તે ? વચ્ચનરૂપેણ સપ્તઘ્નન્તે કિમ્ ? ' સર્વજ્ઞો પોગલા ઉપચિજ્ઞંતિ ' સર્વતઃ
રહે છે—હસમેં ગૌતમ પ્રસુ સે પૂછ રહે છે કિ (સે જૂળં મંતે !) હે મદન્ત !
કયા યહ નિશ્ચિત પાત હૈ કિ (મહાકર્મસ્સ) જિસ જીવ કે કર્મ કી
સ્થિતિ વગૈરહ બહુત અધિક થકી એસે મહાકર્મવાલે જીવ કે અપાર
અધિક સ્થિતિવાલે, અધિક અનુભાગવાલે ઔર અધિક પ્રદેશવાલે કર્મો
સે સહિત જીવ કે (મહાકિરિયસ્સ મહામવસસ્સ) જિસથી કાયિકી આદિ
ક્રિયાઈં બહુત થકી થકી હુઈ છે હસી કારણ જો કર્મયંચ કે રેતુમુત
મહામિધ્યાત્વ, મહારમ્મ મહાપરિગ્રહ મેં ફેસા હુઆ હૈ (મહાવેયણસ્સ)
મહાદાહજ્વર આદિ જનિત વ્યયા સે જો બહુત ધુરી તરહ તકફર રહા
હૈ એસે જીવ કે (સર્વજ્ઞો પોગલા વચ્ચન્તિ) સમસ્ત વિદ્યાઓ મેં સે
અથવા જીવ કે સર્વ પ્રદેશોં કો અભિત કરકે પુત્રલ—કર્મપરમાણુઓ
કા સંકલનરૂપ ઘંચ હોતા હૈ ? (સર્વજ્ઞો પોગલા વિજ્ઞંતિ) સમસ્ત
વિદ્યાઓ મેં સે અથવા જીવ કે સર્વ પ્રદેશોં કા અભિત કરકે કર્મ
વર્ગણારૂપ પુત્રલ એસે જીવ દ્વારા વચનરૂપ સે પ્રહ્ણ કિયે જાતે હૈ કયા ?
(સર્વજ્ઞો પોગલા ઉપચિજ્ઞંતિ) સર્વતઃ નિવેક રચના કી અપેક્ષા સે વે

પ્રભુને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે “ સે જૂળ મંતે ! ” હે મદન્ત ! શું જો વાત
નિશ્ચિત છે કે “ મહાકર્મસ્સ ” ને જીવનાં કર્મની સ્થિતિ વગેરે બહુ વ
વધારે કોય છે જોવા મહાકર્મવાળા જીવના—જોટલે કે અધિક સ્થિતિવાળા,
અધિક અનુભાગવાળા અને અધિક પ્રદેશવાળા કર્મથી મુક્ત જીવ કે જેની
“ મહાકિરિયસ્સ મહામવસસ્સ ” કાયિકી આદિ ક્રિયાઓ થકી જ વધારે પ્રમાણમાં
જાને તે કારણે ને કર્મબંધના કારણરૂપ મહામિધ્યાત્વ, મહામારજ, મહા-
પરિગ્રહ આદિમા દેશાવેશો કોય છે, “ મહાવેયણસ્સ ” જાને ને મહાદાહ
જ્વર આદિથી જનિત વ્યયાથી (પીડાથી) અથકર વેદનાને અનુભવ કરતો
કોય છે, જોવો જીવ ‘ સર્વજ્ઞો પોગલા વચ્ચન્તિ ’ શું સમસ્ત વિદ્યાઓમાંથી
અથવા સમસ્ત આત્મપ્રદેશોથી પુત્રલ જોટલે કે કર્મપરમાણુઓના સંકલનરૂપ
અથકર છે ખરો ? “ સર્વજ્ઞો પોગલા વિજ્ઞંતિ ” શું જોવો જીવ સમસ્ત
વિદ્યાઓમાંથી અથવા સમસ્ત આત્મપ્રદેશોથી કર્મવર્ગણારૂપ પુત્રલોને અથકર

